LIETUVOS VALSČIAI

Jieznas

LIETUVOS VALSČIAI

Knyga skiriama

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIUI
1009–2009

LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO ŠIMTMEČIUI
1918–2018

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATKŪRIMO 35-MEČIUI
1990–2025

JIEZNO 535-OSIOMS METINĖMS
1492–2027

Jieznas

Versmė
Vilnius

2026

ISSN 1822-489X

Lietuvos tūkstantmečiui skiriamas leidinys

Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui skiriamas leidinys

„Versmės“ leidyklos trisdešimtmečio leidinys

Jieznas
46-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija

Vyriausiasis redaktorius sudarytojas
JUOZAS PUGAČIAUSKAS

Sudarytojas
MINDAUGAS TAMOŠIŪNAS

Atsakingoji redaktorė
ŽIVILĖ DRISKIUVIENĖ

Kalbos redaktoriai
ARTŪRAS JUDŽENTIS, VIDA KASPARAVIČIENĖ,
ALBINAS MASAITIS, ALBINA VENSKEVIČIENĖ

Korektorė
RASA KAŠĖTIENĖ

Anglų kalbos redaktorius, vertėjas
ALOYZAS PRANAS KNABIKAS

Viršelio dailininkė
ONA LIUGAILIENĖ

Principinio maketo dailininkas
ALVYDAS LADYGA

Kartografė
AIRA DUBIKALTIENĖ (UAB *Žemėlapių artelė*)

Maketuotojos
VIOLETA BARKAUSKAITĖ, SIGRIDA JUOZAPAITYTĖ

Kompiuterių informacinių sistemų specialistė
RIMGAILĖ PILKIONIENĖ

Monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisija
Prof. habil. dr. ROMUALDAS APANAVIČIUS (etnologija), prof. habil. dr. VALENTINAS BALTRŪNAS (geologija), prof. habil. dr. GRASILDA BLAŽIENĖ (kalbotyra), dr. ARŪNAS BUBNYS (XX a. istorija), dr. RASA BUTVILAITĖ (menotyra), LMA tikrasis narys prof. habil. dr. ALGIRDAS GAIŽUTIS (kultūrologija), doc. dr. VIRGINIJUS GERULAITIS (geografija), VIDA GIRININKIENĖ (XIX a. istorija), doc. dr. ALGIRDAS JAKUBČIONIS (XX a. istorija), doc. dr. ARTŪRAS JUDŽENTIS (kalbotyra), doc. dr. ROBERTAS JURGAITIS (istorija), dr. ZITA MEDIŠAUSKIENĖ (XIX a. istorija), dr. JURGA MOTIEJŪNAITĖ (botanika), dr. DARIUS STONČIUS (biologija), dr. ŽILVYTIS ŠAKNYS (etnologija), IRENA ŠUTINIENĖ (sociologija), doc. dr. GINTAUTAS ZABIELA (archeologija)

Rengėjas ir leidėjas
VšĮ „Versmės“ leidykla (leidyklos vadovas PETRAS JONUŠAS)

Pagrindiniai finansuotojai ir rėmėjai
Prienų rajono savivaldybė (meras Alvydas Vaicekauskas), UAB „Magnolija“,
Algirdas Babilius, Mindaugas Tamošiūnas, Elona Pugačiauskienė,
Prienų rajono Nemuno ŽŪB (pirmininkas Algimantas Šidlauskas)

Viršelio aplankale ir priešlapiuose
Jieznas. 2025 m. Klaudijaus Driskiaus nuotrauka

Už knygoje spausdinamų straipsnių turinį ir juose pateiktą informaciją atsako straipsnių autoriai.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

Knygą elektroniniu formatu išleido „Versmės“ leidyklos Elektroninių knygų rengimo centras. Vilnius, 2026-10-14
ISBN 978-609-486-059-1 (popierinė kn.)
ISBN 978-609-486-061-4 (elektroninė kn.)

© VšĮ „Versmės“ leidykla, 2026

Turinys

15 Pratarmė

GAMTA

19 *Vincas Mikaila*. Jiezno ir Stakliškių apylinkių žemės gelmių sandaros apžvalga

22 *Rimantė Guobytė*. Reljefas ir geomorfologija

26 *Algirdas Gaigalas*. Verknės atodangos

32 *Kęstutis Kilkus*. Jiezno krašto hidrologinė apžvalga

38 *Paulius Kavaliauskas*. Alšios valstybinis hidrografinis draustinis

44 * *Daiva Patalauskaitė*. Jiezno apylinkių augmenija

51 *Teresė Murauskaitė*. Jiezno krašto miškai

64 *Ričardas Kazlauskas*. Verknės upės faunos bruožai

71 * *Jurgis Stašaitis, Žydrūnas Preikša*. Jiezno apylinkių paukščiai ir jų gyvenamoji aplinka

ISTORIJA

87 * *Algirdas Girininkas*. Jiezno ir Stakliškių apylinkių priešistorė

110 *Mindaugas Tamošiūnas, Tadas Šidiškis*. Mitologinės vietos Jiezno ir Stakliškių apylinkėse

121 *Mindaugas Tamošiūnas*. Jiezno grafystė – didikų Pacų tėvonija

149 Jiezno valsčiaus aprašymas apie 1873 metus. *Parengė Kazys Misius*

164 *Mindaugas Tamošiūnas*. Jiezno krašto dvarai ir palivarkai

186 *Marius Daraškevičius*. Jiezno dvaro rūmų raida XVI–XVIII amžiuje

206 *Kazys Misius*. Lietuviškos spaudos draudimas Jiezno ir Stakliškių parapijose

213 *Mindaugas Tamošiūnas*. Jiezno kraštas XIX amžiaus pabaigos–XX amžiaus pradžios lietuviškoje žiniasklaidoje

227 *Vita Žiūkienė*. Jiezno valsčius 1918–1940 metais

250 *Algimantas Miškinis*. Jieznas (1930–1995)

257 *Kazys Misius*. Iš Jiezno bažnyčios praeities

266 *Kazys Misius*. Jiezno bažnyčioje darbavęsi kunigai

301 *Pranas Malinauskas*. Viekšnios upeliu, palei seniūnijos paribį

* Žvaigždute turinyje žymimi straipsniai, įvertinti monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos. Knygos gale anglų kalba pateikiamos šių straipsnių santraukos.

332 *Vytautas Sodaitis*. Jiezno vaistinės metraštis

336 *Mindaugas Tamošiūnas*. Jiezno žydų namai iki 1941 metų

341 *Arūnas Bubnys*. Jiezno žydų bendruomenės sunaikinimas 1941 metais

ISTORIJA. KOVOS DĖL NEPRIKLAUSOMYBĖS. TREMTYS

351 *Irma Randakevičienė*. 1863 metų sukilimas Trakų apskrityje (Jiezno apylinkėse) ir politinių bylų tyrimai

356 *Vytautas Lesčius*. Kovos dėl Nepriklausomybės Jiezno apylinkėse 1919–1920 metais

379 *Mindaugas Tamošiūnas*. Karininkai, kilę iš Jiezno krašto

396 Jiezno valsčiaus gyventojai, nukentėję nuo sovietų režimo. *Parengė Birutė Burauskaitė, papildė Mindaugas Tamošiūnas*

433 *Mindaugas Tamošiūnas*. Antisovietinis pasipriešinimas Jiezno valsčiuje 1941–1949 metais

484 Partizanas Juozas Taraškevičius *Viesulo* būrio gretose. *Parengė Mindaugas Tamošiūnas*

495 *Antanas Ragavičius*. Jaunieji Jiezno partizanai

509 *Ramutė Bubnienė*. Paženklintieji

514 *Albina Urbanavičienė*. Tremties prisiminimai

517 *Anastazija Senkutė-Pileckienė*. Oi, ilgi tremties keliai

ISTORIJA. ŪKINĖ VEIKLA

526 *Vytautas Skebas*. Jiezno valsčiaus gyventojų mokesčiai ir prievolės 1940–1944 metais

538 *Pranas Aleknavičius*. Žemės naudojimo pokyčiai Jiezno seniūnijoje XX amžiuje

546 *Valentina Ratkevičienė*. Jiezno ūkininkų gyvenimo ir veiklos sąlygos

ISTORIJA. KULTŪRA IR ŠVIETIMAS

554 *Mindaugas Tamošiūnas*. Ką slepia Jiezno kapinių paminklai

571 *Virginija Karalevičiūtė*. Jiezno vidurinė mokykla

603 *Danutė Bajorienė*. Jiezno gimnazija 1991–2025 metais: skaičiai ir faktai

606 *Aleksandras Naudžiūnas*. Po Jiezno rajoną – pėstute ir važiuotas

623 *Elena Butkevičienė*. Jiezno miesto bibliotekos istorija

638 *Albina Urbanavičienė*. Vaikai turėjo savo biblioteką

642 *Danutė Bajorienė*. Apie Kašonių biblioteką

644 *Vilma Grigonienė*. Jiezno muzikos mokykla ir jos direktorius Anatolijus Bernatavičius

649 *Ramutė Bubnienė*. Mokytoja Eugenija Rimšienė

653 *Danutė Ona Žilienė*. Mokytoja poetė Birutė Grižienė

661 *Janina Bartusevičienė*. Pamokos už gimnazijos sienų

666 *Angelė Dalė Jaruševičienė*. Pamėgę vaidybos meną

671 *Danguolė Smalskienė*. „Bočiai“ suvienijo bendraminčius

674 *Ingrida Valentienė, Dalia Vertinskienė*. „Jieznelės“ vardu pasivadinę

677 *Eugenija Rimšienė*. Trijų karalių kelionės

679 *Nerijus Kisielius*. Skulptoriai kerpa avis

ISTORIJA. IŠ KAIMŲ, ŠEIMŲ PRAEITIES. PRISIMINIMAI

682 *Mindaugas Tamošiūnas*. Sokonių bajorkaimio istorijos bruožai

721 *Pranas Šabasevičius*. Daukantų ir Nibrių kaimų sodybos

743 *Onutė Revuckienė*. Gyvenimo vingiai – per tremtis ir netektis

756 *Regina Bugorevičienė*. Menu tėviškę – jos žmones ir dainas

772 *Bernardas Bernatonis*. Emigrantų Bernatonių šeimos istorija

788 *Antanas Jurkonis*. Keli potėpiai Jurkonių giminės paveikslui

813 *Marija Zaleskytė*. Po Anglininkų dangumi

828 *Irena Sipavičienė*. Tartum šimtametis ąžuolas

849 *Jonas Staliulionis*. Atlaidai, atlaidai...

855 *Vincas Vinskas*. Trečionių kaimas

859 *Ona Maloškaitė*. Gimtoji Sobuva ir mano artimieji

863 Grikapėdžio pasakojimai
863 *Irena Raškevičiūtė*. Neužmiršti Grikapėdžio vardai
862 Gyvenimas Grikapėdyje prieškario, karo ir pokario metais. *Pasakojo Bronė Karauskienė, užrašė Mindaugas Tamošiūnas*
876 *Valerija Žeimytė*. Mano vaikystės namai Grikapėdyje

ISTORIJA. ATKŪRUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

881 *Virginija Juodytė*. Lietuvos Sąjūdžio Jiezno grupės veikla

894 *Algis Bartusevičius*. Jiezno seniūnija laiko tėkmėje

ISTORIJA. ARCHITEKTŪRA

932 * *Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika*. Jiezno krašto architektūra

ETNINĖ KULTŪRA

971 *Jonas Mardosa*. Talkos ir darbų papročiai Jiezno krašte

984 *Venantas Mačiekus*. Papročių teisės reliktai XX amžiaus pirmojoje pusėje

1007 *Jurgis Dovydaitis*. Didžiosios šeimos ir kitokie atsiminimai

1012 *Asta Venskienė*. Velykiniai kiaušiniai iš Jiezno krašto

1036 * *Dalia Bernotaitė-Beliauskienė*. Jiezno ir Stakliškių apylinkių moterų, vyrų ir vaikų drabužiai XIX amžiaus II pusėje–XX amžiaus pradžioje

1069 * *Jolanta Zabulytė*. Mediniai Jiezno apylinkių kryžiai

1089 *Vilija Kepežinskienė*. Duona Jiezno gyventojų buityje ir papročiuose

1096 *Pranas Juozapavičius*. Iš Vėžionių kaimo istorijos: gyvensena, buitis, papročiai

1135 *Marijona Bunevičiūtė*. Devyni amatai...

1140 *Juozas Pugačiauskas*. Buvo reikalinga visiems

1141 *Juozas Pugačiauskas*. Šiaudinių papuošalų meistras Jonas Bieliauskas

1143 *Juozas Pugačiauskas*. Tautodailininkė Stanislova Strauzienė

1144 *Nijolė Raižytė*. Mano mamos pomėgiai

1146 *Antanas Čiužas*. Siuvėjas, muzikantas Vytautas Matusevičius

1149 *Dalia Blažulionytė*. Jiezniškių regioninė savimonė

KALBA

1157 * *Kazys Morkūnas*. Jiezno šnekta

1166 *Asta Leskauskaitė*. Jiezno ir Stakliškių šnektų leksika

1175 * *Marija Razmukaitė*. Jiezno valsčiaus gyvenamųjų vietų vardų kilmė ir daryba

1179 *Alvydas Butkus*. Jiezno ir Stakliškių valsčių gyventojų pravardės

1186 Įdomesni Jiezno šnektos žodžiai ir posakiai. *Parinko Juozas Pugačiauskas*

1198 Juro Skačkausko „baika“. *Užrašė Vytautas Tulevičius*

TAUTOSAKA

1201 *Danutė Krištopaitė*. Apie vieną skambią vasarą

1207 Iš jiezniškių sakytinės tautosakos. *Parengė Povilas Krikščiūnas*

1228 *Lina Stasionytė*. Iš Izabelės Navickienės gyvenimo ir tautosakos

1235 Skelbtų dainų bibliografija. *Parengė Povilas Krikščiūnas*

ĮŽYMŪS ŽMONĖS

1239 *Reda Griškaitė*. Jieznas Stanislovo Moravskio biografijoje, kūryboje ir kasdienybėje

1264 *Mindaugas Tamošiūnas*. Inteligentiškasis pulkininkas Jonas Acus-Acukas

1268 *Mindaugas Tamošiūnas*. Nuo kumečių sūnaus iki generolo. Vincas Grigaliūnas-Glovackis

1279 *Juozas Pugačiauskas*. Kunigas Pranas Bieliauskas – tarnystės Tėvynei ir Dievui keliu

1291 *Vincas Staniulis*. Kunigas Bronius Bulika: *„Broliuk tu mano brangiausias“*

1301 *Algirdas Sabaliauskas*. Kalbininkas Antanas Klimas

1305 *Juozas Pugačiauskas*. Juozas Purickis – diplomatas, politikas, žurnalistas

1312 *Juozas Pugačiauskas*. Juozas Rudzianskas: *„Bandžiau gyventi be sąžinės priekaištų“*

1319 *Juozas Pugačiauskas*. Gediminas Pempė: *„Nė dienos be linijos!“*

1323 *Ernesta Šimkienė*. Irena Ambrazienė – paukštėmis išskridusi iš Jiezno

1336 Tapytojas Algis Skačkauskas apie kūrybą ir save. *Parengė Roma Skačkauskienė*

1343 *Juozas Pugačiauskas*. Maestro Jurgis Tamošiūnas

1347 *Juozas Pugačiauskas*. Aktorius Juozas Jaruševičius

1350 *Juozas Genevičius*. Juozas Skernevičius – sportininkas, pedagogas, mokslininkas

1355 *Sigutė Katkauskienė*. Laipteliais į sportines aukštumas

1358 *Vykintas Pugačiauskas*. Jiezno krašto metraštininkas Juozas Pugačiauskas

1393 Žymesnių Jiezno krašto žmonių biografijų sąvadas. *Sudarė Juozas Pugačiauskas, Mindaugas Tamošiūnas*

1423 Apie autorius

1427 Straipsnių, įvertintų monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos, reziumė anglų kalba

1431 Santrumpos ir sutrumpinimai

1435 Buvusio Jiezno valsčiaus (pagal 1923 m. gyventojų surašymo duomenis) demografinis žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*

1436 Jiezno seniūnijos žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*

1437 Jiezno miesto žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*

1438 Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. Tamsiau išskirtas Jiezno valsčius. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*

1440 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“

1445 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“ (anglų k.)

1446 Rengiamų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų bei monografijų, išleistų iki 2025 m. pabaigos, žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*

1450 Asmenvardžių rodyklė

1486 Monografijos „Jieznas“ rėmėjai

Spalvotų iliustracijų puslapių intarpas 1369–1392 p.

Contents

15 *Introduction*

NATURE

19 *Vincas Mikaila.* A review of land subsurface setup around Jieznas and Stakliškės

22 *Rimantė Guobytė.* Relief and geomorphology

26 *Algirdas Gaigalas.* The Verknė outcrops

32 *Kęstutis Kilkus.* A hydrological review of Jieznas region

38 *Paulius Kavaliauskas.* The state hydrographic reserve of Alšia

44 * *Daiva Patalauskaitė.* Flora in Jieznas environs

51 *Teresė Murauskaitė.* Forests in Jieznas area

64 *Ričardas Kazlauskas.* The Verknė River fauna features

71 * *Jurgis Stašaitis, Žydrūnas Preikša.* Birds and their habitats in Jieznas environs

HISTORY

87 * *Algirdas Girininkas.* The pre-history of Jieznas and Stakliškės environs

110 *Mindaugas Tamošiūnas, Tadas Šidiškis.* Mythological sites in the environs of Jieznas and Stakliškės

121 *Mindaugas Tamošiūnas.* The Jieznas County was the patrimony of the Pacai nobles

149 Description of the Jieznas district around 1873. *Prepared by Kazys Misius*

164 *Mindaugas Tamošiūnas.* Manors and folwarks around Jieznas and Stakliškės

186 *Marius Daraškevičius.* The development of the manor houses around Jieznas in 16th–18th centuries

206 *Kazys Misius.* Ban on the Lithuanian press in the Jieznas Parish

213 *Mindaugas Tamošiūnas.* The Jieznas region in the Lithuanian media from end-19th century through the start-20th century

227 *Vita Žiūkienė.* The Jieznas Valsčius in 1918–1940

250 *Algimantas Miškinis.* Jieznas (1930–1995)

257 *Kazys Misius.* From the past of the Jieznas Church

266 *Kazys Misius.* The priests who worked in the church of Jieznas

300 *Pranas Malinauskas.* The Viekšnia Rivulet along the boundary of the eldership

* The asterisk marks the articles approved by the *Lietuvos valsčiai* Monograph Series Commission for Scientific Works. Summaries in English are given at the end of the book.

332 *Vytautas Sodaitis.* The Jieznas Pharmacy yearbook

336 *Mindaugas Tamošiūnas.* Houses of Jews in Jieznas before 1941

341 *Arūnas Bubnys.* Annihilation of Jewish community in Jieznas in 1941

HISTORY. INDEPENDENCE FIGHTS. DEPORTATIONS

351 *Irma Randakevičienė.* The Uprising of 1863 in Trakai County (Jieznas area) and investigations of political cases

356 *Vytautas Lesčius.* Independence fights around Jieznas in 1919–1920

379 *Mindaugas Tamošiūnas.* The officers from Jieznas region

396 Jieznas residents who suffered from the Soviet regime. *Prepared by Birutė Burauskaitė and Mindaugas Tamošiūnas*

433 *Mindaugas Tamošiūnas.* Anti-Soviet resistance in Jieznas region in 1941–1949

484 Partisan Juozas Taraškevičius in the ranks of the Viesulas unit. *Prepared by Mindaugas Tamošiūnas*

495 *Antanas Ragavičius.* The young partisans of Jieznas

509 *Ramutė Bubnienė.* The marked ones

514 *Albina Urbanavičienė.* The reminiscences about the exile

517 *Anastazija Senkutė-Pileckienė.* Such long roads of exile

HISTORY. ECONOMIC ACTIVITY

526 *Vytautas Skebas.* Jieznas resident taxes and obligations in 1940–1944

538 *Pranas Aleknavičius.* Land use changes in Jieznas Eldership in the 20th century

546 *Valentina Ratkevičienė.* Living and working conditions of Jieznas farmers

HISTORY. CULTURE AND EDUCATION

554 *Mindaugas Tamošiūnas.* What are the monuments of the Jieznas cemetery hiding

571 *Virginija Karalevičiūtė.* The Jieznas Secondary School

603 *Danutė Bajorienė.* The Jieznas Gymnasium in 1991–2025: figures and facts

606 *Aleksandras Naudžiūnas.* Walking and driving around Jieznas

623 *Elena Butkevičienė.* History of the Jieznas town library

638 *Albina Urbanavičienė.* The children had their own library

642 *Danutė Bajorienė.* About the library of Kašonys

644 *Vilma Grigonienė.* The Jieznas Music School and its director Anatolijus Bernatavičius

649 *Ramutė Bubnienė.* Teacher Eugenija Rimšienė

653 *Danutė Ona Žilienė.* Birutė Grižienė, teacher and poetess

661 *Janina Bartusevičienė.* The lessons outside the gymnasium walls

666 *Angelė Dalė Jaruševičienė.* Having fond with the art of acting

671 *Danguolė Smalskienė.* The Bočiai Community united like-minded people

674 *Ingrida Valentienė, Dalia Vertinskienė.* Named after Jieznelė

677 *Eugenija Rimšienė.* The journey of Three Kings

679 *Nerijus Kisielius.* Sculptors shear sheep

HISTORY. FROM THE PAST OF VILLAGES AND FAMILIES. REMINISCENCES

682 *Mindaugas Tamošiūnas.* Features of the history of the Sokonys noble village

721 *Pranas Šabasevičius.* The homesteads of Daukantai and Nibriai villages

743 *Onutė Revuckienė.* The twists of life: through exile and loss

756 *Regina Bugorevičienė.* I remember my homeland – its people and songs

772 *Bernardas Bernatonis.* The history of the emigrant Bernatonis family

788 *Antanas Jurkonis.* A few strokes for the painting of the Jurkonys family

813 *Marija Zaleskytė.* Under the sky of Anglininkai Village

828 *Irena Sipavičienė.* Like a century-old oak tree

849 *Jonas Staliulionis.* Indulgence feasts

855 *Vincas Vinskas.* The Trečionys Village

859 *Ona Maloškaitė.* My home Sobuva and my relatives

863 The Grikapėdis Village stories
863 *Irena Raškevičiūtė.* Unforgotten names of Grikapėdis
862 Life in Grikapėdis during the pre-war, war and post-war years. *Narrated by Bronė Karauskienė, written by Mindaugas Tamošiūnas*
876 *Valerija Žeimytė.* My childhood home in Grikapėdis

HISTORY. INDEPENDENCE RESTORED

881 *Virginija Juodytė.* Lithuanian Sąjūdis Movement: activities of Jieznas group

894 *Algis Bartusevičius.* Jieznas Eldership in a course of time

HISTORY. ARCHITECTURE

932 * *Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika.* The architecture of Jieznas region

ETHNIC CULTURE

971 *Jonas Mardosa.* Communal work habits in Jieznas region

984 *Venantas Mačiekus.* The relics of customary law at the 1st half of the 20th century

1007 *Jurgis Dovydaitis.* Large families and other memories

1012 *Asta Venskienė.* The Easter eggs from Jieznas

1036 * *Dalia Bernotaitė-Beliauskienė.* Clothing of women, men and children from the 2nd half of the 19th century through the start of the 20th century

1069 * *Jolanta Zabulytė.* The wooden crosses in the area of Jieznas

1089 *Vilija Kepežinskienė.* Bread in the household and the customs of Jieznas residents

1096 *Pranas Juozapavičius.* From history of Vėžionys Village: lifestyle, everyday life, customs

1135 *Marijona Bunevičiūtė.* Nine crafts...

1140 *Juozas Pugačiauskas. Juozas Pugačiauskas.* She was needed by everyone

1141 *Juozas Pugačiauskas.* Straw jewellery maker Jonas Bieliauskas

1143 *Juozas Pugačiauskas.* Folk artist Stanislova Strauzienė

1144 *Nijolė Raižytė.* My mother's hobbies

1146 *Antanas Čiužas.* Tailor and musician Vytautas Matusevičius

1149 *Dalia Blažulionytė.* Regional self-awareness of Jieznas people

LANGUAGE

1157 * *Kazys Morkūnas.* The Jieznas sub-dialect

1166 *Asta Leskauskaitė.* The vocabulary of Jieznas and Stakliškės subdialects

1175 * *Marija Razmukaitė.* Origin of living place names and their formation in Jieznas Valsčius

1179 *Alvydas Butkus.* The surnames of Jieznas and Stakliškės residents

1186 Some more interesting words and sayings of Jieznas sub-dialect. *Picked by Juozas Pugačiauskas*

1198 A joke of Juras Skačkauskas. *Written down by Vytautas Tulevičius*

FOLKLORE

1201 *Danutė Krištopaitė.* About one glorious summer

1207 From oral lore of Jieznas people. *Prepared by Povilas Krikščiūnas*

1228 *Lina Stasionytė*. From life and folklore of Izabelė Navickienė

1235 The bibliography of published songs. *Prepared by Povilas Krikščiūnas*

CELEBRITIES

1239 *Reda Griškaitė.* Jieznas in the biography, creation works and everyday life of Stanislovas Moravskis

1264 *Mindaugas Tamošiūnas.* Intelligent Colonel Jonas Acus-Acukas

1268 *Mindaugas Tamošiūnas.* From the son of a cottar to a general. Vincas Grigaliūnas-Glovackis

1279 *Juozas Pugačiauskas.* Reverend Pranas Bieliauskas: on the path of service to the Fatherland and God

1291 *Vincas Staniulis.* Reverend Bronius Bulika: „Brother, you are my dearest"

1301 *Algirdas Sabaliauskas.* Linguist Antanas Klimas

1305 *Juozas Pugačiauskas.* Juozas Purickis. a diplomat, politician and journalist

1312 *Juozas Pugačiauskas.* Juozas Rudzianskas: I tried to live without remorse

1319 *Juozas Pugačiauskas.* Calligrapher Gediminas Pempė: Not a day without a line drawing!

1323 *Ernesta Šimkienė.* Irena Ambrazienė – flown away from Jieznas like birds

1336 Painter Algis Skačkauskas about his work and himself. *Prepared by Roma Skačkauskienė*

1343 *Juozas Pugačiauskas.* Maestro Jurgis Tamošiūnas

1347 *Juozas Pugačiauskas.* Actor Juozas Jaruševičius

1350 *Juozas Genevičius.* Juozas Skernevičius, sportsmen, educator and scientist

1355 *Sigutė Katkauskienė.* To the sporting heights by steps. Vytautas Sadauskas

1358 *Vykintas Pugačiauskas.* Jieznas chronicler Juozas Pugačiauskas

1393 The biographies of prominent people from the Jieznas region. *Compiled by Juozas Pugačiauskas, Mindaugas Tamošiūnas*

1423 About the authors

1427 English summaries of the papers approved by the *Lietuvos Valsčiai* Monograph Series Lithuanian Local Researches Commission for Scientific Works

1431 Abbreviations

1435 The demographic map of former Jieznas Valsčius (after the *Lithuanian Census* of *1923*). *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*

1436 The map of Jieznas Eldership. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*

1437 The map of Jieznas Town. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*

1438 The map of former Lithuanian rural districts called *Valsčiai*. Jieznas Valsčius shown darker. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*

1440 About the series *Lietuvos Valsčiai*

1445 About the series *Lietuvos Valsčiai* (in English)

1446 The map of monographs of the *Lietuvos Valsčiai* series being prepared and those published until end-2025. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*

1450 The index of personal names

1486 The sponsors of the monograph "Jieznas"

The insert of colour illustrations, pp. 1369–1392.

Pratarmė

Ši knyga – tai kruopščiai kurtas Prienų krašto istorijos, gamtos ir kultūros atspindys bei įspūdinga kelionė po vietoves, kurios lėmė vietinių žmonių tapatybę ir išskirtinumą.

Pristatau Jums monografiją „Jieznas“, kurią sudaro šeši skyriai, skirti gamtai, istorijai, etninei kultūrai, kalbai, tautosakai ir žymiems žmonėms aprašyti. Kiekvienas knygos skyrius apie Jiẽzną ir jo apylinkes pasakoja skirtingai ir padeda atskleisti jo savitumą bei kultūrinę reikšmę. Knyga skirta besidomintiems istorija, trokštantiems pajusti šių vietų širdies plakimą ir pažinti jų dvasią.

Vyriausiasis redaktorius Juozas Pugačiauskas

Gamtos stebuklai

Gamtos skyrius, pirmiausia, yra kvietimas aprėpti kraštovaizdį, tiek metų vietiniams buvusiam prieglauda, išgyvenimo šaltiniu ir įkvėpimo vieta. Už Gõjaus miško ribų driekiasi Veřknės ir Nẽmuno upių juostos. Veřknė, meiliai vadinama „upelių karaliene“, teka per įvairiausias vietoves ir jungia skirtingus krašto kampelius – istorines gyvenvietes, pievas, miškus ir atokius kaimus. Nemunas, didžiausia Lietuvos upė, įnešė reikšmingą indėlį į šio krašto istoriją ir tautosaką. Nuo senovės laikų Nemunas buvo pagrindinis prekybos kelias, o jo krantai tapo įvairių istorinių susirėmimų, apie kuriuos iki šiol pasakoja senieji gyventojai, liudininkais.

Žemės gelmės taip pat turi ką papasakoti – nuo kalkingų ir molingų sluoksnių, kuriuose aptinkama vertingų mineralų, iki savitai susidariusių požeminių vandens telkinių. Mokslininkai, tyrinėjantys šias vietoves, aptiko požemines versmes, kurios ne tik maitina krašto upelius, bet ir turi ypatingų gydomųjų savybių.

Augalija žavi savo įvairove. Čia gausu retų augalų rūšių, kurios turi ne tik gydomųjų savybių, bet ir simbolinę prasmę. Vasarą po stipraus lietaus laukuose sužydi margaspalvės pievų gėlės, o miškuose skleidžiasi kvepiantys pušų pumpurai. Miško paukščiai – nendrinukės ir devynbalsės, pripildo mišką nuostabaus čiulbėjimo ir suteikia gyvybingumo.

Istorijos aidai

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais didikai Holovčinskiai ir Pacai buvo šio krašto ir visos valstybės įtakingiausi asmenys. Holovčinskių šeima garsėjo kaip meno ir mokslo mecenatai. Jų pastangomis Jieznė įvyko daugybė kultūrinių ir visuomeninių pokyčių. Nuo rūmų statybų iki didingų švenčių rengimo – kiekvienas sumanymas palikdavo pėdsaką istorijoje.

Pacų šeima taip pat įnešė neįkainojamą indėlį. Garsusis Jonušas Pacas, kunigaikštis ir valstybės veikėjas, buvo svarbus asmuo karo ir diplomatijos srityse. Jo politinė ir karinė veikla buvo svarbi visai Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Pacai, būdami strategiškai mąstančiais valdovais, pastatė daugybę gynybinių įtvirtinimų, kurie padėjo apsaugoti kraštą nuo įsibrovėlių.

1919 m. Jiezno mūšis yra išskirtinis istorinis įvykis. Šio mūšio laimėjimas buvo gyvybiškai svarbus visos Lietuvos Nepriklausomybei įtvirtinti. Žmonės pasakoja, kad šio mūšio metu vietiniai valstiečiai ir bajorai kovėsi petys į petį, gindami savo žemę nuo svetimų užpuolikų. Ši pergalė liko įamžinta kronikose ir liaudies dainose bei pasakojimuose.

Antrojo pasaulinio karo metai, lydimi okupacijų ir trėmimų į Sibirą, tapo iššūkių ir vienijimosi laikotarpiu. Šeimos buvo išblaškytos, tačiau net ir tremtyje išliko ryšys su gimtuoju kraštu, o grįžusieji atnaujino senuosius papročius ir tradicijas. Stipri meilė ir ištikimybė gimtajai žemei išliko net ir sudėtingiausiomis sąlygomis.

Etninės kultūros paveldas

Šio krašto etninė kultūra yra daugiau negu tradicijos – tai gyvenimo būdas, tiesiog žmonių kasdienybė. Nepakartojamas velykinių kiaušinių marginimas buvo perduodamas iš kartos į kartą. Marginimo raštai turi gilias simbolines reikšmes, susijusias su gamtos ciklais ir gyvenimo virsmais. Įvairūs raštai – saulutės, kryželiai ir spiralės – atspindi protėvių pasaulėžiūrą ir jų ryšį su gamta.

Audėjų menas – dar vienas ypatingas etninės kultūros elementas. Audimo amatas, lydimas moterų dainų ir pasakojimų, buvo tarsi ritualas, siejantis darbą su kūryba. Krašto audėjos garsėjo audimo technikų sudėtingumu ir spalvų deriniais, kurie atspindėjo regiono augmeniją ir metų laikų kaitą. Kiekvienas staklėmis išaustas audeklas buvo tarsi metraštis, pasakojantis apie šeimą, jos džiaugsmus ir rūpesčius.

Vietinių kaimų istorijos, pasakojamos senolių, atskleidžia praeities kaimynų ryšius, papročius ir gyvenimo būdą. Talkos, bendruomeniniai darbai – šienapjūtė, linų mynimas ar derliaus nuėmimas – kartu buvo ir socialinis įvykis, lydimas dainų, pasakojimų ir juoko. Kiekviena tokia talka turėjo savus ritualus ir papročius. Pavyzdžiui, pirmasis pjūties veiksmas dažnai būdavo lydimas simbolinės giesmės, skirtos padėkoti gamtai už derlių.

Darbo papročiai, susiję su kasdienėmis veiklomis, sudarė žymią dalį krašto etninės kultūros. Kaip antai, linų apdorojimas – nuo jų rovimo iki audimo darbų. Linas buvo svarbus ir kaip medžiaga, ir kaip simbolis, žymintis švarą, tyrumą ir stiprybę. Jo gaminiai dažnai tapdavo vestuvių kraičio arba ypatingų dovanų dalimi.

Nuo etninės kultūros neatsiejamu yra ir liaudies muzikavimas, kuris įvairioms šventėms ir talkoms suteikdavo pakilios nuotaikos ir gyvybės. Senosios melodijos, atliekamos smuiku, armonika ar bandonija, buvo skirtos ir linksminti, ir perduoti išmintį bei gyvenimo džiaugsmą.

Kalbos ypatumai

Kalbos skyrius skirtas išsamiai nagrinėti priedzūkio tarmės ypatumus, kurie suteikia vietiniams gyventojams išskirtinį balsą ir tapatybę. Tarmė, su savita leksika ir fonetika, atspindi krašto gyventojų būdą, papročius bei požiūrį į gyvenimą. Šio krašto tarmiškas žodis dažnai yra tarsi mažutis pasakojimas, perteikiantis gyvenimo išmintį, humoro dalelę.

Pasakojama, kad kai kurie vietinės tarmės pertarai, tokie kaip *gėlele* ar *piemenyn*, buvo vartojami tam tikroms reikšmėms perteikti, o jų prasmės ir šiandien tebesklinda šnekamojoje kalboje. Priedzūkio tarmė yra neatsiejama nuo liaudies dainų, kuriose žodžiai ir ritmas susipina į nepakartojamą pasakojimą. Tokios dainos dažnai būdavo atliekamos *vakaruškose* – vakariniuose susiėjimuose, skirtuose pasišokti ir pasidainuoti.

Skyriuje pateikiama pavyzdžių, tekstų nuotrupų, atskleidžiančių tarmės žavesį. Tai tarsi kvietimas skaitytojui įsiklausyti į pasakojimą, kuris skamba kaip istorijos ir kasdienybės lydinys.

Tautosakos lobiai

Tautosakos skyriuje skaitytojas susipažins su liaudies kūryba, kuri per amžius buvo šiame krašte puoselėjama. Čia pristatomos garsiausios šio krašto dainininkės ir muzikantai, tautosakos žanrų įvairovė, apimanti pasakas, sakmes, padavimus, legendas. Pasakose dažnai pasitaiko veikėjų, kurie, nepaisant savo kuklumo, nugali blogį ir įveikia neįmanomas kliūtis. Šios istorijos perteikia dorovės pamokas, skleidžia gyvenimo tiesas, susijusias su žmonių tikėjimu ir pasaulėžiūra. Legendos apie upių undines, pasirodančias tyliomis naktimis, ar pasakojimai apie senovės dievus ir deives, globojančius krašto gyventojus, padeda suprasti, kaip stipriai tautosaka buvo susijusi su gamta.

Žymūs žmonės

Paskutinis knygos skyrius skirtas žymesniems Jiezno krašto žmonėms – kūrėjams, kovotojams, vizionieriams. Pirmiausia dvasininkams, kurie savo pamokslais ir veikla prisidėjo prie bendruomenės telkimo ir moralinio ugdymo. Iš jų išsiskiria vienuoliai ir kunigai, kurie rūpinosi sielovada, skatino švietimą, kūrė mokyklas bei bibliotekas.

Karininkai – Lietuvos kariuomenės kūrėjai, kurių darbai užtikrino šalies saugumą sunkiais laikotarpiais. Jų biografijos atspindi ryžtą ir pasiaukojimą, o Lietuvos Nepriklausomybė buvo svajonė, kurią jie siekė paversti tikrove. Pasakojimai apie kovas ir mūšius, strategijas ir pergales leidžia skaitytojui geriau suprasti šio krašto gyventojų drąsą ir patriotizmą.

Taip pat visuomenininkai, kultūrininkai, kiti žymūs žmonės – nuo mokytojų ir rašytojų iki vietinių amatininkų – darė didelį poveikį savo aplinkai. Jų gyvenimo istorijos yra pavyzdys, kaip atsidavimas ir aistra gali įkvėpti kitus.

Nuoširdžiai dėkoju visiems rėmėjams – be jūsų geranoriškumo ir pasiaukojimo šios knygos parengimas ir išleidimas nebūtų įmanomas.

Monografija „Jieznas“ yra ne vieną dešimtmetį kurtas kruopščių tyrimų ir aprašymų rinkinys, susiliejantis į pasakojimą apie įvykius, vietas, žmones ir idėjas, kurios lėmė krašto savitumą. Ji kviečia skaitytoją pažinti ir pajausti šią žemę per jos istoriją, papročius ir žmones. Tegul šis rašto paminklas Jieznui ir Prienų kraštui būna tiltas, jungiantis praeitį ir dabartį, kviečiantis mus visus saugoti, vertinti ir puoselėti savo Tėvynę ir jos unikalų paveldą.

Juozas Pugačiauskas

GAMTA

Jiezno ir Stakliškių apylinkių žemės gelmių sandaros apžvalga

Vincas Mikaila

Dabartiniai geologijos mokslo laimėjimai patvirtina, kad žemės plutą sudarančios uolienos formavimasis vyko milijonus ar net milijardus metų. Pagal specifinius požymius jis suskirstytas į eras, periodus, epochas ir kitus smulkesnius vienetus, palengvinančius nustatyti atitinkamų sluoksnių padėtį laiko atžvilgiu – stratigrafiją, gyvūnijos ir augmenijos raidą bei kitus požymius.

Apibūdinant Jiẽzno ir Stãkliškių apylinkių žemės gelmių sąrangą, tenka atsižvelgti ir į geologinį ištirtumą. Padaryta Bìrštono teritorijos geologinė nuotrauka 1:200 000, vėliau 1:500 000 masteliu aprėpė ir Jiezno apylinkių žemių vakarinę dalį. Buvo gręžiami nauji gręžiniai, detaliau aprašytos Nemuno ir Veřknės upių atodangos, kasami šurfai. Išsamiau ištirtos viršutinio paleozojaus, mezozojaus ir kainozojaus erų nuosėdinės uolienos, atliktas detalesnis sluoksnių stratigrafinis suskirstymas. Vidurinės ir rytinės Jiezno krašto dalies bei Stakliškių apylinkių geologinis ištirtumas mažesnis. Nemažai informacijos suteikia Stakliškių gręžiniai mineraliniams vandenims ištirti ir išgauti.

Puniõs šilo, Geležū́nų, Kisiẽliškių ir Pẽlekonių kaimų gręžiniai patvirtina, kad Jiezno apylinkių vakarinės dalies prekvartero uolienų paviršius paveiktas ne tik slenkančių kontinentinių ledynų egzaracijos, bet ir neotektoninių judėjimų, pasireiškusių Nemuno kilpų, Verknės prieslėnių vietose. Verknės žemupyje, prie Kisieliškių kaimo, kvartero periodo daugiau kaip 80 metrų dariniai slūgso ant apatinio triaso (T_1) uolienų. Panašų vaizdą turime ir Nemuno proslėnyje, Pelekonių ir gretimų kaimų vietoje, kur ne tik sunaikintas viršutinis kreidos (K_2) sluoksnis, bet ir daug kur apatinės kreidos (K_1) dariniai denuduoti ar net ledyno egzeruoti. Tad žemiau kvartero (Q) periodo uolienų prekvartero darinių paviršius labai kaitus, banguotas. Jiezno krašte aptinkami didžiausi kreidos sluoksniai – iki 60 m storio, gręžiniuose pačiame miestelyje bei kaimuose tarp Kisieliškių ir Pelekonių. Juos sudaro tamsiai žalsvas glaukonitinis smėlis, balta kreida su smiltainiu ir mergeliu. Piečiau Verknės proslėnio, Geležūnų kaimo ribose, aptinkamas juros periodo kelių metrų storio aleuritas ir smiltainis.

Ant pakankamai lygaus viršutinio permo (P_2) susiklosčiusios apatinio triaso (T_1) uolienos – rausvai rudi moliai, mergeliai, smiltainiai. Kaip susidarė šie margaspalviai dariniai, iki šiol ne visai aišku. Aišku tik, kad jie panašūs visame pasaulyje – Vakarų Europoje, Rusijos europinėje dalyje, Šiaurės Amerikos, Australijos žemynuose. Manoma, kad tai yra sauso klimato lagūnų, upių deltų nuotekinės nuosėdos.

Jiezno apylinkių kvartero nuogulų tyrimai

Kvarteras (Q), dar vadinamas antropogenu, siejamas su žmogaus atsiradimu. Kvarteras priklauso kainozojaus erai, kaip ir paleogeno, neogeno periodai. Jiezno, Stakliškių ir gretimų regionų paleogeno, neogeno periodų nuogulos yra denuduotos geologinių procesų. Neogeno rasta šiauriau Stakliškių. Nuogulos – tai anglingas smėlis, aleuritas ir molis.

Kvartero nuogulos ir nuosėdos susidarė, Lietuvą užklojus keliskart užslinkusiems ledynams prieš 1,8 milijono metų. Tai kontinentinių ledynų kilmės vadinamasis moreninis priemolis, smėlis, žvyras, ežerinės kilmės juostuoti moliai, durpės ir kiti dariniai. Jiezno apylinkių kvartero nuogulų dangą suformavo Nemuno apledėjimo Baltijos stadijos Pietų Lietuvos fazės ledynai. Jų storis nevienodas, siekia nuo keliolikos iki 200 metrų. Storiausias sluoksnis aptinkamas pokvarterinio paviršiaus paleoįrėžiuose, ypač ten, kur jie sutampa su dabartinio paviršiaus takoskyromis. Kvartero nuogulos ir nuosėdos susidarė ledynams užslinkus iš Skandinavijos. Pakartotinai užslinkę ledynai nugremždavo tai, ką sunešė ankstesnieji. Seniausieji tokie kvartero dariniai (Dzūkijos, Dainavos laikotarpiai – apatinis pleistocenas) Jiezno krašte neaptikti. Vidurinio pleistoceno ledyninės nuogulos (Žemaitijos, Medininkų laikotarpis) aptiktos gręžiniuose prie Bìrštono ir Kauno. Viršutinio pleistoceno storymę sudaro Merkìnės tarpledynmečio ir Grūdõs, Báltijos ledyninės nuogulos. Jos jau atsidengia Verknės, Nemuno upių skardžiuose, atodangose, o geologai kvartero periodo turinį randa grąžtais skverbdamiesi į žemės gelmes. Pleistoceno dariniai Kisieliškių gręžinyje siekia 66 m, Pelekonių – 143 m, už kilometro nuo Stãkliškių – 192 m, pačiose Stãkliškėse – 202 m, Užùguosčio – 191 m.

Jiezno–Užuguosčio apylinkių teritorijos priklauso Dzūkų marginalinei aukštumai, kurią suformavo supiltinės, išspaustinės, sluoksniuotos ir kitokios darinių formos. Nuogulas sudaro moreniniai priemoliai, priesmėliai, smėlis, žvyras. Pasitaiko ir juostuotų (varvinių), masyvių molių, taip pat devono periodo luistų raudonos spalvos terigeninių nuogulų.

Lietuvos geologai geriausiai ištyrė paskutiniojo Merkinės tarpledynmečio ir vadinamojo Nemuno ledynmečio darinius, susiformavusius prieš 130 tūkstančių metų. Manoma, kad kontinentiniai ledynai Pietų Lietuvą pasiekė tik po 60–70 tūkstančių metų, t. y. paskutiniojo ledynmečio pabaigoje. Maždaug prieš 14 tūkstančių metų pietiniame ledyno pakraštyje susikaupė tirpsmo vandenys, kurie tarp Stakliškių ir Siñno sudarė gėlavandenį ežerą – vadinamą limnoglacialinį baseiną. Tirpstantys ledynai keletą šimtų metų plukdė nešmenis į šį baseiną; taip sluoksniavosi molis, aleuritai, kitos 4–14 m storio sąnašos, vadinamos varvomis. Tokių ir panašių ežerinių 70–100 m storio nuosėdų aptinkame Jiezno ir Stakliškių apylinkėse, Verknės žemumoje ir kitur.

Literatūros sąrašas

Lietuvos geologija, Vilnius, 1994.
Paškevičius J. *Baltijos respublikų geologija*, Vilnius, 1994.
Baltrūnas V., Šliaupa A. Didžiosios Nemuno kilpos, *Mūsų gamta*, 1973, Nr. 12.
Baltrūnas V. *Pleistoceno stratigrafija ir koreliacija*, Vilnius, 1995.
Mikaila V. Lietuvos TSR stambesniųjų limnoglacialinių baseinų darinių struktūra ir litologinė charakteristika, *Geologija ir geografija*, 1959, t. 10, sąs. 2.
Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, Vilnius, 1966, t. 3, p. 455.

Reljefas ir geomorfologija

Rimantė Guobytė

Jiẽzno ir Stãkliškių valsčių teritorija plyti į rytus nuo Nemuno. Šiaurinei ir pietinei jos daliai būdinga skirtinga geomorfologija ir kitokia paviršių sudarančių nuogulų medžiaginė sudėtis (litologija).

Teritorijos paviršių bei viršutinę žemės gelmių dalį iki 150–200 m gylio suformavo kvartero periodo ledynai bei jų tirpsmo vandenys. Per šį laikotarpį Lietuva, kaip ir visa Šiaurės Europa, buvo keturis ar net šešis kartus padengta ledynų, kurių maksimalaus išplitimo ribos buvo piečiau Lietuvos. Tik paskutiniojo – Nemuno – ledyno pakraščio „pėdsakai" aptikti Lietuvoje, ties Ašmenos aukštumos papėdėmis. Dengęs beveik visą Lietuvos teritoriją, paskutinysis ledynas bei jo tirpsmo vandenys ir suformavo dabartinį Jiezno-Stakliškių apylinkių paviršių.

Rytinė teritorijos dalis apima Dzūkų aukštumos Aukštãdvario kalvyno pietines pašlaites ir Nemuno vidurupio limnoglacialinės plynaukštės rytinį pakraštį.

Užùguosčio kalvotas masyvas iškyla šiaurrytinėje teritorijos dalyje, kur vyrauja iš moreninio priesmėlio, rečiau – priemolio sudarytos smulkios ir vidutinės kalvos. Aukščiausių kalvų viršūnės yra 200–210 m absoliučiame aukštyje. Tarp moreninių kalvų tai vienur, tai kitur įsiterpę fliuvioglacialinės kilmės kalvos ir kalvų ruožai, sudaryti iš įvairiai susisluoksniavusio įvairiagrūdžio žvirgždingo smėlio ir priesmėlio. Aukščiausiai tokios kalvos iškilę aplink Veršiùko ežerėlį Añtveršio, Giriótiškių, Gedanoniū kaimų apylinkėse – net virš 220–230 m absoliutaus aukščio atžymų. Tai vienur, tai kitur masyve aptiktos keiminio tipo kalvos, supiltos iš smulkaus, įvairaus ir žvirgždingo smėlio. Viena iš šių kalvų paversta piliakalniu, žinomu Napoleono kepurės vardu. Masyvo paviršiuje gausu glaciokarstinių daubų, pradubusių poledynmetyje, ištirpus įvairiame gylyje po smėliu bei morenine medžiaga palaidotiems ledo luistams. Daubų gylis vietomis siekia 8–10 metrų. Ypač taisyklingo apskritimo formos įdauba yra šiaurrytiniame Gelužio ežero krante. Gilus Noreikiškių klonis, vadinamas „rina" kerta kalvų masyvą vakarų–pietryčių kryptimi. Rininio klonio dugne telkšo glaciokarstinės kilmės Alšiõs, Júodžio, Juodekẽlio, Guostaũs ežerų virtinė. Pietvakarines masyvo pašlaites sudaro smėlingos zandrinės lygumos ruožas, ryškiu griovuotu bei ragu-votu šlaitu nusileidžiantis į Stakliškių limnoglacialinį duburį.

Dukurnoniū kalvotas masyvas iškyla Dukurnoniū kaimo apylinkėse į vakarus nuo Užùguosčio masyvo. Moreninės smulkios ir vidutinės kalvos vyrauja, o aukščiausią centrinę masyvo dalį sudaro smėlingos fliuvioglacialinės kalvos ir keimai. Surmiaũs ežerą iš vakarų juosia ozu vadintina pylimo formos kalva, supilta iš molingo įvairaus grūdėtumo smėlio. Masyvo paviršiuje gausu gilių pelkėtų glaciokarstinių daubų, kuriose telkšo Surmiaũs, Pečiauskū ir Dukurnoniū ežerai. Masyvą kerta įvairiai orientuotų rinų fragmentai. Masyvo paviršius ryškiai žemėja šiaurės kryptimi. Šiaurinėse masyvo papėdėse plyti moreninė lyguma, kurios paviršius yra 110–100 m absoliučiame aukštyje. Vakariniame masyvo pakraštyje prie Nemuno plyti smėlinga limnoglacialinė lyguma, kurios nuolaidus Nemuno slėnio link paviršius yra 95–80 m absoliučiame aukštyje. Masyvo centrinė dalis iškilusi virš šių lygumų 25–20 metrų.

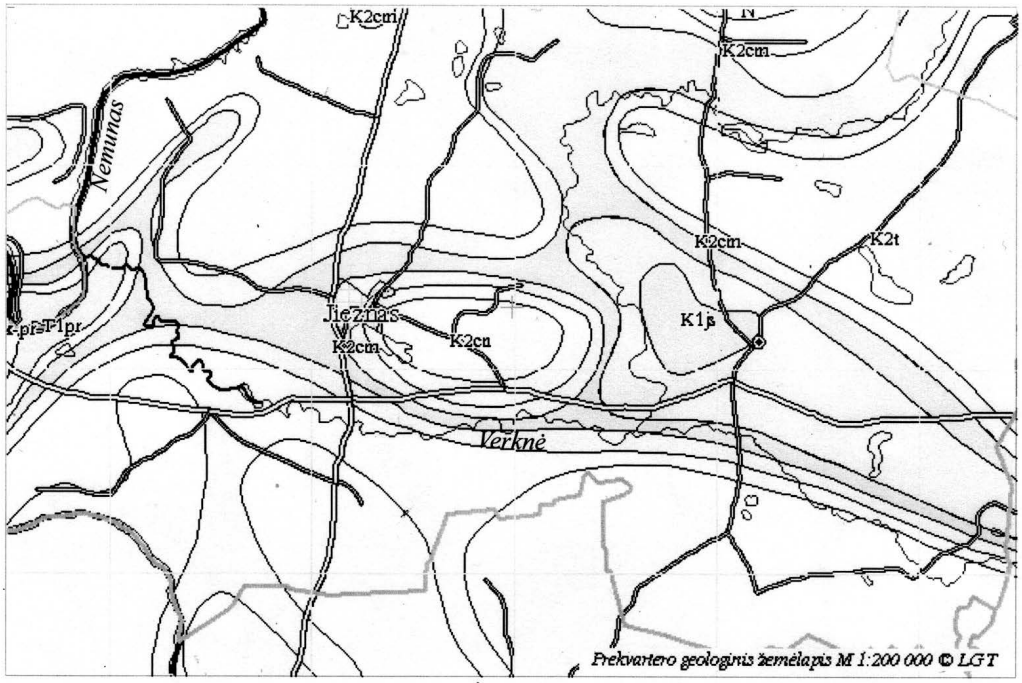

T_1 pr	Triaso sistemos apatinio skyriaus Purmalių serija	J_2sk-pr	juros sistemos vidurinio skyriaus Papartynės-Skinijos svitos
K_1js	Kreidos sistemos viršutinio skyriaus Jiesios aukštas	K_2cn	Kreidos sistemos viršutinio skyriaus Cenomanio aukštas
K_2cm	Kreidos sistemos viršutinio skyriaus Kampanio aukštas	N	Neogenas
K_2t	Kreidos sistemos viršutinio skyriaus Turonio aukštas		

1 pav. Jiezno apylinkių prekvartero geologinis žemėlapis

Nemuno vidurupio limnoglacialinės plynaukštės rytinė dalis plyti piečiau Užuguosčio ir Dukurnonių kalvynų. Paviršiaus įvairove skiriasi Julijanāvos, Jiēzno, Stākliškių, Vėžioniū ir Vyšniūnų apylinkės.

Julijanāvos apylinkėse plyti banguota moreninė lyguma, ir tik vietomis kartografuoti limnoglacialinės lygumos fragmentai. Beńčiakiemio kaimo apylinkėse paviršiuje vietomis iškyla neaukštos smulkios kalvos, kurių paviršius vietomis apklotas nestoru (0,0–0,5 m) molio sluoksniu. Neištisinė molio danga ir apskalautas kalvotas paviršius liudija čia tyvuliavus prieledynines marias. Storesnis limnoglacialinių nuogulų (dažniausiai – molių) sluoksnis dengia žemės paviršių Nibriū, Žideikoniū, Kisiēliškių kaimų apylinkėse.

Jiezno banguota limnoglacialinė lyguma plyti į rytus nuo Jiezno miestelio iki Užuguosčio kalvoto masyvo papėdžių. Lygumos paviršius sudarytas iš aleuritingo ir molingo smėlio, vietomis paviršiuje slūgso molis ir aleuritas. Lygumos paviršius suraižytas gilių ir plačių Š–P ir ŠR–PV krypčių rininių klonių, kuriuos savo slėniais pavertė Jieznėlė, Sulingà, Alšià. Viename šių klonių šiandien telkšo

Verknės slėnis prie Verbyliškių kaimo 2013 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Jiezno ežeras. Klonių ir slėnių suraižytos lygumos paviršiaus absoliutus aukštis kinta nuo 110 m iki 100 m.

Stakliškių limnoglacialinis duburys apima Veřknės klonyje plytinčią žemesnio lygio prieledyninių marių suklotą lygumą, kurios paviršiaus absoliutus aukštis siekia 90–80 m. Žemiausioje duburio vietoje (80 m abs. a.) suklotas smulkus ir smulkutis, vietomis – molingas smėlis. Kairiajame Verknės krante 90 m abs. a. lygumos pakopa sudaryta iš aleuritingo molio. Vietomis šio lygio pakopos paviršiuje aptikta varvinio arba juostuoto molio.

Stakliškių limnoglacialiniame duburyje dar ir poledynmetyje telkšojo ežerai, todėl plačiose Verknės slėnio pelkėse aptinkame salų supiltų iš smulkučio ir smulkaus ežerinio smėlio. Ežerams ištekėjus, jų dubenų vietose kai kur plyti pelkės (Pliauškìnės žemapelkė) arba melioruoti durpingi pažemėjimai. Salpinis Verknės slėnis prasideda Grìpiškių kaimo apylinkėse (į rytus nuo Stakliškių). Sekant upe pasroviui žemyn, upės kilpose slėnyje atsiranda viršsalpinės terasos fragmentai. Stakliškių limnoglacialinio duburio rytinėje dalyje Verknė teka plačios (vietomis net iki 1,5 km pločio) fliuvioglacialinių vandenų srauto suklotos terasos viduriu. Klonio šlaito aukštis tarp Kùkiškių ir Grìkapėdžio kaimų yra per 20 metrų. Šlaite yra raguvų su išnašų kūgiais žiotyse.

Vėžionių limnoglacialinė lyguma ir *Vyšniūnų moreninė pakiluma* iškyla piečiau Verknės slėnio. Vėžionių kaimo apylinkėse plyti aukštesniojo lygio (100–110 m abs. a.) prieledyninių marių lyguma su apskalautos moreninės lygumos fragmentais, kurių paviršiaus absoliutus aukštis yra 110 metrų. Limnoglacialinė lyguma šiose apylinkėse sudaryta iš aleuritingo, vietomis smėlingo molio. Aukščiausios moreninės Vyšniūnų kaimo apylinkių kalvos virš vakaruose plytinčios molingos lygumos iškilę net 20–25 metrus. Želkūnų ir Armanavõs kaimų apylinkėse kartografuota dar aukščiau iškilusi (150–140 m abs. a.) iš įvairaus grūdėtumo

2 pav. Kvartero geologinis žemėlapis

smėlio sudaryta zandrinė lyguma, šiaurėje pakopomis nusileidžianti į Stakliškių limnoglacialinį duburį ties Pópsio tvenkiniais. Zandrinę lygumą Akuškoniū kaimo apylinkėse kerta 0,5 km pločio P–Š krypties fliuvioglacialinis klonis, kurio dugnu šiandien teka Vapsõs upelis.

Verknės atodangos

Algirdas Gaigalas

Per Prienų rajoną ir Jiežno seniūnijos riba tekančio Nemuno stačiuose šlaituose matosi keletas žemės sluoksnių atodangų. Didžiausios – Balbiėriškio ir Siponių kilpose bei prie Škėvonių kaimo. Pastaroji atodanga paskelbta geologiniu paminklu. Jauniausio geologinio periodo metu susisluoksniavo ledyninės sąnašos. Kairiajame Nemuno krante, prie Giraitiškių, ištyrinėtos paskutiniojo, vadinamojo Merkinės, tarpledynmečio ežerinės nuosėdos, kurios, patvenkus upę prie Kauno, buvo užlietos vandeniu ir dabar neįžiūrimos.

Dešinysis Nemuno intakas Veřknė, ypač žemupyje, irgi vaizdingas savo skardžiais abiejose slėnio pusėse. Dešiniajame krante Sokonysė tyrinėta 29 m aukščio, o piečiau, už 400 m, kairiajame upelės krante 6 m aukščio Jundeliškių atodangos. Žinomos ir Paverknių atodangos; Nemuno apledėjimo Grūdõs stadijos morenoje surasta gintaro nuotrupa. Ją, matyt, slinkęs iš Šiaurės vakarų ledynas atnešė nuo gintaringos Baltijos jūros krantų.

Sokonių atodanga. 2012 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Paverknių atodanga. 2012 m. A. Bartusevičiaus nuotr.

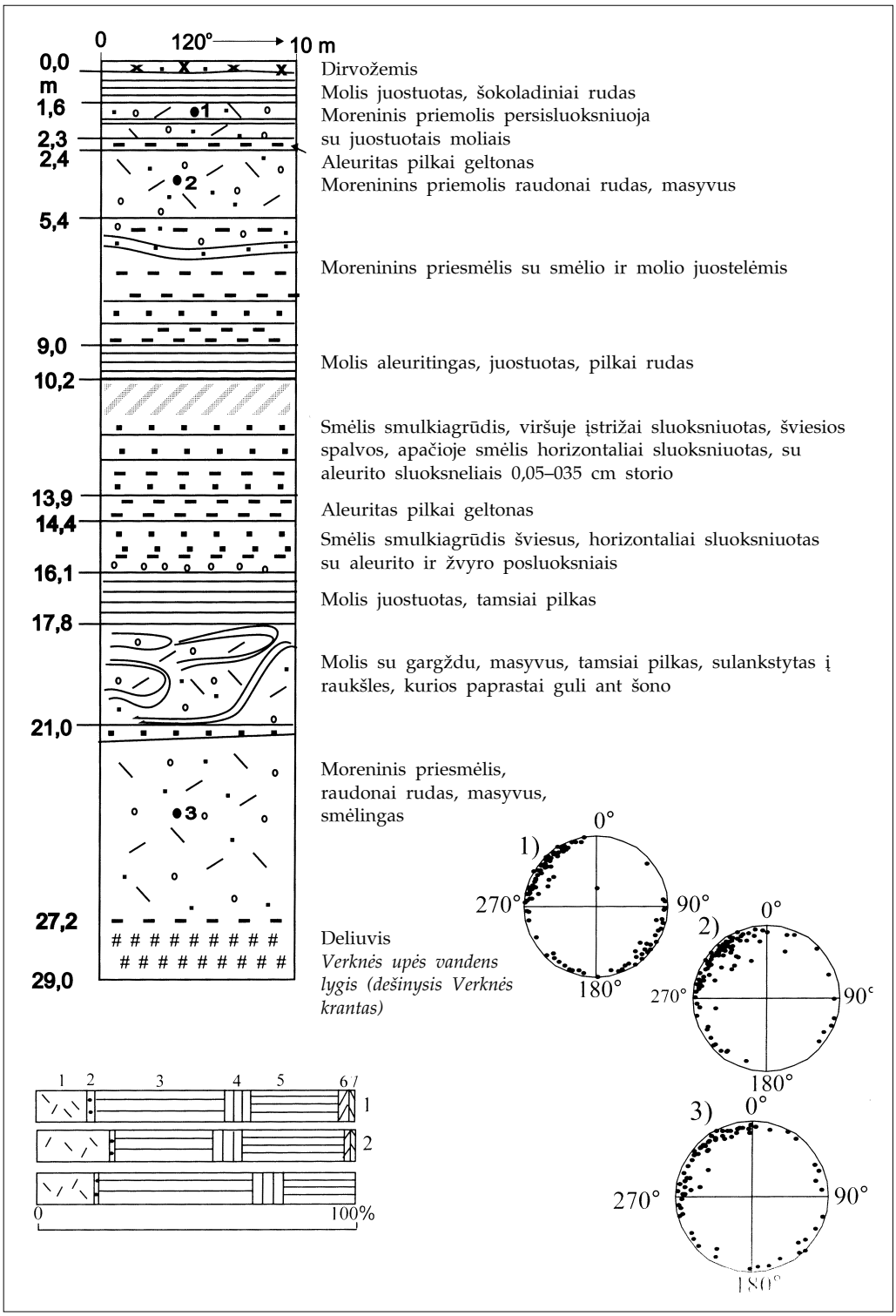

1 pav. Sokonių atodangos (dešinysis Verknės krantas) morenų gargždo petrografinė sudėtis ir ilgųjų ašių orientacija. Petrografinė sudėtis: 1 – kristalinės uolienos, 2 – smiltainiai, 3 – dolomitai, 4 – silūrinės klintys, 5 – kitos klintys, 6 – kreidos mergeliai, 7 – kitos uolienos

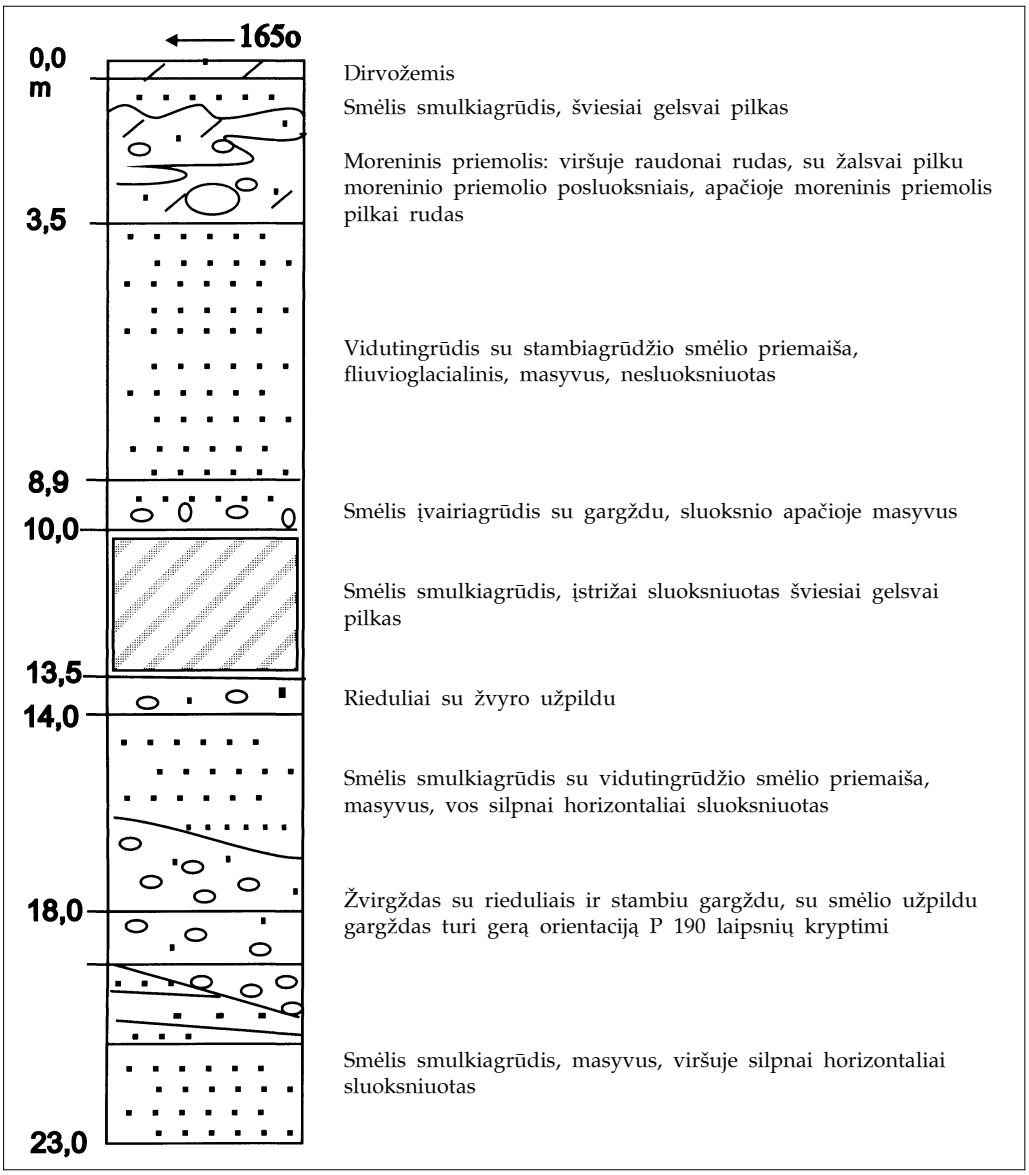

2 pav. Paverknių atodanga (kairysis Verknės krantas)

Verknės upės slėnyje atliekant tyrimus, geologiniu kompasu buvo išmatuotos 1–3 cm ilgio gerai išreikštomis ilgosiomis ašimis gargždo nuotrupos, jų polinkio kampas. Pagal šių matavimų duomenis sudarytos taškinės orientacijos diagramos, leidžiančios spręsti apie ledynų slinkimo lokalines kryptis, glaciodinamiką. Petrografiniams tyrimams buvo paimti mėginiai iš morenų žvirgždo–gargždo nuogulų – apie 300 vienetų smulkaus gargždo (10–30 mm diametro) ir stambaus žvirgždo (7–10 mm diametro). Nustatytos šios genetinių nuotrupų grupės:

kristalinės uolienos, ledyno atneštos iš Baltijos prekambro kristalinio masyvo Fenoskandijoje, taip pat sutrupėjęs kvarcas ir feldšpato kristalai; ledynų egzaruoti Fenoskandijos jotnio amžiaus smiltainiai ir aleurolitai; Baltijos jūros dugno devono sistemos dolomitai Lietuvos bei Latvijos teritorijose kartu su paragenetiškai susiju-

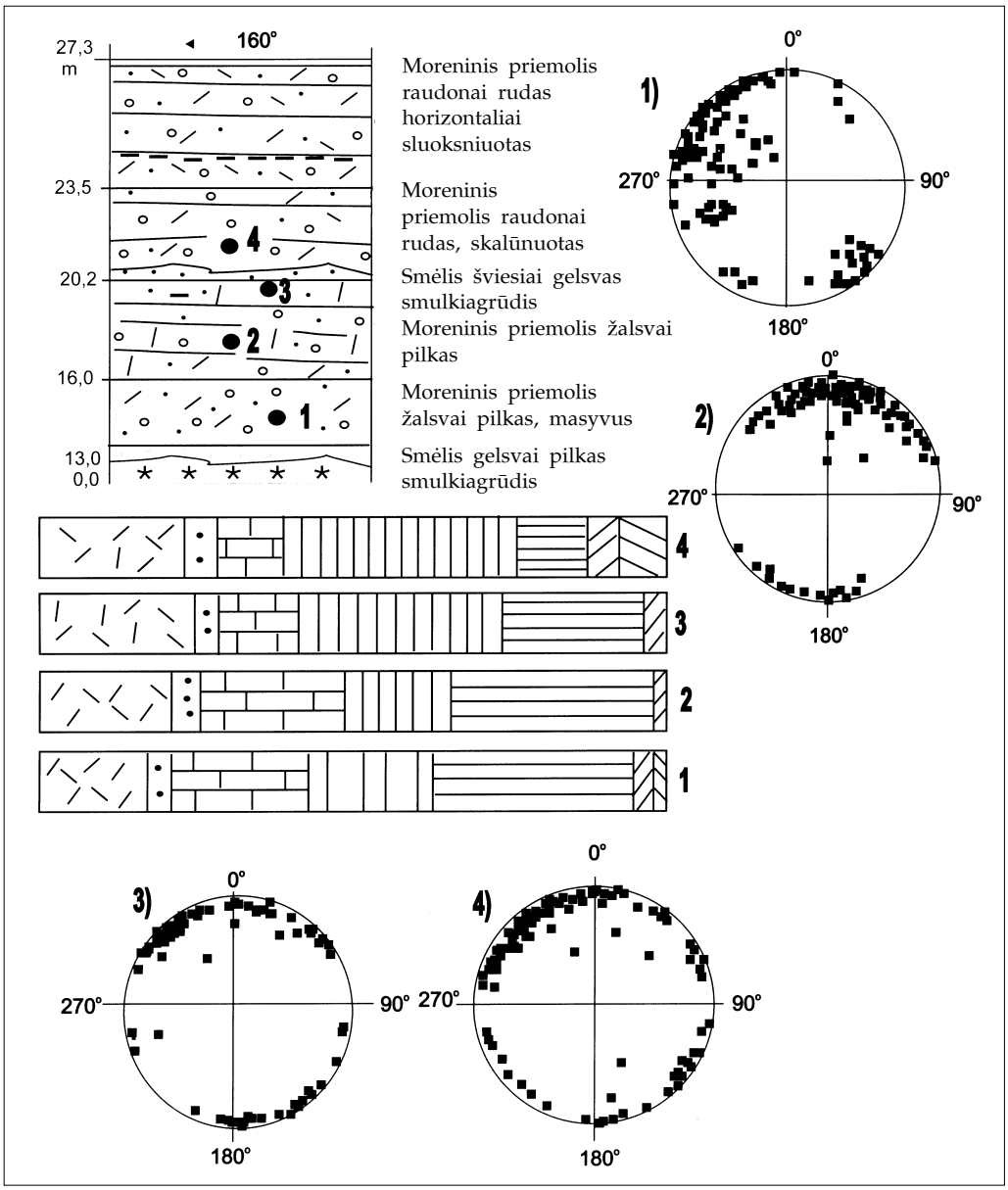

3 pav. Paverknių II atodangos morenų gargždo petrografinė sudėtis ir ilgųjų ašių orientacija. Sutartiniai ženklai 1-ame pav.

siomis uolienomis, turinčiomis smėlio, aleurito ir kalcio karbonato priemaišų; apvalūs, nugludinti pilkųjų organogeninių silūro ir ordoviko sistemų klinčių trupiniai iš Estijos, Baltijos jūros šiaurinės dalies dugno; šviesios spalvos permo ir kitokių paleozojaus bei mezozojaus klinčių nuotrupos; mezozojaus mergeliai, daugiausia kreidos sistemos, taip pat su glaukonitu, titnagu ir kitokiomis priemaišomis; fosforitai, mediena, kitokios paragenetinės, neatpažintos uolienos.

Petrografiniai tyrimai ir žvirgždo bei gargždo ilgųjų ašių orientacija parodė, jog Verknės atodangose aptinkamos paskutiniojo apledėjimo Baltijos ir Grūdos laikotarpio morenos.

Jundeliškių atodanga. 2012 m. A. Bartusevičiaus nuotr.

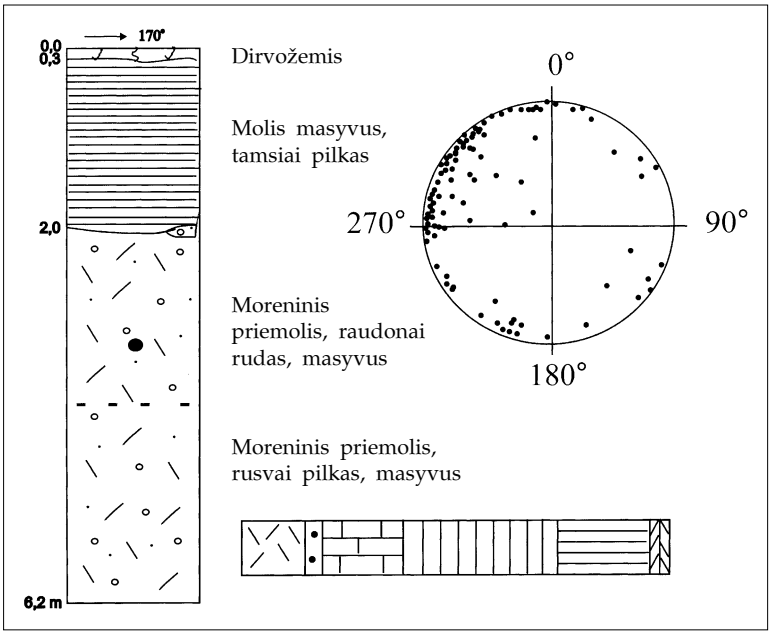

4 pav. Jundeliškių (kairysis Verknės krantas) atodangos morenų gargždo petrografinė sudėtis ir ilgųjų ašių orientacija. Sutartiniai ženklai 1-ame pav.

Jiezno pradinės mokyklos moksleivių ekskursija į „Ožkų pečių“. Iš E. Kakanauskienės asm. albumo

Ties upės žiotimis dešiniajame jos krante stūkso „ožkų pečius“. Tai gargždo konglomeratų blokas, nuslinkęs iš tarpmoreninių sluoksnių. Konglomeratas – tai susicementavę gargždo akmenukai kartu su žvirgždu ir smėliu, pasitaiko ir riedulių. Cementuojanti medžiaga yra kalcio karbonatai, kurie išsikristalizavę sudaro kalcito mineralą. Jie nusėdo iš požeminių vandenų, cirkuliavusių per birias nuogulas, kurios slūgsojo tarp moreninių priemolių. Hidrokarbonatiniams vandenims išsiliejus, atodangos paviršiuje tirpalų hidrodinaminė pusiausvyra dėl temperatūros padidėjimo pasikeitė, netekę vandens karbonatai sucementavo birių nuogulų sluoksnius. Taip sucementuotas „ožkų pečius“ yra tokių išmatavimų: aukštis Verknės skardyje siekia 6,12 m, ilgis išilgai šlaito – 5,6 m, storis statmenai į skardį – 4,9 m. Konglomeratas pradėjo formuotis vandeniui laidžiame žvyro sluoksnyje, pasitraukus iš mūsų krašto paskutiniesiems kontinentiniams ledynams, maždaug prieš 13 000–14 000 metų ir Verknei giliai įsirėžus į supančią moreninę (ledyno sąnašomis padengtą) lygumą.

Jiezno krašto hidrologinė apžvalga

Kęstutis Kilkus

Iš kurios pusės į Jiẽzno kraštą keliausi, „pasienyje“ didesnę ar mažesnę upę kirsi: vakaruose – Nẽmuną, pietuose – Veřknę, rytuose – Alšiõs ir Svėdubẽs ruožus, šiaurėje – Viẽkšnią. Nors tik pastaroji yra išties sava upė, o visos kitos – ateivės iš gretimų valsčių, kitų apskričių ar net valstybių. Bet Jiezno žemė visas jas pagal išgales pagirdo. Per metus iš kiekvieno žemės hektaro į upelius – minėtų upių intakus – nuplaukia apie 2 mln. litrų vandens. Šiek tiek įpiečiau Dukurnoniū kaimo yra vandenskyrinė pakiluma, skirianti Viekšniõs, Alšiõs, Svėdubẽs ir tiesiai į Nemuną srūvančių upelių aukštupius. Greta, bet skirtinguose pakilumos šlaituose, telkšo Kašoniū, Pečiauskū, Dukurnoniū ir Surmiaus ežerėliai. Pakeliaukime Jiezno valsčiaus vandenų pakrantėmis.

Nemunas pasiekia valsčiaus ribą įpusėjęs riesti paskutiniąją – Bìrštono kilpą. Jei tą ribą tapatinsime su Kolupio upelio (Nemuno dešiniojo intako) žiotimis, panemuniais keliausime apie 12 kilometrų – iki Viekšnios žiočių. Pakrantės uždumblėjusios, vandens augalais apžėlusios, srovės beveik nejusti – kaip snūduriuojančiame ežere. Prieš 50 metų patvenkus Nemuną, ši upės atkarpa virto Kauno marių prieangiu. Patvanka jaučiama ir Birštone, kur veikia vandens matavimo stotis. Šiuo metu joje stebimas tik upės vandens lygis, o Nemuno nuotėkiui apibūdinti hidrologai naudoja šiek tiek aukščiau esančios Nemajū́nų vandens matavimo stoties duomenis. Šitai daryti jie gali, nes Nemuno baseino ploto prieaugis tarp Nemajūnų ir Birštono nesiekia ir 2 % (nuo 42 900 iki 43 700 kv. km). Pagal 80-ties metų duomenų seką, Nemuno ties Nemajū́nais vidutinis metų debitas siekia 265 m^3/s. Tačiau vidurkyje slypi didelė įvairovė. Per pavasario potvynį, kuris tęsiasi apie du mėnesius, vandens debitas padidėja iki 1 000 m^3/s, o labai vandeningais pavasariais (1958 m.) – net

1 pav. Nemuno nuotėkio ties Nemajūnais pasiskirstymas mėnesiais vidutinio vandeningumo metais

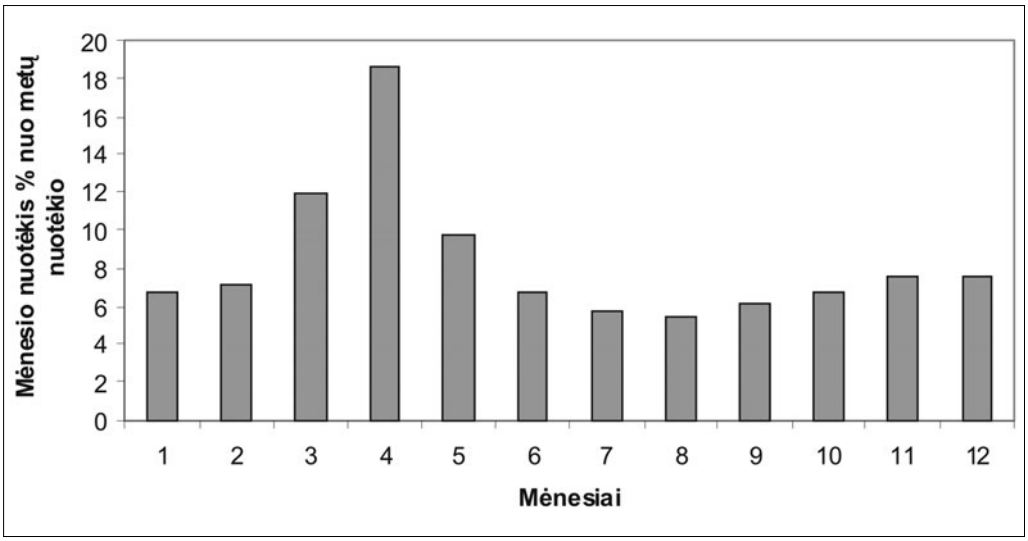

3 460 m^3/s. Per potvynį Nemunu nuplaukia beveik trečdalis metų nuotėkio, o sausą vasarą upės debitas gali sumažėti iki 90 m^3/s.

Jiėzno valsčiaus panemunė galėjo atrodyti ir kitaip, nes dar 1909 m. speciali komisija Rusijos vandens jėgoms tirti buvo susidomėjusi Birštono kilpos hidroenergetiniu potencialu. Komisijos pirmininko – Sankt Peterburgo susisiekimo instituto profesoriaus Jurgio Merčingo iniciatyva buvo atlikti šios Nemuno atkarpos topografiniai, hidrologiniai ir geologiniai tyrimai, apsvarstyti įvairūs hidroenergetinių projektų variantai. Nuspręsta, kad tikslingiausia būtų tvenkti Nemuną ties Nemajūnais, pakelti vandens lygį 10,6 m ir pastatyti 9,6 tūkst. AG galingumo hidroelektrinę. Be to, numatyta dalį užtvankoje sukaupto vandens nukreipti kanalu į Veřknės žiotis. Ten turėjo būti pastatyta dar viena užtvanka (22,4 m), o prie jos – dvigubai galingesnė (20 tūkst. AG) hidroelektrinė. Bet prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, ir projektai liko neįgyvendinti. Prie jų sugrįžta Nepriklausomos Lietuvos metais. Ypač entuziastingas Nemuno kilpų hidroenergetinio potencialo įsisavinimo propaguotojas buvo žinomas hidrologas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Steponas Kolupaila. 1922 m. vasarą jis pirmą kartą matavo Nemuno debitą ties Birštonu. Turėjo ir smalsų pagalbininką – kanauninką Juozą Tumą-Vaižgantą. Nemuno nuotėkiu domėjosi tada įsteigta akcinė bendrovė „Galybė“, planavusi pastatyti keletą didelių hidroelektrinių, ir S. Kolupaila jai talkininkavo. Pasak profesoriaus, ekonomiškiausias būtų J. Merčingo siūlytas Nemajūnų–Verknės hidroelektrinių kompleksas. Tuo metu „Galybė“ jau projektavo Eigulių HE prie Neries, tačiau šis ir Birštono kilpos projektai liko, deja, neįgyvendinti: praėjus keliems metams, bendrovė iširo. Po Antrojo pasaulinio karo dar kartą buvo nagrinėjami hidroelektrinių Nemuno vidurupyje variantai, tačiau specialistų akys jau krypo į geresnius techninius ir ekonominius rodiklius turėjusią Kauno HE. 1959 m. ji buvo pastatyta.

Tarp Verknės ir Viekšnios į Nemuną įteka keli Jiezno žemėje pradžią gavę upeliai: Gėlupis, Jieznelė, Juodėja (dar vadinama Juodre) ir Sobuva. Didžiausia pagal baseino plotą (10,6 kv. km) ir ilgį (9,2 km) yra Jieznelė, tačiau būtent ji daugiausia nukentėjo nuo melioratorių, ypač aukštupyje ir žemupyje (ištiesintoms atkarpoms tenka 65 % viso vagos ilgio). Natūralesnės išliko Juodėja (ilgis 7 km, baseino plotas 9 kv. km, ištiesinta aukštupio atkarpa – apie 43 % vagos ilgio) ir ypač Sobuva (ilgis 4,4 km, baseino plotas 8,5 kv. km, sureguliavimas – 4 %).

Pietinis Jiezno žemės paribys – Veřknė, vingiuojanti erdvia, ledyno liežuvio išgulėta dubuma. Šitaip – iki Jùndeliškių, kur upės vagą pertveria hidroelektrinės (330 kW) užtvanka. 1958 m. išsiliejusio tvenkinio plotas siekė 22 ha. Kurį laiką hidroelektrinė buvo užkonservuota, o po rekonstrukcijos 2000 m. – vėl paleista. Nuo Jundeliškių prasideda Veřknės žemupys, paskelbtas Nemuno kilpų regioninio parko hidrografiniu draustiniu. Upės vagoje atsiranda akmeningų rėvų, slėnis pastebimai siaurėja, gilėja. Tarpukariu būtent čia planuota statyti hidroelektrinę, maitinamą Nemuno vandeniu. Jau minėjome, kad projektas nebuvo įgyvendintas, bet išsiliejo Kauno marios, ir Verknės žiotys, kur, pasak profesoriaus S. Kolupailos, Nemuno sielininkai maudydavo pirmą kartą plaukiančius pro tą vietą naujokus, virto mažyte, sąnašinio smėlio salų suskaidyta „estuarija“.

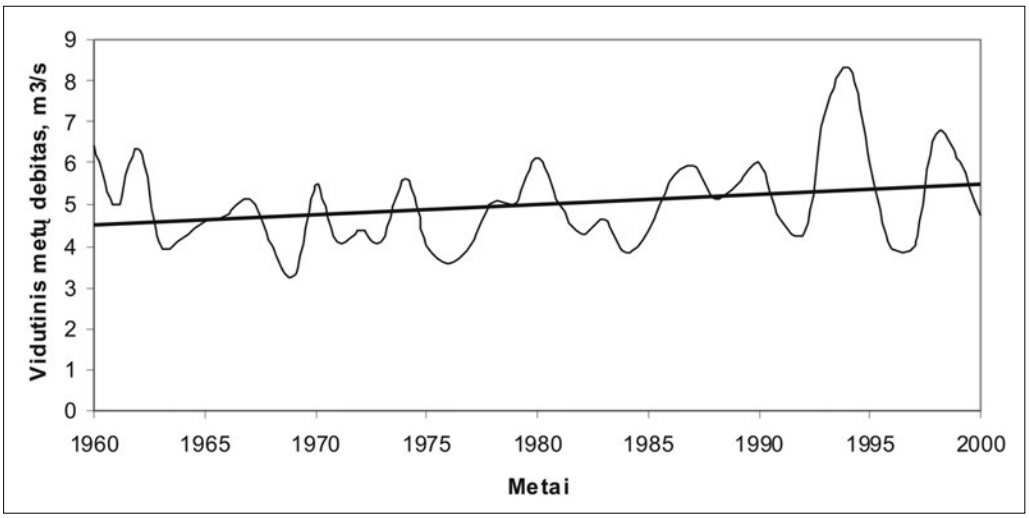

2 pav. Verknės nuotėkio (vidutinio metų debito) ties Verbyliškėmis daugiamečiai svyravimai (plona linija) ir tiesinis kaitos trendas (stora linija)

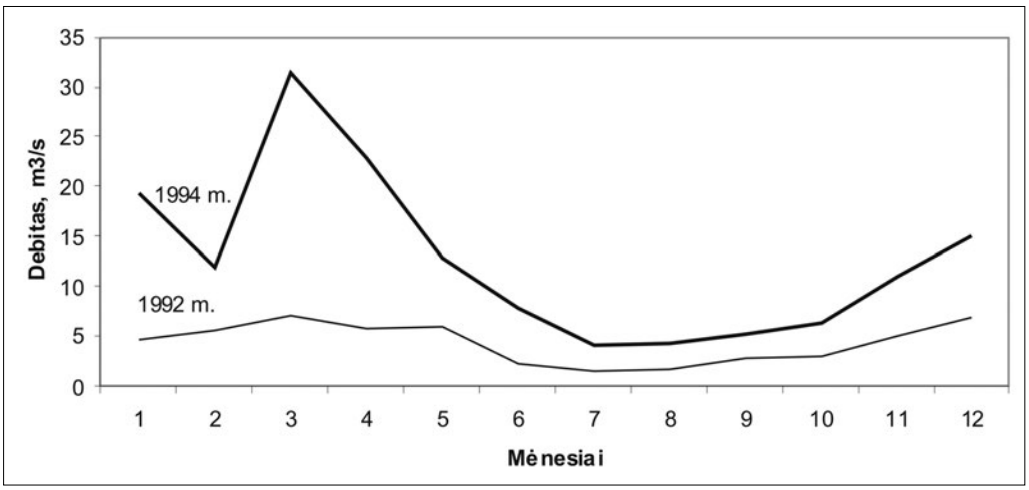

3 pav. Verknės ties Verbyliškėmis nuotėkio pasiskirstymas (vidutiniai mėnesių debitai) skirtingo vandeningumo metais

Verknės versmės yra ežeringame Dzūkų aukštumos pakraštyje (netoli Vilkókšnio ežero), taigi Jiezno valsčiaus „pasienį“ upė pasiekia jau visiškai subrendusi, kai iki Nemuno lieka tekėti apie 20 km. Paribyje į ją iš dešinės įteka Alšià ir Svėdubė̃, o iš kairės – Obelt̀is. Nuo 1952 m. prie Verknės ties Verbỹliškių kaimu (13,7 km nuo žiočių) veikia vandens matavimo stotis. Jos duomenimis, upės vidutinis metų debitas yra apie 5 m^3/s. Nuotėkio skirtumai atskirais metais yra palyginti nedideli, apie 20 % (2 pav.), ir tai yra aukštupyje telkšančių reguliatorių – ežerų nuopelnas. Daugiausia vandens nuteka pavasarį (3 pav.), potvynio debitas vidutiniškai siekia 37 m^3/s, o išskirtinais atvejais (1958 m.) – 116 m^3/s. Vasarą

Verknė nusenka, ir jos debitas gali sumažėti iki 1,5 m^3/s, nors, kita vertus, yra buvę metų (1954 m.), kai per liūčių sukeltą poplūdį debitas siekdavo 52 m^3/s.

Verknės dešiniųjų intakų – Alšiõs ir Svėdubẽs vandeningumą galima apibūdinti pagal artimos kaimynės Obeltiẽs stebėjimų, vykdytų Stãkliškių vandens matavimo stotyje 1976–1987 m., duomenis. Analogas tinkamas, nes mažųjų upelių nuotėkis yra kaitesnis, vasarą juose neretai stebimi stiprių liūčių sukelti poplūdžiai (4 pav.). Taigi pagal analogiją su Obeltimì, vidutiniai metų debitai Alšios ir Svėdubės žiotyse turėtų būti atitinkamai apie 1,0 ir 0,15 m^3/s.

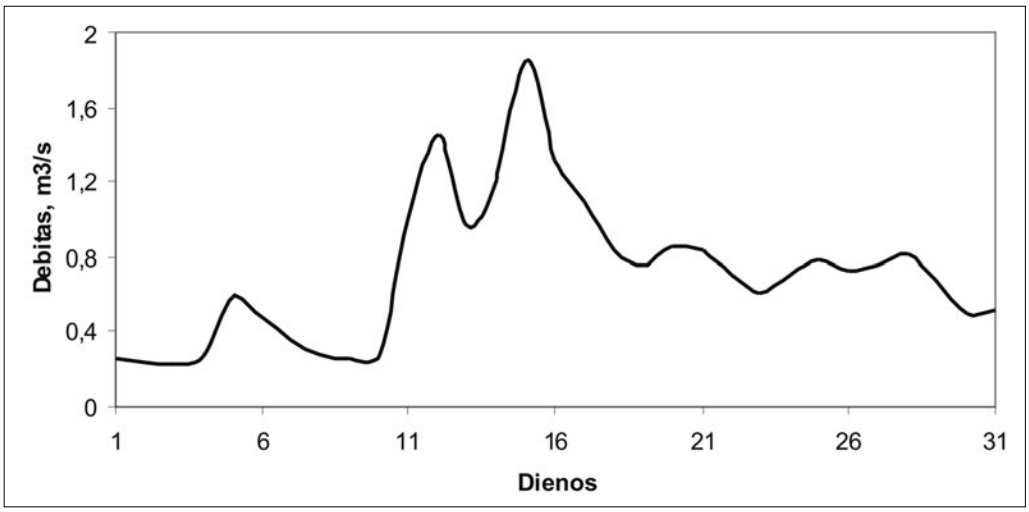

4 pav. Lietaus poplūdis Obeltyje ties Stakliškėmis 1980 m. liepą

Alšia (ilgis 36,3 km, baseino plotas 137,8 kv. km) – srauni upelė, yra ruožų, kur jos vaga per 1 km krinta daugiau nei 5 metrus (5 pav.).

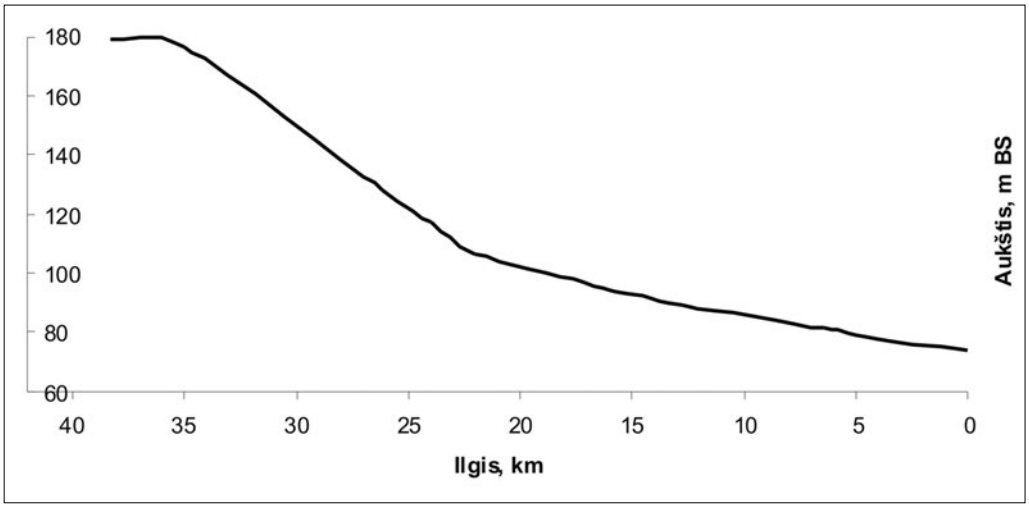

5 pav. Alšios upelio vagos (nuo versmių iki žiočių) išilginis profilis

Vienintelė iš dešinės upelė Kamainė (ilgis 6,5 km, baseino plotas 19 kv. km), įtekanti į Alšią, atplukdo vandenį iš valsčiaus šiaurės rytų kampo – Stepõniškių, Sundakų galulaukių. Dešiniųjų intakų galėtų būti ir daugiau, bet juos „pagrobė“ Alšios kaimynė Svėdubė – kitas Jiezno rytinio paribio upelis.

Svėdubė įteka į Verknę 4,5 km žemiau Alšios žiočių. Jos žemupys kerta Aukštadvario–Prienų plentą ties Pìkelionių kaimu. Upelio ilgis – 9,1 km, baseino plotas – 21,5 kv. km. Svėdubės versmės – įšiauriau Jiezno miestelio, Mùsninkų kaimo apylinkėse. Surasti tas versmes melioracijos griovių voratinklyje, tiesą sakant, nelengva. Ištiesinta apie 70 % pačios Svėdubės vagos ilgio, panašaus likimo sulaukė ir kairieji intakai – Rūdupis (ilgis 2,9 km, baseino plotas 1,9 kv. km) ir Ūsupis (ilgis 3,3 km, baseino plotas 5,6 kv. km). Kaip ir kaimynė Alšia, upeliai srūva pietų–pietryčių kryptimi.

Viekšnia (ilgis 10,5 km, baseino plotas 24 kv. km) čiurlena šiauriniame valsčiaus paribyje. Upelis ir jo intakai plukdo vandenis iš takoskyriniame „mazge“ plytinčių Kašoniū ir Dukurnoniū kaimų laukų. Kaip ir kitų šio krašto upelių, Viekšnios vaga daugelyje ruožų, ypač aukštupio, buvo ištiesinta (apie 60 % viso ilgio). Upelis ir jo intakai srūva į šiaurės vakarus, tačiau aukščiau Pavíekšnių kaimo staiga daro didelį lankstą pietvakarių link ir įteka į visiškai nurimusį Nemuną. Nedidelė Viekšnios duoklė – vidutinis metų debitas žiotyse apie 0,15 m^3/s.

Jiezno apylinkės – tikrai ne ežerų kraštas. Net ir mažiausius ežerėlius sudėję į daiktą, gautume tik 140 ha, be to, beveik pusė šio vandens ploto tektų Jiẽzno ežerui (69,3 ha). Ežeras seklus (didžiausias gylis 4,4 m, vidutinis – 2,8 m), ypač vakarinė jo dalis (6 pav.). Atabradai apžėlę vandens augalais, padumblėję, vanduo vasarą „žydi“ – požymis, kad ežeras gauna daug maistmedžiagų. Pastarųjų šaltinis čia pat – pietrytinėje pakrantėje dunksančios fermos. Dabar jos neveikia, bet prieš keliolika metų į ežerą suplaukę ir nuosėdose susikaupę fosforo junginiai yra aktyvūs iki šiol, ypač, kai priedugnyje nelieka deguonies. O šitaip esti ir ramią vasaros dieną, kai vandens neišmaišo vėjas, ir, žinoma, po ledu žiemą.

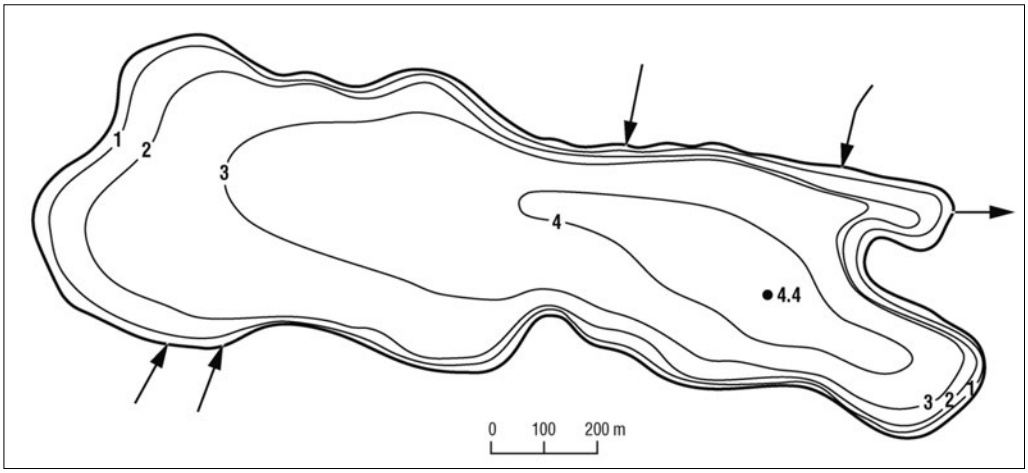

6 pav. Jiezno ežero batimetrinis planas (skaičiai prie izobatų – gylis, m; rodyklėmis pažymėti įtekantys ir ištekantys upokšniai)

Iš rytinio ežero kampo išteka bevardis upokšnis (ilgis 3,2 km). Užsukęs į greta snūduriuojantį Verbliūdo ežerėlį (2,4 ha), jis toliau srūva į Verknę.

Likusieji ežerai pabirę takoskyrinio „mazgo“ pašlaitėse. Tikrieji jų vardai jau užmiršti, todėl naudojami artimiausių kaimų pavadinimai. Šitoks yra Sobuvos upelį girdantis Kašonių ežeras – antrasis pagal dydį (24,9 ha) Jiezno valsčiuje. Pečiauskų (10,8 ha), Valiūniškių (10,5 ha) ir Dukurnonių (8,1 ha) ežerėliuose – Viekšnios intakų versmės, o iš Surmiaus (Vilkų) ežero (14,3 ha) ištekantis ir tokį pat vardą turintis upelis srūva į priešingą pusę – link Kamainės (Alšios intakas). Visų Jiezno valsčiaus paežerių ilgis – apie 13 km.

Alšios valstybinis hidrografinis draustinis

Paulius Kavaliauskas

VU Geografijos ir kraštotvarkos katedra

Upė, upelis, upokšnis... Tai ne tik bendrosios sąvokos, pliki kalbos žodžiai. Už jų slepiasi didelė žmogaus meilė gamtai, jo veržimasis prie vandens – pirmapradės, pagimdžiusios gyvybę, stichijos. Kiekvienam mūsų šie žodžiai susilieja su konkrečiais matytų, perplauktų ar išbraidytų upių bei upelių pavadinimais, su patirtais jų pakrantėse įspūdžiais. Ir vargu ar kuriam kitam gamtinės aplinkos komponentui žmonės skiria tiek meilės, tiek dvasios šilumos, kiek jos tenka upėms bei upeliams. Nuostabūs upių vingiai yra įamžinami paveiksluose, fotonuotraukose, jų bangos supasi melodingų valsų ritmuose, pakrančių ilgesį lieja skambios poetų lyros...

Nors kraštų simboliais, šventais jų įvaizdžiais paprastai tampa tik didžiosios upės (Nilas, Gangas, Volga, Dniepras, Sena, Dauguva, Nemunas), tačiau žmogus myli ir didžiuojasi ne vien jomis. Juk ko gero jautriausias sielos stygas užgauna kaip tik mažosios upės ir upeliai, prie kurių buvo daugumos mūsų gimtinė, mūsų tėvų namai. Ypač svarbios mažosios vandentekmės yra intensyvaus žemės bei miškų ūkio kraštams, kuriems priklauso ir mūsų Lietuva. Tuo labiau, kad pagal žymųjį rusų geografą hidrologą profesorių Semioną Vendrovą – didžiųjų upių ekologinių problemų raktas slypi mažųjų upių bei upelių, dažnai net bevardžių, krantuose. Jos tampa ne vien tik vietiniais vandens ištekliais, bet ir svarbiomis krašto bendrosios ekologinės pusiausvyros palaikymo grandimis.

Vienas iš tokių mažai garsintų, tačiau reikšmingų upelių yra Stãkliškių seniūnijos gamtos puošmena – Alšià, kuri pradeda savo kelią Kaišiadoriŭ rajono savivaldybės teritorijoje kaip Alšyčià, o pratekėjusi Alšiõs ežerą ir kaip atlyginimą už tai gavusi jo vardą po daugybės vingių vingelių ties Pakrovŭ kaimu įpuola į vyresniosios sesers gražuolės Veřknės glėbį. Dar 1988 m. tuometinės Lietuvos Vyriausybės nutarimu Alšiõs upelio atkarpa, apimanti jo aukštupį ir vidurupį su pakrantėmis 274 ha plote, buvo paskelbta hidrografiniu draustiniu, patekusiu į pirmąją šalyje pradėtų steigti šio naujo tipo gamtinių draustinių grupę.

Ką saugo hidrografiniai draustiniai

Rengiant Lietuvos saugomųjų teritorijų sistemos optimizavimo programą, Vilniaus universiteto kraštotvarkininkai suformavo idėją apie šalies hidrografinio tinklo natūralios struktūros įvairovės išsaugojimo būtinumą bei pasiūlė steigti specialius tam skirtus draustinius. Tokie draustiniai, saugantys įdomias, raiškias arba tipiškas (etalonines) upių, ežerų bei tvenkinių kraštovaizdžio struktūras – salpinės kilpų sistemos, pralaužos stačiašlaičiuose slėniuose, pusiasalių ir salų kompleksai, svarbių upių ištakos ir pan., buvo pavadinti hidrografiniais ir pasiūlyta sukurti šalyje reprezentatyvų jų tinklą. Šie pasiūlymai tapo 1996 m. patvirtintos Lietuvos kompleksinės gamtos apsaugos schemos sudedamąja dalimi ir 1988 bei 1992 m. Vyriausybės nutarimais buvo realizuoti. Taip su pirmąja banga atsirado ir Alšiõs

valstybinis hidrografinis draustinis, skirtas apsaugoti išlikusią natūralią Alšios upelio dalį kaip būdingą Dzūkų aukštumų hidrografinį etaloną.

Dabartiniu metu šalies hidrografinių draustinių sistemos pamatą sudaro net 36 valstybiniai hidrografiniai draustiniai, užimantys 12,9 tūkst. ha plotą. Dar 69 hidrografiniai draustiniai, užimantys 42,3 tūkst. ha plotą, paskelbti nacionalinių ir regioninių parkų sudėtyje. Jau turime ir 4 savivaldybių paskelbtus hidrografinius draustinius, kurie užima apie 0,6 tūkst. ha plotą. Bendra visos hidrografinei apsaugai numatytos teritorijos apimtis siekia beveik 55,8 tūkst. ha, arba 0,85 % viso šalies ploto. Alšios valstybiniam hidrografiniam draustiniui bendroje hidrografinėje apsaugoje tenka 0,5 % teritorijos, o valstybinių hidrografinių draustinių fonde jo dalis sudaro 2,3 %.

Žemės, esančios hidrografiniuose draustiniuose, savininkai ir naudotojai negali trukdyti lankyti saugomų hidrografinių objektų. Taip pat hidrografinių draustinių teritorijose draudžiama:

– tiesinti ir gilinti upių vagas, statyti užtvankas, keisti vandens telkinių kranto linijas,

– įrengti naujus naudingųjų iškasenų karjerus,

– sausinti žemę (išskyrus esamo drenažo rekonstravimą),

– statyti bei rekonstruoti statinius arba įrenginius, tiesti arba rekonstruoti kelius, vamzdynus, elektros tiekimo ir ryšių linijas, įrengti pažintinius takus, turistines trasas, poilsio ir transporto aikšteles, nesuderinus šių darbų su Aplinkos ministerija.

Kokia gi ta Alšia

Alšios upelis vinguriuoja kraštovaizdžio požiūriu gana įdomioje aplinkoje – dviejų morfologinių kraštovaizdžio rajonų sandūros zonoje (žr. kartoschemą). Jo hidrologinės ištakos formuojasi Dzūkų aukštumų ežeruotų moreninių kalvynų kraštovaizdžio rajone, o pati Alšia vinguriuoja jau šių aukštumų slėniuotos vakarinės plynaukštės kraštovaizdžio rajone. Žvelgiant dar detaliau, Alšia yra molingų lygumų slėniuoto miškingo mažai urbanizuoto agrarinio kraštovaizdžio sudedamoji dalis – labai svarbi jo arterija. Savo baseinu, apimančiu 135 km plotą ir net 7 ežerus, ji drenuoja vakarines Dzūkų aukštumų nuolaidumas.

Alšyčios ruožas. Alšios upelio pradžia laikomas Šveńčiaus ežeras, esantis apie 10 km į šiaurės vakarus nuo Aukštãdvario, kiek tolėliau į šiaurę už aukščiausio Dzūkijoje Gedanoniū kálno (257,4 m virš jūros lygio). Pabandykime pasivaikščioti iš Švenčiaus ežero ištekėjusios Alšios, kuri aukštupyje vadinama Alšyčià, pakrantėmis. Baseino aukštupio upokšniai praktiškai ištiesinti ir tuo nesiskiria nuo daugumos mūsų krašto vandentėkmių versmių likimo. Pakeliui į Alšyčią įteka Karvės, Veršiuko, Juodupės ir kiti smulkūs upokšniai. Jų pavadinimai sakyte sako, kad jau praeityje šie plotai buvo intensyviai naudojami. Apie kilometrą iki įtekant į Alšios ežerą, upelio slėniuko stataus kairiojo šlaito viršuje už sodybos yra Noreĩkiškių (Juodžemės) piliakalnis, kiek aukščiau, toje pačioje pusėje, netoli Juodupio upokšnio – Noreikiškių mitologinis akmuo, vadinamas Raganos pečiumi, o Alšios ežero pietvakariuose dunkso dar vienas – Pieštuvė́nų pìliakalnis. Įdomu, kad Alšyčios upelis, nors ir menkas (nuotėkis tesudaro 0,4 kubinių metrų vandens per sekundę), turi Alšios ežere savo deltą. Tai šiek tiek

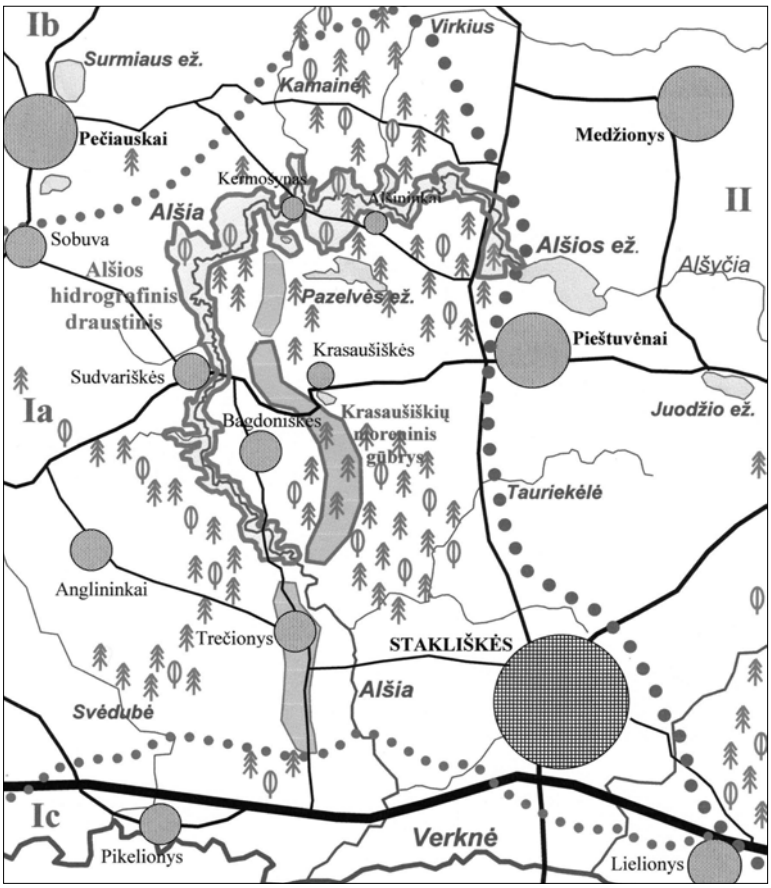

Alšios hidrografinio draustinio kartoschema: Ia – molingų lygumų slėniuotas miškingas mažai urbanizuotas agrarinis kraštovaizdis; Ib – molingos banguotos mažai ežeringos agrarinės plynaukštės kraštovaizdis; Ic – erdvaus slėnio pelkėtas mažai miškingas agrarinis kraštovaizdis; II – moreninių kalvynų mažai ežeringas ir mažai miškingas agrarinis kraštovaizdis

išlenktas 150 m ilgio ir 30–50 m pločio į ežerą išsikišantis ragas, kurio viduriu tarp krūmais apžėlusių pievų sruvena pats upelis. Tai rodo, kad anksčiau buvusi vandeninga tėkmė į ežerą nešė sąnašas. Nenuostabu, nes upelis per 16 km nuo ištakų iki Alšios ežero krinta beveik 80 metrų.

Tikroji Alšia. Palikusi pakrančių medžių juostomis pasipuošusį ežerą ir ūksmingas antrąsias ištakas, Alšia teka kiek pagilintu ir krūmais apžėlusiu slėniuku. Nuo ištakų ir prasideda Alšios hidrografinio draustinio teritorija, apimanti natūralią hidrografinę struktūrą išsaugojusią Alšios upelio atkarpą. Jau pačioje pradžioje Alšiai tenka pralįsti po Stakliškių–Kalvių kelio tiltu (yra čia ir mažesnių, vietos gyventojų sukonstruotų lieptų). Žemiau tilto Alšininkų–Kermošyno ruože upelio tėkmė sulėtėja, vaga lengvai vingiuoja per pievas ir pamiškes. Neliesdama Pazėlvės ežero, Alšia priglobia Virkiaus ir Kamainės upokšnius, o slėnyje išriečia dvi stambokas kilpas, kurių viena vadinama buvusio vienkiemio vardu – Azija.

Alšyčia žemiau ištakų

Alšios ežeras

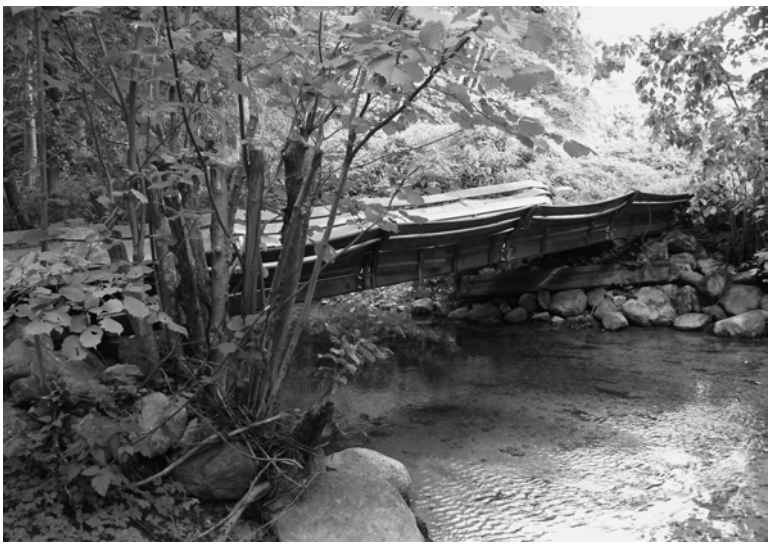

Lieptas per Alšią

Krasaušiškių gūbrys

Alšios slėnis ties Bagdoniškėmis. Pauliaus Kavaliausko nuotraukos

Išbėgęs iš Sobuvõs, miško eglynų upelis pasuka į pietus ir patenka į sovietmečiu nusausintas Krasaušiškių pievas, kuriose buvo sukurtas taisyklingų atvirų kanalų tinklas. Ties Sudvãriškėmis Alšia vėl graužiasi gilyn ir salpai čia jau nelieka vietos. Tik kai kurie pievų fragmentai ties didesniais vingiais primena ankstesnę upelio išvaizdą. Pažymėtina, kad šiose vietose (Krasaušiškių apylinkėse) poledynmetyje Alšia turėjo kitą, platesnį ir gilesnį (apie 20 m) fliuvioglacialinį nutekėjimo lataką, atsiskiriantį nuo dabartinio slėnio į kairę ir lanku kertantį Dẽgsnės mišką. Palei šį lataką dunkso viena ženkli šių apylinkių geomorfologinė vertybė – raiškus ir ūkinės veiklos dar nesudarkytas Krasaũšiškių moreninis gūbrys – vienas ryškiausių vadinamosios Pietų Lietuvos nuledėjimo fazės pakraštinių darinių etalonas. Tai labai rimtas pretendentas į geomorfologinio gamtos paveldo objekto (gal net paminklo) statusą, bet dėl informacijos stokos nebuvo įtrauktas į šį garbingą sąrašą.

Paskutinis Alšios hidrografinio draustinio ruožas driekiasi palei Bagdõniškių kaimą. Tai bene atviriausia jos vidurupio atkarpa, kur Alšios vaga vingiuoja besislapstydama gana giliose erozinėse reljefo lomose. Pats Alšios upelis šiame ruože tampa gana solidžiu savo rūšies reprezentantu ir tarsi pradeda „vaidinti“ visai rimtą upę. Už Bagdoniškių brastos Alšios upelis daro savo paskutinį natūralų vingį ir taip čia užbaigia hidrografinio draustinio ribas.

Toliau prasideda platūs laukai, ganyklos ir pievos, kur, sulėkštėjus slėniui, Alšios upelis, nors ir priglobęs Tauriekėlės ir Medujos upokšnius, buvo ištiesintas, jo pakrančių augmenija sunaikinta – šitaip prarasta hidrografinė ir kraštovaizdinė vertė. Ir tik paskutinį kilometrą nuo Vilniaus–Prienų kelio iki Verknės Alšia atsigauna – tampa natūrali, o prieš pat santaką turi net nemažą senvagę. Upelio debitas žiotyse siekia iki 1,0 kubinio metro vandens per sekundę.

Bendras Alšios upelio hidrologinis ilgis siekia 38,3 km, iš jų tikrajai Alšiai tenka 22 km. Alšios hidrografiniame draustinyje ji vingiuoja net 14 km, žavėdama savo natūralumu, skaidria srove bei ją dabinančiomis žaliomis pievomis ir miškeliais.*

* *Pastaba.* Straipsnyje panaudoti fragmentai iš P. Kavaliausko ir E. Vaitkevičiaus knygos „Mažųjų upelių likimas“ (Vilnius, 1990).

Jiezno apylinkių augmenija

Daiva Patalauskaitė

Botanikos institutas

Įžanga

Dabartinėmis sąlygomis gamta patiria didelį antropogeninį krūvį. Lietuvos teritorija tankiai apgyvendinta, ir gyventojai gamtinę aplinką pritaiko savo reikmėms tenkinti. Keičiamas netgi reljefo paviršius. Natūralios augalų bendrijos dažniausiai išlieka tik sunkiai prieinamose vietose. Todėl kasmet vis aktualesni tampa bioįvairovės tyrimai. Jiezno apylinkės iki šiol nebuvo išsamiai tirtos botaniniu požiūriu, todėl pirmiausia reikėjo atlikti apžvalginius teritorijos tyrimus, siekiant išaiškinti vertingiausias šiuo požiūriu vietoves.

Metodika

Teritorija buvo žvalgoma 2006 metų vasarą maršrutiniu būdu, naudojant rajono žemės naudojimo žemėlapius ir Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Kartografijos centro specialistės Lidijos Kavaliauskienės parengtą Jiezno valsčiaus žemėlapį (M 1:50 000).

Bendrijos aprašytos natūraliose bendrijose, taikant prancūzų–šveicarų mokyklos augalijos tyrimo ir klasifikavimo principus (Braun-Blanquet, 1964), kurių metodika nuodugniai išdėstyta įvairiose publikacijose (Aleksandrova, 1969; Natkevičaitė-Ivanauskienė, 1983). Augalų būdinimui buvo naudojama ši literatūra: Lekavičius (1989), Snarskis (1968), Natkevičaitė-Ivanauskienė (red.) (1959), (1961), (1963), (1971), (1976), Natkevičaitė-Ivanauskienė ir kt. (red.) (1980), Rothmaler et al. (1988). Induočių augalų pavadinimai vartojami pagal Gudžinską (1999), o augalų bendrijų apimtis ir sintaksonų pavadinimai – pagal Balevičienę ir kt. (1998), Matuszkiewicz (2007). Pirmą kartą tekste minint augalų rūšių ir bendrijų taksonų vardus, nurodomi jų autorių vardų ir pavardžių trumpiniai.

Rezultatai

Didžiojoje valsčiaus dalyje vyrauja agrolandšaftas, kurį paįvairina upių slėniai su juose dunksančiais miškais, banguotas reljefas su mėlynuojančiomis ežerų akimis. Vakarinėje valsčiaus pusėje reljefas beveik lygus, horizonte stūkso Verknės ir Nemuno slėnių miškai. Tuo tarpu pietrytinėje dalyje reljefas smulkiai banguotas, jame išsimėčiusios sodybos su tolygiai išdėstytais daržais, ganyklomis, javų laukais. Negausūs upeliukai ištiesinti, paversti kanalais ir nebelikę slėniams būdingos natūralios augalinės dangos. Buvusios natūralios pievos sukultūrintos, tačiau statesniuose kalvų šlaituose esančios kultūrinės ganyklos pradeda renatūralizuotis, jose iš tolo akį traukia ryškios žydinčių geltonų tikrojo (*Galium verum* L.) ir baltų paprastojo (*Ga-*

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2007 10 02, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2008 02 21, pirmą kartą paskelbtas 2008 07 31 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2008-3/23-80/BL.

lium mollugo L.) lipikų žiedynų dėmės. Tarp kalvų žemesnėse ir drėgnesnėse vietose yra išlikusių nedidelių natūralių pievelių, priskiriamų trąšių pievų (*Molinio-Arrhenatheretea elatioris* R. Tx. 1937) klasei, purienynų (*Calthion palustris* R. Tx. 1937 em. Lebrun et al. 1949) sąjungai, kupstinio šluotsmilgyno (*Deschampsietum caespitosae* Horvatić 1930) asociacijai. Jose vyrauja varpinių šeimos augalas kupstinė šluotsmilgė (*Deschampsia caespitosa* (L.) P. Beauv.), gausiais šilku blizgančiais rusvo atspalvio žiedynais sudaranti ažūrinį sąžalyną, kurio fone ryškiai geltonuoja aitriojo vėdryno (*Ranunculus acris* L.) žiedų dėmės.

Valsčiaus kraštovaizdį papuošia ežerėliai, dauguma jų nedideli. Didžiausias – Jiezno ežeras, besiribojantis su Jiezno gyvenviete. Palei ežerą natūralių pievų ploteliai yra nedideli, link jų nuo sodybų ateina nitrofilinės augalijos liežuviai, kuriuose vyrauja didžioji dilgėlė (*Urtica dioica* L.) ar dirvinė usnis (*Cirsium arvense* (L.) Scop.). Lėkšti ežero šlaitai sukultūrinti, juose yra sėtos kultūrinės pievos, kuriose vyrauja varpinių šeimai priklausanti paprastoji šunažolė (*Dactylis glomerata* L.). Tačiau vietomis vyksta renatūralizacijos procesai ir jose išsiskiria baltos paprastosios baltagalvės (*Leucanthemum vulgare* Lam.), stačiojo lipiko (*Galium album* Mill.), geltonos tikrojo lipiko (*Galium verum*) žiedynų dėmės, kyšo ažūrinės kiškio ašarėlių šluotelės (*Briza media* L.). Visas ežeras apaugęs nendrėmis, prie kurių prisišlieja gluosnynų fragmentai su stambiais baltųjų gluosnių (*Salix alba* L.) medžiais ir žolinės augmenijos bendrijos – balinių ajerų (*Acorus calamus* L.) sąžalynai ir šlapios aukštažolių augalų pievos. Šių pievų mozaika priklauso nuo drėgmės sąlygų. Įdubimuose vieši monodominantiniai lieknosios viksvos viksvynai (asociacija *Caricetum gracilis* (Graebn. et Hueck 1931) R. Tx. 1937), priklausantys stambiųjų viksvynų (*Magnocaricion elatae* Koch 1926) sąjungai, stambiųjų helofitų ir viksvynų (*Phragmitetea australis* R. Tx. et Prsg 1942) klasei. Šių bendrijų tamsiai žalia lapija pamarginta tik rusvomis žiedynų ir vaisynų dėmėmis. Šiek tiek sausesnėse vietose ištisai išplitusios liekninio viksvameldyno bendrijos (asociacija *Scirpetum sylvatici* Ralski 1931, purienynų – *Calthion palustris* sąjunga, trąšių pievų – *Molinio-Arrhenatheretea elatioris* klasė). Joms būdingi ištisiniai liekninio viksvameldžio (*Scirpus sylvaticus* L.) sąžalynai, kuriuose įsimaišo ryškiais rožiniais žiedais žydintys pelkiniai snapučiai (*Geranium palustre* L.). Panašiose vietose aptinkami ir šluotsmilgynų (asociacija *Deschampsietum caespitosae*) fragmentai, kuriuose vyrauja varpiniai augalai – kupstinė šluotsmilgė (*Deschampsia caespitosa*), pašarinis motiejukas (*Phleum pratense* L.), tikrasis eraičinas (*Festuca pratensis* Huds.). Žalią šių bendrijų aspektą paįvairina geltonos pievinio pelėžirnio (*Lathyrus pratensis* L.), aitriojo vėdryno (*Ranunculus acris* L.), žąsinės sidabražolės (*Potentilla anserina* L.) žiedų ir žiedynų dėmės, raudonos – raudonojo dobilo (*Trifolium pratense* L.), valgomosios rūgštynės (*Rumex acetosa* L.), baltos – stačiojo lipiko (*Galium album*). Nesukultūrintų normalaus drėkinimo vietų yra nedaug, todėl ir trąšiųjų pievų, priklausančių *Molinio-Arrhenatheretea elatioris* klasei, avižuolynų (*Arrheratherion elatioris* (Br.-Bl. 1925) W. Koch 1926) sąjungai, lopinėliai nedideli. Juose dominuoja varpiniai augalai: aukštoji avižuolė (*Arrhenatherum elatius* (L.) P. Beauv. ex J. Presl. et C. Presl.), pašarinis motiejukas (*Phleum pratense*), paprastoji šunažolė (*Dactylis glomerata*) ir tarp jų geltonuoja retai išsidėstę rytinio pūtelio (*Tragopogon orientalis* L.), pievinio pelėžirnio (*Lathyrus pratensis*), baltuoja stačiojo lipiko (*Galium album*),

mėlynuoja pievinio snapučio (*Geranium pratense*), mėlynžiedžio vikio (*Vicia cracca* L.) žiedynai.

Nedideli ežeriukai yra šiaurinėje valsčiaus dalyje – tarp Kašonių ir Dukuronių. Kašonių ežero vakarinė ir rytinė dalys, kur įteka ir išteka upeliukai, supelkėjusios. Vakarinėje pakrantėje veši plačialapiai švendrai (*Typha latifolia* L.), pelkinės viksvos (*Carex acutiformis* Ehrh.), o iš vandens kyšo kimsai ir mažos salelės, prižėlusios viksvų (*Carex* sp.), paprastųjų šilingių (*Lysimachia vulgaris* L.), karklų, gausiausiai pilkojo (*Salix cinerea* L.) krūmynų, kai kur jaunų juodalksnių (*Alnus glutinosa* Gaertn.). Rytinė ežero dalis siejasi su užpelkėjusiu ir karklų (*Salix* sp.) krūmynų prižėlusiu upelio slėniu. Likusi ežero dalis mineraliniais, neužpelkėjusiais krantais, ežerą su pertrūkiais juosia įvairaus pločio paprastųjų nendrių (*Phragmites australis*) juosta. Palei ją vietomis įsikūrę plūdurlapiai augalai, daugiausiai paprastosios lūgnės (*Nuphar luteum* (L.) Sm.), vasarą pražystančios geltonais taurės pavidalo žiedais. Aplinkui ežerą užsėtos kultūrinės pievos ir išlikę tik menki lopinėliai spalvingų natūralių sausų stepinių pievų (*Festuco-Brometea erecti* Br.-Bl. et R. Tx. 1943 klasė). Jose ryškiai geltona žiedų spalva išsiskiria tikrieji lipikai (*Galium verum*), geltonžiedės liucernos (*Medicago falcata* L.), alyvine ir mėlyna – dirvinės buožainės (*Knautia arvensis* (L.) Coult.), balta – mažosios ožiažolės (*Pimpinella saxifraga* L.), blankiai rožine – plaukuotieji gysločiai (*Plantago media* L.).

Pečiauskų ežerėliai išsidėstę įduboje. Jie apjuosti ištisine apie 3–5 m pločio paprastųjų nendrių (*Phragmites australis*) juosta ir jungiasi prataka, abipus kurios veši platus nendrynas. Vakarinė ežerėlių pusė supelkėjusi. Lėkštas ežerų krantas apžėlęs paprastųjų nendrių ir karklų sąžalynais, tarp jų įsiterpia liežuviai ant mineralinio grunto įsikūrusių miško fragmentų, kuriuose vyrauja trapieji gluosniai (*Salix fragilis* L.), karpotieji beržai (*Betula pendula* Roth.).

Kiškeliškių apylinkėse reljefo įdubose susiformavo nedidelės žemapelkės (stambiųjų helofitų ir viksvynų *Phragmitetea australis* klasė, nendrynų *Phragmition australis* Koch 1926 sąjunga, balinio asiūklyno *Equisetetum fluviatilis* Steffen 1931 asociacija) ir šlapios pievos. Šioms žemapelkėms būdingi balinių asiūklių (*Equisetum fluviatile* L.), viksvų (*Carex* sp.) ir karklų, dažniausiai pilkųjų (*Salix cinerea*) sąžalynai. Kai kuriose jų aptinkami baliniai ajerai (*Acorus calamus*), kurie prieš keletą šimtmečių buvo atgabenti į Lietuvą kaip vaistiniai, maistiniai, saugantys nuo blusų ir čia išplito, tapo plačiai naudojamais augalais. Šlapiosiose pievose vyrauja paupinė usnis (*Cirsium rivulare* (Jacq.) All), kupstinė šluotsmilgė (*Deschampsia caespitosa*), pievinis pelėžirnis (*Lathyrus pratensis*), aitrusis vėdrynas (*Ranunculus acris*), pievinis pašiaušėlis (*Alopecurus pratensis* L.).

Valsčiaus teritoriją iš vakarų pusės riboja Nemunas. Didelė jo slėnio dalis apaugusi mišku, tačiau ties Nibriais yra gana didelė pievų įvairovė, nors jos užima mažus plotus.

Nemuno vagoje palei krantą plyti vandeninės monažolės (*Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmb.) juosta, kurioje pasitaiko įsimaišiusių švendrų (*Typha* sp.). Atviruose pakrantės smėlynuose, kurių labai nedaug, veši stambūs trikampiški, pilkšvi, pūkuoti pilkalapių šaukščių (*Petasites spurius* (Retz.) Rchb.) lapai. Palei vagą, susivėrusios augmenijos zonoje, ištisinį sąžalyną sudaro varpinių šeimai priklausančios beginklės dirsuolės (*Bromopsis inermis* (Leyss.) Holub). Ant jų drie-

kiasi ir žydi stambiais baltais žiedais liaunastiebės patvorinės vynioklės (*Calystegia sepium* (L.) R. Br.) ir kibūs paupiniai lipikai (*Galium rivale* (Sibth. et Sm.) Griseb.). Šiek tiek tolėliau auga tankūs jauni baltalksnynai, kuriuose pasitaiko pavienių stambių juodalksnių (*Alnus glutinosa*), trapiųjų gluosnių (*Salix fragilis*). Palei baltalksnynus juostą tarp miško ir pievų sudaro nepraeinami paprastųjų gervuogių (*Rubus caesius* L.), krūminių builių (*Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm.), didžiųjų dilgėlių (*Urtica dioica*), didžiųjų ugniažolių (*Chelidonium majus* L.), sibirinių barščių (*Heracleum sibiricum* L.) sąžalynai. Prie šios gervuogynų juostos vietomis prisišlieja ryškiaspalviai pamiškių dobilynai (pamiškių, miško aikštelių ir šlaitų pievų *Trifolio-Geranietea sanguinei* Th. Müller 1961 klasė, dobilynų *Trifolion medii* Th. Müller 1961 sąjunga), kuriems būdingi tankiai suaugę šiliniai dobilai (*Trifolium medium* L.) ir tarp jų įsimaišo paprastieji lipikai (*Galium mollugo*), geltonžiedės liucernos (*Medicago falcata*). Toliau nuo vagos, apatinėje I terasos šlaito dalyje smėlio ir žvyro dirvožemiuose įsikūrusios žvyrynų *Sedo-Scleranthetea* Br.-Bl. 1955 em. Müller 1961 klasės bendrijos, kuriose varpinių šeimos augalas raudonasis eraičinas (*Festuca rubra* L.) sudaro pagrindinę žolės masę ir šioms bendrijoms suteikia žalią aspektą. Baltas žiedų ir žiedynų dėmes šiose bendrijose sudaro vaistinis putoklis (*Saponaria officinalis* L.), geltonas – smėlyninis šlamutis (*Helichrysum arenarium* (L.) Moench.), tikroji sidabražolė (*Potentilla argentea* L.), rožines – šėtruotoji bajorė (*Centaurea rhenana* Boreau), mėlynas ir alyvines – dirvinė buožainė (*Knautia arvensis*), tamsiai violetines – vaistinis godas (*Anchusa officinalis* L.), pilkšvai rausvas dirvinis dobilas (*Trifolium arvense*). Skurdesnėse vietose yra išplitę žemaūgiai vienagraižės kudlės (*Pilosella officinarum* F. W. Schultz et Sch. Bip.) sąžalynai, iš tolo pastebimi kaip palei žemę susitelkusių pilkšvų lapų ir virš jų per pusę sprindžio iškilusių šviesiai geltonų žiedynų dėmės. Smėlio dirvožemiuose yra įsikūrusių jaunų pušynų, kurių kaimynystėje pasitaiko nesusivėrusių žolinių bendrijų. Jose ant dirvožemio paviršiaus dėmėmis auga aitrieji šilokai (*Sedum acre* L.), kurių mėsingų žalių lapų žydėjimo metu net nebesimato iš po gausių geltonų žiedų. Šiose bendrijose kaip mėlyni debesėliai telkiasi kalninės austėjos (*Jasione montana* L.) žiedynai ir veši smulkialapiai ir smulkiažiedžiai dirvoniniai kiečiai (*Artemisia campestris* L.).

Šalia Nibrių kaimo yra drėgnų kupstinio šluotsmilgyno (*Deschampsietum caespitosae* asociacijos) pievų, kuriose vyrauja kupstinė šluotsmilgė (*Deschampsia caespitosa*), tačiau didesnius plotus užima tikrosios pievos, priklausančios avižuolynų (*Arrhenatherion elatioris*) sąjungai. Jose gausu varpinių šeimos (*Graminae* Juss.) augalų: pašarinių motiejukų (*Phleum pratense*), tikrųjų eraičinų (*Festuca pratensis*), pievinių ir paprastųjų miglių (*Poa pratensis* L., *Poa trivialis* L.), paprastųjų kietvarpių (*Cynosurus cristatus* L.), suteikiančių šioms pievoms sodriai žalią spalvą. Sodrioje žalumoje marguoja dobilų – raudonojo, rausvojo, baltojo (*Trifolium pratense, Trifolium hybridum* L., *Trifolium repens* L.) galvutės, geltonuoja paprastųjų gargždenių (*Lotus corniculatus* L.), apyninių liucernų (*Medicago lupulina* L.), aitriųjų vėdrynų (*Ranunculus acris*), rudeninių snaudalių (*Leontodon autumnalis* L.), baltuoja paprastųjų kraujažolių (*Achillea millefolium* L.), mėlynuoja mėlynžiedžių vikių (*Vicia cracca*) žiedai ir žiedynai.

Iš pietų pusės valsčių juosia Verknė. Palei Verknę šlaituose įsikūrę plačialapių miškai (*Querco-Fagetea sylvaticae* Br.-Bl. et Vlieg. 1937 klasė), kurių medyną

sudaro paprastasis ąžuolas (*Quercus robur* L.), mažalapė liepa (*Tilia cordata* Mill.), paprastasis klevas (*Acer platanoides* L.) su gausiai įsimaišiusia paprastąja egle (*Picea abies* (L.) H. Karst.) Pamiškėse yra nedidelių natūralių pievučių, daugiausia dobilynų (*Trifolion medii* sąjunga), kurių gausiausios rūšys yra: šilinis dobilas (*Trifolium medium*), paprastasis ir lenkinis lipikai (*Galium mollugo, Galium x polonicum* Blocki), paprastoji smilga (*Agrostis capillaris* L.). Tarpuose tarp miškų slėnio šlaituose įsikūrusios pamiškių, miško aikštelių ir šlaitų pievų (*Trifolio-Geranietea sanguinei* klasės, *Origanetalia vulgaris* Th. Müller 1961 eilės) snaputynų (*Geranion sanguinei* R. Tx. in Th. Müller 1961) sąjungos pievutės, kuriose ištisai plyti šlaitinė žemuogė (*Fragaria viridis* Duchesne), ir šioje žemaūgėje žalioje lapijoje kai kur kyšo varpinių šeimos augalų kiškio ašarėlių (*Briza media*), paprastųjų smilgų (*Agrostis capillaris*) šluotelės, geltonus žiedynus kelia vaistinės dirvuolės (*Agrimonia eupatoria* L.), geltonžiedės liucernos (*Medicago falcata*), baltus – paprastieji lipikai (*Galium mollugo*). Šlaitinių žemuogių (*Fragaria viridis*) žydėjimo metu šios pievos baltuoja gausiais baltais žiedais ir raudonuoja, sunokus gausiam derliui. Slėnio šlaituose pasitaiko pievų, kuriose gausu paprastųjų raudonėlių (*Origanum vulgare* L.). Šie augalai naudojami kaip prieskoniniai arba paprastoms ar vaistinėms arbatoms. Jie žydėjimo metu suteikia šioms pievoms alyvinį atspalvį. Be raudonėlių, šiose pievose gausiai aptinkami varpinių (*Graminae*) ir viksvuolinių (*Cyperaceae* Juss.) šeimoms priklausantys neišvaizdūs, tačiau sudarantys pagrindinę žolės masę – tikrasis eraičinas (*Festuca pratensis*), paprastoji smilga (*Agrostis capillaris*), plaukuotoji viksva (*Carex hirta* L.) ir kitų šeimų augalai, geltonais bei baltais žiedynais pamarginantys pievas. Tai – geltonžiedė liucerna (*Medicago falcata*), paprastasis lipikas (*Galium mollugo*).

Verknės slėnyje tarp Verbyliškių ir Truncų taip pat yra išlikusių natūralių pievų, dalis jų buvo sukultūrintos, bet šiuo metu renatūralizuojasi ir jau yra aptinkama daug natūralioms pievoms būdingų augalų rūšių. Šioje teritorijoje į Verknę įteka upelis, kurio slėnio apatinėje dalyje plyti žemapelkės ir šlapiosios pievos, o įspūdingi statūs šlaitai yra nutolę nuo vagos. Šlaitai buvo užsėti kultūriniais mišiniais, kuriuose vyrauja paprastoji šunažolė (*Dactylis glomerata*), tačiau statesnėse šlaitų dalyse, kurias sunku suarti ir apsėti, yra išlikusių spalvingų *Festuco-Brometea erecti* klasės stepinių pievų. Pagrindinę žaliąją masę jose, kaip ir kitokio tipo pievose, sudaro varpinių šeimos atstovai: raudonasis ir tikrasis eraičinai (*Festuca rubra, Festuca pratensis*), paprastoji šunažolė (*Dactylis glomerata*). Tačiau šios pievos iš kitų išsiskiria gausa ryškiažiedžių augalų. Jose ryškiai rožiniais žiedynais žydi aukštaūgės didžiagalvė ir pakrūminė bajorės (*Centaurea scabiosa* L., *Centaurea jacea* L.), palei žemę – skiauterėtoji putokšlė (*Polygala comosa* Schkuhr.), violetiniais ir alyviniais – pakrūminis katilėlis (*Campanula rapunculoides* L.), dirvinė buožainė (*Knautia arvensis*), geltonais – vaistinė dirvuolė (*Agrimonia eupatoria*), geltonžiedė liucerna (*Medicago falcata*), baltais – paprastoji baltagalvė (*Leucanthemum vulgare*), šlaitinė žemuogė (*Fragaria viridis*), paprastasis lipikas (*Galium mollugo*). Vidurinėje šlaito dalyje pasitaiko įdubimų, kurie ištisai prižėlę melsvųjų vikšrių (*Juncus inflexus* L.). Apatinėje šlaitų dalyje yra šlapiosios pievos ir žemapelkės. Prie šlaito apatinės dalies prisišlieja purienynų (*Calthion palustris*) sąjungos, liekninio viksvameldyno (*Scirpetum sylvatici*) asociacijos bendrijos, kuriose dominuoja liekninis

viksvameldis (*Scirpus sylvaticus* L.). Gretimai aptinkami plaukuotųjų ožkarožių (*Epilobium hirsutum* L.), pievinių pašiaušėlių (*Alopecurus pratensis* L.) sąžalynai. Už jų, link upelio vagos, drėgnesnes vietas užima viksvynai. Didžiausi plotai yra grakščiųjų (*Caricetum gracilis* asociacija) ir pelkinių (*Caricetum acutiformis* Sauer 1937 asociacija) viksvynų, priklausančių stambiųjų viksvynų (*Magnocaricion elatae*) sąjungai. Arčiausiai vagos veši vingiorykštynų sąžalynai, kuriuose vyrauja pelkinės vingiorykštės (*Filipendula ulmaria* (L.) Maxim.), pelkinės ir paupinės usnys (*Cirsium palustre* (L.) Scop., *Cirsium rivulare*). Šlapiausiose slėnio vietose susiformavo žemapelkių (balinio asiūklyno – *Equisetetum fluviatile* asociacijos) bendrijos. Jose vyrauja balinis ir gegužinis asiūkliai (*Equisetum fluviatile, Equisetum palustre* L.), snapuotoji ir paprastoji viksvos (*Carex rostrata* Stokes, *Carex nigra* (L.) Reichard), liūninis lipikas (*Galium uliginosum*), paprastoji šilingė (*Lysimachia vulgaris* L.), šilkažiedė gaisrena (*Lychnis flos-cuculi* L.). Šiose bendrijose aptinkama į Lietuvos Raudonąją knygą įrašyta rūšis raudonoji gegūnė (*Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó), vietomis labai gausiai želia paupinė usnis (*Cirsium rivulare*) ir plaukuotoji ožkarožė (*Epilobium hirsutum*).

Apibendrinimas

Didesnę Jiezno apylinkių dalį sudaro vaizdingas kalvotas reljefas, tačiau natūralios augalijos bendrijos pasiskirsčiusios nevienodai. Daugiausiai natūralių bendrijų, taip pat ir didžiausia bioįvairovė yra Nemuno ir Verknės slėniuose. Čia yra susitelkusios miškų ir pievų bendrijos, priklausančios trąšių pievų (*Molinio-Arrhenatheretea elatioris*) klasės avižuolynų (*Arrhenatherion elatioris*) ir purienynų (*Calthion palustris*) sąjungoms, pamiškių, miško aikštelių ir šlaitų pievų (*Trifolio-Geranietea sanguinei*) klasės priklausančios dobilynų (*Trifolion medii*) ir snaputynų (*Geranion sanguinei*) sąjungoms, stepinių pievų (*Festuco-Brometea erecti*), stambiųjų helofitų ir viksvynų (*Phragmitetea australis*) klasės, priklausančios nendrynų (*Phragmition australis*) ir stambiųjų viksvynų (*Magnocaricion elatae*) sąjungoms, žvyrynų (*Sedo-Scleranthetea*) ir plačialapių miškų (*Querco-Fagetea sylvatici*) klasės. Įvairaus dydžio natūralios pievų, žemapelkių, krūmynų bendrijos yra išlikusios dažniausiai sunkiai prieinamose vietose palei ežerus: Jiezno, Pečiauskų ir šiaurinėje dalyje palei nedidelius ežerėlius tarp Kašonių ir Dukurnonių. Čia aptinkami didesni plotai bendrijų, priklausančių stambiųjų helofitų ir viksvynų (*Phragmitetea australis*) klasės stambiųjų viksvynų (*Magnocaricion elatae*) sąjungai, ir trąšių pievų (*Molinio-Arrhenatheretea elatioris*) klasės, priklausančios purienynų (*Calthion palustris*) sąjungai. Likusioje teritorijos dalyje dažniausiai yra išlikę natūralių pievų ar žemapelkių tik nedideli fragmentai tarpkalvinėse įdubose.

Literatūra

Александрова В. Д. *Класификация растительности. Обзор принципов класификацини и классификационных систем вразных геоботанических школах,* Ленинград, 1969.

Balevičienė J., Kizienė B., Lazdauskaitė Ž., Patalauskaitė D., Rašomavičius V., Sinkevičienė Z., Tučienė A., Venckus Z. *Lietuvos augalija. 1. Pievos*, Vilnius, 1998.

Braun-Blanquet J. *Pflanzensoziologie. Grundzüge der vegetationskunde*, Wien–New York, 1964.

Gudžinskas Z. *Lietuvos induočiai augalai*, Vilnius, 1999.
Lekavičius A. *Vadovas augalams pažinti*, Vilnius, 1989.
Matuszkiewicz W. *Zespoły leśne Polski*, Warszawa, 2007.
Natkevičaitė-Ivanauskienė M. *Botaninė geografija ir fitocenologijos pagrindai*, Vilnius, 1983.
Lietuvos TSR flora, red. Natkevičaitė-Ivanauskienė M. t. 1. Vilnius. 1959; 1961, t. 2; 1963, t. 3; 1971, t. 4; 1976, t. 5; 1980, t. 6.
Rothmaler W., Schubert R., Jäger E., Werner K. *Exkursionsflora für die Gebiete der DDR und der BRD. Atlas der Gefasspflanzen*, Berlin, 1988, t. 3.
Snarskis P. *Vadovas Lietuvos augalams pažinti*, Vilnius, 1968.

Jiezno krašto miškai

Teresė Murauskaitė

Gegužinės eglynai, Pelekonių pušynai

Apie Gegužinės kaimą augę eglynai tarpukariu buvo vadinami Gegužinės miškù. Pietinė miško dalis buvo prie Nemuno ir siekė Pėlekonių kaimo žemę. Jis buvo paskirstytas į tris kvartalus, bendras plotas – 178,3 ha. Pėlekonių miškui priklausė du kvartalai. Čia buvo daugiau pušynų, bendras jo plotas – 94,3 ha. Šalia Daukantų kaimo žemės dar buvo vienas nedidelis pušynas, kuris pavadinimo neturėjo. Tarpukariu šiame krašte valstybiniai miškai sudarė 288,8 ha.

Gegužinės eglynai labai nukentėjo karo ir pirmaisiais pokario metais. 1947 m. medynų plane beveik visas vienas miško kvartalas (apie 50 ha) pažymėtas kirtaviete. Pelekonių pušynai nukentėjo mažiau, ten iškirsta tik apie 5 ha.

Kolektyvizacijos metu iškirstas eglynas perduotas kolūkiui, vėliau, keičiantis rajonų riboms, jis pateko į Kaišiadorių rajoną. Nuo tada jį prižiūri Krúonio girininkijos miškininkai.

Daug nacionalizuotų nederlingų Pelekonių kaimo žmonių žemių perduota į valstybinį miško fondą ir tik apie 100 hektarų, tarp miško ir Nemuno, liko kolūkio naudmenimis. Tuo laiku prie valstybinio miško prijungta ir dalis privačių miškelių. Buvę Gegužinės, Pelekonių ir miškelis be pavadinimo sujungti į vieną miškų masyvą ir vėlesnių miškotvarkų inventorizuoti kaip vienas Pelekonių miškas.

Sovietmečiu jo plotas labai padidėjo, nes daug nederlingų žemių buvo apsodinta mišku. 1989 m. miškotvarkos duomenimis, valstybinis Pelekonių miškas buvo 615 ha dydžio, padalintas į 11 kvartalų. Kiek per sovietmetį pasodinta naujų miškų, sužinome iš 2003 m. taksoraščio, suskaičiavę kultūrinės kilmės medynus. K (kultūrinės kilmės) raide pažymėti 142 sklypai, bendras plotas – 266 ha. Daugiausia pasodinta pušynų – 65 %, 31 % tenka eglynams, 2,2 % – beržynams, 1,5 % – ąžuolynams. Nemažai eglynų mišrinta su ąžuolais, o įveisiant ąžuolynus, jie mišrinti su eglėmis. Kai kur eglės mišrintos su maumedžiais ir pušimis. 43 kvartale auga 0,3 ha gryno maumedyno.

Pėlekonyse, kaip visoje Lietuvoje, pasodinus pušis į dirbamą žemę, kuri neatspari grybinėms ligoms, pušynėliams paaugus (artėjant prie keturiasdešimt metų), jie židiniais pradėjo džiūti dėl šakninės pinties pakenkimo. Pelekonių pušynuose tokių židinių nemažai. Išdžiūvusių pušų vietoje savaime atsiranda berželių, paukščiai pasėja vėlyvųjų ievų, kadagių. Kadangi šakninė pintis plinta per kelmus, mokslininkai siūlė jaunuolynus retinti žiemą, kelmus aptepti 10 procentų karbamido skiediniu. Kiek šios priemonės efektyvios, sunku spręsti, bet, išretinus jaunuolynus, jie sparčiau auga ir būna atsparesni ligoms ir sniegolaužoms.

Džiugu, kad kai kurie dabartiniai miškų savininkai tai supranta ir tvarkingai retina pušynėlius.

1992–1993 m. audros ir po jų prasidėjusi kinivarpų invazija Pelekonių miškų labai nenusiaubė. Daugiausia nukentėjo buvusio Gegužinės miško brandūs eglynai. Plynai iškirsta apie 20 ha. 2003 m. miškotvarka inventorizavo 30 ha miško kultūrų. Daugiausia sodintos eglutės su ąžuoliukais, berželiais, pušelėmis.

Eigulys Juozas Pilikauskas tikrina kinivarpų kiekį gaudyklėje

Suaugusios šakomis pušys Pelekonių miške. 2006 m. T. Murauskaitės nuotraukos

Grynų pušynėlių tik 4 ha. 60 % želdinių įvertinta patenkinamai, 40 % – gerai. Blogų kultūrų nerasta. Dar 12,7 ha plynų biržių atžėlė savaime. Žėliniuose vyrauja minkštieji lapuočiai su eglaičių ir ąžuoliukų priemaiša.

2003 m. miškotvarka Pelekonių miškui priskyrė 551,9 ha. Iš jų valstybinės reikšmės miškų likę mažiau nei tarpukariu – 222,7 ha. Čia nedaug našių medynų. Pirmai selekcinei grupei priskirta tik po du sklypus eglynų ir pušynų. Našių eglynų – 5,2 ha, pušynų – 13,7 ha. 85 metų pušų vidutinis aukštis – 27 m, tūris 1 ha – 380 m^3.

Kaip priešingybė išlakiems medžiams ir našiems medynams Pelekonių pušynuose pamatysime miškininkų terminu vadinamų pušų-keružių. Tai labai išsišakojusios, kreivos, šleivos pušys. Jos įdomios dekoratyviniu požiūriu. Netoli Jieznių sodybos auga išsikerojusi pušis, kurios šakos įaugusios viena į kitą. Tokioms pušims poetas Bronius Mackevičius paskyrė šias eilutes:

„...Matyt todėl pušelei mirus,
Kaip sesę neša eiguliai
Negyvą, sausą ją iš girios
Ir tyliai stato pakelėj,
Kad, savo liūdesį atošus,
Jinai keliais lydėtų mus,
O jos negyvas, kreivas grožis
Gyviesiems virpintų jausmus“[1].

[1] Mackevičius B. *Ilgesio medis*, Vaga, 1982, p. 28.

Upės šlaite (34 kv. 10, 13 skl. ir 35 kv. 10, 19 skl.) yra gana didelė (19,698 ha) kertinė miško buveinė. Pažymėta viena potenciali kertinė miško buveinė (34 kv. 1 skl. – 5,86 ha).

Pelekonių miške nedaug retųjų paukščių. 40 kvartale gyvena naminė pelėda, o 41 ir 43 kv. yra suopių lizdų. Čia kol kas surastas tik vienas Raudonosios knygos augalas – 34 kvartale prie Nemuno auga miškinė varnalėša (*Arctium nemorosum* Lej.)

Daukantų geomorfologinis draustinis

Visi Pelekonių miškai įeina į Nemuno kilpų regioninio parko teritoriją. Šiaurinė miško dalis priskirta Pelekonių archeologiniam draustiniui (180,9 ha), pietinė – Daukantų geomorfologiniam draustiniui (281,9 ha). Tik nedidelė dalis miškų (89,1 ha) priskirta parko ūkinei zonai. Draustinių statusas šiuos miškus maksimaliai saugo nuo kirtimų. Daukantų geomorfologiniame draustinyje saugomi griovų ir raguvų suraižyti pagrindiniai Nemuno slėnio šlaitai, unikalus erozinis Nibrių atragis, raiški erozinė Daukantų dubuma ir konjoninis Jieznelės slėnis.

Nibrių atragis[2]**.** Šiauriniame Nibriū kaimo pakraštyje, aplenkdamas aukštą kalną (tarytum pusiasalį sausumoje), Nemunas sukosi į rytus. Tai įspūdingas Nemuno ardomosios veiklos kūrinys – erozinis atragis. Nibrių atragis, iškylantis iki 50 m aukščio, yra gana taisyklingos smailo trikampio formos. Nemunas nuplovė ardymui neatsparius gruntus, bet neįveikė molingo kalno. Jis visas apaugęs mišku, dar padidinančiu jo aukštį. Miškas privatus, priskirtas 331 kvartalui. Vyrauja lapuočiai su spygliuočių priemaiša. Auga beržai, alksniai, nemažai skroblų, vienas kitas skirpstas, ąžuolas.

Daukantų dubuma. Pelekonių didžiausia puošmena – Daukantų dauba. Tai Nemuno suformuota plati margaspalvė lyguma su išsibarsčiusiomis sodybomis, plačiais laukais, medžių giraitėmis. Vakaruose ji ribojasi su Nibrių atragiu, iš pietų ir rytų ją juosia griovomis ir raguvomis išraižyti Nemuno slėnio šlaitai, kurie čia

Rudens kelias į Žideikonių kaimą. 2002 m. T. Murauskaitės nuotr.

[2] *Atragis* – gana siaura teigiama stačiašlaitė reljefo forma, labai išsikišusi į slėnio vidų, sudaryta vandens ardomosios veiklos.

daugiau nei 2 km nutolę nuo upės vagos. Dubuma giliausia (50 m) šiaurinėje dalyje, arčiausiai Nemuno vagos.

Dubumos grožis atsiveria tik žvelgiant į ją iš aukštai. Lėktuvas nebūtinas. Pakanka pakilti į Nemuno šlaitą vieškeliu, vedančiu į Žideikónis (čia šlaitas neapaugęs medžiais), ir, pažvelgus atgal, prieš akis atsiveria nuostabiausias vaizdas, žavintis visais metų laikais, prilygstantis Raĩgardo grožiui. Daukantų dubumą kerta trys sraunūs upeliai – Jieznelė, Juodija, Sobuva.

Jieznelė – nedidelis dešinysis Nemuno intakas, aukštupyje numelioruotas. Jos 1,5 km ilgio konjoninio tipo slėniukas giliai (20–30 m) praskrodžia Nemuno slėnio šlaitą. Iš tolo jo grožio nepamatysime, jį slepia miškas.

Verknės kraštovaizdžio draustinis

Vienas iš gražiausių gamtos tvarinių Jiezno krašte – Veřknė. Tai Nemuno vidurupio intakas, didžiausias intakas Nemuno regioninio parko teritorijoje. Parkui priklauso tik 9,2 km Veřknės žemupio, nuo Jundeliškių hidroelektrinės iki žiočių. Lietuvoje nedaug upių, kurios vaizdingumu prilygtų Verknės žemupio atkarpai, priskirtai Verknės kraštovaizdžio draustiniui. Upė šiame ruože vingiuoja kilpelė po kilpelės. Ties kiekvienu, tegul ir mažiausiu vingiu, griūvantys krantai atsiveria gražiausiomis atodangomis. Prieš keletą metų keliaudama pagal Verknę, suskaičiavau net 27 įvairaus dydžio atodangas. Pačios didžiausios ir gražiausios yra ties staigiais upės posūkiais.

Verknės šlaitai nuo upės toli nenutolsta, todėl ypač jaukūs nedideli slėniai, kuriuose pūpso po keletą sodybų. Nei sodybų, nei pievų beveik nepalietė melioracija, todėl augmenija natūrali ir labai įvairi. Pačios upės iš savo glėbio nepaleidžia medžiai ir krūmai, ir tik nedideliais lopinėliais prie jos priglunda pievutės. Sunku aprašyti pievučių peizažą: tiek čia įvairiausių spalvų, atspalvių, susiliejančių į vieną margą kilimą, vienodai gražų visais metų laikais. Čia tikri vaistažolių sandėliai: raudonėlių, čiobrelių, rasakilų, jonažolių, petražolių, žemuogių ir daug daug kitokių.

Paverkniŭ kaime esančiame žvyro karjere botanikai surado 3 Raudonosios knygos augalus: rudąją viksvuolę (*Cyperus fuscus L.*), pelkinę šindrą (*Peplis portula L.*), mažąją šimtūnę (*Centunculus minimus L.*).

Rudeniškame krūmynų fone labiausiai akis džiugina raudoni ožekšnių karoliukai, kurie šviečia visu paupiu. O per apynių raizgalynę net ir prasibrauti sunku. Jie apsiviję vos ne kiekvieną medelį. Paverknių kaime griūvantį šlaitą apyniai apkloję tarytum kilimu, čia jie apraizgę kiekvieną, net ir varganiausią žolelę. Vien tik Čia surinkto apynių derliaus tikriausiai pakaktų visoms Lietuvos alaus darykloms.

Verknės šlaitai, apaugę ūksmingais medžiais, ryškia žalia raityta juosta driekiasi link Nemuno. Medžių ir krūmų įvairovė taip pat didelė. Prie pat vandens alksniai ir gluosniai, tarp kurių baltuoja liauni beržų kamienai. Iš tolo pastebimi rudeniški ąžuolų kupolai, liepų, drebulių grupelės, pavieniai uosiai ir žaliaskarės eglės. Artėjant prie žiočių, prieš keletą metų eglėse vasaromis lyg sargyboje tupėdavo pilkieji garniai.

Dešiniajame upės krante, kuris priklauso Jiezno seniūnijai, Verknės kraštovaizdžio draustiniui priskirta 160 ha miškų. Jų dydis labai įvairus, o išorinės

linijos raitytos, kaip ir pati upė. Dauguma miškelių yra privatūs, tik Voseliūnų miškas (plotas 55 ha) – valstybinis. Draustiniui priklauso tik pietvakarinė miško dalis (6,4 ha), likusi dalis priskirta Nemuno kilpų regioninio parko apsauginei zonai. Kai pirmą kartą žiemos metu ėjau per Voseliūnų mišką, atrodė, kad keliauju Kaukazo priekalnėmis. Šlaite augančios eglės, o tarp jų išsibarstę klevai, skroblai bei kiti lapuočiai atrodė be galo įspūdingai.

Voseliūnų miško plotas beveik nesikeitė nuo tarpukario iki šių dienų. Miško pakraštys iš šiaurės vakarų pusės buvo iškirstas karo ar pirmaisiais pokario metais. Iš kirtavietėje išlikusio eglučių pomiškio užaugę medžiai artėja prie brandos. Voseliūnų miškelį gerokai apkramtė kinivarpos. 14 ha plynų biržių apželdinta eglutėmis, 13,4 ha atžėlė savaime minkštaisiais lapuočiais, tarp kurių auga ir išlikusio pomiškio eglutės.

Paverknių erozinis cirkas

Ties Paverknių kaimu dešiniajame Verknės krante yra 400–500 m pločio, beveik idealios ovalo formos dubuma stačiais (30–35 m aukščio) šlaitais. Tai mažiausia ir jaukiausia dubuma Nemuno kilpų regioniniame parke, Verknės kraštovaizdžio draustinio puošmena. Maksimalus dubumos gylis – 40–44 m. Specialistai tokias reljefo formas, primenančias cirko pastatą, vadina eroziniais cirkais. Stačius Paverknių cirko šlaitus gerokai išraižė griovos, kurių papėdėse susidarė įspūdingos išnašos – kūgiai.

Senieji Paverknių kaimo gyventojai iš savo tėvų girdėję, kad seniau Verknė tekėjo palei kairįjį dubumos šlaitą, o Paverknių piliakalnis buvo dešinėje upės pusėje. Vėliau upė sutrumpino kelią, prasibrovė per dubumos vidurį, piliakalnis liko kairiajame Verknės šlaite.

Nors dešinioji dubumos dalis sovietmečiu buvo numelioruota, bet šis gamtos kūrinys savo žavesio neprarado. Neveltui paskutiniaisiais kolūkinės santvarkos metais čia užsimota įrengti autodromą. Šlaite iškirsta nemažai medžių, pradėtas tiesti įvažiavimo kelias. Planuota unikalų gamtos kampelį urbanizuoti. Buvusio Jiezno kolūkio pirmininko Petro Aleknavičiaus įgeidžiams pasipriešino ką tik Prienuose įsisteigusi kultūros fondo rėmimo grupė ir rajono žalieji. Vargu ar jie būtų atsilaikę prieš aukštų komunistų partijos šulų spaudimą, jei ne Atgimimas ir atkurta Lietuvos Nepriklausomybė. Mažai apgadintas originalusis Paverknių cirkas sugrąžintas buvusiems savininkams.

„Ožkų pečiaus“ uola

Prieš Verknei įpuolant į Nemuno glėbį, dešiniajame jos krante stūkso dar viena draustinio puošmena – konglomerato[3] uola, vietos žmonių nuo seno vadinama „Ožkų pečius“. Senoliai dar prisimena, kad „Ožkų pečius“ buvo didelis, ant jo sutilpdavo pušimtis vaikų. Vietoj milžiniškos uolos liko stovėti tik apie 6 m aukščio, papėdėje apie 5 m pločio iš slėnio šlaito išsikišęs akmenų ir molio luitas. Dūlant uolienoms, susidarė daugybė įdubimų su nišomis, todėl uola primena bičių korį.

Besiganydamos Verknės šlaituose, stirnos nevengė užstraksėti ant kon-

[3] *Konglomeratas* (lot. conglomeratus – „sukauptas, surinktas“) – įvairių sulipusių mineralų gabalas; nuosėdinė uoliena iš žvirgždo, gargždo ir riedulių, susidaranti išplovus ir perklosčius senesnes uolienas.

„Ožkų pečius“ prie Verknės. Iš Prienų miškų urėdijos archyvo

glomerato uolos ir pasišildyti prieš saulutę. Žmonės ir seniau, ir dabar stirnas dažnai pavadina ožkomis. Uolos pavadinime žodis „pečius“ atsirado todėl, kad uolos apačioje žiojėjo didelė anga, kurią per dieną saulė taip įkaitindavo, jog nuo karščio viduje viskas braškėjo. Todėl uolai ir prigijo „Ožkų pečiaus“ vardas.

Paverknėje gyvenusi Antanina Šestilienė (Klimaitė) prisimena 1948 m. ankstyvą pavasarinį potvynį, kai, susigrūdus ledams, labai pakilo vanduo Nemune ir Verknėje. Vieną popietę Klimų šeimyna išgirdo bildesį ir garsų šlumštelėjimą. Išbėgę į kiemą pamatė atšniokščiančią iki pat trobesių galingą bangą, kurią sukėlė nugriuvęs į vandenį „Ožkų pečiaus“ šlaitas.

Nors ir paplautas, apgriuvęs gamtos kūrinys 1984 m. paskelbtas geologiniu gamtos paminklu. Šlaitas šalia uolos apaugęs beržais, drebulėmis, pušimis bei kitokiais medžiais ir krūmais, tarp kurių nemažai kamštinių skirpstų.

Prieš kelis dešimtmečius ir Nemuno, ir Verknės šlaituose augo gana daug paprastųjų ir kamštinių skirpstų, vinkšnų bei guobų. Nuo grybinės ligos „guobų maro“ dauguma guobinių šeimos medžių išdžiūvo ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Vietoj didelių medžių atauga jauni, bet ir juos negailestingas maras džiovina. Išdžiūvusių ir žaliuojančių jaunų kamštinių skirpstų pamatysime keliaudami ir palei Nemuną, ir palei Verknę.

Miškų nuosavybės kaita

Tarpukariu Jiezno krašte valstybinių miškų buvo 1 683 ha. 108 ha dydžio Punios šilelį perdavus Alytaus rajonui, dalį – Gegužinės miško (40 ha) Kaišiadorių rajonui, valstybinių miškų liko 1 535 ha. Sovietmečiu, nacionalizavus žemes, prie

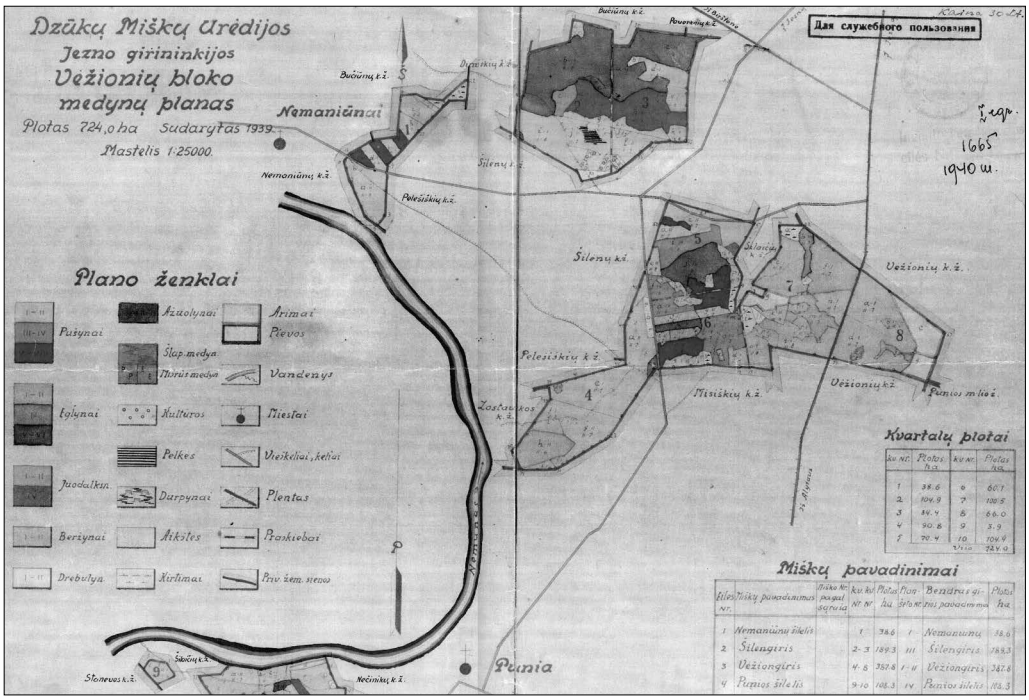

Vėžionių medynų planas. 1939 m. Iš T. Murauskaitės asm. archyvo

valstybinių miškų buvo prijungta dalis privačių. Nors buvęs valstybinis Vilūnėlių miškelis (plotas 57 ha) atiduotas kolūkiui, bendras valstybinių miškų plotas padidėjo ir, 1989 m. miškotvarkos duomenimis, buvo 2 300 ha.

Nors neturime duomenų, kiek tarpukariu Jiezno krašte buvo privačių miškų, bet kad jų būta nemažai, galima spręsti iš kolūkinių miškų inventorizacijos. 1989 m. miškotvarka jų priskaičiavo apie 1 340 ha (37 % visų miškų).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Jiezno krašte privačių miškų gerokai padidėjo. Miškai ne tik sugrąžinti buvusiems savininkams, bet nemažai valstybinių miškų skirta privatizuoti. 2003 m. miškotvarkos duomenimis, privačių ir skirtų privatizuoti miškų yra 2 360 ha. Valstybinės reikšmės miškų belikę tik 1 284 ha (35 % visų miškų).

Ar valstybinių miškų mažinimas naudingas Lietuvai, parodys ateitis.

Po privačius miškus pasižvalgius

2003 m. miškotvarkos duomenimis, 30 % privačių miškų užima pušynai, 25 % – eglynai, 16 % – baltalksnynai, 13 % – beržynai, 8 % – juodalksnynai. Nedaug miškelių, kur vyraujanti medžių rūšis drebulė, tik 3,3 %, 43 hektaruose (1,8 %) auga uosynai (valstybiniuose miškuose uosynų nėra). Į uosynų plotą įskaičiuoti ir Kašonių dvaro parke augantys medžiai. Apmaudu, kad Kašonių parko medžius negailestingai naikina bebrai. Tik 1 % miškų užima skroblynai. Menką miškų dalelę užima kitos medžių rūšys. Liepynai auga 7,9 ha plote, gluosnynai – 13 ha, blindynai – 5,4 ha, klevynai – 1 ha, maumedynai – 0,3 ha, 0,6 ha pasodintas Bankso pušų medynas.

Pagal brandumo grupes privatūs miškai pasiskirstę taip: jaunuolynams tenka 17 % visų miškų, pusamžiams – 47 %, pribręstantiems – 16 %, brandiems – 20 %. Bendri medienos ištekliai – 526 260 m^3.

Bendrų privačių miškų ploto didelę dalį sudaro sovietmečiu pasodinti miškeliai nenašiose, eroduojamose kolūkių žemėse. 2003 m. miškotvarkos duomenimis, tokių miškelių priskaičiuota 115 ha. 58 ha apsodinta eglaitėmis, 55 ha – pušelėmis. Dviejuose sklypeliuose (plotas 2 ha) pasodintos liepaitės, kurios mišrintos su eglutėmis, ąžuolais, maumedžiais. Kai kuriuose sklypeliuose pušis nustelbė minkštieji lapuočiai, bet auga ir labai gražių miškelių. Ypač gražus eglynėlis (plotas 2,2 ha) prigludo prie Surmiaūs ežero. Čia eglės mišrintos su maumedžiais, uosiais, beržais, o prie pat ežero pakrantės pasodinta erškėčių juosta. Derlingoje žemėje erškėčiai gražiai veši ir užaugina didelius vaisius žmonių ir paukštelių džiaugsmui. Gražiai auga ir nemažai pušynėlių, tik gaila, kad dėl neatsargumo, o gal kartais ir piktybiškai jie padegami.

Pokario metais buvo atsiradus mada „pagerinti“ paprastosios pušies augimo sąlygas Bankso pušimi, kuri, atseit, kaip greitai auganti, turėjo greičiau suformuoti miško aplinką. Dažniausiai ji mišrinta su paprastąja pušimi, o Jiezno krašte atsirado ir grynas 0,6 ha Bankso pušų medynas.

Detali visų Jiezno krašto miškų charakteristika parodyta 1-oje lentelėje.

1 lentelė
Bendra visų miškų charakteristika

Vyraujanti medžių rūšis	Plotas (ha)				Iš viso	Medienos ištekliai			Vidutinis	
	Brandumo grupės					Iš viso (tūkst. m_3)	Tūris (m^3/ha)			
	Jaunuolynai	Pusamžiai	Pribręstantys	Brandūs			Visų medynų	Brandžių medynų	Amžius	Skalsumas
Pušis	180,6	760,6	28,3	20,1	989,6	267,1	270	316	62	0,76
Bankso pušis	0,6				0,6	0,07				
Eglė	474,2	280,4	206,8	277,4	1 238,8	263,1	212	319	50	0,70
Maumedis	0,3				0,3	0,05	133			
Ąžuolas	7,8	92,9		1,2	101,9	23,2	227	133	76	0,63
Uosis	0,8	40,9	2,0		43,7	7,0	159		58	0,60
Klevas	0,9	1,0			1,9	5,9			57	0,53
Skroblas		7,6	21,7	14,7	44,0		129	131	57	0,53
Beržas	136,3	172,4	78,3	21,0	408,0	54,2	133	219	35	0,71
Juodalksnis	18,3	150,6	64,1	19,1	252,1	50,4	200	283	43	0,71
Drebulė	78,0	8,1	6,2	55,9	148,2	18,0	122	247	30	0,70
Baltalksnis	3,4	40,7	87,1	254,9	386,1	68,8	178	191	35	0,69
Liepa	1,4	4,7		4,2	10,3	4,7				
Blindė	4,0	1,2		0,2	5,4					
Gluosnis		0,9	2,3	9,8	13,0					
Iš viso:	906,6	1 562	496,8	678,5	3 643,9	762,5	209	254	49	0,71
%	25	43	14	18	100					

Kaip ir privačių miškų grupėje, taip ir visų miškų apskaitoje didžiausias plotas tenka eglynams – 34 %. Antroje vietoje pušynai – 27 %. Beržynams tenka

11 %, baltalksnynams – 10 %, juodalksnynams – 7 %, drebulynams – 4 %. Beveik 4 % tenka ąžuolynams kartu su uosynais. Visiems likusiems miškeliams, kur vyraujanti medžių rūšis skroblas, liepa, gluosnis, blindė, tenka 3 %.

Įdomu tai, kad privačių ir privatizuojamų miškų medienos tūris viename hektare yra 223 m^3, o valstybinės reikšmės miškų tik 184 m^3. Tačiau brandžių medynų tūris 1 ha valstybiniuose miškuose yra 298 m^3, o privačiuose – tik 234 m^3.

Medienos plukdymas

Miško medžiagos eksportas iš Lietuvos prasidėjo XV a. pradžioje sielių plukdymu.

Sieliai – eilėmis surišti rąstai, malkos, popiermedžiai plukdomi upėmis, kartais ir ežerais. Sieliai susideda iš kelių ar keliolikos tarpsnių, vadinamų gelnėmis, lovomis, kurias sudaro vienodo ilgumo rąstų ar kitokių sortimentų eilės. Viename sielyje būna surišta 100–250 m^3 medienos.

1415 m. iš Lietuvos į Prūsiją buvo atplukdyta pusiau apdorotų ąžuolinių rąstų – *vončosų*. Prasidėjus laivų statybai ir išaugus medienos paklausai Vakarų rinkose, vis daugiau sielių pasiekdavo Karaliaučių ir Gdanską. Medienos plukdymas sieliais nuolat augo. 1900 m. Nemunu praplaukė 15 320 sielių. 1935 m. Lietuvos upėmis plukdyta 290 000 m^3 medienos. Pradėjus Lietuvoje perdirbti medieną, atsiradus kitoms transportavimo priemonėms, sielių plukdymas mažėjo. 1986 m. nuplukdyti paskutiniai sieliai (apie 8 100 m^3) nuo Jurbarko iki Šilutės.

Daugiausia sielių plaukė Nemunu. Mažesnėmis upėmis tik polaidžio metu mediena buvo rišama į sielius, o šiaip Nemuno intakais, taip pat ir Verknė, plaukė palaidi rąstai ar kitokie sortimentai.

Priešais Verknę Kampiškių kaime gyvenęs Karolis Langis (gim. 1892) 1974 m. rugpjūčio 10 d. rašytojui Jonui Mačiuliui (1919–1992), rinkusiam medžiagą romanui „Bėga upės krantai“, daug papasakojo apie sielių plukdymą ir pavojingą sielininkų darbą. Pateikiame sutrumpintą jo prisiminimų variantą.

„Aš sielius plukdyti pradėjau 16-os metų, kartu su tėvu ir išdirbau tiek daug metų, kaip niekas kitas[4].

Plukdžiau Verkne ir Nemunu. Verkne išplaukė Stakliškių, Onuškio, Semeliškių girininkijų miškai, o kur dar poniškųjų miškų medžiaga: Nibrių kaimo ponios Ribickienės, Jiezno pono Paco ir kitų.

Vienais metais nuo balandžio pradžios per vasarą išplukdėme visą biržę. Dažnai rąstus į Verknę suversdavome dar žiemą, nes šaltiniuota upė neužšaldavo.

Ant Verknės buvo du malūnai. Malūnas aukščiau Jundeliškių seniau priklausė dvarininkui Kvintai. Jam mirus malūną paveldėjo duktė. Ji malūną pardavė Mikailai.

Norint medieną praplukdyti pro malūną, reikėdavo užtvankoje vandenį pakelti apie 1 metrą. Vandenį rinkdavo valandą. Kol praplaukdavo mediena, užtrukdavo apie pusantros valandos. Verknė buvo valdiška upė, už plukdymą mokėti nereikėjo, o už praplaukimą pro malūną miško pirkliai malūnų savininkams mokėjo gana brangiai. Jankė Buršteinas Mikailai per tris mėnesius sumokėjo 1 400 Lt. Gana suvargęs Mikaila iš vandens išplaukė į ponus. Surištus sielius plukdydavome

[4] Kelios Langių kartos, kurių vardai buvo Karoliai, atsikėlė į mūsų kraštą iš Prūsijos ar Vokietijos. Visi Langiai plukdė sielius. Prisiminimų autoriaus sūnus Karolis taip pat dar keletą metų plukdė sielius. *Aut. pastaba.*

Verknės ir Nemuno santaka. Iš Prienų miškų urėdijos archyvo

Nemunu. Jei oras gražus, vakare pasileidai nuo Verknės žiočių ir jau saulei tekant tu ties Petrašiūnais. Sustoji ir eini pristatyti sielį Vandens kelių valdybai, nesvarbu, ar tu sielį turi palikti Kaune, ar tu jį turi plukdyti iki Jurbarko.

Miško prekyba užsiimdavo dažniausiai žydai, tarp jų net 3 broliai Buršteinai. Jankė Buršteinas buvo neblogas žydas, milijonierius. Jei koks sielininkas žiemą pabaigė pinigus, neturėjo iš ko gyventi, tai nuvažiavęs į Kauną ir užėjęs į J. Buršteino kontorą gaudavo 100 ar 200 Lt paskolos, už kurią per vasarą kas mėnesį atskaitydavo nuo atlyginimo.

Buršteinai buvo jau moderniški žydai, be barzdų, be ūsų. Apie mane jie buvo geros nuomonės: „Lange, viskas būtų gerai, kad tu mokėtum rašyti, turėtum darbo ir žiemą, ir vasarą.

Pinigų Buršteinai turėjo labai daug. Atveždavo čemodanu, mokėdavo darbininkams ir malūno savininkui Mikailai už vandenį.

Medžiai buvo labai pigūs, bet darbai prie jų kainuodavo“.

Birštono gyventoja Marija Žiūkienė (Kamarauskaitė), kuriai 2008 m. sukako 87-eri, pasakojo, jog jos senelis Jonas Palionis, užsidirbęs pinigų Amerikoje, nusipirko dešiniajame Verknės krante žemės, pasistatė namus ir užveisė didelį sodą. Pusę namo ir dalį sodo jis išnuomojo žydams Buršteinams. Jie čia gyveno su šeimomis ir organizavo sielių plukdymą, pardavinėjo rąstus. Plukdomus Verkne medžius ir jų rišimą į sielius prižiūrėjo Pranas Padriezas, gyvenęs Kampiškių kaime, kairiajame Nemuno krante. Kad atplukdyti rąstai neišsisklaidytų, ties Verknės žiotimis iki vidurio buvo užtvertas Nemunas.

Į Verknę krantais srūva skaidrūs ir šalti požeminiai vandenys, todėl jos vanduo vasarą šaltas, o žiemą sunkiai užšąlantis. Kol nebuvo Kauno HES, Verknė beveik niekada neužšaldavo.

Ties Verknės žiotimis, Gudakalnio kaime, gyvenęs Jonas Klimas pasakojo, kad sielininkai, plukdę medieną Nemunu, ties Verkne visada sustodavo. Čia, pririšę sielius, jų plukdytojai lediniame Verknės vandenyje maudydavo naujokus, pirmą kartą pro ją plaukiančius. Verknės žemupys – naujokų sielininkų krikštynų vieta.

Trumpai apie miškų ūkį ir medžioklę

Miškų ir medžioklės ūkis LDK valstybiniuose ir privačiuose (dvarininkų) miškuose buvo glaudžiai susijęs ne tik administravimo, bet ir ūkininkavimo prasme. Tik palaipsniui keitėsi prioritetai. XII–XIV a. ryškiai dominavusi medžioklės funkcija vis mažėjo, bet didėjo medienos naudojimas ir prekyba pačia mediena bei jos perdirbimo produktais (pelenais, derva, degutu, anglimis ir kt.). Apie XVII a. medžioklės ekonominė reikšmė sumažėjo iki minimumo, tačiau ji išliko labai svarbi valdovų, didikų ir net bajorų pramogai. Tikėtina, kad Jiezną valdę dvarininkai buvo medžiotojai.

Lig šiol apie bendrą LDK miškų ir medžioklės ūkio pobūdį gan gausu informacijos, bet konkrečių regionų specifika mažai nagrinėta. Tam stinga šaltinių, nes rimtesni miškotvarkos darbai ir miškų statistikos rinkimas atskiruose objektuose prasidėjo tik XIX a., tačiau apie Jiezno krašto miškus carinės miškotvarkos duomenų nepavyko rasti.

Po Pirmojo pasaulinio karo suiručių medžioklės plotai buvo visiškai nualinti. Tik trečiajame dešimtmetyje, įvedus naujus medžioklę reglamentuojančius teisės aktus ir sugriežtinus faunos apsaugą, padėtis ėmė gerėti. Tai atsispindi tarpukario Lietuvos „Medžiotojo“ žurnalo publikacijose.

Antrojo pasaulinio karo metais vėl sustiprėjo brakonieriavimas, šernai buvo „išmušti“, kiškiai ir kita smulkioji fauna išgaudyta kilpomis. Chaotiškas brakonieriavimas, persipinantis su naujai įteisinama legalia medžioklės tvarka tęsėsi ir pokario metais. Tik po 1947 m. Medžioklės taisyklių priėmimo ir Medžioklės ūkio valdybos prie LSSR Ministrų Tarybos organizavimo, palaipsniui nusistovėjo pakankamai griežta medžioklių tvarka. Žemių ir miškų valdytojai nuo medžioklės tvarkymo faktiškai buvo nušalinti. Viską tvarkė valdyba ir vietose – medžiotojų draugijos.

Buvo įsteigta nemažai medžioklės draustinių ir priskirtinių medžioklės ūkių, taip sudarant vadinamų nomenklatūrinių medžioklių bazę. Toks draustinis buvo ir Punios šile.

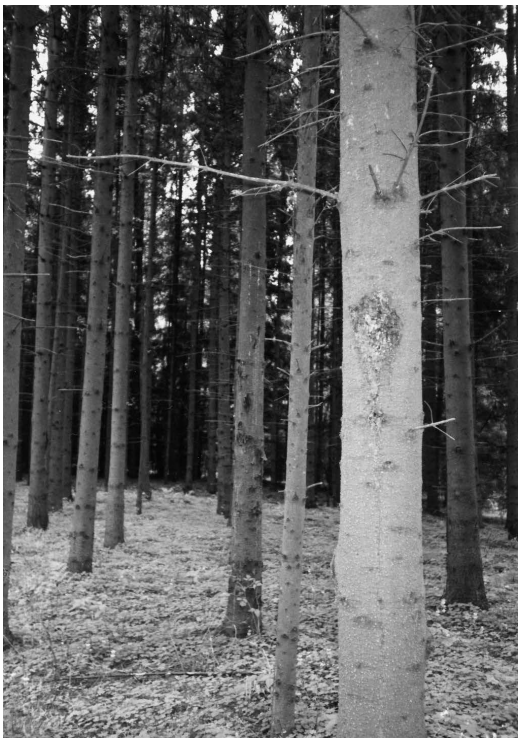

Žvėrių pakenktas eglynas. 2006 m.
T. Murauskaitės nuotr.

Bebrų užtvanka Pelekonyse. 2006 m. T. Murauskaitės nuotr.

Nuo 1965 m. kanopinių žvėrių banda sparčiai augo ir briedžiai bei elniai padarė labai daug žalos miškams. 1979–1989 m. žvėrys pažeidė daugiau nei 50% miško želdinių. Kai kuriuose sklypuose vietoj pušų, ąžuolų, uosių buvo sodinamos eglės. Daugiausia žvėrys miškams pakenkė 1965–1990 metų laikotarpiu, nukandžiodami ūglius ir nulaupydami žievę.

Nuo 1992 m. valstybinius miškus medžiotojų būreliams (klubams) nuomojo miškų urėdija. 2003 m. rajonuose buvo įkurtos komisijos plotų vienetams sudaryti ir jų riboms keisti. Mokestis už medžiojamųjų gyvūnų išteklių naudojimą priklauso nuo medžioklės plotų dydžio ir jų tinkamumo medžiojamiesiems gyvūnams gyventi ir veistis.

Pastaruoju metu istoriniame Jiezno krašte medžioja ir biotechnines priemones vykdo (susitarę su valstybinių miškų administracija ar privačių miškų savininkais) trys medžiotojų būreliai (klubai): „Jieznas“ (vadovas – Stanislovas Kaminskas), „Alšia“ (vadovas – Mindaugas Lepeška) ir „Rotary–Gamta“ (vadovas – Kęstutis Mizaras).

Būrelių medžioklės plotai pateikiami 2-oje lentelėje. Visų trijų būrelių medžiojamųjų gyvūnų ištekliai ir jų panaudojimas (būrelių duomenimis) trejų metų laikotarpiu parodytas 3-ioje lentelėje.

2 lentelė
Medžioklės plotai

Būrelio (klubo) pavadinimas	Medžioklės plotai (ha)					Pastabos
	Iš viso	Miškų	Laukų	Vandens telkinių	Nemedžiojami plotai	
„Jieznas“	9 187	1 888	6 513	315	471	Visi plotai yra dabartinės Jiezno seniūnijos teritorijoje
„Alšia“	5 027	846	3 813	142	226	1 376 ha Jiezno seniūnijoje, 3 651 ha Stakliškių seniūnijoje

(tęsinys)

Būrelio (klubo) pavadinimas	Medžioklės plotai (ha)					Pastabos
	Iš viso	Miškų	Laukų	Vandens telkinių	Nemedžiojami plotai	
„Rotary–Gamta“	2 506	1 073	1 341	53	39	675 ha Jiezno seniūnijoje, 1 831 ha Birštono seniūnijoje

3 lentelė
Medžiojamųjų gyvūnų ištekliai ir jų panaudojimas

Eil. Nr.	Pavadinimas	2003 metai		2004 metai		2005 metai	
		Gausa	Sumedžiota	Gausa	Sumedžiota	Gausa	Sumedžiota
1.	Briedžiai			2		4	
2.	Taurieji elniai	12		11		12	
3.	Stirnos	123	24	202	22	208	32
4.	Šernai	48	23	95	23	91	44
5.	Bebrai	35		47	1		3
6.	Lapės		25		31		35
7.	Kiaunės		2				1
8.	Barsukai			18		9	
9.	Pilkieji kiškiai		35		33		
10.	Kurapkos		11				
11.	Antys		19		11		

Šiuo metu valstybiniams miškams didesnę žalą daro stirnos, todėl miškininkai želdinių apsaugai naudoja repelentus. Šernai šiek tiek paknaisioja miško kultūras, bet daugiau kenkia žemės ūkiui. Labai padidėjo bebrų daroma žala. Jie apgraužia žievę ar visai „nukerta“ medžius, užtvenkia medynus, gadina melioracijos įrenginius. Medžiotojų duomenimis, visų trijų būrelių plotuose 2007 m. buvo 33 bebravietės.

Literatūros sąrašas

1. Balevičius Z. Lietuvių senovinės girios, *Mūsų girios*, 1958, Nr. 1; 3; 6.
2. Baškytė R., Kulbis A. *Didžiosios Nemuno kilpos*, Vilnius, 2000.
3. Brukas A. *Merkinės krašto miškai* (rankraštis).
4. Gabrilavičius R. *Prienų krašto miškai ir žmonės*, Vilnius, 2005.
5. *Lietuvos miškų metraštis*. XX amžius, Vilnius, 2003.
6. *Lietuvos piliakalniai* (Atlasas), Vilnius, 2005, t. 2.
7. Ragauskienė R. *Karališkojo Birštono praeitis*, Vilnius, 2004.
8. Raiskas J. „Ožkų pečius“ ir senosios Gudakalnio kapinės, *Gyvenimas*, 2006 06 10.
9. Totoraitis J. *Sūduvos–Suvalkijos istorija*, Kaunas, 1938.
10. Valstybinio miškotvarkos instituto archyvinė medžiaga: miškų inventorizacijos duomenys, miškotvarkos projektai, miškų planai ir žemėlapiai, 1939; 1947; 1989; 2003.

Verknės upės faunos bruožai

Ričardas Kazlauskas

Verknė ties Verbyliškių k. 2006 m. A. Petrašiūno nuotr.

Verknė ypatinga Lietuvos upė. Ji keletą kartų keičia savo pobūdį. Ištekėjusi iš Vilkokšnio ežero, ji prateka kelis ežerus. Tai vietomis srauniau ar lėčiau tekanti šiltavandenė upelė. Jos dugnas vietomis smėlėtas, vietomis dumblėtas, kai kur priaugęs elodėjų ar kitų augalų. Tokio tipo upelių Lietuvoje daugybė.

Visai kito pobūdžio ji yra žemiau Aukštadvario. Ištekėjusi iš Aukštadvario ežerų ji greitai pasikeičia, nes į ją suteka daugybė šaltinių. Neveltui Aukštadvaryje yra upėtakių tvenkinių ūkis. Čia Verknė teka apsupta miškų, medžių lajos beveik susisiekia, sudarydamos amžiną pavėsį. Nenuostabu, kad ir vasarą čia temperatūra nesiekia 20°. Taip šaltavandenė Verknė tapo upėtakinio tipo upe. Tokios upės yra sraunios, gruntas jų žvyruotas, povandeninių augalų beveik nėra, bet gausu įvirtusių medžių ir šakų, kas sudaro geras slėptuves upėtakiams ir smulkiajai upės faunai. Bebrams ši upės atkarpa irgi patiko.

Žemiau Strūzdos žiočių Verknė teka atviresnėmis vietomis, tad vasarą jos vanduo labiau įšyla, todėl pakinta ir jos fauna. Verknė tampa kiršlinio tipo upe. Šiai atkarpai apsaugoti įsteigtas Verknės botaninis-zoologinis draustinis.

Toliau Verknė teka atvira vietove, o jos pakrantės apaugusios gluosniais, alksniais ir kitais medžiais ar krūmais. Vanduo karštomis vasaromis dar labiau sušyla, todėl iki žiočių ji jau šiltavandenė upė.

Tarp Aukštadvario ir Stakliškių prie Verknės nėra gyvenviečių, todėl čia ji neteršiama. Tad nenuostabu, kad čia išliko senovinė, per tūkstantmečius susiformavusi fauna. Vertingiausia faunistiniu požiūriu yra Verknės atkarpa nuo Verknės dabartinio botaninio-zoologinio draustinio ribos iki Kadikų kaimo ribų. Būtent šioje atkarpoje randama vertingiausia Verknės gyvūnija. Čia gyvena reliktinis lašalas, įrašytas į Lietuvos raudonąją knygą, kuris beveik išnykęs ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Tad vertingiausia zoologiniu požiūriu Verknės atkarpa liko už draustinio ribų.

Šioje atkarpoje upė teka nesrauniai, dugnas smėlėtas ar net apdumblėjęs. Sraunumose dugnas akmenuotas, o akmenys apaugę vandeninėmis samanomis (*Fontinalis*), kur gausu smulkiosios faunos.

Kaip matome, 77,3 km ilgio Verknės upė labai įvairi skirtingose atkarpose, todėl įvairi ir jos fauna.

Žuvys (*Pisces*)

Žemiau Aukštadvario Verknėje apie 1955–1970 m. buvo gausu margųjų upėtakių. Neretai čia buvo galima stebėti ir vaivorykštinius upėtakius, pasprukusius iš Aukštadvario upėtakių veislyno. Pulkeliais plaukioja šioje atkarpoje strepečiai ir rainės. Šiuo metu upėtakių labai sumažėjo.

Upėtakinio tipo Verknės atkarpa žemiau Zabarauskų kaimo palaipsniui pereina į kiršlinio tipo upę, kur upėtakių ir strepečių yra mažiau, bet yra kiršlių. Upėtakiai čia gyvena, bet nerštі rudenį keliauja arčiau Aukštadvario, kur sraunumose ir teko matyti jų nerštо duobes. Nerštо duobes stebėjome ir Verknės intake – Strūzdoje. Verknės zoologinis draustinis apima trumpą kiršlinio tipo Verknės atkarpą.

Žemiau draustinio rečiau randami upėtakiai ir kiršliai, o dažniau randamos šiltavandenėms upėms būdingos žuvys – srovinės aukšlės, šapalai, kuojos, ešeriai, lydekos, dar gausu rainių, yra kūjagalvių, bet nerasta šližių.

Tiriant dumblėto grunto Verknės fauną prie Stakliškių, neretai rasdavome upelinių nėgių *vilgylių*.

Apžvelkime Verknės bestuburių fauną

Dėlės (*Hirudinea*)

Beveik visoje Verknėje, kur tyrėme, ant akmenų ar nuvirtusių medžių radome plokščiųjų dėlių (*Glossosiphonia complanata* L.) ir moliuskinių dėlių (*Erpobdella octoculata* L.). Netoli Aukštadvario dar gyvena mažų dėlyčių – *Helobdella stagnalis*, bet prie Stakliškių jų jau neradome. Jų daugiau yra Verknės aukštupyje. Verknėje radome ir žuvinę dėlę (*Piscicola geometra* L.), bet tik vieną kartą.

Moliuskai (*Mollusca*)

Tik tarpežerinėje Verknėje aukščiau Aukštadvario radome nedidelių moliuskų *Bithinia tentacula* L. Tai pilvakojai moliuskai (*Gastropoda*).

Žemiau Aukštadvario Verknėje iki žiočių radome gražų mažą moliuską *Theodoxus fluviatilis* L. ir mažytį kūginį (*Ancylus fluviatilis* Müll.), kurie gyvena ant akmenų. Dumblėtą gruntą, o ypač prie Stakliškių, pamėgo stamboki sukta kriaukle *Limnaea ovata* Drap. Daug rečiau buvo randama *Limnaea palustris* Müll. ir *Valvata piscinalis* Müll. Tik kelis kartus buvo prie Stakliškių rasta mažos sraigės – *Physa fontinalis* L. ir gintarinė sraigė (*Succinea* sp.).

Iš dvigeldžių (*Bivalvia*) moliuskų žemiau Aukštadvario rastos vos kelios rūšys, bet ir tai retai. Žemiau Aukštadvario iki Strūzdos žiočių pavieniui dar rastos dreisenos (*Dreissena polymorpha* Pall.). Tai ežerinė rūšis. Iš žirnučių (*Pisiidae*) šeimos rastos kelios *Pisidium* ir *Sphaerium* rūšys, kurios tiksliau neapibūdintos. Tai maži moliuskai, užsikasę į žvyruotą ar smėlėtą gruntą.

Vėžiagyviai (*Crustacea*)

Vėžiagyviai Verknėje reti. Iš jų terasti vandens asiliukai (*Asellus aquaticus*) ir šoniplaukos (*Grammarus pulex*).

Vabzdžiai (*Insecta*)

Žirgeliai (*Odonata*)

Verknės aukštupyje jie netirti. Žemiau Aukštadvario jų nerasta. Prie Stakliškių aptikta upinių žirgelių (*Gomphus* sp.) lervų ir stebėtos mėlynsparnės gražutės (*Agrion* sp.), kurių lervų rasta tarp sąnašų.

Lašalai (*Ephemeroptera*)

Lašalai – gausi vandens vabzdžių grupė, kuri tiksliau apibūdina upės pobūdį. Apžvelkime Verknės lašalų rūšių paplitimą.

Ephemera vulgata L. Randama tik aukščiau Aukštadvario tarpežerinėje Verknėje ir ežeruose, pro kuriuos Verknė teka.

Ephemera danica Müll. Tai šaltavandenių upelių rūšis, gana reta sraunioje Verknės atkarpoje žemiau Aukštadvario, bet gausi prie Stakliškių, kur jos lervos gyvena užsikasusios dumblėtam smėlyje ar tarp dugninių sąnašų.

Habrophlebia lauta Eaton. Mažų šio lašalo lervų rasta retai tiek upėtakinėje Verknės atkarpoje, tiek prie Stakliškių.

Leptophlebia vespertina L. Tai stovinčių ir lėtai tekančių vandenų rūšis, todėl rasta tik Verknės aukštupyje, tarpežerinėje dalyje.

Paraleptoplebia submarginta Steph. Neretai rasta tik upėtakinėje ir kiršlinėje Verknės atkarpoje.

Paraleptophlebia cincta Retz. Pavienių lervų rasta prie Stakliškių.

Reliktinis lašalas (*Leucorhoenanthus maximus* Joly). Tai Verknės įžymybė. Lietuvos raudonojoje knygoje jis įrašytas kaip *Neophemera maxima* Joly. Taip jis buvo pavadintas, kai 1958 m. pirmą kartą Lietuvoje jį radau Verknėje prie Stakliškių. *Neoephemera* yra artima gentis JAV, Floridoje gyvenančioms rūšims, tad jau keli dešimtmečiai, kai mūsų lašalai turi *Leucorhoenanthus* genties pavadinimą. Šis lašalas aprašytas kaip *Caenis maxima* Joly. Jis rastas 1858 m. Prancūzijoje, Garonos

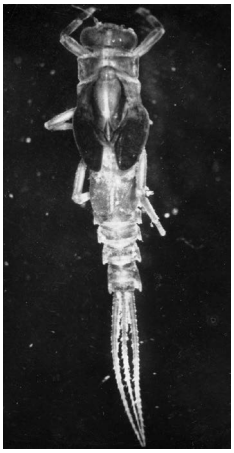

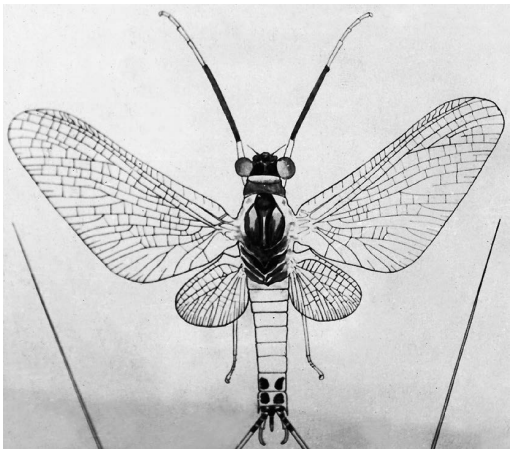

Reliktinis lašalas – Verknės įžymybė

upėje. Po to Europoje jo niekas nerado. Tik po šimtmečio jį suradom Verknėje. 1958 m. birželio 21 d. prie Verknės pagavome ir suaugusių šių lašalų. Jais remiantis, buvo aprašyta atskira šių primityvių lašalų šeima – *Neoephemeridae*. Šie lašalai gyveno dar mezozojinėje eroje, kai Šiaurės Amerika siekė Europą. Vėliau jie išnyko ne tik Prancūzijoje, bet ir daugumoje Europos valstybių. Pavienės lervos rastos tik Lenkijoje ir Jugoslavijoje, tad nenuostabu, kad Europos lašalų specialistai atvyksta į Stakliškes, kur dar gyvena ši rūšis. Lietuvoje gausią populiaciją buvau radęs Grūdoje (Merkio intakas), bet ten ji buvo sunaikinta, išpylus cisterną naftos produktų. Pavienės lervos dar rastos Merkyje ir Nemune, bet Nemune, užteršus vandenį, šie lašalai išnyko. Tad Verknėje prie Stakliškių yra vienintelė gyvybinga *Leucorhoenanthus maximus* Joly populiacija Europoje. Anksčiau, kai buvo kuriamas zoologinių draustinių tinklas, kuriame teko dalyvauti, siūliau, kad ir Verknėje prie Stakliškių būtų įsteigtas draustinis šiai unikaliai lašalų rūšiai apsaugoti, bet dėl mokslinio nekompetentingumo jis buvo įsteigtas Verknėje ten, kur šie lašalai negyvena.

Potamanthus luteus L. Tai šiltavandenių didžiųjų upių rūšis, retai randama mažesnėse upėse. Tik vieną kartą rasta lerva tarpežerinėje Verknėje prie Derionių kaimo.

Baetis fuscatus L. Irgi rastas Verknės aukštupy tarpežerinėje atkarpoje. Ten jų lervos ant povandeninių augalų (elodėjos) buvo neretos.

Baetis niger L. Upėtakinėje Verknės dalyje rastos vos kelios lervos, kiek daugiau jų buvo rasta prie Stakliškių.

Baeis digitatus Bengtss. Šių lervų rasta tik prie Stakliškių tarp dugninių rupių sąnašų, kur jų buvo nemažai.

Baetis rhodani Pict. Labai gausūs, ypač pavasarį, visoje Verknėje žemiau Aukštadvario. Tūkstančiai lervų surasta sraunumoje ant žvyro, smėlio, augalų ar sąnašų. Dažnai jų buvo randama ir upėtakių skrandžiuose.

Baetis vernus Curt. Taip pat gausiai randami lašalai visoje Verknėje, bet gausiausiai jų rasta prie Stakliškių ir iki žiočių. Lervos mėgsta sraunumas, o ypač povandeninius augalus.

Baetis scambus Eat. Tai irgi gausiai rastos lašalo lervos, bet tik nuo Stakliškių iki Verknės žiočių.

Baetis muticus L. (= *B. pumilus*). Vos viena kita lerva rasta žemiau Aukštadvario, bet gausiau jų rasta prie Stakliškių. Jų lervų dažniau randama ant sąnašų ar nuskendusių medžių.

Heptagenia fuscogrisea Retz. Šių lašalų lervų radome Verknėje tik 2005 m. pavasarį prie Stakliškių. Jų buvo tarp sąnašų ar pakrantės medžių šaknų.

Heptagenia longicauda Steph. Vos keli suaugę lašalai pagauti prie Stakliškių. Jų lervų Verknėje rasti nepavyko. Tai retas lašalas visoje Lietuvoje.

Heptagenia flava Rost. Tai šiltavandenių lėtai tekančių upių rūšis, tad nenuostabu, kad Verknėje rastos vos kelios lervos, kur srovė buvo silpna ir gausiai augo povandeninių augalų.

Heptagenia sulfurea Müll. Šios genties lervų randama gausiausiai. Jų rasta visoje Verknėje, jei tik būdavo sraunumose akmenų. Ant nuskendusių medžių lervų irgi buvo prie Stakliškių ir upės žemupyje.

Ecdyonurus lateralis Curt. Šių lervų rasta tik kelios Verknės žemupyje, kur lėtoje srovėje ar beveik be jos augo plačialapių vandens augalų.

Ephemerella mucronata Bengts. Jų lervų gausiai rasta Neryje ir kitose upėse, o Verknėje jų gausiai rasta tik anksti pavasarį prie Stakliškių.

Ephemerella notata Eaton. Šią lašalų rūšį pirmą kartą radau 1956 m. Grūdos upėje. Ten buvo rasta jų lervų, iš kurių išauginta pora patelių. 1959 m. gegužės 16 d. Verknėje žemiau Alšios žiočių šių lašalų lervų rasta 67, o tų pačių metų birželio 11 d. stebėtas masinis lašalų skraidymas šalia upės. Lašalai turi įdomų paprotį – patinai šalia upės „šoka“. Jie tai pakyla keletą metrų virš žemės, tai, išskleidę sparnus, lėtai leidžiasi žemyn. Patelės, pamačiusios tokį „šokančių“ patinų būrį, įskrenda į jį ir ten ore būna apvaisinamos. Kaip nustebau, kai 1959 m. birželio 11 d. sugavau 62 „šokančias“ pateles. Nebuvo nei vieno patino. Atsisėdęs ant Verknės kranto stebėjau, kaip „pašokusios“ patelės atskrido į Verknę ir dėjo kiaušinius į vandenį. Tokio reiškinio Europoje dar niekas nebuvo matęs. Kilo prielaida, kad ši lašalų rūšis Lietuvoje dauginasi partenogenetiniu būdu. Tuo galutinai įsitikinau, kai patikrinau šimtus Verknėje ir kitose Lietuvos upėse rastas šios rūšies lervas. Visos lervos buvo patelių. Lašalų patinai turi dvi dvigubas akis – vienos tamsios, mažai iškilusios virš galvos, o kitos stambios, kartais net teleskopinės, esančios šalia. *Ephemerella* genties suaugusių patinų teleskopinės akys yra raudonų rutulių pavidalo. Suaugusių šios genties patinų lervų (nimfų) gerai matomos dvigubos akys. Patelių akys mažos ir viengubos. Kiek beieškojom, *Ephemerella notata* Eaton. patinų lervų Lietuvoje neradome. Taip buvo įrodyta, kad Lietuvoje šie lašalai dauginasi partenogenetiniu būdu. Įdomiausia, kad Vidurio Europoje yra šios rūšies tiek patinų, tiek patelių. Taip Verknė prie Stakliškių padėjo išaiškinti dar nežinomą lašalų dauginimosi būdą.

Ephemerella ignita Poda. Tai labai dažna lašalų rūšis visose Lietuvos upėse. Jų lervų rečiau radome tik Verknės upėtakinėje dalyje. Lervos gyveno tiek ant įvairaus grunto, tiek ant akmenų, samanų, nuskendusių medžių ar suneštų sąnašų. Tūkstančius šios rūšies lervų radome prie Stakliškių ar upe žemyn iki žiočių.

Ephemrella maculocaudata Ikon. Rečiausia lašalų rūšis Lietuvoje. Iki šiol vos po vieną lervą radome Neryje, Merkyje ir Verknėje prie Stakliškių. Ši rūšis reta visoje Europoje. Gausiau ją radome tik Kaukaze, Tereko upėje.

Brachycercus harrisellus Curt. Raguotų šio lašalo lervų radome Verknėje prie Stakliškių, bet jų čia buvo negausu. Radome tarp sąnašų ar ant dumblėto smėlio.

Caenis macrura Steph. Rasta visoje Verknėje, bet negausiai, nes lervos gyvena ant dumblėto smėlio šiltesniame vandenyje, todėl jų neradome šaltavandenėje Verknės atkarpoje.

Caenis horaria L. Lervos rastos tik Verknės aukštupyje, nes tai daugiau ežerams būdinga rūšis. Jos gyvena ant dumblėto smėlio ten, kur Verknė tekėdavo tarp ežerų.

Ankstyvės (*Plecoptera*)

Šio būrio vabzdžių Lietuvoje tėra vos apie 30 rūšių, tad nedaug jų rasta ir Verknėje. Daugelis jų skraido anksti pavasarį, lervos auga upėje žiemą, kada jas tirti yra sunkoka. Vis tik Verknėje pavyko rasti tokių rūšių, kurios retos visoje Europoje.

Brachyptera braueri Klp. Anksti pavasarį skraidanti rūšis. Jų negausiai radome tik prie Seredžiaus.

Rhabdiopteryx acuminata Klp. Tai Europos retenybė. Vos kelias šios rūšies ankstyves radome Strėvos ir Verknės upėse. Verknėje rasta prie Stakliškių.

Taeniopterys nebulosa L. Dar aplinkui sniego plotai, o ši ankstyvė jau ropščiasi iš Verknės, kad saulėtą dieną paskraidytų. Jos neradome žemiau Aukštadvario šaltavandenėje atkarpoje, o rasta prie Stakliškių.

Protonemura sp. Tiksliau neapibūdintų šios genties lervų radome šaltavandenėje Verknės atkarpoje žemiau Aukštadvario.

Amphinemoura borealis Mort. Tai irgi šaltavandenės Verknės rūšis. Jų lervų radome tarp sąnašų ar nuskendusių medžių.

Nemoura flexuosa Aubert. Rasta tik šaltavandenėje Verknės atkarpoje ir Strūzdos intake.

Nemoura cinerea Retz. Šių ankstyvių lervos buvo neretos šiltavandenėje Verknės atkarpoje.

Nemoura avicularis Mort. Lervų rasta Verknėje žemiau Kareiviškių.

Leuctra fusca L. ir *L. digitata* Kemp. Įprastinės ankstyvių rūšys, rastos nuo Aukštadvario iki žiočių. Lervos gyvena sąnašose ir ant nuskendusių šakų.

Perlodes dispar Ramb. Rastos vos kelios lervos Verknėje prie Stakliškių.

Isoperla grammatica Poda. Nors šios rūšies lervų rasta visoje tirtoje Verknėje nuo Aukštadvario iki žiočių, bet dažniau jų buvo randama upėtakinio tipo atkarpoje. Lervų gausiau rasta sąnašose.

Isoperla difformis Klp. Aptikta tik vieną kartą Verknės intake Rangovėje.

Choroperla burmeisteri Pict. Pavienių lervų rasta Verknėje prie Stakliškių.

Isoptena serricornis Pict. Šių retų ankstyvių vos kelios lervos rastos prie Stakliškių.

Apsiuvos (*Trichoptera*)

Apsiuvų Lietuvoje gyvena apie 150 rūšių. Daugelio jų lervos gyvena ežeruose ir šiltavandenėse upėse, todėl jų gausiau Verknės aukštupyje ir žemiau Stakliškių. Čia paminėsime tik pačias būdingiausias rūšis, rastas Verknėje žemiau Aukštadvario.

Šaltavandenėje upėtakinio tipo Verknėje vyravo tik kelios apsiuvų rūšys. Ant akmenų, nuskendusių medžių gausios buvo plėšrios *Rhyacophila septentrionis* Mclach. lervos. Žemiau Aukštadvario ant akmenų Verknėje neretos buvo *Hydropsyche angustipennis* Curt., žemiau Kareiviškių dažnesnės buvo *H. pellucidula* Curt. Srovėje ant akmenų ir žvyro neretos *Silo pallipes* Fabr. Ant smėlėto ir žvyruoto grunto – *Sericostome personatum* Senc. Tarp sąnašų ar ant nuskendusių medžių neretai rasta *Halesus* sp. ir *Potamophylax* sp. lervų namelių. Tarp sąnašų gausiai buvo *Chaetopteryx villosa* Fabr. lervų, bet jų daug gausiau rasta Stakliškių apylinkėse. Šios apsiuvos yra gausiai vartojamas stambių upėtakių maistas.

Verknėje prie Stakliškių vyravo jau kitos apsiuvos. Gausiausiai čia rasta *Neureclipsis bimaculata* L. lervų, kurios nestato sau namelio, bet mezga šilko gaudomuosius tinklus. Tarp sąnašų vyravo *Lepidostoma hirtum* Fabr. keturkampiai nameliai. Anksti pavasarį čia gausiai randama *Brachycentrus subnubilus* Curt. lervų,

kurių nameliai pritvirtinti prie akmenų, žolių, o lervos priekinėm kojom gaudo praplaukiantį maistą. Aišku, čia randama *Halesus*, *Potamophylax*, *Anabolia* ir daugelio kitų apsiuvų lervų, bet Verknės apsiuvos dar nėra galutinai ištirtos.

Verknėje gyvena ir daugelio kitų vabzdžių būrių tiek lervų, tiek suaugusių vabzdžių, kuriuos ištirti ir išvardyti tiesiog nėra galimybės. Išvardijome tiksliau tik tuos vabzdžius, kurie sudaro Verknės smulkiosios gyvūnijos pagrindą.

Išvados

1. Verknė aukštupyje yra tipinga šiltavandenė upė, žemiau Aukštadvario ji yra upėtakinio tipo, žemiau Zabarauskų kaimo pereina į kiršlinio tipo upę, o aukščiau Stakliškių tampa šapalinio kuojinio tipo upe.

2. Gamtosaugos požiūriu vertingiausia Verknės atkarpa yra Stakliškių apylinkėse, kur gyvena į Lietuvos raudonąją knygą įrašytas reliktinis lašalas (*Leucorhoenanthus maximus* Joly) ir dar kitų retų lašalų bei ankstyvių, todėl siūlome Verknės botaninį-zoologinį draustinį išplėsti iki Kadikų kaimo ribų.

3. Tiriant Verknės fauną, aptiktas lašalo *Ephemerella notata* Eat. partenogenetinis dauginimasis, kas iki tol nebuvo žinoma.

Literatūra

1. Чернова О. А. О положении семейства Neoephemeridae в системе отряда поденок (Ephemeroptera), *Научные доклады Высшей Школы*, 1960.
2. Kazlauskas R. *Indėlis Lietuvos lašalų (Ephemeroptera) faunai pažinti*, Vilnius, 1959.
3. Kazlauskas R. Kai kurie duomenys apie Lietuvos ankstyves (Plecoptera), *Aukšt. mokslo darbai, Biologija*, Vilnius, 1962.
4. *Lietuvos raudonoji knyga*, Vilnius, 2004.

Jiezno apylinkių paukščiai ir jų gyvenamoji aplinka

Jurgis Stašaitis, Žydrūnas Preikša

Vilniaus universitetas

Paukščiai yra reikšminga gamtinio komplekso dalis. Jie įvairiais ryšiais yra glaudžiai susiję su kitomis gyvūnų sisteminėmis grupėmis – bestuburiais ir kitais stuburiniais gyvūnais. Paukščiai yra gausiausia sausumos stuburinių klasė. Jie geriausiai matomi ir girdimi, reikšmingi mums ir moksliniu, ir estetiniu požiūriu – žavi jų išvaizda, balsai, įdomus lengvai stebimas gyvenimo būdas. Taigi svarbu buvo patyrinėti paukščius ir Jiezno seniūnijoje, kuriai būdingas įvairus mozaikinis kraštovaizdis. Čia vyrauja atviras agrolandšaftas, banguotas paviršiaus reljefas. Yra platūs dirbami laukai ir pievos, nemažai kaimų, daug viensėdžių ir želdinių, krūmynų, vandens telkinių ir šlapžemių. Seniūnijoje yra dalis Nemuno kilpų regioninio parko teritorijos.

Tyrimų metodika ir uždaviniai

Tiriant paukščius, turėtas konkretus tikslas – ištirti visas seniūnijos skirtinguose biotopuose gyvenančių paukščių ekologines grupes. Tyrimo uždaviniai buvo įvairūs. Buvo nustatomas rūšių buvimas teritorijoje. Patikslinama, ar jis pastovus ar atsitiktinis. Konstatuojami perėjimo atvejai ir atsitiktiniai užskridimai. Sudaromas teritorijoje rastų rūšių sąrašas. Buvo atliekamos kai kurių paukščių rūšių gausumo apskaitos. Griežlių gausumui nustatyti buvo naudota apskaita linijinėje transektoje. Paukščių, esančių atviruose plotuose, apskaita vykdyta taškinėje transektoje, einant maršrutu atvirais plotais. Absoliuti apskaita naudota, nustatant kai kurių retų paukščių rūšių ir baltųjų gandrų gausumą. Paukščių tyrimams naudota J. Priednieks ir kt. (1986) bei L. Balčiausko (2004) pateikta paukščių stebėjimo ir gausumo apskaitos metodika.

Stebėtų paukščių rūšių sąvadas ir rūšies buvimo tirtoje teritorijoje statusas nustatytas remiantis P. Kurlavičiaus (2003) pateiktu Lietuvos paukščių sisteminiu sąrašu.

Išsamiau Jiezno seniūnijos paukščiai anksčiau nebuvo tyrinėti, tačiau teritorijos dalis pateko į platesnio masto tyrimus: 1996 m. Prienų rajone buvo vykdomi paukščiams svarbių teritorijų nustatymo darbai, tais pačiais metais Prienų rajone buvo renkami duomenys Lietuvos perinčių paukščių atlasui, 1996–2000 m. buvo stebėti vandens ir pelkių paukščiai Kašonių ežere, 2002 m. rytinėje Prienų rajono dalyje vykdytos atvirų plotų paukščių gausumo apskaitos, 2004 m. Nemuno kilpų regioniniame parke skaičiuoti baltieji gandrai. Tyrimų duomenys apdoroti matematiniais statistiniais metodais, naudojant standartinę MS Excel programą.

Tyrimų rezultatai

Miškai, upių ir upelių slėniai. Paukščių tyrimams naudota vakarinė Jiezno seniūnijos dalis priklauso Nemuno kilpų regioniniam parkui. Parkui priskirti įdomiausi, unikaliausi krašto-

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2006 05 24, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2008 01 20, pirmą kartą paskelbtas 2009 01 22 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2009-4/25-92/BL.

vaizdžiai. Būdinga savita gamtinė aplinka, augalija ir gyvūnija, ypač paukščiai. Parke rastos 199 paukščių rūšys, 48 rūšys įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą (toliau – LRK).

Čia žaisminga reljefo įvairovė: kalvos, griovos, skardėtos raguvos apaugusios mišku, krūmynais, vešlia žoline augmenija. Dešiniajame Nemuno krante, esančiame seniūnijos teritorijoje, yra įspūdingų skardžių, iškilių aukštumų ir gilių upelių slėnių. Pietinėse atšlaitėse jau anksti pavasarį saulės atokaitoje susidaro savotiškas mikroklimatas – greičiau nutirpus sniegui anksčiau pradeda vegetuoti augmenija, anksčiau suaktyvėja vabzdžiai ir kiti bestuburiai. Čia puikios sąlygos paukščiams gyventi, ypač smulkiesiems žvirblinių būrio paukščiams-giesmininkams. Aukštai iškilęs Nibrių atragis. Netoliese plyti Daukantų dubuma. Prateka keli nedideli upeliai – Jieznelė, Juodija, Sobuva, siaurutė Pertuvė. Dalis jų tėkmės numelioruota, paversta grioviais. Plyti dirbami laukai, pievos. Šiai teritorijai būdingas atvirų plotų paukščių kompleksas: dirvinis vieversys, geltonoji kielė, kiauliukė, reta pievinė lingė.

Dešinysis Nemuno krantas įdomus ne tik kraštovaizdžiais. Antrojoje XIX a. pusėje lenkų kultūros istorikas ir keliautojas Z. Gliogeris, 1871 m. plaukęs Nemunu, atkreipė dėmesį į jo atodangas ties Prienais ir į čia gyvenančius paukščius. Jis rašo: *„Stačiuose krantuose aptikome tūkstančius olų su urvinių kregždžių lizdais, vietinių vadinamų kregždingomis“*[1]. Urvelių buvo tiek daug, kad *„pakrantės skardis atrodė kaip korys, o ore buvo debesų debesys kregždžių“*[2]. Dabar taip nėra. Šiuo metu urvinės kregždės kai kur Nemuno šlaituose peri, tačiau tik aukščiau Birštono. Ties Prienais Nemunas yra kiek pakilęs – užlietas Kauno hidroelektrinės vandenų. Urvinės kregždės kai kur peri stačiose Verknės atodangose, o Paverknių karjere 2004 m. perėjo apie 100 porų urvinių kregždžių, keletas porų – Valiūniškių kaimo karjere. Apsemtuose Nemuno krantuose vandens paukščių įvairovė nedidelė – pasitaiko perinčių didžiųjų ančių, gali būti didžiųjų dančiasnapių. Tačiau žvirblinių būrio paukščių rūšių įvairovė pakrančių krūmynuose yra nemaža. Vyrauja keletas rūšių devynbalsių, strazdų, kikiliai, liepsnelės, nereta raudongalvė sniegena. Virš Nemuno tėkmės praskrenda didieji kormoranai, maisto ieško juodieji pesliai. Retkarčiais matomi grobio ieškantys jūriniai ereliai.

Verknė, įtekanti į dešinį Nemuno krantą, yra didžiausia per Jiezno seniūniją tekanti upė ir įdomiausia savo gamtine aplinka. Ji ypač žaisminga žemupyje nuo Jundeliškių hidroelektrinės. Čia ji srauni, nes teka dideliu nuolydžiu, ypač per rėvas. Ji kilpinėja, staigiais posūkiais kai kur įsigrauždama į slėnį. Pavasarinių potvynių užliejamose pakrantėse veši alksniai, kai kur įsiterpia krūmynų guotai, vietomis plyti platesnės salpinės pievos, o slėnį apriboja statūs aukšti šlaitai, priaugę klevų, liepų, ąžuolų, skroblų, eglių ir rudenį nusidažantys įvairiausiomis spalvomis. Pakrantėse gali išgirsti įvairių devynbalsių, pečialindų, upinių žiogelių balsų, skambių lakštingalų giesmių. Yra atkarpų su ramesne, priaugusia augalijos tėkme, virš vandens nusvirusių medžių. Tokiose upės vietose virš vandens skraido ryškių spalvų tulžiai. Tai būdingi šioms vietoms paukščiai. Jie neaukštuose statesniuose krantuose peri – iškapsto 60 cm ilgio urvelius. Jo gale lizdas ir 5–6 kiaušinių dėtis.

[1] Gliogeris Z. *Nemunu*, Vilnius, 1992, p. 83–84.
[2] *Ten pat.*

Kranto žolių sąžalynuose ir nendrynuose pasitaiko perinčių didžiųjų ančių, nendrinių startų. Senų alksnių uoksuose kartais peri antys klykuolės, juodosios meletos. Ties Verknės santaka su Nemunu peri retų ir saugomų juodųjų peslių pora.

Jiezno seniūnijos teritorijoje vyrauja atviras landšaftas, banguotas reljefas. Miškų, šilų, želdinių nedaug. Medžiai, krūmynai auga ežerų, upelių pakrantėse, duburiuose. Čia neblogos buveinės varninių šeimos paukščiams, smulkiesiems giesmininkams. Visur, kur yra želdinių, kur peri smulkūs žvirbliniai paukščiai, ten lankosi ir gegutės. Veisimosi sezono metu įvairiuose biotopuose nuolat girdimi gegučių balsai.

Nedideli miškų plotai užima vakarinę seniūnijos dalį. Mediniškių (180 ha) miškas plyti prie Juodijos upelio. Jo banguotas paviršius apaugęs mišriais medynais. Vyrauja eglės su lapuočių priemaiša, retas pomiškis. Miške yra nedidelė aukštapelkė, kurioje peri didžiosios antys. Ties Paverkniais yra Voseliūnų (85 ha) miškas netoli pratekančios Verknės upės. Benčiakiemio (175 ha) mišku vingiuoja šiose vietose melioracijos dar nepaliesta Jieznelė. Šiauriniame seniūnijos pakraštyje plyti Dambavos (145 ha) miškas. Šiuose mišriuose miškuose medynus sudaro vyraujantys spygliuočiai – eglės, lapuočiai – daugiausiai beržai, drebulės, pasitaiko liepų, skroblų. Tai vis nedideli miškai. Jų medynai jauni, kai kur yra tankesnių lapuočių pomiškis, gausus krūmų trakas. Ornitofauna čia nėra gausi, menka jos ir rūšinė įvairovė. Labiausiai čia paplitusi smulkioji žvirblinių būrio ornitofauna – zylinių, strazdinių, devynbalsinių, kikilinių šeimų paukščiai. Įvairiuose medynuose pasitaiko didžiųjų genių. Jaunuose eglynėliuose peri paukštvanagiai.

Didžiausias seniūnijoje yra Pelekonių (465 ha) miškas. Jis yra regioninio parko teritorijoje ir siekia Nemuną. Juo prateka Juodija, o kiek šiauriau – siaurutė Sobuva. Miške išsidėstę vienkiemiai, kuriuose dažnos naminės pelėdos. Miškas mišrus, tačiau jame vyrauja pušynai. Yra eglių priemaišų. Lapuočių plotuose daug beržynų. Tokiems medynams būdingos volungės, strazdai giesmininkai, kuoduotosios ir juodosios zylės, pečialindos. Stambesniame miško masyve yra gausesnė ir įvairesnė ornitofauna, atstovaujama įvairių šeimų žvirblinių būrio paukščių. Šviesiuose spygliuočių medynuose peri miškiniai kalviukai, kikiliai, margasparnės musinukės. Senesnių medžių grupėse sutinkami suopiai, keršuliai. Apsilanko krankliai, kurie peri ant aukštos elektros įtampos atramų. Pasitaiko didžiųjų genių, juodųjų meletų. Tankesniame lapuočių pomiškyje peri strazdai, didžiosios zylės, liepsnelės.

Vandens telkiniai ir šlapžemės. Jiezno seniūnijoje yra keletas didesnių ir mažesnių ežerų ir tvenkinių, kuriuose vandens paukščiai peri, praleidžia vasarą, o migracijos metu apsistoja traukiantys šiauriniai paukščiai (1 lentelė). Didžiausias seniūnijoje yra Jiezno ežeras (69,3 ha). Tai pratakus mažai vingiuotais, atvirais, kai kur uždumblėjusiais krantais ežeras. Jame viršvandeninė augmenija nėra gausi, tačiau vietomis pakrantėse kiek platesne juosta auga nendrynai. Šalia – Jiezno miestas. Prie ežero būna daug poilsiaujančiųjų, žvejojančiųjų, plaukioja valtys. Ant Verknės upės įrengtos Jundeliškių hidroelektrinės užtvankos krantai dar besiformuojantys, o vandens augmenijos beveik nėra. Surmio (14 ha) mezotrofiniui ežerui būdingas staigiai gilėjantis atabradas, todėl menka jo vandens augmenija. Jis mėgstamas žvejų ir iškylautojų, yra gausiai lankomas. Tokie vandens baseinai

Valiūniškių ežeras – vienintelė vieta Jiezno seniūnijoje, kur dažnai apsistoja gervės

vandens paukščiams mažai tinkami. Jiems čia nėra kur paslėpti lizdų, nėra jų nakvynei ir poilsiui tinkamų vietų, skurdi mitybinė bazė. Tokie ežerai vertingi rekreacijai. Dažniausiai čia galima pamatyti tokias vandens paukščių rūšis, kurios dar nesiveisia, bet atskrenda pasimaitinti, nakvoja. Čia matomi nedideli pulkeliai didžiųjų ančių, kuoduotųjų ančių, kryklių, klykuolių, maitinasi rudagalviai kirai, upinės žuvėdros, pilkieji garniai. Migracijų metu trumpam apsistoja šiaurinės ančių rūšys. Tačiau seniūnijoje yra ežerų, kuriuos vandens paukščiai gausiau lanko, peri juose, o po veisimosi laikotarpio keičia plunksnas – šeriasi. Vertingiausi ornitologiniu požiūriu ežerai yra šiaurinėje seniūnijos dalyje. Tai Valiūniškių, Dukurnonių, Pečiauskų, Kašonių ežerai, keli bevardžiai ežerėliai ir piečiau plytintys Sokonių ir Babiagūros tvenkiniai. Paukščiams vertingas yra Valiūniškių (10 ha) ežeras su apyežeriu. Tai takoskyrinis, pelkėjantis distrofinio tipo ežeras. Apyežeryje yra nedidelis žemapelkės plotas, o šiauriniame pakraštyje plyti šlapios pievos. Pietinė ežero pusė apsupta juodalksnyno, beržų.

1 lentelė
Jiezno seniūnijoje esančių vandens telkinių pakraščiuose ir šlapžemėse 1996, 1998, 2004, 2005 m. stebėti paukščiai

Būrys, šeima, paukščio rūšis		Rūšies gausumas	LRK kateg.	Statusas	Pastabos
B. Kraginiai *Podicipediformes* Š. Kraginiai *Podicipedidae*					
Mažasis kragas	*Tachybaptus ruficollis*	1998 m., 3 poros		Vm	Peri Kašonių ež.
Juodakaklis kragas	*Podiceps nigricollis*	1998 m., 8 poros	2(V)	Vm	Peri Kašonių ež.
Ausuotasis kragas	*Podiceps cristatus*	1996 m., 31 pora		Vmd	Visur paplitęs
B. Irklakojiniai *Pelecaniformes* Š. Kormoraniniai *Phalacrocoracidae*					
Didysis kormoranas	*Phalacrocorax carbo*	Pavieniai		Vd	Prie Nemuno

(tęsinys)

Būrys, šeima, paukščio rūšis		Rūšies gausumas	LRK kateg.	Statusas	Pastabos
B. Gandriniai *Ciconiiformes* Š. Gandriniai *Ciconiidae*					
Pilkasis garnys	*Ardea cinerea*	Pavieniai		Vmd	Neperi
Didysis baublys	*Botaurus stellaris*	2 poros	3(R)	Vmr	Girdimas kasmet
B. Žąsiniai *Anseriformes* Š. Antiniai *Anatidae*					
Gulbė nebylė	*Cygnus olor*	7 poros		Vmd	Peri kasmet
Pilkoji žąsis	*Anser anser*	1996 m., 1 pora	3(R)	Svr	Neperėjo
Cyplė	*Anas penelope*	1996 m., 5 ind.		Sv	Maitinosi
Dryžgalvė kryklė	*Anas querquedula*	2–3 poros		Vm	Perint nepastebėta
Rudagalvė antis	*Aythya ferina*	1996 m., 10 porų		Vm	Peri Kašonių ež.
Didžioji antis	*Anas plathyrhynchos*			Vmd	Stebima dažnai
Kuoduotoji antis	*Aythya fuligula*	1996 m., 13 porų		Vm	Peri Kašonių ež.
Klykuolė	*Bucephala clangula*	2 poros		Vmr	Peri Sokonių tv.
Didysis dančiasnapis	*Mergus merganser*	1–3 poros		Vmr	Peri Verknės up.
B. Vanaginiai *Accipitriformes*					
Juodasis peslys	*Milvus migrans*	1 pora	2(V)	Vmr	Peri Viekšnos sant.
Jūrinis erelis	*Haliaetus albicilla*	1 ind.	2(V)	Vrž	Prie Nemuno
Nendrinė lingė	*Circus aeruginosus*	1996 m., 6–8 poros		Vm	Įprasta perint
B. Gerviniai *Gruiformes* Š. Gerviniai *Gruidae*					
Pilkoji gervė	*Grus grus*	Keletas ind.	3 (R)	Svr	Neperi
Š. Vištelinai *Rallidae*					
Nendrinė vištelė	*Gallinula chloropus*	2 poros		Vmr	Kašonių ež. pelkė
Laukys	*Fulica atra*	1996 m., 32 poros		Vmd	Įprasta perint
B. Sėjikiniai *Charadriiformes* Š. Tilvikiniai *Scolopacidae*					
Raudonkojis tulikas	*Tringa totanus*	Pavieniai ind.	2(V)	Sv	Prie Kašonių ež.
Gaidukas	*Philomachus pugnax*	Pavieniai ind.	2(V)	Sv	Prie Kašonių ež.
Perkūno oželis	*Gallinago gallinago*	Keletas porų		Vm	Peri šlapynėse
Tikutis	*Tringa glareola*	Pavieniai ind.	2(V)	Sv	Prie Kašonių ež.

(tęsinys)

Būrys, šeima, paukščio rūšis		Rūšies gausumas	LRK kateg.	Statusas	Pastabos
Š. Kiriniai *Laridae*					
Rudagalvis kiras	*Larus ridibundus*	1996 m., 1 000 porų		Vmd	Peri Kašonių ež.
Upinė žuvėdra	*Sterna hirundo*	1996 m., 4 poros		Vmr	Peri retai
Mažoji žuvėdra	*Sterna albifrons*	Pavieniai ind.	2 (V)	Usr	Rasta Sokonyse
Juodoji žuvėdra	*Chlidonias niger*	1996 m., 55 poros		Vmd	Įprasta perint
B. Žalvarniniai *Coraciiformes*					
Š. Tulžiniai *Alcedinidae*					
Tulžys	*Alcedo athis*	2 poros	3(R)	Vmr	Peri prie Verknės
B. Žvirbliniai *Passeriformes*					
Š. Devynbalsiniai *Sylviidae*					
Ežerinė nendrinukė	*Acrocephalus schoenobaenus*	Dažna		Vmd	Peri šlapžemėse
Didžioji krakšlė	*Acrocephalus arundinaceus*	30–40 porų		Vmd	Peri nendrynuose
Š. Kikiliniai *Fringillidae*					
Raudongalvė sniegena	*Carpodacus erythrinus*	Apyretė		Vmd	Prie Valiūniškių
Š. Startiniai *Emberizidae*					
Nendrinė starta	*Emberiza schoeniclus*	Dažna		Vmd	Peri sąžalynuose

Sutrumpinimai

Vm – veisiasi, migruojanti rūšis;
Sv – apsilanko vasarą;
u – užklysta;
ž – žiemoja;
r – reta;
s – paplitusi;
d – dažna

Priekrantės nendrynuose ausuotieji kragai yra įprasti paukščiai. Jie čia peri kaip ir kituose vandens baseinuose, dažniausiai nendrynuose sukraudami savo pusiau plaukiantį lizdą. Jis būna įterptas tarp nendrių stiebų, o jo viršuje duobutėje sudėti 4 balti kiaušiniai. Nendrynų tankmėse peri triukšmingos didžiosios krakšlės, kurios savo lizdą įpina tarp kelių nendrių stiebų. Pelkinių paparčių sąžalynuose ir krūmokšniuose peri nendrinės startos, ežerinės nendrinukės. Ežero šiauriniame pakraštyje pavasarį nuolat girdimas įspūdingas didžiojo baublio balsas. Šis retas LRK paukštis kasmet peri ežero augalijos tankumynuose. Savo lizdą sukrauna iš pernykščių nendrių stiebų, kuriame būna 4–5 žalsvi kiaušiniai. Ramiuose ežero užutėkiuose ant plaukiojančių pernykštės augalijos liekanų savo lizdelius sukrauna juodosios žuvėdros. Ežere kasmet peri viena gulbių nebylių pora. Rudagalviai kirai ežere nuolat apsilanko, tačiau čia jie neperi. Vėliau prie jų prisideda jau skraidantys jaunikliai.

Tvenkiniai ir balos – mėgstamos migruojančių paukščių poilsio vietos

Šlapiose apyežerio pievose, apaugusiuose krūmokšniais plotuose pavasarį ir vasarą praleidžia keletas gervių. Tai dar nesiveisiantys individai, kurie subręs trečiaisiais gyvenimo metais. Gervės čia yra matomos kasmet, tačiau perint neaptiktos. Gervės savo stambius lizdus sukrauna aukštapelkių pakraščiuose arba vandeningose žemapelkėse. Lizde būna du neryškiai dėmėti kiaušiniai.

Dukurnonių (8 ha) ir Pečiauskų (10 ha) ežerai yra vienas greta kito. Jie atskirti pažliugusios aukštos žolės ir švendrių bei nendrių 50–70 m pločio juosta. Abu ežerai mezotrofiniai, glūdi dauboje ir yra pratakūs. Ežere veisimosi laikotarpio metu stebėta pilkųjų žąsų pora (įrašytos į LRK), tačiau jos čia neperėjo. Šiauriau, prie Margų kaimo, yra vieno hektaro ploto užpelkėjantis eutrofinis ežeriukas. Šalia Sodų kaimo yra dar vienas 0,7 ha ploto taipogi bevardis ežeriukas. Šiame netoli vienas kito esančiame vandens baseinų komplekse pavasarį ir vasarą galima matyti nuolat besimaitinančius rudagalvius kirus. Retkarčiais čia užklysta juodosios žuvėdros, kartais – upinės žuvėdros. Ieškodamos maisto užskrenda nendrinės lingės, dažnai pasirodo pilkosios varnos ir krankliai. Šiose vietose pavieniuose medžiuose peri varnos.

Sokonių tvenkinio krantai visai atviri, aukštėjantys, be jokių medžių ir krūmų. Jie apsupti pievų ir dirbamų laukų. Jo atabradas dar nesusiformavęs, krantai vietomis staigiai gilėjantys. Ir vandens augmenijos jame mažai. Apylinkėse nėra nei kitų vandens baseinų, nei miško ar želdinių. Sokonių tvenkinys – vienintelė vieta šioje teritorijoje, kur nuolat apsistoja vandens paukščiai. Čia matytos kelios ančių rūšys: didžiosios antys, klykuolės, keliolika individų kuoduotųjų ančių. Klykuolės čia peri – paežerėje joms yra iškeltas inkilas. Užskrenda laukiai, ausuotieji kragai, mažosios žuvėdros. Upinės žuvėdros peri čia įrengtoje platformoje. Tvenkinyje nuolat buvoja keletas neperinčių rudagalvių kirų. Kiti pasirodo dažniau, kai pasibaigia veisimosi periodas. Tvenkinyje kasmet peri viena pora gulbių nebylių, ausuotieji kragai ir laukiai. Migracijų metu apsistoja šiauriniai paukščiai.

Ypač vertingas vandens paukščiams yra Kašonių ežeras (24,9 ha). Tai pratakus, mezotrofinio tipo dumblėjantis ir užaugantis ežeras. Jo krantai lėkšti ir atviri, nuožulniai aukštėjantys. Ežerą kerta per jį ant supilto pylimo nutiestas plentas.

Jį supa agrarinis kraštovaizdis. Jis seklus. Jo pakraščiuose, ypač vakarinėje dalyje siaurose įlankose susikaupęs gausus dumblas. Susiformavo salelės, apžėlusios vešlia augmenija. Lugnės, ajerai, asiūkliai, švendrai užima ištisus ežero plotus. Pakraščiuose želia nedideli karklų ir juodalksnių krūmeliai, čia kartą stebėta remeza (įrašyta į LRK). Didesni nendrių plotai yra rytiniame pakraštyje – čia peri nendrinės lingės. Ežere yra puikios sąlygos vandens paukščių perėjimui ir mitybai. Čia pastoviai peri didžiosios ir kuoduotosios antys, užklysta pasimaitinti ir poilsiui cyplės, rudagalvės ir šaukštasnapės antys. Ant pernykštės augalijos sąnašų juodosios žuvėdros sukrauna bangavimo lengvai pažeidžiamus lizdus. Pastaraisiais metais čia perėjo iki 35 porų šių paukščių. Tačiau gausiausiai ežere peri rudagalviai kirai.

Rudagalviai kirai tipiški kolonijiniai paukščiai, perintys didelėmis sankaupomis. Kašonių ežeras yra vienintelė tokia vieta seniūnijoje. Apie 1995 m. ežere buvo didžiausia šių kirų gausa – perėjo apie 1 000 porų (Barauskas ir kt., 1997). Dauguma jų lizdų buvo susitelkę rytinėje kelio per ežerą į Rumšiškes dalyje. Tačiau vėliau jų skaičius kasmet mažėjo. 2003–2004 m. rytinėje pusėje dar perėjo apie 50 porų, tačiau dalis kirų jau buvo įsikūrę vakarinėje ežero dalyje. 2005 m. rudagalviai kirai rytinę nuo plento į Rumšiškes ežero dalį visai apleido. Vakarinėje ežero dalyje 2005 m. perėjo jau apie 100 porų. Atrodo, kad jie plinta ir į kitas netolimas vietas. Rudagalviai kirai pradeda įsitvirtinti Sobuvos tvenkinyje, 2005 m. čia jau perėjo keletas porų. Jų perėjimui neblogos sąlygos būtų ir Babiagūros kaimo tvenkinyje, kur užklysta pavieniai kirai. Paprasti ir nesudėtingi rudagalvių kirų lizdai sukraunami ant plaukiojančių salelių, ant vandens apsuptų kupstų – ten, kur saugiau. Čia būna didžiausia jų lizdų koncentracija – lizdas šalia lizdo kas 40–50 cm vienas nuo kito. Lizde būna dažniausiai 3 margi slepiamos spalvos kiaušiniai, kurie perimi apie 23 paras.

Iš ančių, perinčių Kašonių ežere, daugiausia yra didžiųjų ančių. Šios antys peri ir daugelyje kitų seniūnijos vietų – ežerų, tvenkinių pakraščiuose, salose, Nemuno, Verknės, mažų upelių pakrantėse. Perėjimo aplinkai jos nėra labai reiklios, lizdų gerai nepaslepia. Lizde patelė peri 8–9 kiaušinius 24 paras. Išsiritę jaunikliai lizdą tuoj pat palieka. Kuoduotoji antis savo gausumu mažai atsilieka

Kašonių ežeras – vertingiausias seniūnijoje ornitologiniu požiūriu vandens baseinas

nuo didžiosios. Tačiau ji daug reiklesnė veisimosi aplinkai. Šios antys mėgsta Kašonių vandens augalijos sąžalynus, kuriuose lizdą gerai užmaskuoja. Tokioje pačioje aplinkoje čia peri ir rudagalvės antys, ir dryžgalvės kryklės. Pasibaigus perėjimo laikotarpiui, perėjusios antys ir jaunikliai iš Kašonių pasklinda į kitus vandenis. Klykuolės išsiskiria iš kitų ančių tuo, kad peri medžiuose. Savo 8–10 kiaušinių dėtį sudeda didesniuose uoksuose. Mėgsta perėti joms iškeltuose inkiluose. Toks klykuolėms įtaisytas inkilas yra medyje prie Sokonių tvenkinio. Cyplės ir šalminės antys Lietuvoje neperi, tačiau seniūnijos vandenyse retkarčiais pasirodo migracijos metu.

Kašonių ežero plaukiojančių salelių tankumynuose ir nendrynuose peri nendrinės vištelės ir ypač retos plovinės vištelės (LRK). Šie paukščiai lizdus suka augalijos tankmėje, karklo krūmeliuose arba lizdą pakabina virš vandens, pritvirtindami jį tarp 3 arba 4 nendrių stiebų. Lizde būna 7–10 kiaušinių. Peri keletas kragų rūšių. Čia, kaip ir kituose vandens baseinuose, dažni ausuotieji kragai, perintys daugiausiai nendrynuose. Peri Lietuvoje saugomas retas juodakaklis kragas, įrašytas į LRK. Lizdą ruošia sekliuose pakraščiuose arba salelėse. Jo lizdas – tai pernykščių augalų liekanų krūva, įterpta tarp nendrių stiebų. Lizde 4–5 kiaušiniai perimi apie 23 paras. 1997 m. čia perėjo 7–8 poros (Preikša ir kt., 1998). Kašonių apyežeris aukštėjančiais atvirais krantais, be medžių ar krūmų. Aplinkui agrarinis kraštovaizdis – dirbami laukai, ganyklos, dirvonai, greta yra Kašonių kaimas. Ežero rytinėje pusėje auga nendrynai, toliau tęsiasi šlapios pievos. Čia įvairiu laiku stebėti įrašyti į LRK tilvikinių šeimos paukščiai – gaidukai, tikučiai, raudonkojai tulikai. Tai reti, nykstantys mūsų krašto paukščiai, gyvenantys tarpinio tipo pelkėse, aukštapelkių pakraščiuose, klampynėse, šlapiose pievose – tik atvirame biotope. Šie paukščiai labai išrankūs ir mitybinei aplinkai. Jie maitinasi dumblėtuose ežerų, upelių, balų pakraščiuose. Tokių vietovių seniūnijoje beveik neliko arba jų ploteliai yra visai nedideli, todėl perint šių paukščių čia neaptikta.

Pempių yra tiek Kašonių apylinkėse, tiek daugelyje kitų vietovių. Jos peri gan įvairiuose biotopuose. Mėgsta natūralias, ypač šlapias pievas, užmirkusius dirvonus ir net arimus. Jų lizdas visai atviras, tačiau ten esančių 4 kiaušinių spalva puikiai prisitaikiusi prie aplinkos. Perkūno oželiai – Lietuvoje nereti paukščiai, tačiau seniūnijoje jie gyvena tik Pikelionių pelkutėje, kur tikriausiai ir peri. Be to, jie stebėti veisimosi metu prie Dukurnonių, jiems būdingame biotope. Kašonių ežero nendrynuose kasmet girdimas didžiojo baublio (įrašytas į LRK) balsas. Tai retas ežere perintis paukštis.

Gulbės nebylės sėkmingai peri vandens telkiniuose. Čia jos randa minimalias gyvenimo sąlygas – geras vietas lizdui sukti, pakankamą mitybinę bazę ir saugią aplinką. Pamėgo jos ir Kašonių ežerą, kur beveik kasmet peri po dvi jų poras. Po vieną gulbių porą peri ir jauniklius užaugina Valiūniškių, Pečiauskų, Jiezno ežeruose, Sokonių ir Babiagūros tvenkiniuose. Jų lizdai atviri, iš tolo matomi, nes šiuose vandens telkiniuose yra menka viršvandeninė augmenija. Jos savo stambius, apie 2 m skersmens lizdus stengiasi sukrauti atokiau nuo kranto – taip saugiau. Gulbių nebylių lizduose paprastai būna nuo 5 iki 8 kiaušinių, kuriuos patelė peri apie 36 paras. Tada skraidantys paukščiai pasklinda po apylinkes. Esant šiltoms žiemoms, neskuba išskristi, apsistoja Nemuno properšose.

Atvirų plotų teritorija ir gyvenvietės. Seniūnijoje dominuoja atviras, mozaikinis agrolandšaftas – dirbami, kai kur dirvonuojantys laukai, pievos, ganyklos. Vietovė kalvota. Kai kur nedideli miškeliai arba atskiros medžių grupės, krūmynai.

Šiaurinėje dalyje tarp Dukurnonių, Kiškeliškių ir Kašonių kaimų telkšo šeši didesni ir keletas mažų bevardžių ežeriukų. Čia daugiau želdinių, krūmų – aplinka įvairesnė. Ganyklose matomi besimaitinantys varnėnai, pasitaiko kurapkų, laukuose skraido būreliai kovų. Retuose želdiniuose gyvena kikiliai, rudosios ir pilkosios devynbalsės, smilginiai strazdai (2 lentelė).

2 lentelė
Jiezno seniūnijos gyvenvietėse ir atviruose plotuose 2002, 2004, 2005 m. stebėti paukščiai

Būrys (B.), šeima (Š.), paukščio rūšis		LRK kategorija	Rūšies statusas	Pastabos
B. Gandriniai *Ciconiiformes* Š. Gandriniai *Ciconiidae*				
Baltasis gandras	*Ciconia ciconia*		Vmd	Dažnas
B. Žąsiniai *Anseriformes* Š. Antiniai *Anatidae*				
Didžioji antis	*Anas plathyrhynchos*		Vmd	Dažna
B. Vanaginiai *Accipitriformes* Š. Vanaginiai *Accipitridae*				
Pievinė lingė	*Circus pygargus*	3(R)	Vmr	Peri 2 poros
Nendrinė lingė	*Circus aeruginosus*		Vmd	Nereta
Paprastasis suopis	*Buteo buteo*		Vmd	Neretas
B. Vištiniai *Galiiformes* Š. Fazaniniai *Phasianidae*				
Kurapka	*Perdix perdix*		Vsp	Dažna laukuose
Putpelė	*Coturnix coturnix*	3(R)	Vmd	Apyretė
B. Gerviniai *Gruiformes* Š. Vištelinai *Rallidae*				
Griežlė	*Crex crex*	3(R)	Vm	Peri, nereta
B. Karveliniai *Columbiformes* Š. Karveliniai *Columbidae*				
Pietinis purplelis	*Steptopelia decaocto*		Vsd	Dažnas gyvenvietėse
Keršulis	*Columba palumbus*		Vmd	Peri miškuose
B. Gegutiniai *Cuculiformes* Š. Gegutiniai *Cuculidae*				
Gegutė	*Cuculus canorus*		Vmd	Visur paplitusi
B. Pelėdiniai *Strigiformes* Š. Pelėdiniai *Strigidae*				
Naminė pelėda	*Strix aluco*		Vsd	Dažna viensėdžiuose
B. Čiurliniai *Apodiformes* Š. Čiurliniai *Apodidae*				
Čiurlys	*Apus apus*		Vmd	Gyvena Jiezne

(tęsinys)

Būrys (B.), šeima (Š.), paukščio rūšis		LRK kategorija	Rūšies statusas	Pastabos
B. Žvirbliniai *Passeriformes* Š. Vieversiniai *Alaudidae*				
Dirvinis vieversys	*Alauda arvensis*		Vm	Labai gausus
Š. Kregždiniai *Hirundinidae*				
Šelmeninė kregždė	*Hirnudo rustica*		Vmd	Dažna
Langinė kregždė	*Delichon urbica*		Vmd	Dažna
Š. Kieliniai *Motacillidae*				
Pievinis kalviukas	*Anthus pratensis*		Vm	Dažnas laukuose
Miškinis kalviukas	*Anthus trivialis*		Vmd	Dažnas pušynuose
Baltoji kielė	*Motacilla alba*		Vmd	Dažna
Geltonoji kielė	*Motacilla flava*		Vmd	Dažna pievose
Š. Svirbeliniai *Bombycillidae*				
Svirbelis	*Bombycilla garrulus*		Pd	Stebimi migruojant
Š. Strazdiniai *Turdidae*				
Kiauliukė	*Saxicola rubetra*		Vmd	Labai dažna
Paprastoji raudonuodegė	*Phoenicurus phoenicurus*		Vmd	Apyretė
Kultupys	*Oenanthe oenanthe*		Vmr	Retas
Juodasis strazdas	*Turdus merula*		Vmd	Dažnas
Smilginis strazdas	*Turdus pilaris*		Vmd	Dažnas
Strazdas giesmininkas	*Turdus philomelos*		Vmd	Dažnas
Š. Devynbalsiniai *Sylviidae*				
Didžioji krakšlė	*Acrocephalus arundinaceus*		Vmd	Dažna
Karklinė nendrinukė	*Acrocephalus palustris*		Vmd	Apyretė
Sodinė devynbalsė	*Sylvia borin*		Vmd	Dažna
Juodgalvė devynbalsė	Sylvia atricapilla		Vmd	Dažna
Š. Zyliniai *Paridae*				
Didžioji zylė	*Parus major*		Vsd	Dažna sodybose
Š. Volunginiai *Oriolidae*				
Volungė	*Oriolus oriolus*		Vmd	Apyretė
Š. Medšarkiniai *Laniidae*				
Plėšrioji medšarkė	*Lanius excubitor*	3 (R)	VrŽ	Prie Kamainės k.
Š. Varnėniniai *Sturnidae*				
Varnėnas	*Sturnus vulgaris*		Vmd	Peri inkiluose
Š. Varniniai *Corvidae*				
Kuosa	*Coleus monedula*		Vsd	Peri gyvenvietėse
Kovas	Corvus frugilegus		Vsd	1996 m. – 180 porų
Varna	*Corvus corone*		Vsd	Įprasta gyvenvietėse
Š. Audėjiniai *Ploceidae*				
Naminis žvirblis	*Passer domesticus*		Vsd	Dažnas gyvenvietėse
Karklažvirblis	*Passer montanus*		Vsd	Dažnas gyvenvietėse

(tęsinys)

Būrys (B.), šeima (Š.), paukščio rūšis		LRK kategorija	Rūšies statusas	Pastabos
Š. Kikiliniai *Fringillidae*				
Kikilis	*Fringilla coelebs*		Vmd	Dažnas
Dagilis	*Carduelis carduelis*		Vsd	Dažnas
Raudongalvė sniegena	*Carpodacus erythrinus*		Vmd	Apyretė
Juodagalvė sniegena	*Pyrrhula pyrrhula*		P, Ž	Tik žiemoja
Svilikas	*Coccothraustes coccothraustes*		Vsd	Apyretis

Sutrumpinimai

Vm – veisiasi, migruojanti rūšis;
P – praskrenda;
Ž – žiemoja;
r – reta;
s – paplitusi;
d – dažna

Plačiai išsibarstę Sundakų, Babiagūros, kitų kaimų vienkiemiai. Piečiau ežerų nėra, reta želdinių ar krūmynų. Gausiau sodybų, priklausančių Sudvariškių, Anglininkų, Liciškėnų ir kitiems kaimams. Ties Sobuva, Sudvariškėmis, Marginiais ir kitur laukų įlomės numelioruotos. Pratekantys nedideli upeliai Ūsupys, Skaputis, Svėdubė numelioruoti, paversti tiesiais grioviais. Kraštovaizdis čia atviresnis, laukai platesni. Visur daug vieversių, nereti pieviniai kalviukai, geltonosios kielės, geltonosios startos, kiauliukės. Neretu paukščiu tampa griežlė, kuri yra įrašyta į LRK. Jos visiems pažįstamas skardus balsas toli girdimas ramiais vakarais. Griežlių mėgstamos buveinės – vešlios aukštos žolės, pievos, dobilienos. Buvo tirtas griežlių gausumas vakarinėje Jiezno seniūnijos dalyje, apimant ir Verknės žemupio slėnį (1997 m. birželio mėn. 1 d.–liepos mėn. 15 d.). Apskaitos plote 220 km^2 teritorijoje girdėti 55 griežiantys griežlių patinai. Vidutinis tankumas – 0,25 poros/km^2.

Atvirųjų plotų teritorijoje dominuoja natūralios pievos, dirbami laukai, viensėdžiai. Nuotraukos – Jurgio Stašaičio

Ties Sokonimis, Slabada ir kitur savo įprastais maršrutais skraido pievinės lingės, įrašytos į LRK. Šie gražūs paukščiai skraido virš pievų, keletos ar keliolikos metrų aukštyje ieškodami grobio. Peri Valiūniškių ežere arba Verknės slėnio nendrynuose, kur jų menkame lizde būna 4 balti kiaušiniai. Dažnai pamatomi suopiai – gausiausi plėšrieji paukščiai Lietuvoje. Platūs atviri laukai – tai jų medžioklės plotai, kur jie randa pelinių graužikų. Peri Pelekonių miške ir nedideliuose miškeliuose. Kartais, kai būna šiltos žiemos, suopiai neišskrenda. 2004–2005 m. lapkričio ir gruodžio mėnesiais buvo palyginti šilta ir suopiai dar nebuvo išskridę.

Vakarinėje seniūnijos dalyje ties Verknės žemupiu ir šalia nedidelių miškelių yra nemažai kaimų, platūs dirbami laukai. 2002 m. birželį čia buvo atlikta paukščių apskaita taškinėje transektoje (3 lentelė).

3 lentelė
Paukščių apskaitos taškinėje transektoje (2002 m. birželis) rezultatai, kai imtis taškuose N = 20

Paukščio rūšis	Pastebėta, taškų sk.	Bendras sk. taškuose	Rasta % taškuose	Vid. gausumas taške (ind./ha)	Vid. gausumas (ind./ha)
Dirvinis vieversys – *A. arvensis*	20	182	100	9,10	115,86
Kiauliukė – *S. rubetra*	14	33	70	1,65	21,01
Pievinis kalviukas – *A. pratensis*	12	28	60	1,4	17,83
Geltonoji kielė – *M. flava*	12	23	60	1,15	14,64
Šelmeninė kregždė – *H. rustica*	11	14	55	0,7	8,91
Varnėnas – *S. vulgaris*	10	115	50	5,75	73,21
Rudoji devynbalsė – *S. communis*	10	21	50	1,05	13,37
Geltonoji starta – *E. citrinella*	7	16	35	0,8	10,19
Kikilis – *F. ceolebs*	5	10	25	0,5	6,37
Putpelė – *C. coturnix*	5	10	25	0,5	6,37
Smilginis strazdas – *T. pilaris*	4	13	20	0,65	8,28
Pempė – *V. vanellus*	4	8	20	0,4	5,09
Keršulis – *C. palumbus*	3	7	15	0,35	4,46
Karklinė nendrinukė – *A. palustris*	3	6	15	0,3	3,82
Miškinis kalviukas – *A. trivialis*	3	6	15	0,3	3,82
Gegutė – *C. canorus*	3	3	15	0,15	1,91
Baltasis gandras – *C. ciconia*	3	3	15	0,15	1,91
Langinė kregždė – *D. urbica*	2	8	10	0,4	5,09
Ežerinė nendrinukė – *A. schoenobaenus*	2	4	10	0,2	2,55
Sodinė devynbalsė – *S. borin*	2	4	10	0,2	2,55
Griežlė – *C. crex*	2	4	10	0,2	2,55
Suopis – *B. buteo*	2	2	10	0,1	1,27
Dagilis – *C. carduelis*	1	3	5	0,15	1,91
Svilikas – *C. coccothraustes*	1	3	5	0,15	1,91
Čiurlys – *A. apus*	1	3	5	0,15	1,91
Raudongalvė sniegena – *C. erythrinus*	1	2	5	0,1	1,27
Volungė – *O. oriolus*	1	2	5	0,1	1,27
Strazdas giesmininkas – *T. philomelos*	1	2	5	0,1	1,27
Juodagalvė devynbalsė – *S. atricapilla*	1	2	5	0,1	1,27
Kurapka – *P. perdix*	1	2	5	0,1	1,27
Nendrinė lingė – *C. aeruginosus*	1	1	5	0,05	0,64
Baltoji kielė – *M. alba*	1	1	5	0,05	0,64
Šarka – *P. pica*	1	1	5	0,05	0,64
Didžioji antis – *A. platyrhynchos*	1	1	5	0,05	0,64

20 apskaitos taškų R = 50 m maršrutas tęsėsi ties Jiezno Kolonijų, Lingėniškių, Žideikonių, Julijanavos ir Benčiakiemio kaimais. Buvo pastebėti aštuonių būrių 34 rūšių paukščiai. Gervinių, žąsinių, gandrinių, sėjikinių, karvelinių, gegutinių, čiurlinių būrių stebėta po 1 rūšį, vanaginių, vištinių – po 2 rūšis, žvirblinių – 23 rūšys įvairių ekologinių grupių paukščių. Absoliutus dominantas – dirvinis vieversys, rastas visuose 20 apskaitos taškų, t. y. 100 %. Dirvinio vieversio gausumas 115,86 individo 10 ha ploto. Dominantai – kiauliukė, pievinis kalviukas, geltonoji kielė, šelmeninė kregždė, kurių gausumas 21,01–8,91 individo 10 ha. Apskaitos rezultatai parodė, kad putpelė, kuri įrašyta į LRK, seniūnijoje nėra labai reta. Ji aptikta net 25 % tyrinėtų taškų ir jos gausumas – 6,37 individo 10 ha.

Jiezno seniūnijoje gausu kaimų, sodybų su perinčiais baltaisiais gandrais. Baltąjį gandrą Lietuvoje pažįsta kiekvienas. Kaimuose nuo seno jis laukiamas kiekvienoje sodyboje ir beveik negali apsieti be žmogaus gyvenamosios aplinkos ir globos. Lietuvoje gandras paskelbtas nacionaliniu paukščiu ir jo apsaugai skiriamas ypatingas dėmesys. Europos Sąjunga rūpinasi baltaisiais gandrais. Jie įtraukti į svarbiausio paukščių apsaugai Sąjungoje skirto įstatymo rinkinio – Paukščių direktyvos pirmąjį priedą. Ši direktyva įpareigoja Europos Sąjungos nares savo šalyse baltiesiems gandrams skirti ypatingą dėmesį. Vakarų Europoje šie paukščiai kaip perintys yra išnykę arba atsidūrę prie išnykimo ribos. Danijoje perintys baltieji gandrai ir anksčiau buvo reti – jie kasmet užaugindavo tik po keliolika jauniklių. Neseniai jie visiškai išnyko.

Lietuvoje baltieji gandrai peri ir toli gražu nereti. Remiantis 1994–1995 m. atliktos baltųjų gandrų apskaitos duomenimis, Lietuvoje tuo metu perėjo daugiau kaip 12 000 baltųjų gandrų porų ir užaugo 26 600 jauniklių. Europinėje baltųjų gandrų populiacijoje Lietuvos baltųjų gandrų tankumas yra didžiausias (Malinauskas, Dementavičius, 1996). Situacija gandrams gyventi Lietuvoje yra palanki. Sumažėjus žemės ūkio intensyvumui, susmulkėjus žemėvaldoms, pagerėjo gandrų gyvenimo sąlygos – jų ėmė gausėti. Pradėjo trūkti vietų gandrų lizdams. Sumažėjus viensėdžių skaičiui, išnykus seniesiems medžiams prie jų, gandrai pradėjo dažniau krauti lizdus ant elektros linijų atramų.

Baltieji gandrai į Lietuvą sugrįžta, kai jau būna atskridę vieversiai, pempės, inkilus būna užėmę varnėnai. Gandrų poros būna pastovios ir jie kasmet sugrįžta į tą pačią apylinkę, tą patį lizdą. Lizdą nuolat taiso, prineša šakelių, velėnos, vis paaukština. Balandžio mėnesio pirmojoje pusėje sudeda 3–5 kiaušinius, kuriuos peri 31–34 paras, o išsiritę jaunikliai lizde išbūna apie 55 paras. Minta gandrai smulkiausiais žinduoliais, varliagyviais, ropliais, stambiais vabzdžiais. Būdami lizde, jaunikliai per dieną sunaudoja apie 1 500 g maisto. Plotas, kuriame tėvai ieško maisto, gali siekti 500 ha, o jų nuskrendamas atstumas – kartais iki 10 km. Mėgstama baltųjų gandrų gyvenamoji aplinka – atviras, mozaikinis agrolandšaftas su vandens telkiniais ir šlapžemėmis, su kaimais ir viensėdžiais, kur vyrauja ekologiškas, neintensyvus žemės ūkis.

2004–2005 m. gegužės–liepos mėnesiais seniūnijos vakarinėje ir šiaurės vakarų dalyje buvo atlikta perinčių baltųjų gandrų apskaita (4 lentelė).

4 lentelė
2004–2005 m. Jiezno seniūnijoje perinčių baltųjų gandrų apskaitos rezultatai

Eil. Nr.	Kaimo pavadinimas	Lizdų skaičius	Užaugo jauniklių	Lizdo vieta
1.	Nibriai	3	5	stulpas, 2 medžiai
2.	Daukantai	2	2	medis ir stulpas
3.	Pelekonys	1	2	medis
4.	Vosiškės	2	6	stulpai
5.	Kiškeliškės	1	3	stulpas
6.	Pečiauskai	2	3	stulpas ir vandens bokštas
7.	Steponiškis	1	–	stulpas
8.	Babiagūra	1	4	stulpas
9.	Kamainė	1	–	stulpas
10.	Sundakai	1	–	stulpas
11.	Dukurnonys	1	nenustatyta	stulpas
12.	Kašonys	1	2	stulpas

Gandrų lizdų, esančių regioninio parko dalyje, kuri įeina į seniūnijos teritoriją, apskaitą vykdė parko vyresnysis ekologas Renatas Jakaitis. Seniūnijos vakarinėje dalyje ir šiaurės vakarų dalyje dvylikoje apžiūrėtų kaimų buvo 17 baltųjų gandrų lizdų. Daugelyje kaimų buvo po vieną lizdą ir tik Nibrių kaime – 3 lizdai. Iš visų apžiūrėtų lizdų šeši lizdai buvo neužimti. Perėjo 11 porų gandrų, kurie išaugino 16 jauniklių. Taigi gandrų prieauglis nedidelis, lizdų tankumas mažas, o neužimtų lizdų daug. Viename lizde gandrų pora buvojo, bet neperėjo. Devynių lizdų būklė prasta – jie neturi tvirto pagrindo, kai kurie lizdai pasvirę ir bet kada gali nuvirsti. Vienas lizdas medyje apaugo šakomis, prie jo gandrams sunku priskristi.

Reikėtų pasirūpinti gandrais. Pašalinti šakas, trukdančias gandrams priskristi prie lizdo, paremti virstančius lizdus, įrengti platformas naujiems lizdams ant pastatytų stulpų.

Išvados

Jiezno seniūnijoje vyrauja mozaikinis agrolandšaftas ir urbanizuota aplinka. Teritorijoje yra nemaža paukščių įvairovė, yra retų rūšių, iš kurių net 15 įrašytos į Lietuvos RK. Tačiau tenka pripažinti, kad sovietmečiu vykdyta melioracija labai pakenkė paukščiams. Buvo nusausinta daugybė pelkučių, ištiesinti upeliai, iškeltos sodybos, sukurti dideli dirbamų laukų ir ganyklų bei kultūrinių pievų plotai. Atviruose seniūnijos plotuose rasta nemaža paukščių įvairovė. 2002 m. birželį atlikta apskaita taškinėje transektoje parodė, kad dirvinis vieversys yra absoliutus dominantas. Jis rastas 20 apskaitos taškų ir jo gausumas yra 115,86 individų 10 ha ploto. Kitų dominantų – kiauliukės, pievinio kalviuko, geltonosios kielės, šelmeninės kregždės – gausumas yra 21,01–8,91 individų 10 ha ploto.

Nustatyta, kad putpelė, kuri įrašyta į Lietuvos RK, seniūnijoje nėra labai reta – rasta 25 % apskaitos taškų ir jos gausumas 6,37 individų 10 ha. Griežlė, kuri taipogi įrašyta į Lietuvos RK, rasta 10 % apskaitos taškų, gausumas – 2,55 individų 10 ha.

Perinčių baltųjų gandrų apskaita, atlikta 2004, 2005 m. dalyje seniūnijos kaimų, parodė, kad daugelio lizdų būklė yra prasta, o naujiems lizdams pagrindai neįrengiami.

Didžiausia paukščių rūšinė įvairovė rasta vandens telkiniuose, šlapžemėse, krūmynuose. Ypač vertingas paukščiams yra Kašonių ežeras su apyežeriu. Tai vienas vertingiausių vandens telkinių Prienų rajone. Čia rastos net septynios paukščių rūšys, įrašytos į Lietuvos RK. Tačiau Kašonių ežeras neturi jokio apsaugos statuso – netgi rudenį čia medžiojami vandens paukščiai. Būtina šią teritoriją paskelbti saugoma.

Naudota literatūra

Balčiauskas L. *Sausumos ekosistemų tyrimų metodai*, Vilnius, 2004, t. 1.

Barauskas R., Preikša Ž., Stukonis V. Vertingiausios nesaugomos gamtinės teritorijos Vidurio ir Šiaurės Lietuvoje, *Acta Zoologica Lituanica. Biodiversity*, st. 7, p. 109–136.

Barauskas R., Preikša Ž., Adomaitis E., Kirstukas M. Estimation of the Conerace population in Lithuania, *Acta Zoologica Lituanica. Ornithologia*, t. 8, p. 156–159.

Gliogeris Z. *Nemunu*, Vilnius, 1992, p. 83–84.

Kurlavičius P. *Vadovas Lietuvos paukščiams pažinti*, Vilnius, 2003, p. 354–371.

Malinauskas V., Dementavičius D. Baltųjų gandrų apskaitos 1994–1995 metais rezultatai, *Ciconia*, 1996, t. 4, p. 1–5.

Preikša Ž., Raudonikis L. Lietuvos ornitofaunistinės komisijos 1997 m. patvirtinti pranešimai, *Ciconia*, 1998, t. 8, p. 67–70.

Priednieks J., Kuresoo A., Kurlavičius P. Rekomendacijos Pabaltijo ornitologiniam monitoringui, *Žinija* (rusų kalba), Ryga, 1986, p. 47–53.

ISTORIJA

Jiezno ir Stakliškių apylinkių priešistorė

Algirdas Girininkas
Klaipėdos universitetas

Įvadas

Apie Jiezno ir Stakliškių akmens amžiaus paminklus rašė Z. Gliogeris, T. Daugirdas, P. Tarasenka, R. Rimantienė ir kiti archeologai (1). P. Tarasenka ir Z. Gliogeris mini (2), kad prie Seniavos dvarelio (Stakliškių sen.) buvo rasta titnago dirbinių. T. Daugirdas ir P. Tarasenka mini, kad Nibriuose (Jiezno sen.) aptinkamos titnaginės nuoskalos (3), o prie Paverknių (Ginkaus kalno) piliakalnio, dabar jau Birštono savivaldybės teritorija, aptinkama retušuotų skelčių ir nuoskalų (4).

Bronzos amžiaus radinius identifikavo J. Puzinas (5), E. Grigalavičienė (6), romėniškojo laikotarpio paminklus tyrė J. Antanavičius (7), piliakalnius, pilkapynus žvalgė A. Tautavičius (8), V. Daugudis (9), piliakalnius tyrė G. Zabiela (10). Apibendrinančiuose Lietuvos archeologiją darbuose (11) minimos įvairios Jiezno ir Stakliškių seniūnijų vietovės, kuriose aptikta pavienių priešistorę menančių paminklų ir radinių. Šio regiono archeologijos paminklus 2004–2005 m. kompleksinės ekspedicijos metu žvalgė šio straipsnio autorius.

Jiezno ir Stakliškių apylinkės apima Dzūkų aukštumos dalį, į kurį įeina Kruonio–Užuguosčio, Gruožninkų ir dalis Butrimonių kalvotos moreninės pakilumos, vakarinė dalis Gripiškių kalvoto moreninio duburio (12). Visas Jiezno ir Stakliškių apylinkes jungia Verknės upės vidurupio ir žemupio baseinas. Dar formuojantis Nemuno vidurupiui, Verknė įtekėjo į Nemuną ties Nemajūnais. Ir tik vėliau Verknė prasiveržė į šiaurės vakarus, sudarydama gilų žemupio slėnį, įtekėdama į Nemuną dabartinėje vietoje. Taigi Verknės slėnis dubliuoja povandeninio termokarsto atkurtą slėnį. Tik žemiau Verbyliškių Verknė, pasukusi į šiaurės vakarus, suformavo erozinį slėnį su terasomis. Dar ir dabar Verknės senslėnio tęsinys ties Nemajūnais įsiremia į Nemuno slėnį.

Paskutinio Nemuno ledyno Baltijos stadijos traukimosi iš Vidurio ir Šiaurės Lietuvos teritorijų metu (prieš 13 000 m.) Lietuvos teritorijoje Biolingo periodu pasirodė pirmieji poledynmečio

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2007 08 21, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2007 11 28, pirmą kartą paskelbtas 2009 07 31 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2009-41/14-129/AL.

gyventojai, kurie parkinės tundros landšafte medžiojo šiaurės elnius (*Rangifer tarandus*), laukinius arklius (*Equus ferus*), vilkus (*Canis lupus*), briedžius (*Alces alces*), įvairius paukščius. Ypač daug čia buvo šiaurės elnių, kurie pavasarį ir rudenį migruodavo šiaurės–pietų kryptimi (13). To meto gyventojai prisitaikė prie jų migracijos laiko ir kelių ir sėkmingai juos medžiodavo, ypač prie pastovių jų kėlimosi per upes vietų. Jiezno apylinkėse tai buvo Žideikonių–Dambavos ruožas palei dešinįjį Nemuno krantą, nuo kurio šiuo metu prasideda Kauno marių patvanka.

Šios Nemuno pakrantės ruožo gyventojų kasdieniai darbai ir gyvensena buvo susiję su Nemunu, kurio šiandieninė vaga pradėjo formuotis prieš 14 700–14 400 metų, kada Nemuno aukštupio patvanka nebegalėjo nutekėti Volkušanki–Bebžo slėniu ir savo vandenis nukreipė į Stakliškių–Simno prieledynines marias (14). Nuo to laiko Nemuno vidurupyje formavosi terasos, salpa, prie kurios kūrėsi ir pirmieji poledynmečiu atėję gyventojai.

Akmens amžiaus paminklai

Pirmieji duomenys apie panemuniais gyvenusius žmones siekia paleolito laikus (10 500–8 000 m. pr. Kr.). Čia Pelekonių (Jiezno sav.) kaime, kalvelėje netoli Pelekonių I piliakalnio (1 žml.) buvo aptikti Svidrų kultūrai priklausantys dirbiniai: strėlės antgalis su išryškinta įkote, skaldytinis ir kelios

1 žml. Pelekonių apylinkių archeologiniai paminklai ir pavienių dirbinių radimvietės

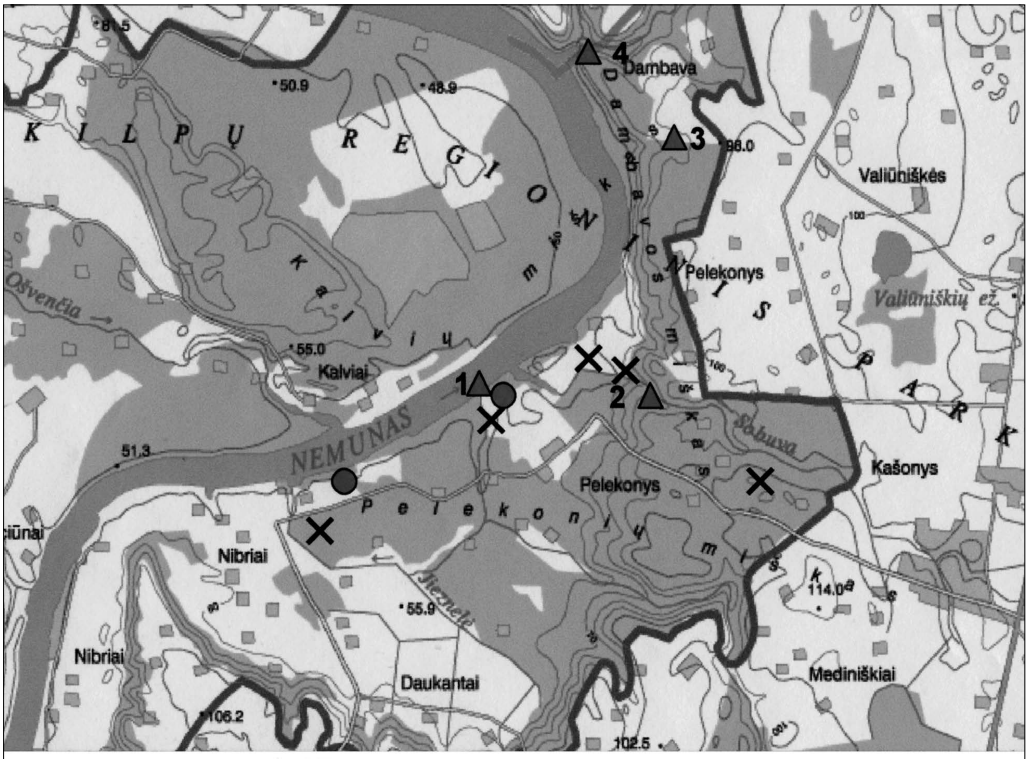

nuoskalos. Šiuos dirbinius galėjo palikti šiaurės elnių medžiotojai, gyvenę abipus Nemuno. Tai rodo, kad šiaurės elniai galėjo būti medžiojami tiek rudens, tiek ankstyvojo pavasario migracijos laikotarpiais. Vėlyvojo paleolito gyvenviečių ir šiaurės elnių skeleto bei ragų kartografavimas rodo, kad jie migravo iš Užnemunės ir į Užnemunę dažniausiai kirsdami Nemuną jo vidurupyje ties rėvomis. Panašių radinių prie Nemuno pakrančių ties jų rėvomis aptikta ties Ežerynais (Alytaus r.), Balbieriškiu (Prienų r.), Darsūniškiu (Kaišiadorių r.) ir kt. vietose (15).

Iš mezolito laikotarpio (8 000–5 500/5 300 m. pr. Kr.) pavienių dirbinių aptikta ties Pelekonių kaimu (Jiezno sav.). Čia rytinėje kaimo dalyje (1 žml.) aptikta Janislavicų kultūrai būdingų titnaginių strėlės antgalių, gremžtukų, ginkluotei ir darbo įrankiams skirtų ašmenėlių. O kitoje Nemuno upės pusėje ties Vangų kaimu aptikta tokių pat strėlės antgalių, kirvelių.

Į pietvakarius nuo Noreikiškių piliakalnių (Stakliškių sen.) buvusios piliakalnių papėdės gyvenvietės teritorijoje kairiajame Alšyčios upelio krante ariamoje dirvoje (2 žml.) 2005 m. buvo aptikta pavienių titnaginių dirbinių, kurie priskiriami mezolito laikotarpiui. Tarp dirbinių buvo lancetinis strėlės antgalis ir galinis gremžtukas. Kita mezolitinė dirbinių sankaupa aptikta ties Alšyčios upės ir Alšios ežero santaka (2 žml.). Čia, be skelčių ir kelių nuoskalų, aptikti du titnaginiai ašmenėliai, retušuoti statmenu retušu, ir lancetinio

2 žml. Jiezno ir Stakliškių apylinkių archeologiniai paminklai ir pavienių dirbinių radimvietės

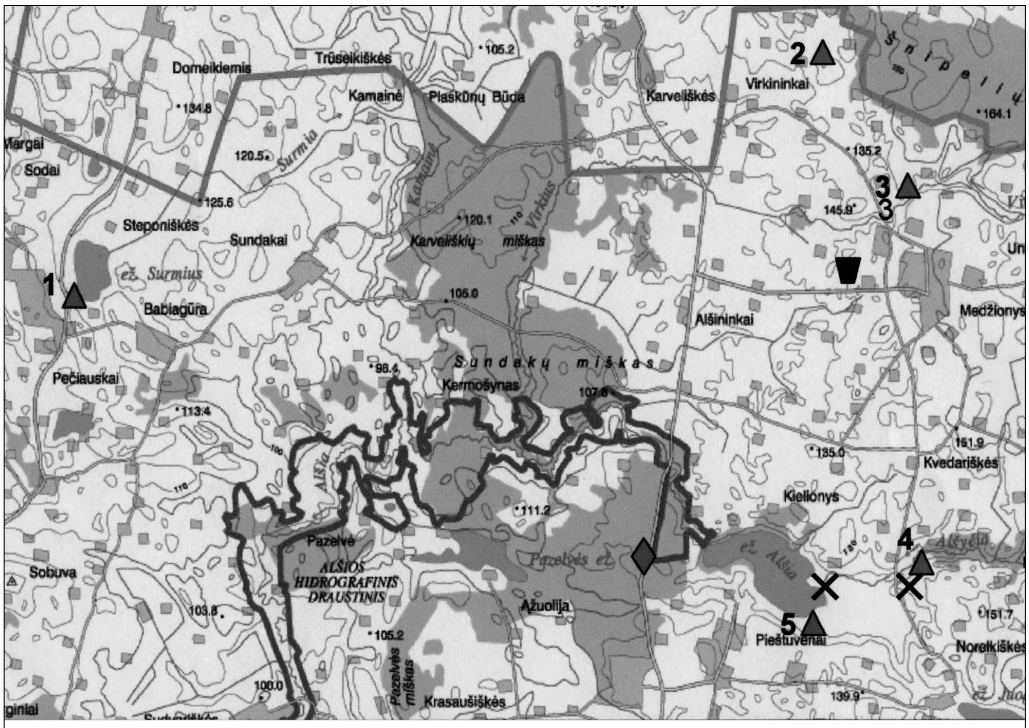

▲ Piliakalniai: 1 – Paukščių; 2 – Virkininkų; 3 – Medžionių; 4 – Noreikiškių I–II; 5 – Pieštuvėnų

▼ Medžionių plokštinis kapinynas

✕ Akmens amžiaus radimvietės

◆ Pieštuvėnų pilkapynas

antgalio viršutinė dalis. Šie visi dirbiniai mena vėlyvojo mezolito žmonių gyvensenos pėdsakus.

Neolito laikotarpio (5 500/5 300–2 000 m. pr. Kr.) dirbinių Jiezno ir Stakliškių apylinkių teritorijoje aptikta nedaug. Tai kelios puodų šukės, rastos prie Sobuvos upelio netoli Pelekonių II piliakalnio (1 žml.), ir širdies formos titnaginis strėlės antgaliukas. Vėlyvajam neolitui būdingų dirbinių – peiliukų, gremžtukų, retušuotų skelčių aptikta 1 km į pietvakarius nuo kaimo (16) ir netoli dešiniojo Jieznelės upės kranto (1 žml.).

Dešiniajame Sobuvos upelio krante netoli Pelekonių II piliakalnio, žemiau mezolitinės radimvietės, buvo aptikti akmens amžiaus gyvenvietės pėdsakai (1 žml.). Čia rasta daug titnaginių nuoskalų, ašmenėlių, įstatomų į kaulinius, medinius ir raginius darbo įrankius ir ginklus.

Gripiškių kaime (Stakliškių sen.), dešiniajame Verknės upės krante, kasant kūdrą, buvo aptiktas keturkampio skersinio pjūvio šlifuotu paviršiumi titnaginis kirvis (17) (1 pav.), kuris datuojamas vėlyvuoju neolitu – III tūkst. pr. Kr. laikotarpiu (3 žml.). Šalia kūdros, ariamo lauko lomelėje, aptiktas

1 pav. Titnaginis įtveriamasis šlifuotu paviršiumi kirvis. Gripiškės (Stakliškių sen.)

3 žml. Stakliškių apylinkių archeologiniai paminklai ir pavienių dirbinių radimvietės

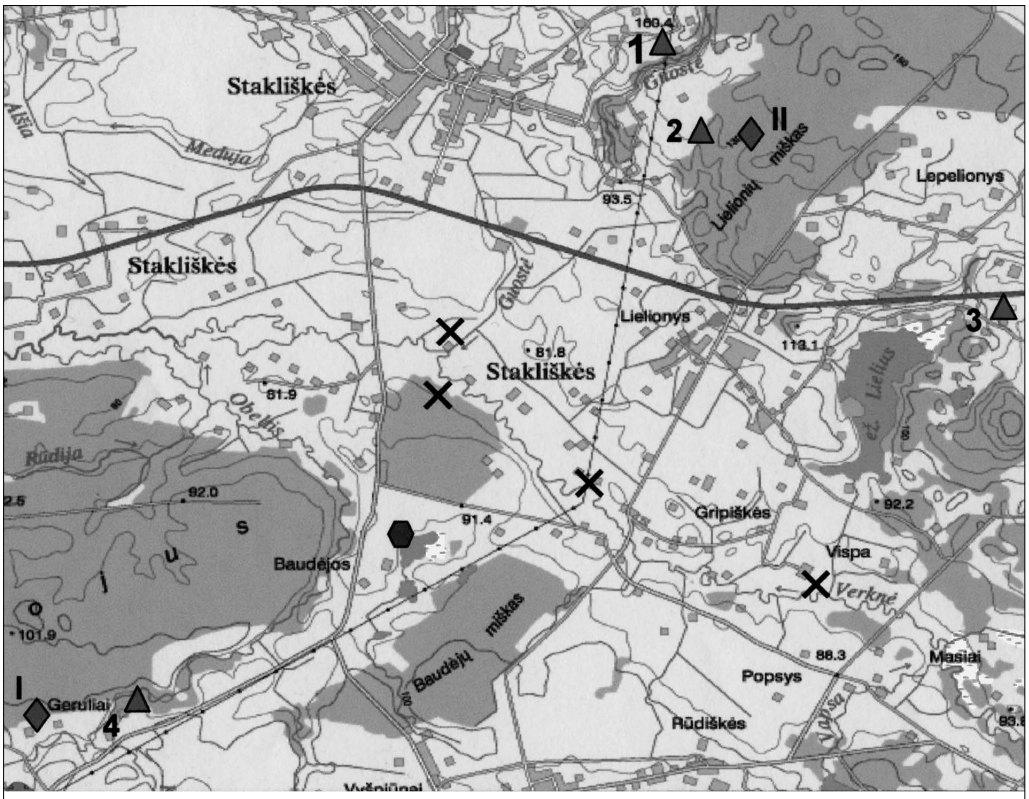

▲ Piliakalniai: 1–2 – Stakliškių I–II; 3 – Lepelionių; 4 – Gerulių
✕ Akmens amžiaus dirbinių radimvietės
⬢ Baudėjų lobis
◆ Pilkapynai: I – Gerulių; II – Lielionių

didelis kiekis titnaginių skelčių, nuoskalų, kurios čia liko gaminant įvairius titnaginius dirbinius.

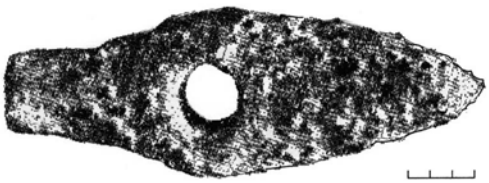

2 pav. Laivinis kovos kirvis. Stakliškės. Pagal J. Puziną, 1983, pav. 10:2

Vispos kaimo teritorijoje (Stakliškių sen.) dešiniajame Lėlelės upelio krante, netoli santakos su Verknės upe (3 žml.), aptikta vėlyvajam neolitui būdingų dirbinių: gremžtukų, trikampis strėlės antgalis, skelčių ir nuoskalų. Pavienių titnaginių dirbinėlių aptikta Guostės ir Verknės santakoje – dešiniajame Guostės krante ir Verknės santakos plote, kairiajame aukštame Verknės krante priešais Guostės žiotis (3 žml.). Čia, be dviejų gremžtukų, aptiktas titnaginis peiliukas, pagamintas iš skeltės, ir 5 skeltės retušuotomis kraštinėmis bei vėlesnio, matyt, bronzos amžiaus keramikos.

Neolito laikotarpiui galima priskirti akmeninius įtveriamuosius lęšio formos kirvelius, aptiktus Stakliškių miestelyje, taip pat Baudėjose (Stakliškių sen.). Stakliškėse buvo aptiktas vėlyvojo neolito laikmečio laivinis kovos kirvis (2 pav.), kurį savo darbe aprašo J. Puzinas (18).

Bronzos amžiaus paminklai ir radiniai

Stakliškių ir Jiezno apylinkių teritorijoje tyrinėtų bronzos amžiaus laikotarpio paminklų maža. Prie Paverknių (Ginkaus kalno) piliakalnio aptiktos retušuotos skeltės ir nuoskalos, kurios R. Rimantienės įvardintos kaip mezolitiniai dirbiniai, iš tiesų turėtų priklausyti ankstyvojo bronzos amžiaus laikmečiui.

Vienas žymiausių to meto paminklų, priskiriamas vėlyvajam bronzos amžiui, yra Baudėjų lobis (19). 1936 m. įrengiant Baudėjų dvaro tvenkinį (3 žml.), jo dumble buvo aptiktas įvijinis smeigtukas, dvi įvijinės apyrankės, 4 kūgio formos plokštelės su pailgomis skylutėmis, pusmėnulio formos kabutis bei 3 alavo žaliavos fragmentai (3 pav.). Tiek Baudėjų, tiek kitose Lietuvos teritorijose iš bronzos pagamintų daiktų lobiai aptinkami buvusiuose vandens telkiniuose, o tai siejasi su aukojimo papročiais,

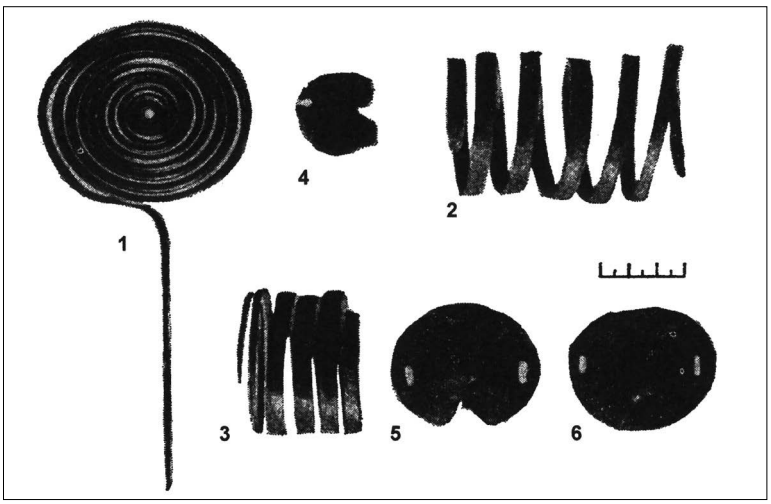

3 pav. Baudėjų lobis (Stakliškių sen.): 1. smeigtukas su spiraline galvute; 2–3. įvijinės apyrankės; 4–6. kūgio formos plokštelės

kuriais to meto žmonės siekė užsitikrinti aukštesnių jėgų paramą ūkyje, buityje ir anapilyje. Su Baudėjų vietove yra susijusių įdomių pasakojimų. Čia buvusioje pelkėje esą nuskendęs švedas, norėdamas pavyti merginą. Kitas Baudėjų dvare dirbusio A. Šipkausko (2004 m.) pasakojimas susijęs su ugnelėmis, kurios dar prieš Baudėjų tvenkinių įrengimą vaikščiodavusios po raistą. Jo pasakojimu, taip degęs auksas.

Jiezno ir Stakliškių apylinkėse iš I tūkst. pr. Kr. laikų aptinkama daug įvairių formų akmeninių kirvių, kurie buvo dažnai naudojami greta metalinių įrankių. Jų aptikta tiek pačiame Jiezno (fiksuotas 1 egz.), tiek Stakliškių miestelyje (fiksuoti 2 egz.) bei Stakliškių I piliakalnyje. Akmeniniai kirviai su skyle kotui išsimėtę įvairiose vietose, ne tik buvusiose gyvenvietėse. Jų aptinkama to meto buvusiuose laukuose, miškuose, ten, kur vyko ūkinis darbas. Dažniausiai aptinkami kirviai yra bemaž netinkami darbui, nes jų ašmenys taip nugaląsti, kad koto įstatymo ir ašmenų kampas neleidžia produktyviai su tokiais įrankiais dirbti. Tokio pobūdžio kirvių aptikta Pakrovų kaime (Stakliškių sen.), prie Jiezno netoli Verbliūdo ežerėlio, prie Medžionių piliakalnio bei Pikelionių kaime (Jiezno sen.) prie Verknės upės.

Laidojimo paminklai

Iš I tūkstantmečio pirmosios pusės Stakliškių apylinkėse aptinkama griautinių palaidojimų plokštiniuose kapinynuose. Vienas jų yra vakarinėje Medžionių kaimo dalyje prie vieškelio, einančio iš Alšininkų į Medžionis, Krūsnių kalne (2 žml.). Čia 1967 m. kasant rūsius bulvėms, buvo aptikti žalvariniai papuošalai ir žmonių kaulai. 1969 m. toje vietoje buvo vykdomi archeologiniai tyrinėjimai (vad. J. Antanavičius) (20), kurių metu aptikti trys turtingi kapai 50–70 cm gylio duobėse, kurių galvos orientuotos į pietvakarius. Moters kape buvo aptiktos dvi žalvarinės antkaklės – viena šaukštiniais galais, kita vytinė kilpiniais galais, žalvarinė pasaginė emaliuota segė ir žalvarinė rankogalinė apyrankė. Kapavietėje buvo rasti 43 žalvariniai cilindrėliai ir austos juostos atplaiša (4 pav.). Vyro kape

4 pav. Medžionių kapinynas (Stakliškių sen.). Moters kapas: 1. vytinė kilpiniais galais antkaklė; 2. šaukštiniais galais antkaklė, 3. žalvarinė rankogalinė apyrankė; 4. žalvarinė pasaginė emaliuota segė; 5. žalvariniai cilindrėliai; 6. austos juostos atplaiša

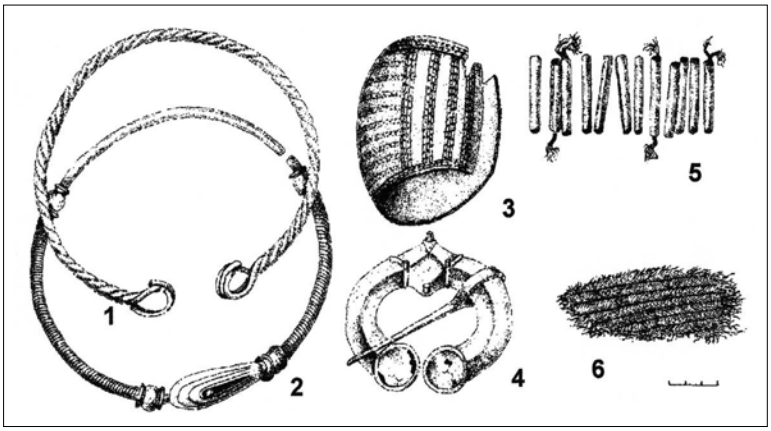

4 žml. Pramiežių pilkapynas

5 pav. Lielionių pilkapyno pilkapis. 2005 m.

6 pav. Pramiežių pilkapynas. 2005 m.

aptiktas geležinis įmovinis kirvis ir geležinis su neaukšta kūgio formos viršūne antskydis. Kitame vyro kape mirusiajam buvo įdėtos turtingos įkapės – sidabrinė šaukštiniais galais antkaklė, geležinis lazdelinis smeigtukas, žalvarinė pasaginė emaliuota segė, geležinė diržo sagtelė, geležinio peilio geležtė ir geležinis įmovinis ietigalis. Visi čia aptikti ir tyrinėti kapai datuojami III–IV a. laikotarpiu.

Vėlesni palaidojimai, jau iš V–VI a., gali būti iš Gerulių pilkapyno, kuris yra 0,85 km į vakarus nuo Gerulių piliakalnio ir 0,4 km į šiaurę nuo Obelties kairiojo kranto, Gojaus miško pietrytiniame pakraštyje, prie raisto (3 žml.). Šiame pilkapyne išliko 6 pilkapiai, kurių skersmuo siekia iki 10 m ir yra apie 0,8 m aukščio. Pilkapiai buvo su akmenų vainikais, kuriuos vietiniai gyventojai apie 1925 m. išlupę ir panaudoję ūkio reikalams, o sampilus iškasinėjo ieškodami lobių. Šie pilkapiai su akmenų vainikais gali būti priskiriami lietuvių genties žmonėms, kurie nuo VI a. savo mirusiuosius jau degino.

Jiezno ir Stakliškių apylinkėse IX–XII a. laidojimo paminklų padaugėja. Iki mūsų dienų dar išliko Pieštuvėnų (2 žml.), Lielionių (Stakliškių sav.) (3 žml.), Pramiežių (Stakliškių sav.) (4 žml.), o visai ant ribos su Jiezno savivaldybe – Šilaičių pilkapynai. Pieštuvėnų kaimo teritorijoje buvę pilkapiai, kuriuos aprašė F. Pokrovskis ir P. Tarasenka, buvo laikomi sunaikinti, tačiau 1988 m. jie buvo iš naujo lokalizuoti (21). Šiuo metu šiame pilkapyne, kuris yra 0,4 km nuo Alšios ežero vakarinio kranto abipus kelio Stakliškės–Kalviai, išliko 11 pilkapių, kurių sampilai siekia iki 0,5 m aukštį, o skersmenys – iki 7–12 m. Pagal XIX a. pab. ir XX a. pr. archeologinių žvalgymų duomenis, šiuose pilkapiuose galėjo būti degintiniai palaidojimai su žirgais. Pilkapių teritorijoje lobių ieškotojai buvo aptikę balno kilpą.

Lielionių pilkapynas yra 200 m į rytus nuo Stakliškių II piliakalnio Lielionių miške. Pilkapius juosia grioviai, sampilų aukštis siekia iki 1 m, o jų skersmuo – iki 10 m (5 pav.). Šis pilkapynas su Stakliškių II piliakalniu ir šalia esančia gyvenviete sudaro vieną IX–XII a. kompleksą.

Pramiežių pilkapynas yra 0,7 km į pietus nuo Pramiežių–Krasaušiškės kelio ir 0,75 km į vakarus nuo Stakliškių–Pieštuvėnų kelio šalia kaimo, Degsnės miške. Čia fiksuoti 52 pilkapiai ir dar keletas labai apardytų. Pilkapių sampilai apjuosti grioviais, kurių skersmuo siekia iki 10 m, o aukštis – iki 1 m (6 pav.). Pilkapiai pagal savo formą primena IX–XII a. kapinyną.

Piliakalniai ir gyvenvietės

Jiezno ir Stakliškių seniūnijų ribose žinoma 15 piliakalnių. Tai Pelekonių I–IV (1 žml.), Paukščių (Jiezno sav.), Virkininkų, Medžionių, Noreikiškių I, II, Pieštuvėnų (2 žml.), Stakliškių I, II, Lepelionių, Gerulių (3 žml.) ir Vilkininkų (Stakliškių sen.) (5 žml.) piliakalniai.

Piliakalniai Lietuvos teritorijoje žinomi nuo I–II tūkst. pr. Kr. ribos. Jiezno ir Stakliškių seniūnijų ribose žinomi piliakalniai yra jau iš geležies amžiaus laikotarpio (500 m. pr. Kr.–1 200 m. po Kr.). Iš visų piliakalnių tik Pieštuvėnų piliakalnis gali siekti ankstyvojo geležies amžiaus laikotarpį. Visi kiti datuojami I tūkst.–II tūkst. pradžia. Jiezno ir Stakliškių apylinkių ankstyviausi piliakalnių kultūriniai sluoksniai siekia vėlyvosios Brūkšniuotosios keramikos kultūros laikus. Šio laikotarpio piliakalniai jau yra gana gerai įtvirtinti. Jie nuo gamtiškai neapsaugo-

tų pusių turi supiltus didžiulius pylimus ir šalia jų plačius griovius. Viena iš įdomesnių yra Pelekonių kaimo keturių piliakalnių grupė. Kaip rodo piliakalnių žvalgymų ir tyrimų duomenys, jie nėra vienalaikiai, todėl bendros vienalaikės gynybinės sistemos nesudarė, kaip kad Kernavės ar kiti Lietuvoje aptinkami grupiniai vienalaikiai piliakalniai.

5 žml. Vilkininkų piliakalnis

Pelekonių I piliakalnis buvo įrengtas dešiniajame Juodijos upelio krante į rytus nuo santakos su Nemunu (7 pav.). Užtvenkus Nemuną, piliakalnis atsirado prie pat jo kranto ir buvo intensyviai skalaujamas, kol bemaž visą jį Kauno marių vandenys nuplovė. Piliakalnio liekanas – 5 m aukščio ir 35 m ilgio šlaitą – 1988 m. tyrinėjo dr. G. Zabiela (22). Jame buvo aptiktas akmenų grindinys, rasta lipdytos keramikos, vėlyvų, matyt, XVIII a. Pelekonių kaimo kapinaičių liekanos. Pagal tyrimų duomenis, piliakalnis buvo naudojamas I tūkst. viduryje. Tą patvirtintų į pietryčius nuo piliakalnio dar išlikusi piliakalnio papėdės gyvenvietė, kuri 2003 m. buvo tyrinėta. Gyvenvietėje aptikta stulpinės konstrukcijos pastatų liekanų bei 116 × 110 cm skersmens atviras židinys. Židinyje ir greta jo rasta lipdytų brūkšniuotu, grublėtu ir lygiu paviršiumi puodų šukių, kurios

7 pav. Pelekonių I piliakalnis. 1968 m.

rodo, kad čia gyvenę dar brūkšniuotąją ir grublėtąją keramiką lipdę žmonės. Šis Brūkšniuotosios keramikos kultūros pabaigos ir Grublėtosios keramikos kultūros pradžios laikotarpis Lietuvos teritorijoje atitinka III–V a. po Kristaus.

Pelekonių II piliakalnis (vadinamas Pilike) yra 1,1 km į rytus nuo Pelekonių I piliakalnio ir į pietryčius nuo dabartinių kaimo kapinių kairiajame Sobuvos upelio krante. Didžioji piliakalnio dalis upelio nuplauta. Išliko 9 m ilgio, 2 m aukščio ir 15 m pločio pylimas bei vienas 10 m aukščio šlaitas. Piliakalnis gali būti datuojamas I tūkst. po Kristaus.

Nuo Pelekonių kaimo 1,2 km į pietvakarius tarp Nemuno ir kelio Pelekonys–Nibriai 1988 m. aptikta didelė geležies amžiaus gyvenvietė (23), kurioje rasta brūkšniuotosios, grublėtosios bei lygiu paviršiumi keramikos, žalsvo stiklo karolis (1 žml.). Čia 1997 m. buvo ištirtas 11 m^2 plotas ir konstatuota, kad gyvenvietė turi 80 cm storio kultūrinį sluoksnį (24). Ši gyvenvietė yra vienalaikė su Pelekonių I ir II piliakalniais ir datuojama I tūkst. pirmąja puse ir viduriu, kuris atitinka Romėniškojo laikotarpio pabaigos ir Tautų kraustymosi laikotarpius.

Pelekonių III piliakalnis yra 2,15 km į šiaurės rytus nuo Pelekonių I piliakalnio ir 1,45 km į šiaurę nuo Pelekonių II piliakalnio. Jis įrengtas Šlaitų Ravo upelio kairiajame krante. Piliakalnio aikštelė trikampės konfigūracijos – 15 m ilgio ir 8 m pločio rytiniame gale. Nuo mažiausiai gamtiniu požiūriu apsaugotos pusės supiltas 4 m aukščio ir 19 m pločio pylimas, už kurio yra 25 m pločio ir 3 m gylio griovys. Piliakalnis datuojamas I tūkst.–II tūkst. pradžia.

Pelekonių IV piliakalnis (vadinamas Pilale ir Dambava) yra 900 m į šiaurės vakarus nuo Pelekonių III piliakalnio. Jis įrengtas Viekšnios kairiajame ir Nemuno dešiniajame krante. Aikštelė 85 m ilgio ir 35 m pločio, kurios pietrytiniame krašte supiltas 35 m ilgio, 5,5 m aukščio ir 25 m pločio pylimas, už kurio yra 2 m gylio ir 30 m pločio griovys. Piliakalnio šlaitai statūs ir vietomis siekia 30 m aukštį. Piliakalnis datuojamas I tūkst.–II tūkst. pradžia.

Pelekonių III ir IV piliakalniai pagal savo struktūrą ir įtvirtinimų pobūdį yra vėlesni ir labiau įtvirtinti. Jie galėjo dar būti naudojami kovų su Kryžiuočių ordinu metu. Pelekonių vietovės kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose neaptinkama. Pagrindinis kryžeivių kelias buvo šiauriau – Darsūniškio apylinkėse.

Vienas gražiausių ir vaizdingiausių piliakalnių Lietuvos teritorijoje yra Paukščių (Bobų Kalnas, Vilkų, Steponiškių) piliakalnis Surmiaus ežero pietvakariniame krante. Aikštelė apvali, 7 m skersmens, iš visų pusių apjuosta pylimu. Aukščiausia pylimo vieta yra 4,5 m nuo priešingos ežero kranto pusės. Piliakalnio šlaitai siekia 9–14 m aukščio, yra statūs. Nuo piliakalnio į šiaurės vakarus, vakarus ir pietus, šalia jos papėdės, yra gyvenvietė, kurioje aptikta brūkšniuotosios, grublėtosios ir lygiu paviršiumi keramikos. Piliakalnis datuojamas I tūkst.–II tūkst. pradžia ir galėjo būti nedidelės bendruomenės gynybiniu įrenginiu.

2016 nežinomų piliakalnių ieškotojas Darius Stončius identifikavo dešiniajame Verknės krante Voseliūnų piliakalnį (8 pav.). Jis nuo Paverknių piliakalnio nutolęs į pietryčius per 1 kilometrą didžiulėje dabar mišriu mišku apaugusioje kalvoje, stačiais, nuo Verknės pusės iškilusiais net iki 38 metrų aukščio šlaitais. Viršuje yra didelė, dabar trikampio formos, kiek pailga rytų–vakarų kryptimi 180 m ilgio ir 160 m pločio aikštelė, kurios pakraščiuose, kur nuolaidžiau, supilti

8 pav. Voseliūnų piliakalnis. 2025 m. Mindaugo Tamošiūno nuotr.

9 pav. Virkininkų piliakalnis iš vakarų pusės. 2004 m.

10 pav. Medžionių piliakalnio pylimas iš rytų pusės. 2005 m.

pylimai ir pastãtintos viršutinės šlaitų dalys. Iki piliakalniui apaugant mišku, pylimai, ariant aikštelę, išplokštinti, virtę 5–10 metrų terasomis, geriau matomomis vakarinėje ir šiaurės rytinėje pusėse. Dabar piliakalnio aikštelė užima apie 1,7 ha plotą, ji vis mažėja, nes šlaito pietvakarinę dalį plauna Verknė.

Tai vienas pačių didžiausių Lietuvos piliakalnių, kurį, nesant tyrinėjimų ir radinių, sunku datuoti. Greičiausiai jis buvo naudotas I tūkstantmečio pirmoje pusėje Verknės žemupyje gyvenusių žmonių kaip slėptuvė nuo priešų.

Vienas ankstyvesnių Stakliškių seniūnijos teritorijoje esančių piliakalnių gali būti Virkininkų piliakalnis, esantis į šiaurės rytus nuo Virkininkų kaimo (9 pav.). Piliakalnio aikštelė ovali, 21 × 15 m dydžio, šlaitai iki 8 m aukščio. Piliakalnis ilgą laiką buvo ariamas, o jo pietinė pusė nukasta. Žvalgomosios ekspedicijos metu piliakalnio teritorijoje buvo aptiktos 3 vėlyvajai Brūkšniuotosios keramikos kultūrai priklausančios puodų šukės. Piliakalnis gali būti datuojamas pirmaisiais amžiais prieš Kristų ir pirmaisiais amžiais po Kristaus.

Medžionių piliakalnis (P. Tarasenkos įvardytas Medėnų vardu) yra Medžionių kaimo šiaurinėje dalyje į šiaurės vakarus nuo kaimo kapinių, dešiniajame Virkaus upelio krante, santakoje su bevardžiu upeliu. Aikštelė yra 44 m ilgio ir 25 m pločio. Piliakalnio šiaurės rytiniame gale yra 7 m aukščio ir 18 m pločio pylimas (10 pav.). Aikštelės pietvakariniame gale yra 16 m ilgio, 1 m aukščio ir 7 metrų pločio antras pylimas. Piliakalnio šlaitai yra iki 15 m aukščio. Dalis pylimo ir aikštelės pietinis galas yra nuslinkęs. Šiaurinėje ir pietinėje piliakalnio papėdėje yra piliakalnio gyvenvietės kultūrinio sluoksnio pėdsakai, kuriame aptikta grublėtosios keramikos, molinių verpstukų, o piliakalnio šiaurinėje pašlaitėje – du akmeniniai su skyle kotui kirviai. Piliakalnis datuojamas I tūkst. viduriu–II tūkst. pr. Gali būti, kad piliakalnis turi ir ankstyvesnių laikų kultūrinius sluoksnius.

Noreikiškių (Guzelio) piliakalniai yra į rytus nuo Alšios ežero, Alšios upelio kairiajame krante. Pirmojo piliakalnio šlaitai statūs ir siekia iki 15 m aukščio. Pietų pusėje piliakalnį nuo gretimos aukštumos skiria 30 m ilgio ir 2 m gylio griovys (11 pav.). Aikštelė ovali, 5 × 6 m pločio, iš visų pusių, išskyrus šiaurės rytinį pakraštį, apjuosta iki 2 m aukščio ir 9 m pločio pylimu. 40 m į šiaurę nuo

11 pav. Noreikiškių I piliakalnis iš pietų pusės. 2004 m.

12 pav. Noreikiškių II piliakalnis iš pietų pusės. 2004 m.

piliakalnio arčiau Alšios upelio kranto yra antrasis piliakalnis (12 pav.), kai kurių archeologų įvardijamas kaip pirmojo piliakalnio papilys. Šis piliakalnis turi 52 × 32 m dydžio aikštelę. Šiaurės rytinėje aikštelės dalyje yra supiltas 2 m aukščio ir 12 m pločio pylimas, už kurio iškastas 40 m pločio ir 2 m gylio griovys. Piliakalnio šlaitai statūs, iki 10 m aukščio. Apie 30 m į šiaurės rytus nuo piliakalnio gretimoje aukštumoje yra supiltas 0,5 m aukščio ir 9 m pločio pylimas, už kurio iškastas 4 m pločio ir 0,4 m gylio griovys. Už jo yra dar vienas pusės metro aukščio ir 4 m pločio pylimas.

30 m į šiaurės vakarus nuo antrojo piliakalnio, taip pat Alšios upelio slėnyje, yra 4 m aukščio kalva, kurios viršuje yra 10 × 15 m skersmens aikštelė. Šiaurės rytinėje kalvelės pusėje nuo aukštumos ji atskirta 14 m pločio ir 2 m gylio grioviu. Ši kalva galėjo būti priedanga antrojo piliakalnio prieigai. Kol kas nežinome, kaip ji galėjo būti įtvirtinta – tvora, medžių rietuvėmis ar kuo kitu.

Manoma, kad šis gynybinis įrenginys yra vienalaikis, susidedantis iš trijų atskirų įtvirtintų vietų. Tai retas, Lietuvos teritorijoje bene vienintelis tokio pobūdžio fortifikacinis įrenginys, įgalinęs to meto ginkluote apšaudyti vienas kito įtvirtinimų prieigas. Todėl, priešui puolant, reikėjo saugotis iš visų trijų pusių.

Tačiau šis fortifikacinis įrenginys, kuris vėlyvajame geležies amžiuje galėjo būti naudojamas kaip vientisas įrenginys, galėjo pradėti formuotis vėlyviausiai dar I tūkst. pradžioje, nes antrajame piliakalnyje aptikta Brūkšniuotosios keramikos kultūrai būdingų radinių.

Pietrytinėje ir pietvakarinėje pusėje nuo pirmojo piliakalnio yra išlikę gyvenvietės pėdsakai – čia aptikta grublėtosios keramikos, šlako, o jos pietvakarinėje dalyje – aukščiau minėtų mezolito laikotarpio dirbinių. Piliakalniai ir jų įranga įgalina šį Noreikiškių gynybinį kompleksą datuoti I tūkst.–II tūkst. pradžia.

Pieštuvėnų piliakalnis (Didysis kalnas) yra 200 m į šiaurę nuo kelio Pieštuvėnai–Noreikiškės ir 150 m į pietus nuo Alšios ežero pietinio kranto (13 pav.). Piliakalnis neturi ryškesnių išorinių piliakalniams būdingų bruožų. Piliakalnio aikštelė neturi ryškių ribų. Nuo gretimų laukų piliakalnio aikštelė yra iškilusi iki 9 metrų. 2005 m., žvalgant šį piliakalnį iš pietrytinės pusės, ariamajame lauke aptikta smulkių brūkšniuotosios keramikos puodų šukių ir trys titnaginės skeltės

13 pav. Pieštuvėnų piliakalnis iš vakarų pusės. 2005 m.

bei nuoskala, šlako trupinėlių. Nuolaidžiame piliakalnio šlaite į Alšios ežero pusę, šalia lauko keliuko, aptikta kita Brūkšniuotosios keramikos kultūrai būdinga puodo šukė. 2003 m. šį piliakalnį tyrinėjo R. Kraujalis, tačiau kultūrinio sluoksnio neaptiko. Matyt, ant šios kalvos ar jos pašlaitėje yra buvusi Brūkšniuotosios keramikos kultūros gyvenvietė, kuri amžių bėgyje yra stipriai apardyta. Todėl šį piliakalnį galima būtų laikyti Brūkšniuotosios keramikos kultūros laikotarpio (pirmieji amžiai prieš Kr. ir pirmieji amžiai po Kr.) gyvenviete.

Stakliškių I piliakalnis (anksčiau Piliakalnio kaimo piliakalnis) yra į rytus ir šiaurės rytus nuo Stakliškių miestelio, Guostės upelio dešiniajame krante. Iš pietų, vakarų ir rytų piliakalnį juosia Guostės ir bevardžio upelio vandenys. Šlaitai iki 13 m aukščio, statūs. Aikštelė 42 m ilgio ir 38 m pločio, kurios šiaurinėje dalyje nuo mažiau apsaugotos vandenų pusės yra 42 m ilgio, 2 m aukščio ir 15 m pločio pylimas, už kurio yra 14 m pločio ir 2 m gylio griovys. Pietinė aikštelės dalis atskirta 15 m ilgio, 10 m pločio ir 3 m gylio grioviu (14 pav.). Piliakalnio šlaitai nuslinkę, o jų apačios eroduoja. Piliakalnis datuojamas I tūkst. pabaiga–II tūkst. pradžia.

14 pav. Stakliškių I piliakalnis. Griovys ir atskirta trikampė aikštelė nuo pagrindinės piliakalnio aikštelės. 2005 m.

1963 m. vasarą kraštotyrininkas A. Navarackas, žvalgydamas Stakliškių apylinkių archeologinius paminklus, išaiškino, kad dar 1957 m. netoli Stakliškių I piliakalnio traktorininkas J. Žarnauskas, ardamas lauką, 30–40 cm gylyje, 20–25 cm aukščio žalvariniame inde aptiko XIII–XIV a. sidabrinių daiktų lobį. Tais pačiais metais kraštotyrininkui pavyko iš radėjo tėvų gauti 3 sidabrinius monetinius lydinius, o likusiąją lobio dalį pavyko gauti kiek vėliau. Visų atgautų daiktų lobis svėrė 3,2 kg (25). Dauguma gautųjų lobio daiktų buvo jau gerokai apgadinta, kadangi radėjas iš pradžių norėjo pritaikyti juos įvairiems buitiniams reikalams.

Stakliškių II piliakalnį (Guostelė, Lygutė) 1986 m. aptiko archeologas V. Valickis. Jis yra 1,5 km į šiaurės rytus nuo Stakliškių miestelio centro, 850 m į pietryčius nuo Stakliškių I piliakalnio, Būdų miško 19-ajame kvartale, Trydupio kairiajame krante esančioje pakilumoje šalia P. Germanavičiaus sodybos. Išlikusios piliakalnio aikštelės ilgis – 8 m, plotis – 10 m, kurios rytiniame pakraštyje yra puslankio formos 20 m ilgio, 3 m aukščio ir 12 m pločio pylimas, už kurio yra 11 m pločio ir 1 m gylio griovys. Piliakalnio šlaitai statūs, iki 7 m aukščio. Šalia piliakalnio, mišku einančio keliuko pusėje, gali būti gyvenvietės liekanų. Čia aptiktos 2 lygiu paviršiumi lipdytos puodų šukės.

200 m į rytus nuo piliakalnio yra IX–XII a. pilkapynas. Šis gynybinis įtvirtinimas, piliakalnio papėdės gyvenvietė ir pilkapynas sudaro vientisą I tūkst. pabaigoje ir II tūkst. pradžioje čia gyvenusios bendruomenės kompleksą.

Vilkininkų (Karkliniškės) piliakalnis yra Prienų–Trakų plento dešinėje pusėje ties plento ir kelio Intuponys–Druskeliškės sankryža, 150 m Druskeliškių kaimo link, kelio kairėje pusėje. Piliakalnis apardytas, nors šlaitai statūs, iki 9 m aukščio. Viršuje yra 40 × 11 m pločio aikštelė. Iš šiaurės pusės yra nusausinta dauba. Piliakalnio aplinkoje kokių nors radinių neaptikta. Pagal piliakalnio formą jis gali būti datuojamas I tūkst.

Labai išvaizdžios formos – kūgio, nupjauta viršūne – Lepelionių (Balnakalnis, Napoleono kepurė, Krištapiškių) piliakalnis yra Prienų–Trakų plento dešinėje pusėje į šiaurės rytus nuo Lieliaus ežero. Iš pietų, šiaurės ir vakarų piliakalnį juosia pelkėta žemuma. Piliakalnio aikštelė, turinti 10 × 13 m pločio, iš visų pusių apjuosta pylimu. Šlaitai 7,5–15 m aukščio, statūs. Į šiaurę ir į rytus nuo piliakalnio yra buvusi papėdės gyvenvietė, kurioje aptinkama lipdytos grublėtosios ir lygiu paviršiumi keramikos puodų šukių. Piliakalnis datuojamas I tūkst. antrąja puse–II tūkst. pradžia.

Gerulių piliakalnis yra Obelties upės dešiniajame krante, pietiniame Gojaus miško pakraštyje. Iš šiaurės ir vakarų piliakalnį supa upė, o iš pietų ir rytų siekia aukštumą. Todėl ir 13 × 7 m aikštelės pietrytinėje dalyje yra 6,5 m aukščio ir 19 m pločio pylimas, kuris aikštelę juosia puslankiu. Už pylimo yra 25 m pločio ir 2 m gylio griovys. Šlaitai statūs, iki 12 m aukščio. Pietinėje ir pietrytinėje piliakalnio papėdės dalyje yra aptikta gyvenvietės liekanų, kur rasta lipdytų puodų šukių lygiu ir grublėtu paviršiumi. Piliakalnis datuojamas I tūkst. viduriu–II tūkst. pradžia.

0,85 km į vakarus nuo Gerulių piliakalnio ir 0,4 km į šiaurę nuo Obelties kairiojo kranto, Gojaus miške yra aukščiau minėtas Gerulių pilkapynas. Gerulių piliakalnis, šalia esanti gyvenvietė ir pilkapynas irgi sudaro vieną archeologinį kompleksą, kuris galėjo egzistuoti I tūkst. antrojoje pusėje.

Su priešistore susiję paminklai

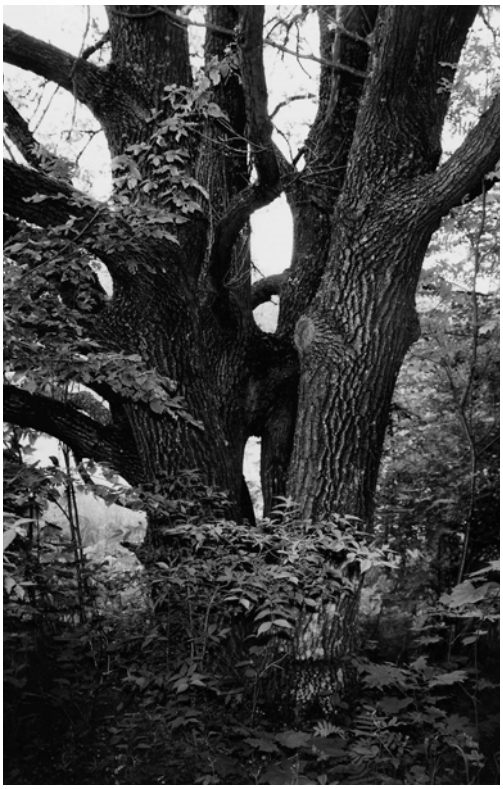

15 pav. Šventas Sienakalnio ąžuolas (Stakliškių sen.). 2004 m.

16 pav. Šventas Baudėjų ąžuolas (Stakliškių sen.). 2005 m.

Priešistorės laikus gali siekti alkakalniai. Vienas jų yra Sienakalnis (Senapilis) (Stakliškių sen.) prie Gelužio ežero. Ant šio kalno yra dauba, grįsta akmenimis, kalno papėdėje auga šakomis suaugęs ąžuolas (15 pav.), o netoli yra akmuo su velnio kanopa. Pagal istorikę žolininkę R. Balsevičiūtę, apie šį kalną yra daugybė pasakojimų ir padavimų, nurodoma, kad čia vaidenasi. Panašūs kalnai, apipinti padavimais, yra Skarbakalnis ir Aukštojos.

Kitas keistai išaugęs ąžuolas su skyle ties kamienu yra vadinamas Baudėjų ąžuolu (16 pav.). Tikima, kad per šią ąžuolo kamiene esančią ertmę perkišti žmonės pasveiks, perkišti daiktai – turės didelių galių. Taip buvo tikima ir Prūsijoje. Tokias apeigas, pagal Pretorijų, aprašė W. Gaerte (26), o šie užrašyti tikėjimai glaudžiai siejasi net su šių dienų žmonių pasakojimais.

Intuponių kaimo (Stakliškių sen.) kapinėse yra akmuo, vadinamas Užkeikta merga. Jis nuo seno yra kapinių teritorijoje (17 pav.) ir niekas nepamena, kad jis būtų buvęs judintas iš vietos. Panašūs apeiginiai akmenys žinomi Noreikiškių (Laumės akmenys) ir Būdų (Gaidžio akmuo) (18 pav.) kaimuose. Pagal žmonių pasakojimus, prie pastarojo akmens po vasaros ir rudens talkų žmonės susirinkdavo pasilinksminti.

Prie Lieliaus ežero, tarp Krištapiškių ir Lepelionių kaimų (Stakliškių sen.), yra Liešiškių šaltinis, turintis gydomųjų galių. Apie įvairias to šaltinio galias daug duomenų yra pateikusi R. Balsevičiūtės senelė J. Vindziulienė.

Kvietkinės kaime, piečiau Krištapiškių, yra iš kalno bėgantis ir gydomųjų savybių turintis šaltinis, kuris labai suniokotas, nes netoli buvo pastatyta ferma. Šalia šaltinio buvo pastatytas kryžius, dabar jis jau nugriuvęs. Menama ten buvus akmenį su skylute, į kurią pribėgdavo vandens. Žmonės sakydavo, kad, norint gerai matyti, reikia juo akis plauti. Gali būti, kad ten yra buvusi senovinė šventvietė. Tos vietos žmonės vengdavo, nes, kaip pasakojama, vakarais ir nakčia ten vaidendavosi. Panašių gydomųjų galių turįs ir Žiupos šaltinis, esantis apie 2 km į pietus nuo Stakliškių.

17 pav. Akmuo Užkeikta merga Intuponių kapinėse (Stakliškių sen.). 2004 m.

Nenuostabu, kad Stakliškių apylinkėse, kuriose dar XIX a. pradžioje veikė gydykla, prie Verknės, Guostės, Alšios, Obelties upelių ir šiuo metu yra 10 mineralinių šaltinių, turinčių gydomųjų savybių. XVIII a. pradėjo garsėti Stakliškių mineralinio vandens šaltiniai. Stakliškių šaltinius XIX a. pradžioje ištyrė Vilniaus universiteto mokslininkai. Čia buvo pastatytos gydyklos, priklausiusios Muravjovams (čia užaugo ir savo žiauriais darbais pagarsėjęs Muravjovas-*Korikas*), kur veikė pirmasis Lietuvoje nedidelis

18 pav. Gaidžio akmuo Būdų kaime (Stakliškių sen.). 2004 m.

Stakliškių balneologinis kurortas. Stakliškių kurortas nesuklestėjo, o po 1857 m. gaisro visai sunyko.

Šie šaltiniai, be abejo, buvo žinomi ir priešistorėje čia gyvenusiems žmonėms. Apie Gojaus miške prie Obelties (netoli Baudėjų) esančius gydomųjų galių turinčius vandens šaltinius yra pasakojama daug padavimų. Vieni pasakojimai nurodo, kad pagirdyti šiuo vandeniu sergantys galvijai pagyja, kiti, kad, nusiprausus juo, pasveiksta akys, o dažnai prausiant sąnarius, jie nesopa.

Šventais laikomi ir kai kurie laukai. Vienas jų yra Grikapėdžio kaime (Jiezno sen.) netoli upelio. Čia, ryte pavaikščiojus po rasą, pasveikstama.

Išaiškinta priešistorė

Sukaupti senuosius laikus menantys duomenys įgalina pateikti trumpą Jiezno ir Stakliškių apylinkių priešistorės apybraižą.

Seniausi poledyninio laikotarpio žmonės, gyvenę panemuniuos prie brastų, buvo Svidrų kultūros žmonės, kurie medžiojo elnius prie jų migracijos kelių. Šie gyventojai plačiai klajojo po Rytų Pabaltijį ir palengva pasiliko gyventi didžiuliuose Šiaurės rytų Europos plotuose. Dalis Svidrų kultūros gyventojų pasiliko Lietuvos teritorijoje ir, keičiantis klimatui, adaptavosi prie naujų gamtinių sąlygų. Paleolito pabaigoje ir mezolito pradžioje, užaugus mūsų platumose miškams, pasikeitė gyventojų ūkis, sumažėjo medžiotojų migracijos teritorijos, o išplitus žvejybai, tapo sėslesni. Tuo metu gerokai pasikeitė darbo ir medžioklės įrankių gamybos technologija. Atsirado daug individualiai gamybinei veiklai būdingų įrankių: titnaginių kirvių, skobtų, sudedamųjų ašmenėlių, skirtų žeberklams, antgaliams, peiliams. Žmonės gaminosi iš sumedžiotų žvėrių kaulų ir ragų ginklus, darbo įrankius. Pagal technokompleksus, aptinkamus rytinėje Prienų rajono dalyje, čia mezolito laikmečiu gyveno Kundos ir Nemuno (Janislavicų) kultūrų gyventojai.

Neolitas – tai naujų technologijų įsisavinimo laikmetis. Naujos technologijos greitai padėjo padidinti gamybinio ūkio rentabilumą, o tai sąlygojo gyvulininkystės ir žemdirbystės plėtrą tuose rajonuose, kur jos nebuvo pakankamai efektyvios. Ankstyvojo neolito laikmečiu pasirodo keramika, įgalinusi pagerinti žmogaus mitybą bei buitį. Ankstyviausia keramika rytinėje Prienų rajono dalyje buvo Nemuno kultūros puodai, kurie buvo aptikti Nemuno upės pakrantėse. Nemuno ir Verknės upės buvo pagrindinės kelių arterijos, kuriomis vyko mainai ir ryšiai su kitomis bendruomenėmis. Todėl palei jas aptinkama daug gyvenviečių, kurios atspindi to meto gyvensenos ypatumus.

Viduriniojo neolito pabaigoje ir vėlyvojo neolito pradžioje prie Verknės upės pasirodo Rutulinių amforų kultūros gyventojai, kurių ekonominis pagrindas buvo naminių gyvulių auginimas. Šios kultūros atstovai atsekami pagal paliktus įtveriamuosius keturkampio skersinio pjūvio šlifuotu paviršiumi titnaginius kirvius. Jie gyveno Verknės aukštupio ir vidurupio slėniuose, augindami gyvulius ir bendraudami su vietiniais Nemuno ir Narvos kultūrų gyventojais. Kiek vėliau čia pasirodo judrūs, gal ir karingi, mainais besiverčiantys Virvelinės keramikos kultūros žmonės, kurie panemunių trumpalaikėse gyvenvietėse paliko save identifikuojančią keramiką, darbo įrankius bei ginklus. Iš šio laikotarpio Pelekonių kaimo teritorijoje yra aptikta trikampių strėlės antgalių, Virvelinės

keramikos kultūrai būdingos keramikos, puoštos virvučių įspaudais, o Stakliškių apylinkėje – laivinių kovos kirvių.

Bronzos amžiaus paminklų nedaug. Gyventojų ūkis keitėsi. Šiuo laikmečiu išaugusi kailinių žvėrių medžioklė, ką patvirtina paleoosteologiniai tyrimai, rodo, kad kailiai tapo paklausia preke, mainantis į metalo ar titnago dirbinius. Bronzinių dirbinių mūsų aptariamoje teritorijoje žinoma tik iš Baudėjų lobio, o arčiausiai jų aptikta kitoje Nemuno pusėje – Prienlaukio apardytame griautiniame kapinyne bei Alytaus miesto ribose. Vėlyvajame bronzos ir ankstyvajame geležies amžiuje mūsų aptariamoje teritorijoje išplinta Brūkšniuotosios keramikos kultūra. Pasirodo ankstyvieji piliakalniai ir atviro tipo gyvenvietės netoli piliakalnių. Tokiu pavyzdžiu gali būti Pieštuvėnų piliakalnis. Visi piliakalniai daugiau ar mažiau buvo įtvirtinti, o tai reiškia, kad būta įtemptų santykių tarp atskirų bendruomenių ar jų grupių. Piliakalniai buvo skirti maisto, metalo, gyvulių, pašaro ir kitam turtui apsaugoti. Kartu jie buvo bendruomenės administraciniai ir dvasiniai centrai. Vykstant socialinei diferenciacijai, iškyla bendruomenių ir karo vadų luomas. Piliakalnių medžiaga rodo, kad tuo metu vyko rimti pokyčiai ekonomikoje. Prieš tai vyravusią sėsliąją gyvulininkystę pamažu ima keisti žemdirbystė. Gausūs akmeniniai kirviai rodo, kad buvo plačiai kertami miškai ir įdirbama žemė, plito lydiminė žemdirbystė, kiaulių, galvijų, avių, ožkų ir arklių auginimas. Trūkstant metalo, plačiai buvo naudojami akmeniniai, kauliniai ir raginiai dirbiniai. Bendruomeninė teritorija su gamybinės ir gavybinės paskirties objektais buvo labai saugomi.

Ryškesni pokyčiai žmonių gyvensenoje atsiranda romėniškajame laikotarpyje, arba senajame geležies amžiuje. Visoje Lietuvos teritorijoje plinta geležies metalurgija, ypač Brūkšniuotosios keramikos kultūros areale. Tyrinėtuose piliakalniuose arba šalia jų aptinkama šlako, gargažių, kurios rodo, kad vietoje išmokta išgauti geležį. Žmonės pradėjo gaminti geležinius kaltus, peilius-dalgelius, žirkles, ylas, pentinius siauraašmenius kirvius. Tai leido sparčiau vystyti lydyminę žemdirbystę, plėtoti gyvulininkystę; geležiniai darbo įrankiai leido plėsti laukus, spėriau kurti naujas gyvenvietes. Plėtojantis prekybai su Vielbarko, Pševorsko kultūromis, daugėja spalvotųjų metalų ir iš jų gaminamų papuošalų, išmokstama gaminti emaliuotus dirbinius, kurie aptikti Medžionių kapinyne. Prienų rajono rytinė teritorija tuo metu patenka į plokštinių kapinynų sritį, kuri kartu su ankstyvąja Rytų pilkapių kultūra egzistavo tuo pačiu metu ir toje pat teritorijoje. Tą situaciją ryškiai parodo Medžionių plokštinio kapinyno tyrimų medžiaga.

Tautų kraustymosi laikmečiu – V–VIII a. – šalia didesnių piliakalnių pasirodo miniatiūrinių, skirtų nedidelės bendruomenės gynybai pavojaus metu. Prie tokių piliakalnių, kuriuose aptinkama grublėtosios keramikos, galima priskirti Paukščių, Lepelionių, Noreikiškių ir kt. piliakalnius. Šiuo laikotarpiu įsivyrauja ariamoji žemdirbystė, nereguliarus dvilaukis, aptinkami arklai su kastuvėlio ar irklo formos noragais, pjautuvai su žemyn lenktu smaigaliu, plėtojasi gyvulininkystė, ypač stambiųjų raguočių auginimas, įvairūs amatai – kalvystė, spalvotoji ir juodoji metalurgija (prie piliakalnių aptinkama gargažių ir šlako), medžio apdirbimas (išplinta rentininė statyba), audimas.

To meto pilkapių palaidojimuose plinta deginimo papročiai, o VI a. jis mūsų aptariamoje teritorijoje tapo vyraujančiu. Pilkapiuose nuo VII a. sampilą

Lepelionių piliakalnis iš vakarų ir rytų pusės.
2005 m. A. Petrašiūno nuotraukos

Pelekonių I piliakalnis. 1983 03 08

Pelekonių II piliakalnis. 2004 m. A. Petrašiūno nuotraukos

ar mirusiųjų laidojimo arealą juosiantį akmenų vainiką keičia griovys(iai). Taip vizualiai lengviau galima nustatyti ankstyvesnius – III–VI ir vėlyvesnius – VIII–XII a. pilkapius. Prie ankstyvesniam laikotarpiui priklausančių pilkapynų mūsų aptariamoje teritorijoje galima priskirti Gerulių pilkapius.

To meto visuomenėje telkėsi kariaunų būriai, kuriuos išlaikė bendruomenė, gentims vadovavo kunigaikščiai, pradėjo formuotis genčių sąjungos, įsigalėti paprotinė teisė.

Vėlyvajame geležies amžiuje, arba vikingų laikotarpiu (IX–XI a.), mūsų aptariamoje teritorijoje piliakalnių įtvirtinimai išsiplečia: paaukštėja ir padaugėja pylimų, pagilėja grioviai, pylimuose atsiranda mediniai įtvirtinimai, ant jų aptvarai, išauga medinės pilaitės. Prie pilaičių atsiranda priešpiliai, piliakalnių papėdėse išauga didesnės gyvenvietės. Prie tokių galima būtų priskirti Pelekonių III, IV, Stakliškių I ir II, Gerulių, Noreikiškių ir kt. piliakalnius.

Mirusieji ir toliau buvo laidojami deginti pilkapiuose, kartais degintas mirusiojo kapas įrengiamas sampile, iškasus duobutę. Mirusiesiems įkapių buvo dedama nedaug, paprastai tik ginklų, darbo įrankių, rečiau papuošalų. Kartu būna palaidoti ir žirgai, dažniausiai po sampilo pagrindu.

Gyventojai plėtojo ariamąją žemdirbystę, augino žirgus, stambiuosius ir smulkiuosius raguočius. Prie piliakalnių ar šalia jų esančių gyvenviečių teritorijoje amatininkai geležį iš pelkių rūdos lydydavo krosnelėse-rudnelėse. Kalviai naudojo sudėtingą technologiją (dirbinių įanglinimą, geležčių ir ašmenų suvirinimą), juvelyrai gamino daug dirbinių iš bronzos, sidabro, juos įmantriai ornamentuodavo. Puodžiai pradėjo žiesti puodus, nors dar daug jų buvo gaminama lipdant rankomis. Pirkliai pradėjo naudoti svarstykles ir svorelius.

Augant ir plečiantis žemdirbystei, gyvulininkystei, didėjo ariamų plotų ir pievų plotai. Bendruomenės jau galėjo išlaikyti kariauną, ją aprūpinti ginklais. Šiuo metu išryškėja socialinė diferenciacija, atsiranda kaip karo grobis vergai, iškyla karo ir genčių sąjungų vadai.

Vikingų laikotarpio pabaigoje jau susidarė sąlygos valstybei atsirasti. XII a. pab. sustiprėjo kaimyninių valstybių puolimai į baltų genčių teritorijas, o tai skatino genčių sąjungas vienytis. Susijungus kelioms teritorinėms bendruomenėms, formavosi valsčiai. Valsčių ekonominiu pagrindu buvo žemdirbystė, plėtojama paveldimos privatinės nuosavybės pagrindu. Kartu valsčiuose formavosi kariauna, dažniausiai iš žemės nepaveldėjusių jaunesnių sūnų. Ši kariauna tapo būtina diduomenei, primetant savo ekonomines sąlygas kitiems valsčiams, prievartiniam duoklių rinkimui. Keletas valsčių sudarė žemę. Lietuvių genčių teritorijoje iš istorinių šaltinių žinomos Nalšios, Deltuvos, Neries ir Lietuvos žemės. Rytinė Prienų teritorija įėjo į Pietų Lietuvos vėlyvųjų degintinių kapinynų teritoriją ir buvo besiformuojančios Lietuvos žemės teritorijoje (plačiąja prasme), netoli besiformuojančių jotvingių genčių.

Literatūra

1. Gloger Z. Osady nad Niemnem i na Podlasiu z czasów użytku krzemienia, *Wiadomości Archeologiczne*, 1873, t. 1, p. 97–123; Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928; Rimantienė R. Akmens amžiaus paminklai, *Lietuvos TSR Archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, p. 5–83.

2. Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928, p. 231.
3. Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos...*, p. 192.
4. Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos...*, p. 127, 268.
5. Puzinas J. Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys, *Rinktiniai raštai*, Chicago, 1983, p. 52, pav. 10:2.
6. Grigalavičienė E. *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius, 1995, p. 178.
7. Antanavičius J. Medžionių, Prienų raj., pavieniai kapai, *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, Vilnius, 1970, p. 44–45; Antanavičius J. Medžionių (Prienų raj.) kapai, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 130–140.
8. Tautavičius A., Grigalavičienė E. Piliakalniai ir jų radiniai, *Lietuvos TSR Archeologijos atlasas*, Vilnius, 1975, t. 2, p. 5–25.
9. Daugudis V., Merkevičius A., Tautavičius A. Paminklų sąrašas, *Lietuvos TSR Archeologijos atlasas*, Vilnius, 1975, p. 26–195.
10. Zabiela G. Pelekonių piliakalnio I (Prienų raj.) tyrinėjimai 1988 m., *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*, Vilnius, 1990, p. 36–37.
11. *Lietuvos istorija* (ats. red. A. Girininkas), Vilnius, 2005, t. 1; *Lietuvos istorija* (ats. red. G. Zabiela), Vilnius, 2007, t. 2.
12. *Lietuvos TSR atlasas*, Maskva, 1981, p. 54–55.
13. Daugnora L., Girininkas A. Šiaurės elnių keliai ir jų paplitimas Lietuvoje vėlyvajame paleolite, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2005, t. 29, p. 119–132.
14. Вознячук Л. Н., Вальчик М. А. *Морфология, строение и история развития долины Немана в неоплейстоцене и голоцене*, Минск, 1978, с. 156–157.
15. Daugnora L., Girininkas A. Šiaurės elnių..., p. 128.
16. Zabiela G. Pelekonių piliakalnio I..., p. 37.
17. Brazaitis Dž., Piličiauskas G. Gludinti titnaginiai kirviai Lietuvoje, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2005, t. 29, p. 99.
18. Puzinas J. Naujausių proistorinių..., p. 52.
19. Puzinas J. Naujausių proistorinių ..., p. 65, 67.
20. Antanavičius J. Medžionių, Prienų raj., pavieniai..., p. 44–45.
21. Merkevičius A. Prienų rajono archeologijos paminklų žvalgymas, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988–1989 metais*, Vilnius, 1990, p. 196–198.
22. Baubonis Z., Zabiela G. *Lietuvos piliakalniai. Atlasas*, Vilnius, 2004, t. 2, p. 250–251.
23. Zabiela G. Pelekonių piliakalnio I..., p. 37.
24. Ivanauskas E. Kapinynų ir gyvenviečių žvalgomieji tyrinėjimai Vidurio ir Rytų Lietuvoje, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 1998, p. 454.
25. Daugudis V. *Stakliškių lobis*, Vilnius, 1968, p. 3–8.
26. Gaerte W. Kriecht'ur in Altpreußen, *Altpreußen*, 1936, Heft 4, p. 179–182.

Mitologinės vietos Jiezno ir Stakliškių apylinkėse

Mindaugas Tamošiūnas, Tadas Šidiškis

Nors šiandien Lietuvoje įsitvirtinusi krikščionybė, daugelis tautiečių dar sėdėdami mokyklos suole išgirsta, kad mūsų šalis – bene paskutinis pagonybės atsisakęs kraštas visoje Europoje. Senosios baltų religijos apeigas šiandien atkurti bando tik pavieniai entuziastai, tačiau gamtoje, kurios ilgaamžiškumui neprilygsta mūsų trumpas gyvenimas, dar yra apstu su pagonybe sietinų objektų. Sakraline, mitologine reikšme pasižyminčios vietos didesnio tyrinėtojų dėmesio sulaukė XIX amžiuje.[1] Fiksuoti ne tik įvairių vietovių ir objektų pavadinimai, bet ir su jais susiję vietos gyventojų pasakojimai. Jiẽzno ir Stãkliškių krašte taip pat esama išskirtinių gamtos paminklų, kuriuos gaubia iš kartos į kartą perduodami padavimai. Tai įvairūs pagoniškojo baltų religinio gyvenimo liudininkai – alkakalniai, šventieji miškai (gojai), alkupiai, šventupiai, šaltiniai, savo dydžiu bei forma išsiskiriantys akmenys ir piliakalniai, kuriuos vietos gyventojai neretai mistifikuodavo, užmiršę jų pirminę paskirtį, patvirtinamą archeologinių kasinėjimų radiniais. Šių gamtos objektų gilią praeitį atskleidžia specifiniai pavadinimai, o išskirtinumą palaiko vietos gyventojų rodomas dėmesys ir pagarba[2]. Alkų tyrinėjimo prasmę ir jų pažinimo svarbą puikiai apibrėžė archeologas Vykintas Vaitkevičius, teigęs, kad *„šventvietės yra viena nuostabiausių priešistorinės Lietuvos realijų“*[3]. Nėra abejonių, kad istoriniai paminklai įgalina geriau pažinti mūsų protėvių gyvensenos esmę, suteikia stiprybės kuriant ateities Lietuvą ir puoselėjant krašto tradicijas.

Akmenys

Apie 300 metrų į pietryčius nuo Būdų (Stakliškių sen.) kaimo stovi mitologinis Gaidžio akmuo (Gaidžiaakmenis). Tai rusvos spalvos, apie 3,5 m ilgio, 2 m pločio ir 1,3 m aukščio laivo formos riedulys. Jo viršuje yra 1,2 m ilgio ir 0,7 m pločio įduba, kurioje susirenkantis vanduo vietos gyventojų laikytas stebuklingu, gydančiu nuo įvairių ligų. Dalia Jasionienė (gim. 1915 m.) iš Bùtkiškių kaimo teigė, kad apylinkėse apie akmenį sklisdavo įvairūs pasakojimai: *„Ant to akmenio gal koks gaidys rodydavosi.“*[4] Jo pavadinimas sietinas su *totemu* (senovės žmonių garbintu objektu) – gaidžiu. Tikėtina, kad jis mena ritualinius gaidžio aukojimus. Vėlesniais laikais šis akmuo išliko svarbiu vietos žmonių bendruomeniniame gyvenime – prie jo jaunimas linksmai leisdavo laisvalaikį, susirinkdavo švęsti šienapjūtės ar rugiapjūtės pradžios bei pabaigos[5].

XIX a. Stakliškių dvaras atiteko liūdnai pagarsėjusio Michailo Muravjovo, amžininkų vadinto „Koriku“, tėvui. Būsimasis lietuvių pasipriešinimo malšintojas čia augo, o vėliau leisdavo atostogas. 1935 m. Lietuvos žemės vardyno anketai duomenis pateikęs stakliškėnas Vincas Tulevičius pasakojo, kad prieš Muravjovus Stakliškių rūmus valdė kitas žiaurus dvarininkas, liepdavęs mušti jam neįtikusius baudžiauninkus, paguldytus

[1] Vaitkevičius V. *Alkai: baltų šventviečių studija*, Vilnius, 2003, p. 15.
[2] Tarasenka P. *Gimtoji senovė*, Šiauliai, 1925, p. 24.
[3] Vaitkevičius V. *Min. veik.*, p. 7.
[4] Vaitkevičius V. *Kai kurie Užuguosčio–Aukštadvario apylinkių senovės bruožai* (rankraštis), 1994, p. 24.
[5] Gaidžiaakmenis, *Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus archyvas*, 1981.

ant akmens. Iš čia kilęs Baudų akmens, stovėjusio dvaro teritorijoje, pavadinimas. 1906 m. sunykusių rūmų vietoje pastatyta medinė mokykla, tačiau minėtas akmuo tarpukario metais, nors ir apskaldytas, tebestovėjo dvarvietės centre[6]. Mitologinių objektų skaičiumi išsiskiria Noreĩkiškės (Stakliškių sen.). Paminėtinas prie Júodžio ežero stūksantis akmuo, vadinamas „Raganos kėde“, ir šiaurinėje kaimo dalyje, Pugačiauskų sodyboje esantis mitologinis Laumių kalnas – balų apsupta, apie 1 ha ploto smėlio kalva. Anot 1935 m. užrašytų pasakojimų, ant kalno vaidenosi mitologinės būtybės laumės, kurios čia sunešė daug didelių akmenų. Į pietryčius nuo objekto yra vadinamasis Raganų pečius, sukrautas iš trijų akmenų. Pasak Antano Pėdnyčios, iš tų akmenų raganos pastatė *pečių*, kuriame virdavo valgį, todėl žmonės bijojo jį išardyti[7]. Libertas Klimka teigia, kad šie akmenys turėjo paleoastronominę paskirtį. Mat jų orientacija pasukta ties 224 laipsnių kampu – per Jonines tai yra saulės tekėjimo azimutas[8]. Tokie objektai taip pat neretai aiškinti kaip vyras ir žmona, raganų paversti akmenimis[9]. V. Vaitkevičius mano, kad Lietuvoje yra ne mažiau kaip 500 šventųjų akmenų. Tai svarbi senosios baltų mitologijos ir religijos sudedamoji dalis, mat pagonių garbinami akmenys istoriniuose šaltiniuose minimi greta Perkūno bei šventų ąžuolų[10].

„Raganos kėdė“ Noreikiškių k. (Stakliškių sen.). 2020 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Jiezno ir Stakliškių apylinkėse tarpukario metais užfiksuota ir daugiau įdomių, galbūt mitologinę reikšmę turėjusių riedulių. Sabalìškėse (Stakliškių sen.) būta akmens, vadinto Vilko pėda. Bùntiškėse (Stakliškių sen.), Alšios upelyje matytas akmuo su ženklais. Vietiniai manė, kad jis užkeiktas. Dvarẽliškėse (Jiezno sen.) stovėjo Velnio akmuo, kurio paviršiuje matėsi žmogaus pėda. Kalbėta, kad iš jos kranklys gerdavo vandenį. Analogišką pavadinimą turėjęs akmuo stūksojo ir Antãveršio kaime (Stakliškių sen.), ant Gelionių kalnelio[11]. Išlikusioje Intuponių (Stakliškių sen.) alkavietėje taip pat galima išvysti akmenį, kurio viršuje esančioje įduboje renkasi vanduo, suvoktas kaip akmens kraujas, kuris,

[6] Stakliškės, *Lietuvos žemės vardyno anketa* (toliau – *LŽV*; lapai nenumeruoti).
[7] Noreikiškės, *Valstybės archeologijos komisijos medžiaga* (toliau – *VAK*), b. 72, l. 37–39.
[8] Klimka L. Mįslingieji astronominiai akmenys, *Lietuvos dangus*, Vilnius, 1995, p. 81.
[9] Vaitkevičius V. Žmonės, pavirtę akmenimis, *Liaudies kultūra*, 1996, nr. 2, p. 20–21.
[10] Vaitkevičius V. *Alkai...*, p. 69.
[11] Sabališkės, Buntiškės, Dvareliškės, Antaveršis, *LŽV*.

vietos gyventojų teigimu, suteikia jėgų ir gydo ligas. Pasak Ritos Balsevičiūtės, čia būta ir dydžiu išsiskiriančio Juodojo akmens, kurį sunaikino akmenskaldžiai. Pasakota, kad šioje vietoje švęstos vestuvės, o ant akmens šokdavo net šešios poros[12].

Alkakalniai ir piliakalniai

Piliakalniai nuo seno išsiskyrė ypatinga svarba bendruomenės gyvenime. Tai buvo savotiškas bendruomenės centras, įgalindavęs efektyviai gintis nuo priešininkų ten, kur stovėjo ir įvairių didžiūnų rezidencinės pilaitės. Anot V. Vaitkevičiaus, dalis jų turėjo ne tik praktinę, bet ir mitologinę ar religinę reikšmę[13]. Piliakalnis ar išraiškingų formų kalnelis – išskirtinė, todėl sykiu ir paslaptinga vieta. Būtent todėl pagoniškosios Lietuvos gyventojai alkus dažnai įrengdavo ant įvairių aukštumų. Archeologinius radinius interpretuojantys tyrinėtojai mano, kad šventvietės tapdavo susibūrimų vieta. Ant jų galėjo stovėti aukurai, čia vykdavo apeigos, aukojimai[14]. Nenuostabu, kad tokie objektai ir vėliau, krikščionybės laikais, išlikdavo puikiu mitologinių pasakojimų formavimo šaltiniu. 1935 m. Kiškėliškėse (Jiezno sen.) užfiksuotas Ragakalnis, Kíelionių (Stakliškių sen.) vakarinėje pusėje – Piliakalniuko ir Dovydo kalnai. Dalis aukštumų vadinti tiesiog piliakalniais – tokie objektai aptinkami Võšiškėse (Jiezno sen.), Pazélvės miške ir Viĩkininkuose (Stakliškių sen.), kur, anot vietinių, senovėje vykdavo aukojimai. Neretai pavadinimas sietas su ąžuolu – galingu, ilgaamžiu medžiu, kuriam senieji baltai teikė itin sakralią reikšmę. Lietuvos žemės vardyno anketoje minimas Ąžuolyno kalnas Žideikonysė, Ąžuolinio kalnas Pavíekšniuose (Jiezno sen.) ir nedidelis Pramiẽžių (Stakliškių sen.) kalnas, vadintas Ąžuoliuku. Krištãpiškėse (Stakliškių sen.) tarpukariu užfiksuotas Skarbakalnis (iš lenkų kalbos žodžio *skarb* – lobis, turtas), kuriame Napoleono žygio laikais esą užkastas auksas. Tragiška žymiojo Prancūzijos imperatoriaus karių lemtis bei tariamai paliktas jų auksas – gana dažnas motyvas Jiezno ir Stakliškių krašte. Akivaizdu, kad napoleonmetis paliko ryškią žymę šio regiono gyventojų atmintyje.

Senovės baltai šventvietes gerbė ir siejo su teigiamais potyriais. Kaip matyti iš tarpukariu užrašytų pasakojimų, dalis kadaise šventomis laikytų vietų vėliau tautosakoje tapo tokiomis, kurių reikėtų vengti, ypač nakties metu, mat tokiose vietose neretai tūnodavo nelabasis. Dažnas lietuvių mitologinės tautosakos leitmotyvas – velnias, klaidinantis žmones ir išvedantis juos iš kelio. 1936 m. Trečioniū kaimo (Stakliškių sen.) rytinėje pusėje užfiksuotas Pušynų kalnas. Pasak vietos gyventojo Prano Švedo, apie 1900 m. Kazys Dakinevičius šioje vietoje važiuodamas pamatė velnią, kuris buvo pasivertęs į ožiuką. Kai žmogus įsidėjo ožiuką į vežimą, arkliai nebeįstengė jo patraukti. K. Dakinevičius *„braukęs pirštais ožiukui per snukutį, lūpas ir sakęs: „Cibukas, cibukas“, – tada arkliams pasidarė lengviau. Ožiukas K. Dakinevičiui ėmė kirsti koja ir kartoti: „Leibukas, leibukas.“ Privažiavus kiemą, ožiukas iššoko ir pasakė: „Tavo laimė, kad arti kiemas, o jei būtų toliau, tai aš tave būčiau nuvežęs.“*[15]

Apie 100 m į šiaurės rytus nuo Stakliškių rytinio pakraščio ir senojo Stakliškių–Aukštãdvario kelio, kairiaja-

[12] Balsevičiūtė R. Atgijusi Intuponių akmenų šventykla, prieiga per internetą: *http://alkas.lt/2015/05/15/r-balseviciute-atgijusi-intuponiu-akmenu-sventykla/*

[13] Vaitkevičius V. *Alkai...*, p. 49.

[14] *Ten pat*, p. 29, 31.

[15] Trečionys, *LŽV*.

Ragakalnis Kiškeliškių k. (Jiezno sen.). 2020 m. A. Bartusevičiaus nuotr.

Vilkininkų piliakalnis (Stakliškių sen.), 2020 m. Šarūno Ašmanto nuotr.

Senasis kelias į Vilnių ties Triupio ąžuolais. 2021 m. A. Bartusevičiaus nuotr.

me Guostėlės upelio krante, yra kalnelis, vadinamas Rojaus krantu. Tai apvalios formos, apie 100 m ilgio ir kone tokio paties pločio kalvelė, iš trijų pusių juosiama Guostelės upelio[16]. Kitoje šio vandens telkinio pusėje yra Lygutės vietovė, kurioje žmonės nuo seno švęsdavo Jonines, rinkdavosi į vakarones. Iš Būdų ąžuolyno teka Tridupio (Triupio) upelis. 1935 m. vietinis eigulys Stasys Pauliukonis pasakojo, kad *„senovėje šioje vietoje stovėjo 3 kalnai, ant kiekvieno jų augo po ąžuolą. Dėl to šalia tekėjęs upelis gavęs Triupio vardą“*. Dešiniajame upelio krante yra nedidelė, apie 30 m^2 dydžio kalvelė, galbūt alkavietė. Pasakota, kad pro šią vietą vėlai vakare važiuojantys žmonės matydavo baltas šmėklas[17].

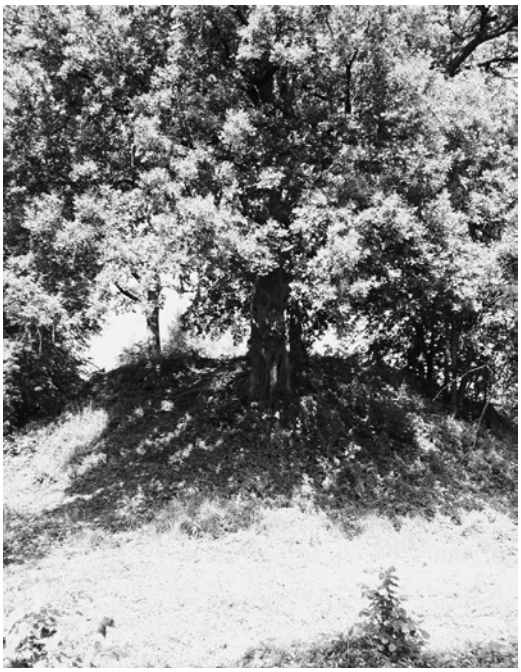

Gerulių piliakalnis (Stakliškių sen.). 2019 m. O. Gaidamavičiūtės nuotr.

Gõjaus miškė (Stakliškių sen.) yra Viestariškių kalnas, o pietiniame pakraštyje, Gerùlių kaime, – du piliakalniai. Apie vieną iš jų, vadinamą Zamkaus piliakalniu, sklido įvairios legendos. 1936 m. Stakliškių gyventoja Černienė laikraščio „Lietuvos ūkininkas“ žurnalistams pasakojo, kad senovėje ant šio piliakalnio turtingas ponas buvo pasistatęs nedidelę, bet labai puošnią bažnyčią ir prabangius rūmus, vadintus „Zamkava“. Valdytojas buvęs keistas ir žiaurus žmogus. Jis liepdavęs žmogui lipti į medį ir kukuoti, o tuomet jį nušaudavęs. Vieną rudens naktį šioje vietoje siautė baisi audra, kurios metu rūmai ir bažnyčia prasmego. Piliakalnyje liko tik labai gili skylė. Kalbėta, kad jeigu kas nors mesdavo į ją akmenį, girdėdavosi apačioje skambantis metalo garsas. Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai iškirto daug šioje vietoje augusių ąžuolų, kasinėjo piliakalnį ir esą užvertė minėtą skylę[18].

Piliakalnio pašonėje gyvenusiems baudžiauninkams Karsokams vaidendavosi labai graži, baltai apsirengusi panelė, prašiusi melstis už kalne gyvenusius žmones. Mastaltavičių dvaro, kurio savininkui seniau priklausė ir Zamkaus piliakalnis, baudžiauninkas Jesinskas taip pat pasakojo keistą nutikimą. Kartą jis praganė dvaro jaučius. Ieškodamas jų, piliakalnio pašonėje sutiko juodai apsirengusį ponaitį, kuris ragino eiti kartu ir liepė nesirūpinti dėl jaučių – ras juos gulinčius. Užlipęs ant piliakalnio, Jesinskas pamatė žėrinčią auksinių pinigų krūvą. Ponaitis paėmė nemažai aukso, padavė Jesinskui ir liepė eiti. Šis, nulipęs nuo kalno, rado gulinčius jaučius, o vėliau įsigijo žemės ir dvaro gyvulių nebeganė. Gončiūnų (Ganciūnų) kaime gyvenę Vislavičiai ir Jenčiauskai baudžiavos laikais statėsi gražias trobas, turėjo gerų gyvulių,

[16] 1961 m. A. Navaracko sudarytas archeologijos paminklo pasas, *Kultūros paveldo centro archyvas*.
[17] Guostelė, *LŽV*.
[18] Piliakalnis, apie kurį darėsi nuostabūs dalykai, *Lietuvos ūkininkas*, 1936, nr. 52, p. 9.

Surmiaus ežeras. Už jo matyti Bobų kalnas (piliakalnis). 2019 m. Onos Gaidamavičiūtės nuotr.

Bobų kalnas (piliakalnis). 2019 m. O. Gaidamavičiūtės nuotr.

rengdavosi gražiau nei kiti. Sakyta, kad turtus jiems esą neša didelė raudona rankovė, išnirdavusi iš to paties Zamkaus piliakalnio. Pinigų, žinoma, norėjo ir kiti, bet paslaptinga rankovė buvo dosni tik Vislavičiams ir Jenčiauskams. Kartą Mastaltavičių dvaro ekonomas pamatė šią būtybę, keliaujančią Gončiūnų kaimo link, ir raitas ėmė vytis ją, tačiau galiausiai rankovė pranyko. Dar vieną istoriją pasakojo Baudėjų kaimo panaktinis Kavaliauskas, ganęs dvaro arklius. Nakties metu iš kalno išbėgęs labai gražus baltas žirgas išvaikė Kavaliausko ganytus arklius. Ieškodamas jų, žmogus užlipo ant piliakalnio ir pamatė žėrintį raudoną kryžių, bet prie jo nesiartino, nusprendęs, kad pirmiausia reikia surasti pono arklius. Tai atlikęs, Kavaliauskas vėl užlipo ant kalno, tačiau kryžiaus neberado[19].

Dukurnonysė (Jiezno sen.), prie Surmiaŭs ežero yra Bobų kalnas. Pavadinimas sietinas su greta buvusio Babiagŭros dvaro vardu. Archeologai šį piliakalnį taip pat vadina Steponiškių, Vilkų (dėl žemės savininko Vilko) ir Paukščių vardais. 1935 m. Sobuvõs mokyklos mokytojas Povilas Senavaitis užrašė Igno Vilko

[19] *Ten pat.*

Paverknių (Ginkaus) piliakalnis. 2021 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

pasakojimą, kuriame minimas stabas: *„Seniau ant šio piliakalnio buvo pastatytas dievaitis. Jo vardas – Perkūnas. Rankoje jis turėjo raudoną ugninį obuolį, kuris reiškė jo galios ženklą. Šone buvo jo pagalbininkai.“*[20] Kalbėta, kad šis dievaitis senovėje garbintas žmonių, kurie ant kalno degindavo aukas. Archeologinių kasinėjimų metu rasta akmens anglių gabalų ir pelenų. Akivaizdžiai vėliau susiformavę neigiamos potekstės pasakojimai tradiciniai – kalbėta, kad ant kalno vaidenosi įvairios būtybės, juodi katinai, ugnys. Tikėta, kad čia kadaise gyveno karaliai, buvę puikūs rūmai ir *„užnešta bažnyčia“*[21]. Beje, istoriniuose šaltiniuose iš tiesų minimas Surminas, kurio vardas sutampa su piliakalnio pavadinimu[22]. „Prasmegusių“ rūmų ir bažnyčių leitmotyvas aptinkamas ir kitose Jiezno bei Stakliškių vietovėse. Su juo sietini kalneliai Liciškėnuose (Kiškių bažnyčia), Pieštuvėnuose (Bažnytėlė), Pranui Bernatoniui priklausiusiose žemėse Mediniškiuose (Velnio bažnyčia arba Prancūzkapis – manyta, kad ten palaidoti žuvę prancūzai), Sudvāriškėse (kalnas vadinasi Žiūronas) ir Navapòlyje (Koplytėlės kalnas). Kalbėta, kad čia seniau stovėjusi palivarko koplyčia[23].

Dar vienas legendomis apipintas piliakalnis stūkso Paverkniuosė. Šiandien šis kaimas priklauso Bìrštono seniūnijai, tačiau Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais buvo Jiezno valsčiaus dalis. Piliakalnis vadinamas Ginkaus vardu – tai ganėtinai dažna, šioms apylinkėms būdinga pavardė. Mitologiniuose pasakojimuose ji transformuota. Tarpukario metais kalbėta, kad kadaise čia stovėjo stipri, priešams neįveikiama karžygio Ginkliaus pilaitė. Nepajėgdami sugriauti tvirtovės, kryžiuočiai ėmėsi gudrybių. Jie pasiuntė šnipą, kuris apsimetė iš Mozūrijos pabėgusiu bajoru, prašančiu prieglobsčio. Šeimininkas svetingai priėmė bastūną, o pastarasis, gyvendamas pilyje, akylai stebėjo tvirtovėje verdantį gyvenimą, skaičiavo įgulos karius ir bandė pavergti gražuolės Ginkliaus dukters širdį. Ši neliko abejinga klastūnui ir papasakojo

[20] Dukurnonys, *LŽV*.
[21] Dukurnonys, *VAK*, b. 72, l. 74–75.
[22] Zabiela G. *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius, 1995, p. 170.
[23] Navapolis, *VAK*, b. 72, l. 67–68, 72; *LŽV*.

jam įvairias pilies paslaptis, atskleidė išstatomų sargybų vietas. Vieną naktį „svečias“ dingo ir netrukus sugrįžo kartu su ginkluotų bendrų kariniu daliniu. Pilis buvo sugriauta, o visi gynėjai iššudyti. Tarp jų – ir šeši Ginkliaus sūnūs. Matydama mirštančio tėvo agoniją, nevilties apimta dukra prisipažino išdavusi apsimetėliui pilies paslaptis. Sužinojęs tai, Ginklius pasielgė negailestingai, tardamas: *„Būk prakeikta, savo brolių ir tėvo žudike. Gyvensi pilies griuvėsiuose šimtmečius ir verksi tol, kol upės vaga pasisuks į kalną ir sugriaus tavo kalėjimą.“* Nuo to laiko užkeikta gražuolė verkė piliakalnio papėdėje, bet pakrypusi upės, kurią vietiniai ėmė vadinti Verknė, vaga pradėjo jį griauti, todėl merginos raudos nutilo[24]. Kovų su priešais motyvas atsispindi ir pasakojimuose apie Lepelionių (Stakliškių sen.) piliakalnį. Pasakota, kad senovėje karo metu čia žuvo žymus ir labai turtingas karžygys. Jo kariai kepurėmis sunešė žemes ir supylė jam kapą[25].

Sienakalnio šlaitas. 2019 m. O. Gaidamavičiūtės nuotr.

Į šiaurės rytus nuo Užùguosčio, rytinėje kelio Užùguostis–Nemaitónys pusėje, yra apie 350 m skersmens keiminė plokščiakalvė, vadinama Trikalniu (Aukštojà). Kalno viršuje – Jaruševičių sodyba, o vakariniame šlaite stūkso žvyrduobė, vadinama Velnio duobe. Aukštojos kaimo gyventojas Juozas Sadauskas (gim. 1923 m.) pasakojo, kad ši vieta vadinta Trikalniu, nes žmonėms kalnas atrodydavo tarsi turintis tris viršūnes. Jis sietas su laidojimo apeigomis – kadaise čia liepsnojo aukurai ir buvo deginami žmonės[26]. Archeologas Fiodoras Pokrovskis savo veikale taip pat mini, kad ant šio kalno deginti mirusieji[27]. Užuguosčio mokyklos mokytoja D. Sodaitienė, augusi gretimoje sodyboje, 1991 m. patvirtino, kad seni kaimo žmonės kalbėdavę, jog pagonys ant šio kalno kūrenę ugnį. Iš Būdų kaimo kilusi Ona Šalamskienė (gim. 1914 m.) teigė, kad *„ant Aukštojos kalno ir dieną, ir naktį degė laužas. Senesnieji sakę, kad velnias peklos ugnį kurstė, o jaunesnieji, kad ty būk tai auksas dega“*[28]. Pasak J. Sadausko, Užuguosčio katalikų bažnyčios šventoriaus tvora surėsta iš Aukštojos kalne rastų akmenų, galbūt naudotų pagoniškose apeigose. 1905 m. „Lietuvių laikraštyje“ publikuota žinutė patvirtina, kad ant šio kalno, anuomet vietinių vadinto Senakalniu, iš tiesų būta daug didelių akmenų[29].

1935 m. į šiaurės vakarus nuo Pieštuvėnų užfiksuotas pro Ąžuolijos mišką vingiavęs Pašaltupės upelis, įte-

[24] Baliūnas K. Jiezno istorijos puslapiai, *Sekmadienis*, 1939, nr. 49, p. 3.
[25] Lepelionys, *VAK*, b. 72, l. 8.
[26] Vaitkevičius V. *Kai kurie...*, p. 21.
[27] Покровский Ф. В. *Археологическая карта Виленской губернии*, Вильна, 1893, с. 125.
[28] Vaitkevičius V. *Kai kurie...*, p. 21.
[29] Gerulis L. Piliakalniai Stakliškių apskrity, *Lietuvių laikraštis*, 1905, nr. 27, p. 377.

Galų balos Trečionių k. (po melioracijos) (Stakliškių sen.) 2021 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

kantis į Pazelvės ežerą. Anot Pieštuvėnų mokyklos mokytojo Juozo Kerdoko surinktos medžiagos, šio upelio vakarinėje pusėje būta pylimėlių, kuriuose, manyta, buvęs paslėptas lobis[30]. 1905 m. leidinyje „Lietuvių laikraštis“ aprašyti Pieštuvėnų šile, netoli Alšiniňkų, išsidėstę pilkapiai, vadinti Vitoldo (Vytauto) kapais. L. Gerulio vardu pasirašęs autorius anuomet iškėlė prielaidą, kad ši vieta gali būti sietina su laikotarpiu, kai į Lietuvą plūdo Kryžiuočių ordino kariai, vyko atkaklūs mūšiai. Svarstyta, kad pavadinimas „Pieštuvėnai“ kilęs iš žodžio „peštis“, o senkapiuose palaidoti minėtų kautynių („peštynių“) metu žuvusių karių palaikai[31]. Sodžiaukos pievoje, kaimo vakarinėje pusėje, 3 m gylyje atrastas šulinio rentinys. 1935 m. Pieštuvėnų gyventojas Antanas Smalskas teigė, kad šioje vietoje randama plytų. Žmonės pasakodavo tradicinius padavimus – kadaise ten nugrimzdęs dvaras. Greta būta ir siūbuojančių liūnų supamos skylės, vadintos „akimi“, iš kurios sklido varpų skambesys[32].

Kitos šventvietės

Vandens telkiniai, ypač pelkės taip pat dažnai apaugdavo įvairiomis legendomis. 1935 m. Pikelionių mokytoja Lyda Peterytė užfiksavo Trečionių kaimo gyventojos Uršulės Jaskutėlienės pasakojimą apie netoliese šio kaimo buvusias 3 ha ploto Galų balas. Vietiniai kalbėdavo, kad čia vaidenasi. Anot pateikėjos, baudžiavos laikais Daminas Jaskutėlis nakčia ėjo per šias balas ir išvydo pulką žąsų, besiprausiančių ant ledo. Vėliau jam ėmė rodytis aukštas, žmogaus pavidalo stulpas, iš kurio krito kibirkštys. Išsigandęs žmogus suriko: *„Ar garbini Dievą?“* Jam buvo atsakyta: *„Ne.“* Išgirdęs tai, D. Jaskutėlis tarė: *„Kas netiki Dievu, lai Perkūnas trenkia.“* Kilo didelė vėtra, lūžinėjo šakos, girdėjosi skardus juokas[33]. Kryžiuočių kronikose minima, kad prūsai ir lietuviai rodė išskirtinę pagarbą tam tikriems vandens telkiniams, kuriuose nedrįso žvejoti, mėtydavo vaisius, įvairias aukas, manydami, kad nuo to priklauso

[30] Pieštuvėnai, *VAK*, b. 72, l. 42–44.
[31] Gerulis L. *Min. str.*, p. 377.
[32] Pieštuvėnai, *LŽV*.

Šventosios revas (dauba) Kukiškių k. (Jiezno sen.) 2021 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

jų likimas[34]. Antaveršio kaime esančiame Veršio ežere (tikėtina, kad pavadinimas – aliuzija į aukas dievybėms), anot liaudies padavimų, mitologinės būtybės laumės „vėlėdavo“ skalbinius. Kalbėta, kad Lielionysė (Stakliškių sen.) į Liẽliaus ežerą deivės Palielės garbei pagal papročius mėtytas vainikas. Niūresnė vieta užfiksuota Konstantinopolyje (kaimo žemės prijungtos prie Stakliškių). Nenuostabu, kad tai raistas „Čiortinė“. Kadaise manyta, jog čia vaikščioja velniai, kurie naktį klaidina prašalaičius. Daugiausiai pasakojimų išlikę apie prie Surmio piliakalnio esantį to paties pavadinimo ežerą. Tai 18 m gylio, 12 ha ploto vandens telkinys. Pasakota, kad čia pasirodydavo blogos dvasios, kurios dusino pro šoną ėjusį siuvėją. Išlikęs su šiuo objektu sietinas įdomus tautosakos padavimas, smerkiantis godumą. Anot legendų, ežero dugne yra turtų pilna skrynia, kuri senovėje stovėjo ant Surmio piliakalnio. Atklydęs žmogus galėjo užlipti ant viršūnės ir pasisemti po saują pinigų. Viena mergina sėmė ne vieną, o tris saujas. Tuo metu skrynios dangtis krisdamas nukirto godžios merginos rankas, turtai nugarmėjo į Surmio ežerą, o žmonės nebedrįso artintis prie skrynios ir traukti jos iš dugno[35].

Alkavietėmis neretai tapdavo šventais laikyti miškai ar tam tikri laukai. 250 m į vakarus nuo Grìkapėdžio kaimo (Jiezno sen.) yra Šventosios miškas, kurio plotas – apie 17 ha. Per šį mišką driekiasi Šventosios revas. 1935 m. vietinis gyventojas Ciprijonas Zablackas pasakojo: „*Miatiežiaus* [sukilimo] *metu ten kunigas laikydavo pamaldas, susirinkdavo apylinkės žmonės – dėl to Šventosios.*“ Lietuvos žemės vardyno anketoje taip pat minimas Šventosios kalnas, stovėjęs netoliese esančiose Kùkiškėse (Jiezno sen.)[36]. Minėtos vietovės, tikėtina, sietinos su kur kas senesniais laikais nei XIX a. sukilimai – pavadinimai rodo, kad miškas ir kalnas galėjo turėti sakralinę reikšmę pagonims. Pasak V. Vaitkevičiaus, tokiuose miškuose būdavo tam tikros išskirtinės vietos, šventvietės, kur aukota, kūrenta šventoji ugnis. Pagrindinėje šventvietės vietoje neretai stovėdavo didžiausias, seniausias miško

[33] Trečionys, *LŽV*.
[34] Vaitkevičius V. *Alkai...*, p. 134–135.
[35] Dukurnonys, *VAK*, b. 72, l. 74–75.
[36] Grikapėdis, Kukiškės, *LŽV*.

medis – ąžuolas, laikytas dievų buveine[37]. Į pietvakarius nuo Stakliškių, Verknės ir Obeltiēs tarpupyje, yra ąžuolynas, vadinamas Gojumi, kurio plotas siekia 800 hektarų. Etnologai nurodo, kad „Gojaus“ ir „Gojelių“ vardais dažnai vadinti lietuvių šventais laikyti miškai. Šiaurinėje aptariamo miško dalyje, Verknės girininkijos 24-ajame kvartale, auga apie 400 metų amžiaus gamtos paminklas – didysis Gojaus ąžuolas. Jo aukštis – apie 40 m, o skersmuo – beveik 7 m. Neramiais laikais miškas suteikdavo prieglobstį besislapstantiems žmonėms. Rytiniame Gojaus pakraštyje, prie buvusio Baudėjos dvaro, yra vadinamosios Šviediškės. Kalbėta, kad per Švedijos ir Rusijos karą toje vietoje švedas, norėdamas pavyti merginą, jojo per raistą ir nuskendo. Mitologinę reikšmę turėjusių akmenų miške neaptikta, tačiau pietrytiniame pakraštyje yra pilkapiai[38]. Gojaus miško svarbą senovės baltams galima pagrįsti ir siejant jį su greta esančiais Gerulių piliakalniais[39].

[37] Vaitkevičius V. *Alkai*..., p. 56–57.
[38] Baudėjos dvaras, *VAK*, b. 72, l. 4.
[39] Vaitkevičius V. *Alkai*..., p. 62.

Jiezno grafystė – didikų Pacų tėvonija

Mindaugas Tamošiūnas

Apie kadaise garsėjusią Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų Pacų šeimos rezidenciją Jieznė teprimena įspūdinga barokinių formų bažnyčia ir keletas informacinių ženklų šalia dviejų išlikusių, ne kartą perstatinėtų ir todėl puošnumą praradusių rūmų korpusų. Miesto vardas pirmą kartą paminėtas 1492 m. istoriniuose šaltiniuose. Tuometiniam Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Aleksandrui Jogailaičiui priklausęs dvaras buvo svarbios Darsūniškio pilies sudedamoji dalis. XVI a. pr. valdovas Jiēzną užrašė žmonai, iš Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės kilusiai Elenai, kuri netrukus už ištikimą tarnybą dovanojo šias valdas savo dvariškiui Motiejui Mikitiničiui Holovčinskiui. Šio rusėnų kilmės kunigaikščio ir jo palikuonių valdymo metais ėmė formuotis miestas. Kadangi pirmieji Holovčinskiai buvo stačiatikiai, tikėtina, kad Jiezne galėjo funkcionuoti nedidelė šios religijos išpažinėjų šventovė, tačiau konkrečių duomenų apie ją nėra[1].

Itin reikšmingi pokyčiai Jiezne vyko XVI a. pabaigoje. 1581 m. Sčastnas Holovčinskis 33 žmonėms dovanojo laisvę ir paskyrė jiems 30 margų (apie 21 hektarą) žemės. Sykiu įkurta vietos evangelikų reformatų (kalvinų) bažnyčia[2]. 1599 m. gyvenvietei suteikta prekybinė privilegija, tad atsirado ir prekyvietės užuomazgos[3]. Taigi Jiēznas anuomet turėjo įprastų kuriamo miesto požymių – gatvių, bažnyčių, žemvaldžių rūmus ir 1,5 hektaro ploto turgaus aikštę, kuri šiandien yra praradusi savo originalią formą (iš dalies užstatyta namais). Manoma, kad netoliese turgavietės stūksoję Jiēzno rūmai tuo metu jau buvo mūriniai. Tą įrodo išlikusio kairiojo rūmų korpuso (galerijos) rūsių gotikinis suplanavimas, sienos ir nutašyti skliautai. Atkasus Jiezno pilies kairiojo bokšto pamatus, pasirodė panaši į Vilniaus gynybinės sienos mūrijimo technika, baltiškasis mūras, tarp akmenų tvarkingai sumūrytos plytos. Apatiniame kampe – kalkių skiedinio grindinys. Ekspertai pabrėžia, kad tai yra XV–XVI a. statybos darbus rodantys požymiai. Todėl išlikusį Jiezno rūmų dešiniojo sparno galinį paviljoną tvarkantis ir Pacų dinastijos istoriją kaip savo giminės praeitį išmanantis jiezniškis Vytautas Gusas yra įsitikinęs, kad mūrinė pilis Jiezne stovėjo dar Holovčinskių valdymo laikais[4].

Jiēzno dvaras ir jo žemės driekėsi per plačias apylinkes. 1584 m. istoriniuose šaltiniuose užfiksuota, kad kunigaikštis S. Holovčinskis ištikimam pavaldiniui Stanislovui Krivkovskiui dovanojo šio dvaro dalį – Puřvininkus (Krúonio sen.)[5]. Dosnus kunigaikštis tais pačiais metais kitam tarnautojui – Valentinui Piacevskiui – padovanojo Sobuvõs dvarą su Vilūnų kaimu (Kruonio sen.) ir 300 kapų grašių už pavyzdingą tarnybą. Tas pats asmuo iki tol keliolika metų valdė Kurmiškių dvarą[6]. Ištikimi didikų patikėtiniai tapdavo stambiais žemvaldžiais. Štai Vaitiekus Volskis iš Sčastno

[1] Oksas J. *Jiezno istorijos bruožai*, Vilnius, 2014, p. 11–15.
[2] Kuzmickas V. Jiezno parapija ir Pacų dvaro agonija: Mykolas Pacas, *Jiezno parapijos žinios*, 2010, Nr. 3, p. 4.
[3] Miškinis A. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2002, kn. 1, p. 330.
[4] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.
[5] Kauno žemės teismo 1583–1584 m. aktų knyga, l. 254v–257r, prieiga per internetą http://www.teismuknygos.mb.vu.lt/kolekcija/VUB01_000722704.
[6] *Ten pat*, l. 387r–390r.

ir pastarojo tėvo Jaroslavo Holovčinskių buvo gavęs Jiezno dvarui priklausiusias Matiejevo ir Nečiajevo valdas (vietovės nelokalizuotos, pavadinimai neišlikę) ir Lapainiõs kaimą (Kruonio sen.). 1581 m. bendras V. Volskiui kunigaikščių dovanotos žemės plotas siekė net 31 valaką (apie 650 ha). Už tai Holovčinskių patikėtinis įsipareigojo pristatyti tris raitelius su žirgais karo tarnybai[7]. Be abejo, netrūko ir ginčų, senų kaip žmogaus padermė. 1584 m. S. Holovčinskio tarnautojas Zacharijus Fedorovičius Kauno žemės teismui tvirtino, kad gretimo Jakniškių (Jiezno sen.) dvaro pavaldiniai Povilas ir Stasys Milevičiai su pagalbininkais užpuolė Jiezno dvarui priklausančio Vilūnų kaimo sklypus, pasisavino 20 senų avių ir netgi išsivarė „belaisvius“ – kunigaikščio pavaldinius Lukevičių ir Lavniką[8]. 1589 m. tas pats Fedorovičius vėl ieškojo teisybės pavieto centre, tikindamas, kad Motiejus Zapolskis su sūnumi ir jo pavaldiniais užgrobė kitą Jiezno dvaro sklypą, vadintą Nendrynais, ilgai valdytą Jiezno krašto bajoro Stepono Aleksiejevičiaus. Nenaudėliai esą išvogė medieną, išvijo ilgametį valdytoją, o pačius Nendrynus neteisėtai prijungė prie Jakniškių dvaro[9].

Lietuvoje suvešėję protestantizmo daigai XVII a. buvo išrauti – krašte vėl įsivyravo katalikybė. Jiezne šis pokytis sutapo su Holovčinskių valdymo pabaiga. Už turtingo didiko Kristupo Kiškos ištekėjusi Regina Holovčinskaitė 1633 m. pardavė Jiezno dvarą LDK iždininkui Steponui Pacui. Pastarasis neteko tėvo Mikalojaus būdamas vos aštuonerių. Jis nuosekliai siekė išsilavinimo, o vėliau – ir reikšmingų valstybinių tarnybų. Anuomet jungtinę Lietuvos ir Lenkijos valstybę valdžiusios Vazų dinastijos atstovai palankiai žiūrėjo į S. Pacą. Pasak Jiezno istoriją tyrinėjusio Jurgio Okso, Zigmantas Vaza suteikė našlaičiui 200 auksinų metinę pašalpą. Pakeliavęs po Vokietiją ir Italiją, S. Pacas grįžo į gimtinę ir netrukus tapo karaliaus sekretoriumi, o nuo 1615 m. ištikimai ėjo LDK raštininko pareigas. Naujasis Jiezno savininkas buvo palankiai vertinamas ir Z. Vazos įpėdinio Vladislovo – lydėjo karalaitį kelionės po Vakarų Europą metu, o vėliau ne vieną kartą iškilmingai priėmė karūnuotą valdovą savo dvare Lietuvoje[10]. Vieno iš karališkųjų vizitų metu V. Vaza leido laiką medžiodamas Birštono girioje[11]. Tikėtina, kad karalius užsuko ir į netoliese esantį Jiezno dvarą, šitaip pagerbdamas ištikimą pavaldinį. S. Pacas sukaupė didelius turtus: be Jiezno, jam priklausė Gardino ir Brastos apylinkių dvarai, rūmai Váršuvoje, mūriniai namai Kaunė ir Vilniuje bei po vedybų su Ona Marcibele Rudaminaite-Dusetiške įgytos Dùsetos, Dauspuda, Jonavà. Jam buvo patikėtos Prienų, Birštono ir kitų karališkųjų dvarų seniūno pareigos, teikusios papildomų pajamų. S. Paco rūpinimąsi gimtine puikiai atspindi toks faktas: 1634 m. įkeitęs savo valdas, Jiezno savininkas paėmė daugiau nei 150 000 auksinų kreditą, kad galėtų sumokėti algas iš karo su maskvėnais grįžtantiems kariams[12]. Šiandien būtų sunku įsivaizduoti valstybės veikėją, savo asmeninėmis lėšomis kamšantį valstybės biudžeto spragas.

S. Pacas buvo labai išsilavinęs žmogus ir uolus katalikas. Anot isto-

[7] Kauno žemės teismo 1581–1583 m. aktų knyga, l. 113r–115v, prieiga per internetą http://www.teismuknygos.mb.vu.lt/kolekcija/VUB01_000331810.

[8] Kauno žemės teismo 1583–1584 m. aktų knyga..., l. 459r.

[9] Kauno žemės teismo 1588–1590 m. aktų knyga, l. 322v–323r, prieiga per internetą http://www.teismuknygos.mb.vu.lt/kolekcija/VUB01_000577789.

[10] Oksas J. *Min. veik.*, p. 18–20.

[11] Ragauskienė R. *Karališkojo Birštono praeitis: istorinė raida iki XIX a.*, Vilnius, 2004, p. 107.

[12] Oksas J. *Min. veik.*, p. 18–20.

rikės Raimondos Ragauskienės, kartu su žmona Ona jis *„nusipelnė viso Panemunio regiono religinio gyvenimo atgaivinimui“*[13]. Be Vilniaus šv. Teresės bažnyčios statybos finansavimo, didikas fundavo sostinės Šv. Juozapo karmeličių bažnyčią ir vienuolyną, Birštono bažnyčią, rūpinosi katalikiškų apeigų įtvirtinimu Jiezne. Istorikas Mindaugas Paknys iškėlė S. Pacą dėl inovatyvaus požiūrio į meną ir modernių architektūrinių formų suteikimo statomoms šventovėms[14]. Neabejotina, kad puikų meninį skonį nulėmė jo kelionės po Vakarų Europą. Įtakingu LDK pareigūnu – *pakancleriu* (didžiojo kanclerio pavaduotoju) – tapęs didikas Jiezno dvarą pavertė ištaigingais rūmais[15]. Tačiau šiai prielaidai patvirtinti trūksta rašytinių šaltinių. Sunykusios rezidencijos vietoje sovietmečiu rastas veikiausiai S. Paco užsakymu 1639 m. pagamintas glazūruotas krosnies koklis, kurį puošia Pacų giminės herbas „Lelija“ (lenk. „*Gozdawa*“) ir augaliniai motyvai[16]. Steponas įsipareigojo Jiezne pastatyti naują mūrinę bažnyčią, bet nespėjo to padaryti. Sumanymą jo paskutine valia turėjo įgyvendinti palikuonys. Patyręs apopleksijos priepuolį (insultą) ir paskutiniais gyvenimo mėnesiais kentęs nuo paralyžiaus, S. Pacas nebegalėjo net pasirašyti dokumentų. Jo kančios nutrūko 1640 m., o kūnas atgulė į Aušros vartų pašonėje stovinčios Šv. Teresės bažnyčios kriptą[17].

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleris Steponas Pacas (1587–1640). XVII a. Aut. nežinomas. Vilanovo rūmų muziejus (Lenkija)

Po tėvų mirties Jiezną paveldėjo vyriausias sūnus Stanislovas, Prienų seniūnas, tačiau 1643 m. su šiuo pasauliu netikėtai atsisveikino ir jis. Jo broliui Kristupui Zigmantui Pacui teko nutraukti mokslus užsienyje ir grįžti į Lietuvą. Išsilavinimu jis nenusileido tėvui. Jaunystėje didikas mokėsi Krókuvoje (Lenkija), Pādujoje, Perùdžoje (Italija), Gracè (Austrija), Leȋdene (Olandija), lankėsi kituose kraštuose[18]. Tėvo valia Kristupas buvo auklėjamas LDK didžiojo kanclerio Alberto Stanislovo Radvilos dvare. Būtent šis įtakingas globėjas suteikė galimybę iškilti jaunajam Pacui[19]. Jis sparčiai kopė karjeros laiptais, o būdamas 37-erių perėmė svarbiausią krašte Lietuvos didžiojo kanclerio pareigybę. Kaip ir dauguma kitų įtakingiausių asmenybių, K. Z. Pacas istorikų

[13] Ragauskienė R. *Min. veik.*, p. 193.
[14] Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, Vilnius, 2013, p. 46.
[15] Oksas J. *Min. veik.*, p. 20.
[16] Adomonis T., Čerbulėnas K. *Lietuvos TSR dailės ir architektūros istorija*, Vilnius, 1987, p. 285–286.
[17] Oksas J. *Min. veik.*, p. 19; Ragauskienė R. *Min. veik.*, p. 107–108.
[18] Czyz A. S. Urna su Klaros Izabelės de Mailly Lascaris-Pacienės širdimi, *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija*, Vilnius, 2014, p. 269.
[19] Uzorka M. *Kancleris Kristupas Zigmantas Pacas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės užsienio bei vidaus politikos formavimas* (Vilniaus universiteto istorijos magistro baigiamasis darbas), 2009, p. 11.

vertinamas nevienodai. Lenkų tyrinėtojų darbuose šis asmuo dažniausiai sulaukia neigiamo apibūdinimo: esą jis buvo godus savanaudis, karjeristas, egoistiškas garbėtroška, neturėjęs ryžto įgyvendinti politinių planų, išsiskyręs *„skandalingu charakteriu“*[20]. Istorikė Vaida Kamuntavičienė į šiuos kategoriškus teiginius žvelgė skeptiškai, pabrėždama K. Z. Paco aktyvią laikyseną ginant LDK savarankiškumą ir cituodama jo amžininko Fransua Daleirako (*Francois Dalairac*) išvadą, kad Jiezno savininkas asmeniniais gebėjimais ir įtaka valstybės Senate, *„kol buvo gyvas, neturėjo sau lygių“*[21]. Ne mažiau palankiai K. Z. Pacą vertino ir artimas jo bendradarbis bei šeimos draugas Steponas Pranciškus Medekša, manęs, kad kancleris buvo *„geriausias protas“* ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijos karalystėje[22].

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didysis kancleris Kristupas Zigmantas Pacas (1621–1684). 1659 m. Aut. Johanas Frankas (Johann Franck)

XVII a. antroji pusė – itin neramūs laikai. Lietuva ir Lenkija atsidūrė savotiškoje kryžminėje ugnyje ir prarado iniciatyvą tarptautinių santykių arenoje. Į kraštą plūdo ir be gailesčio plėšikavo Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės bei Švedijos kariuomenės. Jiezno dvaras taip pat buvo apiplėštas ir suniokotas. 1655 m. K. Z. Pacas buvo priverstas palikti savo valdas, nes viskas, anot jo, buvo sudeginta[23]. 1651 m. jis kartu su rinktiniais Lietuvos raiteliais husarais malšino Bogdano Chmelnickio vadovaujamų Ukrainos kazokų, maištavusių prieš Abiejų Tautų Respublikos valdžią, sukilimą, tačiau tikrieji Paco talentai atsiskleidė ne karinėje, o politinėje veikloje. 1654 m. vedęs įtakingą tuometinio Abiejų Tautų Respublikos valdovo Jono Kazimiero Vazos dvaro damą, prancūzaitę Klarą Izabelę de Meji Laskaris (*Clara Isabella de Mailly Lascaris*), K. Z. Pacas netrukus įgijo valdovo pasitikėjimą. Jiezno savininkui teko rūpintis okupacinių pajėgų išvijimu, pakrikusios valstybės vidaus tvarka, o 1660 m. derėtis su švedais pasirašant Lietuvai palankią Olivos taikos sutartį. Jo giminaitis Mykolas Kazimieras Pacas ėjo didžiojo Lietuvos etmono ir Vilniaus vaivados pareigas, o brolis Mikalojus kiek vėliau tapo Vilniaus vyskupu. Pacai faktiškai valdė Lietuvą. Sosto atsisakiusį J. K. Vazą netrukus pakeitė Mykolas Kaributas Višnioveckis, tačiau

[20] Kamuntavičienė V. Lietuvos samprata Kristupo Zigmanto Paco laiškuose, *Darbai ir dienos*, 2005, Nr. 44, p. 167.
[21] *Ten pat*.
[22] Oksas J. *Min. veik.*, p. 25–26.
[23] Kamuntavičienė V. LDK kanclerio Kristupo Zigmanto Paco santykis su Lenkijos ir Lietuvos valstybės valdovais ir jų dvarais, *Lietuvos istorijos metraštis. 1998 metai*, Vilnius, 1999, p. 27.

LDK kanclerio padėtis nesvyravo. Sumaniai manipuliuodamas naujuoju valdovu, K. Z. Pacas pasiekė įtakos viršūnę – Abiejų Tautų Respublikoje jo nuomonė tapo svarbesnė nei paties karaliaus[24]. Didikas sugebėjo ryžtingai formuoti LDK užsienio politiką, rūpinosi valstybės teisių gynimu ir Lietuvos savarankiškumu. Politikoje jo laikysena buvo išskirtinai pragmatiška, solidi ir įžvalgi[25].

Kanclerio veikla paliko ryškius pėdsakus Jiezno krašte. Jis vykdė tėvo valią ir XVII a. vid. pradėjo statyti bažnyčią. Deja, darbus sutrukdė karai. K. Z. Paco testamente teigiama: *„Priešas mano turtus Jiezne apiplėšė ir sudegino. <...> Nuo 1655 iki 1663 metų <...> mano Jieznas ir jo apylinkės Maskvos rankose tebebuvo“*[26]. Pasibaigus šiems neramumams, amžininkų vadintiems „Tvanu“, bažnyčios statyba buvo atnaujinta. Daugelyje leidinių neteisingai nurodama, kad apie 1643–1678 m. statyta pirmoji Jiezno mūrinė katalikų bažnyčia neturėjo bokštų. Kartu su zakristijomis jie esą pristatyti tik XVIII a. pab., iš pagrindų atnaujinant ir dekoruojant šventovę bei didinant presbiteriją. Kai kurios detalės rodo, kad dabartinė išvaizda statiniui galėjo būti suteikta anksčiau, Jiezną valdant būtent K. Z. Pacui. Įrengiant bažnyčios rūsių drenažą buvo atkasti šventovės pamatai. Pasak V. Guso, nepastebėta jokių mūro siūlių skirtumų ar kitų vėlesnio pristatymo žymių. Jei po šimtmečio nuo Jiezno bažnyčios statybų iš tiesų būtų vykę jos didinimo darbai, neišvengiamai turėjo likti tai liudijančių žymių[27]. Todėl galima manyti, kad bažnyčios plotas nekito nuo pat jos pastatymo XVII a. Abejonių kelia ir teiginiai dėl vėlesnio abiejų bokštų iškilimo. 1672 m. bažnyčios inventoriuje aiškiai nurodomas bokštas, kurio viršūnę anuomet puošė didelis paauksuotas kryžius. Aprašyme taip pat minimi šv. Mykolo, šv. Kristupo ir kiti šventovėje kabėję paveikslai, puošybai naudotas marmuras, paauksavimas[28]. Fasadas tuo metu dar nebuvo užbaigtas[29], todėl antrasis bokštas galėjo būti pristatytas vėliau. 1678 m. šaltiniuose rašoma, kad visi statybos ir puošybos darbai naujoje šventovėje yra visai užbaigti[30]. 1782 m. bažnyčios inventoriuje pabrėžiama, kad ji neseniai remontuota (apie padidinimą neužsimenama), tačiau karnizų beveik nebematyti[31]. Šis faktas verčia abejoti teiginiais apie kapitalinį Jiezno bažnyčios atnaujinimą 1772 m.; kažin ar dekoratyviniai karnizai galėjo taip greitai sunykti.

1874 m. vandenį praleidžiančio Jiezno bažnyčios stogo skliautų ir drėgmės naikinamų freskų būkle susirūpinę vietos gyventojai kreipėsi į okupacinę valdžią dėl remonto darbų finansavimo: *„1648 m. Jiezno bažnyčią įkūręs Kristupas Pacas buvo didelis puošnių šventovių mėgėjas: visi jo statiniai išsiskiria grandiozine, vertinga tapyba ir marmuro dekoru; prie tokių paminklų priskirtina Jiezno bažnyčia su šeimos rūsiu mirusiems Pacų giminės nariams. <...> Šiai bažnyčiai Pacai negailėjo pinigų, daugybės marmuro dekoracijų, ąžuolinių dirbinių, paauksavimo, o visa vertinga tapyba – al fresco – tokia pati, kokią galima pamatyti Pažaislio pravoslavų vienuolyne netoli Kauno, įkurtame to paties Kristupo Paco ir išlikusiame iki šių*

[24] *Ten pat*, p. 26, 32.
[25] Uzorka M. *Min. veik.*, p. 81.
[26] Kuzmickas V. Jiezno bažnyčios fundatoriaus testamentas prabyla, *Jiezno parapijos žinios*, 2010, nr. 9, p. 4.
[27] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.
[28] 1672 m. Jiezno bažnyčios inventorius, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 65.
[29] Oksas J. *Min. veik.*, p. 27.
[30] Paknys M. *Min. veik.*, p. 47.
[31] *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sud. V. Jogėla, Vilnius, 2001, p. 113.

dienų. Pažaislio vienuolynas ir savo architektūra, ir vidaus dekoru priskirtinas prie pačių vertingiausių praėjusių laikų Šiaurės vakarų krašto [t. y. Lietuvos – *M. T. pastaba*] *paminklų*"[32], – teigiama pranešime Vilniaus gubernatoriui, pabrėžiant, kad laikas Jiezno bažnyčią atvedė prie sunykimo ribos, nes neremontuojamas stogas gali įgriūti. Tai įrodymas, paneigiantis architektūrologo Klemenso Čerbulėno teiginį, kad K. Z. Paco laikais Jiezno bažnyčia buvo „*nedidelė, be bokštų, kuklaus interjero*"[33].

K. Z. Pacas rūpinosi bažnyčios išlaikymu. Didikas iš savo žemių Jiezne skyrė sklypą klebonijai, perleido parapijos ganytojui du *palivarkus* (nedidelius ūkelius arba dvarelius) – Sõbuvą ir Andriūnus, taip pat Tõliškių vienkiemį (*užusienį*) bei šešių valakų Kurmiškių kaimą. Negana to, jis užrašė bažnyčiai 5 000 auksinų iš Užùgirio *palivarko*. Klebonas įsipareigojo kiekvieną savaitę aukoti šv. Mišias už mirusius K. Z. Paco tėvus, rūpintis parapijiečių dvasiniu gyvenimu, vargšų prieglaudos ir mokyklos įsteigimu, mokytojo (*bakalauro*) išlaikymu[34]. Labiausiai tikėtina, kad būtent šis asmuo senąjį Holovčinskių dvarą pavertė prabangia giminės rezidencija – tą padaryti jam leido turimi milžiniški turtai. Viename iš 1675 m. rašytų kanclerio laiškų užsimenama, kad reikia atsiųsti į Jiezną marmuro rūmų durų apvadams. Akmentašiui liepta atvykti į grafystės centrą ir sumontuoti marmurines puošmenas arčiau ežero buvusiame K. Z. Paco žmonos kabinete bei jo paties asmeniniame kambaryje. Apžiūrėti atliktus darbus netrukus ketino pats didikas. Italų menininkui Džiovaniui Merliui (*Giovanni Maria Merli*), Pažáislio bažnyčioje kūrusiam stiuko lipdinius (apdailą, skulptūras), Pacas paliepė nedažyti jų melsvai, kaip jau yra padaryta Jiezne[35].

Jeigu Jiezno rūmai būtų atlaikę įvairių laikmečių išbandymus, neabejotina, kad šiandien šiame miestelyje galėtume apžiūrinėti savo dydžiu ir prabanga vienus iš įspūdingiausių statinių visoje Lietuvoje. Rūmus sudarė net septyni korpusai – šeši dviaukščiai, išsidėstę šonuose, ir vienas triaukštis, centrinis, kurio kampuose stovėjo du monumentalūs bokštai. Būta ir gynybinių įrenginių. XIX a. vid. į Jiezną atvykęs rašytojas Vladislovas Sirokomlė atkreipė dėmesį į griovį (*fosos* liekanas) prie apgriuvusių pilies vartų[36]. Po pagrindine Jiezno gatve tiesiant kanalizacijos vamzdžius, ties šventoriaus kampu aptikta apie 7 metrų skersmens duobė, užversta kultūriniu sluoksniu. Iki dviejų metrų gylio kasę darbininkai jos dugno nepasiekė – tikėtina, kad tai galėjo būti pilies gynybinio griovio fragmentas. Be abejo, neapsiribota vien įtvirtinimais, turėta ir ginklų. Po ilgo karo su maskvėnais K. Z. Paco paliepimu į Jiezną atgabenta apie 10 artilerijos pabūklų iš Bìržų pilies ir kitų tvirtovių[37].

XIX a. antrame dešimtmetyje rūmuose lankydavęsis Jùndeliškių dvarininkas rašytojas Stanislovas Moravskis stebėjosi jų prabanga, nors geriausi statinio laikai jau buvo praeityje. Didikų *baltųjų kambarių* grindys buvo nulakuotos baltai, durys puoštos paauksuotais raižiniais, sienos – Pacų šeimos herbu. Ne mažiau puikiai atrodė vadinamieji Venecijos veidrodžiai, įmūryti į sienas ir įstatyti į baltus, paauksuotus rėmus. Teigiama, kad Jiezno rūmai pasižymėjo kalendorine simbolika. Juose buvo

[32] 1874 m. sausio mėn. pranešimas apie Jiezno bažnyčios būklę, *LVIA*, f. 378, ap. 165 (1874 m.), b. 1145, l. 1–2, 7.

[33] Čerbulėnas K. Senoji Jiezno architektūra, *Statyba ir architektūra*, 1970, Nr. 1, p. 24–25.

[34] Oksas J. *Min. veik.*, p. 26–27.

[35] Paknys M. *Min. veik.*, p. 69, 200.

[36] Sirokomlė V. *Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą*, Vilnius, 1989, p. 95.

[37] Kuzmickas V. Jiezno bažnyčios fundatoriaus..., p. 4.

dvylika vartų (mėnesių skaičius), penkiasdešimt dvejos durys (savaičių skaičius) ir trys šimtai šešiasdešimt penki langai (dienų skaičius). Vieną langą – vadinamąją „jaučio akį“ – meistrai įkomponavo pažymint keliamuosius metus. Kituose šaltiniuose dvylika vartų pakeičiami tokiu pačiu salių skaičiumi, o savaičių skaičiaus vaidmuo priskiriamas ne durims, bet kambariams. Kad ir kaip būtų, tai tik dar vienas akcentas, išreiškiantis Jiezne stovėjusių rūmų didybę. Tačiau čia apsilankiusį svečią galėjo nustebinti ne tik pastato plotas. Akį traukė didžiulės krosnys ir židiniai, puošti įvairiais raižiniais, marmuru ir auksu. Lankytojus marmuras pasitikdavo vos įžengusius pro įspūdingus rūmų vartus – šiuo brangiu akmeniu buvo iškloti spiraliniai laiptai, vedę į vestibiulį. Iš jo buvo galima patekti į viršutinius centrinio korpuso aukštus ir į balkonus. Vienas iš jų, išsiskyręs savo dydžiu, buvo nukreiptas į kadaise vešėjusį, italų sodininkystės meistro įveistą parką su liepų, skroblų ir kėnių alėjomis, kuriuo rūpinosi sodininkas Lasteris. Rūmuose būta ir nedidelės, tačiau itin puošnios koplyčios, dekoruotos auksu ir tikru bei dirbtiniu marmuru. Erdviuose rūsiuose saugotos brangaus vyno atsargos. Viršutiniame aukšte išsiskyrė milžiniška pokylių salė, kurios sienas puošė italų menininko sukurtos freskos[38]. Magnatų rezidencijos vidus buvo gausiai išdabintas baltai dažytomis *buazerijomis* (sienas dengiančiomis medinėmis plokštėmis), patalpų kampuose stovėjo įvairiais drožiniais, ornamentais ir figūromis puošti bufetai. Prabangiai įrengtose erdvėse – Andrė Šarlio Bulio stiliumi sukurti baldai, inkrustuoti kaulu ir ornamentinėmis bronzos plokštėmis bei papildomai puošti mažomis skulptūromis[39].

XIX a. nežinomo poeto sukurtoje eiliuotoje poemoje apie Jiezno rūmus minima lubų tapyba, kurioje pavaizduotos žymios lietuvių ir lenkų ginklo pergalės. Inicialais „B. K.“ pasirašęs autorius tikina 1840 m. Jiezne regėjęs Žalgirio (1410 m.), Byčinos (1588 m.), Salaspilio (1605 m.), Cecoros (1620 m.), Vienos (1683 m.) mūšių freskas. Istorikė Janina Stuokaitė mano, kad išsamus freskų aprašymas leidžia tikėti autoriaus žodžiais. Abejonių kelia tik Vienos mūšio freska su Jonu Sobieskiu centre. Šiose kautynėse Pacų giminės atstovai nedalyvavo, be to, jie nesutarė su pačiu Sobieskiu, todėl vargu ar žmogui, kuris stengėsi apriboti Pacų įtaką valstybėje, galėjo būti teiktas dėmesys Jiezno didikų rezidencijoje. Autorius galėjo supainioti Vienos pergalę su kitu mūšiu, vykusiu Chotine, kuriame pasižymėjo LDK kariai, vedami etmono M. K. Paco[40]. Kūrinyje užsimenama ir apie dvaro parką, kuris driekėsi į rytus nuo rūmų, iki dabartinių Licišk̃ėnų ir Kadìkų kaimų. Jame tyvuliavo penki tvenkiniai, kurių užtvankų žymės dar išlikusios. Parkui priklausė ir Verbliūdo ežeras. Greta būta palivarko, kuris vadintas Rakitiškiu (vietiniai tardavo *Rakickija*, *Rakickė*). XX a. pr. Jiezno dvarininkai Kvintos dalį parko pardavė prakutusiai Babilių šeimai, Danilevičiams ir žydų kilmės asmenims. Nepriklausomybės metais iš arčiau rūmų buvusios parko dalies suformuotas Strazdìškių kaimas, kurio žemės išdalytos 1919–1920 m. laisvės kovų savanoriams. Kita parko žemių dalis prijungta prie Licišk̃ėnų ir Kadikų kaimų. Paežerėje išlikę alėjos fragmentai. Žiūrint nuo aukštumos, per ją atsiverdavo vaizdas į rūmų duris ir bokštus[41].

[38] Moravskis S. *Iš visur po truputį. Nuo Merkinės iki Kauno*, Vilnius, 2009, p. 427–429; Miškinis A. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2002, kn. 1, p. 331.

[39] Adomonis T., Čerbulėnas K. *Min. veik.*, p. 284.

[40] Stuokaitė J. Jiezno meno vertybės, *Darbai ir dienos*, 2001, Nr. 26, p. 297.

[41] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.

Teigiama, kad į Jiezno rūmus atvykęs valdovas J. K. Vaza susižavėjęs tarė: *„Vertas Pacas rūmų, o rūmai Paco“* (lenk. *Wart Pac pałaca, a pałac Paca*). Tačiau šis statinys anaiptol nebuvo vienintelis grafo įtaką ir turtus išreiškiantis simbolis. K. Z. Pacas visoje Lietuvoje garsėjo funduotu Pažaislio vienuolyno ansambliu, kuriame įsikurti pakvietė kamaldulius (katalikų vienuolių ordiną), rūpinosi įspūdingos barokinės bažnyčios iškilimu ir vidaus dekoravimo darbais, kuriuos atliko iš Italijos atvykę menininkai. Pažáislyje užsakymus vykdę architektas Pietras Putinis (*Pietro Puttini*) ir lipdytojas Dž. Merlis galėjo prisidėti ir prie Jiezno rūmų statybos ar atnaujinimo darbų[42]. V. Gusas, lygindamas Pažaislio ir Jiezno bažnyčių freskas, įžvelgia daug bendro ir tikina, kad tai to paties italų menininko Mykolo Arkangelo Palonio (Michele Archangelo Palloni) darbai, pasižymintys sodriomis barokinėmis formomis[43]. Itališkas motyvas Pacų giminės gyvenime anaiptol nėra atsitiktinis. XVII a. išplito legenda, kad Pacai kilę iš Italijoje esančio Floreńcijos miesto didikų Pazzi. Nėra jokių įrodymų, tačiau patys lietuviškieji Pacai tikėjo ar bent jau dėjosi tikintys šia sąsaja su Italijos kilmingaisiais. Kanclerio tėvas S. Pacas, lankydamasis Floreńcijoje, viešėjo Pazzi šeimos rūmuose, kur buvo priimtas kaip giminaitis. Apie Pacų ir Pazzi ryšį užsiminė net ir Romos popiežius, iškilmingai sutikęs didiką iš Lietuvos. Italų ir lietuvių giminių jungtis analizavusi Aušra Baniulytė konstatavo, kad *„Pacams giminystės ryšys su Pazzi buvo svarbi ir reikšminga jų istorijos dalis, kurią jie vertino, karta iš kartos perduodami kaip giminės tradiciją“*[44]. Tyrinėtoja teigė, kad Jieznas tapo Pacų giminės širdimi. Šią rezidenciją, kurioje saugotas šeimos archyvas, paveldėdavę didikų palikuonys rūpindavosi giminės tradicijų tęstinumu ir iki pat paskutinio vyriškosios linijos giminės atstovo Liudviko Paco mirties 1835 m. perimdavo legendinius pasakojimus apie kilmę iš Italijos[45].

Žymus meno istorikas Mariušas Karpovičius (*Mariusz Karpowicz*), išanalizavęs 1670 m. Jurgio Danieliaus Šulco nutapytą K. Z. Paco portretą, teigė, kad didikas buvo veiklus, smarkus, griežtas, pasitikintis savimi, tačiau sykiu santūrus, gebėjo valdyti emocijas[46]. Pasak M. Uzorkos, stiprios sveikatos neturėjęs Jiezno savininkas ilgą laiką sirgo inkstų liga, o paskutiniaisiais metais kentėjo nuo paralyžiaus priepuolių, ribojusių galimybes judėti ir mąstyti. Kancleris itin išseko po beveik penkerius metus (1674–1679) trukusio bylinėjimosi su įtakinga lenkų gimine – Leščinskiais. Gyvendamas Belvederio dvare prie Váršuvos, Pacas esą buvo įsivėlęs į skandalingą meilės aferą su savo dukterėčia Sofija Zenevičiūte, didiko Jono Ignoto Leščinskio žmona. Nesibaigiantys teismai smarkiai menkino K. Z. Paco įvaizdį[47]. Mokslo populiarinimo pobūdžio straipsnį šia tema publikavo Lenkijos istorikas Konradas Bobiatynskis. Anot jo, konfliktas prasidėjo, kai po dažnų S. Zenevičiūtės-Leščinskienės vizitų pas dėdę Varšuvoje pradėjo žaibiškai plisti atitinkamos apkalbos. Neturėdamas svarių įrodymų, J. I. Leščinskis galėjo tik įtarinėti sutuoktinę, tačiau kiek vėliau jis aptiko nedviprasmiškus jai adresuotus laiškus, pasirašytus K. Z. Paco.

[42] Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos...*, p. 82–83, 92.

[43] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.

[44] Baniulytė A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų Pacų kilmė iš Italijos: tarp iliuzijos ir tikrovės, *Istorinė tikrovė ir iliuzija*, Vilnius, 2003, p. 103–104, 107.

[45] Baniulytė A. Pacai ar *Pazzi*? Nauja Palemono legendos versija LDK raštijoje, *Senoji Lietuvos literatūra*, 2004, t. 18, p. 162–164.

[46] Uzorka M. *Min. veik.*, p. 14.

[47] *Ten pat*, p. 14–15.

Įtarimus dar labiau sustiprino tarnaitės Sofijos Dmochovskos suteiktos žinios. Netrukus prasidėjo teismo procesai. Didysis kancleris tikino, kad J. I. Leščinskis šmeižia jį norėdamas pasipelnyti. Abi pusės ginčo metu bandė pasitelkti savo įtaką, draugus ir piniginius išteklius, tačiau Liùblino teismas galiausiai buvo palankus lenkui. Į didelį ažiotažą sukėlusį konfliktą įsikišo valdovas Jonas Sobieskis, kuris pasiekė abiejų pusių susitarimą. K. Z. Pacas padengė teismo išlaidas – 80 000 lenkiškų zlotų, o J. I. Leščinskis atsisakė priimti į namus savo buvusią žmoną ir netgi išsižadėjo dviejų dukrų[48]. Vis dėlto ši istorija kelia tam tikrų neaiškumų. K. Bobiatynskis nenurodo šaltinių, kuriais grindžia savo teiginius. Be to, nė viena iš žinomų K. Z. Paco seserų nebuvo ištekėjusi už bajoro Zenevičiaus. Tolimesnė giminaitė, Kristupo tėvo pusseserė Ona Pacaitė buvo Pòlocko kašteliono Mikalojaus Zenovičiaus žmona, tačiau kitų panašią pavardę turėjusių asmenų, susijusių su Pacų gimine, genealogai nenurodo. Abejotina ir Jono Sobieskio pagalba; juk tarp šio valdovo ir LDK kanclerio buvo susiklostę priešiški santykiai. Šiaip ar taip, ši istorija vėliau išprovokavo įvairių paskvilių apie Jiezno grafystės savininką paskleidimą.

K. Z. Pacas pavertė Jiezną svarbiu įtakingiausios LDK giminės centru. Vis dėlto, kancleris giminės mauzoliejų įrengė ne Jiezno, o Pažáislio vienuolyno bažnyčioje – didingiausiame jo rūpesčiu pastatytame sakraliniame statinyje. 1684 m. Belvederio rūmuose mirusio didiko palaikai į Pažaislį buvo atvežti po kiek daugiau nei metų, kartu su 1685 m. mirusia žmona K. I. de Meji Laskaris-Paciene. Greta karstų su balzamuotais didikų kūnais buvo pastatytos urnos su jų širdimis bei stiklinis indas su K. Z. Paco smegenimis. Prie jų priglausti ir vienintelio Pacų sūnaus, išgyvenusio vos 8 dienas, palaikai. 1857 m. Pažaislyje apsilankęs Jonušas Ferdinandas Novakovskis teigė, kad kapavietė itin nukentėjo Napoleono žygio į Rusiją metais. Svečiui liūdesį kėlė nepagarba didikų palaikams: „*Maži vienuolyno berniukai <...> be ceremonijų nurodo jų vardus, liečia kaulus, stuksena pirštais į sudžiūvusių numirėlių krūtines, ragindami įsiklausyti į kriptoje skleidžiamą aidą. Ir išties, matant šiuos sudūlėjusius skeletus, sielą apima keistas liūdesys: visos mūsų svajonės ir siekimai susitraukia, jausmai stingsta, o žmogaus užsidegimas atvėsta. Net ir nenorom tai primena žemišką laikinumą, žiūrint į tą poną, kuris galėjo milijonus išleisti statydamas tokius krašto pasididžiavimą keliančius paminklus, o dabar jo palaikai ir keturių sveikų lentų nebeturi*“[49].

Neturėdamas tiesioginių palikuonių, K. Z. Pacas ėmėsi globoti savo antros eilės pusbrolio, karvedžio Konstantino Vladislovo Paco sūnų, Kauno seniūną Mikalojų Andrių. Kancleris stengėsi užtikrinti sėkmingą giminaičio ateitį ir galimybes tapti įtakingu valstybės pareigūnu. Jo rūpesčiu M. A. Pacas susituokė su iš Austrijos kilusia vokiete Felicita Maksimilijona Trautmannsdorf, kuri buvo turtinga, o dar svarbiau – įtakinga tuometinio Lietuvos ir Lenkijos valstybės valdovo M. K. Višnioveckio žmonos Eleonoros Habsburgaitės dvaro dama. Tačiau karalius netikėtai mirė, o jo žmona neteko įtakos. Netrukus gimdydama mirė ir pati F. M. Pacienė. Nusivylęs nesėkmingais giminaičio bandymais iškilti, kan-

[48] Bobiatynski K. Kanclerz i siostrzenica, czyli konflikt Pacow z Leszczynskimi, *Mowią wieki*, 2006, Nr. 9, p. 15–19.

[49] Novakovskis J. F. Išvyka į Lietuvą, *Pažaislio legendos ir tikrovė: vienuolyno XVIII–XIX a. aprašymai*, Vilnius, 2014, p. 122.

cleris ėmė teikti pirmenybę kitam globotiniui – trečios eilės pusbroliui Kazimierui Mykolui Pacui, kuriam gyvenimas klostėsi sėkmingiau, o M. A. Pacui testamentu paliko tik palyginti kuklią savo turtų dalį[50].

Pakartoti savo pirmtako sėkmę M. A. Pacui buvo itin sunku. Naujasis Abiejų Tautų Respublikos valdovas Jonas Sobieskis nemėgo Pacų ir darė viską, kad Lietuvoje iškiltų jų konkurentai Sapiegos[51]. Nepaisant to, būtent Mikalojui Andriui kancleris paliko svarbią giminės valdą – Jiezną. Naujajam grafystės savininkui teko atlaikyti ne vieną rimtą išbandymą. Jis ilgai bylinėjosi su Varšuvos vicevaivada Jokūbu Jonu Gofusu. Tribunolas buvo lenko pusėje ir priteisė šiam daugiau nei 44 000 auksinų iš Jiezno dvaro. M. A. Pacas nesutiko su sprendimu ir, naudodamasis savo įtaka, neketino jo vykdyti. Teismas nepaklusnųjį Jiezno savininką nubaudė vadinamąja *banicija*. Tai buvo viena iš griežčiausių bausmių, galėjusių grėsti kilmingam Lietuvos gyventojui. Visas nuteistojo turtas turėjo būti perleistas palikuonims, išskyrus dalį baudai sumokėti, o pats „pasmerktasis“ privalėjo būti ištremtas iš valstybės. Garbės, pilietinių teisių ir turto praradimas buvo baisiausia, kas galėjo nutikti didikui. Beje, už *banicija* nuteisto žmogaus nužudymą nereikėdavo atsakyti. Paradoksalu, kad šį verdiktą turėjo vykdyti Kauno seniūnas – kitaip tariant, M. A. Pacas buvo įpareigotas pats save nubausti. Ignoravęs šią komišką situaciją, Jiezno savininkas sulaukė dar dviejų pakartotinų *baniciją*. Viskas baigėsi tuo, kad 1693 m. valdovas panaikino trigubą bausmę, o didikas išvengė žiauraus likimo[52].

M. A. Paco motina buvo kilusi iš Holovčinskių giminės, taigi po 50 metų pertraukos Jiezną vėl ėmė valdyti tiesioginiai miesto įkūrėjų palikuonys. Tuo metu situacija Lietuvoje darėsi vis sudėtingesnė. Prasidėjo vidaus kovos tarp galingiausios krašte Sapiegų giminės ir jos priešininkų. M. A. Pacas prisidėjo prie bandymų sužlugdyti Sapiegų hegemoniją Lietuvoje. Mikalojaus Andriaus brolis Mykolas Kazimieras nurodomas kaip vienas iš svarbesnių Sapiegų priešininkų. Teigiama, kad prieš 1700 m. įvykusias Valkiniňkų kautynes greta Sapiegomis nepatenkintų asmenų aktyviai veikė ir pats Jiezno savininkas, Kaune telkęs karių dalinį (*vėliavą*)[53]. Pacai rėmė naująjį valdovą Augustą Stiprųjį, kuris 1703 m. ir pakartotinai 1710 m., sugrįžęs į valdžią, pavedė Kauno seniūniją Mikalojaus Andriaus sūnui Kristupui Konstantinui Pacui. Minėta pertrauka sietina su Šiaurės karo negandomis, kai mūsų kraštas tapo Švedijos ir Rusijos kariuomenių pereinamuoju taku. 1703 m. prie Jiezno įvyko lietuviams prastai susiklosčiusios kautynės su švedais. Pergalę pasiekęs priešas Jiezne prisiplėšė įvairių gėrybių. Kiek vėliau čia apsistojo 6 000 LDK kariuomenės raitelių, kurie dalyvavo aršiose kautynėse prie Darsūniškio. 1710 m. M. A. Pacas mirdamas giminės rezidenciją perleido sūnui Kristupui Konstantinui. Tais pačiais metais valdovas suteikė didikui privilegiją Jiezne rengti turgus ir imti muito mokestį. Be abejo, tai buvo naudinga ne tik asmeniškai K. K. Pacui, bet ir Jieznui, nukentėjusiam karo metu. Padedamas giminaičio Kazimiero Mykolo Paco, užbaigusio Pažaislio vienuolyno statybas, Kristupas Konstantinas tapo LDK raštininku, gavo valdyti Pinsko seniūniją, buvo išrinktas LDK Vyriau-

[50] Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos...*, p. 59.
[51] Kamuntavičienė V. LDK kanclerio..., p. 33.
[52] Oksas J. *Min. veik.*, p. 28.
[53] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, W. Walewski, Warszawa, 1884, t. 5, p. 126–127.

siojo tribunolo maršalka[54]. Vis dėlto nei jis, nei kiti šios giminės palikuonys savo įtaka ir politiniu įžvalgumu neprilygo kancleriui K. Z. Pacui.

Nėra žinių apie nuolatinę K. K. Paco gyvenamąją vietą, tačiau jis nevengė lankytis Jiezne. Išlikęs 1713 m. iš Jiezno rašytas jo laiškas, kuriame Pažaislio vienuolyno viršininkui Bartolomiejui užsimenama apie mūrinio namo statybą. 1717 m., taip pat būdamas Jiezne, Pacas rašė vienuolyno viršininkui kunigui Karoliui, kad turi sveikatos problemų, dėl kurių atidėjo reikalus Vilniuje[55]. 1721 m. grafas Pacas veikiausiai skolinosi nemažą pinigų sumą, nes Kazimierui Karengai vieneriems metams užstato teise įkeitė savo Jiezno valdą su miestu ir valsčiumi, *„išskyrus mūrinius rūmus, itališką parką, Būtkiemio palivarką ir du jam priklausančius kaimus – Būtkiemį ir Sevelionis“*[56]. Tai rodo, kad rezidencinės Jiezno patalpos šiam didikui buvo svarbios. Dokumente minimi prie turgavietės stovėję *„geri mūriniai skliautiniai vartai“*. Aplink vartus – akmenimis grįstas grindinys, o visi Jiezno rūmai apjuosti mūrine siena, kurių kampuose – du mūriniai gynybiniai bokštai su senais, prastos būklės raudonų čerpių stogais. Nurodoma, kad vienas iš bokštų apgriuvęs, tačiau jo rūsiuose tebėra gerai išsilaikęs kalėjimas su masyviomis durimis. Kitas bokštas anuomet buvo geresnės būklės, su tinkamomis gyventi patalpomis ir žalių koklių krosnimi. Arčiau rūmų seniau būta juos saugojusių sargų namelių, o greta jų kadaise įrengti du arsenalai – statiniai artilerijos pabūklams ir amunicijai laikyti. Vieną iš arsenalų nugriovus, jo vietoje veikiausiai K. K. Pacas arba jo tėvas pastatė arklides ir dar vieną patalpą, kurioje laikyti arklių kinkymui ir priežiūrai skirti daiktai[57].

Pagalbiniuose Jiezno dvaro pastatuose anuomet langai buvo įstatyti į alavinius rėmus, įrengtos didelės, gražios, baltos spalvos olandiškų koklių krosnys su išvestais dūmtraukiais. Pasiturintys valstiečiai savo pirkiose įsirengti kaminus pradėjo tik po 150 metų. Dalis ūkinių pastatų valdos inventoriuje apibūdinami kaip nusenę, prastos būklės ar net neremontuotini. Aprašyme taip pat minimi dideli užbarikaduoti vartai, lieptas per rūmus supusį griovį, varteliai į gretimą dvaro palivarką. Valdytojo (ūkvedžio) pastatas dengtas šiaudais, šildytas žalių koklių krosnimi su mūriniu dūmtraukiu. Interjeras kuklus – keletas buities rakandų, pora nedidelių stalų, du suolai, rakinama spinta. Šoninėje kamaroje įrengta patalpa mažiems vaikams. Dar užsimenama apie kepyklą ir aukštą sūrinę. Link Jiezno ežero – palivarko daržai, netoliese – neseniai pastatytas *bravoras* ir pirtis. Palivarko žemėse nuimtam derliui saugoti greta stūksojo didelis, dviejų aukštų, šiaudais dengtas svirnas, kaip rašoma, pasenęs ir nebetinkamas naudoti, veikiausiai statytas K. Z. Paco laikais. Du iš trijų tvartų gyvuliams laikyti ir didelis, ketverių dvivėrių vartų klojimas – nauji[58]. Atsižvelgus į tai, kaip Lietuva smarkiai nukentėjo per 1700–1721 m. vykusį Šiaurės karą, aprašyti Jiezno dvaro statiniai tuo metu buvo patenkinamos būklės. To užteko ūkinei veiklai, o naujų pastatų (klojimo, tvartų, bravoro) statyba byloja apie bandymus kelti dvaro gerovę.

Jiezniškių turtinė padėtis buvo skirtinga. 1721 m. Jiezne gyveno keletas

[54] Oksas J. *Min. veik.*, p. 29–30; Miškinis A. *Min. veik.*, p. 331.

[55] *Autografų kolekcijos katalogas*, sud. D. Labanauskienė, Vilnius, 1989, p. 189.

[56] 1721 m. Jiezno valdos inventorius, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *MAB*), f. 20, Nr. 1832, l. 1–2.

[57] *Ten pat*.

[58] *Ten pat*, l. 2–3.

miestelėnų, valdžiusių didesnius žemės sklypus. Po pusę valako (apie 10,65 ha) priklausė Jonui Čiškai, Andriui Steponkevičiui, Tamošiui Svilui, Steponui Vaičiūnui, Jokūbui Tamošiūnui, kalviui Mykolui Damalakui, Kazimierui Putrai ir Povilui Mindžiūrai. Mažesniais sklypais (apie 5,3 ha) džiaugėsi šaltkalvis Jonas Kazakovskis ir neseniai į Jiezną atvykęs Tamošius Kruška. Kitų naujakurių – Kazimiero Belecko, Stepono Biedricko ir Juozapo Dičkaus nuosavybė neaprašoma. Daugelis šių jiezniškių laikė po vieną arklį ir du savo arba dvaro jaučius. Už galimybę naudotis žeme jie turėjo mokėti činšo mokestį – 7 auksinus ir 15 grašių (valdžiusieji ketvirtadalį valako – perpus mažesnę sumą) ir atlikti nustatytas prievoles, dvaro derlių pastotėmis vežti į Kauną, Vilnių, Darsūniškį, Balbiėriškį. Didesnę Jiezno gyventojų dalį sudarė sklypininkai (daržininkai), valdę nedidelius žemės sklypelius. Už vieną margą (beveik 70 arų) žemės jie privalėjo sumokėti po du auksinus. Daugiau nei dešimt sklypų buvo apleisti (tušti). Miestelyje gyveno Lukėnai, Kazėnai, Ručiukaičiai, Kepalai, Bieleckiai, Valukaičiai, Biržinskiai, Špakeliai, Buikevičiai, Serapinavičiai, Juknevičiai, Barciševskiai, Gusčiūnai, Petrauskai, Jakoniai, Šermukšniai, Petkevičiai, Jacunskai, žydas Juozapas Chaimovičius, barzdaskutys Bartalomėjus Mindžiūra ir kiti. Činšo mokestis anuomet mokėtas už 63 nedidelius Jiezno sklypus, dar 14 jų buvo apleisti. Inventoriuje nurodoma, kad keli sklypininkai turėjo plačiau atverti kišenes, atsiskaitydami už papildomus 8 margus žemės, o kiti 34 margai buvo tušti[59].

Nugyvenęs tik apie 40 metų, LDK raštininkas K. K. Pacas mirė 1725 m. Jo sūnus Antanas Mykolas netrukus neteko ir motinos Barboros Oginskytės, todėl našlaičiu rūpinosi senelis, kunigaikštis Marcijonas Oginskis. Pacų giminės dominavimo Lietuvoje laikai jau buvo praeityje – jaunajam grafui, nepaisant paveldėtų turtų, ilgai nebuvo skirta jokia valstybinė tarnyba. Valdovas neparodė palankumo ir nesuteikė valdyti jiezniškiui netgi seniūnijos. Situacija pasikeitė, kai A. M. Pacas vedė turtingo didiko, Naugardùko vaivados Mikalojaus Faustino Radvilos dukrą Teresę Barborą. Jiezno savininkui atiteko didelis kraitis – 130 000 auksinų grynais pinigais, 100 000 auksinų brangenybėmis ir papildomas pajamas teikusi Barčių seniūnija. Po vedybų su įtakingos giminės atstove grafas tikėjosi išplėsti savo įtaką. Netrukus A. M. Pacas tapo LDK raštininku. Bandydamas įtikti tuometiniam valdovui Augustui III, pelnyti jo palankumą ir gauti Vyriausiojo tribunolo maršalkos pareigybę, vyko į karaliaus tėvonines žemes Saksonijoje, tačiau sumanymas nepavyko[60].

A. M. Paco asmenybės bruožus analizavę istorikai teigė, kad jis buvo pernelyg baikštus ir neryžtingas. Tačiau tai žmonos giminių proteguojamam grafui nesutrukdė tapti LDK lauko buožės raitelių regimento pulkininku[61]. Paskutiniais senosios Lietuvos gyvavimo dešimtmečiais A. M. Pacas svyravo, ką paremti – Radvilas ir jų šalininkus, siekusius išlaikyti tradicinę, tačiau ydingą valstybės vidaus sistemą, ar Čartoriskius, tikėjusius, kad su Rusijos pagalba pavyks įvykdyti būtinas reformas ir sustiprinti karaliaus valdžią. Abejonių kėlė valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio veiksmai – noras prisidėti prie permainų, lydimas baikštaus laviravimo, savotiško „plaukimo pasroviui“[62]. A. M. Pacas mirė 1774 m.

[59] *Ten pat*, l. 3–4.
[60] Oksas J. *Min. veik.*, p. 30–31.
[61] *Ten pat*, p. 31.
[62] Kamuntavičienė V. Pacai, *Lietuvos didikai*, p. 157.

vasario mėn., bet jo laidotuvės įvyko tik po pusmečio. Veikiausiai užtruko grafo palaikų balzamavimas, Jiezno bažnyčios kriptos parengimas, trigubo karsto gamyba[63]. Kanauninkas iš Vilniaus Tadeušas Sliženis Jiezno bažnyčioje pasakytame pamoksle pabrėžė A. M. Paco sėkmingą darbą seime ir teigiamas savybes – dorumą, atkaklumą. Anot dvasininko, viešumoje grafas visuomet išsiskirdavo *„giliu apdairumu, nuostabia nuojauta, teisingumu, dalykiškumu, žmogiškumu ir įgimtu santūrumu“*, bet jo būdas buvo gana ūmus. Nors istoriografijoje neužsimenama apie konkrečius Jiezno savininko nuopelnus karo lauke, kalbėta apie didiko drąsą, nuopelnus dėvint uniformą ir naudojant *„niekada neatšimpantį ginklą“*[64].

Teresė Barbora Radvilaitė-Pacienė (1714–1780), Antano Mykolo Paco žmona. XVIII a. Aut. nežinomas

Jiezne nuolat gyvenusio grafo amžininkas Jendžejus Kitovičius (*Jędrzej Kitowicz*) paliko įdomų pasakojimą, kuriame aprašė *„pačią klaikiausią Karolio Stanislovo Radvilos šunybę, iškrėstą savo favoritui, LDK didžiajam raštininkui Pacui“*. Anot J. Kitovičiaus, Pacas buvo ištikimas visame krašte pagarsėjusio lėbautojo K. S. Radvilos kompanionas. Tačiau kartą net ir Pacui įgriso nuolatinės Radvilos išdaigos, todėl pastarasis netrukus buvo iškviestas į dvikovą. Radvila nenorėjo prarasti draugo ir sumanė savotiškai papokštauti. Jis apsimetė itin supykęs dėl kvietimo į dvikovą ir paliepė valdiniams surakinti Pacą grandinėmis bei uždaryti į kalėjimą. Kitą rytą, aprengtas mirtininko marškiniais, Pacas buvo išvestas į aikštę. Jį lydėjo budelis ir kunigas, o aplinkiniai baisėjosi reginiu. Visi raudodami maldavo pasigailėti Paco. Tačiau Radvila ir toliau apsimetė bejausmiu, liepdamas Pacui klauptis po budelio kalavijo ašmenimis. „Pasmerktasis“ prašė skirti paskutinę akimirką maldai, tačiau tuo metu Radvila pasijuto nuvargintas savo sumanymo. Priėjęs prie Paco jis tarė: *„Matote, myliu jus labiau, nei bijau dvikovos.“* Išlaisvinęs draugą, nusivedė jį į rūmus ir pareiškė, kad iškels puotą šio puikaus pokšto garbei. „Pasmerktasis“ be saiko lėbavo kartu su kitais didikais, o trečią dieną apsirgo ir mirė[65]. Istorikas Zbignevas Golinskis (*Zbigniew Goliński*) rašė, kad J. Kitovičiaus prisiminimai ar nuogirdos yra netikslios. Šioje istorijoje aprašomas ne LDK raštininko pareigybę turėjęs jiezniškis, o jo tolimas giminaitis Ignotas Pacas, kuris ir kituose šaltiniuose nurodomas kaip artimas K. S. Radvilos bičiulis[66].

[63] Kuzmickas V. Paskutinė grafo Antano Mykolo Paco kelionė, *Jiezno parapijos žinios*, 2009, Nr. 10, p. 5.
[64] Kuzmickas V. Paskutinė grafo Antano Paco kelionė (II), *Jiezno parapijos žinios*, 2009, Nr. 11, p. 5–6.
[65] Kitowicz J. *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, Warszawa, 1985, p. 241.
[66] *Ten pat*, p. 355.

Antanas ir Teresė Pacai – itin svarbios asmenybės Jiezno istorijoje. 1748 m. jų rūpesčiu Jieznui, kaip anuomet rašyta – *„prievartos laikais sugriautam, o dabar klestinčiam“*, buvo suteikta privilegija rengti penkias metines muges ir du savaitinius turgus[67]. Net ir turėdami skolų bei finansinių įsipareigojimų, šie didikai Jiezne investavo dideles lėšas, vadinasi, vertino šias valdas kaip svarbų giminės centrą. 1754 m. parengtame testamente grafas teigė: *„Mano ilgai apgalvotu numatymu reikia ypatingą dėmesį skirti Jiezno tėvonijos grafystei“*[68]. A. M. Paco valdymo metais rūmai iš tiesų atgavo prabangą ir spindesį. Dvaro savininkas asmeniškai rūpinosi parko atnaujinimu ir puoselėjimu – 1747 m. Jiezne rašytame laiške Pažaislio vienuolyno viršininkui O. Ildefonsui didikas prašė, kad pastarojo sodininkas duotų vynuogių, itališko riešutmedžio sodinukų, bijūnų ir kitų gėlių daigų, kuriuos norėta pasodinti Jiezne[69]. A. M. Pacas labai gerbė žmoną T. Radvilaitę-Pacienę, todėl nenuostabu, kad ir rūmų, ir bažnyčios puošyboje buvo galima išvysti ne tik Pacų, bet ir Radvilų herbą. A. M. Pacas padovanojo mylimai sutuoktinei Trezantolio dvarą (dab. Daukantų k., Jiezno sen.), kurio pavadinimas sudėtas iš poros vardų. Trezantolis ir jo piniginiai reikalai minimi 1763 m. T. Pacienės laiške šio palivarko administratoriui[70].

Laiko ir negandų nukamuota Jiezno bažnyčia atgijo 1772 m., kai buvo baigti jos rekonstrukcijos darbai, taip pat iškasti nauji rūsiai, įrengtas Pacų giminės mauzoliejus. A. M. Pacas ne tik atnaujino bažnyčią, bet ir teikė paramą vietos dvasininkams, rūpinosi vargšų prieglauda (*špitole*). Testamente netgi išreikšta būtinybė Jiezno bažnyčiai surasti stropų, aukščiausio meistriškumo vargonininką[71]. Mirusius parapijiečius nustota laidoti šventoriuje, miestelio pakraštyje paskirtas plotas naujoms kapinėms. Jose pastatyta T. Pacienės funduota barokinių formų Šv. Kryžiaus koplyčia su nedideliu varpu – joje iki pat XIX a. pab. buvo laikomos šv. Mišios. Kapinių teritorijoje aptikti keli sumūryti požeminiai rūsiai, kuriuose laidoti turtingi apylinkių bajorai. Palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninės pastatai, Vilniaus, dalis Taikos ir S. Nėries gatvių stovi ant seniausiųjų Jiezno kapinių; kasant griovius vandentiekiui ir kanalizacijai rasta žmonių palaikų[72].

Sunku rasti dvarą, kurio praeitis nebūtų apaugusi įvairiomis legendomis. Apie Jiezno rūmus ir jų šeimininkus taip pat sklando ne vienas pasakojimas. Dar XIX a. vid. S. Moravskis rašė, kad liaudyje esama legendų apie gausias rūmų statybos aukas. Esą Pacas, nekantraudamas pastatyti puošniąją rezidenciją, be gailesčio išnaudojo dirbusius žmones ir net įsakė patikėtiniams gaudyti keliu važiavusius pirklius, žydus, valstiečius bei vargingus bajorus, juos surakinti grandinėmis ir siųsti į šią statybą. Daug žmonių mirė neiškentę varginančių darbo sąlygų, o jų sielos dar ilgai vaidenosi ilguose Jiezno rūmų koridoriuose[73]. Net ir paskutinis rūmų savininkas Stanislovas Kvinta, 1944 m. Vilniuje sutikęs kraštietį kunigą Praną Bieliauską, tikino, kad jo namuose Jiezne vaidendavosi[74]. Kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius

[67] Oksas J. *Min. veik.*, p. 30–31.
[68] Kuzmickas V. Antano Paco asmenybė: istoriniai faktai, mistika ar literatūrinės išmonės? (III), *Jiezno parapijos žinios*, 2010, Nr. 2, p. 4.
[69] *Autografų kolekcijos katalogas*, sud. D. Labanauskienė, Vilnius, 1989, p. 189.
[70] *Ten pat*, p. 191.
[71] Kuzmickas V. Paskutinė grafo Antano Mykolo Paco kelionė, *Jiezno parapijos žinios*, 2009, Nr. 10, p. 5.
[72] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.
[73] Moravskis S. *Min. veik.*, p. 426.
[74] Bieliauskas P. *Dienoraštis 1920–1957*, Vilnius, 2012, p. 343.

užfiksavo iš kartos į kartą perduodamus senolių pasakojimus apie 1710 m. greta Vėžionių, ant tilto per Veřknę, Paco paliepimu įkurtą prekių kontrolės punktą, per kurį pravažiuojančiuosius neretai apiplėšdavo[75]. Ši data sutampa su valdovo privilegija Jieznui rengti turgus ir imti muito mokestį, tačiau patikimų istorinių šaltinių apie galimą grafo savivalę nerasta.

Daugelis Jiezno gyventojų yra girdėję apie mieste kadaise iškastus požeminius tunelius, neva jungusius bažnyčią ir dvaro rūmus. Tarpukariu Jiezne apsilankęs etnografas Petras Biržys ir pikantiškų istorijų ieškantys žurnalistai aprašė iš senųjų vietos gyventojų išgirstą legendą. Anot jų, grafai Pacai nemėgo valstiečių, todėl kiekvieną sekmadienį bažnyčią pasiekdavo eidami požeminiu tuneliu iki zakristijos, kur juos pasitikdavo kunigas[76]. Atvykę į šventovę, jie visą laiką praleisdavo viršuje esančiose galerijose, iš kurių nematydavo į Dievo namus susirinkusios varguomenės. Vieną kartą Pacais nepatenkinti žmonės į tunelį įrideno parako statinaitę ir ketino ją susprogdinti, tačiau sąmokslas buvo atskleistas, o kaltininkai nubausti. Nuo to laiko grafus į bažnyčią lydėdavo gausi tarnų palyda[77]. Kitas padavimas byloja, kad kancleris K. Z. Pacas esą gyveno tokį *„triukšmingą ir nedorą“* gyvenimą, kad jam buvo išpranašautas visos giminės žlugimas. Paskutinis galingosios didikų šeimos palikuonis turėjo mirti tada, kai nuvirs Jiezno bažnyčios bokštų kryžiai. Dėl šios priežasties kancleris pakeitė medinį šventovės bokšto kryžių į geležinį. Įdomu, jog 1888 m. vieno iš atnaujintos bažnyčios bokštų kryžius buvo iš tikrųjų nulaužtas audros metu[78], tačiau nuo paskutinio Paco mirties jau buvo praėję keli dešimtmečiai. Su Pacų giminės žlugimu susijusi ir dar viena legenda, kurios tikrumu, kaip rašė S. Moravskis, neabejojo daugelis Jiezno apylinkės gyventojų. Manyta, kad ištaigingųjų Jiezno rūmų statytojas kažkur paslėpė milžiniškus turtus ir tik prieš mirtį apie tai prisipažino įpėdiniams. Jis įpareigojo nugriauti rūmus, jeigu didikų šeima kada nors „nusigyventų“, ir paslėptus turtus panaudoti giminės šlovei atkurti[79].

Istorikas V. Kuzmickas šiuos pasakojimus atmeta kaip tikrovės neatitinkančius prasimanymus, *„literatūrinę išmonę“*[80]. Pats S. Moravskis dalį aprašytų liaudyje išplitusių istorijų atvirai vadino *„pasakėlėmis“*[81]. V. Gusas teigia, kad bažnyčioje įrengiant drenažo sistemą nebuvo pastebėta jokių minėto tunelio žymių. Anot jiezniškio, vandeniui nepralaidaus tunelio sumūrijimas Jiezną valdant Pacams būtų buvęs neįmanomas, nes cemento tada dar nebuvo, o kalkės – prasta izoliacija nuo vandens. Jau šiais laikais kasant tranšėjas vandentiekiui aptiktos ertmės, einančios link Jiezno ežero, tačiau kam jos skirtos, nėra žinių. Po dabartinėmis gatvėmis ties kapinėmis aptiktas grindinys, o arčiau buvusių rūmų ir bažnyčios – net trys sluoksniai akmeninio grindinio. Prie netoliese esančio upelio suversti itin dideli nesumūryti akmenys[82].

Net jeigu šie pasakojimai tėra lakios fantazijos vaisius, akivaizdu, jog Pacų įvaizdis Jiezno krašte nebuvo teigiamas, o patys didikai veikiausiai neišsiskyrė iš kitų baudžiavinio laikotarpio žemvaldžių geranorišku elgesiu savo

[75] Juozapavičius P. *Dzindzakės žemei prabilus*, Vilnius, 2009, p. 23–24.
[76] Biržys P. *Lietuvos miestai ir miesteliai. Alytaus apskritis*, Kaunas, 1931, p. 662.
[77] Baliūnas K. Jiezno istorijos puslapiai, *Sekmadienis*, 1939, Nr. 49, p. 3.
[78] *Ten pat*.
[79] Moravskis S. *Min. veik.*, p. 425.
[80] Kuzmickas V. Antano Paco asmenybė: istoriniai faktai, mistika ar literatūrinės išmonės? *Jiezno parapijos žinios*, 2010, Nr. 1, p. 4.
[81] Moravskis S. *Min. veik.*, p. 425.
[82] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.

valstiečių atžvilgiu. Aiški luominė skirtis tarp *ponų* ir *prastuomenės* anuomet buvo natūrali kasdienio gyvenimo dalis, o asmeninių diduomenės poreikių tenkinimas, rūpinimasis giminės garbe bei turtais neretai išeidavo į gera plačiajai visuomenei. Kanclerio K. Z. Paco veiklą analizavusi V. Kamuntavičienė teigė, kad didikas *„dirbdamas savo krašto ir savo paties labui, dirbo Lietuvai. <...> tik mokėdamas apginti savo siekius, jis sugebėjo ginti gimtojo krašto (Lietuvos) ir visos Abietų Tautų Respublikos interesus“*[83]. Atitinkamai įvertinti galima ir kanclerio įpėdinius. Jų veikla ir asmeniniai siekiai dažnai buvo susiję su ilgalaike nauda kraštui ir jo žmonėms. Iškalbingas pavyzdys – Jiezno bažnyčios statyba, rūpinimasis jos išlaikymu ir atnaujinimu. Rašydamas apie ją S. Moravskis pabrėžė, kad K. Z. Pacas, funduodamas šventovę, prisidėjo *„ne tik prie materialiosios, bet ir prie dvasinės liaudies laimės“*[84].

1780 m. mirus A. M. Paco našlei Teresei, Jiezno rūmus perėmė jos sūnus Mykolas, kurį netrukus užgriuvo bėdos. Dar būdamas dvidešimties jis tapo to paties pulko, kuriam vadovavo tėvas, karininku, vėliau gavo generolo laipsnį. 1775 m. Mykolas vedė Liudviką Tyzenhauzaitę[85]. Ši vokiečių kilmės šeima nepriklausė įtakingiausių Lietuvos magnatų grupei, tačiau būtent tuo metu, kai įvyko minėtos vestuvės, vienas giminės atstovas, karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio iždininkas Antanas Tyzenhauzas savo gabumų dėka tapo itin reikšminga asmenybe Lietuvos vidaus gyvenime. 1776 m. seime jis *„pasiekė visišką dominavimą“*, o amžininkas Juozapas Kazimieras Kosakovskis manė, kad Tyzenhauzas *„savo įtaka ir galia užvaldė visą Lietuvą“*. Valdovo patikėtinis nebuvo sukūręs šeimos, todėl rūpinosi mirusio brolio vaikais. Teigiama, kad 1771 m. vieną iš Antano dukterėčių ketinta ištekinti už žinomo valstybės veikėjo Simono Kosakovskio. Tuo asmeniškai rūpinosi jaunosios motina, po vyro Mykolo Tyzenhauzo mirties ištekėjusi už S. Kosakovskio brolio. Iždininkas nepritarė šiam sprendimui, todėl organizavo Kosakovskių Vaĭtkuškio dvaro užpuolimą ir dviejų savo velionio brolio atžalų pagrobimą. Viena iš pagrobtųjų buvo L. Tyzenhauzaitė[86], kuri vėliau (be abejo, pritariant dėdei A. Tyzenhauzui) ištekėjo už Jiezno savininko. Akivaizdu, kad M. Pacui, kaip ir jo pirmtakams, vestuvės buvo svarbios ne tik dėl šeimyninių jausmų, bet ir dėl įžvalgaus siekio didinti blėstančią giminės įtaką. Deja, rizikingi A. Tyzenhauzo ekonominiai sprendimai ir jam priešiškas sąmokslas netrukus atėmė iš jo valdžios svertus, o M. Pacas neteko svarbaus užtarėjo.

Teigta, jog jaunasis grafas Mykolas mėgo puotas ir prabangą, o dvarų ūkiu rūpinosi per mažai. Didiko kišenes tuštino įsipareigojimai šeimos nariams ir kitiems asmenims. 1770 m. jo sesuo Ona ištekėjo už Stepono Dominyko Riomerio ir išsinešė 130 000 lenkiškų auksinų vertės kraitį. Kiek vėliau šią A. M. Paco dukrą apniko nelaimės: ji apako, o po trečio gimdymo išprotėjo ir nebegalėjo pasirūpinti savimi. Žymus Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininkas ir visuomenininkas Mykolas Riomeris – iš Jiezno kilusios O. Pacaitės-Riomerienės proproanūkis[87]. 1787 m. kita M. Paco sesuo Juzefa, būdama keturiasdešimties metų, ištekėjo už Tomo Vavžeckio, 1794 m. sukilimo prieš Rusiją vado. Vykdydamas motinos valią, Mykolas privalėjo perleisti Jiezno

[83] Kamuntavičienė V. Lietuvos samprata..., p. 172.
[84] Moravskis S. *Min. veik.*, p. 430.
[85] Oksas J. *Min. veik.*, p. 33.
[86] Dolinskas V. *Simonas Kosakovskis: politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*, Vilnius, 2003, p. 402–404.
[87] Römeris E. *Livonijos ir Lietuvos Römerių giminės istorija*, Vilnius, 2009, p. 65, 280.

grafystei priklausiusį Kálvių dvarą Vavžeckiui, nes neįstengė sumokėti nustatytos didelės kraičio sumos. Iki šių dienų greta Sundãkų išlikusio Babiagū́ros kaimo vietovardis sietinas su J. Pacaite-Vavžeckiene, kuri buvo ligota, kuprota moteris, todėl vietiniai ėmė atitinkamai vadinti jos valdytą palivarką (lenk. *baba* – sena moteris; *góra* – kalnas)[88]. Tokiu būdu M. Pacas neteko ne tik dalies turtų, bet ir pajamų šaltinių. Jis vis dažniau sulaukdavo pretenzijų dėl pirmtakų pažadų ir įvairių įsipareigojimų nevykdymo. Jiezno savininką imta kaltinti piktnaudžiavimu teismine valdžia ir tyčiniu ieškinių vilkinimu. Grafas netgi įspėtas dėl galimos *banicijos*. Negana to, nesusiklostė ir jo šeimyninis gyvenimas – 1787 m. Paco ir Tyzenhauzaitės keliai išsiskyrė. Melancholijos apimtas grafas daug laiko praleisdavo Jiezne, mėgo poeziją, pats rašė eiles[89], galbūt įkvėptas jį supusios gamtos grožio. Jis buvo auklėjamas tolimo giminaičio, žymaus valstybininko, LDK kariuomenės generolo Mykolo Jono Paco dvare[90], todėl nenuostabu, kad neketino sutikti Lietuvą okupavusios Rusijos carienės Jekaterinos II išskėstomis rankomis. Nors ir raginamas, jiezniškis nevyko pareikšti ištikimybės okupantų valdovei[91].

1776 m. Jiezne, be dvaro, bažnyčios ir klebonijos statinių, buvo 20 valstiečių šeimų (*dūmų*), vandens malūnas, lentpjūvė, prieglauda vargšams ir vargonininko gyvenamoji patalpa (špitolė), 2 užeigos (*užvažiuojamosios austerijos*). Vargonininko bute veikė mokykla, kurioje mokėsi 4 bajorų, 6 miestelėnų ir 6 valstiečių vaikai. Judėjų bendruomenė turėjo nedidelius medinius maldos namus (*iškalą*) ir kapinaites miestelio pakraštyje. Anuomet „*Jieznas buvęs mažas miestelis*“, tačiau pastebimas amatininkų ir įvairia ūkine veikla užsiiminėjusių žydų skaičiaus didėjimas lėmė Jiezno augimą bei gyvenimo intensyvėjimą[92]. 1795 m. Jiezne surašyti 25 *dūmai*. Kukliuose, šiaudais dengtuose nameliuose gyveno šios šeimos[93]:

1) Stanislovas Bačkauskas (43 metų), žmona Liucija (30), sūnus, dukra ir du pavaldiniai;
2) Stanislovas Acevičius (79), žmona Marijona (83, vyriausia miestelio gyventoja), trys sūnūs su savo šeimomis (iš viso 14 žmonių);
3) Našlė Marijona Mockevičienė (35), atvykėlė. Sūnus, dvi dukros, seserėčia, vienas pavaldinys;
4) Jokūbas Jaroševičius (40), žmona Elžbieta (40), trys sūnūs, dukra;
5) Motiejus Valašinas (39), žmona Ieva (27), keturios dukros, svainė, du sūnėnai;
6) Jonas Zablockas (45), žmona Marijona (30), dukra, du Jono broliai, dvi seserys, motina;
7) Stanislovas Steponkevičius (50), žmona Kristina (40), trys sūnūs, trys pavaldiniai;
8) Simonas Kotkauskas (40), žmona Marijona (35), dvi dukros;
9) Simonas Narkūnas, Jono sūnus (45), žmona Marijona (30), trys sūnūs, dukra, viena pavaldinė;
10) Stanislovas Baliukevičius (58), žmona Marijona (40), trys sūnūs, dukra, viena pavaldinė;

[88] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.
[89] Kuzmickas V. Jiezno parapija ir Pacų dvaro agonija: Mykolas Pacas, *Jiezno parapijos žinios*, 2010, Nr. 3, p. 4–5.
[90] Kamuntavičienė V. Pacai..., p. 157.
[91] Moravskis S. *Min. veik.*, p. 441.
[92] Miškinis A. *Min. veik.*, p. 334.
[93] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo duomenys, *LVIA*, f. 515, ap. 15, b. 73, l. 5–7.

11) Jonas Žideika (24), dvi seserys;
12) Pranciškus Tamoševičius (40), žmona Rozalija (35), trys posūniai Vaitkevičiai, dvi podukros Vaitkevičiūtės;
13) Jurgis Narkūnas, Mykolo sūnus (40), žmona Ona (36), Jurgio brolis ir sesuo;
14) Jurgis Narkūnas, Jono sūnus (38), žmona Ona (36), sūnus, dukra, brolis, motina;
15) Martynas Grigonis (46), žmona Magdalena (30), sūnus, Martyno brolis su žmona, motina, kampininkė Agota Žibkienė (80) ir vienas pavaldinys;
16) Tomas Budrickis (18), sesuo, motina, kampininkas Jonas Bieliauskas (30);
17) Petras Vaičiūnas (50), žmona Ona (45), du sūnūs, dukra;
18) Motiejus Beržinskas (45), žmona Magdalena (40), du sūnūs, keturios dukros;
19) Motiejus Vaitkevičius (40), žmona Ona (30), sūnus, dukra, sesuo ir vienas pavaldinys;
20) Jokūbas Dukavičius (80), žmona Kotryna (70), sūnus, Jokūbo žentas su žmona ir dukra;
21) Bartalomėjus Dičkus, Jokūbo sūnus (76), du sūnūs ir viena pavaldinė;
22) Kazimieras Dičkus, Jono sūnus (73), žmona Ona (60), dukra, trys mažamečiai sūnūs ir ketvirtas, vyriausias, su savo žmona bei dukra;
23) Andrius Tamošiūnas (46), žmona Marijona (40), sūnus, dukra, brolis ir vienas pavaldinys;
24) Kazimieras Rudis (40), žmona Kotryna (40), trys sūnūs ir trys dukros;
25) Jonas Matukaitis (30), žmona Magdalena (20), du sūnūs, du broliai ir sesuo.

Kita Jiezno gyventojų kategorija – vadinamieji daržininkai. Menkas dirbamos žemės lopinėlis neišmaitino šeimos, todėl šie žmonės dažniausiai vertėsi įvairiais amatais. 1795 m. šaltiniuose minimi šie Jiezne mažus sklypus turėję žmonės[94]:

1) Šaltkalvis Jurgis Ladišius (50), laisvas žmogus, žmona Barbora (45), du sūnūs, podukra, kampininkas bajoras Vincentas Bartoševičius (28) su žmona, posūniu, sūnumi ir dukra;
2) Kalvis Laurynas Dičkus, Stanislovo sūnus (35), žmona Rozalija (25), du sūnūs, dukra;
3) Batsiuvys (šiaučius) Simonas Kazlauskas (45), atvykėlis, žmona Elžbieta (25);
4) Totorius odininkas Stanislovas Vilkomanavičius (*Wilkomanowicz*), 43 metų, žmona Zofija (30), trys sūnūs, dvi dukros, vienas pavaldinys;
5) Kazimieras Grigonis, Stanislovo sūnus (40), žmona Elena (50), du sūnūs, trys dukros;
6) Mūrininkas Antanas Pukšlys (50), žmona Ieva (45), trys sūnūs, dvi dukros;

[94] *Ten pat*, l. 7–8.

7) Šikšnius (balnų ir pakinktų meistras) Rapolas Koncevičius (50), žmona Ona (40), du sūnūs, kampininkė Agota Kučinskienė (30), laisvoji valstietė, su dukra, kampininkas Griška (*Hryszko*) Zavadskis (50), atvykėlis, su žmona;
8) Vaznys (pasiuntinys) Simonas Vasiliauskas (50), žmona Kotryna (50), dukra;
9) Juozapas Ambrozevičius (50), žmona Magdalena (40), kampininkas Petras Ruseckas (50) su žmona ir sūnumi;
10) Jurgis Barabančikas (27), atvykėlis, žmona Agota (30), sūnus, posūnis;
11) Mūrininkas Mikalojus Bonekas (50), žmona Zofija (30), trys sūnūs, dvi dukros;
12) Liudvikas Urnavičius (*Urynowicz*), atvykėlis (50), žmona Rozalija (40), sūnus, trys dukros;
13) Miškininkas Tomas Kavaliauskas (40), žmona Magdalena (40), dukra, kampininkė Kotryna Černiauskienė (50) su sūnumi;
14) Mykolas Ivanauskas (25), atvykėlis bajoras, žmona Agota (30), du sūnūs, dukra;
15) Našlė Ieva Dukavičienė (50) su motina;
16) Kazimieras Vaitkevičius (46), žmona Gertrūda (40), dukra;
17) Našlė Magdalena Bielukienė (60), atvykėlė, sūnus, dukra;
18) Siuvėjas Povilas Rublevičius (30), atvykėlis, žmona Ieva (40).

Ženklią miestelio gyventojų dalį sudarė žydai. XVIII a. pab. Jiezno judėjų bendruomenei vadovavo vyriausias apylinkės žydas – 80 metų rabinas Leiba Ickovičius. Be jo, aprašyme išskirtas chazanas (kantorius, bažnyčios choro vadovas) Mortechelis Maušovičius. Minimi du mėsininkai Izraelovičius ir Mėjerovičius, siuvėjas Joselis Abrahamovičius, smuklininkas (*šinkorius*) Ickus Leibovičius, prekybininkas Markovičius, špitolininkas Dovydas, vyndarys Mauša, keli varganai gyvenę žydai. Prie dalies moterų vardų nurodoma palūkininkės veikla. 1795 m. duomenimis, Jiezno parapijoje žydai nuomojo 14 *karčemų*. Šešios iš jų (Liciškėnų, Sundakų, Domeikiemio, Žideikonių, Kisieliškių ir Paverknių) priklausė grafui M. Pacui. Jiezne taip pat veikė pašto įstaiga, kuriai vadovavo raštininkas ponas Benediktas Zakževskis. Prie bažnyčios stūksojusioje špitolėje, įsteigtoje dar kanclerio K. Z. Paco laikais, gyveno jos vadovas (*direktorius*) Simonas Michalovskis, vargonininkas Mykolas Višinskis ir zakristijonas Mykolas Jankovskis. Prieglobstį čia rasdavo 17 vargšų. XVIII a. pab. Jiezne iš viso gyveno daugiau nei 400 žmonių. Ketvirtadalis jų buvo žydai[95].

Pacų valdomai Jiezno grafystei, be jos centro – Jiezno su puošniaisiais rūmais – priklausė Trezantolio, Kalvių, Vilūnų, Kisiẽliškių, Užùguosčio, Jundeliškių dvareliai (palivarkai), Bū́tkiemio, Naujõsios Būdõs, Senõsios Būdõs, Domeĩkiemio, Kùkiškių, Liciškėnų, Nibriū, Plaskū́nų, Plỹtninkų, Rõkiškių, Sevelioniū, Sundakų, Sobuvos, Šventiniňkų, Stepõniškių, Valiū́niškių, Vilūnẽlių, Noreĩkiškių, Palãpiškių, Pieštuvė́nų kaimai. Grafai valdė bent 4 malūnus. Didžiausias iš jų stovėjo prie Verknės, Grìkapėdyje, kiti trys – Paverkniuosė ir prie Lapainios

[95] *Ten pat*, l. 8, 21–22, 27–29.

bei Guostės upių[96]. Spėjama, kad apie 1770 m. Jiezne buvo pastatyta didelė trijų aukštų mūrinė karčema[97]. XVIII a. pab. vadinamoji austerija buvo dengta skiedromis. Jos lankytojus šildė geltonų koklių krosnis ir svečių kambaryje (*seklyčioje*) įrengtas židinys. Atvykėliai žirgus galėjo palikti greta pristatytoje šiaudais dengtoje arklidėje[98]. Sovietmečiu prie statinio prijungti šoniniai priestatai. Šiuo metu buvusioje barokinės architektūros užeigoje veikia Jiezno laisvalaikio ir kultūros centras. Apmaudu, kad remonto metu nugriauta dalis autentiškų konstrukcijų. Renovuojant karčemą, rasta monetų, perdegusių, sustiklėjusių atidengto grindinio plytų. Grafus Pacus menančio statinio centrinės dalies fasadas po šiuolaikinio tinko sluoksniu slepia autentiškus pamatus ir sienas[99]. Miesto turgavietėje buvo dar vienas žmonių susibūrimo centras – vadinamieji kavos namai, senesni už minėtą karčemą. XVIII a. jų būklė buvo itin prasta – žalių koklių krosnis sudaužyta, čerpėmis dengtas stogas prakiuręs, todėl ši užeiga nebenaudota pagal pirminę paskirtį[100].

Generolas Liudvikas Mykolas Pacas (1778–1835) – paskutinysis Pacų giminės atstovas, kuris valdė Jiezno dvarą. XIX a. Aut. nežinomas. Lietuvos dailės muziejus

Dideliems rūmams aptarnauti ir ponų poreikiams patenkinti reikėjo daug tarnų. 1795 m. Jiezno dvare, įskaičiuojant šeimų narius, gyveno penkiasdešimt M. Paco pavaldinių. Dvarininko asmeniniais reikalais rūpinosi jo įgaliotinis (lenk. *plenipotent*) bajoras Liudvikas Šunkas (*Szunko*), turėjęs du patikėtinius. Už ūkį buvo atsakingas 27 metų maršalka Antanas Bereškevičius. Dvare su šeima gyveno ir vokiečių kilmės daktaras Jonas Erageris (*Erragier*). Parapijos aprašyme pažymėta, kad jis tarnavo 20 metų, tačiau anuomet savo tiesioginių pareigų jau nevykdė, tiesiog gyveno Jiezne. Patirtimi išsiskyrė už aprangą, gal ir ginklinę atsakingas 75 metų amžiaus Pranciškus Nenartavičius, kilęs iš Mogiliovo gubernijos ir tarnavęs net 50 metų. Rūmų aptarnaujančiam personalui vadovavo kamerdineris Bazilis Sivickis. Pacai jį atsivežė iš jiems priklausiusio Holovčino – ši vietovė nurodoma kaip B. Sivickio gimtinė. Veikiausiai jis buvo ištikimas pavaldinys, nes aprašyme pažymima, kad ponas jį apdovanojo laisvės korta. Žemesnio rango – liokajaus – pareigas ėjo Martynas Pranevičius. Šviežios mėsos tiekimas į virtuvę ir medžioklinių ginklų priežiūra buvo šaulio Martyno

[96] *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sud. V. Jogėla, Vilnius, 2001, p. 607–611, 617–619, 767, 791–793, 797.
[97] Miškinis A. *Min. veik.*, p. 333.
[98] Oksas J. *Min. veik.*, p. 35.
[99] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.
[100] Oksas J. *Min. veik.*, p. 35.

Jiezno rūmų griuvėsiai. 1875 m.
Aut. Napoleonas Orda (Napoleon Orda)

Lubovičiaus rūpestis. Maistą ruošė du virėjai – 49 metų Motiejus Dumalakas ir šiek tiek jaunesnis Simonas Samatavičius su septyniolikmečiu pagalbininku Jonu Kulaku. Už indaują ir tvarkos palaikymą atsakomybė patikėta Pranciškui Obuškevičiui. Be šių žmonių, Jiezno dvare dar tarnavo raitininkas Jonas Marchelevičius, lydėdavęs ekipažą ir rūpinęsis žirgais, pono vežikas Jonas Šaulinskas ir sodininkas Jonas Matukaitis su savo padėjėju. Rūmuose gyveno *rezidentas* Stanislovas Volochovičius – veikiausiai M. Paco pagarbos nusipelnęs ar puikiai su rūmų savininku sutaręs bajoras. Už suteiktą prieglobstį rezidentai prisidėdavo prie įvairių dvaro darbų atlikimo[101].

Baigiantis XVIII a. M. Pacą vis dažniau pasiekdavo žinios apie bandymus išieškoti iš jo didesnes ar mažesnes pinigų sumas, neretai dar tėvų prižadėtas įvairiems asmenims ir bendruomenėms. Štai 1791 m. Vyriausiajame LDK tribunole nagrinėtas Aukštadvario dominikonų ieškinys, pagal kurį Jiezno savininkas turėjo sumokėti tūkstantinę sumą, jo motinos T. Radvilaitės-Pacienės prižadėtą vienuoliams. Greta grafo pavardės minimas Kauno paseniūnis ir civilinis-karinis komisaras Simonas Višnevskis, administravęs dalį Jiezno dvaro[102]. 1795 m. šaltiniuose pažymima, kad Jiezno palivarką užstato (lenk. *zastawny*) teise valdė tas pats S. Višnevskis[103]. Neatsitiktinai būtent jam 1797 m. įteiktas Jiezno dvaro gubernijos ir įvairių priklausinių – malūnų, klojimų, kepyklų bei bravorų inventorius. Šių statinių aprašymas sietinas su XVIII a. pab. Lietuvą ir Jiezną užgriuvusiomis bėdomis. Dalis gubernijos langų anuomet buvo išdaužyti, glazūruota koklinė krosnis su karūnos simbolika pažeista, malksnomis dengtas stogas remontuotinas, laiptų pakopos griūvančios, pastato sienos įtrūkusios[104]. Jundeliškių (Paverk-

[101] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo duomenys..., l. 3–4.
[102] 1791 m. dekretas dėl grafo Mykolo Paco ir Simono Višnevskio įsipareigojimų Aukštadvario dominikonams nevykdymo, *LVIA*, f. 9, ap. 1, b. 19, l. 30–31.
[103] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo duomenys..., l. 4.
[104] 1797 m. Simonui Višnevskiui įteiktas Jiezno gubernijos inventorius, *MAB*, f. 12, Nr. 3787, l. 1.

nių) dvarą grafas M. Pacas Lietuvos ir Lenkijos valstybės žlugimo metais jau buvo įkeitęs infliantų kanauninkui Jackui Daujotui, kuris Kukiškių kaimą ir Grìkapėdžio užusienį nuomojo Nemajūnų parapijos bajorui Adomui Jablonskui[105]. Kauno klebonas kunigas Pranciškus Mykolas Pranckevičius 1782 m. skundėsi, kad M. Pacas neteisėtai užėmė Būtkiemio palivarką, kurį grafo tėvas A. M. Pacas užstato teise, už 8 000 auksinų, buvo įkeitęs kunigui Aleksandrui Pukeniui. Anot klebono, A. M. Pacas vėl išsinuomojo Būtkiemio palivarką ir kiekvienais metais sumokėdavo nustatytą mokestį. Situacija pasikeitė Pacų dvarus paveldėjus Mykolui. Pasak P. M. Pranckevičiaus, M. Pacas, užėmęs Būtkiemį, negrąžino užstato sumos ir ilgainiui visiškai nustojo mokėti mokesčius vienai iš Kauno altarijų (užstato savininkei) – dėl šios priežasties Kauno žemės teisme Jiezno savininkui buvo iškelta byla. Maždaug nuo 1780 m. M. Pacas nustojo vykdyti ir kitą įsipareigojimą – kasmet mokėti Užuguosčio klebonui 5 procentus nuo tėvo paveldėtų 3 740 auksinų, prižadėtų Užuguosčio bažnyčios išlaikymui[106]. Minėti pavyzdžiai rodo, kad Jiezno grafystės ir kitų M. Paco valdų ekonominė būklė prastėjo, nebuvo įvykdomi net ir nedideli įsipareigojimai.

Gebėjimu ūkininkauti Kauno seniūnas M. Pacas nepasižymėjo, tačiau aktyviai dalyvavo vietinės reikšmės kovose dėl pareigybių ir įtakos sferų. Iš pradžių jis rėmė žmonos dėdę A. Tyzenhauzą, o kiek vėliau kartu su T. Vavžeckiu, Prozorais ir Zavišomis vadovavo nedidelei bajorų grupei, kuri bandė priešintis prorusiškų pažiūrų Kosakovskių ir Zabielų giminių įsigalėjimui Kauno paviete ir jo seimeliuose, kuriuose buvo renkami atstovai į Respublikos seimą ir į Vyriausiąjį Lietuvos tribunolą. Akistata peraugo į grasinimus ginklu, M. Paco organizuotos stovyklavietės prie Kauno pilies užpuolimą, abipusius skundus politinei ir dvasinei valstybės vadovybei. Paco draugas ir seserėnas T. Vavžeckis priešininkų netgi kviestas į dvikovą. Tarpusavio vaidai labai padėjo užsienio jėgoms, siekusioms įsigalėti mūsų krašte. 1792 m. per Lietuvą vėl žygiavo Rusijos kariuomenė. Imperijos valdovė Jekaterina II buvo nepatenkinta reformomis, kuriomis bandyta atgaivinti Lietuvos ir Lenkijos valstybę. Šio žygio metu liūdnai pagarsėjo generolo Chruščiovo vadovaujami kazokai, kurie Kauno apylinkėse be gailesčio žudė, prievartavo žmones ir nusiaubė ne vieną Rusijos įtakos plitimui pasipriešinti bandžiusių bajorų dvarą. Tuo metu buvo apiplėštas ir Kosakovskių priešininko T. Vavžeckio Kalvių dvaras. Tais pačiais 1792 m. sudegė medinė A. M. Paco statyta Kalvių bažnyčia. Išpuoliai pasiekė Prìenus, todėl tikėtina, kad nukentėti galėjo ir išvien su T. Vavžeckiu politinėje arenoje veikusio M. Paco Jiezno dvaras. Beje, Kosakovskių nemalonės sulaukė ir buvęs Jiezno parapijos klebonas Pranciškus Ksaveras Bogušas, prisidėjęs prie bandymų reformuoti valstybę. Prorusiškai nusiteikęs S. Kosakovskis grasino jį *„pasiųsti į Kamčiatką“* ir skyrė namų areštą su 24 karių sargyba[107].

Dažniausiai teigiama, kad Pacų giminės didybę pražudė įsiskolinimai. Vis dėlto į kritinę situaciją Jieznas ir jo savininkai pateko tik Abiejų Tautų Respublikos žlugimo išvakarėse. A. M. Pacas turėjo skolų kaip ir daugelis kitų krašto didikų. Tačiau vargu ar esant krizei grafas 1747 m. būtų ryžęsis dovanoti Pažaislio vienuolynui Dombžežycės dvarą Po-

[105] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo duomenys..., l. 1.
[106] *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.* ..., p. 13, 415.
[107] Dolinskas V. *Min. veik.*, p. 438, 441–442, 449.

locko apskrityje[108], 1772 m. įsigyti Jundeliškių dvarą iš Eperješų ir kone tuo pačiu metu – Užuguosčio dvarą iš Čaplicų, taip pat skirti lėšų Jiezno bažnyčiai ir rūmams tvarkyti. XVIII a. 7 dešimtmetyje grafas išreiškė norą nusipirkti anuomet Pliaterių valdytus Kašónis[109], tačiau sandėris neįvyko. Didžiosios jo sūnaus Mykolo bėdos prasidėjo tik tuomet, kai Lietuvoje ir Lenkijoje gilėjo politinė krizė, o 1780 m. įtakos neteko turtingas jo žmonos dėdė A. Tyzenhauzas, siekęs Lietuvos ekonominio atsigavimo. Prasta finansinė padėtis, Rusijos valdovų trukdžiai apsunkino krašto ūkinę raidą. M. Paco įsipareigojimai Pažaislio vienuolynui XVIII a. pab. siekė 63 000 auksinų, todėl Trākų žemės teismas 1789 m. „*uždėjo areštą ant Jiezno pilies*“[110]. Nepaisant to, 1791 m. būtent M. Paco lėšomis vyko Pažaislio bažnyčios ir vienuolyno rekonstrukcija[111]. Tais pačiais metais jis laiške rašė, kad reikia užtikrinti geresnę Alėšiškių palivarko miško ir Jiezno girios apsaugą, nes vietos gyventojai naudoja jų medieną savo reikmėms – sijoms gaminti[112].

Numalšinusi 1794 m. sukilimą, Rusijos kariuomenė siaubė visą kraštą, apiplėšė Jiezno rūmus, nuniokojo bažnyčią. Turto konfiskavimas, kontribucijos ir mokesčių, plaukusių jau ne į Lietuvos, o į Rusijos biudžetą, didinimas visiškai nustekeno daugelį praeityje turtingų giminių. Tuometinę Jiezne tvyrojusią atmosferą atspindi išlikęs Pacų patikėtinio Pijaus Podoleco laiškas, kuriame jis teigia, kad 1797 m. balandžio mėn. lankėsi grafo M. Paco valdose. Didikas jį išsikvietė norėdamas parašyti keletą laiškų ir memorialų (deklaracijų), susijusių su jo nuosavybe. Atvykęs į Jiezną, P. Podolecas tapo baisaus nutikimo liudininku. Neblaivus čia stovėjusio Rusijos kariuomenės jėgerių bataliono karininkas pamaldų metu atėjo į bažnyčią ir pareikalavo, kad klebonas Antanas Sarosiekas sutuoktų *schizmatikų* (stačiatikių) porą. Zakristijonas perdavė neigiamą kunigo atsakymą. Įpykęs karininkas prie pat bažnyčios durų lazda trenkė zakristijonui į galvą, tuo sukeldamas šventovėje susirinkusių parapijiečių pasipiktinimą[113].

Bejėgis ir prieš politinį Lietuvos žlugimą, ir prieš finansinį Jiezno krachą M. Pacas mirė 1800 m. Karstas su jo palaikais buvo pastatytas Jiezno bažnyčios mauzoliejuje, greta tėvų Antano ir Teresės Pacų, sesers J. Vavžeckienės, brolio Ignoto bei dukros Konstancijos. Visų šešių Pacų giminės atstovų palaikai mįslingai dingo XIX a. – jie galėjo būti palaidoti Jiezno kapinėse arba užversti žemėmis bažnyčios požemiuose kartu su apylinkių bajorų palaikais[114]. Tarpukariu čia dar mėtėsi karstų ir Jiezno krašto bajorų kaulų liekanos[115].

Sumenkusius Mykolo turtus paveldėjo jo vienintelis sūnus Liudvikas Mykolas Pacas. Jam pasisekė – 1797 m. miręs tolimas giminaitis, didelio kapitalo savininkas, sukilimo prieš Rusiją dalyvis Juozapas Pacas paliko turtus ne kitą pavardę turėjusiems sūnėnams, bet paskutiniam vyriškosios linijos Pacų giminės atstovui. Priešingai nei Liudviko senelis A. M. Pacas, jaunasis grafas pirmenybę teikė Dauspudai (netoli Suválkų esanti gyvenvietė), kuri po Abiejų Tautų Respublikos žlugimo atiteko Prūsijai, o ne Rusijai. Čia jis pasistatė įspūdingus

[108] Kairiūkštytė-Jacinienė H. *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*, Vilnius, 2001, p. 57.
[109] Grafo Antano Mykolo Paco laiškas grafui Pliateriui, kuriame prašoma parduoti Kašonių palivarką, *MAB*, f. 198, Nr. 49, l. 1.
[110] Miškinis A. *Min. veik.*, p. 334.
[111] Kairiūkštytė-Jacinienė H. *Min. veik.*, p. 62.
[112] *Autografų kolekcijos katalogas*..., p. 190.
[113] 1797 m. balandžio 26 d. Pijaus Podoleco laiškas nenustatytam adresatui, *MAB*, f. 43, Nr. 9504, l. 1.
[114] Kuzmickas V. Altarijos Jiezno bažnyčios ir parapijos istorijoje, *Jiezno parapijos žinios*, 2009, Nr. 9, p. 5–6.
[115] Baliūnas K. *Min. str.*, p. 3.

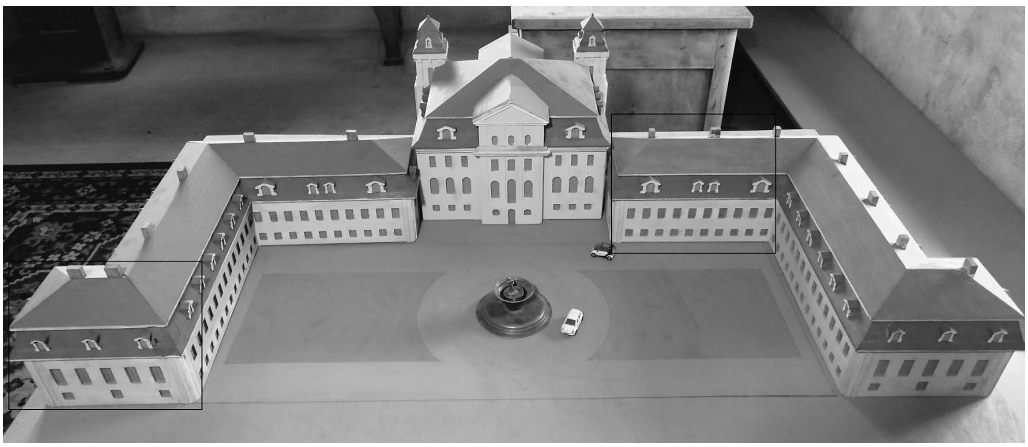

Jiezno Pacų rūmų maketas. (Juoda linija apibrauktos iki XXI a. 3 deš. išlikusios rūmų dalys.) Aut. Vytautas Gusas

rūmus[116], o pirmtakų svarbiausiu giminės centru laikytą Jiezną po ilgai trukusio bylinėjimosi 1805 m. buvo priverstas perleisti broliams Jonui ir Bernardui Penčkovskiams[117].

L. M. Pacas išsilavinimo siekė Prancūzijoje, Anglijoje ir Lenkijoje. 1807 m., būdamas Paryžiuje ir tikėdamas žymiojo Prancūzijos karvedžio Napoleono Bonaparto galimybėmis sutriuškinti Abiejų Tautų Respubliką okupavusias jėgas, grafas įstojo į Prancūzijos kariuomenę. Paskirtas į imperatoriaus gvardiją, dalyvavo ir pasižymėjo 1808–1809 m. vykusiose kautynėse su ispanais, rusais ir prūsais. Netrukus jaunas kavalerijos karininkas grįžo į Varšuvos kunigaikštystę ir ėmė ruošti dirvą Napoleono žygiui į Mãskvą. Gavęs pulkininko laipsnį, Pacas formavo tautinę gvardiją, o 1812 m., prasidėjus aršiausioms Prancūzijos ir Rusijos kovoms, ėmėsi vadovauti 15-ajam ulonų pulkui. Su šiuo daliniu jis pasiekė Kauną, o kiek vėliau, birželio mėn., kartu su Napoleonu iškilmingai įžengė į Vilnių. Savo rūmuose Didžiojoje gatvėje L. M. Pacas surengė iškilmingą pokylį imperatoriaus garbei[118]. Laikraštyje „Kurjer Litewski“ anuomet rašyta: „*Šios dienos iškilmės baigėsi nuostabia puota. Pilietis grafas Pacas, garsėjantis patriotizmu ir rūpinimusi Tėvynės gerove, surengė šį pokylį, ištaigingai dekoruotą, apšviestą, papuoštą transparantais ir šūkiais. Jame buvo visa tai, kas galėjo pagerbti įžymiuosius svečius ir atitikti šios dienos reikšmę. Pokylyje dalyvavo visa valdžia, prancūzų ir lenkų vadai, jį teikėsi pagerbti Jo Didenybė Imperatorius*“[119]. Vis dėlto dar nebuvo galima švęsti galutinio išsivadavimo iš Rusijos okupacijos pančių – laukė varginantis žygis į Maskvą.

L. M. Pacas buvo pakeltas į brigados generolus ir paskirtas generalinio štabo karininku. Teigiama, kad dalyvaudamas žygyje į Rusijos imperijos gilumą, jiezniškis kartu su kitais aukšto rango karininkais išgelbėjo imperatorių nuo netikėtai jį užpuolusių kazokų. Tačiau *Didžioji armija* neatlaikė atšiaurių Rusijos gamtinių sąlygų ir varginančios priešo taktikos, todėl teko trauktis atgal. Netrukus caras suskubo paskelbti, kad

[116] Oksas J. *Min. veik.*, p. 33–34.
[117] Miškinis A. *Min. veik.*, p. 334.
[118] Stuokaitė J. Divizijos generolas, grafas Liudvikas Mykolas Pacas, *Kardas*, 2002, Nr. 1, p. 52, 54.
[119] Römeris E. *Min. veik.*, p. 84–85.

visi kartu su Napoleonu į vakarus pasitrauksiantys asmenys neteks turtų Lietuvoje ir Lenkijoje, tačiau L. M. Pacas nekreipė dėmesio į šiuos grasinimus. Grafas lydėjo imperatorių iki pat paskutinių jo kautynių, lėmusių galutinį Napoleono žlugimą. 1815 m. Rusijos monarchas paskelbė amnestiją ir leido Prancūzijos kariuomenėje tarnavusiems lietuviams bei lenkams grįžti į gimtinę. Savo valdas atgavęs Pacas apsigyveno Ražankoje (dab. gyvenvietė netoli Gařdino), dažnai lankėsi Dauspudoje. Kadangi jo žmona Karolina Malachovskytė nuolat nesveikavo, pora neretai vykdavo į užsienio kurortus[120]. Patį grafą kamavo reumatizmas – ligą bandyta įveikti Austrijoje, gydantis voniomis bei Zalcburgo vandenimis. Dauspudoje daug laiko praleidęs Paco globotinis Henrikas Riomeris laiškuose giminaičiams užsimindavo apie rūmuose buvusią didelę biblioteką ir meno kūrinių kolekciją[121]. Tikėtina, kad dalis vertybių galėjo būti atsigabenta iš Jiezno. Deja, netrukus visa tai pražuvo. 1830–1831 m. Lenkijoje ir Lietuvoje įsiplieskė sukilimas prieš carinę priespaudą. L. M. Pacas iš pradžių nepritarė idėjai priešintis ginklu[122], tačiau vėliau prisidėjo prie sukilėlių, nors ir jautė kovos beprasmiškumą: organizavo Ostroleňkos (Lenkija) miesto gynybą, dalyvavo mūšiuose prie Nãrevo upės. Didesnės ir geriau ginkluotos Rusijos pajėgos netrukus nugalėjo sukilėlius, todėl L. M. Pacui ir vėl teko pasitraukti į užsienį, antrą kartą praradus visus turtus. Su vienintele dukra Liudvika (sūnus Jurgis mirė ankstyvoje vaikystėje) apsistojęs Prancūzijoje, 1835 m. jis išvyko į kelionę, kurios metu mirė Smirnoje (dab. Izmiras, Turkija)[123].

Pacų giminės vardas išnyko. Simboliška, kad ir Jiezno rūmai, kadaise stebinę lankytojus prabanga, netrukus virto griuvėsiais. Senąją Pacų giminės, išauginusios ne vieną svarbų valstybės politikos ir karo veikėją, rezidenciją suniokojo 1837 m. nuo žaibo įsiplieskęs gaisras. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos pranešime minima, kad sudegė dvarininko Bryndzos mūrinio gyvenamojo namo korpusas. Gaisrą užgesino subėgę žmonės, todėl ugnis nepažeidė flygelių. Nuo lubų krentančios konstrukcijos sunkiai sužalojo žmogų[124]. Senieji jiezniškiai sakydavę, kad Jiezną tyčia padegė dvarininkas Dominykas Žaba, vadintas „Žėba“[125]. Tačiau vargu ar žmonių nemėgtam žemvaldžiui buvo verta rizikuoti savo turtu, įsigytu iš prasiskolinusių brolių Penčkovskių. Ne tik Jiezno dvaro žemės, bet ir patys rūmai veikiausiai buvo padalinti keliems savininkams. 1847 m. D. Žabos valdos inventoriuje minima, kad jam priklauso dalis mūrinio gyvenamojo namo, mūrinis maniežas, mūrinės arklidės, medinis svirnas, medinė džiovykla ir beveik 932 dešimtinės žemės[126]. Penčkovskiai, o vėliau Bryndza, Žaba ir kiti savininkai neturėjo lėšų, o galbūt tiesiog nenorėjo tvarkyti yrančių statinių. Ilgiausiai buvo apgyvendintas kairysis rūmų korpusas, išlikęs iki šių dienų. Dešinįjį korpusą po gaisro nuspręsta paversti tvartu. Apie kitus statinius XIX a. vid. pateiktame V. Sirokomlės aprašyme neužsimenama – jie buvo arba visiškai sunykę, arba pritaikyti ūkinėms reikmėms ir atskirti nuo gyvenamųjų patalpų. Pagrindinis triaukštis dvaro korpusas paliktas visiškai suirti. Jį apžiūrėjęs keliautojas su liūdesiu teigė: *„Priekinėje rūmų da-*

[120] Stuokaitė J. Divizijos generolas..., p. 54–55.
[121] Römeris E. *Min. veik.*, p. 105–106.
[122] Kamuntavičienė V. Pacai..., p. 158.
[123] *Ten pat*; Stuokaitė J. Divizijos generolas..., p. 55.
[124] 1837 m. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos pranešimas apie nelaimes, *LVIA*, f. 378, ap. 45, b. 33, l. 417.
[125] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.
[126] 1847 m. Dominyko Žabos Jiezno dvaro inventorius, *LVIA*, f. 394, ap. 7, b. 166, l. 1.

lyje švyti gipsinių herbų likučiai, tarp kurių vos vos galima atpažinti Pacų dinastijos herbą Gozdavą. Lubos ir skliautai vidurinėje dalyje įkritę. Tiktai durys ir langų rėmai, meistriškai nutašyti iš sunkių marmuro plokščių, didingai stovi. Ant sienų griuvėsių – išblukusios freskos. Jose sunku ką nors atpažinti. Kai kur galima spėti, kad tai žmonių ar medžių kontūrai. Trečiajame aukšte išlikę <...> pusiau nubyrėję šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdai bei Viešpaties nukryžiavimas. Visa tai rodo čia buvus koplyčią. Požeminiai rūsiai užgriuvę. Ponų kambariuose, viršutiniame aukšte, griuvėsiuose išaugę jauni berželiai, o ant rūmų frontono ir bastiono lizdus suka gandrai. Tiktai ponų sodo liepos, tuopos ir klevai, menantys senuosius laikus, didingai suvešėję. Mat gamta, ne taip, kaip žmogaus idėja, yra amžina"[127].

1873 m. Jiezne lankėsi Kamilė Narbutaitė-Jurevičienė (*Kamilla z Narbuttow-Jurewiczowa*), kiek vėliau kelionės įspūdžius publikavusi laikraštyje „Kronika Rodzinna". Atvykusi į miestą, rašytoja visų pirma aplankė pažįstamą dvarininką Ignotą Kvintą, naująjį Jiezno rūmų savininką. Aprašydama vietovės istoriją, grafą M. Pacą ji apibūdino kaip *„patį dosniausią iš dosniausiųjų ir patį didžiausią išlaidūną iš visų išlaidautojų*"[128]. Anot K. Narbutaitės-Jurevičienės, švaistūniška gyvensena grafui nenusileido ir broliai Penčkovskiai, įsipareigoję išmokėti Pacų skolas, tačiau be atodairos išlaidavę, mėgę prabangą ir per tris dešimtis valdymo metų dar labiau padidinę Jiezno dvaro skolas. Dvarininkų turtą išdalijus kreditoriams, Jiezno valda skilo į daugybę smulkesnių ir stambesnių darinių. Įsigijęs dviejų stambiausių kreditorių žemes, Jiezne įsikūrė minėtasis I. Kvinta. Lydima naujojo savininko žmonos, keliautoja apžiūrėjo tuzino margų (apie 8 ha) ploto Pacų parką, kur ją stebino neįtikėtino storio guobos ir liepos. *„Šis gražus, ilgaamžis senolis vis dar pilnas gyvybės ir šviežumo*"[129], – konstatavo K. Narbutaitė-Jurevičienė. Tiesa, prie įspūdingiausių sidabrinių topolių prieiti ji neįstengė, nes šie medžiai augo neprižiūrėtoje, aukšta žole ir krūmais apaugusioje vietoje. Be lygiomis gretomis susodintų skroblų ir įvairių altanų, smalsi rašytoja paminėjo ir tris didelius kanalus. Du iš jų buvo uždumblėję, priteršti, apaugę žolėmis, o vienas – sutvarkytas. Teigiami pokyčiai ir, anot K. Narbutaitės-Jurevičienės, *„gera dabartinių savininkų estetinė nuovoka leidžia turėti vilčių, kad šis senovinis parkas greitai taps toks, koks buvo kadaise*"[130].

Kitą dieną kompaniją papildė Vincentos Kvintienės brolis kunigas Viktoras Franckevičius. Trijulė nužingsniavo apžiūrėti senųjų rūmų, o atsiminimų autorė aprašė pamatytą vaizdą: *„Didelėje erdvėje guli krūvos plytų ir violetinės spalvos stogo čerpės. Tarp jų įsimaišiusios pilkos, juodos ir net baltos spalvos marmuro plokštės, nes tų rūmų laiptai, koridorių grindys, kambarių židiniai, durų rėmai buvo pagaminti iš šios brangios medžiagos. Šonuose matyti dviejų paviljonų pirmo aukšto liekanos. Viename iš jų, turinčiame aštuonis langus viršuje ir tiek pat apačioje, restauruotame naujojo šeimininko, apgyvendinti tarnai. Čia yra kambarys su rozetėmis* [puošybinis ornamentas, primenantis gėlės žiedą – *M. T. pastaba*] *ant lubų ir apvaliomis freskomis, virtęs dailidės dirbtuvėmis. Greta – du skliautiniai kambariai, vadinami iždine. Kitas, labiau pažeistas, paviljonas naudojamas kaip daržinė, kur laikomas šienas. Griuvėsių viduryje kyšo labai aukšta kolona,*

[127] Sirokomlė V. *Min. veik.*, p. 95–96.
[128] Narbuttow-Jurewiczowa K. Korrespondencya, *Kronika Rodzinna*, 1874, Nr. 19, p. 300.
[129] *Ten pat.*
[130] *Ten pat.*

iš vienos pusės apvali, iš kitos – plokščia, kadaise buvusi pagrindinių vartų dalimi"[131]. Jiezno bažnyčioje K. Narbutaitę-Jurevičienę labiausiai sužavėjo puikaus menininko darbo freskos, beveik nepraradusios spalvingumo, arabeskos ornamentų įspūdinga sakykla, puikiai skambantys vargonai ir greta šventuosius vaizduojančių paveikslų sukabinti T. Radvilaitės-Pacienės autentiški rankdarbiai. Nors sužavėta, keliautoja tikino, kad bažnyčiai reikalingas skubus remontas, nes sienos daugelyje vietų įtrūkusios, o langų rėmai supuvę. Na, o pats Jieznas šiai damai paliko nedidelio, bet tvarkingai apstatyto miesto įspūdį[132].

Remdamasis tėvo pasakojimais V. Gusas teigia, kad centrinio ir dešiniojo Jiezno rūmų korpusų likučiai, aptverti medine tvora, buvo galutinai nušluoti nuo žemės paviršiaus prieš Pirmąjį pasaulinį karą, apie 1912 metus. Dalis griuvenų buvo išvežta, dalis panaudota tiesiant aplinkines gatves. Dešiniojo korpuso paviljonas išliko dėl to, kad jį įsigijo žydas Markovičius, vietinių vadintas „Laiške". Šioje Pacų rūmų dalyje jis įrengė malūną ir pristatė trečią aukštą, o pats gyveno gretimame name, iš kurio šiandien likęs tik kaminas. Šalimais stovėjo dar vienas jam priklausęs medinis statinys – *baronkinė*. Vėliau šią valdą įsigijo Ambrazevičiai. Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais buvęs Jiezno rūmų paviljonas naudotas kaip sandėlis, čia būta parduotuvės. Dūlantį pastatą XXI a. pradžioje įsigijo V. Guso šeima. Jo būklė, anot savininko, buvo apgailėtina – nemaža dalis autentiškų sienų išdaužyta, ne vietoje iškirsti langai, rūsiai užversti. Atkaklus jiezniškis įdėjo daug pastangų – mūrijo sienas, grąžino langus į jų buvusią vietą, įrenginėjo interjerą. Darbų metu rasta XVII a. varinė moneta ir senas, neaiškios paskirties ornamentuotas stiklinis indas. Lauke, prie pamatų, dviejų metrų gylyje atkastos medinio grindinio ar tvoros liekanos[133].

Pastato sienos storis siekia net 105 cm. Ant poros plytų matyti gyvūnų pėdų ir kanopų įspaudai, liudijantys apie to laikotarpio plytų gamybos procesą. Vandeniu aplietą molio ir smėlio mišinį sumindydavo gyvuliai, tuomet žmonės formuodavo plytas ir dėdavo jas į specialias dėžutes. Visiškai išdžiūvusias plytas išdegdavo. Iš jų buvo mūrijami abu sienos šonai, o į tarpą, pilant skiedinį, sumetamos pusplytės ar kitokios nuolaužos. Tokiame sienos užpilde V. Gusas rado seno pastato profilių, mėlynos spalvos karnizų liekanų, rodančių, kad statinys mūrytas iš dar senesnių pastatų griuvenų. Antrame paviljono aukšte kadaise buvo nedideli langai (70–80 cm aukščio), tik vėliau ertmės gerokai padidintos. Pirmame aukšte – didelių durų (vartų) žymės. Galbūt šiame statinyje kadaise buvo įrengtas pilies arsenalas, kareivinės arba karietinė. V. Gusas nori atkurti kiek įmanoma autentiškesnę statinio vidaus bei išorės formą ir tikisi čia įrengti *Jiezno grafystės Pacų rūmų muziejų*, idant būtų galima nors šiek tiek atskleisti buvusių rūmų didybę[134]. Net ant kėdžių puikuojasi Pacų herbas, o pastato vidų jau puošia įvairios medinės dekoracijos – tai bandymas atkurti *buazerijas*.

Išlikęs kairysis Jiezno rūmų korpusas suniokotas sovietmečiu – po 1960 m. išgriauta dalis originalių pertvarų, skliautiniai perdengimai pakeisti gelžbetoniniais, sunaikintas mansardinis stogas, pristatytas trečias aukštas.

[131] Narbuttow-Jurewiczowa K. Korrespondencya, *Kronika Rodzinna*, 1874, Nr. 22, p. 347.
[132] *Ten pat.*
[133] Pagal Vytauto Guso pasakojimą Mindaugui Tamošiūnui 2016 m.
[134] *Ten pat.*

Pastatas skirtas internatinės mokyklos reikmėms. Nepriklausomybės metais statinį įsigijęs verslininkas Kęstutis Derliūnas tikisi išryškinti vertingas rūmų architektūros bei apdailos detales, išsaugoti išlikusius tapybos fragmentus, išsiaiškinti, ką slepia aukštų gotikinių rūsių tinkas. Statinio galerijose matyti gelsvų freskų likučiai. Pasak V. Guso, tai XVII a. kūrusio M. A. Palonio stilistikai būdinga tapyba su architektūrinių elementų motyvais – jonėniniu orderiu, kolonomis ar piliastrais, antablementu. Atlikti tyrinėjimai parodė, kad centrinis korpusas pastatytas anksčiau nei kairysis. Be bažnyčios, rūmų korpusų ir karčemos, Jiezne tebestovi dar pora senųjų statinių, menančių Pacų giminę. Tai į dešinę nuo V. Guso nuosavybės esantis ūkinės paskirties pastatas su parduotuvės iškaba ir prie dabartinių vaikų globos namų išlikusi dvaro gubernija. Pastatas suniokotas gaisro, tačiau jo savininkas Antanas Lėckas tikisi atkurti šią Jiezno dvaro dalį. Kadaise čia buvo įsikūręs dvaro ūkvedys. Kitos senosios Jiezno grafystės žymės gali būti aptinkamos po žeme. Štai XX a. pab. prie šventoriaus tvoros, vadinamos *parkonu*, norėta statyti kleboniją. Ruošiantis darbams, buvo atkasti senosios špitolės pamatai, galu nukreipti į turgavietės pusę, todėl statybos planų atsisakyta[135]. Po storu žemės sluoksniu dar yra ką tirti, todėl kruopštūs archeologiniai kasinėjimai ateityje atskleistų ne vieną Jiezno dvaro paslaptį.

[135] *Ten pat.*

Jiezno valsčiaus aprašymas apie 1873 metus

Parengė Kazys Misius

1867–1875 ir 1910–1914 m. Vilniuje veikė Rusijos imperatoriškosios geografijos draugijos Šiaurės vakarų skyrius, kuris parengė ir atspausdino klausimyną „Programa duomenims apie žemės ūkio ir pramonės padėtį rinkti“. 1872 m. Vilniaus švietimo apygardos mokyklų direktorių suvažiavime buvo pasiūlyta mokytojams per vasaros atostogas pagal minėtą programą aprašyti valsčius.

Programa turėjo 56 paragrafus. Be to, dar pasiūlyta pagal 20 klausimų išsamiau aprašyti po vieną pasiturinčio, vidutinio ir neturtingo valstiečio ūkį. 1872 m. birželio mėn. Vilniaus švietimo apygardos raštinė tą programą išsiuntinėjo šešių Šiaurės vakarų krašto gubernijų, tarp jų Vilniaus ir Kauno, pradžios mokyklų mokytojams. Pagal šitokią programą mokytojai valsčius aprašinėjo iki 1874 m. rudens. Daugiausia aprašymų gauta iš Vilniaus gubernijos, net 156, o mažiausia iš Kauno gubernijos, tiktai 49. Visi Rusijos geografijos draugijos Šiaurės vakarų skyriuje gauti ir išlikę 1872–1874 m. aprašymai apie valsčių žemės ūkio padėtį saugomi Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos rankraštyne (VUB RS, f. 34).

Šiuos aprašymus yra aptarę žymus etnografas Vacys Milius ir istorikas Leonas Mulevičius. Valsčių žemės ūkio aprašymai yra vertingas mokslinės kraštotyros palikimas ir unikalus Lietuvos istorijos šaltinis. Pavyzdžiui, 1874 m. parengtas Batakių valsčiaus aprašymas yra paskelbtas *Lietuvos TSR istorijos šaltinių* antrame tome.

Jiẽzno valsčių aprašė Jiezno pradinės vadinamosios liaudies mokyklos mokytojas Josifas Davidovičius. Jis buvo baigęs stačiatikių dvasinę seminariją, Jiezne tebemokytojavo ir 1877 m. Iš teksto aišku, kad jis žinias rinko 1872 m., o aprašymo tekstą parengė 1873 m. Tai išsamus aprašymas, atsakyta į visus programos klausimus. Carinės Rusijos valdymo metais Jiezno valsčius buvo daug didesnis, apėmė Jiezno, Stãkliškių apylinkes ir visą Bìrštono kilpą. Praleisti žodžiai įrašyti laužtiniuose skliaustuose.

Originalas rusų kalba saugomas Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos rankraštyne (f. 34–471, l. 1–21).

Jiezno valsčiaus aprašymas

Bendros [žinios]

1. Jiezno valsčius yra Vilniaus gubernijoje, Trakų apskrityje, trečioje taikos tarpininko nuovadoje ir užima plotą išilgai 35 varstus[1], nuo Misiškių iki Unkonių kaimo, skersai 33 varstus nuo Trakelių iki Būdos kaimo. Visame tame plote yra 699 būdingi valstiečių kiemai, 194 – žydų ir 12 dvarininkų dvarų, 10 500 gyventojų, iš to skaičiaus vyriškos lyties 5 700 ir moteriškos 5 800 asmenų (čia pateikti skaičiai paimti iš Jiezno valsčiaus valdybos). Jiezno valsčius išsidėstęs ganėtinai kalvotoje ir miškingoje vietovėje, ypač palei Verknės ir Nemuno krantus. Visame tame [valsčiaus] užimame plote, išskyrus vietovę, vadinamą „Bukta“ (liet. – nedidelė įlanka), kur žemė smėlėta, dirvožemių kokybė gera: molis, priemolis,

[1] Varstas – 1,067 km.

juodžemis, priesmėlis. Todėl apskritai jeigu valsčiuje valstiečiai yra pasiturintys, tai nurodytoje vietovėje be mažų išimčių [žmonės] gyvena neturtingai. O dėl paties punkto pavadinimo, tai tikėtina, kad jis kilęs iš to, jog Nemuno upės tėkmė daro posūkį ir sudaro ratą arba įlanką ir, jeigu taip galima pasakyti, sausumos įlanką.

Didžiąją daugumą Jiezno valsčiaus gyventojų sudaro valstiečiai, skirstomi į valstiečius savininkus ir buvusius valstybinius. Aš darau tokį skirstymą tuo pagrindu, nes šiek tiek skiriasi savo ankstesne padėtimi. Vienus ir kitus aš atskiriu dėl jų būdo dabartiniu metu: kiek buvę valstybiniai valstiečiai bendrai imant yra įžūlūs, užsispyrėliai savo tiesioginės valdžios atžvilgiu, tingūs ir neretai linkę pradėti įvairaus pobūdžio apkalbas ir skundus, tiek valstiečiai savininkai paklusnūs, ramūs ir darbštūs.

2. Jiezno valsčiuje yra 4 didesnės apgyventos vietos: 1) miestelis Stakliškės, 2) miestelis Jieznas, 3) gyvenvietė Nemajūnai ir 4) miestelis Birštonas. Per valsčių teka šios upės: 1) Nemunas, 2) Verknė, 3) Alšia. Taip pat yra ežerai: 1) Jieznas, 2) Verbliūdas, priklausantys dvarininkui Kvintai, 3) Valiūniškių, 4) Pečiauskų, 5) Dukurnonių, priklausantys Kauno dūmai, 6) Pazelvės, 7) Krasiškių, 8) Noreikiškių, 9) Vilko[2], priklausantys iždui. Ir yra šie vadinamieji kalnai: Dvaras, Užkalnis ir du kalnai, vadinami piliakalniais.

3. Didžioji dauguma valsčiaus gyventojų, tai yra valstiečiai, kalba lietuviškai žemaitiška kalba. Likusi mažuma skirstosi į žydus, gyvenančius miesteliuose, ir vadinamuosius lenkus, gyvenančius dvarininkų valdose, nors neužmirštos pastarosios [lietuvių] kalbos žinios, tačiau kiekvieni kalba sava kalba, o žydai – lenkiškai.

4. Valsčiaus centre išsidėstęs Jiezno miestelis. Jame dabar yra valsčiaus valdyba, liaudies mokykla, bažnyčia ir žydų mokykla. Miestelis yra lygioje ir sausoje vietoje, jame oras ganėtinai malonus ir sveikas, valomas beveik pusę miestelio supančio ežero vandens ir trijų kūdrų, esančių didžiuliame dvaro parke, apaugusiame šimtamečiais skroblais, tuopomis, liepomis ir klevais, taip pat artimais miškais. Niekas iš vietos senbuvių neprisimena, kad Jiezne tarp žmonių ir gyvulių būtų siautėjusios kokios nors epideminės ligos.

Ustronės dvaro dvarininkas velionis Stanislovas Moravskis savo užrašuose „Vilniaus aplanke“ (*„Teka Wileńska“*), pagrįstuose rašytiniais dokumentais ir liaudies padavimais, kalba apie miestelį štai ką. Daugiau negu prieš pusantro amžiaus Jiezno miestelis buvo įžymus, ypač garsėjo jame būnant Lietuvos magnatui Antanui Pacui ir čia jo pastatytais mūriniais rūmais, pasižymėjusiais ne tiek grožiu ir savo išorinės architektūros skoniu, kiek turtingiausiu vidaus įrengimu ir stebinančiu dydžiu. Kai Pacas, baigęs rūmų statybą, to įvykio atminimui surengė puotą, į kurią susirinko daugybė dvarininkų, šlėktų ir taip pat jo baudžiauninkų, tai jis tarp kitko paklausė savo svečių, ko verti jo rūmai. Niekas iš dalyvaujančiųjų į tokį klausimą negalėjo atsakyti, ir tada iš jo valstiečių buvęs senelis išėjo iš minios į priekį ir pasakė: „Pacas vertas rūmų, o rūmai Paco“ (*„Pac wart pałaca, a pałac Paca“*). Atsakymas taip patiko šeimininkui, kad sąmojingas valstietis buvo dosniai apdovanotas, o jo taiklus atsakymas ir dabartiniu metu visur visuotinai kartojamas.

Liaudies padavimas sako, kad rūmai sudarė pilną metų kalendorių:

[2] Pastarieji trys ežerai tokiais pavadinimais dabar nežinomi. Tikėtina, kad tai Gelužis, Juodis ir Guostus.

juose buvo 12 įėjimų, 52 pagrindinės durys, 366 langai, iš jų vienas didžiulis langas, skirtas keliamiesiems metams ir vadinamas vyriausiuoju langu.

Pastato statybos metu Pacas vienoje mūrinėje sienoje paslėpė 100 tūkstančių raudonųjų ir prieš mirtį prisakė savo paveldėtojams nuskurdimo atveju arba išnykus jo giminei nugriauti tuos rūmus iki pamatų, surasti užmūrytus pinigus ir jais vėl padaryti Pacų giminės klestinčius turtus.

Pacas paskyrė terminą, per kurį namo statyba turėjo būti baigta, bet pasirodė, kad tam pritrūko darbininkų rankų. Tuo metu per Jiezno miestelį ėjo vienas iš svarbiausių susisiekimo kelių visoje Lietuvoje ir vadinosi Prienų keliu. Pacas pradėjo sulaikyti einančius ir važiuojančius pirklius, žydus ir smulkius šlėktas, juos rakinti grandinėmis ir versti vergais. O tie nelaimingieji belaisviai kelias savaites nešiojo plytas, molį, smėlį ir panašiai. Daug iš jų darbuose pas Pacą mirė. Liaudies prietarai ir padavimai skelbia, kad kol Pacas gyveno tuose rūmuose, nuolat girdėjosi mirusiųjų dejavimai minėtoje kankinančioje vergijoje.

Pacų Jiezno dvarui buvo parodyta aukšta garbė du kartus imperatoriaus Aleksandro I apsilankymu. Toje vietoje, kuri prieš pusantro amžiaus švytėjo turtais ir visa įmanoma prabanga ir kur žmonės pasiduodavo patiems įmantriausiems malonumams, dabar guli šiukšlių kalnai. Tik labai nedidelė dalis milžiniško pastato atstatyta naujo Jiezno savininko pono Kvintos, joje dabar gyvena jo darbininkai. Pateikę šį pasakojimą, gyvai charakterizuojantį praėjusį lenkų magnatų gyvenimą, mes iš savo pusės ne iš gailesčio, kuris pasireiškia mūsų anksčiau cituoto autoriaus, o iš gyviausio džiaugsmo tuo jausmu, kad panašūs laikai praėjo negrįžtamai, sušunkame: *sic transit gloria mundi*.

Netoli Stakliškių yra Žiupos arba Žiupkos vietovė, garsėjanti savo gydomaisiais šaltiniais. Dar 50-aisiais metais čia rinkdavosi daug kenčiančiųjų įvairias negalias ir visi lankytojai patys išbandė Žiupos kalno druskingus vandenis. Tačiau 1857 m. visus čia buvusius pastatus sunaikino gaisras. Kadangi nebuvo lėšų jiems atstatyti, dabartiniu metu Žiupkos mineraliniai vandenys niekam neduoda jokios naudos ir lieka užmarštyje. Beje, Žiupkoje iš šimtamečių ąžuolų šaknų išima plytų gabalus, o neretai ir monetas, kas įrodo, jog čia nuo seno žmogaus ranka rūpestingai darbavosi ieškodama druskos.

Birštono miestelis. Tas miestelis išsidėstęs Nemuno upės dešiniajame krante. Šiaurinė miestelio pusė baigiasi kalnais, tarp kurių yra stačių krantų gilios griovos. Tie kalnai ir griovos apaugę krūmais. Į pietus nuo miestelio plyti trikampis slėnis, per kurį teka mažas upelis, įtekantis į Nemuną. Prie šito upelio yra du druskingi šaltiniai, lietuviškai vadinami Druskupiais. Iš jų vanduo teka tokia gausa, kad per vieną parą jo galima paimti 5 670 kibirų. Kiekvienais metais lankytojų skaičius gerokai padidėja. Šiauriniame Birštono miestelio gale, prie pat Nemuno kranto, kyla aukštas, uolėtas, krūmokšniais apaugęs kalnas, kurį lietuviai vadina Užkeiktu Dvaru. Liaudies padavimas sako, kad kažkada ant to kalno buvo Lietuvos kunigaikščių medžioklės pilis, tačiau kažkokiam burtininkui užkerėjus ta pilis prasmego į žemę. Gi minėtas Moravskis savo užrašuose sako, kad minėtoje pilyje dažnai gyveno Lietuvos kunigaikštis Vytautas, o 1473 m. Kazimieras Jogailaitis su žmona ir sūnumis joje praleido ištisą žiemą.

Jiezno valsčiuje yra dar du kalnai, vadinami piliakalniais (supiltais kalnais). Apie juos liaudyje išliko toks padavimas. Kada žmonės dar netikėjo tikro Dievo, o prisiekė Dievui Perkūnui, tai jie patys supylė panašius kalnus ir ant jų meldėsi Perkūnui ir jam aukodavo. Tą padavimą galima pripažinti visiškai patikimu, nes tie kalnai turi tokią taisyklingą formą, kad negalima abejoti jų dirbtine kilme, be to, jų viršuje yra akmenys ir plytų gabalai, matyt, nurodantys, kad kažkada čia buvo arba nedideli statiniai, arba pagoniškos aukų vietos.

Apie vieną iš minėtų kalnų, esantį prie Vilko ežero, štai kas pasakojama. Kartą jaunai ir gražiai mergaitei iš Vilko kaimo prisisapnavo, kad ji, niekam apie savo sapną nesakiusi, 12 valandą nakties nueitų į kalno viršūnę ir ten pradėtų rausti žemę. Senelis, baltas kaip mėnulis, pasirodęs sapne mergaitei ir davęs šitą patarimą, pasakęs, kad ji minėto kalno viršūnėje ras didžiulę skrynią su pinigais, bet kartu prisakė, kad imtų ne daugiau kaip tris saujas, įspėdamas ją, jog priešingu atveju jai ant kalno atsitiks didelė nelaimė. Mergaitė nuėjo, rado ant kalno lobį, iš išraustos skrynios paėmė į prijuostę tris saujas aukso ir su savo lobiu jau norėjo eiti namo. Tuo metu nelaboji jėga pradėjo ją gundyti paimti dar šiek tiek aukso, tačiau kada ji, paklususi gundymui, ketvirtą kartą įkišo ranką į slaptingąją skrynią, tai jos sunkus dangtis su triukšmu krito ir nelaimingai mergaitei iki alkūnės nukirto dešinę ranką, o skrynia su ranka tuo metu prasmego į žemę.

Apie prekymečius Stakliškių miestelyje

1. Savaitinių turgų Stakliškių miestelyje nebūna, o kasmet būna 6 prekymečiai šiuo laiku: vasario 2 d.; kovo 19 d.; balandžio 23 d.; šv. Dvasios atsiuntimo dieną, rugsėjo 9 d. ir spalio 28 d.

2. Nurodytuose prekymečiuose susirenka iki 5 tūkstančių žmonių.

3. Į prekymečius atvežami įvairūs ūkio gaminiai, ypač rudenį į prekymečius atvedama daug arklių ir raguočių galvijų. Pereitais 1872 metais per rugsėjo 8 d. prekymetį aš suskaičiavau 100 arklių, atvestų parduoti, ir 160 raguočių galvų. O kitomis prekymečių dienomis atvežamas didelis kiekis įvairių rūšių javų, drobių, lašinių ir kitų vietinės gamybos produktų.

4. Dalis atvežtų gaminių superkama vietiniam naudojimui, dalis pardavimui kitose vietovėse ir net už gubernijos ribų.

5. Prekes superka daugiausia vietiniai pirkliai, aplinkinių kaimų gyventojai ir miestelėnai, tačiau neretai atvyksta pirkliai ir iš kitų gubernijų, ypač žydai.

6. Geriausi iš atvestų į prekymetį arklių parduodami po 100 rublių, bet pasitaiko ir po 150, tačiau retai. Vidutinis arklys vertinamas 40, blogas – 15 rublių. Pats geriausias jautis [kainuoja] 40, blogas – 16 rublių; gera karvė – 40, bloga – 15 rublių.

7. Atvežamos prekės parduodamos už grynus pinigus. Savo reikmėms valstiečiai perka druską, geležį, odų prekes avalynei, pjautuvus, dalgius, noragus, kirvius, kastuvus, kepures, šilko skareles, moterims raudonus audinius šventiniams sijonams, dideles skaras, karolius ir panašiai. Gorčius[3] druskos [kainuoja] 16 kapeikų, pūdas[4] geležies – 2 rublius, medžiaga batų porai – 2 rublius 50 kapeikų, pjautuvas – 30, dalgis – 50,

[3] Gorčius – 3 litrai.
[4] Pūdas – 16,38 kg.

pora noragų – 55, kirvis – 75, kastuvas – 40 kapeikų, o visa kita atsižvelgiant į prekės vertingumą.

Trijų valstiečių ūkių (pasiturinčio, vidutinio ir neturtingo) išsamus aprašymas

1. Pasiturintis. Buvęs valstybinis valstietis Mykolas Volodka [gyvena] Paverknių užusienyje (vienkiemyje). Jam 75 metai, jo žmona Marijona, 63 metų; vaikai: Jurgis, 37 metų, Juozapas, 33 metų, Antanas, 28 metų, Stanislovas, 24 metų, ir duktė Ona, 20 metų. Jurgio žmona Barbora, 28 metų, jų vaikai: Magdalena, 6 metų, Aleksandras, 4 metų, Feliksas, 3 metų, ir jų duktė Ona, 2 metų. Juozapo žmona Uršulė, 24 metų, jų duktė Ona, 2 metų. Iš viso toje šeimoje 7 vyriškos ir 7 moteriškos lyties asmenys.

Vidutinis. Valstietis savininkas iš Verbyliškių kaimo Motiejus Palionis. Jam 47 metai, žmona Rozalija, 45 metų, jų vaikai: sūnus Petras, 20 metų, Adomas, 15 metų, Martynas, 10 metų, Kotryna, 17 metų, ir Magdalena, 5 metų. Motiejaus Palionio broliai: Petras, 45 metų, ir Tomas, 42 metų. Petro žmona Teklė, 33 metų; jų vaikai: Aleksandras, 11 metų, Marijona, 8 metų, ir Ieva, 4 metų. Tomo žmona Paulina, 29 metų; jų dukros: Antanina, 9 metų, Domicelė, 6 metų, ir Petronelė, 2 metų. Motiejaus Palionio šeimoje iš viso vyriškos lyties 7, moteriškos – 10 asmenų.

Neturtingas valstietis savininkas iš Jiezno miestelio Jurgis, sūnus Romano, Vaičiūnas. Jam 43 metai, jo žmona Magdalena, 38 metų; jų vaikai: Juozapas, 12 metų, Jonas, 10 metų, Uršulė, 19 metų, ir Liudvika, 8 metų. Iš viso 3 vyriškos ir 3 moteriškos lyties asmenys.

2. Pasiturintis. Mykolo Volodkos vienas gyvenamasis namas, medinis, su didelėmis priemenėmis, dūminis, dengtas šiaudais. Jame du kambariai, viename iš jų grindys molinės, kitame medinės, langai ¾ aršino[5] ilgio ir ½ aršino pločio; 2 svirnai, 1 džiovykla kartu su pirtimi, 1 javų daržinė, 1 tvartas ir 1 šieno daržinė.

Vidutinis. Motiejaus Palionio vienas gyvenamasis namas, medinis, su didelėmis priemenėmis, dūminis, dengtas šiaudais. Jame 1 didelis kambarys, grindys molinės; langai ¾ aršino ilgio ir ½ aršino pločio; 1 svirnas, 1 javų daržinė, 1 tvartas ir 1 šieno daržinė.

Neturtingas. Viena gyvenamoji troba, sena, su mažomis priemenėmis, dengta šiaudais, su molinėmis grindimis; langai ½ aršino ilgio ir tiek pat pločio; 1 javų daržinė ir 1 tvartelis.

3. Pasiturintis. Volodka turi 5 arklius, per metus atsiveda 1 kumeliuką, kas 3 metai parduodamas 1 arklys, už ką ūkis gauna 40 rublių, o priklausomai nuo arklio kartais ir daugiau. Raguočių galvijų 17 galvų, kasmet atsiveda 4 veršiukus, o iš senųjų kasmet parduodami 3 vienetai, už tai gaunama 60 ir daugiau rublių. Avių žiemai palieka 12 vienetų ir kasmet iš jų turi tiek pat prieauglio, iš kurio gauna apie 10 rublių pajamų. Iš pieno per metus gauna 7 rublius pajamų. Kiaulių 19 vienetų, prieauglio per metus 20 vienetų, iš to prieauglio per metus gauna daugiau negu 15 rublių, likusį prieauglį suvalgo šeima.

Vidutinis. Palionis turi 5 arklius, kumelių nelaiko, todėl pajamų iš prieauglio negauna. Raguočių galvijų 10 galvų, kasmet atsiveda du veršiukus, o iš senųjų kasmet parduodami 2 vienetai, ir iš to gaunama 30 rublių pajamų, o priklausomai nuo galvijo kartais ir daugiau. Žiemai palieka 6 avis ir kasmet iš jų turi tiek

[5] Aršinas – 71,12 cm.

pat prieauglio. Be to, dar reikia pasakyti, kad valstiečiai visada parduoda avis susigrąžindami kailius, iš kurių sau daro kailinius. Iš pieno gauna 2 rublius. Kiaulių 7 vienetai, prieauglio per metus būna 10 vienetų, iš kiaulių pardavimo per metus gauna 7 rublius, o kartais ir daugiau. Kas lieka, suvalgo šeima.

Neturtingas. Vaičiūnas turi 1 arklį, ir tą blogą, karvę, ožką. Iš karvės ir ožkos kasmet turi prieauglį ir už veršiuką gauna 2, o rudenį už ožiuką – 1 rublį. Kiaulės 2, iš jų per metus turi 12 vienetų prieauglio, už ką per metus gauna 4 rublius pajamų, kitką suvalgo šeima. Avys 2, tiek pat kasmet iš jų turi prieauglio, už ką gauna 2 rublius pajamų.

4. Pasiturintis. Volodka turi šiuos žemės ūkio padargus: 2 žagres; 2 akėčias, iš jų vienos su geležiniais virbalais, kitos su mediniais; 2 dvikinkius vežimus ir 1 vienkinkį, visi 3 vežimai kaustyti geležiniais [ratlankiais]; 2 dvikinkes roges ir 1 vienkinkes, visų jų [pavažos] kaustytos geležimi. Žagres ir akėčias daro namuose. Už porą noragų moka 55 kapeikas, o už geležinius akėtvirbalius akėčioms – 3 rublius. Dvikinkis vežimas kainuoja po 18 rublių kiekvienas, o vienkinkis – 13; dvikinkės rogės – 13, vienkinkės – 10 rublių. Geležiniai apkaustai 3 vežimams, kiekvienas iš jų kainuoja 1 rublį 25 kapeikas. [Dar turi]: 2 geležinius kastuvus, kiekvienas [kainuoja] 35 kapeikas, 3 dalgius – po 60 kapeikų kiekvienas, 6 pjautuvus – po 30 kapeikų kiekvienas, 3 kirvius – po 75 kapeikas kiekvienas, 1 skerspjūvį pjūklą, [jo kaina] – 1 rublis 50 kapeikų, 6 įvairios paskirties grąžtus, kainuoja 2 rublius, 5 kaltus, kainuoja 1 rublį 20 kapeikų ir panašiai. Minėtų įrankių atnaujinimui ir taisymui šeimininkas kasmet išleidžia 20 rublių. Visus anksčiau suminėtus daiktus perka artimiausiuose miesteliuose iš žydų.

Vidutinis. Motiejus Palionis turi šiuos žemės ūkio padargus: 2 žagres; 2 akėčias; 1 dvikinkį vežimą ir 1 vienkinkį, abiejų vežimų ratai kaustyti geležimi. Dvikinkis vežimas kainuoja 18, o vienkinkis 10 rublių. [Turi] 1 dvikinkes roges ir 1 vienkinkes, taip pat kaustytas geležimi; dvikinkės kainuoja 11, vienkinkės – 7 rublius. Žagrės ir akėčios daromos namuose. Turi 3 medines šakes su geležiniais antgaliais, už porą antgalių šeimininkas moka 15 kapeikų; 1 geležinį kastuvą, kaina 35 kapeikos; 3 dalgius, kiekvienas po 60 kapeikų; 5 pjautuvus, kiekvienas po 30 kapeikų; 3 kirvius, kiekvienas po 75 kapeikas; 3 įvairios rūšies grąžtus, kainuoja 65 kapeikas; 2 kaltus, kainuoja 50 kapeikų; mažą rankinį pjūklą už 40 kapeikų ir panašiai. Minėtų įrankių atnaujinimui ir taisymui šeimininkas kasmet išleidžia 10 rublių. Visus anksčiau suminėtus daiktus perka artimiausiuose miesteliuose iš žydų.

Neturtingas. Vaičiūnas turi šiuos žemės ūkio padargus: 1 arkliu ariamą žagrę, 1 medines akėčias, 1 kaustytais ratais vežimą, kainuoja 4 rublius; 1 kaustytas roges, kainuoja 2 rublius, vienas savo darbo medines šakes mėšlui krauti į vežimą, 1 dalgį, kainuoja 60 kapeikų, 2 pjautuvus, kiekvienas kainuoja po 30 kapeikų, 1 kirvį, kainuoja 75 kapeikas. Minėtų įrankių atnaujinimui ir taisymui šeimininkas kasmet išleidžia 2 rublius.

5. Pasiturintis. Volodka turi 37 dešimtines[6] žemės, iš to skaičiaus sodybinės – 1½, ariamos – 24, pievų – 4½, ganyklų ir krūmynų – 6½, netinkamos – ½ dešimtinės.

[6] Dešimtinė – 1,0925 ha.

Vidutinis. Motiejus Palionis turi 12 dešimtinių žemės, iš to skaičiaus: sodybinės – 1, ariamos – 9, pievų – 2 dešimtines. Ganyklų ir netinkamos žemės neturi.

Neturtingas. Jurgis Vaičiūnas turi 6 dešimtines žemės, iš to skaičiaus: sodybinės – ½, ariamos – 5 ir ganyklų – ½ dešimtinės.

6. Pasiturintis. Žemės iš kitų Volodka nenuomoja.

Vidutinis. Motiejus Palionis kasmet nuomoja iš dvarininkų rugių pasėliams 2 ir javams 2 dešimtines. Už kiekvieną [nuomojamą] dešimtinę moka po 3 rublius per metus.

Neturtingas. Vaičiūnas žemės nenuomoja.

7. Pasiturintis. Volodka sėja 6 ketvirčius[7] ir 6 siekus[8] rugių, vidutiniškai [derliaus] gauna 27 ketvirčius; kviečių sėja 2 ketvirčius ir 2 siekus, vidutiniškai [derliaus] gauna 9 ketvirčius; avižų sėja 4 ketvirčius ir 7 siekus, [derliaus] gauna 19 ketvirčių ir 4 siekus; miežių sėja 1 ketvirtį ir 5 siekus, [derliaus] gauna 6 ketvirčius ir 4 siekus; žirnių sėja 1 ketvirtį ir 5 siekus; [derliaus] gauna 6 ketvirčius ir 4 siekus; bulvių sodina 13 ketvirčių ir 4 siekus, derliaus gauna 54 ketvirčius; linų sėja 4 siekus ir 4 gorčius, [sėmenų] gauna 2 ketvirčius ir 2 siekus. Šiaudų surenka 80, o šieno – 54 vežimus.

Vidutinis. Motiejus Palionis savo žemėje rugių sėja 2 ketvirčius ir 2 siekus, [derliaus] vidutiniškai gauna 9 ketvirčius, išsinuomotoje žemėje sėja 2 ketvirčius ir 2 siekus, [derliaus] gauna 8 ketvirčius; kviečių sėja 1 ketvirtį ir 1 sieką, [derliaus] gauna 4 ketvirčius ir 4 siekus; avižų savo žemėje sėja 1 ketvirtį ir 7 siekus, [derliaus] gauna 7 ketvirčius ir 4 siekus, nuomojamoje žemėje avižų sėja 3 ketvirčius ir 6 siekus, [derliaus] gauna 15 ketvirčių; miežių sėja 5 siekus, [derliaus] gauna 2 ketvirčius ir 4 siekus; žirnių sėja 5 siekus, [derliaus] gauna 2 ketvirčius ir 4 siekus; bulvių sodina 7 ketvirčius, [derliaus] gauna 28 ketvirčius; linų sėja 3 siekus, [sėmenų] gauna 1 ketvirtį ir 4 siekus. Šiaudų surenka 35, o šieno – 22 vežimus.

Neturtingas. Vaičiūnas rugių sėja 1 ketvirtį ir 5 siekus, o [derliaus] gauna 6 ketvirčius ir 4 siekus; kviečių sėja 3 siekus, [derliaus] gauna 1 ketvirtį ir 4 siekus; žirnių sėja 2 siekus, [derliaus] gauna 1 ketvirtį; avižų sėja 4 siekus, [derliaus] gauna 2 ketvirčius; bulvių sodina 2 ketvirčius, [derliaus] gauna 8 ketvirčius; linų sėja 1 sieką, [sėmenų] gauna 4 siekus. Šiaudų surenka 7, o šieno – 5 vežimus.

8. Pasiturintis. Daržuose sodina bulves, naudojamas maistui, vasaros laiku – kopūstus, burokus, morkas, griežčius, svogūnus ir kanapes. Šeimininkas kopūstų užaugina 10 kapų (kapa turi 60 galvų), burokų – 2 ketvirčius, morkų – 1½ ketvirčio, kanapių – 2 siekus. Sodelyje yra vaismedžių, tačiau dar jauni, neduoda vaisių.

Vidutinis. Darže sėja kopūstus, burokus, griežčius, morkas, svogūnus ir kanapes. Šeimininkas kopūstų užaugina 6 kapas, burokų – 1½ ketvirčio, morkų – 4 siekus, griežčių – 4 siekus, svogūnų – 1½ sieko, kanapių – 1 sieką. Vaismedžių Palionis neturi.

Neturtingas. Daržuose Vaičiūnas užaugina: kopūstų – 3 kapas, burokų – 1 ketvirtį, morkų – 4 siekus, griežčių – 4 siekus, svogūnų – 6 gorčius ir kanapių – 4 gorčius. Vaismedžių šeimininkas neturi.

9. Pasiturintis. Iš kasmet gaunamo 27 ketvirčių rugių derliaus, kaip pasakyta anksčiau, 6 ketvirčiai ir 6

[7] Ketvirtis, biralų saikas – 209,9 litro.
[8] Siekas, biralų saikas – 26,239 litro.

siekai paliekami sėklai, šeima maistui sunaudoja 18 ketvirčių ir 2 siekus, likę 2 ketvirčiai parduodami. Šiais metais kainos už ketvirtį buvo 6 rubliai 84 kapeikos. Iš gaunamo 9 ketvirčių kviečių kiekio 2 ketvirčiai ir 2 siekai paliekami sėklai, savo reikmėms – 1 ketvirtis ir 6 siekai, likę 5 siekai parduodami. Už rinktinių kviečių ketvirtį mokama 11 rublių. Iš gaunamų avižų 19 ketvirčių ir 4 siekų derliaus sėklai paliekami 4 ketvirčiai ir 7 siekai, šeimos reikalams ir galvijams tenka 13 ketvirčių, likę 1 ketvirtis ir 1 siekas parduodami. Avižų ketvirčio kaina 2 rubliai 50 kapeikų. Iš gaunamo miežių 6 ketvirčių ir 4 siekų derliaus 1 ketvirtis ir 5 siekai paliekami sėklai, iš likusių maistui sunaudojami 2 ketvirčiai ir 7 siekai, o 2 ketvirčiai dar lieka pardavimui. Miežių ketvirčio kaina 4 rubliai 50 kapeikų. Iš gaunamo žirnių 6 ketvirčių ir 4 siekų derliaus 1 ketvirtis ir 5 siekai paliekami sėklai, iš likusių 2 ketvirčius ir 7 siekus sunaudoja saviems maisto produktams, pardavimui lieka 2 ketvirčiai. Žirnių ketvirtis kainuoja 5 rublius 50 kapeikų. Bulvių prikasa 54 ketvirčius. Iš to kiekio sėklai palieka 13 ketvirčių ir 4 siekus, šeimos maistui ir gyvuliams šerti sunaudoja 23 ketvirčius ir 4 siekus, pardavimui lieka 7 ketvirčiai. Bulvių ketvirčio kaina 1 rublis 90 kapeikų. Linų [sėmenų] gauna 2 ketvirčius ir 2 siekus, sėklai palieka 4 siekus ir 4 gorčius, paskui 1 ketvirtis, 5 siekai ir 4 gorčiai parduodami. Iš gaunamo daržovių derliaus Volodka nieko neparduoda, o viską suvartoja šeimos maistui ir gyvuliams šerti.

Vidutinis. Iš kasmet vidutiniškai gaunamo 17 ketvirčių rugių derliaus, kaip jau pasakyta, 4 ketvirčiai ir 4 siekai paliekami sėklai, duonos gaminiams sunaudoja 12 ketvirčių ir 4 siekus, pardavimui nelieka. Kviečių gauna 4 ketvirčius ir 4 siekus, sėklai palieka 1 ketvirtį ir 1 sieką, savo reikmėms – 1 ketvirtį, pardavimui lieka 2 ketvirčiai ir 3 siekai. Avižų derliaus vidutiniškai gauna 22 ketvirčius ir 4 siekus, ir to kiekio dalis – 5 ketvirčiai ir 5 siekai paliekami sėklai, šeimai ir galvijams – 10 ketvirčių ir 7 siekai, pardavimui lieka 6 ketvirčiai. Miežių vidutiniškai gauna 2 ketvirčius ir 4 siekus, sėklai palieka 5 siekus, savoms reikmėms – 1½ ketvirčio, pardavimui – 1 ketvirtį. Žirnių gauna 2 ketvirčius ir 4 siekus, sėklai tenka 5 siekai, likutis – savoms reikmėms. Bulvių prikasa 28 ketvirčius, sėklai palieka 7 ketvirčius, maistui ir gyvuliams šerti suvartojama 17 ketvirčių, o likę 4 ketvirčiai – pardavimui. Linų [sėmenų] gauna 1½ ketvirčio, sėklai palieka 3 siekus, pardavimui lieka 1 ketvirtis ir 1 siekas. Iš gaunamo daržovių derliaus Motiejus Palionis nieko neparduoda, o viską suvartoja šeimos maistui ir gyvuliams šerti.

Neturtingas. Iš kasmet vidutiniškai gaunamo 6½ ketvirčio rugių [derliaus], kaip jau pasakyta, 1 ketvirtis ir 5 siekai paliekami sėklai, likę 4 ketvirčiai ir 6 siekai sunaudojami saviems maisto gaminiams. Žirnių prikulia 1 ketvirtį, sėklai – 2 siekai, likę 6 siekai – šeimos maisto produktams. Kviečių prikulia 1½ ketvirčio, sėklai palieka 3 siekus, likęs 1 ketvirtis ir 1 siekas – saviems maisto produktams. Avižų prikulia 2 ketvirčius, sėklai palieka 4 siekus, likę 1½ ketvirčio – saviems maisto produktams ir gyvuliams šerti. Bulvių prikasa 8 ketvirčius, sėklai palieka 2 ketvirčius, likęs kiekis 4 ketvirčiai – maistui ir gyvulių pašarui. Linų [sėmenų] gauna 4 siekus, sėja 1 sieką, paskui 3 siekai lieka pardavimui. Iš gaunamo daržovių derliaus Vaičiūnas nieko neparduoda, o viską suvartoja šeimos maistui.

10. Pasiturintis. Mykolas Volodka darbininkų nesamdo.

Vidutinis. Motiejus Palionis darbininkų nesamdo.

Neturtingas. Jurgis Vaičiūnas darbininkų nesamdo.

11. Pasiturintis. Tiek statybinį mišką, tiek kurą perka grynais pinigais. Statybinis miškas naudojamas tais metais, kai jo prireikia. Eglės stuobrys kainuoja 1 rublį. Pačiam išsikertant ir išsivežant eglinių malkų [kubinis] sieksnis[9] kainuoja 2 rublius, per metus sunaudojami 5 [kubiniai] sieksniai.

Vidutinis. Tiek statybinį mišką, tiek kurą šeimininkas perka grynais pinigais. Per metus malkų sunaudoja 3 [kubinius] sieksnius.

Neturtingas. Per metus malkų kurui sunaudoja 2 [kubinius] sieksnius. Už tai vasaros metu pas dvarininką dirba 10 dienų.

12. Pasiturintis. Aprangai pirkti šeimininkas išleidžia 45 rublius [per metus], būtent: paltui – 2 rublius, skarelėms – 1 rublį, vyriškai ir moteriškai avalynei – 15 rublių, šventinėms vilnonėms kojinėms ir didelėms skaroms – 10 rublių, karoliams 10 – rublių, vasarinėms palaidinėms – 7 rublius. Perkamos šventinės skarelės, kojinės, palaidinės ir karoliai naudojami kelerius metus. Visi kiti reikalingi drabužiai, marškiniai namų darbo.

Vidutinis. Aprangai pirkti šeimininkas išleidžia 15 rublių, būtent: išeiginėms skarelėms – 1 rublį 50 kapeikų, vyriškai ir moteriškai avalynei – 8 rublius, kepurėms – 1 rublį, didelėms moterų skaroms – 4 rublius 50 kapeikų. Kiti drabužiai ir marškiniai namų darbo.

Neturtingas. Aprangai pirkti Vaičiūnas išleidžia 6 rublius, būtent: moteriškai avalynei – 2 rublius, didelėms skaroms – 3 rublius, kepurėms – 60 kapeikų, išeiginėms skarelėms – 40 kapeikų. Kiti drabužiai ir marškiniai namų darbo.

13. Pasiturintis. Apskritai valstiečių namuose iš savų medžiagų daroma ši apranga: milinės, kailiniai, vasarinės liemenės iš drobės.

Tas pats apie vidutinį ir neturtingą.

14. Pasiturintis. Druskai pirkti šeimininkas [per metus] išleidžia 16, degtinei – 15, cukrui – 3 rublius, arbatai – 75 kapeikas. Cukrų ir arbatą laiko tiktai garbingiausiems svečiams, kaip viršaičiui, raštininkui, kunigui, mokytojui ir panašiems. Mėsos, miltų ir kitko šeimininkas neperka.

Vidutinis. Druskai pirkti šeimininkas išleidžia 16, degtinei – 6 rublius. Arbatos, cukraus, mėsos, miltų ir pan. neperka.

Neturtingas. Druskai pirkti šeimininkas kasmet išleidžia 4, degtinei – 2 rublius. Arbatai, cukrui, mėsai, miltams ir kitkam pinigų neleidžia.

Išlaidos degtinei per metus būna nevienodos. Jeigu per metus šeimynoje nepasitaiko jokių švenčių, kaip krikštynos, vestuvės, laidotuvės, taip pat nebūna pietų mirusiųjų paminėjimui, tai [degtinei] 15 rublių pasiturinčiam, 6 vidutiniam, 2 neturtingam užtenka. Jeigu [per metus] vyksta krikštynos arba vestuvės ar viena ir kita, tai ir 5 kartus daugiau, negu nurodyta, išlaidų būna per mažai, ypač valstiečiams brangiai kainuoja vadinamieji paminėjimo pietūs su gausiomis vaišėmis visiems giminaičiams ir kaimynams. Šiuo atveju apie išlaidų kiekį galima spręsti iš pavyzdžio, nes praėjusiais 1872 metais pasiturinčio valstiečio Juozapo Bernatonio mirties paminėjimo vaišėms vien degtinės pirkta 15 kibirų. Mirusiųjų paminėjimai, vietinių vadinami egzekvijomis, tokiomis išlaidomis skurdina valstiečių ūkius. Dėl tokio gausaus kiekio degtinės vartojimo, neretai lydimo dorovinio

[9] Sieksnis – 1,95 m.

pakrikimo, lotynų dvasininkijai reikėtų visomis priemonėmis dabartinį to papročio pavidalą visiškai išgyvendinti. Dėl minėto tikslo aš ketinu padaryti ypatingą išsamų egzekvijų aprašymą su visomis jų pasekmėmis doros ir materialiniu atžvilgiais.

15. Pasiturintis. Kalvystės darbams, drabužių siuvimui, virtuvės indams šeimininkas per metus išleidžia 10 rublių. Galvijams pašaro neperka.

Vidutinis. Kalvystės darbams, drabužių siuvimui, virtuvės indams šeimininkas per metus išleidžia 6 rublius. Galvijams pašaro neperka.

Neturtingas. Kalvystės darbams, drabužių siuvimui, virtuvės indams šeimininkas per metus išleidžia 2 rublius 50 kapeikų. Galvijams pašaro neperka.

16. Pasiturintis. Motiejus Volodka kasmet uždirba iki 50 rublių už įvairių žydų mugėse supirktų prekių nuvežimą į Kauną ir Vilnių.

Vidutinis. Šeimos nariai vasaros laiku uždarbiauja pas kaimynystėje esančius dvarininkus, būtent, vyrai eina pjauti, arti ir akėti, o moterys – grėbti šieno ir dirbti javapjūtėje. Uždarbis per visą darbymetį siekia iki 45 rublių.

Neturtingas. Šeimos nariai vasaros ir žiemos metu pas dvarininkus uždirba iki 20 rublių.

17. Pasiturintis. Jokių verslų nesiima.

Vidutinis. Jokių verslų nesiima.

Neturtingas. Jokių verslų nesiima.

18. Pasiturintis. Iš žąsų, viščiukų ir kiaušinių pardavimo gauna pajamų iki 15 rublių per metus.

Vidutinis. Iš žąsų, viščiukų ir kiaušinių pardavimo gauna pajamų iki 10 rublių per metus.

Neturtingas. Iš žąsų, viščiukų ir kiaušinių pardavimo gauna pajamų iki 5 rublių per metus.

Žinios apie tris aprašomus ūkius paimtos iš pačių šeimininkų.

19. Pasiturintis. Mykolui Volodkai kasmet tenka mokėti šiuos prievolinius mokesčius:

a) valstybinių ir žemietijų rinkliavų – 24 rublius 81 kapeiką;

b) žemės išperkamojo mokesčio – 27 rublius 47 kapeikas;

c) bendruomenės rinkliavos – 3 rublius 68 kapeikas;

d) draudimo mokesčio – 2 rublius 50 kapeikų;

e) miško mokesčiu neapdėtas;

f) liaudies maisto atsargoms valstiečiai pila natūra javus pagal paskirstymą nuo asmenų. Vienam asmeniui reikia supilti 1 ketvirtį žieminių grūdų ir javų po 4 siekus. Kadangi nuo 1870 m. bendruomenės atsargos grūdų sandėlis papildytas, dabartiniu metu šiam reikalui jokių rinkliavų nebūna.

Vidutinis. Motiejui Palioniui kasmet tenka mokėti šiuos prievolinius mokesčius:

a) valstybinių ir žemietijų rinkliavų – 13 rublių 56 kapeikas;

b) žemės išperkamojo mokesčio – 7 rublius 8½ kapeikos;

c) bendruomenės rinkliavos – 1 rublį 84 kapeikas;

d) draudimo mokesčio – 1 rublį;

e) miško mokesčiu neapdėtas;

f) atsargos grūdų sandėlis papildytas nuo 1870 metų.

Neturtingas. Jurgis Vaičiūnas kasmet sumoka šias prievoles:

a) valstybinių ir žemietijų rinkliavų – 4 rublius 96 kapeikas;
b) žemės išperkamojo mokesčio – 6 rublius 3 kapeikas;
c) bendruomenės rinkliavos – 1 rublį 23 kapeikas;
d) draudimo mokesčio – 34 kapeikas;
e) miško mokesčiu neapdėtas;
f) atsargos grūdų sandėlis papildytas nuo 1870 metų.

20. Iš Jiezno valsčiaus valstiečių piniginės rinkliavos renkamos ne nuo asmenų, bet nuo kiemų. Žinios pateiktos 19 ir 20 punktuose, paimtos iš valsčiaus valdybos.

Pastaba. Nors pajamos ir išlaidos kiekvienais metais būna vienodos, vis dėlto pajamos kasmet viršija išlaidas, todėl galima teigti, kad valstiečiai, ypač pasiturintys, kaupia santaupas, kartais ganėtinai dideles.

[Jiezno valsčiaus aprašymas pagal programos paragrafus]

1. Tiek dvarininkų, tiek valstiečių ūkininkavimo sistema trilaukė. Pūdyminių ir kirtimų ūkių nesama.

2. Dvarininkai apdirba savo žemę samdydami metinius ir padienius darbininkus. Metinis darbininkas vyras už metus gauna 30 rublių, o gyvenimas su šeimininko drabužiais, avalyne, patalyne atsieina 100 rublių, moteris – 70 rublių. Samdytas darbininkas vyras su savo maistu ir drabužiais žiemos laiku, tai yra pradedant nuo lapkričio iki balandžio mėnesio, už darbo dieną gauna 30, moteris – 20 kapeikų; nuo balandžio iki liepos mėnesio vyras gauna 39, moteris – 25 kapeikas; nuo liepos mėnesio iki rugsėjo 15 d. vyras gauna 50, moteris – 35 kapeikas; nuo rugsėjo 15 iki lapkričio 1 d. vyras gauna 40, moteris – 25 kapeikas. Paprastai padieniai darbininkai valgo savo maistą.

Kai kurie dvarai, būtent: Jiezno, priklausantis dvarininkui Žabai, Sakavičiai, Kisieliškės, Žemadvaris, Kašonys ir Sipavičiai – yra laikomi nuomininkų. Jiezną nuomoja dvarininkas ir kasmet savininkui moka vienodai po 400 rublių; Sakavičius nuomoja dvarininkas ir kasmet moka 300 rublių; Žemadvarį nuomoja valstietis ir moka 200 rublių; Kašonis nuomoja miestietis ir kasmet nuomos moka 900 rublių; Sipavičius nuomoja žydas ir kasmet nuomos moka 400 sidabro rublių. Guosto dvaras atiduotas valstiečiui nuomon už 200 rublių.

Šeimyniniai valstiečiai, turintys mažai nuosavos žemės, išsinuomoja iš dvarininkų po keletą dešimtinių žemės pasėliams: avižoms, bulvėms, o neretai ir rugiams. Už dešimtinę moka tris rublius arba už tą sumą atidirba.

3. Žieminiams skirtame lauke sėja kviečius ir rugius, vasarinių lauke sėja vasarinius kviečius, miežius, žirnius, avižas, grikius, bulves, linus. Tiek dvarininkai, tiek valstiečiai rugių sėja dvigubai daugiau negu kviečių. Iš vasarinių dvigubai daugiau sėja avižų, miežių, žirnių negu kitų. Vidutinis javų derlius ketvirtas grūdas.

4. Vietos gyventojai ne tik neblogai apsirūpina javais savo reikmėms, bet dar parduoda kitose vietose, daugiausia Kaune.

Praėjusiais 5 pastaraisiais metais nederlius buvo 1868 ir 1869 m. Nuo tų metų iki šiol nederliaus metų nebuvo. Nuo 1869 m. vidurio iki šiol įvairių javų rūšių kainos yra šios: ketvirtis kviečių – 11 rublių, rugių – 6 rubliai 84 kapeikos, avižų – 2 rubliai 56 kapeikos, miežių – 4 rubliai 50 kapeikų, žirnių – 5 rubliai

50 kapeikų, bulvių – 1 rublis 90 kapeikų, linų sėmenų – 10 rublių, grikių – 4 rubliai, vasarinių kviečių – 10 rublių, vasarinių rugių – 5 rubliai 50 kapeikų. Pavasarį įvairių grūdų rūšių kainos pakyla keliomis kapeikomis.

5. Skėrių, starų ir kitų ūkiui kenksmingų gyvių nepasirodė.

6. Valstiečiai mala įvairių rūšių grūdus į miltus rankinėmis girnomis, bet pasitaiko, kad vasaros darbymečiu mala ir malūnuose. O dvarininkai visus įvairių rūšių grūdus mala malūnuose. Jiezno valsčiuje yra malūnai: 1) Grikapėdžio, 2) Nemajūnų ir 3) Guosto, visi vandens. Grikapėdžio malūnas turi trejas girnas, per metus veikia 200 dienų, visomis trejomis girnomis [per parą] sumala 160 pūdų miltų, pūdo sumalimas kainuoja 3 sidabro kapeikas. Malūno laikytojas per metus moka 600 rublių nuomos, paskerdžia savininkui 3 meitėlius ir įsipareigoja atlikti nežymius malūno taisymus.

Guosto malūnas dvejų girnų, per metus veikia 100 parų ir kiekvieną parą sumala 6 pūdus miltų. Pūdo sumalimas kainuoja 3 sidabro kapeikas. Dvarininkas už nuomą per metus gauna 150 rublių. Laikytojas įsipareigoja atlikti nežymius malūno taisymus.

Nemajūnų malūnas turi vienerias girnas. Dėl vandens trūkumo per metus veikia 75 paras. Per parą primala 30 pūdų, pūdo primalimas kainuoja 3 sidabro kapeikas. Laikytojas kasmet į iždą moka 81 rublį 75 kapeikas. Žinios apie malūnus paimtos iš jų laikytojų.

7. Iš šakniavaisių bulvės turi svarbią reikšmę žemės ūkyje. Jos vartojamos ne tik šeimos maistui, bet ir gyvuliams šerti. Kalbama, yra bulvių – pusė duonos. Ir iš tiesų, valstiečių nė vieni pusryčiai, pietūs ir vakarienė nebūna be bulvių.

Iš pluoštinių linai turi tą reikšmę, kad valstiečiai drobių savo reikmėms ne tik neperka, bet dar ir patys kitiems parduoda. Kanapės turi tokią reikšmę, jog šeimininkai neperka virvių.

Pačių nesuvartotos bulvės, linų sėmenys ir žirniai parduodami kitose vietovėse, o neretai tiek dvarininkai, tiek valstiečiai veža savo produktus į Kauno miestą, kur parduoda brangiau negu vietoje.

Bulves, linus ir žirnius sodina ir sėja lauke, bulves – paprastai darže. Bulvių ketvirčio kaina 1 rublis 90 kapeikų, linų sėmenų – 10 rublių, žirnių – 5 rubliai 50 kapeikų (sidabro).

8. Didelių pramoninių daržų ir sodų nėra. Prie kai kurių dvarų yra sodų, užveistų neturint tikslo iš jų siekti pajamų, bet patiems vartoti ir dvarui papuošti. Svarbiausi Jiezno valsčiaus sodai yra šie: dvarininkų Jiezno, Formaniškių, Trezantolio ir Panemunio dvaruose. Stakliškių miestelyje maži sodeliai yra prie 10 valstiečių kiemų, Jiezno miestelyje – prie 4 valstiečių kiemų, Stakliškių kaime – prie 3 kiemų, taip pat kai kuriuose vienkiemiuose ir užusieniuose.

9. Minėtuose soduose auga obelys, kriaušės, slyvos, vyšnios; iš uogakrūmių – agrastai, serbentai ir avietės. Dalį kriaušių ir obuolių džiovina žiemai, taip pat daro košes. Iš obuolių daro sultis, uogienes, bet tai daroma tiktai pas dvarininkus, valstiečiai jų neruošia.

10. Derlingais metais dvarininkai paprastai sodus, atliekamus nuo savų poreikių, išnuomoja žydams. Derlingais vaismedžiams metais už Jiezno sodo nuomą dvarininkas gauna 150, už Formaniškių – 75, už Trezentolio – 50, už

Panemunio – 40 rublių. Didžiąją dalį vaisių parduoda Vilniaus mieste. Už gerų žieminių obuolių ketvirtį žydai gauna 6, kriaušių – 5 rublius, už ketvirtį vasarinių obuolių – 5, kriaušių – 4 rublius, už ketvirtį slyvų – 1 rublį 50 kapeikų, vyšnių – 1 rublį 60 kapeikų (sidabro).

11. Tabako plantacijų nėra.

12–15. Nėra.

16. Auga šie miško medžiai: ąžuolas, pušis, eglė, skroblas, klevas, uosis, liepa, beržas ir drebulė, tačiau eglė vyrauja tarp visų suminėtųjų.

17. Tiek privačių, tiek dalininkų tinkamai tvarkomų miškų nesama.

18. Lentpjūvių niekada neturėta.

19. Vietovės, kur būtų svarbus miško prekybos punktas, nėra.

20. Vietos gyventojai ima medieną ir statybinę medžiagą iš valdiškų ir dvarininkų miškų.

21. Dauguma kaimų gyventojų savo butus kūrena malkomis, rąstų kelmų nuopjovomis ir papuvusiomis išvartomis, likusi gyventojų dalis kūrena žabais. Už [kubinį] sieksnį eglinių malkų, sukirstų nuo kelmų savų darbininkų ir savu atsigabenimu į namus, mokama 3 rublius, žabų – 1 rublį.

22. Miškai neteikia pajamų plėtoti grybų ir uogų rinkimo verslui.

23. Žemės pievoms ir ganykloms tiek dvarininkų dvaruose, tiek valstiečių skirtiniuose sklypuose tenka vos ketvirta dalis. Dvarininko Sakavičių dvare ariamos žemės 60 dešimtinių, pievų ir ganyklų 45; valstiečio Bernatonio, gyvenančio Šilavoto užsienyje, ariamos žemės 20 dešimtinių, 5 dešimtinės pievoms ir ganykloms. Galvijai ganomi įvairiai: pūdymų laukuose, atole, bet daugiausia miškuose ir krūmynuose.

24. Pievos miškų ir sausminės.

25. Kultūrinės žolės nesėjamos. Pereitais metais už šieno pūdą mokėjo 20, dabartiniais, 1873 metais, moka 30 sidabro kapeikų.

26. Smulkieji raguočiai galvijai žiemą šeriami šienu ir vasarinių javų šiaudais, vidutinio amžiaus galvijai šeriami žieminių javų šiaudais su vasarinių priemaiša, seni – vasarinių javų šiaudais su šieno priemaiša, taip pat kapojais, aplietais karštu vandeniu. Arkliai šeriami šienu ir kapojais, aplietais vandeniu, su avižinių miltų priemaiša. Per praėjusius 4 metus už šieno pūdą mokėjo 5 kapeikas, šiais 1873 m. – 10 sidabro kapeikų. Pašarų kaina padidėjo todėl, kad tiek pas dvarininkus, tiek pas valstiečius padaugėjo įvairių rūšių galvijų.

27. Tiek dvarininkai, tiek ir valstiečiai parduoda tiktai senus galvijus, pardavimų plačiu mastu nebūna. Už patį geriausią jautį mokama 50, blogą – 18 rublių, už pačią geriausią karvę – 35, blogą – 15 rublių. Pasiturintis ūkininkas valstietis iš pieno per metus turi 15 rublių [pajamų]. Dvarininkai karves naudoja sviesto gamybai, iš kiekvienos tokios karvės per metus gauna 10 rublių. Iš sviestui skirtų karvių prieauglio nebūna.

28. Jaučiais aria tiktai tose vietose, kur žemė molėta ir kalvota, o lygiose ir smėlėtose – arkliais, paprastai kiti žemės darbai atliekami arkliais.

Stambiame dvarininko pono Kvintos ūkyje 30 asmenų, yra 6 kiemai, raguočių galvijų 130 galvų, arklių 70, avių 100, kiaulių 60 vienetų. Vidutiniame dvarininko Vaicekausko ūkyje asmenų 15, kiemų 3, raguočių galvijų 65, arklių 17 galvų, avių 45

ir kiaulių 25 vienetai. Smulkiame valstiečio ūkyje Paverknės užusienyje kiemai 2, asmenų 14, raguočių galvijų 14, arklių 6 galvos, avių 24, kiaulių 18 vienetų.

29. Galvijų bandų gyvulininkystės nėra.

30. Pagerinta gyvulininkystė Jiezno valsčiuje neužveista. Galvijų kritimų per pastaruosius 5 metus nebuvo. Ligų būna įvairių, tačiau nežymios ir mažo masto.

31. Žirgynų [nėra], taip pat pagerintų veislių arklių valstiečiai neturi.

32. Avis kerpa rankinėmis žirklėmis, vilnos plaunamos naminėmis priemonėmis. Vilnų vieno pūdo kaina 9 rubliai.

33. Tiek dvarininkų, tiek valstybiniai ežerai išnuomojami. Žvejojimo vietų negalima nustatyti, nes ežerų nuomininkas nuomoja ne po vieną, bet po kelis ežerus ir [nežinia], kuriame išsinuomotame ežere gaudytojas iš vietos gyventojų samdo žvejus.

34. Gaudomos šios žuvų rūšys: ešerys, lydeka, lynas, pūgžlys, karosas, kuoja, raudė (kuojų giminės, bet pelekai raudoni). Svarbiausia žvejojimo priemonė yra dideli tinklai. Didelių ešerių pūdas kainuoja 6, lydekų – 5 rublius, lynų – 5 rublius 50 kapeikų, karosų – 4 rublius, pūdas didelių kuojų – 3, didelių raudžių – 3½ rublio, mažos žuvies gorčius – 15 sidabro kapeikų.

35. Didžioji dalis privačių ir valstybinių ežerų išnuomojami žydams arba sentikiams. Žvejų gyvenviečių ir artelių nėra. Ežero laikytojas samdo gyventojus iš tos vietovės, kurioje yra ežeras ir kuriame vykdoma žvejyba.

36. Žuvis parduodama šviežia.

37. Žuvų prekės išvežamos į Vilniaus ir Kauno miestus, bet parduodamos ir vietoje, tačiau gana mažas kiekis.

38. Bitininkystės kaip verslo nėra.

39. Jeigu pas kai kuriuos dvarininkus ir valstiečius lieka pačių nesuvartoto medaus ar vaško, tai parduoda vietos gyventojams. Medaus gorčiaus kaina 1 rublis 50 kapeikų, vaško svaro – 55 sidabro kapeikos.

40. Paukštininkystės kaip verslo nėra.

41. Už žąsį moka 75, antį – 25, vištą – 30 kapeikų, už pūkų svarą – 75, už plunksnų svarą – 30, kiaušinį – 1 sidabro kapeiką.

42. Žvėrių ir paukščių medžioklės kaip verslo nėra.

43. Apskritai gyventojai gyvena iš žemdirbystės.

44. Žemdirbystę, kaip pagrindinį gyventojų verslą, lemia gamta.

45. Yra ši, gyventojams reikalinga, rankų darbo gamyba: audimas, kailinių siuvimas, pakinktų darymas, tekinimo, šaltkalvių ir kalvystės gaminiai, kepurių ir suknelių siuvimas. Minėtos gamybos centrų nėra.

46. Pirmesniame punkte nurodytos gamybos imasi šeimų nariai, bet ne atskiri ūkiai arba artelės.

47. Jaunesni negu 16 metų vaikai anksčiau minėtoje gamyboje nedalyvauja.

48. Žemės dirbimo padargams geležis ir plienas perkami artimiausiuose miesteliuose, o neretai ir Vilniaus bei Kauno miestuose. Visa kita daroma iš savų medžiagų.

49. Daroma paprastais, taip pat dirbtiniais įrankiais. Pavyzdžiui, drabužius ir kepures siuva adatomis, batus – kalvio darbo adata ir plaktuku ir taip toliau.

50. Padaryti gaminiai, atliekami nuo savo poreikių, parduodami vietos gyventojams. Padaryto kirvio kaina 30, pasiūtų kailinių – 50 kapeikų, [padaryto] verpimo ratelio – 1 rublis.

51. Fabrikų pramonės nėra.

52. Asmenys, besiverčiantys dailidžiavimu, priklauso vietos gyventojams. Geras dailidė padienininkas [per dieną] uždirba 1 sidabro rublį.

53. Žmonės, dirbantys prie mūrinių statinių, priklauso vietos gyventojams, uždarbiauti į kitas vietoves neišeina. Darbininkui prie mūrinio statinio [per dieną] moka 50 sidabro kapeikų.

54. Kai kurie iš pasiturinčių valstiečių laisvu nuo lauko darbų laiku išvežioja įvairias žydų prekes į Vilniaus ir Kauno miestus. Už vieną kelionę su kroviniu į Kauną su pora arklių šeimininkas gauna 5 rublius, į Vilnių – 6½ rublio. Kartais, tai yra kada blogas kelias, gauna dvigubai daugiau negu nurodyta.

55. Be anksčiau minėtų verslų, kitų nėra.

56. Asmenų, besiverčiančių išvyktiniais verslais, nėra.

Ankstesniuose punktuose pateiktos žinios paimtos iš dvarininkų ūkių, valstiečių ir kitų asmenų.

Mokytojas Josifas Davidovičius

Jiezno krašto dvarai ir palivarkai

Mindaugas Tamošiūnas

Istorikams, Jiezno gyventojams ir į miestelį užklystantiems entuziastams vietovė geriausiai žinoma dėl Pacų giminės šlovės ir istorinėje atmintyje išlikusių pasakojimų apie įspūdingus rūmus. Vis dėlto Pacų, Radvilų, Oginskių ar kitų magnatų giminės sudarė mažąją Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų asmenų dalį. Skaičiuojama, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje net apie dešimtadalis visuomenės narių galėjo didžiuotis esą kilę iš bajorų, tačiau, nenuginčijant šio statistinio fakto prasmės Lietuvos visuomeninės santvarkos dėlionei, būtina neužmiršti, kad visiška dauguma Lietuvos ir Lenkijos bajorijos buvo gerokai kuklesnių valdų savininkai, keliasdešimties ar (retesniu atveju) kelių šimtų hektarų žemvaldžiai. Labai didelę bajorijos dalį sudarė mažažemė arba bežemė šlėkta[1].

Jiezno krašte netrūko smulkių dvarininkėlių, kurių gretos augo ir Abiejų Tautų Respublikos laikais, ir caro vergijos metais, kuomet kadaise Pacų, o vėliau – Penčkovskių valdytas Jiezno dvaras buvo padalintas kelioms dešimtims kreditorių. Magnatų valdas pasidalino smulkesni privatūs savininkai.

Šiame straipsnyje trumpai pristatoma dalies Jiezno krašto dvarų, palivarkų ir juos valdžiusių giminių istorija. Pabrėžtina, kad tai veikiau atskiros dvarelių istorijų atkarpos, o ne nuoseklus minimų bajoriškų valdų raidos tyrimas.

Verbyliškių bajoriškos valdos

Verbỹliškių žemės plyti abipus srauniosios Verknės, tad prieš kelis šimtmečius jas buvo įprasta vadinti Paverkniaĩs – anuomet šiuo vietovardžiu vadinama daug didesnė teritorija nei šiandieninis Paverkniū kaimas. Kelis šimtmečius skaičiuojančią Verbyliškių valdos praeitį publikacijose yra aptarę istorikai Raimonda Ragauskienė ir Vytautas Kuzmickas.

Dar XVI a. pradžios šaltiniuose minimas įtakingas bajoras Jonas Verbyla, Abiejų Tautų Respublikos valdovo Aleksandro Jogailaičio žmonos, kunigaikštienės Elenos malone Jiezno apylinkėse gavęs valdų kartu su priklausomais žmonėmis[2]. Nėra abejonių, kad iki šiol išlikęs vietovardis yra sietinas su šio įtakingo žemvaldžio asmenvardžiu. XVI a. viduryje Verbyliškės priklausė J. Verbylos sūnui, Balbiẽriškio ir Aukštãdvario klebonui Mikalojui Verbylai. Bevaikis kunigas paliko savo nuosavybę seseriai Zofijai Boguševičienei. Patirdamas finansinių sunkumų, Zofijos sūnus Adomas Boguševičius 1584 m. buvo priverstas parduoti valdas, tačiau itin rūpinosi, kad iš motinos paveldėta žemė neatitektų svetimiesiems. Adomas perleido žemes savo svainiams, seserų vyrams, – Steponui Garbickiui ir Andrejui Tomaševičiui Montigailai[3].

Atsižvelgiant į dažną žemės valdų savininkų kaitą, susidaro įspūdis, kad Jiezno krašte nedažnai pasitaikydavo išlaikyti valdas vienos giminės rankose vieną ar daugiau šimtmečių.

[1] Bajorai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, interneto prieiga: https://www.vle.lt/straipsnis/bajorai/ [žiūrėta 2024 04 20].

[2] Kuzmickas V. Jiezno krašto bajoro Jono Verbylos garbė, *Krašto vitrina*, 2015, interneto prieiga: https://kvitrina.lt/lietuvos-valstybes-dienai-jiezno-krasto-bajoro-jono-verbylos-garbe/ [žiūrėta 2024 04 20].

[3] Ragauskienė R. *Karališkojo Birštono praeitis*, Vilnius, 2004, p. 78.

Tai akivaizdu iš nuolat kintančių savininkų pavardžių įvairovės. Be to, to paties pavadinimo dvarelių posesijos tai stambėjo, tai smulkėjo. Verbyliškės taip pat nebuvo vieno pono nuosavybė. Veikiausiai Verbylų kaimynystėje XVI a. šeimininkavo Odachovskių giminė. Pamažu pradėjęs pardavinėti žemes, Jonas Odachovskis 1600 m. visą savo tėvoniją Paverkniū Verbỹliškėse perleido Martynui Pranevičiui. Pasak R. Ragauskienės, šio žemionio įsigyta valda prieš keturis šimtmečius iš esmės prilygo ne tiek dvarui, kiek stambiai ūkio valdai: ją sudarė gyvenamasis namas su seklyčia ir priešais įrengta kamara. Ūkiniuose pastatuose laikyta 5 jaučiai, 5 karvės, 3 veršiai, 18 ožkų, 9 kiaulės, 14 žąsų, įvairių kitų smulkių paukščių. Pranevičių dvarelio inventoriuje nurodyti ir du laisvės neturėję žmonės – daržininkai. Valdos dydis, istorikės teigimu, anuomet galėjo siekti kelis valakus (keliasdešimt hektarų) žemės[4].

1610 m. minėto Jono Odachovskio pusbrolis Kristupas Odachovskis savo ruožtu už 500 kapų grašių (pagal tuometines kainas už 1 kapą grašių buvo galima įsigyti nupenėtą meitėlį) pardavė jam ir žmonai Polonijai priklausiusią valdą Kauno žemės teismo teisėjui Martynui Vinskiui. Šis, praėjus vos keliems metams, pritrūko lėšų, tad pasiskolino iš Kotrynos Gerbickos daugiau pinigų, nei buvo verta jo įsigyta Verbyliškių valda, ir buvo priverstas ją įkeisti. 1614 m. toji pati K. Gerbicka įkeitė dalį valdų dar kitam pašaliniam asmeniui – Jonui Šistovkiui[5].

Netrūko ne tik žemėvaldos pokyčių, bet ir šeimyninių dramų. 1590 m. Kauno pavieto žemės teisme Stanislovas Voitiechovičius Nadarynskis, dar vienas vietos žemvaldys, apskundė savo svainę, velionio brolio Stepono žmoną Magdaleną Nadarynskienę dėl to, kad ši po Stepono mirties perėmė Nadarynskių tėvoninį dvarelį, vadinamą Paverkniū Verbỹliškėmis, su visais priklausiniais, pinigais ir dokumentais, visiškai ignoruodama velionio brolį Stanislovą. Ieškinį pateikusio bajoro teigimu, svainė, valdydama dvarą, tuščiai švaistė turtą ir net neslėpė kėslų ištekinti savo dukrą už vyro, neatsiklausiusi jo, Stanislovo, kaip teisėto merginos dėdės ir globėjo[6]. Stanislovo Nadarynskio reikalavimai buvo pagrįsti, nes dar 1586 m. trys broliai – Steponas, Stanislovas ir Jarošas pasidalijo Paverknių Verbyliškių valdą į tris dalis. Našlė, supratusi padėtį, teigė nedraudžianti valdyti savo velionio vyro broliui tėvoninių žemių, tik prašė išlaikymo jos vaikams iš dvarelio pajamų. Išklausęs abi puses, teismas perdavė Stepono Nadarynskio vaikų, dvaro ir viso turto globą jo broliui Stanislovui, įpareigodamas šį būti geru globėju pas motiną paliekamiems mažiems vaikams[7].

Paminėtos nuotrupos mūsų dienas pasiekia iš senųjų rankraščių, tačiau gyvojoje nūdienos Verbyliškių gyventojų atmintyje, išskyrus vietovės pavadinimo kilmę, nebevaidina jokio vaidmens. Vyresniųjų kaimo gyventojų prisiminimuose išlikusios dvi pavardės, kurių žymė Verbyliškėse pastebima nuo XVIII amžiaus. Tai Kuliešos ir Geištorai (Geištarai).

Kuliešų giminės atstovai Verbyliškėse jau tikrai gyveno XVIII a. viduryje. 1757 m. bažnytinėse apeigose gana dažnai minimas kilmingas ponas (lot. *Generosus Dominus*) Juozapas Kulieša iš Verbyliškių. 1782 m. Jiezno

[4] *Ten pat*, p. 78.
[5] *Ten pat*, p. 132.
[6] Kauno žemės teismo 1588–1590 metų aktų knyga, *Vilniaus universiteto biblioteka* (toliau – *VUB*), l. 565r–565v.
[7] Kauno žemės teismo 1588–1590 m. aktų knyga, *VUB*, l. 322v–323r, 860r–862r.

parapijos aprašymo duomenimis, vieną Verbyliškių arba Paverknių palivarką valdė Kauno poručikas (leitenantas) Antanas Kulieša (jo giminystės ryšys su minėtu Juozapu Kulieša straipsnio autoriui nėra žinomas), o kitą – Kauno (kitur – Trakų) rotmistras Paklonskis (vardas nenurodytas)[8]. Pastarojo dukra Liudvika 1785 m. ištekėjo už A. Kuliešos brolio Jurgio, o santuokos ceremonijoje liudijo pats Kauno seniūnas grafas Mykolas Pacas. Taip Verbyliškėse atsirado net dvi *Ślepowron* herbo Kuliešų giminės valdos. Kuliešų Verbyliškėse XVIII a. pabaigoje gyveno Navickai, Baronai, Klebauskai, Frankauskai, vežiku tarnavo Jonas Micevičius, ūkio darbus dirbo Jurgis Prokopavičius, ganė Juozas Čižauskas, o septyniasdešimtmetis *šlėkta* Jokūbas Jozefovičius dvare buvo laikomas „gailestingai duonai“[9].

Kuliešų giminės herbas Ślepowron (liet. Naktikovas). Pagal J. Ostrowski herbyną grafiškai atvaizdavo Bastian. en.wikipedia.org

Tyrinėjusieji genealoginius šaltinius nurodo, kad Kuliešų šaknys – Palenkės ir Mazòvijos regionų paribys, Ostrolenkõs apskritis. Lietuvos teritorijoje ši giminė jau tikrai gyveno XVI amžiuje. Anot romantizuotų kilmės legendų, Kuliešos yra kilę iš Vengrijos karaliaus Matijaus Korvino, o dar egzotiškesnė versija giminės atstovus kildina iš Romos imperijos generolo Marko Valerijaus Korvo (lot. *Corvus*, verčiant pažodžiui – varnas; būtent šis paukštis pavaizduotas *Ślepowron* herbe)[10]. Tokie mitologizuoti pasakojimai neturėtų kelti nuostabos – brėkštant Renesanso epochai, Lietuvoje buvo ypač madinga kildinti savo giminę iš garsių romėnų.

Įmantriai suregzti pasakojimai apie kilmę nei turtuolio, nei varguolio neapsaugodavo nuo būtinybės anksčiau ar vėliau iškeliauti anapilin. Po senųjų brolių Kuliešų mirties jų valdas perėmė sūnūs. Kauno poručiko A. Kuliešos palikuonis Liudvikas, kuris 1846 m. bažnytiniuose dokumentuose nurodomas kaip buvęs žemės ribų teisėjas (lenk. *sędzia graniczny*)[11], valdė didesnįjį Verbyliškių dvarelį. 1850 m. duomenimis, valdą sudarė apie 260 hektarų žemės – palivarkas ir to paties pavadinimo kaimas. Statiniai dvarelio inventoriuje neapibūdinti, pateikiama tik gryna statistika: be dviejų gyvenamųjų dvarininko pastatų, palivarke buvo dar šeši statiniai, o valstiečiai turėjo tris gyvenamus ir dar aštuonis kitos paskirties statinius. Minima seniau veikusi karčema, kuri 1850 m. nebeatliko pirminės paskirties – tuomet jos patalpose gyveno daržininkai. Verbyliškių moterys siuvo lininius ir paprastus drabužius, kurių dalį parduodamos, prasimanydavo papildomo uždarbio. Prievolinių valstiečių sąraše nurodyti Jonas Navickas, Laurynas Navickas, kurie dirbo dvaro paskirtą 21 dešimtinę žemės. Valstiečiai laikė po keturis arklius, daugiau kaip tuziną vištų, 25 avis, 10 karvių. Surašyme, be kita ko, minimas daržininkas Jurgis

[8] 1709–1796 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), f. 604, ap. 13, b. 25, l. 172; *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija*, sud. V. Jogėla, Vilnius, 2001, p. 611.

[9] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymas, *LVIA*, f. 515, ap. 15, b. 73, l. 50–51.

[10] *Historia Kuleszów*, interneto prieiga: http://www.kulesza.org/historia.html [žiūrėta 2024 03 16].

[11] Jiezno RKB 1841–1848 m. mirties metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 52.

Navickas, dvariškiai (dvaro darbininkai) Laurynas Mikalauskas, Adomas Urnevičius, Simono ir Mykolo Navickų šeimos[12].

Jurgio Kuliešos, kuris istoriniuose dokumentuose vadinamas tai poručiku, tai rotmistru, tai Kauno tribūnu, sūnus Feliksas valdė mažesnę, apie 145 hektarų dydžio valdą[13]. Dvarelio inventoriuje savininkas nurodomas turįs titulinio patarėjo civilinį rangą (carinėje hierarchijoje – 9 rangas iš 14 galimų). 1820 m. bažnytinėse metrikose jis minimas kaip teismo asesorius[14] (vienas iš teisėjo padėjėjų), o 1859 m. mirties metrikoje – kaip Trãkų teisėjas[15]. Jo valdą sudarė palivarkas ir netoliese, per ketvirtį varsto (250–300 metrų), nutolęs Beniùkų užusienis. 1847 m. statistinio aprašymo duomenimis, dvarelio žemėse gyveno 43 vyrai ir 36 moterys. Skaičiuojant baudžiauninkų „dūšias", nurodomi 5 prievoliniai ūkiai ir 4 daržininkų sodybos. Iš dvaro žemių paskirtus ūkius – po kiek daugiau, nei 14 hektarų – valdė prievoliniai valstiečiai Motiejus Baronas, Gabrielius Kuprinavičius ir Antanas Radvila. Kiekvieno iš jų ūkiuose laikyta po 3–4 arklius, 2–3 jaučius, 6–7 kiaules, tiek pat avių, 9–12 karvių. Už ariamos žemės dešimtinę (kiek daugiau nei vieną hektarą) valstiečiai turėjo dirbti dvaro laukus 16 ir daugiau dienų per metus, už šienaujamų plotų dešimtinę – 2–3 dienas per metus. Daržininkams buvo nustatytos mažesnės prievolės, tačiau jie turėjo minimalius dirbamos žemės plotus – vos po porą dešimtinių (kiek daugiau nei du hektarus). Šiai valstiečių kategorijai priklausė Stanislovo Malinausko, kalvio Tomo Palubinsko šeimos. Daržininkai laikė gerokai mažiau gyvulių nei minėtuose ūkiuose gyvenusios šeimos, o duonai prasimanydavo, puoselėdami tam tikrą amatą[16].

F. Kuliešos dvarelio ribose, be minėto kalvio, dar gyveno bent trys batsiuviai, *bendorius* (kubilius) ir du račiai. Inventoriuje nurodoma, kad valstiečiai taip pat užsiėmė žvejyba Verknės upėje ir plukdė medieną, pasiekdami Nemuną. Beniūkuose pono žemę arė ir paskirtuose ūkiuose gyveno Simonas Baronas, Jokūbas Klebauskas, daržininkai Liudvikas Barkauskas, našlė Marijona Kačanauskienė. Surašyme minimi ir 10 dvariškių, atlikdavusių įvairius darbus: Martynas Beniulis su šeima, Jokūbas Beniulis su šeima, Martynas Palubinskas, Liudvikas Barkauskas, Jokūbas Barkauskas, Liudvikas Bukevičius, Motiejus Bukevičius ir nežinia iš kur atklydę nelietuviškos kilmės asmenys: Mykolas Čečura, Dimitro Jakimovas, Karlas Timofejevas[17].

Aprašyta informacija buvo užrašyta, įsivyravus carinei priespaudai, praėjus beveik pusei amžiaus nuo Nepriklausomos Lietuvos–Lenkijos valstybės žlugimo, tačiau tai nesutrukdė Verbýliškes valdžiusiems pusbroliams Kuliešoms išauginti į 1863–1864 m. sukilimą prieš Rusijos okupaciją įsitraukusių jaunuolių kartą. Henrikas Kulieša (Felikso sūnus), jaunas kunigaikščio Konstantino artilerijos mokyklos kadetas, grįžęs iš Sankt Peterburgo, tapo vieno iš Trakų apskrities sukilėlių būrių vadu ir dingo be žinios kovų metu. Paradoksalu, tačiau jaunojo kovotojo krikšto tėvas, Siponių dvaro savininkas Henrikas Belinskis (vardų

[12] Liudviko Kuliešos Verbyliškių dvaro statistinis aprašymas, *LVIA*, f. 394, ap. 7, b. 49.

[13] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, W. Walewski, Warszawa, t. 4, 1883, p. 380.

[14] Jiezno RKB 1820 m. santuokos metrikų knyga, *LVIA*, f. 669, ap. 1, b. 486, l. 132.

[15] Jiezno RKB 1848–1861 m. mirties metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 85.

[16] Felikso Kuliešos Verbyliškių dvaro statistinis aprašymas, *LVIA*, f. 394, ap. 8, b. 2481, l. 1–11.

[17] *Ten pat*.

sutapimas, matyt, neatsitiktinis) tuo metu suko kitu, išdavystės keliu, skųsdamas savo kraštiečius caro pareigūnams[18].

Į sukilimą įsitraukė ir Henriko Kuliešos antros eilės pusbrolis, Liudviko Kuliešos sūnus Vladislovas. Rusijos okupacijos, akivaizdu, neapkentė ir Vladislovo seserį Ameliją vedęs Henrikas Jakovickis, atsargos poručikas (leitenantas), dar prieš santuoką apsigyvenęs Verbyliškėse. Caro valdžia Jakovickį apibūdino kaip antivalstybinių gandų skleidėją, tačiau represijų nesiėmė, tik akylai stebėjo atsargos kariškio gyvenseną. Tuo metu Vladislovas Kulieša buvo suimtas bei apipiltas caro tardytojų klausimais, į kuriuos pateikė informaciniu požiūriu priešui nevertingus atsakymus, stengėsi neišduoti bendražygių. Nei ori laikysena, nei motinos bandymas apeliuoti į pašlijusią sūnaus sveikatą neišgelbėjo jaunojo Kuliešos nuo įkalinimo ir tremties[19]. Išbandymas buvo atlaikytas, iš tremties sugrįžta. Jau būdamas brandaus amžiaus, Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje V. Kulieša 1881 m. vedė Kazimierą Stulovą iš pirklių giminės, bet su ja, rodos, palikuonių nesusilaukė, o ir gyveno atskirai – ji baigė savo dienas Maskvoje, o V. Kulieša šeimininkavo tėvo Liudviko žemėse Verbyliškėse. Kartu su Vladislovu gyveno trys netekėjusios jo seserys ir bene vienintelė iš gausaus teisėjo Liudviko Kuliešos atžalų rato sukūrusi savo šeimą Amelija Jakovickienė[20].

Jonas Skirpstūnas (1898–1942 m.) – karininkas, Nepriklausomybės kovų dalyvis, policijos tarnautojas, mokytojas, vedęs paskutiniąją Verbyliškių Kuliešų giminės atstovę. Iš enciklopedinio žinyno Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. VII, p. 95

Ties išnykimo riba balansavo ir Felikso Kuliešos atšaka. Jo anūkas Česlovas Kulieša turėjo patirti XIX a. sanitarinių sąlygų būklę, vieną po kito laidodamas savo naujagimius ar vos keletą metų išgyvenusius vaikus. Laimingą bilietą Kuliešas apnikusio mirties rato apsuptyje „ištraukusi“ Vanda Kuliešaitė bene vienintelė iš Česlovo ir Paulinos Kuliešų šeimos pasiekė brandų amžių ir 1921 m. ištekėjo už Lietuvos kariuomenės 6-ojo pėstininkų pulko leitenanto Jono Skirpstūno[21]. Auštant Nepriklausomos Lietuvos laikams ir gerėjant valstiečių materialinei būklei, didelė dalis bajorų dvarų ir palivarkų išgyveno priešingus pokyčius – savininkai smulkino savo ūkius, „karpė“ žemės ribas ar viską pardavę, palikdavo protėvių valdas. Gerokai sumenko ir Kuliešų nuosavybė. Iš prosenelio Felikso Kuliešos kadaise valdytų 150 hektarų Vandai Skirpstūnienei liko šešiskart mažesnė valda – 25 hektarai. Anot vietinių gyventojų, nemažai Kuliešų kadaise valdytų žemių įsigijo Bajorų, Palubinskų šeimos. Nepriklausomos Lietuvos laikais, XX a. trečiąjį dešimtmetį atliktame žemės savininkų surašyme Verbyliškių dvaras vis dar atskiriamas nuo to paties pavadinimo

[18] Randakevičienė I. 1863 metų sukilimo represija – politiniai sekimai, *Voruta*, 2019, interneto prieiga: https://www.voruta.lt/irma-randakevicienе-1863-metu-sukilimo-represija-politiniai-sekimai [žiūrėta 2024 03 16].

[19] Randakevičienė I. 1863 metų sukilimo represija – politiniai sekimai…

[20] 1882–1885 m. Jiezno RKB parapijiečių sąrašas, *ePaveldas*, lapai nenumeruoti.

[21] 1914–1936 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 76.

kaimo. Dvaro žemių savininkais nurodyti (vardai bei pavardės netaisyti): Daunaravičius Petras (18 ha), Geištaras Jonas (56 ha), Biela Tarasė (9 ha), Kadikinas Alfonsas (22 ha), Kuliešius Česlovas (25 ha), Palubinskas Pranas (17 ha)[22].

1927 m. mirus Česlovui Kuliešai[23], giminės istoriją Verbyliškėse toliau rašė palikuonys Skirpstūnai. Verbyliškių gyventoja Joana Kuprinavičienė prisiminė Skirpstūnus kaip labai kultūringus žmones, itin gerbtus kaimynystėje. Jų sodyba driekėsi į kalną nuo Veřknės, gyvenamasis namas – mažytis, bet su požeminiu rūsiu, prastos būklės, labiau primenantis lauko virtuvę nei gyvenamąjį namą, tad jaunos šeimos planuose būta minčių imtis statybų. Vietinių prisiminimuose išlikęs itin erdvus, dvaro laikus menantis kluonas. Ponų gyvenamasis namas „Smetonos laikais“ jau buvo arba sudegęs, arba visiškai sunykęs Pirmojo pasaulinio karo ar ankstesnių negandų metais. Ir į atsargą išėjęs Lietuvos karininkas, ir bajorų palikuonė mokytojavo Jiezno apylinkių mokyklose. Sąmoningi pedagogai buvo vienas pirmųjų Lietuvą užplūdusių bolševikų taikinių. 1941 metais, per pirmąją okupantų surengtą trėmimų bangą, Skirpstūnų šeima (Jonas, Vanda, dvi dukros ir sūnus) išvežta į Sibirą. Šeimos išvežimą matė ir prisimena dalis senųjų verbyliškiečių. Jonas Skirpstūnas nujautė savo likimą ir kaimynui dar spėjo pasakyti: *„Su Dievu, Kostai, gal jau daugiau nepasimatysim“*. J. Skirpstūnas buvo atskirtas nuo šeimos, ištremtas į Krasnojársko kraštą, Rešòtų lagerį, ir 1942 m. sovietinio imitacinio teismo nuteistas mirti. V. Skirpstūnienė su vaikais nuvežta į Jakutiją ir iš tremties paleista tik po penkiolikos metų – 1956-aisiais, tačiau į Lietuvą nebegrįžo. Į okupuotą gimtinę kiek vėliau parvyko Skirpstūnų atžalos[24]. Po šios šeimos tremties jų namuose Verbyliškėse apsigyveno Jatkoniai, vėliau įsikėlė Žiūkai. Šiais laikais senojo dvarelio valdą perėmė Julius Buivydavičius.

Šalimais Skirpstūnų Nepriklausomos Lietuvos laikais gyveno dar viena lenkakalbių bajorų šeima – Kadikinai. Giminės kilmę nagrinėję jos atstovai nurodo autentišką pavardės formą – *Chodykin*, ir teigia, kad šeimos šaknys – Smolenskas, kadaise priklausęs Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Galbūt šios giminės atstovai buvo tarp Smòlensko vėliavas į Žalgirio mūšio laukus nešusių karių, suvaidinusių itin svarbų vaidmenį lemiamose kautynėse su kryžiuočiais? Deja, po įspūdingos pergalės ilgainiui buvo kluptelėta prieš kitą varžovą: rusėniškas Smolensko žemes XVI a. užgrobė maskvėnai, kurių ekspansija kėlė vis didesnę grėsmę ir Lietuvai, ir Lenkijai. Smolenskiečiai Chodykinai buvo priversti pasitraukti į Lietuvos gilumą, Trakų pavietą. Viena iš giminės atšakų XIX a. įsikūrė Pavarčių dvarelyje netoliese Daũgų, Alytaus rajone[25].

Kaip šios giminės atstovai atsirado Verbyliškėse? Jau minėta, kad Liudviko Kuliešos dukra ir sukilėlio Vladislovo sesuo Amelija ištekėjo už karininko Henriko Jakovickio. Pora susilaukė dukros Liudvikos, o ši vėliau sumainė žiedus su Alfonsu Kadikinu, atvykusiu gyventi į uošvių valdas. 1909 m. duomenimis, Kadikinams Verbyliškėse priklausė 65 hektarai žemės, tačiau, kaip rašyta anksčiau, po poros dešimtmečių liko tik trečdalis šio ploto. Nesisekė

[22] Jiezno valsčiaus žemės savininkų vardinis sąrašas, *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 61, l. 16.

[23] 1926–1936 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 20.

[24] Verbyliškių kaimo gyventojų prisiminimai (užrašė M. Tamošiūnas); *Lietuvos gyventojų genocidas*, red. B. Burauskaitė, Vilnius, t. 1, 1997, p. 745.

[25] Chodykinų šeimos genealogija, interneto prieiga: www.chodykin.lt [žiūrėta 2024 04 01].

išlaikyti ne tik žemę, bet ir šeimą: vienintelė Alfonso ir Liudvikos Kadikinų dukra Stanislava, sirgusi džiova, mirė pačioje jaunystėje, senatvės nesulaukė ir nuo šiltinės mirusi motina. Našliu likęs Alfonsas Kadikinas bandė laimę dar kartą ir išsirinko antrąją žmoną, tačiau ir ją po kelerių metų teko laidoti Jiezno parapijos kapinėse[26]. Nesulaukęs palikuonių, Alfonsas iš Pavarčių į Verbyliškes pakvietė atsikelti sūnėno Juliaus ir jo žmonos Barboros Ivašauskaitės-Kadikinienės šeimą[27].

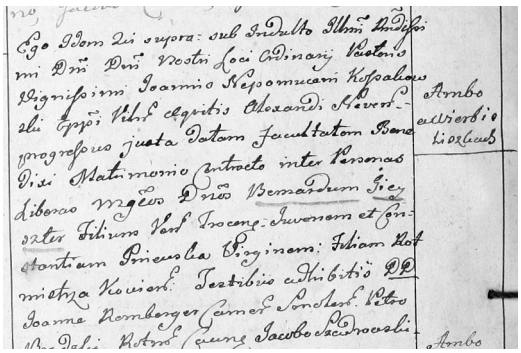

Verbyliškiečių Bernardo Geištoro ir Konstancijos iš Piecevskių santuokos įrašas lotynų kalba, 1800 m. 1774–1827 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga

B. Kadikinienė mėgo kepti skanius pyragus (receptų pamokiusi kaimynė Geištorienė) ir pasakoti senas istorijas. Sklido kalbos, kad XIX a. pab. Verbyliškėse gyvenusios Kuliešaitės, netekėjusios panelės, *prauliavojo* (iššvaistė) dvaro turtus, kuriuos teko *išparceliuoti* (pardavinėti žemes)[28]. Bent jau dalis šių *pletkų* turi pagrindą – tuo metu Verbyliškėse iš tiesų gyveno bent trys pusę amžiaus perkopusios netekėjusios Liudviko Kuliešos dukros, iš kurių viena spėjo susilaukti nesantuokinės dukros[29], kas anuometinėje visuomenėje veikiausiai turėjo sukelti ažiotažą visos Jiezno parapijos lygmeniu.

Kadikinai gyveno dideliame name (neišlikęs, ant senų pamatų stovi kitas pastatas), turėjo maniežą. Per Antrojo pasaulinio karo kovas degė ir Skirpstūnų, ir Kadikinų ūkio pastatai. Gyvenamsis namas tuo metu nenukentėjo. Viename jo gale buvo įsikūrę Julius ir Barbora Kadikinai, kitame, dar prieš karą mirus dėdei Alfonsui Kadikinui, – jų dukra Stasė Stanevičienė. Ištekėjusi ji gyveno Kadikinų giminės „lizde“, Pavarčiuosė, tačiau sudėtingais pokario metais vyrą nušovus, o namus sudeginus, persikėlė į Verbyliškes. Kadikinų namuose taipogi gyveno Stasės sesuo Elena ir brolis Vandalinas. Būta ir pirties, kuria leista naudotis kaimo žmonėms. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, nuosavybę susigrąžino Stasės Kadikinaitės-Stanevičienės palikuonys[30].

Geištorų (Geištarų) pavardė juridinę galią turinčiuose Verbyliškių nuosavybės dokumentuose ima figūruoti pačioje XVIII a. pabaigoje. Bernardui Geištorui vedus Jiezno krašto senbuvių Pecevskių giminės atstovę (Pečiauskų kaimas neabejotinai sietinas su šia pavarde), giminė Verbyliškėse įsitvirtino iki pat pokarinės sovietinės okupacijos laikų. Geištorų dvare 1919–1921 m. ne kartą buvo apsistoję Lietuvos kariai. Antanas Šukys, atsiminimuose aprašęs Nepriklausomybės kovų potyrius, prisiminė, kad 1921 m. kartu su kitais 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko I bataliono kariais atvyko į Verbyliškių kaimą. Vietos dvare įsikūrė bataliono vadovybė, raštinė, Nerikiuotės skyrius. Kariai užėmė bemaž pusę dvaro gyvenamojo namo ploto, Geištorų žiniai palikdami du kambarius

[26] 1914–1924 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 56, 103.
[27] Verbyliškių kaimo gyventojų prisiminimai...
[28] Verbyliškių kaimo gyventojų prisiminimai...
[29] 1892 m. Jiezno RKB parapijiečių sąrašas, *ePaveldas*, l. 24.
[30] Verbyliškių kaimo gyventojų prisiminimai...

apačioje ir visą antrą aukštą. Rašydamas prisiminimus, A. Šukys supainiojo dvaro savininko pavardę, Joną Geištorą (kpt. Henriko Geištoro tėvą) pavadinęs ponu Urbanavičiumi, tačiau neklysdamas nurodė, kad kartu su senuku gyveno jo dukra, jauna našlė, kadaise ištekėjusi už Rusijos kariuomenės pulkininko, dalyvavusio Rusijos–Japonijos kare ir dėl patirtų sužeidimų tapusio neįgaliu[31].

A. Šukio teiginius patvirtina Rusijos kariuomenės 14-ojo Olòneco pėstininkų pulko istorinėje medžiagoje išlikęs įrašas, kad 1904 m. prasidėjus Rusijos–Japonijos karui, lenkų kilmės kapitonas Stanislovas Belas, Varšuvos junkerių pėstininkų mokyklos absolventas, su dar trisdešimčia pulko karininkų, dviejomis žygio kuopomis ir kulkosvaidžių komanda išvyko į Mandžiūriją, prisijungė prie veikiančios armijos ir dalyvavo mūšiuose su japonais[32]. Rusija pralaimėjo mažesnei, bet pažangesnei Japonijai. Karininko Belo sužeidimo aplinkybės nėra žinomos, tačiau 1909 m. jis, jau turėdamas papulkininkio laipsnį, vedė bent dvidešimčia metų jaunesnę Teresę Geištoraitę ir apsigyveno Verbyliškių dvare. Praėjus vos trejiems metams, silpnos sveikatos karo veteranas mirė, palikdamas žmoną ir prieš kelis mėnesius gimusią dukrą Pauliną[33]. Papulkininkio Belo uošvis Jonas Geištoras, atrodo, pasižymėjo kur kas geresne sveikata nei žentas. 1921 m. Verbyliškėse įsikūrus Lietuvos kariams, jis jau buvo bene aštuoniasdešimties metų senolis, tačiau, anot amžininko, puikiai atrodąs, gebantis bendrauti lietuviškai ir itin noriai besidalijantis įžvalgomis apie praeitį. Pasak A. Šukio, Verbyliškių savininkas itin didžiavosi gebantis prisiminti svarbius pokyčius žymėjusius vietos įvykius – pavyzdžiui, plento, pro Jiezną vedančio link Kaišiadorių, įrengimą[34]. Senasis Geištoras mirė 1929 metais[35]. Verbyliškėse liko ūkininkauti į atsargą išėjęs kapitonas Henrikas Geištoras, palaužtas širdies ligos prieš pat Antrąjį pasaulinį karą. Kaip pridera karininkui, dvarininkas buvo palaidotas, vilkintis karinę uniformą. Daugybę istorinių virsmų išgyvenęs ponų gyvenamasis namas ir Lietuvos kariuomenės kapitono Henriko Geištoro asmenybė aptarti kitame šios monografijos straipsnyje. Palaidojusi vyrą, Verbyliškėse gyventi liko Henriko našlė Marija Geištorienė, smulkaus sudėjimo, garbanotų plaukų rusaitė, kilusi iš Sankt Peterburgo, ir paauglys sūnus Romanas (Romas)[36].

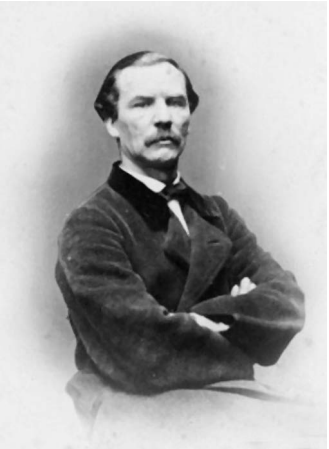

Jokūbas Geištoras (1827–1897 m.) – vienas žymiausių Lietuvos Geištorų giminės atstovų, Kėdainių krašto dvarininkas, 1863–1864 m. sukilimo dalyvis, spaudos bendradarbis, pasisakęs už valstiečių išlaisvinimą iš baudžiavos. Šiaulių „Aušros“ muziejus

Ėjo 1940–1941 metai. Romas Geištoras mokėsi Prienų gimnazijoje, į namus Verbyliškėse grįždavo šeštadieniais. Viena su sūnumi likusi gyventi

[31] Šukys A. *Du mediniai ir trys geležiniai kryžiai*, Vilnius, 2016, p. 275–276.

[32] фон Толь В. Г. *14-й пехотный Олонецкий Его Величества Короля Сербского Петра I полк 1798–1914 гг.*, Карсь, 1918, p. 21, 28.

[33] 1897–1912 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 142.

[34] Šukys A., *min. veik.*, p. 276.

[35] Jiezno RKB 1926–1936 m. mirties metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 40.

[36] Joanos Kuprinavičienės prisiminimai (užrašė M. Tamošiūnas).

dideliame name, Geištorienė prisiėmė nuomininkus iš Butrimonių, totorius, kurie atvažiavę dirbdavo darbus, sodindavo daržus. Dvare taip pat gyveno iš kažkur atvykę Makaravičiai. Kalbama, kad vienas iš totorių su senąja Geištoriene „varęs romaną“. Galimai šių totorių pastangomis Verbyliškių dvare įsikūrė raudonųjų partizanų, kovojusių už Sovietų Sąjungą, prieš nacistinę Vokietiją, slėptuvė. Po visu gyvenamuoju dvaro namu yra rūsys, kuriame vokiečių okupacijos metais prieglobstį rado bolševikų kovotojai. Ginkluoti daliniai kėlė grėsmę vokiečiams užnugaryje, planavo diversines operacijas, tad laikyti tokius įnamius buvo itin rizikinga. Karo dienas menanti Joana Tamulynaitė-Kuprinavičienė teigė, kad apie šią paslaptį niekas, net ir netoliese gyvenusi jos šeima, nežinojo. Vis tik kažkieno budri akis bus pastebėjusi Verbyliškių dvaro slapukus ir apie tai pranešusi atitinkamoms įstaigoms Alytujė.

Henrikas Geištoras – Verbyliškių dvaro savininkas. Fotografuota XX a. pr. LCVA, f. 930, ap. 2G, b. 249, l. 1

J. Kuprinavičienės tėvo, Lietuvos kariuomenės savanorio-kūrėjo ir Verbyliškių plytinės savininko Jono Tamulyno sesers vyras Bulevičius gyveno Alytuje, kur dirbo policijos vachmistru. Vieną rytą, dar tik auštant, į Tamulynų namo duris pasigirdo beldimas – atvažiavo Alytaus policija su vachmistru Bulevičiumi priešakyje. Policijos viršininkas užsipuolė švogerį J. Tamulyną, kaltindamas, kad šis, gyvendamas raudonųjų partizanų kaimynystėje, apie tai nė žodžiu neužsiminė Bulevičiui. J. Tamulynas tikino nieko nežinąs[37].

Mašiną (*gruzoviką*) palikę Tamulynų sodyboje, policininkai nužingsniavo Verbyliškių dvaro link, apsupo gyvenamąjį namą ir suėmė visus ten buvusius vyrus. Be nuomininkų bei Jono Makaravičiaus, sulaikytas buvo ir Romas Geištoras. Atsivarę suimtuosius pas Tamulynus, susodino į mašiną ir išvežė į Alytų. Žmonės kalbėjo, kad nelaimėliai atsidūrė liūdnai pagarsėjusioje mirties stovykloje Osveńcime, dabartinės Lenkijos teritorijoje. Koncentracijos stovyklą ar kitą įkalinimo vietą patikslinti sudėtinga, tačiau tikra, kad Jonui Makaravičiui pavyko grįžti iš nelaisvės. Atlaikęs varginantį režimą, jis vėliau pasakojęs, kaip rytais su kitais kaliniais buvo išvedamas į patikrinimus. Išrikiuotus prasikaltėlius nacių Vokietijai šaukdavo pavardėmis. Išgirdęs savąjį vardą, kalinys turėjo žengti žingsnį į priekį. Vieną rytą pašaukus Geištorą, šis, nebeturėdamas jėgų, žengdamas į rikiuotės priekį, suklupo. Anot Makaravičiaus, jaunasis dvarininkas tuo metu jau sirgo plaučių uždegimu. Paslikas jaunuolis buvo išneštas iš aikštės ir nuo to laiko Makaravičius teigė jo nebematęs. R. Geištoras mirė, o J. Makaravičiui su neįvardintu rusų tautybės kaliniu pavyko pasprukti ir pėsčiam paržygiuoti namo[38].

Našlė Geištorienė sunkiai išgyveno sūnaus netektį, viltingai lankydavosi pas kaimynus Tamulynus ir vis klausinėjo šeimos galvą: *„Tamulynai, gal ką girdėjai, gal ką žinai?“* Sutrikusi dvarininkė paguodą sužeistai sielai rado bažnyčioje: uoliai lankė Dievo namus, meldėsi, aukojo

[37] *Ten pat.*
[38] *Ten pat.*

šventovei brangiai kainavusią Marijos skulptūrą, į gyvenimo pabaigą palaikė draugiškus santykius su kunigija. Nebeturėdama palikuonių, Geištorienė prieš mirtį santaupas paliko Jiezno bažnyčiai. Pikti liežuviai plakė, kad viskas atiteko tuometiniam klebonui Vytautui Sidarui, tačiau šis iš dvarininkės gautas lėšas panaudojo kilniam tikslui – įtrūkusiems Jiezno bažnyčios skliautams remontuoti[39].

Sovietinės okupacijos laikais vienoje Verbyliškių dvaro gyvenamojo namo pusėje įkurta mokykla, kitoje gyveno minėtieji Makaravičiai. Buvusios dvarininkės, kuri buvo „apiforminta“ kaip mokyklos sargė, žinioje paliktas maždaug ketvirtadalis viso namo ploto – du nedideli kambarėliai ir virtuvėlė. Senais laikais priešais ponų namą buvo dvi nedidelės trobelės, kuriose kitados gyveno Verbyliškių dvaro darbininkai, tačiau šias dūmines pirkeles mažais langeliais nugriovė artinantis, o gal ir prasidėjus Antrojo pasaulinio karo kovoms. Iš dvaro pastato mokyklą iškėlus, laisva namo dalis buvo parduota iš tremties grįžusiai Butkevičių šeimai. Netrukus išsikėlė ir Makaravičiai. Paskutinioji Verbyliškių Geištorienė mirė apie 1970 metus, baigdama beveik du šimtus metų Verbyliškėse gyvenusios giminės liniją. Ji palaidota, kaip ir kiti Jiezno Geištorų šakos atstovai, senosiose Jiezno kapinėse. Šiuo metu Geištorų kapavietės, tiksliau, ją žymėjusio antkapinio paminklo – apsamanojusio senovinio akmens su lenkiškais įrašais – jau nebėra. Neprižiūrima dvarininkų kapavietė panaudota kitų Jiezno parapijiečių laidojimui[40].

Dvareliškės

Dvarėliškės – kaimas Prienų rajono savivaldybėje, apie 7 km į pietus nuo Jiezno. Senieji šaltiniai atskleidžia, kad ir čia nuo seno buvo privati bajorų valda. 1782 m. Dvareliškės su keliais dūmais (prievolinių valstiečių pirkelėmis) priklausė poniai Teresei Junavičienei, našlei. Tais pačiais metais grafas Mykolas Pacas, Jiezno rūmų savininkas, Lòmžos žemės horodničiaus žmonai, poniai Bogumilai Foglerytei-Klionovskai ir jos sūnui Vincentui iki gyvos galvos užrašė sodybą Sobuvojè. Dovana paskirta ne veltui – tokios malonės ji sulaukė už grafo rūmuose atliktą tarnybą[41]. Nėra aišku, koks jos ryšys su XVIII a. pabaigoje imamais minėti Dvareliškių savininkais, tačiau šį nedidelį palivarką šimtmečio pabaigoje į savo rankas perėmė būtent Foglerių giminės atstovai. 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo knygoje Dvareliškės minimos kaip palivarkas, priklausantis Oršos rotmistrui Stanislovui ir Lenkijos kariuomenės Didžiosios buožės kapitonui Juozapui Fogleriams. Be šeimininkų, pačiame dvarelyje gyveno 15 skirtingo lygmens aptarnaujančio personalo, pradedant dispozitoriumi Kazimieru Petkevičiumi, keliais rezidavusiais bajorais ir baigiant vežiku Jurgiu Valatkevičiumi, šešiasdešimtmečiu arklininku Danielium Gruševskiu, piemenimis ir tarnaitėmis. Dvareliškės buvo mažas kaimas, kurio sodybose gyveno tiek žmonių, kiek palivarke ėjusių įvairias tarnybas. Sąraše nurodomos trys baudžiavines pareigas ėjusios šeimos. Tiesa, dar apie tuziną žmonių kaime glaudėsi kaip kampininkai. Nedidelę, be priklausomų valstiečių, tačiau nuosavą valdą Dvareliškėse tuo metu akivaizdžiai vis

[39] *Ten pat.*
[40] *Ten pat.*
[41] Apie grafo Mykolo Paco Bogumilai iš Foglerių Klionovskai ir jos sūnui dovanojamą sodybą Sobuvoje, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (toliau – *LMAVB)*, f. 198-426, l. 1.

dar valdė anksčiau minėta neįvardinto Kauno pavieto ginklininko našlė Teresė Junavičienė[42].

Vytautas Kuzmickas, aprašęs 1795 m. žiemą okupacinės Rusijos valdžios Jiezno krašto gyventojams uždėtas rekvizicijas, nurodo, kad Fogleriai okupantams turėjo atiduoti 3 vežimus šieno, o tuo pačiu įsakymu, pavyzdžiui, Paverknių (Ustronės, Jundeliškių) dvarui uždėta 11 šieno vežimų prievolė[43]. Tai byloja apie atitinkamai menkesnį Dvareliškių palivarko ūkinį pajėgumą. Nepaisant kuklesnių galimybių, atrodo, kad Foglerių pavardė Jiezno krašte buvo itin gerbiama. Dar 1781 m. Jiezno bažnyčioje iškilmingai švenčiant Breslaujos vėliavininko (vėliau tapusio generolu leitenantu) Tomo Vavžeckio ir Juzefos Pacaitės vestuves, liudininkų gretose, iš karto po jaunosios brolio Mykolo Paco ir Verbyliškių dvaro savininko, Kauno rotmistro Jurgio Kuliešos minimas būtent Stanislovas Fogleris, čia pat – ir Juozapo Foglerio pavardė. Galima tik spėti, kad vestuvės turėjo būti itin iškilmingos. Tuometinis Jiezno klebonas Antanas Mykolas Sarosekas, įrašydamas santuoką liudijantį įrašą į bažnytines knygas, pabrėžė, kad leidimą santuokai parūpino pats kilniausiasis kunigaikštis bei gailestingiausias ganytojas, Vilniaus vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis[44].

Foglerių pavardė dalyje istorinių dokumentų minima su prierašu *Ellart*. Lietuvos ir Lenkijos valstybei išgyvenant sunkias dienas, Stanislovas Elartas Fogleris su grafu Mykolu Pacu, Antanu ir Jurgiu Kuliešomis, Kauno rotmistru Juozu Rapanavičiumi (kurį laiką valdžiusiu Kurmoniškes), Kauno rotmistru Tadu Margevičium (Niskadvorčių savininku) ir kitais naujai sudaryto Prienų pavieto atstovais išreiškė ištikimybę 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos idealams[45]. Plataus spektro valstybinėmis reformomis bandyta gelbėti agresyvių kaimynų, visų pirma Rusijos imperijos, gniaužtuose spaudžiamą Respubliką. Tuo metu kitas Jiezno Fogleris, Juozapas, reiškėsi karinėje srityje. Lietuvos kariuomenės praeitį tyrinėjusių mokslininkų jis buvo pastebėtas kaip savo karių gerove besirūpinęs karininkas. 1792 m. lapkričio mėn. kapitonas Fogleris atsisakė savo karius apgyvendinti Kauno austerijoje (užvažiuojamuose namuose), kurią buvo gerokai nusiaubę Rusijos kariai, ir kaltino buvusį Kauno miesto burmistrą pastato nepriežiūra[46].

Senuosiuose Jiezno parapijos dokumentuose išlikusi trumpa žinia apie dar vieną moteriškos lyties Foglerių giminės atstovę, kuri galėtų varžytis dėl rekordininkės statuso. Anot įrašų, 1794 m. Jiezne, pragyvenusi čia 22 metus, mirė Marija Beata Fogler, Oršos rotmistro (Stanislovo Foglerio) žmona, kurios amžius – 120 metų[47]. Be abejo, tai nėra tiksli informacija, nes anuomet tokio pobūdžio žinios būdavo užrašomos paprasčiausios apklausos būdu ir retai kada buvo tikslios. Daugelis ilgiau žemiškajame pasaulyje užsibuvusių žmonių vargiai galėjo patys nurodyti

[42] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymas, *LVIA*, f. 515, ap. 15, b. 73, l. 57–58, 61.

[43] Kuzmickas V. Jiezno parapija Rusijos dvigalvio erelio nasruose 1794–1803 m., prieiga internete: https://www.jieznoparapija.lt/news/id4.php?subaction=showfull5id=12990882515archive=5start_from=5ucat=45 [žiūrėta 2024 04 01].

[44] 1774–1827 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 10.

[45] Jusupović M. Sejmik preński (1791–1794), *Miscellanea Historico-Iuridica*, Białystok, t. XXI, z. 1, 2022, p. 298, 300.

[46] Glemža L. Statybos ir pertvarkymai XVIII a. antrosios pusės Kauno mieste, *XVIII amžiaus studijos*, t. 2, 2015, p. 286.

[47] Randakevičienė I. XVIII amžiaus Jieznas bažnytiniuose metrikuose, *Voruta*, 2018, interneto prieiga: https://www.voruta.lt/dr-irma-randakeviciene-xviii-amziaus-jieznas-baznytiniuose-metrikuose [žiūrėta 2024 04 03].

tikslų savo amžių. Juolab to negalėjo padaryti mirusiųjų giminaičiai. Bet kokiu atveju, įraše paminėta Foglerių giminės atstovė veikiausiai sulaukė itin garbingo amžiaus ir buvo viena vyriausių parapijiečių.

Stanislovas Fogleris dar šmėkšteli kaip liudytojas 1801 m. įvykusiose Smolensko geometro Jono Rombergerio ir Jiezno gydytojo Jono Hieragerio dukros Marijos vestuvėse[48]. Vėlesniuose Jiezno bažnytiniuose dokumentuose ši pavardė nebeaptinkama. Dvareliškių palivarkas nebeminimas nei XIX a. leistame enciklopediniame žinyne *Słownik geograficzny*, nei 1915 m. vokiečių kartografų braižytame Jiezno apylinkių žemėlapyje – manytina, kad tuo metu jis jau buvo sunykęs.

Trezantolis

Nemuno pakrantėje, Nibriūų kaimo laukuose, išsidėsčiusio Trezántolio dvaro ištakas XIX a. trumpai aprašė Stanislovas Moravskis. Puošni valda itin vaizdingoje vietoje esą buvusi Jiezno rūmų savininko Antano Mykolo Paco dovana jo žmonai Teresei Radvilaitei-Pacienei vardinių proga. Anot Moravskio, originalus pavadinimas – Terèspolis – ilgainiui pakito į abiejų sutuoktinių, Teresės ir Antano, vardų (žinoma, pirmenybę suteikiant damai) junginį[49]. Likus keliems metams iki Pacų turto eksdivizijos (padalijimo), 1795 m. Jiezno parapijos surašyme Trezantolio palivarkas minimas kaip grafo Paco nuosavybė, įkeista valdytojui (pozesoriui) Ignotui Vaicechavičiui, Lenkijos dvaro šambelionui. Tarnybas čia turėjo nemažai žmonių, kurių didžioji dalis – iš svetur atvykę bajorai. Palivarko ekonomu tarnavo Antanas Leonavičius iš Trakų pavieto, raštininku – Antanas Borisevičius iš Lydõs apylinkių, liokajumi – Samuelis Ostrovskis, laisvasis žmogus iš Gařdino krašto. Mataušas Ostrovskis iš Garvòlino miestelio netoli Varšuvos buvo Trezantolio ponų vežikas, ponams maistą ruošė Jonas Zajančkovskis, virėjas iš Prienų miestelio. *Pakajus* (kambarius) prižiūrėjo jaunos šlėktaitės – Ona Hermanaitė iš Ašmenos apylinkių, Antanina Hoheraitė iš Vilniaus, Rozalija Šabunevičiūtė, atklydusi iš Mìnsko, Ieva Bortnikaitė – iš Prienų[50].

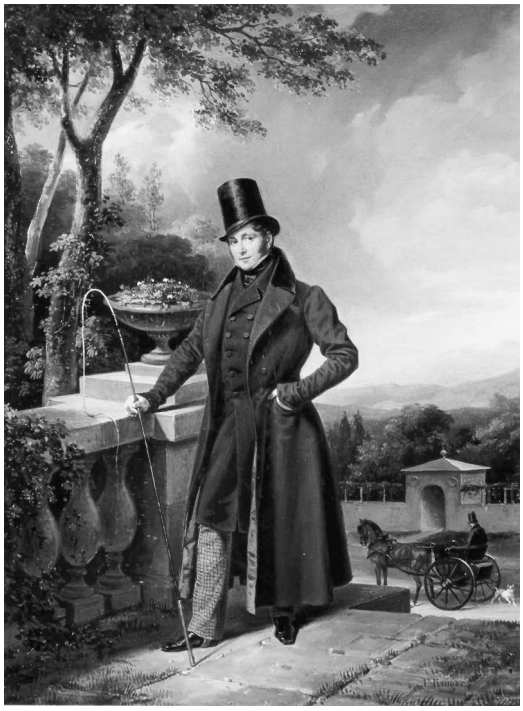

Liudvikas Vitgenšteinas (1799–1866 m.) – Rusijos imperijos magnatas, gimęs Trezantolio dvare, generolo šeimoje. Paveikslo autorius Franz Krüger. de.wikipedia.org

Po Lietuvos ir Lenkijos valstybės okupacijos Jiezno krašte kurį laiką

[48] 1801 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *LVIA*, f. 604, ap. 13, b. 90, gegužės 2 d. įrašas (lapai nenumeruoti).

[49] Moravskis S. *Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*, Vilnius, 2009, p. 432.

[50] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo duomenys, l. 31–33.

stovėjo Rusijos kariuomenės husarų pulkas. Panašu, kad bent jau dalis karininkų buvo apgyvendinti valsčiaus dvaruose. Pono Vaicechavičiaus žmona Viktorija Vaicechavičienė kartu su husarų pulko generolu Frederiku Linderenu 1799 m. Jiezne pakrikštijo tų metų vasarą Trezantolyje gimusį vokiškos kilmės berniuką vardu Frydrichas Liudvikas Rudolfas, jo malonybės grafo, husarų pulkininko sūnų. Jiezno krašto bažnytines metrikas tyrinėjusi Irma Randakevičienė teigia, kad minimas kūdikis, kurio tėvų pavardę pamiršta įrašyti į bažnytinę knygą – ne kas kitas, kaip Liudvikas Vitgenšteinas, vėliau tapęs vienu turtingiausių mūsų regiono žemvaldžių, dėl santuokos su pasiligojusia ir anksti anapilin iškeliavusia Stefanija Radvilaite paveldėjęs Nesvỹžiaus Radvilų giminės turtus, valdęs Mỹriaus pilį ir iki šiol stovinčius Vérkių dvaro rūmus. Skaičiuota, kad įspūdingo dydžio valdą sudarė gerokai daugiau kaip milijonas hektarų žemės![51]

1844 m. dvaro inventoriniame aprašyme nurodyta, kad Trezantolis, kadaise priklausęs dvarininkams Pacams, 1808 m. tapo Penčkovskių nuosavybe, bet kartu su kitomis valdomis buvo praskolintas ir XIX a. 4 dešimtmetį padalintas keliems savininkams. Trezantolį kurį laiką valdė Volskienė, po kurios mirties dvarą paveldėjusios ponios seserys 1837 m. pardavė jį Martynui, Jono sūnui, Ribickiui, anot S. Moravskio – kazokėliui, laikytam tų pačių Volskių namuose pypkėms pridegti, o paskui, paaugus, tapusiam dvaro ekonomu. Ribickiui tapus valdos savininku, ją sudarė dideli žemės plotai – 1 056 dešimtinės (daugiau kaip 1 150 hektarų). Prievoliniams valstiečiams buvo paskirta po valaką (apie 20 hektarų) dvaro žemės, už ją, kaip ir anksčiau minėtų dvarų atveju, reikėjo atidirbti – eiti lažą[52]. Nibrių kaime dvaro žemes arė šie prievoliniai valstiečiai: Fabijonas ir Ieva Kasčionys, Augustinas ir Barbora Kasčionys, Mataušas ir Rozalija Maceinos, Andrius ir Antanina Tamošiūnai, Juozas ir Petronėlė Tamošiūnai, Antanas ir Teresė Maceinos, Martynas ir Regina Kasčionys, Antanas ir Ona Šabasevičiai, Bartalomėjus Maceina su šeima, Jurgis Šabasevičius su šeima, Tamošius ir Magdalena Šabasevičiai, Motiejus ir Elžbieta Zacharževskiai (Zakarauskai?), Adomas ir Ona Baliukevičiai arba Kazlauskai, Nikodemas ir Ieva Tamošiūnai, Simonas ir Magdalena Kasčionys, Kazimieras ir Barbora Tamošiūnai, Mykolas Tamošiūnas su šeima, Simonas ir Magdalena Aleknavičiai, Jonas ir Kotryna Steponkevičiai, Bernardas ir Karolina Aleknavičiai, Mataušas ir Liudvika Aleknavičiai, Martynas ir Dominyka Tamošiūnai. Nibrių kaime iš viso suskaičiuotos 22 valstiečių sodybos[53].

Dvaro priklausinyje – Márgių užusienyje – gyveno Vincentas Tamošiūnas su šeima, Lapkos ir Kačėniškių užusieniuose – pašaliniai žmonės, laikinai pasamdyti, kad saugotų mišką, Grikapėdžio malūne – Trezantolio dvarininkui įsipareigojęs malūnininkas, pašalinis žmogus. Ekonomija Nibrių kaime turėjo vaitą (*staršiną*), kuris prižiūrėjo, kaip minėti valstiečiai atlieka darbus, duodavo jiems nurodymus. Minima, kad darbai visus metus prasideda su saulėtekiu, o baigiasi saulei esant vakaruose, žiemą – nuo aušros iki sutemų. Visi lažininkai turėjo bent po du arklius, laikomų naminių gyvulių skaičius daugeliu atvejų skyrėsi

[51] Randakevičienė I. Stanislovo Moravskio pasakojimų pėdsakais, *Voruta*, 2019, interneto prieiga: https://www.voruta.lt/dr-irma-randakevicienestanislovo-moravskio-pasakojimu-pedsakais [žiūrėta 2024 03 16].

[52] 1844 m. Martyno Ribickio Trezantolio dvaro inventorinis aprašymas, *LVIA*, f. 394, ap. 8, b. 508, l. 7.

[53] *Ten pat*, l. 7–8.

nežymiai: laikyta po kelis jaučius, avis, karves, iki 10 kiaulių[54]. Inventoriuje nurodyti šie dvaro tarnautojai (dvariškiai): virėjas Dominykas Sinderis, Andrius Aleknavičus, vežikas (*kučeris*) Juozas Lukaševičius, liokajus Jonas Aleknavičius, sodininkas Jonas Sakalauskas, vyndarys Danielius Mineika, tarnaitės Ivanauskaitės, račius Jokūbas Aleknavičius, malūnininkas Bartalomėjus Bujokas, piemenys Mykolas Obukauskas, Tomas Tamošiūnas, taip pat Anupras Aleknavičius, Bernardas Aleknavičius, Ieva Obuchauskaitė, Vincentas Dainovskis. Darbininku įvardijamas Motiejus Tamošiūnas su šeima[55].

Herbas Nałęcz (liet. raištis), kurį, be kitų giminių, naudojo ir Jodkovskiai, Kisieliškių dvaro savininkai. 1821 m. piešinys. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

M. Ribickis plėtė savo valdas: 1843 m. pirko žemę iš kaimyno Leono Jodkovskio, valdė nekilnojamąjį turtą nuosavybės arba nuomos teise ir Vilniuje, kur gimė vyresnieji jo gausios šeimos vaikai. Ir M. Ribickis, ir Trezantolį paveldėjęs jo sūnus Julijonas Blažiejus mirė, nesulaukę 60 metų amžiaus. Jiezne išlikusi Ribickių kapavietė. Išsamiau apie ją – kitame šios monografijos straipsnyje.

Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpiu Trezantolio dvaro laukė parceliacija, savininkams paliekant nustatytą nenusavinamą normą. Ribickių palikuonė Emilija Kučinskienė ieškojo spragų, nenorėdama dykai netekti giminės turtų. Dar iki pagrindinės dvarų žemių nusavinimo bangos ji bandė išparduoti giminės turtą ir į sandorius įtraukė dvaro centrui priskirtinas valdas. Suprantama, kad dvarininkės bandymai suspėti parduoti žemę dar iki išdalinant ją vietiniams mažažemiams gyventojams gerokai juos nuliūdino. Nibrių kaimo gyventojas Martynas Palionis, turėjęs tik apie vieną hektarą nuosavos žemės, surašė skundą žemės ūkio ministrui. Vyras buvo nepatenkintas tuo, kad 45 hektarai geriausių Trezantolio dvaro žemių su sodu teko broliams Daškevičiams ir Ignui bei Jonui Bronickiams, kilusiems iš Trakų apskrities. Visi minėti ūkininkai, anot Palionio, „lenkai ir abelnai svajoja apie *„od morza do morza"* (liet. nuo jūros iki jūros, t. y. apie didelę Lenkijos valstybę su Lietuvos žemėmis jos sudėtyje). Palionis neužmiršo paminėti dar vienos Bronickių nuodėmės – jie buvo nuteisti už slaptą degtinės varymą ir pardavinėjimą vietiniams gyventojams. Be to, sklidę kalbos, kad Jonas Bronickis – buvęs Lenkijos kariuomenės kareivis, 1920 m. pakliuvęs į nelaisvę lietuviams ir vėliau tarnavęs Lietuvos kariuomenės baltgudžių batalione[56].

Ignas Bronickis, Antanas Daškevičius ir Mikas Daškevičius 1921 m. iš Emilijos Ribickaitės-Kučinskienės už 164 000 auksinų nupirko Trezantolio dvaro centrą su 67 dešimtinėmis (virš 70 hektarų) žemės. Atrodo, kad sandoris buvo įvykdytas, negavus visų reikalingų leidimų iš valdžios, o pirkėjai aklai patikėjo savininkės geranoriškumu. Parceliuojant Trezantolį, savininkams palikta po 15 hektarų žemės, bet kadangi ši buvo

[54] *Ten pat*, l. 7–8.
[55] *Ten pat*, l. 8–11.
[56] 1924 m. lapkričio 17 d. Martyno Palionio skundas žemės ūkio ministrui, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, toliau, atrodo, šis archyvas neminimas, f. 1248, ap. 15, b. 50, l. 176–177.

IV rūšies, savininkai teigė, kad dirbant mažai derlingus laukus, buvo sunku pragyventi. Kliuvo ir buvusiai dvarininkei Kučinskienei – ši esą slapta pasiliko 80 hektarų žemės normą iš kitos vietos ir ją pardavė vyrui pavarde Stepalis, su kuriuo kartu gyveno Ukmergėjė. Anot Bronickio ir Daškevičių, Stepalis pinigų neturėjo, tad akivaizdu, kad toks manevras buvo paprasčiausias bandymas Kučinskienei išsaugoti žemes, kurios galėjo būti prarastos už neteisėtai parduotą dvaro centrą. Tuo metu teisėtas Kučinskienės vyras po nesėkmingo *POW* (pogrindinės lenkų organizacijos) bandymo nuversti Lietuvos vyriausybę pabėgo į Lenkiją[57].

Oficialiuose raštuose nuoskaudą jaučiantys nibriškiai nevengė skųsti savo kaimynų: pavyzdžiui, Ona Tamošiūnienė reiškė nepasitenkinimą, kad Jurgiui Daraškevičiui, turėjusiam nuosavos žemės ir Nibriuosė, ir Bìrštono miestelyje, buvo skirta žemės iš Trezantolio dvaro. J. Daraškevičius pardavė Bìrštone turėtas žemes vietiniam klebonui, o likusį vienkiemį paliko broliui; gi pats, atėjęs į žentus pas nibriškį Zigmą Tamošiūną, ėmė valdyti 10 hektarų ir dar 4 hektarus gavo iš komisijos. Papildomų dirbamų plotų įgijo ir Adomas Šabasevičius, nors jo žemė nesiribojo su dvaru. Anot O. Tamošiūnienės, *„tokia Pranuškevičienė“* neteisėtai įvardino save kaip Trezantolio dvaro gyventoją, nors iš tiesų buvo nibriškė. Per *vainą* (karą) sudegus jos stubelei (gyvenamam namui) ir likus tuščioms Trezantolio troboms, ši jose apsigyveno ir išsinuomojo kelis hektarus žemės, o matininkas, O. Tamošiūnienės pasipiktinimui, *„tai bobai“* dar priskyrė devynis hektarus žemės, kurių ji esą negalės išnaudoti, nes neturi nei vyro, nei arklio. Pabrėždami tikrą ar tariamą Bronickių bei Daškevičių neištikimybę tautinei Lietuvos valstybei, nibriškiai patys bandė išryškinti savo šeimų patriotines nuostatas. O. Tamošiūnienė skunde žemės ūkio ministrui pabrėžė, kad jos sūnus Andrius tarnavo 59-ojo būrio šauliu[58].

Nepatenkinti buvo ir tie, kurie visai negavo žemės: Kazimieras Jenkevičius, Pranas Aleknavičius bei namą statyti nekantravęs Jonas Palionis, pyko ir Martynas Palionis, tegavęs du hektarus ilgai nenaudoto dirvono. Vyrai piktinosi, kad tuo metu broliams Antanui ir Mikui Daškevičiams bei Ignui Bronickiui, kilusiems iš Kaišiadorių apskrities, žemės nepagailėta, nors šie 1920 m. dalyvavo lenkų partizanų *gaujos*, pogrindinės organizacijos *Užnemunės šauliai*, veikloje. Tos grupės vadu tuomet buvo Kvičas, girininkas. Igno Bronickio sūnus Jonas 1920 m. *„ant lenkų fronto“* pateko į Lietuvos kariuomenės nelaisvę ir internuotas Kauno belaisvių stovykloje, iš kurios užsirašė į Lietuvos kariuomenės baltgudžių batalioną. Nibriškiai pakartojo, kad A. Daškevičius ir I. Bronickis (Daškevičiaus įbrolis, tos pačios motinos sūnus) slaptai varo degtinę, o liudininkais *„ant vietos“* galėjo tapti ir patys... mat pripažino, kad patys ją pirko ir vartojo![59]

Patys Daškevičiai ir Bronickis teigė esantys paprasti ūkininkai, neturintys jokios kitos žemės nuosavybės, tad atėmus sklypą, anot jų, su šeimyna beliktų eiti *ubagauti*. Pasak jų, Kučinskienė nenori vykdyti savo įsipareigojimų ir kitoje Trezantolio dvaro vietoje išsirinko nenusavinamą 80 hektarų normą, o iš dvarą pirkusių brolių juokiasi, esą jų įsigytas dvaro centras bus veltui

[57] 1924 m. rugsėjo 26 d. Igno Bronickio, Antano ir Igno Daškevičių prašymas žemės ūkio ministrui, *ten pat*, l. 178–179.

[58] 1924 m. lapkričio 20 d. Onos Tamošiūnienės skundas žemės ūkio ministrui, *ten pat*, l. 186.

[59] 1925 m. birželio 6 d. Kazimiero Jenkevičiaus, Mateušo Stepankevičiaus, Prano Aleknavičiaus, Jono ir Martyno Palionių skundas Seimo Skundų ir peticijų komisijai, *ten pat*, l. 207–209.

paimtas Žemės reformos komisijos. Trezantolio dvaro centre naujieji savininkai jau buvo perstatę pastatus (nenurodyta, ar gyvenamąjį namą, ar ūkinius trobesius)[60]. Medinis ponų gyvenamasis namas sudegė anksčiau, Pirmojo pasaulinio karo metais. Ginčams dėl žemių aprimus, apie 1928 m. buvusį dvarvietės centrą įsigijo Palionių šeima, ant išlikusių dvaro pamatų pastačiusi naują, iki šiol tebestovintį namą. Prieš šimtmetį „palocių" suniokojęs gaisras nepaveikė požeminių dvaro konstrukcijų – išlikęs nemažas rūsys su skliautais ir storomis mūrinėmis sienomis[61].

Kisieliškių dvaras

Kisiẽliškių dvaras iki 1808 m. priklausė Pacų šeimai, kuriai praradus šimtmečius Jiezne ir apylinkėse valdytus turtus, didžiąją dalį nuosavybės į savo rankas perėmė broliai Penčkovskiai. 1834 m. gruodžio 28 d. Eksdivizinio teismo sprendimu į skolas įklimpusių Penčkovskių turtas padalintas daugeliui kreditorių, tenkinant jų ieškinius dėl paskolintų ir neatgautų lėšų. Tokiu būdu Kisiẽliškės atiteko Leonui Višnevskiui (Vyšnevskiui), o šis 1836 m. gegužės 5 d. nuosavybę pardavė Leonui Jodkovskiui. 1841 m. Jodkovskis dar įsigijo porą žemės sklypų iš kunigo Jono Valentinavičiaus ir Karpavičiaus (vardas nenurodytas)[62]. 1845–1846 m. inventorinio aprašymo duomenimis, Leonas Jodkovskis valdė 565 dešimtinių (daugiau kaip 600 hektarų) ploto Kisieliškių, arba Zacìšių (liet. Ramovė – rami, nuošali vieta), dvarą. Tiesa, didesnė šių žemių dalis, apie 330 hektarų, buvo apaugusi mišku, krūmais. Devyniems lažininkams buvo skirta po valaką (apie 20 hektarų), iš viso – beveik 200 hektarų žemės[63].

1850 m. dvaro ūkinės veiklos inventoriniame apraše nurodytos baudžiaviniais saitais su dvaru susijusios šeimos. Paverkniuosė valaką Jodkovskių žemės dirbo Mataušo Tamošiūno, Motiejaus ir Ievos Ginkų, Motiejaus ir Kotrynos Kaluževičių, Simono Knyšiaus, Martyno ir Ievos Knyšių šeimos. Kisieliškių dvarui priklausė ir Sundakų valstiečių ūkiai, kuriuose atitinkamo dydžio sklypai buvo skirti Jurgio ir Elenos Kondratų, Kazimiero (Kazimiero sūnaus) ir Vincentos Kondratų, dar vieno Kazimiero (Motiejaus sūnaus) ir jo brolio Bonifaco Kondratų, Stanislovo ir Kotrynos Jancevičių (vadintų Matikais) šeimoms. Beveik kiekvienoje iš paminėtų sodybų gyveno ne mažiau kaip 10 asmenų. Surašyme minimi ir septyniolika įvairias tarnybas vykdžiusių dvariškių, kurių daugelis, akivaizdu, buvo kilę iš tų pačių kaime gyvenusių giminių: Kondratai, Knyšiai, Tamošiūnai, Ginkai, taip pat Benčkovskiai ir Kačėnai. Dvarui priklausė ne tik Kisieliškių kaimas, bet ir Žideikonių užusienis su kaimu[64]. Aprašyme trumpai paminėti dvaro statiniai: gyvenamasis namas, palivarko gyvenamasis namas, klėtis, du gyvulių ūkiai, kiekviename po penkis tvartus, arklidę ir vežiminę, rūsys, ledainė, kiaulidė. Visi pastatai mediniai. Žideikonių užusienyje minima dvarui priklausanti karčiama, gyvenamasis namas ir namas, skirtas pasienio daliniui[65].

Prieš atsikeldama į Jiezno kraštą, Jodkovskių giminė ilgą laiką gyveno

[60] 1923 m. vasario 22 d. Antano ir Miko Daškevičių, Igno Bronickio prašymas Alytaus apskrities žemės tvarkytojui, *ten pat*, l. 30.

[61] Asipavičienė S. Naujas gyvenimas ant seno dvaro pamatų, *Naujasis Gėlupis*, 2013, interneto prieiga: http://www.naujasisgelupis.lt/?p=6739.

[62] 1845 m. Kisieliškių, arba Zacišių, dvaro inventorinis aprašymas, *LVIA*, f. 394, ap. 8, b. 586, l. 14–18.

[63] *Ten pat*, l. 2.

[64] 1850 m. Kisieliškių, arba Zacišių, dvaro statistinis aprašymas, *LVIA*, f. 394, ap. 7, b. 58, l. 5–9, 11.

[65] *Ten pat*, l. 5.

Gařdino apylinkėse, Eismantų parapijoje. Čia šeima apie šimtą metų valdė Žukẽvičių dvarą. Pirmasis Jodkovskis, kuris atsikėlė į Jiezno apylinkes, buvo Pranciškus, su šeima apsigyvenęs Kùrmoniškių dvare, kuriame veikiausiai apsistojo nuomos pagrindu. 1832 m. P. Jodkovskiui mirus (palaidotas Nemajū́nų kapinėse, kur iki šiol išlikusi kapavietė ir autentiškas paminklas), jo sūnus Leonas gana greit įsigijo Kisieliškių dvarą. Įdomu, kad šis gana solidžios nuosavybės savininkas į žmonas išsirinko valstietiškos kilmės merginą Ievą Tamošiūnaitę iš to paties Kisieliškių kaimo, tarsi nekreipdamas dėmesio į XIX a. itin gajas luomines ir turtines takoskyras tarp kilmingųjų ir valstietijos. Jodkovskių giminės istoriją ir jų valdytą Kisieliškių dvarą išsamiau aprašė giminės palikuonė Irma Randakevičienė. Anot jos, Kisieliškių dvaro gyvenamasis namas buvęs dviejų aukštų, mūrinis, raudonų plytų pastatas, pakeitęs inventoriniuose aprašymuose minimą medinį gyvenamąjį namą. Dvaro teritoriją puošė gėlynai, keli nedideli tvenkiniai. Sovietmečiu okupantų kolaborantai *stribai* nugriovė šį statinį ir iš jo plytų surentė kelis pastatus Jieznė. Dvarvietėje išlikę gyvenamojo namo pamatai[66].

Jurgis Jodkovskis (1862–1929 m.) – Kisieliškių dvaro paveldėtojas, dailininkas. Irmos Randakevičienės šeimos archyvas

1900 m. Leono ir Ievos sūnus, profesionalus dailininkas Jurgis Jodkovskis, visą jam priklausančią Kisieliškių, arba Zacišių, dvaro žemę – 304 dešimtines (daugiau kaip 330 hektarų), įskaitant 56 dešimtines miško – pardavė Jiezno valsčiaus valstiečiams: Jonui Tamošiūnui, Dominykui Andrulevičiui, Antanui, Aleksandrui ir Mataušui Valatkoms, Ignui ir Jonui Valatkevičiams[67]. Viena iš Leono ir Ievos Jodkovskių dukrų, Teresė, 1866 m. ištekėjo už Bernardo Valatkevičiaus. Šio palikuonė Magdalena XX a. pradžioje tapo Juozo Jonikos žmona. Būtent ši ūkininkų šeima Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais, iki pat Antrojo pasaulinio karo, Kisiẽliškėse išsiskyrė kaip didžiausio ūkio savininkai. Dvaro centras priklausė Jonikoms, tad Jodkovskių palikimas ir toliau buvo valdomas tiesioginių giminės palikuonių. Ši istorinė gija galutinai nutraukta žiauriais pokario metais[68]. Daugelis vyresnio amžiaus Jiezno apylinkių gyventojų yra girdėję apie tragišką Juozo Jonikos nužudymą bei apie drąsią jo dukrą Oną, partizanę Žibutę, žengusią ginkluotos kovos prieš pavergėją keliu.

Niskadvorčių palivarkas

Senuosius aktus tyrinėjusi R. Ragauskienė teigia, kad dar vieną valdą prie Veřknės ilgą laiką valdė Tašlikų giminė. XVI a. čia šeimininkavo Kauno pavieto žemionis Ivanas Tašlikas. Po jo mirties valdą perėmė sūnūs Stanislovas, Jonas, Gavrila ir Semionas, būsimas kraitis pažadėtas ir dukrai Zofijai. Tame pačiame

[66] Randakevičienė I. Trakų Jodkovskiai, *Voruta*, 2018, interneto prieiga: https://www.voruta.lt/dr-irma-randakeviciene-traku-jodkovskiai [žiūrėta 2024 04 20].

[67] Apie Kisieliškių dvaro žemių pardavimą, *LVIA*, f. 515, ap. 6, b. 584, l. 9.

[68] Randakevičienė I. Trakų Jodkovskiai...

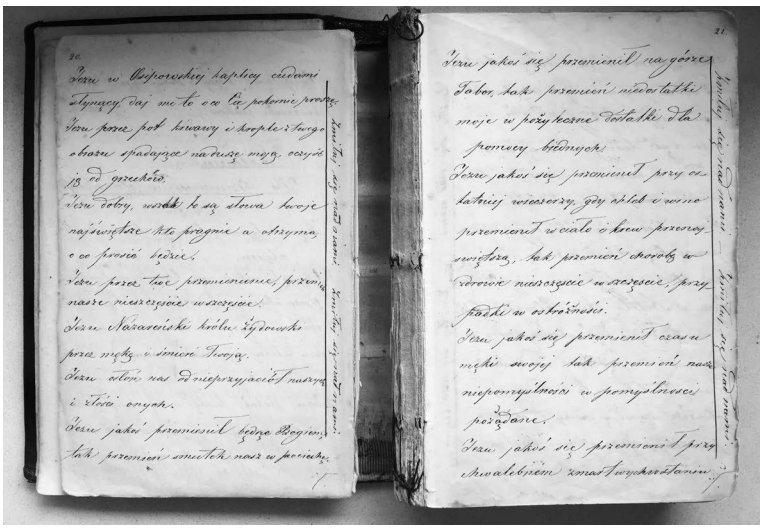

Zofijai Komarienei, Sokonių (Sakavičių) dvaro paveldėtojo Teofilio Komaro pirmajai žmonai priklausiusi maldaknygė, rašyta ranka. XIX a. vid. Aleksandros Herbich šeimos archyvas

šimtmetyje Tašlikų žemes už 300 kapų grašių įsigijo Stakliškių seniūnas Augustinas Rotundas, savo veiklumu įsirašęs į Lietuvos kultūros istorijos puslapius. Rotundas buvo įtakingas žmogus: tarnavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų Žygimanto Senojo ir Žygimanto Augusto sekretoriumi, 1552 m. buvo paskirtas Vilniaus vaitu, reikšmingai prisidėjo prie Pirmojo ir Antrojo Lietuvos Statutų rengimo, rašė apie švietimo svarbą, parengė apybraižą Lietuvos istorijos (nuo seniausių laikų iki Jogailaičių įsigalėjimo) tema[69]. Tašlikų valdą prie Verknės perėmus Rotundams, kurį laiką dar tęsėsi teisminiai ginčai: naujiesiems savininkams pretenzijas reiškė ir Zofija Tašlikaitė-Skirmantienė, ir žymaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybininko, kanclerio Leono Sapiegos tarnautoju tapęs Gavrila Tašlikas, tačiau dvaro nuosavybė išliko Rotundų giminės rankose. R. Ragauskienė pažymi, kad šias žemes įsigijus Rotundams (XVI a. pab.), oficialiuose dokumentuose jas imta vadinti Tašlikovčiznà[70]. Nėra aišku, kada buvo pakeistas vietovardis, tačiau iš XVIII a. Jiezno parapijos gyventojų surašyme pateiktos informacijos aišku, kad Niskadvòrčių (liet. Žemaĩtkiemio) dvaras stovėjo būtent senosios Tašlikovčiznõs žemėse[71]. Čia, manytina, ir būta senųjų Tašlikų, o vėliau – Rotundų valdos.

Pačioje XVIII a. pradžioje Niskadvorčių valdoje jau tikrai šeimininkavo Margevičių giminė. 1712 m. Antanui ir Magdalenai Margevičiams Niskadvorčiuose gimė sūnus Martynas[72]. Margevičius, nors ir neturėjęs reikšmingos pareigybės, savo antrųjų vedybų su Liudvika Paulavičiūte metu buvo pagerbtas Pacų giminės – poros santuokos liudytoja tapo Juzefa Pacaitė[73], grafo Antano Mykolo Paco ir Teresės Radvilaitės dukra, kiek vėliau pati ištekėjusi už žinomo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės veikėjo Tomo Vavžeckio[74]. 1782 m. Martynui Margevičiui mirus, dvaro valdymą perėmė Tadas Margevičius, turėjęs Kauno rotmistro titulinę

[69] Augustinas Rotundas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, interneto prieiga: https://www.vle.lt/straipsnis/augustinas-rotundas [žiūrėta 2024 04 14].

[70] Ragauskienė R. *min. veik.*, p. 77.

[71] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymas…, l. 59.

[72] 1711–1796 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *LVIA*, f. 604, ap. 13, b. 25, l. 2.

[73] 1774–1827 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 2.

[74] Tomasz Warzecki, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, interneto prieiga: https://www.vle.lt/straipsnis/tomasz-wawrzecki [žiūrėta 2024 04 28].

pareigybę. Jis užaugino ir iš gimtųjų Niskadvorčių ištekino bent keturias dukras. Matyt, tuo metu šeima neturėjo nei didelio kapitalo, nei išskirtintio socialinio statuso – visos Margevičių merginos ištekėjo už smulkiosios bajorijos atstovų. 1803 m. Karolina Margevičiūtė ištekinta už raštininko Vincento Gudačevskio, taipogi gyvenusio Niskadvorčiuose, netrukus Antanina Margevičiūtė sumainė žiedus su Jiezne gyvenusiu kitu raštininku Zigmantu Vilbiku, o trečia tais pačiais metais ištekinta Margevičių dukra, Liudvika, tapo Pelẽšiškių *akalicos* bajoro Jurgio Daunoravičiaus žmona[75]. 1809 m. Konstancija Margevičiūtė iš Niskadvorčių išleista už Smolensko rotmistro rangą iš senų laikų dar turėjusio Antano Grybovskio (Grybausko), tuomet gyvenusio Jiezno dvare[76].

Tai, jog Margevičių valda nebuvo didelė, rodo ir palyginti kuklus dvaro tarnautojų skaičius. 1795 m. surašymo duomenimis, Niskadvorčių palivarke vežiku tarnavo Simonas Švaba, darbininku – Adomas Švaba, piemeniu – našlaitis Stanislovas Videika. Tarp dvariškių taip pat minimas kalvio Jono Lazausko sūnus Tomas ir kelios tarnaitės – Marijona Karpavičiūtė, Marijona Sarnauskaitė ir Uršulė Vasiliauskaitė. Niskadvorčių kaimo laukus tuo metu arė keturi lažininkai, visi – tos pačios Švabų giminės atstovai. Be jų, kaime dar gyveno kelios daržininkų šeimos[77]. Apie Niskadvorčių praeitį savo publikacijose yra rašęs Vytautas Kuzmickas. Anot istoriko, 1811 m. Margevičiai pardavė dvarelį žydų tautybės Butrimonių miestelėnui Kadyšui Šimkovičiui. Nepaisant to, žmonės dar ilgai kelią, vedusį iš Licišką̃nų link Padrı́ežiškių, vadinę Margio keliu. V. Kuzmickas išvertė Niskadvorčių inventorių, kuriame aprašomas parduodamas turtas: į dvarelį buvo įvažiuojama pro didelius vartus, į gyvenamąjį namą patenkama pro masyvias duris. Dvarelio patalpos šildytos švediška krosnimi, grindys išklotos plytomis. Name būta kelių kambarių, didesniuose iš jų įstatyta po du langus. Inventoriuje minimas svirnas, arklidė, kurios šoninėje navoje ant lentų laikyti įvairūs vežimai ir karietos, naujai suręstas tvartas ir puikiai įrengtas bravoras[78].

XIX a. Niskadvorčius bent keletą dešimtmečių valdė bajorų Švengrubenų giminė. 1875 m. palivarke gyveno Melchioras ir Konstancija Petkevičaitė Švengrubenai[79]. Dalyje surašymų jų nuosavybė įvardijama dvaru (rus. *мыза*). 1892 m. Jiezno parapijos gyventojų surašyme Niskadvòrčiai minimi kaip palivarkas, kuriame gyveno 55 metų amžiaus našlės Konstancijos Švengrubenienės šeima: sūnūs Mečislovas ir Jaroslavas, senelė Aleksandra Višnevskaitė-Švengrubenienė ir giminaitė, priskirta miestiečių luomui – Mikalina Švengrubenaitė-Mairancova. Prie valdos taip pat nurodyti devyni palivarko darbininkai[80]. 1909 m. surašyme šalimais kitų Niskadvorčių gyventojų nebeminima nei Švengrubenų šeima, nei palivarkas[81].

Švengrubenų pėdsakai Jiezno bažnytiniuose dokumentuose pranyksta XIX–XX a. sankirtoje. Išnyko ne tik dvarelis, bet ir Niskadvorčių (ką jau kalbėti apie Tašlikovčizną...) vietovardis.

[75] 1774–1827 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, ePaveldas, l. 48–49.

[76] *Ten pat*, l. 55.

[77] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymas…, l. 59–60.

[78] Kuzmickas V. Pradingę Jiezno krašto dvarai. Žemutinis dvaras (Niskadvorčiai – Kadikai), *Jiezno parapijos žinios*, 2014, nr. 10, p. 5–6.

[79] 1875 m. Jiezno RKB parapijiečių sąrašas, *LVIA*, f. 3001, ap. 44, b. 8, l. 59.

[80] 1892 m. Jiezno RKB parapijiečių, atlikusių išpažintį ir priėmusių komuniją, sąrašas, *LVIA*, f. 3001, ap. 44, b. 12, l. 95.

[81] 1909 m. Jiezno RKB parapijiečių sąrašas, *LVIA*, f. 3001, ap. 44, b. 15, l. 15–17.

Buvusio dvarelio žemės dabar vadinamos Kadìkų kaimu. Tiesa, šis pokytis įvyko tik po Antrojo pasaulinio karo: 1935 m. išleistame topografiniame žemėlapyje vis dar randamas *Niskadvarčių* kaimas.

Kašonių nutikimai ir kitos pabiros

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių saugyklose išlikę nemažai Kašoniū dvaro ir Sobuvos palivarko senųjų dokumentų. Kašónys – viena iš didesnių Jiezno parapijos valdų, kuri niekuomet nepriklausė Pacams. Nuo XVI a., ilgiau nei šimtmetį, ji buvo valdoma kitos labai įtakingos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminės – Oginskių. XVIII a. 7-ajame dešimtmetyje kelerius metus dvare šeimininkavo Livonijos vaiskis Vilhelmas Jonas Pliateris, teisminiuose dokumentuose nurodantis, kad jo pirmtakas šiose valdose buvęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pastalininkas Leonas Oginskis. Būtent šio didiko dukra Elena buvo ištekinta už Kašónis įgijusio grafo Pliaterio, kuris Žemaitijoje supirkinėjo kitus uošvio valdytus dvarus[82]. Vienas iš jų – Švėkšna, kur vėliau, po šimtmečio, Pliaterių giminės palikuonio pastangomis iškils garsioji „Genovaitės vila“, iki šiol traukianti svečius aplankyti šį Vakarų Lietuvos miestelį.

Zofija Komarienė (1833–1867 m.) – grafo Gabrieliaus Čapskio dukra, T. Komaro pirmoji žmona. Veikiausiai fotografuota po 1863–1864 m. sukilimo, simboliškai dėvint juodos spalvos (gedulo) suknią. Aleksandros Herbich šeimos archyvas

1766 metais, likus keliems metams iki mirties, Pliateris pardavė Kašonis Kauno pavieto taurininkui Martynui Pranciškui Sopockai. Dvarininkas buvo vedęs žymios kauniečių giminės atstovę Marijoną Sirutytę. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje išlikęs Martyno Sopockos testamentas, kuriame, be turtinių reikalų, užsimenama, kaip reikės elgtis su jo, nusidėjėlio, palaikais. Laikinai, ruošiantis laidotuvėms, kūną galima laikyti Rumšiškių bažnyčioje, o paskui nurodoma palydėti amžinatilsį į Kauną ir palaidoti vienuolių Bernardinų valdose[83]. Galbūt mintyje turima Šv. Jurgio bažnyčia, priklausiusi Bernardinų vienuolyno ansambliui? Joje būta daug kriptų, čia amžinojo poilsio atguldavo diduomenės atstovai, aukšto rango pavieto pareigūnai[84]. Po tėvo mirties Kašonis valdė sūnus, Kauno žemietijos teisėjas, Prienų

[82] 1766 m. Kašonių dvaro pardavimo aktas, *LMAVB*, f. 198-409, l. 1–12.

[83] Kauno pavieto taurininko Martyno Sopockos testamentas, nuorašas, *LMAVB*, f. 198-413, l. 1.

Sokonių dvaro savininkė Jadvyga Komaraitė-Peterson (antra iš dešinės) su šeima: vyru Aleksandru, dukromis Marija (pirma iš kairės) ir Vanda (pirma iš dešinės). Charkivas, 1903 m. Aleksandros Herbich šeimos archyvas

pavieto stalininkas Liudvikas Sopocka, turėjęs išgyventi valstybės žlugimą ir okupacijos negandas. Iš tų dienų išlikęs žiauraus susidorojimo su vietiniu gyventoju pavyzdys. Kašonių dvaro valstietis Leonovas 1799 m. per sieną su Prūsija pervedė generolo leitenanto Lindereno husarų pulko karius, matyt, sumaniusius dezertyruoti iš Rusijos kariuomenės, ir už tai sulaukė žiaurios okupantų administracijos pareigūnų bausmės – įsakyta nuplakti nelaimėlį viešai, turgaus dieną, įkrečiant du šimtus kirčių. Negana to, rekvizuotas visas „nusikaltėlio“ turtas ir nutarta jį kartu su šeima (žmona Marijona, sūnumi Mykolu bei dukromis Magdalena, Ona ir Marijona) ištremti į Sibirą[85].

Išsamiausią Kašonių dvaro istorijos nuo seniausių laikų iki XX a. aprašymą Jiezno parapijos interneto puslapyje yra paskelbęs istorikas V. Kuzmickas[86]. XIX a. pradžioje Sopockos pardavė Kašonis Kauno miestui. Dvaras kartu su Jakniškių palivarku ėjo iš rankų į rankas, buvo nuomojamas. Pavyzdžiui, 1843 m. Kašonių dvare nuo rožės mirė Rusijos kariuomenės majoro Kazimiero Izdebskio našlė Ana Izdebska[87]. XX amžiuje dvarą įsigijo Steikūnų šeima. Jiezno senosiose kapinėse yra išlikusi Steikūnų, taip pat kiek anksčiau Kašonių dvarą nuomojusių Filipkovskių kapavietės.

Jiezno krašto bajoriškų valdų praeityje atrasime ir keltišką prieskonį. Kašonių kaimynystėje buvęs Valiūniškių palivarkas su Pečiauskų kaimu XVIII a. pabaigoje priklausė Nikodemui Midletonui, turėjusiam Kauno pavieto miesto teisėjo (lenk. *sędzia grodzki*) pareigybę, kitur įvardijamam pavieto teismo prezidentu. Anot Ramunės Šmigelskytės-Stukienės, Midletonas buvo škotų kilmės bajoras. Giminės įsitvirtinimą Lietuvoje ir Lenkijoje nagrinėję istorikai tikina,

[84] Bertašius M. Bernardinų Šv. Jurgio kankinio bažnyčios statyba, *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras*, interneto prieiga: https://autc.lt/architekturos-objektas/?id=1810 [žiūrėta 2024 04 20].

[85] Apie Kašonių dvaro valstiečio nuplakimą dėl husarų pervedimo per sieną, *LMAVB*, f. 198–458, l. 1.

[86] Kuzmickas V. Kašonys istorijos labirintuose, interneto prieiga: https://www.jieznoparapija.lt/news/index.php?subaction=showfull5id=1313319596 5archive=5start_from=5ucat=45 [žiūrėta 2024 04 20].

[87] 1841–1848 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *ePaveldas*, l. 22.

kad Nikodemui Midletonui pavyko sėkmingai kopti karjeros laiptais dėl karinių gebėjimų[88]. Iš tiesų, valstybę užklupus negandoms, Valiūniškių savininkas pasireiškė kaip aktyvus organizatorius. V. Kuzmicko straipsniuose rašyta apie itin svarbų N. Midletono vaidmenį, 1794 m. buriant Prienų pavieto sukilėlius, rūpinantis jų apginklavimu, rengiant karinius mokymus prie Jiezno bažnyčios ir kitose vietose, ruošiant juos kovai su Rusijos okupantais[89]. Valiūniškių palivarkas dar prieš 1795 m. buvo įkeistas rotmistrui Antanui Bieliauskui, o 1797 m. į nuosavybės tvarkymo reikalus įsitraukė ir Kašonių savininkas Liudvikas Sopocka, kuriam Midletonas suteikė leidimą atsiimti iš Bieliausko užstatytą Valiūniškių palivarką kartu su Sobuvõs kaimu[90].

Jiezno valsčiaus ribose būta ir daugiau bajoriškų valdų: žymioji Moravskių Ustrõnė (Jùndeliškės), Sokoniū bajorkaimio palivarkai yra aprašyti kituose šios monografijos straipsniuose. Kuliešų, Rapanavičių, Vaicechavičių valdytos Kurmoniškės neatsiejamos nuo Vėžioniū kaimo istorijos[91], o užlipus ant Paūkščių piliakalnio galima prisiminti netoliese stūksojusį paslaptingąjį Pacų kadaise valdytą *Babiagūros* (liet. Bóbos kàlno) palivarką, kuriame XIX a. gyveno pulkininko našlė Elžbieta Orvidienė. Tikėkimės, kad ir išlikusių, ir užmarštin benueinančių Jiezno krašto dvarų praeitis taps didesnės apimties tyrinėjimų objektu.

[88] Šmigelskytė-Stukienė R. Politinės ir geopolitinės Augustino Midletono refleksijos (1790–1792), *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Personalijos. Idėjos, Refleksijos*, Vilnius, 2020, p. 272–273.

[89] Kuzmickas V. Garbingi Prienų savivaldos puslapiai (3). Prieniečių didvyriškumas 1794 m. sukilime, *Naujasis Gėlupis*, 2015, interneto prieiga: http://www.naujasisgelupis.lt/?p=18041 [žiūrėta 2024 04 20].

[90] Nikodemo Midletono leidimas atsiimti užstatytą Valiūniškių palivarką su Sobuvos kaimu, *LMAVB*, f. 198–452.

[91] Išsamiau – Juozo Pugačiausko sudarytame ir Prano Juozapavičiaus surinktomis žiniomis pagrįstame leidinyje: Juozapavičius P. *Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys*, sud. J. Pugačiauskas, 2009.

Jiezno dvaro rūmų raida XVI–XVIII amžiuje*

Marius Daraškevičius

Vilniaus dailės akademija

Curia nostra dicta Gezno[1] – taip 1492 m. gruodžio 4 d. pirmą kartą paminimas Jiezno dvaras (lot. *Curia Gezno*), priklausantis Darsūniškio (*Dorsuniszki*) piliai. Jieznas buvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Jogailaičių dvaras, priklausęs tuometiniam valdovui Aleksandrui (1461–1506)[2]. Paskutinioji valstybinio dvaro valdytoja, prieš jam patenkant į privačias rankas, buvo Aleksandro žmona Lietuvos didžioji kunigaikštienė Elena (1474–1513). Elenai buvo duota valdyti įvairius miestus ir dvarus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – Lietuva), tačiau Jiezną iš vyro ji 1502 m. įsigijo už penkis šimtus auksinų auksu[3]. Po 1507 m. Jiezno, kaip valstybinio dvaro, istorija nutrūko[4].

1507 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis (1467–1548) patvirtino Jiezno dvaro (lot. *Curia Jezno*) donaciją didžiosios kunigaikštienės Elenos asmeniniam sekretoriui Motiejui Mikitinyčiui[5] (*vel* Motiejui Holovčinskiui, *Matfiej Mikitynicz, Matwiej Hołowczyński,* ~1480–1539). Taip ši rusėnų kilmės, Gulbės (*Łabędź*) herbo, kunigaikščių Holovčinskių (*Hołowczyński*) giminė valdė Jiezną iki 1633 m. Vėliau du šimtmečius, iki 1807 m., dvarą valdė Lelijos (*Gozdawa*) herbo grafų Pacų (*Pacowie*) giminės atstovai. Šio straipsnio tikslas yra apžvelgti dviejų Lietuvos didikų giminių – Holovčinskių ir Pacų, valdžiusių Jiezno dvarą 1507–1807 m. – rūmų architektūrinę raidą ir pateikti ją Lietuvos ir Europos dvarų rūmų architektūros kontekste.

Jiezno rūmų tyrimą sunkina šaltinių stoka ir tik fragmentiškai išlikęs pats objektas. Apie juos byloja tik keli skurdūs rašytiniai šaltiniai. Iš jų svarbiausi – 1721 m.

---

* Šis straipsnis pirmą kartą publikuotas „Kauno istorijos metraštyje“ (2022, t. 20). Šioje monografijoje skelbiama papildyta, pataisyta straipsnio versija. Dėl istorinių šaltinių trūkumo Jiezno rūmų istoriją gaubia neaiškumai, tad istorikai dažnai pateikia skirtingas rūmų statybos ir rekonstrukcijos datas. Skirtinguose monografijos straipsniuose taip pat rasite skirtingas šių rūmų raidos interpretacijas – jos visos yra vertingos ir skatina tolimesnį šios temos tyrinėjimą *(Red. past.).*

[1] *Kodeks dyplomatycznyj katedry i diecezji Wilenskiej*, t. 1 (1387–1507), p. 450–451, Oksas J. *Jiezno istorijos bruožai*, sud. A. Leckas, Vilnius, 2014, p. 12.

[2] 1499 m. Jiezno dvarą administravo Lietuvos didysis ginklininkas, Darsūniškio vietininkas Vaitiekus Ivaškevičius, žr.: *Lietuvos Metrika.* Knyga 6 (1494–1506); *Užrašymų knyga 6,* par. A. Baliulis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007, p. 198, įrašas 303; Kuzmickas V. Kunigaikščiai Holovčinskiai: nuo Kijevo Pečioros Lauros vienuolyno giminės aprašo iki Jiezno istorijos šaknų, *Gyvenimas*, 2022 07 01, prieiga internete: https://www.gyvenimas.eu/2022/07/01/kunigaiksciai-holovcinskiai-nuo-kijevo-pecioros-lauros-vienuolyno-gimines-apraso-iki-jiezno-istorijos-saknu/.

[3] *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, par. D. Antanavičius ir R. Petrauskas, Vilnius, 2007, p. 304.

[4] 1503–1507 m. Lietuvos didžioji kunigaikštienė Elena iš Jiezno dvaro suteikė valdas vietiniam bajorui Jonui Verbylai, žr: *Lietuvos Metrika.* Knyga 10 (1524–1539); *Užrašymų knyga 14,* par. L. Karalius, D. Antanavičius, A. Dubonis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008, p. 149, įrašas nr. 28; 1504 m. Jiezno dvaro tijūnas buvo bajoras Michna Ivanovičius, žr.: *Lietuvos Metrika.* Knyga 6 (1494–1506); *Užrašymų knyga 6*, p. 314, įrašas nr. 534; Kuzmickas V. *Min. str.*

[5] *Lietuvos Metrika.* Knyga 25 (1387–1546). *Užrašymų knyga* 25, (1387–1546), par. D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 180–181 (dokumentai 121–122); Kuzmickas V. Jiezno dvaro paminėjimo 530-osioms metinėms. Istorinė mintis nuo Jiezno iki Krokuvos, prieiga internete: http://jieznoparapija.lt/2022/10/24/jiezno-dvaro-paminejimo-530-osioms-metinems-istorine-mintis-nuo-jiezno-iki-krokuvos/

Jiezno dvaro inventorius, kurio rankraštis saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje, teismų aktų fonde nr. 20 (b. 1832); *Lietuvos metrika*[6]; 1637 m. dvaro inventorius, saugomas Jogailaičių bibliotekoje Krokuvoje, 1673 m. ir 1675 m. Kristupo Zigmanto Paco laiškai, saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje, Autografų kolekcijoje (f. 7). Yra išlikę keli XIX a. rūmų atvaizdai: 1855 m. Vladislovo Sirokomlės (*Władysław Syrokomla*, 1832–1862) piešinys ir 1875–1877 m. Napoleono Ordos (*Napoleon Orda*, 1807–1883) akvarelė. Taip pat vertingos informacijos savo raštuose pateikė amžininkas Stanislovas Moravskis (*Stanisław Morawski*, 1802–1853), gyvenęs Jiezno kaimynystėje. Minėtus šaltinius paskelbė ir aptarė tyrėjai Jurgis Oksas[7] (1934–1993), Mindaugas Paknys[8], Vytautas Kuzmickas[9], Žygimantas Buržinskas[10], Anna Sylwia Czyż[11]. Istoriko J. Okso darbas buvo pirmasis, skirtas Jiezno istorijai, tačiau veikale aprašoma Pacų laikotarpio dvaro rūmų architektūrinė raida netiksli. Šaltiniais pagrįstą šio laikotarpio Jiezno rūmų raidą pateikė meno istorikė A. S. Czyż, kuriai esu linkęs pritarti. Šis straipsnis papildys ankstesnius kolegų tyrimus naujomis įžvalgomis apie rūmų architektūros, planinės struktūros ir tūrinės-erdvinės kompozicijos kaitą ir jos priežastis.

Nesant archeologinių tyrimų, sudėtinga kalbėti apie Jiezno dvaro rūmų raidą, o ypač apie Holovčinskių valdymo laikotarpį. Tačiau istoriografijoje besimezganti diskusija, keliamos hipotezės intriguoja ir neleidžia tylėti, todėl pabandykime aptarti XVI a. Jiezno dvaro būklę bendrame Lietuvos dvarų raidos kontekste.

XVI amžius. Holovčinskių Jiezno dvaras – mediniai ar mūriniai rūmai?

1507–1633 m. Jiezno dvarą valdė kunigaikščiai Holovčinskiai. 1507 m. perdavimo naujiesiems savininkams privilegijoje minimas tik kunigaikščio dvaras – be miestelio ir bažnyčios, tačiau šios giminės valdymo metu Jiezne iškils ir maldos namai, ir miestelis. Tokie magnatams būdingi užmojai nestebina – XVI a. Holovčinskiai buvo susigiminiavę su svarbiausiomis Lietuvos giminėmis, tarnavo didiesiems kunigaikščiams, ėjo aukštas pareigas valstybėje[12]. Istorikai J. Oksas ir V. Kuzmickas apžvelgę[13] Holovčinskių laikotarpį su Jieznu sieja keturias giminės kartas.

[6] *Lietuvos Metrika.* Knyga 25 (1387–1546); *Užrašymų knyga 25*; *Lietuvos Metrika.* Knyga 6 (1494–1506); *Užrašymų knyga 6*; *Lietuvos Metrika.* Knyga 10 (1524–1539); *Užrašymų knyga 14.*

[7] Oksas J. *Jiezno istorijos bruožai*, sud. A. Leckas, Vilnius, 2014.

[8] Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013; *Pažaislio vienuolyno istorija*, sud. M. Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014; *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija*, sud. M. Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014.

[9] Straipsniai skirti Jiezno dvaro istorijai, ypač naudingos Holovčinskių giminės veiklai Jiezne skirtos publikacijos: Kuzmickas V. Jiezno dvaro paminėjimo...; Kunigaikščiai Holovčinskiai: nuo Kijevo Pečioros Lauros vienuolyno giminės aprašo iki Jiezno istorijos šaknų, *Gyvenimas*, 2022 07 01, prieiga internete: https://www.gyvenimas.eu/2022/07/01/kunigaiksciai-holovcinskiai-nuo-kijevo-pecioros-lauros-vienuolyno-gimines-apraso-iki-jiezno-istorijos-saknu/; Jiezno kraštas pirmaisiais katalikų parapijos metais, neskelbtas rankraštis.

[10] Buržinskas Ž. Pac family residence in Jieznas: another lost Versailles of Lithuania, *Lituanus*, 2017, vol. 63, no. 4, p. 43–57, 94–95.

[11] Czyż A. S. *Fundacje artystyczne rodziny Paców „Lillium bonae spei at antiquitate consectarum"*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2016.

[12] Oksas J., *Jiezno istorijos bruožai*, p. 14.

[13] Kuzmickas V. Jiezno kraštas pirmaisiais katalikų parapijos metais, rankraštis. Nuoširdžiai dėkoju autoriui už galimybę susipažinti su šiuo rankraščiu; Kuzmickas V., Kunigaikščiai Holovčinskiai...

Giminės pradininku Jiezne laikytinas Lietuvos Ponų Tarybos narys kunigaikštis Motiejus Mikitinyčius[14], vienas turtingiausių didikų šalyje, Birštono ir kitų valdų laikytojas, tarp privačių valdų turėjęs ir Jiezną[15]. Motiejus buvo Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Elenos dvariškio, kunigaikščio Mikitos Rapalovskio (*Mikita Rapałowski*) iš Starodubo (*Starodub*, *Стародуб*, iki 1503 m. priklausė Lietuvai, dab. Rusija) sūnus. 1507 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis Motiejui padovanojo Halovčino dvarą (*Hałoŭčyn, Holowczyn, Holovchin, Golovchin, Галоўчын, Головчин*, dab. Baltarusija) davusį pavardę Holovčinskių giminei[16]. Motiejus Mikitinyčius Holovčinskis mirė 1539 m. ir buvo palaidotas Vilniaus Švč. Trejybės stačiatikių vienuolyno bažnyčioje.

Antroji karta – Motiejaus sūnus Jaroslavas Holovčinskis (*Jarosław Hołowczyński*, ~1520–1567) – Lietuvos Ponų Tarybos narys, buvo dvaro maršalka, Kauno laikytojas ir vėliau seniūnas, paveldėjo privačius dvarus, tarp jų ir Jiezną. Tačiau, tikėtina, kad nei Motiejus, nei jos sūnus Jaroslavas, Jiezno dvare ilgai neužsibūdavo, nes, pasak V. Kuzmicko, Motiejus rezidavo savo privačiame Balbieriškio dvare Peršėkėje ir kaip Birštono vietininkas – Birštono dvare, o sūnus Jaroslavas taip pat daugiau gyveno Peršėkėje ir kaip Kauno seniūnas – Kaune[17]. Vis dėlto XVI a. šaltiniai leidžia manyti, kad Holovčinskių valdomame Jiezne buvo gerai įtvirtintų, saugių statinių poreikis[18], todėl galime daryti prielaidą, kad Jiezno dvare stovėjo įtvirtinta medinė dvaro sodyba su gyvenamuoju namu, skirtu kunigaikščiui ir jo šeimai.

Kaip atrodė XVI a. I pusės medinės sodybos Lietuvos didikų dvarų valdose, aprašo architektūros istorikė Dalė Puodžiukienė. Jose būta kelių atskirų namų – vieno, skirto bajorui gyventi (*dom wielki*, *dom mieszkalny*), o antro – bajorų politiniam ir socialiniam vaidmeniui vykdyti (*dom stołowy*). Gyvenamieji namai buvo 2–3 narvelių, kuriuose buvo priemenė, 1–3 patalpos galuose, kai kurie jų buvo dviejų aukštų (pirmasis skirtas tarnams (vadinamasis paklėtis), antrasis – ponams gyventi). Pastatai statyti dvaro kiemo vienoje kurioje nors pusėje arba abipus dvaro vartų[19]. Jiezno dvare, valdant pirmajai ir antrajai Holovčinskių kartai, galėjo būti panašios struktūros mediniai dvaro gyvenamieji trobesiai, skirti apsistoti atvykusiam kunigaikščiui.

Trečioji karta siejama su Sčastnu Holovčinskiu (*Szczęsny Hołowczyński*, 1545–1610), kuris 1581–1599 m. ėmėsi ambicingo sumanymo – medinių[20] kalvinų[21] maldos namų statybos ir Jiezno miestelio steigimo. Toks kuriamas didikų giminės centras tapdavo kultūros, politikos, prekybos ir religijos centru. Tokie buvo Radvilų Kėdainiai, Biržai ir Nesvyžius, Sapiegų Ružanai ir Kodenis,

[14] *Lietuvos Metrika.* Knyga 25 (1387–1546); *Užrašymų knyga 25*, p. 121, įrašas 121; Kuzmickas V. Kunigaikščiai Holovčinskiai...

[15] *Lietuvos Metrika.* Knyga 25 (1387–1546); *Užrašymų knyga 25*, p. 175–177, 183–185, Kuzmickas V. Kunigaikščiai Holovčinskiai...

[16] Kuzmickas V. Jieznas nuo kalvinizmo iki katalikų parapijos įsteigimo (I), prieiga internete: http://www.jieznoparapija.lt/news/index.php?subaction=showfull&id=1306048235&archive=&start_from=&ucat=4&.

[17] Kuzmickas V. *Jiezno kraštas*...

[18] *Ten pat*.

[19] *Lietuvos architektūros istorija*, t. 4: *Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m.*, sud. D. Puodžiukienė, Vilnius: Paveldas, 2014, p. 377.

[20] Ankstyviausias 1655 m. Jiezno bažnyčios aprašymas rodo, kad iš reformatų perimta katalikų bažnyčia buvusi medinė, žr: Jiezno bažnyčios inventorius, 1655 05 10, VUB, f. 57-B53-388 3–3v.; Kamuntavičienė V. Jiezno parapija XVII a., *Kauno istorijos metraštis*, 2022, nr. 20, p. 221.

[21] S. Holovčinskis perėjo iš stačiatikių į kalvinistus. XVI a. 7 deš. dauguma Lietuvos didikų perėjo į kalvinizmą (Radvilos, Kiškos, Sapiegos, Chodkevičiai, Valavičiai, Tiškevičiai, Holovčinskiai, Pacai). Beveik visi Ponų Tarybos nariai atsisakė katalikybės, žr.: Oksas J. *min. veik.*, p. 14.

tokiu ateityje tapti turbūt buvo numatyta ir Jieznui, kuriant naują Holovčinskių viziją. Tačiau ketvirtosios kartos laikotarpiu būta tam tikrų kovų dėl paveldėjimo[22]. 1610 m. Jiezną paveldi sūnus Jonas Holovčinskis (*Jan Hołowczyński*, 1587–1631), Lietuvos taurininkas. Po šeimoje kilusių konfliktų galiausiai Jiezną paveldi Sčastno dukra Regina Holovčinska-Kiškienė (*Regina Hołowczyńska*, ?–1640) ir jo vyras Kristupas Kiška (*Krzysztof Kiszka*, ~1590–1646) bei tampa paskutiniais giminės valdytojais – 1633 metais Jiezno dvarą su prie jo įkurtu miesteliu parduoda Lietuvos pakancleriui Steponui Pacui.

XVI a. pab. vykę intensyvūs statybų darbai Jiezno miestelyje negalėjo apeiti ir dvaro rūmų. Pasak V. Kuzmicko, Jiezno dvare stovėjusius statinius stipriau įtvirtinti poreikis turėjo iškilti po 1572 metų, kai Jaroslavas ir Sčastnas Holovčinskiai jėga susigrąžino Šventininkùs ir Purvininkus ir šiuo laikotarpiu pagausėjo Jiezno valdų užpuolimo atvejų[23].

XVI a. pab. dvarų rūmų architektūroje vyko didelių pokyčių. 1588 m. Anzelmo Gostomskio (~1508-1588) veikale „Gospodarstwo“ („Ūkis“)[24], kurį aptarė D. Puodžiukienė, teigiama[25], kad dvaro sodybos pagrindiniame reprezentaciniame kieme turėjo stovėti vienas gerai matomas namas, kuriame „kambariai ponui, žmonai ir vaikams – žiemą šilti, vasarą – šalti, taip pat patalpos svečiams, podėliui ir tarnams“. Taigi jau tik vienas namas, o ne keli, kaip būta anksčiau. Tokie rūmai centre turėjo priemenę, vienoje jos pusėje erdvią *stalavą* (salę), o kitoje buvo gyvenamosios patalpos. Prie pastato galėjo atsirasti vienas ar keli bokštai, vadinamieji alkieriai. Tokia plano struktūra atitiko Europos architektūroje susiformavusio trijų dalių rezidencinio pastato tipą[26].

Kokį pavidalą įgavo renesanso ir baroko estetikos veikiama XVI a. pab.–XVII a. pr. medinė dvarų architektūra, iškalbingai atskleidžia XVII a. pr. Jonušo Radvilos (*Janusz Radziwiłł*, 1612–1655) pieštas Duriničių (*Duryničy*, Дурынічы, dab. Baltarusija) dvaro vartų piešinys, o Svėdasų dvaro (Biržų raj.) rūmų planas iliustruoja inventoriuose aprašomą to laikotarpio didikų rūmams būdingą tipišką planinę struktūrą[27]. Šiuose rūmuose 1585 m. gimė Jonušo tėvas etmonas Kristupas Radvila (*Krzysztof Radziwiłł*), o 1640 m. mirė ir buvo iškilmingai pašarvotas erdvioje *stalavoje* (~130 m^2), kuri buvo priemenės dešinėje pusėje. Atkreiptina, kad panašių matmenų ir planinės struktūros (su priemene centre, *stalava* viename šone ir gyvenamosiomis patalpomis kitoje) buvo planuojami ir mūriniai šio laikotarpio didikų dvarų rūmai arba pilys (pavyzdžiui, Panemunės, Raudondvario, Siesikų pilys).

Didikai pirmieji diegė naujoves savo dvaruose, tad Holovčinskiai išties turėjo žinoti apie naujausias pakitusias rūmų madas. Atsižvelgiant į jų giminystės saitus su kitomis Lietuvos didikų giminėmis ir to laikotarpio papročius

[22] Kuzmickas V. *Jiezno kraštas*...

[23] Kuzmickas V. *Jiezno dvaro paminėjimo*...

[24] Gostomski A. *Gospodarstwo*, Krakow: W Drukarni Jakuba Siebeneychera, 1588.

[25] *Lietuvos architektūros istorija*, t. 4, p. 378.

[26] *Ten pat.*

[27] Duriničių dvaro vartai, J. Radvila, 1651, žr.: Волкаў М. Архітэктура драўляных рэзідэнцый Вялікага Княства Літоўскага на малюнках Януша Радзівіла сярэдзіны XVII ст., *Беларускі гістарычны часопіс*, № 12, 2019; Kunigaikščių Radvilų Svėdasų mediniai dvaro rūmai. Ilgis – 51 uolektis (apie 30 m), pagrindinio korpuso ilgis – 18,5 uolektis (apie 11 m). Rūmų centre buvo itin erdvi priemenė, dešinėje pusėje – *stalava* (salė), o kairėje ir priešais – gyvenamosios patalpos. Prie gyvenamosios patalpos šonianiame fasade išsikišęs tūris – alkierius; *„Абрысы розныя“: малюнкі і чарцяжы гетмана Януша Радзівіла*, уклад. М. А. Волкаў, аўт. Тэксту М. А. Волкаў, К. І. Карлюк, 2020.

statyti rūmus, derančius statusui (tai yra labai panašius į kitų to paties sluoksnio asmenų rūmus), galima būtų manyti, kad Holovčinskių Jiezno dvaro gyvenamasis namas turėjo būti panašus į kitų Lietuvos didikų medinius (jei tokių buvo) dvaro gyvenamuosius namus.

Ankstyvąjį Jiezno laikotarpį apžvelgiančioje istoriografijoje galima rasti ir keliamus klausimus dėl mūrinių Jiezno dvaro kunigaikščių Holovčinskių rūmų. 1976 m. ruošiantis naujo Jiezno Vykdomojo komiteto pastato statyboms, buvo atkasti rūsiai, kurie vėliau užversti žemėmis[28]. Juos, pasak V. Kuzmicko, būtų galima sieti su šiuo ankstyviausiu kunigaikščių Holovčinskių, Jiezno dvaro raidos laikotarpiu.

Apibendrinant galima teigti, kad bent jau iki šiol ankstyvasis Jiezno dvaro rūmų raidos laikotarpis, valdant kunigaikščiams Holovčinskiams, yra paslaptingiausias. Jiezno dvare turėjo būti tam tikrų gyvenamųjų statinių, skirtų atvykusiems kunigaikščiams apsistoti, tačiau apie tai žinių nėra. Žinant, kad kalvinų maldos namai buvo mediniai, galima būtų manyti, kad ir gyvenamasis dvaro namas galėjo būti medinis. Keliamą hipotezę, jog Holovčinskiai pastatė mūrinius Jiezno dvaro rūmus, patvirtintų archeologiniai tyrimai arba ateityje aptikti nauji šaltiniai, kurie patvirtintų tokius rūmus buvus.

XVII amžiaus pirmoji pusė. Stepono Kristupo Paco mūriniai rūmai

1633 m. Steponas Kristupas Pacas (*Stefan Krzysztof Pac*, 1587–1640) su žmona Ona Rudaminaite-Dusetiškyte (*Anna Rudomina-Dusiatska*) Jiezno dvarą nusipirko iš didikų Holovčinskių. Istoriografijoje minima, jog dvaras įsigytas iš Reginos Holovčinskaitės-Kiškienės ir jos vyro Vitebsko vaivados Kristupo Kiškos vyriausiojo sūnaus Stanislovo Eustachijaus. Kitais šaltiniais remiantis, Pacai dvarą paveldėjo Aleksandrui Pacui vedus Sofiją Holovčinskaitę (*Sofia Hołowczyńska*)[29].

Naujasis Jiezno dvaro savininkas S. K. Pacas studijavo Bolonijoje, Paduvoje, o 48-erių jau buvo pasiekęs savo karjeros viršūnę – tapo pakancleriu, taigi reikšmingu valstybės valdininku. 1633 m. įsigyta Jiezno valda buvo patogi dėl užimamų pareigų – S. K. Pacas buvo Prienų seniūnas ir kitų karališkųjų valdų valdytojas. Kita priežastis – didikui buvo svarbu įgyti privatų miestą. Augantis ekonominis pajėgumas su didikui deramu prestižu leido S. K. Pacui įsilieti į didikų sluoksnį. Istoriografijoje svarstoma, kad galbūt įsigytoje Jiezno dvarvietėje naujasis šeimininkas jau galėjo rasti mūrinius Holovčinskių rūmus. Tuo pačiu metu, kai įsigijo Jiezną, S. K. Pacas rūpinosi ir Šv. Teresės bažnyčia bei basųjų karmelitų vienuolyno statybomis Vilniuje (1633–1654)[30]. Taigi jau vykdomos statybos ir įgytas aukštas statusas valstybėje buvo puiki proga atnaujinti seną ar pastatyti naują rezidenciją.

Norėdami suvokti S. K. Paco skonį, galime pažvelgti į jo funduotą Šv. Teresės bažnyčią Vilniuje. Ji pradėta statyti tuo pačiu metu, kai įsigytas Jieznas – 1633 metais. Statyba rūpinosi karališkasis architektas Konstantė Tenkala (Constante Tencalla, 1610–1647)

[28] Dėkoju V. Kuzmickui už pasidalintas žinias.

[29] Wolff J. *Pacowie: materialy historyczno-genealogiczne*, Petersburg: w Drukarni F. Suszyńskiego, 1885, s. 68–69, Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1: *Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*, iš lenkų kalbos vertė Reda Griškaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 441.

[30] *Ten pat*.

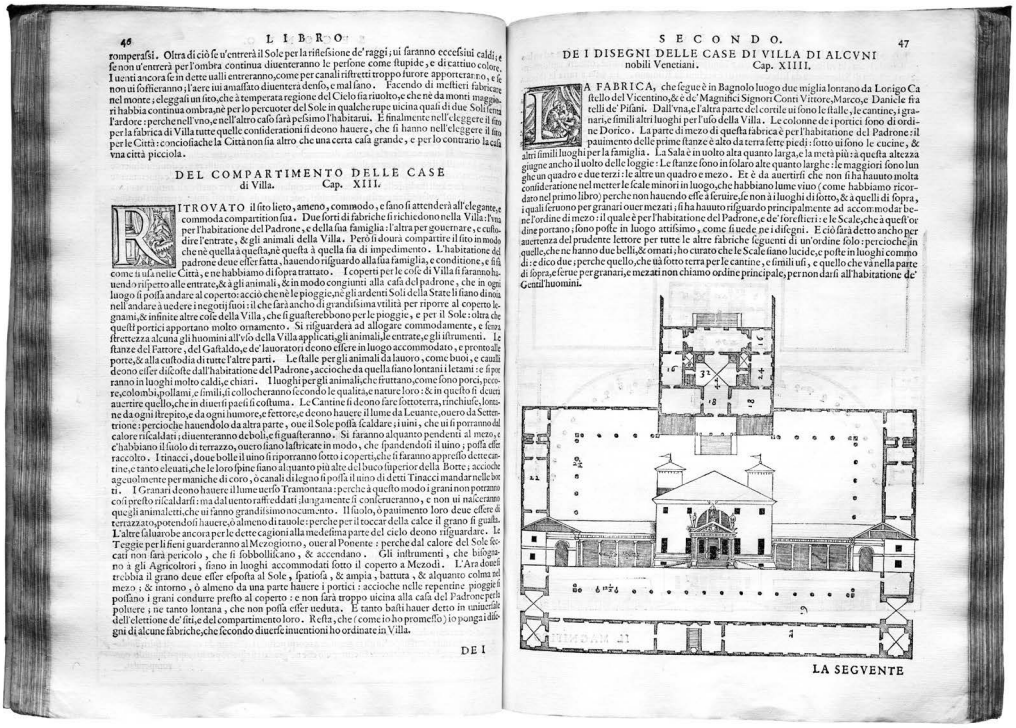

46 LIBRO

romperasi. Oltra di ciò se u'entrerà il Sole per la riflessione de' raggi; ui saranno eccessiui caldi; e se non u'entrerà per l'ombra continua diuenteranno le persone come stupide, e di cattiuo colore. I uenti ancora se in dette ualli entreranno, come per canali riftretti troppo furore apporteranno, e se non ui soffieranno, l'aere uiu anzi fatto diuenterà denso, e mal sano. Facendo di mestieri fabricare nel monte; e leggasi un sito, che à temperata regione del Cielo sia riuolto, e che nè da monti maggiori habbia continua ombra, nè per lo percuoter del Sole in qualche rupe uicina quali di due Soli senta l'ardore: perche nell'vno, e nell'altro caso sarà pessimo l'habitarui. E finalmente nell'eleggere il sito per la fabrica di Villa tutte quelle considerationi si deono hauere, che si hanno nell'eleggere il sito per le Città: conciosiache la Città non sia altro che una certa casa grande, e per lo contrario la casa vna città picciola.

DEL COMPARTIMENTO DELLE CASE di Villa. Cap. XIII.

RITROVATO il sito lieto, ameno, commodo, e sano si attenderà all'eleganze, e commoda compartition sua. Due sorti di fabriche si richiedono nella Villa: l'vna per l'habitatione del Padrone, e della sua famiglia: l'altra per gouernare, e conseruare l'entrate, & gli animali della Villa. Però si douerà compartire il sito in modo che nè quella à questa, nè questa à quella sia di impedimento. L'habitatione del padrone deue esser fatta, hauendo risguardo alla sua famiglia, e conditione, e si fà come si usa nelle Città, e ne habbiamo di sopra trattato. I coperti per le cose di Villa si faranno hauendo rispetto alle entrate, & à gli animali, & in modo congiunti alla casa del padrone, che in ogni luogo si possa andare al coperto: acciò che nè le pioggie, nè gli ardenti Soli della State li siano di noia nell'andare à uedere i negotij suoi: il che farà ancho di grandissima utilità per riporre al coperto legnami, & infinite altre cose della Villa, che si guasterebbono per le pioggie, e per il Sole: oltra che quest'portici apportano molto ornamento. Si risguardera ad allogare commodamente, e senza fretteza alcuna gli huomini all'vso della Villa applicati, gli animali, le entrate, e gli istrumenti. Le stanze del Fattore, del Gastaldo, e de' lauoratori deono essere in luogo accommodato, e pronto alle porte, & alla custodia di tutte l'altre parti. Le stalle per gli animali da lauoro, come buoi, e caualli deono esser discoste dall'habitatione del Padrone, accioche da quella siano lontani i letami: e siperranno in luoghi molto caldi, e chiari. I luoghi per gli animali, che fruttano, come sono porci, pecore, colombi, pollami, e simili, si collocheranno secondo le qualità, e nature loro: & in questo si deuerà auertire quello, che in diuersi paesi si costuma. Le Cantine si deono fare sotto terra, rinchiuse, lontane da ogni strepito, e da ogni humore, e fettore, e deono hauere il lume da Leuante, ouero da Settentrione: percioche hauendolo da altra parte, oue il Sole possa scaldare, i uini, che ui si porranno del calore si scaldarà; diuenteranno debboli, e si guasteranno. Si faranno alquanto pendenti al mezo, e c'habbiano il suolo di terrazzo, ouero siano lastricate in modo, che spandendosi il uino, possa esser raccolto. I tinacci, doue bolle il uino si riporranno sotto i coperti, che si faranno appresso dette cantine, e tanto eleuati, che le loro spine siano alquanto più alte del buco superior della Botte; accioche ageuolmente per manichi di coro, ò canali di legno si possa il uino di detti Tinacci mandar nelle botti. I Granari deono hauere il lume uerso Tramontana: perche à questo modo i grani non portanno così presto riscaldarsi: ma dal uento raffreddati lungamente si conseruerano, e non ui nasceranno quegli animaletti, che ui fanno grandissimo nocumento. Il suolo, ò pauimento loro deue essere di terrazzato, potendosi hauere, ò almeno di tauole: perche per il toccar della calce il grano si guasta. L'altre sfiatarobe ancora per le dette cagioni alla medesima parte del cielo deono risguardare. Le Teggie per li fieni guarderanno al Mezogiorno, ouer al Ponente: perche dal calore del Sole seccati non farà pericolo, che si fobbollisca, & accendano. Gli instrumenti, che bisognano à gli Agricoltori, siano in luoghi accommodati sotto il coperto a Mezodì. L'Aia doueri trebbia il grano deue esser esposta al Sole, spatiosa, & ampia, bottuta, & alquanto colma nel mezo; & intorno, ò almeno da una parte hauere i portici: accioche nelle repentine pioggie si possano i grani condurre presto al coperto: e non farà troppo uicina alla casa del Padrone per la polutere; ne tanto lontana, che non possa esser uedura. E tanto basti hauer detto in uniuersale dell'elettione de' siti, e del compartimento loro. Resta, che (come io ho promesso) io pongai diligni di alcune fabriche, che secondo diuersi inuentioni ho ordinate in Villa.

DEI

SECONDO. 47

DE I DISEGNI DELLE CASE DI VILLA DI ALCVNI nobili Venetiani. Cap. XIIII.

LA FABRICA, che segue è in Bagnolo luogo due miglia lontano da Lorigo Castello del Vicentino, & è de' Magnifici Signori Conti Vittore, Marco, e Daniele fratelli de' Pisani. Dall'vna, e l'altra parte del cortile ui sono le stalle, le cantine, i granari, e simili altri luoghi per l'uso della Villa. Le colonne de i portici sono di ordine Dorico. La parte di mezo di questa fabrica è per l'habitatione del Padrone: il pauimento delle prime stanze è alto da terra sette piedi: sotto ui sono le cucine, & altri simili luoghi per la famiglia. La Sala è in uolto alta quanto larga, e la metà più: à questa altezza giugne ancho il uolto delle loggie: Le stanze sono in solaro alte quanto larghe: le maggiori sono lunghe un quadro e due terzi: le altre un quadro e mezo. Et è da auertirsi che non si ha hauuto molta consideratione nel metter le scale minori in luogo, che habbiano lume viuo (come habbiamo ricordato nel primo libro) perche non hauendo esse à seruire, se non à i luoghi di sotto, & à quelli di sopra, i quali seruono per granari ouer mezati; si ha hauuto risguardo principalmente ad accommodar bene l'ordine di mezo: il quale è per l'habitatione del Padrone, e de' forestieri: e le Scale, che à quest'ordine portano; sono poste in luogo attissimo, come si uede pei disegni. E ciò farà detto ancho per auertenza del prudente lettore per tutte le altre fabriche seguenti di un'ordine solo: percioche in quelle, che ne hanno due belli, & ornati; ho curato che le Scale siano lucide, e poste in luoghi commodi: e dico due; perche quello, che uà sotto terra per le cantine, e simili usi, e quello che và nella parte di sopra, e serue per granari, e mezati non chiamo ordine principale, per non darsi all'habitatione de' Gentil huomini.

LA SEGVENTE

Pizanių šeimos vilos (villa Pisani) fasado išklotinė ir planas, Banjolas di Lonigas, Venetas, archit. Andrea Paladias, 1581 m. Skelbta: Palladio A. I quattro libri dell'architettura, ne'quali, dopo un breue trattato de'cinque ordini, & di quelli auertimenti, che sono piu necessarii nel fabricare, Venetia: D. de' Franceschi, 1570, p. 47

ir Džiovanis Batista Džislenis (Giovanni Battista Gisleni, 1600–1672). Jos architektūroje karmelitiškasis modelis sulydytas su išskirtiniu Romos II Džezu bažnyčios pirmavaizdžiu ir Vazų baroką atspindinčiu „juodojo marmuro stiliumi“ išskiria šį paminklą kaip vieną puikiausių Lietuvos ankstyvojo baroko kūrinių. Joje Jiezno dvaro savininkas S. K. Pacas ir palaidotas.

Kadangi nežinome ir turbūt niekada nesužinosime, kaip atrodė S. K. Paco rūmai Jiezne, pažvelkime, kaip atrodė jo amžininkų, *in modo italiano* rezidencijos. Šiuo laikotarpiu Abiejų Tautų Respublikoje (toliau – ATR) plito itališko vėlyvojo renesanso vilos tipo pastatai. Jų fenomeną Lenkijoje aptarė istorikas Ježis Kovalčikas (Jerzy Kowalczyk)[31], atkreipdamas dėmesį, kad *vilos* terminas vis dėlto neprigijo ir jos vadintos *rūmais* arba *rūmeliais* (*pałac*, *pałacyk*). Vilos galėjo būti įvairių formų, tačiau daugelis buvo komponuojamos pagal žinomus vėlyvojo renesanso Sebastiano Šerlio (Sebastian Serli, 1475–apie 1554), Vinčendzo Skamocio (Vincenzo Scamozzi, 1548–1616) bei Andreos Palladio (Andrea Palladio, 1508–1580) architektūros traktatus[32]. XVII a. ATR ekonomisto ir rašytojo Jokūbo Kazimiero Hauro (Jakub Kazimierz Haur, 1632–1709) veikale „Oekonomika ziemiańska generalna“

[31] Kowalczyk J. Wille w Polsce w XVI i pierwszej połowie XVII stulecia *Kwartalnik architektury i urbanistyki*, nr. 25, 1976.

[32] Plačiai šį klausimą aptarė menotyrininkas Adomas Milobendzkis (Miłobędzki A. *Krótka nauka budownicza dworów, pałaców, zamków...*, 1957).

(„Bendroji ekonomika“)[33] buvo pasiūlytos namų planavimo pavyzdinės schemos ir rekomendacijos, paremtos italų architektūros teorija.

Viešas rūmų erdves sudarė vestibiulis ir salė, kur vykdavo svečių priėmimas, taip pat galėjo būti galerija. Iki XVIII a. pr. priėmimo schema išliko nepakitusi – puotavo ir šoko vienu metu visi kartu, todėl didesnio patalpų skaičiaus poreikio nebuvo[34]. Privačias patalpas sudarė apartamentai, kurie Lenkijoje ir Lietuvoje žinomi jau nuo XVI amžiaus. Turtingo savininko apartamentą XVII a. sudarė 3–4 patalpos: vienas arba keli prieškambariai, miegamasis, rūbinė, kabinetas, kuris galėjo tarnauti kaip koplyčia ar biblioteka[35]. Mažesniuose rūmuose buvo dvi poros tokių apartamentų – po vieną šeimininkui ir šeimininkei, o didesniuose – keturios: šeimininko ir šeimininkės kasdieniai ir reprezentaciniai. Vieni pirmųjų tokių dvigubų apartamentų Lietuvoje buvo įrengti Radvilų Nesvyžiaus pilyje (1582 m. architektas iš Ežerų krašto Džiuzepė Marija Bernardonis (Giuseppe Maria Bernardoni), kiek vėliau – ir Radvilų Bialoje (1622 m., galbūt prisidėjo Ežerų krašto architektas Paolas Negronis). Taigi S. K. Pacui šis itališkas modelis su dviem poromis kasdienių ir reprezentacinių apartamentų didikų sluoksnyje jau buvo žinomas. Planiniai ir erdviniai vilų komponavimo principai S. K. Paco gyvenimo pabaigoje nedaug tepakito, tačiau jos jau buvo statomos ne tik kaimiškose vietovėse, bet ir sostinių priemiesčiuose. Pavyzdžiui, 1630–1635 m. Vilniaus priemiestyje iškilo artimų formų ir planinės struktūros kunigaikščio Jeronimo Sanguškos (*Hieronim Sanguszko, 1611*–1657) rūmai, kurių statyba sutapo su S. K. Paco funduotos Šv. Teresės bažnyčios statybomis ir vyko netolimoje kaimynystėje. Panašios priemiesčio vilos kilo ir ATR sostinėje Varšuvoje. Antai 1639–1641 m. buvo pastatyti ir Karūnos pakanclerio Ježio Osolinskio (Jerzy Ossoliński, 1595–1650) vėlyvojo renesanso rūmai (archit. Lorensas de Sentas (Lorenzo de Sent).

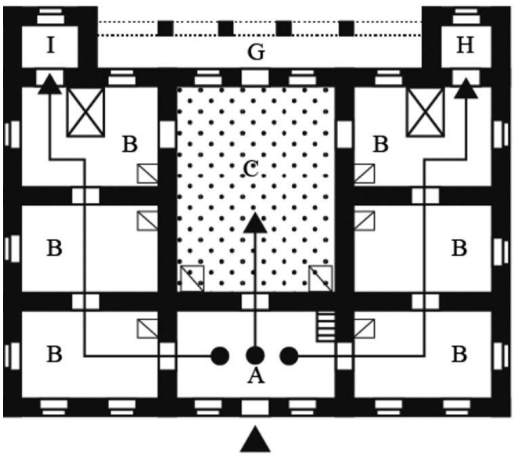

Pavyzdinis „itališkas“ rūmų planas su daugiafunkcine sale centre ir dvejais apartamentais. Patalpų funkcijos: A) vestibiulis, vad. sienis (śień); B) apartamentas (pokoiowe izby); C) salė, vad. stalava (stołowa izba); G) galerija (galeria); I) oratoriumas (oratorium); H) biblioteka arba kabinetas (biblioteka / kancellarya). Pagal: Haur J. K. Oekonomika ziemiańska generalna..., s. 13–14

1640 m. Steponas Kristupas Pacas mirė. 1644 m. pomirtiniame dokumente minimi mūriniai Jiezno rūmai[36] (*z pałacem murowanym*). Prie Jiezno mūrų

[33] Haur J. K. *Oekonomika ziemiańska generalna*, Kraków: drukarnia K. Schedel, 1675.

[34] Girouard M. *Life in the English Country House*, New Haven and London: Yale University Press, 1978, p. 191.

[35] *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. S. Kazakiewicz, Warszawa: PWN, 1969, s. 21.

[36] Tėvų nuosavybės padalijimas tarp Kristupo Zigmanto Paco ir Mikalojaus Stepono Paco, 1644 m. kovo 11 d. (Podział dóbr macierzystych między Krzysztofem Zygmuntem Pacem i Mikołajem Stefanem Pacem, 11 marca 1644 r., Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (toliau – *AGAD*), f. Platerowie z Antuzowa, nr. 8, k. 1; Czyż A. S. *Fundacje artystyczne...*, s. 104.

Pacų Jiezno dvaro rūmų interjero detalė – koklis su 1639 m. data, inicialais „P“ ir „S“ bei „Roggenpano“ herbu. Lietuvos nacionalinis muziejus, inv. nr. IM 6069

statybos dirbo Nibrių kaimo valstiečiai, kurie, 1637 m. inventorių duomenimis[37], buvo atleisti nuo mokesčių[38]. Šiuo laikotarpiu Jiezno dvare taip pat turėjo veikti ir plytinė. Šią hipotezę leidžia kelti Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomas Jiezno dvaro sodyboje rastas neglazūruotas koklis su 1639 m. data, inicialais „P“ ir „S“ bei „Roggenpano“ herbu, kuris galėjo būti užsakytas nežinomo „Roggenpano“ herbo bajoro[39]. Taigi čia galėjo būti degama ir keramika (plytos, kokliai), skirta Jiezno dvaro rūmams. Tačiau ar naujasis šeimininkas spėjo per 7 metus pastatyti Jiezne naujus rūmus, ar tik atnaujino buvusius (jei tokie buvo) – klausimas lieka diskusinis[40].

XVII amžiaus antroji pusė: Kristupo Zigmanto Paco rūmai

Kristupas Zigmantas Pacas (*Krzysztof Zygmunt Pac*, 1621–1684), S. K. Paco sūnus, būdamas 23 metų, paveldėjo Jiezno dvaro sodybą, kurioje jau rado mūrinius rūmus. Didikas nuo 1632 m. studijavo Krokuvoje, Paduvoje, Perudžoje, Leidene. Pastarajame studijavo matematiką ir karo inžineriją[41], taigi ir architektūrą. Lankėsi Toskanos didžiųjų kunigaikščių Medičių dvare Florencijoje. 1654 m., būdamas 33-ejų, vedė Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Marijos Liudvikos (*Ludwika Maria Gonzaga de Nevers*, 1611–1667) rūmų damą, prancūzų kilmės aristokratę Klarą Izabelę de Maji-Lepin Laskari (*Claire Isabelle Eugenie de Mailly-Lespine*, 1621–1684), kurią amžininkai apibūdino kaip vieną įtakingiausių damų karališkajame dvare. Nenuostabu, kad būdamas vos 35 metų, K. Z. Pacas pasiekė tai, ką

[37] Sopoćko P. Sumariusz prowentow maiętności Jeznieyskiey za rok 1637 przychodzących przez mię Pawła Sopocka krotko zebrany, *Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa*, p. 9, prieiga internete: https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/292773.

[38] Nuoširdžiai dėkoju Vytautui Kuzmickui už informaciją apie šį šaltinį.

[39] Nuoširdžiai dėkoju dr. Mindaugui Pakniui už žinias apie šį Jiezno dvaro koklį ir konsultaciją.

[40] Istorikas Jurgis Oksas (1934–1993) teigė, kad iki 1640 m. iškilo ankstyvojo baroko *palazzo in fortezza* – rezidencinė pilis, apjuosta gynybiniu grioviu, kurios prototipas buvo Radvilų pilis Nesvyžiuje (Oksas J. *Jiezno istorijos bruožai*..., p. 8), tačiau jo teiginiai liko nepagrįsti. Tekste, skirtame šio laikotarpio rūmams aprašyti, istorikas mini ir vėlesnius, XVIII amžiuje iškilusius, pastatus.

[41] Czyż A. S. Urna su Klaros Izabelės de Mailly Lascaris-Pacienės širdimi. Iš Pacų mauzoliejaus Pažaislyje istorijos, *Pažaislio vienuolyno istorija*, sud. M. Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 269.

Kristupas Zigmantas Pacas (1621–1684). Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikas, Vilniaus vaivada ir didysis etmonas, Danieliaus Schultzo (1615–1683) tapytas portretas, apie 1670 m., aliejus ant drobės, 89 x 73 cm. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, inv. nr. Mt 1357

Klara Izabelė Pacienė (gim. de Mailly-Lascaris, 1621–1684). Kristupo Zigmanto Paco žmona, Prancūzijos kilmės didikė, Danieliaus Schultzo (1615–1683) tapytas portretas, apie 1670 m., aliejus ant drobės, 89 x 70 cm. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, inv. nr. Mt 1358

tėvas užsitarnavo tik 48-erių – tapo Lietuvos pakancleriu, o dar po dvejų metų (1658) – Lietuvos didžiuoju kancleriu. Tačiau tais pačiais metais, kai K. Z. Pacas vedė, prasidėjo karas tarp ATR ir Maskvos, kuris tęsėsi daugiau nei dešimtmetį (1654–1667). Jiezno rūmai šio karo metu buvo nuniokoti[42].

Po amžiaus vidurio karo didikų rezidencijos neprarado gynybinio vaidmens. Jos buvo atnaujinamos ir stiprinamos, pavyzdžiui, Biržuose, Slucke ar Bychove. Tai buvo numatyta padaryti ir Jiezne. Besibaigiant karui, apie 1662 metus, Jiezną imtasi atnaujinti[43]. Tačiau kartu rūpintasi ir kitomis statybomis: rūmų Šv. Jono gatvėje Vilniuje atnaujinimu[44], naujų rūmų Gardine statyba[45], Varšuvos medinių rezidencinių rūmų, vadinamojo Belvederio, statyba[46]. 1671 m. buvo baigti pagrindiniai Pacų rūmų Jiezne atnaujinimo darbai, o 1678 m. K. Z. Pacas

[42] Kristupo Zigmanto Paco laiškas Mykolui Kazimierui Pacui, Vilkaviškis, 1661 m. vasario 2 d. (List Krszysztofa Zygmunta Paca do Michala Kazimierza Paca, Wiłkowyszki, 2 lutego 1661 r.), Biblioteka Narodowa (toliau – *BN*), B. O. Z. 1302, s. 11; Bczart 155, k. 85; Czyż A. S. *Fundacje artystyczne*..., s. 219.

[43] Czyż A. S. *Fundacje artystyczne*..., s. 219–220.

[44] 1665 m. laiške minima rūmų restauracija, kuri kainavo per 200 000 auksinių, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – *LVIA*), SA-26, l. 156r; Paknys M. *Pažaislio vienuolyno*..., p. 48.

[45] 1678 m. testamente minima, kad statyba kainavo keliolika tūkstančių auksinių: *LVIA*, SA-26, l. 185r; Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos*..., p. 48.

[46] 1663 m. rūmai jau stovėjo, o 1720 m. – buvo nebetinkami gyventi, žr. Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos*..., p. 48–49.

Pacų Jiezno dvaro rūmų pagrindinis fasadas, kuris, manoma, yra K. Z. Paco 1671 m. atnaujinti rūmai. 1855 m. Vladislovo Sirokomlės piešinio, spausdinto knygoje „Wycieczki po Litwie w pramieniach od Wilna“ (t. 1, Wilno, 1857), kopija. Dailininkas Boleslovas Ruseckas (1824–1913)

rengėsi sutvirtinti rūmus fortais, tai yra suformuoti *palazzo in fortezza* (fortifikuotus rūmus)[47]. Iš 1721 m. Jiezno dvaro inventoriaus sužinome tikslesnį pastatų išdėstymą kieme. Į rūmų kiemą iš miesto turgaus aikštės buvo galima patekti pro dviaukštį vartų statinį. Kiemas iš abiejų pusių vartų buvo apjuostas mūro siena. Kampiniuose bokštuose įrengti kalėjimai. Šalia vartų, dešinėje, buvo sargybinė, o šalia jos, kairėje ir dešinėje, – du arsenalai[48]. Juose saugotos patrankos, kita amunicija, skirta tiek gynybai, tiek komplekso puošybai[49]. Vartų dešinėje buvo arklidės, šalia jų – patalpa arklių įrangai laikyti (*masztarnia*). Giliau kiemo dešinėje, ežero pusėje, stovėjo vadinamieji rūmai, tačiau panašu, kad tai buvo oficina. Priešingoje kiemo pusėje buvo antroji oficina, ji inventoriuje vadinama „ūkvedžio rūmu“. Tarp šių dviejų pastatų, kiemo centre, buvo įrengtas saulės laikrodis. 1674 m. laiške minimas lobynas[50] ir biblioteka su archyvu[51], tačiau kur jie buvo, neaišku. Inventoriuje apibūdinamas ir ūkinis kiemas, tačiau pačių rezidencinių rūmų aprašymo nėra. Taip pat nežinoma, kas buvo Jiezno rezidencinių rūmų architektas, tačiau iš K. Z. Paco laiškų paaiškėja, kad prie rūmų atnaujinimo, kuriant akmens puošybos elementus, dirbo italų architektas Pjetras Putinis (1633–1699) ir skulptorius Džiovanis Marija Merlas ar Merlis (1631–1707), abu kilę iš Ežerų krašto. Esu linkęs palaikyti S. A. Czyż iškeltą hipotezę, kad centrinis dviejų aukštų rūmas su bokštais sodo pusėje yra K. Z. Paco laikotarpio. Pažvelgę į 1855 m. V. Sirokomlės piešinio kopiją, tikėtina, matome būtent šio laikotarpio rūmus. Tai tipiškas XVII a. vilos tipo statinys, artimas buvusiems Nesvyžiuje ar Bialoje. Stačiakampio plano dviejų aukštų su cokoliu pastato fasade išryškinta centrinė dalis, kuri baigiasi mezoninu. Kampuose fasadą paįvairina rustai, centrinę dalį puošia piliastrai, timpane

[47] *BN*, B. O. Z. 1302, s. 23, 46; Czyż A. S. *Fundacje artystyczne...*, s. 220.

[48] Jiezno dvaro inventorius, 1721 m., Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (toliau – LMAB), Rs, f. 20-1832.

[49] *BN*, B. O. Z. 1302, s. 20, 46, Czyż A. S. *Fundacje artystyczne...*, s. 221.

[50] *BN* B. O. Z. 1302, s. 49, op. cit. Czyż A. S. *Fundacje artystyczne...*, s. 220.

[51] *Ten pat. Fundacje artystyczne...*

matoma heraldinė kompozicija. Pasak S. Moravskio, iš kiemo į rūmų vestibiulį spiraline linija vedė dveji platūs marmuru iškloti laiptai. Galiniame fasade tūrį paįvairino du kampiniai bokštai. Rūmai buvo dengti emaliuotomis plieno spalvos čerpėmis, o bokštus vainikavo kankorėžio formos smaigai. Durų portalą galbūt puošė juodojo Dembniko kalkakmenio heraldinis kartušas.

Jei laikytumės hipotezės, kad dailininkų darbuose matomų Jiezno rūmų vaizdas atspindi K. Z. Paco laikotarpio rūmus su kampiniais kvadratiniais bokštais, tai nestebintų. Tokio pavidalo rūmai XVII a. 6–7-ąjį dešimtmetį Jiezne išties jau galėjo būti. Tuo metu ATR toliau plito itališkos vilos tipo rūmai, tačiau kampiniai bokštai, vadinamieji alkieriai, tapo didesni, paprastai stačiakampio formos, kokius ir matome Jiezno rūmuose. Pastatuose toliau taikytos italų paladianizmo formos, vyravo paprasta kompozicija, didingos architektūrinės formos, santūrus dekoras. Tokią rūmų tūrių ir fasado kompoziciją dažnai taikė ypač aktyviai ATR didikams (1671–1676 m. Liubomirskių rūmai Pulavų dvare, XVIII a. II p. Čartoriskių rūmai Liubline, 1681 m. Ostrogiškių rūmai Varšuvoje, 1694 m. Radzejovskių rūmai Neboruvo dvare) ir valdovams dirbęs olandų architektas Tylmanas Gamerenietis (*Tylman z Gameren* vel *Tylman van Gameren vel Tielman van Gameren*, 1632–1706). Amžiaus pabaigoje aplink Vilnių iškilo daugiau vilos tipo rūmų su stačiakampiais bokštais (1689–1692 m. Sapiegų rūmai Antakalnyje, 1690–1700 m. vyskupo Bžostovskio Verkių rūmai ar 1691–1694 m. Sluškų rūmai), kurie rodo šio rūmų tipo paplitimą didikų aplinkoje. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad Jiezno rūmai buvo vieni pirmųjų atnaujinti po karo ir vieni pirmųjų brandaus baroko rūmų LDK.

Apie K. Z. Paco Jiezno dvaro rūmų vidaus patalpų planą bent apytikrį vaizdą galime susidaryti iš 1675 m. laiško[52], kuriame šeimininkas mini Jiezno statyboms skirtas marmurines durų apkalas: dvi dideles kambariams (*pokojów*) ir dvi kabinetams. Šis laiškas teikia dar vertingesnės informacijos – nurodo, kur tos durys rūmuose turi būti įstatytos: pirmosios – žmonos kabinete iš ežero pusės, o antrosios – šeimininko kambariuose. Šių patalpų įvardijimas yra reikšmingas, nes galime manyti, kad rūmuose buvo dveji apartamentai, besibaigiantys kabinetais, o žmonos apartamentai buvo vakarinėje rūmų pusėje nuo ežero. Apie reprezentacines rūmų patalpas žinoma iš S. Moravskio atsiminimų. Pasak autoriaus, vestibiulis užėmė visą vidurinę rūmų dalį; grindys buvo išklotos marmuro plokštėmis, virš įėjimo įrengta orkestro galerija. Kitoje vestibiulio pusėje, tarp bokštų, erdvi lodžija vedė į parką. Po lodžija S. Moravskis mini buvus grotą. Tokios grotos ir lodžijos buvo madingos ir neabejotini didelės prabangos elementai. Lodžijas galime rasti beveik visuose didikų rūmuose, nimfėjai buvo architekto T. Gamereniečio suprojektuoti Liubomirskių Lazenkose (1676–1683) ar Belinskių Didžiojo Otvocko dvare (~1682). Kitas prabangos elementas rūmuose – vyno rūsiai. S. Moravskis centriniame korpuse taip pat mini nedidelę koplyčią, dekoruotą baltu marmuru. Į antrą aukštą vedė reprezentacinė laiptinė. Šiame aukšte per visą rūmų korpusą užėmė salė. Taigi rūmai buvo kurti remiantis Vėlyvojo renesanso ir Baroko propaguotais itališkų vilų pavyzdžiais. Jie buvo simetriški, centre

[52] Kristupo Zigmanto Paco laiškas kunigui Vincentui, Javoras, 1675 m. liepos 13 d. (List Krzysztofa Zygmunta Paca do o. Wincentego, Jaworów, 13 lipca, 1675 r.), *LMAVB*, f. 7, b. 2147, p. 2v, skelbta: Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos...*, p. 210, priedas 15.

turėjo vestibiulį ir salę, iš šonų juos įrėmino pono ir ponios apartamentai. Kadangi rūmai buvo dviejų aukštų, tikėtina, kad buvo dvi poros apartamentų, skirtų kasdienai ir reprezentacijai.

Rūmų puošybai buvo pasitelkta marmuro ir stiuko apdaila, sienų tapyba. Stiuko lipdyba rūpinosi skulptorius G. M. Merlo vel Merli, dirbęs ir Pažaislyje. 1673 m. K. Z. Paco laiške[53] prašoma dailininko Pažaislyje nedažyti stiuko lipdybos melsvai, „kaip kad buvo sugadinta Jiezne“. Taigi sužinome, kad lipdiniai Jiezno rūmuose buvo dažyti melsva spalva. Menotyrininkė Aušra Vasiliauskienė atkreipia dėmesį, kad komaskų mokyklos atstovai sekė Vėlyvojo Renesanso autorių, ypač jau minėto V. Skamocio (Scamozzi), veikalais. Stiuko lipdytojai klasikinės architektūros dekoro principus derino su baroko tendencijomis – tai yra itin ryškus šios mokyklos bruožas[54]. Menotyrininkė Sigita Samuolienė pastebi, kad remiantis penkių orderių kalba, buvo iš stiuko formuojamos kolonos, puskolonės, piliastrai, antablementai, sienų plokštumų dalinimai, durų ir langų apvadai, freskų rėmai. Puošybai pasitelktas linijinis, augalų ornamentas, buvo populiarus akantas, augalų ir vaisių girliandos. Interjeruose naudotos kartušinės freskos, groteskinės kaukės, įvairios alegorinės figūrinės kompozicijos[55]. Viso to būtų galima tikėtis ir K. Z. Paco rūmuose Jiezne. Marmuro puošyba rūpinosi architektas P. Putinis. 1675 m. laiške šeimininkas ragino iš karto atskirti Pažaislio ir Jiezno rūmų marmuro dirbinius (durų apkalas), kurie buvo siunčiami iš Krokuvos[56]. Taigi iš laiškų sužinome apie kambario, kuriame buvo pasitelkta lipdyba, tapyba, o architektūriniams elementams – marmuras, dekorą. Jiezno rūmų sienų tapybą aprašo S. Moravskis. Pasak autoriaus, sienos ir lubos buvo papuoštos italų dailininko freskomis, kuriose vaizduojami Olimpo dievai. Tokia meninė programa būtų tipiška Europos Baroko rūmų salių ikonografijai. Analogiška meninė programa salėje buvo pasitelkta ir 1693 m. statytuose Sapiegų Antakalnio rūmuose su kampiniais bokštais. Tokių išskirtinės prabangos medžiagų, retų netgi ir miesto didikų rūmuose, naudojimas rodo nepaprastą Jiezno svarbą, jo reprezentacinę funkciją. Alytaus kraštotyros muziejuje saugomas Jiezno rūmų heraldinio kartušo fragmentas sukurtas iš Dembniko kalkakmenio, vad. „juodojo marmuro“, leidžia bent akies krašteliu pažvelgti, kaip atrodė Jiezno rūmų puošyba.

Jiezno rūmų heraldinis kartušas (tvirtintas virš durų?), Dembniko kalkakmenis, vad. „juodasis marmuras“, Alytaus kraštotyros muziejus, inv. nr. GEK 1235

[53] Kristupo Zigmanto Paco laiškas kunigui Vincentui, Varšuva, 1673 m. gruodžio 19 d. (List Krzysztofa Zygmunta Paca do o. Wincentego, Warszawa, 19 grudnia, 1673 r.), *LMAVB*, f. 7, b. 2147, p. 22v, 11; skelbta: Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos...*, p. 200, priedas 5.

[54] Vasiliauskienė A. Komaskų mokyklos atspindžiai ornamentinėje Pažaislio stiuko lipdyboje, *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija*, sud. M. Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 111–139.

[55] Samuolienė S. Komaskai ir stiuko lipdyba šiaurės Europoje ir Lietuvoje XVII a. II pusėje, *Nuo gotikos iki romantizmo. Senoji Lietuvos dailė*, sud. I. Vaišvilaitė, Vilnius, 1992, p. 56–72 (57).

[56] Kristupo Zigmanto Paco laiškas kunigui Vincentui, Javoras, 1675 m. liepos 13 d.

XVIII amžiaus vidurys: Antano Mykolo Paco rūmai

Vertas Pocius šio palociaus,
o palocius vertas Pociaus[57]

Šis visuotinai anuomet žinotas posakis, tikėtina, atsirado būtent po Antano Mykolo Paco (*Antoni Michał Pac*, ~1715–1774) ir Teresės Barboros Radvilaitės (*Teresa Barbara Radziwiłł*, 1714–1780) po 1747–1770 m. vykdytų Jiezno dvaro rūmų atnaujinimo darbų[58].

Rūmus atnaujinti reikėjo dėl kelių priežasčių. Pirmiausia – nusidėvėję senieji rūmai, kurie dar 1720 m. įvardijami kaip netinkami gyventi[59]. Antroji priežastis – pakitę socialiniai kilmingųjų papročiai. XVII a. pabaigoje priėmimų formatas buvo išplėtotas. Švenčių formų įvairovę papildė maskaradai[60], redutai[61], muzikos vakarai[62] ir asamblėjos. Pastarųjų formatas buvo įvairus, bet paprastai tilpo į 1751 m. suformuotą apibrėžimą: „Kviestinis mandagių abiejų lyčių asmenų susirinkimas, skirtas pokalbiui, linksmybėms, naujienoms ir žaidimui.“[63] Tuo metu tai buvo nauja bendravimo forma, kai tuo pačiu metu vykdavo kelios veiklos, ir tai buvo ne taip formalu kaip anksčiau.

Ankstesnės daugiafunkcės salės tiko didelėms užstalėms, tačiau moderniai visuomenei prireikė daugiau ir įvairių patalpų. Priėmimams reikalauta mažiausiai trijų patalpų – šokiams, kortų žaidimams ir valgymui. Tačiau didikų namuose jų būta gerokai daugiau. Naujojo svečiams priimti apartamento integraciją į rūmų struktūrą atskleidžia Prancūzijos Karališkosios architektūros akademijos (*Académie Royale d'Architecture*) profesoriaus architekto Žako Fransua Blondelio (Jacques François Blondelio, 1705–1744) architektūros teorijos veikalai, kuriuose apibrėžti trys apartamentai ir jų paskirtis: a) *appartement de société* – apartamentai, skirti priimti draugams po pietų; b) *appartement de parade* – reprezentaciniai, skirti oficialiems rytiniams priėmimams ir *lever* ceremonijai ryte; c) *appartement de commodité (privé)* – apartamentai, skirti asmeniniam poilsiui[64]. Didesni rūmai, suplanuoti pagal prancūzišką pavyzdį, paprastai sudarydavo pusiau uždarą kiemą (*cour d'honneur*). Tokiu principu pastatyta ir Gardino karališkoji Naujoji pilis (archit. C. F. Piopelmanas (Pöppelmann), Johanas Frydrichas Kniobelis (Johan Friedrich Knöbel), Joachimas Danielis fon Jauchas (Joachim Daniel von Jauch, 1734–1751 m.), panašiu keliu eita ir XVIII a. vid. pertvarkant Radvilų

[57] Orig. *„Wart Pac pałaca, a pałac Paca"*.

[58] Plačiau posakio kilmė aptarta knygoje: Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1: *Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*, iš lenkų kalbos vertė Reda Griškaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 444.

[59] Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos...*, p. 48–49.

[60] T. y. baliai arba baliai-asamblėjos, kurių metu pirmoje vakaro dalyje svečiai dėvėdavo kaukes, žr. Girouard, *Life in the English Country House...*, p. 193. Plačiau apie maskaradus LDK XVIII a. žr.: Balaišytė L. Kaukių baliai ir XVIII a. visuomenė, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 96: *Kaukė ir veidas: atvaizdo istorijos aspektas*, sud. T. Račiūnaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2020, p. 163–186.

[61] Į redutus buvo atvykstama su kauke, tačiau viduje jos dėvėti nebuvo privaloma. Redutuose buvo ne tik šokama, bet ir lošiama kortomis, rengiama loterija. Plačiau apie redutus Lietuvoje XIX a. žr.: Griškaitė R. Šokantis Vilnius, *Pasakojimai apie Vilnių ir vilniečius III*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020.

[62] Tai asamblėjos, papildytos koncertu, žr. Girouard, *Life in the English Country House...*, p. 194.

[63] *Ten pat*, p. 191.

[64] Jacques-François Blondel, *Cours d'architecture ou traité de la décoration [et] construction des bâtiments: contenant les leçons données en 1750, & les années suivantes*, Vol. 1, Paris: chez Desaint, 1771, p. 430.

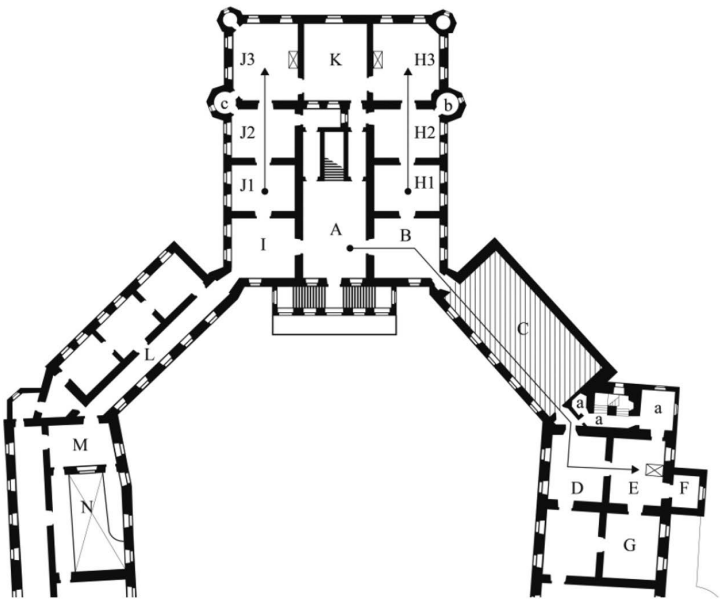

Gardino karališkoji Naujoji pilis (archit. C. F. Piopelmanas, Johanas Frydrichas Kniobelis, Joachimas Danielis fon Jauchas, 1734–1751 m.)

Radvilų Nesvyžiaus pilies rūmų pertvarkymas, įrengiant naują reprezentacinį apartamentą: A) didysis vestibiulis; B) pirmasis prieškambaris; C) etmonų salė, naudota kaip valgomasis; D) reprezentacinis kambarys; E) antrasis reprezentacinis kambarys, miegamasis; F) mažasis kabinetas; G) šoninis kabinetas, H1–3) privatūs kunigaikščio apartamentai; J1–3) privatūs kunigaikštienės apartamentai; K) vonios kambarys; L) galerija; M) koplyčia. Sudaryta remiantis Tadeušo Bernatovičiaus pateiktu 1764–1765 m. inventoriaus aprašymu (T. Bernatowicz, 2011, p. 344–355) ir Nesvyžiaus pilies rūmų matavimų brėžiniais (Белорусский государственный архив научно–технической документации (toliau – BGANTD), f. 302, ap. 5, b. 86, l. 2)

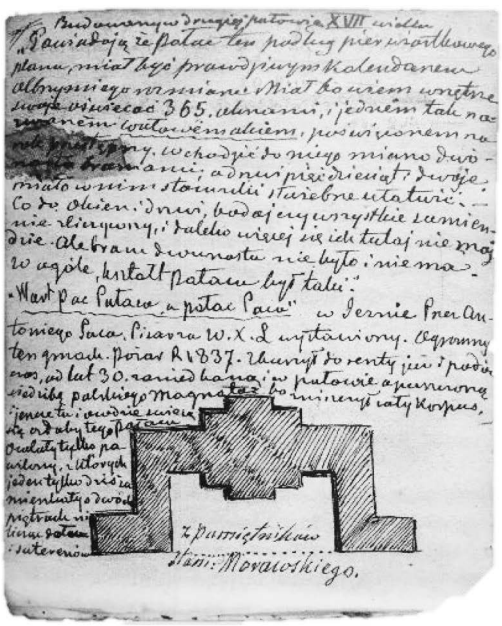

Jiezno rūmai, juos XVIII a. vid. išplėtus: reprezentacinis Jiezno dvaro kiemas su rūmais. Pacų rūmai Jiezne, dail. Napoleonas Orda, 1875–1877 m., pieštukas, spalvinimas akvarele. 20 x 28,6 cm. Krokuvos nacionalinis muziejus, inv. nr. 3996 (Teka Wileńska)

Jiezno dvaro rūmų planas, apie 1849–1850 m. Stanislovo Moravskio piešinio kopija. Dailininkas Boleslovas Ruseckas (1824–1913). Spausdinta Redos Griškaitės parengtoje S. Moravskio knygoje „Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda“ (Vilnius, 2009)

Nesvyžiaus pilies rūmus, kuriuose, prijungiant dešiniąją ir kairiąją oficinas, pirmo aukšto lygmenyje buvo suformuoti naujo pavyzdžio reprezentaciniai apartamentai. A. Pacui, o ypač jo žmonai T. B. Radvilaitei, neabejotinai šios naujovės buvo žinomos.

Tyrėjai sutaria, kad dalis naujųjų Jiezno rūmų buvo senieji XVII a. rūmai. Taigi naujo tipo reprezentacinių apartamentų taip pat būtų galima ieškoti tik viename iš pristatytų fligelių, į kuriuos galėjo būti integruotos ir ankstesnės šoninės oficinos. Tikėtina, kad reprezentaciniai apartamentai buvo dešiniajame sparne su vaizdu į ežerą ir sodą, nes už kairiojo buvo ūkinis kiemas. Kas buvo šių rūmų plėtros architektas, lieka paslaptis. Jiezno bažnytines knygas tyrinėjanti dr. Irma

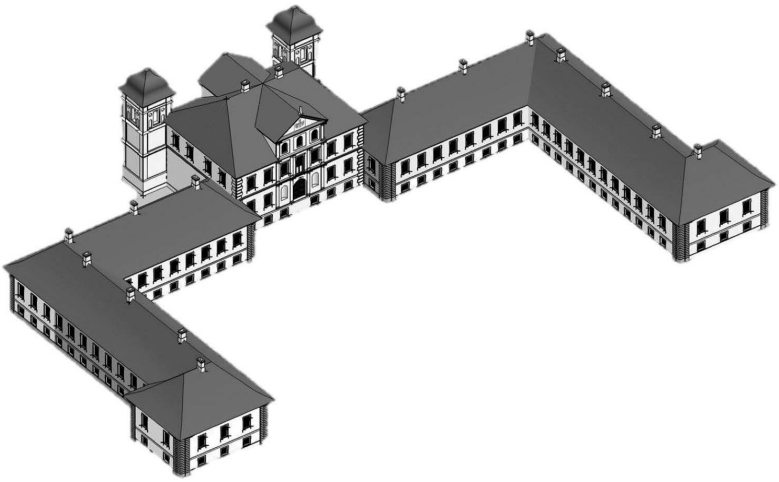

Jiezno rūmų rekonstrukcija (autorius Žygimantas Buržinskas). Centrinė dalis yra XVII a. itališkos villa tipo rūmai, o šoniniai sparnai jau prijungti XVIII a. vidury, formuojant prancūziško chateau įvaizdį

Randakevičienė[65] aptiko Jiezno dvare tarnavusio dailidės (lot. *faber*) Jurgio Ladyšo, sulaukusio 70 metų ir mirusio 1806 m., įrašą, tačiau rūmus perstatyti turėjo gerokai daugiau meistrų, nes dar stovint rūmams, žmonės kalbėjo: *„kad pagal pirminį sumanymą tie rūmai turėjo būti tikras milžiniško dydžio kalendorius, nes jų vidų apšvietė 365 langai ir viena vadinamoji „jaučio akis“, skirta keliamiesiems metams. Patekti į juos buvo galima per dvylika vartų, o penkiasdešimt dvejos durys turėjo tarnų poreikiams praversti.*[66]“

Vertingos informacijos apie išplėstų Jiezno rūmų reprezentacinius apartamentus pateikia juose lankęsis S. Moravskis. Rašytojas šią patalpų grupę vadina *baltaisiais kambariais*. Juose, pasak S. Moravskio, visi sienų skydai buvo baltai lakuoti, veidrodžiai įtaisyti į sieną su baltais ir auksuotais rėmais, sienos – su herbais ir papuošimais, durys – su paauksuotais raižiniais. Durų apkalos marmurinės, grindis puošė inkrustuotas parketas, patalpas apšildė krosnys, židiniai, o ant kai kurių buvo įrėžtos inskripcijos. Reprezentacines patalpas puošė Liudviko XIV ir Liudviko XV, taigi brandžiojo baroko ir rokoko, stiliaus baldai. Manyti, jog S. Moravskis kalba būtent apie

Jiezno dvaro rūmų vakarinio fligelio sienų polichromijos atodangos, 2023 m. M. Daraškevičiaus nuotr.

[65] Nuoširdžiai dėkoju dr. Irmai Randakevičienei už vertingą informaciją.
[66] Moravskis S. *Iš visur po truputį...*, p. 441.

Jiezno rūmų likučiai: vakarinio fligelio (prie ežero) pietinė dalis (nuotr. kairėje); rytinio fligelio šiaurinė dalis

reprezentacinius apartamentus, galima ir iš minimos nišos lovai miegamajame – tokios nišos yra charakteringas reprezentacinio miegamojo elementas. Kaip atrodė aukščiausio meninio lygio šio laikotarpio ATR didikų interjerai, puikiai iliustruoja 1732 m. prancūzų architekto Žusto O. Mesonjė (Juste Auole Meissonnier, 1695–1750) sukurti mediniai skydai Čartoriskių Pulavų dvaro interjerams. Tačiau iki šių dienų išlikę vakarinio fligelio sienų tapybos fragmentai rodo, kad būta ne tik medinių skydų, apie kuriuos kalba amžininkas, bet ir tapytų lamperijų bei architektūros, interjere kūrusios optinę apgaulę (*trompe l'oeil*).

1807 m. Pacų šeimininkavimo laikotarpis Jiezno dvare nutrūko. Geros būklės rūmus įsigijo broliai Penčkovskiai (*Pęczkowski*), tačiau jau 1834 m., po gaisro, jie buvo demontuoti. Mūsų dienas pasiekė Jiezno rūmų rytinio ir vakarinio fligelių bei centrinio korpuso rūsių fragmentai. Buvusio rytinio fligelio šiaurinėje dalyje šiandien veikia jiezniečio Vytauto Guso pastangomis įkurtas privatus Pacų muziejus.

Apibendrinimas

Apibendrinant galima teigti, kad Jiezno dvaro, kaip privačios didikų valdos, rūmų raidą galima sąlyginai skirti bent į keturis tarpsnius.

Pirmasis sietinas su kunigaikščių Holovčinskių valdymo laikotarpiu (1507–1633). Šiuo periodu prie Jiezno dvaro kuriamas miestelis, pastatyti mediniai kalvinų maldos namai, todėl neabejotinai turėjo būti ir tam tikrų gyvenamųjų statinių, skirtų atvykusiems kunigaikščiams apsistoti. Nesant pakankamai šaltinių, apie šio meto Jiezno dvaro rūmų architektūrą ir planinę struktūrą plačiau kalbėti keblu,

tačiau galima numanyti, kad gyvenamasis namas turėjo atitikti kunigaikščio statusui keliamus būsto reikalavimus ir buvo panašus į kitų didikų dvarus. Archeologiniai tyrimai, nauji rasti šaltiniai galėtų patvirtinti, ar Holovčinskių rūmai buvo mediniai, ar jau mūriniai, bei galimus kelis statybų raidos laikotarpius.

Antrasis Jiezno dvaro mūrinių rūmų raidos tarpsnis siejamas su pirmąja Pacų karta – Steponu Kristupu, kuriam nuo 1633 iki 1640 m. šeimininkaujant Jiezne, čia jau stovėjo mūriniai rūmai, tik nežinia, ar šiuo laikotarpiu iš esmės perstatyti, ar tik atnaujinti ankstesni Holovčinskių rūmai. Aktyvi statybinė S. K. Paco veikla bei Jiezno dvarvietėje rastas koklis su 1639 m. data leidžia manyti, kad tam tikrų darbų miestelyje vyko. Šio laikotarpio – vėlyvojo renesanso ar ankstyvojo baroko – rūmai buvo iš esmės atnaujinti po XVII a. vidurio karo, kurio metu buvo nuniokoti.

Trečiuoju tarpsniu (XVII a. 7–8-asis dešimt.) rūmai buvo atnaujinti ir išplėsti; šis laikotarpis sutampa su brandžiojo baroko stiliaus plitimu. Atnaujinant rūmus, buvo sekta itališkos vilos pirmavaizdžiu, kas matyti XIX a. vidurio dailės kūriniuose. Šaltiniai mini rūmuose buvus tokias reprezentacines patalpas kaip erdvus pirmojo aukšto vestibiulis, didžioji antrojo aukšto salė, lodžija sodo pusėje, po ja – grota, taip pat koplyčia ir vynrūsiai. Be šių bendro naudojimo patalpų, būta privačių šeimininkų apartamentų, kurie baigėsi kabinetais. Kadangi rūmai buvo dviejų aukštų, juose galėjo būti kasdieniai apartamentai pirmajame ir reprezentaciniai antrajame aukšte (*piano nobile*). Tikėtina, kad salę antrajame aukšte puošė Olimpo dievų puotos siužeto tapyba, kuri pasiekė XIX a. pradžią. Patalpų puošybai taip pat buvo pasitelkta polichrominė stiuko lipdyba ir marmuras, iš jo formuotos durų apkalos, laiptai, grindys. Iš šio laikotarpio rūmų yra išlikę bokšto rūsio fragmentai ir herbinis kartušas iš Dembniko marmuro.

Ketvirtuoju tarpsniu (1747–1770) senieji Jiezno rūmai buvo gerokai išplėsti ir tai jau sietina su vėlyvojo baroko (rokoko) estetika. Šio etapo sektini pavyzdžiai – prancūziški kilmingųjų rūmai su išplėtotais reprezentaciniais apartamentais. Prie ankstesnės vilos pristatyti šoniniai sparnai, kuriuose įrengtas naujasis reprezentacinis apartamentas – baltieji kambariai. Jie minimi amžininkų, buvo dekoruoti rokoko stiliumi, sienos dengtos medinėmis buazerijomis arba polichromine lipdyba. Dalis šio laikotarpio rūmų, šoninių fligelių fragmentai, yra išlikę iki šių dienų, juose įžiūrima sieninė tapyba. Nemaža tikimybė, kad būtent juose buvo XVIII a. vid. įrengtų reprezentacinių apartamentų dalis.

Tikimasi, kad šis straipsnis sužadins visuomenės smalsumą ir galbūt paskatins ateityje atlikti išsamius teritorijos archeologinius ir išlikusio vakarinio Pacų fligelio mūro polichromijos tyrimus, nes net ir nedidelis išlikęs šių rūmų fragmentas gali būti itin iškalbingas ir reikšmingas Pacų giminės ir baroko dailės bei architektūros istorijai.

Literatūra ir šaltiniai

Balaišytė L. Kaukių baliai ir XVIII a. visuomenė, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 96: *Kaukė ir veidas: atvaizdo istorijos aspektas*. Sud. T. Račiūnaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2020, p. 163–186.

Blondel J.-F. *Cours d'architecture ou traité de la décoration [et] construction des bàtiments: contenant les leçons données en 1750, & les années suivantes*, Vol. 1, Paris: chez Desaint, 1771.

Buržinskas Ž. Pac family residence in Jieznas: another lost Versailles of Lithuania, *Lituanus*, 2017, vol. 63, no. 4.

Czyż A. S. Urna su Klaros Izabelės de Mailly Lascaris-Pacienės širdimi. Iš Pacų mauzoliejaus Pažaislyje istorijos, *Pažaislio vienuolyno istorija*, sud. M. Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014.

Czyż A. S. *Fundacje artystyczne rodziny Paców „Lillium bonae spei at antiquitate consectarum"*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2016.

Girouard M. *Life in the English Country House*, New Haven and London: Yale University Press, 1978.

Gostomski A. *Gospodarstwo*, Krakow: W Drukarni Jakuba Siebeneychera, 1588.

Griškaitė R. Šokantis Vilnius, *Pasakojimai apie Vilnių ir vilniečius*, t. 3, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020.

Haur J. K. *Oekonomika ziemiańska generalna*, Kraków: drukarnia K. Sche del, 1675.

Jiezno bažnyčios inventorius, 1655 05 10, Vilniaus universiteto biblioteka (toliau – *VUB*), f. 57-B53-388.

Jiezno dvaro inventorius, 1721 m. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rs, f. 20-1832.

Kamuntavičienė V. Jiezno parapija XVII a. *Kauno istorijos metraštis*, 2022, nr. 20, p. 217–234.

Kowalczyk J. Wille w Polsce w XVI i pierwszej połowie XVII stulecia, *Kwartalnik architektury i urbanistyki*, 1976, nr. 25, s(?).

Krótka nauka budownicza dworów, pałaców, zamków podług nieba i zwyczaju polskiego, wstęp, komentarz, okł. i obwolutę oprac. A. Miłobędzki, Państwowy Instytut Sztuki. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1957.

Kuzmickas V. Jieznas nuo kalvinizmo iki katalikų parapijos įsteigimo (I), *Jiezno parapija,* prieiga internete: http://www.jieznoparapija.lt/news/index.php?subaction=showfull5id=13060482355archive=5start_from=5ucat=45 , [žiūrėta 2023 01 09].

Kuzmickas V. Jiezno dvaro paminėjimo 530-osioms metinėms. Istorinė mintis nuo Jiezno iki Krokuvos, *Jiezno parapija*, prieiga internete: http://jieznoparapija.lt/2022/10/24/jiezno-dvaro-paminejimo-530-osioms-metinems-istorine-mintis-nuo-jiezno-iki-krokuvos/, [žiūrėta 2023 01 09].

Kuzmickas V. Jiezno kraštas pirmaisiais katalikų parapijos metais, rankraštis.

Kuzmickas V. Kunigaikščiai Holovčinskiai: nuo Kijevo Pečioros Lauros vienuolyno giminės aprašo iki Jiezno istorijos šaknų, *Gyvenimas*, 2022 07 01, prieiga internete: https://www.gyvenimas.eu/2022/07/01/kunigaiksciai-holovcinskiai-nuo-kijevo-pecioros-lauros-vienuolyno-gimines-apraso-iki-jiezno-istorijos-saknu/, [žiūrėta 2023 01 09].

Lietuvos architektūros istorija, t. 4: Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m., sud. D. Puodžiukienė, Vilnius: Paveldas, 2014, p. 377.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504), par. D. Antanavičius ir R. Petrauskas, Vilnius, 2007.

Lietuvos Metrika. Knyga 10 (1524–1539); Užrašymų knyga 14, par. L. Karalius, D. Antanavičius, A. Dubonis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008.

Lietuvos Metrika. Knyga 25 (1387–1546); Užrašymų knyga 25, par. D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
Lietuvos Metrika. Knyga 6 (1494–1506); Užrašymų knyga 6, par. A. Baliulis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007.
Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1: *Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*. Iš lenkų kalbos vertė R. Griškaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
Oksas J. *Jiezno istorijos bruožai*, sud. A. Leckas, Vilnius, 2014.
Paknys M. *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013.
Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija, sud. M. Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014.
Samuolienė S. Komaskai ir stiuko lipdyba šiaurės Europoje ir Lietuvoje XVII a. II pusėje, *Nuo gotikos iki romantizmo. Senoji Lietuvos dailė,* sud. I. Vaišvilaitė, Vilnius, 1992, p. 56–72.
Słownik terminologiczny sztuk pięknych, red. S. Kozakiewicz, Warszawa: PWN, 1969.
Vasiliauskienė A. Komaskų mokyklos atspindžiai ornamentinėje Pažaislio stiuko lipdyboje, *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija*, sud. M. Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 111–139.
„Абрысы розныя“: малюнкі і чарцяжы гетмана Януша Радзівіла, уклад. М. А. Волкаў, аўт. Тэксту М. А. Волкаў, К. І. Карлюк, Беларусь, leidimo vieta: leidykla, 2020.

Lietuviškos spaudos draudimas Jiezno ir Stakliškių parapijose

Kazys Misius

Reakcingos Vilniaus švietimo apygardos Vilniaus generalgubernatoriui Michailui Muravjovui, pramintam Koriku, buvo pasiūlyta mintis lietuviškiems elementoriams pritaikyti rusišką raidyną. Tą mintį imta sparčiai įgyvendinti. Jau 1864 m. gegužę buvo atspausdintas lietuviškas elementorius rusiškomis raidėmis. M. Muravjovas tokį elementorių 1864 m. birželio 5 (17) d. pasiuntė Vilniaus cenzūros komitetui. Lydraštyje įsakyta ateityje leisti spausdinti lietuviškus elementorius tiktai rusiškomis raidėmis, pagal pridedamą pavyzdį. Pasirūpinta, kad toks draudimas galiotų ir Lenkijos Karalystėje, kuriai priklausė lietuvių gyvenama Užnemunė.

M. Muravjovą pakeitęs Konstantinas Kaufmanas 1865 m. rugsėjo 23 (spalio 5) d. aplinkraščiu spaustuvininkams uždraudė spausdinti bet kokius leidinius lietuvių ir žemaičių tarmėmis lotyniškai-lenkiškomis raidėmis, taip pat uždraudė tokius leidinius įvežti iš užsienio ir juos platinti. Tais pačiais metais panašų aplinkraštį išleido ir vidaus reikalų ministras. 1872 m. buvo uždrausti lietuviški leidiniai gotiškomis raidėmis.

1867 m. negavęs leidimo perspausdinti anksčiau cenzūros leistos maldaknygės, Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius surengė lietuviškų leidinių spausdinimą užsienyje, jos gabenimą į Lietuvą ir platinimą. Paraginta dvasininkų ir inteligentų, lietuvių tauta leidinius rusiškomis raidėmis atmetė. Lietuviška spauda buvo slapta gabenama per sieną ir įvairiais būdais platinama Lietuvoje. Lietuviškos spaudos gabentojai ir platintojai pradėti vadinti knygnešiais. Tokių knygnešių, įkliuvusių su lietuviška spauda, akademikas V. Merkys suskaičiavo 2 854. Įkliuvusiųjų galėjo būti ir daugiau, bet neišliko arba nerasta dokumentų. Ne mažiau galėjo būti ir knygnešių, nepatekusių į persekiotojų nagus. Buvo steigiamos slaptos lietuvių spaudos platintojų ir skaitytojų draugijos. Siekdami savo vaikus išmokyti skaityti ir rašyti gimtąja kalba, lietuviai steigdavo slaptas mokyklėles arba savo atžalas mokydavo namie.

АБЕЦЕЛЕ
ЖЕМАЙТИШКАЙ-ЛѢТУВИШКА
Ишдôта пар исакима Ю Милестас Виряўе
Редитоя шяўрес-вакаро шалѣс.
ВИЛЬНЮЕ.
Спаўстувес А. Киркора.
1864

МОКСЛАСЪ
СКАЙТИМА РАШТА ЛЕТУВИШКА
ДѢЛЪ МАЖУ ВАЙКУ
Куреми палети ира високи мокслай крикціонишки, тойпо иръ трумпасъ
НОБАЖЕНСТВАСЪ
КОЖНОСЪ ДЕНОСЪ
ВИРАМСЪ ИРЪ МОТЕРИМСЪ
СЛУЖЯНЧЯСЪ.
Идантъ мокидамисе скайтити ишмокту праджіосъ мокслa крикціонишка, иръ Нобаженствасъ кожносъ деносъ.
ВИЛЬНЮЙ.
Спаустувенъ А. Сыркина.
1867.

1864 ir 1867 m. atspausdintų lietuviškų elementorių rusiškomis raidėmis priešlapiai

Imtasi ir legalių priemonių. Buvo rašomi prašymai aukštiems caro valdžios pareigūnams panaikinti lietuvių spaudos draudimą. 1876–1878 m. Peterbùrge lietuvių studentų rūpesčiu buvo gauti leidimai ir išspausdintos 5 legalios lietuviškos

knygelės. 1879 m. net Vilniuje per cenzorių neatidumą buvo išspausdintos dviejų pavadinimų lietuviškos maldaknygės. Vėliau, ypač nuo 1883 metų, caro valdžia lietuvių spaudos draudimą sugriežtino.

Nepaisant represijų prieš lietuvių spaudos platintojus, net jos laikytojus, caro administracija nepajėgė sustabdyti draudžiamos lietuviškos spaudos plitimo Lietuvoje. 1904 m. balandžio 24 (gegužės 7) d. caras patvirtino Ministrų komiteto nutarimą, kuriuo leido lietuviškuose leidiniuose, be rusiško, vartoti lotynišką arba kitokį raidyną.

Lietuvių spaudos draudimas prisidėjo prie spartesnio Vilniaus vyskupijos lietuvių lenkinimo, nes lenkiškos maldaknygės nebuvo draudžiamos. Be to, prolenkiški Vilniaus vyskupai į jau nutautinimo bangų paveiktas parapijas neretai skirdavo lietuviškai nemokančius kunigus.

Draudžiamos lietuviškos spaudos poreikis Jiezno ir Stakliškių parapijose

1861 m. panaikinus baudžiavą, privačių dvarų valstiečiams valdyti buvo įsteigtas Jiezno valsčius. Vėliau tam valsčiui buvo priskirta ir Stakliškių valstybinių valstiečių bendruomenė. XIX a. pabaigoje Jiezno valsčiui priklausė 10 kaimo bendruomenių (seniūnijų) su Jiẽzno, Stakliškių ir Bìrštono miesteliais. Apie 1890 m. surinktomis statistinėmis žiniomis, Jiezno valsčiuje buvo 14 809 gyventojai, iš jų lietuvių – 13 108, lenkų – 219, totorių – 6 ir žydų – 1 475 asmenys[1].

Jiezno ir Stakliškių parapijos priklausė Merkìnės dekanatui. Su „Aušros“ pasirodymu kilus lietuvių atgimimui, Merkinės dekanatas tapo lietuviškiausiu visoje Vilniaus vyskupijoje. 1883–1892 m. Merkinės dekanu buvo kovotojas už lietuvybę, poetas, draudžiamosios lietuviškos spaudos bendradarbis ir jos platintojas kun. Silvestras Gimžauskas (1844–1897).

Nors iki XIX a. pabaigos Jiezno valsčiuje lietuviai išliko nenutautinti, tačiau jų vaikai dar XIX a. pradžioje ir vėliau neturėjo galimybės mokyklose išmokti skaityti ir rašyti gimtąja kalba.

Nuo 1803 m. švietimui Lietuvoje vadovavo Vilniaus universitetas. Pradiniam švietimui nuo XVIII a. ir iš anksčiau buvo skirtos parapinės mokyklos. Jos veikė ir XIX a. pradžioje. Pavyzdžiui, 1808 m. pranešime Vilniaus universitetui teigiama, kad Jiezno parapinė mokykla įsteigta prieš 20 metų. Ji turėjo atskirą pastatėlį. Mokytojas Simonas Mikalauskas Jieznė mokytojavo jau 20-us metus. Jį išlaikė mokinių tėvai. Mokėsi 4 bajorų ir 12 valstiečių berniukų, taip pat 4 miestelėnų mergaitės. Mokyta skaityti, rašyti ir katekizmo. Vadovėliai buvo lenkiški, spausdinti bazilionų.

1808 m. parapinė mokykla veikė ir Stakliškių bažnyčios prieglaudoje. Mokė vargonininkas. Mokėsi: bajorų – 2 berniukai, 1 mergaitė; miestelėnų – 4 berniukai, 1 mergaitė; valstiečių – 13 berniukų[2]. 1828 m. vizitacijoje nurodyta, kad prie Jiezno ir Stakliškių bažnyčių parapinių mokyklų nebuvo[3]. Gal ir gerai, nes XIX a. pirmoje pusėje beveik visose

[1] Anonim. Obszar języka litewskiego w gub. Wileńskiej, *Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne*, t. 1, Kraków, 1896, p. 36.

[2] 1808 m. žinios apie parapines mokyklas, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 2, KC–561, l. 73, 86.

[3] 1828 m. Jiezno ir Stakliškių bažnyčių vizitacijos, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 286, 288.

Vilniaus vyskupijos parapinėse mokyklose lietuviškai nemokyta, jos prisidėjo prie lietuvių vaikų lenkinimo.

Uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškomis raidėmis, jos poreikio Jiezno ir Stakliškių parapijose beveik nebuvo. Kai 1883 m. kun. Vincentas Butvydas buvo paskirtas Stakliškių klebonu, jis rado parapijos žmones nemokančius lietuviškai nei poterių, nei giesmių. Šventadieniais rožinį lenkiškai giedojo vargonininkas ir viena moteris, šiek tiek pramokusi lenkiškai[4].

Po dešimties metų spaudoje teigiama, kad Stakliškių bažnyčioje *„pas retą tepamatysi lenkiškas knygas, tik jei kokis senis skaito lenkiškas, o jaunieji vyrai ir mergos kuone visi meldžiasi iš lietuviškų knygų.“* Anot Liudo Giros, kun. V. Butvydas Stakliškių bažnyčioje *„pamažėle, be triukšmo įvedė lietuviškai visas pamaldas. <...> Per jo buvimą Stakliškėse visa parapija išmoko lietuviškai skaityti ir visi įsigijo sau lietuviškas maldaknyges. Kol buvo uždraustas lietuvių raštas, kiek tai „Šaltinių“ perėjo per kleboniją parapijon“*[5].

Kun. V. Butvydo rūpesčiu 1900 m. Stakliškių bažnyčios šventoriuje buvo pastatytas aukštas kryžius, prie kurio buvo prikalta lentelė su lietuvišku užrašu. Ta proga spaudoje paminėta, kad nuo seno dėl lenkų kunigų įtakos Stakliškių parapijos kapinių paminkluose vyravo lenkiški užrašai. Kitoje 1901 m. spaudos žinutėje rašoma, kad Stakliškių kapinėse tik du ar trys paminklai turi lietuviškus užrašus[6].

O Jiezno parapijoje pasitaikė kaimų, kur dar iki „Aušros“ pasirodymo vaikai buvo mokomi skaityti iš lietuviškų maldaknygių. Apie tai liudija 1879 04 11 (23) Vilniaus gubernatoriaus pranešimas generalgubernatoriui. Jame rašoma:

Trakų apskrities ispravnikas man pranešė, kad praėjusį kovo mėnesį Jiezno valsčiaus Pelekonių kaime, Juozo Kavaliausko namuose aptikta slapta mokykla, kurioje Kavaliausko žmona Marijona ir septyniolikos metų valstiečio Lauryno Celiešiaus duktė Ona, abi Romos katalikų tikybos, mokė vietos valstiečių vaikus: 9 berniukus ir 7 mergaites Romos katalikų tikybos maldų iš lietuviškų maldaknygių.

Pranešdamas apie tai Jūsų Prakilnybės žiniai, turiu garbės pridurti, kad minėtoji slapta mokykla uždaryta ir dėl jos vyksta kvota, Trakų apskrities ispravniko nurodymu perduota trečiosios apylinkės teismo tardytojui.

Gubernatorius [parašas neįskaitomas][7].“

Kuo baigėsi ši byla, žinių nepavyko rasti. Pelekónys priklausė Jiezno parapijai. Tikėtina, kad dalyje kaimų arčiau lenkinimo mažai paveiktos Užnemunės bent lietuviškos maldaknygės žmonėms tada jau buvo reikalingos.

Galima paminėti, kad 1897 m. iš Merkinės dekanato bažnyčių tiktai Jiezne ir Stakliškėse buvo vartojama vien lietuvių kalba[8].

1898 m. spaudoje rašoma, kad iš Jiezno ir Stakliškių apylinkių yra keletas asmenų, baigusių Veiverių mokytojų seminariją. Lietuviai katalikai, baigę Veiverių seminariją, mokytojauti

[4] Vaidilutis A. [kun. Alfonsas Petrulis]. Stakliškės, *Aušra*, 1912, nr. 10, p. 156.

[5] Piemenėlis [Celiešius Julius]. Trakų pavietas, *Ūkininkas*, 1894, nr. 6, p. 45–46; Liudas Gira. A. a. kun. Vincentas Butvydas, *Viltis*, 1912, lapkr. 7, nr. 132, p. 1.

[6] J. Stakliškės, *Vienybė lietuvninkų*, 1901, bal. 17, nr. 16, p. 185; Gerulis [L. Gira]. Stakliškės, *Naujienos*, 1901, nr. 12, p. 92–93.

[7] *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (*LVIA*), f. 378, BS, 1876, b. 1232a, l. 77.

[8] Gaučas P. Lietuvių kalba Rytų Lietuvos bažnyčiose XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje (iki 1939 m.), *Geografijos metraštis*, t. 32, p. 297.

Vilniaus ir Kauno gubernijose negalėjo[9]. Vienas tokių galėjo būti Julius Celiešius (gal minėtos Onos Celiešiūtės giminaitis), 1891 m. baigęs Veiverių mokytojų seminariją, slapyvardžiu Piemenėlis, bendradarbiavęs draudžiamoje lietuvių spaudoje.

Kun. Mykolas Masiulis, Mūsų Vilnius, 1932, nr. 22–23, p. 468

Jiezno parapijoje aktyviai žadinti tautinę lietuvių sąmonę pradėjo 1894 m. parapijos klebonu paskirtas kun. Mykolas Masiulis (1846–1906). Jis gimė Pilvẽlių k. Vyžuonų valsčiuje. 1873 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, įšventintas į kunigus 1876 11 17 (29). Dešimt metų dirbo vikaru nelietuviškose parapijose: Ìkaznėje, Mõsare, Slãnime, 1886–1891 m. – klebonu Tverẽčiuje. Už tai, kad Tverẽčiaus klebonijoje įsteigė slaptą mokyklą ir iš užsienio gaudavo Rusijos valdžios necenzūruotus leidinius, 1891 m. valdžios reikalavimu metams uždarytas į Gařdino pranciškonų vienuolyną. Atlikęs bausmę, paskirtas Nemenčìnės vikaru, iš kur 1894 m. atkeltas klebonu į Jiezną. Ten jam neleista dėstyti tikybos valdinėje mokykloje. 1902 m. iškeltas toms pačioms pareigoms į aplenkintą Buivydžių parapiją. Mirė 1906 03 27 (04 09), užsikrėtęs šiltine. Palaidotas Buivydžių bažnyčios šventoriuje[10].

Kadangi kun. M. Masiulis nebesakė lenkiškų pamokslų, matyt, tokiai tvarkai nepritarė ir dalis tautiškai nesusipratusių lietuvių. 1898 m. lietuvių spaudoje nurodoma, kad tarp Jiezno parapijiečių yra nepatenkintų klebonu. Apie tai toliau rašoma: *„Mūsų žmonės nuo amžių papratę lenkams bernauti, <...> nesupranta savo kalbos gražumo. Jie mano, kad lietuviška kalba yra tiktai dėl naminio kasdieninio gyvenimo, o lenkiškoji šventadienė – išeiginė. Nesupranta jie, kad kalbos yra visos lygios ir nėra viena kasdieninė, o kita šventadienė.“*[11]

Kun. Mykolas Masiulis subūrė ir bažnytinį chorą, kovojo su parapijoje paplitusiu girtavimu[12].

Draudžiamosios lietuviškos spaudos platinimas Jiezno ir Stakliškių apylinkėse

Stakliškėse darbuojantis kun. Vincentui Butvydui, lietuviškų maldaknygių būdavo galima įsigyti klebonijoje. Atsiradus didesniam jų poreikiui, religine literatūra Stakliškėse prekiauta ir per muges. 1896 m. Vilniaus gubernatoriaus teikime generalgubernatoriui rašoma:

„Trakų apskrities ispravnikas man pranešė, kad 3 nuovados pristavas atėmė iš Kauno miesto miestiečio Adomo Žukevičiaus 13 maldaknygių, išleistų 1863 m. lietuvių kalba, kurias Žukevičius pardavinėjo Stakliškių miestelyje per prekymetį. Tas maldaknyges Trakų ispravnikas pasiuntė Vilniaus gubernijos žandarmerijos valdybos viršininko padėjėjui Trakų apskrityje, jam pareikalavus. Miestietis Žukevičius nuolat važinėja į muges ir pardavinėja

[9] Stakliškėnas. Stakliškės, *Vienybė lietuvninkų*, 1898, kovo 31, nr. 13, p. 150.

[10] Kaluškevičius B., Misius K. *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904*, Vilnius, 2004, p. 292–293.

[11] Žr. 9 nuorodą.

[12] Jieznas, *Vienybė lietuvninkų*, 1901, bal. 17, nr. 16, p. 185.

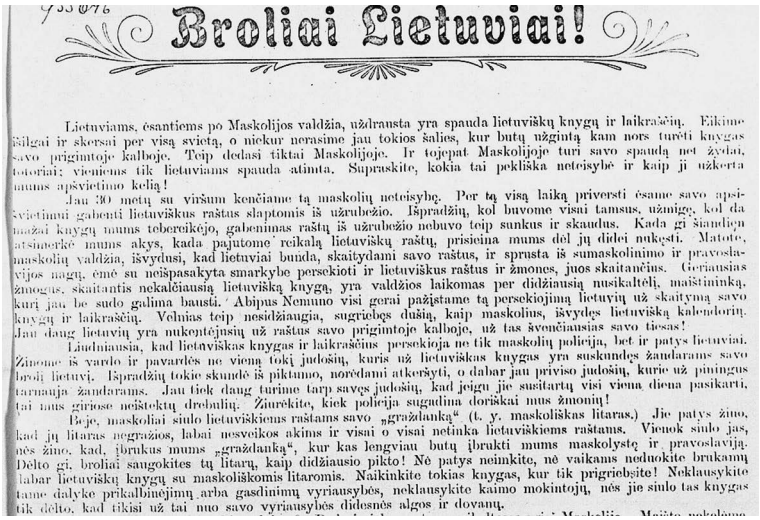

Broliai Lietuviai!

Lietuviams, čsantiems po Maskolijos valdžia, uždrausta yra spauda lietuviškų knygų ir laikraščių. Eikime šilgai ir skersai per visą svietą, o niekur nerasime jau tokios šalies, kur butų užginta kam nors turėti knygas savo prigimtoje kalboje. Teip dedasi tiktai Maskolijoje. Ir tojepat Maskolijoje turi savo spaudą net žydai, totoriai; vieniems tik lietuviams spauda atimta. Supraskite, kokia tai pekliška neteisybė ir kaip ji užkerta mums apšvietimo kelią!

Jau 30 metų su viršum kenčiame tą maskolių neteisybę. Per tą visą laiką priversti čsame savo apšvietimui gabenti lietuviškus raštus slaptomis iš užrubežio. Išpradžių, kol buvome visai tamsus, užmigę, kol da mažai knygų mums tebereikėjo, gabenimas raštų iš užrubežio nebuvo teip sunkus ir skaudus. Kada gi šiandien atsimerkė mums akys, kada pajutome reikalą lietuviškų raštų, prisicina mums dėl jų didei nukęsti. Matote, maskolių valdžia, išvydusi, kad lietuviai bunda, skaitydami savo raštus, ir sprusta iš sumaskolinimo ir pravoslavijos nagų, emė su neišpasakyta smarkybe persekioti ir lietuviškus raštus ir žmones, juos skaitančius. Geriausias žmogus, skaitantis nekalčiausią lietuvišką knygą, yra valdžios laikomas per didžiausią nusikaltėlį, maištininką, kuri jau be sudo galima bausti. Abipus Nemuno visi gerai pažįstame tą persekiojimą lietuvių už skaitymą savo knygų ir laikraščių. Velnias teip nesidžiaugia, sugriebęs dušią, kaip maskolius, išvydęs lietuvišką kalendorių. Jau daug lietuvių yra nukentėjusių už raštus savo prigimtoje kalboje, už tas švenčiausias savo tiesas!

Liudniausia, kad lietuviškas knygas ir laikraščius persekioja ne tik maskolių policija, bet ir patys lietuviai. Žinome iš vardo ir pavardės ne vieną tokį judošių, kuris už lietuviškas knygas yra suskundęs žandarams savo broli lietuvi. Išpradžių tokie skundė iš piktumo, norėdami atkeršyti, o dabar jau priviso judošių, kurie už piningus tarnauja žandarams. Jau tiek daug turime tarp savęs judošių, kad jeigu jie susitartų visi viena diena pasikarti, tai mus giriose neištektų drebulių. Žiurėkite, kiek policija sugadina doriškai mus žmonių!

Beje, maskoliai siulo lietuviškiems raštams savo „graždanką“ (t. y. maskoliškas litaras.) Jie patys žino, kad jų litaras negražios, labai nesveikos akims ir visai o visai netinka lietuviškiems raštams. Vienok siulo jas, nes žino, kad, įbrukus mums „graždanką“, kur kas lengviau butų įbrukti mums maskolystę ir pravoslaviją. Dėlto gi, broliai saugokites tų litarų, kaip didžiausio pikto! Nė patys neimkite, nė vaikams neduokite brukamų labar lietuvišką knygų su maskoliškomis litaromis. Naikinkite tokias knygas, kur tik prigriebsite! Neklausykite tame dalyke prikalbinėjimų arba gasdinimų vyriausybės, neklausykite kaimo mokintojų, nes jie siulo tas knygas tik dėlto, kad tikisi už tai nuo savo vyriausybės didesnės algos ir dovanų.

1897 m. Vinco Kudirkos atsišaukimo, platinto ir Jiezno valsčiuje, fragmentas, MAVB

maldaknyges, kryželius, paveikslėlius ir kitus dorovinio turinio religinius reikmenis, neturėdamas tam nustatyto leidimo.

Pranešdamas apie aukščiau išdėstyta Jūsų Prakilnybės nuožiūrai, turiu garbės pridurti, kad šiuo atveju miestietis Žukevičius yra kaltas, nešiojęs ir pardavinėjęs knygas be leidimo, ir, be to, knygas lotyniškai-lenkiškais rašmenimis, neleidžiamas vartoti, tai aš savo nuožiūra manyčiau skirti jam 25 rublių baudą, o dėl neturto negalint baudos sumokėti, skirti 15 parų areštą policijos areštinėje.

Nepriklausomai nuo šito [rašto] *mano pranešta Kauno gubernatoriui dėl jo nuožiūrai priklausančių potvarkių apie miestiečio Žukevičiaus vykdytą nešiojamąją knygų prekybą be leidimo.*

Einantis gubernatoriaus pareigas vicegubernatorius [parašas neįskaitomas].“

Generalgubernatorius 1896 01 16 (28) siūlomą bausmę skyrė[13].

Maldaknygės pasiųstos žandarmerijai sunaikinti. Nepavyko sužinoti, ar Kauno gubernatorius dar baudė A. Žukevičių dėl nešiojamosios prekybos be leidimo. Daugiau žinių apie A. Žukevičių nepavyko rasti.

Apie 1894 m. draudžiamąją lietuvišką spaudą pradėjo platinti Vilkavìškyje gyvenęs paštininkas Juozas Danilevičius. Daug spaudos jis siuntinėdavo paštu broliui Bernardui Danilevičiui, gyvenusiam Geležūnų kaime (netoli Nemajūnų), o šis lietuviškus spaudinius platindavo ir Jiezno apylinkėse[14].

1898 m. spaudoje rašoma, kad Jiezno parapijoje *„lietuviškų knygelių ir laikraščių niekas neskaito. Oi, kaip čia reikia sujungti jaunimą, kad į kiekvieną sodą* [= sodybą] *parsitrauktų nors po vieną laikraštį“*[15].

Sprendžiant iš kito tais metais paskelbto rašinio, buvo ir Jiezno parapijiečių, neabejingų lietuviškiems atsišaukimams. Jame, be kitko, rašoma:

„Neseniai į mūsų šalį pateko pluoštelis lakštų [= laiškų] *su antgalviu* [= antrašte] *„Broliai Lietuviai“, spausdintų Tilžėje, kurie eidami iš vienų į kitas rankas padarė nemenką įspūdį: susirinko keli*

[13] 1896 01 13 Vilniaus raštas generalgubernatoriui ir jo 01 16 atsakymas, *LVIA*, f. 378, PS, 1896, b. 4, l. 11, 12.

[14] Merkšaitis J. Vilkaviškyje tebegyvena penki gana žymūs knygnešiai, *Knygnešys*, t. 3, Vilnius, 1997, p. 93–94.

[15] Snaudalius [kun. Aleksandras Bublys ?]. Jieznas, *Tėvynės sargas*, 1898, nr. 1, p. 22.

desėtkai [= kelios dešimtys] *vyrų ir pirmiausiai padavė prašymą naujajam vyskupui Steponui A. Zvierovičiui, kad jis teiktųsi padėti rūpintis apie įsteigimą* [= dėl steigimo] *Vilniuje lietuviškos spaustuvės*[16]."

Tas atsišaukimas buvo parengtas Vinco Kudirkos. Jame raginama neduoti vaikams valdinių lietuviškų leidinių rusiškomis raidėmis ir tokias knygas naikinti. Taip pat paraginta reikalauti lietuvių spaudos draudimo panaikinimo, pradinių mokyklų gimtąja kalba ir kt.

1898 m. prašymus S. Zvierovičiui padėti panaikinti lietuviškos spaudos draudimą ir leisti spausdinti Vilniuje, be Jiezno, dar pasiuntė Trakų aps. Kálvių ir Darsū́niškio parapijiečiai. O Stakliškių parapijos atstovai per Sekmines minėtu reikalu buvo nuvykę pas patį vyskupą. Jie išgirdo šį atsakymą: *„Ką, jūs iš galvos išėjote? Neprasimanykite niekų. Geriau eikite darbą dirbti"*[17]. Vyskupas S. Zvierovičius buvo priešiškas lietuvių atgimimui.

Apie 1896 m. lietuvišką spaudą pradėjo platinti Marijámpolės aps. Pakúonio vls., Bū́čkiemio kaime gyvenęs siuvėjas Juozas Garmus (1877–1938). Jis nuvykdavo ir į Vilniaus vyskupiją. Dar 1908 m. *„Vilniaus žiniose"* paskelbė savo atsiminimus. Apie lankymąsi Jiezne jis rašė:

„Kartą su knygomis, o taip pat ieškodamas prenumeratorių, kurių ligšiol nė vieno neturėjau, aplankiau Jiezno (Vilniaus gubernija) apylinkes, ir užėjau pas vietinį kunigą. Nuėjęs susitikau einantį bažnyčion. Paklausiau, liepė ateiti vėliau.

Atėjau. Ėmė bene už 5 rublius paveikslėlių, keletą knygelių, taip pat užsakė laikraščių. Aš, pažadėjęs už trijų dienų atnešti, išėjau.

Kada už trijų dienų atėjau su laikraščiais pas minėtąjį kunigą, jis ėmė „Tėvynės Sargą", „Ūkininką", „Varpą", dar „Tėvynę", kuriuos pristatydavau už 3 rublius (,) *kas antrą mėnesį ir dažniau. Taip pat imdavo nemažai įvairaus turinio knygų, kurias laikė paslėptas bažnyčioje.*

Čia buvau gavęs vieną „Varpo" skaitytoją tūlą [= tokį] *Dr.* [= gydytoją], *bet jis* [*neilgai buvęs*] *prasišalino* [= dingo]"[18].

Kaip jau minėta, 1894–1902 m. Jiezne klebonavo kun. Mykolas Masiulis, kuriam J. Garmus ir nešdavo lietuviškus laikraščius, knygas. Įkliuvus su lietuviška spauda broliui – mokytojui Povilui Garmui, J. Garmus 1899 m. spalį pabėgo į JAV.

Jau prieš pat lietuvių spaudos draudimo panaikinimą, 1904 m. balandį, Kybártų valsčiuje pasienio sargybiniai sulaikė Jiezno valsčiaus Pẽlekonių kaimo gyventoją Aleksandrą Bernatonį ir iš jo atėmė vieną maldaknygę *Aukso altorius*. Išsamesnių žinių apie sulaikymo aplinkybes nerasta[19].

Draudžiamą lietuvišką spaudą Jiezno ir Stakliškių apylinkėse platino ir Pakrovū kaimo valstiečio sūnus Aleksandras Proškus (Proškevičius), gimęs apie 1875 metus. Spaudos imdavo iš „Sietyno" draugijos narių. Nueidavo ir į Mažąją Lietuvą, bendradarbiavo su tame pat kaime gyvenusiu Kajetonu Braziukaičiu. Kartais abu nunešdavo spaudos ir į Valkininkùs, Õnuškį. Su lietuviškais leidiniais A. Proškus kartą buvo sulaikytas ir uždarytas į Marijampolės kalėjimą, iš kurio pavyko pabėgti.

[16] Lietuvis-Trakietis. Jieznas, *Vienybė lietuvninkų*, 1898, bal. 14, nr. 15, p. 174.

[17] Merkys V. *Knygnešių laikai, 1864–1904*, Vilnius, 1994, p. 166.

[18] Garmus J. Ypatiškų atsiminimų pluoštas, *Knygnešys*, t. 5, 2019, p. 276–277.

[19] Merkys V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias, 1864–1904*, Vilnius, 1994, p. 58.

1928 m. jam paskirta 50 litų per mėnesį knygnešio pensija. Buvo baigęs rusišką pradinę mokyklą. 1902 m. bendradarbiavo lietuvių spaudoje. Mirė 1942 m. vasario 20 dieną. Palaidotas Stakliškių parapijos kapinėse.

K. Braziukaitis taip pat rūpinosi gauti knygnešio pensiją, tačiau ji jam nebuvo paskirta, nors visi reikalingi dokumentai buvo pateikti Biudžeto tikrinimo komisijai. Dokumentus knygnešio pensijai gauti 1932 m. buvo padavęs ir Stakliškėse gyvenęs Jonas Jankauskas, tačiau pensija jam nebuvo paskirta. Neišliko ir pateikti dokumentai[20].

Stogastulpis Kajetonui Sviderskiui Birštono kapinėse

Vėlesnėje literatūroje rašoma, kad draudžiamąją spaudą Birštono, Jiezno, Stakliškių ir kitose apylinkėse taip pat platino ir Birštone gyvenęs Kajetonas Sviderskis. Tarnaudamas kariuomenėje Vidurinėje Azijoje, jis neteko rankos. Grįžęs iš kariuomenės, tapo knygnešiu. Spaudos gaudavo iš Juozo Kanclerio. Įkliuvęs su spauda nebuvo[21].

Panaikinus lietuvių spaudos draudimą, o 1905 m. sušvelninus tautinę priespaudą, gyventojams reikalaujant, Stakliškių ir Jiezno mokyklose buvo paskirti antrieji mokytojai lietuviai. Jie prisidėjo prie lietuvių jaunimo tautinės sąmonės ugdymo.

[20] Žr. 10 nuorodą p. 77, 175, 379–380.
[21] *Ten pat*, p. 453.

Jiezno kraštas XIX amžiaus pabaigos–XX amžiaus pradžios lietuviškoje žiniasklaidoje

Mindaugas Tamošiūnas

Numalšinus 1863–1864 m. sukilimą ir uždraudus spaudą lotyniškais rašmenimis, lietuviškų laikraščių rengimo centru tapo Rytprūsiai, o 1897 m. mūsų šalyje pasirodė nelegaliai išleisto laikraščio „Baltasis erelis“ pirmasis numeris. 1904 m. panaikinus lietuviškos spaudos draudimą, iš kiek anksčiau pasėtos lietuviškosios žiniasklaidos sėklos išaugo daug naujų daigų: vienas po kito pasirodė „Lietuvių laikraštis“, „Vilniaus žinios“, „Lietuvos ūkininkas“, „Viltis“, Vilniuje atgimė „Aušra“. Skaičiuojama, kad 1904–1917 m. skaitytojai galėjo skaityti daugiau nei 200 skirtingų lietuviškų dienraščių, savaitraščių ir kitokių periodinių leidinių[1].

Kunigas Aleksandras Bublys. Iš socialinio tinklo Facebook paskyros Senasis Radviliškis ir rajonas

Kaip XIX–XX a. sankirtos lietuviškoje žiniasklaidoje atsispindėjo tuometinėje Vilniaus gubernijos Trakų apskrityje stūksojęs Jiezno miestelis ir jo apylinkės?

Vienas iš seniausių Jiezno paminėjimų lietuviškoje spaudoje aptinkamas 1898 m. Tilžėje Juozo Tumo-Vaižganto ir jo bendražygių pastangomis leistame mėnraštyje „Tėvynės sargas“. Ir anuomet, ir dabar žiniasklaidoje dažnai nagrinėjamos ir išryškinamos opios visuomenės problemos, tad suprantama, kad XIX amžiaus pabaigos Jiezno vaizdelis to meto leidinyje nutapytas ne pačiomis šviesiausiomis spalvomis:

„Visa pas mus bloga ažu nebuvimo vienybės ir ažu girtuoklystės. Iš to randas be skaitliaus provų [= bylų], *neteisingų sūdų* [= teismų], *nesutikimų tarp brolių, tarp tėvų ir vaikų dalijimosi žeme. Be degtinės (arielkos) neapsieina nė vienas susirinkimas, ar tai linksmas, ar liūdnas; geria visi: seni ir maži, vyrai, moterys ir mergaitės. Ant vienų gobtuvių (veselijų), kaip tai atsitiko pernai Kašonių kieme – nuotakos tėviškėje, išgeria po 8 viedrus arielkos ir keletą bačkų pirktinio alaus; namie daryti alų niekas nemoka. Ant laidotuvių niekas neina, kol negauna žinios, jog arielkos bus. Daugelis buvo tarnaujančių žydams – pardavinėjančių kiemuose paslaptingą žydų arielką. Arielka ištvirkino jaunimą: mergaitės turi gal šunų akis, kad nebesigėdžia valkiotis pakampiais su kareiviais (saldotais), šokti su jais ir kartu arielką traukti. Dėl to pasileidusių mergaičių ir bemaž iš to gyvenančių miestelyje yra daugybė. Gal niekur nėra tamsesnių, neapšviestesnių žmonių, kaip čia.“*[2]

Šios žinutės autorius – „Snaudaliaus“ pseudonimu pasirašinėjęs kunigas Aleksandras Bublys, anuomet tarnavęs vikaru Šeduvojė[3]. Jo sąsajos su Jieznù nenustatytos, tačiau liudijimų apie tarp vietinių išplitusią girtuoklystę

[1] *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, prieiga internete: https://www.vle.lt/straipsnis/tevynes-sargas/ [žiūrėta 2022 04 10].

[2] Snaudalius [A. Bublys], Jieznas, *Tėvynės sargas*, 1898, Nr. 1, p. 21.

[3] *Anykštėnų biografijų žinynas*, prieiga internete: https://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=1357 [žiūrėta 2022 04 10].

Jiezno apylinkių valstiečiai prie bažnyčios po pamaldų. 1867 m. kovo mėn. Fotografas nežinomas. D. Junevičius. Lietuvos fotografų nuotraukos pirmojoje Rusijos etnografijos parodoje 1867 m., Lietuvos kultūros tyrimai, 2018, Nr. 10, p. 153

ir amoralų elgesį, kas neretai buvo būdinga grafų Pacų dvaro pastatuose apgyvendintiems Rusijos kariuomenės kariams, galima aptikti ir kituose šaltiniuose[4]. Be abejo, ryškios katalikiškos pakraipos „Tėvynės sargo“ redakcijai buvo svarbu įvardyti visuomenėje vyraujančias moralines problemas, kad būtų galima su jomis kovoti. Daugybę panašaus pobūdžio pranešimų galima rasti ir korespondencijose iš kitų Lietuvos vietovių – juk savomis akimis matomos ir jaučiamos problemos dažniausiai yra skaudžiausios, tad vargu ar Jieznas XIX a. pabaigoje gyventojų „tamsumu“ reikšmingai skyrėsi nuo kitų panašių Lietuvos miestelių.

A. Bublys pabrėžė, kad Jiezne yra mokykla („iškala“), tačiau jos poveikį vaikams autorius perteikė neigiamais bruožais: „<...> *jie nieko neišmoksta, negu vogti, rūkyti taboką, keiktis ir tinginiauti. Iškala tik įmaišė į lietuvių kalbą daugybę maskoliškų žodžių, kuriuos visi nuolat vartoja su priedu „mat“, ir išmokė saldotiškų* [= kareiviškų], *tankiai begėdiškų dainų, kurias, niekam nepapeikiant, mokytiniai šaukia iš visos gerklės, vaikščiodami po miestelį ir nuduodami kareivius* [= apsimesdami kareiviais].“[5] Miestelio ir jo apylinkių gyventojų neišprusimą iliustravo ir prietaringumas. Anot A. Bublio, susirgę žmonės pagalbos prašo pas „šnypštukus“ ir „bobas“ (kerėtojus, įvairaus plauko „šundaktarius“), o susipykę eina pas „avinvedžius“ ir girdo juos degtine. Pro akylias vikaro akis neprasprūdo ir dar viena okupuotos Lietuvos problema – vietos savivalda. Griežtos kritikos dažniausiai susilaukdavo daugelio valsčių valdybos nariai ir jų vadovai – viršaičiai, kurie, kaip rašoma spaudoje, dažniausiai buvo renkami iš abejotinos sąžinės žmonių ir pernelyg vangiai rūpinosi gyventojų problemomis. Sunkaus gyvenimo pasekmė – gausi migracija į Ameriką, o pagrindinis ginklas, kurį šiomis sunkiomis aplinkybėmis siūlė A. Bublys, buvo švietimas ir lietuviškos spaudos platinimas kiekviename kaime[6].

Praslinkus dešimtmečiui po minėtos publikacijos „Tėvynės sarge“, 1911 m. Vilniuje išleistame „Aušros“ laikraštyje pateikiamas šviesesnis Jiezno vaizdas: tai nedidelis miestelis gražioje vietoje prie ežero. Pripažįstama girtuoklystės nelaimė, kuriai vešėti padeda Jiezne veikiančios keturiolika alinių ir degtinės

[4] Grigaliūnas-Glovackis V. *Generolo atsiminimai*, Vilnius, 2017, p. 32–36.
[5] Snaudalius [A. Bublys], *min. str.*, p. 21.
[6] *Ten pat*, p. 22.

monopolio „girdykla“, bet tikinama, kad ruošiantis atidengti miestelio centrinėje aikštėje (dab. Nepriklausomybės aikštė) statomą paminklą Rusijos carui Aleksandrui II, vietos gyventojai ketina prašyti atvyksiančių Vilniaus gubernijos valdininkų uždaryti alines ir vietoj jų įrengti arbatnamius. Anot „Šikšnosparniu“ pasirašiusio autoriaus, žmonės Jiezne tamsūs, retas iš jų skaito laikraščius, tačiau yra ir tų, kurie nori dirbti šviečiamąjį darbą[7].

Tas pats autorius palankiau apibūdina ir Jiezno dviklasę mokyklą. 1911 m. joje mokėsi apie 150 vaikų. Čia dirbo du pedagogai – vienas rusas, turėjęs supažindinti jaunuolius su okupantų kalba ir kultūra, o kitas – lietuvis, nes be jo rusakalbis mokytojas nebūtų susikalbėjęs su lietuviukais moksleiviais, dažniausiai nemokėjusiais nei rusų, nei lenkų kalbos. Pasitaikydavo ir kitokių pavyzdžių. Lietuvis mokytojas Pranas Daugirdas spaudoje minėtas kaip puikus pedagogas, net ir okupacijos sąlygomis sugebėjęs diegti moksleiviams patriotizmą, kūrybingai mokyti juos skaityti ir rašyti lietuviškai. P. Daugirdą iškėlus į Liškiavą, jo vieton atkeltas naujasis švietėjas „Šikšnosparniui“ pasirodė kaip gerokai menkesnės tautinės savivokos asmuo. Esminė bėda, kurią autorius įžvelgė Jiezno mokykloje – tikybos pamokų trūkumas[8]. Daugelio XIX–XX a. Lietuvos provincijos gyventojų požiūriu, krikščioniška moralė turėjo atlikti svarbiausią vaidmenį „naminio“ ir pradinio ugdymo sąlygomis. Beje, pagiriamojo žodžio kartkartėmis sulaukdavo ne tik lietuvių inteligentai, bet ir sąmoningi vietos ūkininkai, ypač pasižymėję labdaringa ir dievobaiminga veikla. Štai Domeikiemio gyventojas Domazas Romaška savo žemėje už anuomet solidžią 200 rublių sumą pastatė mūrinę koplytėlę, kurioje buvo pavaizduotas Jėzus Kristus ir šv. Jonas Nepomukas[9] – tiltų globėjas, saugantis nuo vandens stichijos nelaimių, užtariantis nekaltai apkaltintus asmenis.

Tai, jog švietimo padėtis pamažu gerėjo, liudija 1911 m. Sobuvojė atidaryta mokykla. Rusinimo politiką vykdžiusi okupacinė valdžia nepaisė, kad vietos žmonės, išskyrus keletą vyrų, tarnavusių caro kariuomenėje, nemoka rusų kalbos, tad į šią mokyklą paskyrė rusų tautybės mokytoją. Stakliškėse mokytoju dirbo kažkoks Michailovas, o Jiezno dviklasės mokyklos vedėjo pareigas 1914 m. ėjo, manytina, taip pat rusų kilmės asmuo – Stepanas Matievienokas. Materialinė valsčiaus mokyklų būklė Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse buvo prasta, tačiau vietos savivalda nerodė didelio noro investuoti pinigus į mokymo įstaigų infrastruktūrą. 1914 m. balandį Jiezno valsčiaus sueigoje svarstytas Nemajūnų liaudies mokyklos remonto klausimas – prašyta 670 rublių reikalingiausiems darbams atlikti. Vis dėlto į sueigą susirinkę 70 valsčiaus atstovų ir viršaitis Leonas Mockevičius atmetė šį prašymą, remdamiesi tuo, jog tais metais išlaidos mokykloms jau siekė 1 018 rublių, tad skirti daugiau pinigų nebuvo galimybių. Tuo pačiu pretekstu kovo mėnesį atmestas ir Stakliškių dviklasės liaudies mokyklos mokytojo Michailovo prašymas sutvarkyti tvorą, juosiančią jam patikėtą mokyklą ir jos sodą[10].

Ar 1 000 rublių kelioms mokyklėlėms anuomet buvo didelė suma? Palyginimui, įtakingiausias valstiečių savivaldos pareigūnas, maždaug nuo 1910 m. iki pat 1915 m. valsčiaus raštininko pareigas ėjęs Pavelas Babičas

[7] Šikšnosparnis. Jėznas, *Aušra*, 1911, Nr. 2, p. 31.
[8] Šikšnosparnis. Jėznas. Mokykla, *Aušra*, 1911, Nr. 4, p. 78.
[9] *Ten pat*.
[10] 1914 m. kovo ir balandžio Jiezno valsčiaus sueigų protokolai, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 409, ap. 1, b. 14, l. 14, 16.

teigė, kad uždirba 92,5 rublio per mėnesį arba 1 110 rublių per metus. Jiezno raštininkas buvo žemesniosios grandies valdininkas, turėjo „gubernijos sekretoriaus“ rangą, kuris rikiavosi valdininkų hierarchijos pabaigoje (dvyliktas iš keturiolikos civilinių rangų). Tiesa, trečdalį šių pinigų Babičas teigė skiriąs valsčiaus raštinės pagalbininkų samdai, tad, pabrėždamas savo kuklias materialines galimybes, jis kreipėsi į Vilniaus 2-osios gimnazijos direktorių, prašydamas atleisti jo sūnų, gimnazijos naujoką, nuo mokesčių už mokslą[11].

Liudas Gira su žmona Brone. Maironio lietuvių literatūros muziejus

Paminklas carui Aleksandrui II Jiezno centrinėje aikštėje oficialiai atidengtas 1911 m. spalį. Šventėje dalyvavo Vilniaus gubernatorius, o ant paminklo lietuvių ir rusų kalbomis buvo iškaltas liudijimas, kad jį pastatė Jiezno valsčiaus valstiečiai, minėdami penkiasdešimtąją baudžiavos panaikinimo sukaktį[12]. Anksčiau deklaruotas siūlymas pakeisti visas alines arbatnamiais nevirto tikrove, o laikraščių korespondentai su apmaudu rašė, kad Jiezne niekaip nepavyksta įsteigti blaivybės draugijos. Spaudoje ir toliau pasirodydavo žinutės apie besaikį girtuokliavimą ir jo padarinius. Pavyzdžiui, 1912 m. straipsnyje pažymima, kad joks kitas apylinkių miestelis neturi tiek daug alinių kaip Jieznas, o liūdnos išgertuvių pasekmės iliustruojamos tokiu nutikimu T. Kondroto alinėje. Pulkelis girtuoklių susėdo lošti kortomis iš pinigų. Vienas smarkuolis iš Stākliškių, atsėdėjęs kalėjime 3 metus, sukėlė muštynes ir peiliu bei kastetu „<...> *taip baisiai suardė galvas savo draugams-lošikams ar keturiems, kad turėjo anie ir pagulėti*“[13].

Bandydami sustiprinti savo teiginius apie suvešėjusį girtuokliavimą, korespondentai pateikdavo iškalbingą statistiką. 1910 m. „Dzūku“ (tikėtina, kad tai Liudas Gira) pasirašęs autorius neslėpdamas apmaudo vardijo trijų tuometiniame Jiezno valsčiuje gyvavusių degtinės monopolių ir bene dvidešimties alinių metinės veiklos rezultatus: „*Pereitais metais Jiezno monopolis turėjo apie 20 tūkstančių rublių ineigos* [= pajamų], *Stakliškių – 14 tūkstančių, Nemajūnų – 4 tūkstančius. Taigi visam Jiezno valsčiuje per metus išgerta degtinės už 38 tūkstančius rublių. Tiek pat, o gal dar ir daugiau, išleidžiama ir ant alaus. Po tam nėr ką stebėtis, jei žmonės čionai tamsūs, neapsišvietę.*“[14]

Piktnaudžiavimas alkoholiu spaudoje dažnai minimas kaip šeimos gerbūviui kenkiantis reiškinys. Jiezne kas

[11] 1914 m. sausio 12 d. Jiezno valsčiaus raštininko Pavelo Babičo prašymas, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 409, ap. 1, b. 15, l. 2.

[12] Samsanavičius. Jėznas, *Šaltinis*, 1911, Nr. 52, p. 621.

[13] Jėzno gyventojas. Jėznas. Degtinės vaisiai, *Aušra*, 1912, Nr. 16, p. 252.

[14] Dzūkas. Jeznas, *Lietuvos ūkininkas*, 1910, Nr. 6, p. 57.

ketvirtį vykdavo „kermošiai" (mugės), į kurias sugužėdavo minios žmonių – vieni su reikalais, o kiti tik tam, kad „išsigertų"[15]. Vakarop miestelyje esą buvo keblu sutikti visiškai blaivų žmogų. „Keleiviu" pasirašęs laikraščio „Aušra" bendraautorius tikino matęs, kaip iš vienos karčemos išėjęs vyras vos ne vos atlingavo prie vežimo, kur laukė žmona su vaikais, ir čia pat nugriuvo. Padedama aplinkinių, moteris šiaip ne taip įvertė sąmonę praradusį vyrą į vežimą ir išvežė girtuoklį namo[16].

Retsykiais pasitaikydavo pranešimų apie buitinio pobūdžio kivirčus. Nemažas pasipiktinimas kilo 1912 m. spalį, kuomet keli Vėžionių kaimo jaunuoliai kelyje link Vaĩtiškių stipriai sumušė Antaną Bendaravičių. Kitą dieną Jiezno apylinkės „uriadnikas" ir „stražnikas" (caro policijos tarnautojai) apsilankė pas vieną iš mušeikų – Aleksandrą Budrą, ketindami jį suimti. Laimė, jaunojo Budros tėvas sugebėjo pakeisti neprašytų svečių tikslus maloniomis dovanėlėmis – kyšininkavimas buvo įprastas bendravimo su valsčiaus „načalstva" (vadovybe) reiškinys. Išsukęs sūnų iš nemalonės, senasis Budra, sako, smarkiai su juo susivaidijo. Po kelių dienų tėvas buvo rastas negyvas, o žmonės svarstė, ar tik prie šio įvykio nebus nagų prikišęs tas pats nenuorama Aleksandras Budra[17].

1913 m. rugsėjį Paverkniū kaimo ūkininko M. K. sodyboje vyko vestuvės, į kurias atsibeldė ir neprašytų svečių iš Suvalkìjos. Neturtingas ūkininkas neišgalėjo visų pavaišinti degtine, tad įsiveržėliai ėmė ieškoti priekabių ir veikiausiai norėjo išprovokuoti dideles muštynes. Kiek apsistumdę su svečiais ir nesulaukę šeimininko malonės, smarkieji suvalkiečiai išskubėjo namo, pakeliui pyktį liedami ant besiganančių arklių[18].

Lietuviškų laikraščių korespondentai ir okupacijos sąlygomis rasdavo gerų naujienų. 1910–1912 m. Jieznė ir apylinkėse vyko reikšmingi žemėvaldos pokyčiai. Įgyvendindami Stolypino žemės reformą, daugelis valsčiaus sodiečių išsiskirstė į vienkiemius. Šis reiškinys dažnai minėtas ir to laikmečio spaudoje, pabrėžiant tokio sprendimo naudą ir okupacinės valdžios teiktą paramą. Štai 1910 m. į vienkiemius skirstant Sobuvõs kaimą, vietos ūkininkai iš valdžios išsimokėtinai gavo 15 dešimtinių skynimų bei mineralinių trąšų ir ūkio padargų, o daliai vietinių žemdirbių iš apskrities centro atsiųstas agronomas nemokamai padalijo žemę į daugialaukį ūkį[19]. Sobuvojè šią pertvarką itin skatino vietinis ūkininkas Kazys Skernevičius, išsiskyręs šviesiu protu ir gabumais. Laisvalaikiu skaitęs laikraščius ir knygas, Skernevičius dar užrašinėjo iš vietos žmonių išgirstas pasakas ir siuntė jas į Lietuvių mokslo draugijos archyvą bei tapo jos garbės nariu. K. Skernevičius bene pirmasis pradėjo raginti ūkininkus keltis į vienkiemius. Nors iš pradžių kaimynai į „keistuolio" kalbas žvelgė įtariai, o vietinės bobutės Skernevičių smarkiai apšnekėdavo, ilgainiui sobuviškiai buvo įtikinti sumanymo nauda ir, anot spaudos bendradarbio, kiek pagyvenę vienkiemiuose nežinojo, kaip dėkoti savo išmintingam kaimynui. O pats K. Skernevičius, nors turėjo tik šešių dešimtinių (kiek daugiau nei šešių hektarų) ploto sklypą, sumaniai išnaudojo agronomo suteiktas žinias ir gyvenimo lygiu pavijo gerokai daugiau žemės valdžiusius ūkininkus. Už pavyzdingą ūkininkavimą

[15] Keleivis A. Blogi papratimai, *Aušra*, 1912, Nr. 14, p. 221.
[16] *Ten pat*.
[17] Bažnyčios tarnas. Baisūs darbai, *Aušra*, 1912, Nr. 25, p. 397.
[18] Genių Dėdė. Paverkniai, *Aušra*, 1913, Nr. 22, p. 350.
[19] Jonas. Jėznas, *Spindulys*, 1910, Nr. 9, p. 141.

K. Skernevičiui buvo skirta 300 rublių premija, o jo asmenybė laikraštyje „Aušra“ pristatyta kaip sektinas pavyzdys[20]. Išsiskirstymo į vienkiemius naudą bandyta pagrįsti ir tam tikrais nelaimingų atsitikimų pavyzdžiais. 1913 m. lapkričio 3 d. Jiezne kilo gaisras. Visiškai sudegė ūkininko Kazio Mackevičiaus (Mockevičiaus) kluonas su visais javais, tačiau viskas galėjo baigtis nepalyginamai liūdniau, jei Jiezno miestelėnai iki tol nebūtų išsiskirtę į vienkiemius. Gaisro priežastis – neatsargus elgesys su pypke, kuris, gyvenant pagal „senąją tvarką“, galėjo pelenais paversti daugelio kaimynų trobesius[21].

Suprantama, kad netrūko ir tokių, kurie į siūlymus efektyviau tvarkyti savo ūkius žvelgė abejingai ar netgi priešiškai. „Beńčiakiemio vaiku“ pasivadinęs autorius gailiai aprašė savo gimtinę: ūkininkai išsiskirstė į vienkiemius, tačiau tvarko savo ūkius trilaukio principu, taip kaip dirbo ankstesnės kartos. Šviesos šaltiniui – laikraščiams Benčiakiemio ūkininkai gailėjo pinigų, o štai degtinei, anot publikacijos autoriaus, pinigų užteko. Jiezne vykstant turgums, daugelis skubėjo į juos su reikalu ar be jo – tai tiesiog buvo puiki proga aplankyti karčemą, kur neretas nuovoką praradęs lankytojas praleisdavo naktį po užeigos savininko stalu[22]. Daug rūpesčių kėlusią problemą bandė spręsti ir dvasininkai: štai 1910 m. vykstant šv. Roko atlaidams, į kuriuos sugužėjo didelė minia žmonių, mišioms vadovavęs kunigas Jonas Karvelis, Jiezno bažnyčioje sakydamas pamokslą, pabrėžė girtuoklystės žalą ir ragino žmones prižadėti mesti degtinę. Vis dėlto publikacijos autoriaus vakare matytas vaizdas rodė, kad žmonių pažadai nevirto tikrove[23]. Įdomu, kad nežaboto girtuokliavimo peikėjai viešoje erdvėje dalį kaltės dėl susiklosčiusios padėties priskirdavo žydams, kuriems priklausė didžioji dalis Jiezno alinių. „Bežemiu“ pasivadinęs asmuo, šv. Jono atlaidų proga apsilankęs Jiezne, dalindamasis įspūdžiais ir rašydamas apie didelę, tačiau apleistą Jiezno bažnyčią, be kita ko, piktinosi: *„Manau sau, kad vienų metų tuos pinigus, kuriuos sudeda žydų kišenėsna, pavestų bažnyčiai, tai bažnyčia žibėtų, o dabar stovi kaip elgeta, iškėlus rankas į Dangų, ir šaukia: „Vaikai, kelkitės iš purvyno.“*[24] Žmonių negebėjimas atsispirti alkoholio „kerams“ skatino buitinio antisemitizmo apraiškas, kurios akivaizdžios net ir išsilavinusių žmonių korespondencijose. Štai Liudas Gira, lyriškai aprašydamas gražų Jiezno kraštovaizdį, pasakodamas legendas apie Veřknės upės atsiradimą ir gėrėdamasis derlingomis vietos žemėmis, neužmiršta kritiškai aprašyti vietinių žydų plėtojamų verslų: *„Dabartinis dvarininkas Kvinta žydams žemę atidavė, ir prisigrūdo apie 20 Izraeliaus šeimynų, kurie, uoliai 10–15 alinių įsteigę, „mužikus“ girdo ir savo dukterims kraitį renka.“*[25] Šiuo atžvilgiu poetas klydo – žydų kilmės šeimos į Jiezną atsikėlė gerokai anksčiau, nei dvarininkai Kvintos įsigijo nustekentą dvarą.

Viena iš opiausių žiniasklaidos nagrinėtų problemų – valsčiaus savivaldos tarnautojų elgesys. Viršaičiai (rus. „staršinos“), seniūnai (rus. „starostos“) bei valsčiaus teismo nariai, Jiezne esą rinkti už pinigus ir vaišes, vadinamąsias „magaryčias“, o vėliau, einant pareigas, visos išrinktųjų patirtos išlaidos buvo susigrąžinamos su kaupu,

[20] Š. Vaisiai apsišvietimo, *Aušra*, 1913, Nr. 18, p. 284.
[21] Nerukutis. Jėznas. Gaisras, *Aušra*, 1913, Nr. 24, p. 381.
[22] Benčiakiemio vaikas. Benčiakiemis. Degtine šviečiasi, *Aušra*, 1912, Nr. 16, p. 252.
[23] Gripiškių Vincas. Blaivybės reikalai, *Šaltinis*, 1910, Nr. 37, p. 588.
[24] Bežemis. Jėznas, *Šaltinis*, 1910, Nr. 31, p. 493.
[25] Dzūkas B. (L. Gira). Iš Birštono Jeznan važiuojant, *Viltis*, 1910, Nr. 88, p. 2.

„lupikaujant“ už menkiausią paslaugą[26]. Būtent valsčiaus ponai dažnai tapdavo lietuviškosios spaudos korespondentų taikiniu. Vietinė hierarchinė sistema anuomet veikė taip: ūkininkų sueigose buvo renkami kaimų seniūnai, o šiems vadovavo valsčiaus viršaitis; už jo raštinės veiklą buvo atsakingas valsčiaus raštininkas, kuriuo tapdavo rusakalbis asmuo – mat, visi oficialūs valsčiaus valdybos raštai buvo rašomi rusų kalba. Pagrindinės valsčiaus ponų nuodėmės, kurias stengtasi išryškinti spaudoje – dažna savivalė, kyšininkavimas ir tikras „magaryčių“ kultas. Kartkartėm būdavo sunku sulaukti vietinės valdžios pagalbos, prieš tai nepavaišinus sprendimo galią turinčių asmenų atitinkamoje įstaigoje. *„Patys valsčiaus ponai geria degtinę ir alų traukia. Be degtinės prie kai kurių valsčiaus ponų ir neprieisi“*[27], – 1913 m. Jiezno valdininkais piktinosi vienas iš laikraščio „Lietuvos ūkininkas“ bendraautorių, o kitas viešai vardijo kiek pinigų reikia sumokėti, norint užimti tam tikras vietas valsčiaus valdyboje. Esą, Jiezno valsčiaus viršaičiu renkamas tas, kuris duoda keturis šimtus rublių „forsos“ (kyšį), o norintis tapti seniūnu privalėjo „paaukoti“ keturiasdešimt rublių[28].

Veiklusis Jiezno klebonas Jonas Galaunė (sėdi pirmas iš dešinės) su seserimi Stase Galaunyte ir karinę uniformą vilkinčiu dėde Haidukevičiumi. Apie 1910 m. M. K. Čiurlionio dailės muziejus, ČDM G 82960

Rašytojas Ksaveras Sakalauskas 1907 m. šia tema netgi sukūrė trumpą apsakymą „Valsčiaus ponai“, pajuokdamas „staršinų“ neretai rodytą tuščiagarbiškumą bei suvešėjusį kyšininkavimą. Tačiau buvo ir kita medalio pusė – pernelyg menka viršaičių alga. Pavyzdžiui, Skrabotiškio valsčiaus viršaitis 1910 m. per metus uždirbdavo vos 100 rublių. Į šias pareigas dažniausiai buvo renkami ūkininkai, tad pradėję darbą valsčiaus valdyboje, jie privalėjo samdyti darbininkus, kurie rūpintųsi paliktu ūkiu. Be to, „staršina“ privalėjo kiekvieną mėnesį vykti į apskrities centrą, kiekvienais metais po kelias dienas nuomoti būstą toje vietovėje, į kurią šaukiami jo valsčiaus „novobrancai“ (Rusijos kariuomenės šauktiniai), taip pat dalyvauti teismuose („palatose“). Tikėtina, kad gaunamo atlyginimo galėjo neužtekti visoms išlaidoms, tad viršaičiai pamažu įprato patiriamus nuostolius padengti kitais būdais[29].

Laikraštis „Aušra“, tarsi įpareigotas pavadinimo, XX a. pradžioje vis dažniau skelbė apie Jiezno gyventojų pažangą: teigta, kad apie 16 000 valsčiaus gyventojų dirba derlingą žemę ir yra pasiturintys bei turi užtektinai

[26] Š. Jėznas. Valstiečių reikalai, *Aušra*, 1912, Nr. 7, p. 106–107.
[27] Žyd. Jezno miestelis, *Lietuvos ūkininkas*, 1913, Nr. 6, p. 69.
[28] Dzūkas. Jeznas, *Lietuvos ūkininkas*, 1910, Nr. 6, p. 57.
[29] B. Viršaičiai ir valstiečiai, *Lietuvos ūkininkas*, 1910, Nr. 27, p. 246.

tautinio sąmoningumo, kad nepasiduotų kitatikių pagundoms. Teigiamas aprašymas paremiamas ryškėjančiu žmonių noru priklausyti draugijoms, padedančioms tinkamai ūkininkauti. 1910 m. lapkričio 4 d. (senuoju stiliumi) Jiezno parapijiečių sueigoje priimtas nutarimas steigti vartotojų draugiją ir kurti sankrovą (parduotuvę). Tuo ypač rūpinosi klebonas Jonas Galaunė, mokytojas P. Daugirdas, vietos inteligentas Murauskas (galbūt omenyje turimas Ustrònės dvaro savininkas Zigmantas Moravskis). Nušalinus pirmąjį krautuvės vedėją, į šias pareigas paskirtas pirklys iš Kálvių miestelio. Jau po kelių mėnesių darbo draugija galėjo didžiuotis, sukaupusi prekių už 1 000 rublių bei uždirbusi 300 rublių, žadėjo atvežti šilkavilnės, medvilnės, druskos ir įvairių pavasarinių sėklų[30]. Jiezno vartotojų draugijos sankrova per metus iš narių surinko apie 800 rublių pajamų, dar tiek pat gavo už parduotus daiktus, kuriuos vietiniai žmonės noriai pirko iš katalikų valdomos organizacijos[31].

Apsišvietę žmonės manė, kad tokia visuomeninė veikla yra nedidelis, bet vis dėlto teigiamas žingsnis žmonių švietimo link. 1910 m. labai nedrąsiai svarstyta apie galimybę rengti lietuviškus vakarus, bet labai trūko veiklių ir praprususių žmonių, kurie imtųsi šio darbo. Pasak spaudos bendraautorių, lietuviška šviečiamąja veikla Jiezne tegalėjo užsiimti keli šviesuoliai: mokytojas, kunigas ir Kašonių dvarininkai Steikūnai. Daugiau išsilavinusių žmonių Jieznė nebuvo. Menką kultūrinio išprusimo lygį atspindi iškalbingas lietuviškos spaudos ignoravimas: laikraščio „Spindulys“ redakcija į Jiezną vienam bendradarbiui siųsdavo kelis egzempliorius, kad šis paplatintų apylinkėje už pusę kainos, tačiau, pasak platintojo, siūlant pigiai įsigyti leidinį, dažnas atsakydavo, kad už tuos pinigus geriau „įsigysiąs buteliuką“[32].

O štai 1915 m. „Aušroje“ giriamas Nibrių sodžiaus jaunimas, kuriuo net vyresnieji stebisi. Vienuolika šio kaimo ūkių prenumeravo „Aušrą“, dar keli – kitus laikraščius[33]. „Galinskėliu“ pasivadinęs autorius dar prieš porą metų skundėsi Nibrių kaimo gyventojų skirtimi, teigdamas, kad sodžių išskirsčius į viensėdžius, „šviesesnieji“, laikraščius ir knygas noriau skaitantys kaimo gyventojai esą apsigyveno ant kalno, o tamsesnieji, kuriems labiau rūpi šokiai ir „vakaruškos“, apsistojo pakalnėje. *„Taip tai skirias nibriečiai į dvi dalis, viena apšvietimo trokštanti, o kita tamsybėje skęstanti.“*[34] Be abejo, reikia atkreipti dėmesį, kad „Aušra“ – katalikiškos pakraipos leidinys, tad pakalnėje gyvenę nibriškiai galėjo sulaukti korespondento kritikos tiesiog dėl nepakankamo religingumo, kurio išraiška buvo ir katalikiškų leidinių skaitymas.

Carinės okupacijos laikotarpio spaudoje nėra išsamesnės informacijos apie Jiezno mokyklos moksleivių kasdienybę, tad belieka spėlioti, ar ji ženkliai skyrėsi nuo gretimose Stãkliškėse maždaug 1906 m. įkurtos pradžios mokyklos, kurią dažniausiai lankė miestelėnų ir žydų tautybės vaikai, o valstiečiai nenoriai siuntė savo atžalas siekti mokslo. Laikraščiuose nuogąstauta, kad Jiezno ūkininkai ypač kreivai žvelgia į poreikį išmokyti rašyti mergaites, kurioms

[30] Skernevičius K. Jeznas, *Lietuvos ūkininkas*, 1911, Nr. 14–15, p. 137; Andrulevičius V. *Šaltinis*, 1910, Nr. 51, p. 812.
[31] Š. Jėznas. Valstiečių reikalai..., p. 106.
[32] Girios balsas. Sodžius ir sodiečiai, *Viltis*, 1910, Nr. 105, p. 2.
[33] Galinskėlis. Nibriai, *Aušra*, 1915, Nr. 11, p. 136.
[34] Galinskėlis. Apšvietimas, *Aušra*, 1913, Nr. 24, p. 380.

anuomet numatyta namų šeimininkių ateitis[35]. Galbūt to priežastis – nevienodos finansinės miestelėnų ir kaimų gyventojų finansinės galimybės, galbūt tai, kad abu Stākliškių mokyklos mokytojai buvo rusai, iš kurių vienas, tiesa, mokėjo lietuviškai. O gal – paprasčiausias švietiamojo darbo prasmės nesuvokimas. Nors pats mokyklos pastatas buvo naujas, anuomet trūko paprasčiausio supratimo, kaip prižiūrėti tokią viešąją įstaigą. Stākliškių mokykloje nebuvo jokio sargo, tarno ar darbininko, tad viešpatavo nešvara, o ūkinio pobūdžio darbus turėjo nudirbti patys vaikai. Jie kapodavo malkas, nešdavo vandenį, kūrendavo krosnis ir šluodavo patalpas[36].

Nepaisant sunkių buities sąlygų, pavyzdžiai įrodo, kad tuometinė Jiezno mokykla iš tiesų galėjo tapti pirmuoju laipteliu, siekiant išsilavinimo. Apie vieną šios dviklasės mokyklos absolventą plačiai rašė Pirmojo pasaulinio karo metais Lietuvoje leistas laikraštis „Viltis“. Tai – Bonifacas Babilius, Lìngėniškėse užaugęs pasiturinčių ūkininkų sūnus. Žemdirbių šeimos vyriausiąjį sūnų dažniausiai ugdydavo kaip būsimąjį ūkio paveldėtoją, tad ir apie jo išmokslinimą dažniausiai negalvota. Vis dėlto Kazimieras ir Domicelė Babiliai savo vyriausiąjį sūnų Bonifacą išleido į Jiezno liaudies mokyklą, o šią baigus, išsiuntė į Vilnių. Pasimokęs privačiai, jaunasis Babilius išlaikė „kvotimus“ (egzaminus) ir įstojo į Pavlovskio gimnazijos 5 klasę, bet dėl prastos sveikatos buvo priverstas nutraukti mokymąsi. Bonifacas toliau mokėsi savarankiškai ir ketino tapti mokytoju bei šviesti liaudį. Šiuos planus suardė negailestingas likimas: devyniolikos metų jaunuolis iš Lìngėniškių mirė Vilniuje nuo širdies ligos. Laikraštyje „Viltis“ paskelbtame nekrologe šis žmogus apibūdintas kaip „vienas uoliausių naujos jaunimo srovės ateitininkų” ir tautiškai susipratęs žmogus, savo gimtosiose apylinkėse platinęs lietuvybės daigus. „*Jauno ateitininko ir Lietuvos Rytų jaunos atžalos mirtis yra nemažas smūgis Lietuvos visuomenei, kuriai kiekviena jauna jėga turi būti brangintina*“[37], – išsamų nekrologą užbaigė pats „Vilties“ redaktorius ir vienas iš pagrindinių Ateitininkų organizacijos ideologų Pranas Dovydaitis, o bendraamžis Justinas Strimaitis, netrukus tapęs mokytoju, mirusio draugo atminimui sukūrė eilėraštį „Nuskintas pumpuras“[38].

Kultūrinių renginių turinį Jiezne dažniausiai sudarydavo bažnytinės apeigos, atlaidai, retsykiais jiezniečių gyvenimą pagyvindavo teatriniai pasirodymai. Lietuvių švietimo draugijos „Saulė“ atstovai 1911 m. vasarį Jiezne kelias dienas rodė religinio turinio „gyvuosius paveikslus“. Šios anuomet populiarios meninės raiškos formos esmė paprasta: pasitelkiant butaforiją, įvairius daiktus bei aktorių įgūdžius gyvai atkurti viename ar kitame paveiksle pavaizduotą sceną. Tokiu būdu Jiezne žmonės galėjo išvysti Jėzaus Kristaus ir kitus sakralinio pobūdžio gyvuosius paveikslus. Nepaisant to, kad šis renginys buvo mokamas (bilietų kainos, anot spaudos, buvo nedidelės), jis sulaukė didelio susidomėjimo: „*Svietas per keturias dienas grūdos kaip atlaiduosna.*“[39]

Dvasinius ir kultūrinius poreikius jiezniškiai tenkindavo, rengdami religines procesijas. 1912 m. gegužės 27 d. Jiezne pirmą kartą surengta keturių evangelijų Dievo kūno šventė – „apvaikščiojimas” (procesija) po miestelį. Šia proga miestelyje buvo įrengti ir

[35] Savasis. Jeznas, *Aušra*, 1915, Nr. 7, p. 83.
[36] Samsanavičius J. Mokyklos ir apšvietimas, 1910, *Šaltinis*, Nr. 51, p. 812.
[37] P. D. a. a. Bonifacas Babilius, *Viltis*, 1915, Nr. 93, p. 3.
[38] Strimaitis J. Nuskintas pumpuras, *Viltis*, 1915, Nr. 99, p. 2.
[39] Skernevičius K. Jeznas, *Lietuvos ūkininkas*, 1911, Nr. 14–15, p. 136.

žolynais papuošti keturi altorėliai. Po pamaldų iš bažnyčios išėję žmonės lankė altorėlius giedodami, o apie iškilmes pranešęs straipsnio autorius džiaugėsi žmonių dvasingumu ir širdžiai mielu reginiu[40].

Dvasininkas savoje parapijoje neretai buvo vienas iš nedaugelio lietuvių inteligentų, galėjęs šviesti valstietiškąją visuomenę. Natūralu, kad dvasiškojo tėvo veikla buvo stebima kaip per didinamąjį stiklą. Ne visi kunigai nusipelnydavo spaudos darbininkų pagarbos. Jeigu ne kartą minėtas J. Galaunė buvo giriamas kaip veiklus švietėjas, tai prieš jį Jiezne kunigavęs Jurgis Zubrickas (kitur – Zubrickis, Zubžickas), panašu, ne tiek vienijo, kiek priešino parapijiečius. Savotiškas vaidas Jiezne kilo 1910 metais, kai vietos bendruomenė pasidalino į dvi skirtingoms nuomonėms atstovaujančias stovyklas – viena rėmė kunigą Zubricką, o kita siekė jo iškėlimo. Tai buvo „senosios kartos“ klebonas, be kita ko, išsiskyręs palankumu lenkų kalbai ir laikęsis atokiai nuo paprastų žmonių, nesirūpinęs lietuvių švietimu ir blaivinimu. Dviejų grupuočių prieštara, panašu, buvo tokia ryški, kad problema kėlė daug klausimų ir laikraščių publikacijų autoriams: „<...> *vienybė yra, nesutikimas, neapykanta gema, auga. Katrie turi tiesą, sunku suprasti.*“[41]

Kunigo Prano Bieliausko atsiminimuose aprašyta Jieznė 1902–1910 m. klebonavusio kunigo Zubricko abejotina veikla[42], o jo išvarymas iš Jiezno parapijos neliko be atgarsio tuometinėje spaudoje. Iš Jiezno „pavarytas” šventikas apsistojo Birštone ir, anot korespondento, netruko papiktinti vietinius kartu su juo atsikrausčiusiomis giminaitėmis[43]. Tiesa, klebonaujant kunigui Zubrickui parapijiečiai ne tik pykosi, bet ir priėmė gerų sprendimų. Maždaug 1909–1910 m. nutarta aptverti Jiezno kapines mūrytų akmenų tvora. Uolesni jiezniškiai išmūrijo savo dalį tvoros, bet pasitaikė ir tokių, kurie ir pinigus, ir laiką skyrė kitokioms veikloms. Tad 1912 m. vienas iš parapijiečių spaudoje piktinosi, kad puikias Jiezno kapines, aplink kurias auga milžiniški medžiai, o viduryje stovinčią didelę mūro koplyčią supa gražūs ir brangūs kryžiai, juosia tik iš dalies įrengta tvora[44].

Vietoj Zubricko paskirtas jaunas kunigas Jonas Galaunė, uolus ir darbštus žmogus, kuriam reikėjo ne tik sutaikyti nesutariančias puses, bet ir nuspręsti dėl Jiezno miestelio perlo – bažnyčios – išsaugojimo. Mat 1910 m. Jiezno šventovė „šaukte šaukėsi pataisymo“: įspūdingos skliautų freskos buvo gerokai išblukusios, viename skliaute žiojėjo įtrūkiai. „B. Dzūko“ slapyvardžiu pasirašinėjęs poetas Liudas Gira atkreipė dėmesį į poreikį išlaikyti grafų Pacų palikimą, o remontuojant bažnyčią – nesudarkyti autentiško stiliaus[45].

Trumpai, tačiau prasmingai Jiezne darbavosi vikaras („kamendorius“) Benediktas Verbickas (kitur – Vieržbickas, Verbickis). Jo rūpesčiu buvo suburtas nedidelis bažnytinis choras. Tiesa, iš pradžių net ir turintieji gerą balsą nenoriai stojo į choristų gretas. „*Nežinia, ar tai iš sarmatos, ar iš puikybės, ar gal taip iš kokios priežasties nenori garbinti Viešpaties Dievo giesmelėmis!*“[46], – svarstė Vincas Aksomaitis. Tačiau ilgainiui viskas susitvarkė, korespondencijas iš

[40] Jėznas. Dievo Kūno šventė, *Aušra*, 1912, Nr. 13, p. 204–205.
[41] Dzūkas B. [L. Gira] Jeznas, *Viltis*, 1910, Nr. 84, p. 3.
[42] Bieliauskas P. *Iš Slabados kaimo – į Vilniaus katedrą*, Trakai, 2013, p. 46–47.
[43] S. Z. Birštonas, *Viltis*, 1910, Nr. 124, p. 3.
[44] Parapijonis. Kapinių aptvėrimas, *Viltis*, 1912, Nr. 20, p. 316.
[45] Dzūkas B. [L. Gira] Jeznas, *Viltis*, 1910, Nr. 84, p. 3.
[46] Aksomaitis V. Bažnytinis choras, *Aušra*, 1913, Nr. 4, p. 58.

Jiezno rašę žmonės pažymėdavo gerėjančią choro veiklą. Tiesa, 1915 m. B. Vieržbicką perkėlus į Valkininkus, šis giedorių būrelis kiek pakriko. Anuomet spaudoje rašyta, kad geriau giedančios merginos *„atsižymi puikybe: nenori viena kitai nusileisti, dažnai susipyksta“*[47], o kur dar įtempti santykiai su reikliu vargonininku. Beje, būtent B. Verbickas ragino atsisakyti pasenusio požiūrio į merginų švietimą ir skatino jas išmokti rašyti bei skaityti. Iškeliant šį kunigą iš Jiezno, vietiniai savo gailestį dėl tokio sprendimo išreiškė net spaudoje[48].

Kunigas Benediktas Verbickas (Vieržbickas), 1918 m. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, RS, F165-437, lap. 6

Jiezno valsčiaus gyventojų nuotaikos paskutiniaisiais caro valdžios metais aprašomos fragmentiškai – vargu, ar tuometinio režimo sąlygomis galėjo būti kitaip. XX a. pradžioje Lietuvoje ėmė dygti pirmieji socialdemokratiniai daigai, vis aštrėjo priešprieša tarp savotiškų konservatorių, linkusių į bažnyčios pusę (vadinamųjų atžagareivių), ir apie „naują tvarką“ svajojančių pirmeivių, kuriuos kritikai, iškraipydami žodį „socialistas“, vadino „cicilikais“. Pastarųjų veikloje caro režimas pagrįstai įžvelgė grėsmę monarchijos stabilumui – tai parodė 1905–1906 m. įvykiai Rusijoje ir jos okupuotuose kraštuose. Neramumų anuomet kilo ir Jieznė. Tik gerokai vėliau, 1931 metais, Aleksis (Aleksandras) Proškus-Praškevičius žurnalistams išsamiai papasakojo apie Jiezno valsčiaus gyventojų susikirtimą su caro žandarais.

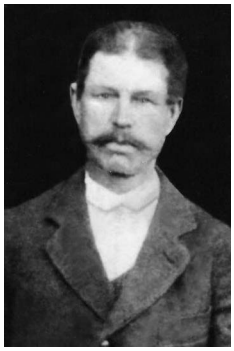

Stakliškių-Jiezno krašto knygnešys Aleksandras Proškus-Praškevičius (1866–1942). J. Proškus. Lietuviško žodžio švyturiai, Gyvenimas, 2021

1905 metai pavergtai Lietuvai buvo itin svarbūs dėl Didžiojo Vilniaus seimo – tai buvo reikšmingas įvykis tautinio atgimimo kelyje. Vykti į Vilniuje rengiamą suvažiavimą Jiezno valsčiaus sueigoje patikėta pakroviškiui A. Proškui bei Pečiauskų kaimo gyventojui Jonui Kandrotui. Į senąją Lietuvos sostinę susirinkę delegatai iš visos šalies priėmė keletą svarbių nutarimų, sutarė atsakingai dirbti atgimstančios Lietuvos labui. Pakylėti, kupini entuziazmo namo grįžo ir Proškus su Kandrotu. Abu aktyvistai pradėjo aiškinti žmonėms Didžiojo Vilniaus seimo nutarimus. Vyrai pradėjo nuo kritikos valsčiaus raštininkui: pareikalavo, kad šią vietą užimtų lietuviškai kalbantis žmogus, galintis vesti valsčiaus dokumentaciją lietuvių kalba. Be to, jo 1 000 rublių

[47] Pavasario žiedas. Jeznas, *Aušra*, 1915, Nr. 23, p. 292, 293.
[48] Galinskas. Jeznas, *Aušra*, 1915, Nr. 11, p. 136.

metinį atlyginimą siūlė sumažinti iki 300 rublių bei sekretoriaus reikmėms nebeskirti arklių kelionėms – tegul samdosi savomis lėšomis. Pridėję pageidavimą, kad Jiezno apylinkių vaikus mokytų lietuviakalbiai mokytojai, sueigoje dalyvavę žmonės pasirašė šią savotišką deklaraciją[49].

Po kelių dienų vieną iš politinių aktyvistų Joną Kandrotą suėmė Jiezno „uriadnikas" Kuzmičius. Panaši bėda galėjo ištikti ir A. Proškų, tačiau šis, kaip senas Kuzmičiaus pažįstamas, sugebėjo išsisukti, bet kartu su iš to paties Pakrovų kaimo kilusiu knygnešiu Kajetonu Braziukaičiu buvo priverstas prisistatyti Butrimonių (šiame miestelyje įsikūrusi vietinė policijos nuovada) „pristavui" (nuovados viršininkui). Čia iš bėdos pavyko išsisukti įteikus kyšį viršininko žmonai bei sulaukus šios užtarimo, o kiek vėliau padėjo Stakliškių klebonas V. Butvydas. Proškaus atžvilgiu dantį griežė valsčiaus pareigūnas Klemensas Zmejauskas, tačiau prie ko prikibti jis nerado. Stakliškių seniūnas A. Židanavičius ir trys „stražnikai" atliko kratą Proškų sodyboje Pakrovų kaime. Grasino paties gubernatoriaus pasirašytu įsakymu – neva už nelegaliai laikomą šautuvą grėsė 500 rublių bauda. *„Nenorėjai juodos duonos valgyti, įsigeidei baltos, tai dabar žinosi!"*[50] – per kratą baugino caro pareigūnai, tačiau galop nieko neradę pasišalino. O Pečiauskų kaimo ūkininkas Kandrotas, kelias dienas palaikytas areštinėje, kažkokiu būdu iš jos ištrūko ir skubiai išvyko į Jungtinės Amėrikos Valstijàs, kur ir baigė savo dienas.

1914 m. vasarą prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, o dar po metų Vokietijai įsiveržus į carinės Rusijos kitados okupuotas žemes, pagrindine laikraščių tema tapo karo įvykiai bei Europą apėmusio konflikto įtaka civilių gyvenimui. Vokiečių kariuomenei užėmus Suvalkìją, nuo Prìenų pro Jiezną ėjęs plentas, korespondentų teigimu, tapo vieta, kur pasibaigia ir skiriasi karo pabėgėlių keliai. Pasiekę Jiezną, vieni traukdavo link Vìlniaus, kiti likdavo apylinkės kaimuose ar miesteliuose. „Suvalkiečiu" pasivadinęs laikraščio „Lietuvos žinios" bendraautoris 1915 m. pavasarį stebėjosi Jiezno krašto gamtovaizdžiu: *„Nevažiuosi varsto nerišęs ratų."* Palyginus su nuobodoka Suvalkìjos lyguma, atvykusiųjų akis stebindavo kalnais, kalneliais ir miškeliais nusėtos apylinkės. Jiezniškiai suvalkiečius praminė „tekšiais" (gyvenančiais „ten", anapus Nemuno). Ir nors dažnas į sekmadienio pamaldas atvykęs „tekšius" vilkėjo gerokai išvaizdesnius pirktinius apdarus ir avėjo kaliošus, rodančius istoriškai nulemtą Suvalkijos turtingumą, jiezniškiai pranoko savotiškus konkurentus giesmių gražumu[51]. 1915 m. vasario–kovo duomenimis, Jiezne, Stakliškėse ir Žiežmārių apylinkėse glaudėsi apie 1 500 karo pabėgėlių iš Suvalkijos. Jie neliko be pagalbos: tam skirtuose maitinimo punktuose iš namų pasitraukusiems žmonėms dalinta piniginė pašalpa maistui įsigyti. Gausėjant atvykėlių, prasta sanitarinė būklė lėmė, kad kai kuriose vietose pradėjo plisti užkrečiamosios ligos[52].

Šviesesnieji Jiezno krašto žmonės ilgus metus peikė kone nevaržomai Jiezne veikusias girdyklas, kurioms Europą sukrėtę geopolitiniai pokyčiai taip pat reiškė nuosprendį. Karo metu uždraudus alkoholiniais gėrimais prekiavusių įstaigų veiklą, nemažai aludarių savo alines greitai pertvarkė į arbatines, o

[49] Proškus A. Didžiojo Vilniaus Seimo laikai, *Lietuvos žinios*, 1931, Nr. 31, p. 2.
[50] *Ten pat.*
[51] Suvalkietis. Jeznas. Apylinkė. Miestelis. Pabėgėliai, *Lietuvos žinios*, 1915, Nr. 32, p. 2–3; Savasis. Jeznas, *Aušra*, 1915, Nr. 7, p. 83.
[52] Žiežmariai, *Lietuvos žinios*, 1915, Nr. 24, p. 2.

laikraščių korespondentai, nuogąstaudami dėl lietuvių nenoro steigti savas arbatines, toliau stebėjosi Jiezno žydų sėkme. Anot „Baltaplaukiu“ pasirašiusio autoriaus, jiezniškiai *„nemato gerdami pas žydus arbatą, kad gauna gerti vieton arbatos uždarytą sudegintu cukrum arba cikorija vandenį iš prisamanojusio katilo ir taip apie 14 žydų šeimynų, kurios pirma girdė žmones alum, dabar girdo juos prarūgusia arbata ir puikiausiai iš to išgyvena“*[53].

Pirmojo pasaulinio karo fronte savo kraują liejo ir Jiezno krašto vyrai. Trumpą žinutę apie mūsų kareivių vargus svetimoje kariuomenėje randame 1914 m. lapkričio „Viltyje“: rašoma, kad keliolika jiezniškių vyrų yra pakliuvę į vokiečių nelaisvę. Apie tai sužinota iš gautų laiškų, vieno raštininko rašytų vokiečių kalba – mat patys į bėdą pakliuvę Jiezno vyrai veikiausiai nebuvo raštingi, juos ribojo ir cenzūros pančiai. Visuose į Jiezną išsiųstuose laiškuose belaisviai skundėsi bloga medžiagine padėtimi ir prašė atsiųsti šiek tiek rublių bei 10 svarų džiovintos duonos[54].

Bėdų netrūko ir tiems, kurių nelietė karinė prievolė. Daugelis ūkininkų 1914 m. rudenį sušėrė gyvuliams visą pašarą; jo trūkumas nulėmė didelį kainų augimą. Žmonių priverstinė migracija ir bėgimas iš karo veiksmų srities sukėlė ir maisto kainų šuolį. *„Uždarbio gi nėra jokio, tiktai abazan* [= į kariuomenės stovyklą] *dažnai reikia važiuoti. Sunku bus tat susilaukti pavasario, labiausiai dėl pašaro“*.[55] Padažnėjo plėšikavimas: išgrobstytas Jiezno vartotojų draugijos krautuvės turtas, nuniokotos miestelėnų parduotuvės. Spaudoje rašyta, kad karo veiksmų metu miestelis ir visa parapija gerokai nukentėjo. Labiausiai kliuvo Nibriū, Pėlekonių, Žideikoniū, Kašoniū, Slabadõs, Būdõs, Medinìškių ir Verbỹliškių kaimams. Nemaža dalis karo pabėgėlių buvo nepilnamečiai, kai kurie atvyko be artimųjų, tad ne veltui viešai reikštas poreikis steigti vaikų prieglaudą[56]. Nuo karo negandų pasitraukę žmonės turėjo ne vieną rūpestį: *„Visų, ir vietos gyventojų, ir pabėgėlių kalbos, šnekos prasideda ir baigiasi žodžiu „karas“. Maistas labai brangus ir dauguma pabėgėlių baigia paskutinius skatikus valgę, o yra nemaža jau iš namų visai be skatiko išbėgusių... Ar greit galės grįžti ir ką ras sugrįžę: visų akys nukreiptos vakarų kraštan, ir tik gaisrus vakarais ten temato.“*[57]

Karas keitė vidinį Jiezno miestelio gyvenimą. Ėmė augti tautinė įtampa tarp lietuvių ir lenkų, kurią aprašė „Lietuviu“ pasivadinęs korespondentas. Bandydamas paaiškinti karo metu sumenkusį kitados klestėjusios Vartotojų draugijos krautuvės asortimentą, jis kaltino lenkus, esą pradėjusius *„per draugiją varyti savo politiką“* ir siekiančius prie valdybos neprileisti lietuvių. Nors lenkų, pasak „Lietuvio“, Jiezne nebūta daug, tačiau netrūko sulenkėjusių lietuvių, kurie pritaria *„lenkininkų darbui“*. Parduotuvėje dirbęs neįvardintas asmuo ir su padėjėjais, ir su pirkėjais bendraudavo lenkiškai. O ir vietos žmonės, neturėdami užtektinai tautinės savimonės, lengvai pasiduodavo įtakai ir, užkalbinti lenkiškai, bandydavo tęsti pokalbį, rankiodami lenkiškus žodžius iš atminties užkaborių[58]. Laimė, kad krizės laikotarpiai atskleidžia ne tik neigiamas, bet ir teigiamas asmenybių savybes. Dalis jiezniškių elgėsi supratingai ir stengėsi pagal išgales padėti karo

[53] Baltaplaukis, Jeznas, *Viltis*, 1915, Nr. 56, p. 2.
[54] Nelaisvėj pas vokiečius, *Viltis*, 1914, Nr. 252, p. 2.
[55] Baltaplaukis. Jeznas, *Viltis*, 1915, Nr. 43, p. 2.
[56] Jeznas. *Viltis*, 1915, Nr. 30, p. 2.
[57] Suvalkietis. Jeznas. Apylinkė. Miestelis. Pabėgėliai, *Lietuvos žinios*, 1915, Nr. 32, p. 3.
[58] Lietuvis. Jeznas, *Viltis*, 1915, Nr. 44, p. 3.

suirutėje pastogės ir pragyvenimo šaltinio netekusiems bėdžiams. Štai Jiezno 2-oji kredito bendrovė, 1914 m. pabaigoje turėjusi 216 narių, buvo suteikusi kredito už maždaug 40 000 rublių ir per vienerius metus uždirbo daugiau kaip 700 rublių. Bendrovės narių sutarimu, 100 rublių iš minėto pelno nutarta skirti vilniečiams, draugijai, kuri rūpinosi nuo karo veiksmų nukentėjusiais asmenimis[59].

Peržvelgus daugiau kaip 50 publikacijų, išspausdintų 1898–1915 m. leistuose laikraščiuose, prieš akis iškyla pagrindiniai to meto Jiezno krašto žmonių rūpesčiai, iššūkiai ir džiaugsmai. Suvešėjusią nesaikingo alkoholio vartojimo nelaimę atsverdavo dvasinės atgaivos paieškos bažnyčioje, kuri veikė ir kaip visuomenės telkimo, švietimo centras. Net ir carinės okupacijos sąlygomis pamažu ryškėjo Jiezno gyventojų emancipacija: suvokti gyvenimo vienkiemiuose privalumai, keitėsi požiūris į vaikų ugdymo svarbą, pradėtos burti ekonominį raštingumą skatinančios visuomeninės draugijos. Kraštiečių gyvenseną visiškai pakeitė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas, ūkio suirutė, gausus karo pabėgėlių migravimas.

[59] Jeznas. *Lietuvos žinios*, 1915, Nr. 19, p. 2.

Jiezno valsčius 1918–1940 metais

Vita Žiūkienė

Savivaldos kūrimasis

Atkuriant Lietuvos valstybę, ypač buvo svarbu tinkamai organizuoti centrinės valdžios institucijų darbą, taip pat kuo greičiau kurti vietinę savivaldą. 1918 m. lapkričio 11 d. atsišaukime Valstybės Taryba paragino savo piliečius: *„...kiekvienoje parapijoje susirinkite visi vyresnieji, be kalbos ir tikybos skirtumo ir išrinkite Parapijos Komitetą iš penkių ar septynių žmonių. Išrinktasai Komitetas turi tuojau paimti į savo rankas tvarkyti apylinkės gyvenimą...“*[1] 1918 m. gruodžio 17 d. Vidaus reikalų ministerijos aplinkraštis apibrėžė administracinio-teritorinio Lietuvos suskirstymo į apskritis ir valsčius principus. Valsčiuose turėjo gyventi ne mažiau kaip 3 tūkstančiai žmonių[2]. Savivaldybės įstatymas skelbė, kad *„visi miesteliai, bažnytkaimiai, turį gyventojų mažiau nei 3 tūkstančius, dedasi išvien su aplinkiniais sodžiais į bendrą valsčių.“*[3] Įstatymas nurodė, kad vietos savivaldybės įstaigos kaip juridinis asmuo turi rūpintis gyventojų reikalais: sudaryti pajamų ir išlaidų sąmatas, rinkti valstybinius mokesčius, prižiūrėti valsčiaus turtą, rūpintis varguomenės šalpa, kelių, tiltų remontu, taip pat nustatyti mokesčius, skiriamus valsčiaus reikalams. Valsčiaus atstovai (vienas nuo 3 tūkstančių gyventojų) dalyvauja apskrities tarybos veikloje[4]. Į valsčių įeina keliolika seniūnijų. Seniūniją gali sudaryti (apie 100 žmonių) miestelis, vienas didelis kaimas, dvaras ar keli maži. Nors ji ir turėjo įgaliojimus savarankiškai tvarkytis *„sudarydama lyg ir trečią savivaldybių organizacijos laipsnį“*[5], realiai valdžios niekada neturėjo. Visus klausimus reikėdavo derinti su valsčiumi.

Nepriklausomybės pradžioje buvo įsteigta per 300 valsčių, vėliau jų mažėjo: 1927 m. – iki 270, 1932 m. – iki 251.

Daugelyje nedidelių Lietuvos miestelių, taip pat ir Jiėzne vietinės savivaldos kūrimasis buvo sudėtingas ir painus. Tą rodo Jiėzno parapijos komiteto kreipimasis į Alytaus apskrities tarybą: *„...kaip kas išmano, taip tas ir daro. Jokių instrukcijų nė nuo valdžios, nė nuo apskričio Tarybos nėra gaunama. Paskirti yra nuo valdžios visokie įgaliotiniai, bet žmonės apie juos nieko nežino, nes niekam jie nesirodo <...> vietoj atstatyti mūsų Tėvynę, mes ją ardome, vietoj tvarkyti, mes ją vedame prie anarchijos.“*[6] Taip pat išreikštas susirūpinimas dėl rekvizicijų, po kurių daugelis ūkininkų liko be arklių, ir dėl bolševikų, jau užėmusių Vilnių, grėsmės. Nerimaujama, kad dėl valdžios pasyvumo gali būti sunku atsilaikyti užpuolimo atveju.

Parapijos komitetas buvo bene pirmoji valsčiaus savivaldos struktūra, kuri aptarta Alytaūs apskrities parapijų atstovų susirinkime. Jame paskelbta, jog visi kaimai į savo parapijas privalo pasiųsti gyventojų į konferenciją Alytujè. Parapinių komitetų kompetencijoje buvo milicijos skyrių po 2 atstovus, kurie išrinktų 5 žmonių komitetą, taip pat deleguoti po vieną žmogų

[1] Stačiokas R. *Lietuvos savivaldybių raida*, 1991, p. 136. (Citatų kalba straipsnyje neredaguota. *Kalbos red. pastaba.*)
[2] *Ten pat*, p. 155.
[3] Savivaldybių įstatymas. Bendrieji dėsniai, *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, spalio 28, Nr. 14.
[4] *Ten pat.*
[5] Vaitekūnas S. *Lietuvos teritorija ir gyventojai*, 1998, p. 83.
[6] 1919 m. sausio 13 d. Jiezno parapijos komiteto pranešimas Alytaus apskrities tarybai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 649, l. 1.

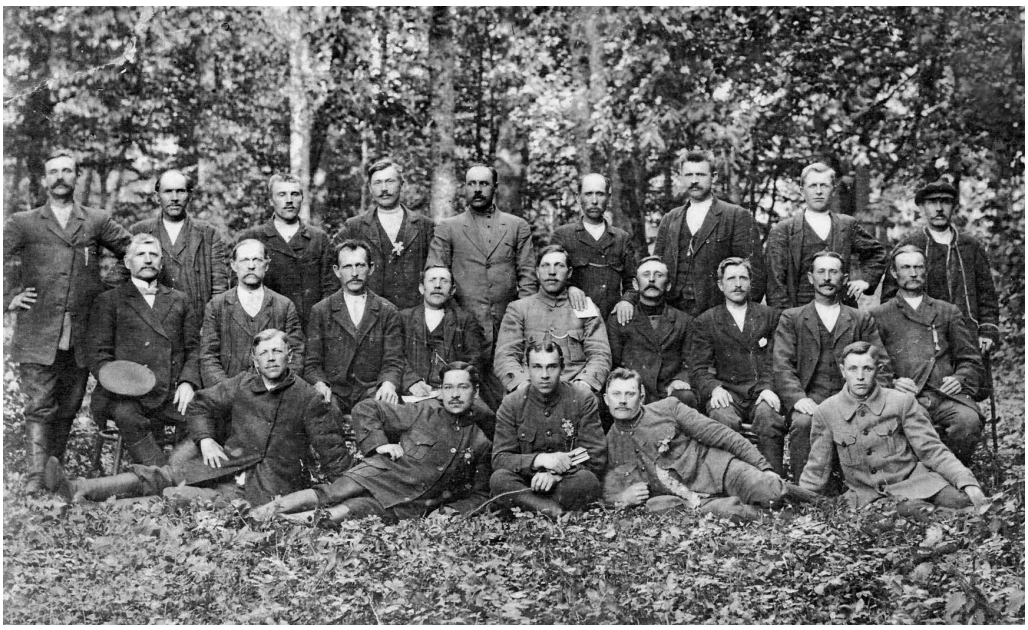

Jiezno valsčiaus savivaldybės taryba. Antroje eilėje trečias iš dešinės – Sundakų kaimo viršaitis Jonas Matikas. 1920 m.

nuo tūkstančio organizavimas, ginklų iš gyventojų surinkimas ir padalinimas milicijos darbuotojams, rūpestis mobilizacija[7].

Tuometinis Alytaus apskrities komisaras S. Čiurlionis prašo 1919 m. vasario 9 d. sušaukti rinkimus, kuriuose būtų išrinktas valsčiaus viršaitis, jo pagalbininkas ir trijų žmonių Vykdomoji komisija. Iš 1919 m. kovo 19 d. Jiezno parapinės tarybos visuotinio susirinkimo protokolo matyti, kad tokie rinkimai buvo organizuoti. Jiezno valsčiaus viršaičiu išrinktas Jurgis Dukavičius, parapijos komiteto nariais – Martynas Raškauskas (pirmininkas), Vincas Augustavičius (sekretorius), Kastantas Valatkevičius, Antanas Valatka (raštininkas)[8]. 1920 m. duomenimis, atstovų į valsčiaus tarybą amžius svyravo nuo 27 iki 60 metų[9]. Vienas pirmųjų Jiezno parapinės tarybos visuotinio susirinkimo nutarimų buvo sprendimas po Didžiojo karo dar nepasitraukusiems iš krašto vokiečiams neduoti maisto produktų, nes jie turį savo tiekimo valdybą[10]. Praūžus karui ir kai kuriems gyventojams emigravus, krašte liko nemažai apleistų ūkių. Jiezno valdžiai teko spręsti, ką su jais daryti. 1920 m. vasario 27 d. valsčiaus tarybos posėdžio protokole užfiksuotas nutarimas, kuriuo pavedama valdybai surinkti žinias, kiek yra ūkių be savininkų, ir kad seniūnai praneštų, kada numatomas tų ūkių išnuomojimas[11]. Kovo mėnesį nutarta, kad žemė be savininkų turi būti išnuomota artimiausiems giminėms, sudarant su jais kontraktus[12]. Taip, matyt, bandyta apsisaugoti nuo svetimų, atsitiktinių žmonių.

[7] 1919 m. sausio 15 d. Alytaus apskrities komisaro raportas Vidaus reikalų ministrui, *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 2, l. 15.

[8] 1919 m. sausio 13 d. Jiezno parapijos komiteto pranešimas Alytaus apskrities tarybai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 649, l. 55.

[9] Išrinktųjų atstovų į Jiezno valsčiaus tarybą sąrašas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 600, l. 11–14.

[10] 1919 m. kovo 1 d. Jiezno parapinės tarybos visuotinio susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 649, l. 55.

[11] 1920 m. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 153–154.

[12] *Ten pat*, l. 214–216.

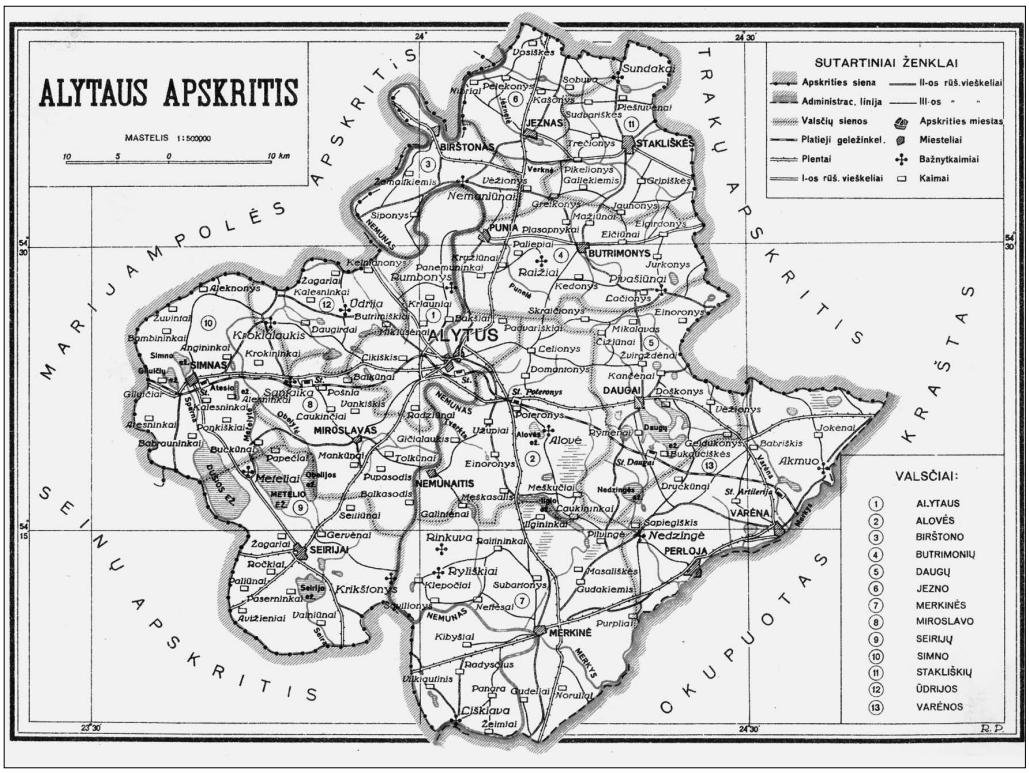

1 žemėlapis. Alytaus apskritis. LMAB

Išsiaiškinus, kad Trezentolio dvaras likęs be savininko, o *„dvaro įgaliotinis Julius Žemaitėlis išnaudoja dvaro turtą lenkų pusėn“*, priimtas nutarimas dvarą pervesti valdžios žinion, kad juo naudotųsi *„vietinė bendruomenė, o ne lenkų dvarponiai“*.[13]

Vartant valsčiaus tarybos protokolus, matyti, kad ypač didelis dėmesys skirtas miškams. Ir tai nenuostabu, žinant, kiek nedaug valsčiuje buvo miškų. Dokumentuose mirga reikalavimai išsiaiškinti, kas savavališkai kerta medžius ar liepia taip daryti, ir kuo griežčiausiai pažeidėjus nubausti nemenkomis piniginėmis baudomis[14]. Be to, valsčiaus valdžiai kėlė susirūpinimą ne tik piktavališkas miško kirtimas, bet ir asmenų, dirbančių girininkais, patikimumas. Todėl 1920 m. rugpjūčio 21 d. posėdyje nutarta nušalinti visus eigulius, *„kurie buvo prie rusų ir vokiečių valdžios, paliekant tuos, kurie tarnavo Lietuvos kariuomenėje ir nukentėjo nuo karo“*.[15]

1919 m. liepos mėn. 1 d. Apskričių sienų ir jų centrų įstatymo, pasirašyto Valstybės prezidento A. Smetonos, ministro pirmininko M. Sleževičiaus ir Ministrų Kabineto reikalų vedėjo T. Petkevičiaus, 2 paragrafas skelbė, kad Jiezno valsčius priskiriamas prie Alytaus apskrities[16]. Iki tol miestelis priklausė Trãkų apskričiai. Žmonės dar ilgai nepriprato prie naujojo pavaldumo; štai net 1937 m., norint užregistruoti Lietuvių katalikų vyrų sąjungos Jiezno skyrių, prašymas siųstas ne į Alỹtų, bet į Trakùs[17]. 1929 m. duomenimis, Alytaus apskričiai priklausė Aly-

[13] *Ten pat*, l. 247–249.

[14] 1920 m. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 402.

[15] *Ten pat*, l. 381.

[16] Apskričių sienų ir jų centrų įstatymas, *Laikinosios Vyriausybės* žinios, 1919, liepos 26, Nr. 9.

[17] Lietuvių katalikų vyrų sąjungos Jiezno skyriaus pranešimas Trakų apskrities viršininkui (1937), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 212, l. 3.

taus miestas, Alytaus, Añtnemunio, Ãlovės, Butrimoniū, Jiẽzno, Krókialaukio, Liškiavõs, Merkìnės, Miroslãvo, Meteliū, Nemunáičio, Nedzìngės, Nemaniūnų, Pivašiūnų, Seirìjų, Stãkliškių, Siñno, Ūdrìjos ir Varėnõs valsčiai[18]. 1934 m. sausio mėn. „Savivaldybės" laikraštyje rašoma, kad dėl mažo gyventojų skaičiaus panaikinti Nedzingės, Liškiavos, Antnemunio ir Krokialaukio valsčiai, o vietoj Nemaniūnų įsteigtas naujas Bìrštono valsčius, iki tol priklausęs Jiezno savivaldybei (žr. 1 žemėlapį)[19].

1920 m. pabaigoje Jiezno valsčiuje gyveno beveik 6 000 žmonių. Daugumą sudarė moterys ir jauni, iki 20 m. amžiaus žmonės. Kitataučių būta nedaug, vos 9 gyventojai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė
Jiezno valsčiaus gyventojai. 1920 m.

Vyrų	Moterų	Iš viso	Iki 20 metų (vyrų)	Iki 20 metų (moterų)	Svetimšalių (vyrų)	Svetimšalių (moterų)
2 914	3 062	5 976	1 445	1 697	4	5

Šaltinis: Vietovių, gyventojų, žemės ploto ir miškų sąrašas (1920 12 31), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 93, l. 24–27.

Valsčiaus teritoriją sudarė beveik 9 000 dešimtinių žemės; miškai tuomet buvo visi privatūs (žr. 2 lentelę).

2 lentelė
Jiezno valsčiaus žemės, miškų ir ežerų plotas 1920 metais

Žemės plotas		Privatūs miškai		Ežerai		Nenaudojama žemė	
dešimtinės	sieksniai	dešimtinės	sieksniai	dešimtinės	sieksniai	dešimtinės	sieksniai
8 911	300	80	–	137	–	196	–

Šaltinis: Vietovių, gyventojų, žemės ploto ir miškų sąrašas (1920 12 31), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 93, l. 24–27.

3 lentelė
Jiezno valsčiaus miesteliai, kaimai, dvarai, palivarkai ir viensėdžiai 1920 m.

Miesteliai	Kaimai	Dvarai	Palivarkai	Viensėdžiai
2 (Jieznas, Birštonas)	47	5 (Babja-Gura, Kašonių, Jiezno, Trezentalio, Verbyliškių)	2	21

Šaltinis: Vietovių, gyventojų, žemės ploto ir miškų sąrašas (1920 12 31), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 93, l. 24–27.

1923 m. pačiame Jiezno miestelyje gyveno 989 žmonės. Nepriklausomybės pabaigoje, 1940 m., jų jau buvo 1 100[20]. Nuo 1920 iki 1929 m. valsčiaus gyventojų išaugo iki 7 311, žemė užėmė 11 915,25 ha, o valstybiniai miškai ir vandenys tik 206,96 ha.[21]

[18] 1929 m. žinios apie Alytaus apskrities valsčius, *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 1942, l. 1.
[19] Apie valsčių panaikinimą, *Savivaldybė*, 1934, sausio mėn., Nr. 1.
[20] Oksas J. *Jiezno istorijos bruožai*, 1992, p. 37.
[21] 1929 m. žinios apie Alytaus apskrities valsčius, *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 1942, l. 1.

Kad žemės buvo neva derlingos, nusprendė Alytaus apskrities seimelio susirinkimas, vykęs 1919 m. birželio 16 d. Jame dalyvavo 32 atstovai iš visų valsčių. Svarstant žemės mokesčių dydį, buvo priimtas nutarimas reikalauti imti mokesčius ne nuo dešimtinės, bet nuo valako (valaką sudaro 20 dešimtinių). Iš Jiezno valsčiaus nutarta imti po 65 auksinus ir 20 skatikų, kai, pavyzdžiui, iš Daugų valsčiaus – po 32 auksinus[22].

Kad žemės rūšiavimas buvo nevykęs, matyti ir iš atsiliepimų spaudoje. 1927 m. sausio 31 d. „Savivaldybės“ laikraštyje kritikuojamas 1920 m. nustatytas žemės mokestis. T. Barisa rašo, kad visa žemė buvo suskirstyta į 4 rūšis, o pats *„...rūšiavimas buvo kabinetinis, nes žemė nebuvo tikrinama vietose, bet rūšys buvo nustatytos valsčių plotui. Kiekvienas valsčius atskirai buvo priskirtas prie vienos kurios nors rūšies, imant pagrindu žinias apie bendrą kiekvieno valsčiaus žemės našumą ir brangumą. Kiekvieno valsčiaus ribose yra ir geresnių, ir blogesnių žemių, tuo tarpu, kai nustačius visam valsčiui vieną rūšį visi, kaip geresnių taip ir blogesnių žemių valdytojai priversti mokėti vienodą mokestį, kas neatitiko nei to mokesčio nustatymo dėsnių, nei teisingumo principo“*.[23] Galima spėti, kad ir Jiezno valsčiaus žemės, bent jau iš pradžių, buvo įvertintos netinkamai. Ir tada, ir šiais laikais ypatingu derlingumu jiezniškiai žemdirbiai nesidžiaugia.

Nepriklausomybės pradžioje miestelyje veikė 18 privačių krautuvių (iš jų 15 žydų), 6 alinės, 2 degtinės parduotuvės, 2 lentpjūvės, 2 gariniai malūnai, elektros stotis ir plytinė. Iš valdiškų įstaigų – valsčiaus savivaldybė, paštas, policijos nuovada, sveikatos punktas, vaistinė ir girininkija. Jiezno valsčiuje 1923 m. buvo užregistruoti 1 144 ūkiai su 6 818 gyventojų. 1930 m. duomenimis, Jiezne stovėjo 117 gyvenamųjų namų, iš jų 3 mūriniai, o visi kiti mediniai[24].

4 lentelė
Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus gyventojai, prekybos ir pramonės įmonės 1933 metais

	Gyventojų skaičius	Šeimų skaičius	Žemės ūkių skaičius	Žemės sklypų skaičius	Prekybos įmonių skaičius	Pramonės įmonių skaičius
lietuvių	1 678	202	131	30	8	1
žydų	302	69	5	43	44	2
kitų tautybių	20	8	2	2	1	–
Iš viso:	2 000	279	138	75	53	3

Šaltinis: Žinios apie apskrityje esančius miestelius, bažnytkaimius, gyventojų, prekybos ir pramonės įmonių skaičių (1934 02 10), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 386, l. 2.

Kaip ir kiti valsčiai, Jieznas turėjo savo rašomų dokumentų patvirtinimo regalijas – valsčiaus savivaldybės, viršaičio, valdybos, siuntinių antspaudus.

Be viršaičio ir tarybos, valsčiaus valdyme dalyvavo ir seniūnijų atstovai, kurie rinkdavosi į krivūlės susirinki-

[22] 1919 m. birželio 16 d. Alytaus apskrities seimelio susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 649, l. 63.

[23] Barisa T. Žemės rūšiavimas, *Savivaldybė*, 1927, sausio 31, Nr. 1.

[24] *Lietuvių enciklopedija*, 1956, t. 9, p. 408.

Jiezno valsčiaus savivaldybės ir viršaičio antspaudai 1932 metais. LCVA, f. 1567, ap. 1, b. 285, l. 82

Jiezno valsčiaus valdybos ir siuntiniams skirti antspaudai 1931 metais. LCVA, f. 1567, ap. 1, b. 285, l. 14

mus. Tam teisę turėjo Būdų, Daukantų, Jiėzno, Kašonių, Kisielìškių, Liciškėnų, Sobuvõs, Vėžionių seniūnijos[25]. Dalyvauti krivūlėje galėjo asmenys, ne jaunesni kaip 24 metų, išgyvenę valsčiuje bent vienerius metus, sumokėję nekilnojamojo turto, žemės, prekybos, amato, asmens pajamų arba buto mokesčius. Tie, kuriems teismas atėmė ar apribojo teises, taip pat globotiniai negalėjo dalyvauti. Be to, turėjo būti pateikti duomenys apie atstovo išsilavinimą. Jiezno seniūnijų krivūlėje daugiausia dalyvavo ūkininkai, tvarkingai mokantys žemės mokesčius, absoliuti jų dauguma nuo gimimo gyveno toje pačioje vietoje. Taip pat krivūlės veikloje dalyvavo keletas mokytojų, darbininkų, prekybininkų, eigulių, tarnautojų, vienas vaistininkas ir kunigas[26].

Taigi Jiezno gyvenimą tarpukariu prižiūrėjo šios institucijos: valsčiaus taryba, viršaitis, valdyba, seniūnijų krivūlė. Viešąja tvarka rūpinosi policijos nuovados viršininkas. Nors savivaldos kūrimosi pradžia buvo sudėtinga, tačiau miestelio žmonės tvarkėsi patys, valdžios institucijos atliko savo pareigą, rūpinosi bendra tvarka ir valsčiaus kasdieninėmis problemomis.

Štai Jiezno viršaitis Alytaus apskrities miškų komisijai privalėjo pateikti sąrašus valsčiaus gyventojų, kurie

[25] Seniūnijų, turinčių teisę dalyvauti krivūlėje, sąrašas (1934), *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 756, l. 42.
[26] *Ten pat*, l. 56.

norėjo gauti medienos lengvatinėmis sąlygomis. Daugiausia prašymų buvo dėl trobesių taisymo, bet pasitaikydavo ir dėl nukentėjusio nuo gaisro nekilnojamojo turto atkūrimo. Štai 1925 m. kovo 24 d. viršaitis J. Lukavičius liudija, kad tikrai sudegė D. Andriulevičiaus klojimas, tvartas, pirtis, todėl jam reikia 100 vienetų medienos[27]. Tų pačių metų lapkričio mėnesį prašoma Alytaus apskrities padėti K. ir R. Joneliūnams, nes sudegė visi jų pastatai. Jiezno valsčiaus komisija nutarė, kad jiems reikia 80 vienetų kieto miško medžiagos per 3 metus išsimokėtinai[28]. Paramą gauti pavykdavo ne visiems. Štai 1926 m. birželį apskričiai pranešta, kad N. Kopulskis lengvatinėmis sąlygomis medienos įsigyti prašo neteisėtai. Buvo gauta žinių, kad prašytojas daržinę padegė tyčia, norėdamas gauti draudimą už javus, kurie prieš gaisrą dar buvo ir iškulti. Kitas prašytojas, pasirodo, turįs pakankamai trobesių ir medžiagos, todėl lengvatų prašyti teisės neturįs[29].

Tiesiant kelius, statant tiltus apskrityje, darbuose turėjo dalyvauti visi valsčiai. Privalomų darbų organizavimą valsčiai galėjo spręsti įvairiai. 1920 m. birželio 7 d. valsčiaus taryba nusprendė, kad Prienų tilto statybą turi paremti visos Jiezno valsčiaus seniūnijos iš eilės[30]. Kad į darbų organizavimą buvo žiūrima rimtai, rodo išrašas iš viršaičio nutarimų knygos, kur siūlyta nubausti Jiezno seniūnijos seniūną J. Steponkevičių už aplaidumą 10 litų bauda. Minėtas seniūnas nesuorganizavo darbų – išžarstyti žvyrą ant kelių Jieznas–Kalviai, Jieznas–Stakliškės[31].

Esant būtinybei tvarkyti valsčiaus priklausomybės kelius ir paties miestelio infrastruktūrą, viršaitis galėjo kreiptis į Alytaus apskrities viršininką dėl finansinės paramos. Štai 1926 m. patvirtinta 6 700 litų pašalpa Jiezno savivaldybei miesteliui remontuoti[32]. *„Kadangi Jiezno valsčiaus savivaldybė vykdo stambesnius darbus, gatves grindžia, tiltus stato bei remontuoja, taryba pripažino Jiezno savivaldybei reikalinga išduoti iš valdžios subsidiją“*, – rašo Savivaldybių departamento spauda 1927 m.[33] 1936 m. birželio mėn. Alytaus apskrities tarybos posėdyje, svarstant kelių klausimą, priimtas sprendimas Jiezno miestelyje iki 1937 m. spalio 10 d. įrengti cementinį šaligatvį[34]. Kad planas buvo įgyvendintas, liudija aiškinamasis raštas, kurį Alytaus apskričiai nusiuntė Jiezno viršaitis. Jame konstatuojama, kad 1937 m. savivaldybė miestelyje įrengė grindinio aikštę, dalį Dariaus ir Girėno gatvės. Akmenis ir smėlį pristatė patys valsčiaus gyventojai, o už darbą jiems buvo mokama po 50 centų už kiekvieną kvadratinį metrą[35]. Tais pačiais metais valsčiaus taryba planavo pastatyti betoninį tiltą per Dzindzakės upelį, viešo naudojimo šulinį, suremontuoti valsčiaus savivaldybę ir prie pastato pastatyti viešą išvietę[36]. Kad visoje apskrityje buvo rūpinamasi remonto, statybų darbais, rašo ir savivaldybių laikraštis, teigdamas, kad *„Alytaus apskritis gali pasigirti savo keliais“*.[37]

[27] Viršaičio J. Lukavičiaus liudijimas (1925 03 24), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 174, l. 58.
[28] Pranešimas Miškų departamentui (1925 11 24), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 174, l. 138.
[29] Pranešimas Alytaus apskrities miškų komisijai (1926 06 28), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 174, l. 33.
[30] 1920 m. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 305.
[31] Jiezno valsčiaus viršaičio nutarimų knyga (1933 12 05), *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 277, l. 2.
[32] Savivaldybių veikimas, *Savivaldybė*, 1926, spalio mėn., Nr. 10.
[33] Savivaldybių veikimas, *Savivaldybė*, 1927, liepos 31, Nr. 7.
[34] 1936 m. birželio 22 d. Alytaus apskrities tarybos posėdžio protokolas, *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 2963, l. 22.
[35] Jiezno valsčiaus turto sąrašas (1938 01 01), *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 426, l. 59.
[36] 1937 m. vasario 17 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 408, l. 394.
[37] Savivaldybių žinios, *Savivaldybė*, 1934, sausio mėn., Nr. 1.

Miestelio išvaizdai gražinti savivaldybės biudžete, be kita ko, numatomos išlaidos gėlėms, medeliams įsigyti[38]. Įdomu, jog Nepriklausomybės pradžioje miestelio valdžia, svarstydama caro Aleksandro II, kaip išlaisvintojo iš baudžiavos, aikštės likimą, nutarė palikti, kaip yra: *„...gal kada atnaujinsim ir papuošim kokia nors atminčia Lietuvos“*.[39] Žodžiu, nepasiduota naikinimo, griovimo pagundai, bet priimtas racionalus sprendimas. Jau vėliau, matyt, atsiradus didesnėms finansinėms galimybėms, svarstant 1938 m. biudžetą, nutarta skirti pašalpą žuvusio už Lietuvos laisvę karininko A. Juozapavičiaus paminkliniam namui Alytuje pastatyti. Nors viršaitis J. Randis siūlė 200 litų, tačiau apsistota ties kitu pasiūlymu ir pritarta kuklesnei 150 litų pašalpos sumai[40].

Taip pat valsčiaus taryba sprendė klausimus dėl kaimų, panorusių prisijungti prie Jiezno valsčiaus, likimo, dėl visų Jiezno valsčiaus smuklių uždarymo ir valdiško „Monopolio“ įsteigimo, reikalavo, kad taikos teisėjas Jiezno valsčiaus bylas nagrinėtų Jiezno valsčiuje[41]. Savivaldybė neleido bet kur klijuoti skelbimų, tam buvo skirta speciali lenta. Už jų klijavimą patvirtintas mokestis: *„už lapo dydžio skelbimą – 1 litas, pusės lapo – 50 centų, ketvirtadalį lapo – 25 centai, 1/8 lapo dydžio – 15 centų“*.[42]

Apie medicininį valsčiaus gyventojų aptarnavimą žinių rasti pavyko mažai. Ligoninės Jiezne nebuvo, veikė tik medicinos punktas. Yra duomenų, kad 1934 m. svarstyta dėl subsidijuojamos akušerės etato įsteigimo. Tačiau dėl sunkios finansinės padėties klausimas paliktas atviras[43]. Turėta problemų ir su bendrosios praktikos gydytojais. Gydytoja Ž. Menkinaitė-Finkienė skundėsi apskrities institucijoms, kad Jiezno savivaldybė jai nuo 1933 m. nemoka žadėtų subsidijų po 100 litų per mėnesį. Viršaitis teigė, kad valsčiui būtinai reikalingas gydytojas, bet minėta medikė Jiezne apsigyveno pati, Jiezno valdžia jos oficialiai nekvietė. Be to, valsčiaus gyventojai skundėsi, kad gydytoja beturčiams ir kitiems asmenims neteikė nemokamo gydymo, už apžiūrėjimą ėmė 15–20 litų, o kas neturėjo pinigų, privalėjo rašyti vekselius[44].

Viena svarbiausių Jiezno savivaldybės veiklos sričių – socialinės gyventojų problemos. 1920 m. spalio 8 d. valsčiaus tarybos nutarimu panaikinta Varguomenės komisija ir visus su tuo susijusius klausimus ėmėsi spręsti valsčiaus taryba. Kasmetiniuose biudžeto svarstymuose numatytos lėšos šelpti ligonius, beturčius, našlaičius. Pašalpos vienam asmeniui dydis svyravo nuo 10 iki 30 litų[45]. Dažnai prašymai būdavo atmetami, nes, tiriant prašytojų gyvenimo būklę, rasta pragyvenimo šaltinių (pasiturintys vaikai, turėta žemės ir pan.). Štai 1939 m. lapkričio 22 d. posėdyje svarstant, kam duoti beturčių liudijimus, nutarta, kad tokių neduoti asmenims, turintiems daugiau

[38] 1939 m. lapkričio 22 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 470, l. 5–6.

[39] 1920 m. balandžio 24 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 247–249.

[40] 1937 m. spalio 16 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 454, l. 1–15.

[41] 1920 m. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 214–216, 299, 305.

[42] 1935 m. spalio 15 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 840, l. 1.

[43] 1934 m. lapkričio 23 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 796, l. 1.

[44] 1934–1935 m. Jiezno valsčiaus viršaičio pranešimai Alytaus apskrities valdybai, *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 592, l. 34–39.

[45] 1934 m. lapkričio 23 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 796, l. 1.

nei 10 ha žemės[46]. Jei žmogus, prisistatęs kaip beturtis, be valsčiaus sutikimo gydėsi ligoninėje, jo sąskaitas Valstybinei Kauno ligoninei valsčius grąžindavo neapmokėtas. Tai nebuvo pavieniai atvejai, o sumos kartais siekdavo 750 litų[47].

Gyventojai nebuvo patenkinti viešosios tvarkos sergėtojų veikla, jais dirbo atsitiktiniai žmonės. 1920 m. spalį tarybai teko tirti skundus apie tai, kaip milicininkai vienur ar kitur mušė žmones, su jais nesiskaitė, kada sugalvoję darė kratas, o P. Kasčioniui iš Sundākų kaimo net užrišo akis ir parklupdę grasino nušauti[48]. Pagrindinės milicijos, vėliau policijos funkcijos buvo tirti įvairius skundus, svarstyti prašymus dėl demonstracijų, švenčių organizavimo, teikti Alytaus apskrities viršininkui informaciją apie kandidatus į viršaičius, seniūnus, stebėti ir informuoti Alytaus valdžią apie Jiezne veikiančias draugijas. Be to, nuovados viršininkas atlikdavo kvotas. 1934 m. balandžio 25 d. Jiezno policijos nuovados viršininkas B. Karlonas perdavė Alytaus apskrities viršininkui informaciją apie Jiezno seniūną A. Steponkevičių: *„...valstybiniu ir tautiniu atžvilgiu patikimas, pilietiniu blogame neminimas, teismo nebaustas, vietos gyventojų tarpe turi gerą vardą ir pasitikėjimą“*.[49] Tirdamas prašymą organizuoti kokią nors šventę, nuovados viršininkas išnagrinėdavo visą jam pateiktą šventės programą[50]. Taip pat šis pareigūnas atlikdavo tyrimą dėl piliečių lojalumo Lietuvos valdžiai. Iš 1938 m. išlikęs S. Jakimavičiaus kvotos protokolas. Nagrinėjamas Valstybės saugumo policijos Prienų rajono viršininko, vyr. valdytojo J. Barniškio pranešimas, kad gauta nusiskundimų apie savanorio S. Jakimavičiaus pareiškimus. S. Jakimavičius Jiezne, J. Stankevičiaus restorane, paklaustas, kodėl nevažiavo į savanorių suvažiavimą, pareiškė, kad nėra ko važiuoti, nes ten nesvarstomi vidaus ir užsienio politikos klausimai, o Lietuvą dabar valdo vagys. Jis žinąs valdininkus, kurie vokiečių okupacijos metais skundę gyventojus dėl kiaulių paskerdimo[51]. Jiezno nuovados viršininkas surinko dešimties liudininkų parodymus apie minimo savanorio viešas kalbas, tačiau jose nerado konkrečių, rimtų kaltinimų. Dauguma jiezniškių kaltinamojo nesmerkė, neįžvelgė jo žodžiuose didelio nusikaltimo. Liudininkas A. Bareika girdėjęs kaltinamojo kalbas apie tai, jog Vilniaus krašte uždarinėjamos lietuviškos mokyklos, kai tuo metu Lietuvoje laisvai veikia lenkų gimnazijos, kurias reiktų taip pat uždaryti[52]. Rašydamas raportą saugumo viršininkui, nuovados viršininkas teigė, kad įtarimai nepasitvirtino, S. Jakimavičius buvo laisvės kovų invalidas, o už jo kalbas pasiūlė bausti įspėjimu[53].

O iš kur būdavo gaunamos lėšos ir kaip jas savivaldybė panaudodavo? 1920 m. gruodžio 31 d. pajamų-išlaidų apskaitos duomenimis, per metus buvo surinkta 42 835 auksinai 86 skatikai pajamų. Iš jų 23 377 auksinus 52 skatikus sudarė žemės mokestis. Pagrindinės išlaidos skirtos algoms išmokėti, raštinės, valdybos butui išlai-

[46] 1939 m. lapkričio 22 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 470, l. 5–6.

[47] 1935 m. spalio 15 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 840, l. 1–14.

[48] 1920 m. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 44, 47.

[49] Jiezno valsčiaus viršaičio nutarimų knyga (1933 12 05), *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 277, l. 7.

[50] Jiezno valsčiaus nuovados viršininko pažymėjimas (1939 07 08), *LCVA*, f. 1729, ap. 1, b. 62, l. 3.

[51] Jiezno valsčiaus nuovados viršininko žinios, *LCVA*, f. 1729, ap. 1, b. 90, l. 1.

[52] Liudininkų parodymai, *LCVA*, f. 1729, ap. 1, b. 90, l. 7.

[53] 1938 m. spalio 12 d. Jiezno valsčiaus nuovados viršininko raportas Valstybės saugumo policijos Prienų rajono viršininkui, *LCVA*, f. 1729, ap. 1, b. 90, l. 15.

kyti, švietimo reikalams[54]. Viršaičio alga 1920 m. sausį siekė 100 rublių per mėnesį, jo pavaduotojui mokama 3 rubliai už dieną, o iždininkui – už mėnesį 80 rublių[55]. Apie kitų darbuotojų algas duomenų rasti nepavyko. Valsčiaus valdžios atstovams algos keltos nuolat. Jau tų pačių metų gruodžio mėnesį viršaičio alga siekė 300, o raštininko net 500 auksinų[56]. Vėlesniais metais pajamos didėjo, tačiau ne taip greitai, kaip taryba planavo. Pavyzdžiui, svarstant 1935 m. biudžetą, planuotos pajamos sudarė 34 300 litų, tačiau, kaip rodo vėlesni dokumentai, jos realiai sudarė 30 877 litus[57]. 1934 m. pajamų-išlaidų apskaita rodo, kad vėlgi didžiausios pajamos gaunamos iš žemės mokesčių. Be įvairių kitų mokesčių, rinkti pinigai už šunų laikymą, taip pat skiriamos baudos už laiku nesumokėtus mokesčius (3/4 procento už kiekvieną praleistą mėnesį)[58]. Imtos ir paskolos. 1932 m. kovo 24 d. Jiezno valsčiaus savivaldybei taupomosiose kasose išskirta 10 000 litų, kuriuos grąžinti jiezniškiai turėjo kas pusmetį po 1 500 litų[59]. 1938 m., aprašant valsčiaus turtą, deklaruota, kad Jiezno savivaldybei priklauso 2 mediniai pastatai, 1 negyvenamasis pastatas, 0,75 ha žemės. Visas turtas įvertintas 48 697,20 litų[60].

Jiezno savivaldybei vadovavo įvairaus išsilavinimo ir patirties žmonės. Jau minėtas Jurgis Dukavičius buvo pirmasis viršaitis. Jį viename valsčiaus dokumente 1925 m. mini viršaitis J. Lukavičius[61].

Kitais metais šias pareigas ėjusiam J. Saikevičiui Jiezno valsčiaus valdyba buvo iškėlusi baudžiamąją bylą dėl surinktų privalomojo draudimo premijų pasisavinimo[62]. 1929 m. vadovavo J. Palionis[63]. 1934–1935 m. viršaičio pareigas ėjo Aleksas Klimavičius, o 1937–1939 m. – Jurgis Randis[64]. Kalbant apie pastarąjį, reikia paminėti, kad jis savo tarnybą baigė nelabai garbingai, atleistas iš posto *„už netinkamą pareigų ėjimą“*. Tai matyti iš 1940 m. pareiškimo Tarnautojų pensijų fondui, iš kur buvęs viršaitis tikėjosi gauti pensiją[65]. Išlikę parodymai apie tai, kaip jis 1938 m. balandžio mėnesį trukdęs organizuoti Jiezno savivaldos rinkimus. Atseit, dėl vietos stokos J. Randis *„išvarė į lauką rinkėjus“*, o patys rinkimai vykę pusiau slaptai, ir tai prieštaravo rinkimų įstatymui[66]. Reikia pasakyti, kad valsčiaus žmonės nebuvo linkę valdžios vyrams atleisti klaidų ir pažeidimų. Tai byloja dar 1919 m. kovo mėnesio visuotinio susirinkimo sprendimas buvusius valsčiaus komiteto narius (pavardės neminimos), patraukti teisman ir pareikalauti pilnos jų veiklos ataskaitos[67].

Gana svarbi ir atsakinga buvo raštvedžio pareigybė. Čia reikėjo ne tik raštingo, bet ir įstatymus išmanančio žmogaus. Savivaldybių departamentas

[54] 1920 m. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 520.
[55] *Ten pat*, l. 11–14.
[56] *Ten pat*, l. 520.
[57] 1934 m. lapkričio 23 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 796, l. 11; b. 827, l. 12.
[58] 1935 m. gegužės 18 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 783, l. 14.
[59] Prašymas Alytaus apskrities valdybai (1935 09 30), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 592, l. 96.
[60] Jiezno valsčiaus turto aprašas (1938 01 01), *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 426, l. 59.
[61] Viršaičio J. Lukavičiaus liudijimas (1925 03 24), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 174, l. 58.
[62] Alytaus apskrities I nuovados teismo tardytojui (1925 05 17), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 190, l. 78.
[63] Alytaus apskrities valsčių viršaičių sąrašas (1925 05 18), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 190, l. 6.
[64] Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 796, l. 1; b. 783, l. 1; b. 454, l. 1–15; b. 470, l. 5–6.
[65] Pranešimas savivaldybės Tarnautojų pensijų fondui, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 401, l. 329.
[66] *Ten pat*, l. 21.
[67] 1919 m. kovo 19 d. Jiezno parapijinės tarybos visuotinio susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 649, l. 55.

1930 m. Vasario 16 d. minėjimas Jiezne. Iš Striauzdienės albumo

rengė specialius kursus valsčių raštvedžiams, sekretoriams. Norint įsidarbinti savivaldybėje, reikėjo užpildyti anketą, kurioje, be klausimų apie šeimyninę padėtį, kilmę, išsilavinimą, buvo teiraujamasi ir apie sveikatos būklę, turimą turtą, lojalumą Lietuvos valdžiai. Štai, norėdamas dirbti Jiezno valsčiaus raštvedžiu, P. Norgėla pažymi, kad turi 6 klasių gimnazijos išsilavinimą, moka rusų, vokiečių, latvių kalbas, yra dirbęs telegrafo stoties viršininku, antstolio sekretoriumi, jokiai organizacijai nepriklauso, bet yra *„tautinio ir lietuviško nusistatymo“*.[68] Tokias anketas turėjo pateikti net ir norintys dirbti sargais.

1929 m. kovo 3 d. naktį kilo gaisras valsčiaus pastate. Namas buvo apdraustas, statytas apie 1890 metus. Ugnis pridarė nemažai nuostolių: sudegė ne tik pastatas, bet ir jame buvęs inventorius, dokumentai, dalis pinigų. Gaisro nuostoliai įvertinti taip: savivaldybei 39 000 litų, visuomeninėms organizacijoms – 3 650 litų, privatiems asmenims – 2 800 litų[69].

1935 m. vykęs Užnemunės valstiečių streikas iš dalies apėmė ir Jiezno kraštą. *„Valsčiaus žemės mokesčių mokėtojai beveik nemoka nuo įvykusių riaušių laiko“*, – rašė viršaitis A. Klimavičius Alytaus apskrities valdybai, prašydamas 1 000 litų avanso, nes nebėra iš ko mokėti už butų nuomą, už darbą tarnautojams[70].

Švietimas

Atkūrus Lietuvos valstybę, iškart imta rūpintis valsčiaus gyventojų švietimu. 1918 m. pradžioje kun. Jono Galaunės pastangomis Jiezne atidaryta

[68] Asmens žinių lapas (1935 05 08), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 592, l. 13.

[69] Savivaldybių departamentui pranešimas apie įvykusį gaisrą (1929 03 03), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 190, l. 148.

[70] Prašymas Alytaus apskrities valdybai (1935 09 30), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 592, l. 82.

lietuvių pradinė mokykla. Vakarais joje vyko suaugusiųjų mokymas. Vėliau veikė žiemos žemės ūkio mokykla[71].

1919 m. kovo 5 d. Jiezno mokyklos mokytojas Julius Celiešius, pateikdamas žinias Alytaus apskričiai apie švietimo padėtį valsčiuje, praneša, kad minima mokykla yra vienintelė valsčiuje. Ji, teigė mokytojas, įsteigta 1863–1864 m.[72] (Nors yra duomenų, kad jau XVIII a. pabaigoje Jiezne veikė pradinė mokykla. 1812–1829 m. mokyklos nebuvo, nes rusas mokytojas kartu su kariuomene išvyko į Rusiją. Mokykla vėl pradėjo veikti nuo 1829 metų. 1861 m. ji buvo perkelta iš lūšnos į konfiskuotą smuklę.)[73] Prie caro valdžios gyvavo kaip dviklasė, bet dabar dėl mokytojų ir lėšų stokos liko vienaklasė. Toliau rašoma, kad mokyklos pastatas nuosavas, prie mokyklos yra 2 dešimtinės žemės ir tvartas. Vadovėlius ir kitas priemones mokiniai perkasi patys, bendrabučio nėra, mokiniai nemaitinami. Iš viso mokosi 70 berniukų ir 10 mergaičių. Mokytojų – vienas, jau minėtas J. Celiešius, 46 m. amžiaus, baigęs Veiverių mokytojų seminariją. Nuo 1891 m. mokytojavo Suválkų, Seinų apskrityse. Nuo 1918 m. paskirtas į Jiezną. Mokytojas praneša, kad nuo 1919 m. sausio 1 d. Jiezno mokyklą išlaiko Lietuvos valdžia[74]. Kaip matyti, tuo metu Jiezno valsčiaus švietimo padėtis atrodė prasta: mokykla buvo tik viena, mažas besimokančiųjų skaičius, trūko mokytojų. Tačiau susiklosčiusi situacija buvo sparčiai taisoma ir jau 1920 m. vasario 14 d. valsčiaus tarybos nutarimu patvirtinta 6 valsčiaus mokyklų veikla[75]. Tų pačių metų gegužę nutarta sudaryti Jiezno valsčiaus švietimo komisiją[76]. Biudžeto svarstymo nutarimuose išreikštas susirūpinimas švietimo reikalais, skiriama lėšų mokykloms remontuoti, kurui įsigyti, mokytojams apgyvendinti. Lėšų mokyklų reikalams skirdavo ir Švietimo ministerija. 1920 m. šiam tikslui skyrė 133 auksinus 31 skatiką (kai vien tik viršaičio mėnesinė alga siekė 300 auksinų)[77].

1922 m. lapkričio 23 d. „Vyriausybės žinios“ skelbė einančio Respublikos prezidento pareigas A. Stulginskio pasirašytą nutarimą dėl mokyklų išlaikymo. Jame, be kita ko, nurodoma valsčių savivaldybėms įtraukti į savo išlaidų sąmatas lėšas, reikalingas kiekvienai mokyklai. Tos lėšos turi būti skirtos pastato nuomai apmokėti, smulkiam remontui, sargams išlaikyti, kurui pirkti, ūkio inventoriui taisyti, mokesčiui už apšvietimą, smulkioms išlaidoms – kreidai, popieriui. Valsčių savivaldybės privalo duoti mokytojams butą su reikalingais baldais, kuro arba ekvivalentą pinigais[78].

Kad švietimo padėtis valsčiuje sparčiai gerėjo, rodo ir faktas, kai dėl išaugusio mokinių skaičiaus prireikė renovuoti ir net perkelti į patogesnę vietą Jiezno pradinę mokyklą. 1923 m. rugpjūčio 11 d. Jiezno valsčiaus taryba nutarė mokyklą remontuoti kapitališkai, kad joje tilptų 4 klasės. Pradinę mokyklą numatyta perkelti į patogesnę vietą – *„ant daržo, priklausančio bažnyčiai“*. Tam nutarta panaudoti skirtas apskrities lėšas ir pradėti derybas su klebonu J. Galaune dėl pasikeitimo sklypais[79]. Dar prieš priimant nutarimus dėl remonto, tų pačių metų gegužės mėnesį buvo

[71] *Lietuvių enciklopedija*, 1956, t. 9, p. 407.
[72] Statistinės žinios apie Jiezno valsčiaus mokyklą (1919 03 05), *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 2251.
[73] *Jiezno seniūnijos leidinys „Jieznui 510“*, 2003, p. 7.
[74] Statistinės žinios apie Jiezno valsčiaus mokyklą (1919 03 05), *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 2251.
[75] 1920 m. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolai, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 111–114.
[76] *Ten pat*, l. 299.
[77] *Ten pat*, l. 520.
[78] Mokyklų laikymas, *Vyriausybės žinios*, 1922, lapkr. 23, Nr. 117.
[79] Jiezno valsčiaus tarybos posėdžio protokolas (1923 08 11), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 52, l. 4.

parengti mokyklos sklypo (žr. 1 planą) ir paties pastato (žr. 2 planą) planai. Alytaus apskritis pritarė mokyklos atnaujinimui ir asignavo 12 000 litų už atliktus remonto darbus. Netrukus buvo patvirtinta darbų sąmata – 14 533,30 litų[80]. 1924 m. liepos 2 d. įvyko varžytinės remonto darbams. Pateikus pasiūlymus vokuose, paaiškėjo, kad jas laimėjo birštonietis B. Maslauskas, pasiūlęs mažiausią 12 600 litų sumą[81]. Pasirašęs kontraktą, darbų vykdytojas pasižadėjo ne tik laiku viską atlikti, bet ir *„naudotis patyrusiais miestelio darbininkais“*, o netinkamai dirbančius Alytaus apskrities valdyba pasiliko teisę pašalinti. Be to, valdyba galėjo bet kuriuo metu tikrinti, ar vykdomų darbų kokybė atitinka kontrakto reikalavimus[82]. 1926 m. remontas buvo baigtas.

1927 m. Jiezno pradžios mokykloje buvo keturi skyriai. 1930 m., išaugus mokinių skaičiui, mokykla perkelta į S. Kvintos mūro patalpas. Jiezno valsčiaus pradinė mokykla nuo 1938 m. pradėjo organizuoti būsimą progimnaziją. Tais metais jau veikė penktas skyrius (progimnazijos pirma klasė), 1939 m. – šeštas skyrius. Jiezno valsčiaus mokykloje 1932–1939 m. m. dirbo 10 mokytojų[83].

1928 m. Jiezno valsčiuje jau buvo 8 pradinės mokyklos (žr. 5 lentelę). Jos visos buvo išlaikomos savivaldybės lėšomis ir remiamos Švietimo ministerijos.

5 lentelė
Jiezno valsčiaus pradinių mokyklų sąrašas 1928 metais

Eil. Nr.	Mokyklos pavadinimas	Kiek komplektų
1.	Jiezno	3 lietuvių, 1 žydų
2.	Sobuvos	1 lietuvių
3.	Žideikonių	1 lietuvių
4.	Būdos	1 lietuvių
5.	Pelekonių	1 lietuvių
6.	Sundakų	1 lietuvių
7.	Kašonių	1 lietuvių
8.	Birštono	2 lietuvių

Šaltinis: Alytaus apskrities II rajono pradinių mokyklų sąrašas (1928 m.), *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 2351, l. 1.

1931 m. Savivaldybių įstatymas įpareigojo vietines institucijas rūpintis ne tik pradinių mokyklų ūkiniais reikalais, bet ir šelpti beturčius mokinius mokslo priemonėmis, drabužiais, avalyne, maistu, rūpintis mokinių sveikata[84].

Dauguma Jiezno valsčiaus pradinių mokyklų mokinių buvo iš nepasiturinčių šeimų, todėl reikėjo juos paremti. Kam skirti paramą, sprendė mokyklos tėvų komitetas. Buvo sudaromi šelptinų mokinių sąrašai, tirta tėvų materialinė padėtis. Iš 1930 m. lapkričio 11 d. Jiezno pradinės mokyklos duomenų apie beturčius matyti, kad daugumos mokinių tėvai – ūkininkai, turintys nuo 1 iki 3 ha žemės, nemaža darbininkų, daržininkų, yra kampininkų, stalių, kurpius, varpininkas, račius, konduktorius, siuvėja, kumetis, vežėjas, smulkus prekybinin-

[80] Pranešimai Alytaus apskrities valdybai (1924 05), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 52, l. 13–17.
[81] Žinios apie varžytines dėl pradinės mokyklos remonto darbų (1924 07 02), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 52, l. 46.
[82] Kontraktas (1926 01 09), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 52, l. 77.
[83] *Jiezno seniūnijos leidinys „Jieznui – 510“*, 2003, p. 7.
[84] *Ten pat*, p. 71.

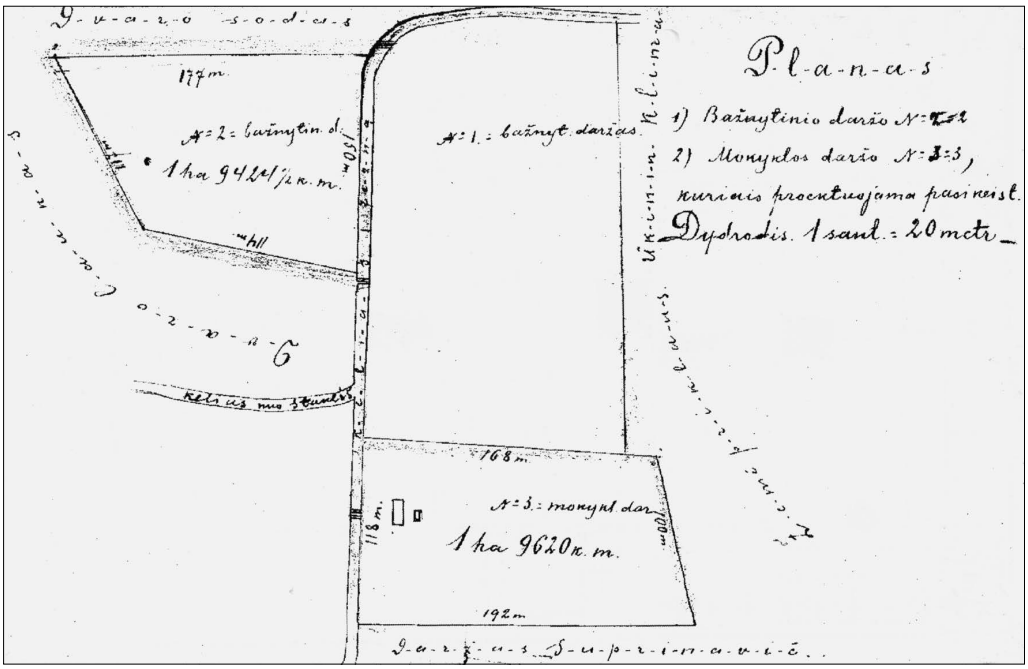

Jiezno pradinės mokyklos sklypas 1923 m. LCVA, f. 1567, ap. 1, b. 52, l. 6

Jiezno pradinės mokyklos namo planas 1923 m. LCVA, f. 1567, ap. 1, b. 52, l. 96

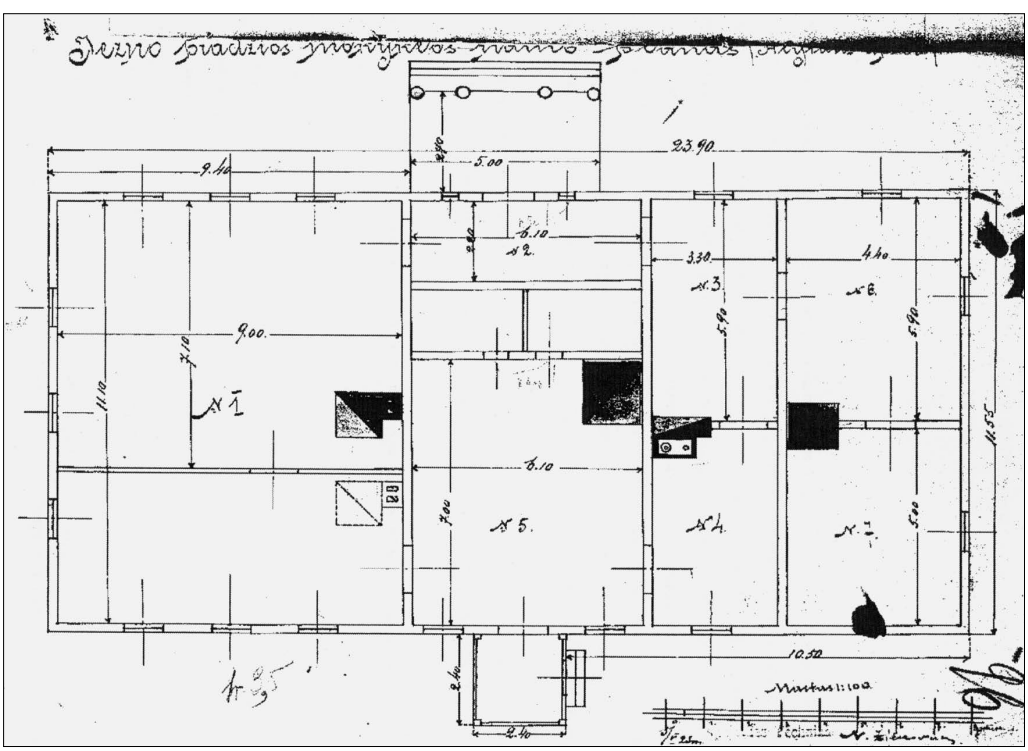

kas. Iš viso pašalpos reikėjo 48 mokiniams[85]. Parama buvo teikiama centralizuotai, nuperkant mokymosi priemones. Vienam mokiniui paprastai skirdavo apie 4 litus vienkartinės pašalpos (žr. 6 lentelę).

6 lentelė
Pašalpa Jiezno pradinės mokyklos beturčiams mokiniams 1931 m.

Sąsiuviniai	Suma, Lt	Pieštukai	Suma, Lt	Plunksnakočiai	Suma, Lt	Rašalas	Suma, Lt	Trintukai	Suma, Lt	Plunksnos	Suma, Lt	Iš viso, Lt
2 piešimo, 12 rašymo	1,42	1 spalvotas, 3 paprasti	1,11	1	0,17	2	0,60	3	0,27	6	0,24	3,81

Šaltinis: Jiezno pradinės mokyklos beturčiams mokiniams suteikta pašalpa (1931 04 10), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 763, l. 4.

Alytaus apskrityje buvo rūpinamasi mokytojų kvalifikacija, organizuojamos konferencijos, kurių metu dalijamasi patirtimi ir naujovėmis. 1931 m. spalį savaitinis apskrities laikraštis „Alytaus dzyvas“ (ėjęs nuo 1931 m.) išspausdino Alytaus apskrities pradinių mokyklų metinės mokytojų konferencijos programą. Renginyje, kuris vyko tų pačių metų spalio 4–5 d., mokytojams buvo skaitomos paskaitos apie aritmetikos dėstymą, skautų judėjimą, mokytojų dalyvavimą kultūriniame darbe, mokytojų savišalpos kasas, rankų darbus, kraštotyros dėstymą, tautiškumo pradus, mokyklų kronikas, apžvelgiami vadovėliai[86].

Jiezno valsčiaus mokytojai stengėsi organizuotis, dalintis patirtimi, spręsti rūpimus klausimus. 1934 m. kovo 19 d. buvo įsteigtas dr. J. Basanavičiaus mokytojų sąjungos Jiezno skyrius. Jame iš pradžių būrėsi 11 valsčiaus mokytojų, daugiausia mokyklų vedėjai[87]. Mokytojai organizuodavo valsčiaus tarnybines konferencijas, reikalavo didinti algas, vieni kitus kviesdavosi į pavyzdines pamokas[88].

Pradinės mokyklos, ypač tolimesnės, vertėsi gana sunkiai: trūko inventoriaus, buvo prastos mokymosi sąlygos. Štai gydytojas E. Merkys, 1936 m. birželio 23 d. aplankęs Jiezno valsčiaus Pėlekonių pradinę mokyklą, patikrinimo akte rašo, kad mokykloje mokosi 43 mokiniai, patalpos nuomojamos, vienintelė klasė mažoka, šviesą užgožia prie pastato esantys medžiai. Klasėje yra 20 dviviečių suolų, nėra praustuvo rankoms nusiplauti. Mokiniai naudojasi bendru su savininkais šuliniu, išvietės neprižiūrėtos, sulūžusios[89].

Dėl sunkios finansinės padėties 1934 m. Jiezno valsčiaus tarybos posėdyje atmestas pasiūlymas atidaryti knygynėlį ir viešą miestelio skaityklą[90]. Tačiau vėliau vis dėlto biblioteka buvo atidaryta. 1940 m. jos fondas beveik siekė 1 000 knygų. Abonentinis mokestis

[85] Jiezno pradinės mokyklos beturčių mokinių sąrašas (1930 11 14), LCVA, f. 1567, ap. 1, b. 763, l. 2.
[86] Mokytojų konferencija, *Alytaus dzyvas*, Alytus, 1931, spalio 10, Nr. 10.
[87] Pranešimas Dr. J. Basanavičiaus mokytojų sąjungos Alytaus apskrities komiteto pirmininkui (1934 m.), *LCVA*, f. 952, ap. 5, b. 6, l. 13.
[88] Dr. J. Basanavičiaus vardo mokytojų sąjungos Jiezno skyriaus posėdžio protokolas (1939 03 19), *LCVA*, f. 952, ap. 5, b. 6. l. 16.
[89] Tikrinimo aktas (1936 06 23), *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 824, l. 478.
[90] 1934 m. lapkričio 23 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 796, l. 1.

Jiezno žemės ūkio mokyklos auklėtiniai. 1937 m. Iš Vytauto Kuzmicko albumo

buvo 25 centai per mėnesį ir 5 litai užstatas[91]. Pagal galimybes domėtasi krašto gyvenimu, savivaldybė prenumeravo įvairius leidinius: „Lietuvos aidą“, „Gimtąją kalbą“, „Mūsų kraštą“, „Ugniagesį“, „Karį“, „Policiją“, „Motiną ir vaiką“, „Savivaldybę“, „Vyriausybės žinias“[92].

Kultūrinis gyvenimas, draugijų ir organizacijų veikla

Jiezne tarpukariu veikė 13 draugijų ir sąjungų skyrių. Apie kai kuriuos byloja tik trumpi įregistravimo ir uždarymo dokumentai. Lietuvos ūkininkų vienybės Jiezno skyrius, kuriam vadovavo J. Palionis, veikė 1931–1934 m.[93] Žydų tautinės draugijos „Betar“, vadovaujamos pirklio M. Rubinovskio, veiklą rodo 1937, 1938, 1940 m. dokumentai[94]. Apie Sąjungą ginkluotoms krašto pajėgoms remti (vadovas 65 m. mokytojas J. Celiešius) sužinome iš 1936, 1937, 1940 m. bylų. Jose minimas valdybos narys, Jiezno žiemos žemės ūkio mokyklos darbuotojas, turėjęs Sąjungos dokumentus. 1940 m. gegužės 12 d., kilus gaisrui, visas organizacijos turtas sudegė[95]. Žinoma, kad Jiezne 1938–1940 m. veikė Lietuvių mokytojų sąjungos skyrius[96], taip pat „Jaunosios Lietuvos“ (vadovas – mokytojas Balys Aliulis)[97], Lietuvių katalikų vyrų sąjungos, kuriai vadovavo ūkininkas Vincas Klimas, skyrius[98].

Daugiau duomenų yra apie 1929 m. įsisteigusią Lietuvių tautininkų sąjungą. Jai vadovavo anksčiau minėtas savanoris S. Jakimavičius. Iš 1936 m. spalio 25 d. vykusio susirinkimo matyti, kad pagrindinės kalbos sukosi apie

[91] *Jiezno seniūnijos leidinys „Jieznui 510“*, 2003, p. 6.
[92] 1934 m. lapkričio 23 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 796, l. 1.
[93] Pranešimas Alytaus apskrities viršininkui (1931 08 09), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 424, l. 1–2.
[94] Pareiškimai Alytaus apskrities viršininkui (1937–1940), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 529, l. 1–2.
[95] Ten pat, b. 25, l. 1–4.
[96] Pranešimas Alytaus apskrities viršininkui (1938 01 25), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 47, l. 1.
[97] Ataskaita Alytaus apskrities viršininkui (1937 m.), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 129, l. 1–2.
[98] Pranešimai Alytaus apskrities viršininkui (1937 m.), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 212, l. 1–3.

tautos vienybės siekį, taip pat perspėjama, kad radikalių kairiųjų pažiūrų „Liaudies frontas“ bando įsigalėti Ispanijoje, Prancūzijoje, *„skečia kruvinas rankas į Lietuvą“*, raginama saugotis, vyti jo „apaštalus“ lauk. Taip pat apgailestaujama, kad dėl lenkų smurto, įvykdyto 1920 m., Lietuva priversta kentėti morališkai ir ekonomiškai. Tačiau dėl to jiezniškiai raginami ne nusiminti, bet su viltimi žiūrėti į ateitį[99].

Nuo 1932 m. veikė Sionistų revizionistų sąjungos Jiezno skyrius. Dėl organizacijos įregistravimo būta nesusipratimų, o 1937 m. Alytaus apskrities viršininko sprendimu jos veikla iš viso neperregistruota. Ją 1939 m. sudarė 30 jaunų, 22–25 metų amžiaus žmonių grupė – krautuvininkas, studentas, autobuso savininkas, keletas pirklių. Nuo susikūrimo pradžios sąjungai vadovavo M. Rubinauskas. Sionistai savo veiklos tikslus apibūdino taip: *„...suvienyti visų srovių sionistus, kurie savo darbo pamatan deda veikimą griežtai besilaikant Bazelio programos, reikalaujančios žydų tautai garantuotą vietą Palestinoje. Sąjunga siekia žydų tautinio atgimimo, nesirūpindama jokiomis socialinėmis problemomis <...>, kelti žydų tautinę savimonę, skleisti kultūrą, išauklėti fiziniai sveiką ir tautiniai susipratusią naująją kartą. <...> tikslam siekti steigiamos kultūros, švietimo, meno įstaigos, vakariniai kursai, klubai, bibliotekos, skaityklos, chorai, orkestrai, sporto, gimnastikos būreliai. <...> sąjungos kalba yra hebrajų, vėliava – mėlynai balta.“*[100] Ar tokią veiklą sionistai ir vykdė, duomenų rasti nepavyko.

Vilniui vaduoti sąjungos Centro komiteto, kuriam vadovavo prof. M. Biržiška, pranešime Alytaus apskrities viršininkui konstatuojama apie organizacijos skyrių įsteigimą Butrimonyse, Geidukonyse, Miroslave ir Jiezne. Deja, dokumentas be datos[101]. Žinoma, kad pirmuoju vadovu paskirtas S. Adomavičius. Nuo 1937 m. kovo 8 d. pirmininkavo Adomas Bareika. Organizacijoje dalyvavo pašto darbuotojas, tarnautojas, mokytojai. Skyrius užsiėmė Vilniaus ir viso okupuoto krašto svarbos ir reikšmės lietuviams aiškinimu, aptarinėjo *„okupuotame krašte gyvenančių lietuvių vargus ir kančias okupantų lenkų priespaudoje ir jų lietuvišką pasiryžimą išlaikyti tame krašte lietuvybę“*, taip pat rūpinosi Vilniaus pasų ir ženklelių platinimu[102].

Viena pirmųjų organizacija Jiezne – 1922 m. rugpjūčio 8 d. patvirtintas Katalikių moterų draugijos Jiezno skyrius (pirmininkė Angelė Švenčionaitė)[103].

1934 m. draugija pavadinta „Blaivybė“[104]. Organizacija veikė iki 1940 metų. 1936 m. balandžio 5 d. policijos nuovados viršininko pranešime apskrities valdžiai kalbama, kad „Blaivybės“ susirinkimo tema buvo „Motinos dienos ruošimas“. Aptariama, kaip ruoštis, raginama *„tai dienai rinkti aukas daiktais, nustatyta tvarka pinigais“*, aiškinama Motinos dienos reikšmė[105]. Tų pačių metų rugsėjo mėnesį susirinkime kalbėjo prelatas Vincas Vaičiulis. Kaip vėliau matysime, kunigai gana aktyviai dalyvavo organizacijų veikloje. Pranešėjas skaitė paskaitą „Žodis jaunoms moterims“. Kunigo nuomone, *„moteris privalo auklėtis, kad namuose būtų gera šeimininkė, gerai mokėtų auklėti vaikus <...> blogai, kad yra jaunų moterų, kurios savo šeimoje nesugyvena su savo vyrais <...> juk kur šeimoje yra sugyvenimas, ten yra ir Dievas, kur barniai – ten pakrypimas nuo tikėjimo“*.[106]

[99] Jiezno nuovados viršininko žinios (1936 10 25), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 376, l. 1–7.
[100] Prašymas Alytaus apskrities viršininkui (1935 08 02), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 575, l. 1–6.
[101] Pranešimas Alytaus apskrities viršininkui, *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 471, l. 1–4.
[102] *Ten pat.*
[103] *Ten pat*, b. 196, l. 1.
[104] Pranešimas Alytaus apskrities viršininkui, *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 196, l. 4.
[105] *Ten pat*, l. 12.
[106] *Ten pat*, l. 13.

Katalikių moterų draugijos Jiezno skyrius. 1922 m. Prienų krašto muziejus

Tačiau ne vien buitiniai reikalai rūpėjo Jiezno moterims. Minėtas kunigas aiškino moterims apie įvykius Ispanijoje, kad ten vyksta didelis kraujo praliejimas. *„Tamsūs gaivalai – komunistai, nepatenkinti savo žlugimu, kursto gyventojus prisidėti, kuria liaudies frontus, smerkia Kristaus mokymą ir nori privesti pasaulį prie šėtoniško valdymo. Visi <...> žino prie ko veda komunizmas“*. Toliau prašoma neklausyti kurstytojų – komunistų, nes, *„jų paklausius, žlugs Kristaus mokymas, žus visa, kas kilnu ir gera“*. Toliau aiškinama, kad kurstytojų – komunistų, taip pat jų šalininkų valstiečių liaudininkų yra ir Lietuvoje, kurie *„kursto gyventojus, kad tik padaryti ir Lietuvoje suirutę, griauti tikėjimą ir visa tai, kas yra kilnu“*. Raginama lietuvius katalikus nesileisti apgaudinėjamiems, o vyti juos lauk, nebūti *„bedievių komunistų vergais“*[107]. Katalikės moterys savo susirinkimuose apžvelgdavo spaudą, skaitė įvairius straipsnius, dalijosi patirtimi. Pavyzdžiui, apie daržovių auginimą, *„kaip iš vaisių daryti sunką – vyną“* aptariama pasitelkus žinias iš „Ūkininko patarėjo“ ir tam skirtų knygų[108]. Kad veikė Lietuvos katalikių moterų draugijos namai, rodo tai, kad jiems išlaikyti buvo renkamos aukos[109].

Daugiausia duomenų pavyko rasti apie Lietuvos katalikiško jaunimo „Pavasaris“ vyrų ir mergaičių sąjungos federacijos Jiezno skyrių. Sąjunga dar dalinosi į mergaičių ir vyrų kuopas. Organizacijos sudėtis patvirtinta 1933 m. liepos 11 dieną[110]. 1937 m. vadovas buvo ūkininkas Julius Ambrazevičius. Be kitų valdybos narių, dvasios vadovu išrinktas klebonas Vincas Vaičiulis[111]. 1938 m. organizacijos pirmininke išrinkta amatininkė Anelė Kalukevičiūtė, o metų pabaigoje dvasios vadovu tapo klebonas Petras

[107] Jiezno valsčiaus nuovados viršininko raportai Alytaus miesto ir apskrities policijos vadui (1922–1936), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 196, l. 14.
[108] *Ten pat*, l. 17–21.
[109] *Ten pat*, l. 15.
[110] Pranešimas Alytaus apskrities viršininkui (1933 07 12), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 266, l. 3.
[111] *Ten pat*, l. 11

Laskauskas[112]. Kad organizacija rūpinosi savo narių išprusimu ir patriotizmo ugdymu, matyti iš bibliotekos leidinių sąrašo, kurį sudarė 369 knygos, taip pat įvairūs žurnalai ir brošiūros. Tarp jų daugiausia religinio, istorinio ir patriotinio turinio darbai: „Knygnešių Tėvas“, „Lietuvos kariuomenė“, Andriaus Varguolio „Žvalgo užrašai“, „Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas“, kun. Aleknos „Tikrasis Gailestis, Dangaus raktas“, dr. Tihamer Toth „Jaunuolio religija“, „Mūsų pirmoji komunija“, daug Lietuvos Blaivybės draugijos leidinių[113].

1933 m. įregistruota „Pavasario“ mergaičių kuopa buvo globojama organizacijos pirmininko ir dvasiškių. 1936 m. spalio 1 d. susirinkime apsilankęs organizacijos pirmininkas J. Ambrazevičius aiškino, kad pavasarininkai turi būti *„vieningi, gyventi draugiškai, gerai elgtis, mokytis gerų darbų“*. Taip pat mergaitėms aiškinama, kad reikia „Pavasario“ vėliavą kelti bažnyčiose, demonstracijose, laidotuvėse[114]. Tų pačių metų gruodį susirinkime apsilankęs kunigas Juozas Vilutis mergaites ragino būti geromis katalikėmis, skaityti laikraščius, lankytis organizacijos susirinkimuose, taip pat pastebėjo, kad menkai pasiruošta laikraščių ir knygų apžvalgai, kuri buvo kiekvieno susirinkimo programos dalis[115]. 1937 m. kuopos, kuriai vadovavo D. Saikevičiūtė, susirinkimuose kalbėjo kun. prelatas V. Vaičiulis, kun. J. Daugėla. Jie aiškino, kad žmogaus asmenybė priklauso nuo daugelio faktorių, iš kurių svarbiausi – prigimtis, auklėjimas, gamta, tėvai, draugai, mokykla, asmeninės pastangos. Koks žmogus tampa, daugiausia priklauso nuo asmeninių pastangų, todėl reikia būti *„doromis, auklėtis, lankyti susirinkimus“*, tik tokios mergaitės taps geros šeimininkės, naudingos tautai ir valstybei[116]. Įdomus J. Ambrazevičiaus pasisakymas 1937 m. vasario 28 d. susirinkime „Sese, ar tu neesi boba?“ Jame teigiama, kad kiekvienas žmogus turi ir gerų, ir blogų savybių. Moterų blogos savybės, anot pranešėjo, vadinamos *„bobiškumu“*. Išvardijama, kas tai yra: *„verksmingumas, bailumas, lepumas, ilgas liežuvis, pavydas, neapykanta“*. Raginama šių savybių atsisakyti[117]. Taip pat žinoma, kad pavasarininkės rengė pramogas, tvarkė karių kapus. Štai vieno iš organizacijos numatomų renginių programa: 1) vieša gegužinė, šokiai ir žaidimai; 2) vakare 5 veiksmų vaizdelis „Prakeikti pinigai“; 3) monologai; 4) šokiai ir žaidimai[118].

„Pavasario“ vyrų kuopa pirmą kartą minima 1931 metais[119]. 1936 m. kovo 15 d. vykusiame susirinkime J. Ambrazevičius skaitė iš „Kario“ apie Lietuvoje žuvusius pirmuosius karius, karininką Juozapavičių, Eimutį ir kitus, priminė, kad reikia sutvarkyti karių kapus. Kiti pranešėjai skaitė straipsnius apie artimo meilę, apie „Pavasario“ vėliavų pagerbimą[120]. Čia taip pat aktyviai dalyvaudavo dvasiškiai: kun. J. Galaunė, kun. prelatas V. Vaičiulis, kun. J. Vilutis. V. Vaičiulis aiškino Kristaus mokymą, Romos katalikų tikėjimą, ragino būti dorais katalikais, aptarė Rusijos žmonių varžymus tikėti. J. Galaunė nurodo pavasarininkų tikslą – šviestis, mokytis gerų darbų[121].

[112] Pranešimai Alytaus apskrities viršininkui (1938), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 228, l. 3; b. 266, l. 13.
[113] „Pavasario“ bibliotekos perdavimo aktas (1940 09 03), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 266, l. 16.
[114] Jiezno nuovados viršininko žinios (1936 m.), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 267, l. 5.
[115] Jiezno nuovados viršininko žinios (1936 m.), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 267, l. 6.
[116] *Ten pat*, l. 7, 13.
[117] *Ten pat*, l. 8.
[118] Jiezno nuovados viršininko pažymėjimas apie ruošiamą „Pavasario“ susirinkimą (1939 07 08), *LCVA*, f. 1729, ap. 1, b. 62, l. 3.
[119] Pranešimas Alytaus apskrities viršininkui (1931 03 09), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 313, l. 1.
[120] *Ten pat*, l. 9.
[121] *Ten pat*, l. 10–11, 14–15.

Organizacijos narys Bronius Bieliauskas savo pranešime „Pavasarininkas kovotojas“ akcentavo tos kovos esmę – *„kad būtų dora, teisybė, sąžiningumas, blaivumas“*. Anot pranešėjo, *„mes, katalikai, turime budėti, kad Tėvynės meilė nebūtų iškraipyta, turim demaskuoti tuos, kurie, prisidengę patriotizmo skraiste, eina kurti sau karjerų. Reikia siekti, kad būtų demaskuoti visokie marksistai, vargšų globėjų vardu įkalbinėjantys geros valios žmones ir griaunantys mūsų brangios Tėvynės pamatus, Kristaus mokymą.“* Pavasarininkai turi būti kovotojai „už savo tautinę kultūrą, tradicijas ir papročių išlaikymą“.[122] Į naujoves buvo žvelgiama atsargiai. Tai rodo išsakytos mintys apie neįprastus tiems laikams šokius – tango ir fokstrotą. J. Ambrazevičiaus pasisakyme pavadinimu „Moderniųjų šokių esmė ir kodėl katalikams negalima jų šokti“. *„Fokstrotas, tango ir kiti šokiai netinka katalikams,“* – teigė pranešėjas. Jis ragino laikytis tradicijų, mokytis lietuviškų žaidimų[123].

Iš draugijų veiklos apžvalgos galima daryti išvadą, kad valsčiuje vyko gana aktyvus kultūrinis gyvenimas. Nariai rūpinosi savišvieta, skleidė naujoves, rinko aukas, tvarkė karių kapus, kėlė sau aukštus moralinius tikslus. Taip pat domėjosi politika, nerimavo dėl komunistų įtakos pasaulyje ir Lietuvoje.

Tarpukariu nemažas dėmesys buvo skiriamas kultūriniam, istoriniam paveldui. 1933 m. sausį Savivaldybių departamentas informavo apskritį, kad *„kai kuriose Lietuvos vietose esama piliakalnių, pilkapių, senkapių ir kitų lietuvių senovės paminklų, kurie negailestingai ar tai gamtos, ar tai vietos gyventojų, apdirbant laukus ir kitais būdais yra naikinami. Būtų gera, kad saugojimui šių senovės kultūros paminklų nuo visiško sunaikinimo, savivaldybės imtųsi iniciatyvos susitarti su privačiais asmenimis, kurių nuosavybėje kartais tokie paminklai randasi, kad už nedidelį tų vietų nuomos ar kitokio pavidalo atlyginimą jie pasižadėtų tų paminklų nenaikinti ir juos saugoti.“*[124] Tų pačių metų gegužės mėnesį jau sudarytas Alytaus apskrities piliakalnių sąrašas, kuriame išvardijami ir Jiezno valsčiaus piliakalniai (žr. 7 lentelę).

7 lentelė
Jiezno valsčiaus piliakalniai 1933 metais

Eil. Nr.	Kur yra piliakalnis	Kieno žemėje	Kokia būklė	Kas įpareigotas prižiūrėti
1.	Paverknių kaimas	J. Ginkaus	plaunamas ir gadinamas Verknės upės	J. Ginkus
2.	Pelekonių kaimas	B. Grigonio	tvarkoje	B. Grigonis
3.	Pelekonių kaimas	P. Celiešiaus	plaunamas ir griaunamas vandens griovio	P. Celiešius
4.	Paukščių kaimas	F. Nanartavičiaus	tvarkoje	F. Nanartavičius

Šaltinis: Alytaus apskrity esamų senovės kultūros paminklų – piliakalnių sąrašas (1933 05 06), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 383, l. 77.

Mobilizaciniai darbai

Jieznas į Lietuvos istoriją įėjo kaip sėkmingai priešo – Raudonosios armijos dalinio – antpuolį atlaikęs miestelis 1919 m. vasario mėnesį*. Jį gynusių karių kovinė dvasia įkvėpė ir kitus to me-

[122] *Ten pat*, l. 12.
[123] Pranešimas Alytaus apskrities viršininkui (1931 03 09), *LCVA*, f. 399, ap. 2, b. 313, l. 16.
[124] Apskričių valdyboms ir pirmaeilių miestų burmistrams (1933 01 24), *LCVA*, f. 1567, ap. 1, b. 383, l. 74.
* Plačiau žr. V. Lesčiaus str. šioje knygoje „Kovos dėl Nepriklausomybės Jiezno apylinkėse 1919–1920 metais“. *Vyr. red. pastaba.*

to Lietuvos savanorius atkakliau priešintis svetimųjų siekiams užgniaužti valstybės nepriklausomybę. Ginkluotiems susirėmimams pasibaigus, Jiezno valsčius vykdė savo pareigą krašto apsaugai: rinko rekvizitus, organizavo savanorių mobilizaciją į kariuomenę. Tiesa, gyventojai ne visuomet pavyzdingai vykdė savo prievoles krašto apsaugai, toleravo apylinkėse įsikūrusius karius ir siekė sumažinti savo prievoles krašto apsaugai. Štai 1920 m. pabaigoje protestuojama dėl kareivių užimto valsčiaus raštinės namo ir valsčiaus žmonių varžymo[125].

Svarbus valsčiaus valdžios uždavinys – rekvizitų rinkimas. Dar 1920 metais Jiezno valsčiaus tarybos nutarimas skelbė apie valsčiaus apsisprendimą *„dėl rekvizitų surinkimo atsiskirti nuo Prienų ir prisijungti prie Alytaus Suėmimo komiteto“*.[126] Reikėjo sudaryti visų gyventojų sąrašus, paskirti pasiuntinius iš kiekvieno kaimo, organizuoti darbus, pasirūpinti svarstyklėmis, pristatytų produktų kokybe. Kaip ir kituose valsčiuose, gyventojai turėjo pristatyti atitinkamą kiekį raguočių, riebalų, rugių, avižų, kviečių, miežių, žirnių, dobilų, šieno, šiaudų, kopūstų, burokų[127]. Seniūnai, be kita ko, privalėjo kiekvienam ūkininkui įteikti natūralių karo prievolių lenteles, tiksliai sverti produktus[128]. Kad į rekvizitų rinkimą buvo žiūrima rimtai, rodo Jiezno viršaičio perspėjimas, kad už svėrimą atsakingas A. Loržeris, laiku nepristatęs svarstyklių, bus nubaustas 5 000 litų bauda arba 3 mėnesiais kalėjimo, arba ir bauda, ir areštu[129].

Alytaus apskrities viršininkas nuolat siuntė slaptus mobilizacijos planus, skelbimus, reikalavimus dėl *„rekvizitų, ypač arklių suėmimo“* (žr. 8, 9 lenteles).

8 lentelė
Jiezno valsčiui nustatyto arklių kontingento skaičius 1929 m.

Kavalerija	Artilerija	Važiuojamieji	Vežimai		Pakinktai
			poriniai	vienkinkiai	
66	20	62	25	10	15

Šaltinis: Arklių kontingento skaičius Jiezno valsčiui (1929 m.), *LCVA*, f. 1569, ap. 8, b. 2, l. 7.

9 lentelė
Jiezno valsčiui nustatyto arklių kontingento skaičius 1931 metais

Arkliai			Vežimai		Pakinktai	
jojamieji	artilerija	gurguolės	poriniai	vienkinkiai	poriniai	vienkinkiai
66	20	62	41	21	13	26

Šaltinis: Arklių kontingento skaičius Jiezno valsčiui (1931 10 14), *LCVA*, f. 1569, ap. 8, b. 2, l. 27.

Arklių surinkimas buvo ypač svarbus ir slaptas uždavinys. Juos atrinkdavo pagal amžių, fizinius duomenis itin kruopščiai.

Alytaus apskrities viršininkas 1929 m. gegužės 16 d. pranešimu per-

[125] 1920 m. gruodžio 31 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 520.
[126] 1920 m. gruodžio 31 d. Jiezno valsčiaus tarybos susirinkimo protokolas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 660, l. 447.
[127] Revizijų suėmimas (1936 02 20), *LCVA*, f. 1569, ap. 8, b. 18, l. 3.
[128] *Ten pat*, l. 35.
[129] *Ten pat*, l. 37.

Lietuvos kariuomenės kariai per Jiezną žygiuoja į Vilnių. 1939 m. spalis. J. Miežlaiškio nuotr. LCVA. P-8808

Kaimų seniūnai prie Jiezno valsčiaus savivaldybės. 1934 m. rugsėjo 8 d. M. Blecherio nuotr.

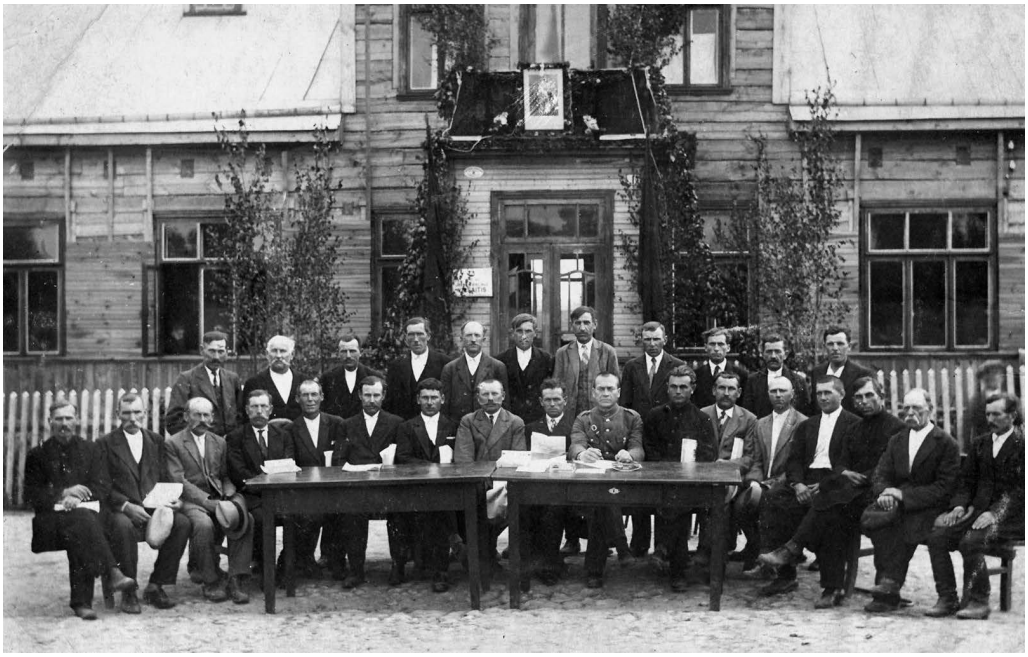

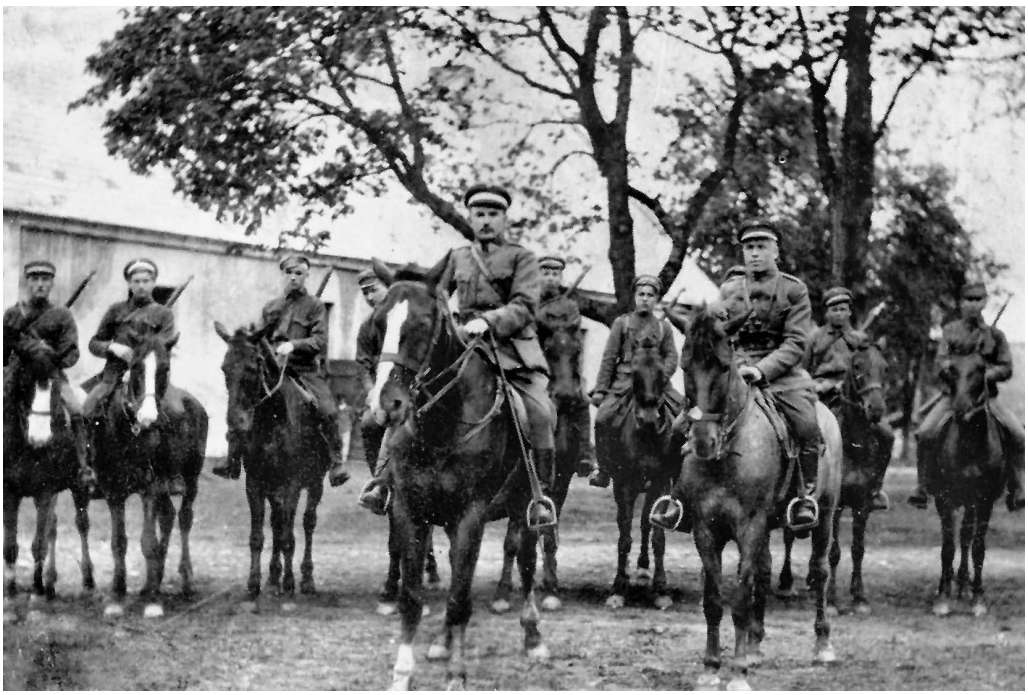

Lietuvos kariuomenės Margio pulko raiti žvalgai Jiezne. 1935 m. LMAB

spėjo Jiezno viršaitį, kad *„mobilizacijos planai, skelbimai turi būti saugomi nedegamojoje spintoje, atskirai nuo kitų valsčiaus bylų. Jei tokios spintos nėra, tai reikia laikyti medinėje dėžėje, apkaustytoje stora skarda, kuri turi būti pritvirtinta prie grindų.“*[130] Raktus nurodoma laikyti pas viršaitį, ir perspėjama, kad nurodytos tvarkos laikymasis bus tikrinamas, o už pažeidimus baudžiama[131].

Kariuomenės tikslams naudoti valsčiaus pastatai. *„Jiezno dvaras, piliečio S. Kvintos nuosavybė, prie Jiezno ežero apaugęs medžiais, erdvus, tinkamas intendantūros sandėliui, <...> dvaro gyvenamasis namas tinka sandėlio komandai ir raštinei, <...> rūsys, daržinė – sandėliams“*, – pranešama Alytaus apskrities komendantui. Sandėlio karininkus numatyta apgyvendinti Jiezno Romos katalikų bažnyčios klebonijoje. Be to, piliečio L. Morkovičiaus malūnas tinkamas grūdams laikyti, garinė pieninė ir keletas netoli esančių kepyklų taip pat bus panaudotos kariuomenės tikslams[132].

Išlikę duomenys apie 1939 m. rugsėjo 17 d. vykusią mobilizaciją Jiezno valsčiuje. Raportuojama, kad mobilizacija baigta sėkmingai[133].

Paskutinis rastas dokumentas, susijęs su krašto apsauga, 1940 m. gegužės 28 d. raportas apskrities komisarui. Jame pažymima, kad *„valsčiuje yra vienas keltas, kurio savininkas J. Aleknavičius, turįs kėlimo galią iki 150 cnt. Nemune, prie Nibrių kaimo. Kitų keltų valsčiuje nėra.“* Matyt, tikėtasi šią susisiekimo priemonę panaudoti karinio pavojaus atveju.

[130] Revizijų suėmimas (1936 02 20), *LCVA*, f. 1569, ap. 8, b. 18, l. 37.
[131] *Ten pat.*
[132] *Ten pat*, l. 32.
[133] *Ten pat*, l. 92.

Jieznas (1930–1995)*

Algimantas Miškinis

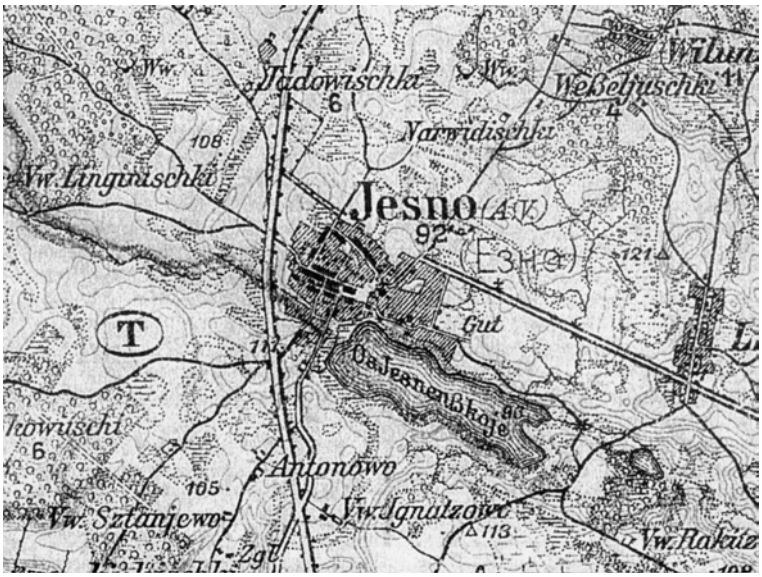

1912–1914 metų Jiezno miestelio plano schema

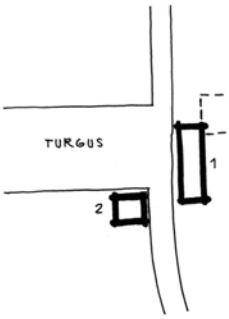

Apie 1925–1930 metų miestelio plano schemos fragmentas. 1 – buvusių dvaro rūmų korpusas, 2 – pieninė

Pagal 1919 m. liepos 26 d. „Apskričių sienų ir jų centrų įstatymą“ Jieznas buvo priskirtas Alytaus apskričiai[1]. 1923 m. miestelyje surašyti 172 kiemai su 989 gyventojais, dvare 101 asmuo, iš viso 1090[2].

1922 m. paskelbtas Žemės reformos įstatymas. Jiezno dvaro pagrindinę dalį valdęs Stasys Kvinta didžiumą plotų išdalijo giminėms, o sau pasiliko centrą, kurį „mažais sklypeliais pardavinėjo vietos gyventojams[3]. Vis dėlto 1924 m. dvaras buvo išparceliuotas, o išdalijus kai kurias jo žemes kariams savanoriams ir miestelio sklypininkams, netoliese susiformavo Strazdiškių kaimas[4]. 1926 m. miestelyje įkurta Žemės ūkio draugija[5], 1928 m. – žiemos žemės ūkio mokykla[6]. Iki 1928 m. išplėstas į pietų pusę bažnyčios šventorius[7].

Apie 1925–1930 m. Jiezno plano schemos fragmente užfiksuota turgaus aikštės dalis, buvusių dvaro rūmų išlikęs korpusas ir pieninė[8]. Nors dokumentas viso miesto plano struktūros suvokimo požiūriu mažai reikšmingas, bet jame pažymėti senosios – XVIII a. antrojoje pusėje suplanuotosios – aikštės vieta ir buvusių dvaro rūmų padėtis jos atžvilgiu.

1930 m. Jiezne veikė L. Markovičiaus garo malūnas, lentpjūvė, pieninė, vartotojų bendrovė „Spiečius“,

* Sutrumpinta iš Miškinis A. Jieznas, *Rytų Lietuvos miestai ir miestelia*i, I knyga, Vilnius, 2002, p. 338–345.

[1] Maksimaitienė O. *Lietuvos istorinė geografija ir kartografija: XX a. Lietuvos istorijos žemėlapiai ir jų šaltiniai*, Vilnius, 1995, p. 25.

[2] *Lietuvos apgyventos vietos: pirmojo visuotinojo Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys* (toliau – *LAV*), 1925, p. 7.

[3] Kiškis S. *Jiezno istorija* (rankraštis), apie 1970, p. 68.

[4] *Lietuvių enciklopedija* (toliau – *LE*), 1944, t. 10, p. 833.

[5] *LE*, 1941, t. 9, p. 407.

[6] *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija* (toliau – *MLTE)*, 1968, t. 2, p. 689.

[7] Kiškis S. *Jiezno istorija*, p. 103.

[8] *Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos rankraštynas* (*MABR*), f. 204-6, l. 3.

1942 m. tikrosios Jiezno miestelio būklės planas

19 krautuvių (16 – žydų), vaistinė, paštas, žemės ūkio ir smulkaus kredito draugijos, dirbo felčeris. Surašyta 117 namų (trys mūriniai), gyveno 68 žydų šeimos, kurios išlaikė religinę mokyklą[9]). 1931 m. miestelyje buvo 12 didesnių krautuvių ir 5 verslovės[10].

1929 m. sudegė valsčiaus valdyba[11]. Išlikęs buvusių dvaro rūmų korpusas netrukus pritaikytas mokyklai[12].<...> Bažnyčia, dvaro rūmų korpusas, pieninė šalia jo ir smuklė buvo vieninteliai mūriniai miestelio pastatai; <...> kiti trobesiai, buvo mediniai, centrinėje dalyje ne taip raiškių, o pakraščiuose kur kas raiškesnių tradicinių liaudies architektūros formų[13]. Bažnyčia vyravo ir miestelio panoramoje bei gana didelės aikštės erdvėje. Liaudies architektūrai būdingų statinių miestelyje būta ir daugiau.

XX a. ketvirtąjį dešimtmetį Jieznas pradėtas tvarkyti intensyviau. Akmenimis išgrįsta turgaus aikštė[14], o nuo 1930 m. imta griauti blogos būklės ir vaizdo *„suklypusius“* pastatus bei jų dalis, daugiausia centre. Tais metais nugriauti du namai Bažnyčios gatvėje[15]. Šiuos darbus nuo 1933 m. palengvino įvykęs gaisras, per kurį nurodoma sudegus apie 1/3 miestelio trobesių[16]. 1933 m. buvo nugriauti 9 pastatai, o 1934–1938 m. – dar 61[17] Vytauto, Jablonskio, Juozapavičiaus, Kudirkos, Dariaus ir Girėno, Gedimino ir Valančiaus

[9] Akiras-Biržys, *Alytaus apskritis, Lietuvos miestai ir miesteliai*, Kaunas, 1931, p. 666; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, South Boston, 1964, t. 1, p. 393; *Lietūkis. Lietuvos žemės ūkio kooperatyvų sąjunga*, 1923–1933, Kaunas, 1933, p. 87.

[10] *Visa Lietuva. Informacinė knyga 1931 metams*, Centralinis statistikos biuras, 1932.

[11] Akiras-Biržys, *Alytaus apskritis*, p. 666.

[12] Kiškis S. *Jiezno istorija*, p. 52; Čerbulėnas K. Senoji Jiezno architektūra, *Statyba ir architektūra*, 1970, nr. 1, p. 25.

[13] Čerbulėnas K. Senoji Jiezno architektūra, p. 25.

[14] Kiškis S. *Jiezno istorija*, p. 101.

[15] *Kauno apygardos archyvas* (toliau – *KAA*), f. R-18, ap. 6, b. 31, aktai 9–10.

[16] *KAA*, f. R-18, ap. 6, b. 18, aktas Nr. 131.

[17] *KAA*, f. R-18, ap. 6, b. 13–16, 18–20, 25.

gatvėse, turgavietėje, Nepriklausomybės aikštėje ir *„priemiestyje"*. Kai kurie nugriauti trobesiai stovėjo prie medinės sinagogos Juozapavičiaus gatvėje; jos architektūra beveik nesiskyrė nuo gyvenamųjų namų[18]. Nemažai pastatų, siekiant išsaugoti juos nuo sugriovimo, skubiai suremontuoti. Visa tai pagerino Jiezno vaizdą.

1938 m. sudarytas Vytauto gatvės tvarkymo projektas[19], tačiau iki pirmosios sovietų okupacijos darbus spėta atlikti tik vakarinėje – periferinėje gatvės dalyje.

1940 m. vasarą Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, Jiezne buvo vykdomos analogiškos visam kraštui reformos. 1940 m. lapkričio 18 d. nacionalizuotos didesnės krautuvės (Etos Kacienės ir Maušos Rabinovskio – manufaktūros, Gutmano Percikovičiaus – odos[20]). Amatininkai suvaryti į arteles. 1941 m. birželio 14 d. į Rusiją išvežtos 7 valsčiaus gyventojų šeimos[21].

1941 m. birželio 22 d. pradėjusi karą su Sovietų sąjunga, nacių Vokietijos kariuomenė Jiezną užėmė birželio 23 ar 24 dieną. Kareiviai ir miestelio gyventojai išplėšė krautuves, degtinės monopolį. Birželio sukilime dalyvavo 80 partizanų; netrukus 7 komunistai buvo sušaudyti, 19 suimta, 70 registravosi. Pereinant frontui, valsčiuje sudegė 14 sodybų[22].

Užėjus vokiečiams, dalis žydų ėmė slapstytis apylinkės miškuose, likę miestelyje – varomi dirbti. Iki 1941 m. rugpjūčio 16 d. jų suimta ir išgabenta į Prienus 86, iki rugpjūčio 31 d. į Alytų – 30[23]. Iš viso 1941 m. rugpjūčio 28–rugsėjo 2 d. nužudyti 144 Jiezno žydai[24]: Alytuje, Prienuose ir prie Jiezno ežero[25].

1942 m. pradėjus rengti Jiezno projektą, tespėta padaryti tikrosios būklės planą[26] Tai pirmasis kol kas žinomas detalus miestelio planas, iš kurio galima spręsti, jog XVIII a. antrojoje pusėje suformuotas stačiakampis gatvių tinklas buvo iš esmės pasikeitęs – praradęs ankstesnį taisyklingą pavidalą, todėl atrodė lyg būtų susidaręs savaimingai. Ir tik kelios tiesios gatvės (Gedimino, Daukanto, Trakų) atitiko ankstesnį šio plano pobūdį.

Frontui pereinant per Jiezną iš rytų į vakarus, miestelio pastatai nenukentėjo. 1944–1945 m. Raudonosios armijos generalinio štabo žemėlapyje užfiksuoto miestelio schema iš esmės atitinka 1942 m. būklę.

Raudonoji armija Jiezną užėmė tarp 1944 m. liepos 13 ir 15 dieną.[27] Paskelbus mobilizaciją, dalis vyrų išėjo į miškus – susikūrė pirmieji partizanų būriai, 1945 m. pavasarį iš Jiezno ir aplinkinių valsčių susijungę į Margio grupę, kurioje 1946 m. gegužės mėn. buvo 40 kovotojų[28]. Dar 1944 m. pabaigoje pradėjus formuoti valsčiaus represinę struktūrą, 1945 m. pabaigoje Jiezno stribų būrį sudarė 53, o 1952 m. – 89 vyrai[29]. Nuo 1946 m. kovo pabaigos miestelyje stovėjo NKVD kariuomenės 34-ojo šaulių pulko kuopa[30].

[18] *KAA*, f. R-18. ap. 6. b. 18, aktas 118 (1934 m.).
[19] *KAA*, f. R-18. ap. 3, b. 11.
[20] *LTSR prekybos liaudies komisariato nacionalizuotų prekybos įmonių alfabetinis sąrašas*, Kaunas, 1941, p. 30, 47, 50.
[21] *1941 m. Birželio sukilimas*, dokumentų rinkinys. Sudarė V. Brandišauskas, Vilnius, 2000, p. 214.
[22] *Ibid*.
[23] *Masinės žudynės Lietuvoje*, Vilnius, 1965, 2 dalis, p. 214.
[24] *Ibid*, 1 dalis, p. 134.
[25] Kiškis S. Jiezno istorija, p. 102; Kviklys B. Kaišiadorių vyskupija, *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, 1987, t. 6, p. 186.
[26] *Architektūros ir statybos instituto Urbanistikos sektorius (jo archyvas)* (toliau – *ASI US*). (Planą perdavė ir informaciją suteikė K. Šešelgis).
[27] Maksimaitienė O. *Lietuvos istorinė geografija*... p. 73.
[28] Kašėta A. Partizaninis karas Dzūkijoje, *Dainavos apygardos partizanų takais*, Vilnius, 1997, p. 11, 15.
[29] Starkauskas J. *Stribai*, Vilnius, 2001, p. 158, 164.
[30] Starkauskas J. *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais*, Vilnius, 1998. Žemėlapis.

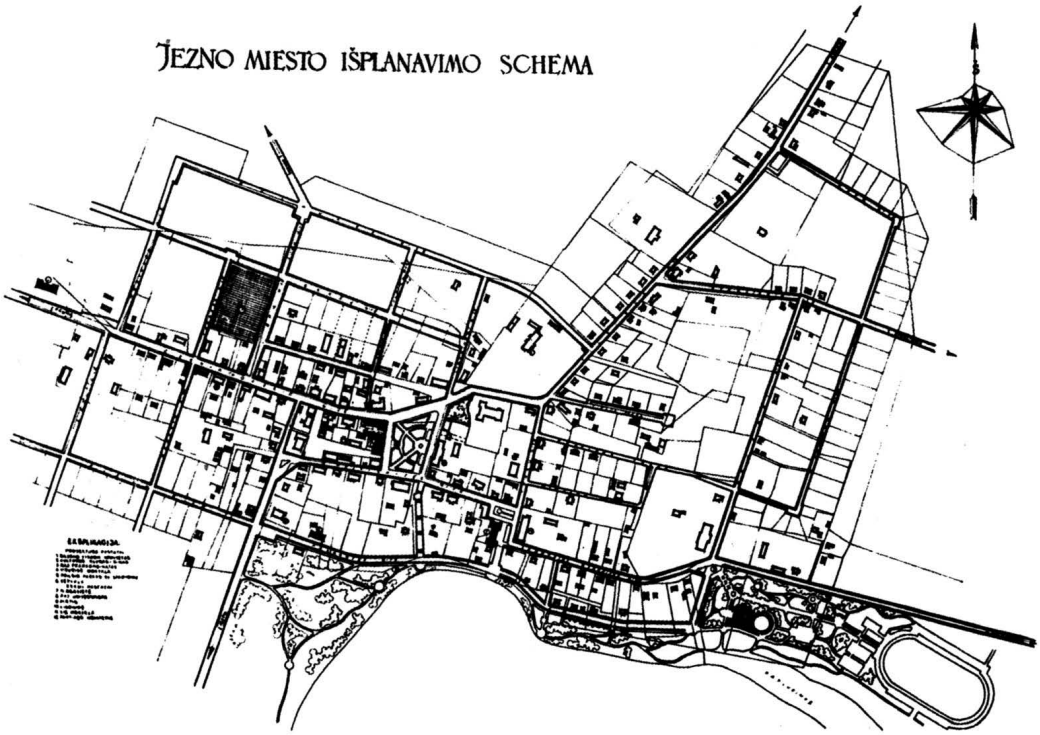

1944–1945 m. Jiezno plano schema

Jiezno, kaip ir kitų Dzūkijos valsčių, nuo 1944 m. neaplenkė visoje Lietuvoje vykdytos gyventojų suėmimo ir trėmimo akcijos.

Dar slopinant partizanų ginkluotą pasipriešinimą, 1950 m. birželio 20 d. įsteigtas Jiezno rajonas[31], jame suformuotas NKGB (MGB) skyrius[32]. 1951 m. gegužės mėnesį NKVD šaulių dalinio Jiezne jau nebuvo[33], o 1953 m. sausio 1 d. rajone teliko 9 partizanai[34].

Kuriantis rajono įstaigoms, kai kurie didesni miestelio pastatai pertvarkyti, pakeisti kelių gatvių pavadinimai: 1951 m. kovo 31 d. minima Černiachovskio gatvė ir Pergalės aikštė[35]. Pradėta formuoti aptarnavimo infrastruktūra: atidaryta vidurinė mokykla, kultūros namai, biblioteka, o *„1951 m. ...mėsos parduotuvė. Bet nėra mėsos“*[36], fotoatelje, arbatinė; suremontuotas mokyklos pastatas[37].

1956 m. Jieznui suteiktos miestelio teisės[38]. 1958 m. sudarytas miesto tikrosios būklės planas[39], parengtas projektas (autorius archit. V. Kugevičius)[40]. Tikrosios būklės planas nesiskiria nuo 1942 m. plano, nes sudarytas pagal jį.

[31] Maksimaitienė O. *Lietuvos istorinė geografija...*, p. 82.

[32] Truska L., Anušauskas A., Petravičiūtė L. *Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940–1953 metais: MVD-MGB organizacinė struktūra, personalas ir veikla*, Vilnius, 1999, p. 130.

[33] Starkauskas J. *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje...* Žemėlapis.

[34] Starkauskas J. *Stribai*, p. 378.

[35] Barkauskas J. Įvesti miestelyje švarą, *Lenino keliu*, 1951 03 31, nr. 3, p. 2; Pakeisti gatvių pavadinimus, *Lenino keliu*, 1951 10 25, nr. 38, p. 4.

[36] Jiešmanta I., Griškonis J. Nehigieniškoje parduotuvėje, *Lenino keliu*, 1952 04 05, nr. 26 (81), p. 4.

[37] Bajoras J. Gyventojų patarnavimui, *Lenino keliu*, 1953 10 26, nr. 80 (231), p. 4; Bunikis V. Jiezno arbatinėje, *Lenino keliu*, 1954 06 07, nr. 45(284), p. 4; Žiūkas J. Pradėjo remontuoti mokyklą, *Lenino keliu*, 1954 06 17, nr. 48 (287), p. 4.

[38] *Tarybų Lietuvos enciklopedija* (toliau – *TLE)*, 1986, t. 2, p. 120.

[39] *ASI US.*

[40] *Ibid.*

1981 m. Jiezno projektas

Projekte buvo numatyta, Jiezną išplečiant gana tolygiai į visas puses, planuojamą teritoriją sudalyti į stačiakampius kvartalus. Centras suprojektuotas aikštės zonoje, numatyta likviduoti XVIII a. antrojoje pusėje įrengtos aikštės fragmentus.

1960 m. Jiezne surašyta Pergalės aikštė ir 16 gatvių: I. Černiachovskio, J. Janonio, Gedimino, Komjaunimo, Tarybinės armijos, Prienų, Gorkio, K. Poželos, M. Melnikaitės, Jaunosios gvardijos, Naujoji, Salomėjos Nėries, Minties tako, Ežero kranto ir Tiesioji[41]. Neliko Spaustuvės gatvės[42].

1960 m. vakariniame miestelio pakraštyje, paplentėje, pastatyta tipinė 3 aukštų vidurinė mokykla[43].

1960–1961 m. mieste iškilo nemažai naujų, suremontuota senųjų pastatų. Trečiasis aukštas užstatytas ant buvusių dvaro rūmų korpuso, pastatyti du dviaukščiai sekcijiniai namai, buitinio aptarnavimo kombinatas, pagalbinis ligoninės korpusas, administraciniai pastatai, kepykla; *„Komjaunimo gatvėje išaugo eilė... namų“*, taip pat *„Turgų gatvėje“*, *„buvusieji sandėliukai rekonstruojami į gyvenamuosius namus“*, sutvarkytos ir apželdintos gatvės, turgaus aikštėje įrengtas skveras, jame pastatytas M. Melnikaitės paminklas[44]. Paminėtos naujos gatvės – J. Žemaitės, Kauno, Tiesos tako[45].

[41] Jiezno raj. DŽDT VK sprendimas Nr. 28, *Lenino keliu*, 1959 02 04, Nr. 10 (763), p. 3.

[42] Žadeikienė M. Mūsų pageidavimas, *Lenino keliu*, 1957 06 08, nr. 46 (594), p. 3.

[43] Acus P. Statėm, o dabar mokysimės, *Lenino keliu*, 1960 02 06, Nr. 10 (865), p. 2; Vinskas J. Jiezno istorijoje naujas lapas, *Lenino keliu*, 1960 02 06, nr. 10 (865), p. 3.

[44] Jieznas statosi, *Lenino keliu*, 1960 10 15, nr. 81 (936), p. 3; *Ibid*, 1960 11 02, nr. 86 (941), p. 4; *Ibid*, 1960 11 07, nr. 87 (942), p. 3.

[45] Jiezno raj. DŽDT VK sprendimas Nr. 13, *Lenino keliu*, 1961 01 240, nr. 7 (963)), p. 2.

Senojo Jiezno centro su buvusia smukle fragmentas. 1970 m. Autoriaus nuotr.

Senojo Jiezno centro fragmentas. Vaizdas nuo smuklės į rytus. 1970 m. Autoriaus nuotr.

Miesto centro vakarų dalis. Vaizdas iš bažnyčios bokšto. 1970 m. Autoriaus nuotr.

1961 m. parengta nauja Jiezno projektinė schema[46], pagal kurią miestas numatytas plėsti į vakarų pusę iki Kruonio–Alytaus plento[47].

1962 m. gruodžio 8 d. Jiezno rajoną panaikinus ir prijungus prie Prienų rajono[48], statybų mastas gerokai sumažėjo, tad ir centro teritorijose, anksčiau skirtose visuomeniniams pastatams ir daugiabučiams namams, daugiausia liko seni mediniai namai, o nauji vienbučiai kilo pakraščiuose.

[46] *ASI US* (autorius nenustatytas).
[47] Stankevičius P. Mūsų miestelis ateityje, *Lenino keliu*, 1962 01 01, nr.1 (1058), p. 2.
[48] *TLE*, t. 2, p. 120–121; Maksimaitienė O. *Lietuvos istorinė geografija...*, p. 91.

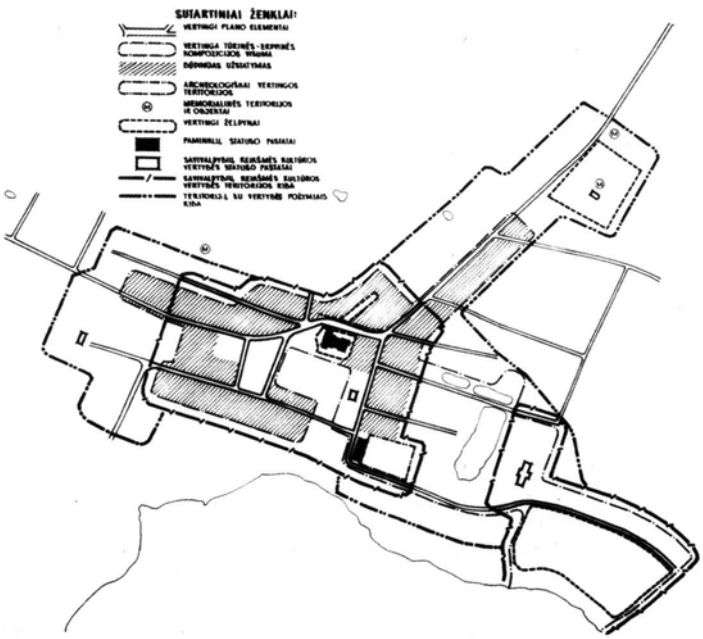

1995 m. urbanistikos architektūros vertybių schema. Sudarė R. Jurgilas

1981 m. parengtas Jiezno projektas, pagal kurį miestas planuotas kartu su šalia esančio „Verknės“ kolūkio centrine gyvenviete. Jis numatytas plėsti daugiausia į šiaurę ir rytus, tačiau nemaža sodybinių namų grupė suplanuota pietiniame Jiezno ežero krante.

Pagal 1981 m. projektą Jieznas formavosi iki 1990 m.: buvo statomi beveik vien privatūs namai. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, miesto raidos sąlygos, panašiai kaip ir kitų šalies miestų ir miestelių, gerokai pasikeitė.

1995 m. ištyrinėjus Jiezną (architektas R. Jurgilas) konstatuota, kad jame užfiksuotos dar išlikusios urbanistikos architektūros vertybės arba jų fragmentai sudaro pagrindą siūlyti suteikti miestui savivaldybių reikšmės kultūros vertybės statusą. Tyrimų rezultatai leido nustatyti vertingos teritorijos ribas, saugotinus plano ir užstatymo elementus.

Iš Jiezno bažnyčios praeities

Kazys Misius

1492 metais valdovas Aleksandras Darsūniškio bažnyčiai skyrė dešimtinę iš valstybinio Jiezno dvaro. Tai pirmas Jiezno paminėjimas istoriniuose šaltiniuose. 1509 m. Jiezno dvaras amžinos nuosavybės teise atiteko kunigaikščių Holovčinskių giminei. Holovčinskiai iki 1611 m. Jiezne pastatė evangelikų reformatų bažnyčią. Tiksli tos bažnyčios pastatymo data nežinoma, nes seniausieji evangelikų reformatų archyvo dokumentai neišliko. 1633 m. Kristupas Kiška ir jo žmona Regina Holovčinskytė-Kiškienė Jiezno dvarą pardavė Steponui ir Onai Rudaminaitei Pacams. Pacų giminė buvo katalikai ir Jiezno evangelikų reformatų maldos namuose įrengė katalikų bažnyčią, parūpino liturginius reikmenis. 1640 m. Steponas Pacas mirė. Jiezno savininku tapo Kristupas Zigmantas Pacas. Jis 1644 m. gegužės 7 d. Jiezno bažnyčiai užrašė Andriūnų ir Sobuvõs palivarkus su valstiečiais ir jų prievolėmis.

Jiezno Šv. Arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo bažnyčia. 2025 m. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Apie 1645 m. Jiezne pradėta statyti mūrinė bažnyčia. Vėlesnis Jiezno bažnyčios fundacijos aktas surašytas 1655 m. gegužės 12 dieną. Šią fundaciją yra aptarusi istorikė V. Kamuntavičienė. Tų pačių metų rugpjūčio mėnesį Maskvos kariuomenė iš Vilniaus žygiavo į Kauną. Pakeliui kardu ir ugnimi buvo niokojami Lietuvos miesteliai. Sudeginti Jiezno dvaro rūmai ir medinė bažnyčia. Mūrinė bažnyčia dar nebuvo baigta, jos statyba užtruko. V. Kamuntavičienė nurodo, kad 1669 m. pamaldos vyko Jiezno klebono name įrengtoje koplytėlėje. Netrukus mūrinė bažnyčia baigta statyti ir įrengti. Jiezno bažnyčia konsekruota 1670 m. rugpjūčio 17 d. Šv. Arkangelo Mykolo titulu. Tai atliko Žemaičių vyskupas Kazimieras Pacas[1].

Minėta istorikė taip pat pateikia žinių apie bažnyčią iš 1671 m. inventoriaus. Mūrinė bažnyčia dengta olandiškomis čerpėmis, su aukštu bokštu ir dideliu paauksuotu kryžiumi. Joje 27 langai. Viduje 24 suolai, 2 klausyklos, sakykla, trys mediniai paauksuoti altoriai. Ant sienų kabojo 8 paveikslai ir buvo 12 tapytų kryžių. Bažnyčios chorui skirtoje patalpoje stovėjo vargonai, kabojo 12 tapytų paveikslų[2].

[1] Kamuntavičienė V. Jiezno parapija XVII a., *Kauno istorijos metraštis*, 2020, t. 20, p. 217–227.
[2] *Ten pat.*

Per Šiaurės karą 1702 m. kovą Jieznė vyko kautynės su švedais. Dėl kariuomenių plėšikavimų krašte kilo badas, o 1708–1711 m. siautėjo maras. Remdamasi 1716 m. Jiezno bažnyčios inventoriumi V. Kamuntavičienė rašo: *„Dokumentai byloja, kad Jiezno bažnyčia XVIII a. pradžioje apskuro, iš trijų ant bažnyčios iškeltų kryžių du nukrito, languose atsirado skylių, altorių paauksavimai išbluko, paveikslai apšepo, vargonai neveikė, vargonininko nebebuvo, vietoj 24 liko 16 suolų*[3]*.“*

Jiezno bažnyčios brėžinys. 1949 m. KPC PB

Atrodo, kad po Šiaurės karo bažnyčiai buvo daromi tik einamieji remontai. Apie 1768 m. pradėti jos rekonstrukcijos darbai. 1771 m. inventoriuje rašoma, kad Jiezno bažnyčia pailginta ir praplatinta, su dviem bokštais ir frontonu, išmūrytais nuo pat pamatų, po bažnyčia padaryti rūsiai. Bažnyčia dar nevisai baigta, tačiau greitai žmonių akys galės matyti puikias skulptūras ir tapybą. Padidinant dar buvo pailginta presbiterija, o prie jos iš abiejų pusių primūrytos zakristijos. Į bokštą įkeltas 1770 metais nulietas varpas. Visa tai padaryta LDK raštininko Antano Mykolo Paco lėšomis[4].

Baigus įrengimo darbus, Jiezno bažnyčią 1772 m. gruodžio 29 d. konsekravo Vilniaus katedros prelatas, Ariopolio vyskupas Tomas Zenkovičius, palikdamas Šv. Mykolo Arkangelo ir Šv. Jono Krikštytojo vardą. Apie abi minėtas konsekracijas yra įrašai bažnyčios sienoje ir prie koplyčios altoriaus pakabintoje plokštėje. 1782 m. vyskupo vizitacijos proga dekano buvo surašytas Jiezno bažnyčios inventorius, kuris yra paskelbtas su vertimu į lietuvių kalbą. Taip pat paskelbtas ir 1784 m. Jiezno parapijos aprašymas. Tame inventoriuje rašoma, kad nuo fasado pusės abipus bažnyčios buvo *„dvejetas puikių aukštų bokštų, iškeltų trimis tarpsniais, su kupolais, apkaltais skarda, su geležiniais kryžiais, o tarp tų bokštų yra puošnus frontonas su vienu stiklo langu. <...> Bokštuose trys konsekruoti varpai“*. Po frontonu – trejos durys į bažnyčią. Įėjus du nedideli pilioriai, kurie remia chorą. Vargonai 12-os balsų. Vidus išgrįstas tašytais akmenimis. Lubos ir visa bažnyčia dekoruota talentingo dailininko. Nurodyta, kad lubose ir sienose pasitaiko įtrūkimų. To priežastis: *„rūmų skliautai mūryti be piliorių, vienintelė jų atrama – sienos.“* Nuo didžiųjų durų iki bažnyčios vidurio po grindimis buvo laidojimo rūsiai. Iš abiejų šonų buvo dvi zakristijos, o virš jų – koplyčios. Sakykla medžio drožybos. Iš viso bažnyčioje nurodyta 11 altorių. Veikė dvi bažnytinės brolijos – Švč. Mergelės Marijos Rožinės ir Šv. Angelo sargo. 1765 m. įsteigtos dvi altarijos. Aprašyta ir klebonija, altarijų

[3] *Ten pat*, p. 230; Dundulis B. *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII–XVIII* a., Vilnius, 1977, p. 119.

[4] 1771 m. Jiezno bažnyčios inventorius, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (*VUB RS*), f. 57, B53–393; *Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas*, Vilnius, 2006, p. 285.

pastatai, bažnyčiai priklausę Sobuvos ir Andriūnų palivarkai. Parapinė mokykla veikė prieglaudoje. Vargonininko bute mokė Andrius Viliamovskis, kilęs iš Gardino apskrities Eismantų bajorkaimio. Matyt, buvo mokoma lenkiškai[5].

1794 m. Rusijos kariai Jiezno bažnyčią apiplėšė. 1818 m. vizitacijoje bažnyčios grindys nurodytos marmurinės. Iš išorės reikėjo remontuoti bažnyčios stogą ir nubyrėjusį tinką[6].

1828 m. vizitacijoje teigiama, kad bažnyčios čerpių stoge yra įtrūkimų. Be to, reikėjo sutvirtinti lubas, choro patalpą, keisti duris ir kita. Bažnyčios remontui jau turėta architekto parengta reikalingų medžiagų sąmata. Reikėjo įsigyti 500 naujų čerpių, metalo ir kitko. Klebonas bažnyčios remontui nutarė kasmet iš fundacijos atidėti po 500 rublių. Patronas (koliatorius) generolas Liudvikas Pacas, kuris pagal dar galiojusią patronato teisę buvo įpareigotas skirti lėšų bažnyčios remontui, nuolat gyveno Varšuvoje. Atrodo, kad bažnyčios stogas buvo tvarkomas vėliau.

1831 m. vizitacijos pastabose rašoma, kad daugelyje vietų nuo bokštų ir karnizų nukritęs tinkas. 1835 m. bokštai jau buvo pertinkuoti[7].

1843 m. gegužės 10 (22) d. įsaku galutinai panaikinta bažnytinė žemėvalda. Bažnyčių žemės ir jų pinigai perimti į iždą. Vietoj turėtų valdų vėliau bažnyčioms buvo atmatuota apie 33 dešimtinės (dešimtinė – 1,09 ha) žemės. Parapinės bažnyčios suskirstytos į klases. Jiezno bažnyčiai nustatyta IV klasė. Klebonui paskirta 275 rublių metinė alga, vikarai algų negaudavo.

Tyrinėjęs Jiezno bažnyčios archyvą kun. Stanislovas Kiškis nurodo, kad 1850 m. pradėta rinkti ir kaupti aukas tos bažnyčios remontui, o kitais metais įsigyta remontui reikalingų medžiagų. 1851 m. Dovydas Šapalskis parengė 1 182 rublių vertės remonto sąmatą. 1852 m. Jiezno klebonu paskirtas iš Lenkijos kilęs kun. Inocentas Dzelakauskas. Jis tuoj savo lėšomis ėmė tvarkyti bažnyčią. Iš požemių buvo išvežta 40 vežimų sąšlavų, sutvirtinti pamatai, rūsiuose padarytos angos. Kurija iš remonto kapitalo paskyrė 500 rublių. 1862 m. vyskupas gavo skundą, kad klebonas nesirūpina bažnyčios remontu. Tyręs tą skundą Merkinės dekanas pranešė, kad bažnyčia negriūna, tačiau jai reikia didelio remonto. Klebonas esąs silpnos sveikatos[8]. Apie 1852–1862 m. bažnyčios tvarkymą rašoma kun. I. Dzelakausko biogramoje.

1865 m. sausį Merkinės dekano vizitacijoje bažnyčios dydis nurodytas 55 aršinų ilgio ir 25 pločio (aršinas – 71,12 cm). Bažnyčia su dviem bokštais, tarp jų apskritas frontonas su geležiniu kryžiumi. Žemiau yra langas į choro patalpą ir apšiuręs balkonėlis, kuriame seniau buvo grojama. Viduje buvusios puikios freskos apleistos. Stogo čerpės suskeldėjusios, aplūžusios. Todėl nuo pratekančio lietaus ir patenkančio sniego pūva gegnės ir perdengimų sijos. Abiejų bokštų grindys supuvusios. Visai apleisti 12-os balsų vargonai. Reikėjo keisti visus langus su rėmais. Bažnyčioje 11 altorių, ir dar vienas – rūsyje po bažnyčia, kur palaidoti Pacų giminės

[5] *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, Vilnius, 2001, p. 95–129.

[6] Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1989, p. 392; 1818 m. Jiezno bažnyčios vizitacija, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (*LVIA*), f. 694, ap. 1, b. 3640, l. 261–262.

[7] 1828 m. Jiezno bažnyčios vizitacija, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 279; 1835 m. Jiezno bažnyčios inventorius, *VUB RS*, f. 57, B53–394.

[8] Truska L. *Bažnytinė žemėvalda Lietuvoje feodalizmo epochoje*, Vilnius, 1988, p. 51; Kiškis S. *Iš Jiezno bažnyčios praeities*, p. 52–53 (mašinraščio kopija autoriaus archyve).

Jiezno bažnyčios vidus. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

kūnai[9]. Tais pačiais metais klebono kun. Lauryno Staševičiaus rūpesčiu meistras Juozapas Dembskis vargonus suremontavo.

Ne kiekvienas klebonas buvo pajėgus imtis sudėtingo ir brangaus bažnyčios remonto. 1871 m. Jiezno klebonu paskirtas kun. Vincentas Živaranka. Tais pačiais metais jis paprašė kurijos išrūpinti valdžios leidimą kapitaliniam Jiezno bažnyčios remontui. Buvo pateikti įsipareigojusių bažnyčios remontui aukoti 200 asmenų parašai. Darbų sąmata – 4 828 rubliai. 1872 m. liepos 19 d. Vilniaus gubernatorius pranešė kurijai, kad generalgubernatorius leido remontuoti Jiezno bažnyčią, tačiau aukų rinkimą ir remonto išlaidas turi prižiūrėti vietos policija. 1873 m. kovą kun. V. Živaranka pranešė vyskupijos valdytojui, bažnyčios remontui surinkęs 600 rublių. Iš tų pinigų remontuoti bažnyčios pamatai, nupirkta plytų. Pinigai baigėsi ir buvo parengta nauja 8 187 rublių remonto darbų sąmata. Todėl klebonas prašė valdytojo išrūpinti iš valdžios bažnyčios remontui 4 tūkst. rublių pašalpą iš remonto kapitalo. Po ilgo susirašinėjimo 1876 m. kovo 30 d. pranešta, kad Vidaus reikalų ministras prašytą pašalpą paskyrė[10]. Kaip liudija bažnyčioje išlikęs įrašas, 1875 m. dailininkas Nikodemas Silvanavičius nutapė Šv. Arkangelo Mykolo paveikslą. Bažnyčioje yra išlikę ir daugiau jo paveikslų. 1878 m. šventovė iš išorės jau buvo suremontuota. Apie vidaus tvarkymą tikslesnių žinių nepasitaikė aptikti.

1878 m. vasario 14 (26) d. Jiezno bažnyčia rasta apvogta. Nusikaltėlė sulaikyta. Ji po pamaldų pasislėpė bažnyčioje. Buvo išplėštos aukų dėžutės. Pagrobusi dar ir liturginių reikmenų,

[9] 1865 m. Jiezno bažnyčios vizitacija, *Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas* (*KVKA*), Jiezno bažnyčios byla iki 1915 m. (lapai ištisai nenumeruoti).

[10] 1872–1873 susirašinėjimas dėl Jiezno bažnyčios remonto, *KVKA* (Jiezno bažnyčios byla, lapai nenumeruoti); 1874–1876 m. susirašinėjimas dėl pašalpos skyrimo Jiezno bažnyčios remontui, *LVIA*, f. 378, BS, 1874, b. 1145, l. 1–42.

iš bažnyčios moteris vėliau išėjo pro iš vidaus užsklendžiamas duris. Pavogti reikmenys grąžinti.

1880 m. rugpjūčio 19 d. (spalio 1 d.) bažnyčia vėl apvogta. Išplėštos aukų dėžutės. Pagrobti du bronziniai kryžiai su paauksuotu Nukryžiuotuoju, 14 žvakidžių ir kitų liturginių reikmenų[11].

Mirus Jiezno klebonui kun. Mykolui Paučinskiui, tik ką jo vieton paskirtas kun. Anzelmas Nonevičius jau 1888 m. gegužės 25 d. raštu paprašė dekano išrūpinti jam valdžios leidimą remontuoti Jiezno bažnyčią. Reikėjo aliejiniais dažais nudažyti bokštų skardos stogus. Kadangi audra nulaužė vieno bokšto geležinį kryžių, reikėjo jį pataisyti ir vėl iškelti, sutvarkyti audros sužalotą bokštą. Taip pat restauruoti apgadintą frontoną ir jį nudažyti. Remontą, kainuosiantį apie 500 rublių, klebonas įsipareigojo atlikti savomis lėšomis. Jau tų metų rugpjūtį šiam prašymui buvo gautas Vilniaus gubernatoriaus leidimas[12].

Jiezno bažnyčios vargonai. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Be bokštų remonto, 1888–1891 m. klebono kun. A. Nonevičiaus pastangomis atlikta stebėtinai daug bažnyčios, jos aplinkos tvarkymo ir kitų darbų. Bokštuose varpams laikyti įrengtos naujos ąžuolinių sijų konstrukcijos. Beveik per visą skliautą pasidaręs plyšys sutvirtintas 9 metalinėmis juostomis. Teigiama, kad pagal pirmykštį vaizdą perstatyta viršutinė frontono dalis. Restauruoti karnizai, visa bažnyčia iš lauko nubaltinta. Primūrytas prieangis kairės pusės zakristijai, sumūryta pietinė šventoriaus tvoros dalis, šventoriuje pastatytas mūrinis 40 m^2 sandėlis. 1890 m. įsigytas didelis plieninis, Vokietijoje lietas varpas. Tai tik maža dalis to, ką per ketverius metus kun. A. Nonevičius nuveikė bažnyčios labui. 1891 m. Jiezno bažnyčios vizitacijos priede yra 1888–1891 m. atliktų bažnyčios, jos aplinkos ir klebonijos tvarkymo darbų, įsigyto liturginio ir kitokio inventoriaus sąrašas, turintis net 70 pozicijų[13].

1893 m. kun. A. Nonevičius sudarė sutartį su žinomu vargonų meistru Juozapu Radavičiumi. Ta sutartimi meistras įsipareigojo iki 1893 m. spalio atgabenti ir sumontuoti naujus 12-os balsų vargonus. Numatyta, kad už tai klebonas sumokės 2 200 rublių. Senuosius vargonus ketinta perkelti į kapinių

[11] Vilniaus gubernijos 1878 ir 1880 m. įvykių suvestinės, *LVIA*, f. 378, BS, 1878, b. 135, l. 36; 1880 m., b. 143, l. 290.

[12] 1888 m. susirašinėjimas dėl Jiezno bažnyčios bokštų tvarkymo, *KVKA* (Jiezno bažnyčios byla, lapai nenumeruoti).

[13] 1891 m. Jiezno bažnyčios vizitacija, *KVKA*, (Jiezno bažnyčios byla, lapai nenumeruoti); 1895 m. Jiezno bažnyčios inventorius, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3923, l. 1–9.

koplyčią. Iš aukų surinkti naujiems vargonams reikiamas lėšas prireikė net 7 metų. Vargonai sumontuoti ir baigti derinti apie 1901 metus[14].

1910 m. spaudoje Liudas Gira rašė, kad Jiezno bažnyčia *„šaukte šaukiasi pataisymo, o tai atsieis nepigiai, nelengvai“*. Bažnyčia rokoko stiliaus, sienos ir skliautai tapyti freskomis, kurios *„labai apdulkėjusios, nušutusios, išdilusios; pats skliautas vidury trūkęs...“*

Minėtas autorius, be kitko, rašė: *„Seniau du aukšti bokštai buvę. Anais metais a. a. kun. Nonevičiui klebonaujant, perkūnas vienan trenkė ir suskaldė; tai klebonas ir antrą panaikinęs; du daug žemesniu, netinkančiu bažnyčios stiliui pastatė; dabar jiedu iš priešakio visą reginį gadina.*[15]“

Šis teiginys labai abejotinas. Anksčiau minėtuose detaliuose 1891 ir 1895 m. Jiezno bažnyčios inventoriuose, taip pat jų prieduose aprašytas ir audros apgadinto vieno bokšto tvarkymas, tačiau niekur neminima, kad bokštai būtų perstatomi.

Jiezno klebonu paskirtas kun. Jonas Galaunė jau 1911 m. balandžio 25 d. rašė kurijai, kad Jiezno bažnyčios viduje lubų ir sienų freskos vos matosi, yra plyšių sienose ir lubose. Todėl būtinas kapitalinis remontas. 1913 m. parengta remonto darbų 6 472 rublių sąmata. Sudarytas bažnyčios remonto komitetas[16]. Dėl 1914 m. kilusio Pirmojo pasaulinio karo bažnyčios remontas tapo neįmanomas.

Atrodo, kad bažnyčia dėl 1915 m. karo veiksmų nenukentėjo. Pasibaigus kovoms už Lietuvos nepriklausomybę, kun. J. Galaunės rūpesčiu bažnyčia pradėta tvarkyti. Tikresnių žinių apie tai neaptikta. Nepriklausomoje Lietuvoje kultūros paminklais, jų apsauga rūpinosi Valstybės archeologijos komisija (VAK). 1923 m. vasarą tos komisijos prašymu Švietimo ministras priminė Lietuvos vyskupijų vyskupams, kad remontuojant Salantų, Garliavos ir Jiezno bažnyčias, reikėjo darbus derinti su Valstybės archeologijos komisija. Tai liudija, kad apie 1923 m. Jiezno bažnyčios vidus buvo restauruojamas[17].

Dailėtyrininkė Dalia Klajumienė nurodo, kad Jiezno bažnyčios sienų tapybą 1928–1929 m. restauravo dailininkas Vytautas Bičiūnas. Jis buvo ne tik dailininkas, bet ir rašytojas, teatro veikėjas, dailės ir literatūros kritikas. Okupacinės valdžios 1941 m. birželio 14 d. išvežtas į Sverdlovsko srities lagerį. 1942 m. spalio 17 d. sovietinio saugumo Ypatingojo pasitarimo nubaustas mirti ir 1942 m. lapkričio 4 d. sušaudytas[18].

Kiti bažnyčios remontai Lietuvos Respublikos metais liko netyrinėti. Lietuvos vyriausybė pagal išgales skirdavo pašalpų bažnyčių, kitų tikybų maldos namų statyboms ir brangiau kainuojantiems remontams. Tokios žinios yra išlikusios ir saugomos Lietuvos centrinio archyvo Švietimo ministerijos fonde. Lietuvos Respublikos metais Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta Jiezno bažnyčią vizitavo 1928, 1933 ir 1938 metais.

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos kariuomenė įžengė į Lietuvą. Tuoj uždraustos visos religinės organizacijos ir draugijos, uždrausta religinio

[14] 1893 03 25 vargonų Jiezno bažnyčiai įrengimo sutartis, Jiezno bažnyčios byla, *KVKA*; Jieznas, *Vienybė lietuvninkų*, 1897, lapkr. 24, nr. 47, p. 557.

[15] Dzūkas B. [Liudas Gira], Jieznas, *Viltis*, 1910, liepos 25, nr. 84, p. 3.

[16] 1911–1913 m. susirašinėjimas dėl Jiezno bažnyčios remonto, *KVKA* (Jiezno bažnyčios byla, lapai nenumeruoti).

[17] 1923 m. VAK posėdžio protokolas, *Kultūros paveldo centro Paveldosaugos biblioteka*, (*KPC PB*), f. 1, ap. 1, b. 13, 1. 272.

[18] Klajumienė D. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, Vilnius, 2004, p. 211; *Lietuvos gyventojų genocidas 1939–1941*, Vilnius, 1999, p. 151.

turinio spauda ir tikybos mokymas mokyklose, o 1940 m. spalį – ir bažnyčiose. Vyko antireliginė propaganda. Bažnyčiai palikta tik apie 3 ha žemės, kita atimta. Per Antrąjį pasaulinį karą Lietuvą užėmę vokiečiai iš bažnyčių atimtų žemių negrąžino.

1944 m. liepą raudonarmiečiai užėmė Jiezną. Jau 1944 m. rugsėjo 4 d. LSSR valstybės saugumo liaudies komisaras A. Guzevičius pasirašė įsakymą, kuriame reikalaujama, kad prie kiekvienos bažnyčios ar vienuolyno būtų patikimi agentai.

1948 m. birželio 9 d. sovietinės Lietuvos Aukščiausios tarybos prezidiumas priėmė slaptą įsaką dėl maldos namų, vienuolynų ir kitų pastatų nacionalizavimo. Klebonams buvo leista gyventi prieglaudose (špitolėse). Pradėta prievartinė religinių bendruomenių registracija. Kunigai parapijose galėjo dirbti, tik gavę Religinių kultų reikalų tarybos pažymėjimą. Registracijai reikėjo sudaryti 20-ies asmenų parapijos komitetą, kuris su vietos valdžia turėjo sudaryti sutartį, perimti savo žinion ir atsakomybėn valstybei priklausančią bažnyčią su jos turtu ir įsipareigoti mokėti mokesčius, rūpintis remonto darbais ir kita priežiūra. Bažnyčia galėjo būti naudojama tiktai religiniams reikalams.

Jau 1949 m. Architektūros reikalų valdyba Jiezno bažnyčią įtraukė į architektūros paminklų sąrašą, buvo sudaryti tos bažnyčios išorės vaizdo ir kiti planai. Įtrauktiems į kultūros paminklų sąrašą objektams remontuoti reikėjo gauti paminklosaugos įstaigos leidimą.

1957 m. gegužę klebono kun. Mykolo Balnio rūpesčiu bažnyčios komiteto vardu prašyta Paminklų apsaugos inspekcijos leidimo remontuoti Jiezno bažnyčią: reikėjo rūsyje sutvirtinti pamatus, perdažyti bažnyčios išorę. Tai norėta atlikti iki 1957 m. rudens. Inspekcija po savaitės prašymą patenkino[19].

1960 m. lapkritį kun. M. Balnys bažnyčios komiteto vardu vėl prašė minėtos inspekcijos leidimo remontuoti Jiezno bažnyčią: perdažyti sakyklą, atkurti nutrupėjusius karnizus, bažnyčios viduje pataisyti bokšto tinką, restauruoti altoriuje esantį Šv. Arkangelo Mykolo paveikslą. Atsakyta, kad restauruoti paveikslą gali tik specialistas, todėl paveikslo restauraciją reikia atidėti. Dėl kitų remonto darbų nurodė kreiptis į rajono architektą[20].

1965 m. prašyta Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos leidimo perdažyti bažnyčios stogą. Leidimas gautas. Savo ruožtu minėta valdyba 1967 m. tikrino Jiezno bažnyčios būklę. Rado šiuos „trūkumus“: nesutvarkytas vandens nutekėjimas nuo stogų ir palangių, todėl kai kur vanduo patenka ant sienų, karnizų; neskoningai nudažytas pagrindiniame fasade esantis balkonėlis; aptrupėjusios antro aukšto langų sąramos; trūkęs skliautų tinkas. Tuos „trūkumus“ pareikalauta pašalinti „artimiausiu metu“.

1968 m. gegužę paminklų apsaugos valdyba leido pakeisti stočių paveikslus (stacijas) naujais, mažesnio dydžio; remontuoti bažnyčios prieangio lubas, restauruoti karnizus. Be to, bendraujant su rajono architektu, nurodyta išsiaiškinti, ar nevyksta bažnyčios konstrukcijų deformacija. Iš susirašinėjimo aišku, kad net norint perkelti bažnyčioje vandens indą ar skulptūrą į kitą vietą, reikėjo leidimo. 1970 m. pats klebonas V. Sidaras pranešė kultūros paminklų apsaugos įstaigai, kad Jiezno bažnyčioje atlikti bandymai neparodė jokios pastato deformacijos.

[19] Kultūros paminklo Jiezno bažnyčios byla (*KPC PB*), f. 3, ap. 1, b. 50a, l. 18.
[20] *Ten pat*, l. 21, 22.

Jiezno bažnyčios remonto fragmentas, 1956 m. www.kvitrina.lt/

Palikti neužglaistyti plyšiai lubų freskose galėjo sudaryti lubų skilimo įspūdį. Taip pat klebonas prašė pratęsti anksčiau išduotą leidimą bažnyčios remontui. Prašymas patenkintas[21].

Minėtoje D. Klajumienės studijoje nurodoma, kad Jiezno bažnyčios sienų tapyba buvo restauruojama ir 1969–1970 m., restauravo E. Žilys. Gintaras Kušlys spaudoje rašė, kad Jiezno bažnyčios 1969–1971 m. sienų tapyba atnaujinta nevykusiai. Vėliau netinkamus užtapymus pašalino (nuplovė) restauratorius Juozas Algirdas Pilipavičius[22].

Apie 1970 m. Jiezno mokykloje susirūpinta ateistiniu mokinių auklėjimu. Tikėtina, kad tokios propagandos veikiami, kai kurie Jiezno mokiniai ėmė nebeskirti ateistinės propagandos nuo nusikaltimų. 1973 m. „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikoje“ rašoma: „*Vien per 1973 metus Jiezno moksleiviai 4 kartus įsilaužė ir apiplėšė Jiezno bažnyčią. Buvo išaiškinta 11-os vagių moksleivių grupė.*[23]“

1974–1988 m. Jiezno klebono Broniaus Bulikos pastangomis perdažyta bažnyčios išorė, tvarkyta aplinka, šventoriuje pastatytas kryžius.

2001 m. birželį Jiezno klebonu paskirtam kun. Rolandui Bičkauskui likimas lėmė tai parapijai vadovauti 24 metus. Bažnyčios remonto rūpesčių netrūko. Jau 2001 m. buvo tvarkomas fasadas. Lėšų skyrė Kultūros paveldo departamentas. 2004 m. vėtra nuplėšė bažnyčios bokšto skardą. Vėl teko ieškoti lėšų bokšto tvarkymui.

Seimo nario Juozo Palionio tarpininkavimu 2008 m. Lietuvos vyriausybė skyrė pinigų bažnyčios pamatų hidroizoliacijai ir drenažui įrengti. Pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programą gavus paramą, 2010 m. pakeista dalis bažnyčios langų.

2013 m. sutvirtintas bažnyčios bokšto kryžius, nudažyti bokštų stogeliai. Perdengtas klebonijos stogas,

[21] 1965–1967 m. susirašinėjimas dėl Jiezno bažnyčios remonto, *ten pat*. l. 32–39.

[22] Kušlys G. Lietuvos sienų tapybos tvarkyba sovietmečiu: pakilimai ir nuosmukiai, *Nemunas*, 2016, nr. 12, p. 16–17.

[23] *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*, 1974, nr. 9, p. 19 (mašinraštis).

Montuojami Jiezno bažnyčios bokštų kupolai. 2021 m. www.kvitrina.lt/

išorinės sienos apkaltos naujomis lentelėmis. Įrengti nauji žaibolaidžiai. Restauruotas zakristijos kryžius ir Šv. Jono altoriaus paveikslas su rėmais.

2014 m. šventoriuje išpjauti seni, avarinės būklės medžiai. Bažnyčios viduje įrengtas naujas didžiojo altoriaus apšvietimas, įsigyta naujų infraraudonųjų spindulių lempų. Parengti priešgaisrinės ir elektros instaliacijos apsaugos projektai. Suremontuotas klebonijos vidus.

2018 m. Europos regioninės plėtros fondui buvo pateikta paraiška „Aktualizuoti viešąjį ir privatų kultūros paveldą“. Parengtas projektas, kuriame numatyta atkurti istorinius Jiezno bažnyčios pastato atitvarus, pakeisti nuo 2010 m. remonto likusius senus langus, taip pat ir duris. Projekto sąmata 62 188 eurai. Iš Europos struktūrinių fondų buvo skirti 49 129 eurai, o Jiezno parapija turėjo prisidėti 13 069 eurais. Projekte numatyti darbai atlikti 2019 metais.

2020–2022 m. buvo tvarkoma bažnyčios išorė. Pakeisti abiejų bažnyčios bokštų kupolai su naujais kryžiais, restauruotas ir nudažytas išorės tinkas. Pakeista karnizų skarda, nudažytas bažnyčios stogas. Restauruoti šventoriaus vartai ir tvora. 2018–2022 m. bažnyčios remonto darbams išleista 279 032 eurai. To laikotarpio remontams Lietuvos vyriausybė iš biudžeto skyrė 164 290 eurų, Prienų rajono savivaldybė – 26 000 eurų, kitas lėšas paaukojo juridiniai asmenys ir parapijiečiai[24].

Iš minėtos D. Klajumienės studijos galima įsitikinti, kad daugelyje bažnyčių buvusi XVIII a. sienų tapyba neišliko. O Jiezno parapija freskomis gali didžiuotis. 1999 m. gruodį pradėtas leisti 8 puslapių mėnraštis „Jiezno parapijos žinios“ tebeėjo ir 2026 m. pradžioje.

[24] Apie Jiezno bažnyčios remontus nuo 2001 m. žinių gauta iš Kultūros paveldo departamento, rinkta iš interneto įrašų, www.jieznoparapija.lt/

Jiezno bažnyčioje darbavęsi kunigai

Kazys Misius

Jiẽzno parapijos klebonų sąrašas paskelbtas 2011 m. leidinyje apie Jiezno parapiją, o šiame rašinyje stengiamasi pateikti biografinių žinių apie visus Jiezne dirbusius kunigus. Iki XIX a. biografinių žinių apie Jiezno kunigus beveik nepavyko rasti. Taip pat liko nesužinota didžioji dauguma iki XIX a. Jieznė gyvenusių vikarų ir altaristų. Dėl neišlikusių, nerastų ar neprieinamų šaltinių gali pasitaikyti praleistų ir vėlesnių metų Jiezne dirbusių kunigų. (Kandrotienė D. *Jiezno parapijos bažnyčia*, Vilnius, 2011, p. 16)

1633–1671 m. pirmuoju Jiezno klebonu dirbo kun. **Adomas Jurgevičius**. Jis kartu dar ėjo Darsū́niškio klebono ir Kaū́no dekano pareigas. Tai buvo išsilavinęs kunigas, kuriuo pasitikėjo didikai Pacai. Jiezno bažnyčiai paliko apie 30 knygų rinkinį. Mirė Jiezne 1671 m. Apie tuo laikotarpiu galėjusius būti Jiezno altaristus (mansionarijus) žinių nerasta. (Kamuntavičienė V. Kauno dekanato bažnyčių raida XV–XVII a. *Lituanistica*, 2006, nr. 4, p. 18; Jiezno parapija XVII a. *Kauno istorijos metraštis*, t. 20, p. 231)

1672–1692 m. Jiezne klebonavo kun. **Mykolas Kazimieras Visockis** (Wysocki). Minėtame Jiezno klebonų sąraše nurodytas tik vardas Kazimieras. (*Ten pat*; *Litwa i Ruś*, t. 3, z. 1, s. 59)

1692–1700 m. Jiezne klebonavo kun. **Kazimieras Kaštautas**. (Kamuntavičienė V. *Kauno istorijos metraštis*, t. 20, p. 231)

Nuo 1700 m. kurį laiką Jiezno klebonu buvo kun. **Mikalojus Paulius Eismantas Rohačevičius** (*Eysmont Rohacewicz*). (Kamuntavičienė V. *Kauno istorijos metraštis*, t. 20, p. 227)

1701–1709 m. Jiezne nuolatinio klebono nebuvo. Bažnyčią aptarnaudavo iš Valkiniňkų pranciškonų vienuolyno atvykstantys kunigai. (Kun. S. Kiškis, *Iš Jiezno bažnyčios praeities*, p. 34, mašinraščio kopija autoriaus archyve)

1710–1731 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Vladislovas Piacevskis**. Tas pareigas eidamas, mirė 1731 m. 1717 m. Vilniaus vyskupijos sinodo leidinyje nurodyta jo pavardė – *Piecewski*. (Decreta sanctiones... Episcopo *Vilnensi...*, 1717, p. 147)

1731–1770 m. Jiezne klebonavo kun. **Mykolas Strebeika** (Strebeyko). 1744 m. jis kartu ėjo ir Kauno dekano pareigas.

Tikėtina, kad mirė 1770 m. (Synodus dioecesana *Vilnensi...*, 1744, p. 147)

1770–1771 m. Jiezno klebono pareigas ėjo kun. **Kazimieras Vilčinskas**. (Minėtas Jiezno klebonų sąrašas)

1771–1773 m. Jiezne nuolatinio klebono nebuvo.

1773–1783 m. Jiezno klebonu buvo kun. **Ksaveras Bogušas** (*Bohusz*; 1746–1820). Kilęs iš bajorų. Gimė 1746 01 01 Vaizgenių bajorkaimyje (Pabáisko vls., Ukmergẽs aps.). Mokėsi Vilniaus jėzuitų kolegijoje. 1761 09 26 įstojo į jėzuitų ordiną. Vilniaus akademijoje studijavo teologiją, filosofiją ir teisę. Apie 1768 m. įšventintas į kunigus. Nuo 1768 m. Gardino jėzuitų kolegijoje dėstė prancūzų kalbą. 1773 m. panaikinus jėzuitų ordiną, pradėjo dirbti valstybinių ekonomijų valdytojo Antano Tyzenhauzo sekretoriumi ir ekonomikos patarėju. Tikėtina, kad A. Tyzenhauzo tarpininkavimu gavo Jiezno klebono pareigas. 1782 m. Jiezno bažnyčios vizitacijoje rašoma: *„Dabartinis Jiezno klebonas yra dauggalis jo malonybė Ksaveras Bogušas, bajoras iš Vilniaus vaivadijos, turi 37 metus, buvęs jėzuitas. Kuriais metais ir kieno įšventintas į kunigus, be jo paties, buvo sunku sužinoti. Šią Jiezno beneficiją turi devinti metai, kitą klebono beneficiją turi Ukmergėje. Laiko vikarą – bajorą jo malonybę kunigą Antaną Sarosieką iš Gardino apskrities, iš Poniatovičių bajorkaimio, 37 metų; prie šios beneficijos jis gyvena šeštus metus. Studijavo vyskupijos seminarijoje. Į kunigus įšventino šviesusis dauggalis jo malonybė kunigas, Chirenijos vyskupas [Aleksandras] Gorainis 1770 m. vasario 24 d.“*

Kun. Ksavero Bogušo portretas. 1820 m., dail. A. S. Brodovskis, Varšuvos nacionalinis muziejus

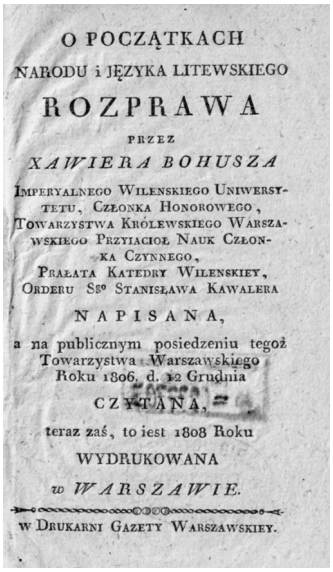

O POCZĄTKACH
NARODU i JĘZYKA LITEWSKIEGO
ROZPRAWA
PRZEZ
XAWIERA BOHUSZA
IMPERYALNEGO WILENSKIEGO UNIWERSYTETU, CZŁONKA HONOROWEGO, TOWARZYSTWA KRÓLEWSKIEGO WARSZAWSKIEGO PRZYIACIOŁ NAUK CZŁONKA CZYNNEGO, PRAŁATA KATEDRY WILENSKIEY, ORDERU Sgo STANISŁAWA KAWALERA
NAPISANA,
a na publicznym posiedzeniu tegoż Towarzystwa Warszawskiego Roku 1806, d. 12 Grudnia
CZYTANA,
teraz zaś, to iest 1808 Roku
WYDRUKOWANA
w WARSZAWIE.
W DRUKARNI GAZETY WARSZAWSKIEY.

K. Bogušo knygos priešlapis

Būdamas užimtas, Jiezno bažnyčiai samdė vikarą. Ukmergės klebonu paskirtas apie 1778 m. Toje pačioje vizitacijoje Jiezne nurodyti du altaristai.

1777–1778 m. kun. K. Bogušas kelionėse kartu su A. Tyzenhauzu lankėsi Silezijoje, Čekijoje, Vokietijoje, Olandijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Austrijoje. 1780–1781 m. su pertraukomis buvo Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo maršalka. 1781–1782 m. vėl keliavo į Italiją. Atsisakęs Jiezno klebono pareigų, netoli savo tėviškės Krikšténuose rūpinosi pastatyti bažnyčią, kuri baigta 1790 m. Tapęs Vilniaus vyskupijos kapitulos nariu, 1786 10 paskirtas kapitulos stalo valdų inspektoriumi (komisaru).

1792 m. į Vilnių Targovicos konfederatų kvietimu paimti Lietuvoje valdžios atvyko Rusijos kariai. 1792 02 15 rusų karių suimtas, vėliau paleistas. Dalyvavo 1794 m. ruošiant Jokūbo Jasinskio sukilimą prieš rusus. 1794 04 12 suimtas ir išgabentas į Smòlenską, kur kalintas. 1795 04 01 rusų teismo paleistas. 1803 m. paskirtas Lietuvos mokyklų generaliniu vizitatoriumi. 1803 m. generalinės vizitacijos akte kėlė naujas pažangias pedagogines idėjas. Nuo 1804 m. apsigyveno Váršuvoje. Ten dalyvavo Varšuvos mokslo bičiulių draugijos veikloje. Mirė 1820 04 04 Varšuvoje.

1808 m. išleistoje knygoje „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę“ („O początkach narodu języka litewskiego rozprawa“) teigė, kad lietuviai kilę iš herulių, nuo seno gyvena Lietuvoje, kad lietuvių kalba labai sena, tinka grožinei literatūrai ir turėtų būti vartojama viešajame gyvenime. Siūlė steigti draugiją, kuri liaudžiai leistų knygas lietuvių kalba, rinktų tautosaką. Turėjo brolį Igną, kuris buvo Baro konfederacijos generalinis sekretorius. Pagal brolio surinktą medžiagą parašė išsamią Baro konfederacijos istoriją, rankraštis neišliko. Parengė Vilniaus katedros kapitulos 1501–1783 m. aktų santraukas, į lenkų kalbą išvertė Napoleono kodeksą. Spaudoje lenkų kalba paskelbė straipsnių, išleido knygelių. (*Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija*, Vilnius, 2001, p. 117 (toliau – *Kauno dekanato vizitacija*); Lukšienė M. Bogušas Ksaveras, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1, p. 272; Biržiška Vaclovas. Pranciškus Ksaveras Mykolas Bagužis, *Aleksandrynas*, t. 2, Čikaga, 1963, p. 162–168)

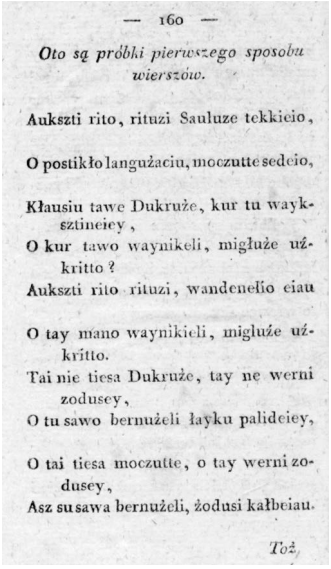
— 160 —

Oto są próbki pierwszego sposobu wierszów.

Aukszti rito, rituzi Sauluze tekkieio,

O postikło langużaciu, moczutte sedeio,

Kłausiu tawe Dukruże, kur tu waykszttineiey,
O kur tawo waynikeli, migłuże użkritto?
Aukszti rito rituzi, wandenelio eiau

O tay mano waynikieli, migłuże użkritto.
Tai nie tiesa Dukruże, tay ne werni zodusey,
O tu sawo bernużeli łayku palideiey,

O tai tiesa moczutte, o tay werni zodusey,
Asz su sawa bernużeli, żodusi kałbeiau.

Toż.

K. Bogušo knygos puslapis, kuriame įdėta lietuviška daina

Iš 1782 m. vizitacijos sužinome, kad Jiezno altaristas ir Užùguosčio klebonas **Kazimieras Januškevičius** gyveno Užùguostyje. Todėl Jiezno altaristo pareigas ir altarijos fundatoriaus valią vykdė jo išlaikomas kun. **Petras Pranciškus Stėris**. Gimė apie 1732 m. Į kunigus įšventintas Lùcko vyskupo 1760 10 06. 1809 m. Vilniaus vyskupijos kunigų sąraše jo nebėra. (*1782 m. Kauno dekanato vizitacija*, p. 111)

Kitos Jiezno altarijos altaristas 1773–1818 m. buvo kun. **Felicijonas Matas Ganas** (apie 1752–1818). Kilęs iš Ašmenõs apskrities bajorų. Baigė Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1773 04 10 ir paskirtas Jiezno 1-osios altarijos altaristu. Eidamas tas pareigas, mirė 1818 m. (*1782 m. Kauno dekanato vizitacija*, p. 111; *Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1810–1819)

1776–1783 m. Jiezno vikaru, o 1783–1811 m. – klebonu buvo kun. **Antanas Sarosiekas** (apie 1746–1811). Kilęs iš Gardino apskrities Poniatovičių bajorkaimio. Baigė Vilniaus kunigų seminariją. 1770 02 24 įšventintas į kunigus. 1809 m. buvo ir Smòlensko kanauninku. Eidamas Jiezno klebono pareigas, mirė 1811 m. (*1782 m. Kauno dekanato vizitacija*, p. 117; *Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1809–1812)

Iki 1809–1815 m. Jiezno altaristu buvo kun. **Ignotas Elesneris**. 1815–1818 m. ėjo vikaro pareigas Daũguose. Daugiau žinių apie jį nepavyko rasti. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1809–1819)

1811–1826 m. Jiezne klebonavo kun. **Adomas Rimavičius** (*Rymowicz*; apie 1765–1826). Gimė apie 1765 m. Lankė Vilniaus vienuolių misionierių teologijos studijas. 1791 m. Vilniaus katedroje įšventintas į kunigus. Ankstesnės jo tarnybos vietos nesužinotos. Jau 1809 m. buvo Mìnsko katedros kanauninkas. Eidamas Jiezno klebono pareigas, mirė 1826 06 19. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1809–1827; 1818 m. Jiezno bažnyčios vizitacija, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3640, l. 361)

1811–1814 m. Jiezno vikaru dirbo kun. **Mykolas Micevičius**. Jo gimimo data nežinoma. Į kunigus įšventintas apie 1807 m. 1809–1810 m. buvo Daũgų vikaras. Išvykęs iš Jiezno, tas pareigas 1815–1816 m. ėjo Dubìčiuose. Apie 1817 m. paskirtas Perlojõs filialistu (kuratu). Eidamas tas pareigas, mirė apie 1822 m. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1809–1823)

1818–1828 m. Jiezno altaristas buvo kun. **Stanislovas Kapica** (apie 1759–1828). Teologiją studijavo Varšuvos dominikonų naujokyne. 1783 m. į kunigus įšventintas Varšuvoje. Iki 1790 m. gyveno Varšuvos dominikonų vienuolyne. Vilniaus vyskupijos kunigų sąraše pirmą kartą nurodytas be pareigų 1816 m. Jiezno altaristu paskirtas 1818 03 27 (04 08). Mirė Jiezne 1828 03 04 (16). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1809–1827; *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3640, l. 362)

1825–1831 m. antrojoje Jiezno altarijoje gyveno kun. **Jonas Rimavičius** (apie 1797–apie 1879). Gimė apie 1797 m. Teologijos magistro laipsniu baigė Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1822 m. Paskirtas Jiezno altaristu, o 1831 m. – Merkìnės klebonu, tačiau iki 1845 m. nurodomas kaip Jiezno altaristas ir Merkinės klebonas, nors Jiezne negyveno. Kun. J. Rimavičius atvyko į Merkìnę 1831 m.

kovo pradžioje. Tuo metu jau vyko sukilimas. Įtarus, kad Merkinės klebonas remia sukilėlius, kun. J. Rimavičius kovo 31 d. buvo suimtas ir pėsčias nuvarytas į Gardiną, kur uždarytas į kalėjimą. 1832 04 22 paleistas, grįžo į Merkinę. 1843 m. jo pastangomis sumūryti Merkinės šventoriaus vartai. 1848–1855 m. buvo Geranáinių, o 1855–1870 Salū (Ašmenos dekanatas) klebonas. Gal pablogėjus sveikatai, 1870 m. buvo paskirtas į Vilniaus Šv. Jonų bažnyčią. 1870 m. pavasarį už pamaldų laikymą Šv. Rapolo bažnyčioje be valdžios leidimo Vilniaus generalgubernatorius siūlė jam skirti 10 rublių baudą. Vilniaus gubernatorius pareikalavo baudą padidinti iki 50 rublių. 1870 m. paskirtas išlaikytiniu prie Bobruisko (Baltarusija) bažnyčios. Pairus sveikatai, 1872 m. atvyko (gal pas gimines) į Ùkmergę (Žemaičių vyskupija). Iki 1879 m. ten ir nurodomas. Tiksli jo mirties data nežinoma. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1823–1880; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, t. 1, cz. 2, Sandomierz, 1933, s. 757; Kun. S. Kiškis, *Šis tas iš Merkinės praeities*, mašinraščio kopija autoriaus archyve)

1827 m. Jiezno klebonu paskirtas kun. **Feliksas Šiukšta** (apie 1766–1827). Įšventintas į kunigus apie 1791 m. Pirmosios jo tarnybos vietos nesužinotos. 1809 m. buvo Kabìlnino klebonas, o 1810–1814 m. tas pareigas ėjo Déltuvoje. 1815–1826 m. buvo Brèsto klebonas ir kanauninkas. Eidamas Jiezno klebono pareigas, mirė 1827 12 27 (1828 01 08). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1810–1828)

1828–1830 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Martynas Čapskis** (Czapski; apie 1793–1830). Kilęs iš Lenkijos. Į kunigus įšventintas apie 1817 m. Turbūt persikėlė iš kitos vyskupijos. Jo iki 1827 m. Vilniaus vyskupijos kunigų sąrašuose nėra. 1827 m. buvo Giedráičių klebono padėjėju. Jiẽzno savininko armijos generolo teikimu 1828 03 paskirtas Jiezno klebonu. Mirė 1830 07 10 (22) Jieznè. (1828 m. Jiezno bažnyčios vizitacija, *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 3734, l. 284; *Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1827–1831)

1830–1849 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Juozapas Valentinavičius (**apie 1800–1860). 1815–1822 m. mokėsi Panevėžio apskrities mokykloje. 1823 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1826 m. Paskirtas Gardino Brigitiečių vienuolyno kapelionu. Apie 1828 m. pakviestas į Vilniaus kunigų seminariją kaip dėstytojas. 1829 m. dar buvo Vilniaus katedros Valavičių koplyčios altaristas. 1832 m. iki Vilniaus universiteto uždarymo gavo Teologijos daktaro

laipsnį. 6 metus buvo Kauno dekanas. Iš Jiezno 1849 m. paskirtas Stãkliškių klebonu. Buvo dvasinis deputatas prie Kauno apskrities teismo. Mirė 1860 m. balandį Stakliškėse. (1857 m. tarnybos lapas, *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 1374, l. 1; *Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1823–1861)

1832 m. Jiezno vikaru buvo kun. **Jurgis Valentinavičius** (apie 1789–1849). 1805–1811 m. mokėsi Pãnevėžio apskrities mokykloje. 1812 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1815 m. ir paskirtas vikaru į Kãmajus. 1818–1823 m. buvo vikaras Panevėžyjè. 1823 m. toms pat pareigoms perkeltas į Debeikiùs, 1828–1831 m. ten dirbo klebonu. 1831 m. paskirtas Aukštãdvario dominikonų bažnyčios klebonu. 1832 m. valdžiai tą vienuolyną ir bažnyčią uždarius, laikinai perkeltas į Jiezną vikaru, o 1833 m. paskirtas Stakliškių klebonu. Šias pareigas ėjo iki mirties. Buvo Kauno apskrities žemių ribų nustatymo teismo dvasinis deputatas. Mirė 1849 08 31 (09 12) Stakliškėse. (1842 m. tarnybos lapas, *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 919, l. 3; *Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1816–1850)

1829–1831 m. Jiezno altarijoje gyveno kun. **Juozapas Savickas** (*Sawicki*; apie 1797–1864). Kilęs iš bajorų. 1809–1814 m. mokėsi Dotnuvõs mokykloje, vėliau studijavo Vilniaus universitete. 1823 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas apie 1823 m. 1825 m. buvo Kuprẽliškio koplyčios kapelionas, 1826–1829 m. – Obẽlių vikaras, 1832–1836 m. dirbo Užùguosčio klebonu. 1836–1839 m. administravo Nemenčìnės parapiją. 1839–1842 m. buvo vikaras Gegužìnėje, o 1842–1845 m. gyveno Vilniaus Bernardinų vienuolyne. 1845–1852 m. ėjo Mastų (Gardino dekanatas) vikaro pareigas. 1852–1855 m. darbavosi vikaru Baĩstogės dekanate, o 1855–1858 m. buvo Õnuškio klebonas. 1858–1860 m. ten liko vikaru. 1860–1862 m. buvo Plìkiškių koplyčios kapelionas, 1862 m. – Šešuolẽlių filijos kuratas. Dar tais pat metais paskirtas Bohino (Dysnos dekanatas) koplyčios kapelionu, o netrukus – Krévos mansionarijumi. Pablogėjus sveikatai, 1863 05 išvyko pas gimines į Vilnių, kur mirė 1864 06 20 (07 02). (1858 m. kun. J. Savicko tarnybos lapas, *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 1374; *Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1825–1865)

1832–1843 m. Jiezne vikaru dirbo kun. **Steponas Gailevičius** (Goylewicz, Gojlewicz; apie 1798–1863). Gimė Žemaitijoje. 1817–1826 m. mokėsi Žemaĩčių Kalvarìjos mokykloje. 1827 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1831 m. ir paskirtas vikaru į Pùnią. 1843–1863 m. buvo Dusmenų klebonas.

Gavus skundą, kad per 1863 m. sukilimą kun. S. Gailevičius buvo išvykęs iš Dusmenų, 1863 m. liepos 9 (21) d. kareiviai jau daug dienų sergantį ir gulintį lovoje kunigą privertė keltis, suėmė ir išvežė į Trakùs, o kitą dieną išgabeno į Vilnių, perdavė ten veikusiai Politinių nusikaltimų tardymo komisijai. Per kratą kareiviai apiplėšė kleboniją, išniekino Dusmenų bažnyčią. Mirė 1863 08 09 (21) Vilniuje, kalėjimo ligoninėje dėl piktvotės. Palaidotas cholera mirusių kapinėse Vilniaus Poguliánkoje. (Kubicki P. Bojownicy kapłani, cz. 2, t. 2, p. 251–254; 1862 m. Merkìnės dekanato kunigų tarnybos žinios, *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 1495, l. 2)

1845–1849 m. Jiezno vikaru dirbo kun. **Adomas Šlepavičius** (Szlapowicz, Шляпович; 1820–1907). Baigė Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas apie 1843 m. Iškeltas iš Jiezno, 1850–1851 m. tas pareigas ėjo Tverẽčiuje, 1852–1855 m. – Mielagė́nuose. 1855–1864 m. buvo Gélvonų, o 1864–1877 m. – Bìrštono klebonas. Nuo 1877 m. ilgametis Merkìnės klebonas. Dėl garbaus amžiaus 1901 m. liko Merkinėje mansionarijumi. Mirė 1907 02 24 (03 07) Merkinėje. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1845–1908)

1840–1846 m. Jiezno altarijoje gyveno kun. **Jonas Skendzelevskis** (*Skiędzielewski*; apie 1798–1846). Baigė Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1823 m. Paskirtas vikaru į Svieriùs. 1830–1836 m. tas pareigas ėjo Geranáiniuose, o 1836–1840 m. – Puniojè. Mirė Jieznè 1846 10 31 (11 12). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1845–1856)

1847–1855 m. Jiezne išlaikytiniu buvo kun. **Petras Vambutas** (apie 1790–1855). Gal dėl blogos sveikatos į kunigus įšventintas tiktai 1844 m. Paskirtas vikaru į Pivašiū́nus, kur dirbo iki 1847 m. Mirė 1855 m. Jiezne. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1845–1856)

1849–1852 m. Jiezno klebonu buvo kun. **Kiprijonas Skirmantas** (lenk. *Cyprian Skirmont*; apie 1811–1887). Teigė, kilęs iš bajorų, tikėtina, kad iš smulkiųjų. 1827–1833 m. mokėsi tėvų karmelitų Kólainių mokykloje. 1836 m. įstojo į Varnių kunigų seminariją, o 1836 m. perėjo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1839 m. ir paskirtas vikaru į Švenčiónis. 1844–1847 m. tas pareigas ėjo Ašmenojè, o 1847–1849 m. – Ukmergėjè. Atvykęs vadovauti Jiezno parapijai, ėmė rūpintis jos remontu, nupirko gontų stogui dengti. Prūsijos pilietis 1851 m. parengė remonto darbų sąmatą. 1852 m. paskirtas Pavóverės klebonu,

o 1855–1862 m. vadovavo Kernavės parapijai. 1862 m. paskirtas Õnuškio klebonu. 1863 05 14 (26) į Onuškį atvyko keli sukilėlių būriai, kuriems vadovavo Feliksas Vislouchas. Sukilėliai buvo atvykę ir į kleboniją. Iš pradžių Trãkų apskrities karinė valdžia dėl sukilėlių atvykimo į miestelį prie Onuškio klebono beveik nesikabinėjo. Tiktai 1864 m. kovą valdžia gavo anoniminį stačiatikių skundą, kad Onuškio klebonas palaikė ryšius su sukilėliais, tiekė jiems maisto produktus, ne kartą buvo išvykęs iš parapijos, neva šio kunigo nurodymu sukilėliai pakorė vietos policininką (penkiašimtininką), esą kun. K. Skirmantas buvęs Trãkų apskrities sukilimo karinis viršininkas. Iš tiesų Trakų apskrities sukilimo kariniu viršininku buvo paskirtas Kletas Koreva, turėjęs *Skirmanto* slapyvardį. Pradėta kvota. Visus kaltinimus Onuškio klebonas neigė. Po šios apklausos kun. K. Skirmantas skubiai paskirtas Šešuõlių klebonu. Ten 1863 05 16 (28) suimtas. Uždarytas į buvusį Vilniaus misionierių vienuolyną. 1864 06 (01 13) kun. K. Skirmantą teisė Vilniaus karo lauko teismas prie laikino kalėjimo. Šis teismas jį priskyrė ketvirtai politinių nusikaltėlių kategorijai. Tačiau pripažino politiškai nepatikimu ir kenksmingu gyventi šiame krašte, todėl, neatimdamas kunigystės, nusprendė jį ištremti „į vidines imperijos gubernijas“. Deja, nuosprendį tvirtinant, jis buvo pakeistas. Nuspręsta K. Skirmantui atimti kunigystę, pilietines teises, konfiskuoti visą turtą, o jį patį ištremti į Tòmsko guberniją. 1874 m. leista persikelti į Ãstrachanę, vėliau atsidūrė Černìgove. Susenęs, paliegęs, kamuojamas ligų K. Skirmantas apie 1886 m. kreipėsi į Vidaus reikalų ministeriją, nurodė savo beviltišką padėtį ir prašė leidimo likusias savo gyvenimo dienas praleisti tėvynėje. Atsiklausus Kauno gubernatoriaus, šis pranešė, kad buvusio kunigo grįžimas į tėvynę yra „nenaudingas“. Kun. K. Skirmantas mirė 1887 06 17 (29) Černigove. (*Onuškis*, sud. Ž. Driskiuvienė, Vilnius: Versmė, 2017, p. 427–430)

1852–1863 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Inocentas Dzelakauskas** (*Innocent Dziełakowski*; apie 1796–1864). Apie jį žinių nedaug. Į kunigus įšventintas 1826 m. Atrodo, kad kilęs iš Lenkijos ir tiktai apie 1846 atvyko į Vilniaus vyskupiją. Vilniaus vyskupijos kunigų kalendoriuose iki 1846 m. jo nėra. 1846 m. paskirtas Pavóverės klebonu. Tik atvykęs į Jiezną, ėmė rūpintis bažnyčios remontu savais pinigais. 1852 m. dekanas atsiuntė naują 4 573 rublių remonto darbų sąmatą. Klebono pastangomis buvo pastatytas svirnas, naujai uždengti bažnyčios bokštai, remontuotas bažnyčios čerpių stogas, pamatai. Dėl pablogėjusios sveikatos nebegalėjo rūpintis remonto

reikalais. 1863 m. rudenį buvo atleistas iš klebono pareigų ir paskirtas mansionarijumi. Išsikėlė į Birštoną, kur mirė 1864 16 09 (21). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1845–1865; Kun. S. Kiškis, *Iš Jiezno...*, p. 53)

1850–1851 m. Jiezne vikaru dirbo kun. **Aleksandras Valentinavičius** (apie 1823–1854). Į kunigus įšventintas 1848 m. Paskirtas vikaru į Pùnią. Iš Jiezno 1851 m. perkeltas į Brèstą mokyklos kapeliono pareigoms. Eidamas tas pareigas, mirė 1854 06 14 (26). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1848–1855)

1852–1853 m. Jiezne vikaru dirbo kun. **Konstantinas Monginas** (apie 1823–1861). Baigė Vilniaus kunigų seminariją, į kunigus įšventintas 1847 m. Paskirtas vikaru į Kupiškį. 1849–1850 m. tas pareigas ėjo Mielagė́nuose, 1850–1851 m. – Kernavėjė. 1854–1855 m. dar dirbo vikaru Puniojė. 1855 m. paskirtas Kálvių klebonu. Eidamas tas pareigas, mirė 1861 03 15 (27). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1847–1862)

1855–1857 m. Jiezno vikaru dirbo kun. **Leonas Vaškevičius** (*Waszkiewicz*; apie 1826–po 1864). Baigė Vilniaus kunigų seminariją, į kunigus įšventintas 1851 m. Paskirtas Iščelnõs (Rodūnios dekanatas) vikaru. 1852–1855 m. tas pareigas ėjo Ašmenojė. 1857–1858 m. buvo Butrimoniū filijos kuratas. 1858–1862 m. klebonavo Õnuškyje. 1862–1863 m. administravo Semelìškių parapiją, kartu buvo ir Trakų dekanas. Už sukilimo rėmimą 1863 05 29 (06 10) suimtas. Kalintas Vilniuje buvusiame misionierių vienuolyne. 1864 01 Karo lauko teismo sprendimu pripažintas politiškai nepatikimu, jį nuspręsta ištremti į Peñzos guberniją, gyventi policijos priežiūroje. Toks nuosprendis ir patvirtintas (konfirmuotas). Tolesnis jo likimas nežinomas. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1851–1865; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, cz. 2, t. 3, Sandomierz, 1936, s. 382–383)

1858–1859 m. Jiezne vikaru dirbo kun. **Antanas Giedraitis** (1832–po 1863). Kilęs iš Ukmergės aps. bajorų. Gimė 1832 04 11 (23). Krikštytas Molėtų bažnyčioje. 1854 m. priimtas į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas apie 1856 m. Iš Jiezno 1860 m. paskirtas toms pat pareigoms į Giedráičius. 1863 m. kovą išėjo į sukilimą. 1863 m. birželį Vilniaus generalgubernatoriaus įsakyme konfiskuoti asmenų nekilnojamąjį turtą buvo ir kun. Antano Giedraičio pavardė. Šio kunigo tolesnis likimas nežinomas. (*Directorium horarum...*

pro dioecesi Vilnensi... 1858–1864; klierikų registracijos žurnalas, *MAVB RS*, f. 342, b. 17071, l. 65, 66; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, cz. 2, t. 2, Sandomierz, 1936, s. 228)

1860–1861 m. Jiezno vikaru dirbo kun. **Leopoldas Tautkevičius** (*Towtkiewicz*; (1831–po 1863). Kilęs iš Šiaulių aps. bajorų. Gimė 1831 04 17 (29). Krikštytas Váiguvos bažnyčioje). Baigė Šiaulių gimnazijos 4 klases. 1855 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1855 m. Paskirtas vikaru į Dùbingius. Iš Jiezno 1861 m. perkeltas vikaro pareigoms į Vidẽniškes, o 1863 m. – į Žiežmariùs. Trakų apskrities politinių nusikaltimų komisijos žiniomis, kun. Tautkevičius iš Žiežmãrių prisaikdino sukilėlius. 1863 m. liepą Trakų dekanas pranešė kurijai, kad Žiežmarių vikaras kun. Leopoldas Tautkevičius išvyko iš gyvenamosios vietos ir dingo nežinia kur. Šio kunigo tolesnio likimo nepavyko sužinoti. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1857–1864; klierikų registracijos žurnalas, *MAVB RS*, f. 342, b. 17071, l. 77, 78; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, cz. 2, t. 2, Sandomierz, 1936, s. 228)

1861–1865 m. Jiezno klebonui talkininkavo vikaras kun. **Mykolas Kavaliauskas** (1835–1902). Kilęs iš Ukmergės aps. valstybinių valstiečių. Gimė 1835 08 26 (09 07). Panevėžio apskrities mokykloje baigė 4 klases. 1857 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, į kunigus įšventintas 1859 m. Paskirtas vikaru į Adùtiškį, iš kur toms pat pareigoms perkeltas į Jiezną, 1865–1866 m. dirbo vikaru Gélvonuose. 1866–1870 m. buvo Nemenčìnės, 1870–1878 m. – Kùktiškių, o 1878–1879 m. – Sudervẽs klebonas. 1879–1883 m. klebonavo Armõniškėse, 1883–1886 m. Subãtninkuose (Vỹšniavo dekanatas), 1886–1890 m. – Ródūnioje. Kol pajėgė, 1890–1897 m. dirbo Mikáiliškių (Vilniaus dekanatas) klebonu. Dėl ligos nebegalėjo eiti pareigų. 1897 m. persikėlė į Žemaičių vyskupiją (tiksliau vietovė nenurodyta). Gal gyveno pas gimines. Mirė 1902 03 20. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1860–1902; klierikų registracijos žurnalas, *MAVB RS*, f. 342, b. 17071, l. 77, 78)

1862–1865 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Laurynas Staševičius** (1829–1906). Mokėsi Ukmergės bajorų mokykloje ir Vilniaus kunigų seminarijoje. Į kunigus įšventintas 1854 m. Paskirtas vikaru į Giedráičius. 1861–1862 m. buvo Kiáuklių filijos kuratas. Atvykęs į Jiezną pamatė, kad bažnyčia vos ne avarinės būklės. Remonto darbams reikėjo apie 2 tūkst. rublių. Pirmtakas kun. I. Dzelakauskas bažnyčios remontui surinktų pinigų nepaliko. 1865–1899 m. dirbo Mùsninkų klebonu. Pablogėjus

sveikatai, 1899 m. kun. L. Staševičius buvo paskirtas Senųjų Trãkų vikaru. Ten ir mirė 1905 12 31 (1906 01 13). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1854–1907; Kun. S. Kiškis..., *Iš Jiezno*, p. 57).

1865–1871 m. Jieznė klebonavo kun. **Jurgis Sudimtas**. Gimė apie 1817 m. 1828–1834 m. mokėsi Žemaĩčių Kalvarĩjos mokykloje. 1839 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1843 m. ir paskirtas vikaru į Stãkliškes. 1851–1863 m. buvo Bìrštono administratorius. Per sukilimą, 1863 m. liepą suimtas. Kalėjo Trãkuose ir Vilniuje. Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais. 1864 01 10 (22) Politinių bylų tardymo komisija nutarė, laidavus dvasiškai vyskupijos vyresnybei, kun. J. Sudimtą paleisti, perkelti į kitą parapiją ir policijai griežtai prižiūrėti. 1864–1866 m. buvo Mùsninkų administratorius, o 1866 m. paskirtas toms pačioms pareigoms į Jiezną. 1867 m. 08 02 (14) Jiezno bažnyčios šventoriuje buvo renkamos aukos. Kadangi tada rusų valdžia rinkti aukas leisdavo tiktai bažnyčioje, Vilniaus generalgubernatorius skyrė kun. J. Sudimtui 50 rublių baudą. Mirė apie 1871 m. (*LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 1495, l. 7–8; *Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1843–1872; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, t. 1, cz. 2, s. 804–805; t. 3, cz. 2, s. 246–248)

1868–1870 m. Jiezno vikaru buvo kun. **Stanislovas Sakavičius** (*Sakowicz*), Laterano kanauninkų vienuolis (apie 1818–1879). Į kunigus įšventintas apie 1844 m. 1846 m. dirbo Salų (Ašmenos dekanatas), 1847–1849 Derevnõs (Vỹšniavo dekanatas), 1849–1854 m. Pivašiūnų vikaru. 1854–1865 m. administravo Nemunáičio, 1865–1868 m. – Čiõbiškio parapiją. Iškeltas iš Jiezno, 1870–1873 m. buvo Gervéčių, 1873–1876 m. – Šešuõlių administratorius, o 1876–1877 m. – Salų, 1877–1878 m. – Lebedõs (Vileĩkos dekanatas) klebonas. 1878 m. paskirtas vadovauti Geranáinių parapijai. Eidamas tas pareigas, mirė 1879 06 12 (24). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1845–1880)

1871 m. Jiezno klebonu paskirtas kun. **Juozapas Gabševičius** (1834–1911). Jiezne jis išbuvo vos dvi savaites. Jo biograma nepateikiama.

1871–1872 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Aleksandras Birontas** (1834–1893). Į kunigus įšventintas 1857 m. Paskirtas vikaru į Máišiagalą. 1862–1866 m. tas pareigas ėjo Alšėnuose (Ašmenõs dekanatas). 1866–1871 m. administravo Kálvių parapiją.

Tikėtina, kad paskirtas Jiezno klebonu nesiryžo imtis didelio ir brangaus bažnyčios remonto. 1872–1875 m. buvo klebonas Salosè (Ašmenos dekanatas). 1875 m. paskirtas Šešuolių klebonu. Jo rūpesčiu apie 1880–1884 m. suremontuota Šešuolių medinė bažnyčia, perstatyta klebonija, varpinė, apmūrytas šventorius. Eidamas tas pareigas mirė 1893 06 18 (30). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1853–1894)

1872–1877 m. Jiezno klebono pareigas ėjo kun. **Vincentas Živaranka** (*Żyworonek*; 1839–1897). Klierikų registracijos žurnale rusiškai *Живоронок или Жаворонок* (liet. *Vieversys*). Kilęs iš Gardino gubernijos, Sokùlkos apskrities valstybinių valstiečių. Gimė 1869 07 08 (20). Drohìčino mokykloje baigė 4 klases. 1860 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1863 m. Paskirtas vikaru į Eĩšiškes. 1868–1874 m. buvo Nočiõs (Lydõs dekanatas) klebonas. Paskirtas į Jiezną, rūpinosi bažnyčios remontu. Trūkstant restauracijai lėšų, 1876 m. valdžia iš remonto kapitalo skyrė 4 000 rublių pašalpą. Baigus išorės remontą, 1877 m. paskirtas Valkiniñkų klebonu. Jo rūpesčiu 1881 m. buvo gautas valdžios leidimas padidinti Valkininkų bažnyčią. Už aukų rinkimą bažnyčios remontui buvo įskųstas valdžiai. Parapijiečiai ėmė kleboną ginti. Tuo reikalu buvo pasiųstas generalgubernatoriui raštas, kurį pasirašė 900 asmenų. Gal valdžiai reikalaujant, 1881 m. paskirtas Kietãviškių klebonu, o 1882 m. perkeltas į Ródūnią. Už aktyvią katalikišką veiklą 1886 02 administracine tvarka metams uždarytas į Gardino pranciškonų vienuolyną. Atlikęs bausmę, 1887 m. paskirtas Žiuproniū (Ašmenos dekanatas) klebonu, o 1891 m. toms pareigoms perkeltas į Karkãžiškes. 1891 m. išleido lenkiško giesmyno *Kantyczki stare i nowe* 1 sąsiuvinį. Antrą sąsiuvinį išleido 1893 m. Už tų knygų išleidimą ir platinimą valdžia šiam kunigui skyrė 200 rublių baudą, o 1894 m. vėl metams uždarė į Gardino pranciškonų vienuolyną. 1894–1895 m. dirbo klebonu Žãsliuose. Buvo pramokęs lietuviškai, tačiau bažnyčioje giedojimai vykdavo lenkiškai. Rodos, kad 1896 m. už minėtų giesmynų platinimą vėl uždarytas į Gardino vienuolyną. Atlikęs bausmę, paskirtas Lùnino (Biẽlsko dekanatas) klebonu. Mirė 1897 07 02 (14) Lùnine. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1863–1898; klierikų registracijos žurnalas, *MAVB RS*, f. 342, b. 17071, l. 91, 92; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, cz. 2, t. 1, Sandomierz, 1936, s. 949–950)

1873–1875 m. klebonui talkininkavo vikaras vienuolis dominikonas kun. **Bernardas Liutkevičius** (*Lutkiewicz*; apie 1801–1875). Jo buvimas vienuolyne netyrinėtas. Į kunigus įšventintas apie

1831 m. Iš vienuolyno 1858 m. paskirtas Vaškėvičių (Lydõs dekanatas) filijos kuratu. 1870–1872 m. buvo klebonas Jėlnoje (Lydos dekanatas), iš kur paskirtas į Jiezną. Eidamas tas pareigas, mirė 1875 01 01 (13). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1858–1876)

1875–1876 m. Jiezne vikaru dirbo kun. **Julijonas Račkauskas** (*Raczkowski*; 1845–1914). Į kunigus įšventintas 1868 m. 1872–1875 m. dirbo vikaru Švenčionysė. Išvykęs iš Švenčionių 1875–1877 m. dirbo Vĩevio klebonu. Gal valdžios reikalavimu pažemintas pareigose: 1878–1879 m. buvo vikaras Daugėlìškyje, o 1879–1880 m. tas pareigas ėjo Svieriuosė. 1880–1881 m. buvo Skudùtiškio filijos, o 1881–1882 m. – Rykantų kuratas. Už valdžiai nepalankius pamokslus 1882 m. Vidaus reikalų ministro įsaku 5-iems metams ištremtas į Vologdõs guberniją, jam skirta griežta policijos priežiūra. Grįžus iš tremties, 1887 m. valdžia neleido jo skirti vikaro pareigoms į Briánską. Paskirtas kuratu Vilniuje prie Rasų kapinių koplyčios. Nuo 1890 m. buvo mansionarijumi prie įvairių Vilniaus bažnyčių. 1897 m. paskirtas Vilniaus Labdarių draugijos koplyčios kuratu. Po 1905 buvo išlaikytinis Vilniuje. Mirė 1914 06 03 (16) Vilniuje. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1858–1916; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, cz. 2, t. 1, Sandomierz, 1936, s. 739)

1877–1888 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Mykolas Paučinskis** (*Павчинский*; 1838–1888). Kilęs iš Švenčionių apskrities valstybinių valstiečių. Gimė 1838 05 28 (06 09) Nuo 1852 m. į kunigus ruošėsi Vilniaus bernardinų vienuolyne. Nors 1861 m. registruotas Vilniaus vyskupijos klierikų žurnale, tačiau kunigystės studijas buvo baigęs minėtame vienuolyne ir į kunigus įšventintas 1862 metais. Jo tarnybos lapuose buvo rašoma, kad privačiai pasiruošęs, 1852 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. 1862 m. paskirtas Valkiniñkų vikaru. 1864–1865 m. buvo Užùguosčio, 1865–1866 m. – Žiežmãrių administratorius. 1866 10 paskirtas Žiupronių vikaru, 1867–1877 m. buvo klebonas Õnuškyje. Jo rūpesčiu remontuota Õnuškio bažnyčia. 1877 m. paskirtas Jiezno klebonu. Tik atvykus jam teko rūpintis bažnyčios vidaus remontu ir restauravimu. Mirė Jieznė 1888 05 02 (14). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1861–1889; 1863–1898 m. klierikų registracijos žurnalas, *MAVB RS*, f. 342, b. 17071, l. 119, 120; 1873 m. tarnybos lapas, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3261, l. 183)

1878–1880 m. klebonui talkininkavo vikaras kun. **Domininkas Januškevičius** (1845–1888). Kilęs iš Šiaulių aps. valstiečių.

Gimė 1845 01 23 (02 04). Krikštytas Papìlės bažnyčioje. Telšių progimnazijoje baigė 4 klases, 1873 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1877 m. Paskirtas vikaru į Jiezną. 1880–1882 m. tas pareigas ėjo Baĩstogėje, 1882–1883 m. Zalėsėje. Perkeltas į lietuvišką parapiją, 1883–1887 m. buvo Naŭjojo Daugėlìškio klebonas. Toms pat pareigoms 1887 m. paskirtas į Labanórą, kur mirė 1888 12 12 (24). (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1877–1889; klierikų registracijos žurnalas, *MAVB RS*, f. 342, b. 17071, l. 112–113)

Kun. Anzelmas Nonevičius, J. Čechavičiaus nuotr. 1869. Lietuvos nacionalinis muziejus

1888–1894 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Anzelmas** (krikšto vardas Antanas) **Nonevičius** (1836–1907). Kilęs iš Merkìnės apylinkių bajorų. Apie 1856 m. įstojo į Vilniaus trinitorių vienuolyną. Baigė to vienuolyno teologijos studijas. 1861 m. išlaikė egzaminus Vilniaus kunigų seminarijoje ir įšventintas į kunigus. Liko vienuolyne pamokslininku. Uždarius tą vienuolyną 1864 m. paskirtas vikaru į Žiežmariùs, o 1865 m. – toms pat pareigoms – į Žasliùs. 1866 08 26 (09 07) karinė valdžia jį suėmė. Kaltino, kad per pamokslą nepalankiai kalbėjęs apie stačiatikių tikybą. Vilniaus generalgubernatoriaus įsakymu 1866 10 21 (11 2) suimtas ir uždarytas į Vilniaus karmelitų vienuolyną. Atlikęs bausmę, 1868 paskirtas Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaru, 1870–1872 m. tas pareigas ėjo Kamajuosè, o 1872–1875 m. – Daugėlìškyje. 1875–1887 buvo Nemajūnų klebonas. Nemajūnuose pagal 1862 m. projektą buvo statoma mūrinė bažnyčia. Carinė valdžia mūrinės bažnyčios statybą uždraudė ir pasiūlė remontuoti senąją medinę. Remontuoti nebuvo ko. Todėl prašyta kurijos išrūpinti valdžios leidimą statyti naują medinę bažnyčią. Belaukiant leidimo kun. A. Nonevičiaus rūpesčiu 1877 m. pastatyta nauja medinė gotikinio stiliaus bažnyčia pagal Tomo Tišeckio projektą. Už statybą be valdžios leidimo kun. A. Nonevičiui skirta 150 rublių bauda. Iškeltas klebonu į Jiezną. Ten rūpinosi bažnyčios remontu. Jo pastangomis prie zakristijos pristatytas mūrinis prieangis, įsigytas naujas 70 pūdų (pūdas – 13,38 kg) varpas ir kt. 1894 m. paskirtas Sokùlkos klebonu ir dekanu. Jo pastangomis padidinta Sokulkos bažnyčia. 1898 m. jam skirta 100 rublių bauda už tai, kad turėdamas valdžios leidimą nuvykti į Vilnių, išklausė Stãkliškių klebono išpažintį. Mirė 1907 09 08 (21) Sokùlkoje. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1843–1872; Kun. S. Kiškis, *Iš Jiezno...*, p. 62–63; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, cz. 2, t. 1, Sandomierz, 1936, s. 973–974)

Kun. Mykolas Masiulis, Mūsų Vilnius, 1932, Nr. 22–23, p. 468

1894–1902 m. Jiezno klebonu buvo kun. **Mykolas Masiulis** (1848–1906). Kilęs iš valstiečių. Gimė 1848 03 01 (13) Pilvẽliuose (Vyžuonų parapija). Mokėsi privačiai. Baigė Švenčionių gimnazijos 4 klases. 1873 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1876 11 17 (29) ir paskirtas vikaru į Ìkaznę, 1878 m. toms pat pareigoms perkeltas į Mosarą, o 1880 m. – į Slãnimą, 1881 m. paskirtas ir Slãnimo apskrities mokyklos kapelionu. Iš nelietuviškų parapijų 1887 m. perkeltas Tverẽčiaus klebonu. Tverẽčiuje tęsė pirmtako kun. Aleksandro Burbos lietuvybės darbą. Jo brolis Motiejus gabeno draudžiamą lietuvišką spaudą. 1886 m. per laidotuves, kuriose buvo nešamos ir bažnytinės vėliavos, valdžia įžiūrėjo nusikaltimą ir kun. M. Masiuliui skyrė 15 rublių baudą. Policijai apkaltinus, kad renka pinigus bažnyčios remontui, 1889 nubaustas 100 rublių bauda. Kun. M. Masiulis Tverečiaus klebonijoje įsteigė slaptą lietuvišką mokyklą. Už tą mokyklą ir lietuviškos spaudos platinimą 1891 m. uždarytas į Gardino pranciškonų vienuolyną. Pasibaigus bausmės terminui vienuolyne, 1892–1894 m. dirbo Nemenčìnės vikaru. Šios smarkiai lenkinamos parapijos Nemenčinės bažnyčioje prabilo ir lietuviškai. Paskirtas Jiezno klebonu parapijoje žadino lietuvybę, ragino parapijiečius įsigyti lietuviškas maldaknyges. Jo pastangomis buvo pastatyta nauja klebonija, tvarkyta šventoriaus aplinka. 1900 m. gubernijos švietimo direkcija prašė vyskupijos vadovybę paskirti į Jiezno valdinę mokyklą katalikų tikybos dėstytoją. Buvo pasiūlytas kun. M. Masiulis. Valdžia jo kandidatūrą atmetė. Buvęs prolenkiškos orientacijos zakristijonas tris kartus skundė vyskupui Jiezno kleboną nebūtais dalykais: palaikąs ryšius su dvarininkais, rusų valdininkais, pasisavinęs iš žmonių surinktus pinigus, vykdantis lietuvišką šovinistinį darbą. 1902 m. paskirtas nelietuviškos Buivỹdžių parapijos klebonu. Ten ir mirė 1907 03 27 (04 09). Palaidotas Buivydžių bažnyčios šventoriuje. (*Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1877–1889; klierikų registracijos žurnalas, *MAVB RS*, f. 342, b. 17071, l. 112–113; Kubicki P. *Bojownicy kapłani*, cz. 2, t. 2, Sandomierz, 1936, s. 615–616; Kun. S. Kiškis, *Iš Jiezno...*, p. 73–74; Kun. M. Masiulio asmens byla, *LVIA*, f. 604, ap. 5, b. 7059)

1902–1910 m. Jiezne klebonavo kun. **Jurgis Zubrickas** (*Zubrzyczki, Зубржицкий*; apie 1839–1910). Manoma, kas kilęs iš Suvalkijos bajorų. Mokėsi Marijámpolės apskrities keturklasėje mokykloje. 1860 m. įstojo į Varniū kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1863 m. Galima paminėti, kad Žemaičių

vyskupijoje 1876–1882 m. dirbo vikaru Utenojė, o 1882–1892 m. buvo Saudiniñkų (dabar Mairóniai) filijos kuratas. Perėjo į Vilniaus vyskupiją. 1893–1895 m. buvo Gélvonų klebonas, 1895–1902 m. dirbo Ãlovės filijos kuratu, iš kur paskirtas vadovauti Jiezno parapijai. Jis buvo lenkiškos kultūros, Jiezne pradėjo sakyti pamokslus lenkiškai. Tik evangeliją skaitydavo lenkiškai ir lietuviškai, vargonininką pasikvietė lenką. Lietuvių tautinis atgimimas jam buvo svetimas. Kai parapijiečiai ėmė maldauti lietuviškų pamokslų, kartą jis iš sakyklos paprašė pakelti rankas, kurie supranta lenkiškai. Pakilo tiktai apie trys dešimtys rankų. Nustebęs klebonas pažadėjo pamokslus sakyti lietuviškai ir duotą žodį ištesėjo. Jo pastangomis bažnyčioje buvo sumontuoti nauji vargonai. Mirė Jiezne 1910 08 20 (09 04). (Šenavičienė I. *Dvasininkija ir lietuvybė*, Vilnius, 2005, p. 204–205; *Directorium horarum... pro dioecesi Vilnensi...* 1892–1911; Jieznas, *Naujienos*, 1902, Nr. 10, p. 15–16; Kun. S. Kiškis, *Iš Jiezno...*, p. 77–78)

1910–1928 m. Jiezno klebonu darbavosi, o 1932–1943 m. rezidentu gyveno kun. **Jonas Galaunė** (1876–1946). Kilęs iš bajorų. Gimė 1876 11 09 (21) Pageležiū k. (Vẽprių parapija). Šeimoje augo 3 sūnūs ir 3 dukros. Brolis Paulius (1890–1988) plačiai žinomas dailininkas grafikas, muziejininkas, dailėtyrininkas, meno veikėjas. Jonas mokėsi rusiškoje Veprių pradinėje mokykloje. Ukmergės miesto mokykloje baigė 4 klases. 1896 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1900 m. Paskirtas vikaru į Nõčią, 1902–1903 m. tas pareigas ėjo Gařdine, 1903–1905 m. – Mstìbove, 1905–1907 m. – Kšèmenicoje, 1908–1910 m. – Sokoliãnuose. Išskyrus Nočią, kitose parapijose gyveno daugiausia baltarusiai, todėl išmoko ir tą kalbą. 1910 m. paskirtas Jõniškio (Molétų dekanatas) klebonu. Tuo metu Joniškio parapija buvo aplenkinta, tačiau oficialiais duomenimis daugiau negu pusė parapijiečių kalbėjo lietuviškai, kuriems kas antrą sekmadienį būdavo pamaldos jų gimtąja kalba. Nekenčiantys lietuvių kalbos asmenys reikalavo, kad Joniškio bažnyčioje viskas būtų lenkiškai. Apie įvykius Joniškyje, atvykus kun. J. Galaunei, istorikas V. Merkys rašo: *„1910 m. pradžioje atvyko naujas klebonas Jonas Galaunė. Leonas Zajončkovskis iš jo keletą kartų primygtinai reikalavo bažnyčioje vartoti tik lenkų kalbą. Kai pagal įsigaliojusią tvarką 1910 m. vasario 14 d. vyko lietuviškos pamaldos, grupė parapijiečių trukdė lenkiškomis giesmėmis. Tądien buvo procesija apie bažnyčią. Vos J. Galaunė procesijos priešakyje išėjo į šventorių, tuoj keletas vyrų uždarė bažnyčios duris ir neleido žmonėms išeiti, paskui sukėlė triukšmą pačioje bažnyčioje, klebono pamokslą nuslopino lenkiškomis*

Kunigas Jonas Galaunė (stovi kairėje) su giminėmis Nemajūnų k. Sėdi Paulius Galaunė su žmona Adele. 1930 m.

giesmėmis." Tai pasikartojo ir vasario 21 d. Tęsiantis kovai prieš lietuvių kalbą, kun. J. Galaunė pasiprašė kito paskyrimo. Jau 1910 07 03 jo vieton atvyko kun. Andrius Juknevičius. Atvykęs į Jiezną, tuoj ėmė ruoštis kapitaliniam bažnyčios vidaus remontui. 1914 m. kilus Pirmajam pasauliniam karui, remontas tapo nebeįmanomas. 1915 m. vokiečiai apiplėšė Jiezno kleboniją. Paimti 2 žirgai, 2 karietos, vienkinkis vežimas, pakinktai, malkų ir kitko. Atsiradus galimybei, 1916 m. kun. J. Galaunė rūpinosi mokyklų steigimu Jiezno parapijoje. 1917 m. jis dalyvavo lietuvių suvažiavime Vilniuje. 1918 m. pabaigoje organizavo savanorius stoti į Lietuvos kariuomenę. Įsiveržusių bolševikų 1919 m. vasario 10 d. suimtas, vėliau paleistas. 1928–1932 m. dirbo klebonu Nemajūnuose. Pasiprašė vyskupo grįžti į Jiezną, kur būtų be pareigų. 1932 m. atvykęs į Jiezną, nusipirko sklypą, kuriame pasistatė namelį. Mirė 1946 07 03 Jiezne. Palaidotas Jiezno bažnyčios šventoriuje. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, Kaišiadorys, 1996, p. 96; Galaunė Jonas, *Vepriai*, sud. V. Mačiekus, Vilnius: Versmė, 2010, p. 1220–1221)

1916–1918 m. Jiezno klebonui talkininkavo vikaras kun. **Leonas Petkelis** (1885–1935). Gimė 1885 05 21 (06 02) Senìškyje, (Daugėlìškio parapija). Švenčionysė baigė 4 klases. 1906 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1910 m. ir paskirtas vikaru į Suchovòlę (Sokùlkos dekanatas). Vėliau ėjo šias vikaro pareigas: 1911–1912 m. – Vilniaus Aušros Vartuose, 1912–1913 m. – Eĩšiškėse, 1913–1914 m. – Tverẽčiuje, 1914–1916 m. – Semelìškėse. Toje parapijoje aktyviai žadino lietuvių tautinę sąmonę. 1916–1918 m. dirbo vikaru Stãkliškėse, o 1918–1927 m. buvo Perlojos klebonas. 1919 m. Perlóją užėmus

Kun. Leonas Petkelis apie 1934 m. Trimitas, 1935, nr. 12, p. 205

lenkams, kun. L. Petkelis sutelkė būrį vyrų ir juos apginklavo. Lenkai iš Perlojos buvo išvyti. Paskelbta „Perlojos Respublika“, o 1920 m. kun. L. Petkelis išrenkamas jos prezidentu. Perloja iki Merkio atiteko Lietuvai. Kun. L. Petkelis įstojo į Šaulių sąjungą. Gal dėl patriotinės veiklos 1927–1928 m. vėl buvo vikaras Stakliškėse, 1928–1929 m. – Daũguose, 1929–1930 m. – Žãsliuose, 1930–1935 m. – Pivašiū́nuose. Aktyviai dalyvavo vietos šaulių būrio veikloje. Mirė 1935 03 14 Pivašiūnuose. Buvo palaidotas Pivašiū́nų bažnyčios šventoriuje, tačiau tais pačiais 1935 m. jo palaikai iškilmingai perkelti į Perlojos bažnyčios šventorių. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 51; Kairiūkštytė N., Gudonytė A. *Lietuvybės kovų verpetuose*, Vilnius, 2009, p. 212–213)

1928–1951 m. Jiezno klebono pareigas ėjo kun. **Vincentas Vaičiulis** (1892–1960). Gimė 1892 09 18 Viščiakiemio k. Alvìto parapijoje, ūkininkų šeimoje. Mokėsi Vilkavìškio mokykloje ir Marijámpolės gimnazijoje. 1909 m. įstojo į Seinū̃ kunigų seminariją. Vykstant Pirmajam pasauliniam karui pasitraukė į Vilnių. 1915 07 04 į kunigus įšventintas Minske, o to mėnesio liepos 16 d. pirmas Šv. Mišias aukojo Vilniaus Aušros Vartų koplyčioje. Vokiečiams užėmus Vilnių, po 1915 10 02 atvyko į Vilkaviškį. Ten dirbo vikaru. 1918 m. įsteigus Vilkavìškyje lietuvišką gimnaziją, buvo jos kapelionu. 1921–1923 m. dirbo kariuomenės kapelionu Alytujė, 1921 m. buvo ir Alytaus gimnazijos, o taip pat mokytojų kursų kapelionu. 1923–1924 m. vėl dirbo Vilkaviškio gimnazijos kapelionu. Kanauninko J. Kuktos pakviestas, 1924–1928 m. buvo Aukštãdvario parapijos klebonas ir mokyklos kapelionas. 1926 m. įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, liko Kaišiadorių vyskupijoje. Iš Aukštadvario paskirtas Jiezno klebonu ir pakeltas prelatu. Jiezne rūpinosi bažnyčios remontu, katalikiškomis organizacijomis. 1943 04 05 Kaune vykusioje Lietuvių konferencijoje buvo išrinktas į Lietuvos tarybą. JAV lietuvių spaudoje ir „Lietuvių enciklopedijoje“ (t. 31, p. 431) teigiama, kad pokario metais

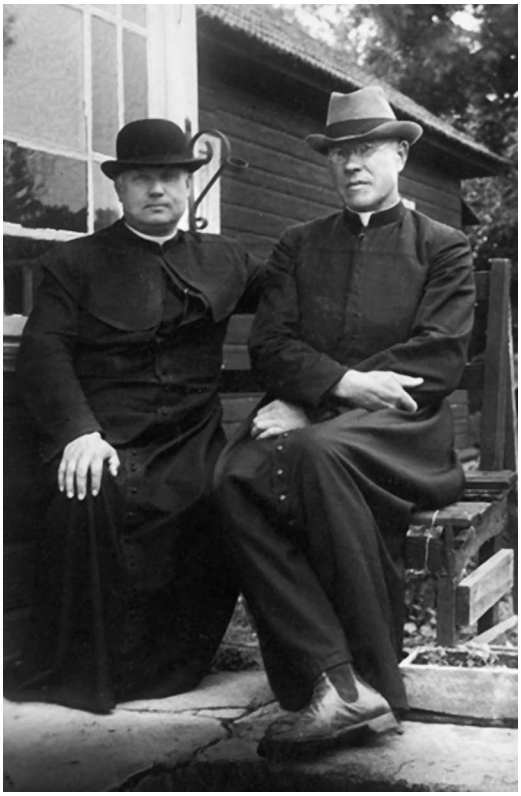

Kunigai Vincentas Vaičiulis (kairėje) ir Jonas Galaunė, www.jieznoparapija.lt/2016/11/27/garbingu-jiezno-parapijos-ganytoju-jubiliejai/

buvo ištremtas į Sibirą. To nepatvirtina šaltiniai Lietuvoje, jo tremties ar baudžiamosios bylos nėra. Pablogėjus sveikatai, 1951 m. atsisakė klebono pareigų, liko Jiezne altaristu. Mirė 1960 06 06. Palaidotas Jiezno bažnyčios šventoriuje. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 141–142; *Elenchus ecclesiarum et cleri dioecesis Sejnensis...* 1922–1926; Primicija Aušros Vartuose, *Viltis*, 1915, rugpjūčio 1, Nr. 171, p. 2; Laukaitytė R. *Lietuvos bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*, p. 51, 52)

1929–1933 m. Jiezno vikaru dirbo kun. **Jonas Švejys** (1904–1945). Gimė 1904 m. Skiemoniū parapijoje. Ukmergės gimnazijoje baigė 5 klases ir 1923 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1929 m. ir paskirtas vikaru į Jiezną. 1933–1936 m. tas pareigas ėjo Õnuškyje. Jau 1929 m. pasireiškė sunkios ligos požymiai, todėl 1936–1940 m. būdamas Gegužinėje, vikaro pareigų eiti beveik nebegalėjo. Nuo 1940 m. jį globoti pasiėmė giminės. Mirė 1945 11 29. Palaidotas Skiemonių bažnyčios šventoriuje. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 93–94)

1931–1932 m. Jiezne vikaro pareigas ėjo kun. **Jonas Zabulionis** (1885–1952). Kilęs iš Skiemonių parapijos. XX a. pradžioje išvyko į JAV, Sū Sičio miestą. Dirbo skerdykloje, mokėsi pranciškonų koledže. Ėmė burti lietuvius, rinko aukas. Nupirko sklypą, kuriame apie 1915 m. pastatė Šv. Kazimiero bažnyčią (pašventinta 1916 m.). Apie 1925 m. įstojo į pranciškonų kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1930 m. 1931 m. grįžo į Lietuvą. Paskirtas vikaru į Kietãviškes, o 1932 m. – Bijùtiškio klebonu. Bendradarbiavo JAV lietuvių spaudoje. 1937 m. lankėsi JAV. Atsivežė į Lietuvą liturginių rūbų ir kitų dovanų. 1948 m. Bijutiškio kleboniją užpuolė plėšikai. Jie kleboną kankino ir mušė. Liko invalidas, kunigo pareigų eiti nebegalėjo. Jo buvusi tarnaitė išvežė jį pas pažįstamą moterį į Raktarìškių kaimą, kur abi kunigą slaugė ir maitino. Mirė 1952 metais. Palaidotas Bijutiškio bažnyčios šventoriuje. Parašė knygą „Šv. Kazimiero parapijos jubiliejaus atmintis“ (1927). (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 115–116)

1937–1939 m.Jiezno klebonui talkininkavo vikaras kun. **Jonas Daugėla** (1909–1941). Gimė 1909 02 21 Buteliūnų kaime (Šveñtežerio parapija). 1930 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1937 m. ir paskirtas vikaru į Jiezną. Iš Jiezno 1939 m. perkeltas Stìrnių klebonu, kur reikėjo baigti statyti ir įrengti akmenų mūro bažnyčią. Kilus Vokietijos–Sovietų Sąjungos karui, 1941 06 29 kun. J. Daugėla besitraukiančių raudonarmiečių Paąžuoliū kaime buvo nušautas. Palaidotas Stirnių kapinėse. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 83–84)

Kun. Jonas Daugėla. www.facebook.com/ senosfotografijos/

1939–1941 m. vikaru dirbo kun. **Jonas Voveris** (1911–1979). Gimė 1911 11 01 (14) Smaliū k., Õnuškio vls. 1924–1926 m. mokėsi Bytautoniū pradinėje mokykloje, 1926–1930 m. – Aukštãdvario vidurinėje mokykloje, 1930–1931 m. – Prìenų „Žiburio“ gimnazijoje, o 1931–1934 m. – Alytaus gimnazijoje. 1934 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1939 m. Paskirtas vikaru į Jiezną, 1941–1942 m. tas pareigas ėjo Žiežmariuose, 1942–1944 m. – Daũguose. 1944–1956 m. dirbo klebonu Dubingiuosè, 1956–1962 m. – Rylìškiuose, 1962–1975 m. – Šešuolẽliuose. 1975 m. paskirtas Vìevio klebonu. Mirė 1979 01 16 Vievyje. Palaidotas Onuškio parapijos kapinėse. Vietos valdžia šventoriuje laidoti neleido. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 210–211; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 30, l. 79–82)

Kun. Jonas Voveris apie 1965 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 30, l. 83

1943 m. trumpai Jiezno vikaru dirbo kun. **Marijonas Mykolas Petkevičius** (1920–1987). Gimė 1920 01 02 Vaiškūnų k. (Bagaslavìškio parapija). Mokėsi Širvintosè ir Ukmergẽs gimnazijoje. Baigęs gimnaziją, 1938 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1942 12 19. Iš Jiezno dar 1943 m. paskirtas Kaišiadoriū katedros vikaru ir Kaišiadorių gimnazijos kapelionu. Susirgus klebonui, laikinai administravo ir parapiją. 1945 m. pradžioje subūrė katalikišką jaunimo organizaciją „Jaunieji ateitininkai“. Prasidėjus kuopelės narių tardymams, per pažįstamą gavo laikiną pasą Tamošaičio pavarde. Šia pavarde apie mėnesį buvo Vìdiškiuose, iš kur svetima pavarde perkeltas vikaru į Pùnią. 1946 m. Puniojè palaidojo žuvusį partizaną, pasakė pamokslą. Pajutęs pavojų, dar 1946 m. persikėlė į Švékšną (Telšių vyskupija), 1947 m. atvyko į Liñkuvą (Panevėžio vyskupija). Linkuvojè 1948 08 10 suimtas. Kalintas ir tardytas Vilniuje. 1948 12 30 sovietinio saugumo Ypatingojo pasitarimo nubaustas 25-iems metams pataisos darbų lagerio. Išvežtas į Vorkutos lagerį. 1956 m. peržiūrėjus bylą, paleistas. Nuvyko pastoraciniam darbui į Krasnojársko kraštą, kur 1951 m. buvo ištremti jo tėvai. Dirbo Mansko statybos valdyboje normuotoju, vėliau – vyriausiuoju buhalteriu. Lankė tremtinius ir teikė jiems religinius patarnavimus. Kadangi tai darė be valdžios leidimo, 1959 06 suimtas, Krasnojarsko krašto teismo nuteistas 2-iems metams laisvės atėmimo. Bausmę atliko Taišetè, dirbo staliumi. Už pavyzdingą darbą ir elgesį teismo sprendimu 1960 12 30 paleistas su teise gyventi Lietuvoje. Grįžęs į Kaišiadoriū vyskupiją, 1961 04 paskirtas Õnuškio vikaru-altaristu. 1969 08 perkeltas Bìrštono klebonu, nuo 1974 01 buvo ir Stãkliškių dekanas. Jo rūpesčiu atnaujinta ir išpuošta Birštono bažnyčia, sutvarkyta

Kun. Mykolas Petkevičius 1966 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 41, l. 164

aplinka. Pašlijus sveikatai, 1987 04 persikėlė į Šìrvintas pas motiną ir seserį, kur mirė 1987 06 23. Palaidotas Bagaslavìškio bažnyčios šventoriuje. Išleista jo kūrybinio palikimo rinktinė „Karalius man paliko kelią“ (2002). (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 259–261; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 41, l. 153–164)

1943–1944 m. m. Jiezne vikaru dirbo kun. **Petras Guobys** (1915–1988). Gimė 1915 11 03 Kijẽlių k. (Molėtų parapija) mažažemių valstiečių šeimoje. Mokėsi pradinėje mokykloje, o 1927–1931 m. – Molėtų progimnazijoje, 1931–1934 m. – Utenos gimnazijoje. 1934 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Nuo 1935 m. studijavo ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete. Į kunigus įšventintas 1940 06 10. Paskirtas vikaru į Vidẽniškius. Užėjus vokiečiams, 1941 m. paskirtas Kaišiadorių katedros vikaru ir mokyklų kapelionu. Iš Jiezno 1944–1945 m. dirbo Aukštadvario Šv. Domininko bažnyčios rektoriumi ir mokyklų kapelionu. 1944 m. kelis mėnesius laikinai buvo Kirdeĩkių klebonu. Nuo 1945 m. ilgametis Širvintų klebonas ir dekanas. Pablogėjus sveikatai 1982 m. pasiprašė atleidžiamas iš klebono pareigų. Širvintosè liko altaristu. Mirė 1988 06 19. Palaidotas Širvintų bažnyčios šventoriuje. (*Katalikų kalendorius žinynas 1989*, p. 133–134; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 44, l. 76–84)

1945 09–1946 02 Jiezno vikaru dirbo kun. **Aleksandras Alkovikas** (1917–1984). Gimė 1917 07 21 Pūstãkiemyje (Žãslių parapija). Nuo 1926 mokėsi Gabriliãvos ir Žybartonių pradinėse mokyklose, 1931–1939 m. – Kaišiadorių gimnazijoje. 1939 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1945 01 21. Paskirtas vikaru į Kaišiadóris. Iš Jiezno 1946 02–1946 10 buvo Kernavės, 1946–1948 m. – Kùktiškių, 1948–1952 m. – Šešuõlių, 1952–1967 m. – Ãlovės klebonas. 1967 05–1976 07 tas pareigas ėjo Pivašiūnuose. Nuo 1976 07 iki mirties dirbo Kálvių klebonu. Mirė 1984 03 17 Kaunè. Palaidotas Žãslių bažnyčios šventoriuje. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 225–226; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 37, l. 1–5)

Kun. Tadas Akstinas 1966 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 26, l. 6

Apie 1948–1950 m. Jiezno vikaru buvo kun. **Tadas Akstinas** (1887–1975). Gimė 1887 10 11 (24) Rándamonyse (Merkinės parapija). Mokėsi Merkìnės pradinėje mokykloje. Vilniuje vienuolės paruošė jaunuolį pagal 4 gimnazijos klasių programą. 1908 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, 1913 m. įšventintas į kunigus ir paskirtas vikaru į Žiežmariùs. 1916–1918 m.

tas pareigas ėjo Valkiniňkuose, 1929–1942 m. – Ãlovėje, Nuo 1942 m. buvo altaristu Puniojė, vėliau – Kietãviškėse. Iš Jiezno apie 1950–1953 m. buvo altaristu Bìrštone, o 1953–1964 m. – Nemajū́nuose, 1964–1971 m. – klebonas Vilū́nuose, 1971–1972 m. – altaristas Giedráičiuose. 1972 m. vėl paskirtas Vilū́nų klebonu. Dėl silpnos sveikatos jau 1972 m. persikėlė į Jiezno altariją, kur mirė 1975 09 02. Palaidotas Jiezno parapijos kapinėse. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 194–195; tarnybos dokumentai *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 26, l. 1–6)

1949 m. kelis mėnesius Jiezne vikaro pareigas ėjo kun. **Jonas Žižliauskas** (1920–1965). Gimė Krivonysė (Žaslių parapija). Mokėsi Žaslių pradinėje mokykloje. Kaišiadorių gimnazijoje baigė 6 klases. 1939 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1945 06 10. Buvo skiriamas Kaišiadorių mokyklų kapelionu, tačiau kapelionų pareigybę valdžia panaikino. 1945–1948 m. dirbo vikaru Daũguose. Pajutęs, kad gali būti suimtas, prisiglaudė Õnuškio klebonijoje. Vėliau gavo paskyrimą vikaru į Jiezną. 1950–1953 m. klebonavo Babrìškėse, o 1953–1955 m. – Sugiňčiuose, 1955–1960 m. – Žélvoje. Tos bažnyčios šventoriuje buvo palaidotas naikintojų bataliono narys (stribas). Kadangi tas asmuo buvo priešiškas religijai, klebonas, tvarkydamas šventorių, kapą sulygino. Giminės kleboną padavė į teismą. Nuteistas 6 mėnesius priverstinių darbų. Teko taisyti kelius. 1961 m. dirbo klebonu Vilū́nuose. 1964 m. trumpai buvo Jiezno altaristu. 1964 m. paskirtas Jõniškio klebonu. 1865 04 05 su reikalais atvyko į Molétų finansų skyrių. Ten nuo širdies smūgio jį ištiko mirtis. Palaidotas Žaslių bažnyčios šventoriuje (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 163–164; Naginevičius J. Kunigą Joną Žižliauską prisimenant, *XXI amžius*, 2003, rugpj. 16; tarnybos kortelė, *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 16, l. 19)

Kun. Jonas Žižliauskas, XXI amžius, 2003, rugpj. 16

1951–1953 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Petras Budrauskas**. Gimė 1908 10 20 Giřdiškėje (Šilãlės r.). Mokėsi Giřdiškės pradinėje ir Šilalės vidurinėje mokykloje. 1930 m. baigė Tauragẽs komercinę mokyklą. Įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1936 05 31. Paskirtas Stãkliškių vikaru, o 1937 m. toms pačioms pareigoms perkeltas į Daugùs, 1938 m. – į Vidẽniškius, 1939 m. – į Gélvonus. Dar vikaro pareigas ėjo Širvintosė, Mùsninkuose ir Žãsliuose, tačiau tikslių datų sužinoti nepavyko. 1950 m. buvo Stìrnių, 1951–1953 m. – Žaslių klebonas. Gal pablogėjus sveikatai, 1953–1956 m. Žasliuose buvo altaristu. 1957–1961 m. klebonavo Kazõkiškėse. 1961 06 19 paskirtas Kùktiškių klebonu. Nuo

Kun. Petras Budrauskas apie 1965 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 39

1980 m. ėjo ir Saldùtiškio dekano pareigas. Dėl pablogėjusios sveikatos 1985 09 14 paskirtas Vĩevio altaristu. Mirė 1986 05 06. Palaidotas Vievio bažnyčios šventoriuje. (Tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 39, l. 15–21; Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 253; Katalikų kalendorius žinynas 1987, p. 227)

1954–1956 m. Jiezno klebonu buvo paskirtas kun. **Konstantinas Ambrasas** (1922–1985) iš Vilkaviškio vyskupijos. Gimė 1922 08 10 Surgùčiuose (Sasnavõs parapija). Turėjo du jaunesnius brolius: Jonas buvo mokytojas, o Kazimieras (1934–2023 04 08) – kalbininkas, universiteto dėstytojas, vertėjas, nuo 1981 m. jėzuitas, 1988 m. įšventintas į kunigus. Konstantinas mokėsi Surgùčių pradinėje mokykloje, o 1933–1938 m. Marijampolės gimnazijoje. 1938–1940 ir 1941–1944 m. studijavo Vilkaviškio kunigų seminarijoje. 1944 m. – atvyko į Kauno kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1945 04 29, paskirtas vikaru į Gražiškiùs, tais pat metais apie 3 mėnesius laikinai Gražiškiuose ėjo klebono pareigas. 1945–1949 m. buvo Pìlviškių, o 1949–1950 m. – Marijampolės vikaras. 1950–1951 m. paskirtas Žemõsios Panemùnės klebonu, 1951–1954 m. tas pareigas ėjo Grìškabūdyje. Iš Jiezno 1956 m. paskirtas Vilkaviškio klebonu, (1958 m. tapo ir dekanu).

Kun. Konstantinas Ambrasas apie 1965 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 38, l. 19

1963 05 22 Vilkaviškio rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas S. Rogovas Religinių reikalų įgaliotiniui Lietuvoje Justui Rugieniui rašė, kad Vilkaviškio klebono ir dekano kun. K. Ambraso veiksmai yra nesuderinami su jo užimamomis pareigomis. Prašė jį nušalinti nuo dekano pareigų ir iškelti iš Vilkaviškio. Priekaištai buvo šie: 1. Paežeriŭ koplyčia yra „išbraukta iš įskaitos“, tačiau ten Vilkaviškio vikaras laikydavo pamaldas. Tuo metu koplyčia jau buvo uždaryta. 2. Klebonas siuntinėja bažnyčios aktyvą pas gyventojus rinkti pinigų. 3. Neįvykdė nurodymo religines lėšas laikyti banke. Rogovui žodžiu buvo pranešta, kad tą siūlymą įvykdyti „nėra pagrindo“. 1965 m. paskirtas Lietuvos vyskupijų Liturginės komisijos nariu. 1969 m. paskirtas Léipalingio klebonu, o nuo 1982 m. ėjo ir Lazdìjų dekano pareigas. 1984 m. paskirtas Vilkaviškio vyskupijos kunigų tarybos ir Konsultorių kolegijos nariu. Tais pat metais jam suteiktas monsinjoro garbės vardas. Mirė kelionėje į Sasnãvą 1985 04 14. Palaidotas Sasnavõs kapinėse šalia tėvų. (*Katalikų kalendorius žinynas 1986*; tarnybos dokumentai *LCVA*, f. R181 ap. 6, b. 38, l. 11–18)

1955–1956 m. Jiezne altaristu buvo kun. **Mykolas Bugenis** (1888–1980). Gimė 1888 08 16 (28) Jonỹdžių k., Skiemoniŭ vls., mažažemių valstiečių šeimoje. Skaityti ir rašyti išmoko namie

iš motinos. Baigė Kurkliū pradinę mokyklą, mokėsi Daũgpilio realinėje mokykloje, 1906 m. įstojo į Peterbùrgo (dabar Sánkt Peterbùrgas) kunigų seminariją. Ją baigęs nuo 1910 m. studijavo Peterburgo dvasinėje seminarijoje. Į kunigus įšventintas 1913 06 08 (21). 1914–1916 m. buvo Peterburgo katedros vikaras ir mokyklų kapelionas. Peterburge 5 metus dirbo vikaru ir du metus klebonu. 1921 10 paskirtas Òmsko klebonu ir dekanu. 1930 m. suimtas, nuteistas 10 metų kalėti. Kalintas Sibiro lageriuose, 1932 m. perkeltas į Solovkùs (Archángelsko sritis), o 1933 m. – į Butýrkų Maskvoje kalėjimą. Lietuvai su Sovietų Sąjunga pasikeitus politiniais kaliniais, 1933 m. grįžo į Lietuvą. 1934 m. paskirtas Kauno Švč. Trejybės bažnyčios vikaru. Taip pat buvo Švč. Jėzaus Širdies kongregacijos ir Kauno ligoninės kapelionas, turėjo ir kitų pareigų. Nuo 1937 m. dėstė Kauno kunigų seminarijoje. Iki 1945 m. dirbo vikaru Kaune. 1950–1951 m. buvo klebonas Kùktiškėse, o 1951–1955 m. – Aukštãdvaryje. Po Jiezno, 1957–1959 m. dirbo klebonu Dubingiuose, 1959–1962 m. – Giedráičiuose, o 1962–1970 m. buvo altaristu Kùktiškėse. Nuo 1970 m. persikėlė altaristu į Dùsetas (Pãnevėžio vyskupija). Mirė 1980 09 06 Dusetosè. Palaidotas Dusetų bažnyčios šventoriuje. (Kiškis S. *Kristaus pašauktieji*, p. 214–215; tarnybos dokumentai *LCVA*, f. R. 181 ap. 6, b. 31, l. 2–8)

Kun. Mykolas Bugenis 1966 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 31, l. 8

1956 09–1962 07 m. Jieznė klebonavo kun. **Mykolas Balnys** (1921–2007). Gimė 1921 05 17 Antãkalnio kaime (Žiežmãrių parapija). Mokėsi Antakalnio pradinėje mokykloje, o 1933–1940 m. – Kaišiadorių gimnazijoje. 1940 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1946 06 17. Paskirtas Kaišiadorių vikaru ir vyskupo T. Matulionio sekretoriumi. 1948 01–1950 05 dirbo klebonu Perlojojė, 1950 05–1852 08 – Sugiñčiuose, 1952 08–1956 09 Iñturkėje. Po Jiezno 1962–1966 m. buvo Kaišiadorių vyskupijos kurijos Vievyje kancleris. 1966–1967 m. dirbo Butrimoniū, 1967–1975 m. – Žaslių, 1975–1977 m. – Skudùtiškio klebonu. 1977–1982 m. klebonavo Stãkliškėse. 1982–1984 m. vėl buvo Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleris. 1984 m. paskirtas Vidẽniškių klebonu. 1992 m. paskiriamas ir Molėtų dekanu. Pablogėjus sveikatai, 1997 m. liko Kaišiadorių parapijos altaristu. Mirė 2007 01 29, palaidotas Kaišiadorių katedros šventoriuje. (Tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 10, (voke); *Katalikų žinynas 2008*, p. 318–319)

Kun. Mykolas Balnys apie 1966 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 10 (voke)

1956–1961 m. Jieznė altaristas buvo jėzuitas kun. **Jonas Danyla** (1905–2000). Gimė 1905 11 04 Liliūnų k. (Pagirių parapija). Mokėsi Pagirių pradinėje mokykloje, o 1919–1925 m. – Ukmergės

gimnazijoje. 1925 09 15 įstojo į Jėzaus draugiją. Išvyko į Olándiją, kur buvo naujokyne, o paskui studijavo filosofiją Válkenburge. 1930–1934 m. Kauno jėzuitų gimnazijoje dėstė lietuvių kalbą ir kartu studijavo Vytauto Didžiojo universitete. 1936–1937 m. Lèvene (Beĩgija) studijavo teologiją. Ten 1937 08 24 įšventintas į kunigus. 1938 m. tęsė teologijos studijas Liuvene. 1938–1939 m. atliko tercijatą Prancūzìjoje. Grįžęs į Kauną, 1939–1940 m. dirbo jėzuitų gimnazijos inspektoriumi. Lietuvai praradus valstybingumą, 1940 m. buvo Bajėnų, o 1941 m. Pãgryžuvio koplyčios rektorius. 1941 m. rudenį persikėlė į Kauną, kur buvo Jėzuitų gimnazijos direktorius ir Jėzuitų bažnyčios rektorius. 1942 m. grįžo į Pagryžuvį. Ten buvo naujokyno magistras. Valdžiai uždarius Pagryžuvio naujokyną, 1948 08 su broliais jėzuitais ir naujokais persikėlė į Tytuvėnus, vėliau – į Šiaulius. 1949 05 valdžia Šiaulių jėzuitų namus uždarė. Kun. J. Danyla buvo paskirtas vikaru į Žãslius. Eidamas tas pareigas, 1949 11 25 suimtas, kaltintas sakęs antisovietinius pamokslus, vadovavęs Šiauliuose tėvo Antano Šeškevičiaus įsteigtai jaunimo organizacijai „Jėzaus Širdies garbės sargyba“, platinęs religines knygas ir kitkuo. 1950 06 10 sovietinio saugumo Ypatingojo pasitarimo nubaustas 10 metų pataisos darbų lageryje. Bausmę atliko Kazachstãno lageriuose. Paleistas 1956 m. Grįžęs įspėtas nebendrauti su „reakcingais“ kunigais. Kadangi iš Jiezno dažnai važinėdavo į Kauną, 1961 m. perkeltas klebonu į Beižiónis. Ten po kelių mėnesių jam atimtas kunigo registracijos pažymėjimas. Persikėlė į Semeliškės, dirbo zakristijonu. 1962 09 suimtas. Siekta apkaltinti spekuliavimu religiniais reikmenimis. Kaltinimui subliuškus, 1963 02 paleistas. 1963–1969 m. dirbo Stirnių, 1969–1990 m. – Bijùtiškio klebonu. 1990–1998 m. buvo altaristas Garliavojė. 1998 m. persikėlė į Kauno jėzuitų namus. 1949–1989 m. vadovavo Lietuvos jėzuitų provincijai, kuri, išskyrus Lãtviją, apėmė visą Sovietų sąjungos teritoriją. Mirė 2000 11 03 Kaune. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse. (*Katalikų žinynas 2001*, p. 251–253; Laukaitytė R. *Lietuvos vienuolijos, XX a. istoriniai bruožai*, Vilnius, 1997, p. 233)

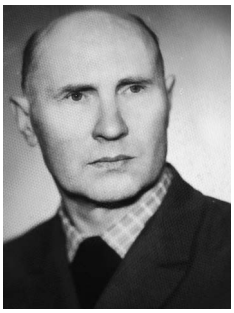

Kun. Jonas Danyla apie 1966 m. LCVA, f. R181, ap. 7, b. 10 (voke)

1961–1962 m. Jiezno altaristas buvo kun. **Zigmas Neciunskas** (1912–1976). Gimė 1912 07 03 (16) Balkūnuose (Miròslavo valsčius), valstiečio šeimoje. Nuo 1924 m. gyveno pas tėvelio brolį Rùmbonyse. Mokėsi Dubėnų pradžios mokykloje. 1926–1934 m. lankė Alytaũs gimnaziją. 1934 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją, į kunigus įšventintas 1939 06 03 ir paskirtas vikaru į Nedzìngę, o 1940–1944 m. tas pareigas ėjo Giedráičiuose, mokykloje dėstė tikybą. 1944 m. paskirtas

Nedzìngės klebonu. 1944 m. praėjus frontui, kilo partizaninis karas, įsisteigė Dainavos partizanų apygarda, kurios vadai dažnai lankydavosi Nedzingės klebonijoje. Kun. Z. Neciunskas tapo partizanų ryšininku (slapyvardis *Elytė*) ir Dainavos apygardos kapelionu. 1946 12 04 suimtas, kalintas Vilniuje. 1947 04 15 karo tribunolas nuteisė 10 metų lagerio ir 5 metus tremties su turto konfiskavimu, apribojant teises. Bausmę atliko Karėlijos ir Mordòvijos lageriuose. 1955 12 06 paleistas. Savo noru 1956 m. išvyko misijoms tarp tremtinių. Maklãkove (Jeniseisko r., Krasnojársko kraštas) įsirengė altorėlį. Vykdavo susitikti su tremtiniais, klausė išpažinčių, krikštijo vaikus, tuokė poras, laidojo mirusius ir kt. Leidinyje „Lietuvos gyventojų genocidas“ nurodoma, kad 1956–1968 m. kunigavo Maklakove, tai kartojama ir kituose rašiniuose. „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikoje“ (1976, nr. 24) rašoma: „Porą mėnesių pabuvęs Tėvynėje, kun. Zigmas savo noru važiuoja pas tautiečius į Maklakovą Krasnojarsko srityje. Čia jis aptarnavo tikinčiuosius pustrečių metų 300–500 kilometrų spinduliu“. Taigi iš misijų turėjo grįžti apie 1958 ar 1959 metus. 1956 m. buvo paskirtas Žiežmãrių vikaru-altaristu, tos pareigos oficialiai liko ir jam būnant misijose. 1959 05 18 paskirtas Beižonių klebonu, o 1960 11 29 – Jiẽzno altaristas. 1962–1968 buvo klebonas Užùguostyje. 1969 m. balandį paskirtas Kálvių klebonu. Kálviuose pablogėjo sveikata. Mirė 1976 06 21 Kauno klinikose.

Kun. Zigmas Neciunskas apie 1966 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 27, l. 84

Vykdant velionio valią, palaidotas gimtosios Sántaikos (Alytaũs r.) parapijos kapinėse. Jo laidotuvės aprašytos „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikoje“ (1976, nr. 24). Valdžios pareigūnai pasistengė, kad „dingtų“ sutartas karstą iš Kálvių į Sántaiką nuvežti turėjęs sunkvežimis. Karstas į Santaiką gabentas kun. A. Svarinsko automobilio priekaboje. 1989 m. prie Nedzingės bažnyčios kun. Z. Neciunskui atidengta atminimo lenta. 1999 m. jis apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžiumi. (Kiškis S. *Min. knygoje*, p. 198–199; *LKB Kronika*, 1976, nr. 24; Kun. Z. Neciunsko tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 27. l. 79–83)

1962–1974 m. Jiezno parapijai vadovavo kun. **Vytautas Sidaras** (1925–2014). Gimė 1925 05 01 Kaišiadorysė geležinkelio darbininko šeimoje. Nuo 1932 m. mokėsi Kaišiadorių pradinėje mokykloje, nuo 1939 m. – gimnazijoje. 1943 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Gresiant represijoms, dar nebaigęs viso seminarijos kurso, 1948 10 31 įšventintas į kunigus. Tada anksčiau į kunigus įšventintas visas kursas. 1949 m. paskirtas vikaru į Stãkliškes, bet netrukus Prìenų rajono valdžia jį išregistravo. Jau kunigaudamas, išlaikė paskutinius kunigų seminarijos

Kun. Vytautas Sidaras 1966 m. LVIA, f. R181, ap. 7, b. 4 (voke)

egzaminus. 1950 m. paskirtas vikaru į Šìrvintas. 1950–1952 m. dirbo Žilinų klebonu. 1952–1959 m. buvo Merkìnės, 1959–1962 m. – Bìrštono klebonas. Paskirtas į Jiẽzną klebonu kartu buvo ir Stãkliškių dekanas. Jiezne rūpinosi bažnyčios remontu ir puošimu. 1974 01 paskirtas Kaišiadorių vyskupijos kurijos (Vìevyje) kancleriu, nuo 1979 02 17 buvo ir Vìevio klebonas. 1980 m. kurijai išsikėlus į Kaišiadóris, liko klebonu Vievyje. 1983 m. pakviestas dėstyti į Kauno kunigų seminariją. Dėstė dogminę teologiją ir grigalinį giedojimą. 1989 m. paskirtas Kauno kunigų seminarijos prefektu, o 1991 06 07 – tos seminarijos vicerektoriumi. Be šių pareigų 1992 m. paskirtas Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčios rektoriumi ir Kauno seserų benediktinių vienuolyno dvasios tėvu. 1992 08 20 atleistas iš kunigų seminarijos vicerektoriaus pareigų, tačiau liko tos seminarijos dėstytoju. 1993 03 25 suteiktas monsinjoro titulas. Persikėlė gyventi prie Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčios, toliau buvo šios bažnyčios rektoriumi ir seserų benediktinių kapelionu. Nuo 1995 m. pradžios Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto teologijos dėstytojas, nuo 1994 m. docentas. 1995 12 14 apgynė teologijos daktaro disertaciją. 2009 02 23 paskirtas Kauno seserų benediktinių vienuolyno kapelionu. Mirė 2014 09 23 Kaune. Palaidotas Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčios šventoriuje. (*Katalikų žinynas 2015*, p. 330–332; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 4 (voke))

1969–1972 m. altaristu dirbo, taip pat rinko dokumentus, atsiminimus, rašė Jiezno bažnyčios istoriją kun. **Stanislovas Kiškis** (1900–1995). Gimė 1900 10 20 (11 03) Peterbùrge (dabar Sankt Peterburgas) lietuvių išeivių šeimoje, kilusioje iš Kavársko parapijos. Lankė Šv. Stanislovo parapijos pradžios mokyklą. 1918 m. aukso medaliu baigė prie Šv. Kotrynos bažnyčios veikusią gimnaziją. 1918 m. šeima grįžo į Lietuvą. Stanislovas įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, kurią baigė 1922 m., tačiau dėl jauno amžiaus į kunigus neįšventintas. 1922–1924 m. studijavo Kauno universiteto Teologijos-filosofijos fakultete, gavo teologijos magistro laipsnį. 1924 04 19 Kaune įšventintas į kunigus. 1925 m. pasiųstas į JAV rinkti aukų Kaune statomiems ateitininkų namams. Grįžęs dar 1925 m. paskirtas Merkìnės gimnazijos kapelionu, o nuo 1926 m. dirbo ir jos direktoriumi. 1929 m. tą gimnaziją uždarius, paskirtas Kaišiadorių vyskupijos kancleriu ir katedros vikaru. Be tiesioginių pareigų, dirigavo katedroje chorui, vadovavo vyskupijos katalikų veiklai, rengė katalikiškų organizacijų konferencijas, suvažiavimus, skaitė paskaitas, bendradarbiavo katalikiškoje spaudoje, žurnaluose „Tiesos kelias“ „Pavasaris“

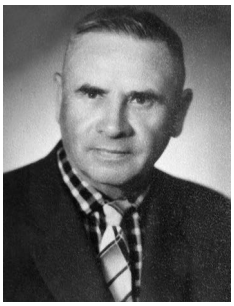

Kun. Stanislovas Kiškis 1966 m. LVIA, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke)

ir kt. Lietuvai praradus valstybingumą, priešinosi vaikų komunistiniam auklėjimui. 1941 m. rudenį raudonarmiečiai užėmė vyskupo rūmus. Netrukus pareikalauta, kad vyskupas ir kurija išsikraustytų į Žasliùs. Vyskupo ir kanclerio pastangomis leista likti Kaišiadorysė. 1941 06 27 į Kaišiadoris įžengė vokiečiai. Kun. S. Kiškis organizavo ligoninę, rinko aukas nukentėjusiems nuo karo. Ligoninėje buvo gydomi ir sužeisti raudonarmiečiai. Po smarkaus bombardavimo raudonarmiečiai be mūšio 1944 07 13 užėmė Kaišiadoris. Jau tų metų rudenį du kartus verbuotas agentu. Nesutikęs su tokiu siūlymu, buvo persekiojamas. 1945 06 24 suimtas, kalintas Vilniuje. Be jokio teismo 1945 12 02 išvežtas į Archángelsko srities lagerį. Matyt, lageryje nuteisimui trūko kaltės įrodymų, todėl grąžintas į Lietuvą. 1947 04 15 Karo tribunolo nuteistas 10 metų pataisos darbų lagerio ir 5 metus tremties. Buvo Vorkutõs, Intõs, Kèmerovo, Òmsko lageriuose. 1954 11 06 išgabentas į tremtį Krasnojarsko krašte. Paleistas 1956 04 16. Grįžo į Lietuvą. 1957 m. išvažiavo į Irkutsko sritį teikti dvasinių patarnavimų tremtiniams. Grįžo 1958 metais. Paskirtas altaristu į Semeliškės, tačiau 1958 03 04 vėl suimtas. Aukščiausiasis teismas Vilniuje 1958 04 08 jį nuteisė 4 metus pataisos darbų lagerio. Bausmę atliko Mordòvijoje. Paleistas 1962 03 04. Grįžo į Lietuvą. Paskirtas altaristu į Kietãviškes. Ten trumpai pabuvęs, tas pareigas ėjo Jõniškyje, 1964–1969 buvo klebonas Puniojė, iš kur paskirtas altaristu į Jiezną. 1972–1973 m. dirbo klebonu Dubingiuosė, o 1973 03–1984 09 m. – Stìrniuose. 1984 m. paskirtas Kaišiadorių katedros altaristu. Jis buvo Kaišiadorių vyskupijos kunigų tarybos konsultantas ir II sekretorius, prelatas. 1988 07 05 popiežiaus paskirtas garbės prelatu. Mirė 1995 09 25 Kaišiadorysė. Palaidotas Kaišiadorių katedros šventoriuje.

Dirbdamas parapijose, tyrinėdavo bažnyčių archyvus, rašė parapijų ir vietovių istorijas. Jo darbai būdavo atspausdinami rašomąja mašinėle keliais egzemplioriais. Patekdavo ne tik privatiems asmenims, bet ir į Mokslų akademijos Vrublevskių biblioteką. Kun. S. Kiškiui pavyko išleisti šias knygas: vadovėlį Kryžiaus keliui eiti „Vilniaus Kalvarijos“ (1940); lageryje parašytą maldų rinkinį „Vilties maldos“ (1991); prisiminimus „Aš padarysiu jus žmonių žvejais“ (1994). Dar išleista monografija „Arkivyskupas Teofilius Matulionis“ (1996); Kaišiadorių vyskupijos 1921–1995 m. mirusių kunigų biografijos „Kristaus pašauktieji“ (1996); „Iš Kavarsko praeities“ (1998). Jo gausus rankraštinis palikimas surinktas ir paskelbtas internete „Anykštėnų biografijų žinyne“ – http://www.anykstenai.lt/asmenys. (*Katalikų kalendorius žinynas 1996*, p. 67–69; Kiškis S.

Aš padarysiu jus žmonių žvejais, Kaišiadorys, 1994; tarnybos dokumentai *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke))

Kun. Kazimieras Mindaugas Žilys 1973 m. LCVA, f. R181, ap. 7, b. 12 (voke)

1973–1974 m. Jiezne vikaru dirbo kun. **Kazimieras Mindaugas Žilys** (1945–2021). Vėliau rašomas tik vienu Kazimiero vardu. Gimė 1945 03 04 Liginìškio k. (Kùktiškių parapija). Mokėsi Buitūnų pradinėje mokykloje, 1961 m. baigė Kuktiškių aštuonmetę mokyklą. 1961–1964 m. mokėsi Vilniaus statybos technikume. 1964 m. pašauktas į kariuomenę. Tarnaudamas kariuomenėje, Novosibìrske baigė vidurinę mokyklą. 1967 m. paleistas iš kariuomenės, dirbo Kauno gelžbetonio konstrukcijų gamykloje. 1968 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1972 m. slapta įstojo į Jėzaus draugiją. Į kunigus įšventintas 1973 04 17. Paskirtas vikaru į Jiezną. Jau 1973 02 20 Jiezno apylinkės valdžia pareikalavo, kad vikaras K. Žilys „nuvarytų nuo altoriaus“ patarnaujančius Šv. Mišioms vaikus. Prie vikaro kabinėjosi ir Jiezno vidurinės mokyklos direktorius. Netrukus Prienų rajono administracinė komisija Jiezno bažnyčios vargonininkui Mykolui Jaudegiui skyrė 30 rublių baudą už tai, kad vaikai gieda bažnyčios chore. 1973 10 31 abu kunigai V. Sidaras ir K. Žilys Prienų vykdomajame komitete įspėti nerengti choro repeticijų ir grupėmis nemokyti vaikų. Gavęs naują paskyrimą, 1974 01 20 klebonas V. Sidaras atsisveikino su parapija. Kadangi į atsisveikinimą žmonės atsivedė ir vaikų, tai vėl suerzino valdžią. Netrukus už leidimą vaikams patarnauti prie altoriaus kun. K. Žiliui skirta 50 rublių bauda, jis perkeltas vikaru į Daugùs, o netrukus – į Alỹtų. 1974–1976 m. dirbo Perlojõs klebonu. Kun. K. Žilys buvo „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ aktyvus bendradarbis. Ukrainos katalikų pakviestas, 1978 m. išvyko į Vìnicą. Ten 1981 m. vietos valdžia už religinės literatūros platinimą jį apkaltino antisovietine veikla ir įsakė išvykti iš Ukrainos. Grįžus į Lietuvą, valdžia apie pusmetį neišdavė kunigo pažymėjimo. Pagaliau paskirtas Alytaũs parapijos vikaru, o 1982 m. – Perlojõs klebonu. 1983 06 30 tardytas Vilniuje. Pareikalauta pasitraukti iš Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto. Kun. K. Žilys pareiškė, kad iš Komiteto pasitrauks su sąlyga, jei bus įvykdytas jo prašymas išvykti misijoms į Ukraìną ar Moldãviją. 1983 m. išleistas į Baltarùsiją, paskirtas Indurõs klebonu. 1992 m. dvejiems metams išvyko religinių studijų į JAV. 2001–2016 m. buvo Gařdino katedros vikaras, kartu ėjo Gardino lietuvių katalikų bendruomenės kapeliono, Gardino kalėjimo ir Naugardùko pataisos namų kapeliono pareigas. 2016 m. išvyko į Váršuvą gydytis. Ten mirė 2021 02 15. (www.vaticannews.va/lt/baznycia/news/2021-02/

mire-jezuitas-t-kazimieras-zilys.html; Kun. K. Žilio biografinės žinios, *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 12; *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*, 1974, Nr. 9, p. 18–19; 1983, Nr. 59; Laukaitytė R. *Lietuvos vienuolijos. XX a. istoriniai bruožai*, Vilnius, 1997, p. 238)

Kun. Bronius Bulika apie 1966 m. LCVA, f. R181, ap. 6, b. 44, l. 95

1974 01–1988 m. Jiezno parapijai vadovavo kun. **Bronius Bulika** (1923–1988). Gimė 1923 03 23 Pūčkõriškių k. (Kùktiškių parapija). Mokėsi Saldùtiškio pradinėje mokykloje, o 1936–1942 m. – Utenõs gimnazijoje. 1942 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1947 04 05. Paskirtas vikaru į Kauno Švč. Trejybės bažnyčią. 1947 06–1947 11 tas pareigas ėjo Kaišiadoryse, 1947 11–1948 04 – Beižionysė, 1948 04–1949 05 vėl Kaišiadorysė, 1949 05–1950 06 buvo Zibalų klebonas. 1950 06 22 suimtas, kalintas Vilniuje, kaltintas priklausęs pogrindžio organizacijai. Sovietinio saugumo Ypatingojo pasitarimo nubaustas 10 metų pataisos darbų lagerio. Bausmę atliko Karagandõs ir Òmsko srities lageriuose. 1955 m. peržiūrėjus bylą, bausmė sumažinta iki 5 metų. Pritaikius amnestiją, teistumas panaikintas. Paleistas 1955 06 16, grįžo į Lietuvą. 1955 06–1956 03 dirbo altaristu Vidùklėje. 1956 03–1960 05 buvo Babrìškių klebonas, 1960 05–1967 06 – Molėtų klebonas ir dekanas.

1962 09 laikytas paslaptyje sovietinis aktyvistas laikraščio „Tiesa“ redakcijai rašė: „*Padėkite mums, Molėtų gyventojams, išaiškinti Molėtų klebono Bulikos suktybes. Kas jam davė teisę daryti visokias procesijas nuteikiant visuomenę prieš kultūrinį darbą? Kokiomis lėšomis jis nelegaliai nupirko 20 tautiškų moteriškų kostiumų vilioti jaunimą procesijoms, kad atitraukti nuo kult. darbo*...“ Molėtų valdžios pareigūnai zakristijoje laikomus tautinius rūbus paėmė. 1967 06 paskirtas Kaišiadorių vyskupijos Vìevyje kancleriu. 1974 m. perkeltas į Jiezną. Ten jo rūpesčiu iš išorės nudažyta bažnyčia, tvarkytas jos vidus, aplinka. Iš prancūzų kalbos išvertė „Olandų katekizmą“, išleido „Krikščionių vienybės maldas“ (1985), „Meditacijas sąmoningo tikėjimo metams“ (1986) ir kt. Mirė 1988 06 22 Jieznė. Palaidotas Jiezno bažnyčios šventoriuje. (*Katalikų kalendorius žinynas 1989*, p. 130, 131; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 6, b. 44, l. 85–106)

1988–1989 m. Jieznė klebonavo kun. **Zenonas Navickas** (1937–2014). Gimė 1937 12 27 Ditkūnuose (Zarasų r.). 1946–1957 m. mokėsi Zarasų vidurinėje mokykloje. 1957–1960 m. tarnavo kariuomenėje. Mokėsi Kauno technikos mokykloje, įgijo ryšių montuotojo specialybę. Dirbo Zarasų ryšių linijoje. 1960 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1970 05 23. Paskirtas vikaru į Molétus. Tais pačiais metais perkeltas klebono pareigoms į Dùbingius, 1973–1975 m. buvo

Krúonio klebonas, 1975 m. trumpai administravo Žiežmãrių parapiją. Dažni kilnojimai vykdavo valdžios reikalavimu. Už pastoracinį darbą Užùguosčio parapijoje buvo Prienų rajono valdžios ypač persekiojamas. 1982 m. gruodžio 23 d. Prienų rajono laikraštyje „Naujas gyvenimas“ pasirodė A. Matulaičio straipsnis, kuriame iš ateisto pozicijų smerkiamas Užuguosčio klebonas Z. Navickas dėl jo sakomų pamokslų, bendravimo su jaunimu ir kt. 1983–1985 m. klebono pareigas ėjo Kirdeĩkiuose. 1983 07 11 Kirdeĩkių klebonas kun. Z. Navickas buvo tardomas Vilniaus saugume. Jį kaltino, kad savo pamoksluose neva šmeižia valdžią, priekaištavo dėl kunigų Alfonso Svarinsko ir Sigito Tamkevičiaus gynimo, jų nuotraukų platinimo. Perskaitytas raštiškas įspėjimas: jei ir ateityje taip elgsis, jam bus iškelta baudžiamoji byla. To įspėjimo kun. Z. Navickas nepasirašė. 1989 m. vėl paskirtas į Saldùtiškį. Iš Saldutiškio 1992 05 perkeltas klebonu į Molétus. 1993 m. įstojo į saleziečių vienuoliją, davė amžinuosius įžadus. 1993–1995 m. buvo vikaras Vilniaus Šv. Jono Bosko parapijoje. 1995 10 paskirtas Nemunẽlio Radvìliškio (Pãnevėžio vyskupija) klebonu. Toje parapijoje, Germanìškyje įrengė koplyčią. 2000 12–2005 06 administravo Adùtiškio (Vilniaus vyskupija) parapiją. 2005–2012 m. buvo Skãpiškio (Panevėžio vyskupija) klebonu. Kun. Z. Navicko rūpesčiu Skapiškio bažnyčiai sudėtos naujos grindys, uždengtas naujas stogas, įrengtos koplyčios Naiviuosė ir Laĩčiuose. Dėl pinigų rinkimo Skapiškio bažnyčios remontui nedorų žurnalistų kun. Z. Navickas 2006 m. buvo užsipultas regioniniame laikraštyje ir internetiniuose portaluose. Pablogėjus sveikatai, paskirtas Utenos Kristaus į Dangų Žengimo parapijos altaristu. Mirė 2014 01 26 Utenoje, palaidotos minėtos bažnyčios šventoriuje. (*Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*, t. 7, Nr. 59, Čikaga, 1984, p. 595–596; *Katalikų žinynas*, 2015, p. 329–330; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke); *Saldutiškis* (ser. Lietuvos valsčiai), sud. J. Baltrukaitienė, Vilnius: Versmė, 2019, p. 226–227)

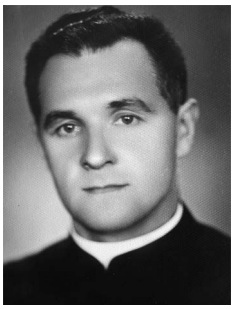

Kun. Zenonas Navickas apie 1970 m. LCVA, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke)

1989–1990 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Juozapas Kaminskas**. Gimė 1960 04 13 Maklakovė, Jeniseĩsko srityje Krasnojársko krašte. 1967 m. tėvai su šeima grįžo į Lietuvą, apsigyveno Marijampolėje. 1978 m. baigė Marijampolės 6-tą vidurinę mokyklą. Išvyko dirbti į Kauną. 1979–1981 m. tarnavo kariuomenėje. 1981 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1986 06 01. Paskirtas vikaru į Molétus, po 3 mėnesių perkeltas vikaru į Kaišiadóris, talkininkavo Žiežmãrių klebonui. 1987–1989 m. dirbo Kùktiškių klebonu. Iš Jiezno 1990 03 paskirtas Perlojõs klebonu, aptarnavo ir Nedzìngės

parapiją. 1991 09 įstojo į Bernardinų vienuolyną OFM, buvo Kretingõs vienuolyne. 1993 m. išvyko į JAV. Jo veikla užsienyje netyrinėta. (*Katalikų kalendorius žinynas*, 1987–1994; įskaitos kortelė, anketos, *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke))

Kun. Petras Kavaliauskas apie 1993 m. www.katalikai.lt/index.php?id=10&nid=5575

1990–1992 m. Jiezno parapijai vadovavo kun. **Petras Kavaliauskas** (1959–2011). Gimė 1959 06 27 Alytujė. 1977 m. baigė Alytaus 1-ąją vidurinę mokyklą. 1982 m. baigė Kauno veterinarijos akademiją, įstojo į Marijonų vienuoliją. 1984–1987 m. mokėsi pogrindinėje kunigų seminarijoje. Į kunigus įšventintas 1987 11 03. 1987–1988 m. buvo Slavìkų parapijos vikaras. 1988–1990 m. tas pareigas ėjo Vĩevyje. Išvykęs iš Jiẽzno, 1992–1997 m. buvo Pãnevėžio Švč. Trejybės bažnyčios rektorius. 1992–1995 m. taip pat buvo kariuomenės Panevėžio įgulos kapelionas. 1994 m. Vilniaus universitete apgynė gamtos mokslų daktaro disertaciją. 1995 m. jam suteiktas teologijos habilituoto daktaro laipsnis. 1993 m. Panevėžyje įsteigė kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokyklą ir jai vadovavo iki 1998 metų. 1997–2004 m. buvo Panevėžio Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo prasidėjimo koplyčios rektorius. Nuo 2005 m. buvo S. Raštikio puskarininkių mokyklos karo kapelionas. 2008 m. išstojo iš Marijonų vienuolijos. 2009 m. su kariais tarnavo Afganistanė. Mirė 2011 04 19 Alytujė. Palaidotas Alytaũs (Vilkaviškio vyskupija) bažnyčios šventoriuje. (*Katalikų žinynas*, 2012, p. 341–342)

Kun. Česlovas Kavaliauskas 1966 m. LCVA, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke)

1990 10–1991 07 Jiezno altarijoje gyveno kun. **Česlovas Kavaliauskas** (1923–1997). Gimė 1923 07 20 Pùmpėnuose, darbininkų šeimoje. Vėliau šeima persikėlė į Kaũną. Kaunė mokėsi pradinėje mokykloje, o 1933–1941 m. – Kaũno „Aušros“ gimnazijoje. 1941 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1944 m. seminarijoje susibūrė klierikų tomistų kuopelė, kuriai priklausė ir Č. Kavaliauskas. Supratus, kad sovietinis saugumas apie kuopelę žino, jos veikla 1946 m. nutraukta. 1946 06 17 slapta įšventintas į kunigus. Tikėtina, kad valdžios reikalavimu kun. Č. Kavaliauskas buvo dažnai kilnojamas ir šnipinėjamas. 1946–1947 m. buvo vikaras Pašvitinyjė, 1947–1948 m. tas pareigas ėjo Keĩmėje, 1948–1949 m. – Vidùklėje, 1949–1950 m. – Paštuvojė. 1950 m. dar vikaru pabuvojo Šakiuosė ir Žãsliuose. 1950 12 19 suimtas. Kalintas Vilniuje. 1951 04 07 sovietinio saugumo Ypatingojo pasitarimo nubaustas 10 metų pataisos darbų lagerio ir 5 metus tremties. Bausmę atliko Norìlske. 1953 m. buvo Norilsko lagerio kalinių streiko ir sukilimo rengimo komiteto narys. Jis parašė ir „Norilsko sukilėlio himną“. Numalšinus kalinių sukilimą, 1953 m. perkeliamas į Magadãno

srities lagerį Kolymõs pusiasalyje. 1956 02 27 komisija, peržiūrėjusi bylą, nutarė jį paleisti. Paleistas 1956 03 29. Grįžęs į Lietuvą, ėmėsi teologinių studijų. Mokėjo daug užsienio kalbų. 1956 m. paskirtas Raséinių vikaru, 1959 m. perėjo į Kaišiadoriū vyskupiją. 1959 04–1960 11 buvo Molėtų, 1960 04–1960 11 – Pivašiūnų vikaru. 1960 11–1966 04 – Dubingiū klebonas. 1966 04–1967 05 dirbo Kaišiadorių vyskupijos kancleriu, trumpai buvo vyskupijos bažnytinio teismo notaru. 1967 05–1970 09 klebonavo Kazõkiškėse. 1970 09–1972 04 buvo altaristas Víevyje, 1972 04–1973 02 – Stìrnių klebonas, 1973 02–1974 11 – Molétų vikaras, 1974 11–1976 01 Kazõkiškių klebonas, 1976–1978 04 – altaristas Žãsliuose, 1978 04–1988 09 – Jõniškio klebonas, 1988 06–1989 03 – altaristas Širvintosè, 1989 03–1990 03 – Dubingiū klebonas, 1990 03–1990 10 – Daũgų altaristas, iš kur paskirtas į Jiẽzną. 1991 07–1992 08 buvo altaristas Širvintosè, o 1992 05–1994 09 – rezidentas Žãsliuose. 1994 09 paskirtas Kaišiadorių katedros rezidentu ir katechetų kurso vedėju.

Iš senosios graikų kalbos išvertė „Naująjį testamentą“ (1972), naujas leidimas (1988). Parašė „Trumpą teologijos žodyną“ (1992), straipsnių rinkinį „Teologija šiandien“ (1995), knygą „Tarp fizikos ir teologijos“ (1998; ten paskelbta ir jo darbų bibliografija), poezijos rinkinį „Pažadėtoji žemė“ (2000). Po sunkios ligos mirė 1997 02 20 Víevyje. Palaidotas Vievio bažnyčios šventoriuje. (*Katalikų kalendorius žinynas 1992–1998*; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke) Misius K. Kunigo Česlovo Kavaliausko baudžiamoji byla, *Širvintos*, sud. V. Mačiekus, Vilnius: Versmė, 2000, p. 694–703)

1992 05–1995 m. Jiezno klebonu dirbo kun. **Robertas Rumšas**. Gimė 1960 04 26 Kaune, darbininkų šeimoje. Nuo 1968 m. mokėsi Kaune, o 1972–1979 – Ežerėlio vidurinėje mokykloje. 1979–1981 m. tarnavo kariuomenėje. Grįžęs iš karo tarnybos, dirbo Kauno centriniame pašte. 1982 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1987 05 31. Paskirtas Alytaus (Kaišiadorių vyskupija) vikaru. Už 1987 09 11 Šiluvoje pasakytą pamokslą, kuriame buvo paminėti kalinami kovojantys už tikinčiųjų teises kunigai, Religijų reikalų įgaliotinio P. Anilionio įspėtas raštu. Įspėjimą pasirašyti atsisakė. 1988 04–1988 10 buvo vikaras Kaišiadorių katedroje. 1988 10–1992 05 dirbo klebonu Jõniškyje, iš kur paskirtas į Jiezną. Atsisakęs tų pareigų, 1995 01 išvyko studijuoti į Ròmą. 1997 m. Laterãno universitete gavo bažnytinės teisės licenciato laipsnį. Grįžęs iš Ròmos, 1997 07 paskirtas Kaišiadorių vyskupijos kancleriu. 2001 m. vėl išvyko į Romą. Ten minėtame universitete 2002 m. apsigynė bažnytinės teisės daktaro laipsnį. Nuo 2002 06 ilgametis Merkìnės klebonas

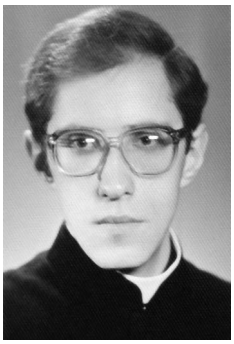

Kun. Robertas Rumšas 1987 m. LCVA, f. R181, ap. 7, b. 12 (voke)

ir dekanas. Merkinėje gyveno ir 2025 metais. Be to, Vytauto Didžiojo universitete dėstė kanonų teisę, buvo Kaišiadorių vyskupijos tribunolo oficiolas, vyskupijos Pastoracinės tarybos narys. Bendradarbiauja spaudoje. (*Katalikų žinynas 1986–2025*; tarnybos dokumentai, *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 12 (voke))

Kun. Vilius Kiškis-Zajančkauskas 1987 m. LCVA, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke)

1995–1998 m. Jiezne klebonavo kun. **Vilius Kiškis-Zajančkauskas** (1960–2025). Gimė 1960 04 03 Butkaučìznos kaime (Iñturkės parapija) žemdirbių šeimoje. Mokėsi Kuolakãsių pagrindinėje mokykloje. Ją baigęs 1976–1979 m. mokėsi Vilniaus miesto 33-je profesinėje technikos mokykloje, kur įgijo autošaltkalvio specialybę. 1979–1980 m. dirbo autoservise Bálninkuose. 1980–1982 m. tarnavo kariuomenėje. 1982 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1987 05 31. Paskirtas vikaru į Víevį. 1988 06–1995 m. dirbo Šešuõlių klebonu, aptarnavo ir Zibalũ parapiją. Po Jiezno 1998–2004 m. buvo Giedráičių klebonas, aptarnavo ir Šešuolẽlių parapiją. 2004 04 ilgametis Gélvonų parapijos vadovas, aptarnavo ir Čiõbiškio parapiją. 2012–2013 m. jo rūpesčiu restauruotas Gelvonų bažnyčios stogas. Pašlijus sveikatai, 2018 m. išvyko į Vilnių. Ten patarnavo Palaimintojo Jurgio Matulaičio parapijoje. Mirė 2025 06 22. Palaidotas Inturkės bažnyčios šventoriuje. (*Katalikų žinynas 1986–2024*; tarnybos pradžios dokumentai; *LCVA*, f. R181, ap. 7, b. 11 (voke))

1998 07–2001 06 Jieznė klebono pareigas ėjo kun. **Gintautas Jančiauskas**. Gimė 1966 06 13 Kaišiadorių parapijoje. Įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1993 05 31. Paskirtas vikaru į Molétus. 1994 04–1998 07 dirbo Bagaslavìškio klebonu, aptarnavo ir Zibalũ, vėliau Krikštėnų parapiją. 2001 03–2002 08 buvo Skudùtiškio parapijos administratorius. 2002 08–2021 dirbo klebonu Semelìškėse, aptarnavo ir Beižioniũ parapiją. Semelìškėse rūpinosi bažnyčios tvarkymu. 2021 06 paskirtas Molėtų vikaru. Tose pareigose tebebuvo ir 2025 metais. (*Katalikų kalendorius 1990–2025*; www.kronika.lt/sielovados-desimtmetis-semeliskiu-parapijoje/)

2001 06–2025 06 Jiezno parapijai vadovavo kun. **Rolandas Bičkauskas** Gimė 1971 04 17 Kársakų k. (Žaslių parapija). Mokėsi Žaslių vidurinėje mokykloje. Baigęs 8 klases įstojo į Kauno politechnikumą, įgijo elektromechaniko specialybę. Įstojo į Kauno kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1996 04 28. Paskirtas vikaru į Elektrėnus. 1998 07–2001 m. buvo klebonas Krúonyje. 2001 m. Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultete įgijo teologijos magistro laipsnį. 2001 06 paskirtas

Kun. Rolandas Bičkauskas 2025 m. www.kvitrina.lt/

Jiezno klebonu. Rūpinosi Jiezno bažnyčios remontu. 2010 m. pakeista dalis langų. Langai tvarkyti ir 2015 metais. Tada dar restauruotos senosios durys. Galutinai naujų langų įrengimo darbai baigti 2019 metais. 2020–2022 m. tvarkyta bažnyčios išorė: pakeisti bažnyčios bokštų kupolai, įrengti nauji kryžiai, restauruotas ir nudažytas išorės tinkas. Nudažytas bažnyčios stogas, restauruoti šventoriaus vartai ir tvora. 2023 m. suremontuoti vargonai. 2025 06 paskirtas Žiežmārių klebonu ir Kaišiadorių vyskupijos generaliniu vikaru. (*Katalikų žinynas 1996–2025*; www.jieznoparapija.lt/2023)

Kun. Algirdas Akelaitis apie 2019 m. www.bernardinai.lt/

Nuo 2025 06 Jiezno parapijai vadovauja kun. **Algirdas Akelaitis**. Gimė 1977 02 15 Kaune (Šv. Antano parapija). Įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, į kunigus įšventintas 2007 07 22. Paskirtas Kaišiadorių katedros vikaru. Nuo 2008 m. studijavo Popiežiškajame Biblijos institute Romoje. Ten 2011 m. jam suteiktas Šv. Rašto licenciato laipsnis. Grįžęs iš Romos, nuo 2012 m. dirbo dėstytoju Kaune, VDU Katalikų teologijos fakultete, nuo 2013 m. buvo ir VDU kapelionas, 2015 06 paskirtas Molėtų vikaru ir Vyskupų konferencijos atstovu Lietuvos biblijos draugijoje, taip pat dėstė VDU. 2019 06 paskirtas Palomenės klebonu. Aptarnavo Krivonių ir Gegužinės parapijas. 2023 06 paskiriamas Vievio vikaru. 2024 09 30 VDU apgynė disertaciją ir gavo teologijos mokslų daktaro laipsnį. Kun. A. Akelaitis kviečiamas įvairiuose religiniuose renginiuose skaityti paskaitas Šv. Rašto temomis. Bendradarbiauja katalikiškoje spaudoje. Jo suskaitmeninti straipsniai kaupiami portale www.bernardinai.lt. (*Katalikų žinynas 2006–2025*)

Viekšnios upeliu, palei seniūnijos paribį

Pranas Malinauskas

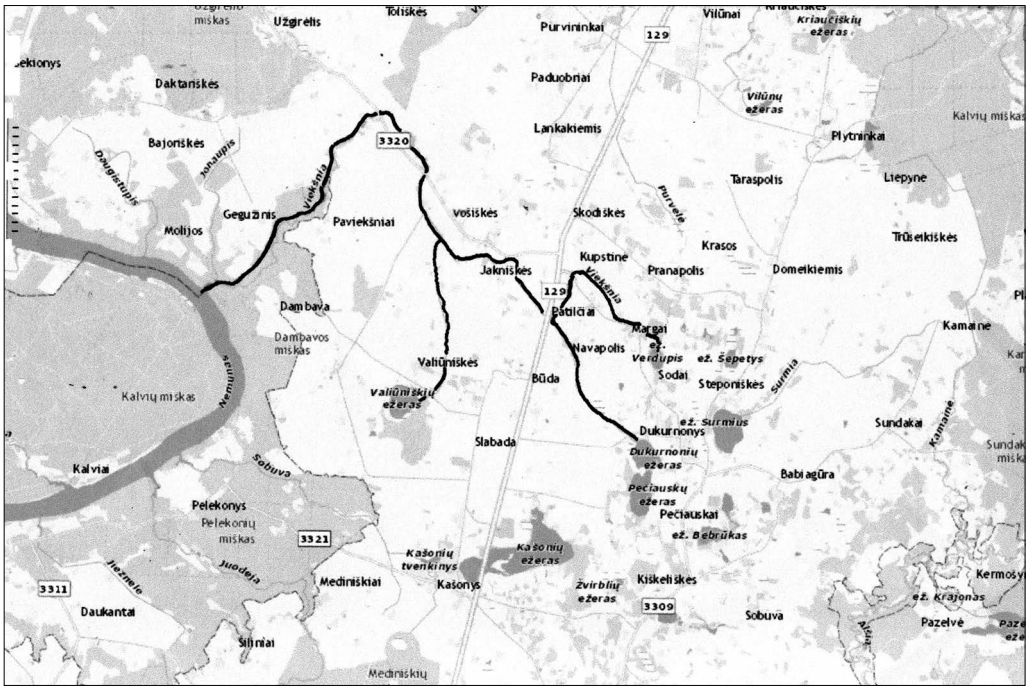

Viekšnios kelias į Nemuną

Į mažųjų dešiniųjų Nėmuno intakų sąrašą įrašyta Viekšnia. Upelis Jiēzno seniūnijos paribyje, ištekėjęs iš Dukurnoniū ežero, pakeliui priėmęs į savo vagą kitą upelį iš Verdupio ežero tuo pačiu Viekšnios pavadinimu, toliau dar vieną, bevardį, iš Valiūniškių ežero, nuskuba į Nėmuną. O skubos greitį per visą 10,5 kilometro ilgį nulemia aukščio skirtumas nuo ištakų – 103 m – iki žiočių – 44 m (virš jūros lygio). Beveik 60 metrų! Gal todėl vandeningumu ir nepasižymi: vanduo greitai nučiurlena į daug ramesnį upių tėvą. Kalvotas, tad nepaprastai vaizdingas šis seniūnijos šiaurinis kraštas! Vingiuoja, kilpinėja upelis, aplenkia jam neįveikiamas aukštumas – nuo toliau dunksančio Domeĩkiemio kalno giedrią vasaros dieną net Alytaūs ar Kauno bokštai matosi. Vanduo padrėkina 14 kaimų žemę, dar trys įsikūrę tolėliau – tiek gyvenviečių skaičiuojama visame Viekšnios baseino plote. Jame telkšo Dukurnonių, Surmiaūs (Vilkų), Verdūno (Šēpečio, Domeikiemio), Verdupio (Žvirblių), Valiūniškių, Pečiauskū ežerai. Viekšnia darnoje su kaimiečiais per amžius gyveno – drėkino žemę, girdė gyvulius, mirkė skalbėjų žlugtą, aušino kalvėje grūdinamą geležį. Kaip ir kitų tautiečių, viekšniškių neaplenkė istoriniai iššūkiai ir negandos: baudžiava (ją kaimai ėjo Jiezno ir Kašoniū dvaruose), pasauliniai karai (frontas keletą kartų ritosi per valstiečių žemes), reformos (žemės reforma išskirstė kaimuose gyvenusius žmones į vienkiemius), okupacijos, trėmimai, atgimimas. Ir išgyveno! Išliko ir Viekšnia – priedangoje po alksnynais ir karklais, nedideliais miškeliais, bet visur prieinama ir gaivinanti karštą vasaros dieną, ne kartą nukentėjusi nuo meliora-

torių plūgų. Tebėra ir kaimai, kad ir nykstantys, tuštėjantys, besikeičiantys kartu su laiku.

Pasileiskime Viekšnia žemyn tuos 10 kilometrų, suradę ir pagarsinę, ką aptikome istoriniuose šaltiniuose ir archyvuose apie aplinkinius kaimus ir jų gyventojus. Upelio žiočių kairiajame krante, prie Nemuno, stūkso Pėlekonių piliakalnis – nuo jo matytųsi jau kiti kaimai, kiti kloniai ir aukštumos.

Dukurnonių ežeras, iš kurio išteka Viekšnia. 2020 m. Prano Malinausko nuotr.

Kamainė

Kamaĩnė – kaimas 7 km į šiaurės rytus nuo Kašonių. Altitudė 99 m. Seniau šioje vietoje buvo raistas, ošė miškas. Miškas priklausė Babiagūros dvarui, o jį išpirkę ir iškirtę 1892 m. gyventojai pavertė kirtavietę kaimu. Per vidurį teka Kamainės upelis, dešinysis Alšiõs intakas. Iš čia ir kaimo pavadinimas. Bendras upelio ilgis 7 km.

Demografinės raidos histograma

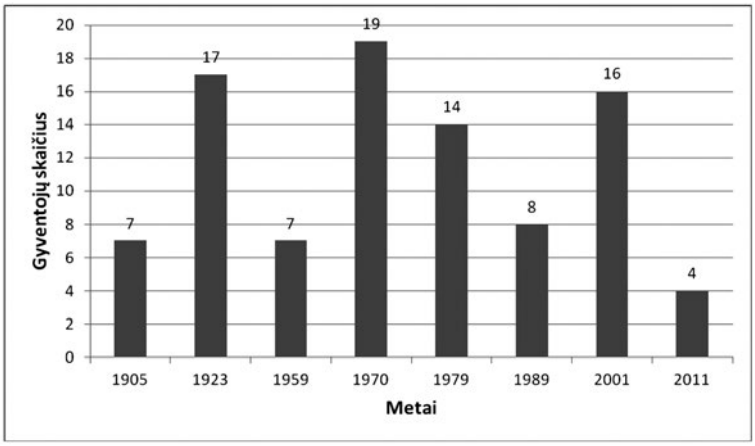

Kamainės kaimo žemės vardai

1935 m. gruodžio mėn. Sobuvõs pradžios mokyklos mokytojas Povilas Senavaitis užrašė Kamaĩnės kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – Kamainės kaimo gyventojas Ignas Vilkas.

1. Bunčiškė – mažai kalnuota 0,5 ha juodžemio pievukė kaimo viduryje.

2. Gygalienė – apie 2 ha derlingo juodžemio pieva lygumoje.
3. Kamainė – apie pusmetrio pločio lygumų upelis lėkštais krantais, kuris prasideda Kamainės kaime, teka jo viduriu, o įteka į Alšią Kermošýno kaime.
4. Kamainės kaimas – 2 kiemų kaimas, kurio paviršius – 30 ha juodžemio kalnelių.
5. Miškelio tiltas – senas didelis tiltas per Kamainės upelį kaimo vidury.
6. Surmė – upelis vidutinio didumo kranteliais, apie 40 centimetrų pločio. Išteka iš Stepõniškių (Surmiaus) ežero ir įteka į Kamaĩnę ties Kamainės kaimu.
7. Surmės tiltas – senas tiltas per Surmės upelį.

Sundakai

Sundãkai – kaimas Jiezno seniūnijoje, 8 km į šiaurės rytus nuo Kašonių. Altitudė 110 m. Pietvakariuose stūkso Surmiaus (Paukščių, Vilkų) piliakalnis. Kaimas priklausė Sundãkų palivarkui. Po LDK raštininko Antano Mykolo Paco žmonos Teresės Barboros Radvilaitės-Pacienės mirties palivarkas atiteko jos dukrai Juzefai Pacaitei, Lenkijos karalystės Kongreso senatoriaus vaivados Tomo Vavžeskio žmonai. Kalbėta, jog Juzefa buvo kuprota ir nesimpatiška, dėl to tėvai skyrė jai didelį kraitį. Kadangi pati grafaitė buvo vadinama Babja Gura (boba kalnas), tai ir ten esančiam kaimeliui pridėtas pavadinimas Babiagū́ra.

Demografinės raidos histograma

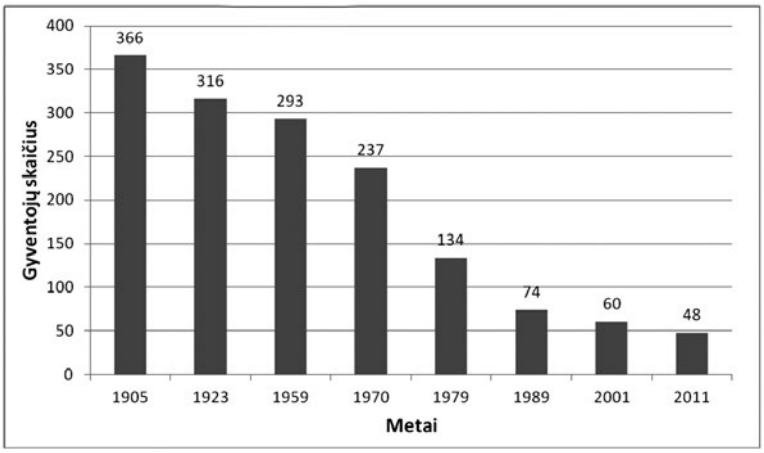

Sundakų kaimo žemės vardai

Sobuvos pradžios mokyklos mokytojas Povilas Senavaitis 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – Sundakų kaimo gyventojas Aleksas Vilkas.

1. Azijos tiltas – senas tiltas kaimo pietryčiuose.
2. Azijos miškelis – pietinėje kaimo pusėje apie 8 ha kalnuoto smėlio miškelis, kuriame augo pušys ir eglės. Anksčiau ten žaliavo daug ąžuolų.

3. Azijos kalnas – kalnas, dar vadinamas Vėžionių kalnu, Degučių kalnu. Aplinkui molinga, kalnuota 1,5 ha žemė rytinėje kaimo pusėje, kur dar telkšo ežerėlis, o vakarinėje teka Alšios upelis.
4. Bunčiškės miškelis – 30 ha miškelis kalnuotoje, smėlėtoje šiaurinėje kaimo vietoje. Dabar čia liko dalis miško, dalis dirbamos žemės.
5. Dvarnosios pievos – anksčiau dvarui priklausiusios 5 ha juodžemio kalvotos derlingos pievos rytuose, prie Pagervių ir Azijos kalvos. Seniau per jas vilkai turėjo išmynę savo taką.
6. Ievos raistas – 3 ha raistas, klampus rūdynas ir samanynas įduboje, kaimo vakarinėje pusėje. Moterys šioje vietoje kiauliauoges rinkdavo ir parsinešusios į namus šutindavo. Tame šutinyje *tolkas* (siūlų sruogas) apvirindavo ir nunešusios į raistą sumerkdavo į dumblą, kad rūdyse nusispalvintų. Taip nuspalvindavo savo prijuostes ir kt.
7. Kamainės pieva – 8 ha molinga kalnuota pieva šiaurinėje kaimo pusėje prie Kamainės upelio. Anksčiau čia buvo miškas.
8. Kapinėlės – dirbamos 4 ha buvusios kapinaitės smėlėtuose kalneliuose rytinėje kaimo pusėje. Čia iškasama kaulų, aptikta įvairių ženklų. Laidoti pirmiau neturtingieji ir jų vaikai. Šioje vietoje pastatytas kluonas. Dėl kaimynų vaidijimosi ten negalėjo gyventi.
9. Kamainė – siauras, apie 30 centimetrų pločio upelis. Teka šiaurine kaimo puse.
10. Pagervių krantai – 1 ha iškilumoje dirbama priemolio žemė rytinėje kaimo pusėje. Seniau čia buvo miškas, dabar žemę dirba su *matikais* (kauptukais), nes su arkliais per statu.
11. Pamarnackas – 7 ha dirbama kalvota smėlio žemė rytinėje kaimo pusėje, seniau buvo miškais apaugusi. Žmonės juos kirsdavo. Iš tos pusės, kur medžiai nukrisdavo į žiemius (šiaurę), jų neimdavo, nes, sakydavo, bus tamsi mediena, o jeigu į pietus, imdavo, – bus šviesi.
12. Krajonų ežeras – ežeras, priemolis ir priesmėlis, dugne žvyras, negilus, aplink šlapia, 3 ha ploto. Telkšo pietinėje kaimo pusėje prie Azijos kalno, įdubime, krantai statūs. Į ežerą įteka Pazelvės upelis iš Pazélvės ežero.
13. Slyvavietės šaltinis – šaltinis rytinėje kaimo pusėje, krantai dideli, molėtos vietos vanduo išteka į Kamainę.
14. Sundakų karčema – karčema kaimo pietinėje pusėje, ją laikė žydas Oželis.
15. Surmė – apie 45 cm pločio upelis. Priemolio, juodžemio lėkšti kranteliai. Teka iš Surmyliškių (Surmiaus) ežero, įteka į Kamainę ties Raistų pieva. Vasarą išdžiūsta.
16. Stulginės raistelis – raistelis, 1,5 ha, apaugęs alksniais, šlapias, įdubęs, kaimo viduryje. Aplink aukšti kalnai.
17. Stulginės kalnas – dirbamas laukas, 1,5 ha vakarinėje kaimo pusėje. Aplink kalneliai ir raisteliai, žvyrėta ir smėlėta žemė.
18. Sundakų kaimas – kaimas, žemė smėlėta ir juodžemio, tęsiasi 2 km.
19. Šešėjaus kalnas – kalnas, smėlis ir juodžemis, 2 ha kaimo viduryje.
20. Totoriškių raistas – kaimo rytinėje pusėje raistas, 1,5 ha, be medžių, vanduo išteka į Alšios upelį. Aplink kalnuota, smėlėta.

21. Vilkų dumbliaraistis – 4 ha raistas, alksniais apaugusi, kalnuota, smėlėta ganykla vakarinėje kaimo pusėje prie Alšios. Seniau veisėsi daug vilkų. Žmonės juos viliodavo prie vežimų virvėmis pririštais virkščių gniužulais.
22. Vilkų piliakalnis – 1,5 ha aukštas piliakalnis, dar vadinamas Surmyliškių. Aplinkui kalnuota.
23. Prūdas – pieva, 2 ha dirbama žemė Sundakų kaimo viduryje. Randama medinių polių, šukių, dailiai margintų papuošalų.

Steponiškės

Stepõniškės – kaimas Jiezno seniūnijoje, 8 km į šiaurės rytus nuo Kašonių. Jis įsikūręs šiaurinėje Surmiaus ežero pakrantėje. Kaimo žemės altitudė 120 m. Surmiaus, arba Vilkų, ežeras telkšo pietinėje kaimo dalyje. Ežero ilgis iš šiaurės į pietus – 0,56 km, plotis – iki 0,37 km. Plotas 15,2 ha. Vandens altitudė – 111 m. Krantai daugiausia aukšti, vakarinis ir šiaurrytinis apaugę medžiais. Aplink ežerą plyti pievos ir dirbami laukai. Iš ežero šiaurrytinės dalies išteka Surmė, dešinysis Kamainės intakas. Pietvakariniame ežero krante stūkso Paukščių piliakalnis, dar vadinamas Surmiaus, Vilkų, Steponiškių, Bobų, Dukurnonių vardais. Tai bene daugiausia pavadinimų turintis piliakalnis Lietuvoje. Kodėl Paukščių – ant šio kalno didžiausiais būriais atskrisdavo paukščiai. Kodėl Vilkų – Steponiškių kaime gyveno keturios Vilkų šeimos. Kodėl Surmiaus – kažkada tuo vardu vadinosi vietos didikas Surminas.

Demografinės raidos histograma

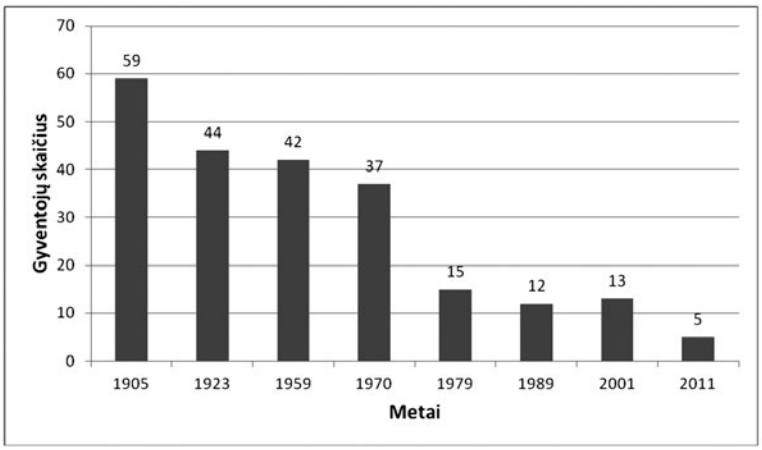

Steponiškių kaimo žemės vardai

Sobuvos pradžios mokyklos mokytojas Povilas Senavaitis 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – Ignas Vilkas, gimęs Kamainės kaime.

1. Bravoras – vieta, kur visas kaimas varė degtinę ir alų.
2. Dumbliaraistis – raistas rytinėje kaimo pusėje, per jį teka Surmės upelis. Šonuose stovi kalnai, apaugę alksniais, plyti 4 ha lyguma.

Viekšnia primena griovį. 2021 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

3. Steponiškių piliakalnis – 1 ha piliakalnis, apsuptas mažais priesmėlio kalneliais, pietinėje kaimo pusėje.
4. Raistas – raistas kaimo rytuose prie Sobuvos kaimo, apaugęs medeliais. Šonuose lyguma, juodžemio ir molio kalneliai.
5. Surmės ežeras – 18 metrų gylio ežeras molingais krantais.
6. Steponiškių kaimas – 10 kiemų kaimas, apie 1,5 km ilgio, 45 dešimtinių (1 dešimtinė – 1,0925 ha) ploto. Aplink raistai, juodžemio ir priesmėlio kalneliai.
7. Šepečių ežeras – apie 3 ha ežeras negilioje įduboje šiaurinėje kaimo pusėje. Dugnas dumblėtas, smėlio krantai.

Dukurnonys

Dukurnónys – kaimas 8 km į šiaurės rytus nuo Jiezno. Seniūnaitijos centras. Rytinėje kaimo pusėje stūkso Dukurnonių (Surmiaus, Vilkų, Paukščių, Steponiškių) piliakalnis. Jo aukštis 120 m virš jūros lygio. Dukurnonių kaimas ėjo baudžiavą Jiezno dvare.

Dukurnonių kaime 1941 01 20 gimė Pranas Bieliauskas – redaktorius ir vertėjas iš prancūzų, italų ir ispanų kalbų.

Demografinės raidos histograma

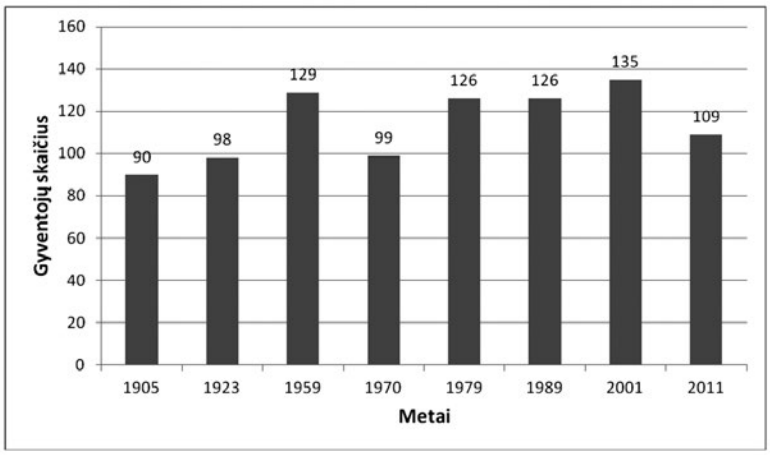

Dukurnonių kaimo žemės vardai

Sobuvos pradžios mokyklos mokytojas Povilas Senavaitis 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – Ignas Vilkas iš Kamainės kaimo.

1. Barčiaraistis – 1 ha raistas, krūmokšniais apaugusi juodžemio lyguma kaimo šiaurėje.
2. Didi pieva – 1,5 ha kalnelių apsupta juodžemio pieva kaimo rytuose.
3. Dukurnonių ežeras – negilus, dumblėtas, apaugęs žolėmis 4 ha ežeras (ilgis 0,39 km, plotis 0,3 km, plotas 8,7 ha, vandens altitudė 103 m) įduboje, iš jo išteka vanduo į Alšią. Telkšo kaimo vakaruose prie Pečiauskų ežero.
4. Dubakelis – siauras kelelis per įdubusią vietą kaimo šiaurėje.
5. Gudakalnis – kalnas.
6. Juodas raistas – 2 ha retais medeliais apaugęs raistas įduboje kaimo viduryje.
7. Kapinėlės – 1,5 ha kalvota dirbama žemė kaimo pietvakariuose.
8. Pabalis – 3 ha juodžemio ganykla kaimo šiaurėje, įduboje, iš kurios į Vilkų ežerą sruvena upeliūkščiai.
9. Pakrantis – 1 ha juodžemio pieva įdubos pakrantėje, kaimo viduryje.
10. Paežerė – 3 ha pieva smėlėtoje lygumoje prie Dukurnonių ežero.
11. Parašytinė – 2 ha šienaujama pieva kaimo šiaurėje, vietoj buvusio alksnyno, aukštumėlėje.
12. Pusvalakis – neaukštas ariamas 1 ha kalnas kaimo viduryje. Seniau priklausė Kauno dūmai.
13. Sodų šaltinis – kaimo vakaruose sode trykštantis šaltinis, kurio vanduo nuteka į pievas.
14. Sodų pieva – 0,5 ha juodžemio pieva lygumoje kaimo šiaurėje.
15. Šarkaraistis – 1 ha raistelis juodžemio lygumoje rytinėje kaimo dalyje.
16. Tarpažerų ganykla – sausa 2 ha ganykla juodžemio lygumoje tarp ežerų, Dukurnonių ir Pečiauskų kaimų.
17. Dukurnonių kaimas – 1,5 km besitęsianti smėlyje ir juodžemyje įsikūrusi gyvenvietė tarp ežerų ir kalnelių.

Sodai

Sõdai – kaimas 7 km į šiaurės rytus nuo Kašonių. Kaimo altitudė 116 m. Kadangi nemažą dalį – 16 ha – anksčiau valdė Varaneckas, aplinkinių kaimų gyventojai kaimą dar vadindavo Varaneckais.

Sõdų kaimas ėjo baudžiavą Navapòlio palivarke.

Vakarinėje kaimo pusėje telkšo nedidelis Verdupio (Žvirblių) ežeras. Ežero ilgis iš šiaurės į pietus – 0,26 km, plotis – iki 0,18 km. Plotas – 3,3 ha. Vandens altitudė – 100 m. Pakrantės kalvotos, plyti pievos ir dirbami laukai. Iš šiaurinės ežero pusės išteka Viekšnios upelis. Šalia įsikūręs Márgų kaimas. Šiaurės rytinėje kaimo dalyje telkšo Verdūno ežeras, dar vadinamas Šepečiu arba Domeikiemio, nes šiaurinėje pusėje įsikūręs Domeikiemio kaimas. Ežero ilgis iš šiaurės į pietus

Verdūno (Šepečio) ežeras. 2020 m. Prano Malinausko nuotr.

0,28 km, plotis iki 0,17 km. Plotas – 2,9 ha. Vandens altitudė 110,8 m. Rytinis ežero krantas aukštas, kiti krantai žemi, pelkėti, apaugę krūmynais. Aplinkui plyti pievos. Šiaurėje išteka upelis link Viekšnios. Šiaurine ežero dalimi eina riba su Kaišiadorių rajonu. Pavadinimas Verdūnas siejamas su žodžiu „virti“ (verda), o Šepetys – su „šepečiu“ (kas apšepęs).

Demografinės raidos histograma

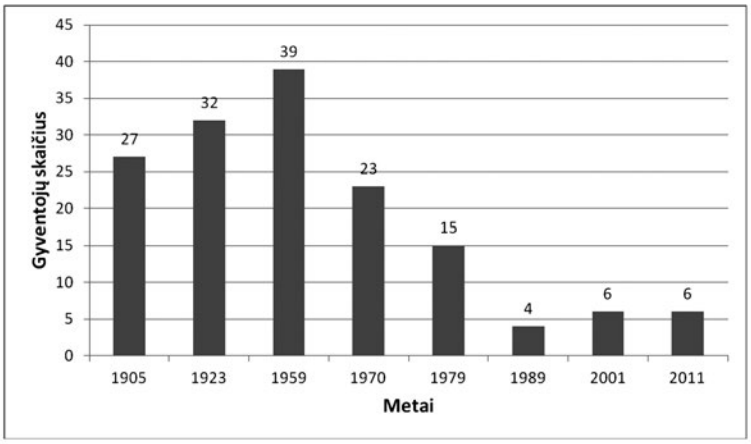

Sodų kaimo žemės vardai

Būdõs pradžios mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys 1935 m. gruodžio mėn. surašė Sodų kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – kaimo gyventojas Antanas Tamoševičius.

1. Dukurniškė – šlapia pieva, apie 100x20 m į rytus, prie Dukurnonių kaimo žemės.
2. Jaučbalė – apie 1 ha pieva šiaurinėje kaimo pusėje.
3. Lankupė – apie 0,25 ha pieva šiaurinėje kaimo pusėje, prie upeliuko.

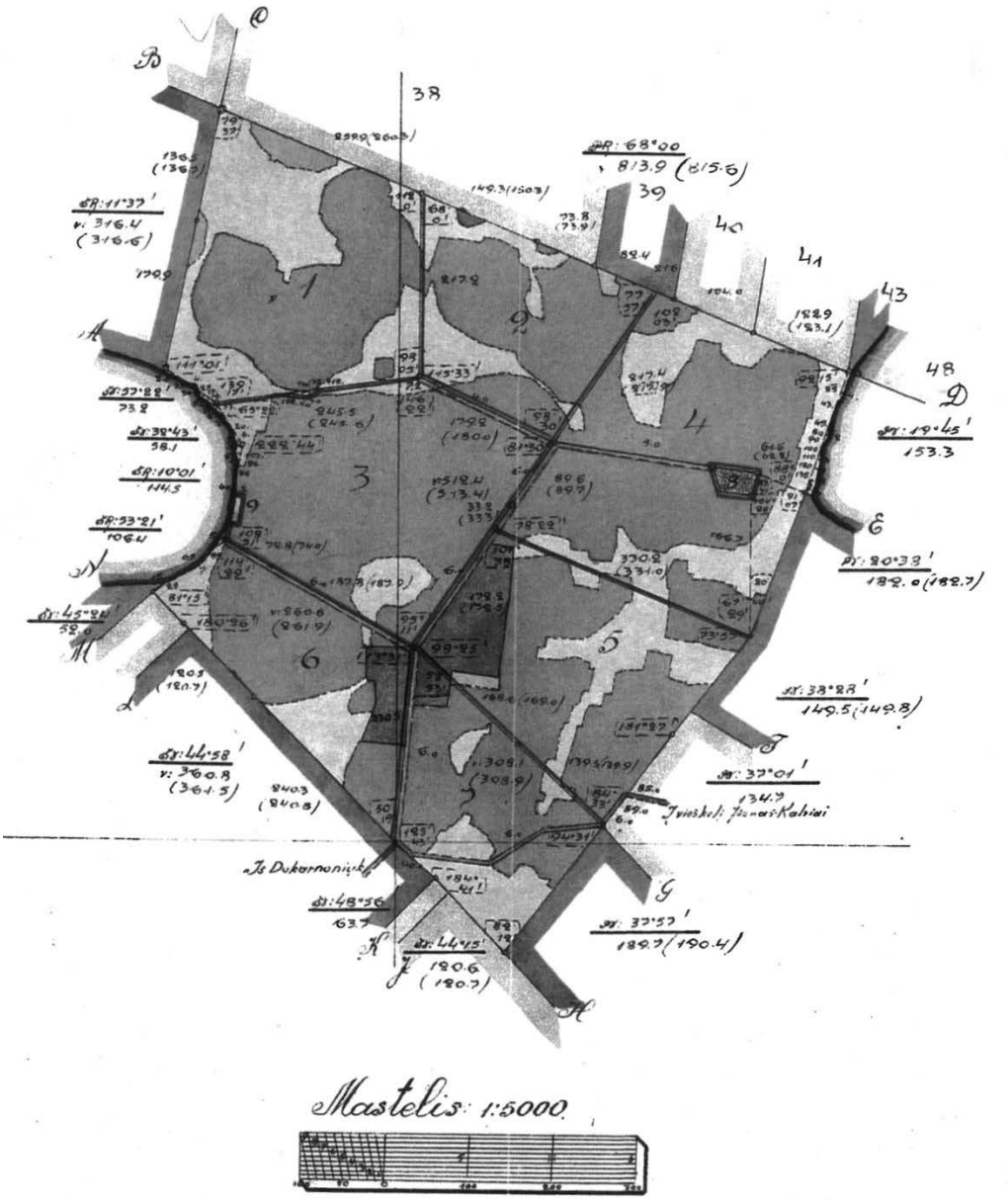

Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus Sodų kaimo žemės į vienkiemius išskirstymo planas, sudarytas 1938 m. Žemės tvarkymo departamento matininko Petro Kazlausko. Kaime yra 47 ha, 33 arų žemės (LCVA, f. 1250, ap. 4/1, b. 237, l. 1)

4. Ožkabalė – apie 0,5 ha šlapia pieva šiaurės vakarinėje kaimo pusėje.
5. Ožkabalės kalnas – apie 5 ha ariama žemė vakarinėje kaimo pusėje.
6. Paežerė – apie 0,7 ha pieva vakarinėje kaimo pusėje, prie ežero.
7. Pabalys – ganykla, dirvonas, apie 1 ha pietinėje kaimo pusėje.
8. Pašepetys – 200x20 m pieva šiaurės rytinėje kaimo pusėje prie Šepečio ežero.
9. Revas – 150 m ilgio ir 25 m pločio griovys šiaurinėje kaimo pusėje, kurio viduriu teka bevardis upelis.

10. Sodų bala – apie 0,4 ha šlapia pieva vakarinėje kaimo pusėje.

Žemės savininkų vardai, pavardės ir sklypų numeriai[1]:

Anelė Bunevičienė ir Elžbieta Kazlauskienė – sklypo Nr. 1, Antano Bunevičiaus įpėdiniai – Nr. 5, Juozo Bunevičiaus įpėdiniai – sklypo Nr. 4, Aleksandras ir Jonas Sausanavičiai; Andrius, Antanas ir Jonas Bieliauskai – sklypo Nr. 3, Antanas Tamoševičius, Antano – sklypo Nr. 6, Antanas Tamoševičius, Zigmo – sklypo Nr. 7, Kazimieras, Jurgis Šimukauskai ir Monika Šimukauskaitė – sklypo Nr. 2).

Žvirblių (Verdupio) ežeras. 2020 m. Prano Malinausko nuotr.

Būda

Būdà – kaimas Jiezno seniūnijoje, 3 km į šiaurę nuo Kašonių. Altitudė 111 m. Sovietmečiu čia veikė Būdos apylinkės centras. Per vidurį kaimą dalija plentas Krúonis–Jiẽznas.

Būdos kaime 1936 04 08 gimė Antanas Ragavičius, biologijos mokslų daktaras, pokario metais dalyvavęs pogrindinėje antisovietinėje moksleivių ir jaunimo organizacijoje. 2003 m. jam suteiktas Laisvės kovų dalyvio vardas.

Demografinės raidos histograma

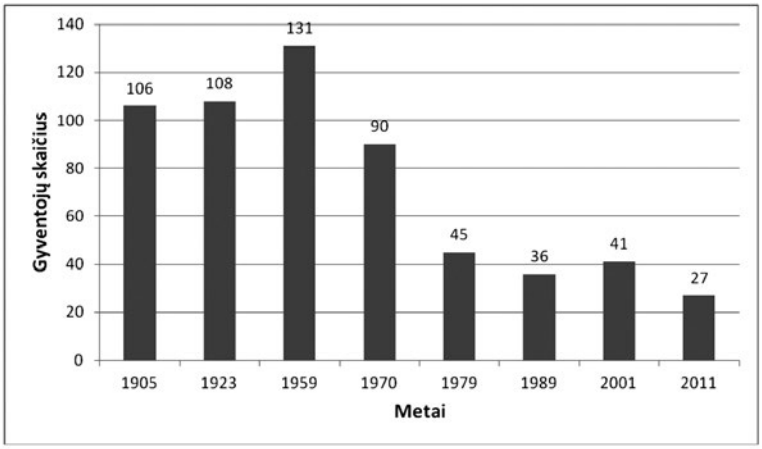

Būdos kaimo žemės vardai

1936 m. vasario mėn. Būdos pradžios mokyklos mokytoja Marija Janušauskaitė užrašė Būdos kaimo žemės vardus. Žinias pateikė Būdos kaimo gyventojai Karolina Kandrotienė ir Adomas Kandrotas.

[1] *LCVA*, f. 1250, ap. 4/1, b. 237, l. 1.

Užtvankos per Viekšnią likučiai. 2021 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

1. Gudakalnis – apie 0,5 ha priemolio kalnelis pietvakarinėje kaimo pusėje.
2. Kraujutinė – apie 4 arų bala vakarinėje plento pusėje.
3. Kašavaras – apie 10 arų alksnynukas, juodžemis vakarinėje plento pusėje. Kažkada per manevrus rusų kareiviai jame virė valgį. Iš čia ir kilo pavadinimas.
4. Išdaga – apie 50 arų raistas, durpynas rytinėje plento pusėje.
5. Lugaunė – apie 1 ha raistas, durpynas, kur auga alksniai ir beržai, Būdos kaimo centre.
6. Zemlianka – apie 1 ha smėlio kalnelis vakarinėje kaimo pusėje.
7. Žvyrius – apie 0,5 ha ariama žvyringa žemė rytinėje plento pusėje.

Navapolis

Navapòlis – kaimas 5 km į šiaurės rytus nuo Kašonių. Altitudė 107 m. Kaimas ribojasi šiaurėje su Patilčių, rytuose su Margų, pietinėje pusėje su Dukurnonių, vakarinėje pusėje su Būdos kaimais. Seniau čia veikė Navapolio palivarko centras, jis priklausė Jiezno dvarui. Pasakojama, kad šį centrą valdė ponas Zaniauskas ar Zdaniauskas, o baudžiavą ėjo Sodų ir Margų kaimų gyventojai. Esą čia būta kunigo žemės, kurią jis padovanojo savo gaspadinei. Ją vedė Jonas Tamošiūnas ir žemę gavo kaip kraitį. Kaimą sudarė trys sodybos, kurių šeimininkai buvo Juozas Subačius, Pranas Subačius ir Jonas Tamošiūnas. Šiandien išlikusi tik Juozo Subačiaus sodyba.

Demografinės raidos histograma

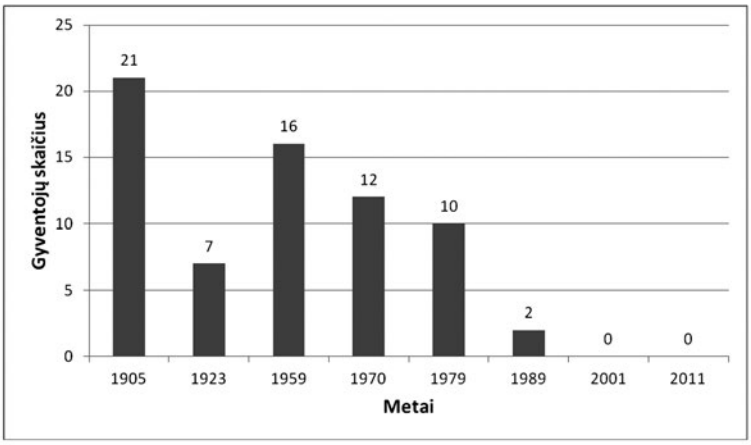

Navapolio kaimo žemės vardai

Būdos pradžios mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinias pateikė kaimo gyventojas Jonas Tamošiūnas.

1. Akmeninė – apie 1 ha pieva šiaurinėje kaimo pusėje.
2. Arielynas – apie 0,7 ha šlapia pieva vakarinėje kaimo pusėje.
3. Balčiaraistis – apie 0,5 ha ariama žemė rytinėje kaimo pusėje.
4. Balčiaraistis – apie 1 ha pieva rytinėje kaimo pusėje.
5. Beržynas – apie 0,25 ha raistas, kuriame gausu beržų, vakarinėje kaimo pusėje.
6. Bliūdelis – pieva įduboje, labai panašioje į bliūdelį (dubenėlį), 0,7 ha akmenuotoje vietoje šiaurinėje kaimo pusėje.
7. Bliūdelio kalnas – apie 2 ha ariama žemė nuo Bliūdelio į rytus.
8. Duobės – apie 7 ha ariama žemė vakarinėje kaimo pusėje.
9. Koplytėlės kalnas – apie 2,3 ha ariama žemė šiaurinėje kaimo pusėje. Senovėje, žmonės pasakoja, čia būta palivarko koplytėlės.
10. Naujoko kalnas – apie 1,5 ha ariama žemė pietvakarinėje kaimo pusėje.
11. Raistas – apie 6,5 ha raistas, kurio viduryje telkšo apie 45 m skersmens bala, apaugusi alksniais, šiaurinėje kaimo pusėje.

12. Po ąžuolu – apie 15 ha ariama žemė vakarinėje kaimo pusėje. Prieš keliolika metų toje vietoje nukirto didžiulį ąžuolą.
13. Paraistis – prie Viekšnios upelio 1,7 ha pieva vakarinėje kaimo pusėje.
14. Šaltinis – pieva su šaltiniu, apie 1,25 ha šiaurės vakarinėje kaimo pusėje. Pievoje šaltinio versmė nuolatinė, tačiau srovė maža.
15. Viekšnia – pieva, apie 1,5 ha pietinėje kaimo pusėje.
16. Zemlenka – ariama žemė, apie 2 ha šiaurės vakarinėje kaimo pusėje.
17. Žvirblių kalnas – ariama žemė, apie 1,5 ha, rytinėje kaimo pusėje, prie Margų kaimo, kuriame dauguma žmonių Žvirblių pavarde. Aukščiausia Navapolio kaimo vieta.

Jonas Tamošiūnas, ardamas lauką, išvertė didelį akmenį: viena pusė dailiai nugludinta, su iškalta apie 8 cm gylio ir 8,5 cm skersmens skyle. Po tuo akmeniu rado kitą, dailiai nugludintą, panašų į inkstą. Akmuo per klaidą su kitais akmenimis išvežtas į plento statybą ir suskaldytas.

Margai

Márgai – kaimas Jiezno seniūnijoje, 6 km į šiaurės rytus nuo Kašonių. Margų kaimo altitudė 103 m. Jis aplinkinių gyventojų dar vadinamas Žvirbliais, kadangi didesnė dalis kaimiečių turi Žvirblio pavardę. Gretimi kaimai: šiaurėje – Pranãpolis, rytuose – Sodai, pietuose – Dukurnonys, vakaruose – Navapolis ir Patìlčiai.

Margų kaimas ėjo baudžiavą Navapolio palivarkui, kurio valdytojas buvo ponas Zaniauskas. Pasakojama, kad tas ponas labai mušdavęs baudžiauninkus.

Demografinės raidos histograma

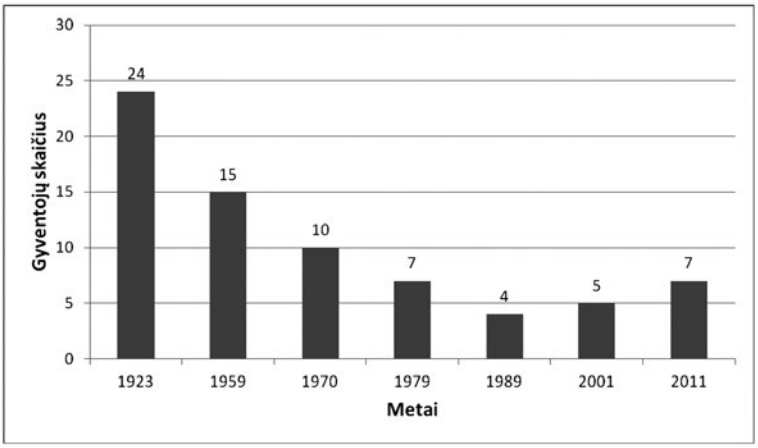

Margų kaimo žemės vardai

1935 m. gruodžio mėn. Būdos pradžios mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys užrašė kaimo žemės vardus. Žinias pateikė Margų kaimo gyventojas Aleksius Žvirblys.

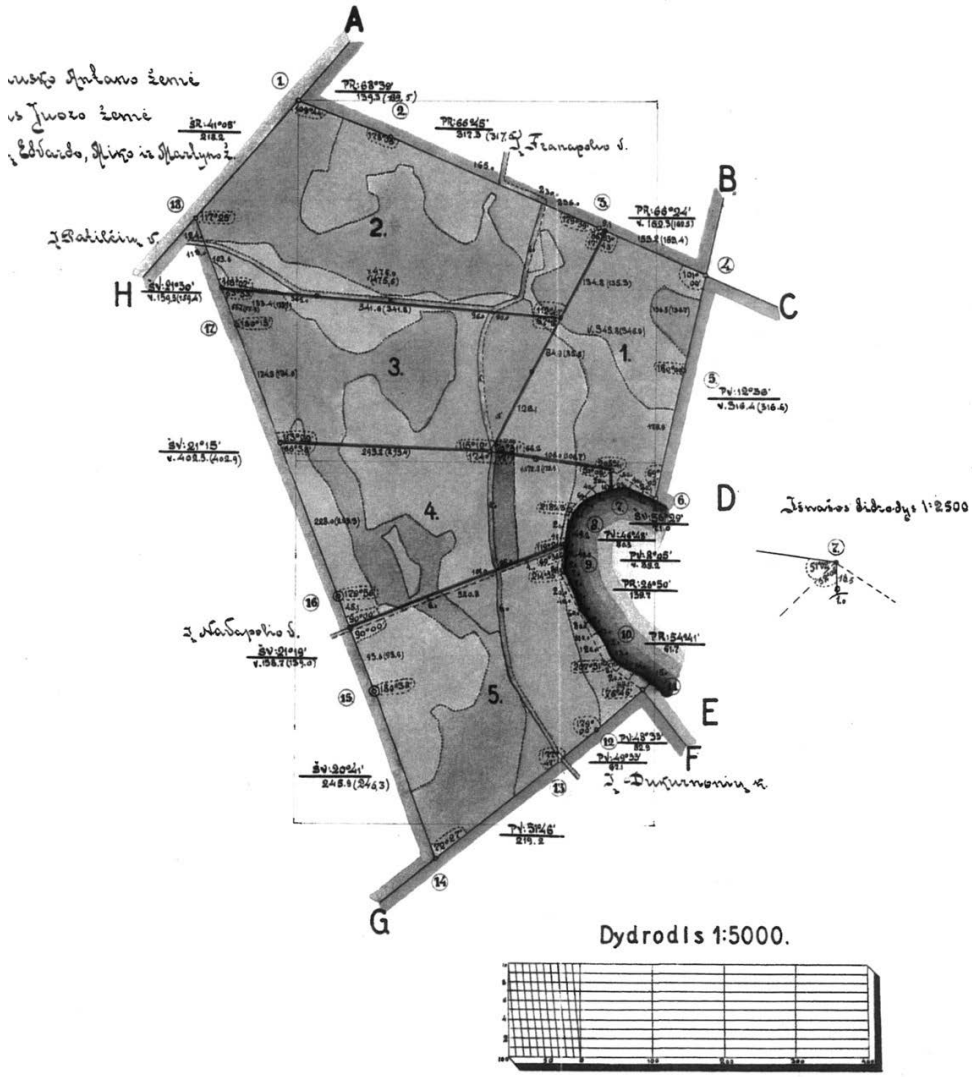

Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus Margų kaimo žemės vienkiemiais išskirstymo planas, sudarytas 1930-aisiais – Vytauto Didžiojo – metais Žemės tvarkymo departamento matininko Felikso Žvynio. Kaime yra 40,93 ha žemės (LCVA, f. 1250, ap. 4/1, b. 202, l. 1)

1. Akmeninė – akmeninga pieva, apie 1,5 ha kaimo pietvakariuose.
2. Barčiaraistis – apie 2 ha šlapia pieva pietinėje kaimo pusėje.
3. Brasta – apie 5 ha raistas šiaurvakarinėje kaimo pusėje iki Patilčių kaimo ribos. Per Brastos vidurį teka Viekšnios upelis.
4. Degutinė – šlapia pieva, apie 2 ha kaimo pietvakariuose. Pasakojama, jog čia senovėje iš medžio kelmų Žvirblis varė degutą.
5. Jaučbalė – apie 0,7 ha pieva rytinėje kaimo pusėje, besiribojanti su Sodų kaimu. Senovėje čia ganydavo tik jaučius.
6. Margeliai – apie 1 ha ariama žemė kaimo pietryčiuose, besiribojanti su Dukurnonių kaimo žemėmis. Skirstant kaimo lauką rėžiais, liko atliekamos žemės, kurią žmonės pasidalijo didesniais gabalais ir pavadino juos margeliais.
7. Samaninė – apie 1,5 ha raistas vakarinėje kaimo dalyje.

Žemės savininkų vardai, pavardės ir sklypų numeriai[2]:

Kazio Petravičiaus įpėdiniai – sklypo Nr. 4, Vincas Petravičius – sklypo Nr. 5, Mykolas Žvirblys – sklypo Nr. 1, Aleksas Žvirblys – sklypo Nr. 2, Motiejaus Žvirblio įpėdiniai – sklypo Nr. 3.

Patilčiai

Patìlčiai – kaimas 4 km į šiaurę nuo Kašonių. Šiaurinėje pusėje jis ribojasi su Kupstìnės, rytinėje su Margų, pietinėje su Navapolio ir vakarinėje su Jaknìškių kaimais. Altitudė 105–108 m. Kaimo išskirstymo vienkiemiais planas patvirtintas 1940 m. liepos mėn. 4 d. Jį sudaro keturios sodybos. Ruošiant išskirstymo vienkiemiais planus būta nemažai svarstymų, kaimo gyventojų prašymų prijungti kaimą prie Skodiškių kaimo panaikinant Patilčių pavadinimą, vis dėlto galutiniame variante išliko atskiras kaimas, kurio gyventojų pavardė viena – Šimukauskas. Šiauriniu kaimo pakraščiu teka Viekšnios upelis.

Demografinės raidos histograma

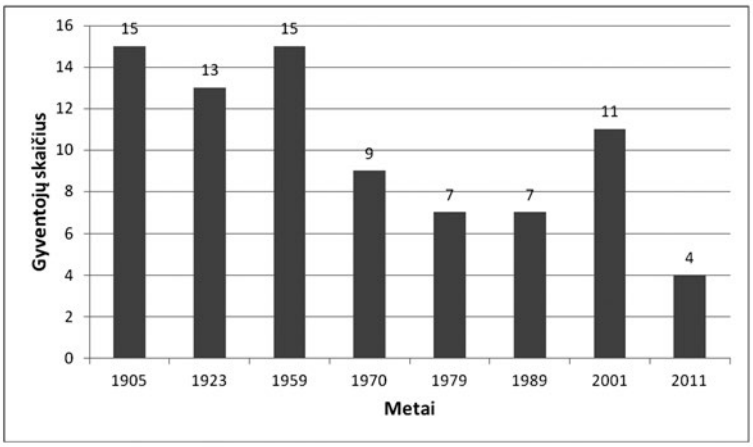

Patilčių kaimo žemės vardai

Būdos pradžios mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – kaimo gyventojas Edvardas Šimukauskas.

1. Barčia – apie 0,75 ha šlapia pieva kaimo šiaurės vakarų pusėje.
2. Galva – apie 0,5 ha pieva, prie Barčios iš šiaurės pusės, į kurią įsiterpusi į žmogaus galvą panaši Išdagos balos dalis.
3. Išdaga – bala, apie 50x30 m šiaurinėje kaimo pusėje. Seniau toje vietoje išdegė durpės.
4. Kvaterka – ariama žemė, apie 15 arų prie kelio, vedančio į plentą kaimo šiaurės vakarų pusėje.
5. Molkasis – apie 0,5 ha kalnas į šiaurės vakarus nuo kaimo, kurio reikmėms kasamas molis.
6. Rabatka – dirbamos žemės plotelis, apie 0,75 ha rytinėje kaimo pusėje.

[2] *LCVA*, f. 1250, ap. 4/1, b. 202, l. 1.

7. Po obelies kelmu – ariama žemė, apie 1 ha, šiaurinėje kaimo pusėje.
8. Poberžis – ariama žemė, apie 0,5 ha šiaurės rytinėje kaimo pusėje. Prieš 20 metų augo keliolika senų beržų, iš čia ir pavadinimas.
9. Pourvis – 0,75 ha pakrantės pietinėje kaimo pusėje, kur išraustuose urvuose lapės vesdavo vaikus.
10. Skynimėlis – ariama žemė, apie 0,5 ha, šiaurinėje kaimo pusėje ligi Išdagos balos. Seniau būta miško, vėliau beliko tik kelmai – skynimas.
11. Zamlenka – dirbama žemė, apie 2 ha pietrytinėje kaimo pusėje.

Pranapolis

Pranãpolis – kaimas 5 km į šiaurę nuo Kašonių. Šiaurinėje pusėje kaimas ribojasi su Krasų vienkiemio žeme, rytinėje – su Domeikiemio kaimu, pietinėje – Margų kaimu, vakarinėje – su Skódiškių kaimu. Pranapolis išsidėstęs kalvotoje vietovėje nuo 108 iki 123 m virš jūros lygio. Riboje su Domeikiemio kaimu stūkso dvi kalvos, vadinamos Bučkalniais, kurių aukštesniosios altitudė 144,4 metro.

Kaime gimė, augo žymus lietuvių tapytojas Algis Skačkauskas (1955 09 17–2009 10 23). Palaidotas Vilniuje.

Anksti netekęs tėvų (gimė 1937 12 01 Kaišiadorysė), pas dėdę Juozą Germanavičių šiame kaime augo ir iš čia į mokslus ėjo skulptorius Romanas Kazlauskas.

Demografinės raidos histograma

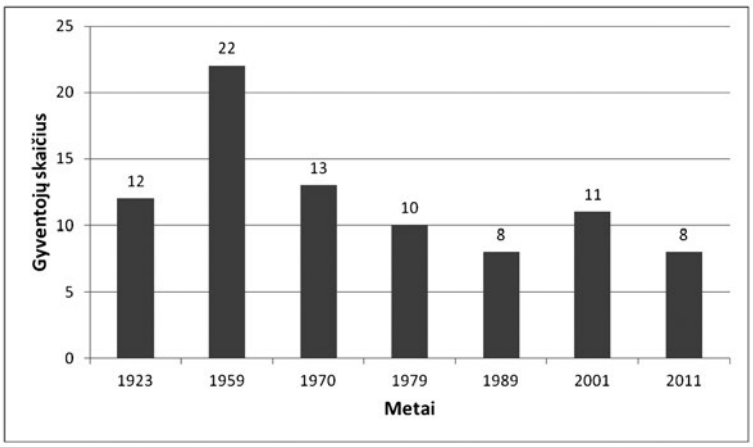

Pranapolio kaimo žemės vardai

Būdos pradžios mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Pateikėjas – kaimo gyventojas Kajetonas Sakalauskas.

1. Bučkakalnis – apie 2 ha ariama žemė (aukščiausia vieta, iškilusi apie 80 m) rytinėje kaimo pusėje.
3. Ilgaitis – ganykla, pieva, apie 2 ha šiaurės rytinėje kaimo pusėje.
3. Kupstinis – apie 1 ha raistas vakarinėje kaimo pusėje.
4. Linija – raistas, apie 200x40 m ploto, vakarinėje kaimo pusėje.
5. Ramoškaraistis – apie 0,75 ha bala įduboje, rytinėje kaimo pusėje prie Bučkakalnio. Ji šliejasi prie ūkininko Ramoškos žemės, iš čia ir pavadinimas.

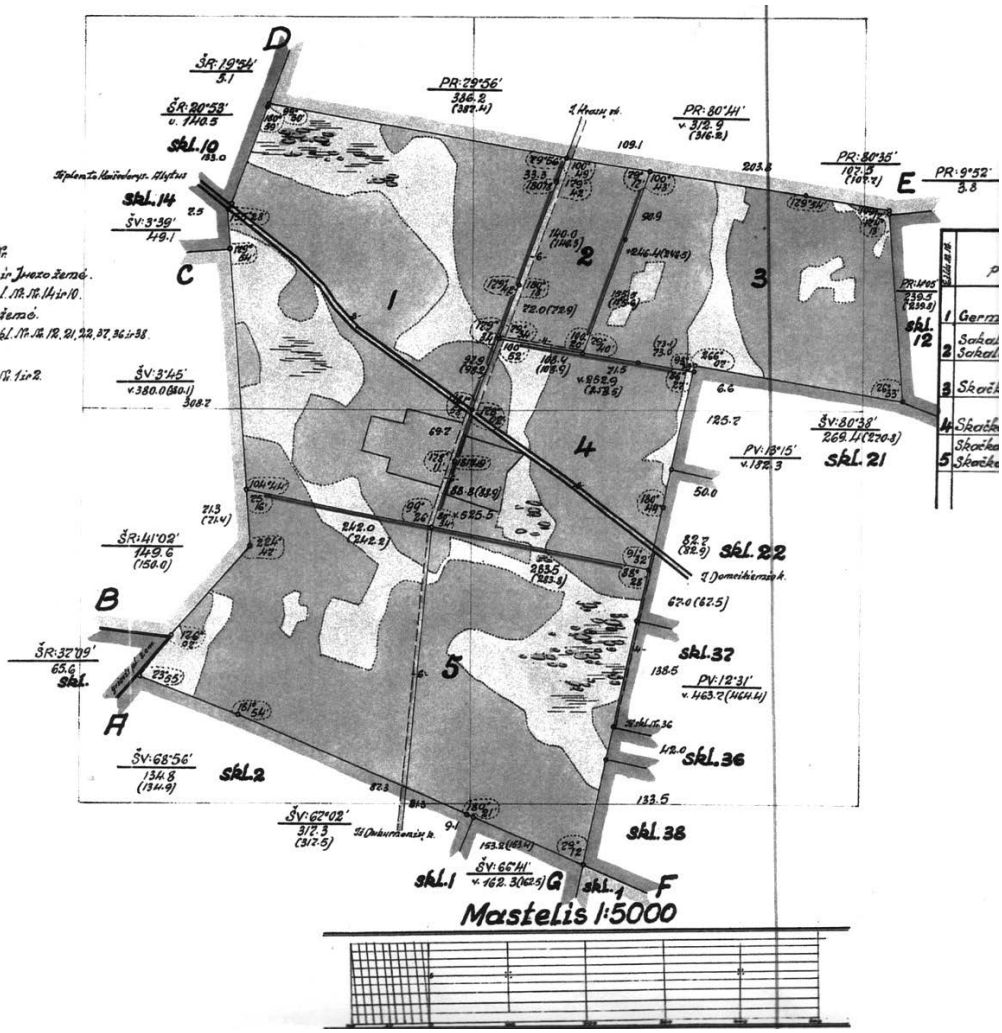

Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus Pranapolio kaimo žemės vienasėdžiais išskirstymo planas, sudarytas 1942 m. Žemės tvarkymo departamento matininko Prano Gaigalo. Kaime yra 52,36 ha žemės (LCVA, f. 1250, ap. 4/1, b. 233, l. 1)

6. Po ąžuolu – apie 15 ha ariama žemė vakarinėje kaimo pusėje. Prieš keliolika metų toje vietoje nukirto didžiulį ąžuolą.
7. Paraistis – prie Viekšnios upelio 1,7 ha pieva vakarinėje kaimo pusėje.
8. Šaltinis – pieva su šaltiniu, apie 1,25 ha šiaurės vakarinėje kaimo pusėje. Pievoje šaltinio versmė nuolatinė, tačiau srovė maža.
9. Viekšnia – pieva, apie 1,5 ha pietinėje kaimo pusėje.
10. Zemlenka – ariama žemė, apie 2 ha šiaurės vakarinėje kaimo pusėje.
11. Žvirblių kalnas – ariama žemė, apie 1,5 ha, rytinėje kaimo pusėje, prie Margų kaimo, kuriame dauguma žmonių Žvirblių pavarde. Aukščiausia Navapolio kaimo vieta.
12. Jonas Tamošiūnas, ardamas lauką, išvertė didelį akmenį: viena pusė dailiai nugludinta, su iškalta apie 8 cm gylio ir 8,5 cm skersmens skyle. Po tuo akmeniu rado kitą, dailiai nugludintą, panašų į inkstą. Akmuo per klaidą su kitais akmenimis išvežtas į plento statybą ir suskaldytas.

Žemės savininkų vardai, pavardės ir sklypų numeriai[3]:

Juozas Germanavičius – sklypo Nr. 3, Kajetonas Sakalauskas ir Viktorija Sakalauskienė – sklypo Nr. 4, Elenos Skačkauskienės įpėdiniai – sklypo Nr. 2, Adomas Skačkauskas – sklypo Nr. 1, Stasys Skačkauskas ir Vladislava Skačkauskienė – sklypo Nr. 5.

Kupstinė

Kupstinė – kaimas 6 km į šiaurę nuo Kašonių. Vakarinėje ir šiaurinėje pusėje ribojasi su Skodiškių, rytinėje su Pranapolio, pietinėje su Patilčių kaimais. Altitudė – 105 m. Kaimas įsikūręs tarp kupstuotų raistų. Iš čia ir pavadinimas. Pagrindiniai kaimo gyventojai – du broliai ir sesuo pavarde Ragas, Ragaitė (vietine tarme – Ragutė). Pietinėje kaimo pusėje teka upelis Viekšnia.

Demografinės raidos histograma

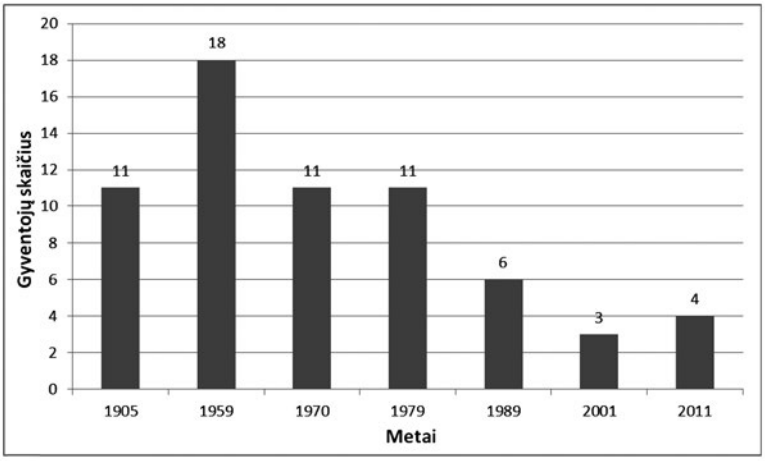

Kupstinės kaimo žemės vardai

Būdos pradžios mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinias pateikė kaimo gyventojas Juozas Ragas.

1. Degimas – 0,75 ha pilnas kupstų raistas pietinėje kaimo pusėje. Senovėje čia ilgai degė durpės.
2. Išdaga – 0,5 ha dauboje, susidariusioje išdegus durpėms, žaliuojanti pievelė. Pasakojama, kad senovėje labai sausą vasarą piemenys čia sukėlė gaisrą. Durpės degė apie mėnesį laiko, iš to ir kilo pavadinimas.
3. Karklynas – apie 1,25 ha kupstuotas apaugęs karklais raistas vakarinėje kaimo pusėje.
4. Telėdnykas – geriausia kaimo pieva, kurioje ganydavo teliukus (veršelius). Iš to ir pavadinimas.

[3] *LCVA*, f. 1250, ap. 4/1, b. 233, l. 1.

Skodiškės

Skódiškės – kaimas, nutolęs nuo Kašonių į šiaurę 5 km. Kaimą dalija plentas: 129-as Antãkalnis–Jiẽznas–Alytùs–Merkìnė. Altitudė 104–106 m. Didesnioji kaimo žemių dalis priklausė Malinauskams ir Sodaičiams. Šiaurinėje pusėje kaimas ribojasi su Lañkakiemio (Krúonio sen.), rytinėje su Krasų vienkiemio (Kruonio sen.), pietinėje su Pranapolio, Kupstinės, Jakniškių, vakarinėje pusėje su Jakniškių kaimų žemėmis. Iki išskirstymo vienkiemiais jis buvo gatvinis, ant kalvelės. Papėdėje augo alksnynai. Čia kaimo jaunimas uždainuodavo: *„Skodiškių kaimas yra labai slaunas, aplinkui alksniai, viduryj kaip Kaunas.“* Kaime gimė ir augo savanoris Kostas Malinauskas (1898 03 30–1919 08 24), žuvęs už Lietuvos laisvę kovoje su bolševikais prie Sãlako. Jam atminti atidengtos memorialinės lentos Jieznė ir Salakė. Skódiškėse gimė, užaugo ir iš čia į statybos mokslus išėjo inžinierius dr. doc. Pranas Malinauskas (gim. 1943), vienas iš monolitinės statybos Lietuvoje pradininkų.

Demografinės raidos histograma

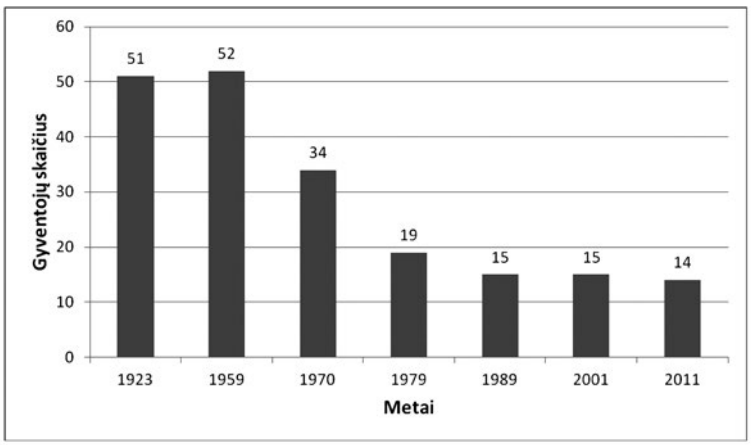

Skodiškių kaimo žemės vardai

Būdos pradžios mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjai – kaimo gyventojai Barnasius Sodaitis ir Marė Sodaitienė. Beje, kaimas tuo laiku vadinosi Kodiškės.

1. Akmeninė – apie 0,5 ha pieva pietrytinėje kaimo pusėje šalia kelio į Domeikiemį.
2. Badanžbalė – apie 0,75 ha bala vakarinėje kaimo pusėje.
3. Didžioji pieva – apie 3 ha pieva pietrytinėje kaimo pusėje.
4. Garniabalė – dumblina neišdžiūstanti, apie 0,5 ha bala šiaurinėje kaimo pusėje. Pasakojama, kad senovėje čia buvęs miškas ir augo didžiulės pušys, o jose gandrai suko lizdus. Ir dabar ten daug prilekia garnių maisto ieškoti.
5. Kupstinė – šlapia kupstuota pieva, apie 14 ha rytinėje kaimo pusėje, link Kupstinės kaimo.
6. Išdegos – apie 0,75 ha pievelės šiaurinėje kaimo pusėje.
7. Linija – neišdžiūstantis raistelis, apie 0,25 ha, 300 m ilgio, rytinėje kaimo pusėje prie Pranapolio ir Krasų žemių ribos.

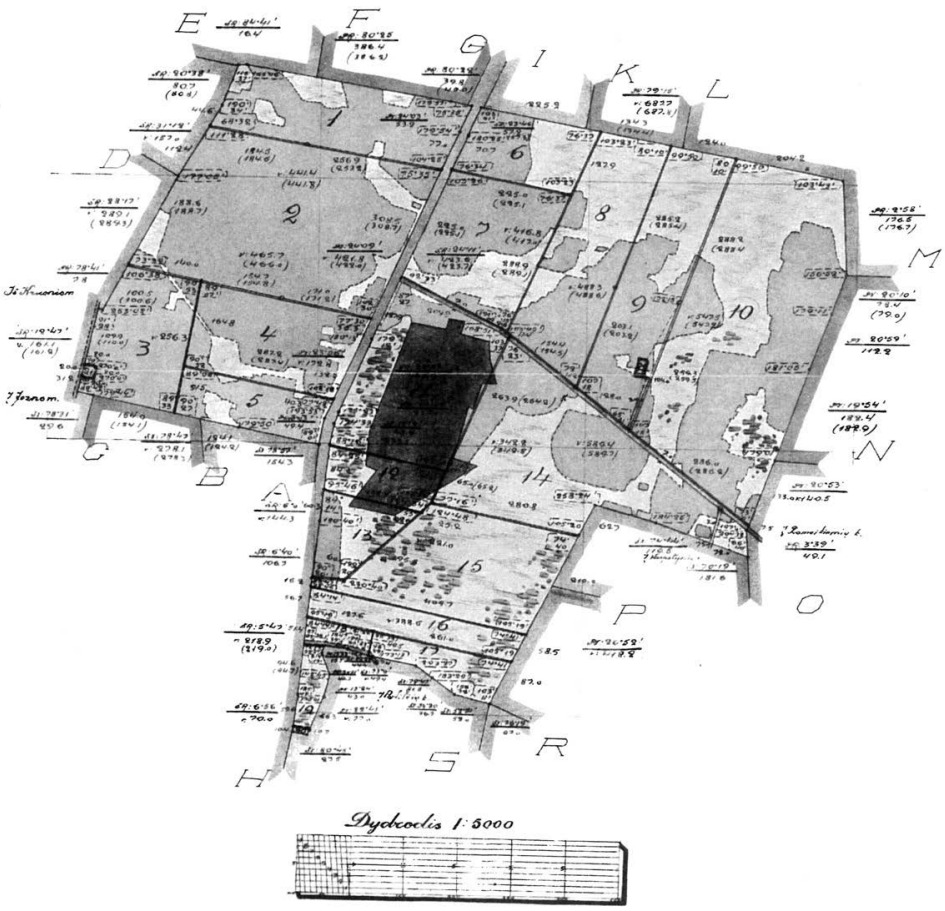

Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus Skodiškių kaimo žemės vienkiemiais išskirstymo planas, sudarytas 1935 m. Žemės tvarkymo departamento matininko Petro Kazlausko. Kaime yra 101,29 ha žemės (LCVA, f. 1250, ap. 4/1, b. 220, l. 1)

8. Raistelis – apie 0,5 ha neišdžiūstantis raistas vakarinėje kaimo pusėje. Badanžbalės vandeniui nuleisti į raistelį iškastas griovys, vadinamas Reveliu.
9. Skersaraistis – apie 250 m ilgio ir 40 m pločio įduba, kurios viduryje laikosi vanduo, rytinėje kaimo pusėje.
10. Užubalis – apie 6 ha šiaurinėje kaimo pusėje žaliuojanti pieva prie Lankakiemio kaimo ribos. Viduryje pievos yra 2–3 m aukščio ir apie 80x13 m ploto iškilusi salelė.
11. Viekšnia – pieva, apie 80x40 m ploto pietinėje Viekšnelės upelio pusėje.
12. Viekšnelė – mažas upelis, pietine kaimo puse sruvenantis iš Verdupio ežero, Jakniškių kaimo pievoje susijungia su kitu Viekšnios upeliu, atitekančiu iš Dukurnonių ežero, ir toliau teka į Nemuną Viekšnios vardu. Apie ją yra išlikęs toks dainos posmelis: *„Viekšnelė tekėjo, upelė ėjo. Ty jaunos mergelės drobeles velėjo.“*
13. Žagarinė – dumblingas, apaugęs alksniais ir karklais apie 1,5 ha raistas kaimo vakarinėje pusėje, prie plento Kruonis–Jieznas. Seniau, kada miškai buvo mažiau saugojami, žmonės ten eidavo malkauti, o raiste pridžiūvusių medelių – žagarų net nerinkdavo. Iš čia ir pavadinimas.

Žemės savininkų vardai, pavardės ir sklypų numeriai[4]:

Mykolo Bumbulio įpėdiniai – sklypo Nr. 10, Adelė Glušakovienė – sklypo Nr. 9, Aleksandros Garnienės įpėdiniai – sklypų Nr. 2, 15, Antano Malaškevičiaus įpėdiniai – sklypo Nr. 7, Zigmas Malaškevičius – sklypų Nr. 3, 13, Stanislovas Malinauskas – sklypų Nr. 5, 18, Ignas Malinauskas – sklypų Nr. 4, 17, Mykolas Malinauskas – sklypo Nr. 14, Juozas Malinauskas – sklypų Nr. 1, 16, Bernardas Malinauskas – sklypo Nr. 8, Bernardas ir Zigmas Sodaičiai – sklypo Nr. 11, Pranas Sodaitis – sklypo Nr. 16, Vincas Sodaitis – sklypo Nr. 13, Konstancija Sodaitienė – sklypo Nr. 6.

Jakniškės

Jakniškės – kaimas 5 km į šiaurę nuo Kašonių. Altitudė 100 m. Šiaurinėje pusėje kaimas ribojasi su Skodiškių, rytinėje su Patilčių, pietinėje su Būdos ir vakarinėje su Vošiškių kaimais. Per kaimą teka Viekšnios upelis.

Baudžiavos laikais čia buvo Kašonių dvaro Jakniškių palivarkas, kurį valdė ponas Krišniauskas. Šiam palivarkui priklausė ir gretimo Kruonio valsčiaus Puřvininkų, Andriūnų kaimų žemės dalis, dabar išparduota. Baudžiavą ėjo Migoniū kaimas. Po Krišniausko valdė Murauskas, Pilipkauskas ir vėliausiai Steikūnas, iš kurio valdas nupirko Jakubauskai, Buimilos ir Daraškevičiai. Antroje XIX šimtmečio pusėje, apie 1870–1880 m., čia stūksojo 3 mediniai kryžiai, veikė didžiulė karčema, kur rinkdavosi aplinkinių kaimų gyventojai. Šiaurės rytinėje pusėje ant smėlingo kalnelio, vadinamo „Po kryžium“, išardavo daug kaulų. Žmonės pasakoja, kad čia laidojo ponus, kiti sako, kad stovėjo baudžiauninkų kartuvės. 1931 m. kasant žvyrą nuo 1 iki 1,5 m gylyje rasta daug žmonių griaučių, kurie rodė buvus suaugusių vyrų; visos kaukolės su sveikais dantimis, kaulai nejudinti, rasta kniūbsčių ir ant šono gulinčių.

Demografinės raidos histograma

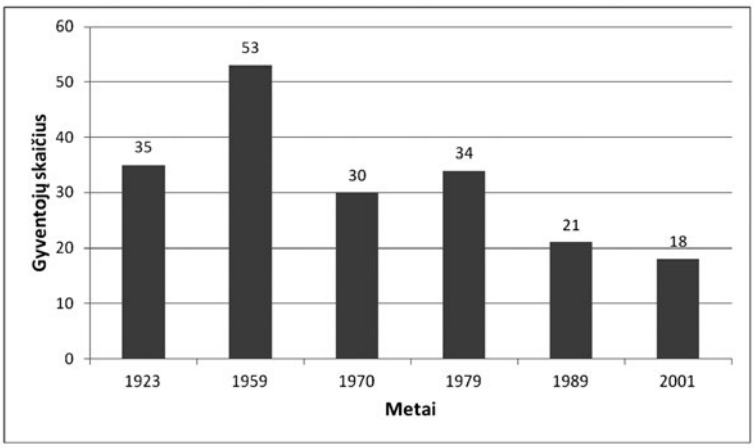

[4] *LCVA*, f. 1250, ap. 4/1, b. 220, l. 1.

Jakniškių kaimo žemės vardai

Būdos pradinės mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – Skodiškių kaimo gyventojas Barnasius Sodaitis. Tuo metu kaimo gyventojai buvo naujakuriai, todėl apie Jakniškių palivarką mažai ką težinojo.

1. Badanžbalė – apie 1,25 ha neklampi bala šiaurinėje kaimo pusėje. Per vidurį eina kelias Migonys–Kašonys.
2. Bravorinė – apie 0,5 ha kalnelis, ariama žemė šiaurės rytinėje kaimo pusėje. Čia išlikę buvusio bravoro pėdsakų. Kalnelyje laiptuotos duobutės, netoliese trykšta tyro vandens šaltinėlis.
3. Dideisės – apie 8 ha durpinga (1,5 m gylio) pieva vidury kaimo. Prateka Viekšnios upelis.
4. Duobelės – ariama žemė, apie 0,5 ha prie vieškelio į Darsūniškį nuo plento Kruonis–Jieznas. Duobelės atsirado kasant smėlį kaimo reikmėms.
5. Gotlipė – ariama žemė su pieva, apie 11 ha rytinėje kaimo pusėje. Per vidurį teka Viekšnios upelis.
6. Karosinė – apie 1 ha neišdžiūstanti bala šiaurinėje kaimo pusėje prie kelio Migonys–Kašonys. Seniau plaukiojo daug karosų. Dabar jų užtinkama mažai, kadangi bala užželia ir viduryje vandens plotelis mažėja. Čia auga baltos samanos, kurias gyventojai statybose naudoja kaip neprapučiamą, nepūvantį įdėklą tarp sienojų.
7. Po kryžium – smėlio ir žvyro kalnelis, apie 0,25 ha, šiaurės rytų pusėje. 1931 m. kasinėjant žemę rasta daug žmonių kaulų.
8. Žiūronas – apie 0,5 ha kalnelis rytinėje kaimo pusėje, ties Gotlipe. Rusams būnant Lietuvoje buvo pastatytas karčių bokštas – žiūronas.

Valiūniškės

Valiūniškės – kaimas Jiezno seniūnijoje, 4 km į šiaurę nuo Kašonių. Pietinėje kaimo pusėje telkšo Valiūniškių ežeras, nuo kurio ir kilo kaimo pavadinimas. Jo ilgis 0,42 km, plotis 0,34 km, plotas 10,2 ha. Vandens altitudė 91 m. Kaimo altitudė 95–107 metrai. Seniau Valiūniškių palivarkas priklausė Kašonių dvarui. Į šiaurę nuo Valiūniškių ežero apie 200 m stūkso kalnas, kuriame kasant duobes vis surandama žmonių kaulų. Kaimas šiaurėje ribojasi su Võšiškių, rytuose su Būdos, pietuose su Slabadõs ir Pelekonių, vakaruose su Dambavõs kaimais.

Valiūniškių kaimo žemės vardai

Būdos pradžios mokyklos mokytoja Marija Janušauskaitė 1936 m. vasario mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas kaimo gyventojas – Vincas Česnavičius.

1. Majako kalnas – 0,5 ha molingos ariamos žemės kalnas pietvakarinėje kaimo pusėje. Vokiečių okupacijos metu ant jo stovėjo majakas – gairė.
2. Trimargis – 3,5 ha molio su juodžemiu ariama žemė vakarinėje kaimo pusėje.

3. Valiūniškių ežeras – dumblėtas 10,2 ha liulančiais krantais ežeras, kurio ilgis 0,42 km, plotis – 0,34 km. Vandens altitudė 91 m. Telkšo pietinėje kaimo pusėje. Jame pagaunama lydekų, ešeriukų, karosų.

Demografinės raidos histograma

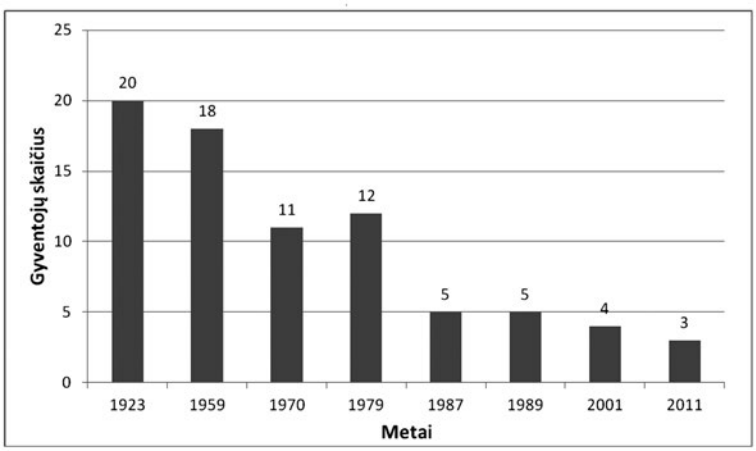

Vošiškės

Vošiškės – kaimas, 4 km į šiaurę nuo Kašonių, tiek plotu, tiek gyventojų skaičiumi vienas didžiausių Jiezno seniūnijoje. Kaimo altitudė 87–94 metrai. Per jį teka Viekšnios upelis. Kaimas ribojasi su: šiaurėje – Lankakiemio, rytuose – Jakniškių, pietuose – Valiūniškių ir vakaruose – Paviekšnių kaimų žemėmis. Per kaimą eina vieškelis į Darsūniškį nuo plento Kruonis–Jieznas.

Vošiškių kaimo dirbama ir nedirbama žemė sudaro 450 ha 5635 kv. metro plotą.

Gyventojai valdo 47 sklypus. 7 sklypai yra bendra kaimo gyventojų nuosavybė: jie skirti kapams, mokyklai, kalvei ir kt. reikmėms. Kolektyviai naudojamasi žvyrynu, durpynu, molynu, šaltiniu.

Vošiškėse gimė (1950 m.) ir augo Kauno muzikinio teatro solistė Birutė Sodaitytė.

Demografinės raidos histograma

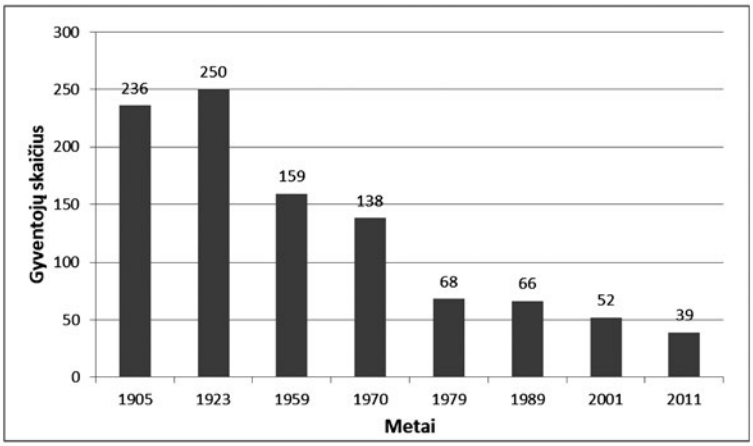

Vošiškių kaimo žemės vardai

Būdos pradžios mokyklos mokytojas Juozas Bukšnys 1935 m. gruodžio mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – Simonas Šimukauskas.

1. Alešiškės – apie 2 ha pieva pietinėje kaimo pusėje.
2. Apušotai – ariama žemė, apie 17 ha šiaurės vakarų pusėje, tęsiasi nuo Viekšnios upelio iki Toliškių kaimo laukų. Pasakojama, kad senovėje buvęs didžiulis miškas, kur augę daug apušių (epušių).
3. Buktos – apie 2 ha ganykla pietvakarinėje kaimo dalyje, prie Samanų raisto.
4. Beržynų kalnas – apie 8 ha ariama žemė vakarinėje kaimo pusėje. Pasakojama, kad senovėje čia žaliavo beržynas, iš pietų pusės – Mikalojiškės raistai.
5. Dubinėlis – apie 20 ha ariama žemė, kurioje daug duobelių, raistelių pietinėje kaimo pusėje prie Valiūniškių kaimo ribos. Pasakojama, kad dar apie 1875 metus čia žaliavęs alksnynas, kurį iškirto kaimo gyventojai.
6. Deksnės – ariama žemė, apie 1,5 ha pietinėje kaimo pusėje, prie Valiūniškių kaimo žemių ribos. Seniau ji buvo užžėlusi krūmais, mišku, kurį iškirtus atiteko Vošiškėms (pagal servitutą). Vėliau atsirado ganykla, atžėlė miškas, kuris 1925 metais buvo pasidalintas.
7. Dimnikiškės – apie 1,5 ha dirbama žemė į šiaurės vakarus nuo Samanų raisto. Pasakojama, kad ten pasistatęs stubelę gyveno toksai Dimniukas, vėliau kažkur dingęs.
8. Gudakalnis – apie 1 ha dirbama žemė pietrytinėje kaimo dalyje.
9. Galūraistis – apie 4 ha durpinė pieva pietrytinėje kaimo pusėje. Per vidurį teka upeliukas iš Valiūniškių ežero į Viekšnią. 1,25 ha durpių ploto palikta Vošiškių kaimo gyventojų reikmėms.
10. Galavūlyčiai – raistas, iš vakarų pusės ariama žemė, apie 5,5 ha pietrytinėje kaimo pusėje, prie Būdos kaimo žemių ribos.
11. Jurgio bala – bala įduboje, apie 0,25 ha, šiaurės rytinėje kaimo pusėje. Labai karštomis vasaromis išdžiūsta. Per ją ėjo kaime gyvenančio Jurgio žemės rėžis. Iš čia pavadinimas.
12. Kamža – durpingas akmenynas apie 30 arų ploto vakarinėje Beržynų kalno pusėje.
13. Kočkiškė – raistas, dirbama žemė, apie 8 ha, prie valstiečio Staikūno žemės ir Pelekonių kaimo žemių ribos. Anksčiau ošė miškas, 1925 m. išsiskirsčius sklypais, išdalintas gyventojams.
14. Kampinė – apie 14 ha dirbama rytinė Vošiškių žemė prie Lankakiemio–Jakniškių kaimų ribos.
15. Malakausko kalnas – apie 2 ha dirbama žemė, į rytus nuo Paviekšnių II kaimo ribos, iš pietų pusės – Buktos. Iki 1925 m. buvo bendra kaimo ganykla. Kalnas priklausė bendram servitutui, tačiau kaime gyvenęs smarkesnis žmogus Malakauskas, nežiūrint nieko, tą kalną dirbo.
16. Mažiaus raistelis – raistelis, neišdžiūstantis, labai klampus, apie 40x20 m ploto kaimo pietvakarinėje pusėje. Iki 1925 m. buvo bendra kaimo nuosavybė.
17. Miknaraistis – pieva, apie 2,5 ha, pietvakarinėje kaimo pusėje. Šiaurine pievos dalimi teka Viekšnios upelis.

18. Mikalojiškės – drėgna pieva, apie 400x200 m ploto, šiaurės vakarinėje kaimo pusėje, už Beržų kalno, prie Paviekšnių kaimo žemių ribos.
19. Padilčiškės – drėgna pieva, apie 3 ha, vakarinėje Beržyno kalno pusėje.
20. Pagriaužės – apie 1 ha aukštuma, kalnas, šiaurinėje kaimo pusėje.
21. Pakriūkaraistis – apie 1 ha raistas gilioje įduboje, vakarinėje kaimo pusėje į rytus nuo Beržynų kalno.
22. Pakalnės – šlapia, apie 4 ha (400x100 m) pieva šiaurinėje kaimo pusėje.
23. Paaglynys – apie 0,5 ha ariama žemė vakarinėje kaimo dalyje, pietinėje vieškelio pusėje.
24. Prūdas – apie 3 ha pieva vakarinėje kaimo pusėje. Per rytinę jos dalį teka Viekšnia.
25. Purvės – durpinė šlapia pieva, apie 2,5 ha, šiaurinėje kaimo pusėje.
26. Pupalaiškė – apie 0,25 ha bala, labai gilioje įduboje vakarinėje Gudakalnio pusėje. Čia auga daug pupalaiškių.
27. Telėdnykas – pieva, apie 4 ha, pietinėje kaimo pusėje, iš rytų prie Miknoraisčio. Per vidurį teka Viekšnia.
28. Smalinyčia – pievelė, apie 0,25 ha, vakarinėje kaimo pusėje. Seniau kaimo kalvis Zagurckas virė iš pušų kelmų smalą ir net terpantino pasidarydavo.
29. Smailys – ariama žemė, apie 0,3 ha, už Pagriaužių smailu kampu įsiterpusi į Paduobrių kaimo žemę.
30. Šarkaraistis – raistas, neišdžiūstantis durpynas, apie 1 ha, vakarinėje kaimo dalyje, pietinėje vieškelio pusėje. Kadaise buvo labai tankus miškas; krūmų tankynėje gausybė šarkų suko lizdus. Iš čia pavadinimas.
31. Šmotai – apie 3 ha ariama žemė šiaurės vakarinėje kaimo pusėje.
32. Šlinkasas – apie 1,5 ha šlyno, pilko juodžemio ariama žemė vakarinėje kaimo pusėje. Senovėje kasė šlyną puodams žiesti.
33. Upiai – apie 1 ha pieva pietinėje kaimo pusėje. Per vidurį teka upeliukas iš Valiūniškių ežero į Viekšnią.
34. Valčiupiai – apie 2 ha dirbama žemė pietinėje kaimo pusėje prie Pelekonių kaimo. Seniau buvo miškas.
35. Viekšnia – pieva, apie 3 ha, pietrytinėje kaimo pusėje abipus Viekšnios upelio.
36. Vilkinyčia – ariamoji žemėj įduba, apie 12 m skersmens, vakarinėje kaimo pusėje. Pasakojama, kad ji buvo aptverta aukšta mūrine siena, ir čia ponai laikydavę vilkus. Ūkininkas Juozas Rinkevičius ardamas rado 0,5 m sienos, sumūrytos iš akmenų ir plytų, likučius. Spėjama, kad tai ir būta aukštos tvoros aplink teritoriją, kurioje gyveno vilkai.
37. Voverkos – dirbama žemė su pieva, apie 14 ha, šiaurinėje kaimo pusėje prie Toliškių kaimo laukų. XIX šimtmečio pabaigoje buvo rasta kelmų ir medžių liekanų, liudijusių buvus suaugusį mišką.
38. Varašiškės – pieva, apie 2 ha, šiaurinėje Kamžos pusėje, į vakarus nuo Beržyno kalno.
39. Samanų raistas – alksniais apaugęs raistas, apie 3 ha, pietvakarinėje kaimo pusėje, iš pietų ir vakarų Buktos. Labai karštomis vasaromis pradžiūsta taip, kad galima vaikščioti.

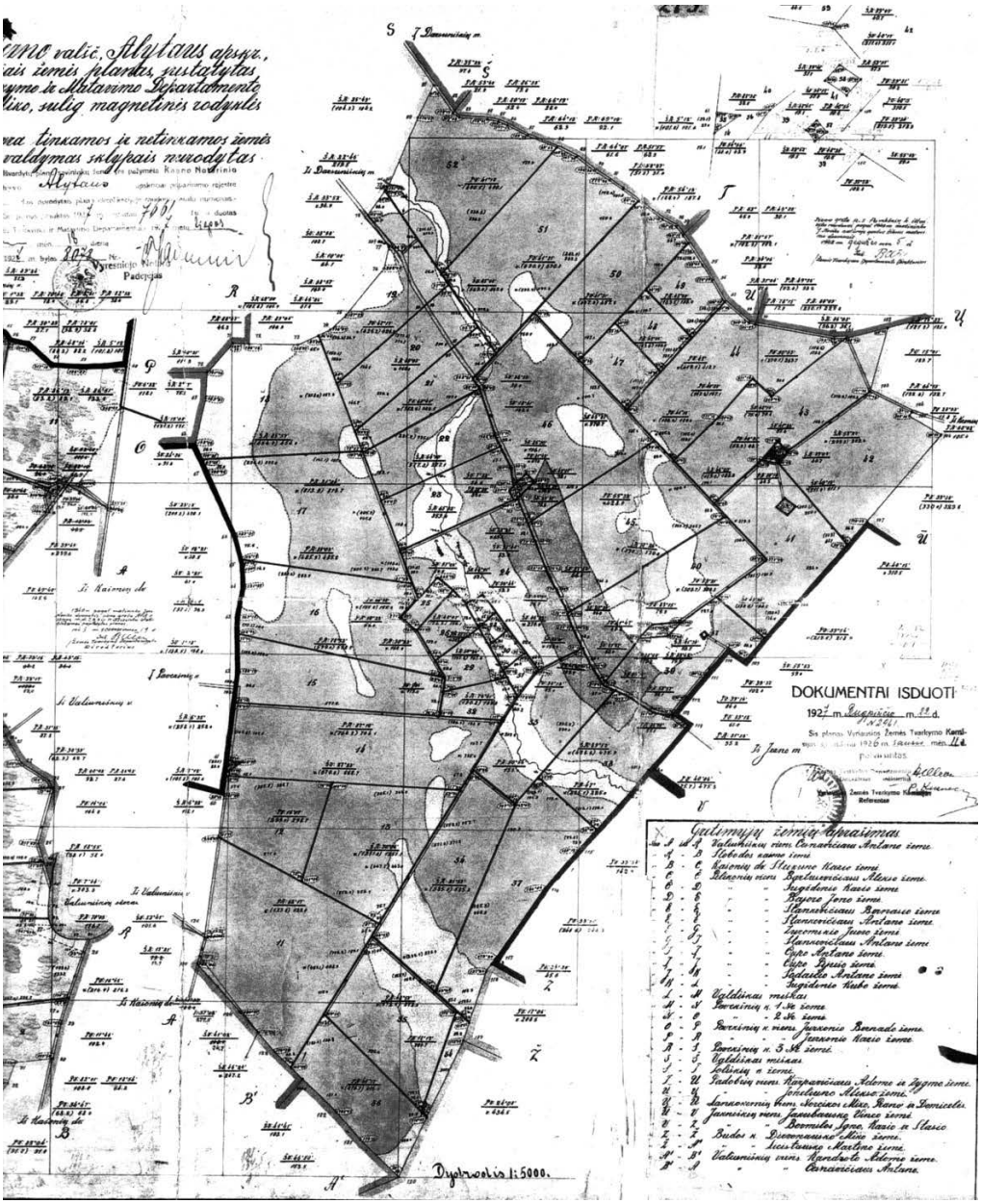

Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus Vošiškių kaimo žemės viensėdžiais išskirstymo planas, sudarytas 1924 m. Žemės tvarkymo ir matavimo departamento matininko Miko Vyšniausko. Kaime yra 450 ha 5635 kv. m. žemės (LCVA, f. 1250, ap. 4/1, b. 212, l. 1)

Žemės savininkų vardai, pavardės ir sklypų numeriai[5]

Juozo Gustaičio įpėdiniai Pranciška, Mikas, Jonas, Jeronimas, Antanas – sklypo Nr. 45, Aleksas Joneliunas – sklypo Nr. 40, Vincas Jeznis – sklypo Nr. 2, Bernasius Jeznis – sklypo Nr. 1, Petras Jeznis – sklypo Nr. 50, Juozas Joneliunas, Jurgio – sklypų Nr. 42, 31,

[5] *LCVA*, f. 1250, ap. 4/1, b. 212, l. 1. Kaimo gyventojų pavardės pateiktos tokios, kokios buvo surašytos Vošiškių kaimo žemės viensėdžiais išskirstymo plane 1924 m. (*Vyr. red. pastaba.*)

Jurgis Joneliunas – sklypų Nr. 41, 30, Petras Joneliunas – sklypo Nr. 39, Antanas Joneliunas – sklypo Nr. 5, Vincas Joneliunas – sklypo Nr. 6, Pranas Jeznis – sklypo Nr. 9, Mikas Jeznis – sklypo Nr. 11, Andrius Joneliunas – sklypo Nr. 13, Juozas Joneliunas, Tamošo – sklypo Nr. 36, Kazys Joneliūnas – sklypo Nr. 35, Zigmo Jeznio įpėdiniai Viktorija, Jogana ir Anelia – sklypo Nr. 15, Juozas Jeznis – sklypo Nr. 32, Marijona Jeznienė – sklypo Nr. 26, Kaspero Joneliuno įpėdiniai Anelia ir Pranis – sklypo Nr. 23, Zygmas Kandrotas – sklypo Nr. 46, Adomas Kandrotas – sklypo Nr. 14, Petras Kandrotas – sklypo Nr. 19, Pranas Kandratavičius – sklypo Nr. 22, Vinco Malaškevičiaus įpėdiniai Adomas, Petrunelia, Monika, Izabela, Adelia, Jogana – sklypo Nr. 24, Jono Malaškevičiaus įpėdiniai Alena, Adelia, Urša ir Jurgis Aleknavičius – sklypo Nr. 7, Juozas Malaškevičius – sklypo Nr. 20, Antanas Nakraševičius – sklypo Nr. 3, Jonas Nakraševičius – sklypo Nr. 4, Juozo Rinkevičiaus įpėdiniai Antosia, Jonas, Adelia, Domicelia, Alfonsas, Bronislavas, Pranciška – sklypo Nr. 33, Bernasius Rinkevičius – sklypo Nr. 47, Jonas Rinkevičius – sklypo Nr. 48, Juozas Rinkevičius, Adomo – sklypo Nr. 49, Juozas Rinkevičius, Vinco – sklypo Nr. 10, Juozas Rinkevičius, Baltro – sklypo Nr. 21, Antanas Ragas – sklypų Nr. 43, 28, Aleksas Ragas – sklypų Nr. 44, 27, Andriaus Sodaičio įpėdiniai Mikalina, Juozas, Monika Kimbirauskienė – sklypo Nr. 8, Jonas ir Mikas Sodaičiai – sklypo Nr. 12, Antanas Sodaitis – sklypo Nr. 16, Petras Sodaitis – sklypo Nr. 17, Jonas Sodaitis – sklypo Nr. 18, Jurgio Sodaičio įpėdiniai Ona ir Juozas – sklypo Nr. 29, Alekso Šimukausko įpėdiniai Ona, Pranis, Kazys, Jonas, Domicelia, Antanina – sklypo Nr. 37, Antanas Šimukauskas – sklypo Nr. 34, Šimonas Šimukauskas – sklypo Nr. 38, Jono Zajančkausko įpėdiniai Kostė, Pranas, Aleksas, Pranciška, Ona, Marijona, Adelia – sklypo Nr. 51, Kubas Žurauskas – sklypo Nr. 52.

Paviekšniai

Pavíekšniai – kaimas 6 km nuo Kašonių šiaurės vakaruose. Priklauso Darsūniškio (Kaišiadorių r.) parapijai. Kaime belikusios 5 sodybos, nuolat gyvena 4–5 gyventojai. Daug sodybų buvo iškelta kolūkių laikais melioruojant žemes, kitos nyksta natūraliai, mirus jų gyventojams. Iš šio kaimo kilę ekonomikos mokslų daktaras profesorius Algirdas Sausanavičius (gim. 1931 01 01), dr. ekonomistė docentė Angelė Bartkienė (gim. 1938 12 19). Altitudė 85–93 m. Per kaimą teka Viekšnios upelis, kuris netoliese, tarp Dambavos ir Gegužìnio kaimų, įteka į Nemuną. Šiaurinę kaimo dalį kerta plentas Jieznas–Kruonis. Šiaurinės kaimo žemės remiasi į Voverkų mišką, rytinės į Vošiškių, pietinės į Dambavos ir vakarinės į Užgirẽlio ir Gegužinio kaimų žemes. Paviekšniai padalyti į du kaimus; kodėl, informacijos nerasta. Aukštesnėje vietoje įsikūrusio I kaimo 5 ūkininkai, Sausanavičiaus pavarde, valdo 42,11 ha žemės ir viena ūkininkė Pranė Kondratavičienė – 6,68 ha, žemesnėje – II kaimo 8 ūkininkai valdo 80,05 ha, trys iš jų Mastauskai.

Paviekšnių kaimo žemės vardai

Būdos pradžios mokyklos mokytoja Marija Janušauskaitė 1936 m. vasario mėn. užrašė kaimo žemės vardus. Žinių pateikėjas – Paviekšnių kaimo gyventojas Vincas Mastauskas.

Viekšnios vingis Paviekšnių miške. 2021 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

1. Ąžuolinis kelmas – apie 6 ha ariamo baltžemio pietinėje kaimo pusėje. Pavadinimas nuo kadaise čia riogsojusio ąžuolinio kelmo.
2. Aglynukai – apie 15 ha ariamo baltžemio šiauriau Ąžuolinio kelmo.
3. Degimo raistas – apie 5 arų baltžemio raistas vakarinėje kaimo dalyje.
4. Degutnyčia – apie 2 arų bala Damės Mastauskienės baltžemio sklype.
5. Duobelės – apie 20 arų žvyrynas Vinco Mastausko sklype.
6. Lankuonis – pieva, durpynas, apie 6 ha šiaurinėje plento pusėje.
7. Šaltinio revas – juodžemio griova, apie 10 arų vakarinėje I Paviekšnių kaimo pusėje.
8. Šaltinių kalnas – molinga apie 1 ha ariama žemė vakarinėje I Paviekšnių kaimo pusėje.
9. Šarkaraistis – raistas, durpynas vakarinėje I kaimo pusėje.
10. Vėžio pieva – baltžemio pieva vakarinėje I kaimo pusėje.

Demografinės raidos histograma

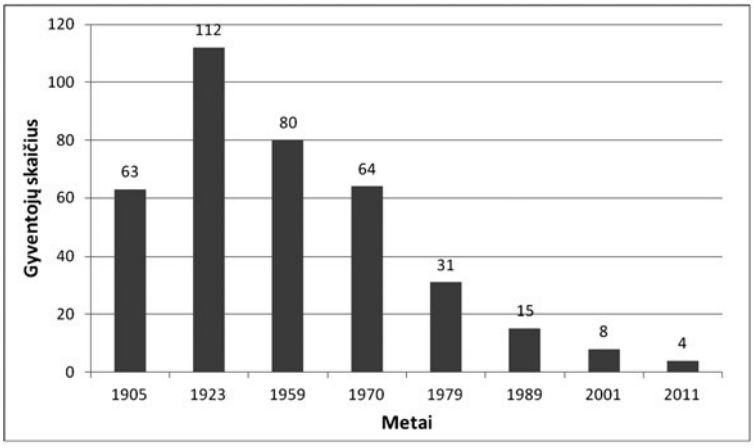

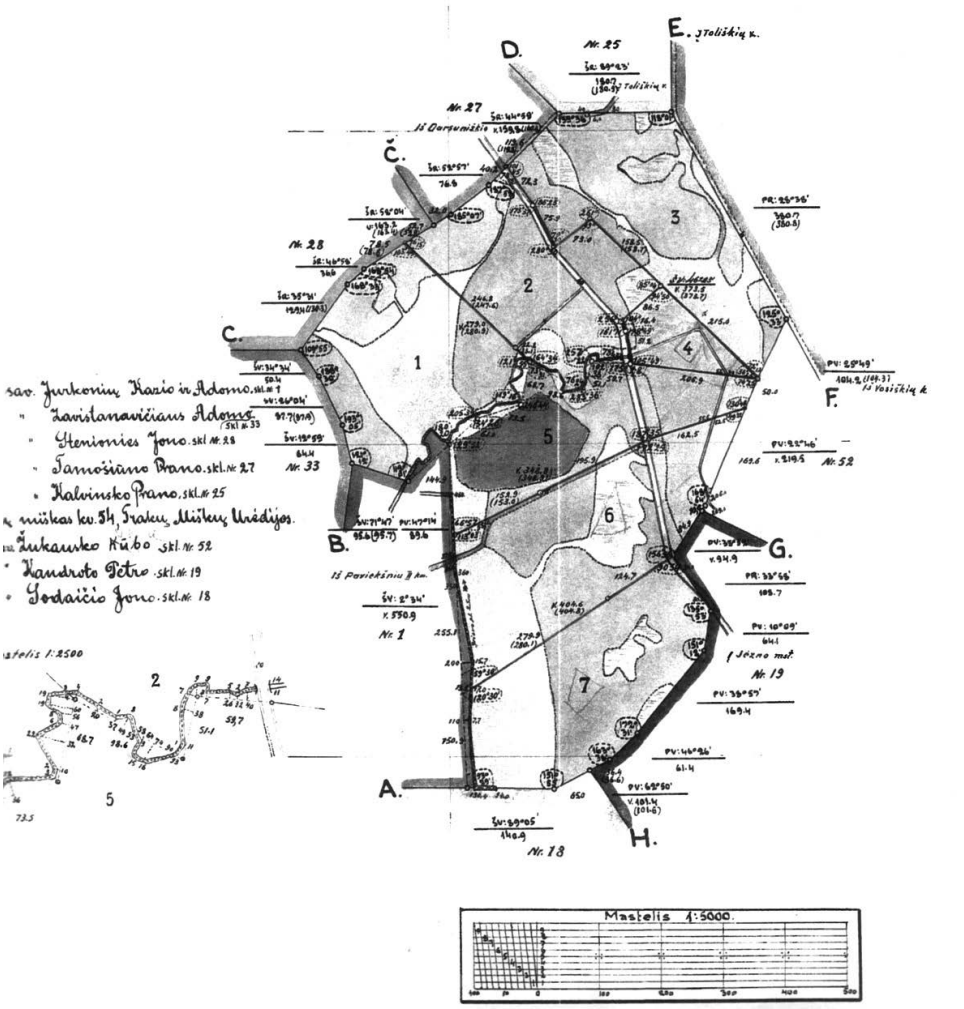

Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus Paviekšnių I-ojo kaimo žemės išskirstymo į vienkiemius planas, sudarytas 1940 m. Žemės tvarkymo departamento matininko Jono Noviko. Kaime yra 48 ha, 7 a žemės (LCVA, f. 1250, ap. 4/1, b. 232, l. 1)

Žemės savininkų vardai, pavardės ir sklypų numeriai[6]

I kaimas

Pranės Kandratavičienės įpėdiniai – sklypo Nr. 5, Vladas Sausanavičius – sklypo Nr. 1, Aleksandras Sausanavičius – sklypo Nr. 2, Jonas Sausanavičius – sklypo Nr. 3, Pranas Sausanavičius – sklypo Nr. 6, Vlado Sausanavičiaus įpėdiniai – sklypų Nr. 7, 4.

II kaimas

Antanas, Adelė ir Uršulė Adomavičiai – sklypo Nr. 1, Petras Dirvanauskas – sklypo Nr. 2, Jokūbas Celiešius – sklypo Nr. 3, Juozas, Jurgis, Antanas, Uršulė ir Izabelė Dirvanauskai – sklypo Nr. 4, Vincas Mastauskas – sklypo Nr. 6, Domicelė Mastauskienė – sklypo Nr. 7, Petro Zaparacko įpėdiniai – sklypo Nr. 8, Martynas Mastauskas – sklypo Nr. 9.

[6] *LCVA*, f. 1250, ap. 4/l, b. 232, l. 1.

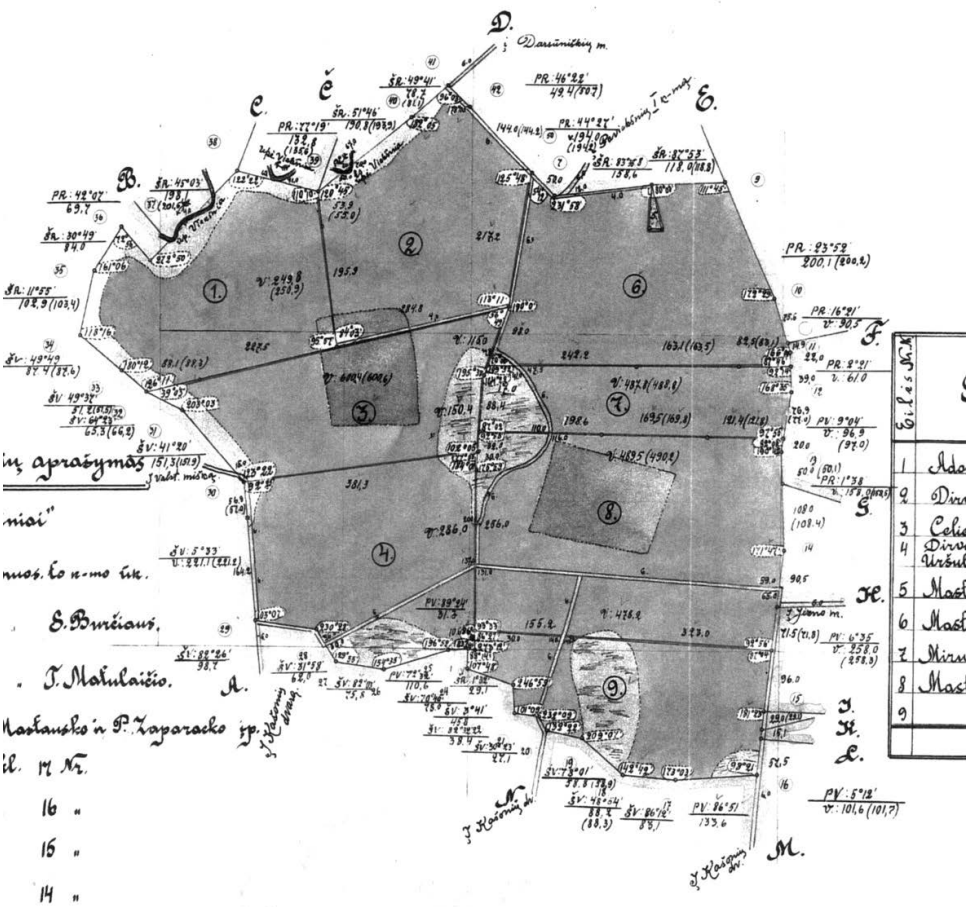

Dambava

Dambavà – kaimas 7 km į šiaurės vakarus nuo Jiezno. Altitudė 98 m. Šiaurine kaimo puse Viekšnia įteka į Nemuną.

Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus Paviekšnių II-ojo kaimo žemės išskirstymo į vienkiemius planas, sudarytas 1927 m. Žemės tvarkymo departamento matininko Jurgio Bučiaus. Kaime yra 80,05 ha žemės (LCVA, f. 1250, ap. 4/1, b. 205, l. 1)

Demografinės raidos histograma

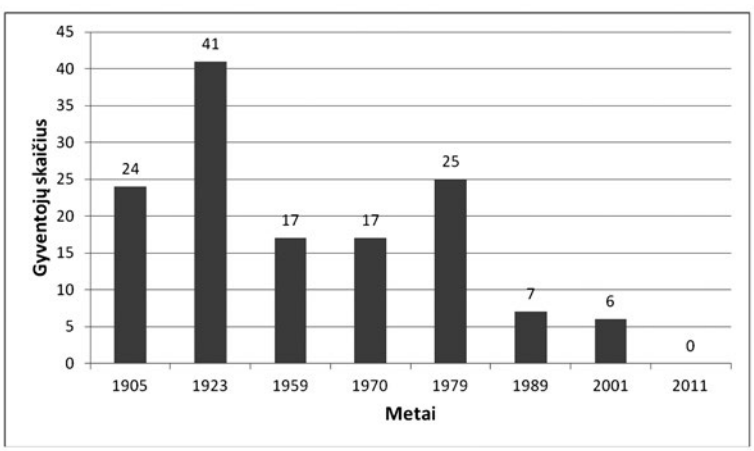

Per Dambavos mišką iki Nemuno. 2021 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Šaltiniai

1. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 1250, ap. 1, 2, 3, 4, 4|1; f. R-743, ap. 2.
2. *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, Vilnius, 1974, d. 1, 1976, d. 2.
3. *Vietovardžių žodynas* (internetinis leidimas), LKI, 2007.
4. 1923 m. gyventojų surašymas.
5. Lietuvos statistikos departamentas.
6. *Lietuvos TSR upių kadastras*, Vilnius, 1960, d. 2.
7. *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius, 1963.
8. Lietuvių kalbos institutas, Vardyno skyrius.

Jiezno vaistinės metraštis

Vytautas Sodaitis

Jiezno vaistinė pastatyta 1916 metais. 1919 m. vaistinę nupirko provizorius Jonas Steikūnas. 1920 m. jis šią vaistinę išnuomojo vaistininkui Blochui. Karo metu vokiečių okupantai Blochą sušaudė.

1943 m. grįžo buvęs vaistinės savininkas Jonas Steikūnas, kuris jai vadovavo iki 1947 metų. Po Jono Steikūno mirties vaistinės vedėju buvo pasiūlytas provizorius Remeiza. Nuo 1950 iki 1954 m. vaistinės vedėjomis buvo Bridžiūtė ir Aleksandravičienė.

1954 m. sausio 4 d. vaistinę priėmė provizorius Henrikas Paprockis ir joje dirbo iki 1975 m. birželio 9 dienos. Henrikui Paprockiui vadovaujant vaistinei, labai pagerėjo gyventojų aprūpinimas vaistais. Buvo vykdomos tuometinės vyriausybės planinės užduotys. Pagerėjo farmacijos darbuotojų, dirbančių vaistinėje, darbo kultūra bei tvarka. Tačiau, be teigiamų dalykų, aprūpinant gyventojus vaistais, dar buvo daug ir trūkumų. Vaistinėje buvo nepakankamai naudojami gatavi vaistai. Daug vaistų buvo gaminama. Gaminamiems vaistams reikėjo daug daugiau darbo ir laiko negu gataviems.

Siekiant pagerinti gyventojų aprūpinimą vaistais, pasitarus su ligoninių vyriausiaisiais gydytojais, buvo įsteigta daug vaistinei priklausančių punktų. Remiantis nustatytais planiniais rodikliais, vaistinei suteikta IV kategorija.

Darbuotojų skaičius per minimą laikotarpį išaugo iki 10 žmonių. 1975 m. vaistinę perėmė provizorė Ieva Švambarienė. Jai pradėjus vadovauti, dar labiau pagerėjo darbo organizavimas ir kultūros lygis. Vaistinės darbuotojams ji keldavo didelius reikalavimus, atliekant savo pareigas. Ji reikalavo, kad farmacininkai nuolat didintų profesinį pasirengimą, atidžiai ir jautriai rūpintųsi ligoniais, aprūpindami juos vaistais.

1978 m. buvo pastatytas naujas ūkinis pastatas. Vaistinė buvo aprūpinta naujais įrenginiais ir inventoriumi. Buvo įrengta apsauginė ir priešgaisrinė signalizacija. Vaistinė kasmet vykdė ir viršijo planines užduotis. Duomenys parodyti lentelėje.

	Metai											
	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Prekių apyvarta (%)	100	106,7	100,1	100,4	98,7	104,3	109	114,3	126,4	101,5	103,1	106,8
Prekių apyvarta (tūkst. rb)	84,4	90,1	85	84,7	83,3	88	92	96,5	106,2	105,6	106,2	111,6

Remdamiesi numatomu gyventojų poreikiu vaistams ir kitiems medicininės paskirties gaminiams, ypač kreipiant dėmesį į gydymo įstaigų ir gyventojų aprūpinimą vaistais, informaciją apie esamus vaistus tinkle, buvo nuspręsta statyti naują vaistinę su poliklinika bendrame pastate.

Senojoje vaistinėje darbo metu. Iš kairės: Regina Bagoševičiūtė, Regina Sventickaitė, Genovaitė Urbanavičiūtė, Regina Maciulevičiūtė. 1973 m. Iš autoriaus archyvo

Prie senosios vaistinės. Iš kairės: Vytautas Sodaitis, Elena Antanavičienė, Vida Matulionytė, Asta Kaškonienė, Ieva Švambarienė. 1983 m. Iš autoriaus archyvo

Naujojoje vaistinėje. Iš dešinės: Romutė Karužienė, Danguolė Bunevičienė, Ieva Švambarienė. 1985 m. lapkritis. Iš autoriaus archyvo

Naujosios Jiezno vaistinės darbuotojų kolektyvas. Iš kairės: Jūratė Žigienė, Romutė Karužienė, Ieva Švambarienė, Vytautas Sodaitis, Danguolė Bunevičienė, Kęstutis Keršulis. 1999 m. kovo 4 d. Iš autoriaus archyvo

Jiezno vaistinės vyr. buhalteris Pranas Vytautas Sodaitis prie Jiezno vaistinės apie 1974–1980 metus. Iš Egidijaus Sodaičio šeimos archyvo

Nauja vaistinė pagal reikiamo ploto įrengimo ir kitus rodiklius atitiko Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintas ūkiskaitinių vaistinių projektavimo normas. Statant naują vaistinę, vaistinės direktorė Ieva Švambarienė įdėjo daug energijos, sveikatos, negailėdama savo jėgų ir poilsio. Nauja vaistinė buvo atidaryta 1985 metais. Jos gamybines patalpas sudarė:

- patalpa receptams paimti ir vaistams išduoti;
- patalpa vaistams gaminti;
- patalpa vandeniui distiliuoti;

- koktorija;
- plovykla;
- analitinis kambarys;
- materialiniai kambariai;
- patalpa vaistinės vidaus paruošoms ir vaistams fasuoti.

Naujame vaistinės pastate vaistai buvo gaminami tinkamomis sanitarinėmis sąlygomis, tiksliai laikantis technologijų ir asmens higienos taisyklių.

1993 m. Prienų rajono valdyba įregistravo valstybinę Jiezno vaistinę. Jos veiklos pobūdis: mažmeninė ir didmeninė prekyba farmakologinėmis ir medicinos prekėmis, kosmetinėmis prekėmis, tualeto reikmenimis, vaistų gamyba.

1995 m. Prienų rajono valdyba įregistravo Prienų rajono savivaldybės Jiezno vaistinę su anksčiau minėtu veiklos pobūdžiu. Abiem atvejais vaistinė turėjo savo įstatus, patvirtintus Prienų rajono valdybos.

2001 m. Prienų rajono tarybos leidimu buvo įsteigtas Jiezno vaistinės antrinis filialas Jiezno mieste.

2002 m. balandžio 11 d. Prienų rajono tarybos sprendimu Nr. 363, vaistinė buvo pertvarkyta į „UAB Jiezno vaistinė“.

Iki pertvarkos vaistinės pajamos kasmet augo. Vaistinė dirbo rentabiliai. Turėjo nemažą pelną. Po pertvarkos vaistinė pradėjo dirbti nuostolingai. Tai įvyko dėl šių priežasčių: 2001 m. gegužę Jiezne buvo įsteigta privati vaistinė „Primeda“, esanti viešosios įstaigos „Pagalba ligoniui“ patalpose. Visas srautas viešojoje įstaigoje išrašytų receptų patekdavo į šią vaistinę. Tokiu būdu Jiezno vaistinė neteko apie 80 proc. savo pajamų. Buvusi Jiezno poliklinika ir ligoninė buvo uždarytos, o tai savo ruožtu sumažino vaistinės apyvartą.

2004 m. gegužės 13 d. Prienų rajono savivaldybės tarybos sprendimu Nr. 91 „UAB Jiezno vaistinę“ nuspręsta likviduoti. Nuo 2004 m. lapkričio 20 d. jos veikla buvo sustabdyta.

Jiezno žydų namai iki 1941 metų

Mindaugas Tamošiūnas

Apie 2024 m. Jieznė apsilankė čia gyvenusios judėjų bendruomenės palikuonys. Vietos savivaldai jie perdavė hebrajų kalba parengtą miestelio planą, kuriame apytiksliai pažymėti žydų tautybės asmenų valdyti namai, visuomeninės reikšmės pastatai, savininkų pavardės. Nenustatyta, ar žymėjimas atitinka 1940–1941 m. būklę, ar kiek ankstesnius laikus. Nežinia, ar planą sudaręs asmuo išgyveno holokaustą, ar išvyko iš Jiezno dar prieš didžiąsias negandas. Bendruomenės narių migracija buvo gana gausi. Originaliame plane pažymėta paskutinės Jiezno žydų kelionės kryptis dabartine J. Basanavičiaus gatve, kuria išrengti žydai buvo vedami į egzekucijos vietą. Tai leidžia daryti prielaidą, kad planą sudarė įvykių liudininkas.

Įrašus į lietuvių kalbą išvertė Vilniaus Šalomo Aleichemo ORT gimnazijos direktorė dr. Ruth Reches. Žydų bendruomenės kadaise valdyti namai buvo pažymėti šiuolaikiniame žemėlapyje. Tikėtina, kad atliekant šį perkėlimą ir įvertinant originaliame plane padarytus įrašus, galėjo įsipainioti netikslumų. Baltai pažymėti kvadratai su numeriais – tai pastatai, kurie galimai išlikę nuo laikų, kai juos valdė plane minimi savininkai. Tamsia spalva pažymėti kvadratai su numeriais – tai vieta, kur stovėjo iki šių laikų neišlikę statiniai. Išlikusių namų istoriškumui patikslinti reikia atlikti detalesnius tyrimus.

Žydų bendruomenė įsikūrė Jiezne ir tapo reikšminga miestelio kasdienio gyvenimo dalimi dar senosios Lietuvos valstybės laikais. Apie 100 žydų kilmės asmenų 1795 m. gyventojų surašymo duomenimis sudarė ketvirtadalį visų Jiezno gyventojų. XIX a. jų skaičius augo, tad Nepriklausomos Lietuvos Respublikos gyvavimo metais (1918–1940) Jiezne, remiantis skirtingais šaltiniais, gyveno 300–400 izraelitų. Jų šeimas paprastai sudarydavo nuo 3 iki 8 asmenų. Lietuviai savo kaimynus žydus dažnai vadino ne originaliais, bet lengviau ištariamais jų vardų, pavardžių arba tėvavardžių variantais, tad ne visais atvejais pavyksta nustatyti, apie kurį konkretų gyventoją yra kalbama. Pasak Bronės Šiugždinienės, buvusioje karčemoje (dab. Jiezno kultūros namai) Moišė (tikėtina, Moišė Rubinovskis) prekiavo audiniais. Prekyvietė buvo antrame aukšte. Name gyveno ir jis pats su dviejomis dukromis, čia dar buvo įkurta mokykla. Netoliese buvo Šike (tikėtina, Šimonas Edelšteinas) vadinto dažų pardavėjo namas. Mogilevičiams priklausiusioje užeigoje pateikėja teigė gyvenus Kopelį, kuris be kita ko labai gerai žaidė futbolą. Sklypas, kuriame stovintis namas šiandien yra adresu Vytauto g. 6, kitados priklausė Šepseliui Gurvičiui. Šis asmuo ne tik turėjo pastebimai didesnį gyvenamąjį namą su ūkiniu pastatu, bet ir kiek atokiau nuo Jiezno, Juozapavõs palivarke valdė iš Kvintų įsigytą 20 hektarų sklypą. Gurvičiaus kaimynas Kronskė užsiiminėjo audinių pardavinėjimu. Greta buvo ir Abelio Kormano užeiga (neišlikusi), kurią Vincas Grigaliūnas-Glovackis mini kaip populiariausią visame Jiezne. Čia niekuomet netrūko įvairių rūšių gėrimų bei užkandžių. Karčemoje dar carinės Rusijos okupacijos laikais dažnai rinkosi vietos savivaldos pareigūnai. Plane pažymėta, kad Kormanas gyveno ne vienas, o su Moiše Petliuku ir Mordechajum (Moteliu) Blecheriu, kuris tarpukario metais fotoaparatu įamžindavo jiezniškių gyvenimo

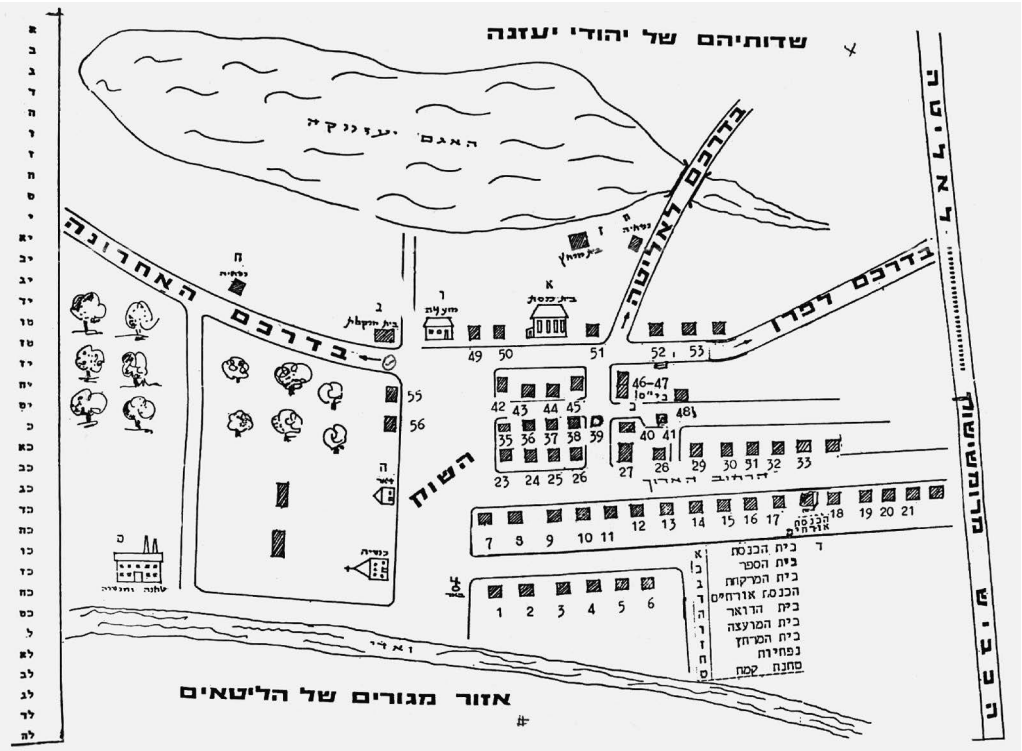

Buvusios Jiezno žydų bendruomenės narių namų planas (originalas). Iš Jiezno seniūnijos archyvo

akimirkas. Yra ir daugiau atvejų, kai prie vieno namo pažymimos dviejų ar trijų šeimų pavardės, kurių atstovai galbūt susiję giminystės ryšiais, o gal tiesiog valdė namą dalinės nuosavybės teise.

Greta bažnyčios gyvenusį kitą žydą, auginusį neįgalią dukrą, jiezniškiai prisimena kaip skanias bandeles kepusį prekeivį. Jo name buvo galima užsisakyti atskirą kambarį. Bažnyčios pašonėje buvo ir vieno turtingiausių Jiezno žydų Eliezerio (Leizerio) Markovičiaus namas (sudegęs, po gaisro išlikęs tik kaminas). Verslus jiezniškis valdė ir Jiezno malūną, įkurtą viename iš Pacų rūmų korpusų (vėliau – Jiezno grafystės Pacų muziejus). Malūno kaimynystėje buvo įsikūrę kepures siuvantys amatininkai. Žydai prekybininkai noriai parduodavo įvairių prekių į skolą. Vytautas Gusas pateikė autentišką sakytinės kalbos išsireiškimą, susijusį su Jiezne gyvenusiu Mendeliu Kliumeliu – *eiti pas Malkę ant bargo* (t. y. įsigyti prekių į skolą).

XX a. 3 deš. duomenimis, Jiezne pusės hektaro ar kiek didesnius sklypus valdė Vulfas Baronas, Šlioma Kacas, Hirša Chajetas, Lipmanas Kaziolas, Rivkė Janovska, Gutmanas Percikovičius, Ausėjus Edelšteinas, Joselis Šaknas, Dovydas Parpliauskas (Formalenskis), Šmuila Gordonas, Nochimas Kreeras, Abraomas Petliukas. Didesnius žemės sklypus, be Š. Gurvičiaus, Jiezno pašonėje dar turėjo Benjaminas (Bijominas) Kuševičius (20 hektarų Juozapavos palivarke) ir po 30 hektarų Ignacavõs palivarke iš tų pačių Kvintų įsigiję Noselis ir Mauša (Moišė) Kapulskiai. Kapulskiai (matyt, skirtingos giminės šakos) Jiezne turėjo du namus: vienas stovėjo arčiau Nepriklausomybės aikštės, J. Basanavičiaus gatvėje,

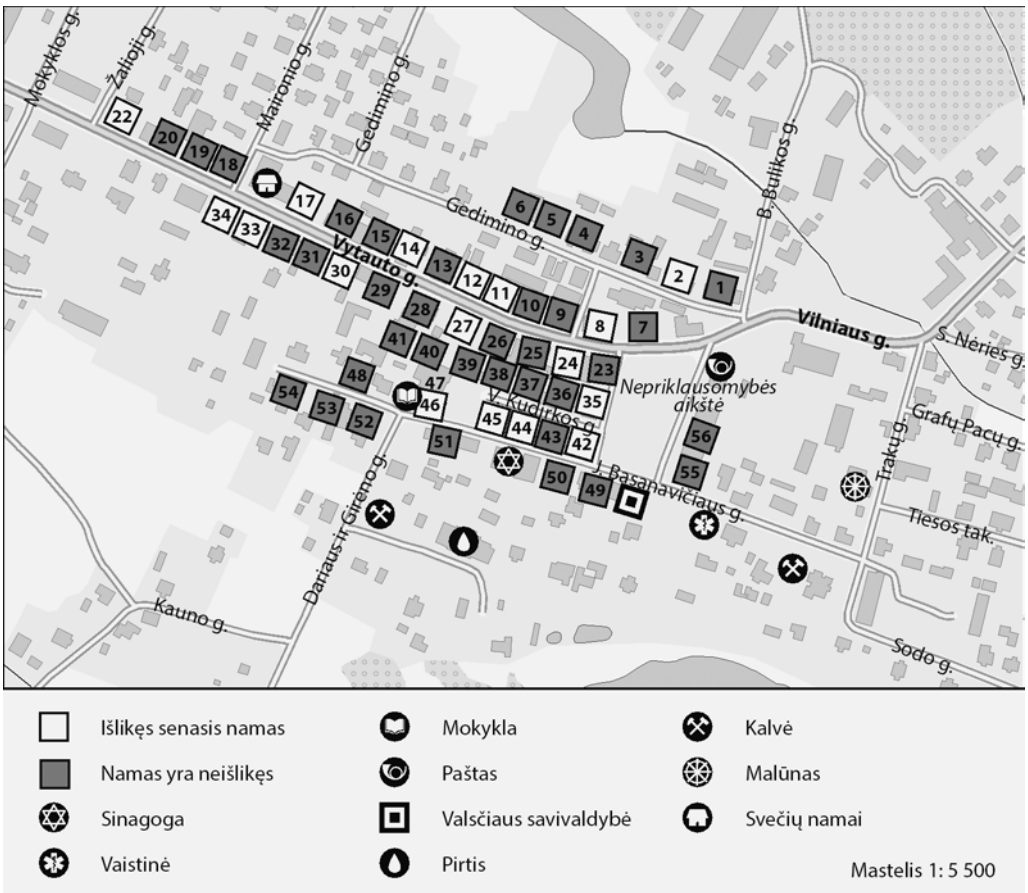

Buvusios Jiezno žydų bendruomenės narių namų planas. Pagal originalų planą nubraižė Aira Dubikaltienė

o kitas – atokiau nuo centrinės aikštės, dabartinių Vytauto ir Maironio gatvių kampe. Kušelevičiai Vytauto gatvėje valdė du namus (išlikę, menantys sunkias istorines negandas). V. Gusas prisimena, kad viename jų gyveno B. Kušelevičiaus žento, vadinto Majorke, šeima.

Antrojo pasaulinio karo metais vykusio holokausto metu gyvi išliko tik keli Jiezno žydai – Moišė Pučkarnikas, Joselis Gordonas, Joselis Mogilevičius, Mėjeris Šadoras. Pokario metais į Jiezną trumpam atsikraustė anksčiau čia negyvenusio gydytojo Šapiro šeima. Žydų bendruomenės Jiezne nebėra. Tai, kad jie čia gyveno, liudija abipus Vytauto ir kitų centrinių gatvių kur ne kur išlikę mediniai pastatai su į gatvės pusę nukreiptomis durimis, paženklintos nuorodos į miestelio pašonėje kadaise įkurtas Jiezno žydų senąsias kapines (sunaikintos, jų vietoje pastatytas paminklas) bei masinių žudynių vietą.

Šis pirmą kartą skelbiamas sąrašas – rašytinis paminklas jų atminimui. Prie plane žymimo namo numerio pirmiausiai įrašytas tiesioginis vertimas iš hebrajų kalbos, o skliausteliuose – sulietuvinta asmenvardžių versija. Kableliais išskirsti tos pačios šeimos narių vardai, kabliataškiu – tame pačiame name gyvenusio kitos šeimos atstovo pavardė.

1. Kreer Nachum Elizier (Kreeras Nochimas Leizeris).
2. –
3. Šachna Zelig (Šaknas Zeligas).
4. Šor Jakov Moše (Šoras Jakovas Moišė).
5. Teper Avraham (Teperas Abraomas).
6. Keter Feiga (Keter Feiga).
7. Rudnik Nachum, Bezprizebna Aba (Rudnikas Nochimas, Bezprizebna Aba).
8. Gurvič Dvora, Šepsil, Zvi (Gurvič Dvora, Šepselis, Zvi).
9. Petliuk Moše, Korman Aba, Blecher Mordechai (Petliukas Moišė, Kormanas Abelis, Blecheris Motelis).
10. Kac Chaja, Emil (Kac Chaja, Emilis).
11. Kušelevič Benjamin (Kušelevičius Benjaminas).
12. Kušelevič Josef, Icchak (Kušelevičius Josifas, Icikas).
13. Chaim Herša Libel; Mirsky Moše (Chaimas Hirša Leiba; Mirskis Moišė).
14. Šterz Chana; Šor Avraham Aharon (Šterc Chana; Šaras Abraomas Aharonas).
15. Piškin Ben Zion (Piškinas Ben Zionas).
16. Kaplan Meir (Kaplanas Mėjeris).
17. –
18. Kapulsky Šmuel, Edilštein Kalman (Kapulskis Šmuelis, Edelšteinas Kalmanas).
19. Grinblat Avraham (Grinblatas Abraomas).
20. Norkin Sender; Sander Jakov (Norkinas Senderis; Sanderis Jakovas).
21. Šterz Šmuel (Štercas Šmuelis).
22. Baver Arba (Baveris Arba, kitur Abelis).
23. Dobin Alter, Šraga (Dobinas Alteris, Šraga).
24. Zalcman Meir (Zalcmanas Mėjeris).
25. Percikovič Gutman (Percikovičius Gutmanas).
26. Kotekas Šalom, Kopelman Ašer (Kotekas Šalomas, Kopelmanas Ašeris).
27. Zilber Israel (Zilberis Izraelis).
28. Petliuk Chaim Šalom; Kotler Azriel (Petliukas Chaimas Šalomas; Kotleris Azrielis).
29. Gordon Hilel, Josef (Gordonas Hilelis, Josifas).
30. Edilštein Icchak Jošua (Edelšteinas Icikas Jošua).
31. Janovsky Rivka, Meir (Janovska Rivkė, Mėjeris).
32. Kozol Lipman, Nisan (Kaziolas Lipmanas, Nisanas).
33. Počkarnik Šlomo (Pučkarnikas Šlioma).
34. –
35. Grontbegin Šimon, Arie; Mankovič Josef (Grontbeginas Šimonas, Arie; Mankovičius Josifas).
36. Lifmanovič Avraham; Klomil Mendel; Bezprizebna Jehiel (Lifmanovičius Abraomas, Kliumelis Mendelis, dar vadintas Malke, Bezprizebnas Jechelis).
37. Jezersky Chava; Mankovič Icchak, Moše, Šoša (Jezerski Chava, Mankovičius Icikas, Moišė, Šoša).
38. –
39. Dragiv Hinda; Rabinovič Nachum; Štor Efraim (Dragif Hinda; Rabinovičius Nochimas; Štoras Efraimas).

40. Zilber Moše Eli, Jehuda (Zilberis Moišė Elis, Jehuda).
41. Tkač Alter; Sdora Meir (Tkačas Alteris; Šadoras Mėjeris).
42. Mogilevič Israel (Mogilevičius Izraelis, dar vadintas Sroliu).
43. Kapulsky Jehizkiel, Natan (Kapulskis Jechezkelis, Natanas).
44. Kac Zalman (Kacas Zalmanas).
45. Edilštein Šimon (Edelšteinas Šimonas).
46. Rubinovsky Moše (Rubinovskis Moišė).
47. Formalensky David (Formalenskis arba Parpliauskas Dovydas).
48. Petliuk Reuven (Petliukas Reuvenas).
49. Subovič Icchak (Subovičius Icikas).
50. Markovič Arie-Leib, Meir (Markovičius Arie Leibas, Mėjeris).
51. Petliuk Avraham (Petliukas Abraomas).
52. Marcky Icchak (Marckis Icikas).
53. Priski Chanoch (Priskis Chanochas).
54. Švarcblat Dov (Švarcblatas Dovas).
55. Baron Zeev (Baronas Vulfas).
56. Markovic Jerachmiel Eliezer (Markovičius Jerachmielis Leizeris, dar vadintas Laiške).

Rabinas Litvak Moše (Litvakas Moišė) gyveno Sinagogoje.
Vaistininkas Bloch Moše (Blokas Moišė) gyveno vaistinėje.

Jiezno žydų bendruomenės sunaikinimas 1941 metais

Arūnas Bubnys

Norint geriau suvokti tragišką žydų padėtį nacistinės okupacijos metu, iš pradžių reikėtų aptarti situaciją visoje Alytaũs apskrityje. Apskrities valdžios įstaigos buvo įsikūrusios Alytaus mieste. Dėl to Jiẽzno valsčiaus savivaldybė ir policijos nuovada vykdė aukštesnių viršininkų įsakymus ir nurodymus, kuriuos gaudavo iš apskrities valdžios įstaigų. Kalbant apie žydų persekiojimus ir žudynes, reikia atminti, kad tai buvo daroma ne vietinės valdžios iniciatyva, tačiau vykdant aukštesnių viršininkų nurodymus. Savo ruožtu, Alytaus apskrities valdžia atitinkamus nurodymus gaudavo iš aukštesnių vokiečių ir lietuvių valdžios organų, kuriems buvo pavaldžios apskričių savivaldybės ir policijos įstaigos. Be to, dalis Jiezno žydų buvo išvežta ir nužudyta ne šalia savo gimtųjų vietų, bet kitose masinių žudynių vietose Alytaus apskrityje ir Prìenuose. 1941 m. vasarą Alytaus apskritį sudarė šešiolika valsčių: Alytaũs, Ãlovės, Bìrštono, Butrimoniũ, Daũgų, Drùskininkų, Jiẽzno, Marcinkoniũ, Merkìnės, Miroslãvo, Rùdnios, Seirìjų, Siẽmno, Stãkliškių, I Varėnõs ir II Varėnõs. Beveik visuose valsčiuose, išskyrus Alytaus (be miesto), Alovės, Birštono, Miroslavo ir Rudnios, gyveno gausios žydų bendruomenės. Neoficialiais Statistikos valdybos 1941 m. sausio 1 d. duomenimis, Alytaus apskrityje gyveno 8 030 žydų (4,7 proc. apskrities gyventojų)[1]. Pasak kitų šaltinių, 1941 m. vasarą (iki masinių žydų žudynių) Alytaus apskrityje gyveno 8 775 žydai ir 132 632 lietuviai[2].

Jau pirmosiomis karo ir vokiečių okupacijos dienomis Alytaus mieste ir apskrityje buvo atkurta lietuviškoji administracija, policija, sukurta vadinamoji partizanų (Tautinio darbo apsaugos, toliau – TDA) kuopa. Pirmosiomis nacių okupacijos dienomis Alytuje šalia vokiečių komendantūros veikė ir lietuvių komendantūra. Pastarosios komendantas buvo kpt. Domininkas Jėčys. Netrukus jį pakeitė gen. št. mjr. Juozas Ivašauskas. Komendantūra glaudžiai bendradarbiavo su atsikuriančia policija, čia buvo renkamos žinios apie antivokiškai nusiteikusius gyventojus ir besislapstančius raudonarmiečius. Komendantūra organizavo jų gaudymą. Vokiečiai lietuvių komendantūra nepasitikėjo ir kelis kartus buvo ją išvaikę, tačiau ji vėl atsikurdavo. Vis dėlto po kelių savaičių lietuvių komendantūra buvo galutinai panaikinta[3]. J. Ivašauskas taip pat buvo vadinamas Alytaus apskrities apsaugos viršininku ir vadovavo apskrities partizanams. 1941 m. liepos 17 d. duomenimis, prie policijos ir kaimuose suorganizuotuose partizanų būriuose (jų nariai save laikė partizanais, o vietos gyventojai juos dažniausiai vadindavo baltaraiščiais) buvo 914 žmonių[4]. Alytaus mieste susiformavo TDA kuopa, kuriai iš pradžių vadovavo pats J. Ivašauskas, vėliau – ltn. Vladas Šimoliūnas.

[1] Statistikos valdybos 1941 m. sausio 1 d. Lietuvos gyventojų tautinės sudėties duomenys, *LCVA*, f. R-743, ap. 5, b. 46, l. 172.

[2] Alytaus apskrities gyventojų skaičiaus duomenys, 1941 m. vasara, *ten pat*, f. R-1436, ap. 1, b. 27, l. 77.

[3] J. Borevičiaus apklausos medžiaga (data nenurodyta), *LYA*, f. 1, ap. 1, b. 98, l. 28–32.

[4] Kpt. A. Audronio 1941 m. liepos 17 d. raštas ponui vidaus reikalų ministrui, *LCVA*, f. R-1436, ap. 1, b. 29, l. 69; *Masinės žudynės Lietuvoje 1941–1944. Dokumentų rinkinys*, d. 2, sud. G. Erslovaitė, Vilnius, 1973, p. 67.

TDA kuopą sudarė smogiamasis būrys, 4 šaulių partizanų (iš jų vienas – šaulių pionierių) būriai ir geležinkelininkų skyrius prie 1-ojo būrio. Iš viso TDA kuopą sudarė 160 narių. Smogiamajam būriui vadovavo ltn. Jonas Borevičius[5]. Ši TDA kuopa buvo pavaldi Alytaus karo komendantūrai. 1941 m. rugpjūčio mėnesį TDA kuopa ir kiti Alytaus apskrities partizanų būriai buvo reorganizuoti į pagalbinės policijos būrius.

Vienas iš Lietuvos laikinosios vyriausybės (LLV) tikslų buvo atkurti Lietuvoje iki sovietų okupacijos veikusią administraciją. Į darbą valdžios įstaigose LLV kvietė sugrįžti iki 1940 m. birželio 15 d. ten dirbusius asmenis. LLV vidaus reikalų ministru buvo paskirtas plk. Jonas Šlepetys[6]. 1941 m. birželio 23 d. Alytaus gimnazijos mokytojo Mykolo Babiliaus iniciatyva buvo sušauktas vietos gyventojų susirinkimas, kurio tikslas buvo išrinkti komitetą viešajai tvarkai palaikyti. Lietuvių komitetas laikinuoju Alytaus apskrities viršininku išrinko S. Maliauską[7]. Alytaus apskrities viršininkas S. Maliauskas 1941 m. birželio 26 d. kreipėsi į visas apskrities savivaldybes, pavesdamas buvusiems savivaldybių tarnautojams sudaryti vietose laikinuosius savivaldybės organus. Valsčių viršaičių pareigas turėjo eiti iki sovietų okupacijos šias pareigas ėję asmenys. Seniūnijose seniūnų pareigas turėjo eiti buvę seniūnai[8]. Alytaus apskrityje atsikūrė ir lietuvių viešosios policijos įstaigos. Alytaus apskrities policijos vadu tapo iki 1940 m. birželio 15 d. šias pareigas ėjęs Antanas Kaziūnas, kuris liepos 7 d. buvo paskirtas Druskininkų policijos nuovados viršininku. Vietoj jo nuo liepos 7 d. Alytaus apskrities policijos vadu tapo Antanas Audronis. Jis rugpjūčio 13 d. iš šių pareigų buvo atleistas ir vietoj jo nuo tos pačios dienos Alytaus apskrities policijos vado pareigas ėjo Stasys Krosniūnas[9].

Jau pirmosiomis okupacijos dienomis pradėti suiminėti pirmuoju sovietmečiu aktyviau pasireiškę komunistai, komjaunuoliai, sovietų valdžios pareigūnai ir miškuose besislapstantys raudonarmiečiai. Kaip buvo rašoma TDA kuopos veiklos apžvalgoje, pagal piliečių pranešimus *„buvo sulaikyti ir areštuoti 36 vietos komunistai, 9 raudonarmiečiai ir didesnis skaičius žydų“*[10]. 1941 m. liepos 17 d. Alytaus apskrities viršininkas A. Audronis LLV vidaus reikalų ministrui pranešė:

„Policija vykdo areštus, daro kratas ir veda kvotas apie komunistus, plėšikus ir gandonešius. Kvotos pristatomos vietos vokiečių karo vadovybei.

Pagal vokiečių įsakymą apskrityje sušaudyta 82 komunistai. Areštuotų yra 389, dar reikėtų areštuoti apie 345 komunistus.“[11]

Žydus smarkiau persekioti pradėta nuo 1941 m. liepos vidurio. 1941 m. liepos 12 d. Alytaus apskrities viršininkas S. Maliauskas ir Alytaus apsaugos viršininkas (komendantas) gen. št. mjr. J. Ivašauskas išleido įsakymą, smulkiai reglamentuojantį žydų padėtį. Visiems apskrities žydams buvo įsakyta prisisiūti Dovydo

[5] *Ten pat*, p. 60–61.
[6] *Lietuvos laikinoji vyriausybė. Posėdžių protokolai*, Vilnius, 2001, p. 6.
[7] Alytaus apskrities ir Alytaus apskrities valdybos viršininko S. Maliausko 1941 m. birželio 26 d. raštas ponui vidaus reikalų ministrui, *LCVA*, f. R-1436, ap. 1, b. 9, l. 1.
[8] Visoms Alytaus apskrities valsčių savivaldybėms, *ten pat*, l. 2.
[9] Ponui vidaus reikalų ministrui, *ten pat*; Alytaus apskrities viršininko 1941 m. rugpjūčio 19 d. įsakymas Nr. 10, *ten pat*, b. 5, l. 11 a. p.
[10] *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 2, p. 61.
[11] Alytaus apskrities viršininko A. Audronio 1941 m. liepos 17 d. raštas Lietuvos laikinosios vyriausybės vidaus reikalų ministrui, *ten pat*, l. 69.

žvaigždes, maistą krautuvėse ir turguose leista pirkti tik nuo 11 val., uždrausta supirkinėti maisto produktus iš ūkininkų ir pakelėse, samdyti ne žydus, naudotis miesto parkais, išvykti iš gyvenamosios vietos be apskrities viršininko leidimo ir t. t. Žydai privalėjo dirbti viešuosius darbus ir vietos savivaldybei bei policijai atiduoti radijo imtuvus, dviračius ir motociklus[12].

1941 m. liepos 16 d. Alytaus apskrities policijos vadas aviacijos kpt. Stasys Krasnickas-Krosniūnas savo pavaldiniams pasakė neapykantos žydams kupiną kalbą: *„Žydija, kaip išsigimusi tauta, kuri po priedanga raudonosios vėliavos aukščiausio sadizmo priemonėmis nori pavergti visą žmoniją ir ją sugyvulinti, vokiečių tautos fiurerio radikaliomis priemonėmis labai greit tvarkoma. Reikia skaityti, kad šis klausimas jau išspręstas, tačiau atsiranda dar vienas kitas lietuvis, net ir policistas, kuris bando tą klausimą rišti savaip. Aš jums sakau, kad šituo klausimu dviejų nuomonių negali būti. Turi būti ir yra tik viena nuomonė, ji turi būti visu 100% pildoma, ji aiškiai apibrėžta Adolfo Hitlerio knygoje „Mano kova“ („Mein Kampf“).“*[13] Netrukus Alytuje ir pradėta *„spręsti žydų klausimą“* pagal A. Hitlerio nuomonę.

1941 m. rugpjūčio viduryje Alytaus apskrities žydus pradėta gabenti į Alytaus miesto kalėjimą. Iš viso į Alytų iš valsčių buvo suvežta apie 1 000 žydų vyrų ir moterų[14]. Jie buvo laikomi Alytaus kalėjimo kieme. Pirmos masinės Alytaus žydų žudynės įvykdytos 1941 m. rugpjūčio 13 dieną. Prieš sušaudant, Alytaus miesto žydai buvo suregistruoti – jie buvo suvaryti į saugumo policijos kiemą ir ten sudaryti jų sąrašai. Paskui žydai buvo nuvaryti į buvusio 2-ojo ulonų pulko kareivinių rajoną, o iš ten – į žudynių vietą miške. Tada buvo sušaudyta 617 žydų vyrų ir 100 moterų. Iki 1941 m. rugpjūčio 31 d. sušaudyti dar 233 Alytaus miesto ir apskrities žydai[15]. Buvusio Alytaus rajono kriminalinės policijos viršininko Alfonso Nykštaičio liudijimu, iš Kauno į Alytų buvo atvykęs SS oberšturmfiureris Joachimas Hamannas su keturiais puskarininkiais. Alytaus saugumo policijos viršininkui Pranui Zenkevičiui jis nurodęs iš valsčių į Alytų pristatyti atitinkamą skaičių žydų vyrų ir moterų. J. Hamannas su Alytaus karo belaisvių stovyklos vadovybe susitarė, kad paskirtų karo belaisvių duobėms kasti. Duobės buvo iškastos netoli kalėjimo buvusiame Vìdzgirio miške. Pirmuosius žydų šaudymus Alytuje 1941 m. rugpjūtį vykdė J. Hamanno vadovaujami vokiečių SD pareigūnai ir Alytaus policininkai bei baltaraiščiai. Žudynių vietoje buvo ir Alytaus rajono saugumo policijos viršininkas P. Zenkevičius. Sušaudytųjų lavonus užkasė sovietiniai karo belaisviai[16].

Po kelių dienų J. Hamannas vėl grįžo į Alytų kartu su lietuvių policijos 1-ojo bataliono Kaune ltn. Broniumi Norkumi. J. Hamannas pranešė P. Zenkevičiui, kad nuo šiol Alytaus apskrityje žydus šaudys B. Norkaus vadovaujamas specialusis būrys (1-ojo bataliono 3-ioji kuopa). J. Hamanno įsakymu B. Norkui turėjo būti perduodami vertingi sušaudytų žydų daiktai (auksiniai žiedai, laikrodžiai ir pan.). Kitą dieną po atvykimo J. Hamannas

[12] Brandišauskas V. Lietuvių ir žydų santykiai 1940–1941 metais, *Darbai ir dienos*, 1996, Nr. 2(11), p. 56.

[13] Cit. iš *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 2, p. 63.

[14] A. Nykštaičio 1960 m. birželio 29 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 47337/3, t. 10, l. 191.

[15] *Masinės žudynės Lietuvoje 1941–1944. Dokumentų rinkinys*, d. 1, Vilnius, 1965, p. 133–134.

[16] A. Nykštaičio 1960 m. birželio 29 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 47337/3, t. 10, l. 191–192; *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 2, p. 67–68.

su B. Norkumi organizavo naują žydų žudymo akciją. Šį kartą buvo sušaudyta apie 50 žydų vyrų. Šaudė 4 vokiečiai puskarininkiai ir vietiniai pagalbiniai policininkai. Tarp sušaudytųjų buvo senas žydų rabinas[17].

Po šių žudynių į Alytų B. Norkaus ir jaunesniojo ltn. J. Obelenio vadovaujamas būrys buvo atvykęs dar kelis kartus. Paprastai šis būrys (20–30 vyrų) atvažiuodavo iš Kauno autobusu. Žydai būdavo šaudomi miške, netoli vadinamojo Kaniūkų tilto per Nemuną[18].

Didžiausios Alytaus žydų žudynės surengtos 1941 m. rugsėjo 9 dieną. Žydus šaudė iš Kauno atvykęs B. Norkaus ir J. Obelenio vadovaujamas būrys. Į žudynių vietą žydus varė, ten juos saugojo vietiniai policininkai ir baltaraiščiai. Prieš sušaudant, iš žydų buvo atimti vertingesni daiktai (laikrodžiai, žiedai, pinigai). Žudynės truko kelias valandas. Po jų B. Norkaus būrys išvažiavo žudyti Seirijų žydų[19].

Pasak Karlo Jägerio raporto, 1941 m. rugsėjo 9 d. Alytuje buvo sušaudyti 1 279 žydai: 287 vyrai, 640 moterų ir 352 vaikai[20].

Jieznė žydai pradėjo kurtis XIX a. viduryje. 1915 m. caro valdžia ištrėmė žydus į Rusiją. Dalis jų po Pirmojo pasaulinio karo vėl grįžo į gimtąjį miestą. 1921 m. Jiezne gyveno 319 žydų, o apie 1930 m. – 68 žydų šeimos. Kaip ir kituose Lietuvos miesteliuose, dauguma jų vertėsi prekyba ir amatais. Apie 1930 m. Jiezne žydai turėjo 16 (iš 18 buvusių) krautuvių, 2 malūnus, 3 (iš 6 buvusių) aludes, 2 valstybinės degtinės parduotuves, žydų liaudies banko skyrių. Miestelyje taip pat buvo sinagoga, mokykla hebrajų kalba (50 mokinių), pradžios mokykla (mokytoja Ida Kibarskaitė) ir žydų biblioteka[21]. 1941 m. liepos 26 d. duomenimis, Jiezno miestelyje gyveno 238 žydai (iš jų 17 vaikų iki 6 metų amžiaus) ir 447 kitų tautybių gyventojai[22]. Nacių ir sovietų karo išvakarėse Jiezno miestelyje buvo 126 sklypai, iš jų 96 priklausė žydams, iš trijų mūrinių namų dviejų savininkais buvo žydai, iš 111 medinių namų 64 priklausė žydams[23].

Nacių okupacijos pradžioje buvo atkurta lietuviškoji Jiezno valsčiaus administracija. Viršaičiu buvo paskirtas ir šias pareigas nuo birželio 23 d. ėjo Jurgis Randis, viršaičiu buvęs ir Lietuvos Respublikos laikais[24]. Taip pat paskirti valsčiaus seniūnai. Viršaitis J. Randis Jiezno seniūnu paskyrė Aleksą Norkūną; jis šias pareigas ėjo maždaug iki 1941 m. gruodžio 1 dienos[25]. Jiezno policijos nuovados 1941 m. liepos 6 d. tarnautojų sąrašo duomenimis, nuovadoje tarnavo 4 pareigūnai. Bolius Karlonas nuo birželio 25 d. ėjo nuovados viršininko pareigas[26]. Pareigūnai Jiezno

[17] *Ten pat*, p. 71–72.
[18] *Ten pat*, p. 72.
[19] V. Barausko 1968 m. rugpjūčio 20 d. apklausos protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45788/3, t. 1, l. 14–15.
[20] *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 1, p. 134.
[21] Schoenburg N., Schoenburg S. *Lithuanian Jewish Communities*, New Jersey-London, 1996, p. 383–384; Biržys-Akiras P. *Alytaus apskritis: Dzūkų kraštas*, Kaunas, 1931, p. 666–667.
[22] Jiezno savivaldybės 1941 m. liepos 26 d. Jiezno miesto gyventojų skaičiaus duomenys, *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 1152, l. 9.
[23] Apskričių miestų žemės tvarkymo reikalų suvestinės, *LCVA*, f. R-1314, ap. 1, b. 133, l. 6.
[24] A. Norkūno 1944 m. rugpjūčio 24 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 24; Jiezno valsčiaus viršaičio J. Randžio 1941 m. rugsėjo 21 d. asmens žinių lapas, *LCVA*, f. R-1436, ap. 1, b. 18, l. 10.
[25] A. Norkūno 1944 m. rugsėjo 30 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 24.
[26] Jiezno policijos nuovados 1941 m. liepos 6 d. tarnautojų sąrašas, *LCVA*, f. R-1436, ap. 1, b. 29, l. 89; Alytaus apskrities viršininko 1941 m. liepos 8 d. įsakymas Nr. 5, *ten pat*, b. 5, l. 6; Alytaus apskrities viršininko 1941 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. 3, *ten pat*, l. 3 a. p.

nuovadoje dažnai keitėsi. Alytaus apskrities viršininko 1941 m. rugsėjo 1 d. įsakymu Jiezno policijos nuovados viršininko pareigos patvirtintos Vladui Bajerčiui[27]. Tiksliai nėra žinoma, kada V. Bajerčius pradėjo eiti šias pareigas.

Pirmosiomis karo dienomis Jiezne J. Randis sušaukė susirinkimą, kuriame dalyvavo nepriklausomos Lietuvos laikų Šaulių sąjungos nariai, kiti nepriklausomybę atkurti norintys asmenys. Susirinkime buvo sudarytas partizanų (sukilėlių) TDA būrys, jo vadu tapo buvęs nepriklausomos Lietuvos karininkas ltn. Jonas Valatka. Jiezno partizanai pirmosiomis nacių okupacijos dienomis pradėjo suiminėti sovietinius aktyvistus ir nespėjusius pasitraukti raudonarmiečius[28].

Okupacijos pradžioje Jiezno žydai privalėjo dirbti viešuosius darbus. 1941 m. rugpjūtį policijos nuovados viršininko V. Bajerčiaus įsakymu seniūnas A. Norkūnas su policininkais ir baltaraiščiais vaikščiojo po žydų namus, liepdami vyrams ir moterims susirinkti Jiezno aikštėje. Paskui žydai buvo varomi į darbus[29].

Jiezno valsčiaus lietuvių policininkai ir baltaraiščiai nuo pirmųjų okupacijos dienų persekiojo vietos gyventojus – tiek lietuvių, tiek žydų tautybės komunistus, komjaunuolius, sovietinius aktyvistus, kurie sovietinės okupacijos laikotarpiu (1940–1941 m.) bendradarbiavo su okupaciniu sovietų režimu. Jie buvo suimami, uždaromi į areštines, tardomi, baudžiami. Vieną 1941 m. liepos pirmosios pusės dieną Jiezno partizanai Jeronimas Budrevičius, Petras Marcinkevičius, Bronius Katinas, Jonas Klibauskas, Bajoras ir vokiečių kariai išvarė sovietinius aktyvistus, komunistus – žydus Abraomą Dragitą, Mozę Bloką, Iciką Kušelevičių, Maišickę ir lietuvius Adelę Skirnevičienę, Stasį Karalevičių – iš valsčiaus savivaldybės pastato per miestą prie plento, kur suimtieji buvo susodinti į dengtą sunkvežimį. Pasmerktieji (4 žydai ir 2 lietuviai) buvo nuvežti į Musninkų kaimo pamiškę. Čia baltaraiščiai ir vokiečiai juos sušaudė. Vėliau iš Jiezno atvesti duobkasiai užkasė lavonus. Nužudytųjų palaikai 1956 m. buvo perkelti į Jiezno kapines[30].

1941 m. liepos mėn. buvo sudaryta komisija, į kurią įėjo viršaitis J. Randis, policijos viršininkas V. Bajerčius, pagalbinės policijos vadas J. Valatka, mokytojas Adomas Bereiša, kunigas Jonas Galaunė, pagalbinis policininkas Jonas Palionis ir kiti. Jie sprendė, ką daryti su suimtais komunistais, sovietiniais aktyvistais ir žydais, laikomais areštinėje ir saugomais pagalbinių policininkų. Komisijos posėdis įvyko 1941 m. liepos 15 d. J. Valatka buvo sudaręs apie 40 suimtųjų sąrašą. Du komunistus jis pasiūlė sušaudyti. Kunigas J. Galaunė tam pasipriešino. Galiausiai buvo nutarta 4 asmenis paleisti, o kitus, tarp kurių būta ir žydų, konvojuoti į Alytaus kalėjimą. Kiek vėliau apie 15 žmonių iš Alytaus sugrįžo, žydai nebuvo paleisti[31].

1941 m. rugpjūtį viršaitis J. Randis ir policijos nuovados viršininkas V. Bajerčius, vykdydami aukštesniųjų valdžios įstaigų nurodymus, organizavo

[27] Alytaus apskrities viršininko 1941 m. rugsėjo 1 d. įsakymas Nr. 12, *ten pat*, l. 17.

[28] J. Valatkos 1958 m. gruodžio 15 d. ir V. Česnavičiaus 1959 m. sausio 17 d. apklausų protokolai, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45002/3, t. 1, l. 103–104, 235.

[29] 1944 m. rugpjūčio 27 d. nutarimas dėl kaltinimo A. Norkūnui pateikimo, *ten pat*, b. 44163/3, l. 34.

[30] J. Valatkos 1944 m. gruodžio 15 d., 1958 m. gruodžio 24 d., J. Magilevičiaus 1958 m. rugsėjo 18 d. tardymo protokolai, P. Karalevičiaus 1958 m. gruodžio 17 d. apklausos protokolas ir A. Valatkos 1958 m. rugsėjo 2 d. pareiškimas, *ten pat*, b. 45002/3, t. 1, l. 104, 118–119, 148–149, 162, 168, 179–180; J. Gordono ir V. Tautkevičiaus 1944 m. rugsėjo 2 d. apklausos protokolai, *ten pat*, b. 44163/3, l. 198 a., p. 238, 255, 256.

[31] J. Randžio 1944 m. rugsėjo 30 d. ir spalio 9 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 198, 232 a. p. 239, 247–248, 261.

Žydų sušaudymo vieta Strazdiškių k. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

žydų surašymą. Valsčiaus sekretorius Juozas Valatka, seniūnas A. Norkūnas ir kiti, vykdydami J. Randžio ir V. Bajerčiaus nurodymus, apėjo apie 40 žydų namų ir surašė jų šeimas. Anot A. Norkūno, surašyta apie 400 žmonių. Taip pat surašytas žydų kilnojamasis ir nekilnojamasis turtas[32].

Policijos departamento direktorius Vytautas Reivytis 1941 m. rugpjūčio 16 d. aplinkraščiu Nr. 3 sl. Kauno apskrities policijos vadui įsakė sulaikyti visus žydų tautybės vyrus nuo 15 metų amžiaus ir tas moteris, kurios bolševikų okupacijos laikotarpiu užsiėmė ir dabar užsiima bolševikine veikla. Sulaikyti asmenys turėjo būti surinkti prie magistralinių

[32] A. Norkūno 1944 m. rugsėjo 23 d. ir J. Randžio 1944 m. rugsėjo 30 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 38–38 a., p. 239, 242.

kelių ir apie tai specialiomis skubiomis priemonėmis turėjo būti pranešta Policijos departamentui[33]. Šį aplinkraštį vykdyti privalėjo ir Alytaus apskrities policijos nuovadų pareigūnai. Jiezno policijos nuovados viršininkas V. Bajerčius 1941 m. rugpjūčio 16 d. raportu informavo Policijos departamento direktorių V. Reivytį, kad 89 Jiezne sulaikyti žydų tautybės asmenys (iš jų 26 moterys) rugpjūčio 16 d. buvo išsiųsti į Prienus[34]. Žydus V. Bajerčiaus įsakymu suėmė policijos pareigūnai ir baltaraiščiai. Žydų vyrus ir moteris jie suvarė į Jiezno aikštę, o iš ten konvojavo į Prienus ir perdavė vietos kalėjimui[35]. Sprendžiant iš minėtų duomenų, į Prienus buvo konvojuoti 63 žydai ir 26 žydės.

Vokiečių saugumo policijos ir SD 3/A operatyvinis būrys 1941 m. rugpjūčio 27 d. Prienuose surengė masines žydų žudynes. Buvo sušaudyti 1 078 žydų vyrai, moterys ir vaikai. Kartu su vietos žydais sušaudyti ir 89 iš Jiezno atvaryti žydai[36].

Alytaus apskrities policijos vadas S. Krosniūnas 1941 m. rugpjūčio 30 d. informavo Policijos departamento direktorių V. Reivytį, kad, ėmus vykdyti jo aplinkraštį Nr. 3 sl., Jiezno nuovadijoje esantys žydai pradėjo slapstytis. Dalis jų vėliau sugrįžo į miestelį. Kadangi nuovados viršininkui nepavyko susisiekti su Prienų rajono saugumo policija ir kadangi tuo metu rajonų suskirstymas iš viso nebuvo galutinai paaiškėjęs, o aplinkraštis turėjo būti įvykdytas per dvi dienas, tolesni areštai buvo vykdomi su Alytaus rajono saugumo viršininko žinia. Į Alytų iki rugpjūčio 31 d. buvo atgabenti 38 žydai. Dalis žydų iki tol į miestelį dar nebuvo grįžę ir, gautomis žiniomis, slapstėsi miškuose. Nuovados viršininkui buvo duotas įsakymas, panaudojant pagalbinę policiją, juos sugaudyti ir iš miškų pristatyti į Alytų[37]. 3/A operatyvinis būrys 1941 m. rugsėjo 9 d. surengė Alytuje masines žydų žudynes. Buvo nužudyti 1 279 žydai: 287 vyrai, 640 moterų, 352 vaikai[38]. Greičiausiai tada buvo sušaudyti ir S. Krosniūno raporte minimi 38 žydai, iš Jiezno išvežti į Alytų.

3/A operatyvinis būrys 1941 m. rugpjūčio 28–rugsėjo 2 d. (pagal kitus šaltinius rugsėjo 3 d.) Jiezne sušaudė 144 žydus: 26 vyrus, 72 moteris, 23 vaikus[39]. Žudynės vyko Strazdìškių kaime, netoli Jiezno, apie 65 m nuo ežero, kairiajame Mekšrùpio krante[40].

Egzekucijos išvakarėse apie 6 val. vakaro viršaitis J. Randis išsikvietė seniūną A. Norkūną ir liepė jam surasti darbininkų, kurie turės prie Mekšrupio upelio ties ežeru iškasti duobes. A. Norkūnas, vykdydamas viršaičio nurodymą, ėjo per Jiezno gyventojų namus, liepdamas šiems pasiimti kastuvus ir eiti kasti duobių. Duobių kasti buvo pasiųsti 5–8 žmonės. Kitą dieną J. Randis pasiuntė A. Norkūną patikrinti, kaip kasamos duobės. Atvykęs į vietą, seniūnas rado duobes kasančius vietos gyventojus, kuriuos prižiūrėjo pagalbinės policijos narys

[33] Policijos departamento 1941 m. rugpjūčio 16 d. aplinkraštis Nr. 3 sl. Kauno apskrities policijos vadui, *LCVA*, f. R-683, ap. 2, b. 2, l. 1.

[34] Alytaus apskrities Jiezno policijos nuovados viršininko 1941 m. rugpjūčio 16 d. raportas Nr. 7 sl. Policijos departamento direktoriui, *ten pat*, l. 23; *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 2, p. 86.

[35] A. Norkūno 1944 m. rugsėjo 23 d. ir J. Randžio 1944 m. rugsėjo 18 d. tardymo protokolai, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 21, 36 a., p. 38–38 a. p. 236.

[36] *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 1, p. 133.

[37] Alytaus apskrities policijos vado S. Krosniūno 1941 m. rugpjūčio 30 d. raportas Policijos departamento direktoriui, *LCVA*, f. R-683, ap. 2, b. 2, l. 85; *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 2, p. 87.

[38] *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 1, p. 134.

[39] *Ten pat*, p. 134.

[40] *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 2, p. 389.

Stasys Braga. Darbininkai kasė maždaug 50 metrų ilgio ir 5 metų pločio duobę. Duobkasiams už darbą buvę sumokėta[41]. Maždaug tuo pat metu, kai buvo pradėtos kasti duobės, Jiezno policijos nuovados policininkai ir baltaraiščiai pradėjo suiminėti žydus – vyrus, moteris ir vaikus. Tai darė maždaug 20 asmenų. Žydų vyrai buvo nuvesti į valsčiaus valdybos kiemą ir įkalinti pastato rūsyje, o suimtos žydės moterys ir vaikai uždaryti sinagogoje[42]. Buvo suimta apie 250 žydų vyrų, moterų ir vaikų[43]. Kitą dieną į Jiezną atvyko 3 vokiečių ir 2 lietuvių karininkai bei apie 20 karių Lietuvos kariuomenės uniformomis. Vos atvykę karininkai nuėjo pas policijos nuovados viršininką V. Bajerčių[44]. Netrukus prasidėjo žydų žudynės. 2 karininkai (vokietis ir lietuvis), atvykę lietuvių kariai, V. Bajerčius su policininkais ir Jonas Valatka su pagalbiniais policininkais nuėjo prie valsčiaus valdybos rūsio, kur buvo uždaryti žydų vyrai. Jie buvo išvedami ir nurengiami iki apatinių drabužių, nuaunami batai, atimami vertingi daiktai. Lietuvių karininkas vaikščiojo su rimbu ir mušė žydus, kurie lėtai nusirenginėjo. Paskui, kai žydų vyrai – apie 50 asmenų – buvo nurengti, minėti du karininkai ir lietuvių kariai konvojavo juos į žudynių vietą prie ežero[45]. Trys karininkai (2 vokiečių ir 1 lietuvių) su dalimi lietuvių karių ir vietiniais policininkais iš sinagogos išvestas moteris su vaikais, nurengę juos iki apatinių, rikiavo į koloną. Kiti saugojo į koloną surikiuotus žydus[46]. Viršaitis J. Randis įsakė seniūnui A. Norkūnui ir policininkui V. Sakavickui atvežti negalinčius paeiti žydus. Jie žydą Zalcmaną su žmona ir dar vieną vyrą atvežė į sinagogą[47]. Žydų moteris ir vaikus į žudynių vietą konvojavo J. Palionis, vietiniai baltaraiščiai ir policininkai. Kai kolona buvo atvesta į žudynių vietą, žydų vyrai jau buvo sušaudyti, jų lavonai, neapiberti žemėmis, gulėjo duobėje. Ten žudynėms vadovavo ir komandas davė atvykęs lietuvių karininkas[48]. Dalis Jiezno pagalbinių policininkų V. Bajerčiaus ir J. Valatkos įsakymu saugojo suimtuosius ir žudynių vietą, kad kas nors iš pasmerktųjų nepabėgtų. Taip pat jie privalėjo neprileisti prie egzekucijos vietos gyventojų[49]. Žydų moterys ir vaikai – apie 200 žmonių – buvo atvesti prie duobės. Lietuvių karininkas paklausė, kas nori eiti šaudyti savanoriais. Pasisiūlė keli pagalbiniai policininkai[50]. Paskui lietuvių karininkas davė komandą *„Ugnis!“* Žydus iš maždaug 10 metrų atstumo šaudė Jiezno policininkai ir baltaraiščiai. Pasmerktuosius sušaudžius, lietuvių kariai sėdo į mašiną ir išvyko į Jiezną. Policininkai ir baltaraiščiai grįžo pėsti. Šaudymo vietoje buvo palikti keli pagalbiniai policininkai prižiūrėti duobes užkasančių darbininkų[51].

[41] A. Norkūno 1944 m. rugpjūčio 25 d. ir rugsėjo 23 d. tardymo protokolai, J. Randžio ir A. Norkūno 1944 m. spalio 11 d. akistata, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 29, 39–39 a. p. 249–249 a. p. 256.

[42] A. Norkūno 1944 m. rugpjūčio 25 d. ir rugsėjo 23 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 29, 39 a. p.

[43] A. Norkūno 1944 m. rugpjūčio 27 d. ir J. Randžio 1944 m. rugsėjo 30 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 36, 240.

[44] J. Palionio 1944 m. spalio 1 d. ir J. Randžio 1944 m. rugsėjo 30 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 203 a. p., 241–241 a. p.

[45] A. Norkūno 1944 m. rugpjūčio 25 d. ir J. Palionio 1944 m. spalio 1 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 29, 203 a. p.

[46] A. Norkūno 1944 m. rugpjūčio 25 d. ir rugsėjo 23 d. tardymo protokolai, J. Randžio 1944 m. rugsėjo 30 d. tardymo protokolas, *ten pat*, l. 29, 40, 241–242 a. p.; J. Palionio 1944 m. spalio 1 d. tardymo protokolas, *ten pat*, b. 39222/3, l. 29.

[47] A. Norkūno 1944 m. rugsėjo 23 d. tardymo protokolas, J. Randžio ir A. Norkūno 1944 m. spalio 11 d. akistata, *ten pat*, b. 44163/3, l. 40, 249 a. p.

[48] J. Palionio 1944 m. spalio 1 d. tardymo protokolas, *ten pat*, l. 204 a. p.

[49] *Ten pat*, l. 205 a. p.

[50] *Ten pat*, l. 204 a. p.

[51] J. Palionio 1944 m. rugsėjo 6 d. ir spalio 1 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 195 a. p. 205.

Alytaus apskrities viršininkas S. Maliauskas 1941 m. rugsėjo 6 d. sušaukė susirinkimą, kuriame savivaldybių viršaičius instruktavo, ką daryti su žydų turtu. Jis nurodė, kad žydų turtas turi būti surašytas ir perduotas saugoti į sandėlius. Žydų turtas, buvęs kam nors perleistas ar kieno nors pasisavintas, vis vien turėjo būti paimtas į sandėlį. Neteisėtai turtą pasisavinusiems asmenims turėjo būti keliamos bylos. Turtas sandėliuose turėjo būti saugomas iki atskiro viršininko nurodymo. Taip pat viršaičiams buvo liepta perimti savo žinion žydų gyvenamuosius namus, įmones, dirbtuves. Nurodyta, kad gyvenamuosius namus galima išnuomoti įstaigoms, tarnautojams, juose galima apgyvendinti neturinčius buto padegėlius ir darbininkus. Nuomos kaina turėjo būti nustatyta pagal vietos sąlygas ir nuomininkų galimybes, namai turėjo būti išnuomojami raštiniu susitarimu[52]. Atrodo, šio susirinkimo dalyvis buvo ir Jiezno valsčiaus viršaitis J. Randis. Po karo jis tvirtino, kad, praėjus maždaug savaitei po žydų sušaudymo, apskrities viršininkas S. Maliauskas jį išsikvietė pas save ir instruktavo, ką daryti su likusiu žydų turtu[53].

Netrukus po 1941 m. rugsėjo 6 d. susirinkimo, vadovaujant J. Randžiui ir V. Bajerčiui, buvo surašytas žydų turtas. Paskui J. Randis įsakė seniūnams skirti arklius ir vežimus žydų turtui suvežti. Seniūnas A. Norkūnas, kiti asmenys rinko iš žydų namų daiktus, vertybes, namų apyvokos reikmenis ir krovė į vežimus. A. Norkūnas turėjo prižiūrėti, kad šių daiktų kas nors nepasisavintų. Suvežant turtą, talkino ir policininkai bei pagalbinės policijos nariai. Suvežti vertingi daiktai, namų apyvokos reikmenys buvo sukrauti keturiose patalpose. Turtą, žydų namus saugojo J. Palionis ir kiti pagalbiniai policininkai[54]. Netrukus žydų turtas pradėtas išparduoti. Buvo įsigyjami atskiri žydų daiktai. Viršaitis J. Randis įsigijo lovą, veidrodį ir 6 kėdes, taip pat arklį, karvę, 5 centnerius bulvių, priklausiusių jiezniškiui žydui J. Gordonui[55]. Seniūnas A. Norkūnas įsigijo karvę, lovą, bufetą, 2 minkštas sofas, spintą. Už šiuos daiktus jis sumokėjo 1 700 litų, sieninį laikrodį įsigijo nemokamai[56].

Yra žinoma, jog tik keturi iš 18-os 1941 m. išvengę mirties Jiezno žydai sulaukė vokiečių okupacijos pabaigos: Joselis Gordonas, Meiras Šadoras, Mauša Pučkarnikas ir Joselis Megilevičius[57]. Informacijos apie žydus gelbėjusius Jiezno valsčiaus gyventojus išlikę mažai. Algis Petkevičius (gim. 1925 m.) iš Žideikonių kaimo padėjo sėkmingai išsislapstyti žydui Majerui, kuris po karo gyveno Vilniuje. A. Petkevičius kartu su Majeru eidavo į buvusį prie jo namų mišką, kur susitikdavo su sovietiniais partizanais[58].

Išvados

Panašiai kaip ir kitose Lietuvos apskrityse bei valsčiuose, žydų persekiojimo ir naikinimo procesą Alytaus apskrities Jiezno valsčiuje galima suskirstyti į du etapus. Pirmajame (1941 m. birželio pabaiga–liepos vidurys) vyravo

[52] Alytaus apskrities viršininko 1941 m. rugsėjo 6 d. kalba viršaičiams, *LCVA*, f. R-1436, ap. 1, b. 30, l. 309.

[53] J. Randžio 1944 m. rugsėjo 18 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 237.

[54] A. Norkūno 1944 m. rugpjūčio 25 d. ir rugsėjo 23 d., J. Randžio 1944 m. rugsėjo 5 d. ir J. Palionio 1944 m. rugsėjo 6 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 30, 41, 42, 195 a. p., 196, 232, 252.

[55] J. Randžio 1944 m. rugsėjo 5 ir 18 d. tardymo protokolai, *ten pat*, l. 232 a. p., 237.

[56] A. Norkūno 1944 m. rugsėjo 23 d. tardymo protokolas, *ten pat*, l. 42.

[57] Rosin J. „Jieznas“, www.jewishgen.org, 5.

[58] A. Petkevičiaus 1958 m. rugsėjo 16 d. pareiškimas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45002/3, t. 1, l. 269.

politiniai persekiojimo motyvai. Žydai dažniausiai būdavo suimami, įkalinami ir sušaudomi kaip buvę komunistai, komjaunuoliai, sovietų valdžios pareigūnai ar šalininkai. Dėl tos pačios priežasties buvo terorizuojami ir ne žydų tautybės asmenys (lietuviai, rusai, lenkai). Iš išlikusių policijos sudarytų suimtų ir ieškomų asmenų sąrašų matyti, kad pirmosiomis okupacijos savaitėmis Alytaus apskrityje dėl prosovietinės veiklos daugiausia buvo suimta lietuvių tautybės žmonių. Prie specifinių, vien tik žydams taikomų diskriminavimo priemonių galima būtų priskirti jų ženklinimą (privalomą Dovydo žvaigždės nešiojimą ant drabužių), draudimą viešai atlikti religines apeigas, mažesnių maisto produktų normų skyrimą ir draudimą supirkinėti maisto produktus, radijo imtuvų, motociklų ir dviračių konfiskavimą. Vis dėlto pirmajame etape masinis ir visuotinis žydų genocidas nebuvo vykdomas – moterys, vaikai ir seneliai paprastai nebuvo suimami ir šaudomi.

Antrajame etape (1941 m. liepos vidurys–1941 m. rugsėjo vidurys) žydų padėtis labai pablogėjo. Valsčių centruose, turėjusiuose gausias žydų bendruomenes, buvo įsteigti getai, į kuriuos buvo suvaromi visi tų vietovių žydai. Sulaikytų žydų grupes iš valsčių pradėta siųsti į Alytų ir ten šaudyti. 1941 m. rugpjūčio viduryje žydų žudynių labai padaugėjo, ir iki 1941 m. rugsėjo vidurio buvo išžudyti beveik visi Alytaus apskrities žydai (išskyrus Marcinkonių geto žydus, kurie nužudyti 1942 m. lapkritį, ir pavienius iki šaudymo pasislėpusius asmenis). Svarbiausi žudynių vykdytojai buvo iš Kauno atvažiuojantis oberšturmfiurerio J. Hamanno vadovaujamas „skrajojantis būrys“, vietiniai policininkai ir pagalbiniai policininkai (baltaraiščiai).

Vertingesnius žydų daiktus (auksinius papuošalus, laikrodžius ir kt.) pasisavino įvairios vokiečių įstaigos, dalį turto išgrobstė žudynių dalyviai, o tai, kas liko, išparduota vietos gyventojams.

1863 metų sukilimas Trakų apskrityje (Jiezno apylinkėse) ir politinių bylų tyrimai*

Irma Randakevičienė

Kaip matyti iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo fonduose saugomų politinių bylų, 1863 m. sukilimas nebuvo tik vienerių metų įvykis. Jo pasekmės tęsėsi ilgus dešimtmečius. Teko aptikti bylų, kurios baigtos tik 1900 metais (pvz., archyvo 378 p/o fondo byla *prieš Vladislovą Kuliešą*).

Istoriniuose šaltiniuose teigiama, jog palei Nemuną nuo Nemajūnų per Jiẽzną link Trãkų sukilimą pradėjo ir jam vadovavo Panemunio dvare Nemajūnuose gyvenę bajorai Bartuševičiai. Senasis Adomas Bartuševičius, gydytojas, Vilniaus miestietis, buvo dalyvavęs ir 1831 m. sukilime, jo tėvas bajorų maršalka Vincas Jokūbas – 1794 m. sukilime. Archyvinėje medžiagoje rašoma, jog Bartuševičiaus sūnūs Vaclovas, kuris tuo metu Paryžiuje studijavo mediciną, ir Adomas, kuris Krókuvoje studijavo teisę, kaip tik 1863 m. kovą grįžo į Nemajūnus.

1863 m. Velykos buvo švenčiamos Panemùnio dvare. Į jas kaimynai dvarininkai jojo po du, po tris ant arklio šventiškai pasipuošę. Nemajūnų bažnyčioje buvo giedami patriotiniai himnai. Šios bažnyčios administratorius, kunigas Pranciškus Kazlauskas, geras Bartuševičių bičiulis, ragino parapijiečius stoti į sukilimą.

Archyvinėse bylose teigiama, jog jaunųjų Bartuševičių, Vladislovo Kuliešos ir Chorevičiaus „šaika“ (taip caro valdininkai vadino sukilimo būrius) susidarė apie 1863 m. Velykas ir apsistojo miške netoliese Nemajūnų. Jai vadovavo jaunasis Adomas Bartuševičius. Vladislovas Kulieša, kuris kartu su Adomu buvo mokęsis Vilniaus gimnazijoje, prisidėjo ketvirtą dieną po švenčių. Nuvykęs į mišką, jis rado apie 30 žmonių būrį, tarp jų ir kitus gimnazijos laikų bendramokslius: bajorus Vitoldą Skaržinskį, Viktorą Kamenskį. Dar po keleto dienų prie sukilėlių prisidėjo ir Vaclovas Bartuševičius. Vėliau visus vyrus Adomas Bartuševičius pervedė į Pelẽšiškių mišką, kur jau buvo susirinkęs apie 150 vyrų būrys, pavaldus vadui Stombrovskiui-Liubičiui. Liubičiaus būryje Vladislovo Kuliešos pusbrolis Henrikas Kulieša vadovavo 30 žmonių būriui, tas būrys 1863 m. vasarą perėjo į Augustãvo guberniją.

Pas senąjį Sakovičių bajorą Konstantiną Osickį buvo sukauptas ginklų sandėlis. Ginklus Veřknės upe plukdė turtingas valstietis Bernardas Volodko, gyvenęs netoli Vilniaus, kuris juos rinko iš valstiečių ir tiekė sukilėliams.

Byloje teigta, jog bajorai Moravskis ir Jodkovskis sukilėliams paaukojo apie 700–800 caro sidabrinių rublių. Tačiau tai galinčių patvirtinti liudytojų neatsirado. Kitoje byloje nurodoma, jog bajoras Apolinaras Moravskis vieną naktį patraukė sargybinį Lavrinovičių nuo upelio ir ten sutiko sukilėlius, kuriuos nuvedė į savo dvarą.

Pasakojama, jog 1863 m. pavasarį Birštono parapijos administratoriaus, kunigo Jurgio Sudimto duotame vežime ir jo dovanotais arkliais sukilėliai keliavo per visą Jiezno valsčių iki Puniõs, vežime tempdami patranką. Juos lydėjo senojo Bartuševičiaus ekonomas Mykolas Niemčinovskis, o prie patrankos sto-

* Perspausdinta iš *Voruta*, 2023 01 25.

vėjo valstietis Propuškevičius. Punios mugėje sukilėlius sutiko kunigai, taip pat dvarininkai Aleksandras Geištoras, Leonas Jodkovskis, Stanislovas Petrauskas ir Apolinaras Moravskis bei entuziastinga minia. Šis įvykis liko apipintas legendomis, tardymuose vėliau dauguma apklaustųjų šį įvykį neigė.

Sukilėlius miškuose ne kartą pastebėdavo civiliai žmonės. Kaip pavyzdžiui, berniuko Antano Vaičiūno atvejis. Tyrimo metu į Vilnių specialiai tardymui pagal surinktus gandus atgabenti iš Jiezno valsčiaus piemuo Novickis, Dominyka Baranauskienė ir Antanas Vaičiūnas (9 m. amžiaus) parodė, jog jie, būdami Apolinaro Moravskio miške, 1863 m. rugpjūtį matė, kaip bajoras Vladislovas Kulieša ir vienas nepažįstamas asmuo užkandžiavo, dalyvaujant bajorui Henrikui Jakovickiui (Kuliešų svainis). Kai šie užkandžiaudami pamatė pašalinius žmones, metėsi link jų, tačiau berniukas Vaičiūnas bebėgdamas įkrito į pelkę ir, jam ėmus rėkti, atbėgo vyriausias piemuo, kuris jį ištraukė. Niekas neišaiškino, kokie sukilėliai tuomet buvo miške ir jų pėdsakais nesekė. Tyręs šį atvejį ir iškėlęs bylą tuo metu pulkininkas Tolmačevas nesurinko pakankamų įrodymų prieš Henriką Jakovickį, todėl bylą baigė bei paliko Jakovickį, sekamą policijos. 1866 metais vienoje tyrimo byloje rašoma, jog tuo metu Henriko Jakovickio byla pagal valstiečio Malinausko pranešimą vėl atnaujinta ir perduota politinei tyrimo komisijai, tačiau joje vėl duodami parodymus berniukas Vaičiūnas ir Baranauskienė (vėl nuvežti į Vilnių) jau parodė, jog jie tuomet išgąsdinti miške buvo ne kokių nors sukilėlių, o miškininko Stoičinskio ir staliaus Kizevičiaus.

Vladislovas Kulieša davė priesaiką sukilimo vadovybei, Revoliucinio komiteto 1863 m. rugsėjo 14 d. įsaku buvo pakeltas į karininkus. Dalyvavo ir Liubičiaus, ir Kolyškos būriuose kaip jų padėjėjas. Po Kolyškos būrio sutriuškinimo slėpėsi Prūsijoje, po to grįžo į Lenkijos karalystę. Sukilimui žlugus, jaunieji Bartuševičiai slapstėsi. Nors jų buvo aktyviai ieškoma, jiems pavyko išvykti į užsienį.

Prieš šiuos asmenis skundus caro vadovybei teikė Trākų bajorijos vadovas Henrikas Bylinskis, todėl byloms skirtas ypatingas dėmesys. Jos tirtos kartu ir Trakų politinių tyrimų komisijoje, taip pat ir Vilniaus politinių tyrimų komisijoje. Bylose yra ir Muravjovo raštų.

Apkaltinti asmenys tuo metu užėmė aukštas pareigas gubernijoje.

Kaip minėta, abu jaunieji Bartuševičiai buvo užsienio universitetų studentai. Jų tėvas Adomas Bartuševičius įkūrė Birštone pirmąsias gydyklas. Jaunasis bajoras Vladislovas Kulieša dirbo Kauno civiliniame teisme raštininku, sukilime dalyvavo ir jo pusbrolis Henrikas, mokęsis Sankt Peterbùrgo karininkų mokykloje, jo tėvas buvo ilgametis Trakų teismo teisėjas (Vaclovo Bartuševičiaus krikštatėvis). Kuliešų svainis buvo bajoras Henrikas Jakovickis, atsistatydinęs poručikas.

Senojo Bartuševičiaus svainis ir jaunųjų Bartuševičių dėdė Leonas Jodkovskis buvo baigęs Vilniaus gimnaziją, mokėsi Vilniaus universitete iki jo uždarymo, sukilimo metu ėjo Vilniaus gubernijos sekretoriaus pareigas. Kaimynai – Ustrõnės dvaro savininkas Apolinaras Moravskis, baigęs Mìnsko gimnaziją, ėjęs teismo patarėjo pareigas, vėliau kolegijos registratorius, bei Verbỹliškių dvaro savininkas Aleksandras Geištoras, baigęs Vilniaus gimnaziją, ėjęs kolegijos registratoriaus pareigas.

Su jais buvo apkaltintas ir Apolinaras Chorevičius, Vilniaus miestietis, gyvenęs Vilniuje Bartuševičiaus namuose, baigęs mokslus Kaune, tarnavęs Trakų teisme. Bajoras Martynas Šikeris gyveno kartu su Bartuševičiais tame pačiame dvare. Butrimonių dvarininkas Stanislovas Petrauskas buvo baigęs Vilniaus gimnaziją, ėjo gubernijos sekretoriaus pareigas, taip pat apkaltinti bajoras Konstantinas Osickis, Bartuševičiaus namuose Vilniuje gyvenęs Fiodoras Matusevičius, Jodkovskio giminaitis, Trakų miestietis Tomas Stanevičius, taip pat turtingas valstietis Bernardas Volodka, gyvenęs netoli Vilniaus (nebuvo sugautas), ir valstiečiai ekonomas Mykolas Niemčinovskis, virėjas Aleksandras Osipovičius, gyvenę Vilniuje pas Adomą Bartuševičių. Byloje minimos ir moterys Pranciška Kuliešienė bei Bartuševičiaus duktė Valerija Bartuševičiūtė-Medziblocka, gyvenusi tuo metu Panemùnio dvare.

1863 metų pabaigoje–1864 metų pradžioje pasklido pirmoji bylų banga. Buvo sulaikytas Nemajūnų bažnyčios kunigas Pranciškus Kazlauskas, Trakų kalėjime keliems mėnesiams įkalintas senasis Adomas Bartuševičius, vieneriems metams – Apolinaras Moravskis bei Leonas Jodkovskis. Pastarųjų nepavyko apkaltinti dėl per mažai liudijusių prieš juos asmenų. Kelių valstiečių liudijimais buvo nuteistas kunigas Pranciškus Kazlauskas. Jis Vilniaus karinio auditoriato nuosprendžiu ištremtas į Sibirą.

Jau po bylos paleistas iš kalėjimo Moravskis iškeikė valstietį Laužonį valsčiaus valdyboje dėl to, kad šis išdavė kunigą Pranciškų Kazlauską. Tai sužinojo ir žandarai, tačiau vėliau jau kitame tyrime trys valstiečiai paaiškino, jog Moravskis buvo vietos valdyboje tik vieną kartą, ir kad jis tuomet būtų keikęs Laužonį, jie tada negirdėjo. Pats Moravskis paaiškino, kad jis žinojo apie valstiečio Laužonio ir bajorijos vadovo, skundiko Bylinskio santykius ir apie Bylinskį išsireiškė taip: *„Dievobaimingas ir neleis, jog kiaulės mane suėstų.“*

Moravskis mėgo viešai pašnekėti ir keiksnoti carą. Politinėse tyrimų bylose yra ne viena jo išsakyta frazė, kurias įtemptai nagrinėjo caro pakalikai. Štai, Moravskis buvo pasakęs, jog: *„Rusija* (turima omeny imperija) – *tai tiršta kava, kurią reikia atpalaiduoti nuo tirščių.“* Arba: *„Imperatorius negali išdalinti žemės, nes jos neturi ir negali už ją sumokėti, nuo to valstiečiams bus tik blogiau“* (turėta omenyje 1861 m. reforma).

Politinėse tyrimo bylose matyti, kaip kruopščiai tiriamas kiekvienas sugaudytas gandas, koks buvo gausus vienų „činovnikų“ susirašinėjimas su kitais. Bylose pateikta daugybė parodymų tyrimų, lyginimų, ataskaitų, apklausus vieną ar kitą asmenį, gausu raportų. Atlikta daugybė akistatų. Pranciškaus Kazlausko byloje dokumentai versti net į prancūzų kalbą.

Sumušus Adomo Bartuševičiaus būrį, Vladislovas Kulieša ir Adomas Bartuševičius jodinėjo arkliais iki vėlyvo 1863 metų rudens po Trakų apskritį. Bylose teigiama, jog jie išplėšė Jiezno valsčiaus pinigų kasą, perėjo sieną į Lenkijos karalystę, į Pùnsko mišką, iš kur 1864 m. grįžo į Trakų apskritį ir slėpėsi dvarininko Apolinaro Moravskio miške, netoli malūno, vadinamo „Grikonedzė“. Pateikta duomenų, jog Adomo brolį Vaclovą Bartuševičių slėpė jo dėdė Leonas Jodkovskis Kisiėliškių dvare. Tuo Leonas Jodkovskis buvo apkaltintas, bet patikimų liudytojų, kurie šį faktą patvirtintų, neatsirado. Apie tai liudijo tik valstietė Rozalija Jarušević,

bet jos parodymais suabejota. Byloje liudijo ir Jodkovskio vežikas Bičkovskis, kuris paneigė, kad dvare būtų slėpęsi kokie nors sukilėliai. Kaip tik nurodoma, jog dvare nuolat lankydavosi kazokai, likdavo nakvoti. Kai abu jaunieji Bartuševičiai slėpėsi miškuose kitoj pusėj Nemuno, jiems maisto atsargas valstiečių Laužonių valtimi per Nemuną gabeno ir jų sesuo Valerija Bartuševičiūtė-Medziblocka su Bartuševičių virėju Osipovičium.

1865 metais kovo mėnesį Vladislovas Kulieša buvo atsitiktinai sulaikytas kaip nežinomas žmogus, turėjęs išduotą bajoro legitimacijos dokumentą ir pasą Mykolo Grabovskio vardu. Apie tai, kaip Kulieša gavo padirbtą pasą, atskira istorija.

Sulaikius Vladislovą Kuliešą, 1866 metais prasidėjo antroji sukilimo bylų banga. Pats Kulieša pervežtas į Vilnių, beveik trejus metus laikytas kalėjime ir perduotas Vilniaus politinių tyrimų komisijos žinion. Kalėjime Kulieša išbuvo iki tremties. Vilniaus politinės tyrimų komisijos ataskaitoje apie Vladislovą Kuliešą nurodoma, jog: *„...после долгого запирательство человек этот сознался...”**

Ši frazė palieka daug klausimų. Ar galėjo būti žmogus caro imperijos pareigūnų kankintas tam, kad prisipažintų ir duotų parodymus? Ėjo 1865 metai ir po 1864 metų bylų bangos tyrėjai pasimokė, jog nemaža dalis liudytojų parodymus keitė, parodymai buvo prieštaringi, liudytojai painiojosi, dažnai paneigdavo nurodytas aplinkybes. O čia sugautas pats Liubičiaus ir Kolyškos padėjėjas!

Klausimas atviras. Galbūt šiek tiek padėtų ir Vladislovo Kuliešos parodymų išsamus chronologinis tyrimas: aišku, tardomasis pasakė ne viską, pripažino aplinkybes tik iš dalies. Tuo metu Vladislovas Kulieša buvo maždaug 25 metų amžiaus. Kuliešos byloje yra jo motinos Pranciškos Kuliešienės laiškas, adresuotas Šiaurės vakarų krašto vadui, kuriame ji nurodo, jog jos sūnus dėl blogų sąlygų kalėjime visiškai prarado sveikatą.

Savanoriškai pasitraukęs iš sukilimo liudytojas Adomas Baranauskas parodė, jog Vladislovas Kulieša Liubičiaus būryje buvo laikomas svarbiu žmogumi. Liudytojas Ipolitas Daunoras papasakojo, jog Kulieša nuolat įkalbinėjo jį prisidėti prie sukilimo. Liudytojas Michailas Kovalevskis patvirtino, jog Kulieša tikrai kilęs iš Verbỹliškių, jog Bartuševičius ir dvarininkas Vilčinskis, atvykę į Šilėnus, įkalbinėjo jį prisidėti prie sukilimo. Liudytojai Stepas Jacunskis ir Stepas Vyšniauskas teigė, jog tie asmenys juos jėga išvežė iš Šilėnų į „šaiką“. Liudytojas Julius Bobrovičius papasakojo, jog Kulieša ir toks raštininkas Kochanskis, sutikę jį kelyje, pasiėmė su savim į „šaiką“.

Liudytojai Apolinaras Moravskis, Leonas Jodkovskis, Aleksandras Geištoras, senasis Bartuševičius, Stanislovas Petrauskas Vladislovo Kuliešos neišdavė, teigė, jog nieko nežino.

Byla buvo perduota Vilniaus karinei tyrimo vadovybei, generolui majorui Cilovui apkaltinus Kuliešą naujais nusikaltimais. Jam buvo paaiškinta, kad turi atskleisti ir Adomo Bartuševičiaus, Apolinaro Moravskio, Leono Jodkovskio, Aleksandro Geištoro ir Stanislovo Petrausko veiksmus, ko Kulieša nepadarė.

Kilus 1866 m. bylų bangai, kovą Vilniaus žandarmerija iš Apolinaro Moravskio ir Leono Jodkovskio, tuo metu buvusių Vilniuje, atėmė kelionės bilietus namo į Jiezną, pritaikė metus laiko trukusį namų areštą Vilniuje. Jų penkerių (Kazlausko,

* *„...po ilgo spyriojimosi šis žmogus prisipažino...“* (Rus.)

Bartuševičiaus, Moravskio, Jodkovskio ir Geištoro) dosjė buvo perduotos peržiūrėti tuometiniam Šiaurės vakarų krašto vadui.

Kartais komisijos nesuderindavo veiksmų tarpusavyje. Štai 1866 m. Trakų žandarai apsilankė Kisieliškių dvare ir rado tik dvarą valdančią Jodkovskio žmoną Ievą, kurią tardė, kur esąs pats šeimininkas. Ši atsakiusi, jog Vilniuje. O Vilniaus tyrimo komisija Jodkovskiui jau buvo pritaikiusi areštą be teisės kur nors išvykti ir jau jį tardė Vilniuje.

Pažymėtina, jog visi šie asmenys stojo į sukilimą, nepabijoję caro represijų. Juk jie turėjo šeimas, turto, grėsė konfiskacija, jiems patiems grėsė tremtis. Iš bylos matyti, jog, pavyzdžiui, Leonas Jodkovskis buvo pateikęs tyrimo komisijai pranešimą apie savo dvarą kaip Jiezno dvaro priklausinį. Vadinasi, tikėjosi, kad dvaras gali būti konfiskuotas ir stengėsi jį išgelbėti.

1866 metų duomenimis, Apolinaras Moravskis tuo metu augino 4 mažamečius vaikus, Leonas Jodkovskis turėjo 5 vaikus, iš kurių 3 buvo mažamečiai, Aleksandras Geištoras – 3 vaikus, Henrikas Jakovickis – 6 mažamečius vaikus, Martynas Šikeris – 4 mažamečius vaikus, Stanislovas Petrauskas – 3 mažamečius vaikus: 2 mėnesių, 2 metų ir 3 metų amžiaus, Apolinaras Chorevičius tuo metu buvo našlys, turėjo 2 sūnus, Jonas Budrevičius – 6 ir 9 metų sūnus, Fiodoras Matusevičius – 1 metų dukterį ir 2 metų sūnų, Apolinaras Chorevičius išsiuntė suaugusį sūnų į sukilėlių būrį. Jaunieji Bartuševičiai, Henrikas Kulieša – jauni, studentai, vaikų dar neturėjo, jų bendraamžis Vladislovas Kulieša – taip pat nevedęs, vaikų neturėjo.

1866 metų didžiulė politinė byla pasibaigė Vladislovo Kuliešos nuteisimu ir ištrėmimu į Sibirą. Kitiems asmenims, tarp jų senajam Adomui Bartuševičiui, Leonui Jodkovskiui, Apolinarui Moravskiui, Aleksandrui Geištorui buvo pritaikyta žandarmerijos priežiūra (*надзор*), nesurinkus pakankamai įrodymų. Galbūt prie to iš dalies prisidėjo tai, jog Trakų tyrimo komisijoje buvo savas žmogus, pavarde Aleksandrovas, kuris pranešdavo, kas vyksta tyrime, ir kaltinamieji iš pradžių galėjo suderinti parodymus. Be to, neatsirado pakankamai juos kaltinančių liudytojų arba parodymai buvo prieštaringi. Žandarmerijos priežiūra tęsėsi apie penkiolika metų po sukilimo.

Vladislovas Kulieša važiavo į Sibirą, praradęs sveikatą. Nors motina prašė sūnaus nesiųsti į Sibirą, tačiau nuosprendis buvo įvykdytas.

Jaunųjų Bartuševičių caro valdžia nesugavo. Po sukilimo jie gyveno užsienyje, negalėdami grįžti namo. Senasis Adomas Bartuševičius daugiau niekada nebepamatė sūnaus Adomo. Šis gyveno Lvivė, turėjo knygyną, leido knygas, mirė, nespėjęs grįžti į tėvynę, kelionei besiruošdamas. Pulkininkas gydytojas Vaclovas Bartuševičius pasižymėjo gydydamas ir gelbėdamas 1871 m. Parỹžiaus komunos dalyvius, [jis] įtrauktas į Prancūzijos medicinos istoriją. Į Lietuvą grįžo po caro suteiktos amnestijos sukilėliams. Jo sūnus vėliau, sovietiniu laikotarpiu, žuvo partizanu Jiezne, palaidotas bendrame sušaudytų partizanų kape. Apie tai gana plačiai rašyta Bìrštono istoriko Vytauto Kuzmicko straipsniuose. Vladislovas Kulieša tremtyje Sibire Tobòlsko gubernijoje išbuvo septynerius metus, jam leista grįžti į Tėvynę 1874 metais.

Kovos dėl Nepriklausomybės Jiezno apylinkėse 1919–1920 metais

Vytautas Lesčius

1914 m. prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas greit palietė visą Lietuvą. Ją valdžiusi rusų administracija visame krašte ėmė vykdyti skubią vyrų mobilizaciją, rekvizavo arklius, vežimus bei maistą naujai sumobilizuotai kariuomenei. Karo sunkumų naštą greit pajuto ir Jiezno apylinkių gyventojai, juolab kad Lietuvos teritorijoje karo su vokiečiais veiksmai užsitęsė.

1915 m. balandžio mėn. pabaigoje prieš rusus prasidėjo didžioji vokiečių ofenzyva. Rusų kariuomenė buvo priversta skubiai trauktis, patirdama milžiniškus nuostolius. Rugpjūčio 18 d. vokiečiai užėmė iki tol vadinamą „nenugalimąją“ Kaūno tvirtovę bei visą miestą ir sparčiai veržėsi Vìlniaus kryptimi. Manoma, kad po keleto dienų jie užėmė Jiẽzną, kadangi tuo pat metu ties Stãkliškėmis susirėmė su besitraukiančiais rusų kariuomenės daliniais. Nėra duomenų, kokius nuostolius, praeinant frontui, patyrė abu šie miesteliai. Žinoma tik tai, kad Jiezno apylinkių žmonės atkakliai priešinosi vokiečių okupantų savivalei, plėšimams, turto grobimui ir pan. Tarp vietinių gyventojų ir vokiečių įvyko nemaža kivirčų, nepaklusnumo atvejų, per kuriuos vienaip ar kitaip buvo nukentėta: dalis gyventojų buvo nužudyti ar gyvi sudeginti. Bausdami žmones už nepaklusnumą, vokiečiai tais pačiais 1915 m. atėmė iš tikinčiųjų Jiezno bažnyčią ir pavertė ją savo karo ligonine[1].

Tačiau sunki vokiečių okupacija nepalaužė tolydžio stiprėjančios lietuvių tautinės dvasios. Karas, nors ir baisus, stiprino lietuvių laisvės siekimą. Įvykius stebintiems lietuvių veikėjams brendo mintis, kad po karo Lietuva nebegrįš į Rusijos imperiją. Vokietijos nesėkmės Vakarų fronte teikė vilčių, kad okupacija Lietuvoje taip pat neamžina. Pamažu ir vokiečių administracija Lietuvoje darėsi sukalbamesnė. 1917 m. rugsėjo 18–22 d. buvo leista Vilniuje sušaukti lietuvių veikėjų konferenciją, kuri išrinko Lietuvos Tarybą[2]. O ši ilgainiui tapo būsimosios valstybės kūrimo organu.

1918 m. vasario 16 d. paskelbus Lietuvos Nepriklausomybės Aktą, buvo žengtas pirmasis žingsnis atkuriamos valstybės gyvenime. Tačiau pasirodė, kad mūsų tautai iki tikrosios laisvės ir nepriklausomybės dėl istorinių mūsų kaimynų (Sovietų Rusijos, Lenkijos bei bermontininkų) buvo dar gana toli ir todėl teko patirti itin sunkių išbandymų.

1918 m. lapkričio 11 d. buvo sudaryta pirmoji prof. A. Voldemaro vadovaujama vyriausybė, kuri jau tą pačią dieną lietuvių ir lenkų kalbomis paskelbė atsišaukimą į visuomenę „Lietuvos piliečiai!“, kuriame, be kitų nurodymų, gyventojai buvo pakviesti vietose sudaryti savąją valdžią *„viešajai tvarkai palaikyti ir žmonėms nuo visokių grobikų ginti“*[3]. Šis atsišaukimas visame krašte padarė didelį įspūdį. Nors Lietuvoje dar tebešeimininkavo vokiečių okupacinė valdžia, krašte ėmė kurtis parapijų, valsčių komitetai, buvo

[1] Miškinis A. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, 1 knyga, Vilnius, 2002, p. 330.
[2] *Lietuvos valstybės tarybos protokolai*, sud. A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius, 1991, p. 8.
[3] *Lietuvos aidas*, 1918, lapkr. 12–13.

organizuojama vietos milicija ir kt. Lietuvos administracinių struktūrų sėkmingas atkūrimas vyko su dideliu entuziazmu.

Šie įvykiai neaplenkė ir Jiezno valsčiaus gyventojų, nuo 1915 m. buvusių Alytaŭs apskrities sudėtyje. Vietinių inteligentų iniciatyva 1918 m. rudenį miestelyje pradėjo veikti lietuvių mokykla, o netrukus ir kursai suaugusiems[4]. Stãkliškėse, iki Pirmojo pasaulinio karo priklausiusiose Jiezno valsčiui, tų pat 1918 m. pabaigoje susidarė parapijos komitetas, įsteigęs savąjį valsčių[5].

Tačiau atgauta laisvė turėta neilgai. Nors dar 1918 m. kovo 3 d. Sovietų Rusija, pasirašiusi su Vokietija Bresto taikos sutartį, pasižadėjo nesikišti į Lietuvos vidaus reikalus[6], bet jau po mėnesio RSFSR Tautybių reikalų komisariatas įsakė savo skyriams skverbtis į vokiečių okupuotas buvusios Rusijos imperijos, taip pat ir Lietuvos, teritorijas[7]. Tų pačių metų spalio 19–24 d. Maskvoje vykusioje vokiečių okupuotų kraštų komunistų partijų konferencijoje jau atvirai kalbėta apie sovietinės respublikos steigimą Lietuvoje[8].

Sovietų Rusija, pamiršusi visus savo ankstesnius principinius pareiškimus dėl tautų apsisprendimo, iki 1918 m. lapkričio 15 d. suformavo Vakarų raudonąją armiją, kurios 3 divizijas tų pačių metų gruodžio 7 d. pasiuntė į Vakarus, užsibrėžusi savo agresyvius planus realizuoti karine jėga[9]. Iš viso prieš Lietuvą buvo nukreipta apie 20 000 kovotojų su artilerija ir kitomis pagalbinėmis ginklų rūšimis[10]. Vėliau šios pajėgos buvo sustiprintos gautais papildymais iš Sovietų Rusijos.

1918 m. gruodžio 10 d. užėmę Daugpilį, bolševikai po poros dienų pasiekė Lietuvos teritoriją, užiminėdami vieną vietovę po kitos. 1919 m. sausio 5 d. buvo užimtas Vilnius. Iki tų metų vasario pradžios bolševikų užgrobtos žemės sudarė apie 2/3 Lietuvos teritorijos[11]. Lietuvos valstybingumui iškilo mirtinas pavojus, nes gausiam ir gerai ginkluotam priešui nedidelės suorganizuotų lietuvių savanorių pajėgos dar negalėjo pasipriešinti.

Nors minėtos bolševikų divizijos dar nebuvo iki galo sukomplektuotos bei pakankamai kariškai parengtos ir aprūpintos, tačiau joms buvo iškeltas uždavinys supamuoju manevru užimti Kaŭną (į kurį iš Vilniaus buvo persikėlusi Lietuvos vyriausybė ir visos valstybinės įstaigos bei karinė vadovybė – *V. L.*) iš šiaurės ir pietų ir sugriauti Lietuvos valstybės kuriamąjį darbą. Siekdami šio tikslo, bolševikai nesilaikė su Vokietijos vyriausybe 1919 m. sausio 18 d. pasirašytos sutarties, kuria buvo nustatyta laikinoji demarkacijos linija, ėjusi pro Daugùs, Stãkliškes ir 10 kilometrų į rytus nuo geležinkelio linijos Kaišiadórys–Jonavà–Kėdáiniai[12] (žr. 1 schemą). Ši demarkacijos linija nebuvo detaliai išryškinta, todėl bolševikai minėtos sutarties dažnai nesilaikė.

Suprasdama Lietuvai gresiantį pavojų, jos karinė vadovybė dar 1918 m. pabaigoje kreipėsi atsišaukimu į tautą ir pakvietė ją savo tėvynės ginti. Savanoriams verbuoti apskrityse buvo steigiami registracijos punktai. Jiezno apylinkių vyrams artimiausias toks punktas buvo Alytujė, į kurį 1918 m. gruo-

[4] Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1989, t. 1, p. 392.
[5] *Ten pat*, p. 395.
[6] Čepėnas Pr. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, Čikaga, 1986, t. 2, p. 314.
[7] Senn A. E. *Lietuvos valstybės atkūrimas 1918–1920*, Vilnius, 1992, p. 32.
[8] Čepėnas Pr. *Naujųjų laikų...*, p. 312.
[9] Senn A. E. *Lietuvos valstybės atkūrimas...*, p. 45.
[10] *Lietuvių enciklopedija* (toliau – LE), Bostonas, 1968, t. 15, p. 94.
[11] Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 34.
[12] *LE*, t. 15, p. 95.

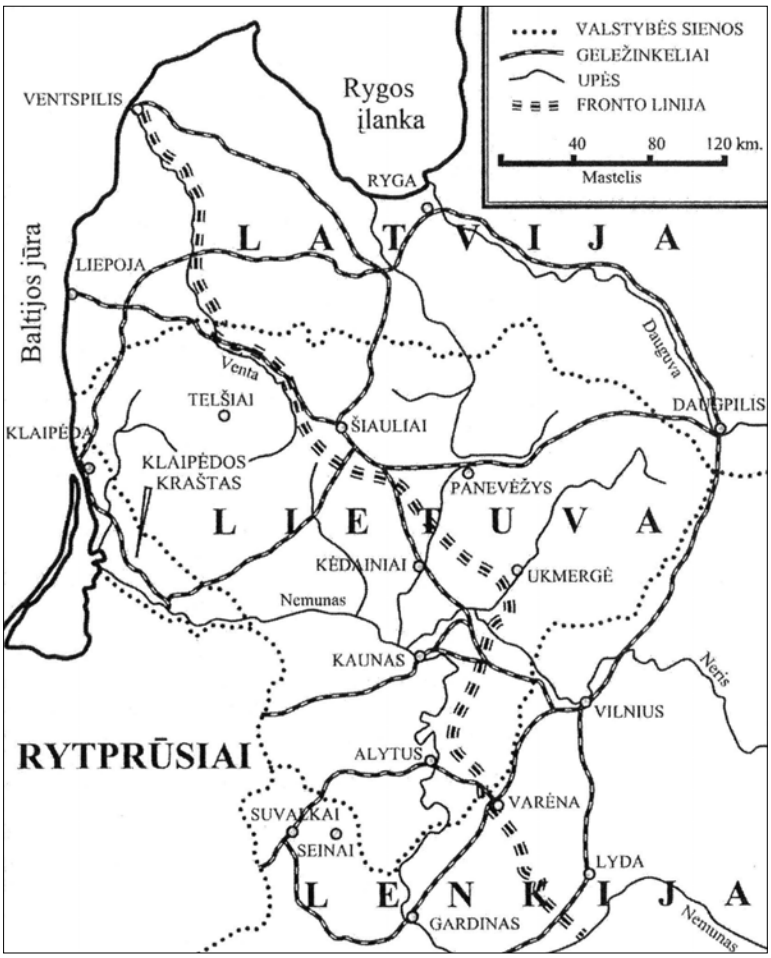

1 schema. Raudonosios armijos okupuotos sritys Lietuvoje 1919 m. vasario pradžioje

džio 18 d. iš Vilniaus persikėlė I pėstininkų pulko užuomazga[13]. Svarbiausias šio besiformuojančio pulko vadovybės uždavinys ir rūpestis buvo surinkti kuo daugiau savanorių, nes iš pradžių jų kasdien teatvykdavo vos po keletą.

Dėl to pulko vadovybė nuo 1918 m. gruodžio 21 d. ėmė platinti gyventojams atsišaukimus, siuntinėjo karininkus į apskrities apylinkes jaunimo į Lietuvos krašto apsaugą verbuoti. To raginimo rezultatai buvo geri – didelės grupės savanorių pradėjo rinktis į Alýtų. Antai po karininko Z. Talevičiaus gruodžio 24–25 d. apsilankymo ir agitacijos Jiezne po savaitės iš miestelio į Alytų atvyko 18 vyrų[14].

Prienuose stoti vyrus į kariuomenę aktyviai ragino to miestelio gydytojas J. Brundza. Į jo raginimą atsiliepė 29 miestelio vyrai. Gruodžio 31 d., susirinkę nurodytoje vietoje, jie visi nuėjo į bažnyčią, kur kunigas Valaitis atlaikė pamaldas ir pasakė atitinkamą pamokslą. Po pamaldų įvyko iškilmingos savanorių išleistuvės, kuriose dalyvavo bažnyčios choras, o gydytojas J. Brundza bei mokytojas Bagdonas palinkėjo savanoriams sėkmės kovojant su bolševikais. Susirinkusi didelė žmonių minia su muzika palydėjo savanorius toli už miestelio. Tos pačios dienos vakare savanoriai atvyko į Alytų, kur kartu su Jiezno bendraminčiais buvo

[13] 1918 m. įsakymai I pėst. pulkui, *LCVA*, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 8.

[14] Liutkaitis J. Atsiminimai iš kautynių ties Jieznu, *Karys*, 1932, saus. 1, nr. 1, p. 5.

paskirti į I pėstininkų pulko II kuopą[15]. Jos vadu buvo paskirtas kar. A. Žemaitis[16]. Jau antrą dieną prasidėjo savanorių apmokymas.

Tačiau mokytis galėjo neilgai. Iš savo agentų gaudama nerimą keliančių žinių apie Lietuvos tautinės vyriausybės sėkmingą veiklą Kaune, spartų savanorių daugėjimą, didelį visuomenės ryžtą atkurti nepriklausomą Lietuvą, bolševikų valdžia Vilniuje, nebūdama užtikrinta vien ginkluotos kovos sėkme, ėmėsi ir plačios propagandinės-agitacinės veiklos tiek visuomenėje, tiek organizuojamoje Lietuvos kariuomenėje. Ji Vìlniuje suorganizavo specialius propagandininkų kursus, kuriuos lankę 53 klausytojai turėjo būti kaip savanoriai nukreipti kenkėjiškam darbui į Lietuvos kariuomenę[17].

Du jauni Jiezno kautynių savanoriai: Juozas Liutkaitis (15 metų) ir Jonas Žiūra (17 metų). 1919 m. vasario 13 d.

Bolševikų agitacinė veikla neretai susilaukdavo pasisekimo tarp stojančiųjų į Lietuvos kariuomenę vyrų. Laikinai ėjęs I pėstininkų pulko vado pareigas Alytujė kar. K. Ladyga 1919 m. sausio 11 d. rašte Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininkui rašė, jog *„pas kareivius buvo pradėta vesti bolševikų agitacija, kuri turėjo pasisekimo (...) 14 kareivių nepasirašė pasižadėjimų tarnauti nepriklausomai Lietuvai ir buvo iš pulko pašalinti“*[18].

Pirmomis vasario dienomis ardomajam darbui tarp karių plėsti į Alytų buvo pasiųstas iš Petrogrado atvykusių bolševikuojančių lietuvių moksleivių būrys[19]. Panašių atvejų buvo ir kitose steigiamose karinėse dalyse.

Susidariusiomis aplinkybėmis Alytuje ir jo apylinkėse reikėjo geležinės tvarkos, turėjusios užtikrinti sėkmingą kovą su Lietuvos nepriklausomybės priešais bei palaikyti gyventojų ramybę. Dėl to vasario 8 d. visoje Alytaũs apskrityje buvo paskelbta karo padėtis[20]. I pėstininkų pulkas laikė barą Daũgų, Prìenų ir Jiezno rajonuose.

Tuo tarpu bolševikai, užėmę didžiąją Lietuvos teritorijos dalį, kurį laiką jokių karo veiksmų nevykdė. Po sunkiomis žiemos sąlygomis ilgokai užsitęsusio slinkimo į Vakarus, jie užgrobtose žemėse kurį laiką ilsėjosi, telkė savanorius, rezervus, ginklus, steigė revoliucinius komitetus ir ruošėsi likusios Lietuvos teritorijos dalies užgrobimui.

[15] *Ten pat.*
[16] 1918 m. įsakymai I pėst. pulkui..., l. 12–13, 7, 15.
[17] Krašto apsaugos ministerijos (toliau – KAM) žvalgų dalies viršininko J. Žilinsko 1919 02 04 slaptas raštas pulkų vadams, *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 16, l. 29.
[18] L. e. I pėst. pulko vado p. kar. K. Ladygos 1919 01 11 raštas KAM štabo viršininkui, *LCVA*, f. 384, ap. 3, b. 35, l. 2.
[19] KAM rikiuotės skyriaus viršininko kar. E. Adamkavičiaus 1919 02 05 slaptas pranešimas pulkų vadams, *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 16, l. 39.
[20] 1919 02 08 įsakymas Alytaus įgulai, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 87, l. 5.

Pažymėtina, kad Lietuvą puolusių bolševikų grupių veiksmai nebuvo suderinti – jos iš pradžių neturėjo net bendros vadovybės. Priešingu atveju bolševikams greičiausiai būtų pavykę užimti dar daugiau Lietuvos žemių. Be to, ir pati bolševikų karinė vadovybė nerodė reikiamo tokiais atvejais ryžtingumo. Bolševikai neturėjo tikslių žinių apie lietuvių jėgas ir jų išdėstymą, o savas pajėgas plačiai išsklaidė, todėl lietuvių savanorių dalių užuomazgos jautėsi pajėgios priešintis tolesniam jų veržimuisi.

Sovietų valdžia, ruošdama savo karines dalis tolesniam veržimuisi į Lietuvos gilumą, propagandiniais tikslais vieną iš trijų prieš Lietuvą pasiųstų divizijų – Pskovo diviziją – pavadino Lietuvių divizija. Joje buvę šeši pulkai atitinkamai buvo pavadinti lietuviškais šaulių pulkais. Iš Vakarų divizijos į Lietuvių (Pskovo) diviziją perkeltas V Vilniaus pulkas buvo pavadintas VII lietuvių šaulių pulku. Lietuvių (Pskovo) divizijos vadu buvo paskirtas Olderogė, komisaru – Grigorjevas, o štabo viršininku – Makulovičius[21]. Taigi Sovietų valdžia jautėsi Lietuvoje kaip užgrobtame krašte ir elgėsi kaip norėjo. Šio teiginio pagrįstumą pabrėžia ir Lietuvių (Pskovo) divizijai vadovauti paskirtų asmenų pavardės.

Minėtai divizijai ir buvo įsakyta užimti ir įsitvirtinti linijoje: Jùrbarkas–Kaũnas–Alytùs. Bolševikai tikėjosi, kad, žygiuojant į Vakarus, Raudonąją armiją aktyviai parems vietiniai raudonieji partizanai; svarbiausiose vietose – Kaunė, Kėdáiniuose ir Suvalkìjoje – įvyks masiniai gyventojų sukilimai prieš Lietuvos vyriausybę, o vokiečiai neateis jai į pagalbą. Vasario 15 d. numačius užimti Kauną, kur buvo menkos, vokiečių neremiamos lietuvių karinės jėgos, tikėtasi sulaukti ir sukilusių spartakininkų paramos[22].

Lietuvių (Pskovo) divizija (6 pulkai, apie 8 000 karių) buvo suskirstyta į tris brigadas. Jos I brigada (I ir II šaulių pulkai su kavalerijos eskadronu ir 4 lengvomis patrankomis) turėjo užimti Kėdáinius, Jõnavą ir pulti Kaũną iš šiaurės rytų. III brigada (V ir VII šaulių pulkai, remiami vietinių partizanų ir 4 lengvų patrankų, bei V šaulių būrys su 2 patrankomis) turėjo užimti Kaišiadoriũ geležinkelio stotį ir pulti Kauną pagal geležinkelio liniją. VII šaulių pulkas, persikėlęs per Nẽmuną ties Prĩenais, turėjo užimti Maurùčių ir Kazlũ Rūdõs geležinkelio stotis ir apeiti Kauną nuo Panemùnės ir Aleksóto pusės. Šį punktą turėjo dengti raitųjų partizanų rinktinė. II brigada (III ir IV šaulių pulkai su 4 lengvomis patrankomis) turėjo užimti Alytų ir žygiuoti toliau į Marijámpolę ir Vilkavìškį. Vilniaus rajone buvo paliktas VI rezervinis šaulių pulkas[23] (žr. 2 schemą).

Gavusi iš savo žvalgų informaciją, jog nuo Žiežmãrių iki Alytaus nebuvo nei lietuvių, nei vokiečių dalinių, bolševikų karinė vadovybė vasario pradžioje ir ryžosi imtis operatyvių veiksmų Kaũnui užimti ir tuo padaryti galą nepriklausomos Lietuvos atkūrimui. Dėl žiemos sąlygomis buvusių blogų, užpustytų kelių pulkai lėtai judėjo į priekį ir patį puolimą pradėjo ne vienu metu. II šaulių pulkas pradėjo žygį vasario 2 d. „Lietuviškąjį“ VII bolševikų pulką, vasario 4 d. išsirikiavusį prie Vilniaus apygardos teismo rūmų ir pasipuošusį raudonomis vėliavomis, išmargintomis įvairiais šūkiais rusų bei lietuvių kal-

[21] *Борьба за советскую власть в Литве в 1918–1920 г. г.*, Вильнюс, 1967, с. 119–120.

[22] Jieznas. Iš raudonojo komandieriaus žygių užrašų, *Karys*, Kaunas, 1922, nr. 8, p. 90–91.

[23] Ališauskas K. Pirmieji Nepriklausomybės kovų žygiai, *Mūsų žinynas*, Kaunas, 1939, nr. 2, p. 192.

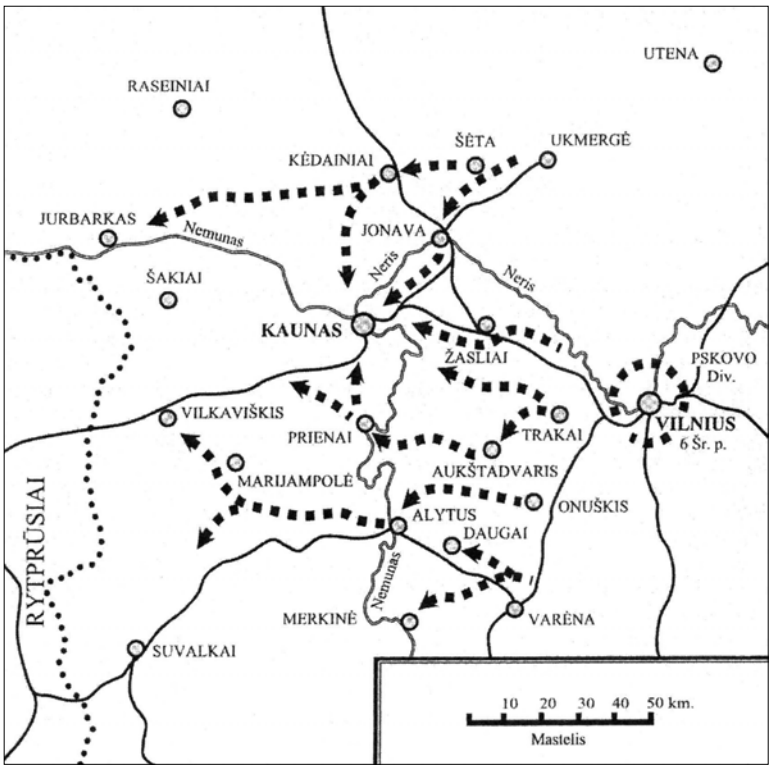

2 schema. Bolševikų vadovybės planas Kaunui ir Suvalkijai užimti

bomis, pasveikino ir palydėjo „buržujų“ mušti pats V. Mickevičius-Kapsukas. Grojant Internacionalą, pulkas išžygiavo Leňtvario kryptimi[24].

Pulkui vadovavo rusas Lebedevas, jo padėjėjas buvo baltgudis A. Ružancovas, o komisaras – lietuvis S. Mickevičius. Pulke buvo trys batalionai, kurių vadai buvo rusas, lenkas ir lietuvis. Iš 8 pulko šaulių kuopų jų vadai tebuvo 2 ar 3 lietuviai. Be to, pulke buvo 3 kulkosvaidininkų komandos su 14 sunkiųjų kulkosvaidžių, po vieną ryšių bei raitųjų žvalgų (apie 30 raitelių) komandas ir daugybė gurguolių vežimų. Pulkas artilerijos neturėjo. Iš viso jame buvo apie 900 karių. Pulko sudėtis buvo labai mišri. I ir II batalionus sudarė Maskvoje mobilizuoti rusai, Mogiliove surinkti gudai ir Vilniaus krašto lietuviai savanoriai, o III – beveik vieni bolševikų įtakon patekę lietuviai. Visose kuopose buvo daug žydų iš Daũgpilio ir Vilniaus. Raitųjų žvalgų komandą sudarė Kubanės kazokai ir dalis lietuvių. Dviejų kuopų pagrindą sudarė įvairių sričių specialistai, penktąją – jūrininkai ir septintąją – artileristai. Pastaroji laikinai buvo palikta Vilniuje[25].

Tą pačią dieną pulkas pasiekė Lentvarį, kur apsistojo nakvynės. Vasario 5–7 d. raudonarmiečiai, žygiuodami padrika minia (vieni pėsti, kiti – motociklais, o treti važiuodami vežimais), neklausydami savo vadų, plėšikaudami ir tuo piktindami vietinius gyventojus, bet nesutikdami jokio pasipriešinimo, pasiekė Aukštãdvarį. Čia pulko vadams ir komunistams pavyko raudonarmiečius šiek tiek sudrausminti. Vasario 8 d. pulkas pasiekė Stãkliškes, o kitą dieną jo priekiniai daliniai, susišaudę su lietuvių husarų žvalgų daliniu, užėmė Jiẽzną[26].

[24] Jieznas. Iš raudonojo komandieriaus..., p. 91.
[25] *Ten pat.*
[26] *Ten pat.*

Lietuvos karinė vadovybė, turėdama žinių apie bolševikų planą Kaunui užimti, jau pirmomis vasario dienomis į Jiezno apylinkes minėtus žvalgus buvo pasiuntusi žvalgybon. Vasario 3 d. Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininkas kar. P. Liatukas įsakė II pėstininkų pulko vadui Kaunė kar. V. Grigaliūnui-Glovackiui pasiųsti į Prienus kareivių būrį tilto per Nemuną saugoti[27]. Be to, vasario 3–6 d. į Prienus, Pakúonį ir Ruñšiškes buvo pasiųstos lietuvių ginkluotos užtvaros. Jos turėjo dvejopą tikslą: saugoti Kauną nuo netikėto bolševikų užpuolimo bei užkirsti kelią iš Vilniaus į Lietuvos gilumą plintančiai agitacijai ir spekuliacijai. Šiame rajone dar nuolatos patruliuodavo II pėstininkų pulko raitieji žvalgai ir husarų būrys. Keletą dienų pajodinėję, jie grįždavo atgal į Kauną. Be to, Kaišiadoriū–Krúonio–Jiezno rajoną saugojo ir vokiečiai. Tačiau jais karinė vadovybė nepasitikėjo bijodama, kad vokiečiai gali atiduoti Kauną bolševikams. Toliau – Jiezno–Puniõs–Stakliškių rajone vokiečių kariuomenės nebuvo. Tą kryptį saugojo husarų eskadrono būrys. Pačiuose Prienuose buvo kelių vokiečių ir lietuvių kareivių būrys. Taigi šios pajėgos silpnai pridengė Kauną. Atsižvelgdamas į šio baro svarbą ir pavojingumą, jam vadovauti ėmėsi pats Krašto apsaugos viceministras kar. S. Zaskevičius[28].

Lietuvos kariuomenės karininkai. Iš kairės antras – pulkininkas leitenantas J. Butkus, trečias – pulko vadas V. Grigaliūnas-Glovackis. 1920 m. LCVA, A45-P161

Dėl to kariuomenės štabo viršininkas kar. P. Liatukas vasario 8 d. 15 val. 30 min. įsakė II pulko vadui Kaune kar. V. Grigaliūnui-Glovackiui tą pačią dieną išsiųsti viceministro kar. S. Zaskevičiaus žinion į Prienus kar. J. Butkaus vadovaujamą 200 ginkluotų karių rinktinę[29]. Norinčių vykti buvo daug, beveik visi. Karių pasiryžimas gelbėti tėvynę buvo didelis. Kaip tuo metu Lietuvos karinę vadovybę informavo dar menkai ginkluoto bei organizuoto II pėstininkų pulko Kaune vadas kar. V. Grigaliūnas-Glovackis, *„visi karininkai ir kareiviai trokšta noru greito susirėmimo su didžiumiečiais (bolševikais – V. L.)“, teigdami, „nors kad ant šventės 16 vasario Tėvynei padaryt paradą vietose, katros esą rankose didžiumiečių“*[30].

[27] KAM štabo viršininko kar. Pr. Liatuko 1919 02 03 įsakymas nr. 772 II pėst. pulko vadui kar. V. Grigaliūnui-Glovackiui, *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 16, l. 26.

[28] Lietuvos kariuomenės kūrimosi ir pirmosios mūsų kariuomenės operacijos 1919 m., *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 30.

[29] KAM štabo viršininko kar. Pr. Liatuko 1919 02 08 slaptas įsakymas II pėst. pulko vadui kar. V. Grigaliūnui-Glovackiui, *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 16, l. 4.

[30] Iš II pėst. pulko vado kar. V. Grigaliūno-Glovackio slapto pareiškimo KAM štabo viršininkui, *LCVA*, f. 384, ap. 3, b. 355, l. 14.

Rinktinė buvo surinkta per vieną valandą: 100 kareivių buvo paimta iš I kuopos ir 100 – iš antros. Į ją parinkti žmonės buvo aprengti šiltais rūbais, apauti gerais batais. Kiekvienam kariui buvo išduota po 100 šovinių. Atsargai paimtas dar šovinių vežimas[31].

Rinktinės vadu buvo paskirtas kar. J. Butkus, jo padėjėjais – kar. Ciprisevičius, J. Cetuchinas ir J. Gataveckas. Pasiųsti daugiau karių į Prienus nebuvo galimybių, nes pats II pėstininkų pulkas dar tik kūrėsi. Jame tebuvo 55 karininkai, 8 karo valdininkai, 1 262 kareiviai, 116 arklių ir tik 420 šautuvų su 23 700 šovinių. Pulkas neturėjo nė vieno kulkosvaidžio[32]. Pačiame Kaunė laukiant galimo vokiečių spartakininkų, palaikiusių ryšius su Vilniaus komunistais, sukilimo prieš Lietuvos valdžią, pulkui reikėjo būti pasirengusiam bet kokiam pavojingam atvejui.

Išsiųstai rinktinei kuopai buvo iškeltas uždavinys užkirsti kelią per Prienus puolantiems rusams bolševikams. Atvykus į Prienų miestelį, kuopos vadovybėje įvyko permainų. Kar. J. Butkui susirgus šiltine, kar. Ciprisevičius buvo paliktas Prienų komendantu. Vadovavimą kuopai perėmė pats viceministras kar. S. Zaskevičius, kartu pasilikdamas ir šio baro vado pareigas[33].

Vasario 9 d. kuopa atvyko į Bìrštoną. Raitųjų husarų būrys, žvalgydamas priešą, su juo susidūrė Jiezno miestelyje. Po trumpo susišaudymo, gausių bolševikų jėgų spaudžiami, raiteliai buvo priversti pasitraukti, tačiau sekimo nenutraukė. Žvalgams pavyko nustatyti, jog pagrindinės bolševikų jėgos stovėjo Licišḱėnuose (3 km į rytus nuo Jiezno), o atskira jų rinktinė veikė Butrimoniū–Puniõs kryptimi. Vasario 10 d. iš žvalgų sužinojusi, jog bolševikų jėgos išblaškytos Jiezne, Stakliškėse ir Butrimonysė, buvo nutarta pulti tuos atskirus dalinius, neleidžiant jiems susijungti. Lietuvių turėtos jėgos buvo per mažos, todėl kar. S. Zaskevičius pareikalavo iš Alytujė buvusio I pėstininkų pulko atsiųsti į Prienus vieną kuopą, tuo susilpnindamas Alytaus gynybą. To pulko vadas kar. A. Juozapavičius, vykdydamas įsakymą, į Prienus pasiuntė kar. A. Žemaičio vadovaujamą II kuopą, kurios sudėtyje buvo ir minėti iš Jiezno ir Prienų apylinkių į Alytų atvykę savanoriai. Tą pačią dieną ši kuopa (2 karininkai, 101 kareivis, kiekvienas iš jų turėjo po 150 šovinių[34]) pro Balbiẽriškį išvyko Prienų kryptimi.

Tuo tarpu kar. S. Zaskevičiaus vadovaujama rinktinė kuopa, nelaukdama alytiškių paramos, vasario 10 d. anksti rytą, maskuodamasi Veřknės upelio krantais bei ten buvusiais atskirais miškeliais, artėjo prie Jiezno. Priėjus Sokoniū kaimą, kar. S. Zaskevičius kuopą padalijo į du būrius. I būrys (vadas – J. Cetuchinas) turėjo apeiti Jiezno miestelį iš vakarų pusės ir pulti bolševikus iš sparno, II būrys turėjo pulti priešą, esantį Jiezne, iš pietų, o raitelių būrys – iš rytų pusės, apeidamas Jiezno ežerą. Puolimas turėjo prasidėti tuo pat laiku ir greit vykdomas[35].

Tuo metu Jiezno miestelio pakraštyje buvo tik silpna bolševikų IV kuopa (apie 100 šaulių), kuriai vadovavo lietuvis kar. Auglys. Pačioje kautynių pradžioje jis, nenorėdamas ka-

[31] KAM štabo viršininko kar. Pr. Liatuko 1919 02 08 slaptas įsakymas II pėst. pulko vadui kar. V. Grigaliūnui-Glovackiui, *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 16, l. 4.

[32] II pėst. pulko žinios 1919 02 07, *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 16, l. 32.

[33] Ališauskas K. Pirmieji Nepriklausomybės kovų žygiai, *Karys*, Kaunas, 1939, nr. 6, p. 174.

[34] I bataliono vado kar. I. Musteikio 1919 02 10 slaptas raštas nr. 98 I pėst. pulko vadui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 90, l. 29.

[35] Lietuvos kariuomenės kūrimosi ir pirmosios mūsų kariuomenės operacijos 1919 m., *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 30.

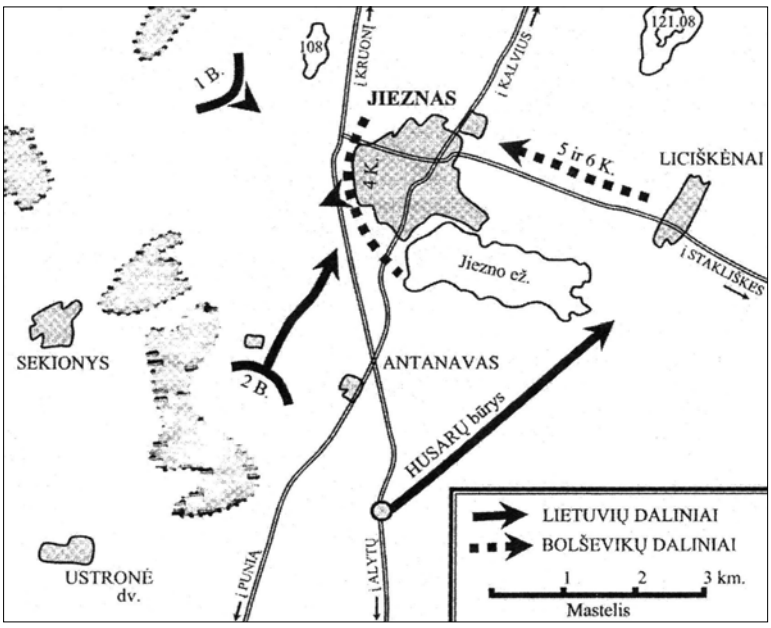

3 schema. Jiezno puolimas 1919 m. vasario 10 d.

riauti su savaisiais, perbėgo į lietuvių pusę[36]. Tačiau tuo pat metu išdavikas kar. J. Cetuchinas (buvęs leibgvardijos rusų Izmailovo pulko paporučikas) savo vadovaujamą I lietuvių būrį tiesiog nuvedė pas bolševikus, liepdamas kariams nešaudyti, o vėliau įsakydamas pasiduoti bolševikams. Dauguma būrio kareivių, supratusių išdavystę, pasitraukė, bet dalis vis dėlto pateko į bolševikų nelaisvę[37].

Rinktinės vadas kar. S. Zaskevičius, nesulaukdamas I būrio paramos, su II būriu bandė pulti Jiezną iš pietų pusės. Tačiau tuo metu Jiezną gynusiai silpstančiai IV bolševikų kuopai spėjo iš Liciškėnų kaimo atvykti į pagalbą su kulkosvaidžiais jų V ir VI kuopos. Nors lietuvių II būrio kariai ir toliau drąsiai veržėsi į priekį, bet, bolševikams atidengus smarkią kulkosvaidžių ugnį, jie buvo priversti trauktis, patirdami nemažus nuostolius[38] (žr. 3 schemą).

Kautynėse prie Jiezno vasario 10 d. žuvo 18 savanorių: Antanas Deimantavičius, Feliksas Endziulaitis, Justinas Barščiauskas, Juozas Stankevičius, Antanas Revinskas, Jonas Paulavičius, Alijošius Pumeris, Izidorius Eimutis, Motiejus Katilius, Pijus Literskis, Kazys Lukšys, Mikas Blažys ir kt.[39] Tarp nukautųjų buvo ir kar. J. Gataveckas[40]. Be to, 6 savanoriai buvo sužeisti, 33 pateko bolševikų nelaisvėn, o 14 – dingo be žinios[41]. Kuopoje teliko 120 vyrų[42].

Bolševikų pripažinimu, belaisviais paimti lietuvių savanoriai buvę tvirto sudėjimo vyrai, apsirengę naminiais rūbais, nešioję kepures su geltonais lankeliais, ant rankovių prisisiuvę trispalvius tautinius trikampius, gerai nusiteikę. Savo parodymuose bolševikams apie Lietuvos kariuomenę jų visų atsakymai buvę vienodi: *„Nieko nežinau – aš eilinis kareivis“*[43]. Tuo tarpu išdavikas kar. J. Cetuchinas, smulkiai papasakojęs

[36] Jieznas. Iš raudonojo komandieriaus..., p. 91.
[37] *Ten pat.*
[38] *Ten pat*, p. 91–92.
[39] Ališauskas K. Pirmieji Nepriklausomybės kovų žygiai..., p. 175.
[40] Kautynės ties Jieznu, *Karys*, Kaunas, 1928, nr. 26, p. 524.
[41] Ališauskas K. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*, Čikaga, 1972, t. 1, p. 139.
[42] *LE*, t. 9, Bostonas, 1956, p. 409.
[43] Jieznas. Iš raudonojo komandieriaus..., p. 92.

2-ojo DLK Algirdo pėstininkų pulko karininkai. Iš kairės: pulko vado padėjėjas majoras Jonas Laurinaitis, pulko vadas pulkininkas V. Grigaliūnas-Glovackis ir karininkas Stasys Puzinas. 1919 m. LCVA. P-1889

apie lietuvių kariuomenę Prienų ir Alytaus rajonuose bei Kaune, tvirtino, jog iš vokiečių neutralumo nėra ko laukti, nes jie vis vien jį sulaužysią[44].

Sužeistieji ir belaisviai kartu su suimtu Jiezno klebonu Jonu Galaune buvo išsiųsti į Stakliškes. Su jais bolševikai labai žiauriai elgėsi. Lietuvių raudonarmiečių būrys, apsupęs pastatą, į kurį belaisviai buvo suvaryti, norėjo juos sušaudyti, o kunigą už propagandos prieš bolševikus vedimą – pakarti. Nuo tokio žingsnio juos sulaikė bolševikų kariuomenėje tarnavęs lietuvis kar. S. Puzinas[45] (vėliau kar. S. Puzinas pabėgo iš bolševikų kariuomenės, tarnavo I kuopos vadu II pėstininkų pulke, pasižymėjo kovose su bolševikais bei bermontininkais, buvo apdovanotas Vyties kryžiumi – *V. L.*). Po to lietuviai belaisviai ir sužeistieji iš pradžių buvo išvežti į Aukštadvarį, o vėliau – į Vilnių.

Vasario 11 d. Jiezne buvusias bolševikų pajėgas papildė VII šaulių pulko vado padėjėjo kar. A. Ružancovo vadovaujama „Jiezno ypatingoji rinktinė“, kurią sudarė trys kuopos su 4 kulkosvaidžiais. Vienas kulkosvaidis buvo užkeltas į bažnyčios bokštą. Taigi, iš viso miestelyje buvo sutelktos penkios kuopos, kurios išsidėstė tokia tvarka: IV ir VI kuopos saugojo vakarinį ir pietinį miestelio pakraščius, V – šiaurinę jo dalį, II buvo Liciškėnų kaime. Jos uždavinys buvo apsaugoti rinktinės užnugarį. I kuopa buvo rezerve miestelio kapinių teritorijoje[46]. Atsarga ir pulko štabas pasiliko Stakliškėse[47].

Jiezno komendantu buvo paskirtas pulko I bataliono vadas kar. A. Jankauskas. Jo įsakymu miestelyje paskelbtame atsišaukime buvo uždrausta

[44] *Ten pat.*
[45] *Ten pat.*
[46] *Ten pat.*
[47] Kautynės ties Jieznu..., p. 524.

gyventojams vykti iš vienos vietovės į kitą bolševikų užimtame rajone bei būriuotis daugiau kaip trims asmenims vienoje vietoje[48]. Įvedinėdami miestelyje „savąją tvarką“, jie nugriovė turgavietės viduryje stovėjusį buvusio Rusijos caro Aleksandro II paminklą[49].

Vasario 11 d. rytą Jiezno aikštėje pušinių lentų karstuose, išklotuose raudona medžiaga, buvo palaidotos „revoliucijos aukos“ – kovų su lietuviais metu žuvę 2 raudonarmiečiai. Laidotuvių metu revoliucingą kalbą pasakė pulko komisaras S. Mickevičius, ragindamas ir toliau negailestingai mušti „baltuosius“. Tuo pačiu metu žuvę lietuviai savanoriai, nurengti ir nuauti, buvo sumesti į vieną prie kapinių iškastą duobę[50].

Iš savo slaptų agentų gavusi pranešimų apie galimą lietuvių ir vokiečių puolimą, bolševikų pulko vadovybė įsakė II bataliono kuopoms žvalgyti visomis kryptimis ir pastatyti užtvaras ant visų į Jiezną einančių kelių. Tačiau bolševikų žvalgai, išsiskirstę po aplinkinius kaimus, labiau rūpinosi iš vietinių gyventojų gauti maisto produktų ir šaudydavo į dangų, nesigailėdami šovinių. Vasario 12 d. Birštono–Prienų kryptimi pasiųsti žvalgai, vadovaujami būrių ar puskuopių vadų, iš vietinių žmonių sužinojo, kad lietuvių pajėgos Prienuose (apie 300 karių) laukiančios iš Kauno ateinančių vokiečių pagalbos. Žvalgybos duomenys buvo perduoti pulko štabui. Tačiau pulko vadas Lebedevas buvo girtas, o komisaras S. Mickevičius sirgo, todėl tąkart nebuvo reaguota. Vis dėlto, vakare Jiezno rinktinei buvo įsakyta auštant užimti Prienus. Tačiau, paprašius iš Stakliškių atsiųsti į Jiezną dar 6 kulkosvaidžius, buvo atsakyta neigiamai[51]. Puolimas neįvyko.

Tuo tarpu po vasario 10 d. nepasisekusio Jiezno puolimo kar. S. Zaskevičius su likusia kuopos dalimi traukėsi Prienų kryptimi. Vakare pasiekė netoli Birštono esantį Gõjaus kaimą, stabtelėjo surinkti visų besitraukiančių karių. Buvo konstatuota, kad beveik pusės jų nėra. Nors kariai buvo labai išvargę, bet nutarta pasiekti Prienus ir ten apsistoti poilsio. Žygiuodami toliau, prie pat Birštono sutikto kar. A. Žemaičio vadovaujamą I pėstininkų pulko II kuopą, kuri, nežinodama tikrosios padėties, vyko į Jiezną padėti saviškiams kovoti su bolševikais. Pasitarę visi grįžo į Prienus[52].

Vasario 11 d. į Prienus atvyko kar. H. Goštauto vadovaujamo husarų eskadrono būrys, o šiek tiek vėliau – trys vokiečių pėstininkų kuopos su 2 lengvosiomis patrankomis ir sunkiaisiais kulkosvaidžiais. Čia susirinkusių lietuvių bei vokiečių rinktinių vadovybė susitarė dėl vasario 13 d. numatyto bendro Jiezno puolimo plano. Jis buvo panašus į vasario 10 d. planą, tačiau dabar jau turėta daugiau jėgų. Pagrindinis jo tikslas buvo užimti Jiezną ir nakčiai apsistoti miestelyje bei Liciškėnų kaime. Kar. S. Zaskevičiaus rinktinė ir kar. A. Žemaičio kuopa turėjo pulti bolševikus Jiezne iš pietvakarių – Sokonių kaimo kryptimi. Vokiečių rinktinė, žygiuodama pro Birštoną, turėjo atakuoti bolševikus nuo Jùndeliškių kaimo pusės, lietuvių husarai, žvalgydami dešinįjį sparną, turėjo apeiti Jiezno ežerą iš rytų, o vokiečių raitųjų žvalgų komanda – pulti Jiezną iš šiaurės. Kad vokiečiai atskirtų lietuvių karius nuo

[48] Jieznas. Iš raudonojo komandieriaus..., p. 92.
[49] Miškinis A. *Rytų Lietuvos miestai...*, p. 330, 345.
[50] Jieznas. Iš raudonojo komandieriaus..., p. 92.
[51] *Ten pat*, p. 137–138.
[52] Kar. St. Zaskevičiaus 1919 02 12 pareiškimas nr. 23 KAM kar. M. Velykiui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 19, l. 150.

bolševikų, buvo atkreiptas dėmesys į specialius ženklus – baltus keturkampius ant dešinės rankos bei lietuviškas kepures[53].

Vasario 12 d. vakare pagrindinės lietuvių ir vokiečių jėgos išvyko į Birštoną ir ten apsistojo nakvynės. Karių apgyvendinimu bei maitinimu teko pasirūpinti kar. A. Žemaičiui ir jo pagalbininkui kar. V. Daniliauskui. Ant aplinkinių kalvų buvo išstatytos sargybos ir ruošiamasi kautynėms. Prienuose iki vasario 13 d. 5 val. ryto pasiliko tik pats kar. S. Zaskevičius su husarų eskadrono vadu kar. H. Goštautu, kar. S. Nagrodskiu bei 10 husarų, taip pat 40 pėstininkų ir 6 vokiečiais su kulkosvaidžiu tilto per Nemuną saugoti. Kar. S. Zaskevičiaus vasario 12 d. 7 val. paskelbtoje dispozicijoje kitos dienos Jiezno atakai kariams buvo paaiškinta, jog tai turėtų būtų *„galutinis mūšis, turim daug spėkų ir privalom bolševikus visiškai išvaikyti“*[54]. Po poros valandų su šiuo Jiezno puolimo planu buvo supažindintas ir Krašto apsaugos ministras kar. M. Velykis[55] (žr. 4 schemą).

Antrasis Jiezno puolimas prasidėjo ankstyvą vasario 13 d. rytą. Esant ūkanotai dienai, lietuvių ir vokiečių rinktinėms pavyko iš visų pusių priartėti prie miestelio.

Vokiečių artilerijai apšaudžius Jiezno pakraščius, o vienam sviediniui pataikius į bažnyčios bokštą ir jame nutildžius įsitaisiusio kulkosvaidininko ugnį, pirmoji puolė kar. S. Zaskevičiaus vadovaujama rinktinė. Itin drąsiai veržėsi į priekį ir kar. A. Žemaitis su savo kuopa. Pats kuopos vadas bėgo išsiskleidusios grandinės priešaky per keliasdešimt žingsnių. Bolševikams atidengus smarkią ugnį, vadas liepdavo kariams sugulti ant žemės, o pats dar toliau nueidavo į priekį. Matydami tokį drąsų savo vadą, ir kariai daugiau neguldavo – visi be pertraukos leidosi miestelio link[56].

Tarp bolševikų kilo panika, o miestelio gyventojai slėpėsi mūriniuose pastatuose – bažnyčioje bei ligoninėje. Vokiečių žvalgams užėmus 121 aukštumą ir iš ten kulkosvaidžių ugnimi apšaudžius Stakliškių kryptimi besitraukiančius bolševikus, pastarųjų eilės visiškai pakriko. Bolševikai buvo spaudžiami iš visų pusių. Prie miestelio kapinių susirinkę visi jų vadai (apie 15), taip pat apie 20 raudonarmiečių komunistų buvo bejėgiai įvesti nors šiokią tokią tvarką. Nepagelbėjo ir jų I bataliono vado kar. A. Jankausko bandymas ginklu sulaikyti bėgančius. Kovotojų eilės retėjo, ir greit kuopose liko tik dešimtoji kovotojų dalis. Įsitikinusi padėties beviltiškumu, bolševikų vadovybė, susėdusi į porines roges ir įsidėjusi 4 kulkosvaidžius, vežama paties komandos viršininko, kaip patrakusi lėkė Liciškėnų kaimo kryptimi. Vokiečiams nukovus abu arklius, turėjo viską palikti ir toliau trauktis pėsti. Bėgantiems bolševikams trumpam stabtelėjus Pìkelionyse, pasirodė, jog iš visos jų rinktinės – daugiau kaip 600 žmonių – buvo likę tik apie 100. Tuo metu prie Pìkelionių miško su III ir IX kuopomis buvęs pats bolševikų VII šaulių pulko vadas kar. Lebedevas, sužinojęs apie Jiezno apsuptį ir pastebėjęs artėjančius lietuvių raitelius, pasitraukė į Stakliškes. Dalis bolševikų, nesustoję Stakliškėse, bėgo toliau, plūsdami vadovybę, kad ji juos vestų į Vilnių, o iš ten – „traukiniais į Maskvą“. Jų

[53] Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė...*, p. 50.

[54] KAM viceministro kar. St. Zaskevičiaus dispozicija Jiezno atakai 1919 02 13, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 19, l. 140–141.

[55] KAM viceministro kar. St. Zaskevičiaus 1919 02 12 pranešimas nr. 23 KAM kar. M. Velykiui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 19, l. 150.

[56] Liutkaitis J. *Atsiminimai iš kautynių...*, p. 5–6.

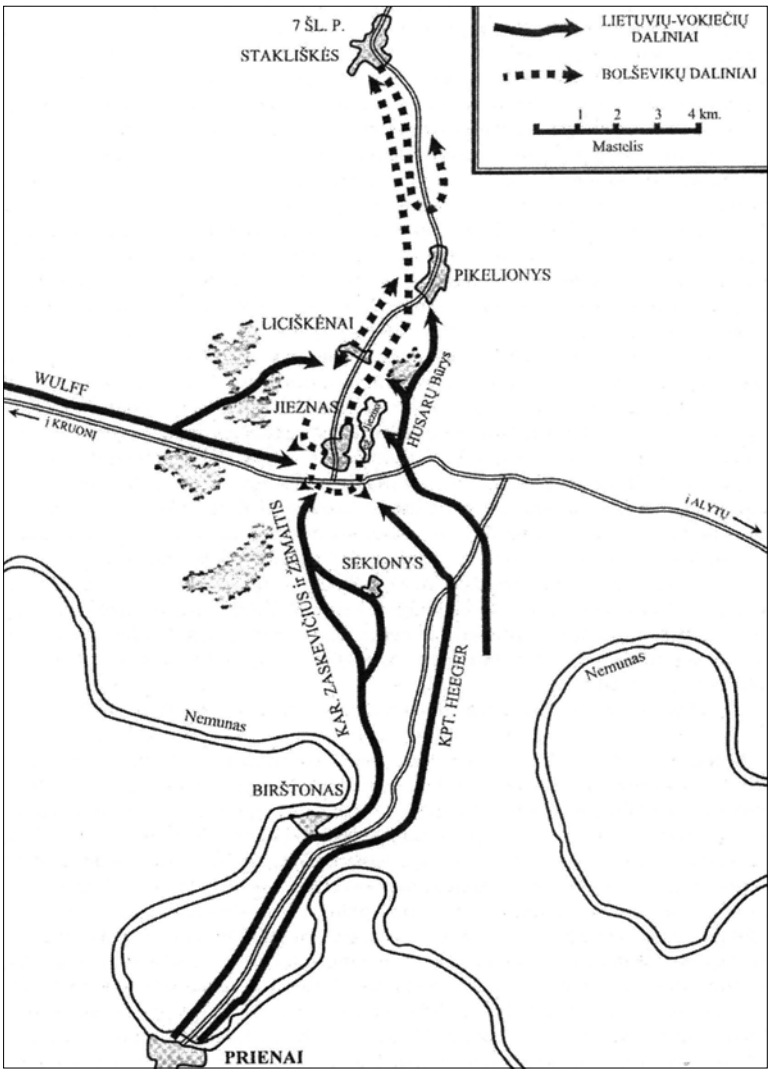

4 schema. Jiezno puolimas 1919 m. vasario 13 d.

neįstengė nuraminti ir pats pulko komisaras S. Mickevičius. Sutemus Stakliškėse susirinkę pulko likučiai pasitraukė į Aukštadvarį. Iš čia buvo pranešta divizijos štabui apie įvykusią nesėkmę[57].

Kuopų vadų pranešimais, vasario 14 d. rytą pulke tebuvo apie 200 žmonių. Iširusio pulko kareiviai gaujomis bastėsi po Aukštadvarį ir jo apylinkes. Prireikė 3 dienų jiems surinkti. Dalį raudonarmiečių pasienio sargybos sulaikė net Trãkuose bei Leñtvaryje. Tik bolševikų revoliuciniam tribunolui areštavus ir sušaudžius keletą svarbiausių „kaltininkų“, pulke buvo atkurta šiokia tokia tvarka[58].

Jiezno kautynėse bolševikai neteko 4 kulkosvaidžių, apie 50 šautuvų, 2 lauko virtuvių, daug aprangos ir kito kariško turto bei Maskvoje pulkui lietuvių komunistų įteiktos raudonos vėliavos, išmargintos įvairiais šūkiais lietuvių ir rusų kalbomis[59].

Po nesėkmingų vasario 13 d. kautynių bolševikų VII šaulių pulkas toliau iro. Nemažai jame buvusių lietuvių pe-

[57] Jieznas. Iš raudonojo komandieriaus..., p. 152.
[58] *Ten pat.*
[59] *LE*, t. 9, p. 409.

rėjo į tautinės kariuomenės pusę, o mobilizuoti rusai bei baltgudžiai traukė namo. Praėjus porai mėnesių po šių kautynių, pulke iš buvusių 900 raudonarmiečių teliko tik 385 kariai, skaičiuojant kartu su atsiųstais į frontą papildymais – dviem naujomis kuopomis[60].

Jiezno kautynėse lietuviams ir vokiečiams buvo visos galimybės iškovoti kur kas efektyvesnę pergalę. Tačiau vokiečiams atsisakius toliau persekioti bolševikus, vieni lietuviai nepajėgė to padaryti. Tos pat dienos 12 val. viceministras kar. S. Zaskevičius raportavo krašto apsaugos ministrui kar. M. Velykiui apie Jiezno paėmimą, pažymėdamas, jog puolimo metu tebuvo sužeistas tik vienas kareivis, o užmuštų ir patekusių nelaisvėn nebuvo[61]. Vasario 13 d. vakare Jiezno komendantu buvo paskirtas kar. H. Goštautas[62]. Pirmojo Jiezno puolimo metu žuvę lietuviai kariai buvo atkasti ir vasario 15 d. iškilmingai palaidoti Jiezno miestelio kapinėse. Jiems vėliau Jiezno visuomenė pastatė gražų paminklą.

Vasario 14–15 d. Petrovo rusų partizanų daliniai buvo išvyti iš Puniõs ir Butrimoniŭ, kuriuos jie buvo užėmę prieš keletą dienų. Jiezno kautynės, kaip vienos iš pirmųjų, pakėlė tiek lietuvių visuomenės, tiek savanorių kovinę dvasią.

Kautynėms pasibaigus, Krašto apsaugos ministras kar. M. Velykis įsakė ištirti pirmojo Jiezno puolimo metu patirtos nesėkmės priežastis. Dar vasario 13 d. II pėstininkų pulko vadas kar. V. Grigaliūnas-Glovackis, labai krimsdamasis dėl daug prarastų karių, pats nuvyko į Prienus ir, pasikalbėjęs su karininkais, išsiaiškinęs puolimo organizavimo bei kitus klausimus, nustatė, jog, be kar. J. Cetuchino išdavystės rinktinėje, kuopoje būta ir kai kurių kitų negerovių. Visų pirma, joje buvo labai silpna karininkų sudėtis. Be to, kar. S. Zaskevičius, žinodamas, jog jam į pagalbą netrukus iš Alytaus turėjo ateiti I pėstininkų pulko kuopa bei vokiečių rinktinė, galėjo jų palaukti ir iki tol turėtomis silpnomis pajėgomis puolimo nepradėti. Vasario 14 d. slaptame pareiškime Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininkui kar. P. Liatukui II pėstininkų pulko vadas kar. V. Grigaliūnas-Glovackis dėl patirtos nesėkmės visų pirma kaltino kar. S. Zaskevičių ir teigė, jog *„jei mes nenorim suvis pražudyt tų kareivių, tai reikalinga skubiai atšaukti p. Viceministerį, katras turėdamas tik savo nuomonę ir nieko neklausdamas, vien tik dėl iškėlimo savo vardo veda žmones ant pražūties ir savo nepasisekimu labai pakelia ūpą pas priešą“*[63] (kalba netaisyta – *V. L.*).

Krašto apsaugos ministras kar. M. Velykis, susipažinęs su tyrimo rezultatais bei minėtu pareiškimu, vasario 25 d. kar. S. Zaskevičių atšaukė iš rinktinės kuopos vado pareigų ir kartu įsakė II pėstininkų pulko vadui kar. V. Grigaliūnui-Glovackiui iš pulko paskirti vyresniuosius karininkus, kurie ateityje glaudžiai veiktų su vokiečių vadovybe[64].

Tą pačią vasario 13 d. įnirtingos lietuvių kovos su bolševikais vyko ir ties Alytumi. Nors atkakliai pasipriešino gausioms bolševikų pajėgoms, Alytuje buvęs I pėstininkų pulkas patyrė pralaimėjimą ir buvo priverstas trauktis. Pulko kairiojo sparno daliniai, perėję per užšalusį Nemuną, tos pačios dienos

[60] Jieznas. Iš raudonojo komandieriaus..., p. 152.

[61] KAM viceministro karin. St. Zaskevičiaus 1919 02 13 raportas KAM kar. M. Velykiui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 19, l. 130.

[62] Kar. H. Goštauto 1919 02 14 raportas nr. 4 Vyriausiajam vadui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 19, l. 123.

[63] II pėst. pulko vado kar. V. Grigaliūno-Glovackio 1919 02 14 slaptas pareiškimas nr. 35 KAM štabo viršininkui kar. Pr. Liatukui, *LCVA*, f. 384, ap. 3, b. 355, l. 25.

[64] *Ten pat.*

Iškilminga ceremonija Jiezno kapinėse.
Pagerbiami žuvusieji už Lietuvos laisvę.
2009 m. Giedrės Maksimovič nuotraukos

vakare pasiekė Balbiĕriškio dvarą, o kitą dieną atvyko į Prienus. Čia susirinko apie 15 pulko karininkų ir per 200 kareivių. Vasario 15 d. jie buvo nukreipti į Jiezną ir apgyvendinti pas vietinius gyventojus. Kariuomenės vadovybės įsakymu II bataliono vadas kar. P. Tamašauskas vietoj kar. H. Goštauto buvo paskirtas Jiezno komendantu, kar. V. Skorupskis – jo padėjėju, o kar. I. Musteikis – rinktinės vadu[65]. Tačiau po poros dienų – vasario 17 d. – Jiezno komendantūros rinktinė persikėlė į Prienus, o pati komendantūra buvo likviduota. Surinkus iš gyventojų reikiamą pastočių kiekį, rinktinė tos pačios dienos vakare atvyko į Kauną ir apsistojo Aukštojoje Panemùnėje.

Po Jiezno ir Alytaus kautynių bolševikai, nepasiekę užsibrėžto tikslo, šiame fronto bare kurį laiką aprimo ir puolamųjų operacijų nevykdė. Jie laikė užimtą barą: Daũgai–Stãkliškės–Žãsliai. Šis laikinas atokvėpis leido Lietuvos karinei vadovybei sparčiau organizuoti naujus karinius dalinius, juos šiek tiek apmokyti ir rengtis būsimoms kovoms. Tuo metu Prĩenuose, Jieznė, Pakúonyje, Rumšiškėse ir Kaišiadorysė stovėjo nedideli II pėstininkų pulko sargybų būriai. Be to, šį fronto barą toliau saugojo ir saksų savanorių daliniai. Jų pulko štabas buvo Žeĩmiuose. Tiek lietuvių, tiek bolševikų frontas ištisai užimtas nebuvo, ir vieni, ir kiti saugojo tik svarbesnes kryptis, susitelkę didesnėse gyvenvietėse, todėl protarpiais patruliavo II pėstininkų pulko raitieji žvalgai bei husarai. Jie gaudė Kauno kryptimi bandančius prasiskverbti bolševikų agitatorius, šnipus, aiškinosi iš priešo užimtų teritorijų atvykstančių pabėgėlių reikalus, neretai gaudami iš jų vertingos informacijos apie bolševikų veiklą. Be to, per šį fronto barą į Lietuvos kariuomenės pusę perbėgdavo vis daugiau Lietuvių (Pskovo) divizijoje tarnavusių lietuvių karininkų bei kareivių, pamačiusių bolševikų valdžios neperspektyvumą, supratusių padarytą klaidą ir pasiryžusių ją atitaisyti tarnaujant tautinėje kariuomenėje.

Sustabdžius bolševikų slinkimą Kauno link ir privertus juos trauktis, į Lietuvą pradėjo skverbtis antras, dar žiauresnis priešas – lenkai. 1919 m. balandžio 19–21 d. didelės jų pajėgos netikėtai sudavė bolševikams didelį smūgį, užėmė Vilnių ir stūmė juos šiaurės kryptimi. Bijodami gresiančio apsupimo, Aukštadvario, Stakliškių bei Vĩevio apylinkėse iki tol buvę bolševikų minėtos Lietuvių (Pskovo) divizijos daliniai persikėlė per Nėrį ir traukėsi tolyn į šiaurę.

Stumdami bolševikus iš Rytų, Lietuvos lenkai pasiekė lietuvių kariuomenės užimtą teritoriją. Susiklosčius naujoms aplinkybėms, atsirado naujas frontas su lenkais. Nors iš pradžių tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių karo veiksmų ir nebuvo, tačiau nebuvo ir aiškaus susitarimo. Aktualus tapo demarkacijos linijos, skiriančios lenkų kariuomenę nuo lietuvių karinių dalinių, klausimas. 1919 m. gegužės 20–21 d. Vilniuje prasidėjo karinės derybos. Jų tikslas buvo techniškai nustatyti abiejų kariuomenių užimtos teritorijos atribojimo liniją. Tačiau iš tikrųjų derybose dominavo politiniai akcentai. Mjr. M. Mackevičiaus vadovaujama lenkų delegacija pasiūlė, kad demarkacijos linija eitų nuo Alytaus per Stakliškes, Kaišiadóris, Čiõbiškį, Šìrvintas – tik už kokių 30–40 km nuo Kauno ir 50–60 km nuo Vilniaus[66]. Lietuvių–lenkų demarkacijos linijos klausimu Lenkijos vadovas J. Pilsudskis dar 1919 m. gegužės 2–3 d.

[65] I pėst. pulko kar. Pr. Tamašausko 1919 02 15 pareiškimas Vyr. kariuomenės vadui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 19, l. 111.

[66] Lossowski P. *Stosunki polsko–litewskie w latach 1918–1920*, Warszawa, 1966, s. 102.

savo pageidavimą buvo išreiškęs tokiais žodžiais: *„Noriu turėti tokią demarkacinę liniją, kuri man duotų Alytų, nuo Alytaus į šiaurę eitų per Stakliškes, Žiežmariùs... Visos išvardytos vietovės turėtų įeiti į mūsų liniją“*[67].

Tokios lenkų keliamos sąlygos lietuvių vadovybės netenkino. Derybos nutrūko.

Teigdami, kad vokiečių kariuomenės dalinių buvimas Lietuvoje neva sudarąs Lenkijai pavojų, o kariaujant su bolševikais, būtina rūpintis savo sparnų saugumu, lenkai žingsnis po žingsnio užiminėjo Lietuvos pakraščius. Užgrobtose lietuvių žemėse lenkų kariai vykdė masines kratas, ėmė rekvizijas, plėšikavo, visaip engė gyventojus. Vykstant lietuvių kovoms su bolševikais, dar nesustiprėjusiai Lietuvos kariuomenei atremti šį naują priešą – lenkus – buvo sunku. Lietuvos vyriausybė visaip apeliavo Santarvės valstybėms dėl minėtų lenkų agresyvių veiksmų ir reiškė protestus. Jos delegacija Paryžiaus Taikos konferencijoje prašė Vakarų didžiąsias valstybes paveikti lenkus, kad šie sustabdytų tolesnę invaziją ir kad tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių būtų nustatyta provizorinė demarkacijos linija.

Karo veiksmams tarp Lietuvos ir Lenkijos išvengti vadinamoji Keturių didžiųjų valstybių Taryba 1919 m. birželio 18 d. nustatė pirmąją lietuvių–lenkų demarkacijos liniją. Posėdyje nedalyvavo nė vienas lietuvių atstovas. Ši demarkacijos linija nei lietuvių, nei lenkų netenkino.

Vokiečiams traukiantis iš Lietuvos, lenkai, pasikliaudami savo karinės jėgos persvara, stengėsi išnaudoti kiekvieną pasitaikiusią progą brautis gilyn į Lietuvą. Lietuvių sargybų ir užtvarų puldinėjimas išplito maždaug 100 km ruože ir skverbėsi 20–30 km į krašto gilumą. Netrukus lenkų priešakinės dalys ėmė žygiuoti Jiezno–Žiežmãrių–Vĩevio–Kazõkiškių link. Sunki kova tęsėsi neilgai. Lietuvių žvalgai, puolami daug gausesnių priešo pajėgų, buvo priversti trauktis[68].

Tuo metu fronto barą nuo Neries upės iki Varėnõs miestelio (daugiau kaip 50 km) vyr. kariuomenės vado gen. S. Žukausko įsakymu gynė kar. K. Škirpos vadovaujamas Atskirasis batalionas. Jo jėgos buvo menkos – minėtame bare tebuvo dvi kuopos su kulkosvaidžiais ir 19 raitelių žvalgų komanda. Kar. K. Škirpa liepos 5 d. informavo kariuomenės vadovybę apie lenkų papildomų karinių jėgų telkimą ir rengimąsi pulti. Realiai įvertindamas gresiantį pavojų, kar. K. Škirpa prašė jam prieš lenkus minėtame bare sutelkti visas bataliono jėgas, tačiau jam buvo įsakyta dalį jėgų nukreipti Kauno įgulos sargyboms sustiprinti[69].

Tuo tarpu lenkai toliau puolė Daũgų–Jiezno–Kaišiadorių kryptimi. Vyr. kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas 1919 m. liepos 7 d. 17 val. lenkų gen. S. Šeptickiui pasiųstoje telefonogramoje, atkreipdamas jo dėmesį į šį faktą, perspėjo, kad *„jeigu lenkų kariuomenė nebus atgal atšaukta, jis bus priverstas priešintis ginkluota jėga“*[70].

Tačiau, kaip minėjome, ta „ginkluota jėga“ buvo labai menka, ir lenkams pavyko užimti Žiežmariùs, Stakliškes, Butrimónis ir Daugùs. Pasinaudoję tuo, kad vokiečiai liepos 6 d. išėjo iš Jiezno ir juos pakeitė silpnos

[67] Wasilewski L. *Jozef Pilsudski jakim go znalem*, Warszawa, 1935, s. 187.

[68] Mūsų armijos veikimo apžvalga (1919 01–08), *Kariškių žodis*, 1919, liep. 10.

[69] Atskirojo bataliono vado kar. K. Škirpos 1919 07 05 slaptas pareiškimas nr. 2349 Atskiros brigados vadui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 40, l. 38.

[70] Vyr. kariuomenės vado gen. S. Žukausko 1919 07 07 telefonograma nr. 54 lenkų gen. S. Šeptickiui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b 45, l. 15.

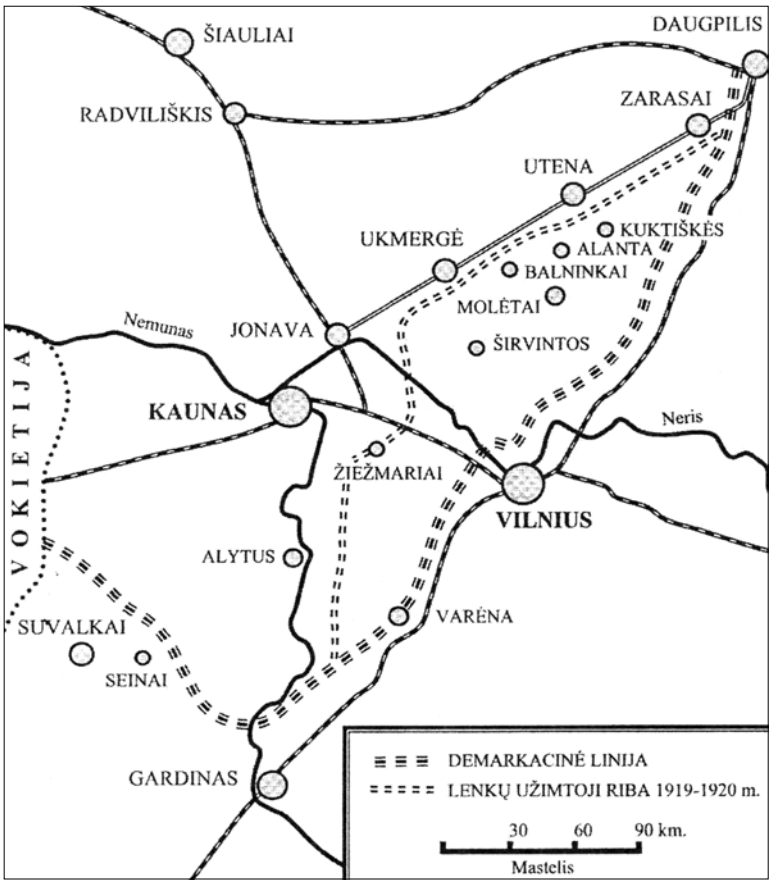

5 schema. Maršalo F. Focho 1919 m. liepos 26 d. nustatyta demarkacinė linija

lietuvių pajėgos, lenkai liepos 13–16 d. kelis kartus puolė miestelį. Vis dėlto šį kartą lietuviams pavyko Jiezną apginti[71].

Reaguodama į agresyvius lenkų veiksmus, Lietuvos vyriausybė liepos 24 d. vėl pasiskundė Vyriausiajai tarybai, kad lenkai ne tik nerodo jokių atsitraukimo požymių, bet, priešingai, puola toliau. 1919 m. liepos 26 d. santarvininkų ginkluotųjų pajėgų vado maršalo F. Focho pasiūlymu buvo nustatyta nauja demarkacijos linija, apie kurią Lietuvos vyriausybei buvo pranešta tik rugpjūčio 3 d.[72] (žr. 5 schemą). Ši linija išsilaikė iki 1920 m. liepos, kai puolančioji bolševikų kariuomenė privertė lenkus trauktis ir apleisti Vilnių[73]. Abi demarkacinės linijos buvo vienašališkos, lietuviams nepalankios. Jų autoriai buvo pasidavę lenkų politikų įtakai ir kai kur lenkų pusėje jie paliko net didesnius Lietuvos teritorijos plotus, negu pageidavo lenkų vadovybė.

Vis dėlto Santarvės šalių misijos atstovų spaudžiama, lenkų armijos Lietuvoje I divizijos vadovybė, neva norėdama nutraukti karinius veiksmus, 1919 m. liepos 26 d. Lietuvos kariuomenės Generaliniam štabui atsiuntė paliaubų sutarties projektą-pasiūlymą, kuriame buvo iškelti tokie reikalavimai:

1) lenkų diviziją ir Lietuvos karines dalis skiriančios fronto linijos negali užimti jokios kitos kariuomenės dalys;

[71] Miškinis A. *Rytų Lietuvos miestai...*, p. 345.
[72] Senn A. E. *Lietuvos valstybės atkūrimas...*, p. 101–102.
[73] Steponaitis V. *Demarkacinė linija*, Kaunas, 1937, p. 1.

2) fronto linija laikytina ši lenkų kariuomenės užimta linija: Merkìnė–Butrimónys–Stãkliškės–Užùguostis–Žỹdiškės–Beñdrės–Jagėlónys–Víevis–Kazõkiškės–Mùsninkai–Šìrvintos–Giedraĩčiai–Skudùtiškis–Pakalniaĩ–Taurãgnai–Várniškės–Kazačizna–Dū́kštas–Rimšė̃–Vìdžiai (visi šie punktai lenkų pusėje);

3) ši sutartis yra laikina ir galios tol, kol I divizijos vadovybė negaus galutinio nurodymo iš Lenkijos kariuomenės vado;

4) Lietuvos kariuomenei peržengus šią liniją, sutartis laikoma sulaužyta[74].

Lietuvos kariuomenės Generalinis štabas, gavęs šį lenkų paliaubų pasiūlymą, kitą dieną jiems pranešė sutinkąs neperžengti sutarties antrajame punkte nurodytos linijos iki savo valdžios galimo nurodymo ir nevykdyti fronte jokių pasikeitimų[75].

Tačiau netrukus lenkų vadovybė sulaužė ir šį pasižadėjimą. Liepos 29 d. lenkų būrys ėmė veržtis Jiezno link, tačiau, ties Kašoniū dvaru sutikęs atkaklų lietuvių pasipriešinimą, buvo priverstas pasitraukti. Liepos 31 d. lenkai atakavo Dembino dvarą bei Pakalnìškių ir Pasiėkių kaimus. Po atkaklios kovos jie buvo atstumti. Rugpjūčio 2 d. papildomos lenkų pajėgos užėmė Kalviū miestelį[76].

Taigi lenkai ne tik nesilaikė savo duotų pasižadėjimų, bet ir, pasinaudodami karinės jėgos pranašumu, užiminėjo vis naujas vietoves, įkurdindami jose sustiprintas įgulas. Antai 1919 m. rugpjūčio mėn. pradžioje Butrimonysė įsitvirtino 40 gerai ginkluotų pėstininkų, Stakliškėse – taip pat 40, Daūguose – 200 karių. Varėnojė buvo viena pėstininkų kuopa, Merkìnėje – vienas raitelių eskadronas ir 40 pėstininkų ir t. t.[77]

VeržDamiesi toliau Kauno kryptimi, lenkai atkakliai siekė įgyvendinti savo politinį tikslą – pajungti Lenkijai visą Lietuvą. Tačiau atkaklus Lietuvos kariuomenės pasipriešinimas ėmė kliudyti jų planams. Tiesa, turėdama didelę ginkluotųjų jėgų persvarą, Lenkija galėjo atvirai pulti Lietuvą ir bandyti ją okupuoti. Tačiau tai darydama ji būtų nuteikusi prieš save daugelį pasaulio valstybių, ypač Antantės šalis, nuo kurių ji buvo labai priklausoma. Tad atsisakę atviros karinės Lietuvos okupacijos, lenkų politikai bei kariniai veikėjai subrandino planą sugriauti mūsų valstybę iš vidaus. Tam tikslui visas dėmesys buvo nukreiptas propagandai už Lietuvos prijungimą prie Lenkijos, už vadinamąją uniją. Į šį darbą įsitraukė visa lenkų spauda bei dauguma Lietuvoje veikusių jų organizacijų – „Lenkų karinė organizacija“ (*„Polska Organizacja Wojskowa“* (*POW*), „Panemunės Šaulių Organizacija“ (*„Organizacja Strelcow Nadniemenskich“*), „Pakraščių Sargybos Draugija“ (*„Towarzystwo Straży Kresowej“*) ir kt.

Didžiausią pavojų kėlė 1919 m. gegužės pradžioje Kaune suorganizuota savarankiška *POW* apygarda, kuri vėliau išsiplėtė trylikoje apskričių ir lyg voratinkliu apraizgė visą nepriklausomos Lietuvos teritoriją. Šios organizacijos vadovybė birželio 13 d. sudarė vadinamųjų „obvodų“ ir ryšių etapų tinklo schemą, į daugelį vietovių, taip pat ir Kruonį, Jiezną, Alytų, Stakliškes ir Butrimonis buvo pasiųsti instruktoriai, kurie čia verbavo žmones, rinko žinias, smulkiai aprašė į Vilnių einančius kelius ir kt.[78]

[74] Lenkų armijos I divizijos vadovybės 1919 07 26 pasiūlytos sutarties Lietuvos kariuomenės Generaliniam štabui projektas, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 65, l. 32.

[75] Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko 1919 07 27 atsakymas lenkų I divizijos vadovybei, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 45, l. 31.

[76] Santykiai su lenkais, *Kariškių žodis*, 1919, rugpj. 7.

[77] Santykiai su lenkais, *Kariškių žodis*, 1919, rugpj. 14.

[78] Šniukšta P. Lenkų karo organizacijų veikimas Lietuvoje, *Policija*, 1925, nr. 3, p. 12.

Nors 1919 m. rugpjūčio pabaigoje *POW* rengtas sukilimas ir nepavyko, tačiau vienas iš svarbiausių tuo metu vykdytos lenkų politikos komponentų tebebuvo kuo giliau įsibrauti į Lietuvos teritorijos gilumą. Pafrontėje lenkai laikėsi atviro lietuvių sargybų bei rinktinių puldinėjimo arba provokacijų, sukeliančių mūsų karių pasipriešinimą, taktikos. Jie vykdė dideles maisto ir gyvulių rekvizicijas, kai kur praktikavo naujokų šaukimus, suiminėjo vietinės valdžios atstovus, kišdavosi į dvarų, kurių savininkai jiems artimi ir patikimi, valdymo reikalus. Įvairaus dydžio lenkų daliniai buvo įsikūrę Merkinėje, Ãlovėje, Butrimonyse, Stakliškėse, Užùguostyje, Kietãviškėse ir kt. vietose[79]. Toks lenkų elgesys bei provokacijos gyventojams nepaprastai įkyrėjo.

1920 m. pradžioje lenkai ties demarkacijos linija pradėjo telkti naujas ir pergrupuoti anksčiau buvusias karines dalis. Pavyzdžiui, netoli Stakliškių buvo dislokuota apie 1 000 karių. Kai kuriose vietose pasirodė jų tankų bei sutelkta daugybė pabūklų, kulkosvaidžių ir kt.[80] Tų metų sausį Stakliškių apylinkėje įvyko keletas susirėmimų su lenkais[81].

1920 m. balandį lenkams pradėjus ofenzyvą prieš bolševikus, pagrindinės jų jėgos ir pastangos tapo nukreiptos į pastarųjų frontą. Lenkai į šį frontą per Vilnių siuntė įvairias savo kariuomenės dalis. Taip ėmė mažėti lenkų karių Lietuvos pafrontėje, taip pat ir vietovėse, esančiose ne per toliausiai nuo Jiezno apylinkių. Tačiau veržDamiesi ir toliau į Lietuvos teritorijos gilumą, lenkai iki 1920 m. liepos 1 d. sugebėjo maždaug 180 km bare užgrobti apie 30 km pločio juostą už nustatytos linijos ir trukdė ramybę krašto gyventojams.

***

2009-aisiais metais Jiezno miestelio bendruomenė kartu su svečiais pažymėjo savanorių pergalės prieš bolševikus 90-metį.

Vasario 6-ąją dieną, penktadienį, programa buvo skirta moksleiviams. Jie dalyvavo istorijos pamokoje „Žingsniu arčiau Lietuvos kariuomenės“. Jiezno gimnazijoje buvo atidaryta fotoparoda „Lietuvos kariuomenė 1918–1940“ ir moksleivių piešinių ekspozicija, skirta savanorių pergalės jubiliejui. Geriausieji piešėjai, kaip ir rašinio, skaitovų konkursų nugalėtojai, buvo apdovanoti Krašto apsaugos ministerijos prizais. Juos gavo kaimyninės Kaišiadorių rajono Kruonio vidurinės mokyklos dešimtokai Laurynas Čiupas, Živilė Noreikaitė, dvyliktokai Sigita Vaitkutė, Eglė Matikaitė, Jiezno gimnazijos septintokės Diana Skulsčiūtė, Gabrielė Nasevičiūtė, antrokai Gabija Žiūkaitė, Rokas Lukoševičius bei kiti moksleiviai. Padėkos pareikštos ir konkursus rengusioms mokytojoms.

Moksleiviai susitiko su Lietuvos kariuomenės Karo prievolės tarnybos atstovais, klausėsi Logistikos valdybos vyr. puskarininkio Dainiaus Masiulio ir vyr. leitenantės Rūtos Gaižutytės paskaitų. Jie sužinojo, kaip ir kuo aprūpinama mūsų kariuomenė, patys galėjo apsivilkti neperšaunamomis liemenėmis, užsidėti šalmus, apsiauti kareiviškus batus. Neseniai J. Žemaičio karo akademiją baigusi Rūta Gaižutytė papasakojo apie savo pirmąją misiją Afganistane: gamtą, susitikimus su vietiniais gyventojais, karinės tarnybos momentus.

[79] 1919 m. įsakymai I pėst. brigadai, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 89, l. 68.

[80] Santykiai su lenkais (1920 01 13–01 20), *Kariškių žodis*, 1920, saus. 22, nr. 4, p. 25–26.

[81] Miškinis A. *Rytų Lietuvos miestai...*, p. 330, 345.

Paminklas Jiezno savanoriams. 2003 m. A. Petrašiūno nuotr.

Garbės sargybos kuopos kariai salvėmis pagerbia žuvusius savanorius. 2009 m. G. Maksimovič nuotr.

Konferencijos metu Jiezno gimnazijoje. Iš dešinės: Prienų r. savivaldybės meras Alvydas Vaicekauskas, KASP vadas plk. Antanas Plieskis, krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė, Prienų r. savivaldybės vicemeras Kęstutis Palionis, šeštas – Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius, aštuntas – Prienų r. administracijos direktorius Arūnas Vaidogas

Krašto apsaugos savanorių pajėgų bigbendo koncertas. Vadovas (pirmas iš kairės) – kpt. Ričardas Čiupkovas.
2009 m. G. Maksimovič nuotraukos

Vasario 7-ąją, šeštadienį, jiezniškiai sulaukė garbingų svečių: atvyko krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė, KASP vadas plk. Antanas Plieskis, Prienų rajono savivaldybės meras Alvydas Vaicekauskas, vicemeras Kęstutis Palionis, administracijos vadovas Arūnas Vaidogas.

„Ar mano jėgoms neperšaunama liemenė?“ 2009 m. Rūtos Gaižutytės nuotr.

Jiezno šv. arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios. Ant savanorių kapų padėtos gėlės, uždegtos žvakelės. Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kuopos kariai salvėmis pagerbė savanorių atminimą. Jiezno gimnazijoje įvyko konferencija, kurioje istorikai docentas Vytautas Lesčius, Vytautas Kuzmickas, Albinas Vaičiūnas detaliai papasakojo apie šio istorinio mūšio eigą, jo strateginę reikšmę Kauno gynybai, priedzūkio ir Sūduvos apylinkių savanorius, kurie 1918 metais įsiliejo į besikuriančios kariuomenės gretas. Jubiliejiniuose renginiuose dalyvavo atstovai iš Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos, krašto apsaugos bičiulių klubo, Lietuvos kariuomenės rezervo karių asociacijos savanorių draugijos, Lietuvos kovotojų sąjungos, Lietuvos laisvės kovų miško brolių draugijos bei Kauno apskrities Vytauto Didžiojo šaulių II rinktinės Prienų 6 kuopos šauliai ir 12 kuopos jaunieji šauliai.

Karininkai, kilę iš Jiezno krašto

Mindaugas Tamošiūnas

Nepriklausomybės kovų dalyvis Balys Mikaila

1920 m. rudenį vyko atkakli dviejų tautų – lenkų ir lietuvių – karinė akistata. Šie kaimynai ilgą laiką gyveno vienoje valstybėje, kartu kovojo su bendru priešu, tačiau po Pirmojo pasaulinio karo žengė skirtingais, sunkiai suderinamais keliais. Tautiniais pagrindais susidariusių Lietuvos ir Lenkijos valstybių sienų klausimas buvo sprendžiamas ginklu. Į pietinę Suvalkijos pusę žygiavę Lietuvos kariai netrukus susidūrė su gausesnėmis priešo pajėgomis. Rugsėjo 22 d. prasidėjęs netikėtas lenkų puolimas Seinų ruože nušlavė lietuvių viltis išplėsti Lietuvos valstybę iki pat Augustãvo. Mūšis Lietuvos kariams susiklostė itin nesėkmingai – neatlaikius Lenkijos karinių dalinių puolimo, teko trauktis į savo krašto gilumą. Keli daliniai buvo bemaž visiškai išsklaidyti ir sumušti, beveik 2 000 Lietuvos kareivių pateko į nelaisvę. Tarp jų ir 2-asis pėstininkų pulkas, kurio du batalionai kartu su pulko vadu majoru Jonu Laurinaičiu buvo apsupti ir priversti pasiduoti[1].

Balys Mikaila. Nuotr. iš Lesčius V. „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920“, Vilnius, 2005, t. 5, p. 230

Laikraštyje „Karys“ buvo išspausdinta trumpa žinutė apie Lietuvos kariškius, minėtos akistatos su Lenkijos kariniais daliniais metu dingusius be žinios. Nelaimėlių sąraše buvo ir leitenantas Balys Mikaila, kilęs iš Stãkliškių valsčiaus, Pakrovũ kaimo[2]. Užaugęs gausioje, rūpestingo tėvo Jurgio, šviesaus ir pasiturinčio ūkininko, šeimoje, būsimasis karininkas įgijo galimybę mokytis Vilniaus gimnazijoje. Baliui siekiant žinių senojoje Lietuvos sostinėje, vyresnysis jo brolis Aleksandras Mikaila jau buvo baigęs kunigų seminariją ir klebonavo Kaĩtanėnuose (Švenčionių r.). Ten jis ne tik rūpinosi dvasiniu vietinių žmonių gyvenimu, bet ir stengėsi prisidėti prie mažai raštingų sodiečių švietimo. Būtent A. Mikaila pasiūlė jaunėliui broliui imtis mokytojo darbo buriamoje Kaĩtanėnų pradinėje mokykloje. Tokiu būdu 4 gimnazijos klases ir mokytojų kursus baigęs B. Mikaila tapo pedagogu. Jaunuolių tautinį sąmoningumą jis žadino iki pat 1919 metų.[3]

Pradėjus kurti Lietuvos kariuomenę, B. Mikaila pasirinko savanorio kelią. Atsižvelgus į buvusio mokytojo išsilavinimą, netrukus jis buvo pasiųstas į karo mokyklą. Kariuomenei itin trūko karininkų, todėl nenuostabu, kad kariūnų mokymo kursai buvo labai trumpi – po nevisų penkių mėnesių į dalinius buvo paskirstyta antroji lietuviškos Karo mokyklos absolventų laida. B. Mikaila papildė 2-ojo pėstininkų pulko gretas ir tapo 5-os kuopos jaunesniuoju karininku. 1920 m. liepą leitenanto laukė kovos krikštas – kautynės su Lenkijos kariais,

[1] Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 324–328.

[2] Žuvusieji, be žinios dingusieji ir į nelaisvę patekusieji, *Karys*, 1920, nr. 43, p. 409.

[3] Mikaila V. Kapitonas Balys Mikaila, *Voruta*, 1991, nr. 19, p. 7.

užsitęsusios iki lapkričio pabaigos[4]. Nepaisant šio pulko karių parodytos narsos, kaip minėta, kautynės ties Seinaĩs susiklostė nesėkmingai. B. Mikaila su kovos draugais buvo išgabentas į Vadovìcų belaisvių stovyklą[5]. Badas, nusilpimas ir prižiūrėtojų rykštės į nelaisvę patekusiems kariams tapo neišvengiama lemtimi[6]. Nusprendę nelaukti neprognozuojamos ateities, B. Mikaila su bendražygiais ryžosi bėgti. Prisidengdami nakties tamsa ir kilusios audros keliamu triukšmu, jie sėkmingai ištrūko į laisvę. Dienas leisdami miškeliuose, o naktimis keliaudami, po varginančio žygio Lietuvos kariai su leitenantu B. Mikaila pasiekė gimtinę[7]. Lapkričio pradžioje prisistatęs į savo dalinį, leitenantas gavo 10 dienų atostogų ir netrukus grįžo į frontą vadovauti 1-ajai kuopai – šį kartą ties Širvintomìs ir Giedraĩčiais[8], kur buvo sprendžiamas Lietuvos kaip nepriklausomos valstybės likimas. Seinų scenarijus nepasikartojo – lenkų puolimas buvo sėkmingai atmuštas.

Pasibaigus kovoms, B. Mikaila tęsė tarnybą 2-ajame pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulke – ėjo įvairių kuopų vado, raitųjų žvalgų komandos, pulko komendanto pareigas. Išlaikęs nustatytus egzaminus, buvo išsiųstas į Aukštuosius karininkų kursus. Nuo 1933 m. pabaigos B. Mikailai teko keisti palyginti sėslų gyvenimo būdą. Daugiau nei dešimt metų ištarnavęs tame pačiame dalinyje, jis buvo perkeltas į 1-ąjį, o kiek vėliau – į 5-ąjį pėstininkų pulką. Galiausiai B. Mikaila išvyko į Raséinius, kur jam buvo numatytos 3-iojo pėstininkų pulko 7 kuopos vado pareigos. Be tiesioginių pareigų, neretai tekdavo pavaduoti bataliono vadą, rūpintis pulko karių sportiniu rengimu ir analizuoti įvairius incidentus pulko teisme[9].

Užsitarnavęs kapitono laipsnį ir už ypatingus nuopelnus gimtajam kraštui apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu, B. Mikaila 1938 m. išėjo į atsargą. Kartu su žmona, bajoraite Antanina Montvilaite, greta Žeĩmių (Jonavõs raj.) esančiuose Palankiuosè atsargos karininkas kūrė pavyzdinį 12 hektarų ūkį, kuris, vykstant žemės reformai, jam buvo suteiktas kaip Lietuvos ginkluotųjų pajėgų savanoriui[10]. B. Mikaila neliko abejingas vietinės bendruomenės problemoms ir netgi buvo išrinktas Žeimių valsčiaus viršaičiu. Kaip ir daugelio kitų žmonių, taip ir B. Mikailos likimą visiškai pakeitė 1940 m. sovietų okupacija. O Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, vengdamas susidorojimo, karininkas pasitraukė į Vokietìją, kiek vėliau išvyko į Kanãdą. Paskutinė jo gyvenamoji vieta tapo Pùtnamo miestas Jungtinėse Amerikos Valstijose. Dėl Lietuvos laisvės savo gyvybe rizikavęs kariškis svetimame krašte nebuvo laimingas. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais emigrantas gerų emocijų sėmėsi, prižiūrėdamas Putnamo lietuvių namų rožyną ir bendraudamas su vienintele dukra Ona, kuri tęsė garbingos Mikailų giminės tradiciją rūpintis tautiečių švietimu[11].

[4] Balio Mikailos tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 2M, b. 233, l. 2, 9.
[5] Mikaila V. *Min. str.*
[6] *Čia mūsų žemė*, sud. Voveris V., Vilnius, 2010, p. 318.
[7] Mikaila V. *Min. str.*
[8] Balio Mikailos tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 2M, b. 233, l. 9.
[9] *Ten pat*, l. 2–5.
[10] *Ten pat*, l. 1, 13.
[11] Mikaila V. *Min. str.*

Nepaklusęs generolui... karininkas Jonas Laužonis

Jonas Laužonis 1940 m. LCVA, f. 930, ap. 5, b. 1496, l. 1a

1920 m. birželio popietė... Lietuvos Krašto apsaugos ministerijos Sanitarijos skyriaus viršininkas generolas leitenantas Vladas Nagevičius žingsniavo pagrindine Kaũno miesto gatve – Laisvės alėja. Gydytojas priešpriešais išvydo skubantį jauną karininką ir pirmas jam atidavė karinę pagarbą. Tačiau įprasto kariško atsako nesulaukė!.. Drausmę ir karinius papročius itin vertinęs V. Nagevičius negalėjo patikėti tokiu akibrokštu. Negana to, net ir sustabdytas įžūlusis karininkas elgėsi pabrėžtinai nemandagiai, nenorėjo atiduoti pagarbos ir pasakyti savo pavardės. Generolui primygtinai reikalaujant, abu kariškiai nuėjo į vietos komendantūrą, kur jaunasis karininkas galiausiai prisistatė: *„Artilerijos skyriaus vyresnysis leitenantas Laužonis.“* Tolesnį dviejų ambicingų asmenybių pokalbį atskleidžia archyve išlikęs V. Nagevičiaus raportas: „[...] *po to jis* (Jonas Laužonis – M. T.) *įpykęs ir pakeltu balsu kreipėsi į mane gestikuliuodamas, tai įsiremdamas rankomis į šonus, tai vėl kišdamas jas į kišenes su visai man aiškiu tikslu – laikytis kas link manęs įžeidžiančiu būdu [...], ėmė rėkdamas prirodinėti* (= įrodinėti), *kad karininkas neprivalo atidavinėti gydytojui garbės, kad jis pats jau penkti metai esąs karininkas ir šito nusistatymo kas link* (= dėl) *gydytojų prisilaikąs.“*[12] Nepaisant jauno artilerijos karininko pasiteisinimų, kariuomenės vado pareigas ėjusiam Jonui Galvydžiui-Bykauskui neliko nieko kito, kaip už netinkamą elgesį nubausti J. Laužonį aštuonioms paroms arešto įgulos daboklėje. Juolab kad tokio pobūdžio akistata tarp dviejų minėtų kariškių nebuvo pirma[13].

Šis emocionalus karininkas gimė 1891 m. rugpjūčio 25 dieną (pagal senąjį kalendorių) Jiẽzno valsčiaus Grìkapėdžio užusienyje (vienkiemyje), valstiečių Jurgio Laužonio ir iš gretimo Verbỹliškių sodžiaus kilusios Domicelės Navickaitės šeimoje[14]. Mokslo pradmenis įgijo, augdamas namie, lavindamasis pas privačius mokytojus ir sykiu padėdamas tėvams tvarkyti nedidelį ūkį. 1909 m. jaunuolis išvyko į Vilnių, kur uždarbiavo, pardavinėdamas laikraščius, ir dirbdamas raštininku, toliau gilino savo žinias ir puikiai išlaikė Vilniaus karinės apygardos nustatytus egzaminus. Įsiplieskus Pirmajam pasauliniam karui, J. Laužonis pradėjo tarnybą Irkutsko mieste dislokuotame batalione. Netrukus, trūkstant karininkų ir atsižvelgus į iš Lietuvos kilusio jaunuolio dalykinius gebėjimus, jis buvo priimtas į Irkùtsko leitenantų (*praporščikų*) mokyklą. Ją sėkmingai baigęs, 1915 m. birželį grikapėdiškis pradėjo karinę tarnybą 80-tame pėstininkų kabardiečių pulke ir įsitraukė į daugeliui karių pragaištingai pasibaigusio karo kovas ties Barãnovičiais (Baltarusija) bei Dvìnsku (dab. Daũgpilis, Lãtvija)[15].

Tų metų ruduo J. Laužoniui buvo nesėkmingas – kariškis patyrė rankos ir kojos sužeidimus, stuburo kontūziją.

[12] *Čia mūsų žemė...*, l. 269.
[13] *Ten pat*, l. 270.
[14] 1888–1892 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 153.
[15] 1940 m. Jono Laužonio autobiografija, *LCVA*, f. 930, ap. 5, b. 1496, l. 8.

Sužalojimai buvo ganėtinai rimti, ir apie aštuonis mėnesius leitenantas praleido Maskvõs karo ligoninėje (*lazarete*). Išsigydęs žaizdas, jis grįžo į savo pulką, o 1917 m. pradžioje buvo perkeltas į 101-ąjį artilerijos divizioną. Tarnaudamas šiame dalinyje, kovų užgrūdintas karininkas sulaukė lemtingų įvykių Rùsijoje – žlungančios valstybės pasitraukimo iš karo bei įsiplieskusios revoliucijos. 1918 metais, turėdamas vyresniojo leitenanto (*poručiko*) laipsnį, J. Laužonis buvo paleistas į atsargą. Apie vienerius metus praleidęs Vilniuje, jis grįžo į tėvų namus Grìkapėdyje. Čia Pirmojo pasaulinio karo veteraną pasiekė žinia apie karininkų mobilizaciją į Lietuvos kariuomenę[16].

1919 m. prasidėjusi J. Laužonio tarnyba šalies ginkluotosiose pajėgose truko iki pat sovietinės okupacijos pradžios. Per kone du dešimtmečius eitos įvairios pareigos: 1-ojo artilerijos sandėlio prižiūrėtojas, kariuomenės ginklų tikrintojas, šarvuočių rinktinės kuopos vadas, artilerijos tiekimo skyriaus karininkas. Be to, eksternu išlaikyti egzaminai iš 8 klasių gimnazijos kurso, baigti Aukštųjų karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursai (Artilerijos skyrius) ir studijos Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete. Nepaisant minėtų konfliktinių situacijų tarnybos pradžioje, tiesioginiai viršininkai įvertino J. Laužonio gebėjimus ir žinias – sovietų okupacijos išvakarėse jis užsitarnavo pulkininko leitenanto laipsnį ir vadovavo Lìnkaičių ginklų dirbtuvių technikos daliai[17]. Tuo metu kariškis gyveno ganėtinai vienišą gyvenimą – šeimoje jis buvo vienturtis, abu tėvai mirė 3-iajame dešimtmetyje, o su buvusia žmona Henrika (Henrieta) nebendravo, nors turėjo sūnų Jurgį[18].

1940-ieji itin sparčiai keitė nusistovėjusią tvarką. Sovietiniai valdininkai nepasitikėjo Lietuvos kariuomenės karininkais, todėl kiekvieną iš jų tikrino, apklausinėjo, domėjosi socialine bei turtine padėtimi, partine priklausomybe. Atrodė, kad J. Laužonis buvo vienas iš tų, kurie neturėjo „nuodėmingos“ praeities. Kaip jis pats pažymėjo savo autobiografijoje, buvo kilęs iš valstiečių šeimos, nenaudojusios samdomos darbo jėgos, nepriklausė jokioms partijoms, niekada nekovojo prieš Raudonąją armiją, netarnavo baltagvardiečių daliniuose, nepriklausė karinėms visuomeninėms organizacijoms („Šaulių Sąjungai“, „Jaunajai Lietuvai“), neturėjo artimų giminaičių, gyvenančių užsienyje[19]. Tačiau priekabių ieškoję okupantai netrukus pulkininko leitenanto biografijoje rado tariamą „tamsią“ dėmę Tarnaudamas Ginklavimo valdyboje, J. Laužonis neretai keliaudavo į užsienį, o 1936 m. rūpinosi Lietuvos kariuomenei nebereikalingų ginklų pardavimu Ispanijos pilietinio karo dalyviams. Būtent šį grikapėdiškio tarnybos įvykį sovietinės represinės struktūros panaudojo, susidorojant su juo. 1940 m. pabaigoje J. Laužonis buvo atleistas iš kariuomenės ir netrukus suimtas su tuo pačiu „nusikaltimu“ įtariamais kolegomis karininkais Pranu Lesauskiu, Antanu Karosu ir Leonu Račiūnu. Deja, bet suimtieji nesulaukė po kelių mėnesių prasidėjusio Vokietijos–Sovietų Sąjungos karo pradžios Lietuvoje bei galimybės išnaudoti suirutę pabėgimui. Netrukus jie buvo išgabenti į liūdnai pagarsėjusį politinių kalinių tardymo centrą – Maskvõs Lefortovo kalėjimą. 1941 m. kovą karininkai išgirdo nuosprendį – už esą

[16] Jono Laužonio tarnybos byla, *Ten pat*, l. 3.
[17] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2005, t. 5, p. 37–38.
[18] 1940 m. Jono Laužonio autobiografija, *LCVA*, f. 930, ap. 5, b. 1496, l. 8–9.
[19] *Ten pat*.

sąmoningą netinkamų ginklų pardavimą Ispanijos respublikai kiekvienam skiriami 8 metai lagerio ir 4 metai tremties. Atrodo, kad vienintelis kariškis iš minėto ketverto, kuriam užteko fizinių jėgų atlaikyti užgriuvusius vargus ir grįžti į Lietuvą, buvo kapitonas L. Račiūnas[20], o tolesnis karininko J. Laužonio likimas lieka nežinomas, tačiau sykiu gan lengvai nuspėjamas.

Vyčio kryžiaus ordino kavalierius Mykolas Kvinta

Jiezno krašto senoliai dar prisimena dvarininkų Kvintų vardą. Nuo jo neatsiejama XIX a. antrosios pusės Jiezno istorija, kadangi 1874 m. Jiezno dvarą su įvairiais priklausiniais įsigijo valstybės patarėjo civilinės tarnybos rangą turėjęs Ignotas Kvinta iš Pùnžionių dvaro (dab. Švenčioniū r.)[21]. Amžininkai I. Kvintą apibūdino kaip darbštų ir pažangų dvaro ūkio valdytoją[22], o istorikai kritikavo bajorą dėl jo apsukrumo, galimo dalyvavimo finansinėse machinacijose ir netgi kaltino dėl Jiezno klebono Jurgio Sudimto nužudymo[23]. Priešingai nei 1889 m. miręs tėvas, jo sūnus Leonas Kvinta garsėjo kaip palaidūnas ir girtuoklis, prašvaistęs nemažą dalį paveldėto turto[24]. Tačiau istoriografijoje, kraštotyriniuose leidiniuose ir spaudoje beveik neužsimenama apie antrąjį I. Kvintos sūnų Mykolą, gyvenusį minėtame Punžionių dvare, o vėliau persikėlusį į Šlapãberžę (Kėdáinių r.).

Mykolas Kvinta XX a. 3 deš. Nuotr. iš Lesčius V. „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953“, t. 4, p. 337

Be Jiezno dvaro, I. Kvinta valdė ir Bìrštono kurortą, kurį po tėvo mirties perėmė L. Kvinta. Dėl nevaržomo būdo ir besaikio lėbavimo įklimpęs į skolas, šis bajoras buvo priverstas perleisti Birštono administravimą broliui Mykolui, kuris veikiausiai pasižymėjo didesniais gabumais, nei karštakošis Leonas. Jis išmokėjo dalį skolų, stengėsi puoselėti kurortą. Nepaisant to, M. Kvinta nebuvo pajėgus padengti visų įsiskolinimų, tad Birštone turėtas valdas teko iškeisti į Šlapãberžės dvarą[25]. Jiezno dvaras, valdomas L. Kvintos, grimzdo į vis didesnes skolas, jo priklausiniai (palivarkai) buvo pardavinėjami, o M. Kvintos prižiūrimas Šlapaberžės dvaras klestėjo. Naujasis šeimininkas tvarkė prabangius dvaro rūmus, rūpinosi aplinka. Išlikęs pasakojimas, kaip darbininkams baigus sodinti alėjos medelius, visi buvo išrikiuoti. Dvarininkas pylęs darbininkams degtinės ir užvoždavęs jiems per veidą – anot jo paties, kad įvykis būtų išties įsiminti-nas[26]. Į Šlapaberžę M. Kvinta atvyko su dviem sūnumis: pirmagimiu Henriku ir jaunėliu Mykolu[27]. Nei pastarosios atžalos tėvai, nei Jiezno dvarą valdęs

[20] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2006, t. 6, p. 201.
[21] Kuzmickas V. Jiezno istorijos puslapius pavarčius, *Gyvenimas*, 2007, nr. 17, p. 6.
[22] Bieliauskas P. *Iš Slabados kaimo į Vilniaus katedrą*, Trakai, 2013, p. 34.
[23] Kuzmickas V. Jiezno istorijos puslapius pavarčius, *Gyvenimas*, 2007, nr. 9, p. 6.
[24] *Ten pat.*
[25] *Ten pat.*
[26] Aldonos Čiapienės, gyv. Šlapaberžėje, atsiminimai, užrašyti Mindaugo Tamošiūno 2014 m.
[27] 1998 m. I. Klimanskienės surinkta kraštotyrinė medžiaga, *autoriaus asmeninis rinkinys*.

jaunojo Mykolo senelis I. Kvinta net nenutuokė, kad šis žmogus taps uoliu lietuvybės puoselėtoju ir Lietuvos karius į kovą vedančiu vadu.

M. Kvinta (vyresnysis) savo sūnums stengėsi suteikti deramą išsilavinimą. Jaunesnysis jo sūnus, gimęs 1886 metais, baigė gimnaziją Vilniuje ir išvyko mokytis į Krokuvos žemės ūkio akademiją, kur įgijo agronomijos žinių. Jas galėjo pritaikyti Daũgpilyje, kur ir dirbo pagal specialybę. Įsiplieskus Pirmajam pasauliniam karui, jaunasis Mykolas buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. Tarnaudamas eiliniu, pasižymėjo kautynėse. Netrukus M. Kvinta gavo karininko laipsnį ir buvo paskirtas 363 Vilniaus pėstininkų rinktinės jaunesniuoju karininku, kiek vėliau pradėjo vadovauti kuopai, ėjo Daugpilio stoties komendanto pareigas[28]. Mūšių metu Lietuvos bajoras pateko į nelaisvę. Įdomu tai, kad anuomet jis dar nemokėjo kalbėti lietuviškai. Jo, kaip ir daugumos kitų Lietuvos dvarininkų, gimtoji kalba buvo lenkų. Tačiau kalbiniai skirtumai netrukdė M. Kvintai jaustis lietuvių tautos dalimi – dar vaikystėje, pasak amžininkų, jis „susidėjo su kaimo bernais“[29], o karo metais, būdamas nelaisvėje, jis mieliau rinkosi lietuvių, o ne iš Lenkijos kilusių karininkų draugiją[30].

Grįžęs į savo namus Šlapãberžėje, M. Kvinta netrukus atsiliepė į kvietimą savanoriu stoti į kariuomenę ir kovoti dėl Lietuvos Nepriklausomybės. 1919 m. gegužės 31 d. jis ties Ãlanta vedė karius į priekį, sumaniai vadovavo vienai iš 1-ojo pėstininkų pulko kuopų, tačiau, sprogus patrankos sviediniui, buvo kontūzytas. Nepaisant bolševikų apšaudymo, keli raiteliai ryžosi išgabenti M. Kvintą iš mūšio vietos ir taip išgelbėjo jį nuo patekimo į nelaisvę. Lietuvos karių narsa ir pasiaukojimas (vienas iš M. Kvintos gelbėtojų žuvo), kaip teigė bajoro kovų draugas generolas Julius Čaplikas, galutinai susaistė Šlapaberžės dvaro savininką su lietuvių tauta – M. Kvinta nuolat primindavo aplinkiniams lietuvių drąsą mūšio lauke. Idėjinį lojalumą tautiniais pagrindais suformuotai moderniai Lietuvos valstybei pasirinkęs M. Kvinta nutraukė ryšius su broliu Henriku, kuris priklausė Lietuvoje veikusiai lenkų karinei organizacijai (*P. O. W.*), ir su kai kuriais jaunystės draugais, nepalankiai vertinusiais lietuvybės vyravimą naujai sukurtoje valstybėje bei išvykusiais gyventi į Lenkiją[31].

Išėjęs į atsargą, jis ėmėsi visuomeninės veiklos: rūpinosi, kad Šlapaberžės bažnyčioje būtų įvestos pamaldos lietuvių kalba, kurią ir pats išmoko, įsteigė vietos šaulių būrį ir tapo jo vadu, aktyviai dalyvavo Lietuvos savanorių-kūrėjų sąjungos veikloje bei visapusiškai rėmė Šlapaberžės apylinkių gyventojus[32]. M. Kvintos valdomas dvaras ilgainiui tapo savotišku lietuvybės centru – čia rinkosi ne tik vietiniai šviesuoliai, svarstę visai apylinkei svarbius klausimus ir bandę spręsti įvairias problemas. Dvarininkas neretai sulaukdavo svečių ir iš laikinosios sostinės Kauno. Dvaro aplinkoje augusi Aldona Čiapienė prisimena, kad jos tėčiui Povilui Malinauskui tekdavo vykti į artimiausią geležinkelio stotį ir parvežti į Šlapaberžę patį Lietuvos Respublikos prezidentą Antaną Smetoną. Antrajame rūmų aukšte vykdavo pokyliai, o vėliau svečiai leisdavo laiką balkone

[28] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2004, t. 4, p. 337.

[29] 1998 m. I. Klimanskienės surinkta kraštotyrinė medžiaga, *autoriaus asmeninis rinkinys.*

[30] Čaplikas J. A. a. ats. kpt. Mykolas Kvinta, *Karys*, 1931, nr. 30, p. 594.

[31] 1998 m. I. Klimanskienės surinkta kraštotyrinė medžiaga, *autoriaus asmeninis rinkinys*.

[32] Čaplikas J. *min. str.*, p. 594.

arba kortuodavo dvaro parke. Anot A. Čiapienės, M. Kvinta buvo itin draugiškas, kilniaširdis žmogus[33]. Karininkas išsiskyrė savo subtiliais asmeniniais bruožais ir gerumu, o dėl meilės žmonėms ir noro dirbti ne vien savo, bet ir jų supančiųjų gerovei, kartais aplinkiniai netgi žvelgdavo į šį dvarininką kaip į pernelyg naivų asmenį[34].

Už pasiaukojančiai atliktas tarnybines pareigas bei mūšiuose parodytą sumanumą ir drąsą M. Kvinta buvo pristatytas bene garbingiausiam tarpukario Lietuvos kariniam apdovanojimui – Vyčio kryžiaus ordinui su kardais[35]. Nėra žinių, ar M. Kvinta kada nors lankėsi Jiezne pas savo dėdę L. Kvintą ar pusbrolį Stanislovą Kvintą. 1931 m. liepos 11 d. Šlapaberžės apylinkę apskriejo netikėta žinia – M. Kvinta, vežamas į Kauną, netikėtai mirė. Dvarininko mirties aplinkybės iki šiol nėra visiškai aiškios. Pasak oficialios versijos, M. Kvintą palaužė širdies negalavimai, kankinę jį dėl Nepriklausomybės kovų metais patirtų sužeidimų. Tačiau bajoro krikšto dukra M. Čiapienė tikina, kad karininkas nusišovė, sužinojęs apie savo žmonos neištikimybę[36]. Po dviejų dienų šis garbingas žmogus iškilmingai palaidotas Šlapaberžės koplyčios kriptoje. Po sovietinės okupacijos, per kurią kripta buvo ne kartą išplėšta, M. Kvintos palaikai buvo perkelti į šventorių[37]. Šiandien jo amžinojo poilsio vietą žymi kuklus medinis paminklas – savotiška priešingybė gyvenimo metais nuveiktiems dideliems darbams ir patirtiems išbandymams. M. Kvintos asmenybę ir veiklos esmę trumpai, tačiau taikliai apibūdino gen. J. Čaplikas: „Jo idealas buvo Nepriklausoma Lietuva“[38].

Leitenantas Martynas Germanavičius: patekęs į pragarą ir išlikęs žmogumi

1941 m. birželį prasidėjo gausūs Lietuvos kariuomenės karininkų areštai ir trėmimai. Vienus suiminėjo naktį, per kratas, kitus nuginklavo tarnybos metu, o keliolika aukštųjų karininkų buvo išsiųsti į „kursus“, kurie baigėsi įkalinimo įstaigose. Suimtieji netrukus buvo sugrūsti į traukinius. Ešelonai su maždaug 300 kariškių ir civilių tarnautojų pajudėjo Krasnojársko link. Jų laukė amžino įšalo žemė – Norìlskas, tremtinių vadintas pragaru, tapęs bent pusės šių žmonių kapaviete[39].

1910 m. netoli Jiezno, Stākliškėse, nuo seno gyvenusios Germanavičių giminės palikuonis Martynas buvo vienas iš tų, kuriems teko patirti žiauriausias tremties sąlygas. Jaunas Lietuvos kariuomenės karininkas, sėkmingai baigęs Karo mokyklą ir iš pradžių tarnavęs Alytujė, ulonų pulke, o vėliau paties prašymu perkeltas į laikinojoje sostinėje dislokuotą 1-ąjį husarų Lietuvos kunigaikščio Jonušo Radvilos pulką ir vadovavęs būriui, atsidūrė Norìlsko mieste, apsuptame priverčiamojo darbo stovyklų[40]. Tremtinių gyvenimo, o greičiau – egzistavimo sąlygos buvo pasibaisėtinos. M. Germanavičiaus likimo draugas Juozas Palukaitis taip apibūdino kasdienybę Norilske: *„Nuolatinis alkis, baisus šaltis, sunkus darbas, nežmoniškos sąlygos*

[33] Aldonos Čiapienės, gyv. Šlapaberžėje, atsiminimai, užrašyti Mindaugo Tamošiūno 2014 m.
[34] A. a. Mykolas Kvinta, *Lietuvos aidas*, 1931, nr. 157, p. 6.
[35] Kpt. Mykolo Kvintos dovanų lapas, *LCVA*, f. 930, ap. 2K, b. 408, l. 4–5.
[36] Aldonos Čiapienės, gyv. Šlapaberžėje, atsiminimai, užrašyti Mindaugo Tamošiūno 2014 m.
[37] *Ten pat*.
[38] Čaplikas J. *min. str.*, p. 594.
[39] Šidagis J. *Norilsko golgota*, Kaunas, 2013, p. 53, 57, 67, 131.
[40] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2003, t. 3, p. 172.

barakuose greitai padarė savo – iš jaunų, sveikų vyrų liko tik skeletai. <...> Vieni išmirė, o kiti pasidarė „dachodegos“ (vos paeinantys, galutinai išsekę žmonės).“[41] Pagrindinis dienos maistas – 300 gramų duonos, šalta sriuba ir samtis košės. Sunkių darbų ir alkio iškamuoti žmonės rinkdavo kaulus, kaitindavo juos ant krosnies ir bandydavo apgraužti, o bulvių lupenos buvo tikras delikatesas. Griovius kasusiems „Norilsko vergams“ prižiūrėtojai piktdžiugiškai kartojo, kad svarbu ne jų darbas, o patiriamos kančios[42].

Kavalerijos karininkas Martynas Germanavičius XX a. 4 deš. Nuotr. iš IX-ojo forto muziejaus rinkinių

Tokiomis nužmoginimo sąlygomis tremtiniai vargo ir fiziškai, ir psichiškai. Nepaisant to, M. Germanavičius sugebėjo ne tik pats viską ištverti, bet ir rūpintis likimo draugais. Iki 1949 m. išbuvęs Norilske, jis buvo perkeltas į Taišėtą, vėliau – į Igárką[43]. Stakliškietį detaliai apibūdino politinis kalinys Kęstutis Balčiūnas: *„Ltn. M. Germanavičius mane ir kitus lietuvius, lagerio naujokus, mokė, kaip elgtis, kad išliktume gyvi, ramino ir drąsino. Jis darė viską, kad kuo daugiau lietuvių ištvertų sovietinį pragarą ir grįžtų Lietuvon. Konclageryje jis visada buvo pasiruošęs kiek galint padėti kitiems ir materialiai, ir moraliai. Kurį laiką jis dirbo statybinių medžiagų sandėlininku, turėdavo reikalų su laisvaisiais darbininkais. Per juos „sukombinuodavo“ išnešti už lagerio ribų kalinių laiškus ir įmesti į pašto vagoną. Be to, ltn. M. Germanavičius sugebėdavo surinktus laiškus taip paslėpti, kad jų prižiūrėtojai net kratos metu nesurasdavo. Prieš išvykdamas ltn. M. Germanavičius sandėlį ir visus ryšius su laisvaisiais perdavė Pranui Kundrotui, kuris irgi iš kalinių zonos padėdavo išnešti laiškus.“*[44]

1956 m., po 15 metų vergovės, M. Germanavičius grįžo į Lietuvą. Apsistojęs Alytaŭs rajone, dirbo girininko padėjėju bei techniku Prı́enų ir Alytaus miškų ūkiuose, sunkiai bandydamas viską pradėti iš naujo; Norilskas jo gyvenimą buvo pakeitęs negrįžtamai. Neabejotina, kad kraupūs tremtyje patirtų išgyvenimų vaizdai jį lydėjo iki pat paskutinio atodūsio 1976 metais[45].

Ltn. M. Germanavičius buvo reabilituotas 1957 metais.

Pulkininkas leitenantas Viktoras Sutkus – kariškis ir visuomenininkas

„Kai kurie žmonės rūpinasi tik savimi, kiti dar ir šeima, dar kiti dirba visuomenės labui. Kai jie miršta, pirmųjų beveik niekas nepasigenda, antrųjų liūdi jų šeimos nariai, o trečiųjų – plati visuomenė bei tauta. Velionis priklausė trečiųjų grupei“[46], – taip 1991 m. sausio 3 d. Hiùtenfeldo kapinių koplyčioje susirinkusiems žmonėms kalbėjo Vokietijos

[41] Palukaitis J. *Lietuvos karininko Juozo Palukaičio atsiminimai. Norilsko konclageris*, Vilnius, 2013, p. 27.
[42] *Ten pat*, p. 26.
[43] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2003, t. 3, p. 172.
[44] Kęstučio Balčiūno citata iš knygos: *Prievarta ir smurtu*, sud. A. Martinionis, Vilnius, 2008, p. 223.
[45] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2003, t. 3, p. 172.
[46] Lukošius J. A. a. plk. ltn. Viktoras Sutkus, *Karys*, 1991, nr. 2, p. 115.

Viktoras Sutkus XX a. 4 deš. LCVA, f. 391, ap. 1, b. 4914, l. 6

lietuvių bendruomenės valdybos pirmininkas Andrius Šmitas, atsisveikindamas su Lietuvos kariuomenės pulkininku leitenantu, aktyviu visuomenės veikėju Viktoru Sutkumi. Būsimasis karininkas gimė 1902 m. rugsėjo 22 d. Jieznė, vaistininko Jurgio Sutkaus (rusų kalba rašytuose bažnyčios metrikuose – Sutkevičius) ir Agotos Martinaitytės šeimoje[47]. Šiame miestelyje praėjo pirmieji dešimt Viktoro gyvenimo metų. Bene didžiausią įspūdį vaikui darė aplinka, gamtos grožis. Veikiausiai dėl to po kelių dešimtmečių, laikydamas vokiečių kalbos egzaminą, savo rašinyje kariškis Sutkus pabrėžė užaugęs prie Jiezno ežero ir prisiminė pirmąją pažintį su plaukimu ir žvejyba. Apie 1912 m. Sutkų šeima išvyko į Ròmnų miestą (Ukrainà), pasak jiezniškio, turtingą ir gražų kraštą, kuriame gyvendamas, jaunuolis stebėjosi jaučiais, tampiusiais žemės ūkio padargus, pigiu medumi bei įsiminė žodį „maskolis“, turėjusį kone keiksmažodžio prasmę. Pagyvenę Ròmnuose metus, 1913 m. Sutkai grįžo į gimtinę[48].

Vaistininko šeima veikiausiai gyveno pasiturinčiai – nes tais pačiais metais namie skaityti ir rašyti išmokusią atžalą Sutkai išsiuntė į Vilniaus Vinogradovo gimnaziją. Tokią prabangą sau galėjo leisti ne visi tėvai. Deja, netrukus prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas sujaukė ateities planus. 1915 m. mokslus teko nutraukti, nes gimnaziją evakavo į Rusijos gilumą, o Sutkai liko gyventi Lietuvoje[49]. Galimybės siekti išsilavinimo netekęs Viktoras pasiliko tėvų namuose iki pat 1920 metų, Kauno „Saulės“ gimnazijoje išlaikė 4 klasių kurso egzaminus ir buvo priimtas į Karo mokyklą, kurią sėkmingai baigęs, pradėjo ilgametę tarnybą Lietuvos kariuomenėje[50].

3-iasis ir 7-asis pėstininkų pulkai bei generalinis štabas buvo savotiškos „laikinos stotelės“. V. Sutkus turėjo pedagogo savybių, todėl kone ilgiausią tarnybos laiką praleido Karo mokykloje, ruošdamas būsimuosius Lietuvos kariuomenės karininkus. Prasidėjus II pasauliniam karui, kaip ir dalis kitų lietuvių karininkų, V. Sutkus, nenorėdamas tarnauti Raudonojoje armijoje, sugebėjo pagrįsti savo tariamai vokiškas šaknis ir įgyti teisę pasitraukti į Vokietiją[51]. 1944 m. generolui Povilui Plechavičiui pradėjus telkti Vietinę rinktinę, turėjusią ginti Lietuvą nuo grėsmingai artėjančios antrosios sovietinės okupacijos, V. Sutkus įsitraukė į šio ginkluoto dalinio veiklą ir kaip generalinio štabo karininkas buvo atsakingas už įvairius organizacinius jo reikalus. Deja, vokiečiams sulaužius savo pažadus neversti vadinamųjų „plechavičiukų“ vykti už Lietuvos ribų, pulkininko Oskaro Urbono vadovaujami šios rinktinės štabo karininkai kartu su V. Sutkumi buvo suimti ir išvežti į Lãtviją, Sãlaspilio koncentracijos stovyklą. Baigiantis karui, jiezniškis buvo perkeltas į Vakarų Vokietiją. Į Lietuvos kariuomenę stojęs savanoriu ir ištarnavęs joje dvidešimt metų, V. Sutkus nesiskyrė su kariniu munduru ir gyvendamas Vokietijoje – kapituliavus

[47] 1902–1905 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 17.
[48] Studento Viktoro Sutkaus asmens byla, *LCVA*, f. 391, ap. 1, b. 4914, l. 19.
[49] *Ten pat*, l. 8.
[50] *Ten pat*.
[51] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2007, t. 7, l. 233.

Trečiajam Reichui, jis tęsė tarnybą Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenės daliniuose, vadovavo lietuvių darbo kuopoms Švėcingene ir Dármštate[52].

V. Sutkus buvo ne tik ilgametis Vokietijos lietuvių bendruomenės valdybos ir garbės teismo narys, bet kartu su žmona Veronika Jasinauskaite nuolat lėšomis rėmė lietuvišką kultūrą puoselėjančius leidinius – „Dirvą“, „Karį“, Vydūno fondą ir kitas lietuviškas žiniasklaidos priemones bei visuomenines organizacijas, buvo vienas iš Lietuvių–vokiečių draugijos steigėjų. Jiezniškis itin rūpinosi jaunimo švietimu, ypatingą dėmesį skirdamas Vasario 16-osios gimnazijai, tapusiai savotišku iš Lietuvos priversto pasitraukti jaunimo švietimo centru. Sutkų šeima aukojo lėšas šiai gimnazijai, mokinių bendrabučio statybai, po gaisro smarkiai suniokotos Reñhofo pilies remontui, kurioje buvo ir tebėra įsikūrusi Vokietijos lietuvių bendruomenės būstinė. Bene geriausiai V. Sutkaus gyvenimo kelią atspindi jo bendražygio dr. Jono Norkaičio žodžiai – išties, šio jiezniškio atlikti darbai „turi vertę ir amžinybėje“[53].

Majoro Henriko Goštauto nuotykiai Jiezne

1918 m. Lietuvos inteligentijos žiedui paskelbus Nepriklausomybės deklaraciją, susidurta su daugybe sudėtingų problemų. Viena iš jų – ginkluotųjų pajėgų organizavimas. Nors jauniesiems savanoriams netrūko entuziazmo kilti į kovą už laisvę ir nepriklausomybę, kariuomenės telkimo darbą itin apsunkino profesionalių, patyrusių karininkų trūkumas. Ypač stigo senos, gilias tradicijas turinčios kavalerijos vadų. Kaip pabrėžia Stasys Jurgelevičius, raitelių daliniuose nuo seno dažniausiai tarnaudavo turtingi kilmingų šeimų atstovai[54]. Tad nenuostabu, kad, pradėjus formuoti 1-ąjį Lietuvos kariuomenės raitelių eskadroną, pirmieji jo vadai buvo iš bajorų šeimų kilę asmenys, kurių pažiūros į modernią, tautiniais pagrindais kuriamą naująją Lietuvą buvo dviprasmiškos, o karinis profesionalumas neretai buvo veikiamas sudėtingo kilmingo asmens būdo.

Puikus pavyzdys – karininkas Henrikas Goštautas. Pasak tiesioginio jo pavaldinio Broniaus Tatarūno, šis Milvydų dvare (Kėdainių raj.) gimęs raitelis buvo „tikras mėlyno kraujo dvarponis“[55]. Po Pirmojo pasaulinio karo kovų grįžęs į Lietuvą, 1919 m. pradžioje jis buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Pirmasis kovos krikštas vilkint lietuvišką uniformą ir jam, ir jo kovos draugams buvo 1919 m. vasario kautynės prie Jiezno. Jų metu karininkas įrodė savo drąsą, sumaniai vadovaudamas raiteliams, kurie atliko žvalgybą ir persekiojo sumuštą priešininką[56]. H. Goštautas netgi tapo savotišku Jiezne įsitvirtinusių bolševikų siaubu – vienas iš Raudonosios armijos kariškių savo atsiminimuose mini šį karininką kaip žiaurų priešininką, be gailesčio kovojusį prieš „pasaulinės revoliucijos nešėjus“ bei sušaudžiusį į nelaisvę paimtą bolševiką, atsakingą už dalinio aprūpinimą maistu ir gyvulių pašaru (*furažierių*)[57]. Galbūt dėl ryžto ir pasitikėjimo savo jėgomis bei kautynėse parodytų gebėjimų, būtent H. Goštautas netrukus

[52] *Ten pat*.
[53] Lukošius J. *Min. str.*, p. 115.
[54] Griežė S. 3-čias dragūnų „Geležinio vilko“ pulkas, *Karys*, 1984, nr. 1, p. 16.
[55] Grinius A. Vachmistro B. Tatarūno prisiminimai, *Karys*, 1978, nr. 8, p. 314.
[56] Kavaliauskas V. *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2009, t. 2, p. 191.
[57] Iš raudonojo komandieriaus žygių užrašų, *Karys*, 1922, nr. 8, p. 90.

Lietuvių husarų žvalgai Merkinėje 1920–1921 m. Pirmas iš dešinės Henrikas Goštautas (?). Nuotr. iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus, Fa-16673

buvo paskirtas Jiezno komendantu[58] ir trumpam tapo svarbiausiu tvarką apylinkėje turėjusiu palaikyti asmeniu.

Tačiau neramaus būdo ir bajoriškos ambicijos kupinas kavaleristas pasižymėjo ne tik nuopelnais kautynių lauke, bet ir ganėtinai dažnu savivaliavimu. Netrukus karininkui buvo pateikta daugybė kaltinimų dėl įvairių nusižengimų. Pasirodo, kad po 1919 m. Jiezno kautynių su bolševikais bajoras įsakė miestelėnams pristatyti jam 3 000 rublių, o jei reikalavimas nebus įvykdytas – grasino turto konfiskavimu. Po metų, su savo raitelių eskadronu grįžęs į Jiežną, H. Goštautas sumanė padaryti panašiai, tik šį kartą suma buvo dar didesnė. Vieną pavasario dieną majoras paskelbė, kad iš jo pavogta 14 000 rublių. Kaltę dėl tariamos vagystės suvertė žydų tautybės jiezniškiui Jankelevičiui, kurio namuose H. Goštautas laikinai gyveno. Kad majoro norai būtų įgyvendinti, visa minėto miestelėno šeima buvo areštuota ir paleista tik tuomet, kai sunerimusi Jiezno žydų bendruomenė bendromis pastangomis surinko 10 000 rublių ir perdavė juos įniršusiam karininkui. Negana to, būdamas Jiezno miestelio komendantu, H. Goštautas nusprendė paįvairinti kasdienybę ir įsakė vietiniam gyventojui Dominykui Andrulevičiui slapta įrengti bravorą ir iš majoro pristatytų miltų gaminti degtinę. Įsakymas buvo uoliai įvykdytas[59], o jiezniškiai veikiausiai ne itin norėjo skųstis dėl minėtų savivaliavimo atvejų, matydami aukštesniosios vadovybės palaikymą, mat H. Goštautas, atsižvelgus į jo sumanų vadovavimą kautynių lauke, kiek vėliau netgi buvo paskirtas laikinai eiti 1-ojo husarų pulko vado pareigas[60].

Tačiau 1921 metais, po konflikto su būsimuoju generolu Povilu Plechavičiumi, H. Goštautas buvo suimtas ir uždarytas į Kauno įgulos daboklę. Šį kartą negelbėjo nuopelnai mūšio lauke už pasižymėjimą laisvės kovose pelnytas kovinis Vyčio kryžiaus ordinas šį kartą neatsvėrė įvairių majoro nusižengimų... Kokia tolesnė šio žmogaus istorija? Pabėgęs iš daboklės, buvęs kariškis iki pat 1940 m. gyveno Lénkijoje. Tuomet nusprendė grįžti į Lietuvą ir savanoriškai pasiduoti valdžios malonei. Teismas skyrė karininkui 10 metų sunkiųjų darbų kalėjimo, tačiau, atsižvelgus į H. Goštauto karinius nuopelnus, sumažino bausmę perpus. Sovietinės okupacijos metais

[58] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 191.

[59] 1921 m. Armijos teismo tardytojo nutarimas dėl mjr. Henriko Goštauto nusižengimų, *LCVA*, f. 524, ap. 1, b. 826, l. 59.

[60] Grinius *A. Min. str.*, p. 314.

ši įdomi asmenybė išėjo į laisvę ir grįžo į gimtinę – Milvydų dvarą[61]. Tačiau 1949 metais, kaip ir daugybė kitų lietuvių, senasis husaras buvo ištremtas į Sìbirą, kur ir baigėsi jo gyvenimo dienos[62].

Kapitonas Henrikas Geištoras ir jo šeimos likimas

1784 m. vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio paliepimu aprašius Jiezno parapiją, archyve apie Verbỹliškes buvo paliktas trumpas įrašas: *„Ir šioje Verknės upės pusėje, ir anoje – du bajoriški palivarkai, jų malonybių ponų Kuliešų ir Kauno rotmistro Poplonskio.“*[63] Dvarininkai Kuliešos šiose žemėse išsilaikė iki pat XX a., o minėtas Poplonskių giminės vardas netrukus išnyko iš apylinkės gyventojų atminties. XVIII a. pabaigoje šiaurinės Verbyliškių valdos sulaukė naujo šeimininko – Bernardo Geištoro, titulavusio save Kauno pavieto teisėju. 1800 m. šis bajoras vedė Emiliją Piacevską, Kauno rotmistro dukrą[64], ir jo šeima ilgam įleido šaknis Verknẽs pakrantės dvarelyje. B. Geištoro sūnus Aleksandras išlaikė valdą savose rankose, nepaisant XIX a. vykusių neramumų – sukilimų prieš carinę valdžią, okupantų vykdytų represijų ir dvarų savininkams nepalankios mokestinės politikos. Miręs 1877 metais Verbyliškių dvarelį jis paliko našlei Marijai Snarskytei-Geištorienei ir vienturčiui sūnui Jonui Povilui[65], kuris išgyveno Pirmojo pasaulinio karo negandas ir turėjo galimybę išvysti Nepriklausomos Lietuvos radimąsi. Vedęs Kotryną Vincentą Vitkauskaitę, jis užaugino penkis vaikus[66]. Vienas iš jų, 1890 m. gimęs Henrikas Geištoras[67], tapo karininku.

Baigęs komercijos mokyklą, šis verbyliškietis pragyvenimui tikėjosi užsidirbti, plaukiodamas komerciniais transporto laivais, todėl keturis metus žinias gilino jūrininkų mokykloje. Tačiau visus planus negailestingai sujaukė 1914 m. įsiplieskęs karas. Nežinia kodėl bajoras kaip savanoris įstojo į Rusijos kariuomenės 106-ąjį pėstininkų Ufimskio pulką. Ištarnavęs šiame dalinyje kelis mėnesius, H. Geištoras buvo priimtas į Vilniaus karo mokyklą ir įgijo jaunesniojo leitenanto (*praporščiko*) laipsnį. Tarnaudamas 75-ame pėstininkų rikiuotės pulke ir vadovaudamas kulkosvaidžių komandai, verbyliškietis kovėsi rytų fronte, dalyvavo Smurgáinyse, Dõkšicuose (Baltarusija) ir gretimose apylinkėse vykusiuose mūšiuose. 1916 m. liepos 14 d. jis buvo sužeistas ir evakuotas į Maskvą[68]. Išsigydęs žaizdas, H. Geištoras buvo paskirtas į 107-ąjį atsargos pulką, dislokuotą Permės mieste, ėjo kuopos vado pareigas. Tačiau koviniuose veiksmuose dalyvauti jam nebeteko – netrukus bajoras dėl pablogėjusios sveikatos buvo pripažintas netinkamu rikiuotės tarnybai. 1918 m. paleistas iš kariuomenės, kaip pats rašė, dirbo pervežimų kapitonu pas Maskvos apylinkėje įsikūrusį pirklį. Išbuvęs čia iki 1920 metų, jis nusivylė bolševikine Rusija ir, pasak jo paties, patyrė daug vargo, kol grįžo į tėvynę[69].

Po kelių metų petraukos į Verbyliškes grįžusį kariškį pasitiko senstelėjęs

[61] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 192.
[62] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2013, t. 9, p. 203.
[63] *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sud. V. Jogėla, Vilnius, 2001, p. 611.
[64] 1774–1827 Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 41.
[65] 1862–1882 Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 133.
[66] 1926–1936 Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 40.
[67] 1888–1892 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 107.
[68] Henriko Geištoro tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 8, b. 58, l. 155.
[69] *Ten pat*, ap. 2G, b. 249, l. 47.

jo tėvas J. P. Geištoras ir Verbyliškėse gyvenusi sesuo Teresė Bielienė, kurios vyras, Rusijos kariuomenės atsargos papulkininkis Stanislovas Bielas, kilęs iš Varšuvos apylinkėse esančio Gròdzisko miesto, jau ilsėjosi Jiezno kapinėse[70]. Vyresnysis Henriko brolis Jonas buvo išvykęs į Vilnių, kur vedė Eleną Dzedziulytę[71], o sesuo Jadvyga Geištoraitė dar anksčiau buvo ištekėjusi už titulinio patarėjo civilinės tarnybos rangą turėjusio Motiejaus Kričinskio iš Sánkt Peterbùrgo[72]. H. Geištoras išvydo pasikeitusią gimtinę – lietuviškoje spaudoje nurodoma, kad Verbyliškės buvo viena iš labiausiai Pirmojo pasaulinio karo metu nukentėjusių apylinkės gyvenviečių[73]. Negana to, Geištorų namuose, aidint pabūklams, buvo įsikūrę neprašyti svečiai – vokiečių kariškiai, kurie, anot Vinco Braziukaičio liudijimo, prievarta vertė visus Pakrovų ir Pikelionių kaimų vyrus dvi dienas per savaitę dirbti Baudėjų (buv. Stakliškių vlsč.) ir Verbyliškių dvaro žemes. Senieji dvarininkai savo ruožtu buvo laikinai apleidę valdas[74]. Tačiau tamsūs laikai pasibaigė, o medinis Geištorų dvarelis atlaikė ne tik šį išbandymą, bet ir vėliau prasidėjusį Antrąjį pasaulinį karą bei stovi iki šiol.

Henrikas Geištoras, vilkintis carinės Rusijos kariškio uniformą. XX a. 2 deš. LCVA, f. 930, ap. 2G, b. 249, l. 4

Į Verbyliškes H. Geištoras grįžo tik trumpam – 1921 m. jis buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir pradėjo tarnybą 5-ajame pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulke, Kaune. Kaip ir karo metais, verbyliškietis buvo paskirtas į kulkosvaidžių kuopą, kur ėjo jaunesniojo karininko, o vėliau – kuopos vado pareigas. 1925 m. kapitono laipsnį gavusio bajoro tarnybos vietos ir pareigos pradėjo itin dažnai keistis. Iš pradžių jis buvo perkeltas į kariuomenės intendantūros (aprūpinimo) dirbtuves ir paskirtas iždininku, vėliau išsiųstas į Buhalterijos skyrių, kur tarnavo skaitvedžiu, o 1926 m. viduryje paskirtas į centrinį maisto sandėlį, tačiau neužsibuvo ir čia. 1927 m. H. Geištoras trumpai tarnavo transporto dalinyje, vėl grįžo į darbą Buhalterijos skyriuje, kur pravertė finansų mokykloje įgytos žinios, o 1928 m. prisiminė, ką reiškia tarnyba koviniame dalinyje – buvo perkeltas į 8-ąjį pėstininkų kunigaikščio Vaidoto pulką Kaune[75].

Iš pradžių tiesioginiai viršininkai H. Geištorą vertino palankiai: „*Tarnybą žino pakankamai, pildo* [= vykdo] *ją gerai ir sąžiningai. Užtektinai griežtas, tik stoka iniciatyvos. Elgesys liuosu* [= laisvu] *laiku pavyzdingas.*“[76] Nežinia kodėl, bet verbyliškiečiui veikiausiai trūko motyvacijos – vėlesnėse atestacijose H. Geištorui išsakoma vis daugiau priekaištų: „*Savo pareigomis mažai tesiįdomauja* [= tesidomi] *ir atlieka jas silpnai* [= prastai]. *Silpnai* [= mažai] *išsilavinęs. Žinių jam, kaipo karininkui, trūksta ir jų nesistengia*

[70] 1897–1912 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 142.
[71] 1884–1888 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 176–177.
[72] 1897–1918 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 28.
[73] Jėznas, *Viltis*, 1915, nr. 30, p. 2.
[74] *Čia mūsų žemė...*, p. 28.
[75] Henriko Geištoro tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 2G, b. 249, l. 8–9.
[76] 1922 m. Henriko Geištoro atestacija, *LCVA*, f. 930, ap. 8, b. 621, l. 65.

papildyti. Išauklėtas gerai.“[77] Be abejo, karininkų įvertinimas priklausė ir nuo jų santykių su viršininkais. Štai 1927 m. H. Geištoras sulaukė itin palankaus buvusio jūrininko Broniaus Platakio įvertinimo: *„sąmoningas, sąžiningas, teisingas, rimtas, vertas karininko vardo. Pavedamą jam darbą atlieka gerai. Tinka užimti aukštesnę vietą.*“[78]

1928 m. Verbyliškių dvarininkų palikuonis medikų buvo pripažintas netinkamu rikiuotės tarnybai, tačiau dėl pragmatinių sumetimų jis norėjo likti kariuomenėje – iki kariškių pensinio amžiaus buvo likę vos keli metai. Vis dėlto į šiuos verbyliškiečio norus neatsižvelgta – laisvų nerikiuotės tarnybos vietų esą nebuvo, o paskutinės H. Geištoro atestacijos buvo su neigiamais įrašais. Susirašinėdamas su III karo apygardos viršininku, 8-ojo pėstininkų pulko vadas Albertas Liutermoza rašė, kad jo žinioje atsidūręs H. Geištoras tinkamai neatlikdavo jokio jam pavesto darbo, nerūpestingai ėjo ne tik kulkosvaidžių kuopos vyresniojo karininko, bet ir pulko Karininkų ramovės šeimininko bei pulko komendanto pareigas. Atsižvelgus į, pasak A. Liutermozos, H. Geištoro *„nesugebėjimą ir nenorą eiti kurias nors jam pavestas pareigas*“, 1929 m. jam buvo pasiūlyta išeiti į atsargą[79]. Vis dėlto manytina, kad ši charakteristika nebuvo visiškai tiksli. Juk 1928 m. H. Geištoras sėkmingai dalyvavo Lietuvos ginkluotųjų pajėgų pratybose – *„už parodytą triūsą ir akylumą*“ jam buvo *„išreikšta širdinga padėka*“[80]. Išėjęs į atsargą, bajoras vis dar norėjo užsivilkti uniformą ir 1932 m. gruodį pateikė prašymą priimti jį į policijos tarnybą[81], tačiau jokių žinių apie tai, kad prašymas būtų patenkintas, nerasta.

Tad H. Geištorui teko grįžti namo ir prisiminti ūkininkavimą. Pasak verbyliškiečio Broniaus Žukausko, kurio tėvas Jonas puikiai prisiminė senuosius Geištorus, į kaimą grįžęs Henrikas itin didelio dėmesio ūkiui nerodė. Atsargos karininkas mieliau rinkosi bičiulių draugiją bei kortas. Dėl šios priežasties sumažėjo Geištorų valdomos žemės plotas – jos dalis buvo parduota Adomaičiams, liko apie 60 hektarų. Verbyliškėse sklandė ir pasakojimai apie žemą H. Geištoro žmonos Marijos kilmę. Anot B. Žukausko, anksčiau ji buvo paprasta tarnaitė, todėl vesdamas ją, karininkas sulaukė giminaičių nepasitenkinimo. H. Geištoras skundėsi savo sveikata ir nugyveno tik apie 50 metų. Jis turėjo problemų su širdimi ir vieną dieną buvo rastas nugriuvęs savo kieme, prie Veřknės upės[82].

Vokiečių okupacijos metais verbyliškiečių ausis pasiekė naujos kalbos. B. Žukauskas prisimena pasakojimus apie tai, kad M. Geištorienė rėmė ir slapstė kailiadirbius totorius iš Butrimonių, priklausiusius vadinamiesiems raudoniesiems partizanams. Esą dėl šios priežasties buvo suimta ne tik M. Geištorienė, bet ir jos vienturtis sūnus Romanas Jokūbas bei Geištorų dvare tarnavęs Jonas Makaravičius. Paskutinysis Verbyliškių Geištorų palikuonis, tarpukario metais stebinęs kaimynus turimu dviračiu, į namus nebegrįžo – manoma, kad jis žuvo lageryje. J. Makaravičius atsidūrė fronte, sugebėjo grįžti namo, tačiau apie R. J. Geištoro likimą nieko nežinojo[83]. M. Geištorienė buvo paleista ir dar kelis dešimtmečius gyveno viename iš Verbyliškių dvaro kampelių (kitose patalpose buvo įsteigta mokykla), užmiršta į Lenkiją išvykusių giminaičių. Anot Stasės ir Prano

[77] Henriko Geištoro tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 2G, b. 249, l. 19, 21.
[78] *Ten pat*, l. 15.
[79] *Ten pat*, l. 29, 34.
[80] *Ten pat*, l. 9.
[81] *Ten pat*, l. 25.
[82] Broniaus Žukausko, gyv. Verbyliškių k., atsiminimai, užrašyti Mindaugo Tamošiūno 2015 m.
[83] *Ten pat*.

Navickų, šia ramia, nuoširdžia, pamaldžia moteriške rūpinosi iš Sibiro grįžusių Butkevičių šeima, perėmusi Geištorų dvarelį į savo rankas. Deja, beveik 200 metų Verbyliškes valdžiusių dvarininkų kapavietė Jiezne sunykusi – sovietmečiu dingo ją žymėjęs masyvus paminklinis akmuo su įrašu lenkų kalba[84]. Geištorų giminę Jiezno krašte šiandien mena tik blėstantys senųjų vietos žmonių prisiminimai. Verknės pakrantėje tebestovi vienas dvaro pastatas, į kurį veda trumpa senų medžių alėja.

Karolis Braziukaitis

Trumpai apie kitus iš Jiezno ir Stakliškių apylinkių kilusius Lietuvos kariuomenės karininkus

Karolis Braziukaitis (1906–1935) gimė Stakliškių vlsč., Pakrovų k., knygnešio Kajetono Braziukaičio šeimoje. Lietuvos karo aviacijos leitenantas. Išėjęs į atsargą, tarnavo pasienio policijoje, tapo Ukmergės baro vachmistru[85].

Petras Kęstutis Daugirdas

Petras Kęstutis Daugirdas (1911–1990), gimė Jieznė, vietos pradžios mokyklos mokytojo Prano Daugirdo šeimoje. Lietuvos kariuomenės 3-iojo artilerijos pulko 1-os artilerijos grupės ūkio viršininkas, leitenantas. Sovietinės okupacijos metais dirbo „Jiesios“ keramikos gamykloje, mirė Kaunė[86].

Vosylius Federavičius gimė 1880 m. Jiezne, miestelėnų šeimoje. Gudų tautybės Rusijos kariuomenės karininkas, dalyvavęs rusų–japonų kare bei Pirmojo pasaulinio karo kautynėse. Tarnavo Lietuvos kariuomenės baltgudžių dalinyje, turėjo pulkininko leitenanto laipsnį. Paleistas į atsargą, gyveno Birštone, kur jo motina nuomavo nuosavas vilas kurorto lankytojams[87].

Mikas Kazlauskas

Simonas Judickas gimė 1916 m. Añglininkuose, Jiezno vlsč. Mokėsi Aukštesniojoje technikos mokykloje. Lietuvos kariuomenės atsargos jaunesnysis leitenantas[88].

Mikas Kazlauskas (1898–1954) gimė Licišknėnuose, Jiezno vlsč. Pirmojo pasaulinio karo metais gyveno Rusijoje, mokėsi komercijos mokykloje. Lietuvos kariuomenės savanoris, kapitonas, Nepriklausomybės kovų su lenkais dalyvis, 5-ojo pėstininkų pulko 8-os kuopos vado pavaduotojas. 1923 m. vedė karius į priekį Klaipėdos vadavimo operacijoje. Išėjęs į atsargą, dirbo pasienio policijos rajonų viršininku Utenojė ir Zarasuosė, vadova-

[84] Stasės ir Prano Navickų, gyv. Verbyliškių k., atsiminimai, užrašyti Mindaugo Tamošiūno 2015 m.

[85] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2001, t. 2, p. 209.

[86] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2003, t. 3, p. 38–39.

[87] *Ten pat*, p. 116.

[88] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2004, t. 4, p. 92.

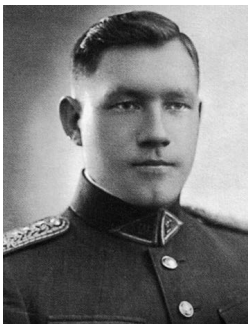

Vincas (Klevas) Klinavičius

Antanas Povilaitis

Adomas Treideris

vo Šaulių sąjungos būriams. Karo metais tarnavo Pãnevėžio ir Utenõs apskričių policijos viršininku. Atsisakęs siųsti policininkus prievarta iškraustyti ūkininkų, buvo atleistas iš pareigų ir uždarytas į kalėjimą. Baigiantis karui, emigravo į Jungtinės Amèrikos Valstijàs. Mirė Hùdsono mieste[89].

Vincas (Klevas) Klinavičius (1909–1998) gimė Niskadvòrčiuose (dabar – Kadìkai), Jiezno vlsč. Lietuvos kariuomenės 1-ojo pėstininkų pulko leitenantas. Karo pabaigoje dirbo Vokietijoje, karo reikmenų fabrike, kur per sprogimą buvo pažeistas jo regėjimas. Išvyko gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas[90].

Antanas Povilaitis (1889–1978) gimė Jiezne. Pirmojo pasaulinio karo dalyvis, Lietuvos kariuomenės 1-ojo pėstininkų pulko kapitonas, kulkosvaidžių kuopos vadas. Dalyvavo Nepriklausomybės kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Mūšių metu kontūzytas, už pasižymėjimą apdovanotas Vyčio kryžiaus ordinu. Mirė Kaune[91].

Petras Revuckas (1908–1954) gimė Siponysė, Nemajūnų vlsč., užaugo Sokonysė, Jiezno vlsč. Lietuvos kariuomenės 3-iojo pėstininkų pulko leitenantas, Vietinės rinktinės savanoris, Lietuvos partizanas. Daugiau žr. M. Tamošiūno str. „Sokoniū bajorkaimio istorijos bruožai“ šioje knygoje.

Vincas Revuckas (1911–1939) gimė Sokonysė, Jiezno vlsč. Lietuvos kariuomenės 1-ojo husarų pulko leitenantas. Daugiau žr. M. Tamošiūno str. „Sokonių bajorkaimio istorijos bruožai“ šioje knygoje.

Adomas Treideris (1888–1943) gimė Mùsninkuose, Jiezno vlsč. Pirmojo pasaulinio karo dalyvis, Lietuvos kariuo-

[89] *Ten pat*, p. 200.
[90] *Ten pat*, p. 243.
[91] Kavaliauskas V. *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2012, t. 4, p. 723–725.

menės savanoris, 1-ojo pėstininkų pulko majoras. Dalyvavo Nepriklausomybės kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, pasižymėjo Jiezno kautynėse. Vyčio kryžiaus ordino kavalierius. Išėjęs į atsargą, gyveno Ukmergėjė. Karo metais nužudytas Pivõnijos miške[92].

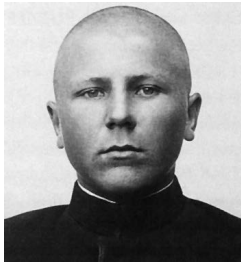

Jonas Valatka

Jonas Valatka gimė 1915 m. Juodavìškiuose, Jiezno vlsč. Lietuvos kariuomenės ginklavimosi atsargos jaunesnysis leitenantas. Mokytojas, gyveno Ukmergėje, vėliau Kaune[93].

Juozas Valatka (1902–1971), gimė Juodavìškiuose, Jiezno vlsč. Lietuvos kariuomenės sanitarijos atsargos jaunesnysis leitenantas. Dirbo gydytoju, mirė Kaune[94].

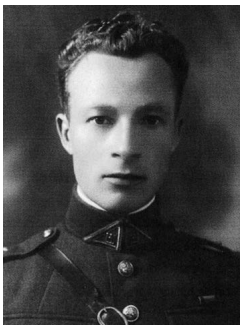

Juozas Valatka

Deziderijus Volochovičius

Deziderijus Volochovičius gimė 1905 m. Sakãvičių (Sokoniū) dvare, Jiezno vlsč., bajorų šeimoje. Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas. Tarpukario metais Kaune vedė Emiliją Šurkaitę, dirbo Lietuvos žemės ūkio akademijoje, Dotnuvojė[95].

[92] Kavaliauskas V. *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2014, t. 6, p. 195–199.
[93] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2008, t. 8, p. 164.
[94] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2013, t. 9, p. 478.
[95] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2008, t. 8, p. 281.

Jiezno valsčiaus gyventojai, nukentėję nuo sovietų režimo*

Parengė Birutė Burauskaitė, papildė Mindaugas Tamošiūnas

Añglininkų k.

Juozas Bajoras, gim. 1911, valst., partizanas. Žuvo 1944 07 21.

Monika Judickaitė, Adomo, gim. 1913, duktė **Milda Ona**, gim. 1941, brolis **Algirdas Bronius**, Adomo, gim. 1930. Tremtis – 1951 10 02 Myldžinas, Kargasoko r., Tomsko sr.; paleisti 1956 08 28, 1957 grįžo į Lietuvą, 1996 mirė. Brolis **Vytautas**, Adomo, gim. 1927, suimtas 1946 07 29 Kaunė. Karo trib. 1946 03 30 nuteistas 10 metų lagerio. Išvežtas į Ustvymlagą, Komija, 1948 01 14 mirė lageryje.

Kazys Judickas, Jono, gim. 1886, žmona **Marijona**, Augustino, gim. 1893, dukterys – **Adelė**, gim. 1921, **Bronė,** gim. 1928, **Genovaitė,** gim. 1930, **Elena,** gim. 1932. Tremtis – 1948 06 22 Serčia, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. Paleisti 1958 03 01, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Martynas**, gim. 1915, partizanas „Papartis“. Suimtas 1945 04 03, kalintas Alytujė, paleistas 1945 08 30, suimtas 1950 11 10, kalintas Kaune, Vìlniuje. Karo trib. 1950 11 10 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. 1951 04 08 išvežtas į Pesčianlagą, Karagandos sr., paleistas 1956 06 22, 1976 grįžo į Lietuvą. Brolis **Pranas**, gim. 1914, partizanas. Suimtas 1945 03 26, kalintas Kaune. 1945 07 31 byla nutraukta. Suimtas 1947 01 09, kalintas Prienuose. Karo tribunolo 1947 04 24 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties. Išvežtas į Rešotų lagerį, Krasnojarsko kr., vėliau į Steplagą, Karagandos sr. Tremtis – Balchašas, Karagandos sr. 1962 08 18 paleistas.

Juozas Judickas, Jurgio, gim. 1923, valst., suimtas 1945 05 11, išvežtas į lagerį – 1945 06 29 Vorkutlagas, Komija. Paleistas 1946 02 28.

Antanas Klizas, Juozo, gim. 1902, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 12 21, kalintas Alytuje. Karo trib. 1946 03 30 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties, 1946 06 16 išvežtas į Uchtižemlagą, Vorkutlagą, Komija; tremtis – 1955 02 28 Komija; paleistas 1956 09 06.

Juozas Klizas, Juozo, gim. 1907, kolūkio pirmin. Suimtas 1949 08 10, kalintas Prienuose, 1949 10 12 Kaune. Aukšč. teismo 1949 10 27 nuteistas 8 metams lagerio ir 3 tremties; paleistas 1952 09 30.

Julius Pakrosnis, Kazio, gim. 1907, žmona **Uršulė**, Jono, gim. 1907. Sūnūs – **Stanislovas**, gim. 1938, **Jonas Benediktas**, gim. 1940, **Algimantas**, gim. 1941, duktė **Elvyra**, gim. 1943, motina **Domicelė Pakrosnienė**, Miko, gim. 1874. Tremtis – 1951 10 02 Myldžinas,

* Informacijos šaltinis – LGGRTC sukaupta ir saugoma medžiaga.

Kargasoko r., Tomsko sr., motina **Domicelė** 1952 03 mirė tremtyje; kiti šeimos nariai paleisti 1957 02 06, 1957 grįžo į Lietuvą. Sodybos vietoje pastatytas kryžius.

Petras Pileckas, Antano, gim. 1914, valst. Suimtas 1945 04 20; 1945 06 14 byla nutraukta, paleistas.

Antanas Raškevičius, gim. 1905, valst. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1944 07 21.

Pranas Raškevičius, Adomo, gim. 1907. Suimtas 1945 09 07. Karo trib. 1946 07 26 nuteistas 10 metų lagerio, išvežtas į Sevkuzbaslagą, Kemerovo sr., Lugovoilagą, Pesčianlagą, Karagandos sr. (Kazachstanas). Tremtis – Karagandos sr.; paleistas 1955 11 05. Į Lietuvą negrįžo, mirė 1983.

Kazimieras Šeškus, Alekso, gim. 1914, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 05 25, kalintas Alytuje, Kaune, Vilniuje. 1945 10 24 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1946 07 18, 1949 grįžo į Lietuvą.

Adomas Šiugždinis, Aleksandro, gim. 1895, Tauro apyg. partizanų ryšininkas. Žuvo 1944 11 01 (mirtinai sumuštas suimant).

Jonas Tarcijonas, gim. 1906, valst. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1946.

Adomas Vinskas, Adomo, žmona **Anelė Mockevičiūtė**, Adomo, nužudyti partizanų 1945.

Jokūbas Zaparackas, Martyno, gim. 1913, valst. Suimtas 1945 03 10, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1945 10 23.

Apušóto k.

Juozas Bajoras, Romualdo, gim. 1905, valst., partizanų rėmėjas „Debesėlis“. Suimtas 1947 02 01, kalintas Alytuje, Vilniuje. Karo trib. 1947 04 11 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties. 1948 išvežtas į Angarlagą, Irkutsko sr.; paleistas 1956 04 12, 1956 grįžo į Lietuvą.

Babiagūros k.

Kostas Liuiza, Jono, gim. 1879, Babiagūros k., žmona **Veronika**, Jono, gim. 1889. Tremtis – 1949 03 27 Griaznas, Taštypo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1956 03 14, 1956 grįžo į Lietuvą. Duktė **Bronė**, gim. 1927, suimta 1950 07 26, kalinta Kaune. Ypat. pasit. 1950 12 23 nuteista 10 metų lagerio. Išvežta į Karlagą (Kazachstanas); paleista 1956 07 27, grįžo į Lietuvą.

Beñčiakiemio k.

Pranas Bajoras, Jono, gim. 1927, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 04 12, kalintas Alytuje. 1946 01 17 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr., į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1946 08 02.

Antanas Čiupas, Antano, gim. 1919, valst. Suimtas 1945 06 02, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Byla nutraukta 1946 10 22.

Aleksas Valatkevičius, Baltraus, gim. 1924, Vietinės rinktinės narys. Suimtas 1945 03 31, kalintas Alytuje, Marijampolėje; paleistas 1946 02 12.

Beniùkų k.

Antanas Bajoras, Kazio, gim. 1921, valst., partizanas. Suimtas 1945 09 08, kalintas Alytuje. Karo trib. 1946 05 15 nuteistas 10 metų lagerio. 1945 11 23 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr., Minlagą, Komija. Tremtis – 1954 12 21 Komija; paleistas 1956 04 24.

Juozas Bajoras, Kazimiero, gim. 1921, partizanas „Žaibas“. Žuvo 1945 01 28 (kitais duomenimis – 1945 01 30) Alšiniñkų k.

Alfonsas Baranauskas, Adomo, gim. 1925, Dainavos apyg. partizanas. Žuvo 1945 06 22 Šilėnų k., Prienų r.

Antanas Ginkus, Jokūbo, gim. 1919. Suimtas 1945 05 04, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 06 22 išvežtas į Vorkutlagą, Komija.

Antanas Malinauskas, Petro, gim. 1925, „Geležinio Vilko“ rinktinės partizanas. Žuvo 1945 prie Vėžióngirės.

Jonas Palionis, Martyno, gim. 1921, partizanas „Sakalas“. Žuvo 1945 01 28 (kitais duomenimis – 1945 01 30) Alšiniñkų k.

Beržynų k.

Pranas Pempė, Kazio, gim. 1925, valst. Suimtas 1945 03 13, kalintas Alytuje, Marijámpolėje. 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija.

Jonas Pempė, Petro, gim. 1924 (1925), partizanas „Lydeka“, žuvo Medinìškių k. 1945 04 23.

Julius Pempė, gim. 1909, nukankintas NKVD kareivių (stribų) 1945 10 30.

Petras Taraškevičius, Juozo, gim. 1924, partizanas „Papartis“, „Balandis“. Suimtas 1945 03 30, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 08 05 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1946 09 11, grįžo į Lietuvą.

Būdõs k. (Prienų sen.) ir Būdų k. (Bìrštono sen.)

Vincas Bacevičius, gim. 1899. Suimtas 1944 09 26. Karo trib. 1944 11 10 nuteistas 10 metų lagerio, 1948 07 01 išvežtas į Sevvostlagą, Magadano sr., nuo 1949 02 17 kalintas Magadane.

Vytas Baranauskas, Alekso, gim. 1930. Suimtas 1953 03 19, kalintas Barnaule, Altajaus kr. Karo trib. 1953 05 29 nuteistas 10 metų lagerio ir 3 tremties. Išvežtas į lagerį Novosibirske; paleistas 1956 11 15.

Ona Čiupienė, Jono, gim. 1901, sūnūs – **Albinas**, gim. 1939, **Pranas**, gim. 1936. Tremtis – 1946 02 18 Severouralsko r., Sverdlovsko sr. **Ona** 1947 mirė tremtyje; sūnūs paleisti 1957 07 27, į Lietuvą negrįžo. Sūnus **Jonas,** gim. 1928, suimtas 1945 08 29, paleistas 1946 04 28. Tapo partizanu „Ėgliumi" 1946, žuvo 1948 03 10 Jùndeliškių k., Prienų r.

Stasys Daublevičius, gim. 1914, partizanas. Žuvo 1944 12 04 Būdų k.

Juozas Dranginis, Antano, gim. 1878, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 02 21, 1945 07 11 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. 1947 04 05 mirė kalėjimo ligoninėje Leningrade. Žmona **Marija**, Jono, gim. 1871. Tremtis – 1948 05 22 Čeriomuchovas, Severouralsko r., Sverdlovsko sr.; paleista 1957 07 22, grįžo į Lietuvą.

Jurgis Grigonis, Juozo, gim. 1914, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1948 01 19, kalintas Prienuose, 1948 02 04 Kaune. Ypat. pasit. 1948 05 19 nuteistas 10 metų lagerio. 1948 06 08 išvežtas į Norillagą, Krasnojarsko kr., 1949 11 13 mirė lageryje.

Juozas Kapočius, Kazio, gim. 1922, valst. Suimtas 1945 01 28, kalintas Alytuje. Karo trib. 1945 07 04 nuteistas 6 metams lagerio.

Simonas Kerdokas, Karolio, gim. 1908, valst., partizanų ryšininkas. Suimtas 1946 10 05, kalintas Prienuose. Karo trib. 1947 01 28 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties. Išvežtas į Pečiorlagą, Komija. 1955 08 09 mirė lageryje (tremtyje?). Žmona **Elena**, gim. 1922, gyveno su šeima Viĩkininkų k., sūnus **Kęstutis Petras**, gim. 1944, dukterys – **Ona**, gim. 1939, **Domicelė**, gim. 1941, motina **Emilija Ivanauskienė**, Motiejaus, gim. 1897. Tremtis – 1948 05 22 Jarcevas, Krasnojarsko kr.; **Ona** mirė tremtyje, kiti šeimos nariai paleisti 1955 01 31, 1956 grįžo į Lietuvą. Brolis **Juozas**, gim. 1904, mokyt. Suimtas 1947 05 05, kalintas Prienuose. Karo trib. 1947 08 16 nuteistas 10 metų lagerio. Išvežtas į Dubrovlagą, Mordovija; paleistas 1955 11 01.

Adomas Parulis, Adomo, gim. 1898, žmona **Ona**, gim. 1904, sūnūs – **Vytas**, gim. 1937, **Algis**, gim. 1941, dukterys – **Albina**, gim. 1930, **Danutė**, gim. 1934. Tremtis – 1948 05 22 Taljanas, Usolės r., Irkutsko sr.

Albina 1956 09 nesėkmingai bėgo iš tremties; suimta, kalinta Irkutske, grąžinta atgal. Visi paleisti 1957 12 12, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Vaclovas** nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 02 22 Būdos k., Prienų r.

Pranas Pauliukonis, Alekso, gim. 1898, žmona **Anelė**, Alekso, gim. 1901, sūnus **Albinas,** gim. 1935. Tremtis – 1949 03 25 Nižnij Imekas, Taštypo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 08 30, 1958 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Pranas** gim. 1930, gyveno Stākliškių k., valst., partizanų ryšininkas „Naras". Suimtas 1947 01 24. Karo trib. 1947 03 20 nuteistas 7 metams lagerio, išvežtas 1947 10 01 į Temlagą (Dubrovlagą), Mordovija. Tremtis – 1954 01 24 Krasnojarsko kr.; paleistas 1957 09 04.

Vincas Pauliukonis, Alekso, gim. 1906, valst., žmona **Monika**, Vinco, gim. 1906, sūnus **Vincas**, gim. 1932. Tremtis – 1949 03 25 Nižnij Imekas, Taštypo r., Krasnojarsko kr.; paleistas 1957 08 30, 1960 grįžo į Lietuvą, mirė 1972.

Jonas Rukas, Adomo, gim. 1919, žmona **Alfonsė**, Leono, gim. 1925, sūnus **Alvydas**, gim. 1950. Tremtis – 1952 01 23 Revučis, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1958 03 17, 1958 grįžo į Lietuvą.

Jonas Rukas, Jono, gim. 1896, žmona **Ieva,** Vinco, gim. 1903, sūnus **Juozas**, gim. 1930, duktė **Janina**, gim. 1933, valst. Tremtis – 1948 05 22 Vorogovas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 08 25, 1958 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Vincas**, gim. 1925, mokyt., partizanas „Aras", būrio vadas. Žuvo 1945 01 28 (kitais duomenimis – 1945 01 30) Alšiniňkų k.

Antanas Simanavičius, Marijos, gim. 1921, valst., partizanas. Suimtas 1945 05 04, kalintas Alytuje. Karo trib. 1947 06 21 nuteistas 7 metams lagerio ir 3 tremties. Išvežtas į Vorkutlagą, Komija, 1947 08 22 į Kraslagą, Krasnojarsko kr., 1951 03 06 Steplagą, Karagandos sr. Tremtis – Krasnojarsko kr.; paleistas 1956 05 21.

Ona Zablackienė, Jono, gim. 1879, valst., sūnūs – **Vladas**, gim. 1912, **Jonas**, gim. 1916, **Zigmas,** gim. 1928, duktė **Adelė**, gim. 1925, marti **Elena Zablackienė**, Broniaus, gim. 1923, vaikaitis **Juozas**, Vlado, gim. 1948. Tremtis – 1949 03 25 Konstantinovas, Žigalovo r., Irkutsko sr. **Ona** 1955 04 04 mirė tremtyje; kiti šeimos nariai paleisti 1957 07 03, 1957 grįžo į Lietuvą.

Pranas Dirvanauskas, Reginos, gim. 1922. Suimtas 1944 12 02, byla nutraukta 1946 02 26.

Dambavõs k.

Pranas Bukevičius, Juozo, gim. 1919, valst., Tauro apyg. partizanas „Švyturys". Žuvo 1945.

Motiejus Išganaitis, Motiejaus, gim. 1911, miškin., žmona **Gendrūta**, Tomo, gim. 1914. Sūnus **Motiejus**, gim. 1945, duktė **Adelė,** gim. 1946. Tremtis – 1948 05 22 Sibiro Usolė, Usolės r., Irkutsko sr.; paleisti 1956 03 29, 1957 grįžo į Lietuvą.

Jurgis Mockapetris, Antano. Suimtas 1945, mirė vežamas į lagerį.

Jurgis Petraitis, Kazio, gim. 1904, Suimtas 1945. Išvežtas į lagerį Urale. Grįžo į Lietuvą.

Ona Petraitytė, Motiejaus, gim. 1916, valst., Tauro apyg. partizanų ryšininkė. Suimta 1949 12 08, kalinta Kaune, Vilniuje. Ypat. pasit. 1950 05 06 nuteista 10 metų lagerio. 1950 07 16 išvežta į Oziorlagą, Irkutsko sr., 1951 09 03 Pesčianlagą, Karagandos sr.; paleista 1956 07 27, 1956 grįžo į Lietuvą.

Pranas Šalčius, Prano, gim. 1895. Suimtas 1945. Išvežtas į lagerį Urale, 1947 grįžo į Lietuvą.

Daukantų k.

Pranas Kubilius, Adomo, gim. 1918, amat., „Didžiosios kovos“ apygardos partizanas „Barzda“ („Barzdyla“). Suimtas 1946 05 22, kalintas Kaune. Karo trib. 1946 07 09 nuteistas 15 metų katorgos ir 5 tremties. Išvežtas į Rečlagą, Komija. Tremtis – 1955 07 18 Vorkuta, Komija; paleistas 1964 06 22, 1989 grįžo į Lietuvą. Brolis **Jonas**, gim. 1913, brolis **Juozas**, gim. 1916, brolis **Adomas**, gim. 1921. Nužudyti NKVD kareivių (stribų) savo namuose 1945 07 11. Motina **Anelė**, Antano, gim. 1881, sesuo **Antanina Mikailienė**, Adomo, gim. 1928. Tremtis – 1948 05 22 Nižnešadrinas, Šerčianka, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. **Anelė** mirė tremtyje 1956 03 22, **Antanina** paleista 1957 09 30, 1957 grįžo į Lietuvą.

Steponas Kvedaravičius, Andriaus, gim. 1878, žmona **Ona**, Jono, gim. 1878, duktė **Ona Petkevičienė**, gim. 1924. Tremtis – 1948 05 22 Šerčianka, Krivliakas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 0 25, 1958 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Jonas**, gim. 1913. Partizanas, žuvo 1945.

Antanas Daškevičius, Antano, gim. 1880, žmona **Elena**, Alfonso, gim. 1882, valst. Tremtis – 1949 03 25 Bolšežilkina, Usolės r., Irkutsko sr. Paleisti 1956 05 15, 1957 grįžo į Lietuvą.

Dukurnonių k.

Julius Bieliauskas, Kosto, gim. 1925, valst. Suimtas 1945 03 31. 1945 nuteistas 2 metams 6 mėnesiams lagerio, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1947 11, grįžo į Lietuvą.

Kostas Bieliauskas, Jeronimo, gim. 1890, sūnus **Vincas**, gim. 1931, valst. Tremtis – 1948 05 22 Serčia, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. **Kostas**

1948 09 21 mirė tremtyje; **Vincas** paleistas 1957 11 23, 1958 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Julius,** gim. 1925. Suimtas 1945 03 31. 1945 nuteistas 2 metams 6 mėnesiams lagerio, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1947 11, grįžo į Lietuvą.

Pranas Kandrotas, Jono, gim. 1918, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 03 10, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Lagerio teismo 1946 04 09 nuteistas 6 metams, kalintas Sevpečlage, Komija; paleistas 1947 02 18.

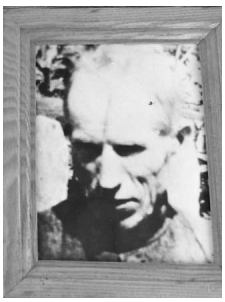

Kostas Bieliauskas. Iš Kašonių bibliotekos archyvo

Dvarẽliškių k.

Jurgis Jalinskas, Jono, gim. 1905. Nušautas 1945 Vėžioniŭ k. įvykusio susišaudymo su partizanais metu.

Kostas Minkauskas, Jono, gim. 1909, „Dainavos“ apygardos partizanas „Karklas“. Žuvo 1946 08 09 Voseliŭnų k. (kitais duomenimis – 1948 04 26 Stakliškių vls.).

Juozas Ulčickas, Zigmo, gim. 1924, Dainavos apyg. partizanas „Vytautas“. Žuvo 1948 04 14 Užgirẽlio k., Krúonio vls.

Grìkapėdžio k.

Jonas Laužonis, Jurgio, gim. 1896, gyv. Kaune, Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas. 1941 01 suimtas, išvežtas į lagerį, žuvo.

Pranas Mockevičius, Antano, gim. 1921, valst., partizanas. Suimtas 1945 07 05, 1945 09 20 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr.

Kazys Mockevičius, Povilo, gim. 1900, ūkin. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 05 20 prie Grikapėdžio malūno.

Marija Mikailienė Naujalienė, Juzefo, gim. 1896, sūnus **Vincas Algirdas**, gim. 1926, duktė **Marija Eglė**, gim. 1942. Tremtis – 1945 05 22 Siuzva, Jurlos r., Permės (Molotovo) sr.; 1946 09 19 visa šeima pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą.

Jonas Zablackas, Juozo, gim. 1919, valst., 1941 sukilimo dalyvis, partizanas „Briedis“. Žuvo 1945 05 20 Grikapėdžio k.

Juozas Vaikšnys, Jono. Nužudytas (partizanų?) 1947.

Jonas Vanagas (Jastremskas), Jono, gim. 1918, partizanas „Erelis“, „Pavasaris“. Žuvo 1945 05 20 Grikapėdžio k.

Gùdakalnio k.

Aleksas Klimas, Motiejaus, gim. 1888, valst. Tremtis – 1948 05 22 Jarcevas, Krasnojarsko kr; paleistas 1956 04 12.

Ivõniškių k.

Jonas Černevičius, Juozo, gim. 1921, valst. Suimtas 1945 04 21. Karo tribunolo 1945 05 20 nuteistas 6 metams lagerio.

Rimantas (Romualdas) Kvedaras, Kazio, gim. 1928(1926), Tauro apyg. partizanas „Vaidotas“, žuvo 1948 02 16 Gulbinìškių k., Marijampolės r.

Juozas Laukevičius, Juozo, gim. 1917, valst. Suimtas 1945 04 19. Karo trib. 1945 05 20 nuteistas 6 metams lagerio.

Jaknìškių k.

Bronius Buimila, Kazio, gim. 1927, valst., partizanas „Vikis“. Suimtas 1951 09 17, kalintas Alytuje, 1951 09 30 Kaune. Karo trib. 1952 01 22 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. 1952 04 29 išvežtas į Minlagą, Kožvos r., Komija. Tremtis – 1957 07 30 Inta, Komija, į Lietuvą negrįžo. Brolis **Antanas**, gim. 1924, valst., partizanas, suimtas 1945 09 27. Karo trib. 1946 04 22 nuteistas 5 metams lagerio.

Alfonsas Buimila, Stasio, gim. 1918, valst., partizanas. Suimtas 1945 11 19, kalintas Kaune. Karo trib. 1946 01 12 nuteistas 10 metų lagerio. Išvežtas į Magadano lagerį. Tremtis – 1953 04 29 Taskanas, Srednekano r., Magadano sr.; paleistas 1956 07 16. Brolis **Stasys,** Stasio, gim. 1922, valst. Suimtas 1945 11 19, kalintas Kaune, Vilniuje. Karo trib. 1946 01 12 nuteistas 10 metų lagerio, išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Tremtis – 1955 03 16 Komija; paleistas 1956 05 10.

Ona Jakubauskienė, Antano, gim. 1892, valst., sūnus **Vytautas**, gim. 1932, duktė **Elena**, gim. 1931. Tremtis – 1945 07 17 Siuzva, Jurlos r., Permės (Molotovo) sr. 1946 12 20 su vaikais pabėgo į Lietuvą. Vaikai suimti 1949 12 06, kalinti devynis mėnesius, motina suimta 1950 04 14, kalinta Prienuose, Kaune, Ypat. pasit. 1950 10 14 nuteista tremčiai, kartu su vaikais grąžinta į tremtį Jurlos r., Permės (Molotovo) sr. Serganti **Ona** 1956 nelegaliai parvežta į Lietuvą, tais pačiais metais mirė. Vaikai paleisti 1958 05 14, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Bronius**, gim. 1922, partizanas „Žiogas“. Žuvo 1945 07 11 Daukantų k.

Ona Jakubauskienė su dukra Onute Revuckiene. Iš Onutės Revuckienės šeimos albumo

Jiẽznas

Jonas Acus, Banio, gim. 1895, valst. Suimtas 1945 09 25, kalintas Alytuje, mirė 1947. Sūnus **Marcelijus**, gim. 1920. Tauro apyg. partizanas „Vanagas“. Žuvo 1944 (rudenį) Lìngėniškių k.

Kostas Acus, Juozo, gim. 1908, amat. Suimtas 1945 12 22, kalintas Vilniuje. Karo trib. 1946 03 08 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties. 1946 išvežtas į Abezę, Komija, 1953 10 16 Kamyšlagą, Omsko sr. Tremtis – 1955 01 29 Karagandos sr.; paleistas 1956 05 20.

Marija Acuvienė, Vinco, gim. 1922, pogr. org. narė „Dulkė“. Suimta 1947 02 01, kalinta Vilniuje. Karo trib. 1947 04 11 nuteista 7 metams lagerio ir 3 tremties. Išvežta į Oblagą, Tiumenės sr., 1951 10 20 į Kemerovo sr., 1952 07 02 į Oblagą, Tiumenės sr.; paleista 1953 04 22, 1953 grįžo į Lietuvą.

Aldona Adamonytė, Igno, gim. 1935, moksleivė. Suimta 1954 01 25, kalinta Jiezne, Prienų r., 1954 04 01 Vilniuje.

Balys Aliulis, Igno, gim. 1908, mokytojas, atsargos karininkas, Lietuvių tautininkų sąjungos Jiezno skyriaus pirmininkas, Jiezno šaulių būrio vadas. 1941 su šeima (žmona **Albina**, sūnus **Algirdas**, duktė **Dalia**) ištremtas į Bobrovką, Altajaus kr., 1943 – Systagnachas, Jakutija. 1969 grįžo į Lietuvą, 1975 mirė.

Jonas Ambrazevičius, Jono, gim. 1907, darbin. Suimtas 1945 01 05, kalintas Alytuje, Marijampolėje, Vilniuje. 1945 06 28 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, 1947 02 14 parvežtas į kalėjimą Vilniuje. Ypat. pasit. 1947 10 29 nuteistas 7 metams lagerio. 1947 12 24 išvežtas į Pečiorlagą, Komija; paleistas 1951 12 02, grįžo į Lietuvą.

Bernardas Ašmenskas, gim. 1927, Tauro apyg. partizanas „Ąžuolas“. Žuvo 1951 (1952?).

Juozas Bagdonavičius, Juliaus, gim. 1925, partizanas „Jovaras“, būrio vado pavaduotojas. Žuvo 1945 09 05 Stakliškių vls.

Adomas Bareiša, Jono, gim. 1903, mokyt. Suimtas 1944 11 06, kalintas Alytuje. Karo trib. 1945 05 10 nuteistas 15 metų lagerio ir 5 tremties, 1955 08 10 išvežtas į Dubrovlagą, Mordovija; paleistas 1955 12 16.

Julius Belskis, Igno, gim. 1924, valst. Suimtas 1945 03 20, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1945 09 29.

Vladas Benderis, Juozo, gim. 1902, tarnaut. Suimtas 1944 10 05, kalintas Alytuje, Marijampolėje. Ypat. pasit. 1946 12 04 nuteistas 5 metams lagerio, 1946 02 28 išvežtas į lagerį Jakutijoje – Mikūnę, Ust Vymės r., Komija; paleistas 1949 06 30, grįžo į Lietuvą.

Jonas Bernatonis, gim. 1900, ūkin., duktė **Domicelė**, gim. 1929. Nužudyti sovietinių aktyvistų ir raudonarmiečių 1941 06 23 Jiezne.

Stasys Braga, Mykolo, gim. 1899, darbin. Šaulių sąjungos narys, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1944 11 20. Nuteistas 25 metams lagerio, išvežtas. Grįžo į Lietuvą.

Stasys Budrevičius, Antano, gim. 1885, tarnaut. Suimtas, 1941 06 19 išvežtas į Norillagą, Krasnojarsko kr. Ypat. pasit. 1942 09 12 nuteistas 5 metams tremties. Tremtis – 1946 Krivošeinas, Novosiolovo r., Krasnojarsko kr.; 1947 05 28 pabėgo į Lietuvą, 1952 mirė. Žmona **Ona**, Mykolo, gim. 1895, sūnus **Vincentas**, gim. 1936, duktė **Ona Aldona**, gim. 1937. Tremtis – 1941 Krivošeinas, Novosiolovo r., Krasnojarsko kr. Vaikai 1947 pabėgo į Lietuvą. Motina **Ona** suimta 1946, kalinta Krasnojarske, nuteista vieneriems metams. Tremtis – 1947 Novosiolovo r., Krasnojarsko kr., 1947 pabėgo į Lietuvą, 1956 mirė.

Juozas Dobilas, Petro, gim. 1911. Suimtas 1945 01 31, 1945 06 05 byla nutraukta, paleistas.

Pranas Drazdauskas, Martyno, gim. 1917, amat., partizanas. Suimtas 1944 12 10. Išvežtas 1945 02 10 į filtracinį lagerį Kalinine; byla nutraukta 1946 05 16.

Vincas Dukavičius, Jurgio, gim. 1921, valst. Suimtas 1945 03 13, kalintas Marijampolėje, 1945 06 28 išvežtas į Vorkutlagą, Komija.

Petras Dzidolikas, gim. 1921 Seinų apskr., partizanas „Bijūnas“. Žuvo 1946 09 05 Padrĩežiškių k.

Jonas Gecevičius, Jono, gim. 1907, valst. Suimtas 1946 01 17. Išvežtas į Norillagą, Krasnojarsko kr., 1946 03 26 į Vorkutlagą, Komija. 1947 10 27 parvežtas į kalėjimą Alytuje, nuo 1948 05 19 kalintas Vilniuje. Ypat. pasit. 1948 04 08 nuteistas 10 metų lagerio.

Albertas Jakubauskas, Antano, gim. 1919, darbin. Suimtas 1951 02 01, kalintas Kupiškyje, Panevėžyje. Karo trib. 1952 05 30 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. 1952 10 27 išvežtas į lagerį Kuibyševo sr., 1954 04 į Vaniną, Sovetskaja Gavanės r., Chabarovsko kr. Paleistas 1956 04 05, grįžo į Lietuvą.

Antanas Jauniškis, Juozo, gim. 1915, tarnaut. Suimtas 1945 05 31, kalintas Kaune. 1945 06 16 byla nutraukta, paleistas. Suimtas 1945 12 01, karo trib. 1946 05 12 nuteistas 10 metų lagerio. Išvežtas į lagerį Solikamsko r., Permės (Molotovo) sr., 1949 02 08 į Taišetą, Irkutsko sr. Tremtis – Karagandos sr.; paleistas 1956 05 20, grįžo į Lietuvą.

Aleksandras Jurčys, Aleksandro, gim. 1906, agron. 1941 06 14 išvežtas į lagerį – Norilską, Krasnojarsko kr. Ypat. pasit. 1942 09 12 nuteistas mirti. Sušaudytas 1942 10 27 Norilske, Krasnojarsko kr. Žmona **Ona**, gim. 1907, ištremta 1941. Aleksandro brolis **Stasys**, gim. 1909, mokytojas, ištremtas 1941.

Antanas Kalinauskas, partizanas. Žuvo 1946 08 09.

Jonas Klebauskas, Jurgio, gim. 1908, valst. Suimtas 1945 04 10, kalintas Alytuje, 1945 06 10 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Parvežtas į kalėjimą Kaune, nuo 1947 06 14 kalintas Alytuje. Karo trib. 1947 02 15 nuteistas mirti, bausmė pakeista 20 metų katorgos ir 5 tremties. Išvežtas į Pesčianlagą, Karagandos sr., 1954 10 26 mirė lageryje.

Jonas Klimašauskas, Bernardo, gim. 1882, žmona **Adelė**, Petro, gim. 1883 (1885?). Tremtis – 1945 07 17 Kirjanovas, Jurlos r., Permės (Molotovo) sr. **Adelė** 1946 pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą, 1947 vėl išremta. Abu su vyru paleisti 1956 06 28, 1957 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Alfonsas**, gim. 1923, partizanas „Strangas“, 1945 legalizavosi. Nušautas 1945 11 07 Jiezne.

Albinas Julijonas Kotvickas, Julijono, gim. 1936, moksleivis. Suimtas 1954 01 21, kalintas Jiezne, Prienų r., 1954 04 30 Vilniuje. Aukšč. teismo 1954 04 28 nuteistas 4 metams lagerio. 1954 07 14 išvežtas į Nyroblagą, Permės (Molotovo) sr.

Juozas Krilavičius, Prano, gim. 1888, valst., žmona **Ona**, Jurgio, gim. 1898. Tremtis – 1948 05 22 Šadrinas, Jeniseisko r., Krasnojarsko kr. Juozas 1949 04 01 mirė tremtyje. **Ona** paleista 1957 07 25, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Antanas**, gim. 1923, tarnaut., partizanų rėmėjas „Rūta“. Suimtas 1947 01 30, kalintas Alytuje, 1947 02 28 Vilniuje. Karo trib. 1947 05 19 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties, išvežtas į Minlagą, Komija. Tremtis – 1955 08 17 Novyj Gorodokas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleistas 1957 07 25, grįžo į Lietuvą.

Pranas Labašauskas, Jono, gim. 1901, žmona **Ona**, Motiejaus, gim. 1907, sūnūs – **Stasys**, gim. 1928, **Juozas**, gim. 1938, uošvė **Petronėlė Krasauskienė**, Petro, gim. 1874. Tremtis – 1945 07 17 Viziajevas, Kudymkaro r.,

Prie buvusio KGB pastato Jiezne. Iš dešinės: Albinas Julijonas Kotvickas, Albinas Jaruševičius, Juozas Cibulskas, Jonas Malinauskas. Algirdo Gineičio nuotr.

Permės (Molotovo) sr. **Petronėlė** mirė tremtyje, **Ona** ir **Stasys** 1947 pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą. Suimti 1947 12 09, kalinti, grąžinti į tremtį – Kudymkaro r., Permės (Molotovo) sr.; visi paleisti 1960 02 12, 1965 grįžo į Lietuvą.

Albina Marcinkevičiūtė, Petro, gim. 1929, moksleivė, pogr. org. narė „Banga“. Suimta 1949 09 23, kalinta Kaune. Ypat. pasit. 1950 03 11 nuteista 10 metų lagerio, 1950 06 28 išvežta į Minlagą, Komija, paleista 1955 08 25. Brolis **Stasys**, gim. 1925, pogr. org. narys. 1945 08 29 suimtas ir kalintas Alytuje, karo trib. nuteistas 10 metų, išvežtas į Minlagą, Komija.

Vytautas Melenkevičius, Juozo, gim. 1931, moksleivis, pogr. org. narys „Liūtas“, „Ąžuolas“. Suimtas 1949 01 28, kalintas Prienuose, Vilniuje. Ypat. pasit. 1949 07 20 nuteistas 25 metams lagerio. 1949 08 12 išvežtas į Džezkazganą (Steplagą), Karagandos sr., paleistas 1956 07 grįžo į Lietuvą. Tėvai ir dvi seserys ištremti 1949, 1956 09 iš Vėžionių k.

Jonas Narvičius, Vinco, gim. 1922, tarnaut., Dainavos apyg. partizanų ryšininkas „Šarūnas“. Suimtas 1951 03 25, kalintas Kaune, Vilniuje. Karo trib. 1951 06 11 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. 1951 08 21 išvežtas į Rečlagą, Komija, paleistas 1958 07 18, 1959 grįžo į Lietuvą.

Vytautas Nenartavičius, Simono, gim. 1930, moksleivis, pogr. org. narys „Dagilis“. Suimtas 1949 01 28, kalintas Prienuose, Kaune, Vilniuje. Ypat. pasit. 1949 07 20 nuteistas 10 metų lagerio. 1949 10 išvežtas į Oziorlagą, Irkutsko sr., į Berlagą, Magadano sr. Tremtis – 1955 01 21 Orotukanas, Magadano sr.; paleistas 1956 05 28, 1957 grįžo į Lietuvą.

Aleksas Norkūnas, Alekso, gim. 1909, valst. 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1944 08 09, nuo 1944 11 24 kalintas Vilniuje. Karo trib. 1944 19 25 nuteistas mirti, sušaudytas 1945 02 28 Vilniuje. Žmona **Jadvyga**, Kazimiero, gim. 1908, sūnūs **Vytautas**, gim. 1940, **Jonas**, gim. 1942, dukterys **Ona**, gim. 1936, **Marytė**, gim. 1937. Tremtis – 1945 10 27 Nižniaja Tavda r., Tiumenės sr.; paleisti 1950 10 27.

Juozas Ogilba, Jono, gim. 1921, partizanų būrio vadas „Dobilas“, žmona **Anelė,** gim. 1926. Žuvo 1945 08 31 Pakrovų k.

Vincas Pileckas, Prano, gim. 1911, tarnaut. Išvežtas į lagerį 1941 06 16 – Norilską, Krasnojarsko kr. Ypat. pasit. 1942 09 12 nuteistas dešimčiai metų. Mirė lageryje 1949 01 01. Žmona **Anastazija Senkutė***, Justino, gim. 1918, mokyt. 1941 tremtis – Jeniseisko r., Krasnojarsko kr.

* Plačiau – šios monografijos straipsnyje „Oi, ilgi tremties keliai“.

29-os šachtos angliakasiai. Pirmas iš kairės pritūpęs – Jonas Narvičius. Vorkuta, 1955 m.

Jonas ir Anelė Narvičiai su vienerių metų sūneliu Kęstučiu. Vorkuta, 1959 m.

Duktė **Loreta**, gim. 1941, mirė 1941 žiemą. **Anastazija** 1946 12 pabėgo į Lietuvą. Suimta 1950, tremtis – 1950 Krasnojarsko kr. Paleista 1964, grįžo į Lietuvą.

Valerija Rėmiazienė, Stanislovo, gim. 1912, med. darbuotoja, duktė **Judita**, gim. 1944. Tremtis –1951 10 02 Myldžinas, Kargasoko r., Tomsko sr. **Judita** 1951 10 26 mirė tremtyje; **Valerija** paleista 1958 05 28, 1959 grįžo į Lietuvą.

Alfonsas Rimas, Zigmo, gim. 1923, suimtas 1945 02 06, kalintas Alytuje, Marijampolėje. 1945 06 28 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1945 10 23.

Jonas Romančuckas, Alekso, gim. 1907, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 12 25, kalintas Alytuje; paleistas 1947 09 27.

Veronika Saikauskaitė, Adomo, gim. 1929, partizanų ryšininkė. Suimta 1952, kalinta, paleista.

Aleksandras Sapožnikovas, Jono, gim. 1923, amat. Suimtas 1945 03 06. Karo trib. 1945 04 14 nuteistas mirti, bausmė pakeista dešimčiai metų lagerio. Išvežtas 1949 į Intlagą, Komija. Tremtis – Komija; paleistas 1955.

Petras Stepankevičius, Aleksandro, gim. 1911, valst., 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1944 08 11, kalintas „Smerš“ areštinėje. Karo trib. 1944 10 25 nuteistas 20 metų katorgos ir 5 tremties. Išvežtas į Vorkutlagą, Komija; 1945 04 17 (07?) mirė lageryje.

Marijona Steponkevičienė (Stankevičiūtė), Mykolo, gim. 1909, darbin. Suimta 1945 05 16, kalinta Alytuje, Marijampolėje. 1945 10 24 išvežta į Vorkutlagą, Komija. Ypat. pasit. 1946 08 02 nuteista 6 metams lagerio, tremtis – 1952 Krasnojarsko kr.; paleista 1955 12 31, 1956 grįžo į Lietuvą.

Antanas Steponkevičius, Antano, gim. 1908, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 09 26, kalintas Alytuje. Išvežtas į Archangelsko sr., 1946 parvežtas į kalėjimą Marijampolėje. Ypat. pasit. 1946 12 28 nuteistas 8 metams lagerio. Išvežtas į Kuzbaslagą, Kemerovo sr. į Kamyšlagą, Kemerovo sr. Tremtis – 1953 07 27 Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleistas 1957 04 20, 1958 grįžo į Lietuvą. Žmona **Antanina,** Antano, gim. 1912 ir sūnus **Jonas**, gim. 1933. Tremtis – 1948 05 22 Serčia, Jarcevo r., Krasnojarsko kr., Nižne Šadrinas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 04 20. **Jonas** į Lietuvą negrįžo, **Antanina** 1958 grįžo į Lietuvą.

Pranas Steponkevičius, nužudytas (partizanų?) 1947 Jiẽzno Kolònijų k.

Vincas Steponkevičius, gim. 1887, valst. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 02.

Marijona Stevičiūtė, Mykolo, gim. 1909, valst. Suimta 1945 06 02, 1946 01 17 išvežta į Vorkutlagą, Komija.

Anelė Šaulinskienė, Romualdo, gim. 1882, partizanų rėmėja „Aušrinė“, „Dulkė“. Suimta 1947 02 02, kalinta Alytuje, Vilniuje. Karo trib. 1947 04 11 nuteista 5 metams lagerio ir 3 tremties; paleista 1952 02 01.

Adolfas Šklerevičius, Jiezno policijos nuovados viršininkas, partizanas „Kovas“, būrio štabo viršininkas, būrio vadas. Žuvo 1945 08 10 Jiezno vls.

Bronius Urbanavičius, Jurgio, gim. 1904, mokyt., žmona **Adelė**, Juliaus, gim. 1915, sūnus **Vytautas**, gim. 1935. Tremtis 1941 – Borovlianka, Troickojės r., Altajaus kr., 1942 Stolbai, 1944 07 Tit Ary Bulūno r., Jakutija, Jakutskas, duktė **Danutė**, gim. 1955 tremtyje. Paleisti 1957. Visi, išskyrus Vytautą, 1957 grįžo į Lietuvą.

Vytautas Valaitis, Kazimiero, gim. 1912, tarnaut. Suimtas 1944 10 06 (1944 11 27), išvežtas į filtracinį lagerį Kalinine. Byla nutraukta 1946 06 05.

Simonas Valatka, Leono, gim. 1889, tarnaut. Suimtas 1944 09 22, išvežtas į lagerį Kalinine. Karo trib. 1945 09 12 nuteistas 20 metų lagerio. Sūnus **Juozas**, gim. 1912. 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1944 08 27, karo trib. 1945 01 20 nuteistas 10 metų lagerio, kalintas nuo 1944 10 31 (1945 04 11) Kaune; 1945 04 08 mirė kalėjime.

Stasys Valatkevičius, Juozo, gim. 1921, partizanas**.** Žuvo 1945 netoli Jiezno.

Aldona Marijona Viršutytė, Juozo, gim. 1927, mokyt. Suimta 1951 07 02, kalinta Kaune. Srities teismo 1951 10 18 nuteista 25 metams lagerio ir 5 tremties, 1952 07 02 išvežta į lagerį „Statyba Nr. 501“, Tiumenės sr., Vorkutlagą, Komija; paleista 1955 03 17, 1955 grįžo į Lietuvą.

Juozas Sigitas Zakarevičius, Stasio, gim. 1936, moksleivis, pogr. org. narys. Suimtas 1954 02 26, kalintas Jiezne, nuo 1954 04 19 Vilniuje; paleistas 1954 04 28.

Antanas Žukauskas, Juozo, gim. 1919. Suimtas 1944 12 18, kalintas Marijampolėje, 1945 06 18 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Ypat. pasit. 1947 01 11 nuteistas 6 metams lagerio; paleistas 1950 11 24, 1950 grįžo į Lietuvą.

Jiẽzno Kolònijų k.

Aleksas Klinavičius, Jono, gim. 1910, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 04 05, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 08 03 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. 1946 07 13 parvežtas į kalėjimą Alytuje, vėl išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1947 01 02.

Jonas Kupčiūnas, Kosto, gim. 1921, kolūkietis, partizanų rėmėjas „Pamiškinis“, žmona **Ona**, Prano, gim. 1920, partizanų rėmėja. Suimti 1953 02 04, kalinti Kaune. Karo trib. 1953 03 20 nuteisti 25 metams lagerio ir 5 tremties. **Jonas** 1953 06 19 išvežtas į Rečlagą, Komija, **Ona** 1953 06 17 išvežta į Oziorlagą, Irkutsko sr.; abu paleisti 1955 10 08.

Adomas Stepankevičius, Zigmo, gim. 1885, žmona **Domicelė,** Jeronimo, gim. 1895, valst., sūnus **Antanas,** gim. 1926, sesuo **Ona**, gim. 1883. Tremtis – 1949 03 26 Kalašnikovas, Kirovo r., Irkutsko sr., Grickaja,

Jonas Kupčiūnas (kairėje) ir Mikas Kuliešius. Vorkuta, 1955 05 05

Kirovo r., Irkutsko sr. **Ona** 1949 12 21 mirė tremtyje; kiti šeimos nariai paleisti 1958 04 09, 1958 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Jonas**, gim. 1920, valst. Suimtas 1945 02 07, kalintas Alytuje, Marijampolėje. Ypat. pasit. 1947 09 27 nuteistas 5 metams lagerio. Išvežtas į Vorkutlagą, Komija, 1947 12 24 į Fosforitnają (Viatlagą), Kirovo sr.

Lietuvės tremtinės Sibire. Pirmoji iš kairės – Ona Kupčiūnienė. 1955 05 24. Iš Onutės Kupčiūnaitės asmeninio archyvo

Julijanavõs k.

Bronius Bartlingas, Juliaus, gim. 1925, brolis **Julius,** gim. 1921, valst. Suimti 1945 04 08, kalinti Alytuje. Karo trib. 1945 04 08 (11?) nuteisti: **Bronius** 7 metams lagerio, **Julius** 8 metams lagerio.

Jonas Kutka, gim. 1923, valst. Nužudytas neaiškiomis aplinkybėmis 1945 09.

Juozas Kutka, gim. 1923, valst**.** Nužudytas neaiškiomis aplinkybėmis 1945 09.

Juodavìškių k.

Jonas Acus, Alekso, gim. 1918, kolūk. Suimtas 1951 09 13, kalintas Vilniuje. Karo trib. 1951 12 13 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. 1952 05 13 išvežtas į Kniaž Pogostą, Železnodorožno r., Komija, į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1956 01 11, grįžo į Lietuvą.

Vincas Ambrazevičius, Alekso, gim. 1920, stud., partizanų ryšininkas „Balandis“. Suimtas 1944 12, kalintas Alytuje, 1945 vežamas į Vilnių pabėgo**.** Žuvo 1951 05 24, keldamasis per Nemuną Alytaus r.

Ona Bernatonienė, Alekso, gim. 1905 (1890?), duktė **Domicelė,** gim. 1927. Tremtis – 1949 03 25 Kuntulikas, Usolės r., Irkutsko sr. Sūnus **Jonas**, gim. 1934, vežamas pabėgo, grįžo į Lietuvą. **Ona** ir **Domicelė** paleistos 1956 10 18, 1959 grįžo į Lietuvą.

Algirdas Povilas Valatka, Aleksandro, gim. 1931, moksleivis, pogr. org. narys „Balandis“. Suimtas 1949 01 28, kalintas Prienuose, Vilniuje. Ypat. pasit. 1949 07 20 nuteistas 10 metų lagerio. 1949 11 20 išvežtas į Oziorlagą, Irkutsko sr., Kamyšlagą, Kemerovo sr; paleistas 1956 08 07.

Pranas Valatka, Martyno, gim. 1909. Išvežtas 1944 08 07 į filtracinį lagerį Narvoje, Estija, 1944 11 25 – į Kalininą.

Albinas Žukauskas, Leono, gim. 1925. Suimtas 1950 10 03, kalintas Kaune, nuo 1950 12 02 Vilniuje. Srities teismo 1950 10 28 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties. 1950 12 21 išvežtas į Nyroblagą, Permės (Molotovo) sr.; paleistas 1954 08 02.

Kašoniŭ k.

Aleksas Jurkonis, Jokūbo, gim. 1884, valst., sūnus **Vincas**, gim. 1912, marti **Marija,** gim. 1923. Tremtis – 1949 03 25 Ust Balėjus, Kirovo r., Irkutsko sr. Paleisti 1957 04 30. Sūnus **Antanas,** gim. 1912, partizanas „Balandis“, žuvo 1945 01 28 (kitais duomenimis – 1945 01 30) Alšiniňkų k.

Julius Kandrotas, Anelės, gim. 1920, valst., partizanas. Suimtas 1945 02 02, 1945 02 26 byla nutraukta, nukreiptas į tarnybą kariuomenėje. Pabėgo, suimtas 1945 03 05, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 06 25 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1947 02 11, grįžo į Lietuvą.

Kostas Kuliešius, Motiejaus, gim. 1902, mokyt. 1941 09 14 išvežtas į Rešotų lagerį, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr. Ypat. pasit. 1943 01 02 nuteistas 10 metų. Mirė lageryje 1943 03 24. Žmona **Sofija**, Jono išvežta į lagerį 1941 06 14 – Belniakai, Nižnij Ingašo r. Krasnojarsko kr. Ypat. pasit. 1943 05 08 nuteista trejiems metams; grįžo į Lietuvą.

Vincas Pyragas, Juozo, gim. 1922, valst. Suimtas 1945 04 19. Karo trib. 1945 04 19 nuteistas 8 metams lagerio.

Julius Sodaitis, Broniaus, gim. 1918. Suimtas 1945 06 29, kalintas Alytuje, 1945 11 23 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr., į Vorkutlagą, Komija. Byla nutraukta 1947 05 13.

Antanas Sodaitis, Jono, gim. 1870, valst., žmona **Bronė,** Adomo, gim. 1885, sūnus **Vincas**, gim. 1932, dukterys – **Antanina**, gim. 1927, **Adelė**, gim. 1928. Tremtis – 1952 01 23 Revučis, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr. 1952 02 23. **Antanas** mirė tremtyje**, Adelė** emigravo iš tremties į Lenkiją; kiti šeimos nariai paleisti 1958 07 01, 1959 grįžo į Lietuvą.

Julius Taraškevičius, Baltraus, gim. 1920, valst., partizanas „Barsukas“. Suimtas 1945 03 30, kalintas Alytuje, 1945 06 29 (1945 08 05) išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1946 08 20.

Juozas Taraškevičius, Juozo, gim. 1926, valst., partizanas „Liesnykas“. Suimtas 1945 09 08, kalintas Alytuje, 1945 10 24 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; grįžo į Lietuvą.

Kernuvių k.

Antanas Kederys, Kazio, gim. 1895, sūnus **Antanas**, gim. 1937, valst. Tremtis – 1948 05 22 Tugulanas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr., Krivliakas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. Tėvas **Antanas** 1956 08 13 mirė tremtyje, sūnus paleistas 1957 11 27, 1958 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Juozas**, gim. 1929, Dainavos apyg. partizanų ryšininkas „Ajeras“. Suimtas 1948 02 25, kalintas Prienuose, Kaune, 1948 08 20 Vilniuje. Ypat. pasit. 1948 07 10 nuteistas 25 metams lagerio. Išvežtas į Dubrovlagą, Mordovija, 1953 10 07 į Kamyšlagą, Omsko sr.; Tremtis – 1956 08 11, Jarcevo r., Krasnojarsko kr., 1958 grįžo į Lietuvą.

Kisiėliškių k.

Jonas Bačkauskas, Jono, gim. 1925, valst., partizanas. Suimtas 1945 08 24, kalintas Alytuje. Byla nutraukta 1946 09 20.

Ona Jonikaitė, Juozo, gim. 1928, valst., partizanų ryšininkė. Suimta 1946 02 08, kalinta Vilniuje. Karo trib. 1946 06 25 nuteista 10 metų lagerio. Išvežta į Magadano sr. Tremtis – 1954 09 29 Magadano sr.; paleista 1956 06 23, 1970 grįžo į Lietuvą. Tėvas **Juozas,** gim. 1904, nukankintas NKVD kareivių (stribų) 1945 05 10.

Adelė Joneliūnaitė, Juozo, gim. 1927, valst., partizanų rėmėja. Suimta 1947 12 06, kalinta Prienuose, 1948 07 31 Vilniuje. Ypat. pasit. 1948 06 12 nuteista 7 metams lagerio, išvežta į Uchtižemlagą, Komija; paleista 1954 09 10, 1954 grįžo į Lietuvą.

Aleksandras Klimavičius, Aleksandro, gim. 1890, valst. žmona **Marija,** Jono, gim. 1901 (1889), sūnus **Aleksandras,** gim. 1930. Tremtis – 1949 03 25 Bolše Žilkinas, Usolės r., Irkutsko sr. Tėvas **Aleksandras** 1953 06 12 mirė tremtyje; kiti šeimos nariai paleisti 1956 09 04, 1956 grįžo į Lietuvą.

Pranas Knyšius, Vinco, gim. 1917, sesuo **Anelė**, gim. 1920, valst., partizanų rėmėjai. Suimti 1945 10 05, 1945 12 13 išvežti į Vorkutlagą, Komija, į Archangelsko sr. į Sevvostlagą, Magadano sr. Karo trib. 1946 05 21 nuteisti – **Anelė** 6 metams, **Pranas** 8 metams lagerio; paleisti, grįžo į Lietuvą. Brolis **Vytautas**, gim. 1925, Dainavos apyg. partizanas „Jupiteris“, „Sakalas“. Žuvo 1947 Užgirėlio k., Kaišiadorių r.

Vytautas Ligeika, Antano, gim. 1925, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1949 03 09, kalintas Prienuose, 1949 05 Kaune, 1949 09 Vilniuje. Ypat. pasit. 1949 07 20 nuteistas 10 metų lagerio, išvežtas į Steplagą, Džezkazgano r., Karagandos sr., nuo 1954 kalintas Verchneuralske, Čeliabinsko sr., Garių r., Sverdlovsko sr., Dubravlage, Mordovija; paleistas 1956 07 21, 1956 grįžo į Lietuvą.

Pranas Tamošiūnas, Vinco, gim. 1921, valst., Tauro apyg. partizanų ryšininkas „Šermukšnis“. Suimtas 1948 08 06, kalintas Prienuose, 1948 10 03 Kaune. Ypat. pasit. 1949 01 15 nuteistas 10 metų lagerio. 1949 išvežtas į Rečlagą, Komija. Tremtis – 1955 01 28 Vorkuta, Komija; paleistas 1956 05 09, 1962 grįžo į Lietuvą.

Kùkiškių k.

Bronius Kuliešius, Motiejaus, gim. 1910, valst., partizanas „Kirvis“. Suimtas 1945 07 03, kalintas Alytuje. Karo trib. 1945 08 20 nuteistas 15 metų lagerio ir 5 tremties, 1945 10 23 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, Sevvostlagą, Magadano sr.; paleistas 1956 03 27.

Mykolas Kuliešius, Vinco, gim. 1918, valst., partizanas „Batas“. Suimtas 1945 07 03, kalintas Alytuje. Karo trib. 1945 08 20 nuteistas 15 metų lagerio, 1948 11 01 išvežtas į Rečlagą, Komija; paleistas 1956 05 30.

Jonas Mockevičius, Felikso, gim. 1915, valst., 1941 sukilimo dalyvis, partizanas. Suimtas 1946 10 21; byla nutraukta 1946 12 06, paleistas. Brolis **Antanas**, gim. 1917, partizanas „Gegužis”. Suimtas 1945 07 03, kalintas Alytuje. Karo trib. 1945 08 20 nuteistas 15 metų lagerio ir 5 tremties, išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1956 09 13, 1956 grįžo į Lietuvą, 1981 mirė.

Juozas Mockevičius, Prano, gim. 1928, darbin., partizanas. Suimtas 1946 01 08, kalintas Alytuje, 1946 03 22 Vilniuje; paleistas 1946 06 15.

Pranas Misevičius, gim. 1926. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945.

Jonas Vilčinskas, Jono, gim. 1923, valst., partizanas „Šarūnas“, brolis **Vaclovas,** gim. 1926, partizanas „Aidas“. Suimti 1945 07 03, kalinti Alytuje, karo trib. 1945 08 20 nuteisti 15 metų katorgos ir 5 tremties, 1945 09 03 išvežti į Vorkutlagą, Komija. **Vaclovas** 1946 01 11 mirė lageryje; **Jonas** paleistas 1956 05 06.

Lengvẽniškių k.

Jonas Kimbirauskas, Petro, gim. 1920, valst. partizanų ryšininkas. Suimtas 1945 08 02, kalintas Marijampolėje. Karo trib. 1945 10 27 nuteistas 10 metų lagerio; 1945 12 01 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr.

Liciškėnų k.

Juozas Arbačiauskas, Stasio, gim. 1926, spec. m-klos moksleivis. Suimtas 1945 04 05, kalintas Jiezne, Alytuje, Vilniuje. 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1946 03 15.

Bronislovas Danilevičius, Aleksandro, gim. 1927, mokyt., partizanų ryšininkas. Suimtas 1946 08 05, kalintas Kaune. Karo trib. 1946 11 27 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties, 1946 12 31 išvežtas į Jercevą, Konošos r., Archangelsko sr., 1952 į Abezę, Komija. Tremtis – 1956 02 09 Troicko Pečiorskas, Komija; paleistas 1957 10 23, 1958 grįžo į Lietuvą. Žmona **Ieva**, Vinco, gim. 1905, duktė **Pranciška,** gim. 1932. Tremtis – 1948 05 22 Serčia, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. **Ieva** 1951 08 20 mirė tremtyje. **Pranciška** paleista 1955 12 03. Sovietų valdžiai neleidus apsigyventi Lietuvoje, išvyko atgal į Chabarovską. Į Lietuvą negrįžo.

Kazys Daunoras, gim. 1890, valst. Suimtas**,** nužudytas tardant 1945 08 12. Sūnus **Mikas**, gim. 1919, suimtas 1945 05 10, išvežtas į Vorkutlagą, Komija.

Vincas Diškevičius, gim. 1905. Nušautas 1945 NKVD kareivių (stribų) Jiezno kalėjime.

Kazys Juozaitis, Alekso, gim. 1894, valst. Suimtas už prievolių nevykdymą, kalintas Kaune. Liaudies teismo 1948 02 10 nuteistas 2 metams kalėjimo; paleistas 1948 03 19.

Antanas Kazlauskas, Juozo, gim. 1922, valst. Suimtas 1944 12 04, karo trib. 1945 07 06 nuteistas 7 metams lagerio.

Mikas Kazlauskas, Karolio, gim. 1926, tarnaut. Suimtas 1945 05 11, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1946 02 16.

Jonas Kuzmickas, Petro, gim. 1912, valst. Suimtas 1945 05 01, kalintas Alytuje, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1945 10 23.

Lìngėniškių k.

Antanas Babilius, Balio, gim. 1913, valst., žmona **Pranė**, Kazio, gim. 1920. Tremtis – 1948 05 22 Serčia, Jarcevo r., Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1958 06 25, 1958 grįžo į Lietuvą.

Feliksas Babilius, Kazio, gim. 1904, žmona **Ona,** Jono, gim. 1908, dukterys – **Janina**, gim. 1936, **Genovaitė,** gim. 1938. Tremtis – 1949 03 28 Taštypo r., Krasnojarsko kr., 1955 01 Černogorskas, Krasnojarsko kr.; paleisti 1958 06 02, 1959 grįžo į Lietuvą.

Stasys Babilius, Balio, gim. 1902, valst. Suimtas 1945 06 04, kalintas Alytuje, Marijampolėje, 1945 06 28 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, Archangelsko sr. 1947 05 27 parvežtas į kalėjimą Lietuvoje. Aukščiausiojo teismo 1947 11 15 nuteistas 15 metų lagerio, išvežtas į

Pečiorlagą, Komija. Tremtis – Krasnojarsko kr., paleistas 1958 03 25. Žmona **Adelė**, Jono, gim. 1903, sūnus **Jonas**, Stasio, gim. 1932. Tremtis – 1948 05 22 Serčia, Jarcevo r., Krasnojarsko kr., Turuchansko r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1958 06 25.

Kostas Geisčiūnas, Motiejaus, gim. 1917. Suimtas 1945 04 08, kalintas Alytuje. Paleistas 1945 06. Brolis **Jonas**, gim. 1922, valst. Suimtas 1945 04 08, kalintas Alytuje. 1945 nuteistas 7 metams lagerio, 1945 06 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Paleistas 1947 rudenį, grįžo į Lietuvą.

Domicelė Marcinkevičiūtė, Gabrieliaus, gim. 1923, Dainavos apyg. partizanų ryšininkė „Eglutė“. Suimta 1951 03 04, kalinta Kaune. Ypat. pasit. 1951 08 04 nuteista 10 metų lagerio, 1951 08 30 išvežta į Kamyšlagą, Kemerovo sr. 1951 11 13 į Oziorlagą, Irkutsko sr., Angarlagą, Irkutsko sr.; paleista 1956 07 14, 1956 grįžo į Lietuvą.

Márginių k.

Aleksandras Jurkonis, Aleksandro, gim. 1912, valst. Suimtas 1944 12 27, kalintas Marijampolėje. Byla nutraukta 1945 07 13.

Medeikonių k.

Antanas Valatka, Vinco, gim. 1900, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 08 12, kalintas Vilniuje, 1945 10 24 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Ypat. pasit. 1946 12 04 nuteistas 5 metams lagerio. Tremtis – 1950 08 05 Farkovas, Turuchansko r., Krasnojarsko kr., paleistas 1954 06 17. Sūnus **Jonas,** gim. 1922, valst., partizanas. Suimtas 1945 09 08, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 10 24 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, 1947 05 21 į Sevkuzbaslagą, Kemerovo sr. Ypat. pasit. 1946 12 04 nuteistas 5 metams lagerio; 1949 mirė lageryje.

Medinìškių k.

Aleksas Bajoras, Jono, gim. 1915, valst., žmona **Ona,** Jono, gim. 1921, duktė **Adelė,** gim. 1944. Tremtis – 1948 05 22 Krivliakas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 10 31, 1958 grįžo į Lietuvą.

Juozas Bajoras, Jono, gim. 1913, valst., pogr. org. narys. Suimtas 1945 11 29, kalintas Alytuje. Karo trib. 1946 03 13 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties, išvežtas į Vorkutlagą, Komija; tremtis – 1955 03.

Marija Bernatonienė, Motiejaus, gim. 1890, sūnūs – **Juozas**, Juozo, gim. 1928, **Antanas**, Juozo, gim. 1934, duktė **Marytė**, Juozo, gim. 1937, sesuo **Teresė Čiupaitė**, Motiejaus, gim. 1875. Tremtis – 1945 07 17 Šordynė, Gainų r., Permės (Molotovo) sr. 1946 pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą. Suimti 1947 12 08, grąžinti į tremtį – Šordynė, Gainų r., Permės (Molotovo) sr. Sesuo **Teresė** 1947 mirė tremtyje; kiti šeimos nariai paleisti 1956 06 18, 1957 grįžo į Lietuvą.

Pranas Misevičius, Simono, gim. 1896, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 08 05, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 11 26 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr. Karo trib. 1946 03 01 nuteistas 10 metų lagerio, kalintas Pečiorlage, Komija; 1946 10 18 mirė lageryje.

Julijonas Treideris, Juozo, gim. 1894, darbin., Dainavos apyg. partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 04 23, kalintas Jiezne, Prienų r., tą pačią dieną nužudytas Lingėniškių k. NKVD kareivių (stribų) – sudegintas gyvas.

Mùsninkų k.

Marija Jurkonienė, Alekso, gim. 1923. Tremtis – 1949 03 25 Ust Balėjus, Kirovo r., Irkutsko sr., Jelovka, Kirovo r., Irkutsko sr.; paleista 1957 06 02, 1957 grįžo į Lietuvą.

Aleksas Pranckevičius, Severino, gim. 1898, valst. Suimtas 1944 12 27. Karo trib. 1945 05 11 nuteistas mirti, bausmė pakeista 20 metų katorgos. 1945 08 03 išvežtas į Vorkutlagą, Komija.

Nibriū k.

Petras Kasčionis, Bernasiaus, gim. 1893, žmona **Ona**, Jono, gim. 1901, Tauro apyg. partizanų rėmėjai. Suimti 1949 11 16, kalinti nuo 1949 12 15 Kaune. Ypat. pasit. 1950 04 01 nuteisti 10 metų lagerio. Petras 1950 07 18 išvežtas į Minlagą, Komija, paleistas 1954 08 21, į Lietuvą negrįžo. Žmona **Ona** 1955 02 09 išvežta į Karlagą, Karagandos sr.; paleista 1956 07 13, 1958 grįžo į Lietuvą.

Mikas Palionis, Juozo, gim. 1908, žmona **Regina,** Vaclovo, gim. 1924, sūnus **Algimantas,** gim. 1947. Tremtis – 1948 05 22 Nižne Šadrinas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1956 07 30, 1974 grįžo į Lietuvą. Brolis **Jonas**, gim. 1903, valst., 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1944 09 05. Karo trib. 1944 10 25 nuteistas 20 metų katorgos ir 5 tremties. 1945 02 23 mirė lageryje.

Petras Palionis, Juozo, gim. 1906, miškininkas. 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1945 09 28, kalintas Vilniuje. Karo trib. 1946 05 10 nuteistas mirti, bausmė pakeista 20 metų lagerio, išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr., Karlagą, Karagandos sr. Paleistas 1956 11 20, 1982 grįžo į Lietuvą. Žmona **Domicelė Mockevičiūtė**, gim. 1912, partizanų ryšininkė „Vyšnia“. Suimta 1949 02 06, kalinta Prienuose, Kaune. Ypat. pasit. 1949 07 06 nuteista 10 metų lagerio. Išvežta į Oziorlagą, Irkutsko sr. Tremtis – 1956 12 01 Karaganda, Kazachija, 1956 grįžo į Lietuvą.

Pranas Paltanavičius, gim. 1917. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945.

Antanas Tamošiūnas, valst. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 03 Prienų r.

Juozas Tamošiūnas, Jono, gim. 1925, valst. Suimtas 1944 12 02. 1945 07 04 nuteistas 10 metų lagerio.

Kazys Tamošiūnas, Jono, gim. 1918, valst. Suimtas 1945 04 08, kalintas Alytuje. 1945 06 20 byla nutraukta.

Petras Tamošiūnas, Kazio, gim. 1905, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 06 02, kalintas Alytuje. 1945 08 03 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1946 06 09.

Niskadvòrčių (Kadìkų) k.

Jurgis Cibulskas, Karolio, gim. 1907, Niskadvorčių k., valst. Suimtas 1945 03 09. 1945 06 25 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. 1945 11 10 nutarta ištremti 6 metams.

Marijona Klinavičienė, Jurgio, gim. 1903, sūnūs – **Juozas**, Kazimiero, gim. 1937, **Jonas**, Kazimiero, gim. 1939, **Jurgis**, gim. 1941, svainė **Anelė Klinavičiūtė**, Antano, gim. 1890. Tremtis – 1948 05 22 Jarcevas, Krasnojarsko kr., **Marijona** perkelta į NKVD invalidų namus; visi paleisti 1956 02 21 (1956 05 30?), grįžo į Lietuvą. Sūnus **Antanas,** Kazimiero, gim. 1925, partizanas „Gaidys", žuvo 1946 08 09 Voseliūnų k., Jiezno vls.

Padrìežiškių k.

Anelė Danilevičiūtė, Juozo, gim. 1927, moksleivė, pogr. org. narė. Suimta 1946 04 25, kalinta Kaune. Karo trib. 1946 07 29 nuteista 3 metams lagerio, 1946 08 31 išvežta į Vorkutlagą, Komija. Tremtis – 1949 04 25 Uderėjaus r., Krasnojarsko kr., 1954 grįžo į Lietuvą.

Juozas (Jonas?) **Jankauskas**, Juozo, gim. 1894, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 02 22, kalintas Vilniuje. 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; 1946 11 01 byla nutraukta, paleistas.

Kajetonas Karčiauskas, Mykolo, gim. 1932, Dainavos apyg. partizanas „Klevas". Suimtas 1952 02 13, kalintas Kaune. Karo trib. 1952 06 14 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. 1952 08 14 išvežtas į Gorlagą, Krasnojarsko kr., Sevvostlagą, Magadano sr. Tremtis – 1958 01 23 Čeriomuchovas, Severouralsko r., Sverdlovsko sr. 1961 grįžo į Lietuvą. Brolis **Jonas,** gim. 1916, valst. Suimtas 1945 11 24, kalintas Alytuje, 1946 02 01 išvežtas į Sevželdorlagą, Komija; paleistas 1947 05 29.

Vincas Klizas, Juozo, gim. 1914, valst. Suimtas 1944 12 28, kalintas Alytuje, Vilniuje; paleistas 1946 03 04.

Alfonsas Matakas, Adomo, gim. 1903, žmona **Domicelė,** Adomo, gim. 1905, sūnūs – **Vytas**, gim. 1930, **Jonas**, gim. 1945, valst. Tremtis – 1949 03 25 Bolše Žilkinas, Usolės r., Irkutsko sr. **Alfonsas** 1949 07 26 mirė tremtyje; kiti šeimos nariai paleisti 1957 04 26, grįžo į Lietuvą.

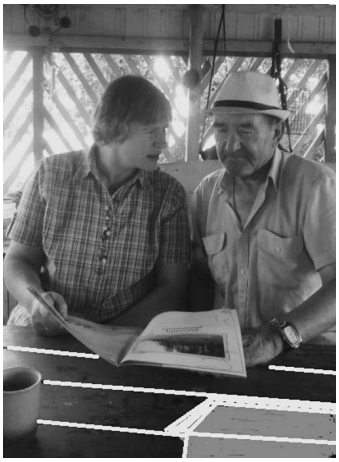

Jonas Matakas su Kašonių bibliotekos vedėja Danute Bajoriene. 2021 m. Iš bibliotekos archyvo

Nikodemas Mikaila, Juozo, gim. 1871, valst. Žmona **Benedikta**, Igno, gim. 1887, dukterys – **Marytė**, gim. 1913, **Ona**, gim. 1924, vaikaitė **Danguolė Marijona**, gim. 1938. Tremtis – 1948 05 22 Plotbiščė Nr. 9, Jarcevo r., Krasnojarsko kr., Serčianka, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. Mirė tremtyje: **Nikodemas** 1953 07 26, **Marytė** 1951 02 26**, Ona** 1952 02 28. Sūnus **Jonas**, gim. 1921, suimtas 1945 01 28. Karo trib. 1945 07 17 nuteistas 4 metams lagerio, išvežtas į Pečiorlagą, Komija, paleistas 1946 02. Tremtis – 1948 05 22 Jarcevo r., Krasnojarsko kr. **Benedikta** ir **Jonas** paleisti 1957 06 05, 1957 grįžo į Lietuvą.

Jonas Žuvininkas, Jono, gim. 1907, valst., partizanų ryšininkas „Tėviškė"(?). Suimtas 1951 02 24, kalintas Kaune, Vilniuje. Ypat. pasit. 1951 08 18 nuteistas 10 metų lagerio. 1951 09 16 išvežtas į Kamyšlagą, Kemerovo sr.; paleistas 1956 07 20.

Papŕienės k.

Antanas Kimbirauskas, Juozo, gim. 1920, miškin., Tauro apyg. partizanų ryšininkas. Suimtas 1952 09 17, kalintas Kaune. Karo trib. 1952 11 22 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. 1953 02 18 išvežtas į Rečlagą, Komija; paleistas 1956 09 01, 1956 grįžo į Lietuvą.

Kazys Kimbirauskas, Antano, gim. 1920, valst., partizanas. Suimtas 1945 07 10, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 08 03 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Ypat. pasit. 1946 07 25 nuteistas 7 metams lagerio. Tremtis – Komija; paleistas 1956 09 06.

Paverkniū k.

Jurgis Baranauskas, Jono, gim. 1920, Dainavos apyg. partizanas „Margis". Suimtas 1945 03 10, kalintas Jiezne, po keturių parų ten nukankintas. Brolis **Jonas**, gim. 1917, nušautas prie savo namų 1945. Brolis **Algirdas**, partizanas„Papartis", žuvo 1945. Nepatvirtintais duomenis, nužudytas pačių partizanų, nes legalizavosi. Brolis **Vytautas**, gim. 1926, partizanas „Saliamonas". Suimtas 1945 04 16, kalintas Alytuje, Marijampolėje. Karo trib. nuteistas 5 metams; paleistas. Žuvo 1945. Nepatvirtintais duomenis, nužudytas pačių partizanų, nes legalizavosi.

Juozas Ginkus, Martyno, gim. 1884, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 05 14, 1945 10 30 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr.

1946 07 30 parvežtas į kalėjimą Alytuje, 1946 11 24 išvežtas į lagerį Permės (Molotovo) sr. Tremtis – Viziajevas, Kudymkaro r., Permės (Molotovo) sr., 1947 mirė tremtyje. Žmona **Pranciška**, Miko, gim. 1896 (1898), sūnus **Sigitas**, gim. 1937, dukterys – **Elena**, gim. 1928, **Angelė Aldona**, gim. 1936, **Ona Gražina**, gim. 1940 (1942). Tremtis – 1945 07 17 Viziajevas, Kudymkaro r., Permės (Molotovo) sr. 1947 08 16 **Pranciška** su vaikais pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą. Suimta 1948 12 16, kalinta Kaune, Vilniuje. Ypat. pasit. 1949 10 21 nuteista grąžinti į tremtį Viziajeve. **Elena** suimta 1950 04 10, kalinta Kaune. Ypat. pasit. 1950 11 29 nuteista 3 metams lagerio, išvežta į Unžlagą, Gorkio sr. 1953 04 09 grąžinta į tremtį Kudymkaro r., Permės (Molotovo) sr. Grįžo į Lietuvą. Sūnus **Algirdas**, gim. 1925, Dainavõs apyg. partizanas „Žiedas“, „Kurmis“. Žuvo 1945 07 18 (1945 12) Padriežiškių (Dimšiškių?) k., Prienų r. Sūnus **Juozas**, gim. 1922 (1920), Dainavos apyg. partizanų ryšininkas, vėliau partizanas „Aitvaras“. Suimtas 1945 ligoninėje Kaune, kur gydėsi po Paverknių kaurtynėse patirto sužeidimo, stribų nužudytas 1945 04 23 Lìngėniškių k. – sudegintas gyvas.

Aleksas Grūšelionis, Petro, gim. 1888, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 04 24 (kitais duomenimis–1945 04 04), 1945 08 03 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, į Intlagą, Komija. Paleistas 1946 09 10, 1948 grįžo į Lietuvą. Žmona **Anelė**, Miko, gim. 1903 (1899), sūnūs – **Jonas**, gim. 1931 (1930), **Jurgis**, gim. 1935, **Algirdas**, gim. 1936. Tremtis – 1945 08 18 Viziajevas, Kudymkaro r., Permės (Molotovo) sr. **Anelė** 1946 mirė tremtyje; po motinos mirties vaikai perkelti į NKVD vaikų namus Salyme, Kosos r., Permės (Molotovo) sr., **Jurgis** ten 1948 mirė. **Jonas** ir **Algirdas** paleisti 1954 10 08, 1955 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Pranas**, gim. 1924, Dainavos apyg. partizanas „Klajūnas“. Žuvo 1947 03 03 Kaukìnės miške (Karvėliškių k.), Kaišiadorių r. 1990 palaikai perlaidoti Kaišiadorių kapinėse.

Mikas Gurskas, Baltraus, gim. 1895. Žmona **Ieva**, Antano, gim. 1900, sūnus **Jonas**, gim. 1943, duktė **Marytė**, gim. 1922. Tremtis – 1948 05 22 Vorogovas, Jarcevo (Turuchansko) r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 10 26, 1958 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Vitas**, gim. 1924, partizanas. Suimtas 1945 05, 1945 10 24 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. 1947 parvežtas į kalėjimą Lietuvoje. Ypat. pasit. 1948 03 13 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties. 1948 išvežtas į Karlagą. Tremtis – 1955 Vorogovas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleistas 1956 04 30, 1965 grįžo į Lietuvą.

Jonas Kačėnas, Jurgio, gim. 1925, valst., partizanas „Ąžuolas“. Suimtas 1945 08 31, kalintas Alytuje, 1945 09 13 Vilniuje. 1945 10 25 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Ypat. pasit. 1946 12 04 nuteistas 7 metams lagerio. 1952 08 18 tremtis – Komija; paleistas 1956 05 09, 1961 grįžo į Lietuvą.

Jonas Ligeika, Andriaus, gim. 1871, valst., sūnus **Juozas,** gim. 1894, marti **Monika**, Jurgio, gim. 1895, vaikaitis **Jonas**, Juozo, gim. 1930. Tremtis – 1948 05 22 Serčianka, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. Mirė tremtyje: **Juozas** 1955 12 31, **Jonas**, Andriaus, 1948 10 24. **Monika** ir **Jonas**, Juozo, paleisti 1957 05 09, 1957 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Aleksas**, Jono, gim. 1905, valst., Dainavos apyg. partizanų rėmėjas. Suimtas 1948 03 05, kalintas Prienuose, Kaune, Vilniuje. Ypat. pasit. 1948 07 10 nuteistas 10 metų lagerio. 1948 09 15 išvežtas į Minlagą, Komija; paleistas 1956 05 26, 1956 grįžo į Lietuvą.

Jonas Valatka, Jono (Juozo?), gim. 1927, partizanas „Šarūnas“. Žuvo 1945 06 21 Jùndeliškių k., Prienų r.

Pečiauskū k.

Antanas Kandrotas, Antano, gim. 1913, brolis **Jonas**, gim. 1915, valst. Suimti 1944 12 23, kalinti Alytuje; **Antano** byla nutraukta 1945 07 13, **Jono** – 1945 08 02, paleisti.

Antanas Kandrotas, Alekso, gim. 1920, brolis **Vincas** gim. 1915, valst. Suimti 1945 04 11, kalinti Alytuje, Marijampolėje. 1945 04 11 (Antanas) ir 1945 04 18 (Vincas) nuteisti 10 metų lagerio.

Juozas Kandrotas, Jono, gim. 1909, valst., partizanas „Balandis“. Suimtas 1946 01 12, kalintas Alytuje, išvežtas į Sevpečlagą, Komija; paleistas 1947 02 18. Brolis **Kazys**, gim. 1916, gyv. Kaune, darbin. Suimtas 1946 02 16, kalintas Vilniuje. Išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Ypat. pasit. nuteistas 10 metų lagerio, 1948 08 31 mirė. Brolis **Pranas**, gim. 1911, valst., partizanas „Šernas“. Suimtas 1946 01 12, kalintas Alytuje. Išvežtas į Sevpečlagą, Komija. Paleistas 1947 02 18.

Martynas Kandrotas, Raulio, gim. 1911. Suimtas 1945 04 11, kalintas Alytuje. Byla nutraukta 1945 06 20.

Pēlekonių k.

Vincas Ambrazevičius, Jono, gim. 1923. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 04.

Pranas Arionas, gim. 1891, duktė **Ona**, gim. 1931. Tremtis – 1948 05 22 Jarcevas, Krasnojarsko kr.; 1975 grįžo į Lietuvą.

Antanas Bajoras, gim. 1917, partizanas. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 04 (surištomis rankomis įmestas į ugnį).

Kamilija Bernatonienė, Zigmo, gim. 1904, sūnus **Evaldas**, gim. 1944, duktė **Gražina,** gim. 1936. Tremtis – 1952 01 23 Revučis, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., paleisti 1956 11. Emigravo iš tremties į

Lenkiją, 1957 grįžo į Lietuvą. Vyras **Pranas Bernatonis**, Kosto, gim. 1890 (1896), valst. 1952 07 18 savanoriškai atvyko į tremtį Revučyje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr. Įrašytas į tremtinių sąrašą; paleistas 1956 11 06, grįžo į Lietuvą. Duktė **Julija,** gim. 1928, sūnus **Vygandas**, gim. 1931. Tremtis – 1949 03 26 Usolės r., Irkutsko sr., paleisti 1958 04 03, 1962 grįžo į Lietuvą.

Antosė Bernatonienė su sūnumi Antanu. Iš Kašonių bibliotekos archyvo

Pranas Bernatonis, Antano, gim. 1907, partizanų ryšininkas „Smailys“. Žuvo 1945 03 27 (1945 12 13) Vangų k., Prienų r. Žmona **Antosė**, Juozo, gim. 1914, sūnus **Antanas**, gim. 1944, duktė **Elena Ona,** gim. 1938. Tremtis – 1948 05 22 Serčianka, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1960 02 24, 1960 grįžo į Lietuvą. Brolis **Kazys**, Antano, gim. 1921 (1918), partizanas „Lapė“. Žuvo 1945 03 26 (1945 12 13) Vangų k., Prienų r.

Vytautas Celiešius, gim. 1925, partizanas „Alksnis“ („Vaidotas“?). Žuvo 1945 03 28 Paverknių kautynėse, Prienų r.

Vincas Čiupas, Pijaus, gim. 1921, amat., partizanų ryšininkas. Suimtas 1945 09 05, kalintas Alytuje, nuo 1945 09 12 Vilniuje. 1945 10 25 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Tremtis – 1946 06 07; paleistas 1948, grįžo į Lietuvą.

Marija Grigonienė, Adomo, gim. 1878, duktė **Marytė,** gim. 1921. Tremtis – 1948 05 22 Serčianka, Jarcevo r., Krasnojarsko kr., Novyj Gorodokas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. Motina **Marija** 1953 05 12 mirė tremtyje. **Marytė** paleista 1957 11 28, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Pranas**, gim. 1919, valst. Suimtas 1945 09 08, kalintas Alytuje, 1946 02 19 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, paleistas 1947 10 28. 1948 05 22 ištremtas su motina ir seserimi, paleistas 1957 11 28, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Antanas,** gim. 1913, partizanas. Žuvo 1945 03 27 Šilinių k., Prienų r. Kitais duomenimis – 1945 03 28 nušautas dirbant miške. Sūnus **Vincas**, Petro, gim. 1916, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 06 27, kalintas Alytuje; 1945 08 03 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. 1945 11 17 ten mirė. Sūnus **Juozas**, Petro, gim. 1908, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 08 29, kalintas Alytuje, 1945 09 06 Vilniuje. 1945 12 20 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr. 1946 05 31 byla nutraukta, paleistas. Tremtis – 1948 05 22 Dudinkos r., Krasnojarsko kr., 1958 grįžo į Lietuvą.

Vincas Klimas, Zigmo, gim. 1893, žmona **Marija**, Juozo, gim. 1904. Tremtis – 1948 05 22 Serčianka, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 08 20, 1957 grįžo į Lietuvą.

Vincas Stankevičius, Antano (Motiejaus), gim. 1906, Prienų r. polic. išvežtas į lagerį – 1941 06 15 – Rešotus, Nižnij Ingašo r. Krasnojarsko kr., ten mirė 1942 01 23. Žmona **Marija**, Alekso, gim. 1903 (1912). Tremtis – 1941 – Barnaulas, Altajaus kr., 1942 – Kuogastachas, Ust Janos r., Jakutija, 1951 – Jakutskas. Paleista 1954 12 29.

Juozas Mickus, gim. 1913, brolis **Martynas**, gim. 1924. Nužudyti NKVD kareivių (stribų) 1945 04 23 Lìngėniškių k., Prienų r. – sudeginti gyvi.

Jonas Stasiulevičius, Prano, gim. 1926, valst. Suimtas 1945 04 20; 1945 07 13 byla nutraukta, paleistas.

Jonas Steponkevičius, gim. 1899, valst., represuotas 1941.

Marijonas Steponkevičius, gim. 1907, valst., represuotas 1941.

Kazys Šapalas, Antano, gim. 1893, dukterys – **Anelė**, gim. 1922, **Ona,** gim. 1931. Tremtis – 1948 05 22 Serčianka, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 04 20, 1959 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Antanas**, Kazio, valst., nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 04.

Bronius Zencevičius, Jono, gim. 1911, amat. Suimtas 1945 02 02, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, 1947 12 25 į Pečiorlagą, Komija. Ypat. pasit. 1947 11 15 nuteistas 10 metų lagerio; paleistas 1954 08 28.

Pranas Zencevičius, Vinco, gim. 1922. Suimtas 1945 06 09, kalintas Alytuje, 1945 08 03 Vorkutlage, Komija; paleistas 1946 10 23. Brolis **Jonas**, gim. 1928. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 04 23 Lìngėniškių k., Prienų r. – sudegintas gyvas.

Juozas Žuromskas, Kastanto, gim. 1894, valst., partizanų rėmėjas, žmona **Anelė,** Baltramiejaus, gim. 1894, duktė **Marytė,** gim. 1926. Tremtis – 1945 07 17 Viziajevas, Kudymkaro r., Permės (Molotovo) sr. **Juozas** ir **Anelė** 1947 06 30 pabėgo iš tremties, suimti 1948 03 09, 1948 03 26 grąžinti į tremtį Viziajeve. **Marytė** 1946 12 04 pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą, suimta 1948 10 27. Ypat. pasit. 1949 03 04 nuteista 3 metams lagerio, kalinta lageryje Komsomolske prie Amūro, Chabarovsko kr.; 1951 11 27 grąžinta į tremtį Viziajeve. Visi paleisti 1958 04 28, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Vincas**, gim. 1916 (kitais duomenimis –1922), partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 06 27, kalintas Alytuje, išvežtas 1945 08 03 į Vorkutlagą, Komija. 1945 11 17 mirė lageryje. Kitais duomenimis, partizanas „Nartas“, „Barsukas“, nukankintas NKVD kareivių (stribų) Jiezne.

Juozas Žuromskas (pirmas iš dešinės)

Pìkelionių k.

Juozas Acus, Prano, gim. 1912, valst. Suimtas 1945 05 14, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1945 06 10 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1945 10 23.

Jonas Mindaugas Barščevičius, Antano, gim. 1931, moksleivis, partizanų rėmėjas „Žvirblis“, „Beržas“. Suimtas 1949 01 28, kalintas Prienuose, 1949 08 Vilniuje. Ypat. pasit. 1949 05 20 nuteistas 10 metų lagerio. Išvežtas į Dallagą, Pavlodaro sr., 1954 05 21 Džezkazganą (Steplagą), Karagandos sr.; paleistas 1954 07 03.

Marytė Subotienė (Žuromskaitė) ligos patale. Šalia – Danutė Bajorienė. 2021 m. Iš Kašonių bibliotekos archyvo

Juozas Butkevičius, Martyno, gim. 1911, valst. Suimtas 1945 01 28. Karo trib. 1945 06 06 nuteistas 6 metams lagerio.

Zigmas Butkevičius, Alekso, gim. 1905, darbin. Suimtas 1945 12 09, kalintas Alytuje. Karo trib. 1947 08 16 nuteistas 15 metų lagerio ir 5 tremties, išvežtas į Vorkutą, Komija; 1949 12 24 mirė lageryje.

Juozas Dambrauskas, Jurgio, gim. 1913, valst. Suimtas 1945 05 04, 1945 07 12 išvežtas į Vorkutlagą, Komija.

Juozas Mickus, Vinco, gim. 1906, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1950 07 27, kalintas Kaune, 1951 01 07 Vilniuje. Karo trib. 1950 12 12 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. Išvežtas į Salavatą (Chakaslagą), Baškirija; paleistas 1956 08 24, grįžo į Lietuvą.

Petras Šeškus, Antano, gim. 1923, tarnaut., partizanų ryšininkas. Suimtas 1945 11 02, kalintas Alytuje, 1945 11 23 išvežtas į Sevdvinlagą, Archangelsko sr., į Sevželdorlagą, Komija, į Oziorlagą,

Irkutsko sr. Ypat. pasit. 1946 12 28 nuteistas 7 metams lagerio; tremtis – 1952 10 08 Krasnojarsko kr.

Pranas Žigas, Jono, gim. 1922, valst. Suimtas 1945 04 04, kalintas Vilniuje, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1945 10 23.

Slabadõs k.

Juozas Bieliauskas, Jono, gim. 1879, žmona **Domicelė**, Mato, gim. 1889. Tremtis – 1949 03 25 Bolše Žilkinas, Usolės r., Irkutsko sr.; paleisti 1956 03 26.

Julius Liuiza, Simo, gim. 1902, valst. Suimtas 1945 09 07, kalintas Alytuje. Karo trib. 1946 05 10 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties, išvežtas į lagerį Komijoje.

Antanas Bieliauskas, gim. 1924 (1921), partizanas „Dobilas“, žuvo 1953 04 13 Migonių k.

Leonas Bieliauskas, gim. 1914, partizanas „Juodvarnis“, žuvo 1945 03 28 Paverknių kautynių metu.

Sobuvõs k.

Juozas Andrulevičius, gim. 1922, partizanų būrio vadas „Auksinukas“. Žuvo 1945 12 Šnipėlių k., Kaišiadorių r.

Antanas Baltrušaitis, Petro, gim. 1907, polic. Žmona **Domicelė**, Juliaus, gim. 1919, dukterys – **Aldona**, gim. 1937, **Danė**, gim. 1941. Tremtis – 1941 Barnaulas, Altajaus kr., 1942 Južakovas, Troickojės r., Altajaus kr. **Danė** mirė tremtyje 1941 10 18, kiti paleisti 1962 11 20, 1968 grįžo į Lietuvą.

Antanas Baltrušaitis su žmona Domicele Nenartavičiūte

Kostas Degutis, Martyno, gim. 1892, sūnus **Algirdas**, gim. 1931. Tremtis – 1949 03 27 Taštypo r., Krasnojarsko kr., Kubaika, Taštypo r., Krasnojarsko kr. Žmona **Monika**, gim. 1910, ir duktė **Ona,** gim. 1941, 1953 savanoriškai atvyko į tremtį Taštypo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1958 07 10, grįžo į Lietuvą.

Jonas Leonavičius, Leono, gim. 1921, partizanas, brolis **Juozas**, gim. 1922, partizanas. Suimti 1945 01, ištremti. Grįžo į Lietuvą.

Albinas Mikalauskas, Adomo, gim. 1929, kalintas Voroneže. Karo trib. 1953 07 22 nuteistas 8 metams lagerio ir 5 tremties, nuo 1953 09 11 kalintas Tambovo sr.

Antanas Mikalauskas, Martyno, gim. 1920, valst. Suimtas 1945 03 14, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1945 11 30.

Adelė Saikevičienė, Jurgio, gim. 1894 (1892), pogr. org. narė „Šluota“. Suimta 1947 02 01, kalinta Alytuje, Vilniuje. Karo trib. 1947 04 11 nuteista 7 metams lagerio ir 3 tremties. Išvežta į Siblagą, Kemerovo sr., 1951 02 21 į Oziorlagą, Irkutsko sr.

Sokoniŭ k.

Aleksandras Bačinskas, gim. 1871. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 03 28 netoli savo namų Paverkniŭ mūšio metu.

Jonas Barysas, Petro, gim. 1900, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945, kalintas Jiezne; mirė tardomas 1945 05 18 Jieznė.

Zenonas Kimantas, Adomo, gim. 1905, Dainavos apyg. partizanų rėmėjas „Kupstas“. Suimtas 1948 08 06, kalintas Kaune. Ypat. pasit. 1949 01 15 nuteistas 10 metų lagerio, 1949 išvežtas į Oziorlagą, Irkutsko sr., Berlagą, Magadano sr. 1951 08 26 mirė lageryje. Sūnus **Vladas**, gim. 1928, Dainavõs apyg. partizanas „Girinis“. Žuvo 1949 02 24 Būdõs k. Sūnus **Jeroslavas**, gim. 1926, medicinos felčeris, Dainavos apyg. partizanas „Stumbras“. Suimtas 1948 08 06, kalintas Kaune. 1949 01 15. Ypat. pasit. nuteistas 25 metams lagerio; išvežtas į Minlagą, Komija. Tremtis – 1957 04 20 Inta, Komija. Mirė 1961.

Juozas Mockevičius, Adomo, gim. 1906, ūkin., žmona **Anelė**, Juozo, gim. 1911, duktė **Anelė** Kilienė, gim. 1937, moksleivė, duktė **Milda** Danutė, gim. 1945, motina **Monika**, Antano, gim. 1868. Tremtis – 1949 03 25 Kalašnikovas, Kirovo r., Irkutsko sr. Visa šeima paleista 1958. 1959 grįžo į Lietuvą. Brolis **Jonas**, Adomo, gim. 1903. Šaulių sąjungos narys, Bãbtų pašto viršininkas. 1941 06 14 išvežtas į Sevurallagą, Sverdlovsko sr. Kalintas Sverdlovske. Ypat. pasit. 1942 10 28 nuteistas mirti. Sušaudytas 1942 12 02.

Jonas Modzeliauskas, ūkin. Nepatvirtintais duomenimis, nušautas raudonarmiečių 1941 06 23.

Jurgis Randis, Juozo, gim. 1892, valsčiaus viršaitis. Suimtas 1944 09 05, kalintas Vilniuje. Karo trib. 1944 10 25 nuteistas mirti, sušaudytas 1945 02 28 Vilniuje. Sūnus **Domas**, gim. 1928, partizanas „Jaunutis“, „Žiedelis“. Suimtas 1948 10 20, kalintas Prienuose, 1949 08 Vilniuje. Ypat. pasit. 1949 07 20 nuteistas 25 metams lagerio. Išvežtas į Steplagą, Karagandos sr., 1955 04 21 į Dubrovlagą, Mordovija; paleistas 1958 04 04. Sov. valdžiai neleidus apsigyventi Lietuvoje, išvyko į Baltarusiją. 1978 grįžo į Lietuvą.

Genovaitė Raškevičiūtė, miško kirtėja tremtyje

Bronislova Raškevičiūtė Sibiro ligoninėje

Bronislava Raškevičiūtė, gim. 1930, med. darbuotoja, sesuo **Elena Genovaitė Raškevičiūtė**, moksleivė, gim. 1933. Ištremtos 1951 10 02 į Kolpaševo sr. Paleistos 1956 07 12, grįžo 1956.

Petras Revuckas, Jurgio, gim. 1908, Lietuvos kariuomenės karininkas, Vietinės rinktinės narys, Dainavos apyg. partizanas „Aitvaras“, „Licipiras“. Žuvo 1952 07 04 Voseliūnų k.

Ona Revuckaitė-Šiugždinienė, Jurgio, gim. 1889, valst., partizanų rėmėja. Suimta 1949 01 16, kalinta Prienuose, Kaune. Ypat. pasit. 1949 07 06 nuteista 10 metų lagerio. 1949 12 29 išvežta į Taišetą (Oziorlagą), Irkutsko sr. Paleista 1955 12 12, 1956 grįžo į Lietuvą. Duktė **Ona**, Adomo, gim. 1932, Dainavos apyg. partizanų ryšininkė „Vyšnia“. Suimta 1949 10 12, kalinta Prienuose, 1950 04 20 Kaune, Vilniuje. Ypat. pasit. 1950 03 01 nuteista 10 metų lagerio. 1951 07 22 išvežta į Gorlagą, Krasnojarsko kr., Taišeto r., Irkutsko sr.; paleista 1954 09 20, 1954 grįžo į Lietuvą. **Sūnus** Pranas, Adomo, gim. 1929, Dainavos apyg. partizanas „Dragūnas“. Žuvo 1949 02 24 Būdos k., Prienų r. Duktė **Domicelė**, Adomo, gim. 1925, Dainavos apyg. partizanų ryšininkė „Žibutė“. Žuvo 1949 02 01 Gùdakalnio k., Prienų r.

Vincas Vancevičius, Antano, gim. 1906, partizanų rėmėjas „Obuolys“. Suimtas 1948 08 06, kalintas Prienuose, 1948 10 03 Kaune. Ypat. pasit. 1949 01 15 nuteistas 10 metų lagerio. Išvežtas 1949 04 25 į Steplagą, Karagandos sr. Tremtis – 1955 09 27 Karaganda, Kazachija; paleistas 1956 05 25, 1956 grįžo į Lietuvą, 1971 mirė.

Angelė Vancevičiūtė, Jono, gim. 1924, partizanų rėmėja. Suimta 1949 01 16, kalinta Kaune, Vilniuje. Ypat. pasit. 1949 07 06 nuteista 10 metų lagerio, išvežta į Oziorlagą, Irkutsko sr.; paleista 1956 05 07, 1956 grįžo į Lietuvą. Brolis **Vladislovas**, gim. 1930, Dainavos apyg. partizanas „Svajūnas“, „Svyruoklis“. Žuvo 1949 03 08 Paverkniū k.

Strazdìškių k.

Pranas Tamošiūnas, Aleksandro, gim. 1914, valst. Suimtas 1944 08 19. Karo trib. nuteistas 20 metų katorgos ir 5 metams tremties. Išvežtas į lagerį Komijoje; paleistas 1959 04 28.

Vytautas Valatka, Jurgio, gim. 1930, moksleivis. Pogrindinės organizacijos narys „Kadugys“. Suimtas 1949 01 27, kalintas Prienuose, Vilniuje. Ypat. pasit. nuteistas 10 metų lagerio. 1949 08 12 išvežtas į Oziorlagą, Irkutsko sr. 1951 08 23 – į Kamyšlagą, Omsko sr. Tremtis: 1955 04 14 Novosibirsko sr. 1956 06 03 paleistas, grįžo į Lietuvą.

Sudvãriškių k.

Antanas Adomaitis, Jono, gim. 1922, valst. Suimtas 1945 04 18 ir nuteistas 6 metams lagerio.

Juozas Butkevičius, Igno, gim. 1918. Suimtas 1945 04 23; paleistas 1945 08 04.

Kazys Marcinkevičius, Jono, gim. 1919 (1929), valst., partizanų ryšininkas. Suimtas 1946 11 27, kalintas Prienuose. Karo trib. 1947 05 22 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties, 1948 07 01 išvežtas į Sevvostlagą, Magadano sr., 1949 02 17 į Berlagą, Magadano sr.

Antanas Mockevičius, Antano, gim. 1923, valst. Tremtis – 1949 03 26 Bolše Žilkinas, Usolės r., Irkutsko sr.; paleistas 1958 05 30, 1958 grįžo į Lietuvą.

Antanina Ramancevičienė, Silvestro, gim. 1923, šešuras **Stasys Ramancevičius**, Kajetono, gim. 1883, valst. Tremtis – 1949 03 25 Irkutsko sr., Leninskis, Bodaibo r., Irkutsko sr.; paleisti 1956 04 13, 1956 grįžo į Lietuvą.

Jonas Zumas, Jono, gim. 1923. Suimtas 1945 04 25; 1945 08 08 byla nutraukta, paleistas.

Sundãkų k.

Juozas Andriulevičius, Juliaus, gim. 1923, valst. Suimtas 1945 03 13, kalintas Alytuje, Marijampolėje. Išvežtas į Vorkutą, Komija; paleistas 1946 12 20, grįžo į Lietuvą. Sesuo **Adelė**, Juliaus, gim. 1927, valst., partizanų ryšininkė. Suimta 1947 03 17, kalinta Vilniuje. Ypat. pasit.

1948 03 06 nuteista 10 metų lagerio, 1948 04 24 išvežta į Vosturallagą, Sverdlovsko sr., į Rečlagą, Komija; paleista 1955 08 06, 1957 grįžo į Lietuvą.

Stasys Diedonis, Jurgio, gim. 1908, žmona **Natalija,** Kazio, gim. 1923. Tremtis – 1949 03 25 Bolše Žilkinas, Usolės r., Irkutsko sr., Sosnovka, Užūro r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957 08 28, grįžo į Lietuvą.

Juozas Dumalakas, Vinco, gim. 1928, moksleivis. Suimtas 1945 09 05, kalintas Alytuje, Vilniuje. 1946 02 19 išvežtas į Vorkutą, Komija. Ypat. pasit. 1946 12 04 nuteistas 4 metams lagerio.

Alfonsas Kandrotas, Martyno, gim. 1906, valst. Suimtas 1945 02 15, kalintas Kaune. 1945 05 03 išvežtas į filtracinį lagerį Kalinine.

Antanas Kandrotas, Alekso, gim. 1891, valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 08 18, kalintas Alytuje, 1945 11 11 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, 1946 01 22 į Sevdvinlagą, Archangelsko sr. Karo trib. 1946 02 28 nuteistas 8 metams lagerio ir 5 tremties; paleistas 1946 09 17. Sūnus **Aleksas,** gim. 1920, suimtas 1945 04 21, kalintas Alytuje; paleistas 1945 07 25.

Juozas Matikas su šeima. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1944 12.

Pranas Matikas. Nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945 01 02 netoli savo namų. Duktė **Anelė**, gim. 1927. Tremtis – 1945 07 17 Siuzva, Jurlos r., Permės (Molotovo) sr.

Pranciška Matikienė, Motiejaus, gim. 1890, duktė **Adelė**, gim. 1924, partizanų ryšininkė, sūnus **Bronislavas**, gim. 1928, partizanas „Naras“, **Albinas**, gim. 1929, partizanų ryšininkas. Tremtis – 1945 07 17 Siuzva, Jurlos r., Permės (Molotovo) sr. **Pranciška, Adelė, Bronislavas** ir **Albinas** 1946 09 01 pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą. **Pranciška** suimta 1949 03 16, kalinta Kaune. Ypat. pasit. 1949 10 28 nuteista 3 metams lagerio; grąžinta į tremtį Kosos r., perkelta į Bad Pašnios NKVD invalidų namus Kosos r. Paleista 1956 03 15, 1956 grįžo į Lietuvą. **Adelė** suimta 1947 03 03, kalinta Trakuose. Ypat. pasit. 1948 03 06 nuteista 10 metų lagerio, nuo 1948 04 14 kalinta Sevurallage, Sverdlovsko sr. Tremtis – 1954 09 25 Sverdlovsko sr., 1955 grįžo į Lietuvą. Sūnus **Jonas**, gim. 1921, Didžiosios Kovos apyg. partizanas „Aidas“. Žuvo 1945 04 12 Guronių k., Kaišiadorių r. Sūnus **Antanas**, gim. 1909, Dainavõs apyg. partizanas „Skroblas“, „Gluosnis“. Žuvo 1953 04 12 Migoniŭ k., Kaišiadorių r.

Aleksas Mazuronis, Alekso, gim. 1919, valst. Suimtas 1945 08 08, kalintas Alytuje, 1945 02 20 išvežtas į Intlagą, Vorkutlagą, Komija.

Stasys Mazuronis, Jono, gim. 1923, valst. Suimtas 1945 03 13, kalintas Alytuje, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1945 10 23.

Jonas Skučas, gim. 1902, mokytojas, žmona ir 4 vaikai. Ištremti 1941.

Adomas Tamošiūnas, Alekso, gim. 1917, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1950 07 28, kalintas Kaune, 1950 09 27 Vilniuje. Karo trib. 1950 11 17 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. 1952 05 06 išvežtas į Siblagą, Kemerovo sr. Brolis **Petras**, Alekso, gim. 1906. Suimtas 1945 03 03, kalintas Kaune. 1945 05 17 byla nutraukta, paleistas.

Antanas Zuzevičius, Jono, gim. 1923, valst. Suimtas 1944 12 27. Byla nutraukta 1945 07 13.

Šiliniū k.

Aleksas Bernatonis, Antano, gim. 1885, valst. Suimtas 1945 05 14, 1945 12 13 išvežtas į Vorkutlagą, Komija; paleistas 1946 08 07, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Juozas**, gim. 1920, partizanas„Dramblys“. Suimtas 1945 08 13, Karo trib. 1946 02 05 nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties. Išvežtas į Vorkutlagą, Pečiorlagą, Komija; paleistas 1954 09 30, 1956 grįžo į Lietuvą.

Juozas Bernatonis, Kosto, gim. 1910, valst. Suimtas 1945 04 18, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komija. Byla nutraukta 1945 08 03.

Pranas Bernatonis, Kosto, gim. 1894, Šilinių k., valst. Suimtas už prievolių nevykdymą. 1946 nuteistas vieneriems metams lagerio; paleistas 1947. Sūnus **Jurgis**, gim. 1924, Tauro apyg. partizanas „Nemajūnas“. Žuvo 1945 05 04 Pāšventupio k.

Verbỹliškių k.

Pranas Klebauskas, gim. 1926, nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1945.

Jonas Skirpstūnas, Lauryno, gim. 1898, mokytojas, Lietuvos kariuomenės atsargos karininkas. 1941 06 14 išvežtas į lagerį – Rešotai, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr. Mirė 1942 09 09. Ypat. pasit. 1942 09 19 nuteistas mirti. Žmona **Vanda**, Česlovo, gim. 1901, mokytoja, sūnus **Stanislovas Vytautas**, gim. 1932, duktė **Emilija Žilinskienė**, gim. 1926, duktė **Janina Prudničenkova**, gim. 1923. Tremtis –1941 Barnaulo r., Altajaus kr., 1942 Ust Janos r., Jakutija, Oliokminsko r. Šeimos nariai paleisti 1956. **Vanda** ir **Janina** į Lietuvą negrįžo, **Vanda** 1973 mirė. **Stanislovas Vytautas** ir **Emilija** 1984 grįžo į Lietuvą.

Jonas Palionis, Martyno, gim. 1894, valst. Suimtas 1945 08 23, kalintas Alytujė, Vilniuje. Išvežtas į Vorkutlagą, Komija – Vortkutpečlagas. Karo trib. 1946 06 03 nuteistas 6 metams lagerio ir 3 tremties. Paleistas 1951 08 07.

Valiūniškių k.

Antanas Česnavičius, Antano, gim. 1922, valst., partizanas „Aklas“. Suimtas 1945 12 05, 1946 02 01 išvežtas į Sevželdorlagą, Minlagą, Komija. Ypat. pasit. 1946 12 04 nuteistas 7 metams lagerio. Tremtis – 1952 12 01 Komija; paleistas 1956 05 29.

Vincas Česnavičius, Antano, gim. 1904, partizanas „Čerčilis“. Suimtas 1945 11 14. Karo trib. 1946 03 14 nuteistas 10 metų lagerio. 1946 05 25 išvežtas į Solikomską, Permės (Molotovo) sr.

Vilūnėlių k.

Bronė Daraškevičienė, Augusto, gim. 1883. Tremtis – 1948 05 22 Serčianka, Jarcevo r., Krasnojarsko kr. 1955 03 24 perkelta į NKVD invalidų namus Širos r., Krasnojarsko kr.; paleista 1956 02 17. Sūnus **Pranas,** gim. 1920, Tauro apyg. partizanas „Banginis“, „Papartis“. Žuvo 1945 03 30 Kadìkų k.

Adomas Noreika, Antano, gim. 1920, valst. Suimtas 1944 12 18, kalintas Alytuje, 1945 07 13 byla nutraukta, paleistas.

Pranas Noreika, Romualdo, gim. 1926, valst. Suimtas 1945 04 19, nuteistas 7 metams lagerio.

Vincentavõs k.

Leonas Babilius, Kazimiero, gim. 1897, žmona **Antanina**, gim. 1905, valst. Tremtis – 1948 05 22 Nikulinas, Jarcevo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1958 01 17, 1958 grįžo į Lietuvą.

Mikalina Babilienė, Vlado, gim. 1902, sūnus **Vladas**, gim. 1929, dukterys – **Salomėja**, gim. 1930, **Aldona,** gim. 1941, valst. Tremtis – 1949 03 26 Bolše Žilkinas, Usolės r., Irkutsko sr.; paleisti 1958 04 22, 1962 grįžo į Lietuvą.

Voseliūnų k.

Antanas Baranauskas, Miko, gim. 1899. Suimtas 1945 08 23, kalintas Alytuje, 1945 08 30 Vilniuje. 1945 11 11 išvežtas į Sevdinlagą, Archangelsko sr. 1947 03 01 Ypat. pasit. nuteistas 4 metams lagerio. Mirė lageryje.

Antanas Baranauskas, Antano, gim. 1894, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 08 22, kalintas Alytuje. 1945 11 11 išvežtas į lagerį Archangelsko sr. (kitais duomenimis – į Vorkutlagą, Komija). 1946 05 18 ten mirė.

Aleksas Baranauskas, Jono, gim. 1894, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 08 24, kalintas Alytuje; 1945 11 11 išvežtas į Vorkutlagą, Komija, 1946 12 31 į Sevželdorlagą, Komija. 1947 02 14 (1947 04 14?) ten mirė.

Jonas Lėckas, Antano, gim. 1922, valst., partizanų ryšininkas „Berželis". Brolis **Juozas**, gim. 1924, tarnaut., partizanų ryšininkas „Karvelis". Suimti 1948 08 09 (**Jonas**), 1948 08 23 (**Juozas**), kalinti Kaune, Vilniuje. Ypat. pasit. nuteisti 10 metų lagerio, 1949 04 26 išvežti į Steplagą, Karagandos sr. **Jonas** perkeltas į Minlagą, Komija, 1956 03 19 paleistas, grįžo į Lietuvą. **Juozas** perkeltas į Oziorlagą, Irkutsko sr. 1956 12 11 paleistas, grįžo į Lietuvą, mirė 1999.

Domicelė Valatkienė, gim. 1908, Dainavos apyg. partizanų rėmėja. Suimta 1949 03 08, karo tribunolo 1949 05 19 nuteista 10 metų lagerio ir 5 tremties, kalinta Oziorlage, Irkutsko sr., nuo 1956 01 15 Siblage, Kemerovo sr. Paleista 1956 07 03, grįžo į Lietuvą. Sūnus **Jonas Valatka**, Juozo, gim. 1926, Dainavos apyg. partizanas „Kardas". Žuvo 1949 12 20 Julijanavõs k. Prĩenų raj. Marti **Bronė Grigonytė-Valatkienė**, gim. 1927, Dainavos apyg. partizanė. Sužeistą suėmė 1949 03 08, nuvežė į ligoninę Kaune, po to į kalėjimo ligoninę Vilniuje. 1949 08 09 karo tribunolo nuteista 25 metams lagerio ir 5 tremties. Kalinta Steplage, Kengyre, Karagandos sr., Oziorlage, Irkutsko sr. Tremtis – Taišetas, Irkutsko sr. Paleista 1960, grįžo į Lietuvą.

Võšiškių k.

Antanas Jieznys, Vinco, gim. 1901, valst., 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1946 10 21, kalintas Kaune, 1947 03 20 Vilniuje. Karo tribunolo 1947 01 23 nuteistas 15 metų lagerio ir 5 tremties, išvežtas į Sevvostlagą, Magadano sr. 1947 11 17 ten mirė.

Alfonsas Kandrotas, partizanas „Kregždė", žuvo 1945 07 11 Daukantų k.

Jonas Rinkevičius, partizanas „Snaigė", žuvo 1945 07 11 Daukantų k.

Žideikonių k.

Anelė Valatkevičienė, Leono, gim. 1917, valst. Tremtis – 1949 03 27 Taštypo r. Krasnojarsko kr.; paleista 1956 08 27, 1957 grįžo į Lietuvą. Vyras **Jonas Valatkevičius** suimtas 1951.

Antisovietinis pasipriešinimas Jiezno valsčiuje 1941–1949 metais

Mindaugas Tamošiūnas

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, prasidėjo Lietuvos valstybingumą kūrusių asmenų persekiojimas. Išformuotas Šaulių sąjungos Jiezno būrys, jo nariams liepta grąžinti ginklus į Alytaus karo komendantūrą. Vienas iš būrio vadų, atsargos leitenantas Balys Aliulis su šeima ištremtas į Altãjaus kraštą[1]. Taikinyje atsidūrė ir kiti buvę šauliai, kuriuos sovietiniai okupantai vertino kaip grėsmę ir vadino *„kontrrevoliucinės veiklos dalyviais“*[2]. Dar iki Trečiojo Reicho įsiveržimo į Sovietų Sąjungą, Jiezno valsčiuje suimta ne mažiau kaip 10 mokytojų, policininkų, valstybės tarnautojų šeimų, kurios prievarta išvežtos į Sovietų Sąjungos gilumoje įkurtus lagerius – priverčiamojo darbo stovyklas, kalėjimus[3].

1941 m. vasarą prasidėjus Vokietijos–Sovietų Sąjungos karui, buvęs Jiezno valsčiaus viršaitis Jurgis Randis pakvietė Jiezne susirinkti buvusius šaulius ir sutelkė sukilėlių (partizanų) būrį, kurio užduotis – palaikyti tvarką Jiezne, saugoti kooperatyvo parduotuvę, maisto atsargas. Kunigui Jonui Galaunei pasiūlius, sukilėlių vadu išrinktas Jonas Valatka, turėjęs daug kovinės patirties. Gimęs Sobuvoje, 1912 m. jis buvo pašauktas į carinės Rusijos karinę tarnybą, baigė mokomąją komandą Sarãtove. Dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kovose, Maladečinos-Barãnovičių fronto linijoje. Turėjo feldfėbelio (viršilos) laipsnį, kartais buvo skiriamas vadovauti būriams ar net kuopoms. 1917 m. 265-asis Vyšnevolodsko pulkas, kuriam priklausė ir Valatka, pateko į Raudonosios gvardijos (Sovietų Rusijos kariuomenės pirmtakės) sudėtį. Perkeltas į Dvinską (dab. Daugpilis), vadovaujant pulko vadui Žuravliovui, jis kovėsi su baltagvardiečiais prie Kemerių, Tukumo, kur 1918 m. mūšio metu patyrė kontūziją ir buvo išgabentas į Novgorodo ligoninę. Išgijęs buvo paskirtas į 156-ąjį batalioną, kuris buvo permestas į Simbirską – čia turėjo stoti į akistatą su Popovskio vadovaujamais monarchistų daliniais. Nurimus kovoms, Valatka tęsė tarnybą Menzelìnske ir Jekaterinoslave. Tik 1921 metais pagal Lietuvos ir Sovietų Rusijos susitarimą Valatka grįžo į Lietuvą ir apsigyveno naujuose tėvų ir brolio Jeronimo Valatkos namuose Sokonyse. Kiek vėliau jis baigė buhalterių kursus ir dirbo Jiezno banko vyriausiuoju buhalteriu[4], įstojo į Lietuvos šaulių sąjungą. Amžininkai dažnai jį matė uniformuotą ir ginkluotą dalyvaujantį paraduose, sutinkantį į Jiezną atvykstančius aukšto rango valdininkus[5].

Savo akimis regėtos revoliucijos baisybės turėjo suformuoti kritišką sovietinės tvarkos ir su ja slenkančio teroro vertinimą. 1941 m. birželio pabaigoje, raudonarmiečiams pradėjus netvarkingą atsitraukimą iš Lietuvos teritorijos, Jonas Valatka kartu su Juozu Valatka (jiezniškio Simono Valatkos sūnumi) kvietė vykti į Jiezną buvusius būrio šaulius ir pradėti kovą su bolševizmu,

[1] Asevičius V. ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai*, t. 2, Vilnius, 2002, p. 46.

[2] 1944 m. rugpjūčio 9 d. Alekso Norkūno tardymo protokolas, *Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA)*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 21.

[3] Birutės Burauskaitės parengtas Jiezno valsčiaus gyventojų, nukentėjusių nuo sovietinės okupacijos, sąrašas.

[4] 1947 m. gegužės 21 d. Jono Valatkos tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 8005/3, l. 11–12.

[5] 1947 m. balandžio 18 d. Stasio Rėčkos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 57.

Vestuvių šventės akimirka. Ketvirtas iš dešinės sėdi šaulys, 1941 m. birželio sukilimo ir pokario partizaninio pasipriešinimo Jiezno valsčiuje dalyvis Vincas Česnavičius. Jaunikis (taip pat šaulys) neatpažintas. Fotografuota iki 1940 m. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 2637/3, l. 32-8

surinkti Raudonosios armijos paliktus ginklus ir nedelsiant suimti ar naikinti visus Lietuvoje likusius komunistus ir sovietinės valdžios talkininkus[6]. Be Jono ir Juozo Valatkų, būriui priklausė jiezniškiai Aleksas Norkūnas, Stasys Braga, Jeronimas Budrevičius, Petras Steponkevičius, siuvėjas Antanas Geguži, nibriškis Jonas Palionis, broliai Vincas ir Antanas Česnavičiai iš Valiūniškių, Antanas Klizas iš Anglininkų, Antanas Babilius iš Lìngėniškių, Jonas Klebauskas iš Beniukų[7]. Baudžiamosiose bylose, kituose sovietinių institucijų šaltiniuose duomenys apie sukilėlių veiksmus prieš atsitraukiančią Raudonąją armiją yra labai fragmentiški. Antai Jiezne, Gordonų namuose tarnavusios Marijos Liaukevičienės teigimu, prasidėjus karui sukilėlis P. Steponkevičius pjaustė ryšių laidus, šaudė į atsitraukiančius rusų kareivius[8]. 1941 m. liepos pirmosiomis dienomis į Jiezną atvyko civiliškais drabužiais apsirengęs, kepurę su Šaulių sąjungos kokarda dėvintis, „FN“ sistemos pistoletu su graviruotais Gediminaičių stulpais ginkluotas Bronius Katinas. Nuėjęs į sukilėlių štabą, kuris buvo įkurtas mūriniame Kušelevičių šeimos name, Katinas įteikė sukilėlių vadui J. Valatkai Kaune parengtą, rašomąja mašinėle išspausdintą įsakymą. Buvęs Lietuvos kariuomenės pulkininkas prof. Juozas Vėbra įgaliojo B. Katiną įkurti Jiezne sukilėlių būrį, o jeigu toks jau yra, perimti vadovavimą. Ant dokumento esą buvo matomas vokiškas antspaudas. J. Valatka, aprodęs naujajam vadui štabo patalpas ir spintas su šautuvais,

[6] 1944 m. rugpjūčio 9 d. Alekso Norkūno tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 21.
[7] 1958 m. gruodžio 15 d. Jono Valatkos tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45002/3, l. 103–104.
[8] 1944 m. rugpjūčio 13 d. Marijos Liaukevičienės tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 117.

perdavė vadovavimą maždaug 12 sukilėlių būriui[9]. Pasak kitų liudijimų, dalinyje buvo 18 ar net virš 30 žmonių, dalyvių skaičius nuolat augo[10].

Kitais duomenimis, sukilėlių štabas buvo Jiezno name, kuriame sovietmečiu veikė bankas.

Anot sukilėlio V. Česnavičiaus, Katinas iš Kauno atvyko sunkvežimiu, iš kurio buvo iškrauta daugiau kaip 10 pusiau automatinių dešimtšūvių šautuvų ir vienas „Brno“ sistemos lengvasis kulkosvaidis – visa tai buvo skirta Jiezno būrio reikmėms. Iki tol daugelis sukilėlių buvo ginkluoti trofėjiniais ginklais, perimtais iš besitraukiančios Raudonosios armijos, mažuma turėjo nuosavus pistoletus. Būrio apranga buvo įvairi: kai kurie dėvėjo įprastus drabužius, kai kurie – Šaulių sąjungos uniformas. Ant rankovės visi ryšėjo baltą raištį su atspausdintomis raidėmis TDA (Tautinio darbo apsauga) – toks žymuo buvo būdingas visos Lietuvos sukilėlių daliniams. Vėliau šiuos raiščius papildomai antspaudavo vokišku spaudu. Sukilėlių paskelbtas kovos tikslas – Nepriklausoma Lietuva[11]. Būrio maitinimu apie pusantro mėnesio rūpinosi buvęs Šaulių sąjungos narys Kostas Acus ir Elena Stankevičienė. Maistas gamintas Stankevičių namuose (Vytauto g.), kuriuose pirmosiomis karo dienomis buvo apsistoję vokiečių kariai. Jiems išvykus, įkurta sukilėlių valgykla, o išformavus sukilėlių dalinį, įsteigta kooperatyvo valgykla. Maisto produktų parūpindavo viršaitis Randis[12].

Vadovavimą perėmęs B. Katinas nebuvo vietinis gyventojas – kilęs iš Ukmergės krašto, Lyduokių, tačiau Jiezną pažino dar prieš karą, nes 1939 m. dirbo mechaniku (mašinistu) J. Vėbros valdytame Jundeliškių dvare, prižiūrėjo laukus. Vėbrai vykstant dirbti į Kaune buvusią chemijos laboratoriją, Katinas gaudavo nurodymus, kaip tvarkyti ūkį. Užplūdus sovietinei okupacijai, apsukruolis nepražuvo ir 1940 m. rudenį buvo paskirtas kolūkių organizavimo inspektoriumi bei gyrėsi, kad tapo *„vienuolikos dvarų direktoriumi“*, nors nemokėjo nei rašyti, nei skaityti[13]. Kilus karui ir vėl pasikeitus aplinkybėms, Katinas kreipėsi į Vėbrą prašydamas darbo, tad buvo nusiųstas į Jiezno sukilėlių būrį, esą pulkininkui tokiu būdu tikintis atgauti Jundeliškių dvarą, kurį perėmė vokiečiai. 1941 m. liepą išformavus sukilėlių būrį, liko tarnauti Jiezno policijoje, dalyvavo persekiojant ir suiminėjant žydų tautybės asmenis[14]. Valsčiaus viršaitis J. Randis Katinui perleido turtingos Jiezno žydų Kušelevičių šeimos namus ir dirbamos žemės plotus, plytėjusius už miestelio. Nepaisant to, tardymo protokoluose Katinas neigė buvęs sukilėlių vadu, tvirtino tarnavęs J. Valatkos pavaduotoju, o šaulius prijungus prie policijos – pasiuntiniu ar vežiku. Kušelevičiaus namus jis esą gavęs ne tik dėl tarnybos pagalbinėje policijoje, bet visų pirma dėl kyšio J. Randžiui – Katinas jam žadėjęs 20 centnerių javų[15]. 1944 m. vasarą, kai tapo aišku, kad Lietuvą netrukus vėl okupuos Raudonoji armija, malūnininko Juozo Mikailos

[9] 1958 m. gruodžio 16 d. Jono Valatkos ir Broniaus Katino akistatos protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45002/3, l. 124–125.

[10] 1958 m. gruodžio 4 d. Broniaus Katino tardymo protokolas, *ten pat*, l. 48; 1959 m. sausio 17 d. Vinco Česnavičiaus tardymo protokolas, *ten pat*, l. 234.

[11] *Ten pat*, l. 233–238.

[12] 1958 m. gruodžio 18 d. Kosto Acaus tardymo protokolas, *ten pat*, l. 124–125; 1958 m. gruodžio 22 d. Elenos Stankevičienės tardymo protokolas, *ten pat*, l. 110.

[13] 1958 m. gruodžio 17 d. Petro Karalevičiaus tardymo protokolas, *ten pat*, l. 121.

[14] 1958 m. lapkričio 26 d. Broniaus Katino tardymo protokolas, *ten pat*, l. 21–22.

[15] 1958 m. gruodžio 8 d. Broniaus Katino tardymo protokolas, *ten pat*, l. 52.

Jiezno valsčiaus savivaldybės pastatas, kuriame ir Nepriklausomybės, ir okupacijų metais buvo įsikūrusi vietos valdžia. Pastato rūsiuose kalinti suimtieji. Nugriautas 2021 m. Google maps nuotrauka

paragintas bėgti[16], B. Katinas pasikinkė į vežimą arklį, pasikrovė 50 kg lašinių, mėsos, porą kepalų duonos, dviratį ir, vengdamas nereikalingo vietinių žmonių dėmesio, išvyko iš Jiezno link gimtųjų Ukmergės apylinkių. Pabėgimas nebuvo itin sklandus – persikėlus per Nemuną ir privažiavus Musninkų kaimą, Katiną sustabdė vokiečių kariai ir atėmė beveik visą turėtą turtą ir maisto atsargas, paliko dviratį, šiek tiek duonos, tris kilogramus lašinių ir paleido. Grįžęs į Ukmergės kraštą, Katinas stebėtinai ilgai – net 14 metų – pragyveno dirbdamas įvairius darbus ir tik 1958 m. buvo suimtas, pasivijus praeities šešėliams[17].

Sukilėlių būrys nuo pat pirmųjų veiklos dienų 1941 m. birželio pabaigoje suiminėjo sovietinius aktyvistus. Jie kalinti rūsyje, įrengtame po valsčiaus savivaldybės pastatu – čia buvo trys atskiros kameros, tamsus karceris, kuriame ant grindų kaupėsi vanduo[18]. Komunistų kalinimui taip pat naudotos greta savivaldybės esančio namo (jame vėliau įsikūrė pasų išdavimo skyrius) rūsys. Aplink savivaldybės pastatą buvo išstatomos ginkluotos sargybos. Apsauga turėjo pasirūpinti, kad sulaikytieji nebandytų pabėgti, o virš rūsio, pagrindinėse patalpose ir susirinkimų salėje, posėdžiaudavo B. Katinas, J. Valatka ir kiti sukilėliai ar policininkai[19]. Kartą, nusileidęs į rūsį, B. Katinas sulaikytiesiems garsiai pareiškė: „*Dabar bus pabaiga gyvenimo kaip komunistams, taip ir žydams.*“ Kitą dieną Katinas esą gąsdino suimtuosius (jų būta apie 30) pistoleto šūviais. Viena kulka, atsitrenkusi į rūsio sienas, sužeidė neįvardintą kalinį. Kliuvo ir šaulių vado bendravardžiui Jonui Valatkai (jiezniškio Leono Valatkos sūnui), kuris 1941 m. gegužės 1 d. mitingo metu Jiezne viešai kalbėjo apie Tarybų valdžios ir raudonosios vėliavos stiprumą. Katinas žinojo apie šį Valatkos poelgį, todėl įėjęs į kamerą sušuko: „*Kur tas, kuris garantavo, kad raudona vėliava nežus?!*“ Tuomet priėjo prie Valatkos ir smogė jam pistoleto vamzdžiu į kaktą, pareikšdamas: „*Nušausiu kaip šunį ir uždengsiu raudonu skarmalu.*“[20]

Suėminėjama tuo metu buvo ne tautiniu, o ideologiniu pagrindu. Tardymo protokoluose nurodomas suimtųjų skaičius skiriasi, tačiau sugretinus duomenis akivaizdu, kad didžioji dalis sulaikytų asmenų buvo lietuviai,

[16] 1959 m. kovo 27 d. teismo posėdžio protokolas, *ten pat*, l. 306–307

[17] 1958 m. gruodžio 4 d. Broniaus Katino tardymo protokolas, *ten pat*, l. 43–45.

[18] 1959 m. sausio 21 d. Juozo Slivinsko tardymo protokolas, *ten pat*, l. 158.

[19] 1958 m. rugsėjo 3 d. Antano Frankausko tardymo protokolas, *ten pat*, l. 214.

[20] *Ten pat*, l. 130–132; 1958 m. rugsėjo 2 d. Jono Valatkos (Leono s.) tardymo protokolas, *ten pat*, l. 143–145, 148.

okupacijos metais ėję tam tikras sovietų valdžios paskirtas pareigas ar pasižymėję komunistinėmis pažiūromis. Tarp sulaikytųjų buvo vykdomojo komiteto pirmininkas Vincas Minkauskas, Vėžionių apylinkės pirmininkas Juozas Minkauskas, propagandos skyriaus vedėjas Stasys Karalevičius, Vilniaus milicijoje tarnavęs jiezniškis Jurgis Mikulskas, sovietinis aktyvistas Juozas Slivinskas, profsąjungos pirmininkas Stasys Rėčka, sovietmečiu kooperatyvo valdybos pirmininku dirbęs Vincas Kandrotas[21].

Šešis suimtuosius nutarta sušaudyti. S. Karalevičius, komunistinių pažiūrų Icikas Kušelevičius, Jiezne ir Butrimonyse veikusio komunistų partijos skyriaus sekretoriaus Vinco Skernevičiaus žmona Adelė, sovietmečiu vadovavusi moterų organizacijai, vaistinės vedėjas Moišė Blokas, Abraomas Dragifas ir dar vienas žydas, vadintas Maišicke, buvo iš rūsio atvesti ir išrikiuoti prie sukilėlių būstinės[22]. Žmonių likimus lėmė smulkios detalės ir atsitiktinumai. Kartu su I. Kušelevičiumi ir M. Bloku slapstęsis jiezniškis Joselis Mogilevičius, sulaikant du jo draugus, buvo nusisukęs į kitą pusę ir liko nepastebėtas, o po kelių dienų, slėpdamasis nuosavo namo palėpėje, per langą stebėjo, kaip iš valsčiaus savivaldybės į paskutinę kelionę išvedami tie patys du Jiezno žydai bei kiti keturi pasmerktieji[23]. Siūlyta sušaudyti dar du asmenis – Stasį Rėčką ir darbininkų dienos mitinge kalbą sakiusį J. Valatką, tačiau paskutinę akimirką juos išgelbėjo kunigas Vincas Vaičiulis, užtaręs kaip gerus pažįstamus[24]. S. Rėčka ir J. Valatka liko gyvi, ilgai netrukus išėjo iš kalėjimo, o anksčiau minėti šeši asmenys susodinti į automobilį, nuvežti į pamiškę prie Munìškių kaimo, sušaudyti ir čia pat užkasti. 1956 m. jų palaikai perkelti į Jiezno kapines. Darbų metu po žeme rastas I. Kušelevičiaus pasas[25].

Vienų liudininkų teigimu, sukilėlių būrys buvo išformuotas 1941 m. liepą, kitų – rugpjūčio viduryje. Apie tai pranešė Jiezno policijos viršininku paskirtas Vladas Bajerčius, kuris pasiūlė būrio vyrams tęsti tarnybą Jiezno pagalbinės policijos dalinyje. Tuo metu Jiezne priskaičiuota apie 40 ginkluotų policininkų ir šaulių. Aleksas Norkūnas tardymo metu išvardino 27 Jiezno šaulių būrio narius ir 12 pagalbinės policijos narių. Didelė dalis pastarųjų buvo kilę ne iš Jiezno valsčiaus, atvykę čia tik vokiečių okupacijos metais. Tai policijos vadai Vladas Bajerčius ir Adolfas Šklerevičius, policininkai Jurgis Talandis, Vladas Sakavickas, Vladas Jaskelevičius, Mykolas Kadys, Petras Kverdociejus, Janulevičius, Banaitis, Žygaitis (vardai nenurodyti). Išformavus sukilėlių būrį, nepatikslinta dalis jo narių atsisakė prisijungti prie policijos ir grįžo namo, o dalis liko tarnauti Jiezne[26]. Deja, šios formuotės nariai, įskaitant dalį buvusių sukilėlių, dalyvavo suiminėjant Jiezno žydus tautiniu pagrindu, konvojavo juos į įkalinimo ir masinių žudynių vietas, organizavo ir prižiūrėjo masinės kapavietės iškasimo ir nužudytų žydų palaikų užkasimo darbus, o bent keli asmenys patys žudė žmones. Tarp jų – kašoniškis Petras Marčinskas (vadintas *Prydu*), jiezniškiai Jeronimas Budrevičius ir Jonas Klebauskas, po pirminių salvių šaudę į duobėje gulinčius kūnus,

[21] 1958 m. iš Jiezno valsčiaus kilusių žmonių tardymo protokolai, l. 117–119, 130, 152, 177.

[22] 1958 m. rugsėjo 2 d. Jono Valatkos (Leono s.) tardymo protokolas, *ten pat*, l. 148.

[23] 1958 m. gruodžio 18 d. Joselio Mogilevičiaus tardymo protokolas, *ten pat*, l. 180–183.

[24] 1958 m. gruodžio 22 d. Vinco Vaičiulio tardymo protokolas, *ten pat*, l. 172.

[25] 1958 m. gruodžio 17 d. Petro Karalevičiaus tardymo protokolas, *ten* pat, l. 118–119.

[26] 1945 m. spalio 4 d. Alekso Norkūno tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 43–46.

Jiezno žydų senųjų kapinių vieta ir paminklas. 2022 m. Živilės Tamulionytės nuotr.

nes dalis žmonių dar rodė gyvybės ženklų[27]. Liudyta, kad žudynėse asmeniškai dalyvavo ir B. Katinas, A. Gegužis, grikapėdiškis Jonas Zablackas, Aleksas Pekūnas (Pekūras) iš Kukiškių, mokytojas Tumosa[28].

Kai kurie žydų tautybės asmenys sušaudyti dar iki rugsėjį vykusių masinių žudynių Jiezno pašonėje. Pavyzdžiui, anot Antano Frankausko, dirbusio Jiezno valsčiaus savivaldybės ir policijos pastato sargu, dvi žydų šeimos buvo suimtos, nes jų namuose B. Katinas su policininkais kratos metu rado pistoletą. Nelaimėliams įbrukę į rankas kastuvus, Jiezno ežero link juos išvedė, o paskui be žydų grįžo P. Marčinskas, A. Gegužis ir į Jiezną iš Miroslavo policijos nuovados liepą ar rugpjūtį atvykęs J. Talandis[29]. A. Norkūnas liudijo, kad tąkart sušaudyta jiezniškė Bezprozovna ir trys žydai, kurie žmonių vadinti *Jeršukų* pravarde[30]. Vėliau dalis valsčiaus savivaldybės ir policijos tarnautojų pasisavino arba pirko viešai parduodamus nužudytų asmenų namų apyvokos daiktus. Pasakojimai apie paliktą žydų turtą plito visoje apylinkėje. Sokoniškė Ona Morkūnienė (Pagirskaitė) prisimena, kad jos tėvas Stasys, grįžęs iš Jiezno, pasakojo girdėjęs žmones kalbant, kad žydai auksinius ir sidabrinius dirbinius slėpė lovų konstrukcijose, matyt, tikėdamiesi sugrįžti[31]. Tragiškas Jiezno žydų sunaikinimas detaliau aprašytas dr. Arūno Bubnio parengtame šios monografijos straipsnyje.

Be prasidėjusio visuotinio žydų bendruomenės persekiojimo, Jiezno policija toliau nepaliaudama gaudė komunistus. Rugsėjo 8 d. Jiezno policijos viršininkas V. Bajerčius asmeniškai sulaikė Praną Vinską, kuris sovietinės okupacijos metais dirbo Jiezno valsčiaus milicijos skyriaus viršininku (vyresniuoju įgaliotiniu). Jiezno policininkai kaltino P. Vinską tuo, kad šis suplanavo ir vykdė pirmuosius Jiezno krašto gyventojų trėmimus į Sovietų Sąjungos gilumą. B. Katinas esą netgi norėjo išsivesti P. Vinską iš įkalinimo rūsio į paežerę ir, rodydamas į pistoletą, retoriškai klausė, ar Vinskui

[27] 1945 m. balandžio 10 d. Jono Bankausko ir 1945 m. balandžio 11 d. Jono Šipkausko tardymo protokolai, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 10182/3, l. 16–17, 20.

[28] 1944 m. rugsėjo mėn. Jono Palionio tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 195.

[29] 1958 m. rugsėjo 3 d. Antano Frankausko tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45002/3, l. 215.

[30] 1944 m. spalio 4 d. Alekso Norkūno tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 45.

[31] Onos Morkūnienės atsiminimai, 2025 m. užrašyti M. Tamošiūno.

„nuo šito pavyks perplaukti Jiezno ežerą“. Atsisakyti tokio „išbandymo“ Katiną įkalbėjo kartu buvęs policininkas V. Sakavickas. Vėliau P. Vinskas buvo pervežtas į Alytaus kalėjimą, iš kurio pabėgo, slapstėsi gimtuosiuose Anglininkuose ir kitose vietovėse[32]. Ne visiems pavyko pasprukti: sulaikyti komunistinėmis pažiūromis įtarti Jonas ir Aleksas Sapožnikovai, Vaclovas ir Jonas Ramanauskai, Ignas Zagurskas. J. Zablackas 1943 m. nušovė įtariamą komjaunuolį Petrą Kuzmicką[33]. Įtartinus, politiškai nepatikimus asmenis M. Kadys (kilęs iš Marijampolės apskr.) ir kiti Jiezno policininkai suiminėjo ir siuntė priverstiniams darbams į Vokietiją. Iki karo pabaigos tokiu būdu sučiupta ir išvežta 15 jiezniškių. Pavyzdžiui, 1943 m. A. Gegužis ir B. Katinas į Alytų lydėjo Joną Krasauską, Jurgį Mikulską ir Kazį Pugačiauską (buv. Kisieliškių apylinkės pirmininką). Sodinant į vagonus, Pugačiauskas ir Mikulskas sugebėjo pabėgti[33]. Net du kartus suimtas Algirdas Petkevičius iš Žideikonių. Jo tėvai vengė vykdyti valdžios nustatytas prievoles, tad valsčiaus pareigūnai ar policininkai prasitardavo, jog *„tokius sabotažnikus reikia išvežti“*. Šiuose namuose slapstėsi žydų tautybės Mėjeris Šadoras, kartu su šeimininku Petkevičiumi vykdavę pas raudonuosius partizanus. Pirmą kartą policijos suimtas A. Petkevičius sugebėjo pasprukti prapjovęs automobilio, kuriuo buvo vežamas, kėbulo dangalą, tačiau įkliuvo antrąkart bei iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos dirbo viename iš Brandenburgo miesto fabrikų – presavo skardas[34].

Kova su vokiečių kariuomenės užnugaryje veikiančiais sovietiniais partizanais buvo viena iš pagrindinių pagalbinės policijos užduočių. Smulkiai dokumentuotas susirėmimas tarp policininkų ir raudonųjų diversantų įvyko Žideikonyse, jau minėtų Petkevičių sodyboje. 1944 m. birželį būtent čia ilsėjosi septyni Adomo Mickevičiaus vardo būrio sovietiniai partizanai. Bene visi, išskyrus vadą Stanislovą Juozapavičių, kilusį iš Šiaulių apskrities, buvo ne lietuviai. Turbūt pranešus kaimynams, į vietą Antano Steponkevičiaus vadeliojamu vežimu atvyko Jiezno policininkai su B. Katinu priešakyje. Vienas iš policininkų pirmas priartėjo prie Petkevičių sodybos, o kiti laukė pamiškėje. Pasigirdus šūviams, arčiausiai namo buvęs policininkas krito pakirstas kulkos. Iš namo paplūdę raudonieji ėmė šaudyti į policininkus ir nekreipė dėmesio į gulintį priešą, kuris sukaupė paskutines jėgas ir iš nugaros peršovė sovietinį partizaną Ivaną Nosenką. Susišaudymo metu buvo sužeisti dar keli sovietiniai partizanai, tačiau policininkai diversantų nepersekiojo ir maždaug po dvidešimties minučių atsitraukė. Raudonieji, paėmę sunkiai sužeisto policininko ginklą ir kontroliniu pistoleto šūviu jį nužudę, atsitraukė per Lìngėniškes, perėjo Verbyliškių tiltą ir galiausiai pasiekė Gojaus mišką, kur persirišo žaizdas[35]. Kurį laiką jie nešė ir sunkiai sužeistą I. Nosenką, tačiau supratę, kad neišgyvens, paliko jį pamiškėje. Vėliau žuvusį sovietinį partizaną palaidojo vietiniai gyventojai. Palaikai ekshumuoti 1956 m. ir perlaidoti Vilniaus Antakalnio kapinėse. Neįvardinto, vos kelias dienas Jiezno policijoje tarnavusio policininko palaikus jo bendražygiai parvežė į Jiezną, pakeliui pasijuokę iš B. Katino, kuris

[31] 1958 m. rugsėjo 24 d. Prano Vinsko tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45002/3, l. 135–137.
[32] 1944 m. spalio 4 d. Alekso Norkūno tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 45.
[33] 1958 m. lapkričio 26 d. Jurgio Mikulsko tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45002/3, l. 267.
[34] 1958 m. rugsėjo 16 d. Algirdo Petkevičiaus tardymo protokolas, *ten pat*, l. 270–271.
[35] 1958 gruodžio 19 d. Jono Kupčiūno tardymo protokolas, *ten pat*, l. 331–333; 1958 m. gruodžio 5 d. Stanislovo Juozapavičiaus tardymo protokolas, *ten pat*, l. 303–304.

Kušelevičių šeimos iki holokausto valdytas namas Jiezne, Vytauto g., kuriame pokario metais įsikūrė sovietinio saugumo (NKVD, MVD, MGB) būstinė. Straipsnio autoriaus nuotr.

iš susišaudymo vietos į Jiezną parbėgo net per Birštoną[36]. Pats B. Katinas bandė sumenkinti savo vaidmenį ir teigė neprisimenantis, į kurią pusę šaudė, sprukęs iš mūšio lauko iš vietinio gyventojo paimtu arkliu ir luoteliu perplaukęs Nemuną[37].

1943 m. Jiezno krašto ūkininkai gavo įsakymą grąžinti ūkio darbams nudirbti priskirtus rusų belaisvius administracijos žinion. Kai kurie jų buvo apsipratę Lietuvoje ir gerai sutarė su ūkių šeimininkais, tad nenorėjo vykti nežinia kur, galbūt net į karo veiksmų zoną. Pas pasiturintį Dirvoniškių ūkininką Henriką Bartlingą dirbę du karo belaisviai ėmė slapstytis, tai daryti padėjo pats ūkio savininkas. Jiezno policija Bartlingo sodyboje vykdė kratas, tačiau nerado šiaudų kūgyje pasislėpusių rusų, tad iš pradžių suėmė savininką, o paskui – jo samdinę Domicelę Narkevičiūtę[38]. Paieškos vykdytos ir kitur: buvęs šaulys Pranas Tamošiūnas bei kiti policininkai 1943 m. Jaknìškėse suėmė besislapsčiusį karo belaisvį Michailą Nikorobičių, dar tris bėglius sučiupo Anglininkuose, Vinskų namuose, 1944 m. vyko areštuoti Slabadoje gyvenusių komunistų partijos narių Antano ir Prano Ramaškų, Verbyliškėse areštavo ryšiais su raudonaisiais partizanais įtartą dvaro savininkę Mariją Geištorienę, jos sūnų bei nuomininką totorių. Tais pačiais metais Jiezno policininkai apšaudė ir išvaikė Sundakų bei Užuguosčio apylinkėse pastebėtus raudonuosius partizanus, vyko „medžioti“ sovietinių desantininkų, vieną jų nušovė[39], Steponiškėse nukovė dar keturis, o vieną suėmė[40].

Jiezno tautinės darbo apsaugos sukilėlių būryje, o vėliau policijos dalinyje tarnavusių asmenų likimai susiklostė įvairiai. Viršaitis J. Randis ir seniūnas A. Norkūnas buvo nuteisti ir sušaudyti Vilniuje, Tuskulėnuose surengtų masinių žudynių metu. Šaulių vadas J. Valatka išvyko gyventi į Klaipėdą, bet 1947 m. buvo suimtas, apie dešimt metų praleido lageryje ir grįžo į okupuotą Lietuvą. Įkalinimo bausmė lageryje skirta Antanui Jiezniui, P. Tamošiūnui, A. Klizui, J. Klebauskui. Juozas Valatka, P. Steponkevičius ir J. Palionis taip pat buvo suimti ir žuvo įkalinimo vietose. S. Braga, atlikęs bausmę, grįžo į Jiezną pakrikusios sveikatos, o J. Budrevičius pasitraukė iš Lietuvos kartu su vokiečių kariais. Buvo ir tokių, kurie įsitraukė į pokario Lietuvos partizanų kovas – tai V. Česnavičius,

[36] 1958 m. rugsėjo 16 d. Jono Palionio tardymo protokolas, *ten pat*, l. 313.

[37] 1958 m. lapkričio 26 d. Broniaus Katino tardymo protokolas, *ten pat*, l. 24.

[38] 1959 m. sausio 27 d. Domicelės Narkevičiūtės tardymo protokolas, *ten pat*, l. 163–165.

[39] 1944 m. spalio 23 d. nuosprendis, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 44163/3, l. 7–8; 1944 m. rugpjūčio 9 d. Alekso Norkūno tardymo protokolas, *ten pat*, l. 21–22.

[40] 1944 m. spalio 4 d. Alekso Norkūno tardymo protokolas, *ten pat*, l. 45.

nuo 1942 m. Jiezno policijos viršininko pareigas ėjęs A. Šklerevičius, policininkai V. Sakavickas, A. Gegužis[41]. Aleksas Valatka 1958 m. liudijo, kad atpažino pokario metais į Jiezną atvežtą nušauto buvusio policijos nuovados viršininko, partizano V. Bajerčiaus kūną[42], tačiau neabejotinai sumaišė jį su kažkuo kitu, turbūt – su A. Šklerevičiumi, kuris iš tiesų žuvo partizanų gretose. V. Bajerčius, viešai prieinamų šaltinių duomenimis, baigiantis karui, pasitraukė į Jungtines Amerikos Valstijas, mirė 1991 metais[43].

1944 m. vasarą Lietuvą antrąkart okupavus Raudonajai armijai, daug krašto vyrų pradėjo slapstytis, vengdami šaukimo į okupacinę kariuomenę. Karas dar tęsėsi, vokiečiai vis dar priešinosi, tad žūties fronte tikimybė buvo itin didelė. Besislapstantys vyrai telkėsi į grupes ir sudarė pasipriešinimo dalinius, kurie pradėjo vykdyti prieš sovietinę valdžią nukreiptą veiklą. Viena tokių įgyvendinta 1944 m. lapkričio 10 d. Jiezne, kuomet išėjęs iš milicijos būstinės nukautas Vytautas Tutlevičius, prie jo palaikų rasta automatinio šautuvo šovinių gilzių[44]. NKVD (sovietinio saugumo institucijos) duomenimis, šį išpuolė įvykdė buvusio Jiezno policininko Vinco Rūko-*Aro* vadovaujamas būrys, kuriame veikė buvęs policijos nuovados viršininkas A. Šklerevičius, policininkas A. Gegužis, šaulių vadas J. Valatka ir dar aštuoni nenustatyti asmenys[44]. Kyla pagrįstų abejonių dėl šios informacijos tikslumo; daugiau nėra jokių duomenų apie J. Valatkos dalyvavimą pokario partizanų veikloje – jo baudžiamojoje byloje apie tai neužsiminta nė žodžiu. Partizanai stengėsi laikytis konspiracijos, vartojo slapyvardžius, tad savaime suprantama, jog išlikusiose čekistų (NKVD pareigūnų) parašytose ataskaitose yra daug netikslumų. Vis tik šie dokumentai yra vienas pagrindinių Lietuvos partizanų antisovietinės kovos šaltinių.

Minėtas išpuolis Jiezne nebuvo pavienė akcija. Veikiausiai ta pati nepatikslintos sudėties dvylikos partizanų grupė lapkričio 24 d. Vėžionyse apšaudė apylinkės pirmininko Jono Jurkonio namus, kuriuose tuo metu vyko sovietinių aktyvistų susirinkimas. Užpuolimo metu sudegė gyvenamasis namas, aukų nebuvo[45]. Jau kitą dieną incidentas užfiksuotas Sobuvoje įsikūrusio Žemės komisijos pirmininko Vinco Skernevičiaus namuose. Neradę pirmininko, partizanai esą sunaikino visus rastus dokumentus, o paskui išsivedė jo žmoną į kiemą ir ją nušovė[46]. Gruodžio pradžioje dvigubai didesnis, maždaug 25 kovotojų būrys jėga privertė Sobuvos gyventoją Stancevičių (vardas nenurodytas) vežti juos į Padriežiškes. Tą pačią naktį kituose kaimuose partizanai sumušė keturis sovietinius aktyvistus, įskaitant Karo prievolės skyriaus viršininką ir Žemės komisijos pirmininką, reikalavo atsisakyti tarnystės sovietinei valdžiai[47]. Į partizanų radarą pateko visi, kurie vienaip ar kitaip bendradarbiavo su sovietine valdžia.

1945 m. pradžios NKVD ataskaitose jau aiškiai išskiriami du Jiezno

[41] 1958 gruodžio 22 d. Prano Vinsko tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 45002/3, l. 140.

[42] 1958 m. rugsėjo 2 d. Alekso Valatkos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 161–164.

[43] *Aštuoni Lietuvos laisvės karžygiai*, sud. R. Pauliukaitienė, Punskas, 2024, l. 156.

[44] 1944 m. lapkričio 24 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 803, l. 51.

[45] 1944 m. lapkričio 30 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *ten pat*, l. 57.

[46] 1944 m. gruodžio 4 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *ten pat*, l. 62.

[47] 1945 m. rugsėjo mėn. Alytaus apskr. NKVD viršininko ataskaita apie kovą su antisovietinėmis grupuotėmis, *ten pat*, l. 74.

valsčiuje veikiantys rezistentų būriai. Vienam iš jų vadovavo 1923 m. pasaulį išvydęs buvęs generolo Povilo Plechavičiaus sukurtos Vietinės rinktinės savanoris Vytautas Marčiulionis, pasivadinęs *Viesulu* bei veikęs Prienų ir Jiezno valsčiuose, kitam būriui – 1921 m. Jiezne gimęs Juozas Ogilba, vokiečių okupacijos metais tarnavęs vietos policijos dalinyje. Pastarasis pasirinko *Dobilo* slapyvardį ir, anot agentūrinės informacijos, būrį sudarė 1944 m. lapkritį. Dalinio asmeninė sudėtis nėra iki galo aiški – čekistai nepajėgė surinkti tikslių žinių. Ankstyvuoju laikotarpiu *Dobilas* galėjo veikti kartu su *Viesulu*[48], o vėliau sudaryti savarankiškai veikiantį dalinį. Galbūt dėl šių pasikeitimų vienose pažymose Ogilbos būriui priskiriami 36 partizanai, kitose įvardijamas 80 ar net 90 kovotojų skaičius. 1945 m. rugpjūčio 31 d. NKVD sudarytame Ogilbos būrio partizanų sąraše sugebėta įvardinti tik 17 miškinių (visi kilę iš Jiezno vls.): tai vado pavaduotojas Juozas Bagdonavičius-*Jovaras*, eiliniai Jonas Pempė-*Lydeka*, Jurgis Bernatonis-*Nemajūnas*, Pranas Bajoras-*Lapė*, Pranas Grigonis-*Jurginas*, Kazys Bernatonis-*Voveris*, Vincas Žuromskas-*Gaidys*, Jonas Špunta-*Žvirblis*, Vytas Baranauskas-*Saliamonas*, Algirdas Baranauskas-*Papartis*, Algirdas Ginkus-*Kurmis*, Juozas Valatka-*Vanagas*, Pranas Daraškevičius-*Pusbarzdis*, Juozas Bernatonis-*Dramblys*, Martynas Judickas-*Miškinis*, Kostas Maleckas-*Auksinukas* ir *Mėnulis* (tapatybė nenurodyta)[49].

Vytautas Marčiulionis-Viesulas generolo Povilo Plechavičiaus organizuotoje Vietinėje rinktinėje, 1944 m. Jis – vienas pirmųjų vadų, organizavusių antisovietinį pasipriešinimą Pakuonio, Jiezno ir kituose valsčiuose. Vinskienė B. Amžinieji ąžuolai, Vilnius, 2007, p. 56

Ogilbos partizanai, būriui veikiant atskirai, telkėsi Gojaus miške, pasiekdavo Pivašiūnų ir Punios miškus. Adelė Vaitelevičiūtė iš Padriežiškių Ogilbai teikdavo žinias apie padėtį Jiezne, atvykstančius NKVD kareivius, stribų būrio sudėtį. Būriui dažnai padėdavo Padriežiškių gyventojas Jonas Klizas. Anot partizano Antano Mockevičiaus-*Gegužio*, šis būrys buvo sudarytas iš trijų padalinių, kiekviename jų veikė po 9 partizanus. Vadas Ogilba-*Dobilas* turėjo atskirą kovinį padalinį, sudarytą iš 15 asmenų, ginkluotų ne tik šautuvais, bet ir dviem kulkosvaidžiais. Asmeninės apsaugos padalinyje buvo penki raiteliai, kurie lydėdavo patį *Dobilą*. Daug paramos būrys sulaukdavo Pelekonyse, Nibriuose, Daukantuose[50]. Vadas kovinėms operacijoms pasitelkdavo tik patyrusius partizanus, o jaunus palikdavo stovyklos sargyboje[51].

Ogilbos būrys dažnai vykdė baudžiamuosius veiksmus prieš sovietinėse įstaigose tarnavusių asmenų šeimas: 1945 m. sausio 17-osios naktį Kašonyse sušaudė Jurkonį (vardas nenurodytas), kurio sūnus tarnavo

[48] Vinskienė B. *Amžinieji ąžuolai*, Vilnius, 2007, p. 10.

[49] 1945 m. rugpjūčio 31 d. NKVD jaun. leitenanto Lapšino parengtas J. Ogilbos-*Dobilo* būrio partizanų sąrašas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 804, l. 204. Sąraše minimas J. Špunta – galimai klaidingai rusų kalba užrašytas Justino Šiugždinio asmenvardis. Būtent jis naudojo *Žvirblio* slapyvardį.

[50] 1945 m. liepos 28 d. Antano Mockevičiaus tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-16707, l. 32.

[51] 1945 m. rugpjūčio 3 d. Miko Kuliešiaus tardymo protokolas, *ten pat*, l. 42.

Raudonojoje armijoje[52]; sausio 20 d. užpuolė vežimu keliaujančius Vėžionių tarybos pirmininką Acų ir jo pavaduotoją Venciūną – pirmąjį nužudė iš karto, o antrajam pabėgus, vis tiek surado jį namie ir taip pat likvidavo[53]. 1945 m. nušauti iš Sundakų kilę broliai Daraškevičiai – pirmiausiai nužudytas stribų būriui priklausęs Antanas, kiek vėliau nepasigailėta ir jo brolio Jono, tarnavusio Jiezno valsčiaus mokesčių inspektoriumi[54]. Čekistų dokumentuose esama duomenų ir apie tokių antpuolių metu nužudytus nepilnamečius, tačiau kiekvieną atvejį, motyvus ir aplinkybes reikėtų tirti atskirai. Štai kito partizano, Jurgio Gelčio-*Zuikio* būrys 1946 m. liepą Sobuvoje sušaudė Jiezno MVD milicininko (stribo) Bernatonio tėvus, o tuo metu namuose buvusių vaikų nelietė[55]. Labai neigiamai žiūrėta į ištremtų asmenų namuose apgyvendintus asmenis: pavyzdžiui, buvo priimtas sprendimas nužudyti buvusį Jiezno stribą Gribliauską, apsigyvenusį Lingėniškėse, ištremtos Babilių šeimos ūkyje[56].

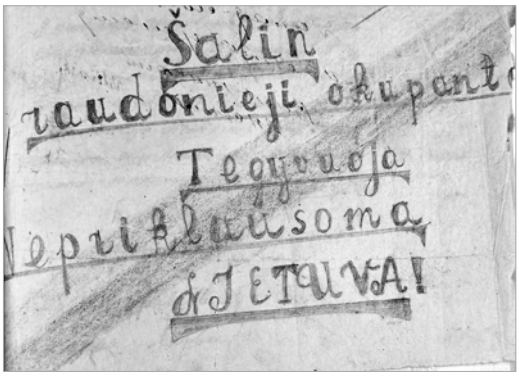

Jono Vilčinsko-Šarūno 1945 m. parengtas piešinys-atsišaukimas, skirtas platinti Jiezno valsčiaus teritorijoje. LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-16707, l. 70

Įtartinų asmenų namuose darytos kratos, siekiant paimti šaunamuosius ginklus ir amuniciją – vietiniai gyventojai jų prisirinko, per šalį slenkant ir vokiečių, ir rusų kariuomenėms. Nereikėtų užmiršti kritiškumo vertinant sovietinių saugumo agentų surinktas žinias, tačiau vienas jų, slapyvardžiu „Kriuk“ (liet. „Kablys“), teigė iš Sokonių gyventojo Zenono Kimanto išgavęs prisipažinimą apie tai, kad jis su sūnumi 1944 metais, praslinkus frontui, iš jo namuose stovėjusio Raudonosios armijos sunkvežimio pasisavino 1 000 granatų, 7 000 skirtingo kalibro šovinių ir šias atsargas vėliau perdavė partizanams[57]. Skaičiai, manytina, gerokai išpūsti, bet pirmiesiems partizanams ginklų anaiptol netrūko. Pats Kimantas vėliau teisinosi, kad kulkosvaidžio šovinius iš oro uosto 1944 m. parnešė jo sūnus Vladas, bandęs išimti paraką ir taip netekęs dviejų pirštų, o granatų išties turėjo jo namuose laikinai apsigyvenę karininkai ir jų vairuotojas. Kartu su rusais jaunasis Vladas Kimantas sprogdino granatas Verknėje – esą taip bandė žvejoti[58].

1945 m. pirmosios pusės šaltiniuose rašoma, kad Ogilbos būrys palaiko ryšį su Birštono valsčiuje veikiančiu maždaug 60 asmenų daliniu (vadas nenurodytas), kurio nariai ginkluoti lengvaisiais kulkosvaidžiais, automatiniais šautuvais, karabinais, turi radijo imtuvą. Šis būrys esą judėjo iš vieno valsčiaus į kitą, neturėjo nuolatinės stovyklavietės, dažnai veikė Marijampolės apskrities

[52] 1945 m. vasario 15 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 804, l. 41.

[53] *Ten pat*, l. 42.

[54] 1978 m. spalio 5 d. Levo Mazuronio paaiškinimas Valstybės saugumo komiteto prie LTSR MT Prienų r. poskyrio viršininkui, *LYA*, f. 41, ap. 1, b. 1411, l. 98–99.

[55] Pažyma apie 1946 m. liepą įvykdytas teroristines veiklas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1410, l. 87.

[56] 1948 m. rugsėjo 9 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 136–137.

[57] 1948 m. rugpjūčio 20 d. agento „Kriuk“ agentūrinis pranešimas, *ten pat*, l. 2–3, 2–4.

[58] 1948 m. rugsėjo 10 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 35–36.

Balbieriškio valsčiuje[59]. Gali būti, kad šiuo atveju minimas V. Marčiulionio-*Viesulo* dalinys, kurio susidarymą čekistai siejo su 1945 m. pradžia. Būrio veiklos teritorija – Pakuonio, Panemunio, Kruonio valsčiai[60]. Kitoje pažymoje nurodoma, kad *Viesulo* būriui priklauso 60 asmenų: *„Būrys sudarytas iš buožių, buvusių policininkų ir kito nepatikimo Alytaus apskrities elemento. Veikia Kauno apskrityje, kartais Jiezno ir Stakliškių valsčiuose.“*[61] 1945 m. pavasarį *Viesulo* būrys buvo įsirengęs stovyklą Jiezno valsčiaus miškuose. Tų pačių metų vasarą čekistai sudarė *Viesulo* būrio narių sąrašą[62], tačiau jis labai netikslus, sumaišyti, iškraipyti vardai ir slapyvardžiai. Dalis sąraše nurodytų būrio kovotojų, kaip antai Albinas Šiugždinis-*Zingeris*, tuo metu jau buvo žuvę, dalis priklausė Ogilbos būriui – čekistai nežinojo šių struktūrinių pokyčių. Kitame šaltinyje nurodoma, kad *Viesulo* būrys sudarytas iš keturių padalinių, kiekviename – nuo 13 iki 17 kovotojų, būriui priklauso 4 buvę Vokietijos kariuomenės kariai[63]. 1945 m. lapkričio 30 d. sudarytame sąraše (nemaža dalis partizanų jame įrašyti tik slapyvardžiais, yra pasikartojimų, netikslumų) – virš 80 partizanų ir jų rėmėjų pavardės, slapyvardžiai[64]. Be abejo, šis sąrašas nėra visas, dalies nurodytų asmenų dalyvavimą ginkluotame pasipriešinime reikėtų tikslinti.

Dar kitoje pažymoje *Viesulo* būriui 1945 m. priskiriama iki 120 partizanų, kurie buvo padalinti į tris dalinius po 40 kovotojų. 1-ojo padalinio vadu nurodomas J. Ogilba, 2-ojo – A. Gegužis, abu buvę Jiezno policininkai[65]. Dar vienam padaliniui vadovavo iš Beniukų kilęs Jonas Vanagas-*Stukas*. Broniaus Kuliešiaus teigimu, J. Vanagas aprūpindavo naujokus ginklais, bent kartą priėmė partizanų priesaiką, raportavo *Viesului* ir sakė kalbą, kviesdamas kautis prieš sovietinę okupaciją iki pergalingos pabaigos, nesudėti ginklų tol, kol nebus atkurta Nepriklausoma Lietuva. Narsus karys 1945 m. gegužės 20 d. žuvo Grikapėdyje, partizanų surengtos pasalos metu, kuri susiklostė nesėkmingai. Tądien netoliese gimtųjų namų nukautas ne tik J. Vanagas, bet ir buvęs sukilėlis J. Zablackas-*Briedis*, stribų be priežasties nušautas vietinis gyventojas Kazys Mockevičius. Rašoma, kad šių kautynių metu partizanai iš viso neteko penkių asmenų[66]. *Viesulo* būrys didelį sutelktų kovotojų skaičių išlaikė ne ilgiau, kaip iki 1945 m. kovo pabaigos. Vėliau veikta smulkesnėmis grupėmis, pats *Viesulas* dažniausiai aktyviai veikė Prienų, Pakuonio, Panemunės apylinkėse[67].

Vienas iš sėkmingų partizanų antpuolių, priskirtinas *Viesulo* būriui, įvyko 1945 m. sausio 17 d. vakarą, apie 17 val. Čekistų operatyvinė grupė, vadovaujama jaunesniojo leitenanto Afanasenko, kartu su jaunesniuoju leitenantu Bogatyrevu, stribais Vaclovu Balčiūnu, Bronium Višinsku, Janoniu (vardas nenurodytas) ir dar 8 stribais,

[59] 1945 m. pažyma apie Birštono valsčiuje veikiančią banditų grupę, *LYA*, f. K-41, ap. 1, 804, l. 182.

[60] 1946 m. liepos 9 d. operatyvinės veiklos Prienų valsčiuje aprašymas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, 1410, l. 47.

[61] 1945 m. spalio mėn. NKVD pažyma apie kovą su antisovietinėmis grupuotėmis Jiezno valsčiuje, *LYA*, f. K-41, ap. 1, 805, l. 145.

[62] 1945 m. rugpjūčio 31 d. NKVD jaun. leitenanto Lapšino parengtas J. Ogilbos-*Dobilo* būrio partizanų sąrašas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 804, l. 241.

[63] 1945 m. rugpjūčio 5 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pažyma apie *Viesulo* būrio veikimą Jiezno valsčiuje, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1412, l. 3.

[64] 1945 m. lapkričio 30 d. NKVD parengtas *Viesulo* būrio partizanų sąrašas, *ten pat*, l. 8–12. Toliau skelbiamas sąrašas nežymiai patikslintas.

[65] 1945 m. rugsėjo 30 d. pažyma apie *Viesulo* būrio veikimą, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1413, l. 88; 1946 m. rugsėjo 3 d. MVD pažyma apie *Viesulo* būrio veikimą, *ten pat*, l. 50–51.

[66] 1945 m. liepos mėn. Broniaus Kuliešiaus tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-16707, l. 14–16.

[67] Juodsnukis V. *Suvalkijos partizanų takais*, Kaunas, 2000, p. 285.

Vytauto Marčiulionio-*Viesulo* būrio narių sąrašas, sudarytas NKVD 1945 m. lapkritį

Vytautas Marčiulionis-*Viesulas*	Algirdas Baranauskas
Antanas Matikas-*Skroblas*	Pliauga
Vincas Matikas-*Kanibalas*	*Ėglis*
Martynas Judickas-*Papartis*	*Generolas*
Antanas Gegužis	*Voveris*
Vincas Rūkas-*Aras*	*Gaidys*
Stasys Buinilas-*Elnias*	Kazimieras Pyplys-*Mažytis* (padalinio vadas)
Antanas Buinilas-*Vanagas*	Vytautas Juodis-*Šarūnas* (padalinio vadas)
Alfonsas Aleknavičius-*Dramblys*	Jonas Norkūnas-*Tarzanas*
Antanas Česnavičius-*Aklas*	Leika
Jonas Dirvanauskas-*Paukštelis*	Vincas Morkūnas-*Audra*
Jonas Joneliūnas-*Senas vilkas*	Auksinukas (Juozas Andrulevičius arba Kostas Maleckas)
Juozas Taraškevičius-*Liesnykas*	*Strazdas*
Jonas Baltūnevičius-*Alyta*	Torkas (?)
Pranas Grigonis-*Vilkas*	*Bevardis*
Vincas Čiupas-*Linas*	Antanas Simanavičius
Pranas Čiupas	*Rasputinas*
Pranas Steponkevičius	Antanas Kavaliauskas
Antanas Klimas-*Tyla*	Kostas Paltanavičius
Pranas Grūšelionis-*Klajūnas*	Kašonis (Kaškonas?)
Povilas Šiugždinis-*Vytėnas* (*Bitinas*?)	Stasys Grigonis
Jonas Bajoras-*Liūtas*	Jonas Marčinskas-*Vilkas*
Jonas Stasiulevičius	Jonas Šabalevičius
Jurgis Gelčys-*Zuikis*	Pranas Benčiavičius
Jonas Gelčys-*Perkūnas*	Alfonsas Klimašauskas
Jonas Matikas	Antanas Jauniškis-*Šilas* (areštuotas)
Tamoliūnas	Antanas Bajoras-*Klonis*
Jonas Šiugždinis-*Anupras*	Pranas Gusas
Justas Šiugždinis-*Žvirblis*	Jurgis Maceina-*Vilkas*
Albinas Šiugždinis-*Zingeris*	Pranas Daraškevičius-*Banginis*
Pranas Dainys-*Klajūnas*	Kazys Loda-*Vargas*
Bronius Jakubauskas-*Žiogas*	Vladas Sebastijauskas-*Lapė*
Juozas Bagdonavičius-*Jovaras*	Povilas Jankauskas
Jonas Zablackas-*Briedis*	Pranas Raižys-*Miškas*
Juozas Klimas	Aleksas Rakauskas
Vladas Šiugždinis	Jonas Maceina-*Vasaris* (*Vasara*?)
Albinas Degutis	Jonas Garmus-*Žalgiris*
Vytautas Baranauskas	Jonas Kubilius (nužudytas civilis gyventojas)
Kazys Bernatonis-*Liepa*	Juozas Kubilius (nužudytas civilis gyventojas)
Petras Kurilavičius-*Stumbras*	Adomas Kubilius (nužudytas civilis gyventojas)
Pranas Karalius-*Vėjas*	Felicija Karaliūtė (ryšininkė)

grįždami į Jiezną po neįvardintos operacijos, Liciškėnuose buvo užklupti apie 28 partizanų dalinio. Raiti judėję rikiuotės priešakyje Bogatyrevas ir Janonis buvo sužeisti. Pastarasis, kaip vėliau paaiškėjo, nuo patirtų sužeidimų mirė. Anot sovietinių tarnautojų surašytų ataskaitų, kautynės truko apie 30–40 minučių. Partizanai atsitraukė į artimiausią mišką, pridengiami kulkosvaidžių, o NKVD ir stribų jungtinės pajėgos esą nepersekiojo partizanų dėl išsekusių amunicijos atsargų, nors akivaizdu, kad taip elgtis nebuvo protinga dėl nepalankios jėgų pusiausvyros. Kita vertus, pranešime pateiktos abiejų pusių pajėgų dydžio žinios galėjo būti tyčia iškreiptos. Partizanai šio mūšio metu jokių nuostolių nepatyrė[68]. Po kelių dešimtmečių pateiktuose Jiezno stribų liudijimuose teigiama, kad 1945 m. vasario 7 d., prie Liciškėnų partizanai nukovė stribą Joną Joneliūną ir neįvardintą NKVD karininką. Nepaisant skirtingų datų (jos dažnai painiojamos), gali būti, kad rašoma apie tą patį mūšį, kuriame partizanai peršovė Bogatyrevą ir vieną stribą[69]. Galbūt rusiškuose šaltiniuose minimas Janonis ir yra J. Joneliūnas, o gal tai dviejų skirtingų susišaudymų metu nukauti asmenys.

Po šio mūšio partizanai ir toliau aktyviai puldinėjo Jiezno NKVD ir stribų pajėgas: 1945 m. sausio 27 d. Nibriuose, Palionių sodyboje įvyko *Viesulo* būrio susirėmimas su čekistais ir jiems talkinusiais „liaudies gynėjais“ (stribais). Jiezno NKVD viršininkas Afanasenka, milicininkas Kostas Laumenis, stribai B. Višinskas, V. Balčiūnas, Alfonsas Arcikauskas šaltiniuose neįvardintu tikslu nuvyko į Nibrius. Afanasenkai einant į Juozo Palionio sodybą, nuo Nibrių miško pusės pažiro apie 25 partizanų dalinys. Prasidėjo mūšis, kurio metu nušauti Afanasenka ir Laumenis. Kiti stribai sugebėjo pasprukti[70]. Rodos, kad dar žuvo ir stribus į Nibrius atvežęs Steponkevičius (vardas nenurodytas), o susišaudymo epicentre buvusi Palionių sodyba sudegė. NKVD karininko žūtis prisiminta, tremiant Sundakų kaimo gyventojų Matikų šeimą, išauginusią tris partizanus. Nurodoma, kad Nibrių mūšyje, nužudant leitenantą Afanasenką dalyvavo Jonas Matikas[71]. Oficialiuose čekistų protokoluose nenurodoma, ar šio susišaudymo metu partizanai patyrė nuostolių. Jų vis tik būta. Pasak partizaninės kovos Jiezne metraštininkės Bronislavos Vinskienės, kautynių metu sužeisti penki miško broliai: Jonas Marčiulionis-*Audronis* (*Viesulo* brolis), V. Rūkas-*Aras* iš Būdų, kulkosvaidininkas Juozas Bajoras-*Žaibas* ir Jonas Palionis-*Sakalas* iš Beniukų, Antanas Jurkonis-*Balandis* iš Kašonių. Kitą dieną po Nibrių mūšio nuo būrio atsiskyrusią sužeistų partizanų grupę Alšininkuose užklupo atskubėjęs rusų dalinys. Smarkiai priešintasi, tačiau visi penki partizanai žuvo kovoje su gerokai didesnėmis priešo pajėgomis[72].

Šaltiniuose atsispindi J. Ogilbos-*Dobilo* ketinimas 1945 m. kovo 24 d. atlikti reidą į Jiezną. Tądien jis kartu su 80 partizanų (skaičius arba išpūstas, arba priskaičiuojami ir *Viesulo* būrio nariai) atvyko į Grikapėdį (3 km nuo valsčiaus centro). Partizanų susitelkimą pastebėjęs neįvardintas NKVD bendradarbis į Jiezno čekistų būstinę pasiuntė

[68] 1945 m. vasario 15 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 804, l. 42.

[69] 1979 m. lapkričio 22 d. Kazio Karašausko paaiškinimas LTSR valstybės saugumo komiteto Prienų poskyrio viršininkui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 805, l. 337; Jono Joneliūno mirties akto nuorašas, *ten pat*, l. 335.

[70] 1945 m. liepą sudarytas numatytų ištremti partizanų šeimų sąrašas, *LYA*, f. V-135, ap. 7, b. 17, l. 31.

[71] Antano Vinsko tardymo protokolas, f. K-58, ap. 1, b. 42157/3, l 217–218.

[72] Vinskienė B. *Min. veik.*, p. 24, 35.

iš anksto sutartą šviesos signalą. *Dobilo* vyrai tai pastebėjo ir netrukus įsiveržė į kambarį, kuriame gyveno malūnininkas Karolis Slavickas, išvedė jį į lauką, sumušė *šampolais* (metaliniais grūstuvais, skirtais valyti šautuvo vamzdį) ir, tikėtina, manydami, kad tai jis pasiuntė įspėjimą į Jiezną, reikalavo atskleisti informaciją apie miestelyje stovinčias bolševikų pajėgas ir ginkluotę, tačiau nieko nepešė. Teigiama, kad tą pačią naktį Ogilbos būrys sumušė ir surištą į Verknę įmetė Jotką (vardas nenurodytas), kurio vienas ar du sūnūs tarnavo Jiezno stribų būryje. Kiek vėliau keturi raiteliai su pačiu Ogilba priešakyje esą nužudė ir Jiezno Kolonijų gyventoją Vladą Stankevičių, nes jo brolis buvo stribas, o po to pasišalino nenustatyta kryptimi, išvengdami NKVD persekiojimo[73].

Nepraėjus nė savaitei, 1945 m. kovo 28 d. Paverknių, Voseliūnų, Sokonių kaimų laukuose įvyko bene žymiausias šiame krašte pokario Lietuvos partizanų ir sutelktų NKVD dalinių mūšis. Žinomuose sovietinių saugumo struktūrų dokumentuose šis mūšis aprašomas abstrakčiai, nušviečiamas kaip akivaizdi sovietinių karių pergalė prieš *Viesulo* būrį, kuris po mūšio buvo išsklaidytas į mažesnius dalinius. NKVD teigia, kad nukauta 17 partizanų, jų kūnai neatpažinti. Mūšio metu esą žuvo vokiečių kilmės kapitonas, buvęs *Viesulo* būrio štabo viršininku, taip pat jo pavaduotojas Bajoras (vardas nenurodytas). Jokie kiti šaltiniai nepatvirtina teiginių apie vokietį karininką. J. Bajoras-*Žaibas* žuvo ankstesnio (Alšininkų) mūšio metu, tad yra tikimybė, kad čekistai tiesiog suplakė į viena kelių susirėmimų rezultatus[74]. Mūšyje dalyvavęs B. Kuliešius tardymo metu prisiminė, kad su dalimi *Viesulo* būrio užėmė gynybines pozicijas Voseliūnų miške, bet Raudonosios armijos daliniams spaudžiant ir pradedant supti partizanus iš šonų, būrys ėmė trauktis Šilėngirės, Vėžionių miško link. Norėdami apsunkinti persekiojimą, laisvės kovotojai išsiskirstė pavieniui. B. Kuliešius slapstėsi nuo kareivių miške, atokiais keliais pasiekė Paverknius ir savo gimtąsias Kukiškes[75].

Pasak Jono Ligeikos, Girelės miške apsistoję partizanai patys siekė pradėti kovą, tačiau kautynės nevyko pagal planą. Gavę žinią, kad pro netoliese einantį vieškelį į Jiezną juda rusų karių būrys, partizanai nusprendė surengti jiems pasalą. Pasirinkta vieta nebuvo pati parankiausia, nes rusai sugebėjo išsisklaidyti ir pereiti į kontrpuolimą, supdami Girelę. Negana to, į pagalbą okupacinėms pajėgoms atvyko kiti NKVD daliniai, jėgų pusiausvyra pakrypo ne partizanų naudai. Spaudžiami jie buvo priversti trauktis link Verknės, dalis judėjo atvirais kaimų laukais, bandė veržtis link Vežiongirės. Anot J. Ligeikos, per Verknę persikėlinėta net valtimis ir arkliais – pavasarį upė buvo šalta ir itin srauni. Mūšio metu pasižymėjo *Viesulo* būrio kulkosvaidininkas A. Šiugdžinis-*Zingeris*, pats žuvęs, tačiau sėkmingai dengęs draugų atsitraukimą. Susirėmime dalyvavo jungtinės Jiezno ir Prienų valsčiuose veikusių partizanų pajėgos – tarp dalyvių minimi V. Marčiulionis-*Viesulas*, J. Ogilba-*Dobilas*, broliai Gelčiai, Vincas Gruodis-*Žilvitis*, Pranas Karalius-*Vėjas* (dalyje šaltinių vadinamas *Vėjeliu*) ir daug kitų kovotojų. Nukautų partizanų kūnus bandyta slėpti, tačiau jie rasti ir išniekinti Jiezno turgaus aikštėje[76].

[73] 1945 m. balandžio 10 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap 1, b. 804, l. 104.

[74] 1945 m. rugpjūčio 5 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pažyma apie *Viesulo* būrio veikimą Jiezno valsčiuje, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1412, l. 3.

[75] 1945 m. liepos mėn. Broniaus Kuliešiaus tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-16707, l. 17.

[76] Garmutė A. *Motinėle, auginai*, Kaunas, 1993, p. 141–142.

Rusiškuose dokumentuose net neužsimenama, kiek aukų patyrė sovietiniai daliniai. Anot partizanų, jų rėmėjų, vietinių gyventojų žodinių liudijimų, čekistų nuostoliai buvo bent keletą kartų didesni, nei partizanų. B. Vinskienė teigia, kad NKVD pajėgos prarado 94 karius[77], šią informaciją reikėtų tikslinti. Partizanų pusėje pusdienį trukusių kautynių metu žuvo devyni kovotojai ir vienas civilis gyventojas. Tarp jų buvo iš Jiezno valsčiaus kilę vyrai: Vytautas Kandrotas iš Vošiškių, Vytautas Celiešius-*Vaidotas* iš Pelekonių, Leonas Bieliauskas iš Slabados, Pranas Daraškevičius (žuvęs atsitraukiant po mūšio) iš Vilūnėlių, taip pat atsitiktinai nukautas Sokonių ūkininkas Aleksandras Bačinskas. Po Paverknių mūšio *Viesulo* būrys persikėlė iš Jiezno valsčiaus į kitą Nemuno pusę, slapstėsi Prienų miške, kuriame buvo įsirengęs ginklų sandėlį.

Patys sovietinio saugumo struktūrų darbuotojai ataskaitose pripažino politinį Lietuvos partizanų kovos pobūdį. Alytaus apskrities NKVD viršininkas Černykovas 1945 m. balandį apie partizanus rašė: *„Pagrindinis jų tikslas yra sunaikinti valsčiaus centrų NKVD būstines, o vėliau, sujungus jėgas – Alytaus apskrities NKVD štabą, kitus sovietinės valdžios organus. Tarp liaudies platinami atsišaukimai, kuriuose raginama nesilaikyti sovietinės valdžios potvarkių, nevykdyti uždėtų prievolių, remti banditus materialiai ir asmeniškai stoti į būrius. Pastaruoju metu banditų būriai pakeitė veikimo ir slapstymosi taktiką. Jeigu sausio–vasario mėn. jie slapstėsi miškų gilumoje, tai kovą jie persikėlė į miškų pakraščius, kaimus, vienkiemius, dvarus. Veikia atvirai, didelėmis grupėmis, grąsina mūsų aparatui, kaip tai atsitiko Jiezne, kur banditų vadas Šernas parašė laišką Jiezno istribitelių ir NKVD viršininkui Surkovui.“*[78] Minimame laiške leitenantu *Šernu* veikiausiai pasirašė Vladas Kuprevičius, 1945 m. vasarį atskraidintas iš vokiečių organizuotos partizanų apmokymo stovyklos Rytų Prūsijoje ir su grupe kovotojų desantu išmestas ties Prienų rajono riba. *Šernas* skelbė, kad Lietuva yra okupuota žvėriškiausio režimo pasaulyje – Sovietų Sąjungos, ir tikino, kad jei stribai ir NKVD nesudės ginklų, bus sunaikinti[79]. Okupantai tarpusavio susirašinėjime pripažino ir tai, kad vietiniai gyventojai aktyviai remia partizanus: *„Dėl nepakankamų politinio auklėjimo pastangų ir darbo su apskrities gyventojais, didelė jų dalis padėjo ir padeda banditams tiek materialiai, tiek slapstantis, tiek asmeniniu įsijungimu* [į kovą].“[80]

Vis dažniau išpuolius rengiančius partizanus ketinta stabdyti, pasitelkiant NKVD vidaus kariuomenės 331-ąjį pasienio pulką, sudarytą iš trijų batalionų ir motorizuotos grupės. Šio pulko 2-ojo bataliono štabas buvo įsikūręs Jiezne. Bataliono veiklos zona – Jiezno, Stakliškių, Birštono valsčiai, vadas – milicijos kapitonas Niedospasovas[81]. 1945 m. pradžioje teigta, kad efektyvesnei kovai su „banditizmu“ Alytaus apskrityje trūksta pajėgų, o vien stribų daliniais nugalėti veikiančių „gaujų“ nepavyks, tad būtina atsiųsti bent vieną papildomą batalioną, aprūpintą sunkvežimiais, kad būtų galima operatyviai judėti apskrities teritorijoje[82]. Jiezno valsčiaus ribose veikė ir 298-ojo šaulių pulko 5-oji kuopa, kurios štabas buvo įkurtas Butrimonyse[83].

[77] Vinskienė B. *Min. veik.*, p. 77–78.

[78] 1945 m. balandžio 17 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 804, l. 177.

[79] *Ten pat*, l. 178.

[80] *Ten pat*, l. 177.

[81] 1945 m. rugsėjo mėn. Alytaus apskr. NKVD viršininko ataskaita apie kovą su antisovietinėmis grupuotėmis, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 803, l. 75.

[82] 1945 m. sausio 17 d. Alytaus operatyvinio įgaliotinio pranešimas LTSR NKVD-NKGB komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 804, l. 12.

[83] 1945 m. NKVD daliniams priskirtų veiklos teritorijų sąrašas, *ten pat*, l. 87.

Nežinia, kiek galima tikėti šia NKVD pateikta statistine informacija, bet teigiama, kad 1945 m. kovą–balandį Jiezno ir dar keturiuose Alytaus apskrities valsčiuose nužudyti 104 partizanai, dar 103 kovotojai suimti, sulaikyti 58 rėmėjai, o užsiregistravo (legalizavosi) 45 asmenys[84].

Net jei ši statistika ir išpūsta, prie partizanų kategorijos priskiriant civilius gyventojus, kuriuos gausiai represavo, atvirai veikęs antisovietinis pasipriešinimas 1945 m. pavasarį iš tiesų patyrė reikšmingų nuostolių. Represinis aparatas įtemptai medžiojo partizanus ir jų rėmėjus.

Neįtikėtino žiaurumo įvykis Jiezno krašte nutiko 1945 m. balandį, kuomet NKVD užverbuotas agentas (slaptas informatorius) slapyvardžiu „Karvelis“ pranešė Jiezno čekistams apie Mediniškių kaime, Treiderių (kitur – Treidarų) sodyboje besislapstantį J. Ogilbos-*Dobilo* būrio partizaną Joną Pempę-*Lydeką*. Balandžio 23 d. į Treiderių namus susiruošė vykti tuometinis Jiezno NKVD viršininkas Surkovas, lydimas 220-ojo pasienio pulko karių. Pakeliui buvo suimti keli vyrai, kurie čekistų ataskaitose nurodomi kaip Ogilbos būrio partizanai. Priartėjus prie Treiderių namų, konvojus su suimtaisiais sustojo taip, kad nebūtų pastebėti. Į gyvenamąjį namą atlikti kratos įėjo NKVD leitenantai Solovjovas ir Volodinas. Šeimininkas Julius Treideris tvirtino, kad jo namuose niekas nesislapsto. Neįtikintas Volodinas išėjo apžiūrėti daržinės. Joje esą buvo įrengtas slaptas bunkeris, kuriame tūnojo Pempė. Teigta, kad Volodinas nepastebėjo slėptuvės ir ruošėsi išeiti iš pastato, tačiau tuo metu Pempė iššoko iš bunkerio, pistoleto šūviu sužeidė čekistą į krūtinę bei leidosi bėgti. Išgirdę šūvius, į daržinę sulėkė kratoje dalyvavę kareiviai ir čia pat nušovė bėgantį partizaną. Toliau sovietinių pareigūnų pateiktas įvykių eigos aprašymas buvo visiškai falsifikuotas: esą pusamžis ūkininkas Treideris, ketindamas išlaisvinti anksčiau minėtus suimtuosius, atvestus prie jo sodybos, per namo langą metė granatą, kuri sprogdama nepadarė žalos, tačiau suteikė progą sulaikytiesiems bandyti pabėgti. Pažirę į skirtingas puses, jie buvo nušauti juos lydėjusių kareivių, o ūkininkas Treideris dar bandė mesti ir antrą granatą, tačiau ši atsimušė į lango rėmą ir nukrito pačiame name. Neva reaguodami į aplinkybes, NKVD pasienio pulko kareiviai ėmė šaudyti į „bandito“ namą padegamaisiais šoviniais ir jį uždegė. Supleškėjo ir daržinė, tariamai girdėjosi sprogstančių amunicijos atsargų garsas. Čekistų vadovybei parengtas specialusis pranešimas baigiamas kautynių rezultato įvardijimu: sunaikinti šeši „gaujos nariai“, nuo patirtų sužalojimų vežamas į ligoninę mirė NKVD leitenantas Volodinas[85].

Tikroji įvykių Mediniškiuose eiga atskleista amžininkų liudijimų dėka: B. Vinskienė užrašė Žuromskaitės, kuri buvo priversta gabenti suimtuosius iš Mediniškių į Jiezną, atsiminimus, Antanina Garmutė užrašė Aldonos Ginkutės liudijimą, o istorikė Dalia Urbonienė Lietuvos ypatingajame archyve, Onos Treiderytės baudžiamojoje byloje, surado 1945 m. Treiderių dukros ranka surašytą liudijimą apie tai, kas dėjosi jos gimtinėje po Volodino ir Pempės žūties:

„O mano tėvelis dar buvo gryčioje ir sako – vaikai, dabar tai mes žuvę. Atsistojo palei kryželį ir sako – Dieve, atleisk man už viską, kuom aš buvau nusikaltęs, nes aš šiandien mirsiu. Tik nespėjo tuos

[84] 1945 m. balandžio mėn. pranešimas apie agentūrinį-operatyvinį darbą Alytaus apskrityje, *ten pat*, l. 213.

[85] 1945 m. gegužės 6 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *ten pat*, l. 199.

Antisovietinio pasipriešinimo dalyviai iš Kukiškių kaimo, nufotografuoti po suėmimo 1945 m. vasarą. Iš kairės: Antanas Mockevičius-Gegužis, Bronius Kuliešius, ketvirtas – Mikas Kuliešius-Batas. Trečias ir penktas – broliai Jonas ir Vaclovas Vilčinskai, kilę iš Punsko valsčiaus. LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-16707, l. 173-2

žodžius ištarti, kaip įėjo į kambarį rusai... ištįsę jį į lauką, pradeda spardyti ir mušti. Sako – bandite, tu su banditais geri ir juos užlaikai, tavo dukros banditų draugės ir juos prilaikote. Apmuša gerokai, tada suriša jam rankas ir varo į Jiezną. Kiti atbėgę paima mane ir sesutę. Trečia sesutė tarnavo, tik jos vaikutis buvo metų paliktas namie. Aš pasiimu tą vaiką su savimi. Mama kažkur pasikavojo. Nuveža mus į Jiezną. Partizaną nušautą veža pirmą, tada tėvelį, o paskiausia mane ir mano sesutę. Tik įvažiuojam į miestelį, tuoj tėvelį ištįsia iš vežimo ir tenai užmuša, bet dar ne visai, dar truputį kvėpuoja. O mane ir mano sesutę uždaro į tokį rūsį labai tamsų ir aš laikau tą mažą sesutės vaikutį ant rankų, žiūriu į jį ir verkiu nežinodama, ką daryti. Sesutė apmušta, kruvinas josios veidas ir ji sėdi palei mane verkdama. Neužilgo subarškėjo durys ir atbėgo rusų NKVD, iškratė, ar neturime ginklų ir tada liepė kartu eiti su jais. Mes einame basos, o iš paskos eina rusai su automatais rankose, varo mus kaip didžiausias bandites, nuvaro per didžiausią purvą į kitą požemį, bet dar nė durų neuždarė, kaip atėjo jų tardytojas, jisai buvo žydas ir sako lietuviškai: „Ar čia moteris uždarėt?“ Jie atsako: „Taip.“ Tuomet jisai sako: „Moterys, eikite su manim.“ <...> nuveda į atskirą kambarį ir ten padeda suolą ir liepia sėstis. <...> sulaukus vidurnakčio, prasidėjo tardymas. Kituose kambariuose girdėti, kaip žmones muša, ir jie šaukia nežmoniškais balsais, o mes su sesute sėdim abi ir drebam, verkiam nežmoniškai, nes nežinom, koks laukia mudviejų likimas. Neužilgo išsišaukia mane žydas ir pradeda tardyti, bet manęs nemuša, tik klausinėja visko apie tą įvykį. Aš papasakojau, kaip mokėjau ir žinojau. Pasėdėjom dar keletą dienų ir ištardę paleido, bet į antrą dieną reikia ateiti į NKVD. Išėjusios sužinojom, kad mūsų tėvelį ir dar keletą žmonių rusai, nuvežę į tokį nedidelį namelį, sudegino. Kuomet nuėjo mano sesutė pažiūrėti į tą vietą, tai rado tiktai žmonių kaulus ir kaukoles.“[86]

[86] Urbonienė D. *Istorinių-archyvinių žinių apibendrinimas dėl Alytaus aps. Jiezno vls. Lingėniškių k. 1945 m. balandžio 23 d. žuvusių partizanų*, 2021, pažymos Nr. 9R-637.

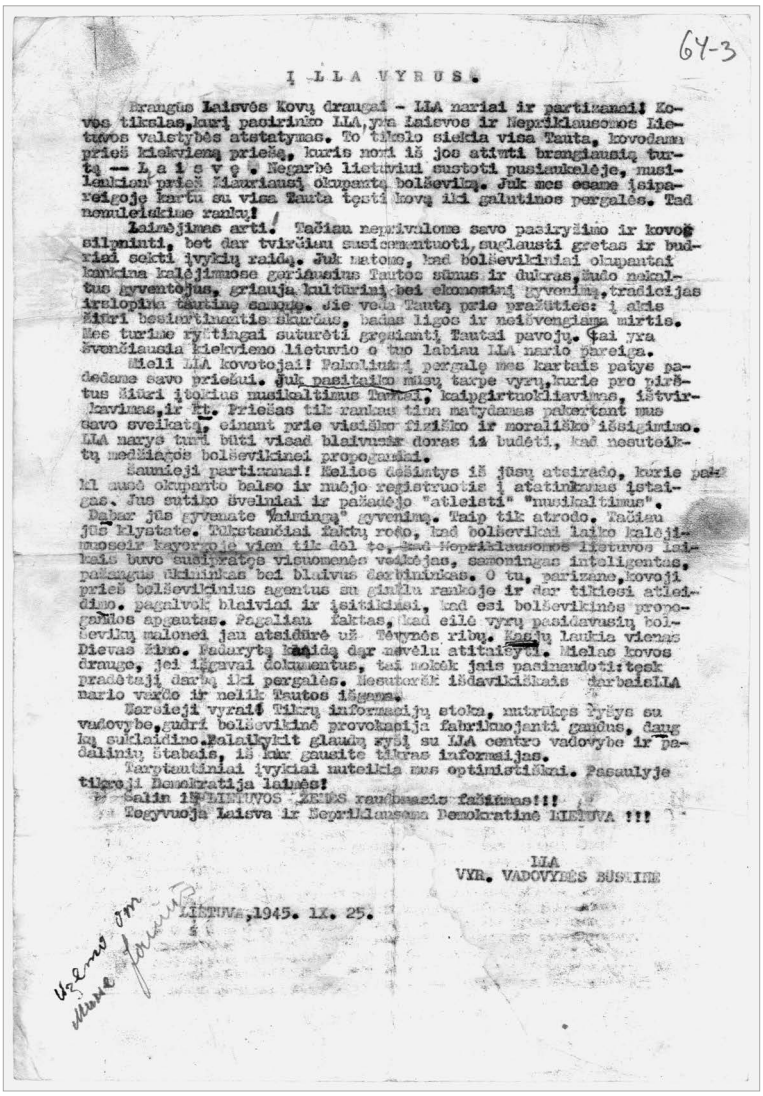

64-3

Į LLA VYRUS.

Brangūs Laisvės Kovų draugai - LLA nariai ir partizanai! Kovos tikslas, kurį pasirinko LLA, yra Laisvės ir Nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymas. To tikslo siekia visa Tauta, kovodama prieš kiekvieną priešą, kuris norėjo iš jos atimti brangiausią turtą — L a i s v ę . Negarbė lietuviui sustoti pusiaukelėje, musiamkiant prieš kiaurinusį okupantą bolševiką. Juk mes esame įsipareigoję kartu su visa Tauta tęsti kovą iki galutinos pergalės. Tad nenuleidkime rankų!

Laisvėjimas arti! Tačiau nepriviloime savo pasiryžimo ir kovos silpninti, bet dar tvirčiau susicementuoti, suglausti gretas ir budriai sekti įvykių raidą. Juk matome, kad bolševikiniai okupantai kankina kaležiuose gerieusius Tautos sūnus ir dukras, kudo nekaltus gyventojus, griauja kulturinį bei ekonominį gyvenimą, tradicijas irsiopina taurinę samonę. Jie veda Tautą prie prałitiec: į akis žiūri besiartinantis skurdas, badas ligos ir neišvengiama mirtis. Mes turime ryžtingai suturėti gręsiantį Tautai pavojų. Štai yra Šventiausia kiekvieno lietuvio o tuo labiau LLA nario pareiga.

Mieli LLA kovotojai! Pokolinį pergalę mes kartais patys padedame savo priešui. Juk pasitaiko mūsų tarpe vyrų, kurie pro pirštus žiūri įtokius musikaltimus Tautai, kaipgirtuokliavimas, ištvirkavimas, ir kt. Priešas tik rankas tina matydamas pakertant mus savo sveikatą, einant prie visiškos fiziško ir morališko išsigimimo. LLA narys turi būti visad blaivusir doras ir budėti, kad nesuteiktų medžiagos bolševikinei propogandai.

Sauniejį partizanai! Keliose dešintys iš jūsų ateirado, kurie pakl nusė okupanto balso ir mėjo registruotis į atatinkamus įstaigas. Jus sutiko švelniai ir pažadėjo "atleisti" "musikaltimus".

Dabar jūs gyvenate "taikingą" gyvenimą. Taip tik atrodo. Tačiau jūs klystate. Tūkstančiai faktų rodo, kad bolševikai laiko kaležiuose ir kayorgoje vien tik dėl to, kad Nepriklausomos Lietuvos laikais buvo susiformėję visuomenės veikėjas, samoningas inteligentas, pažangus ūkininkas bei blaivus darbininkas. O tu, parizane, kovoji prieš bolševikinius agentus su giaišu rankoje ir dar tikiesi atleidimo. pagalvok blaiviai ir įsitikinsi, kad esi bolševikinės propogandos apgautas. Pagalian faktas, kad eilė vyrų pasidavusių bolševikų malonei jau atsidūrė už Tėvynės ribų. Kaulų laukia vienas Dievas žino. Padarytą klaidą dar nevėlu atitaisyti. Mielas kovos drauge, jei išgaval dokumentus, tai nokok jais pasinaudoti: tesk pradėtąjį darbą iki pergalės. Nesutarkk išdavikiškais darbais LLA nario vardo ir neik Tautos išdavę.

Narsieji vyrai! Tikrą informaciją stoka, nutrūkęs ryšys su vadovybe, gudri bolševikinė provokacija fabrikuojanti gandus, daug ką sukaidino. Palaikykit glaudą ryšį su LLA centro vadovybe ir padalinių štabais, iš kur gausite tikras informacijas.

Tarptautiniai įvykiai nuteikia mus optimistiškai. Pasaulyje tikroji Demokratija laimės!

Šalin iš LIETUVOS ŽEMĖS raudonasis fašizmas!!!

Tegyvuoja Laisva ir Nepriklausoma Demokratinė LIETUVA !!!

LLA
VYR. VADOVYBĖS BŪSTINĖ

LIETUVA, 1945. IX. 25.

1945 09 25 atsišaukimas į Lietuvos laisvės armijos vyrus, kurį Antanas Jauniškis turėjo išplatinti Jiezne. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 2621/3, l. 64-3

Į Treiderių sodybą užklydęs J. Pempė-*Lydeka* slėpėsi ne bunkeryje, o kamaroje, po girnomis, ir pastebėtas nušovė rusų leitenantą, bet pats netrukus krito negyvas. Tuomet NKVD kareiviai įniršę sumušė sodybos šeimininką J. Treiderį, kuris per langus nesvaidė jokių granatų. Po to įmetė ūkininką į atvarytą vežimą ir kartu su nežinia už ką suimtais Pelekonių kaimo gyventojais Jonu Zencevičium, broliais Juozu ir Martynu Mickais nuvežė į Jiezną. Atvežę keturis nelaimėlius į Jiezną, stribai juos ilgokai kankino. Tą pačią dieną grįžo į Treiderių namus, susikrovė vertingesnį turtą, prie vežimų prisirišo gyvulius ir sudegino ištuštėjusius sodybos pastatus. Vakarop, į vežimus įmetę leisgyvį Treiderį, Zencevičių, brolius Mickus ir jau anksčiau Kauno Raudonojo kryžiaus ligoninėje sulaikytą partizaną Juozą Ginkų-*Aitvarą*, išvežė Alytaus kryptimi, tačiau pakeliui pasuko į Lingėniškių kaimą. Apleistoje „liaudies gynėjo“ Jono Joneliūno (nušauto 1945 m. pradžioje) sodyboje Jiezno stribai surengė Viduramžių standartams prilygstantį susidorojimą: Treideris, Zencevičius, broliai Mickai ir partizanas Ginkus buvo vienas po kito

prikalti ant namo ar svirno sienojų ir padegus statinį sudeginti gyvi. Vienas, kuriam prikalti prie sienos tarp langų neužteko vietos, dar bandė bėgti iš liepsnų apimto namo, tačiau buvo įmestas atgal į ugnį[87].

J. Zencevičiaus ir brolių Mickų suėmimo aplinkybės lieka neaiškios – atrodo, kad visi jie suimti ne miške, o namuose, galbūt įtarus slapstymusi nuo šaukimo į Raudonąją armiją. Patvirtintų duomenų apie jų priklausymą V. Marčiulionio-*Viesulo* ar J. Ogilbos-*Dobilo* būriams nerasta. Juozas Ginkus vienuose šaltiniuose įvardijamas kaip partizanas[88], kituose – kaip jų rėmėjas ir ryšininkas, peršautas į koją tuomet, kai raitas jojo partizanų link, norėdamas įspėti būrį apie NKVD sutelktas pajėgas, beprasidedant Paverknių kautynėms[89].

Karikatūra, nukreipta prieš 1946 m. vasario 5 d. rinkimus į SSRS Aukščiausiąją tarybą ir 1947 m. vasario mėn. rinkimus į Lietuvos SSR Aukščiausiąją tarybą. Rasta 1949 m., atliekant kratas Jiezno gimnazistų, įkūrusių Jaunųjų Lietuvos laisvės kovotojų būrelio pogrindinę organizaciją, namuose. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 42931/3, l. 2-15

Atitinkama klastotė padirbta tų pačių metų liepos 11 d., kai Pikelionių miške įvyko dar vienas susirėmimas tarp partizanų ir okupacinių pajėgų. Oficialiame NKVD protokole teigiama, kad, remiantis agento „Maršalo“ pateiktais duomenimis, tądien buvo apsuptas bunkeris, prasidėjo susišaudymas. Į slėptuvę įmestos kelios granatos, visi jame buvę vyrai žuvo. Alytaus apskrities NKVD viršininkas Lisovskis nurodo, kad nužudyti 8 „banditai“ – Jonas, Juozas ir Adomas Kubiliai iš Daukantų, Bronius Jakubauskas iš Kašonių ir dar keli, kurių nepavyko atpažinti[90]. B. Vinskienė atskleidė tikrąją šios istorijos pusę: broliai Kubiliai turėjo dokumentus, dirbo namie, tašė rąstus ir atklydusių kareivių buvo netikėtai sušaudyti savo namų kieme. Šeimos nariams atsiimant nušautųjų kūnus, liepta pasirašyti ant nesuprantamo rusiško dokumento, kuriame trys broliai buvo apkaltinti tariamai priklausę partizanų būriui[91]. Iš atpažintų aukų vienintelis B. Jakubauskas-*Žiogas* buvo aktyvus partizanas, manytina, žuvęs tikro susirėmimo metu.

Minėti pavyzdžiai rodo, kad priešas partizanus dažniausiai susekdavo, remdamasis užverbuotų informatorių pateiktomis žiniomis, kuriems buvo duodamos užduotys visapusiškai išaiškinti būrių veiklą – sudėtį, dislokacijos vietas, rėmėjus. 1945 m. balandį pranešta, kad apie J. Ogilbos-*Dobilo* būrio veiklą informaciją renka NKVD užverbuotas agentas slapyvardžiu „Jan“ ir net 19 informatorių[92]. Rezultatų ilgai laukti nereikėjo: tų pačių metų rugpjūčio pirmoje pusėje nukautas buvęs

[87] Vinskienė B. *Min. veik.*, p. 41, 57, 85, 90.
[88] *Ten pat*, p. 41, 85.
[89] Garmutė A. *Min. veik.*, p. 134–135.
[90] 1945 m. liepos 25 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko specialus pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1412, l. 2. Kartu su B. Jakubausku bunkeryje veikiausiai žuvo Alfonsas Kandrotas-*Kregždė* bei Jonas Rinkevičius-*Snaigė* iš Vošiškių.
[91] Vinskienė B. *Min. veik.*, p. 110.
[92] *Ten pat*, l. 213–214.

Jiezno policijos nuovados viršininkas A. Šklerevičius, vadinamas Ogilbos būrio štabo viršininku, rugpjūčio 31 d. klastingai nužudytas pats J. Ogilba-*Dobilas*, o dar po kelių dienų Jiezno aikštėje numestas Maižyčių miške žuvusio vado pavaduotojo J. Bagdonavičiaus-*Jovaro* lavonas[93]. NKVD nurodo, kad *Dobilo* dalinį sudarė 90 partizanų – iš jų nukauta 42, areštuota 22, pasidavė (registravosi, legalizavosi) 26. Perimti 5 partizanų naudoti lengvieji kulkosvaidžiai, 12 automatinių šautuvų, 25 karabinai, 7 pistoletai, 20 granatų ir 15 000 šovinių[94]. Ši statistika tikrai nėra visiškai tiksli. Pagal ją turėjo nelikti nė vieno veikiančio būrio nario, tačiau čekistai patys nurodo, kad išgyvenę Ogilbos būrio „banditai“ prisijungė prie *Viesulo* būrio. Tą patį padarė Jonas Gelčys-*Perkūnas* su dviem bendražygiais, aktyviai veikęs Stakliškių valsčiuje, dažnai apsilankydavęs ir Jiezno apylinkėse[95]. Beje, čekistų surinktais duomenimis, būtent J. Gelčys-*Perkūnas* pirmasis sutelkė 30–35 kovotojų būrį, tačiau buvo sužeistas, tad vadovavimą daliniui perėmė ir jį gerokai išplėtė V. Marčiulionis-*Viesulas*[96].

J. Ogilbą-*Dobilą* išdavė jo paties bendražygiai: suimtas ir agentūriniu slapyvardžiu „Vileiš“ užverbuotas Pakrovų kaimo gyventojas Jankauskas, artimas būrio vado pagalbininkas. Jis asmeniškai nužudė J. Ogilbą ir jo žmoną Anelę. Kiek vėliau užverbuotas ir būrio partizanas Kazys Proškus, ketinęs įtikinti partizanus legalizuotis, o jei nepavyks, žadėjęs su dar dviem būrio draugais sunaikinti norinčius tęsti antisovietinę kovą[97]. Būrys struktūriškai subyrėjo dar 1945 m. liepą, kai atsiskyrė abiejų Ogilbos būrio padalinių vadai – *Žilvitis* ir *Klevas* (tapatybės nenustatytos), išsivedę bemaž pusę iš 16 būrio kovotojų[98]. Rugpjūtį, *Velniūkščio* brolio Jono Braziukaičio teigimu, iš kelių dešimčių partizanų dalinio tebuvo likę šie miškiniai: J. Ogilba, jo žmona, Jonas Norkūnas-*Tarzanas*, J. Bagdonavičius-*Jovaras*, Alfonsas Klimašauskas-*Strangas*, Kazys Proškus-*Raktas* (užverbuotas agentu „Karandaš“ (liet. „Pieštukas“)), Vincas Zaparackas-*Senis* ir J. Braziukaitis-*Karklas*[99].

1945 m. spalio 28 d. suimtas turbūt paskutinis Ogilbos būrio partizanas V. Braziukaitis-*Velniūkštis*, rastas jo savitaisis (pusiau automatinis) šautuvas ir 400 šovinių[100]. Sukeldamas sumaišties, Braziukaitis tardymų metu pateikė kitą Ogilbos žūties versiją – esą tai jis ir J. Norkūnas-*Tarzanas*, eidami į partizanų susitikimą, miške nušovė Ogilbą ir jo žmoną dėl to, kad buvo nepatenkinti vado smurtiniais veiksmais ir tuo, kad jis ėmėsi per mažai tiesioginės kovos su sovietine valdžia veiksmų[101], griežtai draudė legalizuotis, grasino susidoroti su užsiregistravusiais. Šis liudijimas prieštarauja čekistų užrašytai versijai, pagal kurią Ogilbą

[93] 1945 m. spalio pažyma apie kovą su antisovietiniu pasipriešinimu Alytaus apskr., *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 805, l. 144–145.

[94] 1945 m. III ketv. Alytaus apskr. likviduotų partizanų būrių sąrašas, *ten pat*, l. 266.

[95] 1945 m. liepos 17 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *ten pat*, l. 94. Iš pradžių čekistai džiaugėsi, nukovę J. Ogilbą dar liepą, bet paskui pripažino, kad tai buvo klaidinga žinia – liepą esą nušautas jo brolis. Tačiau apie J. Ogilbos brolio asmenybę, dalyvavimą pasipriešinimo veikloje daugiau žinių nerasta.

[96] 1946 m. vasario 4 d. Vinco Česnavičiaus tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 2637/3, l. 20–21.

[97] 1945 m. rugsėjo 17 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 805, l. 1.

[98] 1945 m. spalio 26 d. Vinco Braziukaičio tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 6268/3, l. 11–12.

[99] 1946 m. birželio 7 d. ir birželio 13 d. Jono Braziukaičio tardymo protokolai, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 30043/3, l. 29–30, 42.

[100] 1945 m. spalio 29 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 805, 1. 167.

[101] 1946 m. kovo 29 d. Vinco Braziukaičio tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 6268/3, l. 39–40.

nužudė jų užverbuotas agentas. Nežinia, kaip buvo iš tiesų: galbūt Braziukaitis tokiu liudijimu tikėjosi išnaudoti šią ne iki galo aiškią istoriją bausmei sušvelninti, o gal agentas „Vileiš“ pasinaudojo būrio viduje kilusiu chaosu bei prisiėmė „nuopelnus“ už ne savo paties atliktą darbą.

Kitas informatorius, slapyvardžiu „Agurkas“, padėjo susekti ir nukauti A. Šklerevičių, J. Bagdonavičių ir du neįvardintus partizanams padėjusius vokiečius[102]. Tiesa, čekistų duomenys apie partizanų pavaldumą daliniams buvo pasenę: A. Šklerevičius-*Kovas* iš pradžių tikrai kovėsi *Viesulo* ir Ogilbos būriuose, bet iš pastarojo perėjo į Alfonso Aliukevičiaus-*Saulės* vadovaujamą atskirą 20–25 partizanų grupę, kuri savo ruožtu buvo atsiskyrusi nuo *Viesulo* būrio. 1945 m. vasaros pradžioje buvęs Jiezno policijos vadas su keliais ginklo broliais paliko *Saulės* būrį ir ėmė kurti savo dalinį, kuriam priklausė Kostas Maleckas-*Auksinukas* (vado pavaduotojas), Juozas Tauras-*Naras* bei Vytautas Kandrotas-*Jaunutis* iš Paviekšnių, Pranas Kubilius-*Barzdyla*, Alfonsas Kandrotas-*Kregždė* bei Jonas Rinkevičius-*Snaigė* iš Vošiškių, taip pat buvęs šaulys, 1941 m. sukilimo dalyvis Vincas Česnavičius-*Čerčilis*, taip pramintas dėl stambaus sudėjimo. Česnavičius iš pradžių slapstėsi vienas, bijodamas kaltinimų talkininkavimu vokiečiams, o miške sutikęs Šklerevičių-*Kovą* buvo įkalbėtas tapti būrio nariu – antraip būrio vadas ketino nebeįleisti jo į mišką ar laikyti šnipu. *Kovo* būrio vyrai slapstėsi Beržynų miške įrengtame bunkeryje, kartu laikėsi ir buvęs A. Aliukevičiaus-*Saulės* būrio partizanas slapyvardžiu *Šamas*. Dambavos gyventojo, partizanų rėmėjo Antano Celiešiaus namuose esą buvęs ginklų sandėlis – A. Šklerevičius ir J. Bagdonavičius ten laikė kulkosvaidžius ir šautuvus. Vis tik Šklerevičius-*Kovas* taip ir nespėjo baigti būrio telkimo[103].

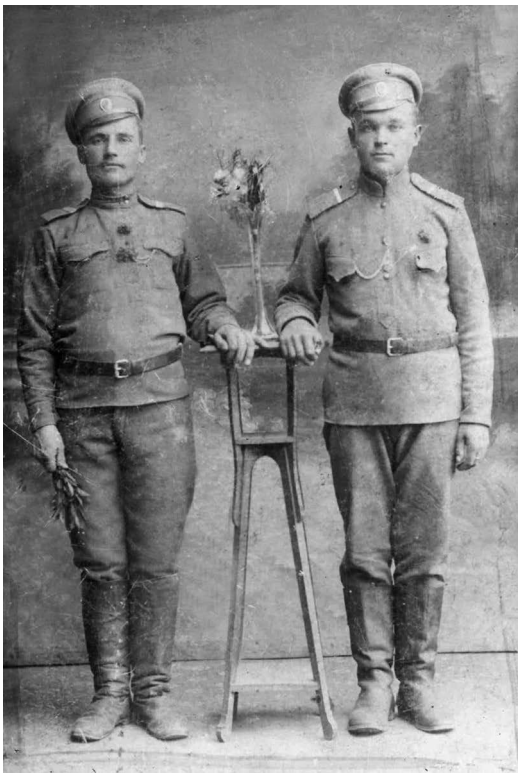

Dešinėje – Voseliūnų gyventojas Juozas Valatka, partizano Jono Valatkos-Kardo tėtis, tarnybos carinės Rusijos kariuomenėje metais. Irenos Raškevičiūtės asm. archyvas

Sunkus likimas laukė ir tų, kurie atsiskyrę nuo būrio slapstėsi pavieniui ar išdrįsdavo legalizuotis. Tai neapsaugodavo nuo represijų. 1945 m. rugpjūtį nuteisti buvę *Viesulo* ir *Dobilo* būrių partizanai Bronius Kuliešius, Mikas Kuliešius-*Batas*, Jonas Vilčinskas-*Šarūnas*, Vaclovas Vilčinskas-*Aidas*, Antanas

[102] Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui apie kovą su antisovietiniu pasipriešinimu 1945 m. III ketvirtį, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 805, l. 255.

[103] 1945 m. lapkričio 24 d. ir lapkričio 27 d. Vinco Česnavičiaus tardymo protokolai, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 2637/3, l. 8–12, 26.

Mockevičius-*Gegužis*[104]. Jų slėptuvėje Kukiškėse rasti penki šautuvai, daugiau kaip 500 šovinių, kelios granatos, J. Vilčinsko rašyti antisovietiniai atsišaukimai. M. Kuliešius ir A. Mockevičius nepaklusnumą sovietinei okupacijai rodė dar 1941 m. birželį, kuomet tarnaudami Raudonosios armijos dalinyje, pirmosiomis karo dienomis pasidavė vokiečiams. B. Kuliešius sovietinės valdžios akyse turėjo dar daugiau „nuodėmių“ – anksčiau priklausė Šaulių sąjungai, o vokiečių okupacijos metais V. Bajerčiaus buvo užverbuotas dirbti Jiezno policijos informatoriumi[105]. Visi penki vyrai į partizanų eiles stojo 1945 m. pavasarį. B. Kuliešius nuo *Viesulo* būrio atsiskyrė po Paverknių kautynių, o kiti keturi po kautynių su pasienio pulko kariais Pelekonyse pradėjo slapstytis atskirai. Tuomet J. Ogilba įsakė slapstytis mažesniais būreliais. Per radiją kalbėta, kad už dviejų mėnesių būsiąs karas, rusai bus išvyti, o partizanai, pasak *Dobilo*, turės įvedinėti savo tvarką ir naikinti komunistus. Išlaisvinus Lietuvą, iš valdžios jie gaus žemės ir gerai gyvens. Visiems suimtiesiems skirta 15 metų katorgos darbų bausmė[106].

Pasitaikydavo ir asmeninio keršto atvejų: 1945 m. lapkričio 7 d. Jiezne, apie 20 val., stribų būrio narys Antanas Vinskas iš automatinio ginklo nušovė Alfonsą Klimašauską, buvusį *Dobilo* būrio partizaną, grįžusį į civilinį gyvenimą legalizacijos pagrindu. Susidorojimo motyvas – atpildas už tų pačių metų liepą Anglininkuose nušautus Adomą ir Adelę Vinskus[107], A. Vinsko tėvus. Dar vieną buvusį partizaną – V. Česnavičių-*Čerčilį*, kuris iširus A. Šklerevičiaus-*Kovo* būriui, legalizavosi Jiezne, įskundė agentas „Karvelis“. Atlikus tardymą Česnavičius prisipažino veikęs partizanų gretose, paslėpęs ginklą ir su V. Kandrotu-*Jaunučiu* sutaręs, kad veiks kaip partizanų ryšininkas. Tardydami V. Česnavičių, Jiezno čekistai užčiuopė dar vieną pasipriešinimo giją ir areštavo Jiezno malūno direktorių Antaną Jauniškį-*Šilą*[108].

A. Jauniškis į Jiezną atvyko karo metais. Vokiečių kariams atsitraukus iš Lietuvos, Jiezno lentpjūvėje sandėlininku dirbęs vyras tapo jos direktoriumi ir 1945 m. pavasarį gavo Lietuvos laisvės armijos (toliau – LLA) pasirašytą laišką. Jame raginta atsisakyti nuo einamų pareigų, nedirbti rusams. Už mėnesio Jauniškis apie šį įspėjimą papasakojo senam pažįstamam, mokytojui Juozui Pielikiui, kuris, kaip paaiškės, pats buvo LLA narys slapyvardžiu *Kelmas*. Atvykęs į Jiezną, Pielikis paaiškino Jauniškiui, kad LLA – tai prieš sovietinę valdžią kovojanti organizacija, kurios tikslas yra atkurti demokratinę Lietuvą, kuri veiktų Anglijos ir JAV pavyzdžiu. Mokytojas įkalbėjo lentpjūvės direktorių (kiek vėliau jis perėjo dirbti į Jiezno malūną) įsitraukti į LLA veiklą ir paskyrė slaptažodį (*parolį*) – *Eglė*, kurį norėdami būti atpažinti, turėjo naudoti Pielikio pasiųsti asmenys. LLA siekė sutelkti krašte veikiančius partizanų būrius ir centralizuotai jiems vadovauti. Tokį ryšį pavyko užmegzti su dalimi krašto partizanų. Jauniškis tardomas prisipažino, kad per sokoniškį Juozą Randį (viršaičio Jurgio Randžio sūnų) perduodavo LLA laiškus, direktyvas partizanų vadui J. Ogilbai-*Dobilui*. LLA valdžia pripažino ir A. Šklerevičius-*Kovas*, o pačiame Jiezne

[105] 1945 m. rugpjūčio 17 d. kaltinamasis aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-16707, l. 87–90.

[106] 1945 m. liepos 3 d. Vaclovo Vilčinsko tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-16707, l. 50, 57, 59, 61.

[107] 1945 m. lapkričio 12 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 805, l. 176.

[108] 1945 m. lapkričio 30 d. Alytaus apskr. NKVD viršininko pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *ten pat*, l. 207–208.

Dainavos ir Tauro apygardų partizanų susitikimas 1948 m. vasarą. Pirmoje eilėje prigulę neatpažinti Tauro apygardos partizanai. Stovi (iš kairės): Vaclovas Voveris-Žaibas, Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas, Juozas Baltrušaitis-Tigras, Dainavos apygardos vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Sergijus Staniškis-Litas, Jonas Kučinskas-Spyruoklis. Klūpo 1-as iš dešinės – Margio kuopos vadas Stasys Raklevičius-Mįslinčius, Tigras. Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, PF1071

dirbo ir dar keli organizacijos ryšininkai: toje pačioje Jiezno lentpjūvėje buhalterio ar sekretoriaus pareigas ėjęs V. Kandrotas-*Jaunutis* iš Pečiauskų, lentpjūvės darbuotojai Pranas Marcinkevičius bei Kazys Janavičius-*Linksmutis*, padėjęs palaikyti ryšį tarp *Viesulo* ir *Saulės* būrių[109]. Žinios iš LLA štabo Kaune Jiezno apylinkes esą pasiekdavo per ryšininką Jeronimą Maciulevičių, kilusį iš Darsūniškio. Jiezno partizanai raginti tęsti kovą, vengti ir legalizacijos, ir ginkluotų susirėmimų, pagal galimybes slėptis namuose ar bunkeriuose[110].

Paties A. Jauniškio asmenybę gaubia mįslė. Dalies liudininkų parodymais, jis buvo aktyvus LLA Alytaus apskr. skyriaus narys slapyvardžiu *Šilas*. Į Lietuvos aktyvistų fronto veiklą įsitraukė 1941 m., o į LLA – 1942 m., vyko į susitikimus Kaune, mezgė ryšį netgi su A apygardos (vėliau pervadintos į Dainavos apygardą) vadu Juozu Vitkumi-*Kazimieraičiu*. Kita vertus, dar pirmosios sovietinės okupacijos metais jis tarnavo

[109] 1945 m. gruodžio 16 d. Antano Jauniškio tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 2623/3, l. 16–17.

[110] 1946 m. kovo 4 d. Antano Jauniškio tardymo protokolas, *ten pat*, l. 25; 1945 m. lapkričio 27 d. Vinco Česnavičiaus tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 2637/3, l. 17.

Vilniaus milicijoje, o vokiečių okupacijos metais tariamai buvo verbuojamas Gestapo – vokiečių slaptosios policijos. Pats Jauniškis tardytojams vaizdavo save kaip svarbių kontaktų neturėjusį LLA narį, o praėjus dvidešimčiai metų po įvykių, 1964 metais, gyvendamas tremtyje Karagandoje surašė skundą, prašė jį reabilituoti ir teigė, kad 1945 m. buvo užverbuotas NKVD, tapo agentu „Geniu“, susitikinėdavo su Jiezno čekistų viršininku Surkovu ir perduodavo jam visas žinias, kurias gaudavo iš J. Pielikio. Sunku vienareikšmiškai atsakyti, ar tai tiesa, ar beviltiškas Jauniškio bandymas sulaukti reabilitacijos, bet patys čekistai byloje pažymėjo, kad jokių duomenų apie Jauniškio verbavimą saugumo archyve nerasta[111]. Beje, apie tai jis nė žodžiu neužsiminė 1945 m. vykusių tardymų metu, tačiau yra išlikęs J. Pielikio laiškas, adresuotas Jauniškiui, kuriame raginama išsklaidyti abejones dėl neištikimybės pogrindžiui.

V. Marčiulionis-*Viesulas* sugebėjo išsilaikyti maždaug vienerius metus ilgiau nei Ogilba-*Dobilas*: čekistai nužudė vieną pirmųjų Jiezno partizanų vadų 1946 m. liepos 27 d. Pakuonio valsčiuje, Margininkų kaime. Prie vienos iš sodybų artėję Pakuonio MGB kareiviai pastebėjo, kad juos pamatęs vietinis ūkininkas staiga nustojo ganęs savo gyvulius ir tekinas skubėjo namo. Čekistai ėmė supti Stanislovo Petruškevičiaus sodybą, pro kurios langus pasipylė kulkosvaidžio ugnis. Netrukus du partizanai išbėgo į lauką ir ėmė šaudyti į rusus; iš namo išneštas ir prie daržinės pastatytas kulkosvaidis, iš kurio šaudęs partizanas dengė kitų dviejų atsitraukimą. Šie metė batus, kad galėtų greičiau bėgti, ir traukdamiesi atsišaudė. Priešo kiekybinė persvara buvo ryški: netrukus nukautas kulkosvaidininkas, o čekistai, taip pat metę batus į šonus, sugebėjo pavyti ir nušauti abu partizanus. Iš trijų žuvusiųjų atpažintas tik V. Marčiulionis-*Viesulas*[112], kurį čekistai klaidingai tikėjosi likvidavę dar 1945 metais. Be šaunamųjų ginklų ir amunicijos (esą rasta 1 500 įvairaus kalibro šovinių), nukovus partizanus, paimti dokumentai (įsakymai, instrukcijos, susirašinėjimas), antisovietinė spauda, fotoaparatas „Leica“ su fotografijomis, netgi antspaudas, skirtas pasams padirbinėti[113].

1945 m. rudenį iš buvusių Ogilbos būrio partizanų suformuotas 6–8 partizanų dalinys, kuriam ėmė vadovauti iš Punsko krašto atklydęs Petras Dzidolikas, vienuose šaltiniuose (turbūt klaidingai) vadinamas *Klajūno*, kituose – *Bijūno* slapyvardžiu. Šiam būriui priklausė Antanas Klinavičius-*Gaidys* iš Niskadvorčių, Kostas Minkauskas-*Karklas* iš Dvareliškių, Pranas Grūšelionis-*Klajūnas* iš Paverknių ir Kostas Maleckas-*Auksinukas*. Dzidoliko būrys aktyviai veikė Vėžionių, Paverknių, Kisieliškių ir kituose Jiezno valsčiaus kaimuose, nuvykdavo ir į kaimyninius Birštono bei Butrimonių valsčius: okupantų rengiamų rinkimų metu pjaustė telefono stulpus, ragino gyventojus neiti balsuoti, platino antisovietinius atsišaukimus, persekiojo sovietinės valdžios atstovus ir partinius aktyvistus. 1946 m. birželį būrys užpuolė ir perėmė iš Jiezno į Butrimonis vykusią gurguolę, gabenusią beveik 400 kg sviesto. Čekistai Dzidoliko vyrams priskyrė ir 1946 m. gegužės 30 d. Verbyliškėse įvykdytą penkių neįvardintų asmenų

[111] 1964 m. birželio 1 d. ir liepos 11 d. Antano Jauniškio tardymo protokolai, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 2623/3, l. 73–80. J. Pielikis vėliau įstojo į partizanų būrį ir žuvo.

[112] 1946 m. liepos 31 d. Prienų apskr. MVD viršininko informacinė suvestinė apie kovą su antisovietinėmis grupuotėmis, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1413, l. 41–43.

[113] Prienų apskr. MVD viršininko pranešimas apie 1946 m. liepą įvykdytas operacijas prieš partizanus, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1410, l. 93, 129.

Tauro apygardos „Geležinio Vilko“ rinktinės 51 kuopos partizanai. Iš kairės: neatpažintas, Kęstutis Valenta-Kęstutis, Heinrichas Rosemanas-Povas, Algirdas Šermukšnis-Žilvinas, Justinas Šiugždinis-Žvirblis, Jonas Šiugždinis-Anupras. LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-15880, l. 3-39

nužudymą[114]. Liepą Jiezno pašte gauti antisovietinio turinio laiškai, adresuoti vietos funkcionieriams, taip pat ir čekistų karininkui Zacharovui. Nežinia, ar tai buvo Dzidoliko organizuotas informacinis išpuolis, ar asmeninis antisovietinės kovos būdas, bet rusai manė sulaikę jo laiškus į paštą atnešusią kaltininkę – šešiolikmetę Oną Bieliauskaitę, gyvenusią Kaune, „nusikaltimo“ metu buvusią Jiezne[115].

Siekiant sunaikinti Dzidoliko būrį, užverbuotas dar vienas agentas. 1946 m. birželį susektas ir sulaikytas Jiezno apylinkėse nelegaliai gyvenęs Juozas Rakauskas. Nuo 1945 m. jis priklausė vienam iš partizanų būrių, bet tų pačių metų vasarą grįžo namo pas tėvus (laikotarpis sutampa su Ogilbos būrio sunaikinimu). Surengus pasalą, J. Rakauskas suimtas, ištardytas. Buvęs partizanas prisipažino, kad ne kartą bendravo su Dzidoliku, o iš partizaninės kovos pasitraukė bijodamas dėl savo šeimos saugumo. Čekistams pasitaikė puiki proga *Bijūno* būrį sunaikinti iš vidaus: Rakauskas užverbuotas agentūriniu slapyvardžiu „Sokol“ (liet. „Sakalas“). Kadangi aplinkiniai gyventojai tikrai matė, kaip Rakauskas buvo suimtas ir atvežtas į Jiezną, nuspręsta surengti „spektaklį“: Jiezno gyventojams einant iš kino, organizuotas tariamas suimtojo pabėgimas ir demonstratyvi namų apieška. Apie šią apgaulę, kaip rašo patys čekistai, nežinojo niekas, išskyrus naująjį Jiezno MVD viršininką kapitoną Rodiną. Tokia taktika galėjo baigtis visiška nesėkme: birželio 28 d. Jiezno sovietiniai aktyvistai, nieko nežinoję apie Rakausko užverbavimą, aptiko jį namuose, o šiam pasileidus bėgti ėmė šaudyti, tačiau nebuvo taiklūs. Po kelių dienų „Sokol“ pateikė

[114] 1946 m. liepos 8 d. Prienų apskr. MVD viršininko Vorošilovo pažyma, *ten* pat, l. 74.

[115] 1946 m. liepos 9 d. Prienų apskr. MVD viršininko pranešimas apie operatyvinę veiklą LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *ten pat*, l. 47–48.

pirmuosius agentūrinius pranešimus, kurių patikimumas įvertintas sugretinus žinias su kitų šaltinių duomenimis. Agentui paskirta konkreti užduotis: rinkti informaciją apie Dzidoliko būrio veiklą, ryšius, apsistojimo vietas; vėliau – surengti vakaronę namuose, kuriuose būrys dažnai apsilanko, tokiu būdu sudarant sąlygas operatyviniam smūgiui ir *Bijūno* būrio sunaikinimui[116].

1946 m. rugpjūčio 1-osios naktį P. Dzidoliko-*Bijūno* būrys dėl neaiškių priežasčių nužudė devynis asmenis: Kisieliškėse – Moniką Knyšienę, Damę ir Aleksą Bačkauskus, Magdaleną Ligeikienę ir jos giminaitę Adelę; Pelekonyse ar Benčiakiemyje – Antaną Čiupą, kuris kiek anksčiau buvo areštuotas už ryšių su *Viesulo* būriu palaikymą; Daukantuose – rusų tautybės Antaniną Bodrovą; Žideikonyse – Antaną Bublį ir Juozą Rakauską[117]. Vienoje iš pažymų nurodoma, kad šie žmonės nužudyti, nes iš sovietinės valdžios gavo žemės, atimtos iš pasiturinčių ūkininkų. Tačiau nuosprendis galėjo būti įvykdytas ir dėl partizanams kenksmingos veiklos – tarp nušautųjų minimas Žideikonių gyventojas J. Rakauskas, tikėtina, ir yra minėtas agentas „Sokol“, turėjęs užduotį išduoti Dzidoliko būrį. Po šios kruvinos nakties praėjus maždaug savaitei, rugpjūčio 9 d. Voseliūnuose MVD 353-ojo pasienio pulko 2-osios kuopos kariai apsupo partizanus – kovoje žuvo A. Klinavičius, K. Minkauskas ir dar vienas neatpažintas partizanas, o du buvo sužeisti, metė ginklus, traukėsi link Birštono, perplaukė Nemuną ir pasislėpė. Apieškojus žuvusiuosius esą rasti du rugpjūčio 1 d. nužudytų žmonių pasai[118]. Išlikusius gyvus Dzidoliko būrio vyrus toliau bandė išaiškinti „Šienas“, „Klevas“ ir dar vienas čekistų užverbuotas agentas. „Sokol“ nebeminimas[119].

Čekistų ataskaitos atkleidžia, kokios pajėgos buvo metamos prieš Lietuvos partizanų būrius: vien per pirmąsias 1946 m. rugpjūčio dešimt dienų Prienų apskrityje įvyko 88 karinės operacijos (iš jų 41 pasala), kuriose dalyvavo daugiau kaip 1 000 kareivių. Taikant šias priemones, nukauta 12 partizanų, dar 11 sužeista[120]. Vis tik kad ir daugybė kareivių negalėjo veikti itin efektyviai be agentūrinės informacijos. P. Dzidoliko būrys taipogi iš esmės sunaikintas, pasitelkus išdavikų tinklą. Rugsėjo 4 d. Kukiškėse, Jono Kuliešiaus namuose, apsilankę du partizanai mušė šeimininką, reikalaudami atiduoti ginklą. Nieko nepešę, pasitraukė Dvareliškių ir Padriežiškių kryptimi. J. Kuliešius apie įvykį pranešė MVD, o šie į Kukiškes tą pačią dieną pasiuntė agentą „Klevą“, kuriam įsakyta akylai stebėti prašalaičius. Jau kitą dieną Jiezno čekistams pateikta informacija, kad Padriežiškėse slepiasi partizanas. Rugsėjo 5 d. Prano Senkelevičiaus sodybos daržinėje aptiktas ir nušautas šiauduose pasislėpęs P. Dzidolikas. Į Jiezną jis atvyko tik vokiečių okupacijos laikais, tad rusai, raportuodami apie įvykdytą užduotį, nepamiršo paminėti tariamų jo sąsajų su naciais[121]. Dzidoliko lavonas nufotografuotas Jiezne, paimti jo dokumentai, šautuvas, pistoletas, kelios dešimtys šovinių. Jiezno MVD viršininkas kapitonas Rodinas asmeniškai dalyvavo nušaunant Dzidoliką[122] ir

[116] *Ten pat*, l. 48–50.

[117] 1946 m. rugpjūčio 12 d. Prienų apskr. MVD viršininko Vorošilovo informacinis pranešimas apie kovos su banditizmu rezultatus, *ten pat*, l. 118.

[118] *Ten pat*, l. 114, 119, 145.

[119] 1946 m. rugsėjo 1 d. Prienų apskr. veikiančių antisovietinių formuočių sąrašas, *ten pat*, l. 150.

[120] 1946 m. rugpjūčio 12 d. Prienų apskr. MVD viršininko Vorošilovo informacinis pranešimas apie kovos su banditizmu rezultatus, *ten pat*, l. 114.

[121] 1946 m. rugsėjo 10 d. Prienų apskr. MVD viršininko specialus pranešimas LTSR vidaus reikalų liaudies komisarui, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1413, l. 76.

[122] 1946 m. pranešimas apie kovos su banditizmu rezultatus, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1410, l. 165.

Pietų Lietuvos partizanų vadų susitikimas Balbieriškio miške, 1950 m. Antroje eilėje klūpo pirmas iš dešinės – Motiejus Jaruševičius-Lakštingala. Vadovavo būriui, vėliau – Margio kuopai, aktyviai veikė Jiezno ir Stakliškių apylinkėse. Žuvo 1951 m. Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, PF997

savo vadovybės buvo įvertintas kaip kovoje su „banditizmu“ pasižymėjęs karininkas[123]. Iš septynių *Bijūno* būrio narių keturi buvo nužudyti, o likę trys prisidėjo prie Kruonio valsčiuje veikiančių partizanų, kartais apsilankydavo Jiezno apylinkėse. Taip pat suimti penki būrio rėmėjai. Konstatuota, kad šio būrio sekimui ir sunaikinimui skirtą operatyvinę bylą „Likučiai“ galima užbaigti[124].

Papildyti išretėjusio partizanų būrio gretas nebuvo lengva užduotis. 1946 m. rugpjūtį P. Grūšelionis-*Klajūnas* ir K. Maleckas-*Auksinukas* į mišką išsivedė Sokonių gyvenotojo Zenono Kimanto sūnų Jeroslavą. Iš Grūšelionio gavęs rusišką šautuvą ir pusšimtį šovinių, Kimantas Voseliūnų miške sutiko dar penkis partizanus – *Marsą*, *Tigrą*, *Bijūną*, *Vanagą*, *Gaidį*. Netrukus su būriu perėjo į Kruonio valsčių, priėmė priesaiką ir tapo partizanu *Stumbru*. Už poros metų suimtas ir tardomas J. Kimantas pateikė kiek kitą versiją apie šio būrio organizacinę struktūrą – anot *Stumbro*, būriui vadovavo K. Maleckas-*Auksinukas*, o P. Dzidolikas-*Bijūnas* buvo vado pavaduotojas. Kimanto pateikti būrio narių slapyvardžiai taip pat ne visiškai atitinka ankstesniame MVD dokumente apie Dzidoliko būrį pateiktą informaciją. Įstojus į būrį, buvo parengiamas partizano pažymėjimas, kuriame nurodoma įvairiapusė informacija: tarnybinė patirtis, įgūdžiai valdyti tam tikrus ginklus bei rekomendacinė sistema – nurodyti naujo partizano patikimumą užtikrinančių „senųjų“ būrio partizanų slapyvardžiai. Be abejo, J. Kimantas tardytojams savo partizanavimo dienas bandė pateikti kaip neišvengiamą sprendimą – esą

[123] 1946 m. kovoje su banditizmu pasižymėjusių Prienų apskr. MVD karininkų sąrašas, *ten pat*, l. 293.
[124] 1946 m. pranešimas apie kovos su banditizmu rezultatus, *ten pat*, l. 172.

partizanai įbruko į rankas ginklą ir liepė žygiuoti kartu su jais trisdešimt kilometrų į stovyklą Kruonio valsčiuje, netiesiogiai baugino, kad jis, kaip apylinkės pirmininko sūnus, turi stoti į būrį ir pasirūpinti savo šeimos saugumu. Taip Kimantas tikėjosi sušvelninti gresiančią bausmę. Tačiau jis taip pat pripažino, kad Maleckas ir Grūšelionis ragino kautis prieš sovietinę okupaciją kaip naikinančią Lietuvos liaudį, įtikinėjo, kad sovietinė valdžia tuoj bus nuversta, o nepriklausoma Lietuva – atkurta. Po savaitės *Auksinukas* visiems būrio vyrams liepė išsiskirstyti, vengiant MGB kariuomenės siautimo, o rugsėjo pradžioje ir vėl išsivedė J. Kimantą į būrį – šį kartą su kulkosvaidžiu ant pečių. Kimantas tardytojams teigė, kad po kelių dienų savavališkai pasišalino iš būrio, pamatęs, kad *„banditų gyvenimas yra sunkus“*, ir išvyko į Kaune rengiamus sanitarų kursus. Iš tiesų jo pasitraukimas iš būrio gali būti tiesiogiai susijęs su rugpjūtį ir rugsėjį patirtais nuostoliais – būrys buvo iš esmės išsklaidytas. Pats J. Kimantas kategoriškai neigė jam išsakytus įtarimus, jog būryje praleidęs ne kelias dienas, o pusmetį, ir vieno susišaudymo metu sužeistas į koją[125].

Po P. Dzidoliko žūties rugsėjį gyvi liko trys išsklaidyto būrio partizanai: K. Maleckas-*Auksinukas*, P. Grūšelionis-*Klajūnas* ir Juozas Čipulis-*Plaukas*. 1946 m. pabaigoje Prienų apskr. MVD savo nuožiūroje turėjo 226 jiems dirbti pasižadėjusius žmones, iš jų – 11 agentų ir 215 slaptų informatorių. Jiezno valsčiuje veikė 4 agentai ir 35 informatoriai[126]. Išdavikų paieška taip pat nebuvo lengva: čekistai skundėsi, kad *„agentų-smogikų pritaikymas kovoje mūsų sąlygomis yra naujas, įdiegiamas į operatyvinę veiklą su dideliu vargu. Spalį Jiezno MVD užverbuotas tik vienas agentas-smogikas slapyvardžiu Beržas, kuriam skirta užduotis fiziškai sunaikinti gaujos vadą Auksinuką“*[127]. K. Malecką-*Auksinuką* MVD susekė ir Kalvių miške nukovė 1946 m. spalio 21 d., o J. Čipulį-*Plauką* panašiu metu suėmė Kauno apskr. Panemunės MVD[128]. Išliko vienintelis P. Grūšelionis-*Klajūnas*, kuriam sugauti čekistai jau kurpė naują planą. Grūšelionis nuo šiol laikėsi Kruonio valsčiuje, tačiau neabejota, kad jis apsilankys Jiezno apylinkėse, atvyks į tėvų namus Paverkniuose arba pas įtariamus rėmėjus. Nurodyta stebėti galimas Grūšelionio apsilankymo vietas, nuolat rengti karines pasalas. Užverbuotam smogikui „Beržui“ pavesta vykti į Kruonio valsčių pas nustatytą Grūšelionio kontaktinį asmenį, per jį bandyti užmegzti ryšį su partizanu, sutarti dėl susitikimo, turėjusio pasibaigti rezistento žūtimi. Kitas agentas „Klevas“, anksčiau padėjęs sunaikinti Dzidoliką, šį kartą turėjo išsiaiškinti Jiezno valsčiuje esančias Grūšelionio „pagalbines bazes“ (rėmėjus)[129].

Įdomu tai, kad P. Grūšelionis 1945 m. pradžioje buvo įstojęs į Jiezno stribų būrį, tačiau ištarnavęs mėnesį, su šautuvu pasitraukė iš okupacinės valdžios įsteigto dalinio ir prisidėjo prie *Viesulo* partizanų. Apie šį pokytį liudijo Moisiejus (Moišė) Pučkarnikas, vienas iš nedaugelio Antrojo pasaulinio karo metais Jiezne žudynes išgyvenusių žydų ir tapęs raudonuoju partizanu, o pokario metais dirbęs NKVD. Jis asmeniškai budėjo žvalgyboje prie Grūšelionio tėvų

[125] 1948 m. rugpjūčio 9 d. ir 16 d. Jeroslavo Kimanto tardymo protokolai, *LYA*, f. K-1, ap. 1, b. 58, l. 57, 62–63, 74–75.

[126] 1946 m. Prienų apskr. MVD operatyvinių veiksmų apžvalga, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1410, l. 182.

[127] *Ten pat*, l. 303.

[128] *Ten pat*, l. 176; informacija prieštaringa: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro sudarytame Laisvės kovotojų sąraše nurodoma, kad J. Čipulis-*Plaukas* žuvo 1946 m. spalio 31 d. Darsūniškio miške.

[129] *Ten pat*, l. 177.

namų Paverkniuose ir rinko operatyvinę informaciją. Pučkarnikas tikino matęs, kaip į Grūšelionių namus renkasi partizanai, o Aleksas Grūšelionis (partizano Prano tėvas) juos maitino ir girdė[130]. P. Grūšelionio šeima represuota tais pačiais 1945 metais. Iš pradžių suimtas ir į Vorkutą išvežtas tėvas Aleksas, kaltintas aktyvia pagalba partizanams, o kiek vėliau ištremta Prano motina Anelė ir trys broliai (Jonas, Jurgis, Algirdas). Dar vienas brolis, Juozas, ir sesuo Ona liko Lietuvoje. Surašytas ištremtųjų turtas: 15 hektarų žemės, gyvenamasis namas, klėtis, tvartas, klojimas, du darbiniai arkliai, porinis vežimas, dvi melžiamos karvės, šešios avys, viena kiaulė ir trys paršai. Savininkams palikti tik naminiai paukščiai – kelios žąsys ir vištos[131]. Po Dzidoliko būrio išsklaidymo Grūšelionis sugebėjo išsilaikyti dar apie pusmetį – vikrumu garsėjusį kovotoją, apie kurį kurtos net dainos, MGB sunaikino 1947 m. kovo 3 d. Karveliškėse (Kruonio vls.), kai po vietinio gyventojo išdavystės stribai apsupo sodybą ir nušovė dešimt partizanų[132].

1946 m. Jiezno valsčiuje, be *Bijūno* bei *Auksinuko* būrio, veikė Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Margio grupės *Berželio* būrys (vadas – Vladas Bunevičius-*Berželis* iš Mišiškių, Birštono vls.). Dalinio vyrai vis dažniau pradėjo lankytis Sokonyse, pas šiame kaime nuo seno gyvenusios bajorų Lingevičių giminės palikuonį, J. Kimanto-*Stumbro* tėvą Zenoną. Apsilankymai ypač padažnėjo tuomet, kai Z. Kimantas tapo Kisieliškių apylinkės pirmininku. Dėl šios aplinkybės partizanai Kimanto namus vertino kaip saugų prieglobstį, nes čekistai nejautė reikalo įtarti pavyzdingai dirbančio tarybinės Lietuvos aktyvisto[133]. Kartą susiklostė komiška situacija, kuri galėjo baigtis tragiškai: viename namo kambaryje susirinko sovietiniai aktyvistai, norėję surengti mitingą, artėjant *partorgo* (partinio organizatoriaus) rinkimams, o kitame kambaryje slėpėsi keli partizanai, kurie nespėjo pasitraukti iš namų. Būta noro išnaudoti aplinkybę ir nušauti *partorgą*, tačiau minties atsisakyta[134]. Z. Kimantas ėmė aktyviai remti partizanus: rinko ir teikė žinias, per ryšininkę Janę Steponkevičiūtę (Birštono sanatorijos darbuotoją) parūpino ir partizanų vadui *Berželiui* perdavė spausdinimo mašinėlę, kuri buvo skirta „*Vanago štabui*“[135] – turbūt ne kam kitam, o žymiajam Adolfui Ramanauskui-*Vanagui*. Matyt, ne be Kimanto pritarimo tos pačios apylinkės sekretoriumi kurį laiką dirbo Jonas Valatka iš Voseliūnų, kuris dar 1945 m. buvo įstojęs į Ogilbos būrį, iš jo po kelių mėnesių pasitraukė, apsirūpino dokumentais, 1946 m. vedė Bronę Grigonytę iš Babronių, o 1947 metais, nujausdamas galimą suėmimą, įstojo į aktyvių partizanų būrį. Išeidamas į mišką, Valatka prašė Kimanto likti apylinkės pirmininko pareigose ir teikti visokeriopą pagalbą partizanams[136]. Gana greit J. Valatka-*Kardas* atvyko į Kimanto namus lydimas partizanų: *Karklas* saugojo namą, prie stalo susėdę vyrai kalbėjo apie politiką. *Kardas* dėstė savo optimistinį požiūrį – tuoj prasidės karas, sovietinė valdžia žlugs ir bus taip, kaip buvę Smetonos laikais, tuo pasirūpins anglų ir amerikiečių kariuomenės. Po to namų šeimininkui paaiškinta, kaip

[130] 1945 m. birželio 20 d. Moisiejaus Pučkarniko tardymo protokolas, *LYA*, f. V-5, ap. 1, b. 41518/5, l. 7.
[131] 1945 m. liepos mėn. tremiamos Grūšelionių šeimos turto surašymo aktas, *ten pat*, l. 11.
[132] *Didžiosios kovos apygardos partizanai*, sud. S. Abromavičius, K. Kasparas, R. Trimonienė, Kaunas, 2007, p. 122–124.
[133] Nutarimas suimti Zenoną Kimantą, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 30.
[134] 1948 m. rugpjūčio 20 d. agento „Kriuk“ agentūrinis pranešimas, *ten pat*, l. 2–3, 2–4.
[135] 1948 m. rugpjūčio 6 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 22.
[136] *Ten pat*, l. 15.

reikės pagelbėti partizanams, kokias žinias apie raudonųjų pajėgas rinkti. Kimantui patarta uoliai dirbti apylinkės pirmininku, reikalauti iš gyventojų vykdyti uždėtas prievoles ir tokiu būdu išvengti čekistų dėmesio[137].

1947 m. rugsėjo pabaigoje nutiko įvykis, kuris vėliau lėmė dešimčių Jiezno krašto partizanų ir jų rėmėjų likimus. Tąkart pasiturinčių Marijampolės valsčiaus ūkininkų šeimoje gimęs ir Prienų gimnazijoje mokytojavęs Vincas Mažeika pasirašė pasižadėjimą, kuriuo sutiko *„bendradarbiauti su MGB, padėti nustatyti antisovietines organizacijas, antisovietinės literatūros platintojus, banditus, jų ryšininkus, pagalbininkus, asmenis, kurie veda kovą prieš sovietinę valdžią“*[138]. Mažeikai suteiktas agentūrinis slapyvardis „Stumbras“. Prienų MGB karininkas Gavėdas, žmonių vadintas *„Pypke“*, verbuodamas jauną mokytoją, tikrai nesitikėjo, kad V. Mažeika, nepraėjus nei mėnesiui – spalio 14 d. – atsuks ginklą prieš jį, Gavėdą. Čekistas bandė susekti Prienų gimnazijoje plintančių antisovietinių nuotaikų šaltinį – kažkas nuolat platino atsišaukimus, partizaninę literatūrą. Vėliau bus išsiaiškinta, kad tuo užsiiminėjo ryšininkės Janinos Šiugždinytės-*Miglos* suformuota gimnazistų grupelė[139]. Formaliai Mažeika sutiko skųsti bendradarbius ir mokinius, tačiau realiai nepateikė jokių reikšmingų žinių ir net neprasitarė apie kontaktą su partizanu Vincu Gruodžiu-*Žilvičiu*, savo svainiu. Matydamas, kad Gavėdas yra nepatenkintas pranešimų turiniu, mokytojas ėmė galvoti, kaip atsikratyti šių nedėkingų „pareigų“. Pasiguodęs žmonai, Mažeika greitai buvo suvestas į kontaktą su pogrindžio kovotojais. Jau minėtas V. Gruodis-*Žilvitis* pasiūlė nužudyti MGB karininką artimiausio susitikimu metu ir tuo tikslu parūpino „Walther“ sistemos pistoletą. 1947 m. spalio 14 d. mokytojas parodė šaltakraujiškumą – susitikimo metu penkiais šūviais į nugarą nukovė leitenantą Gavėdą. Kelio atgal nebebuvo – po šio įvykio V. Mažeika prisidėjo prie Tauro apygardos „Geležinio Vilko“ rinktinės 51 kuopos partizanų – jam buvo suteiktas *Mindaugo* slapyvardis[140].

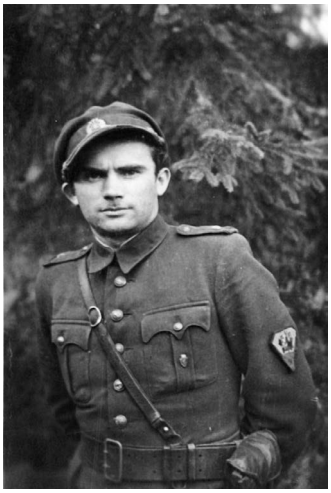

Tauro apygardos „Geležinio Vilko“ rinktinės būrio (vėliau – 51 kuopos) vadas Jonas Šiugždinis-Anupras, dalyvavęs 1947 m. Jiezno antpuolyje. Ant jo uniforminio švarko rankovės prisiūtas „Geležinio Vilko“ rinktinės antsiuvas. Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, PF2356/82

Lapkričio 1 d. Važatkiemyje, Prienų valsčiuje, rėmėjų Vaikšnių sodyboje susirinko visas „Geležinio Vilko“ rinktinės 51 kuopos I būrys: V. Gruodis-*Žilvitis*, Bronius Vasiliauskas-*Kastytis*, Kęstutis Valenta-*Kęstutis*, Kazys Kavaliauskas-*Vaidotas*, Justinas Šiugždinis-*Žvirblis*, Jonas Šiugždinis-*Anupras*, buvęs Vokietijos kariuomenės karys Heinrichas Rosemanas (Rossemann)-*Povas*, Vytautas Čepulionis-*Vytenis*, Pranas Jurgelevičius-*Naslaitis*, Zigmas Dagilis-*Žiedas*, Antanas Senikas-*Švyturys*, Algirdas Šermukšnis-*Žilvinas*, kuopos vadas P. Karalius-*Vėjas*

[137] *Ten pat*, l. 25.
[138] 1947 m. rugsėjo 24 d. Vinco Mažeikos pasižadėjimas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 2–10.
[139] 1948 m. liepos 16 d. nutarimas dėl kaltinimų pareiškimo Janinai Šiugždinytei, *ten pat*, l. 72.
[140] 1948 m. rugpjūčio 16 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 2–28, 2–29.

Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Margio grupės partizanų rikiuotė. Fotografuota iki 1948 02 21. Iš kairės: Juozas Beinaravičius-Gintaras, Pranas Račkys-Varpas, kulkosvaidžiu ginkluotas Jonas Čiupas-Ėglis, Jonas Beinaravičius-Vėjas, Antanas Rutkauskas-Žemaitis. Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, PF1112

ir naujasis būrio partizanas V. Mažeika-*Mindaugas*. Vyko iškilminga jo ir partizanų ryšininko Prano Milušausko-*Šaulio* priesaikos ceremonija. Visi partizanai buvo išrikiuoti į eiles po du, ant stalo padėta trispalvė vėliava, Jėzaus Kristaus nukryžiavimą vaizduojantis paveikslas ir lengvasis kulkosvaidis „Brno“, šalimais stovėjo garbės sargyba. Kuopos vadas *Vėjas* atsistojo už stalo ir priėmė *Šaulio* bei *Mindaugo* priesaikas. Prisiekę ištikimai kovoti dėl Lietuvos Nepriklausomybės ir neišduoti bendražygių, jie turėjo pabučiuoti kryželį ir grįžti į rikiuotę. Kiek vėliau būrys sulaukė svečių – atvyko Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Margio tėvūnijos (kuopos) būrio vadas Motiejus Jaruševičius-*Lakštingala* ir partizanas Jonas Čiupas-*Ėglis*. Pagrindiniame kambaryje pasikalbėti liko tik vadai – *Vėjas*, *Žilvitis* ir *Lakštingala*, o eiliniai partizanai perėjo kitur. Tądien aptarta dviejų partizanų dalinių sąveika būsimame Jiezno miestelio puolime[141].

Po kelių dienų *Vėjas* įsakė partizanams į kito Važatkiemyje gyvenusio ryšininko Antano Šiugždinio-*Lietuvaičio* bunkerį pernešti 600 papildomų šovinių. Partizanai suprato, kad ruošiamasi atlikti rizikingą antpuolį. *Vėjas* nedaugžodžiavo – tepasakė, kad atliekant užduotį, kiekvienam partizanui reikės turėti ne mažiau kaip po 180 šovinių, o prie kiekvieno lengvojo kulkosvaidžio – ne mažiau kaip šešias šovinių pripildytas dėtuves. Apie tai, kad bus puolamas Jieznas, I būrio partizanai sužinojo tik lapkričio 6 dieną susirinkę jau minėto *Lietuvaičio* sodyboje. Tikslas – sovietinių įstaigų užpuolimas, MVD-MGB būstinės, valsčiaus vykdomojo komiteto, banko bei pašto sunaikinimas. Dalyvauti operacijoje pasiūlyta savanoriškumo principu, tačiau nepasitaikė nė vieno, kuris atsisakytų. Tą patį vakarą būrys išsiruošė į Sokonių kaimą, Kimantų namus, kuriuose rado nemažą sujudimą: jau buvo atvykę šeši *Lakštingalos* ar *Berželio* būrio

[141] 1948 m. liepos 30 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 47.

vyrai, čia pat šmirinėjo apie dešimt vietinių civilių gyventojų. V. Mažeikai ir jo bendražygiams su nuostaba žvalgantis į nepažįstamuosius, kažkuris iš partizanų paaiškino, kad minėti civiliai yra *Lakštingalos* būrio rezerviniai partizanai, kurie taip pat ruošėsi dalyvauti Jiezno puolime. Tai buvo Jiezno gimnazijos 6 klasės gimnazistas Domininkas Randis, Kisieliškių apylinkės sekretorius Vladas Kimantas (namų, kuriuose susirinko partizanai, šeimininkų sūnus), nuolatiniai partizanų pagalbininkai Vladas Vancevičius ir Pranas Šiugždinis, ryšininkai broliai Juozas ir Jonas Lėckai, ūkininkas Vincas Vancevičius ir Domicelė Valatkienė, aktyvaus partizano J. Valatkos-*Kardo* motina. Visi – Sokonių ir Voseliūnų gyventojai[142].

Prieš antpuolį būtina atlikti žvalgybą, tad persirengę civilių drabužiais, į Jiezną vežimu nuvyko I būrio vadas *Žilvitis* ir partizanas *Vytenis*. Buvo turgaus diena, svetimi veidai neatkreipė smalsių vietinių dėmesio. Lapkričio 6 dieną, paprašius *Lakštingalai*, išžvalgyti padėties į miestelį keliavo Damė Lėckaitė (Juozo bei Jono Lėckų sesuo) ir Zenonas Kimantas. Šis Jiezne sutiko valsčiaus pirmininką Joną Bernatonį, Jiezno apylinkės pirmininką Vinską ir dar kelis vietinės valdžios atstovus, su kuriais nuėjo išgerti į arbatinę[143]. Jiezno valdžia neatskleidė Kimantui reikšmingų miestelio apsaugos detalių, tik prasitarė, kad lapkričio 7 d. bus švenčiamas Spalio revoliucijos 30-metis. Grįžęs į savo namus, kuriuose laukė partizanai, Kimantas parvežė ne tik dešimt pakelių cigarečių, bet ir raminančias žinias: „*Nebijokite, Jiezne visi viršininkai geria.*“[144] Kimantas patarė susprogdinti telefono komutatorių, kurį saugojo vos vienas stribas[145], tačiau partizanai vėliau pasirinko kitą ryšio nutraukimo sprendimą. Prieš išvykstant vykdyti užduoties, Kimantų namuose surengti sotūs pietūs maždaug trisdešimčiai partizanų ir jų rėmėjų. J. Valatka-*Kardas* parūpino maisto produktų, o viską ruošė ir patiekė D. Valatkienė, D. Lėckaitė, Angelė Vancevičiūtė (rezervinio partizano Vlado Vancevičiaus sesuo)[146].

Puolimo planą parengė *Vėjas*, *Žilvitis* ir *Lakštingala*. Sutelktas pajėgas jie padalijo į dvi kovines grupes. Pirmoji grupė, kuriai vadovavo *Žilvitis*, turėjo užimti MVD-MGB pastatą, nukauti jame buvusius čekistus ir stribus, sunaikinti dokumentus bei perimti surastus ginklus. Į šią grupę, ginkluotą keturiais lengvaisiais kulkosvaidžiais, įtraukti partizanai *Kastytis*, *Žiedas*, *Našlaitis*, *Vytenis*, *Kardas*, *Žvirblis*, *Žilvinas* ir būrių vadai *Berželis* bei *Lakštingala*. Antroji grupė, kuriai vadovavo *Vėjas*, turėjo pulti Jiezno valsčiaus Vykdomąjį komitetą (*ispolkomą*), užimti paštą ir banką. Šiai grupei priskirti *Kęstutis*, *Švyturys*, *Anupras*, *Vaidotas*, *Mindaugas*, *Povas*, *Ėglis*, Juozas Beinaravičius-*Gintaras*, Jurgis Bunevičius-*Spindulys*. Pagal planą dalis šios grupės narių visų pirma turėjo veržtis į paštą ir banką, tačiau prasidėjus puolamiesiems veiksmams, keli partizanai kažkodėl nuskubėjo prisidėti prie pirmosios grupės, veikė ne pagal planą – tikėtina, dėl šios priežasties nepavyko užimti pašto ar banko. Išskirta ir trečia grupė – penkiems *Lakštingalos* būrio rezerviniams partizanams patikėta užduotis nutraukti ryšį tarp Jiezno ir artimiausių apskrities centrų, visų pirma Prienų, iš kur, prasidėjus mūšiui ir apie jį

[142] *Ten pat*, l. 47–50.
[143] 1948 m. rugpjūčio 6 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 18.
[144] 1948 m. liepos 30 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 51.
[145] 1948 m. rugpjūčio 20 d. agento „Kriuk“ agentūrinis pranešimas, *ten pat*, l. 2–4.
[146] 1948 m. liepos 30 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 52.

pranešus telefonu, čekistai galėjo sulaukti skubios pagalbos. D. Randis-*Jaunutis*, Juozas Lėckas-*Karvelis*, V. Kimantas, Vladas Vancevičius ir P. Šiugdžinis (trims pastariesiems dar nebuvo suteikti slapyvardžiai) pjūklu ir kirviu turėjo nupjauti ar nukirsti kelis stulpus, kurie krisdami būtų nutraukę ant atramų kabančius laidus. Iš anksto pasirūpinta vežimais (juos vadeliojo, skirtingais liudijimais, Vincas Vancevičius, Jonas Lėckas, V. Kimantas). Numatyta, kad jais bus išvežami surinkti ginklai, evakuojami sužeistieji[147].

Apie 20 val. partizanai iš Kimantų sodybos pajudėjo tvarkinga kolona, eilėmis po du. Pakeliui jie iš pamiškėje gyvenusio ūkininko paėmė bidoną su benzinu ar žibalu, perdavė kelis butelius grupei, kuri turėjo pulti Vykdomąjį komitetą. Priėjusios Jiezno–Alytaus plentą, grupės išsiskyrė – pirmoji per Marytės Melnikaitės (dab. Jono Basanavičiaus) gatvę traukė link čekistų būstinės dabartinėje Vytauto gatvėje, antroji pasuko link ežero, ir eidama pakrante, artinosi prie Valsčiaus vykdomojo komiteto. Rezervistai paplentėje pradėjo stulpų pjovimo darbą ir netrukus, nespėję pilnai nupjauti pirmojo, išgirdo šūvių garsus[148]. Pirmosios kulkos skriejo MGB pastato link. M. Melnikaitės gatvėje buvo pastatytas kulkosvaidis, nukreiptas į čekistų valdomą mūrelį (kitados – Jiezno žydų Kušelevičių nuosavybę). Pastato gynybai vadovavo MGB jaunesnysis leitenantas Sevodlėjevas, jo žinioje buvo keli stribai. Netrukus į pagalbą atskubėjo komunistinės šventės proga Jiezne viešėjęs kapitonas Nazdračevas, vykdomojo komiteto pirmininkas bei dar pora stribų. Pastatą puolančių ir ginančių asmenų skaičius buvo apylygis, tad užvirė smarkus susišaudymas. Tuo metu antrosios kovinės grupės partizanai pasiekė Valsčiaus vykdomojo komiteto pastatą: dalis jų liko lauke, o trys, išmušę pastato langą, įsiveržė vidun. Partizano *Anupro* žibintuvėlis tamsioje patalpoje švietė silpnai, tad skubantys partizanai negalėjo greitai aptikti svarbių dokumentų. Sudaužę butelius ir ant grindų išlieję benziną, partizanai jį padegė ir per langus ropštėsi laukan. Tuo metu Vykdomąjį komitetą šturmavusius miškinius apšaudė miestelyje patruliavusi leitenanto Žuravliovo sargybos grupė. Partizanai be nuostolių atsitraukė ežero ir klubo (vėliau – kultūros namų) kryptimi, o Žuravliovas skubėjo pagelbėti saviškiams, užspeistiems MGB būstinėje[149].

Pasiekus plentą, *Vaidotas* iššovė signalinę raketą – tai buvo sutartas atsitraukimo ženklas. Po antpuolio, trukusio apie 45 minutes, visi skubiai grįžo į Sokonis. D. Randis pasidžiaugė tuo, kad partizanams pavyko nukauti du MGB karininkus ir apgailestavo, jog *partorgas* ir valsčiaus komiteto pirmininkas išnešė sveiką kailį. Po kelių minučių partizanai išvyko į Važatkiemį, į rėmėjo A. Šiugždinio-*Lietuvaičio* sodybą, kur *Vėjas* perskaitė „Geležinio Vilko“ rinktinės vado įsakymą apie kautynėse pasižymėjusių karių apdovanojimą; po to išsiskirstyta smulkesnėmis grupelėmis[150].

Šis mūšis trumpai aprašytas skelbtame vieno iš jo dalyvių – H. Rosemano-*Povo* dienoraštyje: *„Priėjome Jiezną. Patikrinome ir paruošėme ginklus. Praėjome pirmus namus, priėjome iki centrinės gatvės iš išsiskirstėme. Kairėje, kur nuėjo pirmas būrys, pasigirdo šūviai, kurie dažnėjo ir dažnėjo. Mes priėjome prie valdžios pastato. Vėjas ir aš likome prie pastato*

[147] *Ten pat*; 1948 m. rugpjūčio 6 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 20.

[148] 1948 m. liepos 30 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 54.

[149] Spec. pranešimas apie Jiezno miestelio užpuolimą, *ten pat*, l. 2–46.

[150] 1948 m. liepos 30 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 54.

kampo sargyboje. Prie kito kampo – kiti du. Kiti peršoko per gyvatvorę, išmušė langą ir prasiskverbė į vidų. Po keleto minučių jie iššoko atgal į gatvę. Per langą matėsi liepsna. Komunistinės valdžios namas turėjo sudegti. Mieste kilo panika. Šaudymas vis stiprėjo ir stiprėjo. Pro pavienius namus, daržais mes perėjome į kitą pusę miesto, kur buvo pirmas būrys, norėdami jam padėti, tačiau atėjus tapo aišku, kad tamsoje nieko neišeis, ir mes per miestą nuėjome į rinkimosi vietą laukti pirmo būrio. Pagal šaudymo stiprumą sprendžiau, kad pirmame būryje bus žuvusių, bet jie, kaip ir mes, grįžo nenukentėję. <…> Žygiavome atgal, priėjome Nemuną ir didele paruošta valtimi visi persikėlėme į kitą krantą. <…> Po kelių dienų, grįžę pas savo šeimininkus, viską jiems papasakojome. Pasirodo, kad jie viską jau žinojo ir be mūsų, nes visi tik ir kalbėjo apie įvykius Jiezne. Ypač kaime visi džiaugėsi ir juokėsi, kad mes komunistams iškrėtėme piktą pokštą.“[151]

Išlikęs ir dar vienas neįvardinto Tauro apygardos partizano parengtas, spausdinimo mašinėle atspausdintas pranešimas apie Jiezno kautynes, kuriame pateikta informacija atitinka jau aprašytą įvykių eigą. Įdomu, kad aiškiai išskiriamos trys priežastys, kodėl pultas Jieznas: 1) po Dainavos apygardos štabo sunaikinimo 1947 m. vasarą partizaninė kova šiame krašte nuslopo, stribai po kaimus nebijodami vaikščiojo pavieniui; 2) bolševikų revoliucijos metinių minėjimo proga Jiezne organizuotas *balius*, į kurį turėjo atvykti Prienų MGB vadovybė – vienas iš operacijos taikinių; 3) turėtomis žiniomis, Jiezno MGB būstinėje buvo saugoma daug ginklų, kuriuos partizanai siekė perimti[152].

MGB karininkija įvykusį antpuolį bandė aiškinti tuo, kad Jiezno, Stakliškių ir Birštono valsčiuose nebuvo nuolat stovinčios karių įgulos. *Garnizono* kareivių perkėlimas per Nemuną užtrukdavo gana ilgai, tad operatyviai reaguoti į tokius reidus buvo sudėtinga. „*Jiezno miestelyje yra elektrinė, lentpjūvė ir daug sandėlių, kuriuose laikoma daugiau kaip 700 tonų grūdų. Apsauga palikta liaudies gynėjams, kuriems tai vis dar nėra įmanoma atlikti užduotis*“, – nuogąstavo čekistai. Oficialiame raporte kritikuotas žuvęs kapitonas Nikiforovas. Nors kautynių dieną jis turėjo budėti MGB dalinyje, bet visą dieną kartu su padėjėju Prochorovu girtuokliavo. Tik kartą buvo atvykęs į MGB būstinę akivaizdžiai neblaivios būklės ir po kelių minučių išėjo namo. Jo kūnas su šautine žaizda galvoje rastas vos už kelių metrų nuo namo, kuriame čekistas gyveno. Leitenantą Prochorovą liudininkai mūšio metu matė bėgantį gatvės kraštu. Patekęs į automatinių ginklų ugnies lauką, jis neturėjo jokios galimybės išgyventi. Susišaudymo vietoje rasta ne tik daugybė gilzių, bet ir trys granatos bei dešimties litrų bidonas su degiu skysčiu[153].

Jiezno antpuolis buvo sėkminga Lietuvos partizanų operacija. Nepatyrus nuostolių, pavyko nukauti du priešo karininkus ir visuomenei bei okupacinei valdžiai parodyti, kad kova dėl Lietuvos Nepriklausomybės Jiezno krašte tęsiasi. Galimybę pasiekti dar geresnį rezultatą galimai paveikė ne iki galo įvykdyta užduotis nutraukti telefono (telegrafo) ryšį – vieną stulpą iš dalies įpjovę Juozas Lėckas, D. Randis ir sargybą ėjęs Vladas Vancevičius, pasigirdus šaudymui, pasitraukė iš sankryžos ties įvažiavimą į Jiezną, nebaigę atlikti numatyto darbo. Vėliau vykdyto tardymo metu Juozas Lėckas teigė, esą po mūšio

[151] Suimto partizano H. Rossemann-*Povo* dienoraštis, *Tada, kai žuvom dėl tėvynės*, red. D. Kuodytė, Kaunas, 1996, p. 74–75.

[152] Jiezno kautynių aprašymas, *LYA*, f. 3377, ap. 55, b. 179, l. 105.

[153] Spec. pranešimas apie Jiezno užpuolimą, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 2–46.

J. Valatka-*Kardas* priekaištavo, jog puolimas nevyko pagal planą dėl rezervinių partizanų kaltės – nenutraukus ryšio, Jiezno pašto tarnautojai apie užpuolimą pranešė apskrities MGB būstinei, todėl teko greitai atsitraukti[154].

Po Jiezno mūšio partizanai *Kastytis*, *Kęstutis*, *Vaidotas*, *Švyturys* ir *Mindaugas* ėmė rūpintis naujos slėptuvės įrengimu Rūdupyje, Prienų valsčiuje, ryšininko Povilo Radzevičiaus namuose. Statybos ir maskavimo darbai jau buvo atlikti, beliko įrengti ventiliaciją, tačiau lapkričio 11 d. partizanai buvo užpulti, įvyko kova. Sužeidę MGB jaunesnįjį leitenantą Irkiną, partizanai atsitraukė. Sukilus adrenalinui, V. Mažeika-*Mindaugas* iš Radzevičiaus sodybos bėgo iki pat Nibrių ar Julijanavos. Vos tik pasijutęs saugiau, jis suprato, kad nebegali paeiti – abi kojos buvo peršautos priešo kulkosvaidžių kulkomis. Reikėjo surasti saugią vietą ilgam sužeistojo slaugymui – tam parinkta Sokonių gyventojos, našlės Onos Revuckaitės-Šiugždinienės, sodyba. Jos sūnus Pranas ir dukra Domicelė buvo aktyvūs miško brolių pagalbininkai. Mažažemės ūkininkės tvarte esą dar nuo vokiečių okupacijos laikų buvo įrengtas nedidelis bunkeris, virš kurio riogsojo šienas, vaikščiojo naminiai gyvuliai. Nuo mėšlo kaupėsi drėgmė ir skystis, kuris pamažu skverbėsi į bunkerį. Tokiomis sąlygomis partizanas *Mindaugas* gydėsi žaizdas beveik du mėnesius. Žaizdas perrišinėjo kito partizano – J. Valatkos-*Kardo* – motina Domicelė, maisto produktus parūpino ir 51 kuopos partizanai, ir *Lakštingalos* būrio vyrai, o patį *Mindaugą* nakčiai iš drėgnos slėptuvės į kambarį (o auštant atgal) kelis tuzinus kartų nešė šeimininkės sūnus Pranas, dukra Domicelė ir kaimynas Jonas Lėckas[155].

Aktyvus Jiezno krašto partizanas Jonas Valatka-Kardas (žuvo 1949 m. pab.) ir kovos draugė Albina Bunevičiūtė-Aušrelė (suimta, 1950 m. sušaudyta). Fotografuota 1949 m. vasarą. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 37311/3, l. 208-2

1947 m. lapkričio 19 d. nutiko dar viena nelaimė – Kašonyse buvo nukauti Jiezno puolimą suplanavę partizanų vadai *Vėjas* ir *Žilvitis*. Pasak B. Vinskienės, vyrai pakliuvo į pasalą Šėrių, kurie priklausė stribų būriui ar su jais bendradarbiavo, namuose[156]. Partizanas *Povas* savo dienoraštyje šį nutikimą aprašė taip: *„Jie keturiese nuėjo pas netoli gyvenantį valstietį, apie kurį mes buvome blogos nuomonės, nes jis, ką nors sužinojęs apie partizanus, pranešdavo milicijai. Kaip vėliau paaiškėjo, jis netgi turėjo ginklą. Bausmei už išdavikišką veiklą Vėjas norėjo partizanų naudai*

[154] 1955 m. birželio 24 d. Juozo Lėcko skundas SSRS generaliniam prokurorui, *ten pat*, l. 206–207; 1948 m. rugpjūčio 6 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 20–21.

[155] 1948 m. liepos 29 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 43.

[156] Vinskienė B. *Min. veik.*, p. 50.

paimti iš jo kiaulę. Atėjus prie valstiečio namo, pradėjo loti šuo. Duris atidarė valstiečio duktė ir, pamačiusi partizanus, suriko: „Banditai!“ Pasigirdo šūviai. Vėjas buvo nušautas pirmu šūviu, Žilvitis buvo sunkiai sužeistas į vidurius, juos nušovė valstietis su savo sūnumi.“[157] *Žilvitis* dar buvo nuvežtas į Kauno ligoninę, kur mirė. Stebėtina, tačiau partizanų rėmėjams pavyko slapta parvežti jo palaikus ir palaidoti Važatkiemyje, beržynėlyje už Vaikšnių kluono. Vėliau ši kapavietė suardyta, vykdant melioracijos darbus[158]. *Vėjo* palaikai išniekinti Jiezne – nenustatytas fotografas padarė Lietuvos kariuomenės uniformą vilkinčio nužudyto vado nuotrauką, kurią ryšininkai netrukus parodė *Vėjo* bendražygiams[159]. Naujuoju 51 kuopos vadu paskirtas *Kęstutis*, o *Žilvitį* kaip būrio vadą pakeitė *Anupras*[160].

Prieš pat 1947 m. šventas Kalėdas skaudų smūgį patyrė ir Jiezno čekistai. Gruodžio 21 d. MGB karininkas Sevodlėjevas (tas pats, kuris vadovavo MGB būstinės gynybai Jiezno puolimo metu) su 9 stribų grupe išvyko į Voseliūnų kaimą vykdyti užduoties. Pakeliui jie stabtelėjo vienoje sodyboje, išgėrė po kelis šimtus gramų naminės degtinės ir judėjo link Sokonių gyventojos Onos Barysienės namų. Čekistai netoliese pastebėjo prabėgantį įtartiną asmenį. Sevodlėjevas išsiuntė Liudviko Tumelio vadovaujamą keturių asmenų grupę į netolimą *revą* (daubą), kad užkirstų galimus atsitraukimo iš Barysienės sodybos kelius, neskyrė jai jokios kitos užduoties. Susilpninęs savo pagrindinės grupės kovinį pajėgumą, pats Sevodlėjevas artinosi prie gyvenamojo namo iš priekinės pusės. Šalia namų pastebėję merginą, čekistai norėjo ją sulaikyti ir patikrinti dokumentus, tačiau tuo metu pasigirdo šūksniai ir per langus pasipylė šūviai. Nesitikėję tokios į juos nukreiptos sutelktos ugnies galios, stribai sutriko ir netvarkingai traukėsi. Naudodamiesi pirmumu, į lauką pažirę partizanai ėmė persekioti priedangos ieškantį Sevodlėjevą ir jį nušovė. Mūšio metu taip pat nukautas stribas Prusevičius, o dar vienas, Bankauskas, buvo lengvai sužeistas[161].

Apklausta O. Barysienė pasakojo, kad pas ją tądien lankėsi apie 8 partizanų būrys. Pamatę artėjančius stribus, partizanai svarstė, ką daryti: kažkas siūlė nedelsiant trauktis į mišką, bet labiau patyręs partizanas prieštaravo – išbėgę iš namo, jie gali būti pastebėti ir tapti lengvu taikiniu, tad reikia pasitikti priešą iš namo, kuris teikė priedangą. Barysienė pati pro langą matė, kaip stribai patikrinti sustabdė netoliese ėjusią sokoniškę Mariją Bačinskaitę, Paverknių kautynių metu nušauto A. Bačinsko dukrą. Ji ir jos seserys Damė bei Marytė ne kartą padėjo J. Valatkai-*Kardui* ir kitiems partizanams[162]. Karininkas prisiartino prie gyvenamojo namo maždaug 20 metrų atstumu. Prisileidę priešą, partizanai ėmė šaudyti. Sevodlėjevas bandė išlaikyti šaltą protą ir nebėgti, tačiau kone visi stribai pasielgė priešingai, tad ir leitenantas netrukus ėmė atsitraukinėti bei buvo „sumedžiotas“ prie kaimyninės Prano Baryso sodybos. Partizanai atsitraukė nepatyrę nuostolių – vienas jų buvo lengvai sužeistas į ranką. Kautynėse dalyvavo „Geležinio Vilko“ rinktinės 51 kuopos partizanai Juozas Ulčickas-*Vytautas*,

[157] Suimto partizano H. Rossemann-*Povo* dienoraštis…, p. 75.
[158] Garmutė A. *Min. Veik.*, p. 148.
[159] 1948 m. rugpjūčio 25 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 109.
[160] 1948 m. rugpjūčio 2 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 68.
[161] 1947 m. Prienų apskr. MGB viršininko spec. pranešimas LTSR MGB kadrų skyriaus viršininko pavaduotojui, *ten pat*, l. 2–48.
[162] 1948 m. rugpjūčio 8 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 27–28.

Boleslovas Jurgelaitis-*Darius*, B. Vasiliauskas-*Kastytis*, K. Kavaliauskas-*Vaidotas*, J. Valatka-*Kardas*, A. Senikas-*Švyturys* (kiti neįvardinti)[163].

Čekistai ne be pagrindo įtarė, kad partizanus iš anksto įspėjo ryšininko Vinco Vancevičiaus sūnus Jurgis, kuris Barysienei nešė sutaisytą laikrodį. V. Mažeika tardomas atskleidė žinąs, kad partizanai iš pradžių buvo atsitraukę į daubą už Barysienės namų, tačiau pamatę, kad stribų nedaug, nusprendė pasitikti priešą iš pastato lengvųjų kulkosvaidžių ugnimi[164]. Apie šio mūšio pradžią po daugybės metų straipsnio autoriui pasakojo ir laikrodį į Barysų namus nešęs Jurgis Vancevičius: *„Barysienė buvo atnešusi pas mus laikrodį, juos taisydavo Juozas Lėckas, tuomet gyvenęs pas mus. Nešiau laikrodį atgal ir papuoliau į susišaudymą. Miškiniai traukė iš kulkosvaidžio, o aš kritau į revą ir parlėkiau. Iš Kimantų namų žiūrėjom, kaip viskas vyksta – nušovė leitenantą ir stribą.“*

Po šaudynių Sokonyse tikėtasi MGB siautimo ir kratų, tad sužeistą V. Mažeiką nutarta perkelti į kitą bunkerį, įrengtą Kisieliškėse, Antano Ligeikos namuose. Slėptuvė buvo įrengta už Ligeikos daržinės, įėjimas į ją – netoli pastato sienos. Nevaikštančio partizano pervežimu rūpinosi D. Valatkienė ir Jonas Lėckas, „operaciją“ įvykdę prieš aušrą. Už poros mėnesių J. Valatka-*Kardas* pasirūpino, kad *Mindaugas* būtų pervežtas į dar kitą slėptuvę, įrengtą Pociūnuose (Prienų vls.) ir vadintą „Gamybos“ vardu. *Mindaugui* slapstantis čia, dalis partizanų išvyko į Ašmintoje (Prienų vls.) įrengtą „Kalnelio“ slėptuvę. 1948 m. vasario 26 d. čia slėpęsi septyni partizanai buvo užklupti ir žuvo kovoje. Baiminantis nesėkmių grandinės, V. Mažeika-*Mindaugas* ir vėl perkeltas į O. Šiugždinienės namus Sokonyse. Išsigydęs traumą, Mažeika pavasarį prisidėjo prie Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Margio tėvūnijos *Berželio* būrio. Pokytį lėmė tai, kad, anot Mažeikos-*Mindaugo*, *Berželis* ir *Lakštingala* labiau rūpinosi savo partizanais, nei Tauro apygardos 51 kuopos būrio vado pareigose *Žilvitį* pakeitęs *Anupras*[165].

Dzūkų rinktinės Margio tėvūniją (vadas – Stasys Raklevičius-*Tigras*, *Mįslinčius*) sudarė *Lakštingalos*, *Berželio* ir *Vanago* būriai. *Lakštingalos* būryje, be vado, veikė Jonas Beinaravičius-*Vėjas*, Vladas Marčiukaitis-*Gediminas*, partizanai *Tijūnas*, *Varnas*, *Audra*, *Liūtas*. *Vanago* būrio sudėtyje kovėsi *Žaibas*, *Sausis*, *Saulius* ir dar 4–5 kovotojai. *Berželio* būriui priklausė Juozas Beinaravičius-*Gintaras*, Pranas Sadauskas-*Perkūnas*, Romas Sadauskas-*Ramunis*, Adomas Bartoševičius-*Narsuolis*, partizanai *Baravykas*, *Gailius*, *Vijoklis*, *Šaulys* ir ką tik prisidėjęs V. Mažeika-*Mindaugas*. Iš viso tėvūnijoje 1948 m. viduryje veikė 25 partizanai. *Vanago* būrys laikėsi Punios šile, *Lakštingalos* būrio veiklos plotas apėmė Stakliškių ir iš dalies Butrimonių valsčius, o *Berželio* vyrų kovos ribos – visas Jiezno valsčius ir rytinė Birštono valsčiaus dalis[166].

Berželio būrys užmezgė ryšį su iš Kauno grįžusiu J. Kimantu-*Stumbru*, kuris įsidarbino Prienų ligoninėje epidemiologo padėjėju. Tai buvo patogi vieta tiek stebėti, kas vyksta apskrities centre, tiek ir parūpinti partizanams reikalingų medikamentų. Būtent tai Kimantas ir darė: pranešė, kad Prienų MGB įgulą sudaro apie 50 kareivių, netoli Prienų stovi dar 100 karių dalinys[167], o per kraštietį iš

[163] 1948 m. rugsėjo 16 d. Onos Barysienės tardymo protokolas, *ten pat*, l. 166–168.

[164] 1948 m. rugpjūčio 6 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 23–24; 1948 m. liepos 29 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 43.

[165] *Ten pat*, l. 45.

[166] 1948 m. liepos 31 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 57.

[167] 1948 m. nutartis suimti Jeroslavą Kimantą, *ten pat*, l. 32.

Sokonių P. Šiugdžinį ir savo tėvus kelis kartus perdavė būriui tvarsčių, vatos, jodo, tablečių nuo galvos skausmo ir net kelis iš Prienų ligoninės intendanto gautus pistoleto „Parabellum“ šovinius, reikalingus V. Mažeikai-*Mindaugui*[168]. Būrio partizanai turėjo mėgstamą susitikimų vietą netoliese negyvenamų J. Valatkos-*Kardo* namų, pasukus link Voseliūnų miško, pasiekus trykštantį šaltinį ir šalia esantį griovį. Iš čia puikiai matėsi prie miško plytinti atvira vieta, per kurią priešui buvo sunku prislinkti nepastebėtam. Minėtas griovys galėjo teikti priedangą susišaudymo atveju[169]. Apie 400 metrų atstumu nuo šios vietos, aukštumoje, buvo įrengtas bunkeris. Čekistai jį aptiko 1948 m. rugpjūtį, tačiau partizanų jame nerado. Bunkeris buvo gana erdvus, pritaikytas 6–8 asmenims. Iš radinių išskirtas tik juodos spalvos kostiumas[170].

1947 m. žuvusio partizanų vado Prano Karaliaus-Vėjo kūnas, išniekintas Jiezne. Tada, kai žuvom dėl Tėvynės, red. D. Kuodytė, Kaunas, 1996, p. 73

Jiezno apylinkėse partizanavę Margio tėvūnijos kovotojai ant mundurų rankovės turėjo Dainavos apygardos ženklus: iš patvarios medžiagos audinio suformuotus lygiakraščio trikampio formos antsiuvus, apsiūtus geltonos, žalios ir raudonos spalvų siūlų juostelėmis, su antsiuvo viduryje išsiuvinėta raide „D“. 1947 m. vasarą ar ankstyvą rudenį pagal partizanų *Kardo* ir *Berželio* parūpintą eskizą 15 tokių antsiuvų pasiuvo iš Kukiškių kilusi Domicelė Palionienė (Mockevičiūtė), kuri vertėsi siuvėjos amatu ir siuvo drabužius Jiezno apylinkių moterims. Jos vyras Petras Palionis, kilęs iš Nibrių, prieš karą Semeliškėse tarnavo miškininku, dalyvavo 1941 m. birželio sukilime ir antrosios sovietinės okupacijos pradžioje buvo ištremtas. D. Palionienė pirmuosius antsiuvus partizanams paruošė, dirbdama Voseliūnų pamiškėje, toliau nuo žmonių akių. Kitiems parengti pritrūko siūlų, kuriuos vėliau parūpino *Berželis*, D. Palionienei konspiracijos sumetimais suteikęs *Vyšnios* slapyvardį, nes ji į suknelę buvo įsisegusi didelę vyšnios formos segę[171]. Gyventojai dėl bendro tikslo paaukodavo ir savo drabužius – antsiuvams pagaminti trūko geltonos spalvos siūlų, tad Bronė Žeimytė iš Vėžionių atidavė savo geltoną skarelę[172].

Suimta D. Palionienė neigė daugelį jai metamų kaltinimų, bet kameros

[168] 1948 m. rugpjūčio 6 d. ir 9 d. Jeroslavo Kimanto tardymo protokolai, *ten pat*, l. 59–65.

[169] 1948 m. gruodžio 17 d. Domininko Randžio tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 42157/3, l. 122.

[170] 1948 m. rugpjūčio 9 d. aktas apie Voseliūnų miške surastą bunkerį, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 217.

[171] 1949 m. vasario 23 d. Domicelės Palionienės tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, 42157/3, l. 98–100.

[172] 1948 m. liepos 19 d. Angelės Žeimytės tardymo protokolas, *ten pat*, l. 137.

agentei „Rozai“ esą prasitarė (jei ši bylos dalis nepadirbta) apie savo antisovietinę veiklą. Prisidengdama siuvėjos amatu ir keliaudama iš vienos sodybos į kitą, ji rinko žinias apie vietos gyventojų nuotaikas partizanų atžvilgiu, perduodavo susirašinėjimą tarp skirtingų dalinių vadų, taip pat prižiūrėjo žuvusių partizanų kapavietes, jei tik pavykdavo juos deramai palaidoti, turėjo net ir ginklą, rūpinosi sužeistais partizanais, palaikė nuolatinį ryšį su Dainavos apygardos štabu, įsikūrusiu Punios šile, štabo viršininko įsakymu platino antisovietinę spaudą[173]. Vienas iš platintų leidinių – „Už tėvų žemę“. Tai po 15, tai po 20 leidinio egzempliorių buvo perduodama per V. Vancevičių-*Obuolį*, Joną Lėcką-*Berželį*, Zigmą Stelmoką-*Tigrą*[174]. Į spaudos platinimo tinklą buvo įsitraukęs iš Vėžionių kilęs Prienų pašto darbuotojas Vytas Ribinskas ir net Prienų MGB būrio milicininkas Makrickas. Jiezno kraštą pasiekdavo dar vienas rezistentų leistas laikraštis – „Laisvės varpas“[175].

Labai svarbu buvo pasirūpinti patogia, judesių nevaržančia, šilumos žvarbią naktį teikiančia apranga bei ilgų žygių metu sveikas kojas išlaikančia avalyne. Batus sutaisydavo vietiniai batsiuviai – nors ir bijodamas, ankstyvuoju pasipriešinimo laikotarpiu į Jiezną tuo tikslu partizanų apavą nešdavo Jonas Vancevičius iš Sokonių. Žieminei aprangai parūpinti apygardos lygmeniu vykdytos specialios rinkliavos. Ryšininkas Vincas Januškevičius-*Liūtas* iš Paverknių 1948 m. rizikavo vaikščiodamas po turtingesnių ūkininkų sodybas ir rinkdamas pinigus šiltai partizanų aprangai. Kaip įrodymą, kam renkama apvali pinigų suma (1 000 rublių), jis pateikdavo Dainavos apygardos štabo antspaudu ir Vyčio ženklu pažymėtą dokumentą[176]. Karinė uniforma turėjo ne tik praktinę, bet ir moralinę reikšmę – Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės ar Šaulių sąjungos uniformas vilkintys kovotojai aiškiai deklaravo savo pasirengimą ir siekį atkurti tai, kas sunaikinta. J. Valatka-*Kardas*, ankstyvaisiais pokario metais skatinęs besislapstančius nuo šaukimo į Raudonąją armiją jaunuolius stoti į Lietuvos partizanų gretas, kaip vieną iš argumentų pabrėždavo partizanų *„apmundiravimą Smetoninės Lietuvos uniformomis“*[177]. Išlikusias Lietuvos Respublikos laikų uniformas partizanams atveždavo net ir iš kitų miestų. J. Valatka-*Kardas* dėvėjo iš Kauno gautą milinę, kurią pagal partizano dydį persiuvo Sokonių gyventojas Stasys Gudeliūnas. 1948 m. pradžioje pastarasis taip pat pritaikė kelnes ir švarką J. Čiupui-*Ėgliui*. Tas pats siuvėjas partizanams parūpindavo ir naminės degtinės, kurią iškeisdavo į kviečius ar kitus grūdus[178]. Aprangos klausimais taip pat rūpinosi vėžioniškė Ona Jaruševičienė, vykusi į Kauną pirkti medžiagos, reikalingos partizano Stasio Kaškono-*Tauro* uniformai, o už partizano *Baravyko* perduotus 300 rublių tikėtasi nupirkti slepiamos spalvos kelnes, tačiau minėtos sumos neužteko. V. Mažeikai-*Mindaugui* tarpukario Lietuvos kariuomenės munduras Kaune nupirktas beveik už 650 rublių[179].

1948 m. balandį *Berželis* bandė surengti dar vieną žygį, nukreiptą prieš Jiezno MGB tarnautojus. Tam ketinta pasitelkti neįvardintą aštuoniolikmetį

[173] 1949 m. kovo 16 d. agentės „Roza“ agentūrinis pranešimas, *ten pat*, l. 48–49.

[174] 1948 m. rugpjūčio 24 d. Zigmo Stelmoko tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 193–195.

[175] 1948 m. rugpjūčio 8 d. Jeroslavo Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 68.

[176] 1948 m. rugpjūčio 8 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 23–24.

[177] 1948 m. rugsėjo 3 d. Juozo Lėcko tardymo protokolas, *ten pat*, l. 162–163.

[178] 1948 m. rugpjūčio 10 d. Zenono Kimanto tardymo protokolo nuorašas, *LYA*, V-5, ap. 1, b. 23325, l. 2–3.

[179] 1948 m. rugpjūčio 18 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 94.

Jiezno gimnazijos mokinį, kuris turėjo atlikti sutartą užduotį – nužudyti kurį nors Jiezno MGB karininką. Vadas gimnazistui laikinai perdavė „Mauser“ pistoletą, iš kurio jaunuolis tą pačią valandą paleido atsitiktinį šūvį (laimei, į orą), o *Berželiui* žadėjo, kad užduotį atliks per savaitę. Tačiau šis „žmogžudystės užsakymas“ taip ir liko neįgyvendintas, nepasitaikius tinkamai progai. Veiklūs gimnazistai bandė įsitraukti į dar vieną operaciją. Partizaną Joną Žiūką-*Šturmą* Vėžionyse sutikę du jaunuoliai pasakojo, kad Šilėnų miške vyks medžių sodinimo akcija, tad tai būtų puiki proga nukauti keturis Jiezno gimnazijos atstovus, kurie yra sovietinės valdžios simpatikai. Tarp jų įvardinti gimnazijos direktorius Petras Lisas, mokinys Ligeika ir dar du komjaunuoliai. Po partizanų pasitarimo nutarta šios užduoties nevykdyti[180]. Neatsisakyta minties išnaikinti visus Jiezno stribų būrio narius. 1948 m. J. Valatka-*Kardas* prašė Z. Kimanto sudaryti jų sąrašą, tačiau sokoniškis įvardijo tik tris iš maždaug penkiolikos „liaudies gynėjų“ – Bronių Višinską, Stasį Lėcką, Vytą Bankauską. Visi trys buvo nužudyti tų pačių metų liepos 16 d. Sundakuose, netoli Vilkų (Surmiaus) ežero[181].

Partizanų gretose buvo palyginti nedaug išsilavinusių žmonių, tad Dainavos apygardos štabas atkreipė dėmesį į naująjį *Berželio* būrio partizaną V. Mažeiką-*Mindaugą* – buvęs mokytojas vertintas kaip raštingas, inteligentiškas žmogus. Imta svarstyti galimybė jį paskirti į apygardos štabą. 1948 m. balandį Punios šile *Mindaugas* dalyvavo partizanų susitikime, kurio metu Dzūkų rinktinės vadas Sergijus Staniškis-*Litas*, buvęs Lietuvos kariuomenės kavalerijos majoras, apdovanojo narsa pasižymėjusius partizanus *Saulę*, *Šturmą*, *Žilvitį*, pritvirtino prie jų mundurų pasižymėjimą liudijančias juosteles. Tuomet aptarė geopolitinę situaciją, bandė kelti partizanų dvasią tvirtindamas, kad tuoj prasidės Sovietų Sąjungos–JAV karas, o jiems, partizanams, reikia sutelkti veiklą į bunkerių įrengimą ir slėpimąsi, vengiant pakliūti į rusų karių akiratį. Jau kelerius metus laukiant nesulaukiant karo ir retėjant partizanų gretoms, Staniškio pasiūlymas buvo logiškas bandymas išlaikyti partizanus gyvus kaip įmanoma ilgiau. Galiausiai *Litas* kreipėsi į susitikime dalyvavusį V. Mažeiką, pareiškęs, kad šis yra reikalingas Dainavos apygardos štabe. Tačiau *Mindaugo* perėjimą galimai sutrukdė kiek vėlesnis įvykis, nutikęs Siponyse, Gečionio sodyboje. Su J. Beinaravičiumi-*Gintaru* atėję į minėtus namus, abu paliko savo šautuvus kambario kampe ir sėdo prie stalo. Apšilę nuo alkoholinių gėrimų, partizanai nė nepastebėjo, kaip šeimininko kaimynas į lauką išnešė abu ginklus ir į orą paleido du šūvius. Pernelyg atsipalaidavę partizanai suskubo atsiimti šautuvus, tačiau šūvius girdėjo daugelis aplinkinių gyventojų. Įvykio ištirti atvyko Dainavos apygardos štabo pareigūnai. Po to V. Mažeikos-*Mindaugo* perkėlimas į štabą nebesvarstytas[182].

Didelė bėda, kuri ėmė bręsti V. Mažeikai-*Mindaugui* nušovus Prienų čekistą Gavėdą ir prisidėjus prie partizanų, artėjo link kulminacijos 1948 m. birželio 28 d., kuomet MGB paryčiais apsupo Vaitiškių kaimo (Birštono vls.) gyventojos Julės Bendaravičienės sodybą. Kareiviai pastebėjo iš namų išbėgantį asmenį, kuris skuodė link pasėlių lauko ir bandė slėptis, tačiau buvo sužeistas ir suimtas. Paimti bėglio

[180] 1948 m. rugpjūčio 18 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 97–100.

[181] 1948 m. rugpjūčio 6 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *ten pat*, l. 21.

[182] 1948 m. rugpjūčio 2 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 73–74.

ginklai: vokiškas šautuvas, „Parabellum“ sistemos pistoletas, daugiau kaip 70 šovinių, pora granatų[183]. Esama duomenų, kad sužeistas ir nebegalintis bėgti *Mindaugas* dar bandė nusišauti, neteko sąmonės, bet pakliuvo į čekistų rankas gyvas[184]. Žinia, kad *Mindaugas* sulaikytas, netruko pasklisti po Prienus, Jiezną ir apylinkes. Paverkniuose gyvenusio, *Kardą* ir kitus partizanus dažnai globojusio Jurgio Knyšiaus žmona Z. Kimantui tiesiai šviesiai rėžė: *„Dabar mes visi prapuolę, Mindaugas mus įduos!“*[185]

Taip ir nutiko. Jau kitą dieną atlikus kratą Sokonyse, O. Šiugždinienės namuose rastas tuščias požeminis bunkeris, pritaikytas 2–3 žmonėms, ir Lietuvos kariuomenės milinė. Šiame bunkeryje Mažeika slapstėsi ir gydėsi sužeidimus net kelis mėnesius. Sunku įsivaizduoti, kaip čekistai psichologiškai palaužė V. Mažeiką-*Mindaugą* ir kokių poveikio priemonių ėmėsi, bet po mėnesio tardytojams jis jau tikrai teikė ypač detalius parodymus apie savo veiklą, partizanus, jam padėjusius rėmėjus, ryšininkus. Pasipylė areštų banga. Byloje vienaip ar kitaip buvo 100 asmenų[186]. Remiantis viso proceso metu surinktais duomenimis, nuteista 30 žmonių, įskaitant patį Mažeiką. Skirtos nuo 8 iki 25 metų įkalinimo lageryje bausmės. Liūdno likimo partizanas V. Mažeika-*Mindaugas*, išdavęs jį rėmusius draugus, mirė Vorkutos lageryje, praėjus vos keliems mėnesiams po nuosprendžio paskelbimo[187].

Fizinį ir psichologinį smurtą tardant iškęsdavo ne kiekvienas. Labai atspariai laikėsi Vincas Vancevičius-*Obuolys*, Mažeikos liudijimu, nuolat rėmęs *Berželio* būrį, aprūpinęs maistu Voseliūnų miško bunkeryje besislapsčiusius partizanus[188]. Jis atkakliai neigė ryšius su partizanais, 1949 m. Kaune apskritai atsisakė duoti bet kokius parodymus. Veikliausi partizanų rėmėjai, nuvilnijus pirmiesiems suėmimams, pasitraukė iš namų. Spendžiamų pinklių išvengė Sokonių kaimo rezerviniai partizanai Vladas Vancevičius, D. Randis, P. Šiugždinis ir V. Kimantas – visi jie po Mažeikos suėmimo tapo aktyviais partizanais[189], trys iš keturių žuvo kovoje. Iš pradžių ketvertas slėpėsi Kruonio valsčiaus krūmuose, apsirūpino ginklais. P. Šiugždinis-*Dragūnas* iš *Kardo* gavo kulkosvaidį, o D. Randis-*Žiedelis* iš namų atsinešė savo tėvo šautuvą ir 40 šovinių. Vasaros pabaigoje, žygio metu V. Kimantui-*Girėnui* atsitiktinai išslydo už aprangos užkištas nupjautavamzdis šautuvas, kuris krisdamas ant žemės iššovė ir sunkiai sužeidė D. Randį – kulka sulaužė kaulą. *Jaunučio* ir *Žiedelio* slapyvardžiais slapstęsis gimnazistas buvo išvežtas į Šančius, po to – į Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninę, tačiau čia buvo suimtas[190]. Jis vienintelis iš keturių draugų išgyveno partizanavimo laikotarpį, tačiau vėliau lageryje turėjo kęsti fizines ir psichologines kančias.

Areštai, tremtys laukė ir kitų Lietuvos partizanų rėmėjų: Kazio Kandroto iš Pečiauskų, 1946 m. vasarą partizanams perdavusio iš neįvardinto šaltinio gautus du automatinius ginklus[191], Kisieliškių

[183] 1948 m. birželio 28 d. Vinco Mažeikos sulaikymo aktas, *ten pat*, l. 10.

[184] Slapyvardžių-pavardžių rodyklė, *Tada, kai žuvom dėl tėvynės*, red. D. Kuodytė, Kaunas, 1996, p. 232.

[185] 1948 m. rugpjūčio 8 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3 l. 27.

[186] V. Mažeikos ir kitų 30 kaltinamųjų asmenų parodymais kompromituotų asmenų sąrašas, sudarytas 1948 m. spalio 16 d., *ten pat*, l. 221–226.

[187] Slapyvardžių-pavardžių rodyklė…, p. 232.

[188] 1948 m. rugpjūčio 9 d. nutartis dėl Vinco Vancevičiaus suėmimo, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 36.

[189] 1949 m. vasario 16 d. agentės „Roza“ agentūrinis pranešimas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, 42157/3, l. 48–46.

[190] 1948 m. gruodžio 7 d. Domininko Randžio tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 42931/3, l. 103–106.

[191] 1946 m. liepos 30 d. pažyma apie Kazio Kandroto sulaikymą, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1410, l. 107.

gyventojo Prano Tamošiūno-*Šermukšnio*, J. Šiugždinio-*Anupro* būriui parūpinusio šaudmenų, slėpusio jų atsargas negyvenamos Jonikų sodybos pastate. Tamošiūno namuose Kisieliškėse buvo švenčiamas partizano *Anupro* paaukštinimas. Amuniciją teikė ir iš to paties kaimo kilęs Pranckevičius. Jeigu prireikdavo suremontuoti ginklą, šis darbas būdavo patikimas Adomui Jaruševičiui iš Tauliukų (Birštono vls.). Savą žmogų partizanai turėjo net Birštono valsčiaus vykdomajame komitete – ten dirbęs Vincas Bunevičius pasirūpindavo fiktyvių dokumentų išdavimu[192]. Būtina pabrėžti ir moterų vaidmenį: Angelė Vancevičiūtė (partizano Vlado Vancevičiaus sesuo) buvo aktyvi Dainavos apygardos ryšininkė, nurodytiems adresatams perduodavo partizanų rašytus laiškus, skalbė drabužius, rinko maisto produktus, žinias apie apylinkėje stovinčius karinius dalinius, platino antisovietinę spaudą, sudarinėjo nuo sovietinių represijų nukentėjusių asmenų sąrašus. Patekusi į sovietinio saugumo rūsius, iš Sokonių kilusi mergina kartu įkalintai provokatorei, kuri turėjo išgauti informaciją, sakė: *„Geriau mirsiu, bet nieko neišduosiu.“*[193]

1948 m. buvo ypač sunkūs Tauro apygardos „Geležinio Vilko“ rinktinės 51 kuopai – per porą mėnesių ji prarado beveik pusę aktyvių narių. Vasarį rėmėjo Kalvelio sodyboje žuvo septyni kuopos partizanai – B. Vasiliauskas-*Kastytis*, P. Jurgelevičius-*Našlaitis*, B. Jurgelaitis-*Darius*, Kazys Gervė-*Migla*, Modestas Puziniauskas-*Audra*, Bronius Šerėnas-*Šarūnas* ir Stasys Kazlauskas-*Neptūnas*. Kovą žuvo ką tik partizanauti atėjęs Jurgis Bortkevičius-*Balandis*, o dar už mėnesio Kruonio valsčiuje gyvybės neteko V. Čepulionis-*Vytenis*, J. Ulčickas-*Vytautas*, Kazys Bortkevičius-*Vasaris*, Pranas Kazakevičius-*Klajūnas*. Po šių nesėkmių kuopos vado pareigas perėmė J. Šiugždinis-*Anupras*. I būrio sudėtyje toliau kovėsi K. Valenta-*Kęstutis* (būrio vadas), A. Senikas-*Švyturys*, J. Valatka-*Kardas*, J. Šiugždinis-*Žvirblis*, H. Rosemanas-*Povas*, K. Kavaliauskas-*Vaidotas*, partizanas *Vairas*; II būriui priklausė *Aras* (būrio vadas), A. Šermukšnis-*Žilvinas* (tuo pačiu kuopos viršila arba kuopininkas), Pranas Aglinskas-*Liepsna*, Jonas Plečkauskas-*Uraganas*, Juozas Aglinskas-*Gluosnis*, dar vienas neįvardintas partizanas[194]. Teoriškai Jiezno valsčius nebuvo numatytas kaip šios kuopos veiklos plotas, tačiau praktiškai kai kurie jos partizanai dažnai čia užklysdavo. Pavyzdžiui, dalinio partizanai 1948 m. vien tik Jono Vancevičiaus (V. Vancevičiaus-*Obuolio* brolio) namuose apsilankė 5 ar 6 kartus, o Paverkniuose, Kačėnų sodyboje, kuri turėjo linksmą konspiracinį pavadinimą „Degtinė ir medus“, buvo numatytas *Kardo* ir kuopos vado *Anupro* susitikimas[195]. Broliai Vincas ir Jonas Kačėnai dar 1945 m. pastebėti partizanų gretose. Po legalizacijos vienas iš brolių, Jonas, buvo suimtas radus jo šautuvą ir granatą, tačiau šeima nenutraukė ryšių su partizanais. Šeimininkais pasitikėta, šiuose namuose rengtos partizanų vakaronės[196].

Po V. Mažeikos-*Mindaugo*, jo išduotų žmonių tremties ir visų kitų antisovietinio pogrindžio patirtų nuostolių, partizaninė kova Jiezno, Stakliškių, Birštono krašte dar tikrai nebuvo baigta. 1948 m. rugsėjį žuvus aktyviai Jiezno apylinkėse veikusiam V. Bunevičiui-*Berželiui*, būrio vadu tapo ne mažiau

[192] 1948 m. rugsėjo 8 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 126–128, 131.

[193] 1949 m. vasario 16 d. agentės „Roza“ agentūrinis pranešimas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, 42157/3, l. 48–46.

[194] 1948 m. rugpjūčio 2 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 34316/3, l. 61–62.

[195] 1948 m. rugpjūčio 18 d. Vinco Mažeikos tardymo protokolas, *ten pat*, l. 92.

[196] 1948 m. rugpjūčio 10 d. Zenono Kimanto tardymo protokolas, V-5, ap. 1, b. 23325, l. 2–3.

veiklus kovotojas Jonas Beinaravičius-*Vėjas*. Čekistai savo protokoluose laikotarpiu nuo 1947 m. lapkričio iki 1949 m. pradžios mini net 21 Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Margio tėvūnijos būrių įvykdytą žygį: 1) su Tauro apygardos partizanais įvykdytas Jiezno užpuolimas; 2) Slabadoje sudegintas Jono Kandroto gyvenamasis namas su žmonėmis; 3) Verbyliškėse nužudytas Pranas Palubinskas; 4) Būdoje nukauti Simonaitis, Kazlauskienė, Kandrotas (vardai nenurodyti); 5) Slabadoje nušautas Pranas Ramaška; 6) Sokonyse likviduoti MGB leitenantas Sevodlėjevas ir stribas Prusevičius; 7) Birštone sužeistas vykdomojo komiteto pirmininkas Romualdas Keblikas; 8) Būdoje nušautas stribas Vincas Tamulevičius; 9) Verbyliškėse sužeisti stribas Bankauskas ir gyventojas Bagdonas; 10) kelyje iš Prienų į Birštoną partizanų *Vėjo* ir *Šiaurio* mirtinai peršautas dviračiu važiavęs milicininkas Jonas Leonavičius; 11) Nemajūnuose nužudyta Marčiukaitienė (vardas nenurodytas); 12) Sundakuose nužudyti trys stribai: V. Bankauskas, S. Lėckas, B. Višinskas; 13) Moibelių kaime apšaudyti Birštono partiniai aktyvistai, sužeistas Vaitelevičius (vardas nenurodytas); 14) Birštone sudeginti atvežti rugiai; 15) Nečiūnuose nužudyta Monika Lankevičienė, stribo sesuo; 16) Liciškėnuose nukautas Jiezno valsčiaus vykdomojo komiteto sekretorius Petras Pempė; 17) Grikapėdyje nužudytas stribas Alfonsas Arbačiauskas; 18) Naudžiūnuose nužudyta Žukų (Žiūkų?) šeima; 19) Siponyse nušautas Pačėsas (vardas nenurodytas); 20) Birštone apšaudytas sanatorijos klubas, mirtinai sužeistas seržantas Matiuninas (vardas nenurodytas); 21) Vaitiškių kaime surengta pasala, kurios metu nukauti į Siponių rinkiminę apylinkę vykę LSSR komunistų partijos Prienų skyriaus kadrų padalinio viršininkas Aleksandras Semenovas, MGB kareivis Ivanas Bičkovskis, Fedoras Spicinas, sanatorijos vairuotojas Skačkovas (vardas nenurodytas) ir kareivis Ivanas Grišinas. Partizanai perėmė nukautųjų ginklus – du automatinius šautuvus, vieną *SVT* šautuvą, pistoletą[197].

Kalbėta, kad 1949 m. sausio 1 d. surengtoje pasaloje Vaitiškėse dalyvavo šeši neseniai į būrį įstoję partizanai. Tarp jų buvo sokoniškiai V. Vancevičius-*Svajūnas, Svyruoklis*, V. Kimantas-*Girėnas*, P. Šiugždinis-*Dragūnas*. Jie iš visų pusių apsupo automobilį ir sunaikino jame sėdėjusius asmenis. Už sėkmingai įvykdytą operaciją jauniems kovotojams pagyrimų negailėjo labiau patyrę miškiniai[198]. Pasižymėję jaunuoliai priklausė J. Beinaravičiaus-*Vėjo* būriui, kuris anuomet buvo sudarytas iš 9 kovotojų: daliniui taip pat priklausė vado brolis J. Beinaravičius-*Gintaras*, P. Sadauskas-*Perkūnas*, R. Sadauskas-*Ramunis*, Adomas Bartoševičius-*Narsuolis*, Kostas Bartušas-*Ugnis*, V. Vancevičius-*Svajūnas*, P. Dragūnas-*Šiugdžinis*, V. Kimantas-*Girėnas*[199]. Čekistams vis lipant ant kulnų, *Vėjas* 1949 m. pradžioje bendražygiams minėjo, kad ketina perkelti būrį į Butrimonių valsčių, kur siaučia mažiau priešų. To nespėta įgyvendinti. *Vėjo* būrys turėjo slėptuvę Gudakalnyje (Birštono vls.), Monikos Klimaitės namuose. 1949 m. vasario 1 d. čia slėpėsi V. Vancevičius, V. Kimantas, P. Šiugždinis ir jo sesuo Domicelė Šiugždinytė, po suėmimų lavinos Sokonyse taip pat pasitraukusi į mišką. D. Šiugždinytė buvo kieme, kai pamatė Klimų namus supančius kareivius. Bandė pabėgti, tačiau buvo

[197] 1949 m. kovo 17 d. Prienų apskr. MGB viršininko Ševčenko pažyma, *LYA*, f. K-1, ap. 58, 42157/3, l. 35–37 (48 priedas).

[198] 1949 m. vasario 23 d. agentės „Roza“ agentūrinis pranešimas, *ten pat*, l. 47 (48 priedas).

[199] 1949 m. lapkričio 10 d. Onos Šiugždinytės tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-15732 l. 67–68.

pavyta ir nužudyta, o trys slėptuvėje pasislėpę partizanai tąkart išgyveno[200], tikėtina, tik dėka merginos, kuri bėgdama nukreipė čekistų dėmesį nuo sodybos.

Atrodo, kad P. Šiugždinis-*Dragūnas* veikė ir su Dainavos, ir su Tauro apygardos partizanais. H. Rosemanas-*Povas* dienoraštyje mini, kad nuo 1948 m. lapkričio šis partizanas slapstėsi su 51 kuopos partizanais: „*Lapkričio pabaigoje pas mus apsigyveno ketvirtas draugas – Dragūnas. Jis tik aštuoniolikos metų, bet už mane aukštesnis ir stipresnis*“[201]. Bandydamas pasiekti tėviškę per užšalusį Nemuną, persikėlė į kitą krantą, spėjo sutikti V. Kimantą-*Girėną*, tačiau 1949 m. vasario 24 d. žuvo Naudžiūnų miške[202]. Mirtis partizanus persekiojo ir toliau. 1949 m. kovo 8 d. Kisieliškėse, apie 200–250 metrų atstumu nuo Ligeikų namų, netoli Verknės įrengtame bunkeryje buvo apsupti keturi partizanai – V. Vancevičius-*Svajūnas*, J. Beinaravičius-*Gintaras*, partizano *Kardo* motina D. Valatkienė ir kartu besislapsčiusi *Kardo* žmona Bronė Valatkienė. Siūlyta pasiduoti, bet *Gintaras* ir *Svajūnas* kategoriškai atsisakė tai padaryti. Tuomet prasidėjo susišaudymas, į bunkerį buvo metamos granatos, paleistos neįvardintos rūšies raketos. *Gintaras* ir *Svajūnas* žuvo (nepatvirtintais duomenimis, nusišovė), o B. Valatkienė buvo stipriai sužalota. Gyvos likusios moterys išlipo iš bunkerio ir pasidavė. Apžiūrėję slaptavietę, MGB kareiviai aptiko kelis šaunamuosius ginklus, apie du šimtus šovinių, du krepšius su partizanų dokumentais, fotografijomis, spauda ir susirašinėjimu. Slėptuvėje galėjo gyventi iki 5 žmonių. Jos ilgis – 5 metrai, plotis – 2,5 m, aukštis – 1,2 metrai. Po apžiūros bunkeris sugriautas, partizanų palaikai išvežti į Jiezną[203]. Anot A. Garmutės surinktų duomenų, šis bunkeris Verknės skardyje buvo įrengtas itin sumaniai: patekti į jį buvo galima tik pralendant pro tam tikras išvirtusios eglės šaknis. Saugioje slėptuvėje besislapstančius partizanus globojo paverkniškis Jonas Kaluževičius[204].

Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Margio grupės partizanai Vytautas Gervickas-Drugelis, Pranciškus Budra-Nendrė ir Adomas Bartaševičius-Narsuolis. Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, PF702

Partizaninis pasipriešinimas Lietuvoje silpo, tačiau okupacinių struktūrų darbuotojai Jiezne vis dar negalėjo

[200] 1949 m. lapkričio 18 d. Onos Šiugždinytės tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-15732, l. 76–77.
[201] Suimto partizano H. Rossemann-*Povo* dienoraštis…, p. 81.
[202] 1949 m. spalio 17 d. Onos Šiugždinytės tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-15732, l. 30.
[203] 1949 m. kovo 10 d. Domicelės Valatkienės tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, 42157/3, l. 209; 1949 m. MGB pažyma apie įvykdytą karinę-čekistinę operaciją, *ten pat*, l. 249–250.
[204] Garmutė A. *Min. veik.*, p. 150–151.

miegoti ramiai. 1949 m. liepą Jiezno pašto viršininkas Juozas Sikorskis stribų vadui Kaziui Karašauskui įteikė tokio turinio laišką, kurį perskaitė L. Tumelis (vadas Karašauskas to padaryti negebėjo)[205]:

„Laiškas Karašauskui kraugeriui

Sveikinu Tave su ketvirtadienio diena, kur aš norėjau su tavim susitikti ir kulką pasiūlyti, bet tavo laimė, kad nepapuolė. Džiaukis su savo gyvybe iki kitam ketvirtadieniui, nes jau Tavo kilpos seniai surengtos. Ateis ir tau toji diena ir valanda, kaip tokiem Lėckeliui, Bankauskėliui ir Bebrukui, ir taip toliau.

Nemanyk, kad tu su saule gyvensi ir žmonių kraują ir prakaitą gersi. Negalvok, kad tu žmonių skūras lupsi, nes ir tau ateis Tokia minutė, nes tavo minutės suskaitytos. <…> Dabar ir tuos tarakonus reiks kratyti, kad jie nesivalkiotų po Jiezno bruką. Dabar, Karašauskai, iki kito ketvirtadienio pasigamink sau grabą ir nešiokis paskui šiknos pasikabinęs. <…> Laimingo poilsio tau kapinėse. <…> Pabučiuok šiknon ir važiuok Varėnon. Atkeršysim už tokius darbus.

Lietuvos gynėjai partizanai

Narsuolis“

Šį laišką, lankydamasis Sokonyse, išsklaidytos Kimantų šeimos namuose, padiktavo A. Bartoševičius-*Narsuolis*, o užrašė jaunesnioji, septyniolikos metų Šiugždinių šeimos atstovė Ona, tuo metu gyvenusi pas namuose likusią Mariją Kimantaitę. *Vyšnia* (mergaitei suteiktas toks pat slapyvardis, kaip ryšininkei D. Palionienei) ant popieriaus lapo taip pat nupiešė trispalvį ženklą, įdėjo raštą į voką ir nunešė jį į Jiezno paštą. Karašauskas pasirinktas dėl savo žiaurumo ir statuso – jis taip pat tarnavo Jiezno MGB viršininko vertėju. A. Bartoševičius-*Narsuolis* iš tiesų buvo atėjęs į Jiezną turgaus dieną, tačiau Karašausko nesutiko. 1949 m. spalį O. Šiugždinytė surengė dar vieną informacinį išpuolį. Sužinojusi, kad Jiezne bus teisiamas žmogus, kurio namuose rastos partizanų dainos, *Vyšnia* nupiešė karikatūrą, pašaipiai vaizduojančią Staliną, jam patarnaujančius stribus ir nepastebėta priklijavo piešinį prie Jiezno liaudies teismo pastato durų. Gamtinius reikalus atliekantį, utelėmis aplipusį bolševikų vadą ir jam iš paskos sekančius stribus bei seklius (informatorius) vaizduojančią karikatūrą kiek vėliau aptiko ir nuo durų nuėmė gatvėmis patruliavę stribai[206].

Ginkluotą rezistenciją Jiezno valsčiaus miškuose toliau tęsė keliolika aktyvių kovotojų. Vis dar kovėsi beveik dešimt metų partizanų gretose praleidęs A. Matikas-*Skroblas*, o Jiezno gimnazijos koridoriuose naujus antisovietinės veiklos planus rengė pasipriešinimo priespaudai geną išlaikę moksleiviai.

[205] 1949 m. liepos 11 d. partizano *Narsuolio* laiškas Kaziui Karašauskui, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-15732, l. 9 (2 priedas). Publikuojamame laiško tekste praleistos vietos su necenzūriniais žodžiais. Tekste minimi *Lėckelis*, *Bankauskėlis* – Jiezno būrio stribai, kuriuos partizanai nužudė 1948 metais.

[206] 1949 m. spalio 22 d. Onos Šiugždinytės tardymo protokolas, *ten pat*, l. 41–44; Karikatūra, *ten pat*, l. 11 (2 priedas).

Priedai

1 priedas

Partizanų malda, užrašyta 1945 m. Jiezno apylinkėse.

Garmutė A. *Motinėle, auginai*, Kaunas, 1993, p. 138–139.

Visagalis Dieve, kuris visiems tvariniams skyrei darbo ir poilsio laiką, kad jie geriau atliktų savo paskirtį, suteik ir mums, užbaigusiems šią dieną, palaimingą sielos ir kūno ramybę. Laimink ir pašvęsk, Viešpatie, šios nakties poilsį, kad mūsų rytdiena būtų naudingesnė Tau ir mūsų Tėvynei.

Viešpatie, Tu leidai tautas ir įdiegei joms laisvės troškimą, grąžink, prašom Tave, ir mūsų Tėvynei laisvės dienas. Mes išėjome kovoti už šventąją Tiesą. Mes stojome ginti tikrojo tikėjimo ir nekaltai skriaudžiamos mūsų Tėvynės Lietuvos.

Gailestingasis Dieve, Tu laimini sąžiningus žygius ir teisingą kovą dėl tiesos. Tu laimini valstybes ir tautas, teisingai ginančias savo teises. Laimink, o Dieve, ir mūsų partizaninę kovą dėl Lietuvos. Duok malonės mūsų vadams, kad jų sprendimai nebūtų priešingi Tavo įsakymams. Apšviesk mus visus, Gerasis Dieve, kad mūsų partizaniniai siekimai ir kova būtų pažymėti tiesa ir meile. Laimink mus partizano pareigose, kad mūsų darbai būtų visada suderinti su tavo šventa valia. Duok mums ištvermės pakelti sunkią ir pavojingą partizano dalią.

Siųsk mums, Viešpatie, Šventosios Dvasios šviesos, kad mumyse viešpatautų sutarimas ir meilė. Lydėk mus savo malone, kad mūsų norai, planai ir siekimai būtų pašvęsti tik Tavo garbei ir Lietuvos gerovei. Teik mums palaimos, Visagalis Dieve, ir laimėjimuose, ir pavojuose, ir kančiose. Tavo valioj, Viešpatie, mūsų viltys, Tavo valioj mūsų namai. Mes tvirtai tikime, kad tu, o Dieve, iš neteisybės karo ir žudynių išvesi mūsų Tėvynę į laimingą pergalę.

Būk gailestingas, Viešpatie, mūsų tautos vaikams, kurie prievarta yra atskirti nuo savo mielos Tėvynės. Būk gailestingas kritusiųjų partizaninėj kovoj mūsų brolių ir seserų sieloms. Pasiimk, gerasis Dieve, jų auką ir kančias už mūsų kaltes ir už mūsų Tėvynės laimingą ateitį.

Švenčiausioji Mergele Marija, Gailestingumo Motina, užtark mus, išprašyk savo sūnų JĖZŲ KRISTŲ palaimos šiai mūsų kovai, mes trokštame, kad kančių ir smūtkelių Lietuva vertai galėtų vadintis Tavąja žeme.

Šventasis Kazimierai, mūsų tautos Globėjau, būk vadas ir globėjas visuose mūsų žygiuose, o mes teisingą kovą tikrai laimėsime.

Per Kristų, mūsų Viešpatį, kurį tiki ir išpažįsta kiekvienas taurus Lietuvos partizanas.

Amen.

2 priedas

1945 m. Jono Vilčinsko-*Šarūno* rašytas antisovietinis atsišaukimas, skirtas platinti Jiezno valsčiuje. Rankraštis paimtas kratos metu.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-16707, l. 70.

Dėmesio!

Lietuvos piliečiam. Ginkit savo lietuvišką sąžiningumą, nemėtykim mes savo lietuviškų pavardžių ant jų apgaulingų skelbimų ir pranešimų. Kiek jau tūkstančių šeimų yra kenčiančių. Netekę savo vyrų ir mažyčiai tėvelių. Taigi turim visi prisimint, kaip esam plakami komunizmo rykštėmis ir apgaulingais mitingais. Prisiminkime, ar mes esame tikrai išvaduoti iš vergijos? Kokie gali būti dėkavojimai Sovietų Sąjungai? Burtis, yra laikas kovoti mums už nepriklausomą Lietuvą, pakol yra kam užtart. O jeigu mes parsiduodam savo parašais ir kitoniškais būdais apgaulingais, tame mes pražūnam ir jau niekas nekreips dėmesio į mumi.

3 priedas

1945 m. Jiezne Antano Jauniškio užrašyta daina, kurios rankraštis paimtas kratos metu.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 2621/3, l. 64-5.

Oi aušta, aušta jau netoli rytas
Verkia lietuvis iš namų išvytas
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo, (2 k.)
Kad neteisingai į karužę ima.

Mūsų saugumiečiai savo ima brolius
Suvaro į namą, kur visus kankina.
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo. (2 k.)

Atvaro į Jezną, į Katino sklepą,
Brolį lietuvį prie staršinos kepa.
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo, (2 k.)
Kad neteisingai į karužę ima.

Kaip penkios dienos
Juos iškamuoja, tai mūsų
Brolį dratais pažaboja.
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo. (2 k.)

Iš Jezno miestelio tai geras kelias –
Varo brolelį rusai į kančias.
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo. (2 k.)

Alytaus miestely prie upelio kranto
Verkia lietuviai suklaupę ant kranto
Oi gaila gaila, kad Lietuvos jaunimo (2 k.)

Alytaus saugumas nusistatęs diktai,
O mūsų brolius skaito banditais.
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo. (2 k.)

Alytaus mieste tardo prokuroras –
Išdavė brolelį lietuvis nedoras.
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo. (2 k.)

Alytaus miestas gražiai brukavotas
Verkia Lietuvis jau nukamuotas.
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo. (2 k.)

Varo lietuvį į miestelį Plungės,
Apmaino batelius ant sovietų klumpių.
Oi gaila, gaila Lietuvos jaunimo. (2 k.)

Lietuvos karžygio žodis
1945/II/13 d.

4 priedas

1945 m. Jiezne Antano Jauniškio užrašyta daina, kurios mašinraštis paimtas kratos metu.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 2621/3, l. 64-9.

Aš myliu

Aš myliu gimtąjį
Tą jaukų kaimelį,
Aš myliu senąjį
Tą puošnų sodnelį.

Aš mylių seną, pakrypusią
Tą šiaudų lūšnelę,
Aš myliu tą žaliąją
Pakluonės pievelę.

Aš myliu kreivąjį
Tą vargų kelelį.
Myliu senoj sodyboj
Dar tebestovintį kryželį.

Aš viską taip myliu:
Ir ašaroms praleistuosius laikus,
Ir didvyrių įamžintus
Kapinėse stovinčius kryžius.

Ne todėl aš myliu,
Kad gimiau ir čia augau.
Bet todėl aš myliu,
Kad tėvynėj miela ir brangu.

5 priedas

1949 m. gegužę Onos Šiugždinytės užrašyta daina, kurios rankraštis paimtas kratos metu. Ant vėliau datuoto tos pačios dainos rankraščio, po tekstu, minimi partizanai ir jų rėmėjai: *Audra*, *Žilvitis*, *Gintaras*, *Dobilukas*, *Nendrė*, *Vėjelis*, *Auksinukas*, *Riešutukas*, Ada Ramoškaitė, Ona Šiugždinytė, Marija Kimantaitė.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-15732, l. 3–16.

Saulutė nuliūdus kas rytą
Pažvelgia į kraštą Dzūkų,
Į vargingą šalį artojų
Ir velkančią jungą svetimų.

Žemelę sukaustytą ledo
Išvadavo saulutė skaisti,
Bet kas išvaduos mūs Tėvynę?
Kokia mūs dalelė sunki.

Bet rankų sudėję nelaukiam –
Broliai jai laisvę atneš!
Paėmę šautuvus išeina
Į žaliąsias Dzūkų girias.

Prasiskleidė melsvos žibutės,
Paukštelių dainelė skambėj –
Jaunutis[1]*, paniekinęs mirtį,*
Iš gimtojo kaimo išėj.

Paliko juodą mokslo suolą,
Išėjo iš gimtų namų.
Išėjo ginti tikėjimo laisvės
Kas lietuviui yra brangu.

Neateisi Šturmai[2] *gimtinėn*
Paguosti močiutės senos
Ir tau nešlamės eglių šakos
Širdį graudinančios dainos.

Mergaitė neateis ant kapo
Papuošti jį rūtom žaliom,
Tik ašaros vilgys blakstienas
Vasaros naktim žvaigždėtom.

Nelauk motinėle, nesulauksi.
Jau tavo sūnelis nesugrįš –
Širdis nustojusi jo plakti,
Daugiau manęs neaplankys.

Linguos medžiai naktim žvaigždėtom,
Šakose lakštutės čiulbės –
Bet Karklas[3] *Tėvynės sargyboj*
Daugiau jis jau nebestovės.

Sužaliavo daržely žolynai
Ir vyšnios pradėjo žydėt.
Neteko matyt jam to grožio –
Reikėjo galvelę padėt.

Pakirto Tave nebe kirvis,
Bet priešo švininė kulka.
Parkritai ant žemės smėlėtos,
Kurią tu mylėjai visados.

Tiktai liūdnai oš Gojaus miškas,
Netekęs trijų savo sūnų.
Prie arklo atsidus artojas,
Nematydamas jųjų veidų.

Garbingai kovodami žuvot,
Narsieji Dzūkijos vaikai.
Ilgai jus atmins kartų kartos
Dainose skambės jūsų vardai.

Šiugždinytė
1949 V 16

[1] Jaunutis – Domininkas Randis.
[2] Šturmas – Jonas Žiūkas.
[3] Karklas – gal Kostas Minkauskas.

6 priedas

1949 m. rugsėjį Onos Šiugždinytės užrašyta daina, kurios rankraštis paimtas kratos metu. Ant dainos rankraščio, po tekstu, minimi partizanai: *Migla*, *Kastytis*, *Neptūnas*.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-15732, l. 3–15.

Mes laisvės seniai pasiilgę,
Į saulę blakstienas įbedę,
Regėdami ateitį šviesią,
Sodiname laisvės medelį.

Šakoki, lapoki medeli,
Viršūne parėmęs sau dangų,
Kurią atėjūnai taip puolė,
Kurią patsai Vytautas gynė.

Šakoki ir auki medeli,
Viršūne parėmęs sau dangų;
Vaduoki mūs kraštą bedalį,
Grąžinki mūs laisvę taip brangią.

O jaunasai žalias medeli,
Lai ošia tau vėtros įširdę.
Lietuviai mes, laisvę atgavę,
Grąžinsime Lietuvai širdį.

1949 IX 9

7 priedas

1949 m. rugsėjį Onos Šiugždinytės užrašyta daina, kurios rankraštis paimtas kratos metu. Ant dainos rankraščio, po tekstu, minimas partizanas *Šarūnas*.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-15732, l. 3–15.

Nelauk, tėviške, tu
Grįžtant pievų taku –
Jau didvyris neateis
Pramintuoju taku.

Jau sugrįžo visi
Tavo būrio draugai –
Tik pro rūkus girdėt
Tavo balso aidai.

Aš menu: išėjai
Liūdnan žygin tada,
Gal jautei, negrįši
Su draugais niekada.

Laukei laisvės, brolau,
Parskrajojant miškais
Ir sakei, nesugrįši
Su draugais niekada.

Tolsta liūdna naktis,
Kur laisva ateitis –
Tada drąsiai žuvai
Punios kaimo laukuos.

Liūdi alksniai Tavęs,
Liūdi naktis Tavęs,
Balti snaigių pulkai
Tavo bučiavo akis.

1949 IX 9
Šarūnas

Partizanas Juozas Taraškevičius *Viesulo* būrio gretose

Parengė Mindaugas Tamošiūnas

Juozo Taraškevičiaus prisiminimai

Gimiau prieš devyniasdešimt metų Kašonysė, prie Steikūno dvaro – labai gerai jį atsimenu, draugavau su kumečiais[1]. Kai buvau jaunas, pas vietinius bagotesnius [= turtingesnius] ūkininkus ganiau karves, dvare nedirbau. Vėliau persikėlėme gyventi į Kukiškes.

Pro čia ėjo frontas. Būdavo, vokietys prisileidžia rusus ir pliekia. Nemunas nuteka kruvinas. Rusą praginė iki Maskvos. Paskui anglas atidarė frontą ir vokietį sutrynė. Tada vokietys bėgo atgal. Užėjo rusas, kolchozus tvėrė [= kūrė]. Per darbadienius dirbi – kas ką gali, tą vagia. Taip ir gyvenom, skurdom. Valgyt nebuvo ko. Ir kareivukai žalius grūdus valgė. Badas buvo. Žmonės už darbą nieko negavo – nei pinigų, nei grūdų. Iš vakaro reikėdavo duonos eilėje prie parduotuvės stovėti.

Apylinkėje telkėsi partizanai, jų vadai rinko jaunus vyrus. Būriui vadovavo *Viesulas* – aukštas, jaunas vyras, karininku ar kuo jis buvęs. Gyveno anoje Nemuno pusėje, žinau jo tėviškę. Jį paskui sužeidė, nežinau, ar liko gyvas[2]. Prišnekino daug jaunų vyrų, pamokytų, ne *durnų*. Daugiausiai suėjo tokie, kurie buvo prasikaltę rusams. Būryje buvo apie 80 vyrų. Buvau išėjęs ir aš pas juos, tuo metu man ėjo septyniolikti ar aštuoniolikti metai. Vyrai vadino vienas kitą ne pavardėmis, o slapyvardžiais. Mane pavadino *Liesnyku*[3]. Teko daug ką patirti, pas miškinius prabuvau maždaug du metus[4]. Tuoj po karo darė valymą. Atėjo, kariuomenę paleido į miškus, ir šituos miškinius sunaikino. Išbėgo, kas kur sugebėjo. Kiti prisiregistravo, kiti žuvo – visaip buvo...

Teko dalyvauti ne vienose kautynėse. Alšiniňkų miestelį pasiėmėm ant savo rankų [= savo valdžion], stribai išlakstė. Buvau ir tada, kai Jiezną puolė. Tiesiog per miestelį visi perėjom ir visus į tualetus suvarėm. Nušaut nieko nenušovėm, visi stribai išsikavojo [= išsislapstė], sulindo kas kur galėjo, nei vieno nematėm. Ėjom ne kartu. Vieni viena gatve, kiti kita – paleistų iš kulkosvaidžio ir košę padarytų. Išsidėstai, kai eini. O šaudyt ir vaikas gali išmokti – per karą tų ginklų čia mėtėsi visur.

Dalyvavau Paverknių kautynėse – prisimenu, buvo Didysis ketvirtadienis.

[1] Čia publikuojamus partizano Juozo Taraškevičiaus prisiminimus 2014 m. Kùkiškių k. (Jiẽzno vls.) užrašė Mindaugas Tamošiūnas. Palikti nevartotini žodžiai, svetimybės, minimaliai pakoreguota pasakojimo sakinių konstrukcija. Išnašose – M. Tamošiūno komentarai.

[2] *Viesulas* – Vytautas Marčiulionis. Gimė 1923 m. Aĩksniakiemio k. (Ašmintõs vls., Pŕienų r.). Mokėsi dailės mokykloje. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, tapo Vietinės rinktinės savanoriu. Organizavo partizaninį judėjimą Pakúonio, Jiẽzno apylinkėse. Garsėjo kaip veiklus, nesugaunamas kovotojas. Priklausė Tauro apygardos Geležinio vilko rinktinei, vadovavo Gedimino kuopai. Žuvo 1946 m. liepos 28 d. Dankstýtės k., bandydamas prasiveržti pro „karinės-čekistinės operacijos“ metu vykdytą apsuptį. Žr. Juodsnukis V. *Suvalkijos partizanų takais*, Kaunas, 2000.

[3] Iš rusiško žodžio „лес“ (miškas) – miškinis.

[4] J. Taraškevičius (gim. 1926 m.) buvo suimtas 1945 m. rugpjūtį, todėl galima teigti, kad partizanų gretose jis praleido ne ilgiau kaip vienerius metus. Žr. *Lietuvos gyventojų genocidas 1944–1947 (K-S)*, red. B. Burauskaitė, Vilnius, 2005, t. 2, p. 153.

Žuvo nemažai ir mūsų, o rusų pilną mašiną išvežė[5], ten ir stribų, ir visko buvo. Sėdėjom krūmuose, miške, prie Verknės. Mums buvo pranešta, kad bus stribų ir rusų kareivių. Laukėm, prisileidom arti ir atidarėm ugnį [= pradėjom šaudyti]. Tada rusai pradėjo supti visais šonais, o mes traukėmės. Tik perbridus per Verknę mane peršovė sprogstama kulka, bet gerai, kad į žandą ir į kelį sumetė. Sprogo, paskui išsuko viską laikas, miške išsigydžiau. Išsuko tas skeveldras, tai tik skausmas buvo, bet žymė dar dabar yra. Išsisklaidėm ir bėgom miškais vos ne lig Vìlniaus, o rusai sekė. Vadas *Viesulas* liepė išsiskirstyt ir po visko susirinkti anam šone Nemuno, Bačkininkẽliuose. Išsigydęs ir vėl sugrįžau, dar pabuvau pas juos truputį.

Juozas Taraškevičius-Liesnykas po suėmimo 1945 m. rugpjūčio 20 d. Rankose – rusiškas Mosin-Nagant sistemos karabinas, tyčia įbruktas nuotraukai kaip daiktinis įkaltis. LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-8343, l. 36

Viesulas buvo griežtas vadas – būryje įvedė drausmę. Čia buvo ir visokių plėšikų, kurie žmones *rabavojo*[6]. Tai jis kai tokius pagaudavo, tai šaudydavo. Aukštas, jaunas, griežtas vyras. Turėjom aštuoniolika kulkosvaidžių – vokiškų buvo daugiau, o rusiškų, lėkštinių, mažiau. Su maistu būdavo paprasta. Pasidalinam grupėmis ir užeinam pas žmones pamiškėje, kur pažįstami. Paprašom gražiuoju, penkiems ar dešimčiai žmonių to, ką turi – lašinių, duonos, kad pavalgytume. Nebuvo tokių, kur neužeitume, visus pažinojom. Žmonės duodavo maisto lig valiai, pridėdavo *terbą*[7] lašinių. Buvo daug tokių, kurie palaikė.

Prisilaikydavom Vanagẽlių, Voseliū́nų miškuose – visur, kitų ir pavadinimų nebeprisimenu. Bačkininkų miškelyje turėjom bunkerį – jame daugiau laikėsi tie, kurie ateidavo pavieniui. Ilgai vienoje vietoje nebūdavom. Rengėmės, kas kaip sugebėjo – vieni rusišką, kiti vokišką milinę apsivilkę, dar kiti siuvo nuosavas. Kai išsiruošiame į žygį, visi eina vorele, kaip kariuomenėje, vienas paskui kitą, o vadas veda. Turėjome skyrininkus, kurie vadovavo. Esi pasiryžęs ir eini, negalvoji, ar grįši, ar negrįši. Kad bus Nepriklausoma Lietuva, netikėjau. Gyvas nenorėjo nei vienas pasiduot, neteko to matyt. Arba nušauna, arba išneši kudašių, va kaip buvo. Vėliau kai kas iš būrio išsiskyrė [= būrį paliko], gal pabijojo.

[5] Paverknių kautynės vyko 1945 m. kovo 28 d. Paverknių, Voseliū́nų ir Sokoniū̃ kaimų (Jiezno vls.) ribose. Žuvo devyni partizanai ir vienas ūkininkas – atsitiktinė auka, Sokonių k. gyventojas Aleksandras Bačinskas. Kautynių vietoje pastatytas paminklas.
[6] Plėšė.
[7] Krepšį.

Paskui rusai liepė ginklus padėt ir dovanojo viską[8], tai aš užsiregistravau. Bet vietinis paskundė ir mane išvežė į Rusiją, Vorkùtą, dirbti anglių kasyklose. Praleidau ten pusantrų metų. Mane sučiupo be ginklo, bet jį vėliau, kad ir paslėptą, rado. Iš manęs nieko neišgavo, nors kankino visokiais būdais. Tardė Jieznè, daugiausia toksai Talonovas. Jis buvo vertėjas-tardytojas, bet daugiausia mušė. Nusijuokia ir toliau tardo. Kad duos, tai nesulyginsi... Prašiau, kad nekankintų ir nušautų. Išsivedė, šovinį pasiėmęs, tai net akys nesumirksėjo, kad nušaus. Tardė apie mėnesį – gyniausi, kad aš nieko nežinau. Kankino daug žmonių. Tada pervežė į Alỹtų – kameroje vienas ant kito gulėjom. Utėles tik brauki nuo sprando... Iš Alytaũs pervežė į Vilnių. Paruošė gyvulinius vagonus – ir Vorkuton, į pirmą šachtą. Ten buvo surinkta daug lietuvių, ukrainiečių, belaisvių vokiečių, pačių rusų ir kitų tautybių žmonių. Šachtose mane sužeidė, pabudau ligoninėje baltai aprengtas. Kažkiek [= šiek tiek] laiko joje pragulėjau, o paskui vėl buvo kažkokia amnestija ir mane paleido. Mane nuteisė už akių – palaikė dezertyru, kad nėjau į kariuomenę. Kai grįžau į Lietuvą, buvo vargas. Taip ir gyvenom – ką pasivogi, tas tavo. Einam nakčia, dviratį pasiima, kas turi, paklodę pasitiesęs atsiguli.

Daugelį ištrėmė, stribai daug pasistengė. Ką ištrėmė, to turtą stribai išsidalino. Nukentėjo Barysienė iš Sokonių, kuri mūsų ryšininkė buvo. Kimantus pažinojau. Išvežė tėvą ir sūnų. Sūnus dirbo vaistinėje, vaistus perdavinėdavo į mišką, o tėvas valdžios netgi buvo pastatytas seniūnu. Kažkas pakišo liežuvį, tai tėvą išvežė, o ir sūnus negrįžo. Genevičius toksai gyveno – išvežė žmogų, visi namai liko. Jo sūnus buvo kunigas. Kas pasitraukė į Angliją, kas į Ameriką. Mano brolį Petrą pagavo dar tik einantį į mišką. Jis buvo vyresnis už mane – tuo laiku, kai amnestiją paskelbė, kartu su manim grįžo[9]. Gailėtis neturiu ko. Va, ačiū Dievui, devyniasdešimt metų sulaukiau ir dar gyvas, tik pamiršęs jau daug. Čionai viskas pasikeitę, žmonės pasikeitę – sunku pataikyti[10].

Juozo Taraškevičiaus tardymo protokolai

Lietuvos ypatingajame archyve saugomos prieš sovietinę okupaciją kovojusių asmenų baudžiamosios bylos. Tarp jų – ir Juozo Taraškevičiaus tardymo protokolai, pažymos apie jam pateiktus kaltinimus ir teismo nuosprendį. Žemiau pateikti šios publikacijos autoriaus iš rusų į lietuvių kalbą versti du tardymo protokolai, surašyti 1945 m. rugpjūčio mėnesį. Skaitant šiuos istorinius šaltinius, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad informacija iš tardomo asmens buvo išgaunama, taikant fizinę ir psichologinę prievartą (tai aukščiau skelbtuose prisiminimuose liudijo pats partizanas), o protokolų turinys – dirbtinai ideologizuotas. Nors dokumentai parašyti taip, kad atrodytų, jog atsakymai pateikiami iš kaltinamojo asmens (Taraškevičiaus) perspektyvos, o kiekvieno originalaus tardymo protokolo puslapio apačioje matyti paties Taraškevičiaus parašai, akivaizdu, kad visi protokolai buvo rašomi tardymą atlikusių sovietinių struktūrų darbuotojų ranka. Šie galėjo papildyti žodinius tardomų partizanų

[8] Aktyvaus partizaninio pasipriešinimo metais buvo skelbiamos vadinamosios amnestijos – okupacinė valdžia žadėjo nebausti savanoriškai užsiregistravusių ir ginklus atidavusių besislapstančių vyrų.

[9] J. Taraškevičiaus brolis Petras (gim. 1924 m.) buvo partizanas slapyvardžiu *Balandis*. Suimtas 1945 m. kovo 30 d., kalintas Alytujè, Vìlniuje. 1945 m. rugpjūčio 5 d. ištremtas į Kòmijos sritį, Vorkutą, paleistas 1946 m. rudenį, 1947 m. grįžo į Lietuvą. Žr. *Lietuvos gyventojų genocidas*..., p. 153.

[10] Juozas Taraškevičius mirė 2015 m. birželio 29 d.

liudijimus pagal savo poreikius. Tokiu būdu Lietuvos partizanai šaltinyje sistemingai vadinami *banditais*, jų būriai – *gaujomis*, Nepriklausoma Lietuva – *buržuazine* Lietuva, pasitelkiamos kitos ideologizuotos frazės. Formuluojant klausimus, įpinamos įprastos okupantų klišės apie partizanus kaip tariamus plėšikautojus ir civilių gyventojų žudikus. Tai įprasta sovietinė retorika, kuria siekta pateikti už Lietuvos Nepriklausomybę kovojusius asmenis kaip kriminalinių ar teroristinių tikslų siekiančius recidyvistus. Cituojamas dokumentų tekstas pateikiamas kursyvu.

Sulaikymo protokolas, 1945 m. rugpjūčio 20 d.
Jieznas

Aš, Jiezno valsčiaus NKVD padalinio viršininkas leitenantas Surkovas, atlikau sulaikymą piliečio Taraškevičiaus Juozo, s. Juozo, g. 1926 m. Kašonių k., raštingo, nepartinio. Sulaikymas atliktas todėl, kad pranešta apie Beržynų miške esantį banditą. Remiantis tuo, sulaikytas banditas Taraškevičius Juozas. Šautuvas rastas tvarte.

Klausimas [Surkovas]: jūs buvote suimtas Beržynų miške. Sakykite, kokiomis aplinkybėmis ten buvote?

Atsakymas [Taraškevičius]: tuo metu į minimą mišką buvau ką tik atvykęs rinkti grybų.

Klausimas: mes turime duomenų apie tai, kad jūs esate banditas ir priklausote Viesulo gaujai. Sakykite, kur jūsų ginklas ir koks banditiškas slapyvardis?

Atsakymas: taip, aš banditas, priklausiau Viesulo gaujai, buvau ginkluotas šautuvu, mano slapyvardis – Liesnykas.

Klausimas: sakykite, kada ir kokiomis aplinkybėmis jūs įstojote į Viesulo gaują?

Atsakymas: į Viesulo gaują aš įstojau 1945 m. vasarį, nes nenorėjau tarnauti Raudonojoje armijoje.

Klausimas: vadinasi, jūs kovojote prieš sovietinę valdžią ir žudėte sovietinius partinius ir nepartinius darbuotojus?

Atsakymas: taip išeina, kad savanoriškai stojau į gaują, kovojau prieš sovietinę valdžią ir žudžiau sovietinius darbininkus, karius ir NKVD milicininkus.

Klausimas: išvardinkite miestelius ar kaimus, kuriuose žudėte sovietinius darbininkus.

Atsakymas: 1945 m. kovą mūsų gauja įvykdė mažo Šilavoto miestelio Prienų valsčiuje puolimą, kurio metu mūsiškiai nužudė kelis naikintojus ir paėmė jų ginklus, be to nužudė civilius, didžiąja dalimi tuos, kurie prijautė sovietinei valdžiai, bet negaliu išvardinti jų vardų ir gyvenamųjų vietų[11].

[11] Šilavoto miestelio puolime iš tiesų dalyvavo Vytauto Marčiulionio-*Viesulo* būrio partizanai. Anot Vytauto Juodsnukio surinktos liudininkų informacijos, jungtinės kelių Geležinio vilko rinktinės partizanų būrių pajėgos puolė Šilavótą 1945 m. vasario 22 d. (ne kovą, kaip teigiama aukščiau pateiktame Taraškevičiaus tardymo protokole). *Viesulo* būrys turėjo vykdyti puolimą iš rytų pusės. Parengtą planą netikėtai užklupti Šilavoto stribus ir čekistus jų būstinėje – buvusioje Šilavoto ambulatorijoje – sujaukė atsitiktinumas. Ankstyvą rytą atvykę į aplinkinį Naująsodžių kaimą, partizanai pasibeldė į Mieldažių gyvenamojo namo duris nežinodami, kad ten yra atvykęs stribų daliniui priklausęs Pranas Sinkevičius. Šis į beldimą atsakė paleisdamas šūvius į lauke buvusius partizanus. Šie savo ruožtu iššovė kelias serijas šūvių į sodybos pastatus. Kilo gaisras, negana to – žuvo atsitiktinė auka, į lauką gelbėti arklių išbėgęs ūkininkas Martusevičius, kuris buvo priverstas atvežti stribą Sinkevičių į Mieldažių sodybą. Dėl šios aplinkybės partizanams neteko pulti netikėtai, o Šilavóte įsitvirtinę sovietų kariai ir stribai pasiruošė gynybai mūriniame pastate. Partizanai vis tiek apsiautė taip vadinamąjį *mūrelį* ir bandė jį užimti, tačiau po ilgo susišaudymo, nesuveikus granatsvaidžiams ir nepavykstant pramušti mūrinių pastato sienų, atsitraukė. Puolimo metu žuvo trys partizanai. Liudininkų teigimu, mūriniame pastate, kuriame laikėsi sovietinių saugumo struktūrų kariai ir stribai, taip pat žuvo keli asmenys. Po šių kautynių dalis Šilavoto stribų pasitraukė iš sovietiniams okupantams pavaldžios struktūros.

Klausimas: sakykite, kokia Viesulo gaujos sudėtis?

Atsakymas: Viesulo gaujoje buvo 65 banditai.

Klausimas: išvardinkite visus Viesulo gaujos banditus pavardėmis ir slapyvardžiais.

Atsakymas: pagal pavardes žinau šiuos Viesulo gaujos narius:

Gaujos vadeiva Viesulas

Daraškevičius Pranas, Vilūnėlių kaimo gyventojas, šiuo metu gaujoje

Taraškevičius Julius, Kašonių kaimo gyventojas, šiuo metu areštuotas

Česnavičius Vincas, slapyvardis Zuikis, Vošiškių kaimo gyventojas, šiuo metu nepriklauso gaujai todėl, kad prisipažino ir gavo dokumentus

Kitų pavardžių nežinau, žinau tik slapyvardžius.

Klausimas: sakykite, kas jums aktyviai padėjo Jiezno ir kituose valsčiuose?

Atsakymas: Jiezno valsčiaus Nibrių, Daukantų kaimuose turėjome daug vietinių rėmėjų, bet jų pavardžių nežinau. Prienų valsčiuje buvo vienas ryšininkas, berniukas slapyvardžiu Povas, jo pavardės nežinau.

Klausimas: išvardinkite vietas, kur dabar laikosi jūsų banditų gauja.

Atsakymas: mūsų banditų gauja visuomet išsisklaido. Kuomet į kurį nors valsčių atvyksta raudonarmiečiai, eiliniai banditai paslepia ginklus ir grįžta namo, o vadovybė kažkur išvyksta, kur – mums nežinoma.

Klausimas: kur jūs gavote dokumentus?

Atsakymas: 1945 m. liepą Jiezne buvo komisija. Aš vakare nuėjau paimti dokumentų ir po to grįžau į gaują, vykau į Karvelių[12] *mišką.*

Klausimas: sakykite, kur jūsų ginklas?

Atsakymas: mano šautuvas namuose, tvarte, guli šiauduose.

Klausimas: sakykite, į jūsų gaują ateina su pažymomis apie prisipažinimą NKVD?

Atsakymas: taip, su tokiomis pažymomis mūsų gaujoje labai daug prisirašiusių, sakančių, kad apgavo juos [NKVD], *įgijo dokumentus.*

Klausimas: ar laikote save tėvynės ir lietuvių tautos išdaviku?

Atsakymas: taip, aš tai pripažįstu, nes atėjau pas jus užsiregistruoti, gavau dokumentus, bet ginklo neatidaviau, o toliau tęsiau kovą prieš sovietinę valdžią.

Klausimas: ką galite papildyti apie šią bylą?

Atsakymas: nieko papildyti negaliu, ką žinojau – pasakiau. Tardymo protokolas man perskaitytas lietuvių kalba; tai, ką pasakiau žodžiu, užrašyta teisingai[13].

Kitą dieną po pirmosios apklausos vyko dar vienas J. Taraškevičiaus tardymas. Šį kartą parodymai buvo išsamesni, tikėtina – dėl panaudotos fizinės prievartos. 2014 m. J. Taraškevičius straipsnio autoriui minėjo žiaurų tardytoją Talonovą. Galimai tai tas pats asmuo, kuris protokole nurodomas kaip vertėjas Filonovas, o Bronislavos Vinskienės sudarytoje knygoje „Amžinieji ąžuolai“ – kaip stribas Mikas Pilonovas[14]. Protokole paminėta daugiau partizanų, tačiau jie nebuvo suimti ar nužudyti dėl J. Taraškevičiaus parodymų. Jokios informacijos apie jų buvimo vietą nepateikta. Tikėtina, kad partizanas pragmatiškai pasirinko pavardes, kurias buvo saugu paminėti.

[12] Čia ir kitur minima Karvelių vietovė (miškas ir kaimas) – galimai neteisingas vertinys iš Kalvelių, Kalvių arba Karveliškių vietovardžio.

[13] 1945 m. rugpjūčio 20 d. Juozo Taraškevičiaus tardymo protokolas, *Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA)*, K-1, 58, P-8343, l. 5–8.

[14] Vinskienė B. *Amžinieji ąžuolai*, Vilnius, 2007, p. 112.

Pavyzdžiui, tardyme net kelis kartus minimas Pranas Daraškevičius, esą įtraukęs Taraškevičių į būrį ir davęs ginklą, sulaikius Taraškevičių, jau buvo žuvęs. Neatmestina, kad Lietuvos partizanų pavardės į protokolą buvo surašytos ir pačių tardytojų iniciatyva, klastojant suimto partizano parodymus, savavališkai juos papildant.

Papildomo tardymo protokolas
Taraškevičius Juozas, sūnus Juozo
1945 m. rugpjūčio 21 d.
Jieznas

Klausimas: ar jūs prisimenate savo 1945 m. rugpjūčio 20 d. liudijimą?
Atsakymas: taip, pilnai prisimenu.
Klausimas: jūs jį patvirtinate?
Atsakymas: taip, patvirtinu.
Klausimas: per 1945 m. rugpjūčio 20 d. tardymą jūs parodėte, kad jūs priklausote Viesulo gaujai. Išvardinkite būrio ir padalinių vadų pavardes ir slapyvardžius.
Atsakymas: mūsų banditų gaujos būrio vadas buvo Viesulas, kurio pavardės nežinau. Padalinio vadas buvo Matikas Antanas, Jiezno valsčiaus Sundakų kaimo gyventojas.
Klausimas: sakykite, kam paklūsta jūsų gaujos vadas?
Atsakymas: mūsų būrio vadas Viesulas kalbėjo apie tai, kad mes turime vyresniąją vadovybę, kuri mums įsako nenuilstamai kautis prieš bolševikus ir sovietinę vyriausybę, mūsų kova [kovos tikslas] *yra nepriklausomybė, kuriai* [pasiekti] *mes turime sunaikinti komunizmą, mes kaunamės už Lietuvos nepriklausomybę.*
Klausimas: 1945 m. rugpjūčio 20 d. tardymo metu jūs nepasakėte banditų pavardžių, taip pat nepasakėte jų slapyvardžių.
Atsakymas:
Mūsų dalinio vadas buvo Viesulas;
Padalinio vadas Morkūnas, Jiezno miestelio gyventojas. Jo slapyvardis Bijūnas[15]*;*
Gelčys Jurgis, Karvelių kaimo, Prienų valsčiaus gyventojas. Jo slapyvardis Zuikis;
Gelčio brolis, vardo nežinau, slapyvardis Perkūnas;
Matikas Antanas, Sundakų kaimo gyventojas, slapyvardis Skroblas;
Matiko brolis Matikas Vincas, slapyvardis Naktibalda;
Daraškevičius Pranas, Vilūnėlių kaimo gyventojas, slapyvardis Banginis;
Šiugždinis[16] *Marčius, Anglininkų kaimo gyventojas, slapyvardis Papartis;*
Bagdonavičius Juozas, Jiezno miestelio gyventojas, slapyvardis Jovaras;
Noreika Aleksas, Vilūnėlių kaimo gyventojas, slapyvardis Karklas;
Česnavičius Antanas, Vilūnėlių kaimo gyventojas, slapyvardis Aklas.
Kitų banditų pavardžių nežinau.
Klausimas: 1945 m. rugpjūčio 20 d. tardymo metu teigėte, kad jūsų banditų grupė įvykdė Šilavoto miestelio antpuolį. Sakykite, ar asmeniškai dalyvavote šioje operacijoje?
Atsakymas: taip, mūsų gauja 1945 m. kovą įvykdė Šilavoto miestelio puolimą, aš priklausiau šiai grupei.

[15] Galimai klaidingai nurodyta pavardė. *Bijūno* slapyvardį turėjo partizanas Petras Dzidolikas.
[16] Klaidingai nurodyta pavardė. *Paparčio* slapyvardį turėjo partizanas Martynas Judickas iš Anglininkų k.

Klausimas: sakykite, koks buvo jūsų tikslas puolant Šilavoto miestelį?

Atsakymas: mūsų tikslas, puolant Šilavoto miestelį, buvo sunaikinti milicijos padalinį, nušauti visus milicininkus bei naikintojus ir perimti jų ginklus.

Klausimas: sakykite, kiek jūs nužudėte milicininkų ir naikintojų dalinio karių, taip pat kiek nužudėte civilių gyventojų ir kiek gyventojų namų sudeginote minėtame miestelyje?

Atsakymas: Šilavoto antpuolio metu mūsiškiai nužudė vieną milicininką, sudegino vieno valstiečio namą. Galbūt mes galėjome nužudyti visus milicininkus, bet atskubėjo karinis dalinys ir mes išbėgiojome po visus miestelio kampus, o paskui susirinkome Prienų miške. Po to, kai susitikome miške, mūsų vadas Viesulas išsiuntė mus namo ir įsakė po 3 dienų susirinkti Karvelių miške. Tokiu būdu visi mes, kas po 3, kas po 4, kas po 5 žmones išsiskirstėm po savo namus, kur prabuvom numatytą laisvą laiką ir po to grįžome į numatytą vietą Karvelių miške.

Klausimas: ar jūs žinojote, kad einate žudyti sovietinių piliečių ir plėšti valstiečių?

Atsakymas: taip, aš žinojau. Be to, Viesulas mums davė instruktažą, kurio pabaigoje kalbėjo apie tai, kad kiekvienas šaudytų visus milicininkus ir naikintojus, dalis mūsų turėjo padegti miestelį ir perimti ginklus.

Klausimas: ar jūs žinojote, kad milicija yra sovietinės lietuvių liaudies gynėja ir valstybės nuosavybės saugotoja?

Atsakymas: taip, apie tai aš gerai žinojau, ir kad mūsų užduotis buvo juos sunaikinti, o patiems būti nepriklausomos Lietuvos, kokia ji buvo anksčiau, kariais.

Klausimas: reiškia, kad kovojate prieš sovietinę valdžią ir jai draugišką liaudį?

Atsakymas: išeina taip, kad kovojau prieš Sovietų Sąjungą ir sovietinę liaudį.

Klausimas: kas jus privertė įstoti į gaują, žudyti sovietinius piliečius ir apiplėšinėti valstiečius?

Atsakymas: nežinau, kas privertė mane stoti į gaują, bet susitariau tai padaryti su savo kaimynu Daraškevičium Pranu.

Klausimas: sakykite, kur jūs gavote ginklą?

Atsakymas: ginklą man davė Viesulo gaujoje, gavau jį iš Daraškevičiaus Prano, taip pat ir amuniciją – 50 vienetų šovinių.

Klausimas: jūs atėjote užsiregistruoti ir per apklausą teigėte, kad šautuvą išmetėte kautynių su raudonarmiečiais Karvelių miške metu ir be šautuvo grįžote namo. Sakykite, dėl kokios priežasties neatidavėte ginklo ir tęsėte kovą prieš sovietinius partinius ir nepartinius piliečius?

Atsakymas: šautuvo aš neatidaviau todėl, kad gaujos vadas Viesulas leido mums eiti registruotis, bet [liepė] *neatiduoti ginklo, o slėpti namuose iki tol, kol prireiks.*

Klausimas: sakykite, koks buvo jūsų susitikimo vienoje vietoje miške signalas ir kur jūs susirinkdavote?

Atsakymas: mes visuomet susirinkdavome pagal baltos raketos signalą, rinkdavomės Karvelių, Sundakų, Onošiški[17] *miškuose, kur gaudavome gaujos vado Viesulo nurodymus eiti ką nors nužudyti arba rinkti produktus, arba skubiai susirinkti ir slėptis nuo Raudonosios armijos, štai pavyzdys iš 1945 m. gegužės:*

Prienų valsčiaus Karvelių miške pasieniečiai vykdė valymą, o prieš į mišką įeinant kariams, pas mus atbėgo vienas

[17] Vietovė nelokalizuota, parodymus verčiant į rusų kalbą, veikiausiai netaisyklingai užrašyta miško pavadinimo forma. Tikėtina, kad tai Alšiniňkai.

13 metų berniukas. Jis mums pranešė, kad eina daug karių, šio berniuko pagal pavardę nežinau, jo slapyvardis Vėjavaikis. Jis gyvena Prienų valsčiuje, bet nežinau, kuriame kaime. Dėl šio pranešimo mes, visi banditai, kartu su vadais iš Karvelių miško persikėlėme per Nemuną į Jiezno valsčiaus teritoriją ir išvykome į Onošiški mišką, kur prabuvome 3 dienas ir paskui vėl persikėlėme atgal į Karvelių mišką.

Klausimas: 1945 m. rugpjūčio 20 d. tardymo metu jūs teigėte, kad Viesulo gaujoje yra daug banditų, kurie yra legalizavęsi. Išvardinkite juos pavardėmis.

Atsakymas: aš jums tai papasakojau neteisingai, su tokiomis pažymomis nemačiau nei vieno ir nežinau, kas yra prisiregistravęs.

Klausimas: ką galite papildyti šioje byloje?

Atsakymas: nieko, ką žinojau, teisingai papasakojau.

Pasirašo:
Taraškevičius
Tardė Surkov
Vertėjas Filonov[18]

Ieškota papildomų įkalčių J. Taraškevičiaus antisovietinei veiklai. Rugpjūčio 20 d. Jiezne buvo apklausta sulaikyto vyro giminaitė, J. Taraškevičiaus brolio Petro žmona Marytė Taraškevičienė. Iš jos parodymų (jei jie sąmoningai nepadirbti) neatrodo, kad ši bandė dangstyti į bėdą pakliuvusį svainį. Apklausos protokole teigiama, kad M. Taraškevičienė netgi pati pranešė NKVD (sovietinę vidaus saugumo struktūrą, KGB pirmtakę) apie tai, kad jos ir vyro Petro Taraškevičiaus namuose lankosi pastarojo brolis, o vyras Petras padeda partizanams. 1945 m. kovą Petras Taraškevičius buvo suimtas. Lietuvos ypatingajame archyve pateikiamas toks M. Taraškevičienės liudijimas: Juozas Taraškevičius buvo atėjęs į namus Kašonysė 1945 m. gegužės mėnesį, jau po Petro suėmimo, su šautuvu rankose ir kamantinėjo Marytę, kodėl ir pagal kieno pateiktas žinias suimtas jo brolis, po to išėjo ir kurį laiką nesirodė. Tuomet išsiėmė dokumentus (legalizavosi) ir ėmė laikytis namie, tačiau šautuvą visada laikė prie savęs ir naktimis kažkur su juo išeidavo, o kur – liudininkei nežinoma. Protokole rašoma, kad 1945 m. rugpjūčio 17 d. Juozas Taraškevičius, matyt, sužinojęs, kad jo brolio žmona palaiko sovietų valdžią, ėmė grasinti ginklu, esą norėdamas ją nužudyti[19].

Rugpjūčio 22 d. Jiezne tardytojas Surkovas surengė J. Taraškevičiaus ir M. Taraškevičienės akistatą, kurios metu moteris vėl pakartojo savo kaltinimus ir papasakojo daugiau detalių apie 1945 m. rugpjūčio 17 d. rytą: M. Taraškevičienė esą matė, kaip Juozas anksti ryte iš kažkur grįžo ir nuėjo į savo kambarį miegoti. Kadangi Taraškevičienei tą rytą reikėjo pagalbos atliekant ūkio darbus, ji nuėjo į svainio kambarį paraginti jį padėti, tačiau jis sugniaužė kumštį, paėmė malką ir norėjo trenkti liudininkei, bet ši nusigręžė. Tuomet Taraškevičius tariamai nubėgo į tvartą paimti šautuvo ir norėjo nušauti brolio žmoną, bet ši išskubėjo į Jiezną pranešti apie viską NKVD. Po šio tikro ar suklastoto liudijimo M. Taraškevičienė papildomai tvirtino, kad jos svainis buvo aktyvus *banditas*, turėjo šautuvą

[18] 1945 m. rugpjūčio 21 d. Juozo Taraškevičiaus tardymo protokolas, *LYA*, K-1, 58, P-8343, l. 9–10.
[19] Marytės Taraškevičienės apklausos protokolas, *ten pat*, l. 12–13.

ir dvi granatas, apgavo NKVD organus užsiregistravęs, bet neatidavęs ginklo ir naktimis su juo kažkur vaikščiojo[20].

Išvežtą į Alytų Juozą Taraškevičių 1945 m. rugsėjo 8 d. tardė jau kitas NKVD pareigūnas, pavarde Gusarovas. Tardymas truko apie 50 minučių. Čekistų surašytame protokole teigiama, kad Taraškevičius pripažįsta visus jam iškeltus kaltinimus. Jis pripažino, kad dalyvavo Šilavoto puolime, tačiau asmeniškai nenužudė nė vieno žmogaus, nors pats savo akimis matė, kaip žuvo vienas stribas (dokumente – naikintojas), partizanai paėmė jo automatinį ginklą. Daugiau nužudytųjų jis nematė, nors tikėtina, kad tokių būta. Tardytojo Gusarovo paklaustas, kokias užduotis vykdė, Taraškevičius teigė kelis kartus ėjęs į kaimą parnešti maisto produktų ir *samagono*, dažnai stovėdavęs sargyboje prie bunkerių ir pamiškėse. Tikslas – kova prieš komunistus ir sovietinę valdžią, už nepriklausomą (dokumente – *buržuazinę*) Lietuvą. Taraškevičius šįkart atskleidė, kad *Viesulo* būrys turėjo 16 rankinių kulkosvaidžių, daug šautuvų ir automatinių ginklų, trumpai apibūdino būrio organizacinę struktūrą: dalinį sudarė keturi mažesni vienetai po 15 žmonių. Kiekviename skyriuje turėta po 4 rankinius (lengvuosius) kulkosvaidžius. Pirmos grupės vadas buvo *Saulė*, antros grupės – *Skroblas*, trečios grupės, kuriai priklausė ir Taraškevičius, vadas buvo *Bijūnas*, ketvirtos grupės – *Auksinukas*. Veiklos zona – Kruonio, Prienų, Jiezno valsčiai. Pagrindinė stovyklavietė buvo Kalvėlių miške, ten įrengtuose dviejuose bunkeriuose, bet po susidūrimo su kareiviais, pasitraukta į Prienų mišką. Paklaustas apie būrio štabą, Taraškevičius teigė to nežinąs, ši informacija laikyta griežtoje paslaptyje, ją žinojo tik vadai[21]. Šio tardymo metu Taraškevičius minėjo ir partizanų dalinyje veikusius mirtininkus arba baudėjus, kurie esą dėvėjo kaukoles ant rankovių ir užsiimdavo sulaikytų sovietinių pareigūnų ar partinių veikėjų tardymu. Jie vadinti baudėjų arba mirtininkų batalionu, šių žmonių būryje buvo 15. Sunku pasakyti, ar Taraškevičius iš tikrųjų pasakojo apie šią niekur negirdėtą formuotę, ar tai tik paties tardytojo sugalvota ir į tardymo protokolą įrašytas pramanas[22].

Toje pačioje byloje minimi dar du sulaikytieji – Pìkelionių gyventojai Pranas Grigonis ir Vincas Čiupas, partizanas slapyvardžiu *Linas*. Grigonis tikino *Viesulo* būryje, kuris 1945 m. kovą laikėsi Medinìškių miške, prabuvęs itin trumpai, o Čiupas gynėsi nuo visų jam mestų kaltinimų, pripažindamas tik tai, kad buvo spėjęs gauti *Lino* slapyvardį, tačiau po kelių dienų iš būrio pasitraukė ir vienas slapstėsi nuo šaukimo į Raudonąją armiją. Čiupas neigė turėjęs šautuvą ir nepateikė nė vienos partizano pavardės. Jis tvirtino tegirdėjęs, kad partizanų gretose buvo Bronius Jakubauskas iš Jakniškių, bet, anot Čiupo, žmonės kalbėję, kad Jakubauskas žuvo[23]. Nelaukiant galutinio teismo nuosprendžio, ir J. Taraškevičius, ir P. Grigonis, ir V. Čiupas išsiųsti į Komiją, Vorkutos lagerius. 1946 m. rugpjūčio 8 d., šįkart jau toli nuo Lietuvos, vyko dar viena tardymo sesija. Taraškevičius neigė davęs kone visus parodymus, kurie buvo surašyti cituotuose Jieznė ir Alytujė atliktų tardymų protokoluose. Taraškevičius minėjo tik vieną partizaną – Praną Daraškevičių – ir prisipažino turėjęs *Liesnyko* slapyvardį. Neigė kada nors

[20] Marytės Taraškevičienės ir Juozo Taraškevičiaus kryžminės apklausos protokolas, *ten pat*, l. 15.
[21] 1945 m. rugsėjo 8 d. Juozo Taraškevičiaus tardymo protokolas, *ten pat*, l. 18.
[22] *Ten pat*, l. 19.
[23] Prano Grigonio ir Vinco Čiupo tardymo protokolai, *ten pat*, l. 21–24.

Paverknių mūšiui skirtas paminklas.
Užrašas ant paminklo:
Paverknių laukuose 1945 m. kovo 29 d. mūšyje pralietas didvyrių kraujas visiems amžiams liks šventa vieta. Lietuvos partizanai:

L. Bieliauskas-Juodvarnis	*1914*
V. Celiešius-Vaidotas	*1925*
P. Daraškevičius-Papartis	*1920*
V. Kandrotas-Kregždė	*1917*
P. Kurilavičius-Skroblas	*1923*
A. Šiugždinis-Dzingeris	*1924*
V. Šiugždinis-Ateitis	*1921*
K. Vaikšnys-Špokas	*1921*
K. Ziutelis-Anglas	*1927*
A. Bačinskas-Ūkininkas	*1871.*

2025 m. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

pripažinęs kitus aukščiau minėtus teiginius. Ir Juozas Taraškevičius, ir Vincas Čiupas atsipirko palyginti nesunkia bausme – jiems skirtas šešerių metų įkalinimas Vorkutlagė, dirbant Pečiòros anglių baseine[24].

Į Vorkutą buvo ištremtas ir Juozo brolis Petras Taraškevičius, kuris, anot archyvinių dokumentų, buvo sulaikytas 1945 m. kovo 30 d. Pateikdamas tardytojams savo versiją, Petras tikino, kad į partizanų būrį stoti jį įtikino tas pats Pranas Daraškevičius, minimas Juozo Taraškevičiaus apklausos protokoluose. P. Taraškevičius teigė kartu su P. Daraškevičiumi į mišką išėjęs 1945 m. kovo 27 d. ir girdėjęs, kad būriui, prie kurio jis ketinęs prisijungti, vadovauja buvęs policininkas Juozas Ogilba, slapyvardžiu *Dobilas*. Daliniui tuo metu priklausė net iki 120 žmonių, ginkluotų skirtingo tipo kulkosvaidžiais, automatiniais ginklais, šautuvais ir granatomis. Jų štabas esą buvęs keli kilometrai nuo Jiezno, Beniùkų miške. Dviem partizanams bandant surasti būrio vyrus Beńčiakiemio miške, prie Daraškevičiaus ir Taraškevičiaus prisidėjo Martynas Judickas. Daraškevičius, ant rankovės nešiojęs Lietuvos vėliavos spalvų antsiuvą, Judickui davė *Paparčio*,

[24] 1946 m. balandžio 8 d. Juozo Taraškevičiaus tardymo protokolas ir kaltinamasis nuosprendis, *ten pat*, l. 30–31, 33–34.

P. Taraškevičiui – *Balandžio* slapyvardį, o pats vadinosi *Pusbarzdžiu*, vėliau slapyvardį pakeitė į *Banginio*[25].

1945 m. kovo 29 d. minėta trijulė išėjo link kaimo netoliese Verbỹliškių ir senojo Gõjaus miško, tikėdamasi sutikti partizanų būrį ir prie jo prisidėti, tačiau vyrai paryčiais pateko į NKVD pasalą. Bandydamas pasitraukti iš apsupties P. Daraškevičius žuvo, P. Taraškevičius pakliuvo į nelaisvę, o M. Judickas pabėgo. Sulaikymo protokole pažymima, kad operacija įvykdyta naktį į kovo 30 d., 4 valandą, surengus pasalą Trùncų k. ribose[26]. B. Vinskienė knygoje apie Jiezno krašto partizanus pateikia kiek kitą P. Daraškevičiaus žūties versiją – anot jos, partizanas žuvo bandydamas atsitraukti po Paverknių mūšio, keldamasis per Verknę ties Kadìkais. Nukautą kovotojo kūną čekistai pririšo prie arklio kojos ir kelis kilometrus tempė į Jiezną[27]. Paverknių mūšis iš tiesų įvyko 1945 m. kovo 28 d., tad gali būti, kad P. Taraškevičius tardymo metu sąmoningai nutylėjo savo ir bendražygių vaidmenį jame, pasakodamas, kad mūšio dienomis dar tik bandė rasti partizanų dalinį ir esą pakliuvo į atsitiktinę pasalą.

P. Taraškevičiaus byloje minimas dar vienas partizanas, galimai dalyvavęs Paverknių kautynėse. Tai kašoniškis Julius Taraškevičius, slapyvardžiu *Barsukas*. Šis vyras tardytojams prisipažino dezertyravęs iš Raudonosios armijos 1944 m. rudenį, kai kartu su 150 lietuvių pabėgo iš okupantų kariuomenės dalinio. Tarp jų, anot Juliaus, buvo šie Jiezno valsčiaus gyventojai: Pranas Šerys, Jonas Pyragas, Juozas Taraškevičius bei Julius Kandrotas (Kondratas) iš Kašonių, Juozas Jurkonis iš Márginių, Julius Kandratas, Bronius Raižys bei Jonas Pempė iš Sundãkų. Pabėgęs iš sovietinės kariuomenės, Julius Taraškevičius prisijungė prie *Viesulo* būrio ir buvo sužeistas nenurodytame mūšyje. 1945 m. kovo 29 d., kaip tik po Paverknių kautynių, peršautą Julių Taraškevičių atvežė į brolio Antano Taraškevičiaus namus Padrìežiškėse. Iš čia sužeistasis buvo gabenamas link Pakrovų kaimo, tačiau privažiavus tiltą per Veřknę vežimas buvo sulaikytas sovietinių kareivių. Dar vienas partizanas atsidūrė čekistų rankose[28]. Neįtikėtina, tačiau tokiomis sudėtingomis sąlygomis, kiekviename žingsnyje tykojant nepalyginamai didesnėms priešo pajėgoms, NKVD struktūroms pasitelkiant klastą, smurtą ir informatorių tinklą, Jiezno ir kitų Lietuvos kraštų partizanai išsilaikė dar beveik dešimtmetį.

[25] Petro Taraškevičiaus tardymo protokolas, *LYA*, K-1, ap. 58, b. P-2919, l. 3–7.
[26] Juliaus Taraškevičiaus tardymo protokolas, *LYA*, K-1, ap. 58, b. P-2919, l. 14–16.
[27] Vinskienė B. *min. veik.*, p. 37.
[28] Antano Taraškevičiaus apklausos protokolas, *ten pat*, l. 17–18.

Jaunieji Jiezno partizanai*

Antanas Ragavičius

1945 metai! Baigėsi Antrasis pasaulinis karas. Lietuva liko okupuota Sovietų Sąjungos. Lietuviai žinojo, kokia tuo laiku buvo padėtis šioje Rytų valstybėje, neabejojo, kad okupantai panašų gyvenimą kurs ir mūsų šalyje. Prasidėjo kova dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės. Kaimo žmonės būrėsi į ginkluotus partizanų būrius, moksleiviai, studentai kūrė pogrindines antisovietines organizacijas.

Viena iš jų – Jaunųjų Lietuvos laisvės kovotojų būrelis, veikęs 1946–1949 m. Jiẽzno gimnazijoje.

Juozas Melenkevičius, Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės leitenantas, sovietmečiu Vėžionių pradinės mokyklos mokytojas

Organizacijos įkūrimas

Mintis įkurti Jaunųjų Lietuvos laisvės kovotojų būrelį Jiezno gimnazijoje kilo 1945 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais šeštos „B“ klasės mokiniui Vytautui Melenkevičiui. Nemažą įtaką ryžtis tokiam žingsniui turėjo jo šeima ir ypač tėvas Juozas Melenkevičius, Nepriklausomos Lietuvos karininkas.

Be to, ir pats V. Melenkevičius vokiečių okupacijos metais daug skaitė antisovietinės literatūros, girdėjo aplinkinių gyventojų kalbas apie sunkias Sovietų Sąjungos piliečių gyvenimo sąlygas: nepriteklių, Stalino diktatūrą, žmonių trėmimą į Sibiro lagerius, piliečių beteisiškumą ir kt., tad nutarė sukurti pogrindinę antisovietinę organizaciją ir tuo prisidėti prie bendros lietuvių tautos kovos su sovietų okupacija. Pirmuoju į būrelį V. Melenkevičius nusprendė pakviesti savo bendraklasį Domininką Randį. Šis sutiko. V. Melenkevičius pasirinko *Ąžuolo*, o ryšiams su partizanais dar ir *Liūto* slapyvardį. D. Randis nusprendė pasivadinti *Jaunučiu*. Jis išsitarė, jog pažįsta keletą partizanų ir gali iš jų gauti antisovietinių laikraščių bei atsišaukimų. Vaikinai aptarė, ką dar galėtų kviesti į kuriamą organizaciją. Patikimi gimnazistai iš Vytauto sužinojo apie organizacijos tikslus, pasirinko slapyvardžius. Per pirmuosius 1946 metų mėnesius į būrelį įstojo Vytautas Adomaitis-*Audra*, Mindaugas Barščevičius-*Žvirblis*, Bronius Jakutavičius-*Lapė*, Jonas Marcinkevičius-*Vijūnas*, Vytautas Nenartavičius-*Dagilis*, Algirdas Valatka-*Balandis*, Vytautas Valatka-*Kadagys*.

1946 m. pirmoje pusėje įsikūrė štabas, kurį sudarė V. Melenkevičius-*Ąžuolas* (*Liūtas*) (pirmininkas), D. Randis-*Jaunutis* (pavaduotojas) ir J. Marcinkevičius-*Vijūnas* (narys).

1948 m. gegužės mėnesį kandidatais į šią organizaciją dar buvo priimti septintos „B“ klasės mokiniai Algirdas Stanevičius ir Juozas Labukas. Vėliau

* Sutrumpintai iš: Ragavičius A. Jiezno jaunieji partizanai, *Genocidas ir rezistencija*, 2010, nr. 1, p. 124–155; Ragavičius A. *Jiezno jaunieji partizanai 1952–1954 m.*, Kaunas, 2010, p. 119.

Pažymima, kad Melenkevičius Vytautas, Juozo
gim. 1931 m. balandžio mėn. 10 d.
yra Jiezno
gimnazijos I klasės mok.
Pažymėjimas galioja
iki 1947 m. rugsėjo mėn. 1 d.
Удостоверяется, что Меленкевичюс Витаутас, Юозо
род. 10 апреля 1931 года
является учеником I класс Езненской гимназии
Удостоверение действительно
по 1 сентября 1947 года.
Direktorius — Директор

Pažymima, kad Nenartavičius Vytautas, Simano
gim. 1930 m. lapkričio mėn. 1 d.
yra Jiezno
gimnazijos I klasės mok.
Pažymėjimas galioja
iki 1947 m. rugsėjo mėn. 1 d.
Удостоверяется, что Ненартавичюс Витаутас, Симано
род. 1 ноября 1930 года
является учеником I класс Езненской гимназии
Удостоверение действительно
по 1 сентября 1947 года.
Direktorius — Директор

Pažymima, kad Barščevičius Mindaugas, Antano
gim. 1931 m. vasario mėn. 13 d.
yra Jiezno
gimnazijos I klasės mok.
Pažymėjimas galioja
iki 1947 m. rugsėjo mėn. 1 d.
Удостоверяется, что Барщевичюс Миндаугас, Антано
род. 13 февраля 1931 года
является учеником I класс Езненской гимназии
Удостоверение действительно
по 1 сентября 1947 года.
Direktorius — Директор

Pažymima, kad Valatka Algirdas, Alekso
gim. 1931 m. sausio mėn. 15 d.
yra Jiezno
gimnazijos VII klasės mok.
Pažymėjimas galioja
iki 1947 m. rugsėjo mėn. 31 d.
Удостоверяется, что Валатка Алгирдас, Алексов
род. 15 января 1931 года
является учеником VII класс Езненской гимназии
Удостоверение действительно
по 31 сентября 1947 года.
Direktorius — Директор

Pažymima, kad Valatka Vytautas, Jurgio
gim. 1930 m. liepos mėn. 17 d.
yra Jiezno
gimnazijos I klasės mok.
Pažymėjimas galioja
iki 1947 m. rugsėjo mėn. 1 d.
Удостоверяется, что Валатка Витаутас, Юргис
род. 17 июля 1930 года
является учеником I класс Езненской гимназии
Удостоверение действительно
по 1 сентября 1947 года.
Direktorius — Директор

Jiezno gimnazistų V. Melenkevičiaus, V. Nenartavičiaus, M. Barščevičiaus, A. Valatkos, V. Valatkos mokinio pažymėjimai

šie mokiniai ir Bronius Jakutavičius-*Lapė* bei Vytautas Adomaitis-*Audra* mokyklos nelankė arba išvyko mokytis kitur, todėl ryšius su jiezniečiais nutraukė. Į organizaciją buvo numatyta įtraukti ir didelį antisovietininką Joną Kaškoną (jo brolis už tokią veiklą sėdėjo kalėjime). Pradinis pokalbis su juo vyko Jiezno gimnazijoje pertraukos metu. V. Melenkevičius ir J. Kaškonas kalbėjo apie tik ką pasibaigusius 1948 m. rinkimus į vietines darbo žmonių deputatų tarybas. J. Kaškonas pašnekovo teiravosi, kaip vyko rinkimai Vėžionysė, kur gyveno pats Vytautas ir jo tėvai. J. Kaškonas norėjo sužinoti, kas iš vietos gyventojų aktyviai dalyvavo rinkimuose, kas įėjo į rinkimų komisijos sudėtį, kokia buvo rinkimų punkto apsauga, kiek buvo kareivių, kokiais ginklais apsiginklavę ir t. t. V. Melenkevičiaus paklaustas, kam jam to reikia, Jonas atsakė, kad partizanas *Berželis* jam davęs tokią užduotį. Toliau besikalbant V. Melenkevičius-*Ąžuolas* (*Liūtas*) pasakė, kad septintoje „B“ klasėje veikia jo vadovaujamas Jaunųjų Lietuvos laisvės kovotojų būrelis ir pasiūlė J. Kaškonui stoti į jį. Taip pat jis pridūrė, kad per D. Randį-*Jaunutį* organizacija

palaiko ryšius su *Auksinuko* būrio partizanais, gauna iš jų antisovietinių laikraščių ir atsišaukimų, o jie savo ruožtu partizanus remia materialiai – pinigais. Į tai J. Kaškonas atsakė, kad jis pats savo klasėje iš antisovietiškai nusiteikusių moksleivių taip pat įkūręs grupelę: įtraukęs Alfonsą Lasatą, Albiną Germanavičių, Albiną Labuką, Bolių Boguševičių. Dar pridūrė, kad jo slapyvardis *Baltas aras*, prisipažino palaikąs ryšį su partizanų *Berželio*, *Lakštingalos*, *Perkūno*, *Vijoklio*, *Ėglio* būriu. Iš jų gauna antisovietinių laikraščių ir atsišaukimų ir platina gimnazistams ir gyventojams. Tokia spauda galįs aprūpinti ir V. Melenkevičiaus-*Ąžuolo* (*Liūto*) organizaciją. Šį pasiūlymą Vytautas noriai priėmė.

Organizacijos veikla

Jaunųjų Lietuvos laisvės kovotojų būrelio nariai platino antisovietinius laikraščius „Už tėvų žemę“, „Laisvės varpas“, rusų kalba leidžiamą laikraštį „Svobodnoje slovo“ („Laisvas žodis“) ir įvairaus turinio atsišaukimus. Iš pradžių juos gaudavo D. Randis-*Jaunutis* iš *Auksinuko* ir *Berželio* būrio partizanų. *Berželiui* žuvus (1948 m.), atsišaukimus gaudavo iš Motiejaus Jaruševičiaus-*Lakštingalos* (žuvo 1951 m.). Šių leidinių platinimas ypač suaktyvėdavo prieš rinkimus, sovietų vadinamus „demokratiškiausiais“ visame pasaulyje. Tokius rinkimus partizanai ragino boikotuoti.

Nuo 1948 m. gegužės mėnesio D. Randis gimnazijos nelankė, buvo partizanų įtrauktas į *Lakštingalos* būrio rezervą. Rugpjūčio mėnesį suėmus partizaną *Kimantą*, Domininkas tapo šio būrio nariu, gavo slapyvardį *Žiedelis* ir ginklą. Tada organizacijos ryšiai su juo nutrūko. Gimnazistai glaudesnius ryšius užmezgė su J. Kaškonu-*Baltu aru*. Jo atneštus laikraščius ir atsišaukimus organizacijos nariai skaitydavo būrelio susirinkimuose, aptarinėdavo turinį, paskui platindavo. V. Melenkevičius ir pats rašė atsišaukimus, kuriuos draugai perrašydavo po 2–3 egzempliorius ir taip pat paskleisdavo Jiezno apylinkėse.

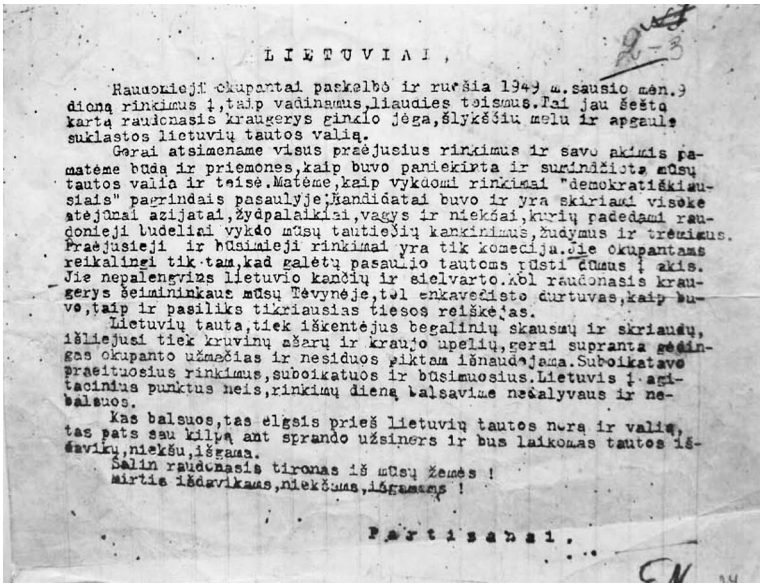

L I E T U V I A I ,

Raudonieji okupantai paskelbė ir ruošia 1949 m. sausio mėn. 9 dieną rinkimus į, taip vadinamus, liaudies teismus. Tai jau šešta kartą raudonasis kraugerys ginklo jėga, šlykščiu melu ir apgaule suklastos lietuvių tautos valią.

Gerai atsimename visus praėjusius rinkimus ir savo akimis pamatėme būdą ir priemones, kaip buvo paniekinta ir suminėjista mūsų tautos valia ir teisė. Matėme, kaip vykdomi rinkimai "demokratiškiausiais" pagrindais pasaulyje. Kandidatai buvo ir yra skiriami visoke atejūnai azijatai, žydpalaikiai, vagys ir niekšai, kurių padedami raudonieji budelini vykdo mūsų tautiečių kankinimus, žudymus ir trėmimus. Praėjusieji ir būsimieji rinkimai yra tik komedija. Jie okupantams reikalingi tik tam, kad galėtų pasaulio tautoms pūsti dūmus į akis. Jie nepalengvins lietuvio kančių ir sielvarto. Kol raudonasis kraugerys šeimininkaus mūsų Tėvynėje, tol enkavedisto durtuvas, kaip buvo, taip ir pasiliks tikriausias tiesos reiškėjas.

Lietuvių tauta, tiek iškentėjus begalinių skausmų ir skriaudų, išliejusi tiek kruvinų ašarų ir kraujo upelių, gerai supranta gėdingas okupanto užmačias ir nesiduos piktam išnaudojama. Suboikatavo praeituosius rinkimus, suboikatuos ir būsimuosius. Lietuvis į agitacinius punktus neis, rinkimų dieną balsavime nedalyvaus ir nebalsuos.

Kas balsuos, tas elgsis prieš lietuvių tautos norą ir valią, tas pats sau kilpą ant sprando užsiners ir bus laikomas tautos išdaviku, niekšu, išgama.

Šalin raudonasis tironas iš mūsų žemės !
Mirtis išdavikams, niekšams, išgamoms !

P a r t i z a n a i .

Partizanų atsišaukimas, platintas prieš sovietinius rinkimus

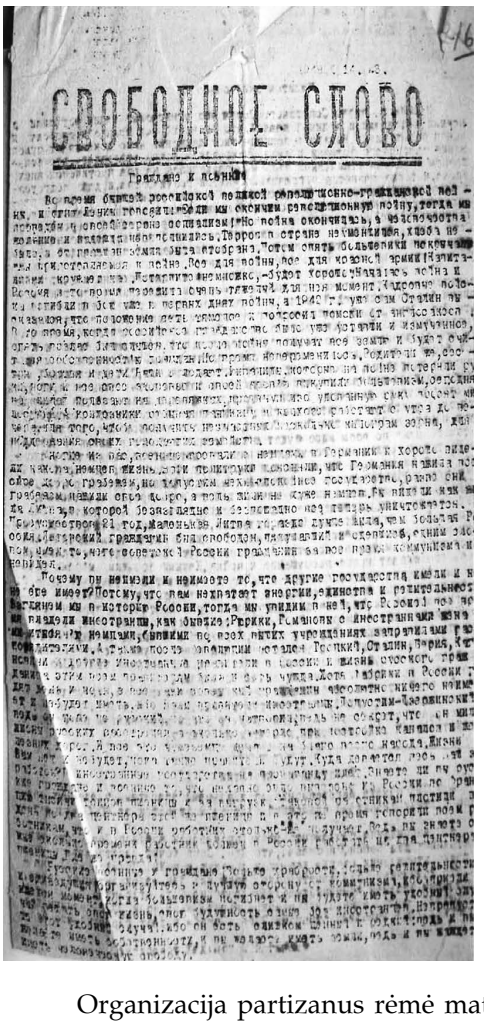
СВОБОДНОЕ СЛОВО

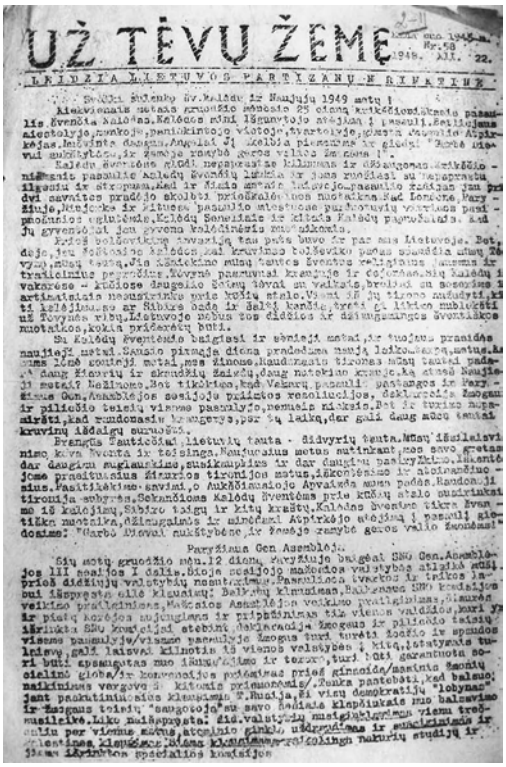
UŽ TĖVŲ ŽEMĘ

Rusų kalba leidžiamo laikraščio „Svobodnoje slovo“ („Laisvas žodis“) pirmasis puslapis

Partizanų leidžiamo laikraščio „Už tėvų žemę“ pirmasis puslapis

Organizacija partizanus rėmė materialiai – rinko pinigus ne tik iš savo narių, bet ir iš kitų patikimų moksleivių. Lietuvos ypatingajame archyve esančioje baudžiamojoje byloje minimos Jono Baranausko, Jono Anušausko, Vytauto Babiliaus, Jono Stankevičiaus, Albino Žeimio ir kitų moksleivių pavardės. Partizanus šelpė ir septintos „a“ (mergaičių) klasės mokinės. Šį darbą V. Melenkevičius patikėjo Onai Navickaitei, nes jie gerai pažinojo vienas kitą. Onutė iš Verbyliškių, o Vytautas iš Vėžionių dažnai į gimnaziją ir iš jos kartu eidavo tuo pačiu plentu. Besikalbant įvairiomis temomis, tarp jų ir politinėmis, V. Melenkevičius-*Ąžuolas* (*Liūtas*) įsitikino, kad ji yra patikima mergaitė. Surinktus pinigus Vytautas pagal pakvitavimą perduodavo D. Randžiui-*Jaunučiui*, o nuo 1948 m. – J. Kaškonui-*Baltam arui*. Už surinktus pinigus partizanai pirko būtiniausias prekes – muilą, odekoloną, šukas ir kt. Kartą D. Randis kartu su J. Marcinkevičiumi-*Vijūnu* pirkti partizanams prekių važiavo net į Kauną (pokariu prekių trūkdavo ir didesnių miestų parduotuvėse, ką kalbėti apie Jiėzną).

1947 m. lapkričio 7-osios vakaras ir naktis ilgai išliko Jiezno miestelio ir jo apylinkių gyventojų atmintyje, jie tapo drąsaus partizanų išpuolio liudininkais. Sovietams minint Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 30-ąsias metines, *Tauro* apygardos *Vilko* rinktinės, *Dainavos* apygardos *Dzūkų* rinktinės *Margirio* grupės

partizanai, kurių gretose buvo ir D. Randis, nupjovę telefono stulpus, nukirpę laidus, įsiveržė į Jiezną. Jie nukovė kapitoną Nikiforovą ir jaunesnįjį leitenantą Prochorovą. Tą vakarą miestelį užvaldė partizanai, o atsitraukė paryčiais. Atskubėjęs karinis pastiprinimas partizanų Jieznė neberado. Šis įvykis labai išgąsdino partinį aktyvą, stribus.

Organizacijos atskleidimas. Suėmimai. Lageriai

Partizanai dažnai būdavo susekami ir suimami, įkliuvę į slaptųjų sovietinių agentų, išdavikų ir stribų tinklą. Matyt, taip atsitiko ir su D. Randžiu. 1948 m. rugpjūčio mėnesį jį netyčia į dešinį petį sužeidė partizanas Vladas Kimantas. Po nesėkmingo gydymo namie 1948 m. spalio 20 d. Juozas Jakonis jį nuvežė į Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninę. Čia jis buvo suimtas, perkeltas į Lietuvos SSR vidaus reikalų ministerijos Kauno miesto kalėjimo Nr. 3 ligoninę. Dėl sunkios ligonio būklės tardymą laikinai nutraukė, o sveikatai pagerėjus, 1948 m. gruodžio 7 d. vėl atnaujino. D. Randis prisipažino, kad jis, prieš pradėdamas partizanauti, mokėsi Jiezno gimnazijoje ir priklausė Jaunųjų Lietuvos laisvės kovotojų būreliui, turėjo slapyvardį *Jaunutis*. Po daugkartinių ir ilgai trunkančių tardymų kartą kalėjimo kameroje „kalinčiam“ sovietiniam agentui Vytui D. Randis išsipasakojo apie šio būrelio veiklą, jo narius. Dar pridėjo, jog gerai pažįstamas su *Kęstučiu*, *Anupru*, *Kardu*, *Lakštingala*, *Mindaugu*, *Švyturiu* ir kitais partizanais. Pasakė, kad prieš sužeidimą su partizanais Vancevičiumi, Kimantu, Šiugždiniu vienu metu slapstėsi Kaišiadorių rajono Krúonio apylinkėje. Sovietiniam agentui Kabliui D. Randis, nieko neįtardamas, atvirai išsitarė, kad jį į antisovietinę veiklą įtraukė Zenonas Kimantas ir taip tapo partizanų ryšininku. Jis dažnai lankydavosi Z. Kimanto namuose ir susitikdavo su partizanais *Kardu*, *Lakštingala*, *Mindaugu*.

Prasidėjo areštai. Z. Kimantas buvo suimtas 1948 metais. 1949 m. sausio 20 d. suimamas V. Valatka-*Kadagys*, o po aštuonių dienų – V. Melenkevičius-*Ąžuolas* (*Liūtas*), A. Valatka-*Balandis*, V. Nenartavičius-*Dagilis*, M. Barščevičius-*Žvirblis*. Praslinkus dviems mėnesiams, kovo 5 d. buvo suimti ir ištremti į Sibirą V. Melenkevičiaus tėvai ir dvi seserys. Suimtųjų namuose buvo padarytos kratos, pas V. Melenkevičių rado du partizanų slapyvardžių sąrašus ir tris pakvitavimus apie pinigų perdavimą J. Kaškonui-*Baltam arui*. Šie dokumentai buvo slepiami po švarko pamušalu. Iš pradžių suimtieji buvo tardomi Prienų saugumo patalpose, vėliau pervežti į Kauno kalėjimą. Po ilgų tardymų, akistatų iš surinktos tardymo medžiagos sudaryta baudžiamoji byla ir perduota SSRS MGB Ypatingojo pasitarimo trijų asmenų grupei – *troikai*. Jie, teisiamiesiems nedalyvaujant, bylas peržiūrėjo ir pareiškė kaltinimus bei galutinį „teismo“ nuosprendį. Kaltinimuose nurodoma, kad Vytautas Melenkevičius, Domininkas Randis, Vytautas Nenartavičius, Algirdas Valatka, Vytautas Valatka ir Mindaugas Barščevičius palaikė nusikalstamus ryšius su „nacionalistine banda”, rašė antisovietinio turinio atsišaukimus ir platino laikraščius gyventojams, rinko pinigus ir juos perduodavo „banditams”. Visi teisiamieji buvo baudžiami pagal tuo metu Lietuvoje galiojusius Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso įstatymus. Ypatingojo pasitarimo „teismo” nuosprendis buvo perduotas į Kauno kalėjimą ir perskaitytas iš kalėjimo kamerų į vieną vietą suvarytiems teisiamiesiems. Jis buvo negailestingas: V. Melenkevičius (klasės pirmūnas) ir

D. Randis nuteisti kalėti po 25 metus, o A. Valatka, V. Valatka, V. Nenartavičius, M. Barščevičius po dešimt metų, 5 metus bausmę atliekant ypatingajame (griežto režimo) lageryje ir 5 metus tremtyje.

V. Melenkevičius, kalėdamas Džezdų lageryje, laisvą minutę nuo darbo, kamuojamas Tėvynės, gimtųjų namų ilgesio, rašė eilėraščius:

Tėvynė mano – ten toli, už mylių,
Tamsi naktis vergijos slegia ją.
Nelaisvėj kaliniai ją kūdikiškai myli,
Trispalvę su savim nešioja širdyje.

Miškų gelmėj Tėvynės aidi šūviai,
Kalėjimai ir lageriai pilni aukų.
Trispalvės garbę gindamas lietuvis
Trokšta išvaduot iš priespaudos nagų.*

J. Kaškonas buvo suimtas 1949 m. vasario mėnesį. Tardymo metu jis neigė savo dalyvavimą antisovietinėje veikloje ir buvo paleistas į laisvę, o pakartotinai suimtas 1950 m. rugsėjo mėnesį. Kratos metu pas jį rado „banditiškų" laikraščių ir ranka parašytų atsišaukimų. Ekspertai nustatė, kad atsišaukimai parašyti Kaškono, tačiau šis viską neigė ir demonstravo nepakaltinamojo požymius: tardomas nesakydavo nei vardo, nei pavardės, tardytojo klausimą pakartodavo kelis kartus ir vėl nutildavo. Po savaitės jį apžiūrėjo teismo medicinos ekspertas profesorius Gutmanas, kuris manė, jog J. Kaškonas yra psichiškai sveikas, tačiau vis dėlto rekomendavo kalinį pasiųsti į Vilniaus psichiatrijos ligoninę stacionariniam tyrimui. Todėl 1950 m. gruodžio 18 d. tardymas buvo nutrauktas, ir J. Kaškoną hospitalizavo šioje Vilniaus ligoninėje. Po daugiau kaip dviejų mėnesių tyrimo 1951 m. kovo 7 d. komisija konstatavo, kad teisiamasis yra sveikas ir gali atsakyti už savo veiksmus. Vėl prasidėjo tardymai. Juose J. Kaškonas nurodė, kad jis jokios antisovietinės veiklos nevykdė, apie jokią pogrindinę antisovietinę grupę nežino ir jai nevadovauja. Taip pat neigė, kad jis iš V. Melenkevičiaus gaudavo pinigų. Ir slapyvardžio *Baltas aras* neturėjo... Tačiau jis patvirtino, kad pažinojo Misiškių kaimo partizanus Vladą Bunevičių (žuvo 1945 m.), Jurgį Bunevičių (žuvo 1948 m.) ir Antaną Bunevičių (žuvo 1948 m.). Taip pat nurodė, kad kartą grybaudamas atsitiktinai sutiko partizanus Juozą Gervicką (žuvo 1950 m.) ir Kostą Bartusevičių (žuvo 1953 m.). Jie dėvėjo lietuvišką karinę uniformą, buvo ginkluoti šautuvais ir pistoletais. Partizanai paprašė J. Kaškono parūpinti šovinių. Šis sutikęs, tačiau pažado neįvykdė.

Remiantis liudininkų parodymais J. Kaškonui sudaryta atskira baudžiamoji byla, pagal kurią jis buvo kaltinamas kaip 1948–1949 m. pogrindinės antisovietinės grupelės įkūrėjas ir vadovas Jiezno gimnazijoje, taip pat palaikęs ryšius su ginkluotos „nacionalistinės bandos" dalyviais, iš jos gaudavęs antisovietinės literatūros, kurią platino gyventojams, paštu siuntė atsakingiems sovietiniams

* Ištrauka iš eilėraščio „Kalinio sapnas", 1952 m. gegužės mėn., Kazachijos SSR.

darbuotojams grasinamus laiškus, turėjo slapyvardį *Baltas aras*.

Už antisovietinę veiklą J. Kaškonas buvo nuteistas 10 metų, bausmę atliekant Sovietų Sąjungos vidaus reikalų ministerijos ypatingajame lageryje.

Nuteistųjų bylose gali būti netikslumų, prirašytų kaltinimų. Lietuvos ypatingojo archyvo tardymo byloje[1] esančiame 1955 04 21 skunde SSRS valstybės saugumo komitetui Algirdas Valatka rašė: *„<…> mušė, gąsdino, metė į karcerį, įžeidinėjo įvairiais žodžiais. Sakė, kad ir neprisipažinus vis tiek tave nuteisim. Jeigu neprisipažinsi, gausi 25 metus, jeigu viską pasakysi, gausi 10 metų. Aš negalėjau pakęsti visų kančių ir pradėjau kalbėti ant savęs, ko tik iš manęs reikalavo tyrimo organai <…> sakiau, rašykite ką norite, viską pasirašysiu."*

Sugrįžus iš tremties

Tiek ir visiems politiniams kaliniams, tiek ir atlikusiems bausmę jiezniečiams pilietinės teisės ir laisvės buvo suvaržytos: jiems neleista gyventi didžiuosiuose Lietuvos miestuose, buvo sunku susirasti darbą. Persekioti ir jų vaikai. Politinio kalinio V. Melenkevičiaus sūnus Remigijus 1986 m. tarnavo sovietinėje armijoje. Lietuvos SSR saugumas iš karinio dalinio gavo raštą, kuriame prašyta patikslinti, ar tikrai Remigijus Melenkevičius yra Vytauto sūnus, ir ar tikrai V. Melenkevičius buvo nuteistas laisvės atėmimu 25 metams. Gavus šią patvirtinančią informaciją Remigijus iš vidaus kariuomenės (kalinių priežiūros) dalinio buvo perkeltas į kitą.

V. Nenartavičius, grįžęs į laisvę ir metus negavęs darbo, vėl nutarė (dabar savo noru) išvykti į Sibirą pas draugą. Po metų sugrįžęs į Lietuvą (kai jau turėjo darbo knygelę), įsidarbino

V. Melenkevičiaus šeima Irkutsko srityje Kultuko gyvenvietėje: sėdi tėvai Adelė ir Juozas Melenkevičiai, stovi seserys Aurelija (kairėje) ir Danutė

J. Melenkevičiaus amžino poilsio vieta Kultuko kapinėse

[1] *LYA*, b. 42931/3, t. 2, p. 244.

Dvi tremtinių šeimos Tiumenėje. Sėdi (iš kairės): V. Melenkevičius, jo motina Adelė, Marija Paužienė, Jonas Pauža, stovi (iš kairės): Anelė ir Albina Paužaitės, Aurelija ir Danutė Melenkevičiūtės

darbininku Geologinių paieškų tarnyboje. Ten sutiko savo gyvenimo meilę. Susituokęs apsigyveno pas žmoną. Bandė prisiregistruoti, tačiau iš miesto milicijos skyriaus gavo pranešimą, kuriame įsakyta per tris paras iš Vilniaus išvykti (buvo net kelis kartus atėję tikrinti, ar jis tikrai negyvena nurodytu adresu). Taigi teko slapstytis (slėptuvę buvo įsirengęs bute). N. Chruščiovo valdymo („atšilimo") laikotarpiu jau gyveno pas žmoną legaliai, dirbo ir neakivaizdiniu būdu baigė Finansų kredito technikumą. Vėliau darbavosi vyr. buhalteriu Gamtos apsaugos komitete ir kitose įstaigose.

Organizacijos vadovo Vytauto Melenkevičiaus gyvenimo vingiai daug sudėtingesni. Jis prisiminė:

„Po Stalino mirties kalinių bylos buvo peržiūrėtos. Iš įkalinimo lagerio Kazachijos SSR Karagandos srities Džezkazgano vario kasyklų Steplage buvau paleistas 1956 metais liepos 19 d. Kadangi žinojau, kad paleidus kalėjusį šeimos narį yra paleidžiami ir kiti, nutariau susitikti su savaisiais ne tremtyje, o jau Lietuvoje, pas gimines. Deja, Melenkevičiai į gimtinę grįžo dar negreit... Nusprendžiau kitą pavasarį nuvykti pas juos.

Pakeliui užsukau į Tiumenės miestą, kur nuo 1947 metų tremtyje gyveno mano dėdė – mamos brolis Jonas Pauža su šeima. Čia pasitarę nusprendėme, kad reiktų man organizuoti Melenkevičių atkėlimą iš Kultuko kolūkio Irkutsko srityje į Tiumenę – visiems kartu bus lengviau pakelti tremties vargus. Nuvykęs į tą kolūkį, pamačiau, kokią sunkią gyvenimo naštą vilko tremtiniai.

Kolūkio pirmininkas Lysenkovas engė lietuvius, skirdamas jiems pačius sunkiausius darbus: mama plušo ūkio laukuose, o tėvui teko jaučiu kinkytu vežimu 200 litrų talpos statinėmis vežioti gyvulių fermoms vandenį, kurį reikėjo samstyti iš upės kibirais. Ir taip nuo ryto iki vakaro, be poilsio dienų. Nukamuotas alinančio darbo ir ligos, 1957 m. kovo 15 d. tėvas mirė. Ten ir atgulė amžino poilsio. Po penkių mėnesių gavome valdžios leidimą persikelti į Tiumenę. Čia aš su vyresniąja sesute Danute gavome darbą medžio apdirbimo kombinate. Bedirbdamas parašiau prašymą į Maskvą dėl mano šeimos paleidimo iš tremties. 1959 m. balandžio mėnesio gautame rašte buvo nurodyta, kad mama ir abi sesutės iš tremties paleidžiamos. Praėjus metams ir trims mėnesiams – 1960 m. liepos mėnesį aš vėl parvažiavau į Lietuvą, kad pasiruoščiau sutikti artimuosius. Lietuvoje jokio turto neturėjome, santaupų – taip pat. Pradėjau gyventi nuo nulio. Verčiausi kaip

išmanydamas. Gyvendamas Lietuvoje pastebėjau, kad dauguma sovietinių tarnautojų į politinius kalinius ir tremtinius žiūrėjo įtariai – kaip į „raupsuotuosius". Todėl prisiregistruoti ir gauti legalų darbą buvo gana sunku.

Tačiau buvo ir gerų žmonių. Prisiregistravau ir įsidarbinau geraširdės vyr. gydytojos Žakovičaitės vadovaujamame Tuberkuliozės dispanseryje. Praslinkus porai metų po mano sugrįžimo, 1962 m. rugsėjo 9 d. (po trylikos tremties metų) į Tėvynę sugrįžo mama ir abi seserys. Jaunesniąją sesutę Aureliją Žakovičaitė taip pat įdarbino dispanseryje. Vyresnioji Danutė apsigyveno Alytuje ir įsidarbino vyno gamykloje. Pradėjome stotis nors ir ant ne visai tvirtų, bet savų kojų..."

M. Barščevičius po teismo taip pat atsidūrė Kazachijos SSR, Džezkazgano srities sveikatai kenksmingose vario kasyklose. Nepraslinkus nei porai metų susirgo ir buvo išvežtas į neįgaliųjų lagerį. Pasveikęs vėl dirbo. Po Stalino mirties M. Barščevičiaus byla persvarstyta, ir jis paleistas į laisvę, bet netrukus pašauktas į sovietinę armiją. Bandė įrodinėti, kad jis, buvęs politinis kalinys, netinkamas ginti sovietinę tėvynę. Į tai buvo atsakyta, kad gal aviacijos ar jūreivystės daliniuose netinkamas, bet statybų ir kituose panašiuose daliniuose tiks. Grįžęs iš karinės tarnybos ir penkerius metus padirbėjęs Kaune, vėliau apsigyveno Elektrėnuose.

V. Valatka, sugrįžęs į laisvę, didžią gyvenimo dalį praleido Jiezne, dirbdamas kroviko, ligoninės sandėlininko ir kitus darbus. A. Valatka apsigyveno Sibire, Omsko srityje. Tačiau amžino poilsio, kaip ir Vytautas, atgulė Jiezno kapinėse. D. Randį ir J. Kaškoną taip pat priglaudė Lietuvos žemelė.

Erelio būrys

Neilgai trukus po laisvės kovų būrelio likvidavimo, Jiezno vidurinėje mokykloje 1952 m. įsikūrė *Erelio* būrys, kuriam vadovavo vienuoliktokas Jonas Gruzdzevičius. Daugumą sudarė vyresniųjų klasių moksleiviai, dirbantys jaunuoliai bei keletas Kruonio vidurinės mokyklos mokinių. Vadovas buvo ne tik geras organizatorius, bet ir šokėjas, sportininkas, gabus literatas, jo rašinius kaip pavyzdinius mokytoja Ieva Kantakevičienė skaitydavo visai mokyklai. Būdamas lageryje Jonas savo simpatijai Janinai Bieliauskaitei rašydavo labai jausmingus laiškus. O ši manė, jog tai ne jo mintys, o įvairių meilės romanų ištraukos. Organizacijai priklausė ir du Nemajūnų septynmetės mokyklos mokytojai – Birutė Gruzdzevičiūtė (vadovo sesuo) ir Petras Piličiauskas. Ją sudarė per 60 asmenų. Tai buvo gausiausia pogrindinė antisovietinė moksleivių ir jaunimo organizacija visoje Lietuvoje. Ji įsikūrė tada, kai ginkluota partizaninė kova praktiškai buvo pralaimėta. 1953 m. pavasarį Lietuvoje liko apie 250 partizanų[2]. Partizanų apygardos buvo sunaikintos ir veikė tik labai nedidelės kovotojų grupelės arba pavieniai asmenys. Pogrindinių antisovietinių organizacijų taip pat mažėjo. Tą gerai žinojo ir suprato Lietuvos jaunųjų partizanų Erelio būrio nariai, tačiau nepabūgo ir ruošėsi priešintis sovietinei sistemai.

Steigiamasis susirinkimas įvyko 1952 m. rugsėjo mėnesį. J. Gruzdzevičius pranešė, kad ši organizacija vadinsis Lietuvos jaunųjų partizanų *Erelio* būriu. Jis pasirinko *Erelio* slapyvardį ir davė priesaiką. Po jo priesaiką davė Julijonas Albinas Kotvickas, Juozas Cibulskas, Antanas Ragavičius, Kajetonas Tulevičius ir dar keli asmenys. Jos tekstas buvo trumpas:

[2] Gaškaitė N. ir kt. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas, 1996, p. 367.

„Aš Dievo ir draugų akivaizdoje prisiekiu negailėdamas jėgų ir gyvybės kovoti dėl Lietuvos išlaisvinimo ir mano tėvynainių gerovės. Organizacijos paslapčių niekada neišduosiu. Visus vadovybės įsakymus vykdysiu šventai ir sąžiningai.

Tepadeda man Dievas sunkioje ir garbingoje kovoje."

Organizacija turėjo savo įstatus. Jų pradžioje rašoma: *„Pažadinti Tėvynės meilės ir laisvės troškimo Lietuvos jaunųjų partizanų „Erelio" būrio nariai privalo kovoti prieš komunistinę ideologiją <...> Kova vyksta sunkiomis okupacijos ir teroro sąlygomis <...>."* Įstatuose buvo nurodoma, kad reikia užmegzti ir palaikyti ryšius su kitomis pogrindinėmis antisovietinėmis organizacijomis. Kiekvienas būrio narys privalėjo nelaužyti duotos priesaikos, būti ugningas patriotas, draugiškas, moralus ir t. t. Įstatų pabaigoje buvo įrašyta*: „Už taisyklių pažeidimą būrio vadovybė baudžia:*

a) mažiausia bausmė – viešas papeikimas arba skyrimas didesnės užduoties;

b) didžiausia bausmė – pašalinimas iš Lietuvos jaunųjų partizanų Erelio būrio."

Išsiplėtus organizacijai susikūrė tokia struktūra:

- vadas ir štabo viršininkas J. Gruzdzevičius-*Erelis*;
- vado ir štabo viršininko pavaduotojas J. A. Kotvickas-*Sakalas*;
- sekretorė ir mergaičių grandies vadovė A. Adomonytė-*Rūta*.

Štabą sudarė:

- spaudos ir propagandos skyrius (vedėjai S. Zakarevičius-*Laisvaitis*, J. Gruzdzevičius-*Erelis*;
- organizacinis skyrius (vedėjas J. A. Kotvickas-*Sakalas*, pavaduotoja A. Adomonytė-*Rūta*);
- vidaus kontrolės ir revizijos skyrius (vedėjas A. Jaruševičius-*Gintaras*, pavaduotojas J. Mikonis-*Lakštingala*);
- finansų ir ekonomikos skyrius (vedėjas J. Ragina-*Deimantas*, pavaduotoja A. Urbonavičiūtė-*Ramunė*).

Dar prieš įsteigiant štabą, buvo sudaryta ryšininkų ir žvalgų grupė, į kurią įėjo B. Genevičiūtė-*Usnė*, J. V. Raudonikis-*Putinas* ir A. Ragavičius-*Jovaras*. 1953 m. rudenį organizacijos struktūra pertvarkyta. Vietoje štabo buvo įkurtos propagandos (dešimt narių) ir diversijos (septyni nariai) grupės. Diversinės grupės paskirtis buvo įsigyti ginklų ir šaudmenų savigynai, atlikti tam tikras užduotis. Be to, ginklais ir šaudmenimis numatyta aprūpinti partizanus. Iš diversinės grupės turėjo išaugti ginkluotas būrys, kuris, amerikiečiams išvijus iš Lietuvos okupantus (taip buvo tikėtasi), padėtų įtvirtinti Lietuvoje demokratinę santvarką. Erelio būrys buvo suskirstytas į keturias grandis. Pirmos grandies vadas J. Cibulskas-*Tarzanas*, antros – A. Jaruševičius-*Gintaras*, trečios – V. Lubauskas-*Viesulas* ir ketvirtos (mergaičių grandies) – A. Adomonytė-*Rūta*.

Nors organizacija ir buvo įsigijusi ginklų, tačiau savo veikloje jų nepanaudojo.

Propagandos grupės veiklos kryptis – ideologinė kova su sovietų režimu, jo skleidžiamu melu. Organizacijos nariai platino atsišaukimus, leido laikraštuką „Jaunasis partizanas". Buvo demaskuojamas sovietų melas apie savanorišką Lietuvos įstojimą į Sovietų Sąjungą, apie „demokratiškiausius" rinkimus pasaulyje, apie daromą žalą nacionalizuojant fabrikus, žemę, pasiturinčių žmonių užgyventą turtą ir t. t. Be to, ši grupė rinko partizaniškas dainas, eilėraščius, uždraustas knygas, užrašinėjo ir platino anekdotus, pajuokiančius sovietų valdžią ir šviesią

žmonijos ateitį – komunizmą... Iš pradžių atsišaukimai buvo rašomi ranka didžiosiomis raidėmis ant mokyklinių sąsiuvinių lapų arba tekstus ant popieriaus lapo suklijuodavo iš raidžių, iškirptų iš „Tiesos“ laikraščio. Pasirodžius rašytiniams atsišaukimams, Jiezno vidurinės mokyklos mokytojams buvo liepta organizuoti vyresniems moksleiviams diktantų rašymą su būtinais žodžiais Tėvynė, Lietuva, okupantas ir pan. Palyginę rašinius su atsišaukimais, saugumiečiai mėgino išsiaiškinti rašiusiųjų autorystę...

Aišku, toks primityvus darbas organizacijos narių netenkino. Labai rūpėjo įsigyti rašomąją mašinėlę! Apie jos svarbą J. Gruzdzevičius-*Erelis* kalbėjo jau nuo pat organizacijos įsikūrimo pradžios. Pagaliau po įvairių svarstymų ir ieškojimų nutarta rašomąją mašinėlę „nemokamai įsigyti“ Jiezno rajono liaudies švietimo skyriuje. Buvo aptartas rašomosios mašinėlės išnešimo planas, ir 1953 m. birželio 13-osios naktį jis įgyvendintas. Kad apmokyti šunys neužuostų pėdsakų, operacijos dalyviai J. Gruzdzevičius ir A. Jaruševičius brido Veřknės upe, nešdami mašinėlę pakaitomis, toliau laukais patraukė Nemajūnų link. Paryčiais jie jau buvo vietoje, trokštamas daiktas paliktas miške, o po paros paslėptas bažnyčios bokšte. Mat Jono tėvas dirbo zakristijonu ir turėjo raktus nuo Dievo namų. Taip tame bokšte buvo įkurta savotiška spaustuvėlė – J. Gruzdzevičius čia spausdino atsišaukimus bei laikraštuką „Jaunasis partizanas“. Štai vienas atsišaukimas, aptiktas vėliau tardymo byloje.

LIETUVOS JAUNIME

Broliai ir sesės, į Jus kreipiasi kovotojai už Lietuvos Laisvę. Visi dar prisimenate mūsų laisvą Tėvynę, kai kiekvienas Lietuvos vaikinas subatvakarį ant žirgo šuoliuodavo pas savo mergaitę. Kodėl jam nešuoliuoti, kodėl nebūti šaunuoliu? Aruodai pilni grūdų, kiemas pilnas galvijų, žvalus žirgas nenustovi vietoje. Lietuvaitės linksmas dainas dainuoja, o ant Gedimino kalno iškilmingai plazda mūsų trispalvė. Ar mums dabar, broleli, šuoliuoti pas mergaites? Žirgas jau ne tavo, namas su kiauru stogu, aruodai tušti, mergaitės dainuoja liūdnas dainas. Ne mergaitės, o duonos kąsnis tau rūpi. Štai ką davė Tėvynei socializmo statyba. Dėl dabartinio skurdo jam mes dabar „dėkingi“.

Broliai ir sesės, ar mes galime kentėti mums atneštą skriaudą, ar ne laikas „padėkoti“ okupantams ir saviems išdavikams už visas skriaudas? Taip, dabar pats laikas. Stokite į pogrindines jaunimo organizacijas. Tik taip jūs atkeršysite mūsų okupantams, suduodami jiems stiprų smūgį. Nebijokite teroro, tuo jie parodo ne jėgą, bet savo silpnumą.

JLP

(Jaunieji Lietuvos partizanai)

Po rašomosios mašinėlės dingimo Jiezne kilo didžiulis triukšmas. Kad įsilaužta į Jiezno rajono liaudies švietimo skyriaus patalpas, apie 6 valandą ryto pirmas pastebėjo mokyklos sargas Grabliauskas. Apie įvykį jis pranešė šio skyriaus vedėjui P. Kazlauskui. Jis greitai žodžiu informavo Jiezno rajono vidaus reikalų skyriaus viršininką Venskutonį, o šis – Lietuvos SSR vidaus reikalų ministeriją. Švietimo skyriaus patalpos priplūdo tyrėjų, rašomosios mašinėlės paieškai buvo mestos didžiulės saugumo, milicijos pajėgos. Pasitelkti agentai *Albinas*, *Ąžuolas*,

Drąsuolis, *Kazys* ir kt. Buvo įtariami Kazys Ardaravičius, Albinas Juodis, Pranas Poškus, Jonas Žilinskas, mokytojas Severas Pruzelaitis, nes jis Lietuvos nepriklausomybės laikais priklausė tautininkų partijai. Įtarta ir Lietuvos partizanų vado A. Ramanausko-*Vanago* „gauja“, stebimi ir vyresnių klasių mokiniai. Tačiau rašomosios mašinėlės pagrobimo pėdsakų nepavyko aptikti iki 1953 m. spalio, kol į *Erelio* būrį nebuvo infiltruotas saugumo agentas.

Turint mašinėlę, darbas paspartėjo. *„Spausdinau, spausdinau, net galva apsisuko“*, – dienoraštyje rašė J. Gruzdzevičius. Spausdinti atsišaukimus ir laikraštėlį jam padėjo V. Lubauskas-*Viesulas*, o vėliau – S. Valatka-*Gegužis* ir B. Gruzdzevičiūtė. Štai kokios dviejų „Jaunojo partizano“ numerių (išėjo 5 ar 7 numeriai) temos. 1953 m. spalio 5 d. – „Mūsų liaudies gyvybiniai interesai“ (*Deimantas*), „Parazitinė komunistinė ideologija“ (*Sakalas*), „Tikslas aiškus“ (*Laisvaitis*), „Lietuvių padėtis sovietinės politikos sąlygomis“ (*Tarzanas*), 1953 m. spalio 18 d. – „Aš – kovotojų už laisvę gretose“ (*Gulbė*), „Liaudies dainos – mūsų liaudies nuotaikų atspindys“ (*Rūta*), „Kovok už Lietuvą“ (eilėraštis, *Ramunė*).

Mašinėle spausdintus atsišaukimus, „Jaunąjį partizaną“ (12–20 egz. tiražu) J. Gruzdzevičius-*Erelis*, J. A. Kotvickas-*Sakalas*, J. Cibulskas-*Tarzanas* išdalydavo organizacijos nariams, kurie platino Aukštãdvario, Puniõs, Stãkliškių apylinkėse. Dalis atsišaukimų patekdavo į Alytaũs, Kruonio, Prienų vietoves.

Organizacijos nariai veikė ir kitais būdais. Nemajūnų septynmetėje mokykloje dirbo dvi seserys mokytojos Juzė ir Genovaitė Zvicevičiūtės. Jų nemėgo ne tik mokytojai, bet ir miestelio gyventojai. 1953 m. lapkričio 15-osios vėlų vakarą keli organizacijos nariai šias sovietines aktyvistes „paauklėjo“. Prieš operacijos pradžią buvo nukirpti telefono laidai, ginkluoti *Erelio* nariai ėjo sargybą, kiti įsiveržė į pedagogių kambarį. Kad nepažintų moksleivių, joms buvo užrištos akys ir išvestos į nuošalesnę vietą. Operacijos dalyviai pareikalavo nustoti skleisti melagingą sovietų propagandą, žaloti vaikų sąmonę, gailėtis dėl jiems padarytos žalos. Liepė sukalbėti poterius, atiduoti komjaunimo bilietus... Po šio įvykio mokytojos iš Nemajūnų dingo. Kiek vėliau buvo nugirsta, esą jos džiaugėsi, jog vadas buvo humaniškas, gailestingas ir jas paliko gyvas.

Greitai po šio įvykio į Nemajūnus atvyko Valstybės saugumo majoras N. Dušanskis ir Jiezno rajono vidaus reikalų skyriaus viršininko pavaduotojas majoras M. Kiriupinas su operatyvinių darbuotojų grupe. Tarnybiniai šunys nuvedė iki vieškelio, o toliau pėdsakai dingo.

Nepriklausomos Lietuvos įvykius ir datas *Erelio* būrys minėdavo iškeldami trispalves vėliavas. Joms medžiagą, dažus pirkdavo už narių surinktus pinigus, kuriuos išduodavo iždininkas J. Ragina-*Deimantas*.

Vėliavos iškėlimui kruopščiai ruošdavosi: iš anksto apžiūrėdavo vietovę, kontroliuodavo aplinkinius kelius ir takelius. Prie iškeltų trispalvių dažniausiai palikdavo užrašą „užminuota“, aplink primėtydavo vielos, geležies strypų. Atvykę į įvykio vietą saugumiečiai ir stribai iš karto nedrįsdavo nukabinti Lietuvos simbolio. Kviesdavo net išminuotojus, o „nusikaltėlių“ sekti – kareivius su apmokytais šunimis. Vėliavos buvo keliamos įvairiose Jiezno rajono vietose, kryžkelėse.

Pirmaisiais pokario metais įsigyti ginklų ir šaudmenų buvo nesudėtinga. Vėliau darėsi vis kebliau. Jų stokojo ir ginkluoto pasipriešinimo dalyviai partizanai.

Erelio būrys numatė du būdus jiems įsigyti. Užsilikusių nuo karo sovietinių ar vokiškų ginklų bei šaudmenų buvo galima gauti iš civilių gyventojų. Kitas būdas – rizikingesnis: nuginkluoti tarnautojus, stribus, milicininkus, kolūkių pirmininkus.

Per pusantrų metų organizacija įsigijo kelis pistoletus ir šautuvus. Jie buvo pirkti arba gauti iš civilių gyventojų. Nuginkluoti sovietinių tarnautojų nepavyko, nors, turint ginklų, tam buvo rimtai ruoštasi.

Erelio būrio, dažniausiai mažų kelių narių grupelių, susirinkimai ir pasitarimai vykdavo nuolat. Buvo priimami nauji nariai, prisimenami ir pagerbiami žuvę partizanai, aptariami drausmės ir ypač konspiracijos klausimai. Įsimintinas 1953 m. vasario 16 d. susirinkimas, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės 35-osioms metinėms paminėti. Jis vyko organizacijos nario Jono Majausko-*Berželio* tėvų pirtyje. Žvakės šviesoje J. Gruzdzevičius-*Erelis* perskaitė pranešimą apie 1918 metų Vasario 16-osios reikšmę. Buvo tyliai sugiedotas Lietuvos himnas. Visiems atmintyje įstrigo susirinkimas miške prie Verbliūdo ežero 1953 m. rugsėjo mėnesį. Tuomet buvo kruopščiai svarstoma, ar reikia organizacijos nariams, pasiėmus turimus ginklus, savanoriais išeiti partizanauti. Sovietinis saugumas organizaciją tuo metu itin aktyviai sekė. Po ilgų diskusijų toks sprendimas nebuvo priimtas. Tokiam kiek karštakošiškam sprendimui nepritarė Birutė Gruzdzevičiūtė ir Petras Piličiauskas. Vietoje miško keli organizacijos nariai su vadu J. Gruzdzevičiumi pasirinko išvyką į Kaliningrado sritį ir darbą statybose. Tuomet Erelis savo dienoraštyje rašė: *„Kaip pasiilgau Tėvynės ir draugų...“*

Organizacijos metinių proga 1953 m. liepos 19 d. Nemajūnų šilelyje įvyko sąskrydis. Jo sumanytojas ir vykdytojas buvo J. Gruzdzevičius. Prieš porą dienų išvalyta pasirinkta aikštelė, sėdėti iškasta pasagos formos tranšėja, supiltas kaburėlis, kurio šone išbraižyti Gedimino stulpai, sukaltas stalas... Prieigose iškabintos trispalvės vėliavėlės. Nors pliaupė lietus, sąskrydį pradėjo *Erelio* būrio vadas. Jis apžvelgė pirmųjų metų darbą, pasidžiaugė didėjančiu organizacijos narių skaičiumi. Buvo priimti nauji, bandomąjį laikotarpį išlaikę nariai, patvirtintas štabas, įstatai. Kalbėjo A. Adomonytė-*Rūta*, J. Cibulskas-*Tarzanas*, A. Jaruševičius-*Gintaras*, kiti. Sąskrydžio dalyviai skaitė savo eilėraščius. Visų nusiteikimas buvo vieningas – toliau kovoti prieš sovietinius okupantus. Apie sąskrydį sužinojo saugumas. Po kelių dienų į tą vietą atvyko kariškiai su apmokytais šunimis, tačiau sąskrydininkų pėdsakų neaptiko.

1953 m. organizacijos tiesioginiai ryšiai su partizanais buvo nutrūkę. Tačiau J. Gruzdzevičius-*Erelis* palaikė glaudžius ryšius su partizanų ryšininkais, tą patvirtina jo dienoraštyje likę įrašai: *„Labai gaila, kad visi tie partizanai, kurie čia užeidavo, nužudyti. Vargšai vaikinai. Jie užėję antradienį klausė, kaip laikosi tie gimnazistai. Sakė, kad jie dabar negali atnešti spaudos, bet pavasarį užmegsime glaudžius ryšius. Tačiau jiems nepasisekė sulaukti pavasario. Trečiadienį jie gulėjo sušaudytomis jaunomis širdimis degančioje daržinėje.“*

Organizacijos narių sekimas prasidėjo vos tik pasirodžius pirmiesiems, tada dar ranka rašytiems atsišaukimams. Buvo užvesta agentūrinė byla Nr. 51 pavadinimu „Vyrodki“ („Išsigimėliai“). 1953 m. spalio pradžioje Jiezno rajono vidaus reikalų skyriaus viršininko pavaduotojas Michailas Kiriupinas iš agento gavo pirmas žinias apie *Erelio* būrį. Gauti duomenys buvo tikrinami, nustatytos organizacijos

narių gyvenamosios vietos, ir 1954 m. sausio 20-osios naktį prasidėjo suėmimai, kartu ir *Erelio* būrio naikinimas.

Pirmiausia suėmė būrio vadą J. Gruzdzevičių-*Erelį*, paskui ir kitus. Vienas po kito jie buvo vedami į saugumo patalpas Jiezne ir koridoriuje sodinami veidu į sieną. Suimtieji mašinomis išvežti į Kauno saugumo rūmus ir ten tardomi. Po savaitės mažiau „nusikaltę“ organizacijos nariai paleisti, kitiems sudarytos baudžiamosios bylos ir buvo teisiami.

Išvažiuojamasis Lietuvos SSR Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų teisminės komisijos posėdis vyko Jiezne dvi paras (1954 m. balandžio 28–29 d.). Teisiamuosius į teismo salę atvežė iš Vilniaus saugumo rūmų. Aplinkui buvo išstatyti kariškiai su apmokytais šunimis. Vaikinus iš specialių mašinų į teismo salę vedė automatais ginkluoti kareiviai. J. Gruzdzevičius-*Erelis* į jam mestus kaltinimus atsakė: *„Visas teismo išvadas suprantu, faktus pripažįstu, bet kaltu neprisipažįstu.“* Panašiai atsakė ir S. Valatka-*Gegužis*. Gavęs paskutinį žodį, jis pareiškė: *„Nuo savo tikslo nenukrypsiu, aš ir nematau, ko teisintis prieš teismą ir neprašau bausmės sušvelninti.“* Teismo nuosprendis buvo paskelbtas 2 valandą nakties. J. Gruzdzevičius-*Erelis* ir S. Valatka-*Gegužis* nuteisti po 10 metų kalėti, jiems penkeriems metams suvaržytos pilietinės teisės. K. Gruzdzevičius (J. Gruzdzevičiaus tėvas) gavo 10 metų be pilietinių teisių suvaržymo. J. Cibulskas-*Tarzanas*, A. Jaruševičius-*Gintaras*, J. A. Kotvickas-*Sakalas* ir A. Stankevičius-*Bevardis* (*Žilvitis*) – po ketverius metus be pilietinių teisių suvaržymo, bausmę atliekant pataisos darbų lageriuose. S. Zakarevičius-*Laisvaitis* ir A. Škvernevičius-*Balandis* nuteisti ketveriems metams, bet buvo paleisti į laisvę, jiems paskirtas penkerių metų bandomasis laikotarpis. Kiti organizacijos nariai, nors ir nebuvo nuteisti, bet akylai sekami saugumiečių ir partinio aktyvo.

Susekus ir likvidavus pogrindinę organizaciją, buvo aiškinamasi, kaip ji atsirado. Vyko posėdis po posėdžio, kuriuose rinkdavosi aukšti pareigūnai iš LSSR komunistų partijos centro komiteto, Švietimo ministerijos atstovai, Jiezno vidurinės mokyklos vadovybė, mokinių tėvai. Šios organizacijos antisovietinė veikla svarstyta ir pasmerkta Aukštadvario, Butrimonių vidurinėse bei Stakliškių, Punios septynmetėse mokyklose.

Nepraėjus nė dviem mėnesiams po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo, 1990 m. gegužės 2 d. Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atstatymo“ Jaunųjų Lietuvos laisvės kovotojų būrelio ir Lietuvos jaunųjų partizanų *Erelio* būrio nariai buvo pripažinti nekaltais Lietuvos Respublikai. Atkurtos visos jų teisės, nelaisvėje praleisti metai įskaityti į visų rūšių darbo stažą. Be to, šių organizacijų nariams, kaip ir visiems kitiems represuotiems asmenims arba jų įpėdiniams, išmokėta kompensacija ir grąžinamas turtas Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka. Daugeliui pripažintas laisvės kovų dalyvio teisinis statusas.

Paženklintieji

Ramutė Bubnienė

Jiezno „Lietuvos jaunųjų partizanų“ organizacija buvo viena skaitlingiausių šalies neginkluoto pasipriešinimo judėjime. Joje veikė net 61 moksleivis, iš kurių 15 represinės struktūros suėmė, o 10 nuteisė (žr. Antano Ragavičiaus str. „Jaunieji Lietuvos partizanai“). Jaunuoliai net vidurinės mokyklos nebaigė, o jų likimai jau buvo sudaužyti, svajonės ir viltys žlugusios, sovietų valdžios „fašistais“, „banditais“ laikomų moksleivių ateitis neaiški. Buvimas šioje 1952/1953 mokslo metų gimnazijos šeštosios laidos klasėje reiškė veikti bendraminčių būryje, kuris sudarė pasipriešinimo centrą su savo vadais, priesaika, įstatais, planais. Aktyviausieji, drąsiausieji – Jonas Gruzdzevičius, Julijonas Albinas Kotvickas, Jonas Majauskas, Juozas Cibulskas, Pranas Vytautas Sodaitis, Juozas Ragina, Jonas Žvirblis, Antanas Ragavičius, Juozas Mickus... Jiems labiausiai ir kirto sovietinės teisėsaugos vėzdas. Kam tremtis, kam kalėjimo grotos, kam priverstinis išvykimas iš Jiezno, kad kitur baigtų vidurinę mokyklą. Tačiau tradicija kasmet rinktis į gimtąją mokyklą liko ir tęsėsi dešimtmečiais. Tik iš gausios klasės beliko būrelis. Tad kaip susiklostė likimai tų, kurie 1954-ųjų žiemą sovietų saugumo buvo negailestingai paženklinti: suiminėjami, tardomi, gąsdinami ir baudžiami?

1952/1953 mokslo metų moksleiviai. Iš kairės pirmoje eilėje: Kajetonas Tulevičius, Pranas Šėrys, Jonas Žvirblis, klasės auklėtojas Jonas Kakanauskas; antroje eilėje: Sigitas Zakarevičius, Vytas Nenartavičius, Antanas Ragavičius, Juozas Mickus, Julijonas Albinas Kotvickas, Jonas Gruzdzevičius, Juozas Cibulskas, (stovi) – Pranas Valatkevičius, Albinas Jaruševičius, Albinas Ligeika, Kostantas Lėckas, Vytautas Raudonikis, Juozas Ragina, Albinas Žiūkas, Jonas Algimantas Aksomaitis, Pranas Vytautas Sodaitis, Jonas Majauskas

Julijonas Albinas Kotvickas. Susekus Jiezno vidurinėje mokykloje susikūrusį ir aktyviai veikusį *Erelio* būrį, Julijono likimas buvo nulemtas: būrio vado Jono Gruzdzevičiaus pavaduotojas ne tik neteko galimybės baigti mokyklą, bet ir buvo nuteistas 4 metams sunkiųjų darbų Sibire, ištremtas į Nyromo rajoną prie Kamos upės. Tik tiek pasisekė, kad šalia atsidūrė bendražygis ir bendraklasis Juozas Cibulskas. Kartu buvo lengviau pernešti negandas: alinantį darbą, Tėvynės ilgesį. Grįžusio į Lietuvą niekas nepasitiko: nei šeima, nei artimieji. Per pusmetį, kadangi buvo su tremties ženklu charakteristikoje, darbo nesusirado, todėl išvyko atgal. Tik dabar piečiau, į Donbasą, kur tokių kaip Albinas – „fašistų“ lietuvių – susirinko apie 500 ir kurie pasmerkė save sunkiam angliakasio darbui. Vis dėlto žmogus apsiprato, prigijo, apsigyveno Gùkovo mieste, o į klasės susitikimus kartu su žmona mielai atvykdavo kiekvienais metais. Jis kaskart prisimindavo jauniausią klasės draugą Juozą Mickų, kuris nedvejodamas sutiko eiti į mišką partizanauti, nors puikiai suprato, kuo rizikuoja.

Aldona Adamonytė-Janušaitienė. Aldona 1954 m. sausio 21 d. buvo areštuota, tardoma, bet, pritrūkus įrodymų, paleista. O tų įrodymų sekliai tiesiog nesugebėjo rasti: drąsi, aktyvi mergina iškėlė trispalvę tiesiog okupantų panosėje, o partizanų spaudoje pasirodė jos ironiškas straipsnis „Už gerą gyvenimą prie komunizmo“. Laimei, tuometinis Jiezno vidurinės mokyklos direktorius Jonas Šleinys parašė A. Adamonytei gerą charakteristiką, su kuria ji išvažiavo į Seirijùs. Ten baigė vienuoliktą klasę, vėliau įstojo į Vilniaus kultūros ir švietimo technikumą, jame įgijo chorvedės specialybę. Dirbo Kudirkos Naumiesčio kultūros namuose, Jonavoje, vėliau persikėlė į Alỹtų. Į klasės susitikimus Jiezne daugelį metų vengė važiuoti, pernelyg skaudūs prisiminimai užplūsdavo...

Onutė Maloškaitė-Mikalauskienė. Onutė prisipažino, kad klasiokės (tais metais vaikinų ir mergaičių klasės buvo atskiros) ją kažkodėl vadindavo „ožkute“. Bet ji nepykdavo. Apskritai, klasė buvo labai draugiška. O areštą už tai, kad platino atsišaukimus, siuvo trispalves, prisimena kaip didžiulį košmarą. Tardytojas kelias valandas kažko – dabar jau neprisimena ko – klausinėjo, o vėliau įsiuto, staiga pašoko, stvėrė jai už plaukų ir trenkė galvą į sieną. Nežinia, kuo viskas būtų pasibaigę, bet tėvas papirko sargybinius, ir šie naktį išleido mergaitę iš areštinės. Jai leido baigti vidurinę. Kaip ir daugelis bendraklasių, pasirinko artimą Alytaus pedagoginę mokyklą. Įgijusi pradinių klasių mokytojos kvalifikaciją, patraukė Žemaitijon. Ketverius metus dirbo Pagėgių rajone. Vėliau grįžo į tėviškę, Sobuvõn, kur gimtuosiuose namuose veikusioje pradinėje mokykloje aštuonerius metus mokytojavo. Kol įsisukęs gaisras viską pavertė pelenais. Tik po to Onutė išvyko į Alytų ir įvairiose miesto mokyklose dirbo iki pensijos.

Antanas Ragavičius. Dalyvavimo partizaninėje kovoje ženklai taip „papuošė“ abituriento charakteristiką, kad gerai besimokiusiam vaikinui į aukštąją mokyklą įstoti nebuvo jokių galimybių. Buvo pokaris, trūko mokytojų naujai steigiamoms mokykloms, todėl Antanas darbą susirado Puniõs septynmetėje mokykloje. Greitai saugumiečiai atsekė iš paskos ir mokyklos direktorių privertė vos metus gerai dirbusį mokytoją atleisti iš pareigų. Tačiau vadovas gabiam Antanui pasistengė įteikti „švarią“ charakteristiką. Su tokia žmogus jau galėjo stoti į Pedagoginį institutą. Baigęs aukštąjį mokslą, tapo biologijos-chemijos-žemės ūkio pagrindų

specialistu ir gavo paskyrimą į Lietuvos mokslų akademijos Botanikos institutą, kur dirbo vyriausiuoju laborantu. Vėliau jaunesniuoju moksliniu bendradarbiu dirbo Medicinos institute. Toliau – aspirantūra, doktorantūra, darbas naujai įkurtame Biochemijos institute. Čia A. Ragavičius apsigynė daktaro disertaciją ir buvo paskirtas į Vilniaus fermentinių preparatų gamyklą vadovauti centrinei laboratorijai. Bėgo metai, dešimtmečiai, tačiau saugumo atmintyje A. Ragavičiaus, kaip antisovietininko, įvaizdis išliko, domėjimasis juo nenuslūgo: kad ir kokie glaudūs ryšiai užsimezgė tarp Fermentinių preparatų gamyklos su užsienyje veikusiomis mokslinėmis laboratorijomis, atsiradus galimybei išvykti į Prancūziją, atitinkamos struktūros nusprendė: nepatikimas, jokių išvykų! Įkyri sovietinio saugumo „globa“ nesujaukė A. Ragavičiaus gyvenimo. Priešingai! Ji tik paskatino vienam svarbiam užsibrėžtam darbui – knygai apie jaunųjų Jiezno krašto partizanų veiklą 1952–1954 metais. Daugybę valandų autorius praleido Lietuvos gyventojų ir rezistencijos centre, ieškodamas nuotraukų, skaitydamas bylas, tikrindamas faktus, rinkdamas prisiminimus. Apie tų laikų realijas A. Ragavičius parengė ne vieną straipsnį žurnalui „Genocidas ir rezistencija”.

Jonas Majauskas. Teismo jam pavyko išvengti, mokyklą irgi baigė, tačiau charakteristikoje ženklų apie ryšius su partizanais liko. Tad svajones apie studijas Žemės ūkio akademijoje teko užmiršti. Užtat apie kareivišką milinę sovietų kariuomenė nedelsiant priminė – ją vilkint, 3,5 metų prabėgo mechanikų-vairuotojų mokykloje, po kurios jau civilinis kelias vedė į Kauno politechnikos institutą. Čia įgijo automobilių ir remonto eksploatacijos inžinieriaus diplomą. 1962 m. Jonas darbo biografiją pradėjo Troškūnų profesinėje mokykloje, tęsė (1967–1970) Jonavõs azotinių trąšų gamykloje, po to, iki pat užtarnauto poilsio, 26 metus dirbo Jonavos autotransporto įmonės Sunkvežimių eksploatacijos skyriaus viršininku. Retas atvejis sovietmečiu, kad tiek metų viršininku išdirbtų žmogus be komunistų partijos nario bilieto kišenėje – jam šios partijos idėjos buvo svetimos visą gyvenimą.

Jonas Algimantas Aksomaitis. Taip jau susiklostė, kad Jiezno moksleivis ilgainiui tapo savo tėvo mokytoju. Vincas Adomaitis dirbo Jiezno rajono Stakliškių apylinkės pirmininku. Vėliau jį paskyrė Prĕienų rajono Statistikos valdybos pirmininku. Deja, pritrūko išsilavinimo tokioms pareigoms užimti. Teko grįžti į mokyklos suolą. O tuo metu baigęs Jiezno vidurinę, Jonas Algimantas pradėjo dirbti Stakliškių, o po to – Kašoniŭ darbo jaunimo mokyklose. Jis dėstė matematiką ir fizinį lavinimą. Taigi sūnus tėvą ne tik mokė, bet ir egzaminavo! Priėjęs prie smarkiai įnikusio į uždavinį tėvo, bandė jam kažką patarti, bet tas tik sušnypštė: *„Eik šalin...”* Pasirodo, mokinys buvo apsirūpinęs „špargalka” ir labai bijojo, kad kas nors jos nepamatytų. Teko šiam mokytojui matematikos mokyti ir savo sesutę. O ši mokėsi šį dalyką blogai, beveik vien dvejetais. Taigi principingasis broliukas jai trimestre išvedė dvejetą. Namuose kilo skandalas, Algimantui buvo pagrasinta ir valgyt nevirti, ir marškinių neskalbti.

Meilutė Jonytytė Raugienė. Meilutės tėtis J. Jonytis buvo mokyklos direktorius, mama E. Jonytienė – lietuvių kalbos specialistė, kuri dėstė ir naujus dalykus – logiką ir psichologiją. Mergina pasekė pedagogų tėvų pėdomis, įstojo į Šiaulių pedagoginį institutą studijuoti rusų kalbos. Tapusi mokytoja, dirbo Jõniškio

Po daugelio metų. Iš kairės pirmoje eilėje: M. Jonytytė Raugienė, O. Maloškaitė Mikalauskienė, A. Ragavičius, A. Adamonytė Janušaitienė, S. Račkytė Valuckienė; antroje eilėje: J. A. Kotvickas, P. V. Sodaitis, J. A. Aksomaitis, J. Majauskas, J. Žvirblis. 2011 07 02

rajono Valiūnų septynmetėje mokykloje, vėliau persikėlė į Lentvarį, po to – į Vilnių. O apie klasės draugus prisiminimai išliko kuo šviesiausi. Pavyzdžiui, kad su Aksomaičiu žaidė tenisą ir rajono varžybose užėmė I vietą. Jiezniečiai garsėjo kaip krepšininkai. O jau kokie visi balsingi buvo! Dainos liejosi ir per muzikos pamokas, ir pertraukų metu, mokyklos kieme, ir choro repeticijose. Ačiū šviesaus atminimo jo vadovui mokytojui Petrui Kučinskui.

Pranas Vytautas Sodaitis. Jaunųjų Lietuvos partizanų organizacijoje Vytautas buvo ryšininkas. Vėlesniais metais – klasiokų susitikimų siela ir organizatorius. Antisovietinė veikla neliko ir jam be pėdsako: gerų pažymių neužteko, kad būtų priimtas į Žemės ūkio akademiją. Tokių tolesnis kelias buvo aiškus – sovietų armija. Po trejų metų karinės tarnybos vaikinas įstojo į Kauno Politechnikos instituto neakivaizdinį skyrių, įgijo buhalterio specialybę ir visą gyvenimą dirbo Jiezno vaistinėje. Į tuometinio Jiezno rajono banką atvyko dirbti jauna Vilniaus universiteto absolventė Danutė, kuriai Vytautas, į žmonas nusižiūrėjęs, pasiūlė tuoktis. Abu sutuoktiniai tapo ilgamečiais Jiezno bendruomenės nariais, kartu rengė knygą apie jaunuosius partizanus, suorganizavo jos pristatymą miestelio

visuomenei. O kasmetiniai klasės susitikimai tapo kone giminių susibuvimais, kur vieni kitus vadina broliais, o į marčias atėjusias moteris brolienėmis.

Retėja Jiezno gimnazijos VI laidos gretos. Likusieji, kad ir skaudžiai paženklinti pokario negandų, tebėra orūs, nepalūžę, gražūs. Išsaugoję meilę dainai, optimizmą, puikų humoro jausmą ir norą dar pabūti kartu.

Netylėkim. Sakykim,
Sakykim, sakykim,
Kaip mes mylim vieni kitus.
Sulaikykim delne,
Sulaikykim
Savo brolio, sesės pirštus.
Nepaleiskim, dar nepaleiskim
Išsapnuotųjų aitvarų.
Iš rieškučių viens kito gerkime
Čia, prie durų, visiems atvirų.

Birutė Grižienė
Lietuvių kalbos ir lieratūros mokytoja

Tremties prisiminimai

Albina Urbanavičienė

Kvedaravičiai tremtyje. Iš kairės: Boleslovas Kvedaravičius, Albina Kvedaravičiūtė, Ona Kvedaravičienė, Ieva Kvedaravičiūtė, Marija Kvedaravičienė, Ada Kvedaravičiūtė

Gimiau Vyšniūnų kaime, pasiturinčio ūkininko Boleslovo Kvedaravičiaus šeimoje. Mūsų sodyboje dar buvo įsikūrusi ir tėtės brolio, kaimo seniūno Vaclovo, šeima. Kartu gyveno tėtės mama, gimusi 1875 metais. Abi šeimas ištrėmė 1946 m. vasarį. Tądien buvo labai šalta. Kai pabeldė į duris NKVD kareiviai, jau miegojome. Per pusvalandį liepė susiruošti į kelionę. Mano 11 mėnesių brolį močiutė (mamos mama) išsinešė į savo namus, o šešerių metų pusseserė Onutė, tuo metu buvusi kitame kaime, irgi liko Lietuvoje.

Visus sugrūdo į gyvulinius vagonus. Dėdę Vaclovą atskyrė ir išvežė į Kolymos lagerį, o mus pirmu etapu atgabeno į Naũjąją Liãlią. Man tuo metu buvo 2,5 metų, o mama buvo nėščia. Ten gimė broliukas, kuris teišgyveno keletą mėnesių ir mirė iš bado. Naujõsios Liãlios kaimas išsidėstęs prie pelkių, kur veisėsi galybė „moškių“ (kraujasiurbių mašalų). Baisu prisiminti, kas darėsi, kai užpuolė šios „moškės“ – visi ištino. O aš dar kentėjau nuo akių uždegimo, kuris šiame kaime tik paaštrėjo. Jokių gydytojų nebuvo, o ir užmokėti už gydymą neturėjome iš ko. Neatlaikiusi „moškių“ ir bado, numirė močiutė. Vieną dieną atėjęs patikrinti saugumietis išsigando, pamatęs mus nepanašius į žmones. Jis pasigailėjo ir davė įsakymą išvežti mus į kitą vietą. Ištrėmė į Sverdlovsko srities Čeremùchovo kaimą, netoli Urãlo kalnų.

Barakuose gyveno įvairių tautybių tremtiniai. Aplinkui plytėjo miškai, pilni uogų ir grybų. Jau buvo galima atsiginti nuo bado. Bet pagyvenus ilgiau, tie miškai ištuštėjo. Būdavo, parneša namiškiai kirmėlėtų grybų, juos kepa, o kirmėlės tik šokinėja... Valgėme ir tokius. Čia gimė dar vienas broliukas Algutis. Jis išgyveno tik metus.

Kaime pastatė vaikų darželį, nes daug šeimų turėjo mažų vaikų. Pirmą dieną išbadėję darželinukai smarkiai prisivalgė, mano broliukas taip pat, bet susirgo

Broliuko Algučio Kvedaravičiaus laidotuvės. Iš kairės: Albina Kvedaravičiūtė, Ona Kvedaravičienė, Marija Kvedaravičienė, Ieva Kvedaravičiūtė, Ada Kvedaravičiūtė. 1949 m.

Prie Boleslovo Kvedaravičiaus kapo. Iš kairės: Ona Kvedaravičienė, Ieva Kvedaravičiūtė, Ada Kvedaravičiūtė, Albina Kvedaravičiūtė, Vaclovas Kvedaravičius. 1949 m.

dezinterija ir greitai mirė. Prisimenu, kaip darželyje sriubą suvalgydavau, o duonutę, paslėpusi prijuostės kišenėje, parsinešdavau namo. Ją padalydavau į lygias dalis. Tėvai verkdavo, žiūrėdami į šias dalybas. Dar prisimenu, kad darželyje ant sienos kabojo Stalino portretas. Kartą auklėtoja privedė arčiau ir pakėlė portretą. Iš po jo ėmė byrėti saldainiai. Auklėtoja pridūrė: *„Žiūrėkit, vaikai, koks geras Stalinas, kaip jis jus myli!"* Mes turėjome pamilti tą žmogų.

Praėjus trejiems metams po ištrėmimo, 1949 m. mirė mano tėtė, būdamas vos 39 metų. Iš bado, o ir širdis neatlaikė. Prisidėjo ir vargai, rūpinantis tiek savo, tiek brolio šeima, kuri kartu su mumis gyveno. Prisimenu, kaip vieną kartą „uždirbau" pavalgyti. Atidariau barako duris, ir šoku. Už šokį pareikalavau duoti ko nors pavalgyti. Į mano sterblę įmetė kas bulvę, kas duonos kriaukšlelę. Patenkinta parėjau namo. Mama apsiverkė ir uždraudė taip uždarbiauti. Aš irgi šniurkščiodama tik išlemenau: *„Kad labai norėjau valgyti."*

Taip mes išvargome tremtyje 12 metų. Būtume neišgyvenę, jei ne siuntiniai iš Lietuvos. Juos siuntė mamos mama, gyvenusi gretimame kaime. Jeigu išsiųsdavo lašinių ar kito geresnio maisto, negaudavome tokio siuntinio. Tada ėmė siųsti grūdus, miltus. Taip ir išmitome košėmis.

Kai 1953 m. mirė Stalinas, pas mus perkėlė dėdę Vaclovą. Jis dirbo šachtoje, mama prie ekskavatoriaus, kuris krovė anglį į vagonėlius, tampė elektros kabelį, teta prie geležinkelio. Vasarą dar nieko, bet žiemos labai šaltos, iki 30–40 laipsnių šalčio. Ne kartą nušaldavome veidą, rankas. Mama nuo gyvenimo sąlygų ir išgyvenimų gavo širdies ligą. Į Lietuvą grįžome 1958 metais. Mama jau buvo nedarbinga, II grupės invalidė. Po metų ją paralyžiavo, atėmė kalbą. Galėjo vaikščioti tik su lazdele.

Savo namus turėjome atsipirkti, jie buvo visiškai nuniokoti, viename kambaryje rūkyta mėsa, nugriautas svirnas. Viskam reikėjo kapitalinio remonto. Tačiau džiaugėmės, kad grįžome, grįžome į savo gimtinę.

Oi, ilgi tremties keliai*

Anastazija Senkutė-Pileckienė

Pirmieji mano pedagoginio darbo metai prasidėjo kartu su Antruoju pasauliniu karu. Baigusi Šiaulių mokytojų seminariją, 1939 m. atvykau dirbti į Jiezno valsčiaus Sobuvos pradinę mokyklą.

Didelis ir gražus Sobuvos kaimas, nusidriekęs už 6 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Jiezno. Tarp šimtamečių ąžuolų ant kalno stovi mokykla. Kai čia atvykau, dzūkai mane sutiko labai maloniai, džiaugėsi, vaišino. Ir kaimo vaikai buvo geri, nuoširdūs, ypač mėgo dainuoti. Aš jiems grodavau smuiku, visi kartu traukdavome skambias liaudies daineles. Darbas sekėsi. Labai džiaugiausi, kad išsipildė mano svajonė – dirbti mokytoja, nešti šviesą ir gėrį Lietuvos vaikams.

Anastazija Senkutė 1939 m. birželio 20 d., baigusi Mokytojų seminariją Šiauliuose. Iš Rasos Kašėtienės (Senkutės) šeimos archyvo

Mokytojaudama Sobuvoje susipažinau su simpatišku jaunuoliu Vincu Pilecku. Jis dirbo Jiezno valsčiuje, vėliau tarybiniais metais – Vykdomajame komitete eiliniu tarnautoju. Po kiek laiko su juo susituokiau. Ištekėjusi persikėliau į Jiezną, kur dirbau vidurinėje mokykloje.

Vyras man buvo geras ir atidus. Darbas sekėsi. Buvau laiminga. Tik prasidėjęs karas kėlė nerimą. Kaip klostysis įvykiai? Kas laukia mano šeimos? Koks likimas ir manosios tautos, mažu lopinėliu įsiterpusios tarp dviejų didžiųjų galiūnių? Mes, mokytojai, vienur ar kitur susibūrę, pasikalbėdavome, kad Lietuvai ypač grėsmingas Vakarų kaimynas. Slogų nerimą jautėme, kai nuo Lietuvos buvo atplėštas Klaipėdos kraštas. Žvalgėmės į Rytus. Simpatijos Tarybų Sąjungai padidėjo, kai Lietuvai buvo grąžintas Vilnius. Beje, aš jauna kaimo mokytoja tuomet dar daug ko nesupratau, nenumačiau, o juo labiau nelaukiau.

Mokytoja Anastazija Senkutė Sobuvoje 1940 m. Iš R. Kašėtienės (Senkutės) šeimos archyvo

Baigėsi antrieji mano savarankiško darbo metai. Birželyje, prasidėjus atostogoms, nutariau važiuoti į tėviškę ir aplankyti mamą. Tėvelis jau buvo seniai miręs. Pasirengusi išvykti, laukiau vyro. Jis žadėjo mane palydėti iki autobusų stoties. Vis žvilgčiojau pro langą. Žiūriu – vyras grįžta. Tik ne vienas. Jį lydi kažkoks kitas vyriškis. Įsižiūriu – tai tas pats valsčiaus pareigūnas, kuris prieš porą dienų buvo apsilankęs mūsų bute ir reikalavo išsikelti. Tuomet gyvenome Vykdomojo komiteto kieme, atskirame namelyje. Ne iš karto supratome, kodėl mums siūlė išsikelti. Tik

* Perspausdinta iš žurnalo „Dora“, Kaunas, 1989, p. 22–28.

Mokytoja A. Senkutė (centre) su mokiniais 1940 m. balandis. Iš R. Kašėtienės (Senkutės) šeimos archyvo

vėliau sužinojome, kad, prasidėjus masinėms represijoms, erdvaus mūsų namo rūsio prisireikė Saugumo skyriui.

Įžengęs į kambarį, valdžios vykdytojas vėl pareikalavo išsikelti. Bet kur? Kito buto mums nesiūlė. Todėl atsisakėme.

– Na, gerai, nenorite išeiti, teks išvažiuoti, – prakošė pro dantis įsiutęs pareigūnas. Čia pat jis išsitraukė iš kišenės pistoletą ir, dėbtelėjęs į mano vyrą, tarė:

– Areštuotas! Renkis važiuoti.

Mane apėmė šiurpulys. Nesusilaikydama ėmiau verkti klausdama:

– Už ką?

Tuomet pareigūnas atsigręžė į mane ir tarė:

– Renkis ir tu!

Vyras ėmė maldauti:

– Juk matote, ji nėščia, greit gimdyti. Kur ji eis? Palikite ją ramybėje.

Žiaurusis svečias buvo nesukalbamas. Laikydamas rankoje pistoletą, reikalavo greičiau ruoštis. Tai buvo 1941 metų birželio 17-oji. Naktį mudu ir dar būrį žmonių sunkvežimiu išvežė į Alytų ir visus sukišo į prekinį vagoną.

Ešelonas jau iš anksto buvo paruoštas žmonėms vežti. Vagone buvo sukalti dviaukščiai gultai, o viename kampe grindyse išpjauta kumščio dydžio skylė. Supratom, kam ji įrengta.

Tris dienas gyvuliniai vagonai su žmonėmis stovėjo Alytaus geležinkelio stotyje. Į juos sausakimšai grūdo vis naujus žmones. Maisto mums nedavė, o netikėtai užklupti žmonės ne visi suspėjo pasiimti atsargų.

Vyro tėvas, gyvenęs Meteliuose, greitai sužinojo apie mūsų likimą. Sielvartaudamas senelis atėjo su mumis atsisveikinti. Tačiau sargybiniai nepravėrė vagono durų ir neleido su juo pasimatyti. Tik pro storų lentų plyšius pamatėme beliūdintį tėvą. Tėvas kažką šūktelėjo. Tuomet sargybiniai jį nuvarė tolyn. Klupdamas ant geležinių bėgių ir braukdamas skausmo ašaras, senelis nutolo. Jau tremtyje

sužinojau, kad jis, aplankęs mus, netrukus mirė. Po kelerių metų Norilsko kasyklose žuvo ir mano vyras Vincas.

Birželio 21 dieną anksti ryte traukinys pajudėjo. Mus vežė Vilniaus link. Kelionė buvo sunki. Karštos birželio dienos, vagone ankšta ir tvanku. Net vandens reguliariai negaudavome. Vyras labai sielojosi dėl manęs, nėščios. Maldavo ešelono viršininką, kad mane išleistų. Veltui. Tą dieną vakare atvežė mus į Naująją Vilnią. Kitos dienos ankstų rytą netikėtai mus pažadino stiprus trenksmas. Traukinys visu greičiu bildėjo į Rytus. Išgirdome, kaip neįprastu garsu švilpė praskrendantys lėktuvai. Pro vagonų plyšius vienur kitur matėme pakrikusius raudonarmiečius. Viską supratome...

Mums įvažiavus į Minską, prasidėjo smarkus bombardavimas. Miestas virė kaip katilas. Matėme, kaip švytėjo gaisrai, kilo dūmų kamuoliai. Visą valandą stovėjo traukinys. Iš baimės pakriko mūsų sargybiniai. Jie kažkur tūnojo pasislėpę. Tik mes, uždaryti vagonuose, laukėme, kada, bombai sprogus, lėksime į padangę.

Anastazijos Senkutės ir Vinco Pilecko vestuvės 1940 m. rugsėjo 14 d. Iš R. Kašėtienės (Senkutės) šeimos archyvo

Netrukus lėktuvai nuskrido, miestas aprimo. Traukinys vėl ėmė judėti. Atvažiavome į Oršą. Stotis subombarduota, miestas paskendęs dūmuose. Matėme sužeistų. Supratome, kad kariuomenė smarkiai sumušta traukiasi. Tad vylėmės, kad mūsų kažkur toli nenuveš. Vis dar neblėso viltis. Deja...

Važiuojant tolyn, mūsų traukiniui dažnai ir ilgai tekdavo stoviniuoti, praleisti į Vakarus važiuojančius ešelonus su kareiviais ir pabūklais. Traukiniai pro šalį vis riedėjo ir riedėjo. Mes atrodėme niekam nereikalingi. Maisto nedavė. Dalijomės tuo, kas ką turėjome su tais, kurie nieko neturėjo. Viltys, kad toli nenuveš, blėso. Mūsų traukinys bildėjo vis tolyn ir tolyn.

Baigėsi birželis. Pirmos liepos mėnesio dienos. Atėjo laikas gimdyti. Pradėjom nerimauti. Vieną naktį mūsų vagonai, matyt, visu greičiu tempiami, itin braškėjo, kratėsi, šokinėjo. Nubudau. Po širdim suspurdėjo. Nudiegė, visą kažkas sugniaužė. „*Prasideda*“ – pagalvojau. Sudejavau ne tiek iš skausmo, kiek iš nevilties ir nerimo. O traukinys dunda ir lekia. Aplinkui miškai, platūs laukai. Nei miesto, nei miestelio, vadinasi, nei ligoninės, nei medicinos punkto. Vagone kartu važiavusi

medicinos sesutė Zoselė ruošėsi padėti. *„Štai jau Novosibirskas“*, – kažkas sako man. Skubiai išnešė mane ant rankų. Eiti jau nebegalėjau. Nuvežė į ligoninę. Dvi paras kankinausi. Sunkiai gimdžiau. Gal todėl, kad širdis skausmu sruvo, kad nervai kaip stygos įtempti. Kankindamasi keliais šliaužiojau ligoninės koridoriuje ir šaukiau, šaukiau mamą. O ji, mano brangioji mamytė, ar jautė, kad jos dukra taip kenčia svetimam krašte? Tikrai jautė mano sunkų skausmą. Liepos 6 dieną gimė žiauraus likimo pasmerktoji mano mažoji tremtinė. Susikalbėti su gydytojais aš negalėjau, nes visai nemokėjau rusiškai. Atskirta nuo savųjų, pirmomis dienomis ligoninėje dar gyvenau viltimi, kad mano vyras, kur bebūtų nuvežtas, atvažiuos manęs paimti. Tačiau po kurio laiko gavau laišką iš sesutės Zoselės. Ji rašė, kad Krasnojarske visi vyrai buvo atskirti nuo jų ir išvežti nežinoma kryptimi. Žlugo visos mano viltys. Dabar ypač pajutau šiurpią savo gyvenimo tragediją. Ligoninėje išbuvusi tris savaites, turėjau išeiti. O kur? Kur man dingti? Dar su mažu kūdikiu. Nei pinigų, nei rūbų. Buvau pasiėmusi tik mažą naujagimio kraitelį... Nervai kaip stygos įtempti. Dar vis karščiavau. Ašaros liejosi upeliais. Sukaupusi visas jėgas, nutariau leistis į kelionę ieškoti savųjų. Greitai atsidūriau Krasnojarsko krašte Novosiolovo rajone, „Zaria komunizma“ kolūkyje. Kokia sunki ir siaubinga buvo ši kelionė, sunku ir aprašyti.

Tik be galo džiaugiausi, kad čia suradau tautiečių. Jie priėmė šiltai ir draugiškai. Mane su dukrute ypač globojo mokytojo Kuktos šeima – žmona ir dvi dukros gimnazistės. Prašvito akys. Sugrįžo viltys. Tik nuo nežmoniškos nervinės įtampos, nuo bado dingo pienas krūtyse. Dukrytė gimė silpna, dažnai miegodama krūpčiodavo. Artėjant Sibiro žiemos šalčiams, mano mažoji tremtinė susirgo kokliušu ir mirė. Išdygo naujas lietuvaitės kapelis šaltojoje Sibiro žemėje.

Artinantis rudens vėjams ir žiemos šalčiams, susirūpinau šilta apranga, kurios visai neturėjau. Pasisekė iškeisti vienintelę brangenybę – auksinę grandinėlę, už kurią gavau vatinę striukę šimtasiūlę, naujus veltinius, vyriškus pusbačius ir šiltą skarą. Dabar Sibiro žiema buvo nebaisi. Žiemą praleidau dirbdama kluone. Su kitomis moterimis valėm grūdus.

Pavasarį visos išėjome dirbti į kolūkio laukus. Dėl to, ką aš dabar pamačiau ir patyriau šiuose kraštuose, mane apėmė graudulingas siaubas. Ištirpus sniegui, laukai, kur praėjusių metų vasarą augo kviečiai, buvo nukloti šiaudais ir varpomis, išbirusių auksinių grūdų krūvelėmis. Mums buvo liepta šakėmis rinkti tuos šiaudus, dėti į krūvas ir deginti. Taip mes ruošėme laukus arimui, nes krūvos išdraskytų šiaudų trukdė artojams. Niekaip negalėjau suprasti, kodėl taip dirbama. Kodėl žmonės badauja, o laukuose paliekama tiek daug javų? Tėviškėje buvome įpratę viską nuo laukų surinkti. Rodos, nelikdavo nė vienos varpos, nė vieno šiaudelio. O čia, deginami kviečiai, kad galima būtų naujai lauką suarti. Iš kur toks neūkiškumas, abejingumas, visuotinė netvarka?

Pavasarį gavome po lopinėlį kolūkio žemės ir pasodinome bulvių, svogūnų. Tačiau derliaus nuimti neteko. Kažkam, matyt, pasirodė, kad mums čia bus per gerai. Atvažiavo iš Novosiolovo du saugumiečiai, surašė vyrus, vienišas moteris (moteris su mažais vaikais paliko ramybėje) ir skubiai liepė važiuoti kartu su jais. Kur mus vežė, niekas nežinojom. Vieni spėliojo, kad į šiaurę žuvų gaudyti, kiti

Anastazija Pileckienė (Senkutė) Jeniseiske. 1954 m. Iš R. Kašėtienės (Senkutės) šeimos archyvo

sakė, kad į miškus medžių kirsti. Vežė baržomis Jenisiejumi žemyn. Krasnojarske išlaipino į krantą, kur turėjome krauti lentas į baržą. Buvo karšta diena. Dirbom alkani ir ištroškę. Gavome tik prarūgusios giros. Vakare vėl suvarė į tą baržą su pakrautom lentom ir išvežė toliau. Naktį aš susirgau, skausmai narstė vidurius, svaigo galva. Susirgo dar kažkas. Sustojus Jeniseisko miesto prieplaukoje, iškvietė gydytoją. Nustatė dizenteriją. Temperatūra – 39° C. Mane ir vyriškį iš Rygos, kaip sunkius ligonius, paguldė ligoninėn. Ilgai teko gydytis, maniau neišsikapstysiu – visai sunykau. Tačiau jaunas organizmas ligą nugalėjo. Po truputį ėmiau taisytis. Išėjusi iš ligoninės, svyravau vėjelio pučiama. Vėl likau viena, atsilikusi nuo savųjų. Saugumui leidus, apsigyvenau Jeniseiske. Tai buvo šalčio ir alkio metai.

Pradėjau dirbti miško plukdymo kontoroje sąskaitininke mokine. Alga buvo elgetiška. Jos užtekdavo nusipirkti 400 g duonos, kurią gaudavome pagal kortelę, užmokėti šeimininkei už butą ir už pietus kontoros valgykloje. Duona ruginė su kažkokiom priemaišom, drėgna, sunki, 400 g dalydavau į dvi dalis – pusę suvalgydavau per pietus su lėkšte skystos liesos sriubos, kitą pusę palikdavau vakarienei. O kartais, kai pietūs būdavo labai silpni, antrą duonos pusę suvalgydavau tuoj po pietų kontoroje. Vakare ir ryte neturėdavau ką valgyti. Taip nuo pietų iki pietų. Vakarais viduriai gurguliavo iš alkio, ilgai neužmigdavau. Kankino dar ir šaltis, nes kambarys, kuriame gyvenau, buvo nešildomas. Šeimininkei leidus, miegojau virtuvėje ant rusiškos krosnies. Neturėjau nė kuo apsirengti. Vienintelę suknelę baigiau sunešioti, nusipirkti nebuvo nei kur, nei už ką. Ką daryti? Išeitį radau. Išardžiau iš savo rudeninio palto pamušalą ir pasisiūdinau suknelę. Dabar turėjau ir paltą, ir suknelę. Kartais, kai būdavo labai šalta, eidama į darbą, užsivilkdavau tą savo be pamušalo paltą, o ant jo šimtasiūlę striukę. Juokinga ir negražu, bet šilta. Lietuvių tuo metu Jeniseiske nesutikau, nebuvo su kuo gimtuoju žodžiu persimesti, kam pasiguosti.

Ir toliau persekiojo badas. Sužinojau, kad kaime mainais už rūbus galima gauti daržovių, o taip norėjosi bulvių... Bet aš juk nieko neturėjau išmainyti. Iki šiol šventai saugojau dukrytės menkus rūbelius. Mintyse paprašiau jos atleidimo ir vieną sekmadienio rytą, surišusi į pundelį mažą jos kraitelį, pasiskolinusi iš šeimininkės rogutes, iškeliavau į artimiausią Ziriankos kaimą už 8 km nuo miesto. Buvo graži saulėta žiemos diena. Ramu, be vėjelio. Sniegas sidabru blizgėjo po kojomis. Gamta džiugino akis, o širdyje buvo taip liūdna. Štai ir Zirianka. Užėjau į vieną, antrą trobą. Įsiūliau rūbelius ir parsivežiau porą kibirų bulvių.

Baigėsi 1943 metų žiema. Artėjantis pavasaris mane šiek tiek nudžiugino. Mūsų „Lessplava“ kontora iš Jeniseisko persikėlė į Strelką prie Angaros. Čia buvo geriau: gavau truputį didesnę algą, padidino duonos normą. Be to, apsigyvenau pas gerą moterį, dirbančią duonos kepykloje. Taip buvo gera, kai bendro likimo moteriai jos gimtadienio proga galėjau padovanoti pusę kepaliuko duonos! Ji man pasakė, kad tai šventa dovana.

Senkų šeima. Pirmoje eilėje sėdi iš kairės: Anastazija Senkutė (Pileckienė), Onutė Senkutė; antroje eilėje sėdi iš kairės: Juozas Senkus, mama Ona Senkuvienė, Kazimieras Senkus; stovi iš kairės: Vincas Senkus, Anelė Senkutė (Brazaitienė), Justinas Senkus. 1938 m. Vilkaviškis. Iš Rasos Kašėtienės (Senkutės) šeimos archyvo

Strelkos kaimas išsidėstęs nepaprastai gražioje vietoje. Iš vienos pusės Jenisejus, iš kitos – į jį įteka Angara. Tarp vienos ir kitos upės pusiasalis, panašus į strėlę. Galbūt iš čia ir kilo kaimo pavadinimas.

Deja, mano „geras“ gyvenimas buvo trumpalaikis. Tų pačių metų rugpjūtyje į Strelką iš Norilsko atvažiavo Vidaus reikalų ministerijos įgaliotinis rinkti žmones darbams į Užpoliarę. Aš patekau į jo sąrašą. (Matyt, jis iš anksto buvo paruoštas.) Vėl ilga kankinanti kelionė, pilna įvairių nemalonių nuotykių, buvau apvogta. Garlaiviu atplaukėme į Dudinką. Toliau dardėjome traukiniu – siauruku geležinkeliu iki Norilsko, paskui dar 12 km iki Valioko. Valiokas – nedidelis kaimas ant Norilkos upės kranto. Vietinių gyventojų čia tuo metu nebuvo. Didelę teritoriją supo aukšta tvora, viršuje apjuosta spygliuota viela. Už tvoros stovėjo keletas barakų. Tai kalinių lageris. Porą barakų šiapus tvoros priklausė laisvai samdomiems lagerio tarnautojams bei kariškiams. Keli barakai – atvežtiems tremtiniams. Atvažiavus čia, nebuvo linksma, o liūdesį greit pakeitė pasibaisėjimas. Tuomet, kai atėjome prie mums skirto barako, pamatėme, kad ant laiptų guli pusiau papjautas žmogus. Kraujo klane tįsojo jaunas vyras. Kiek atsipeikėjęs, jis pakilo ir svirduliuodamas nuėjo ieškoti savo priešo, kuris jį ir pribaigė.

Kaimo pakrašty ant upės kranto stovėjo kontora su užrašu „Rybpromchoz“. Šioje kontoroje man ir teko dirbti. Tik vėl neilgai. 1944-ųjų vasarą atėjo iš Šiaurės žinia, kad prie Arkties vandenyno, iškyšulyje „Čiornyj“ audra nuplovė žvejų kaimą. Ten, be abejo, buvo ir tremtinių. Reikėjo siųsti naują žvejų brigadą, į kurią patekau ir aš. Supratau, kad ši nedalia man buvo skirta už nepaklusnumą viršininko pavaduotojui Mamedovui, kuris visaip vertė mane būti jo sugulove.

Blaškoma po Sibirą, parašiau Krasnojarsko krašto saugumo komiteto įgaliotiniui, kad man paaiškintų, už ką ir kokiam terminui aš ištremta. Per Norilsko saugumo įgaliotinį gavau atsakymą, kad aš Krasnojarsko krašte neįrašyta į tremti-

nių sąrašą. Remiantis šiuo dokumentu, man buvo išduotas pasas ir leidimas išvykti „į visas keturias pasaulio puses“ – kaip pasakė jaunas saugumietis. Gavusi dokumentus, 1946 metais Kalėdas švenčiau jau Vilniuje, drauge su savo mielu broliu kalbininku Juozu Senkum. Su juo pasitarusi, tuoj pat nedelsdama nė dienos nunešiau dokumentus į Vilniaus pedagoginį institutą. Po mėnesio intensyvaus darbo ir nemigos naktų išlaikiau egzaminus ir tapau rusų kalbos ir literatūros fakulteto studente. Institute manęs niekas nežemino. Priešingai, kadrų skyriaus viršininkas Albertas Galinis sužinojęs, kad aš skurdžiai gyvenu, pasiūlė man dirbti laborante. Derindama studijas ir dirbdama, pradėjau naują gyvenimą. Tik jėgų buvo nedaug. Penkeri su puse metų tremtinės kančių ir išgyvenimų, darbas be poilsio, badavimas, Užpoliarės šalčiai – visa tai nualino sveikatą. Jaučiau didelį nuovargį, silpnumą, dažnai kildavo temperatūra. Gydytojai nustatė plaučiuose tuberkuliozės pradžią. Teko gydytis.

Anastazija Pileckienė (Senkutė) (pirma iš kairės) Kazačinske. 1953 m. Iš R. Kašėtienės (Senkutės) šeimos archyvo

Maža to. Vėl užgriuvo naujos nelaimės. Ėmė akylai persekioti Saugumo pareigūnai. Pradėjo tampyti, tardyti, kaltinti pabėgimu iš tremties. Ypač šiurkščiai elgėsi Vidaus reikalų ministerijos leitenantas Smirnovas, žiūrėjo į mane kaip į didžiausią nusikaltėlę, liaudies priešą. 1949 metų rudenį mane vėl areštavo už nieką. Dešimt dienų išlaikė Kybartų laikino įkalinimo kameroje, keturias – Kauno kalėjime. Ir dabar prisimenu baisią kelionę iš Kybartų į Kauno kalėjimą. Vežė gal 15–20 žmonių vidurnaktį grotuotame vagone. Viešpatie, nejaugi šioje grupėje buvo tokių didelių nusikaltėlių, kad mus į traukinį ir Kaune iki kalėjimo varė žiedu apsupę kareiviai su šautuvais ir šunimis, kurie piktai amsėdami taip ir veržėsi nuo grandinių, siekdami įkąsti kam nors į kojas.

Po dviejų savaičių nuolatinių tardymų iš Kauno kalėjimo buvau išleista. Grįžusi į Vilnių, vėl ėmiausi studijų. Institutą baigiau. Maniau, galėsiu ramiai dirbti mėgiamą pedagoginį darbą. Deja, tai buvo tik labai naivios mano svajonės. Gavusi paskyrimą į Ukmergės vidurinę mokyklą ir kiek padirbėjusi, 1950 metų spalio mėnesį vėl buvau iškviesta į Saugumo komitetą Vilniuje, kur man pranešė, kad aš esanti tremtinė. Vėl mane areštavo, pasodino į Vilniaus kalėjimą, o iš jo „etapais“ per pusantro mėnesio pervarė per septynis kalėjimus ir persiuntimo punktus. Ypač slegiantį prisiminimą paliko Gorkio kalėjimas, kur kameroje buvau laikoma kartu su dviem vagilkom – Vale ir Praskovja. Valė buvo dar visai jauna, gal 18–19 metų mergina, bet visiškai degradavusi. Apie savo tėvus ji sakėsi nieko

nežinanti. Kalėjimą vadino „matuška“. Man buvo be galo sunku ir bjauru, kad abi šios nusikaltėlės kameroje lytiškai ištvirkaudavo. Laimė, kad neilgai teko kartu su jomis būti. Po kiek laiko ir mane, ir Valę iškvietė į kalėjimo kiemą. Ruošė siųsti toliau. Kieme susirinko didelis būrys kalinių. Vieni, matyt, politiniai kaliniai nedrąsūs, drovūs, kiti įžūlūs – vagys, banditai, tik šnarėjo aplink, žiūrėdami, ką iš ko pastverti. Tai iš vienos, tai iš kitos pusės girdėjosi aimanos: apvogė, apiplėšė. Baisu buvo šioje laukinių žmonių minioje tiems, kuriems buvo nepažįstamas, svetimas padugnių pasaulis. Aš jaučiausi vieniša, bailiai dairiausi į šalis. Visą šią masę žmonių „išfasavo“ į traukinius ir išvežė skirtingomis kryptimis.

Anastazija Pileckienė (Senkutė) Sibire. 1957 m. Iš R. Kašėtienės (Senkutės) šeimos archyvo

Iš Krasnojarsko persiuntimo punkto mano kelias nuvingiavo į Sibiro platybes, į „laisvę“ be grotų. Du savivarčiai su žmonėmis važiavo snieguotu vieškeliu Krasnojarskas–Jeniseiskas. Savivarčiai nedengti, atviri visiems Sibiro vėjams ir šalčiams. Vasario mėnuo, pats žiemos siautėjimas. Kelyje užklupo pūga. Sėdėjome atvirose mašinose susiglaudę, pusiau užpustyti, antakiai ir blakstienos apledėję. Atrodėm lyg sniego karalystės gyventojai. Iš burnos srovele sklindantys garai liudijo, kad mes dar gyvi. O pūga siautėjo, sniegas dribo ir dribo iš pilko dangaus. Tikriau sakant, dangaus ir nesimatė, aplink tik balkšva sniego siena, bekraščiai miškai ir laukai. Kelią tiek apsnigo, kad mūsų mašina galutinai įklimpo ir sustojo. Teko visiems išlipti ir kasti, kasti sniegą. Kas kastuvais, kas rankomis laisvinome mašinoms kelią. 90 kilometrų kelią važiavome visą dieną. Pagaliau vakarop atšliaužėm į mūsų paskyrimo punktą, Kargino kaimą, vos gyvi, sušalę, alkani. O ten nepriima – nereikalingi. Atvežė atgal į Kazačinską, ir ten nepriima – nereikalingi. Nuvežė į Kurbatovo kaimą – 3 kilometrus nuo Kazačinsko. Kaimo pakrašty, pamiškėje, stovėjo įpusėtas statyti barakas, lyg žeminė, surėsta iš plonų neobliuotų, netašytų rąstų. Čia mus ir apgyvendino. Žeminės sienose švilpavo vėjas, per plyšius skverbėsi šaltis. Kad galima būtų gyventi, pirmiausia reikėjo užkamšyti plyšius, ištinkuoti sienas ir lubas. Taip mums ir pasakė: *„Baikite statyti – kamšykit, tinkuokit. Štai jums molis, štai pakulos!“* Ką daryti? Diena slinko vakarop. Nedelsdami griebėmės darbo. Žeminė buvo suskirstyta į mažus bendrabučio tipo kambarėlius, kiekvienas – dviem trim žmonėms. Vieną iš tokių kambarėlių pasirinkau aš kartu su malonia ukrainiete Stefa. Kartu greta įsikūrė dvi seserys latvės – Austra ir Rita. Vidury kambarėlio stovėjo geležinė krosnelė, rusiškai vadinama – „buržuika“. Jos vamzdelis dūmtraukis

išvestas per mažutį langelį. Pasieniuose stovėjo du gultai (tapčianai), naujutėliai, sukalti iš žalių, drėgnų lentų. Pabandėm užkurti krosnelę. Malkos drėgnos, tik iš miško, nedegė. Pakulom kamšyti plyšius sienose buvo nesudėtinga, šis darbas sekėsi neblogai. Tinkuoti sienas molio skiediniu (nors šių mokslų Pedagoginiame institute nesimokiau) irgi dar sugebėjau. Tačiau su lubomis buvo blogiau: molio skiedinys nuo lubų dribo atgal, tiško ant veido, į akis, ant galvos. Buvo ir juoko, ir ašarų. Pagaliau vėjas nustojo švilpavęs plyšiuose. Pasisekė užkurti ir „buržuiką". Dūmai, nespėdami verstis per langelį, pripildė kambarį, graužė akis. Pamažu, šylant orui, nuo drėgnų sienų ir lubų kilo garai, maišėsi su dūmais, dusino, kvėpuoti nebuvo kuo.

Tokia buvo mano, mokytojos, gyvenimo pradžia, antrąkart patekus į Sibirą. Apie pedagoginį darbą čia dabar nebuvo ko ir svajoti. Nepaisant išsilavinimo, specialybės, mes, represuotieji Stalino kulto metais, buvome žmonės be teisių, trečios rūšies, raupsuotieji. Vietiniai inteligentai, ypač mokytojai, vengė su mumis ne tik bendrauti, bet ir sveikintis.

1953 metų kovo 4 dieną visą sąjungą apskriejo gedulinga žinia – mirė Stalinas. Šalį apgaubė didelis liūdesys. Daug, oi daug kas verkė gailiomis ašaromis – *„umer rodnoj otec!"* Mes, raupsuotieji, nežinojome – liūdėti ar džiaugtis. Slapta širdyje vylėmės ir laukėme geresnių permainų. Ir nenusivylėme.

TSKP Centro Komitete – naujas vadovas. Pradėta taisyti Stalino padarytas klaidas. Skelbiamos amnestijos, laisvinami ir reabilituojami represuotieji. Atėjo atpildas skriaudėjams. Berija ir jo pakalikai nubausti.

1956 m. gaunu pasą ir važiuoju į Vilnių. Tačiau nei prisiregistruoti, nei darbo negaunu. Išvažiuoju atgal. Tada jau aš gyvenau Jeniseiske, kur man visais atžvilgiais buvo neblogai. Į Lietuvą nuvažiuodavau tik atostogauti. Čia dar ilgus metus jautėsi stalinizmo dvasia. Kai 1962 metais atvažiavau į Vilnių, tuoj buvai iškviesta į Saugumą. O čia vėl mane įspėjo, kad neturiu teisės gyventi Lietuvoje. Jų vėl išvaroma... Trečią kartą. *„Nebėra vietos savo gimtinėje"* – prislėgė sunkios mintys.

Patyrusi visas tremties kančias ir patyčias, iki šiolei negaliu atsakyti į patį sunkiausią mano gyvenimo klausimą: už ką likimas man skyrė tokį beprasmį pasmerkimą?

Jiezno valsčiaus gyventojų mokesčiai ir prievolės 1940–1944 metais

Vytautas Skebas

Lietuva 1940–1944 m. patyrė dvi okupacijas: sovietinę ir nacių. Ir vieni, ir kiti okupantai skyrė mokesčius ir įvairias prievoles. Sistemingai buvo bandoma nualinti kraštą ir SSRS modeliu jį ruošti prievartinei kolektyvizacijai. Naciai gi neslėpė planų Lietuvą kolonizuoti. Šios skaudžios permainos neaplenkė ir Jiėzno valsčiaus. Labiausiai ši našta prislėgė vietos ūkininkų pečius. Karo metais galiojusios mokesčių ir prievolių sistemos analizuojamos Lietuvos ir Rusijos tyrėjų darbuose[1]. 1940–1941 m. Lietuvoje sovietinių istorikų tyrinėjimuose negalėjo būti objektyviai nagrinėjami[2]. Tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę susidarė palankios tyrimo sąlygos, kurios leidžia įsigilinti į atskirose vietovėse okupantų vykdytus ekonominių represijų ypatumus. Archyviniai statistiniai šaltiniai, žinios apie priklausančią Valstybiniam žemės fondui žemę[3] ir Žemės fondo sudarymo ir paskirstymo statistika[4] atskleidžia tuometinę Jiezno valsčiaus situaciją. Istoriografija ir šaltinių bazė leidžia pirmą kartą akyliau pažvelgti į Jiezno valsčiaus 1940–1944 m. ekonominę būklę ir įvardyti okupantų padarytas skriaudas.

Žemės nuosavybė

Žemė maitina dabar ir ateityje maitins ne vien ūkininkus. Ji – pagrindinis turtas, taip pat valstybės biudžeto papildymo šaltinis. 1940 m. birželio 15 d. SSRS ginkluotosios pajėgos okupavo Lietuvą ir jau liepos 22 d. naujoji valdžia paskelbė, kad visa žemė yra „liaudies nuosavybė“ (t. y. priklauso valstybei), todėl draudžiama ją parduoti, pirkti, dovanoti ir t. t. Maksimali žemės norma nustatyta – 30 ha. Kas žemės turėjo per 30 ha, iš to ji buvo atimama be jokių kompensacijų ar išpirkos. Sovietai deklaravo, kad „*Nuo šiandien žemę valdys tie, kurie ją dirba*“, tačiau lozungas buvo melagingas, nes nei Jieznė, nei kur kitur šio pažado laikytis nebuvo įmanoma, kadangi, panaikinus privačią žemės nuosavybės formą, nebeliko žemės valdytojų. Jie tapo tik žemės naudotojais. Taip pat kentėjo ir platus samdinių sluoksnis, netekęs pastovaus darbo pas ūkininkus.

Sovietų valdžia įsteigė trijų lygių žemės ūkio komisijas (ŽŪK): Valstybinę, apskričių ir valsčių. Jiezno valsčiaus žemės komisijai iš pradžių vadovavo Antanas Galinskas. Jis sąrašą, pavadintą „Žinios apie priklausančią Valstybiniam žemės fondui žemę“[5], pasirašė.

Vėliau A. Galinskas pasitraukė iš Jiezno valsčiaus žemės komisijos. Jos pirmininku tapo Vincas Skernevičius. Žemės komisijos nariai: Jonas Galinskas, Bronius Kondrotas, Vincas Minkauskas ir Juozas Meleška. Komi-

[1] Balčiūnas V. Bolševikinė žemės reforma Lietuvoje, *Lietuvių archyvas, Bolševizmo metai*, Kaunas, 1942, t. 1; Vakaris P. Privalomasis žemės ūkio produktų statymas, *Lietuvių archyvas, Bolševizmo metai*, Kaunas, 1942, t. 1; Bulavas J. *Vokiškųjų fašistų okupacinis režimas Lietuvoje 1940–1941 metais*, Vilnius, 1993; Truska L. *Lietuva 1938–1953 metais*, Kaunas, 1995.

[2] Ефременко А. *Аграные преобразования и начало социалистического строительства в Литовской деревне в 1940–1941 годах*. Вильнюс, 1972, с. 173.

[3] Žinios apie priklausančią Valstybiniam žemės fondui žemę, *LCVA*, f. R-764, ap. 1a, b. 166, l. 16.

[4] Žemės fondo sudarymo ir paskirstymo statistika, *LCVA*, f. R-764, ap. 1a, b. 888, l. 37.

[5] Žinios apie priklausančią Valstybiniam žemės fondui žemę, *LCVA*, f. R-764, ap. 1a, b. 166, l. 16.

sijai talkino žemės matavimo brigada. Talkininkai dirbo be atskiro atlyginimo ir nebuvo kandidatai žemei gauti. Agronomas Šiugždinis dirbo 14, girininkas Vaitkevičius – 8, mokinys Petras Randis – 15 dienų[6].

Iš savininkų atimamų žemių sąraše, kurį pasirašė A. Galinskas ir trys komisijos nariai (pastarųjų parašai neįskaitomi), įrašyti 43 fiziniai ir juridiniai asmenys. 1940 m. lapkričio 13 d. statistikos žiniose, kurias pasirašė naujas Jiezno valsčiaus ŽŪK pirmininkas (parašas neįskaitomas), nurodyta 19 fizinių asmenų (1 lentelė). Tad kuris šaltinis patikimesnis?

1 lentelė
Jiezno valsčiaus žemės fondo sudarymas[7]

Iš ko paimta žemė	Vienetų skaičius	Plotas, ha	Palikta buvusiems savininkams	
			Normų skaičius	Plotas, ha
Katalikų parapijų	1	32,44	1	3
Dvarininkų, kuriems nepalikta norma	1	88,80	–	–
Savininkų, turėjusių per 100 ha	1	121,36	1	30
Savininkų, turėjusių per 50–100 ha	3	89,60	3	90
Savininkų, turėjusių per 30–50 ha	12	97,53	12	360
Savininkų, turėjusių mažiau kaip 30 ha	–	–	–	–
Valstybinių žemių	1	2,62	–	–
Iš viso:	19	432,35	17	483

Paimamų žemių sąraše nurodyti 23 fiziniai asmenys, turėję mažiau kaip 30 ha, ir Jiezno mokykla (juridinis asmuo, kurio žemė vadinta *„valstybiniu plotu“*). Iš viso būtų 43; vadinasi, patikimesnis vėliau datuotas šaltinis (žr. priedą). Jame taip pat yra neaiškumų: Valstybinį žemės fondą sudarė 432,35 ha, iš jo paskirstyta 297,46 ha. Kur dingo 134,89 ha žemės? Valdžia numatė ją panaudoti kolektyvizacijos uždaviniams spręsti.

Iš Valstybinio žemės fondo nemokamai gauti žemės parašė prašymus 501 Jiezno valsčiaus gyventojas. Žemės fondo paskirstymas parodytas 2 lentelėje.

2 lentelė
Jiezno valsčiaus žemės fondo paskirstymas[8]

Žemės gavėjai	Paskirta iš Žemės fondo		
	Asmenims, šeimoms	Sklypų sk.	Plotas, ha
Mažažemiai ir su didelėmis šeimomis	30	30	91,37
Kiti mažažemiai	31	31	89,45
Iš viso:	61	61	180,82
Bežemiai su didelėmis šeimomis	9	9	46,90
Smulkūs žemės nuomininkai bežemiai	2	2	13,10

[6] Žemės fondo sudarymo ir paskirstymo statistika, *LCVA*, f. R-764, ap. 1a, b. 888, l. 37.
[7] Žemės fondo sudarymo ir paskirstymo statistika, *LCVA*, f. R-764, ap. 1a, b. 888, l. 37.
[8] Žemės fondo sudarymo ir paskirstymo statistika, *LCVA*, f. R-764, ap. 1a, b. 888, l. 37.

(tęsinys)

Žemės gavėjai	Paskirta iš Žemės fondo		
	Asmenims, šeimoms	Sklypų sk.	Plotas, ha
Ordinarininkai	6	6	36,00
Kaimo amatininkai bežemiai	8	8	20,64
Kiti bežemiai	–	–	–
Iš viso:	25	25	116,64
Iš viso bežemiams ir mažažemiams:	86	86	297,46
Skirta žemės pakaitu už paimtus miškus ir t. t.	–	–	–
Iš viso skirta valstiečiams:	86	86	297,46

Reikėtų prisiminti, kad bežemiai ir samdiniai galėjo gauti žemės iki 10 ha. Netoli miestelių ir miestų ši norma galėjo būti sumažinta dvigubai. Ūkininkai, turėję žemės mažiau kaip 8 ha, taip pat turėjo teisę jos gauti. Ir kaimo amatininkai, negalintys pragyventi iš savo amato ir priversti užsiimti žemdirbyste, galėjo gauti 2–3 ha žemės[9].

Nemokamai gavę žemės Jiezno valsčiaus žmonės dar negalėjo žinoti, kad kai tik bus pasėti žiemkenčiai, sovietai pradės visos valstietijos suvarymą į kolūkius, nors jų valdžia pabrėžė, kad *„visokie bandymai pasikėsinti į asmeninę valstiečių nuosavybę arba prieš darbo valstiečių valią primesti jiems* ***kolūkių organizavimą*** (pabraukta mano – *V. S.*) *bus griežtai nubausti, kaip kenkią liaudies ir valstybės interesams“*[10].

Panašiai gyventojams aiškino tuometinis žemės ūkio liaudies komisaras (t. y. ministras) Matas Mickis. Netrukus valdžia jį pakeitė, nes, *„Matas juodą darbą padarė, mauro nebereikia“*.

Valdžios pareigūnai reikalaudavo, kad ūkininkai vežtų grūdus į jų priėmimo punktus ne pavieniui, o būtinai didelėmis vilkstinėmis, ir kad bent viename iš vežimų iškeltų raudoną vėliavą. Tokios vilkstinės buvo vadinamos raudonosiomis gurguolėmis. Neaišku, kiek raudonųjų gurguolių suvežtų grūdų atiteko miestiečiams, kiek – okupacinės armijos kariams. Už atvežtus grūdus mokėjo, tačiau kelis kartus mažiau nei rinkoje.

Žemės nuosavybės panaikinimas ir kitos agrarinės reformos sukėlė krizę. Tada bolševikai griebėsi totalitarizmui būdingų priemonių: 1940 m. spalio 10 d. uždrausta prekiauti maisto produktais (išskyrus valstybines parduotuves, kuriose maisto produktų nebeužteko). Teismai gavo aukštesnės vadovybės nurodymus bausti kalėjimu nuo 5 iki 10 m. *„už spekuliaciją ir prekybą maisto produktais“*, taip pat konfiskuoti prekes[11].

Dar nesulaukus žiemos, miestų gyventojams nebeužteko būtiniausių maisto produktų. Tokia padėtis užfiksuota viename to meto dokumente[12].

Žemės suvalstybinimas (nacionalizavimas) ir jos perdalijimas buvo tik

[9] *Tarybų Lietuvos valstietija*, sud. H. Šadžius, Vilnius, 1979, p. 39–40.

[10] *Lietuvos TSR įstatymų, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakų ir vyriausybės nutarimų chronologinis rinkinys*, Vilnius, 1956, t. 1, p. 9.

[11] Teisingumo liaudies komisariato įsakymai, instrukcijos, direktyviniai raštai, *LCVA*, f. R-761, ap. 1, b. 1, l. (nenurodytas).

[12] LKP(b) CK biuro 1940 m. lapkričio 14 d. posėdžio protokolas, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – *LYA*), f. 1771, ap. 1, b. 29, l. 14.

agrarinės reformos imitavimas, nes galutinis bolševikų tikslas – sukolchozinti visą valstietiją. Reikėtų pritarti V. Balčiūno nuomonei, jog bolševikų įvykdyta žemės reforma *„buvo tik politinė komedija, siekianti tikslo suskaldyti Lietuvos ūkininkų vienybę...“*[13]

Mokesčiai

Pirmaisiais sovietų okupacijos mėnesiais Jiezno valsčiaus ūkininkai galėjo tik spėlioti, kokie bus žemės ir kitokie mokesčiai. 1941 m. sausį okupantų valdžia priėmė nutarimą „Dėl skolų, mokesčių, rinkliavų ir baudų nuėmimo nuo valstiečių ūkių ir žemės mokesčio padidinimo už 1940 metus“[14].

Atkreipiame dėmesį, kad nutarimas veikė atgaline data – sausį, tačiau skirtas 1940 m. mokesčiams. Pagrindinį jo turinį sudaro anaiptol ne *„skolų, mokesčių, rinkliavų ir baudų nuėmimas*“, o žemės mokesčio didinimas 50 ir net 200 %. Kažin, ar reikia detalizuoti žemės mokesčio didinimo mechanizmą, tačiau būtina pabrėžti, kad jis palietė kiekvieną Jiezno valsčiaus ūkininką, turėjusį bent vienu aru daugiau nei 10 ha žemės iki ją paskelbiant valstybės nuosavybe (iki 1940 m. liepos 22 d.).

Tokiam padidintam žemės mokesčiui sumokėti duotas vos vienas mėnuo (iki 1941 m. kovo 1 d.). Kadangi gyventojai jau žinojo, kokia yra bolševikų „kieta ranka“ (naktimis dingdavo žmonės), tai, sprendžiant iš archyvų šaltinių ir žmonių atsiminimų, ūkininkai aukojo santaupas ir sumokėjo padidintus mokesčius.

Nei Jiezno, nei kitų valsčių ūkininkai, mokėdami minėtą mokestį, dar negalėjo žinoti, kad jau nuo 1940 m. spalio Vilnius susirašinėjo su Maskva dėl kito mokesčio projekto, kuris pašiurpins kiekvieną valstietį, nesvarbu, koks turimos žemės plotas. Iš Maskvos atsiųstą žemės mokesčio projektą LKP(b) CK svarstė 1940 m. spalio 2–3 d. Biuro nariai pasiūlė projektą pataisyti: mokestį didinti, motyvuojant samdomojo darbo naudojimu, ne nuo 10, o nuo 15 ha žemės. Šis siūlymas nebuvo esminis, tačiau nemažam skaičiui Jiezno, kaip ir visos Lietuvos, smulkiųjų ūkininkų būtų sumažinęs niekuo nepamatuotą mokesčių naštą. Maskva šį siūlymą ignoravo. Tada LKP(b) CK biuro nariai 1940 m. gruodžio 4 d. vėl svarstė žemės mokesčio projektą[15].

Pagaliau naujasis žemės mokesčio įstatymas buvo priimtas 1941 m. gegužės 14 d., o spaudoje paskelbtas tik 1941 m. birželio 20 d. Kodėl taip delsta? Tikriausiai turėta tam tikrų išskaičiavimų. Galbūt bolševikai nusprendė palaukti, kol mokesčių mokėtojus įbaugins trėmimai. 1941 m. birželio 14–15 d. vien ūkininkų iš Lietuvos buvo ištremta 3 538 žmonės[16].

Naujojo žemės ūkio mokesčio ypatumas buvo tas, jog jis buvo skiriamas (nustatomas) ne nuo naudojamos žemės ploto (hektarų), o nuo ūkio pajamingumo, skaičiuojamo pagal tam tikrus menkai motyvuotus normatyvus. Arimai, sodai, uogynai, pievos, taip pat arkliai, karvės, kiaulės įvertinta rubliais ir taip nustatytas ūkio pajėgumas. Alytaūs apskritis buvo priskirta 5-ai apskričių grupei. Čia nustatytos mažiausios sumos. Jiezno valsčiaus ūkių pajėgumo vertinimas parodytas 4 lentelėje. Remiantis ūkių pajėgumų rodikliais, buvo sudaryta žemės ūkio mokesčio skaičiuotė (3 lent.).

[13] Balčiūnas V. Bolševikinė žemės reforma Lietuvoje, *Lietuvių archyvas*: *bolševizmo metai*, Kaunas, 1942, t. 1, p. 229.

[14] *Lietuvos TSR vyriausybės nutarimų ir potvarkių rinkinys* Nr. 7 (10), dok. Nr. 166, 1941 m. sausio 30 d.

[15] LKP(b) CK biuro 1940 m. spalio 2 ir 3 d. posėdžio protokolas Nr. 4, *LYA*, f. 1771, ap. 1, b. 7, l. 1–2; LKP(b) CK biuro 1940 m. gruodžio 4 d. posėdžio protokolas Nr. 30, *LYA*, f. 1771, ap. 1, b. 67, l. 28–31.

[16] Grunskis E. *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1945–1953 metais*, Vilnius, 1996, p. 48; Skebas V. *Genocidas Lietuvoje (1940–1943 m.)*, Vilnius, 2001.

3 lentelė
Žemės ūkio mokesčio skaičiuotė 1941 m.[17]

Ūkio pajėgumas (rubliais)	Pinigų sumos (rubliais)
1 200–2 000	11 rb plius 3 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 1 200 rb sumą
2 000–3 000	35 rb plius 4 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 2 000 rb sumą
3 000–4 000	75 rb plius 6 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 3 000 rb sumą
4 000–5 000	135 rb plius 9 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 4 000 rb sumą
5 000–6 000	225 rb plius 13 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 5000 rb sumą
6 000–7 000	355 rb plius 18 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 6 000 rb sumą
7 000–8 000	535 rb plius 24 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 7 000 rb sumą
8 000–9 000	755 rb plius 32 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 8 000 rb sumą
9 000–10 000	1 095 rb plius 42 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 9 000 rb sumą
>10 000	1 515 rb plius 55 kp už kiekvieną rublį, viršijantį 10 000 rb sumą

4 lentelė
Jiezno valsčiaus ūkių normatyvinis vertinimas (rubliais)[18]

Pavadinimas	Matas	Suma
Arimai	1 ha	240
Sodai ir uogynai	1 ha	310
Pievos	1 ha	100
Arkliai, jaučiai	1 vnt.	160
Karvės	1 vnt.	180
Kiaulės	1 vnt.	130

Žemės ūkio mokesčio skaičiavimo metodikos iracionalumui kažin ar įmanoma surasti analogą. Pažvelkime į 5 lentelę. Ji yra tik išgalvotas pavyzdys, todėl čia pateikiami skaičiai atrodo nuoseklūs: didesnis ūkio pajamingumas – didesni mokesčiai. Progresyvinė sistema nieko nebestebino ir mūsų laikais taikoma daugelyje šalių. Kaip ši mokesčių sistema buvo taikoma, aiškėja skaičiuojant, kokios pinigų sumos teko vienam sąlyginiam žemės hektarui (5 lent.). Iš jos matyti, kad ūkininkas, naudojęs 3 ha žemės, už 1 ha privalėjo sumokėti 4,6 rb, turėjęs 30 ha – net 55,6 rb, arba 12 kartų daugiau! Be to, reikia atsižvelgt į aplinkybę, jog 30 ha ūkiai negalėjo išsiversti be samdomų vieno ar dviejų darbininkų, taigi bolševikai didino mokestį dar 25–50 %[19].

5 lentelė
Vidutiniai ūkio pajėgumo ir žemės ūkio mokesčio dydžiai (rubliais)[20]

Ūkio dydis, ha	Gyvulių skaičius			Ūkio pajėgumas	Mokesčio suma	Tenka mokesčio vienam sąlyginiam žemės, ha
	arklių	karvių	kiaulių			
3	1	1	1	1 288	14	4,6
5	1	1	2	1 808	29	5,8

[17] *Valstiečių laikraštis*, 1941 m. birželio 20 d.; *Tiesa*, 1941 m. birželio 20 d.; Ефременко А. *Аграные преобразования и начало социалистического строительства в Литовской деревне в 1940–1941 годах*, Вильнюс, 1972, с. 173.

[18] *Ten pat.*

[19] *Ten pat.*

[20] *Valstiečių laikraštis*, 1941 m. birželio 20 d.; *Tiesa*, 1941 m. birželio 20 d.; Skebas V. Ekonominės valstiečių genocido prielaidos 1941 m. pirmoje pusėje, *Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo instituto darbai*, Vilnius, 1996, p. 40.

(tęsinys)

Ūkio dydis, ha	Gyvulių skaičius			Ūkio pajėgumas	Mokesčio suma	Tenka mokesčio vienam sąlyginiam žemės, ha
	arklių	karvių	kiaulių			
8	2	1	2	2 938	70	8,7
10	2	2	2	3 558	108	10,8
12	2	2	3	4 176	151	12,6
15	3	2	3	5 006	225	15,0
18	3	2	3	5 644	309	17,4
20	4	3	4	6 964	527	26,3
25	4	4	4	8 474	927	37,0
30	5	4	4	10 280	1 669	55,6

Žemės ūkio produkcijos prievolės

Lietuvos ūkininkams bolševikai paskyrė šias prievoles: 1) grūdų; b) bulvių; 3) pieno; 4) mėsos; 5) vilnų. Iš 6 lentelės matyti Jiezno valsčiaus ūkininkų (ir kitų gyventojų) augalininkystės bei gyvulininkystės produktų prievolių dydžiai.

6 lentelė
Jiezno valsčiaus ūkininkų prievolės 1941 metais[21]

Eil. Nr.	Prievolės pavadinimas	Ūkių dydžiai, ha					
		iki 5	5–10	10–15	15–20	20–25	per 25
1.	Grūdai*	50	60	75	90	140	250
2.	Bulvės*	50	70	100	140	190	200
3.	Pienas**	35	40	45	50	60	70
4.	Mėsa***	30	50	80	130	220	300
5.	Vilnos****	90	100	120	130	140	160

Paaiškinimai:
* Kilogramai už kiekvieną ariamosios žemės hektarą (įskaitant ganyklas ir dirvonus).
** Litrai už kiekvieną turimos žemės hektarą.
*** Kilogramai kiekvienam tos grupės ūkiui.
**** Gramai už kiekvieną turimos žemės hektarą.

Ūkininkui turėtų atrodyti keista, kad grūdų ir bulvių prievolių dydžiai daugmaž vienodi arba skirtumas nedidelis. Valdžia leido bulves pakeisti grūdais pagal nustatytą ekvivalentą, tačiau pakeisti grūdus nebuvo leista jokiais produktais. Amatininkai, žvejai, darbininkai ir tarnautojai, kurie turėjo lauko žemės sklypus ir juose pasodintų bulvių, privalėjo jas pristatyti valstybei pagal valstiečių ūkiams nustatytą tvarką ir normas. Nuo bulvių prievolės buvo atleisti geležinkelių ir autokelių darbininkai, pasisodinę bulvių pakelių sklypeliuose (taip pakeles apsaugojo nuo piktžolių).

Pieno prievolė karves laikiusiems ūkininkams galėjo atrodyti nelabai didelė, tačiau ją 50 % didino tiems, kurie samdė darbininkus arba turėjo vandens ar vėjo malūną, taip pat kitokias smulkias įmonėles. Pristatomas pienas buvo perskaičiuojamas pagal 3,8 % riebumo normą. To meto sąlygomis tokia pieno

[21] LSRS Liaudies komisarų tarybos (toliau – *LKT*) nutarimai, *LCVA*, f. R-754, ap. 1, b. 7, l. 170–178; *Valstiečių laikraštis*, 1941 m. balandžio 18, 21; *Žemės ūkis*, 1941 m. nr. 3, p. 77–82; Vakaris P. Privalomasis žemės ūkio produktų statymas, *Lietuvių archyvas*: *bolševizmo metai*, Kaunas, 1942, t. 1, p. 230.

riebumo norma buvo per didelė. Pieno prievolė buvo paskirta kaimuose bei miesteliuose gyvenantiems amatininkams, darbininkams ir tarnautojams, jeigu jie turėjo lauko žemės sklypus. Jei 2 kilometrų atstumu nebuvo pieno priėmimo punktų, tai ūkininkai ir kiti prievolininkai galėjo pristatyti sviestą, kurio 1 kg pagal riebumą buvo prilyginamas 19–25 litrų pieno. Pusė nugriebto (separuoto) pieno likdavo valstybei. Tik veršelių žindymo metu pieno prievolininkai galėjo gauti visą sangrąžą (liesą pieną). Visais atvejais už grąžinamą nugriebtą pieną reikėjo mokėti po 2 kp už litrą, o kiek mokėjo valstybė už nenugriebtą pieną ir kitus produktus, matome 7 lentelėje.

7 lentelė
Prievolių žemės ūkio produkcijos kainos (rubliais) 1941 metais[22]

Produkto pavadinimas	Matas	Kaina
Kviečiai	100 kg	16,40
Rugiai	100 kg	11,10
Žirniai (baltieji)	100 kg	16,10
Žirniai (pilkieji)	100 kg	10,55
Grikiai	100 kg	15,00
Miežiai (tinkami alaus darykloms)	100 kg	13,25
Miežiai paprasti	100 kg	9,90
Bulvės	100 kg	5,50
Pienas	1 l	0,20
Stambieji raguočiai	1 kg (gyv. svorio)	0,27–0,42
Avys ir ožkos	„	0,26–0,37
Kiaulės	„	0,83–1,18
Vištos	„	1,30
Žąsys	„	0,90
Kalakutai	„	1,10
Vilnos	1 kg	3,80–10,50

Iš 7 lentelės sužinome, kad (skaičiuojant už 1 kg gyvojo svorio) vištos buvo brangesnės nei kalakutai ir žąsys. Už prievolių tvarka pristatomus produktus kainos buvo stabilios, tačiau labai mažos. Okupacinė valdžia buvo priversta pripažinti, jog už tuos pačius produktus rinkos kainos 3–4 kartus didesnės[23].

Žinant bolševikų pomėgį mažinti jiems nepatikusius ar nenaudingus skaičius, atrodo patikimesnis kitas šaltinis, pagal kurį ūkininkai, pristatydami produkciją bolševikams, galėjo gauti už ją tik 15–16 % to, ką būtų gavę ją laisvai parduodami[24]. Nepamirškime, jog sovietai ignoravo rinkos kainas. Buvo numatyta, jog ūkininkai galės naudoti savo nuožiūra gyvulius ir mėsą tik įvykdę jos prievolę. Skirdama prievoles, valdžia neatsižvelgė nei į pasėlių struktūrą, nei į laikomų gyvulių rūšis, todėl net karvių nelaikiusieji Jiezno valsčiaus, kaip ir kiti Lietuvos ūkininkai, gavo pieno prievolę.

Grūdų prievolė per pavasario sėją

Grūdų prievolės nutarime buvo toks punktas:

„5. Nustatyti, kad ūkiai, valdžiusieji ligi 1940 m. liepos 22 d. daugiau kaip 25 ha, apdedami privalomuoju grūdų

[22] Privalomųjų pristatymų kainos, *LCVA*, f. R-764, ap. 1a, b. 4, l. 23; *Žemės ūkis*, 1941, Nr. 3, p. 79, 83.

[23] Ефременко А. *Аграные преобразования и начало социалистического строительства в Литовской деревне в 1940–1941 годах*, Вильнюс, 1972, с. 168.

[24] Vakaris P. Privalomasis žemės ūkio produktų statymas, *Lietuvių archyvas*: *bolševizmo metai*, Kaunas, 1942, t. 1, p. 243.

valstybei pristatymu, kartu ir nuo kiekvieno ha žemės, priklausiusios jiems ligi 1940 m. liepos 22 d. – 25 procentais šio nutarimo tai valstiečių ūkių grupei nustatytų normų" (kalba netaisyta).

1940 m. derliaus grūdų prievolę privalėjo pristatyti 33 451 Lietuvos ūkininkas, kitais duomenimis – 34 000 prievolininkų[25].

Vidutiniškai kiekvienas tokios grupės ūkis privalėjo atgabenti į priėmimo punktus po 27,5 cnt grūdų. Jiezno valsčiuje grūdų prievolę per pavasario sėją turėjo atlikti apie pusė šimto ūkių. Valdžia pareikalavo pristatyti grūdus iki 1941 m. gegužės 1 dienos. A. Sniečkaus ir M. Gedvilo 1941 m. gegužės 5 d. laiške VKP(b) CK sekretoriui Andrejevui pripažįstama, jog prievolių lapus pradėta įteikinėti 1941 m. balandžio 24–26 d., kai grūdai jau buvo suvalgyti, sušerti gyvuliams, palikti sėklai. Didesnių grūdų atsargų galbūt turėjo tik vienas kitas ūkininkas. Okupuotoje Lietuvoje prasidėjo karštligiška kampanija išreikalauti grūdų prievolę per pavasario sėją. Šiam tikslui buvo pasitelktas partinis, ūkinis, represinis aparatas. Viename slaptame rašte, adresuotame apskričių partijos komitetų sekretoriams, aiškinama, jog paimant grūdus negančijama tvarka (t. y. konfiskuojant – *V. S.*), reikia *„būtinai perduoti bylą teisman, kad patraukus atsakomybėn ūkį, pas kurį paimti grūdai, ir neteisingai daroma kai kuriose apskrityse – kai paima grūdus ir bylos neperduoda teisman*"[26].

Vien iki 1941 m. gegužės 31 d. dėl neįvykdytos grūdų prievolės per pavasario sėją teismo atsakomybėn buvo patraukti 1 109 ūkininkai[27].

Teisminis susidorojimas su ūkininkais tęsėsi ir po gegužės 31 dienos. Kartais teismai nuteisdavo net 10 metų su turto konfiskavimu. Jeigu teismas, motyvuodamas, jog ūkininkas jau *„pyliavą atpylęs*", bylą nutraukdavo, tai respublikos prokuroras V. Niunka rašydavo protestą Aukščiausiojo Teismo Baudžiamajai kolegijai, reikalaudamas sprendimą panaikinti ir bylą spręsti iš naujo. Kiek nukentėjo Jiežno valsčiaus ūkininkų – žinių dar nerasta.

Išsamiau susipažinus su grūdų prievolės per pavasario sėja aplinkybėmis, galime spręsti, kad šis okupantų sumanymas kainavo ne vieno žmogaus kančias ir net gyvybę. Gal Lietuvą okupavusiai kariuomenei prireikė 92 000 t grūdų, tačiau kodėl tokia prievolė nebuvo paskirta (paskelbta) laiku, kol ūkininkai dar turėjo grūdų, ir kodėl ji buvo išdalyta tik tiems, kas naudojosi per 25 ha žemės?

Ūkininkų suėmimai ir teismai sutrikdė pavasario sėją daugelyje ūkių. Okupacinė valdžia kaltino ūkininkus sabotažu, už kurį teisdavo pagal Rusijos Federacijos baudžiamąjį kodeksą (§ 58–14). Valdžia numatė tariamus sabotuotojus ištardyti ir per tris dienas nuteisti, atimti žemę, konfiskuoti pastatus, inventorių ir gyvulius[28].

Kaip bausti ūkininkus už „sabotažą" reglamentuojama teisingumo liaudies komisaro Povilo Pakarklio 1941 m. birželio 9 d. įsakyme visiems teismams „Dėl pavasario sėjos"[29]: 1) pavasario sė-

[25] Vakaris P. *Ten pat*, p. 253; LKP(b) CK sekretoriaus A. Sniečkaus ir LKT pirmininko M. Gedvilo 1941 m. gegužės 5 d. laiškas VKP(b) CK sekretoriui Andrejevui, *LYA*, f. 1771, ap. 2, b. 437, l. 4.

[26] LKP(b) CK ir LKT 1941 m. gegužės 8 d. raštas Nr. 856 Tauragės aps. partijos komiteto sekretoriui, *LYA*, f. 381, ap. 14, b. 1, l. 163. Cituojamo teksto kalba netaisyta.

[27] Vakaris P. *Ten pat*, p. 253.

[28] LKP(b) CK biuro 1941 m. gegužės 28 d. posėdžio protokolo Nr. 24 išrašas dėl LSRS LKT pirmininko Mečislovo Gedvilo ir LKP(b) CK sekretoriaus Iciko Meskupo pasirašyto nutarimo „Apie faktus atskirų buožinių ūkių atsisakymo pravesti pavasario sėją", *LCVA*, f. R-754, ap. 3, b. 527, l. 160.

[29] LSRS teisingumo liaudies komisaro Povilo Pakarklio 1941 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. 59 „Dėl pavasario sėjos", *LCVA*, f. R-761, ap. 1, b. 1, l. 194.

jos „sabotuotojus“ ištardyti ir per 3 dienas nuteisti; 2) atimti žemę; 3) konfiskuoti trobesius, inventorių ir gyvulius. Tolesnį ūkininkų persekiojimą nutraukė SSRS karas su Vokietija.

Gyventojų mokesčiai ir prievolės valdant naciams

Dar 1941 m. birželį bolševikų okupuotame Kaune buvo sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė (LLV). Ji paskelbė, kad *„Žemės savininkams, kuriems bolševikinės valdžios paskelbtąja žemės nacionalizacija buvo atimta nuosavybės teisė, grąžinama turėtoji žemės nuosavybės teisė į jiems paliktąją žemę“*[30].

Ši žinia džiugino ne vien tuos ūkininkus, kurie iki 1940 m. liepos 22 d. turėjo per 30 ha žemės. Žemės nuosavybės svarbą suprato daugelis Jiezno valsčiaus gyventojų, turėjusių jos bent lopinėlį. Deja, naciai nepripažino nei LLV, nei jos teisinių aktų. Panašiai kaip bolševikmečiu, žmonės ir toliau nebebuvo žemės savininkai, o tik jos naudotojai.

Naciai, kitaip nei bolševikai, neskyrė vieno didžiulio žemės ūkio mokesčio, tačiau daugybė įvairių mokesčių alino ne vien ūkininkus. Tai žemės, nekilnojamojo turto, verslo, pajamų, apyvartos, gyvulių, o nuo 1943 m. spalio 18 d. – ir asmenų. Pastarąjį mokestį privalėjo mokėti vyrai nuo 19 iki 60 metų ir moterys nuo 18 iki 50 metų. Už kalendorinius metus vyrai privalėjo sumokėti (atsižvelgiant į amžiaus grupes) 10–15, moterys – 8–12 markių[31].

Didelę žalą Jiezno, kaip ir visos Lietuvos, ūkininkams padarė trys arklių, pakinktų ir vežimų mobilizacijos. Okupantai naciai numatė žiaurias bausmes už jų nurodymų nevykdymą.

Nacių metais buvo įvesta vadinamoji „taškų“ sistema. Už gerą prievolių vykdymą valsčiaus (Jiezno taip pat) viršaitis išduodavo premijinius ženklus vieno, dviejų, trijų ir t. t. „taškų“ vertės. „Taškai“ buvo savotiškas leidimas (talonas) nusipirkti reikalingą prekę, jeigu ji buvo parduotuvėje, antraip reikėjo laukti. „Taškų“ sistema galiojo ir maisto, ir pramonės prekėms. Jei ūkininkas norėjo nusipirkti dalgį arba kastuvą, reikėjo atiduoti 4 „taškus“ (ir už prekę sumokėti markėmis). Tiek „taškų“ buvo išduodama už prievolių tvarka parduodamą 101–110 kg kiaulę. Taigi atnaujinti bent smulkią gamybos materialinę bazę karo meto sąlygomis nesugebėta, tačiau mokesčių ir prievolių reikalauta.

Kokios buvo žemės ūkio produktų prievolės? Naciai neskyrė pieno prievolės tiems prievolininkams, kurie nelaikė karvių (daugiausia iki 1940 m. liepos 22 d. buvę smulkieji žemės savininkai). Tokį sprendimą palankiai vertino ne vienas Jiezno valsčiaus mažažemis. Nustatytas pieno prievolės dydis buvo 700 kg pieno už kiekvieną karvę, tačiau nuo 1943 m. kovo mėn. – 1 000 kg. Bazinis pieno riebumas – 3,2 %.

Mėsos prievolė paskirta už kiekvieną žemės hektarą, tačiau buvo atsižvelgta į derlingumą. Naciai paskelbė įvairių suvaržymų, kurie stebino ir piktino. 1941 m. gruodį naciai pareikalavo atiduoti pieno separatorius. Šiuo po-

[30] Laikinojo Lietuvos ministerių kabineto deklaracija ūkio reikalais, *LCVA*, f. R-496, ap. 1, b. 6, l. 10; Brandišauskas V. *Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą (1940 06–1941 09)*, Vilnius, 1996, p. 160.

[31] Bulavas J. *Vokiškųjų fašistų okupacinis Lietuvos valdymas*, Vilnius, 1969, p. 120.

tvarkiu siekė, kad visas pienas atitektų tik jiems, jog jo produktai būtų kontroliuojami. Todėl buvo nustatytos pieno ir jo produktų sunaudojimo normos bei sąlygos.

Žmones piktino tai, jog net ir atlikusiems mėsos prievolę ūkininkams buvo draudžiama pasiskersti kiaulę, veršiuką ar kitą galviją – tik su valsčiaus viršaičio leidimu. Panašių suvaržymų buvo daugiau, tačiau neaišku, kiek Jiežno gyventojai jų paisė.

Naciai paskyrė okupuotos Lietuvos gyventojams ne vien grūdų, bulvių, pieno, mėsos ir vilnos prievoles. Jie pareikalavo, kad Lietuvos gyventojai prievolių tvarka tiektų jiems kiaušinius, linų pluoštą, sėmenis, dobilų sėklą, šieną ar šiaudus, net tabako žaliavą. 1943 m. naciai paskyrė medaus prievolę laikantiems bites (už vieną bičių šeimą po 2,5 kg medaus). Už žemės ūkio produktus naciai mokėjo 60 % Rytprūsiuose nustatytų kainų[32]. Beje, bolševikai mokėjo kelis kartus mažiau.

Naciai paskyrė papildomą grūdų (vien kviečių!) prievolę 1943–1944 ūkiniams metams[33].

Papildomos grūdų prievolės dydis Lietuvai buvo 33 tūkst. tonų kviečių. Ši prievolė buvo paskelbta 1943 m. gruodį. Taigi ūkininkai žinojo apie ją iš anksto.

Už prievolių nevykdymus, mokesčių nesumokėjimą nacių valdžia skirdavo įvairias bausmes: pinigines baudas, turto konfiskavimą, ūkio atėmimą, įkalinimą arba paėmimą į priverstinių darbų stovyklą, kol kiti šeimos nariai atliks prievolę (kitaip nei bolševikai, naciai nereikalavo susidoroti su asmenimis, atlikusiais prievolę, „pyliavas atpylus“ ir t. t.). Kiek Jiezno valsčiaus ūkininkų ir kitų gyventojų nukentėjo nuo okupantų nacių – žinių nerasta.

Išvados

Jiezno valsčiaus gyventojai 1940–1944 m. patyrė dvi okupacijas – sovietų ir nacių. Sovietai nacionalizavo visą žemę, todėl jos savininkai prarado teisę ją parduoti, pirkti, dovanoti ir t. t. Maksimali žemės norma buvo nustatyta 30 ha. Kas jos turėjo daugiau, iš to ji buvo atimama be jokių kompensacijų ar išpirkų. Sudarytas Valstybinis žemės fondas nemokamai dalijo žemę bežemiams ir valdžios institucijoms. Bolševikinės žemės reformos ir kitų pertvarkymų rezultatai buvo šie: 1) sužlugdyti perspektyvūs ūkiai; 2) apgauti gyventojai, kuriems valdžia paskyrė žemės politiniais motyvais, turėdama tikslą įvykdyti kolektyvizaciją (sovietizuoti žemės ūkį); 3) 1940 m. rudenį nebeužteko maisto produktų miestų gyventojams.

Be to, jie paskyrė šias žemės ūkio produktų prievoles: 1) grūdų; 2) bulvių; 3) pieno; 4) mėsos; 5) vilnų. Jie, skirdami prievoles, neatsižvelgė nei į pasėlių struktūrą, nei į laikomų gyvulių rūšis.

Bolševikai paskyrė papildomą grūdų prievolę ūkininkams, iki 1940 m. liepos 22 d. turėjusiems per 25 ha žemės. Prievolė pradėta skelbti 1941 m. balandžio antrojoje pusėje, o pareikalauta ją atlikti iki gegužės 1 dienos. Kadangi ūkininkai negalėjo žinoti, kokią prievolę paskirs bolševikai, todėl derlių jau buvo sunaudoję, ir atlikti tokią prievolę neturėjo realių galimybių. Prasidėjo ūkininkų represavimas. Daug nuteistų ūkininkų bolševikai sušaudė Pravieniškėse ir kitur karui prasidėjus.

[32] Tarpžinybinio pasitarimo žemės ūkio našumo palaikymo reikalu protokolas, *LCVA*, f. 1314, ap. 1, b. 394, l. 3.

[33] Bulavas J. *Vokiškųjų fašistų okupacinis Lietuvos valdymas*, p. 108.

Naciai taip pat paskyrė papildomą grūdų (vien kviečių!) prievolę, tačiau trigubai mažesnę, ir apie ją paskelbė iš anksto. Jos vykdymo rezultatai nežinomi.

Nacių paskirtos prievolės nebuvo labai didelės, tačiau jų sąrašas ilgesnis už bolševikų. Kitaip nei bolševikai, naciai nepaskyrė vieno nepakeliamo mokesčio, tačiau jų gausa alino gyventojus. Jei bolševikai teisdavo ūkininkus ir „pyliavą atpylus“, tai naciai tenkinosi ūkininkų paėmimu į priverčiamųjų darbų stovyklą, kol kiti šeimos nariai atliks prievolę.

Priedas

Jiezno valsčiaus žinios apie paimtą į Valstybinį žemės fondą žemę[34] (kalba ir stilius netaisyta)

Šį sąrašą pasirašė Jiezno valsčiaus žemės ūkio komisijos pirmininkas A. Galinskas. Sąraše nurodyti 43 fiziniai ir juridiniai asmenys. Nėra žinių, kaip šį sąrašą įvertino Alytaus apskrities žemės ūkio komisija. Personalijos yra vertingas archyvinis šaltinis Jiezno valsčiaus istorijai pažinti.

Eil. Nr.	Ūkio pavadinimas	Pavardė, vardas	Bendras žemės plotas	Nusavintas dirbamosios žemės plotas, ha	Palikta savininkui, ha
1.	Kašoniū dv.	Steikūno Kazio įpėd.	151,36	121,36	40
2.	Bóbakalnis	Liuiza Kostas	60,45	30,45	30
3.	Kisiēliškių k.	Jonika Juozas	56,11	26,11	
4.	Verbỹliškių k.	Geištardas Henrikas	50,34	50,34	–
5.	Kermošỹno k.	Stačkauskas Jonas	43,50	13,50	30
6.	Žideikoniū k.	Bublio įpėd.	42,96	12,96	30
7.	Dirvóniškių k.	Berlingas Henrikas	42,08	12,08	30
8.	Kùrmoniškių k.	Venclavičius Stasys	39,08	9,08	30
9	Vincentãvos k.	Babilienė Jeva	38,00	8,00	30
10.	Beržynū k.	Janušauskas Antanas	40,50	10,50	30
11.	Raipòlės k.	Kvedaravičius Ignas	36,06	6,06	30
12.	Sundãkų k.	Dėdonis Jurgis	35,96	5,95	30
13.	Ãzijos vnk.	Dėgutis Kostas	35,93	5,93	30
14.	Paverkiniū k.	Ligeika Jonas	35,00	5,00	30
15.	Lìngėniškių k.	Babalius Feliksas	34,96	4,96	30
16.	Võšiškių k.	Jieznys Antanas	34,74	4,74	30
17.	Verbỹliškių k.	Kodikinas Julius	33,17	3,17	30
18.	Padrìežiškių k.	Mikaila Adomas	31,50	1,50	30
19.	Jiēzno bažnyčios žemė	Parapijos	35,44	34,44	1
20.	Jiēzno miestelio	Budrevičius Stasys	5,25	3,25	2
21.	Jiēzno miestelio	Edelšteinas Mouša	7,58	4	3,58
22.	Jiēzno miestelio	Gurevičiai Šep. ir Griša	18,66	16,66	2
23.	Strazdìškių k.	Matulevičius Stasys	7,65	5,65	2
24.	Jiēznas	Kušelevičius Benjaminas	12,93	6,93	6
25.	Jiēznas	Zalcmanas Mejeras	10,93	7,93	3
26.	Márginų k.	Skučai Kazys ir Anelė	15	5	10
27.	Grìkapėdžių k.	Laužinis Jonas	18,09	13,09	5
28.	Strazdìškių k.	Markovičius Leizaras	8,41	8,41	–
29.	Jiēzno mstl. kol.	Steponavičius Vincas	9,75	9,75	–

[34] Žinios apie priklausančią valstybiniam žemės fondui žemę, *LCVA*, f. R-764, ap. 1a, b. 166, l. 16.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Ūkio pavadinimas	Pavardė, vardas	Bendras žemės plotas	Nusavintas dirbamosios žemės plotas, ha	Palikta savininkui, ha
30.	Jiẽzno mstl. kol.	Godonas Joselis	8,43	6,43	2
31.	Grìkapėdžio k.	Mikaila Juozas	27,78	25,78	2
32.	Strazdìškių k.	Beleiša Feliksas	8	6	2
33.	Jiẽzno mokykla	Jieznas	2,64	2,64	–
34.	Jiẽzno mstl. kol.	Pitliukas Abraomas	10,38	2,38	8
35.	Jiẽzno mstl. kol.	Pitliukas Mauša	7,50	5,50	2
36.	Sobuvõs k.	Mikalauskas Aleksas	15	10	5
37.	Paũkščių k.	Nenartavičius Feliks.	20,25	10,25	10
38.	Subuvõs II k.	Vaitkevičius Juozas	9,94	3,94	6
39.	Võšiškių k.	Joneliūnas Juozas	10,92	0,92	0,92
40.	Beržynų k.	Šaulinskienė Anelė	25,84	24	1,84
41.	Jiẽzno mstl.	Kušelevičius Joselis	21,86	19,86	2
42.	Apušóto k.	Bajoras Juozas	30,95	0,95	30
43.	Jiẽzno dv.	Kvinta Stasys	85	84,50	0,50
Iš viso:			1 275,88	649,95	596,84

Žemės naudojimo pokyčiai Jiezno seniūnijoje XX amžiuje

Pranas Aleknavičius

Po Pirmojo pasaulinio karo Jiẽzno valsčiaus (šiuo metu – seniūnijos) valstiečių žemė buvo pertvarkoma žemės reformų metu.

Tarpukariu visoje Lietuvoje vyko dvarų parceliavimas ir kaimų skirstymas vienkiemiais (į vienasėdžius). 1923 m. pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, dabartinės Jiezno seniūnijos ribose buvo šie dvarai: Jiezno (1 ūkis, 101 gyventojas), Kašoniū (2 ūkiai, 74 gyventojai), Babiagū́ros (10 ūkių, 64 gyventojai), Trezantolio (šiuo metu – Daukantū kaimas, 12 ūkių, 71 gyventojas) ir Verbỹliškių (2 ūkiai, 28 gyventojai). Bendras ūkių (kiemų) skaičius (pridėjus Jiezno Kolonijų kaimą) buvo 1 144. Didžiausi kaimai (be Jiezno miestelio, 1923 m. turėjusio 172 kiemus ir 989 gyventojus) – Kašónys, Pẽlekonys, Nibriaĩ, Padrĩežiškės, Licišką́nai, Sobuvà ir Sundãkai. Juose buvo daugiau kaip po 50 ūkių (kiemų) ir maždaug po 300 gyventojų (žr. 1 lentelę). Rėžiniai kaimai išskirstyti tuoj po Pirmojo pasaulinio karo. Iki 1940 m. kompaktiško užstatymo kaimų liko nedaug; matininkų suformuotuose žemės plotuose valstiečiai pasistatė sodybas vienkieminiam ūkininkavimui.

1 lentelė
Jiezno seniūnijos kaimo gyvenamųjų vietovių pokyčiai 1923–2001 metais

Gyvenamosios vietovės dydis (žmonių skaičius)	Gyv. vietovių skaičius 1923 m.	Gyv. vietovių skaičius 2001 m. pagal jų dydį						
		per 300 gyv.	201–300 gyv.	101–200 gyv.	51–100 gyv.	21–50 gyv.	iki 20 gyv.	gyv. nėra
per 300 gyventojų	4	1	–	–	3	–	–	–
201–300 gyventojų	5	–	–	1	4	–	–	–
101–200 gyventojų	10	–	1	–	1	4	4	–
51–100 gyventojų	17	–	–	1	–	6	10	–
21–50 gyventojų	16	–	–	–	–	–	15	1
iki 20 gyventojų	6	–	–	–	–	–	5	1
Kiti kaimai:								
Jiẽzno Kolònijos, Strazdìškės	2	–	2	–	–	–	–	–
Kadìkai, Karvėliškės, Kupstìnė, Pìkelionys, Ráipolė	5	–	–	–	–	–	4	1
Iš viso:	65	1	3	2	8	10	38	3

Po Antrojo pasaulinio karo žemės valdymą daugiausia pakeitė prasidėjusi prievartinė valstiečių ūkių kolektyvizacija. Nuo 1949–1951 m. dirbtinai sukurtų kolūkių ribos, pavadinimai ir vadovai daug kartų keitėsi. Stabiliausi ūkiniai dariniai buvo šie: Jiezno kolūkis, apėmęs sujungtus „Verknės“ ir „Nemuno“ kolūkius, Kašonių kolūkis, apėmęs sujungtus Čiapajevo ir Sobuvõs kolūkius, bei Vėžionių kolūkis, vėliau sujungtas su Bìrštono seniūnijos teritorijoje esančiu Nemajū́nų kolūkiu.

Žemės valdymo valstybinis reguliavimas pasireiškė žemėtvarkos ir melioracijos darbais. Buvo matuojama sodybinė žemė (po 0,60 ha kiekvienai šeimai; be to, jos turėjo teisę naudotis visuomeninio ūkio pievomis ir ganyklomis), nustatomos ūkių ribos, atskiriamos įsiterpusios žemėnaudos (girininkijų miškai, mokyklos, parduotuvės, valstybiniai keliai ir kt.), atliekami dirvožemio tyrimai, rengiami ūkių teritorijos organizavimo bei vidinės žemėtvarkos projektai. Šie projektai numatė pagrindinius ilgalaikio žemės tvarkymo darbus: gyvenviečių ir gamybinių centrų statybos vietas, bendrojo naudojimo kelius, tikslingus sausinti žemės plotus, kultūrinėms pievoms įrengti tinkamus plotus, miškų įveisimo poreikį. Dauguma šių darbų buvo atliekama valstybės lėšomis, ir jie sudaro sąlygas šiandieniniam ūkininkavimui.

Pradėjus įgyvendinti 1989 m. įstatymą „Dėl Lietuvos TSR valstiečio ūkio“, Prienų rajono Jiezno apylinkėje susikūrė 25 valstiečių ūkiai, kurių bendras plotas sudarė 285,35 ha. Paminėtini pirmieji savarankiški žemdirbiai, turintys daugiausia žemės (skliausteliuose – 2005 m. deklaruotos žemės plotas): Valentinas Jaruševičius (68,2 ha), Pranas Dekaminavičius (68,1 ha), Juozas Bukevičius (26,0 ha), Jonas Algirdas Mockevičius (23,3 ha), Bronius Palionis (10,1 ha).

Trečiasis, esminis žemės valdymo ir naudojimo tvarkos pakeitimas pradėtas nepriklausomoje Lietuvoje, 1991–1992 m., įgyvendinant įstatymus, reglamentuojančius žemės ūkio įmonių turto privatizavimą ir nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą. Agrarinės reformos metu likviduotos valstybės palaikomos ūkinės struktūros (Jiezno seniūnijoje – kolūkiai bei jų turtą perėmusios žemės ūkio bendrovės), išskyrus šiuo metu funkcionuojančią „Nemuno“ žemės ūkio bendrovę, kuri naudojasi apie 750 ha žemės ūkio naudmenų. Savarankiškai ūkininkauti gali visi sugrąžintos žemės savininkai ir kaimo gyventojai, gavę iš valstybės neterminuotam naudojimui asmeninio ūkio žemę su galimybe ją pirkti lengvatinėmis sąlygomis. Iš viso Jiezno seniūnijoje 2005 m. paraiškas gauti tiesiogines valstybės išmokas už deklaruotas žemės ūkio naudmenas ir pasėlius buvo pateikę vienas juridinis asmuo („Nemuno“ žemės ūkio bendrovė) ir 740 fizinių asmenų. Vidutinis fizinio asmens žemės valdos plotas yra 7,4 ha. Iš šių asmenų 332 yra įregistravę savo ūkius ūkininkų ūkių registre. Stambiausi ūkininkai (be anksčiau paminėtų žemdirbių, gavusių žemę pagal Valstiečio ūkio įstatymą) – Stanislovas Kaminskas (89,9 ha), Algis Vytautas Garnevičius (65,5 ha), Vytautas Raižys (57,6 ha), Jonas Kuprys (56,9 ha), Žydrūnas Kandrotas (44,3 ha) ir Juozas Bukevičius (35,5 ha).

Žemės įteisinimas privačion nuosavybėn turėjo įtakos žemės ūkio gamybos apimtims ir žemės naudojimo intensyvumui. Tolesnė kaimo vystymosi raida daugiausia priklausys nuo pačių žemės savininkų iniciatyvos, taip pat nuo valstybės rėmimo priemonių. Pagrindiniais rodikliais, apibūdinančiais poreforminio žemės naudojimo ekonominį efektyvumą, turėtų būti naujos statybos besikuriančių ūkininkų sodybose, kitų gamybinės bei socialinės paskirties objektų statyba, kelių tiesimas, dirvonų panaudojimas, žemės kalkinimo, tręšimo ir kitų gerinimo darbų apimtys, tinkama ūkinių miškų priežiūra ir naujų miškų įveisimas.

Gyvenvietės. Bendra kaimo gyvenamųjų vietovių pertvarkymo, vykdyto 1960–1990 m., idėja buvo sukurti tokią jų sistemą, kad visi kaimo gyventojai turėtų

palankias socialinio aptarnavimo sąlygas (patogų ryšį su mokyklomis bei ikimokyklinėmis įstaigomis, ryšių skyriumi, parduotuvėmis ir t. t.), taip pat jų koncentracija atitiktų stambiųjų ūkių gamybai reikiamą dirbančiųjų skaičių. Sprendžiant vietos parinkimą perspektyvioms gyvenvietėms, buvo siekiama, kad jos būtų ūkio ar jo teritorinio padalinio centre ir apimtų kuo daugiau esamų sodybų, t. y. nebūtų dirbtinai kuriamos tuščioje vietoje, atitiktų natūralią gyventojų trauką. Dėl šių priežasčių pagrindiniu augančiu centru dabartinėje Jiezno seniūnijos teritorijoje tapo Jiezno miestas. Už miesto ribų į abi puses plėtėsi Strazdìškių ir Jiezno Kolònijų gyvenvietės. Bendras gyventojų skaičius Jiezne kartu su šiomis gyvenvietėmis 2005 m. buvo apie 2 000. Kiek didesnės gyvenvietės susiformavo ir buvusių ūkių centruose (Vėžionysė, Kašonysė), esančiuose prie gerų kelių ir turėjusiuose sąlygas įrengti gatves, susitvarkyti aplinką. Šių gyvenviečių dydis (maždaug po 300 gyventojų), nauji namai ir darbingo amžiaus žmonės (apie 5 proc. visų gyventojų) užtikrina tolesnę jų augimo perspektyvą. Kitas buvusio kolūkio centras – Dukurnónys išliks tik kaip smulki kompaktiško užstatymo kaimo gyvenvietė. Likę į vienkiemius išskirstyti kaimai, nesvarbu, kokio buvę dydžio, tėra nykstančios gyvenamosios vietovės, kurių ateitis daugiau priklauso nuo ekonominių sąlygų ten kurtis jaunoms šeimoms. Pagrindinės priežastys, nulėmusios šių vietovių nykimą, yra ne melioracijos darbai, paskatinę senų sodybų nukėlimą, ir ne vienkieminis, decentralizuotas gyvenimo būdas, o bendros demografinės tendencijos (vienam kiemui 1923 m. teko 6 gyventojai, o 1985 m. – tik 2,1) ir žemės nuosavybės praradimas. Žemė ištisus 50 metų nebuvo pagrindas sodybos savininko savarankiškai ūkinei veiklai, taigi negalėjo būti turtas, kurį žemės naudotojas brangintų, gerintų ir su savo sodyba bei visu ūkiu paliktų pasirinktam įpėdiniui.

Nustatyta, kad dabartinėse Jiezno seniūnijos ribose 1923 m. gyveno apie 6,5 tūkst. kaimo gyventojų, 1970 m. – 3,8 tūkst., 1985 m. – 2,8 tūkst., 2001 m. – 2,5 tūkst., 2002–2003 m. – 2,4 tūkst. Darbingo amžiaus žmonės sudarė apie 40 % visų gyventojų.

Nors kiemų skaičius kinta nedaug, tačiau sodybų, kuriose gyvena tik vienas ar du pensininkai, sąlyginai nykstančiose gyvenamosiose vietovėse vis daugėja. Dar 1985 m. nustatyta, jog iš 65 kaimų, esančių dabartinėse Jiezno seniūnijos ribose, yra net 29 kaimai, kuriuose darbingo amžiaus žmonių nėra arba yra ne daugiau kaip 5. Tai Apušótas, Babiagūra, Beržynaĩ, Dambavà, Julijanavà, Juodavìškiai, Kamaĩnė, Karvėliškės, Kermošỹnas, Kupstìnė, Kùrmoniškės, Márgai, Márginiai, Medeikónys, Mùsninkai, Navapòlis, Pakrovaĩ (dalis), Patìlčiai, Paverkniaĩ, Pìkelionys (dalis), Pranãpolis, Ráipolė, Slabadà, Sõdai, Šiláičiai, Trùncos, Valiūniškės, Vincentavà, Voseliūnai. Dar 14 kaimų 1985 m. turėjo tik po 6–10 darbingo amžiaus žmonių. Tai Beniùkai, Daukantaĩ, Dvarėliškės, Grìkapėdis, Jùndeliškės, Kadìkai, Kiškėliškės, Lìngėniškės, Pavíekšniai, Pečiauskaĩ, Skódiškės, Stepõniškės, Vilūnėliai ir Žideikónys. Likę 22 kaimai išsidėstę taip:

– arti Jiezno: Jiẽzno Kolònijos, Strazdìškės, Liciškėnai, Añglininkai, Kùkiškės, Sokónys, Verbỹliškės;

– dvi perspektyvios gyvenvietės – buvusių ūkių centrai: Kašónys, Vėžiónys;

– buvusio „Nemuno“ kolūkio (dabar – to paties pavadinimo žemės ūkio bendrovės) iš dalies užstatytos gyvenvietės: Kisiẽliškės, Beñčiakiemis;

– buvusių Sobuvõs ir Kašonių (Čiapajevo) kolūkių iš dalies užstatytos gyvenvietės: Dukurnónys, Võšiškės;

– kaimai, esantys arti perspektyvios Kašonių gyvenvietės: Būdà, Medinìškiai, Jaknìškės;

– buvusio Vėžionių (Nemajūnų) kolūkio iš dalies užstatyta pagalbinė gyvenvietė – Padrìežiškės;

– kiti, buvę dideli, bet sparčiai nykstantys: Nibriaĩ, Pẽlekonys (kaimai prie Nemuno, tinkantys rekreacijos plėtrai), Sobuvà, Sundãkai ir Šilìniai (žr. 2 lent.).

2 lentelė
Jiezno seniūnijos kaimo gyventojų skaičiaus pokyčiai 1923–2003 metais

Eil. Nr.	Kaimo pavadinimas	Kiemų skaičius			Gyventojų skaičius			
		1923 m.	1985 m.	2002–2003 m.	1923 m.	1985 m.	2001 m.	2002–2003 m.
1.	Añglininkai	34	34	23	208	64	53	45
2.	Apušótas	3	2	–	22	3	1	–
3.	Babiagūra	10	3	3	64	6	5	6
4.	Beñčiakiemis	14	14	12	91	45	39	36
5.	Beniùkai	10	11	6	44	26	19	19
6.	Beržynaĩ	6	8	4	48	11	10	4
7.	Būdà	20	18	18	108	34	41	32
8.	Dambavà	7	6	4	41	10	6	3
9.	Daukantaĩ	12	17	7	71	27	20	17
10.	Dukurnónys	18	51	50	98	134	135	127
11.	Dvarẽliškės	24	12	5	141	23	8	10
12.	Grìkapėdis	6	7	5	42	13	9	10
13.	Jaknìškės	4	15	11	35	38	18	12
14.	Jiẽzno Kolònijos	*	124	130	*	278	293	272
15.	Julijanavà	12	5	4	86	11	12	5
16.	Jùndeliškės	15	12	6	121	24	18	13
17.	Juodavìškiai	17	7	5	102	10	8	7
18.	Kadìkai	*	17	14	*	35	18	22
19.	Kamaĩnė	2	6	3	17	8	16	12
20.	Karvẽliškės	*	1	1	*	2	1	1
21.	Kašónys	52	123	123	324	301	294	304
22.	Kermošýnas	5	3	1	31	4	2	2
23.	Kisiẽliškės	15	27	22	88	59	46	45
24.	Kiškẽliškės	9	8	7	59	22	19	17
25.	Kùkiškės	13	19	16	60	41	38	35
26.	Kupstìnė	*	3	1	*	7	3	2
27.	Kùrmoniškės	3	5	2	26	9	7	3
28.	Licišką́nai	59	62	45	294	151	101	103
29.	Lìngėniškės	11	14	10	73	23	18	20
30.	Márgai	5	2	4	24	3	5	7
31.	Márginiai	11	10	4	74	15	13	8
32.	Medeikónys	5	–	–	36	–	–	–
33.	Medinìškiai	15	10	11	100	31	27	25
34.	Mùsninkai	9	3	3	65	10	10	7
35.	Navapòlis	1	1	–	7	3	–	–
36.	Nibriaĩ	54	59	36	297	110	60	54
37.	Padrìežiškės	54	38	30	344	77	52	46
38.	Pakrovaĩ (dalis k.)	8	6	3	47	10	6	10
39.	Patìlčiai	2	3	1	13	6	11	6
40.	Paverkniaĩ	5	10	3	37	20	9	4
41.	Pavìekšniai	14	11	5	112	19	8	7

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kaimo pavadinimas	Kiemų skaičius			Gyventojų skaičius			
		1923 m.	1985 m.	2002–2003 m.	1923 m.	1985 m.	2001 m.	2002–2003 m.
42.	Pečiauskaĩ	17	18	21	99	31	29	26
43.	Pẽlekonys	52	43	36	318	98	66	64
44.	Pĩkelionys (dalis k.)	*	2	2	*	6	5	4
45.	Pranãpolis	3	4	3	12	6	11	9
46.	Ráipolė	*	1	–	*	1	–	–
47.	Skódiškės	6	10	7	51	18	15	13
48.	Slabadà	31	9	10	162	19	24	26
49.	Sobuvà	51	52	29	295	106	61	63
50.	Sõdai	5	4	3	32	7	6	5
51.	Sokónys	16	22	16	107	45	35	32
52.	Stepõniškės	9	6	3	44	13	13	9
53.	Strazdìškės	*	89	97	*	208	266	256
54.	Sundãkai	54	46	36	316	90	60	55
55.	Šiláičiai	4	1	1	30	3	5	4
56.	Šiliniaĩ	7	11	8	55	27	25	21
57.	Trùncos	5	7	7	33	15	11	9
58.	Valiūniškės	2	4	2	20	9	4	4
59.	Verbỹliškės	31	32	33	192	67	69	70
60.	Vėžiónys	46	101	103	194	213	272	260
61.	Vilūnẽliai	16	13	11	102	26	23	22
62.	Vincentavà	1	4	3	16	9	7	7
63.	Voseliūnai	12	6	2	67	17	11	4
64.	Võšiškės	44	32	22	250	64	52	50
65.	Žideikónys	16	11	6	88	21	11	9
Iš viso (be Jiẽzno Kolònijų, Kadìkų, Karvẽliškių, Kupstìnės, Pĩkelionių, Ráipolės ir Strazdìškių kaimų):		* (992)	1 315 (1 085)	1 099 (1 069)	* (5 933)	2 842 (2 305)	2 540 (1 954)	2 395 (1 838)

* *Pastaba:* nėra tikslių duomenų.

Gamybiniai pastatai. Didesnėms žemės ūkio įmonėms kolūkiams buvo būdinga stambi gamyba – atitinkamo dydžio gyvulininkystės fermos, grūdų sandėliai, technikos kiemai. Šie objektai pastatyti parinkus tinkamas vietas, arti ūkio vidaus kelių, apie 0,5–1 km nuo gyvenviečių. Stambiausios gyvulininkystės fermos buvo Jiẽzno, Strazdìškių, Beržýnų, Beñčiakiemio, Slabadõs, Babiagūros, Vėžioniū kaimuose. Technikos kiemai įkurti Jiezno Kolonijų, Benčiakiemio, Kašonių ir Vėžionių kaimų teritorijoje. Privatizavus žemės ūkio įmonių turtą ir likvidavus šias įmones, tik maža dalis gamybinių pastatų pritaikyta žemės ūkio gamybos poreikiams; dauguma jų nugriauti arba griautini.

Melioracijos darbai. Žemės naudojimą daugiausia pakeitė sausinamosios melioracijos darbai, įvykdyti daugiausia 1960–1985 m. Pagal parengtus projektus buvo kasami atviri grioviai, įrengiamas drenažas, tiesiami keliai, įsėjamos kultūrinės pievos ir ganyklos, žemės naudmenims praplėsti – melioruotos pelkės, krūmynai bei miškai. Šie melioracijos projektai derinti su ūkių vidaus žemėtvarkos projektais, taip siekta kompleksiškai sutvarkyti numatytą teritoriją. Nedideli žemės ūkio naudmenų plotai nepatogūs mechanizuotai dirbti žemę, arba nenašūs, esantys

smėlynuose ir šlaituose, buvo apsodinami mišku. Tokių plotų nebuvo daug, todėl bendras žemės ūkio naudmenų plotas išliko stabilus.

Jiezno seniūnijoje nustatytas reikiamų sausinti (šlapių) žemių fondas sudarė apie 6 000 ha. Intensyviai drenuojant užmirkusias žemes, nusausintos žemės plotai per metus didėjo vidutiniškai po 200 ha: 1970 m. – 1 028 ha, 1974 m. – 1 924 ha, 1988 m. – 5 539 ha, 2005 m. – 5 696 ha. Be to, grioviais nusausintas plotas sudarė 37 ha. Melioruotose žemėse įrengtų kultūrinių pievų plotas 1989 m. sudarė 380 ha, kultūrinių ganyklų plotas – 1 805 ha.

Žemei naudoti, dirbant su žemės ūkio technika stambesnius laukų masyvus, taip pat ir kaimo gyventojams aptarnauti didelę reikšmę turėjo žvyruotų kelių tiesimas melioracijos lėšomis. Pažymėtini šie pagrindiniai keliai, priskirtini vietinės reikšmės viešiesiems keliams:

1) kelias nuo Jiẽzno Kolònijų (kelio Jieznas–Nibriaĩ atšaka) pro Juodavìškių, Apušóto, Šilìnių, Daukantū kaimus;

2) kelias Kašónys–Pavíekšniai–Võšiškės;

3) kelias Licišḱėnai–Añglininkai;

4) kelias Vėžiónys–Dvarẽliškės–Padrı́ežiškės–Karvẽliškės–Kùrmoniškės–Vėžiónys;

5) kelias nuo autokelio Vìlnius–Prienai–Kùkiškės–Jùndeliškės–Sokónys iki kelio Jieznas–Nibriaĩ.

Žemės naudmenos

Pirmasis visuotinis Lietuvos žemės ūkio surašymas vyko 1930 metais. Jiezno valsčiuje surašyta tiek žemės naudmenų: 8 213 ha ariamos žemės, 2 352 ha pievų ir natūralių ganyklų, 82 ha miškų, 275 ha medžių ir krūmų želdinių, 313 ha kelių. Žemė po trobesiais užėmė 283 ha, kitos žemės – 325 ha.

Bendras valsčiaus ūkių plotas sudarė 11 842 ha.

Jame buvo 1 095 ha ūkiai, turėję daugiau kaip 1 ha žemės. Štai kaip jie pasiskirstė pagal dydį (žr. 3 lent.):

3 lentelė

Plotas (ha)	1–2	2–5	5–8	8–10	10–12	12–15	15–20	20–30	30–50	50–100	150–200
Ūkių skaičius	52	171	249	144	114	132	132	72	23	5	1

Be to, buvo 57 sklypininkų ūkiai, turintys 0,2–1 ha žemės (iš viso 57 ha, iš jų 27 ha žemės ūkio naudmenų). Ūkiuose surašytas darbininkų skaičius – 4 563, iš jų 15 metų ir vyresni šeimos nariai bei samdiniai – 3 676. Buvo auginama apie 5 150 ha javų (2 231 ha žieminių rugių, 1 271 ha avižų, 404 ha žieminių kviečių, 572 ha miežių). Bulvių plotas sudarė 527 ha, daržovių – 49 ha, linų – 326 ha. Laikomas gyvulių skaičius: 3 538 galvijai, iš jų 1 996 melžiamos karvės; 6 042 kiaulės; 1 855 avys; 2 458 arkliai. Bendras vištų, ančių, žąsų ir kalakutų skaičius – 13 976. Pažymėtina, jog tuo metu valstiečiai nebuvo labai turtingi. Neturinčių trobesių ūkių buvo 11, neturinčių padargų ūkių – 77, naujakurių ūkių – 31. Net 95 % gyvenamųjų namų buvo dengti šiaudais. Valsčiuje suskaičiuota 1 242 plūgai ir 491 akėčios. 131 ūkis turėjo kuliamąsias, 9 – kertamąsias ar pjaunamąsias mašinas.

O štai kokia žemės naudmenų sudėtis (be valstybinių miškų, kelių ir vandens telkinių) Jiezno seniūnijos žemės ūkio paskirties žemėje po 44 metų ir vėliau (žr. 4 lent.):

4 lentelė

Eil. Nr.	Žemės naudmenos	Plotas, ha		
		1974 11 01	1989 11 01	pokyčiai
1.	Ariamoji žemė	7 915	8 098	+183
2.	Pievos ir natūralios ganyklos	2 050	1 210	–840
3.	Sodai	62	203	+141
4.	Miškai	1 022	1 131	+109
5.	Medžių ir krūmų želdiniai	271	132	–139
6.	Pelkės	220	272	+152
7.	Vandenys	142	170	+28
8.	Keliai	161	160	–1
9.	Užstatytos teritorijos, kiemai	99	280	+181
10.	Kitos nenaudojamos žemės	274	372	+98
Iš viso:		12 216	12 028*	–188

Pastaba: 1989 11 01 seniūnijos teritorijoje įsiterpusios ne žemės ūkio paskirties žemėnaudos plotai (valstybiniai miškai, keliai, vandens telkiniai, karjerai, kapinės, mokyklų, parduotuvių ir kita žemė) užėmė dar 893 ha, Jiezno miesto žemė – 206 ha.

Devintojo dešimtmečio pabaigoje Jiezno apylinkėje žemės ūkio naudmenų plotas sudarė 9 511 ha, arba 1 136 ha mažiau nei 1930 metais. Pievų ir ganyklų sumažėjo dvigubai. Tik melioracijos dėka išsaugoti panašūs ariamosios žemės plotai. Juose buvo išauginama apie 3 300 ha javų (iš jų 600 ha sodybinėse žemėse) ir apie 400 ha bulvių (iš jų 160 ha sodybinėse žemėse). Kiti žemės plotai daugiausia buvo naudojami pašariniams augalams. Kolūkiai 1989–1990 m. laikė 4 775 galvijus, iš jų 1 366 karves, 4 054 kiaules, 227 arklius. Gyventojų asmeniniuose ūkiuose laikomų gyvulių skaičius sudarė dar apie 70 proc. visuomeninių ūkių gyvulių skaičiaus. 1990 m. ūkiai pardavė 1 295 t galvijų mėsai ir veislei, 628 t kiaulių, 6 654 t pieno. Į šias apimtis neįeina gyventojų turguje parduoti gyvuliai, pienas ir pieno bei mėsos produktai.

Pagrindiniai žemės ūkio paskirties žemės naudotojai 1950–1990 m. buvo kolūkiai bei šių ūkių narių ir kitų kaimo gyventojų šeimos, gavusios sodybinę žemę. Įsiterpusius valstybinius miškus naudojo ir tvarkė Prienų miškų ūkio Jiezno girininkija. Šiuo metu žemės ūkio paskirties žemę naudoja žemės ūkio veiklos subjektai, įregistravę savo valdas žemės ūkio ir kaimo verslo registre, taip pat kiti žemės savininkai. Miškų ūkio paskirties žemę naudoja Prienų miškų urėdija (Kašoniū, Medinìškių, Beńčiakiemio ir Voseliū̃nų miškus), taip pat žemės savininkai – fiziniai asmenys (kitus privačius miškus). Didžiausi ežerai seniūnijos teritorijoje: Jiẽzno ežeras (74,4 ha), Kašoniū ežeras (24,9 ha), Surmiùs (14,0 ha), Pečiauskū ežeras (10,6 ha), Valiū̃niškių ežeras (10,0 ha) ir Dukurnoniū ežeras (8,0 ha). Iš jų Jiezno ir Kašonių ežerai Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu paskirti valstybinės reikšmės vidaus vandens telkiniams ir negali būti privatizuojami.

2003 m. visuotinio žemės ūkio surašymo duomenimis, Jiezno seniūnijoje buvo 934 ūkiai. Jų naudojamas žemės plotas – 6 511 ha žemės ūkio naudmenų, arba 3 000 ha mažiau nei 1989 m. Iš 2 968 ha pasėlių javai užėmė 1 975 ha, bulvės – 302 ha. Visuose ūkiuose buvo laikoma 2 988 galvijai, iš jų 1 414 karvių, taip pat 1 796 kiaulės, 232 avys ir ožkos, 424 arkliai ir 10 310 paukščių.

2005 m. žemės ūkio naudmenų ir pasėlių deklaravimo duomenimis, tiesioginėms valstybės išmokoms gauti Jiezno seniūnijoje žemdirbiai (741 asmuo) deklaravo 6 201 ha žemės ūkio naudmenų. Iš 1 527 ha javų pasėlių miežiai užėmė 529 ha, kviečiai – 429 ha, kvietrugiai – 244 ha, avižos – 132 ha, rugiai – 36 ha. Deklaruotas bulvių plotas – 114 ha. Lyginant 2005 m. pasėlių bei juodojo pūdymo plotus su 1989 m. buvusiu ariamosios žemės plotu (įskaitant šioje žemėje įrengtas kultūrines ganyklas), skirtumas – apie 2 000 ha. Dalį šių plotų su potencialiai derlingais dirvožemiais galima grąžinti žemės ūkio veiklai, atlikus sausinimo sistemų rekonstrukciją ar remontą, taip pat įdirbus dirvonus. Kita dalis plotų jau pavirto pelkėmis, apaugo krūmais ir medžiais, arba tai nedideli sklypeliai, kur nepatogu dirbti su žemės ūkio technika.

Intensyvinant žemės ūkio gamybą, seniūnijose žemės naudojimas pagerės – bus auginama daugiau prekinei produkcijai skirtų pasėlių, kuriems tinka Jiezno apylinkių žemė ir kuriems yra paklausa (kviečiai, bulvės, rapsai), taip pat didesnį derlių duodančių kultūrinių augalų, skirtų pašarams. Būtinos ir žemės gerinimo priemonės – sausinimo sistemų rekonstrukcija, kultūrinių pievų žolynų atnaujinimas, periodiškas rūgščių dirvų kalkinimas, subalansuotas tręšimas mineralinėmis trąšomis, pakankamas humuso kiekiui atstatyti tręšimas organinėmis trąšomis, akmenų nurinkimas akmenuotuose plotuose. Miškus įveisti tikslinga tik nedideliuose smėlinių dirvožemių plotuose – Nemuno slėnyje, suderinus tai su Nėmuno kilpų regioninio parko direkcija, taip pat Sobuvõs ir Sundãkų kaimų teritorijose.

Jiezno ūkininkų gyvenimo ir veiklos sąlygos

Valentina Ratkevičienė

2003 m. Jiezno krašto, kaip ir visos Lietuvos, ūkininkams buvo nelengvas metas: daugelis susidūrė su žemės ūkio produkcijos pardavimo sunkumais, didelėmis degalų bei technikos įsigijimo kainomis, maža valstybės teikiama parama.

Šio straipsnio tikslas – ištirti Jiėzno seniūnijos ūkininkų gyvenimo ir veiklos sąlygas, parodyti esamą būklę bei ūkininkavimo ateities perspektyvas.

2003 m. buvo apklausti 37 žemdirbiai, gyvenantys Jiezno seniūnijoje, siekiant išsiaiškinti socialinę ir demografinę situaciją – 18 vyrų (48,6 proc.) ir 17 moterų (45,9 proc.), 2 respondentai nenurodė savo lyties. Pagal šiuos duomenis galima spręsti, kad ūkininkų vyrų ir moterų santykis yra beveik panašus. Gal lėmė ir atsitiktinumo veiksnys, bet apskritai pagal atliktus ankstesnius tyrimus esame nustatę, kad daugiausia ūkininkauja vyrai. Ūkininkauti reikia žinių, sugebėjimų, todėl svarbus išsilavinimo faktorius. Daugiau nei trečdalis ūkininkų (13, arba 35,1 proc.) turėjo spec. vidurinį (aukštesnįjį) išsilavinimą, 9 (24,3 proc.) – vidurinį išsilavinimą, beveik ketvirtadalis (9 ūkininkai, 24,3 proc.) buvo pradinio išsilavinimo. Aukštąjį išsilavinimą turėjo tik 4 apklausti ūkininkai (10,8 proc.) – 3 iš jų baigę Lietuvos žemės ūkio universitetą (anksčiau – akademiją). Ūkininkai, kurių išsilavinimas tik pradinis, daugiausia senyvo amžiaus žmonės – nuo 60 iki 70 ir daugiau kaip 70 metų. Jie aukštesnių mokslų nepasiekę, bet praktiškai gerai išmano ūkininkavimo reikalus, visą gyvenimą gyveno kaime.

Kaimo žmonių išsilavinimas yra menkesnis negu miesto. Šiuolaikiniam kaimui tam įtakos turi ir tai, kad kaime, palyginti su miestu, galimybės pritaikyti mokslo žinias ribotesnės.

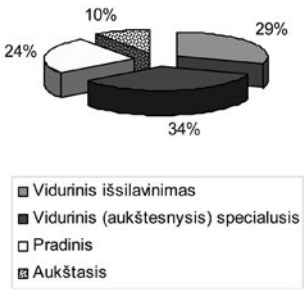

Analizuodami apklaustus ūkininkus, negalime nepaminėti dar vieno socialinės demografinės charakteristikos rodiklio – ūkininkų pasiskirstymo pagal amžių (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. **Jiezno seniūnijos ūkininkų amžiaus grupės**

Apklausta respondentų	Amžiaus grupės				
	Iki 30 m.	31–40 m.	41–50 m.	51–60 m.	61–70 ir daugiau m.
37	1	5	7	15	9

Mažai ūkininkaujančių jaunų žmonių yra todėl, kad dauguma jaunuolių migruoja iš kaimo į miestą mokytis, dirbti ar dėl kitų priežasčių ir atgal gyventi retai sugrįžta. Daugiausia apklaustųjų yra vidutinio amžiaus: 51–60 metų – 40 proc. Šioje seniūnijoje, kaip ir visoje Lietuvoje, ūkininkauja daug senyvo amžiaus žmonių. Beveik ketvirtadalis jų (24 proc.) – 61–70 ir daugiau kaip 70 metų. Tam įtakos turbūt turėjo ir turi tai, kad daugeliui tokio amžiaus žmonių, be pensijos, vienintelis pragyvenimo šaltinis lieka ūkininkavimas. Jauniausiam ūkininkui – 30 metų.

Toks vaikino pasirinkimas tarp jaunų žmonių nėra populiarus, nes iš žemės ūkio didelius turtus sunku susikrauti.

Besikeičianti šalies ekonominė ir politinė padėtis privertė gyventojus rimtai susimąstyti apie savo ateitį. Iširus kolektyvinėms struktūroms ir pasunkėjus situacijai po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo (1990–1995), dauguma be darbo likusių seniūnijos žmonių pradėjo ūkininkauti. Jų ūkininkavimo pradžią ir trukmę atspindi 2 lentelė.

2 lentelė. **Jiezno seniūnijos ūkininkavimo pradžia ir trukmė**

Metai	Ūkininkauti pradėjusių skaičius	Procentinė išraiška (proc.)
1989	4	10,8
1990	3	8,1
1991	3	8,1
1992	3	8,1
1993	3	8,1
1994	3	8,1
1995	6	16,3
1996	1	2,7
1998	2	5,4
1999	2	5,4
2000	3	8,1
2001	1	2,7
2002	2	5,4
2003	1	2,7
Iš viso	37	100,0

Matome, kad daugiausia žmonių pradėjo ūkininkauti 1989–1995 m. – 25 (67,6 proc.). Kiti 12 (32,4 proc.) ūkininkavo nuo 1996 iki 2003 m., tačiau jau gerokai mažiau nei pirmaisiais kūrimosi metais. Ilgiausiai ūkininkavo paėmusieji žemę 1989 m. pagal valstiečių ūkio įstatymą ir nuo 1991 m. pagal agrarinės reformos įstatymus (1989–1995).

3 lentelė. **Gyvenamoji vieta iki ūkininkavimo pradžios**

Apklausta respondentų	Iš jų gyveno			
	mieste	proc.	kaime	proc.
37	7	18,9	30	81,1

Atkūrus nepriklausomybę, daug piliečių, gyvenusių tiek mieste, tiek kaime, atgavo savo tėvų (senelių) žemę ir pradėjo ūkininkauti. 31 ūkininkas (83,8 proc.) nurodė atgavę tėvų (senelių) žemę, 6 ūkininkai (16,2 proc.) – pirkę ir nuomoję žemę.

Dauguma žmonių iki pradėdami ūkininkauti ėjo įvairias pareigas – nuo vyr. specialisto iki eilinio darbuotojo – dirbo siuvykloje, buhalterijoje, vaikų globos namuose, medicinos punkte ir kitose vietose.

Turimos žemės plotas

Iš sociologinės apklausos paaiškėjo, kad Jiezno seniūnijoje 2003 m. tik du apklausti ūkininkai valdė stambius ūkius – vienas turi 57 ha (21 ha nuosavos ir 36 ha nuomojamos žemės), kitas – 60 ha (5 ha nuosavos ir 55 ha nuomojamos žemės).

4 lentelė. **Jiezno seniūnijos ūkininkų pasiskirstymas pagal turimos žemės plotą**

Ūkio dydis	Iš viso turima žemės		Nuomojama žemė	Nuosava žemė	
	Ūkininkų skaičius	Proc.		Atgauta tėvų (senelių)	Pirkta
Iki 3 ha	7	18,9	6	5	1
3,1–10	19	51,4	6	21	6
10,1–20	7	18,9	1	4	–
20,1–30	2	5,4	–	1	–
30,1–40	–	–	1	–	–
40,1–50	–	–	–	–	–
50 ir daugiau	2	5,4	1	–	–
Iš viso	37	100,0	–	31	–

Dauguma seniūnijos ūkių gana smulkūs, vyrauja iki 10 ha dydžio. Jie sudaro 70,3 proc. bendro žemės ploto.

Visų respondentų dirbamąją žemę sudarė tėvų (senelių) atgauta žemė – 83,8 proc. Beveik pusė ūkininkų (17, arba 45,9 proc.) dirbo tik atgautą žemę, neturėjo nei pirktos, nei nuomojamos.

Kadangi ūkininkams turimos žemės plotai buvo per maži norimai ūkio plėtrai, nuosava žemė buvo papildyta pirkta. Penktadalis ūkininkų (7, arba 18,9 proc.) pirko. Didžiausias pirktos žemės plotas – 6 ha. Nemažai ūkininkų žemę nuomoja (15, arba 40,5 proc.). 3 ūkininkai iš 37 apklaustų nurodė, kad nuomoja 55, 36, 20 ha žemės plotus.

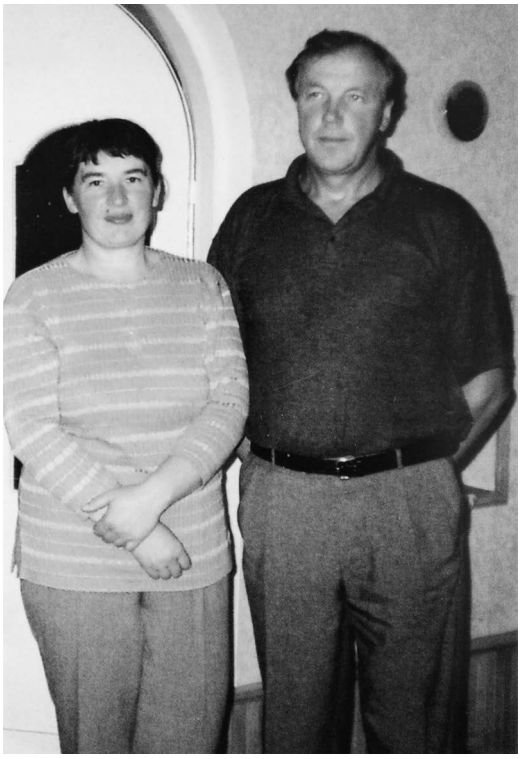

Daržininkas P. Jucikas su žmona

Ūkininkų veiklos kryptys

Nė vienas apklaustas ūkininkas, kaip ir dauguma Lietuvos žemdirbių, neturėjo specializuoto ūkio. Jie verčiasi ir augalininkyste, ir gyvulininkyste, taigi visuose ūkiuose plėtojamas mišrus ūkininkavimas, kuris mažina riziką plečiant vieną ar kitą ūkio gamybinę šaką.

Augalininkystė. Tirtuose ūkiuose daugiausia auginama kultūra – miežiai. Jie buvo auginami net 31 iš 37 ūkių. Didžiausius plotus turėjo du ūkininkai (12 ha buvo apsėjęs ūkininkas, turintis 60 ha ūkį, 16 ha – 57 ha ūkyje. 19 ūkininkų augino kviečius, 8 – rugius. Bulves sodino net 30 ūkių.

Gyvulininkystė. Karvės buvo laikomos 34 ūkiuose, prieauglis – dvejuose, kiaulės – 30 ūkių. Kai kuriuose ūkiuose auginami ir naminiai paukščiai. 60 ha ūkyje buvo laikoma 7 karvės, 15 gyvulių jauniklių, 20 kiaulių. Šiame ūkyje užsiimama ne tik gyvulininkyste, bet ir augalininkyste. 57 ha ūkyje laikė 21 karvę, 41 gyvulių jauniklį, paukščių. Tyrimu nustatyta, kad kitomis veiklos sritimis užsiima tik vienas ūkininkas, kuris teikia paslaugas žemdirbiams. Jokios komercinės ir kitos veiklos ūkininkai nevykdė, bent jau to nenurodė.

Ūkiuose vidutiniškai dirbo nuo vieno iki penkių žmonių. Daugumą jų sudarė šeimos nariai.

5 lentelė. **Jiezno seniūnijos ūkiuose dirbančių žmonių skaičius**

Ūkyje dirbančių žmonių skaičius	Ūkių skaičius	Proc.
1	5	13,5
2	20	54,1
3	5	13,5
4	6	16,2
5	1	2,7
Iš viso	37	100,0

Vidutinio dydžio ūkiuose, be šeimos narių, dirba ir sezoniniai darbininkai.

Ūkių technikos ir pastatų charakteristika

Apsirūpinimas technika parodo ūkių modernizacijos laipsnį ir darbo pajėgumą. Ūkininkai, neturintys technikos, ją turi samdyti, o tai papildomos išlaidos. Žinoma, smulkiems ūkininkams technikos pirkti galbūt ir neapsimoka, bet įvairiems darbams reikia samdyti iš tų, kurie ją turi. Be to, dabartiniu metu techniką įsigyti labai brangu, o senoji yra nusidėvėjusi, ją dažnai reikia remontuoti.

6 lentelė. **Ūkininkų turima technika**

Turima technika	Ūkininkų skaičius	Struktūra (proc.)
Turi visą techniką	7	18,9
Neturi technikos (arba nenurodė, kad ją turi)	25	67,6
Turi tik traktorių	5	13,5
Iš viso	37	100,0

Visą techniką ar dalį turi tik 32,4 proc. respondentų.

Kadangi vieni ūkininkai žemę yra atgavę, kiti nusipirkę, todėl skiriasi ir jų gyvenamųjų bei ūkinių pastatų būklė.

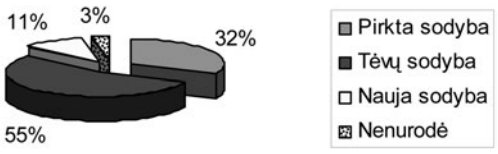

Dauguma respondentų (86,5 proc.) gyveno tėvų bei pirktose sodybose. Keturi ūkininkai (arba 10,8 proc.) yra įsikūrę naujose sodybose. Reikia paminėti, kad daugelis ūkininkų, gyvenančių tėvų sodybose, jas atstatinėjo, remontavo, pristatė priestatus ar atliko kitus panašius darbus.

Lėšos, už kurias ūkininkai yra įsigiję techniką, gyvenamuosius ir ūkinius pastatus, yra daugiausia pačių ūkininkų santaupos (13, arba 35,1 proc.). Tik nedaugelis ūkininkų yra gavę tėvų ir giminių paramą.

Ūkių pelningumas

Kiekvienas žmogus, užsiimdamas kokia nors veikla (verslu), gali pasakyti, ar ji pelninga, vidutinė, nuostolinga. Į šį klausimą buvo gauti atsakymai matyti schemoje.

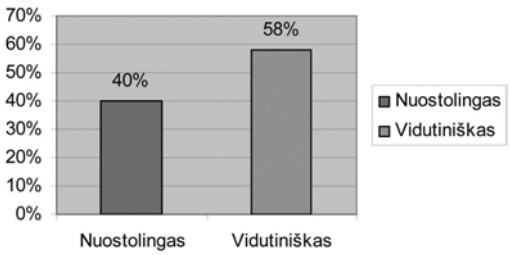

Daugumos ūkininkų veikla buvo vidutinio pelningumo. Net 38 proc. ūkių yra nuostolingi. Vidutiniškai save vertino tie ūkininkai, kurie turėjo nedidelius žemės plotus, jie nepajuto nuostolių. Kurie valdė stambesnius ūkius, – taip pat nepajuto nuostolių, o vidutiniai ūkiai nurodė esantys nuostolingi.

Todėl tikslinga aptarti ūkininkams pelną ir nuostolį nešančias ūkio veiklos sritis. Pelningos ir nuostolingos ūkių veiklos sritys, ūkininkų vertinimu, nurodytos žemiau.

7 lentelė. **Jiezno seniūnijos pelningos ir nuostolingos ūkio veiklos sritys**

Rodikliai	Ūkio veiklos šaka			
	Augalininkystė	Gyvulininkystė	Bitininkystė	Daržininkystė
Pelninga ūkio sritis	1	7	1	–
Nuostolinga ūkio sritis	8	17	–	3

Respondentų atsakymai rodo, kad ūkininkų nuomonė apie pelningas ir nuostolingas ūkio sritis yra skirtinga. Nors pagal ūkininkų vertinimą nėra pelningų ūkių, jie daugiausia vidutiniški, tačiau (19 proc.) ūkininkų 7 iš 37 apklaustų nurodė, kad gyvulininkystė, kuria jie verčiasi, yra pelninga. Pelningumas suprantamas daugiau pajamų požiūriu, kokias ir kokio dydžio pajamas ūkininkai gauna iš vienos ar kitos veiklos srities. Nuostolingiausia ūkio sritis – gyvulininkystė. Tai sunkiausia ir daug darbo sąnaudų reikalaujanti ūkio šaka. Sociologinė apklausa parodė, kad net 40,5 proc. respondentų nenurodė nei pelningų, nei nuostolingų ūkio veiklos sričių.

Produkcijos realizavimas

Užauginti produkciją – ne vienintelis ūkininko rūpestis. Labai svarbu rasti, kur ją pelningai parduoti.

Čia parodyti ūkininkai pagal produkcijos realizavo kanalus: 25 ūkininkai (arba 67,6 proc.) realizuoja produkciją rinkoje, o kitą dalį jos suvartoja savo reikmėms. Daugiausia, 10 apklaustų ūkininkų (27,0 proc.), rinkoje realizuoja nuo

Buvęs Jiezno, „Verknės“ kolūkių pirmininkas Stasys Kaminskas su žmona Danute ir sūnumi Edvinu. Iš asmeninio autorės archyvo

30 iki 50 proc. produkcijos. Tik 6 ūkininkai (16,2 proc.) rinkoje realizuoja 80–100 proc. produkcijos. 8 ūkininkai (21,6 proc.) nenurodė savo produkcijos realizavimo kanalų. Kai kurie ūkininkai nurodė, kad visą pagamintą produkciją suvartoja ūkio poreikiams tenkinti. Didesnę pagamintos produkcijos dalį rinkoje realizuoja stambesni ūkininkai.

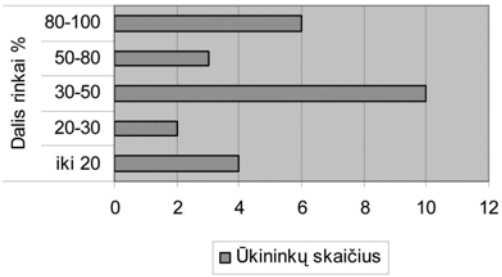

Ūkininkavimo problemos

Tiriant gyvenimo ir veiklos sąlygas, ūkininkų buvo paprašyta, kad jie įvardytų tris pagrindines problemas. Tačiau jų nurodė daug daugiau.

8 lentelė

Ūkininkavimo problemos	Atsakiusiųjų ūkininkų skaičius
Produkcijos realizavimo sunkumai	14
Per žemos žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos	31
Per didelės degalų kainos	22
Labai aukšti banko paskolų procentai	6
Per dideli mokesčiai	10
Brangus technikos įsigijimas	23
Trūksta valstybės paramos	14
Kitos ūkininkavimo problemos	1

Net 83,8 proc. respondentų pagrindine ūkininkavimo problema pažymėjo per žemas žemės ūkio produkcijos supirkimo kainas. Ne mažiau svarbi problema – 62,1 proc. ūkininkų – brangus technikos įsigijimas, 59,4 proc. – per didelės degalų kainos. Mažiausiai respondentų – tik 16,2 proc. – atsakė, kad labai dideli banko paskolų procentai (todėl jie nesinaudoja arba bijo imti banko paskolas).

Ūkininkai Lietuvos įstojimą į Europos Sąjungą ir su šiuo procesu susijusių ūkininkavimo sąlygų pasikeitimą vertina nepalankiai: didėja reikalavimai ūkininkams, sudėtingėja rinkų paieška, iškyla ankstyvo pasitraukimo iš žemės ūkio gamybos problema, ES paramos įsisavinimo ir panaudojimo galimybių klausimas ir t. t.

Gyvenimo lygio vertinimas

Gyvenimo lygį nustatyti sunku, tuo labiau kad Lietuvoje yra tam tikri turtiniai, socialiniai ir kiti skirtumai. Be to, kiekvienas žmogus skiriasi nuo kitų savo norais, poreikiais, nuostatomis.

Atlikdami tyrimus ūkininkų ūkiuose, norėjome sužinoti, kaip ūkininkai vertina savo gyvenimo lygį. Pateiktas klausimas „Kokiam socialiniam sluoksniui jūs save priskiriate?“ padėjo įvertinti ūkininkų socialinę padėtį.

9 lentelė. **Jiezno seniūnijos ūkininkų nuomonė apie pasiskirstymą socialiniais sluoksniais**

Rodikliai	Ūkininkų skaičius	**Struktūra (proc.)**
Turtingai	–	–
Pasiturinčiai	9	24,3
Neturtingai	23	62,2
Skurdžiai	3	8,1
Nenurodė	2	5,4
Iš viso	37	100,0

Taigi iš gautų duomenų galima daryti tokias išvadas: dauguma respondentų (62,2 proc.) mano, kad gyvena neturtingai, o 8,1 proc. respondentų laiko save net skurdžiais. Tik beveik ketvirtadalis apklaustų ūkininkų (24,3 proc.) prisiskyrė save prie pasiturinčiųjų. Tokį ūkininkų pasiskirstymą pagal socialinius sluoksnius lemia prastos gyvenimo bei ūkininkavimo sąlygos.

Tyrimo metu ūkininkai teigė, jog turint nors ir nedidelį ūkį, prasimaitinti galima, nereikia badauti. Tačiau kaimiečio duona uždirbama sunkiai, taigi jie pasisakė, jog nenorėtų, kad ir jų vaikai ūkininkautų, nes nemato ūkininkavimo perspektyvų. Net 78,3 proc. ūkininkų nurodė, kad nenorėtų, jog jų vaikai taptų ūkininkais, tik 18,9 proc. atsakymų buvo šiuo klausimu teigiami.

Ūkininkavimo perspektyvos

Ūkininkavimo perspektyvos – tai dar viena su ateitimi susijusi ūkininkų problema. Jiems neaišku – bus geriau ar blogiau. Apklausoje išryškėjo gana liūdnos ūkininkų nuotaikos, anketose jie pažymėjo, kad *„sąlygos itin sunkios ir kaskart blogėja, todėl visiška nežinomybė, kas bus toliau“*.

10 lentelė. **Jiezno seniūnijos ūkininkų ūkininkavimo perspektyvos**

Ūkininkavimo perspektyvos	Apklaustųjų ūkininkų skaičius	Struktūra (proc.)
Manau plėsti ūkį	6	16,2
Norėčiau mesti ūkininkauti, bet neturiu galimybių keisti gyvenimo sąlygų	21	56,8
Nusprendžiau atsisakyti ūkininkavimo	5	13,5
Kita	5	13,5
Iš viso	37	100,0

Tyrimo metu klausta, kas, ūkininkų nuomone, palengvintų ar padėtų išspręsti jų susidariusias problemas.

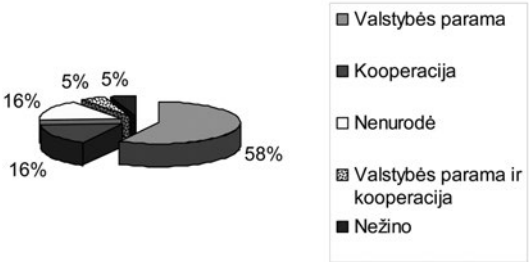

Net 19 ūkininkų (51,4 %) mano, jog jų problemas galėtų padėti išspręsti valstybė, 16,2 proc. (6 ūkininkai) mano, kad sąlygas turėtų pagerinti kooperacija. Ūkininkų nuomone, *„geros sąlygos susidaro tik stambiems ūkininkų ūkiams vystytis, nes juos daugiau valstybė remia, o smulkiems ūkiams sunku, jie neturi perspektyvų ir ateityje, ar tokie maži ūkiai iš viso pajėgs išsilaikyti“*.

Literatūros sąrašas

1. *Konkurencingas žemės ūkis ir jo svarba šalies ekonomikai* (mokslinės konferencijos pranešimai), Vilnius, 2000.
2. *Lietuvos sociologija amžių sandūroje,* ats. red. A. Vosyliūtė, Vilnius, 2001.
3. *Lietuvos žemės ūkis 2003* (ekonominė apžvalga), Vilnius, 2004.
4. *Socialinės grupės*: nepritekliaus žymės (straipsnių rinkinys), ats. red. A. Vosyliūtė, Vilnius, 2004.
5. Sociologinių tyrimų duomenų rezultatai 2003 m.
6. Požėra K. Naujos galimybės padeda įveikti naujus iššūkius, *Žemės ūkis,* 2005, gruodis, p. 6–7.

Ką slepia Jiezno kapinių paminklai

Mindaugas Tamošiūnas

Prieš kelis šimtmečius Jiẽzno krašto žmonės laidoti įvairių kaimų kapinaitėse, vietos bažnyčios prieigose, o kilmingieji – pačios šventovės rūsiuose. Jieznė būta ir žydų kapinių, sunaikintų sovietmečiu. Dabartinės senosios Jiezno kapinės įkurtos XVIII a. pabaigoje. Jų centre stovi Teresės Radvilaitės-Pacienės lėšomis iškilusi barokinių formų Šv. Kryžiaus koplyčia, kurioje kadaise buvo laikomos mišios. XIX a. vid. Jiezno kapinėse apsilankęs Vladislovas Sirokomlė teigė, kad čia būta dviejų koplyčių. Jo dėmesį atkreipė keli gražūs paminklai ir Adomui Valatkai atminti pastatytas įdomus kryžius, apkabinėtas žibančiomis skardelėmis, paveikslėliais ir statulėlėmis[1]. Kapines juosia prieš Pirmąjį pasaulinį karą Jiezno parapijiečių pastangomis pastatyta akmeninė tvora. Iki tol jos buvo aptvertos tašytais pušiniais rąstais. Išskirtinės formos pagrindinį įėjimą žymintys vartai neabejotinai statyti anksčiau, nei mūryti tvoros akmenys. Užfiksuota, kad 1881 m. jų viršuje kabojo du nedideli varpai[2].

Kiekvienas iš čia besiilsinčių asmenų išsiskyrė savitu charakteriu, pomėgiais, siekė įvairių tikslų, o galbūt net dalyvavo istorinius virsmus žyminčiuose įvykiuose. Atkreipkime dėmesį į kelis seniausius ir įdomiausius Jiezno kapinių paminklus, neretai slepiančius svarbius praeities liudijimus ar išskirtines asmenybes.

Lenkiški užrašai pateikiami teksto kairėje, jų vertimas į lietuvių kalbą – dešinėje pusėje. Laužtiniuose skliaustuose įrašyta pilna ant paminklų iškaltų ir straipsnio autoriaus išverstų sutrumpintų žodžių forma.

Seniausi paminklai išsirikiavęs greta koplyčios, šiaurinėje jos pusėje. Dėmesį atkreipia beveik 5 metrų aukščio metalinis kryžius su postamentu, ant kurio užrašas lenkų kalba:

Tu spoczywaja zwlóki	Čia ilsisi palaikai
S. P. [świetej pamieci] Marcina	Š. A. [šviesaus atminimo] Martyno
RYBICKIEGO	RIBICKIO
Urodził się 1797. Umarl	Gimusio 1797 [m.]. Mirusio
1853. Listopada 14 d.	1853 [m.] lapkričio 14 d.

Akivaizdu, kad tokį paminklą prieš 150 metų galėjo pastatyti tik pasiturinti šeima. Ribickiai nuo XIX a. pradžios valdė Trezantolio dvarą prie Nẽmuno, dabartinio Daukantų kaimo teritorijoje. Išsamų Martyno Ribickio portretą mums paliko Ustrõnės (Jùndeliškių) dvaro savininkas Stanislovas Moravskis: „[...] *labiausiai pasisekė ponui Martynui Ribickiui, kadaise – kazokėliui Volskių namuose, laikytam ten pypkėms pridegti, o paskui, kai paaugo, tuos dešimt metų – ekonomui, administravusiam viso Jiezno ūkį ir pajamas. Tasai Ribickis, pats mačiau, atsibastė čia iš Naugarduko dviem nusususiais bėrais kuinais, į palaikį, iš karklo nupintą, vežimaitį įkinkytais. Dabar, be prisigrobtų rykų, kitų daiktų, kapitalų, be vynų ir didelių seno kaunietiško liepų*

[1] Sirokomlė V. *Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą*, Vilnius, 1989, p. 95.

[2] Stanislovo Kiškio rankraščių rinkinys, *Kaišiadorių arkivyskupijos kurijos archyvas* (lapai nenumeruoti).

midaus atsargų, ponas Ribickis yra paveldėtojas Jiezno avulso, 200 tūkstančių auksinų verto, avulso, kuo nuostabiausio ir kadaise Pacams buvusio itin brangaus ir mielo.“[3]

Ribickių, Moravskių ir kitų bajorų giminių atsikėlimas į Jiezno apylinkes – Pacų Jiezno grafystės žlugimo pasekmė. Grafų valdos susmulkėjo į mažesnius darinius, dvarus ir palivarkus, kuriuos įsigijo įvairios bajorų šeimos. 1850 m. M. Ribickiui priklausantis Trezantolio dvaras buvo sudarytas iš dviejų palivarkų ir trijų užusienių, turėjo 1 056 dešimtines (apie 1 153 hektarus) žemės[4]. Nuo vandenligės miręs dvarininkas buvo vedęs du kartus. Antroji jo žmona – dvigubai jaunesnė bajoraitė Emilija Vaicechavičiūtė, kilusi iš to paties valsčiaus Kùrmoniškių dvaro[5]. Buvęs Kauno pavieto žemės teismo teisėjas M. Ribickis paliko keturis įpėdinius – sūnus Blažėjų-Julijoną, Juzefą, dukras Liudviką ir Stanislavą[6].

Trezantolio dvaro savininkui Martynui Ribickiui (1797–1853) atminti skirtas paminklas. Autoriaus nuotraukos

Trezantolį iki pat Pirmosios Lietuvos Respublikos laikų valdė šios kontroversiškos asmenybės palikuonys. 1921 m. M. Ribickio anūkė Emilija Juzefa Ribickaitė-Kučinskienė pardavė Trezantolio dvaro centrą (apie 70 hektarų žemės su pastatais) iš Kaišiadorių apylinkių atvykusiems Ignui Bronickiui ir Mikui bei Antanui Daškevičiams. Po kelerių metų prasidėjus žemės reformai ir pradėjus vykdyti Trezantolio dvaro žemių parceliaciją, dėl šių valdų užvirė daugybė ginčų. Apylinkės mažažemiai piktinosi, kad nemaži žemės sklypai atiteko I. Bronickiui bei broliams Daškevičiams, ir tvirtino, kad visi trys vyrai prijaučia lenkams, o I. Bronickio sūnus Jonas netgi tarnavo lenkų kariuomenėje ar partizanų dalinyje. 1920 m. Lietuvos kariuomenė paėmė jį į nelaisvę ir internavo Kauno belaisvių stovykloje. Iš čia jaunasis Bronickis tariamai įstojo į Lietuvos kariuomenės baltgudžių batalioną. *„Mes, vietiniai žemdirbiai lietuviai, kurių tėvai ir protėviai kentėjo lenkų dvarininkų vergovėje ir baudžiavoje, esame be galo skriaudžiami“*, – skunde rašė nibriškiai Kazimieras Jankevičius, Mataušas Steponkevičius, Pranas Aleknavičius, Jonas Palionis ir Martynas Palionis. Tuo metu I. Bronickis ir broliai Daškevičiai tikino, jog E. Kučinskienė juos apgavo. Iš žemės reformos valdybos ji negavo reikalingo leidimo parduoti žemes, tačiau gebėjo įtikinti pirkėjus,

[3] Moravskis S. *Iš visur po truputį. Nuo Merkinės iki Kauno*, Vilnius, 2009, p. 432.

[4] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod. red. B. Chlebowskiego ir W. Walewskiego, Warszawa, 1892, t. 12, s. 310.

[5] Nemajūnų Romos katalikų bažnyčios (toliau – RKB) 1827–1846 m. santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 78.

[6] Jiezno RKB 1848–1861 m. mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 50.

kad viskas legalu. Dvarininkė tikėjosi išpešti kuo daugiau naudos prieš įvykstant žemės reformai ir vylėsi, kad Bronickio ir Daškevičių įsigytos žemės bus nusavintos. Ribickių palikuonės vyras aktyviai dalyvavo Lenkų karinės organizacijos (*POW – Polska organizacja wojskowa*) veikloje, nukreiptoje prieš Lietuvos Nepriklausomybę. Atskleidus sąmokslininkų kėslus, Kučinskis spruko į Lenkiją, o jo žmona Emilija, gyvenusi Petrìškių dvare (Rumšiškių vls.), vėliau persikėlė į Ùkmergę[7].

Greta Trezantolio dvarininko ilsisi kunigas Mykolas Paučinskis, kuriam pastatytas paminklas išsiskiria ne tik aukštu kryžiumi, bet ir įkomponuota puikia Marijos skulptūra. Įrašas ant metalinio postamento skelbia:

S. P. Ksiadz Michał
PAWCZYNSKI
zmarl 2 Maja 1888 roku
w wieku lat 50. Prosi o
pozdrowienie Anielskie
od przyjaciol wdowod
szacunku i pamięci

Š. A. Kunigas Mykolas
PAUČINSKIS
mirė 1888 metų gegužės 2 [d.]
50 metų amžiaus. Prašo
Angeliško pasveikinimo
nuo draugų vardan
pagarbos ir atminties

Anot kunigo Prano Bieliausko, iš Švenčionių apskrityje gyvenusios karališkųjų valstiečių šeimos kilęs kun. M. Paučinskis išsiskyrė ramiu būdu ir nuosekliu darbu. Jiezno parapijos klebono pareigas jis ėjo nuo 1877 iki pat 1888 m., kai mirė nuo smegenų paralyžiaus[8]. Nors paminklo įrašas atliktas lenkų kalba, istorikas Vytautas Kuzmickas šį dvasiškį priskyrė prie išskirtinių lietuvybės puoselėtojų. Mat Jiezno klebonijos archyve saugomas unikalus dokumentas – paties kunigo ranka 1877–1883 m. lietuviškai rašyta Jiezno parapijiečių vedybų užsakų knyga. Pasak istoriko, analogiško dokumento, rašyto sunkiais lietuviškos spaudos draudimo metais, tektų gerokai paieškoti visoje Lietuvoje[9]. Užsakų tradicija – tai viešas, sekmadieninių pamaldų metu kunigo iš sakyklos skelbimas apie būsimas vedybas. Vestuvės įvykdavo tik po trejų užsakų. Kartais sužadėtiniai nebeateidavo į antrus ar trečius užsakus, taigi toks paviešinimas ir su juo siejamas socialinis spaudimas tapdavo būsimos santuokos išbandymu.

Jiezno klebono, kunigo Mykolo Paučinskio (1838–1888) atminimui skirtas paminklas

[7] Trezantolio dvaro parceliacijos byla, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 1248, ap. 15, b. 50, l. 63–64, 177–179, 207–209.

[8] Bieliauskas P. *Iš Slabados kaimo – į Vilniaus katedrą*, Trakai, 2013, p. 37, 41.

[9] Kuzmickas V. Lietuviško rašto krašte puoselėtojui klebonui Mykolui Paučinskiui – 170 metų, *Gyvenimas* (priedas *Jieznelė*), 2008, nr. 59, p. 4.

Netoli koplyčios stūkso dar vienas apleistas, žolėmis ir krūmais apaugęs akmeninis paminklas. Ant jo iškaltiems lenkiškiems užrašams laikas nerodo gailesčio – kiekvienais metais epitafija vis sunkiau įskaitoma:

CIENIOM	ŠEŠĖLIAI
S. P.	Š. A.
Doktora medycyny	Medicinos daktaro
Jana	Jono
WOJCECHOWICZA	VAICECHAVIČIAUS
Zm. 19 Stycznia 1875	Mir[usio]. 1875 [m.] sausio 19 [d.]
w wieku lat 36	36 metų amžiaus
Prosi o westchnienie do Boga	Prašo Viešpaties malonės

1875 m. sausio 19-osios rytą staiga mirė kaimo gydytojas Jonas Vaicechavičius, palikęs žmoną Liudviką Choraševskaitę ir penkis vaikus[10]. Ant šeimos narių statyto paminklo esantis įrašas išsiskiria pirmuoju žodžiu. Šešėliai buvo siejami su žmonių sielomis. Tikėta, kad po žmogaus mirties šešėlis (siela) galės atsiskirti nuo mirtingojo kūno ir prisikelti amžinajam gyvenimui.

Šio bajoro tėvas – Vilniaus prekybininkas Pranciškus Vaicechavičius, kuriam 1834 m. kovo mėn. Vilniaus gubernijos bajorų vadovas Romualdas Mineika įteikė Kurmoniškių dvaro įsigijimo sutartį. 1847 m. duomenimis, valdai priklausė 575 dešimtinės (apie 628 hektarai) žemės ir miško[11]. Kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius atskleidė įdomių J. Vaicechavičiaus gyvenimo detalių. 1863–1864 m. Lietuvoje vykusio sukilimo metu šis gydytojas teikė medicinos pagalbą laisvės kovotojams. Numalšinus pasipriešinimą carinei okupacijai, dvarininkas buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą, kur netekęs sveikatos mirė. Kurmoniškių dvarą po tėvo mirties paveldėjo Bobruisko banko valdytojas Kazimieras Vaicechavičius[12]. Toje vietoje nieko neliko, tik sodo liekanos ir aukšti medžiai žymi buvusią dvarvietę.

Gydytojo, sukilėlio, tremtinio, Kurmoniškių dvaro savininko Jono Vaicechavičiaus (1839–1875) amžinojo poilsio vieta

[10] Jiezno RKB 1862–1882 m. mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 111.

[11] 1847 m. Kurmoniškių dvaro statistinis aprašymas, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 394, ap. 7, b. 209, l. 2, 15.

[12] Juozapavičius P. *Dzindzakės žemei prabilus*, Vilnius, 2009, p. 28.

Kašonių dvarininko Leopoldo Filipkovskio (1819–1886) antkapinis paminklas su įrašais ir Pasagos herbu

Kitas išlikęs XIX a. paminklas beveik prigludęs prie šiaurinės koplyčios sienos. Įrašas ant masyvaus akmens lakoniškas:

Leopold Filipkowski
1819–1886

Tai Kašonių dvaro nuomininkų bajorų Filipkovskių kapavietė. Ant paminklo, vienintelio Jiezno kapinėse, puikuojasi giminės herbas. Akyliau apžiūrėjęs masyvaus akmeninio paminklo viršuje, virš vardo esantį raižinį, praeivis pastebės, kad tai „Pasagos“ (lenk. *Pobóg*) herbas. Įrašai Jiezno bažnyčios metrikų knygose byloja, kad Leopoldas Filipkovskis mirė nuo reumatizmo, palikdamas žmoną Eigmontą, dukras Jadvygą bei Eigmontą ir du sūnus – Juzefą bei Marijaną[13], kuris perėmė Kašonių dvaro vadžias į savo rankas. Anot P. Bieliausko, pastarasis dvarininkas mėgo pasipuikuoti keturiais arkliais kinkomu fajetonu, lošti kortomis, o laukuose dirbančius žmones kalbindavo lietuviškai. Tiesa, į paprasto kaimo vaiko P. Bieliausko viltis tapti mokytu inteligentu M. Filipkovskis žvelgė skeptiškai. *„Jeigu tokie pradės eiti į mokslus, tai man reikės iš dvaro bėgti, nebus kam žemės dirbti“*, – svarstė ponas[14].

Rytiniame kapinių pakraštyje – įdomus, grakščių formų medinis paminklas su tradiciniu lietuvišku rūpintojėliu. Tai ilgamečio Jiezno klebono Jono Galaunės tėvo Konstantino ir dviejų seserų – Stefanijos ir Stanislavos – kapavietė. Teigiama, kad Galaunės – sena Lietuvos bajorų giminė. Vis dėlto XIX a. materialinė Galaunių būklė buvo skurdi. Būsimojo dvasininko tėvas „plikbajoris“ Konstantinas vertėsi kalvio amatu, dirbo Pageležių pašto stotyje, kaustė arklius. Amatininkas pasižymėjo menininko gyslele, metalo dirbiniais puošė kraitines skrynias, mėgdavo „antram gyvenimui“ prikelti senovinius ginklus, konstravo naujas jų spynas ir apkaustus. Meninių polinkių turėjo Konstantino sūnus Paulius, žymus muziejininkas, dailės istorikas ir kritikas. Atostogau-

[13] Jiezno RKB 1882–1897 m. mirties metrikų knyga, *www. epaveldas.lt*, l. 44.
[14] Bieliauskas P. *Min. veik.*, p. 65.

damas Jiezne, P. Galaunė fotografavo Pacų statytą bažnyčią, freskomis puoštą interjerą, šventovės palėpėje rado Kristupo Zigmanto Paco ir jo žmonos Klaros Izabelės Pacienės portretus, domėjosi Jiezno bažnyčios archyvu, Jiezno ir Nemaniūnų kapinių paminklais, kuriuos fotografavo ir piešė. P. Galaunę ypač sužavėjo trys seni Jiezno kapinėse aptikti lietuviški ornamentuoti mediniai kryžiai. Paulius Jiezne būdavo tik svečias, o Sankt Peterburge ir Vilniuje tarnavusios seserys Stefanija ir Stanislava Galaunytės persikėlė gyventi į miestelį ir liko čia iki mirties. Jų ir tėvo prieglobsčiu pasirūpino vyriausias Konstantino sūnus – kunigas Jonas Galaunė[15].

Jiezno klebono Jono Galaunės tėvo Konstantino (apie 1832–1919) ir seserų Stefanijos (1868–1948) bei Stanislavos (1873–1941) kapą puošia medinis rūpintojėlis

Jiezniškis Vytautas Gusas pateikė įdomų, iš savo tėvo Petro Guso išgirstą pasakojimą: *„Kada kunigas Jonas Galaunė gavo paskyrimą į Jiezną, nusipirko namą, kurį vėliau iš jo įsigijo Budrevičiai. Čia gyveno Galaunės tėvas ir dvi seserys, kurios buvo įsteigę knygyną. 1910 ar 1911 m. Jiezno karčemoje vyko šokiai. Šokam ir matom kažkokį labai gražų, išsicackinusį ponaičiuką. Tais laikais moterų sijonai būdavo labai ilgi – kai šokant vyrai pasuka moteris, tie sijonai eina ratu. Sijonai būdavo trijų vadinamųjų palų, pas turtingesnes – šešių ar net devynių. Tai kai sukasi, tas sijonas gaunasi kaip diskas, o mes sėdėdami pakeliam kojas, kad vilnoniai sijonai nublizgytų batų aulus. Taip išdykaudavom. Pakeliu koją ir aš. Tuoj atsigrįžo tas ponaičiukas ir atstatė prieš mane savo petį. Jis pagalvojo, kad aš jam norėjau pakišti koją. Tuoj prisistatė Kiškinas, bet muštynės neįvyko, nors tai buvo įprasta, kai susiėjime dalyvaudavo šis stiprus mušeika. Kitą dieną atėjus į karčemą jos savininkas žydas sako: „Oi, Petrai, nu ką tu padarei? Tu gi gaspadorius, toks vyras. Ar tu žinai, ką sumušei? Reikia ugadą daryti.“ Aš nesuprantu ir sakau, kad niekas nesusimušė, bet žydas neklauso ir vis kalba apie ugadą, kitaip tariant – susitaikymą. O susitaikymas reiškia tai, kad pas žydą karčemoje pirksi butelį ir dar silkutę arba dešros užkandai. Abi pusės turi atsivesti ir po draugą. Taip ir padarėm – jie pašaukė tą dabitą, susitikom, pakalbėjom, o kitą sekmadienį jau tas dabita man karčemoje statė butelį. Dar vėliau jis pakvietė mane pietų pas savo brolį. Pasirodo, kad šis ponaičiukas buvo klebono brolis Paulius Galaunė, studijavęs Peterburge. Žmonės po mišių bažnyčioje žiūri ir stebisi, kodėl tas ponaičiukas mane vedasi į kleboniją. O aš nežinau, kaip čia elgtis prie stalo – ir lėkštės, ir šakutės, ir peiliai, keli patiekalai. Ne taip, kaip karčemoje ar namuose.“*[16]

[15] Žemaitytė Z. *Paulius Galaunė*, Vilnius, 1988, p. 15–18, 35.

[16] Iš Vytauto Guso pasakojimo, 2016 m. užrašyto Mindaugo Tamošiūno.

Į šiaurę nuo koplyčios vešlūs krūmai slepia Jiezno dvaro savininkų Kvintų kapavietę, kurią žymi net du paminklai. Vienas iš jų skirtas veiklumu ir sumanumu pasižymėjusiam carinės Rusijos valdininkui, 5 klasės civilinės tarnybos valstybės patarėjo rangą turėjusiam Ignotui Kvintai:

S. P.	Š. A.
RADCA STANU	VALSTYBĖS PATARĖJAS
IGNACY PREWYSZ	IGNOTAS PREVIŠ
KWINTA	KVINTA
UR. 1829 R. UM. 1889 R.	GIM. 1829 M. MIR. 1889 M.

Šiaurinėje istorinės Lietuvos dalyje, Breslaujõs apylinkėse, gyvenę Kvintos minimi nuo XVI a. Prie pavardės rašomo prierašo *Prewysz* atsiradimo istorija nežinoma. Neaiški ir pačios giminės kilmė. Sklando legendinis pasakojimas, kad valdant Steponui Batorui iš Ispanijos į Lietuvą atvyko riteris *Kvinto*, kuris pasižymėjo kovose su maskvėnais ir už tai gavo valdyti dalį Breslaujos pavieto. Tačiau Kvintų genealogiją tyrinėjusi Valentina Karpova-Čelkienė neaptiko jokių įrodymų, patvirtinančių šią kilmės istoriją[17]. Į Jiezną Kvintos atsikėlė apie 1873 m. I. Kvintą asmeniškai pažinojusi Kamilė Narbutaitė-Jurevičienė teigė, kad šis bajoras sumaniai rūpinosi įsigytu Jiezno dvaru, tvarkė parką, atliko mažiau nustekentų rūmų korpusų remontą[18]. I. Kvinta aktyviai dalyvavo Jiezno bažnyčios remonto komisijos veikloje, rūpinosi pinigų surinkimu, tačiau vėliau, pašlijus sveikatai, nuo šių darbų atsiribojo[19]. Jiezno krašto žmonės I. Kvintą prisimindavo kaip pažangų žemdirbį: *„Buvo geras administratorius ir dvaras suklestėjo.* [...] *Turėjo gražius jaučius ir arklius, degtinės varyklą, kelias karčemas.* [...] *eidamas tikrinti darbininkų dar iš tolo šūkaudavo, švilpaudavo, kad jie žinotų, jog jis ateina, ir gerai dirbtų. Radęs stropiai dirbančius būdavo labai patenkintas ir juos girdavo.“*[20] Kita vertus, pasak jiezniškės Marijos Sirtautienės, *„Ignas Kvinta (Radca stanu) buvo lyg rusų šnipas – nuo jo priklausė kunigų skyrimas ir atleidimas. Jis buvęs psichiškai nesveikas. Klebonui*

Įtakingojo Jiezno dvarininko Ignoto Kvintos (1829–1889) kapavietę žymi masyvus akmuo

[17] Karpova-Čelkienė V. Kvintų giminė XVII–XX a.: istorinė genealoginė rekonstrukcija, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2011–2012*, Vilnius, 2015, p. 62.

[18] Narbuttow-Jurewiczowa K. Korrespondencya, *Kronika Rodzinna*, 1874, nr. 19, s. 300; nr. 22, s. 347.

[19] Stanislovo Kiškio rankraščių rinkinys... (lapai nenumeruoti).

[20] Bieliauskas P. *Min. veik.*, p. 34.

prikaišiojęs, kad tas turįs reikalą su vagimis. Iš tikrųjų, pasirodė, kad buvo pirkęs vogtus arklius. Kunigas [omenyje turimas Jiezno klebonas Jurgis Sudimtas – *M. T. pastaba*] *negalėjęs to pakęsti ir užsidegęs keturias žvakes nusišovęs*"[21]. Kaip psichiškai nestabilus įvairiuose šaltiniuose dažniausiai apibūdinamas Ignoto sūnus Leonas Kvinta, tačiau paskutiniais gyvenimo metais ir senasis Jiezno rūmų savininkas skundėsi sunkia lėtine liga – nugaros smegenų išemija, nuo kurios mirė 1889 m.[22]

Greta I. Kvintos amžino poilsio vietos stovi jo anūko Stanislovo Kvintos žmonai Janinai skirtas šakotą medžio kamieną vaizduojantis paminklas su įprastais įrašais:

S. P.
JANINA KWINTOWA
ANDRZEJKOWICZOW
UR. 29 STCZN. 1899
UM. 10 KWIETN. 1922

Š. A.
JANINA KVINTIENĖ
ANDŽEJKAVIČIŪTĖ
GIM. 1899 sausio 29
MIR. 1922 balandžio 10

Vos į trečią gyvenimo dešimtmetį įkopusi bajoraitė mirė nuo gripo[23]. Įdomi jos kilmės istorija. Užùguosčio dvarą valdę Andžejkovičiai prie pavardės rašydavo priedėlį „Butautas", taip akcentuodami savo kilmę iš Lietuvo Didžiosios Kunigaikštystės valdovų Gediminaičių. Butautas esą buvęs trečiasis Gedimino sūnus, o Andžejkovičiai – jo palikuonys[24]. Kunigaikštis Butautas – reali istorinė asmenybė, bet labiau tikėtina, kad ne Gedimino, o Kęstučio sūnus, į istoriją įėjęs dėl nepavykusio bandymo nuversti iš Lietuvos išvykusių Algirdo ir Kęstučio duetą ir valdžią paimti į savo rankas[25]. Abiejų paminklų statyba veikiausiai rūpinosi J. Kvintienės vyras Stanislovas, kuris po Antrojo pasaulinio karo kartu su motina Jadvyga Kvintiene, antrąja žmona ir sūnumi išvyko į Lenkiją. Jo tėvo Leono Kvintos (1855–1909) palaidojimo vieta nežinoma.

Janinos Kvintienės (1899–1922) kapas

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikams būdingas paminklas žymi Steikūnų giminės kapavietę. Tai viena pirmųjų valstiečių kilmės šeimų, tapusių stambiais Lietuvos dvarininkais. Jiezne palaidotas Kašonių dvarą įsigijęs Mataušas (Matas) Steikūnas, jo žmona Severija. 1913 m. dienraštyje *„Viltis"*

[21] Kiškis S. Iš Jiezno praeities (1978 m. mašinraštis), *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, f. 29–962, l. 82.
[22] Jiezno RKB 1882–1897 m. mirties metrikų knyga, *www. epaveldas.lt*, l. 83.
[23] Jiezno RKB 1914–1924 m. mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 160.
[24] Jencius-Butautas V. Brėdiškių dvaro paveldėtojos likimas, *Voruta*, 2016, nr. 4, p. 15.
[25] Bumblauskas A. *Senosios Lietuvos istorija*, Vilnius, 2007, p. 119.

Kašonių dvaro savininkų Steikūnų paminklas pasižymi tarpukariui būdingomis formomis

XIX a. gamintas Paverkniuose gyvenusios Ginkų šeimos geležinis kryžius

išspausdintas trumpas M. Steikūno nekrologas: „[...] *buvo geras žmogus, geras katalikas, geras tautietis. Gimęs buvo sodžiuje, mirė dvare. Kelias jam iš sodžiaus į dvarą buvo jo darbštumas, paremtas proto, o protas paremtas doros.*“[26] Paminkle iškaltas ir Kašonių dvaro paveldėtojo Kazimiero Steikūno, dalyvavusio 1917 m. Vilniaus konferencijoje, kai buvo deklaruotas siekis atkurti Nepriklausomą Lietuvos valstybę, vardas.

Įdomus geležinis paminklas, skirtas Ginkų šeimai. XIX a. valstiečiai dažniausiai statydavo medinius paminklus, kurie neišliko iki mūsų dienų. O štai šis tvirtai stovi jau daugiau kaip šimtmetį – brangus ir XIX a. standartais, skirtas Paverknių kaime gyvenusiems Motiejui Ginkui (apie 1801–1881) ir jo žmonai Ievai Bagdziūtei (mirė 1868 m.) atminti. Tai rodo, kad ši giminė po baudžiavos panaikinimo jau buvo ekonomiškai prakutusi. Paminklas kartu atspindi tautinio atgimimo užuomazgas – įrašai atlikti ir lenkiškai, ir lietuviškai. Viršuje nurodytas paminklo statyba pasirūpinęs fundatorius – čia palaidotos poros vyriausias sūnus Martynas Ginkus. Tokia praktika XIX a. pab.–XX a. pr. taikyta gana dažnai – Jiezno kapinėse yra ir daugiau analogiškų pavyzdžių su nurodyta fundatoriaus pavarde, tačiau šis paminklas išsiskiria impozantiška forma, ornamentais, įkomponuotais angelų atvaizdais ir geležiniu postamentu.

Fundator
MARCINAS GINKUS
S. P. [świetej pamieci – šviesaus atminimo]
MOTEJUS
m[irė]. 24 Sierp[nia – rugpjūčio]. 1881 m.
ir JEWA m[irė]. 1868 m.
GINKUS

[26] Nemo. Įvairios žinios, *Viltis*, 1913, nr. 866, p. 4.

Lietuvos kariuomenės savanorio, Vyčio kryžiaus kavalieriaus, vyresniojo puskarininkio Stasio Jakimavičiaus (1898–1953) ir jo šeimos kapavietė

Šiaurinėje kapinių pusėje šiuolaikiškas, įprastų formų granito paminklas žymi nepaprastos asmenybės kapavietę. Čia ilsisi Stasys Jakimavičius – Nepriklausomybės kovų savanoris, Vyčio kryžiaus kavalierius, Jiezno bibliotekos vedėjas. Būsimasis Lietuvos kariuomenės vyresnysis puskarininkis gimė Jiezne, smulkaus bajoro, *rimoriaus* (pakinktų gamybos meistro) Konstantino Jakimavičiaus ir jo antrosios žmonos valstietės Agnietės Žilinskaitės šeimoje. K. Jakimavičius su tėvu Jokūbu ir šeima XIX a. vid. gyveno Sokonių bajorkaimyje[27] – vertėsi amatu, dirbo Komarų ar Michalovskių dvare, o galbūt ir pats nuomojo nedidelį žemės lopinėlį. Vėliau Jakimavičiai persikėlė į Jiėzną. Kraštotyros medžiagą rinkęs kunigas Stanislovas Kiškis 1970 m. užrašė įdomius S. Jakimavičiaus sesers Marijos Sirtautienės prisiminimus: „*Tėvas* [K. Jakimavičius] *dirbo rimorium dar pas Penčkovskį. Sakėsi bandęs eiti tuneliu nuo dabartinės pieninės* [buvęs šoninis Jiezno rūmų korpusas; dabar jo vietoje stovi Jiezno seniūnijos pastatas] *į kapines, bet išsigandęs.*“[28]

S. Jakimavičius neteko tėvo būdamas dvylikos, o motinos – keturiolikos metų. Baigė dvi Jiezno pradžios mokyklos klases, 1919 m. tapo Lietuvos kariuomenės savanoriu. Tais pačiais metais jiezniškis ties Ùtena su kovos draugais kulkosvaidininkais narsiai atrėmė bolševikų puolimą. Nepaisydamas sužeidimų į kaklą ir sprandą, S. Jakimavičius liko rikiuotėje ir rodė kariams atkaklumo pavyzdį. Savanoris buvo pripažintas karo invalidu – sužeidimų pasekmes jautė visą gyvenimą. Baigęs tarnybą, trumpai dirbo Širvintų, Ukmergės apskrities milicijoje, vėliau – Alytaūs apskrities policijos viršininko padėjėju. Gavęs žemės, pasistatė namą Strazdìškėse ir dirbo Jiezno bibliotekos vedėju. Prasidėjus okupacijai, savanoris neliko nuošalyje – siekdamas išgelbėti tautiečius nuo pražūties, sovietmečiu gamindavo fiktyvius dokumentus jauniems vyrams. Deja, ši veikla neliko nepastebėta – S. Jakimavičius buvo suimtas ir 10 parų kalintas rūsyje, pilname vandens. Silpna Vyčio kryžiaus kavalieriaus sveikata pakriko. 1953 m. ligos palaužtas savanoris iškeliavo į amžinybę[29].

[27] Jiezno RKB 1848–1861 m. mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 63.
[28] Kiškis S. *Min. veik.*, l. 82.
[29] Kavaliauskas V. *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2009, t. 2, p. 399–401.

Atnaujinti Lietuvos savanorių kapai. S. Katkauskienės nuotr.

Rytinėje kapinių pusėje – išskirtinis paminklas, skirtas kovose kritusiems Lietuvos kariuomenės kariams. 1919 m. vasario mėn. Jiezne įvykusios kautynės su bolševikais buvo pergalingos, tačiau pareikalavo aukų pirmojo, vasario 10 d. įvykusio nesėkmingo puolimo metu. 1919 m. vasario 16 d., praėjus lygiai metams po Nepriklausomybės Akto paskelbimo, Jiezno komendantas karininkas Pranas Tamašauskas buvo įpareigotas atkasti prie kelio į Stākliškes bolševikų skubiai užkastus Lietuvos karių kūnus bei iškilmingai juos palaidoti Jiezno kapinėse. Anot komendanto, žuvo apie 20 savanorių. Sukalti tiek karstų per trumpą laiką buvo sudėtinga, todėl pasirinktas kitas variantas. Iš nupirktų lentų pagaminta didelė keturkampė dėžė, kuri iš karto įdėta į iškastą duobę. Lietuvos karių palaikų atkasimo darbus vykdė vietos lietuviai ir žydai – apie 15 žmonių. Procedūrą stebėjo ir komendantas, ir Jiezno kautynėse dalyvavę kariai, kurie turėjo atpažinti žuvusius bendražygius. Jiezniškiai nenoriai vykdė užduotį, *„verkė, drebėjo, visaip atsikalbinėjo ir prašėsi paleisti nuo to darbo“*[30]. Atkasus palaikus, vaizdas šokiravo – bet kaip į duobę sumesti savanorių kūnai buvo išrengti kone nuogai, sužaloti durtuvais ir kardais, veidai – sunkiai atpažįstami. Giedant susirinkusiai miniai, stebint karininkams ir kariams, žuvusieji po 3–4 buvo nešami į kapines ir guldomi į dėžę. Susidarė trys eilės po septynis greta suguldytus karius. Čia pat be jokių iškilmių palaidoti ir žuvę raudonarmiečiai[31].

Toje pačioje kapavietėje Lietuvos kariai laidoti ir vėliau, iki pat 1923 m. Nuslopus kovoms, susirūpinta karžygių atminimo įamžinimu. Tarpukario metais paminklas atrodė kiek kitaip nei

[30] Tamašauskas P. Mano tarnyba pirmame pėst. pulke, *Karo archyvas*, 1936, t. 7, p. 354–355.
[31] *Ten pat*, p. 355.

dabar – išlikusiose nuotraukose matyti, kad vietoj plokštės su Vyčio bareljefu buvo įrašas, nurodantis, kad paminklas 1925 m. pastatytas Jiezno šaulių pastangomis ir yra skirtas 2-ojo bei 6-ojo pėstininkų pulkų kariams, žuvusiems 1919–1923 m., atminti. Plokštė su palaidotų karių pavardėmis pritvirtinta vėliau. 1929 m. rudenį savanorių kapavietėje buvo pastatyti standartiniai betoniniai kryžiai su iškaltais karių vardais. Šį darbą atliko katalikiškos jaunimo organizacijos „Pavasaris“ Jiezno skyriaus nariai – pirmininkas Julius Ambrazevičius, Adomas Klizas, Julius Pakrosnis, Anelė Kurinskaitė, Anelė Sodaitytė, Izabelė Česnavičiūtė, Aleksis Jurkonis, Juozas Sodaitis, Juozas Klenavičius, Martynas Mockevičius ir Vincas Augustavičius. 1931 m. Lietuvos karių kapų tvarkymo komisijos pirmininkas kpt. Petras Jakštas teigė, kad Jiezno kapinėse iš viso palaidota apie 30 Lietuvos kariuomenės karių ir pripažino, kad trečdalis jų nėra atpažinti[32].

Sugretinus kpt. P. Jakšto pateiktas žinias, dr. Ričardo Čepo parengto Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąrašo duomenis[33], laikraštyje „Kariškių žinios“ išspausdintus žuvusių, dingusių ir į nelaisvę patekusių karių sąrašus[34], knygoje „Savanorių žygiai“ publikuotus duomenis apie žuvusius Lietuvos karius[35] ir Kultūros paveldo departamento specialistų surinktą informaciją[36], galima teigti, kad Jiezno kapinėse tikrai palaidoti šie 2-ojo pėstininkų pulko eiliniai kariai, žuvę 1919 m. vasario 10 d.:

Nr.	Vardas, pavardė	Gimimo metai ir kilmės vieta
1.	Izidorius Eimutis	1902 m. Peldžiūnų I k., Gìrkalnio vls., Raséinių r.
2.	Pijus Literskis	1900 m. Būdviečių (Gudelių) k., Paežeriū vls., Vilkavìškio r.
3.	Antanas Deimantavičius	1901 m. Panemùnio mst., Panemunio vls., Rõkiškio r. (kitur – Panemùnės mst., Pagėgių vls., Šilùtės r.)
4.	Jurgis (Jonas) Miliauskas	Kilęs iš Alvìto vls., Vilkaviškio r. (kitur – Angliniñkų k., Krúonio vls.)
5.	Feliksas Endziulaitis	1901 m. Pašilùpių k., Jankū vls., Šakiū r.
6.	Motiejus Katilius	1897 m. Veiveriū vls., Marijámpolės r. (kitur – Būdviečių (Gudelių) k., Paežerių vls., Vilkaviškio r.)
7.	Juozas Stankevičius	1897 m. Paluobiū k., Grìškabūdžio vls., Šakių r. (kitur – Jankų vls.)
8.	Jonas Skaržinskas	Kilęs iš Nartū k., Kviẽtiškių vls., Šakių r.
9.	Mikas Blažys	1896 m. Račiliškių k., Sasnavõs vls., Marijampolės r.
10.	Jonas (Juozas) Paulavičius	Kilęs iš Vilkaviškio vls., Vilkaviškio r.
11.	Simonas Revinskas	1900 m. Aukštõjoje Panemùnėje, Kauno r.
12.	Elijošius (Elijus) Pumeris	1897 m. Trìlaukio k., Pãjevonio vls., Vilkaviškio r.
13.	Justinas Barščiauskas	1901 m. Patamõšupių k., Griškabūdžio vls., Šakių r.

[32] Jakštas P. Mūsų karių kapai, *Karys*, 1931, nr. 10 (priedas), p. 7.

[33] Lietuvos kariuomenės kūrėjai savanoriai (1918–1923), sud. R. Čepas, *Versmė*, prieiga per internetą: http://www.versme.lt/sav_a.htm

[34] Kovoje dėl Tėvynės, *Kariškių žodis*, 1919, nr. 10, p. 82; nr. 12, p. 97.

[35] *Savanorių žygiai*, sud. P. Ruseckas, Vilnius, 1991, t. 1, p. 324, 330, 333, 335, 337, 340–341.

[36] Lietuvos karių savanorių kapai Jiezne (unikalus objekto kodas 25142), *Kultūros paveldo vertybių registras*, prieiga per internetą: https://kvr.kpd.lt/ɒ/static-heritage-search

(tęsinys)

Nr.	Vardas, pavardė	Gimimo metai ir kilmės vieta
14.	Kazys Lukšys	Kilęs iš Skriaudučių k., Kvietiškio vls., Marijampolės r.
15.	Vincas Brazinskas (Bražinskas)	Kilęs iš Rudėnų k., Gudėlių vls., Marijampolės r. (kitur Jósvainių vls., Kėdáinių r.)
16.	Kazys Matijošaitis	1899 m. Armãliškių k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno r. (kitur – Duobiškio k., Pakúonio vls., Prienų r.)
17.	Jonas Valentavičius	1898 m. Pãjuodupio k., Ašmintõs vls., Prienų r.

Čia pat ilsisi ir Jiezno apylinkėse siautėjusių bolševikų 1919 m. vasario 12 ar 13 d. nužudytas civilis – Licišk̃ėnų kaimo gyventojas Juozas Daunoras. Be minėtų asmenų, kpt. P. Jakšto surinktais duomenimis, Jiezne esančioje karių kapavietėje palaidoti dar dešimt kitų dalinių karių:

Nr.	Dalinys, karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Gimimo metai ir kilmės vieta	Pastabos
1.	Jiezno komendantūros eilinis	Julius (Jurgis) Černiauskas	Kilęs iš Alovės vls., Alytaus r.	Žuvo 1919 m.
2.	1-ojo pėstininkų pulko eilinis	Vincas Čiupas	1900 m. Žideikoniū k., Jiezno vls., Prienų r.	Mirė 1920 03 08
3.	1-ojo pėstininkų pulko eilinis	Jonas Pikūnas	1900 m. Paverknių k., Jiezno vls., Prienų r.	Mirė nuo sunkių sužeidimų 1920 02 23
4.	1-ojo pėstininkų pulko eilinis	Juozas Žukauskas	Nežinoma	Žuvo 1923 m.
5.	1-ojo pėstininkų pulko eilinis	Ignotas Jurevičius	1898 m. Vėžioniū k., Daũgų vls., Alytaus r.	Žuvo 1919 11 31
6.	6-ojo pėstininkų pulko eilinis	Mikas Grabauskas	Nežinoma	Žuvo (kitur – mirė nuo ligos) 1920 ar 1921 m.
7.	6-ojo pėstininkų pulko eilinis	Kazys Remeika	1899 m. Klóvainių mst., Pakrúojo r.	Mirė karo lauko ligoninėje 1920 ar 1921 m. pr.
8.	6-ojo pėstininkų pulko eilinis	Mykolas Stonis (Stonys)	1896 m. Palaičių k., Rietãvo vls., Telšiū r.	Žuvo 1923 02 18 kautynėse su lenkais ties Valkiniñkais
9.	6-ojo pėstininkų pulko eilinis	Jonas Dečiauskas (Dičkauskas)	Nežinoma	Žuvo 1923 02 18 kautynėse su lenkais ties Valkininkais
10.	6-ojo pėstininkų pulko grandinis	Jurgis Atkočiūnas	1898 m. Ražiūnų k., Déltuvos vls., Ukmergės r.	Už narsumą apdovanotas Vyčio kryžiaus ordinu. Žuvo 1923 02 18 kautynėse su lenkais ties Valkininkais

1919 m. mirė dar vienas sužeistas Jiezno komendantūros karys – eilinis Pranas Kiliotaitis (gim. 1896 m.), kilęs iš Šìlvėnų k., Plókščių vls., Šakių r. Duomenų apie jo palaidojimo vietą nerasta, tačiau tikėtina, kad jo palaikai atgulė artimiausiose karių kapinėse – Jiezne. 1919 m. spaudos pranešimuose rašoma, kad rugpjūčio pabaigoje prie Verbỹliškių kaimo vyko lietuvių ir lenkų susirėmimai, buvo aukų iš abiejų pusių[37]. R. Čepo parengtame sąraše minimos dar septynių 2-ojo pėstininkų pulko eilinių karių pavardės – informacijos apie jų palaidojimą nėra, tačiau visi jie dingo

[37] Mūsų armijos veikimo apžvalga, *Kariškių žodis*, 1919, nr. 16, p. 1.

be žinios 1919 m. vasario 10 d., vykstant Jiezno kautynėms, ir nebegrįžo. Jiems priklausę savanorių medaliai buvo įteikti giminaičiams. Didelė tikimybė, kad šie kariai taip pat palaidoti Jiezne, bendrame kape, tačiau tiesiog nebuvo atpažinti bendražygių. Kita versija – po žiauraus bolševikų įvykdyto susidorojimo šių lietuvių palaikai galėjo likti nesurasti:

Nr.	Vardas, pavardė	Gimimo metai ir kilmės vieta
1.	Vincas Valinčius	1892 m. Ēgliabalių k., Kalvarijos vls., Marijampolės r.
2.	Juozas Ramanauskas	1899 m. Kybártų mst., Vilkaviškio r. (kitur – Jankų vls., Šakių r.)
3.	Benediktas Matelis	1898 m. Peldžiūnų II k., Girkalnio vls., Raseinių r.
4.	Kostas Matulionis	1897 m. Kaune
5.	Kazys Drulia	1900 m. Pakalnìškių k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno r.
6.	Vincas Budrevičius	1894 m. Sirvydų I k., Lekéčių vls., Šakių r.
7.	Pijus Albertynas	1898 m. Vištýčo mst., Vilkaviškio r.

Archyviniuose šaltiniuose minima ir daugiau Jiezno mūšio metu dingusių karių, tačiau vėliau paaiškėjo, kad dalis jų sužeisti slėpėsi pas vietos gyventojus ir netrukus grįžo į dalinį, o vienas kitas pasinaudojo susidariusia sumaištimi ir dezertyravo[38]. Akivaizdu, kad ant paminklo esanti plokštė su palaidotųjų pavardėmis toli gražu nepateikia viso kapavietėje palaidotų asmenų sąrašo, o pastatytų kryželių skaičius (22) taip pat tėra simbolinis. Jiezno kapinėse esanti Lietuvos karių kapavietė – didžiausias tokio pobūdžio objektas Prienų rajone. 2015–2016 m. Prienų rajono savivaldybės lėšomis seni, aptrupėję, samanomis apaugę betoniniai kryželiai pakeisti naujais granitiniais paminklais.

1939 m. vasario 16 d. miestelyje buvo surengtas iškilmingas Nepriklausomybės Akto paskelbimo ir Jiezno kautynių sukakties minėjimas. Jiezniškiai šventei ruošėsi atsakingai, iš anksto sudarė už iškilmių organizavimą atsakingą komitetą, kurio nariais tapo Jiezno klebonas prelatas Vincas Vaičiulis, Jiezno šaulių kuopos vadas j. ltn. Balys Aliulis, vietos policijos nuovados viršininkas Jurgis Piontka, agronomas A. Jurčys ir šaulių moterų būrio vadė O. Kalvaitytė. Nepaisydami lietingo oro ir pažliugusių kelių, į minėjimą susirinko didelė žmonių minia. Į renginį atvyko tuometinis žemės ūkio ministras Juozas Skaisgiris, 2-ojo pėstininkų pulko vadas plk. Juozas Tumas, buvę to paties pulko karininkai plk. Jurgis Butkus, plk. Jonas Petruitis, Jiezno kautynėms vadovavęs gen. štabo plk. Stasys Zaskevičius, Alytaus šaulių rinktinės vadas plk. ltn. Bronius Basiulis ir kiti. Žuvusiuosius pagerbė 2-ojo pėstininkų pulko karių būrys, o spaudos atstovai ir fotografai stengėsi užfiksuoti įdomiausias renginio akimirkas[39].

Grojant 2-ojo pėstininkų pulko orkestrui ir giedant jiezniškių chorui, sausakimšoje Jiezno bažnyčioje šv. Mišias laikė kunigas Jonas Galaunė, kurį 1919 m. bolševikai buvo paėmę į nelaisvę. Po pamaldų iškilmingos eisenos dalyviai patraukė Jiezno kapinių link. Prie paminklo kariams V. Vaičiulis kalbėjo: „*Tų žuvusiųjų karžygių dvasia mūsų tarpe visados paliks gyva. Šie karžygiai paliko ne tik savo namelius, tėvelius, brolius, seseles bei mylimąsias, bet jie dėl visos tautos laisvės*

[38] Surgailis G. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*, Vilnius, 2014, p. 40.

[39] Jezno kautynių minėjimo iškilmės, *Karys*, 1939, nr. 8, p. 252–253.

ir nepriklausomybės paaukojo savo kraują ir gyvybę.“ Pašventinus paminklą, pagerbdami Nepriklausomybės kovų dalyvius praskriejo trys Lietuvos karo aviacijos lėktuvai. Svečiai sakė kalbas, o Jiezno kautynių dalyvis savanoris A. Andriuškevičius trumpai nusakė Lietuvos karių žygdarbio ir jį menančios kapavietės prasmę: *„Atėjome čia ne liūdėti, o pasisemti stiprybės.“* Vėliau Jiezne įvyko Lietuvos kariuomenės, Šaulių sąjungos ir visuomeninių organizacijų narių paradas. Kalbėdamas susirinkusiesiems, plk. S. Zaskevičius pabrėžė, kad Jiezne ir jo apylinkėse Lietuvos laisvė buvo garbingai užantspauduota krauju. Laikraštyje spausdintos publikacijos autorius rašė: „[...] *tokią iškilmingą šventę Jeznas pergyveno pirmą kartą. Bet vis dėlto jezniečiai padarė, ką galėjo: tvarka, punktualumas ir jezniečių tikras dzūkiškas nuoširdumas sužavėjo kiekvieną atsilankiusį svečią.“*[40]

Laikraščio „Karys“ viršelio nuotrauka. Į Jiezną atvykę svečiai deda gėles prie savanoriams skirto paminklo, danguje – Lietuvos karo aviacijos lėktuvai. Karys, 1939, nr. 8. Juliaus Miežlaiškio nuotr.

Verta paminėti ir kontroversiškų 1941 m. įvykių aukoms skirtą paminklą, stovintį šalia Lietuvos kariuomenės karių kapavietės. Užrašas jame skelbia:

1941 M.
ŽVĖRIŠKAI NUŽUDYTIEMS VOKIŠKŲJŲ FAŠISTŲ
IR LIETUVIŠKŲJŲ NACIONALISTŲ
KARALEVIČIUS STASYS
SKERNEVIČIENĖ ADELĖ
KOŠLEVIČIUS
BLOKAS IR KITI

Hitlerininkai su vietos talkininkais Mùsninkų kaimo pamiškėje už bendrininkavimą su sovietų valdžia sušaudė Abraomą Dragitą, Mozę Bloką, Iciką Kušelevičių (Košlevičių), Maišickę, Adelę Skirnevičienę (Skernevičienę), Stasį Karalevičių. Pokario metais palaikus nuspręsta atkasti ir perlaidoti Jiezno kapinėse[41]. Sušaudytiems žmonėms pastatytas paminklas su įprastu sovietiniu simboliu – penkiakampe žvaigžde.

1944 m. rudenį prasidėjusi partizanų kova dėl Lietuvos laisvės buvo

[40] *Ten pat.*

[41] Bubnys A. Holokaustas Alytaus apskrityje 1941 metais, *Gintarinė svajonė*, prieiga per internetą: http://gintarinesvajone.lt/2016/09/03/holokaustas-alytaus-apskrityje-1941-metais.

nuslopinta tik per dešimtmetį. Deja, pirmųjų aukų ilgai laukti nereikėjo. Anot Bronislavos Vinskienės, Jiezne gimusiam ir augusiam Marcelijui Acui Lietuvą okupavę bolševikai žadėjo sekretoriaus pareigas, tačiau jiezniškis atsisakė, pareiškęs, kad dirba tik savo kraštui. Gyvenamojo namo rūsyje *Vanagu* pasivadinęs kovotojas įrengė slėptuvę, spausdinimo mašinėle rašė atsišaukimus, raginančius telktis į ginkluotus dalinius ir priešintis pavergėjams. Netrukus *Vanagas* tapo jo paties suorganizuoto jaunuolių būrio vadu. Tačiau vienos iš pirmųjų kovinių operacijų metu, puolant Lingėniškėse gyvenusio „liaudies gynėjo“ namus, *Vanagas* patyrė mirtinų sužeidimų[42]. Jo amžinojo poilsio vietą žymi Jiezno kapinėse, greta tako, vedančio nuo pagrindinių vartų link koplyčios, esantis standartinis Lietuvos laisvės kovotojo

1941 m. liepos mėn. sušaudytų Jiezno sovietinių aktyvistų kapavietė

[42] Vinskienė B. *Amžinieji ąžuolai*, Vilnius, 2007, p. 21.

Lietuvos partizano Marcelijaus Acaus (1923–1944) kapas

Į Jiezno kapines įžengusius žmones pasitinka ilgamečio Jiezno pašto viršininko Juozo Sikorskio (1882–1969) skulptūra

betoninis antkapinis kryžius. Įrašas ant jo byloja ne tik apie šį narsų vyrą, bet ir apie jo šeimą ištikusį likimą:

JIEZNO PARTIZANUI
MARCELIJUI ACUI
VANAGUI 1923–1944
ATMINTI
DAINAVOS APYGARDA
TĖVAI ŽUVO SIBIRE

Įžengus pro pagrindinius Jiezno kapinių vartus, akis nukrypsta į ne tokį seną kaip anksčiau aprašytieji, bet neabejotinai vieną gražiausių čia esančių paminklų, puošiančių Sikorskių šeimos amžinojo poilsio vietą. Išraiškinga medinė solidaus, švarką ir akinius dėvinčio ūsuoto vyriškio skulptūra vaizduoja čia palaidotą Juozą Sikorskį, ilgus metus dirbusį Jiezno pašto viršininku. Verbyliškietė Janina Tamulynaitė-Kuprinavičienė prisimena, kad J. Sikorskį gerbė visi jiezniškiai – tai buvo malonus, mėgstantis ir mokantis bendrauti, pagarbą keliantis žmogus, turėjęs didelę šeimą[43]. Čia pat palaidota jo žmona Uršulė (1878–1950). Senesnieji vietiniai kalbėdavo, kad Pirmojo pasaulinio karo metais Sikorskius ir kelias kitas šeimas iš bado gniaužtų surakinto Vilniaus į Jiezną atvežė ir čia apgyvendino dvarininkai Kvintos[44].

[43] Iš Janinos Tamulynaitės-Kuprinavičienės pasakojimo, 2017 m. užrašyto Mindaugo Tamošiūno.
[44] Iš Vytauto Guso pasakojimo, 2016 m. užrašyto Mindaugo Tamošiūno.

Jiezno vidurinė mokykla

Virginija Karalevičiūtė

Mano mokiniams

Kuo man jus apsvaiginti,
Kad netrauktumėte rankos iš
Sušiurkštėjusio delno?
Kad sudaiktėjusį žvilgsnį
Į rudenio lapą
Vėlei atsuktum:
– Matau!

Kuo man jus aprengti,
Kad galėtum tikėti,
Jog ne sušalusį kūną –
Sielą nuogą dangstau?

Kaip išdainuoti žodį –
Kad ne pigų skatiką,
Brolio užuojautos midų
Jis talpintų savy?

Kaip man jus apkabinti,
Kad pajustum, mažyti,
Jog ne akmenėlį –
Šiltą širdį turi?

Berkit pelenus, berkit –
Galvą žemyn nulenksiu:
Dulke buvau ir vėlei
Virsiu – šventai tikiu.
Tik palikite viltį,
Kad ne į dykumą nykią
Meile (o gal beprotybe?), –
Į mažą sielą
Šaukiu.

Birutė Grižienė (Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja)

Nuo seniausių laikų iki 1944 metų

Seniausi Jiẽzno mokyklos paminėjimai – bažnyčių vizitacijose, nes mokyklos buvo kuriamos šalia parapinių bažnyčių: „*Jiezno bažnyčios steigėjas K. Z. Pacas klebonui liepė pasamdyti ir išlaikyti prie parapinės bažnyčios bakalaurą, kuris turėjo mokyti parapijiečių vaikus mokslo pradmenų ir tikėjimo tiesų, taip pat pagalbininką kantorių, turėjusį mokyti giedojimo. 1669 m. skųstasi, kad mokyklai ir jos rektoriui neskirta atskirų lėšų, todėl klebonas jo nesamdė. Tam, kad jaunimas būtų mokomas giedojimo ir raidžių, vizitatorius liepė klebonui samdyti mokyklos rektorių Jiezno ir Darsūniškio bažnyčiose.*“[1]

Kaũno dekanatą XVII a. antroje pusėje ir XVIII a. pabaigoje sudarė 19 parapijų (su keliais pakitimais bėgant amžiams): Kauno, Jiezno, Stãkliškių, Aukštãdvario, Semelìškių, Žiežmãrių, Kietãviškių, Žãslių, Karmélavos, Skarùlių, Vandžiógalos, Rumšiškių, Užùguosčio, Darsū́niškio, Prienų, Panemùnės, Bãbtų (XVII a. Lãpių?), Papařčių, Gegužìnės[2]. Duomenys išlikę iš 1782 m. vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio užsakytos dekanato vizitacijos, kurią atliko Kauno dekanas Pranciškus Mykolas Pranckevičius[3]. Vizitacijos metu nustatyta, kad Jiezno parapijos mokykla laikinai įkurta *špitolėje* (prieglaudoje), vargonininko bute; daraktorius (mokytojas) buvo Andrius Viliamovskis. Pažymima, kad mokyklą lankė 6 mokiniai, bet būdavo ir daugiau[4].

[1] Kamuntavičienė V. *Kauno dekanato parapijų padėtis XVII a. antrojoje pusėje*, Kaunas: VDU, 2009, p. 134.
[2] *Ten pat*, p. 127; Kučinskaitė G. Kauno dekanato parapinės mokyklos XVIII a. 9 dešimtmetyje, *Kauno istorijos metraštis*, Kaunas: VDU, 2015/15, p. 249.
[3] *Ten pat*.
[4] *Ten pat*, p. 253.

„Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ rašoma, kad Jieznė XVIII a. pab. įkurta parapinė mokykla, 1781 m. joje mokėsi 16, 1810 m. – 15 mokinių. 1944–1949 m. Jiezne buvo progimnazija. Nuo XIX a. antros pusės iki 1950 m. Jieznas buvo valsčiaus centras, 1950–1962 m. – rajono centras. 1956 m. gavo miesto teises. 1962 m. Jieznas priskirtas Prienų rajonui[5].

Po 1863 m. sukilimo uždraustas lietuviškų raštų spausdinimas lotyniško raidynu, uždarytos katalikiškos parapinės ir nevaldinės mokyklos prie bažnyčių ir dvarų, mokyklose įtvirtintas dėstymas rusų kalba, atleisti vietinės kilmės mokytojai[6]. Rusijos imperijos okupacija palietė visą krašto politinį ir socialinį gyvenimą bei švietimą.

1864 m. birželio 5 (17) d.
Vilniaus generalgubernatoriaus M. Muravjovo raštas Vilniaus cenzūros komitetui uždrausti lietuviškų elementorių spausdinimą lotyniškomis raidėmis

Spausdinama iš: *Lietuvos TSR* istorijos šaltiniai. – V., 1965. – T. 2. – P. 109.

Siunčiu lietuviškos abėcėlės egzempliorių, atspausdintą rusiškomis raidėmis, [ir] siūlau komitetui nuo šiol laikytis taisyklės: nepraleisti spausdinimui nė vieno lietuviško elementoriaus, rašyto lenkiškomis raidėmis, ir leisti spausdinti juos tik tada, kai jie bus perrašyti rusiškomis raidėmis pagal pridedamą pavyzdį.

Pėstininkų generolas [M. Muravjovas]
Valstybės patarėjas Nikotinas

1864 m. birželio 5 d. (17 d.) Vilniaus generalgubernatoriaus raštas. Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia: antologija, par. M. Karčiauskienė, Kaunas, 2002, t. 2, p. 29

1863 m. kovo 23 d. (balandžio 4 d.) caro patvirtintos „Laikinosios taisyklės Vilniaus, Kauno, Gãrdino, Mìnsko, Mogiliãvo ir Vìtebsko gubernijų liaudies mokykloms“. Šis dokumentas nustatė Vìlniaus švietimo apygardos pradinių mokyklų sistemą, tipus. Suvalkijoje pradinis švietimas imtas pertvarkyti pagal caro patvirtintas 1864 m. rugpjūčio 30 d. (rugsėjo 11 d.) pradinių mokyklų nuostatas[7].

1863 m. „Laikinosios taisyklės“ nurodė, kad pradinis mokslas centralizuojamas, nevaldinės mokyklos panaikinamos. Buvo įsteigtos valdinės mokyklos, įteisintas pradinis mokymas rusų kalba (tik katalikų tikybą buvo leidžiama dėstyti gimtąja kalba). Atleidus vietinės kilmės mokytojus, mokykla turėjo tapti svarbiausiu rusinimo įrankiu. Iš pradžių Vilniaus ir Varšuvos švietimo apygardų, t. y. Kauno ir Vilniaus gubernijų bei Suvalkų gubernijos, švietimo sistema skyrėsi. Vėliau tų skirtumų nebeliko. Užnemunėje pagal 1864 m. Lenkijos Karalystės nuostatus mokykloms tvarkyti daugiau teisių skirta vietos bendruomenėms. 1867 m. buvo įsteigta caro administracijai pavaldi Varšuvos švietimo apygarda Lenkijos Karalystėje ir Suvalkų gubernijoje. Prasidėjo mokyklų rusinimas ir centralizacija[8].

Tėvai gimtąja kalba savo vaikus mokė slapta namie arba samdydavo mokytoją-daraktorių. Namie dažniausiai mokė motinos. Kadangi šios slãptosios mokyklos skatino lietuvių raštingumą ir varžėsi su valdinėmis rusinimo mokyklomis, jos buvo persekiojamos[9].

1892 m. balandžio 3 d. (15 d.) caro patvirtintos „Laikinosios taisyklės dėl bausmių už slaptųjų mokyklų steigimą ir išlaikymą Šiaurės ir Pietvakarių krašte“. Bausmės siekė iki 300 rublių arba grėsė areštas iki 3 mėnesių. Šios

[5] *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2005, t. 8, p. 661–662.
[6] *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia*: antologija, par. M. Karčiauskienė, Kaunas, 2002, t. 2, p. 10; *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA)*, f. 391, ap. 8, b. 319, l. 92–95.
[7] *Ten pat*, p. 11.
[8] *Ten pat*, p. 11–12.
[9] *Ten pat*, p. 14.

taisyklės nuo 1900 iki 1906 m. galiojo ir Lenkijos Karalystei[10].

Kur buvo ruošiami mokytojai tokiais sudėtingais laikais? 1864 m. Lenkijos Karalystės nuostatai leido pradines mokyklas steigti pagal tautybę. 1866 m. buvo pradėti rengti lietuviai mokytojai Veiverių pedagoginiuose kursuose. 1872 m. šie kursai buvo pavadinti Mokytojų seminarija. Nuo XIX a. vidurio iki Pirmojo pasaulinio karo Veiverių seminarija buvo vienintelė lietuvių mokytojų rengimo įstaiga, kurią 1891 m. baigė pirmasis mokytojas iš Jiezno – Julius Celiešius. Pirmojo pasaulinio karo metais seminarija buvo evakuota į Rusijos gilumą, o jos patalpose 1919 m. spalį buvo įkurta Veiverių vidurinė mokykla[11].

Mokytojas Julius Celiešius. Lietuvos švietimo istorijos muziejus IIIF_3305_20598

Apie to laikmečio mūsų krašto mokytojus žinome nedaug, pavyko rasti vos keletą išlikusių istorijų.

Julius Celiešius, gimęs Pėlekonių k., Jiezno valsčiuje, 1873 m. sausio 24 d., 1891 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją. Turėjo dukrą Onutę (gim. 1911 m.) ir sūnų Julijoną (gim. 1913 m.). Pirmojo pasaulinio karo metais buvo mobilizuotas, bet dėl amžiaus ir sveikatos paleistas. 1915 m. evakavosi į Rusiją, grįžo į Lietuvą 1918 m. rugsėjo 15 dieną. Vokiečių okupacinės valdžios buvo paskirtas Jiezno pradinės mokyklos vedėju nuo 1918 m. spalio 1 dienos. 1933 m. rugpjūčio 1 d. išleistas į pensiją, nuo 1941 m. rugsėjo 16 d. vėl paskirtas Jiezno mokyklos mokytoju. 1941 m. pakeltas į antrojo laipsnio vyriausiuosius mokytojus. Mokytojavo iki mirties 1943 m. liepos 7 dienos[12].

XX a. pradžioje švietimo būklė pagerėjo, 1904 m. balandžio 24 d. (gegužės 7 d.) panaikinus lietuvių spaudos draudimą tradiciniu raidynu. 1905 m. gegužės 1 d. (14 d.) išėjo caro potvarkis leisti dėstyti lietuvių ir lenkų kalbas dvikalbėse ir miesto mokyklose, taip pat vidurinėse mokyklose, kur dauguma mokinių yra lietuvių ar lenkų tautybės. 1906 m. balandžio 24 d. (gegužės 7 d.) leista dėstyti lietuvių kalbą kaip dalyką visose pradinėse mokyklose, lietuviškai mokyti aritmetikos. Taip pat leista lietuviams mokytojams dirbti Lietuvoje. Pradėti rengti lietuvių mokytojų suvažiavimai. Lietuviškai mokyklai kurtis poveikio turėjo ir 1905 m. gruodį įvykęs Didysis Vilniaus Seimas[13].

Iškovojus kai kurių nuolaidų, pradėti leisti pedagoginiai žurnalai „Mokykla“ (1909 m.), „Mokytojas“ (1914 m.), periodinė spauda, kita verstinė ir originali pedagoginė literatūra. Vis daugiau rūpintasi tautos švietimu. Žurnaluose daug dėmesio buvo skiriama švietimui, kovojant už tautos laisvę ir išlikimą, iškeliamas tautinis ugdymas, diskutuota apie vadovėlius, ieškota kitų šalių patirties, siekta demokratiškos mokyklos[14].

[10] *Ten pat*, p. 60–62.

[11] *Ten pat*, p. 13; interneto prieiga: http://www.vtzg.lt/index.php/gimnazijos-istorija, žiūrėta 2024-09-01; Kuzmickas V. Didysis Jiezno krašto švietimo šuolis. Jiezno gimnazijos pirmtakės steigimui – 70, interneto prieiga: http://kvitrina.lt/didysis-jiezno-krasto-svietimo-suolis-jiezno-gimnazijos-steigimui-70, žiūrėta 2024-09-01.

[12] *LCVA*, f. 391, ap. 10, b. 2366, l. 1; *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 1227, l. 40–48.

[13] *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia*: antologija, par. M. Karčiauskienė, Kaunas, 2002, t. 2, p. 18–19.

[14] *Ten pat*, p. 23.

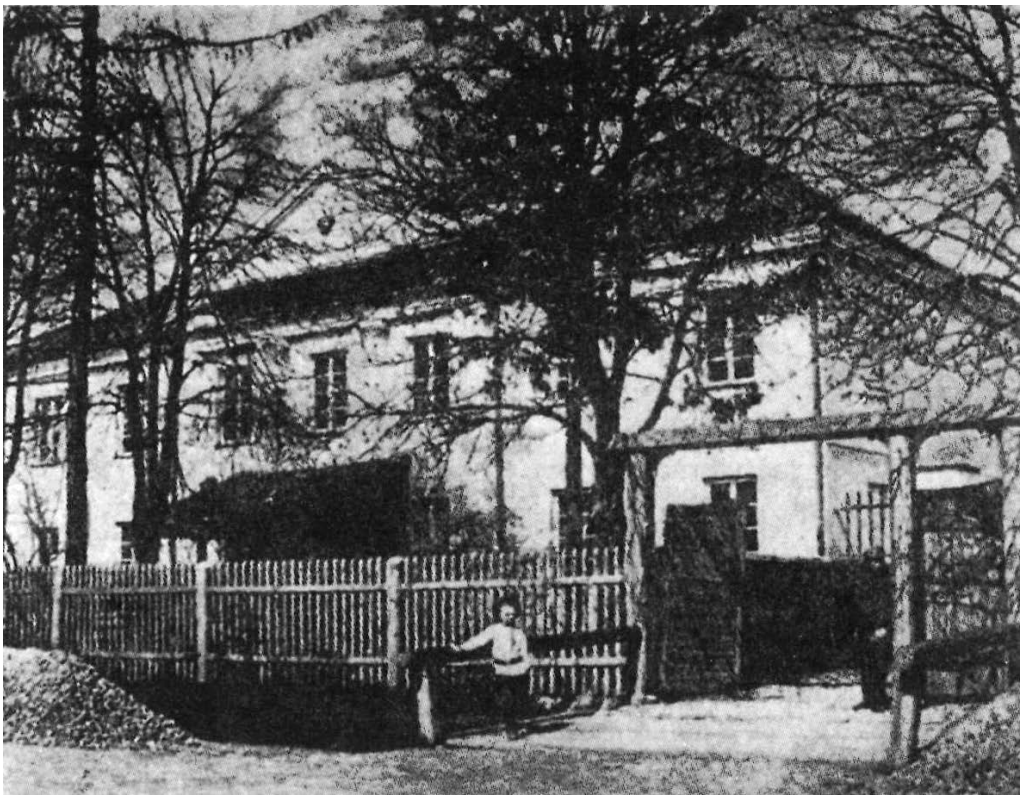

METAI I. LAPKRIČIO 25 (GRUODŽIO 8) d. 1909 M. № 11.

„LIETUVOS UKININKO“ SKYRIUS PRIE № 47.

EINA KAS KETVIRTA SAVAITĖ.

MOKYKLA

Lietuvių kalba žemosiose mokyklose ir lietuvių kalbos mokytojai.

Gegužės 1 d. 1905 m. ir balandžio 22 d. 1906 m. manifestais lietuvių kalba įleista Vilniaus apskričio mokyklosna, bet ligi šiol nebuvo musų kalbos programa ministerijos patvirtinta, nes mokyklų vyresnybė su tokiais reikalais nesiskubina. Laukiama mat, ar neapsieis be tokių naujenybių įvedimo. Ligi pereitųjų metų lapkričio mėnesiui, švietimo ministerija neprisirengė lietuvių kalb s klausimo galutinai sutvarkyti ir tiktai to mėnesio 25 d. teišsiuntė apskričio globėjui raštą, paliepdama ateityje prisilaikyti tam tikros, ministerio patvirtintos programos. Tame pat įsakyme (№ 30717) kalbama ir apie lietuvių kalbos mokytojus, kurių ligi šiol nebuta. Šitas ministerio parėdimas turi didelę svarbą dabartiniame musų mokyklos gyvenime ir labai įdomus, kaipo istoriškas dokumentas. Iš jo mes aiškiai patirti gauname, jog apie musų kalbos teisių praplatinimą pradedamosiose mokyklose ministerija dabar nei manyti nemano. Priešingai, tuo įsakymu stengiamasi užbėgti už akių tiems, kurie gali, neveizėdami ministerijos nuomonių, imti ir praplatinti tas teises gyvenime, kol jos įstatymais bus dar nesutvarkytos. Tokiais ministerijai pavojingais žmonėmis, be abėjo, gali buti lietuviai mokytojai, jeigu jų daugiau mokyklosna įsileisti. Todėl ministerija sumanė naują pradedamųjų ros, bet knygų kalba, vengiant visomis pajiegomis Tilžėje ir Amerikoje spauzdintų vadovėlių.

Taigi kalbamuoju įsakymu, ministerija rupinosi užtaisyti kilpas normaliniam musų mokyklos augimui, o neikiek jam nepadėti. Tečiau, kad jame kalbama apie musų teises, reikia butinai jis pažinti ir tą, kas juomi mums yra duota, pasistengti kuoplačiausiai išnaudoti. Apie kokias gi musų teises kalba tas ministerio raštas? Iš vienos pusės ten aiškiai nurodyta, kiek galima yra pradedamosiose mokyklose musų kalbos mokyti, o iš antros, kokio mokslo reikalauti iš tų, kuriems norima lietuvių kalbos išguldinėjimas pavesti. Apie tai mes žodis į žodį iš ministerio rašto ir papasakosime.

Lietuvių kalbos mokymo programa pradedamosioms mokykloms vakarų gubernijose *).

I-ji klesa.

I-asis skyrius. Skirstymas žodžių į skiemenis ir skiemenų į garsus. Atskirų žodžių ir trumpų sakinių skaitymas ir rašymas. Nedidelių ir vaikams suprantamų straipsnelių skaitymas, atpasakojant kas perskaityta sulig mokytojaus klausimų ir be mokytojaus pagelbos (pratinimas liuosai ir kiek galima aiškiai skaityti). Lengvų sakmelių ir eilelių mokymasi iš galvos.

Balsės ir priebalsės. Priebalsių suminkštėjimai prieš *a, o, u* (ir *ę, ų, ą*). Vartojimas *i*, ir *y*, taipogi *ė, e, ė*. Dvibalsės (*ai, ei, au, uė*) *ie, uo*. Ištarimas *ą, ę, ų* (mokinių tarme ir knygų kalba). Dalinimas žodžių į skiemenis ir kilnojimas iš vienos eilės kiton. Mažosios ir di-

Veiverių mokytojų seminarija XX a. pradžioje. Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia: antologija, par. M. Karčiauskienė, Kaunas, 2002, t. 2, p. 55

Jono Jablonskio parengta pradinių mokyklų lietuvių kalbos programa. Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia: antologija, par. M. Karčiauskienė, Kaunas, 2002, t. 2, p. 141

Pirmosios lietuviškos mokyklos mūsų krašte atsirado aktyvaus Jiezno klebono Jono Galaunės (1910–1928) dėka. Tai įspūdinga asmenybė, skatinusi kovoti už Lietuvos Nepriklausomybę, savo lėšomis rėmusi 1919–1920 m. nepriklausomybės kovų savanorius, 1918 m. atstovavusi Jiezno parapiniam komitetui pirmajame suvažiavime Alytujė[15].

Norint įsteigti mokyklą kaizerinės okupacijos metais, buvo privaloma turėti vokiečių valdybos Lietuvoje viršininko (*Chef der Verwaltung*) leidimą[16].

Jiezno klebonas Jonas Galaunė iš kaizerinės valdžios karinio viršininko (kreizhauptmano) Ripio išsiderėjo leidimą dėl lietuviškų parapinių mokyklų steigimo mūsų krašte. Kaizerinės Vokietijos administracija 1916 m. leido steigti lietuviškas parapines pradines mokyklas. Mokyklose lietuvių kalba buvo dėstoma tikyba, mokoma rašyti ir skaityti, skaičiuoti, pažinti krašto istoriją[17].

Viena iš žymių krašto moterų, mokytoja Marija Kaluževičiūtė (gim. 1895 m. liepos 3 d. Paverkniū k., Jiezno valsčiuje) 1916 m. lapkričio 16 d. pradėjo dirbti Sokoniū k. privačioje pradinėje mokykloje. 1918 m. ji baigė vokiečių kalbos kursus. Dirbdama Sokonių mokykloje, 1919 m. birželio 1 d. tapo Lietuvos valstybės tarnautoja. Nuo 1919 m. lapkričio 1 d. dirbo Pečiauskū k. pradinės mokyklos vedėja. 1920 m. rugsėjo 1 d. buvo perkelta į Pėlekonis pradinės mokyklos vedėja, o 1923 m. rugsėjo 1 d. – į Mėškasalį pradinės mokyklos vedėja. 1924 m. rugsėjį tęsė mokslus Aukštãdvaryje. Dviejų metų mokytojų kursus baigė 1926 m. birželio 20 d. 1930 m. M. Kaluževičiūtei pripažintas pradinių mokyklų mokytojos cenzas. Vėliau ji dirbo Trakų apskrities mokyklose, 1938 m. vėl perkelta

Jaunuomenės švietimas kitur ir pas mus.

Įžanga.

Daug jau buvo rašyta apie mokyklas Lietuvoje. Veik visi sutinka, jog šiodieninė Lietuvos mokykla niekam netikusi; jogei mokyklos tikslas pas mus buvo likišioliai ne mokslas, ne švietimas, ne proto plėtojimas.

Dabar mokykla tarnauja Lietuvoje visai pašaliniam valdžios prasimanymui, nieko darbo su tikru mokslu neturinčiam. Dėlto nėra ką stebėtis, kad pas mus tiek mažai tėra mokyklų ir tos pačios pustuštės.

Visi sutinka, jog, norint, kad mokyklos butų naudingos, pridera prašalinti visų-pirmu iš mųsų mokyklų tą pakraipą, kuri teip kenkia apšvietimui: pridera visą ką išguldyti lietuvių kalba, pridera idant mokyklas prižiurėtų patįs žmonės, t. y. kad patįs žmonės galėtų rinkti mokytojus ir dabotų per savo įgaliotinius. idant mokytojai priderančiai pildytų savo pareigas — Mes turime reikalauti mųsų vaikams geros mokyklos.

Bet męs, be to dar visai pamirštame apie vyresniąją jaunuomenę, kuri nemažiau, jei ne daugiau trokšta mokslo-šviesos už vaikus. Mųsų jaunimo apšvietimas ne visur vienokis. Vieni niekur nesimokino, kiti mokinosi nuo savo tėvų ar genčių skaityti iš maldaknygių ir tiek temoka, jog atskaito mišių

J. Gabrio-Paršaičio knygos „Jaunuomenės švietimas kitur ir pas mus“ įžangos pradžia (1906 m.). Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia: antologija, par. M. Karčiauskienė, Kaunas, 2002, t. 2, p. 238

[15] Kuzmickas V. Jiezno lietuviškos savivaldos atkurtoje Lietuvos valstybėje pradžia. Lietuvos valstybės šimtmečiui, interneto prieiga: http://jieznoparapija.lt/2018/03/31/jiezno-lietuviskos-savivaldos-atkurtoje-lietuvos-valstybeje-pradzia-lietuvos-valstybes-simtmeciui, žiūrėta 2024 09 01; Kuzmickas V. Užmiršti vardai (III). Klebonas Jonas Galaunė – didysis Lietuvos nepriklausomybės kūrėjas Jiezno krašte, interneto prieiga: https://www.gyvenimas.eu/2018/09/25/uzmirsti-vardai-iii-klebonas-jonas-galaune-didysis-lietuvos-nepriklausomybes-kurejas-jiezno-kraste/, žiūrėta 2024-09-01; Jiezno klebonai, interneto prieiga: http://jieznoparapija.lt/krasto-istorija/jiezno-klebonai, žiūrėta 2024-09-01.

[16] *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia*: antologija, par. M. Karčiauskienė, Kaunas, 2002, t. 2, p. 161–163.

[17] Kuzmickas V. Užmiršti vardai (III). Klebonas Jonas Galaunė – didysis Lietuvos nepriklausomybės kūrėjas Jiezno krašte, interneto prieiga: https://www.gyvenimas.eu/2018/09/25/uzmirsti-vardai-iii-klebonas-jonas-galaune-didysis-lietuvos-nepriklausomybes-kurejas-jiezno-kraste/, žiūrėta 2024-09-01.

Vokiečių valdybos Lietuvoje viršininko 1916 m. lapkričio 13 d. įsakymas, draudžiantis privačių mokyklų steigimą be jo leidimo. Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis: XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia: antologija, par. M. Karčiauskienė, Kaunas, 2002, t. 2, p. 162–163

Paliepimas

sulyg sutvarkymo privatinėse mokyklose ir privatinių mokytojų duodamų pamokų.

Remdamasis įsakymu Oberbefehlshaber Ost[1] nuo 29.II.1916 (Befehls-und Verordnungsblatt[2] Ob. Ost. Nr. 12 skaitlinė 87) apie teises po Oberbefehlshaber'io Ost esamųjų valdžios vietų ir pritariant Etappen-Inspektion'ui[3] 8, Lietuvos valdomajai sričiai išleidžiu sekamąjį paliepimą:

1. Norint vesti jau esamas mokyklas arba atverti naujų mokyklų (vis tiek, ar jos vadovaujasi pradedamųjų, ar vidurinių, ar aukštesniųjų mokyklų mokslo planu), taipgi norint pavieniams žmonėms duoti pamokų, reikia turėti Chef der Verwaltungos[4] leidimas. Šitas leidimas bus duodamas tiktai išimtiniuose ir būtinuose sykiuose.

2. Prašant leisti mokyti privatiniai arba įsteigti privatinių mokyklų, reikia įteikti prašymas priklausomajam Kreishauptmann'ui[5]. Jau esamos privatinės mokyklos ir dar pamokų duodantieji privatiniai mokytojai privalo savo prašymus paduoti ligi gruodžio 15 d. 1916.

3. Leidimas apima tiktai prašyme nurodytuosius sykius; leidimą gali kiekvienu laiku atšaukti; jis tebus duodamas tiktai tiems mokytojams, kurie valdžios daromuose kvotimuose bus prirodę, kad jie tam pakankamai išlavinti. Mokesnis už kvotimus išneša dvidešimts markių, užsimokėti reikia iš aukšto.

4. Jeigu kokia leista privatinė mokoma įstaiga veikia ilgiau negu vienus metus, tada, prieš pradėsiant naujuosius mokslo metus, reikia iš anksto paduoti naujas prašymas.

5. Mokslo planai duoti privatinėms pamokoms arba tvarkyti mokymui privatinėse mokyklose, lygiai ir mokytojų bei moksleivių knygos bei vadovėliai privalo pritarimo Chef'o der Verwaltung.

6. Privatines mokyklas bei privatinius mokytojus prižiūri valdžios mokykloms prižiūrėti paskirtieji valdininkai.

7. Padedamų pamokų tegali duoti tiktai Verwaltungschef'o įstatytieji mokytojai; pamokų mokytojas tegali duoti tiktai nesugebantiems moksleiviams tos mokyklos, kurioje jis pats mokina. Leidimą duoti privatinėms pamokoms išduoda Chef der Verwaltung.

8. Šitas įsakymas apima irgi privatines fortepijono ir kitas muzikos pamokas.

9. Kas šito įsakymo nepildys, bus baudžiamas pinigų bausme ligi trijų tūkstančių markių arba laisvės atėmimu ligi šešių mėnesių. Laisvės atėmimu gali nubausti ir šalia pinigų bausmės.

Kowno, lapkričio 13 d. 1916.

Der Chef der Deutschen Verwaltung Litauen
Franz Josef Fürst von Isenburg[6],
Oberstleutnant a la suite der Armee

Mokytoja Marija Kaluževičiūtė. Kuzmickas V. Didysis Jiezno krašto švietimo šuolis. Jiezno gimnazijos pirmtakės steigimui – 70, interneto prieiga: http://kvitrina.lt/didysis-jiezno-krasto-svietimo-suolis-jiezno-gimnazijos-steigimui-70, žiūrėta 2014 12 10

į Alytaus apskritį, Medžionių mokyklą, kurioje vėliau tapo vedėja. 1939 m. pakelta į pirmojo laipsnio vyresniuosius mokytojus. Nuo 1941 m. dirbo Bagdõniškių mokykloje, 1942 m. vasarį buvo paskirta šios pradinės mokyklos vedėja. Ilgai čia neužsibuvusi, 1942 m. spalio 1 d. paprašė perkeliama į Stakliškes. 1943 m. pakelta į antrojo laipsnio vyriausiuosius mokytojus[18].

1918 m. kovo laikraščiuose „Tėvynės sargas“ ir „Lietuvos aidas“ rašoma, kad Liciškėnų pradžios mokykloje mokytojavo Justinas Gusas ir Antanas Majus[19]. Istorikas V. Kuzmickas straipsnyje „Jiezno lietuviškos savivaldos atkurtoje Lietuvos valstybėje pradžia. Lietuvos valstybės šimtmečiui“ pasakoja apie mokytoją Justiną Gusą, gimusį 1897 m. Liciškėnų kaime, bendradarbiavusį su klebonu Jonu Galaune. Justinas Gusas 1913 m. baigė Jiezno dviklasę valdinę mokyklą. 1914–1915 m. dirbo mokytoju slaptoje lietuvių mokykloje Kašonių k., 1917–1918 m. mokytoju Jiezno pradžios mokykloje, 1919 m. – Lietuvos kariuomenės teisme tardytojo sekretoriumi. 1920–1931 m. jis tarnavo pašto, telegrafo, telefonų įstaigose. 1931–1935 m. dirbo Jiezno valsčiaus raštininku[20].

Liciškėnų mokykla įsteigta 1916 metais. Ji veikė dviejų žmonių – mokytojo Justino Guso darbštumo ir sumanumo bei vietinio ūkininko Petro Kuzmicko paramos ir organizacinės veiklos – dėka. Tai pavyzdys visiems apylinkės sodžiams, rašė to meto spauda. Laikraščio „Lietuvos aidas“ skiltyje „Po visą kraštą“ minima, kad Liciškėnuose jau treti metai veikia suaugusiųjų vakariniai kursai, įtraukiantys jaunus žmones. Juos lanko 21 mokinys, o moko Antanas Majus ir Justinas Gusas. Mokykloje mokinių – 34. Istorikas Vytautas Kuzmickas rašo, kad jo senelis Petras Kuzmickas įsteigęs ir vakarinius mokymosi kursus suaugusiems: *„kursuose mokoma lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, geografijos, aritmetikos ir sveikatos dalykų.“* V. Kuzmicko senelė apie tuos kursus vedusį Antaną Majų yra pasakojusi, *„kaip apie gerai žinojusį vokiečių kalbą ir matematiką, nes atmintinai skaičiavo visus aritmetinius triženklių skaičių veiksmus.“*[21]

Antanas Majus gimė 1895 m. Šiaudelių k., Šilalės raj., Tauragės apskrityje. Atsargos kapitonas. Parengė metodinį straipsnį „Ar reikalinga mokytojui rengtis pamokoms?“ Vėliau su žmona Liuda

[18] *LCVA*, f. 391, ap. 10, b. 6281, l. 1; *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 1227, l. 107–110.

[19] *Tėvynės sargas*, (skiltis „Mokslas ir mokyklos. Liciškėnų sodž.“) 1918 m. kovo 23 d., nr. 11, p. 8; (skiltis Po visą kraštą. Mūsų mokyklos) *Lietuvos aidas*, 1918 m. kovo 5 d., nr. 28 (76), p. 3.

[20] Kuzmickas V. Jiezno lietuviškos savivaldos atkurtoje Lietuvos valstybėje pradžia. Lietuvos valstybės šimtmečiui, interneto prieiga: http://jieznoparapija.lt/2018/03/31/jiezno-lietuviskos-savivaldos-atkurtoje-lietuvos-valstybeje-pradzia-lietuvos-valstybes-simtmeciui, žiūrėta 2024 09 01.

[21] Kuzmickas V. Jiezno rašto garbė. Kariškiai Tėvynės sargyboje 1919–1940 m.“, interneto prieiga: http://www.jieznoparapija.lt/news/index.php?subaction=showfull5id=14192794325archive=5start_from=5ucat=45, žiūrėta 2024 09 01; Liciškėnų sodž., *Tėvynės sargas*, 1918 m. kovo 23 d., nr. 11, p. 8; Liciškėnai, *Lietuvos aidas*, 1918 m. kovo 5 d., nr. 28 (76), p. 3.

Galaunių vasara. Prie Punios klebonijos. Iš dešinės viršuje sėdi: Adelė Galaunienė, kunigas Jonas Galaunė (Pauliaus Galaunės brolis), ant jo kelių Dalia Galaunytė, klierikas Jonas Dzekunskas, Punios klebonas Aleksas Racevičius, už jo stovi: Dievainis Galaunė, iš kairės stovi klierikas Juozapas Jaruševičius, priekyje sėdi kunigas Leonas Petkelis, neatpažintos Punios moterys. Apie 1930 m. Adelės ir Pauliaus Galaunių namų-muziejaus rinkinys, GNF 585

Dešinėje – mokytojas Antanas Majus. 1919 m. Lietuvos švietimo istorijos muziejus, IIIF_2591_232011

1936 m. Jiezno pradinės mokyklos mokiniai su mokytoju Juliumi Celiešiumi (centre). Lietuvos švietimo istorijos muziejus, IIIF_1036_21142

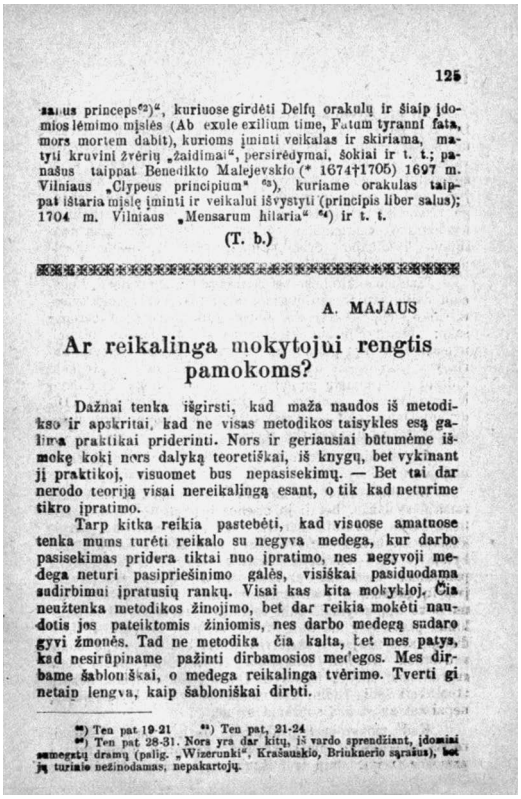

125

...ausus princeps[62])", kuriuose girdėti Delfų orakulų ir šiaip įdomios lėmimo mįslės (Ab exule exilium time, Fatum tyranni fata, mors mortem dabit), kurioms įminti veikalas ir skiriama, matyti kruvini žvėrių „žaidimai", persirėdymai, šokiai ir t. t.; panašus taippat Benedikto Malejevskio (* 1674†1705) 1697 m. Vilniaus „Clypeus principium" [63]), kuriame orakulas taippat ištaria mįslę įminti ir veikalui išvystyti (principis liber salus); 1704 m. Vilniaus „Mensarum hilaria" [64]) ir t. t.

(T. b.)

A. MAJAUS

Ar reikalinga mokytojui rengtis pamokoms?

Dažnai tenka išgirsti, kad maža naudos iš metodikso ir apskritai, kad ne visas metodikos taisykles esą galima praktikai priderinti. Nors ir geriausiai būtumėme išmokę kokį nors dalyką teoretiškai, iš knygų, bet vykinant jį praktikoj, visuomet bus nepasisekimų. — Bet tai dar nerodo teoriją visai nereikalingą esant, o tik kad neturime tikro įpratimo.

Tarp kitka reikia pastebėti, kad visuose amatuose tenka mums turėti reikalo su negyva medega, kur darbo pasisekimas pridera tiktai nuo įpratimo, nes negyvoji medega neturi pasipriešinimo galės, visiškai pasiduodama sudirbimui įpratusių rankų. Visai kas kita mokykloj. Čia neužtenka metodikos žinojimo, bet dar reikia mokėti naudotis jos pateiktomis žiniomis, nes darbo medegą sudaro gyvi žmonės. Tad ne metodika čia kalta, bet mes patys, kad nesirūpiname pažinti dirbamosios medegos. Mes dirbame šabloniškai, o medega reikalinga tvėrimo. Tverti gi netaip lengva, kaip šabloniškai dirbti.

[62]) Ten pat 19-21 [63]) Ten pat, 21-24

[64]) Ten pat 28-31. Nors yra dar kitų, iš vardo sprendžiant, įdomiai sumegztų dramų (palig. „Wizerunki", Krašauskio, Briuknerio sąrašus), bet jų turinio nežinodamas, nepakartojų.

A. Majaus metodinis straipsnis „Ar reikalinga mokytojui rengtis pamokoms?" Lietuvos mokykla, 1918, nr. 5–6, p. 125

išvyko gyventi į San Paulą[22]. Dalyvavo išeivių veikloje, buvo vienas iš Brazilijos lietuvių savaitraščio „Lietuvis", leisto 1929–1941 m., redaktorių[23].

1918 m. spaudoje rašyta, kad po karo atsigaunančiame Jiezno miestelyje 1918 m. vasarį *špitolės* (prieglaudos) name atidaryta mokykla, joje mokytojauja A. Majus. Tuo laiku mokyklą lankė apie 30 mokinių, o mokytojų trūko. Mokyklai plėsti ketinta suremontuoti senosios mokyklos pastatą. Mokytojas

[22] *LCVA*, f. 664, ap. 1, b. 302, l. 49.

[23] *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2005, t. 8, p. 661–662.

bendradarbiavo su kunigu Jonu Galaune, kuris Jiezne rengė pedagogikos ir vakarinius kursus suaugusiesiems[24].

Lietuvoje 1913 m. veikė 875 pradžios mokyklos (buvo 51 221 mokinys), 1919 m. – 1 036 pradžios mokyklos (45 540 mokinių), 1938 m. – 2 319 pradžios mokyklos (283 773 mokiniai). Plito švietimo institucijos. Nuo 1928 m. pradžios mokyklos lankymas padarytas privalomas. Mokyklos buvo dviejų laipsnių: pirmojo laipsnio – 4 skyrių (privalomos 7–13 m. vaikams); antrojo laipsnio – 2 skyrių baigusiems pirmojo laipsnio mokyklas, bet neprivalomos 14–15 m. amžiaus jaunuoliams. Pradžios mokyklų mokytojai Lietuvoje buvo valstybės tarnautojai, kurie atlyginimą gaudavo iš valstybės iždo[25].

Kiti šio krašto mokytojai (valstybės tarnautojai)

Jonas Skirpstūnas 1936 m. mokytojavo Alytaus apskrities Sobuvõs mokykloje. 1939 m. dirbo Pìkelionių mokykloje. 1939 m. liepos–spalio mėn. tarnavo kariuomenėje. 1941 m. birželį mokytojas buvo ištremtas[26].

Ona Gurevičiūtė-Jurčienė gimė 1907 m. sausio 6 d. Marijámpolėje. 1923 m. birželio 15 d. baigė Marijámpolės mokytojų seminarijos du kursus. 1930 m. įgijo pradžios mokytojos cenzą. Nuo 1931 m. dirbo Simnė, 1932 m. gruodį pačios prašymu perkelta į Pìkelionių mokyklą, o 1936 m. gruodžio 1 d. pačios prašymu paskirta į Jiezno pradinę mokyklą mokytoja. 1938 m. pakelta į pirmojo laipsnio vyresniuosius mokytojus. 1941 m. išvyko dirbti į Kauną. 1942 m. tapo antrojo laipsnio vyresniąja mokytoja[27].

Mokytojas Jonas Kuveikis. LCVA, f. 631, ap. 7, b. 13346

Anelė (Angelė?) Maslauskaitė gimė 1895 m. kovo 2 d. Ãlovės valsčiuje, Slabadẽlės sodžiuje. 1920 m. birželio 13 d. baigė „Ryto“ draugijos pedagogikos kursus. 1920 m. rugsėjo 15 d. jau dirbo Sobuvõs pradinėje mokykloje. Vėliau perkelta į Nemajū́nų pradinę mokyklą[28].

Ona Smalskaitė gimė 1893 m. rugpjūčio 16 d. Pieštuvénuose. Lankė vasarinius „Ryto“ draugijos pedagogikos kursus. 1919 m. rugsėjo 1 d. perkelta iš Želkū́nų į Stãkliškes pradinių klasių mokytoja. Yra išlikęs 1921 m. pažymėjimas dėl didesnės algos skyrimo už sumanų ir pasišventusį mokymą. 1922 m. baigė dar vienus mokymus. Kursų baigimo atestate minima, kad labai gerai mokėsi[29].

Alfonsas Degėsys gimė Vėžionysė, Daũgų valsčiuje 1888 m. vasario 24 dieną. Daũguose lankė vokiečių kalbos kursus, 1919 m. Marijampolėje ir 1920 m. Alytuje – vasarinius mokytojų kursus. Vokiečių valdžios 1916 m.

[24] Jėznas, *Tėvynės sargas*, 1918 m. balandžio 3 d., nr. 13, p. 9; Jėznas, *Lietuvos aidas*, 1918 m. kovo 26 d., nr. 37 (85), p. 3; Kuzmickas V. Jiezno krašto garbė. Kariškiai Tėvynės sargyboje 1919–1940 m., interneto prieiga: https://www.jieznoparapija.lt/news/id4.php?subaction=showfull5id=14192794325archive=5start_from=5ucat=45, žiūrėta 2024 09 01.

[25] *LCVA*, f. 391, ap. 8, b. 319, l. 94.

[26] *LCVA*, f. 391, ap. 10, b. 13449, l. 1.

[27] *LCVA*, f. 391, ap. 10, b. 5918, l. 1.

[28] *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 1227, l. 129–132.

[29] *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 1227, l. 178–185.

Mokytojai Bareišos (Bereišos) su Jiezno moksleiviais. Apie 1938 m. Irenos Raškevičiūtės asm. archyvas

spalio 1 d. paskirtas į Vėžiónis (Jiezno vls.). 1920 m. rugsėjo 5 d. Švietimo komisijos perkeltas į Sokonių pradinę mokyklą. Dokumente, teiktame 1921 m., pasirašęs kaip Sokonių mokyklos vedėjas[30].

Jonas Kuveikis gimė 1909 m. gruodžio 9 d. Brogìškių k., Dusetų valsčiuje, Ežerėnų (vėliau – Zarasų) apskrityje. Baigęs Rõkiškio gimnaziją, 1932–1935 m. studijavo Kauno metropolijos kunigų seminarijoje. Išlikęs 1935 m. rugpjūčio 31 d. prašymas priimti į VDU Humanitarinių mokslų fakultetą Filosofijos skyriaus studentu. Nuo 1937 m. spalio 21 d. iki 1938 m. liepos 1 d. dirbo mokytoju Pìkelionyse, nuo tų pačių metų rugsėjo 1 d. tapo šios mokyklos vedėju. 1939 m. tarnavo kariuomenėje, 1940 m. tapo pirmojo laipsnio mokytoju. Mirė 1941 m.[31]

1936 m. Lietuvoje vykdyta švietimo reforma, po kurios pradinės mokyklos pertvarkytos į 6 klasių, gimnazijose (jos buvo tam tikro profilio – humanitarinės, realinės, klasikinės, sustiprinto užsienio kalbų mokymo, komercinės) mokslas sutrumpėjo iki 7, progimnazijose – iki 3 metų.“[32]

1938 m. norėta baigti pradėtą vidurinių mokyklų reformą, rūpintasi mokymo lygio kėlimu ir ypač patriotinio auklėjimo skatinimu. 1938 m. ketverių metų pradžios mokslas buvo privalomas, antrojo laipsnio mokyklos mokslas truko dvejus metus, bet buvo neprivalomas. Vaikai mokėsi nuo 7 metų. Pagal tautybę veikė tiek mokyklų: lietuviškų – 2 173, žydiškų – 109, vokiškų – 10, lenkiškų – 10, latviškų – 13, rusiškų – 4, mišrių – 15[33].

Iki Antrojo pasaulinio karo Lietuvos švietimas buvo Vakarų Europos dalimi: susipažinus su Užsienio reikalų ministerijos bylomis, gausu kvietimų dalyvauti įvairiuose tarptautiniuose renginiuose, konferencijose,

[30] *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 1227, l. 247–250.
[31] *LCVA*, f. 391, ap. 10, b. 8010, l. 1; *LCVA*, f. 631, ap. 7, b. 13346.
[32] Lietuvos švietimas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, interneto prieiga: https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-svietimas, žiūrėta 2024 09 01.
[33] *LCVA*, f. 391, ap. 8, b. 312, l. 53–58.

kongresuose[34]. Virsmas, įvykęs 1940 m., prasidėjus sovietinei okupacijai, juntamas ir Jiezno mokyklos pedagogų protokoluose, taip pat jiezniškių atsiminimuose. Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus savo knygoje „Likimo vardas – Lietuva“ rašo, kad per pirmuosius okupacijos metus Lietuvos švietimo dar nespėta sovietizuoti: *„Tačiau jau 1940-ųjų rudenį, pradėję naujuosius mokslo metus, iš karto pajutome, kad okupacinė valdžia ėmė smarkiai kištis į mokyklų gyvenimą.“*[35]

Jiezno mokyklos istorija nuo 1944 iki 1991 metų

Jiezno mokyklos istorija nuo 1944 iki 1991 m. parengta pagal Kauno regioniniame valstybės archyve saugomą medžiagą – Jiezno mokyklos pedagogų posėdžių protokolus, pokalbius bei kitus rastus šaltinius.

Nuo 1944 m. mokyklai keisdamiesi vadovavo mokytojai Kazys Šimas, Ona Tribienė, Mikalonis, Bronius Šilingas. Vyko sovietizacija, priverstinis kolchozų kūrimas, komunistinės ideologijos skleidimas visose gyvenimo srityse. Tačiau mokykloje neskubėta priimti tos ideologijos, čia visuomet ruseno laisva mintis, gerbta saviraiškos laisvė, pedagogai garsėjo kūrybiškumu, aukšta kvalifikacija, dėstomų dalykų išmanymu.

Nuo 1947 m. mokytojavęs J. Marcinkus prisimena tą laikotarpį, kai pokario metais pradėjo didėti mokinių skaičius. Trūko maisto, buvo maži atlyginimai, už mėnesio atlygį galėdavai nusipirkti kilogramą sviesto, todėl mokiniai remdavo mokytojus. Jis mini kolegas: mokymo dalies vedėją Vytautą Dzenkauską, kūno kultūros mokytoją Valdemarą Steikūną, Juozą Revucką (vėliau dirbusį Šiaulių pedagoginiame institute), Adelę ir Antaną Marčiulaičius, A. Bazevičių, J. Ribinskaitę-Gudynienę, Laukaitytę-Valatkienę, Valatką, V. Pempę, Eleną ir Antaną Gelžinius, pradinių klasių mokytoją J. Celiešių, po to dirbusius Bereišą, Garmų[36].

Bendrą vyravusią nuotaiką J. Marcinkus nusako taip: *„Kad ir sunkiai gyvenome, mėgdavome visi kartu pasilinksminti, pašokti. Pradėjome kurti šeimas. Buvome priversti važinėti po kaimus ir agituoti stoti į kolūkius, o klasėse sėdėdavo ginkluoti mokiniai ir kalbant reikėjo apgalvoti kiekvieną žodį. Kaimuose buvo pilna partizanų, ir agitatoriai galėdavo būti ramūs, nes žinodavo, kad į juos niekas nešaudys, jei šalia stovės mokytojas. Daug mokinių areštavo, nes palaikė ryšius su partizanais.“*[37]

1944 m. spalio 8 d. mokinių tėvų susirinkime buvo nuspręsta dėl stygiaus karo sąlygomis paremti mokytojus maisto produktais. Posėdyje dalyvavo progimnazijos direktorius, mokytojas Juozas Jurgaitis, mokinių tėvų komiteto nariai Jonas Adomaitis, Vincas Stankevičius, Petras Skernevičius, Jonas Kvedaravičius ir Volskienė. Metinė vieno mokinio rėmimo norma: 1 kg riebalų, 3 kg mėsos, 12,5 kg bulvių, 12,5 kg rugių, 1 kg kvietinių miltų. Taip pat nuspręsta prisidėti prie mokyklos patalpų remonto. Išrinktas mokinių tėvų komitetas[38]. Mokytojai turėjo pranešti mokiniams, kad jie primintų tėvams mokytojų rėmimo poreikį.

Nors dar vyko karas, mokytojai buvo atleidžiami nuo tarnybos

[34] *LCVA*, f. 391, ap. 8, b. 312, l. 12–13, l. 14, l. 75–91, l. 136–149.
[35] Adamkus V. Likimo vardas – Lietuva, *Santara*, 1998, p. 10.
[36] *Čia mūsų namai. Jiezno vidurinė mokykla*, Vilnius, 2005, p. 7.
[37] *Ten pat.*
[38] *Kauno regioninis valstybės archyvas (toliau – KRVA)*, f. R-1099, ap. 1, b. 1.

kariuomenėje. Jiems išduodavo atitinkamus pažymėjimus[39]. 1944 m. įvestos auklėjimo pamokos po 20 min. šeštadieniais. Buvo leidžiamas sieninis progimnazijos laikraštėlis. 1944 m. mokyklai priklausė Kvintos, Mikalausko ir Lėcko namai[40].

Jiezno progimnazijos kolektyvas pokario metais nuolat keitėsi. 1944 m. spalį direktoriumi tapo Kazys Šimas, dirbo šie mokytojai: Marijonas Babilius, J. Jurgaitis, V. Dzenkauskas, Aldona Tuminauskaitė, Stasė Karalevičiūtė. 1945 m. vasarį nutarta remti maistu ir progimnazijos sargus. Buvo rūpinamasi patalpų šildymu, sprendžiama, kas kiek pristatys malkų. Sargams nešama po 5 rublius per mėnesį nuo mokinio. Atsirado reikalavimas lankyti mokinius, ypač tuos, kurie gyvena miestelyje, kreipti dėmesį į mokinių švarą, elgesį klasėje ir už jos ribų. Mokytojams buvo privaloma pasižymėti, atvykus į darbą[41].

Mokiniams būdavo dalijami sąsiuviniai, iš kurių vienas skirtas piešimui, pieštukai, rašalo buteliukas. Kiekvienam mokiniui šios priemonės kainavo po 6 rublius. Pradėta mokyti prancūzų kalbos[42].

1944 m. spalio 22 d., nepaisant stygiaus, mokyklos remontui buvo numatyta išleisti 25 000 rublių. Kiekvienas vaikas buvo apmokestintas 100 rub. mokesčiu. Neišgalintieji buvo nuo mokesčio atleidžiami. Remonto darbams vadovauti paskirti mokytojai V. Dzenkauskas ir J. Kvedaravičius[43].

Mokytojų kolektyvas 1945 m. rugsėjį buvo toks: direktorius Bronius Šilingas (prancūzų k. ir lotynų k.). Stasė Matiejuškaitė (lietuvių k. ir piešimas), Vitalija Bernotaitė (istorija), Genė Dzenkauskaitė (lietuvių k., piešimas, rusų k.), Stasė Karalevičiūtė (gamta, vokiečių k., kūno kultūra), Petras Lisas (fizika, chemija), Juozas Revuckas (aritmetika, algebra), Vytautas Dzenkauskas (rusų k.), Marijonas Babilius (geografija, kūno kultūra, prancūzų k.), Valentas Baniulaitis (muzika, choras), Juozas Beržinskas (karinis rengimas)[44].

Nuo 1945 m. mokymo programose atsiranda politinis švietimas, prasideda privalomas sovietinių švenčių šventimas. Ruošiamasi kariuomenės minėjimui vasario 24 d., Raudonosios armijos šventės proga netgi rinktos aukos tankų kolonai ir lėktuvų eskadrilei po 30–50 proc. nuo mėnesio atlyginimo ir išsiųstos į švietimo skyrių Alytuje[45].

1945 m. nustatytas mokinių vaikščiojimo miestelyje laikas, apibrėžti atvejai, kai mažinamas elgesio pažymys ar net šalinama iš progimnazijos. Mokiniams po miestą buvo draudžiama vaikščioti nuo 20 val. Berniukai iki V klasės turėjo kirpti plaukus trumpai, o ar tai buvo vykdoma, prižiūrėti turėjo klasės auklėtojai. Moksleiviams buvo leista eiti tik į mokiniams skirtus kino seansus, kreiptis į mokytoją „tamsta“[46].

1946 m. direktorius – Balys Mikalonis, vėliau vadovavo Petras Lisas, Ona Tribienė, po metų – vėl Petras Lisas.

Mokytoja Ieva Tubutytė-Kantakevičienė prisimena: *„Nuo tos dienos, kai pirmą kartą išvydau Jiezną, praėjo net pusė amžiaus. Jau Prienuose, atėjus prie Nemuno, teko didžiai nustebti pirmą kartą pamačius keltą, kuris ir perkėlė žmones bei sunkvežimius į kitą didžiosios upės krantą,*

[39] *Ten pat*, l. 5.
[40] *Ten pat*, l. 2.
[41] *Ten pat*, l. 11.
[42] *Ten pat*, l. 5.
[43] *Ten pat*, l. 2.
[44] *Ten pat*, b. 4, l. 2.
[45] *Ten pat*, b. 1, l. 10
[46] *Ten pat*, l. 18.

Mokytojai su moksleiviais. Sėdi (pirmoje eilėje iš kairės): E. Rimšienė, A. Mackevičienė, B. Grižienė, direktorė A. Bičkauskienė, Ona Saukaitytė, V. Gudonienė, A. Gudonis. Centre (tarp moksleivių) stovi P. Kučinskas. Eugenijos Rimšienės asm. archyvas

nes karo metu Prienų tiltas buvo subombarduotas<...>."[47] Atvykusią į Jiezną jauną pedagogę tuometinis direktorius P. Lisas šiltai sutiko, padėjo įsikurti.

Pokariu mokykloje mokyta keturių kalbų: lietuvių, rusų, vokiečių ir lotynų. Pirmosios laidos abiturientai pagarbiai prisimena lietuvių kalbą ir literatūrą bei pasaulio literatūros klasiką dėsčiusį P. Andriulį kaip nuostabią, visapusišką asmenybę. Jis mėgo savo dėstomą dalyką, buvo puikus skaitovas, plėtė kultūros srities mokinių akiratį. Rusų kalbą pirmus dvejus metus dėstė M. Babilius, kuris atsiminimuose vadintas daugiau nei mokytoju. Vokiečių okupacijos metais vokiečių kalba buvo dėstoma visose vidurinėse mokyklose, todėl mokiniai turėjo šios užsienio kalbos pagrindus. Dėl lotynų kalbos buvo sunkiausia, žinios tuo metu liko menkos, nes dėstė arba nereiklūs mokytojai, arba perėmus reiklesniam pedagogui, jis nespėdavo išeiti kurso. Pokario gimnazijos pusė pirmosios laidos abiturientų 1949 m. įstojo į aukštąsias mokyklas[48].

1946 m. nuspręsta išleisti literatų būrelio, kuriam vadovavo mokytojai A. Marčiulaitis, Mieldažytė, G. Dzenkauskaitė, laikraštėlį. Būreliai dažnai kritikuoti, kad neatitinka tarybinės mokyklos ideologijos. Jiezno gimnazijos literatų būreliui 1948 m. vadovavo mokytojas A. Marčiulaitis[49]. 1949 m. minimi du būreliai: dramos ir literatų.

1949 m. okupuotoje Lietuvoje prasidėjo kolektyvizacija, valstiečiai buvo priverstinai varomi į kolektyvinius ūkius, o mokytojai privalėjo agituoti mokinius, jų šeimos narius. Reikėjo

[47] *Čia mūsų namai. Jiezno vidurinė mokykla*, Vilnius, 2005, p. 7.
[48] *Ten pat*, p. 9–10.
[49] *KRVA*, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 93.

Mokytojas Vytautas Kantakevičius (1951–1989) sėdi pirmoje eilėje antras iš kairės. E. Rimšienės asm. archyvas

sudaryti mokytojų, turinčių savo ūkius, vyresniųjų klasių mokinių artimųjų, kurie dar nėra įstoję į kolchozus, sąrašus.

Nuo 1951 iki 1952 m. pavasario mokyklai vadovavo J. Jonytis[50]. 1952 m. rugsėjį protokoluose direktoriumi pažymėtas J. Šleinys[51], atsiminimų knygelėje „Čia mūsų namai. Jiezno vidurinė mokykla“ rašoma, kad jis mokyklai vadovavo 1953–1954 metais.

1952 m. į pionierių organizaciją buvo įstoję 9 mokiniai. Iš viso buvo 118 pionierių. Stiprėjo ateizmo propaganda. Buvo teigiama, kad mokiniai yra tėvų įkaitai, pasiduoda religiniams prietarams, ypač žemesniųjų klasių. Pedagogai nesistengė visų mokinių „atversti“ į komjaunuolius. Mokykla nuolatos gaudavo tikrintojų pastabų[52]. 1952 m. buvo įvestas privalomas dešimties metų mokymas. Reikalui esant, direktorius pridėdavo papildomų pamokų. Dėl šeimų nepritekliaus rūpintasi mažaraščiais ir beraščiais.

Buvo pokaris, bet gausėjo būrelių skaičius. 1952 m. jau veikė šie būreliai: jaunųjų literatų – vadovė Tervydaitė, mičiurininkų – vadovė Lauciūtė, sporto – vadovas V. Steikūnas, istorikų-geografų – vadovas Šoliūnas, saviveiklos – vadovas V. Kantakevičius, jaunųjų technikų (pervadintas į fizikų-matematikų būrelį) – vadovas J. Vaitkevičius, Raudonojo Kryžiaus – vadovė Naruševičiūtė, tautinių šokių vadove laikinai pedagogų taryba patvirtino mokytoją Balsiukevičiūtę. Būrelių vadovai rašė sienlaikraščius[53].

1953 m. vasarą Jiezno vidurinės mokyklos vyresniųjų klasių mokiniai turėjo galimybių vykti į Palangą, Vilnių, Trakus, pionierių ekskursijos važiavo į Aukštadvarį ir Kauną. Mokiniai dirbdavo talkose, kolūkyje, tvarkydavo mokyklos aplinką, rinkdavo vaistažoles. Mičiurininkų būrelio nariai prižiūrėjo daržą,

[50] *Ten pat*, b. 15, l. 14.
[51] *Ten pat*, b. 16, l. 2.
[52] *Ten pat*, l. 2, 8.
[53] *Ten pat*, l. 4.

rinko augalų kolekcijas. Sporto būrelio nariai žaisdavo tinklinį ir krepšinį su Butrimonių mokyklos atstovais, su Jiezno miestelio sportininkais, plaukiodavo ežere, dalyvaudavo šaškių ir šachmatų turnyruose. Veikė istorikų ir geografų būrelis, meno saviveiklos, literatų būreliai, jaunųjų skaitytojų konferencija. Vyko šaudymo varžybos, pionierių sueigos[54].

Jiezno rajono Jiezno vidurinė mokykla 1953 m. buvo išsidėsčiusi 4 pastatuose adresais: Vilniaus g. 15, Trakų g. 1, Naujoji g. 1, Pergalės a. 1[55].

Kartodavosi tikrintojų pastabos, kad per mažai dirbama gausinant pionierių ir komjaunuolių gretas, trūksta mokslinės ateistinės propagandos. Silpnokai plėtojama pionierių organizacijos veikla. 1955 m. Jiezno vidurinė mokykla dar dirbo dviem pamainom, darbas buvo sunkus. Tuo laiku apie 20 mokinių nelankė mokyklos. 1954 m. mokyklos direktorės pareigas ėjo Ada Bičkauskienė (iki 1955 m. kovo), po to su pertraukomis iki metų pabaigos dirbo mokslo dalies vedėja Gudaitė. Nuo 1956 iki 1970 m. Jiezno mokyklai vėl vadovavo A. Bičkauskienė[56]. Jai vadovaujant, kolektyvas mažai keitėsi, atvykdavo tik keli nauji mokytojai. Pažymėtina mokymo kokybė, nuoširdus bendravimas, atsidėjimas darbui.

Mokytoja Agnė Mackevičienė prisimena: *„1956 m. mus, nemažą grupelę jaunų pedagogų, tik baigusių Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto įvairias specialybes, Švietimo ministerija paskyrė į Jiezną. Susidarė gražus jaunų ir energingų mokytojų būrys. Buitinės sąlygos buvo labai skurdžios, tokios skurdžios, kad šių dienų jaunimui sunku ir įsivaizduoti: vanduo, žinoma, tik šuliny už keliolikos namų, kambarėliui šildyti – šlapių malkų vežimėlis visai žiemai, vakarojimai prie žibalinės lempos... Bet jaunystė ir bendraamžių petys neleido grimzti į vienatvę, liūdėti, neleido nuobodžiauti: sportuodavome, stengėmės pažinti gražią apylinkių gamtą, pamėgome dainą, šokius (mokykloje dirbo net trys buvę Pedagoginio instituto tautinių šokių ansamblio šokėjai).“*[57]

Su kitais jaunais specialistais 1956 m. atvyko ir prancūzų kalbos mokytoja Eugenija Rimšienė. Ji išdirbo mokykloje net 46 metus. Direktorė A. Bičkauskienė darbavosi jau dvejus metus. Prieš metus dėstyti prancūzų kalbos buvo atvykęs mokytojas Petras Jančiauskas, rusų kalbos mokytojas Vytautas Volungevičius, geografai Irena ir Romas Kapcevičiai. Prie kolektyvo prisidėjo prancūzų kalbos mokytoja Danutė Velavičiūtė, chemikė Stanislava Vaitkevičienė, matematikas Jonas Vaitkevičius. Mokykloje buvo 720 mokinių[58].

Mokytoja Eugenija Rimšienė buvo šios monografijos sudarytojo žurnalisto Juozo Pugačiausko, mano bei daugelio kitų mokinių auklėtoja. 1995 m. šiai ilgaamžei mokytojai buvo paskutinė auklėjamoji klasė (XLVII mokyklos laida). Pirmoji jos abiturientų laida išleista 1965 metais (XVII mokyklos laida). E. Rimšienė kilusi nuo Miroslãvo Alytaus rajone. Alytaus II vidurinę mokyklą baigė 1952 metais. Labai metodiška specialistė, turinti istoriko bei archyvaro gyslelę. Sukaupusi, kruopščiai surinkusi mokyklos istoriją menančias nuotraukas. Mėgo sceną, 60 metų buvo saviveiklinio teatro artistė, skaitovė nuo 1991 metų. 2024 m. gegužę paminėjo 90 metų sukaktį. Jos rašytus pedagogų tarybos protokolus lengva skaityti: viskas tikslu ir konkretu kaip ir jos prancūzų kalbos pamokose.

[54] *Ten pat*, b. 18, l. 3–5.
[55] *Ten pat*, l. 1.
[56] *Ten pat*, b. 21.
[57] *Čia mūsų namai. Jiezno vidurinė mokykla*, Vilnius, 2005, p. 10.
[58] *Ten pat*, p. 17.

Šokių kolektyvas su savo vadovu Jonu Vaitkevičiumi (mokytojavo 1958–1993 m.). E. Rimšienės asm. archyvas

Atvykę jauni mokytojai pagyvino ne tik mokyklos, bet ir miestelio kultūrinį gyvenimą. Mokytojas Jonas Vaitkevičius greitai subūrė mokinių ir mokytojų tautinių šokių kolektyvą. *„Muzikos mokytojas Vytautas Stelionis, matematikos mokytojas ir didelis muzikos mylėtojas Petras Kučinskas vadovavo mokytojų ansambliui mokykloje ir chorui miesto kultūros namuose.“*[59]

Mokytojas Jonas Vaitkevičius gimė 1931 m. Melniškių kaime, Balbiėriškio apyl., Prienų rajone. Mokėsi Kunigiškių pradinėje mokykloje. 1951 m. baigė Prienų „Žiburio“ gimnaziją. *„1948 m. gegužės 22 dieną išvežė į Sibirą mamą, du brolius, seserį, du dėdes. Lietuvoje liko Jonas su tėvu (jų nerado namuose).“*[60] Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute baigė Fizikos–matematikos fakultetą. Studijų metais vedė studentę Stanislavą Venslavičiūtę, kilusią iš Vėžionių kaimo, Jiezno apyl., Prienų rajono. 1958 m. pedagogų šeima atsikėlė į Jiezną, dirbo vidurinėje mokykloje. J. Vaitkevičius dėstė matematiką, ėjo direktoriaus pavaduotojo mokymo reikalams pareigas, iki 1991 m. vadovavo mokyklos tautinių šokių kolektyvui. Jis teikdavo ir metodines konsultacijas šokių kolektyvams[61]. Žmona ilgus metus dėstė chemiją.

1957 m. vidurinėse mokyklose buvo įvestas politechninis mokymas. Tam trūko patalpų, todėl direktorė A. Bičkauskienė kreipėsi į Jiezno rajono Vykdomąjį Komitetą dėl mokomojo–bandomojo sklypo išplėtimo. Tais pačiais metais V–VII klasėms buvo įvesti privalomi praktikos darbai. 1957 m. devynios V–VII klasės, taip pat aštuonios I–IV klasės turėjo dirbti tame sklype. Derlių mokykla parduodavo ir taip padidindavo savo specialiųjų lėšų fondą – pirkdavo mokymo reikmenis,

[59] *Ten pat*, p. 17–18.
[60] *Žmonės ir darbai. Prienų krašto šviesuoliai*, sud. J. Palionis, Vilnius, 2007, p. 362.
[61] *Ten pat.*

Stanislava Vaitkevičienė (centre) (mokytojavo 1958–2001 m.) su mokyklos bendruomene. E. Rimšienės asm. archyvas

vadovėlius, maisto produktus mokyklai-internatui, dalį skirdavo pašalpoms ir kt.[62]

Pagal 1958 m. įvestas mokinių taisykles jie galėjo linksmintis šeštadieniais ar sekmadieniais nuo 19 iki 23 val. Lankytis darbo jaunimo šokiuose mokiniams buvo draudžiama. 16–18 val., išskyrus šeštadienius, mokiniai privalėjo ruošti pamokas ir nevaikštinėti po miestelį. Daugelis gyveno aplinkiniuose kaimuose, kai kam buvo toloka ateiti į mokyklą. Tik po bulviakasio mokiniai apsigyvendavo miestelyje, tuomet praleidinėdavo mažiau pamokų.

Stebina būrelių įvairovė, kuri, bėgant metams, tik gausėjo. 1958 m. veikė mičiurininkų, literatų būrelis, aviamodelistų, radiomėgėjų ir kinomechanikų, fotomėgėjų, darbščiųjų rankų būrelis mergaitėms, darbeliai berniukams, kartonažas, turistų, dramos bei šokių būreliai[63].

Mokyklos istorija 1958 m. atskleidė naują puslapį – padėtas kertinis akmuo naujo pastato statybai. Reikėjo pagalbininkų, tad mokyklą statė ir pedagogai, mokiniai, Jiezno gyventojai. 1960 m. sausio 23 d. Jiezno vidurinė mokykla persikėlė į naują 920 mokymo vietų pastatą. Visi susitelkė į vieną vietą, mokytojams ir mokiniams nebereikėjo bėgioti į atskirus miestelio namus, kad suspėtų į pamokas.

Lietuvių kalbos mokytoja A. Mackevičienė prisimena: *„1960 m. kovo 1 d. tapau mokymo dalies vedėja. Su naujomis pareigomis apsiprasti nuoširdžiai padėjo jau keletą metų šį darbą dirbęs J. Vaitkevičius: geranoriškai patardavo, padėdavo spręsti iškylančias problemas. Kiek vėliau, įvedus gamybinį mokymą, jos vedėju dirbo V. Kantakevičius. Tuo metu mokinių skaičius mokykloje siekdavo iki 800–900, būdavo po keletą paralelinių klasių. Šiam didžiuliam mokinių ir*

[62] *KRVA*, f. R-1099, ap. 1, b. 24, l. 1.
[63] *Ten pat*, b. 27, l. 4.

mokytojų kolektyvui vadovavo jauna, energinga direktorė A. Bičkauskienė. Taigi, mokyklos vairą laikė chemikė (direktorė), du matematikai ir aš, lituanistė."[64]

A. Mackevičienė iki 1974 m. buvo tapusi ir užklasinio darbo organizatore. Kaip teigia mokytoja, darbas buvo sunkus ir įtemptas, reikalaujantis pasiaukojimo ir kūrybiškumo, be laisvalaikio, tačiau atsižvelgiant į širdies ir sąžinės šauksmą, buvo ieškoma kompromisų, siekiant išugdyti žmogų ir atsispirti tam laikotarpiui būdingiems griežtiems partijos ir komjaunimo reikalavimams[65].

1963 m. mokykloje mokėsi per 600 mokinių, pažangumas – 89 proc. Direktorė – A. Bičkauskienė, mokymo dalies vedėjas – J. Vaitkevičius[66]. 1965 m. mokymo dalies vedėja – A. Mackevičienė[67], dar vėliau ji tapo direktorės pavaduotoja[68].

Jiezne nuo 1962 m. pradėjo dirbti prancūzų kalbos specialistė Palmira Matusevičienė. Tremtinių Jankauskų dukra, kurios tėvai buvo išvežti vieni iš pirmųjų. Ji liko gyventi pas močiutę ir tėvo seserį prie Darsūniškio. Sunkiai dirbo ūkio darbus, bet sėkmingai baigė gimnaziją pas mamos seserį Ramýgaloje. Kadangi traukė tekstilė, baigė Kauno politechnikos instituto Chemijos fakultetą. Išvyko pas mamą į jos tremties vietą Igarkoje ir, kai ši gavo pasą, kartu grįžo Lietuvon 1957 metais. Svajojo tapti vertėja, tad Vilniaus universitete dar baigė prancūzų kalbą. Po to ištekėjo už Vytauto Matusevičiaus iš Darsūniškio. Nuostabi mokytoja. Visada miela ir besišypsanti, mylima visų, kam dėstė prancūzų kalbą. Užaugino sūnų ir dukrą[69].

Mokykloje buvo sukurti dalykiniai kabinetai, stengtasi tobulinti mokytojų kvalifikaciją, kelti mokymosi lygį, taikant naujausius mokymo ir auklėjimo metodus. Kaip pasakoja prancūzų kalbos mokytoja E. Rimšienė, ji rinkdavo įvairią medžiagą, skirtą profesijų pasirinkimui, veiklai ir pan. Tobulinant mokymosi procesą, specialistų lygis ir atsidėjimas darbui buvo įvertintas – 1963 m. Švietimo ministerija Jiezno vidurinei mokyklai buvo suteiktas parodomosios mokyklos vardas. Kvalifikacijos reikalavimai buvo išlaikomi ilgus metus. Mokytojai bei mokytojų kolektyvai atvykdavo semtis patirties iš įvairių Lietuvos kampelių. Darbo padaugėjo, mokytojo darbas tęsdavosi visą dieną (ruošimasis pamokoms, užklasinei veiklai, darbas pailgintoje grupėje). Geranoriškumas, pašaukimas padėjo puikiai atlikti savo darbą, todėl kiekvienais metais mokykla išleisdavo po kelis aukso ir sidabro medalininkus. Aukštosiose mokyklose Jiezno vidurinės mokyklos vardas ir ypač garsūs mokyklos mokytojai buvo vertinami, todėl paruoštas mokinių lygis leisdavo jiems įstoti į aukštąsias mokyklas ir sėkmingai studijuoti[70]. E. Rimšienės vardas laikant stojamuosius egzaminus Pedagoginiame institute nestebino, nes buvo žinoma, kad ji paruošianti puikias prancūzų kalbos žinias turinčius mokinius.

Mokytojos Birutės Grižienės atsiminimai kupini meilės savo auklėtiniams, mokiniams ir literatų būrelio nariams. Ji darbavosi Jiezno vidurinėje mokykloje 30 metų, nuo 1963-iųjų. Su atsidavimu siekė puoselėti žmogaus dvasią ir praeitį prisiminė su slogios prievartos ir baimės siaubu: „<...> *Jis uždėdavo antspaudą visai žmogaus būčiai,*

[64] *Čia mūsų namai. Jiezno vidurinė mokykla*, Vilnius, 2005, p. 11.
[65] *Ten pat*, p. 12.
[66] *KRVA*, f. R-1099, ap. 1, b. 40, l. 1–2.
[67] *Ten pat*, l. 52.
[68] *Ten pat*, l. 66–68.
[69] *Žmonės ir darbai. Prienų ir Birštono krašto šviesuoliai* II, sud. A. Aleknavičienė, Vilnius, 2013, p. 139–140.
[70] *Čia mūsų namai. Jiezno vidurinė mokykla*, Vilnius, 2005, p. 11.

nes vertė slapstytis, dviveidžiauti, gūžtis, laukiant kirčio pačiu netikėčiausiu momentu. Mokytojams buvo ypač sunku, jiems ir partija, ir saugumas skyrė ypač budrų sekimą ir gąsdinimą. Ir represijas, aišku. <...> Ieškojome šviesos ir savy, ir kitame. Ir rasdavome. Kiek rugsėjų suvesdavo mus į džiaugsmo bendruomenę: mano mokyklos mokytojų kolektyvas, mano klasė, mano literatai <...>.“[71] Birutė Railaitė-Grižienė (gim. 1931 m.), kilusi iš Aukštaitijos, Čerėlių kaimo, Ukmergės apskrities. Railai nukentėjo nuo sovietinės okupacijos: trys šeimos nariai žuvo būdami partizanais, brolis ir sesuo kalėjo Sibire. Tėvai slapstėsi nuo tremties. Atėjus Atgimimui, labai veikli, kūrybinga asmenybė rašė nuostabias eiles, įsteigė jaunimo organizaciją „Lituanika“, kuravo ateitininkus. Ji iki šiol pasilikusi mokinių širdyse. Apie šią mokytoją buvo rašoma spaudoje; ji pati publikavo metodinius darbus[72].

Piršlys nemelagis – mokytoja Eugenija Rimšienė. E. Rimšienės asm. archyvas

1959–1975 m. kasmet mokyklos kolektyvas parengdavo po keturių veiksmų spektaklį. Iš pradžių režisavo lietuvių ir literatūros mokytoja Marija Totoraitytė, vėliau – aktyvus dramos mėgėjas muzikos mokytojas Anatolijus Bernatavičius. Šis muzikos mokytojas kartu su moksleiviais pastatė A. Liobytės pasaką „Kupriukas Muzikantas“, Tamaros Gabės „Kareivis ir gyvatė“ ir kitus veikalus. Dekoracijas piešdavo mokytojai. Vaidinimų pasižiūrėti ateidavo jiezniečiai, gastroliuodavo po Kaišiadóris, Žiežmariùs, Alỹtų, Daugùs, Butrimónis, Aukštãdvarį, Pùnią ir kt. Retkarčiais vis atgimdavo teatras. Štai 1985 m. pastatyta B. Dauguviečio „Žaldokynė“ – buvusio mokinio Rimanto Jacunsko, konservatorijos studento, diplominis darbas. Jis buvo puikiai įvertintas, taip pat ir mokytojų, ypač V. Kantakevičiaus ir A. Bernatavičiaus, profesionali vaidyba. A. Bernatavičius savo auklėtiniams sakydavo: „*Muzikantais visi gal ir netapsite, tačiau muziką pamėgti aš jus išmokysiu*“. O Eugenija Rimšienė buvo vadinama Jiezno Varnaite. Ateidavo ji persirengusi suvaidinti kokio personažo į mokinių naujametinius vaidinimus ar pasirodydavo savo auklėtinių vestuvėse piršliu melagiu. Kaip susiėjimų siela, įamžintų kadrų autorius, fotografijos būrelio vadovas šiltai prisimenamas Albinas Ambrazevičius. Atsiminimuose rašoma, kad ir pradinių klasių mokiniai buvo nepralenkiami su mokytoja Aldona Gradauskiene. Kitos pradinių klasių mokytojos irgi atsimenamos už gerą širdį, suteiktą mažiesiems šilumą,

[71] *Ten pat*, p. 21.
[72] *Žmonės ir darbai. Prienų krašto šviesuoliai*, sud. J. Palionis, Vilnius, 2007, p. 262–264.

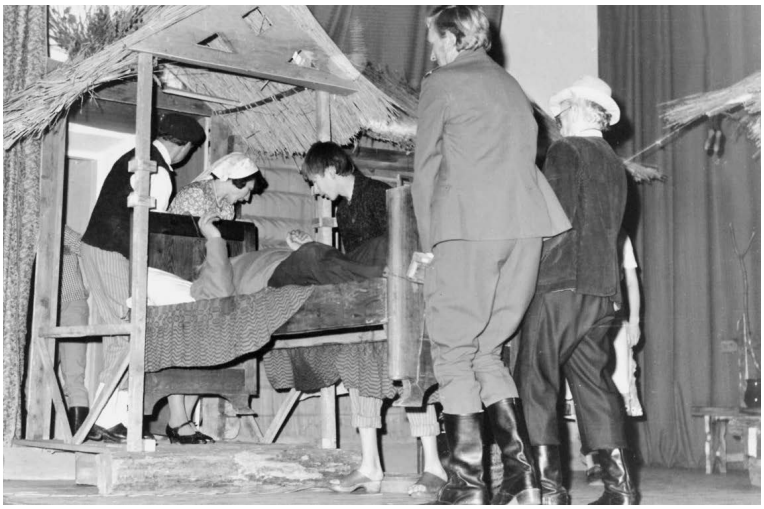

Boriso Dauguviečio „Žaldokynė“, 1985 m. E. Rimšienės asm. archyvas

Spektaklis „Alyvų sodas“, 1971 m. Aldona Gradauskienė, Eugenija Rimšienė, Juozas Marcinkus. E. Rimšienės asm. archyvas

o Vlada Aleškevičienė buvo tokia miela, nuoširdi ir rūpestinga, nuostabioji darželio auklėtoja. Danutė Bartkutė buvo apdovanota poetišku žodžiu. Pradinukams jos buvo tarsi mamos. 2004 m. atgaivintas teatras pradžiugino miestelio gyventojus ir mokinius[73]. Pedagogai mielai dalyvavo ir miestelio kultūros namų saviveikloje.

1964 m. vasarą išduodant atestatus, taip pat (po mokymų) buvo išduodami a) kino mechaniko padėjėjo (14 mokinių), b) kino demonstratoriaus (2 mokiniams), c) žemės ūkio buhalterinės apskaitos darbuotojo (17 mokinių) pažymėjimai[74].

Mokytojų kolektyvas iki 1965 m. balandžio 1 d. nutarė įrengti fizikos kabinetą, o iki gegužės 1 d. radiofikuoti mokyklą, sutaisyti televizorių ir panaudoti jį bendroms laidoms stebėti, ne rečiau

[73] *Čia mūsų namai. Jiezno vidurinė mokykla*, Vilnius, 2005, p. 18–20.
[74] *KRVA*, f. R-1099, ap. 1, b. 40, l. 46–47.

Žemaitės „Apsiriko“, 2004 m. E. Rimšienės asm. archyvas

kaip kartą per trimestrą rengti kino filmų aptarimus. Kai veikė kino mechanikų būrelis, buvo skiriama daug dėmesio vaikų mokymui, jų tobulėjimui, akiračiui plėsti. Užsiėmimuose buvo aptariami kino filmai, spektakliai, rengiamos viktorinos. Mokytoja S. Vaitkevičienė teigė: *„Mokiniai domisi papildoma literatūra, noriai skaito žurnalą „Mokslas ir gyvenimas“, pritaikydami savo atsakymuose.“* Matematikos mokytoja R. Janonienė, mokytoja Saukaitytė kalbėjo apie filmų, projektoriaus panaudojimą geografijos ir kitoms pamokoms. Mokytoja Regina Kvedaravičienė grožinę literatūrą naudodavo dėstydama istoriją, jos ištraukos padėdavo mokiniams kurti vaizdinius, nagrinėjamos epochos supratimą. Gamindavo maketus istorijos, geografijos, biologijos dalykams. Įrengė visuomenės mokslo kabinetą[75].

1965 m. mokyklos pažangumas – 92,2 proc. Juntama kokybė, susiklausymas, darbštumas, geras ir nuoširdus kolektyvo palaikymas. Veikė fotomėgėjų būrelis, meno būrelis (Ulevičiūtė), literatų būrelis, gavęs respublikinių apdovanojimų (B. Grižienė). Saukaitytė vadovavo turistų būreliui, kuris užėmė 3 vietą rajoniniame sąskrydyje. Mokykloje estetinio ir meninio saviveiklos lygio pavyzdys buvo T. Račkytės, A. Gradauskienės, V. Ribinskienės klasių pasirodymai. Augo mokytojų meistriškumas, buvo rūpinamasi mokinių vidine kultūra[76].

1967 mokslo metų pradžioje buvo šie būreliai: I–IV klasių raiškiojo skaitymo būrelis (vadovė B. Staknevičienė); gimnastų būrelis (vadovė Golenkevičiūtė; jie gerai pasirodė rajono varžybose); jaunųjų literatų būrelio dalyvė skaitymo varžybose užėmė I vietą (vadovė I. Kantakevičienė). Sienlaikraštis „Mokykliniai metai“, nuolat leidžiamas E. Rimšienės, buvo tarsi mokyklos metraštis. Mažiesiems spaliukams vadovavo Gelažiūtė, vėliau ją pakeitė A. Gradauskienė. Jauniesiems šokėjams vadovavo Golenkevičiūtė.

[75] *Ten pat*, l. 57 l. a. p. 60, 73–75.
[76] *Ten pat*, l. 67.

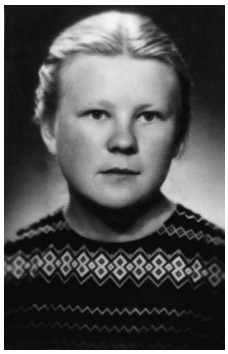

Pradinių klasių mokytojos Vlada Aleškevičienė (1986–2001 m.), Donata Bartkutė (1967–1995 m.), Elena Savickienė (1953–1993 m.). E. Rimšienės asm. archyvas

Dalis mokinių išmokdavo rodyti kiną (vadovė Bakšytė). Jai išvykus, kino teatro darbui vadovauti buvo pasiūlytas mokytojas V. Kantakevičius. Veikė fizikų būrelis (vadovė Valatkienė). Mokytojas J. Marcinkus vadovavo mičiurininkų būreliui. A. Bernatavičius vadovavo dramos būreliui. Būrelio repeticijos dažnai vykdavo ir vasaros metu. Saukaitytė ir V. Gudonienė vadovavo smagiam turistų būriui, kuris rajoniniame sąskrydyje užėmė aukštą vietą. Kraštotyros būreliui vadovavo A. Gudonis. Mokytojai buvo smalsūs ir jaunatviški. Protokoluose aprašomi smagūs įvykiai, pavyzdžiui, kelionė su mokytojais Gudoniais pakeleivingais automobiliais (dabartiniu žargonu – *tranzuojant*) į Karpatus. J. Vaitkevičius vadovavo chemikų būreliui, kuris siekė užmegzti ryšių su kitomis mokyklomis, vaistine. Mokytoja B. Ševelkaitienė vadovavo internacionaliniam klubui. Klubo nariai lankėsi Latvijos mokyklose. Jie padėdavo klasėms, kurios ruošėsi Latvijos, Baltarusijos, Kaliningrado srities savaitėms. Pionierių vadovė – Keliotytė[77].

Buvo skatinamas sveikatingumas, rūpinamasi vaikų sveikata. Direktorė teigė, kad vaikai mažai būna atvirame ore. *„Svarbu, kad mokiniai būtų sveiki, užsigrūdinę. Mokiniai labai mažai būna atvirame ore: į mokyklą vyksta autobusu, pertraukų metu būna koridoriuje.“*[78] Siūloma pagyvinti užklasinį skaitymą, bibliotekoje įrengti pasakų kambarį.

Iki 1972 m. visi mokytojai turėjo būti išklausę tobulinimosi kursus. Buvo siekiama visuotinio privalomo mokymo. 1970 m. turėjo būti pasiekta 80 proc. privalomo mokymo. 1967–1968 m. m. stengtasi pamokas daryti paveikesnes, diegti technines, vaizdines priemones, todėl pagerėjo labai gerai ir gerai besimokančių mokinių. Mokslo metų pabaigoje labai gerai mokėsi 62 mokiniai, gerai – 120 mokinių. Protokolo duomenimis, iš mokyklą baigusio 41 mokinio į aukštąsias įstojo 22, į technikumus – 7 mokiniai[79].

Mokyklos saviveiklos būreliai rajone užėmė 1-ąją vietą iš vidurinių mokyklų. 1968–1969 m. m. mokytojai siekė dirbti metodiškai, ugdyti mokinių gebėjimus pamokose ir užklasinėje veikloje, estetiškai auklėti juos, tobulėti patys ir ugdyti mokinių savarankiškumą bei kūrybinius sumanymus: juk tai išlieka svarbu visais laikais[80].

[77] *Ten pat*, b. 59, l. 15–16.
[78] *Ten pat*, l. 17.
[79] *Ten pat*, b. 57, l. 1.
[80] *Ten pat*, l. 1–2.

Pirmoje eilėje pirma iš kairės – Regina Kvedaravičienė, istorijos mokytoja (1955–1987 m.), antroje eilėje antroji iš kairės – mokinė, kilusi iš Kašonių, būsimoji mokytoja Marija Matusevičiūtė-Kondrotienė, trečioje eilėje antra iš kairės – Liucija Kaminskienė, toliau – Ieva Kantakevičienė, viršutinėje eilėje pirmas iš dešinės – Vytautas Kantakevičius, pirmas iš kairės – Jonas Kvedaravičius, toliau – Justinas Kaminskas, dešinėje atsitraukęs – Petras Kučinskas. Kiti asmenys – buvę mokiniai. E. Rimšienės asm. archyvas

1969–1970 m. m. pagerėjo mokymosi rezultatai: nespėjusiems suprasti mokiniams medžiaga būdavo aiškinama papildomai, o tiems mokiniams, kurie užduotis atlikdavo greitai, buvo duodama daugiau medžiagos. Tokiu būdu pamokose buvo mokomasi intensyviau[81].

1970 m. rugpjūčio 26 d. direktoriumi tapo Justinas Kaminskas[82]. 1970 m. švietimo darbuotojai pradėjo dirbti pagal naujas programas ir vadovėlius. Mokyklos pažangumas siekė 94,9 proc. Protokoluose atsispindi noras tobulinti pedagoginį darbą pagal naujas programas, gerinti mokymo kokybę, rūpintis mokiniais, sudominti juos mokslu, kelti mokytojų kvalifikaciją. Mokykla numatė daugiau fakultatyvų, kuo daugiau mokinių įtraukti į visuomeninę veiklą, mokslines draugijas. Protokoluose nuolatos rašoma, kaip mokinius auklėti estetiškai: „*Mokykla turėtų imtis iniciatyvos, kad Jiezno mieste pagerėtų švara bei tvarka. Rūpinimasis mokinio intelektualinio lygio išvystymu tampa pagrindiniu mokomojo proceso uždaviniu.*“[83] Mokyklos techninė bazė buvo puiki.

1970-ieji jau penktieji metai, kai siekta visuotinio vidurinio mokymo. Buvo rūpinamasi, kad mokiniai mokytųsi iki 11 klasės, kad mažėtų antramečiaujančių. Kreipta dėmesio į mokinių dėmesio, atminties, valios, vaizduotės ugdymą. Vyresnių klasių mokiniai skatinti susipažinti su įvairiomis profesijomis,

[81] *Ten pat*, b. 59, l. 1.
[82] *Ten pat*, b. 59, l. 87–89.
[83] *Ten pat*, l. 87–88.

1965 m. XVII Jiezno vidurinės mokyklos laida. Pirmoje eilėje (iš kairės į dešinę): Rita Mikailaitė, Nijolė Mockevičiūtė, Onutė Jakubauskaitė, Birutė Kandrotaitė, Elena Kandrotaitė, Birutė Kamblevičiūtė, auklėtoja Eugenija Rimšienė, Verutė Ambrazevičiūtė, Onutė Venskūnaitė, Marytė Strasevičiūtė, Nijolė Augustavičiūtė, Onutė Aleknavičiūtė, Onutė Bajoraitė. (Antroje eilėje): Jonas Urbanavičius, Regimantas Valatkevičius, Gražvydas Kasčionis, Algis Bajoras, Algis Žigas, Juozas Pugačiauskas, Petras Dukavičius, Vidas Celiešius. Juozo Pugačiausko asm. archyvas

rengtos parodos, susitikimai su aukštųjų mokyklų studentais[84].

Rūpintasi vaikų sveikata. Mokyklos gydytoja Krinickienė pabrėždavo, kad gera sveikata veikia vaikų pažangumą. Remdamiesi protokolu galime matyti, kuo 1970 m. sirgdavo vaikai. Dažniausiai buvo sergama angina. Iš 748 mokinių 90 sirgo chronine angina, 76 mokiniai blogai matė (mokytojai turėjo stebėti, ar jie nešioja akinius), 12 vaikų sirgo reumatu, 3 vaikai turėjo širdies ydų, 27 mokiniai – stuburo, laikysenos sutrikimų. Tuberkulioze sirgo 18, atvira jos forma – vienas. 11 mokinių sirgo niežais[85].

1985 m. direktoriaus pareigas ėjo J. Kaminskas, pavaduotoja buvo G. Strazdaitė, užklasinio darbo organizatorė – N. Kuliešienė. Dirbo ir kiti garbūs, jau minėti mokytojai[86].

Susikūrus Lietuvos persitvarkymo sąjūdžiui, keitėsi ir ugdymo tikslai mokykloje – mokytojai laisviau pradėjo skleisti humanizmo, tautiškumo, laisvės idėjas. Ugdydami tautinę savimonę, mokyklos pedagogai dalijosi savo atsiminimais apie sovietinės okupacijos laikotarpį, Sibiro trėmimus, ėmė rengti susitikimus su disidentais. Atgimimo laikotarpiu itin daug dėmesio pedagogai skyrė lietuvių kalbos kultūrai, pasakojo Nepriklausomos Lietuvos istorijos faktus. Mokyklos direktorius Justinas Kaminskas jau

[84] *Ten pat*, l. 89, 92.
[85] *Ten pat*, l. 91.
[86] *Ten pat*, b. 189, l. 1.

1978 m. XXX Jiezno vidurinės mokyklos laida. Centre – auklėtoja Eugenija Rimšienė.
E. Rimšienės asm. archyvas

XXXV laidos abiturientai su tėveliais. Auklėtojas A. Aleksiūnas (mokytojavo 1972–1993 m.).
E. Rimšienės asm. archyvas

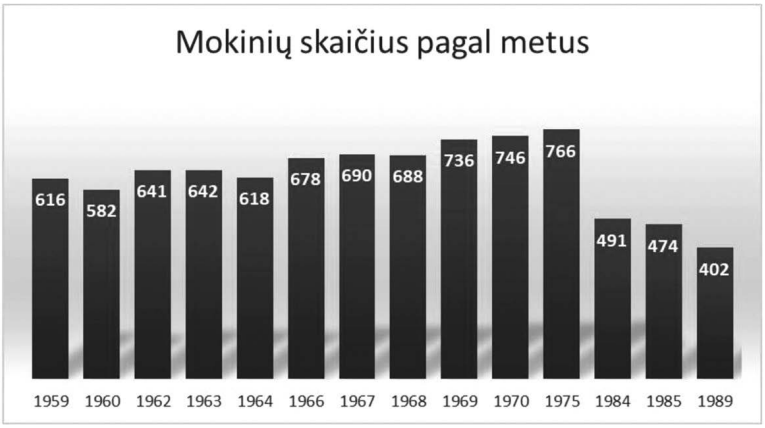

XXXIX Jiezno vidurinės mokyklos laida. Centre – auklėtoja E. Rimšienė. E. Rimšienės asm. archyvas

Jiezno vidurinės mokyklos mokytojai (iš kairės) Birutė Ševelkaitienė, Valdemaras Steikūnas, Petronėlė Steikūnienė. E. Rimšienės asm. archyvas

Jiezno vidurinės mokyklos mokinių skaičius. KRVA, f. R-1099, ap. 1, mokyklos bylos

1994 m. Jiezno vidurinės mokyklos 50 metų jubiliejus. Buvę mokyklos vadovai, apjuosti juostomis, pirmoje eilėje (iš kairės): A. Skudra, A. Bičkauskienė, J. Kaminskas. E. Rimšienės asm. archyvas

1987 m. kovo pradžioje teigė, kad *„Mokykla nepakenčia biurokratų, formalistų.“*[87] Akcentavo, kad svarbus vadovo požiūris į mokytojus be išankstinio nusistatymo. Persitvarkymas palietė ir užklasines veiklas, santykius su tėvais, pasijuto laisvė atrodyti kitaip, jaustis bei tobulėti, atsiskleisti kūrybingoms asmenybėms.

1991 m. birželio 18 d. pedagogų tarybos protokolu nr. 9 direktoriumi skiriamas Augustinas Skudra – tęsti gerą pedagoginį darbą[88].

Prabėgęs laikas mokykloje

Prabėga laikas ir lieka prisiminimai apie sutiktus įdomius žmones. Kiekvieno žmogaus biografija atspindi jo laikmečio istoriją. Pakalbinome 1954–1991 m. laikotarpio buvusių Jiezno vidurinės mokyklos direktorių šeimos narius.

Mokytojų Ados ir Vytauto Bičkauskų šeima

Direktorė Ada Bičkauskienė (gim. 1925 m.) buvo kilusi nuo Svėdasų, vyras Vytautas Bičkauskas (gim. 1925 m.) – nuo Žāslių, kur jo giminė turėjo dvarelį. Giminė, kurioje ne vienas giminaitis buvo pasirinkęs kunigo kelią. Jieznė šeima buvo apsigyvenusi, bėgdama nuo trėmimų. V. Bičkauskas buvo įstojęs ir į kunigų seminariją, kurią vėliau metė, buvo darbų mokytojas, mokyklos automobilio, vadinamos „polutarkos“, o vėliau – jau naujesnės, vairuotojas. Vytauto Bičkausko darbo knygelėje pažymėta, kad apie 1950-uosius jis buvo Vĩevio švietimo skyriaus mokyklų inspektoriumi.

[87] *Ten pat*, l. 35.
[88] *Ten pat*, l. 105–106.

Mokytojų Ados ir Vytauto šeimoje 1955 m. Jiezne gimė sūnus Egidijus Bičkauskas – būsimas Nepriklausomybės Akto signataras, Lietuvos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius. Nuo Jiezno vidurinės mokyklos naujo pastato atidarymo 1960 m. direktorė su šeima gyveno mokyklos pirmame aukšte, todėl augdamas būsimasis signataras daug laiko praleido mokyklos aplinkoje.

Vadovaujant direktorei Adai Bičkauskienei, susidarė stiprus mokytojų kolektyvas. Mokiniai iš mokomųjų dalykų buvo stipriai paruošiami. *„Mama visada daug dirbdavo, dėstė Jiezne chemiją ir vadovavo mokyklai, kuri pasiekė aukštą lygį rajone. Skaitant protokolus, kalbant su jiezniškiais labai juntamas jos atsakingas, rimtas požiūris į ugdymą“*, – prisimena E. Bičkauskas.

Su signataru Egidijumi Bičkausku susitikome 2023 m. vasarį Lietuvos Respublikos Seimo Signatarų klube. Aptarėme daug įdomių temų, vis grįždami prie mokyklos laikų. E. Bičkauskas šiltai prisimena savo gyvenimo ir mokymosi pradžią Jiezne.

E. Bičkauskas augo tais metais, kai buvo negalima kalbėti apie Lietuvos okupaciją, mamai dar einant direktorės pareigas. Tuo laiku buvo svarbu priklausyti pionierių organizacijai, tačiau veikliems jaunuoliams buvo sudarytos sąlygos aktyviai dalyvauti sportinėje veikloje, šokių šventėse. Nutrūktgalviškas elgesys, noras išsiskirti, kaip sako pats signataras, sukėlė keletą įvykių, bet viskas baigdavosi gerai, nes mama buvo mokyklos direktorė. Besimokydamas 9 klasėje, Vasario 16 d. atėjo su draugais į mokyklą (trise ar keturiese) su Lietuvos trispalve. Už tokį veiksmą šalindavo iš mokyklos, bet jų draugijos nepašalino, tik sumažino elgesio įvertinimą, buvo pasiaiškinimų ir šiokių tokių nemalonumų. Tai buvo 1969 metais. Protokoluose gausu atvejų, kai buvo mažinamas elgesio pažymys – to laikmečio bausmės turėjo tokį moralinį prieskonį.

Kadangi mėgo sportuoti, tai dažnai lankydavosi sporto salėje, sporto aikštynuose. Taip pat mėgo šokti, todėl mielai lankė šokių būrelį, kuriam vadovavo mokytojas Jonas Vaitkevičius. Vėliau studijuodamas universitete taip pat lankė šokių kolektyvą. Pianinu mokėsi groti pas mokytoją Anatolijų Bernatavičių. Pradinėse klasėse mokė Veronika Ribinskienė, o vėliau, nuo V klasės, – auklėtoja Birutė Grižienė.

Jiezno vidurinę mokyklą E. Bičkauskas paliko 1967 metais: šeima išvyko gyventi į Vilnių. Atvykusi į Vilnių, nuo 1970 m. iki pensijos Ada Bičkauskienė dirbo Užupio mokyklos (dab. Užupio gimnazijos) direktore. E. Bičkauskas mokslus tęsė Vilniaus Žirmūnų mokykloje (dab. Žirmūnų gimnazija).

Signataras save vadina „padauža“: mokslai sekėsi, todėl ilgai ruoštis pamokoms nereikėjo. Atvykus į Vilnių, nepastebėjo jokio žinių trūkumo, pagrindai buvo puikūs. Mokyklą baigė labai gerai (pagal tuometinę vertinimo sistemą – 5-ais), bet medalio negavo, kaip pastebi pašnekovas, už nutrūktgalvišką elgesį. Žinoma, ne medaliai svarbiausia, o tai, ką pasiekia asmuo, ką nuveikia, kaip įprasmina gyvenimą. E. Bičkausko asmeniniai bruožai, atsakomybė, išsilavinimas, platus akiratis, politinė patirtis, kito asmens pajautimas, politinės padėties išmanymas labai daug lėmė ir reiškė tais Lietuvai sunkiais laikais skinantis kelią į Nepriklausomybę.

Jau Vilniuje (8 ar 9 klasėje), visai klasei stojant į komjaunimą, Egidijus atsisakė stoti, nes buvo įsitikinęs, kad kiekvienas turi būti priimamas „pagal

Veronika Ribinskienė – pradinių klasių mokytoja 1946–1981 m. E. Rimšienės asm. archyvas

nuopelnus ir atskirą įvertinimą“. Tikrai ne dėl kokių nors ideologinių sumetimų. Į komjaunimą buvo priimtas atskirai tik kitais metais.

1970 m. sugalvojo su draugais iškelti Lietuvos trispalvę vėliavą Žirmūnuose ant devynaukščio namo. Šiam įvykiui, kuris tikrai būtų nuskambėjęs plačiai, sutrukdė valytoja, kuri juos pamatė, ir jie atsisakė šio plano. Dar vėliau mama rado parašytą Egidijaus traktatą „Kodėl Rusija negali gyventi be caro?“ Taip pat mokyklos laikais (1970–1972 m.) buvo susiradęs Lietuvos TSR istorijos dokumentų rinkinio IV tomą: kilo klausimų dėl tariamo Lietuvos „stojimo“ į Sovietų Sąjungą. Ieškojo dokumentų, siekdamas suprasti: jei savanoriškai prisijungėme, kam tuomet Raudonoji armija? Žinant istorinius ir politinius įvykius, E. Bičkausko veiklas, norisi tikėti, kad ir Jiezno miestelio dvasia įkvėpė šią asmenybę. Įtaką darė šeimos vertybės, tėvas, su kuriuo ypač daug praleisdavo laiko, mamos atkaklus tikslų siekimas.

„Maištingą“ ir laisvą elgtis kitaip asmenybę traukė aktorinis, fizika, astronomija, bet stojo ten, kur didžiausias stojamųjų iššūkis – teisė. Pradėjus studijuoti Vilniaus universiteto Teisės fakultete, politikavimui neliko laiko, pakako studijų ir veiklos universiteto šokių ansamblyje.

1978 m. baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. Po 1986 m. karinės tarnybos Tolimuosiuose Rytuose, Amūro srityje, kur, kaip teigia, labiau jautėsi bruzdesys, nei čia parvykus, grįžęs iškart stojo į Sąjūdį. *„Esu laimingas: likimas man lėmė, kad nuo pirmų Atgimimo, mūsų Dainuojančios revoliucijos dienų man teko būti svarbiausių įvykių epicentre.“*[89] Signataras dalyvavo atkuriant Lietuvos Respublikos ambasadą Maskvoje. E. Bičkauskui teko vykti į Maskvą ir 1990 m. kovo 13 d. įteikti Sovietų Sąjungos generaliniam sekretoriui Michailui Gorbačiovui Kovo 11-osios akto dokumentus. *„Šventa mūsų tautos valia Maskvoje, visoje Sovietų Sąjungoje aidėjo tarsi drebinantis žemę griaustinis. Aukštąją nomenklatūrą ištiko šokas.“*[90] Sunkiame, bet ir spalvingame diplomatiniame darbe neabejotinai visada lemia

[89] Bičkauskas E. *Pasirinkimas. Ataskaita vaikų darželiui*, Vilnius, 2023, p. 10.
[90] *Ten pat*, p. 56.

Jiezno vidurinės mokyklos mokytojos B. Grižienės (pirmoje eilėje viduryje) auklėtiniai, trečioje eilėje iš dešinės trečias – E. Bičkauskas. Apie 1967 m. Albino Janušausko asm. archyvas

konkretaus žmogaus savybės, ta pati signataro drąsa ir aiškus kalbėjimas, mokėjimas bendrauti, nagrinėti padėjo perteikti užsienio atstovams tų metų įvykius. Teko susitikti ir su Rusijos prezidentu Borisu Jelcinu, JAV ambasadoriumi Džeku Metloku (Jack Matlock), JAV valstybės sekretoriumi Džeimsu Beikeriu (James Baker) ir kitais svarbiais politikais. E. Bičkauskui Centro sąjungoje buvo pasiūlyta kelti kandidatūrą į 1997 m. Prezidento rinkimus. E. Bičkauskas pasiūlė Valdą Adamkų, su kuriuo bendrauta nuo 1994 m. vizito į JAV laikų[91].

Signataras E. Bičkauskas mokykloje visada buvo laukiamas svečias. Lankėsi čia keletą kartų. 1994 metais, kai Jiezno vidurinė mokykla šventė 50 metų jubiliejų, E. Bičkauskas buvo atvykęs su mama Ada Bičkauskiene. Mokytojų kolektyvo pagarba buvusiai direktorei A. Bičkauskienei visada buvo juntama mokykloje.

Mokytojų Liucijos ir Justino Kaminskų šeima

Malonu buvo pakalbinti ilgiausiai Jiezno vidurinėje mokykloje direktoriaus pareigas ėjusio mokytojo Justino Kaminsko žmoną, mokytoją Liuciją Kaminskienę, gimusią 1939 m. Rudaminojė, Lazdijų rajone. Susitikome pašnekesiui likus savaitei iki mokytojos 84 metų gimtadienio (2023 m.). Garsi išsilavinusiais žmonėmis giminė neabejotinai suformavo būsimą mokytoją. Mamos broliai – lituanistai Jonas ir Vincas Bazilevičiai – studijavo universitetuose. Jie padėjo Liucijai, nors ir patys nukentėjo nuo okupacinio režimo. Vincas Bazilevičius – garsus kovotojas, Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio prezidiumo narys, redagavo „Laisvės

[91] *Ten pat*, p. 251–259.

žvalgą“, rašė laišką Popiežiui Pijui XII, padėjo rengti memorandumą Jungtinių Tautų organizacijai[92]. Kalėjo Norilsko srityje nuo 1948 iki 1957 metų[93].

Būdama 8 metų, Liucija neteko tėvo Kazio Skirkevičiaus (nušautas Prienų miškuose), kurį vienintelė iš vaikų prisimena. Tėvas buvo aukštos kultūros patriotas, baigęs Kirsnõs žemės ūkio mokyklą agronomas. Rudaminõs valsčiaus šaulių vadas. Mama Izabelė Skirkevičienė 1948 m. kartu su broliu, seserimi ir močiute buvo ištremti į Krasnojársko sritį[94]. Liucija liko „klajoti“ tai pas svetimus Želsvẽlėje, tai pas giminaičius. Mama su šeima grįžo į Lietuvą 1958 metais.

Vincas Bazilevičius buvo stažavęsis Nansì, todėl mokėjo prancūzų kalbą, vertė O. Balzako „Tėvą Gorijo“. Sesuo – žymi frankofonė, prancūzų kalbos specialistė Birutė Strakšienė, kurią ne kartą esu sutikusi frankofonijos renginiuose.

Liucijos vyras Justinas Kaminskas gimė 1936 m. Marijámpolės rajone, Sinkaviškių kaime, stambaus ūkininko šeimoje. Turėjo penkis brolius ir seserį. Baigęs Marijampolės pedagoginę mokyklą, lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute. Dirbo mokytoju Póšvenčio septynmetėje mokykloje, Pakúonio vidurinėje, Traũpio aštuonmetėje mokykloje. Veiveriuosè dirbo direktoriumi[95]. Mokytojų šeimai pasiūlė vykti į Jiezno stipriąją atraminę mokyklą, kaip pasakoja pašnekovė. Jiezno vidurinės mokyklos direktoriaus pareigas ėjo nuo 1970 iki 1991 metų. Mokytoju dirbo šioje mokykloje iki 2001 metų. Pastaruosius vienerius metus – Želkū́nuose, likusius dvejus metus – Stãkliškėse dėstė lietuvių kalbą. Žinojo apie Jiezno vidurinę, nes mokytojos mamos sesuo buvo ištekėjusi už Petro Liso, kuris buvo mokyklos direktoriumi. Taip pat šioje mokykloje mokėsi jauniausioji sesuo (iš pirmos mamos santuokos).

Jiezno vidurinės mokyklos direktorius J. Kaminskas visada gilinosi į savo mokomą dalyką. Pareigingas, darbštus, sąžiningas, atsakingas, pasitempęs, reiklus sau ir mokėjęs vienyti kolektyvą vadovas. Pedagogo darbui paskyręs 51-erius metus[96].

Liucija Kaminskienė išdirbo mokytoja 42 metus. Jiezno vidurinėje – nuo 1970 iki 2002 metų. Prieš mokytojos profesiją dvejus metus dirbo agronome. Vėliau mokė V–VI klases botanikos, VII klases – zoologijos, darbų, o po to dirbo pagal išsilavinimą – pradinių klasių mokytoja. Sūnus Saulius – taip pat mokytojas, Jõniškyje dirba technologijų mokytoju. Dukra, dirbusi modelių namuose, kol juos uždarė, iki mirties dirbo Kauno probacijos tarnyboje.

Mokytoja Liucija Kaminskienė visada estetiška, miela, pilna optimizmo, daug iškentusi, drąsi, mokanti džiaugtis gyvenimu ir augančiais proanūkiais. Vardas atitinka žmogų – tai šviesa kitiems, spindinti drąsa, giminės įkvėpta, patirties užgrūdinta.

Elementorius

Verčias lapai tyliai, ir vaikai išauga –
Pėdsakai pirščiukų puslapių gale...
Kad nors vieną raidę keliui jų išsaugot,
Kad nors vieną žodį jiems įduot žvake...

Birutė Grižienė

[92] Bazilevičius V. *Mirties karuselėje*, Kaunas, 2000, p. 146.
[93] Slavickas A. *Viešpatie, sugrąžink Tėvynę*, Kaunas, 1991, p. 42, 46.
[94] Slavickas A. *Viešpatie, sugrąžink Tėvynę*, Kaunas, 1991, p. 43.
[95] *Žmonės ir darbai. Prienų ir Birštono krašto šviesuoliai II*, sud. A. Aleknavičienė, Vilnius, 2013, p. 133.
[96] *Ten pat*.

Jiezno gimnazija 1991–2025 metais: skaičiai ir faktai

Danutė Bajorienė

Šiandieną obelžiedžiais sninga
Šaka į šaką, ranka į ranką.
Sukibę obelys vieningai:
– Darnos ir laimės mums pakanka.

Jos, taip dainuodamos, užpildė
Kadaise plyną tuščią lanką.
Šie žodžiai visą sodą šildė!
– Šaka į šaką, ranka į ranką.

Agnė Bartusevičiūtė (2005 m. abiturientė)

Nuo 1991 m. Jiezno vidurinei mokyklai pradėjo vadovauti direktorius Augustinas Skudra, direktoriaus pavaduotoja ugdymui – Genovaitė Strazdaitė. Augustinas Skudra gimė 1946 m. Šiaulių rajone. 1970 m. baigęs Vilniaus pedagoginį institutą, pradėjo dirbti Jiezno vidurinėje mokykloje fizikos mokytoju. Nuo 1973 iki 1991 metų ėjo direktoriaus pavaduotojo pareigas. 1985–1989 m. jis vadovavo Jiezno internatinei mokyklai.

2001 m. kovo 20 d. mirus direktoriui A. Skudrai, jo pareigas laikinai ėjo direktoriaus pavaduotoja G. Strazdaitė. Tais metais išleista 53-ioji abiturientų laida. Birželio mėnesį vyko konkursas Jiezno vidurinės mokyklos direktoriaus vietai užimti. Jį laimėjo Pakuonio pagrindinės mokyklos direktorius Rimvydas Zailskas. Mokyklai vadovauti jis pradėjo 2001 m. liepos 5 dieną. Direktoriaus pavaduotojomis ugdymui dirbo: 2001 m. – Genovaitė Strazdaitė, 2002 m. – Nijolė Černevičiūtė ir Roma Kandrotienė, nuo 2003 m. – Danutė Bajorienė.

2002 m. į pensiją išėjo ilgamečiai gerbiami Jiezno vidurinės mokyklos mokytojai Justinas ir Liucija Kaminskai, Stanislova ir Jonas Vaitkevičiai, Agnė Mackevičienė, Eugenija Rimšienė.

Mokyklos kolektyvą papildė šešiolika jaunų specialistų: Vilma Mekionytė (dėstė fiziką), Joalita Jurkevičienė (dėstė chemiją), Birutė Dičkuvienė (dėstė lietuvių kalbą), Zita Zencevičienė (dėstė lietuvių kalbą), Vanda Žiūkienė (dėstė prancūzų kalbą), Sonata Dūdienė (dėstė matematiką), Roma Kandrotienė (dirbo prailgintos dienos grupėje ir pavaduotoja užklasiniam ugdymui), Vilius Žiūkas (dėstė ekonomiką), Sonata Žigienė (socialinė pedagogė), Renata Žibienė (dėstė muziką). 2003 m. prisidėjo Janina Bartusevičienė (dėstė anglų kalbą), Jolita Stačiokaitė (dėstė anglų kalbą), Danutė Bajorienė (dėstė geografiją ir dirbo pavaduotoja ugdymui), Danutė Acuvienė (dirbo prailgintos dienos grupėje), Daiva Krūvelienė (dėstė matematiką), Juozas Ramanauskas (dėstė technologijas).

Augo mokinių pažangumas, vis daugiau mokinių dalyvavo ir pasiekė aukštų rezultatų rajoniniuose ir respublikiniuose konkursuose. Mokykla sėkmingai

įsitraukė į tarptautinį projektą „SOCRATES“: jiezniečiai lankėsi Rumunijoje, Italijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje. Pedagogai tobulinosi įvairiuose seminaruose. Vadovaujami direktoriaus Rimvydo Zailsko, mokytojai atostogų metu daug keliavo ne tik po Lietuvą, bet ir aplankė Čekiją, Slovakiją, Austriją, Lenkiją, lankėsi mokymo įstaigose, bendravo su tų šalių pedagogais.

2001 m. mokykloje įsikūrė moksleivių parlamentas iš 16 narių. Jis ėmėsi spręsti laisvalaikio užimtumo, kultūrinių renginių organizavimo klausimus.

2004 m. šventiškai pažymėtas 60-asis mokyklos gimtadienis. Tais metais išleista 56-oji abiturientų laida, mokykloje dirbo 51 mokytojas, iš jų 21 – šios mokyklos auklėtinis. Gražiai sukakčiai pažymėti išleista knygelė „Čia mūsų namai“.

60 metų – brandus amžius ir žmogui, ir mokyklai. Per šį laiką Jiezno vidurinė mokykla pasiekė išskirtinių rezultatų, užaugino ir išleido į gyvenimą daug puikių jaunuolių, sudarė sąlygas atsiskleisti gabiems pedagogams, išsikovojo garbingą vietą tarp kitų mokyklų.

2005 m. liepos mėnesį direktorius Rimvydas Zailskas paskirtas dirbti Prienų rajono administracijos direktoriaus pavaduotoju. Nuo 2006 m. vasario 14 d. mokyklai pradėjo vadovauti buvęs mokinys, kūno kultūros mokytojas Jonas Aleškevičius.

Siekdama gimnazijos vardo, mokykla turėjo atitikti vidurinio ugdymo programos tikslus, kurie apėmė moksleivių pažangumo, lankomumo rodiklius, visuomeninės veiklos kriterijus (dalyvavimą rajoniniuose ir respublikiniuose konkursuose bei olimpiadose), profesinį ir administracinį pedagogų pasiruošimo lygį. Vis gerėjo valstybinių egzaminų rezultatai, vis daugiau abiturientų įstodavo į aukštąsias mokyklas; mokytojai kėlė kvalifikaciją kursuose, dalyvavo rajoniniuose ir tarptautiniuose projektuose. Jie mokiniams teikė veiksmingą psichologinę, socialinę pagalbą, su vyresnių klasių mokiniais dirbo ne žemesnės kaip vyriausiojo mokytojo kvalifikacijos pedagogai, mokyklai vadovavo III vadybinę kategoriją turintys vadovai.

Visa akreditacijos našta gulė ant pavaduotojos ugdymui Danutės Bajorienės ir jos kolegų pečių. 2005 m. rugsėjį jiezniečiai sulaukė atvykusios akreditacijos komisijos, vadovaujamos Švietimo ir mokslo ministerijos vyriausiojo specialisto Petro Navicko, išvadų, jog mokykla atitinka gimnazijai keliamus kriterijus. Tik verkiant reikėjo renovacijos.

2006 m. kovo 9 d. Jiezno vidurinei mokyklai suteiktas gimnazijos vardas. Įsakymą pasirašė tuometis Švietimo ir mokslo ministras Remigijus Motuzas.

2007 m. prasidėjus renovacijai, dėl direktoriaus ligos gimnazija liko be vadovo. Jį pavadavo D. Bajorienė, kol 2008 m. spalį laikinuoju direktoriumi buvo paskirtas Užùguosčio vidurinei mokyklai vadovavęs Vilius Žiūkas. Šias pareigas jis ėjo iki 2009 m. balandžio. 2009–2012 m. gimnazijai vadovavo Dalia Bredelienė, 2012–2014 m. – Povilas Veteris. Direktoriaus pavaduotoja ugdymui dirbo Danutė Bajorienė. 2015 m. gimnazijos direktore tapo Neringa Zujienė.

Gimnazija laimėjo ir aktyviai įsitraukė į tarptautinį projektą „Comenius“, su projekto partneriais iš Italijos, Turkijos, Portugalijos, Rumunijos, Lenkijos dalijosi patirtimi bei galimybe pažinti vieniems kitus. 2014 m. Jiezno gimnazija antrą kartą laimėjo galimybę dalyvauti tarptautiniame projekte „Comenius“. Be projekte jau anksčiau dalyvavusių šalių, šį kartą prie jų prisidėjo Prancūzijos ir Latvijos mokyklos. Projektui sėkmingai vadovavo anglų kalbos mokytoja Janina Bartusevičienė.

Gimnazijos bendruomenę visada jungė siekis: *„Augti žmogumi, auginti žmogų“*, kuris lydi kiekvieną: ir pirmąkart pravėrusį duris pirmokėlį, ir subrendusį jaunuolį, kuriam gimnazija ištaria „sudie“ ir palydi į savarankiško gyvenimo kelią. Ypatingas dėmesys skiriamas ilgametėms mokyklos tradicijoms ir ritualams. Kas rudenį trankiai nuaidi etnografinė vakaronė. Vidurziemy abiturientai atšvenčia šimtadienį. Pavasariop nušurmuliuoja mokyklinė Kaziuko mugė. Per mokinių atostogas mokytojai išsiruošia į pažintines keliones po Lietuvą ir visą pasaulį.

Gimnazijoje visada laukiami mokytojai senjorai ir visi tie, kurie sėmėsi žinių ištisus 12 metų.

Mokinių skaičiaus kaita vidurinėje mokykloje 2003–2005 mokslo metais, gimnazijoje 2006–2025 mokslo metais:

Mokslo metai	Mokinių skaičius
2003–2004	509
2004–2005	503
2005–2006	494
2006–2007	465
2007–2008	432
2008–2009	414
2009–2010	381
2010–2011	363
2011–2012	346
2012–2013	317
2013–2014	320
2014–2015	300
2015–2016	277
2016–2017	256
2017–2018	212
2018–2019	209
2019–2020	180
2020–2021	183
2021–2022	173
2022–2023	174
2023–2024	179
2024–2025	179

Po Jiezno rajoną – pėstute ir važiuotas

Aleksandras Naudžiūnas

Jiẽzno rajono liaudies švietimo skyriuje pradėjau dirbti nuo 1950 m. lapkričio 27 d. Vedėjas, du inspektoriai ir aš.

1950 11 28 pradedu tikrinti Jiezno vid. mokyklą. Stebėjau 7 mokytojų pamokas I, II, III, VII, X klasėse. Tikrinimas tęsėsi iki gruodžio 4 d.

Gruodžio 7 d. su inspektore G. Naruševičiūte išvykau į Butrimonių vid. mokyklą. Čia dirbama dviem pamainomis. Stebėta parodomosios pamokos. Gruodžio 8 d. tikrinome Vanagėlių prad. mokyklą, gruodžio 11 d. išvažiuojame į Pùnią, čia taip pat dirbama dviem pamainomis kaip ir Vanagėliuose. Gruodžio 12 d. inspektorė išvažiuoja į Griškonių mokyklą, o aš pėsčias vykstu į Eičiūnų mokyklą, antroje pamainoje stebiu mokyklos vedėjos J. Norienės pamokas. Žmonės malonūs, atrodo, nuoširdūs. Gruodžio 13 d. mane pavėžėja į šios mokyklos 3-ią komplektą Vadaĩsiškių vienkiemyje. Kelias sunkus, purvas, lyja. Šiame komplekte viena mokytoja dirba su keturiomis klasėmis. Vargšė mokytoja, pamaniau sau. Pažliugusiu keliu lyjant lietui grįžtu į Butrimónis. Čia su inspektore tęsiame tikrinimą, kitą dieną baigę surengiame pedagogų tarybos posėdį.

Metodinio kabineto vedėjas A. Naudžiūnas

Gruodžio 15 d., dar neišaušus, išvykstu pėsčias į Gerùlių prad. mokyklą. Kelias sunkus, lietus lyja kaip iš kibiro, paltas sunkus, vos bepanešu. Jaučiu nuovargį, bet nepasiduodu. Į mokyklą įeinu kartu su mokytoja M. Stanevičiūte, einam į klasę, pradeda pamokas, stebiu. Vargšele, tau be praktikos tenka dirbti su keturiomis klasėmis, tamsiose, nešvariose patalpose, pagalvojau. Po dviejų pamokų išvykstu į šios mokyklos 1-ąjį komplektą. Čia taip pat dirbama su keturiomis klasėmis.

Temstant išvykstu Stãkliškių kryptimi. Kelias nežinomas, lyja, visiškai baigia temti. Einu žmonių ir gyvulių išmintais takais. Krūmai, grioviai, pelkės, tamsa trukdo man kelionę. Pagaliau įeinu į Butrimonių–Stakliškių vieškelį. Nors vieškeliu ėjau, bet manęs tai nedžiugino, nes smarkus lietus karšė nugarą, o kelio molis lupo nuo batų kaliošus, kuriuos nešiojau ne kad batai būtų švarūs, bet kad buvo kiauri. Jaučiu, kad mano kūnas visas šlapias, nes buvau perlytas, suprakaitavęs. Stãkliškes pasiekiau apie 21 val. Pasiteiravęs, kur yra mokykla ir kur gyvena jos direktorius, einu nurodyta kryptimi. Įsileidžia į vidų. Mokytojai Pabiržiai manęs nepažįsta ir aš jų. Išsikalbam, priartėjam. Kitą dieną einu stebėti pamokų. Pabuvęs keturiose pamokose, pėsčias patraukiu Jiezno kryptimi. Jaučiu nuovargį, bet esu patenkintas, kad aplankiau kelias mokyklas, kurių lankymas, iki man

Iš Jiezno r. liaudies švietimo skyriaus metodinio kabineto vedėjo A. Naudžiūno dienoraščio 1950 11 27–1953 03 15. Tekstą parengė Aleksandro Naudžiūno sūnus Algimantas.

atvykstant į Jiẽzną, beveik nebuvo pradėtas. Tai buvo pirmas mano pasivaikščiojimas po Jiezno rajono žemę. Aplankiau 6 mokyklas, kuriose stebėjau 32 pamokas. Nukeliavau 85 km, iš jų 48 km nuėjau pėsčias.

Po dviejų dienų poilsio vėl išvykstu lankyti mokyklų. Apie l0 val. pasiekiu Pieštuvėnų prad. mokyklą. Mokyklos vedėją A. Janeckaitę-Januškevičienę radau tik pabudusią iš miego. Ot, koks nerūpestingumas, pagalvojau, jau 10 val. ir reikia eiti į klasę. Pamokas pradėjo apie 11 val. Neapsirikau palaikęs ją nerūpestinga mokytoja. Rusų k. pamoką pravedė labai silpnai – pati mokytoja nemoka skaityti, vaikų žinios silpnos.

Vykstu į Alšiniňkų prad. mokyklą. Čia dirba mokytojas Vincas Kuncevičius. Pamokų metu susidariau nuomonę, kad jis rūpinasi vaikų mokymu, pats mokosi mokytojų seminarijoje neakivaizdiniu būdu. Pamokas pravedė gerai.

Sutemus vykstu į Medžioniū prad. mokyklą. Randu nepažįstamus mokytojus Kurmanavičius. Atrodo, žmonės malonūs. Pamokas veda patenkinamai. Pamokų stebėjimo metu patirta, kad klasėse šalta ir trūksta švaros.

Pasiekiu Sepijõniškių prad. mokyklą. Nors oras šaltokas, bet eiti buvo gera, pašalę, sausa, sniego nėra. Šioje mokykloje dirba mokytojos Sartanavičiūtė, baigusi mokytojų seminariją, ir D. Marcinkevičiūtė, baigusi vidurinę mokyklą. Abi dirba pirmus metus, abi stropios. Stebėjau vieną pamoką. Davęs nurodymų, temstant išvykau į Vaitkūnų prad. mokyklą.

Nors naktis buvo tamsi ir kelias nežinomas, mokyklą pavyko surasti. Jaučiau nuovargį. Čia dirba mokytojai J. Sinkevičius ir Braga. Kitą dieną stebėjau visas pamokas. Vieną pamoką IV klasėje vedžiau pats, klausinėdamas frontaliu būdu. Mokinių žinios patenkinamos, lankomumas blogas – mokykloje iš 66 rasta tik 31 vaikas. Mokytojai mažai rūpinasi lankomumu, nors sąlygos geros. Mažai tikrina vaikų rašomuosius darbus, todėl sąsiuviniai nešvarūs, rašomuosiuose yra daug klaidų. Po pamokų mokytojus pabariau, kad nešalina esamų trūkumų, ir temstant išvykau į Užùguostį. Sutemo. Tirštas sniegas lipdė akis, bet ėjau, nors kelias buvo nežinomas. Kiek paklydau, bet, mano laimei, sutikau žmones, kurie nurodė kryptį. Atėjau į mokyklą vėlai vakare. Direktorius Keršys davė šiltą nakvynę, pailsėjau.

Kitą dieną po pusryčių su visais šios mokyklos mokytojais išvykau į Stakliškes, kur įvyko 12 mokyklų mokytojų susirinkimas. Šiame susirinkime dalyvavo Švietimo ministerijos mokyklų inspektorius Zakarauskas. Susirinkimas užsitęsė iki vakaro, mokytojai jautėsi nedrąsiai, diskusijos silpnos. Insp. Zakarauskas nieko naujo pamokomo nepasakė.

Gruodžio 24 d. išvykstu į Õnuškį pas šeimą. Nors kelias ilgas ir nežinomas, einu. Oras tylus, kelias sausas. Apie 24 val. pasiekiu Onuškį. Radau šeimą jau miegančią. Šeima gyvena mažame Česnulevičių namelyje. Šiandien nuėjau apie 24 km. Čia ilsėjausi ir svečiavaus pusantros paros.

Gruodžio 26 d. tęsiu kelionę toliau tarpkrūmiais, kalnais, kloniais, mišku į Babrauniňkų prad. mokyklą. Tai pati tolimiausia mokykla nuo Jiezno – už 34 km. Buvau labai patenkintas, kad ir šią mokyklą pasiekiau. Mokykla privačioje pirkioje, dirba mokytojas P. Stankevičius. Čia tik 26 mokiniai privalo lankyti mokyklą. Lanko visi. Tai vienintelė mokykla rajone, kur visi vaikai lanko mokyklą.

A. Naudžiūnas (centre) su Jiezno r. pedagogais. Iš asm. A. Naudžiūno archyvo

Po pamokų išvykstu į Vladislãvos prad. mokyklą. Čia dirba mokytojos J. Kocinskaitė ir A. Bajoraitė, abi pirmametės: pirmoji baigusi mokytojų seminariją, antroji – vidurinę mokyklą. Bajoraitė pamokas pravedė silpnai. Patalpos šaltos, apšiurę, reikalingos remonto. Tokiose patalpose normalus darbas neįmanomas. Tačiau mokytojos nenusimena, jos energingos ir, atrodo, pasiryžusios visas kliūtis nugalėti. Stebiu jų vedamas pamokas. Nuo šalčio ir mokytojų, ir mokinių veidai net pamėlę. Pagailo man vaikų ir mokytojų.

Per likusias metų dienas aplankau Karapòlio ir Gudžioniū prad. mokyklas. Karapolio mokyklos patalpos geros, šviesios, erdvios ir temperatūra pakenčiama, vaikai apsirengę švariai. Gudžionių prad. mokykloje dirba abu pirmamečiai mokytojai: O. Navickaitė ir P. Butkevičius. Abu baigę bendrojo lavinimo vidurinį mokslą. Stebiu vedamas pamokas. Abu mokytojai be praktikos, pamokos silpnos.

Rytoj prasideda žiemos atostogos. Pasuku Jiezno linkui. Nors prieš akis turiu 25 km, einu patenkintas, kad aplankiau 11 mokyklų. Daug kelio padariau, ėmiau skaičiuoti, kad nuo gruodžio 19 iki 31 d. pėsčias nuėjau apie 120 km.

Žiemos atostogų metu ruošiausi rajono mokytojų konferencijai.

Sausio viduryje vykstu į Radomislio prad. mokyklą, ne darbo tikrinti, bet „vežiau“ Švietimo skyr. vedėjo įsakymus atleisti mokytojus iš pareigų. Misija buvo man labai sunki, nes pats buvau neseniai tą patį pergyvenęs.

Per kelias dienas aplankau Sepijoniškių prad. mokyklą, Aukštãdvario vid. mokykloje stebiu mokytojų Noriūtės, Zoštautaitės, Andriuškevičiaus pamokas. Klasėse šaltoka, švara nepavydėtina. Mokyklos vadovybė ir mokytojų kolektyvas mažai

kreipia dėmesio, pamaniau. Išvykau Karapolio mokyklos link. Čia įvyko metodinio ratelio susirinkimas, šios mokyklos mokytojai pravedė parodomąsias pamokas. Bekeliaudamas tarp šių mokyklų užpustytu keliu, labai sunkiai eidamas prieš vėją įveikiau 19 km. Pasiryžimas nugali viską. Pagaliau vienas naktį iškeliauju Õnuškio linkui. 24 val. aš jau Õnuškyje. Šeima miega. Sekmadienį praleidau dalindamasis su žmona lankant mokyklas patirtais įspūdžiais. Žmona dažnai įterpdavo klausimus: ar mokytojai planuojasi medžiagą, ar turi pamokinius planus, kaip taisomi sąsiuviniai, ar mokinių žinios tvirtos, koks lankomumas? Aš stengiaus nusakyti kuo smulkiau ir kartais net paskaitydavau iš bloknoto pastabas. Pastebėjau, kad mums šia tema besikalbant, žmona kartais šluostosi akis – verkia. Mat ir ji nori dirbti, juk priprato prie šio darbo, bet nedirba – II gr. invalidė, be to, atleista kaip „netinkama“. *„Ne, aš dar galiu dirbti ir tinkama*, – sakydavo ji. – *Yra teisybė ir aš ją atgausiu.”*

Sausio 22 d. vėl išvykstu į kelionę, į Parankãvos prad. mokyklą. Šaltis apie –20 laipsnių, oras tylus, kelias geras, eiti buvo smagu, be to, buvau pailsėjęs. Mokyklos vedėja Kelmelienė ruošiasi eiti į klasę, tačiau mane pamačiusi kiek apstulbo. Stebėjau keturias pamokas, atrodo, nebuvo pasiruošusi, pamokinių planų neturėjo, pamokas vedė silpnai. Suregistruota 34 vaikai, o klasėje buvo tik 17 (dėl šalčio). Klasė švari, šviesi, vaikai apsirengę tvarkingai. Vaikų žinios silpnos.

Po pamokų, saulei leidžiantis, išėjau į Želkūnų prad. mokyklą. Kelias nežinomas, o jau temsta. Pasuku vieškeliu Aukštadvario link, o maniau, kad einu Želkūnų kryptimi. Tik kai pastebėjau, kad mėnulio pilnatis žiūri man į veidą, supratau, kad einu ne į Želkūnus, bet nuo jų tolstu. Jei būtų diena – klausčiau žmonių, bet dabar naktis – nežinau, į kokią pirkią galiu patekti, todėl ir einu pats nežinodamas kur. Oras tylus, puiki mėnesiena. Retkarčiais pasigirsta šunų lojimas. Ant kelio nieko gyvo. Pagaliau priešais save pamačiau kažką juoduojant. Artėjam. Susitinkam. *„Labas vakaras“*, – pasveikinu mergaitę, pats nežinodamas, kodėl taip padariau. Pagaliau paklausęs, sužinojau, kad einu į Aukštãdvarį ir jau liko tik 5 km, kad esu Gudžionių kaimo laukuose. Iš jos atsakymų supratau, kad Želkūnai gerokai toliau. Mergaitė nuėjo, o aš, dar keliolika žingsnių paėjęs man nepageidaujama kryptimi, apsisukau ir einu atgal. Priėjau tą patį malūną, nuo kurio buvau pasukęs priešinga kryptimi. Norėjau įeiti ir paklausti kelio, bet prie lango stovėdamas išgirdau girtų kalbą ir todėl nėjau, neklausiau. Pastovėjau ant tilto, pagalvojau ir nusprendžiau eiti Želkūnų linkui, nors nebuvau tikras, kad kryptis teisinga. Nuo tilto pasukau į taką ir prisiminiau patarlę „neik iš kelio dėl takelio“, bet aš juo nuėjau. Kiek paėjęs, ir taką pamečiau, jis išnyko. Prieinu vienkiemį. Mažoj pirkutėj matosi pro langą žiburys. Ką gi, nerasiu Želkūnų, jei neklausiu kelio. Prieinu prie durų, jos „užrakintos“ pagaliu. Pabeldžiu. Iš kambario į prieangį kažkas išeina, klausia: *„Kto ty?“*, – moteriškas balsas. Atsiliepiu: *„Savas.“* Įleidžia. *„Labas vakaras“*, – pasisveikinu sėdinčius prie stalo, apšviesto aprūkusios lempos šviesa. Senyva moteris atsakė: *„Dobry viečer“*, – ir žiūri į mane. Prie stalo buvo dar du mokyklinio amžiaus vaikai ir pusbernis apie 18 metų, o ta moteriškė, kuri mane įleido, stovi šalia manęs. Klausiu kelio į Butrimonis... (taip klausiu, kad nežinotų, kur einu). Ta, kuri įleido, išsiveda mane į lauką ir aiškina, bet lietuviškai beveik nemoka. Pradedu kalbėti lenkiškai – irgi tas pat. *„Ei, Jaska,*

vyjdzi z chaty, pakažiš darogu čeloveku", – šaukia aštuoniolikmetį. Tas savotiška kalba aiškina ir rodo toli mėnesienoj matomą sodybą, jos žiburį. Padėkojau ir nuėjau nurodyta kryptimi. Įbridau į pakalnėje esantį pusnyną ir turėjau sustoti – sniego iki juosmens. Ką daryti? Burna sausa, kūnas šlapias, ima silpnumas. Pagaliau išsiritau ir pasiekiau kalno viršūnę. Kiek paėjęs, radau vieškelį, kuris man buvo reikalingas. Einu pirmyn. Dabar jau man aišku, kur esu – tai Aukštadvario–Butrimonių vieškelis. Nors vieta man pažįstama, bet Želkūnų dar nežinau, nes ten nesu buvęs. Iki pasiekiau tikslą, turėjau klausti kelio dar trijose vietose. Pagaliau aš vėl beldžiu į duris. Ateina ir klausia manęs. Atsiliepiu – „savas". Dar du kartus paklausė, matyt, norėjo, kad pasakyčiau pavardę. Pavardės nesakiau, žinodamas, kad klausėja manęs nepažįsta. Girdžiu, šaukia mokytoją. Vėl ateina prie durų ir vėl klausia. Ir duris atidarė tik tuomet, kai pasakiau – iš Jiezno, iš švietimo. Įėjau, pasisveikinau ir supratau, kad tai mokytoja, nors jos nė karto nebuvau matęs. Žiūriu į laikrodį – 22.30 val., vadinasi, iš Parankavos į Želkūnus 10–12 km ėjau 5 val. „Geras rekordas" – 2 km/val. Bet iš tikrųjų nuėjau ne 10, o per 20 km. Atsiguliau. Nors jaučiu didelį nuovargį, užmigti negaliu. Mintis veja mintį: mokytojų vedamos pamokos, šios dienos kelionė, šunų pjudymas, moteris, kuri garsiai šaukė šunis, o tylomis pjudė „kusi", šiurpas nukrėtė, kai prisiminiau pušynėlį, kur beveik iš po kojų iššokusios kurapkos smarkiai nugąsdino.

Želkūnų prad. mokykloje klasė erdvi, šviesi. Mokytoja Butkevičiūtė pamokoms pasiruošusi silpnai, klasės žurnalas tvarkomas nesilaikant nurodymų. Po dviejų stebėtų pamokų, davęs mokytojai pastabų bei nurodymų, išvykau į šios mokyklos 2-ąjį komplektą Trakėlių kaime. Čia dirba mokytoja J. Zdanevičiūtė. Klasė privačiose patalpose, nešvari ir labai šalta (lauke buvo –20 °C). Pastebėjau, kad Zdanevičiūtė pamokas veda geriau už Butkevičiūtę. Kitą dieną Eičiūnų prad. mokykloje stebėjau mokytojos Jaskutėlytės pamokas. Ji dirba pirmus metus, todėl pamokas vedė silpnai. Davęs mokytojai nurodymų, išvykau. Kitą dieną buvau Krasaūšiškių prad. mokykloje. Klasė valstiečio pirkioj. Vaikai jau renkasi, man įėjus į klasę jie aprimo. Iš kambario šalia klasės išeina mergina, prieina prie manęs, pasisveikina ir kviečia į kambarį. Supratau, kad tai mokytoja Ona Dirvanauskaitė. Dirba ketvirtus metus, mokosi mokytojų seminarijos II kurse, tačiau mano stebėtas pamokas vedė nepatenkinamai. Vargšė mergaitė, pagalvojau, kaip ji dabar kamuojasi. Žinoma, jos jaudinimąsi didino ir mano netikėtas buvimas. Ir daug kur pastebėjau, kad man esant klasėje, mokytojai labai jaudinasi ir tuo mažina savo pamokos vertę.

Sausio 26 d. su inspektoriumi Andziuliu lankome Užùguosčio septynm. mokyklą. Mokykla įsikūrusi gražiame pastate, joje dirba šeši mokytojai ir direktorius M. Keršys. Stebėjome visų mokytojų pamokas. Po pamokų surengė pedagogų tarybos posėdį. Jame pastebėta, kad mokytojai nedrąsūs, vengia pasakyti nuomonę ir paklausti, direktorius teisina mokytojus. Pastebėjome, kad direktorius Keršys mokyklai vadovauti netinka. Kitą dieną inspektorius Andziulis išvyko į Jiẽzną, o aš likau Stãkliškėse. Čia vyko mokytojų susirinkimas, buvo parodomosios pamokos V, VI, VII klasėse. Pamokos pravestos patenkinamai. Susirinkime būdinga buvo tai, kad mokytojos, ypač J. Lovkytė, nenori pripažinti darytų pamokose klaidų. Rajone yra ir daugiau panašių mokytojų.

A. Naudžiūnas (viduryje) su Butrimonių vidurinės mokyklos mokytojais

Kitą dieną po vidurdienio aš jau Jieznė. Vadinas, mokyklose išbuvau lygiai dvi savaites, aplankiau 11 mokyklų, 20 klasių, stebėjau 32 pamokas, dalyvavau dviejuose metodinių ratelių susirinkimuose, per 2 savaites pėsčias nuėjau apie 144 km. Aplankiau daug mokyklų, stebėjau daug pamokų, nemažai kalbėjau, bet ar daug padėjo mokytojams, ypač jauniems, ši mano kelionė? Ar kartais duodamas patarimų, o jie taip reikalingi jauniems mokytojams, nesuklaidinau jų ir ar suprato jie mane, ar jie nori būti mokytojais, ar supranta garbingas pareigas – auklėti jaunąją kartą? Gaila darosi jaunų žmonių, kurie nori gyventi benaudiškai. Pastebėjau, kad kai kurie mokytojai yra nuoširdžiai atsidavę pedagoginiam darbui, bet vargsta neturėdami pedagoginės praktikos ir metodinių žinių. Ir pasižiūrėjęs į tokį „pedagogą“, rodos, imtum įlįstum į jo širdį, protą ir be jokios atodairos vis jam sakytum: skaityk, mokykis, gilinkis į savo pareigų reikšmę, į gyvenimą ir atsimink, kad „verkia duonelė tinginio valgoma“, taisyk savo paties pastebėtas klaidas. Apgalvojau ir savo šeimos, paliktos Onuškyje, padėtį.

Vasario 14 d. vykstu į Padriežiškių prad. mokyklą. Kelios minutės prieš 10 val. aš jau ten, einu tiesiai į klasę. Apsidairiau, apžiūrėjau klasę ir atsisėdau į paskutinį suolą. Vaikų klasėje kas minutė daugėja, bet mokytojos vis dar nėra, o laikrodis rodo jau pusę vienuolikos. Po kelių minučių prasiveria klasės durys, pasirodo mokytoja. Pamačiusi mane, krūptelėjo ir duryse sustojo. Pasisveikinam, kviečia į kambarį, pasiūlė sėstis, o pati nervingai išėjo į virtuvę. Pastebėjau, kad ruošiasi duoti valgyt, bet aš padėkojau ir pasiūliau eiti į klasę. Pamokas pradėjo 11 val. Padariau išvadą, kad mokytoja K. Kalvaitytė šiuo atžvilgiu nesilaiko Švietimo skyriaus nurodymų, nors mokytoja dirba jau šeštus metus ir baigusi mokytojų seminariją. Stebėjau visas penkias pamokas. Patyriau, kad pamokoms nepasiruošusi, visų pamokų laiką trumpina, pamokose jaučiamas mokytojos blaškymasis ir nervingumas. Tą diena klasėje buvo visi vaikai. Vadinasi, šioje mokykloje pasiektas šimtaprocentinis lankomumas. Mokinių žinios patenkinamos, klasėje trūksta švaros. Po pamokų pasikalbėjom apie darbą, patariau ruoštis pamokoms.

Vasario 24 d. Užuguosčio septynmetėje mokykloje vyko Stakliškių sektoriaus mokytojų susirinkimas. Buvo pravestos dvi parodomosios pamokos ir skaitytos

trys paskaitos. Pamokas vedė mokytojos J. Adamonytė III klasėje ir Mockevičiūtė IV klasėje. Pamokos pravestos patenkinamai. Paskaitas skaitė mokytojai J. Zdanevičiūtė, J. Sinkevičius ir Taraškevičiūtė. Po pamokų ir paskaitų vyko diskusijos. Pastebėta, kad mokytojai diskusijų metu pasyvūs.

Vasario 25 d. išvykau į Onuškį pas šeimą. Oras gražus, rogių kelias geras, važiuoti malonu. Onuškyje buvau vasario 25–27 d. – ruošiausi vesti kontrolinius darbus IV klasėse.

Vasario 28 d. atvykstu į Totõriškių prad. mokyklą. Čia dirbama dviem pamainomis. Stebėjau abiejų pamainų pamokas. Mokytojos dirba sąžiningai, tačiau joms trūksta praktikos. Po pamokų išvykau į Aukštadvarį, nakvojau pas mokytoją Motiejų Venzlauską, seną pažįstamą iš jaunystės laikų. Kitą dieną atvykau į Radomislio prad. mokyklą. Čia didelis pasikeitimas – vietoj Baranausko ir Dzenkauskaitės dirba D. Gudauskaitė (vedėja) ir A. Bajoraitė. Stebėjau visas pamokas. Pamokos pravestos patenkinamai. Po pamokų daviau nurodymų, patarimų ir išvykau atgal į Aukštadvarį, nes čia kovo 3 d. turi vykti mokytojų susirinkimas. Aukštadvario vid. mokykloje buvo pravestos fizikos – VII kl., rusų k. – VIII kl., lietuvių k. – IX kl. ir prancūzų k. – XI kl. parodomosios pamokos. Šiame susirinkime dalyvavo septynmečių ir vidurinių mokyklų mokytojai – minėtų dalykų dėstytojai. Pastebėta, kad dalykinių komisijų susirinkimuose diskusijos – pamokų aptarimai aukštesnio lygio negu metodinių ratelių susirinkimuose. Kitą dieną, saulei tekant, išvykstu pėsčias į Jiezną (26 km). Šiuo maršrutu 02 22–03 04, lankydamas mokyklas, nukeliavau apie 110 km, iš jų apie 80 km nuėjau pėsčias.

Grįžęs į skyrių, rašiau mokyklų lankymo ataskaitas. Šis darbas nelengvas: kad objektyviai įvertintum mokytojo darbą, reikia įtemptai stebėti pamokas ir gerai apgalvoti. Man visuomet gaila mokytojų, kai matau, kaip jie vargsta neturėdami patyrimo, be to, esant klasėje pašaliniam žmogui, kai kurie mokytojai labai jaudinasi. Bet tinginių, apsileidėlių labai neapkenčiu ir jų mažai gailiuos.

Kovo 8 d. atvykau į Pìkelionių prad. mokyklą, kuroje dirbama dviem pamainomis. Atrodo, kad šios mokyklos mokytojos Taraškevičiūtė (vedėja) ir Jurkonytė dirba sąžiningai. Kitą dieną lankiau Būdõs prad. mokyklos visus tris komplektus, kurių kiekvienas turi atskiras patalpas. Geriausiai, atrodo, dirba mokytoja G. Noreikaitė.

Kovo 10 d. metodinio ratelio susirinkimas Jiezne, kuriame buvo pravestos dvi parodomosios pamokos. Gerai parodomąją pamoką pravedė mokytoja Ona Jasinskaitė.

Kovo 13 d. išvykau į mokyklas lietuvių k. ir aritmetikos kontrolinių rašomųjų darbų vesti IV klasėse. Pats vedžiau Pikelionių, Stakliškių, Gerulių, Butrimonių ir Vanagėlių mokyklose. Šis darbas, mokytojams padedant, atliktas visose rajono mokyklose kovo 13–16 d. Labai mane domino, kokie bus rezultatai, kurios mokyklos mokiniai geriausiai parašė, todėl, surinkęs visų mokyklų IV klasių rašomuosius, ėmiausi juos tikrinti, o darbas nebuvo lengvas, nes reikėjo atidžiai peržiūrėti ir patikrinti 450 rašytų diktantų ir tiek pat spręstų uždavinių. Buvo labai svarbu objektyviai įvertinti, nes atskirų mokytojų vertinimai labai skirtingi. Šį darbą atlikus, gauti tokie rezultatai: 13 penketų, 58 ketvertai, 165 trejetai, 150 dvejetų ir 64 vienetai. Bendras pažymio vidurkis – 2,47.

Mokyklose, kur vienas mokytojas dirba su keturiomis klasėmis, bendras pažymio vidurkis 2,35, dviem klasėmis – 2,35, viena klase – 2,72.

Lietuvių kalbos kontrolinį diktantą geriausiai parašė Sepijoniškių prad. mokykla (pažymio vid. – 4,2), Alšininkų prad. mokykla (pažymio vid. – 3,6). Labai blogai parašė Totoriškių, Vladislavos, Gudžiūnų pradinių mokyklų mokiniai (pažymio vid. – 1,0–1,7). Priežastis – vaikų gimtoji yra ne lietuvių, o lenkų kalba.

Kartu su Vanagėlių pradinės mokyklos mokytojais

Pažymėtina, kad pažangumas beveik nesiskiria, ar su viena, dviem ar keturiomis klasėmis dirbama. Priėjau išvadą, kad kai dirba vienas du mokytojai mokykloje, jie labiau jaučia atsakomybę ir daugiau siekia geresnio mokinių pažangumo, o didesnėse mokyklose direktoriai į I–IV klasių mokytojų darbą mažai kreipia dėmesio ir tas klases palieka savieigai, o mokytojai nusišalina nuo rūpestingo darbo, todėl pažangumas žemas.

Balandžio–gegužės mėn. lankyta mokyklos tikrinant pasiruošimą egzaminams, sudarytos IV klasių kontrolinių rašomųjų analizės, 14 mokyklų vesta I–III klasių kontroliniai rašomieji darbai, Jiezno vid. mokykloje dalyvauta metodinio ratelio mokytojų susirinkime.

Žiemos metu buvo sunku (sniegas, pūgos, šaltis) lankyti mokyklas, o pavasarį – vien malonumas. Štai gegužės 17 d. saulei tekant išėjau iš Butrimonių į Nemaniūnus. Oras šiltas, tylus, dangus giedras. Lakštutės, vyturėliai ir kiti smulkūs paukšteliai įvairiais balsais giesmeles čiulba. Einu palengva, nes iki pamokų pradžios dar daug laiko. Koks malonumas! Vanagėlių prad. mokykloje mirtina tyla (6 val. ryto), tik ant mokyklos stogo kuosos kėlė vestuves... ir tuo gal kiek trikdė saldų miegą šios mokyklos mokytojui P. Matulevičiui ir jo šeimai bei mokytojai Marcinkevičiūtei. Turiu įteikti jiems kontrolinius darbus. Durys „užrakintos“ storu pančiu, matau pro nesandariai uždarytas duris. Pamatau atdarą langelį, pasistoju ant pamato ir įmetu rašomuosius į kambarį, pataikau ant staliuko, stovinčio prie lango. Pasėdėjau ant suoliuko, surūkiau cigaretę ir rengiuosi eiti toliau. Tik staiga sukalena gandras, grįžęs iš medžioklės, lyg ir apsidžiaugęs, kad rado savo lizdą, esantį medyje čia pat prie mokyklos. Mokyklos sodas žydi maloniausiais kvapais. Tai miegaliai tie mokytojai – pamaniau, patį gražiausią laiką pramiega ir, sulaukę žilo plauko, skęsis, kad gražaus gyvenimo nematė. Išeinu Nemaniūnų kryptimi.

Po valandos aš jau Nemaniūnų bažnytkaimyje. Mokyklą parodė mokinė, atėjusi kartu su manim. Apžiūriu klases. Klasėse keli vaikai. Mokytojai gyvena buvusioj klebonijoj. Eidamas pas mokytojus užsukau pašto agentūron, paskambinau į Švietimo skyrių. Atsiliepė sekretorė Ribinskaitė. Sužinojusi, kad aš jau Nemaniūnuose, labai nustebo ir girdžiu, kaip aiškina skyriaus vedėjai Naruševičiūtei.

Girdžiu, ateina vedėja. Kalbam telefonu. Ir šį kartą (gal pirmą kartą gyvenime) pajutau vedėjos nuoširdumą: *„Ką jūs, vedėjau, sau galvojat, kaip taip save vargint.“* Pajutau ašarą per skruostą riedant. Gal ne dėl to ašara per skruostą nuriedėjo, kad buvau pavargęs (nuovargio nejaučiau), tik dėl to, kad buvau dėkingas vedėjos Naruševičiūtės nuoširdumui.

Nemaniūnuose atėjau pas mokytojus Balčiukynus, nuėjom į pamokas, vedėm kontrolinius darbus, po pamokų juos taisėm. Kitą dieną nuvykau į šios mokyklos 3-iąjį komplektą Jùndeliškių kaime. Čia dirba mokytoja B. Gruzdevičiūtė. Vaikai parašė kontrolinį diktantą ir, atsisveikinęs su mokytojomis, pasukau į Sokoniū mokyklą. Diena graži, karšta, eiti labai šilta. Štai ir Sokonių mokykla. Patalpos nacionalizuotos. Klasė erdvi, šviesi, bet tuščia: mokytoja St. Markevičiūtė su vaikais išėjusi į mišką. Atsiguliau gražiame sode prie namo ir laukiu. Sulaukiu. Mokytoja, apsupta 28 mokinių būrelio, parėjo, vaikus paleido namo, o mane nusivedė į kambarį. Pasikalbėjom apie darbą, pažangumą, apie greit prabėgusius mokslo metus. Atrodo, gera bus mokytoja. Atsisveikinau ir išėjau į namus – Jiezną. Einu palengva, nes jaučiau nuovargį, bet labai patenkintas, kad štai paskutinę mokslo metų dieną, t. y. gegužės 18-ąją, baigiau lankyti visas mokyklas.

Lankydamas mokyklas per mokslo metus ir stebėdamas egzaminus priėjau išvadą, kad mokiniai, bendrai imant, paruošti silpnai. Mokyklos lankomumas taip pat buvo nepatenkinamas.

1950–1951 m. m. pradžioje suregistruota I–XI klasėse 4 341 mokinys, iš jų: IV klasėse – 613, VII klasėse – 133, XI klasėse – 61 mokinys. Mokslo metų pabaigoje I–XI klasėse buvo 4065 mokiniai (nubyrėjo 276), iš jų: IV klasėse – 544 (nubyrėjo 69), VII klasėse – 129 (nubyrėjo 4), XI klasėse – 54 (nubyrėjo 7) mokiniai. Atskirai pagal mokyklų tipus buvo mokinių:

– prad. mokyklose I–IV kl. (38 m-klos) – 3 304 mokiniai, m-klą baigė arba perkelti į aukštesnę klasę 2 410;

– septynm. mokyklose V–VII kl. (9 m-klos) – 708, m-klą baigė arba perkelti į aukštesnę klasę – 580;

– vid. mokyklose VIII–XI kl. (3 m-klos) – 329, m-klą baigė arba perkelti į aukštesnę klasę – 245.

Iš visų 4 065 mokinių palikta antriems metams 377, duotos pataisos 453 mokiniams.

Pažangumas: I–IV klasių – 78,7 proc., V–VII klasių – 82,5 proc., VIII–XI klasių – 81,6 proc., bendras I–XI klasių – 80,2 proc.

1950–1951 m. m. aplankiau visas 38 mokyklas, kurių didesnę dalį – po du tris kartus. Lankydamas mokyklas nuo 1950 m. gruodžio 7 d. iki 1951 m. birželio 25 d. nuėjau pėsčias apie 700 km.

Bendros išvados

1. Mokyklos 1950–1951 m. m. nebuvo reikiamai paruoštos: suremontuotos tik dalinai, nepakankamai aprūpintos kuru, trūko vadovėlių ir rašomosios medžiagos.

2. Privalomojo mokslo įstatymas neįgyvendintas: dalis mokyklinio amžiaus vaikų mokyklos visai nelankė dėl didelio nuotolio, apavo ir drabužių stokos, silpnas mokytojų aiškinamasis darbas moksleivių tėvams.

3. Nepakankamas pažangumas: dėl blogo mokyklos lankomumo, dėl mokytojų kadrų silpnumo (dauguma abiturientai), dėl mokytojų nerūpestingumo, dėl Švietimo skyriaus silpnos mokyklų kontrolės.

4. Nors 1951 m. rudens mokytojų konferencijoje Švietimo skyriaus vedėja G. Naruševičiūtė mane paminėjo kaip gerą švietimo sistemos darbuotoją, bet aš pats manau dirbęs nepakankamai, nes nepadėjau mokytojams, ypač jauniems, ir nedaviau tiek, kiek jiems reikėjo. Priežastis ta, kad Švietimo skyrius nepasirūpino tinkamesnėmis patalpomis, o aš pats neturėjau buto, per mažai sėmiausi metodinių ir pedagoginių žinių. Lankant mokyklas neturėta susisiekimo priemonių. Tačiau manau, kad mano nuolatinė, kad ir silpna, pagalba mokytojams daug prisidėjo prie mokytojų darbo palengvinimo ir kartu prie moksleivių pažangumo kilimo.

1951–1952 mokslo metai

1951–1952 m. m. Jiezno rajone veikė 3 vidurinės, 7 septynmetės ir 28 pradinės mokyklos, suaugusiųjų vidurinė mokykla (Jiezne), kaimo jaunimo vidurinė mokykla (Butrimonyse) ir vaikų darželis (Jiezne).

Aš jau seniai buvau tos nuomonės, kad mokyklas reikia lankyti nuolat visus mokslo metus, mokytojų darbą tikrinti ir klaidas taisyti nuo mokslo metų pradžios pirmųjų dienų. Vėlu būtų pavasarį taisyti klaidas, padarytas rudenį. Tokią nuomonę jau rudens mokytojų konferencijoje pareiškiau, kad 1951–1952 m. m. mokytojų mokymo ir auklėjimo darbas turės būti tikrinamas pradedant mokslo metus.

1951 m. vasarą sudariau laikiną metodinių ratelių darbo planą, kurį konferencijos metu ir paskelbiau mokytojams.

1951–1952 m. m., kaip ir praėjusiems, tinkamai nebuvo pasiruošta: pavėluotai gauta programos ir dalis vadovėlių, todėl mokytojai, kad ir turėdami geriausių norų, negalėjo reikiamai suplanuoti mokomosios medžiagos, kartojosi kitos praėjusių metų klaidos. Buvo didelė mokytojų kadrų kaita (net per mokslo metus), dauguma mokytojų jauni – be praktikos ir be reikalingų metodinių žinių, baigę vidurines bendrojo lavinimo mokyklas.

Rugsėjo 4 d. parsivežiau iš Onuškio šeimą.

Rugsėjo 10 d. išvykstu autobusu į pirmąją šiais m. m. kelionę į mokyklas, į Būdos pradinę 3 komplektų mokyklą. Mokyklos vedėjas V. Čekanauskas, baigęs Alytaus mokytojų seminariją, dirba pirmus metus, pamokoms nesiruošęs, todėl jas pravedė silpnai. Tik pradeda dirbti, o jau pasireiškia stropumo stoka. Antrame komplekte dirba mokytoja G. Noreikaitė. Jos klasė tinkamai apiforminta ir kas klasėje turi būti – yra. Trečiame komplekte dirba su visomis keturiomis klasėmis mokytoja Kondrotienė. Suregistruota iš viso 106 vaikai, o klasėse buvo tik 67, nepradėjo lankyti mokyklos net 39 vaikai.

Kitą dieną taip pat autobusu išvykau į Stakliškių septynm. mokyklą. Čia stebėjau mokytojų Kurmanavičienės, Maloškaitės, Milienės, Rutkauskaitės ir Lovkytės pamokas. Visi mokytojai, išskyrus Rutkauskaitę, pamokoms nesiruošę, neturėjo pamokinių planų. Klasių sienos plikos, klasės neapiformintos. Toks mano ankstyvas atvykimas (09 11) labai nustebino mokytojus. Tą dieną mokykloje buvo 200 mokinių, o suregistruota 254 vaikai. Mokyklos nepradėjo lankyti 21,3 proc. vaikų. Labai pyko ant manęs kai kurie Stakliškių mokytojai, kai paskaitė rajono

laikraštyje straipsnį apie trūkumus savo mokykloje. Padariau išvadą, kad tokiems mokytojams labai trūksta profesionalumo.

Rugsėjo 14 d. aplankiau Gaižiūnų prad. mokyklą. Čia dirba atsikėlusi iš Želkūnų mokytoja Zdanevičiūtė. Įėjęs į klasę, tuoj pastebiu skirtumą tarp pernykščio ir dabartinio klasės apiforminimo. Dabar, kas klasėje turi būti, viskas skoningai, savo vietoj padėta, pakabinta. Vaikai tvarkingai ir švariai apsirengę. Tačiau lankomumas dar blogas – mokyklos nelanko 10 vaikų. Dar nuvykau į Radomislio prad. mokyklą. Čia dirba abi pirmametės mokytojos M. Judickaitė ir Nenartavičiūtė. Iš pirmo susitikimo ir pasikalbėjimo padariau išvadą, kad šios dvi mergaitės savo pareigomis rūpinasi ir gali būti geros mokytojos.

Po trumpo poilsio išvykau į Aukštadvarį. Čia vyko I–IV klasių mokytojų susirinkimas, parodomąsias pamokas vedė mokytojai V. Zagorskas ir Bakšytė. Zagorskas pamoką pravedė gerai, o Bakšytė patenkinamai. Po susirinkimo išvykstu į Jiezną. Jau pastebėjau, kad 1951–1952 m. m. lengviau lankyti mokyklas, nes kursuoja autobusas Jiẽznas–Aukštãdvaris, be to, gyvenu šeimyniškai ir grįžus iš mokyklų nereikia eiti miegoti nevalgiusiam. Sekmadienį su žmona dalinausi patirtais mokyklose įspūdžiais.

Rugsėjo 20 d. dalyvavau Kisiẽliškių prad. mokykloje metodinio ratelio mokytojų susirinkime. Parodomąją pamoką gerai vedė ratelio vadovas mokytojas J. Augonis. Mokyklą lanko visi mokiniai. Po susirinkimo mokytojas Augonis kvietė mokytojus į draugišką pobūvį, tačiau, išskyrus vieną kitą, mokytojai pobūvyje nedalyvavo. Tas, mano supratimu, rodo, kad mokytojai nemėgsta bendrauti, jie laikosi daugiau užsidarę.

Aplankiau Trečionių prad. mokyklą. Mokyklos vedėjas P. Sinkevičius dirba penktus metus. Susidariau nuomonę, kad jis pareigingas. Dalyvavau metodinio ratelio susirinkime Alšininkų prad. mokykloje. Parodomąją pamoką vedė ratelio vadovė A. Mockevičiūtė. Nors dėjo pastangas vesti pamoką gerai, nesugebėjo tinkamai panaudoti vaizdinių priemonių.

Rugsėjo 30 d. (sekmadienį) vyko rajono mokyklų jaunųjų gamtininkų parodėlė, kuriai eksponatus paruošė tik 6 mokyklos. Tai pirmoji, nors labai negausi, parodėlė Jiezno rajone.

Pirmomis spalio dienomis tikrinau kontrolinius rašomuosius darbus. Rašiau mokyklų lankymo apyskaitas, sudarinėjau kontrolinių suvestines. Skyriuje tokį darbą dirbti beveik neįmanoma, nes skyrius atskirų patalpų neturi, o prisiglaudęs vidurinės mokyklos mokytojų kambaryje, kurio plotas apie 25 kv. m, jame pastatyti 4 suglausti stalai. Kartais nėra kur atsisėsti. Čia ir skyriaus darbuotojai, ir mokyklos mokytojai sukinėjasi apie tuos pačius keturis stalus.

Spalio 13 d. anksti rytą pėsčias vykstu į Punią. Buvo pravestos parodomosios pamokos: IV kl. – gamtos (mokytoja Lūžienė) ir III kl. – rusų k. (mokytoja Urmanavičiūtė). Rusų k. pamoką pravedė silpnai, nes pati mokytoja nemoka rusų kalbos. Mokytoja Lūžienė pamokoje turėjo pavaizdumo priemonių, bet nesugebėjo reikiamai panaudoti.

Gavęs dviratį, išvykau tikrinti Sobuvõs prad. mokyklą. Čia dirba mokytojos Ambrazevičiūtė-Pempienė ir J. Mickiūtė. Abi baigusios bendrojo lavinimo mokyklas. Mickiūtė dirba pirmus metus, į pamokas atėjo tik apie 12 val. Pamokas

vedė blogai, nes neturi praktikos, be to, nepasiruošusi. Mokytojai trūksta sąžiningumo – tik pradeda dirbti, o jau vėluojasi į pamokas. Mokyklos aplinka nešvari, klasėje, koridoriuje taip pat trūksta švaros. Tiesa, šioje mokykloje sunku dirbti, nes labai trukdo tame pačiame pastate esanti apylinkės taryba, klubas-skaitykla. Mokykloje darbas nenormalus. Mokytojai mažai rūpinasi vaikų mokymu ir auklėjimu.

Spalio 31 d. autobusu išvykau į Vladislavos prad. mokyklą. Šioje mokykloje darbo sąlygos nepagerėjo. Klasės žemos, tamsios, ankštos, bet mokytojos nenusimena ir labai nesiskundžia. Buvau mokytojos Bernatonytės pamokoje. Vaikų drausmingumas pagerėjo. Mokytojoms vesti pamokas sunku, nes vaikai kalba lenkiškai. Kitą dieną išvykau į Babrauninkus, čia dirba mokytojas Andriuškevičius. Stebėjau 4 pamokas. Mokytojas pamokoms pasiruošęs, jas pravedė patenkinamai. Mokyklą lanko visi suregistruoti vaikai. Mokytojas vaikų mokymu ir auklėjimu rūpinasi.

Lapkričio 14 d. vykau tikrinti Añglininkų prad. mokyklos. Į šią mokyklą tik 4,5 km, čia jau nenuvargau. Stebėjau mokytojų Mikalauskaitės ir Revuckaitės pamokas. Mokytoja Revuckaitė pamokas pravedė daug metodiškiau už Mikalauskaitę, nes Revuckaitė baigusi mokytojų seminariją ir turi 4 metų pedagoginio darbo stažą. Po pamokų pasikalbėjome mokymo ir auklėjimo tema. Mokytojos, atrodo, draugiškai sugyvena. Papietavome, išgėrėm ir atsisveikinęs išėjau į Jiezną. Šį kartą nuovargio nejaučiau, nes ką gi reiškia nueiti 9 km su poilsiu. Dažnai pamanau, kad būtų gerai, jeigu Švietimo skyrius turėtų susisiekimo priemonę. Labai erzina mane ir tai, kad skyrius neturi tinkamesnių patalpų.

Lapkričio 19–22 d. dalyvavau Kauno srities rajonų metodinių kabinetų vedėjų seminare. Seminarą vedė srities metodinio kabineto vedėjas V. Ruzgas. Seminare buvo svarstoma rajonų metodinių kabinetų vedėjų darbas, metodiniai klausimai ir buvo pravestos dvi parodomosios pamokos: III kl. – aritmetika, V kl. – lietuvių k. („Petras Cvirka“). Pamokos, mano supratimu, pravestos labai gerai, seminaras buvo naudingas, tačiau daug kas buvo daroma paskubomis ir man tas nepatiko.

Gruodžio pradžioje lankiau Gudžionių prad. mokyklą. Mokytojus Butkevičių ir Jasinskaitę radau besiruošiančius pamokoms. Kitą dieną stebėjau jų pamokas. Jasinskaitė pamokas vedė daug geriau negu Butkevičius – jam trūksta metodinių žinių, be to, labai lėto temperamento. Nors mokyklos patalpos valdinės ir geros, tačiau trūksta švaros. Mokiniai lietuvių kalbą moka silpnai, nes namuose kalba lenkiškai.

Gruodžio 19 d. su insp. Kučinsku tikrinom Kašoniū septynm. mokyklą. Stebėjom visas pamokas. Visi mokytojai jauni, dirba pirmus metus, tik direktorius Kuncevičius dirba penktus metus. Po pamokų įvyko pedagogų tarybos posėdis ir pamokų aptarimas.

Po kelių dienų dalyvavau Vėžioniū septynm. mokyklos mokytojų susirinkime. Mokytojos Šidlauskaitė ir Gudelevičiūtė vedė parodomąsias pamokas. Pravedė gerai. Po susirinkimo direktorius Savukynas visų mokytojų ir savo vardu kviečia mokytojus į bendrą pobūvį, bet ir čia, kaip ir Kisieliškių prad. mokykloje, pasiliko tik mokytojai Augonis, Nagreckis, Kirmelavičiūtė, Bajoraitė ir Kalvaitytė. Kiti visi išdūmė į namus. Ypač šiuo atžvilgiu nedraugiški Jiezno vid. mokyklos mokytojai (senesni ir jauni).

Gruodžio 21–26 d. vedžiau kontrolinius rašomuosius darbus VI, VII klasėse Aukštadvario, Jiezno, Stakliškių mokyklose. Rašomieji darbai, bendrai imant,

nepatenkinami: daug klaidų, raštas negražus, nešvarus, darbas atliktas nerūpestingai. Tai rodo, kad mokytojai dirba nejausdami atsakomybės.

Paskutinėmis gruodžio dienomis tikrinau Aukštadvario, Vaitkūnų, Sepijoniškių, Medžionių, Alšininkų mokyklas. Aukštadvario vid. mokyklos I kl. mokytoja Gramauskaitė nežino, kiek vaikų jos klasėje turi lankyti mokyklą ir kiek lanko. Tai mokyklos direktoriaus Martinkėno kaltė. Jis daugiau rūpinasi asmeniniais reikalais negu mokykla. Jam jau anksčiau buvo duotos pastabos ir nurodymai, tačiau blogos padėties nesistengia taisyti. Vaitkūnų prad. mokykloje (vedėjas J. Sinkevičius) darbas taip pat sužlugdytas. Pamokos prasidėjo 11 val. su 5 mokiniais. Čia suregistruota 75 vaikai, mokyklos tikrinimo dieną klasėse buvo 42 mokiniai. Mokytojai pamokoms nesiruošę, vaikų sąsiuviniai netaisomi, nešvarūs. Mokytoja Šereikaitė dirba pirmus metus, bet meluoti ir nesąmoningai teisintis jau išmokusi. Mokytoja pamokoms nepasiruošusi, o praktikos neturi, pamokas vedė labai blogai ir jos tęsėsi tik po 20–30 min. Stebėjau visas pamokas. Po pamokų su mokytojais pasikalbėjau, daviau daug nurodymų, pastabų, patarimų. Sepijoniškių mokykloje dirba „antrametės“ mokytojos Marcinkevičiūtė ir Blažytė. Palyginus Sepijoniškių mokyklą su Vaitkūnų mokykla, vaizdas labai skirtingas. Sepijoniškių prad. mokykloje mokytojos be praktikos, tačiau padėtis daug geresnė: darbas pradedamas punktualiai, vaikai mokyklą lanko normaliai, į pamokas nei mokiniai, nei mokytojos nesivėluoja. Mokytojos pamokoms ruošiasi, mokinių sąsiuvinius tikrina. Tą pat dieną nuvykau į Medžiónis. Čia darbas abiejuose komplektuose vyksta normaliai. Mokyklos vedėja Navickaitė, baigdama antrąjį mokslo metų ketvirtį, pagiria gerai besimokančius ir papeikia blogesnius mokinius. Pažangiems mokiniams dalina dovanėles iš savo lėšų. Šios mokyklos mokytoja Birutė Žilionytė po pamokų sėdi klasėje ir verkia. Supratau jos ašaras: ji lapkričio mėn. atkelta iš Butrimonių vid. mokyklos. Ji verkia ne Butrimonių, o kad ją kėlė lyg už bausmę – ji nenorėjo būti komjaunuole. *„Šiame rajone nebūsiu komjaunuolė“*, – pasakė ji man. Man jos pagailo, ji jauna, užsispyrusi, bet gera pedagogė. Prisimenu jos labai gerai vestą pamoką Butrimonysė. Kad B. Žilionytė gabi mokytoja, patvirtino ir srities Švietimo skyr. inspektorius Makarevičius, stebėjęs jos pamoką. Jau sutemus pasiekiau Alšininkùs. Vedėją mokytoją A. Mockevičiūtę radau besiruošiančią pamokoms, kurias ves beraščių ir mažaraščių kursuose. Įdomu pažiūrėti, einam į pamokas. Klasėje 28 klausytojai, nustebau pamatęs tiek kursantų. Juk Jiezno vid. mokykloje 30 mokytojų ir beraščių nemoko, o čia viena mokytoja dirba su keturiomis klasėmis ir kasdien apmoko beraščius ir mažaraščius. Pamokas veda gerai ir moka kursantus valdyti. Darbą baigė 24 val. Sveika ir energinga mokytoja, pamaniau. Taip šia kelione baigėsi 1951–1952 m. m. pirmasis pusmetis, nuo rytdienos prasideda žiemos atostogos.

Atostogų metu ruošiausi mokytojų konferencijai. Konferencijoje buvo aptarti pirmojo pusmečio darbo rezultatai, vyko diskusijos, tačiau mokytojai kalbėti vengė. Apie darbą mokykloje, apie mokymą ir auklėjimą beveik nieko nebuvo pasakyta. Antrą konferencijos dieną vyko sekcijų darbas. Konferencijos metu buvo mokyklų sienlaikraščių apžiūra. Apžiūroje išstatyta 18 mokyklų 27 sienlaikraščiai. Komisijos nuomone, geriausi buvo Butrimonių vid. mokyklos, Stakliškių ir Užuguosčio septynm. mokyklų, Alšininkų prad. mokykos sienlaikraščiai. Po apžiūros buvo duoti nurodymai, kas taisytina.

Po atostogų pirmoji mokyklų tikrinimo išvyka buvo 1952 m. sausio 16 d. Kartu su inspektoriumi Kučinsku išvykome: aš į Krištãpiškių prad. mokyklos 2-ąjį komplektą (mokytoja Bagdonaitė), o Kučinskas nuvyko į Gaižiūnų prad. mokyklą (mokytoja Zdanevičiūtė). Stebėjau tris pamokas ir patyriau, kad mokytoja Bagdonaitė pamokoms nepasiruošusi, todėl jas vedė nepatenkinamai. Mokyklos lankomumas labai blogas: iš 30 mokinių klasėje buvo tik 17. Priežastis – kunigas kalėdojo. Iš Krištapiškių nuvykau į Karapolį, patikrinau klubo-skaityklos darbą.

Sausio 17 d. išvykom į Užuguosčio septynm. mokyklą. Tik įėjom į mokyklą, ir pasigirdo skambutis pirmajai pamokai. Patyrėm, kad mokytoja Sartanavičiūtė ir Šiupšinskaitė vėluoja. Einam į jų klases. Po 12 min. ateina į klases ir mokytojos. Čia stebėjom visas pamokas. Patirta, kad mokytojai pamokoms ruošiasi ir veda jas patenkinamai. Tik mokytojas Vokietaitis pamokas vedė silpniau. Mokyklos patalpos geros, švara ir apiforminimas patenkinami. Po pamokų buvo pedagogų tarybos posėdis, kuris tęsėsi apie 5 val. Su gamtininkų ir literatų būreliais gerai dirba mokytoja Pabiržienė. Kitomis dienomis dar aplankėme Radomislio pradinę ir Gr̀ipiškių septynmetę mokyklas (direktorius mokytojas Naginė). Gerai dirba mokytojos A. Žilionytė, Petukauskaitė ir kt. Po pamokų vyko pedagogų tarybos posėdis. Šios mokyklos patalpos blogos. Visos jos privačios, klasės mažos ir tamsios. Švara patenkinama.

Nuo vasario pradžios iki mokslo metų pabaigos teko aplankyti kelias mokyklas. Pakartotinai buvo aplankytos Aukštadvario, Butrimonių vidurinės mokyklos ir Stakliškių septynmetė mokykla. Šias mokyklas lankėme skyriaus vedėja, mokyklų inspektoriai ir aš. Teko įsitikinti, kad jų darbas kiek pagerėjo. Norėdamas vesti IV klasių lietuvių kalbos ir aritmetikos kontrolinius darbus, aplankiau Butrimonių, Būdos, Gripiškių, Pikelionių, Sepijoniškių, Vanagėlių mokyklas. Tikrinau mokinių pasiruošimą egzaminams, dalyvavau metodinių ratelių susirinkimuose.

Bendrai imant ir 1951–1952 m. m. mokytojai mokinių reikiamai neparuošė. Mokytojai rimtai nesiekė gerų darbo rezultatų. Nors jauni, bet atsidavimo darbui nematyti. Labai bloga padėtis buvo Pieštuvėnų, Sobuvos, Totoriškių, Vaitkūnų ir kai kuriose kitose mokyklose. Šių mokyklų mokiniai vos pramokę kiek skaityti ir rašyti.

Mokyklų lankymas buvo pagrindinis mano darbas. Paskleisti geresnių mokytojų darbo patirtį nepavyko, nes daugelis mokytojų nestebi, nesvarsto savo darbo ir nieko konkretaus apie jį nepasako. Metodinių ratelių ir dalykinių komisijų mokytojų susirinkimuose parodomosios pamokos ir jų aptarimas būtų buvęs daug reikšmingesnis, jeigu visi mokytojai būtų nuoširdžiai ir aktyviai kalbėję apie darbo gerinimą.

1951–1952 m. m. pradžioje suregistruota I–XI klasėse 4 234 mokiniai, iš jų: IV klasėse – 602, VII klasėse – 231, XI klasėse – 50 mokinių. Mokslo metų pabaigoje I–XI klasėse buvo 4 009 mokiniai (nubyrėjo 225), iš jų: IV klasėse – 566 (nubyrėjo 36), VII klasėse – 216 (nubyrėjo 15), XI klasėse – 47 (nubyrėjo 3) mokiniai. Atskirai pagal mokyklų tipus buvo mokinių:

– prad. mokyklose I–IV kl. (38 m-klos) – 2 960 mokinių, m-klą baigė arba perkelti į aukštesnę klasę 2 414;

– septynm. mokyklose V–VII kl. (9 m-klos) – 810, m-klą baigė arba perkelti į aukštesnę klasę – 609;

– vid. mokyklose VIII–XI kl. (3 m-klos) – 239, m-klą baigė arba perkelti į aukštesnę klasę – 169.

Iš visų 4 009 mokinių palikta antriems metams 363, duotos pataisos 454 mokiniams.

Pažangumas: I–IV klasių – 81,2 proc., V–VII klasių – 75,1 proc., VIII–XI klasių – 70,7 proc., bendras I–XI klasių – 79,6 proc.

1952–1953 mokslo metai

Pasiruošimas 1952–1953 m. m. per vasaros atostogas vyko geresnėmis sąlygomis: laiku buvo gautos programos ir mokytojai galėjo gerai apgalvoti ir susiplanuoti mokomąją medžiagą, laiku pradėtas mokyklų ir inventoriaus remontas, laiku sudaryti mokyklų mikrorajonai ir atlikta mokinių registracija, buvo dedamos pastangos laiku surinkti mokytojų kadrus. Tačiau reikiamai vis tiek nepasiruošta. Trūko mokyklinių sąsiuvinių. Su mokytojais P. Stankevičiumi ir P. Kazlausku (jie turėjo motociklus) lankiau mokyklas – tikrinome pasiruošimą naujiems mokslo metams.

Rugpjūčio 28–29 d. vyko rajono mokytojų konferencija. Nuo rugsėjo 1 d. rajono Liaudies švietimo skyriaus vedėju paskirtas mokytojas J. Marcinkus.

Rugsėjo 15 d. su inspektoriumi P. Kazlausku pradedame mokyklų lankymą naujaisiais mokslo metais. Lankėme Vėžionių ir Punios septynm. mokyklas, stebėjom po dvi pamokas, kitą dieną stebėjom pamokas Pikelionių ir Stakliškių mokyklose.

Rugsėjo pabaigoje dalyvavau mokytojų susirinkimuose Aukštãdvaryje, jaunųjų mokytojų susirinkime Stakliškėse, istorijos ir konstitucijos dalykinės komisijos susirinkime Vėžionysė. Šiuose susirinkimuose stebėta 6 parodomosios ir 14 eilinių pamokų.

Spalio 15–30 d. dalyvavau pedagoginių kabinetų vedėjų seminare Vilniuje. Čia teko stebėti 5 eilines pamokas.

Lapkričio mėn. lankiau Krištapiškių, Gaižiūnų, Gudžionių, Totoriškių, Babrauninkų, Pikelionių, Trečionių, Alšininkų, Medžionių, Sepijoniškių prad. mokyklas, iš viso stebėjau apie 30 pamokų ir dalyvavau mokytojų susirinkimuose Karapolio, Eičiūnų prad. mokyklose. Čia parodomąją pamoką vedė mokytoja Norienė. Užuguosčio septynm. mokykloje kartu su kitų mokyklų mokytojais stebėjom eilines pamokas. Paaiškėjo, kad mokytojai pamokoms ruošiasi.

Gruodžio mėn. Jiezno vid. mokykloje vyko istorijos ir konstitucijos parodomosios pamokos, kurias vedė mokytojai Vasilevičienė ir Imbrasas. Pamokos pravestos silpnai. Želkūnų prad. mokykloje dalyvavau mokytojų susirinkime, mokytojai Milkevičius ir Kamblevičius parodomąsias pamokas pravedė silpnai.

1952–1953 m. m. pirmame pusmetyje aplankiau 21 mokyklą ir stebėjau daugiau kaip 70 eilinių pamokų. Aukštadvario ir Užuguosčio mokyklose stebėta I–IV klasių eilinės pamokos kartu su kitų mokyklų mokytojais. Dalyvavau 8 metodinių ratelių ir 4 dalykinių komisijų susirinkimuose. Lankydamas mokyklas nuėjau apie 170 km. Pastebėta, kad mokytojai darbe daro pažangą, bet yra mokytojų, kurie pamokas veda vis dar blogai. Tą pastebėjo ir inspektorius Kučinskas.

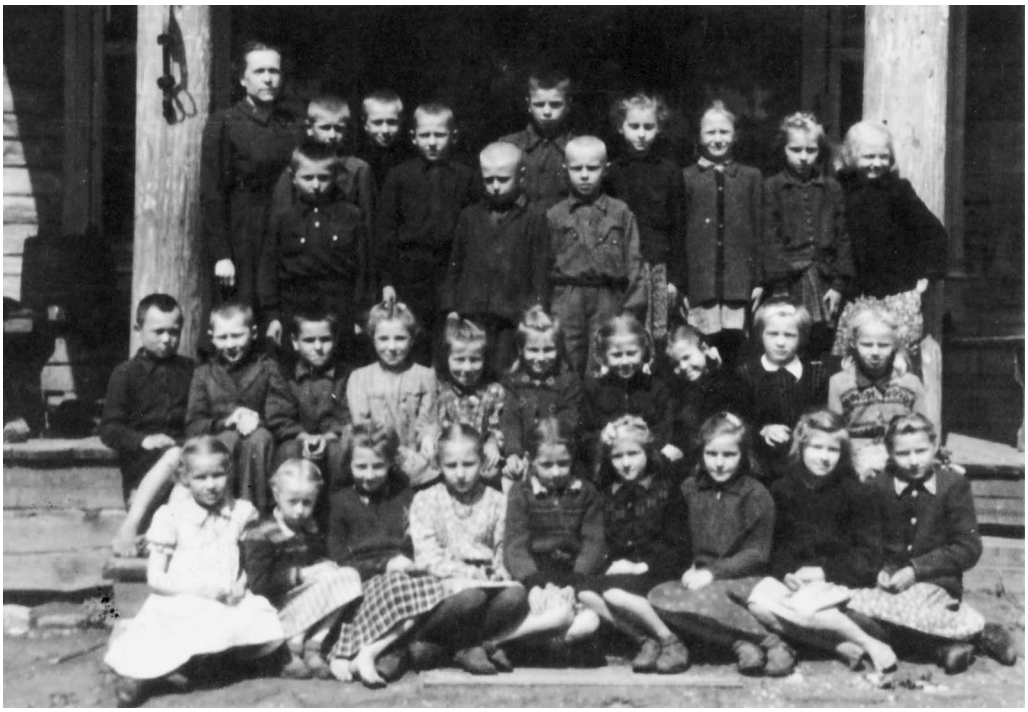

Mok. Marija Naudžiūnienė su Jiezno vidurinės mokyklos antrokais mokslo metams pasibaigus 1952 05 18

Žiemos atostogų metu – sausio 5–8 d. – vyko rajono mokyklų mokytojų konferencija. Konferencijos metu dirbo 8 sekcijos, kurioms vadovavo dalykinių komisijų vadovai. Geriausiai darbas vyko lietuvių kalbos sekcijoje. Tačiau konferencijoje trūko kritikos ir savikritikos.

Sausio pabaigoje su inspektoriais Kazlausku ir Kučinsku vėl tikrinome mokomąjį ir auklėjamąjį darbą rajono mokyklose. Nuvykome į Puniõs septynm. mokyklą. Stebėjome 24 pamokas. Naujasis mokyklos direktorius rūpestingas, tačiau trūkumų dar yra: nekoks lankomumas, žemas pažangumas. Po to tikrinome Vėžionių septynm. mokyklą (direktorius J. Savukynas), stebėjome 14 pamokų. Čia darbas nėra pašlijęs. Sausio 24 d. dalyvavau metodinio ratelio mokytojų susirinkime Padriežiškių prad. mokykloje. Mokytoja Janulevičienė pravedė parodomąją pamoką, jos mokinių būrelis atliko keletą dainų, eilėraščių, šokių ir žaidimų. Po kelių dienų su inspektoriais lankėme Nemaniūnų septynm. mokyklą. Čia dirbama dviem pamainomis. Stebėjau 4 pamokas. Sausio 31 d. dalyvavau metodinio ratelio mokytojų susirinkime Vaitkūnų prad. mokykloje. Čia mokytoja Liegiūtė pravedė rusų k. pamoką, o mokytoja Asakavičienė – aritmetikos.

Vasario 5 d. Jiezno vid. mokykloje vyko fizinio lavinimo parodomoji pamoka VIII kl. Pamoką vedė mokytojas Steikūnas. Pravedė gerai. Vasario 6–9 d. dalyvavau istorijos ir konstitucijos dalykinės komisijos susirinkime Aukštadvaryje, mokytojų susirinkime Radomislyje, lietuvių k. dalykinės komisijos susirinkime Kašonių septynmetėje mokykloje. Mokytojos Daškutė ir Čeplaitė pravedė parodomąsias pamokas, kurių aptarimas buvo silpnokas. Vasario 16 d. dalyvavau užsienio kalbų dalykinės komisijos susirinkime Užùguostyje. Dvi parodomosios pamokos pravestos

Jiezno vidurinės mokyklos aštuntokų (berniukų) klasė su auklėtoja I. Tubutyte 1952 05 18

silpnai, nes pati mokytoja prancūzų kalbą moka silpnai. Pamokas stebėjo 6 mokytojai. Daug patarimų jauniems mokytojams davė mokytoja Barkauskienė. Vasario 25 d. nuvykau į Sokonių pradinę vieno komplekto mokyklą. Mokytoja Vaicekauskaitė dirba sąžiningai, tačiau mokinių žinios tik patenkinamos. Mokyklos lankymo dieną klasėje buvo 36 mokiniai. Stebėjau 3 pamokas, paskui klausinėjau vaikus. Vasario 26–27 d. – vidurinių mokyklų rusų k. kontroliniai rašomieji darbai (atpasakojimas). Geriau rašinį parašė Aukštadvario mokyklos mokiniai, silpniau – Butrimonių ir Jiezno mokyklų mokiniai. Paskutinę vasario dieną kartu su mokytoja V. Lauciūte dalyvavau Gripiškių septynm. mokykloje parodomosiose gamtos, chemijos, fizikos pamokose.

Kovo 3 d. Aukštadvaryje dalyvavau dalykinės komisijos susirinkime. Nakvojau pas jaunystės laikų draugą mokytoją Motiejų Venzlauską. Iš ten anksti nuvykau į Gaižiūnus ir su mokytoja Zdanevičiūte nuvykom į Parankavą, stebėjom pamokas. Tuo ir baigiau savo kelionę po Jiezno rajoną, pradėtą 1950 m. lapkričio 27 d.

Kovo 10 d. į Švietimo skyrių atvyko Kauno srities liaudies švietimo skyriaus kadrų inspektorius Batkevičius, kuris įsakė vedėjui J. Marcinkui iškviesti Butrimonių vid. mokyklos direktorių Alksnį, Aukštadvario vid. mokyklos mokytoją Pilipavičių ir Jiezno vid. mokyklos mokytoją Vasilevičienę. Visi laukiam, kas bus? Kovo 11 d. prašo mano asmens bylos. Nustebau... Alksnį atleidžia. Kviečia mane. Davęs vieną kitą klausimą, pareiškia man, kad nuo kovo 15 d. esu skiriamas Butrimonių vid. mokyklos direktoriumi. Mėginau atsisakyti, bet tas nieko negelbėjo.

Kovo 14 d. perėmęs mokyklos turtą, grįžau į Jiezną įvairių minčių prislėgtas. Kitą dieną atvykau į Butrimonis eiti nelauktai man primestų mokyklos direktoriaus pareigų...

Jiezno miesto bibliotekos istorija

Elena Butkevičienė

Kaip nurodo savo tyrimuose vienas žymiausių XX amžiaus Lietuvos knygotyros ir bibliotekininkystės specialistų L. Vladimirovas, XIX a. pabaigoje mūsų šalyje pradėtos organizuoti liaudies bibliotekos prie visų pradinių mokyklų. Nedidelė bibliotekėlė įsteigta ir prie Jiẽzno pradžios mokyklos. Smulkesnių žinių apie ją nėra.

Nepriklausomos Lietuvos metais Jiẽznas buvo valsčiaus centras ir priklausė Alytaũs apskričiai. 1932 m. duomenimis, visoje apskrityje buvo tiktai viena valstybinė viešoji biblioteka Alytujè. Jieznė nedidelės bibliotekėlės veikė prie pradžios ir Žiemos žemės ūkio mokyklos. Jų knygų fondai buvo maži, o skaitytojai – tik mokiniai. Jaunųjų ūkininkų, pavasarininkų rateliai taip pat turėjo savo bibliotekėles (50–60 knygų fondai). Kiek didesnė buvo Jiezno valsčiaus Bìrštono šaulių būrio biblioteka (168 knygos). Šios bibliotekos nebuvo populiarios ir nevaidino didelio vaidmens, aprūpinant visuomenę knygomis. Tiktai 1936 m., išleidus Lietuvos valstybinių viešųjų bibliotekų įstatymą, prasideda pagyvėjimas – jos pradedamos steigti ne tik apskričių centruose, bet ir valsčiuose.

Vykdant šį įstatymą, nuo 1939 m. vasario 1 d. valstybinė viešoji biblioteka steigiama ir Jiezne. Ji įsikūrė Jiezno valsčiaus savivaldybės mansardoje ir užėmė vieną kambarį. Vedėju nuo 1939 m. balandžio 1 d. paskiriamas Stasys Jakimavičius, turėjęs 7 klasių išsilavinimą. Bibliotekos knygų fondu ir periodiniais leidiniais rūpinosi Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentas. Pradinį knygų fondą sudarė keletas šimtų knygų. Jis buvo nuolat papildomas naujais leidiniais. 1940 m. vasarą Jiezno bibliotekos fondas neviršijo 1 000 knygų, daugiausia grožinės literatūros – Lazdynų Pelėdos, Vaižganto, Maironio, Žemaitės, L. Tolstojaus ir kitų autorių kūrybos, šiek tiek meno, kraštotyros, žemės ūkio ir kt. leidinių. Biblioteka gaudavo ir periodikos – laikraščių, žurnalų. Naujas knygas biblioteka gaudavo labai pavėluotai. Tarp Kultūros reikalų departamento ir „Spaudos fondo“ buvo sudaryta sutartis, pagal kurią fondui pavesta įrišti ir išsiuntinėti viešosioms bibliotekoms knygas. Kol jas čia sutvarkydavo ir išsiuntinėdavo, praeidavo kokie 4 ar daugiau mėnesių. Knygų fondas buvo tvarkomas pagal 1937 m. Vinco Ruzgo parengtą vadovėlį. Lentynose knygos dėliotos pagal formatą.

Pagal 1937 m. sukurtas bibliotekų taisykles jos buvo suskirstytos į keturias eiles. Pirmosios ir antrosios eilės bibliotekas numatyta steigti miestuose ir apskričių centruose, o trečiosios ir ketvirtosios – valsčių centruose. Jiezno valstybinė viešoji biblioteka buvo ketvirtos eilės. Tokios bibliotekos dirbo ne visą darbo dieną, 2–3 kartus per savaitę. Jiezno biblioteka dirbo 3 kartus per savaitę, nuo 13 iki 16 valandos, daugiausia turgaus dienomis. Skaitytojas turėdavo sumokėti iš anksto ketvirtinį abonementinį mokestį (25 centai už mėnesį). Be to, dar reikėdavo 5 litų užstato. Mokiniams knygos būdavo išduodamos 15 dienų nemokamai, pagal mokyklų pateiktus sąrašus. Negrąžinę laiku knygų, už kiekvieną pavėluotą dieną skaitytojai turėdavo sumokėti 10 centų baudos, o jei negrąžindavo per du mėnesius, jiems neleisdavo naudotis biblioteka, ir negrąžindavo užstato. Biblioteka

Pirmoje eilėje: (iš kairės) kino mechanikė Regina Balčiūnienė, bibliotekininkės Elena Butkevičienė, Ada Pranskevičienė, Janina Bunikienė. Antroje eilėje (iš kairės): Jonas Pranskevičius, Marijonas Butkevičius, Jonas Klebauskas, Alvydas Navickas, Vytautas Marčiulionis, neatpažintas. 1960 m. Iš E. Butkevičienės šeimos archyvo

naudojosi daugiausia mokiniai ir kaimo jaunimas. Vyresnio amžiaus žmonės skaitė mažiau.

1941 m. biblioteka perkeliama į Kvintos rūmus, dabartinių kultūros namų pastatą. Jai paskiriamas didesnis kambarys. Čia buvo galima geriau tvarkyti knygų fondą ir aptarnauti skaitytojus. Nuo 1941 m. sausio 1 d. valstybinių viešųjų bibliotekų steigimu ir išlaikymu pradeda rūpintis apskričių ir miestų vykdomieji komitetai. Nuo 1941 m. sausio 25 d. Jiezno miesto valstybinė viešoji biblioteka priklausė Alytaus apskrities vykdomojo komiteto Liaudies švietimo skyriui. Liaudies švietimo komisariatas ir toliau centralizuotai aprūpindavo bibliotekas knygomis. Jiezno valstybinė viešoji biblioteka, kaip ir kitos, pradėjo reguliariai gauti naujų knygų, be to, jai perduota apie 200 egzempliorių iš uždarytų organizacijų bibliotekų: pavasarininkų, šaulių ir kt. Karo išvakarėse biblioteka turėjo per 2 000 sutvarkytų knygų, dirbo ilgiau – kiekvieną dieną nuo 10 iki 18 val., o sekmadieniais nuo 13 iki 17 val. Joje tuo metu skaitė 570 skaitytojų.

Daug žalos Jiezno valstybinei viešajai bibliotekai padarė karas: pačioje pradžioje vokiečiai iškraustė biblioteką iš Kvintos rūmų; buvo nekūrenama, be baldų, nepapildoma knygomis, dirbo sutrumpintą darbo dieną. Traukiantis vokiečiams, ją perdavė buvusiam pašto viršininkui P. Valaičiui, kuris 1944 m. pabėgo, viską palikęs likimo valiai. Knygos išmėtytos, išgrobstytos. Po karo Jieznas pradėjo plėstis. Statomi nauji gyvenamieji namai, rekonstruojamos ir išgrindžiamos

akmenimis pagrindinės gatvės. 1946 m. Jiezno valsčius priklausė susikūrusiai Prienų apskričiai. Reikėjo atkurti bibliotekos darbą, sukomplektuoti knygų fondą, surinkti per karą išmėtytas knygas. Bibliotekai daug padėjo jaunimas: vaikščiojo po įmones ir rinko knygas. Ją papildė ir Liaudies švietimo skyrius. Bibliotekai buvo užsakomi laikraščiai ir žurnalai. 1945 m. pabaigoje biblioteka jau veikė. Tačiau pirmieji pokario metai jai, kaip ir visoms kitoms, buvo labai sunkūs. Trūko tinkamų darbuotojų, knygų, inventoriaus, kuro.

Bibliotekininkų šeima – Marijonas ir Elena Butkevičiai. 2014 m. Vilmos Trabuševskienės nuotr.

Biblioteka buvo perkelta į kitas patalpas, vedėja paskirta Birutė Frankauskaitė. Nuo 1946 m. bibliotekos knygų fondas pradėtas komplektuoti iš Valstybinio knygų prekybos tresto, o nuo 1948 m. knygas siuntė Respublikinis bibliotekų kolektorius. Gaunami nauji grožinės ir mokslinės literatūros leidiniai, enciklopedijos. Nors apskritai knygų trūko, kai kurių siųsta perteklius: marksizmo-leninizmo veikalų, partijos ir vyriausybės nutarimų ir kitos visuomeninės literatūros... Bibliotekoje daugėjo nenaudojamos literatūros. 1949 m. pabaigoje fondą sudarė 3 972 knygos. Be grožinės, visuomeninės politinės literatūros, kitokių buvo labai nedaug (gamtos mokslų – 49, technikos – 26, žemės ūkio – 37, vaikiškos – 134).

Pirmaisiais pokario metais knygos lentynose dedamos kaip ir anksčiau, pagal formatą. Tiktai kai išverčiama L. Tropovskio „Dešimtainė klasifikacija“, nuo 1948 m. knygos pradėtos klasifikuoti ir dėlioti lentynose sistemine abėcėline tvarka. Skaitytojų daugėjo, 1949 m. jų buvo 750 (240 moksleivių); visiems išduota 9 261 knyga. Norėdama plačiau paskleisti knygas gyventojams, biblioteka steigė ir kilnojamąsias bibliotekėles klubuose-skaityklose. Biblioteka buvo įpareigota šiuos klubus-skaityklas ne tik aprūpinti literatūra, bet ir instruktuoti, kaip dirbti. Didesnės metodinės pagalbos suteikti negalėjo, nes bibliotekos darbuotojai patys neturėjo tinkamo pasirengimo.

Jiezno bibliotekai tam tikrą metodinę pagalbą teikė Prienų apskrities biblioteka: organizavo seminarus bibliotekininkams ir klubų-skaityklų vedėjams, kuriuose skaityti pranešimai įvairiomis temomis, nagrinėti darbo su knygomis bei skaitytojais klausimai. Ta metodinė pagalba nebuvo efektyvi, nes pačios Prienų bibliotekos darbuotojai buvo žemo išsilavinimo ir neturėjo praktinių įgūdžių.

1950 m. susikūrė Jiezno rajonas. Tapęs rajono centru, Jieznas per keletą metų išaugo beveik dvigubai; atsirado devynios naujos gatvės, pradėti statyti mūriniai gyvenamieji namai, vidurinė mokykla, internatinė mokykla, atidarytos antrinių žaliavų perdirbimo įmonės ir kt. Pokyčiai atėjo ir į biblioteką. Ji tapo rajoninė, vėl perkelta į Kvintos rūmus, čia pradėjo dirbti trys bibliotekininkai. Dviejuose kambariuose (bendras plotas 60,5 m^2) įsikūrė skaitykla ir knygų fondas. Reikėjo gerinti jo komplektavimą, atsisakyti neaktualios literatūros, sudominti knyga ne tik rajono centro, bet ir kaimo gyventojus, kelti profesinį lygį. Knygas į Jiezną

siuntė bibliotekų kolektorius, tačiau vis dar pertekliniais kiekiais (visuomeninius politinius leidinius) – kartais net po 50–60 egzempliorių, kurių didesnės dalies niekas neskaitydavo. Biblioteka knygas kasmet pirko vietos knygyne (būdavo, kad tas pačias atsiųsdavo ir kolektorius), prenumeravo periodinius leidinius.

Knygų fondas baigtas tvarkyti pagal dešimtainę klasifikaciją, nurašomi seni leidiniai, nuo 1950 m. į lentynas grožinės literatūros knygos dedamos pagal autorius, abėcėline seka pradėta rašyti visuminės apskaitos knyga. 1958 m. prie bibliotekos įsteigta skaitykla, paskirtas jos vedėjas. Skaitykloje vyko įvairių sričių knygų skaitymai, rengiamos knygų parodėlės, bibliografinės apžvalgos, organizuoti literatūriniai vakarai. Suaktyvėjo ryšiai su kaimo bibliotekomis, kilnojamosios bibliotekėlės veikė ne tik klubuose-skaityklose, bet ir Jiezno ligoninėje, viešbutyje, kooperatyve ir kitur. Nuo 1953 m. Jieznas pradėjo gauti knygas per Tarpbibliotekinį abonementą (TBA) iš Kauno viešosios bibliotekos. Jos labiausiai pravertė besimokantiems studentams neakivaizdininkams. Skaitė ir tarnautojai, moksleiviai, kolūkiečiai, darbininkai. Augant skaitytojų skaičiui, gausėjant savarankiškai besimokančiųjų, reikėjo išplėtoti ir bibliografinį darbą. Buvo komplektuojami „Spaudos metraštis“, rodyklės, pasikalbėjimai apie knygas, retrospektyvinės, registracinės bibliografijos leidiniai. Taip pat enciklopedijos, žodynai, įvairūs žinynai ir kt.

LTSR kultūros ministro 1956 m. rugpjūčio 3 d. įsakymu „Dėl abėcėlinių katalogų organizavimo masinėse bibliotekose“ visos bibliotekos įpareigotos parengti abėcėlinį ir sisteminį katalogus. Jiezno rajoninė biblioteka pradėjo sudarinėti šiuos katalogus, tačiau darbas užsitęsė, todėl baigtas tik 1960 m. Biblioteka sistemingai savo skaitytojus informuodavo apie naujas knygas – tam tikslui rengiamos leidinių parodėlės, sudaromi rekomenduotinos literatūros sąrašai. Nuo 1954 m. biblioteka pradėjo rengti dvejopas bibliografines apžvalgas: naujų knygų ir temines. Naujų knygų apžvalgos organizuotos skaitykloje, daugiausia prie paruoštų naujų knygų parodėlių, susirinkus į biblioteką daugiau skaitytojų. Teminės – seminarų forma kartu su visais darbuotojais.

Jiezno bibliotekai tapus rajonine, atsirado poreikis teikti metodinę pagalbą viso rajono 23 kaimo bibliotekoms. Toji pagalba buvo įvairių formų: 1951–1952 m. grupiniai 7–10 dienų mokymai bibliotekininkams (paskaitos, seminarai), kuriuose dalyvaudavo kolegos iš Kauno, ir individualūs darbuotojų užsiėmimai. Naujas darbuotojas apmokomas rajoninėje bibliotekoje per 10 dienų: kaip tvarkyti dokumentaciją, klasifikuoti knygas, kataloguoti, dirbti su skaitytojais ir kt.

Nuo 1953 m. Jiezno rajoninė biblioteka kartu su rajono kultūros ir švietimo darbo skyriumi pradėjo organizuoti kaimo klubų ir bibliotekų darbuotojų mėnesinius 2 dienų seminarus. 1956 m. įvyko reorganizacinių pokyčių: pradėti organizuoti ketvirtiniai 3 dienų seminarai, o tarp jų šaukiami gamybiniai vienos dienos pasitarimai svarbiems einamiesiems klausimas aptarti. Pirmą dieną vykdavo visų kultūros darbuotojų bendrieji užsiėmimai, o kitas dvi dienas – darbas sekcijose: aktualijų aptarimas, patirties sklaida, išvykos į pavyzdines ir kitų rajonų bibliotekas ir kt.

Bibliotekininkų darbas šiuo metu buvo nelengvas. Rajoninės bibliotekos darbuotojai neturėjo reikiamo išsilavinimo, jie nuolat keisdavosi: kasmet po vieną, du, o kartais ir tris žmones. Kiekvienais metais bibliotekai imdavo vadovauti vis

Jieznietė rašytoja Irena Sipavičienė pristato pirmąjį savo istorinį romaną „Sarmatijos gyvastis“. 2012 m. Iš bibliotekos archyvo

Renginio metu. 2012 m. Iš bibliotekos archyvo

naujas žmogus. Nuo 1957 m. vedėju Jiezne paskirtas pirmas specialistas, tačiau jis dirbo tiktai pusantrų metų. Tokia darbuotojų kaita atsiliepė visam bibliotekos darbui. Didelę pagalbą teikė Kauno viešoji biblioteka, kurios darbuotojai organizuodavo seminarus, konsultuodavo, lankydavosi rajone.

1959 m. rugsėjį priimtas visasąjunginis nutarimas „Dėl bibliotekų darbo būklės šalyje ir priemonių jam pagerinti“. Analogiškas nutarimas po metų priimtas ir Lietuvoje. Jis iškėlė bibliotekoms naujus uždavinius: per artimiausius 2–3 metus aptarnauti kiekvieną šeimą, sustiprinti materialinę bazę. Rajoninės bibliotekos buvo įpareigotos teikti metodinę praktinę pagalbą visų žinybų bibliotekoms. 1960 m. išrinkta bibliotekos taryba. Ji kartu su kultūros skyriaus taryba svarstė, kokiais būdais aprūpinti kiekvieną šeimą knygomis. Nuo 1964 m. pereita prie išankstinio literatūros užsakymo pagal leidyklų teminius planus. Dabar bibliotekai reikėjo

tiksliai žinoti, kokių knygų reikia jos mikrorajonui, ištirti skaitytojų poreikius. Savo fondą biblioteka ir toliau pildė pirkdama knygas vietos knygyne, prenumeravo vietinę ir respublikinę spaudą; pradėjo komplektuoti kraštotyros literatūrą apie savo rajono praeitį, dabartį, rinko rašančiųjų apie rajoną publikacijas. Didžiausią fondo dalį sudarė literatūra lietuvių kalba, šiek tiek buvo knygų rusų, vokiečių, anglų, prancūzų kalbomis.

1959 m. suorganizuotas laisvas priėjimas prie knygų (iki tol to nebuvo), patogiau sudėliotos lentynose knygos, sugrupuoti gimininingų mokslo šakų leidiniai. Visos respublikos bibliotekos turėjo savo mikrorajonus, kurių gyventojus privalėjo aptarnauti. Jiezno bibliotekai priklausė miestelio šeimos: buvo sudaryti jų sąrašai, apgalvotas aptarnavimo planas, suaktyvinta kilnojamųjų bibliotekėlių veikla. Daug padėjo ir knygnešiai. Didelio pasisekimo tarp Jiezno gyventojų sulaukė bibliotekos rengiami „literatūriniai teismai“. 1963 m. įvyko pirmasis „literatūrinis teismas“ pagal V. Bubnio apysaką „Beržai svyruokliai“. Apie jį išspausdintas straipsnelis „Bibliotekų darbe“. Taip pat surengtas literatūrinis teismas K. Kauneckio knygai „Prelatas Olšauskis“ ir kt.

1960 m. biblioteka baigė sudaryti abėcėlinį ir sisteminį katalogus. Nuo 1959 m. biblioteka gaudavo spausdintų kortelių komplektą, tad nebereikėjo visų knygų aprašinėti ranka. Be to, bibliotekoje jau dirbo specialistai, ir jiems buvo įprastas knygų aprašas. Nuo 1959 m. pradėta rengti „Bendroji žurnalų ir laikraščių straipsnių kartoteka“, sudarinėjama recenzijų ir kraštotyros kartoteka „Mūsų rajonas“. Biblioteka turėjo sukomplektavusi bibliografijos-informacijos leidinių fondą, kuris vis papildytas naujienomis. Jis praversdavo atsakant į įvairias skaitytojų užklausas, kurios registruotos specialiame sąsiuvinyje. Bibliotekos darbuotojai nuolat informuodavo savo skaitytojus apie gautą naują literatūrą. Šiame darbe jiems padėjo biuletenis „Naujos knygos“, „Ekspres informacija“, „Naujoji žemės ūkio literatūra“ ir kt. Skaitytojai sužinodavo, kokias knygas biblioteka gaus artimiausiu metu. 1961 m. Jiezno rajoninę biblioteką ir keletą kaimo bibliotekų aplankė visasąjunginio respublikinių bibliotekų metodininkų pasitarimo, vykusio Kaune, dalyviai. Svečiai domėjosi bibliotekų darbu, nagrinėjo bei vertino jį, neslėpė ir kritikos, kuri pravertė bibliotekininkams tolesniame darbe. Paskutiniais Jiezno rajono gyvavimo metais, 1962-aisiais, biblioteka savo fonduose turėjo 13 532 knygas, aptarnavo 1 250 skaitytojų ir jiems išdavė 21 625 knygas.

1962 m. stambinant rajonus, panaikintas Jiezno rajonas. Kaimo bibliotekos prijungtos prie Trãkų, Kaišiadoriũ, Alytaus ir Prienų rajonų. Jiezno biblioteka ir 10 aplinkinių bibliotekėlių prijungtos prie Prienų rajono. Buvusi rajoninė biblioteka tapo Jiezno miesto biblioteka. Tolesnį metodinį darbą ji koordinavo su Prienų rajono biblioteka. Nustatytos metodinio vadovavimo zonos: Prienų, Jiezno ir Birštono. Jiezno miesto biblioteka vadovavo 10 buvusio rajono bibliotekų. Jos struktūra nepasikeitė, darbuotojai liko tie patys.

Jiezno miesto biblioteka sudarė savo zonos bibliotekoms metodinės pagalbos planus, išvykų grafikus. Vėliau, remiantis aplinkinių centrų sudarytais planais, sudarytas viso rajono metodinės pagalbos planas ir išvykų grafikas. Biblioteka organizavo naujų bibliotekininkų mokymus. Iš jų priimdavo ataskaitas bei planus ir persiųsdavo rajoninei bibliotekai. Abi bibliotekos rengė ketvirtinius seminarus,

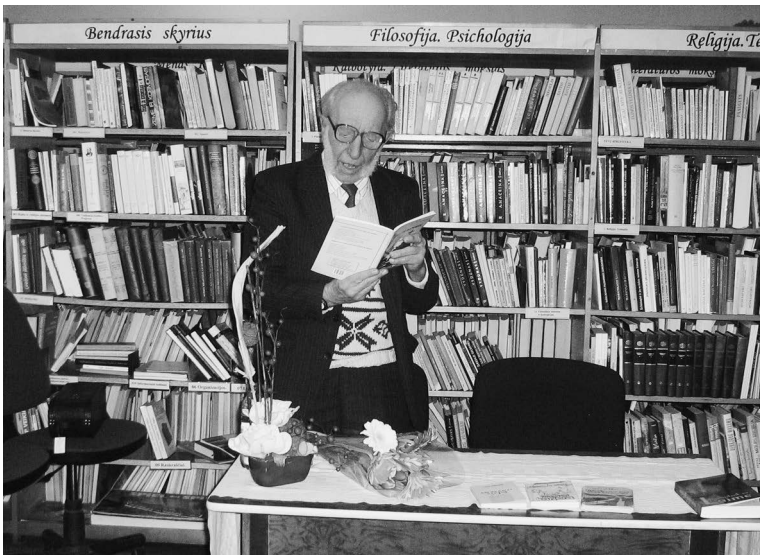

Pelekonių k. gyventojas rašytojas Petras Žemkauskas – dažnas bibliotekos svečias. 2010 m. Iš bibliotekos archyvo

Rašytojo Petro Žemkausko 85 metų jubiliejus pažymėtas bibliotekoje. 2010 m. Iš bibliotekos archyvo

kartu svarstė jų darbotvarkes, paskirstydavo darbuotojams pranešimų temas. Aukštesnį lygį seminarams suteikdavo Kauno viešosios bibliotekos atstovai.

Biblioteka toliau dirbo su skaitytojais populiarindama knygas, rengė susitikimus su rašytojais Just. Marcinkevičiumi, J. Baltušiu ir kitais. Komplektavo knygų fondą, katalogus papildydavo naujomis kortelėmis, toliau plėtojo metodinį ir bibliografinį darbą. Nuo 1977 m. sausio 1 d. vyko bibliotekų centralizacija. Jiezno miesto biblioteka tapo Prienų bibliotekos filialu. Panaikinta skaitykla ir jos vedėjo etatas. Bibliotekoje liko du darbuotojai: bibliotekininkas ir vyr. bibliotekininkas. Biblioteka neteko teisės pati užsisakyti reikalingą literatūrą. Ją gaudavo ne tiesiogiai iš bibliotekų kolektoriaus, bet iš centrinės bibliotekos jau sutvarkytą. Belikdavo tik aprašytų knygų korteles sudėlioti į katalogus. Knygų tvarkymo darbas palengvėjo, todėl daugiau laiko liko darbui su skaitytojais. Tačiau centralizacija turėjo ir trūkumų. Komplektavimo skyriuje dirbo žmonės, praktiškai nesusitinkantys

Iš kairės: 34 Bostono lietuvių enciklopedijos tomus bibliotekai padovanojusi Danutė Janutienė iš Kalifornijos (JAV), jos pusbrolis Jiezno vaikų globos namų auklėtojas Kazys Ardaravičius, vyr. bibliotekininkė Irena Valatkienė, kultūros namų direktorius Pranas Valatka, bibliotekininkė Elena Butkevičienė. 1999 m. Iš Irenos Valatkienės šeimos archyvo

su skaitytojais, nežinantys paklausos. Biblioteka knygas gaudavo labai pavėluotai, kartą per du ar tris mėnesius, nes centrinėje bibliotekoje užtrukdavo jų inventorinimas ir aprašymas.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, bibliotekai iškilo naujų uždavinių. Pirmiausia reikėjo iš fondų atrinkti ir nurašyti pasenusią, neaktualią literatūrą. Tai marksizmo-leninizmo klasikų veikalai, komunistų partijos ir sovietų vyriausybės nutarimai, suvažiavimų, konferencijų, plenumų ir kt. medžiaga. Peržiūrėtas visas bibliotekos fondas. Beverčių knygų kortelės išimtos iš katalogų.

Lietuvoje įvyko daug pasikeitimų. Čia ir tragiški Sausio 13-osios įvykiai, Lietuvos pripažinimas tarptautiniu mastu, Baltijos kelias, Rugpjūčio pučas ir kt. Visa tai atsispindėjo ir bibliotekos veikloje: jos darbuotojai rengdavo parodas, kartu su kultūros namais vesdavo teminius vakarus, kiekvienais metais minėdavo tautines ir religines šventes, rašytojų jubiliejus. Pvz., 1994-uosius Jungtinės Tautos paskelbė Tarptautiniais šeimos metais, todėl biblioteka savo renginiuose daugiausia dėmesio skyrė dorovingos šeimos ugdymui, vaikų auklėjimui, populiarino literatūrą apie šeimos tradicijas, santarvę, sveiką gyvenseną ir kt. 1999-ieji buvo paskelbti žmonių, turinčių negalią, metais. Biblioteka, bendradarbiaudama su kultūros namais, globos ir rūpybos tarnyba, surengė popietę „Priimk mane tokį, koks aš esu“. 2000-ieji paskelbti Jaunimo metais, todėl biblioteka daugiau dėmesio skyrė darbui su jaunimu. Kiekvienais metais švenčiama Knygnešio diena, prisimenami žmonės, sunkiais spaudos draudimo laikais nešę ir platinę lietuvišką žodį, – rengiama paroda

Literatūrinis-muzikinis vakaras „Iš širdies...” 2005 m. Iš bibliotekos archyvo

Pažymima rašytojo Juozo Erlicko 55-erių metų sukaktis. 2008 m. Iš bibliotekos archyvo

Jiezno miesto bibliotekos 75 metų jubiliejinės šventės svečiai. Iš kairės: Seimo nario patarėja Valė Petkevičienė, bibliotekininkės Janina Bunikienė, Irena Valatkienė, Elena Butkevičienė, Seimo narys Andrius Palionis, bibliotekininkės Marytė Valatkienė, Ada Pranckevičienė. 2014 m. Sigutės Katkauskienės nuotr.

„Lietuviško žodžio nešėjai“. Kasmet švenčiama Motinos diena, rengiami poezijos vakarai su poetais kraštiečiais.

Bibliotekos darbo sąlygos nebuvo lengvos. Jas lėmė komplikuota šalies ekonominė, socialinė, pagaliau, moralinė būsena. Skaitytojų netenkino, kad biblioteka gauna labai mažai naujų knygų. Ypač trūko naujos literatūros ekonomikos, teisės, vadybos ir kt. klausimais. Skaitytojams reikėjo kur kas daugiau enciklopedijų, vadovų, žinynų, žodynų, leidinių prancūzų, anglų, vokiečių kalbomis. Studentai nerasdavo reikiamos literatūros. Knygoms įsigyti lėšų biblioteka neturėjo, dirbo mažai šildomose patalpose. Bibliotekos fondai ir katalogai pertvarkyti pagal naujas UDK klasifikacijos lenteles, sudėti nauji lentynų ir kataloginiai skirtukai. Bibliotekininkai telkė skaitytojus, populiarino literatūrą. Skaitytojai domėjosi tremtinių atsiminimais, istorijos knygomis, ieškojo leidinių apie tautos praeitį. Augo periodikos populiarumas. Daugelis gyventojų nebeįstengė prenumeruoti norimų laikraščių arba žurnalų, todėl ateidavo į biblioteką. Skaitytojai buvo nuolat supažindinami su bibliografiniu, informaciniu, kraštotyros fondais, jiems patariama, kaip naudotis enciklopedijomis, katalogais, kraštotyros kartoteka, kuri kiekvienais metais papildoma naujais periodinės spaudos straipsniais apie Jiezną.

Nuo 2001 m. lapkričio 1 d. bibliotekoje paliktas dirbti vienas žmogus. Jis dažnai vykdavo į seminarus, gamybinius pasitarimus, kursus, tad biblioteką užrakindavo. Reikėjo dar nors pusės etato. 2004 m. birželio 2 d., vykdant projektą „Biblioteka – viešasis bendruomenės informacinis centras“, Jiezne lankėsi infobusas, kuriame vyko kompiuterinio raštingumo kursai. Lapkričio 8–12 d. džiugino Šiaurės

Mobilusis informacinis centras – infobusas Jiezne. 2009 m. Iš bibliotekos archyvo

Jieznietės mokosi kompiuterinio raštingumo pradmenų. 2009 m. Iš bibliotekos archyvo

šalių bibliotekų savaitės renginiai. Kultūros ministerija Jiezno miesto bibliotekai skyrė tris kompiuterius. Vėliau biblioteka įsigijo dar penkis kompiuterius.

Jiezno biblioteka, tradiciškai buvusi kultūros, švietimo ir laisvalaikio židinys, greitai tapo informacijos centru. Bibliotekininkės – ne vien aptarnaujančios darbuotojos, bet ir pedagogės, psichologės, todėl turi nuolat tobulėti, nes šiuolaikinis skaitytojas nori gauti ne tik konkretų dokumentą ar knygą, bet ir atsakymus į jam rūpimus klausimus, ir kaip naudotis šiuolaikinėmis informacijos priemonėmis, kompiuteriais ir pirmiausia internetu. 2006 m. aptarnauta apie 500 skaitytojų, jiems išduota apie 12 114 knygų, bibliotekoje yra trys interneto prieigos vietos, daugiafunkcis aparatas, fonde sukaupta 12 296 spausdiniai. Kiekvienais metais biblioteka gauna apie 500 naujų knygų. Veikia skaitykla, kurioje galima skaityti 21 spaudos leidinį. Bibliotekos paslaugomis naudojasi apie 850 skaitytojų, per dieną apsilanko per 50 lankytojų. Padaugėjo moksleivių, kuriems reikalinga įvairi informacija. Laisvalaikiu bibliotekoje jie gali žaisti stalo žaidimus, skaityti jiems skirtus leidinius.

Biblioteka ne tik išduoda knygas, bet ir organizuoja įvairius kultūrinius renginius: istorines-tautines bei literatūrines parodas, susitikimus su knygų autoriais,

Šiaurės šalių bibliotekų savaitės baigiamoji popietė. Literatūrologas Kęstutis Urba tarp renginio dalyvių. 2007 m. Iš bibliotekos archyvo

Renginio metu veikusi paroda, skirta švedų rašytojos Astridos Lindgren 100-osioms gimimo metinėms. 2007 m. Iš bibliotekos archyvo

Prienų Justino Marcinkevičiaus viešosios bibliotekos Jiezno bibliotekos vyresn. bibliotekininkė Vilma Trabuševskienė ir bibliotekininkė Sigutė Katkauskienė. 2021 m. Ingos Valentienės nuotr.

Ilgametė Jiezno bibliotekininkė Elena Butkevičienė prie bibliotekos. 2025 m. Jolitos Sodaitienės nuotr.

garsinius pasakų skaitymus, knygų aptarimus. Dalyvauja projektuose „Viešųjų interneto prieigos taškų tinklo plėtra“, „Šiaurės šalių bibliotekų savaitė“. Bibliotekoje vyko kompiuterinio raštingumo mokymai „Kurkime Kauno e-regioną drauge“, kuriuos baigę 46 Jiezno ir Stãkliškių seniūnijų gyventojai gavo pažymėjimus.

2017 m. bibliotekos patalpos renovuotos, apstatytos naujais baldais. 2020 m. projekto „Prisijungusi Lietuva“ lėšomis bibliotekoje įsigyti penki nauji kompiuteriai, atnaujinta organizacinė įranga.

Visas paslaugas Jiezno bibliotekoje teikia ir skaitytojus aptarnauja bibliotekininkės Vilma Trabuševskienė ir Sigutė Katkauskienė.

Jiezno miesto bibliotekos darbuotojai

Vardas, pavardė	Išsilavinimas	Pareigos	Darbo trukmė
S. Jakimavičius	Nebaigtas vidurinis	Vedėjas	1939–1940 1941 07 01–1943
V. Krasauskas	Nebaigtas vidurinis	Vedėjas	1940–1941 07 01
P. Valaitis	Nebaigtas vidurinis	Vedėjas	1944–1944
B. Frankauskaitė-Liudvinavičienė	Nebaigtas vidurinis	Vedėja	1945–1948
E. Gutauskaitė	Nebaigtas vidurinis	Vedėja	1949–1950
D. Krasauskaitė	Nebaigtas vidurinis	Vedėja	1950 11 15–1951
A. Laumenytė	Nebaigtas vidurinis	Kilnojamojo fondo vedėja	1950–1951
E. Suprinavičiūtė	Nebaigtas vidurinis	Bibliotekininkė	1950–1952
M. Žigaitė	Nebaigtas vidurinis	Vedėja	1951–1953 03 01
J. Stankevičiūtė-Bunikienė	Spec. vidurinis	Kilnojamojo fondo vedėja	1951–1952 07
A. Šimanskas	Nebaigtas vidurinis	Kilnojamojo fondo vedėjas	1952 07–1953 03 01
B. Klizaitė	Nebaigtas vidurinis	Bibliotekininkė	1952–1953 07
V. Mockevičius	Nebaigtas vidurinis	Vedėjas	1953 03 01–1954 02
G. Dukevičiūtė	Nebaigtas vidurinis	Bibliotekininkė	1953 07–1954 02 1954 02–1955
A. Savickaitė	Nebaigtas vidurinis	Kilnojamojo fondo vedėja	1953 03 01–1954
R. Balčiūnienė	Nebaigtas vidurinis	Kilnojamojo fondo vedėja	1954–1956
G. Ligeikaitė	Nebaigtas vidurinis	Bibliotekininkė	1954 02–1955
O. Kandrotaitė	Vidurinis	Bibliotekininkė	1956–1959 09 01
J. Stankevičius	Spec. vidurinis	Vedėjas	1955–1956 1957 06–1958 08
D. Grėbliauskaitė	Vidurinis	Vedėja	1956–1957 06
A. Pyragas	Nebaigtas vidurinis	Kilnojamojo fondo vedėjas Vedėjas	1956–1958 08 1958 08–1960 02 15
Č. Micka	Nebaigtas vidurinis	Skaityklos vedėjas	1958 01 01– 1958 05 15
O. Balynaitė	Vidurinis	Skaityklos vedėja	1958 06 01–1960 02
A. Ligeika	Vidurinis	Kilnojamojo fondo vedėjas	1958 08–1958 10 01
M. Butkevičius	Vidurinis	Kilnojamojo fondo vedėjas Vedėjas Bibliotekininkas	1958 10 01–1959 1960 02 15–1965 04 1965 04–1967 01 19
E. Morkūnaitė-Butkevičienė	Aukštasis	Kilnojamojo fondo vedėja	1959 08 01– 2001 11 01
A. Pranckevičienė	Spec. vidurinis	Bibliotekininkė Vedėja	1959 09 01–1965 04 1965 04–1976
M. Buinickaitė-Valatkienė	Vidurinis	Skaityklos vedėja	1960 02–1962 12 15
O. Sinkevičiūtė	Nebaigtas vidurinis	Skaityklos vedėja	1965 02 15–1968
M. Valatkienė	Vidurinis	Bibliotekininkė	1967 01 25–1976
I. Valatkienė	Spec. vidurinis	Vyr. bibliotekininkė	1976–2001 11 01
V. Trabuševskienė	Aukštasis	Bibliotekininkė	2001 11 05, dirba iki šiol
A. Mineikienė	Aukštasis	Vyresn. bibliotekininkė	2005 01 20– 2015 03 13
S. Katkauskienė	Aukštasis	Bibliotekininkė	2015 04 08, dirba iki šiol

Lentelė sudaryta remiantis Prienų rajono kultūros skyriaus įsakymų knyga.

Lietuvos Tūkstantmečio knygų kelias po Lietuvą atvedė į Jiezną. 2009 m. Jono Kliučiaus nuotr.

„Versmės“ leidyklos Lietuvos Tūkstantmečio knygų kelio bibliobusas atvežė knygų į Jiezno biblioteką. Kairėje – mokytoja Ramutė Jonušienė, centre – Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius. 2009 m. J. Kliučiaus nuotr.

Šaltiniai

1. *Vilniaus valstybinis archyvas* (*VVA*), f. 391, ap. 4, b. 1786 ir 1788.
2. *Lietuvos kultūros ministerijos archyvas* (*KMA*), ap. 1, b. 4, 7; ap. 2, b. 7, 9, 57, 63.
3. *Kauno viešosios bibliotekos archyvas*, susirašinėjimo su Jiezno rajonine biblioteka ir kultūros skyriumi bylos.
4. *Jiezno bibliotekos archyvas*:
   a) bibliotekos dienoraščiai;
   b) inventorinės knygos;
   c) bibliotekos fondo visuminės apskaitos knyga;
   d) darbo planai ir ataskaitos;
   e) knygų nurašymo aktai;
   f) masinių renginių protokolai.

Vaikai turėjo savo biblioteką

Albina Urbanavičienė

Jiezno miesto vaikų biblioteka įkurta 1951 metais. Pirmoji vedėja – Janina Bunikienė (Stankevičiūtė), baigusi bibliotekinį technikumą. Tuo metu Jieznas buvo rajono centras. Biblioteka įsikūrė dabartinėje Jono Basanavičiaus gatvėje, buvusioje vaistinėje.

Janina Stankevičiūtė (sėdi antra iš dešinės) tarp bendrakursių. Iš Rolando Bunikio asm. albumo

Pirmaisiais metais buvo nelengva. Knygas gaudavo iš bibliotekų kolektoriaus. Vedėja pati parsinešdavo spaudos leidinius iš pašto ir pati juos užsisakydavo. Knygas dovanojo ir mokiniai, jų pirkdavo knygyne. Kadangi Jiezne veikė vidurinė mokykla, skaitytojų vis gausėjo. Biblioteka dirbo kasdien, išskyrus sekmadienį. 1953 m. vaikų biblioteka persikėlė į kultūros namų patalpas pirmame aukšte, du nedidelius kambarius. Kadangi skaitytojų padaugėjo iki 506, bibliotekai skyrė dar vieną etatą. Joje pradėjo dirbti Adomas Pyragas. 1956 m. pagerėjo darbo sąlygos, vaikų biblioteka persikėlė į to paties pastato antrąjį aukštą, o šalia įsikūrė suaugusiųjų biblioteka. Kai jos fondai pradėjo didėti, vaikų biblioteka persikraustė į vidurinę mokyklą. Tuo metu joje dirbo vedėja J. Bunikienė, bibliotekininkė D. Stadelnikienė, skaityklos vedėjas V. Pakrosnis.

Biblioteka išduodavo knygas skaitytojams, tvarkė fondus, organizuodavo masinius renginius, literatūros vakarus, knygų aptarimus, viktorinas. Kai Lietuvoje lankėsi 15 tuometinių SSRS respublikų bibliotekininkai, sulaukė svečių ir Jiezno vaikų biblioteka. Delegaciją lydėjo Kauno viešosios bibliotekos direktorius J. Baltušis ir Sovietų Sąjungos didvyris V. Bernotėnas. Svečiai čia atvyko kaip į gerai dirbančią įstaigą pasidalyti darbo patirtimi. Bibliotekos vedėja J. Bunikienė buvo apdovanota Lietuvos kultūros ministerijos „Knygos bičiulio“ ženkleliu.

1962 m. panaikinus Jiezno rajoną, panaikinta ir vaikų biblioteka. Po metų Jiezno mieste pradėjo veikti Jiezno miesto vaikų literatūros skyrius. Kadangi miesto biblioteka netilpo ir savo patalpose, šis skyrius įsikūrė kitur. Jis turėjo abonentą ir skaityklą.

1965–1966 m. Jiezne veikė jau 3 mokyklos: vidurinė, mokykla-internatas ir pagalbinė. Jose mokėsi 890 moksleivių. Visos turėjo savo bibliotekas. Internato bibliotekos fondas buvo sukaupęs 126 egz., pagalbinės – 296 egz. leidinių

Viktorinos „Nė dienelės be knygelės“ dalyviai. 2004 m. Iš Jiezno bibliotekos archyvo

Viktorinos „Nė dienelės be knygelės“ nugalėtojai. 2004 m. Iš Jiezno bibliotekos archyvo

Susitikimas su vaikų rašytoju Vytautu Račicku. 2002 m. Iš Jiezno bibliotekos archyvo

jaunesniojo amžiaus vaikams. Knygų mokyklų bibliotekose neužteko, todėl 623 vaikai skaitė vaikų literatūros skyriuje, kurio fondą sudarė 5 014 egz. leidinių. Knygoms įsigyti metams skyrė 150 rb.

1977 m. Prienų rajono bibliotekos buvo centralizuotos. Tais metais sausio 17 d. Prienų centrinės bibliotekos Jiezno vaikų skyriaus vyr. bibliotekininkės pareigoms paskirta Ada Pranckevičienė. Ji buvo baigusi Vilniaus kultūros švietimo technikumą ir įgijusi bibliotekininkės specialybę. Skyrius buvo ką tik persikėlęs į nemažas senojo darželio patalpas. Viename kambaryje įsikūrė skaitykla, kitame – knygų fondas. Tuo metu fondą sudarė 9 121 egz. leidinių. Per 1977–1978 m. gauta 967 egz., skaitė 406 skaitytojai. Jiems išduota 10 352 egz. įvairių leidinių.

Vaikai noriai dalyvavo įvairiuose renginiuose: buvo rengiamos pasakų popietės, knygų aptarimai, abėcėlės šventės su vaidinimais. Vedėjos iniciatyva įvyko skaitytojų susitikimas su poetu Justinu Marcinkevičiumi. Bibliotekoje visi norintys netilpo, todėl šis renginys perkeltas į kultūros namus. 1978 m. Ada Pranckevičienė pradėjo dirbti Prienų centrinės bibliotekos Metodikos skyriaus redaktore. Jos pareigas perėmė A. Karaliūnienė, kuri išdirbo iki 1982 metų.

1982 m. vasario 16 d. bibliotekoje pradėjo dirbti Albina Urbanavičienė, baigusi Kapsuko (dabartinė Marijampolė) pedagoginę mokyklą. Tais metais fonde buvo apie 8 000 egz. leidinių, skaitė 505 skaitytojai. Biblioteka naudojosi ne tik Jiezno miesto vaikai, bet ir moksleiviai iš aplinkinių kaimų. Jiezno mokyklų bibliotekose didžiąją dalį sudarė vadovėliai, todėl skaitytojai mieliau lankėsi vaikų literatūros skyriuje, kur vyravo grožinės literatūros knygų pasaulis (apie 70 proc.).

1988 m. Lietuvoje įvyko daug pasikeitimų. Prasidėjo Atgimimas. Šie įvykiai atsispindėjo ir bibliotekos veikloje. Fondas buvo pertvarkytas, nurašyti praradę

aktualumą sovietiniai spausdiniai – visuomeninė, politinė, ateistinė literatūra. 1991–1994 m. bibliotekoms buvo nelengvi. Vis mažiau lėšų skirta leidiniams įsigyti. 1992 m. gauta 252 egz., o 2001 m. – tik 124 egz. Vaikai labai mėgo skaityti žurnalus. Jų buvo užsakoma 15 pavadinimų. Ne kiekviena šeima galėjo užsisakyti periodinių leidinių dėl aukštų kainų.

1996 m. Vaikų literatūros skyrius neoficialiai tapo Jiezno miesto bibliotekos filialu darbui su vaikais.

2002 m. bibliotekoje skaitė 406 skaitytojai – apie 80 proc. visų mokinių. Fondo dydis – per 8 000 egzempliorių leidinių. Sumažėjus moksleivių mokyklose sumažėjo ir skaitytojų. Biblioteka nemažą dėmesį skyrė kraštotyros darbui – Jiezno miesto tradicijoms, papročiams puoselėti. Su vaikais aprašyti miestelio paminklai, kryžiai, savanorių, karių, žydų, vokiečių kapai.

1992 m. paminėtas Jiezno 500 metų jubiliejus. Ta proga iš Kauno ir Vilniaus atvyko televizijos atstovai, jie filmavo miestelį. Mokyklose ir bibliotekoje vyko viktorinos, parodos tema „Jieznui – 500 metų“. Vaikai daugiau sužinojo apie miestelio istoriją (Pacų rūmus, bažnyčią, karus, pokario laikotarpį ir kt.). Jie mielai dalyvavo tokiuose renginiuose kaip tradicinė tarptautinė vaikų knygos šventė, kuri vykdavo kiekvienais metais balandžio pradžioje. Moksleiviai susitikdavo su pasakų herojais, vykdavo viktorinos „Iš kokių mes pasakų?“, „Nė dienelės be knygelės“, piešinių konkursai. Uoliausius skaitytojus visada apdovanodavo. Bibliotekoje pažymėti rašytojų jubiliejai. 2002 m. vasarį į renginį, pavadintą „Zuika. Edvarduko ir mūsų draugas“, 50-mečio proga buvo pakviestas vaikų rašytojas Vytautas Rašickas, su kuriuo užsimezgė draugystė, gyvas pokalbis apie paauglių gyvenimą.

2004 metais Vaikų literatūros skyrius buvo perkeltas į miesto biblioteką.

Apie Kašonių biblioteką

Danutė Bajorienė

Kašonių biblioteka – šis mažas kultūros židinėlis – savo veiklą pradėjo 1953 metais šio kaimo gyventojo Vinco Kandroto troboje. Pats Vincas ir vadovavo jai. Tvarkė knygų fondą – 2 152 egzempliorius. Įregistravo 53 skaitytojus, kuriems išdavė 650 knygų. Rudenį šį darbą perėmė Jonas Kandrotas. 1954 metais biblioteką perkėlė į Kiškeliškių kaimą pas A. Bieliauską. Jai ėmė vadovauti V. Skernevičius: inventorino ir klasifikavo knygas, vedė renginius, organizavo meno saviveiklos pasirodymus. 1956 metais perkėlus biblioteką pas A. Šimukauską į Sobuvõs kaimą, darbą tęsė Ona Sausanavičiūtė. Nuo 1957 metų bibliotekininke dirbo A. Čepskienė (Kandrotaitė). Ji rengė knygų parodėles, teminius poilsio vakarus. Po metų ją pakeitė E. Zavistanavičiūtė, o biblioteką perkėlė pas sobuviškę A. Petravičienę. Dar po metų darbą perėmė P. Lėckas. 1960 metais biblioteka perkelta pas A. Taraškevičių, joje pradėjo dirbti Stasė Arbačiauskienė (Jurkonytė). Tuo metu knygų fondas išaugo iki 4 518 egzempliorių, skaitytojų skaičius – iki 403.

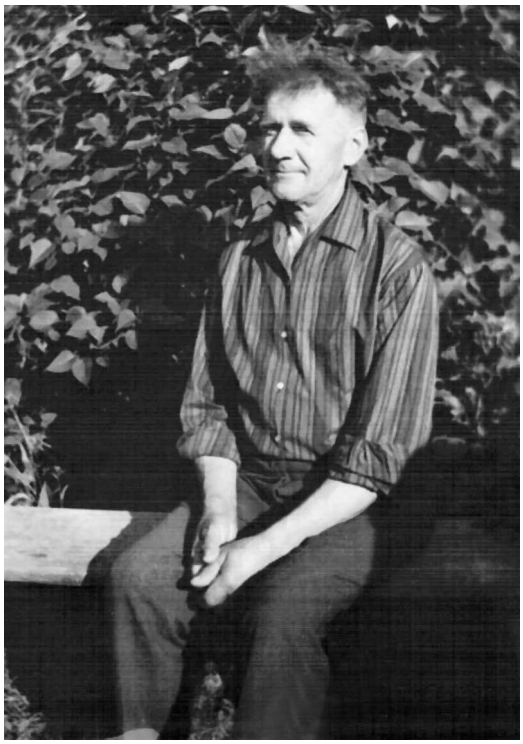

Pirmasis bibliotekininkas Vincas Kandrotas. 1953 m.

1964 metais biblioteka perkelta pas J. Jurkonį, o bibliotekininke pradėjo dirbti Elena Suprinavičiūtė. Ji nuosekliai siekė, kad knygas skaitytų kiekvienas apylinkės gyventojas. Tam ji įsteigė 5 kilnojamąsias bibliotekėles, į talką pasikvietė aktyvesnius Kašonių aštuonmetės mokyklos moksleivius, kurie noriai išnešiodavo gyventojams knygas. Skaitytojų skaičius išaugo iki 1 209, jiems buvo išduotos 7 632 knygos. 1969 metais Elena baigė bibliotekininkystę Vilniaus universitete ir vėliau iki pensijos dirbo Kauno viešosios bibliotekos Periodikos skyriaus vedėja. Tais pačiais metais biblioteka perkelta į valdiškas patalpas, jai pradėjo vadovauti O. Venskūnaitė. Nuo 1966 metų joje dirbo D. Čepulionytė, nuo 1973 metų O. Nosevičienė (Šaulinskaitė), ją pakeitė A. Ostrauskienė. Nuo 1976 iki 1992 metų bibliotekos vedėja – Stasė Bražinskienė, o nuo 1992 iki 2016 metų – Nijolė Astromskienė-Šiugždinienė. Nuo 2017 metų Kašonių bibliotekoje dirba Danutė Bajorienė (Bartusevičiūtė). 2022 metų duomenimis, bibliotekos fondas turėjo 3 480 knygų, skaitė 237 gyventojai, kuriems išduotos 7 778 knygos. Per 2023 metus įregistruoti dar 57 nauji skaitytojai.

Atidarydami Kašonių biblioteką juostelę kerpa Prienų raj. savivaldybės meras Alvydas Vaicekauskas ir Justino Marcinkevičiaus vardo bibliotekos direktorė Daiva Čepeliauskienė. Jūratės Anankienės nuotr. 2023 m.

Pasidžiaugti naująja biblioteka susirinko kolegės. Iš kairės: Jiezno bibliotekininkė Sigutė Katkauskienė, Prienų raj. Justino Marcinkevičiaus vardo bibliotekos direktorė Daiva Čepeliauskienė, jos metodininkė Dalia Bredelienė, Vėžionių bibliotekininkė Dalia Navickienė, Kašonių bibliotekininkė Danutė Bajorienė, Jiezno bibliotekininkė Vilma Trabuševskienė. J. Anankienės nuotr. 2023 m.

2023 metais biblioteka minėjo savo veiklos 70-metį. Per visą laikotarpį joje dirbo 17 bibliotekininkų. Jubiliejų ši kaimo kultūros įstaiga pasitiko naujose patalpose, į kurių remontą rajono savivaldybė investavo apie 15 000 eurų, o Prienų Justino Marcinkevičiaus viešoji biblioteka baldams įsigyti – apie 7 000 eurų. Jau geresnėmis sąlygomis vyks susitikimai su įžymiais kraštiečiais, rašytojais, edukacijos, parodos, valstybinių švenčių minėjimai, konkursai, vaikų vasaros užimtumo stovyklos, gyventojų kompiuterinio raštingumo mokymai.

Jiezno muzikos mokykla ir jos direktorius Anatolijus Bernatavičius

Vilma Grigonienė

Kupinas muzikinės veiklos – nuo smuikavimo pradžiamokslio vaikystėje iki virtinės koncertų, ansamblių, projektų, konkursų ateityje, – buvo žemaitis Anatolijus Bernatavičius.

Jis gimė 1938 m. lapkričio 2 d. Kuršėnuose, Šiaulių rajone. Į muzikos mokyklą Šiauliuose vaikas nusivežė smuikelį, o dėstytojas Viktoras Jauniškis pamokė griežti pirmąsias melodijas. Taip ir prasidėjo... Jis papildė dramos teatro orkestrėlį, vaidino statistą spektakliuose. Vėliau – alto studijos Vilniuje, J. Tallat-Kelpšos aukštesniojoje muzikos mokykloje. Mokslus jis baigė 1969 m. ir Valstybinė kvalifikacinė komisija Anatolijui Bernatavičiui suteikė orkestro artisto bei vaikų muzikos mokyklos mokytojo kvalifikaciją.

Anatolijaus darbo biografija prasidėjo Šiaulių dramos teatre 1953 metais, o po poros metų jis jau Alytaus kultūros namų dramos būrelio vadovas, estradinės grupės narys, dainų ir šokių ansamblio kapelos vadovas. 1958 m. likimas nuvedė muziką į Jiezną. Čia jis ir organizatorius – kultūros namų instruktorius, vėliau direktorius, artistas – vadovavo kapelai, dramos būreliui, agitbrigadai. Jaunasis Bernatavičius dirbo kartu su tėvu Jonu, kuris 1958–1968 m. vadovavo Jiezno kultūros namų bei vidurinės mokyklos moksleivių pučiamųjų orkestrams.

Prienų rajono švietimo skyrius pakvietė Anatolijų į Jiezno vidurinę mokyklą mokyti muzikos ir dainavimo. Čia jis kantriai ir nuosekliai pasiekė, kad uždainuotų beveik visa mokykla (suburia jaunučių, jaunių, vyresniųjų klasių merginų ansamblius, mišrų moksleivių chorą!), o gabesnieji išmoktų muzikavimo meno. Vienas po kito suburiami skudučių, vokalinis-instrumentinis ansambliai, pučiamųjų orkestras.

Moksleivių pučiamųjų orkestras. Vadovas Jonas Bernatavičius. 1960 m.

Anatolijus Bernatavičius įteikia padėkos raštą už labai gerą mokymąsi 3 klasės mokinei Virginijai Smalskaitei (pianinas). 1997 m.

Pirmojo TV konkurso „Dainų dainelė“ laureatai Rimantas Matusevičius ir Dainius Gradauskas. Akompaniatorė Jadvyga Bernatavičiūtė. 1974 m.

Negana to, tarytum dar maža būtų veiklos, šis aukštas, energingas, artistinės prigimties žmogus dar įkuria mokykloje dramos būrelį (aišku, ir pats vaidina!), kurį sudarė moksleiviai ir mokytojai. Buvo pastatyti šie veikalai: V. Venskaus „Žalgirio mūšis“, E. Bindokaitės „Broliukas ir sesutė“, L. Veprickajos „Tikrasis lobis“, A. Kasonos „Trečias žodis“ ir kt. Su A. Liobytės „Kupriuku muzikantu“ važiavo į Kauną, dalyvavo respublikinėje dramos būrelių apžiūroje.

Daugelį metų Anatolijus Bernatavičius dirigavo Prienų rajono suaugusiųjų ir moksleivių dainų šventėms, 1970–1987 m. buvo rajono muzikos mokytojų metodinio būrelio komisijos pirmininkas, pats su žmona Benigna, vaikų darželio vedėja, dainavo mokytojų chore „Rytas“. Jis įrengė geriausią rajone muzikos kabinetą, mielai akompanuodavo mokyklos tautinių, pramoginių šokių kolektyvams.

Nuo 1974 iki 1988 m. mokytojas ruošė vaikus televizijos konkursui „Dainų dainelė“, vėliau paskirtas Prienų rajono „Giesmių giesmelės“ ir „Dainų dainelės“ komisijų pirmininku. Jo parengtas jaunių choras dalyvavo 1975, 1980, 1985 m. respublikinėse dainų šventėse, o į 1987 m. šventę atrinkti jaunučių ir jaunių chorai.

Jiezno muzikos mokykla. Aloyzo Petrašiūno nuotr. 2004 m.

Ilgą laiką šį nerimstantį muzikos entuziastą kamavo mintis: kodėl jiezniečiai moksleiviai važinėja mokytis muzikos ne vieną dešimtį kilometrų į Birštoną, Prienus. Kodėl jie to negali daryti vietoje? Ir štai jo pastangomis 1988 m. rugsėjo 1 dieną Jiezne atidaroma muzikos mokykla. Pradėta mokytis groti trimis instrumentais: smuiku, fortepijonu, akordeonu. Smuiku griežė 10 smuikininkų, akordeonistų susirinko apie 40. Atidarius mokyklą, kilo didžiulis ažiotažas, o paskui daug kam pritrūko kantrybės, – prisiminė direktorius. Trūko ir gerų muzikos instrumentų, ir gabių mokytojų. Norėjosi įsteigti liaudies instrumentų klasę. Štai viena mergaitė susirado suvalkietiškas kanklytes. Ji tik paprašė parodyti pirštuotę. Ir puikiausiai sugrojo per egzaminą! Anksčiau žmonės nepažinojo natų – o kankliavo! Svarbu pačiam susivokti, ko nori. Pirmasis koncertas, kurį parengė mokytojai Danguolė Smalskienė, Eglė Stasiukaitienė, Elvyra Kižytė, Valdas Stravinskas, įvyko 1989 m. sausio 25 d. Jame dalyvavo 26 įvairių specialybių moksleiviai. Direktorius į pagalbininkus nusižiūrėjo savo buvusią mokinę, vidurinės mokyklos auklėtinę Romą Gelčiūtę. Mergina baigė Klaipėdos konservatoriją, o muzikos mokykloje ėmė mokyti solfedžio ir muzikos literatūros. Jau vidurinėje Roma buvo aktyvi: organizavo chorą, subūrė folkloro grupę, giedorius, talkinančius Šv. Mišioms Jiezno bažnyčioje. Tad muzikos mokykloje Roma darniai „susigrojo" su savo mokytoju: vyko pasiruošimai koncertams, „Dainų dainelei", rajoninėms šventėms. O akordeono mokytoja Danguolė Smalskienė nuo mokyklos įkūrimo pradžios dirba joje iki šių dienų: *„Tuoj bus 40 metų, kai aš čia muzikuoju, mokau vaikus groti akordeonu. Labai džiaugiuosi, kad gyvenime sutikau Anatolijų Bernatavičių, kuris manimi rūpinosi, padėdavo organizuoti ir įgyvendinti kiekvieną idėją ir pasiekti geriausią rezultatą. Mokykloje dirbo įvairių specialybių, labai draugiškas*

Pirmosios muzikos mokyklos mokytojos: (iš kairės) Eglė Kiškienė (pianinas). Vilija Alubauskienė (akordeonas), Laimutė Benokraitienė (solfedis), Danguolė Smalskienė (akordeonas)

Respublikinio festivalio „Akordeonas kelyje nuo klasikos iki džiazo“ organizatoriai – muzikos mokyklos darbuotojai (iš kairės): pirmoje eilėje: Laimutė Benokraitienė (solfedis), Rasa Jaruševičienė (pianinas), Jevgenija Babikova (smuikas), Sonata Bukevičienė (pianinas), sekretorė Vilma Grigonienė. Antroje eilėje: buhalterė Aldona Bilikevičienė, Jiezno miesto seniūnas Algis Bartusevičius, direktorė Inga Makūnaitė, Danguolė Smalskienė (akordeonas), buvęs direktorius Anatolijus Bernatavičius, jo žmona Benigna Bernatavičienė

aštuonių mokytojų kolektyvas, kurį direktorius visapusiškai skatino dirbti kūrybingai ir vykti į konkursus, festivalius, susitikimus, ruoštis koncertams ir šventėms. Džiaugiuosi savo gabiais mokiniais, kurie pasiekė puikių rezultatų ir pasirinko muziko kelią. Štai Kęstutis Mažeika įstojo į Rokiškio muzikos mokyklą ir įgijo vargonininko specialybę. Nojus Margarian mokėsi Kauno J. Gruodžio konservatorijoje, studijavo chorinį dirigavimą. Gerbiu griežtą, bet teisingą muzikos mokyklos direktorių už jo rūpestį ir visa širdimi pasiaukojimą darbui." Danguolei pritarė ir Roma Gelčiūtė-Ruočkienė: „*Anatolijus Bernatavičius labai atkakliai mane atakavo grįžti į Jiezną dirbti. O aš turėjau savų planų. Vis dėlto smalsumas nugalėjo. Muzikos mokykla tokiame miestelyje?! Labai įdomu... Ir nenusivyliau, patekau į labai puikų, jaunų, žingeidžių, darbščių mokytojų kolektyvą. Dirbome, tobulėjome, koncertavome. Mano nuomone, direktoriui muzika ir pasiaukojimas savo darbui buvo bene svarbiausi dalykai gyvenime.*"

Už didelę meilę muzikai, nenuilstamą pedagogo veiklą Anatolijus Bernatavičius apdovanotas Lietuvos meno saviveiklos žymūno, Lietuvos švietimo pirmūno ženkleliais, Kultūros bei Švietimo ministerijų Garbės raštais. 2008 metais jis išrinktas Prienų krašto Metų žmogumi.

Mokytoja Eugenija Rimšienė

Ramutė Bubnienė

Prancūzų kalbos mokytoja Eugenija Rimšienė. 1981 m. Iš E. Rimšienės nuotraukų albumo

Galiu tik pasidžiaugti, kad gimiau kaip toj dainoj – ir laiku, ir ne per vėlai. Kaip tik tuo metu, kai mūsų Jiezno vidurinė tebegyveno savąjį aukso amžių. Man, kaip ir daugeliui kitų buvusių mūsų mokyklos mokinių, niekada iš atminties neišdils prisiminimai apie mūsų mokytojus, kurių kiekvieno vardas vertas būti aukso raidėm įrašytas krašto istorijon. Mokytojai, tapę asmeniniu pavyzdžiu jau mums patiems, rašantiems savo gyvenimo istoriją.

Viena iš tokių ryškių asmenybių – prancūzų kalbos mokytoja Eugenija Rimšienė. Kažkas sunkiai nusakomo prancūziško: gal vardas, gal profilis, gal apgamas virš lūpos, gal todėl, kad visada pasitempusi, tiesi kaip styga, net charakteris ganėtinai tiesmukiškas. Mokytoja nevyniodavo žodžių giliai į vatą. Apsiginklavusi griežtu žvilgsniu ir šilta šypsena, bandydavo atvesti mus į protą, kai kuriuos beviltiškai įtikinėdama dėl prancūzų kalbos reikalingumo. Kad taip tada mūsų dabartinę išmintį ir patirtį, kuria spinduliavo suaugusieji, mūsų mokytoja! Tada nesupratom. Gaila, kad ratas apsisuks, ir šiandien jau mūsų išminties kažkas nenorės priimti. O jau tokios didelės, atrodo... Bet mokytoja Rimšienė, nenuleisdama rankų, kankino nelaimėlius ne tik pamokose, bet ir parsivedusi po pamokų į savo namus. Aišku, motiniškai pamaitindama, kad vargšeliams daugiau jėgų pribūtų, kemšant į galvas prancūziškus žodžius, veiksmažodžių asmenuotes ir kitus nesuvokiamus dalykus. Todėl sunku ir įsivaizduoti, kad vis dėlto daugelis abiturientų tapo tuo metu ne itin populiarios mūsų šalyje prancūzų kalbos specialistais, dirbančiais pedagoginį darbą Prancūzijos ambasadoje ir kitur. Už tai reikia lenkti galvas puikioms specialistėms – Palmirai Matusevičienei ir Eugenijai Rimšienei.

Kažkuriais mokykliniais metais, gal kokioj aštuntoj klasėj, įgyvendinant profesinio orientavimo uždavinius, anketinės apklausos metu pajuokavau: norėčiau būti mokytoja. Vėliau patyriau, kaip pavojinga ne laiku ir ne vietoje prisišnekėti. Kai vis dėlto, likimui pasišaipius, tapau mokytoja, galvojau, kad jau kur kur, bet savo buvusioj mokykloj niekada negalėčiau dirbti. Ką jūs?! Su savo buvusiais mokytojais? Juk jie tokie... gal neužmiršę manęs, kažkada neparuošusios pamokų, ką nors nemandagaus leptelėjusios, kažką iškrėtusios. Niekada! Prisišnekėjau. Ir ačiū Dievui. Kitaip nebūčiau turėjusi laimės pamatyti iš arti, kokios asmenybės mus daugelį metų ugdė. Kokie Žmonės daugelį metų statė mūsų Mokyklą nuo jos įsikūrimo pradžios. Ne vienerius savo pedagoginio darbo metus vidurinėje mokykloje, o nuo 2006-ųjų – gimnazijoje teko praleisti šalia daugelio buvusių savo mokytojų, tapusių kolegomis. Mano baimės netruko išsisklaidyti, nes visada

Alytaus II-osios vidurinės mokyklos abiturientė. 1952 m. Iš E. Rimšienės nuotraukų albumo

jutau palaikymą, paramą, kartais ir nebylią, bet ne mažiau iškalbingą nei paprasti, bet labai šilti žodžiai: „Kaip tau, vaikeli, sekasi?“ Viena iš kolega tapusių mokytojų buvo ir Eugenija Rimšienė. Pro kurią laikas tarsi teka šalia, beveik nepaliesdamas, mažai tepakeisdamas. Vis tokia pat tiesi, aristokratiškai išdidi ir tuo pačiu visada pasiruošusi pasirūpinti kitais, tiksliau, gyvenanti dėl kitų. Į kraują įaugęs pareigos, atsakomybės jausmas, kuris šių dienų pedagoginei visuomenei vis labiau tampantis svetimu. Ta atsakomybė, nerimas dėl vaikų, mokinių atsainaus požiūrio į mokymąsi neleisdavo Mokytojai ramiai miegoti, dažnai pavirsdavo į pasvarstymus rajono ar respublikinėje spaudoje. Pavyzdžiui, 1982 m. žurnalo „Moksleivis“ 7 numeryje, straipsnyje „Mokomės ne sau?“ ji rašė: „Labiausiai reikalaudavau vieno: kad mokytųsi taip, kaip tik pajėgia. Tinginys, bevalis – našta ir sau, ir mokyklai, šeimai bei visuomenei“. Išleisdama paskutiniąją – aštuntąją – savo auklėtinių laidą Mokytoja sakė: „Mano svajonė, kad visi buvę auklėtiniai gyventų prasmingai, kad jų dienos būtų pilnos gėrio, grožio, taurumo. Kad visi būtų šviesūs, gražūs sau ir tiems, kurie šalia mūsų“.

Eugenija Rimšienė prancūzų kalbos Jiezno vidurinėje mokykloje mokė nuo 1956 m. rugsėjo 1-osios iki 2002-ųjų mokslo metų pabaigos. Taigi, pedagoginis stažas – 46 metai! 42 metus išbuvo pedagogų tarybos sekretore. Atmetus nuobodžiąją šio darbo dalį – posėdžių protokolų rašymą, ko paprastai visi mokytojai vengia, kita sekretorės pareiga būdavo kasmet iškilmingai skaityti direktoriaus įsakymus dėl atestatų įteikimo abiturientams. Su kokiu jauduliu, kaip pakiliai šventinėje aplinkoje Mokytoja gebėdavo tai padaryti!

„Sutartis valdiškiems darbams baigėsi. O gyvenimas tęsiasi. Su Dievuliu sutarties nepasirašiau. Kiek laikys, tiek gyvensiu. Figaro si, Figaro la“. Tokiais žodžiais Mokytoja baigė savo ilgametę profesinę karjerą, kuri ne kartą buvo įvertinta įvairiais apdovanojimais:

1963 m. – už pasiektus laimėjimus mokymo-auklėjimo darbe ir aktyvią visuomeninę veiklą LTSR ŠM (Švietimo ministerijos) ir LTSR ŠM, Aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų darbuotojų ir profsąjungos respublikinio komiteto Garbės raštas;

1970 m. – medalis „Už šaunų darbą”;

1976 m. „LTSR liaudies švietimo pirmūno“ ženklelis;

1976 m. medalis „Už pasižymėjimą darbe”;

Daugybė Prienų r. DŽDT (Darbo žmonių deputatų tarybos) Garbės raštų;

2001 m. Prienų r. savivaldybės Padėkos raštas „Už ilgametę, kūrybingą pedagoginę veiklą“;

2007 m. Prienų r. savivaldybės „Padėka už aktyvią visuomeninę veiklą Jiezno kraštui ir žmonėms“;

2007 m. Jiezno parapijos klebono kun. Rolando Bičkausko „Padėka už aktyvų dalyvavimą parapijos veikloje“;

2009 m. Prienų Globos namų direktorės Angelės Bajorienės Padėka už dalyvavimą Prienų rajono senjorų festivalyje „Prie Nemuno mano pasaulis“;

2009 m. eilinio jubiliejaus proga Popiežiaus Benedikto XVI suteiktas Apaštalinis Palaiminimas;

2011 m. Prienų Globos namų nominacija „Už aktyvią bendruomeninę veiklą, kūrybiškumą“.

Vilniaus pedagoginio instituto studentė 1955 m. Iš E. Rimšienės nuotraukų albumo

Darbšti ir energinga Mokytoja ne tik pati nuolat tobulino savo kvalifikaciją, bet ir mielai dalinosi savąja patirtimi, rašė straipsnius į pedagoginę spaudą, rengė metodines priemones, bendradarbiavo su prancūzų kalbos vadovėlių autoriumi Edmundu Narbutu. Metodine priemone „Pristatykime Lietuvą prancūziškai“ naudojosi ne tik Prienų rajono, bet ir respublikos mokytojai. E. Rimšienė mokykloje įkūrė prancūzų kalbos kabinetą. Ji visada skatino domėjimąsi įvairiomis profesijomis, tam įsteigė profesinio orientavimo kabinetą. Su užkrečiamu entuziazmu organizavo Frankofonijos dienas, stažavosi Prancūzijoje, savo maloniu balsu ir puikia tartimi propagavo prancūzų kalbą, kuri, nepaisant didėjančio anglų kalbos populiarumo, daugiau kaip 60 metų gyvuoja mūsų mokykloje. Šią kalbą 2000 m. mokėsi 9, 2001 m. – 12 Jiezno vidurinės mokyklos abiturientų.

2001 m. Eugenija Rimšienė tapo vyresniąja mokytoja. Mokytoja, visas savo jėgas, visą savo gyvenimą pašventusi savo mokiniams, skatinusi turėti ir mokiusi išreikšti savo nuomonę, vertinti ir įsivertinti, mokymą ir auklėjimą grindžiusi tvirtomis moralinėmis vertybėmis ir nuostatomis, visada buvusi kartu su savo mokiniais ir auklėtiniais.

Kūrybiškas ir visada bendras darbas su mokiniais pavirsdavo įdomiais pasirodymais mokyklos scenoje per įvairias šventes, karnavalus. Artistiška moteris sukūrė įsimintinus vaidmenis daugelyje spektaklių: C. Solodario „Alyvų sode“ – Madlen, B. Daguviečio „Žaldokynėje“ – M. Paukštytė, K. Sajos „Kepurė dega“ – Hortenzija, V. Ruminavičiūtės „Sunki našta“ – Motina ir kt. Ir visi vaidmenys atlikti su maksimaliu reiklumu sau: profesionali vaidyba, puikiai išmoktas tekstas, tolerantiškas požiūris į kolegų klaidas... Ir kartais net stebiesi: Viešpatie, iš kur žmogus turi tiek jėgų?

„Kažkada norėjau būti agronome, todėl ir jodinėti išmokau“. 1959 m. Iš E. Rimšienės nuotraukų albumo

Ir nieko stebėtino! Kai žinai, kad Mokytoja turi tokią laimės formulę: „Tikras, vertas žmogaus malonumas yra suprasta ir sąmoningai atlikta

pareiga“ (J. Marcinkevičius). Maloni pareiga paversdavo Eugeniją Rimšienę į Kalėdų senelį, lankantį gimtojo kaimo vaikučius, nuolatiniu piemens personažu tradicinėje Trijų Karalių šventėje Jiezne, kultūros namuose kartu su kolega Anatolijumi Bernatavičiumi skaitančią humoreskas ar pasakojančią istorijas gimtąja dzūkų tarme... Pareiga surinkti medžiagą ir parengti knygą apie mūsų krašto šviesuolį kunigą Bronių Buliką. Pareiga užsiimti pastoracine veikla. Padėti artimiesiems. Pareiga būti Žmogumi!

2024 m. gegužės 19 dieną į Jiezno laisvalaikio ir kultūros centrą sugužėję įvairių laidų Jiezno vidurinės mokyklos auklėtinių ir visiškai užpildę salę vėl pamatė ir išgirdo Eugeniją Rimšienę, savo mieląją auklėtoją, puikiąją prancūzų kalbos mokytoją. Pasitempusi, tiesi kaip styga atsistojo ji priešais savo buvusius mokinius kaip ir prieš 30, 40, 50 metų. Ir apsupta gausybės gėlių, nuščiuvusiai, su nuostaba žiūrinčiai mylinčiomis akimis auditorijai tuo pačiu įtaigiu balsu, palydėdama tuo pačiu įdėmiu žvilgsniu ir šypsena, pasakojo apie save, nueitą ilgą pedagogės gyvenimo kelią, meilę savo mokiniams, kolegoms, savo artimiems žmonėms.

Ir nuostabiai gera buvo matyti, sveikinti su gražiu jubiliejumi savo mylimą Mokytoją!

Mokytoja poetė Birutė Grižienė

Danutė Ona Žilienė

Pasakojimas apie mokytoją-metodininkę Birutę Grižienę susidėjo iš kelių dalių. Pirmoji – tai 1987 metais sukaupta medžiaga: stebėtos pamokos, pokalbiai, pamąstymai. Antroji – gyvenimo apmąstymai po penkiolikos metų. Trečioji – jos poezijos motyvai (2004 m.).

Pedagogė Birutė Grižienė į Jiežną atvyko 1960 metais. Vyras, girininkas Vytautas Grižas, čia gavo darbą, ir jauna šeima su dviem sūnumis persikėlė į Jiežną. Pustrečių metų dirbo gražius prisiminimus palikusioje Kašonių aštuonmetėje mokykloje. Pagimdžiusi trečią sūnų, 1963 m. po motinystės atostogų pradėjo dirbti Jiežno vidurinėje mokykloje.

Mokytoja Birutė Grižienė pedagoginio kelio pradžioje. Apie 1956 m.

Čia ji mokytojavo trisdešimt metų. Šią mokyklą baigė visi keturi jos vaikai: felčeris Giedrius, kardiologas Vytautas, chirurgas Saulius ir pedagogė Auksė.

„Visiems savo vaikams lietuvių kalbą ir literatūrą dėsčiau pati (toks buvo mano troškimas), išleidau ne vieną abiturientų laidą, be galo prisirišdavau prie auklėtinių (išleidusi abiturientus metus nevadovaudavau klasei, nes atrodydavo, nemokėsiu taip mylėti, kaip baigusiųjų mokyklą).

Dabar, kai važiuoju pro Jiezną, kur prabėgo keli dešimtmečiai, jaučiu širdyje šiltus jausmus daugybei gerų ir nuoširdžių žmonių, su kuriais gyventa, džiaugtasi ar liūdėta. Juk mokytojas, ilgus metus gyvenęs toje pačioje gyvenvietėje, tampa kelių kartų ugdytoju ir daugelio šeimų bičiuliu. Čia matau ilgų savo pedagoginių darbo metų prasmę“.

Aš laiminga

Pirmas susitikimas su Birute Grižiene buvo oficialus – kartu su Švietimo ministerijos inspektoriais vykau stebėti mokytojų pamokų. *„Ką pasiūlysite?“* – paklausiau švietimo skyriaus metodinio kabineto vedėją. *„Jieznietę Birutę Grižienę, keturių vaikų motiną“*, – atsakė ji. Patylėjau ir pridūriau: *„Norėčiau paklausyti poetiškų pamokų“*. *„Ji ir poetė“*, – atsakė man.

Jei poetė, tai važiuojame.

Birutės Grižienės pamokose labiausiai imponavo dialogas. Reikėjo paprastų, bet išmoningų klausimų, kad pokalbis lietųsi, kad jo nestingdytų nejauki tyla, kad neperrėžtų atsakymais nepatenkinto mokytojo replikos. Supratau: dialogas – šios mokytojos stiprybė. Paprastai jis paklūsta tik dvasinę pilnatvę, pasitikėjimą savimi ir kitu pasiekusiems žmonėms. Po pamokos knietėjo paklausti, iš kur visa tai. Nemažas būrys žmonių, iki galo neištirpęs oficialumas trukdė nuoširdžiai bendrauti. To paklausiau, kai susitikome kitąsyk, kai likome dviese. Pašnekovė plėtė mano mintį. Kalbėjomės kaip seserys, kaip moksladraugės, nors susitikome tik antrą kartą.

Birutė Grižienė – dialogo meistrė. Tada daug ko paklausiau...

„Kada jūs pajutote dvasios pilnatvę? Moterys dažniausiai patiria ją sulaukusios mažylio... Ar daug džiaugsmo suteikia mokytojo profesija? Jūs patyrėte ir kūrybos vilionę. Sunku patikėti, kad ji nesukeltų maišto. Jūs – miškininko žmona, taigi daržas, sodas – visa tai, ką mes kartais vadiname alinančia buitimi. Kaip spėjate? Kaip nepasiklystate?“

Tada daug ką išgirdau...

„...Prisipažinsiu, mane šiek tiek nustebino jūsų noras išsiaiškinti, iš kur pasitikėjimas savimi ir savo darbu.

Aš laiminga... Vaikštau žeme truputėlį su sparnais. Tai pajutau po santuokos. Man regis, moteris pirmiausia turėtų būti moteriška – jos gyvenimą turi nušviesti meilė.

Man malonu eiti į pamokas, retai kankina neviltis. Matyt, aš suradau savo vietą (mokytojavimą galbūt iškeisčiau tik į mediko darbą, kuriam visą gyvenimą jaučiu pagarbą). Vaikai – mano didžioji meilė. Myliu juos visus: mažyčius, paauglius, jaunuolius.

Branginu vaiko artumą ir siekiu jo. Mokytojui duota didelė galia – priartėti prie vaiko ypatingu keliu – meniniu vaizdu pažadinti jo kūrybiškumą. Ar paveikiame, pažadiname tas kūrybines galias? Kai mergaitės neaudžia juostų, o berniukai nedrožinėja, ar nesumažėja saviraiškos galimybės? Manyčiau, mokykloje kiekvienas vaikas turi pabūti kūrėjas. Akimirka, kai mokytojas su mokiniu stovi kūrybos kely, taip arti vienas kito, nepasimirš, nes vaikas jaučia prisiglaudęs prie mano širdies. Tai brangus suartėjimo kelias.

Pavyzdžiui, visi mano penktokai rašo pasaką. Iš anksto parengiu juos, atkreipiu jų dėmesį į pasakų pradžią ir pabaigą, veikėjus, konfliktus, prasmę. Parašo visi. Drąsinu: nepavyko viena, gal pavyks antra. Silpnesniems pasiūlau bendraautorystę, kurią jie kaipmat užmiršta ir paskui džiaugiasi kūryba. Savo pasakas iliustruoja. Jas sudedu į rinkinį, pavadinimą išrenkame konkurse. Ir po daugelio metų grįžę į mokyklą paprašo savo pasakų – „Voverytė ir vaikai“, „Geraširdis medis“, „Mopsiaus nuotykiai“, „Kodėl dramblių nosys ilgos?“

Kai kuriems tos kūrybinės akimirkos per pamoką ar ir literatų būrelyje atveria spalvingą poetinį pasaulį, nuveda iki miniatiūros, eilėraščio, apsakymo, o Dalią Dubickaitę – iki pirmojo poezijos rinkinio, kuriame girdi tyrą šauksmą: „Piene, piene, apsaugok mane nuo purvo. Piene, piene, apsaugok mane nuo tranzistorių riksmo; po aukštu birželio dangum apsaugok mane nuo korozijos, nuo begėdiško juoko“.

„Kartais į mokyklą atvykę poetai, literatūros kritikai tuos mano kūrėjus sumala į miltus. Bet ar galima kirviu taisyti smuiką?

Niekad nemaniau esanti prozininkė ar poetė, nors rašau seniai. Aplanko būsena, kai žodžiai smaugia, įkrinta širdin kokia nors melodinga frazė ir persekioja, patiriu tokią būseną:

„Pirmą kartą šįmet pabalo žemė: tyliai, nepaliaujamai krinta ir krinta žiedlapiai lyg mažyčiai balti spygleliai. Krinta ir krinta. Įsiklausė medžiai, sustingo po langu tuja, baltais kauburėliais pavirto rožių krūmeliai.

Prisipildė širdis. Nežinia ko. Minu iš kambario į kambarį. Iš kampo į kampą. Stveriuosi darbo, ir vėl padedu. Kuo sulaikyti besiveržiantį žodį? Neieškokit, nešaukit ant manęs – aš nebe jūsų. Aš ir sau nebepriklausau...“

„Truputį pikta ant savęs: buvo tau kažkas duota, bet nepuoselėjai, laikei uždariusi kamputyje. Bet iš esmės – nesigailiu. Viena, poetinis suvokimas ir jo raiška – ne vien eilių rašymas. Aš poeziją kuriu aplink save – kasdienybėje. Antra, išauginusi vaikus, jaučiuosi tarsi išleidusi knygas. Su vaikais kaskart iš naujo augau.

Mokytoja B. Grižienė lietuvių kalbos ir literatūros pamokoje

Aš melžiu karvę, vairuoju automobilį, bet į alinančią buitį negrimztu. Uždusčiau. Jaučiu, kad reikia viską mesti šalin ir lekiu – į teatrą, kelionę – kur traukia širdis. Arba sėdu prie knygos.

Labai daug skaitau. Pamirštu autorius, knygų pavadinimus, siužetus, bet lieka sąmonėje gebėjimas suprasti, ir prireikus toji knyginė-literatūrinė patirtis visada parodys išeitį: klausimą, aiškinimą, išvadą ar atodūsį.

Niekada neužmirštu, kad mane likimas pastatė tarp literatūros ir jauno žmogaus. Jis ir pats skaito knygas, bet daug ko nepamato, nesupranta, praleidžia. Todėl kartais savo darbą lyginu su režisieriaus, o kartais su kuklaus scenos apšvietėjo, kuris prožektoriumi ištraukia iš tamsos tai aktoriaus veidą, tai rankas, tai scenos dalelę. Ką apšviesiu aš, tą ryškiai pamatys vaikai. Ir kokia šviesa apšviesiu – gal taip ir gyvens. Dar viliuosi: nesuprato šiandien, gal suvoks kada nors – po dešimties ar dvidešimties metų. Nuolatinis priminimas sau, kad esu tarpininkė, neleidžia susitrupinti, susmulkėti ir padeda likti literatūros mokytoja“.

Ką apšviečia mokytoja?

Paskutinis V. Krėvės „Skirgailos“ veiksmas. Skaidriu dialogu ji žadina mokinių vaizduotę, emocijas, apmąstymus. Pirmiausia padeda prisiminti, koks Skirgaila ketvirtajame veiksme, kai ieško lieptelio į laimę. Svarsto, kodėl penktojo veiksmo pavadinimas „Bedugnė“, į ką atkreipia dėmesį autorius. Mokiniai pasakoja: *„Skirgaila, įtūžęs, susipykęs su žmonėmis, lieptelio ieškojo siekdamas Duonutės meilės, bet ši atstūmė. Įtūžęs ant pasaulio ir likimo, jis renkasi kerštą, taigi jis eina į bedugnę“*. Baisūs įvykiai kartais primena siaubo filmą, bet ne jie svarbiausia – visas dėmesys dvasiniam žmogaus pasauliui. Jį mokytoja apšviečia ryškiau. *„Įeikim, berniukai ir*

mergaitės, ir pažvelkime, kas dedasi Kelerio viduje, kaip tai atskleidžiama, kas laimi kovą, kokia žmogaus būties problema sprendžiama Kapelos scenoje?“

Įsivaizduodami mirtinai tylią blyškią koplyčią, jie raiškiai vaidmenimis skaito Šviesaus ir Tamsaus vyro dialogą ir patys eina žmogaus pažinimo takeliu – į jo vidų, kurio paslaptis gali atverti literatūra. Įdomu pažvelgti į Kelerio vidinį pasaulį, kai prieš jį dvi galimybės: išsigelbėjimas arba pražūtis. Jie jaučia: tokią akimirką žmogų gali apimti baimė, bet Kelerio viduje ne tik ji. Tai kas gi? Tikra sumaištis: Šviesaus vyro lūpomis kalba pasiaukojimas, meilė, Tamsaus vyro – savisaugos instinktas. Laimi Šviesus vyras, vadinasi, meniniai vaizdai byloja: gyventi ir mirti reikia garbingai. O Keleris kilni, herojiška asmenybė: jei mylimai moteriai grėstų mirtis, gal kiekvienas aukotųsi, o dėl jos garbės – vargu.

Mokytoja apšviečia ir paskutinę sceną, kur rašytojas suveda visus į paskutinį teismą. Įdomu, kokį Skirgailą mato jie? Juk kiekvienas gali matyti savaip... Reikia supažindinti su skirtingomis sceninėmis interpretacijomis, leisti pabūti režisieriais, pasvarstyti, kuris variantas artimesnis.

Vieni pritaria režisieriaus B. Dauguviečio pozicijai. Jiems Skirgaila žiaurus, kerštingas, todėl artimesnė finalinė scena, kai pasmaugiama Duonutė. Antri – už režisieriaus J. Rudzinsko Skirgailą – nelaimingą, pralaimėjusį, kenčiantį, todėl jį finale grąžina į sceną, prie ties Kelerio kapu sukniubusios Duonutės, ir palieka apkabinusį šaltą akmenį.

„Ką kančia jam padarė?“ – paklausia mokytoja. Kęstutis pakyla ir sako: *„Kančia praskaidrino sielą“*. – *„Taip, Kęstuti, kančia buvo tokia didelė, kad ne tik išsekino, bet ir išgrynino sielą. Kančia sukuria didelius dalykus... Ačiū tau, Kęstuti, už prasmingus žodžius“*.

Ši pamoka padovanojo mokytojai Kęstutį, kuris pagirtas ėmė labai stengtis. Taigi reikėjo gero žvilgsnio, kurio padrąsintas nekalbus, stambus vaikinas, klasėje sėdint svečiams, pakiltų ir pasakytų savo tiesą. Reikėjo tokio tylaus tylaus balso, kuris padėtų suvokti mokiniui dvasinio pasaulio trapumą ir tvirtybę, reikėjo suprasti, kas yra meilė, pasiaukojimas, kančia, kad galėtum apšviesti tuos žodžius ir parodyti įvairius atspalvius.

Iš buvusio mokytojo laiškų

„...Vis iškyla prieš akis Tavo tėvų veidai: šneki, tuomet dar labai guvi Mama ir rimtas, geraširdiškai rūstus Tėtis, apylinkėje vadinamas bajoriška pravarde, nes buvo visa galva pranokęs savo kaimynus. Tave visą laiką gerbiau ne tik už žvitrias akis ir gražų veidą, bet daugiau už guvų protą, už tai, kad Tu buvai kur kas išmanesnė už savo vyresnes drauges.

...Dabar įsivaizduoju Tave apsuptą savo sūnų – Ąžuolo, Uosio ir Beržo, saugomą ir rūpestingai globojamą Žilvino. Ir kaip toj pasakoj, tik švelnios ir trapios Drebulėlės trūksta.

...Na štai, sulaukėte ir Drebulėlės. Drįstu siūlyti: pavadinkit ją mitologine Egle.

...Neatsižvelgei į mano pasiūlymą: sakai, kad pasakos Eglė buvusi nelaiminga. Netiesą sakai. Ji buvo labai laiminga: net nepastebėjo, kaip pralėkė laikas gyvenant gintaro rūmuose. O kokia graudi ir žavi jos ištikimybė! Tik laimė, deja, nėra amžina, ji kiekvienam, kaip ir Eglei, sudūžta. Eglė man patinka savo paprastumu, iškilmingumu, niekad nevystančia žaluma.

Leisk išbučiuoti tas rankas – glamonėjančias, auginančias, raminančias – ir palinkėti laimės ir sveikatos tavo sūnums ir dukrai. Žinau – jie ir yra tavo laimė. Kaip tavo mokytojas, patariu: neišstumk jų – paaugusių – per daug toli nuo miško, nuo gamtos, per daug toli – į ūžiantį miestą".

Mama

Vytautas: *„Mama... Kaip kiekvienam, man pati geriausia ir gražiausia. Bet kaip nusakyti jos gerumą? Iš vaikystės atminty išliko griežta namų tvarka ir drausmė. Užsimanei džinsų, mopedo – palauk, šeima pasitars. Pavyzdžiui, nutarė, kad mopedo nereikia, daug sveikiau, atsargiau važinėti dviračiu – ir viskas. Šiaip tėvai nestabdė mūsų norų, o skatino smalsumą, žinių troškimą: konstruok, domėkis, važiuok... Taigi šilta ir jauki buvo mūsų drausmė ir tvarka. Visada svajojau: mano šeima bus tokia kaip tėvukų. Ir dabar mes šliejamės prie jų. Kai blogai, pirmiausia lekiam pas juos.*

Per literatūros pamokas Mama nebijojo nukrypti nuo temos, peržvelgti mus ir pasidomėti, apie ką svajojame?.. Mes dažniausiai klausdavome apie meilę. Įdomūs buvo pokalbiai: mama turi ką pasakyti. Ir moka pasakyti. Ji susikalbėdavo su didžiausiu neklaužada. Sakydavo: tu ir aš – žmonės, mes privalom vienas kitą suprasti, tad paklausyk manęs – daugiau patyrusios. O mokytojams sakydavo – baikit ūdyti vaikus.

Studijuodamas vis įlįsdavau į teatrą, kiną, laisvą akimirką nusitverdavau knygos. To iš mamos išmokau. Dabar suprantu – labai gabi mūsų mama. Galėjo daugiau gyvenime pasiekti, bet mes daug laiko atėmėme. Kiek ji montažų prirašė mokyklai, proginių eilių surimavo, bet tikrosios savo kūrybos – eilėraščių, miniatiūrų, apsakymų – mums nerodė. Pirmąkart juos išgirdome per mamos penkiasdešimtmetį, kai ji perskaitė brolio paprašyta".

Saulius: *„Atleiskit, bet aš nemoku atskirai kalbėti apie mamą, nes neįsivaizduoju jos atskirai – be tėčio. Be to, man, kaip berniukui, tėvas buvo pavyzdys, drįstu sakyti – vyro idealas. Taigi kalbėsiu apie juos abu.*

Kuo daugiau laiko skiria mane nuo tėvų šeimos, tuo labiau suprantu, kokia ji darni. Todėl labai šokiruoja šeimos, kuriose trūksta pagarbos, takto. Kaip dabar suprantu, tėvai labai išmintingai vadovavo mūsų mąstymui, norams, poelgiams, atitraukdami nuo žalingos įtakos. Tėtis įskiepijo: nieko nedaryk aklai, į viską žvelk kritiškai, spręsk gerai apmąstęs. Mama sugebėjo mus tvarkyti be ilgų bambėjimų: žinojo, kada ir ką reikia pasakyti, kad paveiktų.

Klausiate, ar mes, vaikai, žinojome, kad mama laisvalaikiu rašė eiles, miniatiūras. Nežinojom ir niekaip nereagavom. Mama tai darė ne tam, kad pasigarsintų. Tai jos hobis, savęs praskaidrinimas – jis nereikalauja pašalinių akių. Tai kam gi afišuotis?"

Mama: *„Kad vaikai dažniau krykštautų, pirmiausia reikia šiltų tėvo ir motinos santykių. Sena išmintis primena, kad žmona laiko tris namo kampus. Tai – senų laikų moteris. Nūdienos, emancipuotoji, ko gero, atsikovojo gabalą ir ketvirto kampo. Aš kalbu apie emocinę šeimos atmosferą, dvasinę šilumą. Jai vadovauja moteris. Jos švelniose ir tvirtose rankose namų šiluma ir jaukumas. Jose – vaikų džiaugsmas. Gamta ją sukūrė lankstesnę, jautresnę, įžvalgesnę, intymesnę už vyrą. Todėl ir jos atsakomybė už jausmų pasaulį didesnė.*

Įpratusi mokykloje vadovauti, komanduoti mergaitė nenori užleisti savo pozicijų ir šeimoje – jos balsas turi būti sprendžiamas ir neginčijamas. Susirinkimų tonas kartais jos nepalieka ir namie, kur kartais reikia švelnaus kuždesio.

Aš ne prieš moterį aktyvistę, aš tik už laimingą moterį – motiną“.

Pokalbiui baigiantis, tarsi „lydekai paliepus“, parvažiavo liekno, aukšto vyriškio vairuojama „Volga“. Tai Vytautas Grižas. Netrukus mes šnekėjomės su juo – logiškai svarstančiu, nelinkusiu į sentimentus, mėgstančiu humorą – apie miškininkus, pedagogus, šeimą. Valgydama ką tik šeimininkės sumuštą sviestą, šeimininko iškopinėtą medų, vis klausiau savęs: *„Kodėl jiems, tokiems skirtingiems, taip gera?“*

Prašiau, kad Grižienė išduotų moters laimės paslaptis, o ji tik kvatojosi.

Po penkiolikos metų

Paklausiau, kas išliko atmintyje iš anuometinio pedagoginio darbo, bendravimo, kokie įvykiai labiausiai palietė ją, kaip ji suprato savo priedermę žemėje... Štai ką atsakė Grižienė.

„Dirbdama pedagoginį darbą, visada jaučiaus kaip žuvis vandeny. Matyt, Dievas mane leido į žemę būtent tai misijai. Netgi tais smurto ir žmogaus niekinimo metais man teko aibė gražių valandų dirbti su vaikais ir jaunuoliais. Iškrito iš atminties iki kvailumo koktūs komjaunuoliškų įsipareigojimų planai, tikrinimai, bjaurios ateizmo akcijos, baimė... Ir liko gražūs literatūros vakarai, abiturientų šimtadieniai, rugsėjo pirmosios žavesys. Visa tai amžina – kaip jaunystė, kaip lūkesčių ir vilčių pasikartojimai kiekvienai žmonių kartai.

Taigi iš kokio taško pažiūrėsim į tą praeitį: gali prirašyti knygas skriaudų, persekiojimų ir žeminimo. Ir gali nostalgiškai atsidusti: buvo gera, nes buvom jauni, nes mokėm jaunus, nes mylėjom ir buvom mylimi... Tai ir norėčiau pasakyti apie tuos laikus: mums buvo atimta politinė, valstybinė, tautinė laisvė, mus engė, persekiojo, varžė, bet mes vis tiek gyvenom savo gyvenimą, mokėmės ir mokėme, mylėjom ir juokėmės, gimdėm ir auginom vaikus, šventėm Kūčias, užsidangstę langus kuo kruopščiausiai… Ir visa tai dažnai dvelkė tokia romantika, kuri šildė sielą ir neleido jai džiūti. Žmogus – kaip saulėgrąža – vis tiek atsisuks į saulę, kad ir kur ją pasodintum.

Kas įvyko per penkiolika metų? Dieve, kaip į tai atsakyti keliomis eilutėmis? Pirmiausia, pasikeitė Lietuva. O ir mes visi. Manau, neliko nepakitusio žmogaus – vienaip ar kitaip. Šia prasme aš iš užguito, saugumo persekioto, nuolat gąsdinto žmogaus tapau laisvos valstybės laisva piliete. Nenusakomas jausmas. Vienuolikti metai jį išgyvenu ir negaliu nesidžiaugti. Nors patirta visokių negandų, atėjusių į mūsų gyvenimą po to (deja, jų daugybė), visavertiškumo pojūtis neapleidžia.

O kitkas? Daug kas įvyko: išėjau į pensiją ir iš mokyklos, dešimt metų išdirbau Kaišiadorių vyskupijos Katechetikos centro vadove. Palaidojau mylimą vyrą. Persikėliau gyventi iš Jiezno į Kaūną. Išleidau dvi knygas – poezijos ir meditacijų. Baigė mokslus ir sukūrė šeimas vaikai, sulaukiau penkių vaikaičių. Galybė įvykių... Tebedirbu. Kasdien keliuos, važiuoju į Kaišiadóris, atsidarau kabineto duris ir sėdu prie darbo stalo su tokiu džiaugsmu, kad visa tai dar vyksta...

Mano gyvenimo pokyčius daugiausia lėmė Nepriklausomybė ir vyro mirtis. Nepriklausomybė įtraukė į politinį gyvenimą (buvau aktyvi Sąjūdžio narė, rajono tarybos deputatė, visokių renginių organizatorė...). O gyvenimo draugo mirtis atėmė dviejų žmonių gyvenimo palaimą, privertė pakeisti gyvenamąją vietą, atnešė skaudžią vienatvės būseną.

Aš labai tikinti. Nuo vaikystės. Paauglystės metais mane globojo Panevėžio Apvaizdos vienuolyno vienuolės, tai galbūt lėmė pagrindinius požiūrius į gyvenimą. Aš likimą vadinu Dievo planais. Kiekvienam žmogui jie yra. Tas žinojimas neparalyžiuoja

Laisvalaikio minutę... Apie 1965 m.

mano valios, atvirkščiai, suteikia didžiulį pasitikėjimą ir ramybę: bus taip, kaip Kūrėjas numatė. Nesikrapštau labai po savo praeitį, „inventorizuodama“ ją: buvo taip, kaip turėjo būti. Žinau tik viena: daug laimės patyriau savo gyvenime. Sielvarto taip pat (dvi mano seserys ir svainis žuvo partizanaudami, net jų kapų nežinojome, brolis kalėjo Sibire dešimt metų, dar viena sesutė, su kuria mokėmės vienoje klasėje, buvo nuteista dvidešimt penkeriems...). Ką ir kalbėti – visko per akis.

Bet man Aukščiausiasis dovanojo keturiasdešimt nuostabiausių santuokinės darnos ir meilės metų, keturis sveikus ir gerus vaikus, tam tikrų gabumų, kurie lemdavo sėkmę visokiuose darbuose. Tuo ir galiu matuoti savo nugyventą gyvenimą.“

Poetė

Kai 2004 metų vasarą aplankiau Jiezno vidurinę mokyklą, ji buvo tuščia. Tik iš trečio aukšto sklindanti muzika išdavė ten kažką esant. Tai buvo mokyklos bibliotekininkė. Ji davė adresus kelių mokytojų, pažinojusių Grižienę. Iš jų teradau vieną – Agnę Mackevičienę, savo bendramokslę.

Su Agne daugiausia kalbėjomės apie Grižienės kūrybą. Ji atmintinai moka ne vieną savo bičiulės eilėraštį, žavisi jos posmais. Iš atminties citavo kunigo Česlovo Kavaliausko žodžius apie Birutės poeziją.

„Koks eiliavimo tekėjimas! Koks poezijos vandenų šlamenimas! Ir žodžio plastika, kurią galima apibūdinti tėkmės sąveika. Liejas poetinė siela lietuviškiausių sakinių vėriniais. Man regis, tokia ir turi būti poezija – šviesus, spinduliuojantis minties tekėjimas. Tekėjimas, nešantis šventą poetinio žodžio muziką.“

Svarbų Grižienės poezijos knygos leitmotyvą – gerumą, man regis, atskleidžia pavadinimas „Kaip man jus apkabinti“.

Būdingiausi poskyrio „Motinai, žemei, gimtinei“ įvaizdžiai: motina, tėviškės žemė, Kūrėjas, Vilties gija, Amžinoji Šviesa ir artimųjų portretų detalės kuria sakralią erdvę, pilną kančios, laukimo, meilės ir atsakomybės. Čia sodriai prabyla maldaujantys veiksmažodžiai: *„Sveikinkim vienas kitą. Apsikabinkim“*, *„Laiminkim vienas kitą“*, *„Sakykim, sakykim, sakykim, kaip mes mylime vieni kitus“*. Tai motiniškos meilės šauksmas. Tyros širdies šauksmas.

Poskyris „Prie pakalnučių stalo“ – susikaupimas tyloje, laukiant, *„kad Dievas tartų manyje / Žvaigždėtą žodį“*. Tai nenoras bet ką įsileisti į širdį, skausmingas tylėjimas, amžinas širdies alkis, laukimas, nuovargis, neaiškumas. Šią lyrinio herojaus potyrių skalę vainikuoja optimistinis gyvybės ir meilės motyvas. Švelniomis metaforomis ir nuoširdžia intonacija poetė atskleidžia savo troškimą – perteikti ateinantiems gyventi visa, kas tikra, tyra ir aukšta.

„Susėskime, vaikai, prie pakalnučių stalo.
Varpelį baltą – lyg komuniją –
Įleiskime širdin.“

Kančios, sielvarto, Antigonės likimo, laikinumo, lopšio ir kapo, šiapus anapus motyvai gaubia poskyrio „Sese, mirtie“ puslapius.

Paskutinis knygos poskyris „Prie žaizdotųjų tavo rankų“ atveria nerimą dėl tariamo mūsų tikėjimo. Susiliejimo su Kristumi, ištrūkimo iš *„klampios kasdienybės“* kulminacijos motyvai tyrai nuskamba eilėraštyje „Gavėnia“: *„Čia tiktai Tu ir aš / Violetinėj mūsų Gavėnioj“*.

Eilėraštis „Atgaila“ apibendrina knygos idėją: *„maitinti, laukti ir mylėt“*.

Man regis, tai atspindi ir Birutės Grižienės – mokytojos, poetės, motinos – priedermę, kilnią, sunkiai įžvelgiamą misiją šioje žemėje.

Tebūnie ši apybraiža nusilenkimas Birutei Grižienei ir visiems vertiems pagarbos Jiezno mokytojams.

Pamokos už gimnazijos sienų

Janina Bartusevičienė

Programos „Comenius“ projektas „Pasaulinis skurdas ir mes“

2012 metais Jiezno gimnazija po 6 metų pertraukos (2006 m. dalyvavo tarptautiniame programos „Socrates“ projekte), vėl aktyviai įsitraukė į tarptautinę projektinę veiklą, kai kartu su partneriais iš Italijos, Rumunijos, Prancūzijos, Portugalijos, Lenkijos, Turkijos parašė Comenius projektą „Pasaulinis skurdas ir mes“ ir laimėjo finansavimą. Šio projekto sumanytoja, koordinatorė ir siela buvo italė Patricija Merkuri (Patrizia Mercury), mokyklos direktorė ir anglų kalbos mokytoja iš Sardinijos miesto Sasario.

Visos projekte dalyvavusios valstybės susiduria su socialinės atskirties, socialinės nelygybės, nedarbo, imigracijos ar emigracijos keliamomis problemomis. Visose šiose šalyse gyvena daugybė šeimų, kurias skausmingai palietė finansinė krizė. Taigi pagrindiniai projekto tikslai buvo šie: atkreipti moksleivių dėmesį į visuomenės susiskaldymą, aktyviau įtraukti specialiųjų poreikių turinčius moksleivius į įvairias veiklas, skatinti jų kūrybiškumą ir verslumą, kas padėtų atskirose šalyse mažinti skurdą ir jo pasekmes.

Projekto dalyviai turėjo galimybę apsilankyti Sardinijos Sasario mieste Italijoje, Jiezno mieste Prienų rajone, Turkijos pietuose esančioje Šanliurfoje, Lešno mieste Lenkijoje, Koimbroje Portugalijoje, Tazlau miestelyje Rumunijoje. Dvejus metus vykęs projektas buvo labai įdomus ir turiningas: bendromis pastangomis buvo parašyti leidiniai „Mėnesio prekių ir paslaugų kainos vidutinėje šeimoje”, „Mokyklų sistemos Italijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Rumunijoje, Prancūzijoje, Turkijoje ir Portugalijoje”, „Socialinės paslaugos” bei daugiakalbis piešinių žodynas. Kiekvienoje šalyje vyko vis kitokie susitikimai. Sardinijos saloje 2012 m. spalį susirinkę

Po užsiėmimo Tazlau (Rumunija) mokykloje. 2015 m.

Projekto dalyviai iš Lenkijos, Rumunijos, Turkijos, Italijos, Portugalijos, Lietuvos Urfoje (Turkija). 2013 m.

projekto dalyviai žavėjosi žaliuojančiomis palmėmis, kaktusais. Visus pakerėjo šeimininkų dėmesys, vaišingumas. Čia turėjome progos paragauti ir mums neįprastų patiekalų – sraigių ir kalmarų. Sasario mieste aplankėme daug pradinių mokyklų, diskutavome apie didelės imigracijos į salą keliamas problemas.

Viešėdami Turkijoje, projekto dalyviai galėjo aplankyti žmones, gyvenančius ekologiškuose, į skruzdėlynus panašiuose moliniuose nameliuose. Vieną vakarą vakarieniavome turkų šeimose. Kai kam tai buvo tikras iššūkis, nes teko susėsti kartu su šeimininkais, ant grindų sukryžiavus kojas. Ir vakarienę valgyti nuo labai žemų stalelių…

O 2013 m. gegužę jau Jiezno gimnazijos moksleiviai sulaukė svečių iš Portugalijos ir Rumunijos. Jiems patiko tiek mūsų gamta, tiek žmonės, o ir švara bei tvarka nustebino. Šių šalių moksleivius sudomino Jiezno vaikų globos namai, nes niekada anksčiau panašioje įstaigoje jie nebuvo lankęsi. Svečiams labai patiko, kai iš Pociūnų aerodromo pakilo lėktuvais, ir jie iš paukščio skrydžio išvydo garsiąsias Nemuno kilpas. Įspūdžių užsieniečiai prisirinko ir per etnografinę vakaronę gimnazijos aktų salėje, kur Jiezno laisvalaikio ir kultūros centro dainininkai bei muzikantai neleido nuobodžiauti nė vienam – visus uždegė lietuviškos dainos ir šokiai, rateliuose sukosi ir mokytojai, ir moksleiviai.

Portugalijoje projekto dalyviams didžiausią įspūdį paliko išvyka prie Atlanto vandenyno. Kitą dieną šį įspūdį papildė erdviuose Koimbros miesto kultūros namuose vykęs Dr. Marijos Alisijos Govėjos pagrindinės mokyklos (Escola Basica Dra. Maria Alice Gouveia) muzikos būrelio koncertas projekto partneriams, tėvams, mokytojams. Koncertas buvo ypatingas tuo, kad į sceną pakilo didelė grupė mokinių, turinčių Dauno sindromą. Stebėjome, kaip vaikai, turintys fizinę ar protinę negalią, padedami talkininkų, šauniai groja ir šoka. Visi koncerto dalyviai jautėsi lygiaverčiai, pasitikintys savimi. Sužinojome, jog šioje Koimbros mokykloje su

Projekto partnerių sutikimas Jiezno gimnazijoje. 2014 m.

37 specialiųjų poreikių turinčiais moksleiviais dirba net 11 specialiųjų ir socialinių pedagogų.

Lenkijos Lešno miesto Lenkų kariuomenės vardo pradinė mokykla nr. 7 (Szcola Podstawowa nr 7 im Wojska Polskiego) garsėja pasiekimais sporto srityje, joje didelė įvairiausių būrelių pasiūla. Vandens sporto mėgėjams skirtas didžiulis naujas plaukimo baseinas, kurį gali lankyti visi, kas nori. Į Lenkiją važiavo 7 mūsų gimnazijos moksleiviai. Jie gyveno lenkų šeimose ir turėjo puikią galimybę pažinti kaimynų gyvenimą „iš vidaus", pabendrauti su šeimų nariais, paragauti lenkiškų nacionalinių valgių ir gėrimų.

2014 metų birželio 2–6 dienomis Rumunijos Tazlau miestelyje vyko šeštasis baigiamasis daugiašalės mokyklų partnerystės projekto „Pasaulinis skurdas ir mes" (LLP-COM-DP-2012-LT-00029) susitikimas. Ramaus, tarp kalnų pasislėpusio Tazlau miestelio žmonės mielai atvėrė mums savo namų duris, rodė, kaip margina kiaušinius, kausto arklį, kopinėja medų, spaudžia sūrius, drožia skiedras stogams dengti, kaip susidariusias, iškasus druską, požemines ertmes pritaiko futbolo treniruotėms ar šokių repeticijoms. Patiko naujas, neseniai pastatytas vaikų darželis, mokytojų pagamintos mokymo priemonės, eiles rašantis mokyklos direktorius, labai muzikalūs vietinės mokyklos moksleiviai. Stebino nepaprastai gražūs, dideli rumunų namai ir visur tiesiog tarpstančios įvairių spalvų didžiažiedės rožės. Į Rumuniją vežėmės 5 mūsų mokinius, kurie apsigyveno ne viešbutyje, bet rumunų šeimose.

Projekto metu moksleiviai ir mokytojai ne tik daug sužinojo apie kitas šalis, tobulino anglų kalbą, mokėsi kitų kalbų, bet ėmė labiau suprasti visuomenės susiskaldymo priežastis, svarstė, kokių priemonių reikia joms mažinti, diskutavo apie pagarbos kiekvienam bendruomenės nariui svarbą.

„Įtraukianti Europa" tikrai įtraukė

Sėkmingai įgyvendinę programos „Comenius" projektą „Pasaulinis skurdas ir mes" visi jo partneriai susitarė rašyti dar vieną projektą – „Įtraukianti Europa". Jo tikslas – efektyviau įtraukti į ugdymo procesą specialiųjų poreikių turinčius

mokinius ir stiprinti pedagogų, dirbančių su tokių poreikių turinčiais mokiniais, gebėjimus bei kompetenciją.

Prienų rajono Jiezno gimnazija tapo tarptautinės mokyklų partnerystės projekto „Įtraukianti Europa“ (Nr. 2014-1-IT02-KA201-003491-3\1), finansuojamo iš Europos Komisijos „Erasmus + programos“ lėšų, dalyve. Šiam projektui įgyvendinti Jieznui buvo skirta 38 015 eurų. Lietuvos Respublikoje šią programą administravo Švietimo mainų paramos fondas.

Projekte dalyvavo septynios šalys (jo koordinatorė – Italija): Latvija, Lenkija, Rumunija, Turkija, Prancūzija, Portugalija, Lietuva.

Kiekviena šalis savo mokykloje įsteigė organizacinį komitetą atskiroms projekto veikloms koordinuoti, sklaidai rengti, vertinimo kriterijams numatyti bei vertinimui atlikti. Taip pat sudarytas ir mokslinis komitetas projekto dokumentams rengti bei ataskaitoms pildyti.

Pirmoji mokymų sesija vyko 2015 m. sausio 12–17 d. Italijoje, Sasario mieste. Jos tema – „Sunkumai, ugdant moksleivius“. Lankėmės pamokose, atlikome bandymus, išklausėme psichologų ir kitų specialistų paskaitas, diskutavome su kolegomis.

Antrieji mokymai vyko 2015 m. gegužės 25–29 d. Lenkijoje, Lešno miesto Lenkų kariuomenės vardo pradinėje mokykloje nr. 7. Jų tema – „Ugdome atmintį, dėmesį ir susitelkimą“. Čia stebėjome specialiųjų pedagogų vedamas pamokas, taip pat ir plaukimo pamokas mokyklos baseine, darbą su neįgaliais moksleiviais, mokėmės lavinti atmintį ir dėmesį.

Kita stažuotė vyko 2015 m. gruodžio 6–12 d. Prancūzijoje, Bordo mieste. Tema – „Ugdome moksleivius imigrantus“. Prancūzų kolegos pedagogai yra sukaupę nemažą darbo su tokiais moksleiviais patirtį, kai šie atvyksta neretai net nemokėdami prancūzų kalbos, o juos reikia mokyti matematikos, fizikos ir kitų dalykų. Lankėmės centre moksleivių žinių lygiui nustatyti, kur patenka visi moksleiviai imigrantai, ir jiems pateikiami įvairūs klausimai gimtąja kalba. Teko įsijausti į moksleivių būklę, kad suprastume, kokių sunkumų kyla tokiems vaikams ir kaip jiems padėti.

Ketvirtoji mokymų sesija vyko 2016 m. gegužės 2–6 d. Portugalijoje, Koimbros mieste. Tema – „Vaizdinės priemonės komunikacijai ugdyti“. Šioje mokykloje mokosi nemažai protinę negalią turinčių moksleivių, taigi kolegos portugalai turi daug vertingos patirties, kaip išmokyti juos dirbti įvairiomis kompiuterinėmis programomis, pasitelkiant vaizdines priemones, neretai pačių mokytojų sukurtas.

Penktąjį kartą 2016 m. lapkričio 21–25 d. projekto dalyviai rinkosi Lietuvoje, Jiezne. Tema – „Metodai emocinių ir elgesio sutrikimų turintiems moksleiviams ugdyti“. Mūsų mokykloje lankėsi 37 pedagogai iš visų 7 šalių. Mokymų dalyviai išklausė savanoriškai sutikusios pagelbėti Vilniaus Paramos vaikams centro psichologės Veronikos Lakis-Mičienės paskaitą apie emocines moksleivių problemas ir pagalbą jiems, stebėjo integruotas dailės, technologijų, kūno kultūros, anglų kalbos, lietuvių kalbos, fizikos, chemijos pamokas, neformaliojo ugdymo užsiėmimus, lankėsi Jiezno vaikų globos namuose, darželyje ir muzikos mokykloje, klausėsi koncertų, žiūrėjo spektaklius. Projekto partneriai pasijuto moksleiviais jiezniečių parengtuose užsiėmimuose „Konfliktai ir būdai jiems spręsti“, dalyvavo

Viešnagė Bordo (Prancūzija) miesto mokykloje. Darbus pristato (iš kairės): Jiezno gimnazijos spec. pedagogė Aušra Gvildaitė, anglų kalbos mokytoja, projektų koordinatorė Janina Bartusevičienė, projektų iniciatorė – Sardinijos miesto Sasario mokyklos anglų kalbos mokytoja ir direktorė Patricija Merkuri. 2015 m.

etnografinėje vakaronėje, kurioje gimnazistai anglų kalba supažindino su Lietuvos regionais, o folkloro ansamblis „Laukis“ mokė svečius tautinių šokių ir žaidimų.

Dar vieniems mokymams rinkomės kaimyninėje Latvijoje – susipažinti su autistinio spektro sutrikimų turinčiais vaikais ir jų ugdymu. Klausėmės paskaitų, turėjome galimybę išklausyti mamas, turinčias autistų vaikų, kaip jos auklėja savo atžalas su šia negalia.

Moksleivių, tėvų ir mokytojų nuomone, tokie projektai priverčia pasitempti visus, įvertinti savo mokyklos privalumus ir trūkumus, pasidalinti gerąja europine patirtimi, pasisemti naujų idėjų, patobulinti užsienio kalbų įgūdžius, ugdyti toleranciją, susipažinti su užsienio šalių kultūra ir papročiais.

Pamėgę vaidybos meną

Angelė Dalė Jaruševičienė

Jiezno dramos mėgėjų teatro pradžia – 1959 metai, jo vieta – vidurinė mokykla. Aktoriai – mokytojai Anatolijus ir Benigna Bernatavičiai, Vytautas Kantakevičius, Eugenija Rimšienė, Birutė Grižienė, Juozas ir Agnė Marcinkai, Jonas ir Stanislava Vaitkevičiai, Ada Bičkauskienė, Aldona Gradauskienė ir kiti. Suvaidinti spektakliai: Petro Vaičiūno „Patriotai“, Jokūbo Skliutausko „Vaikinas su velnio plauku“, Branislavo Nusičiaus „Filosofijos daktaras“, C. Solodario „Alyvų sodas“, Antono Čechovo „Vyšnių sodas“, D. Dubričanino „Trijų lakštingalų gatvė nr. 17“ ir kiti. Spektaklių režisieriai – be abejo, patys mokytojai – Anatolijus Bernatavičius, Marija Dždervienė (Totoraitytė). Mokytojai mielai pasikviesdavo ir moksleivių, jei pritrūkdavo aktorių, prisiprašydavo ir ūkio darbininkų. Dekoracijas piešdavo dailės mokytoja Levutė Ulevičiūtė.

Kiekviena premjera – įvykis tiek mokykloje, tiek miestelio gyvenime. Jis, žinoma, prasidėdavo nuo skelbimų iškabinimo ir jų skaitymo. Kartais iš stabtelėjusių prie jų galėjai išgirsti: *„Žiūrėk, Rimšienė su Bernatavičiumi vaidins. Tai eisim pažiūrėti, bent prisijuoksim!“* Šis duetas labai tiko komedijoms, abu turėjo gabumų įsikūnyti į šio žanro veikėjų charakterius. O tų komedijų suvaidinta tikrai daug. Po premjeros prasidėdavo gastrolės. Po artimus ir tolimus kaimus ir miestelius, kur tik būdavo kad ir nedidelė scena. Sukraudavo dekoracijas į vieną sunkvežimį, į kitą sulipdavo patys artistai ir, užplėšę dainą, nudardėdavo ten, kur kukliuose kaimo kultūros židiniuose laukė žiūrovai. Nei lietus, nei sniegas nestabdė. Aplankyti Kaišiadorys, Alytus, Žiežmariai, Daugai, Butrimonys, Punia, Aukštadvaris... Tokia intensyvi dramos būrelio veikla vyko iki 1975 metų, o vėliau apie 10 metų prislopo. Tam dešimtmečiui būdinga kita sceninė veikla – teatralizuoti humoro miniatiūrų su muzikos, šokio, vokalo elementais pasirodymai. Šie humoro kolektyvai, vadinamosios agitbrigados, anuomet buvo labai populiarios, vykdavo jų

Agitmeninė brigada „Truputis apie truputį“ koncertuoja prie Kauno Muzikinio teatro. Rež. Irena Urbanavičienė. 2003 m.

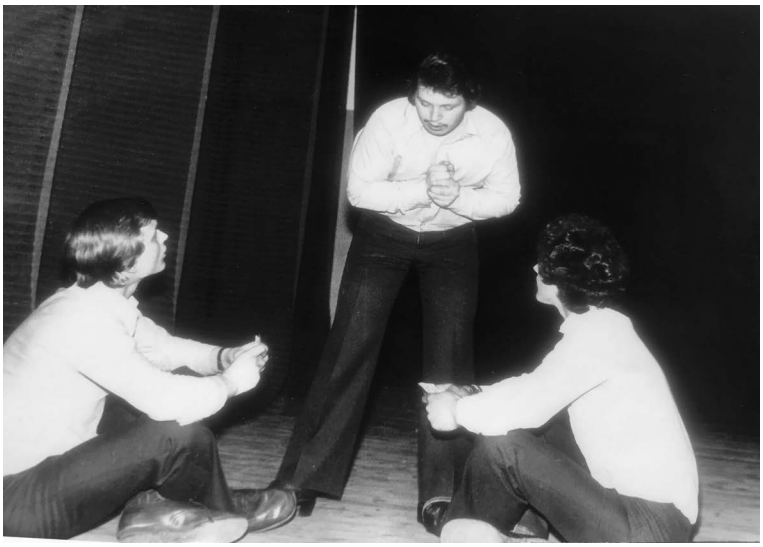

Iš agitmeninės brigados „Truputis apie truputį“ pasirodymo. Iš kairės – Dainius Raižys, Juozas Liuiza, Arūnas Bajoras kortuoja... Šis kolektyvas rajoniniame konkurse užėmė I vietą. Rež. Irena Urbanavičienė. 1982 m.

Boriso Dauguviečio „Žaldokynė“ mokyklos scenoje. Rež. R. Jacunskas. 1985 m.

varžytuvės, koncertai. Jiezno kultūros namų agitbrigadai iš pradžių vadovavo Eugenija Sargevičienė, o nuo 1980 metų – su paskyrimu į Jiezną atvykusi Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakulteto absolventė Irena Urbanavičienė. Jos vadovaujamo miniatiūrų teatro auklėtiniai buvo Dainius Raižys, Arūnas Bajoras, Juozas Liuiza, Eugenija Sargevičienė, Ramunė Jakubauskaitė, Laima Urbanavičiūtė ir kiti. Jie ne tik meistriškai vaidino, išjuokdami sovietmečio gyvenimo ydas, bet ir gebėjo puikiai improvizuoti, dainuoti ir šokti. Tekstus spektakliams kūrė režisierė ir patys aktoriai. Kartais sumanymas besiginčijant keisdavosi jau per pirmąsias repeticijas.

Prie spektaklių grįžta 1985 metais, kai Rimantas Jacunskas, Jiezno vidurinės mokyklos auklėtinis, Valstybinės konservatorijos Klaipėdos teatrinio meno fakulteto režisūros katedros studentas, parvažiavo gimtinėn rengti savo diplominio

Vydūno „Piktoji gudrybė“. Rež. D. Jaruševičienė. 2018 m. Iš kultūros ir laisvalaikio centro archyvo

darbo. Jis surinko mėgėjų kolektyvą ir pastatė B. Dauguviečio „Žaldokynę”, kuri reiklios komisijos buvo įvertinta aukščiausiu balu. Žiūrovams spektaklis padarė didžiulį įspūdį. Dar ilgai jiezniškiai mokytojus V. Kantakevičių vadino Žaldoku, o A. Bernatavičių – Sidabru.

Kitas mėgėjų teatro atgimimas įvyko 2004 metais, kai žiūrovai galėjo pasidžiaugti Irenos Urbanavičienės režisuotu spektakliu – Žemaitės „Apsiriko”. Po metų keitėsi kultūros namų darbuotojai, režisiere pradėjo dirbti Angelė Dalė Jaruševičienė – buvusios Kapsuko kultūros mokyklos auklėtinė, jau įgijusi praktikos Prienų rajono Naujosios Ūtos kultūros namuose. Naujai suburtas mėgėjų kolektyvas vėl žiūrovus nudžiugino pamėgtų saviveiklininkų Eugenijos Rimšienės, Anatolijaus Bernatavičiaus vaidyba, prie kurių prisidėjo pedagogė Ramutė Bubnienė, irgi ne naujokė scenoje. 2008 metais teatras tarsi atbunda ir sukviečia visus į spektaklio premjerą – Kazio Binkio „Kai atsarga daro gėdą”. Tais pačiais metais rajono kultūros namai buvo pertvarkomi. Jiezno kultūros namai gavo Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro statusą. Jam pradėjo vadovauti veikli, sumani direktorė Dalia Vertinskienė. Jos pastangomis šis centras atnaujintas, sukurta reikiama materialinė bazė, puikios darbo sąlygos.

Dramos kolektyvą papildė nauji nariai: Gintaras Dubovikas, Sigutė Kimbirauskienė, Kęstutis Akstinas, Eugenijus Stoškus, Augenija Stoškuvienė, Valentinas Jaruševičius. Su tokia šaunia komanda kasmet sukuriamas vis naujas spektaklis: 2010 m. Kazio Sajos „Kepurė dega”, 2012 m. V. Raminavičiūtės „Sunki našta”, 2013 m. J. Skinkio „Moderniška kaimo moteris”. 2014 m. mūsų mėgėjų teatrui suteikta III meninės veiklos kategorija, pastatytas dar vienas spektaklis – J. Židanavičiaus „Moterims neišsimeluosi”. 2016 metais suvaidinta L. Didžiulienės komedija „Paskubėjo”, kurioje debiutavo Rasa Valatkaitė ir Edita Maceinaitė. Edita puikiai suvaidino pagrindinį Agotos vaidmenį.

2018 m. teatras įsiteisino „Žaltvykslės“ pavadinimą. Siūlydama jį Irena Sipavičienė pastebėjo, jog *„mūsų kolektyvas toks ir yra: kaip ir žaltvykslės, kurių negali nepastebėti”*. Visiems šis vardas patiko. Tais pačiais metais pastatomas Vydūno

Spektaklis „Tėviškės palikimas“, skirtas iškiliam kraštiečiui, kalbininkui prof. Antanui Klimui jo 95-ųjų metinių proga. Rež. D. Jaruševičienė 2019 m. Iš kultūros ir laisvalaikio centro archyvo

spektaklis „Piktoji gudrybė”, kuris teatrų atrankoje su dar penkiais mėgėjų teatrais iškovojo teisę dalyvauti Lietuvos tūkstantmečio Dainų šventėje „Vardan tos...” Tais pačiais metais jiezniečiams suteikiama II meninės veiklos kategorija. Paskatinti šio įvertinimo, jiezniškiai kuria toliau: 2019 metais žiūrovai išvysta K. Gineičio komediją „Knarkia paliepus”. O iškilaus kraštiečio, emigravusio į JAV II pasaulinio karo metais, Antano Klimo garbei pagal Kašonių krašto žmonių pasakojimus, prisiminimus, kuriuos surinko ir užrašė Kašonių bibliotekos vedėja Danutė Bajorienė, sukūrėme spektaklį „Tėviškės palikimas”. Jis buvo suvaidintas toje Pelekonių kaimo vietoje, kur gimė ir augo šis vienas garsiausių lietuvių kalbos tyrinėtojų Amerikoje, ilgametis JAV Ročesterio universiteto profesorius. Įdomu, kad šį kalbininką suvaidino kraštietis, Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius. Šis spektaklis pritraukė dar du vaidintojus – Juozą Bagušinską ir Kęstutį Zujų, be kurių dabar, atrodo, jau nebeišsiverstume.

2021 metais teatro kraitį papildė Marytės Alytienės spektaklis „Kurčias žentas”, su kuriuo sudalyvauta visuose ne tik Prienų, bet ir aplinkinių rajonų teatrų festivaliuose. Dar bevaidindami „Kurčią žentą”, jau repetavome Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės „Pinigėlius”, kuriais žiūrovus nudžiuginome 2023 metų balandį. Šios komedijos herojai labai įsimintini. Ir vėl teko ieškoti žmonių, kurie galėtų įtikinamai suvaidinti. Į kolektyvą pakvietėme Vidą Ivanauskienę ir Laimą Zujienę, kurios pateisino mano, kaip režisierės, lūkesčius. Esu girdėjusi apie nutikimus, kai

Marijos Alytienės „Kurčias žentas“. Rež. D. Jaruševičienė. 2021 m. Iš kultūros ir laisvalaikio centro archyvo

aktorius scenoje pamiršta žodžius. Per spektaklį užkulisiuose visada nerimauju, kad mums taip neatsitiktų. O ėmė ir atsitiko! Ir būtent per „Pinigėlių“ premjerą. Vienas aktorius pamiršo tekstą, aš tą iškart pajutau... O jis šaltu veidu kažką sumurmėjo, nepastebimai išspruko iš scenos, užkulisiuose akimirksniu peržvelgė tekstą ir lyg niekur nieko grįžęs, tęsė savo vaidmenį. O aš jaudinausi toliau... Pasijaudinti teko, ir kai buvome pakviesti į „Pievos teatrų festivalį“ Prienuose. Likus vos dviems savaitėms iki šio renginio, vienas vaidintojas pranešė, kad išvažiuoja į užsienį ir nespės grįžti. Ką daryti? Laimei, likimas suvedė su jaunu jiezniškiu, Prienų krašto muziejaus edukatoriumi Mantu Kalinkevičiumi, kuris net apsidžiaugė, pakviestas vaidinti. Jis išmoko vaidmenį ir išgelbėjo padėtį. Vėliau prisipažino, kad seniai norėjo ką nors suvaidinti „Žaltvykslėje“.

Mes ne tik profesionalių dramaturgų pjeses įtraukiame į savo repertuarą – pasirodymus kuriame ir patys. Tradiciniame rajoniniame konkurse „Oi būdavo būdavo“ rodėme „Mergvakarį“, „Krikštynas“, „Vestuves“ ir kt. Tai trumpi spektakliai apie mūsų krašto iš kartos į kartą perduodamas tradicijas, papročius, prietarus. Jie surenka pilną salę žiūrovų. Vadinasi, tai, kas sklinda nuo scenos, juos domina, jaudina, suartina.

„Bočiai“ suvienijo bendraminčius

Danguolė Smalskienė

Tai buvo eilinė vakaronė, berods, prieš šv. Kalėdas, į kurią sugužėjo ir būrelis pagyvenusių Jiezno miestelėnų. Tuo metu kultūros namams vadovavo Pranciškus Valatka, o meno vadove dirbo Danguolė Smalskienė. Vakaras nusisekė kaip niekad – ir dainos liejosi skambiai, ir polkas trypė senoliai, kurie šmaikštavo, juokino visus, kas tuo metu ten buvo. Tada vadovams, pamačiusiems, kad turi dar parako šie žmonės savo parakinėse ir kilo mintis, – sukviesti visus entuziastus į vieną kolektyvą. Jų išmonė ir muzikavimas turi skambėti ne tik kultūros namų salėje, bet ir visur, kur gyvena, dirba jiezniškiai ir nori kultūringai praleisti laisvalaikį. „Bočių“ pavadinimas tiko

Seimo nario Juozo Palionio eiles skaito mokytoja Eugenija Rimšienė. Kęstučio Keršulio nuotr. 2004 m.

„Bočiai“ „Padėkos šventėje“ Jiezne. Iš kairės: Bronė Urlikienė, Petras Mockevičius, Onutė Adamonienė, Vincas Mockevičius, Eugenija Lozdienė, Stasė Dumalakienė, Alytė Žukauskienė, Antanina Gaidienė, Antanas Norkūnas, Onutė Norkūnienė, Vytautas Matusevičius, Damutė Judickienė, Boleslovas Šiupšinskas, Bronė Šiupšinskienė, Bronė Bagdanavičienė, Genutė Zaparackienė, Janina Ligeikienė, ansamblio meno vadovė Danguolė Smalskienė. 2001 m.

Jiezno miesto jubiliejinėje šventėje. Iš kairės (pirmoje eilėje): Marytė Lakštauskienė, Bronė Urlikienė, Alytė Žukauskienė, Genutė Zaparackienė (išaudė tautinę juostą „Jieznui – 510“), Bronė Bagdanavičienė, Bronė Šiupšinskienė, Eugenija Lozdienė, Onutė Adamonienė, Damutė Judickienė, Damutė Aleknavičienė, Onutė Norkūnienė, (viršutinėje eilėje) – Antanina Gaidienė, Stasė Dumalakienė, Danguolė Smalskienė, Vytautas Matusevičius, Antanas Norkūnas, Stanislovas Kaminskas, Boleslovas Šiupšinskas, Jonas Aleknavičius. Kęstučio Keršulio nuotr. 2002 m.

visiems. 1999 metais sausio 14 dieną direktorius į savo darbo kalendorių susirašė pirmiausia šias sutuoktinių pavardes: Jonas ir Danutė Aleknavičiai, Antanas ir Onutė Norkūnai, Jonas ir Genutė Zaparackai, Boleslovas ir Bronė Šiupšinskai, Vacys ir Bronė Urlikai, Algimantas ir Genutė Petrokai. Vėliau kolektyvas gausėjo pavienių dainininkų – į jį atėjo Stasė Dumalakienė, Eugenija Lozdienė, Bronė Bagdanavičienė, Onutė Adamonienė, Alytė Žukauskienė, Janina Ligeikienė, Vytautas Matusevičius, Damutė Judickienė, Antanina Bajorienė, Eugenija Rimšienė, Onutė Prėskienienė, Juozas Gelčius, Marytė Lakštauskienė, Stasys Kaminskas, Ona Karpavičienė, Antanina Gaidienė ir kiti. O muzikinė grupė susibūrė tokia: Pranciškus Valatka – armonika, Petras Mockevičius – tamburinas, Gvidas Švenčionis – būgnas, Vincas Mockevičius – armonika, Danguolė Smalskienė – akordeonas. Taigi susidarė apie 30 muzikantų ir dainininkų! Jų sudarytoje programoje – tai, kas atsiminta, atsinešta iš vaikystės ir jaunystės, kas brangu širdžiai ir miela žiūrovui: dainos, šokiai, rateliai, pasakojimai, įvairiausi paporinimai! Ne tik muzika sklisdavo nuo scenos per pasirodymus; žiūrovai išvysdavo visą kaimiškosios buities darbų įvairovę. Moterys siūlus vydavo, juostas ausdavo, kojines megzdavo, siūlus rateliu

Šventėje „Oi būdavo būdavo“ Prienų kultūros centre. Iš kairės (pritūpusios): Genutė Zaparackienė, Prienų kultūros centro direktorė Zita Kuzminskienė, dainininkė Veronika Pavilionienė; vidurinėje eilėje: Prienų raj. meras Antanas Gustaitis, Danguolė Smalskienė, Onutė Adamonienė, Alytė Žukauskienė, Bronė Bagdanavičienė, Onutė Norkūnienė, etnomuzikologės Loreta Sungailienė ir A. Vakarinienė, Bronė Urlikienė, Bronė Šiupšinskienė, Eugenija Lozdienė, Stasė Dumalakienė; viršutinėje eilėje: Vincas Mockevičius, Boleslovas Šiupšinskas, Vytautas Matusevičius, Antanas Norkūnas, Janina Ligeikienė, Marytė Lakštauskienė. Kęstučio Keršulio nuotr. 2002 m.

sukdavo, siūdavo, adydavo kojines, plunksnas plėšydavo. Vyrai pančius vydavo, drožė šaukštus, įvairius juokelius laidydavo!

Per daugelį metų „Bočiai” išgarsėjo tiek savajame miestelyje, tiek įvairiuose Prienų rajono kampeliuose, tapo įvairių susitikimų, švenčių, pasibuvimų ir tradicinių renginių siela. Nei Velykinės popietės, nei Kalėdinės vakaronės ar valstybiniai renginiai neapsieidavo be šio šaunaus ansamblio. Žilagalviai scenos mėgėjai dovanodavo smagią nuotaiką ir jaunam, ir senam. „Bočių“ etnografinis ansamblis, parengęs programą „Kaimo vakaruškos” ir vis ją atnaujindamas, lankėsi Birštono ir Prienų kultūros centruose, Punios kultūros namuose, nesuskaičiuojamuose koncertuose ir festivaliuose.

Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro meno mėgėjų vadovės D. Smalskienės vadovaujami ir meiliai vadinami „bočiukais”, ansamblio nariai daugelį metų dainavo seniai girdėtas ar primirštas dainas, grojo įvairiais instrumentais, rodė senovinius amatus – gaivino ir puoselėjo gimtojo krašto tradicijas, buvo ryški gimtojo miestelio kultūrinio gyvenimo dalis.

„Jieznelės“ vardu pasivadinę

Ingrida Valentienė, Dalia Vertinskienė

Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro liaudiškos muzikos kapela „Jieznelė“ susikūrė 1981 metais. Tada kapela buvo vadinama „Verknės kaimo kapela“. Jai vadovavo gabus muzikantas Juozas Uloza. Kapeloje grojo aštuoni muzikantai. Tais pačiais metais kapela dalyvavo „Nemuno vingių“ konkurse Bìrštone, Marijámpolėje. Ši kapela gana sėkmingai dalyvavo ir respublikinėse kapelų varžytuvėse „Grok, Jurgeli“.

1985–1995 metais kapela vadinosi „Jiezno liaudiška kapela“. Jai vadovavo Rimantas Staliūnas. Tuometinėje kapeloje dalyvavo daug muzikantų iš Prìenų. Kapela turėjo įprastą kapelos statusą ir jai buvo suteikta teisė dalyvauti respublikinėse Dainų šventėse.

1995–1998 metais kapelai vadovavo Pranciškus Valatka, o nuo 1998 metų – Danguolė Smalskienė. Kapelos koncertinė veikla buvo labai aktyvi. Savo įvairiu repertuaru ir atlikimo meistriškumu muzikantai džiugino ne tik Prienų rajono, bet ir užsienio miestų ir kaimų žmones.

2000 metais Jiezno liaudiška kapela pasivadino „Jieznelės“ vardu. Vadovaujant Danguolei Smalskienei, paruošta 30 programų, surengta per 100 koncertų. Žymesni iš jų: koncertas Liùbove 2000 metais, 2002 m. – koncertas festivalyje „Kauno dienos“, televizijos laidoje „Duokim garo“ ir Seinų lietuvių namuose.

Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro suaugusiųjų folkloro ansamblis „Jieznelė“ Vilniuje.
Iš Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro archyvo 2024 m. Dalios Vertinskienės nuotr.

Nuo 2008 m. Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro kapelai vadovauja meno mėgėjų kolektyvo vadovė Ingrida Valentienė. Senieji Jiezno muzikantai savo tradicinį griežimą perduoda jauniesiems. Didžiausias kapelos pasiekimas – 2011 metais ji tapo regioninio konkurso laureate ir vyko į respublikinę kaimo kapelų šventę-varžytuves „Grok, Jurgeli“, kurios vyko Kaune.

2012 metais kapeloje grojo 10 dalyvių. Jų amžius – nuo 18 iki 77 metų. Kapela daug koncertavo, grojo šventėse, konkursuose. Kasmet dalyvaudavo Dzūkijos regiono kaimo kapelų varžytuvėse „Grok, Jurgeli“.

„Jieznelės“ ansamblio nariai – Valentai! Iš kairės: Ieva, Nojus, Ingrida, Gabija. 2024 m. Dalios Vertinskienės nuotr.

Vėliau „Jieznelės“ vardu pasivadino ir Jiezno kultūros centro vaikų folkloro ansamblis, įkurtas 2015 metais. Mintis sukurti šį muzikinį kolektyvą, pasivadinusį upelės vardu, kilo buvusios vaikų folkloro kolektyvo „Avižėlė“ vadovės, vėliau Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro direktorės Dalios Vertinskienės galvoje. „Avižėlė“ sėkmingai koncertavo, dalyvaudavo respublikinėse šventėse, už ką pelnė II meninės veiklos kategoriją. „Jieznelėje“ taip pat susibūrė muzikalūs, dainuoti ir šokti mėgstantys vaikai. Vadovauti kolektyvui ėmėsi Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro mėgėjų meno kolektyvo vadovė Ingrida Valentienė, kuri nuo mažens dainavo su mama Idalija, broliais Mindaugu, Vaidu, Gracijumi, seserimi Edita. Pasirinkusi kultūros darbuotojos profesiją, Ingrida mielai gilinosi į folkloro subtilybes, mokėsi iš senųjų dainininkių, ypač Vėžionių kaimo moterų Mortos Žeimienės ir Bronislavos Kazakevičienės. Keletą metų dirbo Vėžionių kultūros namų direktore. Juose koncertai neapsieidavo be dainų. Jos dažnai skambėdavo ir Valentų namuose; nenuostabu, kad ir vaikai išmoko mamai pritarti, o vėliau – kartu koncertuoti: vyriausioji Ieva – dainuoti ir smuikuoti, Deivydas, Gabija – dainuoti. Nojus mokosi Kauno konservatorijoje, groja keliais instrumentais, taip pat jau koncertuoja. Ieva ištekėjusi, augina trejetą vaikučių, bet niekada neatsisako padainuoti kartu su mama. Šis mamos ir dukros duetas gieda ir senąsias sakralines giesmes. Reikalui esant, Ingrida sukviečia savąjį šeimyninį ketvertuką (tikisi, kad tuoj prisidės ir anūkėliai), o kaip „Jieznelės“ vadovė – 16-os moksleivių nuo 6 iki 18 metų pulkelį.

Šis kolektyvas kasmet parengia įvairias programas: „Vyturio giesmė“, „Birželis – vasaros pradžia“, „Skambi jieznietiška tarmė“. Jiezniškiai koncertuodami apvažinėjo artimesnius ir tolimesnius miestelius bei kaimus, kultūros centrus,

Jiezno vaikų folkloro ansamblis „Jieznelė“ jubiliejinėje 100-mečio Dainų šventėje „Kad giria žaliuotų“ Vilniuje. 2024 m. Dalios Vertinskienės nuotr.

muziejus. 2018 metais ansamblis dalyvavo respublikinėje Dainų šventėje, gavo I meninės veiklos kategoriją. Kiekvienais metais „Jieznelė“ koncertuoja tarptautiniame festivalyje „Baltų raštai“, Prienų rajone vykstančiame respublikiniame festivalyje „Tėvelio dvarely“. 2024 metais folklorininkai daug repetavo, tikėdamiesi įveikti atranką ir dalyvauti Lietuvos moksleivių dainų šventėje.

Dainuodami, šokdami ir grodami folkloro ansamblyje, vaikai suvokia etninės kultūros svarbą ir reikšmę – dalyvauja tradicinėse šventėse bei festivaliuose, užrašinėja senųjų dainininkų ir partizanų dainas, kaupia kraštotyrinę medžiagą.

Vaikų folkloro ansamblio „Jieznelė“ nariai apie folklorą pasakoja:

„Folklorinis dainavimas – tai gyvenimo būdas. Dainos perduodamos iš kartos į kartą. Folkloras man labai įdomus, nes dainos ir šokiai visiškai nepanašūs į šiuolaikinius. Mane labiausiai žavi stiprus ryšys tarp dainuojančiųjų ir šokančiųjų. Visi tampa tokie artimi...“ (Toma Tamulynaitė)

„Man irgi įdomus ryšys su senove ir viskas, kas tada vyko: kaip žmonės gyveno, linksmindavosi, bendraudavo tarpusavyje... Į ansamblį mane pakvietė vadovė Ingrida, nes ir anksčiau dainavau etnografines dainas. Mes kruopščiai pasirengiame koncertams, turime labai gražius tautinius kostiumus. Pats folkloras mane žavi dėl dainų grožio, todėl jo tradicijas privalome išsaugoti.“ (Ieva Kimbirauskaitė)

„Mūsų folkloro ansamblis – tai lyg vieninga klasė, kuri skambiai dainuoja ir darniai šoka. Aš irgi mėgstu tai daryti ir tikiuosi, kad šiemet dalyvausime Dainų šventėje Vilniuje.“ (Pijus Tamulynas)

Folkloro lobiai neišsemiami. Jie – turtas visiems šiuolaikiniams menams: dailei, muzikai, šokiui, teatrui. Ne veltui pasakyta, kad folkloras – gydantis pasaulis, kuriame yra taip gražu, kad norisi su kitais pasidalyti. O gražu yra viskas: ir tautiniai drabužiai, kuriuos vaikai mielai dėvi, ir liaudiškas šokis, kurį linksmai šoka, ir savo krašto daina, kurią jie mielai dainuoja.

Trijų karalių kelionės

Eugenija Rimšienė

Trys karaliai su palyda. Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro archyvo nuotr.

1989-ųjų metų sausio 6-oji diena. Jiezno miesto tuometinėje I. Černiachovskio gatvėje (dabar Vytauto) pasirodo dar niekam nematyta karnavalinė eisena, simboliškai atkartojanti trijų Rytų išminčių biblinę kelionę į Betliejų, aprašytą Naujajame Testamente. Trys karaliai (Vincas Mockevičius, Algis Tamošiūnas, Albinas Navickas) vedami žvaigždės (Romos Ruočkienės (Gelčiūtės)) pasiuntinuko (Irenos Urbanavičienės) ir lydimi sargybinių (Vytauto Matusevičiaus, Juozo Gelčiaus, Antano Blekaičio, Antano Kandroto). Nustebę miestelėnai palydi juos smalsiais žvilgsniais. Visa grupė su dovanomis – mira, auksu, smilkalais – nueina į bažnyčią, dalyvauja šv. Mišiose, prakartėlėje pagarbina gimusį dieviškąjį Kūdikėlį, pagieda kalėdinių giesmių, pasveikina visus Naujųjų metų bei Trijų karalių šventės proga. Vėliau išsiruošia lankyti parapijiečių. Ne tuščiomis – kam kalėdinis atvirukas, kukli dovanėlė, vaikams – saldainių. Aplankomi slaugos namuose gyvenantys seneliai ir neįgalieji, atokiau gyvenančios šeimos. Trys karaliai visiems palinki Dievo palaimos, sveikatos, dalintis krikščioniškomis vertybėmis. Ant jų durų staktos pašventinta kreida užrašoma K+M+B (karalių vardų – Kasparas, Melchioras (Merkelis), Baltazaras – pirmosios raidės). Šitaip namai patikimi Viešpaties globai.

Tai buvo pirmieji teatralizuoti Trys karaliai su palyda. Šiuos žmones subūrė entuziastas Vytautas Matusevičius („karaliauti“ pradėjęs 1954 metais Darsūniškyje).

Trys karaliai su palyda (iš dešinės: Eugenija Rimšienė, Onutė Prėskienienė, Gvidas Švenčionis, Vincas Mockevičius, Jonas Kaminskas, Danguolė Smalskienė) lanko žmones namuose. Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro archyvo nuotr.

Jam padėjo jieznietis Vincas Mockevičius. Vytautas sukūrė ir pasiuvo puošnius drabužius visiems kūrybinės grupės nariams – karaliams, Kalėdų žvaigždei, piemenims. Juos padovanojo Jiezno kultūros ir laisvalaikio centrui, kad jo saviveiklininkai, kiekvienais metais puošniai apsitaisę, galėtų nustebinti visuomenę Viešpaties Apsireiškimo dieną – sausio 6-ąją. Tris karalius kasmet pasikeisdami vaidino Pranas Valatkevičius, Stasys Pempė, Pranas Minkauskas, Vladas Malcius, Algirdas Petrokas, Stanislovas Kaminskas, Gvidas Švenčionis ir kiti. Susitarus su kitų parapijų klebonais, aplankytos Stakliškių, Birštono, Punios, Miroslavo, Garliavos bažnyčios, Kaišiadorių katedra, Kauno arkikatedra bazilika, Vilniaus šv. Kryžiaus bažnyčia. Sausio mėnesį su menine programa Trys karaliai dalyvaudavo bendruomenių šventėse, Prienų folkloro šventėje „Oi būdavo būdavo“. Kur benukeliautų jie, visur būdavo priimami pagarbiai ir džiaugsmingai, su renginių dalyviais visada sugiedodavo baigiamąją dainą „Sveikas, Jėzau, gimusis”.

2020-aisiais metais Trys karaliai su palyda Jiezno miestelio gatvėmis praėjo 30-ąjį kartą. Indų karalius Kasparas – Tomas Ivanauskas, persų karalius Melchioras – Henrikas Navickas, arabų karalius Baltazaras – Mikadas Jaruševičius, Betliejaus žvaigždė – Danguolė Smalskienė, Judėjos kalnų piemenys – Onutė Prėskienienė ir Eugenija Rimšienė. Pagarbinę Viešpaties Apsireiškimą Trys karaliai pasidalijo kalėdiniu džiaugsmu, priėmė Jiezno klebono Rolando Bičkausko palaiminimą, aplankė tuos, kuriems labiausiai reikia Dievo palaimos, sveikatos ir skalsos.

Biblinė Rytų išminčių-Trijų karalių kelionė į Betliejų ilgam surado atgarsį Jiezno parapijiečių gyvenime. Ji kasmet tęsiasi ir tęsis.

Skulptoriai kerpa avis

Nerijus Kisielius

Anksčiau apie Stakliškių kraštą nieko nežinojome. Su žmona Dalia supratome tik, kad norime gyventi ne mieste, o kaime; jausti gamtos subtilybes, stebėti metų laikų kaitą ir spalvas. Vylėmės ir norėjome, kad ši aplinka turėtų įtakos mūsų kūrybai.

Menininkas Nerijus Kisielius

Aš esu grynas vilnietis, gimęs ir užaugęs Baltupių mikrorajone. Susipažinau su būsima žmona Dailės akademijoje, buvome kursiokai. Mano kelias į Vilniaus dailės akademiją buvo pakankamai tiesus, nes 1992–1998 metais baigiau Mikalojaus Konstantino Čiurlionio menų gimnaziją. Į ją mane atvedė mama, pastebėjusi, kad mėgstu piešti. Gimnazijoje baigiau skulptūros specializaciją. Natūralu, kad kitas etapas buvo Dailės akademija, kur galėjau kurti ir dirbti su patinkančiomis medžiagomis – medžiu, gipsu ir metalu. Apskritai – man skulptūra patiko, mėgau struktūrą ir formą piešinyje bei lipdyboje.

Mano žmona Dalia (ji gimusi Kalvarijoje, augusi Širvintose) susidomėjo religine daile, įgijo restauratorės specialybę Justino Vienožinskio menų fakultete Kauno kolegijoje. Vėliau Dailės akademijoje įstojo į skulptūros specialybę. Jai sekėsi piešti ir lipdyti, todėl skulptūra tapo meno šaka, kuri įkūnijo visas kilusias kūrybines idėjas. Abu baigėme skulptūros specialybę 2004 metais.

Vilniaus dailės akademijoje dirbo gerai pažįstamas dėstytojas Audrius Mickevičius, kuris gyveno Užùguosčio kaime netoli Stakliškių. Jo paprašėme užrodyti kokią nors negyvenamą trobelę ir mums. Jis sutiko, surado tokią Mikutavičių sodybą ir netgi nupiešė planą, kaip į ją nuvykti. Po trijų savaičių mes ten jau gyvenome. Taip nuo 2000 m. tapome ir kaimiečiais.

Mūsų sodyba – tai vienkiemis. Kartą grįžę iš miesto radome prie durų paliktą suvyniotą į popierių naminio sviesto gabalėlį. Tokia buvo pirmoji pažintis su vietos gyventojais. Vėliau garbaus amžiaus kaimynė dažnai vienomis kojinėmis per pievą ateidavo, nešina naminiu sūriu. Dar kitas senolis pamokė, kaip nupinti tvorą iš karklo vytelių. Greit išmokome ir kitų kaimiškų darbų – šienauti, džiovinti ir vežti šieną, malkauti, sodinti daržą. Mums viskas buvo įdomu! Norėjome išmokti, suprasti, patirti. Įsigijome 10 Lietuvos vietinių šiurkščiavilnių avių su kilmės pasais. Jas atsivežėme iš Baisogalos, Lietuvos gyvulininkystės instituto. Ši veislė yra nykstanti, taigi prisidėjome prie jos išsaugojimo. Avys greitai „išmokė“ mus laiku atlikti ūkio darbus – aptverti ganyklas, šerti, girdyti, apkirpti. Tą ir

Menininkė Dalia Kisielienė

darėm, visose veiklose patirdami kaimiško gyvenimo pažinimo džiaugsmą ir kūrybos potyrius – neužmiršdami laikas nuo laiko išsitraukti eskizų bloknotus ir visa tai užfiksuoti. O kur dar keli aviliai bičių su savo pasauliu ir subtilybėmis!

Nukirpę avis, sukaupėme daug vilnos, su kuria nežinojome, ką daryti. Kažkuriam kilo mintis: darome skulptūras! Taigi vilną valėme, plovėme, džiovinome, vežėme į karšyklą Skriaudžiuose. Ir kad privėlėme angelų, įvairių reljefų, net patiems patiko! Avys augino vilnas, o mes iš jų vis vėlėme ir vėlėme... Įvairius paveikslus ir skulptūras! Įvairiais būdais – su muilu ir vandeniu, sausa vėlimo adata. Vėliau, šitaip beveliant, atsirado vietos ir taikomojo meno apraiškoms – įvairaus dydžio šlepetėms, rankinėms, riešinėms. Šie vilnoniai dirbiniai buvo labai paklausūs įvairiose Lietuvos mugėse Palangoje, Kaune, Vilniuje, Kernavėje...

Bėgant metams, mes vis dažniau grįždavome prie vaizduojamojo meno, kurį labai mėgstame. Atsirado galimybė po daugelio metų įgyvendinti profesinę svajonę – sukonstruoti ir pastatyti bronzos liejimo krosnis. Taip radosi bronzinės skulptūros avių ir augalų tema. O Dalia pradėjo tapyti ant drobės aliejiniais dažais.

Mūsų kūryba neišvengiamai priklauso nuo vietos, kurioje gyvename. Mūsų įkvėpimo šaltinis yra gamtos grožis: miškai, ošiantys beržai, saulėlydžiai, ruduo, žiema, pavasaris. Visa tai mes norime „pagauti", šią Dievo kūrybą, kuri atsiveria prieš mūsų akis, kurią mes stengiamės išmokti perskaityti. Taip atsirado avys skulptūrose ir paveiksluose. Taip atsirado tapyba gėlių tema. Beje, gėlės ne tik žydi paveiksluose, bet ir mūsų sode; tai daugybė įvairių rožių rūšių, jurginai, vilkdalgiai, rusmenės ir kitokios. Žiemos laikas dažnai skirtas naujiems kūriniams atsirasti, šiltuoju metų laiku puolame prie žemės darbų.

Kadangi gyvename ir kuriame kartu, tai ir džiaugsmais bei sunkumais dalijamės kartu. Kai reikia, užsidarome savo darbo vietose (Dalia prie molberto, aš liejykloje) ir įgyvendiname pasirinktą temą (ir nebandyk tada trukdyti). O kai atsiranda kūrybinė ar buitinė problema, susieiname draugėn ir išsiverdame kavos.

Per porą dešimtmečių su vietine bendruomene tapome Stakliškių seniūnijos dalimi. 2008–2009 m. esame dirbę kartu ir tuometinėje vidurinėje mokykloje mokytojais, ir 2013–2017 m. kultūros namuose, todėl stakliškiečiai gerai mus pažįsta. Daugiausia abu kartu esame surengę parodų: Stakliškėse – 2009 m., Jiezne – 2022 m., Prienuose – 2007 m., Rokiškyje – 2024 m., Kaune – 2008 (personalines Nerijaus: 2015 m. „Mano namų avys", 2020 m. „Mano namų avys-2"). Mūsų kūrinių kolekcijos eksponuotos 2010 m. Helsinkyje (Suomija), 2011 m. – Tingnese (Norvegija). Nuolat dalyvaujame ir jungtinėse parodose Prienų rajone: Prienų krašto kūrėjų parodoje Vasario 16 d. proga, Prienų krašto profesionalių kūrėjų, atvykusių į šį kraštą, parodose „Susitikimai", Birštono fotografijos almanache nuo 2022 m. dalyvaujame kaip fotografai. Mūsų kūrinių yra įsigiję pavieniai žmonės ir kolekcininkai įvairiose Europos šalyse, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Japonijoje, Singapūre, Taivane, Australijoje ir kt.

Sokonių bajorkaimio istorijos bruožai

Mindaugas Tamošiūnas

Kaimo geografinė padėtis ir seniausios žinios

Šiuo metu nykstantys kaimai, net ir patys atokiausi šalies kampeliai neretai slepia užmirštą, tačiau nepaprastai įdomią, reikšmingų įvykių ir išskirtinių asmenybių kupiną praeitį. Vienas iš jų – už kokių 3 kilometrų nuo Jiẽzno į vakarus plytintis Sokoniū kaimas. Netoli pietvakarių kryptimi vingiuoja sravioji Veřknės upė, čia pat buvęs Babroniū palivarkas, kiek toliau – gydytojui, filantropui, įžymiam visuomenės veikėjui Stanislovui Moravskiui XIX a. priklausęs Ustrõnės dvaras (dabar Jùndeliškės), tolesni Lìngėniškių ir Voseliū̃nų kaimai, o šiaurės rytuose – Barzdos miškelis, skiriantis Sokónis nuo Jiẽzno Kolònijų gyvenvietės.

Sokónys nėra unikalus vietovardis – Varėnõs ir Kùpiškio rajonuose galime aptikti tokį pat pavadinimą turinčių kaimų. Šis sulietuvintas pavadinimas ar kiek kita jo forma (Sakonys) buvo vartoti lygia greta su senuose lenkiškuose ir rusiškuose rašytiniuose šaltiniuose aptinkamu Sakavičių (lenk. *Sakowicze*, rus. *Саковиче*) pavadinimu. Pirmasis, ankstyviausias mums žinomas šios vietovės paminėjimas sietinas su XVI a. Kaũno pavieto, kuriam Sokonys anuomet priklausė, žemės teismų knygomis[1]. Remiantis istorikės Raimondos Ragauskienės tyrimu galima teigti, kad daugelis gretimų apylinkių vietovių vadinamos XV–XVI a. susiformavusiais asmenvardinės kilmės pavadinimais, atsiradusiais dėl sąsajų su tam tikrų kadaise čia gyvenusių žemvaldžių šeimų pavardėmis[2]. Tad labiausiai tikėtina, kad aprašomojo kaimo vardui pradžią davė plati lietuvių kilmės Sakavičių (lenk. *Sakowicze*) giminė, kuri Lietuvoje turėjo daug valdų ir savo rankose buvo sukaupusi reikšmingus įtakos svertus[3]. Šią prielaidą patvirtina ir tai, kad XVII a. pirmosios pusės rašytiniuose šaltiniuose, susijusiuose su šių apylinkių žemionimis (bajorais, žemių savininkais), dažnai minimi Sakavičių giminės atstovai, o dabartinis Sokonių kaimas nurodomas kaip jų tėvonija. Štai 1633 m. Jurgio Sakavičiaus sūnus Jonas ir Regina Sakavičiūtė-Montavičienė (lenk. *Montowicz*) su vyru Jurgiu už šimtą šešiasdešimt lietuviškų grašių pardavė Sokonysė turėtas valdas su įvairiais pastatais, žemėmis, sodu, daržais, žvejybai skirta vieta ir kitais priklausiniais Kauno pavieto žemioniui Povilui Meištavičiui (lenk. *Meysztowicz*), Stanislovo sūnui[4].

Iki Sakavičių šeimos atsikėlimo ši vietovė veikiausiai turėjo kitą pavadinimą. Minėtoje žemės pirkimo-pardavimo sutartyje ir 1652 m. rašytame vietos žemvaldžio P. Meištavičiaus testamente greta Sakavičių minimas ir „Časiškių“ (lenk. *Czasiszki Sakowskie*) pavadinimas[5]. Ko gero, šiuo vardu kadaise vadintas tam tikras žemės sklypas (sodyba), o galbūt – net ir visas Sokonių kaimas. Įdomu, kad daugiau nei prieš 350 metų parengtuose žemės nuosavybės dokumetuose kartais ties slaviška vietovar-

[1] Ragauskienė R. *Karališkojo Birštono praeitis*, Vilnius, 2004, p. 71.
[2] *Ten pat*, p. 65.
[3] Petrauskas R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje–XV a.*, Vilnius, 2003, p. 287–292.
[4] 1633 m. žemės pirkimo–pardavimo aktas, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), f. 525, ap. 8, b. 50, l. 27.
[5] 1652 m. Povilo Meištavičiaus testamentas, *ten pat*, l. 39.

džio forma minimas ir lietuviškas atitikmuo – „*Sakavičiai, kitaip – Sakonys*“ (lenk. *Sakowicze alias Sakoynie*)[6].

Praeityje Sokonys iš aplinkinių kaimų išsiskyrė bajorkaimio (lenk. *okolica* – „apylinkė“) statusu. Šiose vietovėse telkėsi smulkiųjų žemvaldžių kategorijai priskirtini bajorai[7]. Anot žinomo lenkų istoriko Henriko Lovmianskio prielaidos, smulkioji bajorija susiformavo kovų su kryžiuočiais metu, kai valdovai dalį tam tikrų geografiškai svarbių vietovių gyventojų, atlikdavusių karines prievoles, apdovanojo bajoryste[8]. Smulkiųjų bajorų sluoksnis nebuvo vientisas. Vieniems priklausė keli ar net keliolika valstiečių dūmų (šeimų, gyvenusių dūminėse pirkiose), kurių sunkaus darbo dėka buvo galima išlaikyti nedidelį provincijos dvarelį. Kiti negalėjo pasigirti šiomis feodalinės santvarkos teikiamomis galimybėmis, tad žemę įdirbdavo patys ir materialinės gerovės atžvilgiu mažai kuo skyrėsi nuo pasiturinčių valstiečių. Treti, neturėję nuosavos žemės, buvo priversti ją nuomoti ar tenkintis tam tikra pareigybe turtingo bajoro dvare. Vis dėlto, kaip pabrėžia istorikas Liudas Truska, priešingai nei dauguma valstiečių baudžiauninkų, jie buvo laisvi, galėjo dalyvauti tuometinių savivaldos institucijų (seimelių) veikloje, turėjo teisę į žemės nuosavybę ir kitas bajorijos privilegijas, tad iš esmės priklausė atskiram visuomenės sluoksniui[9]. Visa tai būdinga ir Sokonių bajorkaimiui, kuriame 1776 m. buvo aštuoni prievoliniai dūmai[10].

Nežinia, kada Sokonyse susiformavo didžiausia, į dvaro statusą pretendavusi valda, tačiau neabejotina, kad ji egzistavo dar Abiejų Tautų Respublikos laikais. Dalyje istorijos šaltinių Sokonių dvaras, galutinai sunykęs XX a. pr., vadinamas palivarku. Šiam terminui istoriografijoje dažniausiai priskiriami ūkiniai-administraciniai kompleksai, priklausę stambiam dvarui, tačiau nepavyko aptikti jokių žinių, kad Sokonys kada nors buvo Pacų giminės, kadaise valdžiusios Jiezno grafystę, nuosavybė. Akivaizdu viena – šios valdos savininkai keitėsi gana dažnai. Štai 1780 m. bažnyčios metrikų įrašuose minima, kad Sokonyse gimusios Andriaus Tčeciako (lenk. *Trzeciak*) ir Elžbietos Obruskos dukros Reginos Viktorijos krikšto tėvai – Verbỹliškių dvarininko Jurgio Kuliešos žmona Cecilija ir Sakavičių valdytojas (*tenutorius*) Mikalojus Kvietkovskis[11]. Nei ankstesniuose, nei vėlesniuose su aptariama vietove susijusiuose bažnytiniuose įrašuose ši pavardė neaptinkama. Būtent šiuo metu, aštuonioliktojo šimtmečio pabaigoje, Sokonių dvarelį į savo rankas perėmė Kauno pavieto leitenantas (*poručikas*) Jurgis Dimša (lenk. *Dymsza*)[12].

Anuomet Sokonių bajorkaimyje gyveno ir daugiau įvairias pareigybes bei karinius laipsnius turėjusių bajorų. Vienas iš jų – 1783 m. sokoniškę Rozaliją Lingevičiūtę vedęs Breslaujos raitųjų dalinių karininkas (*rotmistras*)

[6] 1652 m. žemės pirkimo-pardavimo aktas, *ten pat*, l. 51.

[7] Mickūnas E. Šarnelės bajorkaimio Mantvidiškių dvarelio istorijos bruožai, *Žemaitijos ir Klaipėdos krašto dvarų bruožai*, Vilnius, 2010, interneto prieiga http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=71315p_d=946035p_k=1 (žiūrėta 2014 02 14).

[8] Truska L. XVIII a. pabaigos Lietuvos bajorija (skaičius ir sudėtis), *Lietuvos istorijos metraštis 1992*, Kaunas, 1994, p. 17.

[9] *Ten pat*, p. 18–19.

[10] Kuzmickas V. Jiezno parapija 1776–1784 metų aprašymuose, *Jiezno parapijos internetinė svetainė*, interneto prieiga http://www.jieznoparapija.lt/news/id4.php?subaction=showfull5id=12882498805archive5start_from5ucat=45 (žiūrėta 2014 02 14).

[11] 1711–1797 m. Jiezno Romos katalikų bažnyčios (toliau – RKB) gimimo metrikų knyga, *LVIA*, f. 604, ap. 13, b. 25, 1780 m. bal. 20 d. įrašas.

[12] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo duomenys, *LVIA*, f. 515, ap. 15, b. 73, l. 64.

Antanas Kulvietis[13]. Tiesa, anot karybos istoriko Valdo Rakučio, šis laipsnis neretai buvo suteikiamas ne tik Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės tautinės kavalerijos dalinių karininkams, bet ir kaip garbingas titulas kariuomenėje tiesiogiai netarnavusiems asmenims[14]. A. Kulvietis ar jo giminaičiai kitados valdė ir Kisiėliškes. Vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis Jiezno parapijos vizitacijos aktuose mini, kad šis netoli Sokonių esantis kaimas iki 1766 m. priklausė *„jo malonybei ponui Kulviečiui“*, o vėliau atiteko Pacams ir tapo Jiezno dvaro dalimi[15]. Rotmistrui mirus, 1796 m. našlė R. Kulvietienė ištekėjo už kito sokoniškio – Jurgio Dimšos sūnaus Juozo, Lietuvos kariuomenės artilerijos dalinio vėliavininko (jaunesniojo karininko)[16]. Kadaise šią pareigybę turėjusių bajorų pareiga buvo tikrinti tam tikros vietovės kilmingųjų karinį pasirengimą ir telkti juos į dalinius karo atveju[17].

Bajorų dukroms, suprantama, ieškota atitinkamos kilmės sutuoktinio. 1798 m. Ona Dimšaitė ištekėjo už kauniečio, buvusio Lietuvos kariuomenės rotmistro Vincento Jagielavičiaus (lenk. *Jagiełłowicz*), o kita sokoniškė, Onos sesuo Viktorija Dimšaitė – už Pivašiūnų parapijoje Kagieliškių palivarką valdžiusio ir taurininko pareigybę turėjusio Vincento Kagielo[18]. Minėti titulai šiuo laikotarpiu jau prarado praktinę reikšmę ir teliko priemone ryškiam bajorų savigarbos jausmui išreikšti. Vis dėlto kilmingieji jų atkakliai siekė, o garbingesnėmis pareigybėmis galėję didžiuotis bajorai darydavo reikšmingą įtaką šio luomo atstovams savivaldos institucijose ir kasdieniniame gyvenime[19].

XVIII a. pab. Dimšų dvarelyje (*posesijoje*) gyveno du dvariškiai (dvaro tarnautojai) – plikbajoriai Petras Antonevičius ir Petras Dermidavičius, valstiečiai Mykolas Geležūnas, Adomas Skirevičius, piemuo Simonas Juškevičius, tarnaitės Elena Šablinskaitė, Marijona Bakauskaitė ir Petronėlė Sudaržauskaitė. Dimšų valdose taip pat įsikūrė Maksimilijono Juknevičiaus ir Mykolo Skirevičiaus šeimos – dvarininkas juos buvo apgyvendinęs laisvose patalpose[20]. 1801 m. šaltiniuose Dimša minimas ir kaip Sobuvõs, ilgą laiką priklausiusios Jiezno klebonui, valdytojas[21]. 1800 m. jo žmona Karolina Skilskaitė mirė būtent šiame palivarke[22]. Sokonyse Dimšoms mažai kuo nusileido A. Kulvietis – jo valdose tarnavo aštuoni žmonės. Kiti šio bajorkaimio nuosavų valdų šeimininkai – Motiejus Lingevičius, Kazimieras Korkozas ir Antanas Korkozas – gyveno kukliau[23], nes turėjo mažiau tarnų.

1795 m. senoji Respublika žlugo. Prasidėjo daugiau nei šimtmetį trukusi carinė okupacija. Lietuvos gyventojams teko išlaikyti svetimą kariuomenę, kuri neramumų akivaizdoje nevengė savivaliauti. Istorikui Vytautui Kuzmickui pavyko surasti konkrečių pavyzdžių, atspindinčių Jiezno parapijiečių vargus

[13] 1774–1827 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 12.

[14] Rakutis V. Lietuvos kariuomenės organizaciją reglamentuojantys dokumentai 1717–1775 m., *Karo archyvas*, Vilnius, 2004, t. 18, p. 65.

[15] *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sud. V. Jogėla, Vilnius, 2001, p. 469.

[16] 1774–1827 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 33.

[17] Šmigelskytė-Stukienė R. Tarp tradicijų ir novacijų: Upytės pavieto bajorija XVIII a. pabaigoje, *Iš Panevėžio praeities: Upytės žemei 750 metų*, Panevėžys, 2004, p. 94.

[18] 1774–1827 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 39.

[19] Šmigelskytė-Stukienė R. *Min. str.*, p. 94–95.

[20] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo duomenys, l. 64.

[21] 1774–1827 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 44.

[22] 1800 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *LVIA*, f. 669, ap. 1, b. 333, rugs. 25 d. įrašas.

[23] 1795 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymo duomenys, l. 64.

okupavus kraštą. Štai 1795 m. Sokonių bajorkaimio gyventojams nustatyta prievolė pristatyti 5 vežimus šieno, o po metų iš Jurgio Dimšos, Motiejaus Lingevičiaus, brolių Antano bei Kazimiero Korkozų ir našlės R. Kulvietienės ūkių rekvizuoti vertingiausi žirgai[24]. Negana to, smarkiai išaugo mokesčiai ir tapo kelis kartus didesni nei rytinėse Rusijos teritorijose, pablogėjo baudžiauninkų padėtis, kuriuos, be sunkėjančių prievolių, slėgė baimė tapti Rusijos kariuomenės rekrutais[25]. Sunkios dienos atėjo ir bajorams, kurie privalėjo įrodyti savo kilmę – tai pavyko ne visiems, mat įrodymai turėjo būti pagrįsti dokumentais. Nepavykus įteisinti savo socialinio statuso, „išbajorintas“ asmuo buvo įrašomas į naujai formuojamus mokestinius vienkiemininkų arba piliečių luomus – taip siekta į valstybės iždą surinkti daugiau mokesčių ir sumažinti kilmingais save laikiusių privilegijuotų Lietuvos žmonių[26]. Bažnyčios metrikose rasti įrašai byloja, kad XIX a. pirmojoje pusėje Sokonyse gyveno bajorystės oficialiai įteisinti nepajėgę vienkiemininkai Karvovskiai[27], Pacevičiai[28], Kavaliauskai[29], o XIX a. antrosios pusės dokumentuose kitados kilmingaisiais vadinti Lingevičiai jau įvardijami miestelėnais[30].

Vėliavininko Juozo Dimšos žlugimas

Po tėvo mirties išmokėjęs broliams ir seserims priklausiusias dalis, Juozas Dimša tapo visateisiu paveldėtoju Sokonių dvarelio, kurį XIX a. pr. sudarė 86 dešimtinės (Rusijos imperijoje naudotas žemės ploto vienetas, lygus 1,0925 hektaro) žemės ir 4 revizinės „valstiečių sielos“ (į revizinius prievolininkų sąrašus įtraukti valstiečiai)[31]. Anot jo brolio Kazimiero, valdydamas tėviškę J. Dimša gyveno pasiturinčiai. Dvarininkas buvo sukaupęs daug žemės ūkio produktų atsargų, kilnojamojo turto, ūkio padargų, sidabrinių ir alavinių daiktų, turėjo varinę spirito ar alaus darymo bei virtuvės įrangą, taip pat daug įvairių veislių gyvulių, karietą ir kitus jo luomo žmonėms įprastus daiktus[32]. Vis dėlto sėkmė nuo šio sokoniškio netrukus nusisuko. 1809 m. pradėjęs skolintis pinigus iš žmonos ir pasirašęs pirmuosius vekselius[33], J. Dimša ilgainiui įklimpo į dideles skolas. Per du dešimtmečius kaimynams Stravinskams, Jiezno vikarui Jonui Rimavičiui ir kitiems kreditoriams jis įsiskolino daugiau nei 4 000 sidabro rublių[34]. Tapęs našliu ir sulaukęs solidaus amžiaus, J. Dimša suvokė, kad išmokėti įsiskolinimų nebeturi galimybių, tad sudarė dovanojimo aktą, kuriuo perleido teises į Sokonių dvarelį savo dukterėčiai Julijai Jagielavičiūtei. Jos

[24] Kuzmickas V. Jiezno parapija Rusijos dvigalvio erelio nasruose, *Jiezno parapijos internetinė svetainė*, interneto prieiga http://www.jieznoparapija.lt/news/id4.php?subaction=showfull&id=1299088251&archive&start_from&ucat=4& (žiūrėta 2014 02 14).

[25] Terleckas V. Kreditas ir kredito įstaigos Lietuvoje 1795–1860 metais, *Pinigų studijos*, 2004, nr. 1, p. 70.

[26] Bairašauskaitė T. Lietuvos bajorų luomo deklasacijos procesas: kilmės įrodymai (XVIII a. pab.–XIX a. 7 dešimtmetis), *Lietuvos istorijos metraštis. 2001 metai*, Vilnius, 2002, kn. 2, p. 109.

[27] 1848–1861 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 17.

[28] 1867–1873 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 169–170.

[29] 1862–1882 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 42.

[30] *Ten pat*, l. 72.

[31] 1842 m. Kauno civilinio teismo pažyma apie velioniui Juozui Dimšai priklausiusio Sokonių dvaro pripažinimą Ferdinando Komaro nuosavybe, *LVIA*, f. 483, ap. 1, b. 124, l. 55.

[32] 1839 m. Kazimiero Dimšos skundas dėl neteisėto Sokonių dvaro užvaldymo, *ten pat*, l. 91.

[33] Išrašai iš Trakų miesto teismo aktų knygos apie Rozalijos Dimšienės išmokas Juozui Dimšai, *ten pat*, l. 73.

[34] 1842 m. Kauno civilinio teismo pažyma apie velioniui Juozui Dimšai priklausiusio Sokonių dvaro pripažinimą Ferdinando Komaro nuosavybe, *ten pat*, l. 55.

vyras Ferdinandas Komaras buvo pripažintas šios valdos administratoriumi. Jis išmokėjo visas skolas ir išvengė eksdivizijos – dvarelio padalijimo visiems skolintojams[35]. Sokonys tapo Komarų nuosavybe.

Su šiuo valstybinėse institucijose patvirtintu sprendimu nenorėjo sutikti 1836 m. mirusio[36] vėliavininko brolis, Rusijos kariuomenės atsargos leitenantas Kazimieras Dimša. Pasak jo, pasenusiam Juozui buvo sunku vienam valdyti dvarelį, ypač namų ūkį, ką anuomet darydavo moterys. Sokoniškis pasiūlė priimti nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjusią dukterėčią J. Jagielavičiūtę, įsitikinęs, kad ši nenuvils savo dėdės, rodys deramą paklusnumą ir vykdys jo paliepimus. Vis dėlto, anot K. Dimšos, viskas susiklostė priešingai[37].

Komarų giminės herbas. Iš LVIA, f. 391, ap. 1, b. 1163, l. 71

Apsigyvenusi J. Dimšos namuose, J. Jagielavičiūtė-Komarienė su vyru Ferdinandu stengėsi perimti dvarelį į savo rankas. Tariamai rūpindamasi dėde, tačiau neturėdama reikalingų įgaliojimų, ji tvarkė įvairius finansinius reikalus ir neteisėtai užvaldė J. Dimšos nuosavybę. Pastarasis gavo ieškinį iš kaimynės Onos Kulvietytės-Stravinskienės, sukurstytos atsiimti jos motinai Rozalijai priklausiusius pinigus, kuriuos ši kadaise skolino savo antrajam vyrui. Apgautas advokato Anupro Blinstrubo, klastojusio dokumentus, ir įstumtas į didelį skurdą, J. Dimša neištvėrė susiklosčiusios situacijos ir mirė, o Komarai esą išmokėjo jo skolas iš Sokonių dvarelio gaunamo pelno. Bandant nuslėpti nusikalstamą veiklą, apie vėliavininko mirtį nebuvo pranešta nė vienam giminaičiui, o asmeninis archyvas su visais dokumentais – pasisavintas[38]. Be abejo, K. Dimša pateikė šį skundą dėl to, kad po vyresniojo brolio mirties pats tikėjosi būti pripažintas gimtinės paveldėtoju, tad tikėtina, kad šią istoriją ar bent jau dalį jos jis interpretavo savaip. Nežinia, kuri iš konfliktuojančių pusių buvo teisi, bet Temidė šį kartą buvo Komarų pusėje – jie tapo visateisiais Sokonių dvarelio valdytojais.

Komarai – ilgamečiai Sokonių dvarelio savininkai

Kunigas Pranas Bieliauskas dienoraštyje mini, kad 1939 m. vykdamas į Bi̇̀rštoną, pravažiavo pro Sakavičių apylinkes, kuriose seniau būta *„šlėktų palivarkų“*[39]. *„Dar dabar didelis sodas matosi vaisinių medžių, bet jau apleistas, neaptvertas“*, – rašė dvasininkas[40]. Jei ši P. Bieliausko kelionė į atlaidus būtų vykusi šimtmečiu anksčiau, neabejotina, kad kunigas būtų išvydęs kitokį vaizdą. XIX a. vid. duomenimis, Sokonių bajorkaimyje gyveno keli mažesnes ar didesnes nuosavas valdas turėję bajorai. Neabejotinai turtingiausias vietos žemvaldys anuomet buvo Kaūno apylinkėje, Čėkiškės para-

[35] 1839 m. skelbimas apie Juozo Dimšos kreditorių ieškinių patenkinimą, *ten pat*, l. 2.
[36] 1827–1841 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 67.
[37] 1839 m. Kazimiero Dimšos skundas dėl neteisėto Sokonių dvaro užvaldymo, l. 91.
[38] *Ten pat*, l. 91–92.
[39] Bieliauskas P. *Dienoraštis. 1920–1957*, Vilnius, 2012, p. 241.
[40] *Ten pat*, p. 241.

pijoje, Besmeřčiuose gimęs[41] F. Komaras, Sokonyse apsigyvenęs 1827 metais. Tais metais įvyko jo ir sokoniškių V. Jagielavičiaus bei O. Dimšaitės dukros Julijos vedybos. Jis sėkmingai rūpinosi iš žmonos dėdės J. Dimšos perimto dvarelio ūkiu ir padidino šią valdą kone dvigubai, iki 160 dešimtinių. Naujasis savininkas pirko žemės sklypus iš Korkozų, Lingevičių bei dvarininko Jodkovskio, kuriam priklausė nedidelė dalis kadaise Pacų valdyto Jiezno dvaro žemių[42], taip pat 12 metų nuomojo kaimynų Stravinskų žemes[43].

Komarai visoje Lietuvoje valdė daugybę didesnių ir mažesnių dvarų. Anot šios giminės genealogiją tyrinėjusio istoriko Petro Juknevičiaus, į Vilniaus apylinkes iš dabartinės Ukrainos teritorijos jie atvyko XVI a., o Sokonyse apsigyvenusio F. Komaro protėvis Jurgis Komaras buvo įtakingas senosios Lietuvos valstybės bajoras. 1662 m. šaltiniuose jis minimas kaip Vendeno (dabar – Césys, Lātvija) pilies valdytojo pavaduotojas (*vaiskis*), Vilniaus miesto raštininkas, Abiejų Tautų Respublikos karaliaus rotmistras. Amžininkų jis buvo giriamas už ypatingą dievobaimingumą ir ryžtą, mat *„savo lėšomis įkūrė šarvuotą vėliavą (pulką) ir visur už Tėvynę su ja kovojo“*[44]. Septynis sūnus turėjusio J. Komaro kariniai nuopelnai buvo deramai įvertinti – karalius jam suteikė teisę valdyti Butėnus Vilkmergės (dabar – Ukmergē) paviete bei Vaitūnus, Žybertonis, Geležūnus ir Vaškininkus Ašmenõs paviete[45].

J. Komaro sūnus Jeronimas, turėjęs Mozȳriaus bei Smoleńsko pastalininkio ir Ašmenos paseniūnio pareigybes[46], iš tėvo paveldėjo Ašmenos paviete netoli Rūkainių buvusį Valkarabiškių dvarą. 1691 m. ši valda atiteko Jeronimo sūnui Kazimierui[47], kuris 1746 m. surašytame testamente teigė: *„Aš, Kazimieras Komaras, Jeronimo sūnus, suprantu, kad pagal Aukščiausiojo valią tas, kuris gimė, anksčiau ar vėliau privalės ir mirti. Dėl šios priežasties aš, Aukščiausiojo valia tapęs sunkiu ligoniu, tačiau išlaikęs sveiką protą bei atmintį, siekdamas, kad vėliau būtų išvengta galimų ginčų tarp mano mylimų vaikų, palieku tokius nurodymus. Visų pirma, mano siela yra nemirtinga, brangiausiojo Jėzaus Kristaus krauju išpirkta Visagaliui Dievui, kurio paliepimu mano kūnas grįš į žemę. Todėl prašau savo sūnėnų, Bernatonių seniūno pono Andriaus ir Vilkmergės kardininko pono Mikalojaus Komarų, kaip mano nepilnamečių vaikų globėjų, deramai mane palaidoti pagal katalikiškas apeigas už tam skirtas lėšas – 180 zlotų. Savo tėvoninį dvarą Ašmenos apskrityje, vadinamą Valkarabiškėmis, <..> kurį paveldėjau po savo dorybingojo tėvo Jeronimo mirties, su viskuo, kas jam priklauso – žemėmis, kilnojamu turtu, taip pat su valstiečiais baudžiauninkais, kurie gyvena šiame dvare su savo šeimomis ir man atlieka tas pačias prievoles, kaip ir mano pirmtakui, palieku savo mylimiems sūnums Motiejui Liudvikui ir Jurgiui Komarams amžinai valdyti“*[48].

Kiek vėliau Ašmenos pavieto iždininkas[49] M. L. Komaras iš brolio Jurgio išpirko teises į Valkarabiškes ir tapo vieninteliu šio dvaro savininku. Solidžius finansinius išteklius sukaupęs bajoras didino savo turtą, iš Žitòmyro

[41] Ferdinando Komaro gimimo metrikos nuorašas, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1183, l. 38.
[42] 1855 m. Teofilio Komaro prašymas dėl Sokonių dvaro valdytojo statuso suteikimo, *LVIA*, f. 483, ap. 1, b. 215, l. 152.
[43] 1847 m. Felikso Michalovskio pretenzijos Ferdinandui Komarui, *ten pat*, l. 195.
[44] Juknevičius P. Bajorų Komarų giminės istorijos fragmentai, *Raguva*, Vilnius, p. 117–118.
[45] 1797 m. žinios apie Juozą Komarą, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1690, l. 149.
[46] Juknevičius P. Bajorų Komarų giminės istorijos fragmentai, p. 119.
[47] 1874 m. duomenys apie Valkarabiškių dvaro nuosavybės teises, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1175, l. 12, 14.
[48] 1746 m. Kazimiero Komaro testamento nuorašas, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1163, l. 56.
[49] Komarų giminės aprašymas, *ten pat*, l. 71.

vėliavininko Červinskio įsigydamas Kušlėnų dvarą su Kazarovčiznos palivarku[50]. M. L. Komarui mirus, Valkarabiškes į savo rankas perėmė jo sūnūs Tadas, Juozas ir Modestas. Susitarę broliai senosios Lietuvos valstybės galutinį žlugimą žymėjusiais 1795 m., kone išsyk po tėvo mirties, pardavė šį ne mažiau kaip šimtmetį Komarų giminės valdytą dvarą Kazimierui Marinovskiui[51]. Vyriausias iš brolių Tadas turėjo sūnus Jurgį ir Antaną. Juozas apsigyveno Vilkmergėje ir tėvo valia ėjo šio miesto regento pareigas[52]. Jauniausias iš brolių, Lenkijos kariuomenės vėliavininkas Modestas Komaras veikiausiai dalyvavo Abiejų Tautų Respublikos ir Rusijos imperijos ginkluotuose susirėmimuose, o 1794 m. buvo paleistas iš karinės tarnybos ir išvyko į savo namus, buvusius Trãkų vaivadijoje, Pakertū kaime[53]. Nežinia, kada jis apsigyveno Sokonyse, pas čia įsikūrusį sūnų Ferdinandą, tačiau 1836 m. savo gyvenimo kelią šis kariškis užbaigė būtent čia[54].

Be abejo, turėtais turtais ar valdomais pastatais F. Komaras neprilygo savo ketvirtos eilės pusbroliams, kuriems priklausė keli tūkstančiai dešimtinių žemės, o gaunamos pajamos suteikė galimybę statyti ir išlaikyti įspūdingus Palėvenės, Baisógalos, Raguvėlės ar Õnuškio dvarus[55]. 1850 m. Sokonių dvarelio sodybą tesudarė gyvenamasis ponų namas, pora nedidelių svirnų, klojimas, arklidės, du tvartai, ledainė. Visi pastatai mediniai, inventoriaus sudarymo metu buvo geros būklės. Ūkyje laikyti 35 galvijai, 10 arklių, 12 kiaulių ir tiek pat avių[56], todėl žiemai paruošdavo apie 150 vežimų šieno. Dvarelyje užsiiminėta ir bitininkyste – Komarai turėjo 5 senovinius avilius (*kalades*)[57].

Dalis dvarininkui priklausančios žemės – 60 dešimtinių – buvo suteikta valstiečių Karolio Ragausko, Felikso Vancevičiaus ir Martyno Lenkevičiaus šeimoms. Šiems trims ūkiams teko po 14 dešimtinių dirbamos žemės, 5 dešimtines pievų ir 1 dešimtinę sodybvietėms. Kiekvienas prievolininkas gyveno medinėje pirkioje, turėjo svirną ir gyvulių tvartą, laikė po vieną arklį, karvę ir kiaulę, du jaučius ir keletą naminių paukščių[58]. F. Komaro dvare įvairius darbus nudirbdavo Petras ir Dorotėja Markevičiai, Rozalija ir Jurgis Šapronai, o pastarojo brolis Dionizas ėjo pono vežiko pareigas. Anot 1844 m. pab. rinktų duomenų, dvarui priklausančių žemių kokybė buvo vidutiniška. Valstiečiai už suteiktą žemę privalėjo atlikti visoje Vilniaus gubernijoje įprastas prievoles. Vyrai su kinkomais jaučiais ar arkliais – tris, o moterys – dvi dienas per savaitę dirbo pagrindinius dvaro ūkio darbus, nustatytą skaičių dienų per metus turėjo ganyti avis, laistyti, ravėti ir prižiūrėti daržus, suverpti linus. Esant reikalui, valstiečiai turėjo taisyti kelius ir dvaro pastatus[59]. Didžiąją dvarelio žemėse gaunamo derliaus dalį sudarė rugiai, kviečiai, avižos ir bulvės. Dalis šių ir kitų žemės ūkio produktų buvo sunaudojama savoms reikmėms ir dvarelyje tarnaujančių as-

[50] Komarų giminės bajorystę įrodantys dokumentai, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 322, l. 16.
[51] 1874 m. duomenys apie Valkarabiškių dvaro nuosavybės teises, l. 14.
[52] 1797 m. žinios apie Juozą Komarą, l. 149.
[53] Komarų giminės bajorystės įrodymo dokumentai, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1175, l. 14.
[54] 1827–1841 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 67.
[55] Komarų genealoginis medis, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1175, l. 3; Juknevičius P. Bajorų Komarų giminės istorijos fragmentai, p. 119–120.
[56] 1850 m. Sokonių dvaro inventorius, *LVIA*, f. 394, ap. 7, b. 28, l. 3.
[57] 1855 m. Teofilio Komaro prašymas dėl Sokonių dvaro valdytojo statuso suteikimo, l. 152.
[58] 1850 m. Sokonių dvaro inventorius, l. 3, 5.
[59] 1845 m. Sokonių dvaro inventorius, *LVIA*, f. 394, ap. 8, b. 583, l. 2–3, 10.

menų atlyginimui, dalis parduodama. Iš kiekvienos „revizinės sielos“ valstybė gaudavo nustatytą mokestį – 2 sidabro rublius ir 78 kapeikas[60].

Darbai ištisus metus prasidėdavo patekėjus saulei, o baigdavosi jai nusileidus. Jei valstietis numatytą dienos darbą atlikdavo anksčiau, jį paleisdavo sumokėję, o jei nespėdavo, privalėdavo atidirbti kitą dieną[61]. Žemvaldys buvo įsipareigojęs leisti valstiečiams naudotis nuosavo miško ištekliais (malkauti, pasigaminti rąstų statyboms) ir pasirūpinti gera jų ūkių būkle[62]. „*Valstiečių ir ekonomijos (dvaro) gerbūvis priklauso nuo abipusio supratimo ir paramos, tad dvarininkas rūpinasi kaimiečiais, neapkrauna jų neatliktais, tačiau prievolėmis nenustatytais darbais, elgiasi gerai*“[63], – rašoma inventoriuje. Neaišku, ar visi šiame formaliame dokumente išdėstyti teiginiai, patvirtinti paties F. Komaro parašu, iš tiesų atitiko tikrovę.

F. Komaras paliko gausų atžalų būrį – su pirmąja žmona J. Jagielavičiūte, kuri mirė po gimdymo komplikacijos, susilaukė penkių[64], o su Julija Hebrovskaite (lenk. *Hebrowska*) – antra tiek vaikų. Dvarininkas mirė nuo vėžio 1854 m., būdamas penkiasdešimties metų amžiaus. Palaidotas, kaip ir jo tėvas Modestas, Jiezno kapinėse[65]. Sokonyse gimusių Komarų likimai pakrypo skirtingomis kryptimis. Vyriausias Ferdinando sūnus Teofilis Komaras, užsitarnavęs kolegijos asesoriaus civilinio tarnautojo rangą (pagal hierarchiją – 8 iš 14 buvusių klasių), paveldėjo Sokonių dvarelį. 1870 m. dokumentuose jis minimas kaip Vilniaus gubernijos bajorų vadovo kanceliarijos tarnautojas[66]. Tarnybinės pareigos lėmė ir jo gyvenamąją vietą. Anksti našliu tapęs sokoniškis gimtąjį dvarelį buvo patikėjęs nuomininkams, o pats anuomet gyveno Vilniuje, Čapskių namuose, prie Georgijaus (dabar – Gedimino) prospekto. Sokonys nebebuvo nuolatiniai Komarų giminės atstovų namai ir vėliau – štai 1888 m. šaltiniuose nurodoma, kad Komarui priklausantį Sakavičių palivarką valdo nuomininkas Juozas Mėjeris[67].

Antrasis F. Komaro sūnus Konstantinas taip pat siekė karjeros civilinėje tarnyboje. 1855 m. jis dirbo Rygõs karo generalgubernatoriaus kanceliarijoje[68]. Jam patikėtas pareigas ėjo pavyzdingai, tad buvo apdovanotas Šv. Vladimiro 4-o laipsnio ir Šv. Onos 3-io laipsnio ordinais, tačiau vėliau perkeltas į kur kas tolimesnį kraštą – greta Urãlo kalnų. 1864 m. K. Komaras ėjo Orenbùrgo gubernijos Ùfos apskrities policijos viršininko (*ispravniko*) pareigas[69]. Vargu ar šią nuošalią tarnybos vietą jis pasirinko pats. Po dviejų sukilimų okupacinė valdžia nepasitikėjo vietos bajorais, pagrįstai laikė juos pagrindiniais politinių neramumų kurstytojais, todėl ir išsiuntė Komarą į tolimą, nepažįstamą kraštą.

Trečiasis brolis Aleksandras Komaras tapo Rusijos kariuomenės karininku. 1860 m. jis tarnavo Princo Karolio prūsiškajame pulke[70], o vėliau

[60] 1850 m. Sokonių dvaro inventorius, l. 3–4.
[61] *Ten pat*, l. 9.
[62] 1845 m. Sokonių dvaro inventorius, l. 2–3.
[63] 1850 m. Sokonių dvaro inventorius, l. 9.
[64] 1827–1841 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 88.
[65] 1848–1861 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 53.
[66] 1870 m. Vilniaus gubernijos bajorų vadovo raštas Vilniaus gubernijos matininkui dėl Sokonių dvaro geometrinio plano sudarymo, *LVIA*, f. 526, ap. 1, b. 1732, l. 1.
[67] 1888 m. Trakų apskrities dvarų, palivarkų, bajorkaimių ir kaimų sąrašas, *LVIA*, f. 1386, ap. 1, b. 395, l. 34.
[68] 1855 m. Teofilio Komaro prašymas dėl Sokonių dvaro valdytojo statuso suteikimo, l. 152.
[69] 1874 m. raštas apie Komarų giminės bajorystę įrodančius dokumentus, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1175, l. 15, 17.
[70] 1860 m. raštas apie bajorystės pripažinimą Komarų giminės atstovams, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1163, l. 50.

perkeltas į elitinį gvardijos raitelių dalinį – 4-ąjį Pskovo Jos Didenybės leibdragūnų pulką, kuris 1863–1864 m. sukilimo metu buvo dislokuotas Lietuvoje ir dalyvavo susirėmimuose su sukilėliais. Vieną iš jų gana pompastiškai aprašė dalinio istorikas: *„1863 m. rugpjūčio 10 dieną Naujasodžio kaimo apylinkėse, netoli Jonavos, mūsų pulko 2-asis eskadronas susidūrė su gana gausia lenkų gauja. Mūsų draugai dragūnai šauniu antpuoliu greitai sutriuškino maištininkus, išvijo juos iš kaimo ir paėmė daug belaisvių, tarp jų – ir gaujos vadovą. Šiuose veiksmuose iš mūsų dragūnų labiausiai pasižymėjo praporščikas Komaras ir junkeris Zolotnickis“*[71]. A. Komaras sparčiai kopė karjeros laiptais, tačiau pasiekti aukštesnį už papulkininkio karinį laipsnį jam sutrukdė ankstyva mirtis 1886 m.[72] Beje, šis sokoniškis buvo vedęs 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Donato Malinausko motinos pusseserę Mariją Chelstovskaitę, kuri iš tėvų paveldėjo dalį Tõlkiškių dvarui priklausiusio Kamarãvos palivarko ir po vyro mirties gyveno jame su dviem sūnumis ir dukra[73]. Įdomu, kad Vilniaus Rasų kapinėse išlikęs Aleksandro kapavietę žymintis paminklas, kurį puošia Komarų giminės herbas. Kiti du F. Komaro vaikai iš pirmosios santuokos – mirusios motinos garbei Julijos vardu pavadinta dukra ir kiek vyresnis sūnus Teodoras – mirė ankstyvoje vaikystėje[74].

Paradoksalu, tačiau vyriausias F. Komaro sūnus iš antrosios santuokos Vladislovas, priešingai nei brolis Aleksandras, pasuko konfrontacijos su caro valdžia keliu. 1863 m. gegužės mėn. jis įstojo į Trãkų apskrityje veikusį sukilėlių būrį, kuriam vadovavo Feliksas Vislouchas. Tardymo komisijai vėliau V. Komaras teisinosi, kad pasitraukti į mišką nusprendė prislėgtas nesėkmių ir prastos emocinės būsenos, mat dėl pasišalinimo iš darbo vietos be vadovybės leidimo buvo atleistas iš tarnybos Vilniaus iždo rūmų kanceliarijoje. Negana to, V. Komaras dėl įvairių priežasčių nuolat sulaukdavo vyresniojo brolio Teofilio priekaištų. Paragintas Sibiro kazokų pėstininkų pulke tarnavusio atsargos karininko Pažerskio, su kuriuo susitikdavo smuklėse ir konditerijose, vieną vakarą sokoniškis pasiryžo prisijungti prie maištininkų. Idant būtų drąsiau, V. Komaras pakvietė kartu į miškus vykti pažįstamą valdininką – kunigaikštį Masalskį. Vakare įsėdę į netoli Vilniaus geležinkelio stoties jų laukusį vežimą, bajorai išvyko į susitikimą su F. Visloucho būriu. Atvykę į mišką, apsistojo netoli miškininko Stasiūno namų, o po dienos sulaukė ir paties Trakų apskrities sukilėlių būrio vado, kuris kiek vėliau abu naujokus paskyrė į asmeninės sargybos gretas[75].

F. Visloucho būryje anuomet telkėsi apie 240 vyrų. Prie vado nuolat laikėsi jo adjutantai Dorogostanskis, Verinas ir prancūzas Vola. Būryje būta profesionalių kariškių – kovotojams vadovavo karininkai Pomarnackis, Kobusinskis ir du Ivanovskiai. Pasak V. Komaro, F. Visloucho dalinys, daugiausia suformuotas iš valstiečių, kartais susijungdavo su toje pačioje Trakų apskrityje veikusiais Liubičiaus ir Sendekos būriais, kuriuose dominavo bajorai. V. Komaras ir jo bendražygiai turėjo 13 arklių, kuriuos perėmė iš atsitraukusios kariuomenės.

[71] Урусовъ С. П. История 4-го лейбъ-драгунского Псковскаго Ея Величества полка. *1701–1883* г., С. Петербургъ, 1886, с. 427–428.

[72] Aleksandro Komaro mirties metrikos nuorašas, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1163, l. 35.

[73] Jencius-Butautas V. *1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas*, Trakai, 2011, p. 19.

[74] 1827–1841 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 91; 1841–1848 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 13.

[75] Vladislovo Komaro tardymo medžiaga, *LVIA*, f. 1248, ap. 1, b. 241, l. 10–11.

Pats sokoniškis dalyvavo trejose kautynėse su caro kareiviais. Paskutinės įvyko 1863 m. birželio mėn. pab., kai netoli Žiežmārių F. Vislouchо būrys buvo sumuštas ir išsklaidytas[76].

Tąsyk V. Komarui pavyko išsaugoti gyvybę ir laisvę – po kautynių jis visą naktį klaidžiojo miške, kol galiausiai grįžo pas miškininką Stasiūną. Išsekęs nuo patirtų sukrėtimų ir suvokęs, kad atsilaikyti prieš okupacines pajėgas bus vis sunkiau, V. Komaras sumanė persikelti į Ùžnemunę, kuri anuomet priklausė vadinamajai Lenkijos karalystei – dariniui, suformuotam Rusijos imperijos sudėtyje. Todėl jis nuvyko pas motiną Juliją[77], po vyro Ferdinando mirties ištekėjusią už Jono Budrevičiaus ir iš Sokonių persikėlusią į Žvirgždėnų bajorkaimį[78] netoli sienos, kurią V. Komaras ketino pereiti. Tačiau motina sūnų sutiko nesvetingai. Šis supykęs patraukė atgal į Laĩčių vienkiemį, kur Stasiūno namuose ketino pasimatyti su F. Vislouchu ir įtikinti jį persikelti į Lenkiją. Čia jis išbuvo kelias dienas. Viena tapo lemtinga: sukilėlį užklupo vietos policijos viršininkas (*pristavas*) su kazokais. Viskas, ką pavyko rasti V. Komarą apieškojusiems kariškiams, – nenustatyto asmens F. Vislouchui rašytas patriotinis laiškas, kuriuo skatinta tęsti pradėtą kovą, ir 13 rublių, kuriuos pasisavino pulkininkas. Netrukus suimtasis buvo išgabentas į Vilnių ir apklaustas[79]. Beliko neramiai laukti teismo verdikto.

Sukilėlių vadas Feliksas Vislouchas. Iš internetinio dienraščio „Bernardinai.lt“

Sokoniškį tardžiusi komisija siūlė teismui atsižvelgti į tai, kad sulaikytasis yra jaunas, vos 22 metų amžiaus. Be to, V. Komaras atvirai pripažino visus savo „nusižengimus“, pateikė gana išsamius parodymus. Nežinia, ar dėl to bajoras išvengė dar griežtesnės bausmės, tačiau už dalyvavimą „maištininkų“ veikloje ir veiksmuose prieš Rusijos kariuomenę jis buvo nuteistas šešeriems metams katorgos darbų atšiauriajame Sìbire, atimant visas teises. Būtent rytiniai Rusijos imperijos pakraščiai ir tapo kelių tolimesnių dešimtmečių V. Komaro nuolatine gyvenamąja vieta, mat net ir atlikęs bausmę, jis negalėjo vykti kur panorėjęs. Nuo 1868 m. šis sokoniškis gyveno Irkùtsko gubernijoje, Idinsko valsčiaus Beitanovsko kaime. Anot greta gyvenusių rusų valstiečių, tremtinys *„visą laiką elgėsi gerai, atrodė kaip patikimas žmogus“*[80]. 1874 m. caro

[76] *Ten pat*, l. 11.
[77] *Ten pat*, l. 16.
[78] 1848–1860 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 47.
[79] Vladislovo Komaro tardymo medžiaga, l. 11, 16–17.
[80] 1881 m. Idinsko valsčiaus valdybos raštas apie V. Komaro elgesį, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1175, l. 76.

įsakymu V. Komaras buvo perkeltas iš Sìbiro į Pèrmės guberniją, tačiau galėjo pasijausti kiek laisviau tik 1877 m., kai policijai buvo įsakyta priežiūrą nutraukti. Jam leido pasirinkti norimą gyvenamąją vietą, išskyrus pagrindinius imperijos centrus – Sankt Peterbùrgą, gubernijų sostines ir Lietuvą bei Lenkiją[81]. 1888 m. V. Komaras buvo apsistojęs Sarãtovo mieste. Retkarčiais dėl šeimyninių priežasčių prašydavo valdžios leidimo trumpam atvykti į Lietuvą – štai 1876 m. norėjo aplankyti sergančią motiną ir susitvarkyti asmeninius reikalus[82], o 1884 m. Vilniuje Šv. Jokūbo bažnyčioje pakrikštijo brolio Aleksandro naujagimį Vladislovą[83].

Atokiau nuo politinių įvykių epicentro laikėsi 1847 m. gimęs Vilhelmas Komaras. Jis mokėsi Vilniaus gimnazijoje, tačiau 1863 m., įsiplieskus sukilimui, dėl nežinomų priežasčių buvo pašalintas iš ketvirtos klasės. Ši nesėkmė nesutrukdė gauti tarnybą Vilniaus Romos katalikų dvasinės konsistorijos kanceliarijoje[84], o vėliau pratęsti studijas imperatoriškajame Maskvõs universitete. Įgijęs provizoriaus laipsnį, jis vertėsi farmacininko praktika[85], galbūt turėjo nuosavą vaistinę.

Apie jauniausią F. Komaro sūnų Leoną žinių nėra daug – kaip ir brolis Vilhelmas, jis mokėsi Vilniaus gimnazijoje[86]. Ne savo valia įrašytas į Vilniaus miestiečius (darbininkus), L. Komaras atkakliai bandė pagrįsti savo kilmingumą[87]. Jo seserų Modestos ir Stefanijos Komaraičių likimai nežinomi.

1863–1864 metų sukilimo verpetuose

Sunki okupacijos našta visame krašte kėlė gyventojų nepasitenkinimą, kuris devynioliktame šimtmetyje peraugo į du ginkluotus sukilimus. Sukilėlių interesų būta įvairių – bajorai tikėjosi atkurti žlugusios Abiejų Tautų Respublikos valstybingumą, valstiečių netenkino baudžiavos panaikinimo sąlygos. 1863–1864 m. sukilimo verpetai įsisuko įvairiuose Jiezno krašto kaimuose. Greta Sokonių esančiame Babronių palivarke įvyko laisvės kovotojų ir caro kariuomenės susirėmimas[88]. Susirūpinęs esama situacija, 1863 m. vasario 10 d. į Jiezną malšinti sukilimo atvyko pats Trakų apskrities karinis viršininkas generolas Plaskinas. Sužinojęs, kad sukilėliai apsistoję miškelyje prie pat miestelio, įsakė juos apšaudyti patrankomis, o ryte – pulti durtuvais. Vis dėlto paaiškėjo, kad generolas persistengė: sukilėliai laiku sužinojo apie „garbingo asmens“ vizitą ir pasitraukė dar prieš pirmą šūvį[89].

Sokoniškiai nepabūgo caro kariuomenės, gresiančios baudžiamosios atsakomybės ir palaikė tiesioginius ryšius su sukilėliais. Vilniuje gyvenęs kolegijos sekretorius (10 klasės civilinio tarnautojo rangas) T. Komaras anuomet Sokonių dvarelį buvo išnuomojęs Konstantinui Osieckiui[90], kuris šiose valdose laikė ginklų sandėlį. Jų gabenimą Verknės upe patikėjo netoli jos gyvenusiam turtingam valstiečiui Bernardui Valat-

[81] 1877 m. įsakymas, kuriuo nutraukiama Vladislovo Komaro priežiūra, *LVIA*, f. 1248, ap. 1, b. 241, l. 128.

[82] 1876 m. Vladislovo Komaro prašymas leisti atvykti į Trakų apskritį, *ten pat*, l. 126.

[83] Vladislovo Komaro gimimo metrikos nuorašas, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1163, l. 37.

[84] Vilniaus Romos katalikų dvasinės konsistorijos tarnautojų formuliarinis sąrašas, *ten pat*, l. 65.

[85] 1874 m. raštas apie Komarų giminės bajorystę įrodančius dokumentus, l. 15, 17.

[86] 1865 m. liudijimas apie Vilhelmo ir Leono Komarų teisinį statusą, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1163, l. 62.

[87] 1874 m. Leono Komaro prašymas patvirtinti jo bajorystę, *LVIA*, f. 391, ap. 1, b. 1175, l. 19.

[88] Kvedaravičienė R. Iš Jiezno istorijos puslapių, *Lenino keliu*, 1960, nr. 7, p. 4.

[89] Šaduikis Č. Jieznas, *Lenino keliu*, 1957, nr. 81, p. 2–3.

[90] 1861 m. aktas dėl ginčytinų žemės ribų Sokonių bajorkaimyje, *LVIA*, f. 483, ap. 1, b. 215, l. 735.

kai[91], kilusiam iš Medeikoniŭ kaimo[92]. Caro pareigūnai kaltino K. Osieckį ne tik ginklų kaupimu, bet ir aktyvia agitacija. Anot jų, šis sokoniškis įtraukė į sukilėlių gretas du smulkiuosius bajorus, kilusius iš Pelẽšiškių: Klemensą ir jo pusbrolį Aleksandrą Daunoravičius[93]. Pastarasis tuo metu gyveno Sokonių bajorkaimyje ir neigė kaltinimus, tikindamas, kad nei jis, nei jo pažįstami vietiniai niekaip neprisidėjo prie sukilimo[94]. Jokių sukilėliams nepalankių parodymų nepavyko išpešti ir 1863 m. rudenį *„sename šlėktų kaime, Sakavičiuose“* apsilankiusiam policininkui Borodičiui. Jo apklaustas valstietis Simonas Krušnauskas, 65 metų amžiaus kalvis, užtikrino, kad tiek K. Osieckis, ketverius metus gyvenęs T. Komarui priklausiusiame Sokonių palivarke, tiek A. Daunoravičius sukilimo metu buvo namuose ir „maištininkų“ veikloje nevaidino nė mažiausio vaidmens[95]. Analogiškai kalbėjo ir kitas sokoniškis – F. Vancevičius, teigęs, kad K. Osieckis ir Daunoravičiai sukilime nedalyvavo ir jokios agitacijos nevarė. Identiškus parodymus davė ir kiti tądien apklausti sokoniškiai – J. Šapronas, samdinys Juozas Karševičius ir bajoras Anupras Koreiva[96].

Nepaisant pateiktų įtarimų, vieningai palaikant vietos gyventojams, K. Osieckis nebuvo represuotas ir vėliau gyveno Nemajūnų parapijai priklausiusiame Šilėnų bajorkaimyje, kur 1868 m. jam gimė dukra Marija[97]. Nepaisant daugelio kovotojų pastangų ir pasiaukojimo, sukilimas buvo numalšintas, o kraštą užgulė sunkios fizinės, kultūrinės ir ekonominės represijos. Prasidėjo aktyvių sukilimo dalyvių ir rėmėjų areštai bei tardymai. Į caro žandarų akiratį pateko ir po S. Moravskio mirties Ustronės dvarą perėmęs Apolinaras Moravskis – jis buvo suimtas ir uždarytas į kalėjimą, tačiau netrukus, 1863 m. lapkričio mėn. apylinkės gyventojams surašius laidavimo aktą, buvo paleistas į laisvę. Jame pasirašė ir penki sokoniškiai: bajorai K. Osieckis, Feliksas Michalovskis ir valstiečiai Antanas Finskis, Sokonių dvarelio darbininkas J. Šapronas bei kalvis S. Krušnauskas[98].

XIX amžiaus Sokonių bajorkaimio privačios valdos

Be Komarų dvaro, Sokonių bajorkaimyje XIX a. plytėjo dar kelios mažesnės privačios valdos. Nedidelis, kadaise Kulviečių giminės valdytas dvarelis su kiek daugiau nei 60 dešimtinių žemės Sokonyse priklausė F. Michalovskiui, gimusiam Merkinės apylinkėse, jo senelio Martyno Michalovskio pirktame Netiesũ dvare[99]. 1845 m. pab. solidaus amžiaus sulaukęs F. Michalovskis už 900 sidabro rublių valdą Sokonyse įsigijo iš Augustino ir Onos Stravinskų, kurie savo ruožtu paveldėjo ją 1825 m., po R. Kulvietienės (Dimšienės) mirties[100]. Kaip ir visoje apylinkėje, čia ūkininkauta remiantis trilauke sėjomainos sistema, po vieną lauką skiriant vasarojui, žiemkenčiams ir pūdymui. Samdiniai įdirbdavo žemę

[91] *Birštono kraštas ir kaimynai kovoje už laisvę 1863–1864 metais*, sud. V. Kuzmickas, Prienai, 2013, p. 12.
[92] 1848–1860 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 4.
[93] 1863 m. Prano Kžyčevskio pateikti parodymai, *LVIA*, f. 378, ap. 155, b. 183, l. 9.
[94] 1863 m. spalio 4 d. Aleksandro Daunoravičiaus parodymai, *ten pat*, l. 13.
[95] 1863 m. lapkr. mėn. pranešimas apie Sakavičių bajorkaimio gyventojų parodymus, *ten pat*, l. 19–20.
[96] *Ten pat*, l. 20–22.
[97] 1865–1872 m. Nemajūnų RKB gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 45–46.
[98] 1863 m. lapkr. mėn. laidavimo už A. Moravskį aktas, *LVIA*, f. 1248, ap. 2, b. 173, l. 61–62.
[99] 1851 m. Michalovskių giminės bajorystės patvirtinimo aktas, *LVIA*, f. 483, ap. 1, b. 124, l. 845.
[100] 1845 m. žemės sklypo Sokonyse su priklausiniais pirkimo-pardavimo akto kopija, *ten pat*, l. 271.

naudodami žagrę, kinkomą dviem jaučiais. Vyraujanti produkcija – avižos, rugiai, miežiai, kviečiai, bulvės ir žirniai – dažniausiai vežta parduoti į Butrimónis ir Vilnių, per metus gauta apie 30 sidabro rublių pelno[101]. Paskutinis Michalovskių šeimos vyriškosios linijos atstovas, valdęs šį dvarelį, buvo vienturtis Felikso sūnus Mykolas, užsitarnavęs vietos gyventojų pagarbą, – mat dažnai kviestas būti tiek bajorų, tiek valstiečių vaikų krikštatėviu. 1891 m., praėjus kiek daugiau nei pusmečiui nuo jo mirties[102], Michalovskių valdos sulaukė naujo šeimininko. Velionio žmona Joana ištekėjo už kito bajoro – Juozo Kaminsko iš Rãtininkų dvaro (Pivašiūnų vls.)[103]. Vis dėlto visas šiek tiek sumažėjęs M. Michalovskiui Sokonyse priklausęs nekilnojamasis turtas – apie 53 dešimtinės žemės su 6 pastatais – liko jo vaikams[104]. Dvarelio valdymą perėmė dukra Melanija, ištekėjusi už Adomo Modzolevskio iš Pópsių bajorkaimio (Stãkliškių vls.)[105].

Dar kuklesnė valda priklausė Mykolui Čiževskiui (lenk. *Czyzewski*), valdžiusiam jo žmonos Rozalijos iš tėvų Jurgio Poliako ir Rozalijos Korkozaitės paveldėtas 32 dešimtines žemės. Šis ūkis ilgą laiką, iki 1847–1848 m., buvo nuomojamas bajorams Kaminskams. Inventoriaus žiniomis, 1848 m. jame laikyti 2 arkliai, 4 jaučiai, 7 karvės, 10 avių, 10 kiaulių ir 40 naminių paukščių[106]. Neaiškiomis aplinkybėmis mirus M. Čiževskiui, jauna jo našlė Rozalija, liudijant Kisieliškių dvarininkui Leonui Jodkovskiui, buvusiam Kauno miesto teisėjui F. Komarui ir kitiems apylinkės bajorams, 1849 m. ištekėjo už iš Jósvainių parapijos Kondratavičių bajorkaimio kilusio[107], Purviniškių palivarke (Krúonio vls.) gyvenusio bajoro Antano Pagirsko, atsikėlusio gyventi į žmonos tėviškę[108]. Beje, jam mainyti žiedus teko dar vieną kartą. 1866 m. mirus R. Pagirskienei[109], dar tais pačiais metais A. Pagirskas vedė kone 30 metų jaunesnę bajoraitę iš Šilėnų bajorkaimio Sofiją Daunoravičiūtę[110]. Pagirskų tėvoninės žemės buvo Kauno gubernijoje – jų protėvis Gabrielius Pagirskas 1683 m. įsigijo Vešeĩkių dvarą netoli Žeĩmių[111]. Kadaise ši giminė turėjo valdų ir Žemaitìjoje. G. Pagirsko anūkui Jonui priklausė iš tėvo Jokūbo Pagirsko paveldėtas Dainiū dvaras ir 1730 m. Šiauliū apskrityje įsigytas Pakalnìškių dvaras – abi valdas 1792 m. kartu su broliu Simonu pardavė sokoniškio A. Pagirsko senelis Antanas[112].

Bene mažiausia valda iš tuometinių Sokonių žemvaldžių priklausė Kiprijonui Lingevičiui (dalyje šaltinių pavardė rašoma kiek kitaip – Lengevičius), kuris XIX a. vid. teturėjo 6 dešimtines žemės[113]. Šeimai priklausiusios žemės plotą amžių tėkmėje gerokai aptirpdė jo dalybos, nulemtos atžalų gau-

[101] 1850 m. Felikso Michalovskio žemės valdos statistinis aprašymas, *LVIA*, f. 394, ap. 7, b. 215, l. 2–3.
[102] 1882–1897 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 106.
[103] 1880–1897 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 126.
[104] Trakų apskrities bajorų globos įstaigos raštas apie nuosavybę, likusią po Mykolo Michalovskio mirties, *LVIA*, f. 525, ap. 5, b. 1727, l. 1.
[105] 1912 m. Sokonių kaimo skirstymo į vienkiemius protokolas, *LVIA*, f. 539, ap. 1, b. 53, l. 52.
[106] 1850 m. Mykolo ir Rozalijos Čiževskių žemės valdos statistinis aprašymas, *LVIA*, f. 394, ap. 7, b. 153, l. 2–3.
[107] 1859 m. Antano Pagirsko parodymai dėl neteisėto miško kirtimo, *LVIA*, f. 483, ap. 1, b. 215, l. 583.
[108] 1848–1860 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 10.
[109] 1862–1882 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 33.
[110] 1865–1885 m. Nemajūnų RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 4.
[111] 1842 m. Vilniaus bajorų deputatų suvažiavimo pranešimas apie Pagirskų giminės bajorystę, *LVIA*, f. 391, ap. 8, b. 1565, l. 2.
[112] 1860 m. Kauno bajorų deputatų suvažiavimo pateiktos žinios apie Pagirskų giminę, *LVIA*, f. 483, ap. 1, b. 215, l. 847–848.
[113] 1850 m. Kiprijono Lingevičiaus žemės valdos statistinis aprašymas, *LVIA*, f. 394, ap. 7, b. 222, l. 2.

sos. Tai viena iš seniausių, ilgiausiai Sokonių bajorkaimyje gyvenusių bajorų giminių. Įrašai apie jos atstovus, Sokonyse valdžiusius žemes, aptinkami nuo XVII a.[114] Ištisos Lingevičių kartos minimos ir XVIII a. pradėtose vesti Jiezno bažnyčios metrikose. Štai 1712 m. mirė sokoniškis Jonas Lingevičius, kuris buvo palaidotas Jiezno bažnyčios rūsiuose[115]. Ši aplinkybė rodo reikšmingą asmens padėtį – anaiptol ne visi bajorai laidoti pačioje šventovėje. Lingevičiai giminiavosi su įvairiais artimesnių ar tolimesnių apylinkių bajorais – Kašoniū dvaro savininkais Sopockomis, Dvožeckiais, Jacunskais, Daunoravičiais, Matulevičiais, Germanavičiais, Jelenovskiais ir kt. Sokonių dvarininkė R. Kulvietienė (Dimšienė) taip pat buvo kilusi iš šios giminės. 1879 m. mirus K. Lingevičiui[116], nedidelį ūkį perėmė jo sūnus Jonas, tačiau susirgo tuberkulioze ir teišgyveno vos 39 metus, palikęs vienturtę dukrą Mariją[117], kuri, anot jos anūkės Vandos Eidimtienės, buvo tvirto charakterio ir turėjo didelį pomėgį rūkyti[118]. XIX a. pab. ji ištekėjo už Kauno gubernijos bajoro Adomo Kimanto. Šeimos valdomas žemės plotas išaugo iki 14 dešimtinių[119].

XIX a. pab. šaltiniuose greta kitų Sokonių žemvaldžių pradedamas minėti aukštą valstybės patarėjo civilinį rangą (5 iš 14 klasių) turėjusio Aleksandro Petersono dvaras. Sprendžiant iš archyvinių dokumentų, atrodo, kad šis reikšmingo valdininko pareigas ėjęs asmuo žemes Sokonyse įgijo vedęs Jadvygą Komaraitę. Mirus jos motinai Sofijai Komarienei, žemės nuosavybės dokumentuose našlys T. Komaras pagal tuo metu galiojusius įstatymus buvo įvardytas kaip Sokonių dvaro savininkų – nepilnamečių Komarų vaikų – globėjas, o giminei priklausanti žemė padalyta į dvi atskiras valdas[120]. Po T. Komaro mirties Sokonių dvaras atiteko dviem paveldėtojams – pietinę kaimo dalį perėmė J. Petersonienė, o šiaurinę – jos brolis Jonas Leonidas Komaras[121]. Amžiaus pabaigoje J. Petersonienės valdytam Sokonių dvareliui priklausė ir 36 dešimtinės žemės su statiniais į šiaurę nuo Jiezno esančiame Beržynū kaime[122]. Netrukus į dvi dalis išskaidytas dvarelis nustojo gyvavęs. XX a. pr. tiek Komarų žemes, tiek Petersonų valdas išpirko valstiečiai[123]. Komarų pavardė vis dar išlikusi senųjų sokoniškių atmintyje. Deja, kaime nebėra nė vieno juos menančio pastato – buvusias Sokonių bajorų dvarvietes žymi tik visas praėjusio šimtmečio audras ir pokyčius atlaikę senieji medžiai.

Nuolatiniai gyventojų pokyčiai Sokonyse vyko ne tik dėl natūralaus žmonių migravimo. Nors buvo palyginti didelis gimstamumas, menkai išplėtotas medicininis aptarnavimas, prastos sanitarinės ir higieninės sąlygos lėmė didelį mirčių skaičių. XVIII a. pirmojoje pusėje Jiezno parapijoje siautė raupai, karštligė ir dizenterija[124]. Ligų sukeltos mirtys buvo dažnas reiškinys ir vėliau. 1882–1883 m. per du mėnesius sokoniškiai valstiečiai Laurynas ir Kotryna

[114] 1652 m. Povilo Meištavičiaus testamentas, l. 39–40.
[115] 1711–1797 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *LVIA*, f. 604, ap. 13, b. 25, 1712 m. rugpj. 30 d. įrašas.
[116] 1862–1882 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 159.
[117] 1882–1897 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 125.
[118] Iš Vandos Eidimtienės (Kimantaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.
[119] 1912 m. Sokonių k. skirstymo į vienkiemius protokolas, *LVIA*, f. 539, ap. 1, b. 53, l. 51.
[120] 1870 m. Trakų apskrities matininko raportas apie nepilnamečiams Komarams priklausančias žemės valdas, *LVIA*, f. 526, ap. 1, b. 1732, l. 4.
[121] 1903 m. Jonui Leonidui Komarui ir Aleksandrui Petersonui priklausančios žemės geometrinių matavimų duomenys, *LVIA*, f. 526, ap. 4, b. 1737, l. 1.
[122] 1897 m. Beržynų užusienio planas, *LVIA*, f. 543, ap. 2, b. 2340, l. 1.
[123] Dzūkas B. Iš Birštono Jeznan važiuojant, *Viltis*, 1910, nr. 88, p. 2.
[124] Bieliauskas P. *Iš Slabados kaimo – į Vilniaus katedrą*, Vilnius, 2013, p. 9.

Brudnauskai neteko net keturių skarlatina susirgusių atžalų[125]. Mirtinos ligos neaplenkdavo ir turtingiau gyvenusių bajorų namų. Štai XIX a. pab. Sokonyse apsigyvenusių ir vieną vietos dvarelį nuomojusių Dominyko ir Feliksos Žemaitėlių šeimoje vos per trejus metus nuo įvairių ligų mirė keturi mažamečiai vaikai[126]. Būta ir pavojingų akistatų su laukiniais žvėrimis – 1827 m. gretimame Kùkiškių kaime gyvenusį devyniolikmetį jaunuolį Tomą Mockevičių sudraskė pasiutęs vilkas[127].

Mirusiųjų amžinojo poilsio vieta tapdavo Jiezno ir Sokonių kapinės. Pasiturinčiai gyvenę bajorai nuo seno laidoti Jiezno kapinėse, o dvarininkė R. Kulvietienė (Dimšienė) ilsisi Jiezno kapinių koplyčioje[128]. Sokonių kapinės, sprendžiant iš įrašų bažnyčios metrikose, pagal paskirtį naudotos dar XVIII a.[129], o paskutiniai palaidojimai užfiksuoti XIX a. 8-ajį dešimtmetį[130]. Jose dažniausiai laidoti valstiečiai, kartais mažažemiai ar bežemiai bajorai. Čia ilsisi Lenkevičių, Karčiauskų, Koreivų, Leonavičių, Vancevičių, Ragauskų, Bagušiauskų, Pacevičių, Tamoševičių, Kondratavičių, Karvovskių, Šapronų, Sinkevičių, Gajauskų, Jankauskų, Koženiauskų, Jakimavičių, Matusevičių, Dakinevičių ir kitų kadaise Sokonyse gyvenusių šeimų nariai[131]. Anot senųjų kaimo gyventojų, dar Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais netoliese Cipkų sodybos buvusiose senose kapinaitėse būta medinių kryžių, tačiau ilgainiui visi šie paminklai sunyko. Sovietmečiu kapinės sunaikintos melioracijos darbų metu[132].

Nepaisant luominės skirties tarp bajorų ir valstiečių bei jos lemtų socialinių ar kultūrinių skirtumų, toje pačioje aplinkoje gyvenusių žmonių bendravimas buvo neišvengiamas. Kilmingieji neretai tapdavo jų valdose gyvenančių valstiečių naujagimių krikštatėviais. Štai ne sykį minėtą sokoniškį F. Vancevičių krikštijo pats Sokonių dvarelio savininkas J. Dimša ir Dominyka Babrovičienė, matininko (*kamarninko*) žmona[133]. Žmones jungė ne tik bažnytinės apeigos, bet ir laisvalaikis. Pasak S. Moravskio, gretimame kaime gyvenęs žydas išmokė Jùndeliškių kaimo merginas vaikščioti kojūkais, tad jos vakarais apsimesdavo vaiduokliais ir gerokai įbaugindavo vietos gyventojus, o pačios galėdavo nevaržomos vaikščioti į *„naktinius pasilinksminimus“* su *„jaunais Sakavičių bajorkaimio bajorais“*[134].

Sokoniškių kasdienybės dalimi buvo ne tik šventės bei linksmybės, bet ir dažni ginčai, ypač nesutapus nuomonėms dėl žemės ribų. Štai 1852 m. F. Komaras pateikė ieškinį dėl vakarinėje kaimo dalyje buvusio sklypo, vadinto Volkovčizna, kuris iš vienos pusės ribojosi su valstybiniam Bìrštono dvarui priklausiusio Voseliūnų kaimo valstiečių naudota žeme, o iš kitos – su Sokonių dvaru. Atrodo, ginčo nagrinėjimas užsitęsė iki 1876 m. – anuomet tikrinti net XVI a. siekiantys pirkimo-pardavimo dokumentai. Juose minima, kad 1584 m. Motiejus ir Sofija Slepovronskiai pardavė šią valdą Jonui Lan-

[125] *Ten pat*, l. 5, 7–9.
[126] 1882–1897 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 115, 133, 136, 151.
[127] 1827–1841 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 1.
[128] 1825 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *LVIA*, f. 669, ap. 1, b. 549, rugpj. 12 d. įrašas.
[129] 1800 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *LVIA*, f. 669, ap. 1, b. 333, vas. 23 d. įrašas.
[130] 1862–1882 m. Jiezno RKB mirties metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 130.
[131] 1848–1897 m. Jiezno RKB mirties metrikų knygos, *www.epaveldas.lt*.
[132] Iš Elenos Ginkuvienės (Barysaitės), gim. 1926 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.
[133] 1827 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *LVIA*, f. 669, ap. 1, b. 585, sausio 28 d. įrašas.
[134] Moravskis S. *Iš visur po truputį. Nuo Merkinės iki Kauno*, Vilnius, 2009, t. 1, p. 504–505.

sevičiui (tikriausiai tai neteisingai nuo senojo akto nurašyta Lingevičių pavardė). Vis dėlto dėl įvairių nesutapimų su vėliau braižytais planais Sokónis paveldėjusio T. Komaro pretenzijos į minėtas žemes buvo atmestos[135]. Patys nuožmiausi ginčai vyko tarp bajorų – XIX a. vid. Sokonių žemvaldžiai pasinėrė į nuolatinių teisminių procesų gelmes.

Paklydusio arklio istorija ir kiti bajorų ginčai

Ankstyvą 1849 m. vasaros rytą Komaro dvarelyje tarnavęs Adomas Lenkevičius, kaimo žmonių vadintas tiesiog Kašavaru (košviriu), mat jo tėvas Martynas užsiiminėjo alaus ir kitų stipresnių gėrimų gamyba, iš Jiezno miško pasuko namų link. Po naktigonės reikėjo parvesti arklius arčiau dvarelio ūkinių pastatų, tačiau miško pakraštyje, prie Komarams priklausiusios pievos, jaunuolis pastebėjo F. Michalovskio arklį. Idant šeimininkui nereikėtų klaidžioti po laukus ieškant paklydėlio, A. Lenkevičius parsivedė ne tik savo, bet ir kaimyno arklį, ketindamas apie tai įspėti F. Michalovskį[136]. Pastarasis susiklosčiusią situaciją įvertino kaip akivaizdų jam priklausančio turto pasisavinimą ir nieko nelaukdamas patraukė Komarų namų link. F. Komaras tuo metu buvo užimtas svečių – Sokonyse lankėsi iš Butrimonių dvaro atvykę bajorai Mykolas Kulikovskis ir Bernardas Hebrovskis. Veikiausiai atitrauktas nuo turiningo pokalbio ar kortų partijos, F. Komaras nenoriai pasitiko neprašytą svečią, su kuriuo nesugyveno nuo pačių pirmų jo atsikraustymo į šį bajorkaimį metų. Suirzęs dėl sutrukdyto sekmadieninio poilsio ir, negana to, išgirdęs griežtą kaimyno reikalavimą sugrąžinti tariamai pasisavintą arklį, F. Komaras dar labiau supyko ir liepė kaimynui išeiti iš jo kiemo[137].

Liudijimai apie tolimesnę įvykių eigą iš esmės išsiskyrė. Anot F. Michalovskio, netrukus gatvėje prie Komarų kiemo jį pasivijo nežinia iš kur atbėgusi įniršusi ponia J. Komarienė ir, padedama tarnaičių, kelis kartus trenkė jam į veidą[138]. J. Komarienė šiuos kaltinimus kategoriškai neigė bei tvirtino, kad nebūtų drįsusi ir pajėgusi užpulti vyro. Pasak jos, būtent F. Michalovskis norėjo sukelti muštynes, pasislėpė už Komarų svirno ir ruošėsi smogti šeimininkei pagaliu, tačiau konfliktą nutraukė riksmą išgirdusios ir pagalbon atskubėjusios dvi tarnaitės – Marijona Vancevičiūtė ir Antanina Tišinskaitė[139]. Netrukus 3-iojo skyriaus policijos viršininkas ir Trakų apskrities teismo kanceliarijos tarnautojai sulaukė daugybės vienas kitam prieštaraujančių skundų ir parodymų. Apklausti sokoniškiai turėjo savas įvykio versijas, kurios priklausė nuo santykių su minėtais žemvaldžiais. F. Michalovskį palaikė pas jį tarnavę vienkiemininkai Šadzevičiai ir Ivaškevičiai, artimai su juo bendravę mažažemiai kaimynai Karvovskiai ir greta gyvenę Lingevičiai. Komarams palankius parodymus pateikė jiems priklausiusią žemę dirbę valstiečiai Vancevičiai, Šapronai, Krušnauskai ir Ragauskai[140].

[135] 1875–1876 m. dokumentai apie žemės ribų ginčą tarp Sokonių dvaro savininko Teofilio Komaro ir valstybinio Voseliūnų kaimo valstiečių, *LVIA*, f. 526, ap. 1, b. 2004, l. 3–5.

[136] Adomo Lenkevičiaus parodymai byloje dėl arklio pasisavinimo, *LVIA*, f. 483, ap. 1, b. 215, l. 134–135.

[137] 1852 m. Ferdinando ir Julijos Komarų prašymas dėl tariamo Felikso Michalovskio sumušimo, *ten pat*, l. 76.

[138] 1852 m. Felikso Michalovskio pareiškimas dėl 1849 m. įvykusių muštynių, *ten pat*, l. 78.

[139] 1851 m. Julijos Komarienės parodymai dėl tariamo Felikso Michalovskio sumušimo, *ten pat*, l. 21.

[140] Sokoniškių parodymai dėl 1849 m. įvykusių muštynių, *ten pat*, l. 91–102.

Michalovskių dvarelio centrą mena tik ilgaamžiai medžiai. 2014 m. M. Tamošiūno nuotr.

Vos po mėnesio ne mažiau smarkus bajorų ginčas įvyko Sokonių pievoje, vadintoje Bendrės vardu. Užuot vežę šieną, visą dieną Sokonių gaspadoriai aiškinosi santykius. F. Michalovskis šį kartą tikino patyręs ne tik pievoje kartu su darbininkais buvusios J. Komarienės, bet ir Komarų dvarelio prievaizdo Ferdinando Dobkevičiaus smurtą – šis esą kelis kartus su grėbliu be gailesčio smogė F. Michalovskiui per galvą[141]. Muštynės vos nekilo ir tarp darbininkų, o Komaro žmonių apsuptas F. Michalovskiui tarnavęs plikbajoris Antanas Šadzevičius nieko nelaukęs spruko į mišką[142]. Trakų apskrities daktaras kiek vėliau patvirtino, kad F. Michalovskio galvoje matyti sužalojimo žymių, atsiradusių nuo smūgio buku įrankiu. Dėl šio sužeidimo bajoras skundėsi įvairiais negalavimais[143]. Prievaizdas F. Dobkevičius jam metamus kaltinimus neigė, tikino, kad tą pačią dieną tame pačiame lauke įvyko F. Michalovskio ir A. Pagirsko muštynės[144]. Tarp šių bajorų iš tiesų būta priešpriešos – A. Pagirskas nenorėjo F. Michalovskio darbininkams leisti vežti šieną per jo pievą, tačiau tikino, kad tądien pats nukentėjo nuo agresyvaus kaimyno. Nepasisekė ir A. Pagirsko ūkyje tarnavusiam Andriui Bingeliui, kuris pabėgo į gretimą mišką nuo jį surišti mėginusio F. Michalovskio tarno, tačiau paliko kepurę, švarką ir du apynasrius. Nenuostabu, kad ir dėl šių prarastų daiktų vėliau kilo ginčas. A. Michalovskienė neneigė, kad paėmė daiktus, kurių pasigedo A. Bingelis, tačiau tikino, kad A. Pagirskas nesikreipė į ją su prašymu grąžinti juos, o pats slapta iš Michalovskių rugių lauko paėmė jos ligoto vyro kailinius ir aulinius batus[145].

Sugluminti nesutampančių parodymų ir tikėdamiesi geriau pažinti abi konfliktuojančias puses, valdininkai kreipėsi į Jiezno apylinkių dvarininkus. Daugelis palankiau atsiliepė apie Komarus. *„Santykiuose su kaimynais J. Komarienė pasižymi geru elgesiu, tą žino visi. Apie jos dvaro prievaizdą Dobkevičių nieko blogo negirdėjau ir pats nepastebėjau. Ponų Michalovskių apskritai nepažįstu,*

[141] 1849 m. Antaninos Michalovskienės skundas dėl Felikso Michalovskio sumušimo, *ten pat*, l. 1.

[142] 1851 m. Antano Šadzevičiaus parodymai dėl tariamo Felikso Michalovskio sumušimo, *ten pat*, l. 15–16.

[143] 1849 m. daktaro Malinovskio surašyto akto išvados dėl Felikso Michalovskio sveikatos būklės, *ten pat*, l. 88–89.

[144] 1851 m. Ferdinando Dobkevičiaus parodymai dėl tariamo Felikso Michalovskio sumušimo, *ten pat*, l. 23.

[145] 1849 m. Antaninos Michalovskienės atsakymai į 3-iojo skyriaus policijos viršininko klausimus, *ten pat*, l. 241–242.

tačiau girdėjau, kad jie gyvena labai neramiai"[146], – Trakų apskrities teismui rašė Navapòlio dvaro savininkas Juozas Zanevskis. Beveik identiškus vertinimus pateikė ir Panemùnio dvaro savininkas Adomas Bartoševičius, Žvirgždėnų valdytojas Jonas Budrevičius bei Kisieliškių dvarininkas Leonas Jodkovskis. Kadaise Pacų valdytame Trezantolio dvare gyvenęs Martynas Ribickis tvirtino, kad tiek Komarai, tiek Michalovskiai apylinkėje žinomi kaip pavyzdingi savo ūkių tvarkytojai[147].

Situacija darėsi vis painesnė ir sykiu – vis labiau įtempta. Siekdami įtikinti teismą sokoniškiai bandė prisiminti kuo daugiau tikrų ar išgalvotų kaimyno nuodėmių. F. Michalovskis kaltino F. Komarą miško kirtimu – mat pastarajam reikėjo daug medienos statyboms, salyklo virimui, vienuolikos krosnių kūrenimui, taip pat dvarelio kalvei[148]. Vykdydamas F. Komaro įsakymą, J. Šapronas neva tyčia užmušė F. Michalovskio meitėlį, o pats dvarininkas nušovė kaimyno šunį, teisindamasis, kad šis gąsdino jo vaikus. F. Komaras esą grasino nušauti ir patį F. Michalovskį. Nemalonę užsitraukė ir Komarams tarnavęs prievaizdas F. Dobkevičius – jis tariamai apgadino F. Michalovskio tvorą, apstumdė jį, suplėšė drabužius, užvedė savo jaučius ant Michalovskių avižų pasėlių ir juos sunaikino, o sergančiai A. Michalovskienės sesei Vincentai Zacharevičiūtei šakėmis nuėmė skarelę ar šalikėlį nuo galvos ir darė kitas išdaigas[149].

Jiezno apylinkių viešąją tvarką prižiūrėjęs 3-iojo skyriaus policijos viršininkas Višnevskis vangiai reagavo į susiklosčiusią situaciją. Jokių realių veiksmų imtis neskubėjęs pareigūnas Michalovskių buvo apkaltintas šališkumu, mat su Sokonių dvarininku turėjo giminystės ryšių[150]. Senyvu amžiumi skundęsis F. Michalovskis J. Komarienę išgąsdinusį didelį pagalį esą nešiojęsis, kad galėtų pasiramstyti, nors nestokojo jėgų rašydamas skundus į įvairias Trakų apskrities ir Vilniaus gubernijos įstaigas. Galiausiai bent iš dalies jis pasiekė tikslą – Komarams buvo paskirta policijos priežiūra[151], tačiau ir pats F. Michalovskis turėjo teisintis valdžios pareigūnams. Mat tais pačiais 1849 m. į jo namus, lydimas sokoniškio policijos tarnautojo Juozo Karvovskio ir dar vieno patikėtinio, atvyko Merkinės vienkiemininkų bendruomenės viršaitis. Vizitas nebuvo malonus – valdininkas turėjo vykdyti sprendimą, kuriuo Michalovskiams tarnavusį, iš Merkinės apylinkių kilusį vienkiemininką Antaną Ivaškevičių nuspręsta atiduoti į rekrutus. Perspektyva nugyventi 25 metus vilkint kareivio uniformą ir dalyvauti ginkluotuose konfliktuose įvairiuose Rusijos pakraščiuose negalėjo kelti teigiamų emocijų. Būtent todėl A. Ivaškevičius staiga suskato slėptis, o jį užstojo F. Michalovskis su šeima. Viršaitis grįžo į Merkinę be „laimikio" ir kreipėsi į 3-iojo skyriaus viršininką, prašydamas įpareigoti F. Michalovskį nepažeidinėti įstatymų ir pristatyti rekrutą[152]. Vis dėlto A. Ivaškevičiui pavyko išvengti sunkios prievolės – paaiškėjo, kad visi iš vienkiemininkų socialinio sluoksnio parinkti rekrutai jau atiduoti[153], tad jis liko gyventi Sokonyse.

[146] 1851 m. dvarininko Juozo Zanevskio pranešimas Trakų apskrities teismui, *ten pat*, l. 45.
[147] 1851 m. Jiezno apylinkių dvarininkų pranešimai Trakų apskrities teismui, *ten pat*, l. 43, 46, 49, 51.
[148] 1847 m. Felikso Michalovskio pretenzijos Ferdinandui Komarui, *ten pat*, l. 195.
[149] Felikso Michalovskio atsakymai į pateiktus klausimus, *ten pat*, l. 268–269.
[150] 1849 m. Antaninos Michalovskienės prašymas-skundas dėl 3-iojo skyriaus policijos tarnautojų, *ten pat*, l. 4.
[151] Felikso Michalovskio atsakymai į pateiktus klausimus, *ten pat*, l. 270.
[152] 1855 m. buvusio Merkinės vienkiemininkų viršaičio Konstantino Sudbos liudijimas, *ten pat*, l. 334.
[153] 1849 m. geg. 23 d. Merkinės vienkiemininkų viršaičio Konstantino Sudbos pranešimas 3-iojo skyriaus policijos viršininkui, *ten pat*, l. 251.

Savų pretenzijų kaimynams turėjo ir Komarus palaikę Pagirskai, kurie kaltino F. Michalovskį pasėlių niokojimu, siekiu pasisavinti žemes[154]. R. Pagirskienė su šiuo kaimynu nesutarė dar iki antrųjų vedybų. Mirus M. Čiževskiui, ji grįžo į motinos tėviškę ir netrukus sulaukė laiško iš Jieznė gyvenusio miškininko Bernardo Narvido, kuris esą apšmeižė ją dėl tariamai pasisavinto brangaus sidabrinio kryžiaus ir atvirai grasino. Sokoniškė įžvelgė B. Narvido dėdės F. Michalovskio klastą, kuriam, ko gero, nepatiko, kad po vyro mirties našlę R. Čiževskienę globojo ir užtarė pats F. Komaras[155].

F. Komaras savo ruožtu kaltino F. Michalovskį šieno grobimu, slaptu žemės riboženklių naikinimu. Neigdamas visus jam priskiriamus piktnaudžiavimo atvejus, dvarininkas tvirtino: *„Nei aš, nei mano žmonės nenušovėm jokio Michalovskio šuns. Kartą, grįžtant iš Vilniaus, prie įvažiavimo į kiemą mano vežikas pamatė gulintį šunį <...>, o namuose kalbėjo, kad kažkas jį nušovė, bet kas tą padarė ir kas nunešė jį prie Michalovskio tvoros – nežinau“*[156]. F. Komaras buvo įsitikinęs, kad visi nesutarimai kyla dėl konfliktiško kaimyno būdo ir jo godumo. *„Būdamas neramaus charakterio, F. Michalovskis pradėjo savintis man priklausančias žemes vien dėl to, kad pirkimo sutartyje pažymėtas realybės neatitinkantis teiginys, esą jo sklypui priklauso gana didelis žemės plotas <...>, kadangi taip nėra, jis vis dažniau ir atkakliau šmeižia bei įžeidinėja mane ir mano valstiečius“*[157]. Nepavykus pasiekti pergalės apskrities ir apeliaciniuose teismuose, likus vos keliems mėnesiams iki mirties, sergantis sokoniškis kreipėsi į Vilniaus generalgubernatorių generolą Ilją Bibikovą. „Šiaurės vakarų krašte“, kaip anuomet buvo vadinama Lietuva, kone didžiausią sprendimų galią turėjusio valdininko dvarininkas prašė pripažinti F. Michalovskį kaltu dėl šmeižto ir padarytų finansinių nuostolių, priversti jį atlyginti visas išlaidas ir užkirsti kelią tolimesniems kaimyno savivaliavimams[158].

Nuvargintas teisminių ginčų ir sunkios ligos, F. Komaras netrukus mirė, veikiausiai taip ir nepasiekęs taikaus sutarimo su F. Michalovskiu. Nebe taip aktyviai, tačiau ginčuose dalyvavo ir T. Komaras. Jo priekaištų 1855 m. susilaukė Trakų apskrities matininkas Strusevičius, kurį tuo metu Vilniaus gubernijos valdybos „stalo“ (vieno iš skyrių) viršininko pareigas ėjęs T. Komaras kaltino savavališku ir neteisingu žemės ribų nustatymu kaimyno F. Michalovskio naudai[159]. Bajorai nepasidalijo ir mišku – anot T. Komaro, A. Pagirskas pjovė medžius jam priklausančiame miške ir statė svirną bei sodo tvorą. Atseit jis pasinaudojo situacija, kai F. Komaras sirgo, o J. Komarienė nepajėgė deramai prižiūrėti valdos[160]. A. Pagirskas teisinosi, kad svetimų ąžuolų jis nekirto, visuomet naudodavosi jam priklausančiomis giraitėmis. Minėtas miškas lygiomis dalimis priklausė visiems sokoniškiams, kurie naudojo medieną statybos reikmėms. Kol buvo gyvas F. Komaras, jokių pretenzijų dėl to esą nekildavo. *„Komaras medieną sunaudojo dviejų pastatų statybai,*

[154] 1849 m. Antano Pagirsko pretenzijos Feliksui Michalovskiui, *ten pat*, l. 238–239.

[155] 1849 m. Rozalijos Čiževskienės skundas dėl šmeižto ir grasinimų, *ten pat*, l. 209–210.

[156] 1848 m. Ferdinando Komaro atsakymai į 3-iojo skyriaus policijos viršininko pateiktus klausimus, *ten pat*, l. 203.

[157] 1853 m. Ferdinando Komaro prašymas pripažinti Feliksą Michalovskį kaltu dėl įvairių savivaliavimo atvejų, *ten pat*, l. 289.

[158] *Ten pat*, l. 290.

[159] 1855 m. raštas Trakų apskrities matininkui Strusevičiui apie Teofilio Komaro skundą dėl žemės ribų nustatymo, *LVIA*, f. 526, ap. 1, b. 924, l. 4.

[160] 1855 m. Teofilio Komaro prašymas dėl Sokonių dvaro valdytojo statuso suteikimo, l. 153.

o aš pastačiau tik vieną gyvenamąjį namą ir remontavau svirną. Visi kiti mano pastatai yra seni, jų amžius siekia iki 80 metų"[161], – tikino A. Pagirskas, kalbėdamas apie žmonos Rozalijos senelių Korkozų ūkio statinius.

T. Komaras klastą įžvelgė ir savo pamotės veiksmuose. Anot jo, J. Komarienė ištekėjo už J. Budrevičiaus praėjus vos penkiems mėnesiams po jos pirmojo vyro Ferdinando mirties. Ji suprato, kad teks išsikelti iš Sokonių dvarelio, tad iš J. Budrevičiaus Žvirgždėnų dvarelio atsivežė du ar tris darbininkus ir stengėsi kuo greičiau nuimti derlių, parduoti jį ir pasisavinti visą pelną. Negana to, valdydama Sokonis, J. Komarienė esą nebesirūpino mokesčių mokėjimu ir netgi neberėmė savo pačios vaikų, apsigyvenusių su broliu Teofiliu ir pradėjusių lankyti mokymo įstaigas[162].

Kodėl dėl buitinių ginčų taip dažnai ir atkakliai buvo kreipiamasi į teismus? Kiekvienas žemvaldys rūpinosi savo nuosavybe ir troško turėti kuo daugiau. Be to, bajoriška ambicija neleido nusileisti kaimynui net ir dėl dingusios kepurės. Ši tendencija buvo išplitusi visoje tuometinėje Lietuvoje. Gyvenimą apkartinusį epochos bruožą atsiminimuose puikiai paaiškino S. Moravskis: „*Niekas nė viename krašte taip neduoda akstino bylinėjimuisi, kaip atviras ginčas. Ką jau bekalbėti apie mūsų kraštą, kur bajorai, ką tik netekę įprasto respublikoniško gyvenimo, tik kortose ir teisme rasdavo kokią nors gyvenimo atramą*"[163].

Naujakurių įsitvirtinimas

XIX a. antrojoje pusėje valstiečius išlaisvinus iš baudžiavos pančių ir jiems įgijus teisę išsipirkti žemę, ilgalaikėje perspektyvoje susiklostė palankios galimybės augti jų materialinei gerovei. 1890 m. duomenimis, Sokonyse buvo 12 sodybų, kuriose gyveno 115 žmonių[164]. Jiezno apylinkių sodiečiai nebuvo turtingi – XIX–XX a. sankirtoje daugelis jų teturėjo vos po 2–5 dešimtines žemės[165]. Vis dėlto darbštūs ūkininkai sunkiu darbu siekė pagerinti savo gyvenimo sąlygas. XX a. pr. Sokonys, oficialiuose rusiškuose dokumentuose vis dar vadinti Sakavičiais, išgyveno reikšmingus pasikeitimus. Negebėdami prisitaikyti prie laiko pokyčių, galbūt negebėdami efektyviai tvarkyti ūkių ar nujausdami artėjančio Didžiojo karo negandas, smulkūs vietos dvarininkai pardavinėjo savo žemes. Taip pasielgė nedidelį dvarelį valdžiusi J. Petersonienė, taip pat paskutiniai Sokonyse gyvenę Komarų šeimos atstovai – Jonas Leonidas ir jo žmona Jadvyga[166]. Atsirado emigrantų – XX a. pr. į Ameriką išvyko Kimantai. Anot šeimos palikuonims perduotų pasakojimų, prieš Pirmąjį pasaulinį karą Marija Kimantienė su mažamečiu sūnumi Zenonu grįžo į Lietuvą parduoti Sokonyse turėtų žemių, tačiau įvykiai pasisuko neplanuota linkme. Prasidėjus karui, ji su sūnumi nusprendė likti gimtinėje, o jos vyras Adomas gyveno Amerikoje iki pat savo mirties 1925 m. vienoje iš šios šalies ligoninių[167]. J. Petersonienė savo

[161] 1855 m. Antano Pagirsko pateikti atsakymai į Trakų apskrities teismo klausimus, *LVIA*, f. 483, ap. 1, b. 215, l. 161.

[162] 1855 m. Teofilio Komaro prašymas dėl Sokonių dvaro valdytojo statuso suteikimo, l. 152–153.

[163] Moravskis S. *Keleri mano jaunystės metai Vilniuje*, Vilnius, 1994, p. 315.

[164] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa, 1890, t. 11, p. 39.

[165] Dzūkas B. Iš Birštono Jeznan važiuojant, p. 2.

[166] 1893–1897 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 169–170, 187–188. Minėti Komarai – sokoniškių Jono Gutausko ir Jadvygos Kaminskaitės krikšto tėvai.

[167] Alytaus apskrities naujokų priėmimo komisijos naujoko Zenono Kimanto byla, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – *LCVA*), f. 974, ap. 1, b. 3660, l. 2.

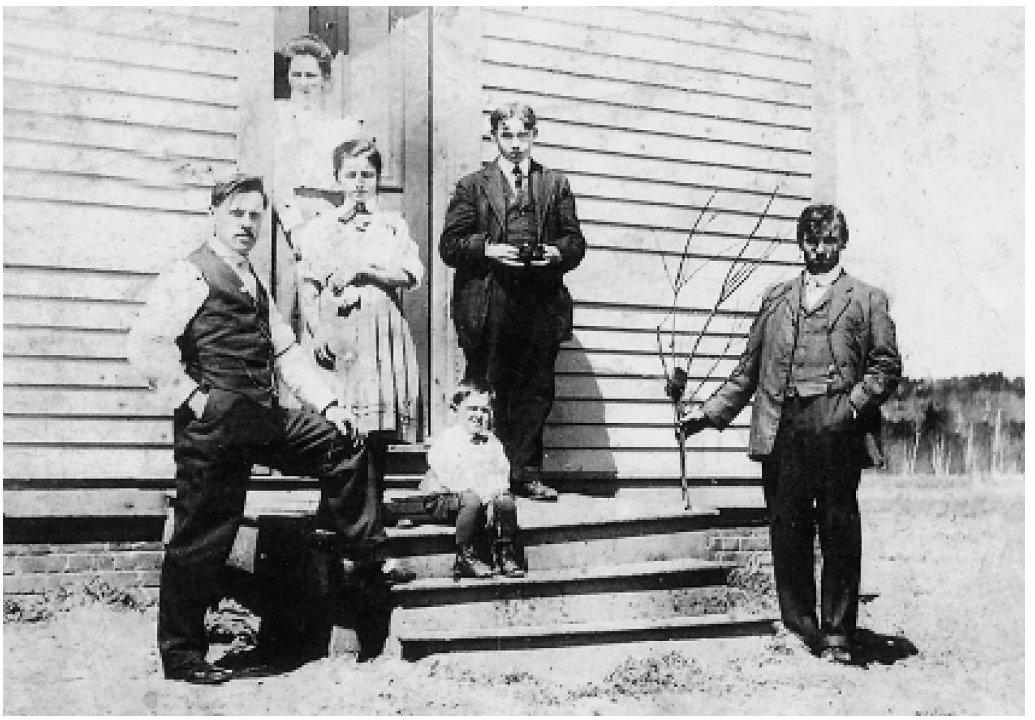

Iš kairės: Adomas Kimantas, jo žmona Marija Lingevičiūtė ir dukra. Sėdi sūnus Zenonas (1906–1951). JAV. 1910 m. Iš V. Eidimtienės šeimos albumo

Kunigas Petras Bačinskas (1912–1993) su tėvu Aleksandru (1872–1945) gimtinėje. Iš leidinio „XXI amžius“

valdas išpardavė atskirais sklypais. 1905 m. 20,5 dešimtinės žemės iš jos nupirko ir Verknės pašonėje įsikūrė Nečiūnų kaimo gyventojas Aleksandras Bačinskas[168]. 1912 m. šiuose namuose gimė žymus kunigas Petras Bačinskas, principingas aukštų dvasinių idealų puoselėtojas. Artinantis antrajai sovietų okupacijai, jis pasitraukė į užsienį, įsteigė ir redagavo Australijoje leistą savaitraštį „Tėviškės aidai", kurį laiką dirbo Vasario 16-osios gimnazijos Vokietijoje direktoriumi, rūpinosi po Antrojo pasaulinio karo svetimame krašte atsidūrusių tautiečių švietimu ir puoselėjo lietuvišką kultūrą[169]. Dvasininkas buvo ne tik Bačinskų šeimos, bet ir viso Sokonių kaimo pasididžiavimas.

Tais pačiais 1905 m. beveik 19 dešimtinių žemės pietvakarinėje Sokonių dalyje, kuri ribojosi su Voseliūnais ir seniau buvo vadinama Volkovčizna, nupirko keli Voseliūnų kaimo valstiečiai. 10 dešimtinių įsigijo Mataušas Valatka, 3,5 – Motiejus Lėckas, o 2,75 dešimtinės teko Jonui Zavistanavičiui. Dar 2 dešimtines prie savo ūkio prijungė sokoniškis Kazimieras Vancevičius[170].

1907 m. dalį kadaise Komarų valdytos žemės, beveik du valakus (apie 35 dešimtines) su klevais apsodinta alėja ir senomis liepomis apaugusia sodybviete, kur stovėjo J. Petersonienei priklausęs dvarelis, nupirko kaimyniniame Kukiškių kaime gimę ir Moravskių dvaro laukuose prakaitą lieję broliai Adomas ir Leonas Mockevičiai. Iš pradžių Valašinais vadinti broliai su šeimomis kartu gyveno sename, galbūt dvaro reikmėms naudotame pastate, o kiek vėliau atsiskyrė. Pasak Anelės Kilienės, Adomas iš savo žmonos Monikos Kamarauskaitės tėviškės Birštono, kur jos tėvai vertėsi dviejų jiems priklausiusių vilų nuoma, įsigijo ir į Sokonis atsigabeno šiame kurorte stovėjusį namą. Pastatas išliko iki XXI a. pr., tiesa, gerokai paveiktas laiko ir praradęs ankstesnį puošnumą. Nors tarpukariu Sokonyse A. Mockevičiui priklausė didžiausias (apie 30 hektarų) ūkis, neturtingoje šeimoje gimęs ūkininkas buvo itin taupus – dažniausiai valgė bulves ir pupas, nešiojo vyžas, o drobinius drabužius susijuosdavo paprasta virvele[171].

Leonas, prieš Pirmąjį pasaulinį karą kelerius metus ėjęs Jiezno valsčiaus viršaičio pareigas[172], netoli brolio sodybos pasistatė nuosavą namą, kuriame mirė 1921 m. pab.[173] Pastarojo sūnus Julius prieš Antrąjį pasaulinį karą šį pastatą perleido kaimynams Kimantams, kurie, anot V. Eidimtienės, mainais perdavė Mockevičiams žemės gabalėlį su jame vešėjusiu sodu, kur kitados prie pat senojo pagrindinio vieškelio stovėjo kalvio amatu besivertusio bežemio bajoro Povilo Dapkevičiaus (Dobkevičiaus) trobesiai[174]. Šis Jiezne klebonavusio kunigo Anzelmo Nonevičiaus ir Nemajūnuose gyvenusio veterinaro Elijošiaus Nonevičiaus giminaitis buvo vedęs M. Kimantienės motiną Rozaliją po jos pirmojo vyro

[168] 1905 m. Jadvygai Petersonienei priklausiusio ir Aleksandrui Bačinskui parduoto žemės sklypo planas, *LVIA*, f. 543, ap. 2, b. 2465, l. 1.

[169] Karošienė I. Didžioji pasiuntinybė, *XXI amžius*, 2012, nr. 30, interneto prieiga http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2012/08/17/atmi_01.html (žiūrėta 2014 03 04).

[170] 1905 m. Jadvygai Petersonienei priklausiusio ir valstiečiams parduoto žemės sklypo planas, *LVIA*, f. 543, ap. 2, b. 2467, l. 1.

[171] Iš Anelės Kilienės (Mockevičiūtės), gim. 1936 m., gyv. Kaune, atsiminimų, straipsnio autoriaus užrašytų 2013 m.

[172] 1914 m. sausio mėn. Jiezno valsčiaus viršaičio Leono Mockevičiaus ataskaita, *LVIA*, f. 409, ap. 1, b. 8, l. 1.

[173] Alytaus apskrities naujokų priėmimo komisijos naujoko Broniaus Mockevičiaus byla, *LCVA*, f. 974, ap. 1, b. 5397, l. 3, 13.

[174] Iš Vandos Eidimtienės (Kimantaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

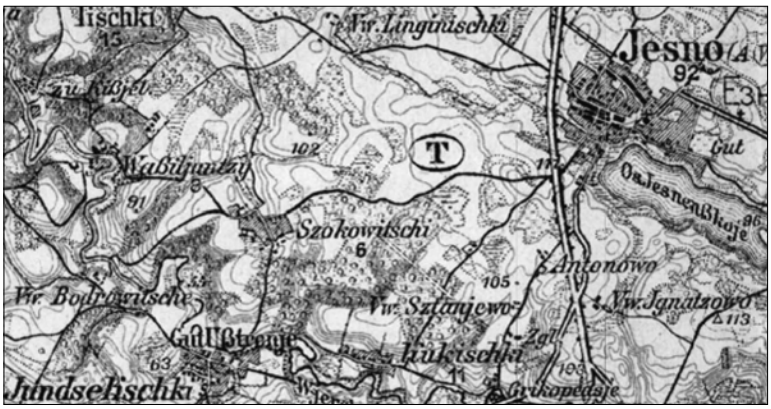

Sokonys („Szokowitschi“) 1915 m. vokiškame Prienų apylinkių žemėlapyje. Iš www.mapywig.org

Jono Lingevičiaus mirties[175]. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse J. Mockevičius iš Jonui Tamulynui priklausiusioje Verbyliškių plytinėje degtų plytų pasistatė kaime pirmąjį mūrinį pastatą.

1910 m. Jono Leonido Komaro valdytą Sokonių dalį, anuomet priklausiusią iš Gudijos kilusiems Sudarikovams, kurių motina Stepanida dvarelį buvo įsigijusi 1903 m., nupirko trys šeimos – Randžiai, Raškevičiai ir Valatkos. Anot Bronės Šiugždinienės, Stakliškių parapijos Trečionių kaime gyvenusių Raškevičių sodybą suniokojo kilęs gaisras. Netrukus Jurgis Raškevičius sužinojo apie galimybę įsigyti išparduodamų dvarų žemes, tad kartu su iš Sobuvos kilusiu Jonu Valatka ir Butrimonių valsčiaus Greikonių kaime gyvenusiu Juozu Randžiu paėmė 4 800 rublių paskolą iš valstiečių žemės banko. Pridėję savo sukauptas santaupas, už bendrą 8 000 rublių sumą jie nupirko apie 60 dešimtinių žemės ir miško su išlikusiais pastatais bei namų inventoriumi[176] – kito Sokonių dvarelio centrą, vadintą Komariškėmis. Raškevičiai įsikūrė name, kuriame, kaip anuomet kalbėta, kadaise gyveno dvaro kumečiai. Naujakuriams darė įspūdį aukštas, erdvus, įmantrios konstrukcijos kluonas, kuriame laikyti javai ir įvairūs žemdirbystės padargai. Netoliese telkšojo tvenkinys su nedidele salele viduryje, apaugusia meldais ir nendrėmis. Anot Raškevičių šeimos pasakojimų, kadaise ten vasarodavo ir puotaudavo patys ponai Komarai – tai liudija valant dugną rasti sidabriniai šaukštai[177].

Pasak B. Šiugždinienės, jau ir anuomet iš dalies Komaro dvarelio pastatų tebuvo likę vieni pamatai – ant jų, kitoje tvenkinio pusėje, namus pasistatė naujakuriai Randžiai. Netrukus ir Raškevičiai nusprendė susirėsti naujus trobesius – pasistatė dviejų galų medinį namą. Viename gyveno ši sokoniškių šeima, o kitame įsikūrė pradinė mokykla, palengvinusi Sokonių ir aplinkinių kaimų vaikų dalią – mat į Jiezną pėsčiomis eiti kelis kilometrus buvo nepatogu, ypač žiemą. Nedidelį mokinių būrelį mokė mokytoja Kotryna Lapinskienė, gyvenusi Randžių sodyboje. Po kelerių metų mokykla, sparčiai augant mokinių skaičiui, buvo iškelta į Jiezno miestelėno Budrevičiaus namus[178]. V. Eidimtienė ir kiti sokoniškiai kiek vėliau lankė vadinamąją Kvintos mokyklą, kuri buvo įkurta

[175] 1880–1897 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 141.

[176] Išrašas iš Vilniaus notarinio archyvo knygų apie 1910 m. pasirašytą Sokonių dvaro pirkimo sutartį, *LVIA*, f. 539, ap. 1, b. 53, l. 16–18.

[177] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[178] *Ten pat.*

Jiezno dvarininkų mūriniame pastate[179]. Iš Sokonių iškėlus mokyklą, Raškevičių namai išliko savotišku traukos centru – čia dažnai lankydavosi tiek Sokonių, tiek kitų Kisieliškių seniūnijai priklausiusių kaimų gyventojai, turėję įvairių prašymų seniūnui Jonui Raškevičiui[180]. Šiandien jo sodyboje kadaise virusį gyvenimą mena tik medinis koplytstulpis.

Aptariamu laikotarpiu į Sokonis atsikėlė dar kelios šeimos. Mirus trečiojo Sokonių dvarelio savininkui M. Michalovskiui, teisėtais paveldėtojais tapo jo vaikai, tačiau sūnus Vitoldas dingo be žinios, o jo brolis Juozas išvyko į Ameriką, apsistojo Čikāgoje ir 1907 m. už 5 000 rublių perleido savo teises į tėvo valdą seseriai Melanijai Modzolevskienei[181]. Pastaroji neilgai džiaugėsi gimtine su trimis valakais žemės – po Pirmojo pasaulinio karo atliktame Sokonių kaimo žemės savininkų surašyme jos vardo nebeliko[182]. Anot sokoniškės Elenos Ginkuvienės, kadaise Michalovskių valdytas žemes nupirko Amerikoje praturtėjęs V. Zimavičius ir skyrė po valaką jį prižiūrėjusiems giminaičiams Cipkams ir buvusio dvarelio centre įsikūrusiems Daukšoms[183].

Malinava vadinto vienkiemio savininkė M. Modzolevskienė veikiausiai neturėjo gerų ūkininkavimo ir finansų tvarkymo įgūdžių – jos pečius užgulė skolų našta. 1923 m. laikraštyje „Lietuva“ buvo paskelbta trumpa žinutė, kad jai priklausanti žemė su pastatais ir mišku bus parduodama iš varžytinių. Taip siekta patenkinti Vincento Zimavičiaus, Prano Daukšos ir Mečislovo Mazaliausko ieškinį dėl beveik 1 400 litų skolos. Beje, tuo metu šis Sokonių kampelis 36 metams jau buvo išnuomotas minėtiems asmenims[184]. Varžytinės įvyko, o nuomotojai patys išpirko šio buvusio dvarelio žemes. Šalimais Daukšų gyvenusi Mečislovo ir Stefanijos Mazaliauskų (Madzaliauskų) šeima valdė apie 20 hektarų žemės. Jų galimi giminystės ryšiai su kone identišką pavardę turinčia bajore M. Modzolevskiene lieka neaiškūs. Naujakurė S. Mazaliauskienė buvo kilusi iš Gudijos, Mìnsko gubernijos Kraisko valsčiaus, ir į Lietuvą, Semelìškių valsčių Trakų apskrityje, atvyko gyventi 1905 m.[185] Jos sūnų Vladą senieji sokoniškiai prisiminė kaip išvaizdų, inteligentišką, išdidų vyrą. Tiesa, jo biografijoje būta ir tamsesnių dėmių. Pasak B. Šiugždinienės, pokaryje V. Mazaliauskas, gerai mokėjęs rusų kalbą, dirbo vertėju po apylinkes važinėjusiems ir besislapstančių jaunuolių ieškojusiems okupacinių struktūrų darbuotojams. Pasikeitę laikai nežadėjo jam šviesios ateities, tad netrukus šis sokoniškis pasinaudojo atsiradusia galimybe išvykti į Lenkiją[186].

Siponiū apylinkėse geru kalvystės amato išmanymu garsėjo Revuckai – jų gamintais plūgais, apkaustais, pasagomis ir vinimis naudojosi tiek vietos valstiečiai, tiek Siponių dvarininkai Rutkauskai[187]. Šiame Nėmuno kilpa

[179] Iš Vandos Eidimtienės (Kimantaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

[180] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[181] 1907 m. rugpj. mėn. Juozo Michalovskio ir Melanijos Modzolevskienės sutartis dėl teisių į Sokonių dvarą, *LVIA*, f. 539, ap. 1, b. 53, l. 42–43.

[182] XX a. 3 deš. pr. Sokonių kaimo žemės savininkų sąrašas, *LCVA*, f. 1567, ap. 3, b. 61, l. 120.

[183] Iš Elenos Ginkuvienės (Barysaitės), gim. 1926 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[184] Varžytinės, *Lietuva*, 1923, nr. 137, p. 5.

[185] 1942 m. visuotinio Lietuvos generalinės srities gyventojų surašymo duomenys, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 533, l. 32.

[186] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[187] Ališauskienė O. Kalvystė, *Gyvenimas*, 1997, nr. 38, p. 3.

apjuostame kaime augo ir daržininkas Jurgis Revuckas, taip pat tapęs kalviu, o kiek vėliau pasukęs daugybės tautiečių išbandytu keliu ir išvykęs uždarbiauti į Ameriką. Grįžęs į Lietuvą J. Revuckas įsigijo apie 20 hektarų valdą pietvakariniame Sokonių kaimo pakraštyje, Verknės upės pašonėje[188]. Pasak jo anūkės Marijos Grinkevičienės, Revuckai žemes pirko iš Babronių palivarko, kuris priklausė šiose apylinkėse gerai žinomai Moravskių šeimai[189]. Kiek vėliau, 1928 m., J. Revuckas papildomai įsigijo iš Ustronės (Jundeliškių) dvaro nusavintą nedidelį žemės sklypą prie pat Ustronės miško, vadintą Sodybų revu[190].

Sunkiu kalvio amatu vertęsis, Amerikos anglių kasyklose vargęs ir gausią šeimą turėjęs naujakurys tikėjosi savo atžaloms užtikrinti kitokį gyvenimą, tad siekė juos išleisti į mokslus. Prienų „Žiburio“ gimnaziją baigė net trys, o pirmojo Lietuvos Prezidento Antano Smetonos karo mokyklą Kaunė – du iš keturių J. Revucko sūnų. Vyresnysis Petras karinę tarnybą pradėjo 5-ajame pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulke, kiek vėliau ją tęsė aviacijoje, taip pat tarnavo Kėdáinių komendantūros raštvedžiu[191]. Jaunesnysis brolis Vincas, pasaulį išvydęs 1911 m., tėvams jau gyvenant Sokonyse, tarnavo anuomet laikinojoje sostinėje dislokuotame 1-ajame husarų didžiojo Lietuvos etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulke, kardų eskadrono, taip pat sunkiųjų kulkosvaidžių eskadrono būrio vadu, kiek vėliau – to paties pulko šarvuočių būryje[192]. *„Išsimokslinęs, sumanus, sąžiningas, teisingas, valstybės ir tautos labui dirba su atsidavimu“*[193], – teigiama 1939 m. sausio mėn. rašytoje karininko atestacijoje. Deja, dar tų pačių metų gegužės mėn. jo gyvenimas nutrūko tragiškomis aplinkybėmis. Karininkams skirtame laikraštyje „Kardas“ V. Revuckas apibūdintas kaip drąsus, ambicingas, jautrus, sąžiningas, visų mylėtas ir mėgtas žmogus[194]. Netoliese Revuckų pirmosios Lietuvos Respublikos laikais įsikūrė Šiugždinių šeima. J. Revucko dukra Ona ištekėjo už siuvėjo amatu besivertusio Adomo Šiugždinio, kuris iš uošvio gavo nedidelį žemės sklypą naujo gyvenimo pradžiai.

Vincas Revuckas (1911–1939) – Lietuvos kariuomenės 1-ojo husarų pulko jaunesnysis leitenantas. Kaunas. XX a. 4 dešimtm. Iš LCVA

Kaime tebegyveno ir keletas senųjų sokoniškių šeimų. Šiaurinėje Sokonių dalyje stūksojo brolių Antano ir Kazimiero Vancevičių vienkiemiai. Tai viena seniausių Sokonių giminių – šią pavardę turintys žmonės čia gyvena ne mažiau kaip du šimtus metų. Kaimynų jie buvo vadinami tiesiog Palikais – ši pravardė veikiausiai atsirado iš jų ilgaamžio tėvo Felikso vardo (anuomet kaimo žmonių vadintas Peliksu, Paliu). A. Vancevičiaus sūnus Jonas Vance-

[188] 1940 m. Petro Revucko autobiografija, *LCVA*, f. 930, ap. 5, b. 2303, l. 25.

[189] Iš Marijos Grinkevičienės (Revuckaitės), gim. 1932 m., gyv. Sokonių k., atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

[190] 1933 m. Jurgio Revucko prašymas suteikti jam varžytinių aktą, *LCVA*, f. 1248, ap. 6, b. 91, l. 33.

[191] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, red. D. Žalienė, Vilnius, 2006, t. 6, p. 257.

[192] Vinco Revucko tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 2R, b. 51, l. 2–3, 6.

[193] *Ten pat*, l. 10.

[194] A. A. leitenantas Vincas Revuckas, *Kardas*, 1939, nr. 11, p. 308.

vičius, nors ir būdamas menko raštingumo, nuo 1927 iki 1934 m. ėjo Sokonių seniūnijos seniūno pareigas. Asmens žinių lapas žymi, jog šis sokoniškis priklausė Tautininkų sąjungos Jiezno skyriui, Vilniui vaduoti sąjungai, Šaulių sąjungai ir Jiezno kredito draugijai[195].

1880 m. Sakavičių bajorkaimyje apsigyveno iš Butrimonių valsčiaus atsikėlę Barysai[196] – šaknis čia įleido 8 dešimtines žemės pirkusio Mykolo Baryso brolis Bernardas[197]. Viena iš gausios jo šeimos atžalų – sūnus Petras, anot E. Ginkuvienės, buvo išvykęs į Ameriką, kur užsidirbo pinigų, tačiau susigadino sveikatą. Grįžęs į Sokonis, jis vedė iš gretimo kaimo kilusią Scholastiką Zavistanavičiūtę, 1905 m. nupirko 11,75 dešimtinės žemės iš dvarininkės J. Petersonienės[198] ir pasistatė naujus namus. Jų sūnus Jonas kiek vėliau susirentė atskirą namą, išlikusį iki šių dienų ir menantį ne vieną kruviną pokario metų susirėmimą[199]. Šalimais Barysų sodybos stūksojo kuklūs Mykolo Pagirsko ir jo žmonos, Žvirgždėnų bajoro Antano Daunoravičiaus dukros Malvinos[200] trobesiai, kurių valda per kiek daugiau nei pusamžį sumažėjo beveik dešimteriopai – nuo 35 iki 4 hektarų[201]. Kiek tolėliau prie vieškelio gyveno Gutauskai – Komaro dvare tarnavusių Šapronų palikuonys. Jaunesnysis Karolio Gutausko ir Petronėlės Šapronaitės sūnus Adomas Jiezno bažnyčios metrikose minimas kaip dailidė[202], o vyresnysis Juozas tapo valdininku.

Senoji rėžinė žemėvaldos sistema buvo nepatogi ir paini. Chaotiškai išsidėstę rėžiai neretai kėlė sumaištį ir ginčus tarp vietos gyventojų. Nenuostabu, kad 1907 m. naujasis Komarų dvarelio savininkas Nikolajus Sudarikovas kreipėsi į Trakų apskrities žemėtvarkos komisiją su prašymu permatuoti ir pakeisti žemės ribas su kaimynu B. Barysu, kuris kartais ganydavo savo gyvulius dvaro pievose. Anot N. Sudarikovo, esama situacija kėlė *„nereikalingus ginčus“*, tad pasikeitimas sklypais būtų padėjęs pašalinti visus nesusipratimus ir tapęs naudingu pačiam B. Barysui, mat žemė atsirastų arčiau jo sodybos. Anuomet B. Barysas su šiuo pasiūlymu nesutiko, tačiau jau po 5 metų, 1912 m., sokoniškiai žengė efektyvesnės žemėvaldos link – kaimas buvo išskirstytas į vienkiemius. Vykdant šiuos darbus ir atliekant žemės matavimus, žemėtvarkos komisijos rašytuose protokoluose paminėti įvairūs senieji Sokonių vietovardžiai. Daugelis šiandien yra užmiršti ir nežinomi nedidelei kaimo bendruomenei. Štai Michalovskių valdos vadintos Malinava (iš slaviškos kilmės žodžio malina – „avietė“), Barysų – Žirganiškėmis (žirgų laikymo ar ganymo vieta), šią žemės reformą skeptiškai vertinusio M. Pagirsko[203] šeima gyveno Pastaunyku (ganykla) vadintoje pievoje, Raškevičiai – Skynimuose (iškirsta buvusio miško vieta), Randžiai – Vismeliškėse. Prie Valatkoms priklausiusių žemių rašomas Kapinėlių vietovardis, atsiradęs dėl netoliese buvusių kaimo kapinių, o anuomet Amerikoje tebegyvenusių

[195] Jiezno valsčiaus Sokonių seniūnijos seniūno Jono Vancevičiaus asmens žinių lapas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 284, l. 11–12.

[196] 1880 m. Mykolo Baryso nuosavybę patvirtinantis dokumentas, *LVIA*, f. 539, ap. 1, b. 53, l. 22.

[197] 1875 m. Jiezno parapijos gyventojų surašymas, *Jiezno parapijos archyvas* (lapai nesunumeruoti).

[198] 1905 m. Jadvygai Petersonienei priklausiusio ir Petrui Barysui parduoto žemės sklypo planas, *LVIA*, f. 543, ap. 2, b. 2466, l. 1.

[199] Iš Elenos Ginkuvienės (Barysaitės), gim. 1926 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[200] 1865–1885 m. Nemajūnų RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 91.

[201] 1912 m. Sokonių k. skirstymo į vienkiemius protokolas, *LVIA*, f. 539, ap. 1, b. 53, l. 51.

[202] 1914–1936 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 159.

[203] 1912 m. vas. mėn. raportas apie M. Pagirsko atsisakymą pateikti žemės nuosavybės dokumentus, *LVIA*, f. 539, ap. 1, b. 53, l. 14.

Kimantų naujai suformuotas vienkiemis vadintas Rankoviškėmis pagal gretimą to paties pavadinimo pailgos formos pievą[204]. Ne visi žemės skirstymo darbai susilaukė vietos gyventojų pritarimo. Štai M. Kimantienės valdos nuomininkai nenorėjo sutikti su be savininkės žinios keičiamomis žemių ribomis ir tuo, kad formuojant vienkiemį priskirta prastos kokybės žemė. Dar svarbiau, kad Lingevičių giminės palikuonei paskirtas sklypas buvo šiaurinėje kaimo dalyje, atskirai nuo pietuose, prie Michalovskių dvarelio, buvusios senosios Kimantų gyvenamosios sodybos, o ne greta, kaip žadėta[205]. 1913 m. į Lietuvą grįžusi ir Kaune, Donskojaus gatvėje, Varšavčiko namuose apsistojusi M. Kimantienė ir pati protestavo dėl jai nepalankaus žemių paskirstymo[206], tačiau jos prašymas panaikinti naujai suformuotas ribas buvo atmestas[207]. Šiaurinėje kaimo dalyje plytėjusios F. Vancevičiaus žemės, 1902 m. paskirtos jam iš Komaro ir Petersono valdų[208], buvo padalytos į tris dalis. 6 dešimtinės Rankoviškių teko vyriausiam jo sūnui Kazimierui, kone tolygus žemės plotas, vadintas Antanava, paskirtas jaunesniajam sūnui Antanui, o dukra Apolonija tenkinosi 1 dešimtine Beržabalės vardu vadinta pieva[209]. Lietuvos žemės vardyne minimas dar vienas Sokonių vietovardis – 3 hektarų ploto apvalios formos pieva Bendrė, plytėjusi šiaurinėje kaimo dalyje[210]. Būtent šiame lauke XIX a. vid. kilo jau minėtas smarkus bajorų ginčas.

1914 m. prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas tiesiogiai paveikė ir sokoniškių likimus. Į carinės Rusijos kariuomenę buvo pašauktas Juozo Randžio sūnus Jurgis. Kaip ragavęs mokslo (1910 m. baigė dviklasę pradžios mokyklą), 3-iajame Turkestano šaulių pulke dirbo raštininku, išsitarnavo jaunesniojo puskarininkio laipsnį. 1917 m. būsimasis ilgametis Jiezno valsčiaus viršaitis pateko į vokiečių nelaisvę, kur teko išbūti net 4,5 metų[211]. Vis dėlto jam pavyko sugrįžti į prieš keletą metų naujaisiais namais tapusį Sokonių kaimą. Deja, ne visiems kariams buvo lemta vėl išvysti paliktas sodybas ir savo šeimas – štai Jurgio Raškevičiaus sūnus Juozas ir dukros Anelės vyras Jonas Mineika, pasak B. Šiugždinienės, iš karo negrįžo[212].

1918 m. pab. pasibaigęs amžininkų Didžiuoju vadintas karas sokoniškiams ir kitiems Jiezno apylinkių gyventojams nežadėjo ramaus gyvenimo – 1919 m. pr. Nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą ėmė pulti bolševikai. Žygio į Kaūną metu jie be didesnio pasipriešinimo užėmė Jiezną, ėmė bauginti vietos gyventojus plėšikaudami visoje apylinkėje ir grasindami susidoroti su turtingesniais ūkininkais[213]. Tačiau po dviejų atkaklių susirėmimų Lietuvos kariai išvijo „neprašytus svečius“. Sokoniškiai buvo tiesioginiai šių įvykių liudininkai – tiek nepavykusių vasario

[204] 1912 m. Sokonių k. skirstymo į vienkiemius protokolas, l. 51.

[205] 1912 m. rugs. 29 d. Mykolo Laukaičio prašymas suformuoti M. Kimantienės vienkiemį greta jai priklausančios sodybos, *ten pat*, l. 40.

[206] 1913 m. kovo 5 d. Marijos Kimantienės atsisakymas pripažinti naujai suformuotas jai priklausančios žemės ribas, *ten pat*, l. 80.

[207] 1913 m. 20 d. Trakų apskrities žemėtvarkos komisijos prezidento rezoliucija dėl Sokonių bajorkaimio išskirstymo į vienkiemius plano patvirtinimo, *ten pat*, l. 90.

[208] 1903 m. Feliksui Vancevičiui priklausančios žemės planas, *LVIA*, f. 539, ap. 1, b. 261, l. 8.

[209] 1912 m. Felikso Vancevičiaus žemių paskirstymo protokolas, *ten pat*, l. 17.

[210] 1935 m. Jurgio Randžio ir Jono Raškevičiaus suteiktos žinios Lietuvos žemės vardyno Sokonių k. anketai, *Lietuvių kalbos institutas*, l. 2; vietovardžių kilmės aiškinimas pagal *Lietuvos vietovardžių geoinformacinę duomenų bazę*, interneto prieiga http://lvvgdb.lki.lt/vietovardziai/paieska.aspx (žiūrėta 2014 12 30).

[211] Jiezno valsčiaus viršaičio Jurgio Randžio asmens žinių lapas, *LCVA*, f. R-1436, ap. 1, b. 18, l. 10.

[212] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[213] Atsiminimai, *Kardas*, 1928, nr. 6, p. 97, 99.

10 d., tiek lietuviams kur kas sėkmingesnių vasario 13 d. kautynių metu savanoriai Jiezno apsuptį pradėjo ties Sokonimìs, būtent čia išskaidydami jėgas mažesniais junginiais ir nukreipdami juos skirtingomis kryptimis[214]. Bėgdami bolševikai šalia Jiezno paliko anuomet mažai kam regėtą naujovę – sugedusį anglišką lėktuvą, vėliau naudotą Lietuvos aviatorių, o patys paspruko iš vietos gyventojų rekvizavę roges[215]. Lietuvos nepriklausomybę gynė ir du sokoniškiai – 1-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko 3-ioje kulkosvaidžių kuopoje tarnavęs Jonas Raškevičius[216] ir to paties pulko eilinis Jonas Barysas[217]. Išvadavus Jiezno kraštą ir pasiekus pergales kituose Nepriklausomybės kovų frontuose, gyventojai pagaliau ir vėl galėjo imtis kasdienių darbų, džiaugtis taikiu gyvenimu.

Iš Nepriklausomos Lietuvos kasdienybės

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais bažnyčia daugelio kaimo žmonių gyvenime užėmė svarbią vietą. Pamaldžių gyventojų iniciatyva ir lėšomis 3-iojo ir 4-ojo dešimtmečių sandūroje buvo pastatytas medinis kryžius, kurį pašventino Jiezno klebonas prelatas Vincas Vaičiulis. B. Šiugždinienė prisimena, kaip vedami dvasininko sokoniškiai nuo šio kryžiaus tradiciškai apeidavo visą kaimą, melsdami atitolinti nuo jo gaisrus, sausras ir kitas negandas[218].

Atkūrus Nepriklausomybę, susirūpinta gyventojų ugdymu, nes žmonių raštingumas buvo itin menkas. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Jiezne veikė rusiška dviklasė mokykla, tačiau anaiptol ne kiekvienas vaikas ją lankė – pradinis mokslas nebuvo privalomas. Pačioje XX a. pr. iš daugumos menkai raštingų Jiezno krašto valstiečių išsiskyrė Komarų dvaro darbininko J. Šaprono anūkas Juozas Gutauskas, Verbyliškių dvarininko Česlovo Kuliešos krikštasūnis[219], baigęs dvi gimnazijos klases. Jis Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos kariuomenėje, o Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, grįžo į gimtinę. Raštingą žmogų netrukus pastebėjo lietuviškos savivaldos organizatoriai – J. Gutauskas buvo pakviestas dirbti Jiezno valsčiaus sekretoriaus padėjėju[220]. 1924 m. jis tapo valsčiaus sekretoriumi, vėliau šias pareigas ėjo Nemajūnų, Pivašiūnų, Stakliškių ir Añtnemunio valsčiuose[221]. Nors buvo kaltinamas piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi ir už tai nuteistas dviejų savaičių laisvės atėmimu, nuosprendis buvo panaikintas po pateikto pasiaiškinimo. J. Gutauskas tikino tapęs jo sprendimais bei aktyvia veikla nepatenkintų Bùktos, dar S. Moravskio gyvenimo metais garsėjusios arkliavagiais ir kontrabandininkais, gyventojų sąmokslo auka[222]. 1936 m. dėl dar vieno skandalo J. Gutauskas pats pasiprašė atleidžiamas iš Jiezno valsčiaus raštvedžio pareigų[223].

Didžioji kaimo gyventojų dalis valdė 10–30 hektarų dydžio ūkius, tačiau gausioms šeimoms išlaikyti to ne-

[214] Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 49, 51.

[215] Peseckas L. *Karo lakūno pasakojimai*, Kaunas, 2006, p. 11–12.

[216] 1934 m. Jono Raškevičiaus asmens žinių lapas, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 284, l. 18.

[217] Jono Baryso atsargos liudijimo nuorašas, *LCVA*, f. 399, ap. 5, b. 3, l. 1b.

[218] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[219] 1888–1892 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 174–175.

[220] 1930 m. Pivašiūnų valsčiaus sekretoriaus Juozo Gutausko prašymas, *LCVA*, f. 399, ap. 5, b. 18, l. 6.

[221] 1937 m. Juozo Gutausko tarnybos lapas, *ten pat*, l. 2.

[222] 1930 m. Pivašiūnų valsčiaus sekretoriaus Juozo Gutausko prašymas, *ten pat*, l. 6.

[223] 1936 m. Jiezno valsčiaus viršaičio aktas dėl Juozo Gutausko atleidimo iš pareigų, *ten pat*, l. 20.

Sokoniškiai prie kaimo kryžiaus. Centre – Jiezno parapijos klebonas prelatas Vincas Vaičiulis. Dešiniau nuo jo – kunigas P. Bačinskas ir viršaitis J. Randis. Sokonys. XX a. 3–4 dešimtm. Iš M. Tamošiūno asm. archyvo

retai buvo maža. Štai buvęs Lietuvos kariuomenės 1-ojo pėstininkų pulko eilinis J. Barysas, dalyvavęs Nepriklausomybės kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, 1926 m. prašyme, adresuotame Alytaus apskrities viršininkui, rašė: *„Po pasiliuosavimo iš kariuomenės gyvenu namuose, pas tėvą, kuris valdo vos 12 ha žemės, o šeimyna susideda iš 11 asmenų <...>, tad jokiu būdu namuose pragyventi nėra galimybės. <...> todėl maloniai prašau pono apskrities v-ko suteikti man tarnystę jūsų pavestoje apskrityje, t. y. pasienio policijoje“*[224]. 1927 m. sokoniškio prašymas buvo patenkintas – J. Barysas apsivilko pasienio policininko mundurą ir pradėjo tarnybą Alytaus apskrities pasienio policijos V rajone, Varėnoje, eiliniu sargybiniu[225]. Kiek vėliau jis buvo pakeltas į IV kategorijos sargybinius ir paskirtas IV rajono Merkinės baro viršininko ryšininku[226]. Už nuopelnus tarnyboje pasienietis apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino 3 laipsnio medaliu[227]. Be eilinių pažeidėjų sulaikymo atvejų, J. Barysas pasižymėjo dalyvaudamas antivalstybine veikla kaltintų „plečkaitininkų“ Kriaunevičiaus ir vėliau kalėjimu iki gyvos galvos nuteisto Izidoriaus Jekelevičiaus suėmime bei asmeniškai sekdamas ir sulaikydamas Lietuvos pilietį Kaplaną, per sieną į Lenkijos pusę nelegaliai vedusį emigrantus[228]. Anot

[224] 1926 m. Jono Baryso prašymas, *LCVA*, f. 399, ap. 5, b. 3, l. 7.
[225] 1927 m. Vidaus reikalų ministerijos tarnautojo Jono Baryso pasižadėjimas, *ten pat*, l. 12.
[226] 1933 m. Jono Baryso asmens žinių lapas, *ten pat*, l. 66.
[227] 1932 m. Jono Baryso apdovanojimo lapas, *ten pat*, l. 43.
[228] 1932 m. Alytaus baro pasienio policijos V rajono viršininko Jono Daukšos raportas apie policininką Joną Barysą, *ten pat*, l. 47.

baro viršininko Jono Daukšos, J. Barysas išsiskyrė *„būdo kietumu ir geru noru tarnyboje“*[229].

1934 m. šv. Kalėdų metu J. Barysas pajuto didelį dešinės kojos skausmą, tad buvo paguldytas į Alytaus apskrities ligoninę. Būklė nepagerėjo net ir po pusmečio – sokoniškį apžiūrėję medikai diagnozavo dešinės kojos kelio sąnario chronišką uždegimą ir konstatavo, kad J. Barysas nebegali tarnauti pasienio policijoje[230]. Anot dukros Birutės, į gimtinę grįžęs buvęs karys, pasienietis ir Šaulių sąjungos Merkinės būrio narys[231] vertėsi kirpėjo amatu[232].

Jonas Barysas (1900–1945) – karys, pasienio policininkas, Lietuvos partizanų ryšininkas. Iš LCVA, f. 399, ap. 5, b. 3, l. 90

Dar vienas sokoniškis, tapęs ilgamečiu valstybės tarnautoju, – 1932 m. vasario 5 d. Jiezno valsčiaus viršaičiu išrinktas Jurgis Randis, su pertrauka ėjęs šias pareigas iki 1940 m. Lietuvos Nepriklausomybės praradimo[233], kai okupacinės valdžios buvo nušalintas kaip *„nepatikimas asmuo“*[234]. Jis dirbo ir kitose Jiezne įsikūrusiose įstaigose – ėjo bendrovės „Spiečius“ vedėjo, Ūkininkų sąjungos banko kasininko, smulkaus kredito draugijos kasininko bei valstybės draudimo įstaigos agento pareigas, priklausė Tautininkų sąjungai[235]. 1936 m., J. Randį antrą kartą vienbalsiai išrinkus atsakingu valsčiaus pareigūnu, dienraštis „Lietuvos žinios“ apie jį rašė: *„J. Randis yra vietos ūkininkas, pavyzdingas, prasilavinęs, ilgą laiką buvo šio valsčiaus viršaičiu, dabar vietos bankelio pirmininkas, visuomenėj turįs gerą vardą“*[236].

Sokonių gyventojai noriai stojo į visuomenines organizacijas. Šaulių sąjungos Jiezno būriui priklausė Sokonių seniūno pareigas ėjęs J. Vancevičius ir 1934 m. jo vieton paskirtas Kisieliškių seniūnijos seniūnu dirbęs Jonas Raškevičius, vėliau išrinktas į valsčiaus tarybą[237]. Namuose jis saugojo lietuvišką trispalvę, kurią iškeldavo valstybinių švenčių metu. Pasak E. Ginkuvienės, aktyviais šauliais tapo į gimtuosius Sokonis grįžęs pasienio policininkas J. Barysas, jo žmona Ona, Jiezno valsčiaus viršaitis J. Randis, taip pat jo sūnėnas, Jono Randžio sūnus, Jiezno valsčiaus raštininko ir Jaunųjų ūkininkų ratelio sekretoriaus pareigas ėjęs Pranas Randis[238], vietos bankelyje dirbęs Jonas Valatka, jo brolis Pranas ir kiti[239]. J. Randžio tarnybos byloje užsimenama, jog 1933 m. buvo pradėtas organizuoti atskiras Sokonių šaulių būrys[240].

[229] *Ten pat*, l. 47.
[230] 1935 m. valstybės tarnautojų sveikatos tikrinimo komisijos akto nuorašas, *ten pat*, l. 80.
[231] 1933 m. Jono Baryso asmens žinių lapas, *ten pat*, l. 67.
[232] Iš Birutės Čiučkienės (Barysaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.
[233] 1941 m. Jiezno valsčiaus viršaičio Jurgio Randžio asmens žinių lapas, *LCVA*, f. R-1436, ap. 1, b. 18, l. 10.
[234] Alytaus apskrities viršininko pranešimas apie 1940 m. liepos 3 d. nutarimą atleisti iš pareigų Jiezno valsčiaus viršaitį Jurgį Randį, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 401, l. 329.
[235] 1934 m. Jurgio Randžio asmens žinių lapas, *LVIA*, f. 399, ap. 5, b. 28, l. 1–2.
[236] D. B. Rinko viršaitį, *Lietuvos žinios*, 1936, nr. 259, p. 9.
[237] 1940 m. vas. 24 d. pranešimas apie Jono Raškevičiaus išrinkimą į Jiezno valsčiaus tarybą, *LCVA*, f. 399, ap. 1, b. 401, l. 24.
[238] 1941 m. Jiezno valsčiaus raštininko Prano Randžio asmens žinių lapas, *LCVA*, f. R-1436, ap. 1, b. 18, l. 7.
[239] Iš Elenos Ginkuvienės (Barysaitės), gim. 1926 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.
[240] 1934 m. Jurgio Randžio asmens žinių lapas, *LCVA*, f. 399, ap. 5, b. 28, l. 2.

Sunkiai dirbę ūkininkai ilsėdavosi sekmadieniais, daugelis brikeliais ar vežimais dardėdavo į Jiezno bažnyčią. Po įvairių talkų buvo rengiamos vakaronės su šokiais. B. Šiugždinienė įsiminė vieną pasilinksminimą, kuriame apsilankęs karininkas P. Revuckas jaunimui davė savotišką etiketo pamoką ir sukritikavo merginas, šokusias su megztiniais. Jaunieji sokoniškiai laisvalaikį leido žaisdami futbolą, netgi turėjo savo komandą. Treniruotėms puikiai tiko vadinamasis Pastaunykas – buvusi didelė ganykla, kurios vietoje šiandien tyvuliuoja sovietmečiu iškastas dirbtinis tvenkinys. Anot B. Šiugždinienės, komandos branduolį sudarė kapitonas, Anelę Randytę vedęs ir nedidelį sklypelį iš uošvio gavęs kaimo siuvėjas Stanislovas Gudeliūnas (kiek vėliau jį pakeitė Zubavičius iš Geležūnų kaimo), Vladas Valatka, Juozas Raškevičius, Vladislovas ir Jaroslavas Kimantai, viršaičio sūnūs, Prienų „Žiburio“ gimnazijos moksleiviai Petras, Juozas ir Dominykas Randžiai bei jų pusbrolis, Jono Randžio sūnus Pranas[241].

Pasak A. Kilienės, pietinėje kaimo dalyje gyvenę sokoniškiai gana ilgą laiką neturėjo šulinių ir vandenį semdavo iš netolimame griovyje (*reve*) tryškusio šaltinio. Vis dėlto naujovės skverbėsi į kaimą – greta arpų, fuchtelių ar maniežų žemės ūkyje pradėtos naudoti kuliamosios mašinos. Greta išvykoms skirtų brikelių bei važių (rogių) turtingesni sokoniškiai įsigijo dviračius. Drabužius ar medžiagą jie neretai pirkdavo iš Jiezno žydų, o švenčių metu puošdavosi kostiumais ir suknelėmis. Saugodami išeiginį apavą, žmonės į bažnyčią eidavo basi, o batelius nešdavosi ir apsiaudavo tik įžengę į miestelį. A. Mockevičiaus namuose stovėjo ąžuoliniai baldai, o kampuose – skrynios, kuriose laikytas šeimos turtas[242]. Kone daugiausia naujovių galėjai išvysti viršaičio sodyboje. Anot B. Šiugždinienės, J. Randžio namuose vėjo sukama dinama gamino elektros energiją, šeimininkas turėjo motociklą, slides ir radijo aparatą su ausinėmis[243].

Kaimas Antrojo pasaulinio karo ir okupacijų metais

1940 m. Lietuva prarado valstybingumą ir vėl pateko į kibius okupacijų gniaužtus. Pirmoji bolševikų, vėliau – nacių ir 1944 m. vėl grįžusių „raudonųjų“ okupacija neišvengiamai paveikė ir Sokonių kaimą bei daugelio gyventojų likimus. Bene pirmąja auka, kilusia iš šio krašto, tapo Sokonyse užaugęs, vėliau gyventi į Babtùs išvykęs ir šio miestelio pašto viršininko pareigas ėjęs bei Šaulių sąjungai priklausęs Jonas Mockevičius. Pasak A. Kilienės, nepaisydamas įspėjimų ir pusbrolio, Palangos pašto viršininko, raginimų trauktis į užsienį, J. Mockevičius tikino niekuo nenusikaltęs, tad nesislapstė. Sovietai manė kitaip – sokoniškis netrukus buvo suimtas. Užgyventas turtas buvo išgrobstytas, o kratos „ieškant ginklo“ darytos net jo tėvo Adomo sodyboje Sokonyse[244]. 1941 m. birželio 14 d. J. Mockevičius buvo ištremtas į Sverdlòvsko sritį, kalintas ir 1942 m. spalio 28 d. ypatingojo pasitarimo nu-

[241] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[242] Iš Anelės Kilienės (Mockevičiūtės), gim. 1936 m., gyv. Kaune, atsiminimų, straipsnio autoriaus užrašytų 2013 m.

[243] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[244] Iš Anelės Kilienės (Mockevičiūtės), gim. 1936 m., gyv. Kaune, atsiminimų, straipsnio autoriaus užrašytų 2013 m.

teistas mirties bausme. Tų pačių metų gruodžio 2 d. J. Mockevičius mirė kalėjime[245].

Jau pirmosiomis karo dienomis kaimo gyvenimą sujaukė susirėmimų vaizdai: Jùndeliškėse susprogo pamuštas rusų lėktuvas, sovietų artileristai, šaudę iš Sokonių kalvų, sunaikino Vėžionių apylinkes žvalgiusį vokiečių šarvuotį[246]. Raškevičių sodybos svirne įsikūrė raudonarmiečių štabas. Vietos gyventojai slapstėsi, kur tik išmanė. J. Baryso šeima kartu su kaimynais Daukšomis glaudėsi netoli namų buvusioje dauboje. Kiti gyventojai traukdavo Verknės link ir kiek saugesnį prieglobstį rasdavo ties vadinamuoju Malydo krantu ar netoliese gyvenusių Stelmokų rūsyje. Kartą iš šio rūsio grįžęs Julius Mockevičius su šeima namus rado apgriautus sprogusio sviedinio...

Jonas Mockevičius (1903–1942) – Babtų pašto viršininkas, šaulys. Fotoateljė „Modern“. Kaunas. XX a. 4 dešimtm. Iš M. Tamošiūno asm. archyvo

Per trejus metus trukusią nacių okupaciją buvo išnaikinti kone visi Jiezno žydai. Sokoniškiai iš jų pirkdavo įvairių prekių, naudojosi fotografo Motelio Blecherio paslaugomis. Dalis Jiezno apylinkių gyventojų kolaboravo su vokiečiais ir prisidėjo prie šios žydų tragedijos, tačiau atsirado ir tokių, kurie nepabijojo jų gelbėti. Kelios žydų šeimos slapstėsi ir Sokonių kaime. Pasak B. Šiugždinienės, J. Raškevičiaus namuose prieglobstį rado Ilkus[247], o Adomo Mockevičiaus tvarte, anot A. Kilienės, dienas ir naktis leisdavo vietinių Mikopeluku vadintas žydas. A. Mockevičiaus sūnus Juozas, eidamas šerti gyvulių, nunešdavo maisto ir besislapstantiems žmonėms. Trečiojo Reicho viešpatavimo metais ūkininkus užgulė sunki mokesčių našta, tad daugelis slėpdavo turimus gyvulius, mat didesnis turtas reiškė ir gausesnes prievoles[248]. Iš užimtų Rusijos sričių vokiečiai į Lietuvą vežė gyventojus ir priverstinai apgyvendindavo lietuvių ūkininkų sodybose, kur jie turėdavo padėti ūkio darbuose. Vieną naktį į Raškevičių namus buvo atvežtas votimis aptekęs Nikolajus Zaicevas. Karo pabaigoje prieglobstį šiame kaime surado ir du vokiečių kariai, tikriausiai atsilikę nuo kovos draugų. Jie slapstėsi netoli J. Baryso namų iškastame bunkeryje. Birutė Čiučkienė prisiminė, kad naktį jie eidavo į Verknę gaudyti ungurių, o dieną, nepaisydami nieko, pasigrožėdavo žydinčiomis darželio gėlėmis. Vieną naktį bunkerį kažkas aptiko, išardė, o mandagumu Barysams įsiminę vokiečiai pradingo[249].

Negana sunkumų, kilusių pirmosios sovietinės okupacijos bei įsiliepsnojusio karo metais, – didžiausi išbandymai sokoniškių dar laukė ateityje, Raudonajai armijai nustūmus vokiečių kariuomenę iš Lietuvos Berlýno link. Anot A. Kilienės, kai į sovietinę kariuomenę buvo mobilizuotas Pranas

[245] *Lietuvos gyventojų genocidas*, red. B. Burauskaitė, Vilnius, 1999, t. 1, p. 578.

[246] Juozapavičius P. *Dzindzakės žemei prabilus*, Vilnius, 2009, p. 60.

[247] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[248] Iš Anelės Kilienės (Mockevičiūtės), gim. 1936 m., gyv. Kaune, atsiminimų, straipsnio autoriaus užrašytų 2013 m.

[249] Iš Birutės Čiučkienės (Barysaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

Barysas (į namus grįžęs tik po kelerių metų), tarnybos okupantų ginkluotose pajėgose visi bijojo „kaip velnias kryžiaus“. Siekdamas išvengti panašaus likimo ir slapstydamasis nuo galimo suėmimo, lentomis apkaltoje kluono šalinėje (*prėsle*) lindėjo Julius Mockevičius. Ši slėptuvė sėkmingai atlaikė išbandymą – kartą kariai ją badė durtuvais, tačiau per storą šieno sluoksnį ašmenys nepasiekė „taikinio“[250].

Vietos gyventojai prisimena, kaip siautėjo sovietų valdžios atstovai. Griebęsi represijų, niokojo sodybas, net medų „kopinėdavo“ padegę avilius ar juos užlieję vandeniu. Savo namuose Sokonyse buvo sulaikyti ir į Geležūnų kaimą netoli Birštono nugabenti „prie vokiečio“ dirbę Jiezno valsčiaus viršaitis J. Randis ir Kisieliškių seniūnijos seniūnas J. Raškevičius. Pastarasis netrukus paleistas, o J. Randis įtartas kolaboravimu su vokiečiais ir išvežtas į Vilnių, Lukiškių kalėjimą. J. Randis iš tiesų neišdrįso nepaklusti Trečiojo Reicho vykdytai politikai. Vis dėlto kažin ar šis sokoniškis buvo uolus apie „naująją Europą“ svajojusių nacių užgaidų vykdytojas, veikiau savotiškas susiklosčiusių aplinkybių įkaitas. 1941 m. gruodžio mėn. J. Randis prašė atleisti jį iš einamų pareigų. Jo sprendimą komentavęs tuometinis Alytaus apskrities viršininkas Vilniaus apygardos komisarui rašė, kad *„Randis yra žmogus be didesnės iniciatyvos ir dabartiniu laiku negalėjo tinkamai atlikti savo viršaičio pareigų“*[251]. Pasitraukęs iš Jiezno valsčiaus valdybos, J. Randis dirbo inspektoriumi valstybinio draudimo įstaigoje[252]. Vienas kartu su buvusiu viršaičiu kalėjęs nelaimėlis, išėjęs į laisvę, perdavė J. Randžio žmonai laišką, kuriame sokoniškis teigė nebeištversiąs kančių. *„Jei kam nusikaltau – atsiprašau“*, – rašė J. Randis[253], kurį, kaip ir daugumą jo likimo draugų, okupantai apkaltino „tėvynės išdavimu“ ir 1945 m. vasario 28 d. sušaudė Lukiškių kalėjime. Jo ir dar 700 žmonių palaikai buvo užkasti masinėje kapavietėje, buvusio Tuskulėnų dvaro teritorijoje[254].

Prasidėjus pasipriešinimui okupaciniam režimui 1944 m. antroje pusėje patriotus į didesnius ar mažesnius junginius telkė Nepriklausomybės metais kariuomenėje, policijoje ar Šaulių sąjungoje tarnavę asmenys. Sokonyse šios veiklos ėmėsi buvęs Lietuvos kariuomenės kadrinis karininkas, generolo Povilo Plechavičiaus organizuotos Vietinės rinktinės savanoris leitenantas P. Revuckas. Sokoniškiai prisimena, kaip šis drąsus kariškis skatino žmones įsitraukti į kovą su okupantais, o pats, pasak įvykių amžininkės E. Ginkuvienės, savo vyresniajam broliui Juozui, ūkininkavusiam Sokonyse, tvirtino: *„Savo karišką tarnybą žinau ir čia pasiliksiu“*[255]. Kai ginkluotas pasipriešinimas nuslopo, Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės *Lakštingalos* būriui priklausęs P. Revuckas, anot Jurgio Vancevičiaus, iš pradžių slapstėsi Šiliniū kaime, tetos sodyboje įrengtame bunkeryje, o kiek vėliau persikėlė į Voseliūnus[256], kur žuvo miške, išduotas

[250] Iš Anelės Kilienės (Mockevičiūtės), gim. 1936 m., gyv. Kaune, atsiminimų, straipsnio autoriaus užrašytų 2013 m.

[251] 1941 m. gruodžio mėn. Alytaus apskrities viršininko pranešimas Vilniaus apygardos komisarui apie pokyčius Jiezno valsčiaus valdyboje, *LCVA*, f. 1436, ap. 1, b. 18, l. 23.

[252] 1942 m. visuotinio Lietuvos generalinės srities gyventojų surašymo duomenys, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 533, l. 56.

[253] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[254] Asmenų, kuriems 1944–1947 m. buvo įvykdyta mirties bausmė, abėcėlinis sąrašas, *Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras*, p. 27, interneto prieiga www.genocid.lt/tuskulenai/lt/552/c (žiūrėta 2014 04 21).

[255] Iš Elenos Ginkuvienės (Barysaitės), gim. 1926 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[256] Iš Jurgio Vancevičiaus, gim. 1936 m., gyv. Sokonių k., atsiminimų, straipsnio autoriaus užrašytų 2014 m.

1952 m. liepos 14 d.[257] Buvęs pasienio policininkas J. Barysas iki savo mirties 1945 m. rėmė partizanus, buvo ryšininkas, turėjo slapyvardį *Takelis*[258]. Laisvės kovotojams noriai talkino ir pilnametystės dar nesulaukęs Sokonių seniūnijos seniūno J. Vancevičiaus sūnus Vladas – jį siuntinėjo į Jiezną parnešti vaistų ir laikraščių, perduoti laiškus bei atsišaukimus. Kiek vėliau vaikinas įsijungė į Dainavos apygardos Pilėnų kunigaikščio Margio grupės partizanų būrį, turėjo slapyvardį *Svajūnas*[259]. 1947 m. Jiezno puolimo metu V. Vancevičius kartu su Juozu Beinaravičiumi-*Gintaru* nuo stulpų pjaustė telefono linijos laidus, o 1949 m. kovo 8 d. šie bendražygiai buvo užklupti Paverknių kaime buvusiame bunkeryje. Juos bandyta išrūkyti pro angą įšovus dūminę raketą. Tačiau *Svajūnas* ir *Gintaras*, nenorėdami pakliūti į saugumiečių rankas, nusišovė[260].

Petras Revuckas (1908–1952), karininkas, Lietuvos partizanas Aitvaras. 1940–1941 m. Iš LCVA, f. 930, ap. 5, b. 2303, l. 27

Tais pačiais metais vasario 24 d. Bùktoje (Birštono vls.) žuvo dar vienas sokoniškis – vos dvejais metais už Svajūną vyresnis Pranciškus Šiugždinis. Jo tėvų sodyboje Sokonyse būta bunkerio, kuriame slapstėsi sužeistas partizanas, buvęs mokytojas Vincas Mažeika-*Mindaugas*. Vyras, vos tik išsigydęs žaizdas, grįžo į kovotojų gretas, tačiau po partizanams nesėkmingai susiklosčiusio 1948 m. susirėmimo su okupantais bandė nusišauti ir leisgyvis pateko į saugumiečių rankas. Šie iš palūžusio rezistento išgavo žinių apie bunkerius ir kelias dešimtis partizanų rėmėjų. Netrukus kareiviai Šiugždinių sodyboje kratos metu aptiko minėtąją slėptuvę. P. Šiugždiniui, ne taip, kaip jo motinai Onai Šiugždinienei (Revuckaitei), pavyko pabėgti ir išvengti suėmimo. Nebegalėjęs grįžti į namus, 1948 m. balandžio 30 d. P. Šiugždinis-*Dragūnas* prisidėjo prie partizanų – Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės 51 kuopos I-ojo būrio. Deja, nepraėjus nė metams, šis, anot jo likimo draugų, aukštas ir stiprus jaunuolis išėjo į tėviškę ir neaiškiomis aplinkybėmis žuvo[261]. Kiek anksčiau Birštono valsčiaus apylinkėse nelygioje kovoje krito ir vyresnioji Pranciškaus sesuo Domicelė, kuri buvo partizanų ryšininkė, skalbdavo jų drabužius ir rūpindavosi maistu[262]. Stribų netenkino partizanės „likvidavimas“ – anot V. Eidimtienės, jie pririšo kovotojos kūną prie vežimo ir tempė per visą Birštoną[263].

Dar vienas sokoniškis, tapęs Lietuvos partizanu, – buvusio Jiezno valsčiaus viršaičio J. Randžio sūnus Dominykas. Iš pradžių, kaip ir anksčiau minėti jo kraštiečiai, D. Randis aktyviai rėmė partizanus, platino proklamacijas,

[257] Vietų, susijusių su rezistenciniu judėjimu Prienų rajone, sąrašas, *Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras*, interneto prieiga http://www.genocid.lt/Memo/Vietos/prienai.htm (žiūrėta 2014 05 31).

[258] Šidlauskas G. Pernešė per upę sužeistą partizaną, *Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga*, interneto prieiga http://www.llks.lt/Visuomeninis%20KGB%20dokumentu%20viesinimas/pernese%20per%20upe.htm (žiūrėta 2014 05 31).

[259] Vinskienė B. *Amžinieji ąžuolai*, Vilnius, 2007, p. 88.

[260] *Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis*, sud. A. Kašėta, Vilnius, 2002, p. 119.

[261] *Tada, kai žuvom dėl Tėvynės...*, red. D. Kuodytė, Kaunas, 1996, p. 81–82, 220.

[262] *Ten pat*, p. 220.

[263] Iš Vandos Eidimtienės (Kimantaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

o vėliau įsijungė į kovotojų gretas, buvo žinomas *Jurgaičio* ir *Žiedelio* slapyvardžiais. Susirėmimo Sobuvojè metu D. Randis sužeistas į ranką[264]. Pasinaudojus pažintimis, sužeistąjį pavyko paguldyti į Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninės vaikų skyrių – mat jis buvo nedidelio ūgio, tad taip tikėtasi išvengti tam tikrų struktūrų dėmesio ir galimos išdavystės. Partizaną prižiūrėjo jo pusseserė Raškevičiūtė ir tuo metu medicinos mokykloje besimokiusi pasienio policininko sokoniškio J. Baryso dukra Birutė. Anot pastarosios, vieną vakarą atėjusi aplankyti D. Randžio, palatoje rado keletą sargybinių, o netrukus buvo iškviesta į tardymą. Saugumiečiai siekė išsiaiškinti jos ir sučiupto partizano ryšį, bandė įtraukti sokoniškę į užverbuotų agentų tinklą, žadėdami perspektyvią gydytojos karjerą, materialinę gerovę, tačiau visos jų pastangos buvo bergždžios[265].

Didelių netekčių partizaninio karo metu patyrė Zenono Kimanto ir iš Punios kilusios Teofilės Kubiliūtės šeima. Vienas iš trijų sūnų Vladislovas Kimantas-*Girėnas* Dainavos apygardos kovotojų gretose išbuvo metus ir žuvo 1949 m. vasario 24 d. Būdõs kaime[266]. Pasak jo sesers V. Eidimtienės, susišaudymo metu brolis neteko abiejų kojų ir, nematydamas kitos išeities, nusišovė. Vyriausioji šios gausios šeimos atžala Jaroslavas, gyvenęs Prienuose ir dirbęs felčeriu, laisvės kovotojams parūpindavo vaistų, sužeistuosius perrišdavo[267]. Leidinyje „Lietuvos gyventojų genocidas“ šis sokoniškis nurodomas kaip Dainavos apygardos partizanas *Stumbras*, tačiau, anot jo artimųjų, tiesioginėse kovose su ginklu rankose jis nedalyvavo. Vis dėlto 1948 m. rugpjūčio 6 d. J. Kimantas buvo suimtas, kalintas Kaune, o 1949 m. nuteistas 25 metams ir išvežtas į Kòmiją, Minlagą. Vėliau J. Kimantas dirbo Ìntos anglių kasyklose, kur 1961 m. žuvo griūties metu[268]. Jau minėtas partizanas V. Mažeika, slapstęsis keliose Sokonių sodybose, išdavė ne tik Jaroslavą, bet ir jo tėvą Zenoną, anuomet ėjusį seniūno pareigas ir už partizanų rėmimą suimtą tą pačią dieną kaip ir sūnus. Ypatingojo pasitarimo nuteistas 10 metų ir išvežtas į Irkutsko sritį, ypatingąjį Oziorlagą, Z. Kimantas neilgai trukus buvo perkeltas į Magadãno srities Berlagą, kur 1951 m. rugpjūčio mėn. mirė[269]. Jo dukra V. Eidimtienė, įsismarkavus pokario kovoms, ilgą laiką slapstėsi motinos tėviškėje, kol 1951 m. persikėlė į Kauną, ten buvo suimta.

Dėl nuolatinės tremties grėsmės nuolat slapstytis turėjo ir Raškevičių šeima. Jų namuose gyvenęs Jono Raškevičiaus svainis Vytautas Knyšius nebegalėjo grįžti į savo tikruosius namus ir netrukus tapo partizanu *Vyteniu*. Jis kartu su dar dviem kovotojais apsupties metu susisprogdino netoli Darsūniškio įrengtame bunkeryje[270].

A. Kilienė prisimena, kad Mockevičių namuose net keletą dienų buvo apsistojęs Jiezno valsčiuje aktyviai veikęs didelis Juozo Ogilbos partizanų būrys, kuriam priklausė ir iš gretimo kaimo kilusi Elena Jonikutė-*Žibutė*. Sokoniškei ji įsiminė tąsyk vilkėta geltona suknele, o partizanai – Lietuvos ka-

[264] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[265] Iš Birutės Čiučkienės (Barysaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[266] *Lietuvos gyventojų genocidas*, red. B. Burauskaitė, Vilnius, 2012, t. 4, p. 570.

[267] Iš Vandos Eidimtienės (Kimantaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

[268] *Lietuvos gyventojų genocidas*, red. B. Burauskaitė, Vilnius, 2007, t. 3, p. 655.

[269] *Ten pat*, p. 655.

[270] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

Sokoniškiai Lietuvos partizanų gretose. Antroje eilėje antras iš kairės – Vladas Vancevičius (1931–1949), trečioje eilėje (stovi) ketvirtas iš kairės – Vladislovas Kimantas (1928–1949). Iš V. Eidimtienės šeimos albumo

riuomenės uniformomis[271]. Į kaimą dažnai užklysdavo Voseliūnuose augęs Jonas Valatka-*Kardas*, aktyviai skatinęs jaunimą kovoti. Pasak V. Eidimtienės, į Kimantų namus paimti jos brolio Jaroslavo parūpintų vaistų ar tvarsčių dažnai ateidavo partizanai *Gintaras*, *Vėjelis*, iš Birštono apylinkių kilęs *Ėglis*[272]. Anot M. Grinkevičienės, į Revuckų sodybą dažnai užklysdavę uniformuoti partizanai prašydavo šeimininką perkelti juos per Verknės upę[273]. Senieji sokoniškiai ypač gerai prisimena partizaną Grušelionį, pasižymėjusį puikia orientacija ir sumanumu. Apie šį kovotoją Sokonių gyventojas, „kaimo poetas“ Pranas Barysas netgi sukūrė trumpą kupletą:

Oi stribiteli, būk brolis,
Tu nešaudyk Grušelionis,
Grušelionis mums brangus,
Laisvės atpirkėju bus[274].

1945 m. kovo 28 d. Tauro apygardos Geležinio Vilko skrajojantis būrys, kurį sudarė apie 90 gerai ginkluotų vyrų, vadovaujamų Vytauto Marčiulionio-*Viesulo*, ties Paverknių, Voseliūnų ir Sokonių kaimų riba susirėmė su kur kas gausesniais apylinkės miškus šukavusiais sovietų kariuomenės daliniais. Po visą dieną trukusių kautynių, siaurėjant apsupimo ratui, rezistentai atsitraukė per Verknės upę. Vieną partizanų grupę iš apsupties išvedė karininkas P. Revuckas[275].

[271] Iš Anelės Kilienės (Mockevičiūtės), gim. 1936 m., gyv. Kaune, atsiminimų, straipsnio autoriaus užrašytų 2013 m.

[272] Iš Vandos Eidimtienės (Kimantaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

[273] Iš Marijos Grinkevičienės (Revuckaitės), gim. 1932 m., gyv. Sokonių k., atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

[274] Pateikė Birutė Čiučkienė, 84 m., gyv. Kaune. Žodžius 2013 m. užrašė straipsnio autorius.

[275] Iš Marijos Grinkevičienės (Revuckaitės), gim. 1932 m., gyv. Sokonių k., atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

Archyviniais duomenimis, šių kautynių metu žuvo 12 partizanų ir 94 sovietinių jėgos struktūrų kariai[276]. Skaudžiai nukentėjo ir civiliai gyventojai; susišaudymo metu žuvo prie savo namų dirbęs sokoniškis A. Bačinskas.

Lietuvos laisvės kovotojai nepabūgo pulti netgi pačiame valsčiaus centre Jiezne įsikūrusios stribų buveinės. Vieną vakarą Kimantų namuose apsistojo jungtinis kelių dešimčių Dainavos ir Tauro apygardų partizanų būrys. Vyrai išstatė sargybą, ėmė tartis, kaip iš ryto pulti Jiezną. Z. Kimantui pavedė vykti į miestelį ir iššniukštinėti, kur ir kaip išsidėstę vietos stribai. Tąsyk partizanai gerokai išgąsdino „liaudies gynėjus“, kurie, nestoję į atvirą mūšį, išsislapstė[277]. Buvo išvengta ir aukų.

Didelio atgarsio sulaukė kautynės J. Baryso našlės Onos sodyboje prieš pat 1947 m. šv. Kalėdas. Į Barysų namus sugarmėjo nemažas būrys partizanų. Lovų neužteko, tad ant aslos priklojo šiaudų, kur įsitaisę vyrai sumigo. Švintant apylinkę stebėjęs sargybinis pamatė, kad per laukus artinasi stribų ir saugumiečių voros. J. Baryso duktė Birutė, įvykio amžininkė, pamena, kaip tuomet partizanai užtaisė ginklus ir, sustoję prie langų, laukė artėjančio priešo. Po žodžių *„vyrai, pradedam“* rytmečio ramybę išsyk nutraukė dūžtančių stiklų garsas ir aidintys šūviai – užvirė kautynės. Netoli Barysų namo krito stribas, o netrukus tolėliau susmuko sovietinio saugumo karininkas. Partizanai, išvengę aukų, sėkmingai atsitraukė. Tarp jų būta Juozo Ulčicko, vėliau žuvusio Kruonio apylinkėse. Jo motina Marija Barysaitė taip pat kilusi iš Sokonių[278].

Tądien smarkiai snigo, pustė, tad netrukus išnyko visi pėdsakai. Liovęsi persekioti partizanus saugumiečiai bei jų talkininkai ėmė tardyti O. Barysienę ir jos dukras. Dukra Elena, baigiantis Antrajam pasauliniam karui, pradėjo platinti partizanų laikraštėlius ir atsišaukimus, o nuvykusi į sugriautą Vilnių, prie Gedimino pilies pareiškė: *„Čia plevėsuos lietuviška vėliava.“* Ši veikla neliko nepastebėta – E. Barysaitė buvo nuteista už „tėvynės išdavystę“, kelerius metus kalėjo Lukiškių kalėjime, iš kurio ištrūko geranoriško rusų karininko dėka. Negana to, ji buvo prievarta paguldyta į psichiatrijos ligoninę. Grįžusi gyventi į Sokonis, E. Barysaitė kratas atlikdavusiems pareigūnams pateikdavo tariamą nepakaltinamumą „įrodantį“ pažymėjimą, gautą iš ligoninės, ir keista elgsena imituodavo silpnaprotiškumą. Būtent taip ji elgėsi ir po minėtų kautynių. Įtikinti tardytojai paliko ją ramybėje, tačiau išsivedė motiną, aktyvią partizanų ryšininkę, maistą, vaistus, prieglobstį ir žinias rezistentams tiekusią O. Barysienę, kuriai teko iškęsti kankinimus, tardymus ir užverbuotų agentų provokacijas Jiezno stribų būstinėje ir Prienų kalėjime[279]. Sokoniškė B. Šiugždinienė nešė maistą Jiezne kalintai O. Barysienei ir matė ją ištinusiu, nuo mušimo tiesiog pajuodusiu veidu[280]. *„Mušė, mušė ir būt užmušę, bet nieko neišdaviau“*, – vėliau sakydavo pati O. Barysienė. Anot dukros Birutės, motina buvusi tikra šaulė – drąsi ir ištverminga, o sykį pati viena per Verknės upę į saugesnę vietą pertempė Barysų kluone besislapsčiusį partizaną, suvyniojusi jį į tvirtą paklodę. Sulau-

[276] Vinskienė B. *Amžinieji ąžuolai*, p. 56, 77–78.

[277] Iš Vandos Eidimtienės (Kimantaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

[278] Iš Birutės Čiučkienės (Barysaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[279] Iš Elenos Ginkuvienės (Barysaitės), gim. 1926 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[280] Iš Bronės Šiugždinienės (Raškevičiūtės), gim. 1930 m., gyv. Birštone, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

Kairėje – partizanų rėmėjas, tremtinys Jeroslavas Kimantas (1926–1961). Inta. 1956 m.
Iš V. Eidimtienės šeimos albumo

kusi garbingo amžiaus ir išsaugojusi partizanų nuotraukas, kurios šiuo metu saugomos Prienų muziejuje, ši sokoniškė mirė 1998 metais. Be fizinių kančių, Barysų šeimai teko kęsti ir nepriteklius: jų namus išvogė „liaudies gynėjai“, tad teko skursti, badauti, prašyti kaimynų pagalbos, o sovietiniai aktyvistai paskubėjo visiems šeimos nariams prilipdyti „banditų“ etiketes[281]. Tokio apibūdinimo sulaukdavo ir kitos šio krašto šeimos, o Sokonys apskritai vadinti „banditų kaimu“. Sokoniškiai buvo nuolat terorizuojami, priversti slapstytis ir palikti gimtuosius namus – priešingu atveju grėsė įkalinimas ir tremtis. Už ryšius su rezistentais į Sìbirą buvo ištremta partizano P. Šiugždinio sesuo Ona. Jų vyresnysis brolis Juozas slapstėsi Alytujė, o Jonas Šiugždinis išvyko į Kauną[282]. Tremties neišvengė partizano *Svajūno* sesuo Anelė Vancevičiūtė, jos dėdė Vincas Vancevičius, buvusio Kisieliškių seniūnijos seniūno J. Raškevičiaus dukros Bronė ir Genutė, o jų nepilnametis brolis Jonas tokios lemties stengėsi išvengti slapstydamasis gretimose apylinkėse. T. Kimantienės dukra Marija slėpėsi Juliaus Mockevičiaus namuose. Jos seserys buvo nuvežtos į Jiezną, tačiau ne-

Mockevičių šeima tremtyje. Iš kairės: Monika Mockevičienė, jos sūnus Juozas, marti Anelė. Priekyje – anūkės Anelė ir Milda. 1949 m.
Iš A. Kilienės šeimos albumo

[281] Iš Birutės Čiučkienės (Barysaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2013 m.

[282] Iš Vandos Eidimtienės (Kimantaitės), gim. 1930 m., gyv. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autoriaus 2014 m.

Sokoniškiai ir gretimų apylinkių gyventojai sovietinės okupacijos metais. Sėdi (iš kairės): Zigmas Mockevičius, Antanas Stelmokavičius (Stelmokas), Juozas Mockevičius, Alfonsas Daukša (Daukšys), Petras Barysas, neatpažintas, Julius Randis; stovi (iš dešinės): Vytautas Valatka, Jonas Pagirskas. Iš A. Kilienės šeimos albumo

radus besislapsčiusios motinos, vienų vaikų nuspręsta netremti. 1949 m. kovo 25 d. per masinius trėmimus kodiniu pavadinimu „Bangų mūša“ į Irkutsko sritį buvo ištremta kone visa A. Mockevičiaus šeima – senyvo amžiaus motina Monika, partizanų rėmėjas, jau anksčiau tardytas ir įtarinėtas sūnus Juozas su žmona Anele ir mažametės anūkės Anelė bei Milda[283]. Pasak A. Kilienės, po ilgų dvejonių namuose buvo paliktas tik tuo metu jau sunkiai sirgęs, iš patalo nebesikėlęs A. Mockevičius, kuris po metų mirė[284].

Praėjusio amžiaus vidurio įvykiai negrįžtamai pakeitė Sokonių kaimą. Nuskurdinti, į kolūkius suvaryti gyventojai galėjo pasijusti kone sugrąžinti į XIX a. baudžiavos laikus. Įvairiose Lietuvos vietovėse slapstytis turėję turtingesni ūkininkai ar rezistencijoje dalyvavę asmenys bei jų artimieji nedrįso galvoti apie grįžimą į gimtuosius namus, kur jų nuolat laukė „siuntimas pas baltąsias meškas“. Nelengva dalia laukė ir iš tremties grįžusių sokoniškių, kuriems buvo sudėtinga prisitaikyti prie sovietinės gyvensenos dėl patirtų moralinių ir fizinių kančių. Dėsninga, kad didžioji dalis šiame straipsnyje minėtų bajorkaimio šeimų pavardžių jau išnyko iš žmonių atminties. Vis dėlto verta paminėti, kad 1990 m. atgimusią Lietuvos valstybę Sokonių gyventojai pažymėjo prasmingai – nauju kryžiumi kaimo kryžkelėje, liudijančiu, kad šios žemės istorija nei užmiršta, nei pabaigta.

[283] *Lietuvos gyventojų genocidas*, red. B. Burauskaitė, Vilnius, 2012, t. 4, p. 816.

[284] Iš Anelės Kilienės (Mockevičiūtės), gim. 1936 m., gyv. Kaune, atsiminimų, straipsnio autoriaus užrašytų 2013 m.

Daukantų ir Nibrių kaimų sodybos

*Pranas Šabasevičius**

XIX a. pab. Daukantų ir Nibrių gyventojai gyveno gatviniuose kaimuose. Gyvenvietės išsidėsčiusios pietų–šiaurės kryptimi, nes šitaip teka ir Nėmunas. Kaimo sodybas dažniausiai sudarydavo 3–4 pastatai. Gyvenamasis namas statytas galu į gatvę, o priešais jį, taip pat galu į gatvę, – klėtis. Antrame sodybos plane vieną prieš kitą surėsdavo tvartą ir kluoną. Kadangi senosios žemėvaldos sistemos rėžiai siauri, sodybinis sklypas irgi buvo siauras bei ilgas. Dalis valstiečių neturėjo klėčių, tačiau ir jų sodybos planuotos panašiai – kitų ūkinių pastatų tradicinė vieta nekito. Tokio suplanavimo vertė laikytis rėžių sistema, jis buvo patogus valstiečiui ūkininkauti.

1906–1914 m. įgyvendinant Piotro Stolypino inicijuotą žemės reformą prasidėjo Lietuvos kaimų skirstymas į vienkiemius. Aptariamuose kaimuose šis procesas vyko 1909–1911 metais. Užbaigti žemės reformą sutrukdė Pirmasis pasaulinis karas, o naujoji skirstymo į vienkiemius banga kilo 1922 m. balandį, Nepriklausomoje Lietuvoje paskelbus žemės reformos įstatymą.

Tarpukario metais sukurtose sodybose pastatai grupuoti aplink vieną keturkampį kiemą – tokį išdėstymą diktavo valdžios įsakai. Juose nurodyta, kad statiniai vienkiemiuose turi būti statomi pagal kaimo statybos komisijos patvirtintus sodybos ir atskirų trobesių situacijos planus ir komisijos išduotus leidimus. Sodybos vieta turėjo būti parenkama sklypo viduryje, tarp trobesių nustatytas tam tikras atstumas, rekomenduojama gyvenamąjį namą statyti pietų pusėje. Šio suplanavimo sodybose užveisiamas sodas, kurio ribas ženklina eglaičių arba kitų medžių (dažnai vyšnių) gyvatvorė (tankus susodinimas).

Visas sodybas galima suskirstyti į 3 grupes. Tai sodybos su dviem, su trimis arba keturiais pastatais. Iš 40 ištyrinėtų atvejų užfiksuota 17 sodybų su trimis pastatais, 12 sodybų su dviem pastatais, 8 sodybos su keturiais pastatais. 3 sodybas sudarė tik gyvenamasis namas, bet tie namai pastatyti prie pat kitos sodybos, kone viename kieme, todėl ūkiniais statiniais naudotasi bendrai.

Neturtingų valstiečių sodybas, turėjusias du pastatus, galima išskirti į du pogrupius. Tai sodybos su gyvenamuoju namu bei tvartu ir sodybos su gyvenamuoju namu bei kluonu. Nibrių ir Daukantų kaime užfiksuota po šešias tokios struktūros sodybas. Neturintys kluono valstiečiai laikė pašarą ant tvarto lubų arba prie jo pristatytoje pašiūrėje. Javus kuldavo ant suplūktos molio aslos, atstojusios kluono grendymą. Pokario metais šie gyventojai javus laikė kitose sodybose esančiuose kluonuose. Mažažemiai neturėjo daug gyvulių, dažniausiai – vos vieną karvę ir kiaulę, kurias vasarą laikydavo kluone. Prasidėjus šalčiams, karvę įkurdindavo priemenėje, o kiaulę rudens pabaigoje ar gruodžio mėnesį paskersdavo. Taigi vargingi valstiečiai išsiversdavo be tvarto, tik su kluonu, kurį pasistatyti nesunku. 1968 m. sodybų su dviem pastatais apylinkėje buvo nedaug, daugiausia sodybų su 3–4 statiniais.

* P. Šabasevičius 1962 m. baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą. Diplominiame darbe istorikas apibendrino surinktą etnografinę medžiagą apie Daukantų ir Nibrių kaimų sodybas, detaliai aprašė jų statybas ir papročius, valstiečių naujakurių gyvenseną XX a. pirmoje pusėje. Pagal turimą medžiagą straipsnį parengė V. Tamošiūnas. Str. nuotraukos – autoriaus.

Sodybos vietos parinkimas

Surasti tinkamą sklypą, kuriame žmogus norėtų įsikurti, nelengva ir šiandien, bet dar sunkiau buvo padaryti tą seniau. Savininkas, norėdamas, kad parinktoji vieta neštų jo namams sėkmę ir laimę, privalėjo atsižvelgti į kiekvieną žemės ženklą, išklausyti, ką apie jį kalba senoliai, prisiminti to kampelio praeitį. Nelaimingomis laikytos tokios vietos, į kurias kada nors trenkė perkūnas – mat jis galįs trenkti ir antrą kartą. Jeigu kasant duobę žmonės aptikdavo kaulų ar kitų laidojimo pėdsakų, ten kurtis vengdavo, statinių senų kapinių žemėje taip pat nestatydavo. Vyresni žmonės nepatardavo apsigyventi seno kelio vietoje. Kalbėta, kad apsigyvenus tokioje vietoje, naktimis vaidenasi. Stengtasi vengti ir tokių sklypų, kuriose nužudyti žmonės ar įvykusi savižudybė. Manyta, kad tokioje aplinkoje vaiduokliai neduos ramybės, girdėsis nelaimingųjų raudojimas.

Buvo svarbūs ir praktiniai sumetimai. Vietą sodybai rinkdavo, kur sausiau, kur geresnė žemė sodeliui ir daržui, taip pat ieškota galima vieta šuliniui. Pirmosios Lietuvos Respublikos metais žmonės, gavę iš žemės reformos fondo sklypus, pagal valsčiaus nurodymus kūrėsi jų viduryje. Dažnai to nesilaikyta, atsižvelgta į kelius (kur patogiau privažiuoti), upelius (gyvulius girdyti, skalbinius skalbti) ir pan.

Statybinių medžiagų paruošimas

Nuo senų laikų apylinkės gyventojai namus statėsi iš medžio, tad reikėdavo įsigyti rąstų ir apdoroti sienojus. Stogo dengimo medžiaga – šiaudai, skiedros, kartys (*lotos*) – taip pat ruošta iš anksto. Akmenų pamatams paprastai iš anksto nesuruošdavo, o reikalui esant parsiveždavo iš panemunės, kur jų buvo pakankamai. Medžius statyboms dažniausiai nužiūrėdavo dar augančius miške. Tokius ir nupirkdavo, o nupjaudavo ir parsiveždavo žiemą, nes vežti rogėmis būdavo kur kas lengviau. Kartais žmonės pirkdavo rąstus iš to, kuris turėjo statybai paruoštą medieną, bet dėl kokių nors priežasčių jos nepanaudojo. Pagal seną paprotį medžius stengėsi kirsti mėnulio pilnatyje. Manyta, kad tokiu metu nukirsti rąstai bus stiprūs, jų negrauš kirvarpos. Į talką kviesdavosi gimines, kaimynus. Talkininkai dirbdavo su savo arkliais ir mažomis rogėmis su *koriùkais*, ant kurių uždedamas ilgo rąsto galas, kad vežamas nesivilktų žeme.

Nuvažiavę į mišką, talkininkai palikdavo arklius pamiškėje ir eidavo versti medžių. Vieni ilgais pjūklais pjaudavo *nuo kelmo*, kiti genėdavo šakas, nukapodavo viršūnes. Paprastai į roges kinkydavo po du arklius ir, atsižvelgę į medžio ilgį bei storį, krovė po 1–3 rąstus. Talka, priklausomai nuo žmonių skaičiaus, trukdavo 1–3 dienas. Kartais pietus nuveždavo į mišką, o jeigu dirbta arčiau namų, pagalbininkai grįždavo pietauti pas šeimininką. Jeigu pietaudavo miške, dažniausiai užsikurdavo laužą, susėsdavo ant nupjautų rąstų ir valgydavo sausą maistą. Kadangi žiemą dienos labai trumpos, į namus parvažiuodavo kokius du kartus. Į roges rąstus įrisdavo keli vyrai, naudodami 2–3 m ilgio kartis (*buõmus*). Namo parvežtą medieną sukraudavo į rietuvę. Paskui talkininkai vaišindavosi. Už pagalbą niekas neimdavo atlyginimo, nes anuomet buvo įprasta dirbti *iš talkos*. Tai reiškia, kad tas, kuriam talkininkaujama, reikalui esant atsilygins tuo pačiu. Nepriklausomos Lietuvos laikais šis paprotys nyko, talkas keitė samdomi darbininkai.

Jeigu pavasarį dar nestatydavo namo, parvežtus rąstus patvarkydavo – nulupdavo žievę, kartais nutašydavo. Tai atlikdavo pats šeimininkas arba samdydavo darbininkus. Rąstus sukraudavo į vieną vietą ir uždengdavo šiaudiniu stogu, kad darganos nepakenktų. Statybinė medžiaga taip ruošta ir XIX a. pabaigoje, ir Nepriklausomos Lietuvos laikais. Jokia technika tam nenaudota.

Statybininkai

Išrinkus vietą ir paruošus medžiagas, reikėjo ieškoti statybininkų – *meistrų*. Statybininkai dažniausiai gyvendavo tik iš šio darbo. Jie mokėjo apskaičiuoti, kad statomos sienos būtų tiesios – seniau tai atlikti nebuvo lengva. Meistrai turėjo mokinius (*meistrukus*), darbuose padėdavo samdyti to paties kaimo vyrai. Statybininkai gyveno pas šeimininką, kuris rūpinosi ir jų maitinimu. Meistro padėjėjai – vietiniai darbininkai – taip pat valgė kartu, o nakvoti eidavo namo. Dauguma meistrų, ypač Nepriklausomos Lietuvos laikais, atvykdavo iš Ùžnemunės. Ne visada buvo kviečiami profesionalai. Apylinkėje dažnai vykdavo pastatų pertvarkymas, kartais vienas ūkininkas parduodavo savo pastatą kitam. Šis pirktą pastatą parsiveždavo į savo sodybą. Dažniausiai tokiais atvejais meistrų nekviesdavo, nes beveik visi žemdirbiai šiek tiek nusimanydavo apie statybas ir patys, kad išvengtų išlaidų, su šeima persistatydavo pirkinį. Jaunus vyrus tėvai noriai leisdavo padirbėti prie statybų, o šie, dirbdami su meistru, pramokdavo amato, įgydavo praktinių įgūdžių.

Gyvenamųjų ir ūkinių pastatų statyba

Statybos darbų pirmadienį nepradėdavo, mat ši dieną laikyta *tuščia*. Sekmadieniais ir pirmadieniais nedirbta ilgą laiką – šiomis dienomis meistras dažniausiai išeidavo namo. Prasidėjus darbams, visų pirma *sukertami pamatai* – padedamas pirmasis statomo pastato vainikas. Akmenų pamatas sudedamas vėliau, pastačius pastatą. Pirmasis vainikas dedamas ant didelių akmenų ar trinkų (*kulbių*), sudėtų kampuose. Šis darbas buvo itin svarbus, kruopštus, nes nuo jo priklausė ir tolesnė statybos sėkmė. Horizontalumui nustatyti naudojo gulsčiuką arba svambalą. Seni žmonės pasakojo, kad anksčiau tam naudotas vandens sklidinas indas.

Pirmojo vainiko sąsparoje pagal seną įprotį dėjo įvairius daiktus, kurie turėjo suteikti trobesiui laimę. Statant gyvenamąjį namą, daiktai dėti toje vietoje, *ties kuria daugiausia gyvens* – ten, kur bus pastatytas stalas. Ūkiniuose pastatuose svarbiausia ta sąspara, kuri arčiausiai trobos. Sąsparoje kaltu iškaldavo kryželį, turėjusį saugoti nuo neramių dvasių, padėdavo pinigų ir grūdų, kad namai būtų turtingi. Stengdavosi įdėti metalinį pinigą su atvaizduota žmogaus galva. Taip pat nepamiršdavo šventintos verbos šakelės (apsauga

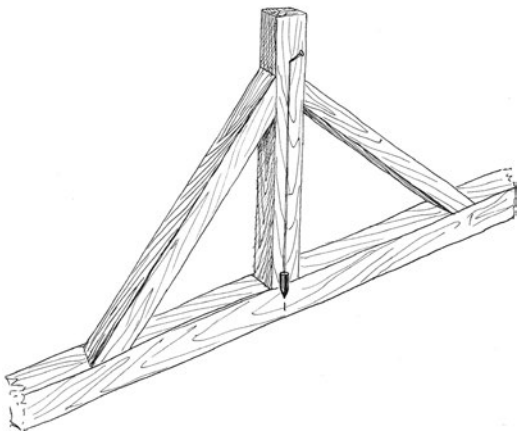

Antano Pranuškevičiaus svambalinis gulsčiukas (Daukantų k.)

nuo perkūno) ir šv. Agotos duonos (nuo gaisrų ir kitų nelaimių). Kartais į tvarto sąsparą dėdavo naminių gyvulių vilnų, o į kluono – dvilypę rugio varpą, kad javai gerai derėtų. Klėties sąsparoje būtinai dėdavo įvairių rūšių javų. Kiekvienas ūkininkas, statydamas pastatą savo nuožiūra, dėdavo ir kitų daiktų, kurie, manyta, galėjo bent šiek tiek padėti gyventi. Tyrimo metu šis paprotys jau buvo beveik išnykęs, bet senoliai vis dar ragindavo savo vaikus laikytis tradicijų.

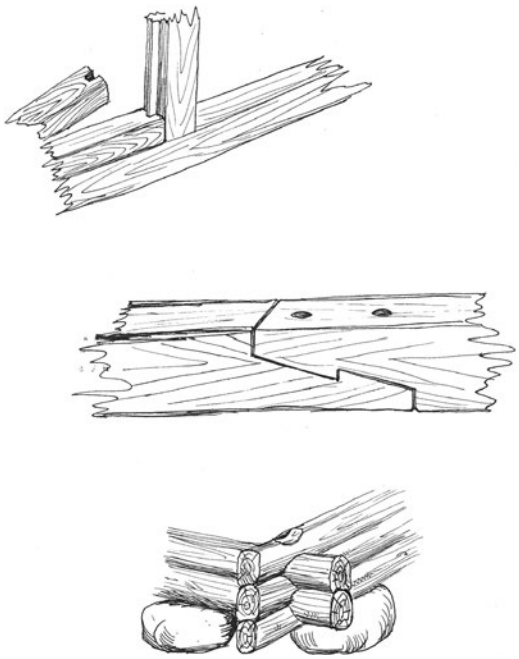

Rąstų sujungimo būdai

Iki 1920 m. visi pastatai statyti su sąsparomis kampuose. Vėliau išplito sukirtimas į kampus, neretai vadinamas *prancūzišku raktu*. Padėjus pirmąjį vainiką, darbų pradžia *aplaistoma*. Šeimininkas iškeldavo meistrams vaišes, pastatydavo degtinės. Meistrai keldami tostus linkėdavo, kad statinys būtų užbaigtas laiku, stovėtų ilgai, supūtų vietoje ir jo neištiktų jokios nelaimės, namai būtų pilni svečių ir šeimynos, o ūkiniai pastatai – grūdų, gyvulių, javų.

Toliau statomos sienos. Jeigu rąstai trumpi, darydavo sudūrimus. Į pamato rąstą įstatydavo statinį, vadinamą *švèliumi*. *Šveliaus* šonuose ištašydavo griovelį ir į jį įsprausdavo aptašytus sienojų galus. Statant gyvenamuosius pastatus daryta kiek kitaip – griovelį išpjaudavo sienojų galuose, o *šveliuje* ištašydavo iškilimą. Kartais reikėdavo sudurti du rąstus. Vieno rąsto galo apačioje, kito viršuje išpjaunamas laiptelis. Laipteliai sudedami, pergręžiami plačiu grąžtu. Į skylę įkalamas medinis strypas, kuris sutvirtina abu rąstus. Šitaip sutvirtinti, neišsikraipydavo ir ilgi rąstai (per juos ties viduriu pergręždavo skyles ir sukaldavo). Tokia siena vadinama *sutabliuõta* (grąžtas, kuriuo gręžiamos plačios skylės, vadintas *tàbliumi*).

Apatinėje rąsto dalyje kirviu iškirsdavo griovelį (*pózą*), kad dedami vienas ant kito sienojai tvirtai susiglaustų. Tarp jų sukimšdavo samanas. Jų atsiveždavo iš miško, o kad neperdžiūtų, suliedavo vandeniu. Samanodavo ne visus pastatus, o tik pirkią ir tvartą. Statybininkai nukapodavo tik į lauką išsikišusias samanas, o viduje tą atlikdavo pats šeimininkas. Kad būtų šilčiau, tvartų viduje samanų kartais visai neliesdavo. Tarp klėties sienojų samanų nedėdavo, nes čia šiluma nereikalinga. Statant aukštesnes sienas, buvo naudojami pastoliai (*stalãžai*).

Užbaigus sienas, statomos gegnės (*krẽkvos*). Jiẽzno apylinkėse paplitusi gegninė stogų konstrukcija. 1935 m. krašte pradėtos naudoti atramos, kurios per gegnių vidurį remia stogą (*pusštũlės)*. Jas įrengdavo tokiuose pastatuose, kurių stogai buvo sunkūs, dengti čerpėmis. Gegnių pastatymu statybos darbai baigdavosi, ir virš naujo pastato iškildavo pabaigtuvių vainikas, kurį iš darželio ar lauko gėlių pindavo patys meistrai. Tam neretai naudotos pušies, eglės ar tujos šakelės,

kurios ilgiau nenuvysdavo. Vainiką pritvirtindavo ant karties. Kartais meistrai šalia prikabindavo ir statybininkų ženklą – sukryžiuotus kirvį ir kampainį, o kiek žemiau – pjūklą. Visus šiuos instrumentus dailiai išdroždavo iš lentelių.

Iškėlus pabaigtuvių vainiką, vakare vykdavo pabaigtuvių šventė. Šeimininkas šia proga pasiūlydavo stipresnės degtinės, o šeimininkė stengėsi paruošti kuo skanesnės užkandos. Vaišėse dalyvauti pakviesdavo kaimynus, kurie prisidėjo prie statybos, gimines ir kitus asmenis. Pabaigtuvėse keldavo tostus už pastatą ir meistrus. Šeimininkas paprastai siūlydavo tostą, kad meistras *„dar šimtą tokių pastatų pastatytų, kad nė vienas nenugriūtų“*. Pabaigtuvėse kartais būdavo ir muzikuojama. Išeidami meistrai atsiimdavo prieš darbus suderėtą atlyginimą. Dažniausiai mokėta pinigais, tačiau kartais atsiskaitydavo ir natūra (grūdais, bulvėmis, kitais produktais). Tai ypač praktikuota XIX a. pab., krizės metais. Nepriklausomos Lietuvos laikais užmokestį iš šeimininko dažniausiai paimdavo meistras, kuris atsiskaitydavo su kitais darbininkais.

Stogų dengimas

Pabaigus statyti pastatą, dengdavo stogą. XIX a. pab. tam naudoti tik šiaudai. Anuomet gyvenamųjų ir ūkinių pastatų stogų dengimo būdai nesiskyrė. Vyravo keturšlaičiai stogai, o dvišlaičius pradėta dengti tik tada, kai išplito kaminai. Kiekvienas ūkininkas dengė stogą pagal savo išgales. Populiariausi dengimo būdai vadinti *po prieraišu* ir *saujom*. Jiems užteko mažesnio kiekio ir prastesnės kokybės šiaudų. Turtingi ūkininkai turėjo daugiau išteklių, todėl dengė *kūlaičiais* – tokie stogai išsiskyrė patvarumu, bet jiems reikėjo daugiau gražių šiaudų. Apie 1920 m. Jiezno krašte ėmė plisti dar vienas stogų dengimo būdas, vadintas *po lopeta*.

Paprasčiausias iš minėtų būdų – *po prieraišu*. Tokiam stogui tiko su rekečiu ar spragilu iškultų javų šiaudai, iš kurių išvalytos pataršos (*kūliai*), arba iškulti ir nesutaršyti šiaudai, surišti į pėdus (*babkàs*). Naudotos ir viksvos bei plauktukai – vandens augalai, kurių panemunio vietovėse apstu. Šis būdas – itin parankus mažažemiams valstiečiams, nes didelio pasirengimo nereikėjo. Užtekdavo vasarą prisikirsti tiesių, nestorų beržo ar alksnio kartelių (*prieraišų*) ir prisipinti nupjautų

Daukantų kaimo vaizdas

žilvičio rykštelių (*alvýčių*), kuriomis prie lotų tvirtinami prieraišai. Alvytes išmirkydavo vandenyje, kad dengiant stogą nelūžinėtų. Norėdami, kad stogas būtų ilgaamžis, žmonės žvelgdavo ir į dangaus kūnus; manyta, kad geriausias laikas dengti, kai mėnulis delčioje. Sulaukę tinkamos dienos, pirmąją stogo eilę apačioje (*pasterblį*) uždengdavo dvilypiais šiaudų *kūliukais*. Antroje eilėje storuosius šiaudų galus (*kamblius*) sulygindavo su kūliukų kraštu. Šiuos šiaudus rišdavo prie tos pačios kartelės kaip ir pasterblį. Prie kitos lotos šiaudus rišdavo jau varpas nukreipę žemyn. Paskleisdavo juos lygiu sluoksniu, maždaug per kartelių ilgį, tada ant šiaudų prie lotos uždėdavo prieraišą ir prispausdavo jį specialiu įnagiu – kartele su kabliu viename gale (*šuniuku*), užkabinamu už dar aukščiau esančios lotos. Stogdengys dar keliais prislėgdavo prieraišą ir tvirtai jį pririšdavo alvyte prie lotos. Jeigu *prieraišas* storesnis – rišta rečiau (kas 100 cm), jei plonesnis – tankiau (kas 60 cm).

Tokiu būdu uždengiamos abi stogo pusės. Vėliau atliekamas „*kreigavimas*“. Stogo viršūnėje ties šiaudų drūtgaliais susidarydavo griovelis (*kreigas*). Jis pripildomas spalių ir sausų varpučio šaknų (*valkūno*), papildomai paskleidžiama sutaršytų šiaudų, kad per šią vietą į namą nesisunktų vanduo. Tuomet uždedamos statmenai sukaltos lystelės (*žaginėliai*), kurios *apžergia*, *apžeboja kreigą*, kad vėjas nenešiotų spalių ir varpučio šaknų. Šie žaginėliai prie lotų nepririšami, jie laikydavosi savaime. Dengimas *po prieraišu* labai spartus. Nereikėdavo daug žinių ar patirties; vienas žmogus įstengdavo per dieną uždengti 8 × 10 m dydžio namą. Tačiau toks stogas nėra itin tvirtas, jo šiaudus lengvai išpešioja vėjas. Po 10–15 metų būtinas jo remontas.

Kitas Jiezno krašte paplitęs dengimo būdas vadintas *saujom* ir dažniausiai naudotas dengiant vargdienių trobas. Iš pradžių pirmąją stogo eilę uždengdavo kūliukais, kaip ir dengiant *po prieraišu*. Antroji eilė jau dengiama šiaudų „*saujom*“. Naudoti ir kūliai, ir babkos. Šiaudai tvirtinami ir prie lotų, ir tarpusavyje – toks stogas atsparesnis vėjui. Viršuje dengėjas pasileidžia kūlį ar babką, atskiria nuo jos saują šiaudų (striuogą) ir, nukreipęs jų varpas žemyn, prideda prie vėjalentės (stogo krašto). Tuomet prie lotos rišama šiaudų sauja. Vienas ryšio galas neriamas per lotos viršų, kitas – per apačią. Dešinėje pusėje surišamas mazgas, panašus į rugių pėdo mazgą. Toliau iš paleisto kūlio atskiriama kita sauja, kuri pridedama prie pririštosios. Iš jau pritvirtintos saujos vėl atskiriamas šiaudų pluoštas (striúoga), su kuriuo prie lotos pririšama naujoji šiaudų sauja. Taigi šiaudai tvirtinami ne tik prie lotos, bet ir tarpusavyje – tai daro stogą atsparesnį vėjui. Taip dengiama, kol pasiekiamas kreigas. Virš paskutinės eilės dar paskleidžiami palaidi šiaudai, prie viršutinių lotų tvirtinami prieraišais. Alvytėmis kas metrą pririšamos dvi lygiagretės kartelės vienoje ir dvi – kitoje kreigo pusėje. Perkišant jas per stogą, atsiranda skylės, tad tos vietos uždengiamos kūliukais, kurie prie prieraišo tvirtinami viela. Kreigas uždengiamas taip pat kaip ir po prieraišu. Saujom dengtas stogas išsilaiko apie 20 metų.

Senu *kūlaičių* būdu uždengti stogai atrodo gražiai ir pasižymi patvarumu. Tai pats sudėtingiausias iš apylinkėje paplitusių dengimo būdų – reikia daug gražių šiaudų, žinių ir pastangų. Tokiu brangiai kainuojančiu būdu savo pastatus dengė tik turtingi ūkininkai.

Mykolo Burbulio gyvenamasis namas (Daukantų k.)

Prieš pradedant darbus, reikia paruošti šiaudų ryšulius (*kūlaičius*). Sunešami išvalyti javų šiaudai ir paskleidžiami ant paguldytų kluono durų. Glėbelis šiaudų (javų pėdo didumo) surišamas ir padalijamas į tris lygias dalis – gaunamas trilypis kūlaitis. Šie kūlaičiai sukeliami ant stogo ir pritvirtinami, perkišus per lotas atskirtus šiaudų pluoštus ir tvirtai juos surišus. Kreigas užbaigiamas panašiai kaip ir dengiant kitais būdais.

Vienas prityręs dengėjas 6,5 × 8,5 m dydžio namo stogą uždengdavo per 4 dienas. Per tris dienas rišdavo ir nešdavo ant stogo ryšulius, o per ketvirtą uždengdavo stogą. Dengiant šiuo būdu, šiaudų reikia tiek pat, kiek ir dengiant saujom, o stogas atlaikydavo iki 30–35 metų.

Vėliausiai Jiezno krašte paplito dengimo būdas, atėjęs iš Užnemunės ir vadintas *po lopeta*. Šiuo būdu trobesius pradėta dengti atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, XX a. 3 dešimtmetyje. *Po lopeta* uždengti stogai išsiskirdavo patvarumu, gražia išvaizda. Jie ilgai nepūdavo ir nepasiduodavo vėjo gūsiams. Šiuo būdu pasiturintys ūkininkai dengė naujus ūkinius pastatus, o gyvenamiesiems namams vietoje šiaudų jau naudojo čerpes, malksnas, skiedras ar skardą. Vargingiau gyvenę žmonės ir toliau visus savo statinius dengė šiaudais.

Taikant šį būdą, pirmoji stogo eilė uždengiama dvilypiais šiaudų ryšuliais. Aukščiau, kur baigiasi pasterblio varpos, paskleidžiamas plonas ilgų šiaudų sluoksnis storgaliais žemyn. Tai vadinama *putravõne*, kuri daroma todėl, kad dengiant stogą ir pamušant šiaudus per jų tvirtus galus varpos nepalįstų po kartelėmis.

Virš pasterblio paskleidžiamas kūlys (tvirtus šiaudų galus nukreipus žemyn) ir su rantuoto paviršiaus lentele (*strinkaūka*) pamušama per šiaudų drūtgalius. Sulyginti šiaudai uždėjus prieraišą lengvai pririšami alvytėmis. Tuomet šiaudai vėl mušami per kamblius su minėta lentele, kad apatinių šiaudų galai būtų išlindę daugiau, o viršutinių – atsidurtų arčiau prieraišo. Tada prieraišas stipriai priveržiamas prie lotos. Atliekant šį darbą naudojama minėta kartis su svertu (*šuniukas*).

Uždengus dvi eiles, prie stogo viršaus grandinėmis ar virvėmis pririšama 10–13 m ilgio kartis (*buõmas*) ir paguldoma ant jau uždengto stogo. Stogdengys vaikščioja ant šios karties, kad nesugadintų baigtos stogo dalies. Uždengus dvi lotas, buomas vis pakeliamas į viršų, o apsauginis šiaudų sluoksnis (*putravonė*) keliamas kaskart uždengus lotą. Tinkamai *strinkauka* sulyginus šiaudus, iš tolo gerai matyti drūtgalių skylutės.

Baigiant dengti abi stogo puses, varpos ties viršutine kartele susikryžiuoja. Jų galai nukapojami kirviu, paliekama 20–30 cm. Arba paliekami viename stogo šone visai nekapoti, o kitame patrumpinti iki pat viršutinės lotos, pritvirtintos ant gegnių viršūnės. Tuomet nenukapotus šiaudus per kreigą užlenkdavo ant kito stogo šono ir pakišdavo po lygiai nukapotais šiaudais. Vėliau kreigą užbaigdavo dengti kūliukais arba ryšiais.

Pirmuoju atveju ant žemės surišdavo daug gražių šiaudų ryšulių (jų dydis perpus mažesnis už įprastą rugių pėdą). Šiaudų drūtgaliai išlyginami pamušant į lentą ir surišami 20–30 cm nuo galo. Tada ruošinys užnešamas ant stogo. Iš abiejų kreigo pusių pakabinamas buomas, kad stogdengys galėtų vaikščioti. Ant stogo kūliukai per varpas perskiriami pusiau ir jais *apžergiamas*, *apžebojamas* stogo viršus. Už abiejų kreigo pusių ties kūliukų ryšiais padedama po tiesią ilgą kartelę – prieraišą. Į tarp prieraišų susidariusį tarpą dedami šiaudų ryšuliai. Nuo vėjalentės praleidus du kūliukus abu prieraišai tarp savęs ir prie viršutinės lotos tvirtinami viela. Tas pats daroma ir toliau, kas 5–6 ryšulius. Uždengus visą kreigą, kūliukų ryšiai atrišami, šiaudai rankomis lygiai pasklaidomi ir iš viršaus sulyginami naudojant *strinkauką*, kad atrodytų kaip gražus šiaudų šepetys. Labai stipriai suveržiami šoniniai prieraišai. Varpos sulyginamos ir iš abiejų stogo šonų viršūnėje pririšamos prie kartelių. Ant surišimo vietų taip pat uždedami maži šiaudų ryšuliai.

Antras kreigavimo būdas vadinamas *ryšiais*. Pirmiausia ant žemės susukami dvigubai storesni ryšiai. Medžiaga nešama ant stogo. Kreigo galuose pastatoma po vieną 15 cm aukščio trinkelę (*kulbùkę*). Ant šių trinkelių padedami per visą kreigo ilgį ištiesiamos kartelės galai. Ryšiai persukami per kartelę ir vienas prie kito labai stipriai prispaudžiami. Uždengus visą viršų, trinkelės ištraukiamos, ryšiai pasklaidomi ir prie lotų prispaudžiami prieraišais, pririšami viela. Kartais uždėdavo ir kūliukų.

Po lopeta dengtas stogas laikydavo net iki 50 metų. 6,5 × 8,5 m dydžio pastatą šiuo būdu vienas žmogus uždengdavo per 3 dienas.

Pastatų pamatai

Tik uždengęs stogą naujakurys imdavosi pamatų. Nors XIX a. pab. akmenų netrūko, pamatai dažniausiai būdavo menki. Po pirmu vainiku pakišdavo niekuo nesujungtus akmenis arba trinkas ir užkasdavo smėliu. Nepriklausomos Lietuvos laikais pradėta įleisti akmenis giliau į žemę ir juos jungti kalkių, molio ir žvyro mišiniu. Nuo 1925 m. pamatams sutvirtinti naudotas cementas. Aukščiausiu pamatu išsiskirdavo tvartas, kitaip mėšlas greitai supūdytų žemiau esančius medinius sienojus. Kluono kampuose užtekdavo padėti po didesnį akmenį. Tarpukario metais kai kas dėjo ne akmenis, o iš cemento išlietus blokus.

Klėčių pamatams akmenys taip pat nebuvo jungiami. Šie statiniai iškildavo ant retų ir aukštų akmenų, kad po grindimis laisvai pūstų vėjas ir vėdintų viduje esančius javus. Po klėtimi pildavo įvairių atliekų, stiklo duženų, kad vagims būtų sunkiau palįsti ir pralaužti grindis. Sovietmečiu tarp pamato ir sienos dėtas izoliacinis tolio sluoksnis.

Gyvenamieji pastatai

Tyrimo metu užfiksuota daug skirtingų pastatų. Suprantama, kad per 60 metų (maždaug tokį laikotarpį atlaikydavo pastatas) keitėsi krašto gyvenimo sąlygos, kilo žmonių kultūrinis lygis ir ekonominis pajėgumas. Dėl šių priežasčių vėliau pastatyti namai yra daug kuo pranašesni už ankstesnius. Gyvenamuosius pastatus galima suskirstyti į du tipus. Tai XIX a. pab. ir XX a. pr. statyti tradiciniai, aukštaičių liaudies architektūrai būdingi gyvenamieji pastatai ir miestietiško pobūdžio gyvenamieji namai, statyti Nepriklausomos Lietuvos laikais bei sovietmečiu. Pirmąjį tipą dera išskaidyti į dvi grupes – neturtingų valstiečių namus ir pasiturinčių bei turtingų ūkininkų sodybas.

Pirmojo tipo pirmosios grupės statinių bruožus puikiai atspindi Daukantų kaimo gyventojo Antano Pranuškevičiaus gyvenamasis namas, kuris turi aiškių XIX a. pab. ir XX a. pr. neturtingų valstiečių gyvenamojo namo išorės ir vidaus suplanavimo bruožų. Aprašomasis namas į Daũkantus atvežtas iš Nibrių, tačiau jo išvaizda beveik nepakito. Pastatas keturkampis, 8 × 10 m dydžio. Pamatai iš medžio trinkų (*kaladžių*), apkasti žemėmis iki antro vainiko. Namo kampuose įkasti dideli akmenys. Sienos tašytų rąstų, kurie kampuose sunerti į sąsparas. Sienojai sudarė 11 vainikų, statinio aukštis – 2 metrai. Namas turėjo 5 šešiastiklius langus, dvišlaitį stogą, dengtą šiaudais *po prieraišu*. Stogo konstrukcija iš gegnių. Skliautai (*ščỹtai*) užkalti lentomis su mažu langeliu. Iš lauko į vidų veda dvejos durys, prie jų padėta po didelį plokščią akmenį. Viduje namas kapitaline siena padalytas į dvi patalpas – *grỹčią* ir *príemenę*.

Gryčia – tai rytinis namo galas, patalpa, kurioje gaminamas maistas, valgoma, dirbama, miegama. Vietoje grindų suplūkta molio asla, kalkių, molio ir žvyro mišiniu tinkuotos sienos, baltintos kalkėmis. Lentų lubos suvožtinės, taip pat dažytos kalkėmis. Nuo durų kairėje pusėje sumūryta krosnis, šalia jos atskirai – viryklė (*plyta*) maistui virti. Priešingame kampe stovi stalas, pasieniais – nejudinami suolai, prie stalo – kilnojamas medinis suolas (*uslãnas*). Kampe virš *krikštastalio* sukabinti šventųjų paveikslai, šeimos fotografijos. Ši vieta už stalo laikyta garbingiausia, čia sėdėdavo šeimininkas arba užklydęs svečias. Prie sienos,

Antano Pranuškevičiaus gyvenamasis namas (Daukantų k.)

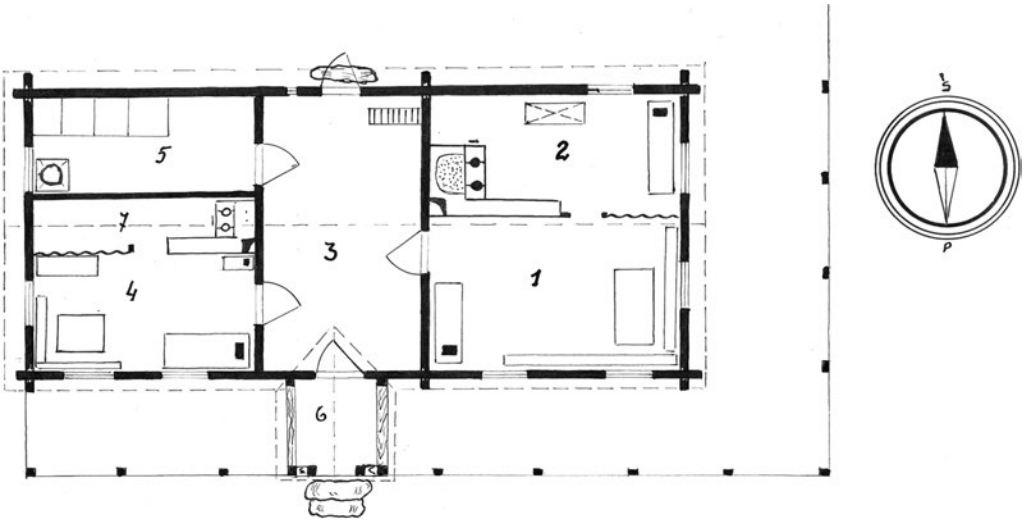

A. Zencevičiaus trobos planas

netoli viryklės, pastatytos lovos. Dešinėje durų pusėje pakabintas *kānykas*, kur dedami indai ir šaukštai. Patalpa šildoma prie viryklės prijungta šildomąja sienele.

Priemenė – pereinamoji patalpa. Ji dažnai atstodavo klėtį. Priemenės grindys išpiltos smėliu (kitur – plūkto molio asla), lubos iš kartelių, šalia durų – mažas langelis į kiemą. Prie galinės sienos įrengti aruodai, kur pilami javai. Viename kampe įtaisytos girnos, prie aruodo stovi skrynia (*kùparas*). Šalia durų į kiemą yra spinta (*šẽpa*), kur dedami maisto produktai. Greta – kopėčios, kuriomis galima užlipti ant aukšto. Vasarą priemenėje dažnai pastatydavo lovą, kurioje miegodavo vienas iš jauniausių šeimos narių. Iš tyrinėtų Daukantų ir Nibrių kaimų sodybų tokio suplanavimo namų aptikta 13.

Pirmojo tipo antrajai grupei būdingi tradiciniai vidutiniokų ir turtingesnių ūkininkų namai *dviem galais*. Tipiškas pavyzdys – Pėlekonių kaimo gyventojo Antano Zencevičiaus pirkia. Ji pastatyta 1913 m., po šio kaimo išskirstymo į vienkiemius. Statinys pervežtas į naują sodybą, bet pakeistas mažai. Jo planas keturkampis, dydis – 4 × 14 m. Pamatai akmeniniai, sujungti kalkių, molio ir žvyro mišiniu, į žemę įleisti 30 cm. Apatinis sienos rąstų vainikas nuo žemės pakeltas 20 cm. Sienos tašytų rąstų, kampuose – 12 vainikų sąsparos, aukštis – 2,3 m. Gyvenamasis namas turi 9 šešiastiklius langus, visi su abipusėmis langinėmis, dažyti balta spalva ir iš vidaus, ir iš lauko. Stogas dengtas šiaudais (*kūlaičiais*), jo konstrukcija gegninė. 1959 m. jis prakiuro, todėl perdengtas skiedromis.

Visų patalpų lubos suvožtinės, grindys plūkto molio, tik seklyčioje paklotos medinės lentos. Pirkios sienos tinkuotos kalkių, molio ir žvyro mišiniu. Prie įėjimo įrengtas atviras priebutis (*gonkos*), abipus suoleliai, iki pusės profiliuotų lentų tvorelė, dvišlaitis stogelis be lubų. Kad būtų patogiau įeiti į prienamį, ties durimis iš akmenų sudėti laiptai. Viduje namas dviem kapitalinėmis sienomis padalytas į tris pagrindines dalis – *gryčią*, *priemenę* ir *kitą galą*. Rytinis namo galas skirtas kasdieniam gyvenimui. Lentų sienele jis pertvertas į dvi dalis – *gryčią* ir *ùžpečkį*. *Užpečkyje* stovi krosnis, viryklė, spintelė maistui laikyti ir viena lova. Gryčioje vyksta visas šeimos gyvenimas – dirbami įvairūs darbai, valgoma,

miegama. Kampe stovi stalas, pasieniais – nejudinami suolai, prie durų – dar viena lova.

Iš priemenės galima patekti į visas namo patalpas. Dvejos durys į lauką ir kamarą viengubos, į *gryčią* – dvigubos, o į seklyčią – filinginės. Priemenėje įstatytas mažas langelis į kiemo pusę. Prie kiemo durų stovi kopėčios, kuriomis galima užlipti ant aukšto. 1957 m. šiame name buvo vienas nuolat negyvenamas kambarys, vadinamas seklyčia. Jos grindys iš lentų, lubos suvožtinės, nedažytos, o sienos – plikų rąstų. Patalpoje buvo stalas, kilnojami suolai, spinta drabužiams, lova ir lovelė vaikui. Kamara dažnai atstodavo klėtį. Šioje patalpoje įrengtos girnos ir aruodai javams. Vienas nedidelis langelis, molio asla, plikų rąstų sienos. Lubos suvožtinės, nedažytos. Antano Zencevičiaus pastatas – būdingas Jiezno krašto žmonių gyvenamųjų namų pavyzdys. Panašių statinių Daukantų ir Nibrių kaimuose užfiksuota 10. Tokie namai statyti iki 1930 metų.

Antro tipo gyvenamieji pastatai Jiezno apylinkėse vis dažniau kilo nuo 1935 metų. Jie primena miestietiškus namus. Šis tipas išsilaikė iki pat tyrimo atlikimo metų (1961 m.). Iš 40 Daukantų ir Nibrių kaimų sodybų jam priskiriama 17 gyvenamųjų statinių. Būdingas pavyzdys – Daukantų kaimo gyventojo Juozo Čepeliausko namas, statytas 1939 metais. Jo planas keturkampis, dydis – 12 × 8 m. Viena kapitalinė siena namą dalija į dvi dalis. Akmens ir cemento pamatai, į žemę įleisti 30 cm. Nuo žemės iki pirmojo sienos vainiko – 40–50 cm. Sienos tašytų rąstų, kampuose sunertų į sąsparas, 17 vainikų, aukštis – 2,7 m. Name 8 dideli langai „T“ raidės formos rėmais ir 3 mažesni langeliai priestate. Sienos 1959 m. apkaltos toliu. Gegnės paremtos atramomis, kad atlaikytų sunkų čerpių stogą. Skliautai apkalti obliuotomis lentomis su ruoželiais, su dviem dideliais langais paradiniame frontone ir vienu – kitame skliaute. Namo langai be langinių, rėmai dažyti baltai, visos čia esančios durys filinginės su fabrike gamintais apkaustais ir rankenomis, kiekvienoje patalpoje paklotos grindys.

Virtuvės kampe prieš duris įrengta krosnis ir viryklė. Prie langų stovi stalas, suolai, viena lova. Virtuvės dalis (prie stalo ir lovos) išklota lentinėmis grindimis, o prie krosnies – plytomis. Sienos dažytos kalkėmis, lubos suvožtinės, nubaltintos. Lentų pertvara skiria virtuvę nuo kambario, kuriame dirbama, valgoma, miegama. Čia stovi didelis stalas, pasieniais – suolai. Patalpa šildoma sienele ir krosnimi, kuri kūrenama tik šaltomis žiemos dienomis. Grindys 1960 m. nudažytos tamsiai raudona spalva, sienos klijuotos tapetais, lubos lygios, dažytos baltai.

Į seklyčią įeinama pro dvipuses filingines duris. Čia priimami svečiai. Ties langais augę medžiai užstodavo saulę, vasarą čia būdavo vėsu, todėl seklyčia naudota kaip poilsio vieta. Joje gausu baldų: žemas stalas, keturios kėdės, knygų lentyna, spinta drabužiams, komoda, lova, didelis veidrodis. Šildymui įrengta koklių krosnis, kuri užkuriama iš gretimo kambario. Dvipusės filinginės durys veda į sodelį. Vasarą būna uždarytos tik vidinės stiklinės durys, o išorinės paliekamos atviros. Grindys dažytos tamsiai raudonai, sienos klijuotos šviesiais tapetais, lubos suvožtinės, baltos.

Už lentinės sienos, šalia virtuvės, yra patalpa, kuri padalyta į dvi dalis. Viena vadinama *tamsiąja*, nes čia nėra langų, o antra – *kambariuku*. Skirianti siena pastatyta ne iki lubų, o tik iki 2 m aukščio. Tarp lubų ir sienos krašto 70 cm tarpas,

užleistas audiniu, pro kurį į tamsiąją pusę prasiskverbia blanki šviesa. Šioje vėsioje vietoje žiemą ir vasarą laikomi maisto produktai. Prie sienos padaryti laiptai užlipti ant aukšto. Kambariuke yra stalas, kartais pastatoma lova. Čia dedami nereikalingi daiktai, sukraunamos senos knygos. 1957 m. prie namo šono iš kiemo pusės išmūrytas akmeninis 2 m gylio rūsys. Virš jo pastatytas 2 × 7 m dydžio priestatas, kur įrengta vasaros virtuvė. Statinio priemenukė su vienu langu, grindys išgrįstos plytomis.

Daugiausia išliko antro tipo gyvenamųjų namų (17). Mažų, kuklių pirmojo tipo pirmos grupės trobų užfiksuota 13, o didesnių, dviejų galų namų – 10. 1960–1961 m. lentų grindys (24) tik nežymiai lenkė namus, kuriuose vis dar vaikščiota ant plūkto molio aslos (16). Tyrimo metu dažnas gyvenamasis namas tebeturėjo šiaudinį stogą (18), nors vis labiau plito dengimas skiedromis (15). Skarda (4), malksnos (2) ir čerpės (1) buvo retenybė.

Gyvenamųjų namų puošyba

Liaudies architektūros puošyba labiausiai išplito XIX a. pab. ir XX a. pr., kai valstiečiai gyveno gatviniuose kaimuose. Beveik kiekviena pirkia tuomet buvo kukliai papuošta profiliuotomis lentomis, įvairiais ornamentais. Dažniausiai dekoruoti gyvenamųjų namų galiniai frontonai, priebučiai ir langai į gatvės pusę. Mėgstamiausias dekoras – saulės vaizdavimas, įvairių figūrų deriniai.

Kaimus išskirsčius į vienkiemius ir sukūrus naujas sodybas, pastebima dvejopa ornamentų kūryba. Neturtingi naujakuriai savo gyvenamuosius namus puošė labai kukliai – tiek, kiek leido materialinės sąlygos. Pasitenkindavo tik paprastu pjūklu išpjaustytomis galinio fasado vėjalentėmis, kartais šiek tiek papuošdavo langus. Turtingi ūkininkai, norėdami pabrėžti savo padėtį, stengėsi kuo gražiau dekoruoti naujus namus. Jie ėmė pavyzdį iš miesteliuose statomų namų ir savo pastatus dažniausiai dailino augaliniais ornamentais arba labai išraitytais pjaustiniais, primenančiais barokinius motyvus. Pasitaikydavo paukščių siluetų. Ryškiai baltais dažais nudažytos langinės ir antlangių ornamentai iš tolo šviesdavo ir suteikdavo namui puošnų vaizdą.

Kavaliausko gyvenamojo namo frontonas

Paskutiniame Nepriklausomos Lietuvos gyvavimo dešimtmetyje pradėti statyti modernaus tipo namai, plito ir atitinkamos architektūros įtaka. Manyta, jog tradiciniai ornamentai jau senamadiški. Tapo madingi dideli langai, plokšti stogai, sienos apkalamos medinėmis lentelėmis. Pagrindiniu pastato grožio kriterijumi laikytas jo tūrio ir plokštumų tarpusavio santykis.

Klėtys

Klėtys Jiezno apylinkėje vadinamos ir svirnais. Klėtis minima šio krašto liaudies dainose ir pasakose. Skirtingai nuo kitų gyvenamųjų ir ūkinių sodybos pastatų, klėtys laikui bėgant pakito labai mažai; jos buvo vienodos ir XIX a. pab., ir XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Ne visi valstiečiai turėjo šiuos statinius. Iš 40 ištyrinėtų Daukantų ir Nibrių kaimų sodybų tik aštuoniose užfiksuotos klėtys. Beveik visi apylinkės svirnai turėjo vieną patalpą. Tik pasiturintys žemdirbiai turėjo savo klėtis, o neturtingieji laikė javus kamarose bei priemenėse. Kaimiečiams dažnai reikėdavo vaikščioti į klėtį pasiimti maisto produktų ir drabužių, todėl ją statydavo arčiausiai pirkios pietinėje arba rytinėje pusėje.

Klėtys labiau nei kiti ūkiniai pastatai saugotos nuo vagių. Jas prieš naktį visuomet užrakindavo – juk čia laikytos visos ūkininko gėrybės. Vagys dažnai lauždavosi į šias „saugyklas“, todėl prie jų buvo rišami šunys. Klėtis buvo gerai matoma pro langus, ją atitverdavo nuo ūkinių pastatų, kad gyvuliai negalėtų prieiti, aplinkui stengdavosi palaikyti tvarką ir švarą; sodindavo serbentus, avietes, agrastus. Merginos įėjimą puošdavo gėlėmis. Vasarą klėties sijas kaišydavo žalumynais, dažniausiai beržų šakelėmis, kurios likdavo ten iki žiemos ir buvo naudojamos kaip vantos ir vaistažolės. Ties durimis dažnai padėdavo didesnį akmenį, kuris atstodavo laiptus.

Jiezno apylinkės valstiečių klėtys mažos – turi vieną patalpą, maždaug 5 × 6 m ploto. Visuose kaimų svirnuose įėjimas įrengtas iš šono. Prie jo yra prieklėtis, vadinamas *priesvirniu*. Durys dvigubos, papuoštos rombo formos lentelėmis. Visų aplankytų klėčių durys atveriamos į vidų. Jos užkeltos ant sunkių stiprių vyrių, rakinamos didelėmis spynomis, iš vidaus užstumiamos medine ar geležine velke.

Jono Palionio klėtis (Daukantų k.)

Pastato vidus labai paprastas. Priešais duris iš lentų sukalti aruodai, suskirstyti į keletą skyrių. Į vieną supilami rugiai, į kitą – kviečiai, į trečią – miežiai ir t. t. Po sijomis kabinami rūkyti lašiniai, kumpiai, skilandis. Dažniausiai dešinėje pusėje nuo durų stovi skrynia su drabužiais. Neretai klėtyje pastatoma spinta, kurioje sukabinami išeiginiai drabužiai. Beveik visose klėtyse kairėje durų pusėje stovi lova, kur vasarą miega kas nors iš šeimos narių. Ant sienos virš jos pakabinamas siuvinėtas ar austas kilimėlis.

Aprašomose klėtyse ant sijų uždėtos neprikaltos lentos. Čia sudedami įvairūs daiktai – verpalai, sausas tabakas, žieminiai drabužiai, kopūstų lapai (*lakštai*), ant kurių kepama duona. Po gegnėmis sukabinamos įvairios daržovių sėklos, vaistažolės, džiovintų obuolių ir baravykų virtinės. Ant aukšto užlipdavo kopėčiomis. Langų nebūdavo, labai retai pasitaikydavo langelis be stiklo.

Turtingas ūkininkas Palionis naudojosi dviejų patalpų klėtimi. Šis gyventojas turėjo daug žemės, samdė žmones. Vienoje jo svirno patalpoje laikyti grūdai, mėsa, miltai, įrengtos girnos, o kitoje patalpoje, arčiau gyvenamojo namo, stovėjo kelios lovos, spinta ir skrynios drabužiams, spintelė maistui, stalas. Vasarą čia miegodavo ir dažnai pietaudavo samdiniai. Šiame gale buvo nedidelis, iš vidaus lentele užstumiamas langelis. Lubos suvožtinės, mediniai laiptai vedė ant aukšto, kurio paskirtis buvo tokia pati kaip ir vienos patalpos klėtyse. Sovietmečiu šios klėties galas nugriautas ir panaudotas gyvenamojo namo statybai.

Valstiečiai brangino klėtis, nes čia saugotos sunkiu darbu sukauptos gėrybės. Seniau prie klėties nebuvo statomi jokie statiniai, galintys sugadinti nuo amžių susiformavusį klėties architektūrinį vaizdą. Vėliau ši sena tradicija sunyko, prie svirnų pradėtos pristatinėti įvairios malkinės ir pašiūrės. Pristatytose patalpose sukraudavo akėčias, plūgus, roges, džiaudavo skalbinius. Nepriklausomos Lietuvos laikais svirnai būdavo statomi kartu su malkinėmis. Sovietmečiu klėtys neteko ankstesnės reikšmės, daugeliui kolūkiečiais tapusių žemdirbių jos buvo per didelės, o kai kuriems visiškai nereikalingos. Dalis senųjų svirnų buvo nugriauta, dalis suvežta į kolūkių gamybinius centrus ir į juos pilti grūdai.

Sovietmečiu klėtyse dažnai įsikurdavo jaunos šeimos; išpjaudavo langus, sudėdavo lubas, grindis, išmūrydavo krosnį, apkasdavo pamatus. Prieklėtį paversdavo priemene: apkaldavo lentelėmis, įstatydavo duris. Šitaip svirną pertvarkė Nibrių kaimo gyventojas Albertas Tamošiūnas.

Tvartai

Juose laikyti ir stambūs, ir smulkūs naminiai gyvuliai. Tvarto vieta buvo parenkama netoliese gyvenamojo namo, priešais klėtį. Šią vietą lėmė jo naudojimas. Tame tvarto gale, kuris yra arčiau gyvenamojo namo, laikytos kiaulės ir paukščiai. Troboje paruoštą pašarą reikėjo nešti į tvartą, tad kuo jis arčiau, tuo geriau. Priešais pastato duris sukaldavo karčių tvorą, kad išėję gyvuliai neišsivaikščiotų.

Ne visos šeimos turėjo tvartus, pasitaikydavo, jog kaimiečiai suvarydavo gyvulius į bendrą tvartą. Dažnai šeimos gyvendavo atskiruose namuose, tačiau gyvulius laikydavo bendrame tvarte. Tyrinėtuose Daukantų ir Nibrių kaimuose stūksojo 29 tvartai. Anksčiau beveik visose sodybose buvo nors menkas tvartelis, bet vėliau, sovietmečiu, daugiau statyta gyvenamųjų namų.

Motiejaus Dagilio tvartas (Nibrių k.)

Apylinkėje aptinkami du pagrindiniai tvartų tipai. Tai neturtingų valstiečių tvartai su viena patalpa karvei, arkliui bei prie galo pristatyta patalpa kiaulei ir tvartai su dvipusėmis durimis, atskiromis patalpomis karvėms, arkliams, kiaulėms ir avims. Mažesniuose ūkiuose ir tvartai buvo mažesni. Dažnai tokie tvartai būdavo su vienomis durimis, skirti karvei, arkliui; avys laikytos atskirame užtvarėlyje. Kiaulėms vieta tekdavo prie tvarto galo pristatytame priestate. Šie tvartai neturėjo langų, jų lubas įrengdavo iš karčių, ant kurių sudėdavo šiaudus. Tyrimo metu apylinkėje užfiksuota 10 tokių tvartų.

Labiau paplitę antro tipo tvartai – jų užfiksuota 19. Toks tvartas buvo su dvipusėmis durimis ir atskirai įrengtais kiaulininkais. Jis padalytas į keletą patalpų. Arklių patalpa įrengta pačiame tvarto gale, arčiau kluono, nes jie nebijo šalčio kaip karvės, kurioms vieta skirta viduryje. Užtvaras, skiriantis arklius ir karves, galu remia į dvipusių durų vidurį. Vieną pusę atidaręs patenki pas vienus, kitą – pas kitus gyvulius. Mėžiant mėšlą, užtvaras lengvai išardomas, ir vežimas gali įvažiuoti. Išvažiuojama dažniausiai tiesiai, pro kitame statinio šone įstatytas duris. Tvarto lubos sudedamos iš karčių, ant jų sukraunami šiaudai, kūliai ir kt. Pro paliktą angą pašarą numesdavo gyvuliams. Nakčiai tvartas rakinamas – uždedama skersai durų geležinė sija ir vienoje pusėje užrakinama spyna.

Karvių ir kiaulių tvartus skyrė kapitalinė siena. Kiaulių tvartas išskirstytas į keletą užtvarėlių su įėjimais iš kiemo. Virš kiaulių tvarto sudėtos lentinės lubos, kad būtų šilčiau. Dalis ūkininkų čia papildomai įrengdavo vištidę, sudėję žemas lubas. Į savo vietą vištos įsiropšdavo kopėtėlėmis pro langelį, įtaisytose gūžtose dėdavo kiaušinius. Žiemą čia jos ir lesintos, o vasarą sutūpdavo.

Kai kurie ūkininkai tarp kiaulių ir karvių tvartų įrengdavo patalpą, vadintą *viraline*. Kad pirkioje būtų švariau, pašarą ruošdavo viralinėje. Čia stovėjo girnos, loviai, supilti įvairūs šakniavaisiai.

Kluonai

Iki Pirmojo pasaulinio karo kluonai statyti vien iš rąstų, kaip ir kiti sodybos pastatai. Rąstus skeldavo pusiau, kad statyba atsieitų pigiau. Kampuose juos sukirsdavo į sąsparas. Po karo išplito lentinių kluonų statyba. Jiems įrengti reikėjo mažiau medienos. Daukantuosè ir Nibriuosè dar būta kelių rąstinių kluonų, tačiau dauguma pastatyti iš lentų. Kluono dydis priklausė nuo gyventojo ekonominio pajėgumo, valdomos žemės ir javų kiekio.

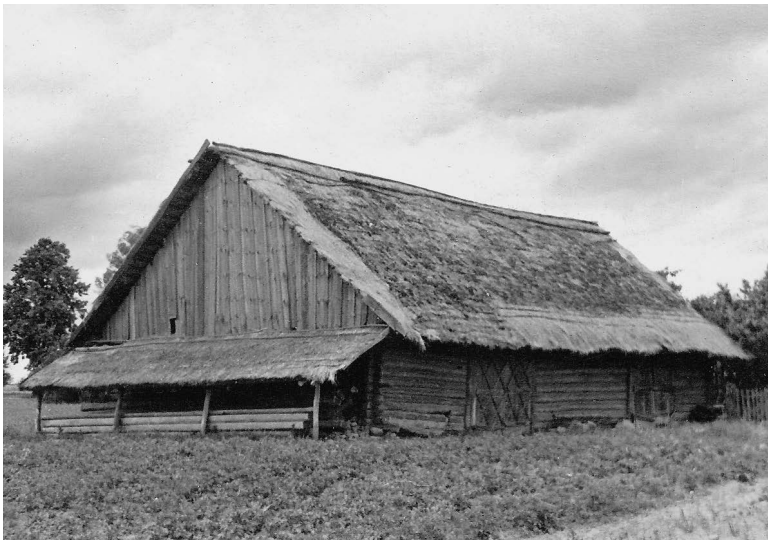

Prano Šabasevičiaus kluonas (Nibrių k.)

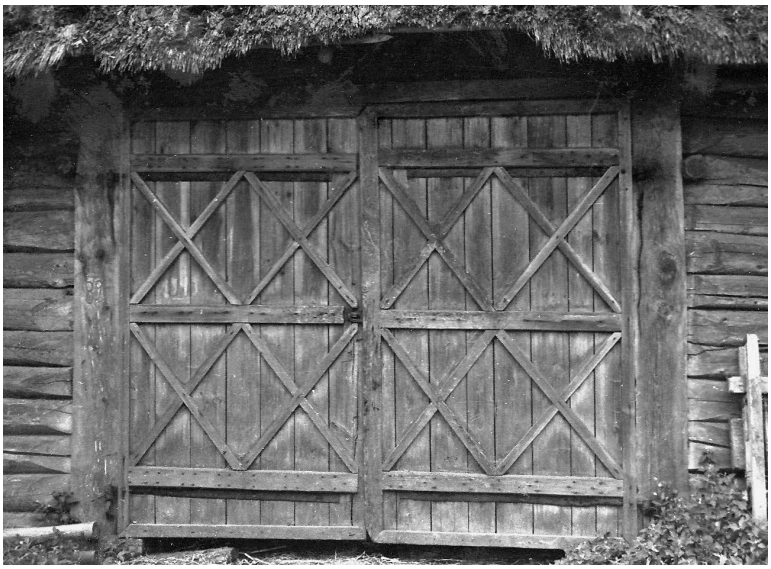

Adomo Šabasevičiaus kluono durys (Daukantų k.)

Antano Kurilavičiaus maniežinė (Daukantų k.)

Apylinkėje užfiksuoti dviejų tipų kluonai – neturtingų valstiečių (su vienu grendymu) ir vidutiniokų bei pasiturinčių ūkininkų (su dviem grendymais). Pirmojo tipo kluonų durys dvipusės, atsidarančios į lauką, būtinai sutvirtintos įvairiais sukryžiuotais, iš lentų išpjaustytais mediniais strypais. Tokie konstruktyvūs sutvirtinimai kartu papuošdavo duris. Vieno grendymo kluonai turėjo dvi šalines abiejose grendymo pusėse. Arčiau klėties buvusioje šalinėje dėti rugiai, kviečiai, o tvarto pusėje įrengtoje šalinėje laikytas pašaras (šienas, dobilai ir kt.). Kluono užpakaliniame fasade įrengiama į priestatą panaši *peludė*, virš kurios pratęstas stogas, padaromos žemesnės sienos. Ten pilami pelai, kraunami ūkio padargai. Daukantų ir Nibrių kaimuose iš 30 užfiksuotų kluonų 18 – su vienu grendymu.

Dviejų grendymų kluonai išsiskyrė ilgiu, ties kiekvienu grendymu turėjo duris (iš viso 4), kad būtų patogiau išvažiuoti iš pastato. Tarp dviejų grendymų, priekinėje kluono dalyje, buvo plūkta molinė aikštelė, vadinama *grendyninku*. Čia stovėdavo kuliamoji mašina ar rekėtis, šiaudapjaustė (*akselinė*). Mašinos sukamuoju strypu būdavo sujungiamos su kieme esančiu maniežu. Kartais maniežas būdavo trijų, kartais keturių *dyselių* (priklausė nuo to, kiek porų arklių galima pakinkyti). Apsaugai nuo kritulių maniežus dažnai apdengdavo specialiu gaubtu – aštuoniakampiu stogu (*maniežine*). Tokie dideli kluonai dažniausiai statyti Nepriklausomos Lietuvos laikais. Virš didelių stogų užkeldavo ratą, kad gandrai galėtų lizdą susisukti. Gandralizdis sodyboje suvoktas kaip savotiška puošmena. Tikėta, kad šie paukščiai atneša laimę tiems namams, greta kurių įsikuria. Sovietmečiu didesni kluonai, kaip ir klėtys, buvo perkelti į kolūkių centrus ir naudoti fermų pašarui laikyti.

Šuliniai ir kūdros

Be gyvenamųjų ir ūkinių pastatų, valstiečio sodybai dar priklauso šuliniai ir kūdros, šiose apylinkėse vadinamos *balomis*. XIX a. pab. Jiezno krašte šulinių ir kūdrų buvo mažai. Panemunės kaimų gyventojai vandenį maistui ir gyvuliams semdavo iš Nėmuno upės. Išlikęs posakis, atspindintis vietos žmonių gyvenseną: *„Einu į Nibrius – ten barščiai su žuvim.“* Mat vanduo sriubai semtas iš Nemuno, kuriame buvo daug žuvies. Kaimų, esančių toliau nuo upės, gyventojai naudojo šaltinių ir upelių vandenį. Šaltinyje įdėdavo statinę be dugno, kurioje prisirinkdavo vandens. Vienu šaltiniu naudojosi kelios šeimos. Žiemos metu, kada vanduo aukštesnėse apylinkės vietose išsekdavo, gyvuliams girdyti ir šerti tirpindavo ledą ir sniegą. Geriamąjį vandenį mediniuose kibiruose žmonės nešdavo naščiais iš pakalnės. Turtingesni gyventojai su arkliais vandenį veždavo statinėmis ir sukaupdavo atsargų kelioms dienoms. Šulinius kaimo žmonės stengėsi įrengti arčiau namų. Vengta kasti gilius šulinius, nes XIX a. vid. ir antroje pusėje jų konstrukcijos gamintos tik iš medienos, ant kurios greitai priželia samanų. Tada šulinys pradeda pūti, ir vanduo tampa neskanus.

XIX a. aštuntame dešimtmetyje apylinkėje pradėta rengti mūrinius šulinius. Norėdami sužinoti, kurioje vietoje ir kaip giliai nuo žemės paviršiaus yra vanduo, kur pradėti kasti šulinį, žmonės taikė įvairius metodus. Nakčiai norimoje patikrinti vietoje padėdavo ant žemės kiaušinį, jį apvoždavo puodu. Anksti ryte atidengdavo puodą ir žiūrėdavo, ar kiaušinis aprasojęs, ar ne. Jeigu aprasojęs –

toje vietoje pradėdavo kasti šulinį, nes tikėjo, kad vanduo yra negiliai. Jeigu kiaušinį rasdavo sausą, eidavo kitur. Kartais ir keletą kiaušinių įvairiose vietose padėdavo. Tokie bandymai buvo atliekami tik vasaros mėnesiais. Apylinkėse netoli Nemuno vanduo telkšo labai negiliai, maždaug 2–3 m gylyje. Todėl nenuostabu, kad šis metodas nenuvildavo. „Nustatę“, kur teka vandens gysla, žmonės pradėdavo kasti šulinį. Juos mūrydavo meistrai, kurie XIX a. 8–10 dešimtmečiuose ėjo per kaimus ir gyveno tik iš šio užsiėmimo. Vietos kaimiečiams šulinius mūrijo meistrai iš Darsūniškio ir iš Kampìškių (kaimas kitoje Nemuno pusėje, netoli Bìrštono).

Svirtinis šulinys (Daukantų k.)

Šulinio statybai akmenis rinko pats šeimininkas. Vieną šulinį mūrijo du meistrai, o įrenginio konstrukcija buvo keturkampė. Šeimininkas padėdavo meistrams – suleisdavo į duobę virve parištus akmenis, maišydavo skiedinį (*mùldę*), kuriuo sujungdavo akmenis. Kad šulinys būtų tvirtas, reikėjo gerai paruošti jungiamąją medžiagą, todėl skiedinį maišydavo labai kruopščiai. Pirmiausia išplakdavo molį su vandeniu, paskui įberdavo žvyro, vėl išplakdavo ir tik tada įdėdavo kalkių. Po to viską kauptuku labai gerai išmaišydavo. Mūrijimui parinktus akmenis meistrai skaldydavo kūjais. Atlyginimas dviem meistrams už vieno šulinio išmūrijimą siekdavo 5 caro rublius. Jeigu šulinys gilesnis, įtaisydavo svirtį. Dažniausiai nupjaudavo dvišakį gluosnį, nugenėdavo, įkasdavo į žemę netoli šulinio

Cementinis šulinys su velenu

ir per jį permesdavo svirtį. Gluosnis pavasarį išleisdavo šaknis ir suželdavo. Todėl toks stulpas stovėdavo ilgai, nepūdavo. Jeigu šulinys negilus, vandens ištraukdavo su kabliu (*šatrà*). Kibirai buvo mediniai, metaliniai plačiau paplito tik po 1914 m.

Nepriklausomos Lietuvos laikais pradėta statyti šulinius iš žiedų (*bónių*), kurių gamybai naudotas cementas. Liejikai eidavo per kaimus su specialiomis formomis ir liejo žiedus pagal šeimininkų užsakymus. Tokie šuliniai kainavo pigiau ir buvo patvaresni bei patogesni. Su cementiniu šuliniu atsirado ir velenas, kurį sukant besivyniodamas lynas traukdavo prikabintą kibirą. Velenus pritvirtindavo virš gilesnių šulinių, kur vandens negalima pasiekti nei kartimi, nei svirtimi. Prie kibiro prikabindavo svarelį, kad šis jį greičiau panardintų. Šulinius visada uždengdavo stogeliu arba dangčiu, aptverdavo tvora, kad neprieitų gyvuliai. Vanduo buvo tausojamas ir ypač saugojamas nuo nešvarumų. Už 7–10 m nuo šulinio ant žemės padėdavo vieną žiedą. Jo dugną išliedavo iš cemento ir vienoje pusėje prakaldavo skylę, pro kurią galima išleisti vandenį. Šiame žiede žiemą girdydavo gyvulius, o vasarą skalbdavo skalbinius, čia taip pat maudydavosi vaikai. Kai kurie ūkininkai gyvuliams girdyti įrengdavo lovius ar geldas. Šulinys dažnai valytas nuo sąnašų. Kartais į jį atšaldyti įleisdavo indą su pienu.

Daukantų ir Nibrių kaimų sodybose aptiktas 21 cementinis ir 21 medinis šulinys, o 7 vietose šių įrenginių nerasta (savininkai naudojosi kaimynų šuliniais). Vandens kibirui ištraukti dažniausiai naudota kartis (15 šulinių), rečiau – velenas (9) ir svirtis (8). Viename šulinyje vandenį kibiru pasiekdavo pasilenkęs žmogus.

Kitas svarbus sodybos komponentas – kūdros ir tvenkiniai. XIX a. pab. žmonės patvenkdavo šalia kaimo esantį upelį. Susikaupęs vandens rezervuaras tiko ne tik gyvuliams girdyti. Ir vasarą, ir žiemą moterys čia skalbė drabužius, augino naminius vandens paukščius. Vandens telkinys priklausė visam kaimui. Jį kartu tvarkė, tvėrė tvora, gyvulius prileisdavo tik prie vieno kranto. Kitas krantas laikytas švariau, čia skalbta ir maudytasi. Nuolat reikėjo valyti šakningus augalus – ajerus ir nendres, kurios labai greitai atželdavo ir užgoždavo visą tvenkinį.

Kaimus išskirsčius į vienkiemius, naujakuriams iškilo reikalas prie kiekvienos sodybos turėti savo vandens telkinius, vadintus *balà* ar *sōdžiauka*. Dažnai

Čia skalbta ir maudytasi...

pasitaikydavo upelių, tekančių per sodybos teritoriją. Ten, kur jo nebuvo, reikėjo kasti kūdras. Žinoma, bet kurioje vietoje *balos* neiškasi – kai kur duobėse neišsilaiko vanduo, todėl vietos ieškota durpyne, žemesnėje pievoje. Stengtasi kuo daugiau panaudoti esamą reljefą, palengvinti darbą. Šie vandens telkiniai buvo įvairaus dydžio, dažnai keturkampės, kartais elipsiškos formos. Kasdavo dideliais semtuvais (*šiūpeliais*), traukiamais arklių. Vienu buvo galima užkabinti iki 0,5 m^3 žemės. Toks semtuvas kaime buvo vienintelis, žmonės juo pasidalydavo. Didžiąją darbo dalį atlikus šiuo įrankiu, talkininkai su kastuvais tvarkydavo krantus. Juos apkaldavo gluosnio kuolais, išpindavo šakomis. Kuolai suželdavo ir neleisdavo kūdros krantams užslinkti.

Iškasta žemė būdavo išvežama ir išpilama ant laukų; durpėtos pievos juodžemis – labai gera trąša smėlėtoje dirvoje. Prie kūdros įtaisydavo lentą, kad patogiau būtų prieiti, pasisemti vandens, velėti drabužius, nusiprausti. Kas 7–9 metai iš kūdrų valytas susirinkęs dumblas. Sovietmečiu vykdyta melioracija dalį jų nusausino. Iš tyrinėtų sodybų 12 turėjo savo kūdras, tiek pat savininkų naudojosi gretimo upelio vandeniu, 6 – Nemuno vandeniu, o 10 neturėjo nuosavo vandens tvenkinėlio, todėl naudojosi kaimynų arba bendrais telkiniais.

Sodybų želdinimas

Kiekvienas valstietis stengėsi taip sutvarkyti savo namus, kad jie būtų gražesni už kaimyno. Mergaitės dėjo daug pastangų, kad jų gėlių darželiai būtų patys gražiausi kaime, kad kiekvienu metų laiku kuo daugiau žydėtų gėlių. Sodybos aplinką tvarkė visi šeimos nariai. Pavasarį, vos spėjus nutirpti sniegui ir išdžiūti kiemui, tuoj pat pradedami darbai – nugrėbstomi šiaudai, nuo medžių nubyrėjusios šakelės, nušluojami takeliai. Prie tvarkymosi daugiausia prisidėdavo jaunimas. Vaikinai sukaldavo inkilų ir įkeldavo juos į medžius – visą vasarą sodyboje girdėdavosi paukščių balsai. Pavasarį taip pat taisytos tvoros, sodinti medžiai, gėlės.

Patys svarbiausi sodybos aplinkos komponentai nuo seno iki dabar yra medžiai, krūmai, sodai, darželiai ir tvoros. XIX a. pab. visi kaimai skendėjo medžių paunksmėje. Uosius, beržus, klevus patys ūkininkai sodino prie sodybų, prie gatvės. Itin mėgti šermukšniai ir ąžuolai. Kalbėta, kad ten, kur auga šermukšniai, perkūnas netrenkia. Šermukšnius mėgo ir todėl, kad pavasarį jie žydėjo, o rudenį labai gražiai varvėdavo raudonomis uogų kekėmis. Šias uogas vartojo vaistams, užšaldydavo ir valgydavo žiemą.

Ypač puikiai smėlėtoje dirvoje augo pušys. Kaime jos atrodė itin gražiai, plačiais žaliaspygliais vainikais apgaubdavo valstiečių pirkias su šiaudiniais stogais. Prie upelio augo daug alksnių, juose pavasarį varnos sukdavo lizdus. Pavasarį sodintos alyvos ir ievos, spygliuotos laukinės rožės. Jos gražiai žydi, skleidžia malonų kvapą ir jaukumą sodybai, todėl prie jų įtaisydavo suolelius. Vėliau imta sodinti ir kitus dekoratyvinius augalus, dažniausiai atkeliavusius iš miestų, ypač artimiausio Birštono: baltąsias akacijas, sparučius, baltąsias alyvas, jazminus, radastas ir kitus.

Turtingi ūkininkai turėjo vaismedžių sodus. Jie buvo užveisiami toliau nuo gatvės. Daugiausia tai buvo mišrūs sodai, retai pasitaikydavo atskirai obelų ar kriaušių. Tarp medžių augo ir serbentai, agrastai, sodo pakraščiuose noko vyš-

Žagarėlių tvora

nios, slyvos. Vidutiniokai ir neturtingi kaimo gyventojai savo sklypuose sodino laukinius vaismedžius, į juos įskiepydavo geresnių veislių skiepų. Sodų pakraščius apsodindavo tankia eglių gyvatvore. Sudarytos dirbtinės aukštų medžių užtvaros saugodavo sodą ir visą sodybą nuo stiprių vėjo gūsių. Prie pat gyvenamojo namo sodinti vaiskrūmiai ir skiepytos vyšnios – trešnės. Greta būdavo įrengiamas staliukas, suoliukai, kur vasarą ilsėdavosi, bendraudavo su svečiais. Tokie sodų kampeliai kruopščiai tvarkomi, įrengiami takeliai, sodinamos gėlės. Jaukų kampelį nepriklausomai nuo turtinės padėties buvo galima rasti kiekvienoje sodyboje. Namus, kuriuose gyveno jaunų mergaičių, buvo galima pažinti iš tolo. Čia įvairiomis spalvomis mirguliavo darželio gėlės – bijūnai, mėtos, saulutės, astrai. Plačiai buvo paplitę penkiapirščiai, dabar vadinami mėlynaisiais lubinais. Vėliau juos pradėta sėti laukuose kaip žaliąją trąšą, todėl iš darželių išnyko.

XIX a. pab. darželiai buvo įrengiami prie gatvės, po trobos langais. Juose padarydavo lysveles, takelius išbarstydavo smėliu. Viduryje, ties langu, sodino bijūnus, prie sienos – nasturtas, pakraščiais – saulutes, lelijas ir kitas gėles. Kampe stiebėsi diemedis. Tai buvo merginų valdos, iš tvarkos darželyje kaimynai susidarydavo nuomonę apie sodybos gyventojas. Tarpukaryje atsirado anksčiau neregėtų gėlių – įvairiaspalvių jurginų, kardelių. Prie namų imta sodinti vijoklius.

Tvora iš karčių

XIX a. pab. visos kaimo sodybos buvo aptvertos tvoromis. Svarbiausia tvora turėjo būti nuo gatvės pusės, nes genami kaimo gyvuliai galėjo ištrypti kiemą. Jeigu kitoje gatvės pusėje niekas negyveno, žmogus ties savo sklypu turėjo tverti ir ten. Iki XX a. pr. kaimuose labiausiai paplito du tvorų tipai – karčių (*šatrų*) ir žabų (*žagarėlių*). Sodybos kiemas ir gatvė tverta karčių tvora. Įkalami šalia du kuolai, į tarpus įkišama po keturias kartis, surišama alvytėmis ar kitais augalais. Tokia tvora yra maždaug 150 cm aukščio. Žagarų tvora buvo tveriami darželiai. Į žemę kas 5–7 m įkasdavo medinius stulpus, prie jų prikaldavo karteles, kurias išpindavo nugenėtomis eglių šakomis. Tokia tvora yra tanki ir stipri, pro ją negalėdavo pralįsti vištos. Iš miesto atėjus naujoms madoms, darželius tverdavo žemomis tvorelėmis, kiemus – aukštesnėmis. Karčių tvoros perkeltos, kaip ir pokariu atsiradusi spygliuota viela, į laukus, ganyklas, pievas.

Nepriklausomos Lietuvos laikais kaime pradėta tverti miestietiškas tvoras. Darželiai aptveriami žemais, kiemai – aukštesniais statiniais. Šiuo laikotarpiu senosios karčių tvoros naudotos už sodybos ribų – jomis tverti laukai, ganyklos. Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais apylinkėje išplito spygliuota viela.

Gyvenimo vingiai – per tremtis ir netektis

Onutė Revuckienė

Galiu pasidžiaugti ir pasididžiuoti: nugyvenau ilgą (vedžioju šias eilutes būdama 86-erių metų) ir sunkų, kartais kupiną pavojų, įdomų gyvenimą. Gimiau XX amžiuje gausioje Juozo Jakubausko ir Onutės Kamarauskaitės šeimoje. Tais laikais tokią šeimyną (9 vaikai) galėjai surasti kiekviename kaime, bet kad trys seserys (mano mama ir dvi tetos – Monika ir Elena) augintų 27(!) vaikus, tai jau reikėtų paieškoti. O pridėjus kitų tetų ir dėdžių atžalas, suskaičiuoju 56 pusbrolius ir pusseseres! Visus ir visas pažįstu, jaučiu, kad ir aš visiems ir visoms esu sava ir reikalinga. Todėl svajoju, kol turiu sveikatos, nupiešti ir aprašyti platų ir galingą, kaip tas gimtojo Jaknìškių kaimo ąžuolas, genealoginį Kamarauskų–Jakubauskų medį, išsišakojusį į gausybę vešlių šakų šakelių. Šis straipsnis – tai lyg jo šaknys...

Mano seneliai Antanas ir Teofilė Kamarauskai nuo 1835 iki 1915-ųjų metų gyveno Bìrštone. A. Kamarauskas buvo zakristijonas, turėjo tris namus. Du namus nuomojo poilsiautojams, viename gyveno pats su šeima.

Kamarauskų giminę tęsė vaikai: Teofilė Žurauskienė, Monika Mockevičienė, Elena Palionienė, Ona Jakubauskienė (mano mama), Jonas Kamarauskas ir Marytė Kamarauskaitė.

Jonas ir Marytė išvyko į JAV. Jonas ten sukūrė šeimą, sulaukė sūnaus. Kartą parašė Monikai laišką, pakvietė visas seseris į sūnaus vestuves. Po to susirašinėjimas nutrūko, o apie Marytės likimą niekas nieko negirdėjo.

Vincas Jakubauskas ir Elžbieta Jakubauskienė nuo seno gyveno Šnipėlių kaime Kaišiadorių rajone. XIX a. pabaigoje jie viską išpardavė ir nusipirko ūkį Malinãvos kaime, šalia Stãkliškių. Kiek pagyvenę, pajuto, kad apsišovė: nuošali vieta, toloka iki stambesnių miestų, o keliai prasti. Keletą metų pagyveno, o 1905 metais pardavė sodybą ir persikėlė į gretimą Jiẽzno valsčių, kur iš K. Steikūno įsigijo apleistą dvaro centrą Jakniškių kaime. Pirkiniui pritrūko pinigų, tad trys sūnūs Jakubauskai – Pranas, Bernasius, Juozas – išsiruošė Amerikon. Ten sunkiai plušo – kirto medžius, taupė pinigus, siuntė juos tėviškėn. 1908 metais Pranas parvyko

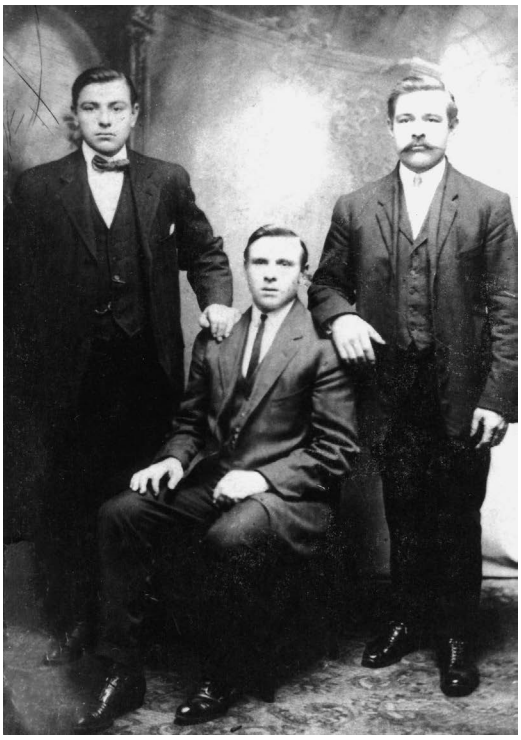

Broliai Jakubauskai. Iš kairės: Bernasius, Juozas, Pranas

Lietuvon, sumokėjo dalį skolų ir jau ruošėsi grįžti, bet šeimoje buvo nutarta, jog jis turi paveldėti žemę. Pranas nusprendė vesti ir pasipiršo Kamarauskų Onutei iš Birštono. Ši, būsimoji mano mama, vėliau papasakojo, kaip pasitiko jaunikį:

„Man tada buvo 17 metų. Atvažiavo piršliai, ėmė kalbėtis su tėvais. Kartu ir jaunikis, amerikonas, turtingas. Tik ar gražus? Su jaunesne sesute Maryte išsprukome iš trobos ir užsiropštėme ant tvoros. Užuolaidų nebuvo, šviesiai degė lempa, tad gerai įsižiūrėjome. Su sesute nutarėme, kad jaunikis vykęs, ir nutariau tekėti. Pranas patiko ir tėvams. Tą patį vakarą buvo sutarta, kada vestuvės.“

Prano Jakubausko šeima. Stovi: Jasius, Adelė, Antosė, auklė; sėdi mama Ona. 1920 m.

Taigi, 1908 m. Onutė Kamarauskaitė, būdama 17 metų, ištekėjo už turtingo amerikono Prano Jakubausko. Jaunamartė kaime niekada negyveno, ūkiškų darbų, žinoma, neišmanė ir dirbti nemokėjo, tad sutuoktinių gyvenimas buvusioje dvarvietėje prasidėjo ne itin sklandžiai. Gerai, kad jaunojo tėvai šalia gyveno, tad ir valgydavo dažniausiai kartu su jais. Pranas pasamdė keletą darbininkų, paliko jauną žmoną su tėvais ir iškeliavo į Ameriką.

Kitąmet gimė sūnus Jonukas. Krikštatėviai kalbėjo lenkiškai, tad ir krikšto sūnų pavadino Jasiuliku. Po krikšto taip ir liko – Jasius. Parvažiavęs iš Amerikos tėvas pasidžiaugė pirmagimiu, kiek pabuvo, pasamdė auklę ir vėl išsiruošė atgal. Taip jis darydavo beveik kasmet, neužsibūdavo. Ir po tų viešnagių šeima vis pagausėdavo. 1913 m. balandžio 12 d. gimė Antosė, o po pusantrų metų, gruodžio 16 d., sukrykštė Adelė.

Mažuosius prižiūrėjo auklė, na, o ūkiu rūpinosi seneliai su samdiniais. Senieji Jakubauskai buvo labai darbštūs ir taupūs (gal net šykštūs). Šeimyna tik per pietus sočiai pavalgydavo. Mama vieną duonos riekelę paslėpdavo prijuostės kišenėlėje, vakarienei, kad, senolei nematant, galėtų suvalgyti. Apskritai, mamą labai vargino kasdieniniai darbai. O čia dar susirgo reumatu. Gydymas tuomet kainavo brangiai, tad bandė gelbėtis liaudiška priemone – dilgėlėmis. Tarnaitė užsimaudavo pirštines, prisiraudavo šių žolių. Mama išsirengdavo nuogai. Ir prasidėdavo plakimas! Ji narsiai iškentėdavo egzekuciją. Ir taip trejus metus. Nežinia, ar nuo šitokių procedūrų, ar nuo kitko, bet reumatas dingo. Ir niekuomet nepasikartojo.

1919 m. vėl parvažiavo Pranas ir galutinai išmokėjo skolas. Pajudėjo darbai; pagerėjo susisiekimas su Alytumì, Prìenais, Vìlniumi, kitais miestais, nes pro

namus, nuo plento iki Darsūniškio, nutiesė vieškelį. Gražioje vietoje įsikūrusią sodybą apjuosė keli tvenkiniai. Deja, ateities planus sugriovė šiurpi nelaimė – prieš Sekmines naktigonėje miegojusiam Pranui kažkas smogė gelžgaliu į galvą. Skubiai išvežtam į Kauną, Raudonojo kryžiaus ligoninės medikai jau niekuo pagelbėti negalėjo. Po trijų dienų Pranas mirė, palaidotas mieste, kapinėse prie Vytauto gatvės. Prasidėjęs gražus gyvenimas po jo mirties pakrypo kita vaga.

Po Prano mirties iš Amerikos grįžo Juozas. Jis vedė brolio žmoną – mano mamą. Prano vaikams buvo padalinta turėta žemė: Jasiui – 17 ha, Adelei ir Antosei – po 5 ha. Mamai atiteko 4 ha. Tėvelis nusipirko dar 17 hektarų, pasistatė naujas trobas už Viekšnios upelio, ir 1930 m. persikėlėme ten gyventi. Senuose dvaro pastatuose liko gyventi Jasius, kuris 1927 m. sukūrė šeimą.

Aš, Onutė Jakubauskaitė, pasaulį išvydau 1925 m. vasario 7 dieną.

Pamenu, kai man buvo ketveri, iš molio nusilipdžiau lėlytę, bene pirmąjį savo žaislą. Iš to džiaugsmo nubėgau pas Jasių pasigirti, o pakelyje sutikau Antosėlę. Parodžiau jai tą lėlytę. Ši pavartė, apžiūrėjo, pagyrė. Tada nukūriau pas Adelę. Ji nužvelgė mano darbelį ir tėškė į dilgėlyną. Dar išbarė, kam tokią negražią kišu jai. Apsiverkiau, susiradusi grėblį, išsitraukiau savo lėlytę. Nusprendžiau, jog viena teta, Antosėlė, gera, kita, Adelė, nelabai.

Kartą, kai statybininkai dar tik rentė trobą naujoje vietoje, nulėkiau pakviesti jų pietums. Vienas pasmalsavo, ką virė mama. Išpoškinau, kad išvirė kirvį. Mat iš tėvelio buvau išgirdusi, kad gera gaspadinė ir iš kirvio moka išvirti. Juk tereikia tik įvairių priedų pridėti! Vyrai įsižeidė ir apskundė mane mamai. Ši tik nusijuokė, o man nieko nesakė.

Apskritai, mano mamytė visą gyvenimą buvo labai pedagogiška ir tolerantiška. O ir kaimo darbus perprato; ir

Juozo Jakubausko šeima. Pirmoje eilėje (iš kairės): Alesiukė (Aleksandra), Elenutė, Vytukas; antroje eilėje: Pranutė, Broniukas, mama, tėtė ir aš

melžė, ir audė, gražiai dainavo, gerbė kiekvieną – ar į mokslus išėjusį giminaitį, ar eilinį samdinį.

1931 m. iš gretimo Võšiškių kaimo pradžios mokykla persikėlė į mūsų namus. Nuo rugsėjo 1-osios tapau Būdõs kaimo pradžios mokyklos II skyriaus moksleive. Mat pavasarį I skyriaus mokslus baigiau savarankiškai, išmokau gerai skaityti ir skaičiuoti, skaityti taip pat. Per pertraukas mano mamytė mokinius vaišindavo karšta arbata, už ką jų tėvai buvo labai dėkingi. Tėvelis kieme įtaisė skersinį, sūpuokles, ir mokinukai galėjo pasimankštinti, padūkti. Pamažu mokykla tapo savotišku kaimo gyventojų susibūrimo centru. Ypač po to, kai tėvelis nusipirko radijo aparatą (pirmą visoje apylinkėje!), kurio laisvadieniais klausydavosi ir jaunimas, ir senimas. Ypač žavėjo Pupų Dėdė, Marceliutė. Savaitgaliais mokykloje vyko šokiai. Čia įsikūrė ir mokytoja Teklė Benzevičiūtė. Po metų jai išvykus, vėliau mokytojavo Julius Vilkas, turėjęs daug draugų, tad dažnai grįždavęs naktį ar anksti rytą, o į pamokas vis vėluodavęs. Neapsikentę tėvai apie tai pranešė Švietimo skyriui. Vieną rytą į pamokas iš Alytaus atvyko inspektorius Miškinis. Mokytoją rado miegantį. Kitą dieną inspektorius pamatė tokį patį vaizdelį. Trečią dieną irgi panašiai. Mokytojas buvo iškeltas kitur. O viename laikraštyje pasirodė tokia žinutė: *„Iš Alytaus į Būdą atvyko Miškinis. Jis rado miegantį Vilką. Miškinis išvijo Vilką iš Būdos...“* Keturis skyrius baigiau 1935 m., egzaminus laikėme Pėlekonių pradžios mokykloje. Labai gerai sekėsi lietuvių kalba, matematika, kiti dalykai. Matydama, jog aš mėgstu skaityti, mama paprašė perrašyti jai patikusią jau susidėvėjusią 100 puslapių knygelę – apsakymą „Liutauras ir gražioji Liudgarda“. Prie to darbo plušau gal dvejus metus. Tuo likau patenkinta ir aš, ir mama. Gaila, kad karo metais tas mano rankraštis pražuvo. Labai troškau mokytis toliau. O tėveliui rūpėjo mane įdarbinti ūkyje. Tačiau sprendimą jis pakeitė po to, kai pamatė, kaip vargstu Kaune. Mat keletą mėnesių prižiūrėjau pas mus mokytojavusio ir vėliau į miestą išsikrausčiusio mokytojo Mikulevičiaus 9 mėnesių dukrelę Reginutę. Atvažiavo tėvas į svečius, pamatė mane visą suplukusią, trečiajame aukšte beplaunančią buto langus, ir nutarė išvaduoti iš tos tarnystės (*„Vaikeli, jei jau nori mokytis, tai mokykis“*). Kitą dieną Mikulevičiai gavo telegramą iš tėvo. Šie įdėjo lauktuvių, palydėjo mane į autobusų stotį, nupirko bilietą. Netrukus aš jau buvau namie, ir tą pačią dieną su mokytojais Banaičiais nuvažiavome į Jiezną. Įteikėme prašymą mokytojui Aliuliui, kad priimtų mane į penktą skyrių. Džiaugsmui nebuvo ribų. Apsigyvenau pas tokius Gobetus, kurie „ant kambario“ laikė 4 moksleivius, virė jiems valgyti. Mama atvažiuodavo, sumokėdavo už paslaugas, maistą. Turiu nuotrauką iš tų laikų. Klasėje 40 vaikų! 1940 metais baigiau penktą, o kitais metais ir šeštą skyrių.

Mūsų kaimo laukuose riogsojo daug didelių akmenų. Juos sprogdino, žiemą rogėmis tempė namo, klojo į pamatus, išmūrijo rūsį. Žemės ūkio darbus dirbo samdinys, samdinė, piemuo, tridienis (dirbęs tris dienas per savaitę). 1931 m. aplink trobas prisodino daug medžių. Valdžios nurodymu tais metais daug medžių prisodinta ir pakelėse. Du ąžuolai žaliuoja iki šių dienų.

Deja, tėvelis neilgai pasidžiaugė gražiomis naujovėmis savo ūkyje. Ėmė sirguliuoti. Dažnai sakydavo, jog sveikatą susigadino Amerikoje: *„Amerika pašlovinta, kad darbo daug suteikia, bet kai pažiūri į tą darbą – ašarėlės byra.“*

Jo sveikata ėjo prastyn. 1941 m. sausio mėnesį tėvelį paralyžiavo. Tris mėnesius gydė Kauno klinikose, po to parvežė į namus. Balandį, per šv. Velykas, jo būklė visai pablogėjo. Parvežė kunigą. Tomis dienomis aš budėjau prie ligonio, buvau atleista iš pamokų. Balandžio 24 d., per Atvelykį, tėvelis mirė. Palaidojome jį Vilūnų kapinaitėse.

O vasarą prasidėjo karas. Birželio 22 d., sekmadienį, apie 10 valandą plentu pradėjo riedėti vežimai Kauno link. Daugiausia, susikrovę daiktus, bėgo žydai. Pavakare bėglius pradėjo bombarduoti vokiečių lėktuvai. Žmonės klykdami lindo į krūmus, virto į griovius. Atrodė, kad bombos krenta tiesiai ant mūsų trobų, nors jas nuo plento skyrė geras puskilometris. Traukėsi ir rusų kariuomenė; žlegėjo tankai, riedėjo įvairūs pabūklai. Naktį prasidėjo mūšis, rusų daliniai pabandė sulaikyti vokiečių puolimą. Virė tikras pragaras – šūviai, sprogimai... Dieną slėpę, kasę į žemę drabužius, kitą turtą, vakare subėgome į erdvų Jasiaus rūsį. Čia atrodė saugiausia, susirinko apie 40 žmonių. Virš galvų griaudžiant karo perkūnui, meldėmės, prašėme Dievo pagalbos.

Ryte šūviai ir sprogimai nutilo. Pievoje netoli namų žiojėjo bombos išmušta duobė, šalia gulėjo negyva karvė ir arklys. Skódiškėse supleškėjo Sodaičio namas, nespėjęs išeiti, liepsnose žuvo ir šeimininkas. Tą naktį sudegė ir kaimynų Daraškų daržinė.

Rudenį pradėjau mokytis Kauno prekybos mokykloje. Mokslas sekėsi, turėjau daug draugų, lankydavome spektaklius, kinus, organizuodavome išvykas laivu.

Netrukus vienus okupantus pakeitė kiti. Atėjo neramūs pokario laikai. Jie skaudžiai palietė mūsų šeimą. Pirmiausia – brolį Bronių. Jis gimė 1922 m. Jakniškių kaime. Baigęs Būdos pradžios mokyklą, mokėsi Jiezno žemės ūkio mokykloje. Vėliau įstojo į Kauno žemės ūkio akademiją, bet studijavo neakivaizdžiai, nes tėvelis neleido išvykti į miestą – ūkiui reikėjo darbo rankų.

1944-ieji metai... Frontas nudundėjo į Vakarus. Jauni vyrai, vengdami karinės tarnybos sovietų armijoje, pasitraukė į miškus. Kartu su jais ir mano brolis Bronius (aš nuo rugsėjo iki Naujųjų metų dirbau Mikailos malūne Jieznė apskaitininke, tvarkiau dokumentaciją, priimdavau grūdus). 1945 m. gegužę baigėsi karas, o liepos 11 d. didelė tragedija atėjo į mūsų šeimą.

Anksti rytą Daukantų kaime nelygioje kovoje su stribais žuvo partizanai Bronius Jakubauskas-*Žiogas* (tądien jam suėjo lygiai 23 metai), Alfonsas Kandrotas, Rinkevičius. Po mūšio Krúonio garnizono stribai sugriuvo į valstiečių Kubilių sodybą, kur tėvas pusryčiavo su savo sūnumis Jonu, Juozu ir Adomu, ką tik su dalgiais grįžusiais iš pievų. Visus tris šienpjovius išsivarė į lauką. Ir čia pat, kieme, nuaidėjo šūviai... Preteksto sušaudyti nekaltus žmones budeliai ilgai neieškojo: *„Gyvenat netoli banditų irštvos, tai ir jūs patys tokie.“* Senąjį Kubilių stribai privertė pakinkyti arklį, į vežimą sumetė jo sūnus, žuvusius partizanus ir išvežė į Kruonį. NKVD kieme lavonus išniekino. Anelę Kubiliūtę privertė pasirašyti, jog jos broliai – banditai. Artimieji akis išverkė, tačiau palaidoti gimtinėje savųjų neleido. Po poros dienų išgabenę visus į Kruonio šilelį, sumetė

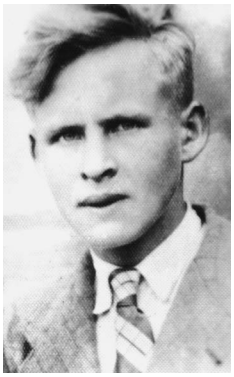

Partizanas Bronius Jakubauskas. 1942 m.

į nuo karo išlikusius apkasus ir užkasė. Žinojome, jog šitaip čia palaidota apie 30 Didžiosios Kovos, tikriausiai ir Dainavos apygardos partizanų. Tik mes tada kapaviečių bijojome ieškoti. Tą padarėme po daugelio metų – kartu su dukra Rasa 1989-aisiais, padedant Sąjūdžiui, ėmėme rūpintis žuvusiųjų įamžinimu. Trijų partizanų – Stasio Lekavičiaus-*Gulbino*, Jurgio Krušinsko-*Žiedelio*, Prano Žukausko-*Šlamo* palaikai buvo iškilmingai perlaidoti Garliavoje, o šilelyje nusprendėme įrengti atminimo vietą likusiesiems. Tautodailininkas Algis Šalkauskas be atlyginimo padarė kryžių, Kaišiadorių rajono architektas Z. Sakalauskas nukalė saulutę. Mielai padėjo ir Kruonio girininkas Jonas Kairiūkštis, miško darbininkai, Rumšiškių buities muziejaus darbuotojai. Šilelio tankmėje iškilo gražus kryžius su koplytėle ir Nukryžiuotuoju, o paminklinėje lentoje buvo iškaltos šios pavardės: Jonas Kubilius, Juozas Kubilius, Adomas Kubilius, Kostas Garnys, Adomas Vadvilavičius, Bronius Jakubauskas, Alfonsas Kandrotas, Pranas Gervickas, Antanas Arlauskas ir kiti.

Žuvusiųjų Kubilių brolis Pranas egzekucijos dieną buvo išvykęs, todėl liko gyvas. 1947 m. NKVD jį areštavo ir kartu su P. Dainiu iš Lapainios kaimo nuteisė mirti. Pranas prašė sušvelninti bausmę, nes turėjo žmoną ir tris mažus vaikus. Nuosprendis buvo pakeistas: 15 metų darbų Vorkutos anglių kasykloje ir 10 metų tremties. Po 15 metų Pranas į Vorkutą išsikvietė savo šeimą, ir visi gyveno kartu iki reabilitacijos. Grįžę į Lietuvą, apsigyveno Kaune. Ten Pranas ir mirė 1997 m. sausio 19 d. Vienas jo sūnus liko gyventi Vorkutoje. O Dainys malonės neprašė, teisme jis pareiškė: *„Gaila, kad aš jūsų, visų komunistų, neiššaudžiau.“* Jam mirties nuosprendį įvykdė.

Po tėvo mirties vyriausiasis sūnus Bronius buvo tvirta šeimos atrama, jo netektį skaudžiai išgyveno mama (mano vyresnės seserys Adelė ir Pranutė jau buvo sukūrusios savo šeimas, aš ir Aleksandra slapstėmės). Mūsų likimas buvo nuspręstas – Sibiran. Po savaitės nuo brolio žūties mano mama, dvylikametis brolis Vytukas ir trylikametė sesutė Elenutė buvo išvežti į Rytus. Visi atsidūrė Jurlinsko rajono miškuose prie Kamos upės – Siūzvoje, vėliau Ust Beriozovkoje. Tai lyg kokie kaimų centrai su nakvynės namais, mokyklomis, šiokiomis tokiomis parduotuvėmis, medicinos punktais, kapais. Gyvenamieji namai ilgi, surėsti iš rąstų: per vidurį koridorius, iš šonų maži kambarėliai, virtuvė bendra, tualetai lauke. Vanduo dvokiantis, jį semdavo iš šulinio, iškasto pelkėje. Visi kentė didžiulį šaltį, nepriteklius. Be galo alino sunkus medkirčio darbas. Palengvėjo, kai mama ėmė triūsti vaikų darželyje šeimininkėle. Gaudavo atlikusio maisto, tad galėjo pamaitinti ir vaikus. Deja, ta laimė truko neilgai.

Man reikėjo galvoti, kaip gyventi toliau, ieškoti darbo. 1945 m. rudenį Kauno miesto švietimo skyriuje gavau paskyrimą mokytojauti Panemunės rajone, Raželių pradinėje mokykloje. Jokios patirties neturėjau, pedagoginių žinių taip pat. Padėjo prityrusi mokyklos vedėja Šipailienė. Pamažu įpratau, susigyvenau su mokiniais ir jų tėvais.

O iš tremties vietos pasiekdavo nerimastingos žinios. Ten prasidėjo badas, o siuntinių iš Lietuvos siųsti neleido. Tam turėjome gauti pažymą iš Ust Beriozovkos, jog šeimai reikia paramos. Pažymą gavau, bet reikėjo dar gauti siuntiniams leidimą iš mūsų Ryšių ministerijos. Nuvažiavau į Vilnių, susiradau šią įstaigą. Prie durų stovi sargybinis ir nieko neįleidžia. Pastebėjau, kad darbuotojų netik-

Mama (sėdi) su dukterimis. Iš kairės: Pranutė Joneliūnienė, Onutė Revuckienė, Adelė Joneliūnienė. 1948 m. gruodžio 4 d.

rina. Tad kitą rytą, kad ir smarkiai baimindamasi, įsimaišiau tarp einančiųjų į darbą ir prasmukau vidun. Įsiprašiusi pas ministrą, paaiškinau, jog mama Sibire su vaikais badauja ir prašo pagalbos. Šis davė leidimą keliems siuntiniams. Bet siųsti galėjome tik vieną per mėnesį, ir tik negendančius produktus. O paštas ten – už 20 kilometrų nuo namų. Kol nueina, parsineša, vėliau prisimindavo, tai mažai ir likdavo. Dažniausiai eidavo Vytukas. Suorganizuodavau tokius leidimus ir pažįstamiems.

Badui siaučiant, žmonės slapta bėgo iš Sibiro. 1946 m. rudenį žygin į tėvynę susiruošė ir mama su vaikais. Kartu su ukrainiečių grupe patraukė į Mendelejevo geležinkelio stotį – 100 kilometrų taiga pėsčiomis. Slapstydamiesi gal savaitę jie brovėsi taiga, o jau lapkritis, prasidėjo žiema. Varginanti kelionė, nakvynė ant nuvirtusių medžių neatbaidė pasiryžėlių. Visi laimingai pasiekė traukinį, įsėdo ir maitinami gerų žmonių pasiekė Kauną. Mama su Vytuku ir Elenute atėjo tiesiai į Raželių mokyklą, kur aš tada mokytojavau.

Tuo metu dalyvavau klasės tėvų susirinkime, kai mane iškvietė šeimininkė. Man buvo tokia staigmena, kad aš nežinojau, ko stvertis. Iš džiaugsmo verkiau, bučiavau man brangius žmones. Vargšeliai išvargę, išbadėję... Mama avėjo naginėm. Šeimininkė Antosėlė Dičkuvienė prišildė vandens, padėjo išmaudyti, sušelpė drabužiais, apnakvindino. Ypač jos ir Paplauskienės šeimoms aš esu dėkinga už nuoširdžią pagalbą mums sunkiu metu.

Sesuo Adelė mamą, Vytuką ir Elenutę išsivežė į savo namus. Vėliau mama su Elenute grįžo į tėviškę, o Vytukas atvažiavo pas mane. Raželiuose jis baigė keturias klases, o rudenį pradėjo mokytis vienoje Kauno profesinėje mokykloje. Tėviškėje, kaip jau pasakojau, buvo įsikūrusi mokykla: viename kambaryje gyveno mokytojas, o kitame – mama su Elenute. Žiemą visi pragyveno laimingai. Pavasarį, apie balandžio mėnesį, naktį kažkas pabeldė. Prie durų nuskubėjo mokytojas. Šio nepastebėjusi, nušlepsėjo ir mama. Ėmė ir susidūrė abu patamsyje. Mama taip persigando, kad prireikė kviesti greitąją pagalbą. Ją nuvežė į Kauno klinikinę ligoninę. Sužinojusi apie tai, nuėjau aplankyti, ir vos atpažinau. Mamos veidas buvo

sutinęs, ją gydė nuo kraujo užkrėtimo (rožės). Vėliau buvo perkelta į Raudonojo kryžiaus ligoninę, kur gydytojas Rainys jai darė operaciją. Po dviejų mėnesių grįžo į namus. Vėliau vis tikrindavosi sveikatą, o 1948 m. rudenį atvažiavo pas mane. Man buvo smagu, kad mamai čia patiko. Aš mokytojavau, ji šeimininkavo. Nors maisto parduotuvėse trūko, mums jo užteko, nes tada šelpė mokinių tėvai. Žiemos pradžioje mamytę aplankyti atvažiavo Adelė ir Pranutė. Adelė pranešė linksmą žinią, jog jauniausioji mūsų sesuo Alesėlė susilaukė dukters. Visos labai džiaugėmės. Gruodžio 4 d. mano mokykloje vyko Panemunės rajono mokytojų konferencija. Mokinių tėvai suruošė iškilmingus pietus, kuriais visi buvo labai patenkinti. Man ši konferencija buvo paskutinė, aš tada dirbau Vainatrakio mokyklos vedėja.

Per šv. Kalėdas Jakniškių kaime rinkomės į sesers Alesės Kandrotienės dukros krikštynas. Aš su svainio broliu Simanu buvom kūmai, Birutę krikštijome Vilūnuose. Kai grįžom namo, radom Jiezno stribus, kurie atvyko suimti mamą, Vytuką ir Elenutę. Adelė atidarė langą ir vaikams liepė bėgti. Stribai juos pasivijo ir išsivežė į Jiezną, o iš ten į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą, kur išlaikė 9 mėnesius, o vėliau išsiuntė į Ust Beriozovką. Nelaukti svečiai pareiškė, jog važiuos ir į Vainatrakį – suimti mamos. Aš labai nusigandau, nes žinojau, jog nespėsiu jos perspėti, kad pasislėptų. Tačiau šį kartą išgelbėjo tenykščių žmonių sumanumas.

Mama ir šeimininkai Byliai Vainatrakyje šventė Kalėdas. Per Kūčias mama jaunai šeimai palinkėjo vaikučių, nes devynerius metus jų nesusilaukė. (Beje, vėliau jų pabiro bent šeši.) O rytą mama su šeimininku išsiruošė į Išlaužo bažnyčią. Kol vyko pamaldos, pas Bylius sugužėjo Panemunės milicija, tardė šeimininkę, kur yra mama. Ši nerimo, nes tuoj tuoj turi pasirodyti iš bažnyčios maldininkai. Ką daryti? Kaip perspėti juos? Vogčiom išėjusi iš trobos, pasileido artimiausių kaimynų Varkalų link. Pripuolusi prie jų sūnaus paprašė, kad šis bėgtų pranešti grįžtantiesiems iš bažnyčios apie miliciją. Netrukus atsiviję milicininkai užsipuolė, ko ji bėgusi nuo jų. Ši nusidavė, jog smarkiai išsigando, kad neišprievartautų nekviesti svečiai, tad bėgusi prašyti pagalbos. O Varkalos sūnus suspėjo išsmukti iš namų ir perspėti mamą, Bylių apie pavojų. Rogės pasuko kita kryptimi.

Apie tai aš, būdama Jakniškėse, nieko nežinojau. Ir gelbėti mamos, nors neišmanydama, kaip tą darysiu, veržte veržiausi į Vainatrakį. Pusbrolis Aleksius Jakubauskas pakinkė arklį į roges ir naktį nuvežė iki autostrados Vilnius–Kaunas. Autobusai nekursavo. Susistabdžiau sunkvežimį, ir mane nuvežė iki Kauno. Iki vietos teliko 10 km. O kaip pasiekti Vainatrakį? Juk jis kitoje Nemuno pusėje. Tiltas tik ties Aleksotu, o upe plaukia ledai. Paėjau pakrante. Suradau storoką lazdą. Užšokau ant plaukiančios lyties. Lazda pasiekiau kitą. Prisitraukiau, kad galėčiau peršokti ant jos. Net minties nebuvo, kad galiu nugarmėti po ledu. Bijoti nebuvo kada. Nuo lyties ant lyties – taip su lazda peršokavau į kitą Nemuno kraštą. Padėkojau Dievui, kad mane saugojo. Ir nuskubėjau toliau. Užsukau pas gerus pažįstamus, iš kurių ir sužinojau apie milicijos vizitą pas Bylius. Šie viską papasakoję, prigrasino mane į Vainatrakį negrįžti. Daiktus atvežė į Kauną. Teko mėtyti pėdas, keisti darbovietę. Iš Vainatrakio mokyklos, parašiusi pareiškimą, išėjau 1948 m. gruodžio 30 d. Tris mėnesius nedirbau. Kaune gyvenau pas pažįstamus, o darbo pradėjau ieškoti kuo toliau. Mama laikinai apsigyveno netoli Išlaužo, pas Šliumpą. Lankiau Vytuką ir Elenutę kalėjime, nešiojau jiems maisto.

Išvykau į Laukuvą pas savo draugės Agotos dėdę Bielskį, kuris turėjo malūną. Apsigyvenau pas jį ir ėmiau dairytis darbo Žemaitijoje. Iš rajono švietimo skyriaus gavau siuntimą į Rietavą, iš ten – paskyrimą dirbti į Liolių septynmetę mokyklą nuo 1949 m. kovo 19 dienos. Čia prieš savaitę žuvo mokytoja su savo seserimi. Taigi turėjau ją pakeisti.

Aplink mokyklą ošė dideli miškai. Pirmą naktį nakvojau pas tėvų komiteto pirmininką Kalniką. Laikai neramūs, o šalia – partizanų vado tėviškė. Tąnakt svetinga šeimyna neužmigo, saugojo mane. Aš nieko nebijojau, tik norėjau kuo greičiau pradėti darbą. Apsigyvenau pas tokius Misius šalia mokyklos. Dirbau su keturiomis klasėmis. Iš pradžių buvo keblu, kol įpratau prie žemaitiškos šnektos. Pamažu įgudau, darbas sekėsi, žmonėms patikau. Po poros savaičių parūpau ir partizanams. Kas aš tokia, nematyta atvykėlė? Naktį sugriuvo visas būrys pas Misių. Pagąsdino, net šautuvo vamzdžiu prieš akis pamojavo. Tačiau aš nepabūgau, nors iš pradžių pamaniau, jog tai stribai. Vėliau pavyko išsiaiškinti, įtikinau vyrus, kad Lioliuose jaučiuosi saugiai. Daugiau pas mane jie nesilankė ir dirbti netrukdė. Taip prasidėjo mano mokytojavimas Žemaitijoje. Smagu buvo klausyti, kaip vaikai žemaičiuoja, kaukši medinėmis klumpaitėmis.

Viskas ėjo gerai, dalyvaudavau konferencijose, vienoje mokykloje net buvau egzaminų komisijos pirmininke. Rudenį sulaukiau pagalbininko – atvyko dirbti Vytautas Paliulis. Kartu mokėmės tautinių šokių, rengėme vaidinimus, organizavome net rajono mokyklų sporto šventę. Kad Vytautas palaikė ryšį su partizanais, tik vėliau supratau. O po 35 metų, visai atsitiktinai suradusi Vilniaus telefonų abonentų knygoje tris Paliulių pavardes, vienu adresu paskambinau. Ir pataikiau. Kiek prisiminimų užplūdo mudviem susitikus!

Kad darbą turėjau, tai gerai, tačiau rūpėjo nuvažiuoti į Kauną ir aplankyti Elenutę su Vytuku kalėjime, sušelpti juos maistu. Laiškų perduoti neleido. Rūpėjo ir mama, kurios ilgai pas Šliumpą negalėjau laikyti. Nusprendžiau nuvežti ją pas

Vytautas Jakubauskas tremtyje. Nufotografuotas ant skolinto motociklo prie dekoracija papuošto namo, kuriame gyveno

savo pusseserę Onutę Šilinskienę (Palionytę), kuri gyveno Miglinų kaime prie Semeliškių. Vieną naktį pernakvojome pas pusbrolį mokytoją Vytautą Naginę, kuris ten dirbo, o kitą rytą jis mus nuvežė pas pusseserę. Savaitę pasisvečiavau, palikau mamą ir grįžau į Rietavą. Lankiau aš ją iki rudens, paskiau parsivežiau į Liolius. Maniau, čia bus saugiau. Pas mane mama prabuvo visą žiemą ir vasarą. Retkarčiais atvažiuodavo sesuo Pranutė, kuriai irgi grėsė tremtis, nes jos vyras partizanas Pranas Dainys buvo nuteistas mirti. Drauge buvo smagiau, pasikalbėdavome, kol dirbdavau, moterys pašeimininkaudavo. Pranutė 1950 m. atvažiavo ilgesniam laikui. Taip bent tikėjosi. Tačiau likimas lėmė kitaip. Rugpjūčio 28 d. grįžusi iš Rietavo kambaryje radau nelauktų svečių. Tai buvo Panemunės rajono milicininkai su viršininku Savicku, kuris anksčiau savivaldybėje keletą metų pirmininkavo. Jie visas mus tris uždarė į Rietavo areštinę. Ryte prašiau, kad vietoj mamos mane paimtų, tai nors darbininkę turėtų. Niekas manęs neklausė, sakė, jog turi mamą grąžinti ten, iš kur pabėgusi. Ją su Pranute išsivežė į Prienus, o aš labai nusiminusi grįžau namo. Nepavyko išsaugoti, išslapstyti brangiausio man žmogaus.

Kitą dieną išsiruošiau į Prienus. Prašiau, kad paleistų mamą, tačiau veltui. Įdaviau maisto, atsibučiavome, atsisveikinome. Iš Prienų ją persiuntė į Kauno kalėjimą, vėliau etapais vežė ten, iš kur pabėgo nuo bado, – į Jurlinsko rajono Ust Beriozovkos gyvenvietę Permės srityje. Vėl vargelį ėmė vargti trise. Vytuką 1951 m. žiemą pasiuntė į traktorininkų kursus. Juos baigęs per tris mėnesius, dirbo taigoje, traktoriumi tempė rąstus ir krovė prie Kamos į rietuves. Pavasarį, išplaukus ledams, vertė į upę. Vyrai plukdė juos į medžio apdirbimo kombinatą. Elenutė genėjo medžius. Darbas buvo labai sunkus, ypač žiemą. Trūko maisto. Gerai, kad siuntinius, nors ir ribotai, jau galima buvo siųsti.

Mama šeimininkavo namuose: augino paršiuką, melžė ožką. Vaikai sukasdavo lopinėlį žemės miško kirtime – pasisodindavo bulvių (tiesiog lupenų – ir užaugdavo!), daržovių. Nuo bado jau galėdavo apsiginti.

Deja, mamai atsiliepė operacijos pasekmės – ėmė silpti. Reikėjo atitinkamos priežiūros, vaistų. Iš Ust Beriozovkos pas Jurlinsko gydytojus neišleido, kad vėl nepabėgtų. Reikiamų vaistų gaudavau Lietuvoje, siųsdavau juos mamai. Bet jų nepakako. Vis labiau brendo pasiryžimas, kad ir nelegaliai, parsivežti vėžio kamuojamą mamą į Lietuvą, kad ji nors prieš mirtį dar pakvėpuotų tėviškės oru.

Šį tikslą pradėjome įgyvendinti 1956 metais.

O iki tol nuo paskutinio išsiskyrimo su mama daug pokyčių įvyko mano gyvenime. Po jos arešto mūsų šeimos gyvenimo istoriją vėl turėjau išdėstyti Rietavo rajono švietimo skyriaus vedėjai. Mat prieš įsidarbindama, savo autobiografijoje pamelavau, jog mama mirusi – jau buvau patyrusi, kaip purtydavosi tokių darbuotojų, kurių giminėje būta tremtinių. Dabar jau žinodama, kad mano viršininkė panašaus likimo, supratinga, jautri moteris, aprašiau viską, nieko neslėpdama. Ji perskaitė mano gyvenimo išpažintį, ir mes ramiai kartu apsvarstėme, kur man dėtis. Patyrinėjau žemėlapį ir pasirinkau Šiaulius, į kuriuos vedė geležinkelis. Ten ir susiruošiau. Gavau paskyrimą į Kuršėnų rajono Smilgių septynmetę mokyklą, buvusią Nutaučių kaime. Įsikūriau, dirbau su keturiomis klasėmis, mokiau moksleivius tautinių šokių, rengiau šventes tėveliams. Kiek džiaugsmo vaikams buvo,

kai suvaidino spektaklį „Mikis plikis tinginys“. Su kaimo jaunimu Kužių mokykloje pastatėme A. Čechovo „Mešką“. O rudenį pratęsiau mokslą Panevėžio mokytojų mokykloje. Kitąmet susipažinau su būsimuoju savo vyru Juozu Revucku, kuris dirbo Šiaulių pedagoginiame institute matematikos dėstytoju ir neakivaizdinio skyriaus prorektoriumi. Kadangi matematika patiko, o ir Juozas labai padėjo, tad mano mokslai sparčiai yrėsi į priekį.

1953 m. liepos 19 d. įvyko mūsų sutuoktuvės, o nuo lapkričio 23 d. pradėjau dirbti Šiaulių II vidurinėje mokykloje. Iškart pajutau skirtumą tarp miesto ir kaimo vaikų. Miestiečiai judresni, sunkiai suvaldomi. Keletą savaičių kankinausi, kol įpratau prie jų. Pamažu ir jie įprato prie mano reikalavimų.

Mama (kairėje) su seserimi Monika Mockevičiene. Nuotraukos – iš O. Revuckienės albumo

1954 m. gegužės 29 d. gimė mūsų dukra Violeta. Gražiausia mergaitė visame pasaulyje! Ir nors gyvenome varganai, ankštai, tekdavo kilnotis iš buto į butą, viską atpirkdavo mūsų didžiausias džiaugsmas. Per Kalėdas įvyko dukrelės krikštynos. Krikštatėviai – svainė Albina su vyru Benjaminu Strimaičiu. Dalyvavo Alesė su mažąja Birute ir Adelė. Pranutė su vyru tuo metu gyveno Karagandoje. 1955 m. baigiau Panevėžio pedagoginę mokyklą.

Visais šiais atskirties su mama metais neapleido mintys apie ją. Apie tai, kad ji nusipelnė užbaigti gyvenimą oriai – gana jau slapstytis, drebėti, kilnotis iš vienos vietos į kitą, kentėti nekaltai ištremtai, kad laikas jai namo, į savo Jakniškes. Savo dukrelę, dvejų metų Violytę, palikau Adelei, o mes su Pranute nusipirkome geležinkelio bilietus į Maskvą. Ten turėjome pusdienį laiko, tad, prisijungusi prie ekskursijos, aplankiau Kremlių. Į Mendelejevą dardėjome pusantros paros. O Ust Beriozovką pasiekti buvo daug vargo. Juk iki jos apie 100 kilometrų. Autobusai nekursavo. Mes su maisto krepšiais ėjome visą dieną. Kartais vietiniai pavežėdavo arkliais. Artėjo vakaras, reikėjo ieškoti nakvynės. Užėjom pas vieną rusų šeimą, įsiprašėm. Išsiėmėm maisto, šeimininkė ant stalo užtiesė lininę staltiesę, papjaustė svogūnų laiškų. Pavakarieniavom. Mums užleido lovą, o patys kopėtėlėmis pakilo į palubėje iš lentų sukaltą gultą. Ilgai kalbėjomės apie gyvenimo negandas, tremtį, kol užmigome.

Ryte papusryčiavę patraukėme toliau. Liko apie 30 kilometrų. Pavargom, išalkom. Atėjo vidurdienis. Vienoje vietoje užtikome avietyną. Pasidėjom savo ryšulius ir įnikom uogauti, visai pamiršusios apie galimus pavojus bekraštėje

taigoje. Staiga išgirdau garsų šakų traškėjimą. Pakėliau galvą. Per brūzgynus tiesiai į mane brovėsi didžiulis jautis. Supratau, kad miške ganosi gyvuliai, tad pabandžiau prisišaukti piemenį. Jautis kiek pasigręžiojo ir pasuko prie mūsų ryšulių, kurie kvepėjo rūkyta mėsa. Priėjęs užkabino ragais, pakėlė, pakratė. Išbyrėjo viskas, kas buvo surišta. Gailėjom mūsų turto, bet lūkuriavom, slapstydamos už medžių, rinkome pagalius ir svaidėme į gyvulį. Šis, atstatęs ragus, vis nesitraukė. Tik staiga netikėtai Pranutė garsiai rusiškai nusikeikė. Jautis pakratė galvą ir apsigręžęs ėmė tolti. Nieko nelaukdamos greitai susirinkome savo turtą ir movėme kiek įkabindamos. Nusikamavusios, pavargusios užėjome į pamiškės sodybą, papasakojome apie savo nuotykį ir sužinojome, kad iš tikrųjų karvės išleidžiamos iš fermos miškan, o jas saugo ypač badus jautis. Gerai, kad išvengėme aštrių jo ragų.

Dabar kulniavome atsargiai, apsižvalgydamos, prie uogų nepuldamos. Rūpėjo kuo greičiau pasiekti Ust Beriozovką. Pailsindavome kojas, kai kas nors priimdavo į vežimą. Vakare pasiekėme tikslą.

Lukterėjome, kol sutems, kad niekas nepamatytų, ir tyliai pabeldėme į langą. Koks nustebimas ir džiaugsmas apėmė Elenutę, kai ji atidarė duris ir pamatė mus. Juk niekam nerašėme, kad atvykstame. Mama iškamuota ligos, Vytukas mokėsi kursuose. Per naktį susiruošėme kelionei, ryte patraukėme atgal. Iki Jurlinsko pavežė sunkvežimiu, mus palydėjo medicinos seselė Ana. Ji grįžo atgal, o mes pradėjome varginančią kelionę geležinkelio stoties link, vežimais, pakeleivingu sunkvežimiu. Mama nepaėjo, reikėjo nešti.

Kai pasiekėme Mendelejevą, sutemo. Geležinkelio stotis sausakimša, bilietų į Maskvą nebuvo. Žmonės pavargę, sugulę ant grindų. Visą naktį pakaitomis stovėjome prie kasos langelio. Tik ryte jį atidarė, o kasininkė paskelbė, jog turi tik penkis bilietus į Maskvą. Tris nusipirkome mes. Vytukas padėjo mamą įnešti į vagoną, palinkėjo laimingos kelionės ir grįžo į Jurlinską. Mes išdundėjome į Vakarus. Mamai reikėjo leisti vaistus, o švirkštų neturėjome. Padėjo palydovė. Ji paskambindavo į artimiausią stotį ir ten prisistatydavo medicinos seselė su švirkštu. Suleisdavo vaistus, ir važiuodavome toliau. Maskvoje pasitiko greitosios pagalbos mašina, mus visas nuvežė į Baltarusijos geležinkelio stotį, davė kambarį medicinos punkte, parūpino vaistų, pavalgydino. Taip parą pragyvenę sėdome į traukinį. Laimingai pasiekėme Kauną. Čia naktį praleidome medpunkte, o ryte autobusu išvažiavom į Jakniškes.

Koks buvo mamos džiaugsmas sugrįžus į tėviškę! Gimtuosiuose namuose gyveno Alesė su šeima. Tačiau ne tik namiškiai dalinosi bendravimo šiluma su ligone. Lankė kaimynai, giminės, klausėsi pasakojimų apie sunkų gyvenimą tremtyje. Nuolat prie mamos budėjo Adelė. Susirinkę vakarais meldėsi, giedojo šventas giesmes, prašė Dievo suteikti ligonei daugiau jėgų, sveikatos. Mama taip norėjo dar nors kiek pagyventi... 1956 m. rugpjūčio 2 d. iš Vilūnų parvežė kunigą. Mama atliko išpažintį, buvo palaiminta. Kitą dieną ją paralyžiavo. Atvažiavo Juozas su seserimi Gražina. Vyras buvo patenkintas, kad sutiko daugelį giminių. Būryje vis smagiau. Rugpjūčio 6-osios rytas išaušo liūdnas – mirė mūsų brangiausia MAMYTĖ. Susirinkusieji meldėsi, giedojo šventas giesmes. Laidotuvės įvyko 1956 m. rugpjūčio 8 dieną Vilūnų kapinėse.

Nuo tų aprašytų įvykių prabėgo daugiau kaip pusė amžiaus. Anapilyje visos tetos ir dėdės. Kažkada juos apraudoję jau išeina Anapilin gausūs pusbroliai ir pusseserės bei jų vaikai. Kam likimas atseikėjo daugiau sveikatos ir metų, gyvename, džiaugiamės besiplečiančia gimine, kurios vyrai iš kartos į kartą perduoda tą pačią – Jakubauskų – pavardę. Didžiuojamės, kad nepalūžome sunkiais karo, pokario metais, išsaugojome žmoniškumą, tarpusavio supratimą, dalijomės paskutine duonos rieke, gelbėjome vieni kitus, nebodami nieko.

Ir visi, kas tik gali, vis sugrįžta į savo protėvių žemę – gimtąsias Jakniškes. Nes čia giminės pradžia, čia gimėme, užaugome, išsisklaidėme po visą pasaulį.

Menu tėviškę – jos žmones ir dainas

Regina Bugorevičienė

Didysis mano autoritetas – mokslininkas, žmogaus sielos ir gamtos dainius Česlovas Kudaba, teigė, jog *„gimtinė... – kaip Motina. Be jos sunku... Vieno negalime sau leisti – pamiršti kelio į ją, savo tėviškę.“* Grįžimas į gimtąjį kraštą, vaikystės pievų prisiminimai pripildo dvasią šilumos ir įkvėpimo, čia tvyranti kaimų aura suteikia ypatingo sakralumo būčiai ir gyvenimo prasmei. Mano tėviškė – įspūdingo grožio vieta, kurioje gamtos sąlygos vertė pasispausti keletui kaimų. Mat iš vienos pusės dunksojo kalvos, ošė miškeliai, iš kitos – vandenis plukdė Nemunas. Gal todėl ir Nibriaĩ palei upę ištįso per trejetą kilometrų – vienas didžiausių kaimų Jiezno valsčiuje – 54 ūkiai (kiemai) su 297 gyventojais. Didesni buvo tik Licišką́nai – 59 ūkiai (kiemai) su 294 gyventojais, Sundãkai – 54 ūkiai (kiemai) su 316 gyventojų, ir Pẽlekonys – 52 ūkiai (kiemai) su 318 gyventojų[1].

Gretimo – Daukantų kaimo pavadinimas keitėsi kelis kartus. Prie upelio Jieznėlės žiočių esantį dvarelį XVIII a. antrojoje pusėje kraštą valdęs Antanas Pacas padovanojo mylimai savo žmonai Teresei, todėl abiejų vardų samplaika – Trezantoliu pavadinta ir vietovė. Vėliau šį ūkį, pervadintą Dū́kiškėmis[2], valdė Ribickienė. Po Antrojo pasaulinio karo nusistovėjo Daukantų vardas.

Nibriū kaimo pavadinimo kilmė aiškinama dvejopai. Pirma ir labiausiai įtikėtina versija: unikalus erozinis Nibrių atragis savo forma labai panašus į kiaulės snukį – apatinį žandikaulį, kurį liaudiškai žmonės vadina „nibre“. Kitas aiškinimas toks: toli pasklidęs gandas, kad šiame krašte nuo seno gyvena dvasingi, linksmi, labai kūrybingi žmonės, kurių pramogos, gegužinės (*mojinės*), jaunimo šokiai, žaidimai, vakaruškos, kur labai gražiais balsais būdavo išdainuojama gausybė dainų, todėl visa tai pavadino bendriniu „nibrės“ vardu. Tad egzistuoja dvi versijos, nors tikresnė, ko gero, siekianti senesnius laikus, būtų pirmoji.

Nemunas skyrė ne tik kaimus, bet ir žmonių gyvenimą, būdo bruožus, elgesį. Nibriškiai kito upės kranto gyventojus, kaip ir anie šitus, vadindavo *zanemunčikais* (arba *zelemunčikais*). Atsirasdavo daug priežasčių vieniems kitus pašiepti, paerzinti arba kuo pasipuikuoti. Nibrių, Daukantų (Trezantolio), Dambavos kaimų žmonės buvo neturtingesni, tą aiškiai pripažino abi pusės, bet vis dėlto linksmybių ir visokių išmonių, vaidinimų, giedojimų, pramogų, prasimanymų jiems negalėjo prilygti ne tik kaimynai, bet ir tie turtingieji *zanemunčikai*. Anie buvo pasipūtę, mandri, uždari, akylai saugodavo gyvenimus nuo aplinkinių žvilgsnių ir kalbų. Bet Nibriuose vakaruškos priviliodavo abiejų krantų žmones, nes čia visi, netgi senimas, įsijungdavo į visas linksmybes ir išdaigas. Atvykėliai iš toliau būdavo pašokdinami, pavaišinami kiaušiniene – tokia nerašyta taisyklė galiojo nuo seno.

Seniausiomis pradžios mokyklomis garsėjo Pẽlekonių kaimas, tad ir gretimų Nibrių bei Daukantų gyventojams rūpėjo savo vaikus pramokyti, tuo labiau, kad kaime netrūkdavo šviesuolių – *„žmonių, mačiusių svieto“*. *„Po*

[1] *Lietuvos apgyventos vietos* (Pirmojo visuotino Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys), Kaunas, 1925, p. 7.

[2] Karo topografijos skyriaus 1936 m. leidinys iš instrumentalių nuotraukų ir rekognoskavimų, atliktų 1925–1935 m.

Daukantų pradinė mokykla. Iš autorės asm. albumo

1863 m. sukilimo, grįžęs į kaimą slapstytis nuo caro žandarų Stasys Palionis mokydavo žemdirbių vaikus skaityti ir rašyti lietuviškai, vakarais, vis kitoj troboj, apsidangsčius langus pagalvėmis“, – pasakojo Monika Aleknavičienė (Pultinavičiūtė).

„Nibriai puikus sodžius, gražioj vietoj prie pat Nemuno. Graži ir maloni vieta puikiai veikia ir in mūsų jaunuomenę. Jaunimas pamylėjo skaityt knygas ir laikraščius ir nesigaili skatiko šiam dalykui. Vienos „Aušros“ ateina 11 egzempliorių ir keletas kitų laikraščių. Be to, kiti insirašę Šv. Kazimiero draugijon. Senesnieji tik stebisi, kad jų vaikai taip linksta prie mokslo. Neatsilieka ir mažesnieji vaikai ir jie noriai stveriasi už knygų. Tepadeda jiems Dievas šviestis!“[3]

Pirmoji mokykla įkurta 1925 m. Miko Tamošiūno name (pasak kaimiečių, *„pas Mikutkę“*). Mokytojavo Jonas Prėskienis, kuris gyveno Pėlekonyse. 1927 m. mokykla perkelta pas Juozą ir Eleną Palionius į Daukantus. Čia mokytojavo Mykolas Matulevičius.

Stasio Palionio brolis Motiejus su žmona Uršule gyveno prie Nibrių atragio pašlaitės, o jų sūnus Juozas, našlys su dviem vaikais, vedė Eleną Kamarauskaitę iš Bìrštono ir greitai gausėjančiai šeimai išmaitinti (dar susilaukė 5 sūnų ir 4 dukterų!) iš dvaro nusipirko 30 ha žemės. *„Tėtukas buvo geras gaspadorius, pastatė namą dviejų galų, tai vienam gale apsiėmė laikyt mokyklą. Už tai valdžia davė 3 ha žemės. Mokyklą valyt, aptvarkyt naudinga tarnystė buvo mamai Elenai“*, – prisiminė 93 metų dukra Adelė Venskūnienė (Palionytė). Mokykla veikė iki 1945 m., kol šaltą žiemos dieną susišaudymo tarp stribų ir partizanų metu užsiliepsnojo nuo padegamosios kulkos. Graži sodyba sudegė visiškai, pati Adelė buvo peršauta per žandikaulį. *„Neliko ir garsiųjų, ypač per Velykas iš visos apylinkės jaunimą pritraukiančių, tarp dviejų aukštų beržų dėdės Jono įtaisytų sūpynių“*, – mena Onutė Paužienė (Venskūnaitė), – *„Didelė šeimyna išsiskirstė gyventi pas kaimynus.“*

[3] *Aušra*, 1914, gruodžio 3, Nr. 47.

Pradinė mokykla, veikusi Miko Burbulio name. Iš autorės asm. albumo

Mokykla visais laikais buvo kultūros, švietimo vieta. Skaityti paskaitų lektoriai atvažiuodavo net iš Kauno. Vieną tokią paskaitą, apie mitybą, išklausė Katryna Kaščionienė. *„Grįžo namo močiutė,* – prisiminė anūkė Adelė Astrovienė (Kaščionytė), – *ir užkamandino marčią Mariją bulves virti trumpiau, kad vitaminų daugiau liktų. O ši ėmė ir persistengė. Vakarieniaujam, graužiam pusžales bulves, tik kad trenks šaukštą rūgpienį srėbęs senelis Mikas. Nusikeikė ir paliepė bulves virti „tiap kap reikia“.*

Nuo 1947 m. ilgiausiai pradžios mokykla veikė Miko Burbulio name. Dideliame kambaryje mokėsi apie 30 vaikų, suskirstytų pagal amžių į keturias klases. Kitame namo gale gyveno mokytojos Marytė Mikalauskienė ir Anelė Heringienė. Kitus pedagogus gyventi priimdavo aplinkiniai gyventojai. Jų name buvo įsikūrę Jonas Baliukynas, Juozas Augonis, Kazys Nagreckis. 1957 m. mokykla įkurta ir Nibriuosė, pas Juozą ir Kateriną Aleknavičius. Čia mokytojavo Bronius Krenevičius, Janė Valivonytė. Mokytojai ne tik mokė vaikus. Jie suburdavo meno saviveiklos grupes, statydavo spektaklius, organizuodavo vakarones. Mokyklėlės buvo savotiški kultūros židiniai, kur atgaivą kūnui ir sielai surasdavo nusiplūkę nuo dienos darbų kaimiečiai. Didelė naujiena kaime tapo kino filmų demonstravimas. Pirmą kartą ekranas nušvito 1953 m. Burbulių mokykloje, kiek vėliau Juozo ir Katerinos Aleknavičių name. Nibriuose, apie 1958 m. Jono ir Monikos Galinskų name, buvo įrengta stacionari kino aparatinė, ir filmai rodyti kone kiekvieną šeštadienį. Žiūrovai po seanso dar ilgai nesiskirstydavo. Jaunimas susiorganizuodavo, kas gros šokiams, ir pasilinksminimai trukdavo iki 5–6 valandų ryto. Ir Galinskai, ir septyni jų vaikai mielai pramogaudavo kartu. Tokių gausių šeimų panemunėje

Nibrių pradinė mokykla.
Iš Z. Galinskaitės asm. albumo

Nibriškiai po spektaklio „Pelenė“.
Iš G. Aleknavičienės asm. albumo

gyveno ne viena – Aleknavičiai (Maciai), Kaščioniai (Galiniai), Palioniai. Žmones vadindavo pravardėmis, kurios taip prigydavo, kad ir pavardės prisimiršdavo.

Motiejaus Aleknavičiaus (Maciaus) šeimoje užaugo aštuoni „maciukai“ – visi dailiai nuaugę, juodbruviai, vešliais garbanotais plaukais. Prie darbų vikrūs, pasilinksminimuose išradingi, o jau dainuoja, gieda – tik klausykis.

Prie tokios šeimos pritapo ir Magdelena, Motiejaus sesuo, neturtinga, bet graži – liekna, aukšta („tiesi“ – taip apie tokią kaime sakydavo). Ji baigė tarnystę pas turtingus *zanemunčikus* ir sugrįžo. Ištekėjo už kaimyno Juozo Astrovo ir išėjo į patį Daukantų kaimo centrą *„ant pieskyno“* kurti savo gyvenimą. Astrovai užaugino du sūnus ir tris dukteris. Tai kad užtraukdavo Magdelena su paaugusiomis Anciute, Kastyte, Brone pavakariais „Sudiev, kvietkeli tu brangiausias“ prie darželio (o ten žaliuodavo rūtos, žydėdavo jurginai, gulbinai, daugybė nasturtų), tai kaimynai klausydavosi kaip kokio koncerto. Neatsilikdavo ir sūnūs, kurie augo tikrais ūkininkais (*gaspadoriais*). Štai Juozukas, visai dar vaikas, dešimtmetis, nukulniavo į Márginių kaimą pirkti karvės. Ir nupirko, ir parvedė. Mama labai džiaugėsi pirkiniu ir didžiavosi sūnumi. Kuriant kolūkius, Juozas buvo paskirtas pirmuoju brigadininku. Vėliau, „išėjęs“ pirmininkų kursus Dotnuvoje, tapo kolūkio pirmininko pavaduotoju. Dėl sugyvenamo, gero būdo jį vadindavo Brolyčiu.

Kaip tikras lietuvis, jis mylėjo arklius ir rūpinosi, kad ant aukšto (virš lubų) visada kabėtų paltis lašinių. Tada jam jau ne badas. Jauniausias, Adolfas, baigė Alytaus mokytojų seminariją ir dirbo mokytoju, tačiau žemdirbio prigimtis nugalėjo. Jis pirmininkavo Jurbarko rajone ir į gimtinę parlėkdavo su automobiliu „Pobieda“, ir visada mielai pavežiodavo kaimo vaikus. Labai gražiai operiniu aksominiu tenoru dainuodavo „Tu, motule miela“.

„Ir vėl mes pakrantėje prie Nemuno pas senutę Oną Tamošiūnienę (Julienę). Gilios raukšlės kaktoje, išblukusios, bet gyvos akys, truputėlį net susimąsčiusios. Ji pasiremia ant rankos, susimąsto, lūpos prasiveria ir tartum netiki – laisva kaip paukštė daina išsprūsta iš septyniasdešimt aštuonerių metų senutės lūpų. Stebiuosi giliu šios moters lyrizmu: jos dainos šviesios ir liūdnos, sujaudina žmogų, priverčia susimąstyti.

140 dainų padainavo senutė. O dainos jos senos, gražios. Čia ir karvelėlis prašo Dievulį giedros, čia brolelis gelbėdamas mergelės aukso žiedelį įpuola į vandenužį ir prašo sesių, kad jos nupintų šilko tinklelį ir sužvejotų brolį...“ – 1958 m. kraštotyrinės ekspedicijos dienoraštyje užrašė VU filologas Leonardas Grudzinskas[4].

Balsinga Onutė buvo nuo mažens. Jos tėvų sodyba stovėjo kaimo gale (matyt, todėl Kaščionius dažniau vadino Galiniais), tikra dainų mokykla. Gražiai dainuodavo mama, brolis, seserys, mielai prisijungdavo kaimynai. Tačiau Onutė buvo ir nepavejama, ir nepralenkiama. Kai per daug nesirinkdama tekėjo už kaimyno, tokio pat varguolio Juliaus Tamošiūno, ji žinojo:

Jau reiks man būte,
Jau reiks man vargte.
Šitas vargelis
Visą amželį.

[4] *Aš išdainavau visas daineles,* Vilnius, 1985, d. 1, p. 204.

Ona Tamošiūnienė su dukros Anelės vaikais Vida ir Antanu

„Vargely gimiau, varge užaugau už vargo bernelio ir nutekėjau“, – vestuvių dieną jaunoji proverksmiu pasisveikino pasitinkančius prie savo trobos priebučio anytą ir šešurą.

O kai prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui Julių pašaukė į caro kariuomenę, Onutė liko su trejetu vaikų – devynerių Andriumi, penkerių Juozu, trejų Maryte. Iškentėti nežinią ir ilgesį jai padėjo dainos apie varganą kareivio dalią:

Prieg šalalai švyti šobla –
Tai mūsų mergelės.
Ant petelių strielbužėlės –
Tai mūsų mošelės.

Anksti mirus vyrui, Tamošiūnienei teko ir vaikus užauginti, ir trobas pasistatyti. Ir dirbti dirbti – verpti, austi, malti... *„Dainuojant lengviau užsimiršta vargai, bėdos, rūpesčiai, ir darbas lengviau sekasi“*, – sakydavo ji. Ir uždainuodavo:

Vaikštinėjo šešuras
Parugėmi
Parugėmi,
Prašinėjo saulutės
Su kepure,
Su kiaunine:
– Nesilaiske, saulala,
Vakaruosna
Ankstyvuosna.
Ba da mano martelė
Nepailso,
Nepavargo.

Kazio Grigonio ir Antaninos Aleknavičiūtės vestuvės. 1957 m.
Iš A. Grigonienės šeimos albumo

O. Tamošiūnienė taip pat nepakeičiama kaimo pribuvėja, „pagavusi“, kaip pati sakydavo, gal apie du šimtus vaikučių – anksčiau už kitus išgirdusi ištisos kaimo kartos pirmąjį riksmą. O ir retos vestuvės be jos apsieidavo: prisisegdavo vietoje šydo užuolaidos skiautę, vietoj auskarų pasikabindavo porą svogūnų, pasiimdavo skarą ašaroms šluostyti. Į porą pasikviesdavo vestuvinių oracijų žinovą artimą kaimyną Adomą Šabasevičių ir suvaidindavo jaunuosius. Kiek išmonės, juoko pažerdavo, kol tikrieji vestuvininkai išsipirkdavo stalą!

O. Tamošiūnienė mielai talkino minėtos kraštotyros ekspedicijos filologams, užrašiusiems ir šį velykinį ketureilį (pašiepusį šeimininkę, pašykštėjusią pavaišinti kiaušiniautojus):

Gaspadinė už statinės
Tur kiaušinėlių pintinę.
Atnešk kiaušinių margytų,
Nebrokuojam ir šukėtų.

O. Tamošiūnienė kartu su kita dainininke Izabele Navickiene iš Verbŷliškių kaimo rudenį buvo pakviestos į Vilniaus universitetą, savotiškas vasaros ekspedicijų pabaigtuves. Moterų dainavimas sužavėjo ir solistę Beatričę Grincevičiūtę, kuri susijaudinusi kalbėjo: *„Aš taip pat kartais bandau padainuoti liaudies dainas, nes*

Bibliotekos-skaityklos vedėja Genutė Kasčionytė (dešinėje) ir Elena Palionytė

Siuvėja Adelė Kasčionytė-Astrovienė su straipsnio autore ant kelių. 1950 m. Iš autorės asm. albumo

jas labai myliu, bet man taip natūraliai ir paprastai neišeina. Šio vakaro dainininkės perdavė tikrą liaudiško dainavimo dvasią...“[5]

Lietuvos radijo fonduose tebėra įdainuotos šios O. Tamošiūnienės dainos: „Sproki sproki, ąžuolėli“, „Aš pasėjau rūtelę“, „Oi rūta, rūta, rūta žalioji“, „Per visą dienelę skauda galvelę“, „Sėdo susėdo bernelių suolas“. O jos sektos pasakos su dainavimais „Tėvas sumano vesti dukterį“, „Brolis nori vesti seserį“ įtrauktos į kitą knygą[6].

Miko ir Katrynos Kaščionių („Galinių“) ūkis, dukroms Onutei, Marytei ir Ievutei ištekėjus, atiteko sūnui Simanui. Šis, parsivedęs į žmonas gražią mergaitę Mariją iš Vėžiónių kaimo, pratęsė giminę. Vienas po kito šį pasaulį išvydo vaikai – trys sūnūs ir keturios dukros, dar penki išnešioti, pagimdyti, bet nuo ligų mirė maži. Augo būrys gražių, linksmų, darbščių (o jau dainingų!) Galinių Simankutų, rečiau Kaščioniukais vadintų. Vyriausias Jonas išvaizdus dainininkas ir muzikantas, krosnių mūrininkas – visų namams reikalingas. Domicelė (visų meiliai vadinta Damuka), svajingoji Monika, nepaprastai panašios tarsi dvynės linksmosios dainininkės Adelė ir Genė, prie tėvų sau namus pasistatęs Juozas ir jauniausias Vytas. Namuose prabangos nebuvo, užtat su kaupu santarvės, meilės vienas kitam, pagarbos vyresniesiems, kaimynams, dažnai vargstantiems, bet nepasiduodantiems negandoms, mokantiems į ateitį žvelgti optimistiškai. Ir varge, ir džiaugsme skambėjo dainos, darželyje žydėjo gėlės, o giminė vis plėtėsi. Mo-

[5] *Ten pat*, p. 211.
[6] *Lietuvių liaudies pasakos su dainuojamais intarpais*, Vilnius, 1987, p. 269, 287.

nika su vyru Jonu (dažniau vadinami ne Galinskais, o pagal senelio vardą – Anupriais) susilaukė šešių dukterų ir taip trokštamo sūnaus Jono. Pirmagimė gražutė ir linksmutė Matilda, dėl savo talentų tapo visos giminės ir plačiausios apylinkės numylėtine.

„Adelė, Genė, Jonas, Monika su kitais bendraamžiais iš Nibrių, Daukantų po karo buvo pakviesti į Kauną padainuoti dramos teatre. Publika išgirdo tokias dainas: „Nedėlios rytelį išėjau grybauti“, „Nemunėlis gilus, tavo veidas rūstus“, „Augo putinas, augo, žaliavo“. Ypač šiltai nuskambėjo „Ant kalno ramiojo“, – prisiminė Genutė Aleknavičienė (Kaščionytė). – *„Koncertą transliavo radijas, visus labai išgyrė, apmokėjo kelionę.“* Adelę kvietė dainuoti nuolat. Tačiau ištiko nelaimė – žuvo tėvas (užmušė pasibaidę arkliai), ir teko rūpintis namais, dirbti nepabaigiamus žemės darbus. Pramokusi siuvėjos amato, ji kūrė įvairiausias madas ir siuvo drabužius dukroms, seserėčioms, visiems, kas tik norėjo neįprastai ir įdomiai pasipuošti. Pati sau sugalvodavo įvairių drabužių. Įsimintinas toks šviesus, balinto lino spalvos švarkas su vynuogių kekėmis, kurias išryškino iš pamušalo pusės prikimšta vata. Adelės adatos prireikdavo kuriant rūbus, dekoracijas įvairiems kaimo vaidinimams. Jauniausioji iš Kaščionyčių – Genutė, poetiškai nusiteikusi simpatiška mergaitė, ėjo mokslus Kaune, pokariu dirbo pas Galinius įkurtoje kaimo bibliotekoje.

Gausi ir garsi gyveno Ivanauskų šeimyna, vadinama Klimais. Visi dainingi, bet dainininkų dainininkas – „giesminykas“ Juozas. Nepamainomas kaimo švenčių vedėjas Juozas iškilmingai ir oriai pradėdavo Mišias, atgiedodavo rožinį, giesmes, kur reikėjo jo stipraus, sodraus balso. Ir dar Klimukai išsiskyrė iš kitų tuo, jog rengėsi tvarkingai, stilingai kasdien, ne tik šventadieniais!

O Aleksiaus Aleknavičiaus (Kavolėlio, mat tėvas buvo kalvis) sodybą beveik kaimo vidury abipus pagrindinio kelio prie pat Nemuno gerai žinojo ir kaimynai, ir atvykėliai. Šalia į Nemuną nuo aukšto kranto leidosi didelė griova, kuri užsibaigė ramia prieplaukėle valtims, tada vadintomis „čaikomis“. Svarbiausia – čia nuo seno veikė keltas, o jį valdė pats ūkio šeimininkas, stiprus, linksmas ir šnekus Aleksius įspūdingais vešliais ūsais. Ant kelto tilpo trys vežimai ir keletas galvijų, būrelis valstiečių, susiruošusių turgun į Prienus ar Kauną. Apskritai, galiojo nerašyta taisyklė visiems Nemuno pakrantės gyventojams – vos tik išgirdus priešingame krante atvykusį ar pargrįžusį besišaukiant valties, iškart atidėti visus darbus į šoną ir skubėti „paduot valtį“, t. y. perirti į kitą upės krantą. Bet kokiu paros metu, kad ir gūdžiausią naktį, ir bet kokiu oru!

Dirbo nibriškiai ir kitus darbus. Didelės aplinkinių pagarbos nusipelnė Jonas ir Elena Pultinavičiai. Jei kam prireikdavo buities daikto, traukdavo į jų sodybą, žinojo, jog čia Jonas padirbdavo gražiausias statinaites, geldas, sviestamušes, lovius mėsai sūdyti. Tėvas, irgi Jonas, vežimų ir ratų dirbėjas, mokėjo statyti namus ir mūryti krosnis. Darbštumu, sumanumu pasižymėjo ir griežtai auklėjami vaikai – gražuolės dukros Monika ir Alė, sūnūs Kostas ir Pranas. Namai arti kapinių, todėl čia visada buvo, ko reikia žmogui palaidoti – vėliavų, tunikų, kaspinų, juostų, rankšluosčių karstui nuleisti į duobę. Tėviškėje likusi gyventi Monika Aleknavičienė jautriai sutikdavo kiekvieną netekties ištiktą žmogų.

Medžio namų statybų meistras buvo Pranas Skaudžius, o vėliau ir Antanas Pranuškevičius (Pranukynas). Tai išmintingi dailidės, Antanas mokėjo net liniuočių

Juozas Ivanauskas. Iš Z. Galinskaitės asm. albumo

Ivanauskaitės (iš kairės): Elena, Marytė, jų mama Marija su vyro seserimi Alenka ir Onutė

Prie irklų keltininkas Aleksius Aleknavičius. Iš Z. Galinskaitės asm. albumo

Bulviakasio talka pas Motiejų Aleknavičių. Pirmoje eilėje (iš kairės): Elena Aleknavičiūtė-Tamošiūnienė, Marijona Gintautaitė-Tamošiūnienė, Ona Stepankevičiūtė-Šabasevičienė, Marijona Stapankevičiūtė-Aleknavičienė; stovi: Monika Šabasevičiūtė, Antanina Karpavičiūtė, Elena Aleknavičiūtė-Gusienė, Anelė Daraškevičiūtė-Žiūkienė, Antosė Aleknavičiūtė-Grigonienė, Marijona Tamošiūnaitė-Pekūnienė, Anelė Tamošiūnienė, Aldona Stankevičienė. 1956 m. Iš M. Aleknavičienės asm. albumo

vaikams pridaryti. Šių eilučių autorė irgi tokią mokymo priemonę yra gavusi dovanų. Prano Skaudžiaus brolis Juozas su žmona Brone (Palionyte) „apsiūdavo“ ir aplinkinių kaimų gyventojus, o tie, kam prireikdavo kailinių, kreipdavosi į Kastuką Mackų (Šabasevičių). Siuvėjai pas užsakovus eidavo į namus ir ten pagyvendavo, kol pasiūdavo visus norimus drabužius. Dar garsėjo Bronė Vaičiūnaitė – puikiai ne tik pati siuvo, bet to amato mokė ir kitus. Dažname ūkyje, priesvirnyje, stovėjo varstotai vyriškiems medžio darbams, o audimo stakles poškino kiekviena moteris nuo rudens, kai pasibaigia lauko darbai, iki pavasario. O ir linus apdoroti reikėjo – minti, brukti, šukuoti, verpti.

Nibriuose ir aplinkiniuose kaimuose nuo seno įprasta didžiuosius darbus nudirbti talkomis. Tada jie ne taip prailgsta, nenuvargina, o ir žmonėms proga susieiti, pasilinksminti. Dažniausiai per bulviakasį. Moterys, per dieną su knabliais žarstę atartas vagas, rinkę, rūšiavę bulves į dideles ir mažas, sunešioję jas krepšiais bei supylę į maišus, klegėdamos, „traukdamos viena kitą per dantį“, pasidžiaugdavo, jei derlius geras, o jau temstant sustodavo ratu ir „iš dūšios“ užtraukdavo šią dainą:

Saulė nusileido, dangus raudonuoja,
Mergelės po darbo daineles dainuoja. 2 k.
O aš, siratėlė, po sunkaus darbelio 2 k.
Eisiu aplankyti tėvelių kapelių...

O kai aš nuėjau ir prisiartinau,
Tėvelio kapelį meiliai apkabinau. 2 k.
Oi kelkis kelkis, mielasai tėveli,
Ar tu man paskirsi didelę dalelę? 2 k.

Garsiai dainuodavo todėl, kad išgirstų aplinkinių kaimų bernai ir vyrai – darbai baigti, prašom rinktis pabaigtuvių šokiams ir dainoms. Netrukus, tai iš vienos pusės, tai iš kitos pasigirsta galingos vyrų sutartinės, pavieniai balsai, greitai įsiliejantys į bendrą dainavimo spektaklį. Padainuoja kelis posmus nuo kalno „šakaliniai“ (Nibrių kaimo dalies bernai per konfliktą su kaimynais apmėtyti šakaliais), po pauzės atitaria nuo priešingos pusės Šilinių kaimo atstovai. Tiems trumpam nutilus, nuo Nemuno ataidi nibriškių skambios turavonės, dar nuo Dambavos kaimo keletas bosų ir tenorų prisijungia. Tie dainavimai ne šiaip sau, o pasisakyt, kas ateina ir kad jau ateina! Visa tai džiugina, nuteikia smagiam pavakarojimui, pasišėliojimui. Nuovargio kaip nebūta! Moterys ir merginos čia pat, prie šulinio, tuoj nusiprausia, susišukuoja, persirengia švariau, persiauna, ir jau pasiruošusios po nelengvos darbo dienos linksmintis ir dūkti, *„kol kojos leis ir širdis geis“*. Panašiai būdavo ir per linų brukimo, plunksnų plėšymo ir kitokias talkas.

Kaimo muzikantas Petras Tamošiūnas.
Iš Z. Galinskaitės asm. albumo

Negali nesižavėti kaimo žmonių talentais. Akordeonu, geriau ar blogiau, mokėjo groti kone visi berniokai. Na, o Adolfas Tamošiūnas, Pranas Pekūnas, Pranas Aleknavičius, broliai Kamanduliai buvo tikri virtuozai, išvinguriuodavo įmantriausias melodijas. Atskirai reikėtų pažymėti Matildą Galinskaitę, visą panemunę žavėjusią savo talentais. Mergina turėjo ryškų sopraną, meistriškai grojo akordeonu. Ji baigė Vilniaus kultūros technikumą, dirbo Jonavoje – kultūros namuose, vaikų darželiuose. Jos auklėtiniai sėkmingai pasirodydavo respublikiniame TV konkurse „Dainų dainelė“. Matildą visą laiką traukė į tė-

Adomas Šabasevičius su žmona Marija Jono Pultinavičiaus ir Elenos Steponkevičiūtės auksinėse bei jų dukros Monikos Pultinavičiūtės ir Jono Aleknavičiaus sidabrinėse vestuvėse. Iš H. Šabasevičiaus asm. albumo

viškę, savo ilgesį artimiesiems, meilę gamtos grožiui išreikšdavo dainomis – pati rašė eiles, kūrė melodijas. Garsiausias kaimo smuikininkas Petras Tamošiūnas virkdė savo darbo instrumentą. Rudenį, kai pjaudavo avis, veršelius, jis jų žarnas raižydavo, tempdavo, džiovindavo ir darydavo stygas, stryką. Išsidroždavo ir kaušiuką, ir „tiltelį“. Ir vienas pačirpindavo, mokydamas kaimynų mergaites šokti, ir prie kitų muzikantų prisiderindavo. Kartą grįždami iš vakaruškų, įsismaginę nibriškiai vidurnaktį užsuko pas Kazelio Petrą (taip Tamošiūną dažniausiai vadindavo, nes jo tėvas Kazys buvo). „*Petrai, kelkis, norim pašokti.*“ Ir kėlėsi Petras, visai nesupykęs, ir užgrojo polką, valsą, dar kažką. Išsidūkęs, išsišėlęs jaunimėlis tik paryčiais padėkojęs išsivaikščiojo... (Pasakojo muzikanto dukra Bronė Maliauskienė.)

Vardadienius, gimtadienius ar šiaip savaitgalius kaimiečiai švęsdavo kolektyviai. „*Vakaruškos, talkos paeiliui vykdavo kiekvienoje sodyboje. Griežtesnę tvarką turėjo religinės šventės. Velykos – ypač linksmos. Jų antrą dieną jaunimas rinkdavosi suptis viename kaimo gale pas Palionius, kitame – pas Juozą Ivanauską. Prieš šventę ten tarp aukštų medžių įtaisydavo sūpuokles, kuriose supdavosi 2–3 žmonės. Vaikai eidavo pas kaimynus, gimines kiaušiniauti, grįždavo su pilnomis pintinėmis velykinių skanėstų. Jaunimas rinkdavosi pasišokti, o vyresnieji sueidavo į vadinamąją „Dešrinę“ – susineštinio maisto ir gėrimo vakarėlį*“, – pasakoja Zuzana Galinskaitė. Ilgai prie stalo nesėdėdavo, tuoj prasidėdavo juokai ir visokios išmonės. Jei dalyvaudavo Adasiai – Adomas Šabasevičius su žmona Mariuka, o, aišku, jie dalyvaudavo, jei kokia liga nesutrukdydavo, tai žaidimus pradėdavo ji. Pasikaišo Mariuka sijoną ir pradeda suktis – kviesti visus nuo stalo:

Susitiko žirnis pupą,
Ir suknelę viršun lupa,
Pupa rėkia, žirnis stena,
Žirnis pupą vis lukštena.

Aišku, dar prisidėdavo aplinkinių replikos, o tada jau visi „virsdavo iš klumpių...“

Vyras Adomas kiek santūresnis, bet irgi šmaikštus, žodžio kišenėje neieškantis, ne veltui vestuvių organizatorius buvo. Pas Šabasevičius visą vasarą galėjai atsigerti skanios, gaivinančios saldės. Tai beržų ir klevų sula, pagardinta džiovintais obuoliukais ir duonos raugu. Čia augo du sūnūs – Pranas ir Adolfas. Pranas nuo mažens buvo įnikęs į knygas, viskuo domėjosi ir gyveno, rodos, kitame pasaulyje. Lyg stebuklas visiems pasirodė, kai šitas kaimo vaikis surado sostinę, įstojo į Vilniaus universitetą. P. Šabasevičius sėkmingai mokėsi, užbaigė, apgynė disertaciją, ten pat dėstė istorijos mokslus*.

O kai kurių istorinių dalykų Nibrių, Daukantų gyventojai nepamirš visą gyvenimą. Tai karo baisumai. Juos savo akimis matė Genutė Aleknavičienė (Kaščionytė): „*Vokiečiai buvo savotiški, kartais žiaurūs. Kad ir švariomis uniformomis, išsikvėpinę odekolonu, retsykiais biednuomenę sušelpdavę cukrumi, miltais... Jie smarkiai užsiplieskė, kai už 5 kilometrų rado nušautą saviškį – pradėjo gaudyti kaimiečius ir varyti į Motiejaus Dagilio kluoną. Žmonės puolė į paniką. Mat pasklido gandas, jog už tą vieną vokietį šimtą gyventojų sudegins. Gerai, kad kitą dieną atvažiavęs aukštas karininkas įsakė visus paleisti, pareiškęs, jog šitie žmonės nekalti. Išsigandę kaimiečiai išskubėjo kas kur, daugiausia į Sobuvą, pas gimines. Apie 10 šeimų paliko savo sodybas. Virė mūšiai, ant Nibrių, Daukantų krito padegamieji sviediniai. Supleškėjo Albino Kamandulio, Motiejaus Dagilio, Onos Ivanauskienės, Alekso Aleknavičiaus, Jono Tamošiūno, Antano Aleknavičiaus, Juozo Dagilio, Prano Aleknavičiaus, kitų valstiečių namai. O šeimynos didelės: seni tėvai, vaikų po penkis–aštuonis. Kaip išsilaikyti, kaip išgyventi? Glaudėsi vieni pas kitus. Tik tarpusavio ryšiai, vienybė, pagalba vienas kitam gelbėjo sunkaus pokario metais.*“

Ir ne tik duona ir mėsa nuo negandų atsigaunantiems kaimiečiams rūpėjo. Reikėjo atgaivos sielai – 1947 m. įkuriama skaitykla Gintautų name Daukantų kaime. Jai vadovavo garsios dainininkės Onos Tamošiūnienės sūnus Andrius, knygų mylėtojas ir metraštininkas. Padaugėjus knygų, po trejų metų biblioteka-skaitykla įsteigiama Galinių name.

Pasklido, išsibarstė po visą Lietuvą Nibrių, Daukantų kaimų jaunoji karta. Teliko senbuviai, gimtinėje vienas po kito pabaigiantys savo gyvenimus: Monika Aleknavičienė (Pultinavičiūtė), jos vyras Jonas Aleknavičius, Antanina Grigonienė (Aleknavičiūtė), Adelė Venskūnienė (Palionytė), Bronius Palionis, Regina Naumova (Kaščionytė), Domicelė Ivanauskienė (Daraškevičiūtė), Genė Pranckevičiūtė.

Dažnam paskutinė gyvenimo kelionė iš Nibrių, Daukantų, Dambavos ir kitų kaimų užsibaigia bendrose kapinaitėse. Suvažiuoja ir prie brangių senelių, tėvų kapelių susiburia vaikai, anūkai, giminės. Nejučia užgimė nauja tradicija: tokiems susirinkimams suteikti organizuotą pobūdį ir susirinkti

* Žr. pagal Prano Šabasevičiaus diplominį darbą parengtą str. „Daukantų ir Nibrių kaimų sodybos“. *Vyr. red. pastaba.*

kiekvienais metais paskutinį liepos šeštadienį. Pirmiausia ši mintis kilo visų numylėtinei Matildai Rimkevičienei (Galinskaitei) 1991 metais. Pritarė seserys Zuzana, Genė, kaimynai. Po metų bendromis jėgomis prie Nibrių kapų iškasė šulinį, sutvarkė aplinką, įrengė šiukšliadėžes. Vėliau visi nusprendė pastatyti medžio skulptūrą – didžiulį rūpintojėlį su medžio varpais. Į kaimą pasikvietė garsų medžio drožėją iš Vilniaus – Ipolitą Užkurnį. 1994-ųjų metų vasarą jo kaltai ir plaktukai „sušneko“ Juozo Kaščionio sodybėlėje. Prie Antano Burbulio vaikų Jono, Onutės, Valdo atvežto ąžuolo susirinkdavo visas kaimas – pasmalsauti, kaip meistrui sekasi, pavaišinti jį sūriu ar medumi, papolitikuoti. Ir kaip visuomet – bendruomeniškai – kas kuo galėjo, tuo padėjo. Jonas Aleknavičius savo arklį į vežimą pakinkė, skulptūrą į kapus nuvežė, Adolfas Kaščionis su sūnumis Žygimantu, Petru, Donatu, Venantu ją pastatė. Susirinko žmonės. Genė Tarasevičienė (Galinskaitė) pradėjo iškilmingąją dalį, suminėjo čia palaidotuosius. Apie žuvusius savanorius, partizanus papasakojo jų bendraamžė Monika Aleknavičienė (Pultinavičiūtė). Pašventinus paminklą, sugiedotos Tautiška giesmė, „Marija, Marija“, „Lietuva brangi“. Garsiai, plačiai nuskambėjo (o juk balsai visų stiprūs, paveldėti iš proseneliųl!) Matildos specialiai sukurta ir greitai išmokta, vėliau tapusi savotišku kaimo himnu, daina „Į gimtuosius Nibrius“:

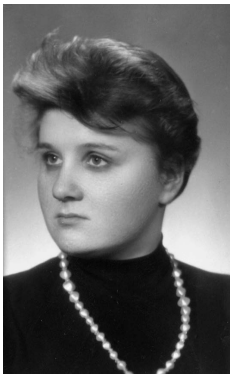

Matilda Galinskaitė Rimkevičienė. Iš Z. Galinskaitės asm. albumo

Kraštiečių susitikimas. 1995 m. Iš Z. Galinskaitės asm. albumo

Nemunas tyliai banguoja
Pro laukus ir miškus,
Nemunas mus pasitinka
Toks ramus ir klusnus.

Priedainis:

Nemune, tu paklausyki
Mūsų skambios dainos.
Šiandien ir vėl susirinkom
Į gimtuosius Nibrius.

Čia mūs seneliai gyveno,
Čia mus išaugino tėvai,
Čia mes lietuviais išaugom
Ir liksim jais amžinai.

Priedainis

Kaimas nuo seno garsėjo
Šokiais, dainom ir darbais,
Kaime gyvenantys žmonės
Buvo nuoširdūs draugai.

Priedainis

Šimtamečių daug čia praėjo,
Kartos vis keitė kartas,
Kaimas – Nibriai – čia išliko,
Ir jo jau nieks nepakeis.

Priedainis

Emigrantų Bernatonių šeimos istorija

Bernardas Bernatonis

Pratarmė*

Šiandieninėje Lietuvos žiniasklaidoje gausu grėsmingą Lietuvos ateitį pranašaujančių žinių. Pernelyg menki gimstamumo ir kone didžiausi Eurìpoje emigracijos rodikliai skatina kalbas apie neišvengiamą tautos ir valstybės žlugimą. Tačiau tokia situacija anaiptol nėra naujas reiškinys. Esama duomenų apie XVII a. iš gimtinės Lietuvos išvykusius pavienius žmones, įsikūrusius užsienyje, o pirmoji masinės lietuvių migracijos banga nuvilnijo devynioliktame šimtmetyje. Norą išvykti skatino prispaustame krašte patiriami sunkumai. Po 1863–1864 m. sukilimo prieš okupantus Lietuvą užgulė represijos. Daliai nelaimingųjų tekdavo sunki rekruto prievolė (panaikinta tik 1874 m.) – 12 metų trukdavusi tarnyba Rùsijos kariuomenėje. Ne mažiau svarbi buvo ir ekonominė situacija. Didelėse šeimose gimusios jauniausios atžalos neretai likdavo be žemės, o kraštą ištikus nederliui, buvo sunku išlikti gyvam. Visa tai išprovokavo 1868 m. prasidėjusią lietuvių emigraciją į Ameriką. Didžioji dalis išvykėlių rinkdavosi Pensilvãnijos valstiją, išsiskyrusią anglių klodų gausa[1].

Skaičiuojama, kad iki Pirmojo pasaulinio karo iš Lietuvos išvyko ne mažiau kaip 300 000 žmonių. Jono Basanavičiaus redaguotame laikraštyje „Aušra“ jau XIX a. pab. pasirodydavo emigrantus smerkiančių pranešimų ir nuogąstavimų, kad dėl masinio migravimo lietuvių tauta išnyks. Tačiau vėliau požiūris į šį kelią pasirinkusius asmenis kito. Skirtingais duomenimis, apie 20–30 proc. emigrantų grįždavo į Lietuvą, už santaupas įsigydavo ūkius, o likusieji užsienyje padėdavo giminaičiams, siųsdavo jiems pinigines perlaidas. Lietuviai nenustojo laimės ieškoti svetur ir atkūrus Nepriklausomybę – per laisvės dvidešimtmetį (1918–1940) į Šiáurės ir ypač į Pietų Amèriką (Brazìliją, Argentìną) patraukė daugiau kaip 10 000 lietuvių. Dar vienas masinis išvykimas iš Lietuvos prasidėjo Antrojo pasaulinio karo metais, tačiau šį kartą jis turėjo ryškų politinį atspalvį – dauguma žmonių užsienį rinkosi vengdami sovietinių saugumo struktūrų susidorojimo, ieškodami saugaus prieglobsčio savo šeimoms[2].

Norintiesiems išvykti į užsienį nereikėjo ieškoti kontaktų gubernijų ar apskričių centruose – daugelyje miestelių neretai buvo bent vienas žmogus, dirbęs laivininkystės kompanijoms ir verbavęs potencialius emigrantus. Istorikas Alfonsas Eidintas nurodo Jiẽzną buvus svarbiu „emigrantų išsiuntimo punktu“[3]. Emigranto kelią pasirinko daugybė Jiẽzno bei Stãkliškių apylinkių žmonių. Pavyzdžiui, 1909 m. iš 94 Kùkiškių (Jiẽzno vls.) kaimo gyventojų apie penktadalis (18) buvo išvykę į Ameriką[4]. Todėl šiame rašinyje pateikiama istorija atspindi ne tik Bernatonių šeimos, bet ir daugelio kitų monografijoje aprašomo krašto žmonių patirtus išbandymus, siekiant įsitvirtinti svetur arba sukaupti santaupų naujo gyvenimo Lietuvoje pradžiai.

* Pratarmės autorius Mindaugas Tamošiūnas.

[1] Aleksandravičius E. *Karklo diegas. Lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius, 2013, p. 139, 141, 145, 185.

[2] Eidintas A. *Lietuvių kolumbai*, Vilnius, 1993, p. 28, 32, 48, 66, 94.

[3] *Ten pat*, p. 26.

[4] 1909 m. Jiezno parapijiečių surašymo knyga, *Jiezno parapijos archyvas*.

Bernatonių tėviškė – Šilinių kaimas

Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) Masačùsetse (Massachusetts) gyvendamas, aš surinkau daug dokumentų apie savo giminę ir parašiau anglų kalba (nes lietuviškai nemoku) gyvenimo istoriją apie protėvį Aleksandrą Bernatonį, kuris 1892 m. atvyko į Pensilvanijos (Pennsylvania) valstijos Skùlkilo (Schuylkill) apygardą, jo šeimą ir palikuonis.

Aleksandras gimė apie 1865 m. Šiliniŭ kaimelyje Juozo ir Juozapotos Bernatonių šeimoje. Jis buvo jauniausias iš penkių vaikų – trijų mergaičių ir dviejų berniukų. Turėjo seseris Magdaleną (1857–1930), Justiną (apie 1859–?), Marijoną (apie 1861–?) ir brolį Konstantiną, vadintą Kastantu (apie 1863–?). Aleksandro tėvas Juozas gimė ir visą gyvenimą dirbo nedideliame ūkelyje Šiliniuosė. Mama Juozapota Mockevičiūtė kilusi iš netoliese esančio Kukiškių kaimo. J. Bernatonis mirė apie 1910 m., neilgai trukus anapilin iškeliavo ir žmona. Abu palaidoti Jiezno kapinėse. Jų kapas, kaip ir daugybės kitų kadaise mirusių šio krašto žmonių, yra be paminklo.

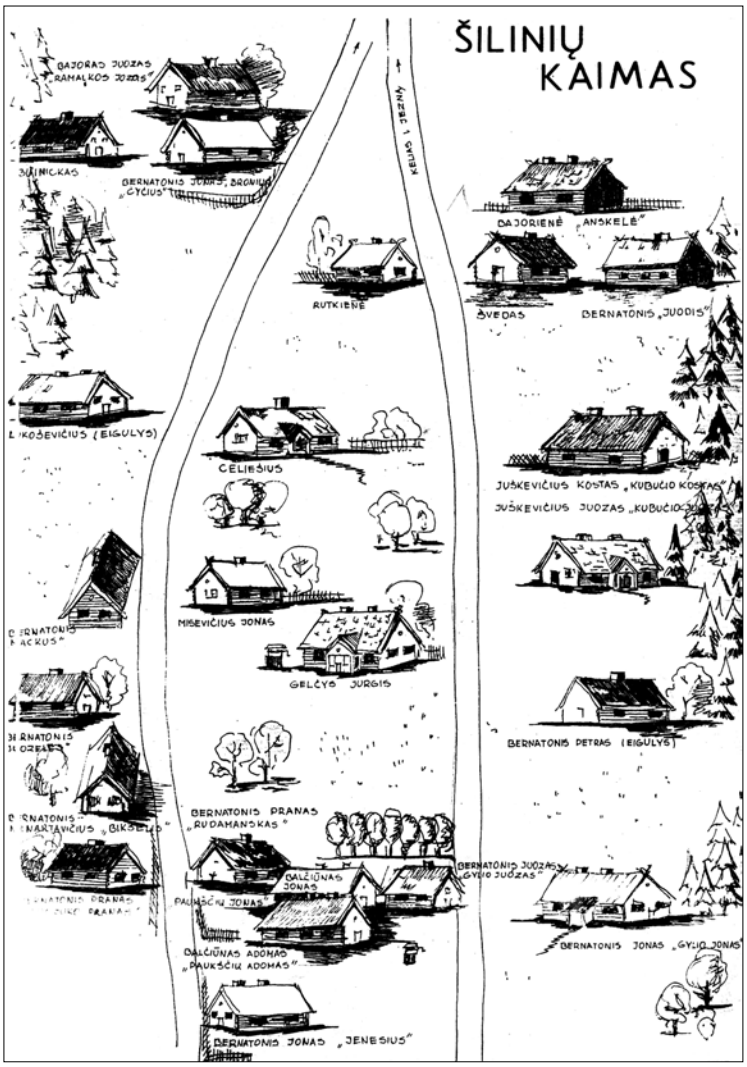

Šilinių kaimas (Jiezno sen.)

Šiliniuose gyveno penkios Bernatonių šeimos, tačiau Aleksandras gimininga laikė tik vieną Adomo Bernatonio šeimą. Pastarojo anūkas Juozapas 1925 m. emigravo į Kanãdą. Aleksandro tėvai vertėsi iš ūkio, kuriame augino ir tabaką. Jo pirkti į Bernatonių sodybą atvykdavo ne tik gretimų, bet ir tolimesnių apylinkių žmonės. Šeima laikėsi katalikiškų tradicijų, sekmadienį pėsčiomis arba arkliais keliaudavo į Jiezno bažnyčią. Vietos gyventojai laidoti arba Jiezne, arba kaimo kapinėse. Pasakojama, kad Šilinių Bernatoniai mėgdavo išgerti. Aleksandro tėvas Juozas irgi neatsispirdavo degtinei. Jis vis ragindavo kompaniją *bigstelt* (išgerti), todėl žmonės ėmė pravardžiuoti Bernatonius *Bigšteliais*. Šis pomėgis buvo perduotas palikuonims – kanadietis Juozapas mėgo kanadietišką viskį, kurį gerdavo iš aukštos stiklinės. Aleksandro dukra Ona Kairienė (Anna Kairis) bei sūnus Frenkas (Frank) Bernatonis irgi smarkiai gerdavo visą savo ilgą gyvenimą.

Aleksandras Bernatonis – Rusijos armijos kavaleristas. 1890 m. (nuotraukos iš autoriaus asm. archyvo)

Apie 1890 m. Aleksandrą pašaukė tarnauti į carinės Rusijos kariuomenę. Tai beveik prilygo mirties nuosprendžiui – tarnybos laikotarpis anuomet buvo apie 10 metų. Daugelis vyrų bėgdavo slėptis į mišką, kai į kaimą rinkti rekrutų atvykdavo rusų kareiviai. Vieni susižalodavo, kad nepakliūtų į kariuomenę, kiti papirkdavo pareigūnus, dar kiti bėgdavo iš Lietuvos, kad tik nereikėtų ilgus metus tarnauti. Šeimoje pasakota, kad Aleksandras tarnavo caro garbės kavalerijoje. Esą netgi buvusi nuotrauka, kurioje jis, vilkįs puošnia uniforma, sėdi balne ant balto žirgo. Tą nuotrauką turėjo Aleksandro duktė O. Kairienė, bet ji ilgainiui kažkur dingo. Po kurio laiko kavaleristas dezertyravo. Jo brolis Kastantas visą laiką dirbo ūkyje, prižiūrėjo tėvus. Kastanto sūnus Pranas Bernatonis paveldėjo šeimos ūkį Šiliniuose. Iki pat mirties 1974 m. jis pasakodavo prisimenąs senelį Juozą ir dėdę Aleksandrą dirbančius laukuose, ganančius arklius.

Emigracijos priežastys ir kelionės sunkumai

XIX a. pab. Prūsijoje leistame lietuviškame laikraštyje „Aušra“ rašyta apie gerai mokamus darbus Pensilvanijos anglių kasyklose, lietuviai raginti vykti užsidirbti. Laikraščio „Unija“ 1885 m. sausio 31 d. numeryje skelbta, kad kelionė per Atlánto vandenyną laivu iki Niujòrko (New York) tekainuoja 10 dolerių. JAV lietuvių savaitiniame laikraštyje „Wienybe Lietuwninku“ buvo pilna skelbimų apie paslaugas: pinigų perlaidų siuntimą, kelionės bilietų parūpinimą giminėms ir draugams Lietuvoje. Carinės Rusijos valdžia stengėsi išrauti lietuvybę, katalikybę, vertė žmones pereiti į stačiatikybę. Spaudimas ypač išaugo 1860–1890 m. Žmonės nerimo, priešinosi, sukildavo. Rusų kazokai juos malšino. 1893 m. lapkričio

22 d. jie užpuolė Krãžių bažnyčioje buvusius žmones, devynis mirtinai užkapojo, dešimtis sužeidė. Tokie įvykiai papiktino Amerikos lietuvių bendruomenes, ypač įsikūrusias Pensilvanijos anglių kasyklų regione. Vyko demonstracijos, protestai, platintos brošiūros, rengti vaidinimai.

Anuomet žinią apie galimybę įsidarbinti skleidė įvairiais būdais. Pensilvanijos akmens anglių ir geležinkelio bendrovės siųsdavo agentus į rytų ir pietų Europą verbuoti pigios darbo jėgos. Žinia apie „auksu grįstas“ Amerikos gatves plito sparčiai. Tokie pasakojimai viliodavo lietuvius vykti į Brémeno ir Hámburgo uostus, iš kurių į išsvajotąją žemę plaukdavo laivai. Norėdami pasiekti Vokietijos uostus, lietuviai turėjo išvengti pasienį saugojusių rusų kariškių ir policijos. Būdamas 27-erių, A. Bernatonis iškeliavo į Ameriką. 1892 m. balandžio 16 d. iš Vokietijos miesto Hamburgo į Niujorko uostą jis atplaukė dvistiebiu garlaiviu „California“, galinčiu gabenti 1 250 keleivių. Laivo įgulą sudarė 45 jūrininkai.

Tuo metu Ameriką tiesiog užplūdo atvykėliai, į Niujorko uostą vienu metu suplaukdavo iki 30 laivų, gabenusių daugiau kaip 10 000 imigrantų. 1891 m. laivai švartuodavosi žemutiniame Manhãtene (Manhattan), o imigrantus registruodavo Kasl Gardeno (Castle Garden) įstaigoje. Po 1891 m. atvykusiuosius išlaipindavo nedidelėse medinėse prieplaukose ir vesdavo į Èliso sãlą (Ellis Island) įforminti. Jie būdavo varomi kaip karo belaisviai – vyrai su virve perrištais lagaminais, moterys nešinos vaikais. Šiurkščiuose, saulėje įdegusiuose veiduose galėjai įžiūrėti viltį rasti sėkmę naujoje žemėje, nežinomybės baimę, džiaugsmą, kad ilga, sunki, pavojų kupina kelionė baigėsi. Dauguma migrantų keliaudavo žemiausios (ketvirtos) klasės patalpose, triumuose prie pat triukšmingų garlaivio variklių, sraigto mechanizmų. Nevėdinamose, žmonių sausakimšai prigrūstose patalpose stovėjo dviaukščiai gultai, tvyrojo nuolatinis dvokas. Ankstyvuoju migracijos laikotarpiu kas dešimtas mirdavo nuo ligų, visus puldavo utėlės. Tie, kurie ištverdavo, mito itin skurdžiai – miežinių kruopų sriuba su pašvinkusia jautiena, juoda sprangia rugine duona.

Vietos trūko, migrantai miegodavo sugulę kone vienas ant kito. Dauguma sirgdavo jūros liga. Mirusiuosius laidojo vandenyno gelmėse. Vykstantieji ieškoti geresnio gyvenimo ne veltui laivus vadindavo „plaukiančiais karstais“. Tačiau šie pavojai nuo kelionės neatbaidydavo. Pamatę Laisvės statulą su aukštai iškeltu deglu prie „auksinių Amerikos vartų“, atvykėliai pirmiausia atsiklaupdavo ir pasimelsdavo, įvairiomis kalbomis dėkodavo Dievui. Jie juto, kad atvyko į laisvės kraštą. Pabėgo nuo karų, skurdo, revoliucijų, bado, persekiojimų ir Naujajame pasaulyje tikėjosi geresnio gyvenimo sau ir savo vaikams. Šiems narsiems, ryžtingiems, užsispyrusiems, kupiniems vilčių lietuviams tai buvo tikslo pradžia. Jie suprato, kad Amerikos gatvėse neras aukso ir žinojo, kad reikės sunkiai dirbti.

Kasl Gardeno imigrantų stotis pagrįstai garsėjo bloga reputacija – joje klestėjo korupcija. Inspektoriai, aptarnaujantis personalas, pašaliniai – visi jie gyveno atvykėlių sąskaita. Naudodamiesi jų nuovargiu, kalbos nemokėjimu ir kultūriniu šoku, vietiniai plėšdavo tūkstančius imigrantų, išviliodavo jų turtą. Eliso salos imigracijos stotis atidaryta 1892 metais. Tai 5 400 m^2 ploto dviejų aukštų medinis pastatas, kurio pirmame aukšte buvo didelė bagažo tvarkymo patalpa. Antrame aukšte įsikūrė pagrindinės atvykusiųjų registravimo įstaigos, patikrinimo zonos su

atitvertais plotais laimingiesiems, perėjusiems patikrą, geležinkelio bilietų kasos, pinigų keityklos, maisto produktų kioskai, administravimo biurai. Saloje pastatytas bendrabutis sulaikytiems asmenims, pirtys, restoranas, kitų paslaugų punktai, personalo gyvenamosios patalpos. Ši įstaiga, kaip skelbta, galėdavo per parą priimti 10 000 imigrantų. Eliso salos stotis veikė iki 1897 metų.

Lietuviai pirmą žingsnį žengdavo Niujorke avėdami klumpes ar nagines, vilkėdami valstietiškas rudines ir nešini keliais lagaminais su visu turtu. Kiekvienas imigrantas turėdavo parodyti turįs bent kelis dolerius gyvenimo pradžiai. Nedidelėmis, nesaugiomis baržomis atplukdyti imigrantai į Eliso salą išlaukdavo eilėse keletą valandų, kol vertėjas žmones pagrindiniais laiptais nusivesdavo į didžiąją salę tikrinti sveikatos. Du gydytojai greitai nustatydavo, ar atvykėliai neturi psichikos sutrikimų, ar įgalūs, ar neserga tuberkulioze, galvos odos ligomis, trachoma.

Sėkmingai perėję patikrinimą imigrantai, susodinti pagal laivo deklaracijos sąrašą, laukdavo paskutinio migracijos inspektoriaus žodžio. Jeigu jam neužkliūdavo atsakymai į deklaracijos klausimus apie asmens tapatybę, šeimos padėtį, finansinę būklę, pageidaujamą darbovietę, leisdavo laimingiesiems vykti toliau pas pasitinkančiuosius ar palydėdavo į geležinkelio stotis.

Aleksandras Bernatonis atvyksta į Pensilvaniją

Aleksandras perėjo Eliso salą 1892 m. balandžio mėn. ir atvyko į Skulkilo apygardą, Šenandòa (Shenandoah) miestą. Iš pradžių jis gyveno kartu su kitais angliakasiais, tarp kurių buvo Jonas (John) Bernatonis, laikęs smuklę ir veikiausiai globojęs Aleksandrą. Jiezniškis įsidarbino anglių kasykloje ir gyveno nuomojamuose butuose, dažnai keitė juos, kaip ir daugelis viengungių imigrantų. Daugybė vyrų ėmėsi sunkaus darbo šachtose. Moterys siuvo, plovė grindis ir indus, dirbo padavėjomis, vargo skalbyklose. Dirbdami diena iš dienos, atvykėliai dažnai imdavo skolon, kad galėtų susimokėti parduotuvėje ar smuklėje. Jie nėrėsi iš kailio, kentė sunkumus, bet laikėsi, augino dideles šeimas, siekė svajonės.

Iš žemės gelmių gautas pelnas pripildė godžių kasyklų savininkų kišenes, o kasybos atliekos nuniokojo aplinką, užteršė švarias upes ir upokšnius. Tarša iki šiol jaučiama Skulkilo upėje ir daugelyje jos intakų. 1880 m. Skulkilo apygardoje buvo išgauta 23,5 milijono tonų anglies. Kasyklose darbo rado neraštingi, nekvalifikuoti imigrantai, neturėję geresnio pasirinkimo. Pirmieji čia atvyko dirbti airiai, vėliau prisidėjo rytų europiečiai. Ir vieni, ir kiti nesiryžo darbintis fermose. Vaikai pradėdavo dirbti jau nuo 9–10 metų, po 10–12 valandų per dieną. Uždarbis – 11 centų už valandą. Vaikas atidarydavo ir uždarydavo kasyklos duris, praleisdamas pro jas mulo traukiamus vežimaičius. Berniukas durininkas dirbdavo tamsoje visai vienas, dažnai jo draugės būdavo tik žiurkės.

Spauda apie imigrantus iš Lietuvos skleidė prastą nuomonę. Miestų gatvėmis einančius atvykėlius, kalbančius gimtąja ar darkyta anglų kalba, vietiniai pajuokdavo. Vaikai taip pat sulaukdavo patyčių, jaunuolius ignoruodavo bendraamžiai amerikiečiai. XIX a. devintajame dešimtmetyje viena pagrindinių lietuvių gyvenviečių buvo Šenandoa, vadinta Šiaurės Amerikos Vilniumi. Šiam dideliam miestui trūko tam tikro žavesio ir įmantrybės, būdingos apygardos centrui Pòtsviliui (Pottsville), esančiam vos už 15 mylių (apie 24 km) į pietus nuo Šenandoa. Tačiau antracito

turtingoje teritorijoje, slėnyje tarp kalnų esantis Šenandoa miestas turėjo perspektyvų plėstis net po didžiulio gaisro 1883 m., kai visiškai sudegė ketvirtadalis pastatų.

XIX a. pab. Šenandoa gatvėse galėjai išgirsti bent 20 skirtingų kalbų. Tai buvo viena iš tankiausiai apgyvendintų vietovių. Dauguma lietuvių vyrų gyveno ant kalvų, greta kasyklų, nedidelėse, iš metalo laužo, lentų ar skardos suręstose lūšnelėse. Kiti telkėsi pigiuose gyvenamuosiuose rajonuose, daugiabučiuose, net daržinėse, kurios virsdavo bendrabučiais. Kartais dešimtis vyrų išsinuomodavo apleistą parduotuvę, kad už kelis dolerius per mėnesį galėtų permiegoti ant gultų ir čiužinių, numestų ant grindų. Savininko žmona išskalbdavo vyrų drabužius, sutvarkydavo patalpas, kasdien paruošdavo nuomininkams valgio – mėsos, duonos, kavos. Tokiam verslui prigijo pavadinimas – „pensionų sistema“ (*boarding house system*), kuri veikė kelis dešimtmečius. 1900 m. JAV atliktas gyventojų surašymas parodė, kad ji vyravo Šenandoa lietuvių bendruomenėje. Taip gyveno apie 70 proc. lietuvių. Norėdami sudurti galą su galu, kalnuose jie rinkdavo mėlynes, augino kopūstus, bulves. Jei išgalėdavo, laikydavo gyvulių. Ruginę duoną kepdavo didelėje, lauke pastatytoje bendroje krosnyje.

Neturtingi angliakasiai gebėdavo užauginti vaikus, leisti juos į mokslus, kad tik jaunajai kartai nereikėtų sekti tėvų pėdomis ir dirbti žemės gelmėse. Kasyba buvo vienas pavojingiausių, jeigu ne pats pavojingiausias užsiėmimas. Šachtose tykojo mirtis. Kasyklų ore susitelkusios anglių dulkės susargdindavo tūkstančius angliakasių *antrakosilikoze*, vadinamąja angliakasių juodųjų plaučių liga. Tačiau labiausiai bijota šachtose įvykstančių sprogimų dėl susikaupusių metano dujų. Įvykus sprogimui, imdavo kaukti sirenos. Moterys ir vaikai baimingai laukdavo, kol praneš aukų pavardes. Paskui įsivyraudavo spengi tyla. Gyvenimas buvo sunkus, mirtis tragiška.

Įsitvirtinimas

1895 m. sausio 19 d. A. Bernatonis vedė 24-erių Antaniną Telavičiūtę. Jungtuvės įvyko Šenandoa Šv. Jurgio lietuvių katalikų bažnyčioje. Antanina naudojosi savo patėvio Buinickio pavarde ir vadinosi lenkiška maniera – *Buinickuvna*. Dėl vedybų, kurios įvyko „iš reikalo“, matyt, taip buvo sutarta dar Lietuvoje. Abu jaunavedžiai gyveno Šenandoa. Aleksandras dirbo anglių kasyklose, Antanina – pasiturinčių šeimų tarnaite. Jie nuomojosi dalį trijų šeimų namo Yst Loido gatvėje. Jų bendrapavardis, artimas draugas ir atvykėlių lietuvių globėjas J. Bernatonis laikė smuklę kitoje gatvės pusėje, o vėliau įsigijo ir gretimą gyvenamąjį namą. Jis buvo kilęs iš to paties Jiezno valsčiaus, Pėlekonių kaimo, bet pasakota, jog Jonas ir Aleksandras nebuvo giminės. Jonas veikiausiai buvo vienas pirmųjų Bernatonių, atvykusių į Šenandoa.

Aleksandras ir Antanina susilaukė septynių vaikų. Pirmasis kūdikis gimė 1895 metais. Mergaitę tėvai pavadino Magdalena (mirė 1900 m.). Antroji atžala gimė 1897 m. ir gavo Onos vardą (mirė 1980 m.). Dar po trejų metų pasaulį išvydo Pyteris (Peter), būsimasis Pirmojo pasaulinio karo dalyvis, elektrotechnikos inžinierius (mirė 1986 m.). Vėliau Aleksandro ir Antaninos šeima pasipildė dar keliais vaikais: Frenku (1903–1985), Kazimieru (1908–1909), Albertu (1910–1978) ir Mere Helen (1915–2008).

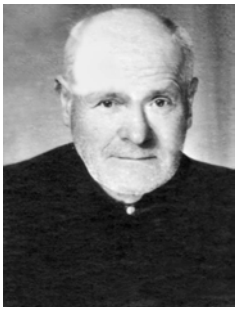

Aleksandras Bernatonis

1900 m. birželio 1 d. JAV gyventojų surašymo anketose A. Bernatonis įrašytas kaip Bertonas. Pažymėta, kad jis – svetimšalis, gimęs Lénkijoje (Lietuva tuometiniuose JAV dokumentuose nebuvo išskiriama kaip atskiras kraštas). Nurodyta, kad Aleksandras yra angliakasys. Kartu su šeima gyveno A. Bernatonienės mama Kotryna Buinickienė (įrašyta „Bubvitsky“), gimusi 1849 m. Lietuvoje, į JAV atvykusi 1898 m. Taip pat su jais gyveno Antaninos brolis, 21-erių Antanas Buinickas (Bubvitsky), kilęs iš Stakliškių, į JAV atvykęs 1896 m. ir dirbęs anglių kasyklose. Antaninos sesuo Ieva gyveno gretimame name, – ji buvo ištekėjusi už Adomo Bernatonio. Ten pat nurodoma, kad Aleksandras ir Antanina išlaiko tris iš Lenkijos atvykusius lietuvius.

1902 m. vyko didžiulis angliakasių streikas, apėmęs daug Šenandoa kasyklų. Jie išdėstė seniai susikaupusius skundus ir reikalavo, kad atlyginimai būtų padidinti penktadaliu, nustatyta aštuonių valandų darbo diena, tiksliai sveriamos iškastos anglys. Angliakasiams mokėdavo už iškastų anglių kiekį, bet sverdavo labai netiksliai. Jie reikalavo sustiprinti šachtų saugos reikalavimus, kurių paprastai niekas nesilaikydavo. Bendrovė atsisakė pripažinti profesines sąjungas, todėl regione kilo neramumai, riaušės, demonstracijos. Tvarkai palaikyti iškviesta nacionalinė gvardija, įsikišo ir JAV prezidentas. Daugelis angliakasių nutarė išvykti: vieni į kitas kasyklas ar pramonės centrus rytuose ir vidurio vakaruose, o kiti grįžo į tėvynę. Dalis imigrantų patraukė į ramesnes JAV sritis.

XX a. pr. Aleksandras ir Antanina ėmėsi namų statybos verslo, pirko žemės sklypus. Apie 1903 m. jie persikraustė į Selcerio miestą. Tai norvegų miestelis Pensilvanijos valstijoje, kur Aleksandras už 150 dolerių iš supirkėjų Maurerių ir Brandonų įsigijo žemės sklypą. Jie apsigyveno dideliame name su pusrūsiu, kuris vėrėsi į pagrindinę gatvę ir kuriame Antanina laikė bakalėjos parduotuvę. Šiame name Aleksandrui su Antanina 1903 m. rugsėjo 20 d. gimė Frenkas Čarlzas Bernatonis, šio rašinio autoriaus Bernardo tėvas. Išgyvenęs Amerikoje 13 metų, Aleksandras kreipėsi į valdžią dėl natūralizacijos. 1904 m. spalio 1 d. jis oficialiai pripažintas JAV piliečiu. Beje, tą pačią dieną buvo natūralizuotas ir Antaninos pusbrolis Juozapas Buinickas (Joseph Burnisky), kuris anksčiau gyveno Šenandoa kartu su Ieva Bernatoniene ir persikėlė į Selcerį kartu su Aleksandru bei Antanina.

Bernatoniai Selceryje gyveno apie septynerius metus. 1907 m. gruodžio 2 d. jie už 250 dolerių nusipirko du gretimus sklypus ir ėmė statytis naują namą Sent Klero (St. Clair) pakraštyje, Niukastlo (New Castle) miestelio Plačiosios gatvės (Broad Street) gale, netoli akmens anglių kasyklos, kuri buvo gretimame kalne. 1908 m. liepos 3 d. Bernatoniai už 125 dolerius pardavė vieną sklypą artimam draugui Jonui Sinkevičiui (John Sincavage), kuris buvo vedęs Mariją (Mary) Bernatonytę, 1910 m. tą sklypą atpirko už 1 500 dolerių – tuomet ten jau stovėjo namas. Aleksandras namą Selceryje nutarė parduoti ir persikėlė į Sent Klerą, kur gyveno iki 1915 m. pab., kai šis nekilnojamasis turtas buvo parduotas Gurskių šeimai.

1910 m. Aleksandras tebedirbo anglių kasykloje, mokėjo skaityti ir rašyti angliškai, nors išsilavinimo nebuvo įgijęs. Amerikoje jis gyveno jau beveik

20 metų. Ilgą laiką sunkiai dirbę Bernatoniai turėjo namą, kuriame laikė bakalėjos parduotuvę. Iki 1910 m. A. Bernatonienė pagimdė šešis vaikus, iš kurių išgyveno tik trys. Mirusieji vaikai buvo Magdalena, Kazimieras ir dar vienas neįvardytas. Bernatoniai laikė nuomininkus, kaip anuomet buvo įprasta. 1910 m. rugpjūčio 30 d. Antanina pagimdė dar vieną sūnų, kurį pavadino Albinu (Albertu). 1951 m. jis vedė Virdžiniją Džordan (Virginia Jordan). Pora susilaukė dviejų vaikų – Žano (Jeanne) ir Džeimso (James).

Apsilankymas Lietuvoje ir ankstyva mirtis

1911 m. A. Bernatonis trumpam grįžo į Lietuvą. Jis lankėsi gimtajame Šilinių kaime, mat mirus tėvui reikėjo tvarkyti paveldėjimo reikalus. Vargu ar šis apsilankymas buvo sėkmingas. Aleksandrui teko „kariauti“ su broliu Kastantu, kuris, kaip pasakojama, puolė brolį su peiliu. Konfliktą nuslopino įsikišusi motina. Šeimai tuo metu priklausė 5 hektarai žemės, du arkliai, dvi karvės, kelios kiaulės, apie 100 žąsų ir ančių. Kastantas piktai išrėžė Aleksandrui, kad nėra ko dalytis. Jam tekę sumokėti 100 carinių rublių, – galbūt tam, kad išlaikytų ūkį, galbūt už Aleksandro pabėgimą iš karinės tarnybos. Šis, nieko nepešęs, grįžo į Ameriką vokiečių laivu „SS Cincinnati“ iš Hamburgo 1911 m. spalio 22 dieną. Tik plaukė dabar jau ne kaip imigrantas, o kaip visateisis JAV pilietis.

1912 m. kovo 6 d. A. Bernatonis už 550 dolerių įsigijo tris sklypus Naujajame Mainersvilyje (Minersville). Jis kasdien eidavo iš Sent Klero į Naująjį Mainersvilį statyti namo trims šeimoms. Netrukus Aleksandras ir Antanina už 1 000 dolerių užstatė savo nekilnojamąjį turtą. Išmokėti paskolą turėjo per dvejus metus. 1915 m. liepos mėn. jie vėl įkeitė tą patį turtą už 2 000 dolerių, matyt, siekdami padengti pirmąją paskolą bei turėti einamųjų lėšų statyboms. 1915 m. rugsėjo 20 d. Antanina pagimdė dukterį Merę Helen. Užaugusi ji ištekėjo už Andriaus Petrinkos (Andrew Petrinka), susilaukė dviejų vaikų – Ellen ir Allen.

Bernatoniai buvo pamaldūs katalikai, glaudžiai susiję su Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčia Naujajame Mainersvilyje – čia buvo krikštijamos jų atžalos. Iki bažnyčios buvo 3–4 mylios (apie 5–6 km), tą kelią jie įveikdavo pėsčiomis, mat niekad neturėjo nei automobilio, nei arklio, nei brikelio. Priklausymas šiai bendruomenei ir ketinimas naudotis trijų šeimų namu su parduotuve skatino juos persikelti į Mainersvilį. Nuo 1912 iki 1915 m. Aleksandras čia statė namus. Tuo metu jis jau sirgo astma ir paskutinius penkerius gyvenimo metus buvo prižiūrimas medikų. 1915 m., kai namai buvo baigti, 50-metis A. Bernatonis su žmona Antanina, vaikais Pyteriu, Frenku, Albertu, Helen ir uošve K. Buinickiene persikėlė į Mainersvilį. Kadangi sveikata silpnėjo, jis nebedirbo kasykloje, ganė kaimynų karves. Antanina turėjo nedidelę bakalėjos parduotuvę, kaip ir senajame name.

1918 m. spalio mėn. Skulkilo apygardą užklupo ispaniškojo gripo epidemija, – per tris dienas Mainersvilyje užregistruota 1 500 ligos atvejų. Daugelio ligonių būklė buvo sunki, netrukus pranešta apie 40 mirusių. Žmonės laidoti be didelių formalumų. Apie mirtį net neskelbta vietos laikraštyje „Pottsville Journal“ – (pernelyg daug gedinčių šeimų). Daugiau aukų pasitaikydavo tarp užsieniečių, kurie nesirūpindavo savo sveikata, nesilaikė medikų patarimų ar net į juos nesikreipdavo. Pranešimų būta tragiškų – mirdavo jauni vyrai, palikdavo imigrantę

žmoną su trimis vaikais dideliame skurde. Žmonės buvo sukrėsti, vengė apie tai kalbėti, žinodami, kad kiekviena šeima nukentėjo nuo gripo epidemijos. Laidotuvių namai veždavo numirėlius vežimais, laidodavo juos bendruose kapuose be apeigų.

Aleksandro dukra Ona neteko vyro Mykolo Blaževičiaus, jo draugas J. Sinkevičius taip pat mirė nuo gripo ir dar su kitomis septyniomis ligos aukomis buvo palaidotas bendrame kape Šv. Pranciškaus kapinių viduryje. Miestelyje įrengta didžiulė lauko ligoninė, į kurią buvo atsiųsta gydytojų ir seselių iš valstijos centro. 1918 m. spalio 4 d. bažnyčiose, mokyklose, viešbučiuose, visose viešose vietose paskelbtas karantinas, uždarytos net smuklės ir kalėjimai. Sergančiųjų mirtingumas siekė apie 15 proc. Iki 1918 m. spalio 10 d. visas miestas buvo suskirstytas į zonas, kurias stebėjo medikai, lankydavo kiekvieną ligonį, gatvėse patruliavo valstijos policija.

1918 m. spalio 11 d. spaudoje pranešta, kad Mainersvilyje užregistruota 1 200 gripo atvejų – daugiausia visoje apygardoje. Spalio 12 d. informuota, jog nuo praėjusios dienos vidurdienio iki vidurnakčio mirė aštuoni žmonės. Vienas iš jų buvo 56 metų sulaukęs A. Bernatonis. Nusilpęs nuo kalnakasių astmos, jis užsikrėtė ir ispaniškuoju gripu. Jiezniškis be didelių apeigų palaidotas Bernatonių sklype Šv. Pranciškaus kapinėse. Iš viso iki tos dienos Mainersvilyje gripu sirgo daugiau kaip 3 000 žmonių, iš jų 305 mirė. Netrukus epidemija baigėsi, bet regione tebetvyrojo prislėgta nuotaika. Tebevyko visuotinis kalnakasių streikas, Europoje tęsėsi Pirmasis pasaulinis karas, bet vokiečių fronto linija jau trūkinėjo. 1918 m. lapkričio 10 d., pirmadienį, 3 val. 30 min. Mainersvilio gyventojus pažadino Potsvilio sirenos ir varpų skambesys. Netrukus prabilo vietos bažnyčių varpai, užkaukė gaisrininkų sirenos, namuose užsidegė šviesos. Žmonės pasipylė į gatves, susidarė džiūgaujančių miestiečių kolonos. Prie jų prisidėjo keli orkestrai su dūdomis ir būgnais. Pirmasis pasaulinis karas baigėsi, visi džiaugėsi paskelbta taika.

Lietuviškos gyvensenos išlaikymas

Po vyro mirties našlė Antanina su keturiais vaikais, dviem anūkais ir mama K. Buinickiene gyveno Mainersvilyje ir tebelaikė bakalėjos parduotuvę. Ji ketino persikelti arčiau Šv. Pranciškaus bažnyčios. 1922 m. pab. A. Bernatonienė pardavė namą už 4 575 dolerius ir nusipirko kitą Šv. Pranciškaus gatvėje. 1922 m. gruodį mirė Antaninos mama Kotryna, kuri taip pat palaidota Mainersvilio Šv. Pranciškaus lietuvių kapinėse, Bernatonių šeimos kapavietėje. Apie jos gyvenimą Lietuvoje žinoma labai mažai. Ji gimė 1849 m. ir buvo du kartus ištekėjusi. Pirmasis vyras Feliksas Telavičius žuvo Lietuvoje, 1875 m. kilusio gaisro metu. Su antruoju vyru Antanu Buinicku 1895 ar 1898 m. ji atvyko į Ameriką. Vyrui Amerikoje nepatiko, – jis grįžo į Lietuvą, o Kotryna liko čia gyventi su dukra Antanina ir šios sutuoktiniu A. Bernatoniu. Senstanti Kotryna ėmė vaikščioti su lazda, kuria mėgdavo baksnoti vaikus, norėdama atkreipti jų dėmesį. Ji buvo nedidukė, labai energinga, itin religinga moteriškė. Pasakota, kad ji tikėjo, jog kalbasi su Jėzumi ir tarpininkauja tarp jo ir kitų žmonių, už kuriuos melsdavosi. Aukodavo bažnyčiai, padėdavo kunigams tvarkytis, virdavo jiems valgį. Ją visi gerbė ir mylėjo. Kotryna mirė naujųjų namų rūsyje, kimšdama pagalves žąsų plunksnomis.

Antanina Bernatonienė. 1937 m.

Angliakasių gyvenimas buvo sunkus, tačiau sunkiai dirbo ir moterys – tik ne po žeme, o ant žemės. Anuomet jų gyvenamose medinėse lūšnose nebuvo elektros, karšto vandens. Moterys turėdavo didžiuliais mediniais kibirais parsinešti karšto vandens iš kasyklos jėgainės. Kartą trimetis vaikas žemyn galva įkrito į tokį kibirą – išgelbėti nepavyko. Nameliai buvo apkalti neobliuotomis lentomis: du kambariai viršuje, du kambariai apačioje ir purvinas rūsys. Nei šilumos, nei tualeto. Vienintelis patogumas – atvestas šalto vandens vamzdis. Žiemą tuose namuose buvo šalta, šilumą skleisdavo tik anglimis kūrenama virtuvės krosnis. Vėjuotą dieną visur ore tvyrodavo anglių dulkės, storu sluoksniu nuklodavo palanges ir grindis. Moterims tekdavo nuolat šluoti, valyti namus. Pirmadienis būdavo skalbimo diena, antradienis – lyginimo, trečiadienis – valymo (nors valyti tekdavo kasdien), ketvirtadienis ir penktadienis – kepimo dienos, pasiruošimas savaitgaliui. Šeštadienį šeima eidavo į miestą apsipirkti, sekmadienį – į bažnyčią. Ir vyrai, ir moterys dirbdavo nuo saulėtekio iki saulėlydžio. Vyrai visuomet būdavo pajuodę – anglies dulkės įsigerdavo į odą ir drabužius. Dažnas skalbimas negelbėdavo nuo nešvarumų. Jeigu angliakasys susižeisdavo ar žūdavo, nei jis, nei jo šeima negaudavo jokios pašalpos. Šeima likdavo be pajamų, o tai reiškė, kad bus išvaryta iš bendrovės namų, manta išmesta į gatvę. Žuvusio angliakasio kūnas būdavo parvežamas namo ant mulo nugaros ir numetamas prieangyje. Našlei ar vaikams tekdavo įsinešti jį į vidų, parengti laidotuvėms. Šešerių metų berniukai įsitaisydavo dirbti anglių rūšiuotojais. Apie savo amžių jie meluodavo, nes į tokį darbą priimdavo sulaukus septynerių. Žuvus tėvui, vyresnysis vaikas mesdavo mokslus ir tapdavo vieninteliu šeimos maitintoju. Tačiau būdavo ir laimingų atvejų. Giminės ir draugų šeimos gyvendavo greta, padėdavo vieni kitiems.

Bernatonių šeima ilgainiui prakuto. Prieš kraustydamasi į namą Šv. Pranciškaus gatvėje, Antanina nupirko sūnui Frenkui motociklą su priekaba. Sūnus vežiodavo merginas, lakstydavo po apylinkes, bet pati mama nė karto nesutiko būti pavėžinta. Vėliau ji parūpino sūnui naują automobilį „Maxwell“. Anais laikais retas devyniolikmetis turėjo naują automobilį, todėl Frenkui nestigo populiarumo. Jis gyveno su mama iki pat savo vedybų 1932 metais. Kitas sūnus Pyteris anksti iškeliavo iš namų, o Albertas įstojo į seminariją, kurioje mokėsi daug metų, bet kunigu taip ir netapo. Helen kurį laiką dirbo Filadèlfijoje. Ištekėjusi kartu su vyru išvyko į Kalifòrniją ir nebegrįžo. Ona tekėjo du kartus, kurį laiką gyveno kartu su mama Filadelfijoje. 1929 m. Antanina vėl apsisprendė kraustytis, matyt, norėdama būti arčiau draugų ir artimųjų bei siekdama laikyti sūnus toliau nuo anglių kasyklų, kuriose jos vyras tapo nedarbingas ir mirė nuo astmos. Jos sūnūs rado darbo elektrotechnikos pramonėje. 1929 m. pabaigoje Antanina nusipirko namą Filadelfijoje, Loretos alėjoje, ir persikėlė į jį kartu su Pyteriu, Frenku ir Helen, o būstą Mainersvilyje išnuomojo.

1930 m. ten gyveno Lietuvos išeivio kalnakasio Frenko Mitkaus šeima bei dar keli asmenys.

Filadelfijos name Bernatoniai įsikūrė kartu su senais draugais – Petrosky šeima. Pyteris, Frenkas ir Helen gavo darbą radijo gamykloje „Philco“. Per didžiąją depresiją (ekonominę krizę) Frenką atleido, nors jis buvo geras elektrikas. Sunkiuoju laiku Antanina stengdavosi taupyti. Eidavo į pigesnių prekių parduotuvę „Unity“, kuri buvo toliau, už kelių kvartalų. Tai buvo labai ambicinga ir taupi moteris. Sunkiai dirbo visą savo gyvenimą, augino vaikus, laikė bakalėjos parduotuvę, rūpinosi kasyklose dirbusiu, namus stačiusiu ir pardavinėjusiu vyru. Skaičiuodavo kiekvieną sutaupytą centą. Mano tėvas Frenkas pasakodavo, kad jo mama taupė viską, niekada nieko nešvaistydavo, kaupdavo didžiulius siūlų kamuolius, medžiagas. Ji buvo beveik fanatiškai religinga katalikė. Kai vyras mirė, o vaikai tapo savarankiški, ji galėjo mėgautis savo spartietišku gyvenimu.

Antanina Bernatonienė su dukra Helen. 1930 m.

Filadelfijoje Antanina dirbo namų šeimininke pas Kristaus Karaliaus bažnyčios kunigą Gerutano. Veiklos čia rado ir Frenkas – jis prižiūrėjo aplinką, vairavo kunigo automobilį, dirbo smulkius remonto darbus. Jiedu susidraugavo. Frenkas anuomet dažniausiai gyveno Mainersvilyje, apsistodavo Šv. Pranciškaus gatvėje pas buvusius kaimynus Pališauskus (Palishusky). Po vedybų Frenkas apsigyveno pas žmonos tėvus fermoje prie Selcerio ir dirbo vienoje nelegalioje anglių kasykloje. Kai namą Šv. Pranciškaus gatvėje nuomojusi šeima išsikraustė, į jį persikėlė Frenkas su žmona ir gyveno čia visą savo likusį gyvenimą.

Mama Antanina mokėjo daug kalbų – kalbėdavo rusiškai, lenkiškai, angliškai ir gimtąja lietuvių kalba. Namie vartota lietuvių kalba, todėl vaikai Ona, Pyteris ir Frenkas suprato ir šiek tiek kalbėjo lietuviškai. Ypač gabus kalboms buvo Pyteris, kuris mėgdavo keiktis lietuviškai. Dažniausiai jis sakydavo *„kad tu rupūže“* arba *„perkūno priimtoji“*.

1939 m. gruodžio 9 d., šeštadienį, A. Bernatonienė, artimųjų vadinta Antose, mirė savo namuose Filadelfijoje nuo plaučių uždegimo sukeltų komplikacijų. Sūnus Frenkas nuvežė motiną į Mainersvilį lietuviškoms budynėms. Nekrologas buvo paskelbtas vietos laikraštyje „Pottsville Journal“. Gruodžio 14 d. Šv. Pranciškaus bažnyčioje aukotos Šv. Mišios. Antanina palaidota greta vyro Aleksandro.

Pyteris Bernatonis – Pirmojo pasaulinio karo dalyvis

Pyteriui, vieninteliam iš Bernatonių, teko tarnauti kariuomenėje Pirmojo pasaulinio karo metais ir dalyvauti Maso–Argono operacijoje, vykusioje karo pabaigoje. 1918 m. liepos mėn. P. Bernatonis buvo pašauktas į JAV kariuomenę ir paskirtas į Flòridos 25-ojo kelių pulko antrą kuopą, kur išbuvo iki rugpjūčio 22 d., tada jį išsiuntė į Europą. Eilinis P. Bernatonis atvyko į Amerikos ekspedicines pajėgas Prancūzijoje 1918 m. rugsėjį ir tarnavo jose iki 1919 m. birželio.

Maso–Argono kampanija pavadinta pagal dvi geografines vietoves – Mãso upę ir Argòno mišką. Vietovė buvo labai nepatogi atakuoti. Palei Maso upę tįsojo mišku apaugusi kalvų virtinė, kur įsitaisę vokiečiai galėjo puikiai apšaudyti per slėnį puolančius amerikiečius. Argono miško teritorija taip pat kalvota, ten buvo puikios pozicijos vokiečių kulkosvaidžių lizdams. Pulti šį fronto linijos ruožą generolas Peršingas (Pershing) pasirinko, nes manė, kad amerikiečių kariai parengti būtent tokio tipo kovai – užimti vokiečių gynybos pozicijas tiesioginiu puolimu. Vietovę tarp Maso upės ir Argono miško vokiečiai buvo įtvirtinę kelias dešimtis kilometrų gilyn į užnugarį. Spygliuotų vielų užtvaros, kulkosvaidžių lizdai, betoniniai artilerijos įtvirtinimai, vokiečių manymu, darė jų pozicijas neįveikiamas. Pačiame viduryje tarp Maso upės ir Argono buvo stipriai įtvirtinta Monfokono kalva – tikra tvirtovė.

P. Bernatonis iš JAV atvyko tiesiai į Maso–Argono operaciją. Jis buvo paskirtas vairuotoju į 488-ąją sunkvežimių kuopą. Tamsiomis naktimis važiavo automobiliai, sunkvežimiai, motociklai, arkliai, mulai, artilerijos pabūklai su sviediniais, vežimai, tankai, žygiavo begalinės karių kolonos. Atrodė, kad visa tai slogus sapnas. Įkyriai ir nepaliaujamai lijo, vanduo sunkėsi per plonus karių galvos apdangalus, netinkamus tokiems orams. Pėstininkai mynė purvą sunkiais, vinimis pakaltais batais, kurie daugeliui nutrynė kojas. Didžiulė masė karių ir technikos judėjo su pertraukomis. Išsekę žygeiviai guldavo šalia kelio į purvą ir užmigdavo. Pažadinti neberasdavo savo dalinio. Vis dėlto pavyko išlaikyti tvarką ir atvykti į pozicijas. Puolimas prasidėjo laiku.

Į ataką kariai pakilo rugsėjo 26 dieną. Iš pradžių joje dalyvavo daugiausia iš nepatyrusių JAV karių sudarytos keturios divizijos. Tačiau naujokai per antrąją ataką tą pačią dieną užėmė Monfokoną. Lėtai judėta į priekį, kol spalio 3 d. priešai sustabdė amerikiečių veržimąsi. Tam įtakos turėjo nesiliaujantis lietus, purvas. Daugiau kaip 1 200 000 amerikiečių dalyvavo 47 paras trukusioje operacijoje. Tai didžiausias mūšis, kokiame JAV kariai iki tol buvo dalyvavę. Kautynių dalyvis P. Bernatonis, pirmosios klasės eilinis, grįžo į Niujorko valstiją ir 1919 m. birželio 24 d. su pagarba išleistas į atsargą. Apie 1929 m. jis vedė Ketrin Lekovi (Catherine Lacovy). Pyteris įsidarbino JAV valstybinėje įmonėje radijo mechaniku, už 7 400 dolerių įsigijo namą Vãšingtone (Washington), dar vėliau persikėlė į Vèstvilį (Westville).

Amerikos lietuvio kasdienybė

Frenkas Čarlzas – ketvirtas Aleksandro ir Antaninos Bernatonių vaikas, gimęs 1903 m. Selceryje. Sulaukęs 12 metų, Frenkas metė mokyklą ir pradėjo dirbti

Frenkas Bernatonis su žmona Katerina. 1980 m.

kasyklose. Dvejus metus rūšiavo anglis Pein Noto, dar dvejus – Fenikso parko kasykloje. Jos priklausė bendrovei „Philadelphia and Reading Coal and Iron Company“, didžiausiam anglių kasyklų konglomeratui Pensilvanijoje. 1920 m. Frenką paaukštino – jis dirbo mulo varovu Treisio šachtoje. Anuomet mulai traukdavo anglių prikrautus vagonėlius. Darbas buvo pavojingas, teko kvėpuoti anglių dulkių prisotintu oru – dėl to vėliau susirgo astma. Vienos kasyklos užsidarydavo, kitos atsidarydavo, o angliakasiai eidavo ten, kur rasdavo darbo. Frenkas 1925 m. persikėlė į Pein Hilo kasyklą – dirbo štreko darbininku (*gangway laborer*). Šis darbas buvo sunkiausias. 1926 m. jis gavo aukštesnes kalnakasio (*miner*) pareigas ir didesnį atlyginimą. Darbo esmė – anglies kirtimas kirtavietėje ir krovimas į vagonėlius. Frenkas taip vargo iki 1930 metų. Jo mama suprato, kad tokia kasdienybė nuvarys sūnų į kapus kaip ir tėvą, todėl reikalaudavo, kad Frenkas dirbtų su kauke. Laisvalaikiu Frenkas patarnaudavo Sent Klero kunigui italui. Nors kunigas angliškai kalbėjo prastai, bet labai mėgo Frenką, siūlė pagalbą, jeigu prireiktų. Dvasininkas padėjo jam gauti gerą darbą Kristaus Karaliaus bažnyčioje Filadelfijoje bei Šv. Pranciškaus bažnyčioje Mainersvilyje.

Frenkas buvo prisirišęs prie Mainersvilio ir nenorėjo kraustytis kitur. Kitokio būdo buvo jo brolis Pyteris, kuris klajojo po pasaulį nuo paauglystės. Jiedu itin gerai sutarė. Pasakojama, kad kartą Pyteris padarė *„nedidelį pažeidimą“* ir buvo sulaikytas bei nuvežtas į areštinę. Frenkas, tuo metu dirbęs padėjėju baldų parduotuvėje (*„Riley's Furniture Store“*), pareiškė, kad *„niekas neuždarys mano brolio“*, ir padėjo jam pasprukti. Po to Pyteris slapstėsi nuo policijos, o namisėda Frenkas prisiėmė brolio kaltę. Netrukus Frenkas buvo suimtas ir nuvežtas į Potsvilio kalėjimą, tačiau artimas šeimos draugas J. Sinkevičius laidavo už jį, tad Frenką paleido. Pyteris kažkur išvyko ir daug metų nesirodė, o Frenkas liko namie ir rūpinosi motina.

Frenkas su Pyteriu buvo 1925 m. įkurtos gaisrininkų organizacijos *„New Minersville Hose Company“* nariai. Dvejus metus jis dirbo organizacijos sekretoriumi, kol persikraustė į Filadelfiją, kur padėdavo prižiūrėti Kristaus Karaliaus bažnyčią. Čia šeimininkavo ir jo motina Antanina. Frenkas rūpinosi aplinka, remontuodavo, dirbo kunigo vairuotoju. 1932 m., grįždamas į Mainersvilį, jis parsivežė kunigo tėvo Gerutano rekomendacinį laišką. Tuo metu Pyteris dirbo radijo ir elektronikos srityje, tapo profesionaliu elektronikos specialistu.

Maždaug nuo 1927 m. Frenkas draugavo su Ketrin Houli (Catherine Holley). 1932 m. balandžio 10 d. jie atvyko pas Kristaus Karaliaus bažnyčios kunigą Gerutano ir paprašė juos tuoj pat sutuokti. Nors tėvas Gerutano tuomet sirguliavo ir atėjo į bažnyčią, vilkėdamas tik pižamą. Jis apsisiautė apsiaustu ir nedelsdamas sutuokė porą. Apeigos buvo paprastos, prie altoriaus liudininkus atstojo viena pamergė

ir vikaras. Frenkas atsiklaupė, pabučiavo tėvo Gerutano ranką. Po sutuoktuvių grįžusi namo į fermą prie Selcerio, Ketrin namiškiams nieko nesakė. Toliau dirbo marškinių siuvykloje, nes reikėjo padėti tėvams. Galiausiai, kad nebūtų atleista iš darbo, ji turėjo pasakyti vadovui, jog yra ištekėjusi ir laukiasi. Netrukus tai sužinojo ir bendradarbės, prinešė jai daugybę dovanų. O kai pagaliau prisipažino motinai Emai Houli (Emma Holley), ši visai nenustebo, nes Ketrin nėštumas jau buvo pastebimas.

Frenkas ir Ketrin susilaukė keturių vaikų: Glorijos (gim. 1932 m.), Donaldo (gim. 1934 m.), šio rašinio autoriaus Bernardo (gim. 1938 m.) ir Kerol (gim. 1943 m.). Teresė mirė negimusi, kai nėščia motina nugriuvo keldama vaikų kambaryje užuolaidas. Penktojo dešimtmečio pradžioje broliai Albertas ir Pyteris su kariais išvyko į Ãfriką. Ten dirbo elektrotechnikos inžinieriais ir dalyvavo įrengiant aerodromus, kurie naudoti per Antrąjį pasaulinį karą. Frenkas mėgo automobilius ir visada turėdavo bent vieną transporto priemonę. „Chevrolet“ buvo per mažas, todėl dažnai naudodavosi savo draugo Džo Veiduso (Joe Vadus) didesniu automobiliu. Frenkas ir Džo mėgdavo linksmintis, kartu dalyvaudavo vestuvėse, iškylose, bažnytinėse apeigose, krikštynose. Jiedu eidavo į kleboniją lošti kortomis su tėvu C. J. Klemensu (Klemence) ir kitais kunigais. Frenkas visada lošdavo poroje su Karoliu Ruskevičiumi (Charlie Ruscavage). Kartą Frenkas ir Karolis laimėjo prieš Džo ir kunigą Neversą 15 lošimų iš eilės. Šie įtarė sukčiavimą, bet varžovų apgaudinėjant pagauti jiems nepavyko. Po lošimų paprastai būdavo didelės vaišės.

Apie 1936 m. Frenkas pradėjo dirbti Šv. Pranciškaus bažnyčios komplekso prižiūrėtoju. Iki pat pasitraukimo iš pareigų jis rūpinosi bažnyčia, klebonija, konventu, mokykla. Susiklostė draugiški santykiai su kunigu Klemensu ir vikarais, ypač su tėvu Neversu. Jiezniškio palikuonis ruošdavo visus bažnyčios ir mokyklos renginius, tvarkydavo įrangą, užsakydavo reikiamus daiktus, ruošdavo iškylas, muges, bingo vakarėlius, sporto varžybas, kortų lošimus, vaidinimus, maskaradus. Jis statydavo kioskus, aprūpindavo juos prekėmis, pats dažnai atlikdavo bufetininko pareigas. Visada pirmas imdavosi darbo, o išeidavo paskutinis. Jis vienas atstodavo visą valymo komandą – sutvarkydavo instaliacijas, surinkdavo ir išveždavo šiukšles, pabaigoje viską patikrindavo. Jis skambindavo varpu per visas mišias, laidotuves, vidurdienio ir vakaro pamaldas. Prisimenu, kaip leisdavo man palaikyti mazguotą virvę. Skambant varpui, jo išjudinta virvė pakeldavo mane nuo grindų. Frenkas, be kita ko, vairavo kunigo automobilį, plaudavo ir prižiūrėdavo jį, rūpinosi tvarka mišių metu, kiekvieną sekmadienį rinkdavo aukas, suskaičiuodavo pinigus. Visuose pastatuose anglimis kūrendavo krosnis, valydavo jas, išnešdavo pelenus. Kai snigdavo, anksti ryte nukasdavo sniegą nuo gatvės ir takų, kad žmonės galėtų saugiai įeiti į bažnyčią ir mokyklą. Kasdien iššluodavo klases, išvalydavo tualetus, vaikų valgomuosius. Jis padėdavo patiekti karštus pietus, vairuodavo bažnyčios autobusiuką – surinkdavo ir atveždavo vaikus iš kaimo vietovių. Savaitgaliais rodydavo kino filmus. Vasarą remontuodavo mokyklą ir kitus pastatus, keisdavo stogo dangą, elektros instaliaciją, dažydavo grindis, tvarkė aplinką, prižiūrėjo sodą.

Frenkas turėjo auksines rankas ir galvą – galėdavo dirbti bet ką. Jis kasdavo kapų duobes, vadovaudavo laidotuvių procesijoms, palaikydavo tvarką žmonių

sambūriuose. Jo gyvenimas sukosi aplink bažnyčią ir mokyklą. Darbas trukdavo ištisą parą, tačiau Frenkas jį mėgo. Reikšmingų progų, iškilmių metu jis išdidžiai stovėdavo su „valdžios ženklu“ – dideliu raktų ryšuliu, prikabintu prie juostos. Jis vilkėdavo kostiumą, atrodydavo kaip didikas, visada griežtas ir tvarkingas. Ne visiems jis patikdavo, o pats nemėgo tų, kurie pernelyg kišasi į kitų asmeninius reikalus, žarsto patarimus. Tokiems žmonėms neretai užgauliai atsikirsdavo.

Bene didžiausia jo yda buvo puikybė. Viskas, kas jo, buvo geriausia. Tačiau Frenkas retai girdavo tą, kas iš tikrųjų vertas pagyrimo. Gera žmona, jo manymu, ta, kuri „prirakinta prie viryklės“. Frenkas daug rūkydavo. Mėgo stiprias cigaretes, būtinai be filtro, nes su filtru rūko, anot jo, tik lepšiai. Paskui nusprendė – gana. Visuomet turėdavo saldainių, o labiausiai mėgo šokoladą su žemės riešutais. Jokios dietos nesilaikė, pas gydytojus neidavo, retai gerdavo vaistų. Galvos ar kitokius skausmus gydydavo taurele brendžio ir alumi. Jo gerą fizinę būklę palaikė kasdienis darbas. Frenko gyvenime netrūko daugybės švenčių ar progų susitikti su artimaisiais, giminėmis, draugais, skaniai pavalgyti ir išgerti. Per susibuvimus būdavo patiekiama lietuviškų valgių, didelis katilas sriubos, naminių pyragų, viskis ir statinė alaus suaugusiesiems, o vaikams – beržo sula. Pažaisdavo krepšinį, tinklinį, paplaukiodavo, lošdavo kortomis, užtraukdavo lietuvių liaudies dainą. Frenkas savo namo pusrūsyje buvo įrengęs šokių salę, kur pasilinksminimai vykdavo iki vėlumos.

1985 m. vasario 26 d. Frenkas su žmona atvažiavo į statybinių medžiagų parduotuvę pirkti grindų plytelių. Vairavo Ketrin. Frenkas dėl amžiaus ir pablogėjusio regėjimo vairuoti nebegalėjo. Jis sėdėjo šalia žmonos, vis prikaišiodamas jai, kad vairuoja ne taip, kaip dera. Jai mėginant išvažiuoti į plentą, Frenko galva staiga atsilošė, kūnas susmuko. Ketrin sustabdė automobilį, mėgino padėti vyrui, ragino keltis, bet jis jau buvo be sąmonės. Po 20 minučių atvažiavo greitoji pagalba ir prijungė prie Frenko deguonies aparatą. Atsirado pulsas, bet smegenų veiklos atgaivinti nepavyko. Nuvežtas į Potsvilio ligoninę, komos ištiktas Frenkas buvo prijungtas prie dirbtinio kvėpavimo sistemos, bet smegenys nerodė jokios veiklos. Po šešių dienų gyvybės palaikymo aparatūra buvo išjungta, nes sustojo širdis. Paskelbta, kad Frenkas mirė dėl angliakasių astmos sukeltų komplikacijų, kraujui išsiliejus į smegenis. 1985 m. kovo 4 d. jiezniškio A. Bernatonio sūnus, mano tėvas, buvo palaidotas naujame Bernatonių sklype, Šv. Pranciškaus kapinėse Mainersvilyje.

Esame kilę iš stiprios padermės tų užsigrūdinusių imigrantų iš Europos, kurie paaukojo viską, kad gyventume geriau. Esu laimingas, kad gimiau tvariuose namuose, kad mano tėvai buvo dievobaimingi žmonės. Man didelė garbė, kad augau kaip kaimo vaikas, apsuptas laukų ir kalnų, kuriuos galėjau tyrinėti. Ilgas, tingias vasaros dienas leisdavau prie tvenkinio žvejodamas bambukine meškere, braidydamas upeliais, gaudydamas vėžius ir varles. Kai netinkamai elgdavausi, gaudavau per pirštus. Pasiekiau savo tikslų profesijoje, užsitarnavau padorią pensiją. Buvau kare, mačiau, kaip žūva vyrai. Santuokoje patyriau ir gerų, ir blogų akimirkų. Džiaugiuosi gražiais sveikais vaikais. Mačiau, kaip auga jie ir jų vaikai, – visu tuo galiu didžiuotis. Apskritai, nugyvenau visavertį gyvenimą, kurio daug kas gali pavydėti. Daug pasimokiau iš savo klaidų, stengiausi sekti

Susitikimai su giminaičiais protėvių žemėje, Šilinių kaime. Iš kairės: Jonas Nanartavičius, žmona Bronė – Bernardo antros eilės pusseserė, šio straipsnio autorius, Dalia Nanartavičiūtė

Bernardas Bernatonis su antros eilės pussesere Onute Aleksyniene. 2008 m.

gerais pavyzdžiais. Supratau, kad laimė atsiranda žmogaus viduje, o ne butelyje, kvaišalų tabletėje ar adatoje. Ji atsiranda dirbant ir dalijantis su draugais ir artimaisiais, kurie jus supranta ir remia.

Aleksandro ir Antaninos Bernatonių, kaip ir daugelio kitų emigrantų, atkeliavusių iš Europos į Naująjį pasaulį siekti geresnio gyvenimo, gausūs palikuoniai įsitvirtino Jungtinėse Amerikos Valstijose. Dauguma jų nekalba lietuviškai, bet neužmiršta savo kilmės, didžiuojasi ja. Kur prasideda asmens šeimos istorija – nuo jo paties, nuo tėvo, senelio gimimo ar nuo seniausio žinomo fakto? Mūsų gyvenimas – tai iki mūsų gyvenusiųjų tąsa. Viso to, kas buvo iki mūsų, įsisąmoninimas leidžia suprasti, kas esu aš. Iš tikrųjų gyvenimas neturi nei pradžios, nei pabaigos – jis yra amžinas tęstinis kintančių formų ir funkcijų vyksmas.

Keli potėpiai Jurkonių giminės paveikslui

Antanas Jurkonis

Vietoj įžangos

Jurkonių sodyboje 1995 metais rasto akmeninio kirvuko vaizdas

Bandydamas prisiminti nueitą Jurkonių giminės gyvenimo kelią, susidūriau su abejone, ar galima artimųjų žodinius prisiminimus pateikti kaip tikrus įvykius, o jais remiantis, bandyti atkurti ne tik atskirų giminaičių, bet ir jų gyvento laikmečio įsimintiniausius bruožus. Ilgesni pamąstymai leido apsistoti ties nuostata, kad vis dėlto, nežiūrint atpasakotos istorijos ar įvykio autentikos trapumo, pasakojimų visuma leidžia dėlioti laikmetį atskleidžiančią mozaiką, prisiminti žmones, jų likimus, persipinančius ne tik su krašto, bet ir su Lietuvõs istorija.

Noras atsekti savo vietą tarp giminaičių padiktavo sprendimą sudaryti Jurkonių giminės genealoginį medį (toliau – Medis). Jis apima septynias kartas ir laike nuo XIX a. pradžios „užgriebia“ XXI a. trečią dešimtmetį. Pagrindinis Medžio sudarymo principas – jau minėta žodinė, pateikėjo atminties informacija. Rašytiniais šaltiniais (bažnyčios knygomis, archyvais) naudotasi nebuvo. Tačiau neteisinga manyti, kad XIX a. pradžia ir yra žmogaus gyvenimo šioje vietovėje pradžia. 1995 metais atsitiktinai ariamoje žemėje rastas akmeninis kirvukas leidžia teigti, kad gentainiai čia žemę dirbti ir gyvenamąją aplinką plėsti pradėjo jau akmens amžiuje. Nesu istorikas-archeologas, kad galėčiau tvirtai daryti tokią prielaidą, bet galiu sakyti, jog protėviai čia gyveno nuo labai senų laikų, kai toliau aprašomos šimtametės liepos ir dygti dar nebuvo pradėjusios.

Iš kur ateita ir kur gyventa

Dešinėje plento Jiẽznas–Kaũnas pusėje, 2,5 km nuo Jiẽzno, ties Juodavìškių kaimu dabar stūkso kelios buvusio nemažo Márginių* kaimo sodybos. Vietovardžio „Márginiai“ atsiradimas – vėlgi, pagal artimųjų pasakojimus – siejamas su per Valakų reformą įsigalėjusiu žemės ploto matavimo vienetu márgu. Margu laikytas žemės plotas, kurį per dieną įgali įdirbti valstietis. Sakykime, nuo margo kilusiuose Márginiuose savo laiku gyveno viena, Jurkonių pavarde atsekami kraštiečiai.

Kad būtų paprasčiau atsekti, visi šia pavarde vadinami žmonės pagal tik tam laikmečiui suprantamus požymius buvo gavę pravardes, kurių pavydėtinas gyvybingumas išliko iki XX a. antrosios pusės, kada Marginiuose, pergyvenę sovietmečio atneštus žemės ir nekilnojamojo turto išdraskymus, glaudėsi *Muzikantukas*, *Kripinas*, *Polka*, *Akromas*, *Ploniukas*, o pačioje Marginių–Beržynų riboje – *Kažiokas*. Ir tartum paįvairinimui šiame

* Vietiniai žmonės kirčiuoja *Mařginiai* (autoriaus pastaba).

Marginių liepos. 2025 m. spalis

vienos pavardės lauke atskiromis salomis gyveno Kandroto, Astrovo, Kaluževičiaus, Zykaus, Matusevičiaus šeimos.

Pagal girdėtus pasakojimus galiu kalbėti tik apie Jurkonio-*Kažioko* pravardės kilmę. Manyta, kad ši pravardė sietina su XIX a. pradžioje turėtais kažkokiais ryšiais su kazokų kariuomene.

Didelį įvairiaplanį poveikį Mařginiams, kaip, beje, ir kitiems aplinkiniams kaimams, turėjo XV a. pabaigoje to paties pavadinimo ežero krante pradėjęs augti Jieznas – vietovės ekonominis ir kultūrinis centras. Ypač pastebimas šis poveikis pasidarė 1670 m. pašventinus Šv. Arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo bažnyčią bei XVIII a. viduryje Jiezne LDK didikams Pacams pastačius dvarą. Jieznas ir jo apylinkių žemės ilgainiui tapo grafyste su Pacų rezidencija jame. Pacų nustatyta tvarka neišvengiamai diktavo ir Marginių gyvenimo būdą, įspraustą į didikų reikalavimų ir įgeidžių geležinius rėmus. Dvaro pareigūnų reikalavimų nevykdymas užtraukdavo nusikaltusiam bausmę – viešą nuplakimą turgaus aikštėje. Visišką baudžiauninko beteisiškumą liudija ir tai, kad vienas iš Pacų netgi naudojosi baudžiauninkės jaunosios pirmosios nakties teise. Bet ir vėlgi – tai tik žodiniai prisiminimai, perduoti vienos kartos kitai ir šiurpą keliančiu šuoru siekiantys mūsų dienas.

Marginių vietovaizdis ilgą laiką iki XX a. antrosios pusės buvo ganėtinai monotoniškas: lapuočių-eglynų apsuptyje smėlingose-durpingose properšose kūrėsi gentainių sodybos, viena su kita sujungtos rudens ir pavasario metu sunkiai pravažiuojamais lauko keliukais. Kiekvieną sodybą – kiek mena atmintis – supo iš miško atsikariauti plotai, kuriuose du kartus per vasarą buvo siekiama pagaminti kiek įmanoma daugiau šieno gyvuliams šerti žiemos metu.

Gimtojo kaimo vietovaizdis iš esmės keitėsi 1965–1970 m. laikotarpiu. Įsibėgėjus melioracijai, ištisi miškų plotai buvo iškirsti, nusausinti raistai ir šlapžemės, vienintelė apylinkės vandens tėkmė – Svėdubė ištiesinta, pagilinta, į ją nukreipti melioracijos sistemos vandens rinktuvai. Vykdyta melioracija daugelį gyventojų pagal suplanuotą programą privertė palikti gimtąsias vietas ir keltis į

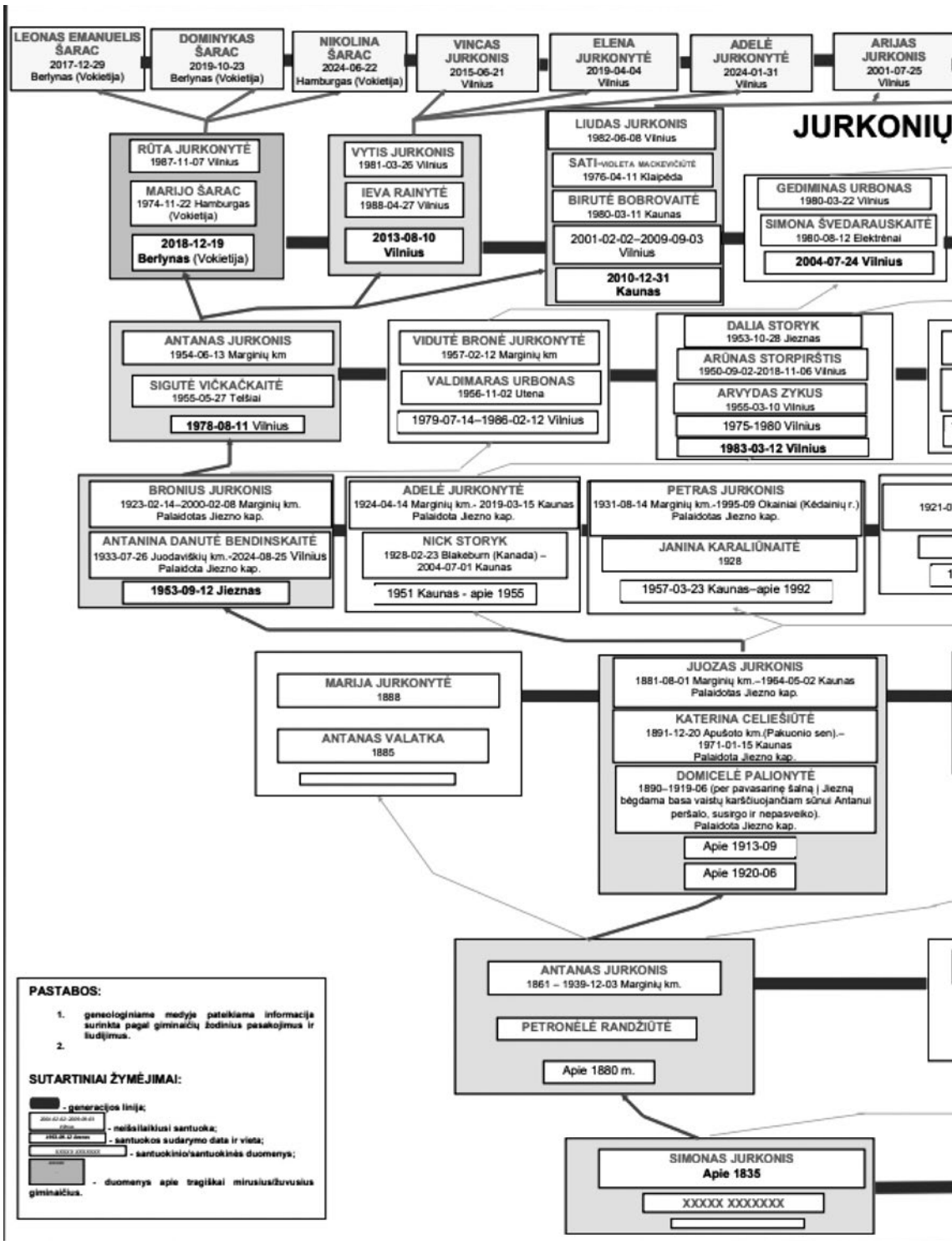

Jurkonių giminės genealoginis medis

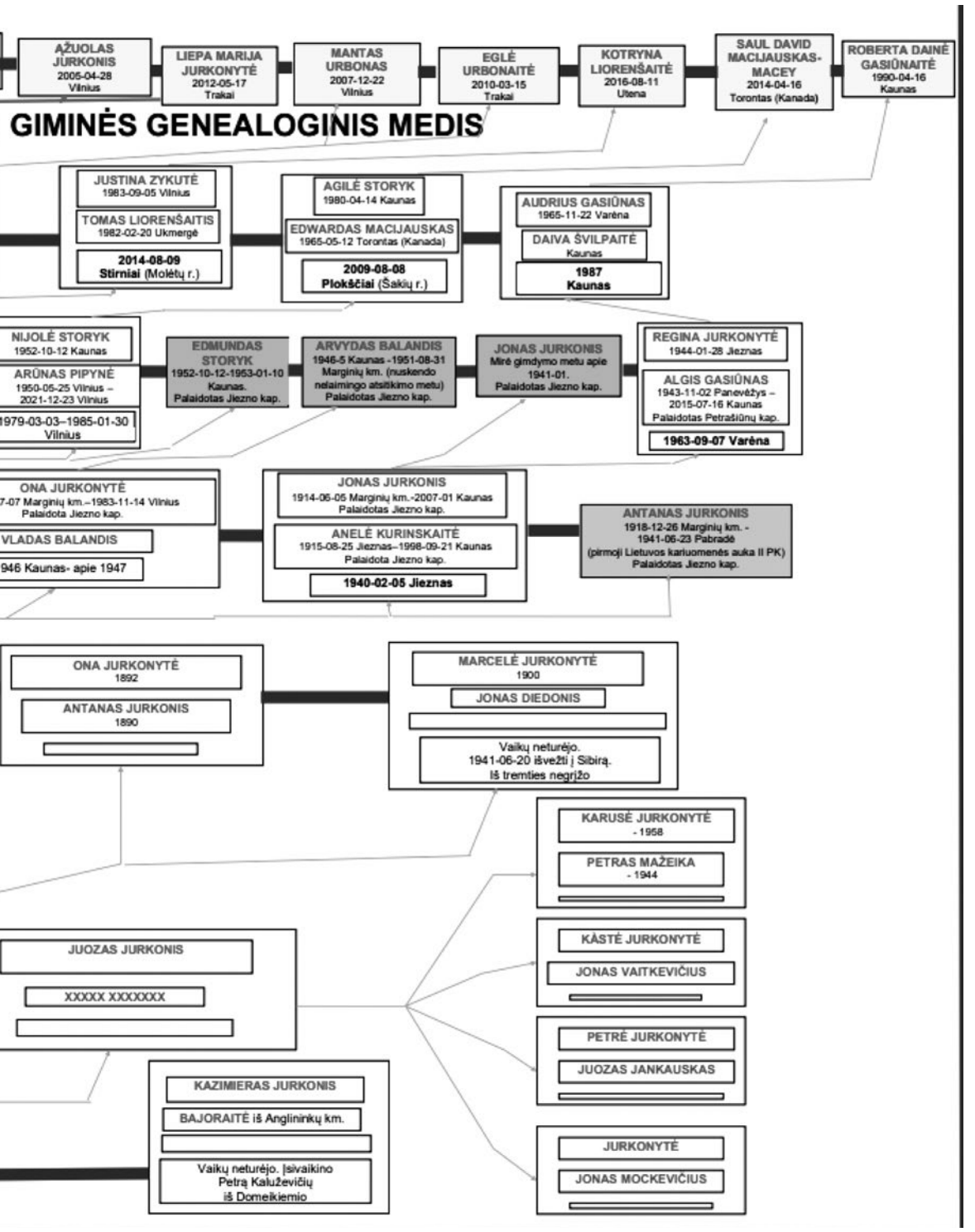
AŽUOLAS JURKONIS 2005-04-28 Vilnius
LIEPA MARIJA JURKONYTĖ 2012-05-17 Trakai
MANTAS URBONAS 2007-12-22 Vilnius
EGLĖ URBONAITĖ 2010-03-15 Trakai
KOTRYNA LIORENŠAITĖ 2016-08-11 Utena
SAUL DAVID MACIJAUSKAS-MACEY 2014-04-16 Torontas (Kanada)
ROBERTA DAINĖ GASIŪNAITĖ 1990-04-16 Kaunas
GIMINĖS GENEALOGINIS MEDIS
JUSTINA ZYKUTĖ 1983-09-05 Vilnius
TOMAS LIORENŠAITIS 1982-02-20 Ukmergė
2014-08-09 Stirniai (Molėtų r.)
AGILĖ STORYK 1980-04-14 Kaunas
EDWARDAS MACIJAUSKAS 1965-05-12 Torontas (Kanada)
2009-08-08 Plokščiai (Šakių r.)
AUDRIUS GASIŪNAS 1965-11-22 Varėna
DAIVA ŠVILPAITĖ Kaunas
1987 Kaunas
NIJOLĖ STORYK 1952-10-12 Kaunas
ARŪNAS PIPYNĖ 1950-05-25 Vilnius – 2021-12-23 Vilnius
1979-03-03–1985-01-30 Vilnius
EDMUNDAS STORYK 1952-10-12-1953-01-10 Kaunas. Palaidotas Jiezno kap.
ARVYDAS BALANDIS 1946-5 Kaunas -1951-08-31 Marginių km. (nuskendo nelaimingo atsitikimo metu) Palaidotas Jiezno kap.
JONAS JURKONIS Mirė gimdymo metu apie 1941-01. Palaidotas Jiezno kap.
REGINA JURKONYTĖ 1944-01-28 Jieznas
ALGIS GASIŪNAS 1943-11-02 Panevėžys – 2015-07-16 Kaunas Palaidotas Petrašiūnų kap.
1963-09-07 Varėna
ONA JURKONYTĖ 7-07 Marginių km.–1983-11-14 Vilnius Palaidota Jiezno kap.
VLADAS BALANDIS
946 Kaunas- apie 1947
JONAS JURKONIS 1914-06-05 Marginių km.-2007-01 Kaunas Palaidotas Jiezno kap.
ANELĖ KURINSKAITĖ 1915-08-25 Jieznas–1998-09-21 Kaunas Palaidota Jiezno kap.
1940-02-05 Jieznas
ANTANAS JURKONIS 1918-12-26 Marginių km. - 1941-06-23 Pabradė (pirmoji Lietuvos kariuomenės auka II PK) Palaidotas Jiezno kap.
ONA JURKONYTĖ 1892
ANTANAS JURKONIS 1890
MARCELĖ JURKONYTĖ 1900
JONAS DIEDONIS
Vaikų neturėjo. 1941-06-20 išvežti į Sibirą. Iš tremties negrįžo
KARUSĖ JURKONYTĖ - 1958
PETRAS MAŽEIKA - 1944
JUOZAS JURKONIS
XXXXX XXXXXXX
KĄSTĖ JURKONYTĖ
JONAS VAITKEVIČIUS
PETRĖ JURKONYTĖ
JUOZAS JANKAUSKAS
KAZIMIERAS JURKONIS
BAJORAITĖ iš Anglininkų km.
Vaikų neturėjo. Įsivaikino Petrą Kaluževičių iš Domeikiemio
JURKONYTĖ
JONAS MOCKEVIČIUS

vadinamąsias gyvenvietes. Toks likimas ištiko Akromo, Zykaus, Matusevičiaus ir kitas sodybas. Kažkas panašaus grėsė ir Jurkonio-*Kažioko* sodybai, tačiau – kaip savo laiku kalbėta – įspūdingu aukščiu apylinkėje išsiskiriančių šimtamečių liepų eilė, pažymėta kariniuose topografiniuose žemėlapiuose, civilinei ūkinei valdžiai neleido to padaryti. Ir ačiū Dievui, nes ši sodyba raudonu stogu liepų paunksmėje nuo minėto Jiezno–Kauno plento ryškiai matoma ir šiandien.

Gaila, bet pateikiamas Medis prasideda tik nuo 1835 metų, kai Simonas pradeda nūdieną siekiančią šaką. Simono šeima užaugino du sūnus – Juozą ir Antaną (gim. 1861 m.). Antano šeima susilaukė trijų dukterų (Marijos, Onos ir Marcelės) ir sūnaus Juozo (gim. 1881 m.), mano senelio. Iš dukterų paslapties skraiste ligšiol uždengta Marcelės biografija. Gimusi 1900 metais, užaugusi ji ištekėjo už nuo Birštono apylinkių kilusio, veiklaus šaulių sąjungos nario Jono Diedonio. Šeima vaikų neturėjo, 1941 m. birželio 20 d. naktį abu išvežti į Sibirą. Iš tremties negrįžo.

Žinomos giminės istorijos pradžia

Kitų seserų – Marijos ir Onos – detalesnis likimas taip pat nėra žinomas. Pateikėjų atmintyje išlikę tik tiek, kad abi jos ištekėjo į kaimyninius kaimus. Viena – už Antano Valatkos, kita – už bendrapavardžio Antano Jurkonio.

Mano senelis Juozas, būdamas vienturtis sūnus, sulaukęs pilnametystės, įgavo teisę į tėvo Antano apie 20 ha žemės sklypą. Jame esantis miško plotas leido seneliui Juozui ir proseneliui Antanui pačiame Marginių kaimo ulyčios[1] gale *išsibudavoti* (pasistatyti) vieno galo trobą, dviejų galų su juos skiriančiu *grendymu*[2] kluoną, svirną, po vienu stogu patalpintus kelis tvartus (karvėms, kiaulėms, avims) ir patalpas linams sandėliuoti bei apdirbti (brukti, šukuoti).

Senelis Juozas pirmą kartą vedė Domicelę Palionytę prieš I pasaulinį karą, 1913 m. rugsėjį. Šeima 1914 m. birželio 6 d. sulaukė pirmagimio Jono, o 1918 m. gruodį – antrojo sūnaus Antano. Taip jau, matyt, likimas patvarkė, kad 1919 m. pavasarį jaunėlis sūnus sunkiai susirgo. Artimiausia medicinos pagalba buvo už 4 km esančiame Jiezne. Kad būtų greičiau eiti per vėlyvosios pavasarinės šalnos padengtą žolę, Domicelė į rankas paėmė medines klumpes ir tekinom bėgo į miestelio vaistinę vaistų karščiuojančiam Antanui. Parūpinti vaistai sūnui padėjo, bet pati mama nuo pavasarinio gruodo peršalo, susirgo ir nepasveiko. Senelis Juozas 1919 m. birželį su dviem mažamečiais berniukais ant rankų į paskutinę žemiškąją kelionę palydėjo žmoną Domicelę.

Vaikams ir namams reikėjo moteriškos priežiūros, supratimo. Metus panašlavęs, senelis Juozas su piršliu važiavo į kitame Nemuno krante esančią Pakuonio seniūniją ieškoti žmonos, kuri padėtų dalintis sunkia žemdirbio, auginančio mažamečius vaikus, dalia. Ne paslaptis, kad ne paskutinėje vietoje buvo ir galimybė gauti gerą nuotakos kraitį. Pasirinkimas krito ant Apušóto kaime sutiktos Katerinos Celiešiūtės (gim. 1891 m. gruodžio 20 d.), kurios ir dešimties metų amžiaus skirtumas, ir kraičio dydis jau gerokai pliktelėjusiam seneliui Juozui buvo visais atžvilgiais priimtinas. Taip 1920 m. vasarą Marginiuose savo gyvenimą

[1] Ulyčia – senovinio kaimo kelias, dažnai iš abiejų pusių aptvertas ar apsodintas medžiais.
[2] Grendymas – kluone esanti moliu plūkta aikštelė, skirta javams kulti.

pradėjo mano senelė Katerina. Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad santuoka nei močiutei, nei seneliui abipusio džiaugsmo niekada nekėlė. Mažai kalbus senelis niekada nesiskųsdavo, o močiutė, prisimindama, jog ji dešimčia metų jaunesnė už sutuoktinį, nepraleisdavo progos įgelti, sakydama: *„Juozai, tavo pakaušis – kaip po Šv. Arkangelo Mykolo padu prispausta plikė“* (turėtas galvoje Jiezno bažnyčios altoriuje esančio N. Silvanavičiaus paveikslas).

Lietuvos kariuomenės generolas-leitenantas Vincas Grigaliūnas-Glovackis. Nuotrauka paimta iš tinklalapio https://lyavaizdai.archyvai.lt/vaizdai/3/p7820/doc10680

Nežiūrint tam tikrų nesutarimų ir dažnų abipusių apsižodžiavimų, naujoje šeimoje vos ne pamečiui gimė duktė Ona (gim. 1921 m. liepos 7 d.), sūnus – mano tėtis – Bronius (gim. 1923 m. vasario 14 d.), duktė Adelė (gim. 1924 m. balandžio 14 d.) ir po septynerių metų pertraukos – pagrandukas sūnus Petras (gim. 1931 m. rugpjūčio 14 d.). Taip po šimtametėmis liepomis praėjusio šimtmečio trečio dešimtmečio pradžioje įsikūrė Jurkonių-*Kažiokų* giminė.

Giminė Lietuvos valstybės aušroje. Tarpukaris

Atskirai reikia pakalbėti apie nepaprastai sunkų, permainingą ir visapusiškai sudėtingą istorinį-socialinį-ekonominį laikmetį, kuriuo gyveno kaimo žmogus. Alinantys, nuo ryto iki vėlumos besitęsiantys žemės darbai sakytum fiziškai atėmė bet kokią galimybę gyventi geriau, šviesiau. Bet buvo ir gražių išimčių, kai nusistovėjusi varginga aplinka nebuvo kliūtis, rodos, beviltiškame užkampyje gyvenusiems. Toliau aprašoma istorija gal bus pavyzdžiu to, kaip vidinio balso šaukiamas paprastas kaimo vaikas pagavo audringo laikmečio bangą ir jos buvo iškeltas į Lietuvos valstybės pirmųjų žmonių gretas. Kalbama apie Jiezne 1885 metais gimusį Lietuvos kariuomenės generolą-leitenantą Vincą Grigaliūną-Glovackį.

Pagal senelio Juozo pasakojimus, paauglystės metais *kermošiuose*[3] jam ne kartą teko susieiti su išskirtinio smalsumo ir žvitrumo bendraamžiu. Tas smalsumas ir guvumas tikriausiai buvo esminė priežastis, kuri lėmė senelio pažinto jiezniškio pasirinkimą: vaikinukas, net nemokėdamas rusų kalbos, „prisiplakė“ prie Jiezne trumpam apsistojusios caro kariuomenės dalinio ir pulko sūnaus statusu paliko gimtąjį miestelį, baigė karo mokyklą, tarnavo Rusijos imperijos

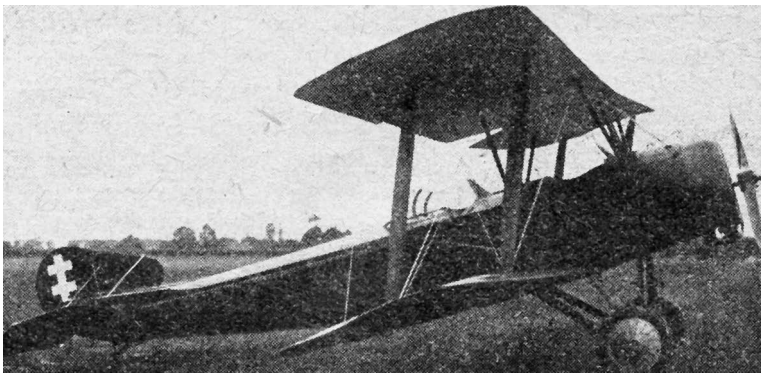

Lietuvos kariuomenės karo lėktuvas „Sopwith 1½ Strutter“. Nuotrauka paimta iš Lietuvos kariuomenės savaitinio laikraščio „Karys“, 1939-06-1; nr. 22 (1042)

[3] Kermošius – turgus.

kariuomenėje, dalyvavo I pasauliniame kare, o Lietuvai paskelbus Nepriklausomybę, 1918 m. rudenį grįžo į Tėvynę ir ėmėsi kurti Lietuvos kariuomenę. Matyt, pats likimas lėmė, kad 1919 m. vasarį bolševikų ordoms veržiantis per Jiezną Birštono–Prienų link, siekiant iš pietų pusės užimti Kauną bei sunaikinti jame įsikūrusią Lietuvos Vyriausybę, būtent Grigaliūno-Glovackio vadovaujamo II pulko kariai-savanoriai antru puolimu išvijo bolševikus iš Jiezno ir taip panaikino grėsmę jiems užimti Kauną. Po Jiezno kautynių toliau sekė kovos už Tėvynės Nepriklausomybę Panevėžio apskrityje, Lietuvos šiauriniuose rajonuose, Latvijoje. Kariavo kraštietis tvirtai, kartais net žiauriai ne tik su priešo karine jėga, bet ir su tais civiliais, kurie bandė į Lietuvą nešti bolševikinio maro bacilą.

Prelatas dr. P. Celiešius einantis diakono pareigas Jiezno bažnyčioje. 1932 m. birželis. Nuotrauka iš A. Jurkonio šeimos albumo

Paminėtos Jiezno kautynės pareikalavo didelių aukų. Pirmojo puolimo nuo Birštono pusės metu žuvo 18 savanorių, 7 buvo sužeisti, 33 patekę į nelaisvę, bolševikų buvo nužudyti. Senelis Juozas pasakodavo, kaip jis su savo *padvada*[4] dalyvavo žuvusiųjų laidotuvėse Jiezno kapinėse. *„Dieve mano, surinkome kalvos šlaite kritusiųjų kūnus ir vežėme. Klumpėmis apsiavę, skrandutėmis apsirengę buvo...“* – skausmingai prisimindavo jis. Beje, Jiezno kautynių metu iš bolševikų buvo paimtas trofėjus – pirmasis Lietuvos kariuomenės karo lėktuvas, anglų gamybos dvivietis daugiafunkcinis biplanas „Sopwith 1½ Strutter“.

Sunku pasakyti, kaip būtų Marginių kaime įsikūrusiai devynių asmenų Jurkonių-*Kažiokų* šeimai susiklostęs gyvenimas, jeigu ne 1933 metais, baigus seminariją, Jiezno bažnyčioje į kunigus įšventintas prelatas dr. Petras Celiešius (1906–1986 m.), mano močiutės Katerinos brolis.

Puikiai suprasdamas sesers gausios šeimos buitį ir galimybes, jaunas kunigas, įvertinęs kiekvieno augančio ir stiprėjančio vaiko gabumus, pagal savo galimybes rėmė ir globojo kiekvieną. Vyriausias iš vaikų Jonas buvo pamokytas buhalterijos mokslų, todėl dirbo apskaitininku-buhalteriu Jiezno malūne. Antanas, nuo pat jaunų dienų turėjęs polinkį literatūrai, baigė kelias klases (negaliu užtikrintai sakyti, kiek klasių ir kur). Ona mokėsi ir baigė Prienų „Žiburio“ gimnaziją, visus mokslo metus dirbdama gimnazijos medelyne tam, kad užsidirbtų pragyvenimui. Adelė,

[4] Padvada – arklys su vežimu.

Jiezno katalikių moterų draugijos susirinkimo 1930 metais įamžinta akimirka (kairėje stovi klierikas P. Celiešius, centre sėdi Jiezno parapijos klebonas prelatas Vytautas Vaičiulis (?). Nuotrauka iš R. Gasiūnienės (Jurkonytės) šeimos albumo

vėlgi kunigui P. Celiešiui patarus, buvo išleista pasimokyti Aukštadvaryje veikusioje ūkio-amatų mokykloje. Broniui visos šeimos bendru sutarimu buvo nuspręsta pavesti tvarkytis apie 20 ha žemės sklype. Nežinia, ar tas sutarimas buvo toks jau bendras ir vieningas, kaip buvo skelbiama jau sovietmečiu, mano ausims girdint. Tikėtina, kad tarp brolių tam tikrų nuoskaudų galėjo būti, nes žemė visais laikais kaimo žmogui buvo vertybė ir turtingumo rodiklis. Na, o pagrandukui Petrui, kai vyko minimos dalybos, nei mokslai, nei žemė dar nerūpėjo – vaikystė dar tik kėsinosi perlipti paauglystės slenkstį.

Prasidėjo ketvirtas XX a. dešimtmetis. Vyresnieji broliai Jurkoniai jau dirbo, mokėsi ir buvo Jiezno visuomeninio-kultūrinio gyvenimo neatsiejama dalis. Ir Jonas, ir Antanas buvo „Pavasarininkų" – Lietuvių katalikų jaunimo sąjungos ir „Ateitininkų" federacijos – jaunimo organizacijos, besirūpinančios visuomenės inteligentiškumu katalikiškoje aplinkoje, veiklūs nariai. Išskirtinai veikli ir gausi buvo Katalikių moterų draugija, kuri dažnai buvo renginių sumanytoja, organizatorė, vykdytoja ir dalyvė. Iš šiandienos perspektyvos žiūrint, net sunku patikėti, kad kraštiečiai buvo tokie veiklūs, mokėję rasti laiko ir lėšų bendruomeniniam gyvenimui. Pavasarininkai ir ateitininkai Jiezno žiūrovams statė spektaklius, įvairioms sukaktims pažymėti organizuodavo renginius, susibūrimus, skaitymus. Kad ir, pavyzdžiui, Jiezno savanorių žūties 1919 m. vasario 11-ąją vietoje atminimo kryžiaus pastatymas ir nuolatinis šios datos minėjimas. Pastatytas kryžius, beje, sovietmečiu buvo sunaikintas, o Lietuvai atgavus Nepriklausomybę – vėl atstatytas. Tarpukariu leistas žurnalas „Pavasaris" kartkartėmis spausdino ir Antano, ir Jono eilėraščius. O tokie žurnalai kaip „Karys", „Židinys", „Trimitas" (Lietuvos

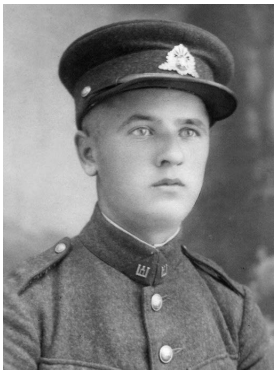

Antanas Jurkonis (kairėje), prieš sovietams Lietuvos kariuomenę pertvarkant į 29 teritorinį šaulių korpusą (1940 m. rugpjūtis) ir Jonas Jurkonis (apie 1936 m.) tarnybos Lietuvos kariuomenėje metu. Nuotraukos iš A. Jurkonio šeimos albumo

šaulių sąjungos leidinys) ir jau minėtas „Pavasaris“ buvo prenumeruojami ir godžiai skaitomi visos Jurkonių šeimos.

Jurkonių jaunystės metai bėgo. Atėjo laikas, ir pirmiausiai Jonas buvo pašauktas į tarnybą Lietuvos kariuomenėje, o vėliau – Antanas. Tarnyba truko trejus metus. Jonas išsitarnavo seržanto laipsnį, o Antano tarnybą, iliustruojančią tragišką ne tik asmeninį, bet ir visos Lietuvos kariuomenės likimą, aprašysiu toliau.

Pirmoje eilėje sėdi (iš kairės) Katerina Jurkonienė (Celiešiūtė), Juozas Jurkonis, tarp tėvų stovi pagrandukas Petras Jurkonis, antroje eilėje stovi (iš kairės) Adelė Jurkonytė (Storyk), Bronius Jurkonis, Ona Jurkonytė (Balandienė). Nuotrauka iš A. Jurkonio šeimos albumo

Jaunesnieji Jurkonių vaikai Marginiuose, ypač Bronius ir Petras, dar tik artėjo prie žemės darbams reikalingo amžiaus, tačiau poreikis užsidirbti sau ir padėti namams lėmė tėvų sprendimą vyresnėlį Bronių leisti tarnauti pas ūkininką Marčiukaitį užnemunėje. Ir tai buvo ne tik uždarbis, bet ir žemdirbio mokykla, pažintis, kaip reikia dirbti žemę, kokius įrenginius turėti, kaip taikyti sėjomainą, kaip palaikyti ir nenualinti žemės. Bronius, mano tėtis, visą laiką prisimindavo ir pasakodavo, ką reiškia prieškario Lietuvoje būti stipriu ūkininku. Jo teigimu, tai, pirmiausiai, darbas, darbas ir dar kartą darbas, nuo tamsos iki sutemos, po to – sveikata, ir, žinoma, „galva ant pečių“, t. y. supratimas, ką sėti, kokią gyvulių bandą formuoti. Ir ne vien tai. Tas stebėtinas mokėjimas matyti ir jausti gamtą: koks bus pavasaris, kokia ateinanti vasara. O kur dar mokėjimas sodininkauti. Matyt, iš savo darbdavio Marčiukaičio mano tėtis pramoko sodininkystės pradmenų, nes, kai tik atsirado galimybė, Marginiuose

Lietuvos kariuomenės žygio į Vilnių vaizdai (nuotraukose – Lietuvos kariuomenės lengvieji „Renault“ tankai, nuotraukoje apačioje – kariuomenės vadas brigados generolas Stasys Raštikis). Nuotraukos iš Lietuvos kariuomenės savaitinio laikraščio „Karys“, 1939 11 09, nr. 53 (1073)

įveisė jau savo sodą, kurio senos obelys ir po 80-ies metų kiekvieną pavasarį pražysta šalia šimtamečių liepų.

Atėjo 1939-ųjų vasara. Jaunėliai Jurkoniai, kas pasimokęs, kas pinigėlių pirmam kostiumui pasisiūdinti užsidirbęs, sustojo Jiezne priešais iš Kauno atvažiavusio fotografo kameros objektyvą bendrai nuotraukai.

Ar galėjo fotografijoje esantys Jurkoniai bent nujausti, ar susapnuoti, kad stovi prieš ne tik jų, bet ir Lietuvos bei viso pasaulio neišvengiamus sukrėtimus, skausmingai paliesiančius kiekvieno jų likimus – čia pat buvo 1939-ųjų rugpjūčio 23-iosios Molotovo–Ribentropo paktas, į duris beldėsi II pasaulinio karo gaisras... Rugsėjo mėnesį, kažkokio karikatūristo pavadintas „tapitoriumi“, Hitleris tiesiog

sudaužė didesniąją dalį Lenkijos. Lietuva, stengdamasi preventyviai apsaugoti vakarinę sieną nuo galimo Lenkijos bandymo ją kirsti, paskelbė mobilizaciją. Mano senelis Juozas Jurkonis, tuo metu būdamas vienu iš Jiezno valsčiaus seniūnų, privalėjo greit vykdyti mobilizaciniuose planuose seniūnams numatytus veiksmus, kurių vienas buvo skubus šaukimų įteikimas šauktiniams. Mano tėtis Bronius padėjo savo tėvui tuos šaukimus išnešioti. Prisimindamas tas dienas, jis pasakodavo, kad įsakymas vykdyti mobilizaciją atėjo dienos vakarop, šaukimai buvo išnešioti iki sutemų. Jaudinančiai prisimintina buvo tai, kad jau nakties tamsoj grįžtant namo, vieškelis Sobuvà–Jieznas buvo pilnas šauktinių, skubančių į mobilizacijos punktą Jiezne. Kas žino, galbūt šis Lietuvos kariuomenės veiksmas sustabdė Lenkiją nuo bandymo pradėti karo veiksmus prieš Lietuvą 1939-ųjų rudenį...

Tuo metu Stalinas be jokio vargo užėmė jam minėtame pakte skirtą Lenkijos dalį – vakarines Gudijos ir Ukrainos žemes, o Lietuvos ultimatyviai pareikalavo įsileisti ir strateginėse vietose dislokuoti Raudonosios armijos dalinius. Nei daug, nei mažai – „tik“ 20 tūkst. sovietų kareivių ir karininkų buvo įkurdinti įgulose Naujojoje Vilnioje, Kirtimų aerodrome, Gaižiūnuose, Prienuose ir Alytuje. Šiuo klausimu spalio pradžioje vykusiose Lietuvos–Sovietų Sąjungos derybose sovietų diktatorius perdavė Lietuvai lig tol Lenkijos okupuotą Vilniaus kraštą ir patį Vilnių. 1939 m. spalio 27 d. prasidėjo Lietuvos kariuomenės žygis į Vilnių. Visa Lietuva džiūgavo, atgavusi sostinę – Gedimino miestą, o Pupų Dėdė, tuometinis garsus humoristas, dainavo: „*Vilnius mūsų, o mes rusų*.“

Taip ir atsitiko. Kad ir kaip laviravo Lietuvos Vyriausybė, bet Sovietų Sąjunga nesunkiai rado „casus belli“[5] visai Lietuvai okupuoti. Apkaltinusi Lietuvą, kad jos specialiosios tarnybos grobia sovietų karius iš karinių įgulų, Sovietų Sąjungos kariuomenė 1940 m. birželio 15 d. peržengė sieną ir užėmė visą Lietuvą. Raudonojo maro banga, nepasiekusi savo tikslų 1919-aisiais, 1940-ųjų birželį, remdamasi per 150 tūkstantinės kariuomenės durtuvais, pradėjo Lietuvos naikinimą. Vadovaujant iš Sovietų Sąjungos atsiųstiems emisarams, 1940-ųjų liepą buvo surengti vadinamieji rinkimai į Liaudies Seimą, kuriuos, pagal suklastotus balsų skaičiavimus, žinoma, laimėjo Lietuvos darbo liaudies sąjunga, vadovaujama komunistų. Būtent taip buvo sukurta prielaida įvesti sovietinę santvarką ir Lietuvos Respubliką pervadinti Sovietų Socialistine Respublika (LSSR). Liaudies Seimo atstovų delegacijai nuvykus į Maskvą ir paprašius, rugpjūčio 3 d. Aukščiausiosios Tarybos sesijoje LSSR buvo priimta į Sovietų Sąjungą. Tokiu būdu per pustrečio mėnesio Lietuvos Respublika išnyko iš pasaulio politinio žemėlapio, buvo aneksuota ir įtraukta į Sovietų Sąjungos sudėtį. Pagal Maskvos instrukcijas Valstybės saugumo ir Vidaus reikalų liaudies komisariato parengtus planus buvo vykdomas šiurkštus Lietuvos Respublikos valstybinių institucijų ir partinių-visuomeninių organizacijų naikinimas, o 1941-ųjų birželio 14–18 d. įvykdytas pirmasis gausus Lietuvos gyventojų trėmimas. Gyvuliniuose vagonuose į Sibiro platybes išvežta apie 18 tūkst. Lietuvos piliečių. Būtent taip iš Maskvos atvežta „Stalino saulė“ patekėjo. O Liaudies Seimo atstovų delegacijos narė poetė Salomėja Nėris rašė „Poemą apie Staliną“: „*Jau laisvės girdime garsus, – Mokėsime ją*

[5] *Casus belli* (lot. karo aplinkybės) – dingstis karui pradėti.

saugot!" Bandydamas žinomą poetę sulaikyti nuo klystkelio, nežinomas Kauno studentas dar neuždarytame laisvame laikraštyje suspėjo išspausdinti eilėraštį-kreipimąsi, sakydamas: „*Tu moki šliaužti tyliai kaip gyvatė, – Neris, kurios bangose Laisvė šnara, – Todėl nuo šiol nedrįsk vadintis Nerimi!*" Labai gerai prisimenu, kaip mano tėtis, Bronius Jurkonis, šį eilėraštį visą (veikiausiai 12-os stulpelių) deklamuodavo mintinai, tačiau gaila, kad aš tuomet neįvertinau šio eilėraščio svarbos ir jo neišsaugojau.

Tokiame visuotiname pasimetime ir suirutėje paprastam Lietuvos žmogui sunku buvo rasti galimybę pasakyti „ne!". Tačiau kaip pavyzdį, kad ne visi tylėjo, galima pateikti iš kaimyninio Beržynų kaimo kilusį, paskutinės P. L. P.[6] Karo Mokyklos kariūnų laidos leitenantą Žiūką. Jaunas karininkas 1940-ųjų birželio įvykių metu gavo įsakymą iš kareivinių Panemunėje (Kaune) savo būrį nuvesti į mitingą Laisvės Alėjoje. Pakeliui atsirado komunistuojančių aktyvistų, kurie bandė būtent ltn. Žiūkui į rankas įduoti raudonąją vėliavą. Leitenantas spyriu iš kojos patiesė vieną iš raudonųjų, tačiau greit pamatė, jog aplinkui esantys civiliai – tai persirengę GPU agentai, bandantys maištaujantį leitenantą sučiupti. Čia į pagalbą savo vadui atėjo būrio kariai, žiedu apsupę savo karininką ir tokioje apsuptyje parlydėję leitenantą iki kareivinių. Slaptiesiems GPU agentams be atodairos visur naršant, teko susirasti civilius drabužius, persirengti, slapta iš Kauno grįžti į gimtąjį Beržynų kaimą ir čia toliau slapstytis iki 1941-ųjų birželio 22-osios. O jau tada tikrai pagal paskirtį panaudoti gynybai laikytą šautuvą – taiklia ugnimi parodyti bėgantiems sovietams kelią į Rytus.

Karas. Pirmoji Lietuvos kariuomenės auka

Jiezno senosiose kapinėse, kairėje pusėje nuo takelio į koplyčią, stūkso tautine juostele perjuostas lietuviško akmens paminklas su užrašu: „*Antanas Jurkonis; 1918 12 26–1941 06 23 – žuvęs Pabradėje*".

Grįžkime prie Antano Jurkonio nuotraukos ir užrašo po ja: „*1940 m. rugpjūtis.*" Prie pabaigos eina antrieji Antano tarnybos Lietuvos kariuomenėje metai. Tarnyba ryšių dalinyje Antanui sekasi gerai, kareivis gauna grandinio laipsnį, paleidžiamas trumpų atostogų. Parvykus namo ir praėjus susitikimų su artimaisiais džiaugsmui, Antanas, paveiktas 1940-ųjų vasaros įvykių, pripažįsta, kad Lietuvoje vyksta labai blogi dalykai. Nors tai aišku ir taip, Marginiuose ir Jieznė gyvenantiems giminaičiams artimo žmogaus liudijimas ir taip slogią ateitį padaro dar niūresne. Atostogoms pasibaigus ir Antanui grįžus į savo dalinį, kariuomenėje prasideda sunkiai suvokiami pertvarkymai: P. L. P. Karo Mokykla pertvarkoma į Vilniaus pėstininkų karo mokyklą, likviduojami Karo Aviacijos daliniai, o visa kariuomenė pertvarkoma į SSRS ginkluotųjų pajėgų 11-osios armijos (vadas – generolas leitenantas V. Morozovas) 29 teritorinį šaulių korpusą. Iš pradžių korpusui vadovavo savi Lietuvos kariuomenės karininkai (vadas – generolas leitenantas Vincas Vitkauskas; štabo viršininkas – generolas majoras Jonas Černius), vėliau vadovavimą perėmė sovietų kariškiai, komisarai ir politiniai vadovai (politrukai). Antano dalinys iš Kauno buvo perkeltas į Vilnių, o 1941-ųjų gegužės 23-iąją iš Vilniaus buvo perdislokuotas į Pabradės poligoną, į vadinamą vasaros stovyklą.

[6] P. L. P. – Pirmasis Lietuvos Prezidentas.

Užrašų knygelėje, pakeitusioje sąsiuvinį-dienoraštį, Antanas rašė: *„...Ramų, pavasario svaiguliu persunktą gegužės 23 d. vakarą, kai skardžiuose Panery jau sklido lakštingalos giesmė, kai žydrose tolumose glūdėjo kažkoks svaigus, melancholiškas liūdesys ir slėpingas ilgesys skverbėsi širdin – mes palikome Vilnių.*"

1940-aisiais prasidėjusių represijų prieš Lietuvos karininkiją smagratis visu smarkumu sukosi ir Pabradės poligono stovykloje: karininkai būdavo išsiunčiami į vadinamuosius tobulinimosi kursus Maskvoje arba tiesiog pranykdavo. Išaušo 1941-ųjų metų birželio 22 d. saulėtas rytas. Žinia, kad prasidėjo SSRS–Vokietijos karas, Pabradės poligone pasklido dar tą pačią dieną. Vyravo įtampa ir nežinomybė. Jau kitą, 23-iosios dieną virš poligono užskridę vokiečių naikintuvai apšaudė antžeminius taikinius. Lietuviai kareiviai ir karininkai būriavosi ir tarėsi, kaip elgtis iškilusios nežinomybės akivaizdoje: ar paklusti gautam įsakymui ir trauktis su sovietais į SSRS gilumą, ar grupėmis, su vokiečių kalbą mokančiu karininku grįžti į gimtąsias vietas. Ir šie svarstymai vyko aplinkui zujant politrukams, komisarams. Prie vieno tokio besvarstančių lietuvių kareivių sambūrio prilėkęs raitas politrukas įsakė skirstytis, tačiau to kareiviams nepadarius, jis, šuoliais prajodamas pro susibūrusiuosius, metė į juos rankinę granatą, kuri nukrito, deja, po grandinio Antano Jurkonio kojomis. Sprogimas suplėšė dešinę koją ir dešinę krūtinės pusę. Žaizdos, kaip nustatė medicininė tarnyba, buvo mirtinos. Antanas, suprasdamas tai, priėjusio medicinos karininko silpstančiu balsu tik prašė niekur jo nevežti. Gydytojas tegalėjo mirštančiajam duoti tik skausmą malšinančių vaistų. Tai pirmoji Antano Jurkonio žūties versija. Antroji – tai 1995 m. lapkričio 23 d. leidinyje „Tremtinys" paskelbtas straipsnis, kuriame pasakojama, kad Antanas, eidamas į numušto lėktuvo kritimo vietą, kliudė iš jo iškritusį sprogmenį, kuris sprogęs mirtinai jį sužeidė.

Žinia apie Antano žūtį gimtuosius Marginius pasiekė greitai. Nesitraukęs į SSRS, bet grįžęs kartu tarnavęs kareivis iš Kašonių kaimo papasakojo, kas atsitiko ir kur Antanas palaidotas. Karo frontui nutolus, žuvusiojo brolis Jonas Jurkonis leidosi į nežinomybe paženklintą kelionę rasti brolio palaidojimo vietą, puikiai prisimindamas per atostogas Marginiuose ar tai nuojautos, ar tai pačios lemties padiktuotą Antano ištartą tuomet keistai nuskambėjusį prašymą: *„Jeigu žūsiu, palaidokit mane tėviškės žemelėje.*" Liepos antroje pusėje Jonas pasiekė Pabradės apylinkes ir po paieškų Pažeimenėjė rado prie miško gyvenantį senyvą žmogų, žinojusį ir parodžiusį žuvusio kareivio palaidojimo vietą. Su vietiniu komendantu suderinus, rastas kapas buvo atkastas. Palaidotas karys buvo uždengtas kareiviška palapine; palaidinės kišenėje rasta jau minėta užrašų knygelė-dienoraštis, kuri galutinai leido įsitikinti, kad čia ilsisi brolio Antano Jurkonio palaikai. Nepaisydamas to, kad laukė daug skubių organizacinių reikalų, Jonas į savo sąsiuvinį perrašė paskutinius Antano dienoraščio įrašus ir paskutinį eilėraštį, užrašų knygelę palikdamas pačiam autoriui.

Per trumpą vasaros naktį vietinis stalius sukalė karstą. Vietos valdžios pareigūnams leidus, medicininės tarnybos darbuotojams padedant, žuvusiojo palaikai buvo atitinkamai paruošti ir perkelti į Pabradės kapines. Tai buvo tartum pirmas žuvusiojo prašymo vykdymo tarpsnis. Brolis Jonas, sugrįžęs į Marginius, skubiai surado dvikinkį vežimą, apsirūpino viskuo, ko galėjo prireikti netrumpoje

kelionėje, pasiėmęs į pagalbą jaunesnį brolį Bronių, mano tėtį, vėl leidosi jau žinomu keliu atgal į Pābradę.

Ne be keblumų pasiekę Pabradės miestelio kapines, vėl gavę reikiamą leidimą, broliai iškasė trumpam perlaidoto Antano cinkuotą karstą ir leidosi atgal į Marginius. Važiuoti tiesesniu keliu per Vilnių vokiečių administracinė valdžia neleido, nukreipdama keliaujančiuosius į aplinkinius, mažai žinomus kelius. Dėl skubos važiuojant ir naktį, vos neįvyko nelaimingas atsitikimas. Stačiame nežinomos upės slėnyje, pamiršus įžaboti arklius, šie pasileido lėkti duobėta ir kelmuota miško proskyna žemyn nuokalnėn. Bet viskas baigėsi laimingai.

Į paskutinę žemiškąją kelionę palydėti Antano Jurkonio susirinko ne tik Jieznas, bet ir aplinkiniai kaimai. Lydinčiųjų buvo tiek, kad pirmiesiems voroje pasiekus už 400 m esantį vieškelį Sobuva–Jieznas, likusieji sodyboje dar laukė, kada galės pajudėti.

Atgulė amžinojo poilsio Antanas Jurkonis – pirmoji Lietuvos kariuomenės auka II-ajame pasauliniame kare – netoli palaidotų 1919 m. vasario 11-ąją žuvusiųjų Lietuvos savanorių. Ant tautine juostele perjuosto lietuviško akmens paminklo brolis Jonas užrašė:

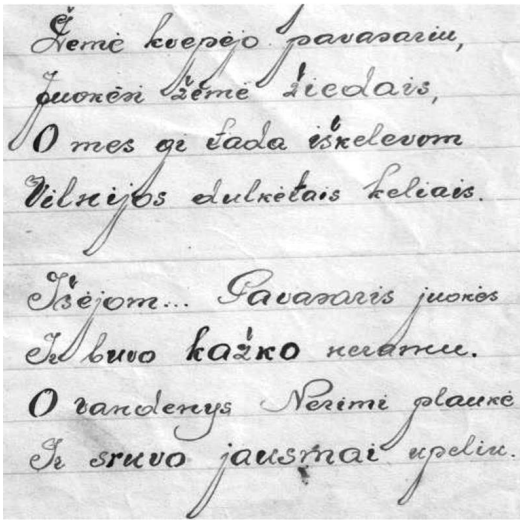
Žemė kvepėjo pavasariu,
Juokėsi žemė žiedais,
O mes gi tada iškelevom
Vilnijos dulkėtais keliais.

Išėjom... Pavasaris juokės
Ir buvo kažko neramu.
O vandenys Nerimi plaukė
Ir sruvo jausmai upeliu.

Žemė kvepėjo pavasariu,
Juokėsi žemė žiedais,
O mes gi tada iškeliavom
Vilnijos dulkėtais keliais.

Išėjom... Pavasaris juokės
Ir buvo kažko neramu.
O vandenys Nerimi plaukė
Ir sruvo jausmai upeliu.

1940.V.23

Jono Jurkonio ranka perrašytas žuvusio brolio Antano Jurkonio užrašų knygelėje rastas paskutinis eilėraštis, parašytas 1940 m. gegužės 23 dieną. Perfotografuotas tekstas iš R. Gasiūnienės šeimos archyvo

„Ilsėkis ramybėje, mielas sūnau ir broli,
Karo šmėklos čia, žemėje, per anksti nuskintas –
Globoje Aukščiausiojo būki atgaivintas.“

Vokiečių okupacija. Raudonojo maro antroji banga

1941-ųjų vasaros karščiai tartum dar labiau kaitino tą nuojautą ir įtampą, kad štai jau tuoj tuoj prasidės karas. Ir iš tiesų, XX amžiaus košmaras prasidėjo kaip ta liūtis iš audros pritvinkusio debesies.

Remiantis istoriko Roberto Petrausko knygų serijos „Antrasis pasaulinis karas Europoje“ trečiojoje knygoje „Barbarosa“ skelbiamu žemėlapiu „1.2. AG „Šiaurė“ prieš Pabaltijo karinę apygardą“, galima teigti, kad karinių veiksmų išvakarėse birželio 21 d. vakarą Alytaus–Jiezno kryptimi prieš Lietuvos pietryčiuose dislokuotas SSSR karines pajėgas buvo išsidėsčiusi Vokietijos vermachto armijų grupė

„Centras“ (vadas – feldmaršalas F. fon Bokas (von Bock) ir jos sudėtyje veikti pasiruošusi 3-ioji tankų grupė (vadas – generolas pulkininkas H. Hotas (Hoth) bei sausumos pajėgas iš oro rėmusi 2-oji flotilė (vadas – feldmaršalas A. Keselringas (Kesselring).

1941 m. birželio 22-osios rytas Jiezno apylinkėse aušo pripildytas liuftvafės pikiruojančių bombonešių Junkers-87 gausmo: „Štukos“ metodiškai, antskrydis po antskrydžio, tiesiog „šlavė“ plentą Alytus–Jieznas–Kaunas. Labai tikėtina, kad vieną iš „Štukų“ pilotavo visų laikų žymiausias Vokietijos ir pasaulio karo lakūnas H. U. Rudelis. Tokią prielaidą galima daryti, įsigilinus į šio garsaus lakūno prisiminimų knygą „Karo dienoraštis. Štukos pilotas Hans-Ulrich Rudel“, kurioje jis rašo, kad būtent šia kryptimi jis vykdė kovines užduotis. Prie plento augusi mano mama Antanina Jurkonienė (Bendinskaitė), prisimindama tą sekmadienio rytą, pasakodavo, kad visą gyvenimą prisimins tas smingančių lėktuvų sirenas, tą girdėtą šalia plento augančių medžių viršūnių siūbavimo sukeltą ošimą, numestų bombų sprogimus ir gailų kumelės ganykloje žvengimą šalia skeveldros užmušto ką tik pasaulį išvydusio negyvo kumeliuko.

Subombarduotas plentas, ant jo suversti telefono stulpai bei laidai ir taip šią susisiekimo arteriją darė sudėtingą judėti, o dar nuolatiniai liuftvafės lėktuvų antskrydžiai paniškai bėgančią sovietų armiją vertė rinktis lauko keliukus, vieškelius. Pasibaigus degalams arba *„palutarkoms“*[7], tankams ir kitai technikai užklimpus lengvuose durpinguose gruntuose, sovietų kareiviai ją tiesiog palikdavo su visu kroviniu, amunicija. Paliktas karinis turtas labai greitai vietinių gyventojų buvo „ištampytas“ ir „priglaustas“ po savo stogu. Noras turėti ką nors nepaprasta neaplenkė ir mano tėčio, Broniaus Jurkonio, kuris, būdamas jau 18-os, į namus parsinešė užklampintoje *„palutarkoje“* rastus nepaprastai įdomius, ant trikojo pastatomus žiūronus. Dairymosi ir žiūrėjimo į tolius per tuos žiūronus buvo gal kokią savaitę, kol okupacinės valdžios paskirta administracija neliepė visą rastą ir priglaustą karo turtą per nustatytą laiką sunešti į tam skirtas vietas. Ir svarbiausia, kad pasakyta tai buvo taip įtikinamai, kad jokių abejonių to nedaryti tiesiog nebuvo – grėsė karo lauko teismo bausmė sušaudymas.

Marginiuose vokiečių kariuomenės žvalgybinis būrys pasirodė Joninių dieną, antradienį, birželio 24-osios ankstyvą rytą. Tai prisimindamas, mano tėtis Bronius pasakodavo, kad trobos duris pravėrusiam vokiečių kareiviui ar dėl savo ūgio, ar dėl žemų durų, į vidų įeinant, teko gerokai susilenkti. Rankoje laikomas paruoštas pistoletas ir nė žodžio nepasakymas už stalo sėdintiems ir pusryčiauti ketinantiems, rodė niekinamą atgrasumą. Ir ne tik. Švilpaudamas kareivis apžiūrėjo visus trobos užkaborius ir išėjo nė žodžio netaręs į kiemą ten su jo laukiančiais likusiais būrio kareiviais susitikti. Neįprastumu stebinantis buvo ir tolesnis vokiečių kareivių elgesys. Išstatę iš visų pusių sargybinius, likusieji būrio kareiviai ėmėsi rytinio tvarkymosi ir pusryčių. Iš šulinio pievoje buvo prisisemta vandens, prausiamasi iki pusės, skutamasi – atrodė, kad Marginiuose niekada neuostyto odekolono kvapas sklinda iš kito pasaulio. Tą pačią procedūrą atlikus sargyboje buvusiems kareiviams, būrys papusryčiavo. Mėsos konservai, arbata, duona su sviestu, šokoladas – tai sauso davinio

[7] Palutarka – taip žmonių vadintas sovietinės armijos sunkvežimis GAZ, galintis vežti pusantros tonos krovinį.

pagrindiniai produktai, kuriuos, vokiečių kalbą neblogai mokanti Ona Jurkonytė, mano teta, nuskaitė ant pakuočių. Ir koks nustebimas buvo Jurkonių, kai visas nuo pusryčių likusias atliekas kareiviai surinko į krūvelę ir čia pat sudegino. Teta Onutė tai matydama teištarė: *„Ordnung ist Ordnung.“*

Paniškai bėgdama, sovietų kariuomenė pasitraukė į Rytus. Sunku pasakyti kas – ar pereinamojo laikotarpio nebaudžiamumas, ar noras atkeršyti su sovietais 1940–1941 m. bendradarbiavusiems, ar tiesiog žvėries prigimtis – į vieną būrį sujungė tuos jiezniečius, kurie savyje jautė nenumaldomą norą spręsti kitų likimus, grobti kitų turtelį, pagaliau – žudyti. Pirmosios tokių veiksmų apraiškos pasirodė, dar vokiečiams nepasirodžius Jiezno apylinkėse. Taip jau atsitiko, kad mano tėtis Bronius vienos tų dienų popietę su reikalais lankėsi pas savo pusbrolį Valatką, gyvenantį anapus plento Alytus–Jieznas–Kaunas, šalia Medinìškių miško, visų vadinto Mūsiu. Ir kaip neįtikėtina buvo matyti, kai paplente du šautuvais ginkluoti civiliai į Mūsio pamiškę atsivarė būrelį žmonių. Matyt, keliems iš jų buvo įsakyta išsikasti duobę, o ją iškasus, šalia jos išrikiuoti ir sušaudyti pasmerktieji. Vėliau paaiškėjo, kad tarp sušaudytųjų buvo Jiezno vaistininkas Blokas, komunistuojanti A. Skernevičienė. Sklido kalbos, kad šią bausmę įvykdė iš Kašonių kaimo kilęs bendrapavardis Antanas Jurkonis ir jieznietis Bagdonavičius.

Tai buvo tik pradžia. Nuo birželio pabaigos iki rugsėjo vidurio Jiezne ir jo apylinkėse vietos policijos buvo išgaudyti ne tik komunistavimu įtariamieji, bet ir daugiau kaip 300 žydų tautybės žmonių. Vien tik netoli Jiezno esančiose Strazdìškėse, į ežerą įtekančio Mėkšrupio upelio slėny, buvo sušaudyta apie 150 žydų. Kiti pasmerktieji egzekucijai buvo vežami į Prienus, Alỹtų. Tuo tarpu šaudžiusiųjų giminaičiai išvarytųjų žydų namus tiesiog plėšė, pasisavindami ne tik rastą aukselį, namų apyvokos daiktus, bet netgi drabužius, batus. Vieną tokių grobusiųjų ir po jo mirties kraštiečiai smerkiančiai tebevadino „Korone“.

Bet ne tik tyliu smerkimu padorūs jiezniečiai nesitaikstė su tuo, kas vyko gimtosiose apylinkėse. Tokio elgesio pavyzdžiu yra Bendinskų šeimos iš Juodavìškių kaimo sprendimas priglausti besislapstantį žydą Juozą (Joškę) Magilevičių (1916–1960 m.). Prisimindama tuos siaubingus laikus, mano mama Antanina Jurkonienė (Bendinskaitė) visą laiką iki gyvenimo saulėlydžio pasakodavo, kaip tėvams nusprendus, jinai su pussesere Ona Dičkuviene-Mockevičiene (Bendinskaite), kiekvieną rytą, per pietus ir vakare nešdavo į kluoną besislapstančiam Magilevičiui maistą. Ir ne šiaip sau nešdavo. Aplinkui vykstančių žiaurių dalykų sukeltas įtarumas vertė aštuonmetes mergaites laikytis joms pačioms nesuvokiamo atsargumo: viena stovėdavo prie šalimais esančio šulinio, o kita tuo metu paruoštą maistą užkeldavo ant klojimo besislapstančiajam. Reikalas tas, kad Bendinskų kieme buvo iškastas gilus (28 rentinių) šulinys ir iš jo vandens pasisemti ateidavo aplinkiniai kaimynai, tad atsargumas, suprantama, buvo gyvybiškai svarbus, nes ką gali žinoti, kas, kur ir kam galėjo pašnibždėti, kad pas Bendinskus slapstomas žydas. Už tai grėsė sušaudymas.

Bėgo metai ir mamos dažnai prisimenami įvykiai skatino pasiaiškinti galimybes, kaip ši II pasaulinio karo pradžioje vykusi istorija galėtų būti patvirtinta oficialiai. Su dideliu susidomėjimu ir dėmesiu išklausęs mamos vaikaičio atpasakotą istoriją, Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus darbuotojas apgailestaudamas

pripažino, kad kelyje į „Pasaulio tautų teisuolio“ vardo patvirtinimą trūksta pagrindinio argumento – paties išgelbėto asmens – Juozo Magilevičiaus, mirusio 1960 m., liudijimo.

O laikas nenumaldomai bėgo. Kasdien geso mamos jėgos, „drumstėsi“ atmintis, kol 2024 m. rugpjūčio 25 d., taip ir nesulaukusi patvirtinimo, Anapilin iškeliavo viena iš daugelio Pasaulio tautų teisuolių. Ir siekta šio vardo ne todėl, kad tai būtų svarbu kaip padėkos ženklas, bet norint parodyti, kad Lietuva visada kovojo su blogiu, kad Lietuva net ir tamsiausioj nakty siekė ieškoti šviesos ir gėrio.

Pusseserės Antanina (kairėje) ir Ona (dešinėje) Bendinskaitės. Juodaviškiai, apie 1951 m. Nuotrauka iš A. Jurkonio šeimos albumo

1941 metų žiema prie Maskvos, 1943-iųjų Stalingradas ir Kurskas, „Bagrationo” operacija Baltarusijoje – tai vokiečių vermachto ir sovietų kariuomenės mirtinų susirėmimų vietos, kuriose karo dievas Marsas palaipsniui nuo vokiečių galybės nusisuko. Frontas su savo dundesiu nenumaldomai artėjo prie Lietuvos. Buvo aišku, kad antroji „raudonojo maro“ banga neišvengiama.

Čia stabtelsiu, norėdamas prisiminti šios apybraižos ankstesniame skyriuje jau minėtą prelatą dr. P. Celiešių, kuriam buvo lemta ne tik skleisti Dievo žodį jam patikėtose parapijose, bet ir būti švietėju, mecenatu tiek gimtajame krašte, tiek Lietuvos išeivijos bendruomenėse Vokietijoje, JAV. O Dievo žodis artėjančio siaubo iš Rytų akivaizdoje turėjo ypatingą reikšmę.

Prelatas dr. Petras Celiešius

1944-ųjų liepos pradžioje Merkinės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje klebonas Petras Celiešius aukojo šv. Mišias. Mišių metu priesaiką davė ir besikuriančio partizaninio judėjimo Merkinės apylinkėse branduolys, keliolika su artėjančiais sovietais kovoti pogrindyje pasiryžusių jaunų vyrų, tarp kurių buvo ir devyniolikametis Juozas Jakavonis-*Tigras* iš Kasčiūnų kaimo. Pasak 2019 metais vykusio mano susitikimo su Juozu Jakavoniu-*Tigru* papasakotų prisiminimų, klebonas, šventindamas Merkinės partizanų vėliavą, pamokslo pabaigoje pasakė: *„Savo kelyje statykit, vyrai, kryžius – tikėjimo, vilties ir prisikėlimo ženklus.“* Tai buvo partizaninės kovos Pietų Lietuvoje idėjinė pradžia.

Kitą sekmadienį aukodamas šv. Mišias, klebonas P. Celiešius pamokslo metu tarė atsisveikinamąjį žodį savo parapijiečiams. Per daug gerai suprasdamas artėjančio raudonojo maro prigimtį, o gal ir jausdamas asmeninio pašaukimo svarbą, susirinkusiems pranešė, kad pasitraukia į Vakarus. Tą patį sekmadienį atvažiavo pas seserį Kateriną į Marginių kaimą ir paprašė svainį Juozą, mano senelį, parvežti iš klebonijos pažymėtus asmeninius daiktus, biblioteką. Užbėgdamas į priekį pasakysiu, kad tokiu būdu man, Marginiuose augusiam paaugliui, jau gerokai

vėliau atsirado galimybė labai anksti pirmiausiai vartyti, o vėliau su nuostaba skaityti šios bibliotekos knygas ir žurnalus. Lietuvos kariuomenės pulkininko J. Petruičio knyga „Kaip jie mus sušaudė“ buvo viena iš tų, kuri „pratrynė akis“ sovietijos aplinkoje augančiam žmogui ir parodė, kas iš tiesų yra sovietų valdžia, ką tikrovėje reiškė iš Maskvos parvežta „Stalino saulė“. O prie jauno žmogaus praregėjimo kelyje į meno pasaulį prisidėjo ir kitos mane pasiekusios knygos iš kunigo bibliotekos, pvz., I. Šlapelio „R.-K. Bažnyčios meno istorija“ (1935 m. leidimas), dr. M. Vorobjovo „Vilniaus menas“ (1940 m. leidimas).

Kai naktimis jau girdėjosi iš rytų sklindanti fronto kanonada, perdavęs parapijos reikalus vikarui kunigui Mintaučkiui, pasikinkęs į *bričkutę*[8] arklį, ankstyvą 1944-ųjų liepos rytą kunigas Petras Celiešius išvažiavo į nežinomybę. Ilgoje kelionėje prisiminė kunigavimo metus Jiezne, Aukštadvaryje ir, berods, 1941-aisiais gautą paskyrimą būti Merkinės parapijos klebonu. Pasirinktas maršrutas ėjo per Lazdijus, Punską, Suvalkus. Vieną naktį nakvodamas pas pažįstamą kunigą, vienuolyno kleboną jau Rytprūsiuose, berods Bišofsburge (dabartinė Lenkija), pastarąjį įtikinėjo, kad jam ir visam vienuolynui kuo skubiau būtina trauktis kuo toliau į Vakarus. Gaila, bet svetingasis kunigas nepatikėjo sakomų žodžių tikrumu ir pasiliko, nuoširdžiai tikėdamas, kad Bažnyčia yra neliečiama. Pasiliko, nes nežinojo, kad dar liepos pradžioje į Lietuvą įžengiantiems daliniams Raudonosios armijos III Baltarusijos fronto vadas armijos generolas I. Černiachovskis išleido įsakymą-atsišaukimą, kuriame buvo teigiama: *„Beprasmiška Raudonosios armijos karius prašyti pasigailėjimo. Jie dega neapykanta ir trokšta keršto. Fašistų šalis turi tapti dykuma.“* Šis įsakymas Raudonosios armijos daliniams buvo aukščiausiu lygiu patvirtintas leidimas žudyti, plėšti, prievartauti. Raudonarmiečiai taip ir darė. Būtent tokia lemtis ištiko ir minėto vienuolyno vienuoles bei svetingąjį kunigą. Raudonosios armijos puolimo kelyje Bišofsburgas, kaip ir Nemmersdorfas (arba Nemirkiemis; dabar – Majakovskoje, Rusijos Federacija), buvo tik eilinė gyvenvietė, išniekinta ir nušluota nuo žemės paviršiaus.

II pasaulinio karo pabaigą kunigas P. Celiešius sutiko prie Filingeno (Vokietija), būdamas vienos mokyklos kapelionu, o po karo pradėjo filosofijos studijas Bonos universitete. Studijas vainikavo daktaro disertacija tema „Egzistencializmas krikščionybės šviesoje”. Pažymėtinas kraštiečio kunigo ypatingas darbštumas ir išskirtiniai gabumai. Dar seminarijos laikais puikiai mokėjo lotynų ir hebrajų, neblogai – lenkų kalbas, o gyvendamas Vokietijoje greitai gerai išmoko ir vokiečių kalbą. Paminėtinas ir labai neįprastas jo pomėgis – „parinktinių” ir juostelių audimas staklėmis. Šį pomėgį kunigas savo prisiminimuose visada minėdavo kaip išskirtinį mokėjimą, priartinusį jį prie liaudies meno.

Apie 1950-uosius kunigas P. Celiešius paliko Vokietiją ir persikėlė gyventi į JAV. Išmokęs anglų kalbą, kunigas visą amerikietiškąjį laikotarpį įtemptai dirbo tiek vykdydamas tiesiogines – Dievo žodžio skleidėjo pareigas, tiek beatodairiškai gilindamasis į mokslo – filosofijos sritį bei su ypatinga energija dalyvaudamas Lietuvos išeivijos kultūriniame-tautiniame gyvenime. Tikriausiai ne šioje apybraižoje reikėtų nagrinėti daugiaplanę kunigo P. Celiešiaus veiklą – tam, matyt, reikėtų atskiros studijos. Duos Dievas,

[8] Brička – išeiginis vienkinkis arba porinis vežimas.

Prelatas dr. Petras Celiešius (stovi centre) lietuvių bendruomenės vaikų Pirmosios Komunijos šventėje Los Andžele. 1967 m. gegužė. Nuotrauka iš A. Jurkonio šeimos albumo

toks poreikis tikriausiai atsiras ir mažai tyrinėti kunigo darbai egzistencializmo filosofijos srityje bus deramai įvertinti.

Gyvenant Los Andžele, Vatikanas kunigui P. Celiešiui už nenuilstamą veiklą suteikė prelato titulą.

Apie 1970-uosius prelatas persikėlė į Miuncheną (tuometinę Vakarų Vokietiją, VFR). Gerėjant santykiams tarp Vakarų ir Rytų, šiek tiek pakilo „geležinė uždanga“ – kunigas P. Celiešius 1975 metais pirmą kartą per Rygą atvyko į Lietuvą, 30 metų nematytą Tėvynę, kurią jis labai mylėjo ir dėl kurios likimo labai sielojosi. Būtent susitikimo su kunigu P. Celiešiumi metu giminių rately buvo papasakotos prelato pasitraukimo 1944-aisiais, gyvenimo Vokietijoje, JAV istorijos. Nežiūrint, kad viešnagė buvo griežtai reglamentuota ir prižiūrima KGB, prelatas, susitaręs su giminaičiu ir jam padedant, sugebėjo nepastebėtas palikti viešbutį ir tamsią rudens naktį nuvykti į už 85 km esantį Jiezną, aplankyti ir pasimelsti prie senosiose miestelio kapinėse palaidotų tėvų, sesers Katerinos kapų.

Dar keletą kartų (1977, 1980 ir 1982 m.) aplankęs gimines ir artimuosius Lietuvoje, silpnėjant sveikatai, kunigas P. Celiešius, berods, 1983-iaisiais nusprendė išvykti atgal į JAV. Apsigyveno Kalifornijoje, Santa Monikos mieste. Mirė staiga, ištikus širdies smūgiui 1986-ųjų sausio 1-ąją. Palaidotas Los Andželo Šv. Kryžiaus kapinėse, netoli Ramiojo vandenyno kranto.

Frontas ir pokaris

Pirmieji Raudonosios armijos daliniai Marginių apylinkėse pasirodė 1944-ųjų rugpjūčio pradžioje. Gan spėrus Raudonosios armijos puolimas sustojo, sutikus natūralią kliūtį – Nemuną, kurio kairiajame krante įsitvirtino besitraukiantis vermachtas,

o šalia įtvirtinimų linijos esančiame Pociūnų aerodrome bazavosi liuftvafės pajėgos, iš oro palaikančios besiginančius vokiečius. Nemuno forsavimas buvo siaubingas įrodymas to, kaip sovietai nebrangino žmonių ir į vokiečių garsiųjų MG kulkosvaidžių ugnį be perstojo ginė ir ginė savo kareivių bangas. Kaip liudijo žemiau tėkmės gyvenantys Pėlekonių kaimo žmonės, Nemuno vanduo puolimo metu buvo tarsi kraujo upė, pripildyta užmuštųjų kūnų. Ir jokios kalbos apie rimtesnius karo inžinerijos statinius tiesiog nebuvo – ką tik baigiamą sumontuoti pontoninį tiltą tiesiog nušluodavo iš šalimai esamo aerodromo atskridę Ju-87.

Marginiai puolimo dienomis buvo tarsi rusų gyvosios jėgos rezervo sankaupos vieta, kur prastai maitinami kareiviai savanoriškai-priverstinai iš kraštiečių paimdavo viską, kas tik buvo tinkama maitintis. Būtent tomis dienomis atsitiko įvykis, kurio prisiminimai Marginius lydėjo dar ilgai ir po karo. Kaimynas, senasis Jurkonis-*Polka*, ankstyvą rytą ėjo sužiūrėti pamiškėje slepiamų gyvulių, kai išdžiovinto *atolo*[9] kūgyje pamatė du miegančius, matyt, numušto vokiečių lėktuvo lakūnus, bandančius prasibrauti pas saviškius anapus Nemuno. *Polka*, neblogai mokėdamas rusų kalbą, ir, nežinia, kokių paskatų vedamas, grįžo į savo trobą ir kieme apsistojusiems kareiviams tarsi priekaištą mestelėjo: *„Jūs čia gulinėjate, o jūsų panosėje vokiečiai šmirinėja.“* Rusų kareivių reakcija buvo greita. Karininkas ir keli automatais ginkluoti kareiviai, senojo *Polkos* vedami, apsupo parodytą šieno kupetą ir rado besislapstančius. Kombinezonais vilkintys vyrai, matyt, rusams nesukėlė įtarimo, nes jie buvo atvesti į *Polkos* kiemą ir palikti gan laisvai. Atvarytuosius stebėjusi *Polkos* duktė vėliau pasakojo, kad vienas iš vokiečių nervingai rūkydamas vieną ranką užkišo už kombinezono ir tai leido nuspėti, jog viskas geruoju nesibaigs. Rusų karininkui nusprendus apžiūrėti atvestuosius, pypkutę rūkęs suimtasis staiga iš už kombinezono išsitraukė pistoletą ir iššovė į besiartinantį rusą. Kareivis, stovėjęs už karininko, jam po pistoleto šūvio sukniubus, atidengė ugnį į iššovusį vokietį ir jį nukovė. Antrasis atvestasis vokietis tuo tarpu, pasinaudojęs kilusia suirute, šoko pro praviras duris į trobą ir išlėkęs pro laukujas duris, per daržus pabėgo į šalimais esantį raistą. Į įvykio vietą sulėkusios SMERŠ[10] pajėgos pabėgusio ir besislapstančiojo vokiečio ieškojo dvi paras. Trečiąją surado ir be jokio aiškinimosi bėglį sušaudė prie pakelėje iškastos negilios duobės.

Užbėgant kitiems įvykiams už akių, pasakysiu, kad visa tai buvo tarsi niūri įžanga į 1944-ųjų metų gruodžio pabaigos įvykius Jurkonio-*Polkos* sodyboje. Kažkas apie Marginių nutikimą pašnekėjo taip garsiai, kad iš Kašonių kaimo kilęs jau minėtas bendrapavardis Antanas Jurkonis (slapyvardžiu *Briedis*) ir jieznietis Bagdonavičius apie tai išgirdo. Išgirdo ir šv. Kūčių vakarą atėjo pas *Polkas*, išsitempė senąjį pusnuogį kaimyną į kiemą ir vokiška rankine granata uždaužė iki sąmonės netekimo. Pirmąją šv. Kalėdų dieną senasis *Polka*, taip ir neatsigavęs, mirė.

Frontas 1944-ųjų metų rugpjūčio pabaigoje, rusams pralaužus Nemuno gynybos liniją, pajudėjo tolyn į Vakarus, o Marginių apylinkės tapo užfronte, su joje sparčiai įsigalinčia sovietų valdžia. Prasidėjo surašymas – registracijos dokumentų tvarkymas. Labai greitai

[9] Atolas – nupjovus pievą, nuganius ar nušienavus ganyklose ar šienaujamuose plotuose atžėlusi žolė.

[10] SMERŠ – SSRS karinio saugumo daliniai, kurie užsiėmė kontržvalgyba ir vykdė baudžiamąsias operacijas.

jauni vyrai gavo ir šaukimus į karinę tarnybą, kas reiškė vieną dalyką – frontas ir jo mėsmalė! Mobilizacijos paskelbimas sukėlė savaiminį pasipriešinimą – prasidėjo gausus stichinis ėjimas į mišką partizanauti. Mano tėtis Bronius Jurkonis (gim. 1923 m.), būdamas šaukiamojo amžiaus, taip pat turėjo apsispręsti, kaip elgtis. Noro žūti kažkur Vokietijos žemėje, o svarbiausia – nežinant, už ką žūti, nebuvo jokio, todėl išėjo į mišką, sekdamas kaimyno pavyzdžiu. Ir koks buvo tėčio nusivylimas, pamačius, kas dedasi nevaldomame kaimo bernų susiėjime miške: vieni išgėrinėjo, kiti, šautuvą ant peties užsimetę, ėjo sąskaitų su jiems kažkada prasikaltusiais kaimynais suvesti. Tai buvo tik partizaninio judėjimo Lietuvoje priešaušris.

Nukrypdamas nuo pasakojimo, pažymėsiu ir pavyzdžiu pagrįsiu, kad paminėtas judėjimo priešaušris jau 1945-ųjų viduryje tapo gerai organizuota ir koordinuojama partizanine kova.

Tokios kovos pavyzdys – Jiezno – rajono centro užėmimas 1946-ųjų lapkričio 6-ąją. Šios dienos vakarą sovietinis aktyvas, susirinkęs vadinamuose kultūros namuose, minėjo Spalio bolševikinio perversmo 29-ąsias metines. Partizanai, prieš tai nupjovę telefono linijos stulpus kelių Alytus–Jieznas ir Jieznas–Kaunas atkarpose, pasiskirstę keliomis grupėmis, puolė išstatytus stribų sargybos postus. Netikėtumas buvo toks stulbinantis, kad stribai, prieš tai vos spėję į orą paleisti signalines raketas, išsilakstė kas kur. Viena partizanų grupė užėmė rajono Vykdomojo komiteto pastatą, sudegino ten rastus dokumentus ir iš kalėjimo paleido visus sulaikytuosius; kita – įėjo į vykstančio minėjimo salę. Kaip vėliau pasakojo tame minėjime dalyvavusi Vykdomojo komiteto darbuotoja, pro duris įžengęs vyras iš rankinio kulkosvaidžio į lubas paleido ilgą šūvių seriją, visi minėjime dalyvavusieji sukrito ant grindų. Partizanai, savo signalizacijos būdu gavę ženklą, kad Jiezno link nuo Prienų juda NKVD[11] kariuomenės garnizonas[12], pasitraukė keliomis kryptimis.

Vietovėje minučių tikslumu suplanuota ir įvykdyta operacija leidžia manyti, kad ją galėjo parengti ir veiksmus koordinuoti sumani, karybą išmananti partizaninio judėjimo vadovybė. Kas žino, gal tai buvo viena iš Merkio partizanų rinktinės operacijų. Rinktinės, savo pradžią gavusios 1944-ųjų liepos sekmadienio šv. Mišių metu Merkinės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje.

Nežinia, kaip būtų susiklostęs tėčio gyvenimas besikuriančio partizaninio darinio sudėtyje, jeigu ne tas pats kaimynas, griežtai pasakęs jaunesniam: *„Dink iš čia, Broniau, greičiau dink!"* Tėtis, neturėdamas jokių registracijos dokumentų, kažkokiu būdu sugebėjo išvykti į Kauną ir „įsitrinti" darbininku į cigarečių fabriką „Kova". Sunkus, alinantis darbas tabako dulkių prisotintame sandėlyje dar buvo pakenčiamas, bet maisto stygius ir tos nuolatinės *„oblavos"* (patikrinimai) pačiose neįtikimiausiose vietose gyvenimą darė slegiančiai „juodą". Maisto trūkumą vieną kartą per savaitę gesindavo iš Marginių seserų Adelės ir Onos pintinėse atnešti lauknešėliai, bet neužtikrintumas kiekviename žingsnyje labai greitai privertė tėtį grįžti į Marginius, kluone, šieno prėsle, išsikasti slėptuvę su dviem slaptais įėjimais ir pradėti dar sudėtingesnį

[11] NKVD – SSRS Vidaus reikalų liaudies komisariato (rus. НКВД, Народный комиссариат внутренних дел) kariuomenė.

[12] Garnizonas – laikinai mieste arba kovos veiksmų rajone dislokuotos kariuomenės dalinys.

ir pavojingesnį slapstymosi laikotarpį. Gerumas buvo tik tas, kad slapstytis teko jau po gimtuoju stogu.

Šiandien apmąstant praeitį, sunku net suvokti, ką turėjo išgyventi jaunas žmogus, dienų dienas, naktų naktis lindėdamas slėptuvėje be šviesos, be tikro poilsio, čia, savo gimtuose namuose, nematydamas saulės ir jausdamas, kad netinkamu laiku pasirodęs, būsi pastatytas prie sienos ir sušaudytas. Taip, beje, nutiko už gero kilometro nuo Marginių, Kašonių kaime besislapstančiam bendraamžiui. Išlindo vargšas ankstyvą rytą iš panašios slėptuvės, papusryčiavo su visais ir neskubėjo grįžti atgal į slėptuvę. Kai languose sušmėžavo NKVD kareivių siluetai, buvo vėlu ką nors daryti – atsisėdo į kampą, o mama, tuo metu „šukavusi“ linus, sūnų užmetė pakulomis. Šniukštinėjantys kareiviai netruko surasti besislepiantį. Išvedė į kiemą ir visų akivaizdoje nušovė. Ir nušovė vien dėl to, kad jaunas žmogus nepakluso į namus atėjusio bandito reikalavimui vykdyti jo valią.

Partizanai J. Barauskas-Šiaurys (kairėje) ir P. Karalius-Vėjas (dešinėje), žuvę Šėrių sodyboje 1947 m. Nuotraukos iš B. Vinskienės apybraižos „Amžinieji ąžuolai“

Tėtis savo slėptuvėje, kaip jis pats sakydavo, pratūnojo iki tol, kol buvo paskelbta, berods, 1946-ųjų pabaigoje, legalizacija. Saulės nematęs išblyškęs veidas, chromo auliniai batai ir galife kelnės, matyt, buvo tie požymiai, pagal kuriuos NKVD ir stribai suiminėdavo jaunus vyrus. Mano tėtis atitiko visus šiuos požymius, todėl buvo sulaikytas, vos tik pasirodė Jiezne, tuometiniame administraciniame centre. Ir visa laimė, kad valdžios kontoroje sutiko pažįstamą, tarnaujantį sovietams. *„Tai ką, Broniau, išlindai. Mes viską apie tave žinojom ir žiūrėjom, kur pasuksi!“* – tepasakė. Taip tėtis įgijo legaliam gyvenimui reikalingą sovietų valdžios išduotą popierių.

Prieštaringą, kruviną, tiek didvyriškumo, tiek ir išdavysčių pilną pokario laikotarpį Marginių apylinkėse man asmeniškai geriausiai iliustruoja tėčio pasakotas 1947-ųjų įvykis kaimyniniame Kašonių kaime. Įvykis, kuris mano vaizduotėje vos ne idealiai atitiko kraštiečio „Žiburio“ gimnazijos mokinio, poeto Justino Marcinkevičiaus eilėraštyje „Šešiolikmečiai“ nupieštą dvasią.

Sunku įsivaizduoti, kad vien tik svetimos kariuomenės jėga būtų įtvirtinta sovietų valdžia Lietuvoje. Tiek pirmosios raudonojo maro bangos, tiek pokario metu buvo tokių, kurie visomis išgalėmis į gimtąjį kraštą nešė „Stalino saulę“. Jiezno apylinkėse tokiais sovietijos aktyvistais buvo Šėriai (negaliu tvirtinti, ar tai tėvas ir sūnus, ar du broliai). Apie jų aktyvumą ilgą laiką Marginiuose liudijo Šėrio automato bauže perskelta stalo lenta, kai iš mano senelio Juozo Jurkonio buvo reikalaujama nevėluojant pristatyti nustatyto dydžio pyliavą (javų duoklę). Partizanų karo lauko teismas abiem Šėriams buvo paskelbęs mirties bausmę. Bet Šėriai, matyt, buvo gimę po laiminga žvaigžde – ne kartą rengtas partizanų pasalas jie neįtikėtinu būdu apeidavo. Vienas tokių įvykių buvo ir dviejų partizanų – J. Barausko (slapyvardžiu *Šiaurys*) ir P. Karaliaus (slapyvardžiu *Vėjas*) – bandymas 1947-ųjų rudens naktį įvykdyti paskelbtą nuosprendį. Reikia pažymėti, kad

šį įvykį apybraižoje „Amžinieji ąžuolai“ aprašiusi B. Vinskienė teigė, kad minėti partizanai pas Šėrius atėjo paimti ginklų. Sunku dabar atrinkti, kuri iš dviejų versijų yra teisinga, bet tėčio pasakota įvykių eiga man yra įtikinamesnė. Pasak jo, tą mėnesienos nušviestą naktį į Šėrių namų Kašonių kaime duris pasibeldė abu partizanai. Šėriai, jau seniai pajutę, kad yra medžiojami, ginkluoti automatais buvo įsikūrę vienas – ant kluono, kitas – ant tvarto. Besibeldžiantys mėnesienoje buvo puikus taikinys kryžminei ugniai. Po kelių serijų iš dviejų ginklų vienas partizanas buvo nukautas vietoje, o kitas, sunkiai sužeistas, sugebėjo pasitraukti. Iš skausmo plėšydamas ant savęs drabužius sužeistasis pasibeldė į Šėrių kaimynų duris ir pareikalavo šeimininko vežti jį pas gydytoją. Į vieškelį Sobuva–Jieznas išvažiavusio vežimo ties Jieznu jau laukė NKVD kareiviai ir vietiniai stribai, tačiau partizanas buvo jau miręs.

Dvidešimtojo amžiaus šeštas dešimtmetis

Gęstant partizaniniam judėjimui, į tolimąjį Sibirą išvežus tūkstančius nepatikimųjų, bolševikų valdžia ėmėsi Lietuvos kaimo kolektyvizacijos – valstietiško prado – žemės – atėmimo. Sunku net suvokti, kaip sovietai drįso jau Ukrainoje ir Rusijoje nepasitvirtinusį, iki bado privedusį eksperimentą – kolektyvizaciją pradėti Lietuvoje. Tačiau pradėjo: ūkinius pastatus nugriovė, visus gyvulius atėmė, o buvusiam valstiečiui paliko tik vadinamąjį pasodybinį sklypą, paršelį, karvutę. Ir viskas. O tai, kas per visą gyvenimą buvo užgyventa, tapo sovietinės visuomenės turtu. Mano senelis Juozas Jurkonis, matydamas, kaip akyse nyksta jo rankomis statytas ūkis, tik skėsčiojo rankomis ir sakė: „*Vyreli* (jo visą gyvenimą vartotas priežodis), *o ką tu čia gali padaryti, kai šautuvo buože daužo... Gerai, kad į Sibirą neveža.*“

Kolektyvizacijos išdraskytoje Jurkonių-*Kažiokų* sodyboje po vienu stogu gyventi visiems, kaip sakydavo tėtis, darėsi ankšta. Giminės jaunajai kartai geresnio gyvenimo siekiu tapo už 55 km nuo Marginių esantis Kaunas. Nelabai sėkmingas brolio Broniaus bandymas 1944-ųjų pabaigoje gyvenimą susieti su miestu neišgąsdino vyriausiojo brolio Jono, jau sukūrusio šeimą, palikti nežinomybėje skendinčio kaimo ir įsidarbinti buhalteriu Aleksote veikusioje įmonėje „Kauno maistas“. Brolio pavyzdžiu pasekė seserys Ona ir Adelė, o vėliau – ir jaunėlis Petras. Abi seserys ištekėjo, tačiau, gaila, abiem santuokos buvo trumpalaikės. Ona Balandienė (Jurkonytė) visą gyvenimo Kaune laikotarpį dirbo matematikos mokytoja Vilijampolės vidurinėje mokykloje, o Adelė Storyk (Jurkonytė) – įmonėje „Kauno audiniai“. Jaunylis Petras Jurkonis, baigęs Jiezno vidurinę mokyklą, įstojo ir studijas baigė Kauno Medicinos instituto Veterinarijos fakultete. Mano tėčiui Broniui liko ne ta, apie 20 ha pažadėtoji žemė, o tik jos menkas lopinėlis, pavadintas pasodybiniu sklypu. 1953-iųjų rugsėjį Bronius Jurkonis vedė Antaniną Bendinskaitę iš kaimyninio Juodaviškių kaimo. Jiezno bažnyčioje Dievo ir Bažnyčios liudytojų akivaizdoje gavę Santuokos Sakramentą, į vestuves Marginiuose jaunieji sukvietė gimines ir kaimynus.

Kasdien skausmo ir kraujo pripildytas pokaris iš lėto traukėsi, užleisdamas vietą šviesesniam, viltingesniam, bet ne lengvesniam gyvenimui. Ir visiškai nesvarbu, kad visų kasdienybė buvo lydima materialinių nepriteklių, kartais vykstančių

Broniaus Jurkonio ir Antaninos Bendinskaitės (Jurkonienės) vestuvių bendra nuotrauka. Pirmoje eilėje viduryje sėdi jaunieji, jiems iš kairės – muzikantas ir senelis Juozas Jurkonis, iš dešinės – močiutė Katerina Jurkonienė ir kunigo Celiešiaus brolio Vitolio žmona Celiešienė, antroje eilėje iš kairės stovi Petras Jurkonis, įsispraudęs kaimynas Sodaitis (Vengrelis), Adelė Storyk (Jurkonytė), Ona Balandienė (Jurkonytė), kaimynė Domicelė Kandrotienė, kaimynė Kandrotaitė, kaimynas Aleksas Kaluževičius, neatpažinta kaimynė, kaimynė Zykuvienė, trečioje eilėje stovi Nikas Storyk su dukra Nijole Storyk ant rankų. Marginiai, 1953 m. rugsėjis. Nuotrauka iš A. Jurkonio šeimos archyvo

Jono Jurkonio šeima: Anelė Jurkonienė (Kurinskaitė), viduryje – Regina Jurkonytė (vėliau – Gasiūnienė), Jonas Jurkonis. Kaunas, apie 1956 m. Nuotrauka iš R. Gasiūnienės šeimos archyvo

Tėvų Juozo (sėdi kairėje) ir Katerinos (sėdi viduryje) Jurkonių viešnagės pas dukteris Adelę Storyk (stovi viduryje) ir Oną Balandienę (sėdi dešinėje) akimirka. Viduryje stovi anūkės: kairiau – Dalia Storyk, dešiniau – Nijolė Storyk. Kaunas, apie 1956 m. Nuotrauka iš D. Storyk šeimos archyvo

žiaurių sukrėtimų, kad gyvenimo aplinka buvo ganėtinai paprasta – jaunystės metai spindėte spindėjo optimizmu, o akyse degė gyvenimo grožio šviesa. Bent jau aš tokią šviesą savo giminaičių veiduose matau nuotraukose.

Vietoj pabaigos

Ties V, Medyje apibūdinta, Jurkonių-*Kažiokų* giminės karta ir sustosiu, manydamas, kad pagrindinis šios apybraižos tikslas įvykdytas – iš per savo asmeninį matymą perleistų giminaičių, kaimynų, o kartais ir svetimų žmonių papasakotų prisiminimų suręstas atminties tiltelis jungia į vientisą grandinę giminės kartas, pradedant XIX amžiaus pradžia ir sustojant XX viduryje. Gal ne visada ir ne visos prisiminimų gijos vienodai tvirtai sudėtos į šį tiltelį, bet šiandien tikrovė tokia – stengtasi neišbarstyti to, kas dar likę, kas žinoma, ką buvo galima užgriebti.

Ačiū visiems, kas skaitys, ir, labai labai ačiū tiems, kurie norės į šį tiltą įpinti ir savo prisiminimų giją.

Naudotos literatūros sąrašas

Lietuvos ypatingojo archyvo tinklalapis https://lyavaizdai.archyvai.lt/vaizdai/3/p7820/doc10680.

Karys 1939, birž. 1, nr. 22 (1042) ir 1939, lapkr. 9, nr. 53 (1073).

Tremtinys, 1995, lapk. 23.

Petrauskas R. *Barbarosa*. Antrasis pasaulinis karas Europoje, III kn., Vilnius, 2018.

Rudelis H. U. *Karo dienoraštis. Štukos pilotas Hans-Ulrich Rudel*, Vilnius, 2015.

Vinskienė B. *Amžinieji ąžuolai*. Dokumentinė apybraiža apie Jiezno apylinkių partizanus, Vilnius, 2007.

Po Anglininkų dangumi

Marija Zaleskytė

Pavadinimas Añglininkai neabejotinai kilęs iš žodžio anglis. Deja, nė seniausias kaimo žmogus nepamena, kad čia būtų ką nors deginę ar ką kita veikę su anglimi. Beje, Lietuvoje kaimų tokiu pavadinimu yra tikriausiai trys: didesnė gyvenvietė Kaišiadorių rajone ir kaimas Bìržų rajone (tik pastarojo kirčiuota priesaga).

Kaimas išsidėstęs į šiaurės rytus nuo Jiẽzno miestelio apie 5–5,5 kilometro. Iš vienos pusės jį juosia Añglininkų miškas, iš kitos – Svedubẽs upelis, o per kaimą pračiurlena dar ir Rũdupio upeliūkštis. Kaimo forma – ovali, tarsi jis būtų ištemptas kiaušinis. Jis ribojasi su Licišką́nų, Pìkelionių, Trečionių, Bagdõniškių, Sudvãriškių, Kandrotų (dabar Sobuvõs k.), Vilūnẽlių gyvenvietėmis. Per kaimą vingiuoja kelias į Jiẽzną, o jo pakraštyje vieškelis nuveda iš Sudvãriškių per Añglininkų mišką į Vilūnėliùs.

Yra ir nedidelis kapinaičių kalnelis, puikiai parinkta protėvių kapų vieta – bet kuriuo metų laiku smėlis traukia prisiglausti...

Čia atgulė ilsėtis beveik visi kaimo žmonės, yra atminimo lentelė Antanui Raškevičiui, mirusiam Amerikoje. Artimieji taip sumanė įamžinti brolio atminimą: atmena tave gimtoji žemė, dega žvakutė Vėlinių vakarą.

Sodybos įdomiai išsidėsčiusios ir kaimo pakraščiuose, ir abipus kelio, vedančio į Jiẽzną. XX a. pradžioje, iki pat „sodybų tuštėjimo meto“, po melioracijos, bėgimo į miestus ar didesnes gyvenvietes buvo apie penkiasdešimt sodybų, o XXI a. trečiame dešimtmetyje jų beliko dvidešimt. Yra namų, kuriuose gyveno tik vienas žmogus (Ona Tebėrienė, Bronė Judickienė) arba iš miesto grįžę vaikai, jų šeimos. Dviejose sodybose gyvenimas atgyja vasarą, šiltesniais pavasario, rudens savaitgaliais. Prie gimtųjų namų sienų prisiglausti skubu ir aš, pavargusi nuo miesto triukšmo, kasdienybės: čia atgaunu ramybę po senąja *grūšia*, čia tyliai džiaugiuosi, basomis kojomis jausdama pievos švelnumą, čia akys sugeria alksnyno žalumą, darželio žiedų margumą. Dažnai sutikdavau mielą žmogų, žinomą žurnalistą

Vieškeliu į Anglininkus. 2005 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Kryžius išnykusioms sodyboms atminti. 2020 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Gintautą Judicką (Anapilin išėjo 2005 m. vasario 8 d.), kruopščiai puoselėjusį sodybą, mokėjusį pasidžiaugti ir savo pasodintu vaismedžiu, ir žydinčia alyva prie kelio bei kiekvienu sutiktu kaimynu. Na, o įžengusi į Gintauto pusbrolio Algirdo Kupčiūno kiemą, visada pasigėrėdavau jo išdrožtomis medžio skulptūromis.

Yra kaime ir ateivių – tai dvi šeimos, gyvenančios parduotuose namuose. Yra tokių, kurių gyvenimas vyko *„abiejuose galuose“*, t. y. viename gyveno viena šeima, kitame – kita. Pavyzdžiui, Kupčiūnų sodyboje gyveno grįžęs iš miesto į tėviškę Algirdas Kupčiūnas ir jo dėdienė Veronika Kupčiūnienė. Abu jau ilsisi kaimo kapinaitėse. Šių namų neapleidžia Algirdo žmona Marytė ir sūnus Vaidotas, atradęs savyje medžio drožėjo talentą. Angelų, velnių, kitų etnografinių veikėjų medžio skulptūromis papuoštas namų kiemas, jomis gėrisi pravažiuojantieji.

Mano dėdienė Anelė Klizienė taip pat gyveno ne viena – ligos iškamuotą senatvę palengvino sūnaus Kęstučio šeima, trys anūkai, dukra Roma, kiti dažnai sugrįžtantys vaikai. Neliūdėjo ir ilgametis kaimo gyventojas Antanas Mockevičius – šalia jo įsikūrė sūnaus Petro šeima. Iki mirties neapleido savo mamos Onos Tebėrienės dukra Onutė su šeimyna. Šiandien ten verda gyvenimas: žvengia arkliai, mūkia karvės, kudakuoja vištos, kriuksi paršeliai...

Ką veikia Anglininkų žmonės? Kiek prisimena senoliai, čia visada gyvenę darbštūs kaimiečiai: dirbo žemę, augino gyvulius; šeimose – būriai vaikų. Merginos mokėjo susikrauti kraitį savo rankomis, beveik visoms teko pasėdėti staklėse, aprūpinti šeimyną austiniais. Ir ne tik lovatiesėmis, staltiesėmis, rankšluosčiais, juostomis, bet ir drobėmis, kuriomis pasiklojo ir užsiklojo, dengė kūną rugiapjūtės dienomis ir šventadienį. Ir šiandien staklės dar stovi Adelės Bajorienės, Adelės Kandrotienės trobose. Tik pakojai neminami ir šaudyklė nešaudo. Abi audėjos jau ilsisi Anglininkų kalnelyje.

Nepelija gražiausi austiniai skryniose, ištraukiami net XXI amžiaus Velykų rytą, per Šv. Roko atlaidus, kalėdojant kunigui ar tiesiog norint pasidžiaugti raštais šventadienį, švenčiant krikštynas ar kitą šeimos šventę.

Algirdo Kupčiūno sodyba. 2005 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Tiesa, retai gandras pameta Anglininkų žmonėms kokį gyvą ryšulį. 2024–2025 metais gimė tik penki mažyliai, kurių tėvai arba seneliai kilę iš Anglininkų. Lanko vaikaičiai Editą Urbanavičienę, Marytę Kupčiūnienę, Onutę Brazionienę (Tebėraitę).

Grįžtu prie kaimiečių kasdienybės, veiklos ir laisvalaikio minučių.

Negaliu nepaminėti Onos Vaitkevičienės (Raškevičiūtės) karpinių. Jais buvo puošiamos žibalinės lempos, langai, etažerės, kampukai (kalami sienų sandūroje). Mane, mažą vaiką, stebino raštų įvairovė: giedantys paukščiukai, saulytės, tulpių žiedai, kitos gėlės. Gaila, kad šis moters pomėgis, įmantri (o gal visai paprasta) ornamentika kartu su žmogumi nuėjo į kapus.

Kitas darbštus, sumanus medžio meistras buvo mano kaimynas Mikas Kupčiūnas – baldžius, račius, stalius. Džiugindavo viskas, prie ko prisiliesdavo jo rankos. Ir šiandien kaime dažnoje troboje stovi jo rankų darbo spinta, lova, etažerė, stalas, kėdės. Tėvo amato išmoko sūnus Algirdas ir pratęsė šeimos tradiciją. Prie namų stūkso gražus šulinys (apvalus stogelis, rantuotas velenas su rankena). Neišmetė sūnus ir tėvo darytų ratų, jais papuošė įvažiavimo keliuką prie gimtosios trobos, sujungdamas juos pinta vytele.

Šiandien kaimiečiai aria susigrąžintas žemes, beria dirvon grūdą, tik gaila, kad duonos niekas nekepa. Didžioji dalis ūkininkų dar turi jėgų darbuotis, nors trūksta ir technikos, ir valstybės paramos. Stambiausi kaimo ūkininkai yra Valentinas Jaruševičius ir Mindaugas Gusas, dirbamos žemės valdas plečia, jas nuomodami iš pavargusių nuo metų naštos ar toliau gyvenančių ir rečiau sugrįžtančių kaimynų.

Dar yra Añglininkuose žemdirbių, mylinčių žemę ir išmanančių, kokia didelė ji vertybė.

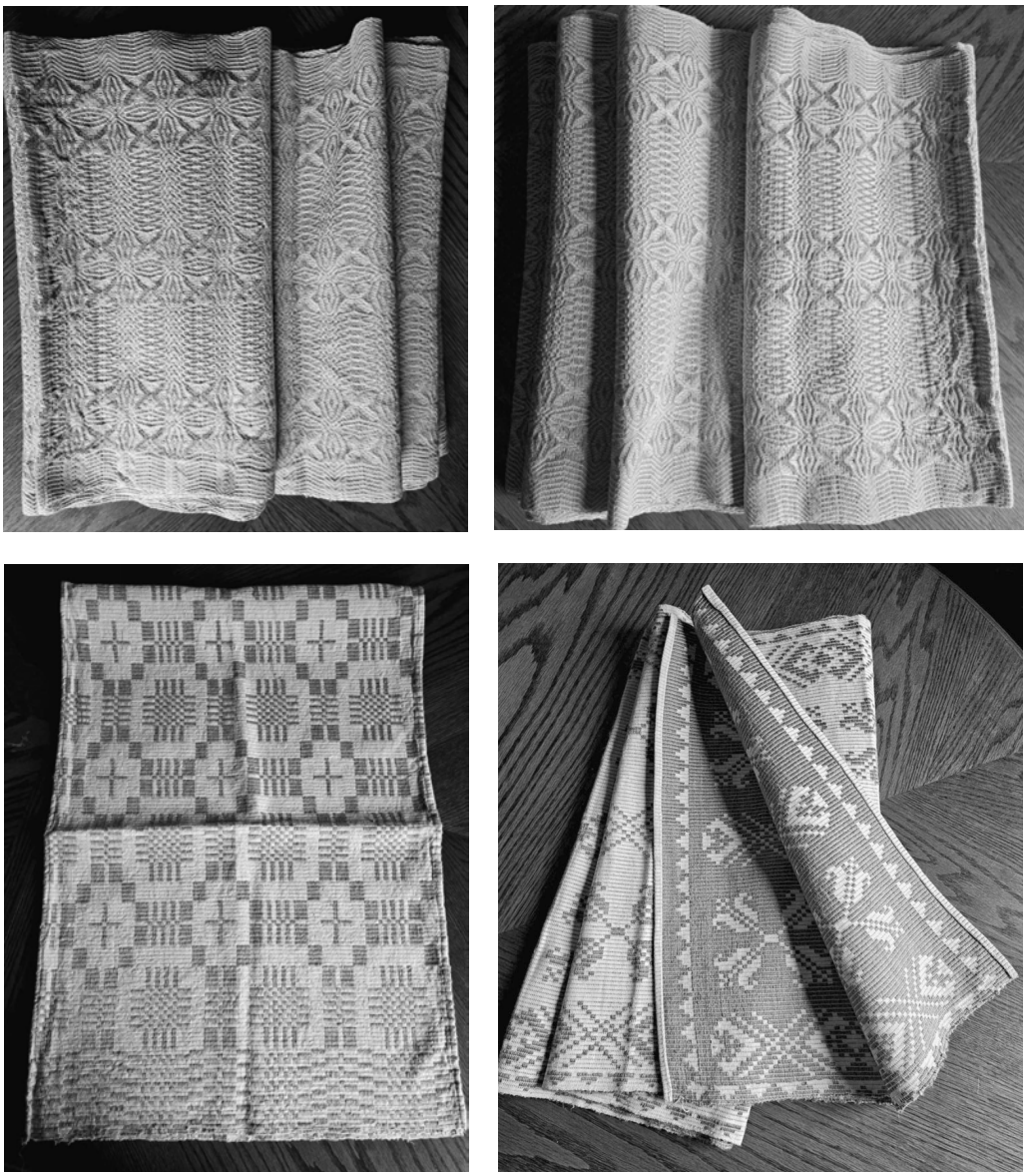

Anglininkų kaimo audėjos Adelės Bajorienės (Šeškaitės) audiniai. Staltiesės

A. Bajorienė (1929–2014) gimė ir gyveno Anglininkuose, čia 1959 m. ištekėjo už Jono Bajoro, susilaukė 4 vaikų: Jono, Linos, Petro ir Natalijos. Audė visą gyvenimą iki mirties.
A. Bajorienės anūko Evaldo Buinicko nuotraukos

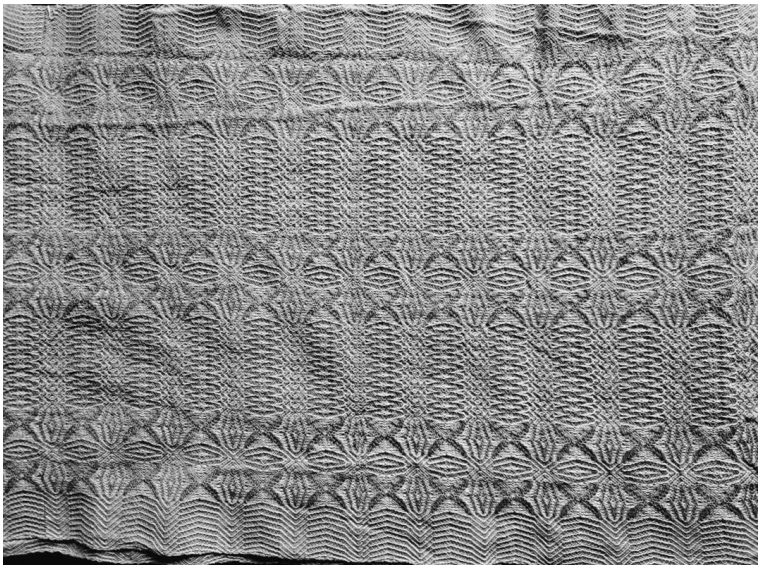

Audėjos Adelės Bajorienės (Šeškaitės) staltiesė

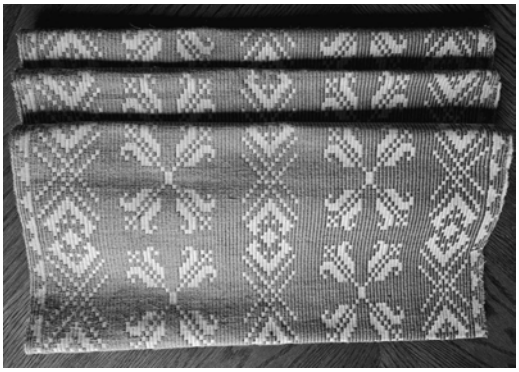

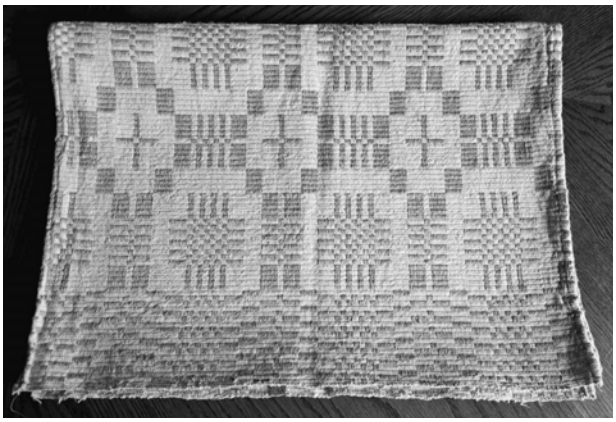

Audėjos Adelės Bajorienės (Šeškaitės) rankšluosčiai

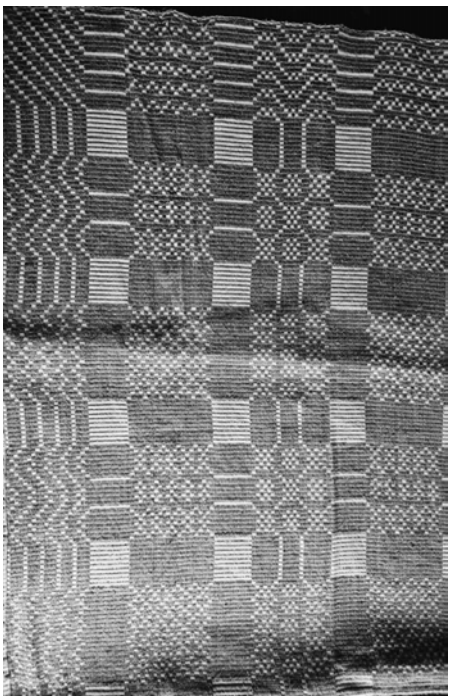

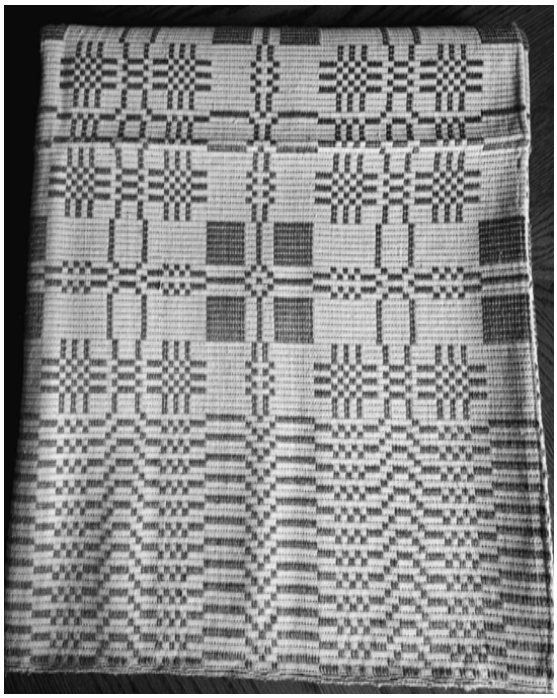

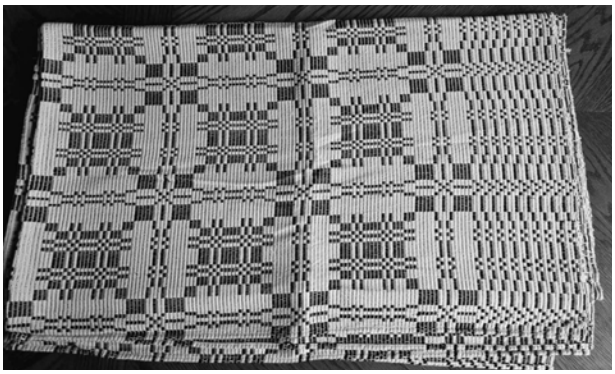

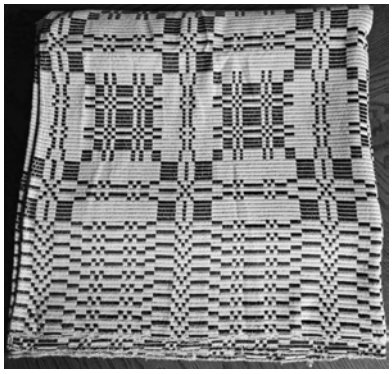

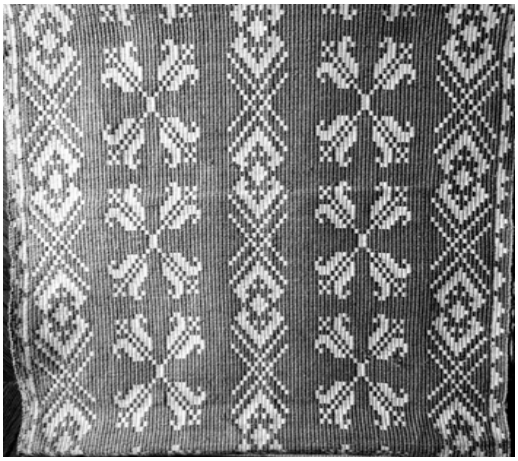

Audėjos Adelės Bajorienės (Šeškaitės) lovatiesės

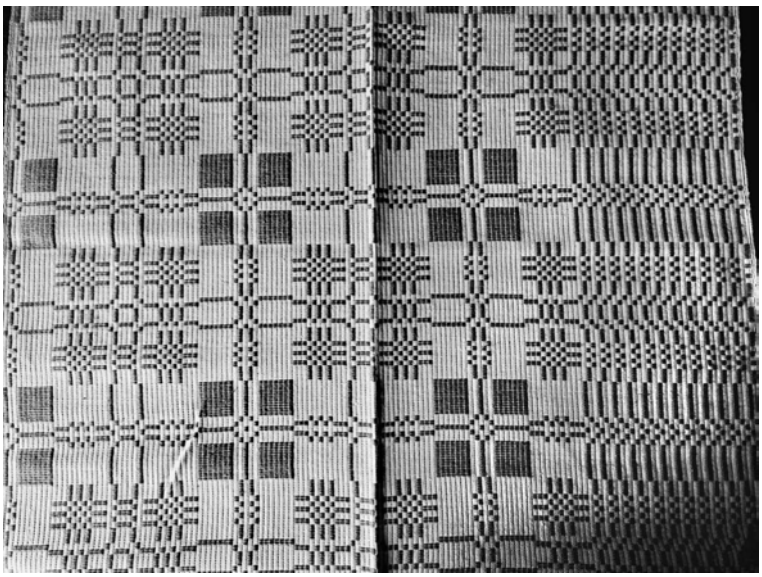

Audėjos Adelės Bajorienės (Šeškaitės) lovatiesės

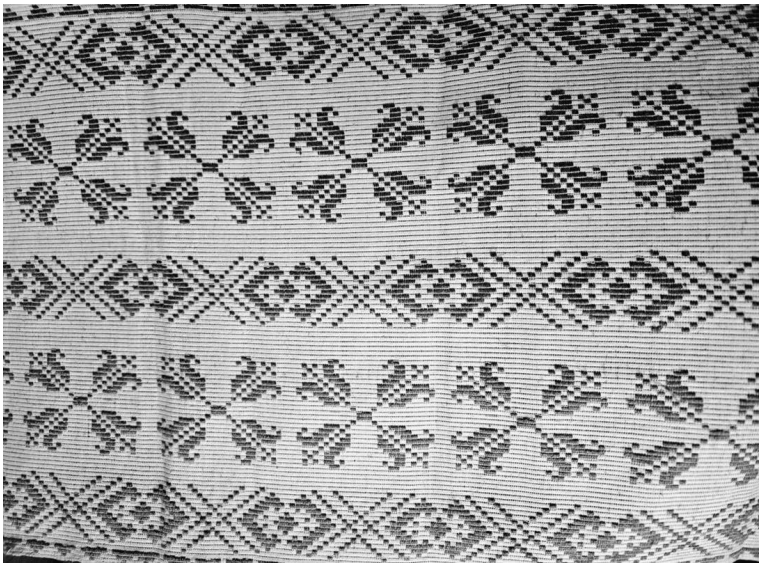

Mane žavi įdomus ir savitas kaimiečių mąstymas, žemdirbiška dvasia, sodri jų kalba ir dar daug įvairių bendravimo ypatybių, būdingų šiam kraštui.

Pamenu mamos pasakojimus apie močiutę Benigną Klizienę. Naujo vėjo įnešė į kaimo gyvenimą ši gyvybinga, energinga, moderni tais laikais (atitekėjo į Añglininkus pirmą XX a. dešimtmetį) moteris. Mokėjo valdyti vyrą, pasistatė plytinę krosnį, todėl dūmai nebegraužė akių. Mėgo kartu su vyrais kortuoti (į šiuos namus rinkdavosi vakaroti kaimynai) ir, neduok Dieve, pralaimėdavo. Švystelėdavo tada įpykusi moteriškė plačiu sijonu, o skardus balsas nuskambėdavo ne tik troboje, bet išsiveržda vo ir į atšlaimą (kiemą). Garsėjo savo supratimu, altruizmu ir labdaringa veikla. Pakrikštijo aštuoniolika vaikų, ėjo į kūmas visur, kur tik kvietė, o ypač pas tuos, kurie gyveno skurdžiau. Išsikepdavo pyragų, prisikraudavo *ragažką* (pintą krepšį maisto produktams) ir pasikaišiusi sijoną, eidavo iš trobos į

trobą, nes maža burna labai dažnai suklykdavo tai vieno kaimyno namuose, tai kito (iki 1940 m. šeimose augdavo po 8–10 vaikų). Močiutės Benignos troboje nakvynę ir duonos kąsnį gaudavo *žebrokai* (vargetos, invalidai). Už nuoširdžią maldą patiesdavo ant suolo patalą nakčiai, o išlydėdama į maišelį įdėdavo, ką turėdavo. Gal todėl mirus močiutei (aš dar buvau negimus), jos palydėti ir apverkti susirinko kelios kartos krikšto vaikų, vargetų pulkelis.

Anglininkų kaimo merginos. Iš kairės: stovi autorės mama Anelė Klizaitė, sėdi teta Adelė. Kitos neatpažintos. 1938 m. Iš M. Zaleskytės šeimos albumo

Kaime gyveno labai įdomus ir keistokas Jurgis Raškevičius. Tiesa, pavarde jo niekas nevadino, vis – Šimo Jurgis, gal jo tėvas buvo Simonas? Tas žmogus, niekam nejautęs jokio piktumo, ėjo per kaimą, užsukdamas tai pas vienus, tai pas kitus, linksmindamas išgalvotomis istorijomis, nugirstomis kalbomis. Mokėjo daug *trumpukių*, šiandien jas vadiname *dažnutėmis*. Jas pats ir sukurdavo, ir atlikdavo, apsisukdamas ant vienos kojos. Tiesa, prie darbo neskubėjo, prasimaitindavo, ką nors parsinešdamas iš kaimyno ar giminių. Užaugino nemažą šeimyną, o kai pasimirė žmona, tai vis kalbindavo visas našles tekėti už jo. Šios pažadėdavo, bet vyrui taip ir nepavyko antrą kartą vesti.

Prisimenu maža šv. Velykas. Mes, vaikai, labiausiai laukdavome, kad ateitų Šimo Jurgis su savo sūnumis Jurgiu ir Juozu lalauti. Jie paslaptingai pasibelsdavo į langą ir uždainuodavo (o tai darydavo kažkaip ypatingai, labai gražiai):

Tėveli karveli, motule gegule,
Ar leisi palinksmint namelius...

Tėvai, žinoma, atsakydavo, kad leisim:

Linksma diena mums prašvito,
Kėlė Jėzus, pančiai krito...

Be tokio lalavimo ir Velykos buvo ne Velykos.

Pasimirus Jurgiui Raškevičiui, mirė dalis linksmumo, mirė anekdotų ir keisčiausių istorijų pasakotojas, tiesiog mirė dalis senojo kaimo žmonių dvasios, tos ypatingos išminties, kad ne turtai daro žmogų laimingą, o gebėjimas sugyventi

su kiekvienu, gebėjimas pajusti gamtos alsavimą ir suvokimas, kad visų laukia tas pats kapinių kalnelis, ta ypatinga lygybė, kurią atsinešame gimdami.

O kaip nepaminėti išdidžių, orių, savimi pasitikinčių Adomo ir Magdalenos Raškevičių, gyvenusių kaimo pakraštyje prie tuometinio Kandrotų kaimo! Mane, vaiką, stebino jų graži sodyba: erdvi, drožinėtomis langinėmis troba, didžiulis kluonas, tvarkingas tvartas, svirnas, šulinys su svirtimi, didžiulis sodas, kurio vaisiais svetingi šeimininkai apdalydavo visus, kas beužeitų. Labiausiai žavėjo patys Adomas ir Magdalena, nesilankstę jokiai valdžiai, ištvėrę karo ir pokario negandas, nepraradę žmogaus orumo, pasižymėję vaizdinga šnekta, gerbę ir mylėję ne tik save, bet ir tuos, kurie gyveno šalia. Tarytum atskiras pasaulis buvo Raškevičių sodyba, kurioje galiojo visiško pasitikėjimo vienas kitu, padorumo ir žmoniškumo principai. Tai patyriau aš pati, mokydamasi su jų vaikaite Onute kaimo pradinėje mokykloje ir dažnai lankydamasi pas šiuos svetingus žmones. Visada iš jų grįždavau su pilnu obuolių ir kriaušių krepšiu. Ten mačiau (gal labiau jaučiau) ypatingą ryšį, šiltą bendravimą, kažką nenusakoma, kas sklinda iš žmonių, mylinčių ir gerbiančių vienas kitą.

O kas gi mokyčiausias Anglininkuose? Taigi mano pusbrolis Petras Klizas! Geologijos mokslų daktaras, docentas, dvidešimt vienerius metus išdirbęs Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto prodekanu (fakultete triūsė 41 metus). Su pagyrimu baigęs Maskvos valstybinį M. Lomonosovo universitetą, studijavęs Nešatelio (Šveicarija) universitete, kur įgijo magistro laipsnį. Yra parašęs ir paskelbęs 60 mokslinių straipsnių lietuvių, rusų, anglų ir prancūzų kalbomis.

Norisi išvardyti ir kitus kaimo šviesuolius. Pranas Sebeika, miškininkystės mokslus baigęs Žemės ūkio akademijoje, visą gyvenimą dirbo Anykščių rajono miškų ūkio direktoriumi. Sūnus Žydrūnas pratęsė tėvo darbus – tame pačiame rajone dirba girininku. Gintautas Tebėra ne pirmą kadenciją triūsia Merkinės seniūnu, jo sesuo Onutė neatsispyrė tėviškės traukai ir grįžo į gimtinę. Televizijos ekrane dažnai šmėžuoja Antanas Pileckas, Marijampolės krašto ir Prezidento K. Griniaus muziejaus direktorius. Mat jis daugelį metų groja armonika populiarioje kapeloje „Vėl gegužio žiedai“ ir dalyvauja laidose „Duokim garo“. Maloniai nuteikia vieškeliu pradardėjęs dailus vežimaitis; kas gi kitas, jei ne Juozas Bajoras išdidžiai jame sėdi ir vadelioja, tikriausiai į *kermošių* (turgų) rieda. O kiek kartų važiuota į krikštynas ar laidotuves! Žmogus be galo myli arklius ir nepripažįsta jokios technikos: aria, akėja tik su savo bėriais.

Ištikimiausieji likę Anglininkuose. Jų dienos bėga paskendusios kasdieniuose darbuose ir įprastiniuose rūpesčiuose. Štai kaimo pakraštyje savo darže linguoja Šeškaus Anelkutė, prieš keletą metų palydėjusi savo vyrą Stasiuką į kapų kalnelį. Aplinkiniai juos meiliai vadina mažybiniais vardais, nors abu perkopė 80 metų. Gražiai paprašytas, Stasiukas pagelbėdavo ir kaimynams: suardavo žemę, nušienaudavo pievas, sutaisydavo kokį rakandą, buvo greitas prie darbo kaip ugnis. Visus darbus bene pirmieji nudirba Nijolės ir Petro Mockevičių šeima. Plušėjo ir Genė Jaruševičienė, prieš dvejus metus palydėta į Jiezno kapinaites. Gyvybė atgyja ir Linos Buinickienės sodyboje, ypač tada, kai abu sūneliai atvyksta su savo mažiukais, 2025-ais metais gimusiais. Stebina sveikata ir ištverme Birutė Bajoraitė,

kasdien žiemą vasarą minanti dviratį į Jiezną arba rinkti žolelių, įvairių augalų sveikatai stiprinti.

Gal ir ne visus išvardijau, bet jaučiu pagarbą darbščiam, mylinčiam žemę, savo namus kaimo žmogui. Žilagalviai vyrai ir moterys, tarytum šakoti ąžuolai ir išlakios liepos – įsišakniję į gimtąją žemę, laikosi, kol gali, kol turi sveikatos. Telaimina juos Viešpats.

Anglininkų kaimas išsiskyrė iš aplinkinių savo mokyklėlėmis, biblioteka, kultūriniu gyvenimu.

Pirmosios mokyklos buvo nedidelės, jos įsikurdavo didesnėse kaimo trobose. Tarpukario metais jų veikė trys: pas Bikšelį (Bernatonį), Stasius (tikroji pavardė Judickai) ir Pakrosnį. Šių namų šeimininkai buvo šviesūs žmonės dvasine prasme. Jie įsileido vaikus į savo ne per daug erdvias trobas, nes jiems rūpėjo, kad atitrūkę po Visų Šventųjų dienos (iki Šv. Jurgio – laisvas laikas piemenims) kaimietukai mokytųsi skaityti, rašyti, Lietuvos istorijos, aritmetikos pagrindų. Visų dalykų mokė tas pats mokytojas.

Sovietmečiu veikė mokykla nacionalizuotame pastate (jis išlikęs iki šių dienų). Šioje pradinėje mokykloje mokėsi ir aplinkinių kaimų vaikai. Tai buvo kartu ir kaimo bendruomenės kultūros centras: čia rengdavo vakarėlius, vietinis jaunimas pastatė ir ne vieną vaidinimą – Žemaitės, Lazdynų Pelėdos kūrinių inscenizacijas, B. Dauguviečio komedijas. Režisūros paprastai imdavosi mokytojai, ypač Bronė Kandratavičienė. Įsimintinus vaidmenis sukūrė Bronius Galaveckas, Damutė Klizaitė, Damutė Judickaitė, Elena Vinskaitė ir kiti.

Šioje mokykloje kaimiečiai pirmą kartą pamatė ir kiną. Kad jis atvažiavo, pranešdavo garsiai užgrojęs garsiakalbis – taip buvo kviečiami žiūrovai. Po seanso – šokiai iki pirmųjų gaidžių. Grodavo pasikeisdami armonikomis, akordeonu, paįvairindavo ir garsiakalbis. Atvažiavęs kinas sutraukdavo ne tik vietinius, rinkdavosi iš aplinkinių kaimų, ateidavo net vienas kitas jiezniškis. Šokį keisdavo daina, rateliai, ypač buvo mėgstama vadinamoji Vytuko ragučių polka. Taip smagiai šokant šios polkos man neteko matyti niekur. Beje, ragučių polkos Vytukas – ne kas kitas, o Vytautas Kazlauskas, sovietmečiu dirbęs laiškininku ir pačiu tikriausiu naujienų nešiotoju. Vėliau šis malonus žmogus tarnavo Jiẽzno bažnyčioje zakristijonu. Poilsio vietą pasirinko Anglininkų kapinaitėse, nors gyveno Liciškėnų kaime.

Sovietmečiu gretimame Liciškėnų kaime buvo įsteigti kultūros namai, bet jaunimas kažkodėl nemėgo jų, nors ten kvietė erdvesnė salė. Kolūkio pirmininkas dažnai stebėdavosi: *„Kodėl jaunimas renkasi Anglininkų mokyklą?“* Manyčiau, jog vakarėliai kaime (taip juos vadino jaunuomenė) – tai ne tik šokiai dėl šokių. Pirmiausia – bendravimas: nuoširdus, šiltas, linksmas. Net ir ėjimas į vakarėlius buvo ypatingas: rinkdavosi grupelėmis prie ąžuolo ar šaltinio, eidami dainuodavo, be jokio vulgaraus klegesio. Net šiltus jausmus, įsiliepsnojusią meilę rodydavo santūriai, o dar dažniau ją slėpdavo. Jeigu kas lydėdavo merginą iš šokių, tai prisidėdavo ir jos draugės; retai kuri išdrįsdavo užtrukti su vaikinu. Palydos baigdavosi rankos paspaudimu.

Iš mamos pasakojimų įstrigo žodžiai, kad jaunuolis paima patinkančios mergaitės ranką ir taria: *„Žydėk kaip kvietkelis (žiedelis) daržely.“* Drovumas, santūrumas,

Anglininkų kaimo merginos. Iš dešinės pirmoji sėdi autorės mama Anelė Klizaitė. 1943 m. Iš M. Zaleskytės šeimos albumo

kuklumas – vertybės, perduotos tėvų, protėvių. Meilė – ne išorinis pasirodymas, o stiprus jausmas, kuriam išreikšti pakanka ir kelių žodžių. Malonu, kai esi šalia, kad esi graži, miela, artima, bet nepasiekiama.

Ypatinga pagarba buvo reiškiama moteriai, merginai, Mamai, Močiutei. Jokio pikto žodžio ar žvilgsnio. Motinos buvo klausoma besąlygiškai, nesvarbu, ką ji sakytų. Ir darbas. Dykinėti niekam nevalia. Visiems yra savo pareigos.

2020-ųjų žiema. Mintimis iš Vilniaus keliauju į savo gimtinę, Anglininkus. Dabar ten už lango šėlsta vėjas: stūgauja, dudena, kaukia... Tikras žiemos garsų orkestras: vėjas grasina, dejuoja lyg sunkus ligonis, o vieniša mano trobelė kenčia laikiną gamtos šėlsmą. Senosios grūšios šakos sustirusios tarsi cypteli, sugirgžda nuo svilinančio, geliančio vėjo šuoro. Medį, kaip ir žmogų, slegia metų našta. Ar sulauks ji manęs pavasarį, kai nekantraudama parskubėsiu namo, į pasiilgusią manęs senąją trobelę, aplankysiu motinos kapą.

Prieš keletą metų gruodžio tamsa smėlio kalnelyje priglaudė ir mano kaimyną Algirdą Kupčiūną, dar anksčiau – Joną ir Oną Kandratavičius. Ten iškeliavo Adelė Bajorienė, Stasys Jaruševičius, Ona Tebėrienė, Jonas Judickas. Savo sūnų Vytautą apraudojo Adelė Kandrotienė. Visų neišvardysiu.

2020-ųjų vasara. Visą birželį, atrodo, iš įvairiausių užkaborių ir pakraščių sklinda linksmas „kukū“. Gegutė skaičiuoja metelius palinkusiems prie darbų sodiečiams – sėjantiems, ravintiems, laistantiems, šienaujantiems, vežantiems. Čia dar žolę rupšnoja karvės, keliose sodybose ganosi arkliai, linksmi šokinėja ėriukai, ožiukai, kudakuoja vištos. Pasikartojantis metų ratas atsuko didįjį darbymetį. Pavėluosi su darbais – nebus ko dėti į rudens aruodus.

Prieš dešimtmetį nusiaubusi kaimą vėtra (kai kas tą dieną pavadino pasaulio pabaiga) nepagailėjo ir mūsų numylėto šimtamečio ąžuolų ąžuolo. Iš jo kelmo vidurio sparčiai kyla į saulę gražuolis ąžuoliukas. 2020 metais šalia jo Gintauto Daunoro ir Valentino Jaruševičiaus rūpesčiu pastatytas atminimo akmuo su kaimo pavadinimu. Valentinas Jaruševičius mąstė taip: „Po 30 metų gal mažai kas begyvens, bet liks akmuo „Anglininkai“.

Birutės Bajoraitės sumanymu (prisidėjau ir aš) surinkome kaimiečių parašus ir su prašymu pakeisti sutrešusią kapinių tvorą bei vartelius kreipėmės į seniūniją. Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius šį bendruomenės pageidavimą įvykdė.

Ne tik kapinaitėse mirusiųjų rimtį saugo kryžiai. Kaunietė Irena Gečienė pastatė ąžuolinį kryžių savo senelių Kazimiero ir Marijonos Judickų sodybos pakraštyje. Šioje sodyboje gimė ir Irenos mama Adelė, kurią su tais šeimos nariais, kuriuos 1948 m. rado namuose, stribai išsiuntė į Sibirą. Ne visi gyvi grįžo iš tremties, atgulė amžino poilsio svetimoje žemėje, o du iš ten perlaidoti mūsų kapinaitėse. Kryžius saugo atminimą amžinajam poilsiui atgulusiems Anglininkų kapinaitėse, Sibiro platybėse, neleis užmiršti tėvų ir protėvių žemės, o Viešpats laimins iš čia kilusius, sugrįžusius, šiandien tebegyvenančius...

Tęsiu pažintį su mano mielais kaimynais – pačiais tvarkingiausiais kaimo gyventojais. Iš vienos pusės Loretos ir Arūno Adomaičių, iš kitos – našlės Marytės Kupčiūnienės sodybos. Vyrai Kupčiūnai nuo seno kalbino medį – senelis Mikas, sūnus Algirdas, vaikaitis Vaidas, kurio medžio skulptūrų pilnas kiemas. Velniai, angelai, rūpintojėliai, davatka – lyg draugiška šeima visi rado savo vietą, stebina išraiškingumu, savita stilistika. Aplinką puošia moteriškų rankų išpuoselėti gėlynai. Ne veltui Jiezno seniūnija visa tai įvertino ir apdovanojo ženklu „Gražiausia 2016 metų sodyba“.

O štai Adomaičių sodyba (po Loretos tėvų mirties paveldėta) išskirtinė – modernesnė, apsodinta dekoratyviniais krūmais, vaismedžiais. Už Šaltinio (taip vadinamas tvenkinys) darbštuolis Arūnas net miškelį pats pasodino.

Vis bėga, atrodo, nepailsdami mano kaimynai, po trupinėlį ir po visą glėbį gerųjų darbų nešdami į savo namus, aplinką, puoselėja kiekvieną kampelį, užkaborėlį. Džiaugiasi širdis ir savų, ir svetimų, skatina pasitempti, imti pavyzdį.

Mintimis dažnai grįžtu į praeitį. Prieš mane iškyla sodiečiai, darbštūs žmonės, gebantys sunkiai dirbti ir smagiai pasilinksminti, neieškantys žodžio kišenėje – vaizdingai nusakydavo situaciją, taikliai apibūdindavo žmogų ar reiškinį. Ataidi išėjusiųjų žodžiai žodeliai, šmaikštūs palyginimai, vaizdingi posakiai, įvairios vingrybės, suprantamos tik tame kaime ar netolimoje apylinkėje. Menu juos iš vaikystės kiemo, trobos, tos aplinkos, kuri supo mano ir artimųjų, kaimynų kasdienybę, jų darbus, šventes trumpo poilsio minutę. Štai mano Mama pasakydavo:

Kas tarkavo – neragavo,
Kas neskuto – tas priputo...

Ir suprask, žmogau, apie ką čia kalba. O kalba apie tai, jog kartais ir ilgai dirbus rezultatas išeina prastas, kurį sugeba nugvelbti apsukresnis, suktesnis, mokantis įsiteikti. Kita reikšmė: motinai (močiutei) svarbiau pamaitinti šeimyną (o šeimos buvo gausios), o pačiai – kas liks, tas liks (o gal ir ne).

Šmaikštus, sunkiai įmenamas ir tetos Domicelės pasakymas: *„Jau kampe diedai stovi.“* Taip sakydavo, kai artėdavo vakaras ir į trobos kampus įslinkdavo ateinančios nakties šešėliai. Arba: *„Einu mylimajai sakyt“* – nuskubėti į medinę būdelę (tualetą). *„Po žalio galvai“* – per vėlai. Šis frazeologizmas dažnai nuskambėdavo kaimiečių pokalbiuose: *„Pasėjau po žalio galvai, kažin ar užaugs.“* Apie darbą kalbant,

Paminklinis akmuo ir jo statytojai: sumanytojas Gintautas Daunoras (iš dešinės) ir kaimynas Valentinas Jaruševičius. 2020 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Anglininkuose dažniau išgirsi *„vargą vargstu“* (pagal liaudies dainą *„Oi varge, varge, vargeli mano, kada aš jaunas tave išvargsiu“*) nei *„sunkiai dirbu“*. Kalbama apie gyvenimo naštą, jo sunkumą. Matyt, sunkaus, nepakeliamo, bedžiaugsmio darbo reikšmė atėjo iš kolūkių laikų, kai reikėjo nuravėti didelius plotus runkelių normų, kai į darbą eidavo tarsi atbulomis, nenoriai, o ir atlygis buvo menkas.

Mūsų kaime dar tebevartojamas žodis „poteriauti“ vietoj posakio „atsisveikinti su mirusiu“. Kaimynas kaimynui pranešdavo apie Išėjusįjį (a. a.)[1] ir vakare, po darbų, eidavo poteriauti, giedoti „Rožančiaus“, jį giedodavo visą (apie 3 valandas).

Kaime gyveno šešios Judickų, keturios Vinskų šeimos. Beveik

[1] a. a. – amžiną atilsį (niekada nesakydavo miręs).

Tremtinių Kazimiero ir Marijonos Judickų šeimos kapai. 2005 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

„Angelų“ kiemas Marytės Kupčiūnienės sodyboje. 2020 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

visos – broliai, pusbroliai: Stasiai, Kazeliai, Jurgiai... Atskirdavo pagal tėvo vardą. Įdomu, kad ir jų vaikai gaudavo tėvo (arba senelio) vardą: Stasių Damutė, Kazelio Elenutė, Jurgių Juozė (neaišku, kodėl ne Juozas). Viena pravardė dar ir šiandien gaji – Melnikai. Matyt, proseneliai turėjo malūną, vertėsi malūnininko amatu. Dar viena, susijusi su įpročiu, pravardė – *„padarom po kaušą“* (išgeriam). Taip vadino Jurgio Noreikos šeimą. Bernatonio niekas nevadino pavarde, tik Bikšeliu (nuo *„biškis, bikšelis“*). Zaparackas turėjo Antulkėno pravardę, tikriausiai, nuo iškraipyto Antano (Antulio) vardo. Judicko Joną visi vadino Jonyčiu (nors jo stotas buvo galingas). Dar viena įdomi pravardė – Kabžius (ko gero, nuo žodžio *„kabža“* – stora piniginė, turtas). Taip vadino Judicką. Beje, seniausia kaimo gyventoja – Kabžiaus Bronė (Judickienė), visų švelniai vadinama Bronyte, kurios jubiliejų atšventėme 2020 metais, jau ilsisi šalia seniai mirusio vyro Juozo.

Seklyčios kampelis gimtuosiuose autorės namuose. 2020 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

* * *

2025 m. geltonas mokyklinis autobusiukas veš į Jiezno gimnaziją vienintelį mokinį – Kęstutį Klizą. Prieš dešimtmetį dar vežė šešis mokinius.

Rudenį kasime bulves, keiksime prastus orus.

Lapkričio 1-ąją ir 2-ąją ilgai žiūrėsiu pro langą į kapinių kalnelį, į mirksinčias žvakių liepsneles. Jausiu sugrįžusius artimuosius, kurie ten toli, Amžinybėje.

Paskui ateis šv. Kalėdos... Pavasaris... Daug visko bus...

Labai daug atiduočiau, kad šv. Velykų rytą išgirsčiau Šimo Jurgį beldžiant į langą:

Tėveli karveli, motule gegule,
Ar leisi palinksmint namelius?..

Tartum šimtametis ąžuolas

Irena Sipavičienė

Aš, Irena Sipavičienė (Irka Bagda), pasibeldusi širdimi ir atminties galia, atversiu duris į proprosenelių pasaulį. Mielieji, ar įsileisite, ar kalbėsite su manim, ar atskleisite tai, ką nugyvenote? Ko nepasakėte būdami gyvi ar ką tyliai vakarais pasakodavote savo palikuonims, leisite man priminti?

Ne dėl didybės, ne dėl išgarsėjimo tai darau, bet tik norėdama palikti savo vaikų vaikams rašytinę istoriją apie tai, kas buvo. Kas yra ir kas bus – jau jūsų galioje ir valioje.

Seniai, gal prieš dvidešimt metų, pradėjau domėtis savo giminės istorija. Pojūtis, kad kiekvieno žmogaus gyvenimas turėjo savo reikšmę ir prasmę, stiprėjo, kaip ir pasididžiavimas, kad štai per praeities klodus kildamas į saulę Bagdanavičių genealoginis medis – tarytum ąžuolas – tvirtėjo, storėjo, šakojosi ir niekada nesustojo žaliuoti. Šimtmečiais! Jeigu šalies, pasaulio istorija – ąžuolų giraitė, tai mūsų giminės ąžuolas galingai ošia kartu su kitais.

Fotoalbumo lapai sugrąžina į praeitį. Pageltusiose nuo laiko nuotraukose protėviai, seneliai, tetos, dėdės. Visi jie gyvi žiūri į mane – sugrįžimas niekad nesibaigia. Jų kraujas manyje. O mano šaknys – jų praeityje.

Mano prosenelis Julius Bagdanavičius gimė, mano žiniomis ir spėjimais, 1850 m. Lenkijoje, Krokuvos mieste, o gal Bodzanovizc krašte. Emigravęs į Lietuvą, 1878 m. vedė Karoliną Mikulėliūtę ir su šeima gyveno Ivoniškio dvare. Atmenu tetos Regincės (prosenelio dukros) pasakojimą, kad proseneliui buvo jau nužiūrėta žmona. Bet Julius sutiko Karoliną per atlaidus, rudenį. Negalėjo atsigėrėti jos balsu, kai giedojo giesmes, paskęsdavo jos žvitrių akių žvilgsnyje. Susituokė prieš tėvų valią. Teta Regincė pasakodavo apie Ivoniškio dvaro grožį, koks jis buvo didelis, ir apie tai, kaip jauna šeima ten gyveno.

Dvarą supo lietuviškų vaismedžių sodas ir gerai prižiūrimas parkas, kuriame augo įprasti šiam kraštui medžiai. Puikavosi gėlių darželiai. Visa tai juosė aukšta medinė tvora, kurios vartus nakčiai užrakindavo. Takai buvo žvyruoti, o kai kurių pakraščiai paryškinti akmenimis. Dar viena tvora supo pačius dvaro rūmus. Šalia jų telkšojo šulinys, prie kurio visą naktį degė žibalinė lempa *liktarna*. Beje, šulinį irgi rakindavo.

Atėjo metas, kai proseneliui Juliui Bagdanavičiui teko palikti Ivoniškio dvarą. 1890 m. atvyko į Jiẽzną su žmonele ir vaikais.

Nusipirkęs 80 arų žemės (užmokėjo auksinais), naujakurys statėsi namus besiplečiančiame Jiẽzno miestelyje. Nesvarbu, kad sklypas buvo pakraštyje, prie miestelio kapinių. Žemė ribojosi su jomis šiaurės rytinėje pusėje, pietinėje pusėje ėjo pagal Stãkliškių kelią, kuris tiesiai vedė į Nibriùs, ir vakarų–šiaurės pusėje ribojo kelias, vedantis nuo bažnyčios į Sõbuvą, toliau – Kapų gatvė. Susidarė nemažas rombo formos sklypas. Kai buvo galima įsigyti daugiau žemės, manau, apie 1910 m., prosenelis nupirko dar 47 metrų pločio *šniūrą* (dar vadino rėžiu) žemės už Vilniaus (Kapų) gatvės. Po kiek metų nupirko dar, o gal kaip užmokestį

gavo už mokyklos pastatymą. Mokykla buvo pastatyta klebonijos žemėje 1898–1899 metais. Sukirba klausimas, ar tik mokyklos nestatė prosenelis? Nežinau, bet iš teisingų prielaidų gal darau teisingas išvadas? Gal ta žemė, kuri už mokyklos, tas raistas gautas kaip atlygis už mokyklos statymą. Archyvuose mano mama rado dokumentą, kad ta žemė priklausė Juliui Bagdanavičiui. Tai buvo prastesnė, dažnai pavasarį apsemiama žemė. Bet padarius pralaidas, iškasus griovius, ji tapo dirbama. Dabar ta žemė virtusi raistu. Dalį jos proseneliai nuomodavo kitiems žmonėms, o likusioje, priesmėlyje, augino rugius, kviečius, grikius ir linus. Prie namų žaliavo daržas, kur augintos daržovės.

Prosenelis namą pasistatė ir įrengė 1895 m., dviejų galų, pagal mano mamos pasakojimus, gal daugiau kaip 200 m^2. Į visus kambarius vedė plačios, dvipusės durys. Viename gale įrengtos staliaus dirbtuvės, o kitame, kur saulėta pusė, gyveno šeima, įrengtas kambarys ir nuomininkams. Namo stogas nuo gatvės pusės dengtas skiedrom, o kiemo pusėje – šiaudais. Kiek atokiau į pietryčius buvo pastatytas lentinis dengtas šiaudais tvartelis.

Tik pastačius namą, pirmiausia į vidų įleidžiami katė ir šuo, gaspadoriai įneša duonos kepalą ir pinigus. Kur katė atsigula, ten geriausia statyti lovą, o kur šuo – stalą. Duona skalsą reikšdavo, pinigai – turtus. Ir aitvarams ant stogo iškeldavo vežimo ratą.

Įsikūręs naujakurys J. Bagdanavičius su šeima lyg ąžuoliukas pradėjo leisti šaknis, kilti į saulę, tarpti. Kaip geras stalius, buvo reikalingas ir kitiems naujakuriams. Mama minėjo, kad prosenelis buvo rekomenduotas statyti namą ir kunigui Jonui Galaunei. Abu jie susibičiuliavo, kunigas dažnai lankydavosi Bagdanavičių šeimoje.

Prosenelio darbų prireikė ir dvarui, ir mokyklai, ir miestelėnams. Kartais eidama Jiezno gatvėmis, vis pagalvoju, kuris gi dar namas statytas prosenelio?

Jis gerai nusimanė apie medį. Žinojo, kada jį pjauti, kaip supjauti, džiovinti ir ką iš kokio medžio dirbti.

Mediena, kirsta kovo pirmą dieną po saulėlydžio, atspari ugniai. O per kovo paskutines dienas kirsta mediena nepūva. Baldams medžiai pjaunami per aštuonias dienas nuo gruodžio jaunaties.

Šį staliaus mokslą Julius buvo perėmęs iš savo tėvo. Tad darbuotis pradėjo vos tik atvykęs ir įsikūręs, o žmonės, pastebėję jo gebėjimus ir meistriškumą, skubėjo užsisakyti ką nors savo reikmėms. Spėjo prosenelis ir sau ręsti namą, ir kitiems padėti. Nemėgo būti giriamas. Sakydavo, kad geriau įvertintume darbą pinigais.

Prosenelis savo žemės ribą, pagal kapinaites, pakelę ir pietrytinę pusę, apsodino uosiais, klevais ir beržais. Medžius pasodindavo, kai statydavo namą – jaukumui, grožiui, pavėsiui, kad perkūnas namų neįtrenktų, kad vėjas šakose pailsėtų. Kitados ir tam, kad dievai arčiau žmogaus būtų. O tų medžių prie sodybos būta kuo įvairiausių, ir apie kiekvieną buvo skirtingai galvojama. Proseneliams jie atstojo laikrodį (saulės patekėjimas pro šakas), metų kalendorius (sprogsta, žydi, meta lapus).

Pamenu, kai jau sovietų valdžia pradėjo pjauti prosenelių sodintus medžius, net šakų malkoms negalėjome susirinkti. Jos mums jau nepriklausė. Valdžia vis po truputį karpė ribas apie mūsų sodybą. Mudu su broliu labai gailėjome tų medžių. Matėme ašaras ir mamos, senelės akyse. Jų kamienai buvo stori, su broliu

susikabinę rankomis vos apglėbdavome vieną. Mudu laipiodavome šakomis kaip voverės, pasikabindavome sūpuokles, o rudenį sugrėbdavome lapus ir voliodavomės juose kaip pataluose. Paskui juos sunešdavome į tvartelį kiaulėms. Buvo smagu žiūrėti, kaip jos, linksmai kriuksėdamos, dūkdavo.

Tie medžiai užstodavo mūsų namą nuo kapinių, o svarbiausia, nuo vėjų ir pūgų.

Deja, tas didelis prosenelių namas sudegė 1905 m. Tais metais, istorija kalba, daug namų Jieznė supleškėjo. Gal neapdairiai buvo palikta žibalinė lempa dirbtuvėje? O ten pilna skiedrų, sausų lentučių, daugybė dirbinių. Liepsna greitai viską surijo. Teko ręsti kitą trobą, kiek arčiau kelio, perpus mažesnę. Visą stogą apdengė skiedromis. Ir 1907 m. statybininkai atšventė pabaigtuves.

Julius Bagdanavičius su žmona Karolina Mikulėliūte. Iš O. Karpavičienės šeimos albumo

Prosenelis Julius Bagdanavičius buvo garbingas žmogus. Mokėjo skaityti ir rašyti lenkiškai, lotyniškai, lengvai susikalbėjo su vietos žydais. Buvo labai pamaldus ir darbštus.

Prosenelis mėgo dailę ir paprasčiausią namų apyvokos daiktą stengdavosi išdailinti, kad į ranką būtų malonu paimti. Jis negalėdavo suprasti, kaip galima dirbti su paprastais, grubiais namų apyvokos daiktais, įrankiais, nė kiek nepagražintais. Ir geriausiai padarytas daiktas, jo nuomone, nebaigtas, jei nepadailintas. Tad niekada savo dirbinio atiduoti neskubėjo. O nekantriam užsakovui sakydavo, kad turėtų kantrybės, geras meistras negali apsikiaulinti.

Kaip pasakojo mano mama, buvo gražu pažiūrėti į jo padirbtus, gražiai išraižytais raštais daiktus: paprastas medines klumpes, kėdę, stalą, skrynią, indaują, komodą. Dažnoje troboje dūzgė gražiai ištekintas verpimo ratelis. Dirbo karietas, vežimams ratus, taip pelnė ir račiaus vardą. Prie savęs visada turėdavo pameistrį, kartais ir kelis. Jiezno parapijos kunigas Jonas Galaunė bei prelatas Vincas Vaičiulis užsisakydavo baldų. Proseneliai glaudžiai su jais bendraudavo. Ko gero, Jiezno bažnyčioje žvakidės ir kai kurie dirbiniai prosenelio padirbti. Niekada prosenelis nenorėjo būti giriamas, taip mokė ir savo vaikus. Sakydavo: būkite mažesni už aguonos grūdą ir tyresni už šaltinio lašą.

Proseneliai mylėjo vienas kitą, kreipdavosi tik mažybiniais žodeliais: Juliuk, Karosiute, o į vaikus – Vladzeli, Reginciute, Joneli, Juliukai, Zeniuk. Niekada garsiau neužrėkdavo, nesibarė. Namuose kalbėdavę lenkiškai.

Išvažiuoja, būdavo, prosenelis į *kermošių*, o grįždamas kokią skarą ar prijuostę parveža pačiutei, vaikams po saldainį. Belaukdama Karolina darbus į šoną nustumdavo ir visus langus pražiūrėdavo.

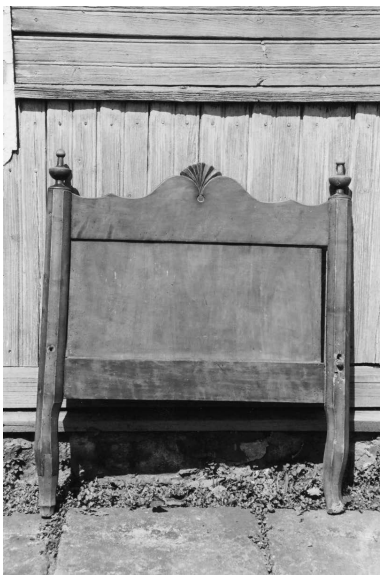

J. Bagdanavičiaus medžio dirbiniai: indauja (nuotr. kairėje) ir lovos galas. 2005 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

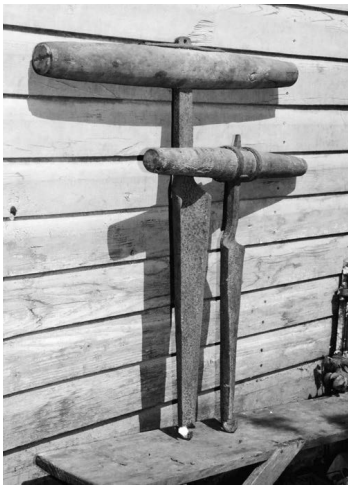

J. Bagdanavičiaus išdrožta stalo koja. Nuotr. dešinėje – grąžtai gręžti ratams ant stebulių. 2005 m. A. Petrašiūno nuotr.

Prosenelis buvo aukštas, juodbruvas, ramaus būdo. Karolina – nedidukė, apvalutė, smarki darbuose, o jau sopraną aukštą turėjusi. Visas giesmes mokėdavusi išvinguriuoti lenkiškai ir lietuviškai. Rankdarbiai niekada neišslysdavo iš rankų.

Šeima jiems buvo brangiausia vertybė, paremta ištikima draugyste ir meile. Jų meilės vaisiai – penki vaikai: Vladas, Zenonas, Regincė, Julius, Jonas.

Paaugo vaikai, o dainingi – susėdę kad užtrauks. Daina plaukioja, skamba, net ugnis pakabintose lempose krūpčioja.

Ai, jai, jai, jai, jai,
Ir numazgojau aukso žiedelį
Nuo baltų rankelių į vandenėlį.
Vandenėlis tekėjo, žiedelį nuplukdė.

Aš tam vandenėly burnelę prausiau,
Baltas rankeles mazgojau,
Ai, ai ajai, da aidužė...

Julius Bagdanavičius ir Karolina Mikulėliūtė (sėdi centre) tarp vaikų ir vaikaičių apie 1923 m. Iš O. Karpavičienės šeimos albumo

Mama pasakojo, jog prosenelis padirbo kažkokį styginį instrumentą, arfą ne arfą, kankles ne kankles, net ir grojo juo ir vaikus mokė. Vaikams dar buvo padaręs būgnelius iš medinio lanko, aptraukto oda.

Vaikai negalėdavo būti dyki, turėjo mokėti užsidirbti duonai, padėti vienas kitam darbuose. Norėjo Bagdanavičiai, kad jų vaikai būtinai gautų mokslų. Ne tik mokytųsi, bet būtų geresni už gerus.

Vladelis išmoko vargonais groti. Julius nuo mažens, pačiupęs oblių, lentas braukė, tad ir mokė tėvas baldžiaus amato. Jonas, imlus mokslams, knygoms, mokslus baigęs Krokuvoje, Jogailos universitete, dirbo Krosnojė pašto viršininku. Regincė – gera audėja, rankdarbių meistrė. Zenonas taip pat studijavo Krokuvoje, tik anksti Anapilin išėjo. Mano mama minėjo, kad jis žuvo gal 1905 m., kaip ir kur, nežinia.

Gražų gyvenimą nugyveno mano proseneliai, kad ir daug negandų teko patirti. Linksmų prošvaisčių nedaug tebuvo. Štai nuotraukoje sėdi oriai su maldaknyge, susikibę rankomis, o aplinkui vaikai ir vaikaičiai.

Turiu būtinai paminėti, kad prosenelis savo penkiasdešimtmečio proga 1900 m. gavo apdovanojimą iš vyskupo Prano Būčiaus – Kristaus paveikslą ir paauksuotą lazdą.

Sėdi (iš dešinės): Vladas Bagdanavičius (vargonininkas), jo žmona Petronėlė Būčytė, sūnus kunigas Vytautas. Stovi (iš kairės) vaikai: Stasys, Onutė, Marytė, Pranas. Iš O. Karpavičienės šeimos albumo

Garbaus amžiaus sulaukęs, 1931 m. kovo 1 d. prosenelis išėjo Anapilin. Negalėjo Karolina tokio išsiskyrimo pakelti, raudomis išlydėjo savo vyrą: *„Ai, ai, kodėl tu pasimirei, palikai mane ir visus savo vaikelius. Ar valgyti neturėjai, ar gerti neturėjai? Ai, ai, kodėl pasimirei.“*

Po savaitės numirė ir ji. Kaip tik tą naktį gimė jų anūkė Adelė, Juliaus ir Monikos dukra. Vos gimusi prarėkė per visas gedulingas dienas, nutildyti niekas negalėjo.

Vladas Bagdanavičius, Juliaus ir Karolinos pirmagimis, grojo vargonais Jiezno bažnyčioje. Vėliau burmistro Z. Skirgailos ir klebono S. Olekos 1919 m. buvo pakviestas dirbti į Kudìrkos Naũmiestį. Čia vargoninkavo 25 metus. Sutiko Petronėlę Būčytę, vyskupo Būčio seserį. Susituokė ir susilaukė Vytauto Jono, Marytės, Onutės ir Pranuko. Apie Vlado sūnų, Vytautą Joną parašysiu kiek plačiau – jis tikras mūsų giminės pasididžiavimas.

V. J. Bagdanavičius gimė 1908 m. gruodžio 26 d. Slavìkuose, Naumiesčio apskrityje. Baigęs Kudirkos Naumiesčio vidurinę mokyklą ir mokytojų kursus, nuo 1926 iki 1930 m. mokytojavo. Vėliau baigė Vilkavìškio kunigų seminariją. Kunigaudamas studijavo teologiją ir humanitarinius mokslus Vytauto Didžiojo universitete. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją; kunigavo Miunchene, šio miesto universitete studijavo filosofiją. Nuo 1945 m. vadovavo Bavarijos, vėliau Miuncheno lietuvių sąjungai, leido religinį kultūros laikraštį „Naujasis gyvenimas“. 1949 m. persikėlė į JAV. Čikagoje įstojo į marijonų vienuolyną, tapo „Laivo“ redaktoriumi. 1951–1958 m. buvo dienraščio „Draugas“ vyriausiasis redaktorius, Lietuviškos knygos klubo vedėjas. 1952 m. vadovavo Lojolos universiteto Čikagoje lietuvių žurnalistikos kursams. Septintajame dešimtmetyje pirmininkavo Lietuvių žurnalistų sąjungai. Kunigas dalyvavo Lietuvių istorijos draugijos, Ateitininkų federacijos veikloje. Jis rašė teologines, etnografines, grožines literatūros knygas. Nuo 1960 iki 1969 m. buvo Pedagoginio lituanistikos instituto rektorius. Ten dirbdamas 1963, 1966, 1969, 1973 ir 1976 m. skaitė paskaitų kursą „Tautos samprata ir lietuvių tautos individualybė“,

o 1977 m. išleido tuo pačiu pavadinimu knygą. Kunigas marijonas V. J. Bagdanavičius mirė 2000 metais.

Pranas Bagdanavičius (gimė 1912 m. Slavikuose) VDU baigė medicinos studijas, įgijo gydytojo chirurgo specialybę, karo metais pasitraukė į Švediją, 1947 m. persikėlė į JAV, kur vertėsi gydytojo praktika. Čikagoje įgijo dramaturgo specialybę. Vedė, turėjo sūnų. Sutrumpino savo pavardę į Bagdas (JAV neįprastos ilgos pavardės). Pranas naudojosi ir slapyvardžiu Naumiestiškis. Išleido dramų knygą „Baisusis birželis“ (1965 m.), kurioje išspausdintos trys pjesės („Baisusis birželis“, „Varpinė“, „Šiaurės pašvaistė“), vaizduojančios sovietų okupaciją Lietuvoje.

Dramaturgas, prozininkas, gydytojas Pranas Bagdanavičius-Bagdas mirė Niujorke 1991 03 21. Jo visuomeninė bei profesinė veikla įvertinta Pasaulio teisuolio vardu. Apdovanojimas įteiktas žmonai Janei ir sūnui Tomui.

Onutė Sipavičienė (Bagdanavičiūtė) (dešinėje) su teatrologe Irena Veisaite prie vyro Juozo Strimaičio kapo 2017 m. Iš I. Sipavičienės šeimos albumo

Marytė mokėsi dailės, ištekėjo už karininko Raštikio. Ji išvyko iš Lietuvos, o vyras pasiliko. JAV antrąkart ištekėjo ir susilaukė vaikų.

Onutė studijavo literatūrą, ištekėjo už karininko Juozo Strimaičio. Jau Amerikoje susilaukė sūnaus Jono ir dukros Jūros, vėliau ilgus metus dirbo JAV Putnamo vienuolyne sesele, gavo Pasaulio teisuolio vardo apdovanojimą. Sulaukė 103 metų.

Stasys Bagdanavičius gimė 1910 12 07. Jis buvo trečias iš penkių vaikų vargonininko Vlado šeimoje. Tėvai 1926 m. Stasį išsiuntė į prestižinę Marijonų gimnaziją Marijámpolėje. Ją baigė Vytauto Didžiojo metais, todėl gavo gražų atestatą. Stasys pasirinko inžinieriaus mokslus – elektroniką. Įstojo studijuoti į Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą. Prieš prasidedant Kaune karo veiksmams, Stasys keliems mėnesiams pasitraukė į Kuláutuvą. Gyvenimas susijaukė, žlugo viltys ir planai. Komunistuojantis Kauno radiofono viršininkas Stasiui liepė radijo aparatūrą suniokoti, tačiau šis tik imitavo sugadinimą – sudaužė perdegusias lempas, o veikiančias paslėpė.

1944 m. ritantis frontui į Vokietiją, Kudìrkos Naũmiestyje gyveno tėvai ir glaudėsi seserys su šeimomis. Brolis kunigas Vytautas tuo metu buvo Vatikane, brolis Pranas su žmona Janina per Švediją pasiekė Vakarų pasaulį. Visi ilgainiui susirinko JAV, tik vienas Stasys liko Lietuvoje, ilgus metus dirbo Lietuvos radijuje. Vedė, turi dukrą Kristiną.

Julius Bagdanavičius, straipsnio autorės senelis. Iš O. Karpavičienės šeimos albumo

Julius Bagdanavičius su savo pirmąja žmona Ona Pempyte. Apie 1920 m. Iš O. Karpavičienės šeimos albumo

Mano senelis Julius Bagdanavičius gimė 1891 m. Jiezne.

Savo gabumus ir meninius svajojimus išreiškė medyje, raižinyje, kraitinių skrynių, verpsčių, šaukštų, žvakidžių raštuose. Kadangi šeima glaudžiai bendravo su prelatu Vincu Vaičiuliu (Jiezno parapijoje kunigavo 1928–1951 m.), tad galimas daiktas, kad daug senelio dirbinių skirta bažnyčiai.

Dirbo senelis ir Kvintos dvare. Kartą štai kas jam nutiko. Mat už darbus vis dažniau žmonės atsiskaitydavo butelaičiu ar užsikviesdavo į smuklę. Ir vieną kartą, gerai privaišintas, nusprendė užsukti į dvarą. Ponas įpyko, apšaukė ir uždarė jį į kambarį, kuriame visos sienos nukabinėtos veidrodžiais. Julius vos neišprotėjo, nesusivokęs, kur papuolė, kur tiek daug jo atvaizdų. Po ilgo blaškymosi užmigo. Bet po tokio nuotykio daugiau girtas neidavo į dvarą. Senelis ne tik baldus, bet ir karietoms ratus dirbo. Nagingiausiu račiumi vadintas visoje apylinkėje.

Medinis kryžius, kuris stovėjo šventoriuje (dabar pakeistas nauju) tikrai padirbtas senelio, jį sumeistravo kartu su Antanu Šalteniu, savo mokiniu.

Į žmonas Julius Bagdanavičius paėmė šviesiaplaukę, mėlynakę Onutę Pempytę. Jie susilaukė dviejų sūnų – Viktoro ir Juozo. Mirus žmonai, Julius vedė 26 metų Moniką Grigonytę. Ji buvo aukšta, pilkai žalsvų akių, darbininkė nuo

mažens, anksti netekusi mamos ir tėvo. Geraširdė Monika mylėjo Viktorą ir Juozą kaip savus, o šie labai prisirišo prie pamotės, ją vadino mamute.

Tai ir buvo mano senelė, mamos mama. Mes ją vadinome *babule*. Juliui ir Monikai Dievas davė dvi dukras: Onutę, mano mamą, Adelę, ir sūnų Algirdą Joną.

Senelis Julius mėgo pasipuošti. Apsivilkdavo, būdavo, baltą kostiumą, baltą liemenę, net baltas pirštinaites užsimaudavo, o pats juodų akių, juodų plaukų, su juodais ūsiukais, aukštas, toks tikras ponas. Tada oriai apeidavo visą Jiezną. Mėgo knygas skaityti. O jas teko gabentis net iš Tilžės. Maldaknyges, laikraščius ir knygas brolis Vladas atveždavo. Ir Vlado svainis vyskupas P. Būčys su savo broliais, pravarde Švelniabučiai, gabeno knygas per Šešùpę ir jas platino. Tad literatūros namuose buvo daug. Užsakinėdavo laikraščių, žurnalų, katalikų leidinį „Lurdas“.

Vyresnysis Juliaus sūnus Viktoras mokėsi groti vargonais pas savo dėdę Jiezno vargininką Vladą, vėliau Kauno konservatorijoje, tačiau jos nebaigė. Kaip turintis muzikinių gabumų, palaiminus Jiezno prelatui Vincui Vaičiuliui, buvo išsiųstas stažuotis metams į Veneciją Italijoje ir daugiau kaip pusmetį mokėsi Vokietijoje.

Juozas padėjo tėvui prie medžio darbų. Toks pat labai nagingas meistras, paveldėjęs ne tik iš tėvo, bet ir iš senelio gabumus staliaus amatui. Aukštas, juodų vešlių plaukų. O kaip gražiai dainuodavo.

Kai būdavo nudirbti lauko darbai ir prasidėdavo ilgi vakarai, susirinkdavo jaunimas plunksnų plėšyti. Bet ne tiek tos plunksnos rūpėjo Viktorui, kiek vakarėlis, šokiai, dainuškos.

Štai kokią dainą Viktoras sudėjo apie Bautro, Dukavičiaus ir Šaltenio mergas:

Vakaruškon susirinko
Anė, Pranė ir Julytė,
ilgakojė Šaltenytė.

Viktoras suorganizuodavo dūdų orkestrą, dar priprašydavo akordeonistą, na ir prasidėdavo linksmybės. Grodavo ir šokdavo iki paryčių. Kartą atsitiko štai kas. Vieną berną mergos pravardžiavo „bepaučiu“, dėl to jis labai pykdavo. Kartą draugai pamokė, kad šis išsiimtų ant lėkštutės savo turtą ir visom mergom parodytų. Tas taip ir padarė. Mergos spiegdamos lindo po suolais, spruko pro duris. Nuo tada nustojo pravardžiuotis.

Ateina, būdavo, mano senelė Monika ir išveja visus: „*Gana jau vakaroti, gaidžiai tuoj giedos, man galvą skauda nuo jūsų triūbų ir kvailiojimų.*“

Senelis Julius šmaikštaudavo, būdavo, tokių vakarėlių metu pasiūlo visiems apsėsti stalą, kuris nesukaltas vinimis, sudėti rankas ant jo. Tuomet klausia: „*Stale, stale, kiek metų turi Janytė?*“

Stalas tik bum, bum kojomis ir išmuša. Kartą atėjusi kaimynė Celiešienė, aukšta, stambi moteriškė, paklausė: „*Na, tai gal pasakysi, kiek mano tvarte kiaulių?*“

O stalas tik bum, bum ir išmuša 12 kartų. „*Eikit, melagiai, namo visi, aš tik dvi kiaules turiu.*“ Stalas tik krypt, bum, krypt, bum ir ligi durų traukiasi.

Grįžta kaimynė namo, girdi, tvarte kažkas ne taip, atveria duris. Žiū – jos kiaulė apsiparšiavusi. Atsivedė 10 paršelių. Tai juokėsi Celiešienė, net jos pilvas *kalatojosi* (kratėsi).

Mėgdavo Julius su jaunimu ir kortomis vežimą palošti, ir padainuoti, o labiausiai porinti nutikimus, istorijas, skaitytas knygas atpasakoti.

O štai kaip buvo grindžiama Kapų (dab. Vilniaus) gatvė akmenimis. Apie tai pasakojo mama. Ji tuomet buvo paauglė. Miestelio seniūno pavedimu gatvės gyventojai privalėjo pristatyti akmenų, suskaldyti ir išgrįsti kelio tiek, kiek užėmė namų valda. Bagdanavičiams teko apdoroti 94 metrus nuo kapinių iki sankryžos. Pasikinkę arklius, miestelėnai važiavo akmenų rinkti iš laukų, paupių, pamiškių. Čia triūsė ir Juozas, kruvinais delnais ir nubrozdintais keliais. Kai jau buvo baigta, senelis įsispyrė į naujas klumpes, apsijuosė austine juosta ir, kol dar niekas arkliais nepravažiavo, paėmęs šluotą gatve pavarė baltą vištą. Buvo juoko vaikams, kai tas neklusnus paukštis vis sprukdavo iš gatvės į kiemus. Taip Dievo prašė sėkmės kelyje nuo namų iki namų.

Velykoms senelis pakabindavo ant sijos sūpuokles, o babulė Monika, kad ir kiek būdavo išvargusi nuo darbų naštos, nuo ankstaus ryto balanai švečiant grindis šveisdavo, suolus numazgodavo, pyragą užmaišydavo, kiaušinius dažydavo (*kvarbavodavo*), labai gražiai vašku margindavo. Jos margučiais gėrėjosi gausūs giminės: Acai, Klimašauskai, Pempės, Mockevičiai, Grigoniai. Ir po daugelio metų žmonės prisimindavo Moniką su jos margučiais.

„Kiaušinius dažydavo iš anksto paruoštais dažais. Prisirinkdavo Monika beržo lapelių, nuo jų margučiai būna žalsvai gelsvos spalvos, šieno pakraikų – spalva priklauso nuo to, kokių žiedų daugiausia. Šienas nudažo gelsvai žalia spalva. Nuo stogų samanų margučiai bus žaliai rusvos spalvos. Blunkančių medžiagų skiautėmis dažyti – margi. Surūdijusius geležgalius užmerkus išgaunama ruda spalva. Ąžuolo žievės nuspalvina kiaušinį gelsvai pilka, svogūnų lukštai – geltonai rusva spalva. Juodalksnių žievės ir rūdys (kroska) – juoda.“

Monika dažus paruošdavo, o į juos Onutė ir Adelė vašku numargintus kiaušinius pamerkdavo. Juozas labai gražiais raštais kiaušinį išraižydavo aštriu peiliuku. Primargindavo tiek, kad užtekdavo ir ant šventinio stalo padėti, ir lalautojams bei mėgėjams paridenti saulės atokaitoje.

Dar turiu papasakoti apie kaimynus Celiešius ir kaip buvo „pastumta“ Stakliškių gatvė.

J. Celiešius buvo aukštas, petingas, truputį pliktelėjęs, mėlynų akių, gan griežtas mokytojas. Nebandyk neišmokti pamokos, tuoj paprašo ištiesti delną, per kurį su liniuote atpliaukši užtarnautą bausmę. Mokytojas su šeima gyveno tame pačiame pastate, kuriame buvo mokykla. Bet išėjo įstatymas, neleidžiantis mokyklos patalpose gyventi, ir mokytojas J. Celiešius apsigyveno prosenelių Bagdanavičių namuose. Beje, pas juos visais laikais kas nors gyveno „ant kambario“: mokytojai, mokiniai, pameistriai.

1925 m. iškilo atskiras namas Celiešiams. Jie turėjo nuosavo miško Kašonių kaime. Taigi medienos buvo. Tereikėjo sklypo. Prosenelis Julius Bagdanavičius kampą savo žemės atrėžė, dar su tuometinės valdžios žinia ir klebono pritarimu, kelią, einantį iš Stakliškių į Nibrius, „stumtelėjo“ į pietus, ir susidarė trikampio formos 12 arų sklypas.

Ant aukštų pamatų iškilo didelis namas su išdrožinėtomis langinėmis, aukštu prieangiu, dideliais langais. Į visus kambarius vedė dvipusės durys su stiklais, suskirstytais mažais langeliais. Stogą uždengė skarda. Pietinėje pusėje, dviejuose erdviuose kambariuose, įsikūrė dvi vyresniųjų mergaičių klasės. Kitame gale apsigyveno Celiešių šeima.

Daug vėliau, apie 1965–1985 m., čia veikė kooperatyvo parduotuvė, kitame gale gyveno pardavėja Bronė Celiešienė-Galinskienė. O jau 2002 m. tuos namus įsigijau aš, Irena Sipavičienė.

Ir vėl – prisiminimai veda į praeitį, prosenelių Bagdanavičių palikuonių keliais.

Teta Regincė Bagdanavičiūtė, gimusi 1886 m. Ivoniškio dvare, buvo dailių moteriškų bruožų, garbanotais plaukais. Anksti pamilo ir ištekėjo. Bet jos vyras išvyko į Ameriką, sakė, ir ją išsikviesiąs, atsiuntė laivakortę. Bet po metų gavo žinią, kad jis žuvo.

Bagdanavičių statytas namas Stakliškių g. 1 ir lango puošmenos. 2005 m. A. Petrašiūno nuotraukos

Po kiek laiko jai pasipiršo našlys Kostas Šėrys, ūkininkas iš Pėlekonių kaimo. Jis turėjo iš pirmos santuokos tris dukras: Kalestę, Antosę ir Adelę. Mergaitės buvo darbščios, neišlepintos. Jos ir arė, ir akėjo, sėjo, gyvulius prižiūrėjo. Regincė gyveno kaip ponia savo namuose. Juos puoselėjo, gražino. Net savo svajonę įgyvendino – didžiulį sodą, kaip ir Ivoniškio dvare, gal 50 vaismedžių pasodino.

1924 m. pabaigoje susilaukė sūnaus Stasiuko. Gyvenimo džiaugsmą atėmė vaiko liga, bet suteikė motiniško pasiaukojimo. Staselis nevaikščiojo ir buvo aklas. Meldėsi teta Regincė bažnyčioje, kad tik sūneliui pagerėtų.

Grįžta kartą iš bažnyčios, žiūri, kad į kalnelį per pievą kažkas atsiridena. Taigi jos Staselis atkrypuoja pasitikti. Vaikui buvo apie 10 metų. Akytės jo silpnai įžiūrėjo kelią, bet kojos, kad ir iškrypusios, nešė pirmyn.

„O, Aukščiausiasis, kuris padarei stebuklą ir suteikei malonę, ačiū!“ – džiaugėsi mama. Paaugęs Stasiukas mokėsi Brailio rašto Kauno aklųjų mokykloje, baigęs ją, ten ir dirbo, turėjo vieno kambario butą.

O Regincės namuose kaip visada jauku ir švaru.

Jaukumą suteikia namų darbo kraitiniai audeklai. O kraitis buvo tikrai nemažas: storos ir plonos drobės, keturnyčiai pluoštiniai audeklai, atlasinės staltiesės, kiauraraštės baltos lininės medžiagos, rinkti ir kaišyti audiniai lovatiesėms, staltiesėms, užtiesalai, kilimai, stori *divonai* ir ploni takai. O ir pati iš staklių neišlipdavo.

Atmenu, kaip vaikystėje buvau nuvesta į seklyčią ir paguldyta miegoti. Lova buvo paklota baltai ir tokia aukšta, maniau, kad ten buvo pridėta daug pūkinių patalų, pagalvių pūpsojo vos ne iki lubų, o gal man tuo metu taip atrodė. Baltos, siuvinėtos, peltakiuotos.

Seklyčia papuošta savo darbo audiniais, tulpių, lelijų, žvaigždučių, dobilėlių bei kačpėdėlių raštai dabina sienas, langus ir grindis. *Kuparas*, stovintis prie lango, taip pat užtiestas margu audeklu. Regincės namai tartum meno šventovė, kur renkasi visi šeimos nariai pailsėti, pasidžiaugti vieni kitais, pasvajoti.

Iki šiandienos menu, užuodžiu duonos kvapą, tvyrantį gryčioje, o kepalai dideli, peržegnoti pūpso ant suolo, užkloti rankšluosčiu. Man ir dabar maga atsikąsti paskrudusį, šiltą, kvepiantį duonos kriaukšlį. Teta Regincė atriekdavo duonos abišalę, pripildavo pieno puodelį, paduodavo medaus. Prie krosnies, šalia durų, iš kairės, stovėjo spintelė (*šėpa*), kurioje rasdavosi sausainių. Juos kepdavo Adelka (Regincės podukra). Kai lieka nuo pyrago tešlos, ją iškočioja, pabarsto cukrumi, stikline išspaudžia mėnuliukus ir pašauna į dar neataušusią krosnį. Skanumėlis...

Ne tik rankdarbių meistrė buvo Regincė, bet ir gražiai dainuodavo. Tokį stiprų sopraną turėjo. Kai užtraukdavusi bažnyčioje ant vargonų. Brolis Vladas groja vargonais, o jos balsas skamba, kaip angelo. *„Kaip iškelia balsą, ne kiekviena giedorka paimdavo“*, – stebėdavosi mano mama. Tą paveldėjo iš savo mamutės Karolinos.

O jau pasakotoja buvo. Atmenu ir aš jos pasakas, pasakojimus. Nekantriai laukdavome mudu su broliu tetos Regincės iš Pelekonių. Įeina, būdavo, žemai lenkiasi, dar ant slenksčio stovėdama sveikinasi: *„Dzen dobryj“* (lenk. *„Laba diena“*).

O vakarais užsiriša baltą skarytę, su kuria ir miegodavo, ant žilų, garbanotų plaukų ir pradeda sekti mums pasakas apie Mėlynbarzdį, Stebuklingąjį maišelį ir visokius nuotykius.

Man su broliu labai patiko. Jis ligi šiol juodo katino stebuklu tiki. Poteriauti mudu mokė lenkiškai, bet mes buvome paiki vaikai, jos manymu, užsiėmėme *bezdeliūškom* ir neišmokome.

Dėdė Jonas Bagdanavičius po studijų Krokuvoje, Jogailos universitete, dirbo Krosnoje pašto viršininku. Mano mama pasakojo apie nutikimus jo gyvenime.

Kartą apvogė paštą nešiojantį paštininką, o jo krepšyje buvo laivakorčių ir pinigų. Dėdė iš to sielvarto net psichikos liga susirgo. Gydėsi ligoninėje. Nepadėjo.

Kai viešėjo Jiezne pas brolį Julių, kaimynai patarė kreiptis į žiniuonį, gyvenusį Alytujė. Julius pasiskolino arklį iš uošvio Pempės ir nujojo pas žiniuonį. Tas paliepė atvežti juodą vištą. Šis sugrįžo namo, pagavo vištą, įsidėjo į maišą ir raitas atgal. Žiniuonis nukirto jai galvą, krauju parašė tris raštelius ir padavė seneliui Juliui sakydamas: *„Pirmą raštelį užkask miške. Antrą – prijojęs kryžkelę. Trečią sugirdyk ligoniui.“*

Julius pasiėmė raštelius ir nori joti, o arklys piestu stojasi, neprisileidžia, prunkščia, trypia kojomis. Šiaip taip sutramdęs arklį, užsėdo ir nujojo link miško, užkasė pirmąjį raštelį, kryžkelėje – antrąjį, su trečiuoju parjojo namo temstant.

Dėdė Jonas pakilo iš lovos ir klausia: *„Jau mano dūšią velniui pardavei?“*

Padirbo Julius puoduką su dvigubu dugnu, ten įkišo trečiąjį raštelį ir pagirdė ligonį. Šis pasveiko.

Jonas sugrįžo į darbą. Vedė Oną Baranauskienę, susilaukė trijų vaikų, Algimanto, Gedimino Roberto ir Meilutės Marijos. Užėjus karo metui, Jonas Bagdanavičius su žmona pasitraukė į miškus partizanauti. Dėdė buvo sučiuptas, nuteistas ir ištremtas 15 metų į Krasnojársko kraštą. Sugrįžus liga atsinaujino. Atsimenu aš jį, žilagalvį senuką. Ir gerai atsimenu, kaip iš JAV Ona Strimaitis (Bagdanavičiūtė) atsiuntė vaistų jam, įsiuvusi į *žipono* skverną. Mama tuos vaistus iškrapštė ir padėjo ant stalo, tokius spalvotus žirnelius. Labai gundomai atrodė man jie, dar tokiai mažai, vos smakrą ant stalo atkraginusiai. Ištiesiau ranką, šiaip taip žirnelius pasiekiau ir susibėriau į burną. Prabudau ligoninėje, man plovė skrandį.

Savo pusbrolius gerai pažinojau, Algimantas ir Gediminas Robertas gyveno Marijámpolės mieste. Algimantas dirbo maisto pramonės automatų gamykloje inžinieriumi. Vedė, susilaukė trijų vaikų: Algimanto, Vytenio, Aušros.

Gediminas Robertas tarnavo generolo Plechavičiaus armijos karo mokykloje, 321 bataliono III kuopoje. Marijampolės mieste dirbo artelės „Atstatymas“ meninėje dirbtuvėje kartu su savo piešimo mokytoja Emilija Idzelevičiūte, vėliau Kultūros ir poilsio parko meno vadovu bei direktoriumi, Marijampolės dramos teatro dailininku dekoratoriumi, dekoracijų cecho vedėju. Uždarius teatrą pradėjo dirbti Marijampolės liaudies teatro dailininku ir Kazlų Rūdos medienos bandomojo kombinato filialo dailininku medžio raižytoju. 1949 m. vedė mokytoją Leonę Vaškevičiūtę, susilaukė dviejų dukterų – Myros ir Linos.

Atsimenu, kai Myrą atvežė pas mus, į Jiezną, vasarai, man gal buvo penkeri, o jai jau apie dešimt metų. Ji man atrodė tokia gerai išauklėta, mandagi. Stovi išplėtusi savo dideles akis ir žiūri, kaip mudu su broliu pešamės. Bet ir ji išmoko išdykauti, laipioti po medžius, iš molio lipdyti lėles, laidoti negyvas bitutes, net peles. Mieliau ji žaisdavo su mano broliu.

Atmenu, jos tėtis atvežė mums dažytą spalvotais ornamentais brezentinį kilimą. Tas kilimas uždengė pablukusias grindis ir buvo kambario puošmena.

Kitą kartą su Myra susitikome, kai sujudinau visą giminę ieškodama praeities faktų, gaivindama prisiminimus ir kurdama Bagdanavičių genealoginį medį. Beveik po šešiasdešimt metų vėl apsikabinome.

Mano mamai Onai Bagdanavičiūtei teko sunki dalia. Nuo mažens tarnavo pas svetimus, ganė gyvulius, prižiūrėjo vaikus.

Ji tarnavo pas dėdę Vladą Kudirkos Naumiestyje, pas vaistininkę Izabelę Steikūnienę Kašonių kaime, pas Brazionius ir dar daugelį ūkininkų. Ir namuose, kaip vyriausiai, teko nudirbti visus darbus, net tėvui padėdavo sukti *tekarnę* (medžio tekinimo stakles). Žiemą lankydavo mokyklą, baigė aštuonias klases.

Atėjus sunkiam karo ir pokario metui, mamos brolis Juozas buvo pašauktas į kariuomenę, bet pabėgo ir iš Vilniaus su Pempių Pranu parėjo. Teko slapstytis, palikęs žmoną, dukrą išėjo į mišką, partizanavo, Jovaro vardu pasivadinęs. Žuvo Gõjaus miškė 1946 m. Jam ir jo draugams pastatytas paminklas.

Iš dešinės: Juozas Bagdanavičius-Jovaras su broliu Jonuku ir seserimi Adele. Iš O. Karpavičienės šeimos albumo

Viktoras buvo lieknas, aukštas, šviesių plaukų ir melsvų akių, aukštos kaktos, panašus į savo motiną iš Pempių giminės. Mokėjo keletą kalbų: vokiečių, italų, lenkų. Tuo neramiu laiku Lietuvoje dirbo vokiečių vertėju. Apsigyveno pas tetą Regincę Pelekonių kaime, kad nepakenktų savo tėvams, kurie gelbėdavo žydus ir jų vaikus. Būdavo, parsiveda naktį žydelį, perrengia mergaite, sesių suknelėmis, *žiponėliais*, skarą užriša ir pasisodinęs ant dviračio praveža miesteliu kaip savo seserį. Nuveždavo į Pelekonių kaimą, o iš ten vėl saugiai pas ką nors apgyvendindavo. Mama pasakojo, kad nespėja siūti suknelių. Vos kokią suraukia, jau Viktoras ir pasiima. Medžiagos pirkti mama eidavo į žydelio parduotuvę. Anas ir klausia, ui, vaikeli, kam tau tiek medžiagos reikia, o ji atsakydavo, kad jau aną išaugo ir reikia naujos. O jis: tai imk, vaikeli, didelį gabalą medžiagos ir pasisiūk ilgesnę.

Viktoras (namuose visi jį vadindavo Vikcium) visada laiku pranešdavo, kada bus tremiama į Sìbirą, gal todėl išlikom neišvežti.

Jis susidraugavo su Regincės podukra Adele ir pasipiršo jai. Ji keleriais metais buvo vyresnė už Viktorą. Jie paslapčia susituokė 1942 m. lapkrityje. Dvidešimtmetis baltarankis Viktoras žemės darbų dirbti nemokėjo. Per rugiapjūtę būtinai atrasdavo reikalų miestelyje. Kartą neapsikentęs jam spragilą į rankas įbruko uošvis Kostas Šėrys ir nuvarė kulti. Teko paklusti. Pamosavo, pamosavo, pastebėjo, kad mergos geriau kulia ir dar krizena iš jo, numetė spragilą, pasilypėjo kopėčiomis, atsisėdo ir išsitraukęs lūpinę armonikėlę užgrojo. *„Kulkite, kulkite, mergaitės, kad taip mokate, aš jums pagriešiu, o jūs į taktą spragilais.“*

Labai supyko Viktoro tėvas Julius Bagdanavičius, sužinojęs apie šitą santuoką. Labai susikrimto, liepė Viktorui nedelsiant grįžti namo, kadangi buvo pasiligojęs,

Susitikimas po daugelio metų... Iš kairės: straipsnio autorė Irena Sipavičienė ir teatrologė Irena Veisaitė 2019 m. Iš I. Sipavičienės šeimos albumo

sirgo džiova ir jėgos greitai seko. Sūnelis negrįžo, bijojo. 1945 m. liepos mėnesį Julius mirė. Į tėvo laidotuves Viktoras keliais atropojo, gailias ašaras liejo prie karsto, atsiprašinėjo. Verkė, verkė apsikabinęs tėvo kojas. O paskui nuskubėjo į bažnyčią ir užgrojo vargonais. Grojo viską iš eilės, ką mokėjo. Atlėkė Onutė su Adele iš paskos, šaukė, ką darai, žmonės net sustojo gatvėje ir mama verkia šventoriuje, o jis joms: „*Minkite dumples greičiau, gal čia paskutinį kartą sėdžiu*."

Po laidotuvių jis išvyko į Lenkiją, Svilių miestelį. Prašė mamos Monikos per pasiuntinį įduoti jo dokumentus. O gal paskui ir į Vokietiją patraukė. Ligi šiolei apie jį nieko nežinome. Nesugrįžo, neparašė.

Vyras pasimirė, Juozas žuvo, Viktoras išvyko, liko tik su dukromis Onute, Adele ir mažu Joneliu Monika viena vargo vargti sunkiomis pokario dienomis. Nuolat reikėjo saugotis nekviestų svečių – vieni reikalavo išduoti Juozą, kitiems reikėjo Viktoro, treti ir be priežasties siautėjo, siaubė, spardė, laužė pirštus. Tomis naktimis, kai žmones vežė į Sibirą, slėpdavosi kapinių koplyčioje, tai namus niokodavo, kas tik netingėjo. Ten, koplytėlėje, slėpėsi ir kaimynas Bautras su savo didele šeima ir Monikos atsineštais lašiniais maitinosi. Užuot dėkojęs, skųsdavo Bagdanavičius. Tuomet Monikai teko senelio ir vyro darbo įrankius ar net geresnius baldus į duoną mainyti. Moteriškė savo žemėje išsikasė bunkerį šalia kapinių tvorelės. Šeimyna ten lindėdavo, nors jį apsemdavo vanduo, o neretai ir kulkos skraidydavo virš galvų.

Kartą į Monikos namus Ona Strimaitis atvežė žydaitę Ireną, metais vyresnę už mano mamą. Bet palikti ją čia buvo nesaugu. Tad perrengė žydaitę mamos drabužiais, tik daug prastesniais. Tas rūbas Irenai nepatiko, ir mama atnešė suknutę, su kuria eidavo į bažnyčią. Perrengti mergaitę reikėjo, kad niekam nekristų į akis. Jos drabužėlius surišo į skepetą, ir viešnios išvažiavo į Vilnių pas savo brolį Praną, paskui į Kudirkos Naumiestį pas tėvus Vladą ir Petronėlę Bagdanavičius. Ta žydaitė – dabar žinoma docentė Irena Veisaitė, literatūrologė, teatrologė. 2019 metais, spalyje, mes abi labai mielai pabendravome. Ji man parodė Vlado

Onos Karpavičienės namų kambarys. 2005 m. A. Petrašiūno nuotr.

Bagdanavičiaus ir jo vaikų, Onutės Strimaitis nuotraukas, papasakojo apie bendravimą su jais. Padovanojo savo tik ką išleistą knygą „Gyvenimas turėtų būti skaidrus“. Tuo metu kaip tik ruošė šią knygą išleisti keturiomis kalbomis. Ji mielai priėmė ir mano dovaną – romaną „Sarmatijos gyvastis“. Esu jai dėkinga už labai mielas susitikimo akimirkas ir paraginimą rašyti atsiminimų knygą apie Bagdanavičius.

Kuriantis kolūkiams buvo atimta Bagdanavičių žemė ir padargai. Monika turėjo eiti dirbti kolūkio laukuose.

Onutė Bagdanavičiūtė, mano mama, pradėjo dirbti Jiezno ligoninėje, kurią įkūrė daktaras Narakas. Mama triūsė akušerijos skyriuje. Dirbo gerai. Už stropumą ir pasiaukojimą daktaras davė siuntimą į Kauno medicinos mokyklą. Deja, tuometinis Jiezno vykdomojo komiteto pirmininkas (pravardžiuojamas *bogomatj*) nedavė charakteristikos, dar ir iš darbo atleido. Tuomet organizavosi jaunimas į plačiąją Rusiją uždarbiauti. Ji ir išvyko. Dirbo Murmansko miškuose ekspeditore, ieškojo gėlo vandens. Ten ir susipažino su Jurgiu Ališausku. Ištekėjo. Susilaukė sūnaus Algimanto prie Leningrado. O aš jau gimiau Nelydove, Velykije Lukų rajone. Paskui tėvai persikėlė į Kazachstaną. Dirbo anglių kasyklose, javų laukuose. Pasistatė namelį.

Į Lietuvą mama su broliu ir manimi grįžo 1957 m. vasarą. Tėvas pasiliko, bet po poros metų parvyko.

Mama dirbo plytinėje, ligoninėje, internate. Visur triūsė sąžiningai, gerai, ne vieną padėkos raštą gavo. Dalyvavo kultūros namų dainų ir šokių ansamblyje. Giedojo bažnyčios chore.

Viena augino mane ir brolį. Slaugė ilgus metus sergančią savo motiną. Mes gyvenome prasčiausiai iš visos giminės. Mamai buvo sunku vienai atsiplėšti nuo

skurdo. Kai mama išeidavo į darbą, mes pasilikdavome su babule. Ji žaisdavo su mumis, dainuodavo, o kai įgrisdavau, purkšteldavo – atstok, *ruska pričepka*. Ji apgindavo mudu su broliu nuo įpykusios mamos rykštės. Šiaip jau mama buvo rūpestinga, darbšti, kaip išmanydama stengėsi dėl mudviejų su broliu. Atėjus šventėms iš paskutiniųjų visada ruošdavo vaišes. Buvo tikinti ir lankė bažnyčią, nors tuo metu buvo draudžiama. Svarbiausia, vedėsi ir mus. Atsirasdavo tokių mokinių, kurie smalsaudavo prie bažnyčios, o rytojaus dieną viską raportuodavo mokytojams. Labai dažnai stovėdavau per sueigas prieš klasę visaip pašiepiama. Norėjosi skradžiai žemę prasmegti. Tuometinė pionierių vadovė, mokytoja Bronė V. labiausiai mane bardavo. Net į pionierius priimti nenorėjo. Nepasitenkinimą manimi rodė klasės auklėtoja Z. Želvytė. O aš taip norėjau būti pioniere. Man atrodė, kad tai labai bus garbinga, pavyzdinga, būsiu neatstumta visų. Aš, kvailelė, susirinkusi pinigėlių už surinktus ir parduotus butelius, nusipirkau kaklaraištį. Vyko pionierų sueiga kartu su mokytojais, ir aš vėl prieš klasę buvau koneveikiama dėl tikėjimo. Visiems išrėžiau, kad kol mane mama maitina, tol aš jos klausau ir į bažnyčią eisiu. Ir verkdama pro duris. Mane pasivijo mokytojas Kaminskas, apkabino, nuramino, pagyrė už drąsą. Priimant į pionierius stovėjau aktų salės scenoje pirmoji. Man užrišo kaklaraištį. Bet auklėtojos ir bendraklasių požiūris į mane nepasikeitė. O kai apie tai sužinojo mama, gavau į kailį. Ir kaklaraištį suplėšė. O sueigose buvau linčiuojama, kodėl jo neryšiu.

Mano brolis Algimantas buvo labai padūkęs vaikas. Prisigalvodavo visokių žaidimų. Paskui jį ir aš bėgiodavau. Mama duodavo darbo, pavyzdžiui, nukasti porą vagų bulvių. Algis dirbdavo greičiau. O greičiau todėl, kad visas mažas bulves sumesdavo į mano vagą. Atsimenu, bekasant bulves, iš tvartelio paleidžiam kiaulaitę, ta pasiknisdama priėda bulvių, o paskui tik plumt į vagą ir kriuksi. Algimantas ant tos kiaulės į tvartelį parjodavo. Bulvės užaugdavo didelės, kaip mes sakydavome, „*bulvė užaugo kaip Išarduko klumpė*“. Išarduku vadino jiezniečiai tokį vargšą žmogelį, kuris eidavo elgetaudamas per žmones. Jo tikras vardas buvo Ričardas, bet jis, būdamas šveplas, teisingai neištardavo, tad liko Išarda. Atsimenu, mama jam į maišelį įdėjo duonos ir lašinių, tai išėjęs duoną išmetė į krūmus. Po to mama jį išvydavo. Bėgdavome mes, vaikai, paskui Išarduką ir šaipydavomės, bet jis nekreipdavo į mus dėmesio, pasiramstydamas lazda, nušlepsėdavo savo kiaurais, numintais kaliošais, net neatsigręždamas.

Algimantas baigė Marijampolės profesinę mokyklą, Vilniaus prekybos mokyklą, įgijo mėsos paruošėjo specialybę. Vedė Daną Kindzirauskaitę nuo Rōkiškio. Gyvena Utenojė. Turėjo vieną dukrą Deimantę. Ji, baigusi Utenōs medicinos mokyklą, dirbo Vilniuje, Santariškių ligoninėje. Deja, jos gyvenimas buvo trumpas.

Teta Ada Bagdanavičiūtė, jaunesnė mamos sesuo, baigė aštuonmetę. Jai ganyti ar tarnauti kitiems neteko. Tik vieną vasarą žąsis ganė, ir tai pas mamos gimines. Ji darbavosi namuose. O jau graži ir smarki merga išaugo. Geriausios draugės buvo su Šaltanių Jane ir Dukavičių Jane.

Prisimenu mamos pasakojimą apie Adą. Vieną vakarą ji laukė ateinant savo vaikino: iškepė kiaušinienę su lašinukais, tuo metu tai buvo labai geros vaišės. Kaip tik tuo metu parėjo mama iš laukų. Išsigandusi Ada persisvėrė pro atdarą langą ir keptuvę su kiaušiniene pakišo po bijūno krūmu. Kur buvęs kur nebuvęs,

ir kavalierius pasirodė. Matydamas atdarą langą, panoro pirmiausia žvilgtelti į kambarį, bet įklampojo į kiaušinienę. Ada pakvietė į vidų. O motina ir klausia, į kokį kakalą tas jaunuolis įsilipęs.

Ada nebijodavo pasirodyti ir miestelio aikštėje prie nužudytų partizanų, dar pievoje skintų gėlių padėdavo prie jų. Ji nešdavo lauknešėlius partizanams, savo broliui Juozui. Gebėdavo prasmukti ir pro rusų kareivių kordonus. Į mokyklą drąsiai nešdavosi margučių, nors buvo griežtai draudžiama. Be jokios baimės mokyklos direktoriui įrodinėdavo, kad tai meno kūriniai, kaip ir išraižytais raštais klumpės.

Ada įsidarbino Jiezno rajono vykdomajame komitete sekretore, bet dirbti ilgai negalėjo, išmetė, nes broliai buvo apšaukti banditais. Gauti darbo tais laikais buvo nelengva, bet Ada buvo atkakli ir ryžtinga. Nuvyko į Vilnių, kunigo V. Vaičiulio pamokyta, pas patį Sniečkų ir gavo dokumentą, kad galinti dirbti sekretore. To darbo negavo, pasiūlė kitą, prastesnį ir mažiau mokamą. Teta atsisakė. Tuo metu Jiezne dirbo statybininkų brigada iš Marijampolės, statė pastatą rajono valdžiai. Čia susipažino su Juozu Storpirščiu. Išvyko iš Jiezno Marijampolėn, susituokė. Dirbo vaikų darželyje, susilaukė dukrų Jūratės, Reginos ir Rūtos. Anksti palaidojusi vyrą Juozą, ji iškeliavo Anapilin 1994 metais.

Jonas Algirdas Bagdanavičius ilgai kopė mokslo laiptais – Vilniuje mokėsi zootechniko specialybės, vėliau baigė prekybos mokyklą, įstojo į aukštąją partinę mokyklą. Mano mama iš Rusijos siuntė pinigų jo mokslams. Jonas įsidarbino prekyboje, vedė architektę Ramutę Petokaitytę. Susilaukė dukrų Eglės, Dianos, Ritos.

Atmenu, parvažiuodavo su „Pobeda“, pyrago parveždavo iš Vilniaus. Labai norėdavau apelsino, kuriuo jo žmona Ramutė maitindavo savo dukras Eglę ir Dianą. Taip kvepėjo, taip kvepėjo... Nežinojau, kas ten per vaisius.

Eglė mokėsi Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazijoje, paskui įstojo į Tallat Kelpšos konservatoriją, kanklių specialybę. Išekėjo už Juozo Vosyliaus, turi dukrą Rūtą. Rūta Vosyliūtė taip pat baigusi Vilniaus Tallat-Kelpšos konservatoriją, toliau studijavo vokalą Italijoje, Venecijoje barokinį dainavimą. Apgynė bakalaurą. Dabar daug koncertuoja ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Ji yra vienuolė.

Diana, baigusi aukštąją, dirba prekyboje, turi du sūnus. Rita taip pat dirba prekyboje, augina dvi dukras.

Iš antros santuokos Jonas susilaukė Monikos ir Roko Kęsto. Jonas mirė 2010 m. Jiezne po sunkios Alzheimerio ligos, slaugytas mano mamos. Po nepilno mėnesio Alytuje mirė ir jo antroji žmona.

Kažkada vešėte vešėjęs ąžuolas pradėjo skurst, nykt, jautriai reaguodamas į kiekvieną nudžiūvusią šaką. Viena stipriausių šakų – Ona, mano mama, ant kurios laikosi Bagdanavičių giminės pavardė. O ir žemės beliko tik mažas lopinėlis, palyginti su ta, kurią proseneliai įsigydavo kone už auksą. Nors mama buvo ištekėjusi antrą kartą už Juozo Karpavičiaus, vis tiek jiezniečiai ir kaimynai ją vadino Bagdanavičiuke. Ona Bagdanavičiūtė-Ališauskienė-Karpavičienė Anapilin išėjo 2015 m. balandyje, po pusmečio, kai mirė vyras Juozas.

Išdėsčiau tik pačius ryškiausius atsiminimus. O kiek dar visokių būta...

Galiu dar štai ką patvirtinti: kad panašūs likimai giminėje vis atsikartoja, kad ir tokių atsidavusių visuomenei asmenų, kaip kunigas Jonas Vytautas,

Rūta – vienuolė. Jeigu kokia šaka nudžiūva, žiūrėk, po 40 metų išsprogsta atžala – randasi naujas vardas žmogaus Bagdanavičių giminėj, panašaus talento ir panašaus likimo.

Na, ir truputį apie save. Vaikystę, jaunystę. Aš juk aštuntoji šakelė, siūruojanti jau oi kiek laiko.

Mano vaikystė bėgo Jiezno miestelyje, Bagdanavičių sodyboje, šalia miesto kapinių. Baigusi Jiezno vidurinės mokyklos aštuonias klases, įstojau į Kalvarĩjos maisto pramonės technikumą. Įgijau techniko technologo specialybę. Dirbau grūdų perdirbimo įmonėje „Kėdainių grūdai“. Ištekėjau už Juozo Sipavičiaus, susilaukiau dukrų Irutės, Romualdos, Karolinos.

Iš dešinės: Irena Sipavičienė su anūke Roberta, mama Ona Karpavičiene ir dukra Karolina Sipavičiūte. 2005 m. A. Petrašiūno nuotr.

Trisdešimt metų išdirbusi vienoje vietoje, sugrįžau į tėviškę, Jiezną. Ne į motinos namus. Nusipirkau kaimynų Celiešių namą. Taip, tą patį, apie kurį svajojau vaikystėje.

Dukros liko gyventi Kėdáiniuose. Irutė ištekėjo ir dirba kirpėja. Augina dukrą Gintarę, iš antros santuokos susilaukė Vytės.

Romualda siuvėja, augina dukrą Robertą ir sūnų Jorį. Jos vyras Žydrūnas tolimųjų reisų vairuotojas.

Karolina gabi muzikai. Groja smuiku, lankė muzikos mokyklą, baigusi aštuonias klases įstojo į Vilniaus Tallat-Kelpšos konservatoriją. Skambina fortepijonu. Turi stiprų balsą – sopraną.

Aš, laiko turėdama, piešiu, veliu iš veltinio paveikslus, marginu kiaušinius, bet ne taip, žinoma, kaip babulė su gamtos duotais dažais, bet su kava, karoliukais, skutinėju, dekupažu ir dar visokiais netradiciniais būdais.

Dar dirbdama malūne pastebėjau, kad malti grūdai – kviečiai, rugiai, kukurūzai, soja ir kt. – tai visa gama spalvų ir atspalvių. Iš jų išeina gražūs piešiniai. Jie trumpalaikiai, bet tuo metu, kai barstau vaizdelius, rodos, čia pat pildau svajones.

Retkarčiais mintyse susikaupia eilės, kurias užrašau į baltą lapą. Aš taip pat kaip prosenelis myliu medžius, bet savaip. Esu Prĩenų krašto kūrėjų klubo „Gabija“ narė. Jau išleisti du almanachai, kuriuose yra ir mano eilėraščių – „Gili žodžių versmė“, „Artimi toliai“. Greitai išeis trečiasis.

Parašiau ir 2012 m. išleidau romaną „Sarmatijos gyvastis“, pasirašiau Irkos Bagdos slapyvardžiu. Tikriausiai nesunkiai suprasite jo kilmę.

Romane atskleistos mažai žinomos istorijos laikotarpis, apimantis 777–999 metus. *„Surinkta ir romane panaudota daug autentiškos medžiagos. Gausu etnografinių*

Bagdanavičių palikuonys giminės susitikime 2019 m. Iš I. Sipavičienės šeimos albumo

faktų, tradicijų, tikėjimo, apeigų aprašymų, buities detalių. Ryškūs, įtikinami veikėjų paveikslai. Gerai apgalvotos susipinančios siužetinės linijos. Turtinga kalba, ypač meniški gamtos aprašymai.“ Taip mano knygą įvertino skaitytojai.

Norėčiau įamžinti ilgesniam gyvavimui savo giminės medį. Renku medžiagą knygai, kuriai jau turiu pavadinimą „Nuo Karolinos iki Karolinos“. Knyga apims apie 150 metų laikotarpį – nuo prosenelės Karolinos Mikulėliūtės-Bagdanavičienės iki mano jauniausios dukters Karolinos Sipavičiūtės. Į ją įeis ne tik giminės gyvenimas, bet ir to laikotarpio virsmai, perversmai, karai, pokario laikotarpiai, meilė, išgyvenimai, džiaugsmai ir bėdos. Sudėsiu visus prisiminimus, ne tik savo, bet ir artimųjų.

Tam ir ne tik tam suorganizavau giminės susitikimą, kuris įvyko šį spalį. Užsakiau bažnyčioje mišias, kurias gražiai aukojo mūsų parapijos klebonas Rolandas Bičkauskas. Paskui aplankėme kapelius ir susirinkome sodyboje pasikalbėti prie pietų stalo. Susirinko mūsų tikrai ne visi, kuriuos atradau. Bet tie, kurie norėjo pažinti ir iš naujo sužinoti apie mūsų giminės šaknis, atvyko. Miela buvo visus apkabinti, išgirsti smagių negirdėtų istorijų. Su kai kuriais teko susitikti, dūkti tik vaikystėje, o kitus kažkada, kažkur, prabėgom.

Vartėme pageltusias nuotraukas, išlikusias nuo neatmenamų laikų. Daug kas nepažino nupaveiksluotų žmonių. Kaip gerai, kad mano mama savo prisiminimus palydėdavo fotografijomis – ir kas jose yra, puikiai prisiminiau. Myra net nežinojo nutikimų apie savo senelį. Vytenis prisiminė, kad kažkur vaikystėje svečiavosi ir naktį miegojo svirne, kvepiančiame obuoliais. Tai buvo Pelekonių kaime, pas

Kostą ir Regincę Šėrius, kai šventėme kažkokį jubiliejų. Kad ir aš ten buvau, ir visi kartu žaidėme, priminiau Vyteniui. Ir daugiau prisiminimų ištraukėme iš praeities, paminėdami žmones, kurie tuomet buvo šalia.

Manyčiau, proseneliai, seneliai galėtų didžiuotis savo vaikais, vaikaičiais. Įžiūriu panašių fizinių giminės žmonių bruožų.

„Esame mažesni už aguonos grūdą.“ Šis aforizmas, perduodamas iš kartos į kartą, natūraliai vis nuskamba kieno nors lūpose. Ir ne menkumą, o santūrumą, kuklumą tuo pabrėžiame. Kiekvienas siekė ko geriausio, niekas nenuklydo klystkeliais. Pasak Eglės Zigmantos (Meilutės Marijonos Bagdanavičiūtės dukros), nė viename veide nematyti alkoholio pėdsakų.

Bagdanavičių fizinės ir dvasinės vertybės – darbas, verslas, ištikimybė, tarpusavio supratimas, meilė – tarpsta ir vaikų širdyse bei protuose.

Atlaidai, atlaidai...

Jonas Staliulionis

Švenčiaus ežeras.
A. Baranausko nuotr.

Vartant seną mamos maldaknygę, pradeda atgal suktis laikas. Pasisuka ir sustoja praėjusio amžiaus viduryje. Iš atminties išnyra ankstyvas rugpjūčio sekmadienio rytas. Tėvas kinko arklį, o aš, užlipęs ant suolo, atremto į pinučių tvorą, žiūriu į lygų kaip stiklas Šveńčiaus ežero paviršių, parausvintą tekančios saulės, ir net šokinėju iš džiaugsmo. Šiandien važiuosim į švento Roko atlaidus Jieznaň. Tų atlaidų aš jau seniai laukiu. Mano, septynerių metų berniuko, vaizduotę kaitina tokia ilga dvidešimt keturių kilometrų kelionė per niekada nematytus kaimus ir miškus. Taip toli man neteko važiuoti. Jau kelis vakarus, sėdėdamas ant didžiulio akmens, žiūrėjau į atšliaužiantį iš raisto rūką ir girdėjau tolimų miškų ošimą, mačiau kloniuose blizgančius ežerus, nepažįstamų trobų skardinius stogus ir dideliuose sodybų medžiuose pūpsančius gandralizdžius.

Pernai šventadieniais mama nusivesdavo į palivarką pas vyriausiąją tėvo seserį Aliuką, ištekėjusią už „amerikono“. Mat tetos vyras prieš Didįjį karą iš carų okupuotos Lietuvos su škaplieriuosna įsiūtu žiupsneliu žemės išvažiavo į Ameriką ir, po keliolikos metų grįžęs į nepriklausomą Lietuvą, už anglių kasyklose užvargtus dolerius nusipirko dalį į Lenkiją pabėgusio dvarininko žemės bei pastatus.

Kol moterys priebutyje šnekučiuodavosi, aš didžiuliame sode skindavau serbentus, vyšnias. Paskui, sėdėdamas ant kalniuko, valgiau ir žiūrėjau į meldų prižėlusiame tvenkinyje plaukiojančias žąsis. Dabar tos gražios sekmadienių išvykos – tik prisiminimuose. Prieš kelis mėnesius tetos šeimą, kaip buožes ir darbo žmonių išnaudotojus, išvežė *pas baltąsias meškas*. Palivarke jau gyvena dar Smetonos laikais savo žemę pragėrę girtuokliai. Netrukus į „buožių lizdą“ patupdytą gegužiuką paskirs prievarta sulipdyto kolchozo pirmininku. Bet greitai ūkį pragers, ir perkels vadovauti kitam kolchozui. Tuos laikus žmonėms dar ilgai primins dainelė: *„Kviečiai – į Žiežmarius, grikiai – į Trakus, pragėrė Masionis kolūkio javus“.*

Autorius prie gimtųjų namų Nemaitonyse. A. Baranausko nuotr.

Į krikšto mamos sodybą anapus upelio nueinu ir vienas. Malonu žaisti ir kalbėtis su pussesere Janyte. Tačiau dažniausiai bėgu į alksnyną už daržinės rinkti žemuogių ar aviečių. Tos uogos, suvertos ant smilgų, vis dar kvepia seniai prabėgusiomis vasaromis. Bet pats gražiausias vaikystės prisiminimas – atlaidai. Tie sielos dugne nusėdę atlaidai atplaukia su smilkalų ir žvakių dūmų kvapais, atgaivina senus prisiminimus, prikelia užmarštin nugrimzdusius įvykius, žmones...

Nuo Jiezno atitekėjusi mama dažnai prisimena miestelio žydų krautuves, kermošius, Kašónių ir Juodavìškių kaimus, per karą vokiečių sušaudyto žydo Laiškės malūną. Kaimuose aplink Jiẽzną gyvena jos tėvas su pamote, keturios seserys ir keturi broliai. Tik pats vyriausias Jonas dingo Antrojo pasaulinio karo audrose. Mama dažnai pasakoja, kaip brolis, pabėgęs iš darbų Vokietijoje, įstojo į generolo Povilo Plechavičiaus kariuomenę, bet, artėjant rusams, pasitraukė į Vakarus, ir jokios žinios.

Žvengia pakinkytas arklys. Aš jau sėdžiu vežime ant paklode uždengto šieno. Ateina pasipuošę tėvai. Mama tokia jauna, graži, kvepianti odekolonu ir muilu, vis dar iš senelės atsargų, parsivežtų po Didžiojo karo iš Rusijos. Ir mane mažą geldoje prausdavo tuo senelės muilu. Jis buvo toks gražus ir taip skaniai kvepėjo, kad kartą net atsikandau. Tėvas atrodo lyg nužengęs iš vestuvinės nuotraukos, kabančios troboje ant sienos. Tas pats kostiumas, kaklaraištis kaip ir tą atmintiną 1941-ųjų metų vasario 16 dieną po bažnytinės santuokos Užùguostyje.

Keldami dulkes, smagiai dardame Žiežmãrių–Stãkliškių žvyrkeliu. Trumpindami kelią, sukame mažai pravažinėtais šunkeliais per Sepijóniškes, Ašmenas, Žiū́kiškes, Ùnkonis, Medžiónis, Mockónis... Dainelę apie pastarojo kaimo vyrų „žygdarbį“ jau buvau ir aš girdėjęs:

Alėca ūžė, medžiai siūbavo,
Mockonių vyrai briedį sugavo.
Kas stvėrė šatrą, kas griebė kriūką,
Tiktai paliko iš briedžio mūką.

Autorius ir jo 1957 m. pasodintos eglės.
A. Baranausko nuotr.

Pirmaisiais pokario metais briedis mūsų krašte buvo retas žvėris, ir garsas apie šakotaragio nugalabijimą sklido greitai. Nežinomas poetas įpynė į posmus net „narsiausių“ vyrų pravardes, vardus.

Atsiveria nežinomi, niekada nematyti laukai su rugių gubomis, su ražienose stipinėjančiais gandrais, su nubalusių miežių ir avižų lopinėliais. Nežinomi tik man, pirmą kartą važiuojančiam šitais keliais. Tėvas vardina ne tik kaimų pavadinimus, bet žino net upelių ir miškų vardus. Aš viską deduosi į galvą. Po dešimties metų, važiuodamas dviračiu šitais keliukais, atpažinsiu ir pašauksiu vardu kadaise matytą raistą, kalną, akmenį.

Vaikystėje labai laukdavau Kalėdų, Velykų, atlaidų, bet labiausiai – kūčiukų, margučių ir ilgo, į blizgantį popierių suvynioto saldainio, tirpstančio burnoje. Kūčių vakarą, lūkuriuodamas iš daržinės su maišu šieno ateinančio tėvo, nuolat žvilgčiodavau pro užšalusius dvigubus trobos langus. Ant stalo paskleistas šienas pakvipdavo vasara. Mama, užtiesusi baltą staltiesę, kraudavo Kūčių valgius. Senelė tokia proga rodydavo savo pusbrolio prieš Didįjį karą iš Seinų kunigų seminarijos atsiųstus atvirukus su Šv. Kalėdom ir Šv. Velykom. Jie buvo tokie mieli ir gražūs ir ilgai šildė mano alkanas vaikystės dienas. Bet seminaristas, nusižiūrėjęs gražią merginą, metė kunigystę ir Didžiojo karo frontuose paguldė galvą už carą.

Užvažiavus ant didesnių kalnelių, sublizga ežerai. Pirmiausia – Noreikiškių, paskui – Pieštuvėnų, į kurį įteka Alėca, prasidedanti mūsų kaime. O iš ežero išbėganti upelė jau vadinasi Alšià. Jos vandenys suka Alšiniňkų malūno girnas. Toliau Krasaušiškių kaimo gryčios, aptūpusios nedidelį ežeriuką, Sudvariškės, So-

Jieznas. 1963 m.
A. Garunkščio nuotr.
LCVA

buva, Margininkai, ir vežimas jau darda per Jiẽzno grindinį. Aš pirmą kartą miestelyje, pirmą kartą važiuoju akmenimis grįstu keliu. Dairausi į abejose kelio pusėse sustojusius namus ir prisimenu, kaip dainuodavo mama, kepdama blynus:

Jiezno miestelis gražiai atrodo,
Paštas, vaistinė po vienu stogu.
Jiezno miestelis jau turi vardą –
Jonas Remeika nešioja kardą.

Miestelis pilnas vežimų, su į viršų iškeltomis ienomis, arklių. O žmonių žmonių – tik marguoja skarelės, kepurės, ryšuliai... Mama vedasi mane į šventorių, į bažnyčią. Tai sena ir labai graži bažnyčia. Žiūriu ir negaliu atitraukti akių nuo šventųjų paveikslų, nuo nišose įrengtų, aukso spalva blizgančių altorių. Spraudžiamės į bažnyčios rūsį. Visur karšta, tvanku, kvepia žvakių ir smilkalų dūmais. Šventoriuje su vėliavomis ir giesmėmis eina procesijos. Mažos baltomis suknelėmis mergaitės barsto gėles. Man labai smalsu viską pamatyti, bet, bijodamas atsilikti ir pasiklysti, laikausi mamai už rankos, o kitoje spaudžiu keletą atlaidų saldainių.

Po atlaidų važiuojame pas mamos seserį Antosę į Daukantùs. Tai nedidelis kaimas gražiame Nemuno slėnyje. Svečių priguža pilnas kiemas. Vyrai rūko, kalbasi ir laukia vaišių. O aš pirmą kartą išvystu Nemunu puškuojantį garlaivį ir lydžiu akimis, kol dingsta upės vingyje.

Svečiai greitai apsėda troboje sustumtus stalus. Valgo. Vyrai išlenkia vieną kitą stiklelį. Moterys, vos lūpas suvilgiusios, pastato atgal, kažką pasišneka tarpusavyje ir pernai žuvusio partizano sesuo užveda dainą:

Aš negaliu prie jo prieiti,
Nušluostyt kraujo nuo kaktos
Ir paskutinį kart priglausti
Prie širdies mylinčios karštos.

Daukantų kaimas. 1961 m. P. Šabasevičiaus nuotr.

Dainuoja ir braukia nuo skruosto ašaras ne tik partizano sesuo, bet ir kitos moterys. Okupantai ir stribai partizanus vadina *banditais* ir visaip stengiasi apjuodinti, ištrinti iš atminties. Bet dainose ir žmonių širdyse jiems pastatytų paminklų niekas nesugriaus. Pats partizaninis karas jau blėsta. Miškuose dar atsišaudo išlikę nedideli būreliai vyrų, išėjusių kovoti už laisvą Lietuvą. Tik tremtinių ešelonai vis rieda ir rieda į Sibirą. Greitai į Krasnojarsko kraštą išveš ir partizano seserį.

Moterims nutilus, užtraukia vyrai:

Skrebai skeltanagiai, neretinkit miškų,
Į Sibirą nevežkit mūs brolių lietuvių.

Jų balsai tokie stiprūs, kad net kelis kartus sumirkčioja palubėje deganti lempa. Varžytuvės tęsiasi. Vėl uždainuoja moterys:

Neverki, motinėle, Sibyriun išvežtų,
Tik verki, motinėle, ant gatvės gulinčių.
Sibyriun išvežtieji pavargs ir vėl sugrįš,
Ant gatvės gulintieji šviesybės nematys.

Įkaitę nuo dainų ir samanės visi tik klega, šurmuliuoja. Vyrai išsitraukia tabako kapšus, plėšia laikraščio skiautes, dūmina suktines ir politikuoja. Jau nie-

kas netiki, kad amerikonai su anglais puls rusą ir išvaduos Lietuvą. Netiki, nors vakarais dažnas pasiklauso „Amerikos balso“.

Muzikantas atsineša armoniką, perbėga pirštais klavišus vieną kitą kartą ir, parinkęs melodiją, linksmai plėšia:

Lietuvėle brangi mūsų,
Sulindai in šikną ruso,
O jei anglas neištrauks,
Rusas šikną tuoj užrauks.

Besiklausydamas tų dainų bei kalbų, aš ir užmiegu. O rytą, šurmuliuojant svečiams, pabundu. Šeimininkai sodina už stalo. Paskubomis užkandę, svečiai lipa į vežimus. Išvažiuojame ir mes. Grįžtame tuo pačiu keliu. Gulėdamas ant šieno, dairausi į Pėlekonių miškus. Vežimas supa ir aš pradedu snausti. Dar kurį laiką girdžiu vakarykščio baliaus šurmulį, dainas, muziką...

Trečionių kaimas*

Vincas Vinskas

Šiuo vardu (Trečiónys) pavadintų vietovių, be mūsų aprašomosios, Lietuvoje daugiau nėra. Šiaurės Lietuvoje, apie Pasvalį, yra Trečióniai ir Trečioniškiai, o Rytų Lietuvoje, apie Švenčiónis, įsikūręs Trečiūnų kaimas.

Žmonės pasakoja, kad Trečioniū (Stãkliškių sen.) kaimas savo vardą gavo nuo žodžio „trečias". Kažkada šioje vietovėje ilgokai gyvenusios dvi šeimos, po kiek laiko atsikėlė trečia. Iš to ir kilo pavadinimas – Trečionys. Kada pirmieji gyventojai čia atsikėlė – prieš valakų sistemos atsiradimą, t. y. iki XVI a. vidurio ar vėliau – nustatyti nepavyko. Archyviniai duomenys rodo, kad XVIII a. antroje pusėje Trečionių kaimas Stakliškių valstybiniame dvare ėjo baudžiavą.

XIX a. kaimiečiai teigė iš tėvų ir senelių girdėję, jog seniausios Trečionyse – Milkevičių, Švedų ir Zaparackų pavardės. Gal jų proseneliai ir buvo pirmieji kaimo gyventojai? Ir dabar čia gyvena keli Milkevičiai, Švedai ir dvi Zaparackų šeimos. Viena vadinama Taduliais, o kita – Sindaravičiais, pasakojama, atsikrausčiusiais iš kaimyninio Pakrovū kaimo.

Kone iš visų pusių Trečionių kaimą supa miškai; vienuose stūkso šimtamečiai ąžuolai, kituose plyti eglynai su kai kur įsiterpusiais lapuočiais, pušynėliai su žaliais bruknynais, žemuogynais, čiobrelių paklotėmis. Per kaimą teka Alšiõs upelis, o iš Dėgsnių miško srauniai bėgdama į jį įteka Mìsakė. Alšia ir Misakė turi aukštus krantus, besidriekiančius iki kilometro ilgio. O koks Pãalšio pievų grožis! Čia pirmiau negu kitur pavasarį atskrenda gandrai, pakildami į viršų ir leisdamiesi žemyn, plazdendami sparnais mekena perkūno oželiai, prigludusios prie žemės, įtraukusios galvytes ir susikūprinusios bėga šienpjovių pabaidytos laukinės vištytės, vakarais ateina iš miško briedžių pora praleisti nakties Paalšio krūmuose. O kiek čia ūdrų, šermuonėlių, bebrų! Pavasarį, kai išsilieja Alšia ir Misakė, verčiasi, skuba ledai, bėga nuo jų į pakraščius laukinės antys, skuba į užutekius lydekos neršti. Neperbrisi ir nepervažiuosi šių patvinusių upelių! O kai vanduo nuslūgsta ir upeliai grįžta į savo vagas, kaimo vaikams atsiranda kitokių potyrių ir veiklos. Žiūrėk, užutekyje blaškosi nespėjusi išplaukti lydeka, čia netikėtai rasi atplukdytą lovį ar kubiliuką, pastebėsi, kaip pempės ieškosi vietos lizdams, o žuvėdros taikosi į užsilikusias žuveles. Gamta kupina veiksmo, spalvų ir garsų! Ypač miela, kai visa tai vyksta po tavo gimtinės sodybos langais, kad visa tai vaikystėje matei ir išgyvenai... Malūnėlių ant patvinusių griovelių statyba, graužavirbų ir gružliukų žvejyba su pintinėle Alšioje ar Misakėje, lapių ar barsukų olų paieška upelių pakrantėse – visa tai gula į neišdildomų prisiminimų skrynią…

Galimai ten, kur teka Alšia, senovėje telkšojo ežeras ir prie jo gyveno žmonės, nes ariant prie upelio žemę, buvo rastas akmeninis kirvukas, kurio amžius, kaip teigė archeologai, gali būti nuo dviejų iki šešių tūkstančių metų.

Trečionių kaimas nuo 1911 metų, t. y. nuo tada, kai jį išskirstė į vienkiemius, iki Antrojo pasaulinio karo pradžios rytuose ribojosi su Stakliškių miestelio valstiečių žemėmis. Toliau riba

* Šis straipsnis perspausdintas iš leidinio *Kraštotyra*, 1986, Nr. 20 ir nežymiai paredaguotas (vyr. red. pastaba).

nusileidžia kalneliais žemyn ir per Jiẽznalankės pievą perkerta Alšią, o toliau per Bagnàs, susisiekdama su Pakrovū pievomis, pasiekia Maižičių mišką ir Pikelioniū kaimo valstiečių laukus. Vakaruose riba eina Beñdrių ir Kelmýno miškelių pakraščiu. Šiaurėje Trečionys susisiekia su Bagdõniškių kaimo laukais, toliau riba eina Dẽgsnių miško pakraščiu iki Stakliškių miestelio valstiečių laukų. Kaimo plotas sudarė apie 406 dešimtines arba 442 hektarus.

Baudžiavos laikotarpiu, kaip pasakodavo žmonės, kone visi valstiečiai turėjo po valaką žemės. Dar XIX šimtmečio pabaigoje ir XX a. pradžioje daugelis trečioniškių buvo valakininkai, gyvenę kaime, sodyba prie sodybos. Jų žemė buvo suskirstyta į tris laukus, o kai kurie valstiečiai turėjo atskirus sklypus ganykloms.

Daugelis kaimo vietovių turi savo pavadinimus:

Pušynaĩ – 29 dešimtinių žemės plotas Alšiõs rytinėje pusėje, gautas iš valstybės miško skynimų. Čia augusios eglės su lapuočiais, smėlėtuose kalneliuose pušynėliai. Pušynuose gyveno 4 trečioniškių šeimos.

Daržinẽlė yra kaimo pakraštyje. Čia kažkada baudžiavos laikais stovėjo Jiezno dvaro daržinė, į kurią kraudavo iš Jieznãlankės šieną.

Busilìnė – nedidelė pievelė, gerai matoma nuo miško pakraščio. Matyt, ten būta daug varlių.

Galū bãlos – tai buvusio kaimo laukų rėžių galai, užsibaigę balomis.

Smalinỹčios revẽlis – griova, prasidedanti Maižičių miške ir užsibaigianti pačiame kaime. Čia prieš Pirmąjį pasaulinį karą veikė deguto varykla, kurios savininkas buvo kažkoks Stakliškių žydelis. Kelmus suveždavo ir degutą virdavo Trečionių kaimo valstiečiai.

Bãgnos – tai Trečionių kaimo pievos, per kurias teka Alšia. Trečioniškiai vartoja žodžius „bagnoti", „bagnynė", reiškiančius „klampoti", „klampynė". Seniau čia ir buvusi klampynė, apaugusi krūmais. Pasak padavimo, Bagnų vietoje buvęs ežeras staiga dingo (išskrido), o už penkių kilometrų atsirado Užuguosčio ežeras. Atsiradusią klampynę, kurios kraštu tekėjo Alšia, nusausino Jiezno dvaro ponas, matyt, kuris nors iš Pacų, iškasęs pievų viduriu naują Alšios vagą, kurią žmonės meiliai pavadino Alšelė. Ji skyrė Trečionių kaimą nuo Jiezno dvaro pievų. Šios buvo pavadintos *Jieznãlanke*, o už upelio plytinčios kaimo pievos, susisiekiančios su Pakrovų pievomis, – *Bagnomìs*. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir po jo Jiezno dvaro savininkai Kvintos (tėvas ir sūnus) *Jieznãlankės* pievas išpardavė. Dalį jų nupirko trečioniškis Jurgis Švedas, o kitą – gretimų kaimų valstiečiai.

Kaime yra daug griovių, ir kiekvienas iš jų turi savo vardą: *Soluñgių rẽvas*, *Grỹbo rẽvas*, *Vìnsko revẽlis* ir kt. Tačiau tiesiai *Revù* yra vadinama kelių gyventojų vieno valako vietovė, kurioje yra ir nemaža griova.

Paliánka – smėlėtas kalnelis Pušýnuose ant Alšios kranto. Taip jis buvo vadinamas ir tada, kai dar nepriklausė Trečionims.

Maskáuka – nedidelė pievelė. Nuo ko ji gavo šį vardą – neaišku.

Bliẽkas – sausa pievelė prie Alšios. Kai Trečionys dar nebuvo išskirstyti į vienkiemius, čia kaimo moterys tiesdavo ir balindavo lininius audeklus.

Samanìnė – raistelis netoli Maižičių miško. Tarp samanotų kupstų stiebiasi neūžaugos pušelės, draikosi gailiai. Dalis šio raistelio buvo šienaujama.

Paprũdė – klampi pievelė ant Alšios kranto prie buvusio malūno tvenkinio.

Vienas Paalšio pievų kampelis vadinamas *Kavolýno kampù*, o kitas – *Pociáuka*. Kažkada šią pievą turėjo Trečionių kaimo kalvio (kavoliaus) sūnus (kavolynas), ir nuo to ji gavo šį vardą. Pociaukos vardas susiję su Jiezno dvaro savininkų Pacų pavarde.

Dalis Trečioniū žemės prie Maĩžičių miškelio vadinama *Skynimaĩs*. Šioje vietoje buvo iškirstas miškas, ir žemė paversta dirbama.

Stanỹlupis – raistas, prasidedantis Pušynuose ir įsiterpiantis į Stakliškių gyventojų Šiupšinskų žemę. Iškirtus mišką, išdžiūvo per jį tekėjęs mažas upelis, beliko keli maži raisteliai. Šioje vietoje baudžiavos laikais kailialupys Stanys (Stanislovas) dyrė kritusių gyvulių odas. Tikriausiai nuo to ir kilo raisto pavadinimas.

Mélnikienė – tai Paalšio pievos prie buvusio vandens malūno, o dirbamą žemę prie jo trečioniškiai vadino Mélniko daržù.

Zapãškos – priedai ganykloms prie turimų valstiečių rėžių. Už juos nereikėjo mokėti valdžiai mokesčių.

Viĩkakalnis – aukštas kalnas prie miško. Jo pakraštyje buvusiame dideliame raiste kažkada gyveno vilkai.

Tarpiláuskienė – pievelė prie Maižičių miško raisto. K. Tarpilauskas kaip rekrūtas ištarnavo caro kariuomenėje 25 metus. Grįžusiam iš tarnybos buvo pasiūlyta viena dešimtinė žemės kaime, tačiau buvęs kareivis jos atsisakė ir tokį plotą pasiėmė raiste. Čia įsirengė gerą pievą, o pats nuėjo į žentus. Jam gyvam esant, pievą vadino Tarpiláusko pĩeva, mirus – Tarpiláuskienės pieva, o kai ši pasimirė – tiesiog Tarpilauskiene.

Sū́rimai – šaltiniuoti raisteliai kaimo pietryčių pusėje prie Stakliškių valstiečių laukų. Sakoma, kad vanduo čia sūrus, ir karvės mėgdavo atsigerti.

Lũgelis – pievelė Pušynuose prie Alšios upelio ir Degsnių miško.

Šaltiniù yra vadinamas buvęs Miko Noreikos žemės sklypas, iš kurio tryško šaltinis.

Gyliáuka – Švedų (Tadulių) žemės sklypas prie Beñdrių ir Kelmýno miškų. Vasaros metu čia veisėsi daug gylių, ir ganomos karvės pradėdavusios gyliuoti (zylioti), greitai lėkdavo į tvartus.

Molìdos – vieta, iš kurios trečioniškiai kasdavo molį krosnims plūkti. Šis molžemio sklypelis nuo seno buvo bendra kaimo nuosavybė, kaip ir smėlynas-žvyrynas bei kapinės.

Pašilẽ – pievelė kaimo šiaurinėje pusėje prie Degsnių miško. Aukštumėlėse žaliuoja pušynai, kuriuose gausu mėlynių, bruknių, aviečių, auga įvairūs grybai.

Nuo jos netoli *Ãklaežeris*, jis kone susisiekia su Trečionių kaimo laukais. Šioje vietoje dažnai matomos gervės, juodieji gandrai, karštomis vasaromis čia pasirodo juodoji meleta, kiti retesni paukščiai.

Dėgsnių miške prasideda ir pasiekia Trečionių kaimo laukus *Soluñgių rẽvas*. Šia griova čiurlena bevardis upeliūkštis, kuris, išlindęs iš miško, sutinka kitą tokio pat dydžio bevardį upelį, ištekantį iš Aklaežerio, ir abu drauge pavinguriavę apie pusę kilometro atiduoda savo nedidelius vandenis Alšiai.

Viĩkašerė – pievelė Pušynuose. Čia auga vilkažolė, kurią Trečionių žmonės vadina vilkašere.

Kubiliẽnė – pievelė šiauriniame kaimo pakraštyje prie Alšios. Neteko girdėti, kad čia gyventų koks Kubilius. Matyt, vardas kokiu nors būdu susijęs su kubilu.

Senãalšiu vadinama ne tik buvusi Alšios vaga, bet ir vietovė, per kurią kažkada ji tekėjo.

Mõrčių raĩstas yra Degsnių miške. Čia miško žvėrys, turbūt daugiausia vilkai, rengdavo savo vestuves.

Tarpùraistis – kelių hektarų žemės plotas netoli Kelmyno miško. Čia yra keli raisteliai.

Prie Alšios yra *Rūdýnai* – pievelė su labai rūdingais šaltiniais.

Trečionių kaime gyveno kaimiečiai tokiomis pavardėmis: Noreikà – 3 gyventojai, Genẽvičius (Genỹs) – 3, Raškẽvičius (Raškỹs) – 2, Švẽdas – Milkẽvičius – 5, Grỹbas – 2, Alšiaũskas – 3, Zaparãckas – 2, Šeškùs – 3, Vìnskas – 3, Jankaũskas – 4, Bekẽšius – 1, Dakinẽvičius – 2, Vindziùlis – 1, Čẽrapas – 4. Vėliau atėjo žentai Cikanãvičius, Krùtulis, Taraškẽvičius, Žiũkas.

Pravardžių trečioniškiai turėjo nedaug. Žmonės daugiau buvo vadinami vardeliais, pav.: Mikẽlis, Mikùlis, Taduliũ Jãnikas, Taduliũ Jùrė, Juzapkà, Žentùkas ir kt. Jeigu kalbėta apie Mikelį, tai ir aplinkinių kaimų žmonės žinojo, kad tai apie Miką Noreiką, jei apie Tadulius, turėta galvoje Trečionių Švedai. Janikas tai Jonas, Jurė tai Jurgis, Juzapka – tai Juozas Milkevičius, Mikulis – tai Jurgis Milkevičius, Žentukas – tai Cikanavičius.

Populiariausi kaimiečių vardai iki XX a. trečio dešimtmečio buvo šie: Jonas, Pranas, Adomas, Jurgis, Aleksas, Martynas, Vincas, Juozas, Silvestras, Jokūbas, Nikodemas, Uršulė, Rožė, Katrė, Domicelė, Ona, Marė, Izabelė ir kt. Lietuviški tautiniai vardai paplito po Pirmojo pasaulinio karo. Trečionyse, kaip ir kitose Stakliškių apylinkėse, vardus iškraipydavo. Joną vadino Janù arba Jánka, Praną – Praniù, Jurgį – Jurù arba Jurkà, Aleksą – Alẽksiumi, Martyną – Mařčiumi, Silvestrą – Salviù, Jokūbą – Kubù, Nikodemą – Mikadù, Uršulę – Ùrša arba Ùrše, Domicelę – Damè arba Damukà, Rožę – Razálka, Katrę – Katriukà, Oną – Aniukà, Marę – Mariukà, Izabelę – Zabelkà, Apolinarą – Paliù, Magdę – Magdukà, Anelę – Anelkà, Reginą – Rajìnka, Marcelę – Marcelkà, Simoną – Simù, Adomą – Adamkà, Ievą – Javukà ir pan. Kai kalbama ne apie pačią šeimos galvą, o apie jo vaikus, sakoma „mačiau Jankausko Joną“, „Švedo Praną“, o ne „Jankauskų Joną“ ar „Švedų Praną“, o kai kalbama apie šeimos galvą, tada jau sakoma „sutikau Šeškų Adomą, Grybą Antaną“.

Trečionių kaimas ilgainiui plėtėsi, čia įsikurdavo naujakurių. Yra pasakojama, kad Vinskai atsikėlė iš Būdų kaimo, Alšiauskai – iš Alšiniňkų kaimo, Vindziulis – iš Medžioniũ kaimo, Noreikos – iš Laňkakiemio. Tik viena lenkiškai kalbanti Dakinevičių šeima atvyko iš Semelìškių apylinkės.

Gimtoji Sobuva ir mano artimieji

Ona Maloškaitė

Gimtoji Sobuvà tarp Jiezno pašonėje įsikūrusių, kalvose ir slėniuose išsibarsčiusių, ežeriukais raibuliuojančių Kašoniū, Pečiauskū, Kiškẽliškių, Vilūnẽlių, Sudvãriškių išliko, bet sobuviškiai jau beveik išnyko. O gyventa čia Joneliūnų, Kandrotų, Laumenių, Mazuronių, Mikalauskų, Nenartavičių, Pucilauskų, Šimukauskų (Šimukonių), Urnavičių, Vaitkevičių ir kitų gausių šeimų. Mažiausiai 25 sodybos tuščios ar jų visai nebeliko. Aštuoniose dar gyvenama arba kas nors retkarčiais apsilanko. Anksčiau kaime skambėjo dainos, o dabar neišgirsi nė šuns lojimo. Nuvykus nėra kas sutiktų, ranką paspaustų, apkabintų ar gerą žodį pasakytų.

Malonūs, rūpestingi tėveliai – sobuviškis Juozas Maloška ir iš Naujūjų Verbỹliškių dvaro (Krúonio valsčius) kilusi Marijona Rudzianskaitė. Jiẽzno šv. Arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo Romos katalikų bažnyčioje 1920 m. birželio 20 d. juos sutuokė kun. J. Galaunė. Santuoką liudijo Marijonos brolis Adomas Rudzianskas, J. Jakonis, kiti artimi žmonės.

Juozas ir Marijona Maloškai užaugino šešis vaikus: du sūnus – Pranciškų Titą, Albiną ir keturias dukras – Marijoną, Antaniną, Oną, Nataliją. Trys dukrelės – pirmagimė Onutė (paskui tuo pačiu vardu pavadino mane), Domicelė ir Genutė – mirė mažametės.

Motina Marijona Maloškienė (Rudzianskaitė) (1899–1965), Kasparo Rudziansko ir Rachelės Truncaitės dukra. Be jos, Rudzianskų šeimoje augo broliai Pranciškus ir Adomas, dvi sesutės – Marcelė ir Onutė – neišgyveno. Mama Marijona – puiki

Būdos, Kašonių, Sobuvos, Anglininkų kaimų pradžios mokyklų moksleiviai mokslo metų baigimo proga. Apie 1934–1936 m., gegužė. Iš Juozo Pugačiausko archyvo

audėja ir šeimininkė, giedojo bažnyčios chore. Išsaugojau jos prisiminimą – keletą austų drobių.

Tėvelis Juozas Maloška (1895–1987), Antano Maloškos ir sundakiškės Onos Jakonytės sūnus. Gimė 1895 m. kovo 22 d., o po pusmečio, vėlų rudenį mirė jo trejų metų broliukas Jonas. Skaudžią netektį tėvelio šeima išgyveno ir šimtmečių sandūroje. Kai Juozukui buvo penkeri, 1900 m. vasario 7 d. nuo raupsų mirė senelis – tėčio tėvas Jurgis Maloška, po mėnesio ta pačia liga užsikrėtė ir kovo 8 d. mirė tėtis Antanas, po savaitės – ką tik trejų sulaukęs broliukas Aleksandras. Mama Onutė Maloškienė (Jakonytė) laukėsi netrukus pasaulį išvysiančio ketvirtojo kūdikio. Gegužę gimė Ievutė, deja, nesulaukusi nė metų, 1901-ųjų vasarį nuo raupsų užgeso ir ji. Sunku ir suvokti, ką patyrė jauna moteris – išmirė visi artimieji, vaikai, liko viena su mažyliu sūnumi Juozuku.

Suaugęs Juozas Maloška, dar nevedęs, keletą metų tarnavo carinės Rusijos armijoje ir turbūt ten išmoko atpažinti gyvulių ligas, suprato, kaip gydyti ar ko imtis, kad būtų išvengta bėdų. Kaimo žmogui gyvulėlis – maitintojas, svarbus ūkio padėjėjas, todėl ne tik Sobuvos, bet ir kitų kaimų gyventojai jį dažnai kviesdavosi pagelbėti gyvuliams sunegalavus. Tėvelis gydė ir žolelėmis, mokėjo „užvaražyti“, t. y. užkalbėti nuo blogos akies.

Vyriausiojo Juozo ir Marijonos Maloškų dukra, kaip ir mama, vardu Marijona Maloškaitė (1923–1997) – puiki pedagogė, pradinių klasių mokytoja. Dirbo Bóbos Kálno (vadinamosios Babia Góros) pradinėje mokykloje, įkurtoje buvusiame Liuizos dvare. Vėliau Marijona dirbo Medžioniū ir Kaūno Romáinių pradinėse mokyklose. Šeimos ji nesukūrė, buvo labai atidi, rūpestinga, inteligentiška, daug skaitė, plataus akiračio, įdomus žmogus.

Antroji sesuo – Antanina Skernevičienė (Maloškaitė) (1928–2009) dirbo Jiezno kooperatyve, vėliau – Kaune prekių žinove.

Broliai Pranciškus Titas Maloška (1929–2015) – tautodailininkas, o Albinas Maloška (1931–1968) – vairuotojas.

Jauniausioji sesuo Natalija Lukoševičienė (Maloškaitė) (gim. 1935) mokėsi siuvėjos amato, išaugino gausią šeimyną.

Tėvų sodyba miela, didžiulis sodas, bitynas, gėlių darželis, dirbama žemė – visa prižiūrėta, išpuoselėta. Gimiau Sobuvoje 1933 m. rugsėjo 29 d., čia augau, bėgo vaikystė. Pamenu, užgriuvus karui, tėvai skrynias su audeklais, namų rakandais slėpė šalia svirno iškastose daržovių žiemojimo duobėse, o mes, vaikai, išgirdę lėktuvų gausmą, bėgdavome slėptis į upeliuko, tekančio Bebrū̃kan, griovą. Baisiausia buvo, kai ties Darsū̃niškiu susidūrė vokiečių ir rusų kariuomenės, krito bombos. Viena jų uždegė Sundā̃kuose esančią sodybą, sužalojo mergaitę.

1940–1944 m. lankiau artimiausią pradinę mokyklą, veikusią Sundakuose, Matikų name. Mus mokė Degučio sodyboje prie Alšiõs upelio gyvenęs mokytojas. Vėliau, pokario metais, partizanavusių Matikų namus uždegė stribai.

1947–1954 m. mokiausi Jiezno vidurinėje mokykloje. Sekėsi gerai, ir buvo gana smagu. Mėgau saviveiklą, šokius. Mano geriausia draugė – Aldona Adamonytė (vėliau – Janušaitienė), ir nuotraukose mes šalia viena kitos. Visa klasė buvo labai draugiška, gyvenome kaip broliai ir seserys. Gerai nepamenu, bet Sobuvos

Sobuvos kaimas. 2005 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

ar gretimų kaimų žmonės nebuvo tremiami, galbūt bičiuliški santykiai daug ką lėmė.

1952 m. Aldona Adamonytė mane pakvietė į pogrindinę Jiezno moksleivių organizaciją, ji buvo sekretorė. Abejonių nebuvo, tėvelių neklausiau ir priesaiką priėmiau Jiezno kapinių koplyčioje. Slapyvardis – *Pakalnutė*. Mano užduotis buvo platinti atsišaukimus, dažyti ir siūti vėliavas. Sovietmečiu raudono audeklo netrūko, o geltoną ir žalią reikėjo dažyti. Tuo metu sesuo Antanina dirbo Jiezne, ji man ir padėjo. Vėliavas siuvome, dažėme ir su Aldute. Vieną vėliavą buvome iškėlę Liciškėnų kaime.

Buvo labai apmaudu, kai kažkas mūsų organizaciją išdavė. Prasidėjo tardymai, teismai, galiausiai – kalėjimas. Mane suėmė Jiezno Narkūnų name, kuriame su seserimi Antanina nuomojomės kambarį. Nuvedė į areštinę, tardė. Nesupratau, ką tas rusas rėkia. Tuomet jis stvėrė už galvos ir trenkė į sieną... Daug ko nepamenu. Iš to pragaro išgelbėjo tėvelis – papirko areštinės prižiūrėtojus.

Baigiau Jiezno vidurinę mokyklą ir 1954 m. įstojau į Alytaŭs pedagoginę dvimetę mokyklą. Ją baigusi, pagal paskyrimą dirbau Pagėgių rajono Saŕtininkų septynmetėje mokykloje. Po ketverių metų grįžau į gimtąją Sõbuvą. Tėvų namuose taip pat buvo įkurta pradinė mokykla. Iki man grįžtant, joje dirbo mokytojas Klinavičius, sobuviškiai jį vadino Niskadvorčiumi – galbūt dėl to, kad kilęs iš to pavadinimo kaimo, dabartinių Kadìkų. Joje aštuonerius metus mokiau savo kaimo vaikus. Gerai sutariau su mokinių tėvais. Pakalbinau dėl uniformų, ir jie, vargo žmonės, geranoriškai savo išgalėmis aprengė vaikus taip, kaip sutarėme. Net atvykęs fotografas stebėjosi, kad mokinukai tvarkingai atrodo.

Pamenu vieną skaudų nutikimą. Sobuvos pradinėje mokykloje buvo įkurta rinkimų apylinkė, tad valdžia atsiųsdavo apsaugą. Buvo žiemos metas. Apsauginiai

išplėšė kelias bičių šeimas, o kai tėvelis nuvažiavo pasiskųsti, tai išgirdo: *„Tylėk, arba pamatysi, kur baltos meškos...“*

1968 m. su šeima persikėlusi į Alytų, tęsiau pedagoginį darbą. Mokiau Karklynų pradinės, Alytaus 4-osios vidurinės (vėliau – Pìliakalnio progimnazija), Venciūnų aštuonmetės mokyklos, Karklìniškių, Vanagẽlių pradinių mokyklų, Kurnėnų aštuonmetės mokyklos, Alytaus 11-osios vidurinės mokyklos (vėliau – Panemùnės progimnazijos) pradinukus. Tiesa, buvau padariusi pertrauką – 14 metų dirbau Alytaus medvilnės kombinato administracijos personalo padalinyje, bet galiausiai vėl grįžau į mokyklą.

2014 m. dalyvavau sobuviškės giminaitės Nijolės Gudžiūnienės (Mikalauskaitės) ir kitų entuziastų surengtame Sobuvos gyventojų susitikime senoje, bene XX a. pirmuosius dešimtmečius menančioje Mikalauskų (Simanėlio) sodyboje. Malonu buvo sutikti mokinukus – dabar jau solidaus amžiaus vyrus ir moteris, išsibarsčiusius po visą Lietuvą. Dalijomės prisiminimais, pasakojomės, kieno kaip likimai susiklostė.

Sobuva visų atmintyje išlieka šviesi, ji traukia vis grįžti. Tik mūsų mažėja...

Grikapėdžio pasakojimai

Neužmiršti Grikapėdžio vardai

Irena Raškevičiūtė

Savo gimtąjį kaimą mačiau jau paliestą sovietinių pervartų, tačiau nepraradusį atminties. Jis išsaugojo savosios žemės, žmonių, daiktų vardus. Kodėl kaimas vadinosi Grìkapėdis, niekas gerai nežinojo. Gudresni bandė jį sieti su „grikių pėdu“. Tik gerokai vėliau kalbininkas Jonas Palionis, kurio tėviškė netolimame Mìšiškių kaime, nustatė, kad pavadinimas yra asmenvardinės kilmės. Tyręs retus aplinkinius vietovardžius profesorius teigia, jog XVII a. metrikų knygose vartojama daugiskaitinė pavadinimo forma – Grìkapėdžiai[1].

Gyvoji kaimo arterija – įnoringoji Veřknė, vietomis veržliai bėganti akmenuotu dugnu, vietomis ramiai ir lėtai sruvenanti. Paverknių žmonės savąją upę apipynė romantiškais padavimais. Vieną jų užrašė Nijolė Kuliešienė, atitekėjusi į gretimą Kùkiškių kaimą: „*Gyvenęs jaunas bernas, vardu Ginkus. Išjojęs jis karan ir negrįžęs. Ginkaus mergelė išėjusi jo ieškoti ir radusi žuvusį kažkur toli rytuose, Trãkų pusėj. Ji taip verkusi, kad iš ašarų pasidariusi upė, kuri gavo Verknės vardą. Veřknės srovė parplukdžiusi žuvusiojo Ginkaus kūną tėviškėn, kur žmonės jį palaidojo ir supylė piliakalnį, dabar vadinamą Giñkaus (Paverkniū, Žideikoniū) piliakalniu. Verknė, lanku supanti piliakalnį, didelę jo dalį jau paplovė. Norint pašiepti ką nors labai netiesaus, sakoma: Tiesus kaip Verknė po Giñkum.*“ Į Verknę ties seno malūno užtvanka įteka mažas šaltinėlis, vadinamas Upeliù. Atbėga jis giliu Revù, pilnu didžiulių medžių – alksnių, lazdynų, skirpstų, ievų, liepų, šimtamečių laukinių kriaušių. Jo žemė vietomis klampi, liulanti, rūdyniuota. Krantuose olas išsikasę barsukai ir lapės, kartais prabėga grakšti kiaunė ar stirna. Grikapėdžio kaimas išsidėstęs abipus Verknės. Čia negausiai gyventa – 1923 m. rasta 6 sodybos su 42 gyventojais. Kaimas daugeliu saitų susijęs su gretimomis Kùkiškėmis. Tai ne tik giminystės ryšiai. Žmonės vieni kitus gerai pažinojo, nuolatos bendravo – talkindavo vieni kitiems, kartu žvejodavo Veřknėje, susitikdavo *pasibaiti*[2]. Tad puikiai žinomi buvo ir Kukiškių vardai, pasakojimai.

Tais pačiais vardais vadintos pievos, užutekiai. Ramiai vingiuoja Verknė pro Telẽdnyko pievą, gavusią tokį pavadinimą dėl to, kad čia buvo ganomi Jùndeliškių dvaro veršiai. Šalia – paslaptingoji Šventajà. Pasakojama, kad joje vakarais pasirodanti moteris baltais drabužiais. Keleto užutekių pavadinimus pateikia N. Kuliešienė: Zalatùkė (užutekis ties Šventajà), Buktà (pieva Verknės vingyje, pastačius Jundeliškių hidroelektrinę, tapusi užliejama), Kuliešianka (užutekis ties Bukta), Sausumiẽnė (užutekis ties Kukiškių tiltu). Sovietinamas Grikapėdis buvo atsparus – vis dar mena senuosius žemių savininkus: tebeegzistuoja Cùpriko kalnas, Laužõnio revas, Ãleksiaus miškelis, Mikáilos malūnas. Senieji Grikapėdžio kaimo gyventojai – Zablackai, Mockevičiai, Laužoniai, Vanagai. Atskirai reikėtų kalbėti apie malūno žmones. Jo istorija turėtų susilaukti nuodugnesnių tyrimų. Tarpukariu malūnas priklausė Juozui

[1] Palionis J. Dėl keleto retų vietovardžių kilmės, *Baltistica*, XLIII (2), 2008, p. 290.
[2] Pasikalbėti.

Mikailai, visų gerbiamam, suaugusiam su kaimelio gyventojais.

Grikapėdiškiai vieni kitus vadino trumpindami vardus ir pavardes, sugalvodami pravardę: Damė (Domicelė Zablackienė), Cuprikas (Adomas Zablackas, kurio tėvas buvo vardu Kiprijonas), jo sūnus Cuprikynas, Kazienė (Kazimiero Mockevičiaus našlė), Jeromkė (Jeronimas Mockevičius), Marcė arba Jeromkienė (Morta Mockevičienė), Rožiukė (Prano Mockevičiaus našlė). Panašiai elgtasi ir Kukiškėse. Šio kaimo žmonių vardai, pavardės ir pravardės nuolatos skambėjo ir Grikapėdyje. Anot N. Kuliešienės, *„Kukiškių kaime gyvenę (ir tebegyvena) beveik vien Kuliešiai ir Mockevičiai, todėl kiekvienas turėjęs pravardę.“* N. Kuliešienė pateikia sąrašą, sudarytą, laikantis gyvenamosios vietos: iš rytų pusės (Grikapėdžio kaimo ribos) pagal kaimo gatvę vakarų link:

Jeronimo Mockevičiaus Grikapėdyje rastas durklas, galimai menantis „švedmetį“ (XVII–XVIII a.). Irenos Raškevičiūtės nuotr.

Aleksandrukai (Jono Kuliešiaus šeima) – tėvas buvęs Aleksandras;

Palėkas, Pàlekienė (Feliksas Kuliešius ir jo žmona) – pagal vardą;

Mackus, Mackuvienė (Bronius Kuliešius ir jo žmona) – gal tėvas buvęs Motiejus, Dardukas (jų sūnus Juozas Kuliešius);

Uršelukas (Jonas Mockevičius) – motina buvusi Uršulė. Uršienė, Uršelienė – jo žmona;

Vinceliai (Prano Bendaravičiaus šeima);

Jonkės Algis (Algis Mockevičius) – tėvas buvęs Jonas;

Pekūrai (Juozo Taraškevičiaus šeima);

Paliokas (Antanas Mockevičius) – Felikso Mockevičiaus palikuonis;

Marelė (Marijona Slivinskaitė-Mockevičienė, jauna likusi našle (vyras Petras Mockevičius mirė, būdamas apie 28 metų: gaudė ištrūkusius gyvulius, pavargęs atsigulė ant iš po žiemos šaltos žemės, susirgo plaučių uždegimu ir netrukus mirė);

Marelukai (Marijonos Mockevičienės vaikai Jonas, Ona, Domicelė ir Juozas);

Laukinis (Mindaugas (Minas) Laukaitis) – pagal pavardę ir gyvenimo būdą (sėdėjęs kalėjime).

Spalvingiausias Grikapėdžio žmogus buvo Jeronimas Mockevičius, čia visų vadintas Jeramu arba Jeromke. Su juo susijusi įdomi šio krašto Mockevičių giminės kilmė. Tolimi Jeronimo protėviai – galimai iš Valãkijos[3] į Jiẽzno kraštą atvykę Valašinai (t. y. valakai), vėliau virtę Valašinais-Mockevičiais. Galbūt vienas iš šių protėvių tarnavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valakų vėliavose (lengvai ginkluotų raitelių daliniuose), o gal Jiezną valdžiusių Pacų rūpesčiu buvo atvežtas iš tolimų pietinių senosios Lietuvos valstybės žemių įdirbti ištuštėjusius sklypus po itin nuostolingų 1654–1667 m. karų su Rusija ar kitų negandų. Jiezno bažnyčios metrikų knygose užrašyta nemažai jų santuokų, krikštynų, mirčių. Iš Jiezno Valašinai išplito po apylinkes – apsigyveno Kùkiškėse, Dìmšiškėse, Grìkapėdyje, Sokonysė[4].

[3] Istorinis regionas (dab. Rumùnija), nusidriekęs netoliese Lietuvos ir Lenkijos valstybės pietvakarių pasienio (dab. Ukrainà) žemių.

[4] Mindaugo Tamošiūno pateikta informacija.

Giminės istoriją Jiezno krašte, remdamasis bažnyčios metrikų knygomis, nusakė Mindaugas Tamošiūnas. 1723 m. Jiezno bažnyčioje palaidotas bajoras Steponas Mockevičius. Trūksta duomenų, bet jis galėjo būti Andriaus Valašino-Mockevičiaus, kuris gyveno Jiezne, tėvas. Andriaus sūnus Mykolas XVIII a. pabaigoje išvyko į Kùkiškes. Jis užaugino keturis sūnus, vienas jų – Mataušas, tiesioginis Jeronimo protėvis, kartu su broliu Raimundu apsigyveno Dimšiškėse. Gausios Mataušo šeimos vienas iš sūnų, Kazimieras, persikėlė į Grikapėdį, nes vedė Vincentą Zablackaitę iš šio kaimo. Jam gimė sūnus Jeronimas. Jo ir žmonos Marijonos Klizaitės šeimoje gims Jeronimas (Jeromkė), kurį Jiezno bažnyčioje pakrikštys Grikapėdžio gyventojai Jurgis Laužonis ir Ona Zablackaitė.

Jeronimas Mockevičius savo sodyboje, apie 1972 m. I. Raškevičiūtės asm. archyvas

Valakiškas gymis buvo ženklus Jeronimo išvaizdoje – tamsi oda, ryškūs veido bruožai, juodi garbanoti plaukai. Gimęs ir užaugęs Grikapėdyje, į namus *„dar kaimelyje“* iš Voseliūnų parsivedęs Mortą Valatkaitę (Marcę), Jeronimas Verknė parsiplukdys sėlius ir pasistatys erdvų namą, kurį puoš visoje apylinkėje garsus Marcės darželis, pilnas *jargių* – gerbiamiausių šio krašto gėlių, netolimos Ustrònės šeimininko Stanislovo Moravskio išplatintų jurginų. Jeronimą Mockevičių Grikapėdžio ir aplinkinių kaimų žmonės gerai žinojo, vertino. Jis buvo mokęsis carinėje

Morta (Marcė) Mockevičienė prie išpuoselėto jurginų darželio, 1968 m. I. Raškevičiūtės asm. archyvas

Verknė ir Grikapėdžio krantai. 2025 m. Mindaugo Tamošiūno nuotr.

valdinėje mokykloje, domėjosi pasaulio įvykiais, skaitė laikraščius, klausėsi radijo, mėgo politikuoti su Kukiškių vyrais, buvo nepakeičiamas žvejybų organizatorius, o jaunystėje – poniškų medžioklių dalyvis. Tos medžioklės vykdavo tada, kai į pulkininko Jono Laužonio vasarnamį susirinkdavo Kauno ponai – pulkininkas Juozas Vėbra, majoras Feliksas Baleišis, kiti karininkai, žinomi farmacininkai, Aleksas Varanauskas, prekiavęs radijo aparatais ir vieną jų atvežęs pabandyti Jeronimui. Vėliau iš šitokių vyriškų pomėgių liks tik žvejyba.

Užaugęs prie upės Jeronimas ne tik geras plaukikas, bet ir puikus žvejys. Jo namuose pilna tinklų, svarelių, džiovinamų karčių. Jis žino visus žvejybos įrankių vardus. Paprasčiausia žvejoti *padribkà*. Tik reikia mokėti ją pasigaminti. Ant ilgos karties pritvirtina keturis sukryžiuotus lankus, o tarp jų ištiesia tankų tinklą. Tokį maišą telieka įleisti į upę ir atrėmus kartį į dvišakį palaukti, kol tinkle atsiras žuvų, o tada jau kelti *padribką* aukštyn. Kartais skersai upę ištiesiamos virvės, ant kurių prikabinti kabliukai su spurdančiais vijūnais. Šių mažų žuvyčių reikia prisikasti dumble, ten, kur užsistovėjęs vanduo. Tai vargšai vijūnai turi privilioti mekšrus, lydekas, lynus, o gal ir kokį ungurį.

Vis dėlto smagiausia žvejoti *kuliniais*. Skersai upę išsirikiuoja keli vyrai, į dugną įrėmę tinklus, pritvirtintus ant lankų su kartimis. Kiti, varovai, užbrenda aukščiau ir ilgais pagaliais baido žuvis iš gilesnių duburių, užutekių ir žolių. Paskui kelia *kulinius*, pilnus spurdančios gyvybės. O vaikai bėga krantu ir neša terbas, į kurias sudedamas laimikis. Po keleto tokių užėjimų vyrai išlipa į krantą ir Jeramas dalija žuvis, atidžiai stebėdamas, kad visų krūvelės būtų vienodos. Kol jis skirsto, niekam nevalia žiūrėti, kad netrukdytų ir nebūtų jokių barnių. Tada iš eilės visų užsigręžusių klausia, kurią renkasi. Ne tik Grikapėdžio, bet ir Kukiškių, Verbỹliškių Bajorų šeimos vyrai būdavo kviečiami kartu pažvejoti.

Sudėtingiausias žvejybos įrenginys – *persėda*, tik pavasarį ji įstatoma į upę ten, kur jos tėkmė smarki. Upėje sukalami kuolai, išpinami šakomis, tarpe įleidžiamas ilgas tinklas, o ant kuolų padaromas lieptelis. Belieka laukti, kol unguriai ir jų giminaičiai menagai sulįs į tinklą. Niekam nė motais, kad kažkas gali apkaltinti brakonieriavimu. Žmonės pasigauna žuvies savo stalui, kuris nėra labai gausus. Nuo seno taip buvo – upė dosniai atiduodavo savo žvynuotą gyvybę. Kiekvieno Grikapėdžio kaimo žmogaus gyvenimas vertas pagarbos ir dėmesio. Jeromkė – šito kaimo gyvoji atmintis, jo savitumo sargas. Jis galėjo išmintingai pamokyti gyventi našle su trimis dukrelėmis likusią kaimynę Oną Beržinskienę, galėjo išbarti, juokauti, neieškodamas žodžio kišenėje („*Jeramas loja*“, – sakydavo paraudusios kaimo moterys). Jis vienodai gerai sutarė su Kauno ponais, atvykusiais pas Laužonius, kolūkio pirmininkais, mėgusiais pasikalbėti su kaimo šmaikštuoliu, ir visais kaimynais, ypač senbuviais. Užeivių nemėgo, itin vertino tuos, kurie „*savo koją pirmą kartą Grikapėdyje ant žemės padėjo*“. Jis puikiai pažino visus tos žemės žmones, mėgo pasakoti jų istorijas.

Šiame kaime gyventa *atsikieminėjus* – tolokai nuo pagrindinių kelių ir miestų. Tik vėliau buvo nutiestas plentas, sudrumstęs įprastą tylą, šiek tiek sudarkęs ramų gamtovaizdį, perėjęs per žmonių žemes ir kažką juose pačiuose pakeitęs. Tačiau jokios naujovės nenuslopino prisirišimo prie savosios vietos ir iš atminties neištrynė jos vardų.

Gyvenimas Grikapėdyje prieškario, karo ir pokario metais

Pasakojo Bronė Karauskienė, užrašė Mindaugas Tamošiūnas

Mano tėtis Kazimieras Mockevičius gimė 1900 m. Kukiškių kaime, aštuonių vaikų šeimoje. Du jo broliai (Petrukas ir Jurgis) žuvo Rusijoje karo metais[5], močiutė atsisėdusi vis verkdavo jų. Dar du, Juozas ir Jonas, išvažiavo į Ameriką. Jaunesnis tėvo brolis, Jonas, buvo parvažiavęs į Lietuvą ir mano močiutei sakė: „*Mama, kap tu nori čia likti? Man duotų nors visą Lietuvą valdyt, aš neliktau. Čia nėr kas daryt.*“ Bet jis, grįžęs į Ameriką, mirė jaunas, o kitas brolis, Juozas, nugyveno amžių. Jo sūnus buvo atvykęs į Lietuvą.

Tėtis Kukiškėse paveldėjo 10 hektarų, o Grikapėdyje – pirktinė žemė. Mes jau neatsimenam, bet mama pasakojo, kad čia buvusi Andriaus Arbačiausko karčema. Iš jo tėtis nupirko 20 hektarų žemės. Iš pradžių norėjo statytis namą truputį toliau (vakarinėje kaimo pusėje), arčiau vietos, kurią vadino Prūsine. Per ją seniau ėjęs kelias, ten buvęs raistas. Už revo (griovio) – Senaverknis, kur nuolat šlapia. Dar žemyn, jau Kukiškių kaime, kitoje Verknės pusėje – Šventóji ir Buktà (Buchta). O link Jiezno plento – Bagdónies raistas. Žmonės kalbėję, kad ten vaidenasi.

Grikapėdyje vasarnamį turėjęs Lietuvos kariuomenės pulkininkas Jonas Laužonis[6] įkalbėjo tėtę statyti trobesius šalimais jo, prie pat akmenimis

[5] Pirmojo pasaulinio karo metais (1914–1918 m.). Čia ir toliau išnašose – M. Tamošiūno komentarai.

[6] Jonas Laužonis – Lietuvos kariuomenės Ginklavimo valdybos pulkininkas leitenantas. Jo asmenybė išsamiau aprašoma šios monografijos straipsnyje apie karininkus.

grįsto seno kelio, kuriuo ūkininkų *padvados*[7] važiuodavo į kitame Verknės krante stovintį Grikapėdžio malūną, priklausiusį Mikailoms. Tą vasarnamį statė ar remontavo iš pradžių Cuprikas Zablackas, paskui darbus perėmė kitas Grikapėdžio gyventojas – Jeronimas Mockevičius.

Lietuvos kariuomenės karininkas Jonas Laužonis. 1928 m. Vytauto Didžiojo karo muziejus, Fa-15731

Tėtis nemokėjo lietuviškai nei skaičiuot, nei rašyt. Jieznė mokėsi rusiškai, viską rašydavo rusų kalba. Besimokydamas viename suole sėdėjo su žydeliu Ilkumi[8]. Vėliau, kai tėtis Grikapėdyje statė namus, nueidavo pas tą patį Ilkų į parduotuvę Jiezne. Ar *cvekų* reikia, ar ko statyboms – visko parsinešdavo. Duodavo prekių į skolą – „*Atiduosi pinigus, kai turėsi*". Beprasidedant karui, dar nebuvo išmokėję visų skolų, juk tik iš gyvulių, pieno ir grūdų galėjai pasidaryti šiek tiek uždarbio. Ilkus valdė ne tik didelį namą su parduotuve ne per toli nuo stoties, prie gatvės, bet ir žemės – gerai gyveno. Kaimo žmonės visaip šnekėdavo apie žydus – kad per Velykas žydas turi pagauti vieną vaiką ir jo kraują panaudoti macų darymui[9], bet mūsų niekas niekur nepagavo, o ir žydai man kažkaip patiko. Jiezne buvo daug krautuvių – ką nori, tą pas žydelius nusiperki, visko būdavo.

Mano tėtis Kazimieras, pulkininkas Laužonis ir malūnininkas Mikaila buvo geri draugai: *suveina* visi trys šeštadienį, pasitaria, pasišneka, kur ką dirbs. Buvo vieningi: jeigu vienam kas negerai, susėda, apsitaria, kas daryti. Kaimynystėje gyvenęs mano krikšto tėvas Jeromkė Mockevičius ateidavo į pulkininko vasarnamį ir laukdavo automobiliu parvažiuojančio Laužonio, pasitikdavo jį, prieš tai viską aptvarkęs. Su pulkininku dažnai atvažiuodavo *majoras* bei jo žmona. Atvažiuoja šeštadienį, Verknėj išsimaudo; sekmadienį mišių laikas – sėda į mašiną ir tiesiai į bažnyčią. Mašiną laikydavo šalia vasarnamio pastatytame mūriniame garaže. Seniau čia pat gyveno Laužonio mama, o tėvas buvo *Amerikėj*, iš kur siųsdavo pinigus[10]. Mama sūnų mokino *ant kunigo*. Bet jis nebaigė kunigystės, nežinau, dėl ko. Laužonio mama turėjo tik daržiuką, paskui pulkininkas nusipirko daugiau žemės, kur dabar miškas pasodintas. Žmonės dirbdavo jo žemę. Laužonis buvo nedidukas, stambokas. Atvažiuodavo tai su uniforma, tai su paprastais rūbais.

Malūno savininkas Mikaila atrodė jau nejaunas vyras, buvo vedęs antrą žmoną. Dar vieną malūną buvo nusipirkęs pačiame Jiezne, jį valdė sūnus

[7] Vežimų vilkstinės.

[8] Tikėtina, kad tai Jiezne gimęs ir gyvenęs Joselis Gordonas (Gordunas), lietuvių Ilkumi galimai vadintas pagal tėvo Hilelio vardą.

[9] Niekuo nepagrįstas mitas apie žydus, kurie tradiciniam velykiniam paplotėliui – macui – tariamai naudoja krikščionių vaikų kraują buvo vienas iš įprastų to laikotarpio prietarų, paplitusių daugelyje Lietuvos vietovių.

[10] Karininko Jono Laužonio tėvas Jurgis mirė 1924 m. liepą, sulaukęs 67 metų – apie tai rašė Amerikos lietuvių laikraštis „*Keleivis*". Nekrologe nurodyta, kad Jurgis Laužonis JAV išgyveno apie 22 metus, gyveno Kembridžo miesto (Masačusetso valstija) Rytų Kembridžo rajone, dirbo *Boston Bridge Works* kompanijoje, mirė nuo vidaus organų ligos. Prieš mirtį buvo sutaupęs 1 500 dolerių, kuriuos velionį palaidoję draugai ketino išsiųsti į Lietuvą sūnui Jonui.

Kukiškių kaimo jaunimas. Antras iš dešinės stovi Kazimieras Mockevičius. Fotografuota apie 1925 m. Mockevičių šeimos archyvas

Laužonių vasarnamis Grikapėdyje, 2025 m. Mindaugo Tamošiūno nuotr.

iš pirmos santuokos, o pats kartu su sūnumi iš antros santuokos šeimininkavo Grikapėdžio malūne. Jiezne dar buvo ir Laiškės[11] malūnas. Mama pasakojo, kad Mikaila pirko seną, menką malūnėlį. Pasamdė vokietį, kuris viską įrengė – įtaisė užtvankas, betoninius tiltus. Vėliau Mikaila pastatė didelį raudonų plytų ūkinį pastatą. Viską konfiskavus, po karo jame buvo verpykla. Dar kitame raudoname mūriniame namelyje, kuris dabar jau sugriuvęs, gyveno malūno *gizas* (padėjėjas). Atvažiuodavo daug žmonių, net nakvodavo – nesumaldavo per dieną. Mūsų kieme susidarydavo vežimų eilė, laukiantieji ateidavo prašyti, kad leistume laikyti arklius. Tėtis leisdavo – negi gaila tos žemės. Malė viską, ką norėsi, tik nevalcavo[12] (nemalė *valcais*, nepikliavo).

[11] Jiezno krašto žmonės *Laiškės* pravarde vadino Jiezno gyventoją, vietinės žydų bendruomenės narį, verslininką Leizerį Markovičių.

[12] J. Mikailos sūnus Vincas savo atsiminimuose nurodo, kad Grikapėdžio malūne vis tik buvo sumontuotas ir valcavimo įrenginys.

Grikapėdžio malūno brėžiniai

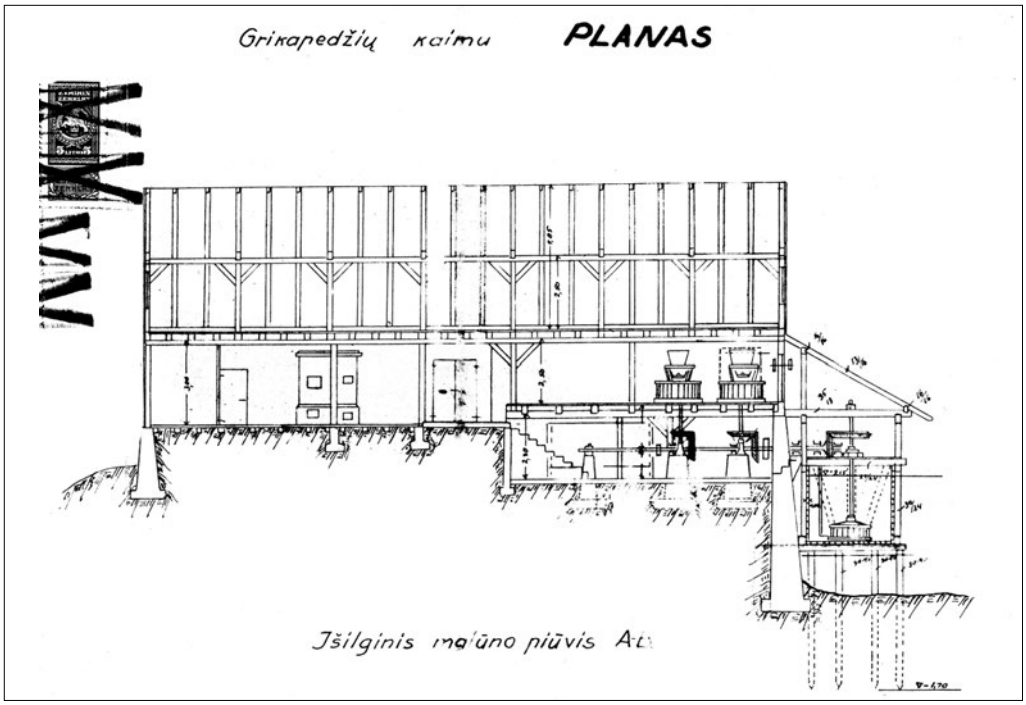

1927 m. Grikapėdžio malūno išilginis pjūvis, LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1528, l. 28

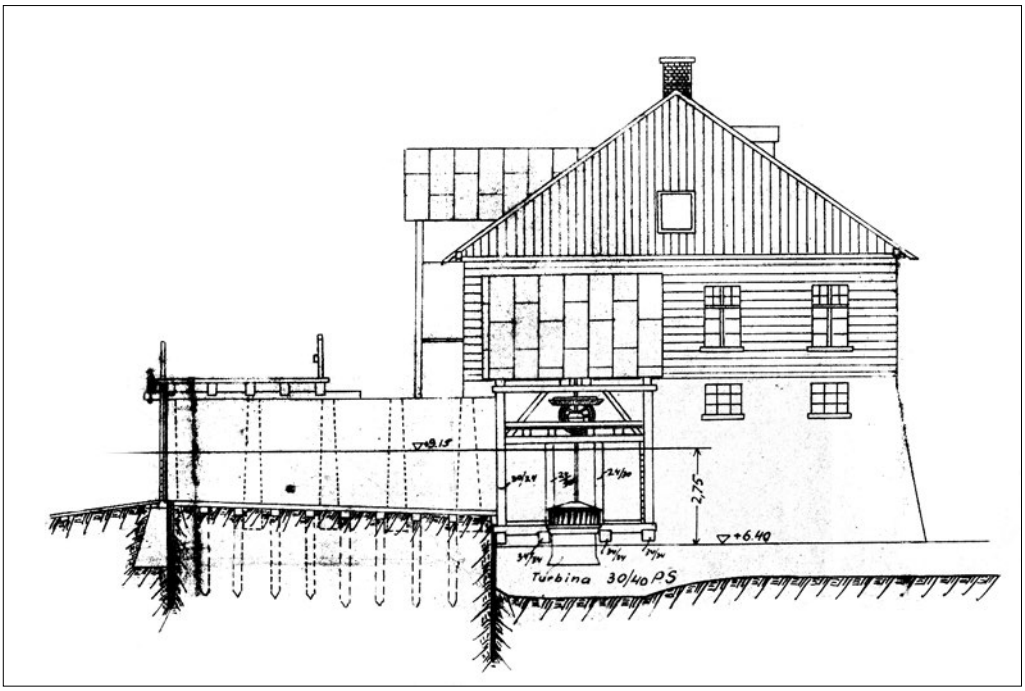

1927 m. Grikapėdžio malūno išilginis pjūvis per šliuzus, LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1528, l. 28

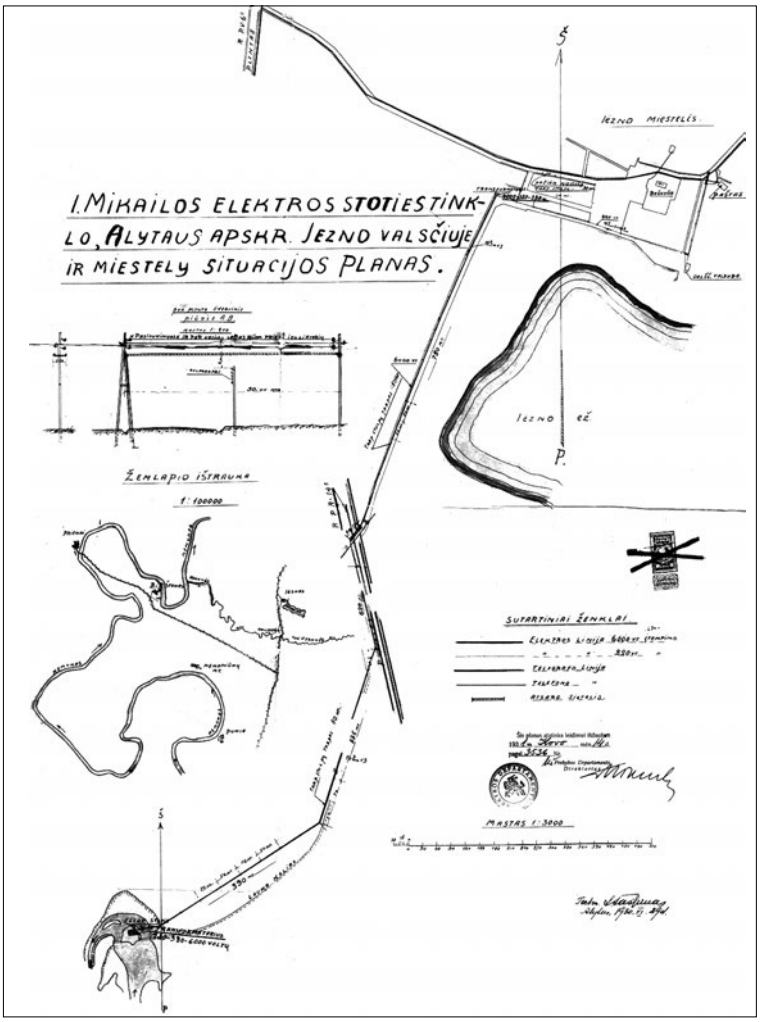

1930–1931 m. Grikapėdžio malūno elektros stoties skirstomojo tinklo planas, LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1528, l. 20

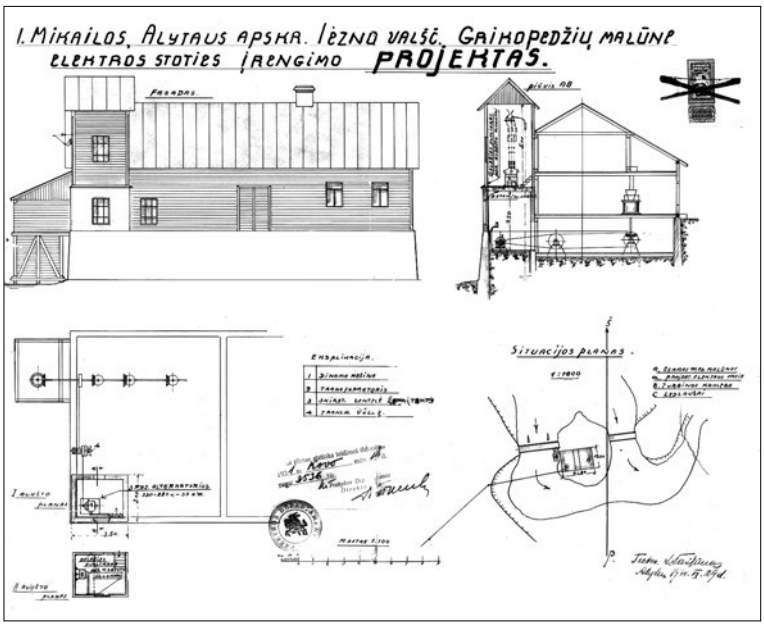

1930–1931 m. Grikapėdžio malūno elektros stoties įrengimo projektas, LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1528, l. 19

Juozo Mikailos malūnas pokario metais. Mockevičių šeimos archyvas

Mikailos malūne buvo gaminama elektra – ja apšvietė visą Jiezną. Elektra buvo ir pas mus atvesta, ir pas Laužonį, ir pas Jeromkę Mockevičių. Bet 12 valandą dienos ją gesindavo – reikėdavo pataupyti, nes gi reikės *malūnas varyti*. Dirvóniškėse gyvenęs Bartlingas jau irgi norėjo įsivesti elektrą, ėjo pas tėtį prašyt, kad sutiktų pravesti laidus per mūsų žemę – reikėjo tik pasistatyti stulpus. Tėtis sutiko, bet darbų atlikti nespėjo, prasidėjo karas. Bartlingas turėjo du sūnus[13]. Pokariu jie susitvarkė dokumentus ir išvažiavo į Lenkiją.

Vokiečių laikais atvežė karo belaisvius ruselius, kurie turėjo padėti dirbti ūkininkams – 5 hektarams skirdavo vieną darbininką. Buvo toks ir pas mus – švarus, plaukai ant šono suguldyti. Jau matyti, kad kitoks, mokytesnis. Jis padėjo sodinti mūsų sodo obelis, kurios ir dabar auga. Kartą Laužonio sūnus sugalvojo patikrinti tą ruselį ir sako mano tėčiui: *„Jis giriasi, kad mokytas. Kazeli, parodyk jam uždavinį. Jei perskaitys – žinosim, kad mokytas, o jei ne – tai tik pagyrūnas bus“*. Kai tas ruselis su tėčiu valgė pietus, tėtis tuoj ir padavė uždavinį. Ruselis sako: *„Matai, galvoja, kad aš tik giriuosi.“* Paėmė tą uždavinį, išsprendė ir pasakė, kad kai ateis Laužonio sūnus, pateikit jam atsakymus. Po kiek laiko vokiečiai tuos ruselius vėl surinko ir ruošėsi kažkur išvežti. Dieve, kaip verkė ruselis iš mūs išvažiuodamas: *„Kurgi mus ima? Taigi kariaut!“* Po kiek laiko jis dar parašė laišką, kad jei priimsit – atvažiuos atostogų. Tėtis atrašė: *„Parvažiuok, mes tavęs laukiam, pasiilgom!“* Bet jis daugiau nei atrašė, nei atvažiavo, matyt, žuvo.

Vokiečiai sprogdindavo ledus palei malūno *zostraukas*[14], kad neišlaužtų, bet karo metais vokiečių kareivių Grikapėdyje matyti neteko. Ateidavo slėptis tas pats tėčio mokyklos suolo draugas Ilkus – pabarbena į kambarėlio langą,

[13] 1942 m. gyventojų surašymo duomenimis, Dirvóniškių vienkiemyje gyveno Henriko ir Veronikos Bartlingų bei jų sūnų Henriko ir Marijono šeima.
[14] Užtvankas.

tai tėtis žino, įleidžia. Kur jį kavos (slėps)? Bunkerio jokio neturėjo, tai būdavo kluone rugių kūliai surišti ir sustatyti. Ilkus ateina į kluoną ir lenda, o tėtis žino, kur jį rasti. Mama ruošdavo jam maistą – nevalgydavo tik kiaulienos. Tai matydamos, mūsų tarnaitės sakydavo: *„Šeimininke, verdat ir verdat, kiaušinius nešat ožkoms valgyt, o mums mažai duodat“*. O kai reikdavo nešti maistą per lauką, slėpdavo jį tokioje senoviškoje skaroje: *„Šalta, skarą užsimetu, einu laukan ant savo reikalų.“* Nuneša žydeliui maisto *in* kluoną, pavalgydina.

Vieną kartą mama norėjo tą žydelį išvyti. Eina jis kartą pas mus per Mikailos malūną, o čia žmonių privažiavusi daugybė. Ilkus atėjęs sako: *„Nebeturiu, kur dėtis. Jau visvien ėjau: ar nušaus, ar praeisiu. Niekur daugiau neisiu, tegul nušauna, kap bus, tep bus.“* O vokiečių laikais buvo pasakyta: jeigu ras ūkyje žydą, iškart visą šeimą iššaudys. Mama paskui nuėjus jam sako: *„Kam tu pasirodei žmonėms?“* Bet niekas nei paskundė, nei suėmė to žydelio, nors matė, kaip jis pas mus užėjo. Jis slapstėsi ir pas Grigonius (prie plento, šalia Verbyliškių stotelės), turbūt ir kitur – niekas tuo nesigyrė. Taip ir išsislapstė kelis metus, išgyveno. Jo šeima pražuvo. Vėliau, jau po karo, Ilkus išvažiavo pas savo seseris į Ameriką.

1945 m. Sekminių antrą dieną mano brolis Juozas su tėvu buvo nuėję į Jundeliškes pas ruselius išsimainyti pakinktų – rusų kareiviai tuo metu grįžo iš Vokietijos, turėjo įvairių daiktų. Išsimainė du maišus pakinktų ir ėjo namo, pakeliui dar sustojo pas Jundeliškėse gyvenusį mamos Elenos brolį Genevičių – vyko vieno iš vaikų krikštynos, pakvietė užeiti. Bet mano brolis Juozas nėjo į vidų ir vis sakė: *„Einam tėte namo, mama laukia.“* Tėtis paklausė jo ir parėjo. O partizano Jono Zablacko tėviškėje, kitoje Verknės pusėje, iš vakaro buvo susirinkę miškiniai. Pro šalį ėjo dvi jiezniškės ir pamatė, kad pas šitą kaimyną yra jaunimo. Parėję Jieznañ jos pranešė, kad *„banditai siaučia“*. Tada greitai pasirodė rusai, supo mišką. Ar tik ne tuo pat metu, pajutę, kad supa, slėptis išbėgo du mūsų kaimynai, Alfonsas Baranauskas ir Antanas Malinauskas, Beniùkų kaimo gyventojai. Kur kitur dėtis – miškan nulėkė. Kiek pabuvo – tyku, nieko negirdėt. Pasėdėjo ir jau eis namo. Išeina iš miško – o jis apsuptas. Tada juos abu pačiupo ir kankino Birštono *skrebai*, mušė, prie arklių prisirišę tąsė. Paskui abiejų kūnus užkasė Jieznė, darže, kur dabar stovi vandentiekio bokštas.

O pas mus, tėčiui su broliu grįžus, atėjo miškiniais pasivertę[15] skrebai, visi su šautuvais. Sakė, kad jie atsiliko ir klausė, kur *pulkas*. Tėvai atsakė, kad nieko nežino. Tada liepė duoti maisto, neleido degti elektros. Davus maisto, liepė tėčiui juos palydėti ir išėjo Verknės link, o ant tilto, prie malūno, stovėjo iš Zablacko tėviškės išėjusi miškinių sargyba – įvyko susišaudymas. Jonas Zablackas anksčiau buvo susižeidęs ranką, Mikailos dukra vežė jį gydyti Kaunañ. Jau buvo grįžęs, bet ranka dar nespėjo visiškai sugyti. Per susišaudymą prie Verknės Zablackas metė granatą, bet dėl rankos silpnumo ją pametė labai arti savęs ir jai sprogus pats stipriai susižalojo. Paskui prašė miškinių jį pribaigt, nepalikti. Kūno dar ilgai nerado, tik vėliau buvo pranešta, kad guli kviečiuose, – liepė dėdei išvežti. Miške taip pat žuvo netoli mūsų, Beniukų pusėje, Jastramskų namelyje gyvenęs Jonas Vanagas[16].

[15] Apsimetę.

[16] Lietuvos partizano Jono Vanago (gim. 1918 m. Grikapėdžio k.) tėvai Jonas ir Ieva vienur įvardijami Vanagų, kitur – Jastramskų pavarde. Tai ta pati šeima.

Grikapėdžio jaunimas pokario metais. Priekinėje eilė (iš kairės): Bronė, Ona ir Pranas Mockevičiai. Mockevičių šeimos archyvas

Susišaudymo metu ar po jo, paryčiais, skrebai nušovė mūsų tėtį prie pat Mikailos malūno langų. Kai jis davė maisto miškiniais apsimetusiems *skrebams* (apie tai vėliau iš jų pačių sužinojom), šie gavo valią tėtį laityt partizanų ryšininku: *„Tu miškinius šelpi, viską žinai ir mus ant jų užvedei.“* Kalbėjo, kad nušovė nedidukas žydelis, kuris Jiezno stotyje pardavinėdavo bilietus. Tėčio kūno iš pradžių niekur nedėjo, paliko, visi *skrebai* dingo. Paskui atėjo pas mus ir darė labai smulkią kratą: viską išvartė – ir lovas, ir čiužinius, tuo kartu iš namo viską konfiskavo, kas buvo. Rūbus, grūdus – viską sušlavė. Mama pradėjo verkti, o jie sako: *„Banditka neverk, kam laikei miškinius, kam juos gynei?“* Iš tikrųjų miškiniai pas mus neužeidavo. O *skrebų* – kaip tik saulė teka, tai pas mus jų pilna. Eina į kluoną – tai jiems šieno reikia, tai *juškų*[17] reikia. Popierį kokį į krosnį įmetei, iš karto sako: *„Banditai buvę, tu juos ratavoji*[18]*.“* Neišaiškinsi jiems. Nei tėtis, nei mano broliai nebuvo liečiami šaukimo į kariuomenę, todėl tėtis sakydavo: *„Žemė ėda mumi.“*

Atvažiavo mamos tėvas Ignas Genevičius, kuriam liepė vežti mano tėčio palaikus į Jiezną. Žadėjo paleisti, bet paklausus, kas būsi, senelis atsakė, kad yra nušautojo uošvis. Tuoj arklius ir vežimą paėmė, jį patį uždarė kalėjiman ir savaitę pralaikė. Nežinau, ar tardė, bet paskui paleido. Skrebų būstinė buvo Jiezne, mūriniame pastate, kur vėliau buvo muzikos mokykla[19]. Šalia buvo kluonas, kuriame kankindavo žmones. O kai mūrelio sienas nudažė baltai, mokyklos direktorius sakė, kad reikėjo ne baltai, o raudonai nudažyti, nes jos aplaistytos žmonių krauju. Tėtį palaidojo netolimame darže, kur vandentiekio bokštas stovi, vieną, atskiroje duobėje.

Kai mūs tėtę nušovė, Mikaila namie jau nesirodė, o jo žmoną išvežė į Sibirą, visą turtą konfiskavo, malūną iš karto padarė valdišku. Mikailienė gal tris metus prabuvo kažkur prie Uralo kalnų, bet jau grįžusi čia nevažiavo, nebuvom nė karto susitikę. Mikailos buvo ką tik pasistatę naują gyvenamąjį

[17] *Juška* – sklendė.
[18] *Ratavoti* – padėti.
[19] Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais šis mūrinis pastatas priklausė turtingo Jiezno žydų bendruomenės nario Benjamino Kušelevičiaus, nužudyto nacių okupacijos metais, šeimai. Pokariu pastatą savo reikmėms naudojo sovietiniai saugumiečiai ir stribai. Nukankintus ir nužudytus asmenis užkasdavo už pastato plytinčioje žemėje. Jiezniškiai šią vietą vadina Bijomino daržu.

Poilsio ir bendrystės akimirka. Trečia iš dešinės – Elena Mockevičienė. Mockevičių šeimos archyvas

namą, tik nespėję jo įrengti – *skrebai* jį tuoj išrinko ir išvežė į Jiezną. Mūs namo sienos irgi buvo sužymėtos, bet kai norėjo griaut ir vežt – lijo. O paskui taip ir liko.

Laužonį suėmė dar anksčiau. Čia, Grikapėdyje, buvo jo sūnus. Skambina jam vieną kartą tėvas: *„Atvaryk, vaikeli, mašiną, man reikia jos.“* Sūnus atėjo pas mus ir sako: *„Kazeli, mano tėtei jau kas negerai, dėl ko jis liepia atvaryti mašiną?“* Nuvarė tą automobilį, kur prašė, ir sužinojo, kad tėvas jau areštuotas. Mašiną paėmė, sūnus dar irgi kiek sėdėjo kalėjime, paskui buvo paleistas, o pulkininkas pražuvo.

Po susišaudymo nusavino mūsų turtą, turėjom pradėti slapstytis, nes būtų ištrėmę. Ir namą, ir žemę iš karto paėmė. Likom *kap stovi, tep brangūs*. Slėptis buvo sunku. Eini ir nežinai, ar tu sutiksi ką, gal tave gali kas įskųsti, bet taip nenutiko. Dvi karves ir paršą laikydavom pas Pranuko Kuliešiaus tėvus, tuoj už Verknės. Ganydavom gyvulius šalimais, tėčio gimtinėje. Dažniausiai slėpėmės pas svetimus, nes pas gimines *skrebai* nulėkdavo ieškot. Jeigu kas – tai mes tuoj maunam už kalniuko, į krūmus. Kai retkarčiais pareidavom namo, tai vieni pro langus žiūrim, ar neateis jau *skrebai*, kiti valgyt darom ar apie gyvulius dirbam – štai toks gyvenimas. Mūsų namuose tris metus stovėjo rusų kareivių garnizonas – pareidavom tik tuomet, kai nebūdavo viršininko. Kareiviai leisdavo trumpam sugrįžti, paobuoliauti. Mūsų name valgydavo, Laužonių namuose – miegodavo. Paskui jie išvažiavo, langus ir duris užkalinėjo, kad niekas neįeitų.

Mama Elena sakydavo: *„Žinokit, vaikai, jeis nustvers ar jumi skrebai išvežt, ar mane, neikit nei jūs prie manęs, nei aš neateisiu, nes jeigu išveš, kartu nelaikys, daugiau vargo bus.“*[20] Išvežimui buvom užrašyti tris kartus. Du kartus mama išsipirko pas pažįstamą ruselį, kuris Alytuje dirbo prie dokumentų. O trečią kartą, tą rytą, kai mus supo, aš su broliu Pranu buvau parėjusi namo. Tvarkėmės prie gyvulių, bijojom, kad jų nepaimtų, o kad mus paims – tai nesvarbu. Kur protas buvo? Tuo metu buvau aštuntoje klasėje, reikėjo laikyti egzaminus.

[20] Papildo Arūnas Mockevičius, prisiminęs Elenos Mockevičienės pasakojimus anūkams: apie 1946 metus, netikėtai apsupus stribams, ji viena pati su jauniausiu, vos ketverių metų sūnumi Albinu slapstėsi paverkniuose. Nebeturėdama kur slėptis, vaiką paliko ant kranto, o pati įlindo į meldus ir girdėjo stribų pokalbį: vienas siūlė paimti vaiką ir taip išprovokuoti motiną pasiduoti, o kitas paprieštaravo, pareiškęs, kad tokių vaikų nesuiminėja.

Atbėgo moteriškė ir rėkia: *„Bėk greičiau, pilna žmonių privaryta, o tu namie sėdi.“* Išsivarėm gyvulius ir tada išlėkėm į krūmus. Iš karto po to pradėjo supti namus nuo krūmų, ne nuo vieškelio – taip, kad mes negalėtume pabėgti. Grikapėdžio krūmuose slapstėsi ir daugiau žmonių – buvęs Sokonių seniūnas Jonas Raškevičius, paskui ir jo sūnus Juozas, turėjęs gražų balsą, gražiai grojęs akordeonu.

Slapstėmės apie aštuonis metus, kol Stalinas mirė, tada mama važiavo į Vilnių atstatyti teisių į namą. Padėjo tas pats tėčio suolo draugas Ilkus – po karo jis dirbo Vilniuje. Iš kažkur išgirdęs, kad tėtis nušautas, atvažiavo pas mus sužinoti, ar tikrai. Padėjo atgauti namą, *skrebai* tada nebesilankė pas mus, niekas nekabino. Užtat ir sakau: vienas žydas mus *ratavojo*, o kitas skriaudė. Ilkus ėjo su mama į Jiezną prašyt, kad leistų išsikasti ir perlaidoti tėčio palaikus. Bet Jiezne sėdėjęs viršininkas pasakė: *„Neprašyk, negaliu atiduot. Atiduosim vieną, tada reikės atiduoti kitą – negaliu taip daryti.“*

Brolis Juozas kaltino save dėl tėtės žūties. Vėliau, kai išvyko mokytis į Klaipėdą, jūreivystės mokyklą, jam leido plaukioti tik artimojo plaukiojimo laivais. Pasakojo, kad vis tiek galėjo bandyti pabėgti į Ameriką, kai iš užsienių atvykdavo pirkti grūdus, *„bet nebėgau, gailėjau jūsų“*. Mama buvo priešingos nuomonės: *„Tai kvailas, reikėjo bėgti!“*

Mano vaikystės namai Grikapėdyje

Valerija Žeimytė

Mano vaikystės namai buvo ypatingi. Gimiau Grikapėdyje, nedidelėje veržlios Verknės upės saloje, sename Juozo Mikailos malūne, kuris turėjo primirštą, bet savitą istoriją. Nors niekas tuomet nekalbėjo apie čia gyvenusius žmones, bet slaptingoje kambarių aukštomis lubomis tyloje ir upės, pažabotos betonine užtvanka bei ledlaužiais, šnarėjime, įnirtingame vandens malūno šniokštime nuolat girdėjome paslaptingą vandens kalbą, turbūt – apie čia gyvenusius žmones, jų likimus. Sraunios ir gaivių šaltinių maitinamos Verknės vandenys nuplukdė ne vieną su šia vietove susijusią istoriją ir girdėjo malūno, jo pastatų savininkų vardus: Pacai, Kvintos, Markovičiai, Mikailos...

Šioje mažoje salelėje, kurią nuo abiejų krantų ribojo sraunios upės kilpos – jų net nebandyk perbristi – ir kurias su krantais jungė mediniai tiltai, tilpo, net sunku įsivaizduoti, ne tik gyvenamas pastatas, malūnas, bet dar ir elektros stotis, ją aptarnaujanti dyzelinė ir daržinė. Mums, vaikams, tai buvo smagus ir įdomus pasaulis, nuolatinės pramogos ir nuotykiai: galimybė landžioti po pastatus, smalsauti, lakstyti pakrantėmis ir plaukioti ar braidyti vandenyje, ošiant nesiliaujančiai vandens muzikai.

Mūsų šeima iš gretimo Vėžionių kaimo į Grikapėdį persikėlė 1950 metais. Vieta atrodė nepaprasta ir todėl, kad mano tėvams įsikūrus, dar buvo likę ne tik pakankamai gerai išsilaikę Mikailos dvaro (taip jį vadino aplinkiniai) pastatai, bet ir betoninė užtvanka, mediniai tiltai, veikė malūnas, verpykla. Mano tėvas Vytautas Žeimys buvo paskirtas prižiūrėti elektros stotį, kuri vieną valandą tiekdavo elektrą netoliese esančiam Jiezno miesteliui ir jo apylinkių gyventojams.

Vaikystė Grikapėdžio malūne. Valerijos Žeimytės asm. archyvas

Kaip Lietuvos savanorio sūnus, jis prieš karą galėjo nemokamai mokytis Kauno „Aušros“ gimnazijoje, kur įgijo gerus fizikos mokslo pagrindus. Jis nebuvo elektrikas, bet mokėjo su šia energija elgtis ir nesunkiai perprato veikiančią elektros stotį bei, kaip buvo manoma, vokiškus jos įrenginius. Jam buvo patikėta ne tik elektros stotis – taip pat turėjo padėti kitiems dirbti malūne. Galbūt ši vieta jį traukė ir dėl to, kad netoli buvo jo senelio Boliaus Bartlingo ūkis, kuris buvo nacionalizuotas. Tuo metu, kai gyvenom saloje, tėvai apie jį nekalbėjo, nes tik tėvo mama Jadvyga Bartlingaitė, ištekėjusi už Jono Žeimio, išvengė brolių tremtinių dalios. Tik vėliau sužinojau, kad skandinaviškų šaknų turintis močiutės tėvas, įsikūręs ūkyje prie Verknės, buvo įsirengęs nedidelį savo reikmėms skirtą malūną, tvenkinius ir paskolino pinigų Juozui Mikailai, kad šis galėtų nusipirkti pastatus ir malūną saloje.

Apsigyvenome trijuose kambariuose aukštomis lubomis, kuriuos nuo likusių kitų gyventojų naudojamų trijų kambarių skyrė užkaltos plačios paslaptingos senoviškos durys su laikraščių gniužulais užkimštais mažais langeliais. Oi, kaip knietėjo iškrapštyti tuos pageltusius lapus ir perskaityti, o aš jau nuo penkerių metų mokėjau skaityti. Knietėjo atverti tas duris, už kurių galbūt galėjai pamatyti paslaptingą Mikailos dvarą, apie kurio šeimininką ne kartą pagarbiai atsiliepdavo tėvai. Tačiau tai daryti mums draudė, tuomet telikdavo išbėgti į salą, kurios užkabariuose niekada nebūdavo nuobodu.

Ši vieta atrodė, sakyčiau, išskirtinai. Nedidelio ploto pakilią, akmenimis grįstą ir poliais sutvirtintą salą su užtvankos krantais jungė du mediniai, pakankamai platūs, tinkami net vežimais važiuoti tiltai, prilaikomi apkaustytų geležimi betoninių ledlaužių. Neatrodė, kad tai būtų dirbtinė sala, nes, be pastatų, dar augo ir medžių, bet visa vietovė aplinkui salą rodėsi aukštesnė ir sala atrodė tarsi būtų apjuosta stačiomis atodangomis. Šalia buvo dar viena mažutė salelė. Beveik kiekvieną pavasarį ją pagrobdavo potvynis, bet nusekus vandeniui, ji nusausėdavo ir tapdavo labai derlinga; joje auginome daržoves, ir ji tiko ganyklėlei. Šalia salelės iš griovos, vadinamos Revù, įtekėjo šaltinių maitinamas gėlas Upėlis. Toks buvo jo vardas. Jame atsigerdavome skanaus vandens ir vėsindavome nuo lakstymo pakrantėmis kaistančias kojas.

Užrašai ant vokiško malimo įrenginio. 2025 m. M. Tamošiūno nuotr.

Malūno saloje tilpo gyvenamas pastatas ir su juo sujungtas malūnas. Kieme stypsojo ir savitos formos dviaukštis plytinis pastatas su antrame aukšte pritvirtintu mediniu balkonėliu, sumaniai siaurais laipteliais sujungtu su tiltu. Grįstame akmenimis kieme buvo vienas įėjimas į gyvenamus kambarius ir kitas – į malūną. Visas pastatas tarsi pastatytas šlaite, nes kitoje pusėje – du aukštai; po kambariais – *sklepas* (rūsys), o po malūnu – elektros stotis. Vanduo, atbėgęs veržlia upe, kaupdavosi užtvankoje tarp abiejų tiltų ir tik kairėje pusėje per grotuotus vartus verždavosi žemyn ir suko malūno ratą. Vandens perteklių užtvankoje nuleisdavo žmonės, rankiniu būdu pakeldami ant tiltų įtaisytas medines pertvaras. Jas pakėlus, vanduo triukšmingai krioklių formos kaskadomis krisdavo žemyn nuo medinių pakylų, kurias vadindavo „*sliužais*" (šliuzais). Vaizdas buvo užburiantis; ore žaisdavo purslai ir vaivorykštės, nukritęs vanduo suplakdavo putas, kurios sukurdavo keisčiausių formų darinius, slenkančius į rimstančios upės srovę, kartais jomis imdavo žaisti upės žuvys.

Žiemos pasitaikydavo ramios. Čiuožinėdavome ant sukaustytos upės ledo, ypač Užutekyje, vengdavome gurguliuojančių properšų. Pavasarį, kai prasidėdavo ledonešis, salos gyventojams tekdavo sprukti iš salos į krantą ir laukti, kol nugarmės ledų sangrūdos ir atslūgs potvynis. Kartais ledai pajudėdavo naktį, tuomet patirdavome nuotykį: susisukę į antklodes nešdavom *kudašių* per tiltą į krantą ir suguldavome buvusios lentpjūvės pastate ant paruošto šieno guolio.

Nereikėdavo eiti į mokyklą, įkurtą buvusiame Geištaro dvare, nes patvindavo visas Paverknỹs. Nors labai mylėjome mokyklos prižiūrėtoją senutę, buvusią dvaro savininkę, o ypač smagu buvo klausytis mokyklai dovanoto jos senovinio patefono, dūkti ant iki baltumo nušveistų grindų, bet potvynis mažais upeliukais pertverdavo Pãverknį.

Vieną kartą ledų lytys net išgriovė mūsų namo kampą po mūsų miegamuoju. Dažniausiai ledai užsikišdavo Nemuno prieigoje ir tekdavo laukti, kol pajudės Verknės žiemos apdaras. Ledų lytys ilgai tirpdavo pakrantėse, virsdamos įvairiausiomis, vaikų vaizduotę žadinančiomis ledo skulptūromis. Persipildžius užtvankai, atvykdavo padėti vyrai iš Jiezno. Ne tik ledai, bet ir jiems ištirpus, upės verpetai bei stipri srovė versdavo iš kojų kiekvieną, kas įbrisdavo ne vietoje. Vietiniai žinodavo brastas.

Kitoje tilto pusėje buvo vilnų karšykla (buvusi net vėlykla). Netoliese – gan ilgas medinis daržinės pastatas, buvusi lentpjūvė. Tolėliau labai sumanus betoninis pastatas, kuris dar labai skaniai kvepėjo dešromis – čia buvusi jauja ir rūkykla, kur buvo minami linai ir vėliau rūkoma mėsa. Dar buvo raudonų plytų transformatorinė. Matyt, šeimininkai ketinę pastatyti daugiau pastatų, nes išliko pamatai. Aplinkui kerojo sodai.

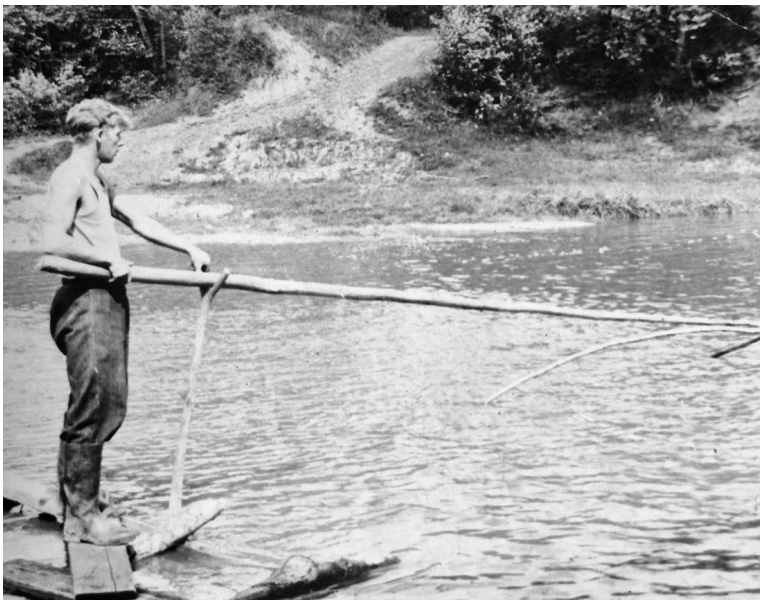

Vytautas Žeimys žvejoja Verknėje, naudodamas padripką. V. Žeimytės asm. archyvas

Dienomis saloje veikdavo malūnas, į kurį susimalti grūdų atvažiuodavo ūkininkai (turbūt kolūkiečiai). Prisimenu tą javų miltų kvapą, kai veikdavo vokiškas malimo aparatas, kuris išliko iki šių dienų. Mums, vaikams, buvo įdomūs užrašai ir ženklai nepažįstamomis raidėmis, pritvirtinti ant malimo aparato.

Tėvas atvykusiems susimalti grūdus aiškino, kad malūnas mala trimis akmenimis (girnomis), anksčiau galėjęs malti dvylika, bet dabar silpnesnis. Miltai buvo valcuojami ir taip pat sumaldavo *razavų* (rugių) miltų ir pagamindavo kruopų. Laukdami savo eilės, vyrai vėsesniu oru sėdėdavo mūsų virtuvėje ant medinių grindų, tyliai šnekučiuodavosi; sklisdavo pypkių ir namuose auginto tabako dūmo kvapas. Atvažiuodavo ir moterų, ketinančių susikaršti vilnos, joms reikėdavo nusivelti veltinių. Žmonės dalindavosi naujienomis, kurios turbūt nebuvo labai džiaugsmingos. Šnekos tais neramiais pokario metais buvo prislopintos, mums, vaikams, nelabai ir suprantamos. Prasprūsdavo iki mūsų ausų ir prisiminimų nuotrupos apie garsų Paverknių mūšį 1945 m. pavasarį, kai vietiniai partizanai susikovė su okupacine kariuomene.

Ilgainiui vis mažiau aplinkinių gyventojų atveždavo grūdų, vis trumpiau sukdavosi girnos ir rečiau į maišus byrėdavo miltai. Malūną aptarnaujančių žmonių būrys liko nemažas (direktorius, buhalteris, darbininkai). Buvo uždaryta karšykla, šiek tiek atgijo ir sustojo lentpjūvės veikla. Ėmė klibėti ir senieji tiltai, vienas po kito jie pradėjo byrėti 1960 metais. Šiek tiek laiko vaikščiodavome tiesiog balkiais, bet kai aš, užlipusi ant supuvusios lentelės ir paslydusi, vos nenusiverčiau į šliuzą, tėvas su vyrais užtvėrė tiltą. Jie sukalė lieptą, kurį kiekvieną pavasarį nunešdavo ledai, ir jį reikėdavo atnaujinti. Nunyko jauja, kur buvo minami linai, rūkykla, kuri skaniai kvepėjo dešromis.

Daug kas pasikeitė, pastačius Aukštãdvario hidroelektrinę. Grikapėdžio elektros stotis tapo netikslinga, nors jos įranga buvo saugoma iki 1967 metų. Mes vis dar eidavome pažaisti ir pasisukti ant didžiulio malūno rato. Kažkas

pradėjo nusukinėti turbinų detales, o vieną dieną dingo ir tas mielas, gerai išsilaikęs malūno ratas.

Upė grįžo į vieną vagą. Užtvanka nuseko, pasirodė žvyruotas dugnas, ėmė formuotis sausuma, kurioje buvo smagu rinkti įvairių formų akmenukus, suakmenėjusias fosilijas, vadinamuosius velnio pirštus. Teliko tvenkinys, pavadintas Užùtekiu su gilia Lomõs įduba. Iš skardžio veržėsi ne vienas šaltinis, todėl čia vanduo buvo tyras ir skanus. Na, o pastačius Aukštadvario ir Jùndeliškių hidroelektrines, žuvų Veřknėje smarkiai sumažėjo. Tik prisiminimuose beliko vaizdai, kai malūno darbininkai nuo turbinų grotelių prisirinkdavo maišus žuvų: lydekų, vėgėlių, lašišų, upėtakių, mekšrų, aukšlių, nėgių (vadinamųjų minagų), vijūnų ir begalę kitų. Nemažai žvejų abiejuose krantuose sumerkdavo savo meškeres, kai kam sekdavosi žuvų pagauti gudriu įrenginiu *padripkà* – ištemptu ant sukryžiuotų karčių tinklu, kilnojamu ilga kartimi, paremta dvišakiu pagaliu.

Grikapėdžio malūnas. 2025 m.
M. Tamošiūno nuotr.

Po daugybės metų išdrįsau aplankyti savininkų susigrąžintą mano vaikystės rojų. Pastatai apirę, užtvankų nelikę net ženklo, riogso betoninės buvusių tiltų atramos, tačiau viskas aplinkui žalia, veši, o vagą pakeitusi upė ir toliau veržiasi pirmyn. Viskas gyva kaip šviesūs mano vaikystės namų prisiminimai.

Lietuvos Sąjūdžio Jiezno grupės veikla

Virginija Juodytė

1988 metų birželio 3 dieną įsteigta Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (toliau – LPS arba Sąjūdis) iniciatyvinė grupė, neilgai trukus, ėmė rengti gausius viešus susirinkimus Vilniaus Katedros aikštėje bei Vingio parke, kur skambėjo reikalavimai atkurti Lietuvos suverenitetą, pripažinti istorinę tiesą ir pasmerkti stalinizmo nusikaltimus, apsaugoti kalbą, tautinę kultūrą, gamtą. Ypač daug žmonių dalyvavo 1988 m. liepos 9 d. (SSRS XIX visasąjunginės komunistų partijos (toliau – KP) konferencijos delegatų sutiktuvėse) ir 1988 m. rugpjūčio 23 d. (Molotovo–Ribentropo pakto metinių minėjime) mitinguose. Į šiuos mitingus važiavo ir Jiẽzno krašto žmonės, kurių nemaža dalis vėliau tapo Sąjūdžio nariais. Visoje Lietuvoje steigėsi Sąjūdžio rėmimo grupės. Rugsėjo mėnesį tokios grupės susikūrė Bìrštone ir Prìenuose, čia taip pat surengti mitingai. Sąjūdį palaikantys jiezniškiai Valentinas Jaruševičius, Ona ir Juozas Ražanauskai, Vitalija Valatkaitė, Teresė Juodienė, Vilius Žiūkas ir kiti ėmė lankytis Prìenų sąjūdiečių susirinkimuose, ten gaudavo ir Sąjūdžio spaudos, kurią vėliau platino Jieznė. Prienų sąjūdiečiai paskatino jiezniškius kurti atskirą Sąjūdžio rėmimo grupę ir vykdyti veiklą savo krašte. Štai kaip Sąjūdžio Jiezno grupės įkūrimą prisimena O. Ražanauskienė: *„1988 m. pabaigoje netikėtai patekau į prieniečių susirinkimą, vykusį Prienų miesto bibliotekoje. Po savaitės nuvažiavome su bendradarbe T. Juodiene. Dar po savaitės važiavome jau penkiese. Po susirinkimo, kuriame dalyvavo V. Jaruševičius ir V. Žiūkas, „ledai pajudėjo“ ir Jiezne. Sausio pabaigoje apie 20 žmonių grupė susirinko Stasės Valatkienės namuose. Čia ir buvo sudaryta iniciatyvinė grupė, kuri sudarė būsimos LPS Jiezno grupės branduolį.“*[1] 1989 m. sausio 20 d. surengtas Jiezno miesto ir apylinkės gyventojų susirinkimas, kuriame dalyvavo LPS Seimo tarybos narys Antanas Buračas, LPS Prienų iniciatyvinės grupės nariai bei 75 miesto gyventojai[2]. Po diskusijų buvo įkurta Sąjūdžio Jiezno grupė. Į ją išrinkti 27 nariai:

1) Ona Ražanauskienė – Jiezno mokyklos-internato mokytoja;
2) Juozas Ražanauskas – pensininkas, Jiezno mokyklos-internato mokytojas;
3) Nijolė Černevičiūtė – Jiezno vidurinės mokyklos mokytoja;
4) Mindaugas Rubikas – Jiezno ligoninės gydytojas;
5) Algis Jaruševičius – Alytaŭs priešgaisrinės apsaugos budėtojas;
6) Natalija Cibulskienė – Jiezno vartotojų kooperatyvo prekių žinovė;
7) Zenonas Navickas – Jiezno parapijos klebonas;
8) Teresė Juodienė – Jiezno mokyklos-internato mokytoja;
9) Ona Mažeikaitė – Jiezno pagalbinės mokyklos-internato auklėtoja;
10) Vitalija Valatkaitė – Jiezno vidurinės mokyklos bibliotekininkė;
11) Ada Daraškevičienė – Jiezno mokyklos-internato medicinos sesuo;

[1] Iš Onos Ražanauskienės atsiminimų, pateiktų „Versmės“ leidyklai.

[2] Jiezno miesto ir apylinkės gyventojų susirinkimo, vykusio 1989 01 20, protokolas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

12) Gedeminas Latvis – Jiezno kolūkio inžinierius hidrotechnikas;
13) Juozas Kėžinaitis – Jiezno kolūkio mechanizatorius;
14) Valentinas Jaruševičius – Jiezno kolūkio agronomas;
15) Vilius Žiūkas – Užùguosčio vidurinės mokyklos mokytojas;
16) Sigita Litvinskytė – Jiezno pagalbinės mokyklos-internato mokytoja;
17) Birutė Ševelkaitienė – Jiezno pagalbinės mokyklos-internato mokytoja;
18) Vincas Mockevičius – energetikos priežiūros inspektorius;
19) Pranas Kudžmaitis – Jiezno kolūkio vairuotojas;
20) Bronislava Vinskienė – Jiezno vidurinės mokyklos bendrabučio auklėtoja;
21) Albinas Ambrazevičius – Jiezno vidurinės mokyklos mokytojas;
22) Kęstutis Zaikauskas – Jiezno kolūkio atsarginių dalių sandėlininkas;
23) Antanas Cikanavičius – Kaũno politechnikos instituto studentas;
24) Ona Stasionienė – pensininkė, Jiezno pagalbinės mokyklos-internato mokytoja;
25) Mykolas Gusas – Jiezno kolūkio mechanizatorius;
26) Mykolas Kazlauskas – Jiezno kolūkio remontininkas;
27) Genė Juozapavičienė – Jiezno pagalbinės mokyklos-internato mokytoja.

Kito grupės susirinkimo metu (1989 m. sausio 22 d.) priimti trys nauji nariai:

1) Jonas Rimeisis – Alytaus komunalinių įmonių susivienijimo garažo viršininkas;
2) Jonas Sargevičius – Jiezno kolūkio agronomas;
3) Algimantas Slabada – Jiezno mokyklos-internato mokytojas.

Grupės sudėtis keitėsi: kai kurie nariai, bėgant laikui, iš aktyvios veiklos pasitraukė ar išvyko iš Jiezno, tačiau įsitraukė nauji žmonės, kurie tapo nariais arba kitaip rėmė Sąjūdį: Romas Balčiūnas, Algis Klizas, Algirdas Grigonis, Anelė Macijauskienė, Kostas Jusas, Vincas Juozapavičius, Antanas Matonis, Pranas Mocevičius, A. Zujus ir kt.

Grupė iškart ėmė rašyti savo veiklos programą ir rengti pirmąjį mitingą, kuris įvyko 1989 m. sausio 28 dieną. Mitingas buvo skirtas žemdirbių padėčiai kolūkyje, permainų būtinybei ir kaimo ateičiai aptarti. Kartu tai buvo pirmas Sąjūdžio Jiezno grupės renginys, prisistatymas visuomenei. Mitinge kalbėjo miesto ir kolūkio valdžios atstovai (Birutė Songailienė, Petras Aleknavičius, Vytautas Kutka), Sąjūdžio Seimo tarybos nariai Zigmas Vaišvila ir Arvydas Juozaitis, Sąjūdžio Prienų tarybos narės Teresė Murauskaitė ir Danutė Dvilinskaitė, kiti svečiai ir Sąjūdžio Jiezno grupės nariai. Nors vyravo žemdirbių problemos, kalbėtojai minėjo ir kitus skaudulius: ekonominį sąstingį, visuomenės abejingumą, paplitusį alkoholizmą, kitas socialines ir ekologines problemas (kertami miškai, teršiamas Jiezno ežeras). Nepaisant skaudžių temų, sąjūdiečiai siekė mitinge išlaikyti dvasinio ir tauti-

nio atgimimo jausmą, pabrėžti paties Sąjūdžio reikšmę, nekurstyti aistrų ir nesuvedinėti sąskaitų. Vis dėlto šito nepavyko išvengti. Kadangi mitingo metu buvo renkami parašai, reikalaujant visuotinio ataskaitinio-rinkiminio kolūkiečių susirinkimo, kolūkio vadovybės šalininkai bandė sutrikdyti šią akciją, kitaip reiškė nepasitenkinimą. Mitingą išsamiai aprašiusi žurnalistė pažymėjo, kad *„didelėmis vedančiojo pedagogo V. Žiūko pastangomis mitingas neišvirto į ambicijų karą...“*[3]

Vasario 16-osios minėjimas 1989 m.
Nuotr. iš LPS Jiezno grupės archyvo

1989 m. Sąjūdžio grupės sumanymu pirmą kartą viešai paminėta Vasario 16-oji. Bažnyčioje aukotos šv. Mišios, pašventinta Lietuvos vėliava. Po Mišių prie bažnyčios vyko minėjimas, šiai dienai atminti pasodintas ąžuoliukas. Vėliau minėjimo dalyviai aplankė partizanų užkasimo vietą, kur prie atstatyto kryžiaus pagerbė jų atminimą. Taip pat po daugelio metų pertraukos buvo viešai pagerbtas 1919 m. mūšyje dėl Jiezno žuvusių Lietuvos savanorių atminimas Jiezno kapinėse.

Reikia pabrėžti, kad sąjūdiečiams siekiant įamžinti žuvusių partizanų atminimą, buvo susidurta su dideliu pasipriešinimu. O. Ražanauskienė prisimena: *„Jiezne, kur palaidota apie 70–80 partizanų, 1989 m. žiemą buvo pastatytas mokytojo Ambrazevičiaus padarytas kryžius. Įvyko pirma partizanų pagerbimo šventė. Kunigas Zenonas Navickas laikė šv. Mišias, pašventino kryžių. Tą pačią naktį kryžius buvo sulaužytas, gėlės išmėtytos. Liko tik sulaužytų pagalių krūva. 1989 m. vasario mėn. 16 d. rytą buvo pastatytas naujas kryžius, prie kurio įvyko minėjimas. Vasario 20 d. iš jo liko tik pelenai. Supratome, kad priešiškai nusiteikusių Sąjūdžio atžvilgiu daug, ir jie turi stiprų užnugarį kolūkio valdyboje. O pasiduoti ir mes neketinome. Du jau pagyvenę Jiezno gyventojai Ražanauskas ir Januševičius pastatė tvirtą geležinį kryžių, jį aptvėrė storų grandinių tvorele.“*[4] Be to, sąjūdiečiai nutarė ateityje pastatyti ir paminklą žuvusiems už Lietuvos laisvę partizanams atminti.

Antras atviras Sąjūdžio Jiezno rėmimo grupės susirinkimas įvyko 1989 m. vasario 24 d., dalyvaujant miesto ir kolūkio gyventojams[5]. Jo metu buvo pristatytas LPS Jiezno grupės veiklos programos projektas (autorius J. Rimeisis) ir aptarti žemės klausimai, prieš delegatui V. Jaruševičiui išvykstant į Lietuvos žemdirbių sąjūdžio suvažiavimą.

[3] Aleksėjūnienė A. Kaimas ir vėl kryžkelėje, *Naujas gyvenimas*, 1989, Nr. 16 (7063), p. 4.

[4] Iš Onos Ražanauskienės atsiminimų, pateiktų „Versmės“ leidyklai.

[5] LPS Jiezno iniciatyvinės grupės atviro susirinkimo, skirto Žemdirbių sąjūdžio suvažiavimui, vykusio 1989 02 24, protokolas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

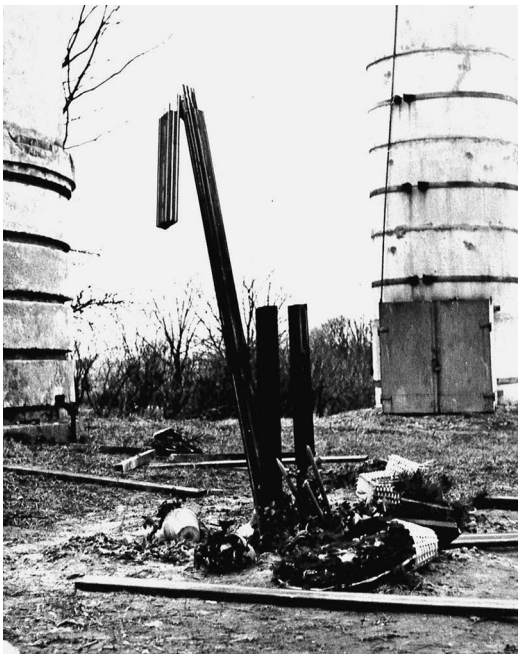

Minėjimo dalyviai prie savanorių kapų. Nuotr. iš LPS Jiezno grupės archyvo

Suniokotas kryžius stalinizmo aukoms atminti, 1989 m. vasaris. Nuotr. iš LPS Jiezno grupės archyvo

Šiek tiek pataisyta Jiezno grupės programa buvo vienbalsiai patvirtinta 1989 m. balandžio 13 dieną[6]. Joje buvo numatytos pagrindinės veiklos kryptys, kurių pagrindu grupės nariai pasiskirstė į šias komisijas: Ekologinę (vadovas M. Rubikas); Stalinizmo nusikaltimų tyrimo (vadovė B. Vinskienė); Dvasinio atgimimo (vadovė O. Mažeikaitė); Agrarinę (vadovas V. Jaruševičius); Dirbančiųjų teisių gynimo (vadovas G. Latvis); Organizacinę-informacinę (vadovas A. Jaruševičius). Į rajoninę Sąjūdžio Prienų tarybą vienbalsiai išrinkti V. Jaruševičius ir G. Latvis.

Veiksmingam Sąjūdžio darbui būtinai reikėjo patalpų – vietos, kur būtų galima rengti susirinkimus, priimti žmones, laikyti dokumentus ir kita. Pirmieji

[6] LPS Jiezno iniciatyvinės grupės atviro susirinkimo, vykusio 1989 04 13, protokolas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

Kryžius, 2007 m. Onos Ražanauskienės nuotr.

sąjūdiečių posėdžiai vyko mokyklos-internato patalpose. O. Ražanauskienė prisimena: *„Tuo metu mudvi su Juodiene dirbome su Jiezno mokyklos-internato pradinukais. Abi pasitarėme ir nusprendėme surizikuoti, leisti sąjūdiečiams rinktis tai vienoj, tai kitoj klasėj. Taip ir padarėme. Susirinkimus vedėme kaip normalūs žmonės, galėjome šiltoj klasėj normaliai pasikalbėti, rašyti. Žinoma, nebuvo apsieita be kolūkio pirmininko P. Aleknavičiaus dėmesio. Jau kitą dieną pirmininkas prisistatė pas direktorių, norėdamas išsiaiškinti, kurios gi čia Juodienė ir Ražanauskienė. Man direktorius po apsilankymo nieko nesakė, bet nuo pavaduotojos gavau barti, net pagąsdino, kad pirmininkas šito neatleisiąs.“*[7] Pavasarį Jiezno miesto ir apylinkės Liaudies deputatų tarybos vykdomasis komitetas (toliau – LDT VK) leido Sąjūdžio grupei įsirengti informacinį stendą, susirinkimus rengti Kultūros namuose, o Jiezno kolūkio valdyba išnuomojo buvusios Taupomosios kasos patalpas (Basanavičiaus g. 16). Čia sąjūdiečiai savo pastangomis įsirengė būstinę. Buvo surengtas grupės narių budėjimas: į būstinę galėjo ateiti gyventojai su klausimais, prašymais, įsigyti Sąjūdžio spaudos.

Aktyviausiai Sąjūdžio grupė veikė 1989–1990 metais: palaikė Lietuvos nepriklausomybės, demokratijos, viešumo siekius, prisidėjo prie bendruomenės dvasinio atgimimo, stengėsi įamžinti stalinizmo aukų atminimą.

Nuo Sąjūdžio grupės įkūrimo labai veikli buvo Žemdirbių grupė (Agrarinė komisija). Kaip minėta, jau pirmame mitinge daug dėmesio skirta kaimo ir žemdirbių rūpesčiams. Grupės vadovas V. Jaruševičius buvo Prienų rajone susikūrusios Iniciatyvinės žemdirbių sąjūdžio grupės narys, kartu su kitais surengė rajoninę Sąjūdžio žemdirbių konferenciją ir ten buvo išrinktas delegatu į 1-ąjį Lietuvos žemdirbių sąjūdžio suvažiavimą. Remdamasi Sąjūdžio agrarinės programos nuostatomis, Jiezno Sąjūdžio žemdirbių grupė parengė kolūkio įstatų pataisas. Grupės nariai buvo įpareigoti dalyvauti kolūkio brigadų susirinkimuose, kalbėti su kolūkiečiais apie demokratijos ir permainų valdant kolūkį būtinybę[8]. Kadangi artėjo visuotinis Jiezno kolūkio

[7] Iš Onos Ražanauskienės atsiminimų, pateiktų „Versmės“ leidyklai.

[8] LPS Jiezno iniciatyvinės grupės susirinkimo, įvykusio 1989 01 22, protokolas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

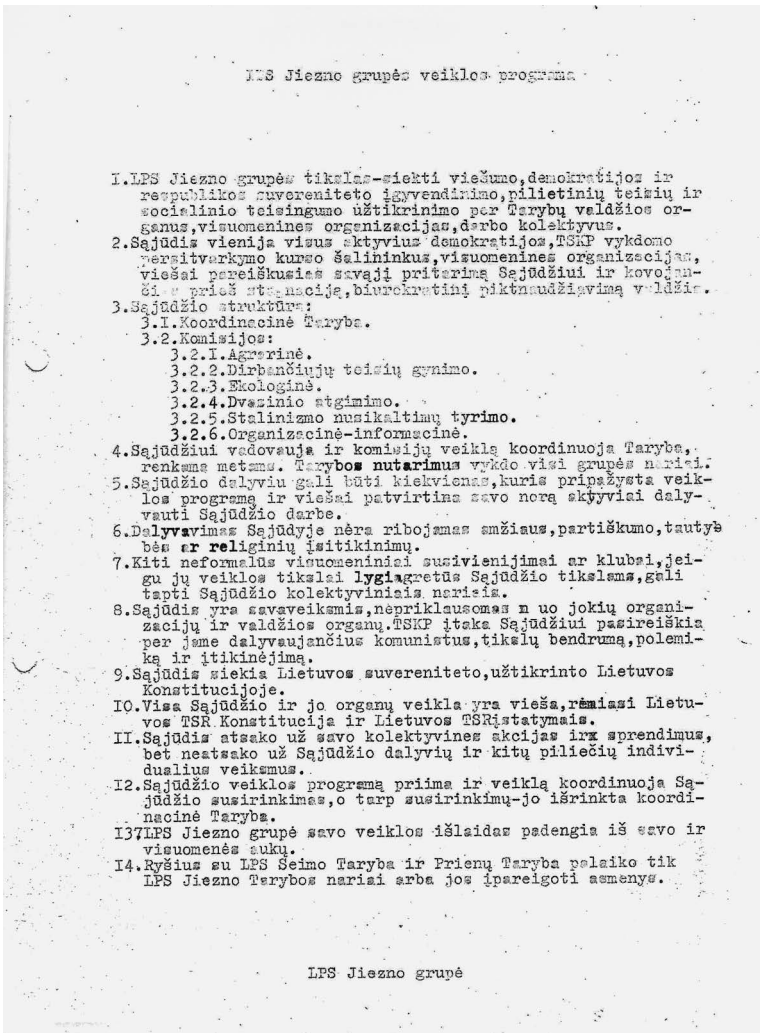

LPS Jiezno grupės veiklos programa

I.LPS Jiezno grupės tikslas-siekti viešumo,demokratijos ir respublikos suvereniteto įgyvendinimo,pilietinių teisių ir socialinio teisingumo užtikrinimo per Tarybų valdžios organus,visuomenines organizacijas,darbo kolektyvus.
2.Sąjūdis vienija visus aktyvius demokratijos,TSKP vykdomo persitvarkymo kurso šalininkus,visuomenines organizacijas, viešai pareiškusias savąjį pritarimą Sąjūdžiui ir kovojančias prieš atsilikimą,biurokratinį piktnaudžiavimą valdžia.
3.Sąjūdžio struktūra:
3.I.Koordinacinė Taryba.
3.2.Komisijos:
3.2.I.Agrarinė.
3.2.2.Dirbančiųjų teisių gynimo.
3.2.3.Ekologinė.
3.2.4.Dvasinio atgimimo.
3.2.5.Stalinizmo nusikaltimų tyrimo.
3.2.6.Organizacinė-informacinė.
4.Sąjūdžiui vadovauja ir komisijų veiklą koordinuoja Taryba, renkama metams. Tarybos nutarimus vykdo visi grupės nariai.
5.Sąjūdžio dalyviu gali būti kiekvienas,kuris pripažysta veiklos programą ir viešai patvirtina savo norą aktyviai dalyvauti Sąjūdžio darbe.
6.Dalyvavimas Sąjūdyje nėra ribojamas amžiaus,partiškumo,tautybės ar religinių įsitikinimų.
7.Kiti neformalūs visuomeniniai susivienijimai ar klubai,jeigu jų veiklos tikslai lygiagretūs Sąjūdžio tikslams,gali tapti Sąjūdžio kolektyviniais nariais.
8.Sąjūdis yra savaveiksmis,nepriklausomas n uo jokių organizacijų ir valdžios organų.TSKP įtaka Sąjūdžiui pasireiškia per jame dalyvaujančius komunistus,tikslų bendrumą,polemiką ir įtikinėjimą.
9.Sąjūdis siekia Lietuvos suvereniteto,užtikrinto Lietuvos Konstitucijoje.
IO.Visa Sąjūdžio ir jo organų veikla yra vieša,remiasi Lietuvos TSR Konstitucija ir Lietuvos TSRįstatymais.
II.Sąjūdis atsako už savo kolektyvines akcijas irx sprendimus, bet neatsako už Sąjūdžio dalyvių ir kitų piliečių individualius veiksmus.
I2.Sąjūdžio veiklos programą priima ir veiklą koordinuoja Sąjūdžio susirinkimas,o tarp susirinkimų-jo išrinkta koordinacinė Taryba.
I3.LPS Jiezno grupė savo veiklos išlaidas padengia iš savo ir visuomenės aukų.
I4.Ryšius su LPS Seimo Taryba ir Prienų Taryba palaiko tik LPS Jiezno Tarybos nariai arba jos įpareigoti asmenys.

LPS Jiezno grupė

LPS Jiezno grupės veiklos programa. LPS Jiezno grupės archyvas

narių ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas, kuriame turėjo būti renkamas kolūkio pirmininkas, Sąjūdžio nariai siekė teisėtų ir demokratinių rinkimų: visuotinio (ne įgaliotinių), slapto balsavimo, kvorumo, kad būtų iškelti bent du kandidatai. Taip pat buvo siekiama, kad susirinkimas būtų viešas – kad jį galėtų stebėti ir kiti Sąjūdžio grupės nariai nekolūkiečiai bei žurnalistai. Vis dėlto kolūkio valdyba nusprendė sąjūdiečių neįsileisti, atvykusių dalyvių ir žurnalistų dokumentai buvo kruopščiai tikrinami, kad į salę nepatektų „pašaliniai". Atviru balsavimu kolūkio valdybos pirmininku perrinktas P. Aleknavičius[9].

Su kolūkiu susiję klausimai tuo metu sudarė žymią Sąjūdžio grupės veiklos dalį. Būdamas teisiškai ir formaliai atskira organizacija, vis dėlto kolūkis turėjo didelę reikšmę ir Jiezno miestui. Antai 1987 m. Jiezno kolūkiui buvo perduotas visas Jiezno miesto komunalinis ūkis: gyvenamieji namai, katilinės, vandentiekio ir kanalizacijos tinklai bei kiti objektai[10]. Vėliau paaiškėjo, kad šis sprendimas nepasiteisino, tačiau kurį

[9] Ulozaitė N., Aleksėjūnienė A. Žvilgsnis į piramidės viršūnę, *Naujas gyvenimas*, 1989, Nr. 19 (7066), p. 1–2.

[10] Jiezno kolūkio 1989 09 16 įgaliotinių susirinkimo protokolas Nr. 3, *Kauno regioninis valstybės archyvas* (toliau – *KRVA*), f. R-748, ap. 1, b. 384, l. 77.

laiką visa miesto infrastruktūra priklausė kolūkiui. Be to, ne vienas kolūkio vadovybės narys taip pat priklausė Jiezno miesto ir apylinkės LDT, taigi priiminėjo sprendimus miestui svarbiais klausimais. Pažymėtina, kad Lietuvoje veikusių kolektyvinių ūkių vadovų požiūris į Sąjūdį buvo įvairus. Kai kurie kolūkių pirmininkai rėmė Sąjūdžio idėjas ir patys tapo jo nariais (ypač susikūrus Lietuvos žemdirbių sąjūdžiui, kuris patvirtino Lietuvos kaimo atgimimo programą). Ne viename kolūkyje susibūrė ir atskiros Sąjūdžio rėmimo grupės. Pvz., Prienų rajone vienos pirmųjų Sąjūdžio rėmimo grupių susikūrė būtent kolūkiuose – Skriaudžiuosė, Balbiẽriškyje ir Naujójoje Ūtojė[11].

Tačiau Jiezno kolūkio vadovybė nuo pat pradžių neigiamai vertino Sąjūdžio rėmimo grupės Jiezne įkūrimą. Geriausiai kolūkio pirmininko požiūrį į sąjūdiečius atspindėjo jo ištarti žodžiai: *„Jiezne arba aš, arba Sąjūdis...“*[12] Nors P. Aleknavičiui tapus pirmininku Jiezno kolūkio ekonominiai rodikliai pagerėjo, tačiau autokratinis jo vadovavimo stilius, nepakantumas kritikai, Jiezno ir Vyšniūnų kolūkių narių skundai dėl smurto ir pažeistų teisių vertė Sąjūdžio žmones priešintis esamai tvarkai. Pažymėtina, kad pirmininkas, būdamas LSSR Aukščiausiosios Tarybos (toliau – AT) deputatu, savo požiūrį reiškė ir spaudoje, ir iš tribūnos. Tuo tarpu Sąjūdžio grupės nuostatas respublikiniai laikraščiai spausdinti nedrįso[13]. Galiausiai kovai prieš Sąjūdį kolūkio valdžia įsteigė specialų komitetą „kolūkio interesams ginti nuo Jiezno sąjūdžio grupės išpuolių“[14]. Tokia formuluotė skambėjo ciniškai, turint galvoje tai, kad būtent keli Sąjūdžio nariai kolūkiečiai neteko pareigų, prisidengiant etatų mažinimu. V. Jaruševičius buvo atleistas iš brigadininko pavaduotojo pareigų. Diplomuotam agronomui valdyba pasiūlė dirbti laukininkystės darbininku, užuot skyrusi žemės individualiai ūkininkauti[15]. Taip pat panaikintas sandėlininko etatas (sandėlininkais dirbo K. Zaikauskas ir jo žmona)[16]. Vėliau komunalinio ūkio vadovo pareigas kolūkyje prarado ir G. Latvis. Sąjūdžio Jiezno grupė siekė, kad P. Aleknavičiaus galimai neteisėtus veiksmus ir sprendimus įvertintų valdžios ir KP atstovai. Tuo tikslu sąjūdiečiai surengė ne vieną protesto akciją. 1989 m. gegužės 18 d. vyko piketas prie LSSR AT rūmų, kur tuo metu vyko sesija. LSSR AT prezidiumas sudarė darbo grupę ir įpareigojo ją išsiaiškinti faktus dėl visuotinio kolūkiečių susirinkimo, skundų dėl smurto ir kitų aplinkybių. Darbo grupė nustatė pažeidimų, renkant kolūkio pirmininką ir pastarojo įgaliojimų viršijimo atvejų[17]. Esminė išvada – pagarsėjęs visuotinis ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas turi būti surengtas pakartotinai. Šio sprendimo vykdymą kolūkio valdyba vilkino beveik metus, todėl sąjūdiečiai piketavo dar ne kartą: 1989 m. liepos 17 d. Prienuose, prie LDT VK rūmų[18], 1989 m. gruodžio 1 d. Vilniuje, prie LKP Centro komiteto rūmų[19].

[11] Dvilinskaitė D. Ir Prienų kraštas pabudo ir kėlėsi!, prieiga per internetą: www.grazitumano.lt [žiūrėta 2025 09 28].

[12] Latvis G. Sąjūdiečiai nereikalingi?, *Gėlupis*, 1989, Nr. 3, p. 4.

[13] LPS Jiezno iniciatyvinės grupės atviro susirinkimo, vykusio 1989 04 13, protokolas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

[14] Jiezno kolūkio 1989 09 16 įgaliotinių susirinkimo protokolas Nr. 3, *KRVA*, f. R-748, ap. 1, b. 384, l. 76.

[15] Jiezno kolūkio valdybos 1989 02 08 posėdžio protokolas Nr. 3, *ten pat*, l. 11.

[16] *Ten pat*.

[17] Ką ištyrė darbo grupė, *Naujas gyvenimas*, 1989, Nr. 148 (7195), p. 1, 4.

[18] Latvis G. Kam šypsosi Temidė?, *Gėlupis*, 1989, Nr. 8, p. 1, 4.

[19] 1989 11 29 LPS Jiezno sąjūdžio tarybos pareiškimas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

Sąjūdžio piketas prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų 1989 m. gegužės 18 d. Nuotr. iš Teresės Juodienės asmeninio archyvo

P. Aleknavičiaus šalininkai pikete. Nuotr. iš T. Juodienės asmeninio archyvo

Moralinis spaudimas davė rezultatų: atsirado daugiau kolūkiečių, nepatenkintų esama padėtimi kolūkyje, dalis jų išreiškė norą atsiskirti nuo Jiezno kolūkio. Kaip sąjūdiečių kerštą, pirmininkas įvardijo skundus ir „visus pribloškusį“ fermos vedėjų surengtą piketą dėl neteisingai apskaičiuotų priemokų už rezultatus. Dėl šių priežasčių kolūkio pirmininkas nusprendė pasitraukti iš užimamų pareigų[20].

Dar viena sritis, kurioje klestėjo piktnaudžiavimas pareigomis, „blato“ sistema ir kontrolės trūkumas, buvo Jiezno vartotojų kooperatyvo ir prekybininkų veikla. Pirkėjo galimybė įsigyti didelės paklausos ar deficitinę prekę dažniausiai priklausė nuo visiškai subjektyvių priežasčių, t. y. nuo pardavėjos valios. Buvo tapę įprasta neskelbti, kokios prekės gautos, laikyti jas sandėliuose ir parduoti tam tikriems asmenims. Sąjūdžio grupė kreipėsi į vartotojų kooperatyvo pirmininką, kad būtų užtikrintas viešumas – parduotuvėse būtų skelbiami gautų prekių sąrašai. Pirmininkas pažadėjo, tačiau

[20] Jiezno kolūkio valdybos 1990 02 12 posėdžio protokolas Nr. 2, *KRVA*, f. R-748, ap. 1, b. 392, l. 13–15.

savo pažado nevykdė. 1989 m. rugsėjo 3 d. vykusio susitikimo su SSRS liaudies deputatais A. Buraču, Alfredu Smailiu ir Marijonu Visakavičiumi metu sąjūdiečiai pasiūlė sudaryti 7 narių komisiją prekybininkų darbui prižiūrėti. Kiek vėliau Jiezno LDT sudarė prekių skirstymo komisiją, į kurią nebuvo įtrauktas nė vienas susirinkime išrinktos komisijos narys. 1989 m. lapkričio 2 d. Sąjūdžio Jiezno grupė surengė gyventojų susirinkimą prekybos problemoms aptarti[21]. Gyventojai skundėsi dėl įvairių prekybos taisyklių pažeidimų: aptarnaujami ne Lietuvos gyventojai (dažniausiai Birštone atostogaujantys SSRS gyventojai), o prekių trūksta vietos gyventojams, pardavėjos savo nuožiūra nustato kainas (tos pačios prekės kaina ryte viena, o vakare – jau kita) ir pan. Buvo pasiūlyta įvesti talonus tam tikroms prekėms, sujungti abi – kontrolės ir prekių skirstymo – komisijas, kad prekybos srityje atsirastų daugiau viešumo, skaidrumo ir sąžiningumo. Vis dėlto šios srities būklė keitėsi labai lėtai. 1992 m. Sąjūdžio grupė vėl kėlė tuos pačius klausimus naujiems vartotojų kooperatyvo ir savivaldos vadovams[22]. Šios problemos savaime išnyko, įsitvirtinus rinkos ekonomikai ir atsiradus privačioms prekybos įmonėms.

Stalinizmo nusikaltimų tyrimo komisija padėjo surengti pirmą tremtinių susirinkimą, kurio metu buvo įkurtas „Tremtinio“ klubo skyrius. Ši komisija padėjo tremtiniams ir politiniams kaliniams tvarkyti dokumentus kompensacijai už nusavintą turtą ir nukentėjusio asmens statusui gauti. Vienas įsimintiniausių „Tremtinio“ atliktų darbų – lietuvių tremtinių palaikų pargabenimas į Lietuvą. Pirmosios ekspedicijos metu 1989 m. liepos 28 d. iš Igárkos parskraidinti ir jieznietės mokytojos Palmiros Matusevičienės tėvo Jono Jankausko palaikai. Vėlai vakare atvykusį sunkvežimį stotyje pasitiko ir iki namų lydėjo minia su degančiomis žvakėmis rankose.

Dvasinio tautos ir žmogaus atgimimo būtinybę jau pirmojo mitingo metu pabrėžė klebonas Z. Navickas: *„Kai man asmeniškai tenka žvelgti į žmogų, į jo vidinį pasaulį, į jo nuotaiką /.../. Kas matosi? Žmonės be vilties, be entuziazmo, be jokio džiaugsmo.“*[23] Dvasinio atgimimo komisija ne kartą svarstė jaunimo užimtumo, senelių gyvenimo gerinimo klausimus, iškelta mintis įkurti Jiezno istorijos muziejų. Taip pat komisija organizavo kultūrinius, šviečiamuosius renginius. Pvz., gegužė buvo paskelbta blaivybės mėnesiu. Sąjūdiečiai surengė susiėjimą „Lietuviais esame mes gimę“, į kurį buvo pakviesta „Carito“ atstovė, lektorius[24]. Taip pat buvo svarbu atgaivinti senąsias tradicijas ir pamirštas (ar uždraustas) šventes. 1990 m. sąjūdiečiai prisidėjo rengiant Vasario 16-osios minėjimą, Joninių šventę ir kt. Pirmą kartą po ilgų okupacijos metų Sąjūdžio grupės pastangomis surengtas Motinos dienos minėjimas. Buvo aukojamos šv. Mišios už gyvas motinas, o po jų dalyviai ėjo į kapines, kur pagerbė mirusias motinas[25].

1989 m. Lietuvoje po ilgų okupacijos metų pirmą kartą viešai minėta Vasario 16-oji. Po šios datos Lietuvos Sąjūdis kalbėjo jau nebe apie politinę savivaldą, o tik apie visišką Lietuvos nepriklausomybę. Didelė visuomenės dalis tik Atgimimo metais sužinojo apie slaptuosius Ribentropo–Molotovo

[21] Jiezno miestelio gyventojų susirinkimo, vykusio 1989 11 02, protokolas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

[22] LPS Jiezno grupės susirinkimo, vykusio 1992 02 03, protokolas Nr. 2, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

[23] Aleksėjūnienė A. Kaimas ir vėl kryžkelėje, *Naujas gyvenimas*, 1989, Nr. 16 (7063), l. 1.

[24] LPS Jiezno grupės susirinkimo, vykusio 1989 05 25, *protokolas, LPS Jiezno grupės archyvas*.

[25] LPS Jiezno grupės susirinkimo, vykusio 1990 05 03, *protokolas, LPS Jiezno grupės archyvas*.

pakto protokolus, kuriais Vokietija ir Sovietų Sąjunga pasidalijo Rytų Europą, o tai lėmė Lietuvos ir kitų valstybių okupaciją bei aneksiją. Sąjūdis reikalavo paskelbti spaudoje slaptuosius protokolus, o iš jų kilusias pasekmes pripažinti niekinėmis. Sąjūdžio Jiezno grupės nariai taip pat veikliai dalyvavo, atkuriant Nepriklausomybę, taip pat rinkimuose remdami kandidatus, kurie pasisakė už laisvą ir nepriklausomą Lietuvą. 1989 m. kovo 26 d. vyko SSRS liaudies deputatų rinkimai. Pirmą kartą rinkėjai turėjo tikrą pasirinkimą – balsuoti už KP arba Sąjūdžio remiamus kandidatus. Jiezno miesto ir apylinkės rinkėjai priklausė dviem apygardoms, ir abiejose iš jų laimėjo Sąjūdžio kandidatai: Alytaŭs teritorinėje rinkiminėje apygardoje Nr. 687 akademikas Antanas Buračas, o Kaŭno kaimiškojoje nacionalinėje teritorinėje rinkiminėje apygardoje Nr. 239 – profesorius Alfredas Smailys įveikė iš Jiezno krašto kilusį KP kandidatą, LSSR MT pirmininko pavaduotoją Juozą Šėrį[26].

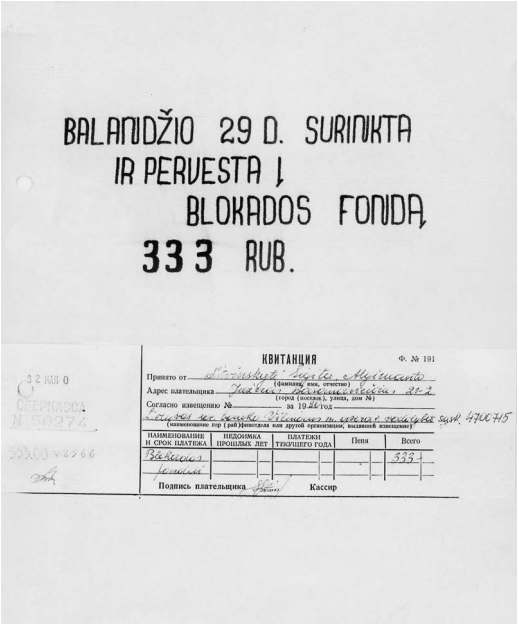

Jiezniečių paaukoti pinigai Blokados fondui, 1990 m. LPS Jiezno grupės archyvas

1989 m. rugpjūčio 23 d. Jiezno grupės nariai ir kiti miestiečiai dalyvavo Baltijos kelyje. Prienų rajonui ir Birštono miestui buvo skirta 2 km kelio atkarpa netoli Širvintų (222–224 km ruožas). Jiezniečiai važiavo automobiliais, autobusu ir, laimei, nepateko į spūstį, kaip kad nutiko kai kuriems Prienų sąjūdiečiams[27]. 19 val. visi susikibo rankomis į gyvą grandinę nuo Vilniaus iki Talino.

1990 m. vasario 24 d. rinkimuose į LSSR AT Birštono rinkiminėje apygardoje Nr. 133, kuriai priklausė ir Jiezno rinkėjai, Sąjūdis kandidatu iškėlė Audrių Rudį. Išrinktas LSSR AT deputatu, 1990 m. kovo 11 d. jis balsavo už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą.

1990 m. kovo 24 d. vyko laisvi Jiezno miesto ir apylinkės tarybos deputatų rinkimai. Juose daugiausia mandatų gavo Sąjūdžio nariai ir rėmėjai, o pirmuoju viršaičiu tapo Sąjūdžio Jiezno grupės narys G. Latvis.

1991 m. Jiezno Sąjūdžio grupė veiklą buvo pristabdžiusi. Priežasčių buvo ne viena: kai kurie nariai išvyko iš Jiezno, kiti buvo išrinkti į valdžios institucijas, be to, sąjūdiečiai nebeturėjo būstinės – tai labai sunkino darbą.

Sausio įvykių metu Sąjūdžio nariai ir rėmėjai ne kartą važiavo budėti į Vilnių. Budėjimą koordinavo Prienų sąjūdžio taryba, ji aprūpindavo transportu, nustatydavo rajono rėmimo gru-

[26] TSRS liaudies deputatų rinkimų Alytaus ir Kauno kaimiškojoje nacionalinėje teritorinėse rinkiminėse apygardose Nr. 687 ir Nr. 239 1989 m. kovo 26 d. rezultatai, *Naujas gyvenimas*, 1989, Nr. 40 (7087), p. 1.

[27] Žiobaitė R. Sąjūdis Prienų krašte, prieiga per internetą https://kvitrina.lt/sajudis-prienu-kraste [žiūrėta 2025 09 28].

Paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę, 2025 m. Virginijos Juodytės nuotr.

pių budėjimo grafikus, budėjimo vietą (Jiezno gyventojams daugiausia teko budėti prie LR AT rūmų). Po kruvinųjų įvykių jiezniečiams buvo nurodyta budėti Juragiuosė, prie Radijo ir televizijos stoties. Kol padėtis nurimo, iš viso Jiezno grupės nariai važiavo budėti apie 15 kartų[28].

1991 m. pavyko įgyvendinti siekį sutvarkyti teritoriją prie vandentiekio bokštų. Diskusiją šiuo klausimu Sąjūdis buvo pradėjęs dar 1989 metais – ką daryti su vieta, kur užkasti pokario partizanų kūnai. Sovietinės okupacijos metais ši teritorija buvo paversta šiukšlynu, pastatyti du vandentiekio bokštai, gaisrinė. Svarstyta, ar perkelti žuvusiųjų palaikus į kapines, ar tik sutvarkyti aplinką, paverčiant ją atminimo vieta. Sąjūdiečiai į diskusiją įtraukė ir žuvusiųjų artimuosius. Dauguma pasisakė už tai, kad palaikai nebūtų perkelti, o teritoriją būtina sutvarkyti: apsodinti medeliais, nukelti bokštus, pastatyti paminklą. Vienas bokštų vis dėlto buvo paliktas. Vėliau netgi buvo pasiūlymų likusiame bokšte įrengti Jiezno miesto muziejų, įkelti ten varpą, o sienose įrašyti žuvusiųjų vardus[29]. 1991 m. surinkus pakankamai lėšų pagaliau buvo pastatytas paminklas. Prie šio darbo, be daugelio kitų, prisidėjo ir sąjūdiečiai. O. Ražanauskienė prisimena: *„Gyventojų iniciatyva buvo pastatytas paminklas už Lietuvos laisvę žuvusiems partizanams su įrašu: „Kovojot ąžuolais. Palūžot ąžuolais. Šlamėsit ąžuolais tiems, kurie Lietuvą myli.“ Iš akmenų paminklą statė P. Mocevičius ir J. Ražanauskas. Jiems padėjo Kęstas Akstinas, Boleslovas Janavičius iš metalo padarė „saulutę“, kuria*

[28] LPS Jiezno grupės susirinkimo, vykusio 1994 03 06, protokolas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

[29] LPS Jiezno grupės susirinkimo, vykusio 1990 06 19, protokolas, *LPS Jiezno grupės archyvas*.

papuošė paminklo viršūnę. Aplink paminklą pasodino daug ąžuoliukų.“[30] Nors dalis medelių buvo išlaužyta, tačiau giraitė vis dėlto išliko ir užaugo. Vieta tapo lankoma ne tik Jiezno žmonių, bet ir miesto svečių. 2002 m. lankydamasis Jiezne partizanų atminimą pagerbė ir Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus.

Sąjūdžio ąžuolas 2025 m. Virginijos Karalevičiūtės nuotr.

Po ilgesnės pertraukos iš dalies pasikeitusios sudėties Jiezno Sąjūdžio grupė susirinko 1992 m. pradžioje. Sąjūdiečiai atnaujino narystę, nutarė palikti dvi darbo grupes: Švietimo ir Žemės ūkio (vykstant žemės reformai, nutarta daugiausia dėmesio skirti šiai sričiai ir valstybės turto privatizavimo klausimams)[31]. Pažymėtina, kad tuo metu Lietuvoje vyko dideli politiniai, ekonominiai, socialiniai pokyčiai: žemės ūkio reforma, piliečių teisių į nekilnojamąjį turtą grąžinimas, privatizacija, teisinės sistemos reforma ir kt. Tuo pat metu valstybė išgyveno ekonominį nuosmukį. Visa tai kėlė įtampą ir netgi dalies visuomenės nusivylimą Sąjūdžiu. Nesutarimų kilo ir tarp kai kurių Jiezno grupės narių[32]. Savo ruožtu, sąjūdiečiai neigiamai vertino rinkimuose į LR AT palaikyto A. Rudžio veiklą ir pasisakymus. Dauguma sąjūdiečių įsivaizdavo, kad Sąjūdžio keltas kandidatas palaikys dešiniąsias jėgas, o A. Rudys 1991 m. įstojo į LSDP ir AT oponavo dešiniesiems. Jiezno grupė parašė laišką deputatui su reikalavimu laikytis Sąjūdžio programos. Beje, panašaus turinio atvirą laišką A. Rudžiui paskelbė ir Birštono sąjūdiečiai, ir politinių kalinių bei tremtinių organizacijos[33].

Daug dėmesio 1992–1993 m. skirta rinkiminei veiklai – vyko net trys referendumai ir dveji rinkimai. Daug Jiezno grupės narių buvo deleguoti į apylinkių komisijas arba veikė kaip stebėtojai, vykdė agitaciją, platino Sąjūdį remiantį rajoninį laikraštį „Gėlupis“, rinko lėšas rinkimų kampanijai. Jiezno grupė savo narius skyrė ir į gretimos Stakliškių seniūnijos apylinkių rinkimų komisijas, ten vykdydami agitaciją pritraukė aktyvių vietos gyventojų, kurie tapo naujais grupės nariais. Stengiantis geriau vykdyti darbus, netgi buvo sudaryti du atskiri narių pogrupiai: Stãkliškių (vadovas Juozas Baranauskas, sekretorius Kazys Bekešius) ir Pieštuvėnų (vadovas Kęstutis Palionis, sekretorė Virginija Seniauskaitė)[34].

[30] Iš Onos Ražanauskienės atsiminimų, pateiktų „Versmės“ leidyklai.

[31] LPS Jiezno grupės susirinkimo, vykusio 1992 03 23, protokolas Nr. 3, *LPS Jiezno grupės archyvas.*

[32] LPS Jiezno grupės susirinkimo, vykusio 1992 11 19, protokolas Nr. 14, *LPS grupės archyvas.*

[33] Straipsnio „Atviras laiškas deputatui A. Rudžiui“ iškarpa iš 1991 11 28 laikraščio „Lietuvos aidas“, *KRVA*, f. 2320, ap. 1, b. 19, l. 25.

[34] Prienų r. Jiezno Sąjūdžio grupės susirinkimo, vykusio 1993 01 10, protokolas Nr. 12, *LPS Jiezno grupės archyvas.*

1993 m. pagyvėjo diskusijos dėl Sąjūdžio ateities: ar jis atliko savo vaidmenį ir koks turėtų būti šio judėjimo statusas ateityje. Sąjūdžiui pralaimėjus rinkimus į LR Seimą vis dažniau kalbėta apie būtinybę steigti partiją, kuri politinėje kovoje jungtų dešiniąsias jėgas ir tęstų Sąjūdžio liniją. 1993 m. gegužės 1 d. buvo įkurta Tėvynės Sąjungos (Lietuvos konservatorių) partija. 1993 m. gruodžio 18 d. įvyko IV Sąjūdžio suvažiavimas, kuriame po ilgų diskusijų delegatai nusprendė, kad Sąjūdis, atidavęs aktyviausius narius konservatorių partijai, turi likti visuomenine organizacija[35]. Dauguma sąjūdiečių pripažino, kad Sąjūdis įgyvendino pagrindinį tikslą – atkurti ir įtvirtinti Lietuvos nepriklausomybę. Tokios pačios nuomonės laikėsi ir Sąjūdžio Jiezno grupė. Net ir grupei baigus veiklą, dauguma buvusių Jiezno sąjūdiečių liko pilietiški, dažnai kviečiami į rinkimų komisijas ar stebėtojus. Nariai, kurie norėjo toliau dalyvauti politinėje veikloje, stojo į įvairias partijas, kiti dalyvavo visuomeninių organizacijų veikloje. Pagrindiniai Sąjūdžio uždaviniai buvo įgyvendinti: atkurtas ir įtvirtintas valstybingumas, įvykdyti laisvi ir demokratiniai rinkimai, įvesta privati nuosavybė – padėti pamatai tolesnei Lietuvos raidai[36].

[35] Matulaitis A. Lietuvos Sąjūdžio IV suvažiavimas, *Gėlupis*, 1993, (gruodžio 24 d. numeris), p. 2.

[36] Už kai kurių šiame straipsnyje paminėtų dalykų patikslinimą autorė dėkoja Vitalijai Valatkaitei-Rūdienei.

Jiezno seniūnija laiko tėkmėje

Algis Bartusevičius

Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius. 2025 m. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Jiẽzno seniūnija – administracinis teritorinis vienetas Prienų rajono savivaldybės rytuose. Vakaruose seniūnija ribojasi su Birštono savivaldybe, kuri ją skiria nuo didžiosios rajono dalies. Pietuose seniūnija ribojasi su Alytaus rajono savivaldybės Butrimonių seniūnija. Didžiąja savo teritorijos dalimi Jiezno seniūnija ribojasi su kaimynine, didžiausia Prĩenų rajono Stakliškių seniūnija, o kaimynai šiaurėje – Krúonio seniūnija (Kaišiadorių r.). Nemunas Jiezno seniūniją skiria nuo Prienų ir Pakúonio seniūnijų (anksčiau, iki 2018 metų, – nuo buvusios Ašmintõs seniūnijos). Seniūnijos plotas 138,66 km^2. Jame išsidėstęs Jiezno miestas ir 60 kaimų. Didesnės gyvenvietės – Kašónys, Vėžiónys, Strazdìškės, Dukurnónys, Licišką́nai, Añglininkai, Kisiẽliškės, Sundãkai. 1994 metais, įsigaliojus Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymui, buvo panaikinti trys seniūnijos kaimai: Medeikonių, Pakrovų̃ ir Šiláičių. Pakrovų kaimo dalis priskirta prie Stakliškių seniūnijos, o Medeikonių ir Šilaičių kaimuose jau nebeliko gyventojų. 2009 metais seniūnija suskirstyta į devynias seniūnaitijas: Beñčiakiemio, Ceñtro, Dukurnonių̃, Jiẽzno Kolònijų (vėliau pervadinta į Stotiẽs g.), Kašonių̃, Mokỹklos g., Strazdìškių, Vėžionių̃ ir Vìlniaus gatvės. Seniūnaičiai renkami seniūnaitijos gyventojų ketveriems metams, pasibaigus naujos kadencijos savivaldybės tarybos rinkimams. 2024 metais seniūnaitijų skaičius sumažintas iki šešių: Kašonių, Nẽmuno, Strazdiškių, Vėžionių, Jiezno miesto Výtauto gatvės ir Vilniaus gatvės seniūnaitijas).

Jiezno seniūnijos teritorijos ribą daugiau nei 15 km žymi Lietuvos upių tėvas Nemunas, į kurį įteka Veřknės upė. Laukus raižo daug mažesnių upelių: Alšià, Viekšnià, Kamaĩnė, Surmià, Svedubė, Juodijà, Jieznẽlė, Sobuvà, Dzindzakẽ, Mẽkšrupis ir kiti. Šalia Jiezno telkšo per 70 ha ploto Jiẽzno ežeras, o tolėliau kiti, mažesni Kašonių̃, Dukurnonių̃, Pečiauskų̃, Valiū́niškių, Žvìrblių, Surmiùs, Vérdupis, Šepetỹs, Verbliū̃das ir Bebrū̃kas. Didžiąją Jiezno seniūnijos teritorijos dalį užima žemės ūkio naudmenos – 79 %, vandenys užima 14 %, ir kitos paskirties plotai.

Lietuvoje atkūrus Nepriklausomybę, nuo 1990 metų nustojo galioti Jiezno miesto vykdomojo komiteto ir Jiezno apylinkės valdžios įgaliojimai. Jiezniečių išrinkta naujoji Vietinė taryba pirmuoju viršaičiu paskyrė inžinierių Gedeminą Latvį, kuris vienerius metus vadovavo ir Jiezno apylinkei, ir Jiezno miestui. Tuo metu viršaitis vykdė Prienų rajono tarybos pavestus nurodymus, savo veiklą derino su Vietine taryba. 1991 metais Jiezno apylinkės taryba viršaičiu paskyrė savo pirmininką, inžinierių Vitą Mikučiūną, kuris šias pareigas ėjo iki 1995 metų. Tuo metu, šalia administracinių darbų, viršaitis vadovavo Jiezno komunaliniam ūkiui,

Jieznas iš paukščio skrydžio.
K. Fedirkos nuotr.

kultūros namams, darželiui, muzikos mokyklai, gaisrinei. Per tą laikotarpį Jiezno apylinkės administracija koja kojon vykdė labai svarbią misiją – su žemėtvarkos specialistais grąžinti žemę jos teisėtiems savininkams. Kaimo vietovėse buvo išsamiai pildomos namų ūkio knygos apie gyventojus ir jų socialinę padėtį, turimus pastatus ir kiti duomenys. Viršaitis padėjo surinkti komandą Jiezno policijos nuovadai, kuri užtikrino viešąją tvarką Jiezno, Stakliškių ir Birštono apylinkėse. Taip pat viršaitis rengė rinkimus, rinko žemės mokestį, prižiūrėjo mažmeninę prekybą, organizavo viešuosius darbus, gatvių apšvietimą, pagal turimą biudžetą remontavo kelius, registravo gimimus ir mirtis, išdavinėjo leidimus laidoti, pagal kompetenciją išrašė pažymas, atliko kai kuriuos notarinius veiksmus.

Po to, kai LR Seimas 1994 m. liepos 7 d. priėmė vietos savivaldos įstatymą Nr. I-533, 1995 metų balandžio mėnesį Jiezno apylinkė buvo pakeista į seniūniją, vienu iš dešimties Prienų rajono savivaldybės teritorinių administracinių vienetų. Pirmuoju seniūnu buvo paskirtas iš Añglininkų kaimo kilęs ūkininkas Kęstutis Klizas. Pamažu nuo Jiezno seniūnijos buvo atskirtos Prienų rajono savivaldybei pavaldžios įstaigos. Jiezno muzikos mokykla tapo atskira nuo seniūnijos įstaiga, atskaitinga savivaldybės merui, vaikų darželis-lopšelis prijungtas prie Jiezno vidurinės mokyklos, kultūros namai – prie Prienų kultūros centro, gaisrinė – prie Prienų rajono priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos. Vėliau nuo seniūnijos buvo atskirtas komunalinis ūkis, kuris su savo pagrindinėmis funkcijomis – tiekti vandenį, valyti nuotėkas, prižiūrėti tinklus – buvo perduotas UAB „Prienų vandenys“. Seniūnas iš esmės turėjo tokias pačias pareigas, kaip ir apylinkės viršaitis, tik veiklą vykdė be savo biudžeto. Savivaldybė kiekvienais metais skyrė asignavimus (rajono biudžeto lėšas) numatomoms veikloms vykdyti. Įkurtai Jiezno seniūnijai teko labai svarbi sritis – socialinė parama ir darbas su socialinės rizikos šeimomis. Šiam darbui buvo paskirtos trys socialinės specialistės, kurių veiklos sritys buvo labai plačios (prašymų priėmimas socialinei paramai, kompensacijai už kietą kurą, šildymą, karštą vandenį, išmokoms, vaikui gimus, mokyklinio amžiaus vaikų maitinimui ir kt.).

Jiezno miesto aikštė. 2021 m. A. Vaicekausko nuotr.

2000 metais po įvykusių savivaldybių tarybų rinkimų Prienų rajone politinę daugumą sudarė Naujoji sąjunga, todėl daugumoje seniūnijų buvo pakeisti seniūnai, taip pat ir Jiezne. Seniūnu tapo jaunas ir energingas buvęs miškininkas Arūnas Vaidogas, kuris šį darbą dirbo iki 2007 metų. Tuo laikotarpiu atsirado daug įdomių iniciatyvų, daugiau remontuojama gatvių ir kelių, plečiamas gatvių apšvietimo tinklas, įrengtos naujos Jiezno miesto kapinės su reikalinga infrastruktūra, pagrindinėse gatvėse ir Jiezno centriniame parke įrengti betoninių trinkelių šaligatviai su gatvių ir vejos bortais. Didesnis iššūkis seniūnijai buvo nauji Jiezno miesto nuotekų valymo įrenginiai su centrine trasa. Daugiau dėmesio buvo teikiama seniūnijos civilinių kapinių priežiūrai. 2002 metais Jiezno seniūnijoje buvo įsteigtas žemės ūkio ir kaimo plėtros specialisto etatas ir nuo to laiko seniūnija papildomai rūpinasi žemės ūkio naudmenų ir pasėlių deklaravimu išmokoms iš Europos Sąjungos fondų gauti, priimami prašymai registruoti ir išregistruoti žemės ūkio valdoms, pildomos pieno kvotų deklaracijos, gyvūnų informacinėje sistemoje registruojamos kiaulės ir kita.

Minėtu laikotarpiu pagerėjo bendradarbiavimas tarp įstaigų, pradėtos kurti Jiezno miesto ir kaimo bendruomenės, suaktyvėjo kultūrinis seniūnijos gyvenimas, daugiau dėmesio skiriama sportiniam jaunimo užimtumui, rengiamos įvairios varžybos. Susikūrė didžiausio metų sportinio renginio – Jiezno seniūnijos futbolo turnyro – tradicjos. Turnyras kasmet rengiamas paskutinį liepos mėnesio šeštadienį. Tradicinės tapo ir Joninių šventės, kurių pagrindinis rengėjas – seniūnija. Be seniūnijos pagalbos neapseidavo ir didžiausi Jiezno parapijos Švento Jono Krikštytojo ir Mykolo Arkangelo atlaidai. Iš to laikotarpio galima išskirti gražų renginį, skirtą Jiezno vardo paminėjimo 510 metų jubiliejui. Buvo surengtas ne tik šventinis renginys su garsių muzikinių grupių pasirodymu, bet ir organizuotas gražiausių sodybų konkursas, pagerbti Jiezno vardą garsinę ir garsinantys žmonės, parengtas jubiliejinis reprezentacinis leidinys.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, Jiezno seniūnijoje, kaip ir visoje šalyje, prasidėjo sodybų tuštėjimo metas. Jaunesnio amžiaus žmonės traukė laimės ieškoti į svečias šalis, o vidurinės mokyklos absolventų didžioji dalis savo ateities nesiejo su gimtuoju kraštu dėl didelio nedarbo lygio bei kitų priežasčių. Prie to galima pridėti tuometį didelį mirtingumo lygį. Per dešimtmetį Jiezno seniūnijoje gyventojų skaičius sumažėjo daugiau nei tūkstančiu.

Į centrinę aikštę nešama pašventinta istorinė Jiezno vėliava – grafų Pacų herbas. Iš dešinės: klebonas Rolandas Bičkauskas, seniūnas A. Bartusevičius. 2010 m. Iš seniūnijos archyvo

Mažėjantis gyventojų skaičius skaudžiausiai atsiliepė švietimo sričiai. Buvo uždaryta Kašonių dešimtmetė (ilgus metus buvusi aštuonmetė) mokykla, vėliau – Pėlekonių, Dukurnonių ir Vėžionių pradinės mokyklos. 2005 metais uždaryta Jiezno specialioji mokykla-internatas.

Jiezno seniūnija. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Jiezno kultūros ir laisvalaikio centras. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Liūdniausia, kad kai kurių buvusių įstaigų pastatai ilgainiui tapo vaiduokliais. Padaugėjo apleistų gyvenamosios paskirties pastatų ir sklypų.

2007 metais po eilinių savivaldybių rinkimų Naujojos sąjungos Prienų skyriaus tarybos nariai išsikovojo vietą valdančiojoje daugumoje ir į administracijos direktoriaus postą delegavo Jiezno seniūną Arūną Vaidogą. 2005-aisiais metais pakeitus vietos savivaldos įstatymą, seniūnas tapo karjeros valstybės tarnautoju, į pareigas skiriamu konkurso būdu. Todėl po Prienų rajono savivaldybės administracijos surengto konkurso Jiezno seniūno pareigas pradėjo eiti verslininkas iš Kašonių kaimo, inžinierius Algis Bartusevičius, kuris (su labai trumpa pertrauka 2009 metais) dirba iki šiol.

Nuo 2007 m. liepos 1 d. seniūnija priima gyvenamosios vietos deklaravimo dokumentus ir tvarko gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitą. Tais pačiais metais Prienų rajono savivaldybė įsteigė Socialinių paslaugų centrą, kurio viena iš pagrindinių užduočių – padėti tvarkyti buitį vyresnio amžiaus vienišiems ir neįgaliems asmenims, teikti kai kurias paslaugas. Jiezno seniūnijos gyventojams tokias paslaugas tuomet teikė vienas darbuotojas, vėliau, didėjant poreikiui, – trys. Socialinių paslaugų centras rengė ir teikė pagalbą socialinės rizikos šeimoms, kurių Jiezno seniūnijoje tuomet gyveno daugiau nei trisdešimt. Tam reikėjo dviejų specialisčių, kurios kartu su seniūnu ir socialinio darbo specialiste lankė šeimas, teikė informaciją ir pasiūlymus savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyriui, o šeimoms – reikiamą pagalbą.

2008-ais metais Prienų rajono savivaldybės administracija įsteigė penkis kultūros ir laisvalaikio centrus didžiosiose seniūnijose, todėl Jiezno kultūros namai, vykdę kuklią kultūrinę veiklą (svarbiausių metinių švenčių rengimas ir pagyvenusių žmonių ansamblis „Bočiai") buvo pertvarkyti į centrą. Įstaigai pradėjo vadovauti konkursą laimėjusi patyrusi specialistė Dalia Vertinskienė. Naujai direktorei kilo didelis iššūkis – viską pradėti iš pradžių, nes paveldėjo šaltas ir apleistas patalpas su nudėvėtu ir kukliu inventoriumi. Jiezniečiai labai dėkingi šiai moteriai, kurios rūpesčiu kultūros ir laisvalaikio centre buvo įkurti keli suaugusiųjų ir vaikų meno kolektyvai, visoje Lietuvoje garsi liaudiškos muzikos kapela „Jieznelė", folkloro kolektyvas. Jos pastangomis buvo suremontuotas pastatas, įrengtas modernus šildymas.

Vaikų folkloro ansamblis „Jieznelė". Vadovė Ingrida Valentienė. 2013 m. Iš seniūnijos archyvo

Jiezno choras. Vadovė Danguolė Smalskienė. 2014 m.

2007 metais Jiezno seniūnijos patalpose savo padalinį įkūrė Prienų

Folkloro kolektyvas „Jieznelė“ Kašonyse. 2023 m. Iš seniūnijos archyvo

teritorinė darbo birža, įvertinusi didelį bedarbių skaičių labiau nuo centro nutolusiose Jiezno ir Stakliškių seniūnijose. Šių seniūnijų bedarbiams tapo paprasčiau ir pigiau lankyti juos aptarnaujančias specialistes. Padalinys Jiezne veikė iki 2022 metų.

Jiezno seniūnijos patalpose veikė Prienų rajono policijos komisariato apylinkės inspektorius su dviem policininkais, kurie aptarnavo Jiezno ir Stakliškių seniūnijų teritorijas. Šiame rajono krašte buvo didelis nusikalstamumo lygis. Vyravo smulkūs nusikaltimai, vagystės, smurtas artimoje aplinkoje. Pasitaikydavo ir sunkių nusikaltimų, tokių kaip narkotikų platinimas, žudynės. Atkūrus Nepriklausomybę, gerą dešimtmetį Jiezne veikė policijos nuovada. Ji rūpinosi patruliavimu gatvėse ir kitose viešose vietose, eismo saugumo užtikrinimu, įvairių nusikaltimų tyrimu bei prevencija ir dirbo kitus darbus. Nuovadoje su vadovaujančiais pareigūnais keliomis pamainomis dirbo beveik dvidešimt pareigūnų. Vėliau nuovada buvo išformuota, didžioji dalis pareigūnų perkelti į Prienų rajono policijos komisariatą, o apylinkės inspektoriai Jiezne pasiliko iki kitos policijos sistemos pertvarkos, po kurios jų išvis nebeliko. iuo metu teritoriją aptarnauja mobilūs policijos ekipažai.

Iki 2008 metų Jiezno seniūnijoje veikė trys bendruomenės: dvi Jiezno mieste – Jiezno miesto bendruomenės centras, vadovaujamas Irenos Urbanavičienės, ir Jiezno miesto bendruomenė, vadovaujama Vido Šiupšinsko, – ir Vėžionių kaimo bendruomenė „Topolis“ (vadovė Aušra Mineikienė). Seniūnas Algis Bartusevičius sumanė įkurti Kašonių ir Dukurnonių kaimų bendruomenes. Kašoniškiams „diriguoti“ ėmėsi buvęs ilgametis Kašonių aštuonmetės (vėliau, iki panaikinimo, – dešimtmetės,) mokyklos direktorius Stanislovas Šulskis, o dukurnoniškiams – Ona

Lietuvos himno giedojimas Nepriklausomybės aikštėje Jiezne. 2012 m. liepos 6 d. Iš seniūnijos archyvo

Šaulinskienė. Jiezno miesto bendruomenių pirmininkai vairą išlaikė iki šiol, o kaimiškose vietovėse iniciatyvą perėmė: Dukurnonysė – Vida Ivanauskienė, Kašonysė – ilgametis seniūnaitis Dalius Kabašinskas, o Vėžionysė – Irma Kereišienė.

Bendruomenės rengė projektus turimoms patalpoms remontuoti, įvairiems kultūriniams ir istoriniams renginiams organizuoti. Daug dėmesio skyrė savo bendruomenių narių laisvalaikiui (renginiams, kelionėms), prisidėjo prie seniūnijos organizuojamų renginių ir sumanymų. Gražius ir įdomius projektus parengė Jiezno bendruomenės centro vadovė Irena Urbanavičienė, įdomias ir įsimintinas veiklas vykdė ir kitos bendruomenės.

Vėliau prie Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro įsikūrė ir „Kraštiečių bendruomenė“, vadovaujama Danguolės Smalskienės, kuri ilgainiui tapo įvairių kultūrinių renginių lydere. Vienas svarbiausių šios bendruomenės tęstinių projektų – „Įžymūs kraštiečiai sugrįžta“. Tai įvairių renginių, susitikimų, parodų ciklas, populiarinantis garsių Jiezno krašte gimusių žmonių pasiekimus, jų indėlį į istoriją bei kultūrą. Kiekvienais metais vyksta keli tokie renginiai. Surengti du susitikimai su keramike docente Ona Petkevičiūte, kurių metu kraštietė pristatė savo keramikos dirbinių parodas; susitikimai su profesoriumi Juozu Skernevičiumi, su leidyklos „Terra Publica“ savininku Vytautu Kandrotu, su docentais Juozu Genevičiumi, Pranu Malinausku, žurnalistu Vykintu Pugačiausku ir kitais garsiais kraštiečiais, kuriais didžiuojasi Jiezno bendruomenė.

Svarbiausias Jiezno seniūnijos renginys – liepos paskutinį šeštadienį rengiama seniūnijos vasaros šventė, kurioje pagerbiami Jiezno kraštui labiausiai nusipelnę žmonės. Jiems seniūnas įteikia nominacijas – stilizuotą pergalės deivę ir padėką. Šiuos apdovanojimus jau gavo Jiezno klebonas Rolandas Bičkauskas, Jiezno istorijos entuziastas ir puoselėtojas Vytautas Gusas, kraštietė profesorė Irena Buckley

Jiezno šviesuolis Vytautas Gusas prie savo sukurto Jiezno dvaro maketo. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

(Raškevičiūtė), Prienų rajono savivaldybės meras Alvydas Vaicekauskas, žurnalistas Juozas Pugačiauskas, istorikas Vytautas Kuzmickas, sportininkas kultūristas Vytautas Sadauskas, „Nemuno“ ŽŪB valdybos pirmininkas Algimantas Šidlauskas, profesorius dr. Juozas Skernevičius, profesorius dr. Eugenijus Valatka, gydytojas Povilas Rimkus, mokytoja metodininkė Nijolė Kuliešienė, leidėjas ir fotografas Vytautas Kandrotas, žurnalistė Ramutė Šimukauskaitė, Jiezno gimnazijos direktorė Neringa Zujienė ir Jiezno Paramos šeimai centro direktorė Jūratė Virginija Žukauskienė.

Šalia įsikūrusių bendruomenių atsirado du sporto klubai. Kultūrizmo klubą „Uola“ įkūrė garsus šios sporto šakos entuziastas, profesionalus ir tituluotas sportininkas Vytautas Sadauskas. Šiam klubui Prienų rajono savivaldybės administracija skyrė patalpas Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro pastate. Vytautas subūrė bendraminčius plačiai veiklai, į kurią įtraukė vietos jaunimą ir pagyvenusius žmones. Klubas „Uola“ įgyvendino kelis projektus su Prienų Vietos veiklos grupe ir tokiu būdu suremontavo turimas patalpas bei įsigijo reikalingo sportinio inventoriaus.

Jiezno seniūnas sumanė įkurti sporto klubą „Jieznas“ (vadovas Laimis Pempė). Šis klubas kasmet rengė šias sporto varžybas: mažojo futbolo, krepšinio, smiginio, parko ir salės tinklinio, stalo teniso ir kt. Pats svarbiausias metinis šio klubo renginys – tradicinis Jiezno futbolo turnyras. Jis rengiamas kiekvienų metų liepos paskutinį šeštadienį, į kurį suvažiuoja, sugrįžta po visą Europą išsibarstę šios sporto šakos entuziastai. Turnyre dalyvauja šešios komandos, atstovaujančios vadinamiesiems Jiezno miesto mikrorajonams: Jiezno centrui – „Centras“, mūrams – „Mūrai“, ežero pakrantei – „Ežero krantas“ ir miesto daliai, esančiai už bažnyčios – „Paukščių galas“. Atskirą komandą „Veteranai“ sudaro vyresnio amžiaus

Mažojo futbolo turnyro nugalėtojai. 2020 m. Iš seniūnijos archyvo

Legendinė Jiezno futbolo komanda knygos „Futbolas Jiezne“ pristatymo metu. 2018 m. Iš seniūnijos archyvo

Knygos „Futbolas Jiezne“ pristatymas. Sėdi iš kairės Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro direktorė Dalia Vertinskienė, redaktorius Juozas Pugačiauskas, Jiezno bibliotekininkė ir knygos sudarytoja Sigutė Katkauskienė, Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius. 2018 m. Iš seniūnijos archyvo

futbolininkai, kurios branduolį sudaro garsiosios „Jiezno technikos“ komandos atstovai. Šeštą komandą – „Kašonys“ subūrė kašoniškiai, kurie į tradicinį Jiezno seniūnijos turnyrą įsiliejo prieš dešimtį metų. Sporto klubas su pagalbininkais išleido knygelę „Futbolas Jiezne“.

2022 metais sporto klubas „Jieznas“ nutraukė savo veiklą, o vietoje jo įsikūrė Jiezno sporto ir laisvalaikio klubas su nauju, energingu vadovu Skirmantu Žaliu. Šis sporto klubas ne tik tęsia tradicijas, bet ir pradėjo naujoviškai organizuoti laisvalaikio renginius; labai populiarūs vietos bendruomenėje tapo „Protų mūšiai“.

Aktyviai dirba Jiezno žmonių su negalia sąjunga, kuri atsiskyrė nuo Prienų rajono neįgaliųjų organizacijos, kad galėtų labiau sutelkti dėmesį į jiezniškių poreikius ir problemas. Beveik dešimt metų šiai organizacijai vadovavo Augenija Stoškuvienė, kuri išrūpino neįgaliesiems mikroautobusą ir patalpas Jiezno pirminės sveikatos priežiūros centre, jiems rengė įvairias išvykas, šventes. Ne tik sąjungos nariams, bet ir senjorams teikiamos pavėžėjimo į gydymo įstaigas paslaugos. Nuo 2022 metų šios organizacijos vadovės vairą perėmė Virginija Pempienė, kuri ne tik tęsia susiklosčiusias tradicijas, bet surado ir daugiau veiklų. Visas miestas džiaugiasi veiklomis ir kūrybingomis sąjungos narėmis Nijole Rutiene, Laimute Butkiene, Jolanta Lukoševičiene, kurios Motinos ir Tėvo dienų proga savo meniniais dirbiniais papuošia centrinę miesto Nepriklausomybės aikštę ir viešąsias erdves prie ežero. Jau ne vienerius metus jos gėlėmis ir puokštėmis puošia Jiezno bažnyčios altorius per didžiuosius Šv. Roko ir Šv. Mykolo atlaidus, šventas Kalėdas.

Jiezno seniūnija didžiuojasi, kad jos teritorijoje gyvena nemažai kuriančių žmonių. Vincentavõs kaime įsikūrė skulptorius Zigmas Buterlevičius su žmona keramike ir dailininke Jurga. Licišką̃nų kaime – dailininkas ir grafikas Marius Jonutis su žmona, knygų iliustratore Lina Dūdaite, Sobuvõs kaime – dailininkų ir keramikų Giedriaus ir Audronės Barzdų šeima, Pẽlekonių kaime – keramikė Skirmantė Bagdanskienė su vyru tautodailininku Alfonsu, Vilūnẽlių kaime – menininkė Margarita Adomavičienė. Visi garbūs menininkai noriai dalyvauja

seniūnijos visuomeniniame gyvenime, rengia personalines parodas, susitikimus su miestelėnais.

Savo žemišką kelionę Jiezne baigė ir žymus skulptorius Gvidutis Švenčionis, palikdamas mūsų gyvenime ženklius pėdsakus: Lietuvos tūkstantmečiui skirtame paminkliniame akmenyje, kurį pastatė Jiezno seniūnija, iškalė specialų ženklą stilizuoto amžiaus tėkmėje (projektą sumanė ir finansavo klebonas Rolandas Bičkauskas). Gvidutis mielai dalyvaudavo Jiezno bendruomenės ir Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro veiklose, muzikavo – mušė būgną liaudiškos muzikos kapeloje.

Švietimo įstaigos

2025 m. Jiezne liko vienintelė švietimo įstaiga – Jiezno gimnazija, kuriai vadovauja Neringa Zujienė (2025 metais Prienų rajono savivaldybės sprendimu Jiezno gimnazija pertvarkyta į Dzūkijos gimnazijos Jiezno skyrių).

Ne taip seniai Jiezno mieste buvo dar dvi mokymo įstaigos: Mokykla-internatas ir Specialioji mokykla-internatas. Pastaroji buvo panaikinta 2005 metais (paskutinioji direktorė M. Ruseckienė), o mokykla-internatas pertvarkyta į Jiezno vaikų globos namus (Paramos šeimai centras), jų darbuotojai įtraukti į Jiezno gimnazijos bendruomenę. Vaikų globos namams vadovauja Jūratė Virginija Žukauskienė.

Iki 2002-ųjų metų Kašonių kaime veikė Kašonių dešimtmetė mokykla (sovietmečiu – aštuonmetė mokykla). Iki 2001 metų jai vadovavo ilgametis direktorius Stanislovas Šulskis. Prienų rajono savivaldybei panaikinus Kašonių dešimtmetę mokyklą, dar ketverius metus šiame kaime veikė pradinė (keturių klasių) mokykla. Toks pats likimas ištiko Dukurnonių (paskutinė mokyklos vedėja Aušra Petravičienė), Pelekonių (ilgametis mokyklos vedėjas – nusipelnęs mokytojas Jonas

Akmuo, skirtas Lietuvos tūkstantmečiui paminėti (2009 m.) prie Jiezno bažnyčios. 2026 m. gegužės 7 d. A. Bartusevičiaus nuotr.

Ardaravičius) ir Vėžionių (mokyklos vedėja Danutė Acuvienė) kaimų pradines mokyklas.

Sovietmečiu pradinės mokyklos veikė Anglininkų, Sobuvos, Būdõs, Daukantū, Kisiẽliškių, Padrĩežiškių, Sokoniū, Sundãkų ir Verbýliškių kaimuose.

Mažėjant gyventojų skaičiui, taip pat ir vaikų gimstamumui, vienintelėje likusioje ugdymo įstaigoje – Jiezno gimnazijoje – mokinių vos užtenka klasių komplektams sudaryti. Mokykliniai autobusai surenka mokinius iš visos seniūnijos teritorijos, neaplenkdamos gretimos Stãkliškių seniūnijos Pĩkelionių gyvenvietės. Panaikinus gimnaziją Krúonio miestelyje (Kaišiadorių r.), jos mokinius į Jiezną parsiveža iš Kruonio ir Užgirẽlio. Seniūnija stengiasi užtikrinti mokyklinių autobusų maršrutų kelių būklę: vasarą dažniau greideriuoja ir taiso sugadintus ruožus, žiemą valo sniegą, barsto smėliu slidžias kelių atkarpas.

Jiezno vaikų darželis, kuriam ilgai vadovavo Benigna Bernatavičienė, ilgainiui tapo Jiezno gimnazijos ikimokyklinio ugdymo skyriumi.

Jiezno mieste veikia vaikų muzikos mokykla, kurią įkūrė visų gerbiamas muzikos mokytojas Anatolijus Bernatavičius. Iš pradžių ši mokykla glaudėsi dviejuose pastatuose miesto centre, o vėliau persikėlė į ikimokyklinio ugdymo skyriaus patalpas. Šiuo metu Jiezno vaikų muzikos mokykla integruota į Prienų menų mokyklą kaip jos filialas. Šiai įstaigai vadovauja Aida Pūraitė-Jankauskė, prieš tai laikinai ėjusi Jiezno vaikų muzikos mokyklos direktorės pareigas.

Jiezno gimnazijos moksleiviai turi geras sąlygas veiklai po pamokų. Dirbančių tėvų vaikai laiką leidžia Paramos šeimai centre, kur gali ruošti pamokas ir ilsėtis. Darbo pabaigoje vaikus po namus išvežioja specialiai tam skirtas transportas – penkių vietų lengvasis automobilis, kurį vairuoja jiezniškis Vytautas Bunevičius.

Medicinos įstaigos

Vyresnio amžiaus žmonės su nostalgija prisimena laikmetį, kai Jieznas buvo rajono centras. Manau, kad tuo metu Jieznas, kaip miestas, buvo pasiekęs savo raidos viršūnę. Nuo 1950 iki 1962 metų (tiek metų buvo Jiezno rajonas) į Jiezną investuota labai daug. Buvo įrengta reikiama infrastruktūra daugeliui įmonių ir įstaigų, pastatyta nauja vidurinė mokykla, specialioji mokykla-internatas, mokykla internatas, prekybos tinklas, buitinių paslaugų kombinatas, o miesto pakraštyje įsikūrė Tarpkolūkinės statybos organizacijos starterių ir generatorių remonto cechai, lengvosios pramonės įmonėlės.

Svarbu, kad Jiezne buvo teikiamos visos gydymo paslaugos. Senuose pastatuose pasidarė ankšta, todėl buvo pastatyta bendrojo gydymo su gimdymo skyriumi ligoninė, infekcinių ligų ir LOR ligoninės, morgas. Poliklinika kurį laiką dirbo sename buvusios mokyklos pastate, nedidukė vaistinė – prie buvusio valsčiaus pastato. Vėliau, pastačius naują poliklinikos pastatą prie ligoninių komplekso, ten įsikėlė ir vaistinė su vaistų gamybos skyriumi. Kiek tolėliau nuo ligoninės buvo pastatyti dideli vaistų sandėliai, iš kurių juos paskirstydavo kitoms Lietuvos gydymo įstaigoms.

Dantų gydytojoms, kurių Jiezne triūsė penkios, buvo pastatytas dviaukštis pastatas miesto centre.

Vadovauti Jiezno gydymo įstaigoms buvo pakviestas jaunas ir gabus gydytojas Povilas Rimkus, kuris subūrė energingų, talentingų medikų kolektyvą. Vėliau jie savo karjerą tęsė įvairiose šalies klinikose.

Atokesnėse seniūnijos gyvenvietėse veikė felčeriniai punktai: Kašonių, Dukurnonių, Nemuno ir Vėžionių. Ilgiausiai dirbo Dukurnonių felčerinis punktas, kurio vedėja Genovaitė Vilkienė užsitarnavo ypatingą to krašto gyventojų pagarbą už profesionalią ir nuoširdžią pirminę pagalbą.

2025 metais Jiezne veikia dvi gydymo įstaigos: Jiezno pirminės sveikatos priežiūros centras (PSPC), kuriam vadovauja gydytojas Modestas Dimša (iki jo vadovais buvo R. Oniūnas, P. Rimkus, S. Bunevičienė) ir privati gydytojos Giedrės Banienės vadovaujama įmonė „Pagalba ligoniui“.

Jiezno PSPC dar teikiamos ligonių ir vienišų senelių bei neįgalių asmenų slaugos ir gydymo paslaugos. Jiems skirtos palatos su 30-ia vietų. Ligonius aptarnauja bendrosios praktikos šeimos gydytojai, o tiems, kuriems reikalinga specialistų konsultacija, išrašomi siuntimai, dažniausiai į Prienų, Alytaus ligonines, Kauno klinikas, rečiau – į Vilniaus Santaros klinikas.

2022 metais buvo nugriautas senasis ligoninės pastatas, o jame buvęs slaugos ir priežiūros skyrius perkeltas į suremontuoto pagrindinio pastato antrąjį aukštą.

Buvusį infekcinių ligų ligoninės pastatą nusipirko verslininkė iš Kauno Roberta Aniūnaitė, kurį suremontavusi, pavertė šiuolaikiškais globos namais ir 2025 metais pradėjo veiklą. Robertos vadovaujama VšĮ „Vaistija“ šių namų vienviečiuose ir dviviečiuose kambariuose apgyvendino penkiolika globotinių, kuriems labiausiai reikia rūpesčio, saugumo, atjautos, meilės ir šilumos.

Šiuo metu Jiezno mieste veikia dvi vaistinės: viena įsikūrusi Giedrės Banienės poliklinikoje „Pagalba ligoniui“, kita – „Camelia“ vaistinė – buvusiame muzikos mokyklos pastate, šalia parduotuvės „Aibė“.

Paštas

Jiezniečiai džiaugiasi, kad po respublikinės pertvarkos mieste išliko paštas su aptarnaujančiais kurjeriais. Mažesniuose miesteliuose, taip pat ir gretimose Stakliškėse, pašto nebeliko. Ne taip seniai pašto skyrius dar veikė Kašonių kaime (ilgametė vedėja Elena Mazuronienė), kuris aptarnavo buvusių Kašonių ir Sobuvos kolūkių teritorijų gyventojus. Jiezno paštas aptarnavo Jiezno miestą ir kaimiškąją seniūnijos teritoriją. Ilgus metus jis glaudėsi ūkininko P. Nenartavičiaus pastatytame name, netoli senosios vaistinės. Ten buvo įkurdintas ir telegrafas, vėliau telefono komunikacijų stotis. Ilgus metus paštui vadovavo Stasys Sikorskis, o šiuo metu Lietuvos pašto Jiezno skyriui, kuris įsikūręs šalia „Iki“ centro, vadovauja Laima Šiupšinskienė (Urbanavičiūtė).

Kultūros įstaigos ir bibliotekos

Iki 2008 metų Jiezno seniūnijoje veikė kelios kultūros ir laisvalaikio salės, pavaldžios Prienų kultūros centrui. Tais metais buvo uždaryti kultūros namai Kašonysė ir Vėžionysė. Vietoje Jiezno kultūros namų sukurtas Jiezno kultūros ir laisvalaikio centras, o jo vadove, laimėjusi paskelbtą konkursą, tapo renginių režisierė ir mokytoja Dalia Vertinskienė.

Lietuvos himno giedojimas ant Dukurnonių piliakalnio liepos 6 d. Iš seniūnijos archyvo

Sovietmečiu Jiezno seniūnijos (apylinkės) teritorijoje veikė daugiau kultūros įstaigų. Jų buvo beveik visuose tuometiniuose kolūkiuose. Be Jiezno, dar veikė Dukurnonių (Sobuvos), Kašonių, Kisieliškių, Liciškėnų ir Vėžionių kultūros namai.

Kultūrinis gyvenimas daugiau ar mažiau virė kiekviename didesniame kaime. Pasibaigus vakaruškų kaimo sodybose laikotarpiui, kultūros namai kolūkių centruose tapo pagrindine laisvalaikio praleidimo vieta. Tuometiniams kultūros namų direktoriams pagrindinis darbas buvo šeštadieniais rengti jaunimo šokius, kurie neapseidavo be įvairių nutikimų. Be to, reikėjo parengti menines programas įvairioms progoms, minėjimams, kolūkių ataskaitiniams susirinkimams. Ryškesne veikla išsiskyrė Liciškėnų kultūros namai, kuriems vadovavo garsus armonikierius Pranciškus Valatka. Su bendraminčiais, visų mylimas ir meiliai vadintas Praneliu, šis muzikantas subūrė tradicinę kaimo kapelą, kuri išgarsėjo visoje Lietuvoje. Kapela grojo ne tik žinomas populiarias melodijas ir dainas, Pranelis kartus su bendraautoriais sukūrė labai populiarią „Nibrių polką“, valsą „Ant Verknės krantų‘‘, dainas „Du broliukai“, „Raudonais vakarais“.

Nemuno (Kisieliškių) kultūros namų direktore dirbo dramos entuziastė Malvina Bajorienė, o Kašonyse – Danutė Žiūkienė. Sovietmečio pabaigoje modernūs kultūros namai iškilo Vėžionių kaime. Jiems vadovavo Genė Beliukevičienė. Vėliau jiems vadovauti buvo paskirta jauna ir kūrybinga Sūduvos mergiotė Ingrida Valentienė (Sakatauskaitė).

Jiezno kultūros namų vadovais dirbo Antanas Kačergis, Malvina Bajorienė, Pranas Valatka, Irena Urbanavičienė ir Angelė Jaruševičienė. Jie garsėjo estradinės muzikos grupe „Jiezno raistai“, kurie dar aštuntame dešimtmetyje dainavo būsimo dailininko Algio Skačkausko sukurtą itin populiarią „Anzelmutę“. Tuo metu į Jiezną atvyko jaunutė Tallat-Kelpšos muzikos mokyklos auklėtinė Danguolė Smalskienė. Ji ėmė darbuotis meno vadove keliuose kultūros namuose (Jiezno, Liciškėnų, Kašonių). Juose sukūrė moterų, vyrų ir mišrius ansamblius, pati grojo ir dainavo garsioje „Verknės“ kapeloje, subūrė pagyvenusių žmonių ansamblį „Bočiai“, vėliau įsiliejo į kapelą „Jieznelė“ ir į folkloro kolektyvą tuo pačiu pavadinimu, iki šiol vadovauja moterų vokaliniam ansambliui.

Jiezno kapela. Dešinėje – garsusis armonikierius Pranas Valatka, priekyje su smuiku – Erika Švenčionytė. 2014 m. Iš seniūnijos archyvo

Girininkijos, eiguvos

Manau, kad iš valstybinių įstaigų labiausiai per visą Jiezno krašto istoriją „nukraujavo“ Jiezno girininkija. Buvusi šalies vyriausybė (vadovaujama Sauliaus Skvernelio) panaikino urėdijas, įsteigdama vieną valstybinę urėdiją, palikdama rajonuose savo padalinius. Iki tol buvusi Verknės girininkija, kuri daugiau nei dvidešimt metų gyvavo kartu su Stakliškių girininkija, buvo panaikinta, o visi miškai priskirti Birštono girininkijai (girininkas Artūras Klimas). Visi miškai, esantys šiapus Nemuno iki Puniõs šilo šiuo metu sudaro Birštono girininkiją. Dar jai priklauso dalis kaimyninių Aukštãdvario, Butrimoniũ ir Kruonio seniūnijose esančių miškų. Keisčiausia, kad Jiezne neliko net eiguvos (eigulio). Jiezno ir Stakliškių seniūnijų miškus prižiūri Geruliũ kaime (Stakliškių seniūnija) gyvenantis eigulys Mindaugas Miklušis.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, Jiezno girininkija buvo gausiausia darbuotojų skaičiumi per visą jos istoriją. Ilgametis Jiezno girininkas Vytautas Grižas savo pareigas trumpam patikėjo buvusiam pavaduotojui (žvalgui) Stasiui Kupčiūnui. Girininkui pavaldūs buvo keturi eiguliai: Juozas Pilikauskas (Anglininkų miškas), Juozas Klebauskas (Vėžionių miškas), Antanas Vaiciulevičius (Pelekonių miškas) ir Juozas Bukevičius (Beñčiakiemio miškas). Eiguliams priklausė ir daugiau mažesnių miškų. Eiguliai savo valdose turėjo jiems priskirtus miško darbininkus, kurie dirbo įvairius priežiūros darbus, kirto medžius.

Vėliau vietoje Stasio Kupčiūno į girininko pareigas buvo paskirtas Juozas Noreika, dar vėliau – Aurimas Bartuška. Aurimas girininkijai (Jiezno ir Stakliškių girininkijos buvo sujungtos į „Verknės“ girininkiją, o administracija įsikūrė Jiezne, Stakliškių gatvėje) vadovavo iki pat savo staigios mirties 2022 metais.

Susitikimas su miškininkais seniūno kabinete. Iš kairės: Nemuno kilpų regioninio parko kultūrologė Roma Milušauskienė, Prienų rajono savivaldybės administracijos vyriausioji specialistė, atsakinga už kultūros vertybių objektus Edita Jakimavičiūtė, Verknės girininkijos girininkas Aurimas Bartuška, vyriausiasis Prienų miškų urėdijos miškininkas Tadas Zubavičius, gamtotvarkos specialistas Egidijus Markevičius, Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius. 2020 m. Iš seniūnijos archyvo

Miškų savininkams atsiėmus savo turtą (miškus), girininkijos plotas smarkiai sumažėjo, todėl joje liko tik du eiguliai su pavaduotoju. Įvairiems miško priežiūros darbams, miško kirtimui ir sodinimui Prienų urėdija pirko viešąsias paslaugas, o girininkams beliko jas administruoti.

Šiuo metu miškai Jiezno seniūnijoje sparčiai kertami. Iki tol buvę brandūs medynai tapo sunkiai įžengiamais brūzgynais. Praeis daugiau metų, miškai ataugs, tikėkime, kad jiems bus priskirti sumanūs šeimininkai.

Kelių tarnyba

Didžiosios pertvarkos neaplenkė ir Jiezno kelių tarnybos, kurios seniūnijoje nebeliko, o Prienai tapo tik skyriumi.

Jiezne, Technikos gatvėje ilgai veikė Kelių tarnybos Jiezno meistrija. Iki ankstyvos mirties jai vadovavo kraštietis Albinas Astrovas. Albinas buvo visų gerbiamas ir mylimas už paslaugų ir malonų būdą. Labai rūpestingas meistras puikiai tvarkėsi jam priskirtoje didelėje teritorijoje (Jiezno, Stakliškių ir Birštono seniūnijų valstybiniuose ir rajoniniuose keliuose). Meistrijai buvo priskirta visa reikalinga technika (greideriai, ekskavatoriai, sniego valymo buldozeriai ir kt.). Sudėtingesnius darbus (kelių kapitalinį remontą, asfaltavimą) atlikdavo kartu su rangovais. Meistras su savo brigada dirbo visus priežiūros darbus: greideriavo kelius, valė sniegą, šienavo pakeles, statė ir remontavo kelio ženlus, įrenginėjo ir remontavo pralaidas, rinko šiukšles ir kita.

Albinui Astrovui iškeliavus į Anapilį, Jiezno meistriją perėmė jo sūnus Mantas. Jam dirbant, meistrija buvo panaikinta, o likusiems darbuotojams pagausinta darbų ir tvarkomas plotas.

Nibrių kaimo gyventojai talkoje prie kapinių. 2010 m. balandžio 17 d. Iš seniūnijos archyvo

Paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę 1944–1953 metais. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Nesunku pastebėti, kad veikiant Jiezno meistrijai, kelių priežiūra buvo daug geresnė.

Kapinės

Seniūnijos teritorijoje veikia septynios civilinės kapinės: Jiezno miesto senosios ir naujosios, Anglininkų, Nibriū, Padriežiškių, Pelekonių ir Sobuvos. Vošiškių kaime nuo 1956 metų nebeveikia civilinės kapinės, o Valiūniškių senosios kaimo kapinės įtrauktos į kultūros paveldo vertybių registrą. Jiezno miesto pakraštyje sutvarkytos senosios Jiezno žydų kapinės, kurias sovietų valdžios funkcionieriai buvo išlyginę buldozeriais, o jų vietoje įrengę betono mazgą.

Be civilinių kapinių, kurias administruoja ir prižiūri Jiezno seniūnija, dar yra Lietuvos partizanų, Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių, sovietinių karių kapinės ir žydų žudynių vieta bei kapas ant Mėkšrupio upelio kranto Strazdìškių kaime. 2023 metais akcijos „Darom“ metu buvo atrastos mažos baudžiauninkų kapinės Kùrmoniškių kaime, ant Dzindzakẽs upelio kranto, kurių vietoje išlikusi sena mūkelė su sovietmečiu pastatytu geležiniu kryžiumi.

Kultūros paveldo objektų gausa pasižymi senosios Jiezno miesto kapinės, kurios 2019 metais buvo įtrauktos į Kultūros paveldo vertybių registrą. Be grafų Pacų statytos koplyčios, šios kapinės garsėja Lietuvos savanorių, žuvusių per 1919 metų mūšį su bolševikais, kapais, Jiezno krašto didikų paminkliniais antkapiais; jose palaidoti Jiezno krašto Lietuvos savanoriai ir partizanai, įdomūs geležiniai kryžiai, Šv. Kryžiaus varpinė ir kt. 2021 metais atstatyta apgriuvusi akmeninė tvora (parkonas), įrengti takai, šviestuvai, suremontuotas vartų ansamblis, įrengta vandens kolonėlė. Šalia kapinių yra automobilių stovėjimo aikštelė, pastatytas biotualetas. Kapinėse nuolat surenkamos ir į sąvartyną išvežamos atliekos. Vasarą nuolat pjaunama žolė, kertami seni ir avariniai medžiai. Senosiose ir naujosiose Jiezno kapinėse jau įrengtos vaizdo stebėjimo kameros su saulės baterijomis.

Jiezno Šv. Jono Krikštytojo ir Mykolo arkangelo parapija

Jieznas pelnytai didžiuojasi Lietuvos baroko perlu vadinama Šv. Jono Krikštytojo ir Mykolo arkangelo bažnyčia, kurią fundavo didikai Pacai. (2025 metais Jiezno klebonu paskirtas teologijos mokslų daktaras kunigas Algirdas Akelaitis.) Tai vienintelė bažnyčia visoje Jiezno seniūnijoje, kurios parapijos ribos nesutampa su seniūnijos ribomis. Vėžionių seniūnaitija, kuriai priklauso visi kaimai, esantys už Verknės su Vėžionių gyvenviete, priklauso Nemaniūnų parapijai. Kašonių seniūnaitijai priklausantys Võšiškių, Valiūniškių, Pavíekšnių kaimai – Darsūniškio parapijai, o Jaknìškių, Skódiškių, Pranãpolio, Patìlčių kaimai – Vilūnų parapijai.

Tik Paverkniū ir Voseliūnų kaimai už Verknės upės Birštono savivaldybėje po senovei save laiko Jiezno parapijos dalimi, todėl kalėdojant mūsų klebonui tenka „beždžionių tiltu“ keliauti aplankyti tikinčiųjų.

Laikas, o ne Verknės upė atskyrė Žideikoniū kaimo gyventojus nuo jiems priklausančių kapinių dabartinėje Birštono savivaldybėje. Vyresnio amžiaus žmonės prisimena laikus, kai Žideikonių, Kisiẽliškių ir Beñčiakiemio kaimų mirusiuosius vežimais per Verknės bradą veždavo į Žideikonių – dabar vadinamas

Jiezno Šv. Jono Krikštytojo ir Mykolo arkangelo bažnyčia – Lietuvos baroko perlas. Iš seniūnijos archyvo

Jieznas. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Gùdakalnio – kapines. Senovėje laidotuvių procesija atkeliaudavo iki Verknės, nusileisdavo keliu iki upės ir slinkdavo iki Nemuno ir Verknės santakos vietos. Santakoje vandenį buvo galima perbristi iki tol, kol jo lygį pakėlė pastatyta Kauno HES. Šis perbridimas – tai tarsi senovinis paprotys – sielos apvalymas ir kelionė į kitą pasaulį… Už Verknės į kapinaites karstą tik nešte užnešdavo, nes į stačią kalvą neužvažiuodavo. Šiuo metu santakos vieta nebeperbrendama.

Jiezno parapijos tarybai priklauso veiklūs didesnių seniūnijos kaimų deleguoti žmonės. Tarybos pirmininkė – Edita Urbanavičienė (Jiezno seniūno pavaduotoja).

Parduotuvės

Jeigu lyginsime tarpukariu Jiezno miestelyje veikusių parduotuvių, karčemų, arbatinių skaičių su šių laikų prekybos įmonėmis, tai statistika bus ne dabarties naudai. Jeigu anais laikais Jiezne veikė per dvidešimt parduotuvių, kurių visišką daugumą valdė žydai, tai dabar jų turime perpus mažiau. Tiesa, anuomet miestelyje nebuvo didesnių prekybos centrų.

Jiezno seniūnijoje šiuo metu veikia vienuolika parduotuvių, iš jų du prekybos tinklai: „Iki“ ir „Aibė“. Pagrindinėje Jiezno miesto Vytauto gatvėje įsikūrę didžioji dalis parduotuvių. Važiuodami nuo autobusų stoties, pirmiausia kairėje gatvės pusėje privažiuotume UAB „Kieliukai” ūkinių prekių parduotuvę, prekiaujančią „Senukų” prekybos centro prekėmis. Tai Kielių šeimos verslo dalis, kuriai vadovauja Dalia Kielienė.

Šalia – laidojimo paslaugų, gėlių ir kitų reikmenų parduotuvė UAB „Igeda”. Šiai įstaigai vadovauja sumanus, malonaus būdo direktorius Gediminas Krinevičius, kuris ne taip seniai iš didmiesčio atvyko į kaimą ir iš buvusių savininkų nupirkęs laidojimo paslaugų verslą, jį sėkmingai išplėtojo, įsteigdamas filialus ir gretimose seniūnijose. Šiai įstaigai dar priklauso laidojimo namai Gedimino gatvėje.

Kitoje gatvės pusėje – Prienų rajono „Nemuno“ žemės ūkio bendrovės maisto prekių ir gėrimų parduotuvė, vadovaujama direktoriaus Deivido Norkevičiaus. Ši parduotuvė mėgstama jiezniečių dėl nuolat atnaujinamo asortimento ir gausios prekių pasiūlos.

Buvusioje Jiezno universalinėje parduotuvėje prieš dešimtį metų įsikūrė „Iki” prekybos centro parduotuvė, kuri po 2024 metais atlikto remonto ir pertvarkos tapo viena didžiausių pietryčių Lietuvoje. Prekės išdėstytos per du pastato aukštus, o naujai įrengtas liftas tarnauja ne vien prekių pristatymui – juo naudojasi ir pirkėjai.

Už pėsčiųjų perėjos, šalia poliklinikos „Pagalba ligoniui”, ne taip seniai mėsos gaminių parduotuvę įkūrė iš Alytaus į Jiezną sugrįžusios patyrusios prekybininkės Aldona Jakubauskienė su kaimyne Rasa Žigiene. Parduotuvėje galima įsigyti ne tik šviežios mėsos, bet ir rūkytų, keptų, marinuotų jos gaminių. Parduotuvės lentynos pilnos įvairių duonos ir pyrago, konditerijos gaminių.

Ta pačia gatvės puse paėjus penkiasdešimt metrų, kitoje pusėje nei kavinaitė „Pas močiutę”, pasieksime „Aibės” parduotuvę (prieš tai čia veikė „Pasagėlės“ tinklo parduotuvė). Tai rimta prekybos centro „Iki” parduotuvės konkurentė. Ši parduotuvė stengiasi pateikti skirtingų gamintojų maisto prekes ir gėrimus.

Šalia „Aibės” sėkmingai suvenyrais, gėlėmis, augalais, žvakėmis ir kitomis prekėmis prekiauja Birutė Nemanienė. Jos parduotuvė daug metų visais metų

laikais aprūpina jiezniečius gėlėmis, gamina įvairioms progoms puokštes. 2024 metais Birutė savo parduotuvę išnuomojo Laimai Mongirdienei, kuri tęsia veiklą.

Kaimynystėje įsikūrusi automobilių detalių ir jų priežiūros priemonių parduotuvė su autoservisu. Tai Valatkų šeimos verslas, kurį sukūrė tėvas Arūnas su sūnumi Edvinu. Tai vienintelė tokių prekių parduotuvė Jiezne.

Vytauto gatvės gale veikia maža Renatos Vaidogienės parduotuvė, prekiaujanti audiniais, medžiagomis ir drabužiais.

Šioje gatvėje ne taip seniai veikė daugiau parduotuvių, bet jos neatlaikė konkurencijos. Toks likimas ištiko Galinos Andrulevičienės mažą parduotuvę, sovietmečiu didžiausią Jiezne maisto prekių parduotuvę „Gastronomas" ir veterinarijos vaistinę.

Vilniaus ir Stakliškių gatvių sankryžoje dar veikia kombinuotų pašarų ir įvairių maisto priedų parduotuvė, kurią su nupirktu namu iš Irenos Sipavičienės perėmė Pauliaus ir Ugnės Mališauskų šeima.

Šalia Jiezno turgavietės buvusioje ūkinių prekių parduotuvėje dirba maisto ir įvairios paskirties buitinių prekių Jono Rimeisio parduotuvė. Parduotuvės savininkas ilgai vadovavo ir Jiezno turgui, kol savivaldybės vadovai nusprendė šią veiklą nutraukti. Buvo nugriauti nugyventi prekybos paviljonai, išasfaltuota teritorija, įrengti šviestuvai. Šią vietą paskyrė prekeiviams, kurie, seniūnijoje gavę leidimus, laisvai prekiauja trečiadieniais ir penktadieniais.

Dar dvi maisto ir kitų prekių parduotuvės veikia Kašonių ir Vėžionių gyvenvietėse. Kašoniškiai gali apsipirkti UAB „Kašonių verslas" parduotuvėje, kurioje anksčiau dar veikė ir baras, o vėžioniškiai – Aldonos Mažeikienės individualios įmonės parduotuvėje.

Mažėjant gyventojų skaičiui, parduotuvę uždarė Prienų rajono „Nemuno" ŽŪB Benčiakiemio kaime ir smulkūs prekybininkai kitose mažesnėse gyvenvietėse. 2025 metų vasarį veiklą baigė UAB „Kašonių verslas" ir didžiausias seniūnijos kaimas liko be parduotuvės.

Po kaimus vis dar kursuoja vadinamos „autolavkės" (autoparduotuvės), kurios pristato reikiamas prekes į kiekvieną kiemą.

Gaila, kad Jiezne jau nebeliko knygyno, kurį savo bute Vytauto gatvėje labai stengėsi išlaikyti savininkė profesionali knygininkė Grasė Valatkienė, visų vadinama malonybiniu vardu Maryte. Vyresnės kartos jiezniečiai su nostalgija prisimena senąjį knygyną prieškario statybos raudonų plytų name, kur dabar sėkmingai veikia kavinaitė „Pas močiutę". Knygyno vedėjas Pranas Ligeika buvo šviesuomenės ikona, pas kurį žmonės eidavo ne tik įsigyti naujų knygų ar spaudos leidinių.

Uždarius knygyną, neilgai veikė ir prieniškės Ramutės Milušauskienės kanceliarinių prekių parduotuvė, įsikūrusi netoli gimnazijos. Tikrai sunku mažame miestelyje išsilaikyti parduotuvei, prekiaujančiai pieštukais, tušinukais, sąsiuviniais ir kitomis smulkmenomis. Tokių prekių įsigyti dabar tenka važiuoti į Prienus, Alytų ar Kauną.

Kavinė „Pas močiutę" Vytauto gatvėje. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Viešos paslaugos

Jiezniečiai negali skųstis maitinimo įstaigų trūkumu ar kitomis paslaugomis. Svarbiausia – Laimutės Bieliūnienės įkurta kavinaite „Pas močiutę". Laimutė su savo mama, profesionale prekybininke Vida Celiešiene, drąsiai ėmėsi tokio verslo, kuris – kaip iš pradžių atrodė – mažame miestelyje neturi ateities. Sėkmę lėmė begalinis šeimos darbštumas ir mokėjimas gaminti skanų maistą, nebijant eksperimentuoti. Laimutė paslaugas teikti pradėjo buvusiame knygyno pastate. Kavinaitėje galima ne tik skaniai papietauti, bet ir šiaip praleisti laiką su draugais prie kavos puodelio ar alaus bokalo. Čia nuolat užsakomi gedulingi pietūs, organizuojami gimtadieniai ar kitokios proginės šventės; tam buvo išplėstos patalpos. Kurį laiką čia veikė viešbutis.

Maitinimo paslaugas teikia ir Rūtos Paltanavičienės įmonė. Savininkė kartu su šeimos nariais ir samdomais darbuotojais gamina maistą Jiezno gimnazijai, Jiezno paramos šeimai centrui, Jiezno PSPC slaugos ir palaikomojo gydymo skyriaus ligoniams ir senoliams. Įmonė visuomet išlaikė žemiausias paslaugų kainas, todėl čionai pietauti atvažiuoja Jiezno miesto įmonių darbininkai. Rūta su šeimos nariais maitina žmones įvairių renginių metu, visuomet remia seniūnijos didžiąsias metų šventes, bendruomenių renginius.

Pasisekimą turi ir Virginija Valatkienė, gaminanti čeburekus, kibinus ir kitus greito vartojimo užkandžius ir prekiaujanti jais išnuomotose „Nemuno" ŽŪB patalpose. Čia galima ne tik papietauti, bet ir užsisakyti gedulingus pietus.

Jiezno mieste veikia dvi vyrų ir moterų kirpyklos. Savo namuose Vytauto gatvėje kirpyklą įsirengusiai Dalei Žalienei klientų niekuomet netrūksta, moterims tenka iš anksto užsirašyti. Ilgą darbo patirtį turinti kirpėja pelnė gerą meistrės

vardą, ją žino ir aplinkinių seniūnijų gyventojai. Ne mažiau populiari ir kolegė Violeta Jaruševičienė (jos kirpykla – išnuomotame Birutės Neimantienės name Vytauto gatvėje). Ji savo mėgstamą darbą derina su gėlininkyste: su vyru Algiu daug metų augina gėles ir jomis prekiauja turguje. Dar viena kirpėja Virginija Gegužienė, dirbanti verslo liudijimo pagrindu, puošia moteris namuose, o Renata Maciulevičienė daro manikiūrą.

Jiezno mieste veikia du autoservisai: Plento gatvėje – Arūno Vaidogo įmonė „Arūnvilkasa" ir minėta Arūno Valatkos – Vytauto gatvėje. Dar keletas meistrų automobilių remonto ir priežiūros paslaugas teikia verslo liudijimo pagrindu savo namuose. Vėžionių kaime, savo namuose, Valdas Baltrušis turi automobilių ratų taisyklą, kurioje dar prekiauja naujomis ir dėvėtomis padangomis.

Laidojimo paslaugas Jiezne, Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, pradėjo teikti Aldonos ir Henriko Navickų šeima. Vėliau jie savo verslą pardavė M. Mikučiauskienei, kuri jį po dešimties metų perleido Eglei Aleknavičienei. Tuo metu Jiezne savo įmonės filialą ketino atidaryti „Skausmo užuovėja", kuri įsigijo jai tinkančias patalpas miesto centre. Dėl įvairių priežasčių ši įmonė veiklos Jiezne taip ir nepradėjo, o veikiančių laidojimo namų savininkė Eglė savo verslą pardavė jaunam ir perspektyviam verslininkui iš Kauno Gediminui Krinevičiui, įregistravusiam UAB „Igeda". Gediminas suremontavo nupirktas prekybos ir laidojimo paslaugų patalpas ir jose ėmė prekiauti ne tik laidojimo reikmenimis. Prekybos asortimentą išplėtė sodui ir daržui skirtomis prekėmis (trąšomis, žemėmis, įrankiais), suvenyrais, parfumerija ir kitomis paklausiomis prekėmis. Sumanus jaunuolis laidojimo paslaugas išplėtė į kaimynines seniūnijas, sukūrė ten daugiau darbo vietų.

Be laidojimo paslaugų, Jiezne veikia kelios paminklų dirbtuvės, o prie jų – kelios mažosios įmonės, tvarkančios kapavietes ir statančios jose paminklus.

Smulkieji verslininkai vasaros sezono metu „įkinko" sraunią Verknės upę ir savo šeimų biudžetą papildo, nuomodami baidares ir jų nuomotojams įrengdami poilsio vietas privačiose vaizdingos upės pakrantėse.

Jiezno seniūnijoje veikia vienintelė kaimo turizmo sodyba – Aušra Nėniuvienė ją įkūrė savo tėvelio gimtinėje Vošiškių kaime ant Valiūniškio ežero kranto. Kokybiškomis paslaugomis naudojasi klientai iš įvairių Lietuvos vietų.

Įmonės

Jiezno seniūnija negali pasigirti įmonių gausa. Didžiausia, 2022 metais savo trisdešimtmetį atšventusi, visame pasaulyje garsi yra UAB „Doleta". Nedidelėje lentpjūvėje Vilniaus gatvėje savo veiklą 1992 metais pradėjusi įmonė sumanaus vadovo birštoniečio Vytauto Silevičiaus dėka, tapo didžiausia langų gamintoja Lietuvoje. Pagrindinė „Doletos" veiklos sritis – aliuminio profiliu kaustytų medinių langų gamyba. Šie langai pasiekia užsakovus ne tik visoje Europoje, bet ir Japonijoje, Brazilijoje, bei kitose tolimose šalyse. Šioje įmonėje dirba daugiau nei šimtas darbuotojų, kurių pagrindą sudaro vietiniai Jiezno seniūnijos gyventojai. Jiems mokami padorūs atlyginimai, sudarytos puikios sąlygos darbui ir poilsiui.

UAB „Doleta" vadovai mielai priima įvairias ekskursijas, bendradarbiauja su savivaldybe, valstybinėmis įmonėmis, vietos bendruomenėmis, remia jas įvairių švenčių ir renginių metu.

Antra pagal dydį ir gamybos bei produkcijos pardavimo mastus įmonė Jiezno seniūnijoje – UAB „Davi", kuri taip pat veikia nuo 1992 metų. Įmonei, kurioje dirba iki šimto darbuotojų, vadovauja Regimantas Vaičiulis. Pagrindinė įmonės veiklos sritis – baldų gamybos medžiagos, furnitūra ir kiti medienos dirbiniai.

Technikos gatvėje Jiezno mieste sėkmingai veiklą vykdo UAB „Baltic Hewer", kuriai vadovauja Ramūnas Lukošius. Įmonė, kurioje dirba daugiau nei 20 darbuotojų, gamina dirbinius iš medienos (europadėklus, lentas terasoms ir kita).

Jiezno seniūnijoje dar veikia kelios mažosios bendrijos ir smulkios įmonės, iš kurių galima paminėti gabaus jauno verslininko Kęstučio Grūšelionio vadovaujamą MB „Grūšelionių sodyba". Kęstutis su savo gyvenimo drauge vykdo keletą veiklų: teikia statybos ir remonto paslaugas, įvairių produktų gamybą ir kitas paslaugas.

Įvairiomis ir sėkmingomis veiklomis gali pasigirti Adomo Kieliaus vadovaujama MB „Remgeta", kuri išaugo iš labai mažos įmonės, remontuojančios galingus sovietinius traktorius. Šiuo metu „Remgeta" teikia traktorių ir sunkiųjų automobilių remonto, kelių remonto ir transportavimo paslaugas, prekiauja traktorių ir automobilių detalėmis.

Be anksčiau minėto autoserviso paslaugų, MB „Arūnvilkasa", vadovaujama buvusio Jiezno seniūno, ilgamečio Prienų rajono savivaldybės tarybos nario Arūno Vaidogo, vykdo šias veiklas: žemės kasimo darbus, lietaus sistemų ir drenažo įrengimą, montuoja biologinius nuotekų valymo įrenginius.

Sėkmingą verslą iš individualios veiklos išplėtojo Liudas Zaikauskas iš Kašonių kaimo, kuris ne taip seniai su daugeliu jiezniečių prie nedidelių gaunamų pajamų šiek tiek prisidėjo, gaudydamas uodo trūklio lervas („matylius") iš dumblėto Jiezno ežero dugno. Sumanus jaunuolis suprato, kad jais prekiaujant didmeninėje prekyboje, galima neblogai užsidirbti. Įkūręs UAB „Masalas žuvims", o vėliau – parduotuves žvejams didesniuose šalies miestuose, toliau verslą išplėtė į stambesnes statybinės technikos nuomos ir transporto paslaugų veiklas.

Jiezne ir aplinkinėse apylinkėse populiari Egidijaus Vaitkevičiaus individuali įmonė, pasinaudojusi ES struktūrinių fondų parama, gaminanti kokybiškus skardos lankstinius stogams, tvoroms ir kitiems poreikiams.

Žemės ūkis

Dabartinėje Jiezno seniūnijos teritorijoje devinto dešimtmečio pabaigoje veikė trys kolūkiai: Jiezno, Kašonių ir Vėžionių (Nemajūnų). Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, sovietinių laikų reliktai – kolūkiai buvo pertvarkyti į žemės ūkio bendroves. Jiezno kolūkis išsiskaidė į tris tokias bendroves: Strazdiškių, kurios vadovu tapo agronomas Petras Sartanavičius, Jiezno Kolonijų, kuriai vadovavo Aleksas Tomkovidas ir „Nemuno" – su valdybos pirmininku Algimantu Šidlausku. Kašonių kolūkis padalintas į dvi bendroves: Kašonių žemės ūkio bendrovę, kuriai vadovauti išrinktas ilgametis agronomas Vytautas Urbanavičius, ir Sobuvos su Algimantu Tamošiūnu priešakyje. Nuo Nemajūnų kolūkio atsiskyrę Vėžionių krašto žemdirbiai sukūrė savo žemės ūkio bendrovę, o jos pirmininku paskyrė Rimantą Diliūną.

Tuo pačiu metu buvo vykdoma žemės reforma. Savo žemes atsiėmę savininkai ėmė atkurti ūkius. Pirmieji ūkininkauti pradėjo Jiezno krašte agronomas

Valentinas Jaruševičius, kuris tapo pirmuoju Prienų krašto ūkininkų sąjungos pirmininku, ir Pranas Dekaminavičius iš Kašonių, kuris vėliau taip pat vienerius metus vadovavo minėtai ūkininkų sąjungai. Sekdami jų pavyzdžiu, ūkininkais tapo šimtai kraštiečių. Kiekvienas buvęs kolūkietis, vėliau žemės ūkio bendrovės narys, turėjo teisę į bendrovė turtą (pajus), kurį, išeidamas ūkininkauti, išsinešė su savimi. Tokiu būdu beveik visos žemės ūkio bendrovės neteko didelės dalies reikalingų priemonių savo tolesnei veiklai vykdyti (žemės ūkio technikos, pastatų, pasėlių sėklos, gyvulių). Vadovams reikėjo daug pastangų ir didelio sumanumo, kad galėtų toliau išlaikyti bendros nuosavybės naują veiklos darinį – žemės ūkio bendrovę. Dėl sudėtingų aplinkybių visoje šalyje ir nesugebėjimo tinkamai tvarkytis viduje viena po kitos krito Strazdiškių, Sobuvos ir Kašonių, vėliau – ir Jiezno Kolonijų žemės ūkio bendrovės. Nepaisant visų sunkumų, kuriuos nuolat slegia žemės ūkį, iki šių dienų savo veiklą tęsia tik dvi – „Nemuno" ir Vėžionių (veiklą nutraukė 2025 metais).

Apie Prienų rajono „Nemuno" žemės ūkio bendrovę galima pasakyti daug gerų žodžių. Visų pirma, šiam kraštui labai pasisekė, kad jai vadovauti sutiko talentingas, savo darbui pasišventęs agronomas, ilgametis Prienų rajono savivaldybės narys Algimantas Šidlauskas. Sumanus lyderis sugebėjo įtikinti bendrovės pajininkus jungtis į bendrą didelį augalininkystės ir gyvulininkystės ūkį. Bendrovė, kurioje dirba 20 nuolatinių darbuotojų, valdo 1 300 hektarų žemės, iš jų 1 000 ha pasėlių (kviečiai, miežiai, avižos, rapsai, pupos, dobilai) ir 300 ha pievų.

Pažangaus ūkininkavimo dėka kasmet iš vieno hektaro bendrovė prikulia daugiau nei 6 tonas kviečių ir gauna gausų kitų kultūrų derlių.

Iki 2024 metų bendrovė laikė apie 200 melžiamų karvių, kurių teko atsisakyti dėl itin mažos pieno supirkimo kainos. Šiuo metu „Nemunas" mėsai augina 360 galvijų.

Pasinaudojusi ES struktūrinių fondų parama (o didžiąja dalimi – savo lėšomis) „Nemuno" žemės ūkio bendrovė visiškai pakeitė sovietinių laikų rusišką ir baltarusišką techniką ir įsigijo pažangios vakarietiškos (daugiausia „John Deere" gamybos): du javų kombainus, savaeigį purkštuvą, tris labai galingus traktorius ir keturis mažesnius su reikalingais ir našiais padargais.

Gautas pajamas bendrovė investavo ir į turimų trijų galvijų fermų, dviejų grūdų sandėlių, technikos dirbtuvių renovaciją: pakeisti stogai, langai ir durys, atnaujintos galvijų ir prieauglio stovėjimo vietos, pagalbinės patalpos.

Suprantama, kad sėkmingai veikianti „Nemuno" žemės ūkio bendrovė visuomet laiku moka mokesčius, atsiskaito su darbuotojais ir pajininkais (akcininkais). Bendrovė yra nuolatinė Prienų rajono įvairių įstaigų ir Jiezno seniūnijoje organizuojamų renginių rėmėja, visuomet prisideda prie Jiezno parapijos projektų, remontuojant ir prižiūrint bažnyčią, finansuoja kraštiečių knygų leidybą, palaiko įvairias vietos bendruomenių ir sportininkų iniciatyvas.

Už visa tai Jiezno seniūnijos išplėstinė seniūnaičių sueiga 2022 metais Prienų rajono „Nemuno" žemės ūkio bendrovės valdybos pirmininkui Algimantui Šidlauskui skyrė Garbės ir dėkingumo nominaciją.

Pagarbos verti daugelis Jiezno seniūnijos ūkininkų, kurie savo sunkiu darbu ir mokamais mokesčiais prisideda prie Prienų rajono savivaldybės gerbūvio.

Prienų rajono „Nemuno“ ŽŪB valdybos pirmininkas Algimantas Šidlauskas (kairėje) su pavaduotoju Kęstučiu Grinkevičiumi. 2026 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Gera žinoti, kad daugelis jų savo ūkius perduoda jaunesnei kartai, kuri su visa atsakomybe ir meile gimtam kraštui nenuvilia savo tėvų.

Šiuo metu Jiezno seniūnijoje registruoti 195 ūkiai ir savo veiklą deklaruoja 443 asmenys (palyginimui, 2000-aisiais metais jų buvo beveik 600). Daugiau nei 280 žmonių deklaruoja beveik 6 000 ha pasėlių, iš jų: 3 200 ha javų, 2 100 ha pievų, 290 ha daržovių, 25 ha uogynų, 15 ha riešutmedžių, 50 ha miško ir apie 200 ha įvairių mišinių, pūdymo, kraštovaizdžio elementų.

Didesni ūkiai: Dariaus Mažeikos, Sauliaus Matako ir Dainiaus Bajoro – jie valdo daugiau nei po 200 hektarų. Kiti ūkininkai valdantys daugiau kaip 100 ha: Valdas Bisikirskas, Darius Steponkevičius, Alvydas Bazys, Vytautas Raižys, Juozas Bukevičius. Didelius žemės plotus Jiezno seniūnijoje valdo stambūs ūkininkai iš kitų savivaldybių: Paulius Radvila, Vytautas Lėckas, Jonas Gradeckas, Augenijus Cikanavičius.

Kasmet deklaruojančiųjų pasėlius mažėja. Paklausinėjęs žmonių, gauni atsakymus, jog šiais metais jie jau nedeklaruos pasėlių, t. y. žemes perleidžia stambesniems ūkininkams. Senyvo amžiaus žmonės deklaruoja iki 10 ha. Jie turi smulkius ūkius saviems poreikiams. Tokių žmonių Jiezno seniūnijoje yra daugiausia. Didžioji dalis žmonių, ūkininkams išnuomoję žemę, patys deklaruoja veiklą. Deja, daugelis tik turi įkūrę valdas, bet jau daug metų pasėlių nedeklaruoja. Tas pats ir su įregistruotais ūkiais. Galvijų smarkiai mažėja dėl ekonominės situacijos Lietuvoje. Jau minėta Prienų rajono „Nemuno“ žemės ūkio bendrovė yra pardavusi nemažai galvijų ir pienininkyste daugiau nebeužsiima. Jos žada visai atsisakyti, o pasiliks tik mėsinių galvijų bandą ir toliau imsis javų auginimo.

Jiezno seniūnijoje nėra daržininkyste užsiimančių ūkininkų. Daržovių plotus sudaro mažų ūkelių daržiukai, kurie dažniausiai būna iki 10 arba iki 15 a dydžio.

Daržininkystei sąlygos čia nėra tinkamos. Deklaruojančių riešutmedžių plotus taip pat yra mažai. Daugiausia riešutmedžių deklaravęs yra Tadas Bernatonis (daugiau kaip 6 ha), tada eina Romas Tamošiūnas (daugiau kaip 3 ha), Audrius Bunevičius (daugiau kaip 2 ha) ir likę, kurie deklaruoja mažiau nei 1 hektarą.

Jiezno seniūnijoje daugiausiai auginama žieminių kviečių – net 1 230 hektarų. Sekanti pagal populiarumą kultūra yra žieminiai rapsai, kurių augina per 485 ha, toliau eina 362 ha pupų pasėlių. Avižų – tik apie 270 ha, o mažiausiai auginama rapsiukų ir vasarinių kvietrugių.

Deklaruotų gyvūnų skaičius nėra įspūdingas. 77 laikytojai deklaruoja 1 056 galvijų: 31 deklaruoja 55 arklius, 29 deklaruoja 325 avis, 9 deklaruoja 33 kiaules, vienas – 975 audines. Pavieniai augintojai deklaruoja nedidelį skaičių ožkų, triušių, danielių, bičių ir vieną asilą.

Verta paminėti galvijų augintojus Alvydą Bazį, Vytautą Raižį, Danutę Ramaneckienę, Mantą Astrovą; arklių augintoją Ramintą Zaicevičienę, kuri Nibrių kaime įkūrė mažą žirgyną; Petrą Mockevičių, dar laikantį avių ūkį; bitininkus Dominyką Pocį ir Arvydą Jurkonį, triušių augintoją Juozą Bogušinską.

Ūkininkai dažnai įvairiais klausimais lankosi Jiezno seniūnijoje pas žemės ūkio ir kaimo plėtros specialistę. Be minėto pasėlių deklaravimo, specialistė ištisus metus visus seniūnijos gyventojus, užsiimančius žemės ūkio veikla, supažindina su jiems teikiama valstybės ir ES paramos fondų paramą. Konsultuoja ūkininkus apie pasikeitusią išmokų gavimo tvarką, aiškina apie atsietas nuo gamybos išmokas, padeda tvarkyti pinigų, pirkimo ir pardavimo žurnalus. Daugiau nei dvidešimt metų šį darbą išdirbusi Elena Gudonienė ūkininkų buvo itin mylima, ją visi vadino Elyte. Specialistė nuolat rengdavo geriausių ūkininkų ūkių konkursus, lydėdavo juos į renginius ir parodas, rengdavo šventes ir vakarones.

Iš tiesų, daug gražių žodžių būtų galima parašyti apie visus Jiezno krašte gyvenančius ir gyvenusius žmones, kurie savo prasmingu buvimu kūrė Jiezno istoriją ir buvo jos sudėtine dalimi. Ne visų pavardės iškalamos atminimo lentose, ne visos įrašomos į garbės knygas, tačiau visų nueitas gyvenimo kelias ir nuveikti bendruomenės labui darbai išlieka artimųjų, draugų ir juos pažinojusių žmonių atmintyje. Kiekvieną kartą, prisilietus prie praeities ir dabarties, akyse ir mintyse iškyla šviesūs ir gražūs prisiminimai, vis mini juos ir pasakoji jauniems.

Miesto tvarkymas

Nuo 1991 metų Jieznas gerokai pasikeitė. Ne taip seniai Jieznas buvo pasirinktas filmo „Stebuklas" kūrimui kaip mažiausiai nuo sovietinių laikų pasikeitęs miestas. Įsisavinus ES struktūrinių fondų lėšas ir pridėjus ženklias Prienų rajono savivaldybės lėšas (iš viso beveik milijoną eurų), buvo sutvarkytos svarbiausios Jiezno erdvės: Nepriklausomybės aikštė su apžvalgos aikštele į Jiezno ežero pusę, Jiezno miesto parkas su stadionu, paplūdimiu, žaidimų aikštele, treniruokliais, automobilių stovėjimo aikštele, pėsčiųjų ir dviratininkų takais, vieša erdvė prie autobusų stoties. Kraštiečiams ir miesto svečiams Jieznas atrandamas iš naujo, ypač vasaros metu, kai į sutvarkytą ir patrauklią erdvę prie ežero praleisti laiko ateina ir atvažiuoja šimtai poilsiautojų.

Prienų rajono savivaldybės administracija su partneriais iš Lenkijos Suvalkų rajonu įgyvendino Intereg projektą, po kurio Jiezne atsirado grafų Pacų paveldą žymintys objektai: obeliskas su Pacų herbu prie autobusų stoties, bronzinis legendinių Pacų rūmų maketas centrinėje aikštėje, didikų krėslai su „paliktais batais", į kuriuos įsispyrę noriai pozuoja smalsuoliai turistai, o septyniomis mažomis bronzinėmis lelijomis grindinyje pažymėjome iki šių dienų išlikusius objektus.

Grafų Pacų kėdės ir batai. Iš seniūnijos archyvo

Pasidžiaugsiu, kad greitai bus įgyvendintas antrasis „Intereg" projekto etapas, po kurio Jiezno ežere, netoli paplūdimio, bus įrengtas fontanas, o ant Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro fasadinės ir galinės sienos bus nutapyti piešiniai, susiję su svarbiausiais miesto istorijos momentais.

Ne taip seniai buvo išvalyti du tvenkiniai grafų Pacų gatvėje, išvalyta Jiezno ežero pakrantės atkarpa ties miesto parku. Toliau tvarkomos apleistos viešosios erdvės, iškirsti krūmai ir menkaverčiai medžiai, raunami ir frezuojami jų kelmai, ruošiamas pagrindas nuolatinei priežiūrai.

Žalieji miesto plotai nemažėja, nes vietoj iškirstų medžių ir krūmų iš anksto numatytose vietose sodinami nauji. Per pastaruosius metus pasodinta daugiau nei šimtas liepaičių, bukų, vinkšnų ir kelios pūslenių gyvatvorės. Kiekvienais metais atsiranda naujų gėlynų, kuriuos sėkmingai įrengia seniūnijos darbuotojos.

Jiezno miesto įvaizdį gerokai pakeitė renovuoti daugiabučiai namai ir valstybinių įstaigų, privačių įmonių ir parduotuvių pastatai, kurie taip pat savo aplinką vasarą puošia gėlynais, o prieš Kalėdų šventes pasidabina švytinčiomis girliandomis ir įvairiomis dekoracijomis. Jiezno seniūnas su seniūnaičiais kiekvienais metais rengia Prienų rajono savivaldybės mero sumanytus konkursus „Tapkime žydinčia savivaldybe" ir „Lai ateina šventės žiburiuotos", kurių metu renkamos gražiausios Jiezno miesto ir kaimiškosios vietovės sodybos ar daugiabučiai namai, skoningiausiai šventiniais žiburiais pasipuošę Jiezno seniūnijos gyventojai.

Išplėstinėse seniūnaičių sueigose (seniūnaičiai, bendruomenių pirmininkai, nevyriausybinių organizacijų atstovai), kurios šaukiamos kartą per ketvirtį, nagrinėjami svarbūs Jiezno seniūnijai klausimai. Kiekvienų metų pabaigoje tvirtinami prioritetiniai vietinės reikšmės kelių, gatvių kapitalinio ir paprastojo remonto sąrašai. Jie įtraukiami į bendrą Prienų rajono savivaldybės parengtą sąrašą, o

pirmumo eilė sudaroma, atsižvelgiant į patvirtintus pirmumo kriterijus. Pamažu asfaltuojamos ir remontuojamos ne vien Jiezno miesto gatvės ir šaligatviai. Eilė netrumpa, nes visoje Jiezno seniūnijoje beveik pusantro šimto registruotų kelių ir gatvių.

Lygiagrečiai su kelių remontu vyksta ir gatvių apšvietimo plėtra. Apšvietimas įrengtas beveik visose Jiezno miesto ir didesnių gyvenviečių (Kašonių, Strazdiškių, Vėžionių ir Liciškėnų) gatvėse. Numatoma apšviesti ir Dukurnonių gyvenvietę.

Jiezno seniūnija, atlikdama priskirtas funkcijas, vykdo daug veiklų, už kurias kiekvienais metais pateikia ataskaitas ir metinius veiklos planus išplėstinei seniūnaičių sueigai, Prienų rajono savivaldybės administracijos direktorei, vėliau – visuotiniam gyventojų susirinkimui.

Grafų Pacų herbas – lelija įamžintas skulptūroje. Iš seniūnijos archyvo

Prasidėjo viešosios erdvės prie Jiezno ežero tvarkymas. 2020 m. Iš seniūnijos archyvo

Kita seniūnijos veikla

Dar noriu paminėti papildomas veiklas, kurias Jiezno seniūnija atlieka savo iniciatyva, bendradarbiaudama su Jiezno kultūros ir laisvalaikio centru, Dzūkijos gimnazija, bibliotekomis, Jiezno parapija, su vietos bendruomenėmis, Krašto apsaugos savanorių pajėgomis, Lietuvos šaulių sąjunga ir kitais partneriais. Seniūnija kartu su Kultūros ir laisvalaikio centru inicijavo daug istorinių renginių apie krašto istoriją. Iš jų įsimintiniausi: Lietuvos tūkstantmečio minėjimas su proginio paminklinio akmens pastatymu ir Tūkstantmečio ąžuolyno pasodinimu viešoje erdvėje prie Jiezno PSPC (dalyvaujant „Versmės" leidyklos vadovui); Jiezno turgaus įsteigimo 300 metų minėjimas su karaliaus Augusto II privilegijos tekstu paminklinėje lentoje dabartinėje Nepriklausomybės aikštės centre; Lietuvos savanorių ir partizanų pagerbimo renginiai, iš kurių įsimintiniausi – Jiezno mūšio su bolševikais 90-ies ir 100 metų minėjimai, paminklinių lentų Jiezno krašto savanoriams, Vyties ordino kavalieriams ir žuvusiems už Lietuvos laisvę kraštiečiams atidengimas ant Jiezno seniūnijos administracinio pastato sienos ir kiti.

Paminklas Lietuvos kariams savanoriams Jiezne. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Daug gražių ir prasmingų renginių organizavome žymiems kraštiečiams pagerbti. Svarbiausi jų: kunigo Prano Bieliausko 130 ir 140 gimimo metų minėjimai su paminklinio akmens įrengimu jo tėviškėje Slabadõs kaime ir piligriminiu pėsčiųjų žygiu į Jiezno bažnyčią; išeivijos lietuvio profesoriaus Antano Klimo 90 ir 100 gimimo metų minėjimai, taip pat su paminklinio akmens atidengimu jo tėviškėje Pėlekonių kaime ir tarptautine moksline konferencija. Įsimintinas kraštiečio profesoriaus Juozo Skernevičiaus 90 metų minėjimas su pėsčiųjų ir dviratininkų žygiais pro jo tėviškę Kašonių kaime su pačiu jubiliatu.

Jiezno seniūnija didžiuojasi, turėdama labai gražius ir dalykiškus ryšius su partneriais iš Lenkijos Suvalkų rajono. 2009 metais užmegzti ryšiai grafų Pacų paveldo pagrindu tęsiasi iki šiol. Jie davė startą Prienų rajono savivaldybei rengti „Intereg" projektus. Jiezne ir Dauspudoje (Suvalkų rajonas, Lenkija) organizavome renginius, dalijomės savo patirtimis, dalyvavome vieni pas kitus didžiausiose metų šventėse.

Gražiausias Jiezno seniūnijos sumanymas – kasmetiniai pėsčiųjų žygiai, skatinantys sveiką gyvenseną, savo krašto pažinimą, patriotinių vertybių ir istorinių žinių ugdymą jaunuomenei. Juos skiriame Jiezno krašto Lietuvos savanoriams ir

partizanams atminti, įsimintinoms ir svarbioms Jieznui datoms bei žymių kraštiečių jubiliejiniams gimimo metams paminėti. Pėsčiųjų žygius su Lietuvos šaulių sąjungos Kauno Vytauto Didžiojo II-osios rinktinės Prienų 206-ąja kuopa rengiame du kartus per metus. Su pagrindiniais partneriais – Jiezno seniūnijos bendruomenėmis, Dzūkijos gimnazija (Jiezno skyriumi), Jiezno kultūros ir laisvalaikio centru, seniūnaičiais – nuo 2015 iki 2025 metų jų surengėme daugiau nei dvidešimt. Aplankėme Jiezno ir aplinkinių seniūnijų vaizdingas apylinkes, žygiavome Lietuvos partizanų kovų takais, pagerbėme jų atminimą, susitikome su vietos bendruomenėmis, ragavome jų vaišių, valgėme šaulių virtą košę su arbata. Žygio pabaigoje kiekvienam dalyviui visuomet iškilmingai įteikiame pažymėjimus ir surengiame saviveiklininkų koncertus. Padedant kitų seniūnijų seniūnams, žygiai surengti Alytaus rajono savivaldybės Butrimonių ir Punios seniūnijose, Birštono savivaldybės seniūnijoje, Kaišiadorių rajono savivaldybės Kruonio seniūnijoje, Trãkų rajono savivaldybės Aukštãdvario seniūnijoje, Prienų rajono savivaldybės Ašmintõs (seniūnija panaikinta 2018 metais), Balbiẽriškio, Ìšlaužo, Naujõsios Ūtõs,

Atminimo lenta 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniaus konferencijos dalyviams: kun. Pranui Bieliauskui, kun. Jonui Galaunei, Steigiamojo Seimo nariui Kostui Daunorui, dvaro ekonomui Kazimierui Steikūnui. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Jiezno seniūnijos seniūnaičiai. Iš kairės: Vidas Šiupšinskas, Jonas Anužis, Vilma Trabuševskienė, Violeta Povilaitienė, seniūno pavaduotoja Asta Lukšaitė, Vida Ivanauskienė, Angelė Jaruševičienė, Vytautas Bartkus. 2020 m. Iš seniūnijos archyvo

Lietuvai 1000

Lietuvos Tūkstantmečio knygų kelias per Lietuvą 2009

KETINIMŲ PARENGTI IR IŠLEISTI SAVO KRAŠTO KNYGĄ SUTARTIS

2009 metų birželio 5 diena
Jieznas

Mes, žemiau pasirašę 2009-ųjų metų Lietuvos Tūkstantmečio knygų kelio per Lietuvą dalyviai, šia sutartimi patvirtiname, kad ketiname daryti viską, kas nuo mūsų priklauso, ir sieksime iki 2018 metų vasario 16 dienos – Lietuvos Valstybės Atkūrimo 100-mečio parengti ir išleisti šimtatomės „Lietuvos valsčių“ monografijų serijos Prienų krašto knygą „JIEZNAS“ – rašytinį to krašto žmonių, istorijos ir kultūros Lietuvos Tūkstantmečio ir Nepriklausomybės paminklą.

Ši sutartis pasirašyta dviem vienodais egzemplioriais – po vieną kraštiečiams ir knygos rengėjams.

KRAŠTIEČIŲ VARDU
Prienų raj. sav. administracijos
Jiežno seniūnija
seniūnas Alpis Bartusevičius

KNYGOS RENGĖJŲ VARDU
„Lietuvos valsčių“
serijos „Versmės“
leidyklos vadovas
Petras Jonušas

MUNICIPALINIO SAVIVALDYBĖS ADMINISTRACIJA JIEZNO SENIŪNIJA

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO KNYGŲ KELIAS PER LIETUVĄ 2009

LIETUVOS RESPUBLIKA Viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla VILNIUS

„Ketinimų parengti ir išleisti savo krašto knygą sutartis“. 2009 m. birželio 5 d.

Jiezno seniūnas A. Bartusevičius ir „Versmės“ leidyklos vadovas P. Jonušas (dešinėje), pasirašę sutartį. 2009 m. Iš Jiezno seniūnijos archyvo

„Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas Prienų rajono merui Alvydui Vaicekauskui (kairėje) pristato „Lietuvos valsčių“ monografijų seriją. Sėdi (iš kairės) mokytoja Ramutė Jonušienė (Petro Jonušo mama), kultūrologas Albinas Vaičiūnas. 2009 m. „Versmės“ leidyklos archyvo nuotr.

Redaktorius Juozas Pugačiauskas pasodino ąžuoliuką Tūkstanmečio ąžuolyne. Iš kairės: „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius, Jiezno klebonas kun. Rolandas Bičkauskas, redaktorius Juozas Pugačiauskas. 2009 m. „Versmės“ leidyklos archyvo nuotr.

Atminimo lentos žuvusiems už Lietuvos laisvę atidengimas. 2020 m. kovo 1 d.
Iš seniūnijos archyvo

Atminimo lentos Nepriklausomybės kovų Jiezno valsčiaus savanoriams, Vyties kryžiaus kavalieriams ir žuvusiems už Lietuvos laisvę kariams. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Prie paminklo Lietuvos savanoriams, žuvusiems už Lietuvos laisvę. 2018 m. Iš seniūnijos archyvo

Jiezno mūšio su bolševikais 100 metų minėjimas. Iš seniūnijos archyvo

Partneriai iš Lenkijos Suvalkų pavieto Pacų rūmuose. Iš kairės: Suvalkų pavieto tarybos pirmininkas Stawomir Matachowski, vicestarosta (vicemeras) Witold Kowalewski ir vertėja Marytė Žaromskienė. 2012 m. Iš seniūnijos archyvo

Padėka svečiams iš Lenkijos už spektaklį Pacų rūmuose „Jieznui – 520“ šventės metu. 2012 m. Iš seniūnijos archyvo

Piligriminis žygis, skirtas kun. Prano Bieliausko gimimo 120-osioms metinėms. Iš seniūnijos archyvo

Žygio dalyviai ant Pelekonių II piliakalnio. 2015 m. Iš seniūnijos archyvo

Pakúonio, Prĩenų, Stãkliškių, Šilavóto ir Veiveriū seniūnijose.

2018 metais Prienų ir Birštono krašto laikraščio „Gyvenimas“ skaitytojai Jiezno seniūnijos ir LŠS Kauno Vytauto Didžiojo II-osios rinktinės Prienų 206-osios šaulių kuopos surengtą 20 kilometrų žygį, skirtą Jiezno vardo 525 metų paminėjimui, iš Darsūniškio į Jiezną išrinko svarbiausiu Metų įvykiu, o „Gyvenimo“ laikraščio redakcija skyrė apdovanojimą, kurį su Jiezno seniūnu atsiėmė Dzūkijos gimnazijos istorijos mokytojas ir jaunųjų šaulių vadas Sigitas Žalys.

Žygis Darsūniškis–Jieznas. 2017 m. Iš seniūnijos archyvo

Laiko tėkmėje Jiezno seniūnijos laivas išliks patikimose rankose, kurios ištikimai tarnaus vietos bendruomenės interesams, toliau spręs iškilusias problemas, sieks užtikrinti seniūnijos žmonių saugumą, patogumą ir kitus poreikius. Seniūnas su savo komanda gerins ir gražins seniūnijos įvaizdį ir aplinką, sieks, kad ji taptų kiek įmanoma modernesne, patrauklesne pagal finansines galimybes seniūnija. Kasdienėje veikloje toliau prižiūrės parkus, tvenkinius, įžymias vietas, kapines, piliakalnius, remontuos, asfaltuos kelius, rūpinsis Jiezno miesto ir seniūnijos gyvenviečių gatvių apšvietimu, atliekų tvarkymu. Gerų rezultatų pasieksime, bendradarbiaudami su bendruomenėmis, kultūros darbuotojais, gimnazija, Jiezno PSPC (medikais), Jiezno paramos šeimai centru, seniūnaičiais, Jiezno parapija, vietos verslininkais ir žemdirbiais.

Kartu mes galime viską.

Jiezno krašto architektūra

Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika

Jiezno miestelio architektūra

Jiezno miestelio pastatų ir buvusio Jiezno valsčiaus bei dabartinės seniūnijos teritorijos dvarų sodybų architektūra lig šiol kompleksiškai netyrinėta. Daugiausia tyrinėtojų dėmesio susilaukė tik Jiezno bažnyčia ir Jiezno dvaro rūmai; išsamiau buvo tyrinėta ir miestelio urbanistinė raida. Šio straipsnio tikslas – apžvelgti Jiezno miestelio bei dvaro ir Jiezno apylinkių dvarų sodybų architektūrą ir išskirti vertingiausius pastatus, pasitelkiant istorinį-menotyrinį tyrinėjimo aspektą.

Jieznas įsikūręs Jiezno ežero šiauriniame krante. Pirmą kartą Jiezno dvaras ir valsčius paminėtas 1492 m, o XVI a. antroje pusėje prie dvaro ėmė kurtis miestelis; nuo 1633 m. iki XIX a. pirmosios pusės priklausė Pacams. 1837 m. miestelis sudegė, o XIX a. antrojoje pusėje, nutiesus Kauno–Druskininkų kelią, ėmė sparčiai plėstis[1]. Tarpukariu Jiezne veikė pradžios mokykla, smulkaus kredito draugija, sveikatos punktas ir vaistinė, valsčiaus savivaldybė, paštas, buvo pieninė, 18 krautuvių (16 priklausė žydams), dvi degtinės parduotuvės, šešios alinės, dvi lentpjūvės, du gariniai malūnai, girininkija, plytinė, elektrinė[2].

Jiezno urbanistikos tyrinėtojo A. Miškinio teigimu, XVIII a. antrojoje pusėje buvo suformuotas stačiakampis gatvių tinklas; vėliau miestelis prarado taisyklingą suplanavimą ir liko tik kelios tiesios gatvės (Gedimino, Daukanto, Trakų). 1958 m. sudarytas Jiezno tikrosios būklės planas ir parengtas išplanavimo projektas (archit. V. Kugevičius). Jame numatyta miestą tolygiai išplėsti į visas puses, sudalant teritoriją į stačiakampius kvartalus. 1960–1961 m. pastatyta nemažai naujų pastatų (tipinė trijų aukštų vidurinė mokykla, du dviaukščiai sekcijiniai namai, buitinio aptarnavimo kombinatas, administraciniai pastatai, pagalbinis ligoninės korpusas, kepykla), suremontuota daug senųjų namų; turgaus aikštėje įrengtas skveras. 1981 m. parengtas Jiezno projektas, pagal kurį miestas formavosi iki 1990 m.; daugiausia buvo statoma privačių namų[3].

Miesto centrinėje dalyje įrengta Nepriklausomybės aikštė, prie kurios rytų kraštinės glaudžiasi bažnyčios sklypas, iš kitų trijų pusių ribojamas Vilniaus, J. Basanavičiaus ir Trakų gatvių. Svarbus Nepriklausomybės aikštės akcentas – medžiais apsodintas skveras, jungiantis pagrindines miestelio gatves. Nuo aikštės į vakarinę miesto dalį, prie mokyklos ir bendrabučio pastatų, nuvingiuoja Vytauto gatvė; link kapinių, šiaurės rytų kryptimi nutiesta Vilniaus gatvė; į pietų pusę – prie Jiezno dvaro sodybos ir ežero veda Trakų gatvė (1 pav.). Svarbiausi Jiezno pastatai stovi centrinėje miesto dalyje ir kapinėse. Tai

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2008 02 27 serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2008 11 07, pirmą kartą paskelbtas 2025 12 23 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektronniame serialiniame leidinyje yra LLT:2025-3/126-369/HI.

[1] *Visuotinė lietuvių enciklopedija,* Vilnius, 2005, t. 8, p. 661, 662.

[2] Kviklys B. *Mūsų Lietuva,* Vilnius, 1989, t. 1, p. 393.

[3] Miškinis A. *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės, II t., Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai, I knyga,* Vilnius, 2002, p. 341–345.

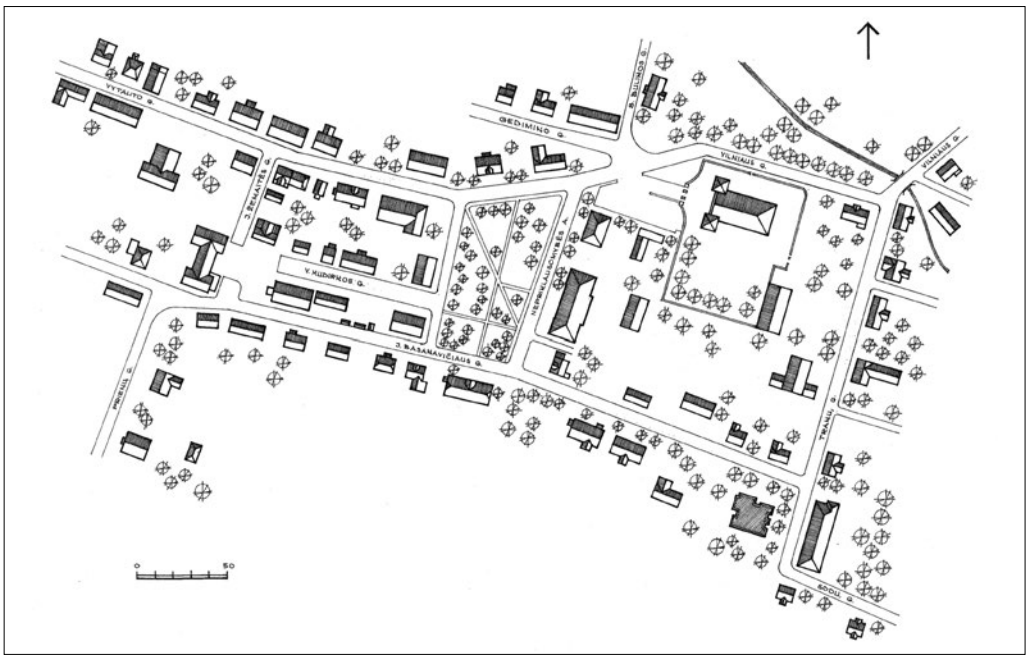

1 pav. Jiezno centrinės dalies situacijos schema

2 pav. Jiezno plano schema su sakraliniais pastatais.
2004 m. Sudarė A. Rupeika

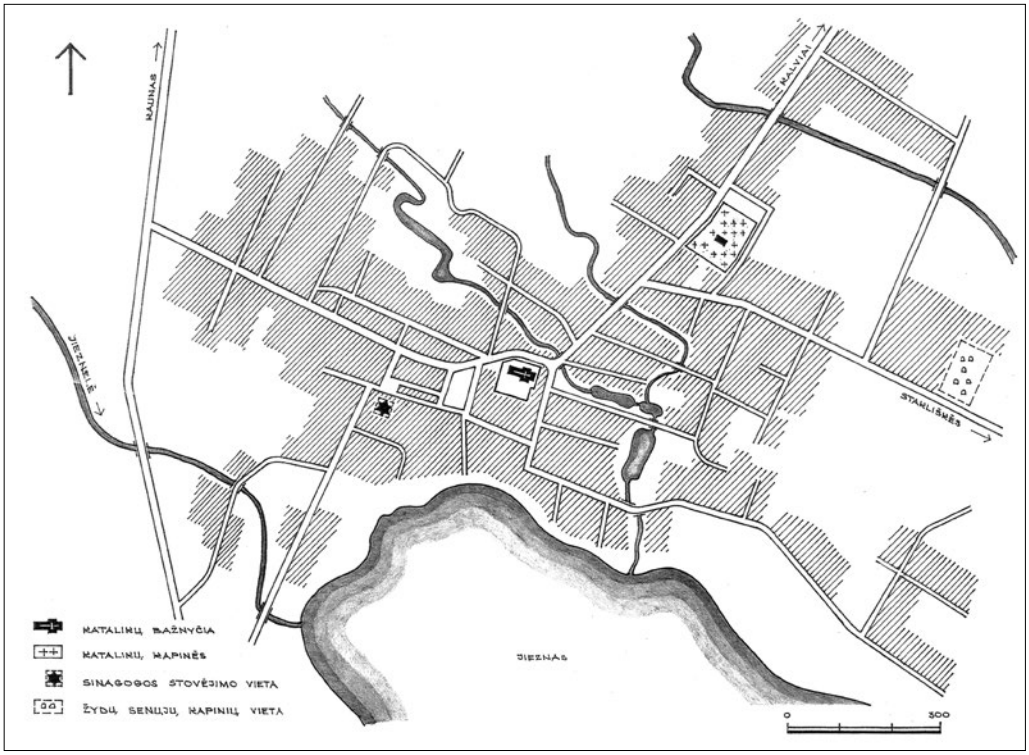

katalikų bažnyčia, dvaro rūmai ir kapinių koplyčia su vartais-varpine. Iki šių dienų neišliko *sinagoga*, stovėjusi į vakarus nuo aikštės, prie J. Basanavičiaus gatvės, taip pat sunaikintos *žydų senosios kapinės*, kurios buvo įrengtos Stakliškių gatvės gale (2 pav.); neliko ir parapijai priklausiusių senųjų klebonijos sodybos trobesių.

Šv. arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo bažnyčia stovi prie centrinės miesto aikštės šiaurės rytų kampo, šalia senojo Kauno–Vilniaus kelio, atgręžta pagrindiniu fasadu į Vytauto gatvę, o šoniniu šiaurės fasadu – į Vilniaus gatvę; priešais pagrindinį bažnyčios fasadą suformuota automobilių stovėjimo aikštelė. Bažnyčia akcentuoja centrinės Jiezno dalies pradžią ir uždaro pagrindinės (Vytauto) gatvės perspektyvą; kartu ji yra ir svarbus vizualinis akcentas, iš tolo matomas kraštovaizdžio panoramose (ypač nuo Kauno pusės). Manoma, kad Jiezne įsteigta evangelikų reformatų bažnyčia buvo pastatyta iki 1611 m. Vėliau (greičiausiai tarp 1634–1640 m.), ši medinė bažnyčia pertvarkyta į katalikų maldos namus. 1643–1645 m. Jiezno savininkas suteikė bažnyčiai fundaciją ir įsteigė špitolę, o 1670 m. buvo konsekruota nauja mūrinė bebokštė bažnyčia. 1672 m. klebono sodyboje stovėjo namas, svirnas, kepykla, krėstas iš molio alaus bravoras. 1765 m. Vilniaus vyskupas įsteigė altariją. Kiek vėliau, iki 1772 m. Jiezno bažnyčia buvo išplėsta: prailginta presbiterija, pristatyti bokštai ir zakristijos; 1770–1779 m. dekoruotas interjeras[4]. Yra teiginių, kad freskas tapė italų dailininkas monumentalistas[5]. Bažnyčia remontuota 1872–1876 m., o 1883 m. pastatyta nauja špitolė; 1888–1890 m. atliktas remontas: sienos suveržtos metalo juostomis, sutvirtintas bokštų viršus, o 1891 m. sumūryta šventoriaus tvoros pietinė dalis[6]. Bažnyčia remontuota ir 1919 m. Ji buvo atnaujinta 1974–1988 m. klebono Broniaus Bulikos pastangomis; jis taip pat sutvarkė aplinką, šventoriuje pastatė kryžių[7].

Bažnyčia stovi vidurinėje šventoriaus dalyje, pagrindiniu fasadu atgręžta į vakarus. Ji dvibokštė, vienanavė, halinė, su erdviais rūsiais. Planas T raidės formos, su plačia priekine dalimi ir užbaigtas tiesia apside; abipus presbiterijos yra stačiakampės zakristijos (3a pav.). Navos vidurinėje dalyje simetriškai įrengti laiptai į rūsį; buvusią plano simetriją ardo prie šiaurinės zakristijos pristatytas prieangėlis. Bažnyčia sumūryta iš raudonų degtų plytų, sujungtų kalkių ir rupaus smėlio skiediniu; sienos tinkuotos, perdangos skliautinės, medinės konstrukcijos stogas dengtas skarda. Pagrindinis fasadas ištęstų proporcijų, simetriškas, trijų dalių, su išsikišusiais priekin keturių tarpsnių bokštais, kurių architektūrinis sprendimas skirtingas. Cokolinis tarpsnis su rustuotais kampais ir lenkta vidurine plokštuma, kurioje įkomponuotos durys. Antrojo, aukščiausio tarpsnio kampus žymi jonėninės puskolonės, o lenktą vidurinę plokštumą užpildo aukšta niša, užbaigta segmentine arka. Trečiojo, siauresnio tarpsnio kampus riboja jonėniniai piliastrai, o vidurinėje išlenktoje dalyje yra akustinė anga, užbaigta segmentine sąrama ir pridengta medinėmis grotelėmis. Viršutinio, siauriausio tarpsnio kampai užapvalinti ir paryškinti voliutiniais piliastrais, o kiek išgaubtoje vidurinėje plokštumoje įkomponuotos segmentinės angos. Bokštų tarpsnius skiria profiliuotos traukos, o viršų vainikuoja žemos gaubtos viršūnės su kryžiais. Vidurinė (jungianti

[4] *Ten pat*, p. 330–332.
[5] Čerbulėnas K. Senoji Jiezno architektūra, *Statyba ir architektūra*, 1970, nr. 1, p. 24–25.
[6] Miškinis A. *Ten pat*, p. 336.
[7] Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993, p. 83.

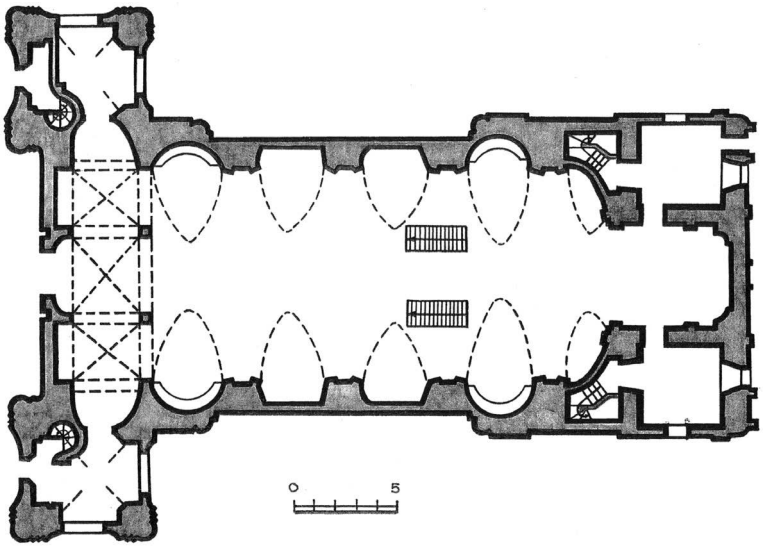

3a pav. Jiezno bažnyčios planas

Jiezno bažnyčios pagrindinis fasadas

Jiezno bažnyčios šoninis fasadas

bokštus) pagrindinio fasado dalis dviejų tarpsnių, vainikuota aukštu dvitarpsniu frontonu. Apatinė vidurinės dalies plokštuma sudalyta rustais, o viršutinės dalies šonus riboja poriniai jonėniniai piliastrai. Frontono šonus taip pat skaido du stilizuoti jonėniniai piliastrai, tik siauresni, o plokštumas tarp jų užpildo karpytinės nišos; vidurinė frontono plokštuma išlenkta. Su bokštais frontoną jungia šoninės voliutos, o viršų vainikuoja trijų dalių plastiškų formų karpytinė viršūnė. Pagrindinio fasado simetrijos ašį žymi stačiakampė portalo anga, apjuosta iškiliu apvadu su užkarpomis, ažūrinis balkonas, aptvertas kalto metalo tvorele su įkomponuotu A. Paco herbu, segmentinis langas bei niša. Šoniniai fasadai vienodi, sudaryti iš trijų dalių: išsikišusių priekin bokštų, įgilintos vidurinės dalies ir presbiterijos. Bokštų architektūrinis sprendimas analogiškas kaip pagrindiniame fasade, tik cokolyje yra ovalo formos langas. Šoninių fasadų vidurinės dalies kampai užapvalinti, angos išdėstytos dviem eilėmis: apatiniai langai stačiakampiai, o viršutinių langų forma neįprasta, primenanti smuiko kontūrą. Zakristijų langai išdėstyti trimis eilėmis. Pastogėje matyti profiliuoti gegnių galai. Apsidės fasado simetriją ardo dešiniajame šone pristatytas dvišlaitis nedidelis uždaras prieangis. Žemais piliastrais atskirti apsidės šonai, kuriuose dviem eilėmis išdėstyti stačiakampiai langai. Viršutinę fasado dalį į tris plokštumas skaido piliastrai; vidurinėje plokštumoje yra stačiakampis langas, apjuostas apvadais su užkarpomis ir paryškintas tiesiu sandriku. Virš lango sienoje įkomponuota plokštė su lotyniško užrašu, o simetrijos ašyje dviem eilėmis išdėstytos nišos – su karpytine arka ir ovalo formos; prieangio šonus paryškina piliastrai. Fasadus juosia frizas ir profiliuotas karnizas. Viduje dominuoja vientisa navos erdvė (3b pav.). Sienas skaido iliuziškai tapyti piliastrai, besiremiantys į cilindrinius su liunetėmis skliautus. Kompaktišką interjero erdvę pagyvina vargonų choras, kurį laiko du masyvūs dinamiško profilio pilioriai. Unikalumo ir originalumo interjerui teikia prie presbiterijos suformuotos pusapskritės nišos-altoriai, bei navos vidurinėje dalyje įrengti laiptai į kriptą, su įmantraus profilio baliustrų tvorelėmis. Altoriai iliuziškai tapyti, naudojant sudėtingus orderio elementus. Skliautus, paskliautes ir liunetes juosia realistiškai tapytos freskos, kuriose pavaizduotos pavienės šventųjų figūros bei grupinės figūrinės kompozicijos. Kairėje navos pusėje yra sakykla. Rūsys žemas, dengtas cilindriniu skliautu. Planas kryžiaus formos, su nišomis; rūsyje yra altorius. Jiezno bažnyčia

Jiezno baznyčios apsidės fasadas

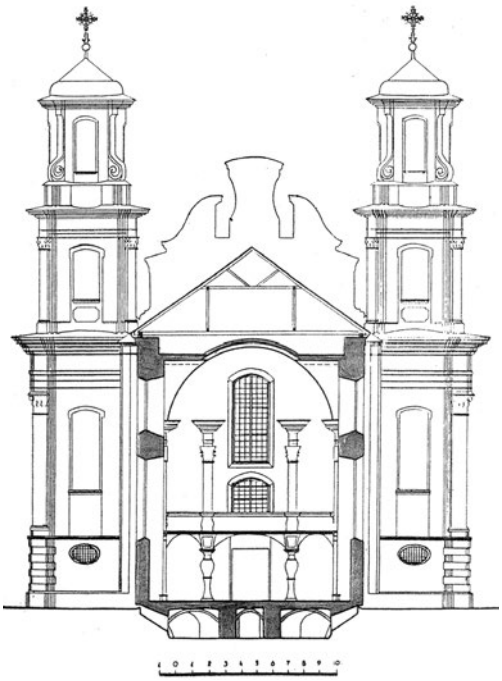

3b pav. Jiezno bažnyčios skersinis pjūvis

Jiezno bažnyčios interjeras

Jiezno bažnyčios rūsys

yra puošnių vėlyvojo baroko formų, originalios plano struktūros ir erdvinės kompozicijos, su meniškais iliuziniais altoriais bei vertingomis freskomis.

Šventorių juosia akmens mūro *tvora*, vietomis tinkuota, išlenkto kontūro. *Pagrindiniai vartai* įrengti priešais pagrindinį bažnyčios fasadą yra trijų atvirų angų, sudaryti iš kvadratinio skerspjūvio stulpų, dengtų keturšlaičiais stogeliais; viduriniai stulpai aukštesni ir platesni, su siauromis vertikaliomis įdubomis. Antrieji, vienos angos *varteliai* yra priešais šoninį šiaurės fasadą ir veda prie klebonijos. Dar vieni *vartai,* sudaryti iš plačios ir siauros angų, įrengti rytinėje tvoros linijoje, už apsidės fasado, atgręžti kapinių pusėn. Šventoriuje, priešais bažnyčios pietinį bokštą, 1990 m.

Kryžiai bažnyčios šventoriuje

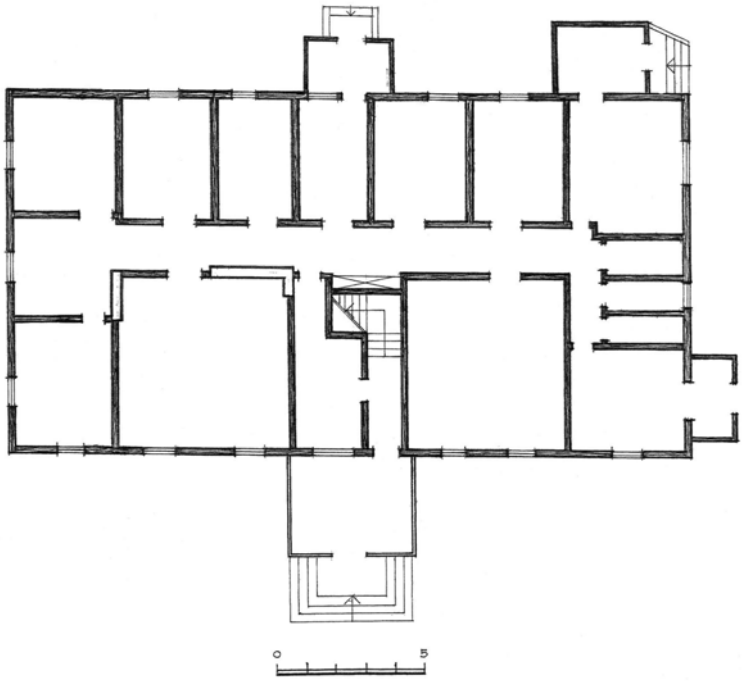

4 pav. Jiezno senosios klebonijos planas. Braižė A. Rupeika

pastatytas medinis *kryžius* su Nukryžiuotuoju, puoštas drožiniais; apatinėje kryžiaus dalyje yra tekstas: *„TEGUL PRIMENA METŲ METAIS KENTĖTAS LIETUVIŲ KANČIAS“*. Šventoriaus kampe, už apsidės stovi antrasis, drožinėtas ąžuolo *kryžius* su užrašu: *„2000 krikščionybei“*.

Priešais šventorių, kitoje Vilniaus gatvės pusėje (Nr. 3), šonu atgręžta į gatvę, sklypo gilumoje stovėjo *klebonija.* Ji 1920 m. buvo surėsta iš rąstų, su pastoge ir rūsiu. Klebonija buvo sudėtinio tūrio, stačiakampio plano, su keturiais prieangiais; patalpos buvo išdėstytos abipus išilginio koridoriaus (4 pav.). *Dabartinė klebonija* (*B. Bulikos g. 2/Vilniaus g. 1*) stovi arčiau aikštės, šonu atgręžta į B. Bulikos gatvę,

Jiezno klebonija

Jiezno špitolė

o galu – i Vilniaus gatvę. Ji sudėtinio tūrio, su dviem prieangiais (dvišlaičiu ir vienšlaičiu), pristatytais prie šoninių fasadų ir dengta aukštu dvišlaičiu stogu; sienos apkaltos horizontaliai. Dabar namas rekonstruotas, su įvairaus dydžio stačiakampiais langais. Atgręžtas į gatvę dvišlaitis prieangis yra su dideliais langais-vitrinomis.

Priešais kleboniją, B. Bulikos ir Gedimino gatvių sankirtoje (*B. Bulikos g. 1/ Gedimino g. 2*), stovi *špitolė*, šonu atgręžta į Gedimino gatvę. Ji medinė, vienaukštė, vientiso tūrio ir smarkiai ištęsto stačiakampio plano, dengta dvišlaičiu šiferio stogu, kuriame yra iškilusių trikampio formos stoglangių. Sienos apkaltos horizontaliomis lentomis, langai stačiakampiai, dviejų ir trijų eilių. Špitolės architektūra nesudėtinga, tradicinė, būdinga šio tipo trobesiams.

Išėjus pro rytinius šventoriaus vartus, patenkama į Trakų gatvę ir į Trakų bei Vilniaus gatvių sankirtą. Nuo šios sankirtos, šiaurės–rytų kryptimi nutiesta *Vilniaus gatvė* atveda į kapines. Iš tolo matyti originalūs *kapinių vartai-varpinė.* Vartai trijų siaurėjančių tarpsnių, vienos angos. Plačią vartų angą riboja du stačiakampiai stulpai, sumūryti iš akmenų, skaldos ir raudonų plytų. Stulpų kampus riboja tinkuotos mentės, kurių vidurinę dalį puošia juodos skaldos mozaika, o vidinės šoninės stulpų plokštumos (atgręžtos į angą) yra tinkuotos. Virš vartų angos kyla medinė dviejų tarpsnių varpinė. Ji karkasinės konstrukcijos, surėsta iš rąstų bei lentų ir dengta piramidiniu, lenktais šlaitais skardos stogeliu su kylančiu virš jo mediniu kupoliuku. Vertikalius konstrukcijos rąstus jungia įstriži spyriai, o antrasis tarpsnis remiasi į dvi išilgines sijas. Varpinės apatinis platusis tarpsnis atviras, ažūrinis – su plačiomis smailėjančių arkų angomis: šoniniuose fasaduose yra po tris angas, o galiniuose – po vieną; kampai apkalti vertikaliai, o tarpai tarp angų – horizontaliai. Antrasis varpinės tarpsnis siauras, stačiakampio skerspjūvio; visos jo plokštumos aklinos, apkaltos lentomis horizontaliai, o kampai – vertikaliai. Vartų tarpsnius juosia smarkiai išsikišę mediniai karnizai ir skiria keturšlaičiai šiferio stogeliai. Vartai-varpinė yra originalių, artimų romantizmo architektūrai formų (5 pav.).

Priešais vartus, vidurinėje kapinių dalyje, pagrindiniu fasadu atgręžta į vartus ir į Vilniaus gatvę, stovi *koplyčia.* Nuo vartų link koplyčios kapinių reljefas kyla.

Jiezno kapinių vartai-varpinė

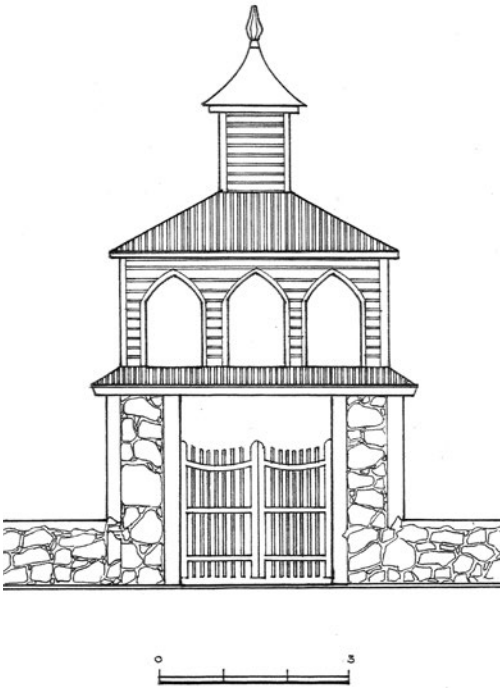

5 pav. Jiezno kapinių vartų fasadas. 2004 m. Apmatavo ir braižė A. Rupeika

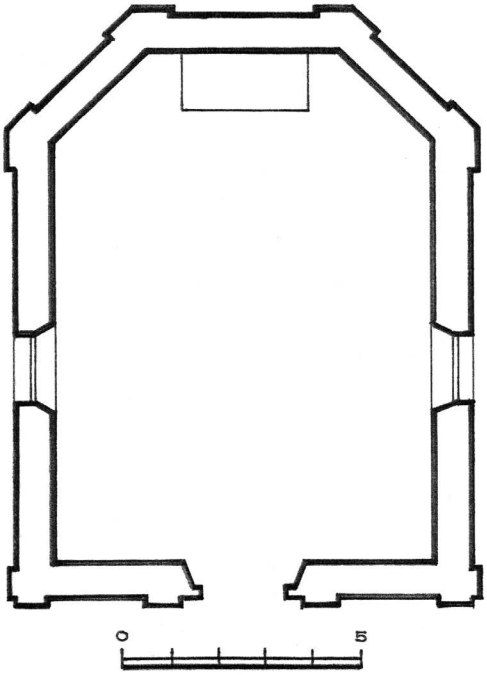

6 pav. Jiezno kapinių koplyčios planas. 2004 m. Apmatavo ir braižė A. Rupeika

Jiezno kapinių koplyčia

Teigiama, kad 1782 m. parapijos ir bažnyčios inventoriuje jau minima kapinių koplyčia, funduota Teresės Pacienės[8]. 1879 m. koplyčia kapitaliai remontuota[9]. Ji vientiso tūrio, sumūryta iš plytų, tinkuota, dengta dvišlaičiu stogu (apsidės stogas – trišlaitis). Koplyčios planas stačiakampis, užbaigtas trisiene apside (6 pav.). Pagrindinis fasadas simetriškas, vainikuotas aukštu trikampiu frontonu, kurio timpane yra mažas ovalo formos langelis, apjuostas profiliuotais apvadais. Fasadą į tris plokštumas skaido piliastrai, simetrijos ašyje yra stačiakampis portalas su medinėmis, apkaltomis „eglute“ dvivėrėmis durimis, o virš jų – ovalo formos vertikalus langas; šoninės fasado plokštumos aklinos. Šoniniai koplyčios fasadai vienodi. Jų kampus žymi piliastrai, vidurinėje dalyje yra platus langas, užbaigtas segmentine sąrama; langus juosia platūs profiliuoti apvadai. Apsidės fasadas aklinas,su piliastrais kampuose. Koplyčios pastogę juosia lygus frizas ir smarkiai išsikišęs karnizas. Viduje vientisa erdvė; sienos tinkuotos, lubos lygios, apkaltos lentutėmis. Prie galinės sienos stovi altorius, o vidurinėje koplyčios dalyje pastatytas šarvojimo stalas. Kapinių koplyčia – santūrių baroko architektūros formų.

Be kapinių koplyčios ir vartų-varpinės, *Vilniaus gatvėje,* kuri prasideda nuo Nepriklausomybės aikštės ir pro bažnyčią veda link kapinių, galima pamatyti ir kelis įdomesnius medinius pastatus.

Vienas *senas namas*, dengtas pusvalminiu skardos stogu, stovi šalia šventoriaus tvoros, Vilniaus ir Trakų gatvių sankirtoje (*Vilniaus g. 4/ Trakų g. 7*), šonu atgręžtas į Vilniaus gatvę. Jis su atviru prieangiu, kurio viršus apkaltas vertikaliomis drožinėtomis lentelėmis, o dvišlaitį stogelį remia keturi stulpeliai. Namo sienos apkaltos horizontaliomis lentomis, o skydai – horizontaliai; langai nedideli, dvieiliai, su lygiais apvadais ir tiesiomis viršutinėmis prikaltėmis, o jų stiklai smulkiai sudalyti į šešias dalis. Galinių fasadų trapecijos formos skydus skiria stoginukai, pastogę juosia išsikišęs karnizas. Namas – būdingų etninės architektūros formų.

Kiti du savo architektūra išsiskiriantys mediniai pastatai stovi netoli kapinių. Tai buvusi pradinė mokykla ir mokytojų namas. *Buvusi mokykla* (*Vilniaus g. 21*) stovi atokiau nuo gatvės, atgręžta į ją šoniniu pietryčių fasadu. Ji sudėtinio monumentalaus tūrio, vienaukštė, su mezoninu ir dviem prieangiais, dengta aukštu dvišlaičiu skardos stogu. Pastato planas ištęstas stačiakampis; prieangiai, per kuriuos patenkama į pastatą, pristatyti prie šoninio šiaurės vakarų ir galinio šiaurės rytų fasadų. Patalpos apšildomos krosnimis ir išdėstytos abipus plataus išilginio koridoriaus; vidurinėje dalyje įrengti laiptai į mezoniną (7 pav.). Mokyklos sienos skaidomos vertikaliomis sąvaržomis ir apkaltos lentomis horizontaliai. Langai nedideli, stačiakampiai, su siaurais lentų apvadais; vidurinėje dalyje kyla vienšlaitis mezoninas. Pastato architektūra nesudėtinga, būdinga tokios paskirties pastatams.

Kitoje Vilniaus gatvės pusėje, šonu atgręžtas į ją, stovi *mokytojų namas* (*Vilniaus g. 22/Stakliškių g. 1*). Tai vienas originaliausių ir puošniausių medinių miestelio pastatų. Namas monumentalaus sudėtinio tūrio, su dviaukščiu prieangiu; aukštas dvišlaitis stogas dengtas skarda. Planas netaisyklingos T raidės formos, su dviem įėjimais – per išsikišusį į gatvę prieangį ir iš kiemo pusės; patalpos pereinamos (apeinamos ratu), išdėstytos dviem eilėmis ir apšildomos krosnimis (8a pav.). Namo sienos apkaltos kelių krypčių

[8] Miškinis A. *Ten pat*, p. 334
[9] *Iš Jiezno praeities*, 1978, p. 113

Namas Vilniaus g. 4/ Trakų g. 7

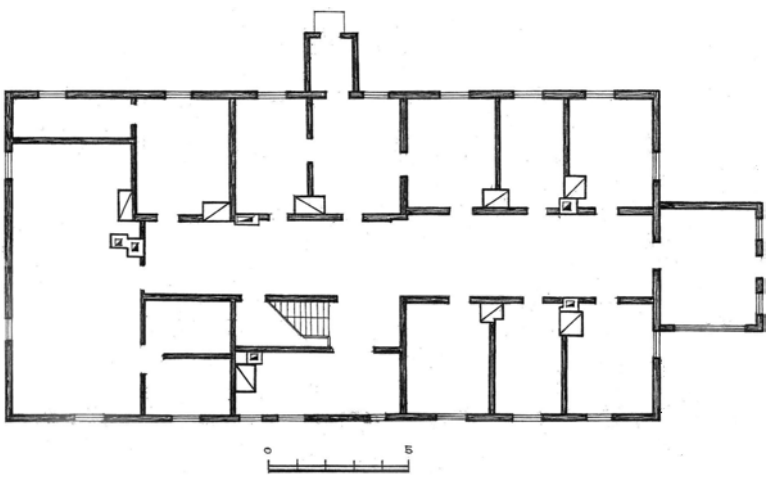

7 pav. Jiezno buv. mokyklos planas. Braižė A. Rupeika

Jiezno buv. mokykla Vilniaus g. 21

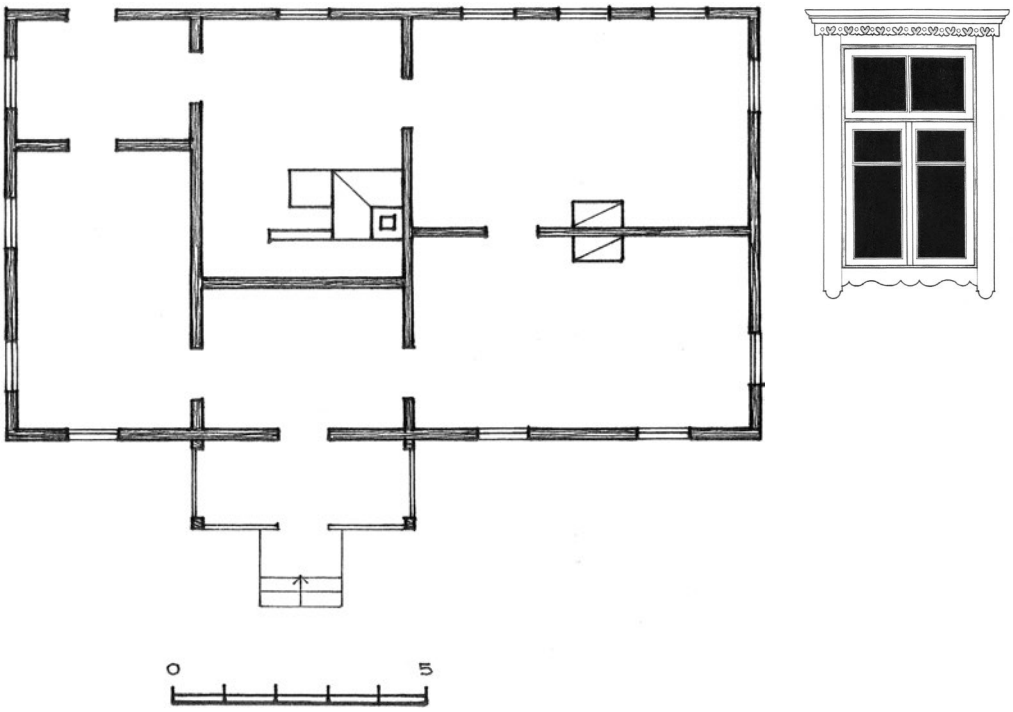

8 pav. Jiezno buv. mokytojų namas: a) planas, b) langas.
Braižė A. Rupeika

Jiezno buv. mokytojų namas Vilniaus g. 22/Stakliškių g. 1

Trakų gatvės dešinioji (lyginių numerių) pusė

lentomis: iki langų – vertikaliai, aukščiau – horizontaliai, o trikampiai skydai – horizontaliai, įstrižai ir „eglute“; prieangio sienų apkalimas vertikalus, tik šonai, kurie glaudžiasi prie stogo šlaito, apkalti įstrižai. Pagrindinis šiaurės vakarų fasadas asimetriškas, su išsikišusiu dvišlaičiu prieangiu, kurio aukštis sutampa su pastato stogo aukščiu. Langai nedideli stačiakampiai, apjuosti apvadais, kurių apatinės prikaltės drožinėtos riestiniu ornamentu, o viršutinės puoštos tiesiais sandrikais su tulpelėmis (8b pav.); šoninės apvadų lentos prailgintos ir užapvalintos. Prieangį puošia platūs langai užbaigti segmentinėmis arkomis; išlenktą langų liniją formuojančių lentučių galai yra užapvalinti. Namas stovi dviejų gatvių sankirtoje ir yra puikus vizualinis akcentas, gerai apžvelgiamas abiejų gatvių perspektyvose.

Keli mediniai tradicinės architektūros namai stovi ir trumpoje *Trakų gatvėje*. Tankiau apstatyta dešinioji, lyginių numerių gatvės pusė, kurioje matyti penki mediniai namai. Visi jie šonais atgręžti į gatvę, dengti dvišlaičiais stogais ir yra gana skirtingų tūrių. Trys namai yra su prieangiais, pristatytais prie šoninių kiemo fasadų, vienas namas su dviem prieangiais ir virš gatvės prieangio kylančiu dvišlaičiu kampiniu mezoninu; vidurinėje Trakų gatvės dalyje stovi kampinio L raidės plano namas.

Nemažai senų medinių namų, kurių tūriai ir architektūra būdingi nedideliems miesteliams galima pamatyti ir kitose gatvėse, esančiose šalia centrinės aikštės. Nuo aikštės prasidedančioje *Vytauto gatvėje,* ribojančioje centrinę Jiezno dalį iš šiaurės pusės, matyti keli įvairaus dydžio mediniai namai. Dauguma jų šonais atgręžti į gatvę, vienaukščiai, dengti aukštais dvišlaičiais stogais.

Vienas nedidelio tūrio namas, kuriame dabar įsikūrusi *veterinarijos vaistinė* (*Vytauto g. 7*) stovi galu į gatvę. Gatvės fasadas apkaltas horizontaliai lentomis, simetriškas, su durimis vidurinėje dalyje ir stačiakampiais langais šonuose. Savo

Vytauto gatvės 5 ir 7 namai

Vytauto gatvės 2 namas

Vytauto gatvės 4 namas

Vytauto gatvės pradžia. Kairėje – 6 namas

Vytauto gatvės 18 namas

Vaistinė ir poliklinika Vytauto gatvėje

monumentaliu tūriu išsiskiria šalia vaistinės esantis sudėtinio tūrio medinis *pastatas* (*Vytauto g. 5*), apkaltas horizontaliai lentomis; jis su dvišlaičiu mezoninu, kylančiu virš gatvės fasado durų ir dviaukščiu laiptinės priestatu, priglaustu prie galinio vakarų fasado.

Dešinėje, *lyginių numerių Vytauto gatvės pusėje* matyti keli mediniai statiniai, atgręžti šonais į gatvę: kampinio plano pastatas (*Vytauto g. 2*), skaidomas sąvaržomis ir apkaltas horizontaliai lentomis (tik trikampio skydo viršus pagyvintas vertikaliu apkalimu), namas su siauru dvišlaičiu mezoninu ir plačias trieiliais langais, taip pat apkaltas horizontaliai, o trikampiai skydai pagyvinti įstrižomis lentomis (*Vytauto g. 4*), *krautuvė* (*Vytauto g. 6*) – su dvejomis durimis gatvės fasade ir išsikišusiu pastogės karnizu, visa apkalta horizontaliai. Toliau stovi keli vientiso tūrio, ištęsto stačiakampio plano namai. Visų jų architektūra nesudėtinga, būdinga nedideliems miestams bei miesteliams – dominuoja horizontalus fasadų apkalimas, nedideli stačiakampiai dvieiliai langai, su tiesiais apvadais bei aukšti dvišlaičiai stogai. Iš jų kiek išsiskiria galu stovintis senas medinis sudėtinio tūrio, *prekybinės paskirties namas* (*Vytauto g. 18*), dengtas labai aukštu dvišlaičiu stogu. Simetriškame gatvės fasade matyti dvejos dvivėrės durys ir yra išlikusios vieną langą bei duris dengiančios langinės; langai nedideli, žemai įstatyti ir apjuosti profiliuotais lentų apvadais. Įvairesnis – kelių krypčių (vertikalus, horizontalus ir įstrižas) yra ir aukštą trikampį skydą puošiantis lentučių apkalimas; skyde įkomponuoti du maži stačiakampiai langeliai, su prailgintais šoniniais apvadais ir tiesiomis prikaltėmis.

Vytauto gatvės vidurinėje dalyje ir jos pabaigoje, dominuoja mūrinis apstatymas. Tarp tipinės architektūros mūrinių neišvaizdžių namų, išsiskiria vienaukštis nedidelio tūrio, dengtas keturšlaičiu stogu pastatas, kuriame įrengtos *vaistinė ir poliklinika*. Pagrindinis, atgręžtas į gatvę fasadas simetriškos kompozicijos, su centriniu rizalitu, paaukštintu laiptuotu frontonu, kurio šonai stačiakampiai, o vidurinė dalis pusapskritė, dekoruota apskrita nišele. Fasado ir rizalito kampus pabrėžia poriniai stilizuoti piliastrai, tarp kurių įkomponuotos dvivėrės stiklinės durys bei dideli stačiakampiai langai. Pastogę juosia platus lygus frizas ir išsikišęs karnizas, virš kurio kyla stogo kraštus pridengiantis parapetas, pagyvintas stačiakampėmis įdubomis. Kiti fasadai paprastesni, be piliastrų, su nedideliais langais. Vaistinės ir poliklinikos pastatas – puikus šiuolaikiškos profesionaliosios rekonstrukcijos pavyzdys. Pritaikius naujai paskirčiai nesudėtingų formų statinį, pavyko gauti teigiamą rezultatą, pasitelkus santūrų architektūrinį-spalvinį sprendimą bei kokybiškas medžiagas.

Nemažai medinių, šonais pastatytų namų matyti ir *J. Basanavičiaus gatvėje,* juosiančioje centrinę miestelio dalį iš pietų pusės. Svarbiausias iš jų – medinis monumentalaus tūrio pastatas su mezoninu ir akmenų mūro cokoliniu aukštu. Tai buvęs *valsčiaus pastatas* (*J. Basanavičiaus g. 11*), o dabar – *Šaulių namai.* Jie pastatyti taip, kad savo ištęstu tūriu uždaro pietinę skvero kraštinę. Pastatas sudėtinio tūrio, ištęsto stačiakampio plano, su galiniu prieangiu, dengtas pusvalminiu skardos stogu. Sienos apkaltos vertikaliai (iki langų) ir horizontaliai, o skydai – įstrižai ir „eglute“; pastogę juosia išsikišęs lentų karnizas. Dėl reljefo nužemėjimo, pietų pusėje atsiranda cokolinis aukštas; prie galinio vakarų fasado

Šaulių namai
J. Basanavičiaus g. 11

pristatytas vienšlaitis prieangis. Pagrindinis, atgręžtas į aikštę, fasadas simetriškas, su dvišlaičiu mezoninu vidurinėje dalyje ir stačiakampiais dviejų dydžių langais, apjuostais siaurais profiliuotais apvadais; virš durų yra smarkiai išsikišęs dvišlaitis stogelis, paremtas plonais metalo stulpeliais. Greičiausiai anksčiau pastatas turėjo prieangį, virš kurio antrajame aukšte buvo įrengtas balkonas. Šoninis, atgręžtas į ežerą pietų fasadas asimetriškas, su paaukštintu cokoliu, kuriame yra durys ir nedideli stačiakampiai langeliai. Aukštesni pirmojo aukšto langai išdėstyti įvairiais atstumais ir apjuosti profiliuotais lentų apvadais; anksčiau juos dengė langinės. Galinis vakarų fasadas su įstiklintu vienšlaičiu prieangiu vidurinėje dalyje ir langais šonuose; trapecijos formos skyde įkomponuoti du stačiakampiai langai. Galinis rytų fasadas su aukštėjančiu kiemo pusėn akmens mūro cokoliu; langai išdėstyti nevienodais atstumais.

Gretimas *namas* (*J. Basanavičiaus g. 13*) taip pat su mezoninu vidurinėje dalyje, tik kompaktiškesnio tūrio; cokolis akmens mūro ir aukštėja pietų pusėn. Namo gatvės fasadas simetriškas, dvišlaičio mezonino vidurinėje dalyje yra platus stačiakampis langas, o pirmajame aukšte – dvivėrės durys su lenktu skardos stogeliu. Galinis vakarų fasadas simetriškas, su dviem langais ir aklinu trikampiu skydu, kurį pagyvina įvairus lentelių apkalimas: vertikalus (viršuje), horizontalus (vidurinėje dalyje) ir įstrižas (šonuose). Prie šoninio pietų fasado glaudžiasi priestatas. Kiti mediniai šios gatvės namai taip pat yra mažesni už Šaulių namus. Jie su mezoninais ir vienaukščiai – vientiso tūrio arba su nedideliais prieangiais; dominuoja dvišlaičiais stogais dengti namai.

J. Basanavičiaus gatvės vakariniame gale, atokiau nuo miesto centrinės dalies, galima pamatyti originalų statinį – *malūną,* kurio viena pusė sumūryta iš raudonų plytų, o kitoje – derinamas raudonų plytų mūras ir medis. Malūnas pastatytas šonu į gatvę ir savo monumentaliu tūriu uždaro jos perspektyvą. Jis trijų tarpsnių, stačiakampio plano, su dviem įėjimais, dengtas dvišlaičiu stogu. Pagrindinis, atgręžtas į gatvę fasadas asimetriškas; pirmasis aukštas ir dešinioji pusė sumūryta iš raudonų plytų, netinkuota. Jos kampą ir pirmąjį aukštą skaido piliastrai, tarp kurių įkomponuoti langai su segmentinėmis sąramomis, paryškintomis lenktais sandrikais ir durys, akcentuotos dvišlaičiu stogeliu; antrojo ir trečiojo

Malūnas
J. Basanavičiaus g. gale

Jiezno pirtis ir skerdykla (dešinėje) Prienų g.

Pirties durys Prienų g.

tarpsnių angos stačiakampės. Likusi pagrindinio fasado dalis medinė, apkalta horizontaliai lentomis. Medinės dalies vertikalioji ašis, tęsianti pirmojo aukšto durų ašį, akcentuota plačiais langais: apatinis užbaigtas segmentine sąrama, o viršutinis – su paaukštintu trikampiu viduriniu langeliu; šoniniai langai mažesni, stačiakampiai. Vertikalią medinės dalies ašį užbaigia virš stogo šlaito iškilęs lėkis, dengtas dvišlaičiu stogeliu. Antrasis šoninis fasadas (atgręžtas į vakarus) taip pat asimetriškas, sudarytas iš mūrinės ir medinės dalių, su aukštėjančiu pietų pusėn cokoliu. Tačiau jo pirmajame aukšte nėra durų, o medinė fasado plokštuma yra be lėkio ir be viduriniųjų plačių langų. Skirtingi ir galiniai pastato fasadai. Šiaurės fasadas sumūrytas iš raudonų plytų, skaidomas piliastrais ir užbaigtas trikampiu skydu; pirmojo aukšto durys ir langas su segmentinėmis sąramomis ir lenktais sandrikais, o antrojo ir trečiojo tarpsnių angos stačiakampės, be apvadų. Galinis pietų fasadas sudarytas iš vienaukštės mūrinės ir dviejų tarpsnių medinės dalių ir užbaigtas trikampiu skydu; paaukštintame cokolyje yra nedidelis langelis su segmentine sąrama. Mūrinį pirmąjį aukštą skaido piliastrai ir langai su segmentinėmis sąramomis bei sandrikais. Viršutinėje medinėje plokštumoje dviem tarpsniais išdėstyti stačiakampiai langai.

J. Basanavičiaus gatvę kertančioje *Prienų gatvėje*, netoli tos vietos kur stovėjo sinagoga, yra išlikusi žydų pirtis ir skerdykla. *Pirtis* vienaukštė, sudėtinio tūrio, dengta dvišlaičiu stogu. Pastatas sumūrytas iš raudonų plytų, tinkuotas, dengtas dvišlaičiu šiferio stogu. Pagrindiniame, atgręžtame į gatvę vakarų fasade išskirtas portalas, aprėmintas plačiais tinko apvadais ir tiesiu sandriku; segmentinėje nišoje įkomponuotos medinės įsprūdinės durys, paaukštintos langeliais; stačiakampiai langai be apvadų, tik su profiliuotomis palangių traukomis. *Skerdykla* stovi atokiau nuo gatvės, atgręžta į ją šoniniu fasadu. Ji nedidelio vientiso tūrio, dengta keturšlaičiu čerpių stogu. Sienos sumūrytos iš plytų, tinkuotos. Pagrindinis vakarų fasadas simetriškas, su plačiomis durimis vidurinėje dalyje ir siaurais langais šonuose.

Nepriklausomybės aikštės vakarų pusėje šonu ir galu atgręžti į aikštę, stovi du mediniai vientiso tūrio namai, dengti dvišlaičiais stogais. Šonu stovintis *namas* (*Nepriklausomybės a. 4*) su kiek aukštėjančiu cokoliu pietų pusėn, apkaltas hori-

Nepriklausomybės aikštės vakarų pusė

zontaliai lentomis. Pagrindinis, atgręžtas į aikštę fasadas asimetriškas, su durimis kairiajame šone ir nedideliais stačiakampiais langais. Galinis šiaurės fasadas taip pat asimetriškas, su trimis nedideliais stačiakampiais langais ir langeliu trikampiame skyde. Galu į aikštę (*Nepriklausomybės a. 6*) ir šonu į J. Basanavičiaus gatvę stovintis namas skaidomas vertikaliomis sąvaržomis. Jo galinis, atgręžtas į aikštę fasadas asimetriškas, su dvivėrėmis durimis ir trimis nedideliais stačiakampiais langais, apjuostais profiliuotais apvadais; aukštame, trikampiame, atskirtame stoginuku skyde, yra stačiakampis langelis. Antrasis galinis (vakarų) fasadas su vienu langu ir langeliu skyde. Šoniniame šiaurės fasade yra dvivėrės durys ir trys nedideli stačiakampiai langai; šalia šio fasado įrengtas šulinys. Panašus ir šoninis pietų fasadas, kuriame yra trys langai ir platūs dvivėriai vartai; abu šoninius fasadus juosia išsikišęs lygus karnizas ir matyti profiliuoti gegnių galai. Kitame Nepriklausomybės aikštės ir Vytauto gatvės kampe stovi mūrinė tipinės architektūros parduotuvė.

Nepriklausomybės aikštės rytų pusėje stovi trys mūriniai pastatai. Pirmasis stovintis dviaukštis daugiabutis mūrinis *gyvenamasis namas* (*Nepriklausomybės a. 1*), sumūrytas po Antrojo pasaulinio karo, dengtas keturšlaičiu šiferio stogu. Namas atgręžtas į aikštę šoniniu simetrišku vakarų fasadu; jis skaidomas horizontalia cokolio trauka, o pastogę juosia išsikišęs profiliuotas karnizas. Langai stačiakampiai, paryškinti iškiliomis palangių traukomis. Antrojo aukšto šonus pabrėžia balkonai ir dvivėrės įstiklintos durys, apjuostos profiliuotais apvadais. Namo galinis šiaurės fasadas atgręžtas į mašinų stovėjimo aikštelę, įrengtą prie bažnyčios; jame yra du langai ir virš stogo kylantis stoglangis. Panašus ir antrasis galinis fasadas, atgręžtas į pietus. Šoninis rytų fasadas simetriškas, su durimis vidurinėje dalyje ir langais šonuose; duris rėmina iškilūs rustuoti apvadai. Antrasis *pastatas* (*Nepriklausomybės a. 3*) *yra Jiezno mokykla-internatas*, sumūrytas iš plytų, tinkuotas. Jis statytas po Antrojo pasaulinio karo ir yra monumentalaus tūrio, su paaukštintu cokoliu, dviaukštis, dengtas keturšlaičiu stogu. Pagrindinis, atgręžtas į aikštę (vakarų) fasadas simetriškas, su kampiniais žemesniais rizalitais. Vidurinę, plačią, kiek įgilintą fasado dalį skaido piliastrai bei juosia platus lipdiniais puoštas frizas ir paaukština karnizas su dantukais ir parapetas. Tarp viduriniųjų piliastrų įterptą stačiakampį portalą pagyvina iškilūs lipdiniais dekoruoti apvadai; virš portalo įkomponuotas puošnus reljefinis ąžuolo lapų vainikas, apjuostas kaspinu. Siauri langai įterpti į aukštas stačiakampes nišas ir remiasi į palangių traukas. Rizalitus skaido mentės, tarp kurių įkomponuoti siauri stačiakampiai langai; viršų juosia lygus frizas ir išsikišęs karnizas. Antrasis šoninis (rytų – atgręžtas į kiemą) fasadas su išsikišusia priekin žemesne vidurine dalimi, kurioje įrengta salė bei aukštais stačiakampiais langais; šoniniuose sparnuose langai išdėstyti dviem aukštais. Kiemo fasado langai su iškiliais siaurais tinko apvadais ir palangių traukomis. Galiniai šiaurės ir pietų fasadai panašūs, simetriški; juose dviem aukštais išdėstyta po tris langus. Mokykla yra modernizuotų neoklasicistinių formų. Paskutinis aikštės rytų kraštinės *namas* (*Nepriklausomybės a. 5/J. Basanavičiaus g. 10*) nedidelio sudėtinio tūrio, vienaukštis, su mezoninu, garažo priestatu ir vienšlaičiu priestatu kiemo pusėje, sumūrytu iš baltų silikatinių plytų. Namas sumūrytas iš raudonų plytų, netinkuotas, dengtas aukštu dvišlaičiu skardos stogu, o mezoninas – medinis, dengtas dvišlaičiu stogeliu.

Namas
Nepriklausomybės a. 1

Pastatai
Nepriklausomybės a.
3, 5

Pastato
Nepriklausomybės a. 3
fragmentas

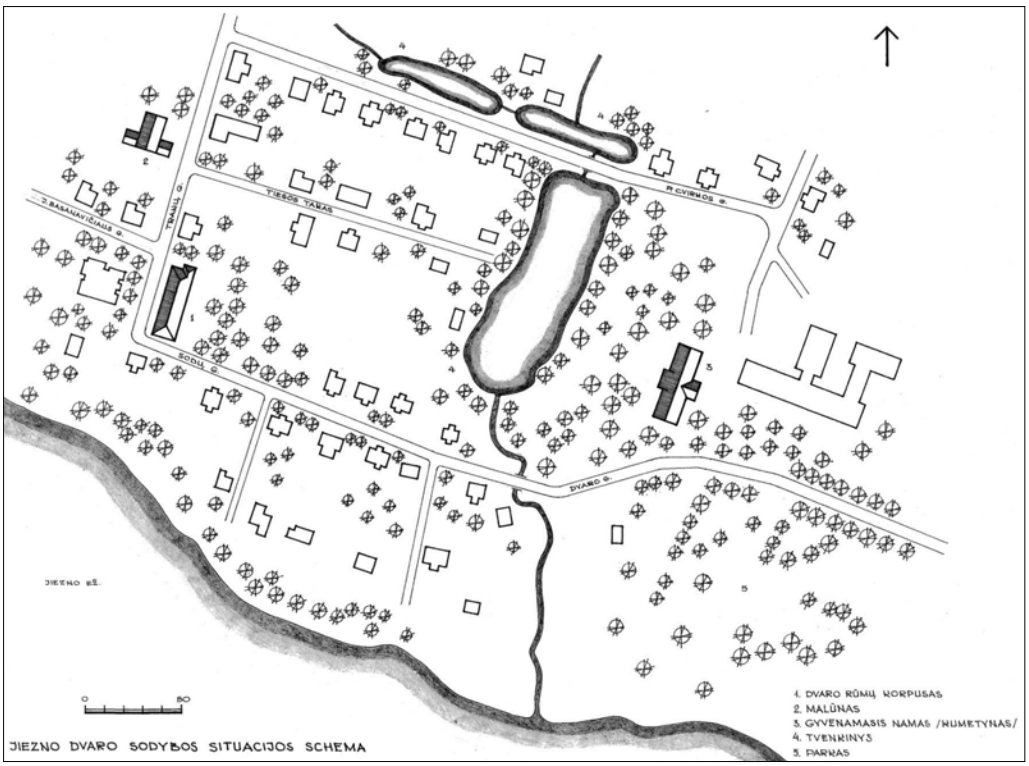

9 pav. Jiezno dvaro sodybos situacijos schema. 2004 m. Sudarė A. Rupeika

Pagrindinio fasado vidurinėje dalyje yra dvivėrės įsprūdinės durys, paaukštintos horizontaliu langeliu, o jų šonuose – platūs stačiakampiai langai su palangių traukomis; cokolis žemas, aukštėja pietų kryptimi. Namo kampas, esantis ties aikštės ir gatvės sankirta – nusklembtas; jame įkomponuotos dvivėrės įsprūdinės durys. Atgręžtas į J. Basanavičiaus gatvę (pietų) fasadas simetriškas, su dviem stačiakampiais langais ir langu trikampiame skyde. Namo pastogę juosia dviejų traukų plytų karnizas.

J. Basanavičiaus ir Trakų gatvės veda prie *Jiezno dvaro sodybos* pastatų liekanų. Iki šių dienų išliko vienas rūmų korpusas, malūnas ir pagalbinis gyvenamasis namas (kumetynas); parke telkšo trys tvenkiniai (9 pav.). Svarbus dvaro sodybos kompozicijos elementas – pietų pusėje tyvuliuojantis Jiezno ežeras. Teigiama, Jiezno dvaro parkas užėmė keletą hektarų ir buvo suplanuotas pagal Italijos barokinių ir Prancūzijos klasicistinių parkų pavyzdžius. Manoma, kad jį įrengė nežinomas italų architektas, o sodino, tvarkė ir prižiūrėjo valstiečiai baudžiauninkai. Buvo suformuotos skroblų, eglių ir liepų alėjos; viena alėja vingiavo ežero pakrante, augo peizažinio pobūdžio medžių grupės[10]. Parko kompozicijos centras buvo rezidenciniai Pacų rūmai, pastatyti apie 1770 m., panaudojant seno pastato dalį, o į rytus nuo parko suplanuotas stambus ūkinis sektorius. Rūmus sudarė trys dviaukščiai, su erdviais rūsiais, U raidės plano korpusai. Pastatas buvo labai puošnus ir didingas, sutvarkytas pagal prancūziškų barokinių rūmų statybos tradicijas. Pasakojama, kad rūmų suplanavime laikytasi kalendorinės sistemos: įrengta

[10] Čerbulėnas K. *Ten pat*, p. 25.

Jiezno ežeras

dvylika salių (atitiko mėnesių skaičių), kambarių buvo tiek kiek metuose savaičių, o langų iškirsta tiek, kiek yra metuose dienų; papildomas langas, vadinamas jaučio akimi – skirtas keliamiesiems metams[11]. Architektūros istoriko K. Čerbulėno teigimu, rūmų beletaže patalpos buvo išdėstytos anfiladine tvarka, o pirmojo aukšto plane naudota mišri patalpų išdėstymo schema. Interjerų apdailai naudotas skirtingų atspalvių marmuras – iškloti vestibiuliai, holai bei laiptai, padaryti langų ir durų apvadai; vestibiulių ir holų grindis puošė marmuro mozaika. Rūmuose buvo įrengta ir nedidelė koplyčia, išklota baltu marmuru. Daugelio kambarių sienos buvo išmuštos raštuotais šilko audiniais, o šokių salės sienas puošė Olimpo dievų freskos. Patalpas šildė židiniai bei puošnios koklių krosnys[12]. Teigiama, kad rūmai garsėjo visoje Lietuvos–Lenkijos valstybėje. 1837 m. trenkus į juos žaibui, rūmai sudegė; teliko vienas korpusas. Rūmai yra įamžinti XIX a. dailininkų V. Sirokomlės ir N. Ordos piešiniuose. Ypač didingai jie pavaizduoti *Napoleono Ordos akvarelėje*[13]. Dailininkas rūmus piešė iš vidinio kiemo pusės, kur aiškiai matyti jų pusiau uždaras, U raidės formos planas ir skirtingo aukščio korpusų tūriai; vietomis matomos sutrūkinėjusios mūro sienos, o kairėje pusėje esantys šoniniai sparnai yra be stogų. Dominuoja centrinis aukščiausias ir puošniausias rūmų korpusas, kurio kampus žymi rustai, o vidurinė dalis išskirta rizalitu, skaidomu piliastrais ir paaukštinta mezoninu, vainikuotu trikampiu frontonu su lipdiniais puoštu timpanu. Visus korpusus skaido tarpaukštinės traukos; šoninių sparnų langai stačiakampiai, su tiesiais sandrikais, o centrinėje dalyje derinami stačiakampiai langai ir angos, užbaigtos pusapskritėmis sąramomis. Prie centrinio rūmų korpuso, iš kitos šoninio fasado pusės, glaudėsi kvadratinio skerspjūvio bokštas. N. Ordos piešinys – svarbiausia ikonografinė medžiaga, teikianti informaciją apie buvusių Jiezno rūmų eksterjerą.

Dabar, Trakų gatvės pradžioje, dešinėje (lyginių numerių) pusėje, šonu atgręžtas į gatvę, o galiniu – pietų fasadu į ežerą, stovi mūrinis buvusiųjų *dvaro rūmų korpusas*. Šis išlikęs korpu-

[11] *Ten pat.*
[12] *Lietuvos architektūros istorija*, Vilnius, t. 2, 1994, p. 174–175.
[13] Levandauskas V., Vaičekonytė-Kepežinskienė R. Napoleonas Orda. *Senosios Lietuvos architektūros peizažai,* Vilnius, 2006, p. 223.

Jiezno dvaro rūmų korpusas

sas 1961 m buvo perstatytas ir paaukštintas – užstatytas trečias aukštas, pakeista planinė-erdvinė struktūra bei fasadai ir pastatas pritaikytas mokyklai. Dabar pastatas dviejų–trijų aukštų, su paaukštintu cokoliu, tinkuotas, dengtas neaukštu keturšlaičiu stogu. Planas ištęstas, užbaigtas dviem stačiais ir dviem užapvalintais kampais, esančiais šiaurės vakarų ir pietryčių pusėse. Cokolinį aukštą skiria gana plati horizontali trauka, lygias sienų plokštumas skaido siauri stačiakampiai langai. Galiniame šiaurės fasade išsikiša rizalitas, kurio kampą skaido rustai. Pastato architektūra visiškai pakitusi, lakoniška ir neišraiškinga, su nedaugeliu detalių.

Į šiaurę nuo rūmų, Trakų gatvės kairėje – nelyginių numerių pusėje, šonu atgręžtas į gatvę, stovi *malūnas*, kuris taip pat priklausė dvaro sodybai. Tarpukariu, šio malūno savininkė buvo Chanė Markovičienė. Išliko malūno paaukštinimo projektas, kurį 1934 m. atliko statybos technikas Vytautas Trečiokas[14]. Projekte parodytas pastato situacijos planas, trečiojo aukšto planas, šoninis fasadas su išoriniais laiptais ir skersinis pjūvis (10 pav.). Malūno pagrindinis tūris trijų tarpsnių, dengtas dvišlaičiu stogu, planas su užapvalintais kampais, vienos patalpos. Prie šoninio, atgręžto į Trakų gatvę fasado priglaustas žemas dvišlaitis priestatas; pristatyti išoriniai laiptai veda į antrąjį bei viršutinius aukštus.

Dabar pastatas kryžminio plano, sudėtinio tūrio; viduryje kyla aukštas – trijų tarpsnių pagrindinis korpusas, dengtas dvišlaičiu stogu, o prie jo šonų glaudžiasi žemi vienaukščiai dvišlaičiai priestatai. Pagrindinis, šiaurės fasadas dabar asimetriškas, su plačiais vartais kairėje pusėje (analogiška vartų anga buvo ir dešinėje fasado pusėje), kurių anga užbaigta segmentine sąrama. Fasado kampai užapvalinti ir paryškinti mentėmis, viršus užbaigtas trikampiu skydu; viršutinis aukštas ir skydas sumūryti iš cemento blokelių. Fasade stačiakampės angos išdėstytos simetriškai: dvi siauros antrajame ir viršutiniame tarpsniuose ir dvi platesnės horizontalios – trieilės bei mažas langelis virš jų – trikampiame skyde; viršutinio tarpsnio angos remiasi į horizontalią trauką, ties kuria baigiasi tinkuota sienos plokštuma. Galinis pietų fasadas yra su stačiakampėmis angomis, o jo trikampiame skyde langai tokie patys

[14] Chanės Markovičienės motorinis malūnas Jiezno m., Trakų g., LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1042, l. 8.

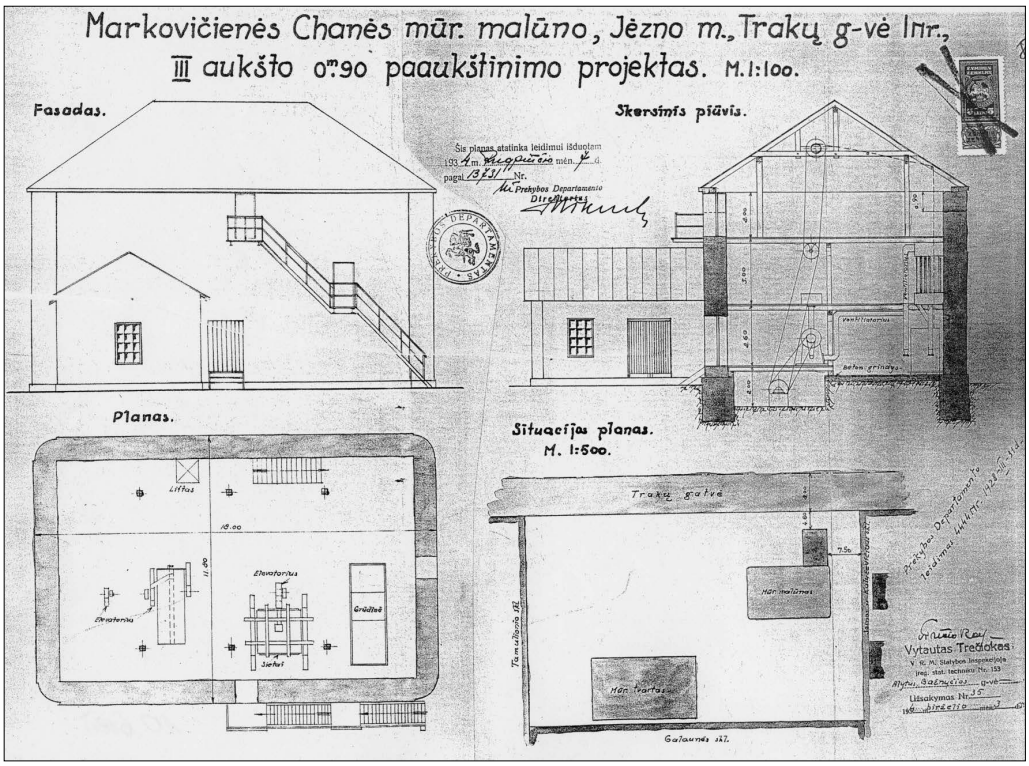

10 pav. Ch. Markovičienės malūno paaukštinimo projektas.
LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1879, l. 8

Malūnas Trakų g.

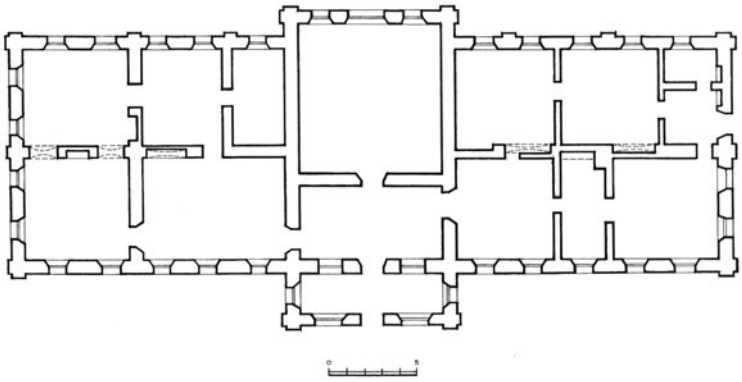

11 pav. Jiezno dvaro sodybos gyvenamojo namo (kumetyno) planas. Braižė A. Rupeika

kaip šiaurės fasade. Šoniniai rytų ir vakarų fasadai su trimis lygiais išdėstytomis stačiakampėmis angomis; pastogę juosia karnizas su dvieiliais dantukais. Prie šių fasadų pristatytus žemus korpusus dengia skirtingo aukščio dvišlaičiai stogai.

Trečiasis išlikęs dvaro sodybos pastatas – *gyvenamasis namas* (*kumetynas*), nutolęs į rytus nuo rūmų, stovi galu atgręžtas į Sodų gatvę; sklypo reljefas leidžiasi gatvės kryptimi. Kumetynas sudėtinio tūrio, ištęsto kryžminio plano – su platesne vidurine dalimi (11 pav.). Pastatas sumūrytas iš plytų, tinkuotas, dengtas dvišlaičiu šiferio stogu. Patalpos išdėstytos dviem eilėmis; dauguma jų sujungtos anfiladiškai; vidurinėje dalyje yra prieangis su holu ir erdvi salė. Pagrindinis rytų fasadas simetriškas, su piliastrais kampuose ir nedideliais stačiakampiais langais, apjuostais iškiliais tinko apvadais. Vidurinėje fasado dalyje išsikiša uždaras prieangis, vainikuotas aukštu trikampiu frontonu, kurio timpane yra apskrita angelė; prieangio durys dvivėrės įsprūdinės, o jų šonuose įkomponuoti platūs stačiakampiai langai. Antrasis šoninis vakarų fasadas taip pat simetriškas, skaidomas piliastrais, su rizalitu vidurinėje dalyje, dengtu vienšlaičiu stogu. Rizalito vidurinysis langas platus, o šoniniai langai siauri; kiti šio fasado langai mažesni, tokie patys kaip rytų fasado. Dešiniajame fasado šone yra durys (jos greičiausiai iškirstos vėliau). Galinis pietų fasadas simetriškas, vainikuotas labai aukštu trikampiu skydu,

Jiezno dvaro sodybos gyvenamasis namas (kumetynas)

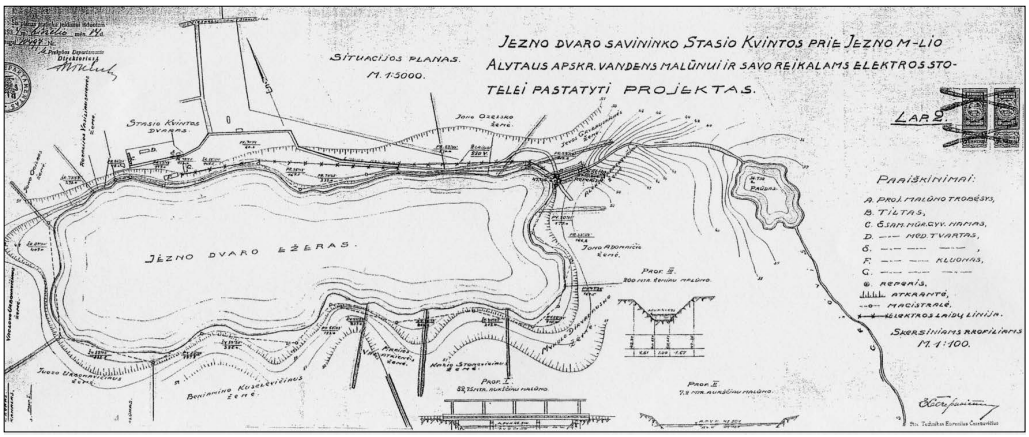

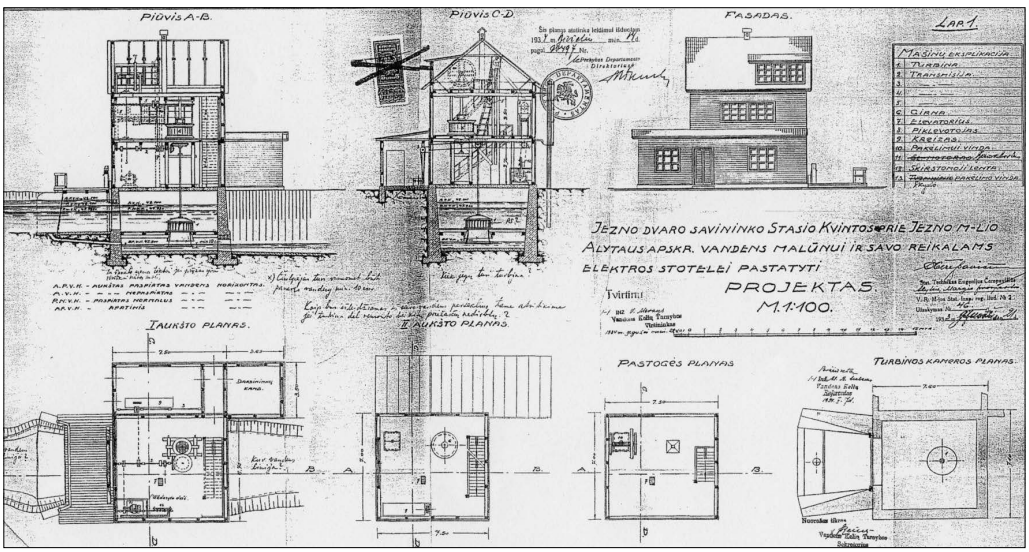

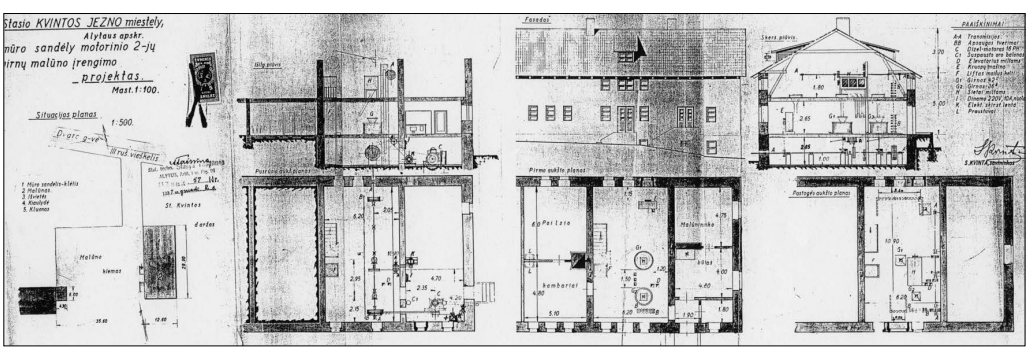

12 pav. Jiezno dvaro sodybos savininko S. Kvintos malūno ir elektros stoties projektas. LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1879, l. 43

13 pav. Jiezno dvaro sodybos savininko S. Kvintos malūno ir elektros stoties projektas. LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1879, l. 42

14 pav. Jiezno dvaro sodybos savininko S. Kvintos motorinio malūno projektas. LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1879, l. 22

apkaltu vertikaliomis lentomis. Fasado kampus ir vidurinę dalį žymi piliastrai. Galinis šiaurės fasadas asimetriškas, su durimis ir langais šonuose; trikampis skydas apkaltas vertikaliai. Viduje yra nišų su segmentinėmis sąramomis bei niša, užbaigta plastiškų formų karpytine arka; išliko mediniai profiliuoti durų apvadai. Perdangos medinės, tinkuotos ir lentų; rizalito patalpos lubos – medinės skliautinės. Kumetyno architektūroje išliko daugiau autentiškų elementų nei anksčiau minėtuose Jiezno dvaro sodybos pastatuose. Tarp rūmų ir kumetyno, lygiagrečiai jiems, telkšo didžiulis tvenkinys; kiti du, mažesnieji tvenkiniai, nutolę į šiaurę nuo dvaro sodybos pastatų.

Tarpukariu, kuomet Jiezno dvaras priklausė Stasiui Kvintai, sodyboje be mūrinio gyvenamojo namo stovėjo keturi mediniai ūkiniai trobesiai. Du tvartai – didysis ir mažasis buvo pastatyti statmenai namui, į rytus nuo jo; priešais mažąjį tvartą, arčiau ežero ir šalia vienas kito, kampu stovėjo du kluonai. Tolokai nuo šių trobesių, rytiniame Jiezno ežero gale, buvo numatyta pastatyti vandens malūną ir elektros stotį. Išliko statybos techniko Eugenijaus Čerepavičiaus 1933 m., bei statybos techniko Stasio Taškūno 1937 m. parengti projektai[15]. Pirmajame projekte, kurį atliko E. Čerepavičius, parodytas situacijos planas; jame pavaizduotas ežeras, prie miestelio projektuojamas vandens malūnas su tiltu bei dvaro sodybos trobesiai (12 pav.). Kitame projekto lape pavaizduoti pastato abiejų aukštų ir pastogės planai, du pjūviai ir pagrindinis fasadas (13 pav.). Pastatas kampinio plano, nedidelio kompaktiško tūrio, dengtas dvišlaičiu stogu. Pagrindinis fasadas asimetriškas, su žemu vienaukščiu priestatu kairiajame šone ir vienomis dvivėrėmis durimis; abipus durų yra stačiakampiai langai, o antrojo aukšto ir pastogės langai sujungti į plačias horizontalias juostas. Antrajame, S. Taškūno parengtame projekte numatyta statyti motorinį malūną ir mūrinį sandėlį pačiame Jiezno miestelyje, Dvaro gatvėje; parodytas situacijos planas, malūno abiejų aukštų ir pastogės planai, du pjūviai bei pagrindinis fasadas (14 pav.). Stačiakampio plano malūnas galu priglaustas prie sandėlio-klėties ir sudalytas skersinėmis kapitalinėmis sienomis į tris patalpas. Pagrindinėje, vidurinėje patalpoje įrengtas liftas maišams kelti ir laiptai, vedantys į pusrūsį bei pastogę; pirmajame aukšte čia pastatytos dvejos girnos, kruopų mašina, elevatorius. Pirmojo aukšto šoninėse patalpose įrengti poilsio kambariai ir malūnininko butas, į kurį patenkama iš pagrindinio fasado bei vidurinės erdviausios patalpos. Pagrindiniame fasade yra dvejos durys; langai nedideli stačiakampiai, vertikalių proporcijų.

Apibendrinant, reikėtų pažymėti, kad Jiezno miesto architektūra nėra labai įvairi ir dauguma pastatų nepasižymi originaliomis detalėmis; negausu ir pripažintų kultūros vertybių. Vertingiausias pastatas – barokinė bažnyčia, su unikaliais – vieninteliais Lietuvoje, smuiko formos langais, originalia plano struktūra bei vertingais interjerais. Savo architektūra išsiskiria originalūs kapinių vartai-varpinė bei gerų proporcijų, santūrių formų barokinė kapinių koplyčia. Įdomus yra malūnas, kurio pirmasis aukštas ir viena pusė sumūryta iš raudonų plytų, o kita dalis – medinė. Iš Jiezno dvaro pastatų vertingiausias – kumetynas, su nežymiai pakeista plano struktūra. Kiti mūriniai miestelio pastatai nėra tokie vertingi ir

[15] Stasio Kvintos vandens malūnas ir elektros stotis Jiezno m., LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 1879, l. 22, 42, 43.

nepasižymi originaliomis formomis. Tačiau matyti ir profesionaliai rekonstruotų ar suremontuotų mūrinių tradicinės architektūros statinių, kurių tūriai bei spalvinis sprendimas nedisonuoja su aplinka ir organiškai įsilieja į gatvių bei aikštės perspektyvas (vaistinės ir poliklinikos pastatas Vytauto g. bei mokykla-internatas Nepriklausomybės a. 3). Mediniai namai yra kelių tipų: etninės architektūros formų ir tradicinio vientiso tūrio, sudėtinio tūrio – vienaukščiai su prieangiais arba su mezoninais, monumentalaus tūrio visuomeninės paskirties pastatai. Įdomiausi mediniai pastatai – namas Vilniaus g. 4/Trakų g. 7, Vilniaus g. 22, Vytauto g. 18, J. Basanavičiaus g. 11, Nepriklausomybės a. 6.

Jiezno apylinkių dvarų sodybos

Be Jiezno miesto dvaro, buvusio valsčiaus bei dabartinės seniūnijos teritorijoje iki šių dienų išliko vos keli, gerokai pakitę, senųjų dvarų sodybų trobesiai. Šiaurinėje valsčiaus dalyje esančiame **Kašonių kaime**, iš buvusios *Steikūno dvaro sodybos* senųjų pastatų liko gyvenamasis namas ir yra ūkinio pastato pamatų liekanos (15 pav.). *Kašonių dvaro sodyba* įkurta apie 500 m į vakarus nuo kelio Jieznas–Kaišiadorys. Rytinėje sodybos dalyje telkšo tvenkinys ir šiaurės kryptimi vingiuoja upelis. Už namo, šiaurinėje pusėje įkurtas parkas tęsiasi iki antrojo didžiulio tvenkinio. Į vakarus nuo namo yra buvusio ūkinio statinio liekanos. *Namas* statytas tarpukariu, 1938 m.; 1963 m. rekonstruotas, sumūryti priestatai. Karo metu jame įrengta karo ligoninė, o pokario metais įkurta pradinė mokykla. Dabar pastate yra mokykla ir biblioteka. Namas ilgąja ašimi orientuotas rytų–vakarų kryptimi, o pagrindiniu fasadu atgręžtas į pietus. Jis vienaukštis, sudėtinio tūrio – su mezoninu ir dviaukščiu dvišlaičiu prieangiu. Pastato cokolis akmens, sienos rąstų, apkaltos dviejų krypčių (iki langų – vertikaliai, aukščiau – horizontaliai) lentomis; pusvalminis stogas dengtas skarda. Planas stačiakampis, su išsikišusiu prieangiu; kairėje pusėje patalpos išdėstytos dviem eilėmis, o dešinėje – abipus koridoriaus, kuriame įrengti laiptai į pastogę (16 pav.). Pagrindinis fasadas simetriškas, su mezoninu vidurinėje dalyje ir prie jo pristatytu kiek žemesniu dviaukščiu uždaru prieangiu, dengtu dvišlaičiu čerpių stogeliu. Prieangio durys dvivėrės įsprūdinės, o jų šonuose įkomponuoti siauri vertikalūs stačiakampiai langeliai; antrasis prieangio aukštas įstiklintas. Pagrindinio fasado vienaukštės šoninės dalys yra su nedideliais stačiakampiais langais, kuriuos anksčiau dengė langinės. Langus juosia lentų apvadai ir tiesūs sandrikai; šoninės apvadų lentos kiek prailgintos, su nusmailintais galais. Fasadą juosia platus išsikišęs karnizas. Šoninis šiaurės fasadas asimetriškas, su mezoninu vidurinėje dalyje, dengtu pusvalminiu stogeliu; trapecijos formos skydas apkaltas plačiomis vertikaliomis lentomis, pastogę juosia išsikišęs karnizas. Mezonino dešinysis kampas apdailintas rustais; langai siauri stačiakampiai, jų apvadai su prailgintais šonais ir sandrikais. Pirmojo aukšto langai skirtingų dydžių; dominuoja platesni, trieiliai langai, apjuosti analogiškais kaip pagrindinio fasado langų apvadais. Galinis vakarų fasadas asimetriškas, su trimis nedideliais stačiakampiais dviejų eilių langais. Trapecijos formos skyde langai išdėstyti simetriškai: du viduriniai langai platūs ir žemi, o šoniniai langeliai – nedideli, kvadratiniai, su lygiais lentų apvadais. Fasadą pagyvina įvairesnis skydo lentų apkalimas; jame vidurinės dalies lentų galai išpjaustyti „pjūkliniu“

Kašonių dvaro sodybos aplinka

15 pav. Kašonių dvaro sodybos situacijos schema. 2004 m.
Sudarė A. Rupeika

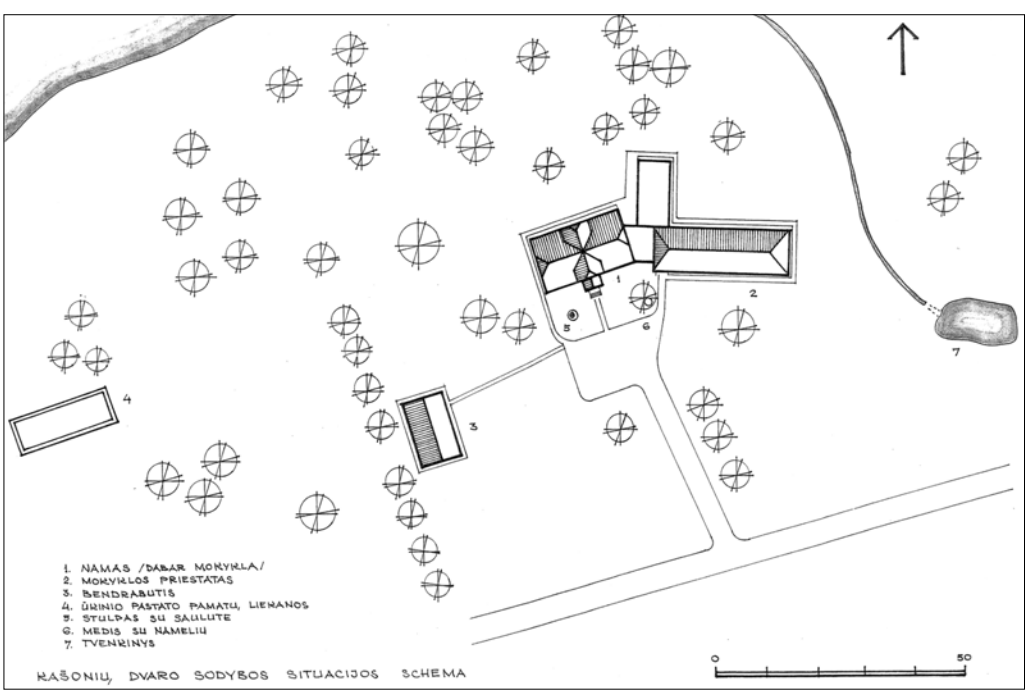

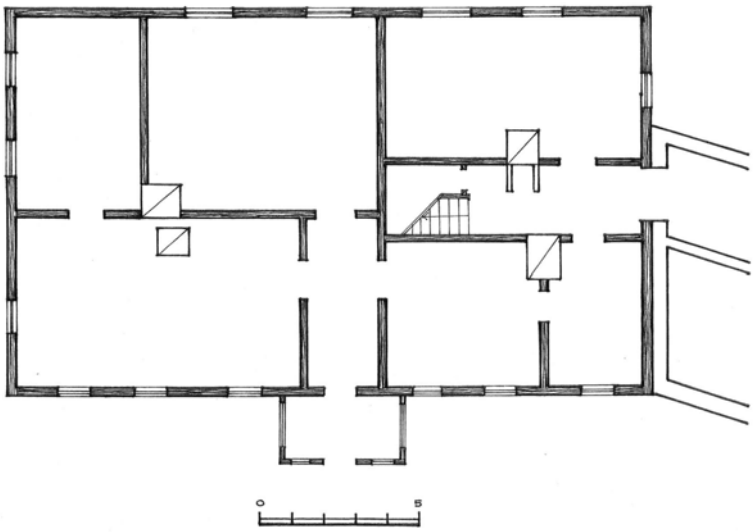

16 pav. Kašonių dvaro sodybos gyvenamojo namo planas. Braižė A. Rupeika

Kašonių dvaro sodybos gyvenamasis namas

Dvaro sodybos gyvenamojo namo langas Kašonyse

Naujas Kašonių mokyklos korpusas ir namelis medyje

ornamentu. Panašus buvo ir antrasis galinis (rytų) fasadas (dabar matomas tik jo trapecijos formos skydas), prie kurio prijungtas mūrinis mokyklos priestatas. Namo vidus pertvarkytas, tik kai kuriose patalpose liko medinių sijų lubos; pastogėje yra krosnis ir dūmtraukis (uždengtas).

Ąžuolo stulpas prie Kašonių dvaro sodybos gyvenamojo namo

Priešais pagrindinį namo fasadą įrengtas gėlynas; dešinėje pusėje augo didžiulė ieva, kuri XX a. pabaigoje nulūžo. Onos Navickienės iniciatyva iš plonų rąstelių surėstas *namelis*, dengtas kūginiu šiaudų stogu ir įkeltas į medį, augantį priešais mūrinį mokyklos korpusą. Kitoje pagrindinio fasado pusėje stovi dekoratyvinis akcentas – neaukštas, platėjantis į viršų, drožinėtas *ąžuolo stulpas*, virš kurio kyla metalo saulutė. Šį paminklą, simbolizuojantį jauno žmogaus augimą ir tikslo siekimą, XX a. 8-ajame dešimtmetyje išdrožė Kašonių mokyklos mokinys *Gintas Sodaitis.*

Į šiaurės rytus nuo Kašonių kaimo, **Dukurnonių kaime** buvo *Babegūro dvaro sodyba*. Iš jos trobesių liko tik griuvėsiai.

Pietinėje buvusio valsčiaus ir dabartinės seniūnijos dalyje, abipus kelio Vilnius–Prienai yra Jundeliškių ir Verbyliškių kaimai, kuriuose buvo įkurtos dvaro sodybos. **Jundeliškių kaime** *Ustronės dvaro sodyba* įsikūrusi apie 400 m į šiaurę nuo kelio, Verknės upės kairiajame krante. Išliko namas (rūmai), ordinarininko namas, kumetynas, arklidės ir rūsys. Rūmai, svirnas ir rūsys yra rytinėje sodybos dalyje, o ordinarininko namas, kumetynas ir arklidės pastatyti vakarinėje pusėje (17 pav.). Sodybos reljefas banguotas, žemėjantis pietų kryptimi. Už namo, šiaurinėje pusėje yra status šlaitas, kurio apačioje teka Verknės upė. Namas pagrindiniu pietų fasadu atgręžtas į erdvų kiemą, kurį iš rytų ir vakarų uždarė svirnas (nugriautas) ir ordinarininko namas; pietinėje kiemo pusėje įrengtas keliukas. Priešais pagrindinį fasadą yra gėlių darželis, aptvertas lentučių tvorele, o kiek atokiau – buvusi klomba, apsodinta gyvatvore. *Namas* sudėtinio tūrio, su paaukštinta rytine dalimi ir prie jos prijungtu žemesniu priestatu (greičiausiai pra-

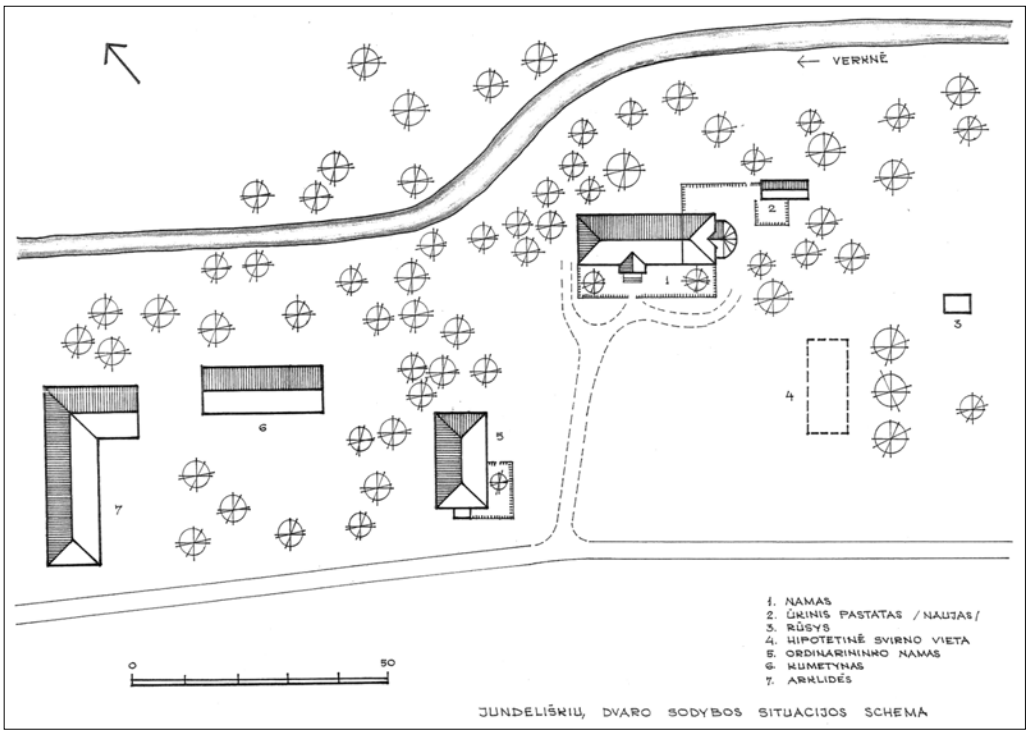

17 pav. Jundeliškių dvaro sodybos situacijos schema.
2004 m. Sudarė A. Rupeika

Jundeliškių dvaro sodybos namas

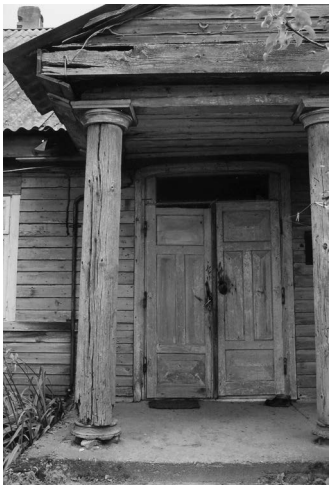

Dvaro sodybos namo durys Jundeliskese

džioje namas buvo simetrinio plano, o priestatai statyti vėliau); pietų pusėje yra atviras dvišlaitis prieangis. Pastatas su akmens mūro cokoliu, sienos surėstos iš rąstų ir apkaltos horizontaliomis lentomis; keturšlaitis stogas dengtas šiferiu. Pagrindinis fasadas su atviru keturių kolonų prieangiu-portiku, dengtu dvišlaičiu stogeliu; durys dvivėrės įsprūdinės, paaukštintos horizontaliu langu su kiek išlenkta sąrama. Dešinėje durų pusėje yra platus langas, taip pat su išlenkta viršutine dalimi; kiti langai nedideli, stačiakampiai su lygiais lentų apvadais. Pastogę juosia lygus išsikišęs karnizas. Šoniniame šiaurės fasade išryškinta vidurinė paaukštinta dalis. Šiaurinio fasado rytų šone yra du skirtingo aukščio priestatai; žemesniajame įrengtos durys, pridengtos vienšlaičiu stogeliu. Šalia priestatų suformuotas kiemelis, atitvertas medine tvorele. Galinis vakarų fasadas su dviem stačiakampiais langais, o prie antrojo galinio (rytų) fasado prijungtas žemesnis, užapvalintomis sienomis priestatas, dengtas kūginiu stogeliu. Į rytus nuo namo matyti supiltas kalnelis, kuriame įrengtas *rūsys*. Į pietryčius nuo namo, atgręžtas į jį galu, stovėjo *svirnas*, o į pietvakarius nuo namo, priešais buvusį svirną, stovi *ordinarininko namas*. Jis nedidelio sudėtinio tūrio, su galiniu vienšlaičiu prieangėliu, dengtas keturšlaičiu metalo čerpių stogu; sienos apkaltos horizontaliai lentomis. Namo dalis perstatyta, padidinti langai. Pagrindinis fasadas asimetriškas, su durimis vidurinėje dalyje; dešinėje durų pusėje yra platus stačiakampis trieilis langas, o kairiosios fasado pusės langai nedideli, stačiakampiai, su siaurais lentų apvadais. Vakarų pusėje, už ordinarininko namo stovi perstatyti kumetyno ir arklidžių pastatai. *Kumetynas* stačiakampio plano, vientiso tūrio, vienaukštis. Cokolis akmens mūro, sienos surėstos iš rąstų ir apkaltos horizontaliai lentomis; dvišlaitis stogas dengtas šiferiu. *Arklidės* kampinio, L raidės plano, vienaukštės. Cokolis akmens mūro, sienos surėstos iš rąstų, tinkuotos, dvišlaitis stogas dengtas šiferiu. Pastatus supa parkas.

Jundeliškių dvaro sodybos ordinarininko namas

Verbyliškių kaimo *dvaro sodyba* įkurta pietinėje kelio Vilnius–Prienai pusėje, dešiniajame Verknės upės krante. Išliko namas ir svirnas; į vakarus nuo namo telkšo tvenkinys, o pietų pusėje, už svirno teka Verknės upė (18 pav.). *Namas* pagrindiniu fasadu atgręžtas į pietus ir į Verknės upę. Jis sudėtinio tūrio, dvigalis, su išsikišusiu prieangiu ir žemu nedideliu priestatėliu. Namo cokolis akmens mūro, sienos rąstų, apkaltos dviejų krypčių lentomis (vertikaliai su lentjuostėmis ir horizontaliai); dvišlaitis stogas dengtas skarda. Patalpos išdėstytos dviem ir trimis eilėmis; įrengti du įėjimai: pietų fasade per erdvų prieangį ir rytiniame gale per nedidelį prieangėlį (19 pav.). Vakarinėje namo dalyje patalpos pereinamos, o rytų pusėje – išdėstytos abipus išilginio koridoriaus; vidurinėse patalpose simetriškai prie koridoriaus pastatytos krosnys, sujungtos segmentine arka, virš kurios kyla bendras kaminas. Vidurinėje išilginio koridoriaus dalyje įrengti laiptai į pastogę; kambaryje stovi baltų koklių krosnis, su lipdiniais puoštu parapetu. Namo pagrindinis fasadas simetriškas, su aukštu uždaru dvišlaičiu prieangiu vidurinėje dalyje ir nedideliais stačiakampiais langais šonuose; langai apjuosti profiliuotais apvadais ir tiesiais sandrikais. Prieangio kampų viršutinę dalį riboja piliastrai, o apatinę – pagyvina perstumti rustai; dvivėrės durys apjuostos profiliuotais apvadais su tiesiu sandriku. Durų šonuose esantys platūs stačiakampiai langai remiasi į horizontalias traukas ir taip pat yra su profiliuotais apvadais ir tiesiais sandrikais, o trikampį prieangio skydą pagyvina

18 pav. Verbyliškių dvaro sodybos situacijos schema. 2004 m. Sudarė A. Rupeika

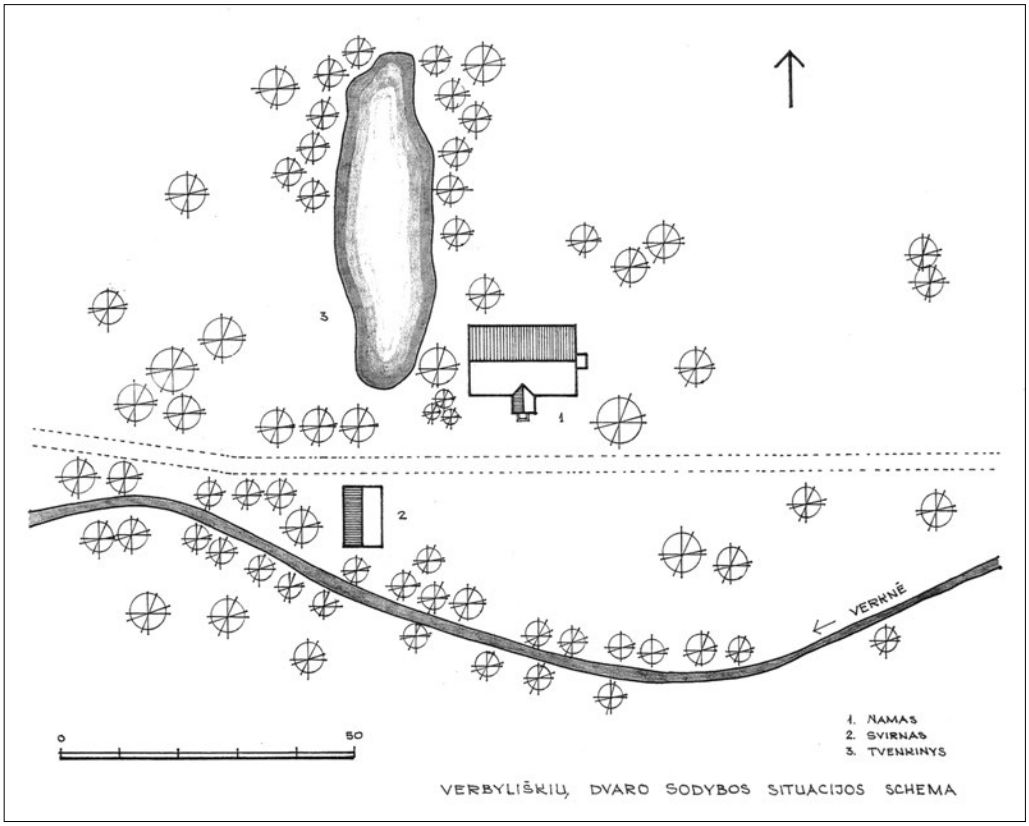

Verbyliškių dvaro sodybos namas

Dvaro sodybos namo galinis vakaru fasadas Verbyliskese

mažas pusapskritis langelis. Antrasis šoninis (šiaurės) fasadas yra su įvairiais atstumais išdėstytais keturiais langais. Abu šoninius fasadus juosia išsikišęs karnizas ir matyti profiliuoti gegnių galai. Galiniame vakarų fasade langai išdėstyti asimetriškai, stoginukas skiria trikampį skydą, kurio viršuje įkomponuotas stačiakampis langas, o šonuose simetriškai išdėstyti maži arkiniai langeliai. Panašus ir galinis rytų fasadas, tik jo vidurinėje dalyje išsikiša nedidelis vienšlaitis prieangėlis. Visi trys fasadai, išskyrus pagrindinį, apkalti vertikaliomis lentomis su lentjuostėmis. *Svirnas* stovi į pietvakarius nuo namo, statmenai jam, galiniu šiaurės fasadu atgręžtas į tvenkinį, o pietų fasadu – į upę. Jis šoninis, surėstas iš rąstų, sukirstų į kertes ir dengtas dvišlaičiu šiferio stogu. Planas stačiakampis, be priesvirnio. Pagrindiniame fasade yra dvejos durys, apkaltos horizontaliomis lentomis ir du nedideli stačiakampiai langeliai, o pastogėje matyti skersinių sijų galai. Galinis, atgręžtas į tvenkinį (šiaurės), fasadas yra su siauru horizontaliu langeliu ir durimis trikampiame skyde, o šoninis vakarų fasadas – aklinas. Svirnas yra labai nugyventas, su pasvirusiomis sienomis ir įlinkusiu stogu.

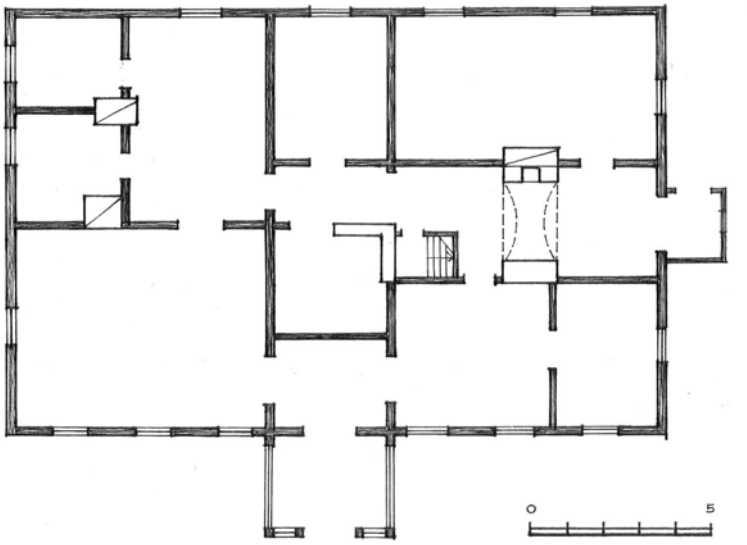

19 pav. Verbyliškių dvaro sodybos gyvenamojo namo planas. Braižė A. Rupeika

Verbyliškių dvaro sodybos namo krosnis

Verbyliškių dvaro sodybos svirnas. 2004 m. Str. nuotraukos – M. Rupeikienės

Apibendrinant tyrinėtų Jiezno apylinkių dvarų sodybų architektūrą, galima teigti, kad beveik visi išlikusieji pastatai labai nugyventi arba perstatyti. Pagrindiniai, visų trijų dvarų sodybų gyvenamieji namai yra labai skirtingi, su originaliomis dekoro detalėmis. Paprasčiausių formų ir geriausios fizinės būklės yra Kašonių dvaro sodybos namas, kurio architektūra artima daugelio miestų ir miestelių namams su mezoninais. Iš kitų panašios architektūros namų jį išskiria dviaukštis prieangis, prijungtas prie mezonino. Dvaro sodybą puošia gražiai sutvarkyta aplinka, pagyvinta originaliu mažosios architektūros statiniu – į medį įkeltu nameliu bei drožinėtu ąžuolo stulpu. Jundeliškių dvaro sodybos namas – būdingas tradicinio provincijos medinio dvarelio pavyzdys – su klasicistinių formų keturių kolonų portiku. Originalumo namui teikia galinis priestatas su užapvalintomis sienomis. Verbyliškių dvaro sodybos namas pasižymi stilinei architektūrai būdingomis detalėmis – išraiškingais piliastrais ir rustais, plačiais profiliuotais langų apvadais; originalūs yra galinių fasadų ir prieangio trikampius skydus puošiantys nedideli langeliai, užbaigti pusapskritėmis arkomis. Deja, abu Jundeliškių ir Verbyliškių dvarų sodybų namai labai nugyventi ir jų originaliosios detalės nyksta.

Pastaba. Jiezno krašto architektūra tyrinėta 2004 m. Todėl kai kurie pastatai gali būti pasikeitę (perstatyti, rekonstruoti) arba išnykę.

Talkos ir darbų papročiai Jiezno krašte

Jonas Mardosa
Vilniaus pedagoginis universitetas

Talkos, kaip valstiečių savitarpio pagalbos būdas, gerai žinomos tradicinėje kultūroje. Jų liekanos Lietuvos kaime dar išliko XX a. antrojoje pusėje. Šis reiškinys žinomas ne tik lietuviams, o ir pavadinimus kitos tautos turi panašius. Antai Rusijoje ir Ukrainoje jos vadintos „toloka“, Baltarusijoje „talaka“, Lenkijoje „tłoka“[1]. Talkos kaimuose vykdavo nuolat, tačiau ne kiekvienas valstietis jas rengdavo. Paprastai jos vykdavo vidutiniuose ar stambesniuose, turinčiuose daugiau nei 10 hektarų ūkiuose. Kita vertus, nagrinėjant talkas kaip pirmykščio bendruomeninio darbo tradicijų kaime liekaną[2], reikia pažymėti, kad ir smulkesnių ūkių šeimininkai, kartais dėl ligos ar kitokių priežasčių netekę šeimoje darbo jėgos, būdavo priversti kreiptis į kaimynus pagalbos. Įtakos turėjo ir žemės kokybė, nuo kurios priklausė materialinė valstiečių būklė. Turtingesni ūkininkai įsigydavo našesnės, daugiau rankų jai aptarnauti reikalingos žemės ūkio technikos (kuliamųjų, kertamųjų mašinų), todėl trumpalaikiam darbui su ja nepakakdavo šeimos narių ir samdytų darbininkų jėgos. Tada kviesdavosi talkininkus. Tiesa, yra atvejų, kai talka rengiama nepriklausomai nuo ūkio dydžio, jei darbas reikalauja specifinių sugebėjimų ir įgūdžių, pavyzdžiui, kiaulių skerdimas.

Lietuvoje talkos ilgiau išliko ten, kur gyvavo gatviniai kaimai ir bendruomeninio darbo tradicijos. Pagrindinis darbų organizavimo principas buvo atodirbis (kai už pagalbą atidirbama). Tam reikšmės turėjo kaimynų sugyvenimas, tarpusavio santykiai, nes tik palankioje psichologinėje aplinkoje galėjai tikėtis kaimynų paramos ir pats būti laukiamas talkininkas. Pirmiausia buvo galima tikėtis arčiausiai gyvenančių valstiečių pagalbos. *„Dalyvavimą talkoje vėžioniškiai laikė garbės dalyku. Todėl kaimynas, turintis daugiau rankų ir atlikęs darbą savo ūkyje, stengdavosi savanoriškai padėti kaimynui, kuris dar būdavo tik įpusėjęs darbe. Bet žinoma, kad į pagalbą neidavo apsileidėliui ar tinginiui. Talkų nerengdavo trečiadienį ir penktadienį, nes tai pasninko dienos“*[3]. Pastarieji argumentai

[1] Mardosa J. Assistance of peasants in Lithuania at the turn of the century, *Acta Ethnographica Hungarica*, 1999, Nr. 44, p. 411; *Беларуская міфологія: Энцыклапедычны слоўник*, Мінск, 2006, с. 205.

[2] Mardosa J. Valstiečių talkos Lietuvoje: XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje, *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 5, p. 31.

[3] Juozapavičius P. Vėžionys (rankraštis), *Istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas*, b. 892, l. 184 (toliau – *IIES*).

yra gana svarbūs, nes už darbą paprastai atsilygindavo vaišėmis. Laikymasis pasninkų, ypač penktadieninių, XX a. pirmojoje pusėje buvo privalomas, todėl talkų rengėjams tekdavo į tai atsižvelgti, nes lūkesčiai gauti sotesnio maisto po talkos ypač svarbūs mažažemiams bei samdiniams[4]. Vaišės buvo atlygis už darbą, be kurių kitą kartą gali nesulaukti paramos, pagarbos kaimynams išraiška. Talkos organizatoriai į šį dalyką privalėjo atsižvelgti ypač atodirbinėse ir talkose laikytis simetrijos principo tiek darbo, tiek mitybos srityje. Todėl šeimininkai rūpinosi maitinimu, į gausesnes talkas, ypač į tas, kuriose dirbdavo daug jaunimo, kvietė muzikantus, rengė šokius. Kita vertus, talka ne pramoga, bet darbas. Šeimininkas ne visada triūsdavo, o prižiūrėdavo talkininkus, tarp kurių kartais pasitaikydavo ir prastai dirbančių. Taigi atsirasdavo tam tikra moralinė problema (sąžiningas, darbštus žmogus galėjo nuoširdžiai dirbti atmestinai jam talkinusiam kaimynui), kurios sprendimas bei dorinių žmogaus savybių ugdymas taip pat buvo viena iš talkų funkcijų[5].

Pagal darbo pobūdį talkos skirstomos į keletą grupių[6]. Jiežno apylinkėse užtinkamos žemdirbystės, gyvulininkystės ir kitos talkos, kurios reiškėsi nevienodu mastu ir įdomios savo tradicijomis. Gausiausios yra su žemės dirbimu susijusios talkos, daug ir darbus lydėjusių papročių. Pastarasis aspektas talkose yra ryškus per visą jų gyvavimo laiką, ypač XX a. pirmais dešimtmečiais; tie įvairūs papročiai – tai ir pramogos, tai siekis užauginti geresnį derlių, apsaugoti jį nuo gamtos stichijų ir pan. Apžvelgti juos tikslinga, nes antai etnografas, tautosakos tyrinėtojas J. Balys, JAV paskelbęs didžiulį kiekį lietuvių žemdirbiškų tikėjimų ir papročių, iš Jiezno apylinkių panaudojo tik gana ribotą medžiagos kiekį[7], matyt, prieškariu šiose vietovėse ji buvo mažiau rinkta.

Talkos buvo sėkmingo privataus ūkio funkcionavimo sąlyga ir sparčiai pradėjo nykti kolektyvizavus žemės ūkį Lietuvoje. Kiekvienais metais mažėja menančių šiuos darbus žmonių. Todėl 1992 m. Jiezno apylinkėse vykusi VPU studentų istorikų etnografinė ekspedicija sukaupė apie tai daugiau medžiagos (ypač vertingų duomenų apie arimo, sėjos ir rugiapjūtės papročius, tikėjimus bei burtus užrašė II kurso studentas M. Bagdonavičius). Ekspedicijos medžiaga tekste nurodoma, pateikiant skliausteliuose vietovės pavadinimą. Žinių apie talkas yra palikęs ir istorikas, kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius savo rankraštiniame darbe apie gimtąjį Vėžiónių kaimą. Jis saugomas Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus archyve[8]. Tiriamu laikotarpiu talkų vyko nedaug, tad straipsnyje aptarsime tik pačias ryškiausias ir įdomiausias.

Žemdirbystės talkos. Jos lydi visus pagrindinius žemės ūkio darbus. Sakysim, **arimo talka** buvo organizuojama tik atsitikus nelaimei – kritus arkliui ar susirgus artojui. Todėl arimą ir sėją aptarsime pirmiausia, kaip įdomius, pasižyminčius papročių, tikėjimų, magijos įvairove, darbus. Iš P. Juozapavičiaus surinktos medžiagos matyti, kad Jiezno apylinkėse su pavasariniu arimu susiju-

[4] Mardosa J. Krikščionybės elementai lietuvių talkose XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos Metraštis*, Vilnius, 1997, t. 11, p. 126–128.

[5] Mardosa J. *Valstiečių talkos Lietuvoje,* p. 33.

[6] *Ten pat,* p. 32.

[7] Balys J. Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Silver Spring, MD, 1986.

[8] Juozapavičius P. Vėžionys (rankraštis), *Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus archyvas,* b. 892. Pagal jo rankraštį yra išleista atskira knyga „Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys“ (sudarytojas J. Pugačiauskas), Vilnius, Petro ofsetas, 2009, 190 p.

si šventė buvo Jurginės (balandžio 23 diena), kai ryte valstiečiai meldėsi bažnyčioje, o popiečiu pavieniui ar kolektyviai, pasikvietę kunigą, šventino laukus; ta dienos dalis vadinta pusšvenčiu. Gana įdomi tą dieną vykdavo apeiga „smik, smik velėną". Vyrai susirinkdavo „ūlyčioje" ir sutardavo, kuris iš savo pašiūrės išsitrauks žagrę. Į ją pakinkydavo geriausius jaučius ar arklius ir būriu traukdavo į numatytą lauką. Žagrę įsmeigdavo į žemę ir į ją sudaužydavo gėrimo butelį. Po to seniausias ir garbingiausias artojas išardavo pirmą vagą. Jeigu vaga išeidavo tiesi ir ją ariant žagrė neišsprūsdavo iš vagos į paviršių, teigdavo, kad bus derlingi metai. O jei kreiva ir žagrė iššokdavo iš žemės, tai būdavo blogo derliaus ženklas. Tokiai magijos pilnai apeigai nepritardavo kunigai, tačiau ji buvo įžanga į kitą dieną prasidėsiančią orę[9]. Kunigų požiūris suprantamas, nes, kaip ir kitur Lietuvoje, pradėdamas darbus, žmogus pirmiausia pagalbos kreipdavosi į Dievą. Ne išimtis ir arimas, todėl išeinantį pirmą dieną į laukus artoją šeimininkė aprūkydavo šventintomis žolelėmis ar net verbomis (Jieznas). Prieš išvarydamas pirmąją vagą, jis persižegnodavo, sukalbėdavo maldelę, kartais pabučiuodavo žemę, o Julijanavos kaime tai darydavo atsigulęs kryžiumi. Artojo darbas buvo vertinamas kaip pirminis veiksmas, nuo kurio savalaikiškumo ir kokybės nemažai priklauso galutinis rezultatas.

Artoją į laukus palydėdavo visa šeima, pavasarį jį apiberdavo miltais (Kukiškių, Jiezno Kolonijų ir kt. kaimai), o Paverkniū kaime, Jiezne artojas išvakarėse pasikeisdavo rūbus. Daug kur pirmą vagą išvarydavo skersai lauko, kitur (Beržynų, Truncos k.) pirmą vagą apsukdavo aplink lauką, taip sudarydami apsauginį ratą. Nešdavosi į laukus kiaušinį ir jį pirmoje vagoje užversdavo, o Beržynų kaime, kad gerai rugiai derėtų, užkasdavo į žemę duonos. Liciškėnų kaime nešdavosi ir duonos su druska, kurią, nuvarę pirmą vagą, suvalgydavo. Grįžtantį artoją į namus vaikai, merginos ar pati šeimininkė apliedavo vandeniu. Ir dar pasakydavo: *„Visus metus dirbsi, prakaituosi"* (Truncos k.). Laistymas vandeniu reiškė apsaugą nuo įvairių „varažbitų" bei nuo blogos akies, todėl naudojo per Velykas šventintą vandenį (Jieznas). Apskritai įvairiais būdais ir progomis laistytis yra visoje Lietuvoje žinomas paprotys, suteikiantis veiksmui įvarios apsauginės ir reprodukuojančios funkcijos[10]. Jiezno krašte palyginti dažnai naudojamas šventintas vanduo, kaip ir kiti krikščioniški simboliai bei ženklai. Vėžionių kaimo valstietis, grįžęs Velykų rytą į namus, imdavo šlakstyklę su šventintu vandeniu ir persižegnojęs pašventindavo laukus, padarydamas kryžiaus ženklą į keturias pasaulio šalis. Grįžęs trobon, pašventindavo ir stalą, jei maistas nebuvo šventintas bažnyčioje[11].

Paruošus dirvą, ateina **sėjos** laikas. Pavasarį sėjamas vasarojus, rudenį – žiemkenčiai. Svarbiausia yra rudeninė, t. y. žiemkenčių, sėja, nes ruginė duona tai svarbiausias maisto patiekalas ant valstiečio stalo. Sėja – šeimos galvos, labiausiai patyrusio sėjėjo rūpestis, nes nuo jo kokybiško darbo gana daug priklauso būsimo derliaus gausa. Todėl tik atskirais atvejais šis darbas būdavo patikimas svetimam. Pirmą linų sėmenų saują išberdavo moteris, nes tai moteriškas augalas (Karveliškių k.). Siekdami pagausinti būsimą derlių, išvengti įvairių stichinių padarinių, ligų ir kitų nelaimių valstiečiai gana ilgai tikėjo galimybe įvairiomis maginėmis priemonėmis paveikti gamtos jėgas.

[9] *Ten pat,* p. 103. Apeiga, tikėtina, galėjo vykti XIX a. pab., nes XX a. žagres keičia plūgai.
[10] Balys J. *Ten pat,* p. 5–8.
[11] Juozapavičius P. *Ten pat,* l. 137.

Įvairūs tikėjimai, kaip ir arimo atveju, per sėją skirstomi į krikščioniškus ir maginius. Krikščioniški, kai, pradėdami darbą, žmonės nusiima kepurę ir persižegnoja, kad „Dievas padėtų“ ar „geri išaugtų“. Po to sukalbama maldelė. Šis paprotys būdingas visai Lietuvai[12]. Peržegnoja lauką ir baigus sėją (Jieznas). Taip pat pašlakstydavo lauką švęstu vandeniu, o berdami pirmą saują, tardavo „Dieve padėk“ (Vilūnėlių k.). Pirmą saują berdavo kryžmai lauko, imituodami derlių apsaugantį kryžių (Truncos, Paverknių, Julijanavos ir kt. kaimai). Visur žinomas paprotys į pirmą sėtuvę supilti bažnyčioje pašventintus rugius. Žiemkenčius šventindavo per Žolinę, vasarojų – antrąją Kalėdų dieną (Sokonių k.). Tikėta, kad pašventinta sėkla apsaugo javus nuo įvairių parazitų (Liciškėnų k.). Maldelė kartais buvo sukalbama ir dėl apsaugos nuo piktos akies (Jieznas).

Dauguma maginių priemonių grįsta analogijos principu. Antai nevalia skusti barzdos, tada gerai augs javai (Karveliškių k.). Per sėją negalima kurti ugnies, nes kitaip javai bus juodagrūdžiai (Sokonių k.). Miežius ir kviečius nuo kūlių apsaugos sėja, kai danguje nesimato mėnulio (Julijanavos k.). Apskritai sėjos dienai parinkti gana svarbi mėnulio fazė. Prastai javai užderės, jei sėsi delčioje, o Truncos kaime – jaunaty, todėl tinkamiausia sėjai – priešpilnis arba pilnatis. Ypač gerai derės, jei sėsi saulei leidžiantis, o mėnuliui tekant (Karveliškių k.).

Daug dėmesio kreipta į savaitės dieną. Javų nepradėdavo sėti pirmadienį (nesiseks), todėl Beržynų kaime tinkamiausia diena buvo laikoma šeštadienis. Tačiau pradėjus šeštadienį, darbą galima tęsti ir pirmadienį. Kita vertus, Truncos kaime pirmadienis visai tinkanti sėjos pradžios diena, ji reiškė, kad visa savaitė bus sėkminga. Kitur tinkamiausios darbui buvo laikomos lyginės savaitės dienos (Karveliškių, Paverknių, Vilūnėlių k.). Daugelyje kaimų žinotas prietaras, kad netinka sėti, kai pučia žiemys vėjas. Liciškėnų, Jiezno Kolonijų kaimuose blogai sėti esant šiaurės vėjui. Netgi manyta, kad šiaurys „užtraukia“ žolę (Beniukų k.). Ypač geras yra pietys (Mikalavos k.). Tačiau vėją galima ir apgauti, keičiant sėjos kryptį. Antai, jei pučia žiemys, geriausia tada dirbti atsisukus į jį nugara (Jieznas, Liciškėnų k.).

Daug kur Lietuvoje tikėta, kad geriausias sėjos metas yra ankstyvas rytas, kai dar miega paukščiai, ir jie nesulesa išbertų grūdų. Truncos kaime sakydavo, kad geriausia dirbti po pietų ar net vakarop. Tikriausiai manyta, kad tada paukščiai jau sotūs ir neatskris į užsėtą lauką. Sėjos metas sietas ir su žmogaus charakterio savybėmis. Reikia pradėti darbą kuo anksčiau, nes „vėlyvas – tai nevalyvas“ (Karveliškių k.). Žirnius svarbu išberti ryte, kol giedras dangus (Sokonių k.). Jiezno apylinkėse aptinkamas tikėjimas eiti į darbą alkanam, todėl, eidami sėti, ūkininkai kartais nevalgydavo[13]. Derliaus gausą bandyta užtikrinti šeimininkei apliejant vandeniu sėjėją, o į lauką prieš sėją paberdavo kiaušinių lukštų, kad užderėtų javai (Vilūnėlių k.). Ypač gerai, jei tai velykinių kiaušinių lukštai (Vilūnėlių k.). Beržynų kaime, eidami į lauką, sėtuvėn įsidėdavo ir kiaušinių, kuriuos, baigę darbą, užkasdavo į žemę arba lauke suvalgydavo (Karveliškių k.). Kai eidavo sėti linų, po sėmenimis sėtuvėje, kai niekas nemato, šeimininkė pakišdavo kiaušinį, kad sėjikas, jį aptikęs, užkastų į dirvą (Julijanavos k.). O Beržynų kaime prieš

[12] Balys J. *Ten pat*, p. 23.
[13] Tai gana retas, aptinkamas vos keliose Lietuvos vietose, tikėjimas. Balys J. *Ten pat*, p. 16.

rugių sėją žemėje užkasdavo duonos riekę. Būsimų javų augumą siekdavo paskatinti ir į pirmą sėtuvę supylę geriausią sėklą. Kad javai užaugtų aukšti, saują grūdų švysteldavo į viršų (Vilūnėlių k.). Nuo galimo „piktos akies“ negero poveikio derliui žemdirbiai mokėjo pirmos saujos grūdus užkalbėti (Paverknių, Beržynų k.).

Ne mažiau svarbi būsimam derliui ir darbo pabaiga. Valstiečiai supildavo į sėtuvę likusius grūdus ir juos išbarstydavo po visą lauką (Truncos k.). Ypač blogai, jei pritrūksta sėklos, tada tikėta, kad ateityje pritruks duonos (Sokonių k.). Galvodami apie būsimą derlių, ant rugiais užsėto lauko paberdavo rugių šiaudų, atitinkamai darydavo sėdami ir kitus javus. Tai nedidelio regiono, daugiau būdingo pietvakarinei Lietuvai, paprotys, naudotas dėl javų derėjimo ir dėl apsaugos nuo ligų bei kenkėjų[14]. Beržynų kaime bei Jiezne žinomas kryžiukų iš šiaudų dėjimas lauko kampuose – gana įdomus krikščioniško simbolio ir apsauginio rato derinimo variantas. Tikėta, kad be gamtos išdaigų derliui gali pakenkti ir nedori žmonės. Imitavus sėją, t. y. išėjus sėti (išbėrus nors pora saujų) ir tuoj pat grįžus atgal, o po to, kai pradeda panašų darbą ir kaimynas, ją tęsti, galima šitaip kaimyną „užsėti“, ir jo javai augs prastai (Liciškėnų k.)[15]. Julijanavos kaime panašiai elgiamasi, norint „užsodinti“ bulves. Kaimynams galima pakenkti ir greičiau užbaigus darbą (Jieznas). Nuo „užsėjimo“ pasekmių galima apsisaugoti: prieš sėją reikia perplėšti maišo dugną ir grūdus semti iš ten (Jieznas, Jiezno Kolonijų k.). Pamačius, kad esi „užsėtas“, reikia apversti akėčias bei kepurę ir dirbti toliau (Karveliškių k.). Apskritai geriausia sėti, kai nemato kaimynas. Parėjus į namus, kaip ir po arimo, gaspadorių dažnai apliedavo vandeniu kuris nors šeimos narys, bet dažniausiai vaikai. Ką reiškia toks veiksmas, jau primiršta, tačiau jis išliko – maginė priemonė reguliuoti reikalingą augalams drėgmės kiekį, sulaukti gausaus būsimo derliaus.

Nors daržovės pagal auginimo mastą neprilygsta javams, tačiau jos valstiečių mityboje visuomet sudarė svarbią vietą, ypač bulvės, kurios XX a. po duonos buvo antroje vietoje. Be minėto galimo „užsodinimo“ ir kenkimo jų derliui (todėl geriausia baigti bulves sodinti kartu su kaimynu (Karveliškių k.), dažnesnės buvo „priemonės“, skatinančios brandesnį jų derlių. Sodinant delčioj, bulvės krūmas užmegs nedaug gumbų (Liciškėnų k.). Gerai žinomas Jiezno apylinkėse (kaip ir visoje Lietuvoje) bulviasodžio dienos parinkimas – kai dangumi plaukia kamuoliniai debesys. Gumbų dydį galima padidinti ir kitais būdais. Užsodinus lauką, reikia prikaišioti akmenukų arba prieš sodinimą pribarstyti velykinių kiaušinių lukštų. Tada bulvės užaugs kaip kiaušiniai. Baigus darbą, lauko gale reikia padėti tris kiaušinius (Julijanavos k.). Gerą derlių žada ir sėklos gausa, todėl, jei lieka nepasodintų bulvių, laukia derlin-

Medinis arklas, vėliau pritaikytas bulvėms kaupti. P. Juozapavičiaus nuotr.

[14] Balys J. *Ten pat*, p. 41, 42.

[15] Pasak J. Balio, „užsėjimas“ labiau būdingas rytinei ir pietinei Lietuvai. Balys J. *Ten pat*, p. 31–34.

gi metai. Gana svarbus ir kopūstų derlius, todėl, sodinant jų daigus, reikia atnešti didelį akmenį ir jį ant dilgėlių padėti lauko gale. Tada ir kopūstų galvos bus tokio dydžio (Verbyliškių k.). Arba ežios galuose padėti po didelį akmenį[16]. Be to, kopūstus sodinti stengdavosi, kai nekurkia varlės, nes tada jų negrauš kurkliai. Jiezne žinoti įdomūs tikėjimai, susiję su kopūstų sodinimu. Antai manyta, kad, sodinami jų daigai išvirs į „garstyčią[17]“, jei žvalgydamasis aplink pamatysi rugių želmenų. O jei kažkas sodinančiai moteriai paslapčiomis parodys špygą, tada ant šaknų užaugs gumbai[18]. Originalus reikalavimas tabako sodinimui, kad dūmas būtų stiprus. Teigta, kad jį būtina sodinti ne pasilenkus, o atsitūpus, nes tik taip užaugs „macnas“ (Voseliūnų k.). Daržoves sodinti svarbios ir kitos aplinkybės. Vilūnėlių kaime tam tinkamiausias laikas yra penktadienis ir šeštadienis, nes šių dienų pavadinime nėra raidės „r“. Pasėjus ar pasodinus daržoves kitomis dienomis, augalai kirmys. Čia įtakos, esą, turįs lenkiškas žodis „robak“, reiškiantis kirmėlę. Tad savaitės diena, kurios pavadinime yra raidė „r“ visai netinkama tokiam sodinimui[19]. Daržovių derlių galima pagerinti ir sodinant jas po pietų (Vilūnėlių k.).

Pabaigus pavasarinę sėją, pradedama galvoti apie žiemkenčius, kuriems būtina ruošti pūdymus, prieš ariant juos patręšti. Todėl vasaros pradžioje, dažniausiai artėjant šienapjūtei, prasideda mėšlavežis. Visoje Lietuvoje stambesniuose ūkiuose buvo rengiamos **mėšlavežio talkos**. Tai neatidėliotinas, skubus darbas, nes šiltu metų laiku mėšlas, greitai garuodamas, praranda azotą, be to, išdžiūvęs gali nespėti iki rudens darbų supūti. Todėl žemdirbiai stengdavosi taip organizuoti darbą, kad per dieną spėtų išvežti visą susikaupusį mėšlą. Nuo jo kiekio priklausė reikalingų vežimų ir talkininkų skaičius. Antai Karveliškių kaime visą dieną vežDavo su vienu ar dviem poriniais vežimais. Kadangi vyrai kraudavo į vežimus, o moterys laukuose kratydavo mėšlą, taip susidarydavo mišri talkininkų sudėtis. Buvo sakoma, kad tinkamiausias vėjas mėšlui vežti yra žiemys (Liciškėnų k.), nes jis nebūna nei sausas, nei karštas ir mėšlo neišdžiovina. Jiezne užfiksuotas unikalus patarimas, kaip pakenkti kaimynų derliui (beje, kenkimų kaimynams nėra gausu tarp panašių tikėjimų). *„Jei nori, kad kaimynui neužaugtų javai, tai jam išvežus pirmą vežimą mėšlo, reikia į pirmą krūvelę pridergti.“*[20]

Iki pat sovietmečio Jiezno apylinkėse vykdavo **rugiapjūtės talkos**. Kraštotyrininkas J. Petrulis, rašydamas, kad *„senovėje, matyt, talkos buvo labai madoj, nes ir dabar dar tebėra išlikusios daug kur“*, greta kitų vietovių pamini ir Jiezną[21]. Rugiapjūtė prasidėdavusi vasaros viduryje, žinoma, jeigu ji buvo palanki javams kirsti. Tačiau iki Šv. Onos rugiapjūtę stengdavosi užbaigti, nes Jiezno apylinkėse sakydavo: *„Šv. Ona su duona ir uoga.“* Toks Šv. Onos dienos, kaip rugiapjūtės pabaigos orientyras,

[16] Tokie tikėjimai būdingi ir kitoms tautoms. Antai Gardino srities baltarusiai į lysvę dėdavo didelį akmenį ir jį pridengdavo balta skarele, kad kopūstai būtų balti. Толстой Н. И. Белый цвет, *Славянские древности*, Москва, 1995, т. 1, с. 152.

[17] Tikėjimas daigų pavirtimu į garstyčias žinotas ir Semeliškėse bei Aukštadvaryje. Balys J. *Ten pat*, p. 88.

[18] Taip tikėta ir Aukštadvaryje. Balys J. *Ten pat*, p. 89.

[19] Daug kur Lietuvoje savaitės dienos vadintos slaviškos kilmės pavadinimais – *panedielnikas* ir t. t., tada pirmadienis tapdavo tinkama diena. Analogiškas tikėjimas „r“ raidės magine galia žodyje yra gerai žinomas ir skerdžiant kiaules. Netinkamą dieną paskerdus gali kirmyti mėsa. Plačiau žr.: Mardosa J. Kiaulių skerdimo talkos XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, *Kraštotyra*, Vilnius, 1980, kn. 10, p. 67.

[20] Balys J. *Ten pat*, p. 133.

[21] Petrulis J. Rugiapjūtės papročiai, *Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1934, t. 8, p. 93.

Lietuvos pietiniuose rajonuose žinotas plačiau[22]. Darbui vasaros karštyje valstiečiai atitinkamai pasirengdavo. Jiezno apylinkės įeina į tą Lietuvos teritoriją, kur XX a. pirmaisiais dešimtmečiais buvo išlikusi tradicinė apranga, kurią aprašė J. Petrulis. Senesni vyrai į laukus išeidavo apsirengę lengvais drabužiais: tik su apatinėmis kelnėmis ir išleistais ant jų ilgais, beveik iki kelių marškiniais. Susijuosdavo juos diržais arba juostomis, kurias jaunimas gaudavo dovanų iš merginų. Tačiau tokia apranga tarp jaunimo minėtu laikotarpiu nyko, ir marškinius jie sukišdavo į kelnes. Beje, prieškariu dirbdavo apsiavę klumpėmis[23].

Talkas kaimiečiai organizuodavo įvairiai. Stambiuose ūkiuose galėjo dirbti mišri darbininkų sudėtis: šeimos nariai, samdiniai, netgi skolininkai ir pan. Tačiau žinomi ir įvairūs atodirbinių talkų tipai[24]. Pasitaikydavo ir priverstinių talkų gatviniuose kaimuose su trilauke sėjomaina. Užtrukęs savo rėžyje su darbais valstietis sulaukdavo pagalbos, kad anksčiau nukirtę javus kaimynai netrukdomai juos galėtų parsivežti namo.

Po Pirmojo pasaulinio karo Jiezno apylinkėse rugius kirsdavo dalgiais, nors darbuotasi ir su pjautuvais (daugiau smulkiame ūkelyje). Buvo įprasta talkinti ir vieniems, ir kitiems – į pradalgę stodavo poromis, vyrai ir moterys. Talka trukdavo nuo darbų pradžios iki pabaigos, jai labiausiai būdingi pabaigtuvių papročiai, kurie paprastai ryškesni kolektyviniame darbe (pvz., šeimoje paprastai nepinamas pabaigtuvių vainikas).

Rugiapjūtės pradžią ženklina pirmojo pėdo pjovimo apeiga, gerai prisimenama iš Nepriklausomos Lietuvos laikų. Eidami į laukus, talkininkai nešdavosi duonos riekę ir druskos (Jiezno Kolonijų k.). Supjovę pirmąjį pėdą, riekę sulaužydavo ir gabalėlius padažę į druską, suvalgydavo. Kirsti rugius pradėdavo šeimininkas. Prieš darbą persižegnodavo. Iš pradžių supjaudavo nedidelį, keleto saujų rugių pėdelį ir jį surišdavo keliais šiaudais. Jei darbuodavosi pjautuvais, tai pirmą pėdą pjaudavo moterys, jei dalgiais – vyrai. Šis pėdelis vadintas „gaspadoriumi“ (Jiezno Kolonijų k.), „dieduku“ (Truncos k.), t. y. dzūkišku pirmojo pėdo pavadinimu[25]. Vakare sugrįžę į namus, pėdelį pastatydavo trobos kampe už stalo po šventais paveikslais. Jo grūdus sumaldavo ir miltus įmaišydavo į kepamą pirmą naujo derliaus duoną (Karveliškių k.). Pradedant vežti derlių, šį pėdelį nunešdavo į kluoną ir pastatydavo šalinės kampe. Pagarba jam Jiezno apylinkėse nesiejama su derlių saugančiais nuo kenkėjų burtais. Apsaugai nuo pelių kluono šalinėje po javais pabarstydavo pelenų, dėdavo pelyno (Liciškėnų k.), gailių (Paverknių, Julijanavos k.). Prieš vežant javus, į prėslo kampą dėdavo tris akmenukus, kad juos, o ne grūdus pelės graužtų (Beržynų k.)[26]. Vilūnėlių kaime po pirmo vežimo ratais numesdavo šiaudų. Kitur, veždami javus, tylėdavo, kad pelės nesubėgtų iš laukų (Karveliškių k.), netgi buvo reikalaujama neiti į kluoną valgant. Jiezno apylinkėse užfiksuotas ir gana įdomus apsaugos nuo pelių variantas. Veždamas javus į kluoną gaspadorius nusiaudavo kelnes, jomis perbraukdavo per kelią, dar ir

[22] *Ten pat*, p. 90.
[23] *Ten pat*, p. 100, 101.
[24] Mardosa J. *Valstiečių talkos Lietuvoje: XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje*, p. 31.
[25] Dundulienė P. *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, Vilnius, 1991, p. 198.
[26] Priemonės su akmenimis gana plačiai aptinkamos Lietuvoje ir turi įvairius papročio variantus. Plačiau žr.: Balys J. *Ten pat*, p. 125, 126.

pervažiuodavo per jas, mat tada nepuls pelės javų[27]. Vežamus javus šventindavo (Jieznas). Kašonių kaime užfiksuota ir įdomi pirmo vežimo sutikimo apeiga. Vežimas prie apkaišytų žolynais kluono durų sutinkamas su armonika. Šeimininkui už tokį sutikimą tekdavo pastatyti butelį degtinės, papjaustyti lašinių.

Didesniame ūkyje šeimininkas nebūtinai javus pjaudavo kartu su talkininkais, o atėjusį į lauką jį aprišdavo javų šiaudais (Jiezno Kolonijų k.), kaip ir bet kurį kitą žmogų, užsukusį į lauką besibaigiant darbui (Truncos k.)[28].

Pietrytinėje Lietuvos dalyje XX a. pirmais dešimtmečiais gyvavo senovinis paskutinio pėdo pjovimas, žinotas ir Jiezno apylinkėse. Pjaudami paskutinį pėdą žemdirbiai pindavo vadinamą jievarą, kuriame tyrinėtojai įžvelgia senovinę mitologinę prasmę[29]. Jievaro pynimo paprotys XX a. turėjo įvairius variantus ir gyvavo kaip tradicija, tačiau žinotas ir siekimas užsitikrinti juo gerą javų derlių[30]. Lauko gale palikdavo nedidelį plotelį, kurį išravėdavo ir rugių stiebus supindavo į kasą, vadintą jievaru (Liciškėnų k.). Kiti jievarą vadino „barzduku“ (Beniukų k.). Galimi ir kitokie pynimo variantai. Antai Šilinių, Beniukų kaimuose moterys javus išravi, supina kasą, užriša mazgą, varpas nupjauna ir iš jų pina vainiką, o ant žemės palieka duonos su druska. Iš palikto paskutiniam pėdui plotelio varpų vainiką pindavo ir Beržynų kaime, Jiezne. Čia gyvavo ir būrimo paprotys. Pirmiausia išravi plotelį ir žiūri, kaip po jį ropoja vabalai. Jei jie nukrypsta į vidų, tai kas nors ateis į namus – gims, ves ar ištekės ir pan. Jei išsilaksto į kraštus – kažkas mirs.

Paskutinį pėdą pjaudami valstiečiai dainuodavo dainas apie jievarą (Karveliškių k.). Dainos būdingos ir pabaigtuvių vainiko pynimo apeigai. Kartais pabaigtuvių vainikas pinamas tik iš rugių varpų (Karveliškių k.), nes, J. Balio teigimu, Jieznas priklauso toms vietovėms, kuriose jam pinti naudojamos vien rugių varpos[31]. Tačiau žinomi atvejai, kai į jį įpindavo ramunių, darželio gėlių žiedų. Vieni pindavo mažą, kiti didesnį vainiką. Jei nupina didelį, tada jį užkabina ant šeimininko kaklo (Jiezno Kolonijų k., Jieznas). Jam nupindavo ir juostą (Julijanavos k.), kuri plačiau žinoma Rytų Lietuvoje ir Suvalkijoje[32].

Vainiką nešdavo į namus iškilmingai, su dainomis, netgi giedodami šventas giesmes[33]. Jiezno apylinkės įeina į tą Lietuvos vietovių skaičių, kuriose, pasak J. Petrulio, į namus jį moterys nešdavo užsidėję ant galvos[34]. Tą darydavo iškalbingiausia darbininkė, kuri ir įteikdavo vainiką šeimininkui. Žinoma, kad vainiknešius šeimininkai sutikdavo su sūriu ant lėkštės[35]. Dažnai viena iš greitesnių merginų anksčiau parlėkdavo į namus, kad galėtų ji arba pati šeimininkė pareinančią talką aplieti vandeniu. Apliedavo ir vainiką (Truncos k.). Įteikiant gaspadoriui vainiką, sakydavo: *„Jau rugeliai nupjauti, vainiką parnešėm.“* Šis padėkodavo: *„Ačiū, ačiū, rugeliai nupjauti, bus duonelės. Prašom už stalo“* ar pan. Ilgesnių oracijų neaptikta. Vainiką pakabindavo prie šventųjų paveikslų (Beržynų k.). Neteko užfiksuoti vainiko pašventinimo bažnyčioje per Žolinę,

[27] *IIES*, b. 83, ap. 28, l. 20.
[28] Tai daugiau suvalkiečių ir pietryčių aukštaičių paplitęs paprotys. Petrulis J. *Ten pat*, p. 115.
[29] Jievaras „barzdos“ vardu gana gerai žinomas pietų ir rytų slavams. Žr.: Виноградова Л. Н., Кабакова Г. И. Божe тело, *Славянские древности*, т. 1, с. 220.
[30] Dundulienė P. Rugiapjūtės pabaigtuvės Lietuvoje (XIX a.–XX a. pradžia), *Vilniaus universiteto mokslo darbai: Istorijos-filologijos mokslų serija*, Vilnius, 1958, p. 108.
[31] Balys J. *Ten pat*, p. 187.
[32] Dundulienė P. *Lietuvių šventės*, p. 225.
[33] *IIES*, b. 83, I dalis, ap. 28, l. 27, 28
[34] Petrulis J. *Ten pat*, p. 121.
[35] *IIES, ten pat*, l. 29.

tačiau sakralumo vainiko traktavime būta, nes Jiezno (kaip ir Žiežmarių, Butrimonių) apylinkėse grūdų iš vainiko varpų įmaišydavę į sėklą[36]. Vainiko įteikimo ceremonija baigdavosi šeimininko padėka ir šeimininkės kvietimu prie stalo.

Kūlimo talkos. XX a. visoje Lietuvoje jos gana dažnos. Keičiantis technikai, keitėsi ir talkininkų skaičius. Antai XX a. pradžioje dar kuldavo su rankomis sukamomis kuliamosiomis, tada daugiau reikėjo vyriškos jėgos, o po Pirmojo pasaulinio karo iki pat kolektyvizacijos vyravo motorinės mašinos, ir nors reikėdavo iki 20 žmonių, tačiau ne tiek svarbu, kiek iš jų vyrų, kiek moterų.

Kūlimo talkai būdingas susiderinimo tarp kaimynų principas. Kuliamoji važiuodavo paeiliui per sodybas, o kaimynai vienas kitam atitalkindavo. Mašina diktavo didelę spartą, ir čia jau pramogoms laiko neatsirasdavo, o pavargusiems po darbo talkininkams atgaiva ir atlyginimas už triūsą buvo pabaigtuvių vaišės su vienu kitu stikliuku „karčiosios“. Toks vaišinimasis būdingas ir kitoms talkoms Jiezno apylinkėse. Tačiau degtinė buvo gana reta ant stalo. Pasak P. Juozapavičiaus, tradicinės vėžioniškių vaišės apsieidavo su naminiu alumi ar iš džiovintų obuoliukų, kriaušių rauginta gira. Ir tik nuo XX a. pradžios vaišės jau neapsieidavo be naminės degtinės, kurią gaminti mokėjo daugelis gyventojų, bet reikalingus tam įrankius turėjo tik trys valstiečiai. Jie išvarytą gėrimą veždavo parduoti. Įdomu, kad degtinė, be „naminės“, „samagono“, turėjo ir „drato“ pavadinimą[37]. Degtinei „drato“ pavadinimas dar XX a. 6-ame dešimtmetyje buvo būdingas ir Užnemunės dzūkams, siekė netgi Marijampolę. Tikriausiai čia neturėta galvoje viela, kuri šiose vietovėse vadinama *dratu*. Užnemunėje, palenkės kaimuose po Pirmojo pasaulinio karo plito įvairių svaiginimosi būdų. Per sieną iš Lenkijos kontrabandininkai gabendavo eterį (*dropą*), kurį vyrai uostydavo[38]. Sunku pasakyti, kaip plačiai buvo paplitusi tokia linksmumo paieškų forma, bet minėti duomenys leistų manyti, kad bent jau pavadinimo taikymas svaigalams pasiekė Jiezno apylinkes. Degtinės asocijavimas su viela nėra jos stiprumo įrodymas, o neabejotinai „dropo“ pavadinimo išvirtimo į „dratą“ pavyzdys. Toks pat vaišinimosi būdas XX a. pirmojoje pusėje išplito ir per bulviakasius.

Pokariu **bulviakasio talkos** su po jų vykusiais šokiais, kuriuose mielai dalyvaudavo jaunimas, gana būdingas reiškinys XX a. viduryje abipus Nemuno, ypač Alytaus rajone. Lauko tyrimų medžiaga rodo, jog *„prie kolchozų“* pradėtos rengti didelės talkos. Tam įtakos turėjo gyvenimo būdo pokyčiai ir dėl prasidėjusios gyventojų migracijos sumažėjusi darbo jėga kaimuose. Talkų už vaišes rengimas sustiprėjo XX a. viduryje ir kurį laiką truko sovietmečiu, nors galutinai neišnyko ir amžiaus pabaigoje.

Linų rovimo talkos gana retos, ūkininkas kaimynui eidavo padėti tik paprašytas. Gana įdomios, tiktai retos vėžioniškių **linų kūlimo talkos**. Tai šeštadieninis darbas, kurį nudirbdavo merginos. Linus jos kuldavo susėdusios kluone aplink sėmenų krūvą. Jei sueidavo daugiau talkininkių, jos įsitaisydavo šalinių pakraščiuose dviem eilėmis. Į darbo pabaigą ateidavo vaikinai, bet jie tik vieną kitą saują linų iškuldavo patinkančiai merginai. Kartais vyrai padėdavo rišti linus su šiaudų grįžtėmis, po 50 saujų į pėdus. Jie merginų laukdavo lauke ar

[36] Dundulienė P. *Lietuvių šventės*, p. 150.
[37] Juozapavičius P. *Ten pat*, l. 114.
[38] Mardosa J. Talkininkų mitybos modelių kaita, p. 81.

Bulviakasis Sokonių kaime

priemenėje. Šios po darbo pavakarieniaudavo, ir tada prasidėdavo šokiai. Vyresnio amžiaus talkininkai stengdavosi padirbti priešpiet, kad po pietų ar pavakarių juos pakeitęs jaunimas galėtų po darbo pasilinksminti[39].

Gana dažnos ir didelės **linų mynimo talkos**. Mintuvus į darbą atsinešdavo talkininkai. Paprastai šiame krašte mindavo pirtyse, ir tai buvo moterų darbas[40]. Kartais prisidėdavo ir vyrai. Naktį jie prikūrendavo pirtį, įkaitindavo, kad linų šiaudeliai išdžiūtų, o ryte priepirtyje arba, esant geram orui, ir lauke mindavo.

Vėžioniškio Petro Žiūko 1911 m. daryti mintuvai. P. Juozapavičiaus nuotr.

Gyvulininkystės talkos. Dažniausiai paplitusios ir apipintos įdomiais papročiais **kiaulių skerdimo talkos**. Kiaules pradėdavo skersti prieš Kalėdas, kartais dar prieš Visus Šventuosius. Prieš Visus Šventuosius paprastai būdavo pjaunami avių jaunikliai, tačiau, artėjant šventei ir norint pagal tradiciją šią dieną sušelpti prie bažnyčių gausiai susirinkusius elgetas ne vien duona, bet ir mėsa, kiaulių pjovimą paankstindavo. Tiesa, tas buvo įmanoma tik laikantiems didesnę gyvulių bandą, turtingesniems valstiečiams, kuriems talkininkų dažniausiai neprireikdavo, nes namuose, be saviškių, būdavo ir samdytos šeimynos. Todėl tipiškesnės

[39] *Ten pat*, p. 84, 185.
[40] Vyšniauskaitė A., Laniauskaitė J. *Valstiečių linininkystė ir transportas*, Vilnius, 1977, p. 85.

talkos vyko vidutinius ir mažesnius ūkelius turinčių valstiečių namuose, kur, pritrūkus savoje šeimoje vyriškos jėgos, kviesdavo pagalbininkų. Nors skersti mokėjo daug kas, tačiau meistriškai darbą atlikti sugebėdavo ne kiekvienas, todėl, netgi esant pakankamai jėgos palaikyti gyvulį, pasitelkdavo skerdiką.

Skerdimo vieta ir būdas priklausė nuo to, kaip surinkti kraują. Dar iki Antrojo pasaulinio karo neretas smulkesnis ūkininkas kiaules laikydavo priemenės ar trobos kampe, o penėdavo pirkioje. Žiemą joje ir skersdavo, dažniausiai ant stalo, kad kraujo didžiumą surinktų į indą (vasarą lauke ant žemės skerdžiant daug jo ištekėdavo perniek). Gyvulys paguldomas ant pilvo ir, iš apačios įdūrus peiliu, tekantis kraujas suleidžiamas į puodą. Daug kur Lietuvoje į kraują įmaišydavo druskos, ruginių miltų ar sniego bei ledo[41]. Tam, kad jis nesukrešėtų, būtų tinkamas virti sriubai – jukai, kepti vėdarams bei dešroms.

Kiaulių skerdimą supa daug papročių, tikėjimų ir burtų. Pirmiausia būdavo parenkama skerdimo diena, nuo kurios priklausė mėsos kokybė. Lietuvoje žinomas tikėjimas mėnulio fazės įtaka mėsos būklei. Tikint, kad verdama puode mėsa didės, šeimininkė pasirinkdavo mėnulio pilnatį, nes jaunatyje paskerdus ji susitrauks. Tačiau labiausiai mėsos kokybei pakenkdavo joje atsirandančios rūdys. Dėl šios priežasties stengdavosi skersti mėnulio sengalyje, t. y. delčioje. Jiezne ir Sokonių kaime teigdavo, kad mėsą nuo rūdijimo gali apsaugoti skerdimas penktadienį.

Iki mūsų dienų Lietuvoje yra išlikęs skerstuvių kaimynams nešimo paprotys. Jiezno apylinkių gyventojai šviežiena pavaišindavo kaimynus, o šie atsilygindavo tuo pačiu. Tokia bendravimo forma buvo žinoma nuo viduramžių[42]. Šeimininkas vaišindavo talkininkus skerstuvėmis, kurias sudarė įvairi mėsa, dažniau kauliukai ir raumuo. Skerstuvių papročius detaliau yra aprašęs P. Juozapavičius. Pirmiausia apie ypatingus patiekalus. Kaimynams pasivaišinti nunešdavo vėdarų: tam tikslui skardose kepdavo į kiaulės žarnas kimštą bulvių košę arba kruopas su krauju. Jei kas nepavaišindavo kaimynų, tokį laikė *skūpiu* ir nedraugišku[43]. Toks vaišinimasis vėdarais žinomas visoje Lietuvoje. Pasak P. Juozapavičiaus, vaišinimosi dešromis šventė, vadinta *dešrinėmis*, vyko iki XX a. vidurio. Jos metu artimiems kaimynams, padėjusiems skersti kiaulę, ant šiaudų kepdavo iš bulvių, taip pat iš *razavų* kvietinių miltų ar miežinių kruopų dešras. Kartais ta proga virdavo juką, netgi *blėkų* (pjaustyto kiaulės skrandžio gabaliukų) sriubą ir kt. Dešrinės vykdavo savaitgaliais, dažniausiai šeštadienio vakare. Į jas kaimynai ateidavo su buteliu degtinės, šeimininkas padarydavo alaus, giros ar raugintos saldės. Pažymėtina, jog, susėdę už stalo, kaimynai sukalbėdavo dalį rožančiaus, kasdienius poterius, sugiedodavo litaniją. Užstalėje šeimininkas geru žodžiu pagerbdavo kaimynus, tie – šeimininkus, visi padainuodavo ir linksmai pabendraudavo. Tai buvo daugiau vyresnių žmonių susiėjimo forma, o jaunimas visa tai pašaipiai vadindavo „*senių klumpių sunešimu*“[44].

Pasitaikydavo **avių kirpimo talkų**, tačiau jos gana retos, kaip ir **gyvulių kastravimo** (skapijimo-romijimo) **talkos**. Pastarosios gana specifinės ir

[41] Mardosa J. Kiaulių skerdimo talkos, p. 66.
[42] Vyšniauskaitė A. Kaimo buitis ir papročiai, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius, 1964, p. 533, 534. Tačiau autorė nėra tiksli, kai nurodo skerdimo ant stalo ar suolo paprotį buvus apie Jiezną (kaip ir Pastrėvyje) XIX a. Lauko tyrimų duomenimis, tai gana gerai žinomas visoje Lietuvoje XX a. pirmais dešimtmečiais skerdimo būdas.
[43] Juozapavičius P. *Ten pat*, l. 119.
[44] *Ten pat*, l. 110, 111.

apie jas žinių yra palikęs P. Juozapavičius. Paprastai atėmus iš gyvulio (skapino nepaliekamus veislei kuiliukus, avinukus, jautukus, eržiliukus) dauginimosi funkciją, jis tapdavo ramus, todėl operacija vadinta romijimu. Be to, gyvulio mėsa būdavo skanesnė, o kastruotas eržilas tinkamesnis darbui. Tai specifinis veiksmas, kurį retas be veterinaro galėjo atlikti. P. Juozapavičius prisimena vėžioniškius M. Žuvininką, M. Jaruševičių, skapijusius paršiukus – tekučius, N. Mikailą iš Padriežiškių kaimo, romijusį jaučius bei eržilus ir, be abejo, J. Kazakevičienę. Ši moteris išmanė ėriukų kastravimo subtilybes ir gana originaliai tai atlikdavo, sėklides ne peiliu išpjaudama, o iškąsdama dantimis[45].

Paskutinei talkų grupei priskiriamos **plunksnų plėšymo**, gana retos ir unikalios tabako vėrimo, žvejybos bei kitokios talkos.

Plunksnas plėšydavo visuose ūkiuose. Šis darbas tapdavo ypač aktualus, iškilus netikėtam poreikiui, pavyzdžiui, artėjant dukros vestuvėms, kai reikia sukrauti kraitį – kimšti patalus ir pagalves. Kas turėdavo nedaug plunksnų, darbą atlikdavo savo šeimos jėgomis, o auginantys didelį žąsų pulką, kviesdavo talkininkus, dažniausiai merginas. Jaunimas kartais susiburdavo savo iniciatyva, nes šis darbas buvo kartu ir malonumas, juo labiau, kad po jo vykdavo šokiai. Tėvai nebuvo linkę linksmintis, ypač advento metu, juolab kad įsišėlusi jaunuomenė surengdavo pūkų „pūgą“. Tokį plunksnų plėšymą vadindavo vakarojimu, organizuojamą dažniausiai šeštadienio vakarais, o prieš vidurnaktį (kada prasideda šventadienis, kai dirbti nevalia) į šokius ateidavo vaikinai.

Prie įvairių talkų priskirtinos niekur kitur Lietuvoje neužfiksuotos **tabako vėrimo talkos** (Voseliūnų k.), kurios žinomos ir Stākliškių seniūnijos Užùguosčio kaime. Kadangi aktyviam rūkaliui metams reikėjo gana nemažo tabako kiekio, o jei namuose, be šeimininko, suktinę sukdavo ir kiti šeimos vyrai, tekdavo nemažą daržo kampą užsodinti šiuo augalu. Rudenį, tabakui užaugus, jo lapus būtina džiovinti ir brandinti. Lapus suverdavo ant storo siūlo ar plonos virvelės ir pakabindavo kluone arba ant gyvenamo namo aukšto. Kadangi tai ilgai trunkantis ir atidumo reikalaujantis darbas, rūkaliai pasikviesdavo draugų ir vieni kitiems talkindami paruošdavo žaliavą.

Įvairių talkų grupei priskirtinas ir specifinis Nemune ir Verknėje bei iš jos patekusias per pavasario polydį į Liegaus ir Dzindzakės upelius kolektyvinis žuvų gaudymas, aprašytas P. Juozapavičiaus[46]. Ypač artėjant Sekminėms bei Žolinei kiekvienas stengdavosi sugauti žuvų prieš šias šventes buvusiems pasninkams. Žinoma, pasninkai buvo dažnesni, tačiau minėtos šventės pasižymi ir giminių susibūrimais. Be to, žvejyba minėtose upėse, kaip ir ežeruose, dažniausiai buvo nelegali, ir rizikuota tik ypatingais atvejais. Pavyzdžiui, Žolinės dienomis vėžioniškiai didelėmis kompanijomis keliaudavo į Pivašiūnus, todėl daug žuvies reikėjo šiai šventei. Žmonės žvejodavo įvairiais būdais ir naudojo skirtingus įrankius. Jeigu pasirinkdavo statomą upėje tinklą, tada triūsdavo individualiai, nepaisant to, jog tokia žvejyba laikyta gėdinga. Talkos prireikdavo žvejojant bradiniais, padripkomis, kuliniais, kai nuslūgdavo upeliai ir užutėkiuose bei duobėse likdavo žuvų. Padripkos – tai kvadratinis graibštas (tinkliukas apie 1,5 m × 1,5 m), su rankove iš tankesnio tinklo centrinėje

[45] *Ten pat*, l. 107.
[46] *Ten pat*, p. 111–113.

Vėžioniškio Alekso Beličkos kulinys. P. Juozapavičiaus nuotr.

dalyje (kulia), į kurią sukrisdavo žuvys, iškėlus įrankį. Tai plačiai XX a. 5–6 deš. Nemune naudotas žvejybos įrankis. Pasak etnologės L. Piškinaitės-Kazlauskienės, Balbiėriškis buvo žvejojimo padripkomis centras[47]. Vėžioniškiai mėgo šį žvejybos įrankį ir naudojo jį Veřknėje. Kolektyvinei žvejybai naudoti kuliniai. Jie turi įvairių variantų, yra panašūs į padripkas – tokie dideli samčiai su tinkline rankove viduryje (šios rankovės kuliniais vadinamos ir kitose Lietuvos vietose). Kaip ir padripkos, kuliniai buvo populiarūs artimoje Jieznui Nemuno atkarpoje. Jais žvejodavo po keliolika vyrų[48]. Žvejojant su padripkomis ir kuliniais reikėjo drumsti vandenį, tad darbo užtekdavo visiems. Įrankius įmerkdavo po pietų ir palikdavo iki pat ryto. Bendro darbo reikėjo ir žvejojant bradiniais. Vieni juos tiesdavo ir prižiūrėdavo, kiti varydavo žuvis, o tikrindavo laimikį tik ryte[49].

Iki sovietinės kolektyvizacijos gyvavusios dažnos, daugiausia žemdirbystės, talkos spartino žemės ūkio darbus, stiprino valstiečių bendruomeniškumą. Darbus ir talkas lydėję papročiai, tikėjimai, burtai iliuziškai siekė apsaugoti ir pagausinti derlių, sukurti sotaus gyvenimo pagrindą.

[47] Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejybos istorijos apybraižos (XX a. 3–10 dešimtmečiai)*, Vilnius, 1998, p. 63.
[48] Kuliniais Nemune žvejojo dar XX a. 7–8 dešimtmečiais. *Ten pat*, p. 65.
[49] Juozapavičius P. *Ten pat*, l. 112–113.

Papročių teisės reliktai XX amžiaus pirmojoje pusėje

Venantas Mačiekus

2003 m. rugpjūčio mėnesio antroje pusėje paprotinės teisės požiūriu buvo tyrinėti buvusio Jiẽzno valsčiaus kaimai: Beñčiakiemis, Būdà, Dvarẽliškės, Kupstĩnė, Lìngėniškės, Nibriaĩ, Padrìežiškės, Sokónys, Strazdìškės, Vėžiónys, Vincentavà, taip pat dabartinės Stãkliškių seniūnijos Kvẽdariškės ir Kaišiadorių rajono, Krúonio seniūnijos Domeĩkiemis.

Žemėvalda. Dauguma tirtų kaimų (išskyrus Sokónis ir Vincentãvą) buvo suformuoti Valakų reformos metu XVI–XVII a. ir XX a. pradžią pasiekė su prieš tris šimtus atsiradusia rėžine žemėvalda. Vykdant Valakų reformą, žemė buvo išdalijama skirtinės žemės sklypais – valakais, kurį valdantis valstietis turėjo dvarui atlikti nustatytas prievoles (*lažą*) ir mokėti nustatytą mokestį (*činšą*). Skirtinės žemės sklypo – valako dydis svyravo apie 21 ha. Tai priklausė nuo žemės kokybės: smėlynuose ar pelkėtose vietose valakas galėjo viršyti ir 30 ha. Dvareliškių kaimo valakas buvo 21,85 ha[1] arba, matuojant rusiškais matais, – 20 *dešimtinių*[2], Domeikiemio k. valakas turėjo 18 dešimtinių[3] (19,66 ha), Padriežiškių k. – 30 ha (su mišku)[4], Vėžionių k. – apie 30 ha[5].

Jonas Karčiauskas Birštone 1973 m. Iš dukterėčios Danutės Adomonienės šeimos albumo

Kaimai buvo nevienodo dydžio, turėjo nuo kelių iki keliolikos ar net per 20 valakų. Pvz., Domeikiemio k. valdė 13 valakų[6], t. y. 19,66x13 = 255,58 ha žemės, Būdõs k. – 14 valakų[7], Padriežiškių k. – 18 valakų[8], Vėžionių k. – 22 valakus (apie 660 ha)[9].

Vykdant Valakų reformą kaimo žemė buvo suskirstoma į tris maždaug vienodo dydžio laukus (*palietkus*[10]). Taip buvo diegiama trilaukė sėjomaina: pūdymas, rugiai, vasarojus. Lauke, kuriame žemė ilsėjosi (pūdyme), buvo sėjami rugiai, po jų – vasarojus. Buvo stengiamasi, kad laukai būtų kuo taisyklingesnio stačiakampio formos ir būtų lengviau juos suskirstyti rėžiais

[1] Pasakojo Ignas Urnevičius, gim. 1913 m., gyv. Dvareliškių k., Jiezno lauko tyrimų medžiaga, *Venanto Mačiekaus asmeninis archyvas*. Toliau išnašose nurodomas tik informantas.
[2] Dešimtinė (*desincina*) = 1,0925 ha.
[3] Anonimas, gim. 1918 m., gyv. Domeikiemio k.
[4] Jonas Karčiauskas, gim. 1916 m., gyv. Padriežiškių k.
[5] Adomas Gacevičius, gim. 1921 m., gyv. Vėžionių k.
[6] Anonimas...
[7] Vaclovas Malinauskas, gim. 1922 m., gyv. Būdos k.
[8] Jonas Karčiauskas...
[9] Adomas Gacevičius...

Ignas Urnevičius Nemajūnų bažnyčioje 2013 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

(*šniūrais*). Valaką valdantis ūkis kiekviename lauke gavo po vieną ar daugiau rėžių. Rėžių skaičius priklausė nuo žemės vienodumo lauke. Jeigu laukas kalvotas, jame yra ir derlingo juodžemio, ir smėlio, ir molio, ir pievokšnių, tai laukas dar bus suskirstytas į kelias dalis ir kiekvienas ūkis jame gaus po rėžį geresnės ir prastesnės žemės. Pvz., Dvareliškių kaimo ūkis turėjo 9 rėžius, po 3 rėžius kiekviename lauke[11]. Kupstinės kaime ūkio žemė buvo daugiau negu 10 rėžių. Kada laukas nebuvo taisyklingo stačiakampio formos, lauko šonuose ar galuose likdavo rėžiais neišdalytos žemės. Ši žemė irgi buvo išsidalijama rėželiais (*dadotkais, pridotkais*[12]). Kada šie rėželiai ėjo skersai pagrindinių rėžių, jie buvo vadinami *skersinėmis*.

Daugiau valakų turėjusių kaimų sėjomainos laukai dideli (pvz., Vėžionių k. tokie laukai buvo po 220 ha, šio kaimo žemė nusitęsė apie 4 km), rėžiai nutįsdavo iki 2 km ir daugiau. Ūkininkauti tokiuose rėžiuose buvo nepatogu. Kada valakinius ūkius artimieji (paprastai broliai) dalijosi, tai į kiek dalių buvo dalijamas ūkis, į tiek pat dalių išilgai buvo dalijami ir pagrindiniai rėžiai. Pridėtiniai rėželiai dažniausia buvo nebeskaldomi, o pasidalijami: vienam – vienas, antram – kitas ir pan. Susmulkėjusių ūkių rėžiai pasidarydavo visiškai siauri: pvz., trečdalį valako valdžiusio ūkio rėžį ariant kartais susidarydavo tik 6 vagos. Tokiuose rėžiuose nebuvo galima gyvulio pririšti[13].

Iki baudžiavos panaikinimo dvarininkai, bijodami, kad susmulkėję ūkiai

[10] *Palietkas* – sėjomainos laukas, iš l. *poletko*, brus. *paletki*.

[11] Ignas Urnevičius...

[12] *Pridotkas* – pridėtinis žemės sklypas, iš l. *przydatek*, brus. *prydatak*.

[13] Jonas Aleknavičius, gim. 1921 m., gyv. Nibrių k.

nesugebės atlikti baudžiavinių prievolių, dažniausiai neleido valakiniams ūkiams dalytis. XX a. pradžioje tirtuose kaimuose valakinių ūkių mažai buvo beišlikę. Pavyzdžiui, Vėžionių kaime iš 22 valakinių ūkių neišdalytas buvo išlikęs tik vienas, kiti kiemai valdė po trečdalį (*trečiokai*), po ketvirtadalį valako (*ketvirtokai*) ar dar mažiau, kaime vietoje 22 valakinių sodybų buvo susikūrusios net 60; kaimas buvo toks didelis, kad kunigas kalėdodavo dvi dienas[14]. Padriežiškių kaime vietoje 18 valakinių sodybų buvo susidariusios 57 sodybos[15], Būdos kaime vietoje 14 valakinių sodybų – 27 sodybos[16] ir pan.

Dažnai žemės rėžiuose ar jų galuose buvo pievos, kartais labai šlapios: *„Dvareliškių kaimo vienas šniūras ėjo per labai šlapią pievą. Tai ant alksnio šakų sukraudavo nupjautą žolę ir „plaukia kelnes nusiavę“. Viksvos, asiūkliai. Bet kai badas, viską ėda. Papieviu šieną išsiveždavo.“*[17]

Dvareliškių kaime išlikę prisiminimų apie kolektyvinį šienavimą ir sudžiovinto šieno dalijimąsi burtais: *„Vienuolika kaimo kiemų nusipirko 6 ar 7 dešimtines pievų. Šienavo tas dešimtines bendrai vienuolika kiemų. Išdžiovintą šieną sudeda į kupetas ir burtus traukia. Suskaičiuoja, kiek kupetų išeina ant kiemo. Tada ant popieriaus surašo numeriukus ir sumeta kepurėn. Ištraukęs numeriuką atsiskaičiuoja kupetas. Koks papuola šienas, toks geras. Gera buvo tvarka. Visi stengdavosi sudėti vienodas kupetas.“*[18]

Valakinių ūkių rėžius skyrė gana plačios ežios, kuriomis žmonės vaikščiojo. Mažesnių ūkių rėžių ežios buvo siauresnės. Pasitaikė, kad sąmoningai ar nesąmoningai žemės ribą pažeisdavo: nuardavo ežią ar šienaujant užgriebdavo svetimą rėžį. Tuomet kildavo barniai, dėl nuartos ežios kartais ir apsistumdydavo. Dažniausiai žemės ribą nukentėjęs žmogus ir kaltininkas atstatydavo patys. Kai to nepavykdavo padaryti, į pagalbą kviesdavosi seniūną[19].

Žemdirbystės pažangai trukdančią rėžinę žemėtvarką Lietuvoje pradėjo naikinti nuo 1907 m. įgyvendinama Stolypino reforma, kurios metu gatviniai rėžiniai kaimai buvo skirstomi vienkiemiais. Skirstymąsi į vienkiemius kiekvienas kaimas visuotiniu ūkininkų sutarimu tvarkė savaip. 1907–1914 m. daugiausia kaimų vienkiemiais buvo išskirstyta Latvijos pasienyje, Švenčionių apskrities vakarinėje dalyje ir į šiaurės rytus nuo Alytaŭs – apie Butrimónis, Jiẽzną, Pùnią[20]. Stolypino reformos metu buvo išskirstyti mūsų tirti kaimai: Nibriai (1907–1908)[21], Vėžionys (1909–1910)[22], Padriežiškės (1909)[23], Sokonys[24]. Kvedariškės buvo pasirengusios skirstytis 1914 m., bet sutrukdė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas[25]. Kai kurių iki Pirmojo pasaulinio karo besiskirstančių į vienkiemius kaimų ūkininkai pasiliko sodybvietes buvusiame kaime: *„Aplinkui tik Vėžionyse ir Punioje buvo pasilikę sodybas. Valako sodybos plotas viena dešimtinė. Sodybos žemę dirbo. Buvo sodas. Vėliau kaimynų vaikai išdegino obelis. Kai kolūkio gyvenvietę plėtė, tai sodybvietę užstatė.“*[26]

„Nibrių kaimavietė buvo prie kelio, kuris ėjo panemune. Kai kaimas skirstėsi

[14] Adomas Gacevičius...
[15] Jonas Karčiauskas...
[16] Vaclovas Malinauskas...
[17] Ignas Urnevičius...
[18] *Ten pat.*
[19] *Ten pat.*
[20] Stolypino reforma, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2012, t. 22, p. 555, 556.
[21] Jonas Aleknavičius...
[22] Adomas Gacevičius...
[23] Jonas Karčiauskas...
[24] Adelė Naginevičienė (Grabauskaitė), gim. 1926 m., gyv. Sokoniŭ k.
[25] Juozas Stasionis, gim. 1919 m. Kvedariškių k., gyv. Jieznė.
[26] Adomas Gacevičius...

vienkiemiais, tai pasiliko sodybų vietas. Sodybvietėse liko vaismedžių sodai: kriaušės, obelys.“[27]

Po Pirmojo pasaulinio karo gatvinių kaimų skirstymą vienkiemiais tęsė Lietuvos Respublika. Iki 1940 m. Jiezno valsčiaus kaimai buvo išskirstyti. Skirstantis vienkiemiais buvo įvertinama kaimo žemė. Blogesnės žemės galulaukėse ar neariamos žemės ūkininkas galėjo gauti didesnį sklypą negu geros žemės (pvz., kaimavietėje). J. Aleknavičius iš Nibrių kaimo prisimena: *„Kai vienkiemiais skirstėsi Dambavos kaimas, siuvėjui Butkevičiui liepė išsikelti į galulaukes. Jis pareikalavo 4 ha priedo, kaimas sutiko duoti 2 ha. Galiausiai susiderėjo dėl 3 ha.“*[28]

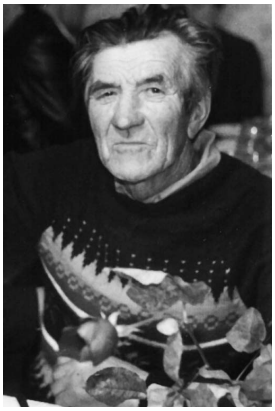

Jonas Aleknavičius. Iš šeimos archyvo

Kaimams skirstantis į vienkiemius, kaimo žemėse matininkas išskirdavo ir *apkapčiuodavo* plotelius žvyro ir molio, skirto visuomenės reikmėms. Tokiuose ploteliuose esančiomis iškasenomis nemokamai galėjo naudotis visas kaimas, o žvyras buvo vartojamas keliams taisyti: *„Kada kaimas skirstėsi vienkiemiais, tai matininkas paliko plotelį molio, tinkamo pečiams*[29]*. Kam reikia, tas gali imti ir vežti. Pečiui kelių vežimų molio reikėjo. Žvyro irgi plotelį palieka kaip valdišką. Žvyrą reikia ant kelių vežti, tai palieka pusę hektaro. Už jį mokėt irgi nereikia: tik nuvažiuok, kabink ir vežk.“*[30]

Kostas Geisčiūnas su žmona Ona. Apie 1947 m. Iš dukros Nijolės Jakutavičienės šeimos albumo

Kaimo sueiga. Gatviniai rėžiniai kaimai visus bendrus kaimo klausimus svarstė ir visam kaimui privalomus sprendimus priėmė kaimo sueigose, dėl rusų kalbos įtakos vadinamomis *skodais*[31], kuriose teisę dalyvauti su sprendžiamuoju balsu turėjo šeimų galvos. Apie būsimą kaimo sueigą (*„eikit ant skodo“*) pranešdavo seniūnas (*starosta*[32]) ar *vybornas*[33], vyrai susižinodavo vienas nuo kito. Kaimo sueiga rinkosi nusistovėjusioje vietoje: vasarą kieno nors kieme, šaltuoju metų laiku – troboje. Dalis sueigoje svarstomų klausimų buvo susiję su bendru gyvulių ganymu: reikėjo nusamdyti vyresnįjį piemenį *skerdžių*, susiderėti su juo dėl algos. Atskiri kiemai skerdžiaus algą sudėdavo nuo ganomų gyvulių skaičiaus (daugiausia

[27] Jonas Aleknavičius...
[28] Jonas Aleknavičius...
[29] *Pečius* – krosnis, iš brus. *peč.*
[30] Vaclovas Malinauskas...
[31] *Skodas* – kaimo sueiga, iš rus. *schod.*
[32] *Starosta* – seniūnas, ir rus. *starosta.*
[33] *Vybornas* – seniūno padėjėjas, iš rus. *vybornyj* – renkamas, rinktas.

grūdais). Skerdžius iš eilės kaimo kieme maitinosi tiek dienų, kiek ganomų gyvulių tas kiemas išleisdavo ganytis. Skerdžiui iš eilės kaimo kiemai davė viršutinius ir apatinius drabužius. Daugelį metų Dvareliškių kaimo skerdžiumi samdė Jaruševičių[34]. Kai kurie skerdžiai turėjo muzikos instrumentą – dūdą, kuria rytą duodavo signalą gyvulius išleisti iš tvartų į kaimo bandą[35].

Kaimo sueiga sprendė: nuo kada pradėti ganyti ir kur ganyti, taip pat keliomis bandomis kaimo gyvulius ganyti (karves ir aveles kartu ar atskirai, ar ganyti kiaules), kokia tvarka skirti piemenis į pagalbą skerdžiui. Kai valakiniai ūkiai buvo neišsidaliję, piemenys iš eilės ėjo ganyti nuo valakų, valakams išsidalijus – nuo ganomų karvių (kartais ir avelių) skaičiaus.

Piemenis prie bandų paskirstė skerdžius prisilaikydamas rotacijos: kas ganė karves, tas ganys kiaules, ir atvirkščiai. *„Kiaules ganydavo. Kiaulių be metų nepenėjo, neruošė mėsai. Turi suaugti. Ganė tik žole. Kad piemenys kiaules išganytų, rišo kiaulėms pagalius. Pagalys tarp kojų kiaulei pinasi, kiaulė negali bėgti“*, – taip apie kiaulių ganymą prisiminė Leonas Babilius[36].

Piemenys neprieštaraudami turėjo paklusti skerdžiaus nurodymams. Neklaužados gaudavo pylos botagu, buvo apskundžiami tėvams: *„Skerdžiaus botagas ir botkatis ilgi, gale botago mazgas užmegztas kaip švyliaus[37] galvutė. Nedariau, ką skerdžius liepė. Tai kaip traukė botagu, net kelnių kiška trūko. Pasakė tėvui. Tik pareinu namo, tėvas už čiuprynos[38], ant uslano[39], diržą atsijuosia, pila per sėdynę ir sako: „Jeigu skerdžių paglūmisi[40] kiek, tai skodas išskiria gyvulius, nebepriima į kaimo bandą.“*[41]

Svarstomų klausimų kaimo sueigai padaugėdavo karų, suiručių metu, kai kaimams buvo uždedamos maisto produktų, pašaro, pastočių prievolės: *„Lietuvos pradžioje reikėjo pyliavos duoti mėsos, grūdų nuo žemės po kiek. Skode nutaria, sudeda po kiek, kokį gyvulį nuperka ir atiduoda. Kas mažiau žemės turi, tai mažiau, kas daugiau, tai daugiau... Skodą padaro.“*[42]

Šeimos teisė. Pagal paprotinę teisę visi vaikai turėjo teisę į tėvų turto dalį. Dalies dydis priklausė nuo tėvų (daugiausia tėvo) valios. Jiezno, kaip ir kituose aplinkiniuose dešiniojo Nemuno kranto valsčiuose, ūkiai buvo dalijami sūnums: *„Ūkius dalijosi ne taip kaip Suvalkijoje, kur ūkį palieka vienam. Čia irgi palikdavo vienam, jeigu broliai išeina į žentus ir pan. Pirmenybė – vyriausiam sūnui“*[43]; *„Ūkius dalijo sūnums. Nebuvo taip kaip Suvalkijoje, kad ūkį užrašytų vienam sūnui. Išsidalija broliai, gal kuris į žentus išeina, kaip sutaria. Mūsų kaime iš 13 valakų buvo atsiradę 44 ūkiai. Aš turėjau šeštadalį valako. Trys broliai buvome išsidaliję pusę valako“*[44]; *„Ūkius skaldė. Smetonos laikais ir paskutinis valakas mūsų kaime buvo pusiau pasidalytas po 8 ha ir tėvas dar kiek pasiliko. Ūkių nedalijo Užnemunėje. Turėjo 80 margų*[45] *žemės, bus keturì šeimõs. Tai vienas mokinas kunigu, kitas – inžinieriumi, dukteriai paskyrė 10 000 litų, o tau, Antanai, ūkis, ieškok žmonos su gera pasoga. Ten ūkių neardė, ten ūkiai dideli.“*[46]

[34] Ignas Urnevičius...
[35] Kostas Geisčiūnas, gim. 1917 m., gyv. Lingėniškių k.
[36] Leonas Babilius, gim. 1919 m., gyv. Vincentãvos k.
[37] *Švylỹs* – viksvuolinių šeimos pelkių augalas pūkuotais vaisiais.
[38] *Čiupryna* – sprandas, pakarpa.
[39] *Uslanas* – sėdimas suolas be atkaltės, iš brus. *zaslon*.
[40] *Glūminti* – kamuoti, varginti, skriausti.
[41] Ignas Urnevičius...
[42] *Ten pat*.
[43] Juozas Stasionis...
[44] Anonimas...
[45] Margas – žemės ploto matavimo vienetas; Užnemunėje – 0,56 ha.
[46] Adomas Gacevičius...

Ignas Urnevičius su žmona Domicele 2013 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Ištekančios dukterys į vyro ūkį atsinešė pasogą ir pačių susikrautą kraitį, kuris susidėjo iš audinių. Pasogos dydis priklausė nuo ūkio ekonominio pajėgumo, tekančių seserų skaičiaus ir kitų veiksnių. Pvz., 9 ha ūkį valdantis ir dar nuomojantis žemės ūkininkas dukteriai pasogos davė 3000 litų[47]. Įprasta pasogos dalis buvo gyvuliai: pakinkytas arklys, karvė, kartais dar avelė, kiaulė[48].

Tėvo valiai išreikšti užteko ir namų testamento: *„Mano brolis buvo gimnazistas ar jau studentas. Kada tėvas nusilpo prieš mirtį, liepė pašaukti mano brolį surašyti dokumento. Dokumente nurodė, kiek vyriausias sūnus pasogos įnešęs, tam daugiau, ir dar mama ir sesuo liko prie jo. Ir kitiems išdalijo, po kiek priklauso. Testamentą nunešė valsčiun, antspaudą uždėjo ir viskas, nereikėjo nė notaro. Tu kirviu neiškirsi, ką tėvas parašė.“*[49]

Tėvai prasikaltusiam vaikui galėjo neskirti dalies. Visiškai nieko neskirti negalėjo, turėjo skirti nors keliasdešimt litų, kad nuo šeimos turto atskirtas vaikas negalėtų savo dalies ieškoti per teismą. Dažniausios vaikų atskyrimo nuo turto priežastys: nelygios vedybos (pvz., ūkininkaitė įsimyli samdinį berną ir nori už jo tekėti arba ūkininkaitis į žmonas nori imti samdinę)[50] ir nepagarbus vaiko elgesys su tėvais: *„Čia gyveno 4 sūnus turėjusi šeima; vienas sūnus su tėvu susiginčijo, tai tėvas mirdamas jam tik vieną hektarą užrašė, o kitiems po 6 ha.“*[51] Tėvų draudimas sūnui kurti šeimą su mylima mergina yra turėjęs ir tragiškų pasekmių: *„Smetonos laikais prie Grikapėdžio malūno*

[47] Jonas Karčiauskas...
[48] Adelė Naginevičienė...
[49] Leonas Babilius...
[50] Leonas Babilius...
[51] Adomas Gacevičius...

Adomas Gacevičius. Iš šeimos albumo

buvo tokia istorija. Vaikinas susidraugavo su mergina. Tėvai nesutiko, kad vestųsi. Tai vaikinas pasiėmė šautuvą, nuėjo prie Verknės, nušovė ją ir pats nusišovė.“[52]

Nusenę tėvai laikėsi pas tą sūnų, kuriam pavestas ūkis. Kada sūnūs dalijosi ūkį, tai kartais tėvas hektarą kitą žemės pasilikdavo sau[53].

Kada vyras užkuriomis atėjo į žmonos ūkį, jis atsinešė pasogos: *„Tekėjo 1954 m. Vyras atėjo užkuriomis. Vyro pasoga: labai graži telyčia, kiaulė, vištų. Labai gerą pasogą vyro mama davė.“*[54]

Šeimos pinigus daugiausia tvarkė vyras. Žmona turėjo savo kasą: *„Vyras pardavė grūdus ar ką, – tai savo kišenėn. Žmona pardavė sviestą, sūrius, kiaušinius, – savo kišenėn, perka ką dukterim...“*[55]

Savo vaikų neturintys ūkininkai imdavo augintinius, daugiausia giminaičius iš vyro ar žmonos pusės[56].

Po Pirmojo pasaulinio karo dar buvo laikomasi papročio, kad jeigu šeimoje yra kelios dukterys, tai jaunesnė duktė negali tekėti anksčiau vyresnės; vėliau to papročio ne taip griežtai buvo laikomasi: *„Žiūrėjo dukterų tekėjimo eilės: jau sunku jaunesnei prasiveržt, bet atsitikdavo“*[57]; *jeigu kelios dukterys, tai tėvai taikė, kad jaunesnė nelenktų vyresnės; bet prieš karą nebežiūrėjo taip: pirmiau ištekėjo, kad ir jaunesnė.“*[58]

Pagal paprotį už mirusius tėvus, brolius ir seseris reikėjo nešioti gedulą: *„Už motiną gedulą nešioti metus, už tėvą – pusę metų, už mirusį brolį, seserį gedulą nešioja kiek kas nori – ketvirtį, pusę metų, visus metus. Kai gedulą nešioja, tai neina į šokius. Vaikinas švarko atlape prisisega juodą juostukę...“*[59]

Turgūs. Artimiausi jiezniškių turgūs iki priverstinės kolektyvizacijos: ketvirtadieniais – pačiame Jiezne,

[52] *Ten pat.*
[53] *Ten pat.*
[54] Ona Tamošiūnienė (Bajoraitė), gim. 1928 m., gyv. Benčiakiemio k.
[55] Adomas Gacevičius...
[56] Kostas Geisčiūnas...
[57] Jonas Stasionis...
[58] Adomas Gacevičius...
[59] Adelė Naginevičienė...

pirmadieniais – Prĩenuose, antradieniais – Butrimonysė, trečiadieniais – nedideli turgeliai Stãkliškėse. Jiezne turgus buvo toje vietoje, kur dabar medžiais apsodinta miesto aikštė. Kiaulių ir karvių turgus ten, kur dabar įsikūrusi seniūnija. Arklių turgaus Jiezne nebuvo[60].

Didžiausi turgūs iš minėtų miestelių buvo Prienuose. Gyvulių turgaus vieta – prie senųjų kapinių: vienoje vietoje – arkliai, kitoje – karvės, trečioje – kiaulės. Kitais produktais prekiavo miesto aikštėje. Po Antrojo pasaulinio karo turgų prie kapinių panaikino ir užstatė[61]. Šiaurinės Jiezno valsčiaus dalies gyventojai, kol Nẽmunas būdavo neužšalęs, keldavosi į kairę Nemuno pusę keltu Nibriuosė. Persikėlus per Nẽmuną, iki Prĩenų likdavo apie 9 kilometrus.

Štai ką pasakoja Jonas Aleknavičius apie kėlimąsi keltu Nibriuose turgaus dieną: *„Prienuose buvo labai dideli turgai pirmadieniais. Tą dieną prie Nibrių kelto susidarydavo iki vieno km vežimų su arkliais eilė. Už pora arklių traukiamą vežimą – vienas litas ten ir atgal, o už vienkinkį – pusė lito. Ant kelto tilpo du vežimai pora arklių arba vienas pora arklių ir du vienkinkiai. Kai perkelia į turgų, tada neima mokesčio, ima, kai grįžta. Pėstieji sustoja prie vežimų. Iš savo kaimo* [Nibrių] *pėsčiųjų neėmė pinigų. Keltininkas Aleksas (Aleksius) Aleknavičius dirbo nuo jaunystės iki užtvenkiant Nemuną. Keltas įrengtas ant dviejų didelių valčių ir buvo lynas per Nemuną. Keltininkas žemės turėjo 2 ha smėlio, bet gyveno gerai.“*[62]

Kai buvo užtvenktas Nemunas, tada į Prĩenus dardėdavo panemune dešiniuoju krantu, per Veřknę pervažiuodavo brasta žiotyse, ir įsukdavo į pagrindinį Prienų kelią[63].

Žiemą turgų Prienuose jiezniškiai pasiekdavo du kartus kirsdami užšalusio Nemuno kilpas: *„Žiemos metu važiuodavo du kartus per Nemuną. Šaltinių nebuvo, ledas tvirtas. Tik kai kur aukšti krantai. Važiuodavo, kur nuolaidūs, nestati krantai.“*[64] *„Arklys sušyla, kol pereina Nemuną, jį sunku užvaryti ant ledo. Kad ir pravažinėtas kelias, arklys vis vien jaučia, kad vanduo apačioje yra, ir šyla.“*[65]

Arklius parduoti vesdavo į Butrimonis, iš šiaurinės Jiezno valsčiaus dalies pasiekdavo ir Žiežmariùs. Butrimoniŭ miestelis, kuriame gyveno didelė žydų bendruomenė, garsėjo gyvulių turgumis. Atskiruose turguose karvių ir arklių kainos šiek tiek skyrėsi. Vienas kitas verslus jiezniškis iš kainų skirtumo pasipelnydavo: *„Giminaitis pirkdavo karves Butrimonyse pigiau, Prienuose brangiau parduodavo ir uždirbdavo kelis litus, kartais ir 10 litų.“*[66]

Kai kurie jiezniškiai arkliais pasiekdavo Kauno turgų: *„Į Kauną važiuodavo per Darsūniškį, keltu persikeldavo per Nemuną. Iki Darsūniškio 15 km. Iš ten per Pakuonį iki Kauno 17 km. Iš viso 32 km.“*[67]

Pirkimo–pardavimo sutartys. Iki 1941 m. vasaros pirkimo-pardavimo sutartys daugiausia buvo sudaromos turguose ir žydų parduotuvėse. Abiejose vietose dėl kainos susitariama derantis. Turguose daugiau deramasi buvo dėl brangesnės prekės: karvės, arklio ir pan. Buvo paprotys sutarus dėl kainos sumušti rankomis[68]. Šis veiksmas reiškė, kad pirkimo-pardavimo sutartis sudaryta, ir abi šalys turi vykdyti savo įsipareigojimus:

[60] Kostas Geisčiūnas...
[61] Jonas Aleknavičius...
[62] *Ten pat.*
[63] *Ten pat.*
[64] Kostas Geisčiūnas...
[65] Ona Tamošiūnienė...
[66] Jonas Aleknavičius...
[67] Jonas Aleknavičius...
[68] Adomas Gacevičius...; Juozas Stasionis...

viena šalis sumokėti sutartą pinigų sumą, o antroji šalis priimti prekę. Jeigu iš šalies kas nors bandė sutartį nutraukti siūlydamas už prekę daugiau, kaip pažeidžiantis paprotį, galėjo būti net sumuštas[69].

Turguose buvo tarpininkų, vadinamų *paktoriais*[70], kurie už užmokestį padėdavo sudaryti pirkimo-pardavimo sutartis: *„Žiežmariuose toks Bieliauskas, Vėžliu pramintas, buvo karvių paktorius. Jis mokėjo išrinkti pieningą karvę. Jis pažino karvių sudėtį. Duosi 5 litus, ir bergždžią karvę paverčia pieninga. Kas nesupranta, tam įgiria. Žmonės žino, kad Vėžlys nusimano apie karves. Jiezne buvo toks paktorius Abramkė. Paktoriai pervažiuodavo visus turgus uždarbiauti: ir Žiežmariuose, ir Jiezne, ir Butrimonyse.“*[71]

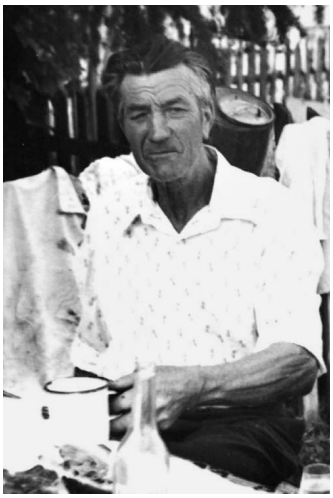

Jonas Aleknavičius. Iš šeimos archyvo

Žydų parduotuvėse buvo įprasta, nes įgudę prekybininkai žydai paprastai už prekę užsiprašydavo gerokai daugiau. Derantis po truputį kainą nuleisdavo: *„Žydų parduotuvėse derybos. Iš pradžių žydas užsiprašo kokias tris kainas, paskui nuleidžia. Žydų parduotuvėse buvo daugiau prekių negu lietuvių kooperatyvo parduotuvėse.“*[72]

Sudarius arklio, karvės pirkimo-pardavimo sutartį dažniausia būdavo pasivaišinama – geriami *baryšiai*. Derantis paprastai buvo sutariama, iš kieno kišenės – pirkėjo ar pardavėjo. Dažniau už *baryšius* mokėjo pardavėjas, nes jis iš sutarties gavo pinigų. Geriama buvo nedaug – *pusbonkis*. Mėgstantieji išgerti paimdavo antrą pusbonkį. Gerdavo miestelių restoranuose, kurių dauguma buvo žydų nuosavybė. Štai kokie jiezniškių prisiminimai apie *baryšius* ir jų gėrimą: *„Kas arklį, karvę parduoda, tai dar derasi: iš kieno kišenės, pirkėjo ar pardavėjo, baryšiai. Daugiausia iš pardavėjo, nes jis gauna pinigus, o pirkėjui reikia mokėti. Paskui, jeigu maža, tai dedasi po lygiai.“*[73]

„Baryšiai būdavo – buteliuką sugeria. Baryšiai, kaip sutaria, iš to kišenės. Kiekviename miestelyje buvo žydų restoranų. Ten baryšius gerdavo.“[74]

„Baryšiai turi būt. Smetoniniais laikais baryšių maždaug pusbonkis.“[75]

Žydų bendruomenės. Jiezne, Stakliškėse, Butrimonyse gyveno gausios žydų bendruomenės:

„Jiezne pagrindinėje gatvėje gyveno žydai. Kur ta gatvė užsisuko – irgi žydai. Tik vieno lietuvio Valatkos sodyba buvo toje gatvėje. Turėjo krautuves. Žydas Laiškė turėjo lentpjūvę ir malūną.“[76]

„Žydai Jiezne parduotuves turėjo, kiti žemę dirbo, laikė arklius ir karves. Turėjo samdinių. Valdė po 20 ha ir daugiau. Tas, kuris malūną turėjo, valdė gal 60 ha. Žemę dirbo samdiniai. Patys žemės nedirbo, komercija vertėsi.“[77]

„Jiezne gyveno du žydai – geri batsiuviai. Jokio falšo nebuvo: nuėjai, susiderėjai ir baigta. Darbinius batus, batelius gerai siuvo.“[78]

[69] Anonimas...
[70] *Paktorius* – tarpininkas, iš brus. *pachtar*.
[71] Anonimas...
[72] Leonas Babilius...
[73] Anonimas...
[74] Juozas Stasionis...
[75] Jonas Aleknavičius...
[76] Kostas Geisčiūnas...
[77] Vaclovas Malinauskas...
[78] Leonas Babilius...

„Jieznas buvo nedidelis valsčiaus miestelis, o jame buvo penki restoranai. Daug žydų gyveno. Ketvirtadieniais [turgaus dieną] *visi restoranai pilni. Pusbonkis degtinės restorane 5 centais brangesnis negu valstybinėje parduotuvėje. Dar baronką užmauna ant butelio kaklo.“*[79]

„Stakliškėse irgi nemažai žydų gyveno. Vienas Stakliškių žydas gerą bravorą turėjo, alų darė. Jo brolis – daktaras. Antras turtingas žydas Jankelis restoraną valdė. Dar vienas žydas vertėsi medienos prekyba.“[80]

„Jiezne žydų buvo, bet Butrimonių labai didelė žydija. Namas prie namo – ir vien žydai gyveno. Sunku buvo suprasti, iš ko jie pragyvena. Turi nedidelę krautuvikę, penki šeši vaikai, ir gyvena. Buvo ir labai bagotų: Uspenskas toks Butrimonyse turėjo du namus ir dar Alytuje.“[81]

Jiezniškiai prisimena du turtingus žydus, miško pirklius Burksteiną ir Šaboną. Jie apie Aukštādvarį, Õnuškį iš valstybės pirko miško biržes, samdė kirtėjus ir medienos ištraukėjus iš miško, sielininkus ir plukdė rąstus iki Kauno:

„Tai jie apie Aukštadvarį, apie Onuškį superka miško biržes, samdo žmones, veža į Verknę ir Verkne atplukdo iki Nemuno. Verkne plukdydavo medžius palaidus. Verknė negili, sielių negalima plukdyti. Leisdavo palaidus iki žiočių. Ten perimdavo.

Mano uošvis, uošvio brolis, Kemežys toks, Padriezas – keturi buvo podriačikais[82]*. Paima iš žydų visą tą medį, padaro užtvarą į Nemuną, kad nenuneštų. Tuomet nuo savęs samdo darbininkus pint troptus*[83]*. Supina kokius 300 kietmetrių troptan. Kokius 4 troptus pagamina ir tada plaukia Kaunan. Plukdydavo patys. Priekyje styrininkas*[84]*, kuris Nemuno vagą žino, o gale vairuodavo zadnykas*[85]*. Ir aš mačijau*[86] *du kartus plaukti. Plaukiant piemenaujantys vaikai akmenimis apmėtydavo. Tekdavo būdose (ant sielių) slėptis. Naktį prisiglausdavom prie kranto. Jeigu didelės bangos Nemune, tai laukdavome, kol aprims. Kai sustodavome, naktį laužą užsikurdavome. Per tris dienas nuplaukdavome iki Aleksoto, kur prie žalio tilto buvo lentpjūvės. Ten medžius apipjaudavo ir eksportuodavo į Vokietiją.*

Troptų pynėjams mokėjo po 15 litų už dieną. Iš toliau nuo senovės troptus plukdydavo tik gudai.“[87]

Po Pirmojo pasaulinio karo neturtingi žydai, kol prasigyveno, arkliu pakinkytu vežimu važinėjo po kaimus supirkdami ar mainydami į prekes (muilą, adatas, silkes ir kt.) kiaulių šerius, arklių uodegas, skudurus, žvėrelių kailiukus[88]. XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje buvo labai pabrangę žvėrelių (šeškų, ūdrų, lapių, voverių) kailiukai: *„Už gerai nuluptą šeško kailį mokėjo gal 70 litų. Ūdrų kailiukai irgi brangūs buvo. Kiškių kailiukai pigesni. Buvo kituose kaimuose profesionaliai medžiojančių šeškus spąstais. Lapes žiemą iš olų išrūkydavo dūmais.“*[89]

Siekdami daugiau parduoti prekių, žydai krautuvininkai patikimiems klientams duodavo prekių skolon (*bargan*[90]):

„Mama manufaktūros krautuvėje skolon paimdavo medžiagos. Taiko grąžinti skolą kuo skubiau.“[91]

„Pažįstamiems pirkėjams žydai duodavo prekių bargan. Žinojo, katram duoti, žydo jau neapgausi. Drabužiai buvo brangūs. Turėjau dvi seseris. Jos nori gražiau

[79] Anonimas...
[80] Valentas Malinauskas, gyv. Būdõs k.
[81] Adomas Gacevičius...
[82] *Podriačikas* – rangovas, iš rus. *podriadčik*.
[83] *Troptas* – sielis, iš l. *trafta*.
[84] *Styrininkas* – vairininkas.
[85] *Zadnykas* – užpakalinis, iš brus.
[86] *Mačyti* – padėti, pagelbėti.
[87] Anonimas...
[88] Adomas Gacevičius...
[89] Leonas Babilius...
[90] Iš vok. *auf Borg* – skolon.
[91] Adomas Gacevičius...

Leonas Babilius (sėdi pirmoje eilėje iš krašto) sūnaus Algirdo vestuvėse 1972 m. Iš Algirdo Babiliaus šeimos albumo

apsirengti. Tai žydas duoda skolon. „Atiduosit." Motina veža kokį 20 kiaušinių, sviesto už tą skolą atsidėkoti."[92]

Lietuviai ūkininkai miesteliuose turėjo artimesnių žydų šeimų, su kuriomis daugiau bendravo, iš jų parduotuvių pirko prekes: *„Kiekvienas ūkininkas turėjo atskirą klientūrą su žydu. Kiekvienas žydas turėjo savo ūkininkus. Mano tėvas ir aš pats bendravau su ponia Kronske, kuri turėjo didelę drabužių parduotuvę."*[93]

Apie Jiezno žydų likimą pasakoja Vincentavos kaimo gyventojas Leonas Babilius: *„Vokiečiai jaunesnius žydus lyg į darbus, į Prienus, į Alytų išvežė. O moteris, vaikus, senius šaudė vietoje, prie gyvenvietės griovyje. Vokietis nešaudė. Stovėjo toliau ant kranto ir blykčiojo, filmavo. O čia buvo sudaryta grupė tokių chuliganų, ir jie šaudė. Tikriausiai dėl turto. Kur geresnį turtą viršininkai išsidalijo. Davė ir jiems, gal pinigais.*

Iškasė duobę, iš galo padarė įėjimą. Kai atvarė moteris su vaikais, tai jų riksmas buvo girdėti už kelių kilometrų. Ariau, mečiau arti. Duobėje buvo sužeistų. Tai šūviai girdėjosi iki vakaro. Paskui užkasė. Dar pavienių daug sugavo.

Žydšaudžių nebuvo daug, kiek aš žinau, gal septyni. Paskui kai kurie įstojo į SS dalinius, kiti prasistumdė, buvo išėję į mišką. Juos sugaudė ir jie išnyko. Su žydšaudžiais niekas nenorėjo turėti reikalų."[94]

Čigonai. Čigonų šeimos vasarą ir žiemą važinėjo po kaimus vežimais. Vyrai vertėsi arklių mainais, moterys siūlėsi *pavaražyti*[95], kaulijo maisto produktų. Sudarydamas mainų sutartį čigonas stengėsi gauti kokį nors priedą. Ūkininkus stebino geri čigonų arkliai ir

[92] Leonas Babilius...
[93] *Ten pat.*
[94] *Ten pat.*
[95] *Varažyti* – pagal ką nors aiškinti ateitį, spėti, pranašauti, iš l. *wróżyć*, brus. *varažyc'*.

pakinktai, geresni negu lietuvių drabužiai. Jiezniškiai taip prisimena čigonus: *„Čigonai apsistodavo prie kaimo esančiuose miškeliuose. Vaikšto po kaimą ir apgaudinėja žmones: čigonės siūlos pavaražyt, dairosi ką nors pavogt, jeigu pasitaiko maisto kokio ar šiaip. Atvažiuoja kaiman su vežimais: vyrų baltiniai gražūs, arklių pakinktai irgi. Nesuprantu, iš kur tai. Dirbti žemės darbo – jau ne. Čigonui arkliai tai jau pirmoje eilėje. Dar ir dabar turguje čigonų būna su arkliais.“*[96]

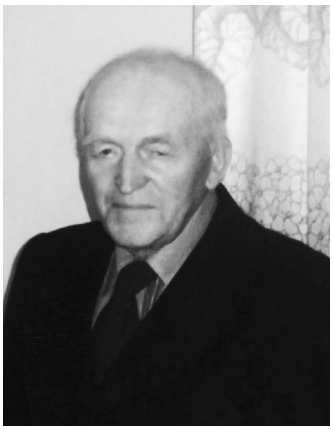

Vaclovas Malinauskas. Iš šeimos albumo

„Čigonai užvažiuodavo. Žiūri, kad ką nuglemžt. Paprašo kartais. Čigonės varažina. Ūkininkai mainydavo arkliais su čigonais. Jei arklys koks naravistas[97]*, tai išmaino su čigonu. Čigonai arklį tuoj išmankština bizūnu. Mainydamas arkliais čigonas būtinai turi gauti priedą. Kai namuose maino, tai čigonui turi duoti lašinių, grūdų, žiemą čigonas prašo šieno, šiaudų.*

Ir žiemą čigonai važinėjo su ratais. Ant vežimo pasidarę būdą, kad vėjas nepūstų. Kartais kur prisiglaudžia savaitei žiemą, pabūna, o vasarą neužlaikysi, miške vasaroja.

Čigonų drabužiai buvo geresni negu lietuvių. Arkliai geri. Atvažiavo pas žmogų, pasiprašė miltų buzelei[98] *išsivirti ir paskui arkliui sušeria. Jeigu arklių nešersi – nevažiuosi.“*[99]

„Čigonai važinėdavo: pavaražyt, arkliais mainyt. Atvažiuodavo čigonai pora arklių, tai gražu žiūrėt. Žiemą vasarą jie ratais važinėdavo. Arkliai gražūs, pakinkyta šorkais[100]*, vaikų pilnas vežimas, pataluose surišti, žiemą tiktai galvos plikos kyšo. Atvažiavo vieną kartą pas mane dar kaime, atvažiavo ant kiemo žiemos metu temstant, neklausė, arklius išsikinkė. Sako man: „Panie gaspadoriau, kur dėsiuos naktį su vaikais, niekas nenori manęs priimti.“ Vaikus atrišo iš patalo, tie basi per sniegą tik strikt strikt gryčion subėgo ir ką tu juos išvysi. Čigonas prašo: „Panie gaspadoriau, pavelyk man ant botagėlio šienelio.“ Ant botagėlio kai paima, tai kokį centnerį, tai jam visą dieną šerti arkliams, per naktį pašeria ir dar dienai lieka. Sakau: „Kur aš jus paguldysiu.“ Čigonas: „Panie, pas tave yra kūlių, atsinešiu, minkštai mes miegosim.“*[101]

Nuomos sutartys. Senesnė žemės nuomos forma buvo nuoma iš pusės derliaus. Šiuo atveju žemė dažniausiai buvo išnuomojama metams nuo šv. Jurgio (balandžio 23 d.) iki kitų metų šv. Jurgio, derlius, grąžinus sėklą davusiai šaliai (žemės nuomininkui ar savininkui), pasidalijamas pusiau. Pagal paprotį nuomininkas rudenį turėjo įsėti ne mažesnį plotą rugių, negu buvo radęs ankstesnio nuomininko įsėtą. Kol žmonės buvo mažai raštingi, žemės nuomos sutartis sudarydavo žodžiu su liudytojais ar be jų. Po Pirmojo pasaulinio karo dažnesnės pasidarė žemės nuomos už nuompinigius sutartys. Šios sutartys paprastai būdavo sudaromos raštu ir patvirtinamos valsčiuje. Nuomininkas, be piniginio atlygio, įsipareigodavo už išnuomotą žemę sumokėti mokesčius

[96] Valentas Malinauskas...
[97] *Naravistas* – turintis kaprizą, aikštį, užsispyręs, iš l. *narowisty*, brus. *naravisty*.
[98] *Buza* – su miltais plaktas gėralas veršiui ir pan., iš l. *buza*.
[99] Vaclovas Malinauskas...
[100] *Šorkai* – arkliui per krūtinę dedami pakinktai (be pavalkų ir lanko), plėškės, iš l. *szory*.
[101] Anonimas...

ir atlikti kelių taisymo prievolę. Nuomininkas stengėsi žemę už pastovius nuompinigius išsinuomoti keleriems metams, kad galėtų ją geriau įdirbti, įtręšti ir gauti didesnį derlių.

Jiezniškiai prisimena: *„Su broliu nuomavomės žemės. Rašydavom sutartis. Valsčius užspaudžia antspaudą. Už išsinuomotą žemę mokesčius apmokėdavom, kelius taisydavom. Sutartis sudarydavom trims–penkiems metams. Kartais ir metams. Nuomavom 14 ha, nuomos metams mokėjom 500 litų.“*[102]

„Nuomavau 5 ha žemės. Sudarydavom kaimišką sutartį be liudytojų. Nuomą apmokėdavau pinigais. Sutartis buvo sudaryta 10 metų už 1000 litų. Kasmet mokėjo po 100 litų. Dar už 400 litų nuomavo alksnyną, kuris įėjo į tuos 5 ha. Iš alksnyno galėjo kirsti malkų. Į nuomos sutartį buvo įtrauktas punktas, kad kertant alksnyną, iš kiekvieno krūmo būtų palikta po medį.“[103]

Leonas Babilius per sūnaus vestuves šokdina marčią Birutę. 1972 m. Iš Algirdo Babiliaus šeimos albumo

„Jiezno žydai laikė karves. Prelatas turėjo žemės per 30 ha. Prie namų daržą pasilikdavo, dvi karves laikydavo savo reikalams. Žemę nuomavo žydų karvėms ganyti, samdė piemenį. Ganykla nekokia: krūmai, raisteliai. Kiek žolių kokių, dobilų pasėdavo. Už ganyklą nuo karvės iš žydų ėmė po 100 litų už metus.“[104]

Ūkininkai, kurių gyvuliams neužteko savo pašaro, už pinigus pirko pievas išsišienauti: *„Laikėm dvi karves. Neužteko pašaro. Tai pirkdavom neiššienautas pievas, išsišienaudavome. Važiuodavom net už Stakliškių.“*[105]

Sodus turėję dvarai (Jiezno, Furmaniškių ir kt.) juos nuomojo žydams. Nuomos sutartis buvo sudaroma užsimezgus vaisiams. Išsinuomojęs sodą žydas samdė sargybinį, kuris, prisiglaudęs tam tikslui suręstoje pašiūrėje, saugojo jį. Vaisiams subrendus, žydas nuomininkas samdė obuolių ir kriaušių skynėjus. Jiezniškių pasakojimai:

„Smetonos laikais sodus turėjo tik savo reikalams – 10–15 medelių. Paskui į pabaigą kai kas pasisodino didesnius sodus, bet retai kas. Sode turėjau gal 120 medžių. Viską sunaikino melioracija.

Žydai nuomodavo dar caro laikų Furmaniškių dvaro sodą. Užima sodą, saugo, paskui samdo žmones obuoliams skinti. Sutartį sudarydavo gal pavasarį. Pastatyta tokia chalupkė, ten sargas sėdi. O žydas atvažiuoja skinti: kopėčias atsiveža, samdo žmones.“[106]

[102] Jonas Karčiauskas...
[103] Adomas Gacevičius...
[104] Leonas Babilius...
[105] Jonas Aleknavičius...
[106] Adomas Gacevičius...

„Jiezno dvaro savininkas Kvinta žydams nuomodavo sodą. Daugelį metų nuomavo tas pats žydas. Kaina keitėsi dėl derliaus. Žydas samdydavo sargą. Sodas buvo neaptvertas. Skersai siaurą kelią prie sodo stovėjo dvaro svirnas. Vienas toks į obelį įkėlė baidyklę iš skudurų, o vielą iš svirno antro aukšto nutiesė per langelį iki sodo ir pririšo prie obels. Viela purto obelį, obuoliai krinta. Sargas žydas turėjo šautuvą, šaukia: „Lipk iš obels, pašausiu." Pamatęs baidyklę sargas pamanė, kad velnias, išsigando ir pabėgo iš sodo. Rytą, kada prašvito, pamatė, kad tik baidyklė įkelta. Rado ir vielą."[107]

Vladislovas Padegimas – Didžiojo kunigaikščio Vytenio 9-ojo pėstininkų pulko puskarininkis. Iš dukros Natalijos Cibulskienės šeimos albumo

Turtingesni ūkininkai laikė bulius, eržilus ir už tam tikrą mokestį kergė kaimynų karves, kumeles:

„Ūkininkai, kurie turėjo daugiau žemės, laikė bulius. Kergti karves atvesdavo ir svetimi. Valdžia siūlė ūkininkams laikyti veislinius bulius. Už karvės kergimą su veisliniu buliumi ėmė 3 litus. O už neveislinius bulius atsilygino visaip: kitas ateina pašienauti, kitas bonką geria, visokiais būdais... Tai piemeniui duoda.

Eržilų daug kas laikė. Kainą ėmė neblogą: maždaug centnerį avižų už sukergimą. Eržilą suvaldyti sunku."[108]

„Kas trečias ūkininkėlis bulius laikė. Tai ir atveda karves. Daugiausia atsilygino kaimyniškai, pinigais nemokėjo. Už eržilą atsilygino pinigais ar avižomis (50 kg avižų). Kas laikė sunkiuosius ardėnų veislės eržilus, už kumelės sukergimą ėmė 25 litus."[109]

Dauguma ūkininkų kuilius laikė savo reikalams (*„kiekvienas ūkininkėlis kuiliuką laikė"*[110]), kiaulėms kergti svetimo kuilio neieškojo. Esant reikalui pas svetimą kuilį kiaulių nevežė narve, o varyte varė.

Rangos sutartys. Daugiausia rangos sutarčių buvo sudaroma gyvenamiesiems namams statyti. Prieš apsiimdamas statyti namą dailidė (*meistras*) apžiūrėdavo statybinę medžiagą (apipjauti ar neapipjauti rąstai), išsiaiškindavo namo dydį ir planavimą, durų ir langų skaičių, sutardavo dėl maitinimo ir apnakvindinimo. Tada sutardavo dėl kainos. Susitariama buvo žodžiu. Pastatyti standartinį 10x6 m gyvenamąjį namą, kada meistrą ir jo pagalbininkus maitindavo ir apnakvindindavo ūkininkas, kainavo apie 300 litų. Meistras su dviem trimis savo darbininkais medinį namą nuo pamatų išliejimo iki vidaus įrengimo pastatydavo maždaug per mėnesį, per vasarą tris–keturis tokius namus. Sutartą pinigų sumą meistras paprastai gaudavo dalimis (paimdavo avanso). Darbininkams mokėjo po 3 litus už darbo dieną[111]. Per karus ir suirutes, kada žmonės nepasitikėjo cirkuliuojančiais pinigais, meistras užmokestį ėmė patikimesne valiuta – grūdais: *„Gyvenamąjį namą karo metais žaibas sudegino. Meistras su dviem vyrais per mėnesį pastatė. Sienojai buvo sutašyti. Statė 1946 m. Meistrui mokėjo grūdais: apie 30 centnerių po 50 kilogramų (1,5 tonos)."*[112]

Butrimonių totoriai garsėjo kaip geri kailiadirbiai: *„Keli labai gerai*

[107] Leonas Babilius...
[108] *Ten pat.*
[109] Valentas Malinauskas...
[110] Leonas Babilius...
[111] Vladislovas Padegimas, gim. 1912 m., gyv. Vėžionių k.; Kostas Geisčiūnas...
[112] Valentas Malinauskas...

išdirbdavo avikailius, o vienas, Jakubauskas, ir odas."[113] Kailiadirbiai naudojo senovišką kvito formą – *birką* – rantais išpjaustytą pagaliuką, kurį perskėlę, vieną pusę atiduodavo kailio savininkui, o antrą pririšdavo prie paskutinio ūkininko atvežto išdirbti kailio. Kada ūkininkas atvažiuodavo atsiimti išdirbtų kailių, abi pagaliuko puses sulygindavo ir atrinkdavo to ūkininko kailius: *„Veždavau kailius Butrimonių totoriams išdirbti. Veždavau ant trijų kailinių. Jei savo kailių trūksta, tai nuperki ar pasiskolini. Totorių didžiausi kubilai, kuriuose raugė kailius, ir raugė ne chemikalais, o rūgštimi. Paprastas dalykas: pagaliuką žalio medžio apdrožė, įpjovė rantus. Tada pagaliuką perskėlė pusiau. Vieną pusę prie paskutinio kailio pririšo, pavyzdžiui, tavo penki kailiai, tai prie penkto kailio, kitą pusę tau atidavė. Atėjai pasiimt, tą skeveldrą padavei, pridėjo prie antros, kuri pririšta prie kailio, sutapo – tavo kailiai. Tuos pagaliukus vadindavo birkomis. Sakydavo: „Atitiko birka prie kailio", „Duok man birkų, ar atitiks?" Išvalydavo kailius, ta odukė balta, graži. Kailį, kaip nori, raudonai ar juodai nudažo.*

Jonas Karčiauskas su žmona Marcele. Iš dukterėčios Danutės Adomonienės šeimos albumo

Su lietuviais Butrimonių totoriai kalbėjo lietuviškai, o tarpusavyje – lenkiškai. Vokiečių laikais uždraudė kailiadirbystės amatą, totoriai turėjo įsidarbinti, vežė juos Vokietijon darbams. Po karo jie jau prastai vertėsi. Rusai totorius varė į arteles."[114]

Samdos sutartys. Didesni ūkiai neapsiėjo be samdinių: berno, pusbernio, mergos, piemens. Stambiausi ūkiai Suvalkijoje samdėsi ne po vieną berną ar mergą. Per 20 ikikarinių metų metinės samdinių algos keitėsi pagal ekonominę situaciją. 350 litų berno, 200 litų pusbernio alga buvo laikomos geromis algomis[115]. Ekonominės krizės metais samdinių algos buvo sumažėjusios: bernui mokėjo 200–220 litų, mergai – 150–180 litų, piemeniui – mažiau kaip 100 litų. Pagal tradiciją ūkininkas samdinį maitino ir jam davė darbo drabužius[116]. Latvijoje buvo dvigubai didesnės algos, pvz., bernui už metus mokėjo 700 litų, bet reikėjo turėti savo darbo drabužius[117]. Be to, ten iš samdinio buvo daugiau reikalaujama, samdinys turėjo būti fiziškai stiprus ir įgudęs dirbti: *„Latvijoje 20 metų dar ne bernas; piemenys buvo aštuoniolikos metų.*"[118] Kaune buvo verbuotojai, kurie verbavo samdinius dirbti Latvijoje[119].

Jiezniškiai ūkininkai šeimynas samdė daugiau iš Aukštadvario apylinkių: *„Šeimyną samdė daugiau nuo Aukštadvario, kur didesnės šeimos, biednysta didesnė. Pasisamdyti šeimynos ten važiuodavo. Visada ten rasi. Užrodydavo kas. Daugiausia iš ten. Vienas pas mus tarnavo 3 metus. Bet pasitaikydavo tokių, kurie neimdavo į galvą: lūš, nutrūks – ne mano. Pasitaikydavo vagišių.*"[120]

Vyriški ir moteriški darbai buvo nusistovėję. Todėl sudarant samdos sutartį, nebuvo aptarinėjami. Daugiausia

[113] Adomas Gacevičius...
[114] Leonas Babilius...
[115] Vaclovas Malinauskas...
[116] Leonas Babilius...
[117] Vaclovas Malinauskas...
[118] Jonas Karčiauskas...
[119] Vaclovas Malinauskas...
[120] Leonas Babilius...

derėtasi dėl algos, dėl laisvų dienų. Bernas, merga, pusbernis dėl algos derėjosi patys, samdant piemenį, dėl algos derėjosi jo tėvai. Susitarus dėl algos, t. y. sudarius žodinę sutartį, ūkininkas duodavo rankpinigių (*zadotką*[121]).

Dalis jiezniškių samdydavosi kitoje Nemuno pusėje, Suvalkijoje. Vaclovas Malinauskas iš Būdos kaimo prisimena: *„Šešių metų išėjau piemenauti. Pirmais metais ganiau tris karves, alga 60 litų. Palyginkime: už 1,5 lito galima buvo nupirkti kilogramą sviesto, už 2 litus – kilogramą lašinių, už 6 litus – 50 kg grūdų; vienas kilogramas pyrago Jiezne kainavo 30 centų, vienas kilogramas duonos – 15 centų, vienas kilogramas gabalinio cukraus – vieną litą. Po to pas Rakauską Vainatrakio kaime, Panemunės parapijoje ganiau 17 karvių. Vidudienį karves pargindavau, tai leisdavo atsigulti. Kai paaugau, pas tą patį Rakauską tarnavau pusberniu, vėliau ir bernu. Bernu dar teko tarnauti Pakuonio kaime pas Kazlauską, kuris valdė 40 ha žemės, turėjo 7 arklius ir 9 karves.*

Pusbernis dirba ką pajėgia. Jeigu gyvulių daugiau, tai pusbernis pjauna žolę gyvuliams, atveža, šeria, girdo tvarte, mėšlą numėžia iš karvių, kiaulių tvartų.

Sekmadienį laisvas. Gali pasiimti arklį, joti ar važiuoti namų pasižiūrėti.

Kai tarnavau piemenuku, tai valgiau atskirai. O kai už pusbernį ir berną, tai valgiau kartu su šeimininkais. Visiems po bliūduką, bliūdas[122] *didelis barščių ar ko, samtukas. Įsipylei, kiek tau reikia, duonos pasiėmei. Duodavo mėsos ar ten kokio sūrio pašildo.*

Algas ūkininkai sumokėjo, kaip sutarta. Metų gale Kazlauskas dar pridėjo priedą: už 40 litų pasiuvo gerus aulinius batus (čebatus).

Pasitaikė pakliūti už Nemuno ir pas blogus ūkininkus: pas vieną pijoką išbuvau savaitę ir mečiau, pas kitą pijoką – pusantros savaitės. Už tą laiką iš pirmojo gavau 10 litų, iš antrojo – 5 litus.“[123]

Pagal paprotį už ūkiui padarytą žalą samdinys atsilygindavo savo algos dalimi. Ta ūkiui padaryta žala galėjo būti įvairi: sužalotas ar susargdintas arklys ar kitas gyvulys, nepataisomai sugadintas ar pradangintas koks nors daiktas[124].

Samdos sutartis galėjo būti nutraukta ūkininko ar samdinio iniciatyva. Blogas maistas buvo pakankama priežastis samdiniui nutraukti sutartį. Ūkininkas privalėjo sumokėti algos dalį samdiniui už dirbtą laiką. Kai ūkininkas dėl samdinio blogo darbo ar kitų priežasčių atsisakė samdinio paslaugų, pagal paprotį irgi turėjo sumokėti samdiniui už dirbtą laiką, tarpukariu – dar ir už mėnesį į priekį, kad samdinys turėtų pragyvenimo šaltinį, iki susiras kitą darbą[125].

Ūkininkai per darbymetį (mėšlo vežimą, šienapjūtę, rugiapjūtę, bulvių kasimą, kūlimą) samdė padienių darbininkų. Daugiausiai apmokamas darbas buvo per rugiapjūtę: už darbo dieną nuo saulės patekėjimo iki saulėlydžio (*„ateina dirbti – saulutė dar tik pakilusi, baigia saulei leidžiantis“*[126]) rugių kirtėjui ir pėdų rišėjai mokėjo po 5 litus[127]. Kiti darbai buvo pigesni, pvz., už bulvių kasimą moterims mokėjo po 2 litus už dieną[128]. Krizės metais padienių uždarbis sumažėjo perpus[129]. Padieniams darbininkams ūkininkas davė keturis penkis kartus per dieną valgyti: *„Padieniams darbininkams ūkininkas davė valgyti 4 kartus – pusryčius, pietus, vakarienę valgė namuose, o pavakarius į lauką atnešdavo“*[130]; *„Vasarą davė 5 kartus*

[121] *Zadotkas* – rankpinigiai, iš l. *zadatek*.
[122] *Bliūdas* – dubuo, iš rus. *bliudo*.
[123] Vaclovas Malinauskas...
[124] *Ten pat*.
[125] Leonas Babilius...
[126] Adomas Gacevičius...
[127] Vaclovas Malinauskas...
[128] *Ten pat*.
[129] Adomas Gacevičius...
[130] Vaclovas Malinauskas...

Leonas Babilius su žmona Marijona ir sūnumis Albertu ir Algirdu. Iš Algirdo Babiliaus šeimos albumo

valgyti – pusryčius, pietus, vakarienę ir dar priešpiečius ir pavakarius.“[131]

Kai kurie padieniai darbininkai ateidavo atidirbti už duonai pasiskolintus rugius: *„Žiemą paima grūdų, o per darbymetį ateina atidirbti.“*[132] Padieniais darbininkais ėjo mažažemiai ar bežemiai: *„Vienas Padriežiškių kaime turėjo tik 46 arus žemės. Jis dirbdavo padieniu. Žmonės duodavo tai duonos, tai mėsos.“*[133]

Nuganymais padarytos žalos atlyginimas. Pasitaikydavo, kad nutrūkę nuo grandinės ar piemens nesuvaldyti gyvuliai įpuldavo į svetimus javus, daržus ir padarydavo žalos. Svarbu buvo pastebėti žalą darančius gyvulius, jeigu įmanoma, juos uždaryti. (*„Dažniausiai nepastebi, randa, kad išėsta bulvės arba javai.“*[134]) Kai svetimų gyvulių padaryta žala nedidelė, jos atlyginimo paprastai nereikalavo: *„Jei svetimas gyvulys įbėgo, tai dovanoja.“*[135] Esant didesnei žalai, kaltininkas ir nukentėjęs žmogus apžiūrėdavo gyvulių nuniokotus pasėlius ar daržus ir įvertindavo žalą. Jeigu dėl žalos dydžio abi šalys sutarė, kaltininkas žalą atlygino javais, daržovėmis ar pinigais ir atsiprašė[136]. Retais atvejais, kada dėl žalos dydžio nebuvo prieita vieningos nuomonės, nukentėjusysis kvietė seniūną, tas, pakvietęs du liudytojus *„arba nukentėjusiam liepęs savo nuožiūra pasikviesti“*[137], rašė aktą, kuriame įvertino žalos dydį: *„Kai susitarti buvo sunku, tai seniūnas atvažiuoja, komisija išmatuoja tą nuostolį; reikia atlyginti arba produktais, arba pinigais; nieko nepadarysi, brolyti, turi atsilyginti.“*[138]

Paprastai komisijos nustatytą žalą kaltininkas atlygindavo be teismo.

[131] Adomas Gacevičius...
[132] *Ten pat.*
[133] Jonas Karčiauskas...
[134] Leonas Babilius...
[135] Ona Tamošiūnienė...
[136] Adomas Gacevičius...; Leonas Babilius...; Adelė Naginevičienė...
[137] Jonas Aleknavičius...
[138] Leonas Babilius...

Šalpa. Nuo viduramžių Lietuvoje buvo elgetaujančių žmonių. Jie buvo dingę maždaug po 1960 metų, vėl atsirado atkūrus Nepriklausomybę: *„Ubagai*[139] *eidavo per žmones, ubagaudavo; buvo dingę prie rusų; dabar vėl yra.“*[140] Tradiciniai elgetos atėję katalikiškai (*„Garbė Jėzui Kristui“*) pasisveikindavo, sukalbėdavo poterius. Pagal paprotį elgetą reikėjo kuo nors sušelpti: *„Eidavo ubagų pažįstamų ir nepažįstamų. Atėjęs ubagas katalikiškai pasisveikina, poteriauja. Jeigu ubagas ateina, tai vis ką nors reikia duoti: tai kiaušinių, tai vėl ką nors. Ką nors gavęs, ubagas padėkoja ir išeina.“*[141]

Po Pirmojo pasaulinio karo ubagų ateidavo net nuo už pusantro šimto kilometrų buvusio fronto linijos, nuo Švenčionių[142]. Jiezniškiai prisimena tarpukario metų vietinius elgetas: *„Vietinis buvo, labai jau didelis invalidas, nematė. Žmona vedžiodavo. Tai duodavo jam grūdų kokių ar šiaip ko.“*[143]

„Vienas apsikabinęs terbomis vaikščiojo po kaimus. Toks silpnaprotis Kaziukas. Tai tas nuolatinis buvo. Iš čia pat. Už plento jo pirkutė. Nešdavosi lazdą, botagą gerą įsitaisęs nuo šunų, tris terbas. Iš kelių brolių šeimos. Broliams išlaikyti jį sunku. Jo neatsikabinsi, turi duoti. Duoda duonos, mėsos gabaliuką, kiaušinių. O jei kokį „prastą“ centą gauna, tai verkia.

Kitas toks palieges žmogelis. Bet jis retai vaikščiodavo. Vienas gyveno. Tai pasirenka. Jam kokiai savaitei užtenka.“[144]

„Buvo toks vietinis ubagas Jurgis. Kai jis ateidavo, vaikai sulipdavo ant pečiaus. Jurgis juokaudavo: „Kuris čia vaikas negeriausias, turiu daug maišų, tai tą pasiimsiu.“ Ateidavo ir iš toliau. Būdavo, net iš Kauno ateina. Nuo mūsų iki Kauno 56 km.“[145]

Nuo senų laikų iki priverstinės kolektyvizacijos galiojo paprotys šelpti elgetas lapkričio 1 d. per Visus Šventuosius: *„Kiekvienas ūkininkas paruošia baroną*[146] *ubagams. Sukapoja mėsą ir veža ubagams prie Jiezno bažnyčios. Kokios trys eilės prie sienos suklaupusios. Stipresnieji nustumia silpnuosius, atsiduria pirmoje eilėje. Tai pradėdavo dalyti nuo trečiosios, silpnesnių eilės. Per atlaidus tai piningaudavo. Suklaupia eilėmis.“*[147]

Be elgetų, ūkininkai šelpė padegėlius, ir juos šelpė daugiau negu elgetas. Didesnė parama buvo teikiama gaisrą patyrusiems kaimynams, mažesnė – iš toliau atvažiavusiems nepažįstamiems padegėliams. Padegėlius šelpė drabužiais, grūdais, artimus kaimynus – ir gyvuliais. Ypač svarbi buvo pašalpa kūliais, tuometine stogų dengimo medžiaga. Kaimynai talkininkavo padegėliui atstatinėjant sudegusius pastatus.

Jiezniškių prisiminimai apie padegėlių kaimynų šelpimą:

„Buvo paprotys padegėliui padėti: eina pamačyt statant, kiti padeda kuo nors.“[148]

„Sudegusiam kaimynui daugiau padėdavo, kiek kas gali: nuveža grūdų, ėriuką, kūlių. Nereikia prašyti.“[149]

„Du kartus sudegė gyvenamas namas. Kaimynai, ne tik giminės, davė grūdų... Ką galėjo, tą ir davė. Per kitus žmones pasakydavo: „Atvažiuokit“. Žiemą, kol namą įrengė, mažesni vaikai pas kaimyną pabuvo.“[150]

---

[139] *Ubagas* – elgeta, *ubagauti* – elgetauti, iš l. *ubog*, brus. *ubog*.
[140] Vaclovas Malinauskas...
[141] Adelė Naginevičienė...
[142] Anonimas...
[143] Adelė Naginevičienė...
[144] Leonas Babilius...
[145] Ona Tamošiūnienė...
[146] *Baronas* – avinas, iš l. *baran*.
[147] Leonas Babilius...
[148] Adelė Naginevičienė...
[149] Vaclovas Malinauskas...
[150] Ona Tamošiūnienė...

Kostas Geisčiūnas su anūku Gintaru Gedimino pilyje 1971 m. Iš dukros Nijolės Jakutavičienės šeimos albumo

Jonui Karčiauskui – 80 metų. Su žmona Marcele. 1996 m. Iš dukterėčios Danutės Adomonienės šeimos albumo

„Seniau nedrausta grinčia nuo žaibo sudegė. Kaimynai sušelpė: kūlių davė, drabužių.“[151]

Pagal tarpukario metais galiojusią tvarką šalpos pasirinkti važinėjantis padegėlis turėjo turėti pažymėjimą iš savo valsčiaus, kad jis iš tikrųjų yra padegėlis:

„Padegėlių daug važiuodavo: žinomų ir nežinomų. Turėjo leidimus iš valsčiaus. Pasitaikydavo, kad tuos pažymėjimus gaudavo ir neteisingu būdu. Tai data neparašyta... Gal gaisras prieš kelis metus buvęs. Nėra tų namų, kad padegėliams ko neduotų.“[152]

„Smetonos laikais važiuodavo padegėliai pasirinkti. Buvo pažįstamų, atvažiuodavo ir iš toliau. Gal kuris ir turėdavo kokį dokumentą. Žmonės sušelpdavo. Padegėlis pasisakydavo, kas sudegė.“[153]

Dekalogo laikymasis. Ūkininkų gyvenimas buvo susijęs su Dekalogo 3-iojo įsakymo „Švęsk sekmadienį“, 5-ojo įsakymo „Nežudyk“ ir 7-ojo įsakymo „Nevok“ laikymusi.

Ūkininkai sekmadienius šventė, nedirbo lauko darbų, išskyrus tuos atvejus, kai reikėjo gelbėti derlių, pvz., į gubas (*mendelius*[154]) sustatytus rugius ar kviečius nuo ilgalaikio lietaus. Tokiais atvejais dažnai kunigas per pamokslą leisdavo gelbėti javus, vežti juos į klojimus: *„Pats klebonas* [per pamokslą]

[151] Anonimas...
[152] Leonas Babilius...
[153] Kostas Geisčiūnas...
[154] *Mendelis* – apvaliai sustatyti rugių ar kviečių pėdai, guba, iš l. *mendel*.

sakydavo, kad po pamaldų galite vežti javus, kada lietingos vasaros buvo. Ir pats veždavo.“[155]

Sekmadienių šventimas priklausė nuo šeimos tradicijų, gal kiek ir kaimynų elgesio:

„Šienauti ar arti sekmadieniais nėjo. Po mišių derlių gelbėjo. Veždavo javus sekmadieniais ir gerais metais.“[156]

„Kai lietus, jei kokie sausi javai, tai veždavo sekmadieniais. Bet daugiausia sekmadieniais švęsdavo.“[157]

„Nelabai dirbo lauko darbus sekmadieniais. Jeigu labai prasti metai, po pamaldų...“[158]

Vladas Balčius. Iš šeimos albumo

„Sekmadieniais derlių po pamaldų gelbėjo. Pažiūrim laikrodin [kai bažnyčion neinam], *kad pamaldos, paskui dirbam.“*[159]

„Sekmadieniais lauko darbų nedirbo. Rugiai nukirsti, mendeliuose. Ilgai lijo, rugių nespėjo suvežti, rugiai net sudygo.“[160]

„Blogais metais rugius veždavo ir sekmadieniais. O šiaip sekmadieniais nedirbo. Jeigu rugiai sausi, lietus ateina, tai nežiūrėjo ir pamaldų: važiuoja, parsiveža nors kiek.“[161]

„Mano tėvas sekmadienį nedirbo. Tu jį papjauk – nedirbo. Vienais metais parvažiavo iš Pivašiūnų, iš Žolinės atlaidų. Kviečių eilės stovėjo. Tai mama prašė: „Važiuojam, parvešim nors porą vežimų.“ Tėvas atsakė, kad jam šventa diena. Kaimynystėje gyveno tėvo brolis. Tai vežė, suvežė, turėjo gražių kviečių.“[162]

Tradicinė lietuvių dorovė smerkė žmogžudystes, išskyrus būtinosios ginties atvejus. Todėl su jiezniškiais žydšaudžiais iki jų žūties niekas nenorėjo bendrauti. Sovietų okupacija atnešė protu sunkiai suvokiamų, žiaurių žmogžudysčių, kurios netilpo į jokius tradicinės lietuvių dorovės rėmus:

„Uošvį Sokonyse nušovė rusai sėjant. 1945 m. kovo mėnesį sėjo dobilus sode. Rusai susišaudė su partizanais. Buvo likusi slėptuvė nuo karo. Uošvis joje pasislėpė. Išlindęs ėjo. Rusai buvo prie kluono. Paleido vieną seriją per juosmenį, kitą – galvon.“[163]

„Jiezne stovėjo NKVD[164] *kariuomenė. Ir stribų suorganizavo gal apie šešiasdešimt iš Jiezno miestelio ir kaimų. Stribai, skaitės, apsaugot gyventojus. Nė vieno doro nebuvo. Valkatos... Ėjo, plėšė, sąlygos jiems buvo duotos. Tokie labai žiaurūs dalykai buvo. Netoliese už 3–4 km toks miškelis, krūmai. Stribai suėmė 7 partizanus, suvarė į namą, užkalė, apdėjo šiaudais, apipylė benzinu ir uždegė gyvus. Sudegino du brolius Baranauskus. Vienas jų siuvėjas, kitas ūkininkas. Ūkininkui buvo peršauta koja. Tai jį per pažįstamus į ligoninę paguldė. Kažkas pranešė. Tai iš ligoninės parvežė ir sudegino.*

Kitas atvejis. Pirkutėje prie Nemuno gyveno meistras, žemės neturėjo, tai ėjo per ūkininkus statyti namų. Prie Nemuno susišaudė NKVD kariuomenė ir partizanai. Bėgdamas partizanas į pirkutę įbėgo. Karininkas pamatė ar taip užėjo. Partizanas stovėjo pasislėpęs už kubilų, pykšt tą karininką ir pabėgo. Tai už tą karininką meistrą surado kažkur bestatantį namą, parvarė ir sudegino toje jo pirkutėje. Vienas stribas, kuris prisidėjo prie to

[155] Valentas Malinauskas...
[156] Leonas Babilius...
[157] Anonimas...
[158] Adelė Naginevičienė...
[159] Vaclovas Malinauskas...
[160] Juozas Stasionis...
[161] Jonas Karčiauskas...
[162] Adomas Gacevičius...
[163] Vladas Balčius, gim. 1917 m. Žeĩmių k., Liškiavõs parapijoje, gyv. Strazdiškių k.
[164] *NKVD* – rus. *Narodnij komisariat vnutrennych del* (Vidaus reikalų liaudies komisariatas) santrumpa; NKVD kariuomenės paskirtis – kovoti su vidaus priešais.

deginimo, Jiezne tebegyvena. Tai F., rusas, iš po Pirmojo pasaulinio karo likusių rusų. Jis buvo NKVD vertėju. Žiaurus buvo.“[165]

„Prie Verknės partizanai susišaudė su NKVD. Partizanai galvojo, kad jau atsiplėšė nuo NKVD, užėjo pas ūkininką Alšininkų kaime pailsėt, išsidžiovint, jau žiema buvo. NKVD pėdsakais atsekė, apsupo. Keli partizanai pabėgo. Žuvo partizanai Danilevičius, Bajoras, Aukščiūnas iš Vėžionių kaimo, Zablockai... Juos atvežė į Jiezną ir dvi paras pametę prie NKVD būstinės laikė. Jų buvo gal šeši ar septyni. Šeimų nariai nėjo pažiūrėti, bijojo. Ir to ūkininko visą šeimą – tėvą, motiną, dvi dukras, sūnų – irgi nušovė.“[166]

Dažniausiai ūkininkai susidurdavo su septintojo Dekalogo įsakymo „Nevok“ pažeidimais. Apibūdinant vagystę, kaip svetimo turto pasisavinimą, lietuvių tradicinės kultūros požiūriu yra svarbi „svetimo turto“ sąvoka. Mūsų tradicinė kultūra dvaro ar valstybės miško nepriskyrė prie „svetimo turto“, laikė jį visų turtu, nes manė, kad į jo auginimą (kol miškai nebuvo sodinami) nebuvo įdėta darbo, jį užaugino Dievas. Todėl dvaro ar valdiško miško savavališko kirtimo žmonės nelaikė nusižengimu Dekalogui, nelaikė vagyste, kurią reikėtų per išpažintį kunigui išpažinti[167]. Kitaip buvo žiūrima į ūkininko mišką, kurį perkant iš dvaro buvo sumokėti pinigai, t. y. darbu uždirbtas turto piniginis ekvivalentas. Siekdama kovoti su savavališkais kirtimais, tarpukario metais valdžia buvo nustačiusi palyginti dideles baudas už savavališkai nukirstą medį, iš eigulių atlyginimo atskaičiuodavo už miškų revizijos metu rastą kiekvieną *nekleimuotą*[168] kelmą.

Jiezniškiai prisimena: *„Jeigu eigulys sugauna, protokolą surašo, apsimoki. Kartais paleidžia, visaip buvo. Valdžia laikė vagyste, žmonės nelaikė. Gal per išpažintį nesakydavo, nelaikė nuodėme. Žmogui reikia ar karties kokios, ar dalgiakočio – turi eiti, kur kitur gausi.“*[169]

„Netoli valdiškas miškas. Žiemą malkų pasivogdavo. Užmaskuodavo kelmus.“[170]

„Uogauti eidavo į valdišką mišką. Smetonos laikais reikalavo bilietų. Jeigu neturi, tai pasigauna eigulys ir atima uogas. Rinkdavo mėlynes, avietes. Spanguolių rinkti eidavo į raistą.“[171]

Bet kokio kito svetimo turto, išskyrus dvaro ar valstybės mišką, pasisavinimą lietuvių tradicinė dorovė laikė nusižengimu septintajam Dekalogo įsakymui. Atrodo, kad 1926–1940 m. Jiezno apylinkėse šio įsakymo pažeidimų buvo mažiausiai per visą pobaudžiavinį (nuo 1861 m.) laikotarpį: *„Smetonos laikais pasitaikydavo vagysčių, bet ne taip kaip dabar. Buvo negirdėti, kad žmogų užmuštų, o dabar užbambina senuką už keliasdešimt litų.“*[172]

Vagysčių pagausėdavo įvairių suiručių metu, pvz., po Pirmojo pasaulinio karo, kada Lietuvos valstybė tik pradėjo gyvuoti. Be to, tuo laikotarpiu ūkininkus labai alino įsigalėjusi arkliavagystė, su kuria iki Pirmojo pasaulinio karo carinė policija kovojo neefektyviai. Su vagimis ir arkliavagiais kaimai kovojo patys: gaudė svetimo turto grobėjus, juos tardė ir baudė, arkliavagius dažnai mirties bausme. Arkliavagiai kaimuose turėjo savo bendrininkų, kurie vagims teikdavo informaciją apie vogtinus arklius, taip pat apie sugautų arkliavagių

[165] Leonas Babilius...
[166] *Ten pat.*
[167] Juozas Stasionis...; Valentas Malinauskas...
[168] *Kleimuoti* – daryti įspaudus medžiuose; *kleimas* – įspaudas, žymė, iš l. *klejmo*, brus. *kliajmo*.
[169] Valentas Malinauskas...
[170] Jonas Karčiauskas...
[171] Adelė Naginevičienė...
[172] Adomas Gacevičius...

Ignui Urnevičiui 100 metų. Jubiliejaus minėjimas su artimaisiais. 2013 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

egzekucijose dalyvavusius ūkininkus, kuriems arkliavagių gaujos keršijo: *„Lietuvos pradžioje kaimas sugavo ten gyvenusį „amžiną“ vagį. Mušė, mušė... Vyrai tariasi, ką daryti. Mano dėdė patarė pakarti. Vienas vyras kartuves padarė ir vagį pakorė. Tai naktį pakarto vagies bendrai sudegino kluonus tų, kurie dalyvavo vagies egzekucijoje. Mano diedukas nedalyvavo, tai to kluono nedegino.“*[173]

Už savavaliavimą kaimo niekas nebaudė, nes buvo tokia tradicija, kad *„vagis aplupa, sumuša, bet teisman neduoda“*[174].

Gindamiesi nuo arkliavagių, ūkininkai arklius pančiojo geležiniais pančiais, kuriuos užrakindavo užraktais, ant arklių tvartų durų dėjo sudėtingais raktais užrakinamas *štangas*[175]: *„Nuo arklių vagių gindamiesi ūkininkai arklius pančiojo geležiniais pančiais. Pieliuke buvo sunku juos nupjauti, nes vidurin tarp metalo buvo įdėta medžio. Toks raktas didelis, kad jo kitu raktu neatrakinsi. Kalvio darbo. Ant tvarto durų geležinės štangos. Spynos specialios padarytos.“*[176]

Keletas prieniškių prisiminimų apie vagis bei arkliavagius ir jų baudimą:

„Arklius vogdavo lietuviai. Jų agentai buvo. Arklius kur tai sugriebia, suveda kur tai miškan ir perduoda toliau. Buvo toks arkliavagis Lukošius [pravardė]. *Ūkininkai vesdavosi jį išgerti. Tai jis sako: „Tavo arkliai bus neliečiami.“ Lukošius buvo pagarsėjęs vagis.*

Kokiame tai miške buvo slėptuvė, kur pavogtus arklius laikė. Laiko kelias

[173] Ignas Urnevičius...
[174] *Ten pat.*
[175] *Štanga* – geležinė juosta, dedama skersai durų ar langinių, kad būtų stipriau uždaryta, iš vok. *Stange.*
[176] Leonas Babilius...

dienas, paskui pagauna progą, per rubežių į Lenkiją išvaro. Buvo kitas punktas, iš kurio Vokietijon varydavo. Vagys veikė jau susikūrus Lietuvai. Vėliau likvidavosi savaime. Gal per rubežių buvo sunkiau pervaryti. Šnekėdavo, kad sugautus arkliavagius žmonės savo teismu teisdavo.“[177]

„Lukošius yra pavogęs arklių ir iš Būdos kaimo. Smetonos laikais Lukošius sėdėjo kalėjime. Lukošius susipyko su vienu kaimynu. Žmonės tam sako: „Pavogs tavo arklius.“ Tas kaimynas nusipirko lovą, brauningą[178] *ir jau saugos arklius. Atėjo vakarienės, o po vakarienės eis gulti tvartan. Matyt, tuo laiku vagis įlindo tvartan ir pasislėpė. Kada ūkininkas lovoje tvarte užmigo, vagis atsikabino duris ir išvedė du arklius. Arkliai buvo gražūs. Ryte ūkininkas prabudo, brauningą turi, o arklių nėra. Durys atkabintos ir išvesta. Tvartas mūrinis buvo.“*[179]

„Apie arkliavagystę kalbas prisimenu. Mano laikais dar vogė. Ant durų dėjo dideles štangas, kad vagys neįeitų. Buvo arkliavagių vadas Lukošius. Prisimenu kaimyną, kuris truputį vagišius buvo. Diedukas dar pasakojo: pavogė avį ir pagavo diedai. Tada tą vagį su avies galva nuvedė pas kleboną. Klebonas kirto su avies galva vagiui per galvą: „Ar gražu? Ar vogsi daugiau?“ Ir nevogė daugiau.

Kai dar vaikas buvau, lašinius vogdavo. Vyrai susivedė visą kompaniją – keturis lašinvagius, surišo, liepė nusimauti viršutines kelnes ir gulti. Geležiniu įrankiu kad vožė, prakirto, eina kraujai. Daugiau nebevogė.

Mušė pirkioje paguldę ant suolo. Mane, kaip mažą vaiką, nuvedė į šalį, kad nematyčiau. Muša ir klausia: „Ar vogsi dar?“ Tie: „Ne, ne, ne...“ Man atrodo, kad tai geros poveikio priemonės.“[180]

„Arkliavagis gyveno Domeikiemio kaime. Vogdavo ne tik arklius, bet ir padžiautus naminius baltinius. Po Pirmojo pasaulinio karo žmonės biednai gyveno. Jį sugavę vyrai birželio mėnesį teisė jo namuose. Buvau gal 5 metų. Mus pašaukė: „Eikit, vaikai, pažiūrėkit, kaip vagį muša.“ Pasiguldė vagį prieangyje ant ąslos, maišu galvą apsuko ir ant stirnos kojos įtaisytu bizūnu, numovę kelnes, per užpakalį kerta. Toks Mikas Šiurkša, iš jo buvo pavogęs 2 cnt kviečių, tai tas muša, ale nieko. Paėmė Kazys Ramoška, pramintas Vilko Kaziu, nes patėvis buvo Vilkas, tai tas nieko. Paėmė Simonas Kandratavičius, to buvo pavogęs rūbus, tai kad davė, tai per maišą vagis iškando žemę... Tada jį paleido, pasodino ir liepia prisipažinti: „Išpasakok viską.“ Nieko neprisipažįsta, nieko vyrai neišklausia. O mes kaimynystėje gyvenome, stogas su stogu, kaip kaime tankiai sustatyta. Mano tėvas buvo parėjęs namo apsižiūrėti gyvulių. Įeina, kai vagį vėl rengias mušti. Mano tėvas sako: „Antanai, prisipažink, jeigu tu paėmei, o jeigu ne – tai neprisipažink, sakyk, kad aš nieko nežinau. Ir nemuš daugiau.“ Patikėjo mano tėvo žodžiais: kai pradėjo pasakoti, kada vogė, su kuo vogė, visą savo chebrą išdavė. Tada vyrai jo jau nemušė. Pakinkė porą arklių, įsodino į vežimą, du vyrai iš šono, ir nuvežė į Kruonį, perdavė policijai. Sėdėjo kokius du metus. Tada po daug neteisdavo.“[181]

---

[177] *Ten pat.*
[178] Brauningas – JAV išradėjo Dž. Brauningo 1897 m. konstrukcijos pistoletas.
[179] Vaclovas Malinauskas...
[180] Valentas Malinauskas...
[181] Anonimas...

Didžiosios šeimos ir kitokie atsiminimai*

Jurgis Dovydaitis

Tėvai pasakojo, kad mano proseneliai Navickai, gyvenę Verbỹliškių kaime, Jiẽzno apylinkėje, dabartiniame Prĩenų rajone, buvo vadinami Naujokais. Jie gyvenę kartu – abu seni tėvai ir keturi sūnūs su šeimomis. Taip šeimos tada dažnai gyvendavo. Naujokai ir baudžiavos laikais turėję 12 *dešimtinių* (vienos plotas – 1,0925 ha) žemės. Vienas žmogus iš tokios didelės šeimos turėjęs eiti baudžiavą Jiezno dvare. Kai šeimai neužtekdavo duonos, dirbo kitų valstiečių žemę iš pusės ar nuomojo ją iš dvaro.

Prisiminimų autorė Izabelė Navickienė (Jatkonytė) (1901–1985). Iš Linos Stasionytės albumo

Naujokų sūnų vardai buvo Barnasius, Marčius, Pranas, o ketvirtojo – neatmenu. Kai reikėjo eiti vienam į kariuomenę, išsiruošė Pranas. Jis atitarnavo už save septynerius metus, o paskui – dar ir už savo brolį tiek pat. Pranas dalyvavo ir Turkų kare.

Šeimos galva buvo tėvas. Jam mirus, šeimos galva tapo vyriausias sūnus Barnasius. Jį vadino *gaspadorium* (šeimininku, ūkininku). Jis nurodydavo vyrams darbus. Iškilus kokiems ginčams, visi kreipiasi į vyriausiąjį – *gaspadorių*. Jo sutaikyti susipykusieji daugiau negalėjo ginčytis. Jei kuris tokioje šeimoje uždirbo pinigų, juos privalėjo dėti į *gaspadoriaus* kasą, sau nieko negalėjo pasilikti. Jei *gaspadorius* geras, kai tau reikės pinigų, duos, o jei ne – tai ir negausi. Šeimos *gaspadorius* daug ką galėjo. Jis geresnius įrankius, daiktus pasiskirdavo sau. Tuo šeimoje reiškėsi tėvo valia.

Visi gyveno medinėje dūminėje pirkioje apie 16 m ilgio ir 8 m pločio. Per jos vidurį – priemenė, maždaug 2 m pločio. Ji dalijo namą į du galus: pirkią ir kamarą. Pirkia – kambarys apie 8x7 metrų. Langeliai maži, krosnis be kamino. Rytą ją visada kūrė: virė pusryčius ir kartu pietus. Rytą išvirtas viralas stovėjo krosnyje iki pietų. Vakarais virė valgį ant *prieždos* (priepečkio), pasistatę trikojį. Durys atsidarė į lauko pusę. Apatinė jų dalis – durelės, kurias uždarydavo kūrenant krosnį, kad pažeme neįeitų šaltis. Vargingieji valstiečiai, kūrendami krosnį, durų apačią uždengdavo skudurais.

Prie pirkios sienos sukalti *palotkai* – gultai vaikams: ant stulpelių pri-

* Papasakojo Izabelė Navickienė (Jatkonytė), 70 metų, gimusi ir gyvenusi Prienų r. Jiezno apyl. Verbyliškių k. Užrašyta 1963 04 19, papildyta 1966 04 20. Perspausdinta iš *Kraštotyra V*, 1978, p. 94–95. Turinys nežymiai paredaguotas.

kaltos lentos, 80 cm aukštyje, 2 m ilgio, 1,20 m pločio, apklotos šiaudais, uždengtos paklotėmis. Po *palotkais* žiemą laikė ėringas aveles.

Už priemenės, kitame namo gale, įrengta kamara ir užkamarys. Kamaroje tilpo girnos, aruodas bulvėms, statinės kopūstams. Greta šios patalpos – užkamarys, kuris jau su grindimis kai kur buvęs. Lašiniai kabojo ant aukšto. Pirkios lubose – aukštinis dūmams išeiti. Kaime sakydavo: „*Užstok velniui duris, tai jis per aukštinį*“. Vyriausiosios šeimininkės lova stovėjo priemenėje.

Visi nevedę sūnūs labai sutarė, dėl to ir nesidalijo. Vedę irgi sutarė, tik jų žmonos kartais tarpusavy ėjo net iki muštynių. Visi turėjo gausias šeimas: Marčius – 12 vaikų; užaugo 5 sūnūs ir 4 dukterys. Jos paaugusios išėjo iš namų, kai kurios Amerikon iškeliavo. Kitos ištekėjo ir daugiau į tėvų namus nebegrįžo. Barnasiaus – trys sūnūs ir duktė, Prano (jis vedė, kai grįžo iš kariuomenės) – dvi dukterys ir sūnus. Ketvirtojo brolio užaugo sūnus ir dvi dukterys. Visos šios keturios šeimos gyveno vienoje pirkioje. Iš tų laikų gyvenimo liko ir šitokia dainelė:

Kur dieverys trys keturi,
Gerai rugiai pjaute,
Kur mošelės penkios šešios,
Gerai šienas grėbte. (2x2)

Tokioje šeimoje moterys dirbo pasavaičiui: viena – visą savaitę virė valgius, o kita – savaitę ruošėsi apie gyvulius: šėrė kiaules, melžė karves. Vasarą į ganyklas karvių melžti ėjo visos. Taip visos namų apeigos vis pasavaičiui: virti, apsišluoti, plauti. Rūbus lopė, skalbė, velėjo kiekviena savo.

Kepdamos duoną, ant pirmojo kepalo dėjo kryžių (pirštu minkštą tešlą pabraukdavo). Tą kepalą paskiausia valgė, jį vadino paskutine duona. Visą žiemą malė grūdus duonai. Vyrai primaldavo 6–8 cnt miltų. Girnos stovėjo kamaroje. Prieš malimą grūdus išdžiovindavo krosnyje ar ant jos viršaus. Iš centnerio iškepdavo vieną arba dvi duonas. Iš tų laikų, matyt, likęs ir toks žaidimas. Vaikai eina rateliu poromis dainuodami:

Kai mergelė minkė duoną,
Kai mergelė minkė duoną,
Kai mergelė minkė duoną,
Ir žydėjo kaip aguona. (2x2)

Antrą, trečią eilutę dainuojant, berniukai į vieną pusę sukasi atkišę alkūnes, o mergaitės – į kitą. Taip žaisdavo, kol nusibosdavo.

Duonai grūdus malė ir kruopas darė namie. Malūnan vežė tik pikliavoti (*sijoti*). Malė vakarais, rytais dviese, vienomis girnomis. Didelėje šeimoje malė tik vyrai. Vyrų darbai žiemą ir buvo – primalti vasarai, pasirūpinti visiems metams malkų. Kūlė irgi rytais. Jokių lempų nebuvo. Grendyme pasišviesdavo sukurta sausų dervingų pagaliukų (smaliokų) ugnele. Kulti kėlėsi labai anksti. Trise kuldami dainavo:

Kampe tupi vokietukas,
Kampe tupi vokietukas...

Verbyliškių kaimo slėnis prie Verknės upės.
2006 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

O penkiese:

Pats su pačia, duktė trečia,
*Senis, senė ir piemenė (*Kartoja, kiek patinka).

Arė mediniais arklais (*štegėmis*), o noragai buvo geležiniai. Vėliau atsirado geležinės *palyčios* (verstuvės*)*. Vienas noragas rėžė velėną apačioje, o kitas – šone. Varputis ir *pūdymojai* (nesupuvusios žolės) vis ant norago užsikabindavę ir labai trukdę arti. *Štegė* išvarydavo siaurą vagą, o nuo dirvos paviršiaus iš šonų ant jos dugno pribyra šiltos žemės grumstų. Jie atšildo vagos dugną, ir ten įmesta bulvė greičiau išdygsta. Pradėjus sodinti plūgu su aštriu peiliu, kuris velėną atpjauna lygiai, vaga lieka švari. Sodinamos bulvės dedamos ant šaltos vagos dugno ir sudygsta gerokai vėliau. Net ir dvaruose bulvėms sodinti medinius arklus ilgai naudoję. Visur arė jaučiais. Arti pirmą dieną ėjo jauniausias vyras, o kartais ir visi vieną dieną išeidavo. Apie lauko darbus sakydavo: *„Žydas sakė, kad arti – ne darbas: užsigulei ant arklo ir stumk. Šienauti – ne darbas: užkabinai ir trauk. Ot kulti – tai darbas: pamėgink per dieną pakilot pusantro pagalio.“*

Rudenį iškultus grūdus pylė svirnan, o dalį vežė *magazinan* (tam skirtą klėtį). *Magazinas* stovėjo Verbỹliškėse. Duoninius ir sėklinius grūdus pylė visas kaimas. Kam atsitinka didelė nelaimė, tam duoda grūdų iš *magazino*. Jo raktus laikė gretimo Kadikų kaimo gyventojas Juozulis. Matyt, ir Kadikų kaimas pylė grūdus į Verbyliškių *magaziną*. Pavasarį visi turėjo savo sėklą iš *magazino* pasiimti. Pylė grūdus priklausomai nuo *dešimtinių*. Kieno žemės daugiau, tas daugiau

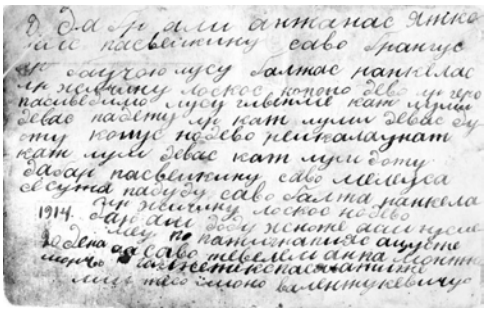

I. Navickienės (Jatkonytės) dėdė Antanas Jatkonis (kairėje) su draugu carinėje armijoje. Iš Linos Stasionytės asm. albumo (nuotr. kairėje)

Lietuvio kareivio laiškas artimiesiems rašytas kirilica. Iš Linos Stasionytės asm. albumo

ir pylė. Kaimuose stovėjo *karčemos* (smuklės). Kas ėjo karčemon gerti be pinigų, tam sakė: *„Gerk ant mendelio.“* Vadinasi, gerk skolon. Nupjovę ir iškūlę, skolą karčemos žydui grąžindavo.

Svirno raktus laikė vyriausias šeimos narys – *gaspadorius*. Kai reikėjo pinigų arkliui pakaustyti, druskai, žibalui nusipirkti, parduodavo grūdų. Būdavo ir tokių, kurie vogė grūdus. Apie juos sakyta: *„Vilkas skaičiaus nebijo“*, *„Vilkas per skaičių ima.“*

Tada valstiečiai neturėję, kur parduoti savo gaminių. Net ir kiaušinių niekas nepirkę. Žydai pirkliai tik vištas supirkinėję. Tie patys pirkliai buvę vargingi, darbininkams menkai atlygindavo. Dvarininkas Geištoras už pušies nukirtimą ir jos šakų sudeginimą mokėjęs auksiną (15 kapeikų).

Linai – moterų pajamos. Jei visos marčios sutarė, linus sėdavo kartu. Kai nesutarė – sėjosi kiekviena atskirai: nors ir vienoje dirvoje, bet po rėželį. Pirtin vežė kartu, bet kiekviena žinojo, kiek jos pėdų. Rovė taip: penkios ar dešimt *rautinių* (saujų) – vienas pėdas. Iškulti sėmenys – visos šeimos nuosavybė. Iš jų spaudė aliejų ir gavėnioje valgė. Linus išmynus, išbrukus, iššukavus, moterys peržiem verpė. Atėjus pusiaugavėniui, sėsdavo austi. Audė kiekviena atskirtai. Tik tos, kurios labai sutarė, audė kartu. Pirkioje tilpo vieneri *stovai* (staklės). Audė visą laiką: anksti rytais, perdien ir vakarais. Siūlus audimui apmesdavo visus, kiek turėjo. Pavasarį išaudusios audeklą balindavo – paklodavo *baltyklėje,* pievoje prie Verknės. Ten paklotą drobę užliedavo vandeniu iš upės. Moterys įsibrisdavo į

Verknę ir semdavo vandenį ilgu samčiu. Iš linų audė drobes, *margulius* (margą medžiagą sijonams). Pakulinius viršutinius rūbus vadino *sagatais*, vilnonius – drabužiais.

Atskirai kiekvienai šeimai priklausė tai, ką žmona atsinešė skrynioje (žmonos kraitis). Skrynias laikė svirne, užkamarėj, priemenėj. Šeimos nuosavybė – lova ir vaikai. Šaukštus kiekvienas savo pažino ir tik savąjį tegalėjo imti. Duonriekis peilis visiems vienas. Kirviai, kultuvės ir kastuvai – kiekvieno atskiri. Grėbliai kartu kabojo, bet kiekviena marti pažino savąjį ir tik jį teėmė. Kai brolis Pranas, atitarnavęs 14 metų, grįžo iš kariuomenės, tai su visais išėjo mėžti. Dar neturėdamas savo šakės, nori paimti pasieny stovinčią. Tada vienas brolis sako: *„Neimk, čia mano.“* Pranas klausia: *„Tai kuo aš mėšiu?“* Jam pataria: *„Eik, nusipirk.“* Tai jis turėjo eiti Jieznan, pirktis geležinę šakę ir mėžė jau tik su sava.

Verknės upė ties Verbyliškių kaimu. 2006 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Šeimyna labai mažai augino daržovių – tik bulvių, burokų, kopūstų, svogūnų, agurkų. Vaikams atskirai pasodindavo kelias vagas *kručkų* (griežčių). Tinginius vertė dirbti. Kuris nedirbo, tam „brūklį uodegon“ (suduoti pagaliu), ir eik. Išmeta iš šeimos, ir drožk, kur nori.

Valgiai labai vienodi, neįvairūs. Cukrų tik per Kūčias ragavo. Kasdien krosnyje kepė bulves ir su kopūstais valgė. Puodan mėsą nešė šeimininkas. Išvirusią supjausto gabalais ir padeda ant stalo. Kiekvienas ėmė tik po vieną gabalą. Jei mėsos atsargų daugiau turėjo – tai ir gabalai didesni. Vaikams valgis atskirai. Jiems visko mažiau. Dubenys – moliniai, šaukštai – mediniai. Iš vieno dubens valgo tiek žmonių, kiek pasiekia – net dešimt. Svečiui *pautienės* (kiaušinienės) paduodavo toje pačioje keptuvėje, kurioje kepė. Prie stalo pirmasis sėda šeimininkas. Valgydami sakė: *„Tu per daug plutų nemerk in barščius. Plutos riebumus sugers, ir jau liks prasti barščiai siaubt.“* Taigi merkti plutų neleido.

Kai šeimoje kelios dukterys – pirmiausia leidžia tekėti vyriausiąją. Jaunesnė negali aplenkt. Jei vyresnė ilgiau neišteka, jai skiria didesnę dalį. Ištekant dalį mergaitei duoda pinigais. Tai pasoga. O audiniai – kraitis. Mirus marčiai, nepalikusiai vaikų, vyras turi viską grąžinti marčios motinai. Ji paima viską, atskaito tik už palaidojimą.

Tokioje didelėje šeimoje gyventi vargiau *(ankšta*), bet ir linksmiau: kelios moterys visada kalba, dainuoja, vaikų daug, jie visada siaučia. Marčios kartais susibara, vyrai susipeša, bet, kai tik vyriausias įeina pirkion, visi nutyla.

Velykiniai kiaušiniai iš Jiezno krašto

Asta Venskienė

Nors pagal D. Pivoriūno ir Ž. Šaknio sudarytą Lietuvos etnografinių regionų žemėlapį buvusio Jiẽzno valsčiaus teritorija (dab. Prĩenų r.) priskiriama Dzūkìjai, dėl kultūrinės ir buitinės kaimynų aukštaičių ir suvalkiečių įtakos dzūkiškas tapatumas čia susiformavęs silpnokas. Vietos gyventojas, paklaustas apie vieno ar kito su margučiais susijusio papročio egzistavimą, neretai atsakydavo, kad Dzūkìjoje gal taip ir daro, tačiau jų kaime to nebuvo, pvz., *„Ne, kiek aš atsimenu* [pataisų vainiko nedarė – A. V.]. *Gal kitur, vat, apie Dzūkiją, tai jau tikriausiai...“*[1]

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti XX a. antrosios pusės–XXI a. pradžios kiaušinių marginimo tradicijas buvusiame Jiezno valsčiuje: atskleisti margučio sampratą ir jo sąsajas su marginimo technikomis, ištirti dažymo, marginimo priemones bei nustatyti margučių spalvines tendencijas, išnagrinėti paplitusius ornamentus ir jų pavadinimus. Autorė turėjo paruošusi klausimyną „Kiaušinių marginimo tradicijos“, tačiau nesistengta griežtai juo vadovautis, reaguota į respondento pasakojimą, pateikiant papildomus, patikslinančius klausimus ir pan. Iš viso apklausta 20 respondentų iš Jiezno ir aplinkinių kaimų, iš jų 3 vyrai ir 17 moterų, gimusių nuo 1923 iki 1966 metų. Jie buvo pasirenkami dvejopai – atsitiktine tvarka, siekiant išsiaiškinti kiaušinių marginimo tradicijos paplitimą, gyvybingumą XXI a. pradžioje, ir tikslingai – apklausiant tuos, kurie vietos gyventojų buvo įvardyti kaip mokantys labai gražiai marginti. Medžiagos ieškota Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus 81 fonde (toliau VUB RS, f. 81, b...), Lietuvos nacionalinio muziejaus Etninės kultūros skyriuje, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriuje. Taip pat peržiūrėti Lietuvos dailės muziejaus Liaudies meno rinkiniuose esantys margučiai, kartoteka bei ikonografinė medžiaga. Dalis pastarųjų dviejų muziejų margučių suskaitmeninta, ir jų vaizdus galima rasti Lietuvos integralioje muziejų informacinėje sistemoje (toliau LIMIS https://www.limis.lt/), kurios ištekliais autorė taip pat naudojosi šiame darbe.

Publikuota etnografinė medžiaga ir tyrinėjimai daugiausia atspindi XX a. antrosios pusės realijas. Tyrinėjimų, skirtų kiaušinių marginimo tradicijai Jiezno krašte, nėra, tik kartais bendro pobūdžio straipsniuose paminimos geriausios šio krašto margintojos, aptariami jų darbai ar pateikiama kitokių fragmentiškų duomenų. Kita vertus, iliustracijų iš Jiezno valsčiaus naudojimas straipsniuose apie margučių raštus, kompozicijas, marginimą rodo jų aukštą meninį lygį, atspindi visam kraštui būdingas marginimo tendencijas. Pavyzdžiui, kaip viena iš iliustracijų K. Čerbulėno straipsniui panaudotas 1930 m. Márginių kaime vašku numargintas kiaušinis iš M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų[2]. Straipsnyje „Šiandieninių ir tradicinių lietuvių liaudies margučių puošyba“[3], remiantis muziejų rinkiniais, nagrinėjama lietuviškų margučių puošyba, išskiriamos

[1] Pasakojo Petronėlė Stepankevičienė, 88 m., gyv. Jiezno m. (gim. Puřvininkų k.). Užrašė Asta Venskienė, Ieva Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje. VDU ER, b. 2272 (3), p. 23.

[2] Čerbulėnas K. Margučių menas Lietuvoje, *Mokslas ir gyvenimas*, 1967, Nr. 3, p. 28.

[3] Ramonienė F. Šiandieninių ir tradicinių lietuvių liaudies margučių puošyba, *Menotyra*, 1977, Nr. 7, p. 90–103.

ornamento kompozicinės schemos, kurios iliustruojamos margučių iš Jiezno valsčiaus raštų piešiniais[4].Straipsnyje paminimos ir kelios „įgudusių“, dalyvaujančių liaudies meno parodose kiaušinių margintojų pavardės, tarp jų Elvyra Pempytė iš Juodavìškių kaimo[5]. Aldona Stravinskienė[6] straipsnį taip pat gausiai iliustravo margučių fotografijomis iš Lietuvos dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus fondų bei 1970 m. daryta E. Pempytės nuotrauka, kurioje ji įamžinta vašku marginanti kiaušinius[7]. Apie kiaušinių marginimo tradicijas Jiezno apylinkėse minėta autorė kalbėjo ir 2006 m., duodama interviu „Šiaurės Atėnų“ laikraščio korespondentui. A. Stravinskienės manymu, Jiezno krašte išliko sena kiaušinių dažymo tradicija – augalinės kilmės dažais. Ilgametė muziejaus darbuotoja taip pat prisiminė Marcelę Karčiauskienę iš Padrìežiškių kaimo, kuri galėjo pasakyti kiekvieno savo numarginto kiaušinio ženklo, rašto pavadinimą[8]. A. Vyšniauskaitės knygoje apie kalendorines šventes rasime tekstą apie Didžiąją savaitę iliustruojančią 1964 m. fotografiją iš Kašonių kaimo. Joje įamžinta Domicelė Kondrotienė, marginanti kiaušinius vašku[9]. Nuotraukos originalas saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Matome, kad muziejuose esanti etnografinė, ikonografinė medžiaga iš buvusio Jiezno valsčiaus susilaukė tyrėjų dėmesio ir gana plačiai publikuota moksliniuose leidiniuose, tačiau tai nėra šio krašto marginimo tradicijų tyrinėjimai. Tiriamieji darbai, kuriuose pateikiami tik etnografiniai duomenys arba ikonografinė medžiaga, šiame straipsnyje gali būti traktuojamas kaip šaltinis.

Nepaisant silpno respondentų dzūkiško tapatumo jausmo, tiriama vieta priskiriama Dzūkijai, todėl apžvelgsime ir darbus iš šio etnografinio regiono. Dažniausiai tai kalendorinių švenčių (šv. Velykų) tyrimai, kuriuose kiaušinių marginimas minimas kaip sudedamoji velykinio laikotarpio šventinių tradicijų dalis. Juozas Kudirka[10], analizuodamas šią šventę, pateikia plačią kiaušinių marginimo proceso, spalvų, ornamentikos analizę. Autorius teigia, kad *„dzūkai mėgo pilkesnes spalvas“*[11]. N. Marcinkevičienės[12] parengtame Šv. Velykų tradicijas apibendrinančiame leidinyje, skyriuje „Kiaušiniai“, pateikiami duomenys apie skirtingų Dzūkìjos vietų kiaušinių dažymo bei marginimo tradiciją. Anot autorės, *„šiliniai dzūkai“* kiaušinius margina retai ir jų pagražinimai labai primityvūs. *„Laukų (grumsciniai)“* dzūkai kiaušinius margina gražiau, ypač skirtus dovanoti. Užnemunės dzūkai kiaušinius margino vašku ir skutinėjo, o Trakų ir Prienų rajonuose gyvenantys dzūkai vadinami

[4] Naudotas M. Karčiauskienės iš Prienų r. Jiezno apyl. Padriežiškių k. vašku marginto kiaušinio piešinys (kiaušinis saugomas Lietuvos dailės muziejaus fonduose, įsigytas 1964 m.), tame pačiame muziejuje saugomo D. Kondratienės (Jiezno apyl. Marginių k.) margučio piešinys (vašku margintas kiaušinis įsigytas 1961 m.), taip pat M. Malinauskienės iš Prienų r. Būdos apyl. Kašonių k. margučio piešinys iš Lietuvos nacionalinio muziejaus.

[5] Ramonienė F. Šiandieninių ir tradicinių lietuvių liaudies margučių puošyba, *Menotyra*, 1977, Nr. 7, p. 90.

[6] Stravinskienė A. Rašytiniai, kaišytiniai ir skustinukai, *Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 2, p. 22–27.

[7] *Ten pat*, p. 26.

[8] Baltųjų drobulių, nuometų, siausčių dvikinkiu fajetonu. Su muziejininke etnografe Aldona Stravinskiene kalbasi Juozas Šorys, *Šiaurės Atėnai*, 2006, Nr. 807 [internetinė prieiga (žr. 2013 03 10) http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20110110060008/http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=8075kas=straipsnis5st_id=4360]

[9] Vyšniauskaitė A. *Mūsų metai ir šventės*, Kaunas: Šviesa, 1993, p. 61.

[10] Kudirka J. *Velykų šventės*, Vilnius: Mokslas, 1992, p. 28–42.

[11] *Ten pat*, p. 36.

[12] *Velykų rytą lelija pražydo: Verbų sekmadienio, Velykų, Jurginių papročiai ir tautosaka*, par. N. Marcinkevičienė, L. Sungailienė, A. Vakarinienė, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2006, p. 791.

tikrais kiaušinių marginimo meistrais[13]. Pastarajam priklauso ir Jiezno valsčius. Minėtame leidinyje pateikiama ir etnografinės medžiagos – Jiezno miesto[14] ir Stepõniškių kaimo žmonių pasakojimai apie kiaušinių marginimą[15]. Iliustruojama E. Pempytės bei O. Pempienės fotografijomis[16]. Tiriamos vietovės margintojų žinomumą, pripažinimą rodo ir faktas, kad „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje" tarp „žymesnių" XX–XXI a. margintojų paminėta ir Elvyra Pempytė iš Juodaviškių kaimo[17]. Kaip matome, publikuotuose darbuose galime užtikti tik fragmentiškų duomenų apie kiaušinių marginimą bei margintojas iš buvusio Jiezno valsčiaus teritorijos.

Šaltiniai

Pagrindinis šaltinis yra 2011 m. Jiezno mieste lauko tyrimo metu surinkta medžiaga. 217 puslapių iššifruotų interviu yra saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Kultūrų studijų katedros rankraštyne (toliau VDU ER, b. 2272). Šių tyrimų metu sukaupta daugiau kaip šimtas margučių nuotraukų. Analizuojant Ievos Elvyros Pempytės kūrybinį palikimą, naudotasi 2005 m. Aloyzo Petrašiūno fotografijomis, kuriose užfiksuota 30 minėtos autorės margučių. Dvi šios autorės margučių fotografijas galime rasti ir kataloge „Liaudies talentai" – jose atsispindi to meto jos kūrybinis braižas. Darbų spausdinimas tokio pobūdžio kataloguose rodė aukštą liaudies meistrės talento įvertinimą[18]. Sovietmečiu sakralioji, apeiginė margučių reikšmė buvo ignoruojama, požiūrį į margučius rodo ir jų nuotraukų pristatymas suvenyrų skiltyje.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus 81 fonde bent kiek išsamesnių aprašų apie kiaušinių marginimą Jiezno valsčiaus teritorijoje surasti nepavyko. Užuominų apie margučius galima rasti etnografiniuose aprašuose apie Didžiąją savaitę, šv. Velykas. Aprašant pasiruošimą šv. Velykoms, Didžiosios savaitės laikotarpiu dirbamus darbus, minimas ir kiaušinių marginimas[19]. Sprendžiant iš aprašų, sovietmečiu kiaušinių marginimo tradicija nebuvo nutrūkusi. „Švenčių valgių" aprašymuose yra fragmentiškų žinių apie kiaušinių dažus. Sužinome, kad dažė tiek fabrikinės gamybos dažais (*kvarba*), tiek namuose gaminamais – *skroska*, svogūnų lukštais[20]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraštyne taip pat saugomos dvi nespalvotos nuotraukos, kuriose užfiksuota margintoja ir vašku marginti kiaušiniai[21]. Nuotraukos reikš-

[13] *Ten pat*, p. 116.

[14] *Ten pat*, p. 120.

[15] *Ten pat*, p. 121. Pastaba: leidinyje parašyta *„Sepioniškių k., Prienų r."* Kadangi tokio kaimo minėtame rajone nėra, manyčiau, kad tai Steponiškių k.

[16] *Ten pat*, p. 122–123. Nuotraukos iš Lietuvos dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus fondų. Fotografuota 1970 m. Fotografas K. Černius.

[17] Ūdraitė I. Margučiai. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, t. 14, p. 268.

[18] *Liaudies talentai*, sud. O. Kreivytė, Kaunas: Liaudies meno rūmai, 1969, p. 231–232.

[19] Pasakojo Anelė Noreikienė, 50 m., Marginių k., Būdõs apyl. Užrašė Kristina Sirtautaitė 1969 m., Didžioji savaitė, *VUB RS*, f. 81, b. 297, p. 17; Pasakojo Anelė Kinavičienė, 72 m., Niskodvarčiaus k., Jiezno apyl. Užrašė Kristina Sirtautaitė 1969 m., Didžioji savaitė, *VUB RS*, f. 81, b. 297, p. 19; Pasakojo Mikasė Kuzmickienė, 54 m., Strazdìškių k., Jiezno apyl. Užrašė Kristina Sirtautaitė 1969 m., Velykos, *VUB RS*, f. 81, b. 297, p. 20.

[20] Pasakojo Marcelė Pempienė, 79 m., Sundãkų k., Jiezno apyl. Užrašė Aldona Subačiūtė 1969 m., Švenčių valgiai, *VUB RS*, f. 81, b. 270, p. 45–46; Pasakojo Ona Dumalakienė, 64 m., Jiezno m. Užrašė Aldona Subačiūtė 1969 m., Švenčių valgiai, *VUB RS*, f. 81, b. 270, p. 56.

[21] *VUB RS*, f. 81, b. 14658. Kitoje nuotraukos pusėje užrašas: *„Kiaušinių margintoja M. Bakšienė. Jieznas, Prienų r. Fot. S. Bernotienė"*. Metai nenurodyti. Nuotraukoje įamžinta senyva moteris, rankoje laikanti keturis vašku margintus kiaušinius; Pasakojo Anelė Klimavičienė, 72 m., Niskodvarčiaus k. >

mingos kaip faktai, liudijantys kiaušinių marginimo vašku tradicijos egzistavimą sovietmečiu.

Remiantis margučių kartoteka, Lietuvos nacionaliniame muziejuje (toliau LNM) saugomi 42 vašku marginti kiaušiniai iš buvusio Jiezno valsčiaus. Kolekcija surinkta tarp 1964 ir 1972 metų. Ją sudaro 11 margučių iš Jiezno miesto, kurių autorystė nenurodyta, tiek pat Monikos Malinauskienės iš Kašonių kaimo margučių ir 20 Monikos Malinauskienės iš Šilinių kaimo margučių.

Kaip šaltinis tyrime naudojami ir Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus (toliau ČDM) Liaudies meno skyriaus fonduose saugomi margučiai bei inventorinėje knygoje esantys aprašymai. Šio muziejaus fonduose yra daugiau kaip penkiasdešimt margučių iš buvusio Jiezno valsčiaus, surinktų apytikriai 1959–1968 metais. Čia saugomi Monikos Bakšienės iš Būdos k., Domicelės Kandrotienės iš Marginių k., Domicelės Karčiauskienės iš Padriežiškių k., Marcelės Karčiauskienės iš Padriežiškių k., Domicelės Linavičienės iš Jiezno, Monikos Malinauskienės iš Kašonių k., Monikos Savusevičienės iš Nibriū k. margučiai. Iš vieno asmens įsigytų margučių skaičius svyruoja nuo 2 iki 16. Visi kolekcijoje esantys kiaušiniai marginti vašku. Tai gali būti ir muziejininkų atrankos pasekmė, tačiau inventorinėje knygoje prie kai kurių autorių yra pažymėta, kad margina tik vašku.

Lietuvos dailės muziejaus (toliau LDM) Liaudies meno rinkiniuose margučių iš buvusio Jiezno valsčiaus saugoma daug daugiau – per du šimtus. Šią kolekciją sudaro aštuonių autorių margučiai: Monikos Bakšienės-Dekanavičiūtės iš Jiezno, Zosės Dekanavičienės, taip pat gyvenusios Jiezne, Domicelės Kandrotienės iš Marginių k., Marcelės Karčiauskienės iš Padriežiškių k., Domicelės Klimienės iš Gūdakalnio k., Monikos Malinauskienės iš Kašonių k., Elvyros Pempytės iš Juodaviškių k. ir Valerijos Pyragienės iš Jiezno. Matome, kad kai kurių autorių margučių yra visų suminėtų muziejų kolekcijose. Talentingų margintojų darbai žavėjo muziejininkus, menotyrininkus ir jų margučių įsigydavo keletas muziejų. Apylinkėje pagarsėjusių margintojų kiaušinių galima rasti ir vietos gyventojų namuose, nes gražiausius margučius žmonės iki šiol pasilieka ilgesniam laikui. Lietuvos dailės muziejuje esantys datuoti margučiai iš buvusio Jiezno valsčiaus teritorijos surinkti 1964–1975 metais. Autorių darbų skaičius labai nevienodas. Daugiausiai muziejuje saugoma I. E. Pempytės margučių – 75, saugomos ir 6 nespalvotos nuotraukos, kuriose įamžinta ši autorė ir jos margučiai. Tai leidžia palyginti jos darbus skirtingais laikotarpiais. Labai vertingi muziejų inventoriuose įrašyti margintojų pasakyti raštų pavadinimai (jų daugiausia pavyko rasti Nacionalinio M. K. Čiurlionio ir Lietuvos dailės muziejų inventoriuose). Šie užrašymai leidžia nustatyti liaudyje vartotus raštų pavadinimus, iš dalies pasekti jų raidą.

Dauguma minėtuose muziejuose saugomų margučių yra iš XX a. 7–8 dešimtmečių. Visi jie marginti vašku. Tačiau dėl to negalime teigti, kad sovietmečiu buvo tik toks marginimo būdas. Muziejų kolekcijos yra selektyvios. Sunku pasakyti, kokiais atrankos kriterijais buvo vadovaujamasi, galime tik numanyti, kad kreiptas dėmesys į marginimo

> Jiezno apyl. Užrašė Kristina Sirtautaitė 1969 m., Didžioji savaitė, *VUB RS*, f. 81, b. 297. Šios bylos 31 puslapyje yra nuotrauka, kurioje nufotografuoti keturi vašku marginti kiaušiniai stiklinėje lėkštelėje. Vienas kiaušinis tamsesnio, trys – šviesesnio dugno. Nurodoma, kad margučių autorė Buinickienė, gyvenanti Jiezno apyl. Strazdiškių k. K. Sirtautaitės nuotr.

technikos, spalvų, raštų tradiciškumą bei margučio estetiką. Moksliniame diskurse tradicinėmis marginimo technikomis Lietuvoje įprasta laikyti skutinėjimą ir dekoravimą vašku. Pastarąja technika margintų kiaušinių vyravimas muziejų rinkiniuose leidžia daryti prielaidą, kad ji buvo plačiau paplitusi nei skutinėjimas. Kitos (mažiau paplitusios, neįkultūrintos kaip tradicinės) kiaušinių marginimo technikos muziejininkų dėmesio galėjo ir nesusilaukti kaip „netradicinės“ ar ne tokios estetiškos. Nepaisant to, visi minėti šaltiniai yra reikšmingi, siekiant nustatyti XX a. antrojoje pusėje–XXI a. pradžioje (kai kuriais atvejais respondentų prisiminimai apie trijų šeimos kartų tradicijas gali siekti ir XIX a. pabaigą) gyvavusią kiaušinių marginimo tradiciją buvusio Jiezno valsčiaus teritorijoje.

Margučio samprata. Atrodo, kad visi žinome, kas yra margutis, tačiau kartais žodžio prasmė gali keistis. Tai priklauso nuo mūsų turimų žinių, įvairių aplinkybių ar vietos tradicijų. „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ pateikiamas labai paprastas apibrėžimas: margučiai – dažyti kiaušiniai[22]. Tačiau toks paaiškinimas neatitinka buvusio Jiezno valsčiaus gyventojų margučių sampratos. Lauko tyrimų metu paklausti, ar margino (margina) kiaušinius šv. Velykoms, respondentai kartais atsakydavo, kad ne. Tačiau toks atsakymas tikrai nereiškia, kad ant Velykų stalo dedami natūralios lukšto spalvos kiaušiniai. Kalbantis toliau, paaiškėdavo, kad respondentai kiaušinius ne margino, o tik dažė, pvz., *„Aš jų nemarginu, jei į lukštus įdedi, tai koks čia marginimas. Margučiai tai su vašku, su adatėle numarginti“*[23] arba *„Nu žinot, va pavyzdžiui, iš mamos tos pusės, tai kad jie nemargino. Ai, lukštuose išvirdavo tik“*[24]. Tokie ir panašūs pasakymai rodo, kad viena spalva, dažniausiai svogūnų lukštais nudažyti kiaušiniai tiriamoje teritorijoje buvo suprantami kaip šventiniai, velykiniai, tačiau nelaikomi margučiais. Viena spalva nudažyti kiaušiniai dažniausiai būdavo skirti šeimos reikmėms. Jie nelaikyti puošniais, jiems paruošti nereikėjo daug pastangų, todėl ir vertinti mažiau.

Margučiais respondentai vadino polichrominius, raštais išmargintus kiaušinius. Jau pats pavadinimas sako, kad margutis turi būti margas. Tiriamoje apylinkėje dažniausiai minėti vašku marginti kiaušiniai. Tai buvo prestižinis puošybos būdas, reikalingas tam tikrų įgūdžių, meninių gebėjimų, užimantis nemažai laiko. Vašku marginti mokėjo ne visi. Šios technikos dažniausiai išmokdavo vaikystėje, namuose, padedant mamai ar senelei ruoštis šv. Velykoms arba pas giminaičius, pvz., tetą, dėdienę ir pan. Tačiau užaugę ne visi tęsdavo šią tradiciją. Tiek XX a. antrojoje pusėje, tiek XXI a. pradžioje dažniau kiaušinius skutinėdavo ar margindavo vašku meninių polinkių turintys žmonės. Jiems margučiai buvo ne tik Velykų simbolis, bet ir meninės saviraiškos priemonė. Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skirsiu margintiems vašku ir skutinėtiems margučiams, tačiau buvusio Jiezno valsčiaus gyventojai kiaušinius margina ir kitais būdais. Dažniausiai sukuriamos įvairiaspalvės dėmės, apdedant kiaušinį spalvotu popieriumi, blunkančios medžiagos gabalėliais, apibarstant įvairių spalvų dažais, apvyniojant spalvotais blunkančiais siūlais ir pan. Taip paruoš-

[22] Ūdraitė I. Margučiai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2008, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, t. 14, p. 267.

[23] Pasakojo moteris, 82 m., gyv. Jiezno m. (gim. Radvìliškio k.). Užrašė A. Venskienė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(2), p. 7.

[24] Pasakojo Vytautas Jonas Kantakevičius, 80 m., gyv. Jiezno m. (gim. Kaniūkų k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė, 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(6), p. 73.

tas kiaušinis aprišamas skudurėliu ir dedamas į vandenį virti. Dėmėms, atspaudams ant kiaušinio sukurti naudoti įvairūs pavasarį sužaliavę augalai (žibutės, žemuogių žiedai bei lapai ir kt.), taip pat svogūnų lukštai, kuriais apdedamas kiaušinis, apvyniojamas plona medžiaga, aprišamas siūlu ir dedamas virti dažuose. Tokiu būdu marginamų kiaušinių raštai būdavo iš anksto nenuspėjami, tik išvyniojus kiaušinį paaiškėdavo, ar pavyko. Margučio grožis priklausė nuo augalų kompozicijos bei jų paliktų atspaudų kokybės, gebėjimo suderinti spalvas.

Kiaušiniai ir jų marginimo laikas. Geriausiais, skaniausiais laikyti vištų kiaušiniai, todėl jie ir ruošti šventiniam stalui. Kitų paukščių – žąsų, ančių – kiaušinius dažė, margino retai, tik jei pritrūkdavo vištinių arba jie būdavo skiriami žaidimams. Marginti tiek rudo, tiek balto lukšto kiaušiniai. Kaime dažniau auginamos vištos, dedančios rudus kiaušinius. Jų lukštas laikomas tvirtesniu, todėl verdant rečiau trūksta, sulaiko dažus nuo įsigėrimo į baltymą, tačiau skutinėjant ar marginant vašku, ornamentas gražiau atrodydavo ant balto lukšto kiaušinių. Abiejų spalvų kiaušiniai turėjo savų privalumų, todėl svarbiau būdavo žiūrėti, kad lukštas būtų lygus, kiaušinis gražios formos. Lauko tyrimų duomenimis, buvusiame Jiezno valsčiuje visada kiaušiniai dažomi ir marginami šv. Velykoms. Dažniausiai, kaip ir kiti velykinio pasiruošimo darbai, kiaušiniai buvo marginami Didžiąją savaitę. Dauguma kiaušinius dažydavo, margindavo šeštadienį (ypač tai būdinga sovietmečiu, kai pasiruošti šv. Velykoms likdavo tik laisvas nuo darbo šeštadienis), tačiau jei reikdavo numarginti daug kiaušinių, buvo pradedama jau nuo Didžiojo ketvirtadienio ar dar anksčiau. Šv. Velykų rytą, jei norėdavo šiltų kiaušinių, išsivirdavo svogūnų lukštuose. Mažiau nei pusė respondentų paminėjo, kad kiaušinius dažo per Atvelykį. Paprastai jie dažomi svogūnų lukštuose arba nuo velykinio dažymo likusiuose dažų nuoviruose. Teigiama, kad margintų kiaušinių dažniausiai būna likę nuo šv. Velykų, ir tik retais atvejais, jei neturėdavo užsilikusių arba kas paprašydavo, tuomet margindavo ir Atvelykiui. Tik viena pateikėja prisiminė, kad senelė margindavo kiaušinius per Jurgines[25]. Dar viena pateikėja pasakojo, kad dažydavo kiaušinius per Sekmines[26]. Galime tvirtinti, kad XX a. antrojoje pusėje–XXI a. pradžioje buvusio Jiezno valsčiaus teritorijoje kiaušinių marginimo, dažymo tradicija išimtinai siejama su šv. Velykomis.

Dažai. Tiriamoje teritorijoje, kaip ir kitur Lietuvoje, seniausi dažai kiaušiniams dažyti bei marginti buvo gaminami namuose. Jiems gaminti naudoti augalinės kilmės produktai, buityje randami daiktai. Respondentų atmintyje išlikęs kiaušinių dažymas beržo pumpurų arba lapų, šieno pakratų nuovirais, kurie nudažydavo švelniai žalia spalva. Dažymui žmonės naudojo tai, ko rasdavo savo gyvenamojoje aplinkoje, pvz., malksnomis dengti stogai apaugdavo samanomis, kurių nuoviras nudažydavo kiaušinius pilkšva ar žalsva spalvomis. Spalvą lėmė samanų kiekis, virimo laikas ir pan. Lazdyno „želdinių“ nuovire palaikyti kiaušiniai nusidažydavo gelsvai. Augaliniai dažai buvo naudojami Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu ir dar kurį laiką po karo. Respondentai dažniausiai prisimena, kad taip kiaušinius dažė jų mamos ar

[25] Pasakojo Irena Sipavičienė, 56 m., gyv. Jiezno m. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(4), p. 30–31.

[26] Pasakojo Janė Celiešienė, 74 m. gyv. Jiezno m. (gim. Võšiškių k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(11), p. 174.

senelės. Minėti dažai nudažydavo šviesiomis, pastelinėmis spalvomis, o skutinėjant ar marginant vašku, pageidautina tamsi, sodri fono spalva, kurioje gražiai išryškėja baltos ar šviesios spalvos rašto piešinys. Tokių tamsių dažų moterys taip pat mokėjo pasigaminti. Dauguma respondentų prisiminė juodus dažus, kuriuos vadino slaviškos kilmės žodžiais *kroska*, *skroska*, kartais – *kvarba*[27] arba pagal gamybos būdą – raugu. Dažai buvo ruošiami iš anksto, likus septynioms arba bent jau dviem savaitėms iki šv. Velykų, pvz., *„kaip tiktai po Užgavėnių, va dabar ant tų septynių savaičių visą tą užraugia“*[28]. Dažams skirtų komponentų sudėtis šiek tiek įvairavo. Visi respondentai minėjo, kad *„reikia dėti surūdijusių geležų, juodalksnio arba ąžuolo žievės, įpilti kokios nors rūgšties – burokėlių, kopūstų arba acto, viską užpilti karštu vandeniu ir padėti šiltai rūgti“*. Tinkamai paruoštas mišinys dažydavo sodria juoda spalva. Naminiai dažai dažniausiai buvo gaminami „iš atminties“, procesas reikalavo patirties, įgudimo ir negarantavo galutinio rezultato. Spalvą lėmė rauginimo trukmė, dedamų komponentų proporcijos, kiaušinio laikymo dažuose trukmė (paprastai tokiame tirpale kiaušinius laikydavo kelias valandas) ir pan. – ji galėjo būti ir pilka, pilkai žalsva, juoda su žaliu arba rudu atspalviu. Nepaisant galimų nesėkmių, visi respondentai palankiai atsiliepė apie šiuos naminius dažus, sakydami, kad jų spalva buvo labai sodri, blizganti, kiaušinio paviršius nusidažydavo lygiai, dažai nepersigerdavo per lukštą ir buvo nekenksmingi žmogui. Be to, jie laikyti labai patvariais ir patikimais: *„kroska nuimdavo kiaušinį visada. Jei kiti dažai nenudažo, tai kroska nudažo visada“*[29]. Šie naminiai dažai laikyti kokybiškesniais už fabrikinius: *„Tai raudona ten, žalia, mėlyna šita, bet <...> šiti* [fabrikiniai – A. V.] *dažai labai nevykę, nevykę. Patys geriausi dažai tie senoviniai juodi“*[30]. Respondentų teiginius gali patvirtinti muziejuose esantys *kroska* nudažyti kiaušiniai, kurių juoda spalva net ir po daugelio metų neišblukusi.

Tokie arba labai panašios sudėties[31] juodi naminiai dažai naudoti ne tik buvusiame Jiezno valsčiuje, bet ir kitur Lietuvoje. Juos savo darbuose yra gana išsamiai aprašę arba paminėję K. Čerbulėnas[32], J. Kudirka[33], F. Ramonienė[34], V. Rutkauskas[35], A. Stravinskienė[36]. Aprašomos vietovės išskirtinumu galime laikyti ne recepto sudėtį, bet ilgai išlaikytą *kroskos* gaminimo tradiciją. Dauguma apklaustų duomenų pateikėjų pasakojo, kad šiuos dažus kiaušiniams dažyti darė patys, jų mamos, senelės ar giminaitės. XX a. 7–8 dešimtmečiais surinktose muziejų

[27] Brus. *хварба* – dažai; spalva. Brus. *краска* – dažai; rausva spalva. Lietuvių kalbos žodynas, [internetinė prieiga (žr. 2017 07 25) http://www.lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp].

[28] Pasakojo Petronėlė Stepankevičienė, 88 m., gyv. Jiezno m. (gim. Purvininkų k.). Užrašė Asta Venskienė, Ieva Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272 (3), p. 9.

[29] Pasakojo Marijona Bunevičiūtė, 45 m., gyv. Jiėzno Kolonijų k. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė, 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(1), p. 6.

[30] Pasakojo Vytautas Jonas Kantakevičius, 80 m., gyv. Jiezno m. (gim. Kaniūkų k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(6), p. 70.

[31] Lyginant minėtų dažų sudėtį, akivaizdžiausiai pastebimas skirtingos medienos naudojimas. Dažniausiai minima, kad merkiama juodalksnio arba ąžuolo, rečiau – alksnio ar šaltekšnio žievė arba brazdas. J. Kudirka rašo, kad vietoj medžių žievės buvo dedama kankorėžių. Kudirka J. *Velykų šventės*, Vilnius: Mokslas, 1992, p. 29.

[32] Čerbulėnas K. Margučių menas Lietuvoje, *Mokslas ir gyvenimas*, 1967, Nr. 3, p. 28.

[33] Kudirka J. *Velykų šventės*, Vilnius: Mokslas, 1992, p. 29.

[34] Ramonienė F. Šiandieninių ir tradicinių lietuvių liaudies margučių puošyba, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Menotyra*, 1977, t. 7, p. 90.

[35] Rutkauskas V. Velykų margučiai, *Gimtasai kraštas*, 1936, Nr. 2–4, p. 514.

[36] Stravinskienė A. Rašytiniai, kaišytiniai ir skutinėti, *Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 2, p. 23.

margučių kolekcijose yra nemažai juodo (kaip ir rudo) fono kiaušinių, nudažytų naminiais dažais. Ekspedicijos metu buvo užfiksuota, kad kai kurios moterys kartais vis dar pasigamina *kroskos* arba, pokalbio metu prisiminusios receptą, teigė, jog reiktų pamėginti pasigaminti. Taigi *kroskos* gaminimas, nors ir epizodiškai, išliko iki XXI a. pradžios.

Iš visų augalinių dažų plačiausiai naudotas ir tebenaudojamas svogūnų lukštų nuoviras. Respondentai prisimena, kad jaunystėje, kai šeimos buvo didelės ir šv. Velykoms reikėdavo nudažyti daug kiaušinių, virtuvėje stovėdavo specialus indas svogūnų lukštams – juos rinkdavo visus metus ar likus keliems mėnesiams iki šventės. Dažniausiai svogūnų lukštus užmerkdavo iš vakaro, o kitą dieną juose virdavo kiaušinius, kurie nusidažydavo įvairiais rudais, rudai raudonais atspalviais. Atspalviai priklausė nuo virimo trukmės, svogūnų lukštų kiekio, kiaušinio šviežumo ir lukšto spalvos. Jei prie kiaušinio prilipdavo lukšto gabalėlis, jis galėjo nusidažyti nelygiai, dėmėmis, tačiau svogūnų lukštuose išvirti kiaušiniai margučiais nevadinti.

Apie *kroską*, jos gaminimą pateikėjai pasakodavo kaip apie ypatingą dalyką, tikrai vertą papasakoti, o dažymas svogūnų lukštų nuovire jiems atrodė savaime suprantamas ir nelabai vertas dėmesio. Tokį skirtingą požiūrį galėjo nulemti keletas veiksnių: *kroskai* gaminti reikėjo specialaus išmanymo, ilgai užtrukdavo rauginimo procesas, o svogūnų lukštų nuoviras paruošiamas greitai, be didelių pastangų; iš respondentų pasakojimų matyti, kad nuo seno *kroska* dėl savo dažomųjų savybių vertinta labai palankiai. Ja dažyti prestižiniais laikomi vašku marginti ir skutinėti kiaušiniai. Margučiai buvo dažomi ir svogūnų lukštų nuovire, tačiau pastarojo dažomosios savybės laikytos prastesnėmis nei *kroskos*. Svogūnų lukštais dažniausiai būdavo dažomi šeimos stalui skirti (neprestižiniai) kiaušiniai; nors ekspedicijos metu pavyko užfiksuoti, kad *kroska* vis dar gaminama, tačiau ją gaminančių moterų yra nedaug, tradicija nyksta, todėl ir pateikėjams įdomi ar net egzotiška. O dažymas svogūnų lukštais vis dar plačiai paplitęs ir atrodo savaime suprantamas. Yra tikimybė, kad dažymas svogūnų lukštais ar kitais augalinės kilmės dažais populiarės, nes ekologinio judėjimo paveikti respondentai juos vertina kaip natūralius, nekenksmingus žmogaus sveikatai.

Aptariamuoju laikotarpiu, be augalinių, kiaušiniai buvo dažomi ir fabrikinės gamybos dažais. Jų naudojimas priklausė nuo ekonominės situacijos, dažų prieinamumo. Respondentų teigimu, pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu dažus pirkdavo Jiezno miestelio parduotuvėse, karo ir pokario laikotarpiu jų gauti buvo sunku. Sovietmečiu, gerėjant ekonominei situacijai, dažais prekiauta parduotuvėse, juos pirko turguje ir *„pas moteris“*. Dviem pastaraisiais atvejais prekyba buvo nelegali, dažniausiai pardavinėti iš tekstilės, kilimų ir kitų fabrikų „išnešti“ dažai. Nuolatinio stygiaus sovietinėje visuomenėje tai buvo įprastas reiškinys. Žmonės vieni per kitus sužinodavo, iš ko galima įsigyti dažų, ir nuėję į tuos namus jų nusipirkdavo. Prekiaudavo paprastai moterys, todėl respondentės apie tokį dažų įsigijimo būdą sakė, kad *„gaudavome pas moteris“*. Miltelių pavidalo dažus sverdavo arba atseikėdavo šaukštu ir supildavo į kokį nors indelį arba suktą popierinę tūtelę. Sovietmečiu kiaušiniai buvo dažomi tekstilei (vilnai, medvilnei) dažyti skirtais dažais: *„Tai dar tada dažų nebuvo prie rusų. Dabar, va jau Lietuvos laikais*

[atsirado – A. V.]. <...> *Šitais dažydavo gi moterys, dažydavo tais, kur vilnas dažo, irgi dažydavo*"[37]. Dažnai jie nudažydavo ne tik kiaušinio lukštą, bet ir baltymą, todėl fabrikinės gamybos dažais kartais dažydavo tik dovanoti skirtus margučius ir jų nevalgydavo. Ar fabrikiniais dažais nudažytus kiaušinius valgydavo, ar ne, priklausė nuo šeimos ekonominės padėties (jei kiaušiniai buvo retas, prestižinis patiekalas, jų neišmesdavo), nuo supratimo apie dažų kenksmingumą (ne visi žinojo, kad dažai gali pakenkti sveikatai), nuo požiūrio į maisto estetiką (kartais pateikėjams nusidažęs kiaušinio baltymas keldavo pasišlykštėjimą, todėl jie tokių kiaušinių nevalgė). Nepaisant neigiamų fabrikinės gamybos dažų aspektų, jie plačiai paplito dėl naudojimo paprastumo, spalvų įvairovės. Keliomis skirtingomis spalvomis nudažyti kiaušiniai, sudėti į vieną indą, sukurdavo gražų margumą.

Spalvos. Margučiai būdavo mažiausiai dviejų spalvų. Anot pateikėjų, raštas būdavo kiaušinio lukšto arba šviesių – geltonos, rausvos, šviesiai žalios, šviesiai mėlynos – spalvų. Muziejų kolekcijose taip pat vyrauja dvispalviai vašku marginti kiaušiniai. Dažniausiai raštas kiaušinio lukšto spalvos arba skirtingų atspalvių geltonos (dažniausiai gelsvas), raudonos, žalios spalvų. Vyrauja baltos ir raudonos, baltos ir žalios spalvų deriniai. Tačiau kartais ornamentas nudažomas ir dviem, trimis, keturiomis spalvomis. Daugiaspalvius ornamentus darydavo labiau įgudusios margintojos: *„Jau čia pagal sugebėjimą. Gali būti ir keturios, ir penkios* [spalvos A. V.] *turbūt. Bet trys tai jau turbūt jau pagrindas...*"[38]. Juos nudažyti užtrukdavo ilgiau, kadangi kiaušinius kelis kartus reikėdavo merkti į vis skirtingos spalvos dažus: *„paimi kiaušinį pirmiausiai baltą, padarai gėlytes, retai su vašku padarai, įdedi į salotinius kokius vat, ten pabuvo, įsitraukė, vėl vašku darai kitas gėlytes ar kažkokias tai rūteles ar šakeles <...>, vėl įdedi į kokius ružavus, vėl ištraukia, vėl darai taškelius ar vėl kažką, jau dedi į tamsesnius – raudonus, paskui dedi į mėlynus ar dar į kokius*"[39]. Kartais daugiaspalviškumas išgaunamas ne merkiant kiaušinį į skirtingų spalvų dažus, o norimą jo vietą įtrinant anilino dažuose išmirkytu skudurėliu[40]. Taip galima numarginti kiaušinį greičiau ir įvairiau.

Margučio pagrindas dažniausiai nudažomas tamsiomis, sodriomis spalvomis. Anot respondentų, ypač mėgstama įvairių atspalvių raudona (*rasalinė*, radastinė, rausva), žalia, kiek mažiau – juoda, mėlyna, ruda spalvos ir tik vienas kitas minėjo violetinę, pilką ar pilkai žalsvą. Patyrinėję trijų muziejų (LNM, ČDM, LDM) fonduose saugomų margučių fono spalvas, galime teigti, kad ČDM ir LDM rinkiniuose daugiausia surinkta juodo fono margučių, o LNM jų tik keletas. Šio muziejaus rinkiniuose vyrauja įvairių atspalvių raudonas (rausvas, vyšninis, tamsiai raudonas) fonas. Raudona spalva nudažytų kiaušinių, nors kur kas mažiau nei juodų, turi ir LDM, mažiausiai jų – ČDM. Nors margučių spalvos skirtingų muziejų rinkiniuose įvairuoja, tačiau įvertinus visų trijų muziejų bendrą eksponatų skaičių (daugiau kaip

[37] Pasakojo Petronėlė Stepankevičienė, 88 m., gyv. Jiezno m. (gim. Purvininkų k.). Užrašė Asta Venskienė, Ieva Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės" leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272 (3), p. 24.

[38] Pasakojo Irena Sipavičienė, 56 m., gyv. Jiezno m. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės" leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(4), p. 47.

[39] Pasakojo Irena Sipavičienė, 56 m., gyv. Jiezno m. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės" leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(4), p. 35.

[40] Pasakojo Marijona Bunevičiūtė, 45 m., gyv. Jiezno Kolonijos k. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės" leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272 (1), p. 6.

tris šimtus margučių), galima teigti, kad dažniausiai pasitaikanti pagrindo spalva yra juoda, antroje vietoje – raudona, tačiau šios fono spalvos margučių bent tris kartus mažiau nei juodos. Be to, visų trijų muziejų fonduose rasime kiek daugiau violetinio, žalio fono margučių bei po kelis nudažytus rudai, mėlynai. Šviesesnės, ryškesnės fono spalvos vyrauja Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinyje.

Lyginant lauko tyrimo metu surinktus ir muziejinius duomenis, matome, kad dalis informacijos sutampa, tačiau yra ir skirtumų. Bendra tai, kad kiaušinio fonas dažomas tamsesnėmis spalvomis, dažniau – įvairių atspalvių raudona, žalia, rečiau – mėlyna, violetine, ruda. Didžiausias nesutapimas pastebimas dėl juodos spalvos. Muziejų kolekcijose, kurios iš dalies reprezentuoja XX a. 7–8 dešimtmečių realijas, vyrauja juodo fono margučiai, o respondentų nuomone, kuri atstovautų XXI a. pradžios tendencijoms, juoda spalva mėgstama mažiau. Galime manyti, kad juoda spalva, kuria, anot XX a. 8 dešimtmetyje išspausdinto F. Ramonienės straipsnio[41], visoje Lietuvos teritorijoje buvo nudažoma daugiausia margučių, šiuo metu užleidžia vietą ryškesnėms, šviesesnėms spalvoms. Šiuos pokyčius nulėmė keletas veiksnių – atskirų margintojų kiaušinių spalvų ryškėjimą galėjo lemti prieš šv. Velykas prekyba margučiais didžiųjų Lietuvos miestų turguose. Pavyzdžiui, 1960–1980 m. dažnai į Vilniaus turgų atveždavusi parduoti margučius I. E. Pempytė pastebėjo, kad ryškesnių spalvų margučiai perkami geriau, todėl pradėjo dažniau dažyti ryškiomis spalvomis, ypač rausva, violetine[42]. Tačiau didesnę įtaką spalvų kaitai padarė fabrikinės gamybos dažų prieinamumas. Atsirado galimybė praplėsti spalvinę gamą, nyko poreikis gaminti dažus namuose. Antrosios nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu parduotuvėse pradėta prekiauti specialiais ryškiaspalviais valgomaisiais dažais kiaušiniams dažyti. Be komercinių ir techninių paskatų, svarbų vaidmenį vaidina pakitusi šv. Velykų samprata. Sovietinės ateizacijos, lietuviškų tradicijų naikinimo laikotarpiu religinį švenčių turinį aktyviai stengtasi pakeisti pasaulietiniu. Anot F. Ramonienės, *„tarybiniais metais senosios margučių tradicijos įgauna naują prasmę. Jos siejamos su pavasario švente. 1950–1961 m. pavasario šventės įspūdingai buvo švenčiamos miestuose ir kolūkiuose“*[43]. Sovietinis palikimas ir bendra visuomenės pasaulietiškėjimo tendencija turėjo įtakos tam, kad respondentai šv. Velykas dažnai apibūdindavo kaip pavasario, atbudimo, linksmybių šventę, todėl ir margučių spalvos turėjo būti „linksmos“, džiuginti. Dažnai kiaušiniai marginami „dėl vaikų“, todėl parenkamos šviesios, ryškios spalvos.

Autoriai, rašę apie visos Lietuvos teritorijos ar jos dalies margučius, išskyrė ir būdingas ar laikytinas tradicinėmis spalvas. Vieną seniausių, datuojamą XIX a. pab.–XX a. pr., Tado Daugirdo margučių kolekciją, daugiausia surinktą Suvalkų gubernijoje, analizavusi E. Eimantytė nustatė, kad margučių *„fonas beveik visada vienspalvis, tamsus, dažniausiai juodas, raudonas, rudas, violetinis, žalias“*[44]. K. Čerbulėnas, rašydamas apie lietuviškus margučius, išvardijo tas pačias spalvas, tik vietoj violetinės minėjo

[41] Ramonienė F. Šiandieninių ir tradicinių lietuvių liaudies margučių puošyba, *Menotyra*, 1977, Nr. 7, p. 91.

[42] Iš I. E. Pempytės sūnėno Kęstučio Pempės, gim. 1949 m. Kaunė, atsiminimų, užrašytų straipsnio autorės 2012 m.

[43] Ramonienė F. Šiandieninių ir tradicinių lietuvių liaudies margučių puošyba, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Menotyra*, 1977, t. 7, p. 90.

[44] Eimantytė E. Apie Tado Daugirdo margučių rinkinio ornamentiką, *Etnografija. Metraštis*, 1991, t. 1, p. 16.

mėlyną[45]. A. Stravinskienė pateikė fabrikinės gamybos dažų spalvų paletę. Anot jos, *„cheminiais, dažniausiai anilino dažais mėgdavo kiaušinius dažyti juodai, raudonai, žaliai, violetiniai, geltonai“*[46]. Matome, kad skirtingi autoriai išskyrė praktiškai tas pačias spalvas, kurių dauguma sutampa su buvusio Jiezno valsčiaus teritorijoje populiariomis spalvomis, todėl galima teigti, kad tiriamos vietovės margučių spalvos atitinka bendras lietuviškas tradicijas.

Marginimo priemonės. Be dažų, reikėjo pasirūpinti ir kitomis būtinomis priemonėmis. Vaško kartais gaudavo iš bitininkų, tačiau dažniausiai ištirpindavo gabalėlį vaškinės žvakės. Kam tokia žvakė būdavo prabanga, rinkdavo nuvarvėjusį vašką, prie kapų išmestus sudegusių žvakių galiukus. Vaškui ištirpinti tikdavo bet kokia skardinė – nuo konservų, batų tepalo ir pan. Reikėdavo pasidaryti kotelį raštams ant kiaušinio išrašyti. Tam tikdavo medinis pagaliukas, pieštukas, į kurio vieną galą įtvirtindavo adatėlę su galvute (tokiomis adatėlėmis būdavo susmeigiami į paką marškiniai, jas naudojo siuvėjai) arba mažą vinutę. Kartais ornamentus darydavo su nusmailintu pagaliuku, degtuku. Marginti dažnai įsitaisydavo prie viryklės, nes ant jos įkaitusio viršaus labai patogu pasidėti indelį su vašku. Jei viryklė šalta ar prie jos marginti nepatogu, tuomet įsitaisydavo kitą šilumos šaltinį, pvz., indelį su vašku padėdavo ant talpos su įkaitintomis žarijomis (kibiro, dubens, žarijomis įkaitinamo lygintuvo ar pan.), žibalinės lempos gaubto. Vėliau tam pradėtos naudoti elektrinės viryklės. Skutinėjant ruošimosi mažiau, reikia tik aštraus įrankio. Dažniausiai – paprasto peilio arba skutimosi peiliuko. Šiuo metu patogiu įrankiu laikomas laužomųjų ašmenų peilis (žr. 1 pav.). XX a. antrojoje pusėje kiaušiniams skutinėti pradėti naudoti stomatologo, graverio įrankiai. Jie ne tik palengvino, pagreitino darbą, bet ir suteikė raižomam ornamentui plastiškumo, pakeitė skutinėjamą liniją. Tačiau minimais įrankiais skutinėja tik du respondentai. Margutį ištepdavo trupučiu riebalų (sviestu, taukais, aliejumi, lašinių gabaliuku) ir išblizgindavo minkštos medžiagos skudurėliu. Tiek marginant vašku, tiek skutinėjant naudojami ir kitokie parankiniai buities daiktai.

1 pav. Irenos Sipavičienės skutinėti margučiai ir skutinėjimo įrankis. Jieznas. Fotografavo A. Venskienė. 2011 m.

Raštai. Klausiant, kaip pateikėjai sugalvodavo margučių raštus, dažniausiai tekdavo išgirsti, kad jie atsiranda *„iš galvos“*, *„savaime“*, *„bemarginant“*, tiesiog *„užeina į galvą“*. Toks spontaniškas kūrybos būdas būdingas daugeliui savamokslių kūrėjų. Raštai, jų kompozicijos sugalvojamos tiesiog marginimo proceso metu, pasitelkiant savo kūrybines galias, aplinkos vaizdinius (pvz., senelės išaustų paklodžių raštai[47]), prisimenant šeimos narių, kai-

[45] Čerbulėnas K. Margučių menas Lietuvoje, *Mokslas ir gyvenimas*, 1967, Nr. 3, p. 28.

[46] Stravinskienė A. Rašytiniai, kaišytiniai ir skutinėti, *Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 2, p. 25.

[47] Pasakojo Irena Sipavičienė, 56 m., gyv. Jiezno m. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(4), p. 33.

mynų margučius. Dažnai visam gyvenimui pamėgiami vaikystėje matyti ar išmokti raštai, žavimasi jų paprastumu, akcentuojama kompozicinė darna, pvz.: *„O man kuo senesnis* [raštas gražus – A. V.], <...> *man būdavo gražios kaip senovėj dėdienės, gražios kilpelės, taškeliai ir brūkšneliai, ir kryžiai. Kada juos suderini – trumpesni, ilgesni, su didesnėm galvutėm,* <...>. *Man šiti labiausiai patinka*“[48]. Respondentą vaikystėje marginti vašku išmokė dėdienė, kurios raštai tebežavi iki šiol. Panašių raštų jis ieško ir internete, jais puošia ne tik margintus vašku, bet ir skutinėtus kiaušinius. Naujos ornamento idėjos ar net postūmis marginti kiaušinius lig tol nepopuliaria technika galėjo atsirasti nuvažiavus į didesnius miestus ir ten pamačius kitų margintojų darbus, pvz., *„*<...> *buvau kažkada išvažiavus* <...> *į Kauno turgų ir mačiau išskutinėtą vilką metalinį, va tą, vilką. Parėjus, žinokit, sugadinau nežinau kiek kiaušinių, bet aš turėjau išdrožti tokį vilką staugiantį. Kai dabar prisimenu, kalnas taip buvo papieštas labai gražiai ir tas vilkas staugiantis, tas kaklas taip va įdomiai* <...>. *Braižiau, braižiau ir vis tiek turėjau padaryti. Taip ir prasidėjo* <...>“[49].

XX a. pirmojoje pusėje pagrindinis idėjų šaltinis buvo šeima ir vietos bendruomenė, vėliau, plečiantis kelionių geografijai, marginimo raštų idėjų parsivežama iš aplankytų didesnių Lietuvos miestų, o šiandien, norint pamatyti ką nors nauja, nebūtina net išeiti iš namų. Žmones, nesvarbu, kokio amžiaus, veikia masinės informavimo priemonės – spauda, televizija, internetas. Respondentai semiasi raštų idėjų laikraščiuose, žurnaluose, knygose, tačiau negalime teigti, kad žiniasklaida inspiruoja vien pokyčius. Žinoma, dalis respondentų ieško naujų, įdomesnių, „gražesnių“ raštų bei kiaušinio puošybos sprendimų, taigi sukuriami nauji arba kopijuojami kitų margintojų, kitose šalyse paplitę ornamentai. Tačiau yra margintojų, kurie ir spaudoje bei internete ieško „senovinių“ raštų. Tokiu atveju žinių perėmimo būdas yra modernus, o raštai ir marginimo technika išlieka tradicinė.

Vašku margintų kiaušinių ornamentas kuriamas iš dviejų pagrindinių geometrinių elementų – taško ir brūkšnio, kuriuos įvairiai komponuojant gali būti sukuriami ir į augalus panašūs raštai. Lauko tyrimo metu respondentai, paklausti, kokius raštus išrašydavo vašku, dažniausiai įvardijo pirminius elementus, iš kurių buvo komponuojamas ornamentas – taškelius, brūkšnelius, kuriuos kartais vadindavo *špilkutėmis*, kryželius ir pan. Muziejų inventorių aprašuose taip pat yra užrašytų geometrinių elementų pavadinimų, pvz., *„rutuliukas“*, *„kripukė“*, *„kryputė“*, *„kryžiukas“*, *„rozetė“*, tačiau lyginant lauko tyrimų metu užfiksuotus ir muziejų inventorių aprašuose užrašytus motyvų pavadinimus, tenka pastebėti, kad pastarieji yra įvairesni, pavadinimai sudėtingesni. Dažniausiai raštui ar jo daliai pavadinimas suteikiamas asociatyviai, tačiau tas pats raštas ar motyvas skirtingiems žmonėms gali sukelti skirtingas asociacijas ir tai yra viena iš priežasčių pavadinimų įvairovei atsirasti. Lauko tyrimų metu ir muziejų aprašuose daugiausia užfiksuota su augalais susijusių pavadinimų. Atrodo, kad margintojos savo raštuose dažniausiai matė gėles, nes jų vardai vyrauja. Tradiciniam lietuvių liaudies menui nebūdingas vaisių, uogų vaizdavimas, gal todėl ir rašto pavadinimai reti. Rastas tik vienas vaisiams atstovaujantis pava-

[48] Pasakojo Vytautas Jonas Kantakevičius, 80 m., gyv. Jiezno m. (gim. Kaniūkų k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje. *VDU ER*, b. 2272(6), p. 81.

[49] Pasakojo Irena Sipavičienė, 56 m., gyv. Jiezno m. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(4), p. 33–34.

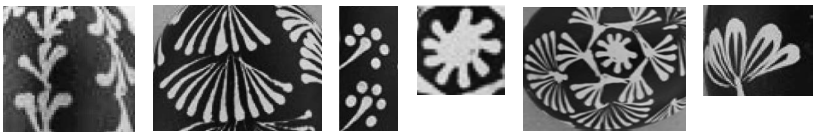

2.1 2.2 2.3 2.4 2.5 2.6

2.1–6 pav. Margučių ornamentai

dinimas – iš taškelių suformuotas trikampis vadinamas *„vynuogėlėmis“*[50]. Vynuogių, greičiausiai liaudies nusižiūrėtų nuo bažnyčių ar dvarų dekoro, vaizdavimas yra išimtis. Jas, stilizuotas ar natūralistines, galime pamatyti įvairiuose liaudies meno žanruose. Taigi stilizuotų vynuogėlių atsiradimas ant margučio atitinka augalinio ornamento motyvų vaizdavimo tradicijas lietuvių liaudies mene. *„Šakelėmis“*, *„lapeliais“*, *„nukarusiais lapukais“* paprastai įvardijami pavieniai arba keli galais sujungti brūkšneliai, primenantys šakeles, lapus. *„Rūtelėmis“*, *„rūtukėmis“* dažniausiai vadinamas trijų brūkšnelių, sujungtų plonėjančiais galais, motyvas (2.1 pav.)[51]. Tačiau kartais *„rūtukėmis“* vadinamas ir daug vešlesnis motyvas, susidedantis iš kelių ar keliolikos brūkšnelių (2.2 pav.)[52]. Ratu arba puslankiu aplink tašką (arba ir be jo) įvairiai sukomponuoti brūkšneliai dažniausiai vadinti *„saulutėmis“*[53], *„zvonkučiais“*, *„gėlytėmis“*, *„žibutėmis“*, *„dobiliukais“*, *„ramunėmis“* ir pan. Tačiau *„ramuniukėmis“* vadinti ir brūkšneliai, aplink kurių storesnį galą puslankiu išdėstyti taškeliai (2.3 pav.)[54] bei didelis taškas su trumpais brūkšneliais – žiedlapiais (2.4 pav.)[55]. Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė „dobiliukais“ vadino du skirtingus motyvus. Dažniausiai taip įvardijami puslankiu išdėstyti brūkšneliai, pvz., šiame margutyje matome *„kvietkučiais prisegtus dobiliukus“* (2.5 pav.)[56]. Tačiau *„dobiliuku“* pavadintas ir rečiau aptinkamas motyvas, kurį sudaro stiebelis su penkiais lapeliais, suformuotais iš trijų galais sujungtų brūkšnelių (2.6 pav.)[57]. Pusapskritimiu, nepilnu

[50] Pasakė Zosė Dekaminavičienė, 58 m., Jiezno m. Numarginta 1966 m., LDM L 404 [internetinė prieiga (žr. 2017 07 25) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000007578772?s_id=MDCzu1jATwBQJqSn5s_ind=35valuable_type=EKSPONATAS].

[51] Pasakė Zosė Dekaminavičienė, 58 m., Jiezno m. Numarginta 1964 m., LDM L 40 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000004916317?s_id=AEZ5KWIGEfOMOZW35s_ind=25valuable_type=EKSPONATAS].

[52] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 12 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005276293?s_id=z6Pr0RDqZfgzJz6E5s_ind=325valuable_type=EKSPONATAS].

[53] Pavadinimas „saulutė“ gali būti aiškinamas kaip dangaus objektas ir kaip gėlė (lot. *Bellis perennis*). Remiantis etnografiniais duomenimis bei augalo ir rašto panašumu, šiame darbe terminą laikysime gėlės vardu.

[54] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 21 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005277058?s_id=VFp1OC79wGboFHxZ5s_ind=105valuable_type=EKSPONATAS].

[55] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 23 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005277234?s_id=VFp1OC79wGboFHxZ5s_ind=125valuable_type=EKSPONATAS].

[56] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 23 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005277234?s_id=VFp1OC79wGboFHxZ5s_ind=125valuable_type=EKSPONATAS].

[57] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 32 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005281490?s_id=tbwDxLNeNaYX0D8y5s_ind=185valuable_type=EKSPONATAS].

2.7

2.8

2.9

2.10

2.11

2.12

2.7–12 pav. Margučių ornamentai

apskritimu išdėliotais brūkšneliais kiaušiniai puošiami dažnai ir šie motyvai turi daug įvairių pavadinimų, pvz., abiejose grandinėlės pusėse išrašyti brūkšnelių pusapskritimiai vadinti *„nasturtais“* (2.7 pav.)[58] arba panašus pusapskritimis ant trumpo kotelio – *„cinavodas“* (2.8 pav.)[59] (manytume, kad čia turima galvoje tradiciniuose darželiuose augęs paprastasis sinavadas (lot. *Aquilegia vulgaris*). Du priešingose taško pusėse išrašyti brūkšnelių pusapskritimiai, galuose sujungti trikampėlių eile, primenantys gėlės žiedą, žiūrint į jį iš šono, vadinti *„gvazdikais“* (2.9 pav.)[60]. Tačiau „gvazdiku“ pavadintas ir motyvas, kurio žiedą sudaro nepilnu apskritimu išdėstyti brūkšneliai, kotą – grandinėlė, prie kurios iš abiejų pusių prisegta po tris brūkšnelius, kuriuos autorė vadina *„kasomis“*(2.10 pav.)[61]. Trečias „gvazdiko“ variantas sukomponuotas iš aplink stambų tašką kryžmai išdėstytų keturių platėjančių lapelių ir tarp jų įsiterpusių viršuje užlenktų brūkšnelių, kurie kartais vadinti *„kukeliais“*. Šis motyvas simetriškai pavaizduotas kiaušinio galuose (2.11 pav.)[62]. Matome, kad keli skirtingi motyvai vadinami tuo pačiu vardu, ir taip nutinka gana dažnai.

Apskritimu aplink tašką ar be jo išdėstyti brūkšneliai, sujungti trikampėlių eile, primena išsiskleidusį gėlės žiedą, gal todėl Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė šį motyvą vadino *„rože“*, *„rožiuke“* (2.12 pav.)[63]. Panašiais motyvais kiaušinius marginusi Marcelė Karčiauskienė čia greičiausiai įžvelgė jurgino žiedą, todėl ir pavadino *„jurgučiu“*, *„jurginu“* (2.13 pav.)[64]. „Rože“ dažnai vadinamas labai išplėtotas, su-

[58] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 34 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005281650?s_id=VFp1OC79wGboFHxZ5s_ind=205valuable_type=EKSPONATAS].

[59] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 36 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000006957857?s_id=q9QWI31DUAc4aSYZ5s_ind=2135valuable_type=EKSPONATAS].

[60] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 29 [internetinė prieiga žr. 2017 08 18, https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005281347?s_id=VFp1OC79wGboFHxZ5s_ind=165valuable_type=EKSPONATAS].

[61] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 35 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000006957780?s_id=q9QWI31DUAc4aSYZ5s_ind=2125valuable_type=EKSPONATAS].

[62] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 38 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000004909109?s_id=q9QWI31DUAc4aSYZ5s_ind=285valuable_type=EKSPONATAS].

[63] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 29 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005281347?s_id=VFp1OC79wGboFHxZ5s_ind=165valuable_type=EKSPONATAS].

[64] Pasakė Marcelė Karčiauskienė, 33 m., Padriežiškių k. Numarginta 1962 m., ČDM Li 156 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000006668690?s_id=wIUHZPhcMHQh3LXp5s_ind=1025valuable_type=EKSPONATAS].

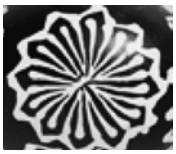
2.13

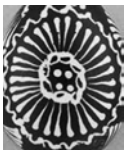
2.14

2.15

2.16

2.17

2.13–17 pav. Margučių ornamentai

komponuotas iš daug įvairių geometrinių elementų motyvas, primenantis stambų išsiskleidusį gėlės žiedą (2.14, 2.15 pav.)[65, 66]. Toks išplėtotas motyvas galėjo būti vadinamas ir kitų stambiažiedžių darželio gėlių vardais, pvz., bijūnų. Du vienodi „*bijūnai*“ buvo išrašomi priešingose kiaušinio pusėse ir atrodė labai dekoratyviai (2.16 pav.)[67]. Matome, kad *rožės*, *bijūno* motyvai kompoziciškai labai puošnūs. Paprastai jie išrašomi simetriškai ant abiejų šonų ir užima didžiąją kiaušinio dalį. Motyvas sudarytas iš keleto skirtingų geometrinių elementų – taškų, brūkšnelių, krypučių, apskritimų ir kt., kurie sujungiami į darnią kompoziciją ir primena schematizuotą išsiskleidusį gėlės žiedą. Tradiciniam lietuvių liaudies menui būdinga augalinio ornamento sugeometrinimas. Marginant vašku, geometrinis ornamentas sukomponuojamas taip, kad primintų augalą, virstų augaliniu. Retai, tačiau pasitaiko, kad naudojant geometrinius elementus (šiuo atveju įvairiai komponuojant brūkšnius), stengiamasi atkartoti mums įprastą gėlės žiedo vaizdinį. Šiame pavyzdyje matome išilgai kiaušinio pavaizduotą šakelę su lapais ir žiedais abiejuose stiebo galuose, kurią autorė vadina „*radastuke*“ (2.17 pav.)[68]. Žiedlapis padarytas galais sujungiant tris brūkšnelius, o lapelis – du. Tai vienas tų retų atvejų, kai vašku marginto kiaušinio ornamentą galime pavadinti augaliniu.

Matome, kad ta pati marginto-ja „dobiliuku“, „rože“ ar „gvazdiku“ vadina po kelis visai skirtingus ornamento motyvus, ką jau kalbėti apie skirtingus margintojus, todėl konkretų motyvą susieti su vienu nekintamu pavadinimu negalime.

Užfiksuota ir gyvūninių motyvų pavadinimų, kurie, kaip ir augaliniai, kuriami remiantis asociacijomis, tačiau pasitelkiama daugiau fantazijos, vizualinį motyvo ir gyvūno panašumą rasti sunkiau arba visai neįmanoma. Paukščių, vabzdžių vardai dažniausia suteikiami įvairioms pusapskritimiu išdėliotų brūkšnelių variacijoms, pvz., pusapskritimių su tašku motyvas vadinamas „*pelėdukėmis*“, „*musiukėmis*“ (2.18 pav.)[69], o du vienas

[65] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 25 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005281038?s_id=VFp1-OC79wGboFHxZ5s_ind=135valuable_type=EKSPONATAS].

[66] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 34 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005281650?s_id=VFp1-OC79wGboFHxZ5s_ind=205valuable_type=EKSPONATAS].

[67] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 28 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000006942181?s_id=tbwDx-LNeNaYX0D8y5s_ind=275valuable_type=EKSPONATAS].

[68] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 33 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005281573?s_id=jj7fkWyPog7atS4L5s_ind=205valuable_type=EKSPONATAS].

[69] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 14 ir LDM L 31 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005276484?s_id=eviDI3QXSxvlTsi65s_ind=35valuable_type=EKSPONATAS].

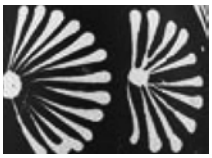
2.18

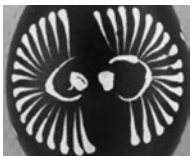
2.19

2.20

2.21

2.22

2.23

2.18–23 pav. Margučių ornamentai

priešais kitą išdėstyti puslankiai su brūkšnelių eilėmis margintojai tikriausiai priminė drugelio sparnus ir todėl motyvas pavadintas „peteliškėmis“ (2.19 pav.)[70]. Tiesa, *„peteliškyte“* vadintas ir vienas brūkšnelių pusapskritimis (2.20 pav.)[71]. Stambus S formos motyvas dažniausiai vadintas *„gyvatuke“* (2.21 pav.)[72], tačiau galimi ir kitokie vardai, pvz., M. K. Čiurlionio dailės muziejaus inventorinėje knygoje rašoma, kad tai yra *„straketukas“*[73]. Kiaušiniai taip pat puošti *„gulbelėmis“*[74], *„vėžiukais“*[75], *„gaidžio uodegomis“*[76], *„kojukėmis“*[77]. Dažniausiai taip vadinti įvairiai sukomponuoti, plonėjančiais galais sujungti trys ir daugiau brūkšnelių.

Raštai vadinti ir dangaus kūnų vardais. Kiaušinius išdabindavo *„žvaigždutėmis“ – „daugiau va kilpelės, žvaigždutės. <...> aš senoviniais paprastais raštais* [marginu – A. V.]“[78]. Margino *„mėnuliais“* (2.22 pav.)[79] arba jų poromis (2.23 pav.)[80]. Respondentai dažniau minėjo soliarinius raštų vardus. Įvairiai sukomponuoti brūkšneliai vadinti *„spinduliukais“*[81], *„saulutėmis“ – „tai daugiausiai saulutės, dau-*

[70] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 17 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005276682?s_id=GixkQ97-uXz79pIfn5s_ind=65valuable_type=EKSPONATAS].

[71] Pasakė Marcelė Karčiauskienė, 35 m., Padriežiškių k. Numarginta 1964 m., ČDM Li 159 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000006711606?s_id=oTI3jy6ZbMhEGeNy5s_ind=1055valuable_type=EKSPONATAS].

[72] Pasakė Marcelė Karčiauskienė, 33 m., Padriežiškių k. Numarginta 1962 m., ČDM Li 154 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 18) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000006662058?s_id=oTI3jy6ZbMhEGeNy5s_ind=1005valuable_type=EKSPONATAS].

[73] Pasakė Domicelė Karčiauskienė, Padriežiškių k. Numarginta 1963 m. ČDM Li 217.

[74] Pasakė Monika Bakšienė, Būdos k. Numarginta 1963 m., ČDM Li 228.

[75] Pasakė Monika Bakšienė, Būdos k. Numarginta 1963 m., ČDM Li 229, ČDM Li 244; Zosė Dekaminavičienė, 55 m., Jieznas. Numarginta 1963 m., LDM L 405.

[76] Pasakė Domicelė Klimienė, 47 m., Gūdakalnio k. Numarginta 1969 m. LDM L 651.

[77] Pasakojo Ona Bunevičienė, 82 m., gyv. Jiezno Kolonijų k. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(8), p. 116.

[78] Pasakojo Vytautas Jonas Kantakevičius, 80 m., gyv. Jiezno m. (gim. Kaniūkų k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(6), p. 71.

[79] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 18 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 19) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005276805?s_id=uJKffVB0PKgYE55Q5s_ind=75valuable_type=EKSPONATAS].

[80] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 13 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 19) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005276395?s_id=EXmHF9qtYDtisCn55s_ind=25valuable_type=EKSPONATAS].

[81] Pasakojo Vytautas Gusas, 74 m., gyv. Jiezno m. (gim. Licišk̇ėnų k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(7), p. 85.

2.24

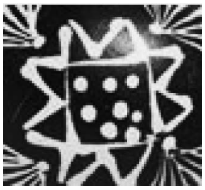
2.25

2.26

2.27

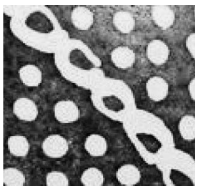
2.28

2.24–28 pav. Margučių ornamentai

giausiai saulutės, brūkšneliai, kaip visi“[82]. Kalbėdami apie vašku margintų kiaušinių raštus, respondentai buvo linkę pabrėžti jų senumą, tradiciškumą. Teigė, kad jie margina tokiais pat „senoviniais“ raštais, kokius išmoko vaikystėje, jų naudojami ornamentai visuotinai paplitę, įprasti vietos gyventojams.

Ornamento motyvai gana dažnai vadinti įvairių buities daiktų vardais, pvz., *„vėduoklė“*, *„vėduoklė ant kotelio“*[83], *„langutai“*, *„kutukai“*, *„kvarbatkutės“*[84]. Kryžmai susikertančios linijos, užsibaigiančios brūkšnelių pusapskritimiais, vadintos *„naščiais“* (2.24 pav.)[85], trikampėliais apvestas kvadratas su taškeliais viduryje – *„skrynute“* (2.25 pav.)[86]. Margučiai puošti ir *„kaspinėliais“*, kuriais vadintas trijų priešpriešiais išdėstytų brūkšnelių su tašku centre motyvas (2.26 pav.)[87]. Labai įdomiai margintoja nupasakojo, ką vaizduoja šiame rašte (2.27 pav.)[88]. Į pusapskritimį sugrupuotus brūkšnelius ji pavadino *„skiltuvukais“*, o kompozicijos viduje esančią septynių trikampėlių juostą – *„maišiukais prisegt skiltuvukui“*. Ir kitos margintojos raštus, tik kiek kitaip sukomponuotus, vadino *„skiltuviukais“*[89], *„skiltuvais su krepšeliu“*[90]. *„Skiltuviukais“* visada vadinami ilgesni ar trumpesni brūkšneliai arba jų grupės, o *„maišiukų“* vaizdavimas įvairuoja. Skirtingi ornamento elementai į bendrą kompozicinę visumą sujungiami tiek ant kiaušinio, tiek nupasakojant pavadinimą – skiltuvas su krepšeliu (maišiuku). Toks rašto apibūdinimas atitinka tikrovėje buvusią situaciją, kai ugniai įkurti skirtus skiltuvus žmonės nešiodavosi maišeliuose. Raštas neturi akivaizdaus vizualaus panašumo į pavadinimą ir jo nežinant praktiškai yra neatspėjamas. O *„grandinėle“*, *„lenciūgėliu“*, *„kasiuke“* vadintas motyvas šiuos vardus gavo dėl panašumo į minėtus objektus (2.28 pav.)[91].

[82] Pasakojo Irena Sipavičienė, 56 m., gyv. Jiezno m. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(4), p. 39.

[83] Pasakė Domicelė Klimienė, 47 m., Gūdakalnio k. Numarginta 1969 m., LDM L 644, LDM L 652.

[84] Pasakė Monika Bakšienė, Būdos k. Numarginta 1963 m., ČDM Li 240, ČDM Li 241, ČDM Li 242.

[85] Pasakė Marcelė Karčiauskienė, 33 m., Padriežiškių k. Numarginta 1962 m., ČDM Li 155 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 19) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000006662637?s_id=RJMl5AsSq72yRFCn5s_ind=65valuable_type=EKSPONATAS].

[86] Pasakė Marcelė Karčiauskienė, 33 m., Padriežiškių k. Numarginta 1962 m., ČDM Li 162 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 19) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000006734912?s_id=MjneMUYf7RIgBIiB5s_ind=135valuable_type=EKSPONATAS].

[87] Pasakė Ieva Elvyra Pempytė, 38 m., Juodaviškių k. Numarginta 1964 m. LDM L 41 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 19) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005276112?s_id=9jFPozQMyTibSKC75s_ind=25valuable_type=EKSPONATAS].

[88] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 19 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 19) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005276882?s_id=hLoBadp0p-HlHGhib5s_ind=95valuable_type=EKSPONATAS].

[89] Pasakė Marcelė Karčiauskienė, 35 m., Padriežiškių k. Numarginta 1964 m., LDM L 4.

[90] Pasakė Monika Bakšienė, Būdos k. Numarginta 1963 m., ČDM Li 243.

[91] Pasakė Domicelė Kondratienė, Marginių k. Numarginta ~1968 m., ČDM Li 307 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 19) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000006520479?s_id=yC6gKWQ7qhXiCBSU5s_ind=675valuable_type=EKSPONATAS].

2.29 pav. Margučių ornamentai

Tiriamoje vietovėje minėti pavadinimai aptinkami dažniausiai. Jie vyrauja muziejų inventoriniuose aprašuose bei lauko tyrimų metu užfiksuotuose respondentų pasakojimuose. Pats grandinėlės motyvas buvusio Jiezno valsčiaus teritorijos margučiuose itin dažnas, o kitur Lietuvoje jis aptinkamas retai, todėl jį galime laikyti šio krašto specifiniu motyvu (elementu). Jis komponuojamas kaip jungiamasis elementas, prie jo prisegami iš brūkšnelių sudėlioti apskritimai ir pusapskritimiai, naudojamas kaip augalo kotelis, grandinėle apvedami, įrėminami kiti ornamento elementai ir pan.

Ne visus užfiksuotus raštų pavadinimus galima suklasifikuoti. Kartais sudėtinga suprasti pavadinimo reikšmę, pavyzdžiui, Marcelė Karčiauskienė puslankiu aplink tašką išdėstytus brūkšnelius švelniai vadina *„kudliukėmis“*[92], tačiau sunku tiksliai pasakyti, kokia šio žodžio reikšmė – tai gali būti gėlės pavadinimas, kažko susivėlusio, gauruoto apibūdinimas ir pan. Todėl čia pateiktas raštų suskirstymas tik iš dalies atskleidžia turtingą margintojų vaizduotę.

Retai pasitaiko, kad raštas pavadinamas pagal jo išdėstymą kiaušinio paviršiuje, pvz., aplink kiaušinį besisukančių brūkšnelių grupės vadinamos *„suktinuku“* (2.29 pav.)[93].

Talentingi margintojai paprastai susikuria savitą braižą perinterpretuodami tradicinius komponavimo būdus, įvesdami tik jiems būdingus ornamento elementus ar sukurdami savitą ornamentavimo stilių. Viena tokių buvo I. E. Pempytė[94]. Ji augo su trimis vyresniais broliais. Visi vaikai turėjo meninių polinkių, buvo gabūs muzikai, gražiai dainuodavo, piešdavo, tačiau profesionaliu menininku tapo tik vyriausiasis brolis Gediminas, kuris sesei buvo autoritetas. Mergaitė nuo mažų dienų piešė, paaugusi, kaip ir mama, audė, rišo kilimus, margino kiaušinius[95]. Jos margučių raštai išsiskiria daugiaspalviškumu, plona, grakščia grafine linija. Galbūt čia galėtume įžvelgti ir brolio Gedimino, iškilaus taikomosios grafikos kūrėjo, įtaką, su kuriuo, anot K. Pempės, teta konsultuodavosi, labai džiaugdavosi, kai brolis pagirdavo jos darbus. Jis skatino seserį kurti[96]. I. E. Pempytės margučiuose dažnos lenktos, banguotos linijos sukuria medžiagos plastiškumo, grakštumo įspūdį (žr. 3 pav.). Ornamentas komponuojamas tiek simetriškai, tiek ir asimetriškai, meistriškai sujungiami geometrinis, augalinis ir gyvūninis ornamentai (žr. 4 pav.). I. E. Pempytė mėgo vaizduoti gėlės žiedus, ypač tulpes. Įvairūs žiedeliai sudėliojami iš didesnių ar mažesnių taškelių, o tulpė išrašoma realistiškai, dažniausiai raudonas trilapis žiedas su koteliu ir

[92] Pasakė Marcelė Karčiauskienė, 34 m., Padriežiškių k. Numarginta 1963 m., ČDM Li 157; ČDM Li 158.

[93] Pasakė Monika Dekaminavičiūtė-Bakšienė, apie 73 m., Jieznas. Numarginta 1964 m., LDM L 20 [internetinė prieiga (žr. 2017 08 19) https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000005276948?s_id=DOntlH90-z7a6OYZ15s_ind=95valuable_type=EKSPONATAS].

[94] Ieva Elvyra Pempytė (1926–2010 m.), gimė Alytaus apskrities Jiezno valsčiaus Juodaviškių kaime valstiečių Ievos Klimavičiūtės-Pempienės ir Petro Pempės šeimoje. 1963 m. I. E. Pempytei suteiktas liaudies meistrės vardas. Autorė aktyviai dalyvavo parodose Lietuvoje ir užsienyje, jos margučiai buvo eksponuojami Čekoslovakijoje (1965 m.), Lenkijoje, Vengrijoje, Vokietijoje (1968 m.) ir kt. I. E. Pempytės margučių yra įsigiję didieji Lietuvos muziejai ir Prienų krašto muziejus.

[95] Pempė G. *Nulla dies sine linea*, Kaunas: Naujas lankas, 2011, p. 17–18.

[96] Iš I. E. Pempytės sūnėno Kęstučio Pempės, gim. 1949 m. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autorės 2012 m.

3 pav.

4 pav.

5 pav.

6 pav.

3–6 pav. Ievos Elvyros Pempytės margučiai.
A. Petrašiūno nuotr. 2005 m.

lapeliais. Tulpės derinamos su geometriniais motyvais, įduodamos paukščiui į snapą ar šokėjai į ranką (žr. 5 pav.). Margučiuose susijungia individuali autorės kūryba ir tradicija, realistinis augalinis ornamentas komponuojamas su tradiciniais geometriniais raštais. Visiškai individualia kūrybine išraiška laikytini I. E. Pempytės siužetiniai margučiai, kuriuose vaizduojami dirbantys, slidinėjantys, šokantys, grojantys ir pan. žmonės. Buitinės scenos nebūdingos ne tik margučių puošybai, bet ir tradiciniam lietuvių liaudies menui apskritai. Margintoja pastebėjo, kad žmonių figūrų ant kiaušinių niekas nevaizduoja ir todėl sugalvojo jas išrašyti – patiko, kad ji viena taip daro[97]. Žmonės paprastai vaizduojami stilizuotai, stovintys visu ūgiu, rankoje laiko kokį nors įrankį (dalgį, grėblį ir pan.), muzikos instrumentą (pvz., dūdą), gėlę. Labai įdomios, spalvingos žmonių su tautiniais drabužiais figūrėlės (žr. 6 pav.). Jie vaizduojami šokantys, grojantys. Dažnai prie tokių vaizdelių būdavo ir iliustraciją papildantys užrašai, pzv., „Šokim šokimėlį“, „Dul, dul dūdelė...“ ir pan. I. E. Pempytės margučių palikimas labai įvairus, nuo puoštų tradiciniais raštais iki lig tol margučiuose nenaudotų, autorės sukurtų motyvų. Gebėjimas derinti tradiciją su individualia kūryba liudija autorės talentą, puikų meistriškumą.

[97] Iš I. E. Pempytės sūnėno Kęstučio Pempės, gim. 1949 m. Kaune, atsiminimų, užrašytų straipsnio autorės 2012 m.

7 pav. Skutinėtas margutis iš Palmyros Matusevičienės kolekcijos. Jieznas. A. Venskienės nuotr. 2011 m.

8 pav. Skutinėti margučiai iš Palmyros Matusevičienės kolekcijos. Jieznas. A. Venskienės nuotr. 2011 m.

Skutinėtų kiaušinių raštai daug įvairesni, kai vaizduojami objektai. Jiems atlikti dažnai reikia nemenkų piešimo įgūdžių. Jiezno krašte pastebima vašku margintų kiaušinių ornamento įtaka skutinėtam ornamentui. Empirinė medžiaga rodo, kad žmonės mėgsta vašku margintų kiaušinių ornamentą, nes jis *„paprastas ir gražus“*. Vašku margintų kiaušinių geometriniai raštai laikomi senesniais nei figūriniai, pvz., skutinėti zuikučiai ir pan.[98] Respondentai pirmiausia išmoko marginti kiaušinius vašku, ir iš vaikystės iškylantys ornamentai yra įkvėpimo šaltinis kuriant skutinėjimo technika atliekamus raštus[99]. Kita vertus, skutinėjimo technika yra laisvesnė, margintojas ant kiaušinio gali išraižyti bet kokį norimą piešinį, dažnai pasirenkami siužetiniai vaizdiniai. Respondentai raštų idėjų ieško internete, pasižiūri ir į kaimynų, pvz., lenkų, skutinėtus margučius. Kadangi margučiai dovanojami vaikams, dažnai išskutinėjami juos turintys džiuginti gyvūnėliai, pvz., kiškiai, kačiukai, voverės, drugeliai ir pan. – *„<...> vaikam visada darau su žvėreliais, su vaizdeliais, su kačiukais“*[100] (žr. 7 pav.).

Skutinėtuose margučiuose gana dažnas augalinis ornamentas. Vyrauja stilizuotos ir realistiškai vaizduojamos gėlės, šakelės, lapeliai (žr. 8 pav.).

Margučių ornamentikoje atsispindi ir žmonių pomėgiai, domėjimosi sritys. Pavyzdžiui, Vytauto Guso domėjimasis istoriniais meno stiliais, architektūra, dvarų kultūra atsispindi jo skutinėtų margučių dekore. V. Gusas kiaušinius puošia įvairiais heraldiniais, architektūriniais elementais, religiniais simboliais, valdžios ženklais (žr. 9 pav.). Ornamentas komponuojamas harmoningai, motyvai dažnai išraižomi nedidelėje įrėmintoje erdvėje panašiai kaip klasi-

[98] Pasakojo Vytautas Jonas Kantakevičius, 80 m., gyv. Jiezno m. (gim. Kaniūkų k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(6), p. 69.

[99] Pasakojo Vytautas Gusas, 74 m., gyv. Jiezno m. (gim. Liciškėnų k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(7), p. 88.

[100] Pasakojo Irena Sipavičienė, 56 m., gyv. Jiezno m. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(4), p. 42.

9 pav. Vytauto Guso skutinėti margučiai. Jieznas. A. Venskienės nuotr. 2011 m.

kiniame interjero stiliuje. Margintojas ornamentą kuria ne tik išskutinėdamas kiaušinio paviršių, bet ir fono spalva, štrichinėmis linijomis stengiasi sukurti erdvės trimačio vaizdo iliuziją. Tačiau autoriaus pamėgti geometriniai motyvai, vaško techniką primenantys brūkšniai bei jų išdėstymas apskritimu su tašku centre, primena vašku margintų kiaušinių raštus. Autorius vykusiai suderina dar vaikystėje pažintą marginimo techniką ir vėliau įgytas žinias.

Kartais ant kiaušinių rašomi įrašai, kurie atlieka informacinę, sveikinimų, linkėjimų funkciją, ir užpildydami laisvas nuo ornamento vietas, tampa jo dalimi. Dažniausiai rašoma arba horizontaliai kiaušinio viduryje, arba vertikaliai – ant šono. Vyrauja tokie užrašai: „Su Šventom Velykom“, „Su šv. Velykom“, „linksmų Velykų!“ ir pan.

Apibendrinant margučių raštų temą reiktų pabrėžti, kad ir XX a. pab.–XXI a. pradžioje žmonėms didelę įtaką daro nusistovėjusios ornamentavimo tradicijos, ypač tai pasakytina apie marginimą vašku. Pastarasis marginimo būdas Jiezno valsčiuje laikytinas populiaresniu nei skutinėjimas, jo raštai kartais perkeliami ir ant skutinėtų margučių. Daugelis respondentų raštus kuria spontaniškai „iš galvos“, tačiau šiuolaikinėje visuomenėje neapseinama ir be žiniasklaidos įtakos. Vieni ten ieško naujų raštų idėjų, o kiti nori prisiminti, išmokti „senovinius“ ornamentus. Nemenką vaidmenį dekoruojant margučius vaidina ir individualus kūrybiškumas, noras išsiskirti. Ornamentais atsiskleidžia margintojo pomėgiai, interesai.

Apie raštų pavadinimus kalbėti sudėtinga. Pavadinimai dažniausiai sugalvojami spontaniškai, nėra pastovūs – kaip raštas atsiranda jį atliekant, taip ir pavadinimas dažnai sukuriamas apie raštą pasakojant. Skirtinguose to paties žmogaus pasakojimuose galime surasti kelis visiškai kitokius analogiško rašto ar jo dalies pavadinimus. Taip pat skirtingi margintojai tuos pačius raštus ar motyvus gali vadinti tiek tokiais pačiais, tiek skirtingais vardais. Dažniausiai pavadinimai sukuriami remiantis motyvo panašumu į kokį nors objektą – gėlę, gyvūną, daiktą ir pan. – arba jo išdėstymu kiaušinio plokštumoje.

Šiuo metu tradicija kurti ornamentui ar jo dalims pavadinimus nyksta. Lauko tyrimų metu pavadinimų pavyko užrašyti nedaug, dažniausiai minėti atskiri geometriniai elementai. Gerokai daugiau, įvairesnių, sudėtingai šifruojamų motyvų pavadinimų užfiksuota muziejų inventoriniuose aprašuose, kurie datuotini XX a. antrąja puse. Daugiausia vašku margintų kiaušinių motyvų pavadinimų yra užrašyta remiantis M. Dekaminavičiūtės-Bakšienės iš Jiezno pasakojimais.

Margučių panaudojimas per šv. Velykas ir po jų. Per šv. Velykas dažė arba margino kiaušinius visi respondentai. Tai buvo būtinas šventės atributas. Dažomų, marginamų kiaušinių kiekis priklausė nuo turtinės padėties, šeimos narių, krikšto vaikų, giminaičių skaičiaus. Velykiniai kiaušiniai (dažyti ar marginti) buvo svarbiausias šv. Velykų patiekalas. Juos sudėdavo į kokį gražesnį indą – dubenį, lėkštę, pintą lėkštę ar kraitelę, *„krištolinę vazą“*. Margučiai patys savaime buvo laikomi gražiais, todėl pavasarį sužaliavusiais, pražydusiais augalais, pataisais ar pan. jie puošti retai. Pateikėjos pastebi, kad pastaruoju metu jos žalumynais puošia dažniau nei tėvų namuose. Dauguma respondentų prisimena, kad jų tėvai nešdavo margučių į bažnyčią pašventinti, šiuo metu tai daroma rečiau. Nešamų kiaušinių skaičius buvo įvairus – nuo kelių iki keliolikos, tiek, kad užtektų kiekvienam šeimos nariui. Šventinto margučio valgymu prasidėdavo šventiniai pusryčiai. Kartais šventintus kiaušinius tiesiog pasidėdavo.

Margučiai visada buvo dovanojimo objektas. Krikšto vaikams dovanodavo 2–4 pačius gražiausius margučius. Kartais, negebant ar neturint laiko, dovanoti skirtus margučius prašydavo numarginti talentingos kaimo margintojos. Antrą šv. Velykų dieną kiaušiniauti eidavo kaimo vaikai, kuriems buvo įprasta duoti po du margučius. Respondentai dar prisimena po kaimą vaikščiojusius lalauninkus, kuriems taip pat duodavo margučių. Velykiniu laikotarpiu eidami į svečius būtinai šeimininkams nešdavo margučių – geriausia *„į porą“*, t. y. du, o svečius išlydint, buvo įprasta jiems įdėti ar pasiūlyti patiems išsirinkti patinkamų margučių iš ant stalo stovinčio indo. Taigi kiaušinių prisimarginti reikėjo gana daug. Paprastai dovanodavo margučius, ir tik jei jų turėdavo nedaug, tuomet duodavo vieną margutį ir vieną dažytinį. Respondentų teigimu, šiuo metu jie dažo, margina gerokai mažiau kiaušinių. Tai susiję su mažesniu šeimos narių skaičiumi, margučio prestižo sumenkimu, papročių nykimu. Pagerėjus ekonominėms gyvenimo sąlygoms, kiaušiniai jau nėra retas, prestižinis maistas ant žmonių stalo. Margutis jau nėra vaikų geidžiama dovana, o ir tarp suaugusiųjų dovanojimo paprotys vis retesnis.

Margučiai naudoti įvairiems žaidimams. Tai buvo smagi pramoga tarp jaunų vyrų, kartais peraugdavusi į rimtą azartinį žaidimą. Velykiniu laikotarpiu prie stalo buvo įprasta daužyti, mušti kiaušinius. Visi respondentai tai prisimena kaip labai smagų užsiėmimą, kuris išliko iki šiol. Manyta, kad išsirinkęs tvirtą margutį, žmogus bus sveikas, stiprus[101]. Kartais daužyta norint laimėti kiaušinių. Respondentai prisimena, kad jų jaunystėje tokius žaidimus dažniausiai žaisdavo vaikinai ir jauni vyrai. Nustatydavo taisykles, kaip reikia margutį laikyti, mušti, tačiau svarbiausia – lukšto tvirtumas. Mokėjusieji išsirinkti tvirtą margutį išlošdavo daug kiaušinių, mat kieno kiaušinis likdavo sveikas, tas pasiimdavo sukultąjį.

Tą patį žaidimą skirtingų amžiaus grupių atstovai dažnai vertindavo skirtingai, pvz., vaikams kiaušinių ridenimas buvo žaidimas, suaugusiems vyrams jis galėjo tapti azartiniu lošimu. Remiantis respondentų pasakojimais, dar XX a. viduryje kiaušinių ridenti susirinkdavo įvairaus amžiaus vyrai. Dažnai būdavo žaidžiama klojimuose, kur lygi plūkto molio asla. Kiekvienas stengdavosi kuo šauniau pasirodyti, išlošti kuo daugiau kiaušinių: *„Tai žiūriu, kad dabar nelabai*

[101] Pasakojo Irena Sipavičienė, 56 m., gyv. Jiezno m. Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(4), p. 41.

10 pav. Per šv. Velykas dovanoti margučiai. Palmiros Matusevičienės kolekcija. Jieznas. A. Venskienės nuotr. 2011 m.

11 pav. Margučiai, puošiantys Petronėlės Stepankevičienės svetainę. Jieznas. A. Venskienės nuotr. 2011 m.

moka ritint. Juk kiaušinių ritinimas tai yra lošimas. Pirmiausia, negalima duot avižų kiaušiniui, tai reiškia pastumt kiaušinio, <...> tu turi paleist lengvai ir turi tą kiaušinį kaukšt pataikyt, tada tu jį imi sau. O dabar žiūriu – ritina kad ritint. O tada mes lošdavom. <...> atsineši dvidešimt ir dešimt, ir penkis, o išlošdavo kitas kad ir pusė kašios“[102]. Vaikai margučius ridendavo kambaryje arba, kai geras oras, lauke. Neturėdami tam skirtų lovelių, naudodavosi buities daiktais, pvz., vėtykle, trintuve (tarka) runkeliams tarkuoti, arba ridendavo tiesiog nuo kalnelio.

Pasibaigus šventiniam laikotarpiui, buvo ir tebėra paprotys gražiausius margučius, ypač dovanotus, pasilikti ilgesniam laikui. Paklausti, kodėl pasilikdavo margučių, respondentai paprastai atsakydavo, kad *„atminčiai“*, be to, gražius margučius buvo gaila valgyti. Jie buvo įdedami į gražų indą ir padedami *„bufete“* ar kitoje matomoje vietoje kaip puošmena bei priminimas apie gražią šventę, jos metu apsilankiusius giminaičius, kaimynus. Margučiai atliko emocinę funkciją, buvo prisiminimų saugotojai. Laikydavo juos tol, kol šie neprarasdavo savo estetinės išvaizdos – nesutrūkdavo, nenublukdavo ir pan. (žr. 10 ir 11 pav.).

Margučiai pagyvindavo namų interjerą, tačiau, anot respondentų, jaunystėje kiaušinių, skirtų specialiai interjerui puošti, niekas nemargino. Šiuo metu namų erdvei dekoruoti naudojami

12 pav. Dekoratyvūs tuščiaviduriai kiaušiniai. Autorė Irena Sipavičienė, Jieznas. A. Venskienės nuotr. 2011 m.

[102] Pasakojo Vytautas Jonas Kantakevičius, 80 m., gyv. Jiezno m. (gim. Kaniūkų k.). Užrašė A. Venskienė, I. Mochnačiovaitė 2011 m. „Versmės“ leidyklos ekspedicijoje, *VDU ER*, b. 2272(6), p. 67.

tuščiaviduriai kiaušiniai, kurie dažniausiai išgražinami įvairiomis netradicinėmis technikomis ir technologijomis, pvz., kiaušiniai apneriami, įvairiai aplikuojami, puošiami dekupažo technika ir kt. Dažnai naudojami įmantrūs, dekoratyvūs kiaušinio puošimo būdai, kurių randama žiniasklaidoje (žr. 12 pav.). Tokių puošmenų gaminimas atskleidžia žmonių kūrybiškumą, norą puošti savo buitį.

Nauja margučių panaudojimo forma yra jų eksponavimas parodose. Jiezno laisvalaikio ir kultūros centras kartu su Šv. arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo bažnyčios parapijos klebonu R. Bičkausku daugelį metų puoselėja gražią iniciatyvą – per Atvelykį šventoriuje rengti margučių parodą. Apie būsimą renginį klebonas paskelbia per Mišias ir paragina parapijiečius dalyvauti. Atnešti margučių gali visi norintys. Vieni specialiai išpuošia kiaušinius parodai, kiti atneša nuo šv. Velykų užsilikusius gražesnius. Paroda sutraukia vis daugiau dalyvių iš Jiezno miesto ir apylinkių. Tradicinėse bendruomenėse vieni apie kitų talentus sužinodavo matydami atsinešamus šventinti margučius, žaisdami su kiaušiniais, gaudami margučių dovanų, lankydami gimines ir kaimynus pagal šv. Velykų papročius, o šiuo metu, nykstant papročiams ir žmonėms vis labiau susvetimėjant, tokia galimybė menksta. Paroda yra vienas iš būdų pasirodyti pačiam ir pamatyti, pasidžiaugti kitų kūrybiškumu. Tai skatina puoselėti vietos tradicijas, atlieka edukacinę funkciją, vienija bendruomenę.

Sutrumpinimai

ČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
LDM – Lietuvos dailės muziejus
LIMIS – Lietuvos integralioji muziejų informacinė sistema
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto Kultūrų studijų katedros rankraštynas

Jiezno ir Stakliškių apylinkių moterų, vyrų ir vaikų drabužiai XIX amžiaus II pusėje–XX amžiaus pradžioje*

Dalia Bernotaitė-Beliauskienė

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus

Jiezno ir Stakliškių apylinkėse muziejininkų, etnografų, kraštotyrininkų ekspedicijos vyko keletą kartų. Šitas kraštas turtingas ne tik iš praeities išsaugotų pasakojimų, tikėjimų, dainų. Turbūt nė viena Dzūkijos vietovė neturi tiek muziejuose sukauptų senųjų tradicinių drabužių rinkinių kaip Jiezno ir Stakliškių apylinkės. Šių vietovių senosios aprangos nagrinėjimui reikėtų skirti ne tik straipsnį, bet visą atskirą leidinį.

Šie gretimi valsčiai (stambiausi Prienų rajone) užima didelę teritoriją, o kaimo žmonių apranga turi daug bendrų bruožų. Žinoma, lygindami su kaimynais, atrastume ir skirtumų.

Šio straipsnio tikslas – aptarti XIX a. antros pusės ir XX a. pradžios Jiezno ir Stakliškių valsčiuose dėvėtus moterų, vyrų ir vaikų drabužius: jų medžiagas, pasiuvimą, spalvinius derinius ir puošybą.

Šaltiniai ir literatūra

Aprašomoji medžiaga, kuria daugiausia naudotasi, straipsnio autorės rinkta 2003–2004 m. vykusiose „Versmės“ leidyklos ekspedicijose ir kelių vėlesnių tikslinių išvykų metu. Buvo apklausta per 40 pateikėjų, gimusių 1908–1949 m., kurių tėvai ar seneliai gyveno šiose apylinkėse[1]. Kaip tiksliausias šaltinis vertintini muziejuose esantys eksponatai[2]. Didžiausi rinkiniai saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje (LNM), Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje (LNDM) ir Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje (ČDM). Šių muziejų ekspedicijos eksponatams rinkti į minėtus valsčius ar į artimas apylinkes buvo rengtos net po kelis kartus. Pvz., pirmoji LNDM ekspedicija į tyrinėjamas vietoves vyko 1954 metais, jos metu iš 20 pateikėjų buvo nupirkta interjero audinių ir drabužių už 15 885 rub.[3] Nemažai aptikta įvairių etninės kultūros objektų, taip pat ir tekstilės, piešinių-brėžinių, daug fotografuota. Vėlesniais metais trumpos ir ilgesnės LNDM Liaudies meno skyriaus darbuotojų išvykos buvo surengtos 1958, 1969, 1977 metais ir vėliau. Rašant straipsnį, taip pat pasinaudota medžiaga, Lietuvos istorijos instituto ekspedicijų metu rinkta Marijos Mastonytės ir Angelės Vyšniauskaitės, esančia bibliotekos rankraštyne (toliau LII BR). Peržiūrėta LNM rankraštyne esanti medžiaga ir Etninės kultūros ir antropologijos rinkinių skyriaus

* Straipsnis leidyklai įteiktas 2024 07 30, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2025 06 27, pirmą kartą paskelbtas 2025 12 01 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt.

[1] Aprašomoji medžiaga saugoma asmeniniame straipsnio autorės archyve. Apibendrinta medžiaga šiame straipsnyje dažniausiai pateikiama be nuorodų į pateikėjus. Pateikėjų pavardės nurodytos tik retais atvejais prie išskirtinių išsireiškimų ar drabužių dėvėsenos pavyzdžių.

[2] Atsižvelgiant į muziejų rinkinių gausą, pavyzdžiai šio straipsnio išnašose pateikiami tik prie kai kurių teiginių ir tik pasirenkant dalį tos rūšies būdingiausių ar išskirtinių eksponatų.

[3] LNDM, f. 1, ap. 1, b. 332, l. 7–11. Nuolat saugoti priimtų eksponatų aktų nuorašai. 1954–1960 m.

fototeka. Lietuvos integralioje muziejų informacinėje sistemoje (LIMIS) galima rasti paskelbtų visų muziejų rinkiniuose esančių įvairių eksponatų iš Jiezno ir Stakliškių apylinkių.

Skelbtos medžiagos apie Jiezno ir Stakliškių apylinkėse dėvėtų drabužių atskiras dalis galima rasti muziejų kataloguose, albumuose, straipsnių rinkiniuose. M. Mastonytės tyrinėjimuose apie Prienų rajono moterų aprangą tėra vos po vieną kitą sakinį[4]. Remdamasi Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkiniais, leidinį apie moterų drabužius parengė muziejininkė Stasė Bernotienė[5]. Trumpame įvade rašydama apie dzūkių moterų drabužius, ji tik vienu kitu sakiniu pamini Prienų rajono gyventojų aprangos dėvėsenos ypatumus, tačiau albuminėje dalyje iš Jiezno ir Stakliškių apylinkių pateikia ir sukomplektuotų kostiumų, ir nemažai atskirų drabužių ar jų dalių pavyzdžių. Tai iki šiol vienintelė tokia išsami LNM rinkinių publikacija. Dalis šios knygos iliustracijų pakartota ir tais pačiais metais išleistame Lietuvių liaudies meno albume[6], kuriame skelbiami ir Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus bei Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus rinkiniuose saugomų Jiezno ir Stakliškių vietovių gyventojų drabužių pavyzdžiai. Tyrinėjamai temai svarbūs pastaruoju metu išleisti LNDM rinkinių ir parodų katalogai[7]. Septyneri marškiniai publikuoti Lietuvos etnografijos muziejaus (buv. Lietuvos liaudies buities muziejus) kataloge[8]. 2018 m. išleista dr. Vidos Kulikauskienės knyga labai pagausino žinių apie vyrų drabužius[9], juolab, kad joje pateikta daug iliustracinės medžiagos iš tyrinėjamų apylinkių.

1 pav. Moterų drabužiai Bučiūnų k., Nemajūnų ap. Piešė Birutė Mikučionytė. 1954 m. LNDM Pb-394/2

[4] Mastonytė M. Dzūkijos moterų drabužiai XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961, t. 3, p. 173–189; Mastonytė M. Drabužiai, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1964, p. 332–385; Mastonytė M. Apranga, *Panemunių dzūkai*, Vilnius: Mintis, 1970, p. 120–130; Историко-этнографический атлас Прибалтики. Одежда, Рига, 1986.

[5] Bernotienė S. *Lietuvių liaudies moterų drabužiai XVIII a. pab.–XX a. pr.*, Vilnius: Mintis, 1974.

[6] *Lietuvių liaudies menas. Drabužiai*, sud. ir par. J. Balčikonis, S. Bernotienė, K. Kairiūkštytė-Galaunienė, A. Mikėnaitė, Vilnius: Vaga, 1974.

[7] Bernotaitė-Beliauskienė D. *Lietuvių moterų drobulės*: katalogas, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004; Bernotienė S. *Lietuvių valstiečių išeiginės prijuostės. XIX a.–XX a. pradžia*: katalogas, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007; Bernotaitė-Beliauskienė D. *Lietuvių tautinis kostiumas: pirštinės ir kojinės*: katalogas, Vilnius: Mintis, 2013; *Lietuvių tradiciniai ir tautiniai drabužiai: tekstilė, grafika, tapyba*, sud. D. Bernotaitė-Beliauskienė, R. Rutkauskienė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2017.

[8] *Savi marškiniai arčiau kūno*, sud. E. Nenartavičiūtė, R. Noreikytė, D. Tomkuvienė, A. Vandytė, Rumšiškės: Lietuvos liaudies buities muziejus, 2021, p. 56–62.

[9] Kulikauskienė V. *Tradicinė lietuvių valstiečių vyrų apranga*, par. I. Šidiškienė, D. Bernotaitė-Beliauskienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018.

Moterų drabužiai

Kaip ir visoje Lietuvoje, taip ir Jiezno, Stakliškių valsčiuose, moterišką aprangą XIX a. sudarė tos pačios dalys: marškiniai, sijonas, liemenė, prijuostė, juosta, apavas, žiemą – šilti drabužiai. Galvos danga rodė moters šeiminį statusą. Pagal medžiagos kokybę, puošybą drabužiai skiriami į kasdieninius ir šventadienius. Kasdieninius audė iš prastesnių siūlų ir beveik nepuošė. Kasdien nudėvėdavo ir išėjusius iš mados ar aptrintus buvusius šventadienius.

Marškiniai iki XX a. pr. buvo viršutinis drabužis. XX a. 1–2 dešimtmečiais moterys, eidamos į bažnyčią, ant ilgomis rankovėmis marškinių jau vilkdavosi medvilninio, šilkinio pirktinio audinio palaidines ar vilnonius, pusvilnonius švarkelius, ant kurių ištraukdavo marškinių apykaklę ar prisisegdavo atskirai pasiūtą ir išsiuvinėtą.

Marškinius siuvo iš plonos lininės, vėliau – iš medvilninių ir lininių siūlų austos drobės, kurią vadino *bieline*[10]. XIX a. pab.–XX a. pr. labai dažnai naudojo ir fabrikinį medvilninį audinį. Jaunoji per vestuves vyro tėvus, kartais vyro brolius ar muzikantus apdovanodavo *valaknine*[11], *trivalakte*[12] – apsupdavo atkirptu maždaug 2,5 m ilgio plonos drobės gabalu marškiniams, kuris, uždėjus ant pečių, siekdavo pusiaublauzdžius.

Iki XIX a. pab. marškinius dažniausiai siuvo tunikinio kirpimo iš vientiso audinio gabalo (nekerpant per pečius), su užsiūtomis ties pečiais perpetėmis, vadinamomis *priramkomis*[13]. XIX a. pab.–XX a. pr. marškinius dažniau siuvo su ilginėmis arba *stoneliu* per pečius, tyrinėjamose apylinkėse vadinamu *gorsu*[14], o netolimose – *gorseliu*[15]. Šio tipo marškiniai jau kerpami ne iš vientiso audinio gabalo, bet per pečius siuvamas dažniausiai dvigubas audinys, o prie jo priekyje ir nugaroje duriamas stuomuo. Esama marškinių, kur per pečius ant *gorso* dar užsiūtos siauros perpetės. Ir vieno, ir kito kirpimo marškiniai tyrinėjamose apylinkėse iki pusės blauzdų ilgumo, dažniausiai be prieduro. Rečiau pasitaikė marškinių su storesnio audinio prieduru, vadinamais *pridurkais*. Šventadieniams marškiniams drobę audė labai ploną, išaudę balindavo pavasarį. Rankovėms audė siauresnę drobę, kad siuvant nereikėtų nukarpyti pakraščių. Jas siuvo dažniausiai iš dvinyčio lininio ar puslininio audinio. Bet šiose apylinkėse išeiginių marškinių rankovėms neretai naudojo ir aštuonnytį servetinį, austą ruoželiu, smulkių langučių raštu lininį ar puslininį naminį audinį – tokias rankoves laikė gražesnėmis už paprastos drobės. XIX a. pab.–XX a. pr. rankovėms dažnai

[10] Tokį iš medvilninių ir lininių siūlų austos drobės pavadinimą minėjo dauguma šio straipsnio autorės apklaustų pateikėjų, pvz., jiezniškės Ona Minkauskienė, gim. 1938 m., Genovaitė Zaparackienė, gim. 1930 m. ir kt. Tarminiai pavadinimai šiame straipsnyje pateikiami pasviruoju šriftu.

[11] Pateikėja Bronė Urlikienė, gim. 1936 m., gyv. Jiezne. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[12] Pateikėja Janina Joneliūnienė (1931–2023), gim. Lingėniškių k., gyv. Jiezne. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.; Pateikėjos Agota Karčiauskienė, 80 m., ir Uršulė Povilaitienė, 69 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 166. Kadangi straipsnyje tyrinėjami tik dviejų gretimų valsčių drabužiai, čia ir toliau išnašose nurodomas tik kaimo pavadinimas (nenurodant valsčiaus, apylinkės ar rajono).

[13] Pateikėja Monika Bagdonienė, gim. 1908 m., gyv. Vėžionių k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[14] Pateikėjos Monika Bagdonienė, gim. 1908 m., gyv. Vėžionių k., Ona Kuzmickienė, gim. 1921 m. Anglininkų k. ir kt. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[15] Pateikėja Marija Jaruševičienė, gim. 1906 m., gyv. Molbelių k. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1955 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 239.

naudojo fabrikinį baltą drobinio pynimo medvilninį audinį (perkelį), iš jo siuvo perpetes, apykaklę, rankogalius, ilgines (*gorsą*), ančio antsiuvą arba net visus marškinius. Būta marškinių su augalinio rašto medvilninio fabrikinio žakardinio audinio rankovėmis[16].

Nuo marškinių pasiuvimo priklausė ir jų puošyba. Labai svarbus pasiuvimo, o kartu ir puošybos elementas – siūlės ir raukimai. Rankovės ties pečiais buvo raukiamos labai smulkiomis stačiomis klostelėmis. Neretai raukiama ypatingai – dantukais arba kryputėmis, vadinamomis *gnybkėmis*[17]; prieš tai audinys buvo sudaigstomas viena ar dviem eilėmis krypučių, sutraukus daigstymo siūlą, gaunamas dantytas raukinys, kuris prisiuvamas reikiamoje vietoje. Tokia pat siūle raukė ir stuomenį prie ančio ar prie *gorso*. Rankovės prie rankogalių buvo raukiamos smulkiomis stačiomis klostelėmis,

2 pav. Stakliškių apylinkių moters vasariniai drabužiai. XIX a. II p. (Sijonas. Lielionių k. LNDM LA-1918; Marškiniai. Gripiškių k. LNDM LA-3023; Prijuostė. Lepelionių k., ČDM E-3416; Drobulė. Stakliškių k. LNDM LA-1968; Juosta. Gerulių k. LNDM LA-1907). Antano Lukšėno nuotr.

3 pav. Jiezno apylinkių moters vasariniai drabužiai. XIX a. II p. (Sijonas. Žvyrynų k. LNDM LA-2119; Marškiniai. Gojaus k. LNDM LA-2134; Prijuostė. Geležūnų k. LNDM LA-415; Liemenė. Prienai. ČDM E-1618; Juosta. Liciškėnų k. LNDM LA-2178). A. Lukšėno nuotr.

[16] LNM saugomų vienų tokių marškinių rankoves, manoma, atkirpo iš staltiesės. Mat netoli vienos rankovės galo baltais siūlais išsiuvinėti inicialai (Marškiniai. XIX a. pab.–XX a. pr. Krasausiškių k. LNM EMO 5934).

[17] Pateikėja Janina Bisikirskienė, gim. apie 1904 m., gyv. Stakliškių k. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 333. Pateikėjos pavardę patikslino Juozas Pugačiauskas 2024 m. kovą.

4 pav. Marškinių apykaklė. Stakliškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1997. D. Bernotaitės nuotr.

5 pav. Marškinių apykaklė. Gripiškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-3023. D. Bernotaitės nuotr.

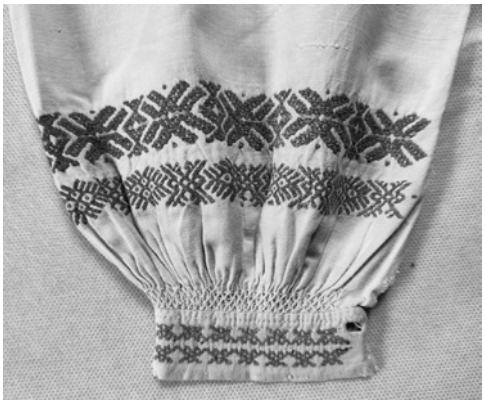

6 pav. Marškinių rankovės fragmentas. Gripiškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-3023. D. Bernotaitės nuotr.

7 pav. Marškinių rankovės fragmentas. Stakliškių vls. Privati nuosavybė. D. Tomkuvienės nuotr.

kartais nusiuvamos klostelės į viršų nuo rankogalio ar rankovės galas prie rankogalio sutraukiamas smulkiu koreliu. Perpetės ar *gorsas* puošiamas paprastomis, bet labai dailiomis siūlėmis ar po 3–4 dygsnius.

Tyrinėjamų vietovių marškiniams būdingas kelių puošybos būdų derinimas. Dažniausiai puošiamos marškinių dalys – apykaklė, rankovių galai ir rankogaliai. Marškinių apykaklės keliariopos – atlenkiamos, stačios, sudarytos iš audinio klostelių, vėlyvesnės – fabrikinių kiauraraščiu siuvinėtų juostelių, mezginėlių ar nertos vąšeliu iš medvilninių siūlų. Tyrinėjamoms apylinkėms būdingos atlenkiamos stačiais kampais apykaklės, tik priekyje arba aplink, netoli krašto, puoštos 1–1,8 cm pločio peltakio eilute. Siuvinėjama baltais, baltais ir raudonais, baltais, raudonais ir juodais siūlais, išvarstant paprastą raštą.

Vienas iš įmantresnių puošybos būdų – rankogalių ir rankovių galų puošimas dažniausiai išsiuvinėtais geometriniais raštais, imituojant rinktinį audimą. Šioms apylinkėms būdinga, kad greta raudonų medvilninių siūlų kartais buvo naudojami ir geltoni. Retais atvejais įausdavo tiesius raudonus, mėlynus dryželius.

8 pav. Marškinių rankovės fragmentas. Stakliškių k., Stakliškių vls., LNDM LA-1997. D. Bernotaitės nuotr.

9 pav. Marškinių apykaklė. Gojaus k., Jiezno vls. LNDM LA-2134. D. Bernotaitės nuotr.

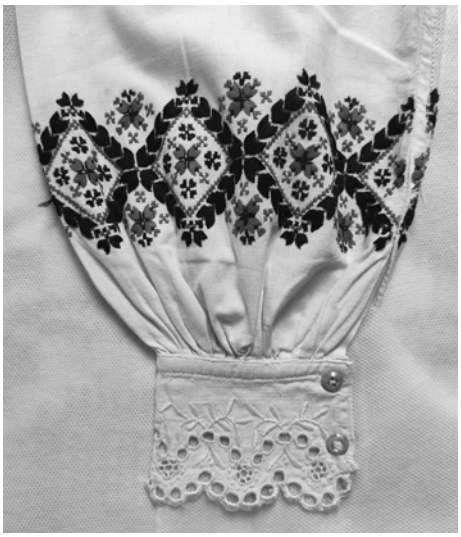

10 pav. Marškinių rankovės fragmentas. Vyšniūnų k., Stakliškių vls. LNDM LA-2004. D. Bernotaitės nuotr.

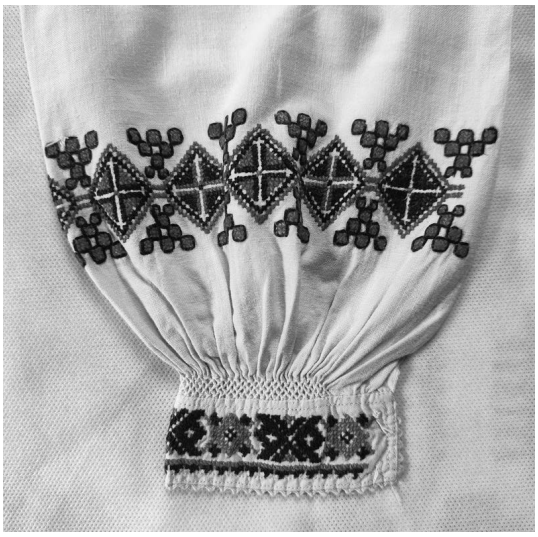

11 pav. Marškinių rankovės fragmentas. Želkūnų k., Stakliškių vls. LNDM LA-1911. D. Bernotaitės nuotr.

Kitas, retesnis šioms apylinkėms, puošybos būdas – siuvinėjimas baltais siūlais kiaurarašČiu. Siuvinėjamos apykaklės ir rankogaliai neretai buvo medvilninio audinio. Raštai – stilizuoti augaliniai. Marškiniams tampant apatiniu drabužiu, po švarkeliais buvo dedamos medvilninio audinio krūtinėlės su siuvinėtomis apykaklėmis arba virš švarkelių segamos tik atskirai išsiuvinėtos apykaklės.

XIX a. pab.–XX a. pr. paplito marškinių siuvinėjimas kryželiu, lygiuoju dygsniu pildant ar derinant abu būdus dažniausiai raudonais, raudonais ir juodais siūlais, rečiau – tik baltais arba tik juodais. Tokiu siuvinėjimu puošė rankovių galus ir rankogalius, rečiau – ančio antsiuvus. Tik itin retais atvejais taip siuvinėjo atverstų apykaklių kampus. Raštus paprastai kopijavo iš tuo laikotarpiu spausdintų raštų knygelių. Siuvinėtas rankoves neretai pirko turguje, krautuvėse ar tiesiai iš profesionalių siuvinėtojų.

Greta jau minėtų būdų moterys mėgo marškinius puošti fabrikinėmis siauromis juostelėmis – baltos ar baltos ir raudonos spalvos kryputėmis. Jas įsiūdavo perpečių, apykaklių, rankogalių, ančio antsiuvų kraštuose ar marškinių priekyje į dekoratyvines siūles. Pasitaikė, kad kryputes net įdurdavo tarp audinio juostelių netoli apykaklės ar rankogalio krašto. Baltus fabrikinius „haftus“[18] užsiūdavo rankogalių viršuje ar siauručius įsiūdavo į rankogalio kraštą. Rankogalių krištelius puošė suklostytu audiniu, baltais fabrikiniais mezginėliais, siaurai apnerdavo vąšeliu puslankiais baltais, raudonais ar juodais medvilniniais siūlais. Tokiais pat būdais buvo puošiami marškiniai ir palei kaklą, dažniausiai prie stovės prisiuvant įvairius puošmenis (klostytą audinį, siuvinėtą fabrikinę juostelę, fabrikinius ar rankomis nertus nėrinius).

12 pav. Marškinių rankovės fragmentas. Krasausiškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1994. D. Bernotaitės nuotr.

Iš retų vienetinių pavyzdžių paminėta, kad raudona krypute buvo apsiūta marškinių apačia (*padalkos*), tie marškiniai buvę vestuviniai *šliūbiniai*[19]. Su vestuviniais marškiniais moterys neretai prašė būti palaidotos.

Keičiantis madai, marškiniai palaipsniui tapo tik apatiniu drabužiu. Eidamos į bažnyčią, moterys XX a. pr. ant ilgomis rankovėmis marškinių vilkosi palaidines (*bliuskes*, *bliuskeles*). Kai kurios senesnės taip vilkėjo beveik iki Antrojo pasaulinio karo.

Sijonus vadino *andarokais*, *suknelėmis*. Jie buvę ilgi, iki žemės. Sakydavo, „kaip moterys eina, tai žemę šluoja“[20]. Tekėdama mergina, priklausomai nuo turtinės padėties, turėjo nuo kelių iki keliolikos (net 18–20) sijonų. XIX a. II p. jie siūti 3–4, kartais 5 tiesių palų. Jie užpakalyje gausiai klostyti labai smulkiomis stačiomis klostelėmis, o priekinė pala prie juosmens dažniausiai sutraukiama įverta virvele. Rišami kairiame šone. Dažniausiai be juosmens, tik viršus aplenktas kitu nei visas sijonas audiniu. Pažemėse vidinėje pusėje prisiūtas palankas (*papadelkis*) būdavo maždaug plaštakos pločio vienspalvio, dryžuoto ar languoto lininio, vėlesniųjų – fabrikinio medvilninio vienspalvio ar marginto audinio. Sijonų apačioje, kad nebrigztų, prisiūdavo iš vilnonių siūlų nupintą kaselę, pirktinę juostelę (kitose vietovėse vadintą *šerstele*, *pušiuku*) ar aplenkdavo aksomu.

Kasdieninius viršutinius sijonus audė pakulinius, pašukinius, šventadienius *bažnytinius*[21], *atlaidinius* – vilnonius, lininius, pusvilnonius (linai ar medvilnė atausta vilnomis). Apatinius sijonus siuvo dvinyčius lininius dviejų spalvų nedideliais langeliais (pvz., baltos ir

[18] Balta fabrikinė medvilninė, siuvinėta kiaurarašČiu juostelė.

[19] Pateikėja Ona Kuzmickienė, g. 1921 m., gyv. Anglininkų k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[20] Pateikėja Janina Bisikirskienė, g. apie 1904 m., gyv. Stakliškėse. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 332.

[21] Taip dažniausiai daugumos pateikėjų vadinti šventadieniai sijonai. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė.

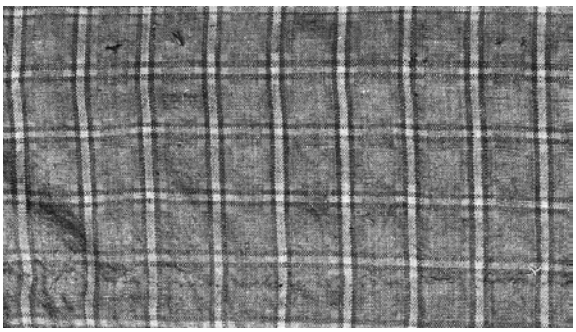

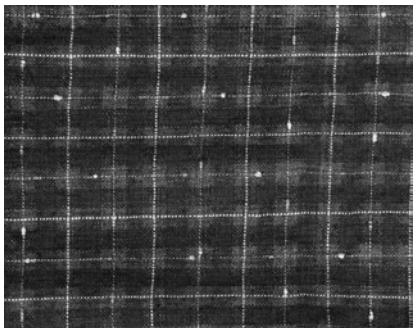

13 pav. Sijono fragmentas. Jaunionių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1971. Gintarės Grigėnaitės nuotr.

14 pav. Sijono fragmentas. Liciškėnų k., Jiezno vls. LNDM LA-2129. G. Grigėnaitės nuotr.

juodos spalvos). Kitus siuvo *sumestinio* audeklo – mesdavo ir atausdavo pramaišiui po du dviejų spalvų siūlus. Baltų lininių sijonų apačioje prisiūdavo vąšeliu nertus nėrinius. Vėliau siuvo ir iš balto fabrikinio medvilninio audinio.

XIX a. II p. šventadienius vilnonius sijonus audė drobiniu pynimu. Šiose apylinkėse jų daugiausia languotų. Sulangavimas labai įvairus, pakankamai smulkus. Languota dviejų–keturių spalvų vienodo ar skirtingo pločio dryžiais. Mėgstamos spalvos – žalia, rasalinė, violetinė, vyšninė, siauri ruoželiai – balti, geltoni, juodi, raudoni[22]. Retais atvejais spalvų susikirtimo vietoje iškeldavo kilpeles-pumpurėlius.

Skersai ir išilgai dryžuotų vilnonių XIX a. II p. sijonų tyrinėjamose apylinkėse rasta mažai. Anot pateikėjų, skersadryžiai laikytini senesniais už languotus. Tokių žinomų sijonų sudryžavimas smulkus: ritmiškai kartojasi 1,5–2 cm pločio vienos spalvos dryžiai ir siauri pavieniai dryželiai ar 2–5 įvairiaspalvių dryželių siauros grupės[23]. Išilgadryžių vienspalvis, pvz., žalias, rasalinis dugnas kas 1–2 cm dryžuotas pavieniais siauručiais vienos spalvos ar pramaišiui dviejų spalvų dryželiais. Pateikėjos minėjo ne tokius ryškius derinius, pvz., siaurais violetiniais, rudais, baltais, smėlio spalvos dryželiais ir platesniais juodais dryžuotus sijonus.

Vasarą mėgo dėvėti lininius ruoželiu austus sijonus, languotus iš baltų ir mėlynų ar mėlynai juodų siūlų dažniausiai lygaus dydžio (maždaug 0,5 x 0,7 cm) smulkiais langeliais. Jų pažemėse langučių raštu įausdavo keletą 2–4 ryškių spalvų fabrikinių vilnonių siūlų (skaistgijų) dryželių – violetinės, žalios ir raudonos, raudonos ir geltonos, raudonos ir rožinės spalvos ir kitokių derinių[24]. Įaudimų

[22] Raudonos spalvos sijonuose palyginti nedaug, ji nėra vyraujanti. Dviejų spalvų languotuose sijonuose jos daugiausia proporcingai yra tiek, kiek ir antrosios, bet ji užtamsinta, prislopinta. Kituose, kur derinamos 3–4 spalvos, raudonos gerokai mažiau. Anot pateikėjų, raudonos spalvos Stakliškių apylinkėse nelabai mėgo vartoti, nes ji primindavo rusus – buvo „burlacka, čigoniška“ (Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 332).

[23] LNDM esančio skersai dryžuoto sijono (LD-1030) violetiniame dugne maždaug kas 1,5 cm kartojasi 0,7 cm pločio siaurų dryželių grupė, dryželiai baltos, raudonos, žalios spalvos. Sijoną dėvėjo Pranciška Kaménaitė-Ligeikienė (mirė 1949 m. apie 80 m. amž., gyv. Liciškėnų k.). Iš aprašytųjų ekspedicijose tokių sijonų sunku spręsti apie spalvų eiliškumą, dryželių plotį, pvz., „ant pilko dugno ėjo skersai įaudžiami nelabai platūs įvairiaspalviai dryžiai, daugiausiai geltoni, žali, mėlyni, lilijavi, raudoni, juodi“ (LLMA, f. 397, b. 661, l. 332).

[24] Tokių sijonų ar jų detalių yra visuose trijuose didžiuosiuose Lietuvos muziejuose. Dėvėti ir įgyti skirtinguose valsčių kaimuose. Jų audimo siūlų, languotumo ir puošybos panašumas iš dalies teikia >

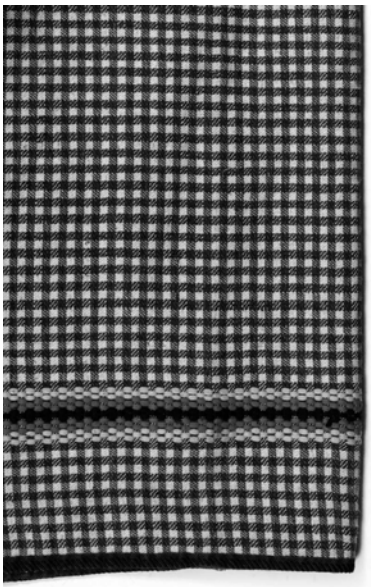

15 pav. Sijono fragmentas. Gripiškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1984. G. Grigėnaitės nuotr.

16 pav. Sijono fragmentas. Vyšniūnų k., Stakliškių vls. LNDM LA-1996. G. Grigėnaitės nuotr.

plotis – 3–8 cm. Dryželius audė maždaug per plaštaką nuo apačios. Apačią mėgo apvedžioti aksomu. Kiti lininiai sijonai drobinio pynimo, languoti įvairaus pločio baltais ir tamsiai mėlynais dryželiais; iš panašių audinių siuvo pagalvių užvalkalus. Jų apačioje keli spalvoti dryželiai įausti dimais katpėdėlių raštu. Žinomas aprašytas tokio languotumo sijonas su viena eile pažemėje iškaišytais ornamentais – geltona gėlė vazone su lapais ir baltais žiedais[25]. Iš retai pasitaikančių minėtini mėlyno dugno lininiai, pusvilnoniai sijonai, languoti siaurų baltų dryželių grupėmis, susidariusiuose languose kelių spalvų vilnoniais siūlais iškaišyti smulkūs dobiliukų, katpėdėlių raštai[26]. Kaišytų sijonų tradicija gali būti siejama su Stakliškių apylinkėse ir kituose audiniuose paplitusia šia audimo technika.

Iš labai retų puošybos būdų paminėtini spauduoti sijonai. Žinomi du tokie sijonai iš šių apylinkių – jie juodame dugne puošti aliejiniais dažais užspaustais smulkiais geltonais ir baltais apskritimų ir taškelių ornamentais[27].

Be namie austų, XIX a. pab. kartais dėvėti pirktinio vilnonio audinio – vienspalvio raštuoto kašmyro sijonai. Stakliškėse gyvenusi Janina Bisikirskienė (gim. apie 1904 m.) prisiminė jos

> pagrindo manyti, kad buvo audėja, užsiimanti tokių sijonų audimu (pvz.: Sijonas, Lielionių k., LNDM LA-1918; Sijonas, XIX a. pab., Gripiškių k., LNM EMO 4621). Tas pats pasakytina ir apie XIX a. pab.–XX a. pr. vasarinių sijonų, švarkelių siuvimui naudotą šviesų pusvilnonį audinį, kuris smulkiai sulanguotas iš vienos spalvos (baltos, pilkšvos ir violetinės) siūlų ir melanžinių dryželių. Toks audinys, matyt, labai mėgtas, nes pavyzdžių taip pat esama skirtingų muziejų rinkiniuose (Sijonas, Stakliškių vnk., LNM EMO 5300; Sijono audinys, Jaunionių k., LNDM LS-424; Švarkelis „nažutkėlė“, Stakliškių k., ČDM E-3428).

[25] Pateikėja Janina Bisikirskienė, gim. apie 1904 m., gyv. Stakliškėse. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 333.

[26] Sijonas, įgytas Stakliškėse. LNDM LD-121.

[27] Sijonas. XIX a. pab.–XX a. pr. Lepelionių k., LNM EMO 4619; Sijonas. XIX a. pab. Stakliškių k., LNM EMO 5962. Greta kitų panašios puošybos pavyzdžių abu šie sijonai paminėti teminiuose straipsniuose apie margintų audinių paplitimą ir ornamentiką (Aleknienė D. O. Marginti audiniai Lietuvoje, *Etnografija: Metraštis. 2003–2004*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2006, nr. 13–14, p. 122–137; Bolyuk O., Bernotaitė-Beliauskienė D. Tradicinis audinių marginimas: Vakarų Ukrainos ir Lietuvos meninis ir stilistinis palyginimas, *LNDM Metraštis*, t. 24, Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2023, p. 105–117).

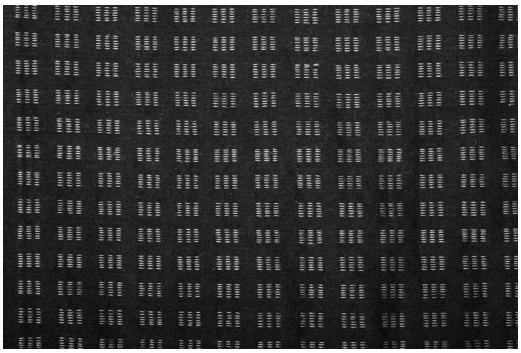

17 pav. Sijono fragmentas. Audė Ona Furmonavičienė apie 1910 m. Stakliškių k., Stakliškių vls. ČDM E-3442. Rimantės Ropytės nuotr.

18 pav. Sijonas. Kvietkinės k., Stakliškių vls. LNDM LA-3015. G. Grigėnaitės nuotr.

bobutę turėjus du *adamoškinius* sijonus, vienas buvęs rudos *bronzavos* spalvos, o kitas raudonesnės, tamsesnės spalvos[28].

XIX a. pab.–XX a. pr. keičiantis madai, vis daugiau imta siūti vadinamų vienspalvių sijonų, prie jų priskiriami ir neryškiai languoti, išilgai dryžuoti. Metmenims dažniausiai naudojama medvilnė, ataudams – naminė arba fabrikinė vilna, vadinama šilkvilne. Pastaroji buvo itin vertinama ir laikoma gražia dėl blizgesio. Net sijonus vadino „*sierčikiniais*, nes spalvos mainosi“[29]. Bet dažniausiai tokiais siūlais ataustus sijonus vadino *šilkavilniais*, mėgo vyšninės, žalios, rudos (*riešutinės*) spalvos. Dalis vienspalvių sijonų dar iki Pirmojo pasaulinio karo tradiciškai buvo siuvami iš tiesių palų. Kiti kirpti į „klynus“, į apačią platėjantys. Užpakalyje sudėdavo kelias priešpriešines klostes – vadinamą *uodegą*. Po Pirmojo pasaulinio karo sijonus pradėjo siūti trumpesnius. Vieni sijonai drobinio pynimo, kiti – austi keturnytai ruoželiu ar dimais. Mėgti kombinuotojo pynimo raštuoti sijonai, kuriuos audė akučių, rombelių, kryželių, krypučių ar kitais raštais. Netoli pažemių šiuos sijonus puošė viena plačia aksomo juosta, apvedžiodavo keliomis siauromis šilkinių

19 pav. Švarkelis (nažutkėlė). Audė Paulina Cikanavičiūtė (1869–1949). Stakliškių k., Stakliškių vls. ČDM E-3428. Justės Mocevičiūtės nuotr.

[28] Pateikėja Janina Bisikirskienė, gim. apie 1904 m., gyv. Stakliškėse. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 333.

[29] Pateikėja Domicelė Aleknavičiūtė, g. 1920 m., gyv. Kašonių k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

20 pav. Birštono apylinkių valstiečiai. 1902 m. Vladislovo Zahorskio (1858–1927) fotografija. LNDM ApLM 453

21 pav. Prijuostės fragmentas. XIX a. II p. Lepelionių k., Stakliškių vls. ČDM E-3416. A. Lukšėno nuotr.

kaspinėlių juostelėmis, medvilniniais ar vilnoniais fabrikiniais pinikais, nulenkdavo žemyn to paties audinio piršto plačio klostes. Puošmenas kartais siūdavo tik iki priekinės palos, kurią dengdavo rišama prijuostė.

Prie tokių sijonų vilkėtos šviesios medvilninės, šilkinės palaidinės ar pusvilnoniai, vilnoniai švarkeliai (*nažutkėlės*). Pastarieji vienspalviai ar languoti. Dažnai be apykaklės. Kaklo iškirptė, užsegimas, apačia ir rankovių galai dažnai puošti aksomo apvadais. Prie švarkelių dėvėjo užsegamas baltas kiaurarašciu siuvinėtas apykakles ar ištraukdavo ant viršaus puošnią marškinių apykaklę.

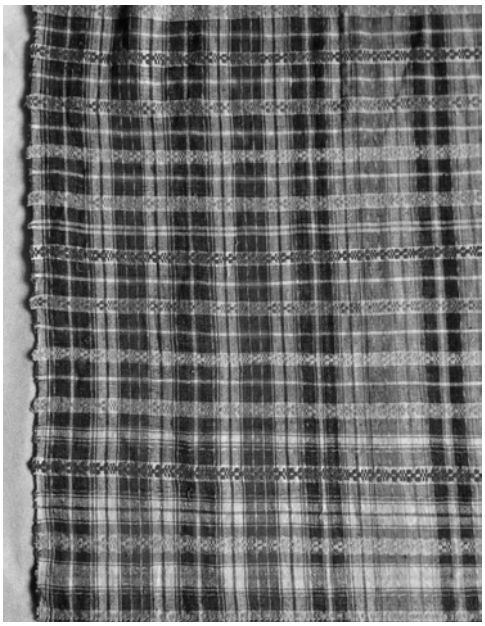

22 pav. Prijuostės fragmentas. Jiezno vls. LNDM LA-415. D. Bernotaitės nuotr.

23 pav. Prijuostės fragmentas. Liciškėnų k., Jiezno vls. LNDM LA-2182. D. Bernotaitės nuotr.

Kasdieninės **prijuostės** – *žiurstai* buvo lininės potamsės languotos ar išilgai dryžuotos. XIX a. II pusėje tyrinėjamose apylinkėse šventadieniais dėvėtos baltos lininės kombinuoto ar ruoželinio audimo prijuostės, netoli pažemių, panašiai kaip drobulėse, puoštos į audinio raštą įaustais raudonų ar raudonų, mėlynų ir geltonų medvilninių siūlų siaurais dryželiais. Prie apačios prisiūti platūs šeivelėmis pinti balti pinikai su raudonais ir mėlynais siūlais išryškintais raštais[30].

Be baltų, tuo metu ryšėtos ir tamsios prijuostės. Paprasčiausios yra dvinytės lininės ar austos iš medvilninių ir lininių siūlų, sulanguotos iš 2–4 spalvų neplačių dryželių. Vienose prijuostėse spalviniai dryžiai metmenyse ir atauduose išdėstyti vienodai, kitose – metmenys vienokių spalvų, o ataudai – kitokių. Dėvėtos prijuostės, kurių languotame dugne skersai keturnyčiais dimais smulkių langučių raštu įaustos raudonos, geltonos, žalios, violetinės purios fabrikinės vilnos – skaistgijų (*lučkų*, *vlučkų*, *blučkų*) siauros juostelės. Apačia paryškinta sutankintomis tų pačių ar dar kitų spalvų juostelėmis[31]. Be languotųjų, XIX a. pab. retai dėvėtos ir išilgai dryžuotos[32].

Iš retų artimose apylinkėse dėvėtų paminėtina kaišyta vyšninio dugno prijuostė, kurioje kartojosi išilginės žalių, raudonų, baltų, rožinių katpėdėlių-dobiliukų eilės, apačia paryškinta

[30] Šios rūšies labai panašios savo puošyba prijuostės yra dvi – ČDM E-3416 ir LNM EMO-4916.

[31] LNDM LA-415 (Jiezno ap.), LA-2182 (Liciškėnų k.). Tokių šventadienių prijuosčių 2003–2004 m. ekspedicijose pateikėjos jau neprisiminė, jų vaikystėje ir jaunystėje labiausiai buvo paplitusios siuvinėtos. Tačiau minėjo įvairiai languotas ir dryžuotas kasdienines.

[32] Onos Norkūnienės (gim. 1934 m.) bobutė, gyv. Liciškėnų k. (mirusi apie 1950 m. per 80 m. amžiaus), turėjo dvinytę išilgai dryžuotą prijuostę; jos vyšninės spalvos dugne kartojosi po dvi poras baltų ir rusvų dryželių. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

24 pav. Prijuostė. Popsio k., Stakliškių vls. LNDM LA-2795. A. Lukšėno nuotr.

25 pav. Prijuostė. Lielionių k., Stakliškių vls. LNDM LD-166. A. Lukšėno nuotr.

skersai įaustomis penkiomis ruoželių grupėmis ir prisiūtais raudonų ir žalių skaistgijų pintiniais kuteliais[33].

XIX a. pab.–XX a. I p. Jiezno ir Stakliškių valsčiuose dėvėtos baltos medvilninės, apačioje puoštos kabliuku nertais nėriniais prijuostės su dar netoli pažemių įsiūta nėrinių juosta, kitos su prisiūtais neplačiais to paties audinio kaip visa prijuostė raukinukais[34]. Sprendžiant iš išlikusių nuotraukų, dar dėvėtos šviesios (baltos?) prijuostės su pažemiuose pridurtais siaurais fabrikiniais mezginėliais ar siaura juostele balto kiauraraščiu siuvinėto audinio[35]. Išeigai prisijuosdavo ir ryškaus ar tamsaus fabrikinio vienspalvio ar dvispalvio gėlėto vilnonio audinio *adamaškines* prijuostes. Vienspalves tamsias (violetines, juodas) raštuotas medvilnines, vilnones prijuostes puošė juodais pirktiniais mezginėliais, o namie austas pusvilnones – apačioje klostelėmis sudėtu prieduru.

XIX a. pabaigoje–XX a. I p. tyrinėjamose apylinkėse labiausiai paplitusios tamsaus dugno įvairiaspalviais naminiais ar fabrikiniais vilnoniais siūlais augaliniais ornamentais siuvinėtos prijuostės. Kaip nustatė M. Mastonytė, tyrusi panemunių dzūkių drabužius, tokių prijuosčių siuvinėjimo centrai buvo Garliava, Marijampolė, Prienai. Nuo 1914 m. Prienuose prijuosčių siuvinėjimu vertėsi Ieva Viršauskaitė. Už prijuostės išsiuvinėjimą buvo imama po 1,5–2–3 litus, jei užsakovė duodavo savo medžiagą ir 4–5 litus, jei medžiagą parūpindavo siuvinėtoja. Dalis siuvinėtų prijuosčių buvo parduodamos urmu vietiniams prekybininkams, daugiausia žydams. Prienuose siuvinėtos prijuostės buvo pardavinėjamos ir Jiezno krautuvėse[36].

[33] Prijuostė. Įgyta Birštono ap., Vaitiškių k. LNDM LA-635.

[34] Anelė Gusienė (1893–1953), kilusi iš Liciškėnų k., turėjo vieną baltą perkelinę su nėriniais, kitą – su raukiniais, bet duktė neprisiminė motinos jas dėvint. Pasakojo Ona Norkūnienė, g. 1934 m., gyv. Jiezne. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[35] LNDM ApLM-420, LNDM ApLM-453.

[36] Mastonytė M. Apranga. *Panemunių dzūkai*, Vilnius: Mokslas, 1970, p. 125.

Vienos siuvinėtosios prijuostės austos namie, jų metmenys – juodi medvilniniai, ataudai vilnos ar šilkvilnės, dažniausiai juodi, retai – vyšniniai. Kitų spalvų beveik nepasitaikė – tik po kartą minėtos rudo *kavinio* ir žalio dugno prijuostės[37]. Kitos siuvinėtosios prijuostės pasiūtos iš fabrikinių lygių ar raštuotų audinių. Dažniausiai šios rūšies prijuostes siuvo iš trijų dalių į apačią platėjančias: vidurinė dalis plačiausia, šoninės – beveik dvigubai siauresnės, apačią puošė to paties audinio klostytu prieduru ar raukiniais. Gerokai rečiau tyrinėjamose apylinkėse siuvinėjo vienos tiesios palos prijuostes. Vienos moterys prijuostes siuvinėjo pačios, kitos duodavo išsiuvinėti tuo užsiimančioms jau pasiūtas, dar kitos pirko gatavas. Siuvinėta rankomis ar mašina. Rankomis siuvinėjo naminiais ir pirktiniais vilnoniais siūlais. Mašina siuvinėjo dažniausiai ant fabrikinio audinio fabrikiniais vilnoniais siūlais – skaistgijomis. Vienų prijuosčių tik pažemiuose išsiuvinėta kukli gėlių eilutė, kitose – išbujojusios vingiuojančios gėlių šakos šonuose siekia iki pusės prijuostės. Siuvinėjimui mašina buvo naudojami ant popieriaus išpiešti raštai. Pagal vieną schemą, matyt, buvo siuvinėjama kelios ar keliolika prijuosčių, tai liudija ir muziejų rinkiniuose saugomi vienodi pavyzdžiai.

Siuvinėtas prijuostes tyrinėjamose apylinkėse vadino „kvietkiniais“ arba „kaišytiniais žiurstais“[38]. Anot 2003–2004 m. ekspedicijoje apklaustų pateikėjų, tokias prijuostes ryšėjo (sakydavo „žiurstą prisisupo“) tik prie vadinamų vienspalvių sijonų. XX a. vid. senesnės moterys į bažnyčią dar ėjo su siuvinėtomis prijuostėmis, sakydavo, „negražu be žiursto“[39]. XX a. 6 deš. ir net 7 deš. mirusiąsias kartais dar šarvodavo su siuvinėta prijuoste, tamsiu sijonu, balta palaidine. 1956 m. taip aprengtą palaidojo Marijoną Čepulionienę iš Kašonių k.[40] Ievą Steponkevičienę (1889–1967) iš Jiezno Kolonijų palaidojo su suknele, balta skarele ir tamsia, gėlėmis siuvinėta prijuoste. Apie 1960 metus Ona Bunevičienė (1910–1988) išaustą juodą prijuostę davė išsiuvinėti į Prienus tuo užsiimančiai moteriškei. Už siūlus mokėjo 5 rub., o už darbą davė kiaušinių, pieno, varškės[41].

Su prijuostėmis susijusių papročių 2003–2004 m. ekspedicijose jau neteko užrašyti. Tačiau 1954 m. Nemajūnų apylinkėse muziejininkė Akvilė Mikėnaitė ekspedicijoje girdėjo, kad seniau buvo toks prietaras: mergina, kuri norėjo, kad ją pamiltų vaikinas, turėjo sudeginti savo prijuostės juostelių galus, įmaišyti juos į kokį nors gėrimą ir duoti jį išgerti tam vaikinui[42].

Apie **liemenes** turima labai mažai žinių. Lenkų archeologas, etnografas Zigmantas Gliogeris (Gloger, 1845–1910) 1872 m. į Prienus, į šv. Antano atlaidus traukiančių kaimiečių liemenių sukirpimą, smulkiau neaiškindamas, apibūdino kaip krokuvietišką[43]. Sprendžiant iš vos kelių netolimose apylinkėse žinomų muziejuose esančių

[37] Pasakojo Domicelė Vinskienė (g. 1925 m., gyv. Vėžionių k.) apie savo bobutės prijuostę ir Anelė Jakubauskienė (g. 1923 m., gyv. Jakniškių k.) apie savo mamos prijuostes. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[38] Galima spėti, jog toks siuvinėtų prijuosčių pavadinimas vartotas tik dėl spalvinio panašumo su austinėmis kaišytinėmis prijuostėmis.

[39] Pateikėja Izabelė Dekaminavičienė, gim. 1912 m., gyv. Būdos k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2004 m.

[40] Pateikėja Ona Minkauskienė, gim. 1938 m., gyv. Jiezne. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[41] Pateikėja Bronė Urlikienė, gim. 1938 m., gyv. Jiezne. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[42] Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1963 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 196.

[43] Gliogeris Z. *Nemunu. Upių slėniais: Kelionės Nemunu, Vysla, Bugu ir Bebru*, Vilnius: Mintis, 1992, p. 83. Knyga į lietuvių kalbą versta iš 1903 metų leidinio. Sakinys apie liemenę išverstas taip: „vilkėjo ... liemenę (sukirpimo perdėm krokuvietiško)...“, >

pavyzdžių, jas siuvo iš fabrikinių audinių – brokato, šilko, aksomo, kašmyro. Vienos iš šių liemenių nuo juosmens durtos ir užpakalyje smulkiai klostytos, kitos priekyje su stačiakampiu įduru, nesusieinančiais skvernais, dar kitos – be įduro, įliemenuotos, trumpos, vos žemiau juosmens[44]. Tačiau apie tokio kirpimo liemenių buvimą Jiezno ir Stakliškių apylinkėse nėra aiškių patvirtinančių žinių ir galima tik daryti prielaidas[45]. Pateikėjų buvo minėtos namuose austos smulkiai languotos ar išilgai dryžuotos medžiagos liemenės, pakraščiuose apsiūtos „žičkine“ medžiagos juostele ar galionėliu[46]. 2003–2004 m. ekspedicijose apklausti pateikėjai žinojo tik pavadinimą – *šniurauka*, *šniurelka,* bet tokio drabužio kirpimo tiksliai neatsiminė. Tik minėjo, kad XX a. 3–4 deš. dar matę liemenėmis ant siuvinėtų marškinių vilkinčias senas moteris.

XIX ir XX amžių sandūroje liemenės, kaip viršutinis išeiginis drabužis, beveik nebedėvėtos. Kaip ir kitose etnografinėse srityse, tuo metu liemenė tapo apatiniu drabužiu. Buvo siuvama iš baltos drobės, ilgumo iki juosmens, segama priekyje sagomis ir vilkima ant marškinių po palaidine.

XIX a. moterys šaltu oru vilkosi ilgas **sermėgas**. Jos panašios į rytų aukštaičių – pilko milo, be pamušalo, dvisiūlės, į apačią šiek tiek platėjančios, iki pusės blauzdų ilgio, apykaklė stačia arba siaura atversta, kišenės dažniausiai prisiūtos ant viršaus[47]. Apykakles, užsegimo kraštą, pažemius, kišenes, rankovių galus puošė apvadais ar dekoratyvinėmis vingiuotomis siūlėmis. Neretai puošybines juosteles vingiuotai ar lenkiant kampu siuvo ir per plaštaką nuo rankovių galų. Apvadai siūti juodo aksomo, tyrinėjamose apylinkėse vadinto *mašastu*, ar tamsiai rudo pirktinio kilpelėmis austo audinio, vadinto *baronėliu*. Kišenes kirpo įmantrios formos, jų apačios linija dažnai netiesi, o vingiuota ar dviejų puslankių formos. Taip puoštos sermėgos buvę šventinis (*atlaidinis*) drabužis.

XIX a. pab.–XX a. pr. mainantis madoms, sermėgos tapo kasdieniniu drabužiu, keitėsi jų pasiuvimas. Kartu keitėsi, pynėsi ir šiltų viršutinių drabužių pavadinimai: tokio pat kirpimo drabužis net labai artimuose kaimuose galėjo būti vadinamas skirtingai. Išeigai tuo laiku pradėjo dėvėti pašiltintus pakulomis, vata ilgus paltus, vadintus *elgierkomis*, *angerkomis*, jų pamušalas namie austas, languotas lininis ar pirktinis

> originale: „ubiór wieśniaczek składał się z ciemno granatowej spódnicy i gorsetu (krojem zupełnie krakowskim)“ (Z. Gloger, *Dolinami rzek. Opisy podróży wzdłuż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy*, przez..., Warszawa: Ferdynand Hoesick, 1903, s. 68). O 1888 metų leidinio sakinyje rašoma, kad liemenės panašios į kai kurių Krokuvos apylinkių, originale: „<...> i gorsetu, podobnie jak w niektórych okolicach Krakowa <...>“. (Z. Gloger, *Podróż Niemnem*, Odb.: Wisła, t. 2, 1888, Warszawa: Józef Jeżyński, s. 92).

[44] Muziejų rinkiniuose iš netolimų apylinkių esančios liemenės spalvotai publikuotos leidinyje *Lietuvių tradiciniai ir tautiniai drabužiai: tekstilė, grafika, tapyba,* p. 94, 102–103, 106–107: Liemenė XIX a., Punios k., Punios sen., ČDM E-1610; Liemenė XIX a., Čiudiškių k., Išlaužo sen., ČDM E-1614; Liemenė XIX a., Prienai, ČDM E-1618.

[45] Trumpa, iki juosmens ilgio, iš geltonų medvilninių ir vyšninės spalvos vilnonių siūlų dimais 1910 m. austa liemenė, suvarstoma virvele, su įstatytais „kauliukais“, apvedžiota žvyneliais „žibaliukais“, rasta 1955 m. Lapainios k. (LNM fototeka, Neg. Nr. 10697). Tačiau nesant tikslesnių duomenų apie liemenės audimo aplinkybes, abejojama, ar ją reikėtų skirti prie tradicinių ar prie tautinių drabužių.

[46] Pateikėja Janina Bisikirskienė, gim. apie 1904 m., gyv. Stakliškėse. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 333.

[47] Pvz., Sermėga. XIX a. Stakliškių vlsč., Lepelionių k. LNM EMO 4741 (skelbta: Bernotienė 1974, il. 210); sermėga. XIX a. Jiezno vlsč., Nibrių k. LNDM LA-2693 (skelbta: *Lietuvių tradiciniai ir tautiniai drabužiai: tekstilė, grafika, tapyba*, 2017, p. 96–97). Tokius viršutinius drabužius 2003–2004 m. ekspedicijose apklausti pateikėjai vadino *sermėgomis* ir įvardijo kaip senelių vilkėtus, tėvų karta tokių jau nebedėvėjusi.

26, 26a pav. Sermėga. XIX a. II p. Nibrių k., Jiezno vls. LNDM LA-2693. A. Lukšėno nuotr.

medvilninis. Vienos, pilko namie austo vilnonio audinio – milo, pasiūtos kaip ir sermėgos (nekirptos ties juosmeniu), tradiciškai dar puoštos apvadais[48]. Kitos, juodo naminio ar pirktinio audinio, rankovės pečiuose parauktos, nugaroje nekirptos ar kirptos ir paklostytos, be apvadų[49]. XX a. I p. siūdintus moteriškus ilgus įliemenuotus paltus pirktiniu viršumi, pamuštus vata, nerauktomis ties pečiais rankovėmis, vadino *burnosais*.

Trumpesnius, iki pusės šlaunų ilgio šiltus drabužius tyrinėjamose vietovėse vadino *nažutkomis*, *putrelėmis*. Kasdieninių viršų audė juodą, tamsiai mėlyną, rudą vienspalvį pašukinį, ar austą iš linų ir vilnų, pašiltindavo pakulomis. Pamušalas – languotas ar vienspalvis lininis. Šventadienių viršų siuvo naminio ar pirktinio pusvilnonio, vilnonio juodo, rudo

[48] „Elgierka“, XIX a. pab.–XX a. pr., pasiūta iš tamsiai pilko milo, pamušta vata, pamušalas lininis languotas, puošta aksomo apvadais. Stakliškės, LNM EMO 3885 (skelbta: Bernotienė 1974, il. 213). H. Kairiūkštytės-Jacinienės 1947–1948 m. apklausta Stakliškėse gyvenusi pateikėja minėjo kitaip kirptus moteriškus pilkšvo audinio, stačia apykakle, su lininiu languotu pamušalu, puoštus juodo aksomo apvadais, ilgus viršutinius drabužius – durtus nuo liemens, užpakalyje su klostėmis, vadinamus „jermiakais“ ir pridūrė, kad „jermiakai seniau vadinosi sermėgomis“ (LLMA, f. 397, b. 661, l. 337). Moterų į bažnyčią einant vilkimo jermėko tik pavadinimą, nenusakant šio drabužio sukirpimo ar puošybos, ekspedicijoje užrašė A. Vyšniauskaitė: „jas (skaras) ant jermėko užsiriši už pečių ar už kaklo ir eini su vyželiais“ (Pasakojo Agota Karčiauskienė, 80 m., ir Uršulė Povilaitienė, 69 m., Padriežiškių k., LII BR, b. 83, p. 161). Tačiau jermėku dažniau vadinamos vyrų, o ne moterų sermėgos. Jermėkas – ilgas apsiaustas, milinė, rudinė (http://www.lkz.lt/?zodis=jerm%C4%97kas&id=16007360000; žiūrėta 2024 01 23).

[49] 2003 m. ekspedicijoje keli pateikėjai buvo girdėję tokį drabužio pavadinimą. Buvusio Jiezno r. Lapainios k. nufotografuota angerka, vadinama „žiponu“, siūta 1910 m. Ji juodo pirktinio audinio, pašiltinta vata, su pamušalu, užsegama 11-a sagų, priekis nekirptas, užpakalyje nuo juosmens kirpta, per vidurį nuo juosmens žemyn suklostyta, apykaklė stačia, rankovės ties pečiais rauktos, link riešų siaurėjančios, su rankogaliais (atvartais?). LNM F. Apr. m., b. 66, l. 87–88, LNM ENeg. 10678–10681; aprašė M. Glemžaitė, fotografuota J. Petrulio 1955 m.

27, 27a pav. Sermėga (elgerka). XIX a. pab.–XX a. pr. Stakliškių k., Stakliškių vls. LNM EMO-3885. Gedimino Trečioko nuotr.

28, 28a pav. Moteris su žieminiais drabužiais (žiponu). XX a. pr. Lapainios k., Stakliškių vls. LNM Neg. Nr. 10679, 10681. 1955 m. Juozo Petrulio nuotr.

29 pav. Ona ir Marija Kavaliauskienės su XX a. pr. drabužiais. Bučiūnų k. LFn-973-974

audinio. Pašiltindavo vata, siuvo pirktinį medvilninį pamušalą. Dar XX a. 3 deš. viršutinių šiltų ir vyrų, ir moterų drabužių užsegimas buvo į kairę – dabartinę moteriškąją pusę.

Moterų **kailiniai** buvę ilgi ir trumpi. Pasiūti tiesūs. Senieji ilgi kailiniai buvę baltų avikailių, pakraštėliai apvedžioti juodais kailiukais[50]. XX a. I p. kailius tamsiai išdirbti veždavo į Butrimonis, kur gyveno totoriai kailiadirbiai. Už išdirbimą mokėjo pinigais.

30 pav. Riešinės „rankaukos“. XIX a. II p. Gerulių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1946/a-b. A. Lukšėno nuotr.

XX a. pr. **pirštines** mezgė kumštines vienspalves, baltas, pilkas, juodas. Į riešą įmegzdavo vieną ar du skersinius kitos spalvos dryželius. Raštuotas dviejų spalvų pirštines pradėjo megzti maždaug po Pirmojo pasaulinio karo, bet jų, lyginant su Šiaurės vakarų Aukštaitija ar Žemaitija, buvo gerokai mažiau. XX a. vid. buvo madingos ilgais riešais raštuotos įvairiaspalvės pirštinės su kuteliais galuose ir bumbuliukais ties riešais. Tokias pirštines maudavo ant paltų rankovių. Pirštuotos pirštinės pradėtos megzti po Antrojo pasaulinio karo.

Šaltu oru dėvėjo **riešines**, vadintas *rankaukomis*[51]. Paprastos megztos siaurais skersais įvairiaspalvių naminių vilnonių siūlų dryželiais – „primarginta visokių

[50] Pateikėja Janina Bisikirskienė, g. apie 1904 m., gyv. Stakliškėse. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 337.

[51] LNDM eksponatų inventorinės knygos (LNDM LA-1946/a-b, LNDM LD-163).

siūliukų vilnų naminių“[52]. Kartais buvę su išmegztais dantukais pakraštyje. Šventadienės – vienspalvės, megztos iš fabrikinių vilnonių siūlų, puoštos baltų smulkių karoliukų geometriniais raštais. Pavieniais atvejais krašteli apnerdavo ryškiu siūlu.

Kaip ir kitose vietovėse, moterų ir merginų **galvos danga** skyrėsi. Merginos puošėsi rūtų šakelėmis, gyvų gėlių vainikais, kaspinais. Skareles ryšėjo ir moterys, ir merginos.

Kaspinus (*kasnykus*) merginos įsipindavo į kasas, susirišdavo aplink galvą. Pasidarydavo karūnėlę iš plono baltos ir raudonos spalvos raštuoto kaspino, užpakalyje prikabindavo iki juosmens ilgio įvairiaspalvių raštuotų šilkinių kaspinų pluoštą[53]. Per kaimą „kloniotis“ jaunoji eidavo pasipuošusi „su kasnykais“ kaip į jungtuves[54]. Kaspinus merginos pirkdavosi arba gaudavo dovanų. Per vestuves nuotakai vainiką paduodavo, padėtą ant nosinės ir ant 2 m ilgio kaspino. Nuotaka, ruošdamasi į bažnyčią, ant plaukų „užsideda vainiką ir iš tamsaus kaspino suripuotą žibukų galioną“[55]. Anot pateikėjų, merginos galvai papuošti neėmė juostų iš vilnonių siūlų, nes tai buvę nesveika plaukams, nuo vilnos plaukai „šiumpa“[56].

31 pav. Kepurėlė „čepčius“. XIX a. pab. Dėvėjo Anelės Noreikienės (gim. 1894 m., gyv. Trečionių k., Stakliškių vls.) mama. ČDM E-5102. Justės Mocevičiūtės nuotr.

Puošmenas tuo metu pirkdavo iš keliaujančių prekeivių, vadinamų „vengrais“, arba miestelių parduotuvėse. „Vengrai“ paminėti net rašant apie naujienas Prienuose XIX a. pab. spaudoje: „Bevažiuodamas į Staropolę sutikau „vengrus“ su tavorais. <...> „Vengreliai“, nors tai pagal paėjimą ne vengrai, bet slovakai, važinėja sau po Lietuvą ir pardavinėja visokius niekniekius – abrozėlius, guzikus, adatas, spilkas, kaspinus, skepetas, veidrodžius, plunksnas, rašalą ir kitokius mažmožius <...>. Kitoje vietoje sutikau besivalkiojančius su maišais ant pečių totorius nuo Kazaniaus. Ir šie pardavinėdami staltieses, rankšluosčius, divanus, skepetaitę turi pelną Lietuvoje.“[57]

Moterų **kepurėlės**, vadintos *čepčiais*, *čepčiukais*, labai įvairios. Kasdien kepurėles ne visada dėvėdavo. Šventadieniais jas dėvėjo ir laikydamosi tradicijų, ir praktiniais sumetimais – kad prilaikytų plaukus ir šventadienės skarelės nesiteptų nuo plaukų. XIX a. paplitusios baltos lininio piniko kepurėlės, o nuo XIX a. pab. – ir medvilninio piniko ar nertos vąšeliu. Kepurėlėms

[52] Pateikėja Pranė Žiukienė, gim. 1923 m., gyv. Vėžionių k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.
[53] Pateikėja Janina Bisikirskienė, gim. apie 1904 m., gyv. Stakliškėse. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 335.
[54] Pateikėja Agota Karčiauskienė, 80 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 154.
[55] Pateikėja Agota Karčiauskienė, 80 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 160.
[56] Pateikėja Janina Bisikirskienė, gim. apie 1904 m., gyv. Stakliškėse. Užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė 1947–1948 m. LLMA, f. 397, b. 661, l. 335.
[57] Rumbonis (Grinius). Prienai (Staropolės pavieto), *Ūkininkas*, 1898, nr. 11, p. 169.

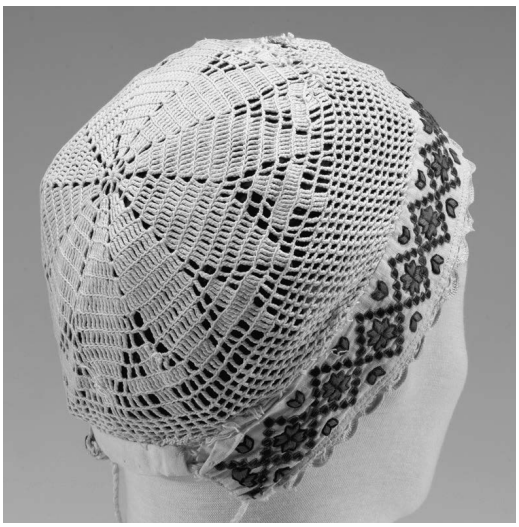

32 pav. Kepurėlė „čepčius“. XIX a. pab.–XX a. pr. Stakliškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-2035. A. Lukšėno nuotr.

33 pav. Kepurėlė „kepurėla“. XIX a. pab.–XX a. pr. Liciškėnų k., Jiezno vls. LNDM LA-2220. A. Lukšėno nuotr.

piniką pindavo ar nėrinį nerdavo keturkampį. Priekyje ir šonuose prisiūdavo baltą drobę ar ruoželiu langučių raštu austą aštuonnytį lininį audinį. Audinio krašteli kartais puošdavo išlankstytais medžiaginiais dantukais, prisiūta pirktine balta mezginėlių ar siuvinėta juostele, krypute ar siaurai apnerdavo vąšeliu puslankiais. XIX a. pab.–XX a. pr. šių kepurėlių kraštą siūdavo iš medvilninio audinio. Jį puošė kryželiu ar lygiuoju dygsniu siuvinėdami raudonų, raudonų ir mėlynų ar juodų siūlų ornamentais, panašiais į marškinių siuvinėjimus. Derinti ir abu siuvinėjimo būdai. Pakaušyje įverdavo nupintą siūlų kaselę ar virvelę pinikams ar nėriniui sutraukti ir kepurėlei surišti. Tuo pačiu laiku dėvėtos ir apvaliai vąšeliu nertos kepurėlės, bet manoma, kad tokių tyrinėjamose apylinkėse būta mažiau, nei siūtų su audinio krašteliu.

Tokias pat su krašteliu siuvo kepurėles ir iš audinio. Paprastai naudojo vienos–dviejų spalvų ar faktūrų audinį. Kraštą puošė suklostyto audinio, tiulio ar fabrikinių mezginėlių raukiniais (*kvarbatkutėm*), spalvotų siūlų pluošteliais, iš audinio padarytomis gėlytėmis, stiklo karoliukais, galionėliais, blizgučiais. Būta ir iš balto tiulio pasiūtų kepurėlių, priekyje puoštų raukiniais, spalvotomis gėlytėmis, karoliukais.

Panašiai siuvo ir prie kepurėlių ar skarelių atskirai rišamus **antkakčius**, šiose apylinkėse vadinamus *brindomis*, *brindžikais*, *brindžiukais*, *bindolikais*. Skirtingais pavadinimais, tikėtina, buvo vadinami tos pačios paskirties puošmenys arba laikui bėgant jų skirtumai išnyko[58]. Juos dėvėjo ir su baltomis, ir su įvairiaspalvėmis kašmyrinėmis skarelėmis.

[58] M. Miliuvienė ekspedicijoje 1958 m. yra užrašiusi, kad „bindolikai su brindžiukais rišami kartu. „Bindolikai“ pasiūti iš baltos medvilninės medžiagos, papuošti blizgančiais karoliukais, ružavais [= rožiniais] ir žaliais vilnoniais siūlais. „Brindžiukai“ pasiūti iš balto tiuliaus, sukvolduoti [= suklostyti], papuošti t. p. blizgančiais karoliukais ir ružavais [= rožiniais] bei mėlynais kaspinėliais. Pirmiausia rišami bindolikai, ant jų brindžiukės“. (Pateikėja Anelė Karčiauskienė, 80 m., Vėžionių ap., Galiakiemio k. LII BR, b. 134, p. 97). Tačiau, sprendžiant iš užrašyto teksto, esmingai šie skirtingai pavadinti puošmenys nesiskiria.

34 pav. Galvos papuošalas „brinda“. XIX a. pab.–XX a. pr. Geležūnų k., Nemajūnų vls. LNDM LA-419/5. A. Lukšėno nuotr.

35 pav. Svočios su antkakčiais Genovaitės Jakubauskaitės vestuvėse. Jakniškių k., Būdos ap., Jiezno r. 1955 m.

Iš po *brindžiukų* plaukų truputį matydavosi, skarelę susirišdavo užpakalyje, ant pakaušio. Antkakčiais puošėsi svočios (jų vestuvėse būdavo 4–5) dar net XX a. 6–8 deš., anot pateikėjų, kad išsiskirtų iš kitų vestuvių svečių. Katros svočios neturėjo *brindos*, vėlyvuoju laikotarpiu „susiripuodavo“ austinę juostą[59]. Proginiai šio laikotarpio antkakčiai grubesni, nei senieji, kartais siūti iš baltos kelių sluoksnių suklostytos marlės, puošti iš kaspinėlių surauktomis gėlytėmis ir net to laikotarpio eglučių žaisliukų dalimis (burbuliukais). Mirusias moteris taip pat laidojo su *brindomis*[60].

Kepurėlę jaunajai uždėdavo vestuvių metu. Kaip pasakojo Agota Karčiauskienė, po užgėrų jaunosios svočios nusivesdavo jaunąją į kamarą, kartu nešdavosi *čepčių*. Jaunąją pasodindavo ant apversto duonkubilio, užtiesto *plotkele* ar *prastyre*. Atėjęs jaunasis sušukuodavo jaunosios plaukus ir uždėdavo *čepčių*. Šios ceremonijos metu, be jaunųjų ir svočių, kamaroje daugiau nieko nebūdavo[61].

Skaros ir skarelės (*skarukės*) buvo vasarinės ir žieminės, namie austos ir pirktos, fabrikinės. Namie austos skarelės – baltos, lininės, dvinytės, su kraštuose užaustais spalvotais ruoželiais ir smulkiai languotos, iš dviejų spalvų siūlų. 2003 m. ekspedicijoje vos viena kita pateikėja minėjo apie vasarinių

[59] Pateikėjos Bronė Urlikienė, g. 1938 m., gyv. Jiezne, ir Anelė Jakubauskienė, g. 1923 m., gyv. Jakniškių k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[60] „Apvilkdavo baltus marškinius, servetinį sijoną, adamaškinę raudoną, mėlyną prijuostę, apsupdavo prostyre, su brindomis...“ Užrašė A. Mikėnaitė 1969 m. (LNDM Liaudies meno skyriaus archyvas).

[61] Pateikėja Agota Karčiauskienė, 80 m., gyv. Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 165.

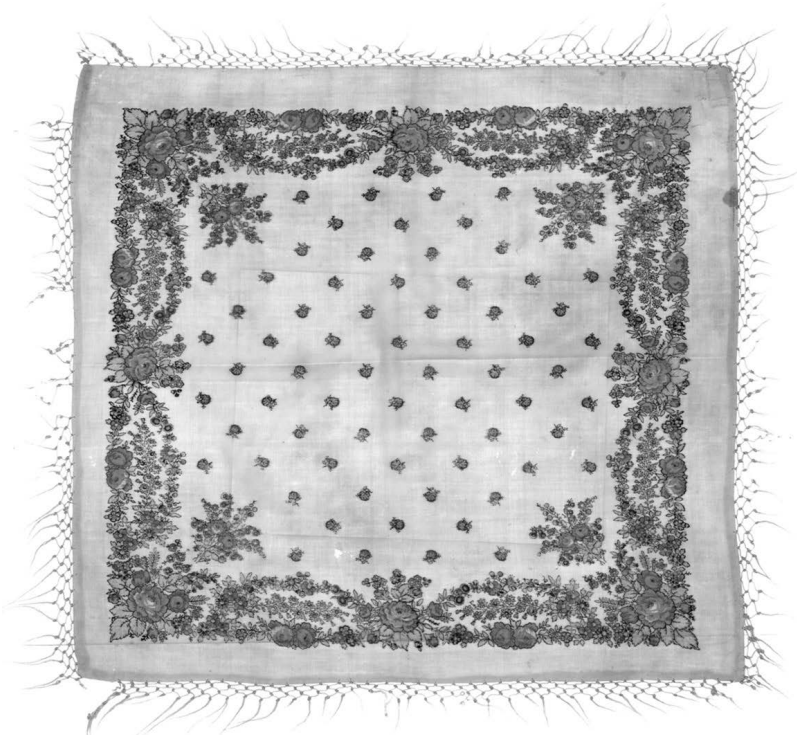

36 pav. Skarelė. XIX a. pab.–XX a. pr. Geležūnų k., Nemajūnų vls. LNDM LA-419/4. A. Lukšėno nuotr.

namie austų skarelių buvimą, bet tik kasdieninių. XIX a. pab.–XX a. pr. išeigai daugiausia dėvėtos pirktinės skarelės – medvilninės įvairiai margintos, kašmyrinės gėlėtos, šilkinės vienspalvės. Medvilnines baltas, su išryškintu rudu, žaliu pakraščiu, o viduryje smulkaus rašto skareles vadino *pruskutėmis*, *pruskinukėmis*, vienspalves raštuotas šilkines – *dilgėlinėmis*, plonas vilnones gėlėtas – *gėliuotomis*, *kašmerinėmis*. Labai mėgtos ir vertintos didelės kašmyrinės skaros. Vienos jų šviesaus, smėlio spalvos dugno, kitos tamsios – vyšninės, juodos, viduryje išmargintos smulkiomis gėlytėmis, o pakraščiuose – įvairiaspalviais vešliais rožių ir kitų gėlių žiedais. Tokias vadino *šalinaukomis*, o su blizgiais atlasiniais dryželiais – *kašmierinėmis su šilkeliais*. Vienspalves dideles kašmyrines (turėta juodos ir rudos spalvos) su ilgais blizgančiais kutais vadino *šilkamakrėmis*.

Moterims skaros ir skarelės buvusios didžiausiu pasipuošimu ir galimybe pasirodyti prieš kitas. Paprastai turėdavo po kelias vasarines ir žiemines skareles. Skareles dėvėtojos pirko pačios, mergaitėms pirkdavo tėvai. Jos buvo ir viena pagrindinių dovanų moterims. Skareles vyrai dovanojo savo išrinktosioms – jaunikis XX a. I p. ir vid. atveždavo po vainiku padėtą skarelę. Per vestuves ryte atsikėlusi jaunoji skarelę arba rankšluostį dovanodavo šluojančiai aslą moteriai. Jomis taip pat apdovanodavo vyro seseris. XX a. I p. skareles pirko Jiezne pas „žydauką Kronckę. Bargan vis duodavo, brangios buvo“[62].

Skareles ryšėjo įvairiai. XX a. I p. labiausiai mėgo mazgą rišti ant pakaušio. Prie taip rišamų skarelių lengviau buvo pritaikyti antkaktį. Kitas gobėsi ir mazgą rišo po smakru. Šiltų skarelių kampus, apsukę apie kaklą, surišdavo užpakalyje.

XIX a.–XX a. pr. moterys baltomis lininėmis ar į medvilnę linais aususiomis skaromis – **drobulėmis** suposi ne

[62] Pateikėja Janina Joneliūnienė (1931–2023), gyv. Jiezne. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

tik vasarą, bet ir kitais metų laikais[63]. Dzūkijoje ilgiau nei kitose etnografinėse Lietuvos srityse buvo laikomasi senųjų tradicijų ir tikėjimų, tikėta magiška baltos spalvos ir lino galia. Balta spalva turėjo apsaugoti moterį nuo „nužiūrėjimo“, todėl drobulėmis moterys dažnai siautėsi, nešdamosi kūdikį. Tai 2003 m. ekspedicijoje paminėjo jiezniškė Ona Norkūnienė – jos mama Anelė Gusienė (1893–1950, gyv. Liciškėnų k.) vaikus į bažnyčią nešdavosi, susisupusi į *plotką*[64]. Kaip minėta, drobules naudojo per vestuves. Jos naudotos ir laidotuvėse – šarvojant jomis apsupdavo moteris[65].

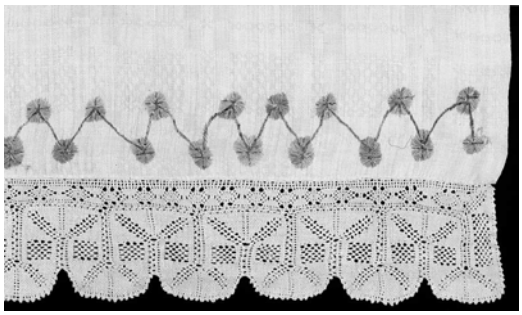

37 pav. Drobulė „panuometis“. XIX a. II p. Stakliškių k., Stakliškių vls. LNDM LA 1968. A. Lukšėno nuotr.

Jiezno, Stakliškių apylinkėse drobules vadino *plotkomis*, *plotkelėmis*, *panuomečiais*, *prastyrėmis*[66]. Etnografė M. Miliuvienė 1958 m. ekspedicijoje pas vieną pateikėją Stakliškėse rado dvi baltas linines skaras. Viena jų austa XIX a. pab., dvipalė (142 x 166 cm), dėvėta sulenkta kampu, pavadinta *skepeta*. Kita austa ir dėvėta apie 1880 m., vienpalė (250 x 70 cm), galuose puošta vąšeliu nertais nėriniais, pavadinta *plotka*[67]. Šituo ir *panuomečio* pavadinimais aprašė dar dvi baltas vienpales ant pečių supamas skaras[68]. Etnografės, muziejininkės S. Bernotienės nuomone, *plotkomis* dažniau vadino dvipales, artimas kvadratui baltas linines skaras, kurias lenkė į kampą, jas suposi ir ant pečių, ir ant galvos[69]. Tačiau gilesnių pavadinimų įvairovės tyrimų pasigendama dėl turimos medžiagos stokos. Informacijos apie ant galvos gaubiamas baltas aštuonnytes naminio audimo skaras yra užrašiusi ir A. Vyšniauskaitė: „Šiaip bažnyčion eidamos moterys dėvėjo baltas aštuonnytes skaras. Jas ant jermėko užsiriši už pečių ar už kaklo ir eini su vyželiais“.[70]

Tyrinėjamose vietovėse drobulės išsiskiria savo dydžiu ir puošyba. XIX a. II p. jos dažnai vienpalės: plotis 68–72 cm, ilgis 250–280 cm. Be jų, dėvėtos ir dvipalės, bet pastarųjų, sprendžiant pagal muziejų rinkinius, būta mažiau. Drobules audė dimais, ruoželiu, atlasu, kombinuotuoju pynimu. Vienpalių drobulių galus puošė į raštą įaustais keliais raudonų, raudonų ir geltonų, raudonų ir mėlynų medvilninių siūlų

[63] Bernotienė S. Lietuvių valstiečių drobulės, *Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje*, Kaunas: Šviesa, 1989, p. 173.

[64] Pateikėja Ona Norkūnienė, gim. 1934 m., gyv. Jiezne. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m. Iš pateikėjos įgyta jos motinos aštuonnytė ruoželiu langučių raštu austa *plotka*, puošta raudonų siūlų įaudimais ir nėriniais, saugoma LNDM, LD-479.

[65] Pateikėja Agota Karčiauskienė, 80 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 147.

[66] Prastyrėmis tyrinėjamose apylinkėse vadintos ir staltiesės, ir drobulės. Geležūnų k. 1954 m. nufotografuota moteris (Karsokienė, 75 m.), apsisiautusi drobule, kuri pavadinta *prastyre* (LNDM LFn 1029-1030). Kun. A. Kosaževskio *prastyre* pavadintas ilgas iki kelių drobinis šalikas, nešiotas panemunės lietuvių moterų (http://www.lkz.lt/?zodis=prastyr ĩC4ĩ975id=22239420000, žiūrėta 2024 02 24).

[67] Pateikėja Marija Sinkevičienė, 54 m., gyv. Stakliškėse. Užrašė M. Mastonytė 1958 m. LII BR, b. 134, p. 108–109.

[68] Užrašė M. Mastonytė 1958 m. LII BR, b. 134, p. 110–111.

[69] Bernotienė S. Lietuvių valstiečių drobulės, *Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje*, Kaunas: Šviesa, 1989, p. 175; Pateikėja Kolestė Bekešiūtė, g. 1898 m., gyv. Medžionių k. Užrašė S. Bernotienė 1984 m. LNM archyvas, Ap. 2, b. 201, l. 2.

[70] Pateikėjos Agota Karčiauskienė, 80 m. ir Uršulė Povilaitienė, 69 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 161.

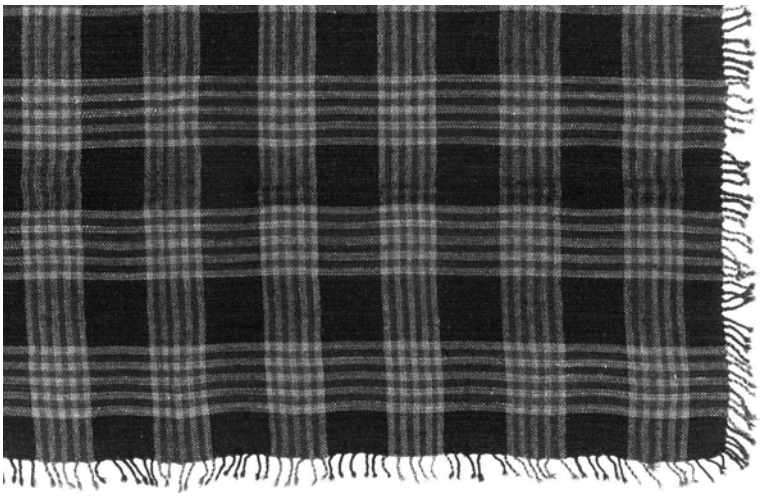

38 pav. Skara. XX a. pr. Audė Anelė Mikalauskaitė-Mazuronienė (1884–1975). Sobuvos k., Jiezno vls. LNDM LD-939. A. Lukšėno nuotr.

ruoželiais, kartais išsiuvinėdavo nesudėtingus augalinius ornamentus, prisiūdavo dažniausiai šeivelėmis pintus pinikus, panašius kaip baltųjų prijuosčių. Rečiau puošė galuose prisiūtais iš metmenų siūlų pintais pinikais. Vėlyvesnių drobulių galuose kartais prisiūdavo vąšeliu nertus nėrinius – „kvarbatkutes, numegztas kriukeliu“. Šių apylinkių dvipalės drobulės storėlesnės, nei suvalkiečių paribio, vienos be papuošimų, kitos puoštos nėriniais su retai įvertais trumpais baltais ar raudonų ir geltonų siūlų kuteliais.

Šaltesniu oru suposi namie austomis dvipalėmis vilnonėmis, pusvilnonėmis ar lininėmis tamsiomis skaromis (*skepetomis*), artimomis kvadrato formai. Paplitusios languotos vienodo dydžio langeliais. Tokių yra ir su įvertais skaistgijų kuteliais. Kitų vidurys vienspalvis ar smulkiai languotas, raibas, o kraštuose įaustos siaurų dryželių grupės – tokias vadino *blakinėmis*. Dar kitos sulanguotos iš 2–4 spalvų įvairaus pločio dryžių. Languotas skaras vadino *balankinėmis* arba *klėtkuotomis*. Kurios išgalėjo, pirkosi fabrikines languotas storas ir plonas vilnones skaras. XX a. I p. labiau nei dvipales vertino vienpales, be siūlės plačiomis staklėmis austas skaras, kurias užsakydavo išausti audėjams ar pirko turguje, krautuvėse. Tokios kainavo brangiai – centnerį rugių pardavę (10–12 litų) skaros nenupirkdavo[71]. Kaip itin retą dalyką galima paminėti jieznietės Janinos Joneliūnienės pasakojimą, kad jos bobutė ir mama (gyv. Liciškėnų k.) kaip skarą suposi iš Lenkijos į Lietuvą patekusią dvipusę vilnonę gėlėtą lovatiesę su kutais.

39 pav. Karoliai. XIX a. II p.–XX a. pr. Liciškėnų k., Jiezno vls. LNDMLA 2183. A. Lukšėno nuotr.

[71] Antanina Kondrotaitė, gim. 1906 m., gyv. Sobuvos k., turėjo 4 dideles skaras. Pasakojo duktė Ona Kaminskienė, g. 1929 m., gyv. Kašonių k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2004 m.

Lenkė išilgai. Šitą audinį moterys laikė skara ir teigė, kad tokios skaros niekas aplinkui neturėjo[72]. Nuo kandžių skaras saugojo, pridėdamos tabako lapų.

Moterys ir merginos dažniausiai puošėsi koralo **karoliais**. Jų dėdavosi nuo kelių iki keliolikos eilių. Taupumo sumetimais karoliukus suverdavo ypatingu būdu – ant skirtingo ilgio lininių siūlų, o siūlų galus supindavo. Po marškinių apykakle būdavo tik siūlų pynutė, o priekyje pakaklyje kabodavo keletas skirtingo ilgio karolių eilių. Prastesniais laikyti stikliniai karoliai, jų būta melsvos, geltonos, raudonos spalvos, suvertų iš įvairaus dydžio karoliukų. Turtingesniųjų dėvėti ir gintaro (*burštino*) karoliai. Dar buvo tuščiaviduriai stikliniai (*pūstiniai*) sidabro ar aukso spalvos karoliai. Jiezniškės mėgo derinti skirtingų medžiagų karolius. Karoliais puošėsi, eidamos į bažnyčią, per šeimos šventes, nuo XIX a. pab. – fotografuodamosi. Kartais juos uždėdavo laidojant.

40 pav. Nikodemas Silvanavičius (1834–1919). Lietuvaitė iš Jiezno. 1891 m. LNDM T-2041

Apavas. Kasdien moterys ėjo basos ar avėjo iš pakulinių siūlų kabliuku nertas čempes, karnų vyžas, odiniu viršumi medpadžius, kuriuos laikė geresniu apavu ir vadino *klumpėmis*. Čempių (*čiunkių*, *čempukių*) padus, kad ne taip greit plyštų, palopydavo milu ar linine pynute. Vargingiau gyvenančios ir į bažnyčią eidavo su čempėmis ar medpadžiais. Išeigai turtingiau gyvenančios turėjo batelius.

Tyrinėjamose apylinkėse būta daug ir įvairių **juostų**. Juosta lydėjo žmogų nuo pat jo užgimimo per visą gyvenimą. Jas naudojo drabužiams sujuosti, prijuostėms pasirišti, pieną uždengus aprišti, pasirišti krepšeliui, einant uogauti, suvystytam kūdikiui suvynioti. Juostas austi mergaitės pradėdavo nuo mažų dienų. Daug juostų buvo panaudojama per vestuves. Juosta jaunoji atsidėkodavo porą sutuokusiam kunigui. Juostomis ir rankšluosčiais apdovanodavo vyro brolius ir seseris, kitus vestuvininkus. Juostomis jaunoji sujuosdavo ją pašokdinusius pabrolius. Per vestuves jaunoji juostą dėdavo ant krosnies, kabindavo ant sienos, ant šulinio – „kur tik marti eina, ten juostą, abrūsą kabina“[73]. Tyrinėjamose apylinkėse juostos rinktinės, palyginti siauros, dažnai austos iš medvilninių ir fabrikinių vilnonių siūlų – skaistgijų. Laukas dažnai tradiciškai dalinamas į tris eiles, kai viduryje apmetama vienokia spalva, o šonuose – kitokia. Raštai smulkūs – mėgo išrinkti roželes, eglutes, žvaigždutes, vėžiukus, rombus bei kitus ornamentus. Sprendžiant pagal dalies juostų kokybę, galima numanyti buvus profesionalių audėjų.

[72] Pateikėja Janina Joneliūnienė (1931–2023), gyv. Jiezne. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m. Ši skara-lovatiesė yra LNDM, LA-7253. Tokios dvipusės gėlėtos vilnonės lovatiesės Lenkijoje XIX a. pab.–XX a. I p. plačiai naudotos ir laikytos labai madingomis. Kiekviena mergina stengėsi tokią kraityje turėti.

[73] Pateikėja Marijona Karčiauskienė, 83 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 132.

Vaikų drabužiai

Vaikams vystyti naudojo padėvėtą, nuskalbtą, minkštą drobę. Kūma atvažiuodama atveždavo vaikui marškinėlius, vystyklų (*skarulėlių*) ir juostą ar *pavijočių*. Austine juosta arba siūtu pavijočiumi tvirtai suvyniodavo suvystytą vaiką, kad kojos tiesios būtų. Pavijočius – ilga, į vieną galą siaurėjanti, pasiūta iš dviejų sluoksnių audinio juosta, gale su raištukais. XX a. I p. jo viršus būdavo margas, o apačia – iš balto perkelio. Suvystytą vaiką vynioti pradėdavo nuo pečių, ištiesindavo rankytes, kojytes ir apsukdavo žemyn, link kojų, užrišdavo raištukus. Vežant krikštyti, susupdavo į drobulę (*plotką* ar *prastyrę*). Žiemą, kad nesušaltų, įrišdavo į pagalvę.

Iki 5–6 metų ir mergaitės, ir berniukai vilkėjo marškinėliais. Pirmas kelnes berniukams pasiūdavo jau gerokai paaugusiems. Tos būdavę „su stanikėliu“ – priekyje su prisiūtu keturkampiu, su petnešomis. Mergaitėms sijonus pasiūdavo iš motinų apnešiotų. Apskritai, į vaikų gražų aprengimą per daug dėmesio nekreipė. Svarbu, kad nesušaltų.

Vyrų drabužiai

Jiezno ir Stakliškių valsčių vyrų drabužių, kaip ir kitų vietovių, muziejų rinkiniuose yra gerokai mažiau, nei moterų. Jie skiriami į vasarinius ir žieminius, šventadienius ir kasdieninius. Kasdieninius drabužius siuvo iš prastesnių audinių, jų nepuošė, nebent kasdien nudėvėdavo buvusius šventadienius.

Vyrų senesnieji **marškiniai** – lininiai, vėlesni, XIX a. pab.–XX a. pr. – puslininės (*bielinės*[74]) drobės ar medvilniniai. Pasiuvimas – tunikinio kirpimo, su perpetėmis, tarp perpečių ir apykaklės įsiūti trikampiai[75] audinio gabalėliai. Dažniausiai tik su stove ar su siaura atversta apykakle. Antis kirptas ties krūtinės viduriu. Vėlyvesnieji marškiniai siūti su *gorsu* – ilginėmis pečiuose. XIX a. pab.–XX a. pr., manytina, dėl slavų įtakos, buvo paplitę vyriški marškiniai su stačia apykakle ir plačia priekyje užsiūta krūtine, segama kairiajame šone. Kaip pasakojo pateikėjai, „pirmiau krūtinė po vienu šonu buvo“[76].

Kaip moteriški, taip ir vyriški išeiginiai marškiniai buvo puošiami. Lininės, puslininės drobės marškinius puošė, siūdami geresnio – medvilninio audinio apykaklę, krūtinės antsiuvą, perpetes, rankogalius. Paprastas ir subtilus puošybos būdas – dekoratyvios siūlės. Marškinius, ypač vestuvinius, stengėsi siūti itin kruopščiai – juk kiekviena moteris norėjo pasirodyti prieš gimines, pažįstamus. Trumpučiais dygsneliais nusiūdavo kuo tiesesnes siūles. Perpetės, ančio pakraščiai,

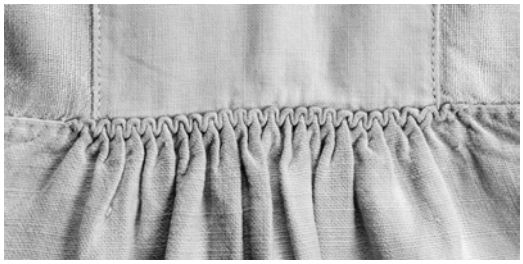

41 pav. Marškinių rankovės siūlė. XX a. pr. Siuvo Ona Dzenkauskienė (1887–1967). Padriežiškių k., Jiezno vls. LNDM LA-2634. A. Lukšėno nuotr.

[74] Į medvilnę atausta linais drobė vadinta *bieline*, medvilnė – *bielius* (aut. past.).

[75] Dažniausiai imamas kvadrato formos audinio gabalėlis ir lenkiamas pusiau kampu (aut. past.).

[76] Pateikėja Monika Bagdonienė, gim. 1908 m., gyv. Dvareliškių k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

42 pav. Vestuvinių marškinių krūtinė. XIX a. pab. Jiezno vls. LNDM LA-2177. A. Lukšėno nuotr.

43 pav. Marškinių krūtinė. Krasaušiškių k., Stakliškių vls. LDM LA-1998. A. Lukšėno nuotr.

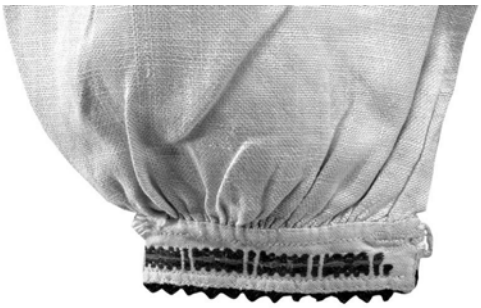

44 pav. Marškinių krūtinė ir rankogaliai. Gerulių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1909. A. Lukšėno nuotr.

45 pav. Marškinių krūtinė. XX a. pr. Siuvinėjo Uršulė Jaskutėlienė. Stakliškių k., Stakliškių vls. ČDM E 3440. Audriaus Kapčiaus nuotr.

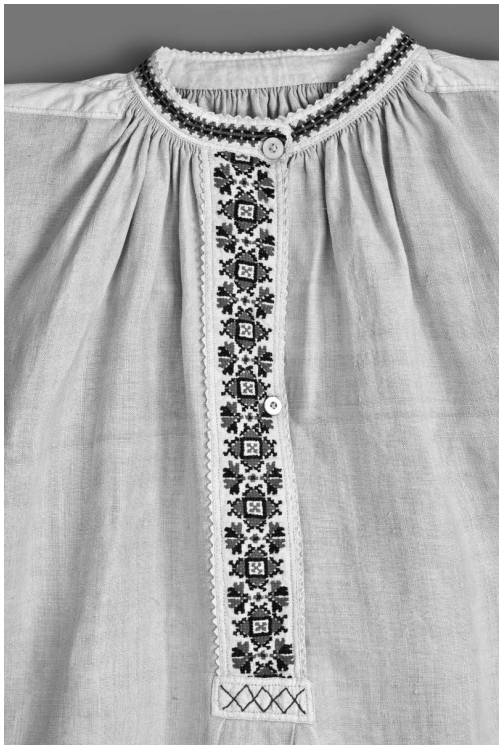

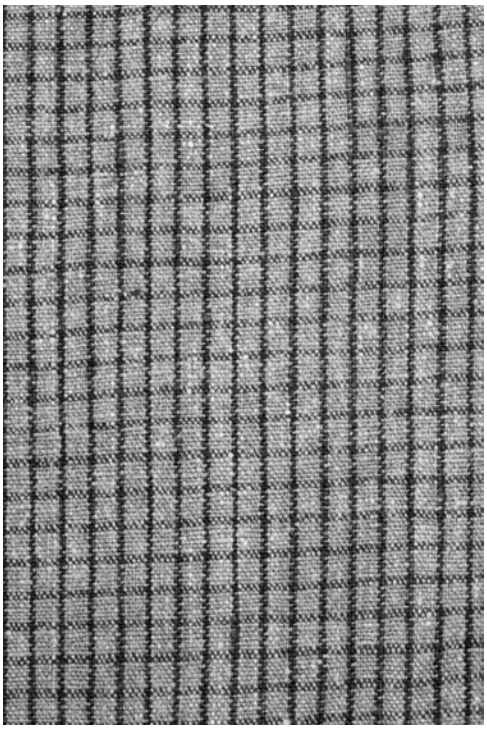

46ab pav. Kelnės, siūtos 1950 m. pagal XIX a. pab. pavyzdį. Lepelionių k., Stakliškių vls. LNM EMO 4738. Arūno Baltėno nuotr.

apykaklė būdavo puošiami po 2–3 grupuotų dygsnelių siūle. Ypač kruopščiai ir išmoningai prijungdavo prie perpečių rankoves – kruopščiai suklostydavo, suraukdavo ar prisiūdavo kryputės siūle. Stovę, ančio antsiuvus, rankogalius puošė siauromis pirktinėmis fabrikinėmis kryputėmis. Įsiūdavo gražias perlamutrines ar stiklo sagutes. Šone segamų marškinių krūtinė buvo puošiama balta pirktine mašina kiaurarašČiu ir pildymu siuvinėta juosta. Dar vienas puošybos būdas – siuvinėjimas raudonais ir juodais siūlais lygiuoju dygsniu, pildant ar kryželiu. Derinami ir abu siuvinėjimo būdai. Senesniųjų marškinių ši puošyba kukli, vėlesniųjų spalvoti siuvinėjimai pakankamai platūs, sudėtingi. Spalvotų siuvinėjimų paplitimą su būdingu marškinių kirpimu (plati krūtinė, segimas kairiame šone) tyrinėtojai sieja su slavų kultūros įtaka[77].

Vestuvinius marškinius savo būsimam vyrui pasiūdavo mergina. Būdavo, „per pragertuves motina pamatuoja kavalieriaus kaklo storį, kad žinotų, kokius marškinius siūti. Už mieravimą [= matavimą] kavalierius duodavo jaunosios motinai vieną rublį.“[78] Iki vestuvių būsimoji nuotaka turėjo spėti pasiūti marškinius ir juos išsiuvinėti.

XX a. I p. marškinius kasdien vilkėjo užleistus ant kelnių, sujuostus juosta. Tarpukariu išeigai marškinius dažnai kišdavo į kelnes. Išeigai ant paprastų drobinių marškinių neretai dėdavosi iš geresnio audinio, pvz., perkelio pasiūtas krūtinėles.

[77] Mastonytė M. Vyrų drabužiai, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, p. 372.

[78] Pateikėjos Agota Karčiauskienė, 80 m., ir Uršulė Povilaitienė, 69 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 153–154.

XIX a. pab.–XX a. pr. žiemą išeigai dėvėtos šviesaus, kaip ir sermėgų, milo **kelnės**, o vasarą namuose visus darbus dirbo su baltomis drobinėmis **kelnėmis**. Jas siuvo iš balintos dvinytės drobės, keitė kas savaitę. Iššutindavo pelenuose, kad būtų baltos. Tuo laiku kai kurie vyrai ir šventadieniais į bažnyčią vasarą ėjo su baltomis lininėmis kelnėmis. Jos buvę plonesnio, raštuoto audinio, pvz., servetinės, austos ruoželiu langučių raštu. Kasdien dėvėtos ir smulkiai languotos kelnės, o maždaug XX a. 3–4 deš. vasarą prie darbų jaunesni jau dėvėjo tamsaus audinio kelnėmis – lininėmis, ataustomis juodai dažytomis pakulomis, pašukomis. Pašukinį ruoželiu austą audinį, skirtą vyrų kelnėms, švarkams, vadino *sagatomis* (vard. *sagatos*), *šaračka*, sakydavo: *sagatinės kelnės*. Žiemą maudavosi dvejomis – po apačia baltomis, ant viršaus kasdien – tamsiomis pusvilnonėmis. Tuo laiku išeiginės kelnės taip pat buvo tamsios pusvilnonės, vilnonės. Kai jos apsitrindavo, nudėvėdavo šiokią dieną. Apiplyšusias kelnes visada lopydavo. Kasdieninėms kelnėms užsegti nudrožda vo medinius *brūkliukus*.

Mirusius vyrus XX a. pr. laidojo su baltomis kelnėmis, baltais marškiniais, sujuostais juosta. Apvilkdavo juodą liemenę. Kojas apvyniodavo baltais autais (*skaruliais*).

47ab pav. Liemenė (kamzelka). XX a. I p. Kvietkinės k., Stakliškių vls. ČDM E 3406. A. Kapčiaus nuotr.

Liemenes (*kamzelkas*, *kamizelkas*) dar XX a. 2–4 deš. neretai vilkosi ant nesukištų į kelnes, palaidų[79] marškinių. Dėvėtos ir kasdien, ir išeigai. Jas siuvo iš namie austo audinio. Priekis – gražesnio audinio, o nugara – prastesnio, lininio. ČDM rinkiniuose yra liemenė, kurios priekis siūtas iš keturnyčiais keturių dalių dimais katpėdėlių raštu austo juodos ir baltos spalvos pusvilnonio audinio, o nugara – įvairiaspalvio languoto lininio[80]. Kaklas iškirptas negiliai trikampiu, skvernai prie užsegimo vos

[79] Kaip pasakojo Juozas Adomaitis (g. 1922 m.) iš Medžionių k., jo tėvas Ignas Adomaitis (1875–1945), vilkdamasis liemenę ant palaidų marškinių, juostos nebesijuosdavo, o jei eidavo vien su marškiniais, juostą juosdavosi. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2004 m.

[80] ČDM E-3406, XX a. I p. Kvietkinės k., Stakliškių vls.

48 abc pav. Sermėga/švarkas (marinarka). Siuvo Dominykas Židanavičius apie 1908 m. Stakliškių k., Stakliškių vls. Dėvėta iki Pirmojo pasaulinio karo. ČDM E 3439. A. Kapčiaus nuotr.

49 pav. Ūkininkas Jonas Klimavičius savo sodyboje Juodaviškių kaime. 1940 m. ČDM Ng 11241. Reginos Lechavičiūtės-Kuprevičienės nuotr.

nusklembti. Kasdien dėl šilumos vilkėjo ir avikailio liemenėmis, susagstomomis iš nuskusto kailio susuktomis sagomis.

Kai šalta, ant marškinių vilkdavosi **švarkus** su atvartais, vadinamus *žiponus* arba *marinarkas*[81]. Kai kuriuos senuosius, dėvėtus iki Pirmojo pasaulinio karo, milo švarkus puošė siaurais juodo aksomo apvadais. Bet dažniausiai jie buvo pilki, niekuo nepuošti. Vėliau į madą buvo įėję švarkai stačia apykakle, vadinti *prenčiais*.

Kasdieniniai švarkai siūti iš pašukinio, dažniausiai dvinytai ar keturnytai ruoželiu austo audinio. Geresni siūti iš pusvilnonio ar vilnonio audinio (milo). Prieš Antrąjį pasaulinį karą vyrai daugiausia turėjo tamsius naminius kostiumus, vadinamus *garnitorius*. Milus viršutiniams drabužiams ausdavo kas treti metai, prieš Antrąjį pasaulinį karą kirpdavo ir spausdavo pūką, *glencevodavo* Kaune.

Sermėgas XIX a. siuvo pilko nedažyto milo, dvisiūles, tiesaus kirpimo[82], be pamušalo. Šventadienes apvedžiodavo juodu aksomu – „sermėgos, kur išeinamos, seniau buvo puoštos juodu mašastu“[83]. Jas vadinę *sermėgomis*, *jermėkais*. 1920–1930 m. gimę pateikėjai prisiminė, kad jiems esant mažiems, vyrai dar dėvėję apvedžiotas juodai sermėgas[84]. Apvedžiodavo apykaklę, vieną skverną, sermėgos apačią, rankovių galus, kišenes. XX a. I p. į turgų su arkliais važiuojant ar kur kelionėje apsivilkti turėjo *sermėgas* su kapišonais. Jos siūtos iš pilko, pilkai rudo storo milo (ir metmenys, ir ataudai – suktų vilnonių siūlų), ilgio iki blauzdų, su kapišonu[85], nepuoštos. Kapišoną vadino *bošliaku*, *bašlaku*, *bošliku*, *bašliku* ir apibūdino kaip „sūrmaišį su raiščiais“[86]. Tuo pačiu laiku išeigai siuvo daugiausia juodus, pilkus nepuoštus ilgus paltus su pamušalu, pamuštus pakulomis, vata, kuriuos taip pat vadino *sermėga* arba *putra*, *burnosu*. Tarpukariu ir pokario metais vyrai mėgo dėvėti puspalčius, vadintus *putra*, *putrele*. Kasdieninių metmenys – lino, ataudai – pašukų, pamušalas languotas, pamušta pakulom. Išeiginių viršus vilnonis (naminio milo, pirkto *milalio*) arba pusvilnonis (linai, atausti vilna), pašiltinta pakulomis ar vata. Pasiūti su atversta apykakle.

Kailiniai seniau buvo balti, o vėliau – rudi, ilgi, nesudurti, ant jų dėl šilumos paprastai apsijuosdavo juosta ar pančiu. Jauni vyrai labiau mėgo puskailinius. Kailinių sagas padirbdavo iš susukto skusto kailio ar nudroždavo medinius *branktukus*, *brūkliukus*.

Prie darbų (miške, laukuose) vyrai **avėjo** vyžomis, kurias patys sau paprastai ir nusipindavo. Senukų su vyžomis turguose dar ir XX a. vid. buvo galima pamatyti. Namuose prie darbų avėjo *klumpėm*, *klumpiais* – medpadžiais odiniu viršumi, su užkulniais ir be jų. Seniau, anot pateikėjų, 13–14 metų

[81] 2003–2004 m. ekspedicijų metu dažniausiai švarkams įvardyti minėtas žodis *žiponas*. Tarminis pavadinimas *marinarka* įrašytas ČDM inventorinėje knygoje prie švarko ČDM E 3439. Švarką apie 1908 m. siuvo Dominykas Židanavičius. Dėvėtas iki Pirmojo pasaulinio karo Stakliškėse.

[82] Jau minėtas Z. Gliogeris Prienuose per atlaidus matytas vyrų sermėgas taip aprašo: šviesiai pilko naminio milo, kirpimu panašios į krokuvietiškas, apvedžiotos juoda virvele, užpakalyje be praskiepo, šonuose (1903 m. knygos leidime – ant strėnų) klostuotos (Z. Gloger, *Podróż Niemnem*, Odb.: Wisła, t. 2, 1888, Warszawa: Józef Jeżyński, s. 92). Ar Jiezno ir Stakliškių apylinkėse galėjo būti kirptinių, ar kirptų ir klostytų tik nugaroje sermėgų, daugiau patvirtinančių duomenų neturime. Tačiau palyginti nedidelis atstumas iki Prienų (apie 10–20 km) suteikia pagrindo daryti prielaidą tokių sermėgų XIX a. vid.–II p. tyrinėjamose teritorijose buvus.

[83] Pranė Žiukienė, gim. 1923 m., gyv. Vėžionių k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2003 m.

[84] Adelė Zuzevičienė iš Anglininkų k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė, 2004 m. Mykolo Kazlausko, gim. 1926 m. Liciškėnų k., tėvas dar turėjo juodai apvedžiotą sermėgą. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2004 m.

[85] Moterys tokių sermėgų su kapišonais nedėvėjusios.

[86] Pateikėjas Pranas Kondrotas, gim. 1917 m., gyv. Slabados k. Užrašė D. Bernotaitė-Beliauskienė 2004 m.

berniukai mokėjo medpadžius padaryti. Padą droždavo iš alksnio. Ir vyrai, ir moterys, ir vaikai avėjo iš storų pakulinių ar kanapinių siūlų megztomis *čiunkėmis*, jų padą dėl stiprumo palopydavo storu senu audiniu. Tokias čempes maudavosi ir ant veltinių. Išeigai vyrai, kurie turėjo, avėjo juodais auliniais batais. Jei į kelią išsiruošdavo važiuoti, tai batus iškart apsiaudavo, o jei eidavo pėsti, tai nešdavosi. Kai nuplyšdavo batų ar pusbačių padas, pakaldavo medinį.

Kojas vyniojo **autais** (*autkojais*). Jie vasarai buvo balti drobiniai, žiemai atplėšdavo iš seno šilto vienspalvio ar languoto drabužio.

Žieminės **kepurės**, kaip atminė pateikėjai, buvo *baroninės* – poaukštės, nupjauto kūgio formos, pasiūtos iš pilko netikro vadinamo kailiuko – fabrikinio kilpelėmis austo audinio. Vasarą XX a. pr. dėvėjo pirktinėmis ar siūtinėmis apskritomis kepurėmis su snapeliu (*kazirkomis*). Vasarą prie darbų – šiaudinėmis skrybėlėmis.

50 pav. Birštono apylinkių valstiečiai. 1902 m. Vladislovo Zahorskio (1858–1927) fotografija. LNDM ApLM 420

Seniau, sako, būdavo daug raganysčių. Vainiką nešant, reikėję atbulą adatą įkišti į vainiką arba į jaunikio kepurę, tada neužraganaus[87]. Seniau per vestuves pamergės ženkliukus vyrams segdavo prie kepurių – pabroliams raudonos spalvos į kairį kepurės šoną, jaunikiui – baltos į dešinį kepurės šoną. Iš to galėjai atskirti jaunikį. Sako, buvę taip: vienas jaunikis jau iš bažnyčios ėmęs ir pabėgęs, palikęs nuotaką. Užėjęs kur nakvoti. Žmonės pamatę, kad prie jo kepurės ženklas, supratę, kad čia tas pabėgęs jaunikis. Ėmę ir atvedę vėl pas nuotaką. Taip buvę prie Stakliškių[88].

Aksesuarai. Tabakui maišelius pasisiūdavo patys iš odos. Moterys maišelius savo vyrams sudurstydavo ir iš įvairių mažų skiautelių. Šalikus numegzdavo iš nedažytų vilnų. Vyrai juos, apsukę apie kaklą, sukeisdavo priekyje ir užkišdavo už sermėgos ar liemenės. Pirštines dėvėjo neraštuotas kumštines, tik su kitos spalvos dryželiu riešuose. Prieš Antrąjį pasaulinį karą jau kartais numegzdavo raštuotų. Nosinė buvo šventinis reikmuo ir viena iš dovanų. Vainiką padavusiems jaunikio broliams (ar pabroliams) jaunoji duodavo po nosinę: „Pas mane trys

[87] Pateikėjos Agota Karčiauskienė, 80 m., ir Uršulė Povilaitienė, 69 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 146.

[88] Pateikėjos Agota Karčiauskienė, 80 m., ir Uršulė Povilaitienė, 69 m., Padriežiškių k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 161.

broliai atnešė vainiką, visiems daviau po *rankinę* (nosinę)"[89]. Nosines ausdavo iš ploniausių linų, pakraščiuose įausdavo siaurų spalvotų dryželių ar storesnių baltų siūlų.

51 pav. Maišelis tabakui. XX a. pr. Priklausė Petrui Gusui (1891–1971). Liciškėnų k., Jiezno vls. LNDM Pg-1179. A. Lukšėno nuotr.

Išvados

Apibendrinant galima pasakyti, kad Jiezno ir Stakliškių valsčių moterų drabužiai savo būdingais spalviniais deriniais, raštais ir puošyba priskirtini dzūkiškajai tradicijai. Šių valsčių aprangos ypatumu laikytinos vienpalės ilgos baltos lininės skaros. Keičiantis madoms, kaip ir kitose vietovėse, XIX a. pab.–XX a. pr. marškiniai ir liemenės tapo apatiniu drabužiu, keitėsi sijonų sukirpimas, spalviškumas. Viršutinių šiltų drabužių audiniai tamsėjo, nyko puošyba aksomo apvadais. Drabužių sukirpimas artėjo prie miesto mados. Tačiau šiame krašte palyginti ilgai buvo dėvimos spalvingais siūlais augaliniais raštais siuvinėtos tamsios prijuostės. Kaip tradicinis svočių galvos papuošalas net XX a. vid. buvo dėvimi antkakčiai.

Vyrų kasdienę vasarinę aprangą iki Pirmojo pasaulinio karo sudarė baltos kelnės, užleisti ant kelnių marškiniai, sujuosti juosta. Liemenės buvo dėvimos ant nesukištų į kelnes marškinių (taip vilkėjo dar ir XX a. 3 deš.). Po Pirmojo pasaulinio karo išeigai buvo siuvami naminio, retai – pirktinio vilnonio tamsaus audinio kostiumai, marškiniai dažniau kišami į kelnes. Tuo pačiu laiku nustotos dėvėti juodais apvadais puoštos sermėgos. Susijuosimui imti naudoti diržai, o ne juostos.

* * *

Už suteiktas žinias autorė dėkoja visiems ekspedicijų metu apklaustiems pateikėjams, už pagalbą – kolegoms muziejininkams Žydrei Petrauskaitei, Jurgai Valatkaitei, Živilei Paipulaitei, Mantui Televičiui ir šviesios atminties Juozui Pugačiauskui (1948–2025).

Sutrumpinimai

ČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus; E – muziejaus rinkinių inventoriaus knygų ir eksponatų šifras.
LII BR – Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštynas.
LIMIS – Lietuvos integralioji muziejų informacinė sistema.
LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas.
LNDM – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus; ApLM, LA, LD, LF, LS – muziejaus rinkinių inventoriaus knygų ir eksponatų šifrai.
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus; EMO, ENeg – muziejaus rinkinių inventoriaus knygų ir eksponatų šifrai.

[89] Pateikėja Antano Mockevičiaus žmona. Pakrovų k. Užrašė A. Vyšniauskaitė 1958 m. LII BR, b. 83, p. 145.

Mediniai Jiezno apylinkių kryžiai

Jolanta Zabulytė

Vilniaus dailės akademija

Tyrimo objektas – Jiẽzno apylinkių mediniai kryžiai. Kitų tipų paminklai – stogastulpiai ir koplytstulpiai, geležinės viršūnės ir metaliniai antkapiniai kryžiai į tyrimo lauką neįtraukiami, nes tai atskiros studijos reikalaujanti tema.

Paskutiniaisiais dešimtmečiais Jiezno apylinkėse, kaip ir daugelyje Lietuvos vietovių, atgyja medinių paminklų statymo tradicija, kurios natūralų tęstinumą ribojo 50 metų trukusi sovietmečio ideologinė sistema. Paskutiniaisiais dešimtmečiais mediniai kryžiai statomi ne tik kapinėse, bet ir pagal anksčiau gyvavusią tradiciją įprasmina svarbių religinių, istorinių įvykių atminimą – krikščionybės jubiliejinius metus, Nepriklausomybės atkūrimą, Sausio 13-osios aukas ir pan.

Deja, iš XX a. pirmosios pusės išliko tik pavieniai pavyzdžiai, nors, senųjų gyventojų teigimu, iki Antrojo pasaulinio karo labai daug kryžių buvę ne tik kapinėse, bet ir sodybose, pakelėse. Šiandien statomi nauji, tačiau, nors ir niekas nebedraudžia, ankstesne jų gausa ne kiekvienas kaimas gali pasigirti – daugiau jų atsiranda kai kuriose kapinėse (Jiẽzno, Pìkelionių, Sobuvõs) ir tik vienas kitas pakelėse ar prie sodybų.

Išlikusių senesnių ir skirtingais dešimtmečiais pastatytų naujesnių kapinių kryžių tikslų datavimą, galimos jų istorinės raidos gairių nubrėžimą sunkina kelios priežastys. Pirma, daugelis paminklų be įrašų, kuriuose nurodomi svarbiausi palaidoto žmogaus duomenys – vardas, pavardė, gimimo ir mirties datos. Neretai išlikusi tik medinė ar skardinė lentelė, kuriose dažais daryti įrašai nuo atmosferos poveikio sunykę. Antra, palyginus su kitais kapinėse stovinčiais naujesniais kryžiais, kai kurie iš pažiūros senesni nei 8-ojo dešimtmečio paminklai yra žemesni, todėl galima spėti, kad buvo statyti 1940–1960 metų laikotarpiu – jie sutrumpėjo pašalinus nupuvusią kryžiaus stiebo dalį ir įkasus likusiąją. Tai rodo tokių paminklų proporcijos – pagal kryžiaus skersinius jo stulpinė dalis aiškiai per trumpa. Kita vertus, paminklų aukštį bei dydį galėjo lemti ir ekonominė bei tuometinė ideologinė situacija: neturint pakankamai lėšų aukštam kryžiui, vyraujant stereotipiniams betoniniams ir akmeniniams paminklams ar augalijos fone beveik nematomiems nedideliems geležiniams kryžiams, gal buvo bijoma „išsišokti“ statant aukštą kryžių. Trečia, esant kelioms palaidojimo datoms (neretai paminklas žymi šeimos kapavietę, todėl palaidojimų datos skiriasi), sunku pasakyti, kada kryžius buvo pastatytas, nes daugeliu atvejų paminklas buvo statomas po metų arba dar vėliau, o kartais vėlesnio palaidojimo data įrašoma ant prieš tai jau stovėjusio paminklo arba atvirkščiai – nauji kryžiai pastatyti ant senesnių palaidojimų. Ketvirta, datavimą sunkina ir polichromija: prižiūrimi paminklai dažomi dažniau, todėl jie atrodo naujesni nei palyginti neseniai pastatyti, bet pakartotinai nedažyti kryžiai. Tokie per keletą metų tampa „seni“.

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2008 02 29, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 04 08, pirmą kartą paskelbtas 2010 10 04 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2010-40/35-177/EL.

Atsižvelgdami į aptartas kliūtis, Jiezno apylinkių kryžių formos raidos nenagrinėsime, juolab kad nėra šių vietovių medinių kryžių tyrinėjimų. Straipsnio tikslas – formos aspektu aptarti iki šiol išlikusius ir naujai pastatytus Jiezno apylinkių medinius kryžius. Šiam tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: aprašyti užfiksuotus pakelių, sodybų ir kapinių kryžius, sudaryti kryžių formų ir jų sandaros elementų tipologijas. Naudojami metodai – aprašomasis, tipologinis, lyginamasis.

Studijos pagrindą sudaro šešių veikiančių kapinių – Jiẽzno, Nibriū, Pẽlekonių, Añglininkų, Sobuvõs ir Pìkelionių – kryžiai bei pavieniai pakelių ir sodybų paminklai.

Sodybų ir pakelių kryžiai

Žinių apie ankstyviausius Jiezno apylinkių sodybų kryžius nepavyko aptikti. Galima spėti, kad, kaip ir visoje Lietuvoje, kryžiai buvo pradėti statyti po krikšto, t. y. maždaug XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje. Kiek leidžia spręsti fragmentiški tyrinėjimai ir kaimyninės Lenkijos medžiaga, ankstyviausi statomi kryžiai nebuvo kaimo žmonių religingumo raiška, o didikai taip rodė priklausomybę krikščionybei ir siekė pragmatiškų tikslų, nes, pastačius kryžių prie kelio ar sodybos teritorijoje, buvo mažinami arba panaikinami mokesčiai bažnyčiai.

Ankstyviausi kryžiai buvo statomi ir prie bažnyčių netoli tvoros vartų ar šventoriuje. Tuo rūpinosi kunigai, bažnyčių fundatoriai. Svarbus faktas mus pasiekia iš Jiezno bažnyčios fundatorių Pacų giminės užrašų 1782 m. grafas Mykolas Pacas nurodo, jog, *„[...] vykdydamas savo tėvo valią, kunigui Ganui ir jo įpėdiniams [...] leidžia, skiria ir visiems laikams prideda [...] sklypą, kur galės užveisti sodą ir jį aptverti. [...] sklypas (kur kryžius) remiasi šonu į Kauno vieškelį už šventoriaus mūrinio parkano“*[1]. Ši, nors ir kukli žinia sako, kad Jiezne XVIII a. pabaigoje prie kelio stovėjęs kryžius priklausė bažnyčios teritorijai ir žymėjo šventą erdvę. Kita vertus, jo buvimas riboje su būsimu sodu rodo ir su sodybiniais kryžiais susijusias funkcijas – kryžius žymėjo bažnyčiai priklausančią erdvę ir suteikė jai Dievo globą. Gal tai buvo viena iš paskatų vėliau kaimų teritorijose statyti sodybų ir pakelių kryžius (ar tuometinė analogija?).

XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje sodybų ir pakelių kryžiai dažniausiai buvo statomi kaip votai: prašoma Dievo pagalbos ištikus nelaimei ar siekiant išvengti skaudžių padarinių istorinių negandų metu, duodant įžadus ar atsidėkojant. Apie tai pasakoja senieji Jiezno apylinkių gyventojai.

Netoli Sobuvõs kaimo esančioje sodyboje gyvenanti Bronė Dekaminavičienė nurodė, kad prie keliuko netoli gyvenamojo namo stovintį aukštą medinį kryžių apie 1942 m. padarė jos tėvas Jonas Kandrotas. Kryžius anksčiau stovėjo arčiau kelio, buvęs aptvertas tvorele, prižiūrimas. Sovietmečiu paminklą perkėlė arčiau sodybos, nes tuometinės valdžios pareigūnai perspėjo, kad planuojama jį naikinti, kaip jau buvo padarę su kitais pakelių kryžiais. Pasak moters, tėvas sukalė kryžių atsidėkodamas Dievui, kad liko karo nepaliesti[2]. Dekoro požiūriu paminklas kuklus – aukštame grakščių proporcijų kryžiuje panaudoti tik trilapio formos skersinių galai (1 pav.).

Šalia gyvenamojo namo stovi ir Prano Valatkevičiaus prieš mirtį (apie 1998–1999 m.) pastatytas neaukštas

[1] Kiškis S. *Iš Jiezno praeities* (mašinraštis), Jieznas, 1978, p. 96–97.

[2] Pateikėja Elena Valatkevičienė, gim. 1935 m., užrašyta 2003 08 21.

1 pav. Kryžius netoli Sobuvos kaimo prie B. Dekaminavičienės sodybos (darytas J. Kandroto, 1942 m.).
Str. nuotraukos – iš asm. archyvo (ekspedicijos metu užfiksuoti kryžiai); kapinių kryžių datos nurodytos pagal palaidojimo metus; tipologijų piešiniai atlikti autorės pagal asm. archyvo nuotraukas

2 pav. Pakelės kryžius Lietuvos Nepriklausomybei atminti (1990 m.)

ąžuolinis kryžius su motyvaciją rodančiu įrašu: *„Ačiū Tau, Viešpatie, kad pokario metais mane išsaugojai nuo tremties ir mirties. Pranas“*. Pagal žmonos ir dukters žodžius, *„[...] tėvelis buvo pažadėjęs pastatyti kryžių, kai slapstėsi nuo tremties. Tačiau tik sužinojęs apie ligą, pasiryžo išpildyti seniai duotą pažadą – su draugu miške radę nedidelį ąžuoliuką, kaimyno padedamas padarė tą kryžių. Iš menko medžio neišėjo gražus ir aukštas, bet ieškojo būtent ąžuolo, nes jis stiprus ir ilgai nepūvantis“*[3].

Įvairūs pateikėjai nurodė, kad iki Antrojo pasaulinio karo Jiezno apylinkėse buvę daug sodybinių ir pakelių kryžių. Pastarųjų daugumą sovietmečiu sunaikino, o esantys nuošalesnėse vietovėse neprižiūrimi sunyko. Todėl senieji pakelių kryžiai neišliko, šiandien statomi nauji. Vienas tokių – Nepriklausomybės atgavimui atminti skirtas kryžius su 1991 m. data. Kryžius nudažytas juoda spalva, kryžmos ir stiebas dekoruotas geometrinių dantukų juostomis, kryžmo centrą gaubia apskritimas ir iš jo sklindantys keturi siluetiškai profiliuoti spinduliai (2 pav.).

Senesni pavieniai Jiezno apylinkių pakelių ir sodybų kryžiai, užfiksuoti apie 1970 m., publikuoti albume „Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra“ (2 knyga). Vienas jų stovėjo kryžkelėje netoli Padrĩežiškių kaimo (1946 m., autorius Bartusevičius), kitas – Jùndeliškių kaimo

[3] Pateikėja Elena Valatkevičienė, gim. 1935 m., užrašyta 2003 08 21.

sodyboje[4]. Jie dekoruoti kryžmų galus profiliuojant burbulais ir trilapio motyvu, kryžmas ir stiebus puošiant smulkių geometrinių dantukų ažūru. Gan puošnios kryžmų koplytėlės, o kryžkelėje buvusio kryžiaus stiebo apačioje pavaizduotas ant barokinės kolonos tupintis gaidys rodo bažnytinės dailės įtaką.

Kapinių kryžiai

Daugelis gyventojų nurodė, kad seniau daugiausia kryžių buvo statoma ant kapų. Sprendžiant iš laidotuvių fotografijų[5] ir vyresnės kartos žmonių prisiminimų, 1930–1940 m. laikotarpio kapinėse vyravo paprasti aukšti kryžiai su nedidele kryžmų koplytėle ar karpytos skardos stogeliu Nukryžiuotajam. Pasitaikydavo ir vienas kitas Dzūkijos regionui būdingas kryžius su padidinta kryžmų koplytėle bei dvejomis ietimis.

Lietuvos kryždirbystei skirtuose leidiniuose pavyko rasti tik kelis šiam regionui priklausančių kapų kryžių pavyzdžius – XX a. ketvirtajame dešimtmetyje B. Buračo užfiksuotą Jiezno kapų kryžių ir keletą šiandien Prienų rajonui priklausančių Nemajūnų ir Butrimoniū (Alytaus r.) kaimų kapinių antkapinių kryžių[6]. Dalis šių kaimų kapinėse iki 1940 m. buvusių kryžių nuotraukų saugoma Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus fototekoje. Pagal jas galima spręsti, kad iki XX a. vidurio šiame regione, be paprastų kryžių, buvo populiarūs kryžiai su ietimis ir įvairių formų padidintomis koplytėlėmis kryžmų[7]. Leidiniuose publikuoti Butrimonių ir Nemajūnų kapinių kryžiai gali būti vėlesni, t. y. pastatyti apie 3–5 dešimtmetį (užfiksuoti 1968–1970 m.), nes skiriasi dekoro proporcijos ir stilistika – palyginus su kryžiaus aukščiu, siluete vyrauja gan masyvūs apskritimai su spinduliais, kurių dauguma užbaigiami stambiais tulpių motyvais.

Pasižvalgykime, kokie kryžiai šiandien stovi Jiezno apylinkių kapinėse.

Jiẽzno kapinės didžiausios ir vienos iš seniausių apylinkėje, kur gausu ne tik didikų, kunigų, atskirų fundatorių akmeninių ir metalinių antkapių, bet ir paskutiniaisiais dešimtmečiais pastatytų medinių kryžių. Nėra abejonės, kad jų būta ir anksčiau. Apie tai užsimena ir S. Žalys: *„[...] kur palaidotas turtingesnis ar žymesnis žmogus rodo tai, kad paminklas yra akmeninis, nes ant paprastų žmonių kapų buvo statomi mediniai kryžiai, kurie iki šių dienų neišliko“*[8].

Prie senesnių antkapinių medinių kryžių iš dalies galima priskirti 1947 ir 1948 m. datomis pažymėtus paminklus. Priskyrimo sąlygiškumą lemia tai, kad kryžiai neatrodo seni, gali būti pastatyti 9-ajame ar 10-ajame dešimtmetyje. Tai rodo palyginti nauja mediena, dekoro stilistika bei vieno jų proporcijos (kryžius skirtas iš tremties negrįžusiam Aleksandrui Baranauskui atminti (1 lentelė, I tipas, 3 b). Senesnis gali būti su mediniu Nukryžiuotuoju bei skirtingai puoštomis tarpkryžmėmis

[4] *Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra*, Vilnius, 1990, t. 2, il. 293, 295.

[5] Autorė dėkoja Eugenijai Stoškuvienei (Gorelčenkaitei) už suteiktą galimybę pasinaudoti asmeninėmis laidotuvių nuotraukomis, kuriose buvo užfiksuoti ir apie 1930 m. Jiezno kapinėse buvę kryžiai.

[6] *Kryždirbystė Lietuvoje*, Vilnius, 1999, p. 353; *Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra*, Vilnius, 1990, t. 2, il. 252, 283, 285, 286, 331, 374, 383, 389 (fotografuota A. Krutulienės 1968–1970 m.).

[7] Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus fototeka: Nemajūnai – negatyvo nr.: 1442, 1449, 1493, 11434, 11436, 11441, 11445, 11451, 11452, 11478, 11865, 11483 (fotografuota L. Kazoko 1940 m.); Butrimonys – negatyvo nr.: 6667, 6668, 6669, 6670, 6671 (fotografuota J. Timuko 1938 m.).

[8] Žalys S. *Jiezno miestelio istorija ir atminties vietos* (kursinis darbas), VPU Istorijos fakultetas, 2002, p. 25.

neaukštas kryžius, kurio viršūnę vainikuoja iš skardos iškarpyta saulutė. Deja, nesant jokio įrašo, sunku spręsti apie tikslų jo amžių (1 lentelė, V tipas, 1 c).

Dauguma Jiezno kapinių kryžių statyti 8–10 dešimtmečiais, ką rodo jų įrašai ir panaši formos stilistika. Stengiamasi laikytis tradicinių dekoro motyvų ir jų komponavimo principų – stiebų ir kryžmų profiliavimas negiliais įkirtimais ar ažūriniais geometrinių dantukų pjaustiniais, iš kryžmų centro apskritimo išsiskleidžiantys tiesūs tarpkryžmių spinduliai. Pluoštinių spindulių motyvai primena XX a. pradžioje B. Buračo užfiksuoto kryžiaus dekorą (I lentelė, IV tipas, 6 d), todėl tai galima priskirti šioms vietovėms būdingos puošybinės tradicijos tęstinumui. Aptinkamas ir kombinuoto tarpkryžmių dekoro variantas, kai kryžmų viršutinėje dalyje panaudojami pluoštiniai spinduliai, o koplytėlės apačia tarsi įrėminama stogastulpių atramėles primenančiais „šakų“ motyvais.

3 pav. Kryžius senosiose Jiezno kapinėse (1990)

Pasitaiko ir įvairesnių meninių sprendimų. Vienas tokių – 1984–1990 m. palaidojimų datomis pažymėtas kryžius, kuriame gan didelis metalinis Nukryžiuotasis įrėmintas stilizuotų augalinių spindulių aureole kryžmų centre ir rombo formos koplytėle (3 pav.).

Dauguma Jiezno kapinių kryžių nudažyti viena spalva, dažniausiai tamsiai ruda ar juoda. Rečiau sutinkami kontrastingomis spalvomis nudažyti kryžiai, pavyzdžiui, tamsiai rudame paminkle geltona spalva akcentuojami dekoro elementai.

2002 m. pradėjusių veikti naujųjų Jiezno kapinių paminklai kol kas nėra gausūs, vyrauja akmeninės plokštės bei laikini mediniai kryželiai. Kapinių erdvėje dominuoja bendras kapinių kryžius (1 lentelė, V tipas, 2). Jame panaudoti XIX a. pab.–XX a. 1-osios pusės Dzūkijai būdingi kryžių sandaros elementai: ieties ir ragotinės suformuotas trikampis siluetas bei gan masyvi, vertikaliai išilginta kryžmų centro koplytėlė. Viršutinę kryžmą juosiantis lankas su stilizuotais augaliniais spinduliais labai primena XX a. 1-ojoje pusėje (?) pastatyto Nemajūnų kryžiaus dekorą[9]. Jiezno kapinių kryžiaus koplytėlėje pavaizduotas Prisikėlęs Kristus, o stiebo apačioje išraižyta citata iš Šventojo Rašto: *„Aš esu Prisikėlimas ir gyvenimas. Kas tiki mane – nors ir numirtų, bus gyvas. Jn. 11, 25“*.

Pìkelionių kapinėse daugiausia 9–10 dešimtmečio palaidojimo datomis pažymėtų medinių paminklų, tačiau

[9] *Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra*, t. 2, il. 331.

4 pav. Kryžius Pikelionių kapinėse (1992)

5 pav. Sobuvos kapinės (1954–1968)

išlikęs ir gan senas, galbūt apie 1930 m. pastatytas kryžius. Kita vertus, naujai nudažyti kryžiai ne visada gali atitikti palaidojimo laiką, pavyzdžiui, tokie kaip neaukštas kryžius ant Magdalinos Pakrosnienės (1880–1947) kapo. Keli kryžiai gan panašūs, todėl gali būti padaryti to paties meistro arba iš ankstesnių paminklų nukopijuojant tam tikras dekoro detales – kūgio formos kryžmų galus, dvišlaičius stogelius, stačiakampes koplytėles ir tiesius, ažūriškai profiliuotus spindulius.

Kryžiai nudažyti dviem būdais: vieni jų vienspalviai, padengiami tamsia arba šviesia (balta, geltona) spalva, kituose naudojamas kontrastas – kryžius juodas arba rudas, o detalės dažomos šviesia spalva (ruda su geltona, juoda su balta). Juozui Raižiui (1915–1992) atminti skirtas kryžius iš kitų paminklų išsiskiria geltonos spalvos spindesiu, o gausūs tarpkryžmių spinduliai sukuria šviečiančio kryžiaus-saulės įspūdį (4 pav.).

Iki šiol išlikusiais seniausiais ***Sobuvõs kapinių*** paminklais gali būti du neaukšti mediniai kryžiai. Vieno jų (Vilkas Motiejus 1890–1968, Vilkienė Domicelė 1891–1954) senyvą amžių rodo originalios plastikos medinis Nukryžiuotasis, iš dalies ir nedidelis paminklo aukštis (įleistas į žemę nupuvus apatinei stiebo daliai ar darytas neaukštas), kai kuriems XX a. pradžios ir vidurio kryžiams būdinga kryžmų centro aureolės ir spindulių stilistika (5 pav.). Vienas 1984 m. palaidojimo data pažymėtas kryžius labai panašus į kai kuriuos Jiezno ir Pikelionių kapų kryžius, todėl galima spėti, kad tai gali būti vieno meistro ar nukopijuoti paminklai[10].

[10] Teko išgirsti, kad Sobuvos kaime yra kryžius daręs meistras, tačiau nepavyko patikslinti nei jo pavardės, nei jo paties sutikti.

Naujai pastatytiems kryžiams būdingas gausus dekoras: reljefiškų raižinių ažūru puošiami visi skersiniai ir kryžma (autorius H. Strumila, paminklas Jonui Žilioniui 1954–1997) (1 lentelė, IV tipas, 2), dantukais dekoruojami stogeliai Nukryžiuotajam (Vytautas Bieliauskas, 1943–2000). Kuklesnis, tik kryžmų saule papuoštas, 2002 m. palaidojimo kryžius (Vilkai, Jonas, 1929–2002). Sobuvos kryžiuose panaudojami ir dviejų medžiagų deriniai: lieta metalinė saulutė puošia kryžmą (Pempė Petras, 1927–1994) ar mediniame paprastos formos kryžiuje įmontuojami lieti tarpkryžmių spinduliai (Jonas Skernevičius, 1928–2003). Analogiškas principas panaudotas ir koplytstulpį primenančiame paminkle, kuriame lieti spinduliai puošia paminklo viršų (Antanas, 1901–1971, Adelė, 1902– Kandrotai).

Añglininkų kapinės. Tai atokiau nuo kaimo esančios nedidelės, senais medžiais apaugusios kapinaitės, kuriose šalia akmeninių stelų stovi ir devyni mediniai kryžiai. Vienas jų senas – apsamanojęs, pasviręs vešliame krūme, dekoro detalės apnykusios, likusios tik dvi kryžmų galus dengusios lentelės ir karpytos skardos stogelis buvusiam Nukryžiuotajam (6 pav.). XX a. pirmajai pusei ir viduriui priskirtinas aukštas kryžius, kurio betoniniuose antkapio rėmuose įrėžtos datos – 1930 ir 1942. Jo dekoras labai kuklus, vyrauja grakštus kryžiaus siluetas, nėra stogelio Nukryžiuotajam, o vienintelis dekoras – bumbulais profiliuoti kryžmų galai (7 pav.).

Kai kurie Anglininkų kapinių kryžiai gan panašūs į Jiezno ir kai kuriuos Pikelionių paminklus: du iš jų puošti gan masyviu spindulių disku; vieno visos kryžmos profiliuotos giliais šoniniais įkirtimais; trečiojo kryžmų koplytėlė apsupta nedideliu ratu; ketvirtojo stiebas dekoruotas dideliais tarpais įrėžtomis juosto-

6 pav. Senas kryžius Anglininkų kapinėse

7 pav. Anglininkų kapinės (1930–1942)

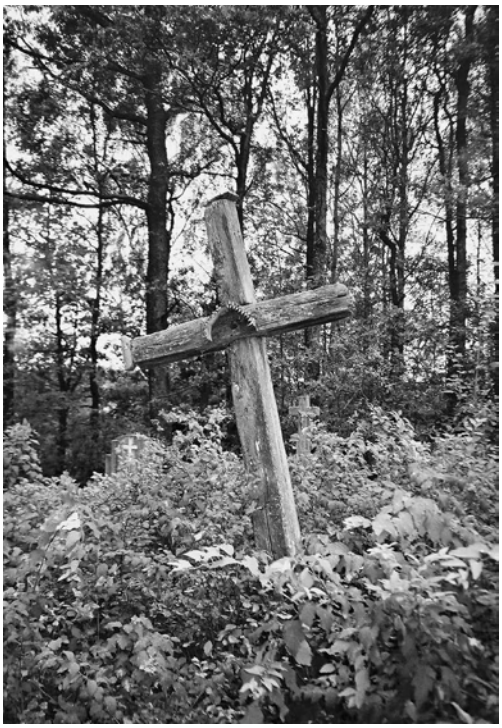

mis, sukuriant sujungtų blokų įspūdį. Kaip ir Sobuvojė, viename iš kryžių kryžmų centre pritvirtinta lieta ažūrinė saulė. Kadangi abiejose kapinėse toks variantas būdingas dešimtojo dešimtmečio paminklams, kyla mintis, kad tai arba vieno meistro darbas (panaši medinių kryžių stilistika), arba to meto mados rezultatas.

Apie Anglininkų kapinių kryžius dariusius meistrus žinių taip pat mažai aptikta. Regioninėje spaudoje paskelbta M. Zaleskytės padėka už motinos kapo medinio kryžiaus restauravimą[11] leido nustatyti vieną meistrą – Algirdą Kupčiūną. Kitas šio autoriaus medinis kryžius pastatytas prie kelio į Alỹtų ir skirtas 1919 m. kovoje su bolševikais kritusiems vyrams atminti.

Nibriū kapinėse laidojami trijų kaimų mirusieji, todėl dešinėje kapų vartų pusėje, kur anksčiau buvo visų kapinių kryžius, stovi I. Užkurnio 1994 m. sukurtas paminklas su įrašu: *„Gimtine brangi / Tu esi viena kaip / ši šventa vieta. Nibrių / Daukantų / Dambravos kaimai. 1994 VII 30“*. Netoli kapinių gyvenanti Monika Aleknavičienė prisiminė, kad 1976 m. sudegino paskutinius likučius apie 1930 metus statyto kapinių kryžiaus, kuris buvęs labai aukštas ir matėsi iš tolo, nes prie kapinių nebuvo miško, jį pastatė tik kolūkių laikais. Paklausus apie formą, moteris nupasakojo, kad *„[...] buvęs su saule, t. y. turėjo po du tiesius spindulius kryžmos centre, kryžiaus galai buvo apvalūs* [pritvirtinti bumbulai], *o mūka didelė ir medinė, vėliau pakeista metaline. Buvęs tamsus, beveik juodas, bet ne aliejiniais dažais nudažytas. Kapinių kryžius buvo suvokiamas kaip sargas, prie jo anksčiau švęsdavo Kryžiavas dienas, melsdavosi per Visus šventus, degdavo žvakeles per Vėlines. Prie atskirų kapų nebuvo papročio degti žvakių, tai atsirado tik prie rusų“*[12]. Kas padarė kryžių, moteris tiksliai nežinojo, tik spėjo, kad tai galėjo būti Brakštų Mackus arba Aleknavičius Motiejus. Pasak pateikėjos, kapų kryžius žmonės daugiausia darė patys, todėl jie nebuvo labai puošnūs. Neretai kapų kryžiams panaudodavo pačių išaugintus medžius, parinkdami juos pagal lytį – moterims sodino moteriškus, vyrams – vyriškus.

Šiandien Nibrių kapinėse stovi tik trys mediniai kryžiai, kurių vienas gali būti pastatytas apie XX a. vidurį – pagal kryžmos ir stiebo proporcijas aiškiai matosi, kad žemėn įkasus nupuvusią stiebo dalį, kryžius prarado buvusį aukštį. Išlikę dažų fragmentai rodo anksčiau buvusius du – rudos bei baltos spalvos sluoksnius (8 pav.). Kiti du kryžiai žymi 1996 ir 2000 (2003 ?) m. palaidojimus. Vienas jų labai puošnus (Antanina Andrulevičienė 1925–1996) – trys viršutinės kryžmos profiliuotos bangomis, jų plokštumos išraižytos tankiu smulkių linijų ritmu, suteikiančiu gylio iliuziją. Kryžmų centro koplytėlės forma primena stilizuotą stogastulpį, kurio dvišlaitis stogelis ir atramėlės dekoruoti įrėžtais ornamentais (9 pav.). Koplytėlės apačioje panaudotos bangos būdingos XIX a. pab.–XX a. pr. Rytų Aukštaitijos – Rokiškio, Zarasų, Utenos ir kai kurių Panevėžio medinių kryžių koplytėlių-altorėlių dekorui. Kirba mintis, kad šį paminklą kūręs meistras idėjų sėmėsi iš knygų ar panašiai dekoruoto 1938 m. kryžiaus, esančio Šveńtežerio klebonijoje (Vilkavìškio vyskupija)[13]. Tenka pastebėti, kad XX a. 3–4 dešimtmečiais Lietuvoje, ypač kaimyninėje Užnemunėje, plito profesionalių dailininkų (A. Varno ir kitų) sukurti kryžių projektai, kurių daugumai, kaip

[11] *Jiezno parapijos žinios*, 2001, balandis, nr. 4, p. 6 (skaitytojų laiškai).

[12] Pateikėja Monika Aleknavičienė (Pultinavičiūtė), gim. 1925 m. Gimė ir iki šiol gyvena tame pačiame name prie kapinių. Užrašyta 2003 08 21.

[13] *Lietuvos sakralinės dailės katalogas, Vilkaviškio vyskupija*, sud. S. Smilingytė-Žeimienė, Vilnius, 1998, t. 1, il. 281.

8 pav. Kryžius Nibrių kapinėse

9 pav. Nibrių kapinės (1996)

ir šiam Nibrių kryžiui, būdinga kitų etnografinių kraštų dekoro stilių samplaika. Siekiant išlaikyti esminius konkrečiam regionui būdingus tradicinės kryždirbystės bruožus, toks procesas nėra sveikintinas. Kita vertus, tradicijai būdinga kaita, todėl kitų paminklų kopijavimas ir tradicinių formų neiškraipančios meistrų improvizacijos nėra smerktinos, juolab kad tam turi reikšmės ir iš įvairių Lietuvos regionų migravusių gyventojų (užsakovų) skirtingi poreikiai.

Palionių šeimai skirtame mediniame paminkle (2000–2003 m. (?) gan masyvus, vertikaliai orientuotas postamentas ir į jį įleistas kryžius sudaro vientisą kompoziciją. Dekoras saikingas – giliais išpjovimais profiliuoti kryžmų galai ir kryžiaus stiebo apačia, kuklus tekintas stogelis Nukryžiuotajam. Paminklas nulakuotas, išryškinant natūralaus medžio spalvą. Pagal racionalios, „architektūrinės“ kompozicijos pobūdį galima spręsti, kad šis paminklas yra profesionalaus menininko darbas ar jo suprojektuotas (1 lentelė, VI tipas, b).

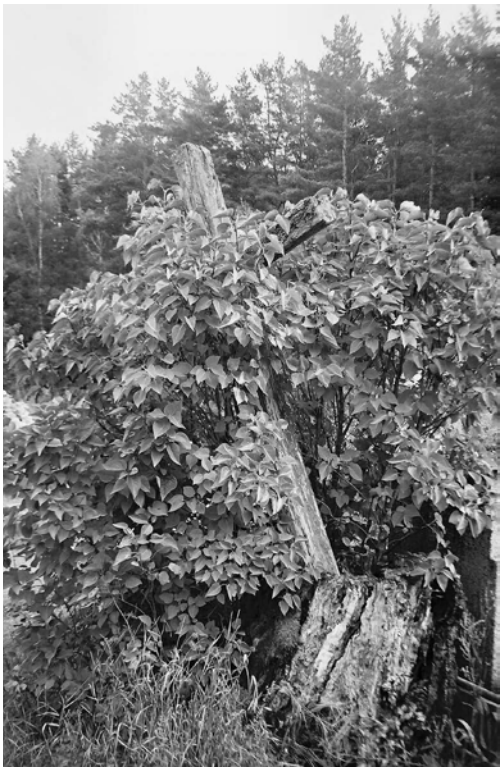

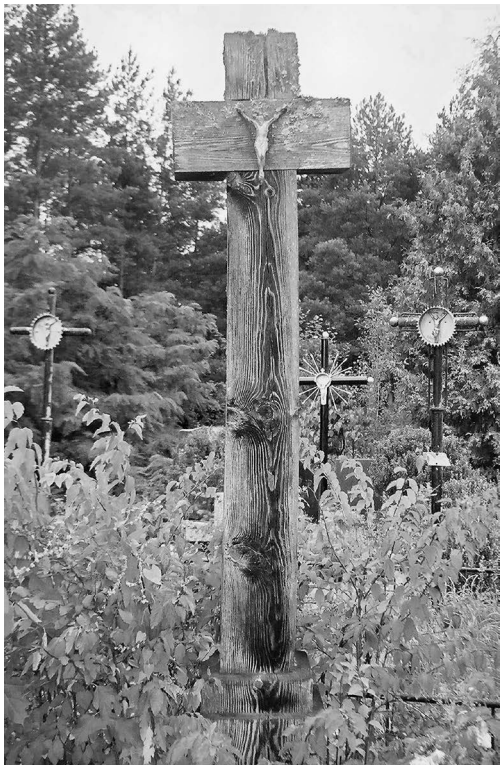

10 pav. Senas kryžius Pelekonių kapinėse

11 pav. Pelekonių kapinės (apie 1960)

Pẽlekonių kapinės. Tai senos, bet medinių kryžių daug neturinčios Jiezno apylinkių kapinės. Jose tarp lietų ir vamzdinių metalinių kryžių stovi tik keturi mediniai paminklai. Vienas jų dar mena tuos laikus, kai tokių kryžių buvo daug, o dabar, pasviręs vienišas alyvų krūme, jis atrodo bejėgiškai ir skaudžiai (10 pav.).

Kitas kryžius, pastatytas XX a. viduryje ar vėliau (vietinių gyventojų nuomone, maždaug apie 1955–1960 m.), išsiskiria formos santūrumu ir monumentalumu, kurį suteikia plataus diametro nutašyto rąsto panaudojimas ir trumpa kryžma. Savitai kryžių puošia ryškūs natūralios medienos raštai, suteikiantys ne tik vienintelio dekoro, bet ir medžio-kryžiaus įspūdį (11 pav.).

Vienas iš keturių Pelekonių kapų kryžių analogiškas esančiam Jiezno kapinėse: kūgiais profiliuoti kryžiaus galai, kryžmų ir stiebo plokštumos puoštos rombais, o tarpkryžmių spinduliai sklinda vientisais pluoštais, siluete sudarančiais asociatyvų rombą. Kryžius nudažytas kontrastingomis spalvomis – juodame kryžiuje švyti balti kryžmų galai, kryžmų rombai ir spinduliai.

Dar vienas kryžius, tiksliau – kryželis, ženklina XX a. vidurio palaidojimą (Čiupai: Antanas, 1946 m., Domicelė, 1982 m.). Derinyje su betoniniu postamentu jis tampa tik paminklo dalimi. Smulkiais dantukais iškarpytos skardos stogelis dengia ne Kristaus figūrą, bet visą kryžių. Toks kryžiaus dengimas dvišlaičiu stogeliu Lietuvos kryžiams nėra būdingas, todėl galima spėti, kad tokios dekoro formos pasirinkimą lėmė kuklus paminklo dydis.

Kryžių formų tipologija

Jiezno apylinkių kryžių tipologija sudaryta remiantis siluetą formuojančiais dekoro elementais. Šiuo pagrindu skiriami 5 tipai, kuriuos sudaro atskiri variantai. Papildomam tipui priskiriami savitų formų mediniai kryžiai. Taip pat pateikiami ir atskirų kryžių dalių – kryžmų užbaigų, koplytėlių formų tipai ir jų variantai.

I tipas – siluete vyrauja lotyniška forma. Rasti trys šių kryžių variantai: be papildomo dekoro, profiliuotais kryžmų galais ir dekoruotomis kryžmų plokštumomis.

Pirmojo varianto kryžiams priklauso Pìkelionių ir Pėlekonių kapinėse esantys XX a. pradžios ir vidurio paminklai (1). Antrajam variantui būdingos keletu kryžmų galų profiliavimo formos, iš kurių populiariausia pateikta I tipo 2 piešinyje, o plačiau apie kryžmų galų profilius bus kalbama atskirai. Šio varianto kryžių šiuo metu nėra daug, tačiau pagal pateikėjų nurodymus, iki sovietmečio jie buvo populiarūs. Kitiems šio tipo kryžiams būdingas skirtingas visų kryžmų plokštumų dekoras: negiliais įkirtimais dekoruojant kryžmų fasadinę plokštumą (3 – a, Añglininkai, 1994 m.; Jieznas, 1993 m.)[14]; kryžmas reljefiškai profiliuojant (3 – b, Jieznas, A. Baranauskui atminti skirtas kryžius, 1947 m.); siauromis juostomis įrėminant visas kryžmas, kartais jas nudažant skirtinga nei kryžius spalva (3 – c, Pìkelionys).

II tipas – kryžiai su vientisu tarpkryžmių dekoru. Tokių kryžių nėra daug: vienas aptiktas Anglininkų (1), kitas – Pikelionių kapinėse (2). Santūresniu ar ažūriniu geometrinių dantukų dekoru pabrėžiama kryžma, siluete akcentuojant lygių skersinių (graikiško kryžiaus) arba lotyniško kryžiaus formą.

III tipas – kryžiai su spinduliais. Jiezno apylinkėse, kaip ir visoje Lietuvoje, tai daugiausia variantų turintis tipas.

Pirmajam priklauso kryžiai su keturiais spinduliais (iš kiekvienos tarpkryžmės po vieną). Jiezno apylinkėse aptikti keturi spindulių formų profiliai: tiesūs, viršuje platėjantys ir skelti spinduliai (1 – a, Sobuvà); ilgi kiaurapjūviu pjaustyti spinduliai (1 – b, Pikelionys, 1981 m.); spinduliai komponuojami kartu su kryžmos apskritimu – vienu atveju panaudojami maži lapo formos spinduliukai, todėl siluete ryškesnis kryžmų ratas (1 – c, Pikelionys); kito kryžiaus spindulių forma panaši į šio varianto b formą, tik šiuo atveju jie derinami su apskritimu (1 – d, 2 pav.).

Antrajam variantui priklauso kryžiai su 8 spinduliais, kurie po du komponuojami kiekvienoje tarpkryžmėje. Kol kas aptiktas tik vienas toks kryžius Pikelionių kapinėse (2, 1947 m.).

Trečiąjį variantą sudaro kryžiai su 12 spindulių, kai jie komponuojami po tris kiekvienoje tarpkryžmėje. Pagal jų komponavimą išskiriami 4 būdai: iš kryžmos išeinantys spinduliai (3 – a, Anglininkai, Pikelionys, b – Sobuva, 1984 m.), spinduliai derinami su kryžmos apskritimu (c – Sobuva, 2000 m., d – Sobuva, 1968 m.) arba rombu (e – Nibriai, apie XX a. vid.). Vienais atvejais spinduliai formuoja rombo (a, c), kitais – kvadrato (b, d, e) siluetą.

Ketvirtajam variantui priskirtini kryžiai su 16 ir daugiau spindulių. Šiems kryžiams būdinga tai, kad įvairios konfigūracijos gausiais spinduliais kryžmoje sukuriama saulė, siluete kartais primenanti rombą ar kvadratą (4 – a, b, c, e). Kaip ir trečiajame variante, spinduliai

[14] Pastaba: prie vietovės nurodomi ne kryžiaus pastatymo, o palaidojimo metai.

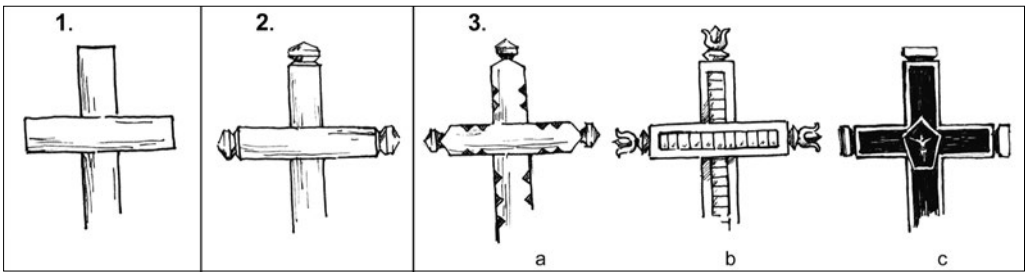

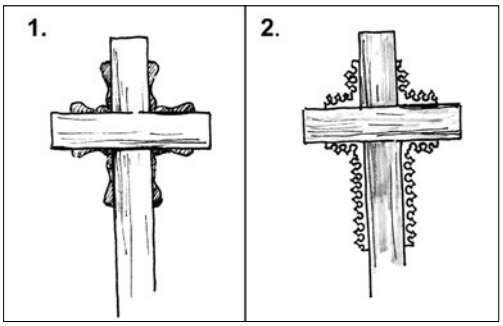

1 lentelė. Kryžių tipai:
I tipas (viršuje)
II tipas
III tipas (apačioje)

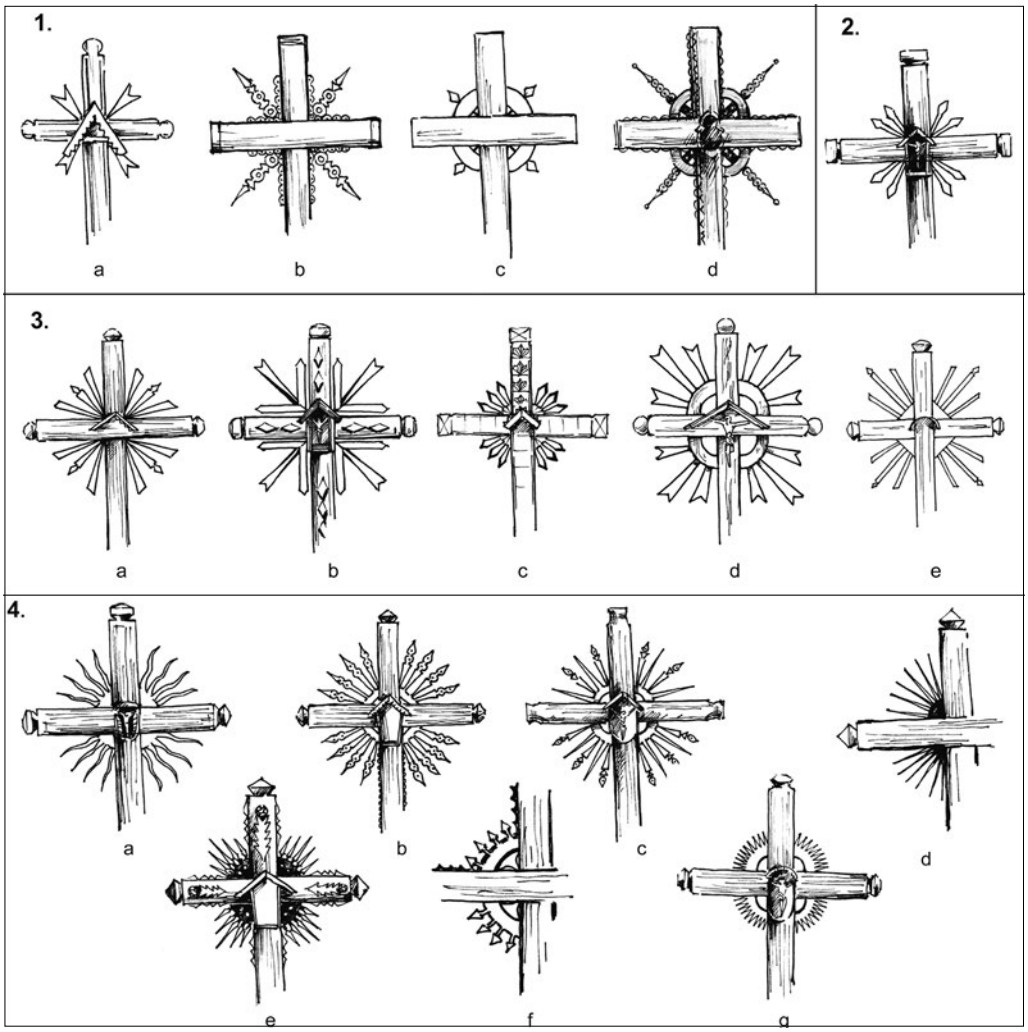

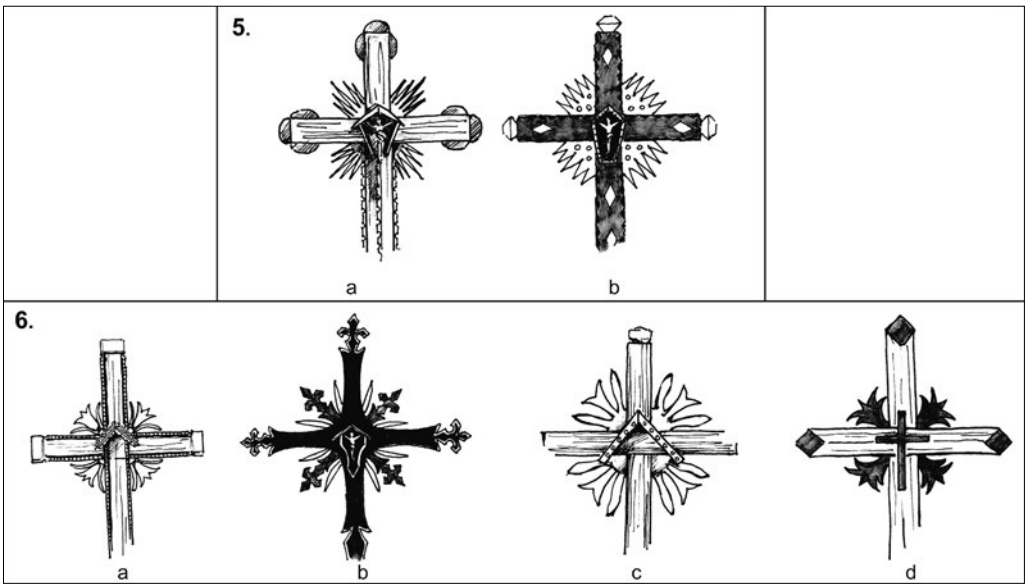

III tipas (tęsinys)

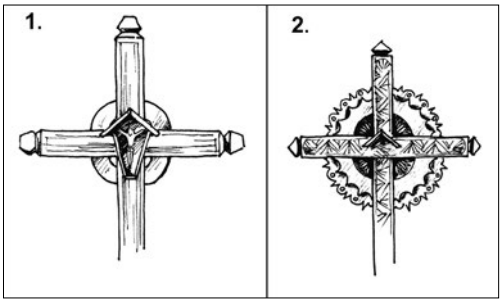

IV tipas

V tipas

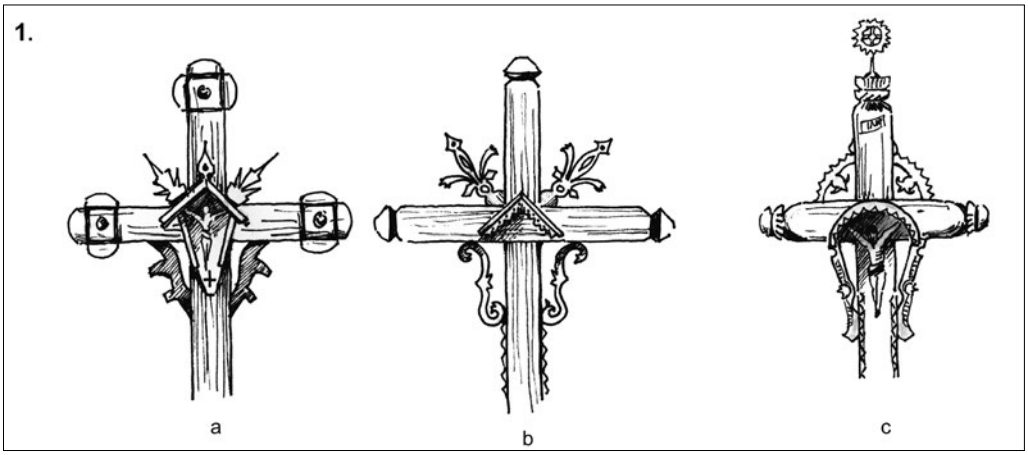

2.

3. a

b

a

b

V tipas (tęsinys; viršuje)

VI tipas

derinami su apskritimu (a – Anglininkai, 1990 m., c – Jiezno bažnyčios šventorius, 1990 m., d, f – Jieznas, g – Sobuva, 2002 m.), rečiau rombu (b – Pikelionys, 1992 m.). Du kryžiai (b, c) gan panašūs spindulių stilistika ir yra pastatyti tuo pačiu laikotarpiu, todėl gali būti sukurti to paties meistro arba kopijuojant vieną modelį.

Penktąjį variantą sudaro kryžiai, kurių dekorui panaudoti pluoštiniai, t. y. iš vientisos lentos išpjaustyti, spinduliai, kurių formos labai panašios į 4 – e varianto, tik spinduliai turi ryškesnį penkių spindulių pluoštą (5 – a, Jieznas); pagal dydį panašus spindulių ir kryžmų rombo santykis (5 – b, Jieznas, 1974 m. ir skirtingomis spalvomis nudažytas toks pat kryžius Pelekonių kapinėse).

Šeštasis variantas – kryžiai su augalinių formų spinduliais, kai naudojamas lelijos motyvas su dviem lapais šonuose (6 – a, Sobuva, apie 2000 m.) ir stilizuoti elementai – trilapio formos kryželiai (trilapės gėlės modifikacija) su augalinės formos spinduliais-lapais (6 – b, Sobuva, 2003 m.) bei dviejų spindulių-lapų ir dvišakio žiedo variantas (6 – c, Pikelionys, 1998 m.). Šiam variantui priklauso neišlikęs B. Buračo užfiksuotas Jiezno kapinių kryžius, kurio tarpkryžmių spinduliai primena stilizuotą dvigubą tulpės ar lelijos žiedą (6 – d).

Tulpių žiedais užsibaigiantys spinduliai ratu būdingi su Jiezno seniūnija besiribojančio Nemajūnų kaimo kapinių kryžiams (XX a. 3–4 deš.?). Šių kryžių yra trys tarpkryžmių dekoro variantai: tulpės žiedas su spinduliais-lapais, dviejų spindulių ir apskritimo derinys bei siluete vyraujantis ratas iš dvylikos tulpių vainiko (kiekvienoje kryžmoje po tris). Deja, spindulių dekoras tulpių žiedų motyvais šiandienos Jiezno apylinkių kryžiams nėra būdingas, o tai rodo teikiamą prioritetą stilizuotų formų deriniams.

IV tipas – kryžiai su apskritimais[15]. Toks kryžmų dekoras Jiezno apylinkių kryžiuose retas – vienas paminklas, beje, gan panašus į Pikelionių kryžių (III – 1, c), tik be spindulių, stovi Anglininkų kapinėse (IV – 1), kitas žymi 1997 m. palaidojimą Sobuvoje (2). Pirmasis jų komponuotas iš keturių lankų, su koplytėle sudaro vientisą kompoziciją; antrasis priklauso šiuolaikinėms interpretacijoms, ką rodo smulkiais raižiniais dekoruotos vientisos plokštės dominavimas, jos derinys su gausiu kryžmų plokštumų ornamentu.

V tipas – kryžiai su kombinuotu kryžmų dekoru.

Pirmajam variantui priklauso skirtingo dekoro panaudojimas – kryžmos viršuje komponuojami įvairios konfigūracijos pluoštiniai spinduliai arba dekoratyvus lankas, o apačioje naudojamos stogastulpiams būdingos atramėlės (1 – a, Jieznas, 1998 m.; b, Jieznas, 1996 m.; c, Jieznas). Kadangi šie kryžiai pastatyti XX a. dešimtojo dešimtmečio pabaigoje ir nėra būdingi XIX a. Jiezno apylinkių kryžiams, tokio dekoro variantą galima priskirti kai kurių XX a. pirmosios pusės ir vidurio Ukmergės ir Anykščių krašto kryžių dekoro šiuolaikinei modifikacijai.

Antrasis variantas – kryžiai, kuriuose komponuojamos ietys, koplytėlė ir kryžiaus viršų vainikuojantis lankas su stilizuotais augaliniais ornamentais (2, Jiezno naujosios kapinės, 2002 m.).

[15] Kiti Lietuvos kryždirbystės tyrinėtojai naudoja terminą „kryžiai su aureolėmis“ arba nimbais, tačiau šių eilučių autorės nuomone, tai yra simboliką apibrėžianti sąvoka. Kalbant apie kryžių sandaros elementus, tai nėra tikslu, todėl naudojamas geometrinės figūros pavadinimas (kitų šalių kryžiams skirtoje literatūroje taip pat nevartojami simbolikos terminai, o „apskritimas“, „ratas“: anglų kalba „*ring*“, rusų – „*колесо*“ arba „*круг*“ ir pan.).

Trečiojo varianto kryžiams naudojami dviejų medžiagų deriniai: medinis kryžius dekoruotas lankstyto ir sukto metalo tarpkryžmių spinduliais (3 – a, Jieznas) arba iš metalo lieta ažūriška saule (3 – b, Sobuva, 2003 m.). Pastarojo liejinio spindulių formos labai panašios į XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Raseinių medinių kryžių spindulius, todėl gali būti jų kopijos. Skirtingai nuo senųjų medinių kryžių, kuriuose harmoningai susilieja spinduliai ir kryžiaus karkasas, lieti spinduliai išsiskiria skirtinga medžiaga ir spalva (b).

VI tipas – savitų formų šiuolaikiniai kryžiai: reljefais dekoruotas paminklas (a, Jiezno bažnyčios šventorius, 2000 m.), kryžius-koplytstulpis (3 pav., Jiezno kapinės, 1990 m.) ir kryžius su aukštu postamentu (b, Nibrių kapinės, 2000–2003 m.).

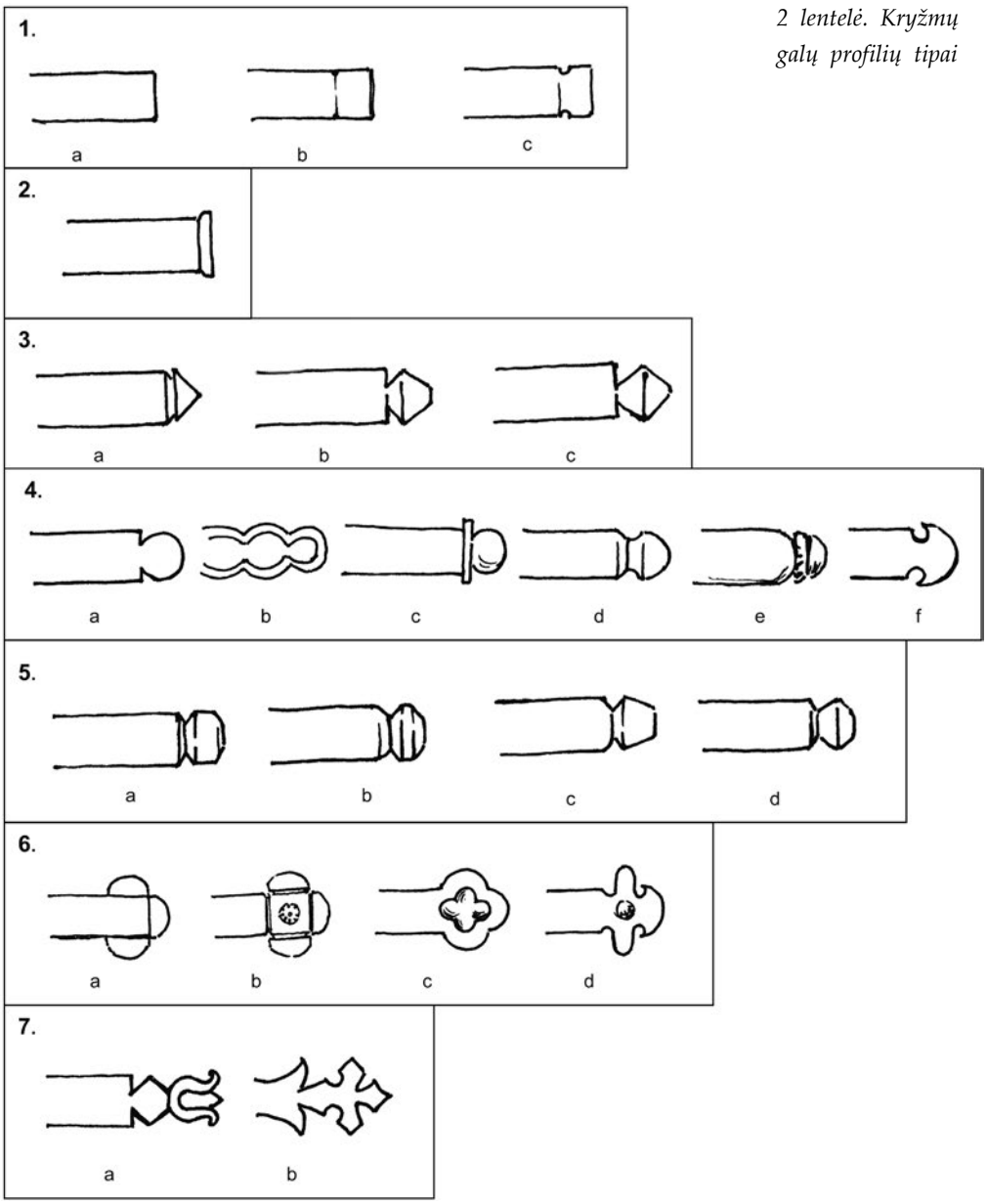

2 lentelė. Kryžmų galų profilių tipai

Visiems anksčiau aptartiems kryžių tipams būdingas vienokio ar kitokio profilio kryžmų galų dekoras. Su tarpkryžmių ornamentikos motyvais jie sudaro vientisą kompoziciją.

Išlikusių senesnių ir paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais pastatytų kryžių kryžmų užbaigos turi 7 tipus, kurių populiarumas nėra vienodas – vieni jų variantai panaudoti dažnai, kiti rečiau, t. y. priklausomai nuo meistro kūrybinio braižo.

Pirmajam tipui priskiriami kryžiai, kurių kryžmų galai nedekoruojami (1 – a), įrėžiama kryžmos pabaigą akcentuojanti linija (1 – b) arba gilesne įrėža formuojamas kryžmą užbaigiantis stačiakampis (1 – c). Kartais tokie kryžmų galai dekoruojami negiliais išraižymais, kaip antai Sobuvos 2000 m. kryžiaus (1 lent., III tipas, 3 – c).

Antrajam tipui priklauso kryžiai, kurių kryžmų galuose prikalama nedidelė lentelė (2). Tokią formą galėjo padiktuoti ir poreikis apsaugoti kryžmas nuo puvimo. Analogiškas kryžių puošybos būdas naudotas XIX a. pab.–XX a. pr. daugelyje Lietuvos regionų, todėl galima spėti, kad ir Jiezno apylinkių kryžiai nebuvo išimtis, ką iliustruoja senas kryžius Anglininkų kapinėse. Paskutiniaisiais dešimtmečiais statomuose kryžiuose toks kryžmų galų dekoras labai retas.

Trečiajam tipui priklauso kryžmų galų profiliavimas, suteikiant piramidės siluetą (3 – a, b, c).

Dar vienas dekoro būdas – jų užbaigimas apvaliomis formomis. Aptikta keletas variantų: lentos profiliavimas jos gale išpjaunant apskritimą (4 – a); profiliavimas keliomis bangomis (4 – b); gana dažnai kryžmų galai užbaigiami lentele ir prie jos pritvirtintu bumbulu (4 – c); bumbulo dalimi (4 – d) ir pusė apskritimo suformuojama, padarant dvi gilias šonines įpjovas (4 – e, f).

Populiariausias penktasis tipas, kai kryžmos užbaigiamos mažiau ar daugiau užapvalinto kūgio forma (5 – a, b, c).

Šeštajam tipui priskirtini kryžiai su trilapio formos užbaigomis. Dažniausiai naudojamas ir seniausias tokio profiliavimo metodas, kai kryžmų išorinėse pusėse pritvirtinamos pusapvalės detalės (6 – a, b, c). Toks dekoras būdingas visos Lietuvos paminklams, dažnai taip dekoruoti Utenos ir Zarasų regionų kryžiai, o šios formos atsiradimą bei paplitimą galėjo lemti gotikos ir baroko bažnyčių altorių, bokštų ir procesinių kryžių pavyzdžiai. Šio tipo vediniams priklauso įvairios trijų dalių kryžmų užbaigos (6 – d).

Paskutiniajam tipui priklauso kryžiai su augalinių motyvų profiliais, kurių Jiezno apylinkėse nėra daug. Iš dalies šiam tipui priklauso jau anksčiau aptartas 2003 m. Sobuvos kapinėse pastatytas nedidelis dekoratyvus kryžius, puoštas trilapio-kryžiaus formos užbaigomis (7 – b; pats kryžius 1 lent., III – 6, b).

Kryžių kryžmų susikirtimo centre kabinamos koplytėlės su Nukryžiuotojo figūra – prasminis ir dekoratyvinis-konstrukcinis kryžiaus akcentas. Jiezno apylinkių kryžių stiebe kabinamųjų koplytėlių neaptikta, o kryžmos koplytėlių randami 4 tipai.

Pats paprasčiausias ir, tenka manyti, seniausias Nukryžiuotojo skulptūrėlės dengimo būdas – mediniai ir skardiniai stogeliai. Jiezno apylinkių kryžių stogeliai trijų variantų: naudojama trikampiais ar keturkampiais dantukais karpyta skarda, rečiau tekinta mediena (1 – a, b); dvišlaičiai stogeliai, kurie skiriasi dekoru ir dydžiu (1 – c, d, e); retai sutinkamos dvišlaičių stogelių modifikacijos (1 – f).

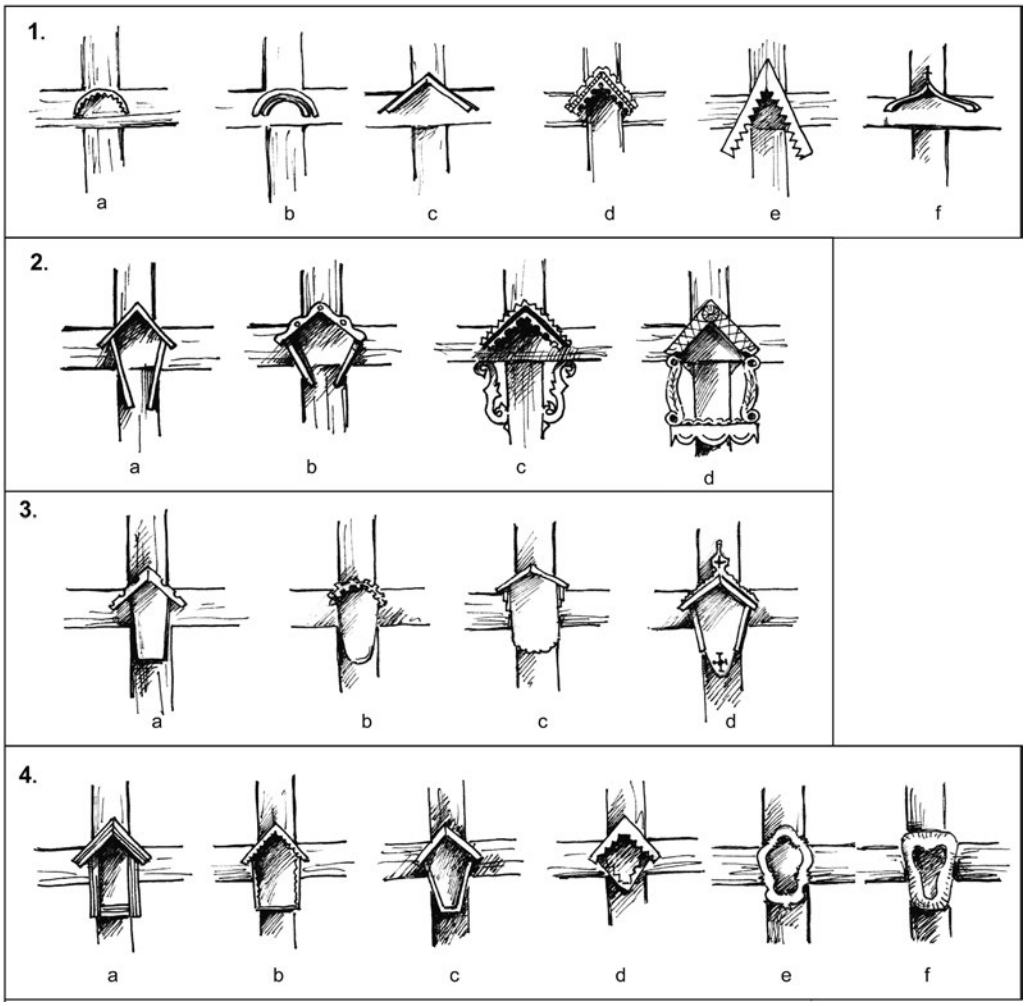

3 lentelė. Kryžmų koplytėlių tipai

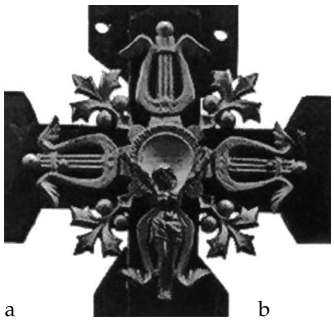

a b

Papildomas tipas

Kartais stogelis derinamas su įvairaus ilgio šoninėmis lentelėmis, kurios įrėmina Nukryžiuotojo figūrą (2 – a, b), arba panaudojamos stogastulpiams būdingos riestos atramėlės, su stogeliu sudarančios vienpusę atvirą koplytėlę (c, d).

Trečiajam tipui priklauso Jiezno apylinkėse gan paplitęs stogelio ir vientisos lentos skydo derinys (3 – a, b, c, d). Tokio pobūdžio kryžmų koplytėlės būdingos ir XIX a. pab.–XX a. pirmosios pusės Alytaus ir Varėnos apylinkių kryžiams, todėl šių koplytėlių–skydų populiarumas iliustruoja tradicijos ilgaamžiškumą. Kita vertus, aptinkamas ir dviejų tipų junginys, kaip antai dvišlaičio stogelio, koplytėlės-skydo ir šoninių lentelių panaudojimas (3 – d).

Ketvirtajam tipui priklauso visoje Lietuvoje populiari koplytėlės-namelio forma. Labiausiai paplitęs stačiakampis namelis su dvišlaičiu stogeliu (4 – a, b) ir trapecijos formos negili dėžutė (4 – c). Vienas kryžius yra ir su rombo formos koplytėle (4 – d). Šiam tipui tik sąlygiškai galima priskirti įvairiai modeliuotas atviras nedideles koplytėles, kurių formos labiau primena ne namelius, o dekoratyvinius rėmus Nukryžiuotojo figūrai (4 – e, f). Tokių formų koplytėlių aptinkama ir ant kai kurių Ukmergės rajono XX a. pirmosios pusės kryžių.

Paskutiniajam, papildomam tipui priskiriamos šiuolaikinės interpretacijos, kai kryžmos koplytėlę pakeičia lieti kryžiai su Nukryžiuotuoju jų viduryje (5 – a, b). Šis kryžmos akcentavimo būdas, kaip ir lietų metalinių spindulių panaudojimas tarpkryžmėse, nėra susijęs su tradicija ir priskiriamas tik mados padiktuotiems, trumpalaikiams ir nesektiniems pavyzdžiams.

Tenka pastebėti, kad į šiandieninių kryžių koplytėles įdedamas tik Nukryžiuotasis, rečiau – Prisikėlęs Kristus (naujosios Jiezno kapinės). Tuo tarpu XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės Jiezno apylinkių kryžių koplytėlėse šalia Kristaus buvo komponuojami Nukryžiavimo scenos dalyviai – Švč. Mergelė Marija, Marija Magdalena, šv. Jonas Evangelistas, angelai. Naudojami ir kiti religiniai atributai – virš koplytėlės ar po ja vaizduojamas pelikanas, kryžiaus stiebo apačioje arba po koplytėle tvirtinama kaukolė su kaulais, kartais išpiešiama ar prikalama medinė taurė. Koplytėlių fasadai buvo puošiami Dzūkijos regionui būdingomis iš skardos karpytomis saulėmis (žr. XX a. pirmosios pusės Nemajūnų kapinių kryžius). Šiandieniniai meistrai daugiau dėmesio skiria paties kryžiaus dekoratyvumui, pamiršdami šiam kraštui būdingų koplytėlių ir religinių skulptūrėlių vaidmenį. Šį procesą veikia ir užsakovai, kuriems užtenka, kad mirusiojo atminimą įamžina ir jo laidojimo vietą žymi aukštas puošnus kryžius.

Išvados

Jiezno apylinkėse XIX a. pradžios ir vidurio kryžių nėra išlikę daug – tik keli jų aptikti Pēlekonių ir Añglininkų kapinėse. Paskutiniaisiais dešimtmečiais pastatytiems kryžiams, kaip ir iki 1940 m. buvusiems kapinių kryžiams būdingas grakštumas, kuklus dekoras. Straipsnyje aptarus iki 2003 m. pastatytus kryžius, galime teigti, kad:

– pateikėjų teigimu, iki Antrojo pasaulinio karo buvusių sodybinių ir pakelių kryžių dėl sovietmečio ideologijos iki šių dienų neišliko; paskutiniaisiais dešimtmečiais pastatyti tik keli pakelių ir sodybų mediniai kryžiai;

– daugiausia medinių kryžių statoma kapinėse; kryžių gausa bei jų formų įvairove išsiskiria senosios Jiẽzno, Sobuvõs ir Pìkelionių kapinės, o Añglininkų,

Pėlekonių ir Nibriūų kapinėse naujų kryžių nėra daug, tačiau kai kurie jų yra gana savotiški.

Atlikus Jiezno apylinkių medinių kryžių formų tipologiją, paaiškėjo, kad:

– vyrauja kryžiai su spinduliais, taip pat populiarūs ir kryžiai su reljefišku kryžmų dekoru;

– kryžmų galų profiliavimas gan įvairus (7 tipai), jų formos nesvetimos ir kitiems XIX a. pab.–XX a. pirmosios pusės Lietuvos kryžiams, todėl priskiriamos tradicijos tęstinumui;

– kryžmų koplytėlės (4 tipai) taip pat būdingos ir kitų Lietuvos vietovių buvusiems kryžiams, tačiau iki šiol vis dar aptinkamos koplytėlės-skydai būdingos daugiau Dzūkijos kraštui;

– šiuolaikinių kryžių kontekste Jiezno apylinkių mediniai kryžiai išsiskiria metalo liejinių panaudojimu – vienais atvejais liejiniai pakeičia medinių tarpkryžmių spindulių saules, kitais atvejais jie dedami vietoj kryžmų koplytėlės.

Išvardyti bruožai rodo, kad dauguma XX a. 9–10 dešimtmečiais ir vėliau pastatyti kryžiai sukurti iš dalies laikantis XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės tradicinių dekoro elementų. Kai kurie kryžiai turi ir kitiems regionams būdingų bruožų, kiti šiuolaikinių meistrų naujoviškai interpretuoti. Tačiau ne visada šie bandymai pasiteisina (pvz., metalo liejinių panaudojimas).

Literatūra

Jiezno parapijos žinios, 2001, bal., Nr. 4.
Kryždirbystė Lietuvoje, sud. A. Stravinskas, Vilnius, 1999.
Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra, Vilnius, 1990, t. 2.
Žalys S. *Jiezno miestelio istorija ir atminties vietos* (kursinis darbas), VPU Istorijos fakultetas, 2002.
Lietuvos sakralinės dailės katalogas, Vilkaviškio vyskupija: Lazdijų dekanatas, sud. S. Smilingytė-Žeimienė, Vilnius, 1998, t. 1, kn. 3.

Pateikėjai

Elena Valatkevičienė, gim. 1935 m.
Monika Aleknavičienė (Pultinavičiūtė), gim. 1925 m.

Duona Jiezno gyventojų buityje ir papročiuose

Vilija Kepežinskienė

Sava duona gardesnė už svetimą. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Duona visada buvo svarbi jiezniečių gyvensenoje ir sudarė savitų, prasmingų veiklos būdų visumą ir įvairovę. Jiezno gyventojų buityje duona užėmė ypatingą vietą: jei namie netrūko duonos – tai buvo užtikrinta jų gerovė.

Miestelio gyvenimas buvo, o ir dabar yra neatsiejamas nuo agrarinių papročių, nes dauguma jiezniečių visada turėjo žemės, patys sėjo, augino, nuėmę derlių, kūlė javus, o kai kas ir susimaldavo grūdus. Apie tai byloja išlikę duonos kepimo ir valgymo papročiai ir apeigos, sėjos, javapjūtės papročiai ir miestiečių bendravimo talkų metu, savitarpio pagalbos, vaišingumo tradicijos. Duona buvo svarbi šeimyninių ir neatsiejama kalendorinių apeigų dalis. Ji buvo vartojama liaudies medicinai ir gydant gyvulius.

XX a. antrojoje pusėje iš kartos į kartą perduodamos duonos kepimo tradicijos iš dalies gyvavo tik vyresniosios kartos atmintyje. Vėliau formavosi nauji duonos kepimo ir valgymo papročiai. Jiezne, kaip ir visoje Lietuvoje, sparčiai kintant sociokultūrinei aplinkai, miestelio visuomenė modernėjo, o tai lėmė duonos valgymo ir su duona susijusių papročių kaitą. Jiezne vyravo nerašytos kasdienio gyvenimo taisyklės, nulemtos objektyvių miestiečių gyvenimo sąlygų. Buvo gana plačiai paplitę tikėjimai, susiję su magiška duonos galia, ir tautosaka apie duoną: patarlės, priežodžiai, mįslės, sakmės, situacijų posakiai.

Šiame straipsnyje pristatoma medžiaga, pateikta kai kurių Jiezno ir jo apylinkių gyventojų, gimusių 1893 ir vėlesniais metais, daugiausia autorės giminių, artimų kaimynų ir pažįstamų.

Sėja

Gerą sėją užtikrindavo nepriekaištingas dirvos paruošimas ir kokybiška sėkla. Laukai buvo suariami ir tręšiami mėšlu. Atsiradus trąšoms, po sėjos patręšdavo ir jomis. Rugius sėdavo pirmąją rugsėjo pusę, nes jie turi susikrūmyti. Žieminius kviečius kartais sėdavo ir vėliau, bet juos sėjo mažai kas. Anksčiau laukai buvo

apsėjami ranka, vėliau – arklių traukiamomis sėjamosiomis. Sėti reikėjo tolygiai. Visada buvo svarbu prižiūrėti pasėlius. Javų nesėdavo į tą pačią dirvą, laikėsi sėjomainos, kad javai nesirgtų ir gerai derėtų: vienais metais sėdavo vasarojų, kitais – rugius, trečiais – dirvai leisdavo pailsėti arba sodindavo bulves. Kai pasėdavo javus, tai per visą lauką darydavo retas vagutes, kad nubėgtų vanduo, neiššustų javai. Vaikai eidavo sėjėjui iš paskos, grėbliu atversdavo žemę, išlygindavo, kad grūdai atgultų į vietą. Arba pasėlį išakėdavo akėčiomis. Ne visi vyrai sugebėdavo tai padaryti, kartais akėjo moterys. Pasėlius lygindavo mediniu, arklio traukiamu volu. Pavasarį sėdavo ir kviečius, miežius, avižas. Sėdavo tėvas, sūnūs, kaimynai, kartais samdiniai. Sėti reikia, kai diena graži, o vėjas pietų.

Daug įtakos sėjai turėjo gamta. Rugių auginimo tradicija ypatinga, unikali, nes reikia tinkamų klimato sąlygų – šaltų žiemų. Rugius sėdavo rudenį delčioje, kad gerai prigytų, kenkėjai nesugadintų ir būtų stiprūs. Miežius, kviečius, avižas sėdavo per jaunatį, kad derlius būtų geras. Sėti reikia, kai diena graži, o vėjas pietų. Kai sudygdavo, kai kuriuos plotus reikėdavo apsėti iš naujo, nes matėsi, kur nesudygo. Žinios apie sėją, darbus, tradicijas buvo perduodamos iš kartos į kartą.

Javapjūtės, kūlimo tradicijos

Javai iš pradžių būna žali, sunokę pagelsta, varputės palinksta. Kai varpos formuojasi, sakoma, kad javai plaukia ir po javus vaikščioja dvasios. Ar reikia pjauti, nustatydavo pagal varpą: patrindavo ją tarp pirštų, jei byrėdavo ir grūdai būdavo kieti – laikas! Nupjauti reikia iki liepos pabaigos, Šv. Onos atlaidų, būtinai per pilnatį, vėliausiai iki Šv. Roko atlaidų, t. y. rugpjūčio vidurio. Delsti negalima – javai sugula, sukunka – varpos nulinksta žemyn, stiebai pajuosta.

Pjauti reikia po rasos, todėl anksti darbo nepradėdavo. Papusryčiaudavo. Pusryčiams buvo kepama balta duona. Vaišindavo lašiniais, sviestu, sūriu, dešrom, bulvėm. Sakydavo: gerai užvalgykit, kad dalge lengviau būtų mosuot. Javapjūtės vaišės turėdavo būti gausios ir būtinai su mėsa. Reikėdavo sočiai pavalgyti. Jei šeimininkai blogai pamaitindavo – juos apkalbėdavo.

Javai užaugdavo labai gražūs, jei šeimininkai juos gerai prižiūrėdavo: pėdą vos atkeli, šiaudai stori. Vyrai eina priekyje ir dalgiu kerta, iš paskos einančios moterys javus ima glėbin, kol susidaro pėdas, šiaudų grįžtele jį suriša ir meta šonan. Jeigu kirtėjas stiprus, tai ir tempas greitas, todėl einančioms iš paskos moterims ir merginoms būdavo nelengva. Būta ir ašarų, nes darbas labai sunkus ir ilgas. Darydavo pertraukas. Padėdavo dalgius, kuriuos namie išplakdavo (plaktuku ant *bobelės* (priekaliuko) paplonindavo ašmenis, kad aštresni būtų), o laukuose galąsdavo galąstuvu. Kol vyrai ilsėdavosi, atsiliekančios moterys pabaigdavo rišti pėdus. Juos iš karto sustatydavo į gubas, čiupdavo visi – ir moterys, ir vyrai. Jei pasitaikydavo lietinga vasara, tai paimdavo pėdą ir juo varpomis žemyn apglėbdavo (užmaudavo) gubą, kad neprilytų. Pjovėjų skaičius buvo įvairus: jei laukai dideli, ateidavo iki dešimties vyrų. Javų laukai driekdavosi prie pat miestelio.

Jiezne visada buvo gyvos kaimynų savitarpio pagalbos tradicijos. Jos ilgai išliko javapjūtės ir kūlimo talkų metu. Ypač kai užeidavo dargana, lietus. Kartais kaimynai siūlydavosi į pagalbą neprašyti. Atsilygindavo vaišėmis, būtinai su degtine, o kartais ir pinigais. Būdavo, kad vieni kitiems padėdavo ir be pinigų, ir be vaišių. Tada nešdavo talkininkams į namus pyrago, butelį.

Pietus atnešdavo į laukus, kartais visi grįždavo pietauti pas šeimininką. Pietums valgydavo sriubą (kopūstus, barščius), blynus (bulvinius, miltinius), mėsą (virtą sriuboje). Pavalgę vyrai vėl dalgius paplakdavo, visi pailsėdavo, pagulėdavo ant žolės. Tuomet eidavo pjaut iki vakaro. Vakare valgydavo pavakarius: gerdavo pieną arba raugintą beržų sulą, girą su duona ar pyragu, valgydavo obuolius. Pieną ar sulą, girą, vandenį statydavo į gubą, kurią dar vadindavo *mendeliu*, kad nesušiltų. Pavakarius atnešdavo į laukus ne visada. Kartais dirbdavo be pavakarių.

Rugius kirsdavo savaitės pradžioje. Moterys būtinai užsirišdavo skareles, vyrai užsidėdavo kepures, kad galvos neperkaistų. Pirmas pradėdavo pjauti šeimos tėvas arba vyriausiasis šeimoje (sūnus ar pan.), kad daugiau grūdų būtų. Moterys eidavo paskui vyrus. Pirmas pėdas vakare būdavo nešamas namo ir pastatomas ten, kur bus pilami grūdai (kas turi – klojime) tam, kad visi iki vieno grūdai būtų surinkti.

Kai kur pjaudavo dainuodami. Dainuodavo ne tik apie javus, bet įvairias dainas, tokias, kokias mokėjo. Labai svarbios talkose būdavo pabaigtuvės. Moterys pindavo pabaigtuvių vainiką: kai kerta, prisirenka trumpų stiebelių su varpomis, jei trūksta, prikirsdavo ilgų. Vainikas nebūdavo didelis. Pindavo tokį, kad būtų galima uždėti ant galvos. Arba namo parnešdavo iš paskutinio baro nuskintų gražiausių rugių saują, papuoštą vosilkomis.

Namo eidavo linksmi, juokaudami, traukdami dainas apie tai, kad pabaigė rugius pjaut, džiaugėsi, kad atvargo. Vainiką uždėdavo šeimininkei ant galvos arba įteikdavo jai javų puokštę. Ši padėkodavo ir kviesdavo prie stalo pasivaišinti. Grįžusius apliedavo vandeniu, kad duona balta būtų, kai kur apliedavo tik tą, kuris nešdavo vainiką, kad kitų metų derlius būtų geras. Pabaigtuvės būdavo gausios.

Kitą dieną veždavo *mendelius* į klojimą dvikinkiu vežimu. Vežimą pakrauti buvo nelengva: šakėmis sunkius pėdus reikėjo kelti aukštai, vakare pirštus sunku buvo ištiesti... Šį darbą dirbo ir vaikai, kuriems ypač buvo nelengva; šakes jie įsiremdavo į pilvą, tai labai skaudėdavo.

Pasibaigus lauko darbams, kai būdavo daugiau laiko, prasidėdavo kūlimas. Jei derlius nedidelis, kuldavo spragilais, o jei rugių daug – užvesdavo kuliamąją. Tada į maniežą įkinkydavo arklius, kad šie jį suktų. Arklius reikėjo varinėti. Iškultus grūdus arpuodavo arpu: švarius grūdus susemdavo ir supildavo svirne į aruodus. Šiaudus sukraudavo kluone. Juos naudojo kraikui gyvuliams arba pašarui, jei jo pritrūksta. Grūdus sunaudodavo savo reikmėms, kas atlikdavo – parduodavo Jiezno turguje.

Duonos receptai

Duonos kepimo receptas labai paprastas: reikia turėti gabalėlį raugo, ruginių miltų, vandens. Pagrindinė žaliava – ruginiai miltai. Raugas gaminamas iš miltų ir vandens lygiomis dalimis. Visa tai išmaišoma, uždengiama drobule ir paliekama šiltai rūgti. Rūgimo laikas – dvi paros (kartais viena). Raugui išrūgus, jis buvo supilamas į kubilą kartu su ruginiais miltais. Vienos šeimininkės maišydavo samčiu, kitos – ranka. Užmaišytą tešlą uždengdavo linine paklode. Skiriasi pasakojimai apie tai, kada duoną maišydavo: vienos tai darydavo iš vakaro, kitos – ryte.

Sunkus yra pats pasirengimas kepti: reikia paruošti malkas, iškūrenti krosnį, iššluoti, pagaminti ir išminkyti tešlą, suformuoti kepalus ir sutvarkyti darbo vietą.

Malkas duonai kepti ir laikydavo, ir ruošdavo specialiai: žiūrėjo, kad jos būtų kietesnio medžio: beržo, uosio, ąžuolo. Svarbu buvo ir pliauskų storumas.

Į duoną nedėdavo druskos. Tik vėliau buvo pradėta ją gardinti. Tikra ruginė duona buvo prabangos valgis. Dažniausiai buvo kepama maišytų miltų duona: į rugius dėdavo ir sėlenų, pelų, o kartais – bulvių, kurias sugrūsdavo atskirame inde, ar net ankstyvą pavasarį įvairių medžių pumpurų. Buvo žinoma, kad ruginė tešla geriau rūgsta, šeimininkės užmaišymui naudodavo geresnius miltus, maišydavo šiek tiek pašildytame vandenyje (jeigu miltai būdavo užplikomi karštu vandeniu, duonos skonis būdavo kitoks). Kai kurios šeimininkės kepdavo tik plikytą duoną, nes ji ilgiau išlieka šviežia. Receptus motinos perduodavo dukroms, kartais marčios juos perimdavo iš anytų, norėdamos įtikti vyrams.

Kepalų formavimas kiekvienuose namuose skyrėsi: vienos šeimininkės kepė keturkampę, kitos apvalią, bet dažniausiai – pailgos formos duoną. Kepalai būdavo formuojami, rankas suvilgius vandeniu. Ant jų viršaus brėždavo kryžių arba pirštu įspausdavo duobutes, arba savitus ornamentus. Kepdavo pagranduką – paskutinį duonos kepalėlį, kurį skirdavo vaikams.

Duonos kepimo trukmė – maždaug trys, keturios valandos. Jis priklausydavo nuo pečiaus būklės. Ištrauktą duoną patikrindavo, ar iškepusi – įdurdavo pagaliuku. Iškeptą – vilgydavo vandeniu. Duonos kepimas – tai labai sunkus moterų darbas, nes užima daug laiko ir sunku išmaišyti. Kepama duona buvo įvairiai vadinama. Vargo duona, prasta duona – tokia, kuri iškepta iš prastų nevėtytų ruginių miltų. Duona iš įvairių javų – avižų, miežių, kurie būdavo maišomi į ruginę duoną. Sudėtis: vanduo, truputis miltų, įvairūs javai, raugas. Ruginė, gera duona (rugiai gerai rūgsta, gera raugo rūgštis) – vien vanduo, raugas, ruginiai miltai. Be druskos. Duona su druska – vanduo, raugas, miltai (ruginiai), druska. Duona su kiaušiniais – vanduo, raugas, ruginiai miltai, plakti kiaušiniai. Šventinė duona – ruginiai ir kvietiniai miltai, plakti kiaušiniai, raugas, vanduo. Plikyta šventinė duona – vanduo, raugas, kvietiniai miltai (jie buvo plikomi), kiaušiniai, cukrus. Duona su cukrum – vanduo, raugas, ruginiai miltai, cukrus. Be druskos. Duona su cukrum ir su druska – vanduo, raugas, ruginiai miltai, cukrus, druska. Duona su medumi – vanduo, raugas, ruginiai miltai, medus, druska. Duona su kmynais – vanduo, raugas, ruginiai miltai, kmynai.

Kiekviena šeimininkė turėjo savą mėgstamą receptą, kuriuo nesidalindavo. Kepalus suformavę, palikdavo gabalėlį raugo duonkubilyje, kurio niekada neplaudavo. Iš šio raugo kepdavo duoną kitą kartą.

Įrankiai duonai kepti: girnos, piesta, ližė, kubilas, duonkubilis, jų dangčiai, mediniai duonkubilio stovai (iš dvišakio medžio), specialus tešlai maišyti skirtas samtis, arba menturis, suolelis, lininė paklodė arba skepeta.

Gydymas duona

Duoną dėdavo prie žaizdų arba ratu aplink žaizdą. Ją palaikius, reikia atbula ranka numesti šuniui arba tiesiog išmesti. Duonos kampelį nešdavosi į mišką, eidami grybauti ar uogauti, – kad gyvatė neįkąstų. Duonos ir druskos duodavo, jei gyvatė įkąsdavo ir tai padaryti būtinai turėdavo moteris. Jei išaugdavo šunvotė ar išdygdavo didelis spuogas, tai duona patrindavo arba apdėdavo

aplink ratu duonos minkštimu, kurį paskui išmesdavo. Karpų turinčiam liepdavo išnešti krosnyje, kurioje kepama duona, esančius pelenus. Buvo manyta, kad taip išnešamos karpos. Duonos nešdavosi lankydami ligonį.

Jei susirgdavo koks gyvulys, jį šerdavo duona. Vandenio, kuriame šeimininkė vilgydavo rankas, kepdama duoną, duodavo atsigerti sergančiam gyvuliui.

Duona šeimos papročiuose

Per vestuves jaunuosius sutikdavo su duona ir druska (paprotys išlikęs iki XXI amžiaus). Vestuvėms duona buvo kepama iš kviečių. Iš kviečių arba rugių, būtinai įdedant kiaušinių, kepdavo svočios pyragą ir gausiai jį puošdavo, kaip mokėdavo: kas žaliomis rūtų ar kadagių šakelėmis, kas iš tešlos nulipdytomis saulutėmis, paukščiukais, žalčiukais ir pan. Pyragą valgydavo, vestuvėms baigiantis. Iš džiovintos ruginės duonos gamindavo girą su cukrumi, džiovintų obuolių nuoviru. Išeidavo saldžiarūgštis gėrimas, kurį išpilstydavo į butelius ir įmesdavo porą razinų.

Krikštynų vaišėms kepdavo šventinę duoną. Buvo manoma, kad iki krikštynų prie naujagimio visada turi būti duonos ir degti šviesa. Atėjusieji į šermenis buvo vaišinami duona, o po pakasynų laidotuvių dalyviai kviečiami vaišintis. Pakviesti į įkurtuves, kaimynai nešdavo duonos ir butelį, vėliau pyrago.

Duona kalendorinėse šventėse

Per Kūčias stalą dengdavo šiaudais ir užtiesdavo staltiese. Kepdavo kūčiukus (*kleckus*) – simbolinius duonos kepaliukus. Kūčių vakarą duonos palikdavo ant stalo nakčiai vėlėms. Visa tai darydavo net sovietų laikais, tik paslapčia. Gyvuliams per Kūčias berdavo daugiau rugių, geriau pašerdavo, kad rugiai ateinančiais metais būtų geresni.

Vasario pradžioje buvo kepama šv. Agotos duonelė (šventinė duona). Statydami namą, jos dėdavo į pamatus (kartais įmaišydavo ten paprastos duonos), kad nebūtų gaisro. Jeigu vaikus išleisdavo mokytis, jiems įdėdavo šventintos duonos gabalėlį.

Per Jurgines kepdavo mažus kepaliukus duonos (tiek, kiek turėjo gyvulių). Joninių laiku apeidavo (apvažiuodavo) javų laukus.

Duonos skolinimasis

Skolinimosi tradicija Jiezne liudija draugiškus kaimynų santykius. Dažniausiai skolindavosi iškeptos duonos arba javų sėklai. Skolą grąžindavo rudenį, o jei nesugebėdavo to padaryti, susitardavo, kada už ją atidirbs talkose.

Kai maldavo grūdus malūne ir neturėdavo kuo sumokėti, būdavo *mierka* atsemiamas mokestis grūdais. *Mierka* – tai toks indas iš šulelių (gorčius) arba iš skardos viena rankena.

Senieji tikėjimai

Buvo sakoma, kad negalima mėtyti duonos, nes prisišauksi nelaimę: gaisrą, derliaus sunaikinimą ar kitas nelaimes. Jei rugius sėdamas vyras pamatys keliu einančią moterį – sėkla nedygs. Jei prieš sėją javų nepašventinsi, dygs piktžolės ir

nebus grūdų. Negalima javų sėti sekmadienį – Dievas nubaus. Kai duona iškepa, į krosnį reikia ką nors įmesti, kad ir malkų, kad ateityje rugiai derėtų ir duonos netrūktų. Kad duona iš namų neišeitų, reikia šiukšles šluoti nuo durų į kambario vidurį. Prieš kepant duoną, reikia krosnį švariai iššluoti pušine (ne beržine ir ne kitokia) šluota. Duonos minkyti negali niekas kitas, tik namų šeimininkė, nes suges raugas. Duonos raugo negalima skolinti, nes šeimininkė niekad geros duonos neiškeps. Kad pluta būtų minkšta, iškeptą duoną reikia padėti ant suolelio. Negalima glaustytis prie pečiaus, kai duona kepa, nes jos kepalai susproginės. Duonos kampelį reikia duoti suvalgyti jaunavedžiams, kad gimtų sūnus. Duonos negalima laužti viena ranka, nes viena ranka nei sėjame, nei akėjame, nei pjauname. Duoną reikia laužti, ne pjaustyti, tuomet ji skanesnė. Negalima duonos dėti ant stalo apverstos, nes ji supyks ir iš namų išeis. Jei ateidavo į svečius kaimynas, kai namie buvo kepama duona, tai jis tapdavo savu, buvo laikomas šeimos nariu. Jokiu būdu negali duonos maišyti dar nesubrendusi mergina, nes duonos raugas suges. Pasiskolinus duonos, reikia tiek pat arba kiek daugiau grąžinti. Degančių malkų šnypštimas liudija apie namuose esančias mirusiųjų vėles, todėl duoną kepant, negalima krosnies labai karštai prikūrenti.

Situaciniai posakiai

Kai užėjus į namus randama užraugta duona, sakoma: „Duok, Dieve, rūgštį, o mergai berniūkštį“. „Viena ranka tik subinę kaso, ne duoną laužia.“ „Tik vilkas be duonos mėsą ėda.“ Apie neišmanėlį, tinginį sakoma: „Tik duoną gadina...“. „Ieškok kaip duonos, jei rast nori.“ Tam, kuris gavo mušti, išrėžiama: „Žinosi iš ko duoną valgai!“. Kai norima susitaikyti, sakoma: „Nesipykim, vienas kito duonos gi nevalgom.“ Norint atsikratyti įkyraus žmogaus tariama: „Kosėk nekosėk – duonos negausi.“ Jeigu į svečius atėjusieji atsisako sėstis, jiems sakoma: „Sėsk, svečias būsi, o duonos rytoj gausi.“ Kai žmogus keikiasi, jis drausminamas: „Ar su ta pačia burna ir duoną valgai?“

Mįslės

Be ko duonos neiškepsi? (Be plutos). Ne tiek danguj žvaigždžių, kiek ant žemės skylių. (Rugiena). Rudenį išėjo, pavasarį sugrįžo. (Rugys). Rudenį gimsta, žiemą miega, pavasarį auga, vasarą miršta. (Rugys). Kas didesnis už duonos riekę? (Duonos kepalas).

Patarlės, priežodžiai

Juoda duona – ne badas. Žiūrėk iš ko duoną valgai. Sava duona gardesnė už svetimą. Dėk grūdą prie grūdo, sudėsi aruodą. Laukų nesuarsi – duonos nevalgysi. Jei duonos yra, tai ne badas. Dievas davė dantis, duos ir duonos. Duona už auksą brangesnė. Kaip sumaišysi, taip ir iškepsi. Verkia duonelė tinginio valgoma. Kas skaito, rašo – duonos neprašo. Kas nedirba, mielas vaike, tam ir duonos duot nereikia. Iš blogų miltų duonos neiškepsi.

Išvada

Užrašyti pasakojimai apie javų auginimą, rugiapjūtę, liaudiški tikėjimai, tautosaka byloja apie ūkininkavimo žinias ir miestelyje susiklosčiusias žmonių bendravimo tradicijas, susijusias su duona.

Jiezne nuo senų laikų kaimynai dalindavosi ir džiaugsmais, ir vargais, ir duonos kąsniu. Duona buvo kepama namie. Sovietų valdžia panaikino nuosavybę, ryšiai, vieniję kaimyną su kaimynu, nyko, bet dalijimasis duona, tik kiek kitu pavidalu (Velykų, Kalėdų, vardynų, vestuvių, krikštynų pyragais), liko iki šių dienų.

Duoną miesto gyventojai siejo tiek su sočiu gyvenimu, jo gerove, tiek su vargu ir sunkiu darbu. Rugiai, jų sėja, pjovimas, kūlimas, grūdų malimas, maišymas, kepimas, duonos saugojimas – visa tai ugdė vertybes: darbštumą, atsakingumą, rūpestingumą, gerumą. Net sovietmečiu, nusavinus žemę ir pasikeitus santykiui su ja, įsigalėjus pramoniniam duonos kepimui, tos vertybės išliko.

Pateikėjai:

1. Juozas Bekešius, gim. 1939 m.
2. Ona Bekešienė, gim. 1938 m.
3. Pranas Butkevičius, gim. 1924 m.
4. Ona Butkevičienė, gim. 1923 m.
5. Aldona Gradauskienė, gim. 1927 m.
6. Napoleonas Gradauskas, gim. 1926 m.
7. Olimpija Gradauskienė, gim. 1893 m.
8. Ona Gradauskienė-Bandaravičiūtė, gim. 1925 m.
9. Aronas Gradauskas, gim. 1923 m.
10. Alfonsas Grėbliauskas, gim. 1936 m.
11. Vida Grėbliauskienė, gim. 1935 m.
12. Janina Gudynienė, gim. 1924 m.
13. Pranas Gudynas, gim. 1923 m.
14. Janina Joneliūnienė, gim. 1929 m.
15. Ona Klebauskienė, gim. 1943 m.
16. Jonas Lukoševičius, gim. 1935 m.
17. Pranciška Pugačiauskienė, gim. 1910 m.
18. Algis Ribinskas, gim. 1936 m.
19. Rozalija Ribinskienė, gim. 1904 m.
20. Verutė Ribinskienė, gim. 1926 m.
21. Danutė Stepankevičienė, gim. 1938 m.
22. Antanas Stepankevičius, gim. 1926 m.

Literatūra

Dundulienė P. *Duona lietuvių buityje ir papročiuose*, Kaunas: Šviesa, 1989.

Dundulienė P. *Senovės lietuvių mitologija ir religija*, Vilnius: Mokslas, 1990.

Klimka L. Liaudies papročiai ir tikėjimai: semantinis diskursas, *Lokaliosios bendrijos tarpdalykiniu požiūriu*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2004, p. 54–58.

Klimka L. *Tradicinių kalendorinių švenčių semantika*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009, 196 p.

Klimka L. 2013. Duonelės kepimas – šventa apeiga, *Vakarų ekspresas*, 2013, vas. 5. Prieiga per internetą: https://www.ve.lt/naujienos/nuomones/nuomones/duoneles-kepimas-sventa-apeiga-909421/(žiūrėta 2024 03 28)

Šeputytė-Vaitulevičienė E. Duona, bernardinai.lt, 2009, gruodžio 23. Prieiga per internetą: http://www.bernardinai.lt/ straipsnis/2009-12-18-egidija-seputyte-vaituleviciene-duona/37277 (žiūrėta 2019 03 23).

Iš Vėžionių kaimo istorijos: gyvensena, buitis, papročiai*

Pranas Juozapavičius

Kiek man buvo metų, kai pradėjau pažinti aplinką, neatmenu.` Tik žinau, kad buvo labai šalta žiema, privertusi mane ištisas dienas nuobodžiai sėdėti ant šilto pečiaus ar įsimuturiavus į antklodę tūnoti lovoje. Iš čia stebėdavau, kaip saulėtos dienos pavakary langų stiklai pasipuošdavo pasakiškomis lelijomis, o vėliau apsitraukdavo šerkšnu, kaip nuo šalčio pirkioje priglaustos avys su ėriukais kampe už lovos pešdavo iš pakabintų rezginių šieną ar žirnienojus ir juos kramsnodavo. Matydavau, kaip vyresnysis brolis Vincas, apsukęs galvą skara ir užsimetęs skrandą ant pečių, prie stalo iš maldaknygės mokosi skaityti, o kartais ir raides rašyti. Tylomis reikšdavau jam užuojautą, kai jis tėvui nesugebėdavo sklandžiai paskaityti „Tikiu į Dievą Tėvą“, nors šią maldą mokėjo atmintinai. Menu, kaip sėdėdamas ant pečiaus ir žiūrėdamas į besimokantį brolį, samprotavau: kaip būtų gera, jeigu aš sėsčiau prie stalo ir perskaityčiau visą maldaknygę, o išmokęs rašyti, surašyčiau visus senelio Banio pasakojimus apie senovės žmonių gyvenimą, buitį, papročius. Aprašyčiau, kaip laumės gyveno pirtyse, aitvarai nešė turtus ponams, kaip žmonės apgaudinėjo velnius, kodėl Užgavėnių dieną vaikus vežioja rogėmis, valgo dvylika kartų ir daugelį kitų įdomių dalykų.

Jau baigdamas Vėžionių pradinę mokyklą, paskatintas mokytojo Jono Prėskienio, pradėjau rinkti tautosaką, užrašinėti senojo kaimo tradicijas ir papročius. O kiek vėliau, besimokant Kaišiadorių amatų mokykloje, giliai man į galvą įstrigo vieno išmintingiausių vėžioniškių – senelio Jono Žiūko pasakyti žodžiai: *„Vaikeli, jeigu jau pradėjai mokytis, tai mokykis gerai ir nepadaryk gėdos gimtajam kaimui, neapleisk jo ir duok jam kokios nors naudos.“* Visą savo gyvenimą paskyriau istorijai; kiek pajėgiau, važinėjau į gimtinę, gilinausi į jos praeitį, kaimiečių gyvenseną, papročius ir niekada nepamiršau Jono Žiūko žodžių.

* Pranas Juozapavičius savo kraštotyriniame darbe – išsamioje monografijoje „Iš liaudies lobyno (Vėžionys)“ (Kaunas, 1966, 296 p.) užrašė atsiminimus apie Vėžionių kaimo istoriją, aprašinėjo, fotografavo gimtinės žmonių gyvenimus, jų kasdienybę, buitį, papročius. 1930 metais pradžios mokyklos mokytojo Jono Prėskienio paskatintas, trylikametis Pranas savo kaime surado 3 akmeninius kirvukus, vytelių akėčias, medinį arklą, užrašė 3 pasakas, apie 100 patarlių. Tokia buvo pradžia. Šis darbas truko keliasdešimt metų, medžiaga rinkta 1930–1966 metais. Jis parašytas pagal lokalinių tyrimų principus; kas įdomu, netgi anksčiau nei pagal kompleksiniais tyrimais išleistus kraštotyrinius darbus (Pirmoji Vilniaus kraštotyrininkų kompleksinė ekspedicija į Varėnos rajono Zervynų kaimą surengta 1963 metais).

„Šiam darbui rinkdamas medžiagą nesistengiau per daug vargti archyvuose, rankraštynuose, nes kas į juos pateko, tas jau neprapuls. Todėl daugiausia tenkinausi žilagalvių senelių sukauptais atmintyje, buityje neišsenkančiais, bet nykstančiais lobiais. Man archyvus atstojo ir senųjų sodybų, sodų, kitados per kaimo laukus vingiavusių kelių kelelių pėdsakai, atmintini įvykiai, patirta gyvenimo tikrovė bei šiandieninis kunkuliuojantis gyvenimas“ – monografijos pratarmėje 1962 metais rašė autorius.

Etnologo prof. dr. Jono Mardosos vertinimu, kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus darbas reikšmingas tuo, kad numatydamas etnografinės medžiagos svarbą ateities moksliniams tyrinėjimams, kad ir gyveno sovietmečiu, nesižavėjo juo, o ilgametes savo, kaip tyrinėtojo, pastangas kryptingai sutelkė vaisingam prisiminimų ir duomenų apie gimtojo Vėžionių kaimo gyvenseną, buitį, kultūrą rinkimui ir aprašymui.

Pagal P. Juozapavičiaus monografiją išleista knyga „Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys“, vyr. red. ir sud. Juozas Pugačiauskas. Vilnius: Petro ofsetas, 2009). Pagal ją ir parengtas šis straipsnis (vyr. red. pastaba).

Vaikų mokymasis sodžiuje

Felikso Žeimio name 1861 m. buvo įkurta daraktoriaus mokykla. Nuotraukos iš P. Juozapavičiaus kn. „Dzindzakės žemei prabilus: Vėžionys“, 2009 m.

Vėžionys iki XIX amžiaus pabaigos buvo tamsus provincijos užkampis. Tuomet iš daugiau kaip 200 gyventojų tik 4 mokėjo skaityti ir rašyti: Mykolas Budra, Feliksas Žiūkas, Jurgis Cikanas ir Jacina. Jonas Budra ir Pranas Žiūkas tik šiek tiek sugebėjo paskaityti ir pasirašyti. Jie „ragavo mokslo“ Punios ar Jiezno parapinėse mokyklose, kurios veikė jau 1777 metais[1]. Didesnį negu pradinį išsilavinimą įgijo tik Mykolas Budra, dirbęs Punios valsčiaus teismo tarėju, ir Feliksas Žiūkas, 1867 metais įšventintas į kunigus[2]. Panaikinus baudžiavą ir valstiečiams įgijus šiek tiek teisių, buvo atkreiptas dėmesys į vaikų mokymą. XX amžiaus pradžioje seniausieji vėžioniškiai prisiminė apie Vėžionių sodžiaus kryžkelėje vykusią sueigą 1861 metų balandį, per Jurgines, kai šalia kitų reikalų aptarė ir vaikų mokymą „rašto“[3]. Mokyklos arti nebuvo: iki Punios per mišką – 5 km, iki Jiezno – 7 km. Tad reikėjo mokymą organizuoti vietoje. Šaltyšiaus pareigas ėjęs Pranas Žiūkas šitaip dėstė reikalą: *„Mes ir mūsų vaikai „akli“: nemoka nei skaityti, nei rašyti. Jie nemoka nei savo lietuviško, nei pancko* (lenkų), *nei maskoliško* (rusų) *liežuvio. Vargas jiems vaiske* (kariuomenėje) *bus. Vaikai nemoka melstis iš „Bromos“. Laikai mainosi. Gal Dievas duos, ir mes atsistosime ant kojų. O kad vaikai mūsų nekeiktų, pagalvokime apie jų ateitį.“*

Ilgai vėžioniškiai galvojo, svarstė, dairėsi vienas į kitą, ginčijosi. Galop nusprendė balsuoti. Šešias rankas iškėlė buvę baudžiauninkai Jurgis Cikanas, Jonas ir Mykolas Budros, Jacina, Pranas Žiūkas ir Martynas Jaruševičius. Jie panoro mokyti 11 savo vaikų. Sueiga pripraše J. Cikaną pabūti daraktoriumi. Jis Punios parapijinėje mokykloje prisižiūrėjo, kaip vyksta mokymas, ir rudenį, po Visų Šventųjų, pasibaigus ganiavai, pradėjo vaikus mokyti skaityti. Mokykla nuolatinės vietos neturėjo. Daraktorius su mokiniais kas savaitę kilnojosi iš trobos į trobą, o kai nebūdavo kur, apsistodavo Vinco Jaruševičiaus namuose. Jam reikėjo atsilyginti už patalpą ir *apmaudą* (trukdymą, nepatogumus).

Pagrindinė mokymo priemonė buvo giesmynas „Aukso altorius“. Kai kurie mokiniai turėjo M. Valančiaus

[1] Wierbowski T. *Szkoly parafjalne w Polsos i na Litwe*, Krokuva, 1921, p. 207, 221.

[2] Iš Felikso Žiūko laiško broliui Adomui 1867 m. kovo 27 d. (Autoriaus archyvas)

[3] Apie sueigą papasakojo Jonas Gecevičius ir Pranas Žiūkas 1919 metais. Užrašė mokytojas V. Bertlingas.

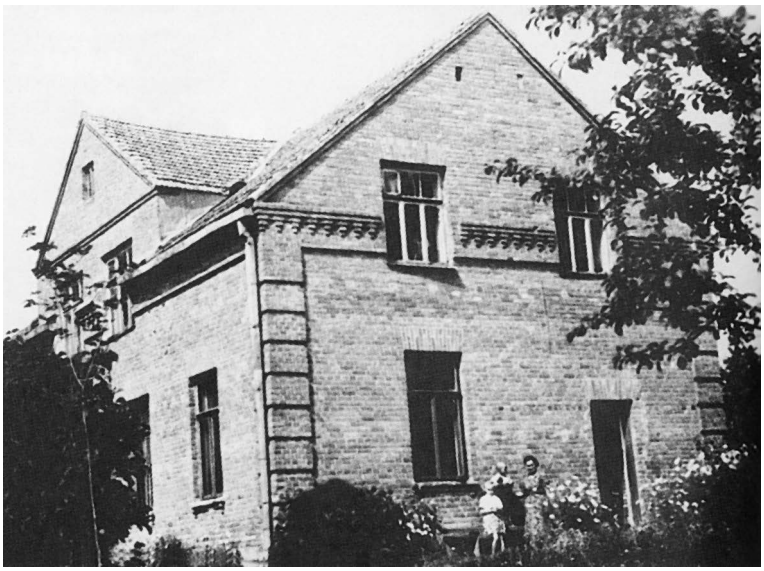

Vėžionių kaimo pradinė mokykla, pastatyta 1931 m.

„Šventųjų žyvatas“, tačiau šią knygą galėjo paskaityti tik daraktorius. Per 1861–1862 mokslo metų žiemą mokiniai išmoko poterius, *bėcadlą* (abėcėlę), savotišką maldą „Kalėdą dėl mažų vaikelių“ ir „himną“. rykštei. Jis skambėdavo prieš pamokas:

Šventoji Dvasia vaikelius rykšte plakti pataria.
Rykštės sveikatai nei krislo nevodija (nekenkia).
Rykštė įvaro razumos (proto) *į galvą.*
Moko poterių ir gina nuo blogų darbų.
Rykštė nors muša, bet kaulų nelaužo.
Rykštė saugo nuo visokių piktybių.
Rykštė moko, kaip užsidirbti duoną.
Rykštė ir blogus vaikus padaro gerais.
Rykštė išmokina visokių dorybių.
Palaimink, Dieve, mokintojus ir tėvus,
Kurie rykšte plaka mažus vaikus.
Palaimink, Dieve, ir tuos miškus,
Kuriuose auga rykštės kuo ilgiausios[4].

Šį „himną“ sakant, vaikams šiaušdavosi plaukai. Bet vėliau, kai pajuto, kad daraktorius retai naudoja rykštę kaip mokymo priemonę, tai jį atbambėdavo nesigilindami į turinį. Cikanas pats vaikų beveik nemušdavo, o jeigu kas nusikalsdavo, tai per pietus išsikviesdavo tėvą ar motiną. Šie atsinešdavo rykštę, diržą ar pantuką. Prasižengėliui visų vaikų akivaizdoje liepdavo mautis kelnes ir jam įkrėsdavo savo nuožiūra. Tėvai buvo nuomonės, kad nemuštas vaikas negali būti geras – juk *„už muštą duoda šimtą nemuštų“* – sakydavo. Kitais mokslo metais daraktorius Cikanas vaikus *„užvarė ant rano“*, t. y. pradėjo slebizavonę – dėliodavo skiemenis pagal iš Trakų parsivežtą *mokintuvę* (elementorių) „Rymo mokslas arba gražiausia diena“, išleistą

[4] „Himnas“ rykštei užrašytas apie 1930 metus iš 76 metų Jono Žiūko, buvusio daraktoriaus mokinio.

Varšuvoje 1862 metais. Susirinko 7 antramečiai ir 5 naujokai. Pirmiausia naująjį elementorių perprato daraktorius, o vėliau iš jo pradėjo mokytis ir vaikai. Po poros savaičių jie jau slebizavojo *bė-a-ba, bė-a-bė, cė-a-ca, dė-a-da* ir t. t. Vaikai iš skiemenų pradėjo dėlioti žodžius, vėliau išmoko perskaityti lengvesnius žodžius ir rašyti visas mažąsias ir didžiąsias raides. Gabesnieji sugebėjo parašyti trumpus sakinėlius: *mama mala, katė laka, šuva loja, saulė teka*. Tokiu Cikano mokymu vėžioniškiai buvo patenkinti. Jam už gerą darbą prie sutarto 10 rublių atlyginimo ir natūros pridėjo dar 5 rublius bei centnerį rugių.

Liaudies matai

Nuo seno vėžioniškiai vartojo įvairius matus: vienus – apibrėžtus, tikslius, kitus – apytikslius, sąlyginius. Dauguma nunykę ar nustoję pirmykštės reikšmės, dalis vartojami iki šių dienų.

Ilgio matai

Patys mažiausi – *per plauką* ir *per nago juodymą.* Dar ir dabar pasakoma: *„Tik per plauką išvengė mirties.“* Arba: *„Išleido dukrą į marčias, bet audeklo nedavė nė per nago juodymą.“* Reiškia, nieko negavo. Kiek tikslesnis matas – pirštas: *„Penėjo, penėjo kiaulę, o lašiniai tik per pirštą ar du pirštus storio.“* Pirštais matuojama ir dabar – nuo vieno iki keturių. Už pirštus didesnis matas yra *plaštaka.* Jis apytikslis, nes plaštaka priklauso nuo rankos dydžio: *„Geri lašiniai yra per plaštaką storio.“* Arba: *„Kai tversi tvorą, palik tarpus per plaštaką.“*

Kai reikėdavo išmatuoti ką nors ilgesnio, vėžioniškiai vartodavo *krumpliasprindį* ir *sprindį. Krumpliasprindis* buvo ilgis nuo ištiesto nykščio iki sulenkto smiliaus piršto antrojo narelio (krumplio). *Sprindis* – nuotolis nuo ištiesto nykščio galo iki didžiojo piršto galo. *Krumpliasprindis* buvo vartojamas tada, kai atstumas mažesnis už sprindį: *„Tai bent rąsto storis – sprindis su krumpliasprindžiu!“* Už matą imamas vidutinis *sprindis*, nes vienų pirštai trumpesni, kitų ilgesni. Žmogus pagal savo matą ką nors pasiskolindavo ir pagal jį grąžindavo. *Mastas* – tai matas, gautas apjuosus galvą – apie 60 centimetrų. Žinoma, priklausantis nuo galvos dydžio. Matu laikyta žmogaus *pėda* (be vyžų ar klumpių) ir *žingsnis* (vidutinio ūgio vyro) – žemės ilgiui matuoti. *Sieksnis* – jį sudarydavo ištiestų į šonus žmogaus rankų ilgis. Šiuo matu moterys matuodavo audeklus, vyrai virves ir pan. Praktikoje praversdavo ir *pussieksnis* – nuotolis nuo žmogaus krūtinės duobutės iki į šoną ištiestos vienos rankos pirštų galų. Liaudies matų sistemoje yra žinoma ir *siena.* Šiuo matu moterys matuodavo audimui ruošiamus siūlus, apmestus nuo vieno trobos kampo iki kito. Vėliau tai darydavo mestuvais, bet *sienos* pavadinimas liko. Susitikusi kaimynę audėja girdavosi: *„Per gavėnią išaudžiau keturias sienas audeklo ir tris šaračkų* (prasto pakulinio audinio).“ Neapibrėžto dydžio matas buvo ir *varsna* (vienu kartu užimamas dirbti lauko ruožas).

Artojas sakydavo:

– *Suariau dvi varsnas pūdymo.* Arba motina, pasiųsdama vaikus į ganyklą, perspėdavo: – *Neginkite toliau gyvulių kaip už varsnos.*

Apie tingintį vaikščioti sakydavo:

– *Ką jis eis toliau. Jis varsną tingi nueiti.*

Talpos matai

Pats mažiausias talpos matas yra *žipsnys* (žiupsnys). Šis matas vartotas senovėje, vartojamas ir dabar:

– *Įmesk į sriubą žipsnį druskos.*

Pilvą suskaudus, patardavo:

– *Paimk žipsnį kmynų ir praeis.*

Taigi *žipsnys* ir dabar yra šeimininkių mėgstamas matas. Talpos bei svorio matu žmonės laikė ir *saują: „Atnešk penkias saujas miltų buizai* (sriubai).“ Arba: *„Maišydama tešlą duonai įberk kokias dvi saujas druskos.“* Šis matas vartojamas ir dabar. Šeimininkės puikiai žino, ką reikia pilti *saujomis*. Didesnės už saują buvo *rieškučios*, t. y. abiejų delnų su ištiestais pirštais talpa. Į *rieškučias* tilpdavo keletas *saujų*.

– *Paberk rieškučias grūdų vištoms.*

Matu buvo laikoma ir *kišenė*. Ja matuodavo riešutus, laukines kriaušes ir kt.: *„Parsinešiau riešutų tris kišenes.“ „Jis mane nori nupirkti už kišenę kriaušikių.“* Didesnis talpos matas buvo *tarba* (krepšys). Tarba ubagai matuodavo surinktą *almužną* (visa tai, ką gaudavo iš žmonių) – avižas, vaisius ir kt.: *„Ubagas parsinešė tris tarbas almužnos.“* Arba: *„Neverta laikyti sode medžio, kuris duoda tik tarbą vaisių.“* Prie talpos matų reikia priskirti ir *sterblę*. Šiuo matu kaimiečiai seikėjo (matavo) vaisius, grūdus, bet daugiausia žoles pašarui: *„Prižoliauk dvi sterbles žolių ir pakaks šiam kartui.“* Talpos matu buvo ir *vėtyklė*. Ja kluone ant grendymo vėtydavo (beriant staigiu mostu iš vėtyklės, atsiskirdavo grūdai nuo pelų) javus, juos semdavo, tuo pačiu ir matuodavo. Kunigui kalėdojant, šeimininkas šeimos nariams liepdavo:

– *Įberkite kunigui penkias vėtykles, o tarnams – po dvi vėtykles grūdų.*

Kiek tikslesnis matas buvo *gorčius* (apie 3 litrų talpos indas). Juo seikėjo javus, vaisius, įvairius biralus. Matu buvo ir *nekočia* (gelda). Ja matuodavo grūdus, miltus. Šeimininkas, norėdamas samdiniui vakare duoti darbo, sakydavo: *„Eik į kamarą ir sumalk dvi nekočias rugių.“* Javų sėklą seikėdavo *kraitele.* Sakydavo, kitkuo negalima, nes tada kiek pasėsi, tiek ir prikulsi. Sėjėjas sėdavo iš savo *kraitelės.* Tam tikras matas buvo ir *maišas*. *Maišais* matuodavo grūdus ir ypač prikastas bulves. Gaspadorius didžiuodavosi: *„Šiandien prikasiau 20 maišų bulvių. Geras derlius!“* Vienas didžiausių talpos matų buvo lietuviška *bačka* (statinė). Jos talpa – apie 2 centneriai (po 50 kg) grūdų. Bačkomis matuoti grūdai, rūkyta žuvis, sūdyta mėsa, gėrimai, vanduo ir kt. Anksčiau tik jomis matuodavo prikultus javus. Būdavo, susitiks kaimynas kaimyną ir giriasi: *„Šįmet mes bagoti – vien tik rugių prikūlėme penkiolika bačkų!“* O tokio grūdų kiekio visiškai užtekdavo duonai didžiausiai šeimynai. Dar likdavo ir parduoti. Gal bačkų buvo ir kitokio dydžio, didesnių, rusiškų, nes vėžioniškiai pasitikslindavo – ar lietuviška *bačka*? Pašarus jie matavo *glėbiais*. Tai toks kiekis šiaudų ar šieno grėbliu suspaustas prie kojos, kurį pajėgu pakelti nuo žemės ir nunešti į vežimą ar kluoną. Kiek mažesnis glėbys būdavo vadinamas *plaku: „Užmesk dar keletą glėbių ant vežimo – tilps!“* Arba, kada reikėdavo pašerti arklius, liepdavo: *„Pamesk plaką dobilų arkliams.“ Glėbiais* buvo matuojamos ir malkos: *„Iš malkinės atnešk tris glėbius malkų, kad užtektų vakarui ir rytui!“* Pašarų matas buvo ir *rezginės*. Jomis iš kluono į tvartą nešdavo pašarą. Valstiečiai žinojo, kiek ir kokio pašaro *rezginių* reikia gyvuliams pašerti.

Vežamą iš pievų šieną, o iš laukų javus matuodavo *vežimais*. *Vežimai* būdavo vienkinkiai ir dvikinkiai, t. y. vieno ar dviejų arklių traukiami.

Prie svorio matų reikia priskirti ir *aulinius batus*. Jais vėžioniškiai irgi matavo grūdus. Pilna pora *batų* grūdų prilygo vienam pūdui.

Krapylas, kuriuo Velykų pirmą dieną šventindavo laukus

Kai kas iš religinių švenčių

Svarbiausiomis religinėmis šventėmis laikytos Kalėdos, Užgavėnės, Velykos, Sekminės, Joninės, Visų Šventųjų diena. Kaimiečiai šių dienų laukdavo, iš anksto joms ruošdavosi ir švęsdavo. Žiemos pradžia laikyta lapkričio pabaiga ir gruodžio pradžia. Ši data sutapo su krikščioniškąja Andriejaus švente (lapkričio 30 d.). Laikotarpis nuo Andriejaus iki Naujųjų metų – advento, Kūčių ir Kalėdų metas. Nuo šios datos vėžioniškiai pradėdavo vadinamuosius Saulės metus. Tai pats niūriausias laikas: dienos trumpos, naktys ilgos, saulės mažai, dažni lietūs, purvas. Bet visa tai atstoja pasitenkinimas, jog kluonai pilni suvežtų javų, svirnai pripilti grūdų, kamaros pripildytos daržovių, vaisių, namų aukštai užkrauti linų ryšuliais. Tai susikaupimo metas. Per adventą žmonės pasninkaudavo, apgalvodavo darbus kitiems metams. Samdiniai svarstydavo, ką veiks ateityje, spėliodavo, ar juos laikys šeimininkas, ar po Kalėdų teks atsisveikinti. Jei tingus valstietis nugulėdavo šonus, tai darbštus suplanuodavo, kur sės javus, kokį lauką reiks patręšti, kokiems darbams reiks visos šeimynos pagalbos ir t. t. Pradedant Andriejaus diena ir baigiant Kūčių (gruodžio 24 d.) vakaru tiek jaunimas, tiek suaugę prisėsdavo prie burtų. Juk reikia žinoti, ką tau atneš Naujieji metai. Bet daugiausia burdavosi mergaitės. Jos paimdavo saują kanapių, eidavo aplink šulinį ir barstydavo, o žiūrėdamos į vandenį kalbėdavo:

– Andriejau, Andriejau, kanapes sėjau! Parodyk manąjį!

Andriejus buvo laikomas mergelių globėju, ir jis galėjo „pasukti“ mergelei jaunikį. Mergaitės sutrindavo piestoje ar *terlyčioje* (moliniame puode) kanapes ir gerdavo per visą adventą jų pieną. O Kūčių vakarą paberdavo keletą kanapių grūdų po pagalve ir užmigdavo. Jų išsvajotasis ar Andriejaus „pasuktasis“ turėdavo prisisapnuoti. Dažniausiai taip ir būdavo.

Kūčių vakarą tiek mergelės, tiek ir berneliai imdavo malkų glėbį ir jas skaičiuodavo. Jeigu pliauskų skaičius porinis, tai geras ženklas – gali pasisekti ateinančiais metais „susiporuoti“. Tą patį darydavo ir su statinių tvora. Apglėbdavo, kiek įmanoma, ir juos suskaičiuodavo. Jei pasitaikydavo pora, tai irgi poringų metų ženklas. Mergelės, pavalgusios kūčią, eidavo į lauką ir klausydavo šunų lojimo. Iš kurios pusės girdėdavosi, vadinasi, iš tos atvažiuos piršliai su jaunikiu.

Vagies tardymas

Vėžioniškiai kaimo sueigose sprendė įvairius ūkinius klausimus, gyventojų ginčus ir kt. Senoliai dar ir dabar pasakoja savo anūkams apie atmintiną įvykį – vagies tardymą prieš 70 metų. O buvo taip: kaime kažkas pavogė pora arklių.

Įtariamas vagyste žmogus dingo. Sodžiaus ryžtingi ir veiklūs vyrai stojo ant kojų gaudyti vagies. Po poros savaičių jį sučiupo Butrimonių turguje. Vėžioniškiai jį surišo virvėmis, parsivežė ir įkalino viename tvarte, kol buvo sušaukta kaimo sueiga. Vagies tardymas vyko Vinco Jaruševičiaus troboje. Sulaikytajam buvo pasiūlyta prisipažinti kaltam, grąžinti arklius ir išsinešdinti iš sodžiaus. Bet vagis neprisipažino vogęs. Tada sueiga parinko du tvirtus vyrus „tardytojais“, kurie nutvėrę kaltinamąjį už ausų galva į sieną pradėjo „tardyti“. Matyt, turėjo įkalčių. Vagis, pajutęs, kad juokai prasti, paprašė nutraukti egzekuciją. Jis prisipažino, kur padėjęs arklius, ir per savaitę pažadėjo juos rasti. Sueiga nutraukė vagies „tardymą“. Ji išrinko tris vyrus, kurie pastote su nusikaltėliu išvyko į paiešką. Po savaitės daugiau kaip už šimto kilometrų sulysusius arklius rado Valkininkų miestelyje. Vagiui, nuoširdžiai pasižadėjusiam daugiau nevogti ir prašiusiam palikti jį sodžiuje, šis noras buvo patenkintas.

Auklėjamojo pobūdžio sueigose susirinkusiųjų sprendimu nusižengėliams kartais būdavo įkrečiama rykščių. Jų ragavo svetimoteriautojas, slapta meilinęsis kaimyno žmonai, bernelis, suvedžiojęs mergelę ir atsisakęs ją vesti, peštukas, sumušęs savo draugą ir pan.

Gyvulių skapijimas (kastravimas)

Paprastai būdavo skapijami veislei netinkami ėriukai, paršiukai-tekučiai, veršiukai, kumeliukai. Bet jei skapydavo suaugusį kuilį-tekį, jautį ar eržilą, tada sakydavo, kad gyvulys *išromijamas*, nuraminami jo lytiniai jausmai, toks būdavo skirtas mėsai ar darbui. Vėžioniškiai tvirtindavo, jog išromytų tekio, jaučio mėsa skanesnė. O eržilas tapdavo ramesnis, mažiau pavargstantis, todėl tinkamesnis darbui.

Vėžionyse paršiukus-tekučius skapijo M. Žuvininkas, M. Jaruševičius, o ėriukus – J. Kazakevičienė. Ji juos išskapindavo ne su peiliu, o dantimis. Jaučius ir eržilus romijo Nikodemas Mikaila iš Padriežiškių kaimo. Jų žaizdos būdavo dezinfekuojamos arseniku, o kitų gyvulių – karboliu.

Apranga ir apavas

Nuo senų laikų vėžioniškiai nešiojo išeiginius (bažnytinius), „pasigaunamus“ drabužius, kuriais apsirengdavo eidami pas tolesnį kaimyną ar važiuodami į turgų, ir darbinius.

Išeiginiai drabužiai. Vyrai savo išeiginius drabužius siūdavosi iš namie austo milo, milelio ar linų siūlais apmesto, vilnos siūlais atausto audeklo – *žiponą* (švarką), kelnes ir *kamzelką* (liemenę). Visa tai buvo vadinama vienu vardu – „garnitoru“. Po šiais drabužiais nešiojo baltus drobinius baltinius. Neretai prie paprastų pakulinių marškinių prisiūdavo baltintos drobės krūtinę ir kalnieriuką (apykaklaitę). Prie tokių marškinių priderindavo „galstuką“ (kaklaryšį) ar spalvotą, kartais – tautinę, juostelę. Kelnes vyrai sujuosdavo tautine juosta, ant kairiojo klubo sumegzdavo mazgą, o galus nuleisdavo iki kelių.

Išeiginiams rūbams priklausė „balakonas“ – ilgas švarkas, pasiūtas iš juodo ar pilko milo, apvedžiotas *mažasto* (pliušo) kantais. Po tokiu *balakonu* pasivilkdavo puošnius drobinius marškinius su apykaklaite, išsiuvinėta virvute ar kripute

(kryžiuku) raudonu, mėlynu ar juodu siūlais. Vasarai vyrai siūdavosi „spancerką“ – specialią liemenę su rankovėmis. O iš pilko plonesnio milo – išeiginę sermėgą.

Žiemą vyrai nešiojo sermėgą „burką“ su „bošliku“ ant galvos, ar ilgą, pakulomis pamuštą „putrą“ (paltą). Per šalčius vilkdavosi ilgus rauktus kailinius (kailinius) su avikailio apykakle. Prie kailinių nešiodavo „barončinę“ (avikailio) ar „lapinę“ (zuikio kailio) kepurę. Kaklą apvyniodavo 150 cm ilgio, 30 cm pločio baltu ar tautiniais raštais margintu vilnoniu šaliku. Tokio šaliko galus neretai užkišdavo po diržu ar juosta. Jaunuoliai nešiojo „putreles“ (puspalčius) ir trumpus kailinius.

Moterų išeiginiai rūbai nuo kasdienių skyrėsi geresne medžiaga. Šiokiadienius drabužius – marškinius, sijonus, o neretai ir vyrams kelnes pasiūdavo pačios. O *nažutkas* (moteriškus vatinukus), sermėgas, *burnasus* (šiltus apsiaustus), kailinius siūdavo siuvėjas. *Šniūraukas* – bliuzes iš storesnio audinio vienos moterys siūdavosi pačios, kitos duodavo siuvėjui. O išeigines siūdavo tik siuvėjas.

Šiokiadieniai marškiniai būdavo siuvami iš storos nebaltintos drobės, išaustos iš pakulų. Neretai į tokių baltinių priekinę dalį įdėdavo plonesnio audeklo. Kartais tiek vyriškų, tiek moteriškų baltinių apatinę dalį pridurdavo iš storesnės drobės – „padurku“, „padalkomis“. Turtingesni valstiečiai baltinių stomenį siūdavo iš storesnės, o rankoves ir priekinę dalį – iš plonesnės, jau išbalintos lininės drobės. Vėliau drobinių marškinių apykaklę, krūtinę ir rankovių atraitus dėdavo iš baltos pirktos medžiagos – perkelio.

Jeigu vyrų baltiniai būdavo papuošti nedaug, tik apykaklaitė ir krūtinė, tai moteriškus, ypač išeiginius, išpuošdavo įvairiais *palatkėliais*, apykaklę, krūtinę, perpetes, rankogalius išsiuvinėdavo kiaurarašČiu ar kripute, *lenciūgėliu* (grandinėle) ir kitaip. Kartais moterys išsiausdavo sau tam tikros drobės, skirtos rankovėms su įaustomis mėlynomis, juodomis, raudonomis juostomis. Tokių marškinių rankoves vadindavo dryžuotomis. Plonos drobės marškinius, išsiuvinėtus, išpuoštus dryžėmis, vilkėdavo retomis progomis.

Vėžionių moterys prie išeiginių rūbų mėgdavo prisijuosti prijuostes. Baltas, raštuotas – įvairiai išmargintas ar išaustas. Prijuostės būdavo vienpalės ir dvipalės, tai priklausydavo nuo to, kokį moteris segi *andaroką* (sijoną). Jei *andarokas* tripalis, tai prijuostė vienpalė, jei *andarokas* keturių–šešių palų, tai prijuostė turi būti dviejų palų. Tokį rūbą nešiodama, moteris primindavo pasipūtusį povą. *Andarokai* būdavo įvairiaraščiai, atausti skirtingų spalvų siūlais. Kokių jų tik nebūta: *balankuotų* (languotų), dryžų, skersadryžių su „palbonais“, su „pasamonėliais“ ir kitokių! Dėvėdamos išeiginius drabužius, moterys avėjo nagines (iš minkštos odos surauktą bekulnį apavą); į bažnyčią eidavo basos, o apsiaudavo tik prie šventoriaus. Žiemą avėdavo vyžas ar *čiunkes* (kurpes). Tik pačios turtingiausios moterys turėjo odines nagines, žiemai didesnes, kad galėtų įsiauti su trejomis kojinėmis ir autais.

„Pasigaunami“ drabužiai. Šiems drabužiams Vėžionyse ausdavo *šaračkas* – dažniausiai metmenys būdavo iš lininių nedažytų siūlų, o ataudai iš juodų, rudų ar mėlynų pakulų siūlų. Kartais tokį audeklą ausdavo *balankomis* – dryžą. Iš jo siūdavo „švaresnį“ drabužį – *žiponą*, kelnes, putreles, o moterys – *nažutkas*, *andarokus*. Su

jais eidavo pas kaimynus, važiuodavo į kermošių, dėvėdavo poilsio dienomis. Šiuos drabužius, ypač vyriškus, siūdavo siuvėjas. Moterys *andaroką* sau siūdavosi pačios. Jis būdavo neplatus.

Darbiniai drabužiai. Jais tapdavo sudėvėti išeiginiai ar „pasigaunami“ drabužiai. Bet išeiginiai drabužiai retai išeidavo iš „rejestro“, t. y. tapdavo darbiniais. Paprastai juos nešiodavo kelios kartos: seneliai, tėvai, vaikai, anūkai. Kartais vyresniosios kartos drabužius pritaikydavo tam, kas juos nešios. Bet neretai į rūbo dydį nebuvo kreipiama dėmesio, svarbu, kad jis būtų švarus. Todėl neretai bažnyčioje paauglius, o kartais ir bernus buvo galima pamatyti su tėvų drabužiais – ilgesnėmis negu reikia rankovėmis, paraitytomis kelnėmis ar mergaitę, seginčią palenktą mamos sijoną. Vyrai darbinius švarkus – *žiponus*, kelnes siūdavosi iš storų *šaračkų* (sagatų). Viršutinį drabužį nešiodavo prasto milo ar sagatinį su įdėtu pamušalu. Žiemą nešiodavo kailinius.

Jonas Gecevičius, Zabijos, 104 metų. 1943 m. vasara

Darbinius drabužius vėžioniškiai dažniausiai siuvosi patys. Sakydavo: kaip surauksi, taip bus gerai, negi parodai. Svarbiausia, kad drabužis būtų patogus dirbant. Ankštą stengdavosi paplatinti.

Apavas. Senovėje pagrindinis apavas buvo vyžos ir *čiunkės*. Vyžas pynė iš karnų, o po jų padu prisiūdavo sluoksnį virvučių. Čiunkes mezgė iš kanapių virvučių. Jų padą darydavo dvigubą. Į vyžas ir čiunkes įsiaudavo su autais. Juos laikydavo vyžų *apivaras* (raišteliai). Didelių šalčių metu, kai reikėdavo važiuoti į mišką kirsti medžių ar malkauti, tai vyrai apvyniodavo kelis autus ir ant viršaus apipildavo vandeniu. Apledijęs viršutinis sluoksnis nepraleisdavo šalčio ir su tokiu apavu žmogus jausdavo kojas *„kaip ant pečiaus“*.

Vėžioniškiai nešiojo ir klumpes, bet jos plačiau paplito tik XIX a. pabaigoje. Tada šiek tiek atpigo oda, atsirado viniukų ir vielos klumpių *peretkams* (viršui) apkalti. Klumpės su odiniais *peretkais* paplito XX a. pradžioje. Iki tol jie būdavo iš audeklo. Tačiau žiemą, kai vyrams tekdavo važinėti į Vėžiongirę, jie mieliau audavosi vyžas ar *čiunkes*. Ir vėlesniais laikais jas dėvėdavo kaime, ypač kai smarkiai prisnigdavo.

Vestuvės

Kai sūnui ar dukrai sukakdavo 21–24 metai, tėvai pradėdavo galvoti apie jų tuoktuves, bet apie tai nieko neprasitardavo. Tik verčiant bėdai, kai namuose reikėdavo moteriškų rankų, su sūneliu pradėdavo pokalbius apie vedybas. Tėvai samprotaudavo šitaip: samdinei reikėtų mokėti algą, o marčiai – ne. Be to, ji ir pati šį tą atsineš pasogos. Reikia apvesdinti sūnų!

Vedybos buvo keblus dalykas. Vedybos – tai loterija, sakydavo sodiečiai. Gausi gerą marčią, gyvensi. Gausi blogą, namai pavirs pragarais. Gerai, jei vaikas bus paklusnus tėvams, bet jeigu jis taps žmonos „pantapliu“, prapultis visiems. Todėl sūnui žmoną parinkti stengdavosi patys tėvai. Čia ir noriu aprašyti sodiečio Grikiaus istoriją.

Grikiai tuokėsi seni. Šiaip taip išsigalėjo vieną sūnų. Kada jam sukako 21 metai, jie nutarė sūnų apvesdinti. Jam parinko ir žmoną, keletu metų vyresnę ir pusmetriu aukštesnę už sūnų. Bet tai niekai. Mergina darbšti, tvirta, gerai sugyvena su Grikiene, o be to, ir šiokios tokios pasogos galinti atsinešti. Teks siųsti pas Elziukę piršlius.

Šeštadienį Grikiukui išėjus į talką, gimdytojai aptarė sūnaus vedybas ir nutarė sekmadienį viską jam išdėstyti.

Sekmadienį ryte Grikiai sėda už stalo. Baigiant srėbti sriubą, Grikienė kumšteli vyrą į pašonę, ir šis nedrąsiai pradeda.

– *Kaip čia... kaip čia pasakius... tu, tu sūneli jau užaugęs...* – išstena tėvas.

Grikiukas suklūsta.

– *Tai ką, tota?*

– *Matai, tavo gimdytoja jau paseno, negali atlikti visų darbų. Kaip čia pasakius, namams reikia dar vienų moteriškų rankų. Tau, sūneli, reikės vesti.*

Įsiviešpatauja tylos minutė.

– *Va, mes su mama parinkome tau Elziutę. Darbšti merga, gera, tėvai jai nepagailės pasogos.*

O sūnus, išgirdęs tėvų sprendimą, tiesiog apstulbsta.

– *Ką, Elzę?.. tą apskretėlę... drangą!*

– *Taip, Elziutę,* – pritaria motina.

– *Ją galit pasiimti sau, o man nereikia!*

Tėvas, matydamas, kad slysta iš jo rankų kitados tvirtai laikytos vadžios, sušunka:

– *Tokia mano valia, taip bus!*

Grikiukas, matydamas tėvo pyktį, pagriebia kepurę ir mauna pro duris. Jį paveja gimdytojo žodžiai:

– *Kas neklauso tėvo, motinos, tas paklausys šuns barškančios skūros!*

Tėvas nesugebėjo susirasti sau žmonos, jam ją išrinko jo tėvai, tai pamanė, kad ir sūnui tiks pripiršta, kad ir nepatinkanti mergina. Šis gi manė kitaip. Ir nepakluso senovinėms tradicijoms. Jis išėjo iš namų ir išvyko į Ameriką. Po poros mėnesių susikrimtę Grikiai gavo iš sūnaus laišką.

Taip pasakoja seni vėžioniečiai, kaip Grikiai „užsitikrino“ savo senatvėje užvaduotojėlį, laikydamiesi senų papročių, savo interesų.

Dažniausiai būdavo priešingai. Tėvai, norėdami apvesdinti savo sūnų, jam parinkdavo merginą ir į namus pakviesdavo liežuvingą piršlį. Šis sūnelį paimdavo į „nagą“ ir nuteikdavo vedybomis. Jeigu jaunikis nesipriešindavo vedyboms (sutinka vesti kad ir ožką), tada tėvai siųsdavo merginos tėvams *paslą* (pasiuntinius), norėdami sužinoti, ar jie priims piršlius. O piršlius priimdavo kiekvienos merginos tėvai, nes nuo jų skaičiaus kilo merginos vertė. Tik, žinoma, ne su kiekvienais piršliais vykdavo užgertuvės.

Vėžionių kaimo merginos (iš kairės): 1-oje eilėje Anelė Žuvininkaitė, Magdalena Juozapavičiūtė; 2-oje eilėje Valė Žeimytė, Monika Kaskonaitė, Anelė Januševičiūtė; 3-ioje eilėje Monika Gecevičiūtė, Damicelė Povilaitytė, Magdalena Aukščiūnaitė, Antanina (Antosė) Jaruševičiūtė. 1936 m.

Į piršlybas važiuodavo ar jodavo tik šeštadieniais. Tą dieną piršlys popietyje jau prisistatydavo pas jaunikį. Šis su juo ir tėvais išmesdavo vieną kitą stiklelį ir prasidėdavo ruošimasis piršlyboms. Gerai, jei *ženiko* (jaunikio) tėvai turėdavo bričką ar lengvą vežimėlį ir odinį pakinktą su barškalais. Jei ne, skolindavosi. Pasitaikydavo, kad jaunikis neturėdavo ir išeiginio švarko bei batų. Tekdavo ir juos skolintis. O vis dėlto, brička, pakinktai ir švarkas nebūdavo kliūtimi vedyboms.

Taigi šeštadienio pavakariu piršliai traukia piršlybosna. Tuo metu sodžiaus merginos būdavo pasirengusios, nes ne visada piršliai atsiųsdavo paslą. Triukšmingai atvažiavę, piršliai sustodavo prie merginos sodybos ir laukdavo, kada ji ar tėvai atkels vartus. Kartais tekdavo ir ilgiau palaukti, kad spėtų mergina susitvarkyti kambarį. Bet piršliai niekad nuo vartų nenuvažiuodavo, neišsiaiškinę, priims juos ar ne. Arba jie grįždavo namo, arba traukdavo pas kitą merginą. Įprastai tuokdavosi gretimų kaimų jaunuoliai. Jeigu kas vesdavo savo sodžiaus merginą, sakydavo, kad bernas „susilindo“ su ja ir veda „bėdos“ verčiamas.

Įsileidus svečius į namus, darbo imdavosi piršlys. Jis išdroždavo nuo seno žinomą piršlių oraciją, iškeldamas jaunikį į aukštybes, ir paprašydavo šeimininko leisti užimti užstalę. Šiam leidus, piršlys statydavo saldžiosios degtinės butelį ir žiūrėdavo, ką darys šeimininkas. Jeigu jis irgi pastatydavo butelį, tai reikšdavo, kad piršliai priimami. O jeigu ne, tai reiškia, kad jis piršlių nepriima, jie jam per prasti. Tokiu atveju svečiams tekdavo atsiprašyti už sutrukdymą ir gėdingai išvažiuoti. Bet tokių atvejų pasitaikydavo labai retai. Mat kiekvienos merginos tėvai trokšdavo, kad jų dukra sulauktų kuo daugiau piršlių. Didžiuodavosi, kad

„dukra ištekėjo už dešimtųjų piršlių“. Vadinasi, jaunoji ne iš kelmo spirta, turėjo pasisekimą.

Ar iš piršlybų kas išeis ar neišeis, šeimininkai stengdavosi piršlius priimti. Šeimininkui pastačius butelį degtinės, šeimininkė nešdavo ant stalo tradicinį piršlybų valgį: sūrio, sviesto, papjaustydavo skilandžio. Prie valgiais apkrauto stalo motina atvesdavo ir dukrą, ją supažindindavo su jaunuoju ir pasodindavo priešais. Begurkšnojant, užkandžiaujant prasidėdavo šnekos apie orą, laukus, darbus, ir palaipsniui pereidavo prie reikalo. Piršlys stebėdavo jaunikį. Jeigu šis įsisteibelėdavo į mergelės akis, tai reikšdavo, kad ji jam patinka. O jeigu *ženikas* čiupinėdavosi apie kišenes, muistydavosi, tai reikšdavo, kad mergina nepatinka, ir reikia pradėti kalbą apie pasogą ir užprašyti tokios, kokios šeimininkai neduos. Tada greičiau baigdavosi piršlybos, ir piršliai išsinešdindavo.

Kartais per piršlybas neišryškėdavo nei vienos, nei kitos pusės nusistatymas. Tada sutardavo per savaitę duoti atsakymą. Jeigu *ženikui* nepatikdavo mergina, tai jis greit pranešdavo, kad piršlybos nutraukiamos. O jei merginai nepatikdavo jaunikis, jos tėvai pranešdavo vėliau, be to, turėdavo jaunikiui sumokėti už degtinę.

Jeigu abi pusės sutardavo, tai mergina su tėvais važiuodavo pas jaunojo tėvus „ant peržiūrų“. Ten susipažindavo su jaunojo tėvais, jų turimais turtais, stebėdavo elgesį, aplinką. Nesidrovėdavo pasmalsauti, ką mano kaimynai. Jeigu viskas eidavosi sklandžiai, „peržiūrų“ metu paskirdavo sužieduotuvių dieną.

Nuo sužieduotuvių iki vestuvių – laikas, pilnas rūpesčių. Penimos ir pjaunamos kiaulės, malami kviečiai pyragams, daromas alus ir kiti gėrimai. Per tą laiką paduodami užsakai, t. y. susitariama su parapijos klebonu, kad jis iš sakyklos paskelbtų apie vedybas. Stengiamasi valsčiuje ar pas notarą padaryti dokumentus pasogai patvirtinti. Iš anksto pasirūpinama ir muzikantais.

Jaunasis vėliausiai prieš savaitę iki vedybų pradeda kviesti svečius, artimesnius kaimynus. Tą patį daro ir jaunoji – ji sukviečia savo pulką (palydovus). Pasakoma, kas kuo kviečiamas: pabroliu, pamerge, svočia ar maršalka, nes šie turi tinkamai pasiruošti. Svečiai, nenorėdami nusileisti, kepa vestuvinį pyragą, vadinamą „karvojumi“, ruošia kumpį ir gėrimus, kurie šventės dieną atsiduria ant vestuvininkų stalo. Kiekvienas turi turėti kiek nors pinigų jaunajai ar jaunajam „ant žiedo“.

Sutartu laiku tiek jaunosios, tiek ir jaunojo pulkai vykdavo į bažnyčią. Jaunąjį lydėdavo vyriausiasis pabrolys, o jaunąją – vyriausioji pamergė ir viena iš svočių. Būsimieji sutuoktiniai, vestuvininkų lydimi, vykdavo į kleboniją sudaryti vedybų metrikų, o po to – į bažnyčią *susivinčiavoti* (susituokti).

Susivinčiavojus jaunoji ir vyriausioji pamergė persėsdavo į jaunojo vežimą. Visi vestuvininkai važiuodavo į jaunosios namus. Kelyje pasitaikančius lauko tiltelius paaugliai išardydavo ir reikalaudavo *gastinčiaus* – dovanų. Jeigu jų gaudavo, tiltelius kaip mat sutaisydavo. Sodžiaus bernai visus sustabdydavo ir prie uždarytų ūlyčios vartų. Vestuvininkams ir čia reikėdavo išsipirkti kelią dovanomis.

Namai, kuriuose vykdavo vestuvės, būdavo apgulti įvairių smalsuolių. Jų durys papuoštos vainikais, – čia sutuoktinių poros su duona bei druska laukdavo nuotakos tėvas ir motina. Jaunuosius į gryčią įvesdavo tėvas. Jaunoji apdovanodavo tėvus savo rankdarbiais. Pamergės pabrolius – rankšluosčiais ar tautinėmis juostomis.

Būdavo atliekamos piršlio, kaip atgyvenusio vestuvių dalyvio, „egzekucijos“. Svočios dainuodavo jaunąją šlovinančias, o jaunąjį ir jo kaimą pajuokiančias dainas:

Vėžionių sodžius,
Tai slaunas sodželis.
Aukšti mūrai mūravoti,
Stogai dangum užlopyti,
Langai išdaužyti!
Langai išdaužyti
Pakulų kuodeliais užkamšyti.
Namų durys atdarytos,
Kiaulės suvarytos.
Gaspadoriui bėda!
Gaspadoriui bėda,
Kiaulės viską ėda.
Aruodus maišo,
Puodus nuo suolų taiso,
Tai bent parėdkėlis!
Tai bent parėdkėlis,
Vėžionių sodželio gražumėlis.
Slaunios martelės,
Vyrelio nameliuos,
Prapuls martelė, josios turteliai[5].

Jaunojo pusė, dažniausia susėdusi atskirai, stengdavosi apginti jaunąjį ir apdainuodavo vyriausiąją svočią. Buvo tokia populiari vestuvininkų daina „Svočiutė“. Ją pakaitomis su pamergėmis dainuodavo svočios, o pritardavo visi sėdintys prie stalų:

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo kepurėlė graži?
Pas močiutę augau, vargo neišpažinau,
Dėl to mano, dėl to mano kepurėlė graži.

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo žiponėlis gražus?
Alytaus miestelio, iš didžio kromelio,
Dėl to mano, dėl to mano žiponėlis gražus.

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo žiurstelis puikus?
Plonas drobes audžiau, anei biskį nenusnaudžiau,
Dėl to mano, dėl to mano žiurstelis puikus.

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo marškinėliai balti?
Per upelį važiavau, vandenėlio ten gavau,
Dėl to mano, dėl to mano marškinėliai balti.

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo kuparėlis juodas?
Anksti rytą kėliau, per purvyną ėjau,
Dėl to mano, dėl to mano kuparėlis juodas.

[5] Užrašyta iš Ievos Kazakevičienės, 75 m., 1949 m.

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo drobelės tankios?
Kad aš tankiai audžiau, anei biskį neprisnaudžiau.
Dėl to mano, dėl to mano drobelės tankios.

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo pagurklėlis gurkso?
Pas močiutę augau, agurkėlius valgiau,
Dėl to mano, dėl to mano pagurklėlis gurkso.

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo burnelė balta?
Pas močiutę augau, pieneliu prausiausi,
Dėl to mano, dėl to mano burnelė balta.

Svočiute – rože, svočiute – lelija,
Kodėl tavo, kodėl tavo rankelės švelnios?
Pas močiutę augau, darbelių nedirbau,
Dėl to mano, dėl to mano rankelės švelnios[6].

Svočia už palankią jai giesmę turėdavo atsiteisti dovanomis, skaniu pyragu, gėrimu ar kuo kitu. Jeigu svočia neatsiteisia, tai vestuvininkai pradėdavo šokti ir dainuoti niekinančią dainą:

Svočia, svočia,
Tavo pilvas kaip nekočia.
Pirdam, pirdam, gip tip tip.
Tavo pilvas kaip nekočia.

Svočia, svočia,
Tavo akys kaip apuoko.
Pirdam, pirdam, gip tip tip.
Tavo akys kaip apuoko.

Svočia, svočia,
Tavo andarokas kaip terlyčia.
Pirdam, pirdam, gip tip tip.
Tavo andarokas kaip terlyčia.

Svočia, svočia,
Tavo ausys kaip ratuoko.
Pirdam, pirdam, gip tip tip.
Tavo ausys kaip ratuoko ir t. t.

Svočia pasidarydavo vėl gera, kai atsiteisdavo vestuvininkams.

Kaimo jaunimas, norėdamas gauti dovanų iš vyriausios pamergės, ją apsupdavo rateliu ir šokdamas dainuodavo:

Ištekėjo visos mergos, (du kartus)
Ištekės ir Onutė[7]. (du kartus)
Ištekės, ištekės kaip mat (du kartus)
Jei ne šįmet – kitąmet (du kartus)

Mūsų Onutė, mūsų Onutė,
Nėra tokia durnutė.
Ištekės, ištekės kaip mat,
Jei ne šįmet – kitąmet.

[6] Užrašyta iš Mortos Budrienės, 72 m., 1940 m.
[7] Vardą ištardavo tokį, kokį turėjo vyriausioji pamergė.

Pabaigus šokti ratelį, pamergė paleidžiama ieškoti dovanų. Ją palydi viena mergina ir vienas vaikinas, kad ši nepabėgtų.

Vestuvininkai, išsidūkę, triukšmingai praleidę naktį, tik paryčiui įsitaisydavo kur nors poilsio. Kas ant pečiaus, kas lovoje, o dauguma atsinešdavo šiaudų ir pasiklodavo pirkioje ar užkamoryje. Tik jaunieji, niekieno netrukdomi miegodavo svirne. Kartais juos patykodavo uošvė. Ji tyliai ateidavo prie svirno durų ir klausydavosi, kaip einasi dukrelei. Buvo smalsu sužinoti, nes nuo pirmosios nakties kartais priklausydavo ir visas gyvenimas.

Straipsnio autoriaus Prano Juozapavičiaus mama tėviškės sodyboje. 1944 m.

Paryčiui, kaip vištos perekšlės, pagirioti vestuvininkai pradėdavo slampinėti po kambarius, šūkauti kieme – sukeldavo visus ant kojų. O šeimininkai ir kaimynai pradėdavo tvarkyti po nakties sujauktus kambarius. Vėl atgydavo muzika, dainos, juokas. Viskas tęsdavosi iki pietų. Po jų vestuvininkai pradėdavo rengtis sugrįžtuvėms pas jaunąjį. Pradėdavo krauti jaunosios kraitį į vežimus. Pabroliai ir jaunojo pulkas stengdavosi kuo daugiau jam parvežti turto. Jie griebdavo ir slėpdavo vežimuose, kas pakliuvo: senas akėčias, lovius, duonkubilius, gaudydavo vištas, paršiukus ir kt.

Jaunoji pradėdavo atsisveikinti su savo tėvais. Pasipildavo ašaros. O verkti buvo ko – juk ji nežinojo, koks laukia gyvenimas. Jaunoji žodžiais verkdama dėkodavo tėvams, kad ją užaugino, maitino ir rengė. Bučiuodama tėvų rankas, atsiprašinėdavo už savo išdaigas, neklausymą ir kitas negeroves. Jaunajam taip pat padėkojus jaunosios tėvams, kad jie užaugino jam žmonelę, visi sėsdavo į vežimus ir išdardėdavo į jo namus.

Ir čia atvažiavus, būdavo uždaryti ūlyčios vartai. Reikėdavo sodžiaus bernams duoti degtinės butelį išpirkos. Pirmuoju vežimu įsukdavo jaunieji. Juos su duona ir druska sutikdavo jaunojo tėvai. Jaunoji privalėdavo pabučiuoti tėvams rankas ir paprašyti, kad priimtų į šią šeimą. Jaunieji, paragavę duonos, laikydami lėkštę, būdavo įvedami į namus. Paskui juos sugužėdavo ir kiti svečiai.

Šią vestuvių dalį vadindavo sugrįžtuvėmis; linksmybės vykdavo toliau. Kliuksėjo saldžioji degtinė, putodavo alutis. Į nuotaikingą pynę susiliedavo muzika, šokis ir daina. Jaunojo pusės vestuvininkai, šalia kitų dainų, dainuodavo ir humoristines:

Davė ožką ir avelę,
Ir apžlibusią kumelę.
Tai da, tai da, tai da da,
Ir apžlibusią kumelę.

Davė vištą, davė gaidį,
Ko jaunasai mažiau geidė.
Tai da, tai da, tai da da,
Ko jaunasai mažiau geidė[8].

Toliau jaunojo vardu vien tik pabroliai traukdavo:

Kad ir gersiu ūliavosiu,
Bet Onutę[9] *šėnavosiu,*
Tai da, tai da, tai da da,
Bet Onutę šėnavosiu.
Kad ir mušiu, išvanosiu,
Bet uošvelę vis godosiu.
Tai da, tai da, tai da da,
Bet uošvelę vis godosiu.

Vidurnaktį svečiai pradėdavo skirstytis. Ryte, po gerų pusryčių, palinkėję jauniesiems laimingo gyvenimo, išsiskirstydavo giminės. Kiek ilgiau užtrukdavo artimesnieji kaimynai.

Pasoga. Nors pasoga būdavo aptarta prieš vestuves, piršlybų metu, bet ji, dažniausiai, duodama po vestuvių. Prieš vestuves sudaromas tik tam tikras pasogos davimo-gavimo raštas. Tai daroma atsargumo dėlei. Kas žino, kaip vyks jaunųjų povestuvinis gyvenimas, o įkištos pasogos vėliau neatsiimsi. Todėl prieš vestuves pagal susitarimą duodama tik dalis pasogos, o likusią pasižadama atiduoti per 2–5 metus. Jeigu sutuoktiniai nesugyvena, tai pasogos likutis daugiau neišduodamas. Pačia geriausia pasoga laikytas žemės sklypas, o ypač jei jis būdavo kaimynystėje. Vėžioniškiai sakydavo:

– *Gavai žemės, tai žinai, kad gavai turtą. Jis niekur nedings, o naudą neš kas metai.*

Pasoga priklausydavo nuo jaunikio turtingumo ir to, kiek jam patikdavo mergina. Jeigu vesdavo valakininkas, jis gaudavo pasogos 100–200 rublių pinigais, gerą arklį, pieningą karvę, porą avių, kokį paršą, neskaitant būtino marčios kraičio – skrynios audeklo rietimų, staltiesių, rankšluosčių, kubilo siūlų ar bent pirmarūšių linų ir kt. Neturtingesnis gaudavo mažiau pasogos. Jeigu nuotaka jaunikiui labai patikdavo, sutardavo dėl nuolaidų, bet be jokio kraičio ir pasogos merginos neimdavo į žmonas. Seni žmonės jauniesiems patardavo:

– *Kraičio turi užtekti penkiems metams!*

Kiekviena jaunoji stengdavosi užgyventi kuo pilnesnes, sunkesnes skrynias ir atsivežti į naujuosius namus. Bet ne visada jas prikraudavo pilnas. Su pustuštėmis pasirodyti būdavo gėda. Tada imdavosi apgaulės. Į skrynių dugną pridėdavo linų ar kokių skarmalų. O viršuje išdėstydavo audeklų rietimus, staltieses, rankšluosčius ir kitą savo turtą. Svarbu, kad skrynia būtų sunki! O kad ji būtų sunki, kartais apsukri mamutė pasistengdavo pasiskolinti audeklo rietimų pas gerus pažįstamus ar gimines ir juos sukraudavo į dukros kraitį. Dėl svorio dar ten pridėdavo akmenų, kuriuos gerai paslėpdavo audiniais.

[8] Užrašyta iš Ievos Kazakevičienės, 75 m., 1949 m.
[9] Vardą ištardavo tokį, koks buvo vyriausiosios pamergės.

Ne visada sklandžiai eidavosi su pasoga. Žiūrėk, prie liudininkų uošvis pažadėjo žentui duoti gerą arklį ar karvę, o ji iki vestuvių dar neužaugusi. Vėliau uošvis vietoje gero arklio pasiūlo treigį ar vietoje geros karvės – nevykusią karvutę. Aišku, tokių gyvulių žentas neima. Prasideda barniai, nesutarimai, kurių metu labiausia kenčia jaunamartė, nes ji atsistoja tarp dviejų sau artimų žmonių – vyro ir savo tėvų. Kartais pasogų reikalai baigdavosi teisme, ir šeimos iširdavo. Vyras išvarydavo žmoną pas tėvus, o ji galėdavo grįžti tik išsprendus visas problemas.

Šermenys, pakastynos (pakasynos), rožinis

Viena iš didžiausių nelaimių būdavo šeimos nario mirtis. O šito negalėdavo išsižadėti niekas.

Šermenys. Mirus žmogui, pirmiausia jis būdavo nuprausiamas. Tai darydavo sena moterėlė ar vyras, nebijantis numirėlio. Nupraustą žmogų apvilkdavo išeiginiais baltais baltiniais ir jo bažnytiniais, t. y. išeiginiais drabužiais. Kojas apmaudavo tik juodomis kojinėmis. Taip aprengtas numirėlis būdavo guldomas į karstą, ir jis pastatomas ant lentos trobos centrinėje vietoje. Ant sienos ties juo pakabindavo kryžių ar šventą paveikslą. Šalia karsto iš abiejų pusių pastatydavo po žvakę ar dvi. Žvakides parsinešdavo iš bažnyčios. Apie žmogaus mirtį pranešti giminėms ir artimiesiems siųsdavo tam skirtą žmogų. Jis ne tik pranešdavo apie mirtį, bet kartu ir pakviesdavo į šermenis. Atskiri žmonės, dažniausia raiti, vykdavo pranešti ir tolimesniems giminėms. Į šermenis atėjęs žmogus atsiklaupdavo, persižegnodavo, sukalbėdavo poterius: „Tėve mūsų“, „Sveika Marija“ ir „Tikiu į Dievą Tėvą“ už *nabašnyko* vėlę (*dūšią*) ir atsistojęs pasižiūrėdavo numirėlio. Po to pradėdavo kalbėtis su numirėlio šeimos nariais, kaimynais bei giminėmis.

Šermenų metu visą laiką giedodavo giesmininkai. Jie iš *kantičkų* (šventų giesmių knygos) giedodavo tokias giesmes: „Buvo žmogus bagotas“, „Viešpatie, neteisk savo tarno“, „Gelbėk žmogaus dūšią“ ir daugelį kitų. Būdavo išskaičiuojami numirėlio geri ir blogi darbai. Sodžiuje giesmininkais buvo Ignas Žeimys, Martynas Jaruševičius, Feliksas Žeimys, Martynas Juozapavičius ir kt. Nuolatinius giesmininkus vis pakeisdavo moterys, o vėliau vakare – jaunimas.

Be maldų, visą dieną ir vakarą skambėdavo šventos giesmės. Viena buvo tokia:

Vai tu, žmogau, tu griešnyke,
Ką gero užgyvenai.
Nieko gero neuždirbai –
Tik į grieką įlindai.

Jaunas būdams mėgai mergas
Ir visokias linksmybes.
Savo dūšią nuskandinai
Į pragaro gilybes.

Ką uždirbai ant šio svieto,
Reiks sunkiai pakūtavot.
Kai apspis aplinkui velniai,
Tavo skūrą ims kotavot.

Pašarvotas *nabašnykas* (mirusysis) laikomas iki trijų dienų. Bet dažnai jis laidojamas ir antrą dieną, ypač jei jis mirdavo nesava mirtimi. Susirinkusieji į

šermenis būdavo valgydinami, o giesmininkai gaudavo ir degtinės, nes kartais užkimdavo begiedodami.

Pakastynos (laidotuvės). Pakastynų dieną prie numirėlio susirinkdavo giminės, šeimos nariai. Kartais jie verkdavo žodžiais, nupasakodami, kad daugiau žmogus nevaikščios po namelius, kiemelį, laukelius ir pan. Jeigu motina neverkdavo žodžiais mirusio vyro, sakydavo, kad nelabai mylėjo. Tą patį sakydavo ir apie vaikus. Kartais laidotuvių dieną kviesdavo tam tikras raudotojas, kurios gražiai apraudodavo nabašnyką ir visus sugraudindavo. Laidotuvėse dalyvavę žmonės gėrėdavosi raudojimu ir sakydavo: *„gražiai nabašnyką palaidojo“*.

Šeima labiausiai raudodavo, *nabašnyką* (mirusįjį) uždengiant antvožu ir jį išnešant į kiemą bei dedant į vežimą. Važiuojant keliu iki bažnyčios, visą laiką giesmininkai giedodavo šventas giesmes. Jeigu numirėlį palydėdavo daug *padvadų* (vežimų), tai sakydavo *„buvo garbingas žmogus“*, ir *„jį visi mylėjo“*, o jei vien aplinkiniai kaimynai, tai – jie *„tik pareigą atliko“*.

Šalia maldų nuskambėdavo ir tokia giesmė:

Aina dūšia raudodama,
Geros vietos ieškodama.
Priėjo dūšia dangaus vartus,
Dangaus vartai uždaryti
Ir lenciūgai užkabyti.

Aina dūšia raudodama,
Geros vietos ieškodama.
Priėjo dūšia čyščiaus vartus,
Čyščiaus vartai uždaryti
Ir lenciūgai užkabyti.

Aina dūšia raudodama,
Geros vietos ieškodama.
Priėjo dūšia peklos vartus,
Peklos vartai atdaryti
Ir lenciūgai atkabyti.

Prie bažnyčios numirėlį patikdavo (pasitikdavo) kunigas. Karstas būdavo įnešamas į bažnyčią, už numirėlį laikomos Mišios. Jeigu kunigui gerai sumokėdavo, tai bažnyčioje uždegdavo visus *pajonkus* – žvakes (žirondelius), o jei mažai duodavo, tai vos kelias žvakes. Jei kunigui nieko neduodavo, tai jis nepatikdavo (nepasitikdavo) ir nepalydėdavo į kapines.

Kapinėse duobę iškasdavo anksti ryte iš kaimo atėję keturi vyrai. Karstą nuleidus į duobę, visi ant jo užmesdavo po saują žemės, o duobkasiai užkasdavo. Palaidoję visi grįždavo namo ir kalbėdavo rožančių, melsdavosi, vaišindavosi, ramindavo velionio šeimos narius. Vakare išsiskirstydavo kaimynai, o ryte ir giminės.

Rožančius (rožinis). Prabėgus keturioms savaitėms po laidotuvių, giminės, artimesni kaimynai rinkdavosi *rožančiaus*. Visi kviestieji tos dienos rytą bažnyčioje išklausydavo Mišių, pasimelsdavo, kapinėse aplankydavo mirusiojo kapą, palikdavo gėlių ir grįždavo į namus. Čia būdavo giedamas *rožančius*. Atgiedojus prasidėdavo vaišės, neretai su degtine. *Rožančius* baigdavosi maldomis arba apgirtusiųjų šnektomis. Visa tai eidavo mirusiojo garbei, jam „aname sviete“ būdavo didelė pagalba iš „griešnojo“ pasaulio. Jei velionis kam nors sapnuodavosi ar tiesiog pasivaidendavo, tada kviesdavosi kunigą, kuris pašventindavo namus.

Dročiai

Kol nebuvo lentpjūvių, lentas pjaudavo *dročiai* – lentų pjovėjai. Tai daugiausia buvo rusai kolonistai. Jų brigadą sudarydavo trys žmonės. Kai atsirado vietinių lietuvių *dročių*, tada jie dviese sugebėdavo lentas pjauti, jiems nereikėjo pagalbinio darbininko. XX amžiaus pradžioje lentpjūvė buvo tik Prienuose, todėl vėžioniškiai dar naudojosi *dročių* paslaugomis, kviesdavosi juos kažkur nuo Kruonio. Vienas buvo Šulcas, kitą vadino Andriuška. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą vėžioniškiai, skirstydamiesi į viensėdžius, gaminosi naujam būstui statybinę medžiagą – rąstus, lentas. Į sodžių buvo pakviesti *dročiai*. Čia jie darbavosi apie mėnesį, kol apdorojo visų sodiečių rąstus, nemažai pripjovė lentų. Visi laukdavo *dročių*, ypač vaikai. Jų darbas būdavo savotiška pramoga.

Pranas Juozapavičius 1971 m. B. Buračo nuotr.

Atvykę *dročiai* sodyboje pasistatydavo ožius arba juos gamindavosi vietoje. Ant ožių užkeldavo medžio kamieną. Vienas *dročius* užlipdavo su kirviu ant jo ir nutašydavo žievę bei nelygumus. Tada rąsto galuose pritvirtindavo šniūrą, įtrindavo jį nuodėguliu ir įtempę paleisdavo – pažymėdavo pjūvio vietą. Jei viršuje pjovėjas nesugebėdavo išsilaikyti, susimeistraudavo patogią vietą. Tada *dročiai* paleisdavo į darbą išilginį pjūklą – toli sodžiuje nuaidėdavo šio metalinio įrankio žvangesys.

Pradėdami darbą, *dročiai* susitardavo dėl atlyginimo, išsiderėdavo nakvynę ir maitinimą. Jei *dročiams* nepatikdavo maistas, tai jie atsisakydavo pjauti lentas. Kartais tai darydavo, norėdami gauti didesnį priedą, o neretai išgerti. Tada jie peikdavo medį, kad jis šlapias, šakotas ir pan. Jeigu į tai atsižvelgdavo šeimininkas, tai lentos išeidavo geresnės, o jeigu ne, stengdavosi sugadinti vieną kitą. Todėl su *dročiais* sodiečiai skaitydavosi ir numatydavo visus atvejus, ir juos aptardavo. Dažnai *dročiams* pasiūlydavo patiems maitintis ir medžius supjauti griežtai nustatytu laiku.

Sodiečiai ne tik lentas pjaudavo, bet kartais ir rąstus *apšvarcuodavo* (apipjaudavo). Nuopjovos vadinosi *apalkomis*, bryzais.

Vėliau atsiradus Morkevičiaus lentpjūvei šalia Jiezno miestelio, Strazdiškių kaime, *dročiai* neteko darbo. Bet iki šiol žmonės juos prisimena. Senų namų sienose dar galima aptikti *dročių* apdorotų rąstų, kur nors panaudotų lentų.

Balana užleidžia vietą lempai

Ilgais žiemos vakarais valstiečiai darbus dirbo prie blankios balanos šviesos. Tik retais atvejais naudojo žvakes ar spingsulę. *„Pati pigiausia šviesa – tai*

balana“, – sakydavo jie. Jos niekada nepritrūkdavo ir beveik nieko nekainuodavo. Reikia balanų: nuvažiavai į mišką, parsivežei pušies išvartą ar nudžiūvusį medį ir prisipjovei žaliavos visiems metams. Balanos būdavo skaldomos iš tiesaus pušies, o kartais ir eglės kamieno. Pušinės balanos buvo geresnės už eglines, nes jos nespragsėdavo ir lygiai degdavo.

Balanomis visiems metams valstiečiai apsirūpindavo žiemą. Joms skirtą medį supjaustydavo metro ilgio, o kartais ir ilgesniais gabalais, vadinamais balanmedžiais. Kada medis išdžiūdavo, jį skaldydavo. Kiti tvirtindavo, kad balanmedžio džiovinti nereikia. Neišdžiūvęs medis geriau skildavo pagal metines rieves. Suskaldytas balanas šiaudų ryšiais surišdavo į kūlelius – stukus.

Balanas degindavo specialiame stove – žibintyje. Kartais degančias balanas įkišdavo į sienų plyšius. Jų degimą prižiūrėdavo suaugesni vaikai. Prie balanos būdavo padėtas dubuo su vandeniu nuodėguliams rinkti. Tačiau balana kartais ir gaisrų sukeldavo, ypač kai ji atsirasdavo netoli pakulų. Neretai ir verpėjai tekdavo gesinti ant verpstės pakulų ar linų kuodelį, užmetus ant jo kokį drabužį ar skarą.

Labai būdavo neatsargu naktį su balana eiti ant namo aukšto. Tai būdavo pavojinga, ir tekdavo labai apdairiai su ja elgtis, nes mažiausias neatsargumas galėjo sukelti gaisrą. Todėl vakare ar naktį ten eidavo su žvake ar spingsule. O ūkio reikalams valstiečiai gana seniai vartojo savo darbo lempą, vadinamą „liktarnia“. Ją padarydavo pakabinamą, su stiklais iš šonų ir kaminėliu dūmams išeiti. Tokia lempa buvo naudojama kluone, anksti rytą kuliant javus, vėlai vakare tvartuose liuobiant gyvulius. Tačiau pirkioje ši lempa nebuvo naudojama.

Tokią lempą kluone kabindavo kur nors ant šulo ar sienoje pritvirtintos kartelės, o kartais tiesiog šakę įsmeigdavo į prėslą ir ant jos koto pakabindavo lempą.

Kitas reikalas, kada sodžiuje atsirado fabriko gaminta, patogi pakabinama žibalinė lempa. Ją pirmą kartą valstiečiai pamatė Kurmoniškių dvare, pastatytą ant stalo. O savo sodžiuje išvydo plento statytojų kontoroje XIX amžiaus pabaigoje.

„*Ji švietė kaip pajonkas bažnyčioje*“, – stebėjosi moterėlės.

Vyrai joms pritarė:

– *Lempa, brac, kitas reikalas!*

Ji apšvietė visą kambarį, šviesa sklido pro langus net į ūlyčią.

Pirmiausia sodžiuje pasklido mažos pakabinamos ant sienos lemputės. Pradžioje be stiklo, o vėliau ir su stiklu. Apie 1905 metus sodžiuje atsirado ir lempų, tik jos švietė pakaitomis su balana. Rimtam darbui pasišviesti būdavo deginama lempa, o namų darbams – balana. Lempą uždegdavo per Kalėdas, Velykas, apsilankius garbingesniam svečiui. Tačiau kaizerinės Vokietijos okupacijos metais, trūkstant žibalo, balana buvo pagrindinis šviesos tiekėjas vėlais vakarais. Kad valstiečiai nedegintų žibalo ir vėlai nevaikščiotų po sodžių, kaip buvo okupacinės valdžios įsakyta.

Balana galutinai užleido vietą žibalinei lempai tik pirmaisiais Nepriklausomybės metais. Bet ir tuo metu, ypač siaučiant krizei, dar apie 1926 metus, neturtingi valstiečiai ne kartą užsidegdavo balaną.

Keleliu į Vėžionis

Elgetavimas ir ubagavimas

Senovėje žmogus elgetavimą laikė normaliu visuomeniniu reiškiniu. *„Juk negali būti visuomenės be turtuolių ir vargšų. Tokią tvarką nustatė pats Dievas“* – aiškindavo dvasininkai. Todėl elgetos vardas reiškė tą patį, ką ir beturtis. Beturtis elgetauti nesigėdindavo. Jis imdavo tai, kas ką jam duodavo, tokiu būdu užsidirbdavo sau duoną.

Į elgetos padėtį kartais pats gyvenimas žmogų nublokšdavo. Būdavo žmonių, net mėgstančių elgetavimą kaip lengvą duoną. Elgetas globojo bažnyčia. Jiems buvo leidžiama atlaidų metu rinkti išmaldą bažnyčios šventoriuje ir prie jo. Kai kurie elgetos net didžiuodavosi savo padėtimi, nes jie save laikė savotiškais kankiniais, kuriems lengviau bus atvertas dangus po mirties. Ne elgetos užgautas elgeta, atsakydavo Kristaus žodžiais:

– *Lengviau kupranugariui bus išlįsti pro adatos skylutę, negu bagočiui įeiti į dangaus karalystę.*

O kas senovėje nenorėjo patekti į dangų! Todėl ir kiekvienas elgeta, garbindamas Dievą, tikėjosi po mirties „geresnio gyvenimo“.

Elgetaudavo daugiausia seni, nedarbingi ir nesveiki žmonės. Jaunam elgetai vietoje išmaldos pasiūlydavo darbo. Daugiausia būdavo elgetų iš vienišų žmonių. Atsitikdavo ir taip: koks nors žmogelis visą gyvenimą dirba pas nedėkingą turtuolį, paaukoja savo jaunystę ir sveikatą, o kada jos netenka, senatvėje išvaromas. Toks vargšas kur nors prisiglausdavo ir pradėdavo elgetauti, nes kito pragyvenimo šaltinio neturėdavo. Gerai, jeigu toks žmogus turėdavo giminių ir jį senatvėje priglausdavo. O jeigu ir toliau gyvendavo vienišas, kartais jis, netekęs sveikatos, mirdavo badu.

Į elgetų padėtį kartais patekdavo ir turtingai gyvenantieji valstiečiai, ypač po gaisro, nelaimės. Todėl niekas neišsižadėdavo *tarbos* ir lazdos. Skirtumas buvo tik tas, kad vienas elgetavo laikinai, dažniausiai su vežimu, rinkdamas grūdus, duoną, mėsą, gyvuliams pašarą, o kitas – vargšas elgeta eidavo su *tarba* ir lazda ar botagu apsiginti nuo šunų. Jis tenkindavosi duonos, mėsos gabalėliu ar šeimininkės pasiūlytu sriubos dubenėliu. Jo gyvenime nesimatydavo jokios prošvaistės. Nuo tokio gyvenimo išgelbėdavo tik mirtis.

Iš vėžioniškių elgetų nebuvo. Tiesa, galima paminėti Grikių (tikroji jo pavardė Jaruševičius), kuris buvo pradėjęs elgetauti, bet po kurio laiko apsigyveno Alytaus senelių prieglaudoje.

Žmonės, kurie nuolatos versdavosi elgetavimu ir jų vienintelis pragyvenimo šaltinis buvo išmalda, vadinti „ubagais“. Laikinai patekę į sunkias gyvenimo sąlygas ir pasirinkę elgetavimą žmonės vadinosi „elgetomis“. Ubagas, rinkdamas išmaldą, visada sukalbėdavo poterius ar giedodavo šventas giesmes. Elgetos tik retais atvejais kalbėdavo poterius už šeimininkų mirusiuosius šeimos narius ar prašydavo gyviesiems sveikatos.

Menu iš vaikystės dienų nugirstą savo motinos pokalbį su elgeta. Motina, duodama jam gabalėlį mėsos, paprašė:

– *Ubagėli, sukalbėk poterius už mano mirusius tėvus!*

Elgeta užsigavo, pavadintas ubagu, ir atšovė:

– *Aš ne ubagas, o elgeta, aš poterių nekalbu!* – ir nepaėmęs išmaldos, išskubėjo iš trobos.

Elgetos ir ubagai turėdavo pasiskirstę savo „veiklos“ vietoves ar atskirus sodžius. Jeigu kur susitikdavo du išmaldos rinkėjai, neretai apsikoliodavo, o kartais paleisdavo į darbą lazdas ar botagus. Toks atsitikimas žinomas ir Vėžionių sodžiuje. Po tokio susirėmimo „naujokas“ nedrįsdavo brautis į kito ubago teritoriją.

Tikrieji ubagai, o kartais ir elgetos *tarbas*, parištas virvutėmis ar juostomis, nešdavosi persimetę per abu pečius. Į kairėje pusėje kabančią *tarbą* ubagas dėdavo duoną, į dešinės pusės *tarbą* – mėsą, kiaušinius ar ką nors geresnio.

Jeigu ubagas apsilanko namuose, visada jam duodavo išmaldos. Jei jis, sukalbėjęs poterius, nieko negaudavo, galėdavo užkeikti namus. Tada juos galėjo ištikti nelaimė: susirgti vaikai, gyvuliai, kas nors sudužti ir pan. Paprastai išmaldą ubagui paduodavo vaikai, tada jie laimingai augdavo, nes dalis maldos eidavo ir už jų sveikatą.

Ubagas, gavęs išmaldą, o ypač ką nors geresnio, visada pasako:

– *Duok, Dieve, šeimininkėlei ir jos vaikeliams visą laiką turėti sau ir duoti kitam.*

Jeigu ubagas, sukalbėjęs poterius, nieko negaudavo, tada subambėdavo:

– *Poterius kaip šiknon sukišau... Linkiu ir jums ubagais išeiti.*

O mandagesni pasakydavo:

– *Poterėliai nuėjo po šuns uodega.*

Už tokius žodžius ubagas būdavo išvejamas iš trobos ir šunimis užpjudomas. Jis daugiau į tokius namus nesilankydavo.

Kad ubagui ką nors duoti reikia, žinojo visi, bet ne visada turėjo, ką duoti. Kartais duonos žiaunelės (kriaukšlelio) neturėdavo savo vaikams, ką jau ten ubagą šelpsi.

Ubagų būdavo visokių; vieni rinkdavo išmaldą sau, kiti prastesnį maistą atiduodavo kiaulėms šerti. Kartais ubagai suruošdavo balių, kuriame išsidirbinėdavo, kaip įmanydami, net užsigeisdavo degtinės ir moterų.

Ubagavimą palaikė valdžia ir dvasininkai. Neretai jie išduodavo pažymėjimus ubagauti, kad tik nereikėtų vargšų šelpti ar juos globoti senelių prieglaudose.

Ligos ir jų gydymas

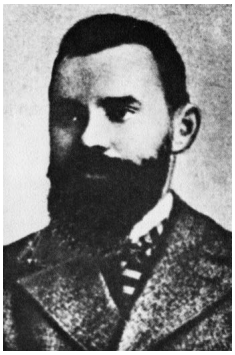

Daktaras Stasys Matulaitis, gydęs ir švietęs vėžioniškius. 1893 m.

Vėžioniškiai pirmą kartą kvalifikuota mediko pagalba pasinaudojo, kai Jiezne dirbo gydytojas Stasys Matulaitis[10].

„Liga ateina neprašyta, o ją ne visada galima išprašyti“ – kalbėjo vėžioniškiai.

Senovėje kaimiečiai dažniausiai sirgdavo vidurių užkietėjimu ar *paliuosavimu – tryda* (viduriavimu), gumbu, galvos skausmais, vėmimu, užkimimu, dusuliu, sprando, sąnarių, nugaros diegliais, *drebučiu* (drugiu), kūno išbėrimais, miežiais (parkais), votimis, akių varvėjimu, dantų skausmais, išnaromis, išgąsčiu, priepuoliu, nuomariu ir kitomis ligomis.

Kad liga prie žmogaus „nepripaltų“ (nepriliptų), jos saugojosi. Suaugusieji mokydavo vaikus, kaip apsisaugoti nuo ligų. Patardavo išlipti iš lovos dešiniąja koja, kad būtų gera nuotaika, kad nekibtų ligos. Jeigu žmogų matydavo be ūpo, jį pajuokdavo: *„Bene kaire koja išlipai iš lovos“*. Mat kairė koja laikyta prastesne, turinčia kažką bendro su negeromis dvasiomis, neretai užleidžiančiomis žmogui ligas, slegiančią nuotaiką.

Seni žmonės patardavo jaunimui saugotis nelaimę perspėjančių ženklų. Pavyzdžiui, vyrui ryte išėjus iš namų, stengtis nesusitikti svetimos moters (bobos). O jeigu jau sutiktų, grįžti namo ir niekur nevykti, nepradėti naujų darbų. Tėvai vaikams patardavo nieko negąsdinti, o išsigandus tris kartus per kairį petį nusispjauti. Labai išsigandus, spjauti į kairę pusę devynis kartus ir savaitę laukti pripuolant (pasireiškiant) ligos. Jeigu žmogus iš pirmos dienos jaučia išgąsčio pasekmes, tai jam patardavo prie pečiaus kampe ant stovinčios šluotos nusišlapinti. Mat šluota, šluodama viską, iššluoja ir ligą. Jeigu šis gydymo būdas nepadėdavo, kreipdavosi į užkalbėtoją – *šaptūną* ar kitą nuo nelaimės apsaugotoją.

Senieji vėžioniškiai P. Banys, J. Gecevičius, M. Juozapavičienė, I. Kazakevičienė pasakojo, jog nuo išgąsčio žmonės naudoję ir kitus „vaistus“. Jei merginą išgąsdindavo vyras, tai jam į arbatą ar virintą pieną reikėdavo įpilti tos merginos šlapimo ir sugirdyti. Jeigu žmogų išgąsdina šuo, tai reikia jo plaukų įdėti į arbatą ir gerti tris paras, triskart per dieną. Panašiai ir išgąsdintam žmogui – gerti arbatą su išgąsdinusio žmogaus plaukais.

Labai išsigandęs žmogus kartais netekdavo sąmonės ir išprotėdavo. Šią ligą žmonės vadindavo „velnio apsėdimu“. Tai buvo didžiausia žmogaus nelaimė. Bet ir šią ligą žmonės bandydavo gydyti. Tam parinkdavo namo išorines duris su Trijų Karalių dieną pažyminčiomis raidėmis: K + M + B. Prie įkaltų į jas kablių kryžiumi pririšdavo nelaimingąjį, ant jo kaklo užkabindavo rožančių, jį šventindavo švęstu vandeniu, smilkindavo šventintais žolynais. Sukalbėjus dalį rožančiaus, ligonį nuo durų nuimdavo. Žinoma, po tokios egzekucijos išvargintas žmogus nurimdavo ir dažnai

[10] Gydytojas, knygnešys, istorikas Stasys Matulaitis Maskvoje baigęs medicinos mokslus, 1892 m. Jiezne dirbo gydytoju. Jis domėjosi liaudies medicina: rinko medžiagą apie dažniau pasitaikančias ligas, jų gydymo būdus, vartotus naminius vaistus. Pranas Juozapavičius prisiminimus apie liaudies mediciną iš gyd. Stasio Matulaičio užrašė 1949 m. (vyr. red. pastaba).

užmigdavo. „Gydytojai“ nuspręsdavo, jog blogoji dvasia kūną paliko, ir ligonis pasveiko. Tačiau kartais ligonis ir numirdavo nuo tokio „gydymo“.

Išgąsčiui gydyti vėžioniškiai vartodavo ir kitus vaistus: pečiadangstės paskutas, durų ar slenksčio nuoplovas. Jas reikėjo surinkti iki saulės patekėjimo, kol dar niekas slenksčio neperžengė. Visa tai būdavo dedama į puodą, maišoma su čiobrelių arbata ir girdomas ligonis. Sakydavo, kad toks vaistas „mačydavo“ (padėdavo).

Išgąstis. Tai sunki liga. Jis sukelia nuomirį, priepuolį ir kitas ligas. Sergantis žmogus nemiega naktimis, šoka iš lovos ir pradeda nesąmoningai šaukti kaip pamišęs. Geriausias vaistas nuo išgąsčio: miegas, pečiadangstės paskutos, slenksčio nuoplova. Visa tai reikia sumaišyti su čiobrelių arbata ir duoti gerti ligoniui. Jeigu ir tai nepadeda, reikia paieškoti ką tik pakrikštyto vaiko iš vonelės išpilto vandens ir jo išgerti prieš gulant. Tai gelbsti nuo išgąsčio.

Nuomiris dažniausiai yra prigimta liga. Jei žmogus išsigąsta ar dėl ko nors susinervina, jis tuojau pat ar po kurio laiko suserga nuomiriu. Krinta ant žemės, varto akis, ir putos veržiasi iš burnos. Šią ligą senovėje vadino velnio apsėdimu. Todėl ją gydant, pirmiausia ligonį patraukdavo į kitą vietą, ją pašventindavo švęstu vandeniu. Į ligonio burną įkišdavo medinio šaukšto kotą, kad jis nesusičiauptų ir neuždustų. Vėliau apšlakstydavo šventintu vandeniu, pasmilkydavo šventintais žolynais. Jei per trumpą laiką žmogus neatgaudavo sąmonės, tada „gydytojas“ paimdavo rožančių ir juo mušdavo tol, kol ligonis atsipeikėdavo. Pasveikęs būtinai turėjo atlikti išpažintį, mat jo liga buvo siejama su blogosios dvasios žmoguje įsikūnijimu.

Nuo nuomirio padėdavo ir devynių juodo gyvulio kailio plaukų arbata. Į tokią arbatą reikėdavo įlašinti po devynis lašus kurmio, katino ir ligonio kraujo ir šiuos „vaistus“ devynias dienas gerti, saulei nusileidus. Paskutinę gydymosi dieną baltinius, kuriais buvo vilkėta sergant, sudeginti šventintoje ugnyje ir gerai išsimaudyti balijoje (praustuvėje) ar kubile. Taip gydęsis žmogus daugiau nuomiriu neserga.

Priepuolis – liga, gauta nuo išgąsčio. Žmogus, sergąs priepuoliu, pasidaro nervuotas, nesukalbamas, susinervinęs krenta, neištaria žodžio, alpsta, miegodamas krūpčioja. Tokį ligonį gydydavo durnaropių arbata, parūkydavo šventintais žolynais. Jeigu ir tai nepagelbėdavo, paskusdavo nuodėgulio ir prie kluono paieškodavo kryžmai nukritusių šiaudų. Viską sudėdavo į puodą ir užvirindavo tiek kartų, kiek ligonis buvo apalpęs. Viralą duodavo gerti tiek kartų, kiek žmogus būdavo susirgęs. Nuo priepuolio gerdavo ir šalpusnio arbatą.

Gumbas. Šia liga dažniau sirgdavo moterys ir kiek rečiau vyrai. Sergant gumbu, žmogus jausdavo skausmą po bamba ir po širdimi. Kartais vemdavo, negalėdavo valgyti, pasilenkti. Tai baisi liga. Nuo gumbo geriausias vaistas, ypač moterims, moteriška gumbažolė, auganti prie durpynų. Ji žydi rugpjūčio mėnesį. Tada jos žiedus ir reikia rinkti. Tik negalima gumbažolės džiovinti saulėje, nes iš jos saulė atima pusę gydomosios galios, – samprotavo vėžioniškiai. Išdžiūvusias žoleles reikia įdėti į verdančio vandens puslitrį, pavirti ir gerai uždengti, o atvėsusią arbatą gerti kokį pusmėnesį, tada liga išeina.

Vyriška gumbažolė turi rausvus lapelius ir šiurkštoka, auga šilų dirvonuose. Ji paruošiama gerti taip pat kaip ir moteriška gumbažolė. Gydant vyrus nuo gumbo, gera priemonė – karšta vonia. Į kubilą pripilama vandens, o ugnyje iki

raudonumo įkaitinami akmenys. Jie įmetami į vandenį, o kubilas uždengiamas. Kada vandens temperatūra būna pakeliama žmogaus kūnui, į kubilą sodinamas ligonis. Tokia vonia, sakydavo, pagydo vyrišką gumbą. Jis būdavo masažuojamas, trinama skausminga vieta. Ant pilvo pakabinamas nešiojamas rožančius. Dar statydavo ir *uzboną* (ąsotį). Jį palaikydavo virš ugnies, pilvą patepdavo avižiniu kisieliumi ir įkaitintą indą pastatydavo į šią vietą. Toks *uzbonas* kartais pusę pilvo sutraukdavo į save. Jis laikomas tol, kol sukalbama rožančiaus dalis. Dažniausiai jo atplėšti nuo kūno nepavykdavo, tekdavo pagaliu sudaužyti. Po tokios procedūros gumbas iš ligonio atimamas „kaip ranka“.

Votys – dažna suaugusių ir vaikų liga. Jos atsirasdavo ant kojų šlaunų, sėdynės, sprando, skruostų ir kitose kūno vietose. Žmonės sakydavo: *„bušavojasi kraujas“*. Kad votys nekiltų, reikėdavo gerti gyvatės sunkos, užpiltos degtine ar kamparu. Toks vaistas išvarydavo *„suslyną“*, t. y. blogą kraują, iš žmogaus. Atsiradus vočiai, ant jos dėdavo (kad greičiau iškiltų ir prakiurtų) drobinį *skarulėlį* (skudurėlį), pateptą nesūdytais taukais, lašiniais, zuikio taukais, keptu svogūnu, traukučio lapu ar kt. Jeigu tvinkdavo piršto galas, jį gydydavo karšto vandens vonelėmis, o po to užtepdavo zuikio ar barsuko taukais. Tada pūlinys prakiurdavo arba jį būdavo galima pervėrus įkaitinta adata perpjauti peiliu. Kada ištekėdavo pūliai, pirštas pagydavo.

Dusulys ir kosulys. Ir šios ligos nemažai prikankindavo žmones. Pirmas vaistas nuo dusulio – karšta vonia su garstyčių žolėmis. Nuo dusulio žmonės gerdavo zuikio taukus, čiobrelių, liepos žiedų, ramunėlių arbatą. Kojų padus šildydavo prieš atokaitą, prieš ugnį arba ant karštų šutintų bulvių garo. Valgydavo medų arba jį maišydavo su pienu ir suvirinę gerdavo arbatą.

Nuo dusulio ir kosulio gerdavo šuns baltų išmatų arbatą, tik toks vaistas turėdavo būti perkentęs žiemą ir gerai iššalvėjęs. Jų ieškodavo pievose. Šuns baltų išmatų arbata padėdavo ne tik nuo dusulio ir kosulio, bet pagydydavo gerklės užstojimą – skaudėjimą. Tokia arbata būdavo geriama kuo karštesnė, su medumi, kokią savaitę ją pagerdavo, prieš einant gulti.

Nosies kraujavimas – irgi liga. Neturint jokio vaisto, žmogų paguldydavo ir laukdavo, kada nustos tekėjęs kraujas. Vasaros metu prasimušus kraujui, ieškodavo karpytinių lapų ir juos kišdavo į nosį. Nuo šių žolelių nosis nustodavo kraujavusi. Jeigu ji nuolatos kraujuodavo, kreipdavosi į burtininką užkalbėti.

Žaizdų gydymas. Žmogus, dirbdamas įvairius darbus, dažnai susižeisdavo peiliu, kirviu ar kuo nors kitu. Kraują sulaikydavo uždėdami voratinklio, kramtytos duonos, užpylus karbolio, kamparo, užlašinus alijošiaus lapų sunkos ir kt. bei aprišus žaizdą. Šių vaistų būdavo kiekvienos šeimos vaistinėlėje.

Išnara (nikstas). Neretai žmogus išsinarindavo (niksteldavo) koją per riešelį (kulkšnį) ar iš peties ranką. Stiprūs vyrai išnarintą koją ar ranką stengdavosi atstatyti. Vieni palaikydavo ligonį, o kiti stipriai galūnę trūkteldavo. Vėžioniškiai mokėjo atstatyti ir išnirusius žandikaulius. Bet dažniausiai kreipdavosi į „burtininką“ – Ievą Kazakevičienę, Oną Aukščiūnienę ar Ievą Žuvininkienę. Jos užburdavo vilnonį siūlą ir juo aprišdavo ranką ar koją. Tas siūlas vadinosi „nikstu“.

Tautosaka

Dainos

Jau saulalė leidžias

Jau saulalė leidžias,
Artyn vakarėlis.
Geidžia mana širdelė (2 kartus)
Joti pas mergelę. (2 kartus)

Dar aš neprijojau
Nei pusės kelalio,
Sutikau mergelę (2 kartus)
Kelaliu einančią. (2 kartus)

Oi mergele mana,
Balta lelija, lelijėle.
Kur mes, mergele, (2 kartus)
Naktelę mudu nakvosim. (2 kartus)

Žaliojoj girelėj,
Po žalia liepele.
Ten mes, berneli, (2 kartus)
Naktelę mudu nakvosim. (2 kartus)

Jau saulalė teka,
Gaili rasa krenta.
Tada jaunas bernelis (2 kartus)
Mergelę kalbina. (2 kartus)

Oi mergele mana,
Balta lelija, lelijėle.
Mainykim mes, mergele, (2 kartus)
Aukso žiedelius. (2 kartus)

Oi, berneli mano,
Baltas dobile, dobilėli.
Bars mane tėvelis, (2 kartus)
Miela motulė, motinėlė. (2 kartus)

Neklausyk, mergele,
Tėvo, motinėlės.
Tai aš tave paimsiu, (2 kartus)
Paimsiu dar šį rudenėlį. (2 kartus)

Kai aš neklausysiu
Tėvo, motulės, motinėlės,
Tai neilgai aš nešiosiu (2 kartus)
Rūtų vainiką, vainikėlį. (2 kartus)

Jokim, brolaliai

Jokim, brolaliai, vienu kelaliu
Nepalikim jauniausiojo brolalio
Nepalikim jauniausiojo brolalio

Jeigu paliksim brolalį,
Paliksim jauniausiąjį
Paliksim jauniausiąjį

Netropysim[11] *kelalio, kelužėlio,*
Patrotysim[12] *dalalę, dalužėlę.*
Patrotysim dalalę, dalužėlę.

[11] nerasim.
[12] prarasim.

Ženyk (vesdink) *mane*

Vai, tėvuti, tėvutėli,
Ženyk mane rudenėlį,
Ženyk mane rudenėlį.

Jei tėvutis neženysi,
Aš tėvučio neklausysiu,
Aš tėvučio neklausysiu.

Oi, sūneli, oi, vaikeli,
Durnas tavo razumėlis (protelis),
Durnas tavo razumėlis.

Durnas tavo razumėlis,
Kad paklausei mergužėlės,
Kad paklausei mergužėlės.

Reiks, sūneli, karan joti.
Reiks žirgelį muštravoti,
Reiks žirgelį muštravoti.

Reiks, vaikeli, karan joti
Ir su priešu pakovoti,
Ir su priešu pakovoti.

Reiks apginti tėviškėlę
Ir mergelę lelijėlę,
Ir mergelę lelijėlę.

Užrašyta iš Mortos Budrienės 1940 metais.

Ne pijokas

Dėl čėrkutės[13] *– ne pijokas*[14]*,*
Opa, opa, opa opapa!
Dėl mergelės – ne laidokas[15]*,*
Tilia, tilia, tilia tilialia.

Jo kelnutės čeraškinės,
Opa, opa, opa opapa.
Neužtenka ant sėdynės,
Tilia, tilia, tilia tilialia.

Žiponukas lops ant lopo,
Opa, opa, opa opapa!
Kalnieriukas andaroko,
Tilia, tilia, tilia tilialia.

Čebatukai nuvaksuoti[16]*,*
Opa, opa, opa opapa!
Kai pažiūri, tai pavydi,
Tilia, tilia, tilia tilialia.

Kai iš tolo, – tai berniokas,
Opa, opa, opa opapa!
Kai prieini – tai velniokas,
Tilia, tilia, tilia tilialia.

Barė motulė

Anksti rytelį, vyšnelių sodely
Kukavo raiba gegulė,
Kukavo raiba gegulė.

Anei gegulė, anei raiboji –
Barė mama dukrelę,
Barė mama dukrelę.

[13] stikliuko.
[14] girtuoklis.
[15] išlaidautojas.
[16] nublizginti.

Dukrela mano, vaikeli mano,
Kur padėjai vainikėlį?
Kur padėjai vainikėlį?

Motule mano, širdele mano,
Berneliui dovanojau,
Berneliui dovanojau.

Aisiu pro dvarą, pro žirgų stoinelą[17]*,*
Sutiksiu bernelį, bernužėlį,
Sutiksiu bernelį, bernužėlį.

Berneli mano, jaunasai mano,
Atiduoki vainiką, vainikėlį,
Atiduoki vainiką, vainikėlį.

Mergele mano, jaunoji mano,
Tavo vainiką įmečiau Dunojėlin,
Įmečiau Dunojėlin.

Megsiu tinklelį plono šilkelio,
Sugausiu vainiką, vainikėlį,
Sugausiu vainiką, vainikėlį.

Užrašyta iš Uršulės Žitkienės 1940 metais.

Pavasario dienelę

Pavasario dienelę
Sėjau žalią rūtelę.
Aš besėdama, beravėdama,
Su rūtele kalbėjau.

Rūtele, tu žalioji,
Rūtele kvepiančioji,
Nesitikėjau tave palikti
Šį rudenėlį.

Aš palikau rūtelę
Jauniausiajai seselei.
Vai, kad mokėtų mano
Seselė rūtelę šėnavoti.

Jau žirgai pakinkyti,
Prie gonkų[18] *pastatyti.*
Jau laikas mūsų seselei
Į vežimėlį sėsti.

Šešiais žirgeliais važiavo
Iš šalies brolelio mano.
Sesutę ramydami:
Cit, neverk, sesute,

Tu išsiverksi ryt rytelį
Pas anytėlę klėtelėj.
Nuims tau vainikėlį,
Duos baltą nuometėlį.

Vai barstys, žarstys
Žalią rūtelę po savo klėtelę.
Aš rūteles rinkdama,
Gailingai raudodama:

Vai dėkui, dėkui žaliai rūtelei,
Kad gražiai išnešiojai.
Broleliai išjodami,
Vartelius užkeldami,

Braukė sau ašarėlę,
Seselės dalužę sumodami:
Vai vargsi, vargsi, sesele,
Visą savo amželį.

Mes pas tave atjosim,
Vargą, varguž bosim.
Pasilik, miela sesute,
Pasilik svečioj šalelėj, seserėle.

Užrašyta iš Ievos Kazakevičienės 1950 metais.

[17] tvartą.
[18] verandos.

Per ūlyčią

Ėjo mergos per ūlyčią[19]
Čir-vir, čir-vir, čirvirbam
Ir sutiko jos telyčią
Čir-vir, čir-vir, čirvirbam.
Bet nežino, ar telyčia
Čir-vir, čir-vir, čirvirbam,
Ir pakėlė josios kulę
Čir-vir, čir-vir, čirvirbam,
Pasižiūri, kad tai bulius,
Čir-vir, čir-vir, čirvirbam.
Raudonuoja mergos iš sarmatos[20]
Čir-vir, čir-vir, čirvirbam,
O tas bulius besarmatis
Čir-vir, čir-vir, čirvirbam.

Užrašyta iš Ievos Žiūkienės 1940 metais.

Ar nebus galo erškiečių takeliui

Ar nebus galo erškiečių takeliui,
Kuriuomi einam, Lietuvos vaikai?
Ar nusidėjom mes dangaus Karaliui?
Argi geresni neateis laikai?

Raiba gegutė taip man atkukavo:
Cit, brėkšta aušra gadynės[21] *naujos*
Cit jau, vaikuti, sulauks kraštas tavo
Po tamsiai nakčiai dienelės giedrios!

Cit, aure baigias kruvinas takelis,
Kurį pramynėt, Lietuvos vaikai!
Myl jūsų žemę karalių Karalius.
Jau netoli geresni laikai!

Dievas tars žodį, prasiblaivins oras,
Sulauks Tėvynė mylistų (malonės) *rasos,*
Ir išsipildys jūsų karštas noras,
Ir paragausit laisvės ir tiesos.

Ir jūsų tauta, nors ir mažutytė,
Vienok priešų naguose neuždus, –
Tik imkit darbą iš vieno varyti,
Atmetę kerštus, barnius ir vaidus...

Ateik, pavasarėli!

Kaitink šviesi saulutė!
Kaitink šviesi saulutė,
Naikink šaltį ir sniegą!
Pūsk iš pietų, vėjeli,
Budink gamtą iš miego.

Vandenėliu nuprausta
Kaip jaunoji prie šliūbo[22]
Tegul žemė užsivelka
Vėl pavasario rūbą!

Te upeliai pritvinkę
Vėl sau plaukia, tekšlena,
Te vėl tūkstančiai gyvių
Ore, žemėj krustena!

Te vėl girioj sučiulba
Linksmi balsai paukštelių,
O nuo paukščių ir žmonės
Teišmoksta dainelių!..

[19] kaimo keliu.
[20] gėdos.
[21] laikų.
[22] per tuoktuves.

Šią naktelę

Šią naktelę per naktelę dvarelis dunzgėjo:
O čia būta didžių ponų, išvežta dukrelė.

Ir išeina motinėlė iš aukšto svirnelio:
Išėjo iš svirnelio, neranda dukrelės.

Ir neranda dukružėlės, savo lelijėlės:
Kelkit, kelkit, sūnužėliai, balnokit žirgelius.

Pabalnoję žirgužėlius, vykite seselę.
Kur seselės nuvažiuota, – rūtelės barstytos.

Šalia kelio vieškelėlio ugnelė kūryta,
Pas tą ugnį, ugnužėlę jaunimėlio šokta.

Jokim, jokim, brolužėliai, ik žaliai girelei.
Kaip prijojam žalią girią, – žirgeliai ganyti.

Jokim, jokim, brolužėliai, ik srovės upelio.
Kaip prijojom srovės upę, žirgeliai girdyti.

Jokim, jokim, brolužėliai, ik margam dvareliui.
Kaip prijojom margą dvarą, čia radom seselę:

Taip ji gražiai parėdyta, už stalo sodyta.
Grįžkie, grįžkie, sesužėle, grąžina močiutė.

Jau netiesa brolužėliai, nevierni žodeliai, –
Vakar buvau su vaikinu ir su kaspinėliais,

O jau šiądien, brolužėliai, su šilkų gobtuvu.

Sudiev, sudiev, sesužėle, balta lelijėle,
Mes parvešim motinėlei didžią naujienėlę.

Užrašyta iš Adomo Balyno, 1905 metais.

Pasakos

Laumės gyveno pirtyse

Retos pirties nebuvo užvaldžiusios laumės. Jos buvo įsitaisiusios ir ant Žilabalės krašto, buvusioje Kurmoniškių dvaro pirtyje. Čia siautėjo kaip įmanydamos. Žmonės jas naktį matydavo nuogas, krykštaujančias aplink Žilabalę, girdėdavo naktį vaiko balsu verkiančias, varstančias duris, kultuvėmis ant lentos poškinančias žlugtą (skalbinius), švysčiojančias žibintais ir panašiai. Bet visos išdaigos ir darbai baigdavosi iki dvyliktos valandos; tada gaidžiui užgiedojus, viskas nurimdavo. Laumės buvo laikomos velnių padermės moterimis, galinčiomis pasiversti, kuo tik nori. Jos gyvendavo visur, bet dažniausiai pirtyse.

Atsitikdavo ir tokių dalykų, kada išsipusčiusios panelės ateidavo į jaunimo vakaruškas. Jos būdavo dailios, todėl bernai kaip musės prie medaus lipdavo, joms meilindavosi, jas šokdydavo, o pasibaigus vakaruškai, norėdavo palydėti ir sužinoti, kur gyvena. Bet tokios panelės stengdavosi berną vesti į priešingą pusę ar kur nors į krūmus. Ir štai, atėjus dvyliktai valandai, žiūri bernas, kad už parankės žingsniavusi panelė išgaravo kaip kamparas. Tik tada jis suprato, kas ji tokia buvusi. Jas vadindavo velnio „ištrinomis“.

Užrašyta iš Ievos Kazakevičienės 1930 metais.

Juozo Jaruševičiaus klėtis. Vėžionys. 2006 m. A. Petrašiūno nuotr.

Dovanos šventiesiems

Kartą karalius Jogaila užsigeidė aplankyti Lietuvą ir įsitikinti, kaip lietuviai laikosi jo įvestos krikščionybės, kokius šventuosius garbina. Tam patirti jis važinėjo skersai ir išilgai Lietuvą. Buvo užsukęs ir į Dainavos kraštą. Čia karalius matė keletą pastatytų medinių bažnytėlių ar tiesiog daržinėse įrengtų altorėlių, apkabinėtų šventųjų paveikslais. Visa tai džiugino karalių., ir jis nutarė mėgiamiausius šventuosius apdovanoti

Atvykęs į Jiezną karalius Jogaila tikinčiųjų klausia:

– Kokį šventąjį labiausiai mylite?

Iš daugelio žmonelių buvo gautas atsakymas:

– Nugi ava tą, kuris stovi ant altoriaus paveikslo, šviesiausias karaliau.

– Gerai, – tarė Jogaila. – O ką jūsų dievai labiausiai mėgsta, kokių dovanų reikalauja? – vėl klausia Jogaila.

– Vaškinių žvakių, šviesiausias karaliau.

Jogaila įsakė tarnams parūpinti vaškinių žvakių.

– O kaip jūsų šventasis vadinasi ir kodėl jį labiausiai mylite?

– Mykolas Arkangelas, Mykolas Arkangelas, šviesiausias karaliau, jis riteris, su savo šoblia mus apgins nuo peklos žabangų.

– Statykit vaškinę žvakę po Mykolo Arkangelo paveikslu, – paliepė karalius Jogaila ir išvažiavo į Punią.

Čia atvykęs puniečius rado besimeldžiančius prie altoriaus, įrengto daržinėje. Karalius Jogaila jų ir klausia:

– Kokį šventąjį labiausiai mylite?

Žmoneliai pasižvalgė, pačepsėjo lūpomis ir pratrūko:

– Šventąjį Jurgį! Šventąjį Jurgį! Jis su savo iešmu nudūrė slibiną ir išgelbėjo daugelį mergelių Jis apgins mus nuo priešų!

– Statykite vaškinę žvakę po šventojo Jurgio paveikslu!

Nuo to laiko Jiezno bažnyčios patronu ir tapo Mykolas Arkangelas, o Punios – šv. Jurgis.

Užrašyta iš Petro Banio 1932 m.

Kodėl sučiaudėjus sakoma „į sveikatą“

Kartą vagis pasivadino muzikantu ir, pasiėmęs po pažastimi smuikelį, iškeliavo į vestuves, norėdamas pavogti girtų vestuvininkų geriausius arklius. Beeidamas keliu, jis pavijo žmogų. Žodis po žodžio užsimezgė kalba. Pavytasis bendrakeleivį su smuiku paklausė:

– Kur eini, žmogau?

– Į vestuves. O tu kur eini?

– Aš irgi į vestuves.

Abu keleiviai susižvalgė, valandėlę patylėjo. Bet vagiui muzikantui panoro sužinoti, ką anas ten veiks ir užklausė:

– O ką tu ten veiksi?

– Einu jaunajai sveikatos atimti.

– Tai kas sveikas būsi?

Bendrakeleivis išdidžiai atsakė:

– Esu velnias pavyduolis.

– O kaip tu atimsi jaunajai sveikatą?

– Ogi taip: kai jaunoji žengs pro slenkstį ir sučiaudės, aš jai ir atimsiu sveikatą, jeigu niekas nepasakys „į sveikatą“.

Jeigu jau taip, pagalvojo vagis, nėra ko ir jam slėpti savo tikslų. Be to, bendrakeleivis velnias gali būti reikalingas vagiant arklius.

Tuo metu velnias, lyg įspėjęs vagies mintis, paklausė:

– O ką pats ten ketini veikti?

– Aš einu vestuvininkų arklių vogti.

Velnias vagiui pritarė:

– Tai ir gerai. Eisime kartu.

Taip besišnekučiuodami jie pasiekė vestuvininkų namą. Abu šeimininkų buvo pavalgydinti ir apnakvydinti. Vagis įsitaisė pasienyje ant palotkų[23], o velnias ant pečiaus[24] palei koptūrą[25] prie kamino.

Šeimininkai ir jaunoji turėjo daug darbo, bėgiojo iš kambario į kambarį. Ši, bėgdama per slenkstį, netikėtai nusičiaudėjo. O kadangi, be upeivių, kambaryje tuo metu daugiau nieko nebuvo, vagiui muzikantui pagailo jaunosios, ir jis greit pasakė: „Į sveikatą“. Tuo metu velnias visoje savo grožybėje žnegtelėjo į aslos vidurį ir, rodydamas į vagį, ėmė pasiutusiai šaukti:

– Jis ne muzikantas! Vyt arkliavagį nuo palotkų! Vyt arkliavagį nuo palotkų!

Išgirdę triukšmą, subėgo namiškiai ir vestuvininkai. Jie vagį apkūlė ir paleido, o velnias, nepasiekęs tikslo, paspraudė uodegą ir pabėgo.

Nuo to laiko, sučiaudėjus žmogui, visada sakoma „į sveikatą”. Šie žodžiai žmogų apsaugo nuo piktųjų dvasių kėslų.

Užrašyta iš Marijonos Juozapavičienės 1931 metais.

[23] lentų.
[24] krosnies.
[25] stogelį.

Kaip bernas apgavo velnią

Tai buvo labai seniai, seniai. Vėžiongirės pakraštyje, prie Balvoniškių raisto, dūminėje lūšnelėje gyveno užkietėjęs senbernis. Kuo didesnė metų našta slėgė jo pečius, juo labiau ėmė tingėti. Kartą iškirmijęs visą naktį, tik vidudienį atsikėlė. Išėjęs į lauką nusižiovavo, pasiraivė ir sau panosėje sumurmėjo:

– Dirbi, dirbi žmogus, ir į grabą įlįsi be jokio poilsio. Joks velnias nepadeda darbų atlikti.

Įėjęs į trobelę, apsidairė nugriebti ką nors valgyti. Ir tuo metu pastebėjo, kad po langu stovi nepažįstamas žmogus. Bernas, iškišęs galvą pro duris, paklausė:

– Ko sveikam reikia?

– Darbo ieškau, neturiu prieglaudos.

Bernas susidomėjo, kokį darbą nepažįstamasis galėtų nudirbti ir kokiomis sąlygomis. Bet velnias, įspėdamas berno mintis, pareiškė:

– Darbą galiu dirbti visokį bet kokiomis sąlygomis. Kad ir iš pusės derliaus.

Buvo sutarta, kad žemė ir sėkla bus berno, o darbas nepažįstamojo. Derlių juodu dalinsis pusiau. Velnias, norėdamas apgauti berną, pasiūlė dalintis derlių taip: kas bus viršuje, tai jo, o kas žemėje – berno. Bernas sutiko, galvodamas sodinti ką tik iš Amerikos atvežtas bulves. Tokio augalo velnias dar nežinojo. Bulvės buvo pasodintos. Augo gerai. Artėjo ruduo. Džiaugėsi senbernis ir jo pusininkas derliumi. Atėjus derliaus nuėmimo metui, prikasė daug bulvių.

Velnias pradėjo kulti savo dalį – bulvienojus, bet iš jų nieko neprikūlė. Pagailo bernui pusininko. Jam davė keletą bulvių nors skoniui pajusti.

Pavasarį velnias vėl panoro dirbti žemę iš pusės derliaus, manydamas šį kartą berną apgauti. Jis pasiūlė bernui imti tą derliaus dalį, kuri bus viršuje. Bernas sutiko ir davė velniui saikelį kviečių sėklos. Kviečiai buvo pasėti, augo ir gerai užderėjo. Atėjus pjūčiai, velnias pjautuvu nurėžė kviečių lauką, svarstydamas: jeigu toks derlius viršuje, tai koks bus žemėje! Jį ėmė neapsakytas džiaugsmas, kad šį kartą jis berną apgaus.

Bernas išsikūlė kviečius ir turėjo grūdų visai žiemai. O velnias knaisiojo, knaisiojo kvietieną ir joje nieko gero nerado. Supyko ant berno ir daugiau nenorėjo su juo iš pusės dirbti žemės. Atsisveikinant bernas velniui pasakė:

– Kas nori kitą apgauti, tas pats save apgauna.

Užrašyta iš Petro Banio 1930 metais.

Dzindzakė

Sklando įdomus padavimas, susijęs su Balvoniškių gyvenvietės raisto, salos ir Dzindzakės upelio vardais.

Tikėkite netikėkite, bet tai buvo labai seniai, kada Vėžiongirės miške viešpatavo tamsos ir blogio valdovas – žmonių prakeiktas „Balvonu“. Jis kito vardo ir neturėjo, o to ir buvo vertas, nes neatsirado apylinkėje žmogaus, kuris nebūtų patyręs jo skriaudų.

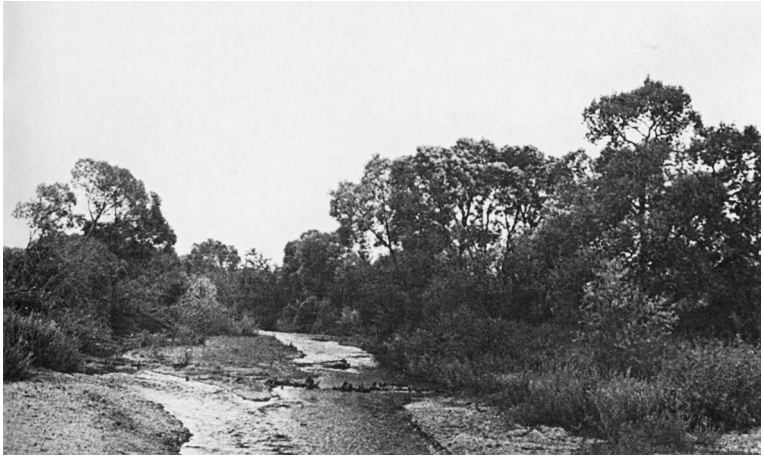

Dzindzakės upelis ties Kurmoniškėmis pavasarį

Balvonas grobė turtą, gyvulius, neaplenkė ir raudonskruosčių mergaičių. Motinos daug jų neteko visiems laikams – tarytum žemėn būtų prasmegusios. Visi keikė miško nelabąjį valdovą, kuris nepasiekiamoje raisto saloje turėjo puošnius rūmus. Juose niekam nieko netrūko, tik pagrobtosios mergaitės troško laisvės.

Slinko kankinančios mergaičių vergovės dienos. Jos ankstų rytą, dar miškui nenubudus, girdėdavo savo tėviškėje gaidžių giedojimą, šunų lojimą, bet kaimo pasiekti negalėjo. Tai dar labiau skaudino jų nerimstančias širdeles. Valdovui išvykus iš salos, graudžiai liejo ašarėles, ilgėjosi savo namų. Čia tiek prisirinko ašarų, kad jos netilpo raiste ir pradėjo tekėti upeliu į tą kraštą, iš kurio buvo pagrobtos mergaitės.

Kartą Vėžiongirėje medžiojo jaunimo būrys, vadovaujamas prityrusio žilagalvio medžiotojo. Bešaudydamas, bevaikydamas žvėris jis užtruko iki vėlyvo vakaro ir nutarė prie upelio pernakvoti. Jauniausias medžiotojas, nepratęs prie tokios nakvynės, ilgai neužmigo. Kada nutilo paukščiai, nutilo ošti medžiai, jis išgirdo upelyje garsą: *„dzind, dzind, dzind“*. Kuo daugiau klausėsi, tuo jis aiškiau skambėjo. Rytą pabudęs medžiotojas apie tai papasakojo savo draugams, aiškino, kad jam upelyje „dzind“ sakė. Medžiotojai nutarė ir antrą naktį čia miegoti. Upelio kalbą išgirdo visi, bet ilgai nesumojo, ką tai reiškia. Pagaliau šią paslaptį pavyko išaiškinti seniausiajam medžiotojui. „Dzind“ – tai ašarėlių, atsimušusių į upelio akmenėlius skambesys, pagalbos prašymas. Medžiotojai, nieko nelaukdami, palikę sumedžiotą žvėrieną, nuskubėjo upeliu į jo ištėkmę ir surado „balvono“ saloje vargstančias mergeles. Jas išvadavo ir grąžino motinoms. Nuo to meto gyvenvietė šalia raisto, raistas ir sala jame vadinami Balvoniškių vardu, o upelis – Dzindzake.

Užrašyta iš Petro Banio 1932 metais.

Patarlės ir priežodžiai

Abudu vieno tėvo vaikai, bet skirtingi jų takai.
Abudu toki: vienas raišas, kitas aklas.
Abudu „geri“: gaila, kad vištos mažų nesulasė.
Abudu vogė: vieną *turmon*[26] pasodino, kitam medalioną užkabino.
Ačiū Dievui, kad nevargom pas motinėlę, privargsim pas anytėlę.
Ach tu, Dieve, visko pilnas, kam tu ėdi vyrų vilnas.
Aimanuoja kaip *kromelį*[27] ištuštinęs.
Aiškink, neaiškink, jis vis tiek nepatikės, kad rytą saulė teka.
Aišku, kaip kurčiam Tamošiui per pamokslą Nemajūnuose.
Aišku, kaip naktį aklam kelias.
Akėčiom laukų gerai neapvažinėsi – duonos neturėsi.
Akim nepavalgysi.
Akim žvaigždes šaudo, o ant šiaudo griūva.
Arklys ant keturių kojų suklumpa, o žmogus su vienu liežuviu nesuklups.
Apkabino, pabučiavo ir nepajuto, kaip apgavo.
Atsibodo kaip dvaro košė.
Atsirado kaip kiaulė prie svetimo lovio.
Atspėjo kaip čigono vaikai orą.
Aukštai nešok, žemai tūpsi.
Ašaros greitai nudžiūsta, tik ne tos, kurias motina pralieja.
Badavimu nesutaupysi, tik į *grabą*[28] įlįsi.
Batus kaip „ugnimi sudegino“.
Bistras pats užlekia, lėtą vėjas užpučia.
Bijo kaip skylė lopo.
Blogas pavyzdys raitas joja, o geras raišas atšlubuoja.
Bando kaip vagis svetimų durų raktą.
Bagotas vagis ponu vadinamas ir už stalo sodinamas.
Dalgelė ne medžiams kirsti.
Darbymetyje ir liaušys pradeda judėti.
Daug norėdamas žinoti, užmirši, ir ką žinai.
Dievas širdy, velnias glėby.
Dūsauja, kaip merga vaiko susilaukus.
Dantis praėdė, kol tiesą sumojo.
Geriau su protingu pamesti negu su kvailiu rasti.
Geros galvos ne visiems dalijamos.
Geros akys dūmų nebijo.
Girios paukštis į girią žiūri.
Ir gegutė gaidį gyrė, kad gražiai gieda.
Imasi kaip utėlė už šašą.
Ir *kytra*[29] višta įsidilgina užpakalį.
Į akis – lapė, už akių – vilkas.
Į valdiškas kruopas *bliūde*[30] perkūnas nepataikys.
Juo toliau į girią, juo daugiau grybų.
Jeigu liežuvį turi, kelią surasi.

[26] kalėjiman.
[27] dėžę ant pečių.
[28] karstą.
[29] gudri.
[30] dubenyje.

Juodas kaip pečiadangstė.
Jeigu nori svečiuose gauti valgyti, ateik pavalgęs.
Jeigu sūris apgliaumėjęs, jį galima nuvalyti.
Juoda duona – ne badas, balta – ne valgis.
Jeigu netesėsi, nežadėk.
Kur buvai, kai gėdą dalino?
Kas pilve, niekas nemato, kas ant kūno, visi.
Kur riebi, ten griebi.
Kas meluoja, tas savo kailį vaduoja.
Kunigas du kartus pamokslo nesako.
Kaustytam visi kaustyti.
Kad ir geriausias kalbėjimas, neatstos durniausio tylėjimo.
Kas laiko karvę už ragų, o kas ją melžia.
Kas neklauso tėvo motinos, tas paklausys šunies balso.
Kas save giria, tas save peikia.
Koks viršus, tokia ir apačia.
Kas kitą peikia, save teikia.
Kaip lauke šaukia, taip girioje atsiliepia.
Krikšto močios marškiniai nešildo.
Ko verki, vaikeli, bene višta duoną atėmė.
Kas pasisavina viena ranka, tas grąžina abiem rankom.
Lengviau rasti vagį negu pavogtus arklius.
Liūdi kaip mergelė vainikėlį praradusi.
Lupk luobą, kol brazdas atšokęs.
Meldžiasi kaip vagis, eidamas vogti.
Mindžiukuoja kaip velnias su ožka šokdamas.
Ne žuvavimu būsi sotus, o žuvimis.
Neskanu, kad grikši kaip velnias rupūžę.
Nuo naminio vagies neišsisaugosi.
Ne šluota kotui, o kotas šluotai.
Nevalgęs česnako, česnaku neatsiduosi.
Nevyk Dievo į medžius.
Nuo Mataušo žemė ataušo.
Nešvari karvė visą bandą teršia.
Pilvas sutarčių nemėgsta.
Pirštu duonos neatrieksi, liežuviu mėnulio nepasieksi.
Paleido, kaip meška kiškio išsigandusi.
Po penkiasdešimties diena eina vakarop.
Protingas tylėjimas vertingesnis už bet kokį kalbėjimą.
Pelė ant aruodo negaišta iš bado.
Radai siūlą, rasi ir kamuolį.
Seka kaip jautis paskui karvę.
Suktybėm ir svetima *procia*[31] nepralobsi.
Smirda, kaip pritukus karčema.
Smertis nežiūri, kad liks vyžos nesunešiotos.
Svetimu arkliu toli nenujosi.
Širdis ne telyčia, o ją skaudant reikia bliauti.

[31] darbu.

Šerk nešerk gaidžio, vis vien kiaušinių nedės.
Šaukštu upės neišsemsi.
Švilpk nešvilpk, aitvaro neprisišauksi.
Tinka, kaip pypkei durys.
Taukuota kaip kunigo *gaspadinė*[32].
Tinka tik žąsims į Prūsus varyti.
Tinka kaip kupra prie sienos.
Tėvas nemelavo, nemeluos ir sūnus.
Užsiplepėjo kaip Urša svečiuose.
Vogdamas ne Dievo bijok, o žmonių; Dievas nesutrukdys,
o žmonės sugaus.
Vogdamas nepralobsi, tik už grotų įkopsi.
Vagis pradeda nuo adatos, baigia arkliu.
Žiopliui ir pakaušy akys reikalingos.
Žuvis ir svečias į trečią dieną dvokia.

Pamėgdžiojimai

Jeigu eina raišas[33] žmogus, tai vėžioniškiai jo eiseną pamėgdžioja:

Seredoj šventa,
Seredoj šventa,
Seredoj šventa...

Kada parskrisdavo gandrai ir savo lizde imdavo kalenti snapais, vaikai šaukdavo:

Gandrai, gandrai, ga ga ga
Tavo pati ragana.
Išvažiavo žagarų,
Parvažiavo be nagų.
Gandrai, gandrai, ga ga ga
Tavo pati ragana.
Išvažiavo deguto,
Pati priputo.

Vaikai, pavasarį išgirdę tetervino burbuliavimą, pamėgdžiodavo:

Parduosiu kalinius[34]*,*
Pirksiu pačią.
Parduosiu kalinius,
Pirksiu pačią.

O rudenį, išgirdę šio paukščio „dainą“, sakydavo:

Parduosiu pačią,
Pirksiu kalinius.
Parduosiu pačią,
Pirksiu kalinius.

[32] šeimininkė.
[33] šlubas.
[34] kailinius.

Karvelių burkavimą palydėdavo:

Petruk, brolau,
Kur tu buvai?
Kiaušių last[35]
Ir lukštų nepamest!
Tpiu!

Vėžioniškiai pamėgdžiodavo ir bažnyčios varpų skambesį. Žinodavo, kokiu tikslu skambina:

– *Klaupkis, žegnokis, poteriauk...*

Tai mirus žmogui, skambindavo už jo sielą:

– *Ateina, ateina, ateina...*

Tai palydint į kapus.
Skambant mažesniesiems varpams:

– *Laikykit, laikykit, laikykit...*

O dar mažesniems:

– *Įlindo, įlindo, įlindo...*

Tokius varpų balsus žmonės girdėdavo pamaldų, procesijų metu ir kitomis progomis.

Buvo pamėgdžiojamas ir kūlimo ritmas.
Kuliant vienam:

– *Ubags, ubags, ubags...*

Kuliant dviems:

– *Čia mano, čia mano, čia mano...*

Kuliant trims:

– *Per pė – dą, per pė – dą, per pė – dą...*

Kuliant keturiems:

Kampe tupi,
Kampe tupi,
Kampe tupi,
Kampe tupi

[35] lest.

Kuliant penkiems:

Spragilai kyla,
Grūdai byra.
Pėda šoka
Kaip moka.

Kuliant šešiems:

Pats su pačia,
Duktė trečia.
Senis, senė
Ir piemenė.

Vyresnieji pamoko, ypač naujokus, ritmo, kuliant septyniese:

Pliaukšt dešiniu delnu per dešinę šlaunį,
Pliaukšt kairiu delnu per kairę šlaunį,
Pliaukšt dešiniu delnu per krūtinę,
Pliaukšt kairiu delnu per krūtinę,
Pliaukšt dešiniu delnu per dešinę kaktos pusę,
Pliaukšt kairiu delnu per kairę kaktos pusę,
Pliaukšt abiem delnais virš galvos.

Keletą kartų „parepetavus“, įsimenamas ritmas, ir septyniukė pradeda kulti.

Devyni amatai...

Marijona Bunevičiūtė

Žmonės dažnai pasako apie naginguosius, mokančius ne vieną amatą: „Devyni amatai – dešimtas badas.“ Daug ką mokėjo ir moka mano mama Ona Bunevičienė, tik aš neprisimenu, jog mums kada nors badas žvelgtų į akis. Ką ji dar maža įsidėmėjo, išmoko iš vyresniųjų, – ilgainiui ir sunkmečiu, būdama sumani, darbšti, sugebėjo pritaikyti buityje ir išgyventi pati, užauginti vaikus.

Ona Bunevičienė (75 metai) su šilkavilniu sijonu. Audė jos mama Marijona Acuvienė arba močiutė. Jiezno Kolonijų k. 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Audimas

Mano močiutė Marijona Acuvienė buvo audėja, taip pat gražiai dažydavo, margindavo kiaušinius, labai mėgo darželio gėles, mokėjo jas auginti. Žmonės sakydavo, kad mano mama labai panaši į savo mamą ir kad paveldėjo jos polinkį į menus (audė, margino kiaušinius, mezgė, pjaustė kampines).

Mūsų namų skrynioje pagarbiai saugomi sijonai su „uodegomis“ (užpakalinėje dalyje įsiūtos 3–4 klostės, nutįsusios net iki žemės). Daugiau kaip prieš šimtą metų juos audė močiutė.

Onos Bunevičienės siuvinėtos pagalvės ir lovatiesė (aštuonnytė su perrišimais). Jiezno Kolonijų k. 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

O ne kartą tokį sijoną įvairiuose Jiẽzno vidurinės mokyklos pasirodymuose segėjau ir aš. Būdavau tokia originali ir tikrai nepakartojama. Mama, būdama dar vaikas, dažnai įsiropšdavo į audimo stakles, smalsiai stebėdavo, kaip nepavargdama laksto šaudyklė, trinksi muštuvai, pamažu dėliojasi, ryškėja lovatiesės raštas. Po truputį ėmė pridėti ir savo mažą rankutę: audžiant dvinytinį audeklą (iš jo siūdavo baltinius) padėdavo išskirstyti siūlus, suverti juos į nytis ir skietą. Žinoma, atėjo ir diena, kai mama ėmė viena darbuotis staklėse, pamažu austi sudėtingesnius audinius – lovatieses, rankšluosčius. O jų raštai, ornamentai rasdavosi labai įvairiai. Jei kur pamatydavo neregėtą lovatiesę, pasiskolindavo, kad namuose galėtų išstudijuoti raštą. Juos kūrė ir pati, tik dar sudėtingesnius. O ir staklės pradėjo poškėti vis garsiau ir greičiau. Ant veleno ėmė vyniotis šešianytės, aštuonianytės lovatiesės – vilnonės, lininės, šilkinės. Kas suskaičiuos, kiek per savo ilgą gyvenimą jų išaudė mama!

Sodai

Sodus (*šiaudadūšius*) mama pradėjo rišti būdama pirmokėlė. Mergaitė paprašydavo tėvo, kad kuldamas rugius paliktų nesulamdytų šiaudų. Tada susikarpydavo juos įvairaus ilgio. Verdavo ant siūlo, rišdavo įvairias figūrėles. Nereikėjo nei lėlių – taip tais laikais žaisdavo. Augo Onutė, didėjo ir sodai, figūros sudėtingėjo, jas sujungdavo, kabino vieną prie kitos. Namuose tie šiaudiniai kūrinėliai neužsibūdavo – išdovanodavo draugėms, mokytojams, kaimynams. Dviejų vienodų niekada nedarydavo, sakydavo, neįdomu.

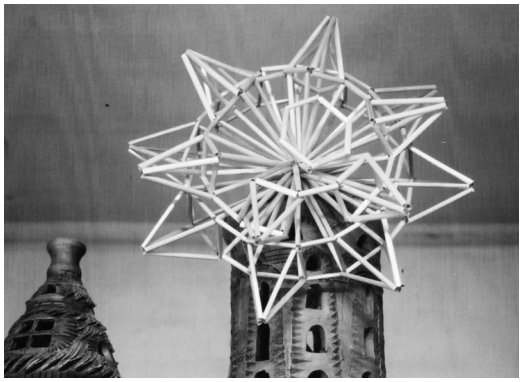

Onos Bunevičienės rišti sodai. Jiezno Kolonijų k. 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Veltiniai

Mamos tėvai nupirko vilnų ir paprašė išmanančią moterį, kad visai šeimynai suveltų veltinius. Atėjusi kaimynė ėmėsi darbo: išdėstė vilnas ant didelės (panašios į aulinius batus) formos, apvyniojo siūlais, o mano mama (jai tuo metu buvo apie 17–18 metų) visa tai stebėjo. Kai ana pradėjo velti, tai ir Onutė paprašė duoti *„paminkyti tuos batus“*.

Tas pirmasis prisilietimas prie vilnų mergaitei taip patiko, kad ji nusprendė imtis šio darbo savarankiškai. Paprašė mamos nupirkti vilnų, išsikirpo iš storo kartono formas. Jas apdėjo vilnomis, apsuko siūlais, ėmė velti – kartonas sudrėko, susileido, sutrupėjo į gabaliukus. Veltinis išėjo nelygus, vietomis net skylėtas. Klaidos pasimatė aiškios ir suprantamos, tad daugiau jų nekartojo. O kad veltinių formos būtų tvirtos, tėvas išdrožė medines. Žiemą šį apavą veldavo ir saviems, ir giminėms, mielai priimdavo kaimynų užsakymus ir taip užsidirbdavo.

Ona Bunevičienė velia veltinius. Formas velti padarė jos tėvas Jurgis Acus (1907–1970). Veltinius vėlė O. Burnevičienė ir jos vyras. Jiezno Kolonijų k. 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Mama šitaip pasakojo apie vėlimą:

„Veltiniams ne bet kokia vilna tinka. Meistras atplėšia gabalėlį karštos vilnos, pamirko karštame muiliname vandenyje ir patrina tarp delnų. Jei veliasi – tinka, jei ne, tai ne. Vilna turi būti palaida, nesukta. Vyriškiems veltiniams reikia 1 kg vilnos, moteriškiems – 700 g. Plonesniems užtenka ir puskilogramio. Fabrikiniai veltiniai buvo vadinami tūbais – kieti, šiurkštūs. Namuose velti – minkšti ir švelnūs.

Veltiniams velti išpjaudavo formą iš dviejų dalių: aulo ir pado. Vilną apvyniodavo aplink formą reikiamu storiu, tvirtai surišdavo storu siūlu, suveržadavo, kad lygiai prigultų. Tokią formą įdėdavo į karštą vandenį, suvilgydavo, išmuilindavo ūkiniu muilu iš abiejų pusių. Po to trindavo rankomis – veldavo. Jei gerai veliasi pati vilna, tai ir veltinį greitai suveldavo. Jį numaudavo nuo formos, išversdavo. Tada minkydavo, trindavo, kočiodavo ant kieto pagrindo. Jei reikia, veltinį vėl pamirkydavo karštame muiliname vandenyje, po to padaužydavo, iškočiodavo, kad būtų lygus ir dailus.“

Mezgimas

Mama mezgė daug ką: megztukus, pirštines, kojines, įsiuvus (papuošimus) į pagalves. Raštus kūrė pati – kryžiukais primargindavo languotą sąsiuvinio

Kupariukas – skrynelė, kurioje laikydavo skareles, šalikus. Matmenys – 48 × 33 × 24 cm. Jį padarė Onos Bunevičienės tėvas Jurgis Acus. Jiezno Kolonijų k. 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

lapą, paskui imdavosi virbalų. Labiausiai mėgo raštuotus mezginius. O siūlų pirkti nereikėjo.

Mama prisiminė:

„Linus raudavo rankomis jau subrendusius, surišdavo į nedidelius pėdus ir lauke sustatydavo į gubas, kad linų galvutės galutinai sunoktų ir išdžiūtų. Tada visa šeima medinėmis kultuvėmis linus iškuldavo, sėklas išvėtydavo. Iš sėmenų spausdavo aliejų, o stiebelius sumerkdavo į balą 2–3 savaitėms. Ištraukdavo iš vandens ir paskleisdavo ant pievos – džiovindavo. Galutinai juos, surištus į pėdus, baigdavo džiovinti pečiuje. Vėliau mindavo mintuvais, brukdavo bruktuvėmis, keliskart šukuodavo įvairiomis šukomis... Tada jau verpėja sėsdavo prie ratelio – verpdavo... Vilnos kelias iki ratelio taip pat ilgas – avis nukirpdavo, vilną gerai išplaudavo šaltame vandenyje (o tai sunkus darbas), saulėje išdžiovindavo, karštuvais sukaršdavo.“

Kiaušinių marginimas

Pagrindinis dažas buvo *kroska* (nudažydavo juoda spalva), kuriai reikėjo juodalksnio žievių, acto, druskos ir rūdžių (surūdijusių geležinių daiktų). Visa tai užpildavo vandeniu ir pakaitindavo, šiltai palaikydavo apie 2 savaites, kad „išrūgtų“. Šio dažo receptą mama sužinojo iš kaimo moterėlių. Kiaušinius margindavo vašku. Ji papasakojo, kaip pradėjo marginti: dėdavo brūkšnelius ir taškus, o paskui juos sujungdavo. Raštus kūrė pati. Vienodai kiaušinių numarginti nepavykdavo, visada išeidavo skirtingi. Vėliau pradėjo marginti nuspalvintus kiaušinius. Vieną kiaušinio galą nudažydavo viena spalva, kitą – kita spalva, tada išmargindavo sugalvotu raštu ir dėdavo į kroską. Vašką nušildydavo, o kiaušinius ištepdavo taukais, kad labiau blizgėtų. Tokie margučiai patys gražiausi.

Marijonos Bunevičiūtės skutinėti margučiai. Apie 2000 m. Jiezno Kolonijų k. 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Onos Bunevičienės sodyba. Darželį sutvarkė dukra Marijona Bunevičiūtė. Jiezno Kolonijų k. 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Gėlės

Nuo mažens mama mėgo gėles, darželyje visada augina senovines daugiametes – tas pomėgis irgi paveldėtas. Tai *pivonijos* (bijūnai), *devinčarvės* (šiurpiniai gvazdikai), rakteliai (raktažolės), kurie keičia spalvą nuo gelsvos iki violetinės, karkliukai (flioksai), ramunėlės (žydi baltais pilnaviduriais žiedais, ant stiebelio jų daug, skleidžia aštrų kvapą – šių gėlių neteko matyti nei mugėse, nei medelynuose, nei kituose darželiuose), taip pat tikrosios mėtos.

Buvo reikalinga visiems

Juozas Pugačiauskas

Onutė pirmoji gimė Prano ir Anelės Karalevičių šeimoje. Vėliau joje dar dešimt kartų sukrykštė naujagimiai – Elena, Jonas, Pranas, Marytė, Juozas, Danutė, Marcelė, Aldona, Albinas, Vytas. Visus reikėjo pamaitinti, aprengti, panešioti. Kam, jei ne vyriausiajai dukrai, likimas nulėmė tokią dalią – padėti mamai auginti būrį brolių ir seserų. Liko nuošaly nerūpestinga vaikystė, neatidarytos mokyklos durys – neatversti vadovėliai, neparašyti diktantai. Užtat Jiẽzno Kolònijų kaimo, kur gyveno, persikėlusi iš gimtinės Dvarẽliškėse, gyvenimo ir darbo mokyklos pamokos tęsėsi nuo jaunų dienų iki brandaus amžiaus. Užaugo, ištekėjo, su vyru Vytu Varaška įsikūrė Vėžioniū kaime, pasistatė namus. Čia susilaukė sūnų Jono, Vyto, Broniaus, Ginto. Patirties auginti savo vaikus jau turėjo. Kaip ir apmegzti, apausti, apsiūti. O juk ne tik savai šeimynai pirštinių, kojinių reikėjo. Dažnas vėžioniškis užeidavo į Varaškų namus ir paprašydavo megztinį numegzti, veltinius suvelti ar lovatiesę, staltiesę išausti. Ir niekam Onutė neatsakydavo. Kaimiečiai jos raštuotomis pirštinėmis mūvėdavo, suveltais veltiniais avėdavo, dažnoje troboje Varaškienės austiniai akį traukė*. Jautrios širdies moteriškė ir bėdoje padėdavo, o sėkmėje pasidžiaugdavo kartu su kitais. Šeimininkaudavo vestuvėse, šermenyse, kaimo subuvimuose. Viską mėgdavo daryti greitai, sąžiningai, neatidėliodama. Paaugus vaikams, ilgus metus Onutė Varaškienė dirbo Vėžionių kolūkyje. Mėgo su vyru vakarėlius kaime organizuoti – šokti, dainuoti, buvo vakaro siela. Spinduliuojanti gerumu, meile žmonėms – tokia ir pasiliko aplinkinių atmintyje.

Ona Varaškienė žiemą nuveldavo apie 10 porų veltinių. 2006 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

* O. Varaškienės darbų iliustracijas žr. šios knygos spalvotų nuotraukų intarpe.

Šiaudinių papuošalų meistras Jonas Bieliauskas

Juozas Pugačiauskas

Noras mokytis ir išmokti lydi Kiškėliškių kaimo gyventoją Joną Bieliauską visą gyvenimą. Ir ankstyvojoje, nelengvoje jaunystėje, kada reikėjo stotis ant kojų, išmokti rašto, pasirinkti specialybę, o tai buvo zootechnika, dorai pagal ją dirbti. Ir brandos amžiuje, išėjus į pensiją, kai laisvo laiko daugiau, o rankos dar stiprios ir galva šviesi. Štai tada ir išryškėjo polinkis į kūrybą – paprotinę dekoratyvinę dailę, o paprasčiau – šiaudinius sodus, kurių dabar pilni namai, kuriais užėję žavisi draugai, kaimynai, giminės. Šeimininkas neišleidžia svečio tuščiomis, dažnas išsineša Jono nupintą šiaudinį papuošalą.

Rodos, paprasti dalykai: rugio šiaudas, tinkamo ilgio sukarpytas, siūlas, žirklės. Prieinami kiekvienam. Bet tik kantrus ir darbštus žmogus sugeba suverti tokį trapų meno kūrinėlį. Sugalvotos formos, dydžio. Kuris jau nepasikartos, nes kitaip autoriui būtų nuobodu. Jonas nelaiko savo kūrybinių sugebėjimų paslaptyje, mielai dalyvauja Jiežno kultūros ir laisvalaikio centro rengiamose edukacinėse programose ir moko kitus, kaip iš šiaudo sukurti dalykus, džiuginančius širdį.

„Man rūpi ne tik rugio šiaudą apdoroti, bet ir iš meldų, ir ajerų pinti krepšius, pintinėles, sienų papuošimus, padėkliukus.“ – nestokoja kūrybinio entuziazmo į devintą dešimtį įkopęs Jonas Bieliauskas. Kad nustebins ir pradžiugins savo talento gerbėjus, niekas neabejoja.

Jonas Bieliauskas vadovauja sodų rišimo edukacijai. 2019 m.
Dalios Vertinskienės nuotr.

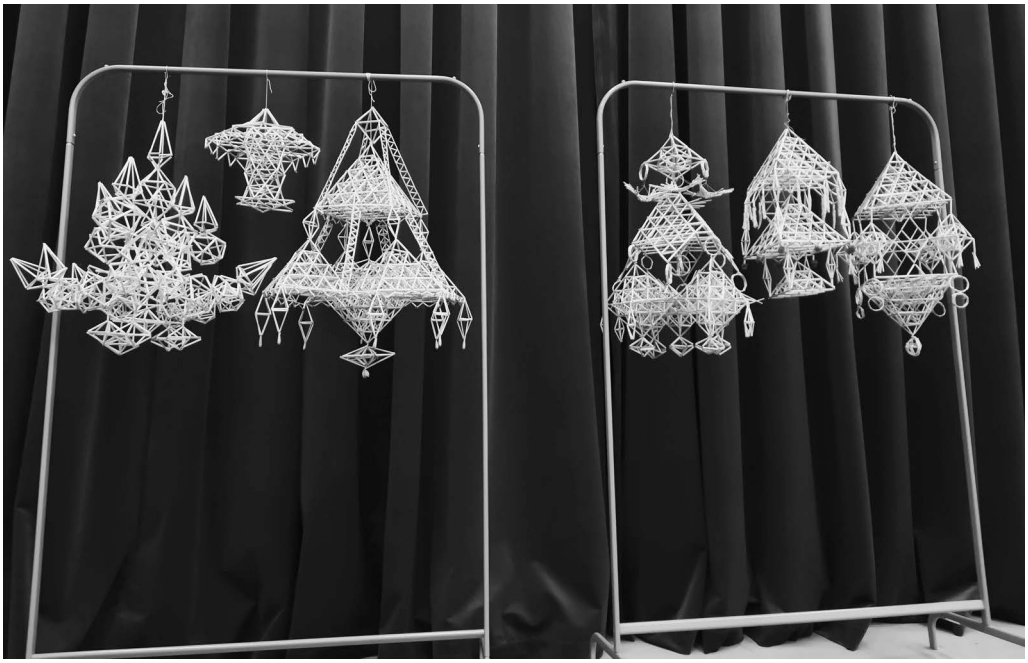

Užsiėmimo dalyvės su Jonu Bieliausku. 2019 m. Dalios Vertinskienės nuotr.

Jono Bieliausko nupinti sodai. 2019 m. Dalios Vertinskienės nuotr.

Tautodailininkė Stanislova Strauzienė

Juozas Pugačiauskas

Stanislova Strauzienė (Račkytė) tarp savo kūrinių 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.*

Tapytoja Stanislova Strauzienė (Račkytė) gimė 1933 m. Jiezno Kolonijų kaime. Toliau visas ilgas Stanislovos Račkytės gyvenimas bėgo po plačia Jiẽzno krašto padange. Mokymasis, darbas, kūryba, apdovanojimai. Jiezno vidurinė mokykla, pedagoginė veikla Grỉpiškių septynmetėje, Vilū́nų aštuonmetėje, internatinėje mokykloje, spec. internatinėje mokykloje. Vienur mokė muzikos pradžiamokslio, kitur būrė moksleivius į chorus, gamybininkus į ansamblius ir koncertavo koncertavo. Dabar tai liudija gausūs garbės raštai, padėkos, buvusių auklėtinių šilti prisiminimai ir geras žodis. Beveik 40 metų išdirbusi mokyklose ir išėjusi į pensiją, Stanislova visa galva pasinėrė į kitą veiklą – tautodailę. Dabar savo neblėstančią energiją ir meninę išmonę sutelkė į tapybą bei kilimų audimą. Natūralistine maniera nutapyti paveikslai ir išausti kilimai išgarsino kūrybingos jieznietės vardą. Nuo 1978 m. prasidėjo žygis po įvairiausias parodas Prı́enuose, Bỉrštone, Alytujė, Kaunė, Vilniuje, Šiauliuosė, Jõniškyje, Kaišiadorysė. Iš dažnos išvykos tautodailininkė parsiveždavo apdovanojimų; o kiek darbų išdalyta pažįstamiems, giminėms. Paskaičiavus, tų paveikslų, o 2000-aisiais pradėjo tapyti ir portretus, susidarytų apie 500. Gimtajame Jieznė keliolikoje personalinių parodų labiausiai atsiskleidė įvairiausiais potėpiais ir motyvais.

2005 m. tapytoja Stanislova Strauzienė (Račkytė) priimta į Lietuvos tautodailininkų sąjungą.

* Stanislovos Strauzienės tapybos darbų nuotraukas žr. spalvotų nuotraukų. lanke.

Mano mamos pomėgiai

Nijolė Raižytė

Kiek pamenu, mano mama Alena Raižienė (Tamošiūnaitė) (gim. 1928 m. Sundãkų k., atitekėjo į Kíelionių k.) laisvalaikiu arba ausdavo staklėmis, arba megzdavo. Austi išmoko iš savo mamos Benignos ir vyresniosios sesers Onos, o megzti – pati, pradėjusi nuo berečių ir kepurių. Ir dabar man akyse mirguliuoja rankšluosčių, staltiesių, lovatiesių, juostų, užuolaidų ornamentai, skoningai suderintos spalvos. Linas, medvilnė, vilna, šilkas – viskas taip natūralu, jauku, šilta. Spalvos taip pat šildo: geltona, žalia, raudona, violetinė, mėlyna, vyšninė...

Mezgėja ir audėja Alena Raižienė. 2011 m. Iš šeimos albumo

Sovietmečiu mama dvylika metų audė Bìrštono dailės kombinatui rankšluosčius su užrašu „Lietuva“, užvalkalus pagalvėlėms, užuolaidas, lovatieses, staltieses,

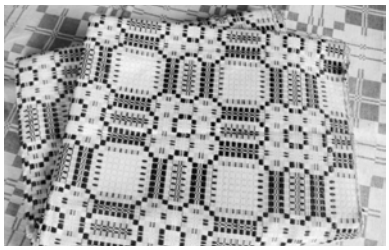

A. Raižienės megztos pirštinės, staklėmis austi rankšluosčiai ir lovatiesės. Iš šeimos albumo

juostas. Tikriausiai daug mamos audinių iškeliavo kur nors į užsienį, buvo kažkam padovanoti, ir gaila, kad mažai jų išsaugojome patys. Sunkiais pokario metais mama audė vilnones skareles ir siuntė jas į Sìbirą ištremtiems vyro Martyno giminaičiams. Anksčiau, kai buvo sunku įsigyti gražių madingų drabužių, mama dar audė baltą ploną drobę; iš jos mes su seserimi siuvomės sijonus, švarkus, kelnes. Įdomiu išradimu laikau takų, tiesiamų ant grindų, audimo techniką: patys įvairiausi seni nenešiojami drabužiai suplėšomi siauromis juostelėmis ir jomis ataudžiama. Praktiška, švaru ir gražu. O jau spalvų įvairovė!

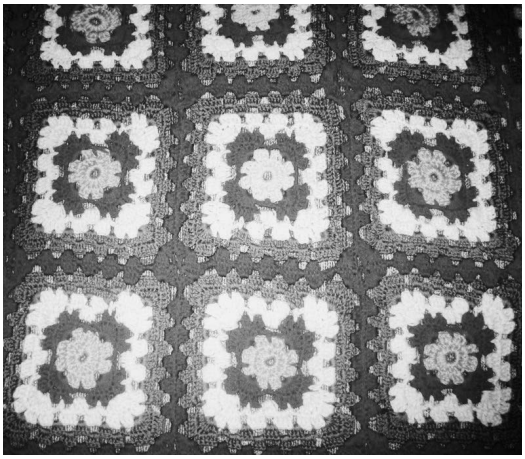

A. Raižienės vąšeliu nerta lovatiesė. Iš šeimos albumo

Alena audė ne vien pagal užsakymus, pardavimui, bet ir sau – papuošti namus, dovanoms. Lovos visada būdavo užtiestos gražiomis lovatiesėmis, o stalai – staltiesėmis. Per Velykas, Kūčias ir Kalėdas mama ištraukdavo iš spintos pačią gražiausią baltą staltiesę ir ja užtiesdavo šventinį stalą. Kūčių vakarą tėvas atnešdavo iš daržinės glėbuką šieno, vieną kuokštą pakišdavo po šia staltiese, o likusį padėdavo po stalu.

Tačiau didžiausias mamos pomėgis – mezgimas virbalais ir nėrimas vąšeliu. Iki gyvenimo pabaigos, kad ir mažiau, bet dar mezgė raštuotas kojines, pirštines, megztinius, vąšeliu nėrė staltieses, lovatieses. Mama sakydavo: *„Kai mezgu, blogos mintys nelenda į galvą."* Mūsų šeima (broliai Algis ir Albinas, sesuo Marytė, tėvas Martynas) visada būdavo mamos gražiai apmegzti nuo galvos ligi kojų. Neretai numegzti įmantresnį megztinį paprašydavo ir kitos kaimo moterys. Mamos kūriniai būdavo ne tik šilti, bet ir šiuolaikiški, madingi. Ji visada sekė mezginių madas, rinko naujus raštus. Mezgimo žurnalų iš Kauno parveždavau ir aš. Kartais įdomesnių raštų parsinešdavo iš taip pat labai geros Kielionių kaimo mezgėjos Onos Raižienės. Jeigu norėdavau madingo megztuko, užtekdavo mamai parodyti kokį modelį mezgimo žurnale, ir už kokios poros savaičių juo jau galėjau pasipuošti. XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, kai mezgimas rankomis Lietuvoje buvo ypač madingas ir mieste, turėjau galybę madingų drabužių: kiauraraščiu megztą baltą suknelę, tamsią vilnonę suknelę, raštuotą kostiumėlį, sijoną, trikampę skarą, ne vieną gražų megztinį ir dar daug kitokių dalykų. Gatvėje nepažįstami žmonės dažnai klausdavo: *„Čia jūs taip gražiai nusimezgate?"* Deja, deja... Kaip sakoma, ne visi vienodais talentais apdovanoti.

Siuvėjas, muzikantas Vytautas Matusevičius

Antanas Čiužas

Kompleksinės mokslinės ekspedicijos, vykusios 2003 metais Jiezno krašte, metu susitikau su keletu įdomių pagyvenusių jiezniečių, kurie noriai leidosi kalbinami, prisiminė savo gyvenimo kelią, nelengvą jo pradžią, profesinius lūkesčius, pirmąją meilę, šeimyninius santykius. Vienas iš jų – Vytautas Matusevičius (gim. 1934). Jis mielai atsakinėjo, neprašomas įsileido į slapčiausias savo gyvenimo kerteles, nebijodamas jų paviešinti, kam ryžtasi ne kiekvienas. Todėl leidau į diktofoną laisvai tekėti jo mintims, asmeninėms paslaptims. Jų, jau užrašytų popieriuje, beveik neredagavau: – teišlieka toks žmogaus nuoširdus atvirumas – savotiškai gyvenimiškai išpažinčiai ne tik pirmąkart sutiktajam, bet ir šios knygos skaitytojui.

Vytautas Matusevičius. Iš Danguolės Smalskienės archyvo

Vaikystėje mama darė viską, kad mes, vaikai, išaugtume gerais žmonėmis; skatino eiti į bažnyčią, pratino prie namų ūkio darbų. Tėvas, ne toks religingas kaip mama, buvo įdomus ir stiprus žmogus, mėgo humorą: mokėjo ir mus mokė krutinti ausis, liežuviu nosį pasiekti ir kt. Aš buvau geras tėvo pasekėjas.

Mūsų buvo daug: penki sūnūs ir dvi dukros. Labai norėjau mokytis, tačiau baigiau tik 4 pradinės mokyklos skyrius. Toliau mokytis nebuvo galimybių, teko ganyti karves. Tėvai, ypač motina (nors buvo beraštė), labai norėjo, kad mes visi įgytume kokią nors specialybę. Stengėsi vieną sūnų išleisti mokytis kalvio amato, kitą – siuvėjo, trečią – traktorininko. Kai man suėjo 15 metų, mamos draugė įkalbėjo tėvus leisti mane mokytis siūti. Per kaimus eidavo uždarbiauti toks kaimo siuvėjas Vacliukas (tikroji pavardė Kleševičius), prie kurio ir prisiprašiau.

Tuo metu pradėjau domėtis ir merginomis. Pradėjau laiškus rašyti tokiai Žibų Janei, ji gyveno tame pačiame kaime. Rašydavau labai įsijautęs: *„Brangioji Janyte, aš Tave bučiuoju, Tu man labai patinki. Patinka Tavo akytės, Tavo plaukai ir t. t.“* Dar ir iš perskaitytos knygos citatą kokią pridedu. Popieriaus lapą pagražindavau piešinukais. Ji man irgi atrašydavo panašių laiškų. Vieną kartą pietų metu laiškininkas atnešė jos laišką ir prie visų pradėjo skaityti. Aš pradėjau verkti, užlindau už bačkos. Mama sako: *„Ko tu čia verki? Čia gi gražiai surašyta.“* Mūsų meilė buvo tyra tyrutėlė, iš pradžių aš net merginos rankos nedrįsdavau paimti. Kai užplūsdavo jausmai, tai užmigti negalėdavau. Guli ant šieno ir galvoji: kas čia su manimi darosi?

Vėliau nusipirkau seniai išsvajotą armoniką. Jau buvau subrendęs jaunuolis. Atsirado naujų draugų, pradėjom vaikščioti į šokius. Mėgom dainuoti. Tai darydavom garsiai ir gerai. Kai užplėšdavom, kaimo žmonės visada atspėdavo: *„Jau Darsūniškio bernai ateina!”*. Turėjom tvirtą nuostatą – be dainos nė žingsnio.

Jaunystėje aš turėjau šiek tiek *„honoro“*: buvau siuvėjas, grojau armonika, turėjau gerą balsą, neblogą išvaizdą, buvau fiziškai stiprus. Ne su bet kokia mergina norėjau bendrauti. O štai draugystė su Žibų Jane išblėso.

O prieš Palmirą Jankauskaitę ištirpau negrįžtamai. Visam gyvenimui. Ji vėliau tapo mano žmona.

Siuvau drabužius kaimynams gimtinėje, kai mano akiratyje pasirodė Palmira. Atvykėlė buvo iš Ramygalos, kur gyveno ir mokėsi. Be tėvo ir mamos, kuriuos ištrėmė į Sibirą. Ji atvažiavo pas dėdę, tokį senbernį. Jis jau anksčiau man pasakojo, kokia ji graži mergina. Kai pamačiau Palmirą, supratau, kad dėdė buvo teisus – išvaizdi, dailiomis kojomis, storomis kasomis, elegantiškais akiniais. Žodžiu, įsimylėjau iš pirmo žvilgsnio. Karštligiškai svarsčiau, kaip jai pasakyti, kad įsimylėjau. Delsiau. Kas aš toks? Netašytas kaimo bernas su *kaliošiukais,* nes gerus batus taupiau šventai dienai. Atvažiuodavau pas ją dviračiu. Susėsdavom ant pasvirnės. Palmira vaišindavo mane uogomis. Kartą ji paklausė: *„Ar tu turi merginą?“* Atsakiau, kad ne. Patylėjusi vėl*: „Ar tu myli mane?“* Nesulaukusi mano atsakymo tarė: *„Aš tai myliu tave...“* Labai susijaudinau. *„Už ką gi ji gali mane mylėti?“* Aš gi paprastas kaimo bernas, kas kad siuvėjas, tik vėliau jau pradėjęs siūti ir kailinius. Na, ne *„pijokas“*, dainininkas, mamai geras. Šitai ji matė. Gal to ir užteko, kad krisčiau jai į širdį. Tarytum skaitydama mano mintis, Palmira kalbėjo*: „Man, Vytai, nesvarbu, mokytas tu ar nemokytas: esi geras žmogus, tai man, atrodo, kad gyvensim gražiai.“*

Taip tęsėsi mūsų graži draugystė. Ji atvažiuodavo į Darsūniškį, kartu eidavome į vakarėlius, šokius.

Ilgą laiką Palmira neturėjo žinių apie savo tėvų likimą. Pagaliau 1954 metais ji gavo iš mamos laišką: rašė, jog tėvas mirė nuo inkstų ligos, o ir jos sveikata ne kokia. Palmira ryžosi nuvažiuoti pas ją į Sibirą. O aš gavau šaukimą į sovietinę armiją. Taip tą patį mėnesį mūsų keliai išsiskyrė. Susirašinėjome laiškais. Pasirodo, mama neatpažino suaugusios, pasikeitusios dukros, kai ši iš laivo išlipo į prieplauką. Apsiverkė iš džiaugsmo tiek metų nesimatę – mamai dovanų įteikė Darsūniškio žemės saują, kryželį, *rožančių*. Abi pragyveno Sibire trejus metus. Kai Palmiros mama atgavo pasą, moterys susiruošė Lietuvon. Tais pačiais metais ir aš demobilizavausi.

Palmira įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti prancūzų kalbos. O aš nusprendžiau tapti profesionaliu dainininku! Užtikau viename laikraštyje skelbimą apie tai, kad į valstybinį dainų ir šokių ansamblį bus priimami vyrai ir moterys – dainininkai ir šokėjai. Aš su pašto mašina nudardėjau į Vilnių, užsiregistravau ir su kitais pretendentais laukiu, kada pakvies perklausai. Komisija pasiūlė pasirinkti dainą ir ją padainuoti. Užtraukiau tris posmelius ir laukiu įvertinimo. Iš užstalės netruko atsakymas: *„Mūsų profiliui jūsų balsas netinka*.“ Aš, kaimo berniokas, nesuvokiau, kas tas *„profilis“*. Bet supratau, kad į šį ansamblį manęs nepriims. Iš Vilniaus grįžau liūdnas, bet stengiausi to neparodyti.

1962 metais Palmira baigė savo studijas. Prasidėjo absolventų skirstymas į būsimąsias darbovietes. Pagal tuometinę tvarką ištekėjusios merginos paprastai pasirinkdavo vyro gyvenamąją vietą, ir jauna šeima išvykdavo ten. Pati Palmira norėjo įsidarbinti Jiezno vidurinėje mokykloje. Vieną kartą per šokius ji pasilenkusi pakuždėjo man į ausį: *„Turiu problemą... mums reikia ženytis!”* Man lyg basliu per galvą… *„Ką, Palmira nėščia? Bet juk tarp mūsų nieko tokio nuodėmingo nebuvo…“* O ji toliau kuždėjo, jau skaidrindama mano nuotaiką: *„Kad gaučiau paskyrimą į Jiezną,*

turiu tapti Matusevičiene." Tik dėl tokio formalumo! Nedelsėme. Be civilinės metrikacijos, tuokėmės ir slaptai, Darsūniškio bažnyčioje. Mama palydėjo, peržegnojo, kryželį padovanojo. Atlikome išpažintį, klebonas suteikė santuokos sakramentą, išdavė sutuoktuvių dokumentą su bažnyčios antspaudu. O aplinkiniai šitaip Margų Vytą (mane) apšnekėjo: *„Ant vargonų gieda, o vestuves komjaunuoliškas kelia. Kažin kažin ar Vytas Palmirai palutes skalbs."* Daug ką sovietmečiu slaptai reikėjo daryti: švęsti Kalėdas, Velykas, kitas katalikiškas šventes. Dažniausiai važinėdavome į aplinkines Aukštadvario, Kauno, Marijampolės bažnyčias. Ir vaikus – sūnų Rimantą bei dukrą Loretą krikštinome vieną bažnyčioje, kitą – pasikvietę kunigą į namus.

Apsigyvenome Jiezne: Palmira pradėjo dirbti prancūzų kalbos mokytoja vidurinėje mokykloje, aš gavau darbą Pravieniškėse – kas ketvirtą parą budėti sukarintoje gaisrinėje. Dirbdamas šioje tarnyboje, turėjau galimybę aplankyti visas Sovietų Sąjungos respublikas, tad mielai ištrūkdavau paturistauti į jų sostines. O parvažiavęs į Jiezną, *„siūdavau kam kelnes, kam švarką"*. Kai žmonės pradėjo pirkinėti [= ėmė pirkti] lengvuosius automobilius, prasidėjo mada apsiuvinėti jų sėdynes. Tai ir aš pabandžiau apsiūti vienam, kitam. Sulaukdavau užsakymų net iš Vilniaus, Kauno. Žmonėms patiko, o man papildomų pajamų šaltinis ištryško. Mes irgi nusipirkome „Moskvič", o vėliau ir „Žiguli". Bet tuo mano veikla nesibaigė.

Dar 1954 metais dviejų brolių Vytauto ir Adolfo Matusevičių pramuštose galvose kilo mintis – suvaidinti Tris karalius! Trigubą Dievo apsireiškimą simboliniu apsilankymu pas Kūdikėlį Jėzų. Trijų Rytų išminčių – Kasparo, Melchioro, Baltazaro kelionė vedė ne tik pas tik ką gimusį Dievo Sūnų, bet ir į nuošalias sodybas, pavienius žmones, globos įstaigas, bažnyčias. Linkint sutiktiesiems sėkmės, sveikatos, gero derliaus, Dievo palaimos! Susibuvimuose būtinai sugiedamos *„Sveikas, Jėzau, gimusis"*, *„Karaliaus giesmė"*, garbinami ir laiminami namai, ant durų staktos užrašomi karalių vardų inicialai +K+M+B. Nė nenutuokė vyrukai, kad ši sakralinė veikla juos įtrauks į prasmingą sūkurį ištisiems dešimtmečiams; teatralizuotose išvykose keisis išsiilgusių dvasinio žodžio, giesmių parapijiečių ir tolesnių gyventojų adresai, vaidintojai, jų apranga, oracijos. Visuomet bibliniai klajūnai Dieviškajam Kūdikėliui atnešdavo aukso, smilkalų, miros.

Vytauto namuose buvo kuriami puošnūs rūbai karaliams, juos lydinčiai svitai. Grįžęs iš armijos siuvėjas vėl ėmė darbuotis adata. Pirmieji apdarai buvo pasiūti iš paklodžių, lovatiesių. Vyrai prisiklijuodavo vatines barzdas, dažniausiai Baltazarą vaidinęs pats Vytautas veidą nusigrimuodavo suodžiais. Metų metus šio vaidinimo sumanytojas ir režisierius tobulino, gražino karalių, žvaigždės karūnas, modeliavo, siuvo, puošė ir kitų grupės narių – piemenėlių, pasiuntinuko – drabužius.

Daugelį metų Vytautas Matusevičius buvo šios teatralizuotos grupės siela. Jis mielai dalyvaudavo ir kituose Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro pasirodymuose, savo stipriu balsu žavėdavo „Bočių" ansamblio klausytojus.

2009 metais 75-erių metų sukaktuvininkas Vytautas Matusevičius iš Kaišiadorių vyskupo Juozapo Matulaičio rankų priėmė Padėkos raštą, pažymintį „asmeninį indėlį, liudijant krikščioniškąsias vertybes šeimoje ir visuomenėje", o prie krūtinės prisisegė Jiezno seniūno Algio Bartusevičiaus įteiktą Jiezno krašto Garbės piliečio ženklelį.

Jiezniškių regioninė savimonė

Dalia Blažulionytė

„Iš kur tu esi?“, – klausiame sutiktų žmonių. Daugelis mūsų jaučiasi susiję su tam tikrais namais, miestu, kaimu, apskritimi, regionu, valstybe. Kai minime šias vietas, akcentuojame specifinę kalbėseną, elgseną, valgius ir įvairius papročius. Vietovė, jos aplinka formuoja mūsų identitetą, tampa mūsų vaizdinių šaltiniu. Regioninė pajauta kyla ne tik iš gamtovaizdžio ir gyvenimo būdo, bet ir iš to, kaip mes patys suvokiame tam tikras valstybės dalis, priskirdami joms specifines manieras ir vertybes. Šiame straipsnyje nagrinėsime, kaip Jiẽzno apylinkių gyventojai apibrėžia save per vietos, laiko ir gyvenimo būdo prizmes.

Svarbiausia rašinyje vartojama sąvoka – regionas. Moksle ji pradėta vartoti XIX a. antrojoje pusėje Prancūzijoje, regionalizmo lopšyje[1]. Anuomet šis terminas reiškė išsiskiriančią erdvės dalį. Dabar dominuoja išplėstas apibrėžimas, anot kurio, regionas – tai vientisa (sąryšinė) erdvė, homogeniška pagal tam tikrus apibrėžiančius kriterijus, įgalinančius išskirti ją iš kaimyninių sričių ar regionų. Pastarieji skirstomi į kelias grupes. Jie gali būti planiniai ar administraciniai, sietini su politiniais tikslais (pavyzdžiui, regioninių ekonominių struktūrų tobulinimu) ir sritiniu valstybės valdymu[2]. Ekonomikoje išskiriami funkciniai bei ekonominiai regionai (bendrų įplaukų naudojimas, regioninė darbo rinka ir pan.). Trečia grupė – istoriniai-etniniai regionai, pagrįsti tam tikrų žmonių grupių judėjimais. Akademikai Maiklas Kytingas (Michael Keating) ir Džonas Lauflinas (John Loughlin), analizuodami Europos Sąjungos atvejį, be minėtų, išskiria ir ketvirtą grupę. Tai politiniai regionai, apibrėžiami pagal vietinių valdžios rinkimų sistemą ir tendencijas[3].

Straipsnyje akcentuosime istorininę-etninę regionų skirtį. Ilgą laiką aiškias regionų ribas Lietuvoje buvo išvedę tik etnografai, folkloristai ir kalbininkai. Mūsų valstybėje regionai dažniausiai suvokiami kaip etnografinės sritys. Tai itin ryšku kalbant apie Žemaitìją, Aukštaitìją, Suvalkìją, Dzūkìją ir Mãžąją Lĩetuvą. Etnologai sutaria, kad išskirtinumas sietinas su iš kartos į kartą perduotos ir perimtos tradicinės kultūros bruožų visuma ir jų gyventojų etnografine savivoka[4]. Nepaisant aiškių kriterijų, išskirti konkrečias teritorines regionų ribas yra sudėtinga. Dėl to įvairių tyrinėtojų nuomonės neretai nesutampa. Būtina atsižvelgti ir į tai, kad viename ar kitame krašte gyvenančių žmonių savimonė nėra nekintanti. Anot antropologo Vyčio Čiubrinsko, identitetas aiškintinas kaip *„platus socialinis kultūrinis darinys“*[5]. Atsižvelgdami į įvairius stabilius, tęsiamus ar atkartojamus mąstysenos, elgsenos ar jausenos požymius, žmonės priskiria save tam tikrai grupei, o nuo kitų atsiriboja. Savimonė (savivoka) atspindi ne tik asmeninį, bet ir tarpasmeninį, kolektyvinį identitetą. *„Savojo aš“* suvokimas sykiu reiškia atskyrimą nuo *„ne aš“*, susisaistymą su tam tikra grupe kito

[1] Brencz A. *Wielkopolska jako region etnograficzny*, Poznań, 1996, p. 9.

[2] Ringleb M. *Umweltnutzung und regionale Entwicklung*, Kassel, 1991, p. 58.

[3] Keating M., Loughlin J. *The Political Economy of Regionalism*, Abingdon, 2004, p. 4–5.

[4] Šaknys Ž. B. *Lietuvos Respublikos administracinio teritorinio suskirstymo perspektyvos: etnografiniai kultūriniai regionai*, 2003, prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=22315p_k=15p_t=20768.

[5] Čiubrinskas V. Tautinio identiteto antropologinio tyrinėjimo klausimai, *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*, Kaunas, 2008, p. 14.

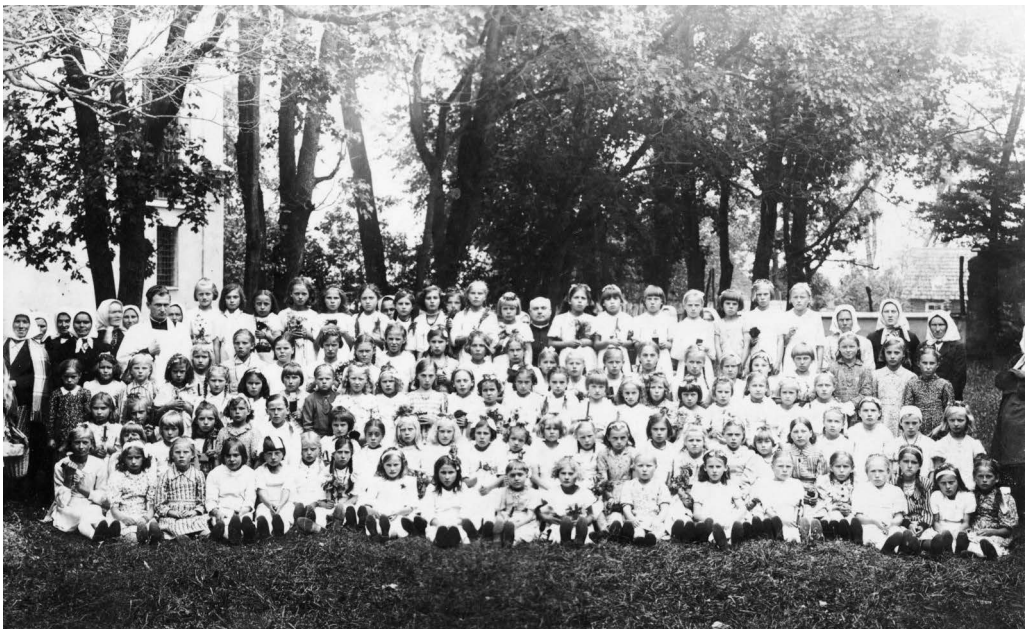

Po Pirmosios komunijos Jiezno bažnyčioje. 1941 m. rugpjūčio 29 d. Iš Janinos Joneliūnienės šeimos albumo

(kitokio) atžvilgiu. Kaip teigia V. Čiubrinskas, tokio pobūdžio saistymas ir atsiribojimas yra nuolatinis procesas[6].

Šiame straipsnyje remiamasi 2003 m. Jieznė vykusios ekspedicijos metu autorės surinkta medžiaga. Bendraujant su jiezniškiais, taikyta pusiau struktūruoto interviu metodologija. Pateikėjų išsakyta nuomonė tekste pateikiama kursyvu ir yra pažymėta kabutėmis. Citatos pabaigoje skliausteliuose nurodomi minčių autoriaus gimimo metai ir gyvenamoji vieta. Jeigu kalbintas asmuo į Jiezno apylinkes yra atvykęs iš kitur, papildomai pažymima jo gimimo vieta.

2007–2008 m. Alma Ragauskaitė ir Vidmantas Daugirdas atlikto tyrimą, kurio metu siekta nustatyti dzūkiškosios regioninės savimonės ribas, remiantis verslo įstaigose, ūkinėje ir kultūrinėje veikloje vartojamų pavadinimų bei tarmiškų žodžių su dzūkams būdingomis priesagomis analize. Anot autorių, dzūkiškosios savimonės regiono riba eina ties Dievẽniškėmis–Elektrė́nais–Ìšlaužu–Aštriąja Kirsnà. Intensyviausiai dzūkiška savimonė reiškiasi į pietus nuo Eišiškių–Rū̃diškių–Prìenų linijos[7]. Jiezno apylinkės patenka į toliau nuo branduolio besidriekiančią periferinę zoną (Bū̃dviečio–Žùvinto–Prienų–Kaišiadoriū̃–Vìevio linija). Tai atitinka kalbininko Aloyzo Vidugirio išskirtą priedzūkių erdvę[8]. A. Ragauskaitė ir V. Daugirdas taip pat išskaidė Dzūkìjos regiono centrus pagal jų istorinę svarbą ir reikšmę gyventojų savimonei, priskirdami Jiezną prie IV rango grupės. Tai regiono istorijoje funkcinio centro reikšmę turėjusi, bet šiandieninėje gyventojų savimonėje menkas sąsajas su dzūkiškumu sukelianti vieta.[9]

[6] *Ten pat*, p. 13–15.

[7] Daugirdas V., Ragauskaitė A. Dzūkijos kultūrinis regionas, *Annales Geographicae*, 2010, nr. 43–44, p. 21–22.

[8] Vidugiris A. Svarbesnieji pietinės Lietuvos panemunių tarmių bruožai, *Panemunių dzūkai*, Vilnius, 1970, p. 44–48.

[9] Daugirdas V., Ragauskaitė A. *Min. veik.*, p. 24.

Užsiėmimai Jundeliškių MTS (Mašinų traktorių stotyje) 1957 m. Iš asm. Motiejaus Abunevičiaus šeimos albumo

2001 m. Vyriausybė patvirtino „Apskričių teritorinės reformos kryptis“. Anot šio dokumento, Prienų rajonas kartu su Kaunu priskiriamas Sūduvai (Suvalkìjai)[10]. Tai politinis sprendimas, kuris anaiptol nėra esminis tapatybę konstruojantis veiksnys. Vis dėlto Jiezno gyventojų nuomonė apie šią administracinę reformą bei priskyrimo vertinimas atskleidžia požiūrį ir į jų pačių savivoką, ir į kitas regionines grupes. Dažniausiai jis pagrįstas praktiniais sumetimais: *„Kožnas norės, in kur arčiau. Mūsų Prienai arčiausia“* (gim. 1927 m., Márginiai). *„Nu mes tai tikrai norėtumėm in Alytų. Dabar Kaunas – 50 kilometrų, o Alytus – 25 kilometrai. Dabar į Alytų per Prienus tik nuvažiuotumėt“* (gim. 1920 m., Jiẽznas). Analizuojant žmonių savimonę, itin svarbūs tampa ir subjektyvūs veiksniai: *„Prie dzūkų geriau, dzūkai geresni žmonės, jie nuoširdūs, tiesiog šiluma dvelkia, o žinokit, tie suvalkiečiai, jei pas juos nuvažiuoji, jie net vandens neduoda atsigert, kai nepažįstamas žmogus, o šitie tai ir pieno atneš, ir duonos, o anie tai nieko“* (gim. 1930 m., Jieznas). *„Aš tai prie Dzūkijos norėčiau, čia jau man patinka Dzūkija, geriausia už visus. Todėl, kad čia jau kalba mūsų tokia buvo pradžioj, dabar jau skaitom laikraščius ir gryninam tą kalbą, bet man dzūkiška. Dzūkai, aš tai Dzūkijos norėčiau“* (gim. 1924 m., Jieznas). Užfiksuotas ir kitoks požiūris: *„Mes aukštaičiai, mano manymu – ir charakteris, ir kalba kitoniška. Mano brolienė žemaitukė, sakom, o jinai sako – jūs dzūkai. Ne, sakom, mes ne dzūkai“* (gim. 1931 m., Sokónys). *„Prie Suvalkijos negalima, nes Nemunas – ribos, tai tada Kaišiadorys. Ką aš žinau – aukštaičiai, turbūt daugiau prie aukštaičių. Paribinius kur nori, ten priskirk“* (gim. 1922 m., Jieznas).

Išsiskiria kelios stovyklos. Dalis pateikėjų Jiẽzną nori priskirti Dzūkìjai dėl artimumo tam kraštui arba žavėjimosi tam tikromis Dzūkijos gyventojų savybėmis, kita dalis – Aukštaitìjai, kaip labiausiai, anot respondentų, neišsiskiriančiai iš bendrosios lietuvių kultūros, artimiausiai Vidurio Lietuvos apibrėžčiai. Neretai priskyrimas Dzūkijai yra atmetamas kaip neprestižiškas, turint omenyje plačiai įsišaknijusį gero, bet neūkiško, *„biedno“*, netikusio dzūkelio vaizdinį.

[10] Nutarimas dėl apskričių valdymo reformos koncepcijos, *Teisės aktų registras*, prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.10E86589A82B/TAIS_149798

Vyto Nenartavičiaus ir Antaninos Aleknavičiūtės vestuvės Nibrių kaime 1950 m. Iš asm. Reginos Bugorevičienės šeimos albumo

Suvalkijà dažniausiai atmetama, nes yra labai aiški gamtinė riba – Nėmunas. Šiuo atveju ne mažiau svarbus ir kitas gajus, suvalkiečių godumą išryškinantis stereotipas. Galiausiai nemaža grupė respondentų nesidomi regioniniais skirstymais: *„O koks ty skyrtumas, jokio skyrtumo, gyveni ir viskas!“* Arba: *„Gal anksčiau, kai buvo grynai atsiskyrę, o dabar, kai žmonės maišosi, tai aš čia jau nieko nejaučiu.“* Tokie atsakymai yra būdingi nemažai daliai paribio gyventojų. Etnologas Petras Kalnius pabrėžia savotišką „paribio sindromą“, kylantį iš keblumo apsispręsti dėl savo tapatumo. Tai skatina individą ieškoti platesnės, universalesnės tapatybės, kuri tarsi saugo nuo neigiamos nuomonės, išsakomos dėl tam tikrų neatitikimų su įtvirtintais tos vietovės gyventojų kultūrinės tapatybės standartais. Dėl tokios paribio padėties vargu ar įmanoma nubrėžti tikslią skiriamąją liniją, atribojančią skirtingos savimonės gyventojus, kuriuos, iš pirmo žvilgsnio atrodytų, visai lengva suskirstyti pagal menamas, kokiuose nors žemėlapiuose pažymėtas „sienas“[11].

Jiezno apylinkių gyventojų regionų suvokimas daugiausia susijęs su etnografine samprata, ypač išskiriant tarmės reikšmę. Tai pastebima analizuojant ir kitus Lietuvos regionus. Kalba – tai pagrindinis regioninės priklausomybės rodiklis. Dauguma apklaustųjų pabrėždavo, kad skirtumai tarp regionų yra tik dėl jos: *„Tiktai iš kalbos, o taip tai nieko“* (gim. 1919 m., Kašónys). *„Mes labiau link suvalkiečių, nes nėra kalboj tų dzūkiškų tokių cik, cik, cik“* (gim. 1944 m., Lingėniškis). *„Mumi vadzina kartais dzūkais, bet mes išeinam ne dzūkai, o mišinys, už Nemuno*

[11] Kalnius P. Aukštaitijos ir Žemaitijos paribio vietinių gyventojų savimonė, *Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2007, nr. 6(15), p. 109–110.

jau tie skaitos tikra Dzūkija, o čia Nemunas tiktai 5 kilometrai. Čia dar Aukštaitija. Aš jau daugiau ne dzūkas, ir kalboj, ir taip pagal viską. Sako, tu dzūkelis. Juos žemina daugiau" (gim. 1931 m., Sokonys). „*Kaip pagal kitų nuomonę, tai mes dzūkai, bet mes nesiskaitytumėm. Kad mes tos gyvos dzūkiškos kalbos neturėjom. Išsireiškimai kitokie*" (gim. 1936 m., Jieznas).

Vietos gyventojų būdas išskiriamas daug rečiau, bet vis dar siejant kiekvieno regiono atstovus su tam tikromis savybėmis. Tai ypač būdinga pateikėjams, kurie į Jiezną atvyko iš kitų kraštų: „*Aš tai skaitau dzūkė, mani ir traukia in tą kraštą. Čia suvalkiečių daugumas, nes pavydūs labai, nesidalina su niekuo. Dzūkai tai linksmi, susieina, dzūkai kitokie žmonės*" (gim. 1940 m. Puniojè, gyv. Jiezne). „*Dzūkai, tai aš juos laikau pataikūnais labai dideliais, jau jei žmogus pasitaikys svetimas, pravažiuojantis ir švariai apsirengęs, tvarkingesnis – jau tokiam gali viską atiduot. O tarp savęs, tai kaip ir visi. Dzūkai dar tokie senoviškesni, bendravimas artimesnis jų tarpusavy, gana artimai, dar neišsigimę. Suvalkiečiai daugiau Vokietijos įtaka*" (gim. 1922 m. Suvalkijoje, gyv. Jiezne). „*Pagal charakterį dzūkai geresni, labai užjaučiantys, o šito krašto nelabai geri*" (gim. 1928 m. Varėnojè, gyv. Jiezne). „*Dzūkai kitoki, kažkaip kitaip, jei tau sunku, tai padeda, o čia jau nepadės. Suvalkietis ūkiškas, o dzūkas – jam grybai daugiau galvoj, ne taip jau ūkiškas*" (gim. 1936 m. Miliónišką̃se, gyv. Jiezne).

Svarbu ne tik tai, su kuo tapatinamės, bet ir nuo ko atsiribojame bei kaip esame pripažįstami, priimami kitų. Štai suvalkiečiu save laikantis Jiezno gyventojas sako: „*Jieznas – tarp dzūkų, suvalkiečių ir kauniokų, tarp ribos. Kai kas laiko save dzūkais, kai kas suvalkiečiais, visokių čia yra. Pagal tarmę tai ne dzūkai, aš iš Dzūkijos čia atvažiavau, tai skirtumas didelis, Merkinėj dirbau. Arčiau suvalkiečių, pagal tarmę, bet ir ne visai suvalkiečiai. Anoj pusėj Nemuno tai jau Suvalkija, Stakliškės arčiau dzūkų, dalis save skaito dzūkais*" (gim. 1922 m., Jieznas). O dzūkė iš Pivašiūnų taip kalba apie savo vyrą, gimusį Jiezne: „*Suvalkietis. Jis tai ne dzūkas. Čia daugiau Suvalkija*" (gim. 1940 m. Pivašiūnuose, gyv. Jiezne). Iš Žemaitijos atvykęs vyriškis jiezniškę žmoną nedvejodamas vadina dzūke: „*Mano žmona gryna dzūkė, vietinė čia. Jie save dzūkais nelabai nori pripažint. Jie labiau save linkę vadint kauniškiais, lyg aukštaičiais, supranti, bet faktiškai jie yra dzūkai*" (gim. 1930 m. Žemaitijoje, gyv. Jiezne).

Kalbant apie regioninės identifikacijos ribų sutapimą su tarminiais plotais, svarbu atkreipti dėmesį į respondentų amžių. Vyresnės kartos atstovai pabrėžia, kad šiose apylinkėse buvo dzūkuojama, taigi jiems nesunku apibrėžti savo regioninį identitetą. Jaunesnioji karta labiau vertina bendrinę kalbą, o savo aplinkoje negirdėdami tarminio kalbėjimo, negali atrasti atspirties taškų sąsajoms su dzūkais. Tai akivaizdu analizuojant atlikto tyrimo duomenis. Kone visi vyresnio amžiaus pateikėjai, užaugę tarpukario Lietuvoje, save laiko dzūkais: „*Iš anksčiau buvo Dzūkija šitas kraštas, nuo mažens, visi tokie kalboj, ir Dzūkija čia buvo, mes čia dzūkai, šitas kraštas*" (gim. 1914 m., Marginiai). „*Kad aš žinau, miškas čia netoli yra, tai seniau, aš dar maža buvau, tai mačiau, buvo užrašyta – dzūkų miškų urėdija, dzūkų jeigu ten buvo, tai aš skaitau, kad ir čia*" (gim. 1924 m., Sokonys). „*Buvom prie Smetonos Alytaus apskritis, tai dzūkais vadinomės. Buvo pripratimas. Kai mokyklon ėjau, tai vadino taip. Sakė – Dzūkija, dzūkai visi mes. Mes dzūkuot nedzūkuojam, bet jei Alytaus apskritis – tai dzūkai, sako*" (gim. 1916 m., Kašonys). „*Čia jau Dzūkija daugiau, nes*

Jiezno siuvykloje 1937 m. gruodžio 16 d. Motelio Blecherio nuotr.

čia jau rubežius, Prienai jau eina in Suvalkus, o šičia tai Dzūkija, bet mes jau dzūkiškai nekalbam, nes mes daugiau prie suvalkų metamės" (gim. 1938 m., Voseliūnai).

Vidutinio amžiaus žmonės turi oficialiąja pozicija pagrįstą nuomonę: „*Aš manau, kad lygiai per Jiezną ėjo riba tarp Dzūkijos ir Aukštaitijos (į Kauną) ir Suvalkijos. Mes grynai ties riba. Tai mes patys nežinom, dzūkai mes ar ne dzūkai. Pagal žemėlapį tai taip ir yra, per Jiezną grynai eina riba tarp Dzūkijos, kiek aš žinau*" (gim. 1958 m., Jieznas). „*Mes vakarų aukštaičiai, dzūku būt nenoriu, zanemunščiku irgi*" (gim. 1949 m., Jieznas). Požiūriui ženklią įtaką daro švietimo įstaigose įgytos žinios: „*Čia Vidurio Lietuva, mes daugiau priklausom Kaunui, o nuo Punios tai dzūkai prasideda, bet čia mumi tai dar dzūkais skaito daugiausia. Daugumoj sako dzūkai, dzūkai, bet aš kai universitete mokiausi, tai dėstytojai sakė, kad Dzūkija prasideda nuo Punios*" (gim. 1930 m., Jieznas, mokytoja). „*Čia niekas nedzūkuoja, čia daugiau, aš sakyčiau, kad prie Vidurio Lietuvos ir Kauno, čia toks kampas eina. Suvalkiečių tarmė gal mažiau skiriasi, dzūkų aš čia nemačiau*" (gim. 1933 m., Jieznas, mokytoja).

Dvi išsiskiriančios vyresnio ir jaunesnio amžiaus žmonių pozicijos dažnai itin aiškiai atsiskleisdavo pašnekesyje dalyvaujant skirtingų kartų atstovams. Pateikiame du pavyzdžius.

Motina: „*Čia Dzūkija.*"

Straipsnio autorė: „*O kodėl?*"

Motina: „*Aš nežinau. Dziukai.*"

Dukra: „*Sakė, mes niekas – nei suvalkai, nei dzūkai. Ant rubežiaus, gal daugiau prie dzūkų.*"

Motina: „*Dzūkija. Atrodo, kad mes dzūkai.*"

Kitas pokalbis. Sūnus: „*Čia tarpas tarp Suvalkijos ir Dzūkijos. Čia nei dzūkai, nei suvalkiečiai. Suvalkiečiai nuo Nemuno, dzūkai už Alytaus.*"

Motina: „*Visas šitas kraštas – Dzūkija.*"

Sūnus: „*Ne Dzūkija. Sakau – čia tokia tarpinė riba.*"

Motina: „*Vaikas daugiau pasakys, ką aš čia – susenau, subobėjau, ką aš čia galvą klapačysiu.*"

Kašonių kaimo dainininkės prie Domicelės Klinavičienės namų. Iš kairės: Adelė Našlėnienė, Anelė Zencevičienė, Domicelė Bartusevičienė (seniūno Algio Bartusevičiaus mama), Marijona Buimilienė, Domicelė Klinavičienė. 2004 m. rugpjūčio 3 d. A. Petrašiūno nuotr.

Straipsnio autorė: *„O iš kur jūs tada žinote, kad čia Dzūkija?“*

Motina: *„Nuo seniau gi, iš kalbų. Kad aš pati savo galva nieko negaliu sudaryt.“*

Sūnus: *„Kad čia niekas dzūkiškai nekalba, čia nieko dzūkiško, grynai, absoliutiškai, čia tos ribos pagal tarmes.“*

Dėl sovietinės politikos (kolektyvizacijos, urbanizacijos ir kitų veiksnių) Lietuvos regioninė kultūra skaudžiai nukentėjo, susitraukė Dzūkijos ir kitų regionų tarminės ribos, deformavosi gyventojų savimonė. Komunistinis periodas ir centrinės administracijos hegemonija nepaliko vietos atskirų regionų politikai. Sovietmečiu etnografiniai skirtumai tarp žmonių menko, nes, kuriantis naujiems miestams, vyko itin didelė vidinė migracija. Šie procesai paveikė ir Jiezną: *„Vietų buvo daug Jiezne laisvų, tai daug privažiavo“* (gim. 1940 m., Jieznas). *„Susimaišę labai, nesuprasi. Jau jie kaip apsigyvena pas mus, tai persimeta į mūsų tarmę“* (gim. 1936 m., Jieznas). Šiandieninėje spaudoje neretai vėl noriai ieškoma sąsajų su Dzūkija: *„XVI amžiuje jiezniškiai buvo Punios parapijos, o puniškiai 12 metų (1950–1962) priklausė Jiezno rajonui. <...> Puniškiai dzūkai, o jiezniškiai – priedzūkiai, o dzūkai geri žmonės, mylintys muziką, dainą, šokį, humorą.“*[12] Ekspedicijos pradžioje teko išgirsti tokią frazę: *„Nuo dzūkų nepabėgę, suvalkų nepasiviję.“* Tai geriausiai atspindi dabartinę Jiezno apylinkių, ypač paties miesto, gyventojų savimonę.

[12] Rimšienė E. Jiezniečiai svečiuose pas puniškius, *Jiezno parapijos žinios*, 2003, nr. 3, p. 7.

Vilūnėlių kaimas. Domicelės ir Igno Aleknavičių namas, statytas 1913 metais. 2004 m. rugpjūčio 3 d. A. Petrašiūno nuotr.

Išvados

Tyrimas atskleidė, kad Jiezno apylinkės – regioninio paribio zona – pasižymi daugiasluoksniu etnokultūrinės savivokos pobūdžiu. Vietos gyventojai savąją regioninę savimonę sunkiai apibrėžia dėl įvairių veiksnių. Tai respondentų amžius ir su juo susijusi konkreti istorinė teritorinių ribų patirtis, sovietų okupacijos laikais dominuojančios centrinės administracijos vykdyta antiregioninė politika, ištrinanti lokalaus identiteto svarbą.

Dauguma respondentų regioninę savimonę apibrėžia remdamiesi kalbos ar tarmės veiksniu. Šiandieninė tarmių nykimo tendencija taip pat daro poveikį regioninės savimonės pokyčiams. Dėl šios priežasties vyresnioji karta dažniausiai pasižymi aiškiai suvokiamu regioniniu identitetu, o sovietmečiu subrendę asmenys bando apibūdinti ribas pagal mokslininkų skelbiamus žemėlapius, neturėdami asmeniškai apibrėžtos savimonės. Akivaizdu, kad jaunuomenė krypsta nuo lokalaus link globalaus identiteto. Gyvenantiems paribyje labai svarbi tampa nacionalinė arba dar globalesnė tapatybė.

2007–2008 m. A. Ragauskaitės ir V. Daugirdo atlikto tyrimo rezultatai sutampa su tendencijomis, pastebimomis analizuojant 2003 m. užfiksuotas jiezniškių nuomones. Vietos žmonės vis rečiau tapatinasi su dzūkais, o Jiezno apylinkes rečiau skiria Dzūkijai. Šis kraštas priskirtinas prie tokių vietovių, kurios istoriškai siejamos su Dzūkijos regionu, tačiau šiandien jų gyventojų savimonei dzūkiškumo reikšmė yra maža.

KALBA

Jiezno šnekta

Kazys Morkūnas

Lietuvių kalbos institutas

Įaugom Nemuno upyne,
Šaknis tvirtai įleidom į gelmes.
Tėvų mus dulkės, gyvos kapinyne,
Čia pašventė padanges ir žemes.
Atėjome iš amžių glūdumos
Uždegti židinius namuos.

Kazys Bradūnas

Jeigu Jiẽzno apylinkių (buv. valsčiaus) žmonės imtų abejoti, kad jie galbūt šneka ne taip gražiai ar taisyklingai („grynai“) kaip kai kurie kaimynai (taip, beje, apie savo tarmę ne retai pasako ir kitų Lietuvos vietų žmonės), juos būtų galima paguosti: nuo vienų ar kitų kaimynų jų šneka ne tik kai kuo skiriasi, bet daugiau ar mažiau turi ir bendrų ypatybių. Dėl to neatsitiktinai ne visada sutapo ir kalbininkų nuomonės, kokiai didesnei tarmei šias apylinkes skirti.

Kazimieras Jaunius pirmą kartą 1899 m. rusų kalba paskelbtoje studijoje „Lietuvių kalbos priegaidės“ tas apylinkes priskyrė prie vidurio (arba viduriečių) aukštaičių, kurių plotas nuo Jõniškio šiaurėje siauru ruožu (Radvìliškis, Kėdáiniai, Kaišiadórys) nusitęsia iki Bìrštono, Jiẽzno pietuose. Šiuo kalbininku sekė Jonas Jablonskis, Antanas Salys ir kt., vidurio aukštaičių tarmę laikydami pereinamąja tarp vakarų aukštaičių ir rytų aukštaičių tarmių.

Vidurio aukštaičiai prie pirmųjų (vakarų aukštaičių) pritampa mišriųjų dvigarsių *an, am, en, em* ir balsių *ą, ę* išsaugojimu (pvz., taria: *lángas, sámtis, keñčia, pémpė; kąsnis, skę̃sta*), prie antrųjų (rytų aukštaičių) – priebalsio *l* prieš *ė, e* kietinimu (pvz., *pelɛ́da*[1] ‘pelėda’, *sáulɛ/sáula* ‘saulė’, *lãdas* ‘ledas’, *pẽla·/pẽla./pẽla*[2] ‘pelę’, *láidžia* ‘leidžia’ *lañktas* ‘lenktas’). Vis dėlto „nosiniai“ balsiai *ą, ę* ne visame vidurio aukštaičių plote tariami vienodai. Išsiskiria jų pietinis kampas, į kurį įeina ir Jiezno bei kai

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2006 07 31, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2007 11 28, pirmą kartą paskelbtas 2008 10 13 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2008-5/2-82/LI.

[1] Raide *ɛ* žymimas po kietojo priebalsio suužpakalėjęs balsis *ė*.

[2] Taškas dešinėje raidės pusėje aukštai rodo ilgąjį garsą, žemai pusilgį.

kurios kitos – Balbiẽriškio, Bìrštono, Butrimoniū, Prĩenų, Užùguosčio – apylinkės. Šis kampas prigludęs prie vakarų dzūkų (arba pietų aukštaičių – Semelìškių, Õnuškio, Alytaũs apylinkių) tarmės, kurioje minėtieji balsiai *ą, ę* žodžio kamiene ir galūnėje dėsningai verčiami *u˙, i˙*, pvz., *grū˙štas* 'grąžtas', *kú˙snis* 'kąsnis', *ru˙stẽlis* 'rąstelis', *šū˙la* 'šąla', *ižgrĩštas* 'išgręžtas', *skĩsta* 'skęsta', *paskĩs* 'paskęs', *gálvu˙* 'galvą', *kárvi˙* 'karvę', *badãvi˙s* 'badavęs', *badãvi˙* 'badavę'. Čia sakoma ir *su lazdù (-u* iš senesnės galūnės **-an*) 'su lazda', *su kárvi* (*-i* iš **-en*), *laukì* (*-i* iš **-en*) 'lauke'. Dzūkų paribiu ir vidurio aukštaičiai (Butrimonių, Užuguosčio apylinkėse) dar gana dažnai pasako *ú˙žuolas, žu˙sìs, tū˙so, gru˙štẽlis, gĩ˙sta, nekĩ˙s, paskĩ˙s* greta *ąžuolas, žąsìs, tąso, grąžtẽlis, gęsta, nekęs, paskęs.*

Tolstant nuo dzūkų, atvejų su *u˙, i˙* vietoj *ą, ę* vis mažėja. Retai pasitaiko ir Jiezno, Birštono apylinkėse. Vis dėlto tam tikrais atvejais balsis *i˙* vietoj *ę* ir čia gana dažnas ar beveik dėsningas. Veikiamųjų dalyvių vyriškosios giminės vienaskaitos ir daugiskaitos vardininko formų galūnės *-ęs, -ę* čia paprastai tariamos su balsiu *i*, kurio ilgumas dažniausiai išlaikomas, bet ne visame plote vienodai, pvz., *gãvi˙s/gãvi*.s/*gãvis* 'gavęs', *rãdi˙s/-i.s/-is* 'radęs', *nesipraũsi˙s/-i.s/-is* 'nesiprausęs', turéji˙s/*-i.s/-is* 'turėjęs', *žinóji˙s/-i.s/-is* 'žinojęs', *usilìki˙s/-i.s/-is* 'užsilikęs', *gãvi˙/gãvi./gãvi* 'gavę', *rãdi˙/-i./-i* 'radę', *nesdalìni˙/-i./-i* 'nesidalinę', *nesipraũsi˙/-i./-i* 'nesiprausę', *sudẽgi˙/-i./-i* 'sudegę', *turéji˙/-i./-i* 'turėję', *žinóji˙/-i./-i* 'žinoję'. Tačiau pasakoma, ypač jaunesnės kartos bei bendrinės kalbos daugiau paveiktų žmonių, ir su galūnėmis *-ęs, -ę*: *lìkę˙s* 'likęs', *acijúose˙s* 'atsijuosęs', *pamẽte˙s* 'pametęs', *pĩrke˙s* 'pirkęs', *susitìke˙s* 'susitikęs'; *išmìre˙* 'išmirę', *isinuomãve˙* 'išsinuomavę', *pĩrke˙* 'pirkę'. Kitų formų galūnėse balsiai *-a, -e*, kilę iš *-ą, -ę* (**-an, *-en*), išlaikomi, pvz., *dvãra˙* 'dvarą', *gálva˙* 'galvą', *šeimýna˙* 'šeimyną', *kã˙* 'ką', *šìta˙* 'šitą', *kárve˙* 'karvę', *žẽme˙* 'žemę'; *su lazdà, su kárve, laukè.*

Jiezno ir gretimose apylinkėse su *i˙* iš *ę* vartojami prieveiksmiai (kartais ir dalelytės) *šĩ˙* (iš *šę*), *tĩ˙* (iš *tę*), *ti˙naĩ/ti˙nái/ti˙naĩs* (iš *tęnaĩ/tęnái/tęnaĩs*) 'ten, tenai', pvz., *káimas tĩ˙ bùvo*; *o tĩ˙ žẽmė kap tìtnagas* (= labai kieta); *tĩ˙, kur gyvẽno*; *tai jau tĩ˙ negeraĩ; jau tĩ˙ paválgom; nù ir jíej tĩ˙ gérė*; *ir viską tĩ˙ iždẽgino*. Kai kur taip (t. y. *tĩ˙*) tariantys vietos žmonės kairiojo Nemuno kranto gyventojus, sakančius *tẽ˙* 'tę', net pravardžiuoja, vadindami juos *tekšiaĩs, tèkšiais* (vns. vard. *tekšỹs, -ẽ; tèkšis, -ė*). Kai kada jiezniškiai juos dar vadina hibridiniu žodžiu *zanemuñčikais* 'užnemuniečiais' ir net pasišaipo iš jų taupumo: *zanemuñčikai pařšų nepjáuna – užkutẽna, kad kraũjas neišbégtų.*

Vidurio aukštaičių ploto pietinę dalį, kur dažniau ar rečiau pasitaiko *u˙, i˙* vietoj *ą, ę* tarimo atvejų, A. Salys pavadino *príedzūkiu*. Taigi Jiezno apylinkės taip pat priklauso šių – priedzūkio – šnektų grupei. Kai kurie jiezniškiai patys apie save sako: *mẽs ne dzūkai, mẽs necikãvom* (t. y. nesakėm *cìk* vietoj *tìk* ir pan. – Licišk**é**nų k.).

Pagal kitą, 1964 m. pasiūlytą ir nuo 1965 m. kalbotyros darbuose ir mokymo programose pradėtą taikyti, lietuvių kalbos tarmių skirstymo variantą (autoriai Aleksas Girdenis ir Zigmas Zinkevičius) visi vidurio aukštaičiai priskiriami prie vakarų aukštaičių. Pietinei jų daliai – Jùrbarkas, Marijámpolė, Vilkavìškis, Kaũnas, Prĩenai, Kaišiadórys, Jiẽznas – duotas *kaunìšk*ių vardas. Savo fonetikos ir gramatikos ypatybėmis kauniškiai artimiausi bendrinei kalbai.

Kauniškiai, taigi ir jiezniškiai, išlaiko ne tik minėtus mišriuosius dvigarsius (*an, am, en, em*) ir nosinius balsius (*ą, ę*), bet ir nekirčiuotų bei kirčiuotų balsių

kokybę ir kiekybę. Jie visose žodžio pozicijose išsaugoja *ė, o* (plg. *tė́vas* ir *tėvẽlis, katẽs* ir *kãtės, sãkė; sõdas* ir *sodẽlis, šakõs* ir *šãkos, sãko*), ilguosius *i* (*y, į*), *u* (*ū, ų*), nors nekirčiuoti kalbos sraute kartais ir sutrumpinami iki pusilgių, pvz., *gi.vulĩ.s* 'gyvulys', *gī́vuli/gī́vuli.* 'gyvulį', *gru.daĩ* 'grūdai', *sū·nu·/sū·nu.* 'sūnų', *piẽtu·s/piẽtu.s* 'pietūs'. Trumpieji kirčiuoti balsiai *i, u* neilginami, t. y. išlaikomi trumpi, pvz., *kìtas, lìko, mìškas, gùli, rùdas, ìšveda, nùveda, sùneša*. Trumpi išlieka ir priešdėlių kirčiuoti balsiai *a, e* (pvz., *àtneša, pàdeda, pràveda, nèveda*), įvardžiuose *màno, tàvo, sàvo* ir kitais atvejais.

Nuo kauniškių Jiezno šnekta iš esmės nesiskiria ir žodžių, jų formų kirčiavimu: kirtis iš galūnės neatitraukiamas, plg. *dienà, sūnùs, tvorà, mokyklà* (tik tolėliau į šiaurę, už Kaišiadorių, Žãslių tokiais atvejais kirtis atitraukiamas į ilgą priešpaskutinį skiemenį). Vis dėlto nukrypimų nuo norminio kirčiavimo ar nesutapimų su juo pasitaiko. Kartais, ypač kalbos sraute, galima išgirsti ir *septỹni* 'septynì', *aštuõni* 'aštuonì', *devỹni* 'devynì', *peñkti* 'penktì', *septiñti* 'septintì', *deviñti* 'devintì' (vietoj kelintinio skaitvardžio *aštuñtas* sakoma *aštuõntas*), *keliõse viẽtose* 'keliosè viẽtose', *rugienõse* 'rugienosè', *Butrimonỹse* 'Butrimonysè', *víenas brólis žentuõse* 'žentuosè' (nuėjęs į žentus). Kitaip gali būti kirčiuojami ir atskiri žodžiai, pvz., *mokýtojas* 'mókytojas', *derliùs* 'derlius' (*bùvo gẽras derliùs*), *skerdžiùs* (4 kirčiuotė) greta *skeřdžius* (2 kirčiuotė), *sodžiùs* 'sõdžius', *mokestìs* ir *mókestis, rūpestìs* 'rūpestis'. Pavardės su priesaga *-onis* dažniausiai kirčiuojamos galūnėje ir linksniuojamos kaip *dantìs, dantiẽs* (jiezniškiai pasako ir *dantỹs, dañčio*), pvz., *Gudonìs, Gudoniẽs* (pasako ir *Gudónis, Gudónio* – Dvarėliškiai), *Palionìs, Palioniẽs, su Palioniṹ.*

Didelėje kauniškių ploto dalyje (jai priklauso ir Jiezno apylinkės) kirčiuotų tvirtapradžių mišriųjų dvigarsių *il, im, in, ir, ul, um, un, ur* pirmieji dėmenys *i, u* ilginami, tariami beveik kaip *y* (*i·*), *ū* (*u·*), pvz., *kýlpa* (*ki·́lpa*) 'kilpa', *mýnkšt*as 'mìnkštas', *pýrmas* 'pìrmas,' *dū́lka* (*dū·lka*) 'dùlka', *stū́mdo* 'stùmdo', *dū́nda* 'dùnda', *kū́rmis* 'kùrmis'.

Žodžio pradžios balsis *e* (sudarantis ir dvibalsio *ei* bei mišriųjų dvigarsių pirmąjį dėmenį) čia verčiamas balsiu *a*, pvz., *aglýna*s 'eglynas', *alektrà* 'elektra', *ãžeras* 'ežeras', *ãžios* 'ežios', *aĩdavau* 'eidavau', *aĩna* 'eina', *aigulỹs* 'eigulys', *ailẽ* 'eilė', *aĩgetos* 'elgetos', *aĩgėsi* 'elgėsi', *árzina* 'erzina'. Po priebalsiais besibaigiančių priešdėlių *ei* išlaikomas (pvz., *ateĩna, pareĩna, užeĩna*), o po balsiais besibaigiančių – verčiamas *ai* (*nuaĩna*) ar įterpiamas *v* (*suveĩna*).

Žodžio pradžios dvibalsiai *ie, uo* dažniausiai „pridengiami" aiškiau ar ne taip aiškiai tariamais priebalsiais. Prieš pirmąjį tariamas *j* ar ne toks aiškus neskiemeninis garsas *i* (žymimas raide *i̯*), pvz., *jíena/i̯íena* 'iena', *jíeško/i̯íeško* 'ieško', *jievà/i̯ievà* 'ieva'. Tokį pridėtinį *j* tikriausiai jau gana seniai yra gavę ir tikriniai žodžiai *Jiẽznas* 'miesto vardas', *Jiẽzno ẽžeras, Jieznėlė* 'upės vardas', kurių šaknis **iez-*, manoma, paveldėta iš čia kadaise gyvenusių lietuvių giminaičių jotvingių ir sietina su lietuvių *iež-* (plg. *iẽžti* 'aižyti'). Dažniausiai ne visai „gryni" žodžio pradžioje išlieka ir priešakiniai balsiai *i, ė*; tariama: *i̯ikì* 'iki', *i̯ìma* 'ima', *i̯í.lgas* 'ilgas', *i̯í.rklas* 'irklas', *i̯ė́da* 'ėda', *i̯ẽmė* 'ėmė'. Prieš *uo-*, rečiau ir prieš *u-* senesnieji Jiezno apylinkių žmonės prideda *v* ar ne taip ryškų jo variantą *u̯*, pvz., *vúoga/u̯úoga, vuogáuna/u̯uogáuna, vúosto/u̯úosto, vubagáut, u̯ùgnį, vū́kvedis, vuž vùpės/u̯už u̯ùpės*. Jaunesnieji šnektos atstovai jau yra išmokę tarti ir be *v/u̯*: *úoga, uogáuna, úosto, ubagáuti* 'elgetauti', *ùgnį, ū́kvedis, už*

ùpės. Pasitaiko išgirsti ir priešingą reiškinį – priebalsio *v* iš žodžio pradžios prieš balsį *o* numetimą (pvz., okietỹs 'vokietis' – Pėlekonių k.), nors tai daugiau būdinga toliau į vakarus, kairiajame Nemuno krante, gyvenantiems kauniškiams.

Dar reikia priminti ir kalbininkų pastebėjimą, jog dvibalsis *-uo* nedideliame plotelyje, į kurį įeina Jiẽzno, Bìrštono, Butrimoniū, Nemajū́nų, Puniõs ir kai kurios kitos gretimos apylinkės, apskritai tariamas kiek savotiškai, tarsi *u̯o* ar net *u̯a*, *va*, pvz., *du̯óna/du̯ána /dvána* 'duona', *atidu̯ósiu/atidu̯ásiu/atidvásiu* 'atiduosiu'; *vandu̯õ/vandu̯ã/vandvã* 'vanduo'. Kaip ir daugelyje tarmių, senąsias formas *sesuõ, šuõ* Jiezno šnektoje yra pakeitusios *sesuvà* (kartais ir *seserìs*), *šuvà*.

Žodelius *kaĩp, taĩp, kitaĩp, šitaĩp, visaĩp* jiezniškiai taria *kàp, tèp, kitèp, šìtep, visàp*. Toks tarimas būdingas ne tik nemažai daliai kairiojo Nemuno kauniškių (jie pravardžiuojami *kàpsais*), bet ir kaimynams pietų aukštaičiams, tolimesniems rytų aukštaičiams vilniškiams.

Dėl fonetinių ar morfologinių priežasčių trumpinami kai kurie žodžiai, tam tikrų linksnių, asmenų ar kitos formos:

a) žodeliai *an* 'ant' (*pakabìno an šakõs*), *dá* 'dar' (*àš dá usilìkis* 'aš dar užsilikęs'), *i̯i*, rodos, greta dažnesnio *ir, nór* 'nors' (*parvèšim nór pórą vežìmų*), skaitvardžiai *dẽšim* (rečiau *dẽšims*), *dvìdešim*, *trìsdešim*...;

b) vienaskaitos vietininko formos: *vienõj pirkioj, anõj pùsėj, trečiõj klãsėj, paplentỹ gyvẽna, turiù atmintỹ, vandenỹj/vandenìj; anam̃ káime, naujam̃ namè*; rečiau daugiskaitos vietininkas: *naujuõs namuõs* (dažniausiai vartojamos nesutrumpėjusios formos: *káimuose, pirtysè*);

c) daugiskaitos naudininko formos be galūnės *-s*: *tėvám* 'tėvams', *rañkom* 'rankoms', *kárvėm* 'karvėms', *dantím* 'dantims', *naujíem* 'naujiems', *kitíem* 'kitiems'. Su jomis supanašėjusios ir kai kurių linksniuočių daugiskaitos įnagininko formos, plg. *su rañkom, su rõgėm, su dantim̃, šunim̃* (*šunim̃ apstatýtas*), *naktim̃* (*rũkė ir naktim̃).* Retos (užfiksuotos Dvarėliškių k.) šių linksnių formos su galūne *-mi*: *reikéjo dúot žmonémi* (= žmonėms); *bùvo su grindimì* (= grindimis) *pirkià*; *gìnė naktimì* (= naktimis); *pradéjo váikščiot su šunimì* (= šunimis). Visos tos formos (su *-m* ir *-mi*) – seniau vartotos dviskaitos tam tikros liekanos. Kitokių (vardininko, galininko linksnių) dviskaitos formų jiezniškiai beveik nevartoja; jos keičiamos daugiskaitos formomis, pvz., *du bróliai gyvẽno; rugiùs pjáuna – du lìtai* (užmokestis); *Butrimonỹse du namùs turéjo; dvi sẽseris turéjo*. Tik senų žmonių retai pasakoma: *dù hektarù žẽmės turéjo*; *ailìniai* (= eiliniai kareiviai) *po dù metù tarnãvo*;

d) veiksmažodžių visų nuosakų ir laikų daugiskaitos I ir II asmenų formos: *dãrom, važiúojam, nórim, bijójom, norėjom, suprãtom, norédavom, važiúodavom, žiūrékim; dãrot, bùvot, važiãvot, žiūrékit, važiúotumėt*. Rečiau pasakoma ir su galūne *-ė* (*nórimė, norėjomė, bijójomė, pradéjomė, suprãtomė, šókomė, bū́simė/bū́sium(ė); žinókitė*), priderinta pagal sangrąžines formas (*kalbamės, praũsiamės, šnekéjomės; žinókitės*);

e) būtojo kartinio laiko III asmens formos: *pastovéj /pastovėi̯, prasidéj, reikéj, bùu̯, nuvažiáu̯, atitarnáu̯*. Jos vartojamos greta *pastovéjo, prasidéjo, reikéjo, bùvo, nuvažiãvo, atitarnãvo;*

f) bendratis: *darýt* (*-t* užfiksuotas ir kietas, ir minkštas; kalbos sraute dažnai priklauso nuo po bendraties einančio kito žodžio, t. y. prasidedančio kietu ar minkštu priebalsiu, užpakalinės ar priešakinės eilės balsiu), *laikýt, pašienáut,*

pasitráukt, pažiūrė́t, greta su *-ti* ar *-te* (taria *–te/te.*) iš *-tie* (aš *nuveinù paganýte/ paganýte.; ateĩna paválgyte.; bérnas aĩe.na arkliū̃ pérkalte.; pràdeda sùkte.s/sukties*).

Viena iš būdingesnių morfologijos ypatybių, kuria jiezniškiai skiriasi nuo bendrinės kalbos, – vyriškosios giminės daiktavardžių vienaskaitos naudininkas su galūne *-(i)u* vietoj *-(i)ui,* pvz., *aĩguliu* 'eiguliui', *árkliu* (*árkliu sùšeria*), *põnu* 'ponui', *tė́vu* 'tėvui'. Priebalsinių ir *i* kamienų daiktavardžiai vyresniosios kartos žmonių pasakomi ir su galūne *-i*, pvz., *ãkmeni, pĩemeni* greta *ãkmeniu, pĩemeniu* 'akmeniui, piemeniui'; *ãki* greta *ãkiai, vãgi* greta *vãgiu* 'vagiui'. Nedėsningai (posakiuose) galūnė *-i* pasitaiko ir su kitais žodžiais, pvz., *po kãri* 'po karo'. Galūnes *-(i)u, -i* turi visi pietų aukštaičiai, kai kurie rytų aukštaičiai ir tik rytinio pakraščio kauniškiai (Birštonas, Jieznas, Prienai).

Dabar Jiezno šnekta yra pačiame kauniškių pakraštyje, kuriame dar vartojamas vidaus einamasis vietininkas (iliatyvas). Tačiau gyvesnės yra šio linksnio vienaskaitos formos, pvz., *Verknẽn aĩdavo gáudyt žuvū̃; trìsdešim septiñtais mẽtais išėjaũ karúomenėn; patekaũ mókomon kuopõn; neiḿk to vãbalo rañkon.* Neretai jos pakeičiamos prielinksnio *in* (vartojamo vietoj *į*) junginiu su galininko linksniu, pvz., *nuainù in Jiẽzną; pavažiãvo in kìtą káimą; reĩkia suvèžt, in klúoną sukráut*. Daugiskaitos formos su formantu *-na* daugiausia užfiksuotos iš vyresniosios kartos šnektos atstovų, pvz., *krū́muosna nusìvedė; vagònuosna suvãrė; žentúosna užėjis* 'į žentus nuėjęs'. Dabar daug dažniau sakoma: *in tólimus miškùs gíndavom* (galvijus); *vaikaĩ sulìpo in medžiùs; išvažiavaũ in Prĩenus; paiḿk vaĩką in rankàs.*

Vienokių ar kitokių pokyčių (palyginti su bendrine kalba) daiktavardžių kaityboje pasitaiko ir daugiau, pvz., *botkotỹs* 'botkotis', *debesỹs* 'debesis', *žvirblỹs* 'žvirblis', *latvỹs* 'latvis', *lietuvỹs* 'lietuvis', *vokietỹs* 'vokietis', *musià* 'musė', *skolẽ* (taria *skolẽ*) 'skola', *vasarójas* 'vasarojus', *sūnaĩ* 'sūnūs', *vandenaĩ* 'vandenys', *žmónys* 'žmonės', *žvỹrius* 'žvyras'.

Mėgstami jiezniškių mažybinės reikšmės daiktavardžiai (deminutyvai) su priesagomis *-ukas, -ė* (rodos, rečiau *-iukas, -ė*), *-utė*, pvz., *gyvulùkas, kepalùkas, lašinùkai, piemenùkas, popiergalùkas, šaltinùkas, upelùkas, gatvùkė, parapijùkė, pievùkė, plytùkė, sodybùkė, trobùkė; keliùkas, teliùkas* 'veršelis', *gryčiùkė; akùtė, duobùtė, karvùtė, ožkùtė.* Pasitaiko vienas kitas vedinys ir su priesagomis *-utas, -uta*, pvz., *langùtas* 'langelis', *vaikùtas* 'vaikelis, vaikiukas', *mergutà* 'mergaitė'. Su priesaga *-(i)ukas* gana dažnai iš tėvo pavardės daromos ir berniukų (nevedusių vyrų) pavardės, pvz., *Gudonùkas* (: *Gudonìs*), *Padegimùkas* (: *Padegìmas*), *Juozapavičiùkas* (: *Juozapãvičius*), *Pugačiauskiùkas* (: *Pugačiáuskas, Pugačiaũckas*); su *-utas* dažniausiai iš pavardės, turinčios prieš galūnę priebalsį *g* ar *k*, pvz., *Bragùtas* (:*Bragà*), *Ramoškùtas* (: *Ramoškà*), *Rūkùtas* (: *Rũkas*), *Žėkùtas* (: *Žėkà, Žẽkas*). Mergaičių (netekėjusių moterų) pavardžių darybai dažnai vartojamos priesagos *-utė, -iūtė*: *Bragùtė, Žėkùtė, Pugačiauskùtė, Gacevičiũtė* (: *Gacẽvičius*), *Palioniũtė* (: *Palionìs*).

Kaip ir dauguma aukštaičių, vietoj bendrinės kalbos daiktavardžių su priesaga *-ininkas* jiezniškiai vartoja vedinius su *-inykas*, pvz., *kampinỹkas, šeiminỹkas, valãkinykas.*

Įvairuoja kai kurių, ypač negimininių, įvardžių formos ir jų vartojimas. Gana dažnai galima išgirsti formas *manĩ, tavĩ* (*manĩ̀, tavĩ̀*), vartojamas vienaskaitos kilmininko (*manę̃s, tavę̃s*) ar galininko (*manè, tavè*) reikšmėmis, pvz., *nóri atsikratýt manĩ; manĩ pramaitinaĩ; aĩk pas manĩ*. Jos maišomos su *manè, tavè/tàve* ar *manì, tavì*, pvz., *àtvežė ligóninėn manè; tu padareĩ manè žmoguḿ; pramaitýk manì; prašaũ tavè; aĩs*

už tàve. Nevienareikšmiškai (keliems linksniams reikšti) vartojamos ir daugiskaitos formos *mumi, jumi* (kirčiuojamos dvejopai), plg. *mùmi méistras mokéjo; mumì mokìno; pas mumì bùvo bendraĩ; mumì kẽlia rytè; mùmi išvãrė iš namũ; ji mùmi mokìno; ties mumì bùvo; ką̃ jumì daugiaũ pasakýt? dẽkui jùmi.* Daugiskaitos naudininkas turi ir gretimines formas *múm/mum̃, júm/jum̃.* Turbūt naujesni pasakymai: *pas mùs arkliaĩ keturì bùvo; skeřdžium bùvo pas mùs.* Daugiskaitos kilmininko formą *mũsų* dažnai keičia trumpesnė *mũs*: *nuo mũs káimo liki Kaũno važiãvo; diedùkas mũs nepristójo* 'senelis mūsų nesutiko'. Pasakoma ir *mũsų dẽšim.*

Vietoj kai kurių paprastųjų įvardžių formų jiezniškiai vartoja ilgesnes (įvardžiuotines) formas, pvz., *nušóvė jąją ir pàts nusišovė; su jąj (já·i̯)* 'su ja'; *po tąj óbele* 'po ta obelimi'; *anój* 'ana', *tój* 'ta', *tíej* 'tie', *kuríej* 'kurie'.

Reikia pridurti, kad įvardžiuotiniai būdvardžiai Jiezno šnektoje dabar nevartojami; pasitaiko tik viena kita sustabarėjusi, sudaiktavardėjusi, tam tikro termino sudėtine dalimi tapusi ar kitokia forma, pvz., *per dìdįjį kãrą iškiřto* (mišką); *prie senũjų* (greta *senų̃*) *kapų̃*; *Ilgója* 'Dvareliškių k. pievos pavadinimas'; dar plg. *trečiõkasai* 'trečią valako dalį turintis valstietis'.

Bet kur sutikto lietuvio pašnekovo kilmę neretai išduoda tam tikrų veiksmažodžių formų vartojimas. Priedzūkio, t. y. su dzūkais (pietų aukštaičiais) besiribojančiose, šnektose prie jų skirtinos būtojo kartinio laiko vienaskaitos I asmens formos: *samdiaũ (samdeũ), vediaũ; barstiaũ (barsteũ), matiaũ.* Jos į būtojo kartinio laiko asmenavimo paradigmą įsivestos pagal kitų asmenų formas, neturinčias afrikatų *dž, č*, plg. *samdeĩ, sam̃dėme, sam̃dėte, sam̃dė; barsteĩ, bařstėme, bařstėte, bařstė.* Dabar, ypač jaunesniųjų žmonių, vėl dažnai grįžtama prie norminių formų: *samdžiaũ, vedžiaũ; barsčiaũ, mačiaũ.* Kai kur (pvz., Paverknių k.) tikinama, kad *samdiaũ, barstiaũ* tipo formos apskritai nevartojamos.

Kitų Lietuvos vietų žmonių ausiai neįprastos yra ir tariamosios nuosakos vienaskaitos I ir II asmenų formos su pabaiga *-tau, -tai*, pvz., (aš) *norétau daugiaũ gáut*; (aš) *nuveĩtau, kad aĩtau*; *jéi* (tu) *norétai, tai diřbtai*[3]; *kad* (tu) *neišbraidýtai linų̃*; *kad tu man čia nesẽstai; kad* (tu) *neatšaltái kójų.* Jiezniškiams nėra visai svetimos ir I asmens formos su pabaiga *-čia*, pvz., *aš bũčia mìrus*; *norẽjo, kad àš bũčia pas jį̃.* Gretiminių formų vartojimą iš vienos pusės veikia kaimynai dzūkai (formos su *-tau*), iš kitos pusės – užnemunės ir artimiausi dešiniojo kranto (Kálvių, Žiežmãrių apylinkių) kauniškiai (formos su *-čia*). Suprantama, juntama ir bendrinės kalbos įtaka, plg. *bũčiau atsisẽdęs*; *ką gi aš padarýčiau víenas.*

Veiksmažodžių bendratys su pabaiga *-inti* ir iš jų padarytos formos jiezniškių dažniausiai tariamos su ilguoju *i* (rašomu *į* arba *y*), pvz., *dalį̃t* 'dalinti', *padalį̃ki* 'padalinki, *gamį̃ti* 'gaminti', *sugamį̃kit* 'sugaminkite', *durys atkabį̃tos* 'atkabintos', *bùvom kitèp augį̃ti ir mokį̃ti* 'buvom kitaip auginti ir mokyti', *kad atpìgįtų* 'atpigintų'. Ši ypatybė labai būdinga kairiojo Nemuno kranto kauniškiams, kurie dar ir minėtose formose su *-enti* bei esamojo laiko formose su *-sta* netaria *n*, pvz., *gyvę̃t, gyvę̃siu, gyvę̃k, sę̃sta, tį̃sta.* Jiezno apylinkėse tais atvejais *n* paprastai išlaikomas: *gyvént, gyvénsiu, gyvénk, sénsta, tínsta* (*kója skaudẽjo, bũdavo ištínsta*).

Be kitų Jiezno šnektos veiksmažodžio būdingesnių ypatybių, dar galima paminėti:

[3] Dviskiemenių žodžių tvirtapradė priegaidė paprastai pakinta į tvirtagalę.

a) esamojo laiko formas su intarpu *-n-*, pvz., *deñga* 'dega' (*kíek sudeñga tų pirčių su linaĩs*), *liẽnka* 'lieka', *užmiengì* 'užmiegi', *driñska* 'dryska';

b) *žiūréti* esamojo laiko formas: *žiũrau* (= žiūriu) *ar gãlima pasimelĩsti*; *pro pẽčių žiũrome* (= žiūrime); *žiũro* (= žiūri), *kokiū grūdū daugiáusia;*

c) būtojo kartinio laiko III asmens formas: *ãj(o)* 'ėjo', *nuvẽj(o)* 'nuėjo', *parẽj(o)* 'parėjo', *užẽj(o)* 'užėjo'; *góvė* 'gavo', *pagóvė* (*výrai vãgį pagóvė* – Dvareliškių k.);

d) esamojo laiko vyriškosios giminės veikiamųjų dalyvių, kurie apskritai vartojami retai ir dažniausiai tik pažyminio reikšme, vienaskaitos ir daugiskaitos vardininką su priesagomis *-(i)ant-* ar *-int-*, pvz., *dirbantỹs žmogùs, bùvo ìšgeriantỹs výras, stovintỹs vanduõ; méistrai visì išgeriantys bùvo, màno seřgantys vaikaĩ, gùlintys gyvuliaĩ;*

e) priešdėlį *in-* 'į', pvz., *iñkasa, iñmetė, iñsegė, inšókt*; gana dažną slaviškos kilmės *da-*, pvz., *nedagirdžiù* 'neprigirdžiu', *nedamataĩ* 'neprimatai', *jaũ tį̃ davažiúoji* 'jau ten privažiuoji'.

Kai kurie prielinksniniai ir kiti žodžių junginiai vartojami tai su vienu, tai su kitu linksniu, t. y. sinonimiškai, plg.: *ligì* (*ikì*) *Kaũno keturiasdẽšim kilòmetrų* ir *prijúostė bùvo ligì žẽmei; lig vãliai bùvo ubagū; buvaũ po karúomenei*; *po kãri* (= karui) *pasistãtė piřkią; prie Smetõnai* (= Smetonos prezidentavimo metais) *tarnavaũ kar(i)úomenėj* ir *nãmas prie nãmo; prie rùso* (= rusų valdžios metais) *bùvo kitèp; tėvaĩ liẽnka prie sūnaũs; reikéjo keliaĩ taisýt* ir *keliùs reikédavo taisýt; àš buvaũ našlỹs; buvaũ našlỹs líkęs* ir *vidaũs ministrù bùvo.*

Jiezno šnektos žodyne pasitaiko nemaža retesnių, šiai ir dar kai kurioms tarmėms būdingų, kitaip padarytų, kitomis reikšmėmis negu bendrinėje kalboje vartojamų žodžių, pvz., *akénti* 'akėti', *dañgtis* 'tvartas', *dař* 'dabar', *gliaudẽlis* 'pribrendęs riešutas, kuris pats gliaudosi iš taurelės', *kiẽmas* 'kaimas', *krapštulỹs* 'kas mėgsta dirbti smulkius darbus, krapštytis', *lepùtė* 'gaidelis, voveraitė (grybas)', *lopùkė* 'verpiamojo ratelio kojelė, kuri minama suka ratą', *pãdaras, padaraĩ* 'pakinktai', *palaižinỹs* 'palaižūnas, pataikūnas', *pařšinė* 'veislinė, veislei skirta (kiaulė)', *praparšà* 'properša', *rangóti* 'rangyti' (*vakarè surangójam áudeklą*), *raudónbaravykis* 'raudonikis', *sargẽlis* 'verpiamojo ratelio stulpelis ritei įstatyti', *stovýkščia* 'audžiamųjų staklių šoninis rėmas, šlaunis', *šventóvakaris* 'šventvakaris' (*nuo Kalẽdų iki Trijū karãlių šventóvakariai)*, *talkúoti* 'talkinti', *velkéti* 'stumti durų velkę' (*išeĩdamas durìs užvelkék*). Perėjus Jiezno ir gretimas apylinkes iš vakarų į rytus ir iš šiaurės į pietus galima išgirsti net tą patį daiktą (objektą) vadinamą bent keliais vardais, pvz., *kařkvabalis* turi atitikmenis *grambuolỹs, klevìnis, klevìšius, mélnykas* (sl.); *laũmžirgis* – vieniems dar *žirgẽlis, žírgas*, kitiems *laũmės arkliùkas, rãganos arkliùkas, striẽlčius* (sl.); *kraujãžolė* kai kam dar *karpýtinė, kraujùkas, kraujùtis*. Šnektos žodyną paįvairina ir žodžiai su tam tikrais jų šaknies fonetiniais ar kitais pakitimais, pvz., *aprengà* 'apranga, apsirengimas, drabužiai', *beĩgti* 'baigti' (*kãras beĩgėsi; mẽnesiu(i) beĩgiantis*), *pabeigà* 'pabaiga', *gelą̃sti* 'galąsti' (*mokéjau išgelą̃st*), *glúoksnis* 'gluosnis', *kaliniaĩ* 'kailiniai' (*mažì kalinùkai*), *kriūtìnė* 'krūtinė', *priemìnė* 'priemenė, prieangis'.

Ilgus šimtmečius Lietuvoje besikeitusios politinės, ekonominės, kultūrinės sąlygos, bendravimas su kitakalbiais žmonėmis veikė ir šnektos žodyną.

Gausiausią skolinių sluoksnį sudaro slavizmai, patekę iš lenkų (lenk.), baltarusių (brus.), rusų (rus.) kalbų, pvz., *ãbadas* 'vežimo medinio rato lankas, ratlankis' (plg. brus. *абады, вóбад* , rus. *óбод*), *alè* 'bet' (lenk. *ale*, brus. *але*), bà 'nes' (lenk. *ba*,

brus. *ба*), *bùsilas* ‘gandras’ (lenk. *busiel*, brus. *бу́сел*), cèbras ‘(medinis) kibiras’ (lenk. *ceber*, brus. *цэ́бар*), *kalatóti* ‘plakti, mušti (sviestą)’ (rus. *колома́ть*), *kãšikas, kãšius* ‘krepšis’ (lenk. *koszyk, kosz*, brus., rus. *кош*), *káuka* ‘kuosa’ (lenk. *kawka*), *kriaũčius* ‘siuvėjas’ (lenk. *krawiec*), *lašk*à ‘lova’ (brus. *ло́жка*), *mãčyti* (*pamãčyti*) ‘padėti, pagelbėti’ (plg. brus. *по́мач*), *meñdelis* ‘javų guba’ (lenk. *mendel*), *pãduška* ‘pagalvė’ (brus. *падýшка*), *pagadà* ‘gražus oras, giedra’ (brus. *на́гада*), *prẽslas* ‘javų, šieno prikrauta šalinė’ (brus. *пра́сла*, rus. пря́сло, lenk. *przęsło*), *šõrai* ‘plėškė, pakinktai be pavalkų’ (lenk. *szory*), *tičkà* ‘gairė, kaištis’ (lenk. *tyczka*), *trópas* ‘sielis’ (lenk. *trafta*).

Mažiau pasitaiko germanizmų, t. y. skolinių iš vokiečių (vok.) kalbos, pvz., *dyselỹs/diselỹs* (plg. vok. Deichsel, tarmių *dîsel*), *lémbonas* ‘kartis, jungianti priekinę ir užpakalinę vežimo ašis; pertraukas’ (vok. *Langbaum*), *stelvõgė* ‘vežimo, akėčių, plūgo skersinis branktams užkabinti’ (vok. *Stellwage*, plg. lenk. *stelwaga*), *stùkas* ‘vežimo rato ratlankis’ (vok. *Stück* ‘vienetas, gabalas’), *špýkis* ‘vežimo rato stipinas’ (vok. *Speiche*, tarmių *spîke*). Į Jiezno šnektą germanizmai daugiausia pateko per užnemunės kauniškius, turėjusius tiesioginių kontaktų su vokiečiais. Tačiau ne visi anų plačiai vartojami germanizmai būdingi ir jiezniškiams. Pavyzdžiui, kairiajame Nemuno krante – *spãtas* (vok. *Spaten*), *stubà* (vok. S*tube*, tarmių *stuba*), o Jiezno apylinkėse – *lópeta, pirkià/grinčià*.

Jiezno šnekta, kaip ir kitos didesnės ar mažesnės lietuvių kalbos tarmės, formavosi ne vieną šimtą metų, buvo perduodama iš kartos į kartą. Su kartų kaita vyko ir ryškesni ar mažiau pastebimi šnektos pokyčiai. Vieni, kaip ir visose tarmėse, vyko dėl vidinių šnekamosios kalbos raidos dėsnių, pvz., kai kurių žodžių ar jų formų fonetinis ar morfologinis trumpėjimas, dviskaitos nykimas, senesniųjų formų keitimas naujesnėmis priebalsinių, *i, u* kamienų daiktavardžių linksniavime (plg. *ãkmenas, vandenaĩ, sūnaĩ, vagiaĩ, vagiám, sūnám, sūnaĩs*, vietoj *akmuõ, vándenys* ar dar senesnės formos *vándenes, sū́nūs, vãgys, vagìms, sūnùms, sūnumìs*), veiksmažodžių asmenavime (plg. *žùvys pavãsarį* ***neršia*** vietoj retesnės III asmens formos *neršti*) ir kt.

Šnektos raidai poveikį darė ir įvairūs išoriniai veiksniai: kaimynų šnektos, svetimos kalbos, prie didžiųjų Lietuvos upių – Nemuno ir Neries (jų tarpupyje) – nuo senų laikų vykęs žmonių judėjimas ir ypač pagyvėjęs gyventojų kilnojimasis, maišymasis XX amžiuje. Didelę įtaką daro besikeičiančios visuomeninės, ekonominės, kultūrinės aplinkybės ir, suprantama, vis stiprėjanti bendrinės kalbos įtaka.

Savo fonetinėje ir gramatinėje sandaroje Jiezno šnekta, daugiausia išlaikiusi kauniškių tarmės ypatybių, kartu yra ir jos pakraštinė (kalbininkų terminu – periferinė) šnekta, kuriai būdingos kai kurios gretimų (vakarų dzūkų, arba pietų aukštaičių, mažiau rytų aukštaičių) tarmių ypatybės. Jų visuma atspindi ne tik šnektos praeitį ir dabartį, bet rodo ir tolesnės raidos polinkius. Kalbos mokslui svarbu pastebėti ir užrašyti ne tik visuotinai vartojamas šnektos ypatybes, bet ir retus, tik viename ar kitame kaime ar tik iš vieno kito atstovo išgirstus faktus, pvz., *Nẽmunas patvínksta*[4] ‘Nemune pakyla vanduo’ (Nibriū k.); *nùmirė prieš mán gìmant*[5] ‘mirė prieš man gimstant’.

[4] Esamojo laiko III asmens forma yra kontaminacinė – iš dviejų artimos reikšmės veiksmažodžių *tvìnti* ir *tviñkti*.

[5] Esamojo laiko padalyvis *gìmant* padarytas iš retos (vartotos, gal ir vartojamos?) esamojo laiko formos *gìma* ‘gimsta’.

Literatūra[6]

Drotvinas V., Grinaveckis V. *Kalbininkas Kazimieras Jaunius*, Vilnius, 1970, p. 66–68, 165.

Girdenis A., Zinkevičius Z. Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos, *Lietuvių dialektologijos skaitiniai*, sud. Z. Babickienė, B. Jasiūnaitė, Vilnius, 1999, t. 1, p. 125–135; tas pats. Zinkevičius Z. *Rinktiniai straipsniai*, Vilnius, 2002, t. 1, p. 354–364; dar žr. *ten pat*, p. 365–380 (apie lietuvių kalbos tarmių skirstymą).

Lietuvių kalbos atlasas: *Leksika* (t. 1), *Fonetika* (t. 2), *Morfologija* (t. 3), Vilnius, 1977, 1982, 1991.

Lietuvių kalbos rašybos žodynas, Vilnius, 1948, p. 118–122.

Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija, sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, red. L. Grumadienė, Vilnius, 2004, p. 37 ir kt., 53–54.

Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija, sud. E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas, B. Vanagienė, A. Vidugiris, red. E. Grinaveckienė, K. Morkūnas, Vilnius, 1970, p. 25–40, 231 ir kt.

Lietuvių kalbos žodynas, Vilnius, 1956–2002, t. 1–20.

Markevičienė Ž. *Aukštaičių tarmių tekstai*, Vilnius, 2001, d. 2, p. 32–59, 235, 243–245, 285–295.

Morkūnas K. Dėl priedzūkio ir jo ribų, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1994, t. 34, p. 84–92.

Salys A. *Raštai. Lietuvių kalbos tarmės*, Roma, 1992, t. 4, p. 109–114 (ir žemėlapis), 303–304.

Vidugiris A. Svarbesnieji pietinės Lietuvos Panemunių tarmių bruožai, *Panemunių dzūkai*, Vilnius, 1970, p. 44–45.

Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*: *Lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija* (su 75 žemėlapiais), Vilnius, 1966.

Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius, [2]1994, p. 25–34, 153.

[6] Duomenis straipsnio autorius taip pat rinko „Versmės“ leidyklos 2003 m. rugpjūčio 18–27 d. organizuotos į Jiezno apylinkes kompleksinės ekspedicijos (vadovas Juozas Pugačiauskas) metu.

Jiezno ir Stakliškių šnektų leksika

Asta Leskauskaitė

Lietuvių kalbos institutas

Pasak amerikiečių mokslininko Džono Sovos (John Sowa, 2010), natūralios kalbos turi žodžius ir frazes viskam, kas kada nors buvo atrasta, numanyta ar įsivaizduota, įvardyti ir apibūdinti. Leksika tarsi tiltas susieja kalbą su ja perteikiamomis žiniomis. Lingvistai ją laiko greičiausiai kintančia kalbos sistemos dalimi. Nuolatinę leksikos kaitą skatina istoriniai, ekonominiai, sociokultūriniai bei kitokie visuomenės gyvenimo procesai. Tai būdinga visoms pasaulio kalboms ir kalbiniams variantams be išimties. Taip, laikui bėgant, iš aktyviosios vartosenos traukiasi, pavyzdžiui, senieji skoliniai, archaizmai, istorizmai ir atsiranda naujų žodžių, kurių reikia naujiems daiktams, reiškiniams, veiksmams ir kt. pavadinti.

Šiame straipsnyje, taikant aprašomąjį metodą, kai kuriais leksikos atžvilgiais aptariamos Jiẽzno ir Stãkliškių šnektos yra priskiriamos rytiniams vakarų aukštaičiams kauniškiams (pagal Antano Salio lietuvių tarmių klasifikaciją – vidurio aukštaičiams) ir abi priklauso 591 punktui pagal *Lietuvių kalbos atlasą* (Girdenis, Zinkevičius 1966; LKA I, žml. Nr. 1; Geržotaitė 2014; Geržotaitė, Mikulėnienė 2014). Jos patenka į *priedzūkio* plotą, turintį daug pietų aukštaičiams būdingų ypatybių (Morkūnas 1994: 90; VLEe). Taigi galima kelti prielaidą, kad aptariamosios šnektos turi ne tik fonetinių, akcentinių, morfologinių, darybinių ar sintaksinių, bet ir leksinių bendrybių su pietų aukštaičiais.

Lingvistinėje literatūroje pastebima, kad vietinių gyventojų sugebėjimas nurodyti jų vartojamo kalbinio varianto skirtumus nuo kitų kalbinių variantų yra vienas iš svarbių tarminio sąmoningumo aspektų. Dialektologinėse ekspedicijose respondentai, paklausti, kuo jų gimtoji tarmė (šnekta) skiriasi nuo kitų tarmių (šnektų), nurodo tam tikrus fonetinius, kirčiavimo, gramatinės struktūros ar kitus požymius. Vis dėlto greičiausiai ir dažniausiai jie pastebi leksikos skirtumus. Ši tendencija nustatyta ir tiriant Jiẽzno bei Stãkliškių šnektas. Pasak nurodytų šnektų atstovų, kitose, ypač gretimose, šnektose tam tikri objektai, veiksmai, asmenys ir pan. gali būti įvardijami visiškai kitaip. Štai vienas Stãkliškių gyventojas (apie 75 metų amžiaus) teigė taip: „Mès su dzū̃kais. Nesãkom *keřdžius*, pas mùs *skeřdžius*, tèp kap ir šìto Krėvẽs. <...> Pãvyzdžiui, *dìšlius* – ir pas júos, ir pas mùs [yra]. O jaũ [mano] žmonà kapsẽ, čià nuo Igliáukos. <...> Jaũ, tén jau *dýselis* và. <...> Paiḿk árklį và pakinkýtą và, taĩ an kaklū̃ jau kàd kur laĩko, tai mẽs sãkom *nošỹlnikai*, o tį̃ jau *dẽlingės*. Mẽs sãkom, kur teḿpia, *pastaránkos*, o jíej sãko *vìržiai* và."

Pagal vartojimo sritį Jiẽzno ir Stãkliškių šnektų leksikos fondą sudaro bendri tautos žodžiai ir dialektizmai[1]. Pastarieji gali būti fonetiniai, morfo(fo)neminiai, akcentiniai, darybiniai, morfologiniai, sintaksiniai arba leksiniai. Šiame straipsnyje dėmesys daugiausiai kreipiamas į antrosios grupės žodžius – dialektizmus.

Lokalinių leksinių dialektizmų iš Jiẽzno ir Stãkliškių apylinkių užrašyta gan nemažai, pvz.: *atãgonis* 'atsiganymas' Stk (LKŽe); *atãpalas* 'ledas, susi-

[1] Dialektizmai (arba tarmybės) – žodžiai ir posakiai, vartojami apibrėžtos teritorijos žmonių ir neatitinkantys bendrinės kalbos normų (Gaivenis, Keinys 1990: 205; LKE 539–540; VLEe).

daręs ant senesnio ledo, antledis' Stk (LKŽe); *briẽzgas* 'atrėža, skiautė' Jz (LKŽe); *brùkana* 'menka, pigi prekė' Jz (LKŽe); *dramblỹs* 'šiaudinio stogo kampas, uždengtas varpiniais kūleliais' Stk (LKŽe); *dùbakelis* 'žemas kelias' Stk (LKŽe); *dùrsčioti* 'vaikščioti lyg ko ieškant' Jz (LKŽe); *dzapsė́ti* 'lesti' Jz (Urbanavičiūtė-Markevičienė, Grinaveckis 1992: 175); *gyvìklė* 'pempė' Jz (LKŽe); *glõdnas, -à* 'gražus' Jz, Stk (JPK); *guonẽ* 'siutas, triukšmas' Jz (LKŽe); *ìšdraika* 'pliuškis, patvirkėlis' Jz, Stk (JPK); *kamžlỹs* 'vaikas, besisukiojantis prie kojų' Stk (LKŽe); *knablỹs* 'snapas' Jz, Stk (JPK); *krãžas* 'atpjautas ilgas storo medžio gabalas' Jz (LKŽe); *pãbėga* 'audeklo baigiamasis austi galas' Jz (LKŽe); *persė́das* 'užtvara upėje žuvims gaudyti' Jz (TAF); *põdoti* 'su meile globoti' Jz (TAF); *prakarčiúoti* 'palikti per aukštai nupjautų javų ar žolės ruožus pradalgėje šienaujant' Stk (LKŽe); *prìeraišas* 'vytelė šiaudams prie lotos pririšti' Stk (LKŽe); *prigvõšti* 'šiek tiek apkvaišti' Jz (LKŽe); *skalýnas* 'skaldytų plytų krūva' Jz (TAF); *sklerùšė* 'sakoma apie nėščią moterį' Stk (LKŽe); *skriudulìngai* 'gailestingai' Stk (LKŽe); *skriudulỹs* 'nerimas, gailestis' Stk (LKŽe); *subadikúoti* 'baksnojant sulyginti' Jz (LKŽe); *sutalazgyti* 'sunešti, suvilkti' Stk (LKŽe); *žabùčiai* 'junkomam paršiukui ant šnipo užrišamas siūlas' Stk (LKŽe); *rupũžkulnis* 'nenaudėlis, bjaurybė' LTR (Jz) (LKŽe); *saleĩ* 'kol' Jz (LKŽe); *sėmẽnė* 'javų sėjimo laikas' Jz (LKŽe); *skerstùkas* 'skersinio žemės rėžio gabalas' Jz (TAF). Vis dėlto kai kurie šios grupės žodžiai turi darybinių variantų kitose aukštaičių šnektose, plg.: *drambãlinti* 'mindžioti, niokoti' Jz (LKŽe); *išdrambãlinti* 'išmindžioti, išniokoti' Vrn (LKŽe); *sudrambãlinti* 'sumindžioti, suniokoti' Dsm (LKŽe). Taigi tikėtina, kad dalis jų gali būti būdingi ne vien jiezniškiams ir stakliškiečiams, o paplitę plačiau, tiesiog nepaliudyti analizuotuose rašytiniuose šaltiniuose ir garso įrašuose.

Kitas Jiẽzno ir Stãkliškių šnektų leksikos sluoksnis – tai žodžiai, kurie žinomi dar ir iš kai kurių kitų vakarų aukštaičių kauniškių šnektų, ypač esančių į rytus nuo Nẽmuno, pvz.: *apgũzinti* 'šiltai, storai aprengti, aprišti' Ig, Jz (LKŽe); *apzelnẽtyti* 'apseilioti' Jz, Stk (JPK), Prn, Šk (LKŽe); *balčiũgė* 'balta žemė' Jz, Pun, Rmš (LKŽe), Rmš (LKŽ PK); *briẽzgas* 'atraiža, skiautė' Jz (LKŽe), Rmš (LKŽ PK); *buřzgilas* 'toks vaikų žaislas, vilkelis' Rmš, Stk (LKŽe); *drakúoti* 'minti, niokoti, gadinti' Jz, Vv (LKŽe); *dúoba* 'drevė' Ig, Jz, PnmA (LKŽe); *gerbė́tas* 'garbiniuotas' Alvt, Jz, Prn (LKŽe), PnmA (LKŽ PK); *gumšóti* 'pūpsoti, būti atsikišusiam' Btr, Jz, Pkn (LKŽe); *kañkti* 'alkti, badauti' Jz (LKŽe), Nmj (LKŽ PK); *knýboti* 'būti užsikniaubusiam, užsigulusiam, palinkusiam ant ko' Jz, Skr (LKŽe); *kukùtas* 'meškerės kabliukas' Jz, Pun (LKŽe); *kūkùtas* 'paršiukas, kiaulaitė' Jz, Pun (LKŽe); *lupnià* 'mušimas' Plm, Stk (LKŽe); *ožkãtvinkė* 'puriena' Krn, Jz, Paž (LKŽe); *pakópė* 'medinis suolas prie krosnies 'pasilipti, sėdėti, gulėti' Jz, Krn, Stk (LKŽe); *pỹkastis* 'pyktis, piktumas' Alk, Gs, Mrj (LKŽe), Stk (Markevičienė 2001: 239), Jz (TAF); *prisũkas* 'pūlinys, votis' Grl, Plut, Stk (LKŽe), Gb (KzRŽ II 124); *suvielóti* 'susukti, suvynioti' PnmA (LKŽe), Jz (LKT 232); *tienẽ* 'gili, rami upės vieta, užutėkis' Jz, Pkn, PrmA (LKŽe).

Į atskirą grupę galima išskirti žodžius, užrašytus iš Jiẽzno ir Stãkliškių apylinkių bei pavienių pietų aukštaičių šnektų, kuriomis daugiausiai kalbama į rytus nuo Nẽmuno, pvz.: *apỹšala* 'lijundra' Al, Knv, Stk (LKŽe), Pv (LKŽ PK); *iñstrakolis* 'siūlas ar virvelė, ant kurios sumautos nytys' Srj, Stk (LKŽe); *išgursti* 'išdykti, pasileisti' Jz, Stk (JPK), Auk, Brb, Vv (LKŽe); *kastùkas* 'įrankis bulvėms

kasti' Dbč, Jz, Skr (LKŽe); *kélta* 'galvijas, gyvulys' Eiš, Stk, Trak (LKŽe), Vlk (LKŽ PK); *kōmet* 'bemaž, beveik, kone' Lzd, Nmn, Stk, Švn (LKŽe); *kverkšlỹs* 'kas silpnas, liguistas' Al, Jz (LKŽe); *lénga* 'ilga lėta liga, ppr. džiova' Auk, Jz (LKŽe); *marškiaĩ* 'marškiniai' Drsk, Jz, Pkn (LKŽe); *léngastis* 'ilga lėta liga' Jz, Stk (JPK), Al (LKŽe), Nmj (LKŽ PK); *pieniùkas, -ė* 'kas dar nesuaugęs, vaikiškas' Al, Stk (LKŽe); *strĩegas* 'žuvies žvynas' Auk, Mrc, Smn, Stk, Ūd, Vlk (LKŽe); *tarýt* 'tarytum' Alv, Mrc, Mrp, Nč, Pv, Rdš, Rud, Vlk (LKŽe), Jz (Markevičienė 2001: 243).

Gerokai gausesnę grupę sudaro žodžiai, kuriuos turi ir paskiri vakarų aukštaičiai kauniškiai, tarp jų – gyvenantys Jiẽzno ir Stãkliškių apylinkėse, ir pietų aukštaičiai, pvz.: *aũsenos* 'grūdagaliai, išlėkę su varpomis pro arpo ausis' Al, Stk, Ūd, Žvr (LKŽe), Nmj (LKŽ PK), DKŽ 30, *áusenos* t. p. ZnŽ I 81; *bezdùkas* 'pumpotaukšlis' Rmš, Vlk (LKŽe), Vrn (LKŽ PK), Jz (JPK); *čiùnkė* 'iš siūlų megzta ar iš drobės siūta kurpė, šlepetė' Gdl, Krok, Stk, Vrn, Vs (LKŽe), Al, Brb, Dg, Nmj, Pv, Srj, Ūd (LKŽ PK), DKŽ 43; *knàblius* 'kaplys su keliais nagais bulvėms kasti' Jz, Stk (JPK), Krn, Prn, Vv (LKŽe), NŪt, PnmA, Prn, Stk (LKŽ PK), KzRŽ I 373; *kulinỹs* 'prietaisas žuvims gaudyti, žvejų samtis, graibštas' Al, Brš, Čk, Grl, Prn, Rmš, Ūd, Užg, Vl, Vlkj, Zp, Žal, Žž (LKŽe), Jz (TAF); *miglóti* 'smulkiais lašeliais lyti' Alv, Pls, Skr, Sn, Stk (LKŽe); *papéntis* 'dalgio dalis prie koto, pentis' Br, Gs, Smn, Stk, Ūd (LKŽe), Br (ZnŽ II 331); *patùntu* 'vienas po kito, iš eilės' Dkš, Jz, Lp, Mrs, Mtl, Nm, Rdm (LKŽe), Drsk, Šlvn (LKŽ PK), DrskŽ 251; *pavakarčiaĩ* 'pavakariai' Alv, Dv, Jz, Mrc, Pv, Rod, Vlk (LKŽe), Dg, Pls, Rud, Vrn (LKŽ PK), Dv (DvŽ II 67–68), DrskŽ 253; *pavõlas* 'pagalys, dedamas skersai po apačia; padėklas, padėlys' Lkš, Snt, Stk, Vl, Vlkj (LKŽe), Snt (LKŽ PK), Snt (ZnŽ II 360); *pleĩtis* 'stora lazda, pagalys' Jz, Lp (LKŽe); *rūčkà* 'rūgštynė' Jz, Prn, Stk, Vs (LKŽe); *skubénti* 'skubėti' Dv, Jz (LKŽe), Dv (DvŽ II 263); *sukỹla*s 'prietaisas, pagalėlis durims užsukti' Auk, Drs, Jz, Stk (LKŽe), Nmj (LKŽ PK); *šepšiñgė* 'erškėtis; jo vaisius, sėkla' Al, Dkš, Jz, Krsn, Lz, Mrs, Švn (LKŽe), DKŽ 139; *švařkšti* 'kalbėti niekus, taukšti, plepėti' Alv, Dsm, Jz, Mrk, Pls, Pun, Vlk (LKŽe); *valádyti* 'įstengti judinti, valdyti' Krok, Mrs, Stk, Šil (LKŽe), DKŽ 159; *valkū̃nas* 'varputis; išakėtos žolių šaknys' Al, Drs, Jz, Onš, Krok, Smn, Srj, Stk, Ūd (LKŽe); *vėdylúoti* 'vėdinti, gaivinti' Jz, Nč (LKŽe), DKŽ 161; *žvãvas, -á* guvus, žvalus, judrus' Al, Alv, Dv, Krsn, Mrj, Mrs, Pun, Stk, Švn, Ūd, Vv (LKŽe), DKŽ 172, Bbr, Gvlt, KzR (KzRŽ II 552). Kai kurie šios grupės žodžiai turi darybinių variantų kitose vakarų aukštaičių kauniškių šnektose, plg.: *slaĩnikauti* 'slampinėti, šlaistytis, dykinėti' Al, Alv, Krn, Krsn, Plv, Pun, Rmš, Slv, Stk, Ūd, Vlkv (LKŽe) ir *slaĩnikiuoti* 't. p.' KzR (KzR II 246), ZnŽ III 103.

Iš aukštaičių tarmėje rečiau vartojamų žodžių, kurie taip pat užrašyti iš Jiẽzno ir Stãkliškių apylinkių, minėtini, pvz.: *basanýčia* 'basnirčia, basaminčia' Al, Jnš, Stk (LKŽe), Kš, Ldvn, Plm (LKŽ PK); *bliuvóti* 'bliauti' Grv, Jz (LKŽe), Dglš, Kč, Šlvn (LKŽ PK), KlŽ 22, *bliūvóti* t. p. Mc, Mlk (DvŽ I 66); *bùrtikas* 'ko nors atpjautas gabalas, burta' Dgl, Kb, Nč, Stk (LKŽe); *dėčià* 'kiaušinių dėjimo laikas' Jz, Ut (LKŽe); *dvõkas* 'apykvailis, kvailas žmogus, žioplys' Jz (JPK), Jz, Ldk, Plm (LKŽe); *kevéžla* 'nevikrus, negudrus žmogus, vėpla, keverza' Grv, Jz, Kb (LKŽe), PnmA, Pun (LKŽ PK); *lenkenà* 'įrankis geldoms, loviams ir pan. skobti, vedega' Brž, Dglš, Dj, Jz, Sml (LKŽe), Antz, Sug (LKŽ PK), Skp (KpŽ II 643); *rainẽlė*

‘rainas sijonas’ Dt, Jz (LKŽe); *rietinẽ* ‘rietuvė, krūva’ Dsn, Jon, Jz, Kš, Pg, Rgv, Rm, Žmt (LKŽe), VdšŽ 653; *stačiõkas* ‘tvoros statinis’ Kdn, Nmn, Stk (LKŽe); *trydúoti* ‘be pagrindo jaudintis, nerimauti, karščiuotis; nekantrauti’ Dbk, Jnš, Jz, Grž, Kp, Ss, Vl (LKŽe), *tridúoti* ‘t. p.’ Kp (KpŽ IV 414)[2]; *trivalãktė* ‘drobė stuomuo’ Jz, Krn, Nmj, Ppr, Rmš (LKŽe); *viešnáuti* ‘vakaruoti’ Ck, Jz, Plš, PrmA, Prng, Vdš (LKŽe)[3].

Jiezniškiai ir stakliškiečiai turi dar ir tokių žodžių, kurie apskritai reti aukštaičių ir žemaičių tarmėse, pvz.: *atlazdúoti* ‘mojuoti, mosikuoti’ Arm, Tvr (LKŽe), Jz (TAF); *ketvirtõkas* ‘valako ketvirtadalis; valstietis, turintis tokį sklypą žemės’ Al, Grv, Rtn (LKŽe), Jz (TAF); *liepkaulùkas* Jz (TAF), *lĩepkaulis* ‘jaunos liepos kamienas ar šaka be karnos’ Auk, Kp, Vl (LKŽe), *liepkaulỹs* ‘t. p.’ Kp (KpŽ II 659); *trečiõkas* ‘trečioji valako dalis; valstietis, turintis tokį sklypą žemės’ Yl, Jz, KlvrŽ (LKŽe), Ob, Vrn, Upn (LKŽ PK), MlŽ 355; *vasnóti* ‘mojuoti, mosikuoti’ Yl, Jz, KlvrŽ (LKŽe), Ms (ŠVŽŽ II 419); *velẽklė* ‘velėjimo vieta (bala, tvenkinys)’ Nmč, Upn (LKŽe), Jz (JPK); *vógrauti* ‘iš reto nuobodžiai kalbėti, postringauti’ Antš, Bsg, Dkk, Erž, Jz, Kdl, Lnkv, Snt, Sv, Šmk, Vl (LKŽe), Snt (ZnŽ III 697).

Gausus leksikos sluoksnis yra slavizmai, į tiriamąsias šnektas atėję daugiausia iš lenkų ir gudų kalbų, pvz.: *alupkà* (le. *ołowek*) ‘pieštukas’; *andarõkas* (le. *andarak*) ‘sijonas’; *badái* (brus. *бадай*, le. *bodaj*) ‘rodos, bene, lyg, tartum, gal’; *bãkai* (le. *baki*, rus. *баки*) ‘žandenos’; *buĩkilas* ‘lazda žuvims baidyti’; *cioñgliai* (le. *ciągle*) ‘dažnai’; *cukerkà* (le. *cukierek*) ‘saldainis’; *čiuprynà* (bru. *чупрына*, le. *czupryna*) ‘sprandas, pakarpa’; *gaspadà* (le. *gospoda*) ‘ūkis’; *gùzikas* (le. *guzik*) ‘saga’; *kaladnỹkas* (ru. *холодник*, le. *chłodnik*) ‘pašiūrė, pastogė, stoginė’; *kalatóti* (bru. *калатаць*) ‘purtyti, kratyti’; *karunkà* (le. *korunka*) ‘tam tikra bažnytinė giesmė’; *kazilaĩ* (rus. *козлы*) ‘ėdžios’; *kazìrkas* (le. *kozyrek*) ‘kepurės snapas, snapelis’; *kilbasà* (brus. *кілбаса*, le. *kiełbasa*) ‘dešra’; *lakmõnas* (le. *łachman*) ‘senas, prastas drabužis’; *locnaĩ* (plg. le. *własny*) ‘tartum, lyg’; *kãnikas* (rus. *коник*) ‘ornamentais išgražinta lentynėlė, po kuria kabinamas rankšluostis’; *kardiẽlius* (le. *kardel*) ‘stalo pakojė’; *kvarbatkà* (bru. *хварботка*) ‘nėrinys’; *ledãkas*, *-à* (le. *ledaka*) ‘netikęs, blogas’; *lìpčikas* (le. *lubczyk*) ‘tariama priemonė, vaistas meilei sukelti’; *lõcnas*, *-à* (le. *łacny*) ‘savas, nuosavas’; *malinárka* (le. *marynarka*) ‘švarkas’; *masliõnkos* (le. *maślanka*, brus. *маслёнка*) ‘pasukos’; *matìkas* (le. *motyka*) ‘kauptukas’; *nabèdrikai* (le. *nabiodrek*) ‘odiniai arklio pakinktai, plėškės’; *našìlnikai* (le. *naszelnik*) ‘virvė, kuria pakinkytas arklys pririšamas prie vežimo grąžulo galo’; *paliẽtkas* (le. *poletek*, *poletko*, brus. *палеткі*) ‘žemės plotas’; *patiekà* (brus. *пацеха*) ‘paguoda, džiaugsmas’; *piaũniai* (bru. *пеуне*) ‘turbūt, tikriausiai’; *piešnià* (brus. *пешня*) ‘laužtuvas’; *prastỹrė* ‘staltiesė’; *prõsas* (brus. *прас*, le. *prasa*) ‘lygintuvas’; *sekõčius* (le. *siekacz*, brus. *сякач*) ‘įrankis su kotu daržovėms ar mėsai kapoti’; *strielbà* (bru. *стрэльба*) ‘šautuvas’; *strũgas* (le. *strug*, brus. *струг*) ‘drožtuvas su dviem rankenomis’; *šaračkà* (le. *szaraczek*) ‘prastas pakulinis audeklas kelnėms, švarkams’; *tveřdinti* (le. *twierdzić*) ‘tvirtinti, teigti’; *vansõčius* (le. *wąsacz*, brus. *вансач*) ‘tokia arklių pilvo liga’; *videĩcis* (le. *widelec*, brus. *віделка*) ‘šakutė’; *ùklanas* (brus. *уклон*, le. *ukłon*) ‘linkėjimas’; *ùrtas* (brus. *гурт*) ‘krūva, daugybė’; *zadõtkas* (le. *zadatek*) ‘avansas’; *zvãnas* (le. *dzwon*) ‘varpas’. Kada ir iš kurios slavų kalbos šie žodžiai pateko į

[2] Plg. *trydalióti* ‘t. p.’ Slv (LKŽe), ZnŽ III 469.
[3] Plg. *viešniáuti* ‘būti kur svečiuose su darbu’ DvŽ II 522.

minėtas šnektas, ne visada įmanoma tiksliai nustatyti. Be to, kai kurie slavizmai dabar jau priklauso pasyviosios leksikos sluoksniui.

Atskirą grupę sudaro hibridai. Pagal darybos būdą šie žodžiai skirtini į kelias grupes, iš kurių minėtinos šios: a) lietuviška šaknis + slaviška šaknis (*dùroz* 'dukart', *kelisrõz* 'keliskart', *kìturoz* 'kìtąkart', *pùsbonkis* 'pusbutelis', *trečiùroz* 'trèčiąkart'); b) slaviška šaknis + lietuviška šaknis (*lùšniapantis* 'geležinė grandis, jungianti rungą su lušnimi ir prilaikanti gardę', *pečiadañgtė* 'krosniadangtė'); c) slaviškas priešdėlis + lietuviška šaknis (*dajóti* 'prijoti', *damatýti* 'įžiūrėti', *daturéti* 'ištverti, iškęsti'); c) slaviška šaknis + lietuviška priesaga (*abstavónė* 'svečio priėmimas', *buikēlė* 'sviestmušė', *bliūdùkas* 'dubenėlis', *bliuskùtė* 'palaidinukė', *čaikùtė* 'valtelė', *nūdnùmas* 'nuobodumas', *pakũtninkas* 'atgailautojas', *palagnỹkė* 'gimdyvė', *pasõginis* 'atsineštinis (kraitis, nesantuokinis vaikas)', *pieskýnas* 'smėlynas', *venzlùkas* 'ryšulėlis', *buĩkinti* 'baidyti žuvis'); e) lietuviška šaknis + slaviška priesaga (*muštáuka* 'sviestmušė').

Germanizmų, kurie į Jiẽzno ir Stãkliškių šnektas, tikėtina, atėjo per lenkų kalbą, čia vartojamas tik vienas kitas, pvz.: *cìrkelis* (vok. *Zirkel*) 'skriestuvas'; *lémbonas* (vok. *Langbaum*) 'kartis jungianti abi vežimo ašis, perlaidinys'; *liùktas* (le. *Lucht* < vok. *Lucht*) 'dūmtraukis krosnyje'; *šnàpsas* (vok. *Schnaps*) 'degtinė'; *vãsarvogė* (vok. *Wasserwage*) 'gulsčiukas'; *viñdas* (vok. *Winde*) 'malūno keltuvas'; *stelvõgė* (le. *stelwaga* < vok. *Stellwage*) 'vežimo, akėčių, plūgo skersinis branktams užkabinti'. Pasitaiko ir pavienių dūrinių, kurių vienas iš dėmenų yra germaniškos kilmės, pvz., *rãtštangė* (plg. vok. *Stange*) 'ratlankis'.

Aptariamųjų šnektų žodyną nuolat papildo nauji žodžiai iš šnekamosios ar rašomosios bendrinės kalbos, be kurių negali apsieiti kalbantis apie nūdienos visuomenės ir paskiros bendruomenės gyvenimo aktualijas. Šaltiniuose yra paliudyti, pvz.: *aktyvìstas*, *amnèstija*, *apeliúoti*, *autòbusas*, *bitònas*, *bìznis*, *buhálteris*, *charakterìstika*, *filharmònija*, *fùnkcija*, *horizòntas*, *instrùkcija*, *meliorãcija*, *ministèrija*, *minìstras*, *originãlas*, *partizanáuti*, *prèmija*, *stãžas*, *stažúotis*, *tarptáutinis*, *telefònas*, *turbinà*, *valdýba*, *vartótojiškas*, *žemdirbỹs*.

Atskirą sisteminę žodžių grupę sudarantys sinonimai atlieka tikslinamąją, ekspresinę, estetinę bei kitas funkcijas. Jie, be abejonės, tik praturtina Jiẽzno ir Stãkliškių šnektų pasakojimus, pvz.: *piktóji* | *kirmėlẽ* 'gyvatė' (LKA I žml. Nr. 80); *šyčkà* | *bučiùkas* | *skujà* 'kankorėžis' (LKA I žml. Nr. 93); *žirgẽlis* | *laũmės arkliùkas* | *rãganos arkliùkas* 'laumžirgis' (LKA I žml. Nr. 85); *kúosa* | *káuka* (TAR, sąs. rg. Nr. 341, 8; LKA I žml. Nr. 78); *vaivórykštė* | *laũmės júosta* (TAR, sąs. rg. Nr. 341, 10; LKA I žml. Nr. 105); *šalìnė* | *prẽslas* (LKA I žml. Nr. 16; TAF); *kařkvabalis* | *grambuolỹs* | *klevìšius* | *klevìnis* (LKA I žml. Nr. 84); *vẽdaras* | *dešrà* (LKA I žml. Nr. 32); *klúonas* | *daržinẽ* (LKA I žml. Nr. 14); *rupũžė* | *pamatìnė* (TAR, sąs. rg. Nr. 341, 8; LKA I žml. 81); *epušẽ* | *drebulẽ* (TAF, sąs. rg. Nr. 341, 9; LKA I 165–166, žml. Nr. 92).

Įdomi leksikos fondo dalis – frazeologizmai. Jais laikomi pastovūs, vientisos reikšmės žodžių junginiai, suteikiantys kalbai (tarmei, šnektai) vaizdingumo, ekspresyvumo ir gyvumo. Tai savita kalbos raiškos priemonė, kurioje atsispindi mūsų protėvių praeitis, būtis, buitis ir pasaulėvoka. Garso įrašuose ir „Frazeologijos žodyne" paliudyti tokie pastovieji pasakymai iš Jiẽzno ir Stãkliškių šnektų: *akiẽs*

pakláusti ‘atidžiau pažiūrėti ieškant’; *nórs į aũsį dė́k* ‘švelnus, mielas’; *aviẽs sãpnas* ‘kvėša, neišmanėlis’; *ant karštū̃ dantū̃* ‘supykusiam, liejančiam pyktį (pakliūti)’; *dúoną tráukti iš dangaũs* ‘užsiimti lentų pjovimu’; *į paskutìnį gãlą* ‘visai prastai’; *įsikiřsti į gálvą* ‘įsiminti’; *jáučio rãgas ne pyrãgas* ‘apie vyrų pajėgumą, stiprumą’; *káilį atšérti* ‘primušti, prilupti’; *patvoryjè nedýgsta* ‘sunkiai įgyjamas’; *raĩtas jója* ‘apie ką greitai plintantį’; *raudónas gaidỹs* ‘gaisras’; *kaip smaĩgas* ‘apie greitai bėgantį’; *smùlkiai bezdéti* ‘baimintis jaučiant pavojų’; *su stačià širdimì* ‘piktas, įpykęs’; *šlúotražis krùta* ‘apie darbymetį’; *nuogám ùžantį* ‘visai nieko’; *užúomaršai prisipiřšti* ‘netekti atminties’; *šaltū̃ vė́jų supustýtas* ‘prastas, niekam tikęs’; *sàvo žarù eĩna* ‘elgiasi savarankiškai’ ir kt.

Kalboje daiktas, veiksmas ar ypatybė gali būti apibūdinami pagal panašumą su kitu bendrą požymį turinčiu atitinkamu reiškiniu, t. y. reiškiami lyginamaisiais posakiais. Tokių posakių randama ir jiezniškių bei stakliškiečių pasakojimuose, pvz.: *nù, tai bū́do, jau aĩnami kai an plúnksnos* Jz (TAF); *tį̃ žẽmė kap tìtnagas tokià, tai ãriam, tai, bū́davo, nemòžna gi išárt’* Jz (TAF); *àš dabar̃ likaũ kai šakalỹs* Jz (TAF); *pas jį̃ mãšina eĩna kai bìtė* Jz (TAF); *čià víenas tóks manè gýdo, tóks Jiẽzno daktariõkas, tai jìs manè kálsto kaip tą sẽną trãktorių* Jz (TAF); *žẽmės trečiõkas – výras stačiõkas, žẽmės ketviřtis – výras kai svìrtis* Stk (TAF). Įdomių lyginamųjų posakių, užrašytų iš tiriamųjų šnektų, pateikiama Klementinos Vosylytės parengtame „Palyginimų žodyne“, pvz.: *zylioji ir zylioji patvoriais kap avẽlė, uodegõn inkirstà*; *tiesus kelias kap išáustas*; *žliumbi ir žliumbi lyg keturakė puodelio*; *ko čia zulinies lyg kiaũlė apie sąsparas*; *jis gyvena kap žãlias grùzda*; *prisikabino kai žandãras prie ožkõs*; *bučinio kai šiùpinio, meilės kai košės*; *nezeriok* (nesivalkiok) *kap žãlią muĩlą suė́dęs, – visi manis, kad tu kvailas*; *jis eina kap prigvõšęs*; *pasidabino kai keřdžiaus patì prieš nãktį*; *sekasi kai lẽdas kriñst*; *žiopso kai prū́so kišẽnius*; *tu kaip prãgaras, tau niekad negana* [valgyti]; *mano burna kap karvẽlio, o tavo gerklė kap velnio*. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, jiezniškiai ir stakliškiečiai lyginamaisiais posakiais ypač dažnai nusako žmogaus išorę, būdą ir veiksmus. Žmogus gali būti lyginamas su gyvūnais, namų apyvokos daiktais, gamtos reiškiniais ir kt.

Ši trumpa apžvalga rodo, kad net ir paskirų šnektų – tokių kaip Jiẽzno ir Stãkliškių – leksika labai įdomi ir įvairiapusiškai vertinga. Be abejonės, pirmiausia žodžiai yra kalbos sistemos dalis, būtina žmonių komunikacijai. Tačiau leksika taip pat padeda atskleisti ir kalbų (tarmių) universalijas, ir paskiras šnektas vartojančių žmonių kultūrinį, etninį bei kitokį savitumą, jų pasaulėvaizdį, ankstesnio ir šiuolaikinio visuomeninio, socialinio ir kultūrinio gyvenimo virsmus, kitų šnektų (tarmių, kalbų) ir kultūrų įtaką įvairiais istorijos laikotarpiais.

Vietovardžių sutrumpinimai

Al – Alytùs
Alk – Alksnė́nai, Vilkavìškio r.
Alv – Ãlovė, Alytaũs r.
Alvt – Alvìtas, Vilkavìškio r.
Antš – Antašavà, Kùpiškio r.
Antz – Antãzavė, Zarasū̃ r.
Arm – Armõniškės, Baltarùsija
Auk – Aukštãdvaris, Trãkų r. sav.
Bbr – Bebrulìškė, Kazlū̃ Rūdõs sav.
Br – Barzdaĩ, Šakiū̃ r.
Brb – Balbiẽriškis, Príenų r.
Brš – Bìrštonas
Brž – Bìržai
Bsg – Baisógala, Radvìliškio r.
Btr – Butrimónys, Alytaũs r.
Ck – Ceikiniaĩ, Ignalìnos r.
Čk – Čė́kiškė, Kaũno r.
Dbč – Dubìčiai, Varėnõs r. sav.
Dbk – Debeĩkiai, Anykščiū̃ r.
Dg – Daũgai, Alytaũs r.

Dgl – Daũgailiai, Utenõs r.
Dglš – Daugėlìškis, Ignalìnos r.
Dj – Daujėnai, Pãsvalio r.
Dkk – Duõkiškis, Rõkiškio r.
Dkš – Daukšiaĩ, Marijámpolės sav.
Drs – Darsū́niškis, Kaišiadoriū̃ r.
Drsk – Drùskininkai
Dsm – Dùsmenys, Trãkų r.
Dsn – Dysnà, Ignalìnos r.
Dt – Dotnuvà, Kėdáinių r.
Dv – Dievėniškės, Šalčininkų r.
Eiš – Eĩšiškės
Erž – Eĩžvilkas, Jùrbarko r.
Gb – Guobaĩ, Kazlū̃ Rūdõs sav.
Gdl – Gudėliai, Marijámpolės sav.
Grl – Garliavà, Kaũno r.
Grv – Gervėčiai, Baltarùsija
Grž – Grū́žiai, Pãsvalio r.
Gs – Geistaraĩ (dabar Didvyžiaĩ), Vilkavìškio r.
Gvlt – Gaváltuva, Marijámpolės sav.
Ig – Igliáuka, Marijámpolės r.
Yl – Ylakiaĩ, Skuõdo r.
Jon – Jonavà
Jnš – Jõniškis
Jz – Jiẽznas, Prìenų r.
Kb – Kabėliai, Varėnõs r.
Kč – Kučiū́nai, Lazdìjų r.
Kdl – Kiduliaĩ, Šakiū̃ r.
Kdn – Kėdáiniai
KlvrŽ – Žemaĩčių Kalvarijà, Plùngės r.
Knv – Kaniavà, Varėnõs r. sav.
Kp – Kùpiškis
Krn – Krúonis, Kaišiadoriū̃ r.
Krok – Krókialaukis, Alytaũs r.
Krsn – Krosnà, Lazdìjų r.
Kš – Kaišiadórys
KzR – Kazlū̃ Rūdà
Ldk – Lyduõkiai, Ukmergẽs r.
Ldvn – Liudvinãvas, Marijámpolės sav.
Lkš – Lùkšiai, Šakiū̃ r.
Lnkv – Linkuvà, Pakrúojo r.
Lp – Léipalingis, Drùskininkų r. sav.
Lš – Liškiavà, Varėnõs r.
Lz – Lazū́nai, Baltarùsija
Lzd – Lazdìjai, Drùskininkų r.
Mc – Maciùčiai, Šalčininkų r.
Mlk – Milkū́nai, Šalčininkų r.
Mrc – Marcinkónys, Varėnõs r. sav.
Mrj – Marijámpolė
Mrk – Merkìnė, Varėnõs r.
Mrp – Marijámpolis, Vìlniaus r.
Mrs – Miroslãvas, Alytaũs r.
Ms – Mósėdis, Skuõdo r.
Mtl – Meteliaĩ, Lazdìjų r.
Nč – Nočià, Baltarùsija
Nm – Kudìrkos Naũmiestis, Šakiū̃ r.
Nmč – Nemenčìnė, Vìlniaus r.
Nmj – Nemajū́nai, Prìenų r.
Nmn – Nemunáitis, Alytaũs r. sav.
NŪt – Naujóji Ūtà, Prìenų r.
Ob – Obėliai, Rõkiškio r.
Onš – Õnuškis, Trãkų r. sav.
Paž – Pažáislis, Kaũno m. dalis
Pg – Pagiriaĩ, Kėdáinių r.
Pkn – Pakúonis, Prìenų r.
Plm – Palómenė, Kaišiadoriū̃ r.
Pls – Pelesà, Baltarùsija
Plš – Palū́šė, Ignalìnos r.
Plut – Plùtiškės, Kazlū̃ Rūdõs sav.
Plv – Pìlviškiai, Vilkavìškio r.
PnmA – Aukštóji, Panemùnė, Kaũno r.
Ppr – Papařčiai, Kaišiadoriū̃ r.
Prn – Prìenai
Prng – Paringỹs, Ignalìnos r.
Pun – Punià, Alytaũs r.
Pv – Pivašiū́nai, Alytaũs r. sav.
Rdm – Rudaminà, Lazdìjų r.
Rdš – Rū̃diškės, Trãkų r.
Rgv – Raguvà, Pãnevėžio r.
Rm – Ramýgala, Pãnevėžio r.
Rmš – Rumšiškės, Kaišiadoriū̃ r.
Rod – Ródūnia, Baltarùsija
Rtn – Rãtnyčia, Drùskininkų sav.
Rud – Rudnià, Varėnõs r.
Skp – Skãpiškis, Kùpiškio r.
Skr – Skiřsnemunė, Jùrbarko r.
Slv – Slavìkai, Šakiū̃ r.
Sml – Smilgiai, Pãnevėžio r.
Smn – Simnas, Alytaũs r. sav.
Sn – Seinaĩ, Lénkija
Snt – Sintautaĩ, Šakiū̃ r.
Srj – Seirìjai, Lazdìjų r. sav.
Ss – Sasnavà, Marijámpolės sav.
Stk – Stãkliškės, Prìenų r.
Sug – Sugiñčiai, Molétų r.
Sv – Svėdasaĩ, Anykščiū̃ r.
Šil – Šilavótas, Prìenų r.
Šk – Šakiaĩ
Šlvn – Šlavañtai, Lazdìjų r.
Šmk – Šimkáičiai, Jùrbarko r.
Švn – Šveñtežeris, Lazdìjų r. sav.
Trak – Trãkai
Tvr – Tverẽčius, Ignalìnos r.
Ūd – Ūdrijà, Alytaũs r.
Upn – Ùpninkai, Jonavõs r.
Ut – Utenà
Užg – Užùguostis, Prìenų r.
Vdn – Vydẽniai, Varėnõs r.
Vdš – Vìdiškės, Ignalìnos r.
Vl – Veliuonà, Jùrbarko r.
Vlk – Valkiniñkai, Varėnõs r. sav.
Vlkj – Vilkijà, Kaũno r.
Vlkv – Vilkavìškis
Vrn – Varėnà
Vs – Veisiejaĩ, Lazdìjų r.
Vv – Veiveriaĩ, Prìenų r.
Zp – Zapýškis, Kaũno r.
Žal – Žalióji, Vilkavìškio r.
Žmt – Žemaĩtkiemis, Ukmergẽs r.
Žvr – Žvirgždáičiai, Šakiū̃ r.
Žž – Žiežmãriai, Kaišiadoriū̃ r. sav.

Literatūra ir šaltiniai

DKŽ – Labutis V. *Daukšių krašto žodynas*, Vilnius: Alma littera, 2002.
DrskŽ – Naktinienė G., Paulauskienė A., Vitkauskas V. *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1988.
DvŽ I – Mikulėnienė D., Grumadienė L., Morkūnas K., Vidugiris A. *Dieveniškių šnektos žodynas*, t. 1: *A–M*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.
DvŽ II – Mikulėnienė D., Morkūnas K., Vidugiris A. *Dieveniškių šnektos žodynas*, t. 2: *N–Ž*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2010.
FŽ – *Frazeologijos žodynas*, parengė I. Ermanytė, O. Kažukauskaitė, G. Naktinienė, J. Paulauskas, Z. Šimėnaitė, A. Vilutytė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001. Elektroninis variantas, 2015. Prieiga internete: https://ekalba.lt.
Gaivenis K., Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa, 1990.
Geržotaitė L. Antano Salio tarmių klasikacija: žemėlapis ir komentarai, *XXI a. lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas*, sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 2014, p. 255–257.
Geržotaitė L., Mikulėnienė D. Dabartinė lietuvių tarmių klasifikacija ir *Lietuvių kalbos atlaso* punktai: žemėlapis ir komentarai, *XXI a. lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas*, sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 2014, p. 255–257.
Girdenis A., Zinkevičius Z. Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos, *Kalbotyra*, 1966, nr. 14, p. 139–147.
JPK – J. Pugačiausko Jiezno ir Stakliškių šnektų leksikos kartoteka.
KlŽ – Vilutytė A. *Kaltanėnų šnektos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
KpŽ II – Vosylytė K. *Kupiškėnų žodynas: I–O*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2010.
KpŽ IV – Vosylytė K. *Kupiškėnų žodynas: Š–Ž*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.
KzRŽ I – Pupkis A. *Kazlų Rūdos šnektos žodynas*, t. 1: *A–M*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
KzRŽ II – Pupkis A. *Kazlų Rūdos šnektos žodynas* t. 2: *N–Ž*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.
LKA I – *Lietuvių kalbos atlasas*, t. 1. *Leksika*, ats. red. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslas, 1977.
LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, sud. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
LKT – *Lietuvių kalbos tarmės (chrestomatija)*, red. E. Grinaveckienė, K. Morkūnas, Vilnius: Mintis, 1970.
LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. 1–20, 1941–2002, elektroninis variantas, red. kolegija: G. Naktinienė (vyr. redaktorė), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija 2008 ir 2018). Prieiga internete: https://ekalba.lt.
LKŽ PK – *Lietuvių kalbos žodyno* Papildymų kartoteka, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015–2022. Prieiga internete: https://ekalba.lt.
Markevičienė Ž. *Aukštaičių tarmių tekstai*, t. 2, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
Morkūnas K. Dėl priedzūkio ir jo ribų. – *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1994, nr. 34, p. 84–92.
Sowa J. The Role of Logic and Ontology in Language and Reasoning, *Theory and Applications of Ontology: Philosophical Perspectives*, eds. R. Poli, J. Seibt, Heidelberg, London, New York: Springer Dordrecht, 2010, p. 231–263. Prieiga internete: https://link.springer.com.
ŠVŽŽ II – Vanagienė B. *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas*, t. 2: *P–Ž*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015.
TAF – *Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvo fonoteka*.
TAR – *Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvo rankraštynas*, sąs. rg. nr. 341.

Urbanavičiūtė-Markevičienė Ž., Grinaveckis V. *Lietuvių tarmės*, t. 2: *Fonetika, morfologija*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 1992.

VdšŽ – Markevičienė Ž., Markevičius A. *Vidiškių šnektos žodynas*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvių kalbos institutas, 2014.

VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003. Prieiga internete: vle.lt

Vosylytė K. *Palyginimų žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014: elektroninis variantas, 2015. Prieiga internete: https://ekalba.lt.

ZnŽ I – *Zanavykų šnektos žodynas*, t. 1: *A–K*, parengė G. Čepaitienė, J. Švambarytė, (red.) A. Pupkis, K. Vosylytė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2003.

ZnŽ II – *Zanavykų šnektos žodynas*, t. 2: *L–R*, parengė R. Bacevičiūtė, G. Čepaitienė, V. Sakalauskienė, J. Švambarytė, K. Vosylytė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2004.

ZnŽ III – *Zanavykų šnektos žodynas*, t. 3: *S–Ž*, parengė R. Bacevičiūtė, R. Petrokienė, V. Sakalauskienė, K. Vosylytė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2006.

Jiezno valsčiaus gyvenamųjų vietų vardų kilmė ir daryba

Marija Razmukaitė

Lietuvių kalbos institutas

Alytaus apskrities Jiezno valsčiui tarpukario Lietuvoje priklausė 88 kaimai, dvarai bei viensėdžiai[1]. 1923 m. šiame valsčiuje buvo 84 kaimai, dvarai bei viensėdžiai su Jiẽzno miestu centre.

Valsčiaus centro ir miesto vardas *Jiẽznas* yra atsiradęs iš ežero vardo *Jiẽznas*, kuris dabar turi oficialią sudėtinio kilmininkinio vardo lytį *Jiẽzno ẽžeras*[2]. Ežero vardas, pasak K. Būgos (vėliau ir A. Vanago nuomone), yra jotvingiškas, kurio šaknies *z* atitinka liet. *ž* (*jiez-* < **iez-*: **iež-*) ir sietinas su liet. *iẽžti* „aižyti".

Jiezno valsčiaus gyvenamųjų vietų vardų, arba oikonimų[3], kilmė bei daryba aptariama pirmą kartą. Suskirsčius ir sugrupavus juos pagal kilmę, išryškėjo trys pagrindinės oikonimų grupės:

1) asmenvardiniai (t. y. kilę iš įvairių klasių asmenvardžių – vardų, pavardžių ar pravardžių),

2) apeliatyviniai (t. y. kilę iš įvairių kalbos dalių bendrinių žodžių),

3) vietovardiniai (t. y. kilę iš kitų vietovardžių, dažniausiai iš vandenvardžių – upių ar ežerų vardų – ar iš kitų oikonimų).

Gausiausia grupė yra asmenvardinių, daug mažiau yra apeliatyvinių ir iš kitų vietovardžių kilusių oikonimų.

Darybos aspektu visi oikonimai skirstomi į pirminius ir antrinius[4]. **Pirminiai** yra tokie, kurie yra atsiradę iš kitų tikrinių ar bendrinių žodžių ir jų darybos procese nėra įgavę jokių darybinių afiksų, neturi jokių darybinių požymių bei rodiklių; tai tiesiog perėję į oikonimus įvairūs tikriniai ar bendriniai žodžiai. **Antriniai oikonimai** – tai vediniai (priesagų, priešdėlių arba galūnių), dūriniai, arba sudurtiniai kelių leksemų onimai, bei sudėtiniai oikonimai (dvižodžiai junginiai).

I. **Asmenvardiniai oikonimai.**

1. **Pirminiai.** Asmenvardinių oikonimų pirminiais galima laikyti *pluralia tantum* formų vardus. Tai oikonimai, padaryti iš asmenvardžio (vardo, pavardės) daugiskaitos vardininko: *Añglininkai*[5] k.: prvd. **Añglininkas*[6], plg. b. ž. *añglininkas* „kas anglis dega ar

Straipsnis „Versmės" leidyklai įteiktas 2006 04 20, serijos „Lietuvos valsčiai" Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2007 11 27, pirmą kartą paskelbtas 2008 10 13 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai", ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2008-7/4-84/LI.

[1] Duomenys imti iš sunormintų gyvenamųjų vietų vardų bylų, sudarytų tarpukario Lietuvoje pagal apskritis ir valsčius, saugomų Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus fonduose (Vilnius, P. Vileišio g. 5).

[2] Žr. Vanagas A. *Lietuvos miestų vardai*, Vilnius, 1996, p. 78–80.

[3] Terminas *oikonìmas* yra aptartas M. Razmukaitės disertacijoje – žr. *Lietuvos priesaginiai oikonimai*: Daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas, 1998, p. 7. Dar žr. Подольская Н. В. *Словарь русской ономастической терминологии*, Москва, 1978, p. 93.

[4] Čia naudojamasi A. Vanago sudarytąja hidronimų darybos schema (Vanagas A. *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius, 1970, p. 25), kuri gali būti taikoma ir oikonimų darybai.

[5] Kai kurios oikonimų formos dar tikslintos pagal *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinyno* (Vilnius, 1976) d. 2 duomenis.

[6] Asmenvardžiai straipsnyje teikiami: pavardės iš *Lietuvių pavardžių žodyno* (Vilnius, 1985, d. 1, 1989, d. 2); vardai iš Kuzavinio K., Savukyno B. *Lietuvių vardų kilmės žodyno*, Vilnius, 2003.

jomis verčiasi“[7]; *Beniùkai* k. : *Beniukas* pvd.; *Daukantaĩ* k. : *Daũkantas* pvd.; *Kadìkai* (sen. *Niskadvarčiai*) k. : *Kadikas* pvd.; *Kašónys* k., dv. : **Kašonis*, plg. pvd. *Kašẽlis*, *Kašùlis*, *Kašìnskas*; *Medeikónys* k. : **Medeikonis*, plg. pvd. *Medeikà*, *Medeĩkis*; *Mùsninkai* k. : *Mùsninkas* pvd.; *Paukščiaĩ* vs. (išn.) : *Paũkštis*, *Paukštỹs*, *Paũkštė* pvd.; *Pečiauskaĩ* k. : *Pečiáuskas* pvd.; *Pẽlekonys* k. : **Pelekonis*, plg. pvd. *Pelẽkas*, *Pelekáuskas*, *Pelekaũskas*; *Sokónys* k. : **Sokonis*, plg. pvd. *Sõkas*, *Sokãvičius*; *Sundãkai* k. : **Sundakas*, plg. pvd. *Sundõkas*; *Šiliniaĩ* k. : *Šilìnis*, *Šilinỹs* pvd.; *Trùncos* k. : **Trunca*, plg. pvd. *Truñcė*; *Vėžiónys* k. : **Vėžionis*, plg. pvd. *Vėžỹs*, *Vėželis*; *Žideikónys* k. : **Žideikonis*, plg. pvd. *Žideikà*, *Žideikis*.

2. **Antriniai.**

2. 1. ***Vediniai.***

Jiezno valsčiuje vyrauja priesagų sl. kilmės *-ava* ir liet. *-išk-* vediniai:

-ava. *Antan-avà* k. (išn.) : *Antãnas* v.; *Jeržembk-ava* k. (išn.), plg. pvd. *Jaržèmskis*; *Julijan-avà* 2 k. : **Julijanas*, **Julijana*, plg. v. *Julijõnas*, *Julijonà*; *Juozap-avà* vs. : *Juõzapas* v.; *Martin-ava* k. (išn.) : *Mártinas* pvd.; *Mikal-avà* vs. : *Mìkalas* v., pvd.; *Vincent-avà* vs. : *Vinceñtas* v.

-iškės. *Ivõn-iškės* k. : *Ivõnas* pvd.; *Jakn-ìškės* k. : **Jaknys* ar pan., plg. *Jakniū́nas*; *Karvẽl-iškės* k., vs. : *Karvẽlis* pvd.; *Kisiẽl-iškės* k. : *Kisiẽlis* pvd.; *Kiškẽl-iškės* k. : *Kiškẽlis* pvd.; *Kùk-iškės* k. : *Kùkis* pvd.; *Kurmõn-iškės* k., dv. : **Kurmonas*, plg. pvd. *Kurmonãvičius*; *Lengvẽn-iškės* k. : *Lengvẽnis* pvd.; *Lìngėn-iškės* k. : **Lingėnas*, plg. pvd. *Lìngė*, *Lingáitis*; *Padrìež-iškės* k. (< **Padriez-iškės*) : *Padriẽzas* pvd.; *Skód-iškės* k. : *Skodis*, *Skõdžius* pvd.; *Stepõn-iškės* k. : *Stepõnas* pvd., v.; *Strazd-ìškės* k. : *Strãzdas* pvd.; *Valiū́n-iškės* k. : *Valiū́nas* pvd.; *Verbỹl-iškės* k., dv. : *Verbylà* pvd.; *Võš-iškės* k. (< **Vos-iškės*) : *Vosỹs*, *Vosis* pvd.

Vienas vedinys tėra su priesaga *–inė*: *Kùpst-inė* vs. : *Kùpstas* pvd.

2. 2. **Dūriniai.** Šių yra trys: du oikonimai su antruoju sandu – *(trumpas) polis* (< gr. πολιζ „miestas“), vienas oikonimas su antruoju sandu *-kiem-* (< *kiẽmas*): *Beñč-ia-kiemis* k. : **Benčius* ar pan., plg. v. *Bènius*, *Benỹs*, pvd. *Bencẽvičius*; *Pranã-polis* k. : *Prãnas* v., *Pranỹs* v., pvd.; *Rái-polė* vs. (sen. *Ráika*) : **Raja*, **Rajus* ar pan., plg. pvd. *Rajẽckas*.

II. **Apeliatyviniai oikonimai.**

1. **Pirminiai.** *Apušótas* k. : *apušótas* „apušių miškas“; *Beržynaĩ* k. : *beržýnas* „beržų miškas“; *Būdà* k. : *būdà* „palapinė, pastogė, namelis (sargo, piemens ar kt.); *Gõjus* k. : sl. *gõjus* „nedidelis, gražus miškelis“; *Márgai* k. : *mįrgas* „žemės matas“; *Márginiai* k. : *márginis*, *-ė* „margais išdalintas“; *Patìlčiai* k. : *patìltis* „vieta po tiltu, netoli tilto...“; *Slabadà* k. : **slabada*, plg. lenk. *słoboda* „maža kaimo gyvenvietė...“[8], brus. *слабада* „gatvė su dviem eilėm trobų; pagrindinė gatvė“[9]; *Sõdai* k. : *sõdas*.

2. **Antriniai.**

2. 1. ***Vediniai:*** 1) ***galūnės*** vedinys – *Nibriaĩ* k. : *nìbrė* „kaimo jaunimo pasilinksminimas, šokis, vakaruška“, bet plg. *nibrỹs* „snukis (dažniausiai kiaulės)“; 2) ***priesagų*** vediniai:

[7] Bendriniai žodžiai ir jų reikšmės nurodomos iš akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* (Vilnius, 1941–2002, t. 1–20). Neaiškinami tik aiškūs liet. ir nomenklatūriniai žodžiai.

[8] Žr. *Słownik języka polskiego*, Warszawa, 1915, t. 6, p. 209. Dėl kitų lenkų k. žodžių žr. Vaitkevičiūtė V. *Lenkų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 1979.

[9] Žr. Яшкин І. Я. *Беларускія геаграфічныя назвы*, Мінск, 1971, 176.

-ynas. *Kermoš-ýnas* k. : sl. *kermõšius* „prekymetis“;

-iškės. *Balvõn-iškės* k. : *balvõnas* „stabas, dievaitis; baidyklė“; *Dirvón-iškės* k. : *dirvónas*; *Dvarẽl-iškės* k. : *dvarẽlis*, plg. *dvãras*;

-iškiai. *Medin-ìškiai* k. : *medìnis*, *-ė* „miškinis, laukinis“;

-uvės. *Keřn-uvės* k. : *kernà* „tankynė; vieta, kur kas suaugę į krūvą“.

3. **Dūriniai.** Tai du oikonimai, sudaryti iš daiktavardžių: *Bab-a-gū́ra* k. : *bãba* „motinos ar tėvo motina; močiutė, senelė; sena moteriškė“ ir **gūra* ar **gūras*, plg. lenk. *góra* „kalnas“; *Grìk-a-pėdis* k. : *grìkas*, *grìkis* „rūgtinių šeimos javas, sėjamas smiltingose dirvose“ ir *pẽdas* „surištų javų glėbelis“.

III. **Vietovardiniai oikonimai.**

1. ***Iš vandenvardžių padaryti***: 1. ***Pirminiai***: *Kamaĩnė* k. : *Kamaĩnė* up. (Jz)[10]; *Sobuvà* 3 k. : *Sobuvà* up. (Jz).

1. 2. ***Antriniai.*** Priešdėlio *pa-* vediniai: *Pa-verkniaĩ* k. : *Veřknė* up. (Jz); *Pa-víekšniai* k., dv. : *Viekšnià* up. (Jz).

2. ***Iš kitų vietovardžių padaryti:*** 2. 1. Pirminiai perkeltiniai (arba metaforiniai) oikonimai: *Ãzija* k., plv. (išn.) : *Ãzija*, žemynas; *Dambavà* k., plg. lenk. vv. *Dębowo* Suvalkų ir kitose Lenkijos vaivadijose[11]; 2. 2. ***Antriniai***: 1) *priesagos* vedinys – *Vilūn-ẽliai* k. : *Vilū́nai* k. (Kš, Auk); 2) *priešdėlio pa-* vedinys – *Pa-prienė* k. (išn) : *Prìenai* mst.; 3) *sudėtinis* oikonimas – *Jiẽzno Kolònijos* k. : *Jiẽznas* mst. ir b. ž. *kolònija*, plg. sl. *koliònija* „vienkiemis, viensėdija; ūkis“.

IV. **Neaiškūs oikonimai.**

Į šią vardų grupę skirti tokie oikonimai, kurių kilmė ar daryba nėra aiški arba aiškintina keleriopai: *Ąžū́olupis* k. (išn.), plg. *Ązū́olupis* kirtimai (Jz), kuris gali būti sudurtinis **Ąžuol-lupis*, plg. *ąžuolaĩ*, *ąžuolas* ir *lùpti*; tačiau šis oikonimas gali būti iš **Ąžuol-upis*, sudarytas iš *ąžuolas* ir *ùpė*.

Kiti neaiškūs: *Dukurnónys* k.; *Licišḱėnai* k.; *Škėvónys* k.; *Voseliū́nai* k. – gali būti iš atitinkamų jau išnykusių arba neužfiksuotų oficialiuose šaltiniuose asmenvardžių; *Juodav-ìškiai* k. yra priesagos -išk- vedinys iš neaiškios kilmės leksemos.

Baigiant šią apžvalgą, galima konstatuoti, kad valsčiaus oikonimokoje vyrauja asmenvardinės kilmės oikonimai. Darybiniu požiūriu čia gana populiarūs priesaginiai vediniai, nors asmenvardinių oikonimų grupėje produktyviausi *pluralia tantum* formų vardai.

Toliau pateiktoje lentelėje kiekybiškai atspindėtos Jiezno valsčiaus oikonimų kilmės bei darybos tendencijos.

[10] Dėl vandenvardžių žr. *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius, 1963.

[11] Žr. *Nazwy geograficzne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa–Wrocław, 1991.

Eil. Nr.	Vietovardžiai kilmės atžvilgiu	Vietovardžiai darybos atžvilgiu							Iš viso
		Pirminiai	*Pluralia tantum* formų	Antriniai					
				Vediniai			Dūriniai	Sudėtiniai vardai	
				Galūnių	Priesagų	Priešdėlių			
1.	Asmenvardiniai		16		24		3		43
2.	Apeliatyviniai	9		1	6		2		18
3.	Vietovardiniai:								
	1) iš vandenvardžių	2				2			4
	2) iš kitų oikonimų	2			1	1		1	5
4.	Neaiškūs								6
									76
Iš viso:		13	16	1	31	3	5	1	70

Iš lentelės duomenų matyti, kad asmenvardiniai oikonimai kiekiu pralenkia kitų dviejų grupių oikonimus (kas, beje, būdinga ir visos Lietuvos oikonimijai), tačiau tas procentinis santykis būtų ~61 % : ~40 % asmenvardinių naudai. Tai rodo, jog Jiezno valsčiaus oikonimija turi archaiškesnių bruožų, nei, pavyzdžiui, Šiaurės Lietuvos oikonimija, kurioje kai kurių valsčių asmenvardinių oikonimų persvara yra vos ne penkiaguba. Pasak ukrainiečių toponimiko D. Bučko, apeliatyvinių vedinių gausumas lemia vienos ar kitos sistemos senumą[12].

Sutrumpinimai

Auk – Aukštādvaris (Trakų r.)
brus. – baltarusių kalba, baltarusiškai
b. ž. – bendrinis žodis
dv. – dvaras
gr. – graikų kalba, graikiškai
išn. – išnykęs vietovardis
Jz – Jiēznas
k. – kaimas
Kš – Kaišiadórys
lenk. – lenkų kalba
liet. – lietuvių kalba
mst. – miestas
plg. – palygink
plv. – palivarkas
pvd. – pavardė
sen. – senesnis vardas
sl. – slavų, slavizmas
v. – vardas
vs. – viensėdis
vv. – vietovardis

[12] Žr. Бучко Д. Отапеллятивные топонимы Верхнего Поднестровья, *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Onomastic Sciences*, Wrocław etc., 1981, t. 1, p. 259–265.

Jiezno ir Stakliškių valsčių gyventojų pravardės

Alvydas Butkus

Įvadas

Atėjęs į šį pasaulį, žmogus paženklinamas vardu ir pavarde, kitur dar ir tėvavardžiu. Tačiau vėliau jis gali gauti ir papildomą ženklą – pravardę. Kas yra pravardė, kada ir kodėl ji duodama?

Neprovokuodamas moterų ginčo, pasakysiu, kad visi naujagimiai yra panašūs. Skirtumai ima ryškėti, vaikui augant, o suaugus jie tampa ypač ryškūs, individualūs. Kūdikystėje duotieji vardai ir pavardės tų individualumų neatskleidžia. Mes iš vardų ir pavardžių nesužinome, kuo Jonas Petraitis skiriasi nuo Petro Jonaičio – nei vardas, nei pavardė to nepasako. Dar kebliau, kai kolektyve ar bendruomenėje yra keli Jonai ir dar visi Petraičiai. Štai tada ir griebiamasi papildomo, neoficialaus asmenvardžio – pravardės, kuria žmogus išskiriamas jau pagal tik jam būdingą kokį nors bruožą. Toks žmogaus įvardijimas yra senesnis už pavardes, nes dalis pavardžių yra kilusios iš protėviui duotos pravardės, plg. lietuvių pavardes *Juodis, Baltakis, Ilgūnas, Kavolius, Kubilius, Miškinis, Skardžius, Lapė, Vilkas,* latvių *Mežals, Biezais, Garais, Melnbārdis, Muižnieks,* rusų *Черных, Белобородов, Двоеглазов, Кривошеев, Коновалов, Рыжков,* anglų *Long, Short, Smith, Whitehead, Fox* ir t. t.

Apibendrinant galima pasakyti, kad pravardės duodamos ir vartojamos dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių. Objektyviąją priežastį jau apibūdinau – pravardžių prireikia tada, kai tenka identifikuoti bendravardžius kolektyvo narius, nes tuos pačius vardus ir net pavardes gali turėti skirtingi žmonės. Ypač daug bendrapavardžių asmenų būna kaimuose, nes per santuokas ar turto dalybas ta pati pavardė išplinta gan plačiai – tai rodo ir iš pavardžių kilę kaimų pavadinimai, plg. *Adomaičiai, Daukantai, Pečiauskai, Pikelionys, Gineikonys* ir kt. Tad individualizuoti bendrapavardžius šiuo atveju gali tik papildomas asmens nusakymas – pravardė. Būdama parankesnė už vardą bei pavardę, pravardė dažnai juos pakeičia ar visai išstumia. Dažnai pasitaiko, kad tikrosios pavardės kaimynai net ir nežino. Oficialaus asmenvardžio išstūmimas vyksta ne iš karto: kurį laiką pravardė gali funkcionuoti kaip vardo ar pavardės pažyminys, pvz., *Galinis Banys, Girdžiūnas Šviežikas.*

Gali kilti klausimas: o kodėl daug pravardžių pašiepia žmogų, yra kandžios, užgaulios, ypač tos, kurios duotos dėl išvaizdos, būdo, pomėgio? Todėl, kad yra dar ir subjektyvi pravardės davimo priežastis. Kiekviena žmonių bendruomenė, kiekvienas kolektyvas turi savo standartus: išvaizdos, elgesio ir kt. Yra ir tų standartų rėmai. Kolektyvo daugumos bruožas, sakykim, vidutinis ūgis, laikomas norma, kolektyvo standartu, o į kiekvieną nukrypimą nuo jo žiūrima kaip į trūkumą, žiūrima priešiškai, su protestu. Tad kandi pravardė, duota kolektyvo „baltai varnai“, ir yra šio protesto išraiška. Pravardžiuodamas kitą, žmogus kartu netiesiogiai teigia, kad jis su pašnekovu nesąs toks ir priklausąs daugumai ar bent jau solidarizuojasi su ja. Kandi pravardė kartu yra ir bausmė asmeniui už jo didelį kitoniškumą, kuriuo jis esą gadina bendruomenės identitetą. Baudimas kandžia pravarde yra mėginimas išsaugoti bendruomenės identitetą. Posakis „Jei

nori būti geras – mirk, jei blogas – ženykis“ taip pat liudija nesąmoningas kolektyvo pastangas saugoti savo identitetą ir priešintis kitoniškumui. Visa tai yra psichologinė universalija; ji būdinga daugeliui senų tautų, ne tik lietuviams.

Standarto rėmai paprastai priklauso nuo bendruomenės dydžio – juo bendruomenė mažesnė, sociališkai ar etniškai vienodesnė, uždaresnė, juo tie rėmai siauresni ir atitinkamai mažesnė tolerancija kitoniškumui. Štai kodėl kaimuose pakantumas kitoniškumui yra mažesnis nei miesteliuose, o šiuose – mažesnis nei miestuose. Ir atvirkščiai – didesnė bendruomenės įvairovė platina pakantumo ribas. Bet miestuose ir ypač didmiesčiuose atsiranda priešiškumas tarp socialinių ar net profesinių grupių, politikoje – tarp skirtingų partijų. Amerikiečių psichologai pastebėjo, kad pravardžiavimas (*name calling*) yra populiariausias propagandininkų ginklas. Apeliuodamas į žmonių emocijas, propagandininkas pavadina negražiais vardais tuos asmenis, grupes, tautas, rases, politiką, įsitikinimus ar idealus, kuriems nori sukelti auditorijos neapykantą ir priešiškumą.

Keli esminiai pravardžių skirtumai nuo vardų ir pavardžių.

1. Pravardė dažnai turi davimo motyvą, kuris susijęs su asmens ypatumais.

2. Savo pravardės (ypač jei pravardė kandi) jos savininkas paprastai nežino, nes pravardė reikalinga ne jam, o aplinkiniams. Pravarde į jį niekas nesikreipia. Kandi pravardė savininkui į akis pasakoma nebent per konfliktą.

Prieniškių pravardės

1.1. Šio straipsnio medžiagą sudaro apie 420 pravardžių, užrašytų Prĩenų rajono Jiẽzno ir Stãkliškių seniūnijose. Iš jų daugiau nei trečdalio nenurodyti davimo motyvai (tikėtina, kad jie jau užmiršti). Pravardės daugiausia duotos XX a. viduryje, viena kita prisiminta iš caro laikų. Bendros motyvų grupės, atmetus nemotyvuotąsias pravardes, atrodo taip (proc.):

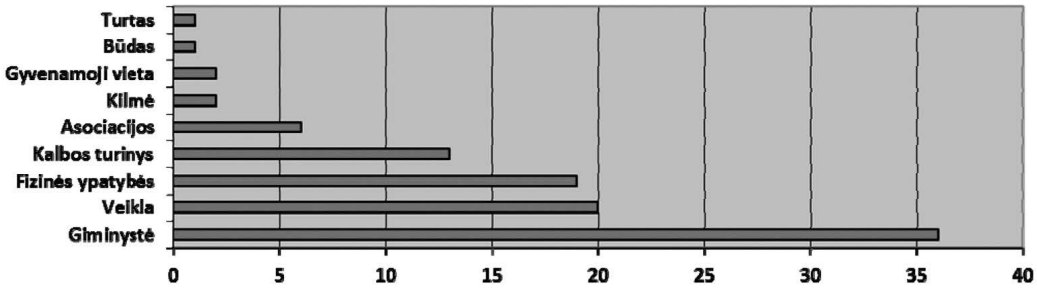

Pravardės straipsnyje pateikiamos dažnumo tvarka, pogrupiuose – abėcėlės tvarka. Motyvai nurodyti skliausteliuose, retesniais atvejais tarp apostrofų nurodoma pravardės kilmė ar apeliatyvinė reikšmė, pvz., *Špokas* ‘varnėnas’. Skirtingų asmenų to paties motyvo pravardės atskirtos kableliu, pvz., *Užkurys, Žentukas, Žentulis*. To paties asmens pravardės variantai atskirti įstrižu brūkšniu: *Žilius / Žiliukas.* Vienur kitur raide *f.* (lot. *femina*) yra pažymėta moters pravardė, jei lytis nėra aiški iš konteksto, pvz., *Dievo Tarnas f., Tabakerka f.* Jei moteriškosios giminės pravardė tokios santrumpos neturi (pvz., *Bartkė, Nalivaika, Večerija*), ji yra vyro pravardė.

1. Giminystė. Ši grupė skaidoma į kelis pogrupius.

1.2. *Tėvavardinės pravardės.* Tai pravardės, kilusios iš tėvo, senelio, prosenelio vardo. Duomenys rodo, kad tai per kelias kartas paveldėtas šeimos galvos vardas, dažnai modifikuotas patronimine (mažybine) priesaga: *Alponciukės* (tėvas *Alponcas* < *Alfonsas*), *Antukas* (senelis *Antanas*), *Anupras* (senelis *Anupras*), *Guminukas* (tėvo pavardė *Guminas*), *Igno Pranys* (jo vardas *Pranys*, tėvas *Ignas*), *Juračkė* (senelis *Juras*), *Jurgytis* (tėvas *Jurgis*), *Karalkai* (senelis *Karolis*), *Karalukas* (tėvas *Karolis*), *Karoliukas* (senelis *Karolis*), *Kastelis* (tėvas *Kastas* < *Kostas*), *Kazelis* (tėvas *Kazys*), *Klimai* (senelis *Klemensas*), Klimukai (senelis *Klimas*), *Marčeliai* (senelis *Marčius* < *Martynas*), *Martynukas* (tėvas *Martynas*), *Mikadas / Mikadukas* (senelis *Mikadas*), *Morkelis* (senelis *Morkus*), *Polkus* (prosenelis *Palys* < *Palikas* < *Peliksas* < *Feliksas*), *Pranelukas*, *Praniulis* (senelis *Pranas*), *Staskutas* (senelis *Stasys*), *Tadukas* (prosenelis *Tadas*), *Tadulis* (senelis *Tadas*), *Zigmulis* (tėvas *Zigmas*). Pravardės su dviguba priesaga rodo, kad pirmąją priesagą galėjo turėti tėvo pravardė: senelis *Pranas* > tėvas *Pranelis* > sūnus *Pranelukas*, *Stasys* > *Staska* > *Staskutas*, bet tai tik spėjimas, nes deminutyvizuotas galėjo būti ir pirminis vardas (senelis *Pranelis, Staska*). Yra atvejų, kad deminutyvinė pravardė padaryta iš tarpinės išvestinės, spėjama, tėvo pravardės, pvz., *Levinukas* (< *Levinis*; senelis *Levas* < *Leonas*).

1.3. Tikrasis vardas gali turėti mažybinę formą, ir ji laikytina pravarde, jei deminutyvizavimas kuo nors pagrįstas. Pavyzdžiui, mažybine oficialaus vardo forma galėjo būti vadintas mažo ūgio, neturtingas ar neįgalus to vardo savininkas. Šiame rinkinyje pasitaikė deminutyvinė pravardė *Kavoliukas*, duota mažo ūgio kalviui (žr. 2.1).

1.4. Paveldimas ne tik vardas, bet ir pravardė, nes būtent ja, o ne vardu žmogus buvo žinomas bendruomenėje. Tokia pravardė taip pat tampa tik tėvavardžiu, nes pirminis jos motyvas naujam savininkui (sūnui, o iš sūnaus – anūkui) jau nebūdingas. Tokios yra pravardės *Berankėlis* (senelis *Berankis,* netekęs vienos rankos), *Melnikas* (senelis buvo malūnininkas ir vadintas *Melniku*), *Advokatas* (senelis vadintas *Advokatu*, nes mėgo patarinėti), *Šiaučius* (tėvas *Šiaučius,* batsiuvys). Net kai nurodoma tik tėvo ar senelio ypatybė, tikėtina, kad pagal ją jis turėjęs atitinkamą pravardę – paveldimas asmenvardis, o ne ypatybė: *Barzda* (senelis augino barzdą), *Kavoliukas* (senelis buvo *Kavoliukas*, mažo ūgio kalvis), *Kunigėlis* (tėvas ar senelis mokėsi kunigu, bet mokslų nebaigė), *Zuikio Vytas* (jo vardas Vytas, tėvo pravardė *Zuikys*), *Žvairiukas* (senelis buvo žvairas), *Gaidelis* (senelis buvo mažo ūgio), *Žentulis* (senelis buvo užkurys).

1.5. *Motinvardinės pravardės.* Daug rečiau pravardė duodama pagal motinos ar senelės vardą: *Anciukas* (motina *Ancė, Ona*), *Bartkė* (motina *Barbora*), *Ievutynas* (motina *Ievutė* < *Ieva*), *Karusiukas, Karusiukė f.* (motina *Karusė* < *Karolina*), *Palės Jurgis* (< *Palė* < *Paulina*?), *Rožė / Ražatukas* (senelė *Rožė*), *Špuntelis* (motinos pravardė *Špunta*). Nors pravardžių užrašinėtojai nenurodė priežasties, bet kitur rinktos pravardės liudija, kad motinvardžiai dažniausiai duodami pavainikiams, našlių ar valingų moterų, valdančių savo vyrą, vaikams.

1.6. *Santuokinės pravardės.* Jas gauna užkuriai ar kiek neįprastos santuokos turėtojai, pvz.: *Adomžentis* (uošvis *Adomas*), *Naujokas* (tapęs našliu, vedė antrąkart),

Primukas (pirmasis kaime užkurys), *Samurajus* (vedė nuotaką iš Tolimųjų Rytų, kur atliko karinę tarnybą), *Šlėkta* (vedė lenkę), *Užkurys, Žentukas, Žentulis*.

2. Veikla. Daugumai kaimo žmonių buvo įprasta verstis žemdirbyste. Kitokia veikla ar amatas buvo išskirtinis asmens bruožas. Dalis amatų – kalvystė, grūdų malimas – buvo reikalingi ir žemdirbiams. Tačiau rasdavosi ir retesnių neįprastų verslų. Šiai grupei taip pat priklauso pravardės, duotos pagal kokį nuotykį ar situaciją, į kurią pateko pravardžiuojamasis.

2.1. *Amatas, profesija, verslas.* Pati dažniausia lietuvių XX a. pravardė buvo *Kalvis / Kavolius* bei jos sinonimai. Esama jos ir šiame rinkinyje: *Kavolėlis*, *Kavolis*, *Kavoliukas* (mažo ūgio kalvis). Kiti amatai: *Alyvinis* (vežiojęs obuolius į Vilnių), *Cukrinis* (varė naminukę), *Džipas* (prekiavo automobiliais), *Kriaučius* (siuvėjas), *Kubilinis*, *Kubilčius* (statinių meistras), *Melnikas* (turėjo malūną), *Mėsinykas* (prekiavo mėsa), *Molio Diedas* (krosnius), *Šeferukas* (dirbo šoferiu), *Šiaučius* (batsiuvys), *Večerija* (keliaudavęs po kaimus ir pardavinėdavęs šventus paveikslus, tarp jų ir „Paskutinę vakarienę“, kurią vadinęs „paskutine večere“).

2.2. *Tarnystė, pareigos. Členas* (caro laikais buvo kažkokios valdybos narys), *Dievo Tarnas f.* (vadovauja kaimo moterų tikybinei veiklai), *Dievuliukas* (patarnauja bažnyčioje), *Gruzčikas* (dirbo kroviku), *Kranyla* (dirbo autokrano vairuotoju), *Navadukas / Navadas* (caro armijoje tarnavo pabūklo taikytoju), *Pašto Genė* (jos vardas *Genė*, dirbo pašte), *Plaktukas* (darbų mokytojas mokykloje), *Pulemiočikas* (buvo stribas, ginkluotas kulkosvaidžiu), *Skerdžiukas* (dirbo skerdžiumi), *Stribas* (dirbo milicininku), *Turkus* (dalyvavo Rusijos ir Turkijos kare), *Uralas* (dirbo sunkvežimio „Ural“ vairuotoju).

2.3. *Pomėgis*. *Gliaudėlius* (mėgo riešutus), *Nalivaika* (girtuoklis), *Tabakerka f.* (daug rūko).

2.4. *Kelionės*. Užrašytos kelios pravardės asmenų, viešėjusių Amerikoje (JAV?). Pravardėmis tapo jų anglizuoti vardai: *Alekas* (Aleksandras), *Dženas* (Jonas).

2.5. *Kita veikla, situacijos*. *Advokatas* (raštingas, padėdavęs kaimynams rašyti skundus ir kt. dokumentus), *Kaziajinas* ‘šeimininkas’ (anksti, nuo 14 m. pradėjęs ūkininkauti), *Kepurė / Kepuriukas* (girtas buvo pametęs kepurę), *Parašiutnykas* (besileidžiančiam nuo kalnelio dviračiu vėjas išpūtė marškinius; šūktelėjo: „Leidžiuosi kaip su parašiutu!“), *Plačiabaris* (šienaudamas užimdavęs platų barą), *Smaliorius* (sučiuptas vagiantis dervą), *Urėdas* (vogė mišką).

3. Fizinės ypatybės. Ši pravardžių grupė nuo ankstesniosios čia skiriasi nežymiai, neviršija paklaidos ribų. Bendrajame lietuvių pravardžių rinkinyje ji gausiausia, bet rytų Aukštaitijoje ir Dzūkijoje ji yra antra, užleidusi vietą tik gimininėms pravardėms. Smulkiau ji skirstoma į išvaizdos, kalbos, motorikos ir kt. pogrupius.

3.1. *Išvaizda*. Paprastai kliūva „nestandartinis“ ūgis – mažas: *Gaidelis*, *Milžinas, Klumpukės* (dvi seserys), aukštas: *Ilgšis*. Būna, kad ūgis siejamas ir su kompleksija: *Cololo* (mažo ūgio, apkūnus), *Kryžiokas* (aukšto ūgio, liesas, ilgarankis), *Ližė* (aukšto ūgio, didžiapėdis). Apibūdinami plaukai ar kita kūno dalis, taip pat apranga. Daugelis tokių pravardžių yra metoniminės: *Baltakūšė* (šviesiaplaukė), *Margakuodė* (plaukai nevienodos spalvos), *Eseser* (užrašyta *SSR; SS* yra jo vardo

ir pavardės pirmosios raidės, *R* todėl, kad „ryžas“, t. y. rudaplaukis), *Žilius / Žiliukas* (pražilęs); *Berankis* (netekęs rankos), *Didžiapapė* (stambių krūtų), *Leibukas* ‘toks žydiškas vardas’ (atlėpusių ausų); *Barzda, Barzdelė, Barzdukas* (barzdotas), *Šamaūsis* (ūsuotas), *Kipšas / Kipšiukas* (dažnai būna suodinas), *Pomidoras* (raudono veido), *Raibis, Raibė f.* (strazdanoto veido), *Žvairiukas* (žvairų akių); *Čempukas* (neturtingas, todėl avėjo vyžas, *čempes* ‘šlepetes’), *Skilandukas* (vietoje kepurės nešiojo skilandžio luobą), *Stasė Brizgė* (jos vardas *Stasė;* apiplyšusiai rengėsi), *Stasys Su Čebatais* (jo vardas *Stasys*; žiemą vasarą avėjo aulinius), *Šlėktukas* (puošniai rengiasi).

3.2. *Eisena, motorika. Ancius* (krypuojančios eisenos), *Briedis* (vaikščiojo iškėlęs galvą), *Busilas* ‘gandras’ (rytais apeidavęs, „apžirgliodavęs“ savo žemę), *Katinas* (minkštų judesių), *Kėstelis* (raišas), *Krijelis* ‘prietaisas siūlams iš ritės į sruogą vyti’ (šokdamas sukosi „kaip krijelis“), *Meškius* (lėtų judesių, vangus), *Pricas* ‘Fricas, toks vokiškas vardas’ (vaikščiojo pasitempęs, be to, greitakalbis).

3.3. *Kompleksija*. Pravardes gauna ir liesi: *Kūdas Šimas* (jo vardas *Simonas*), *Penkiakilis*, *Žiogas* (dar ir ilgakojis), ir stori: *Špunta f.* ‘statinės kaištis, volė’. Dalis tokių pravardžių siejamos ir su ūgio nusakymu (žr. 3.1).

3.4. *Kitos fizinės ypatybės.* Iš retesnių ypatybių minėtina potencija, kalba (fiziniai kalbėjimo skirtumai) ir fiziologija, pvz., *Meška* (stiprus), *Kurčiokėlis* (priekurtis), *Niemčius* (kurčnebylys); *Aba Diena* (neištaria *l,* taip taria sveikinimą *laba diena*), *Makelys* (mikčiojo), *Turkas* (pasigėręs neaiškiai kalba); *Lepliokas, Pirdžius* (nesivaržo smardinti).

4. Kalbos turinys. Šios grupės pravardės individualizuoja asmenį pagal jo dažnai vartojamą pertarą, dažnos temos žodį ar mėgstamą ir įkyriai kartojamą frazę, dainos teksto fragmentą: *Bacionas* (pertaras *bac*), *Bernelis* (gimus eiliniam sūnui, sušukdavęs: „Ir vėl bernelis!“), *Bikštelis* (ragindavęs *bigštelti*, t. y. išgerti taurelę; kitur – vartotas pertaras *biškį, biškelį*), *Brakštas / Brakštelis* (pertaras *brace,* ilgainiui virtęs *brakšt*), *Brolytis* (pertaras *brolyti*), *Chulinas / Kulinas* (vartojo rusišką keiksmą *chuli* > *kuli*), *Koronė* ‘vargas; nelaimė’ (mėgo sakyti: „Ak tu mano korone!“), *Kvietkas* (išgėręs uždainuodavo: „Sudiev, kvietkeli tu brangiausias!“), *Makalas* (prašydavęs „Ma kiaušinių“), *Margi Geneliai* (ragindavęs arklius: „Šiū, margi geneliai!“), *Mažpetrukas* (jo vardas Petras, vartojo žodį *maž*), *Mycė* (vyną vadinęs *myce*), *Milijonas* (benzinvežio vairuotojas, nuolat girdavęsis uždirbęs ar laimėjęs milijoną), *Niūnė* (vaikystėje taip tardavęs savo vardą *Pranas*), *Pagaliau* (pertaras *pagaliau*), *Paradas* (dažnas žodis *parad*), *Pundas* (dažnai sakydavęs: „Nešiau pundą“), *Špokas* ‘varnėnas’ (pavasarį parskridus varnėnams, džiaugdavosi: „Jau mano paukščiukai parlėkė“), *Otas / Votas* (pertaras *o, vo*), *Tekšys* („tekšėdavęs“, t. y. vartojo pertarą *te*), *Tepalė* (taip vadinęs tepalą), *Zamakas* (rinkdamas iš maišo išbirusias saulėgrąžas, pasakęs: „Bus daug zamako“).

5. Kiti motyvai.

5.1. *Vardinės asociacijos.* Pravardę gali išprovokuoti asmens vardo, pavardės skambesys (fonetika) ar leksinė reikšmė. Tokios pravardės ypač būdingos moksleiviams. Tradiciniame lietuvių pravardyne tokia motyvacija, kaip minėta, priklauso periferijai.

5.2. Pravardės pagal fonetines asociacijas: *Balsė* (*Balsiukevičius*), *Blackus* (*Zablackas*), *Iksas* (*Ikasala*), *Kubas, Kubukas* (*Jokūbas*; pravardė gali būti tiesiog šio vardo trumpinys), *Lenkas* (*Lenkauskas*), *Rimzius* (*Rimvydas*).

5.3. Pravardės pagal semantines asociacijas: *Čiornas* rus. *чёрный* 'juodas' (*Juodis*), *Miesto Jurgis* (jo vardas *Jurgis*; pykdavo pavadintas *kaimo Jurgiu*), *Špokas* (*Genys*), *Varvelis* (*Degutis;* sąsaja su *degutu*, o šis varvąs), *Žibutė* (jo vardas *Žydrūnas*).

5.4. *Kilmė.* Pabrėžiama, iš kur žmogus yra atsikėlęs gyventi, akcentuota jo nevietinė kilmė: *Buivydas* (iš Buivydų dvaro), *Nibriškis* (iš Nibrių kaimo), *Prūsas* (iš Prūsijos, tiksliau – iš Mažosios Lietuvos), *Ruskių Vincas* (iš Baltarusijos; jo vardas Vincas), *Trunca f.* (iš Truncų kaimo).

5.5. *Gyvenamoji vieta. Galiniai* (gyv. kaimo pakraštyje), *Kalno Jonas* (gyv. įkalnėje, jo vardas *Jonas*).

5.6. *Būdas. Katinas* (uždaras, atsiskyręs), *Lepas* (išlepęs, augo vienturtis), *Ležokas* rus. *лежак* 'gultas; gulstinys' (tingus, mėgsta pagulėti), *Žąsų Cholera f.* (pikto būdo).

5.7. *Turtas. Dzikarai* (neturtingi, dvarininkas iš gailesčio leisdavęs jiems pasimalkauti), *Sotnikai* (neturtingi penki broliai, išsidaliję žemę po 3 ha).

Išvados

Analizė rodo, kad individualizuodami asmenį, jiezniečiai ir stakliškiečiai labiausiai akcentuoja giminystę, veiklos ir fizinius skirtumus bei kalbos turinio ypatumus – pirmosios keturios gausiausios pravardžių motyvų grupės sudaro 88 proc. viso surinkto aptariamųjų pravardžių rinkinio. Kiti motyvai – asociacijos su asmenvardžiu, gyvenamoji vieta, būdas, turtas vs. skurdas – yra periferiniai. Prienų rajono gyventojų pravardyno motyvacija yra artima pietų ir rytų Lietuvos pravardyno, kur taip pat vyrauja gimininės (tėvavardinės) pravardės. Kitur Lietuvoje didžiausią grupę sudaro pravardės, duotos pagal fizines ypatybes.

Tėvavardinės pravardės, arba kitaip – neoficialieji tėvavardžiai, yra paveldimi per kelias kartas. Daugelis jų turi mažybines priesagas. Dažniausios jų yra *-elis, -(i)ukas, -(i)ulis,* kiek retesnė *-utas*. Jei pavardės formuotųsi dar ir mūsų laikais, šios priesagos sustingtų lietuvių pavardyne ir skirtųsi nuo to priesagų rinkinio, kuris susidarė XVII–XVIII a., kai formavosi daugumos lietuvių pavardės.

Iš pravardžių galima spręsti apie to krašto gyventojų prioritetus, etines ir etnines vertybes ir pan. Atsižvelgus į tai, jog pravardė duodama pagal retą, išskirtinę ypatybę, galima daryti išvadas, kas bendruomenei yra priimtina ir kas ne. Jei, pavyzdžiui, pravardžiuojami barzdočiai, tai rodo, jog barzdotumas lietuviams nėra būdingas (antraip jis nekliūtų). Tad Maironio eilutė „Lietuviai barzdočiai dūmoja" ir Lietuvos valdovų vaizdavimas su barzdomis kažin ar atitiko tikrovę – nors pačių pravardžių gyvavimas nėra ilgas, bet jų davimo motyvai yra archetipiniai, siekiantys gilią senovę.

Krito į akis pravardės, duotos pagal asmens ūgį. Iš jų kur kas dažnesnės yra pravardės, duotos mažesnį ūgį turintiems asmenims. Tokia disproporcija būdinga ir visam lietuvių pravardynui, ji pastebėta ir šiame rinkinyje. Tai rodo ne didesnę mažaūgių gausą, bet didesnį bendruomenės pakantumą aukštaūgiams.

Keletas pastabų dėl nemotyvuotų pravardžių. Jų motyvai yra užmiršti, ir tokios pravardės toliau funkcionuoja kaip originalūs asmenvardžiai. Rekonstruoti jų motyvus pagal apeliatyvinę reikšmę yra rizikinga, nes nemaža pravardžių dalis yra metaforiškos, ironiškos. Tokių atvejų būta ir šiame rinkinyje. Pavyzdžiui, pravardė *Urėdas* duota ne urėdo pareigas turėjusiam asmeniui, bet miško vagiui. *Milžinu* pramintas mažo ūgio žmogus.

Iš tolesnių galimų tyrinėjimų minėtina pravardžių kilmės ir struktūros analizė, taip pat pravardžių motyvų ryšys su paprotynu, tradicijomis bei pažiūromis.

Įdomesni Jiezno šnektos žodžiai ir posakiai

Parinko Juozas Pugačiauskas

A

Abìdvagas – kvailys, netikėlis
Ãblius, ablavùkas – kvailys
Abrūsas – rankšluostis
Ãbrozdas – atvaizdas, šventas paveikslas
Abrūsnỹčia – rankšluostinė
Abstavõnė – svečio priėmimas
Adynà – valanda
Akaleinià – eilė, rikiuotė
Ãkselis – susmulkinti šiaudai, šienas
Akvatà – noras, potraukis
Alaũšas – žioplys
Ãlasas – triukšmas
Ale – bet
Almùžnas – išmalda
Alùpkas – pieštukas
Andarõkas – sijonas
Ãniuolas – angelas
Apcañgos – replės
Apčėravóti – apkerėti
Apdūlyti – apgauti
Apiẽka – globa
Apkoliẽčyti – sužeisti
Apmilkas – klaida
Apýdaira – gyvulių šėrimas
Apýmauda – apsunkinimas, skriauda
Apývoka – ūkio apžiūra
Apýzdotnis – visai nieko (gražus)
Apsiřgo sùkatom – apsirgo džiova
Apsidúoklinti – apsižioplinti
Apsimarkãčyti – susigraudenti
Apsirėdýti – pasipuošti
Apsispakãjyti – nurimti, nuraminti
Apsiteliúoti – apsiveršiuoti
Apstatýti – apgauti
Apšoliúoti – apkalti lentelėmis
Apšukóti – apgauti
Aptìeka – vaistinė
Aptõl Dieve – neduok Dieve, apsaugok Dieve
Aptùkas – nėrinys ar mezginys, prisiuvamas prie rankogalių ar apykaklių
Apzelnẽtyti – apseilioti
Ardùs – piktas, vaidingas
Asabà – asmuo, žmogus
Atasajà – vežimo dalis
Atómaukė – verpiamo siūlo prijungimo prie kuodelio vieta (nevykusi)
Atrãmantas – rašalas
Atrūtà – nuodai
Atsičiūkinti – atsigauti
Atsikarãskoti – atsikratyti
Atvaščiūgóti – įkrėsti (į kailį)
Ãtveseilis – vestuvių tęsinys po savaitės
Atvõga – drąsa
Aukštìnis – durelės lubose (dūmams išleisti), durelės į palėpę

B

Bà – nes
Babkãvas – gražiai atrodantis (kaip pyragas)
Babkavì lãpai – lauro lapai
Badái – rodos, atsimenu; bene, lyg, tartum, gal
Bãderis – vargas, rūpestis
Bagòstvė – turtas
Báika – juokas, pokalbis
Baikẽlė – sviestamušė
Bajãvas – drąsus, sumanus
Bãjinis – flanelinis (bajus tai ne flanelė, tai kitokia medžiaga)
Bajòkinti – barti, piktai šaukti
Bãkanas – kepalas
Baléja – skalbtuvė
Balakònas – apsiaustas, vasarinis paltas
Balamūtas – kvaištelėjęs
Balamūtinti – gluminti

* Papildė Marija Zaleskytė.

Bandà, babkà – bulvių plokštainis, bulvinis blynas, kugelis
Baraĩtorius – labai stiprus žmogus
Baŕgas – ėmimas prekių į skolą
Bašmõkai – guminiai batai trumpais aulais
Beñkartas – mergos vaikas
Bèzas – alyva
Bezdùkas – pumpotaukšlis
Biẽdnas – neturtingas
Bile kas – bet kas
Bile kur – bet kur
Bìle – jeigu tik
Bìskis, bìškis – truputis
Bỹ(ì)zalas – prastas gėrimas
Bỹzaguolis – didelis skraidantis vabalas
Blešénka – skardinis indelis
Blė́ta – skarda
Bliẽdnas – blyškus
Bliùskė – palaidinukė
Blõznas – silpnas, liesas
Blũdyti – klaidžioti, niekus kalbėti
Boĩkas – smagus
Bõvelna – medvilnė
Bõvytis – žaisti
Bradiãga – niekšas, valkata
Brãkšnė – braškė
Brãvoras – spirito ar alaus varykla
Brãzdas – tarkis
Brìdytis – bjaurėtis
Brìgsti – irti
Briñdžikai – galvos papuošalas, karūna, pasiūta iš medžiagos, su karoliukais
Britkùs – bjaurus
Brìtsonas – špižinis kepimo indas
Brùkas – grindinys
Bùčnas – riebus, gerai atrodantis
Bùdė – galąstuvas
Budiñkas – pastatas
Buĩnas – gražus
Buktà – užutekis
Buliònikas – skerstuvių sriuba (daug bulvių)
Bùlka – batonas, pyragas
Buntavóti – priešintis, priešgyniauti
Burkštinùkė – obelų veislė
Bušavóti – siusti
Buŕnasas – apsiaustas, ilgesnis už paltą, didesne apykakle
Būžỹs – vabalas

C

Caglà – plyta
Cãpas – lašas
Cèbras – nedidelė medinė statinaitė su rankenom
Ciekãvas – žingeidus
Ciẽlas – visas, pilnas
Cioñgas – skersvėjis
Cìpkės – blauzdos
Ciravóti – adyti
Cìrkelis – skriestuvas
Cukeŕka – saldainis
Cũdas – stebuklas
Cvẽkas – vinis
Cvikliẽnis – raugintų burokų, pagardintų svogūnais, šalti barščiai
Cvikliùkai – burokėliai

Č

Čebãtai – auliniai išeiginiai batai
Čémpė – apavas, megztas kukeliù (kriukeliù) iš storų vilnonių siūlų
Čerepõkas – vėžlys
Čérpė – molinis indas aguonoms trinti
Čerpõkas – puodas su viena rankena
Četveŕgas – ketvirtadienis
Čeverỹkas – pusbatis, batas
Čẽdyti – taupyti
Čėravóti – burti
Čė́rka – stikliukas, taurelė
Čẽsas – laikas
Čiẽrčikų pūčkẽlė – degtukų dėžutė
Čiudãkas – keistuolis
Čiùdnas – keistas
Čiumarkà – švarkas, žiponas
Čiuñkti – žįsti
Čiùt – vos
Čiũčela – baidyklė
Čiũdas – stebuklas
Čỹstyti – nuvalyti

Čvértis – ketvirtis
Čvertùkas – buteliukas

D

Dabýtis – puoštis
Dabóti – saugoti, žiūrėti
Dačkė – impilinė medžiaga
Dadẽčkas – priedas
Dagyvénti – išgyventi
Dañgtis – tvartas, uždangalas
Darýtinis – varškė
Darkýtis – išdykauti
Darmaĩ – veltui
Daturẽti – tverti, iškęsti
Davái – nagi, duok
Dẽdė – diedukas, senelis
Depraudì – nusistebėjimas, pritarimas, kad tai tiesa
Diečkà – duonkubilis
Diekavótis – niekinti
Dìktas – storas
Dìšlius – porinio vežimo detalė
Dìvonas – užtiesalas, kilimas, patiesalas
Dykaĩ – veltui, už dyka
Dýselis – vežimo rodiklis
Dỹvas – stebuklas
Dỹvinti – stebinti
Dỹvytis – šaipytis
Drãbnas – smulkus
Dránga – vežimo šoninė lentelė
Drapõkas – kultivatorius
Drãtas – viela
Drebẽzgas – mėsos atliekos
Dreñgti – šlapiai snigti
Drẽkas – netikęs, negabus
Drengà – šlabdriba
Drigántas – eržilas
Drì(ý)žniai – juostuotas audinys
Drótva – pasmaluotas, suvytas iš plonų lininių siūlelių siūlas
Drukavóti – piešti
Dùbcė – užpakalis
Dũkas – kvapas, dvasia
Dùknos – patalai
Dúok bùtą, dúok butùką – pasibučiuokim
Durõz – dukart
Duršliõkas – kiaurasamtis
Dùškinas – orkaitė
Dužaĩ – sočiai
Dūlinẽti – slampinėti
Dūmóti – galvoti
Dũrytis – prarasti protą
Dūšià – siela
Dvõkas – smarvė
Dzérkolas – veidrodis
Dzérvė – spanguolė
Dziedùlis – senelis
Dzindzakẽ – žvairiaakė
Dziùbas – snapas
Dzivalioñgai – juokingi, kvaili žaidimai
Dzvégauti – inkšti, reikalauti

F

Fafáikė – šimtasiūlė
Fáinas – puikus, gražus
Fajeřka – rinkė
Famìlija – giminė
Fanãras – žibintas
Farfõras – porcelianas
Feránka – užuolaida
Fùktelis – arpas

G

Gadynà – valandos
Gãdyti(s) – praversti, tausoti, taikytis
Galdũnas – cepelinas
Gálka – dešrelė
Garbũzas – arbūzas
Gaspadà – ūkis
Glèsterti – žvilgterti
Glõdnas – gražus
Gõrinis – vilnonis
Grãpkė – žiogelis
Grebálka – grėbiamoji
Grẽbė – griovys
Griežlẽ – griežėlė
Griẽšnas – nuodėmingas
Gryñčia – namas
Grįstai – vieta prie įėjimo į namus
Gróbas – šonkaulis
Gruzòvikas – sunkvežimis

Gul̃binas – hortenzija
Gùzabai – kriaušių veislė
Gviñtas – sriegis
Gvõltas – prievarta

I

Iñ – į
Indìkas – kalakutas
Inpizavaĩ – skersai
Insistrãjyti – įsitaisyti
Iñstrajus – įrenginys
Išdráika (padraika) – pliuškis, patvirkėlis
Išgurdęs – išlepęs, išpuikęs, išdykęs
Iškadà – nuostolis
Iškasavóti – išnaikinti
Iškašaravóti – šveisti
Išlõjoti – iškoneveikti
Išsiterménti – išsipurvinti
Iššùtyti – išvirti
Ištrėpóti – išmindžioti

J

Jãkė (jiẽkė) – liemenė
Jãknos – kepenys
Jarmakas – apsiaustas
Jẽglius (ẽglius) – kadagys
Jiedrà – tymai
Jõvalas – kiaulių ėdalas, betvarkė
Jubkẽlė – palaidinė
Jukà – kraujas
Juškà – sklendė

K

Kabìkas – kabliukas
Kačérga – žarsteklis
Kad loskà, pažỹčiok (pažỹčyk) – būk geras, paskolink
Kadõkas – prastas apavas
Ka(o)lchòzas – kolūkis
Kaldrà (koldrà) – antklodė
Kamánda – paliepimas, įsakymas
Kamandavóti – įsakinėti
Kanapkà – lova
Kanavõlas – iešmas, pagaliukas, veterinaras
Kãnikas (kãnykas) – spintelė, podėlis
Kaniùkė – bidonėlis
Kapanicà – griovys
Karjiẽdas – medžių žievgraužys
Karùnka – malda, giesmė
Kãšikas – pintinė
Kaštavóti – ragauti
Kauniẽrius – apykaklė
Kaválkas – gabalas
Kavõlius – kalvis
Kavótis – slėptis
Kazilaĩ – ėdžios
Keliẽnis – kelis
Kelisrõz – kelissyk
Kepeliùšas – skrybėlė
Kerzokas – aulinis batas (kiaulės odos)
Kėravóti – vadelioti
Kėtóti – žabalioti
Kìba – gal, nebent
Kìbinti – kutenti, liesti, merginti
Kìlas – kilogramas
Kìrkyti – erzinti
Kitųrõz – kitąsyk
Kylà – išvarža
Klapčiùkas – patarnautojas, pakalikas
Klémka – velkė, sklendė
Kléncyti – įkyriai prašyti
Klevìnė boba – karkvabalis
Klėtkà – narvelis
Kliáunas – pažeidžiamas
Klỹnas – pleištas
Klumbõkai – apavas (prie aulų prikaltas medinis plonas padas)
Knàblius – kablys su keliais nagais (kauptukas)
Knablỹs – snapas
Kòlera – cholera (liga). O kad jį kolera!
Koliẽkas – invalidas
Kòlka – toks butelis
Konvãlija – pakalnutė
Koptũras – mūrelis virš krosnies
Korẽliai – rogės rąstams vežti
Kòrkas – susuktas iš popieriaus kamštis buteliui užkimšti
Korõnė – kančia

Kõšeliena – šaltiena
Kotavóti – kankinti
Kõžnas – kiekvienas
Krãlikas – triušis
Kréiza – diskinis pjūklas
Krekvà – gegnė
Kriaũčius – siuvėjas
Kriukẽlis – vąšelis
Kriū̃gas – ratas
Kriū̃kas – senas žmogus
Krìvida – žala
Kryžiavótis – nerasti vietos, išsisukinėti
Krõmas – parduotuvė
Krùčkas – valgomasis sėtinis; griežtis
Krùstas – žagarėlis
Krùžikas – puodukas
Kulĩbė – trinka, kaladė
Kùbilas – statinė biriems produktams
Kùdlos – gaurai
Kùgelis – bulvių plokštainis
Kukárda – surištas kaspinas
Kukẽlis – plaktukas
Kùkis – kūjis
Kuknià – krosnis
Kulià – tinklinis maišelis
Kulnẽlis – kulkšnis
Kùpčius – pirklys
Kuprà – nugara, pečiai
Kùšlinti – žabalioti
Kùšlius – neprimatantis
Kuštéti – šnibždėti
Kuznià – kalvė
Kū̃das – liesas
Kvarabà – bėda, liga
Kvárba – dažai, spalva
Kvarbatkà – nėrinys, prisiūtas prie rankšluosčių, baltų paklodžių krašto
Kvèptel(r)ti – trumpai pailsėti
Kviẽtkas – gėlės žiedas

L

Laidõkas – tinginys, pasileidėlis
Lakmónas – prastas rūbas
Lambùkas – buroko stiebas, stambas
Lamòšinti – laužyti, niokoti
Lámtas – malonus
Lam̃tas – rimtas
Lañktis – sukamas lenktuvas
Laškà – lova
Laužtùkai – žąslai
Lazánkos – skryliai
Ledãka – bloga
Léiteriai – vežimo šonai
Lèkstrikas – prožektorius
Lémbonas – kartis, jungianti abi vežimo ašis
Lenciū̃gas – grandinė
Lengastìs – liga
Leñgti – sirgti, silpti
Lepùkai – voveruškos
Lérmas – triukšmas
Lèt(lèd), let ką let – vos, vos ne vos
Ležõkas – 1. Tinginys; 2. Dūmtraukis nuo sienelės iki kamino
Liẽsvos – kopėčios
Liktárna – žibintas
Lióde, lédė – keltuvas
Liùktas – dūmtakis
Liúosas – laisvas
Lìvaras – laistytuvas
Ližénka – krosnis
Lìžė – mentė duonai pašauti į krosnį
Lỹšnas – atliekamas
Lõcnas – savas, nuosavas
Lòdačkės – laivelio formos lengvi vasariniai moteriški bateliai
Loskà – malonė
Lotà – kartelė
Lupỹnė – lupena
Lupnià – pyla

M

Mãcas – vaflis
Mãcis – jėga, stiprybė
Macnùs – stiprus
Mãčyti – padėti
Magarỹčios – pasivaišinimas po sutarties (pirkimo-pardavimo, mainų ir kt.) sudarymo
Maknótas – purvinas, nešvarus

Maliáuka – mailius, smulki žuvis
Maliavóti – piešti, dažyti
Mañdras – išdidus
Mandravóti – puikuotis
Mankiẽtas – rankogalis
Maraunà – ūkanota diena, apsilpęs (apniukęs) regėjimas
Markãtnas – liūdnas
Marškõnės – apatiniai baltiniai
Marùdinti – lėtinti, velti
Marùdnas – suveltas
Masliõnkos – pasukos
Mašìnka – mėsmalė
Materijõlas – medžiaga
Mažnéti – galėti
Màžna – galima
Mažù – gal
Meřlius (mařlius) – marlė
Metlevóti – neaiškiai kažką sakyti
Metlià– melãgis
Mierà – matas, dydis
Mierkavóti – tartis
Mierúoti – matuoti
Minavóti – minėti
Mislìs – mintis
Mìslyti – manyti
Mišiùginas – keistuolis
Mìžnės – slyvų veislė
Mõčeka – pamotė
Mõnas – apgavystė
Mórkva – morka
Motkà – mama
Mùcas – storulis
Musét – turbūt
Musiómeris – musmirė
Muštáuka – muštuvė
Mū̃čytis – kankintis
Mūkà – kančia
Mūté(á)rkė – varžtas

N

Nabãšnikas – numirėlis
Načiálstva – valdžia
Nagáika – bizūnas
Nakačkà – bausmė
Naliváncai – saldumynai
Narakóti – peikti, keikti
Nãravas – kaprizas
Naravìstas – kaprizingas
Navãtnas – keistas, įdomus
Navynà – naujiena
Navovàt – bet kaip! Iš akies!
Nažutkà – vatinukas
Nečẽstis – nelaimė
Nedatiòpa – netikėlis
Nedélia – savaitė, sekmadienis
Nepavaròtnas – nerangus
Niáutis – pyktis
Niẽmčius – nebylys
Niẽmti – tirpti, stingti
Nočynà – staliaus įrankiai
Nopeřckas – antpirštis
Nopiẽlnykas – galąstuvas
Nòrka – nutrija
Nóvalačkas – užvalkalas
Nugùrkaulis – stuburas, nugarkaulis
Nuomarinỹs (núomaris) – epilepsija
Nupařkęs – nušašęs, nususęs
Nusidúoti – pavykti, pasisekti, panašėti
Nusimarióti – nukakti, nueiti

O

Opnà – kalkės

P

Pabáiti – papasakoti
Pabaliavóti – papuotauti
Pabãžnas – pamaldus
Pablū̃dyti – paklysti
Pablū̃sti – pakvaišti
Pacãnas – vaikėzas
Pacùkas – žiurkė
Padãbnas – panašus
Padabóti – pasaugoti, pažiūrėti
Padkavà – pasaga
Padlà – dvėsena, bjaurybė
Padlagà (padlãgė) – grindys
Padribkà – krepšys žuvims gaudyti
Pãduška – pagalvė

Padvadà – porinis vežimas
Padvãlas – rūsys
Padvénskas – raišteliai ilgoms kojinėms prilaikyti
Pagadà – giedra, gražus oras
Pãgrabas – pakasynos, laidotuvės, šermenys
Paiškãdyti – pakenkti
Pajiebinkãvos – rogės
Pajíerka – rinkė
Pakū̃tninkas – sau bausmę pasiskiriantis
Pakasavóti – panaikinti
Pakavóti – 1. palaidoti; 2. paslėpti
Pakoróti – nubausti, suteikti kančią
Pakusà – pagunda
Pakuš(ž)t(d)éti – pašnibždėti
Pakū̃ta – bausmė, vargas, bėda
Pakūtavóti – atgailauti, vargti
Pakùžyti – paraginti
Pãlagas – gimdymas
Palagnỹkė – gimdyvė
Paleng(d)vicà – nugarinė
Palìvonas – molinis puodas
Palýčia – verstuvas
Palõcius – rūmas
Palõtkos – gultai
Pamãčyti – padėti
Pamačnỹkas – padėjėjas
Pamiñkas – stebuklas
Panabeřnas – išdidus
Panãras – žibintas
Pančekà – kojinė
Panevalià – prievarta
Pãpautas – pūslė
Papiẽlčius – pelenų diena
Paprūgà – pakinktų dalis
Parẽdkas – tvarka
Párkai – niežai
Parlapsẽti – pareiti
Párnikas – gartraukis
Pasibõvinti – pažaisti
Pasikazóti – 1. Pasikaišyti; 2. Pakelti sijoną
Pasirėdýti – pasipuošti
Pasisprẽčyti – pasipriešinti
Pasistoróti – pasirūpinti, pasistengti
Pasistrãjyti – pasipuošti
Paskliùndu – įstrižai, skersai
Pasmokavóti – paragauti
Pasõga – vestuvinis kraitis nuotakai
Pasõginis – atsineštinis kraitis, kūdikis (mergos vaikas)
Paškustvà – nenaudėlis
Paškū̃dyti – teršti
Pašpósyti – pajuokauti
Patajeḿnas – paslaptingas
Patalkỹs (patalka) – vaišės, susiėjimas tuoj po talkos
Patíeka – paguoda
Patùntu – seka iš eilės
Paturéti – palaikyti (pvz., ant kelių mažą vaiką), priglausti
Pautiẽnė – kiaušinienė
Pavečerióti – pavakarieniauti
Pavẽlyti – leisti, liepti
Pavijõčiai – rogės
Pavijõčius – vaikų vystyklas
Pazvanaĩ – varpų skambėjimas
Pažỹčioti – paskolinti
Pažỹtkas – nauda
Pečénka – kepsnys
Pečẽlius – papečkys
Peklà – pragaras
Penìmis – penima kiaulė
Pentìs – kulnas
Pérlototi – perkalti (lentelėmis)
Persẽda – medinis žvejo suolelis
Peřzliekė – verpiamojo siūlo plonesnioji dalis, neprimuštas staklėse muštuvais siūlas prie audinio
Pẽstyti – lepinti
Peškõm – pėsčiomis
Petruškà – petražolė
Pẽtnyčia – penktadienis
Piaũniai – ko gero
Pielà – pjūklas
Pielavóti – pjauti, erzinti (perkeltine prasme)
Pieskà – smėlis
Pietùiti – pietauti

Pilniavóti – saugoti, prižiūrėti
Pivònija (pinavijà) – bijūnas
Plãkas – glėbys (šieno, šiaudų)
Plytà – viryklė, krosnis
Plẽtkas – apkalba
Plõščius – lietpaltis
Plū̃šinti – dirbti
Pòdmuras – pamatas
Põdoti – su meile globoti
Põliauka – žuvienė
Po vãliai – palengva, lėtai
Põmietis – atmintis
Pomiẽtyti – atminti, atsiminti
Posinkúoti – tabako šoninius (pažastinius) žiedelius nuskabyti
Pòščiakas – žandikaulis
P(t)rỹdas – netikėlis, paniekinamas berno, vyro epitetas
Prū̃das – tvenkinys
Prabavóti – pamėginti
Pra(j)ìerčkas – plyšys, tarpas
Prajõvas – stebuklas
Prasišãlyti – pasitraukti
Pratrõtinti – prarasti
Práuda – tiesa
Prẽskas – bedruskis valgis
Pričindãlas – daiktų priedai
Pričinià – priežastis
Pridùrkas – nevisprotis, silpnaprotis
Priélaidinis – sugyventinis, meilužis
Prı́epečka(i)s – priežda
Priesa(e)gẽlė – sutuoktinis (antroji pusė)
Prı́etelius – draugas, bičiulis
Prı́etranka – keistuolis
Prijeḿnas – malonus
Prìmas – sugyventinis
Pripaškū́dyti – priterlioti
Prisismõžyti – prisitroškinti, prisikepti
Pristóti – pavargti
Prócia – triūsas
Prociavóti – dirbti
Prõsas – lygintuvas
Prõškos – skalbiamieji milteliai
Pùsbonkis – pusbutelis
Pùskilis – pusė kilogramo
Pùsti – pavalgyti

R

Rabavóti – plėšikauti
Rãč(š)kažis – geras gyvenimas
Rãčpielis – dildė
Ráibinti kiaušìniai – marginti kiaušiniai
Rasãlas – mirkalas
Rasóda – neišretinti daržovių daigai
Razavì mìltai – rupūs, vieno malimo miltai
Razbáinykas – plėšikas
Rãzumas – protas
Razuḿnas – protingas
Re(a)tavóti – gelbėti
Rẽvas – griovys
Rėčkà – rėtis
Rẽdas – eilė
Rėdýti – puošti
Ribõkas – žvejys
Riẽsti – vynioti ataudus aplink veleną audimo staklėse
Rìktas – eiliškumas
Riktaunaĩ – teisingai
Riktavóti – eiliuoti, statyti į eilę
Rištãkas – pėdsakas, srovė
Rodà – sprendimas, priemonė, patarimas
Ródžias – atrodo
Rokúnda – svarstymas
Rokúotis – skaičiuotis
Rómyti kùmelius – kastruoti kumelius
Ronà – žaizda
Rõzas – kartas, sykis
Rubãška – viršutiniai marškiniai
Rubẽžius – riba, administracinė siena
Rū̃čkos – rūgštynės
Rukavẽtas – dalgio rankenėlė
Rùpkė – rupūžė
Rùšioti – liesti
Rùžavas – rausvas

S

Sagãnas – ketaus puodas
Sagatùkė – prasto audimo medžiaga

Sangrąžai – praėjus savaitei po vestuvių grįžimas į jaunosios namus su vaišėmis
Sarapãnas – sarafanas
Sausiagrūdė – rupių miltų duona
Seredà – trečiadienis
Siratà – našlaitis
Sylà – jėga
Skãdas – laiptelis
Skãtertė – staltiesė
Skiĩvis – skrandis
Skleinỹčia – stiklinė
Sklẽpas – rūsys
Sklõdnas – tvarkingas
Skõbnas – stalas
Skrẽgždė – kregždė
Skroblaĩ – stovai
Skrùzdė – skruzdėlė
Skvõras – degėsių kvapas
Slãbnas – silpnas
Slaũnas – malonus, garbingas
Slą̃stai – spąstai
Slepõkas – aklys (vabalas)
Slíedas – pėdsakas
Slò(j)ikas – stiklainis
Slūžba – tarnyba
Smãkas – slibinas
Smaugliùkas – plūgelis bulvėms vagoti
Smokavóti – paskanauti, smaližauti
Smõžyti – kepti, troškinti
Smūtnas – liūdnas
Sníedoti – pusryčiauti
Sniẽgti – sninga (kaip sniegti – kaip sninga!)
Sõdželka (sõdžiauka) – sodžiuje telkšanti bala, kūdra
Sõsas – padažas
Spãcyrauti, spačyrúoti – vaikštinėti
Spadnỹčia – sijonas
Spakaĩnas – ramus
Spaĩgena – spanguolė
Spancérka – liemenė
Spatkẽlis – lėkštelė
Spaviednỹčia – klausykla
Spėkà – jėga
Sposkẽlė – sviestmušė
Sprandžinà – spyruoklė
Sprẽčytis – prieštarauti, priešintis
Stainià – arklidė
Stáncija – svečių kambarys
Stelvõgė – branktas
Stõnas – liemuo
Straĩnas – pasitempęs
Stramùžinti – įsakinėti, liepti, reikalauti
Striũgas – drožtuvas
Strielbà – šaudyklė
Striẽlčius – medžiotojas
Striõkas – baimė
Striokavóti – nerimauti
Striùš(č)kė – drožlė, ritė
Strõšyti – gąsdinti, baidyti
Strõšnas – baisus
Stubà – pirkia
Stùpyti – nusileisti
Subatà – šeštadienis
Suciravóti, sučyravóti – suadyti
Sugãkėm – su pertekliumi
Sujerkóti – suniokoti
Sùkata – plaučių džiova
Sukoliẽčyti – sužaloti
Sukùkti – pernokti, sumenkti
Sumìslyti – sugalvoti
Sumlẽnija – sąžinė
Sundùkas – skrynelė
Susigãdyti – susitaikyti
Susiẽdas – kaimynas
Susiniáuti – susipykti, sukiršinti
Susivigãdyti – praversti
Sùtrė – apsileidėlė
Sùtros – paplavos
Sutrótas – purvinas
Sũdas – teismas
Sviẽtas – pasaulis
Svõtas – 1. Piršlys; 2. Jaunųjų tėvai

Š

Šabùkai – niežai
Šabalbònai – pupelės
Šalmà – švelnus pabarimas

Šaračkìnis – šiurkštus drabužis iš linų liekanų
Šarãčkos – audinys iš linų liekanų
Šatrà – kartis
Ščỹras – nuoširdus, sąžiningas, tikras, rimtas
Ščỹtas – kraigas
Šeřstis – kailis
Šėnavóti – gerbti, vertinti, saugoti
Šė́pa – spinta
Šiaũčius – batsiuvys
Šìdytis – šaipytis
Šiečkà – įrankis ėdalui kapoti – kapoklė
Šikavõnė – sėkmė
Šìnelis – milinė
Šỹčka – kankorėžis
Šỹpas – spyglys
Škadà – 1. Gaila; 2. Žala
Škãdyti – kenkti
Škerpẽtkos – puskojinės
Šlebùkė – suknelė
Šlẽkas – audinio puošyba
Šlėgà – tvoklė
Šmãras – degutas, smala
Šmařškas – šungrybis
Šmìrgelis – galąstuvas
Šmořkas – grybas (bobausis)
Šmõtas – gabalas
Šnàpsas – degtinė
Šnipkùtė – nosinė
Šniū̃ras – 1. Virvė; 2. Žemės rėžis
Šnòbelis – ilganosis
Šoblà – kardas
Šòrkas – pakinktai
Šparùkai – sprąstis
Špókas – varnėnas
Špokinýčia – inkilas
Špònkė – sąsaga
Špósas – pokštas
Špósyti – juokauti
Špricáuka – klizmutė
Šprìkas – špykis (dviračio rato stipinas)
Špūlià – ratelio ritė
Šriùbas – varžtas
Štòrmas – vėtra, audra
Štukà – 1. Pokštas, išdaiga; 2. Kiekio vienetas
Šū́dleiteriai – vežimo vientisos drangos skirtos mėšlavežiui
Švabždỹs – gadinantis orą
Švèderis – megztinis
Švilpìkai – bulvių, miltų bandelės
Švõlas – neatidus

T

Tàblius – grąžtas
Taĩ žeřtas – tai bent
Takárnė – skriemulys
Talkaũnas – sukalbamas
Tañcius – šokis
Tãpkė – šlepetė
Targavóti – prekiauti
Tarmõzyti – gaišti laiką
Tašlà – tešla
Tãtas – tėvas
Tavõras – prekė
Teliùkas – veršiukas
Teliuótis – veršiuotis
Tèp – taip
Teřlė, terliùkė, terlýčia – molinis puodas aguonoms trinti
Terióti – pamesti
Tẽmyti – atidžiai stebėti
Tynái – tenai
Tõčkė – karutis
Tòlka – sruoga
Tòlkas – saikas
Toŕielka – lėkštė
Traĩcė – trejybė
Trántas – sudėvėtas daiktas
Trẽčių roz – triskart
Trejõkas – trigrašis
Triūbà – 1. Vamzdis; 2. Pučiamasis instrumentas
Triū̃pas – senas, piktas vyras
Trivóti – laukti, kentėti, nekantrauti

Trõpyti – stengtis, įtikti
Trõtyti – prarasti, netekti
Truñkas – neaiškios kilmės gėrimas
Trũčyti – nuodyti
Tùlski (obuoliai) – obuolių veislė iš Tulos (Rusijos)
Turavóti – pritarti
Tutaĩšas – mūsiškis

U

Ugãdos – taikymasis
Uklãnas – linkėjimas
Ukvatà – noras
Ukvãtyti – norėti
Ukvãtnas – patrauklus
Ulióti – linksmintis
Ulýčia – kaimo gatvė
Umisniaĩ – tyčia, sąmoningai
Undarõkas (andarõkas) – sijonas
Uogójas – uogienojas
Uřštas – subproduktų dešra (iš jaknų, plaučių, širdies, lašinių, riebios mėsos)
Uslãnas – kilnojamas suolas
Ušẽkas – stakta
Utárnykas – antradienis
Uzbõnas – ąsotis
Užfuñdyti – pavaišinti
Ùrtas – krūva, daugybė
Ùžkulas – užpilas
Užpáisyti – sugalvoti, pasiūlyti

V

Vagẽlis – drabužių kabykla
Vainà – karas
Vajavóti – kautis
Valãknas – pluoštas
Válna – galima
Vantróbai – šonkauliai
Varãžyti – spėti, burti
Vařmas – sparva
Vařvolis – skystas tepalas
Vãsarvogė – gulsčiukas
Vatùpkė – šimtasiūlė
Večerióti – vakarieniauti
Veĩlokai – veltiniai
Veizõlai – akiniai
Velẽklė – bala, tvenkinys
Vẽlyk – leisk
Vengérkos – žiemiški moteriški auliniai batai
Veñzyti – rūkyti mėsą
Veséilia (veselià) – vestuvės
Vìčvaras – lepinimas, išdykavimas
Videĩcis, vidaĩčius – šakutė
Viẽdras – kibiras
Viẽkas – jėga, amžius
Viẽryti – tikėti
Vierà – tikėjimas
Víernas – ištikimas, tikras
Vigadà – nauda
Vìganas – pieva gyvuliams ganyti
Vìkras – sūkurys, greitas, apsukrus
Vinčiavóti – sutuokti
Viñdas – įtaisas lopšiui supti, kartis
Viñdyti – rūkyti mėsą
Vìštinykas – vištidė
Vyšniãvas – vyšninis
Vytùškos – vytuvai
Vosiĩka – rugiagėlė
Vòvek – daugiau (atstumo prasme)
Vòviš – daugiau (kiekio prasme)
Võžyti – sverti
Vožóti – mylėti, gerbti

Z

Za(o)bõva – žaidimas
Zacìrka – pieniška kukulių sriuba
Zadõtkas – paskatinimas, priedas, padėka
Zajãdlas – išdykęs, užsispyręs, bjaurus
Zajencià – užsiėmimas
Zakavùlkis – užkampis
Zalãtyti – pripliaukšti niekų
Zamãkas – užsiėmimas
Zaḿbaras susùkęs – susiraukęs
Zaḿbyti – įkyriai prašyti
Zanòčka – kuriamo daikto ruošinys
Zarãza – ligos užkratas

Zarem̃ba – užsispyręs
Zaũnyti – įkyrėti
Zbìtka – išdaiga, žala
Zbraĩnas – greitas, staigus
Zda(o)ròvas – stambus, storas
Zdõtnas – patrauklus
Zelnẽtinti – seilėti
Zerkõčius – išverstakis
Zgadkà (zgoda, zgadà) – taika, susitarimas
Zgrẽbnas – tikęs, gražus
Zlástis – pyktis
Znotkà – riboženklis, ženklas
Zopostlỹvas – atsargas darantis, nuovokus
Zoviẽsas – durų vyris
Zriũbas – šulinio sukylas
Zũbas – lūpa, dantis
Zvanẽlis – varpelis
Zvãnyti – skambinti

Ž

Žãbalas – neprimatantis
Žãdnas – besotis
Žãlabas – lovys smulkiam raguočių pašarui
Žaĩdas – gardas
Žebrõkas – elgeta
Žegùnis – riebalai
Ženéiba – vestuvės
Žẽnytis – tuoktis, vesti
Žéntinė – vienturtė
Žeĩtas – juokas, žaidimas (tai žertas! – nustebimas)
Žẽdnas – kiekvienas
Žẽlaba – gedulas
Žibuliúotas – blizgantis
Žipõnas – švarkas
Žiùrstas – prijuostė
Žlìbas – neprimatantis
Žùlikas – sukčius, apgavikas

Juro Skačkausko „baika“*

Užrašė Vytautas Tulevičius

Šią „baiką” pirmą kartą išgirdau 1942 m. vasarą. Tuomet man buvo dvylika metų. Ją papasakojo kaimynas ūkininkas, gyvenęs prie Degsnių miško, Misakės upelio, II Stakliškių kaime, Aleksandras Lakštauskas, aplinkinių vadintas Aleksium Lakštučiu arba pravarde Razumnas. Su Aleksiumi buvome draugai, nors jis trisdešimčia metų vyresnis už mane. Jo pasakojimu, „baikos” autorius yra Juras Skačkauskas, ūkininkas, dailidė, gyvenęs Kermošyne, Stakliškių valsčiuje. Razumno žodžiais, „baika” parašyta dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą (1914 m.). Tačiau man nežinoma, ar ji buvo užrašyta ir paskleista ne tik žodžiu, bet ir raštu. Bendravau su Aleksium ir vėliau. Paskutinį kartą su juo susitikau 1981 m. ir tuomet paprašiau jo dar kartą papasakoti šį kūrinėlį, kurį įrašiau. 1981 m. pasakojimas šiek tiek skyrėsi nuo 1942 m. varianto. Čia pateiktas iš abiejų sudarytas variantas**.

Šaly laukų Sundakų

Šaly laukų Sundakų gyveno Žukauskas bajoras,
Kuriam Sundakų naktigonykai nurovė kelmus, nudegino tvoras.
Jis atejo ir juos pagarbavojo[1].
Tie jam nedovanojo,
Užsivertę an tvoros pečius atvanojo.
O jis ištrūkęs žėlabnai[2] vaitojo
Ir dar vis juos garbavojo:
„Žaby tam chamy do jutro ne dožil by,
*Žaby juk vilsy pšischy vidušil by“****.
Tarė Žukauskas parejęs in savo bobas:
„Nežinau, ką su jais daryt, gali man sudegint ir triobas.“
Žukauskas kumelą pasikinkęs ir in Žiežmarius nuslinkęs.
„Paklausykia, ponas, – tarė, –
Ką Sundakų naktigonykai man padarė.
Bulbas nukapstė, ridikus nurovė, pečius atgrūdo,
Atjojo kitąnakt, sudegino dar ir būdą.
Aš pats nežinau, ką su jais daryt,
Gali man smertį[3] padaryt.“
Kap jis išpasakojo, kiek jam škadų[4] padarė,
Jam uriadnikas[5] tep tarė:
„Ja, uriadnik tretjevo stana, ty, Žukovski, dobryj pan,
My naučim etu drianj.
Neljzia tak byt, na sviete žytj,
*Štob i vpredj mužiki skotiny obyžali by dvorianina****.*
Dabar gali namo slinkt, draugėn svietkų[6] susirinkt,

* *Baika* – juokai, pasaka, tuščias dalykas.

** Užrašyta pasakojimo kalba neredaguota ir netaisyta, svetimybės ir tarmybės paliktos. *Kalbos red. pastaba.*

*** Kad tie chamai ryto nesulauktų,
Kad jiems vilkai perkąstų gerkles. (Lenk.)

**** Aš, uriadnikas trečio laipsnio, tu, Žukauskai, geras žmogus,
Mes pamokysim šitas šiukšles.
Negali taip būti, gyventi pasaulyje,
Kad ir ateityje gyvuliai mužikai skriaustų dvarininką. (Rus.)

Paprašysi sau sosiedų[7]*, ja tam skoro sam priedu“*[*].
Atvažiavo uriadnykas, pasitiko desiatnykas[8]
Viduryj pusės ulyčios[9] baina
Apie Žukausko provą[10] iš pačios pradžios,
Kad Žukauskas jau no piet mokė svietkus, kap šnekėt.
Uriadnikas tarė svietkam – šnekėkit iš parėdko[11].
„Da vy, mošeniki, smotrite i mnie pravdu raskažite,
Kak kotorovo kto videl, kak Žukovskovo obidel“[**].
Svietkai kap matė, tep kalbėjo.
Mataušas ugnį skylė net kibirkštys pasipylė,
O Andriejus pypkę žindo su pypke būdon inlindo.
O Jonas Dumalako su visa drauge atkako.
Visi in tą raistą susigrūdo, kur Žukausko stovėj būda.
„Da ir mums bežiūrint pasidarė an žemės paminkas[12]*,*
Kad Žukausko būda iš raisto in lauką nuslinko.
Prie tai šiaudinei būdai prasidėjo strošni[13] *cūdai*[14]*.*
Tik valandą palukėjus jau ir būda supleškėjo.“
O ką svietkai kalbėjo, susirašęs an popierio
Skūrinėn[15] tarbon indėjo.
Dėdamas šoblę[16] in makštis, tarė:
„Jiem visiem bus pragaištis.“
Sundakai pradėjo peisus kasyti, pas Žukauską loskos[17] prašyti:
„Būk mum, ponas, visados geras,
Ko tu nori pas mus gauti, mes ateisim grikių rauti.“
Žukauskas, koją atmetęs ir ūsą pastatęs, šonan spjovė:
„Mano bobos seniai miežius nusipjovė.
Bus ir grikiai nurauti, o jūs turit būt kalti.“
Parneša gromatą[18] nedėlios rytą visą nurašytą,
Kad ta gromata pasiųsta iš pačių Trakų,
Kad pribūtų an paldieniko[19] an sūdo[20] naktigonykai Sundakų.
Tarė Vincas Štaro: *„Devaž, vyrai, nebus gero,*
Jei in Trakus jau mus varo.“
Tarė Kasparo Banadas: *„Jūs nežinot, kas ty dedas.“*
Atsiliepė Andriejus, sėdėdamas terpu vyrų:
„Gali išsiųst net in Sibyrių.“
O tuo roz Andriejus služino[21] žalnierium[22],
Su variniais guzikais[23] ir raudonu kalnierium[24].
Dėl vyriausybės prikazo[25] parkrutėj net no Kavkazo.
O Mataušas kai išgirdo, gailiai apsiverkė, pats ant savęs širdo:
„Kad mes, vyrai, būtum negimę, to Žukausko nepažinę,
Kur jo ta būda stovėjo, skradžiais žemę būt nuajus.“
Da jam pritarė ir Rožė Matelio,
taisydama siūlą iš savo kuodelio:
„Tada, vyručiai, jum dovanos, kap
šunys uodegom los.“

[*] Aš pats greitai atvažiuosiu. (Rus.)
[**] Na, jūs, pusgalviai, žiūrėkit man, kad tiesą pasakytumėt:
Kas ką matė, kaip Žukauską nuskriaudė. (Rus).

Aina Sundakų naktigonykai tep kai vytinykai[26],
Aina per Užuguosčio miestelį, nešasi po duonos maišelį.
Nor jiem sunku buvo nešt, bil jiem bado tik nekęst.
Kap davej in Trakų miestą, plačios ūlyčios akmenais ištiestos,
Stiklo durys, ilgos trobos, pasirėdę gražiai bobos.
Sėdi žydelkos su bandom pasirėdę su stangom[27].
Ir dar jie pamatė dyvą[28] – viduryj ūlyčios[29] vežimas ir kumelė šyva.
Pilnas obuolių vežimas, viršuj guli karaimas,
Kojos basos, ilgas kaklas ir an vienos akies aklas.
Galva plika, barzda juoda, gorčiais[30] obuolius parduoda.
Kiek pinigų gauna, vis in tarbą[31] krauna.
Jie prie jo prisitraukė, pakol tas pinigus suskaitė, tai jie jo palaukė.
Pradėjo peisus[32] kasyti: *„Atėjom pas poną loskos prašyti.*
Ar neduotum mum, ponas, rodą, kap Žukauską nuprovoti[33].
Mes duotum ponui gerą zoplotą[34] ir lašinių po šmotą.“
Karaimas inširdo, kap šuva išsižiojo, kap arklys spjovė jiem dantysna.
„O ko jūs lendat man akysna. Aikit jūs po velniais ir su savo lašiniais.“
(Mat karaimai lašinių nevalgo.)
Kap jie nuaj in okružną[35] sūdą, stovi visi kepures nusiėmę ir visi nuliūdę.
Sūdžia[36] aukštam krėsle sėdėjo, jų visų tik gyslos drebėjo.
Pasistojęs jiem visiem tarė, katri Žukauskui škadą padarė:
„Po dvi dienas atsėdėt, po du rublius užmokėt,
Atskaityt sidabru, užmokėt kap ladu.“
„Vibočykit[37], klausytojai, gal netiesus raštas, ba aš žmogus prastas.
Ką aidamas in Trakus mačiau, viską pasakiau,
Kap atgal grįžau, nieko nežinau.“

Paaiškinimai

1 Išplūdo, pabarė.
2 Gedulingai.
3 Mirtis.
4 Nuostolį, žalą.
5 Apskrities policijos žemesnysis pareigūnas.
6 Liudytojų.
7 Kaimynų.
8 Dešimtininkas, policijos padėjėjas kaime.
9 Kaimo.
10 Bylinėjimasis, ginčas.
11 Iš eilės.
12 Nepaprastas dalykas, stebuklas.
13 Keliantys baimę, baisūs.
14 Stebuklai.
15 Padaryton iš odos ar kailio.
16 Kardą.
17 Malonės.
18 Raštą.
19 Pirmadienio.
20 Teismo.
21 Tarnavo.
22 Kareiviu.
23 Sagomis.
24 Apykakle.
25 Įsakymo.
26 Sielininkai.
27 Kaspinais.
28 Keistenybę.
29 Gatvės.
30 Medinis ar pintas indas, skysčių ir biralų matas (arti 3 litrų).
31 Maišelis.
32 Žandų plaukus, žandenas.
33 Bylinėjantis laimėti.
34 Užmokestį.
35 Apygardos.
36 Teisėjas.
37 Dovanokite, atleiskite.

TAUTOSAKA

Apie vieną skambią vasarą

Danutė Krištopaitė

Ligi šiol tebėra gyva atmintyje ana tolima tautosakos ekspedicija 1958 metų vasarą. Iš visos vėlesnių ekspedicijų virtinės ji spindi kaip visų šviesiausia ir įspūdingiausia, suvedusi draugėn būrelį baigusių pirmą ar antrą kursą Vilniaus universiteto filologų, mane, antrų metų aspirantę (doktorantę), ir melodijų užrašytoją muzikologą Bronių Uginčių su atšiauria tų laikų gyvenimo tikrove ir dovanojusi įstabų atviraširdžių tautosakos (ypač dainų) pateikėjų pasaulį, – jame ir gyvenome per visas ekspedicijos dienas. Kaip fotografas drauge važiavo mano brolis Arvydas Petras Krištopas, baigęs vidurinės mokyklos priešpaskutinę klasę. Šis žalias, gražus skaidrių sielų jaunimas buvo nusiteikęs dirbti, o ne vandravoti po laukus. Į Jiezną nuvykome birželio pabaigoje, žinoma, be jokių komandiruočių, kai nė vieno nebekamavo egzaminų rūpesčiai, buvo pamiršti visi kiti kasdieniai reikalai, kai jaunystė veržėsi į naujas patirtis, nors tuometinėm sąlygom laukė nelengvas darbas, nes magnetofonų dar neturėjome. Visus tekstus ir dainų melodijas reikėjo užrašyti ranka. Taigi buvo svarbu ne tik prakalbinti kaimo žmones, bet ir tiksliai užrašyti jų kūrybą. Paprastai vaikščiojome poromis ir iš pateikėjo rašėme vienas dalį pradinio teksto (sakykim, dainos posmo pirmąsias dvi ar daugiau eilučių), kitas – tolesniąją. Teturėjome sąsiuvinius ir pieštukus. O kad neliktų nereikalingos vasaros darbų „uodegos“ naujiems mokslo metams, užrašytąją medžiagą

Jiezno ekspedicijos dalyviai. Iš kairės: (stovi) Jolanta Eidrigevičiūtė, Leonardas Grudzinskas, Danutė Krištopaitė; (žemiau) Danguolė Spečiūtė, Aldona Bliuvaitė, Aldona Vasiliauskaitė, Dalia Stanaitytė. 1958 m. Arvydo Petro Krištopo nuotr.

stengėmės perrašyti tuojau pat, norėdami vietoje viską sutikslinti. Todėl kėlėmės šeštą, valandą kitą perrašinėjome tekstus ir po pusryčių, lygiai devintą, traukėme į kaimus. Pusryčius ir vakarienę ant laužo virė kuri nors pora. Ši turėjo anksčiau grįžti, užkurti laužą ir vakarienei šio to prasimanyti. Tokios patirties turėjo Literatūros katedros darbuotoja, šviesaus atminimo Stasė Litvinaitė, vadovavusi ne vienai studentų ekspedicijai. Buities sąlygos buvo kuklios. Apsistojome nedidukėje Jiezno mokykloje, miegojome vienoje klasėje, pasitiesę ant grindų čiužinius. Ten pat stovėjo ilgas stalas, prie kurio ir dirbome, ir valgėme. Tačiau į tokią buitį nekreipėme daug dėmesio. Juk buvo pats vasaros gražumas: akį glostė ir giedras dangus, ir aplinkinė sodri žaluma, žiedų margumynas pievose, ir netoliese tyvuliuojančio Jiezno ežero mėlynė, ir sravioji Verknė. Vasariška giedra spindėjo ir mūsų būrelio nuotaika. Nekantravome kuo greičiau įžengti į anuomet tokį turtingą, daugeliui dar nepažįstamą dainų bei kitokios tautosakos pasaulį, susipažinti su to Lietuvos kampelio žmonėmis, jų gyvenimu. Jau kitą dieną po pusryčių išsklidome po artimesnius ir tolimesnius kaimus. Mums talkino ir pirmą kursą baigęs istorikas Pranas Šabasevičius, jiezniškis, kilęs iš Daukantų kaimo, rimtas, kuklus ir nuoširdus vaikinas, gerai pažinojęs savo gimtąsias apylinkes bei jų žmones. Jis kas rytą prieš devynias ateidavo į mokyklą patarti, kurian kaiman – į Verbỹliškes, Strazdiškės, Jakniškės ar Nibriùs – žygiuoti, pasakydavo įdomesnių žmonių pavardes, kartais vienus ar kitus palydėdavo. Jo tėvai, malonūs ir širdingi valstiečiai (pas juos teko lankytis ir įsitikinti šių žmonių darbštumu bei svetingumu), neprieštaravo, kad sūnus gaišta laiką su mumis. Prano geranoriškos pastangos labai palengvino mūsų darbą, nemažai prisidėjo prie ekspedicijos sėkmės. Žinoma, pirmą dieną dideliais laimikiais pasigirt negalėjome. Veikiau tik apsižvalgėme, ruošdamiesi tolesniam darbui. Sekėsi gana įvairiai. Sakysim, Dalia Stanaitytė su Aldona Tumėnaite aptiko ne vieną gerą dainininkę ir prisirašė nemažai dainų. Be to, susitarė dėl kitų apsilankymų. Neblogai ėjosi ir Irenai Bliuvaitei su Albinu Vasiliausku, Aldonai Vasiliauskaitei su Milda Telksnyte. Tik Leonardas Grudzinskas su Antanu Jarmala mažai ką tepešė. Levukas (Leonardas) puolė į nevilti, vaikščiojo nusiminęs. Norėdama pakelti jam ūpą, vieną rytą pakviečiau eiti drauge. Patraukėm į Nibrių kaimą pas Prano nurodytą dainų karalienę Oną Tamošiūnienę (iš ekspedicijos parsivežėm per 140 jos padainuotų dainų), susipažinom su 75 metų Ona Uloziene, kitomis dainininkėmis. Tądien mudu užrašėm keliasdešimt dainų, ir Levukas atsitiesė, pralinksmėjo. Džiaugėsi ir Pranas, kad iškiliausios Nibrių dainininkės dainos nenueis užmarštin. Beje, Levukui, gyvenančiam dainomis saulėtos vasaros prieglobstyje, kilo ir kitoks jausmas – jis įsižiūrėjo skaisčiaveidę, žydraakę, šviesiaplaukę Mildą. Deja, atsako nesulaukė... Jolanta Eidrigevičiūtė su Danguole Spečiūte, ekspedicijos draugų pramintos Plaštakėmis, taip pat vaikštinėjo po kaimus. Bet kaip miestietės, jos buvo linkusios kiek papramogauti: nežinia kaip ištaikė laiko pasiirstyti valtim po ežerą su vietos vaikinukais. Ir keltis anksti joms nebuvo lengva – kėlėsi drauge su kitais. Nepasisekė alytiškei, vienai geriausių mano mokinių Aldonai Kunigonytei, būsimajai prancūzų kalbos mokytojai. Porą dienų mudvi lankėmės Verbyliškių kaime pas kitą dainų karalienę Izabelę Navickienę (ji padainavo apie 150 dainų!). Dar vieną dieną, išėjusios drauge su Broniumi Uginčium, aptikom laukuose dirbančias dvi dainininkes ir įprašėme mums padainuoti. Aldona man

Bronius Uginčius, Aldona Tumėnaitė, Dalia Stanaitytė užrašinėja dainas 1958 m. Arvydo Petro Krištopo nuotr.

Danutė Krištopaitė kalbina kaimo „raganą“. 1958 m. Arvydo Petro Krištopo nuotr.

uoliai talkininkavo, tik, deja, neilgai. Netikėtai užklupta dizenterijos, ji atsidūrė Jiezno ligoninėje ir čia išgulėjo iki pat ekspedicijos pabaigos. Klasę, kurioje glaudėmės, ligoninės slaugytoja dezinfekavo. Tačiau, nepaisant šios nesėkmės, Jiezne praleistos dienos Aldonai buvo lemtingos: baigusi studijas, atvažiavo mokytojauti į šį miestelį, kur ir nutrūko neilga jos gyvenimo gija... Šiaip visų nuotaika buvo giedra, ypač kai vakarais susirinkdavome po dienos darbų. Linksma būdavo, kai vyrėlesnis už savo bendramokslius Albinas Vasiliauskas vertindavo pažymiu tos dienos „virėjų“ darbą. Dažniausiai – trejetu ir tik retkarčiais ketvertu. Žinoma, gavę trejetą „virėjai“ purkštaudavo dėl neva neteisingo įvertinimo.

Kas be ko, žingsniuodami į kaimus negalėjome nesusidurti su rūsčia anų laikų būtimi. Eidami miško takais kartais išvysdavome aukštėliau medyje prikaltą medinį kryželį, žymintį partizano ar stribų sušaudyto žmogaus vietą. Gyvos buvo ir partizanų dainos, bet niekas nedrįso jų mums dainuoti – bijojo atsidurti kalėjime ar Sibire. Vargais negalais pavyko gauti porą šių dainų tekstų sąsiuvinių, pasižadėjus, jog nenurodysime nei jų pateikėjų pavardžių, nei kaimų. Juos

Tekstus užrašinėja Danutė Krištopaitė ir Veronika Kunigonytė, melodijas – Bronius Uginčius. 1958 m. Arvydo Petro Krištopo nuotr.

Darbuojasi Danutė Krištopaitė ir Leonardas Grudzinskas. 1958 m. Arvydo Petro Krištopo nuotr.

surašė Aldona Kunigonytė ir Aldona Vasiliauskaitė. Atgavus nepriklausomybę, tuos rankraščius atidaviau savo bičiulei Pranei Jokimaitienei, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (dabar Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) mokslinei bendradarbei. Greit pralėkė turiningas ir šviesus ekspedicijos laikas, kurį vėliau žinomas žurnalistas, šviesaus atminimo Leonardas Grudzinskas beveik po trijų dešimtmečių prisiminė „Švyturio“ žurnale: „Po laiminga žvaigžde bėgo mūsų ekspedicijos dienos...“ (1986, nr. 2). Iš tikrųjų dėl prasmingų jos dienų, dėl patirtų išgyvenimų bei įspūdžių gausos jautėmės tarsi pakylėti viršum įprastos kasdienybės. Į ją grįžome tarsi iš kokios šventės, nešini surinktom liaudies kūrėjų vertybėm, su ausyse tebeskambančiom dainom. Mūsų derlių sudarė per tūkstantis tautosakos vienetų! Tame sukurtame lobyne – daugiausia dainų (juk dainuota ir rugius kertant, ir į karą einant, ir vestuvėse, jaunajai miegant, ir caro laikais į Ameriką emigruojant...), gausu papročių, mįslių, „baikų“ (pasakų), piršlių oracijų... Pacituosiu keletą perliukų. *„Klumpes sumeta į „niekočią“ (geldą) ir „niekoja“ (purto). Kieno klumpė pirma iškrenta iš niekočios, ta mergaitė išteka pirmiausia“* (D. Kazlauskienė iš Liciškėnų kaimo), *„Jei mergina per Kūčias su kačerga ištrauks jauną vištą*

iš papečkės – ištekės, jei seną – liks senmerge“ (Aleksas Zablackas iš Grìkapėdžio kaimo), „*Vandenyje išverda žirnius, o nuoviru aplieja šiaudus, kuriais Kūčių vakarą apriša obelų skiepus. Tada kitąmet uždera obuolių kaip žirnių*“ (Marijona Juozaitienė iš Liciškėnų kaimo). „*Jaunoji įeidama į vyro namus turi ne peržengti slenkstį, o stotis ant jo abiem kojom. Tik tada jai seksis gyventi*“. „*Kad pelės naujo derliaus nekapotų, pirmą vežimą reikia sudėti, parvežti, iškrauti į prėslą tylint*“. „*Į naują namą pirmiausia įneša duonos, druskos, gaidį ir katiną. Tik antrą naktį eina nakvoti žmonės. Kitaip žmogus gali numirti.*“ (Izabelė Navickienė ir Nenartavičius iš Verbỹliškių). O štai apie ką padainavo Antanas Povilaitis iš Vėžionių kaimo:

Gegutė kukavo,
Per girią lėkdama.
Verkė siratėlė,
An slūžbos eidama.
Vai slūžba slūžbela,
Sunkioji duonela,
Kada aš išvargsiu
Šį sunkų vargelį,
Kada išmindžiosiu
Gilų purvynėlį?

Liciškėnų kaimo artojas Petras Gusas pasidžiaugė:

Aš vienas sūnelis
Pas tėvelį –
Nušėriau žirgelį
Sau juodbėrėlį...

Prano Šabasevičiaus tėvas Adomas, piršliavęs gal trisdešimtyje vestuvių, prisiminė, kaip šmaikštauta tose apeigose: „*Piršlys, įžengęs į trobą, pareiškia norįs kai ką pirkti, tačiau jam atkerta, jog čia nieko tenesitikįs...* Tada pratrūksta*: mūsų druska ėmė ir prikirmijo. Ką daryt?* O jam atrėžia: *pečiuje ledų prisidžiovinkit ir pelenais apibarstykit!..*

Rudenį, paskutinį lapkričio šeštadienį, abi jiezniškių dainų karalienes išgirdo ir Vilnius. Onos Tamošiūnienės ir Izabelės Navickienės dainų vakaras įvyko Universitete, Istorijos ir filologijos fakulteto vienoje auditorijoje. Jame apsilankė didelė liaudies dainų mylėtoja Beatričė Grincevičiūtė, kuri nuoširdžiai gėrėjosi viešnių dainomis. O dainininkėmis rūpinosi ir jas globojo Pranas Šabasevičius su Aldona Vasiliauskaite. Įvairiai susiklostė tolesni tos įsimintinos ekspedicijos dalyvių likimai. Kas tapo mokytoju, kas ėmėsi kitokio, mokslinio ar kultūrinio, darbo. Uolusis mūsų vedlys Pranas Šabasevičius, baigęs istorijos studijas, keliolika metų dirbo Ežerėlio vidurinėje mokykloje, vėliau – Pedagogikos mokslinio tyrimo institute, o apgynęs pedagogikos mokslų daktaro disertaciją, dėstė Vilniaus universitete, rinko kraštotyrinę medžiagą bei tautosaką. Aldona Vasiliauskaitė-Kačerauskienė dirbo Švietimo ministerijoje, Pedagogikos mokslinio tyrimo institute, apgynė ekonomikos

Tautosakos vakaras Vilniaus universitete. Susirinkusieji klausosi dainininkių Izabelės Navickienės ir Onos Tamošiūnienės dainavimo. 1958 m. LCVA 0-11428, V. Rupšlaukio nuotr.

mokslų daktaro disertaciją, dalyvavo ne vienoje tautosakos ekspedicijoje ir individualiai užrašinėjo dainas (užrašė per penkis tūkstančius vienetų!). Dalia Lenkauskienė (Stanaitytė) tolesnį savo gyvenimą susiejo su „Vagos“ leidykla, pasižymėjo kaip redaktorė ir vertėja. Milda Račkaitienė (Telksnytė) iki šiol tebeveikia Anykščių kultūros dirvoje. Danguolė Spečiūtė darbavosi Knygų rūmuose. Į Antazavės vidurinę mokyklą pasuko Aldonos Tumėnaitės kelias. Ką veikė kiti ekspedicijos dalyviai, išėję į savarankišką gyvenimą, deja, nepavyko sužinoti. Jau nebėra tarp mūsų Broniaus Uginčiaus, Antano Jarmalos, Albino Vasiliausko, emocingojo Leonardo Grudzinsko... O atsigręžus į anas per gerą pusę šimtmečio nutolusias pirmosios ekspedicijos dienas, norisi tikėti, kad ne vieno dalyvio sieloje ilgam išliko tos nepakartojamos, dainomis ataidinčios vasaros šviesa.

Iš jiezniškių sakytinės tautosakos

Parengė Povilas Krikščiūnas

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
© *Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas*

Tekstai šiai rinktinei imti iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos archyvo. Skelbiama pasakų, sakmių, padavimų, pasakojimų, 3 oracijos ir pluoštas smulkiosios tautosakos. Atrenkant medžiagą, žiūrėta pasakojamų įvykių sekos logiškumo. Pirmenybė teikta variantams iš garso įrašų, gyvesne kalba ir tarmiškai sektiems kūriniams. Neatsisakyta ir trumpų kronikinių tekstų, jei juose yra retesnių ar vietines realijas atspindinčių detalių. Siekiant parodyti būdingesnius ar įdomesnius tekstų varijavimo vingius, dedama po keletą to paties tipo ar giminiškų kūrinių.

Grupuojant tekstus, vadovautasi prof. Bronislavos Kerbelytės sukurta lietuvių pasakojamosios tautosakos klasifikavimo sistema (toliau *KLPTK*). Skelbiamų kūrinių eilės tvarkai sudėlioti ir juos atspindintiems elementariems siužetams nustatyti pasinaudota spausdintais šio katalogo tomais. Po pasakų metrikų nurodomas *KLPTK* pasakų skyrius (pasakos apie gyvūnus, pasakėčios, parabolės ir pan.) ir pagrindinis elementarus siužetas[1], po jo – Ančio Arnės (Antti Aarne) parengto ir Stivo Tompsono (Stith Thompson) papildyto tarptautinio pasakų siužetų katalogo[2] tipo numeris (pvz., *KLPTK,* Stebuklinės pasakos: 3.2.0.6; *AT* 804 A.). Jei *KLPTK* pasaka su elementariu siužetu nesusieta, nurodomas tik skyrius ir dedamas brūkšnelis (*KLPTK,* Pasakos be galo: –; *AT* 2320.).

Tarptautinio sakmių ir padavimų katalogo neturime, todėl po jų metrikų rašomos tik *KLPTK* nuorodos. Pažymimas konkretus Katalogo skyrius, poskyris, skirsnis ir nurodomas pagrindinis elementarus siužetas (pvz., *KLPTK*, MtS: Vaiduokliai, 1.3.0.2.; *KLPTK*, Pd: Padavimai apie gamtos paminklus, *Akm,* 1.3.0.3)[3].

Pasakojimų siužetai įvairesni, kartotė menkesnė. Pasitaiko ir nesiužetinių tekstų. *KLPTK* visi jie sugrupuoti į teminius poskyrius, tipų grupes ir tipus. Visa tai pažymima skaičiais po žanro santrumpos, pvz., *KLPTK*, Psk: 1.4.21. Panašiai, tik atsižvelgiant į teksto paskirtį, šiame kataloge grupuotos oracijos, tad jų tipai taip pat nurodomi ir mūsų rinktinėje[4]. Šiam reikalui naudojamos santrumpos paaiškintos bendrame sąraše leidinio pabaigoje.

Dauguma skelbiamų kūrinių dėl tam tikrų priežasčių (pvz., Archyvą pasiekė, baigus kataloguoti skelbiamo žanro tekstus) *KLPTK* neaprašyta. Tokiais atvejais nurodoma, kur skelbiamas tekstas būtų dedamas rinkinio rengėjo nuomone. Tai matyti iš žvaigždutės, prirašomos prieš elementaraus siužeto, pasakojimo ar oracijos tipo numerį.

[1] Kerbelytė B. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas: Pasakos apie gyvūnus. Pasakėčios. Stebuklinės pasakos*, Vilnius, 1999, t. 1; *Pasakos-legendos. Parabolės. Novelinės pasakos. Pasakos apie kvailą velnią. Buitinės pasakos. Melų pasakos. Formulinės pasakos. Pasakos be galo,* Vilnius, 2001, t. 2.

[2] The Types of Folktale. A Classification and Bibliography. Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen, translated and enlarged by Stith Thompson, *FF Communications*, No. 194, Helsinki, 1961.

[3] Plačiau žr. Kerbelytė B. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas: Etiologinės sakmės. Mitologinės sakmės. Padavimai. Legendos,* Vilnius, t. 3, 2002, p. 11–15.

[4] Apie pastraipoje minimų žanrų klasifikaciją žr. Kerbelytė B. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas: Pasakojimai. Anekdotai. Oracijos,* Kaunas, 2009, t. 4, p. 13–14, 18.

Patarlės taip pat skirstytos remiantis moksliniuose leidiniuose nusistovėjusia tvarka – pagal atraminius žodžius[5]. Jie įrašyti pasvirosiomis raidėmis.

Mažiausia rasta ir skelbiama juokavimų, tad jie sudėti didėjančia Archyvo šifrų seka.

Rengiant rinktinę, visi į garso laikmenas įrašyti tekstai perklausyti. Pirminiu laikomas garso įraše, o ne rankraštyje esantis variantas, todėl, radus neatitikimų rankraščiuose, tekstai peršifruoti arba redaguoti, pataisant netiksliai iššifruotus sakinius ar žodžius.

Redaguoti stengtasi kuo mažiau. Palikti visi pateikėjų ar užrašytojų sugalvoti kūrinių pavadinimai. Jei pavadinimų nėra, rengėjo sugalvotos antraštės rašomos laužtiniuose skliaustuose. Jais pasinaudojama ir nurodant garso įrašų defektus ar pridedant žodžių, paaiškinančių nesklandžiai pasakytą mintį. Nekeista tekstų sintaksė ir morfologija. Palikti sakytinėje kalboje gausiai vartojami svetimžodžiai. Jie, kaip ir pasenę ar rečiau vartojami lietuviški žodžiai, paaiškinti išnašose tame pačiame puslapyje. Tam dažniausiai pasitelkta elektroninė *Lietuvių kalbos žodyno* versija[6]. Rašyba ir skyryba tvarkyta, laikantis dabar galiojančių taisyklių. Jų nepaisyta tik siekiant atspindėti savitas, pasakotojo kalbėseną atspindinčias intonacijas.

* * *

1. Liūtas ir arklys

Su levu[7] arklys ginčinosi, katras jų dužesnis[8]. Na tai jiej priėjo abu prie akmeno. Tai levas ima akmenį kelte – nepakelia jo. Tai levas, kai suspaudžia akmenį, tai net skystimas eina, o arklys atsigrįžęs kai spyrė, tai ugnis skylėsi[9]. Tai levas sako:

– Kad tu dužesnis.

Pasekė Simonas Baranauskas, 69 m., gyv. Sobuvõs k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(378).
KLPTK, Pasakos apie gyvūnus: *3.1.0.15; *AT* 118.

2. Atlyginimas – nedėkingumas

Nuvejo žmogus in mišką pasižagaraute. Rado duobę – vilkinyčią[10]. Jis (apie tą vilkinyčią sausų šakelių yra) bežagaraudamas inpuolė in duobę. Nu ir sėdi, negali išsikarte iš tos duobės. Atlakia lapė netoli tos duobės ir žiūro duobėn – kad žmogus duobėj. Tai žmogus, būdamas duobėj:

– Lapute kūmute, pagelbėk tu mane.

Tai lapė sako:

– O ką jau tu man, žmogeli, duosi, kap jau aš tave pagelbėsiu?

Nugi sako:

– Aš tau duosiu kasdien po vištą.

Oi, lapei tinka.

– Ale[11] pasakyk, kap tave išgelbėte?

[5] Apie atraminių žodžių išskyrimo principus žr. *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, par. K. Grigas, L. Kudirkienė, R. Kašėtienė, G. Radvilas, D. Zaikauskienė, Vilnius, 2000, p. 8–9.
[6] *Lietuvių kalbos žodynas*, prieiga per internetą: http://www.lkz.lt/.
[7] *Levas* (lenk. *lew*, brus. *леў*) – liūtas.
[8] *Dužesnis* – tvirtesnis, stipresnis.
[9] *Skiltis* – čia žiebtis.
[10] *Vilkinyčia* – šakomis uždengta duobė vilkams gaudyti.
[11] *Ale* (lenk. *ale*, brus. *але*) – bet.

– Ogi, – sako, – tokiu būdu mane išgelbėke: atitįsk kur viršūnę medžio ir intrenk in duobę. Tai aš tąj viršūne ir išlipsiu.

Tap lapė ir padarė. Jau ji atsispyrus tįsė tįsė, ale bet ji atitįsė ir intrenkė jam.

Kad jau žmogus anksti rytą užsikelia, kad jau prie jo budinkų[12] jau lapė, jau prie tvoros jau stovi, laukia vištos. Nu jisai pasakė visa pačiai, kad jau reikia lapei duot vištą, tai išneša vištą ir ištrenkia. Su višta lapė nuveina. Ogi šeiminykė kaip užsipuls an jo:

– Ką gi tu, – sako, – darai? Visas vištas išpenėsi lapei?

Tai ką su jąj daryt, su tąj lape? Tai jis pasiima šautuvą, bet lapei nepataiko. Lapė pabėgėjus ir atsigrįžta:

– Palauk, – sako, – tu, dukoji[13], būtai tu duobėj išgaišįs, al aš tave išgelbėjau, o jau dar̃ tu nori mane užšaute?

Nu tai dar̃ pabeiga jau. Jau lapė nuvej [...][*].

„Buvo kalvis, turėjo du učniù...“ Simonas Baranauskas 1962 m. J. Dovydaičio nuotr. LTRFt 2659

Pasekė Simonas Baranauskas, 69 m., gyv.
Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTRF* mg. 4060(70) + 4061(1), *LTR* ~ 4751(406).
KLPTK, Pasakos apie gyvūnus: *1.1.1.23; *AT* 155.

3. Varna ir vėžys

Vėžys ežere pasigavo žuvutę, ir jis išlipęs ant krantelio valgyte. Ir nutveria jį varna. Tai jis atiduoda varnai žuvutę ir prašosi, kad palaist. Bet varna neklauso. Tai vėžys sako:

– Kokia tu graži paukštelė! Ir tu tokia būsi negera? Ir kaip jūs gražiai giedate, tai net man linksma klausyte!

Tai varna parodys gi savo balsą. Varna užrėkė – aaaaaa! – o vėžys in vandenį lapt, ir varna už giesmės nieko neturi.

Pasekė Simonas Baranauskas, 69 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(407).
KLPTK, Pasakos apie gyvūnus: *1.1.1.20; *AT* 227*.

4. [Kalvis ir velnias]

Buvo kalvis, turėjo du učniù[14]. Ir jiej visi dirbo kuznioj[15]. Atvažiavo Dievas ir Petras:

– Pakalstyk[16] man kumelį, – Petras.

– Kad, – sako, – aš preit bijau.

– Tai kap tu, – sako, – preit bijai?

– Kad, – sako, – labai didelis kumelys.

Tai liepia Dievas Petrui atnešt jo koją. In kuznią. Tas atneša jam in kuznią koją,

[12] *Budinkas* (lenk. *budynek,* brus. *будынак*) – pastatas.
[13] *Dukojis* – dvikojis.
[*] Garso įraše keli neaiškiai ištarti žodžiai. *Rengėjo pastaba.*
[14] *Učnius* (lenk. *uczeń*) – meistro mokinys, gizelis.
[15] *Kuznia* (sl.) – kalvė.
[16] *Kalstyti* – daryti ką kalant, čia – kaustyti.

pakausto, nuneša, prideda, ir prilimpa koja. Tai klausia dartėlės[17] Dievas:

– Kiek tau [moku?][*] už tai?

O Petras šneka jam:

– Tu pinigų nejimk, ale prašyk dangaus.

– Tai, – sako, – kam man tas dangus, man reik ir pinigų.

Nu tai kalvis kiek paprašo, tiek užmoka. Velnias nugirsta, kad jis labai lapšyvas[18] in pinigus. Nu tai kad tu lapšyvas in pinigus, tai da tas ateina, sako:

– A tau daug reikia pinigų?

– Kiek turi, tiek atnešk.

– Tai kap dar̃, kuo tu man apsirašysi?

Sako:

– Inpłėši pirštuką, ir kraujais. O posmert[19] man atlyginsi.

Nu gerai. Tai jis ir padarbuj[20] velniu už tuos pinigus. Tai dar jis pagyveno kiek metų, jau velniu priseina, kad jau duoke gi savo skūrą[21]. Tai jis dar̃ ateina, velnias, sako:

– Nu jau gana kavoliaut[22], gana. Aik jau in mane. Nu aš tada nor kiek atkavoliausiu.

Tai sako:

– Tai kap gi, suodinas aš su tavim neisiu. Ainam, – sako, – in namus, nor iš skrynios pasimsiu marškinius kokius, apsirengsiu, kad jau skaistesnis[23] liktau.

O jis turėjo, kalvis, kap tai aukso skrynią. Prieina prie tos skryniõs, liepia velniu parinkte marškinius, velnias graitai išrenka, katriej gražesni.

– Nu tai dar̃ – sako, – ainam.

Kad velnias neatsistoja nuo tos skrynios! Tai jis dartėlės šaukia učnius:

– Ir atneškit, ataikit su trim plaktukais.

Tai kap ataina su trim plaktukais, tai jiej visi trys kap duos velniu tataką[24] su tais plaktukais, jau velnias tik ką kvėpsi. Nu jo bent užmušt neužmušė, ale palaido.

Nu ir vėl gyvena kiek metų. Už kiek metų jau apmiršo, ateina ir vėl velnias in jį. Jau iš pa tolo. Sako:

– O tu mane daugiau jau neapgausi, jau aš daugiau in tą tavo skrynią neisiu. Ale jau aik tu in mane, turi jau man atlygyt už pinigus.

– Nu, – sako, – ait aš aisiu. Užeinam da in mano sodą, suvalgysim po obuolį, tai būsim abudu dužesni.

Ir jis turėjo aukso obelį. Tai velnias gi ataina pažiūrėt, kad gi labai gražūs raudoni auksiniai obuoliai. Tai velnias už vieno obuolio, už kito obuolio. Tai jau kavolius[25] sako:

– Gana gi jau rinkt tau šitų obuolių, gana.

Kad gi velnias iš po obelies jau neišeina! Nu tai dar̃ vėl jis učnius šaukia iš kuznios:

– Ateikit vėl ir atsineškit tris plaktukus, vėl mes jam sugrajsim tataką.

[17] *Dartėlės* – dabar, dabartėlės.

[*] Įraše neaiškiai ištartas žodis. *Rengėjo pastaba.*

[18] *Lapšyvas* (lenk. *łapczywy*) – godus.

[19] *Posmert* – po mirties.

[20] *Padarbuiti* – padaryti, padirbti.

[21] *Skūra* (sl.) – kailis.

[22] *Kavoliauti* – kalviauti.

[23] *Skaistus* – čia: švarus.

[24] *Tatakas* – nusakomi dvigubi kalvio mokinių smūgiai plaktukais.

[25] *Kavolius* (lenk. *kowal*, brus. *кавaль*) – kalvis.

Tai jiej kap subarabanino[26] jam gerai, tai ka čiut[27] gyvuką paliko. Tai jis prašosi, sako:

– Palikit gyvą, daugiau aš pas tave neateisiu.

Nu tai jie tep ir padaro. Tai jis dar̃ pamiršta ir liepia, kap jau miršta, tai liepia:

– Indėk graban[28] plaktuką, indėk replas, indėk ir prijuostę.

Tai jis dar̃ pamiręs, kur gi jam ait? Tai jis išėjo, nu tai vėl ty kiti sako:

– Niekur tu neik, ale aik in peklą[29]. Va, matai, kad gi tu nieko ne...

Nu tai jis aina in peklą. Kad an vartų tas pats velnias stovi sargybiniu! Tai tas pamatė, sako:

– Ne, neik čianai, ba[30] aš tavį čia nelaisiu. Jau gana tu atkotavojai[31] mane vieną. Da daugiau tu atkotavosi ir tą plaktuką atsineši?

– Tai kur gi man ait?

– Aik, – sako, – in šventą Petrą, ir tu šnekėk su Petru. Tegul tau Petras duoda vietą.

Tai jis aina in šventą Petrą. Tai Petras sako:

– Ko tu čia atėjai?

– Nugi, – sako, – su tavim pašnekėt. Kur gi man dar̃ dėtis?

– Nu tai, – sako, – aš tau sakiau, kai tu kalstei kumelį, ka tu prašyk dangaus. O tu nenorėjai dangaus.

– Ten, – sako, – ty labai gražu tam danguj? Atidaryk nors duris, pažiūrėsiu, kas ty do grožis tan dangun.

Tas pradaro Petras dangų, tai jis lapt prijuostę su repłėm ir intrenkė.

– Et, – sako, – kokis tu žmogus graitas, tik pradariau, tai tu ir inmetei.

– Nu tai kas?

Jis in kelių, an prijuostės atsisėdo, sako:

– Aš ne danguj, aš an prijuostės sėdžiu.

Ir viskas.

Pasekė Simonas Baranauskas, 69 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTRF* mg. 4060(68), *LTR* ≈ 4751(405).
KLPTK, Stebuklinės pasakos: *1.1.1.21; *AT* 330 A.

5. [Trys norai]

Pas mus gyvenant labiausiai terp brolių visoki atsitikimai, iš to ir pasakos. Pasidalino du broliai visą turtą terpu savi. Po tų dalybų vyresniu teipgi labai sekės ir buvo labai bagotas[32], o jaunesnis suvis pragaišo. Žinoma, daugiausia per dalybas baras ir rokuojas[33], mušas ir sūdinas[34]. Tep ir terp jųjų buvo. Kap supyko, ir nok to laiko vienas an kito neužsižiūrėjo ir ar gerumu, ar blogumu vienas in kitą nėjo.

Vieną dieną biednokėlis[35] aidamas in mišką malkų kirst pasiėmė duonos kavalaką[36] ir sūrio dėl užkandimo. Ale gerai padirbėjęs, jau buvo saulė an medžių, atsisėdo žmogelis užkąst. Ir išeina iš miško vaikutas. Priėjęs prie žmogelio sako:

[26] *Subarabaninti* – subūgnyti, čia: sumušti.
[27] *Čiut* (rus. *чуть*) – vos.
[28] *Grabas* (sl.) – karstas.
[29] *Pekla* (lenk. *piekło*) – pragaras.
[30] *Ba* (lenk. *bo*) – nes.
[31] *Kotavoti* (lenk. *katować*) – kankinti.
[32] *Bagotas* (sl.) – turtingas.
[33] *Rokuotis* (plg. lenk. *rokować*) – tartis, derėtis.
[34] *Sūdyti* (sl.) – teisti.
[35] *Biednokas* (sl.) – beturtis, vargšas.
[36] *Kavalakas* (lenk. *kawałek*) – gabalas.

– Skalsu!

Atsako:

– Prašom!

Ir atsisėdo rozu[37] valgyt. O tas žmogelis persilaužė duoną ir sūrį, ir drauge valgė su vaikutu. Pavalgęs žmogelis sako:

– Kolai saula nenusilais, prašyk pas Dievą trijų dalykų, ir apturėsi.

Pirmiausia žmogelis prašė, kad meiliai gyventų su broliu, o paskui, kad būt sveiki. Trečia, kad turėtų pinigų an pragyvenimo.

Ainant namo, saulė nusileido, ir viskas išsipildė. Parėjęs namo jau rado brolį atėjusį. Suprato žmogus stebuklą, liepė žmonai lipt an viršaus. Kur buvo kada rugiai pilami, stovėjo tuščia skrynia. Sako:

– Lipk, rasi pinigų skrynią.

Užlipo ir rado. Vaikui pakinkė kumelą ir išlaido in miestelį parvežte trunko[38], valgymo visokio, ir iškėlė balių[39], priimdamas savo brolį. Ir marčią paskui drauge užsiprašė. Na ir pradėjo klausinėt, kokiu spasabu[40] tep užbagojo[41].

Viską išpasakojo, kap dėjos. Ir bagočius[42] tep padarė, kap jam pasakojo. Ir tep vaikas išėjo, kap ir anam. Žinoma, ir jis davė valgyti, ir liepė prašyt trijų daiktų, kolai saulė nusilais. Ale ko bagočius prašys, kad jis viso pilnas. Jis in pačią klaust, ko prašyti. Pati nevierydama[43] sako:

– Karvę be ragų prašykim, [ir] kad ragai užaugtų.

Pasku sako:

– Kad nukristų.

O vyras sako:

– Kad tau užaugt.

Jai ir užaugo.

Pasekė nenurodytas sekėjas. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. *LMD* I 573(9). *KLPTK,* Stebuklinės pasakos: 2.1.2.2; *AT* 750 A.

6. [Pajuokta samdinė]

Važiuodavo senovės piršliai iš vieno kaimo in kitą arba in trečią. Nu atvažiuoja pas vieną bagotą ūkininką ir šnekasi apie vestuves. Atlakia tekina susiedkos[44] mergaitė, jau apie penkiolikos metų, ne jauna visai, ir po mėšlyną, kur sąšlavas pilia, žiūri, renka ji pasilenkus.

– Ką ji renka?

O juokiasi duktė to ūkininko:

– Nugi Bumbuliukė čia.

– Kol jūs ją vadinat Bumbuliuke? – svečiai klausia.

– Tai, sveteliai, nugi ji labai biedna, tai mes pritraukom, kai verpiam, negražių pakulų linų, ji susirenka ir prisiaudė keturias sienas abrūsų[45] iš mūs bumbuliukų.

Nustebo svečiai klausydami. Tai tas svotas[46] sako:

– Iš jos bus žmogus.

Nusijuokė, pasėdėjo, išsigėrė ir prašo didelės pasogos[47] pas ūkininką, pas jos tėvą, ko negali ištesėt, ba negražu jiem taip išeit. O jiej jau nenori jos imt nė jos turto,

[37] *Rozu* (sl.) – kartu, drauge.
[38] *Trunkas* (vok. *Trunk*) – gėrimas.
[39] *Balius* – pokylis, puota.
[40] *Spasabas* (sl.) – būdas.
[41] *Užbagoti* (sl.) – praturtėti.
[42] *Bagočius* (sl.) – turtuolis.
[43] *Nevierydama* – netikėdama.
[44] *Susiedka* (sl.) – kaimynė.
[45] *Abrūsas* (brus. *абрус*) – rankšluostis.
[46] *Svotas* (brus. *сват*, lenk. *swat*) – piršlys.
[47] *Pasoga* (brus. *пасаг*) – dalis ištekančiai dukrai pinigais ir gyvuliais.

tik prašo daug, kad netesėtų duot. O kai tiej piršliai atsivežė šnapsą[48], jeigu neims duktės, tai senis sumokės už tą šnapsą. Reikia turėt vis protą, tai daug užprašo pasogos.

Tada nesutaria. Užmoka už tą šnapsą, jiej pinigus in kišenių ir per duris išeina, ir važiuoja. Nuvažiuoja, šnapso nusiperka, ba kas kaimas buvo karčemos[49] kaime – vis žydai buvo. Ir atvažiavo pas tą atgal Bumbuliukę, ir apsivedė su tąj Bumbuliuke.

Mat, nereikia kito paniekyt, o save paaukštyt.

Papasakojo Ona Tamošiūnienė (Kašonytė), 81 m., gyv. Nibrių k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(230).
KLPTK, Parabolės: *1.2.1.17; *AT* 1451.

„Važiuodavo senovės piršliai iš vieno kaimo in kitą...“ Ona Tamošiūnienė 1962 m. J. Dovydaičio nuotr. LTRFt 3298

7. [Akmuo liudininkas]

Skolino žmogus pas susiedą penkiasdešimt rublių, ir jokio svietko[50] nebuvo. Skolydamas sako:

– Bijau duot, ka jokio svietko nėra.

Ale didelis akmenas gulėjo palei ūlyčią[51]. Sako:

– Kiba šitas akmenas bus svietku?

An to ir sutiko. In metus laiko liepia skolą atiduot, o tas sako:

– Kada tu man davei?

Kitąkart paklausė, vėl tep atsakė. Mato žmogus, ka jau be teismo nieko nebus. Apskundė. Pašaukė an paznočytos[52] dienos an teismo, ir klausia priesiedatelius[53]:

– Ar skolino tau šitas žmogus pinigus, penkiasdešimt rublių?

– Nežinau jokių pinigų.

Klausia pas antrą:

– Ar turi kokį svietką, kad davei jam pinigus?

– Tik akmenas gali būt svietku, ba daugès[54] nieko nebuvo tam daikte, kap tik akmenas.

Teisėjas sako:

– Aikit atnešt tą akmeną.

O kaltininkas atsako:

– Tokį akmeną reikia su trejetu arklių vežt, o mum liepiat atnešt.

Teisėjas sako:

– Tai tu matei, ka žinai, kad toks didelis?

– Kol aš nematysiu, kad tada palei tą akmeną stovėjom.

Gerai, suprato, ka skolininkas kaltas yra, pripažinimas akmeno davė suprast. Ir prisūdino atiduot, o akmenas svietku liko iki šiai dienai.

Pasekė Liudvikas Vilkas, gyv. Stepõniškių k. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. *LMD* I 573(3).
KLPTK, Parabolės: 1.1.3.7; *AT* 1543 D*.

[48] *Šnapsas* (vok. *Schnaps*) – degtinė.
[49] *Karčema* (lenk. *karczma*) – smuklė.
[50] *Svietkas* (lenk. *świadek*) – liudytojas.
[51] *Ūlyčia* (sl.) – senovinio kaimo kelias, gatvė.
[52] *Paznočyta* – nustatyta, nurodyta.
[53] *Priesiedatielius* (sl.) – pirmininkas.
[54] *Dauges* – daugiau.

8. Velnias skolina pinigus

Buvo tėvai ir vienas sūnus. Tėvai numirė, liko vienas sūnus. Paskui sūnus tas, gyvendamas vienas, jisai pasimelžia karvę, ir jis dabartės jos arklį ganyt. Tai sako:

– Kaip čia dabar man pradėt atsikurt su pikta dvasia?

Jis pasima raikštę[55] ir nuveina in kluoną, ir sako:

– A kap čia man dabar pradėt gyvent, kap čia ką? Pasikarsiu velij[56].

Jisai tą raikštę rišasi pusiau, kad tik atšvilpia atšvilpia ana per kluoną in jį koks ponaitis:

– Jonai, tu ne čia rišiesi. Riškis už kaklo, ir aš tau padėsiu. Ir bus greit.

Tai jis sako:

– Ar jau šitep, – sako, – tu man padarysi? Tu man padėsi...

Jis tą raikštę nutrenkė ir išėjo. Nujoja jisai su arkliu ganyt, jis pats vienas sau šnekasi:

– Kaip man dabar sunku, ir kaip man pradėt gyvent, ir kaip čia pradėt ženytis? Neturiu pinigų.

Ai ką, žiūri, kad ateina kokis ponaitis su lazduke, su skriblium[57], ir sako:

– Jonai, tu bėdavoji[58], kad pinigų neturi? Nori ženytis ir pinigų neturi? Ateik ryt rytą čianai, švilptersi, aš tau atnešiu.

Nu gerai. Jis dabartės ateina. Kitas vakaras, ale jis parjoja namo su tuo arkliu ir ryte nuveina in kunigą – ką jam kunigas patars. Tai kunigas sako:

– Jeigu prisižadėjo duot jis tau, tai, – sako, – aik. Pažiūrėsi, ką tau duos. Ale kap duos, tai tu peržegnok juos – koki bus tį pinigai tau.

Nu gerai. Jis nueina dabartės, švilpterna. Ateina jisai, sako, atneša tep, galą rankovės pinigų ir sako:

– Jonai, aš tau duosiu tuos pinigus, bet, – sako, – tu paprašyk mani veseilion[59].

Nu ką, parėjo namo, parsinešė tuos pinigus – ka tie pinigai geri. Jis perkasi visko, ko puikiausią vestuvę rengia. Jau jisai susirengė, jis užmiršo da jį paprašyt. Jau čia muzikantai yra, čia viskas. Tai ką, eina jis jo paprašyt. Nuvej, švilpterėjo:

– Kur aš tavį, – sako, – rasiu?

Sako:

– Čia ateisi. Aš čia gyvenu.

Jis nueina, švilpterė, ir ateina:

– Tai gerai, kad paprašai mani veseilion.

Aina jiej abudu, ir dabartės jis klausia:

– Kas gi pas tave pulki suprašyti?

– Ot, – sako, – svočia Panelė Švenčiausia, paskui Juozupas maršalka[60].

– Kas piršlys?

– Piršlys, – sako, – šventas Petras.

– A, tai, – sako, – geri žmonys, aš juos pažįstu, visi geri žmonys. Ai, kas gi muzikantas?

– Perkūnas, – sako.

[55] *Raikštė* – raištis.
[56] *Velij* – geriau.
[57] *Skriblius* – skrybėlė.
[58] *Bėdavoti* – skųstis, aimanuoti.
[59] *Veseilia* (lenk. *wesele*, brus. *вяселле*) – vestuvės.
[60] *Maršalka* – iškilmėms vadovaujantis asmuo; vestuvių pulko dalyvis.

– Kam tu jį prašei?

– Nu, – sako, – kad negavau kitokį, tai prašiau.

– Tai, – sako, – žinai, Jonai, aš tau dovanoju tuos jau pinigus ir dėkui, ką mani paprašei veseilion, aš jau neisiu. Aš bijau jo. Kad Perkūnas muzikantas, aš neisiu. Ba, – sako, – aš gułėjau palei akmeną ir aš jam nieko nei dariau, nei sakiau, tai jis kap płėšė man, tai ir dar̃ mano ranka kreiva.

Nu ir dovanojo jam tuos pinigus, ir pasiliko tep.

Pasekė Ieva Raižienė, 67 m., gyv. Kašonių k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTRF* mg. 4056(1), *LTR* ~ 4751(132).
KLPTK, Pasakos apie kvailą velnią: *1.1.1.18; *AT* 1165.

9. Velnias tarnauja ūkininkui

Seniau gyveno gaspadorius labai stambiai̇̃. Jam reikalingas buvo bernas. Velnias pasisiūlina jam už berną. Pasisiūlina jam už berną, gaspadorius sako:

– Jei sutiksi šitus reikalus man išlaikyt, tai aš tave imsiu už berną.

Velnias sutinka. Gaspadorius klausia pas jį:

– Kokios sąlygos, kokis tau maistas reiks duot?

Velnias sako:

– Man maisto nebereiks duot.

– O tau apsivilkimas koks reiks duot?

– Man reiks apsivilkimas tik vien tupinčiam kailinukai.

Velnias sutiko, ir gaspadorius taip sutiko. Gaspadorius sako:

– Man išperėsi iš garbuzo[61] kumeliuką.

Velnias apsiėmė.

– Kiek laiko, – sako, – tau reiks tas perėt kumeliukas?

– Nu porą mėnesių, – sako, – tai išperėsi kumeliuką.

Gaspadorius nunešė garbuzą in tvartelį, parodė, kur jam tupėt, velniu. Velnias tupi. Tupi vieną mėnesį, pabūna, pas gaspadorių prašos:

– Laisk mane biškį atostogosna.

Gaspadorius sako:

– Nu bėk.

Velnias nubėga pas Licipierį. Licipieris sako:

– Kaip tu dabar tį susišnekėjai?

Sako:

– Susišnekėjau.

– Ką tu susišnekėjai?

Sako:

– Susišnekėjau darbą, bet nesusišnekėjau, kas man bus už tai.

– Nu tai, – sako, – žiūrėk, kad už dyką nebebūt.

Jau praeina ir du mėnesiai, vis kumeliuko nėra. Gaspadorius sako:

– Žiūrėk, tu musėt[62] neišperėsi?

Sako:

– Išperėsiu.

– Nu tai, – sako, – dar pabūk biskutį[63].

Bet tupi velnias dar savaitę – nieko nėr. Gaspadorius sako:

[61] *Garbuzas* – arbūzas.
[62] *Musėt* (lenk. *musić*, brus. *мусіць*) – turbūt.
[63] *Biskis* (vok. *einbißchen*) – truputis.

– Paimk garbuzą, nešamės mes jį. Nešamės mes jį prie krūmų.

A ty tupėjo zuikis, gulėjo krūmuose. Gaspadorius sako:

– Tu pakelk garbuzą ir mesk smarkiai į krūmus.

Velnias paėmė už garbuzo, kad palaido garbuzą į krūmus! Tas zuikys škykt iš krūmų ir nubėgo per laukus. Gaspadorius sako:

– Matai, nedaperėjai. O kaip dař tu sušauksi? Tai šauk, – sako, – Kuziukas, Kuziukas, aš tavo tėtukas!

Tas zuikys kap nuvej, tep nuvej. Ir nepagavo.

Pasekė Juozas Maloška, 72 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTRF* mg. 4060(67), *LTR* 4751(308).
KLPTK, Pasakos apie kvailą velnią: *1.2.1.25; *AT* 1319.

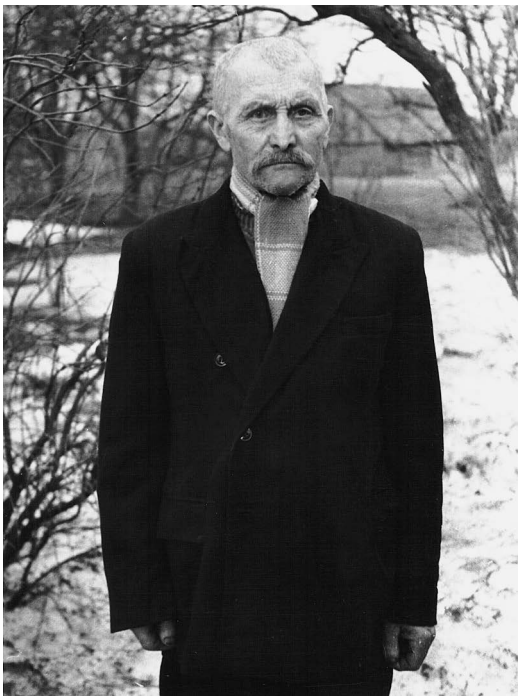

„Tas zuikys kap nuvej, tep nuvej...“ Juozas Maloška 1962 m. J. Dovydaičio nuotr. LTRFt 5045

10. [Juokų pasaka]

Aš ėjau miškan, kirtau pušį. Viena skiedra kakton, kita pilvan. Brinkst insiritau. Atłėkė vilkas ir vuodas, atsinešė aukštas rezgines[64], nunešė mane ant didelio kalno. Pažiūrau nuo to kalno – stovi bažnyčia miesto kumpiais ramstyta, blynais dangstyta, dešra užrakyta, lašinių durełės. Aš tą dešrą kramst, durełės klebankst. Stovi poska[65] sviesto, kunigas miesto. Aš in tą kunigą lyžt, man kunigas ausin plykst! Aš bėgt, kunigas rėkt. Lakiu per miestą, randu pypkę riestą. Inłėkiau in pirkelą, radau meitėlį paskerstą ir po vuodega peilį pakištą. Aš tą peilį trukt, meitėlis kriukt. Lakiu per miestą ir randu kitą pypkę riestą. Kas klausė, tas rūkė, o kas šnekėjo, ir tas rūkė.

Pasekė Simonas Baranauskas, 69 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTRF* mg. 4060(51), *LTR* 4751(310).
KLPTK, Melų pasakos: *KLPTK* –; *AT* 1932.

11. Nakties vaiduokliai

Mano mamos pusseserė vis su drauge gulėjo. Ir, būdavo, tik vakaras, pradeda duris klebent. O jos gulėjo užkamaruose. Ilgai vakaruodavo, verpdavo. Kai jos nueina gulte, pradeda duris klebente. Nu ir paskui girdi, kad vaikščioja. Bet jos nieko nesako, tyli. Vis taip viena naktis, tik suklebena duris. Nu ir paskui, kad jaučia, kad ant jos užsirito kap akmuo. Nu spaudžia, ir ji nežino nė kur dėtis, nė ką sakyt, kad nė kvėpuot negali visa naktis.

[64] Rezginės – virvelių tinklas su dviem lankais pašarui nešioti.

[65] *Poska* (lenk. *faska*, brus. *фаска*) – medinis, panašus į kibirą indas taukams, sviestui, medui laikyti.

Ale buvo antra naktis. Tai jos eina paskui pas davatkyną[66] senelį, kuris prityręs apie tokius dalykus. Tai tas davatkynas pasakė:

– Tai jei daugiau, jei jis ateis ir užsiris, kaip užslogdina slogutis[67], kai ir kalbėt negali, tai jūs mislia[68] kairės rankos mažiuku pirščiuku persižegnokit, ir jis tada atstos nuo jūs.

Ir kaip rozas[69] – jos nuveina gult, ir jos anoj draugė labai greit užmigo, o ji palei sieną gulėjo. Ir ji jaučia, kad ant jos užsirisdinėja kaip akmuo koks. Tai ji tada kalbėt negali ir krustert negali. Tai ji tada mislia mažiuku pirščiuku kairės rankos persižegnojo. Nuo tada jis atsistojo, nuslinko nuo jos ir paskui pragaišo.

Ir vėl, tik kelintą naktį atej ir pradė labai duris baladot. O jom tasai davatkynas pasakė:

– Jei jis atėjęs pradės labai belstis, tai jūs užkeikit: „Kad tave ten perkūnas trenktų arba skradžiais žeme nuveitum!“ Tai tada, – sako, – jis apstos.

Ir kaip pradėjo šitep duris daužyte, tai tada jos tep ištarė:

– Kad tave ten perkūnas trenktų arba skradžiais žeme nuveitum!

Nu ir tada pragaišo ir daugiau neatėjo pas jas.

„Tik vakaras, pradeda duris klebent...“ Ieva Raižienė 1962 m. J. Dovydaičio nuotr. LTRFt 3303

Pasekė Ieva Raižienė, 67 m., gyv. Kašonių k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(355).
KLPTK, MtS: Personifikuotos ligos, *Slogutė. Maro mergos. Drugys. Kitos ligos*, *1.1.1.17.

12. [Keisti garsai]

Vieną kartą su savo draugu ganydami arklius susikūrėm ugnį an aglinio kelmo. Kap tik pradėjo kūrytis, ir pradėjo dejovat arba vaitot žmogišku balsu garsiai – vajejei, vajejei... Ir mes negalėjom būt pas tą ugnį, turėjom bėgt.

Pasekė Kazimieras Grušelionis, amžius nenurodytas, gyv. Žydeikonių k. Užrašė K. Skernevičius 1911 m. *LMD* I 573(18).
KLPTK, MtS: Vaiduokliai, 1.3.0.2.

13. [Vaidenasi prie Brasto]

Netoli Marginių kaimo yra toks upelis, vadinamas Brastas. Prie miškelio per tą upelį yra tiltas, prie kurio tankiai vaidinasi: tai paseka koks nors šunelis, tai kažkas sustaugia arba sudejuoja, arba šiaip kas nors pasirodo.

[66] *Davatkynas* – vyras davatka.
[67] *Slogutis* – miegantį žmogų kankinanti (dusinanti, slegianti) būtybė.
[68] *Mislia* (sl.) – čia: mintyse.
[69] *Rozas* (sl.) – kartas.

Vieną šeštadienio vakarą ėjo iš Marginių apie dvyliktą valandą nakties namo vienas vaikinas. Atėjo prie to tiltelio, girdi, kad po tilteliu kažin kas dejuoja. Neapsakoma baimė jį apėmė, ir jis susivertė grįžti atgal.

Tuomet iš po tilto išlindo kokia tai aukšta būtybė ir ėmė garsiai vaitoti. Vaikinas galvotrūkčiais atbėgo baisiai persigandęs pas miegantį kaimyną, jį prisikėlė, ir dviese atėjo prie to tiltelio. Bet nieko nebuvo matyti, nieko negirdėti. Nuo to laiko jis pasižadėjo vėlai niekur nevaikščioti.

Pasekė Jonas Janušauskas, 70 m., gyv. Mùsninkų k. Užrašė J. Sodaitis 1936 m. *LTR* 1071(111).
KLPTK, MtS: Vaiduokliai, 1.3.0.2.

14. [Vaiduoklis stulpas]

Dar treti metai, numirė Kiškelis (Jonas Bieliauskas) augusto[70] mėnesyj. Paprašė Žilinską giedot ant nakties. Aidamas pasiima arklius, ir kap ty yra didelė pieva, mislia, sau arkliai pavaikščios, o aš nusivėjęs pagiedosiu.

Joja jis nok kelio per arimą in pievą, ale atsigrįžęs pažiūrės, ar yra ugnis pas Bieliauską. Kad nok jo tolumo kap per tris dešimtis žingsnių stovi baltas stulpas!

– Persigandau, – sako, – ir negaliu nė rėkt.

Paskui persižegnojęs joja toliau – ir tas stulpas toliau aina.

– Ale vis tiek pažiūrėsiu, kas čia do stulpas. Joju arčiau jo – kad didelis baltas jaučias, ir ragai labai dideli. Joju da arčiau, kap per dvidešimt žingsnių – kad teliukas[71]. Da arčiau prijojus – šuniukas baltas. An galo, kap arti šuniuko prijojau, ir viskas iš mano akių išnyko.

Pasekė Petras Žilinskas, gyv. Sobuvos k. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. *LMD* I 551(2).
KLPTK, MtS: Vaiduokliai, 1.3.0.6.

15. [Vaidenasi už Vilūnėlių]

Už Vilūnėlių kaimo, Jiezno valsčiuje, ant vieškelio prie miškelio yra tokia vieta, pro kurią važiuojant, visuomet baidosi arkliai. Rodos, nieko ypatingo, tik yra truputį lyg įlinkęs kelias ir šone auga keli krūmai kadugių, tačiau važiuojant daugelį vežimų arkliai apverčia, kartais net padaro ir nuostolių. Ir pėsčiam einant ten kažkaip nejauku. Rodos, praeini pro kažkokią baisybę, kuri tavęs tyko pagriebti.

Pernai metais vienas pilietis važiavo į Jiezną gydytojo staiga susirgusiai savo žmonai. Buvo vienuolikta valanda nakties. Atvažiavo prie tos vietos, arkliai ėmė baidytis – šoko aukštyn, prunkštė ir toliau nėjo. Pilietis ėmė juos mušti, bet jie dar labiau prunkštė, šokinėjo aukštyn, ir nė iš vietos. Tuomet suprato jis, kad čia kas nors nepaprasto. Pasišaukė kaimynus, arklius iškinkė ir keliolikoj[72] vos vos pravedė. Paskui stumte perstūmė vežimą, vėl pakinkė ir tuomet vėl sėkmingai važiavo. Visi susirinkę suprato, kad arkliai matė piktąją dvasią, kuri ten tankiai pasirodo.

[70] *Augustas* – rugpjūtis.
[71] *Teliukas* – veršiukas.
[72] Keliolika vyrų.

Pasekė Jonas Janušauskas, 70 m., gyv. Musninkų k. Užrašė J. Sodaitis 1936 m. *LTR* 1071(110).
KLPTK, MtS: Vaiduokliai, 1.3.0.7.

16. [Sekmadienio medžioklė]

Nedėlios[73] rytą, tik saulai tekant, išėjau medžiot, arba paliavot. Teko dukart iššaut. Nieko nenušovęs, grįžtu namo. Mislinu dėl to, kad nepasivėlinti an mišių. Sutinku susiedą, kuris mani vadina apie Aklažerį sakydamas:

– A, tį kiškį žinau, einam abudu ir nušausim.

Ale biškį paėjęs aš su juo, matydamas, ka jau saulė aukštai, grįžtu namo, o jis vėl mani kalbyti toliau ait. An galo pamečiau aš jį ir parėjau. Užėjau britvą[74] pasiimt, kur jis buvo pas mani pasižičiojęs[75], ir radau aš jį namie. Paklausiau:

– Ar šįryt niekur nebuvai?

Atsakė, kad niekur.

Pasekė Raulas Marcinkevičius, gyv. Sobuvos k. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. *LMD* I 209(7).
Užrašytojo pastaba: *Kap dabar sakot, mieli skaitytojai, ar ne velnią Marcinkevičius matė?*
KLPTK, MtS: Draudimai, 3.2.0.3.

17. Pasakojimas apie ugnį

Kieme[76] Žydeikoniū Jiezno parapijos Ieva Palionienė tei yra uošvė mano. Pasakojo man in trečius metus, ponia sakė tokį atsitikimą:

Užsiliko jų akėčios neparneštos lauke an žiemos. Ale kap senos, sulūžę, tei jos vyras sukapoj ir sudėj pečiun. Ale gaspadinė I. Palionienė iš ryto pakūrė pečių. Tik pradėj kūrytis, ugnis visa atsiskyrė nok malkų, ir ji išėjo po visą pirkią: apėjo po suolais ir palubėm ir vėl intėjo pečiun, ir vėl pradėjo kūrytis. Ale biškį pasikūrino ir vėl tep išėjo. Apėjo aplinkui ir vėl pečiun intėjo, ir kūrinas.

Tris rozus tep padarė, ir trečiu rozu kap sugrįžo, dauges neišeidinėjo iš pečio. Sako, ka mani tep pergąsdino, ka nė paait negalėjau, nė rėkt.

Te pas mumi ir sergisi, ka pas mumi arklas ar akėčios Kūčiōs ant lauko nevalgytų, t. y., kad nežiemavotų. O jeigi kur per neatsargumą tep tropinos[77], tai pavasarį an vietos sudegina. Arba, sako, būdavo, kad an kryžiakelės degina. Tai, sako, raganos atlakia.

Nok to laiko dabar 60 metų.

Pasekė Ieva Palionienė, gyv. Žydeikonių k. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. *LMD* I 209(1).
KLPTK, MtS: Namų dvasios, *Ugnis*, 1.3.0.3.

18. Užkeikimai

Sakė, kad kai užsigauna ant kokio kaimyno ir taip jam pasako:

– Aš tave paversiu vilkaloku.

Ir tep pavertė veselią vilkalokais. Tai užprašė raganą, ji vėl atraganavo.

[73] *Nedėlia* (sl.) – čia sekmadienis.
[74] *Britva* (sl.) – skustuvas.
[75] *Žičioti* (lenk. *życzyć*) – skolinti.
[76] *Kiemas* – čia: sodyba, ūkis.
[77] *Tropytis* (lenk. *trafić*) – nutikti, pasitaikyti.

Pasekė Juozas Kazlauskas, 58 m., gyv. Kašonių k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(60).
KLPTK, MtS: Transformuotos būtybės *Vilktakiai* *1.1.1.17.

19. Velnias eina marčios pagadinti

Vieną rozą važiuoja žmogus keliu. Pasiveja jį ponaitis ir prašo:

– Pavėžėk mane.

– O kur jūs važiuojat? – klausia tas važokas[78] pas ponaitį. – Kurgi jūs norit važiuot, kad prašot pavėžėt?

– Jūs kur važiuojat?

– Ponaiti, – atsako, – aš važiuoju da ne in šitą kiemą, bet in kitą.

– O aš, – ponaitis sako, – tik in šitą, in vestuvę. Čia yra, rasim vestuvę, ir nuotaka šiandien mirs. Kai ji pradės gert, parvažiavus po šliūbu[79], pradės čiaudėt. Ir tiek čiaudės, net kolai ji numirs. Jei išsirastų žmogus durnas[80] kokis arba razumnas[81], pasakytų jai „in sveikatą“ – liktų gyva, o jei ne – mirs, ir jos dūšia[82] man teks.

Persiskiria abudu, padėkavoja, ką pavėžėjo, ir nuvažiuoja žmogus toliau, o jį paliko prie vestuvės, tą ponaitį. Palikęs žmogus savo arklius ir vežimą, pavažiuoja vis kokį pusę kilometro, atėjo in vestuvę pažiūrėt, ar teisybė, ar praudą[83] jam kalbėjo, ar koks juokdarys pašidino, pašiepė mane. Inteina in vidų – parvažiavį po šliūbu sėdi, geria, valgo visi. Paėmė ir jaunoji, gėrė stikliuką, ir antrą užsveikino, ir antrą užgeria stikliuką, ir pasidarė jai kas nežinia – pati čiaudėt pradėjo be sustojimo. Duoda ir duoda, ir duoda, ir visi išsigando. Žiūri – pajuodo burna jaunosios, nežino nieks, kas čia dabar yr, ir mato, kad jau ji miršta visai. Tas kampe atsistojęs sako:

– In sveikatą! In sveikatą...

Trečiąkart: „in sveikatą“ – apstojo čiaudėjus, atsigavo, o tas ponaitis liejo kokio vandenio jai ant akių ir pabėgo:

– Tu čia, neprieteliau!

Nu ir pasibaigė, ir nuotaka išgijo, ir nepaėmė jos velnias. Ji liko jau sveika.

Ir nuo to sako vienas kitam, kaip tik čiaudi: „in sveikatą!“

Papasakojo Ona Tamošiūnienė (Kašonytė), 81 m., gyv. Nibrių k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. LTR 4751(228).
KLPTK, MtS: Velnias, *1.1.2.12.

20. [Skeltakojai velniai]

Vakaruškose ateina apsirengęs ponaitis, išsiveda merginą šokti. Ta atsistoja ant jo kojos, sako, kad skelta koja. Gaidys užgieda, ir ponaitis dingsta.

Papasakojo Juozas Maloška, 72 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(362).
KLPTK, MtS: Velnias, *1.1.3.7.

21. [Muzikantas velnių vestuvėse]

Buvo paprašytas an veselios Aleksa Žvirblis in kiemą Domeĩkiemio. Ajo subatos vakarą grajdamas, sutiko ponaitį, kuris jį paprašė

[78] *Važokas* (lenk. *wozak*) – čia važnyčiotojas.
[79] *Šliūbas* (lenk. *ślub*) – bažnytinės sutuoktuvių apeigos.
[80] *Durnas* (sl.) – kvailas.
[81] *Razumnas* (sl.) – protingas.
[82] *Dūšia* (sl.) – siela.
[83] *Prauda* (sl.) – tiesa.

in savo palivarką[84] pagrajt an vienos valandos. Ale jis jam atsako, ka asu užprašytas in veselę ir mani laukia tį, o in jūs palivarką neisiu. Apsiima jam už vieną valandą susmokėt penkis rublius, kad tik užeitų.

Prisikalbino dėl to ir nusivedė kap pusė versto[85] nuog kelio. Rado daug panelių ir ponaičių prisirinkusių. Liepė jam grajt, o jiej visi visi šoko iki pusė naktų. Kožnas jam mokėjo, ir už kožną tancių[86]. Apie dvyliktą valandą pradėjo tas susirinkimas išeidinėt ir akis teptis, kur buvo pas adveriją[87] prikabyta kokia šakelė su skystimu. Aidamas ir jis pamėgys akis pasitept. Kap tik jis prikišo pirštą palei akį teptis, kap davė jam in alkūnę ir išdūrė akį.

Tą muzikantą gerai pažinau, ba nedaug už mane buvo vyresnis, ir gerai žinau, ka buvo aklas. Tik to nežinau, už ką jam velniai akį išdūrė.

Pasekė Aleksas Žvirblis, amžius nenurodytas, gyv. Márginių k. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. *LMD* I 573(4).
KLPTK, MtS: Velnias, 1.2.1.8.

22. [Klaidino prie piliakalnio šalia Surmio]

Jurgis Vilko nakčia jojo in Jiezną ir palei piliakalnį pamatė baltą šunytį. Ir pernakt jodė apie ežerą ir apie piliakalnį. Kap gaidžiai pradėjo giedot, tada jis pamatė, kad dauges nok namų nenujojęs, kap už versto.

Pasekė Jurgis Vilkas. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. LMD I 573(14).
KLPTK, MtS: Velnias, 1.2.1.8.

23. [Veršis vaiduoklis]

Dukurnoniū mergos vėžiaudamos nakčia su balanom rado teliuką plaukiojant po vandenį ir lapukus gaudant. Jos, aidamos namo, pasigavo ir vedas. Kap tik atsivedė in galą Dukurnonių kiemo, teliukas ištrūko, užsijuokė ir pragaišo iš jų akių.

Pasekė nenurodytas asmuo. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. *LMD* I 573(13).
KLPTK, MtS: Velnias, 1.3.0.5.

24. Naktigonės nuotykiai

Seniau sujodavo naktigonykai, susikuria ugnelę, nu ir atlekia baronukas pas ugnį. Jie nori sugauti, bet niekaip nesugaudo. Gaudydavo jį, tai jis vis toliau ir toliau veda in girią. Čia toks ežerukas Jokabalis tarp girios. Nu jis gilus. Tai baronukas daveina in ežeruką ir dingsta.

Tada sugrįžta jiej vėl prie ugnelės, tai vėl baronukas, vėl atlekia pas juos, ir tada jiej jau tik sugaut, tik sugaut. Tai nesugauna, ir prakamuoja visą naktį naktigonykus. Ir kada vieversukas pradeda čiulbėte, ir baronukas užsikvatoja ir dingsta.

Pasekė Juozas Maloška, 72 m., gyv. Sobuvõs k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(363).
KLPTK, MtS: Velnias, *1.3.0.5.

[84] *Palivarkas* (lenk. *folwark*, *foliwarek*) – atskira dvaro dalis su reikalingais ūkio trobesiais; nedidelis dvaras.
[85] *Verstas* – varstas, rusų ilgio matas, lygus 1,067 km.
[86] *Tancius* (vok. *Tanz*, lenk. *taniec*) – šokis.
[87] *Adverija* (sl.) – durų stakta.

25. [Akmuo vežime]

Penktame kilometre nuo Jiezno į Kruonį 1913 metais piktadariai užmušė vyrą ir vieną moterį, kurie ėjo iš Jiezno jomarko, pardavę karvę. Nuo to laiko ten retkarčiais vis kas nors vaidindavos. Vieną naktį važiavo plentu vienas ūkininkas. Atvažiavęs prie tos vietos, pavijo vieną poną, kuris prašėsi pavėžėti. Ūkininkas jam liepė lipti į vežimą ir įlipus ėmė važiuoti.

Pavažiavo pusę kilometro – arkliai pailso, sušilo ir jau nebegali nei paeiti. Atsigrįžo ūkininkas, žiūri, kad vietoj to pono jo vežime guli didelis akmuo, kurio jis nežino, iš kur atsirado, o pono visai nėra. Sustojo jis, bandė akmenį išmesti, bet jis buvo tokis didelis, kad negalėj jo nei pajudinti. Tuomet jis prisikėlė miegantį vieną gyventoją, ir atėję penkiese vos tik išrito tą akmenį. Visi suprato, kad jį įkėlė tikrai nelabasis, kuris toje vietoje daug kam pasirodo.

Nuo to laiko apylinkės gyventojai ten pastatė kryžių, ir daugiau ten niekas nesivaidendavo.

Pasekė Jonas Janušauskas, 70 m., gyv. Mùsninkų k. Užrašė J. Sodaitis 1936 m. *LTR* 1071(113).
KLPTK, MtS: Velnias, 1.3.0.6.

26. [Ta pati ranka]

Seniau, būdavo, kavoja auksą. Nu ir vienas senis paėmė katiliuką pinigų, iškasė po pečelium[88] duobelę ir apkasė pinigus. Ir sako:

– Kano ranka užkasė, to ranka tik iškas.

A bernas tarnautojas klausė už durų ir viską girdėjo. Kai senelis užmigo, bernas palindo po pečelium ir norėjo iškasti pinigus. Bet nerado pinigų. Kada senis už metų mirė (o bernas vis tą diedą pilniavojo[89], kada jis mirs), kada diedas numirė, tai bernas tą negyvą diedą paraitojo po pečium ir jo ranka sustengusia atkasė pinigus, rado katiliuką su pinigais. Ir nuo to laiko jau jam nereikėjo tarnaut. Vedė žmoną ir turtingai jau gyveno su žmona.

Pasekė Juozas Maloška, 72 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(365).
KLPTK, MtS: Lobiai, *3.1.0.9.

27. [Apie Surmio ažerą]

Viena žmona gaudė vėžius tam krašte, kur piliakalnis, tą naktį prieš Velykas, ir jai labai sekės vėžiai imt. Ale pamatė per vidurį piliakalnio baltą paną. Labai persigando ir skubino bėgt namo. Ale toj pana, kur ji ją matė, nok kalno insirito in ažerą, ir pasidarė šturmai an ažero. Kap ji kraštu bėga, paskui jos verpetas vėjo su vandeniu ažero vejas. Pametė visus vėžius ir inbėgo in pirtį, kur palei ažerą stovėjo. Nugriovė toj vėtra pirties stogą ir sako:

– Tavo ščėstis!

Papasakojo Jurgis Vilkas. Užrašė K. Skernevičius 1910 m. *LMD* I 573(12).
KLPTK, Pd: Padavimai apie istorijos paminklus ir įvykius, *Ngr*, 1.3.0.3.

[88] *Pečelius* – vieta po krosnimi, papečys.
[89] *Pilniavoti* (lenk. *pilnować*, brus. *пільнаваць*) – saugoti, sergėti, žiūrėti.

28. [Bado metai]

Buvo prieš prancūzų karą, kada karas palik[90] Maksvą[91] buvo. Prancūzai pasuko atgal, užpuolė juos šalčiai ir badas. Tuomet gaspadoriai neteko duonos, grūdo samanas ir varpučių šaknis ir kepė duoną. Kur maišė varpučių šaknis, maišė, samanų dėjo, tai išliko da gyvi, o kur tik vien samanos buvo, tie nebeliko gyvi: sutindavo ir mirdavo iš bado.

Kada, pasibaigus tam karui, atėjo pavasaris, stojo, didelės girios buvo dar tais laikais. Pradėjo matytis žirginiai ir miškuose laukinių obuoliukų ir grūšelių[92] supuvusių ieškojo. Tai kur buvo vidurinio amžiaus, tai išliko gyvi, mažų vaikučių tik iš šimto liko dešimtas nuošimtis, seneliai turėjo visi išmirti. Užstojo nauja vasara, labai derlinga buvo, ir katrie likį, jiem užteko visiem duonos.

Prancūzai žuvo visi Rusijos teritorijoj.

Papasakojo Juozas Maloška, 72 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(391).
KLPTK, Psk, *2.3.3.

29. Naktigoninko nuotykis

Ganė Škernevičius Kazys arklius. Lietus lynoja. Eina moteris iš Sundākų kaimo. Daėjusi in miškelį persižegnoja ir kalba „Sveika, Marija, Motina Dievo“. Kazys Škernevičius jermėku[93] apsisupįs ir tupi kaip velniūkštis palei aglį, ir pradeda dejuoti:

– Ai ai ai...

Moteris išgirdo, ir jai iš rankų iškrito ir ražančius. Ji atsiliepė:

– Ko nori, nobažna[94] dūšele?

Jis atsiliepė:

– Mergõs!

Ji pasikėlė suknelę ir bėgo net į Sundakų kiemą, ir pasakė pasitikus visus kitus, kad velniukas palei aglį ir prašo mergos.

Papasakojo Juozas Maloška, 72 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 2962 m. *LTR* 4751(366).
KLPTK, Psk. *6.7.19.

30. Vilkaduobės nuotykis

Mano diedukas pasakojo, kad buvo Pieštuvėnų miškas. Tį miesto ėjo [kelias], kelio kryžkelėje, prie kryžkelės, buvo iškasta duobė – vilkinyčia. Nu ir ton vilkinyčion inlėkė vilkas lėkdamas. Eina iš vestuvių muzikantas į namus ir kaip rozas užeina an tos duobės, tai jis ir inpuolė in duobę. Nu ir randa tį vilką inpuolus. Tai vilkas nieko jam nedaro, nepjauja.

Tai muzikantas sugalvoja, kad reik grot, kad gal žmonys išgirs, ateis jo ištraukt. Nu tai kaip jis groja, tai vilkas staugia. Kaip vilkas staugia, da daugiau vilkų pribūna, ale in duobę nepuola. Užgirsta ir žmonys. Nu reikia gi žmogus retavote[95]. Ateina žmonių, atsineša virvę, tai jie paduoda žmogui tą virvę ton duobėn, kad jį ištraukt. Tai vilkas nelaidžia.

[90] *Palik* (*palig*) – palei, ties.
[91] *Maksva* – Maskva.
[92] *Grūšia* (sl.) – kriaušė.
[93] *Jermėkas* (lenk. *jermiak*, rus. *ярмяк*) – ilgas apsiaustas, milinė.
[94] *Nobažna* (lenk. *nabożny*) – dievobaiminga, pamaldi.
[95] *Retavoti* (lenk. *ratować*, brus. *ратаваць*) – gelbėti.

Nu tai paskui pagalvojo, ką daryt. Padarė kilpą ir užmetė vilkui ant kaklo, ir vilką pakorė, tada žmogų ištraukė.

Papasakojo Simonas Baranauskas, 69 m., gyv. Sobuvos k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTR* 4751(379).
KLPTK, Psk, *12.2.5, *AT* 168.

31. Vestuvių kvieslio prakalba

Siuntė mani in tavi prašyt in veseilią. Neisi – tuščia tavį, eisi – bus gera veseilia. An šarkos karkos[96], an žvirblio pečenkos[97], an jos storų dešrų. Jaučias papjautas, po balkiu pakartas, peilis in šikną inkaltas. Norėsi – atsipjausi, norėsi – atsikąsi. Prašau ir jūs, jaunų mergelių. Norėsit – šoksit, giedosit, gersit, uliavosit[98]. Nenorėsit šokt, giedot, gert, uliavot, gałėsit už tvoros patupėt ir žilam ožiui už kulės[99] paturėt.

Pasakė Adomas Šabasevičius, 69 m., gyv. Jieznė. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTRF* mg. 4060(12), *LTR* 4751(293).
KLPTK, Or: *2.2.2.

32. Prakalba, įteikiant vainiką

Pirmiausia duodu garbę šitų namų šeiminykui ir šeiminykei ir šitai visai besiedai[100], kuri yra suprašyta, o gal po nevaliai ir suvaryta. Prašau pono brolius savo linksmybę apstabdyti, mano žodžių paklausyti:

Tegul bus pagarbintas Kristus ir šitas baltas stalas kaip altorius šventas baltoms galvoms nuomečiuotoms, jaunoms panoms vainikuotoms. Visos panos linksmos ir veselnos[101], tik viena panelė nelinksma, neveselna. Ko tep smūtna[102] panela, kodėl neveselna? Atjojo tavo jaunas jaunikaitis kaipo tarnaitis su savo tarnais labai pakarniais[103] ir su prieteliais amžinais kelalius prasiskindami, takelius prasimindami, ir in šitą jauną panelą prasiskindami, nei su perlu, nei su žemčiūgais brangiausiais, tik su šiuo žaliu rūtų vainikėliu, su dideliu keliaunykėliu ir mumi atsiremt atsieit per žalią girelą vis lėkė paukštelis iš bukavo gojelio ir užtūpė ant aukšto kuolalio, ir pradėjo gražiai čiulbėte. O ka ne paukštelis čiułbėjo, ale pats Viešpats kałbėjo, kad buvo nok pono Dievo nuznočyta[104], nuo visų prietelių bagaslovyta[105]. Pana Marija rūtelą skynė, Elzbieta šventa in vainiką pynė. Kriokuve skintas, Varšuve pintas, per tris devynerius laukus neštas, nei žodeliu nukalbėtas, nei lietučio nulytas. Prašau jaunų panelių priimti in baltas rankelas, prismeigti in geltonas kaselas. Prašau.

Pasakė Adomas Šabasevičius, 69 m., gyv. Nibriū k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTRF* mg. 4060(11), *LTR* 4751(280).
KLPTK, Or: *2.5.1.

[96] *Karka* – galvijo kulninė.
[97] *Pečenka* (brus. *печенка*, lenk. *pieczonka*) – kepsnys.
[98] *Uliavoti* (plg. brus. *гуляць*, rus. *гулять*) – linksmintis.
[99] *Kulẽ* (rus. *куль*) – sėklidžių kapšelis.
[100] *Besieda* (lenk. *biesiada*, brus. *беседа*) – čia susirinkusieji.
[101] *Veselna* (sl.) – linksma.
[102] *Smūtna* (sl.) – liūdna.
[103] *Pakarnus* (sl.) – nuolankus.
[104] *Nuznočyti* (sl.) – paskirti, lemti.
[105] *Bagaslovyti* (sl.) – laiminti.

33. Piršlio patarimai

Aš piršlalis ne melagis,
Mano kalbos ryškios, smagios,
Patarimai aiškūs, tiesūs,
Kaip dangaus saulutė šviesūs.
Gal tik kartą, gal tik sykį
Pražudžiau jaunikį sykį.
Bet juk ne turtuose laimė,
Aišku tai visiems savaime.
Reik pirma nekibt ant kaklo –
Liūdna iš žaidimo aklo.
Gali pirštelius atkąsti,
Savo laimę grait prarasti.
Vakare piršliams atvykus
Reikia spręsti šiuos dalykus:
Pirma – ar jaunikis sveikas,
Kaip jis rėdos, kaip jis laikos,
Kokios akys, kokio ūgio,
Linksmas jisai ar nuliūdęs.
Pasodinki jį prie stalo,
Pažiūrėk, kap maukia alų.
Jeigu maukia traukdams orą,
Reiškia, jisai tau ne pora.
Jam pasiūlyk obuoliuką,
Pažiūrėk, kur kalbą suka.
Jei tau šneka apie sodą,
Jau tau gerą ženklą rodo.
Prie arbatos duok jam uogų,
Panaudoki šitą progą.
Bet paklauski iš netyčių,
Ar jisai neturi bičių.
Jei pas jį bitelės trūsia,
Tai jau kryps į gerą pusę,
Jei jo darže vietoj kiečių
Pilna braškių ir aviečių.

Pasakė Adomas Tamošiūnas, amžius nenurodytas, gyv. Nibrių k. Užrašė J. Dovydaitis 1962 m. *LTRF* mg. 4060(26), *LTR* 4751(294).
KLPTK, Or: –.

Patarlės

34. Švilpk nešvilpk, *aitvaro* neprisišauksi. *LTR* 3223(203)
35. Geros *akys* dūmų nebijo. *LTR* 1071(101/135)
36. *Amatą* mokėdamas šunų nelodysi. *LTR* 3223(7)
37. Lauko[106] *arklio* nei dantim neišgrauši (*blogas žmogus nepasikeis)*. *LTR* 5026(161)
38. Ir aš ne *balanos* vaikas. *LTR* 1071(101/216)
39. *Dangus* labai brangus (*taip sakoma kalbant apie sunkiai pasiekiamą dalyką*). *LTR* 5026(45)
40. Visų *dantys* balti (*nereikia per daug pasitikėti žmogumi, nes neaišku, ką jis galvoja*). *LTR* 5026(530)
41. Juoda *duona* – ne badas, storas rūbas – ne nuogalius. *LTR* 1071(101/25)
42. Ilgas su *galu*, o platus su kraštu. *LMD* I 691(13)
43. Dėl *giminės* turėk, dėl vaikų galėk. *LTR* 1071(101/198)
44. Maža *gyvatė* didį jautį užmuša. *LTR* 1071(101/91)
45. Du *grybu* per riebu. *LTR* 3223(53)
46. Kur *jaučia*, ten ir siaučia. *LTR* 1071(101/116)
47. Verkdamas *kaktos* neištaisysi. *LTR* 1071(101/73)
48. Ant *Kalėdų* daug parėdų, ant Velykų – čeverykų[107]. *LTR* 5026(452)
49. Nėr to *kampelio*, kur nebūt kryželio. *LTR* 1071(101/85)
50. Ne teip *inkando*, kaip išsigando. *LTR* 1071(101/157)
51. Traukia kaip *karčema* prie Dzindzakės. *LTR* 3223(205)
52. Kiek iš*kasi*, tiek sulesi. *LTR* 1071(101/215)
53. Kai an savo *katarinkos*[108], tai galiu ir vidur rinkos (*Su savo daiktu gali elgtis kaip tik nori)*. *LTR* 5026(17)

[106] Laukas – su balta kakta ar baltu snukiu (kalbant apie gyvulius).
[107] *Čeverykas* (brus. *чаравік*) – batas.
[108] *Katarinka* (lenk. *katarynka*) – ryla.

54. Aprėdytas ir *kelmas* kitaip atrodo. *LTR* 1071(101/151)
55. Argi *kiaulė* pėtnyčią[109] pažįsta. *LTR* 1071(101/76)
56. Nedėtas – ne *kiaušinis*, neperėtas – ne vaikas. *LTR* 1071(101/57)
57. Ir vaipysis, kaip *kipšas* prieš žaibus. *LTR* 1071(101/174)
58. Sutinka kaip *kirvis* su akmeniu. *LTR* 5026(256)
59. *Košė* sveikatą iškošė. *LTR* 1071(101/194)
60. *Liežuvis* neturi kaulų (*Nu ir kas, kad pasišaipau. Liežuvis...*). *LTR* 5026(355)
61. *Meška* su lokiu – abudu tokiu. *LTR* 5026(104)
62. Pasiutusių *miltų* pasiutus ir košė. *LTR* 1071(101/70)
63. *Miške* gimęs, maiše krikštytas. *LTR* 1071(101/195)
64. *Miško* paukštis, in mišką ir žiūri (*Sakoma apie žmogų, jei šis yra prie ko nors labai pripratęs. Tai gali būti darbas, gimtoji vieta, gyvenamoji vieta ar pan).* *LTR* 5026(139)
65. Kartu ir be *pipirų*. *LTR* 1071(101/52)
66. Ir švento *rankos* in save. *LTR* 5026(145)
67. Iš didelio *rašto* išėjo iš krašto. *LTR* 5026(503)
68. *Septynetas* vieno nelaukia. *LTR* 5026(384)
69. Dėl tos *skylės* visi tylės. *LTR* 5026(267)
70. Kad ir po *smilga*, bet po savo. *LTR* 3223(139)
71. Koks *stogas*, toks lašas. *LTR* 5026(83)
72. Kai *šunies* nėra, kate pjudo. *LTR* 1071(101/149)
73. *Šunio* dantys neskolinti. *LTR* 6462(847)
74. Kur *šuo*, ten ir uodega. *LTR* 1071(101/184)
75. Už dyką ir *šuva* neloja. *LTR* 5026(24)
76. Nors ir po *tvorele*, bile su savo porele. *LTR* 1071(101/161)
77. Nuogam *užančio* nepridėsi. *LTR* 5026(330)
78. Ne mano *vadelės*, ne mano kumelės, ne aš važinėsiu. *LTR* 1071(101/55)
79. Per *vainą*[110] visaip atseina (*Taip sakoma, kalbant apie muštynes*). *LTR* 5026(495)
80. Nuogas *vainos* nebijo. *LTR* 1071(101/13)
81. Savo *vardu* ir kitą vadyt gardu. *LTR* 5026(514)
82. *Velnias* dūšios, o šuva skolos neturi. *LTR* 1071(101/99)
83. Kas *veža*, tą plaka. *LTR* 1071(101/104)
84. Greitas pats užsibėga, o ant tykaus *vėjas* užpučia. *LMD* I 691(16)

„Nėr to kampelio, kur nebūt kryželio“... Kryžius Verbyliškių k. 1945 m. Nežinomo fotografo nuotr. LTRFt 1939

[109] *Pėtnyčia* (sl.) – penktadienis.
[110] *Vaina* (sl.) – karas.

85. Apkvaišo kaip *višta* ant kiaušinių. *LTR* 3223(12)
86. Ne *vyžas* pynė per vakarą. *LTR* 5026(517)
87. *Žuvis* ir svečias į trečią dieną dvokia. *LTR* 3223(234)
88. Suvalgei *žuvis*, tai srėbk ir poliauką[111]. *LTR* 5026(347)
89. *Žuvis* neišganys, kiaulė nepražudys. *LTR* 5026(372)

Juokavimai

90. – Kada?
    – Kai bus pagada[112]. *LTR* 5026(39)
91. – Gero apetito!
    – Valgau savo, ne kito. *LTR* 5026(289)
92. – Kas?
    – Spirk in dantis, jei kąs. *LTR* 5026(337)
93. – Ačiū!
    – Lipk ant pečiaus[113]. *LTR* 5026(342)
94. – Labas rytas.
    – Prašom kas rytas. *LTR* 5026(343)
95. – Ką sakai?
    – Ne sakai, smala[114]. *LTR* 5026(450)
96. – Noriu mėsos!
    – Nuo mėsos pilvas vėpsos. *LTR* 5026(496)
97. – Duok!
    – Padūduok! *LTR* 5026(500)
98. – Varškės!
    – Nuo varškės dantys barškės. *LTR* 5026(511)
99. – Kap vardas?
    – Rankovė.
    – Kap pavardė?
    – Nusimovė. *LTR* 5026(513)

Patarles ir juokavimus pasakė:

Dzencevičienė Ona, apie 50 m. (1979), gyv. Padrĺežiškių k.: 68, 86;
Klizienė Domicelė, 70 m. (1979), gyv. Padriežiškių k.: 37, 39, 53, 58, 60, 61, 64, 66, 69, 71, 75, 77, 88–94;
Nenurodyti asmenys, gyv. Jiezno vls.: 42, 84;
Nenurodyti asmenys, gyv. Musninkų k.: 35, 38, 41–44, 46, 47, 49, 50, 52, 54–57, 59, 62, 63, 65, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 83;
Žuvininkaitė Nijolė, amžius nenurodytas, gyv. Padriežiškių k.: 40, 48, 67, 79, 81, 95–99.

Užrašė:

G[alaunė] P. 1910 m.: 42, 84;
Juozapavičius P. 1934–1936 m.: 34, 36, 45, 51, 70, 85, 87;
Sodaitis J. 1936 m.: 35, 38, 41, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 54–57, 59, 62, 63, 65, 72, 74, 76, 79, 80, 82, 83;
Žuvininkaitė N. 1979 m.: 37, 39, 40, 48, 53, 58, 60, 61, 64, 66.

[111] *Poliauka* (sl.) – žuvų sriuba, žuvienė.
[112] *Pagada* (sl.) – geras oras.
[113] *Pečius* (sl.) – krosnis maistui gaminti, duonai kepti.
[114] *Smala* (sl.) – derva, degutas.

Iš Izabelės Navickienės gyvenimo ir tautosakos

Lina Stasionytė

Pirmąkart savo močiutės dainas užrašiau 1981 m. rugsėjo 16 dieną. Toks buvo namų darbas prieš paskutinę tautosakos pamoką. Lengva nebuvo:

– Negi nė vienos nemoki?

Kai pasakiau, kad mokytoja neminėjo, jog galim patys prisiminti, liepė rašyti. Padainavo tiek, kad į vieną rinkinuką netilpo. Prieš kelis metus sužinojau, kad tą medžiagą kažkur nusiuntė. Gaila, kad negavau peržiūrėti, nes anuomet rašyti nemokėjau. Įrašai tik popieriuje, magnetofono nebuvo.

Izabelė Navickienė 1962 m. Jurgio Dovydaičio nuotr. LTRFt 5047

1982 m. močiutė paskutinį kartą dainavo Jurgiui Dovydaičiui, 1983 m. vasarą – studentams iš Kauno. Tada ir aš kai ką užrašydavau. Kai kur liko tik pora žodžių – aš spėsiu, o svečiams taip darbas greičiau eis. Keletą pasakojimų užsirašiau. Gerai prisimenu savo *„tai kad rusiškai ne tep sako!“* ir močiutės *„rašyk, kap moki, o aš sakau, kap pati girdėjau“*. Pasisekė, kad tekstas ir taisymai tame pačiame lape – galiu ir aš rašyt, *„kap girdėjau“*.

Praėjus kiek laiko po studentų viešnagės močiutė klausia:

– Kiek metų dar reikia mokytis, kad galėtai parašyti žodį *„atsiprašau“*? Filmavo, fotografavo, žadėjo atvežti parodyti – laukiam iki šiol.

Tiek tada močiutei, tiek ir man buvo aišku, kad gali nepasisekti, bet paskutiniai sveteliai turbūt vieninteliai neparašė. O tą vasarą patys sakė, kad ne visi gali pas močiutę ateiti, leidžia tik geriausiems – premija už dienos darbą...

Mano *močiutė* (senelė) Izabelė Navickienė gimė Simano ir Uršulės Jatkonių šeimoje Verbỹliškių kaime, Jiezno parapijoje, Alytaus apskrityje (dabar Prienų raj., Kauno aps.). Tikroji gimimo data – 1901 m. lapkričio 1 d., pase – 1889 m. lapkričio 1 d. Diena ta pati ir senuoju, ir naujuoju stiliumi, o *„paseno“*, kad galėtų gauti mergos algą: pusmergei už tą patį darbą mokėdavo mažiau. Pačiai būtų užtekę šešerių metų. Atėjo dokumentų, o ten sėdi už stalo *„tokia varna“*, ir klausia, kiek metų. Jos vargelį bandant suskaičiuoti močiutė šauniai suvaidindavo. Kai galų gale parašė, kas matė, netikėjo: sakyk teisybę! Kad man būtų aiškiau, sugalvodavo pavyzdį: kūdikį ir už tuometinę mane vyresnį žmogų reikėtų vadinti vienmečiais. Pase klaida išliko, o tikrieji plius šešeri buvo dar ir kurį laiką po Antrojo pasaulinio karo. Nesusipratau paklausti, iki kada. Gal sutrukdė tai, kad kai tas datas mačiau, močiutė jau buvo vyresnė.

„Beraštė“, bet skaityti ir mokėjo, ir mėgo. Turėjo knygnešių laikų maldaknygę „N. Szaltinis“, skaitė ir dabartinėmis raidėmis. Knygų gaudavo iš kaimynės, buvusios mokytojos, 1941-ųjų tremtinės Marcelės Jankauskienės. Su kareiviais susikalbėdavo rusiškai, vokiškai, su Verbyliškių dvarininke Marija Geištariene –

lenkiškai. Sovietmečiu dvare kurį laiką buvo pradinė mokykla, ponia – jos sargė. Mirė turbūt 1972 m. gruodį. Velionės giminaitė p. Halina iš Varšuvos močiutei rašė norinti išsiaiškinti, kodėl *„neleido aptverti kapų“*. Deja, tikslo nepasiekė – šiandien p. Geištarienės kapavietės nė ženklo neliko.

Kuriais metais ištekėjo, nežinau (ne vėliau kaip 1924). Vyras – daraktoriaus Jokūbo ir Elenos Navickų sūnus Jonas (1897 05 07 Verbyliškėse – 1974 02 03 Jiezne). Susilaukė 6 vaikų. Vienintelis sūnus ir dukra mirė maži, šiandien gyvos dvi.

Navickų Verbyliškėse buvo daug. Jonus vadina taip, kaip mažus šaukė mamos. Mano *diedukas* – Jonutis. Močiutė man pasakojo, kad Jonutis skaityti išmoko pats. Tėvas liepia vaikams ką mokytis, išeina dirbti, o jis vaikšto aplinkui ir taiso klaidas. Po daugelio metų ir aš Jonučio žodžius kartojau, kai abu kartu skaitėm pirmą mano knygą. Kai būdavo dieduko eilė, ne kartą sakiau:

– Čia ne tokia raidė!

Baisiausia būdavo išgirst: *„Gausi šiaudu per uodegą!“* (neskauda, bet gėda). Močiutė ir kaimynes subardavusi, kad nereikia vaikų mušti:

– Ar jau buvai sakiusi, kad čia ir yra vagystė? Gal pati kalta, nepaaiškinai, o muši!

Moteris, kurios dukrytė kažką iš mūsų parsinešė, net supyko:

– Nemokyk, kap augyt vagį!

Močiutei būtų užtekę, kad mamai girdint, ta mažylė būtų atsiprašiusi.

Jei vaikams kaimyną peikia – *„tokia moteriškė“*, *„tokis žmogus“*, *„tokis vaikas“*. Vardą minėdavo tik girdama. Sakė, kad jei pasitaiko susipykti, vaikai neturi žinoti. Kito vaikai dar ir savų išdaigų tada iškrečia, paskui būna sunkiau tėvams susitaikyti. Už vaiką kai kurios mamos galėjo akis išdraskyti!

Buvo nuoširdžiai tikinti. Kartą net kunigo atsiklaususi, ką daryti: atvažiavo užrašinėti dainų, kai katalikai nedainuoja. Giesmės tada užrašinėjamos nebuvo, *„net daina pasibaigdavo, jei Dievo vardą paminėjai“*. Bet: *„Graži daina ne nuodėmė, o kada mirsim, nežinom. Jei jas į kapus nusineši – iš anūkų pavogsi.“* Tai išgirdusi, kitądien dainavo. Pirma sekė pasakas, gal kokią mįslę užminė – juk neišvarysi.

Močiutė sakė, kad kun. Bulika *dieduką* (senelį) pirmą iš jiezniškių palydėjo. Tada buvo draudžiama skambinti varpais. Kunigas pažadėjęs kaltę prisiimti sau: *„Jiezne negalima? Atsiprašau, nežinojau!“* Bet, kai neužkliuvo, skambindavo ir kitus lydint.

Kai buvau maža, kartu melsdavomės. Bet prieš eidama į mokyklą, iš močiutės išgirdau:

– Ten sakys, kad Dievo nėra. Tu savo žinok, bet nesiginčyk, mokytojams dabar reikia taip šnekėt. Įsikąsk liežuvį, bet nieko nesakyk, nes jeigu prasižiosi, bus blogai mamytei (mokytojai).

Tai nebuvo vienintelis perspėjimas. 1950 metais, kai mamytė ruošėsi stojamiesiems, liepė niekam nesakyti, kad turi dėdę Amerikoj.

Iš gausybės (daugiau nei 400 vien Jurgio Dovydaičio užrašyta!) dainų brangiausia „Pūtė vėjas“. Tėvelio daina (mano prosenelis ja rugiapjūtę pradėdavęs) buvo vienintelė, kurią girdėdama per radiją neretai pyko, kad nemoka dainuoti, iškraipo, nors apie kitas dainas pati sakė, kad kiekviename kaime gali kitaip dainuoti.

Jaunystėje vienas vaikinukas jai davęs knygutę. Jo draugas juokėsi:

– Radai kam duot!

Tas nesuprato:

– Sakė gi, kad skaityt moka!

Kitądien girdi, kad jau naujas dainas močiutė dainuoja. Tuoj pat atėmė. Kodėl supyko, gal nė nepasakė, o močiutė pasakodama juokiasi – atėmė tik iš rankų, ne iš galvos. Mat patikusias jau išmokusi (melodiją pritaikė pati).

Jei iš kur grįžta, *„parveža“ baronkos* skylę, margą niekutį, iš ligoninės (net ir tada pasigirsdavo: *„Ką parvežei?“*) – *„savo sveikatą“*. Žinojo, kad mums tiks bet kas, kad tik neišgirstume *„nieko“*...

Močiutė mėgo per televiziją rodytus spektaklius. Apie juos turėdavau perspėti aš. Užteko kokį kartą sužinoti, kad pavėlavau („tai kad nespėsiu iš migonių parlėkt“ – nors dar ne lovoje, bet jau ne laiku), išrinkdavau ką „pavaduotoju“. Kartais grįždavau iš mokyklos vėliau, tada būdavo sunku nutaikyti minutę: jei meldžiasi, netrukdysi, o prie namų darbų užsisėdėdavau.

Mirė 1983 m. vasario 17 dieną. Palaidota Jiezno kapinėse. *„Žemės martele“* tapo taip ir nesulaukusi, mano galva, *„tikros“* senatvės. Iki šimto suskaičiavau dar Verbyliškėse. Nuo tada čia *„nedaug“*: *„daug“* bus tiek, iki kiek mokys skaičiuoti *„paskutinėj“* klasėj. Todėl ir sakydavau, kad močiutė nesena – jai dar tik pirmas šimtas!

Daug tautosakos rinkėjų aplankė mano močiutę, bet dažniausias svečias – Jurgis Dovydaitis, užrašęs apie 400 dainų, gal 200 pasakų, daug smulkiosios tautosakos. Kiek prisimenu, jis – *„dėdė iš močiutės pusės“*. Negi neaišku? Nors pati dar nesupratau, kokios gi tos pusės, bet argi svetimas taip dažnai važinėtų? Vilnius tai ne už poros žingsnių!

Grįžta kartą močiutė namo ir sako:

– Su Dovydaičiu slėpynių nežaistau. Nemoku tep pabėgt iš namų, kad jis nesurastų!

Padainavusi man „Sėdo prisėdo senbernių suolas“, juokiasi: Dovydaitis užsirašęs ne *„vyžai“*, o *„vyrai“*. Kai jau kitą kartą, jam atvažiavus, yla išlindo iš maišo, pasakęs, kad užtektų tos vienos raidės: važiuota jau ne be reikalo. Tik kur jau ten užteks: net valgydamas pieštuką po ranka turėdavo!

Paskutinį kartą dėdė atvažiavo jau nepriklausomos Lietuvos laikais. Žinojo, kad neberas močiutės – reikėjo datų. Matyt, pasiklausinėdavęs ir *dieduką*, nes ir jo gimimo bei mirties metus užsirašė.

– Kuo pavaišint?

– Duok balto vyno!

Iš akių supratęs, kad aš jau noriu sakyt „negeriam“, paaiškino:

– Pieno!

* * *

Šie užrašai – iš juodraščio (ką nešiau į mokyklą, kartais juokais net pirmoko diktantu vadinau). Jei nebuvo *„ausyse grybų“*, tai tik *ł* ne visur pažymėta, nes po kelis kartus kartojo ir dainuodama, ir be melodijos. Perrašydama keičiu tik ten, kur be reikalo *„taisiau“* ir kur ausys tebegirdi *łė*. Palieku *išej*– arba *išėj*, nes nežinau, ar močiutė nesakė ir taip, ir kitaip, *groja*– arba *graina*, nes užrašyta be braukymų – gal taip ir sakyta.

2003 m. rugpjūtis

Pasakos be galo

1. Buvo ožys, ožka, ir vėl iš galo. Buvo...

2. Plaukė plaukė Advas su Matuliu. Ar bajyt[1], ar ne? Plaukė... (kol pasako ne).

Anekdotai, pasakojimai

3. Parėjo vyras iš darbo, atnešė žmona pusryčius. Vyras valgo, o ji suvalgė du blynus ir nevalgo. Jisai sako:

– Valgyke, kodėl tu nevalgai?

O senovės pečiuj[2] kepdavo, tai per visą tą keptuvę dideli blynai. Ji sako:

– Nugi ir aš nežinau, kas man pasidarė, kolgi aš nevalgau. Du kepdama, du tepdama, du pakepus, du sutepus, du in stalą nešdama, du pas stalą stovėdama. Rište užrišo, ir negaliu valgyt.

4. Gyveno sūnus su savo šeima atskirai, o motka kur toliau. Pasiilgo motka savo sūnelio, anūkų, nu ir aina. Ajo ajo, ataj pavargus. Pamatė marti:

– Jau atneša velnias bobą!

O vaikas trejų metų vaikščioja. Inteina toj senelė. Pasisveikino intejus:

– Vai vaikeliai, kap labai aš pavargau, *paki*[3] atėjau!

– Bobute, kadgi tu neatejai, tavi velnias atnešė, tai ko tu pavargai?

– Vai vaikeli, kur jis manį nešė? Pažiūrėk, kokios mano kojelės – purvinos, pavargo, *paki* atėjau.

– Nugi mama sakė: „Anė, jau velnias bobą atneša!“

Pabuvo senelė kiek ir išėjo.

5. Gyveno motka su sūnum. Ir apsirgo labai motka. Ji užsimanė alaus.

– Aik, sūneli, parneši man alaus.

Tas kap išėjo, parej po trijų mėnesių. Kap griuvo an slenksčio ir išliejo alų. Sako:

– Niekam nevartas graitas žmogus. Va, per graitumą ką padariau!

6. Buvo pas motką mylimas sūnelis. Motka sena, niekur neišeina.

– Sūneli, kap aš tavi auginau, tai ką kur nugriebus tau nešiau. O dar̃ tu man neparneši nė bandukės niekad.

– Gerai tau buvo man nešte, kad mano buvo burna mažiukė kai karvelio. O kur aš tau prinešiu, kad tavo gerklė kai velnio? Tai kur aš tesėsiu?

7. Vakare susėdį jaunos moterys, mergos verpia, aplinkui rateliai sustatyti. Inteina su *skripka*[4] jaunas *žulikas*[5], groja, dainuoja, šoka. O jos, sustojį verpt, klauso išsižiojį, kvatoja – labai gražu. O kitas užlipįs an aukšto vagia lašinius. Čia klyksmą pakėlė. Tas per aukštinį[6] tyliai:

[1] *Bajyti* – pasakoti.
[2] *Pečius* – krosnis patalpai šildyti, kepti, duonkepis.
[3] *Paki* – kol.
[4] *Skripka* – smuikas.
[5] *Žulikas* – vagis, sukčius.
[6] Aukštinis – langelis dūminės pirkios lubose dūmams išeiti.

– Kad nėr maišo!

Mergos negirdi, o tas graina, šoka ir dainuoja:

– Oi, marškiniai ar ne maišas?

Užrišk galą, tai bus maišas!

O jos juokiasi, dar ir pakartoja. O kap rūbai išvełėti, sukarta an aukšto, tai tas marškinius surišo, paltį lašinių inkišo, ir abudu išej. Nuveina iš ryto lašinių – kad nėr nei lašinių, nei marškinių!

8. Parėjį vakare moterys verpia, vyrai ką kita daro. Atejo *maskolius*[7], užlipo an pirkios, nusikabino paltį lašinių, užsidėj an pečių ir aina. O aukštinis atidarytas, kap žengė skyłėn, ir krito pirkion. Visi tik sužiuro – kas čia pasidarė, nežino. Maskolius tuoj in šeiminyką:

– *Хозяин, для тебя чёрт сала прислал*[8].

Tas atidarė duris:

– *Иди ты с чёртом, я свою имею салу!*[9]

Maskolius aidamas sako:

– *Не хочешь – не надо!*[10]

Užeina iš ryto an aukšto – kad nėr palties lašinių. Tada tas ir suprato, kad tas paėmė.

9. Prie carų buvo *maskoliai pastajalčikai*[11]. Juos priduodavo žmonėm. Dirbt nedirba, tik valgo. Kur *gaspada*[12] didesnė, tiem po daugiau, kur mažesnė – po vieną ar du. Per žiemą juos reikėjo laikyt. Ta moteris iškepė blynų, atnešė jam an stalo ir sako:

– Te, sprink!

Jisai pavalgė, atsigrįžo į tą gaspadinę ir sako:

– *Спасибо, хозяйка, за эта спрингела, и завтра такая выпечи!*[13]

10. *Veseilion*[14] kviesdavo tep, kad girdėtų *pečius* (t. y. atėję į namus. Bent mūsų giminėj paprotys išlikęs ir „mano“ laikais). *Ale*[15] vienų žmonių buvo labai pikta kałė. Pasiuntė kviest vaiką. Tas stovi prie tvoros ir rėkia:

– Ar kałė namie?

– Namie.

– Tai prašau veseilion!

11. Brenda mozūras per grikius ir klausia:

– Ar neprigersiu?

12. Žydas giriasi, kad abu jo vaikai moka atspėt orą. Vienas sako lietus, kitas – *pagada*[16], tai vis katro *prauda*[17].

Patarlės, posakiai

13. Skubina namo kap kiaušinį pakepįs.
14. Kokios kiaułės, tokios dešros (*koks žmogus, toks ir jo darbas*).
15. Galva nuvej už pečių (viską užmiršta).
16. Kiaułė *neslauna*[18], ale *smokauna*[19].

[7] *Maskolius* – carinės Rusijos kareivis.
[8] Šeimininke, tau velnias lašinių atsiuntė.
[9] Eik tu velniop, aš savo turiu lašinių!
[10] Nenori – nereikia.
[11] *Pastajalčikas* – vietovėje apsistojusios grupės kareivis ar kazokas.
[12] *Gaspada* – ūkis.
[13] Ačiū, šeimininke, už tą „sprink“, ir rytoj tokį iškepk. Rusiškos frazės kalba netaisyta.
[14] *Veseilia* – vestuvės.
[15] *Ale* – bet.
[16] *Pagada* – giedra, gražus oras.
[17] *Prauda* – tiesa.
[18] *Slauna* – turinti gerą vardą.
[19] *Smokauna* – skani.

17. Visų dantys balti, o kas už dantų, tai nežinai.
18. Aik su kvailu vėžiaut, tai jis varlas gaudo.
19. Penki vilkai – pilni laukai (*pletkinykai**).
20. Išmokyk akmeną plaukt, kad jis skęsta.
21. Ar kiaulė pažįsta *pėdnyčią*[20]?
22. Kas daug šneka, tai nenušneka.
23. Pirma savį meske – paskui savį rasi (*kam gero padarysi, paskui atsilygins*).
24. Ir Paryžiuj nepadaro iš avižų ryžiaus[21].
25. Kai prašyt, kad ką gaut, tai sakalo akys, o kai atiduot, tai tada šunies akys.
26. Nebūk saldus, *ba*[22] nuris, nebūk kartus, *ba* išspjaus.
27. Nuogas lietaus nebijo.
28. Ką reikia padaryt rytoj, padaryk šiandien.
29. Ko aklas verktų, kad jis kelią matytų.
30. An savį kūlio nemato, o an kito šiaudą mato.
31. Kap lauke šaukia, tep miške atsišaukia.
32. Gerą girą gerai gerte.
33. Kas kelio klausia, tas *neblūdina*[23].
34. Ką matei – nematyk, ką girdėjai – negirdėk.
35. Katras labai *mandras*[24], tai šimtu aria, šimtu akena.
36. Nekask duobės kitam, *ba* pats inpulsi.
37. Nespjauk in vandenį, *ba* reikės atsigert.
38. *Brava*[25] kap apatinė pusė girnų.
39. Kas neklauso tėvo, motkos, tas paklauso šunies *skūros*[26] barškančios (*būgno kariuomenėj*).
40. Kad kiaulė ragus įgytų, visą *svietą*[27] išbadytų.
41. Pernai žąsį valgė, šiemet pilve girgsi.
42. Ieško nepametįs.
43. Durna[28] galva nei plinka, nei žyla.
44. Nosį pilvas siekia.
45. An savo skiedryno ir gaidys *mandras*.
46. Vilką mini – vilkas čia (*kai ateina tas, apie kurį kalbėjosi*).
47. Šnekus šneką randa, darbùs – darbą.
48. Bėgančiam – vienas kelias, o vejančiam – penki.
49. Užstok velniu(i) duris, tai inlips per aukštinį.
50. Tinginys *duroz*[29] aina, o *skūpus*[30] *duroz* moka.
51. Sava sermėga[31] nesunki.
52. Ką sėsi, tą pjausi.
53. Kad ir be kailio liksi, ale[32] visiem neįtiksi.
54. Jei aš neverkiu toli aidamas, tai tu neverk lydėdamas.

Mįslės, minklės

55. – Kas pasauly ramiausias?
– Kas marškinių neturi.

56. Aina in mišką – namo žiūri, aina namo – in mišką žiūri (kirvis).

[20] *Pėdnyčia* – penktadienis.
[21] Ryžius – ryžis.
[22] *Ba* – nes.
[23] *Blūdyti* – klaidžioti.
[24] *Mandras* – išdidus, gudrus.
[25] *Brava* – čia: greita, judri.
[26] *Skūra* – oda.
[27] *Svietas* – pasaulis, žmonės.
[28] *Durna* – kvaila.
[29] *Duroz* – dukart.
[30] *Skūpus* – šykštus.
[31] *Sermėga* – viršutinis milo drabužis ilgumo iki kelių.
[32] *Ale* – bet.

57. Stipriai stovi, silpnai karo, visas *maknotas*[33] (riešutas lazdyne).

58. – Kur daugiausia kryžių?
– An siūlų kamuolio.

Garsų mėgdžiojimai

59. Strazdas:
– Baravykų viralas, baravykų viralas!

60. *Teliukas*[34]:
– Kada baigsis veseilia? (plonu graudžiu balsiuku, *veseilia* – padrebinant antrą *e*).

61. – Ačiū!
– Lįsk į pečių!

62. – Ačiū!
– Už „ačiū“ nieko nepirksi.

63. – Kur aini?
– Keliu kieman.

63. – Kur buvai?
– Iš čia nematyt, iš tį negirdėt!

64. **Užkalbėjimas nuo danties skausmo**
Skauda dantį (…), kad ne tiej dantys (…), tai būt burna (…) kai šikna (čia jau nekartodavo).
Dar̃ jau mažai kam *pamačytų*[35], *ba* „aną galą“ minėt *nesisarmatina*[36]. Seniau, išgirdįs tą žodį, aprėkdavo, o jam atsakydavo:
– Kad da gali bartis, tai išgysi.

65. **Burtas. Labiausiai tinka berniukams**.
Reikia pagaute katiną juodą juodą, insidėt in maišą, nusinešt an kryžkelės naktį per pusę dvyliktos ir jį labai niurkyt, kad jis labai rėktų. Ateis pirklys jį nupirkt. Neparduot net už labai didelius pinigus: tegu duoda kukelį[37] ir *vidalces* (šakutes su dviem dantim). Pamatys mergą gražią, kukeliu patrauks, ir ji prie jo prilips ir ais su juo. Kai nusibos – šakutėm pastums, ir ta nueis, o daugiau jis jos nė nesutiks. Tai čia tikra teisybė, tik tep išpildyk viską, kap aš pasakiau.

[33] *Maknotas* – čia išlapojęs, tankiai suaugęs.
[34] *Teliukas* – veršelis.
[35] *Pamačyti* – padėti.
[36] *Sarmatytis* – gėdytis.
[37] *Kukelis* – kabliukas.

Skelbtų dainų bibliografija

Parengė Povilas Krikščiūnas

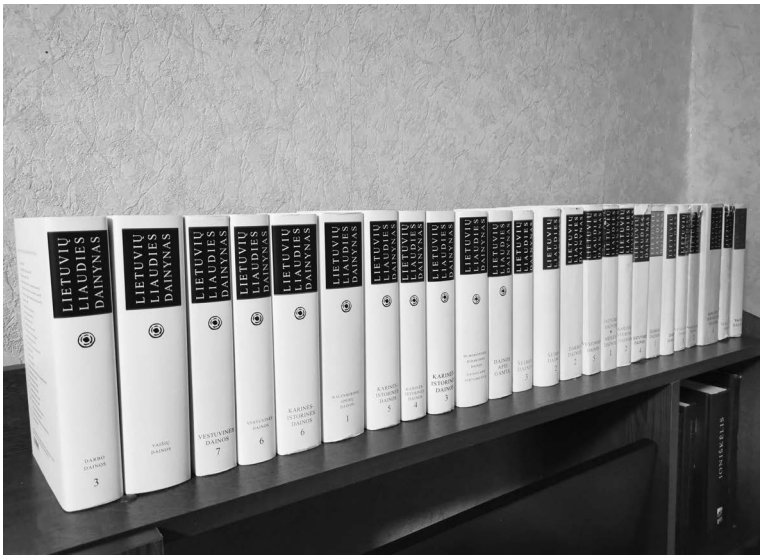

Lietuvių liaudies dainynas 2024 m.: 1 leidinys, 26 tomai, 90 dainų nuo Jiezno ir Stakliškių. Povilo Krikščiūno nuotr.

Rengiant šią knygą, medžiagos ieškota ne tik archyvų lentynose. Jiẽzno, jam gretimų Stãkliškių ir kitų gyvenviečių vardus išvysime kone visuose stambesniuose tautosakos leidiniuose. Peržiūrėję bibliotekose lengviau gaunamas ar leidėjų knygynėliuose dar parduodamas knygas, vien dainų priskaičiuotume per šimtą. Ne ką silpnesnė aptariamose vietovėse buvusi ir sakytinė tradicija. Deja, ji tokio leidėjų dėmesio nesulaukė. Dėl to šioje knygoje apsispręsta dėti leidinių su jiezniškių ir stakliškėnų dainomis sąrašą ir naujų kūrinių nebeskelbti, taip sutaupant vietos sakytinei tautosakai.

Teikiamoje rodyklėje – 40 knygų, išleistų 1938–2024 metais. Dauguma jų – specializuoti, neretai moksliniai muzikinio folkloro leidiniai, tad jau iš pavadinimų skaitytojas galės nujausti, kur kokio žanro kūrinių galima tikėtis. Mums svarbių dainų numeriai surašyti po bibliografinių duomenų. Skaitmuo be jokio ženklo reiškia, kad daina užrašyta be melodijos, tokia ji ir skelbiama. Dainos su melodijomis pažymėtos ženkliuku ♬. Garsiakalbio simbolis ◂ reiškia, kad daina įrašyta į prie leidinio pridėtą garso laikmeną. Numeris su viršutiniu indeksu prirašytu skaitmenimi rodo pridėtinę melodiją ir jos numerį (pvz., 48^{1}♬,48^{3}♬, 245^{1}♬). *Lietuvių liaudies dainyne* jos papildo be melodijos užrašytą tekstą arba primena, kad daina buvo dainuota ne viena melodija. Tokių kūrinių skelbiamos tik melodijos ir joms atspindėti būtini tekstų fragmentai (dažniausiai pirmasis posmas).

Leidiniai rodyklėje surašyti pagal leidimo metus.

* * *

Lietuvių liaudies melodijos, par. J. Čiurlionytė, *Tautosakos darbai*, t. 5, Kaunas, 1938 (prieiga internetu https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000017980): nr. 206♪, 209♪, 210♪.

Lietuvių tautosaka, užrašyta 1944–1956, vyr. red. K. Korsakas, Vilnius, 1957: nr. 116♪, 339♪, 560♪.

Lietuvių tautosaka. Dainos, par. V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius, Vilnius, 1962; t. 1: nr. 137♪.

Lietuvių tautosaka. Dainos. Raudos, par. V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius, Vilnius, 1964, t. 2: nr. 92♪, 353♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 1. *Vaikų dainos*, par. P. Jokimaitienė, melodijas par. Z. Puteikienė, Vilnius, 1980: nr. 398, 545♪, 686.

Dzūkų melodijos, sud. ir par. G. Četkauskaitė, Vilnius, 1981, nr. 54c♪, 55c♪, 55d♪, 156♪, 195b♪, 198♪, 327♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 2. *Vestuvinės dainos*, d. 1, par. B. Kazlauskienė, melodijas par. Z. Puteikienė, Vilnius, 1983: nr. 33♪, 98♪, 198, 216♪, 489♪, 713, 718♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 3. *Karinės-istorinės dainos*, d. 1, par. P. Jokimaitienė, melodijas par. Z. Puteikienė, Vilnius, 1985: nr. 156♪, 225, 641♪, 656♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 4. *Vestuvinės dainos*, d. 2, par. B. Kazlauskienė, B. Stundžienė, melodijas par. Z. Puteikienė, Vilnius, 1988: nr. 75♪, 257♪, 290, 291, 299♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 5. *Vestuvinės dainos*, d. 3, par. B. Kazlauskienė, melodijas par. Z. Puteikienė, Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 1989: nr. 71, 333♪, 380♪, 397♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 6. *Darbo dainos*, d. 1, par. V. Misevičienė, melodijas par. Z. Puteikienė, Vilnius, 1993: nr. 214♪, 275, 463.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 7. *Šeimos dainos*, d. 1, par. L. Sauka, melodijas par. V. Juodpusis, Vilnius, 1994: nr. 142, 332♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 8. *Vestuvinės dainos*, d. 4, par. B. Kazlauskienė, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 1994: nr. 117♪, 330♪, 426, 469, 498.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 9. *Karinės-istorinės dainos*, d. 2, par. P. Jokimaitienė, melodijas par. A. Žičkienė, Vilnius, 1995: nr. 6♪, 380♪, 413.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 10. *Jaunimo dainos. Meilės dainos,* d. 1, par. N. Laurinkienė, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 1995: nr. 5♪, 181♪, 325♪, 490♪.

Lietuvių folkloro chrestomatija, par. B. Kerbelytė, B. Stundžienė, Vilnius, 1996: nr. 176♪, 210♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 11. *Vestuvinės dainos,* d. 5, par. N. Vėlius, melodijas par. L. Burkšaitienė, Vilnius, 1996: nr. 106♪, 190♪, 196♪, 229♪, 372♪, 381♪, 413.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 12. *Darbo dainos,* d. 2, par. V. Misevičienė, melodijas par. Z. Puteikienė, Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 1997: nr. 199♪, 395♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 13. *Šeimos dainos,* d. 2, par. V. Misevičienė, melodijas par. Z. Puteikienė, Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 1997: nr. 199♪, 395♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 13. *Šeimos dainos,* d. 2, par. L. Sauka, melodijas par. V. Juodpusis, Vilnius, 1998: nr. 37♪, 86♪, 145♪, 259♪, 362♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 14. *Šeimos dainos,* d. 3, par. J. Ūsaitytė, D. Vaitkevičienė, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 1998: nr. 86♪.

Lietuvių liaudies melodijos, par. J. Čiurlionytė, antrasis pataisytas ir papildytas leid. (iš *Tautosakos darbų* 5 t., 1938), melodijas red. L. Burkšaitienė, tekstus red. V. Daniliauskienė, Vilnius, 1999: nr. 206♪, 209♪, 210♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 15. *Dainos apie gamtą,* par. G. Dringelis, melodijas par. A. Nakienė, Vilnius, 2000: nr. 71♪, 206♪, 208, 282, 514♪.

Arielkėle tu pilkoji. Girtuoklių dainos, sud. J. Gudaitė, Vilnius, 2002: nr. 3♪◂, 45♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 16. *Dainos apie girtuoklystę,* par. J. Ūsaitytė, melodijas par. J. Gudaitė, Vilnius, 2002: nr. 85♪◂, 170, 247♪, 474.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 17. *Karinės-istorinės dainos,* d. 3, par. V. Ivanauskaitė, melodijas par. A. Žičkienė, Vilnius, 2003: nr. 18, 38♪◂, 147♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 18. *Karinės-istorinės dainos,* d. 4, par. V. Ivanauskaitė, melodijas par. A. Žičkienė, Vilnius, 2003: nr. 90, 177♪, 354♪.

Kupole rože: Sekminių-Joninių papročiai ir tautosaka, sud. N. Marcinkevičienė, L. Mukaitė, A. Vakarinienė, Vilnius, 2003: nr. 3♪.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 19. *Karinės-istorinės dainos,* d. 5, par. K. Aleksynas, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 2005: nr. 145♬, 209♬◂.

Sliužinskas R. *Lietuvių ir lenkų liaudies dainų sąsajos*, Klaipėda, 2006: nr. 2♬, 3♬, 56♬, 139♬, 185♬.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 20. *Kalendorinių apeigų dainos,* d. 1, par. J. Ūsaitytė, melodijas par. A. Žičkienė, Vilnius, 2007: nr. 339♬.

Lietuvių liaudies dainų antologija, sud. ir par. G. Četkauskaitė, 3-iasis papildytas leid. su CD, Vilnius, 2007: nr. 15♬◂.

Vaikų dainos, sud. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 2007: nr. 160♬.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 21. *Karinės-istorinės dainos,* d. 6, par. K. Aleksynas, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 2009: nr. 273♬.

Juozapavičius P. *Dzindzakės žemei prabilus: Vėžionys*, vyr. red. ir sud. J. Pugačiauskas, Vilnius, 2009: 15 nenumeruotų dainų tekstų, p. 145–153.

Lingu palingu balti suoleliai. Kalendorinės dainos, par. J. Ūsaitytė (tekstus), A. Žičkienė (melodijas), Vilnius, 2009: nr. 107♬.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 23. *Vestuvinės dainos,* d. 7, par. V. Daugirdaitė, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 2011: nr. 48[3]♬, 220, 341.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 22. *Vestuvinės dainos,* d. 6, par. K. Aleksynas, J. Sadauskienė, L. Sauka, J. Ūsaitytė, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 2019: nr. 48[1]♬, 245[1]♬.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 24. *Vaišių dainos,* par. V. Ivanauskaitė-Šeibutienė, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 2019: nr. 51♬, 173, 352.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 25. *Darbo dainos,* d. 3, par. P. Krikščiūnas, melodijas par. Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 2020: nr. 145, 285♬.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 26. *Kalendorinių apeigų dainos,* d. 2, par. J. Ūsaitytė, melodijas par. A. Žičkienė, Vilnius, 2024: nr. 11♬, 11[1]♬, 48♬◂, 92[1]♬, 92[1]♬.

ĮŽYMŪS ŽMONĖS

Jieznas Stanislovo Moravskio biografijoje, kūryboje ir kasdienybėje

Reda Griškaitė

Vietoje įvado

Pastaruoju metu Lietuvos visuomenė pamažu atranda gydytojo ir rašytojo Stanislovo Moravskio (pilnas vardas – Jonas Apolinaras Stanislovas Moravskis *vel* Jan Apolinary Stanisław Morawski, 1802–1853) kūrybą[1]. Vis labiau gilinamasi ir į jo biografiją, kurioje labai ryškūs keturi geografiniai taškai: Vilnius – vaikystės ir jaunystės miestas, Kaunas – jame semtasi pirmųjų mokslo žinių, Sankt Peterburgas – gyvenimiškos brandos miestas ir pagaliau taip jo numylėta Ustrõnė (dabar – Jùndeliškės, Bìrštono savivaldybė), kurioje prabėgo ankstyvosios jaunystės ir paskutinieji, patys kūrybiškiausi, gyvenimo metai[2]. Iš tikrųjų tokios unikalios pasaulėjautos, tokio ryškaus intelekto asmenybę sudėtinga vienareikšmiškai priskirti kokiam nors vienam geografiniam taškui, netgi vienai geografinei erdvei. Juolab kad ne tik jau minėtose, bet ir kitose, nors biografine prasme ir ne tokiose S. Moravskiui artimose vietose paliko savo ženklą, taip nesunkiai atrandamą jo kūryboje – šiandien jau istorija tapusios savo kasdienybės metraštininku jį galėtų drąsiai vadinti ir Merkìnė, ir Nemunáitis, ir Punià, ir Darsūniškis, ir žinoma – Jiẽznas. Juk pastarajam miesteliui skirtas S. Moravskio pasakojimas (parašytas 1849 m. ar 1850 m., pirmą kartą paskelbtas 1858 m.[3]) tapo bene labiausiai žinomu, skaitomu ir tyrėjų (visų pirma – architektūros istorikų) cituojamu šio literato, dažniausiai pasirašinėjusio Ustronės Atsiskyrėlio ar tiesiog Atsiskyrėlio pseudonimu, kūriniu – tuo požiūriu su juo galėtų konkuruoti tik garsioji Vilniaus prisiminimų knyga. Antra vertus, kad ir kaip paradoksalu, ir šiuos, Vilniaus memuarus, S. Moravskis užbaigė... epizodu iš Jiezno gyvenimo[4]. Maža to, vieną kitą šio miestelio, tiksliau – Jiezno dvaro gyvenimo detalę – tiek paties

[1] Žr. Moravskis S. *Keleri mano jaunystės metai Vilniuje. Atsiskyrėlio atsiminimai (1818–1825)*, par. R. Griškaitė, Vilnius, 1994; Moravskis S. Seimelių posėdžiai Lietuvoje. Kvailystė, par. Z. Medišauskienė, *Metai*, 2005, p. 54–64; Moravskis S. Marija Szymanowska, par. R. Griškaitė, *Muzikos barai*, 2006, p. 31–37, p. 52–58; Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1, *Nuo Merkinės iki Kauno*. Atsiskyrėlio gavenda, par. R. Griškaitė, Vilnius, 2009.

[2] Pastarųjų metų S. Moravskio bibliografiją ir biobibliografiją žr. Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1, *Nuo Merkinės iki Kauno*, p. 534–553.

[3] Žr. Moravskis S. Od Merecza do Kowna. Gawęda Pustelnika, *Teka Wileńska*, 1858, nr. 6, p. 49–88; taip pat žr. vertimą į lietuvių kalbą: Moravskis S. Jieznas, *Iš visur po truputį*, t. 1, p. 418–445.

[4] Moravskis S. *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825)*, wyd. A. Czartkowski, K. Mościcki, w Warszawie, 1924. Čia ir toliau knyga į lietuvių kalbą verčiama tiesiog iš originalo, o ne cituojama iš 1994 m. lietuvių kalba paskelbto knygos teksto.

S. Moravskio, tiek ir gerokai ankstesnių laikų, rasime ir itin žaviame, tik, deja, gerokai leidėjų „pataisytame“ kūrinyje, pavadintame „Broliai bajorai“[5]. Miestelio vardas gana dažnas ir kitame ne menkesniu literatūriniu talentu paženklintame Ustronės Atsiskyrėlio kūrybos žanre – epistolikoje[6].

Be abejo, kūryba dažniausiai, o S. Moravskio atveju – beveik visada, tai ir realaus gyvenimo, tikrų pojūčių atspindys. O Jieznas šiam gretimos, Nemajūnų, parapijos bajorui visada buvo svarbus – ne tik kaip reikšmingiausia, garsiausia, nes šlovinga praeitimi paženklinta, taigi ir legendomis apipinta to krašto vietovė, bet ir kaip vieta, susijusi su asmenine patirtimi – iš pradžių su šviesiais vaikystės ir jaunystės prisiminimais, o vėliau – ir su skaudžiais praradimais. Jiezne lankytasi dažnokai – iš pradžių pas svetinguosius brolius Joną ir Bernardą Penčkovskius, o vėliau – tik miestelio kapinaitėse – amžinojo savo tėvų poilsio vietoje. Niekada, atrodo, nebuvo užmiršta ir kita svarbi su Jieznu susijusi aplinkybė – Ustrõnės, kitaip – Paverknių dvaras (kaip ir daugelis kitų aplinkinių dvarų ir dvarelių) 1808 m. buvo įkurtas būtent Pacų Jiezno dvaro pagrindu. Kitaip tariant, Moravskių Ustronė buvo tarytum Pacų Jiezno atžala.

Stanislovas Moravskis (1802–1853). 1829 m. Dail. Juozapas Oleškevičius (1777–1830). Portretas spausdintas leidinyje: Moravskis S. W Peterburku (1827–1838). Wspomnienia Pustelnika i Koszałki-Kobiałki [įklija prieš antraštinį lapą]; 8,8 × 10,7 (12 × 20). Portretas savo laiku buvo saugomas Ustronės dvare

Jiezno istorijos liudininkas

Pirmąjį pasakojimą apie Jiezną S. Moravskis užrašė 1848 m. lapkričio mėnesį, visai netoli nuo savo pasakojimo objekto – savojoje Ustrõnėje. Kaip jau minėjau, šis epizodas (rašytojo žodžiais „vaizdelis“), o tiksliau prieš daugiau kaip keturiasdešimt metų, taigi apie 1805–1808 m., jau brolių Penčkovskių valdomame Jiezno dvare, pačiuose jų rūmuose, nutikusi ir beveik kiekvienam tų apylinkių gyventojui žinoma istorija vainikavo kaip tik tuomet baigtus rašyti Vilniaus memuarus.

„Bernardas, senosios, tikrosios lenkų kariuomenės pulkininkas, ir Jonas Penčkovskiai, neišskiriami broliai, iš Pacų nusipirko Jiezno dvarą ir apsigyveno kaip tik pačiuose rūmuose, apie kuriuos sakoma, kad „buvo Paco verti“. Gyveno jie plačiai. Jų namai buvo visiems atviri. Tam reikėjo ir daug kontoristų[7]. Tarp kitų, dviejų brolių

[5] Moravskis S. *Szlachta-bracia: wspomnienia, gawędy, dialogi (1802–1850)*, wyd. A. Czartkowski, K. Mościcki, Poznań, 1929.

[6] Moravskis S. *Z wiejskiej samotni: listy do Heleny i Franciszka Malewskich*, oprac. S. Sudolski, Warszawa, 1981.

[7] T. y. dvaro tarnų.

skalbiniais ir siuviniais rūpinosi dvi seserys, šaunios bajoraitės – panelės Ignatavičiūtės. Vyresnioji vyresniajam broliui, Bernardui, tarnavo ir jo rakandus tvarkė. Pulkininkas, senas kareiva, kaip mat lyg gaidys aplink savo tarnaitę ėmė žemę koja kapstyti ir prievarta į ambrazūrą lindo. Gynėsi vargšelė kaip mokėjo. Bet galų gale nutaikė momentą! Prisėlino vogčiomis – ir gėlė ėmė vaisius vesti. Tai buvo ir klaida, ir nuodėmė, ir gėda, ir pasileidimas. Atsargūs buvo kilnieji broliai. Bet ėmė ir įvyko nelaimė! Reikėjo bent padorumą išlaikyti. Anais laikais sunkiai mus pasiekdavo kokie nors gandai iš Užnemunės, todėl broliai viską išsipasakojo bendram mūsų bičiuliui pirmininkui Višnevskiui, kuris mirė jau senatorius kaštelionas būdamas[8]*. Taigi išsipasakojo Višnevskiui, gyvenusiam užsienyje, tai yra kitoje mūsų Nemuno, anuomet itin skrupulingai iš abiejų krantų saugomo, pusėje, ir paprašė, kad tą panelę, pas jį slapta atgabentą, kol pagimdys, kur nors tinkamai įkurdintų ir jų sąskaita visą, kokios tik prireiks, medicininę pagalbą teiktų. Višnevskis sutiko. Viskas gerai pavyko. Po kurio laiko pulkininkas Penčkovskis išvyko į savo dvarą Baltarusijoje. Jiezne liko tik ponas Jonas. Kartą popiet, apie trečią valandą, taigi vidury baltos dienos, Jonas Penčkovskis po lengvų pietų (nes ėdrūnas jis tikrai nebuvo), kaip buvo įpratęs, atsisėdo į savo volterišką krėslą ir ėmė skaityti savo mėgstamą poetą Ovidijų. Jo apartamentai prasidėjo nuo didžiulės ir gražios salės, už kurios buvo svetainė. Jame mūsų šeimininkas ir skaitė. Jau buvo praėjęs koks ketvirtis valandos, kai išgirdo, jog kažkas iš prieškambario įėjo į salę. Paprastai tai būdavo kontoristai, kurių daugybė su įvairiais reikalais ateidavo pasitarti su savo ponu. Tad pakėlė galvą nuo knygos laukdamas, kas įeis. Duryse pasirodė toji Ignatavičiūtė, toji, kuri anapus Nemuno buvo išgabenta.*

– Kaip tai? Ar jau sugrįžai? – džiaugsmingai sušuko Penčkovskis, keldamasis iš krėslo ir žengdamas prie jos.

Bet nespėjo prieiti, o vaiduoklis išnyko! Penčkovskis, nieko neįtardamas, atvirkščiai, būdamas tikras, kad ji nuo jo pabėgo susigėdusi, nusivijo ją, visus namus ant kojų sukėlė, užėjo pas jos seserį ir visus apie ją klausinėjo. Visi tik spoksojo į jį. Niekas tos panelės rūmuose nebuvo matęs ir ne vienas šnibždėjo kaimynui į ausį, kad, ko gero, ar tik nebus ponas iš proto išsikraustęs, nes Penčkovskis nuolat ir atkakliai įrodinėjo, kad matė ją savo akimis.

Kitą dieną pasiuntinys, sėkmingai slapčiomis persikėlęs per Nemuną, atvežė pono pirmininko Višnevskio laišką, kuriame buvo pranešama, jog panelė Ignatavičiūtė, nors ir kaip medikai stengėsi, vakar apie trečią valandą po pietų mirė...

Bet kodėl tą reginį pamatė niekuo dėtas Jonas Penčkovskis, o ne kaltininkas, Bernardas, nors ir kaip toli nuo tų vietų buvęs? Į šį klausimą ir šiandien negalėtume logiškai atsakyti. O kad taip buvo, kaip minėjau, ir visam dvarui, ir kaimynams buvo žinoma.“[9]

Be abejo, šis keistas ir, kaip sakyta, plačiai visoje apylinkėje aptarinėjamas atsitikimas S. Moravskio kūrinyje buvo prisimintas ne todėl, kad tuomet rašytojui būtų rūpėjusi Jiezno praeitis – prie jos ilgėliau apsistos tik po metų ar pusantrų. Tąkart šis Jiezno rūmų gyvenimo epizodas Ustronės Atsiskyrėliui labai derėjo prie kito, prieš tai papasakoto įvykio, ne mažiau intriguojančio, tik šį kartą įvykusio Vilniuje, Stanislovo ir Elžbietos Miulerių namuose. Paties S. Moravskio žodžiais tariant, Vilniaus prisiminimų knygoje ši Jiezno dvaro gyvenimo is-

[8] Turimas omenyje 1794 m. sukilimo dalyvis Simonas Višnevskis, Kauno paseniūnis, Prienų pakamaris, vėliau Lenkijos Karalystės kaštelionas, per savo dukrą Pauliną susigiminiavęs su Simonu Konarskiu.

[9] Moravskis S. *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825)*, p. 378–379.

torija papasakota tik *„dėl simetrijos“*[10]. Vis dėlto kad ir koks neįtikėtinas, kad ir koks mistiškas būtų buvęs tas nutikimas, jame, kaip ir būdinga S. Moravskio kūrybai, labai daug konkrečios informacijos. Būtent iš šio trumpučio pasakojimo sužinome, kad naujieji Jiezno savininkai, kaip ir jų pirmtakai, gyveno itin plačiai: turėjo gausų dvariškių būrį, mėgo svečius, taigi ir prabangą. Sužinome ir tai, kad Penčkovskiai Jiezne negyveno nuolatos, kad kartais išvykdavo į jiems priklausiusį dvarą Baltarusijoje – be abejonės, Golovčiną, Mogiliavo gubernijoje, kurį, kaip ir Jiezną, buvo perėmę iš Pacų šeimos. Gauname žinių ir apie tai, kad neišskiriamieji broliai Penčkovskiai (orig.: *„bracia niedzielni“*) skyrėsi ir charakteriu, ir pomėgiais: vyresnysis, Bernardas, S. Moravskio apibūdintas kaip gana brutalus žmogus, *„senas kareiva“*, tuo tarpu Jonas pavaizduotas kaip jo priešingybė: ne tik jautrios sielos, nepriekaištingos moralės, bet ir intelektualus žmogus – tai rodo ir tikrai neatsitiktinė užuomina apie kasdienį popietinį Ovidijaus skaitymo ritualą... Be abejo, ši detalė rodo ir tai, kad S. Moravskiui, nors ir koks tasai Lietuvos kariuomenės pulkininkas, masonų ložės „Uolusis lietuvis“ (tai pačiai ložei priklausė ir S. Moravskio tėvas Apolinaras Moravskis) narys, ložės „Tobula vienybė“ antspauduotojas ir archyvaras Bernardas Penčkovskis (?–1821) jam būtų buvęs palankus (dar paauglį ne tik noriai priimdavo savo namuose, bet ir veždavosi į keliones po aplinkinius ir tolimesnius dvarus[11]), labiau linko prie jaunesniojo Penčkovskio. Galbūt dėl bendro pomėgio Ovidijui? Akivaizdu tik viena – Jiezno rūmuose šio poeto kūryba tikrai buvo skaitoma.

Kaip jau minėjau, atidžiau į Jiezno praeitį S. Moravskis pažiūrės tik 1849–1850 m. – būtent tuomet parašyta pirmoji kūrinių ciklo „Iš visur po truputį“ dalis, pavadinta „Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda“, kurioje Jieznui skirta visa aštuntoji šio rašinio dalis (iš viso jų – dešimt)[12]. Jau minėjau ir tai, kad šis pasakojimas tiek XIX a., tiek vėlesniais laikais sulaukė itin didelio susidomėjimo. Fragmentą apie Jiezną tikrai skaitė ir savo darbuose bei kraštotyrinėse kelionėse naudojo S. Moravskio amžininkai Adomas Honorijus Kirkoras, Vladislovas Kondratavičius-Sirokomlė, Boleslovas Ruseckas, Kamilė Narbutaitė-Jurevičienė, tikriausiai – ir Konstantinas Tiškevičius. Šis kūrinys nebuvo užmirštas ir XX a. – juo naudotasi Bolesławo Maurycy'aus Wolffo, Stanislovo Kiškio, Klemenso Čerbulėno, Algimanto Miškinio, Vytauto Levandausko, Janinos Stuokaitės ir kt. tyrėjų, vienaip ar kitaip prisilietusių prie Jiezno ir jo istorijos, darbuose. Nenuostabu, kad šis pasakojimas tapdavo ir pagrindu grožinės literatūros kūriniams[13].

Kuo gi minėtus tyrėjus (ir ne tik juos) patraukė būtent šis Ustronės Atsiskyrėlio veikalo fragmentas? Be abejo, unikaliais duomenimis. Juk Jiezną, o visų pirma kadaise žymiąją Pacų būstinę, aprašė tiesioginis liudininkas, pats savo akimis ją regėjęs (*„Jiezno rūmuose <...> jaunystėje, Penčkovskiams juos valdant, labai dažnai lankydavausi“*[14]), kitaip tariant, tai buvo informacija iš pirmųjų lūpų. Maža to, tai buvo žinios, pateiktos asmens, puikiai suvokusio savo pasakojimo svarbą: *„viso to, sakau, viso to, ką aprašiau, dabar*

[10] *Ten pat*, p. 378.

[11] Apie tai taip pat žr. Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1, *Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*, p. 435–436, 14 komentarą.

[12] Žr. 3 išnašą.

[13] Plačiau apie tai žr. Griškaitė R. Darbui, Bičiulystei ir Taikai / Pracy, Przyjaźni i Pokojowi, Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1, *Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*, p. 49–58 bei literatūros sąrašą minėto leidinio gale.

[14] Moravskis S. *Jieznas*, p. 427.

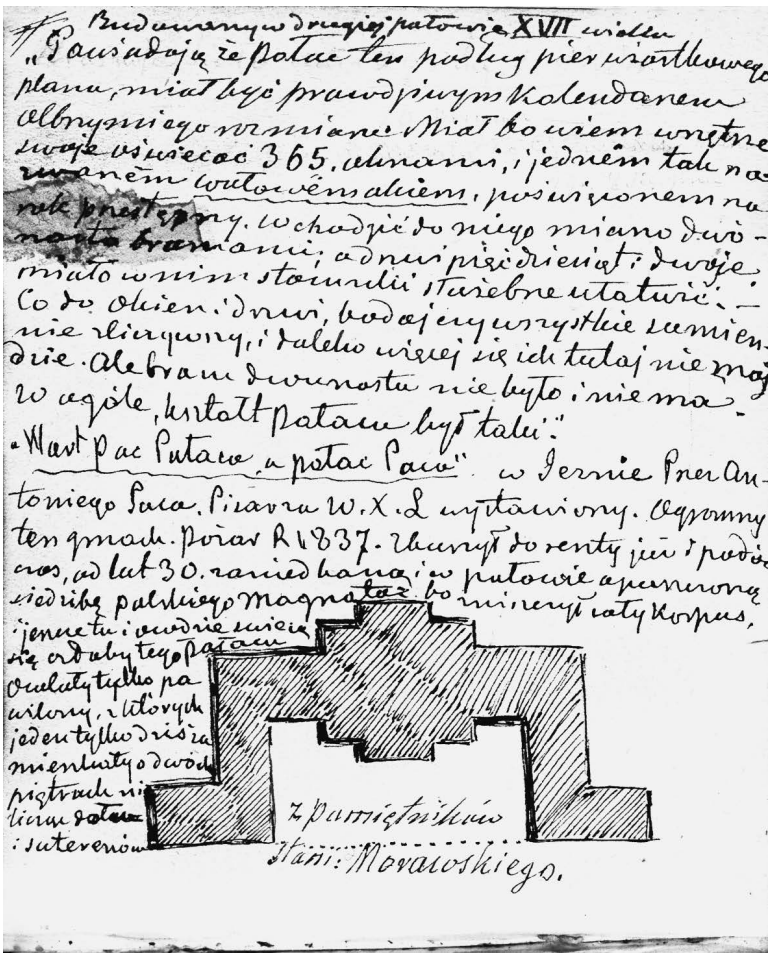

Jiezno rūmų planelis. 1849–1850 m. (?). Stanislovo Moravskio piešinio kopija. Dailininkas Boleslovas Ruseckas. Iliustracija spausdinta leidinyje: Moravskis S. Iš visur po truputį, t. 1: Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda, par. R. Griškaitė, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 2009, p. 423

ir pėdsako jau nėra!"[15] Iš tikrųjų jau 1838 m. visam laikui sugrįžęs į Lietuvą pamatė ir Jiezne įvykusias permainas: *„Gaisras, įvykęs 1837 metais, iki pamatų sugriovė jau ir tuomet trisdešimt metų buvusią apleistą ir beveik negyvenamą lenkų magnato rezidenciją, t. y. sunaikino visą korpusą ir dar tai vienur, tai kitur švietusius tų rūmų pagražinimus*"[16]. Panašų jausmą patyrė tik po ilgo laiko, vėl apsilankęs paslaptingosiose prie Punios įsikūrusiose Aleksandro Kachovskio Nečiuikose[17]... Galbūt todėl abu šie kūriniai – ir apie Jiezną, ir apie Nečiuikas – tokie informatyvūs: kontrastas tarp to, ką matė savo vaikystės ir jaunystės metais, ir to, ką išvydo dabar, buvo didžiulis. Tad ir stengėsi užrašyti menkiausias smulkmenas, viską, kas įstrigo atmintyje. Užrašė ir tai, ką kiti

[15] *Ten pat*, p. 429.
[16] *Ten pat*, p. 425.
[17] Žr. Moravskis S. Nečiuikos, *Iš visur po truputį*, t. 1, *Nuo Merkinės iki Kauno. Atsiskyrėlio gavenda*, p. 300–384.

papasakojo, ypač apie buvusią Pacų rezidenciją, juolab kad *„šnekų, pasakėlių apie tuos rūmus netrūksta“*[18]. Todėl šiame kūrinyje rasime duomenų ne tik apie rūmų interjerą ir eksterjerą, ne tik apie juos supusį parką, bet ir apie legendomis apipintą jų statybos istoriją bei detalių apie garsiuosius jų šeimininkus, visų pirma Antaną Mykolą Pacą ir Teresę Barborą Radvilaitę-Pacienę. Tačiau parašė ne tik apie šį įsimintiną Jiezno statinį – tekste apstu faktų ir apie kitą Jiezno įžymybę, kitą *„garbios garbaus Pacų vardo bajorų giminės paminklą“* – Šv. arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo bažnyčią[19]. O ir būti kitaip negalėjo – S. Moravskio pateikta Jiezno šventovės istorija byloja, kad kaip ir kitais atvejais, buvo gerai susipažinęs tiek su pačios bažnyčios architektūra, tiek su memorialiniais jos paminklais, tiek ir su klebonijose saugomais dokumentais.

S. Moravskiui atmenamais laikais Pacų Jiezno krašte jau nebebuvo: *„laikas, tas didysis socialinis komunistas, nušlavė, nutrynė ir sunaikino ir garbingą Pacų giminę, ir milžiniškus jų turtus“*[20]. Neliko ne tik Pacų, bet ir Moravskių šeimai artimiausių – tiek kilme, tiek visuomenine padėtimi, tiek ir išsilavinimu – tame krašte bajorų brolių Penčkovskių.

„Mykolas Pacas atlasams, aksomams, grodeturams, Karaliaučiaus vynams, trumpai tariant, dosniam ir poniškam gyvenimui taip iššvaistė tėvo paliktą turtą, kad netrukus, kai tik kraštą ištiko didelės nelaimės, katastrofos, kai prasidėjo plėšikavimai, – taigi sulig jo mirtimi sūnus Liudvikas, generolas, tremtyje, Smirnoje, prieš keletą metų miręs, vos ne visus savo Lietuvos dvarus eksdivizijon buvo priverstas atiduoti[21]*. Tad Jiezną, kartu su Golovčinu ir dalį tais dvarais paremtų Pacų skolų perimdami, Penčkovskiai įsigijo. Tačiau netrukus tie garbingi, dievobaimingi, svetingi ir geri žmonės, nuolat vadinamųjų bičiulių apvalgomi, – dėl to jų laikais Jiezną Užvažiuojamaisiais namais imta vadinti, be to, dar ir dėl to laiko nelaimių – grūdų prekybos nuosmukio, kariuomenės žygiavimų ir ištisų Rusijos armijų pastovių per karus pražudyti, – patys naujai eksdivizijai buvo priversti atsiduoti ir iš karto dėl graužaties ir rūpesčių prarado savo garbų gyvenimą. Nes anuo laiku eksdivizijų dvasia Lietuvoje jau buvo visiškai įsigalėjusi. Taigi tuomet čia, kaip koks pulkas kranklių ant dvėsenos, supuolė ir kontoristų, ir valstybės tarnautojų, ir teisėjų minia! Tai būta mūsiškių, mūsų piliečių. Dešimt metų jie Jiezną apvalginėjo ir rūmus bei visa, kas tik juose buvo, nuo jaučio iki kiaušinio, grobė, draskė ir plėšė, net vėliavėlių ant stogų, meistrišku darbu pasižymėjusių, neužmiršo!“*[22]

Jiezno savininkus brolius Penčkovskius S. Moravskis minės ir antrojoje kūrinių ciklo *„Iš visur po truputį“* dalyje, pavadintoje „Broliai bajorai“[23]. Ir šiame veikale, nors ir netiesiogiai, apgailestaus dėl Penčkovskius ištikusios nelaimės, nurodys jų nuopuolio, o plačiąja prasme ir Jiezno dvaro išparceliavimo priežastį (galutinį Penčkovskių valdų tarp kreditorių išdalinimą Vilniaus civiliniai rūmai patvirtino 1839 m. vasario 23 (kovo 7) d.[24]). Literato nuomone (tą iš dalies jau buvo sakęs ir ankstesniuose kūriniuose), šios katastrofos esmė glūdėjo ne tiek vadinamojoje eksdivi-

[18] *Ten pat*.
[19] *Ten pat*, p. 430.
[20] *Ten pat*, p. 433.
[21] S. Moravskis mini Antano Mykolo Paco sūnų Mykolą Pacą (1754–1800) ir vaikaitį, paskutinijį vyriškosios Pacų linijos atstovą Liudviką Mykolą Pacą (1778–1835).
[22] Moravskis S. *Nečiuikos*, p. 431–432.
[23] Žr. 5 išnašą.
[24] Дело о починке костела в м[естечке] Езно Тротского уьезда, началось 30 января 1874 года, кочено 15 июля 1876 года, *LVIA*, f. 378 (b. s.), 1874, b. 1145, l. 14.

zijų[25] dvasioje, kiek pačiame Penčkovskių gyvenimo būde. Šiuo požiūriu naujieji Jiezno savininkai mažai kuo skyrėsi nuo Pacų. Saikingumą, pasitenkinimą mažu deklaravusiam ir nedideliame, mažai kuo nuo pasiturinčio valstiečio trobos besiskiriančiame dvarelyje gyvenusiam, vienatvę bei intelektinius pašnekesius su savimi pačiu labiau už viską vertinusiam S. Moravskiui vargu ar galėjo būti patrauki Penčkovskių (ypač – Jono Penčkovskio) namų prabanga, jų siekis gyventi plačiai, atvirai, kitaip tariant – „poniškai". Kaip jau minėjau, rašytojas šią savo nuomonę pasako labai subtiliai, šį kartą pasitelkdamas vieną kitą medžioklės Jiezno dvare pavyzdį. Šių nepaprastai vaizdingų, šmaikščių, humoristinių pasakojimų (šiuo požiūriu S. Moravskis tikrai galėtų konkuruoti su savo bičiuliu A. Mickevičiumi) fone Penčkovskiai, skirtingai nei Moravskiai, parodyti kaip tipiški anų laikų bajorai – gyvenę laisvai ir azartiškai.

„*Tiesa, buvo ir tokių* [bajorų], *kurie tik medžioklei atsidėdavo. Šie, labiau savimi pasitikintys ir drąsesni, dažniau lankydavosi kituose kaimyniniuose namuose, nes mano tėvas nemėgo medžioklės ir jau verčiau norėjo nematyti žvėrienos [ant savo stalo], nei žvėrį savo žemėje žudyti. Tad tokie dažniau buvo priimami pas kitus mums draugiškus kaimynus, o ypač pas brolius Penčkovskius, kurie ir seną lenkišką svetingumą visame blizgesyje palaikyti mokėjo, ir laikė didelį įvairiarūšį medžioklės ūkį, kuriame net sakalų buvo. Visuomet pas juos priemenėje bent jau du dresiruoti vanagai arba sketsakaliai tupėjo*"[26].

O štai kitos medžioklės istorijos pradžia: „*Kartą Penčkovskių* [miškuose] *netikėtai apėjo lokį. Žvėris tas mūsų užkampyje gana retas, nes jau čia patriotai vos ne visai miškus išnaikino. Tad Penčkovskiai prašo kiekvieną, kas tik Dievu tiki, į gaudynes, o po to, suprantama, ryšium su trofėjais, ir į puotą...*"[27]

Tad S. Moravskiui Jieznas visų pirma asociavosi su prabanga, turtu, spindesiu, medžioklės ragais ir sakalais. Netgi Jiezno klebonija, lyginant su kaimynine, Nemajūnų, jam atrodė pernelyg prabangi[28]. Tačiau akivaizdu ir kita – Jiezno praeities, jo ankstesnio spindesio ir šlovės negalėjo ir nenorėjo nuneigti. Be Merkinės, tai buvo pati *istoriškiausia* S. Moravskio tekstuose aprašyta jam savos geografinės erdvės vieta.

Jiezno ir Ustronės giminystė

Jau minėjau, kad Moravskių Paverkniai, arba Ustronė (šį poetišką Nuošalės vardą dvarui kiek vėliau suteikė Apolinaras Moravskis), už savo atsiradimą turėjo būti dėkinga būtent Jiezno dvarui. 1805 m. Penčkovskiai, iš Pacų įsigiję Jiezną, paveldėjo ir visas jų skolas. Dėl to prasidėjo ne vienerius metus trukęs eksdivizinio teismo procesas, pasibaigęs 1808 m. balandžio 11 (23) d. sprendimu, t. y. visų kreditorių pretenzijų patenkinimu[29]. Buvo atsižvelgta ir į S. Moravskio tėvo Apolinaro pareiškimą. Įdomu tai, kad šioje byloje A. Moravskio pretenzija užfiksuota pati pirmoji.

[25] Eksdivizinis teismas – nenuolatinis teismo organas, veikęs Lietuvoje 1726–1840 metais. Spręsdavo bylas dėl neišsimokančio skolininko turto padalijimo natūroje tarp kreditorių. Tą teismą sudaryti nutardavo žemės teismas tos apskrities, kurioje buvo skolininko dvaras. Eksdivizinis teismas susidėdavo iš kelių eksdivizorių – teisėjų, parenkamų iš apskrities teismų pareigūnų. Teismas su šalimis išvykdavo į vietą ir įkainodavo skolininko turtą – jo žemę, pastatus. Įkainotas turtas buvo proporcingai dalijamas tarp kreditorių. Priteistos skolininko dalys atitekdavo kreditoriams. Jei skolininkas jų per 10 metų neišpirkdavo, jos atitekdavo amžinon kreditorių nuosavybėn.

[26] Moravskis S. *Szlachta-bracia: wspomnienia, gawędy, dialogi (1802–1850)*, p. 19.

[27] *Ten pat*, p. 21.

[28] *Ten pat*, p. 11

[29] Žr. Księga dekretu oczewistego Sądu taxatorsko exdywizowskiego granicznego w dobrach Jezdno czyli Jezno zwanych w powiecie kowięskim leżących, *LVIA*, f. 457, ap. 1, b. 237, l. 1–2.

Mūsų, eksdivizorių – Antano Žilinskio – Trakų, Vincento Šiukštos – Kauno, Juozapo Stanilevičiaus – Starodubo apskričių žemės teismų pirmininkų, Bonifaco Pušickio, pilies teismo raštininko, ir Vincento Kazakevičiaus, remiantis 1801 metų lapkričio 27 dienos Trakų žemės teismo dekretu ir 1805 bei 1806 metų Lietuvos ir Mogiliavo gubernijų[30] Vyriausiųjų teismų antrajame departamente[31] priimtais nutarimais, Kauno apskrityje esančiame Jiezno dvare įsikūrusių, akivaizdoje buvo nagrinėjama byla dėl žemiau išvardytų ieškinių ir su jais susijusių skundų, kurie, kaip žemiau nurodoma, į vieną visumą buvo sujungti ir suderinti. Taigi pagal pirmąjį ieškinį, Didžiai Gerbiamo Pono Apolinaro Moravskio, buvusio Lenkijos dvaro šambeliono, su Didžiai Gerbiamais Ponais – Bernardu, buvusio Lenkijos dvaro pulkininku, ir Jonu, buvusio Lenkijos dvaro šambelionu, Penčkovskiais dėl satisfakcijos, kad, remiantis 1801 metų lapkričio 27 dienos patvirtintu Trakų žemės teismo dekretu, jame nurodytos sumos būtų įdėtos ir pretenzijos pareikštos į Paverknių dvarą, esantį Kauno apskrityje, ir dėl kitų prašymų, skunde išdėstytų ir dėl pareikšto ieškinio bei su juo susijusio skundo. O reikalas toks: velionis Mykolas Pacas, Kauno seniūnas, rankos paspaudimu patvirtintą[32] sumą – 1 222 raudonuosius auksinus ir 4 lenkiškus auksinus iš velionio Hiacinto Daujoto, Livonijos kanauninko, pasiskolino. 1787 metų balandžio 23 dieną įkeitimo teise Paverknių palivarką su inventoriumi užstatė, o po kunigo kanauninko Daujoto mirties natūralia paveldėjimo teise ieškovas Moravskis tas sumas paveldėjo ir nekilnojamąjį turtą perėmė, o kadangi, remiantis 1801 metų lapkričio 27 dienos Trakų žemės teismo dekretu, dvaras, Paverkniais vadinamas, Kauno apskrityje esantis, kartu su kitais velionio Mykolo Paco, Kauno seniūno, dvarais į eksdiviziją kartu su kitais dvarais kreditoriams turi būti atiduotas, todėl Didžiai Gerbiamas Moravskis, remdamasis tuo dekretu, siekia satisfakcijos ir prašo 1 222 raudonųjų auksinų ir 4 lenkiškų auksinų sumas pirmumo teise įdėti į tą palivarką, Paverkniais vadinamą. Visa tai padaryti su reikiama pagarba, išduodant žemėlapį ir inventorių [...][33].

Tokia buvo Moravskių šeimos įsikūrimo Paverkniuose, arba Ustronėje, priešistorė. Kaip rodo dokumentas, joje dominuoja Jiezno rūmų statytojo A. M. Paco sūnaus Mykolo Paco ir kanauninko Hiacinto Daujoto vardai, tuo tarpu ieškovas, buvusio Lenkijos dvaro šambelionas A. Moravskis, buvo tik teisėtas pastarojo paveldėtojas. Kauno seniūnas Lietuvos kariuomenės generolas majoras M. Pacas (1754–1800) vadinamas vienu kontraversiškiausių šios giminės atstovų – išsilavinęs, didelių gabumų, pasižymėjęs ypatingu patriotizmu, bet buvo ir labai išlaidus, mėgo prabangą. Kad ir kaip ten būtų buvę, cituotas fragmentas rodo, kad jam teko mokėti ir nemenkas savo ir tėvo skolas. Raimondos Ragauskienės teigimu, dėl sudėtingos

[30] 1808 m. Lietuvos gubernijos kaip administracinio darinio jau nebuvo (panaikinta 1801 m., vietoje jos įsteigus Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernijas).

[31] T. y. civilinių bylų skyriaus.

[32] Orig. *„rękodajnej“*.

[33] Księga dekretu oczewistego Sądu taxatorsko exdywizowskiego granicznego w dobrach Jezdno czyli Jezno zwanych w powiecie kowięskim leżących, *ten pat*, l. 1–2.

Ustronės dvaro įkūrėjas Apolinaras Moravskis (?–1838). Portretas spausdintas leidinyje: Moravskis S. Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825), wyd. A. Czartkowski i H. Mościcki, w Warszawie, 1924, s. 46–47. Ši miniatiūra savo laiku buvo saugoma Ustronės dvare

1808 m. Jiezno eksdivizinio teismo bylos fragmentas, kuriame nurodytas Apolinaro Moravskio ieškinys. LVIA, f. 457, ap. 1, b. 237, l. 1

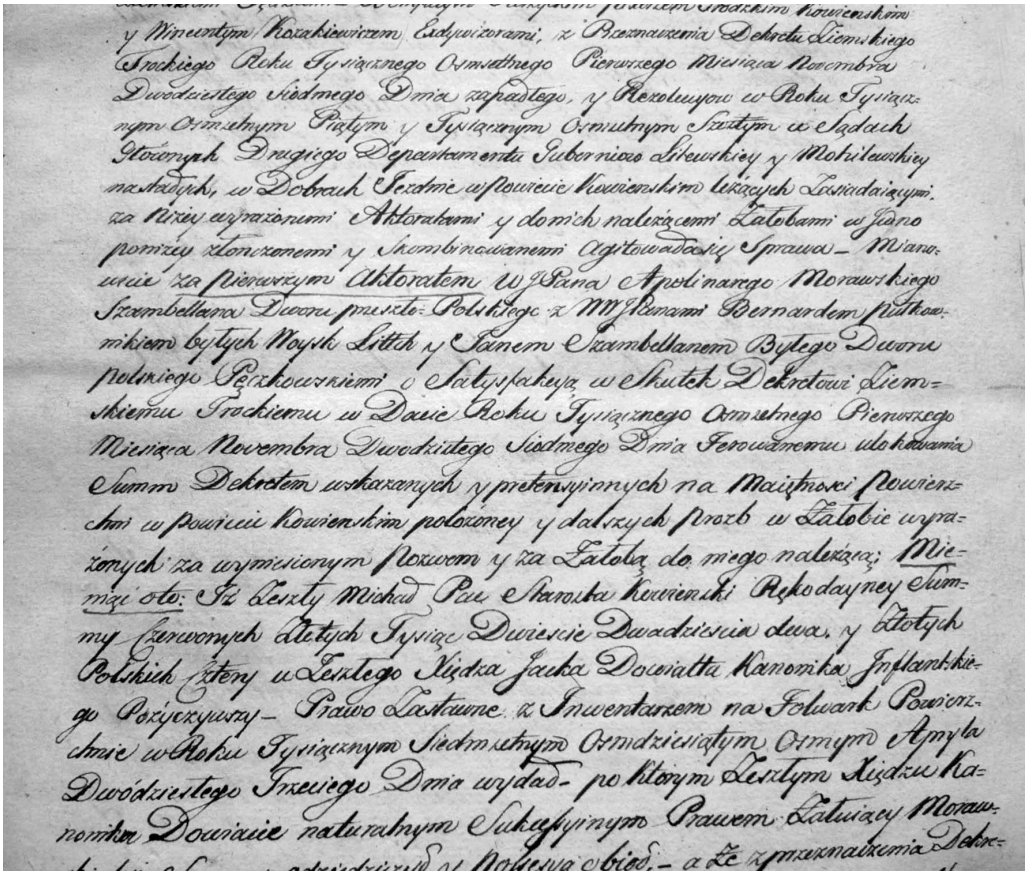

y Wincentym Kozakiewiczem Edywizorami, z Poznawczenia Dekretu Liemskiego Trockiego Roku Tysiącznego Osmsetnego Pierwszego Miesiąca Nowembra Dwodzieśtego Siodmego Dnia zapadłego, y Rezolucyow w Roku Tysiącznym Osmsetnym Piątym y Tysiącznym Osmsetnym Szostym w Sądach Stołecznych Drugiego Departamentu Gubernieo Litewskiey y Mohilewskiey na Stałych, w Dobrach Jezdne w Powiecie Kowieńskim leżących Lostadaiącymi za Niżey wyrażonemi Aktoratami y domich należącemi Zatobami w Jano pomiey złożonemi y Skombinowanemi Agitowadosiy Sprawa – Mianowicie za Pierwszym Aktoratem w JPana Apolinarego Moravskiego Szambellana Dworu Prezydenta Polskiego z MJ Panami Bernardem Pułkownikiem byłych Woysk Litch y Janem Szambellanem Byłego Dworu Polskiego Pęckowiczami o Satysfakcyą w Skutek Dekretowi Liemskiemu Trockiemu w Dacie Roku Tysiącznego Osmsetnego Pierwszego Miesiąca Nowembra Dwodziestego Siodmego Dnia Ferowanemu ulokowania Summy Dekretem wskazanych y pretensyjnych na Maiątności Powieńskie w Powiecie Kowieńskim położonej y dalszych Prozb w Zatobie wyrażonych za wymienionym Rozwodem y za Zatobą do niego należącą; Mianowicie oto: Iż Ciężty Michał Pan Starosta Kowieński Rękodayney Summy Czerwonych złotych Tysiąc Dwieście Dwadzieścia dwa, y złotych Polskich Sztuk w Zeszłego Xiędza Jacka Doweiatta Kanonika Inflantskiego Pożyczywszy – Prawo Zastawne z Inwentarzem na Folwark Powieńskie w Roku Tysiącznym Siedmsetnym Osmdziesiątym Osmym Aprila Dwodziestego Trzeciego Dnia wydane – po którym Zeszłym Xiędzu Kanonika Dowiatie naturalnym Sukcesyjnym Prawem Zatwierdzey Moraw-

Nowewa obiedz – a Że z przeznaczenia Dekre-

finansinės padėties jau XVIII a. viduryje Pacai ėmė įkeitinėti savo valdas[34]. Apie kunigą H. Daujotą sunku ką nors konkretaus pasakyti, o apie ryšius su Moravskių šeima galima tik spėlioti. Šio kunigo vardo nemini ir S. Moravskis. Negalima atmesti ir prielaidos, kad H. Daujotas galėjo būti susijęs ne su Moravskių, bet su Semaškų, t. y. su A. Moravskio pirmosios žmonos ir S. Moravskio motinos Marijonos Semaškaitės-Moravskienės (1783–1813) šeima. Juolab istoriografijoje iki šiol vyravo nuomonė, kad Paverknių valdas ji kaip kraitį atsinešė į vyro namus[35]. Tačiau duomenų apie tai, kad M. Moravskienė kada nors gyveno ar lankėsi šiame dvare – ar iki vedybų, ar po jų – nėra. Nieko apie tai nerašo ir S. Moravskis – jo prisiminimuose atsispindi tik Vilniuje su motina praleisti metai[36]. Vargu ar Ustronėje galėjo lankytis ir po skyrybų 1811 m. (skyrybų procesas pradėtas 1809 m., po metų jas patvirtino Vilniaus, o 1811 m., per antrą svarstymą, Minsko Romos Katalikų vyskupystės dvasinė konsistorija)[37]. Tikrai žinoma, kad paskutinius gyvenimo metus praleido Vilniuje, kur ir mirė 1813 metų gegužės 24 (birželio 5) dieną. Palaidota Bernardinų kapinėse[38].

Taigi visai įmanomas ir priešingas, pačioje eksdivizijos byloje nurodytas variantas – M. Paco įsipareigojimus H. Daujotui tiesiogiai paveldėjo pats A. Moravskis, 1808 m., pirmojo Jiezno dvaro eksdivizijos proceso metu dar teisėtas savo žmonos sutuoktinis. O ir per skyrybų procesą, atrodo, M. Moravskienė pretenzijų į šį dvarą nepareiškė. Ir pats S. Moravskis Ustronei skirtame pasakojime Semaškų visai nemini, nenurodo, kad ši giminė gali būti kaip nors siejama su šiuo kraštu, juolab XVIII a. pradžioje iš Eperješų būtų įsigijusi Paverknių palivarką[39]. Kita vertus, skirtingai nei rašydamas apie kaimynystėje esančias Kisieliškes, nemini ir aplinkybės, kad prieš atitekdamas jo šeimai ir šis palivarkas priklausė Pacams[40]. Kitaip tariant, pagal literato pateiktą schemą Moravskiai buvo tiesioginiai Eperješų („*Garbinga, žymi ir kadaise turtinga, o dabar jau visiškai užgesusi Eperješų giminė, savo pradžią su Vengrija siejanti, kadaise šioje gražioje žemėje gyveno*“[41]), bet ne Pacų nuosavybės perėmėjai. Be abejo, vertinant S. Moravskio pateiktą informaciją, visuomet būtina turėti omenyje, kad visi jo rašiniai mus pasiekė gerokai leidėjų pakoreguoti, taigi nepilni, fragmentiški. Kad ir kaip ten būtų, minėtam eksdiviziniam teismui buvo pateikti dokumentiniai įrodymai, detaliai nušviečiantys Paverknių palivarko – būsimo Ustronės dvaro – praeitį.

„*O kas dėl Paverknių palivarko, Didžiai Gerbiamo Antano Paco, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštininko, nu-*

[34] Ragauskienė R. *Karališkojo Birštono praeitis: istorinė raida iki XIX a.*, Vilnius, 2004, p. 181.

[35] Aftanazy R. Ustronie, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, wydanie drugie, przejrzane i uzupełnione, t. 3: Województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1992, p. 152; Ragauskienė R. *Karališkojo Birštono praeitis: istorinė raida iki XIX a.*, p. 182; Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1, p. 220, 14 komentaras; *ten pat*, p. 521, 58 komentaras.

[36] Moravskis S. *W Peterburku (1827–1838). Wspomnienia Pustelnika i Koszałki-Kobiałki*, wyd. A. Czartkowski i H. Mościcki, Poznań, p. 112.

[37] Žr. Wiadomość o sprawach odsądzonych i nieodsądzonych w Wileńskim Rzymsko-Katolickim Duchownym Konsystorzu za rok 1810, *LVIA*, f. 604, ap. 3, b. 831, l. 126, 129; Книга протоколов заседаний консистории по утверждению выписей метрических свидетельцтв за 1833 год, *ten pat*, l. 517v.

[38] Žr. Księga kościoła parafialnego wileńskiego XX Bernardynów metryk pogrzebowych od roku 1810 7bra 20 do roku 1827 30 dnia, *ten pat*, f. 604, ap. 10, b. 251, l. 30v, Nr. 789.

[39] Plg. Ragauskienė R. *Karališkojo Birštono praeitis: istorinė raida iki XIX a.*, p. 182.

[40] Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1, p. 503.

[41] *Ten pat.*

pirkto ir kaip dalis prie Jiezno dvaro prijungto, pateikus įrodymus buvo įsitikinta, kad tas Paverknių palivarkas, prie Verknės upės esantis, kartu su kitu, Panemunio palivarku, kadaise buvo Sebastijono Jundilos nuosavybė. Minėtam Jundilai mirus bevaikiui, ta nuosavybė atiteko iš Jundilų kilusiai Jadvygai Vaicekauskaitei-Krikevičienei, Jono Krikevičiaus žmonai, kuri po to savo ruožtu Didžiai Gerbiamai Poniai Barborai Sarnickytei-Komarauskienei tą nuosavybę pardavė. Kai ir Komarauskienė mirė, jos sūnūs Jonas ir Stanislovas Komarauskai minėtas Paverknių žemes kartu su Panemunio palivarku, remiantis 1578 metų spalio 1 dieną datuotu ir to paties mėnesio 2 dieną Kauno mieste patvirtintu bei kitu, 1579 metų spalio 3 dieną datuotu ir tų pačių metų lapkričio 9 dieną patvirtintu, dokumentais, Didžiai Gerbiamam Ponui Aleksandrui Brindzanackiui, Naugarduko vaiskiui, tą nuosavybę pardavė. Netrukus ši Brindzanackio vardu ir jam nustačius kainą vėl teise, 1579 metų lapkričio 9 dieną datuota ir 1581 metų gegužės 13 dieną Kauno žemės teisme pripažinta, Didžiai Gerbiamam Ponui Bogdanui, Fiodoro sūnui, [Sapiegai] *ir Kotrynai, Kasparo dukrai,* [Kancevičiūtei], *pirmojoje santuokoje Jundilienei, Melchioro Mikalojaus žmonai, o antrojoje – Bogdano Sapiegos, parduoti buvo. Bogdanas Sapiega prieš savo mirtį iš draugiškumo savo žmonai dovanojimo dokumentu, 1595 metų sausio 5 dieną datuotu ir to paties mėnesio 19 dieną Trakų žemės teisme pripažintu, tajai savo žmonai Kotrynai Kancevičiūtei*[42]*, pirmojoje santuokoje Jundilienei, o antrojoje – Sapiegienei, Bogdano Sapiegos žmonai, perleido ir dovanojo. Šioji panašia teise, 1595 metų sausio 12 dieną datuota ir to paties mėnesio 14 dieną patvirtinta, savo sūnui iš pirmosios santuokos Aleksandrui, Melchioro sūnui, Jundilai tą dvarą dovanojo ir užrašė. Jundilų šeimoje dėl to dvaro vykę veiksmai jau nėra šios bylos objektas ir jai nerūpi. Aleksandro Jundilos paveldėtojai, keturi jo sūnūs – Jonas, Aleksandras, Samuelis ir Krizostomas Jundilos ir po to sekęs jų atsisakymas nuo nuosavybės savo motinos, kunigaikštytės Marijonos Masalskytės, Teodoro Masalskio dukters, Jundilienės naudai, 1627 metų birželio 27 dieną įvykęs ir to paties mėnesio Kauno žemės teisme patvirtintas, nerodo atskiros nuo Jundilų šeimos paveldėjimo teisės. Iš šios šeimos Paverknių dvaras Gerbiamiesiems Eperješams perėjo. Tai Kristupas Eperješas, vykdydamas paskutinę testamentinę valią ir ja tą dvarą savo sūnui Florijonui Stanislovui 1663 metų liepos 3 dieną užrašydamas, visa tai deramai paaiškino ir įtikino. Nuo tada Paverknius paveldėdavo Eperješai. O kad buvo taip, 1749 metų liepos 5 dienos Pranciškaus Eperješo testamentas patvirtina. Daugiau nei po šimto Eperješų šeimos valdymo metų Jokūbas Eperješas, Ukmergės pastalininkis, atsisakė amžinos pardavimo teisės ir dokumentu, 1772 metų rugpjūčio 1 dieną datuotu ir to paties mėnesio 3 dieną Trakų miesto pripažintu, tą dvarą Didžiai Gerbiamam Pacui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštininkui, pardavė. Taip ankstesnė Paverknių dvaro nuosavybė ir jos atitekimas Didžiai Gerbiamų Pacų šeimai buvo parodytas“*[43].

Taigi net 133 metus (1772–1805), prieš Penčkovskiams perimant Pacų nuosavybę, Paverknių palivarkas buvo teisėta Jiezno šeimininkų valda. Kiek minėtų faktų buvo žinoma ir S. Moravskiui, galima tik spėlioti. Eksdiviziniam teismui tuomet buvo pateiktas ne vienas svarus dokumentinis įrodymas. Juos pristatė visi teigiama bylos baigtimi suinteresuoti asmenys. O dokumentų, ypač kilmės ir nuosavybės, tose apylinkėse dar būta apstu. „*Mūsų bajorai*, – rašė

[42] Plg. Ragauskienė R. *Karališkojo Birštono praeitis: istorinė raida iki XIX a.*, p. 73.

[43] Księga dekretu oczewistego Sądu taxatorsko exdywizowskiego granicznego w dobrach Jezdno czyli Jezno zwanych w powiecie kowięskim leżących, *ten pat*, l. 88–89.

S. Moravskis, – *nepaisant plėšikavimų, konfederacijų, karų ir riaušių, nuolat vykusių šiame krašte, dar tuo metu turėjo pilnas skrynias pačių įdomiausių ir įvairiausių popierių, dokumentų, pergamentų*[44].

Taigi 1808 m. Jiezno dvare posėdžiavusiam eksdiviziniam teismui A. Moravskis pateikė įrodymus, kad galutinė H. Daujotui, taigi ir jam, teisėtam kanauninko paveldėtojui, Pacų parašu patvirtinta skola sudarė 64 tūkst. 90 lenkiškų auksinų. Broliai Penčkovskiai sutiko ją atlyginti: 1) Moravskiams buvo atiduotas Paverknių palivarkas kartu su visais ūkiniais pastatais ir 2 margų bei 1 281 rykštės ir 64 rykštelių dydžio aplinkine žemės valda; 2) paskirtos 100 lenkiškų auksinų dydžio kasmetinės (?) pajamos iš toje žemėje stovinčios smuklės; 3) prirašyta 12 baudžiavinių valstiečių, iš kurių 7 gyveno Jundeliškėse, 3 – Kukiškėse, dar 2 turėjo atsikelti iš Grikapėdžio užusienio, duodant jiems po valaką[45] žemės ir šienaujamos pievos pagal poreikius; 4) suteiktas nedidelis 2 valakų ir 11 margų žemės sklypas; 5) paskirti 9 valakai, 8 margai ir 85 rykštės miškingų dirbamų ir kitokių žemių[46]. Visi Paverknių palivarkui priskirti minėtų kaimų valstiečiai buvo atiduoti *„su savo inventoriumi, teismo aprašytu, su savo žmonomis, vaikais, su visais savo naminiais gyvuliais ir sėkliniais grūdais ir su visomis jų prievolėmis, iki šiol vykdytomis, su dirbama žeme ir pievomis“*[47]. Taigi *„Garbingajam Moravskiui, buvusio Lenkijos dvaro šambelionui“*, su jo valstiečiams priskirta 12 valakų žeme bei 3 valakų ir 3 margų dvaro sklypu, su šienaujamomis pievomis bei su kita 9 valakų, 8 margų, 85 rykščių įvairios paskirties žeme iš viso kaip kompensacija buvo perduota 24 valakai 21 margas ir 85 rykštės buvusios Pacų, o vėliau Penčkovskių Jiezno dvaro nuosavybės[48]. A. Moravskis buvo pripažintas *„amžinu Paverknių palivarko savininku“*, o teismo vykdytojas Deškleneviičius (*Deszkleniewicz*) įpareigotas *„pagal šiuo dekretu nustatytą ribą minėto dydžio Paverknių palivarko žemę nuo Paverknių seniūnijos*[49]*, nuo to paties Didžiai Gerbiamo Moravskio palivarko, Babravičiais*[50] *vadinamo, nuo Sakavičių*[51] *bajorkaimio, pagaliau nuo Jiezno dvaro ir jo nuosavybės atmatuoti ir atriboti...“*[52]

Kitaip tariant, 1808 m. Penčkovskiai pripažino teisėtą Paverknių, kadaise Jiezno, dvaro nuosavybės, o dabar jau Moravskių Ustronės kaimynystę. Pateikti duomenys rodo, kad naujas ūkinis vienetas nebuvo didelis – 24 valakų ir 21 margo, t. y. skaičiuojant apytiksliai – apie 535 ha žemės teritorija vos su dviem – Jundeliškių ir Kukiškių – kaimais. Be to, dokumente minėtoje *„9 valakų, 8 margų, 85 rykščių“* teritorijoje, kaip galima spręsti iš 1836 m. parengto Ustronės dvaro plano ir jo legendoje pateiktų duomenų, plytėjo vadinamoji Jundilų (*vel* Jundeliškių, orig.: *„Gaj Jundziłowski“*) giria, kurioje buvo įsikūrę du nedideli vienkiemiai – Būdų užusieniai, vėlesniuose oficialiuose dokumentuose vadinti tiesiog Būdų kaimu[53], tuo tarpu *„2 valakų ir 11 margų žemės sklypas“*

[44] Moravskis S. *Szlachta-bracia: wspomnienia, gawędy, dialogi (1802–1850)*, p. 17.

[45] 1 valakas = 21,268 ha.

[46] Księga dekretu oczewistego Sądu taxatorsko exdywizowskiego granicznego w dobrach Jezdno czyli Jezno zwanych w powiecie kowięskim leżących, *ten pat*, l. 480–482.

[47] *Ten pat*, l. 481.

[48] *Ten pat*.

[49] Kitaip Nemajūnų seniūnijos.

[50] Dabar Babronių kaimas.

[51] Dabar Sokonių kaimas.

[52] Księga dekretu oczewistego Sądu taxatorsko exdywizowskiego granicznego w dobrach Jezdno czyli Jezno zwanych w powiecie kowięskim leżących, *ten pat*, l. 481.

[53] Deja, šiuo metu jau nebeliko nei Būdų kaimo, nei Jundilų (*vel* Jundeliškių) girios. Pastarosios net ir vardas neišliko. Už šią informaciją dėkinga Nemuno kilpų regioninio parko darbuotojai Dainorai Šaltienei.

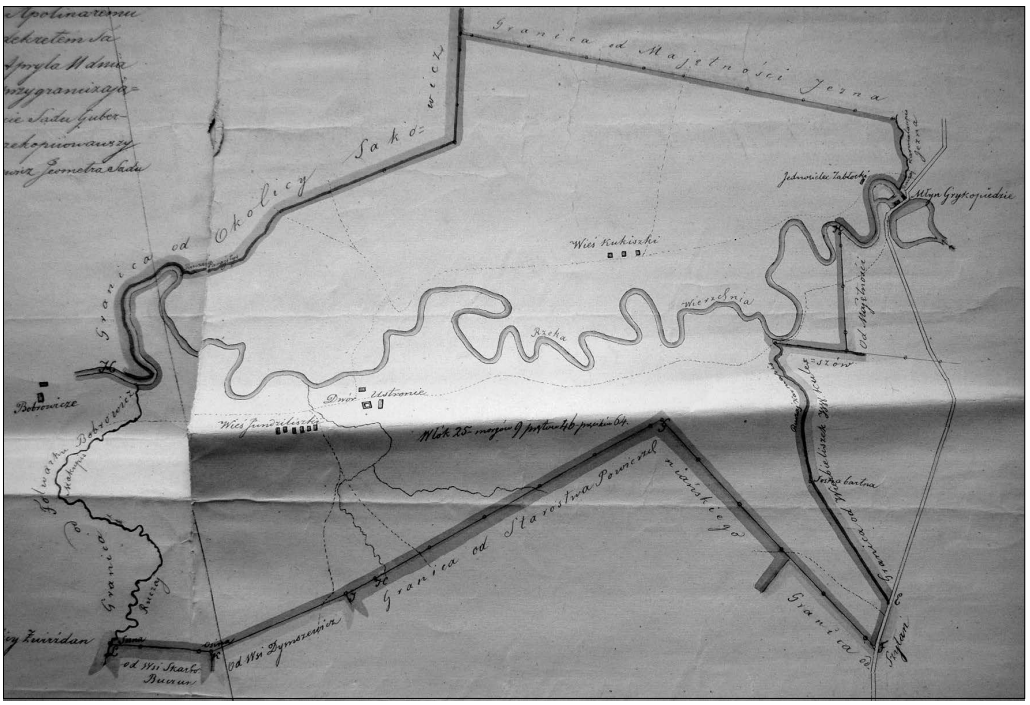

1836 m. Ustronės, kitaip Paverknių, dvaro plano fragmentas (1857 m. kopija). LVIA, f. 526, ap. 8, b. 936

galėjo žymėti vadinamosios Šilėngirės teritoriją[54]. Būdose iš pradžių gyveno tik laisvieji valstiečiai, vėliau įsikūrė ir keturios baudžiavinių valstiečių šeimos[55].

Tačiau ilgainiui dvaro teritorija plėtėsi. Kaip rodo jau minėtas 1836 m. parengtas patikslintas dvaro planas, 1834 m. birželio 23 (liepos 5) d. Vilniaus gubernijos žemės ribų teismo sprendimu patvirtintą teritoriją jau sudarė 36 valakai, 7 margai, 194 rykštės ir 64 rykštelės, t. y. skaičiuojant apytiksliai – apie 792 ha žemės: Jundeliškių ir Kukiškių kaimų teritorijoje – 25 valakai, 9 margai, 46 rykštelės, Jundilų girios ir Būdų kaimo teritorijoje – 9 valakai, 11 margų ir 168 rykštės, Šilėngirės teritorijoje – 1 valakas, 16 margų ir 280 rykščių[56]. Jundeliškių ir Kukiškių kaimų teritorijoje Ustronė ribojosi su Sakavičių bajorkaimiu, Babravičių palivarku, Jiezno dvaru, Kuliešų valdomomis Verbyliškėmis, su Šilėnų ir Žvirgždų bajorkaimiais, su valstybiniu Bučiūnų kaimu ir Paverknių seniūnija. Jundilų girios ir Būdų užusienių teritorijoje Ustronės kaimynystėje buvo dvarininko Jodkovskio valdomos Kisieliškės, valstybinis Voseliūnų kaimas, Birštono ir Paverknių seniūnijos. Šilėngirės teritorijoje dvaras ribojosi su Paverknių seniūnija ir Šilėnų bajorkaimiu.

Palyginimui galima pridurti, kad 1842 m. Ustronės dvarui jau priklausė šeši kaimai – be jau minėtų, dar ir Dimšiškės, Trakeliai ir Sundakai. Pastarasis, jau Jiezno parapijoje esantis kaimas (1842 m. jame gyveno 2 vals-

[54] 1836 m. Ustronės, kitaip Paverknių, dvaro planas (1857 m. kopija), *LVIA*, f. 526, ap. 8, b. 936.

[55] Дело о вольных людях имения Устронь или Повержхня помещика Моравского Тротского уезда, началось 13 сентября 1850 года, *LVIA*, f. 394, ap. 7, b. 517, l. 2r; Дело Виленского губернского инвентарного комитета по инвентарю Повержхня или Устронь Станислава Моравского Трокского уьезда, началось 29 января 1845 года, решено 21 апреля 1847 [года], *ten pat*, ap. 8, b. 694, l. 3v–4v.

[56] Žr. 42 išnašą.

tiečių šeimos, t. y. buvo du kiemai), S. Moravskiui iš Jiezno dvaro buvo priskirtas 1840 m. Vilniaus civilinių rūmų sprendimu[57]. 1845 m. Ustronės dvarą sudarė jau 51,2 valako, t. y. skaičiuojant apytiksliai – apie 1 096 ha žemės teritorija[58]. Vadinasi, dvaro dydis nuo 1808 m. išaugo beveik dvigubai. Taigi dvaro teritorija apėmė dvi – Nemajūnų ir Jiezno parapijas. Tai buvo nurodoma ir oficialiuose dokumentuose[59].

Sunykus galingai Pacų giminei, šio krašto geografija gerokai pasikeitė – kadaise milžiniškas Jiezno dvaras ženkliai susitraukė, užleisdamas vietą kitiems, smulkesniems ūkiams. Pačiame XIX a. viduryje S. Moravskis priskaičiavo apie 80 tokių darinių, ir visi šie didesni ar mažesni dvarai ir bajorkaimiai buvo Jiezno dvaro eksdivizijų rezultatas[60]. Ustronės Atsiskyrėlis šiame eksdivizijų procese matė ir gerąją, ir blogąją pusę. Gerąją – nes taip buvo atstatomas teisingumas, parodoma pagarba bajoro teisėms, pagaliau sudaromos sąlygos atsirasti naujiems ekonominiams vienetams, tarp kurių buvo ir jo Ustronė. Blogąją – kad eksdivizijos procesas buvo puiki dirva piktnaudžiavimams, visų pirma – iš eksdivizorių pusės, nes *„teisėjai, kurie jau dėl paties savo vardo turi teisingumo ir doros pavyzdį rodyti, šiame jau moraliai puolusiame krašte kaip dielės išsiurbė kraują iš kiekvieno eksdivizijai atiduoto dvaro“*[61]. Maža to, bylų nagrinėjimo metu įsiliepsnoję aistros, ginčai dėl teisių, jo žodžiais tariant, *„šiais apverktinais laikais“* tik pagilino neapykantą tarp kaimynų[62]. Atrodo, kad Moravskių ir Penčkovskių – dviejų kaimynų, tikrai bent pora kartų susitikusių Jiezno eksdiviziniuose teismuose, bendravimas, netgi nepaisant tokių prozišků finansinių reikalų, šiuo požiūriu buvo išimtis. Bent jau tą rodo mūsų dienas pasiekę Ustronės Atsiskyrėlio tekstai.

Moravskių antkapinio paminklo Jiezne statybos istorija

Ustrõnės dvaro įkūrėjas, karaliaus Stanislovo Augusto dvaro šambelionas Stanislovo Moravskio tėvas Apolinaras Moravskis (*Apolinary Morawski*, ?–1838) – viena įdomiausių XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios Lietuvos visuomeninio ir politinio gyvenimo figūrų, šį savo „kūrinį“ valdė lygiai tris dešimtmečius. „Kūrinį“ visa šio žodžio prasme, nes Ustronė jam buvo ne vien pajamų šaltinis – ten rado ne tik kaimo ramybę, bet ir įgyvendino savo socialinę viziją, savaip sprendė vadinamąjį valstiečių klausimą[63]. A. Moravskis mirė 1838 m. Vilniuje, tačiau skirtingai nei jo pirmoji žmona, S. Moravskio motina, palaidotas Jiezne. Kodėl ne savojoje, Nemajūnų parapijoje, nors ją, kaip rodo sūnaus prisiminimai, globojo, palaikė nuoširdžius santykius su jos ganytojais, taip ir liko neaišku[64]. Šio fakto nekomentavo ir S. Moravskis. Po ketverių metų, 1842 m. liepos 18 (30) d., greta amžinajam poilsiui atsigulė ir šambeliono žmona, S. Moravskio pamotė, atstojusi jam motiną, Juozapa Chrapovickytė-Moravskienė (*Józefa z Chrapowickich Morawska*,

[57] Дело Виленского губернского инвентарного комитета по инвентарю Повержхня или Устронь Станислава Моравского Трокского уьезда, l. 4v–5r.

[58] *Ten pat*, l. 5v.

[59] *Ten pat*.

[60] Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1, p. 433; 1853 m. liepos 28 (rugpj. 9) d. S. Moravskio laiškas iš Kauno E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, Moravskis S. *Z wiejskiej samotni: listy do Heleny i Franciszka Malewskich*, p. 252.

[61] Moravskis S. *Szlachta-bracia: wspomnienia, gawędy, dialogi (1802–1850)*, p. 177.

[62] *Ten pat*, p. 176, 178.

[63] Apie tai taip pat žr. Moravskis S. *Iš visur po truputį*, t. 1, p. 219–220, 14 nuorodą.

[64] Moravskis S. *Szlachta-bracia: wspomnienia, gawędy, dialogi (1802–1850)*, p. 11–14.

1770–1842), mirusi Ustronės dvare liepos 16 (28) dieną[65]. Dar ir šiandien antkapyje tebematomas ir įrašas: *„Apolinary Morawski, szambellan Stanisława Augusta, Króla Polskiego, Zmarły 7 Stycznia 1838 i Józefa z Chrapowickich Morawska, zmarła 2 Lipca 1842. Małżonkowie"* (Apolinaras Moravskis, Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto šambelionas, miręs 1838 m. sausio 7 d., ir Juozapa Chrapovickytė-Moravskienė, mirusi 1842 m. liepos 2 d.[66] Sutuoktiniai).

Kaip rodo S. Moravskio korespondencija, tėvų palaidojimo vietos sutvarkymu susirūpino tuoj pat po pamotės mirties. Jau 1842 m. spalio 16(28) d. laiške, rašytame į Sankt Peterburgą savo bičiulio, teisininko, Vilniaus universiteto auklėtinio, vieno iš Filomatų draugijos lyderių Pranciškaus Malevskio (*Franciszek Malewski*, 1800–1870) žmonai, Elenai Malevskienei (*Helena z Szymanowskich Malewska*, 1811–1861), garsiosios pianistės ir kompozitorės Marijos Šimanovskos dukrai ir Adomo Mickevičiaus žmonos Celinos seseriai, prašė sužinoti, *„kiek su transportu kainuotų pats kukliausias ketaus arba akmeninis paminklėlis su vyro ir žmonos vardų bei pavardžių užrašu"*[67]. Be abejo, Malevskiai, nuolat pildę įvairius S. Moravskio pavedimus Sankt Peterburge, gelbėjo ir šį kartą – kaip galima spręsti iš kito, jau 1843 m. kovo pabaigoje rašyto, laiško, buvo nutarta rinktis ketaus paminklą su paauksuotomis antkapinio įrašo raidėmis[68]. Tačiau didžiausia problema buvo ne paminklo užsakymas ir pagaminimas, bet jo atgabenimas iš Sankt Peterburgo į Jiezną: Malevskiai siūlę pasirūpinti paminklo atvežimu iki Rygos, iš kur jau kitu transportu jis galėtų būti pristatytas į Jiezną ar Ustronę, tačiau S. Moravskiui toks variantas nebuvo priimtinas. *„Transportas* [pabraukta S. Moravskio. – *R. G.*], – rašė jis, – *būtinai turi atvykti iki pat mano gyvenamos vietos, nes neturiu su Ryga jokio susisiekimo ir esu labai toli nuo jos"*[69]. Svarbu buvo ir tai, kad brangusis krovinys į Lietuvą atkeliautų šiltuoju metų laiku, nes, S. Moravskio žodžiais tariant, *„reikės pamatą mūrinį jam padaryti, o žiemą mūsų žmonės tuo neužsiima"*[70].

Po ilgų derybų, diskusijų, paminklo detalių derinimo ir svarstymų, 1844 m. sausio 29 (vasario 10) d. iš Vilniaus į Sankt Peterburgą pagaliau buvo išsiųsti paminklo gamybai ir jo atgabenimui reikalingi pinigai:

„Remdamasis Tavo laiško žodžiais, siunčiu 150 sidabro rublių, t. y. 100 sidabro rublių už patį paminklą, 14 sidabro rublių ir 50 kapeikų už paauksuotas raides ir 35 sidabro rublius už transportą. Rašei, kad būtų geriau pusę pinigų vežikui sumokėti čia, vietoje. Elkis kaip išmanai. Turi atgabenti per Kauną, Rumšiškes ir Jiezną į Ustronę [pabraukta S. Moravskio. – *R. G.*]. *Gailiuosi, kad nepaklausiau Tavęs, kiek būtų kainavusi tvorelė iš ketaus tam paminklėliui apjuosti. Tačiau jau dabar ne laikas apie tai kalbėti."*[71]

Taigi beliko laukti paties „kūrinio". Suprantama, S. Moravskis nekantravo – ir nenuostabu, nes nuo sumanymo pradžios jau buvo praėję beveik dveji metai. Tačiau, kaip rodo tikriau-

[65] Žr. Wypisy metryk pogrzebowych kościoła parafialnego jezneńskiego od roku 1842, *LVIA*, 1049, *taip pat*, ap. 1, b. 3, l. 21 (nr. 107). Taip pat žr. f. 669, ap. 1, b. 972, l. 69.

[66] Sic! Antkapiniame įraše mirimo data įrašyta neteisingai?

[67] 1842 m. spalio 16 (28) d. S. Moravskio laiškas iš Kauno E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, Moravskis S. *Z wiejskiej samotni: listy do Heleny i Franciszka Malewskich*, p. 71.

[68] 1843 m. kovo 27 (bal. 8) d. S. Moravskio laiškas iš Vilniaus P. Malevskiui į Sankt Peterburgą, *ten pat*, p. 73.

[69] *Ten pat.*

[70] 1843 m. bal. 16(28) d. S. Moravskio laiškas iš Ustronės P. Malevskiui į Sankt Peterburgą, *ten pat*, p. 76.

[71] 1844 m. sausio 29 (vas. 10) d. S. Moravskio laiškas iš Vilniaus P. Malevskiui į Sankt Peterburgą, *ten pat*, p. 80–81.

siai 1844 m. vasaros pabaigoje rašytas laiškas (tiksli data nenurodyta), atsirado naujų netikėtų problemų:

„Amžinas mano gyvenimo fenomenas, kad joks reikalas pasaulyje, joks dalykas, kuo geriausiai apgalvotas, niekada man žmoniškai nepavyksta. Tai mane labai piktino jaunystėje, tačiau amžius išmokė susitaikyti su lemtimi ir tiek į dideles, tiek į mažas nesėkmes žiūrėti kaip galima abejingiau. Mėnuo kaip diena iš dienos laukiau barzdoto vežiko su žinia, kad paminklas jau yra mano grafystės žemėje. Kai staiga gaunu Tavo laišką! Negalėjai nieko protingesnio padaryti, kaip sulaikyti išsiuntimą to paminklo, baltai nudažyto! Taip mane apsaugojai nuo architektūrinės-nekrologinės erezijos vaizdo! Baltas geležinis paminklas tikriausiai tiktų tik Etiopijoje, kur nešioja baltus gedulingus rūbus. Tačiau pas mus jis ne religinius jausmus sužadintų, bet taptų priežastimi tūkstančiui pašaipių juokų mūsų provincijos smailialiežuviams ir ekspertams. Liepk, mano mielas, kuo greičiau jį perdažyti juodai arba bronzine spalva ir siųsk, nes laiko neužteks tinkamiems pamatams pamūryti. Ruduo jau ant nosies. Sakai, kad nėra nieko lengvesnio kaip jį perdažyti čia, vietoje. Nauja erezija! Norint rasti čia kokį netikusį amatininkėlį, reikia jį (jeigu dar tik sutiks) iš už kelių dešimčių mylių atsigabenti ir aukso kaina jam mokėti, o jis už visa tai dar viską sugadins ir nuterplios. Tegul jau geriau padarys ten, kur moka tai daryti. Geriau palauksiu, bet gausiu baigtą daiktą. Kas dėl paminklo formos, kurio kontūrus atsiuntei, nieko prieš neturiu. Bet kadangi turėjo drąsos jį baltai nudažyti, man šovė į galvą mintis, kad galbūt ir paminklą vainikuojančio kryžiaus nepaauksavo? Jeigu taip ir yra, būk mielas, prašau, liepk ir kryžių paauksuoti, nes kitaip nebus jokio efekto. Tvorelę taip pat atsiųsk, nors ji ir 200 rublių asignacijomis kainuotų [pabraukta S. Moravskio. – *R. G.*]. *Tau atrodo, kad visur Sankt Peterburgas. Kad ir čia galima kaip mat liepti kam nors tvorelę ar grandinę padaryti. Ak, mano mielas, jeigu nors savaitę čia pasėdėtum, pamatytum, kokia čia arabiška dykuma, kad aplink dvylikos mylių spinduliu nėra jokio padoraus meistro. Ar žinai, kad čia ir plytų su vargu galima gauti nusipirkti.*

Kadangi nieko man nerašai apie sąskaitą, nežinau, kiek dar Tau turiu išsiųsti pinigų. Parašyk man kuo greičiau. Ir dabar galėčiau tuos grašius pasiųsti, tačiau šį laišką Tau siunčiu per pasiuntinuką. Kaip gi jis sugebėtų pašte su tais pinigais susidoroti? Netrukus ketinu vykti į Kauną. Jeigu gaučiau Tavo atsakymą, iš karto sumokėčiau, nes esu tam reikalui pinigų atsidėjęs[72].

Apolinaro ir Juozapos Moravskių antkapinis paminklas Jiezno kapinėse.
Gedimino Vitkaus nuotr.

Taigi antkapinio paminklo Moravskiams statyba Jiezno kapinėse buvo pakankamai komplikuota ir ne be nuo-

[72] 1844 m. vasaros pabaigoje rašytas S. Moravskio laiškas iš Ustronės P. Malevskiui į Sankt Peterburgą, *ten pat*, p. 85–86.

tykių. *„Architektūrinės-nekrologinės erezijos“* išvengti pavyko, paminklas pagaliau buvo atgabentas ir pastatytas. Tačiau daugiau jokių konkrečių žinių mūsų dienas pasiekusiuose S. Moravskio laiškuose nėra. Antra vertus, ir iš to, kas liko, galime puikiai įsivaizduoti, kaip tuomet atrodė dar ir šiandien Jiezno kapinaitėse tebestovintis, tačiau jau tikrai paauksuotomis raidėmis ir paauksuotu kryžiumi nesipuikuojantis Moravskių monumentas, S. Kiškio žodžiais, toji *„didžiulė keturkampė geležinė dėžė“*[73].

Antra vertus, akivaizdu, kad tėvų amžinojo poilsio vietos Jiezne sutvarkymo projektas S. Moravskiui buvo labai svarbus – tai buvo paskutinė pagarbos tėvui ir pamotei, atstojusiai jam motiną, išraiška. Todėl buvo labai dėkingas ir savo bičiuliams Malevskiams, ypač – Pranciškui. *„Tegul Dievas Tau duos sveikatos už Tavo paslaugą“* – jausmingai rašė viename iš laiškų[74]. Šis aukštas Valdančiojo Senato tarnautojas negailėjo nei laiko, nei pastangų – galbūt ne tik iš bičiulystės ir dėkingumo S. Moravskiui (neužmirškime, kad gyvendamas Sankt Peterburge jis buvo ir asmeninis Malevskių šeimos gydytojas[75]), bet ir iš pagarbos šambelionui A. Moravskiui, beje, šešeriais metais anksčiau, taip pat Vilniuje mirusio, bet Turgeliuose palaidoto jo paties tėvo – Vilniaus universiteto rektoriaus Simono Malevskio (*Szymon Malewski*, 1759–1832) bičiuliui.

„Toji nelaiminga byla Senate dėl Jiezno“

Jiezno vardas S. Moravskio biografijoje labai netikėtai vėl iškilo 1849 m. pabaigoje–1850 m. pradžioje. 1849 m. Vilniaus viešosios globos valdyba, vykdydama vidaus reikalų ministro nurodymą katalikų vienuolynų lėšomis sustiprinti šios valdybos išlaikomas labdaringas įstaigas[76], gavo informacijos, kad Juozapa Moravskienė, t. y. Stanislovo Moravskio pamotė, 1834 m. gruodžio 28 d. (1835 m. sausio 9 d.) Jiezno dvaro eksdivizinio teismo sprendimu Vilniaus augustinų vienuolynui privalėjo išmokėti 6 tūkst. 420 sidabro rublių ir 68

[73] [Kiškis S.] *Iš Jiezno praeities*, 1978, *LMAB RS*, f. 29, b. 962, l. 59.

[74] 1843 m. bal. 16(28) d. S. Moravskio laiškas iš Ustronės P. Malevskiui į Sankt Peterburgą, Moravskis S. *Z wiejskiej samotni: listy do Heleny i Franciszka Malewskich*, p. 76.

[75] Tarp S. Moravskio pacientų Sankt Peterburge rasime ir daugiau žymių asmenų – be aukštuomenės personų, be aukštų valdininkų, dar ir meno, mokslo žmonių. S. Moravskio pacientais buvo jau minėta kompozitorė ir pianistė Maria Šimanovska, dailininkai Juozapas Oleškevičius ir Aleksandas Orlovskis, poetai Julijonas Korsakas ir Adomas Mickevičius. Kas žino, gal kaip gydytojas buvo kviestas ir pas Simoną Daukantą – vienu metu P. Malevskio pavaldinį? Juk jau tikrai žinoma, kad gydė kitus P. Malevskio ir S. Daukanto bičiulius – buvusius Vilniaus universiteto profesorius Ignotą Onacevičių, Ignotą Danilavičių ir Bazilijų Anastasevičių. Taigi gydytojo Moravskio klientūra, ypač Sankt Peterburgo laikais, buvo nemenka. O Elena Malevskienė, patyrusi Moravskio gydytojo pasiaukojimą slaugant tiek jos motiną, tiek vyrą, 1833 m. kovą savo dienoraštyje užrašė: „Mano širdis buvo sklidina dėkingumo P[onui] Dievui ir Moravskiui“. Žr. Szymanowska-Malewska H. *Dziennik (1827–1857)*, oprac. z autografu, wstępem, przypisami i notami opatrzył Z. Sudolki, konsultacja przy oprac. not biograficznych S. S. Łanda, Warszawa, 1999, p. 303 (kovo 4(16) d. įrašas).

[76] Po 1830–1831 m. sukilimo palaipsniui pradėta naikinti vienuolynų, taigi ir pati vienuolijų sistema. Štai 1832 m. liepos 19(31) d. Mikalojaus I įsaku buvo uždaryti vienuolynai, turėję mažai vienuolių, arba buvę stačiatikių ir unitų gyvenamose apylinkėse (Vidaus reikalų ministerijos žiniomis, Vakarų gubernijose buvo uždarytas 191 vienuolynas). Uždarytųjų vienuolynų piniginiai kapitalai buvo perduoti pagalbiniam katalikų bažnyčių fondui. Uždarytų vienuolynų vienuoliai tapo vyskupijų dvasininkais, išvyko į misijas, o seni buvo perkelti į kitus, kartais net svetimo ordino, namus. 1841 m. gruodžio 25 (1842 m. sausio 6) d. įsaku jau buvo konfiskuota ir visa vyrų bei moterų vienuolynų žemės nuosavybė, o už ją buvo pradėta mokėti algas grynaisiais pinigais ir t. t. Be abejo, valstybė perėmė ir buvusiems vienuolynams duotus privačių asmenų įsipareigojimus. Katalikų Bažnyčios, t. y. ir vienuolijų, reikalai buvo atiduoti 1832 m. vas. 2(14) d. prie Vidaus reikalų ministerijos prijungtam Kitatikių dvasinių reikalų departamentui (šis darinys, tik kitais pavadinimais, Rusijos ministerijų sistemoje egzistavo jau nuo 1817 m.).

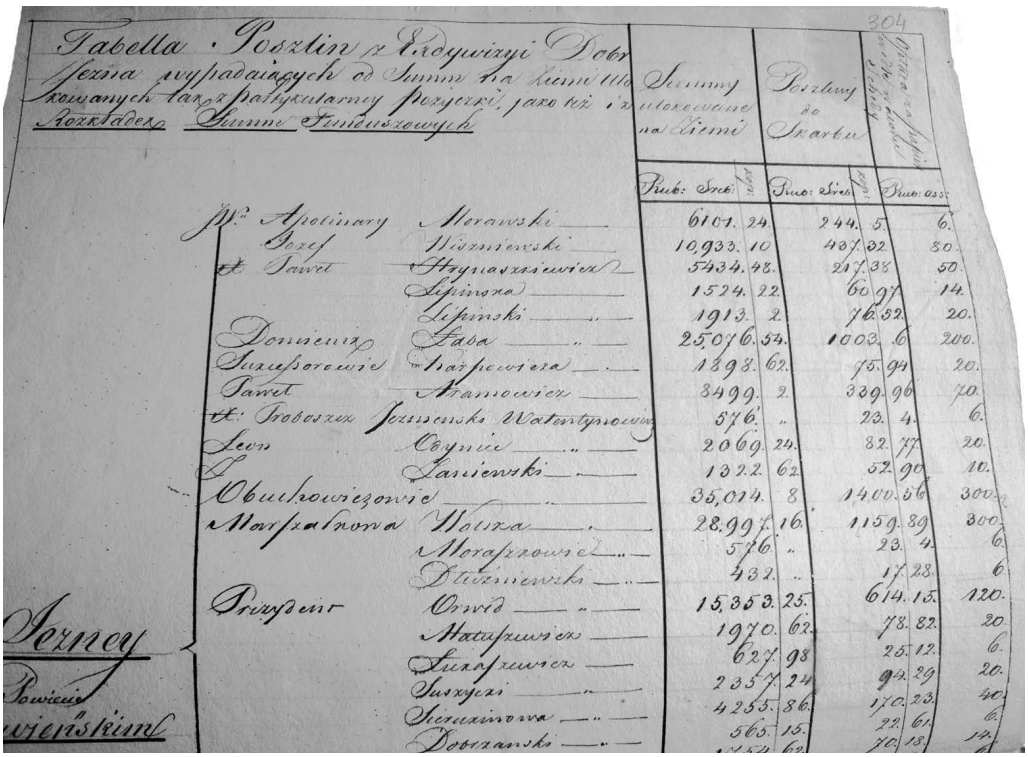

		Summy Realizowane na Ziemi		Poszliny do Skarbu		Procenta	
		Rub: Sreb:	kop:	Rub: Sreb:	kop:	Rub: Ass:	
W. Apolinary	Moranski	6101.	24.	244.	5.	6.	
Józef	Wiszniewski	10,933.	10	437.	32	80.	
~~Ł.~~ Paweł	Szynaszewicz	5434.	48.	217.	38	50.	
	Lipińska	1524.	22.	60.	97	14.	
	Lipiński	1913.	2.	76.	82.	20.	
Dominik	Saba	25,076.	54.	1003.	6	200.	
Szaussorowie	Barpowicza	1893.	62.	75.	94	20.	
Paweł	Aramowicz	3499.	2.	329.	96	70.	
~~Ł.~~ Troboszcz	Jezienski Walentynowicz	576.	"	23.	4.	6.	
Leon	Czynie	2069.	24.	82.	77	20.	
	Janiewski	1322.	62	52.	90	10.	
Obuchowiczowie		35,014.	8	1400.	56	300.	
Marszałkowa	Woisza	28,997.	16.	1159.	39	300.	
	Morasznowicz	576.	"	23.	4	6.	
	Bluźniewski	432.	"	17.	28.	6.	
Prezydent	Orwid	15,353.	25.	614.	15.	120.	
	Natasiewicz	1970.	62.	78.	82.	20.	
	Szaszewicz	627.	98	25.	12.	6.	
	Szaszczi	2357.	24	94.	29	20.	
	Szczuxinowa	4255.	86.	170.	23.	40.	
	Dobrzański	565.	15.	22.	61.	6.	

Jezney
Powiecie
wieńskim

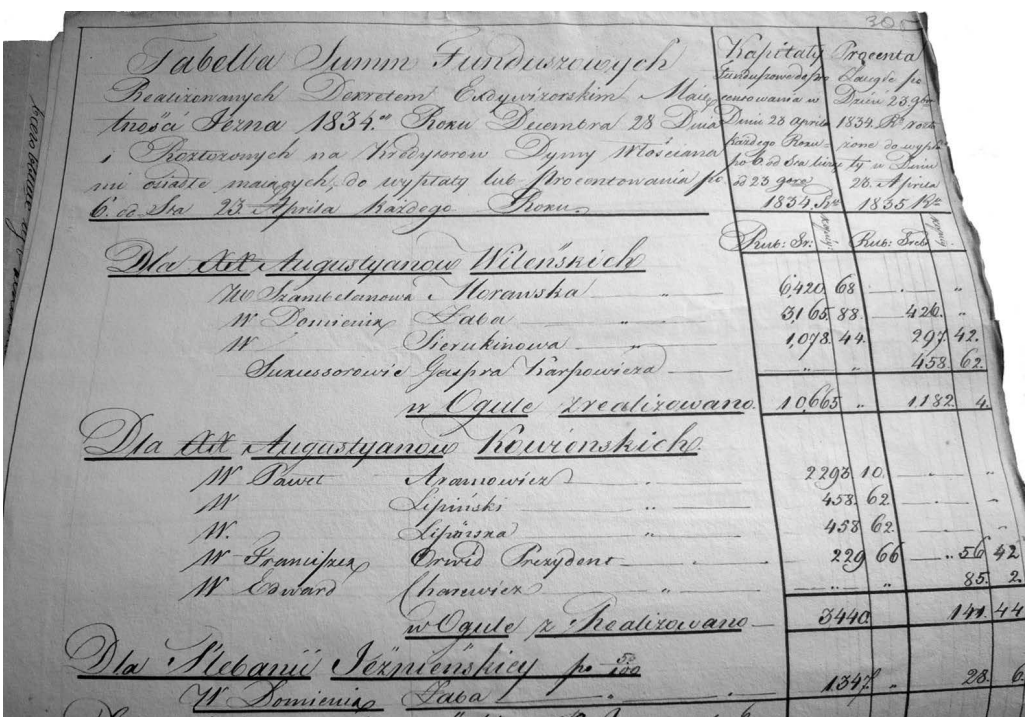

	Kapitały		Procenta	
	Rub: Sr:	kop:	Rub: Sreb:	kop:
Dla Ad. Augustyanow Wileńskich				
W. Szambelanowa Moranska	6,420.	68	.	"
W. Dominik Saba	3,165.	83.	426.	"
W. Sierukinowa	1,078.	44.	297.	42.
Szaussorowie Jeszpra Barpowicza	"	"	453.	62.
w Ogule zrealizowano	10665	"	1182.	4.
Dla Ad. Augustyanow Kowieńskich				
W. Paweł Aramowicz	2298.	10.	.	"
W. Lipiński	458.	62.	.	"
W. Lipińska	458.	62.	.	"
W. Franciszek Orwid Prezydent	229.	66	56.	42
W. Edward Chanwicz	"	"	85.	2.
w Ogule zrealizowano	3440		141.	44
Dla Stefanii Jezpieńskiej po Ks. Ioa				
W. Dominik Saba	1347.	"	28.	6

Lentelės, sudarytos 1834 m. gruodžio 28 d. (1835 m. sausio 9 d.) Jiezno dvaro eksdivizinio teismo sprendimu ir rodančios buvusių Jiezno dvaro kreditorių (tarp jų ir A. bei J. Moravskiai), pirmosios dvaro eksdivizijos metu gavusių žemės valdas su valstiečių kiemais, įsiskolinimus valstybei ir jiems priteistas Penčkovskių skolas vienuolijoms, fragmentas. LVIA, f. 447, ap. 3, b. 2716, l. 304r, 305r

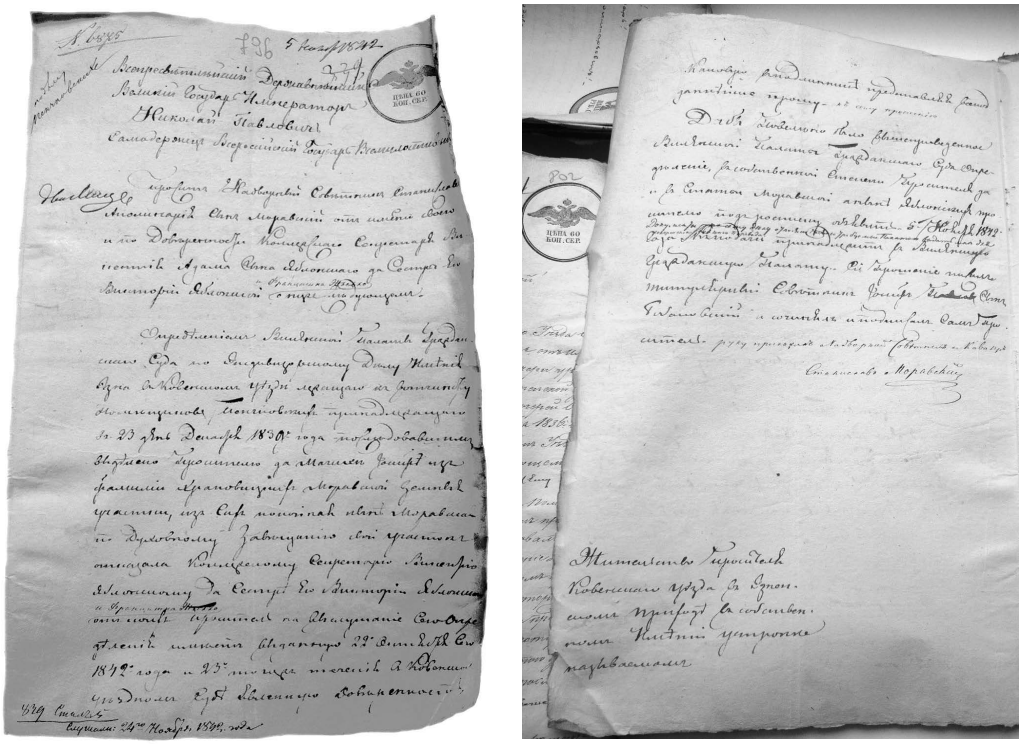

1842 m. lapkričio 1 (13) d. Stanislovo Moravskio raštas Vilniaus gubernijos apskrities teismui (?), patvirtinantis, kad kadaise Pacams, o vėliau Moravskiams priklausę Alešiškių palivarko žemės pereina jo giminaičių nuosavybėn. LVIA, f. 447, ap. 3, b. 2716, l. 796r–796v

kapeikų sumą, užtikrintą 6 procentais nuo šio teismo jai priskirtų minėto dvaro žemės valdų pajamų (orig.: „*на участках имения Ездно выделенных*“)[77]. Iki 1842 m. gegužės 1 (13) d. šiomis lėšomis galėjo naudotis vienuoliai, tačiau dabar jos turėjo atitekti Vilniaus viešosios globos valdybai. Buvo pradėtas tyrimas, norint išsiaiškinti, koks minėtos sumos dydis buvo išmokėtas broliams augustinams. 1849 m. gruodžio 15 (27) d. Vilniaus apskrities teismas valdybai pateikė tų pačių metų birželio 19 (liepos 1) d. datuotą Vilniaus augustinų vienuolyno vyresniojo Leopoldo Korickio sudarytą pajamų sąrašą, kuris parodė, kad dėl nederliaus J. Moravskienė iki 1842 m. balandžio 23 (gegužės 5) d. sumokėjo vos penkis procentus minėtos sumos, t. y. 321 rublį ir 3 1/2 kapeikų sidabru. Savo ruožtu išsiaiškinta, kad 1842 m. balandžio 23 (gegužės 5) d.–gegužės 1 (13) d. laikotarpiu vienuoliams nebuvo sumokėta dar ir 7 rublių 49 kapeikų sidabru suma. Ir nors vienuolyno vyresnysis jokių pretenzijų dėl neišmokų nepareiškė, Vilniaus viešosios globos valdyba nutarė išieškoti visą nesumokėtą sumą[78]. Paaiškėjo ir tai, kad minėtos iš Jiezno dvaro J. Moravskienei išskirtos žemės valdos, iš kurių pajamų ir turėjo būti vykdoma išmoka, buvo Trakų apskrityje esančio Alešiškių

[77] Дело по отношению Виленского приказа общественного призрения о духовной сумме, обеспеченной по участках выделенных из имения Ездно Иозефы Моравской [greta kitas, spausdintas mašinėle, bylos pavadinimas: Дело о изыскании денег с помещицы Моравской за владение участком земли в имении Ездно], началось 28 февраля 1851 года, кончилось 12 марта 1851 года, *LVIA*, f. 381, ap. 19, b. 1216, l. 1r–30r.

[78] *Ten pat*, l. 1–2r, 17–18v ir kt.

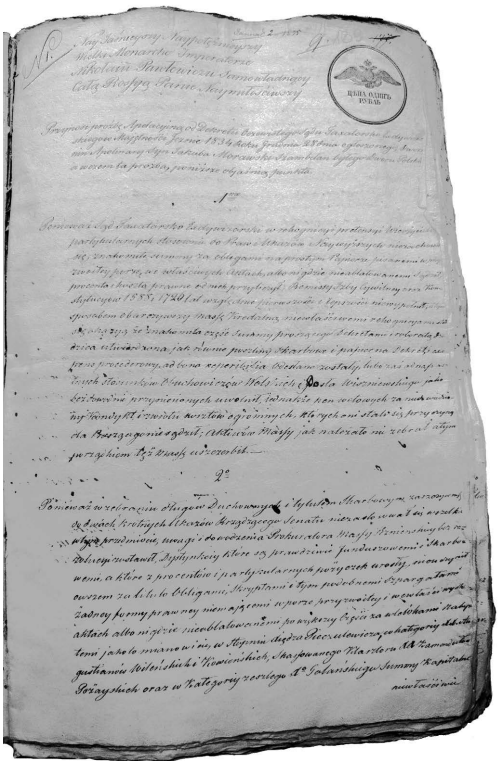

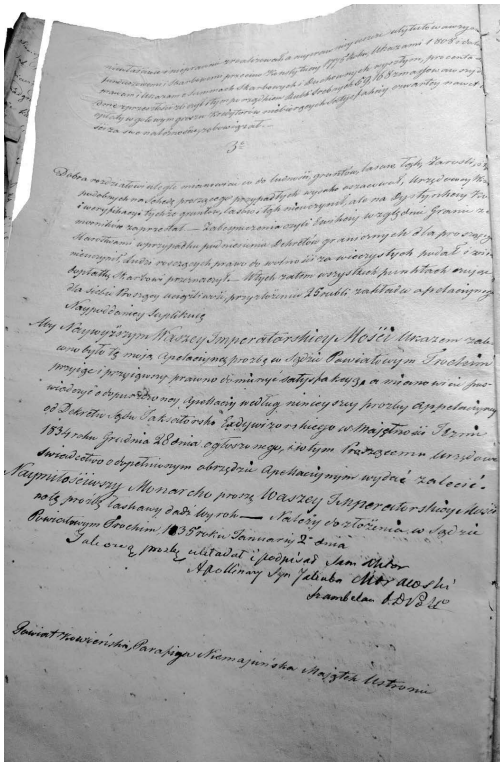

1835 m. sausio 1 (13) d. Ustronės dvare rašyta Apolinaro Moravskio apeliacija dėl neteisingo 1834 m. gruodžio 28 d. (1835 m. sausio 9 d.) Jiezno dvaro eksdivizinio teismo sprendimo. LVIA, f. 447, ap. 3, b. 2716, l. 139r–139v

palivarko, S. Moravskio žodžiais tariant, nuo Jiezno dvaro labai nutolusio, „*visiškai atskirai įsikūrusio*“, artimesnio Õnuškiui, o ne Jieznui[79], teritorijoje. Nuo 1842 m. šios kadaise, kaip ir Paverkniai, Antano Paco įsigytos, o vėliau Moravskiams atitekusios žemės oficialiuose dokumentuose vadintos tiesiog Alešiškių palivarku ar net dvaru (*имение*), paveldėjimo teise (kaip minėta, S. Moravskio pamotė mirė 1842 m. vasarą) jau priklausė J. Moravskienės giminaičiui, Trakų apskrities teismo pirmininkui, tituliniui tarėjui Vincentui Jablonskiui (Wincenty Jabłoński *vel* Викентий Яблонский, 1806–1856)[80]. Jam ir teko atsakomybė už nepriemokas au-

[79] Księga dekretu oczewistego Sądu taxatorsko exdywizowskiego granicznego w dobrach Jezdno czyli Jezno zwanych w powiecie kowięskim leżących, *ten pat*, l. 86.

[80] J. Moravskienė penkis Alešiškių palivarko teritorijoje esančius žemės sklypus, kurie jai atiteko per Jiezno dvaro eksdivizijas, testamentu užrašė trims tolimiems neturtingiems savo giminaičiams – jau minėtam V. Jablonskiui, jo seseriai Viktorijai (Wiktoria Jabłońska *vel* Виктория Яблонская) bei tuomet Kostromos jėgerių pulke tarnavusiam pastarųjų sūnėnui Pranciškui Žylai (Franciszek Zyllo *vel* Францишек Жилло). Žr. 1842 m. lapkr. 1(13) d. S. Moravskio raštą Vilniaus gubernijos apskrities teismui (?), Производство по конкурсовому делу Пенчковских, ч. 2, *LVIA*, f. 447, ap. 3, b. 2716, l. 796r–797r. Taip pat žr. 1842 m. spalio 22 (lapkr. 4) d. V. Jablonskytės laišką iš Kauno S. Moravskiui į Ustronę bei 1842 m. liepos 28 (rugpj. 9) d. P. Žylos laišką iš Kostromos V. Jablonskiui į Kauną (?), *ten pat*, l. 798r–798v, 800r–800v. Kaip galima spręsti iš S. Moravskio ir jo giminaičių laiškų, taip pat V. Jablonskio testamento V. Jablonskytė ir P. Žyla, neatsisakydami nuo savo dalies, Alešiškių palivarko priežiūrą (kaip jau minėjau, vėliau vadintą jau dvaru) pavedė būtent jam. Žr. 1855 m. lapkričio 28 (gruodžio 10) d. sudaryto V. Jablonskio testamento nuorašą, По прошению губернского секретаря Казимира Шеткевича с представлением наяв завещания Викентия Яблонского, *LVIA*, f. 447, ap. 2, b. 769, l. 5–5v).

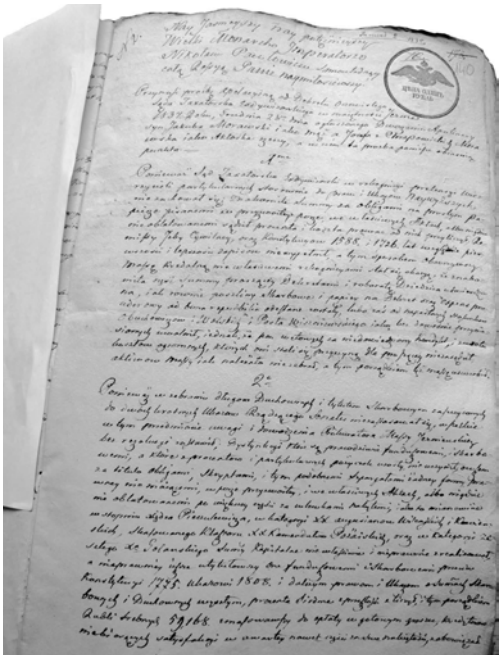

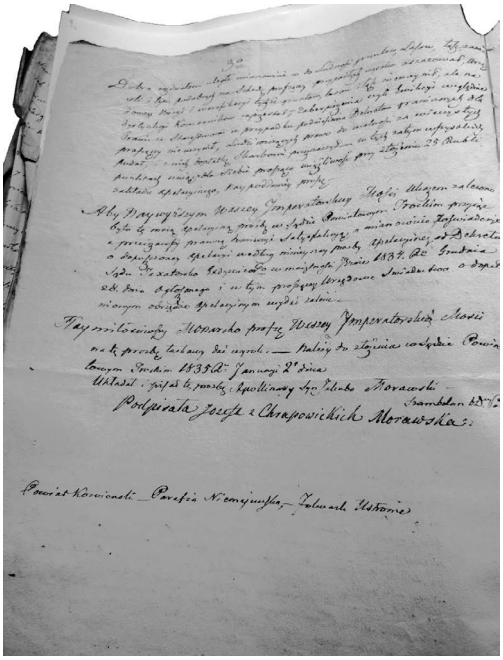

1835 m. sausio 5 (17) d. Juozapos Moravskienės tuo pačiu klausimu Ustronės dvare rašyta apeliacija. LVIA, f. 447, ap. 3, b. 2716, l. 140r–140v

gustinų vienuoliams. Ši komplikuota, dar 1833 m. prasidėjusi istorija, susijusi su jau minėto vadinamojo antrojo, 1834-ųjų metų, Jiezno dvaro eksdivizinio teismo sprendimu, pagal kurį senos Penčkovskių skolos vienuolijoms (tarp jų ir Vilniaus augustinams) buvo išdalytos tarp buvusių Penčkovskių kreditorių, pirmosios dvaro eksdivizijos metu gavusių žemės valdas su valstiečių kiemais (taigi ir sutuoktinių Moravskių), kitaip tariant, byla, jau tuomet paženklinta daugybe apeliacijų ir teismo procesų, netikėtai ir vėl buvo atgaivinta[81].

Kad ir kaip ten būtų, 1851 m. vasario 26 d. Vilniaus viešosios globos valdyba kreipėsi raštu į Vilniaus gubernijos valdybą, prašydama leidimo išieškoti nesumokėtą sumą iš J. Moravskienės paveldėtojo[82]. Prasidėjo bylinėjimasis teismuose, į kurį įsitraukė ir pats Stanislovas Moravskis, jautęs atsakomybę už padėtį, kurioje atsidūrė gausi, neturtinga ir per pamotę su juo susigiminiavusi Jablonskių šeima, nes, jo žodžiais tariant, nors ir netiesiogiai, pats buvo dėl to kaltas – savo laiku, *„neturėdamas nei žmonos, nei vaikų nenorėjo priimti jokių testamentinių dovanojimų ir patarė juos skirti už save neturtingesniems“*[83]. Tačiau bylos eiga nežadėjo nieko gero: nors V. Jablonskis ir sumokėjo minėtą 7 rublių 49 kapeikų sidabru likutį, Vilniaus viešosios globos valdyba kreipėsi į Vilniaus gubernijos valdybą, kad ši duotų nurodymą Alešiškes aprašyti ir parduoti iš varžytinių[84]. Teismo spren-

[81] Plačiau apie tai žr. vadinamosios antrosios Jiezno dvaro eksdivizijos bylose – be jau minėtos (žr. 80 nuorodą), taip pat žr. *LVIA*, f. 447, ap. 3, b. 2714, 2715.

[82] Дело по отношению Виленского приказа общественного призрения о духовной сумме, обеспеченной по участках выделенных из имения Ездно Иозефы Моравской, *ten pat*, l. 1r.

[83] 1853 m. liepos [28] (rugpj. 9) d. S. Moravskio laiškas iš [Ustronės] E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, Moravskis S. *Z wiejskiej samotni: listy do Heleny i Franciszka Malewskich*, p. 252.

[84] Дело по отношению Виленского приказа общественного призрения о духовной сумме, обеспеченной по участках выделенных из имения Ездно Иозефы Моравской, *ten pat*, l. 21r–21v.

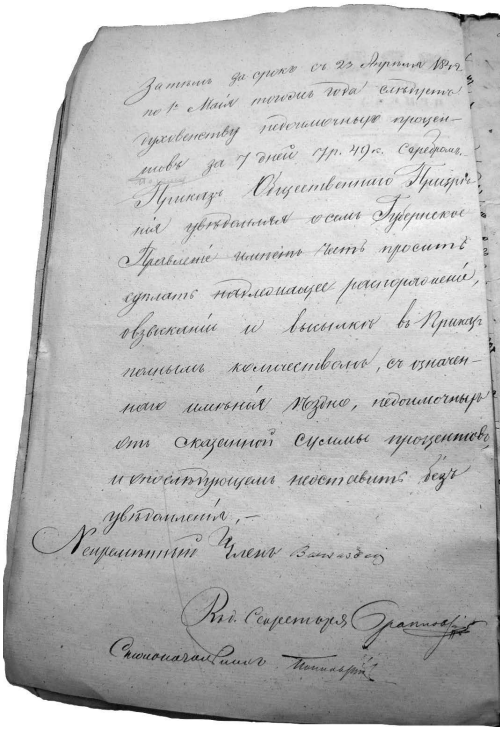

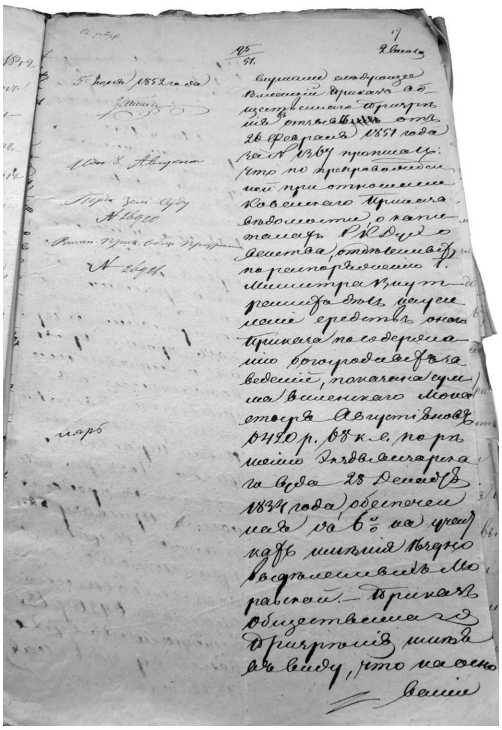

Vadinamosios Juozapos Moravskienės Jiezno bylos fragmentas. 1851 m. LVIA, f. 381, ap. 19, b. 1216, l. 17v–18r

dimas pribloškė tiek S. Moravskį, tiek ir V. Jablonskį. Nutarė bylą apskųsti, t. y. pateikti apeliaciją į Sankt Peterburgą, į Valdantijį Senatą. 1852 m. lapkričio pabaigoje, kol byla bus išnagrinėta Senate, Alešiškių dvaro aprašymas buvo pristabdytas[85]. Tuo tarpu ir Sankt Peterburge šią bylą ir toliau lydėjo nesėkmės: 1853 m. mirė S. Moravskio nusamdytas patikėtinis, taigi prapuolė ir jam sumokėti pinigai[86]. Ir nors kaip visuomet gelbėjo bičiuliai Malevskiai („*Mon sort est entre vos mains*“[87]), Ustronės Atsiskyrėliui jau neteko sužinoti galutinio teismo sprendimo. „*Toji nelaiminga byla Senate dėl Jiezno*, – rašė priešmirtiniame savo laiške, – *išsiurbia paskutines mano atsargas, iki šiol man neduodama jokio tikrumo, kad ji gali kaip nors ir gerai pasibaigti!*“[88]

Šios S. Moravskiui netikėtos ir tiek moralinių jėgų pareikalavusios bylos (o bylinėtis, kaip ir tėvas, nemėgo[89]) baigtis nežinoma. Aišku tik, kad 1855 m. pabaigoje Valdantysis Senatas galutinio sprendimo vis dar nebuvo priėmęs. Žinoma ir tai, kad, nepaisant E. Malevskienės ir naujo patikėtinio Aleksandro Langerto (Aleksander Langiertt *vel* Langert) pagalbos, V. Jablonskis nebuvo nusiteikęs optimistiškai: „*reikia manyti, kad įstatymo galia visas po Penčkovskių likęs žemės turtas, tarp jų – ir Alešiškių palivarkas, bus parduota iš varžytinių*“[90].

[85] *Ten pat*, l. 24v.

[86] 1853 m. geg. 11 (23) d. S. Moravskio laiškas iš Ustronės E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, Moravskis S. *Z wiejskiej samotni: listy do Heleny i Franciszka Malewskich*, p. 242–243.

[87] Mano likimas yra Jūsų rankose (pranc.). Žr. 1853 m. rugs. 10 (22) d. S. Moravskio laišką iš Ustronės E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, *ten pat*, p. 264.

[88] 1853 m. antrosios rugs. pusės S. Moravskio laiškas iš Ustronės E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, *ten pat*, p. 265.

[89] Plačiau apie tai žr. Moravskis S. *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825)*, p. 314–317 ir kt.

[90] 1855 m. lapkričio 28 (gruodžio 10) d. sudaryto V. Jablonskio testamento nuorašas, l. 5v.

Tačiau kaip ir jo giminaitis ir bičiulis S. Moravskis, bylos baigties, atrodo, taip ir nesužinojo – mirė Trakuose 1856 m. gruodžio 23 d. (1857 m. sausio 4) d.[91], prieš tai spėjęs savo paveldėtoju paskirti sūnėną Vladislovą Jablonskį (Władysław Jabłoński *vel* Владислав Яблонский)[92].

Kad ir kaip ten būtų buvę, iš kai kurių užuominų galima spėti, kad būta ir daugiau juridinių niuansų, susijusių ne tik su V. Jablonskio, bet ir su paties S. Moravskio nuosavybe. Juolab kad ta pati jau ne kartą minėta 1834 m. Jiezno eksdivizinio teismo nutartis palietė ne tik S. Moravskio pamotę, bet ir jo tėvą, privalėjusį ne tik sumokėti priteistus nesumokėtus mokesčius valstybei (6 tūkst. 101 sidabro rublį ir 24 kapeikas), bet ir atlyginti dar vieniems pretenzijų į Penčkovskių turtą pareiškėjams – Pažaislio kamaldulių vienuoliams (iš viso turėjo sumokėti 5 tūkst. 493 sidabro rublius ir 43 kapeikas)[93]. Tai, kad Vilniaus viešosios globos valdyba galėjo pasidomėti ir galbūt neišmokėtomis A. Moravskio skolomis, iš dalies patvirtina ir šios S. Moravskio laiškuose Malevskiams užuominos: *„Ponas S**[94] turi slepiamą nuo čionykščių gandų bylą Senate, nuo kurios laimingos baigties didelė dalis mano ir visas su manimi bičiuliškais saitais surištos didelės giminės[95] turtas priklauso“*[96]; *„Jau čia kaime pralaimėjau šešis tūkstančius sidabro rublių* [čia ir toliau pabraukta S. Moravskio. – *R. G.*], *kaip kad Tavo vyras*[97] *tiksliai žino, – už tai, kad mano protėvis iš Sant Pėlaži kalėjimo išpirko savo tautietį*[98]*. Galbūt (ko sau nelinkiu) dabar pralaimėsiu dvigubai tiek, už dar didesnes mano protėvių nuodėmes“*[99]; *„Skauda širdį, kad švenčiausia byla dėl kadaise mūsų bičiulių Abukavičių* [tikriausiai turimi omenyje Naugarduko apskrities bajorai, tarp jų – Naugarduko apskrities maršalo Mikalojaus Volskio (*Mikołaj Wolski*) žmona Juozapa Abukavičiūtė-Volskienė (*Józefa z Obuchowiczów Wolska*) bei jos seserys Ona Abukavičiūtė-Kaminskienė (*Anna z Obuchowiczów Kamińska*) bei Regina ir Ieva Abukavičiūtės (*Regina i Ewa Obuchowiczówny*). – *R. G.*] *godumo ir giminės keršto gali būti pralaimėta, nes jie kaip korsikiečiai veikia!“*[100]; *„Jeigu ir buvo pasaulyje garbingesnis ir neegoistiškesnis reikalas pasaulyje, tai tikriausiai mano – iš mano Tėvo ir Jab*[lonskio] *– iš mano Motinos paveldėtas“*[101] ir kt.).

Ir paskutiniame, atsisveikinimo su bičiuliais laiške, tyrėjų datuotame antrąja 1853 m. rugsėjo puse (tiksli data nežinoma) – vadinamoji Jiezno byla:

[91] Žr. Выпись из подлинных погребительных метрических книг Ново Трокского Римско Католического Приходского Костела, По прошению губернского секретаря Казимира Шеткевича с представлением наяв завещания Викентия Яблонского, l. 3r.

[92] 1855 m. lapkričio 28 (gruodžio 10) d. sudaryto V. Jablonskio testamento nuorašas, l. 5v.

[93] Žr. *Tabella summ funduszowych*, Производство по конкурсовому делу Пенчковских, ч. 2, l. 304r, 305r.

[94] T. y. S. Moravskio patikėtinis Sankt Peterburge Skšendzevskis (orig.: „Skrzędziewski“, vardo nustatyti nepavyko).

[95] T. y. Jablonskių.

[96] 1852 m. sausio 13 (25) d. S. Moravskio laiškas iš Ustronės E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, Moravskis S. *Z wiejskiej samotni: listy do Heleny i Franciszka Malewskich*, p. 209.

[97] T. y. P. Malevskis.

[98] 1819 m. liepos 19 (31) d. Paryžiuje gyvenęs S. Moravskio dėdė Semaška (jo vardo nustatyti nepavyko) vienam į bėdą Prancūzijoje patekusiam (kaip galima spręsti iš laiško, net įkalinto garsiajame Sant Pėlaži kalėjime) Voluinės gubernijos dvarininkui paskolino didelę pinigų sumą. Po dėdės mirties tapęs paveldėtoju S. Moravskis bandė šiuos pinigus išieškoti iš skolininko giminaičių, tačiau nesėkmingai. Žr. 1844 m. vasaros pabaigos S. Moravskio laišką iš Ustronės P. Malevskiui į Sankt Peterburgą, p. 87–89.

[99] 1852 m. spalio 1 (13) d. S. Moravskio laiškas iš Ustronės E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, *ten pat*, p. 229.

[100] *Ten pat*, p. 230.

[101] 1853 m. rugs. 10(22) d. S. Moravskio laiškas iš Ustronės E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, *ten pat*, p. 264.

Ustronės dvaras. Užrašas memorialinėje lentoje: „Čia 1838–1853 m. gyveno Ustronės (Jundeliškių) dvaro savininkas gydytojas, memuaristas, mąstytojas Stanislovas Moravskis“.
2006 m. A. Petrašiūno nuotraukos

„Norėčiau šią bylą laimėti labiau dėl meilės tiesai [čia ir toliau pabraukta S. Moravskio. – *R. G.*], *nei dėl godumo! Tai manęs jau, ma digne amie*[102], *nedomina, dar daugiau – niekada nedomino! Matei mane dirbantį savo krauju ir prakaitu, kai to reikėjo, dirbau ne blogiau už kitus. Tačiau laimėti bešališką, šventą, teisingą bylą tarp tokios gausybės niekšingų priešininkų, trokštančių visiškos savo garbingo artimo pražūties, būtų garbingas garbingų žmonių triumfas prieš besibylinėjančių bendrapiliečių gobšumą, prieš tą pinigų troškulį, kuriuo šiandien vos ne visas pasaulis susitepęs. Allons donc, mes amis!*[103] *Ne tik Marengas*[104] *ir visos Napoleono pergalės spindi po saule! Įsiveržkite kartu su vyru kaip kadaise Desaixas*[105] *ir nulemkite mūšio baigtį ir tegul aš mirties patale su dėkinga širdimi paprašysiu Dievo Jūsų užtarimo!“*[106]

Vietoje pabaigos

Savo garsųjį veikalą „Nuo Merkinės iki Kauno“ Stanislovas Moravskis rašė vadinamajai Jiezno bylai dar tik įsibėgėjant. Galbūt todėl ir aštuntoji, Jieznui skirta šio kūrinio dalis, tokia

[102] Mano garbioji bičiule (pranc.).
[103] Tad pirmyn, mano bičiuliai! (pranc.).
[104] Vienas Napoleono kampanijos Italijoje mūšių, įvykęs 1800 m. birž. 14 (26) d. Austrijos užimtoje Šiaurės Italijoje, Pjemonte, Marengo kaime, ir pasibaigęs visiška prancūzų pergale.
[105] Generolas Louisas Charlesas Desaixas de Veygouxas (1768–1812), Marengo didvyris, žuvęs tame mūšyje.
[106] 1853 m. rugs. antrosios pusės S. Moravskio laiškas iš Ustronės E. Malevskienei į Sankt Peterburgą, p. 266–267.

skaidri, tik su viena kita užuomina į „eksdivizijų dvasią“. Kitaip tariant, šio literato kūryboje prioritetas buvo atiduotas šlovingai šio miestelio ir dvaro *praeičiai*, o ne liūdnai jo laikų dabarčiai. Tai, kas *buvo*, S. Moravskiui visuomet atrodė geriau, šviesiau, gal tik su viena išimtimi – ši nuostata nebuvo taikoma jo numylėtai Ustronei. Tačiau šalia kūrybos buvo ir kasdienybė, buvo reali Jiezno kaimynystė su visomis nesibaigiančiomis to dvaro dalybų pasekmėmis. Skirtingai nei tėvai, savo amžinojo poilsio vieta jau iš anksto (tokia buvo jo paties valia) pasirinko ne Jiezną, bet Nemajūnus. Šio savo apsisprendimo nekomentavo. Galbūt tai buvo susiję su *„ta nelaiminga byla Senate dėl Jiezno“*, o galbūt su visai kitomis priežastimis – komplikuotais santykiais su tėvu, pabrėžtiniu savo atskirumo deklaravimu ar tiesiog Nemajūnų parapijos globa. Taigi Stanislovo Moravskio pavardė nepapildė Jiezno panteono. Vis dėlto vargu ar šiam miesteliui jautėsi esąs skolingas – juk paliko neįkainojamą jo istorijos liudijimą. *„Ar girdėjote, nors ir juokais, sakant, kad pasaulyje yra toks Jieznas?“* – retoriškai, o kartu ir ironiškai klausė savo rašinio pradžioje. Nuo 1858 m., kai S. Moravskio rašinys pirmą kartą buvo paskelbtas Vilniaus spaudoje, žinojo jau tikrai visi.

Inteligentiškasis pulkininkas Jonas Acus-Acukas

Mindaugas Tamošiūnas

Accus, *Akowie*, o lietuviškai *Acais* save vadinusi giminė buvo pasiturintys Kaūno gubernijos dvarininkai. Pralaimėjus 1863 m. sukilimą prieš carinę priespaudą, kuriame dalyvavo ir trys broliai iš minėtos šeimos, okupacinė Rùsijos valdžia stengėsi palaužti pasipriešinimo organizatorius, nubausdama sukilėliams vadovavusius bajorus. Vienas iš brolių Acų esą buvo ištremtas į Sìbirą, antrasis rekrutu išsiųstas į tarnybą Rusijos kariuomenėje, o trečiasis – darbininko ar tiesiog tarno teisėmis atiduotas į Jiẽzno dvarą. Būtent taip savo giminės istoriją ir jos išplitimą Jiezno apylinkėse kraštiečiui kun. Pranui Bieliauskui aiškino įvairiapusiška asmenybė – Lietuvos kariuomenės karininkas, chemikas, inžinierius ir akademikas Jonas Acus-Acukas[1]. Nors ši istorija skamba dramatiškai, vis dėlto bent jau dalį jos epizodų paneigia išlikę rašytiniai šaltiniai. Senosiose Jiezno Romos katalikų bažnyčios santuokos metrikų knygose pavardžių Acevičius, Acukas, Acus turėtojai pradedami minėti XIX a. pradžioje[2], tuo metu, kai vyko Prancūzìjos imperatoriaus Napoleono Bonaparto vadovaujamos didžiosios armijos žygis į Mãskvą.

Valstietis Martynas Acus (rusų kalba rašytose bažnytinėse metrikose – Acukas), Antano Acaus ir Liudvikos Sasnauskaitės sūnus ir būsimojo pulkininko senelis, dar gerokai iki 1863 m. sukilimo gyveno Jiezno miestelyje ir 1851 m., būdamas devyniolikos metų amžiaus, sumainė žiedus su Elena Daunoraite iš Licišką̃nų sodžiaus[3], sykiu persikeldamas gyventi į žmonos tėviškę. Jų sūnus Antanas Acus vedė Kotryną Dukavičiūtę, gyvenusią Jieznė[4], ir iš sodžiaus persikėlė gyventi į gimtąjį tėvo Martyno miestelį, kur 1885 m. pasaulį išvydo nauja gyvybė – Jonas Acus[5].

Paūgėjęs ir išvengęs daugybės ligų – kokliušo, tymų ar vočių, nuo kurių mirdavo daugybė tų laikų Jiezno ir Stãkliškių apylinkių mažamečių vaikų, J. Acus pradėjo žengti sunkiu keliu žinių link. Baigęs rusišką dviklasę Jiezno pradžios mokyklą, įsidarbino Jiezno valsčiaus valdyboje, kur ne tik pagilino bendrąsias ir ypač rusų kalbos žinias, kun. P. Bieliausko nuostabai, neretai pats formuluodamas teismo protokolus, bet ir užsidirbo pinigų tolimesniems mokslams, kuriuos tęsė Gardinė[6]. 1905 m. nuvykęs į Baĩstogę, J. Acus išlaikė 4 gimnazijos klasių kurso egzaminus ir netrukus įstojo į Lietuvoje įkurtą Rusijos kariuomenės karininkų kalvę – Vilniaus karo mokyklą. Karo mokslai truko trejus metus – po jų jiezniškis ant uniforminio munduro prisisiuvo leitenanto (*paporučiko*) antpečius ir pradėjo tarnybą 3-iame Kauno tvirtovės pėstininkų pulke[7]. Jaunam, išsilavinusiam karininkui į porą netiko paprasta, beraštė sodžiaus gyventoja – galbūt todėl 1909 m. J. Acus vedė bajorų Dominyko ir Feliksos (Felicijos) Že-

[1] Bieliauskas P. *Dienoraštis*, Vilnius, 2012, p. 440.
[2] 1774–1827 m. Jiezno Romos katalikų bažnyčios (toliau – RKB) santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 83.
[3] 1848–1860 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *ten pat*, l. 29.
[4] 1880–1897 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *ten pat*, l. 26.
[5] 1884–1887 m. Jiezno RKB gimimo metrikų knyga, *ten pat*, l. 67.
[6] Bieliauskas P. *Iš Slabados kaimo į Vilniaus katedrą*, Trakai, 2013, p. 70.
[7] *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, sud. V. Asevičius ir kt., Vilnius, 2002, t. 2, p. 26–27.

maitėlių dukrą Marijoną, užaugusią Sokoniū dvarelyje[8], kurį Žemaitėliai nuomojo iš Komarų giminės apie du dešimtmečius.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, J. Acui buvo patikėta rūpintis Mstislãvlio (Baltarusija) apylinkės vyrų mobilizacija. Netrukus jiezniškiui teko išbandyti jėgas ir koviniuose veiksmuose. Kartu su 159-ojo pėstininkų pulko kariais J. Acus peržengė Rusijos–Vokietìjos sieną ties Vištyčiais ir, tapęs kuopos vadu, 1914 m. rugpjūčio mėn. kovėsi Gumbìnės mūšyje. Spalio mėn. puolant Mošnos kaimą, J. Acui buvo lengvai kontūzyta galva ir krūtinė. Negana to, nuolatinė drėgmė ir buvimas pažliugusiuose apkasuose jiezniškiui sukėlė reumatizmą, kuris jį lydėjo ir vėlesniais metais. Po kautynių ties Volios Šidlovskos kaimu dabartinėje Lénkijoje dėl fronte sutrikdytos sveikatos kariškis buvo pripažintas netinkamu rikiuotės tarnybai. Vadovybė paskyrė jį Kronštãto tvirtovės Aleksejevo forto 3-ios geležinkelių kuopos vadu, o kiek vėliau išsiuntė į Taškeñtą (Uzbėkija), kur likusį Didžiojo karo laiką J. Acus praleido tarnaudamas intendantūros (aprūpinimo) daliniuose[9]. Nors ir buvo toli nuo gimtinės, jis gebėjo įsitraukti į visuomeninę veiklą – dalyvavo lietuvių seime Petrogradè (dab. Sankt Peterbùrgas), priklausė lietuvių tremtinių ir karių organizacijai, ilgą laiką jai vadovavo. Nepatvirtintais duomenimis, buvęs carinės Rusijos kariuomenės štabskapitonas J. Acus nuo 1918 m. galėjo tarnauti Raudonojoje armijoje ir dalyvauti kruviname Rusijos pilietiniame kare[10]. Kita vertus, anot išlikusių dokumentų, įsegtų į asmens tarnybos bylą, 1920 m. jis vis dar gyveno Taškentè, buvo vietos universiteto technikos fakulteto antro kurso studentas ir dirbo techniku viename iš fabrikų. Kad ir kaip būtų buvę, tik 1921 m. pradžioje jam pavyko išvykti iš revoliucijos liūne įklimpusios Sovietų Rusijos ir grįžus į Lietuvą pradėti tarnybą savo šalies ginkluotosiose pajėgose[11].

Technikos ir organizacijos komiteto pirmininkas pulkininkas inžinierius Jonas Acus-Acukas. Iš LCVA

Lietuvos kariuomenėje jiezniškis rūpinosi ta sritimi, kurią geriausiai išmanė – jo žinioje buvo karių aprūpinimas, uniformoms reikalingų medžiagų ir kito karinio inventoriaus įsigijimas bei įkainojimas. Tiesioginių viršininkų jis buvo atestuojamas itin gerai, vertinamas kaip puikiai išsilavinęs, apsiskaitęs, autoritetingas, gabus, ganėtinai ambicingas ir reiklus karininkas[12]. Todėl nenuostabu, kad, be tiesioginių pareigų, J. Acus turėjo ir daug papildomos veiklos – 1927 m. jis buvo išrinktas Karo mokslų draugijos centro valdybos pirmininku ir paskirtas karininkų laikraščio „Kardas“ redaktoriumi. Tapęs pulkininku, J. Acus vadovavo 1931 metų Lietuvos kariuomenės uniformos

[8] 1897–1918 m. Jiezno RKB santuokos metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 144.
[9] Jono Acaus-Acuko tarnybos byla, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – *LCVA)*, f. 930, ap. 5, b. 10, l. 13.
[10] *Lietuvos kariuomenės karininkai...*, p. 27.
[11] Jono Acaus-Acuko tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 2A, b. 116, l. 85–88.
[12] *Ten pat*, l. 24–25, 44.

modelį projektavusios komisijos darbams, asmeniškai rūpinosi jos siuvimu ir įvairių priedų užsakymu Vokietijoje[13].

Karininkas siekė tobulinti įgūdžius, įgyti naujų žinių, todėl 1930 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą. Veikiausiai šios švietimo įstaigos aplinkoje susipažino su būsima antrąja žmona – filosofijos mokslų daktare Antanina Domeikaite[14]. Beje, 4-ajame dešimtmetyje įvyko dar pora įdomių permainų pulkininko gyvenime. Pavardę Acukas, įrašytą jo gimimo metrikose, jiezniškis laikė rusinimo politikos padariniu, todėl pateikė prašymą leisti rašyti pavardę dviguba forma – „Acus-Acukas“. Pakito ne tik pavardė, bet ir deklaruojama religija. Galbūt pragmatiniais, galbūt idėjiniais sumetimais bent jau oficialiai jis tapo evangeliku reformatu. Turėjo nuosavą namą Kaunė, Trakų gatvėje, tačiau nenorėjo atitolti nuo širdžiai mielos provincijos – J. Acui priklausė žemės reformos metu gautas 15 hektarų sklypas Markùtiškių kaime (Jonavõs r.). Jiezne gyvenęs brolis Pranciškus su šeima[15] buvo svari paskata neužmiršti ir gimtinės.

Lemtingų 1940 m. įvykių išvakarėse J. Acus ėjo Lietuvos kariuomenės intendantūros Technikos ir organizacijos komisijos pirmininko pareigas. Sykiu jiezniškis užsiėmė aktyvia pedagogine veikla – skaitė paskaitas administracijos srities kariškiams Aukštuosiuose karininkų kursuose, Ekonominių studijų draugijoje ir Vytauto Didžiojo universitete, be kita ko, ėjo šios mokslo įstaigos Prekių pažinimo katedros vedėjo pareigas. Negana to, priklausė Inžinierių sąjungai ir nuolat rašė į spaudą technikos bei kariuomenės ūkio, buities tvarkymo reikalais. Nors pats J. Acus nedalyvavo kovose dėl Lietuvos Nepriklausomybės, jis daug nuveikė rūpindamasis laisvės kovų metu neįgaliais tapusiais kariais. Priklausydamas vadinamajam *„komitetui Karo invalidams šelpti“*[16], pulkininkas, padedamas inžinieriaus Jono Kriščiukaičio, suprojektavo Karo invalidų namus. Idėja buvo įgyvendinta 1935 m. – tada Kaune, K. Donelaičio gatvėje, Nepriklausomybės kovų veteranams atvėrė duris ir ėmė teikti prieglobstį iki šiol stovintis statinys[17].

Atslinkus 1940 m. vasarai, devyniolika metų trukusi J. Acaus tarnyba Lietuvos kariuomenėje baigėsi – praėjus vos mėnesiui po sovietų okupacijos, pulkininkas buvo paleistas į atsargą. Nuo šiol pagrindine atsargos karininko veikla tapo dėstymas. Jiezniškis dešimt metų (1940–1950 m.) darbavosi Vilniaus universitete, buvo Prekių mokslo katedros vedėjas, tapo docentu. Nuo 1950 m. J. Acus dėmesį sukoncentravo į chemiją. Dėstydamas Lietuvos žemės ūkio akademijos studentams, tapo chemijos mokslų kandidatu, ėjo Chemijos katedros vedėjo pareigas[18]. Jis nevengė imti į rankas plunksnos ne tik tarpukariu, bet ir sovietų okupacijos metais – šiuo laiku rašė įvairius vadovėlius. Kito ir šeimyninė situacija – apie trisdešimt metų jaunesnė Janina Žukaitė tapo bene trečiąja pulkininko žmona[19]. J. Acus buvo aukšto rango tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkas, todėl likdamas Lietuvoje smarkiai rizikavo savo šeimos saugumu, tačiau nei kalintas, nei ištremtas nebuvo. Tikėtina, kad Lietuvą okupavę bolševikai nusprendė

[13] *Ten pat*, l. 3–4.
[14] *Ten pat*, l. 13.
[15] *Ten pat*, l. 13, 27.
[16] *Ten pat*, l. 2.
[17] Naujųjų karo invalidų namų pašventinimas, *Karys*, 1935, nr. 23, p. 536.
[18] *Lietuvos kariuomenės karininkai...*, p. 27.
[19] Kanopkaitė R. Elitą ir kandžių suėstu paltu atpažinsi, *Kauno diena*, 2007, interneto prieiga http://kauno.diena.lt/dienrastis/menas/elita-ir-kandziu-suestu-paltu-atpazinsi-53627 (žiūrėta 2015 12 05).

Lietuvos prekybininkų, pramonininkų ir matininkų sąjungos pirmieji kursai. Centre – pulkininkas J. Acus-Acukas

neliesti pulkininko dėl anksčiau minėtos galimos tarnybos Raudonojoje armijoje Rusijos pilietinio karo metais.

Anot jiezniškio anūkės muzikologės Alinos Ramanauskienės, augusios senelio namuose, J. Acus buvo idealistas, tikras inteligentas: *„Jis didžiavosi, kad savo bibliotekoje turi Gėtės „Fausto“ pirmąjį leidimą, ir nemokėjo jokių buities darbų“*[20]. Okupacijos metais pulkininką lankė seni draugai, išvarginti nuolatinių persekiojimų, grįžę iš tremčių ir įkalinimo vietų. Dažnas iš jų, kaip buvęs užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys, ateidavęs kandžių sukapotu paltu, materialiai buvo nuskurdintas, tačiau išlaikė dvasinius turtus. Juos išlaikė ir senas karys – pulkininkas J. Acus, kurio mintyse dažniausiai sukdavosi du pagrindiniai klausimai: ar gyva jo dukra iš pirmosios santuokos Lilė (Julija) ir ar Lietuva atgaus Nepriklausomybę[21]. Nors jiezniškis peržengė 90 metų slenkstį, 1976 m. nutrūkęs gyvenimas[22] vis dėlto buvo per trumpas, kad leistų atsakyti į šiuos klausimus.

[20] *Ten pat.*
[21] *Ten pat.*
[22] *Lietuvos kariuomenės karininkai...*, l. 27.

Nuo kumečių sūnaus iki generolo. Vincas Grigaliūnas-Glovackis

Mindaugas Tamošiūnas

„Lietuvoje apie jį buvo daug kalbama ir rašoma, susidarė net mitai – legendos. Vieni jį gyrė, kiti peikė. Tačiau niekas negali užginčyti, kad velioniui netrūko energijos ar gerų norų Lietuvai tarnauti“[1], – 1964 m. prisimindamas anapilin išėjusį vieną pirmųjų Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kūrėjų, Jiẽzno miestelyje gimusį ir užaugusį Vincą Grigaliūną-Glovackį, rašė plk. Kazys Ališauskas. Šis kariškis iš tiesų buvo itin aktyvus ne tik 1918 m. paskelbtą Lietuvos Nepriklausomybę ginklu apgynusios kariuomenės telkimo darbuose, bet ir atgimusios valstybės visuomeniniame gyvenime. Tvirto charakterio ir didelio iniciatyvumo asmenybė, brendusi vargingoje beturčių darbininkų šeimoje, ilgainiui tapo svarbiu Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizatoriumi bei reikšmingu visuomenės veikėju.

Sunkus kelias žinių link

Pirmieji V. Grigaliūno-Glovackio gyvenimo metai buvo kupini išbandymų. 1885 m. rugpjūčio 9 d. (pagal senąjį Julijaus kalendorių) gimęs nesantuokinis Onos Grigaliūnaitės sūnus[2] augo vargingoje aplinkoje. Būsimojo generolo motina privalėjo išlaikyti ne tik savo naujagimį, bet ir motiną, jaunesnius brolius bei keturis mirusios sesers vaikus. Grigaliūnų šeima neturėjo nei nuosavos pirkios, nei žemės, nei kito turto, tad pagrindine jos maitintoja tapusi O. Grigaliūnaitė nuo ryto iki vakaro sunkiai dirbo anuomet Ignotui Kvintai priklausiusiame Jiẽzno dvare, o jaunasis Vincas dienas dažniausiai leisdavo užrakintame kambaryje, kad paliktas be priežiūros *„nekrėstų išdaigų“*[3].

Nepriteklių slegiama O. Grigaliūnaitė nenorėjo, kad jos sūnaus lauktų varganas likimas, tad penkiamečio vaiko auklėjimą patikėjo tuometiniam Jiezno klebonui Anzelmui Nonevičiui[4], kuris, anot kunigo Prano Bieliausko, buvo išskirtinių gabumų ir intelekto, be to, draugiškas ir nuoširdus žmogus[5]. Jiezno klebonijoje šeimininkavusi bajoraitė Marijona tapo pirmąja V. Grigaliūno-Glovackio mokytoja – imlus mokinys netrukus jau puikiai skaitė ir rašė lenkų kalba, taip pat patarnaudavo kunigui šv. Mišių metu. A. Nonevičių iškėlus į kitą parapiją, šios pamokos nutrūko, tačiau O. Grigaliūnaitė ir toliau atkakliai siekė suteikti sūnui išsilavinimą. Būdamas septynerių, Vincas pradėjo lankyti dviklasę Jiezno liaudies mokyklą, kurią 1894 m. baigė pirmuoju numeriu[6].

Tęsti mokslus aukštesnį išsilavinimą suteikiančioje mokymo įstaigoje trūko lėšų, tad jaunuolis privalėjo susirasti darbą. Netrukus jam pavyko įsidarbinti Bìrštono mokykloje lietuvių kalbos nemokėjusio mokytojo ruso padėjėju. Be vertimo ir kitų pagalbinių darbų mokykloje, V. Grigaliūnas-Glo-

[1] Ališauskas K. A. A. Vincas Grigaliūnas-Glovackis, *Karys*, 1964, nr. 6, p. 191.
[2] 1884–1887 m. Jiezno Romos katalikų bažnyčios gimimo metrikų knyga, *www.epaveldas.lt*, l. 68–69.
[3] 1923 m. Vinco Grigaliūno-Glovackio autobiografija, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – *LCVA*), f. 513, ap. 1, b. 29, l. 30.
[4] *Ten pat*, l. 30.
[5] Bieliauskas P. *Iš Slabados kaimo – į Vilniaus katedrą*, Trakai, 2013, p. 41–44.
[6] 1923 m. Vinco Grigaliūno-Glovackio autobiografija..., l. 30.

vackis sykiu privalėjo padėti pedagogui įvairiuose buities darbuose. Didelė darbo našta ir mažas atlyginimas vertė ieškoti kitos darbovietės, tad jiezniškis tapo Birštono konditerio Tutlauskio cukrainėje gamintų bandelių pardavėju. Šį darbą kurorte dirbo dvi vasaras, o laisvalaikį skyrė savarankiškam mokymuisi. XIX a. pab. Jieznė žiemos metu laikinai apsigyvendavo carinės Rusijos kariuomenės 106-ojo Ufimskio ir 169-ojo Naujųjų Trakų pėstininkų pulkų karininkai. Vienas jų, Gendvila, iš Vilniaus jaunajam Vincui atveždavo reikalingų vadovėlių, o jo mama dar kartą įrodė, kad puikiai suvokia švietimo svarbą. Ji skalbė kelių karininkų drabužius už tai, kad šie asmeniškai mokytų jos sūnų[7].

Generolas leitenantas Vincas Grigaliūnas-Glovackis. Iš LCVA

Materialinė Grigaliūnų būklė vis dar buvo prasta. Dėl sunkaus fizinio darbo pas konditerį Tutlauskį vaikinui sutraukdavo rankas, taigi jis buvo priverstas ieškoti kitų galimybių užsidirbti[8]. Reikėjo ruoštis ir artėjančiai žiemai, kaupti maisto atsargas, tad tekdavo ganyti turtingesnių apylinkės ūkininkų gyvulius, vietoj atlygio gaunant bulvių. V. Grigaliūnas-Glovackis pasinaudojo pasiūlymu ir tapo Aukštãdvario valsčiaus Skerdzinių (Skerdimų) dvare gyvenusio pono Filipavičiaus vaikų mokytoju. Suvokęs iš beturčių šeimų kilusių ir mokslo siekusių vaikų padėtį, greta tiesioginio darbo jiezniškis mokė iš Ìntuponių (Stãkliškių vls.) ir kitų apylinkės kaimų ateidavusias penkias neturtingų valstiečių atžalas. Materialią padėtį palengvino 1902 m. jo mamos O. Grigaliūnaitės ir Stasio Glovackio vedybos, tad jaunojo Vinco santaupos ėmė didėti sparčiau. Kaupdamas lėšas tolimesniems mokslams, V. Grigaliūnas-Glovackis beveik dvejus metus dirbo raštininko padėjėju Jiezno valsčiaus valdyboje. Galiausiai, sutaupęs 100 rublių, išvyko į Gařdiną, kur išlaikė egzaminus į Bal̃stogės realinę mokyklą, tačiau išleidęs visas santaupas buvo priverstas grįžti į tėviškę[9].

Grįžęs vėl vertėsi „namų profesoriaus“ amatu – šį kartą mokė netoli Stakliškių buvusiame Baudėjų dvare gyvenusių bajorų Žemaitėlių vaikus. Mokytojavimas šiuose namuose jiezniškiui veikiausiai neteikė didelio džiaugsmo – anot paties V. Grigaliūno-Glovackio, perspektyva būti „*nuolatiniu dvarininkų pastumdėliu*“ neatrodė tenkinanti, tad 1904 m. jis įstojo į Vilniaus karo mokyklą[10], pasirinkdamas pelningą ir gerbiamą karininko profesiją. XX a. pradžioje Rùsijos imperiją, kuriai po Abiejų Tautų Respublikos žlugimo priklausė ir Lietuva, krėtė neramumai. Pralaimėtas karas kur kas mažesnei Japònijai silpnino pasitikėjimo valstybe pagrindus, o žiaurus Sankt Peterbùrge protestavusių darbininkų išvaikymas naudojant ginklus tapo 1905 m. revoliuciją išprovokavusiu veiksniu. Negana to, dar nuo XIX a. pab. Rusijoje išplito fanatiškai nusiteikusių socialistų grupuotės, kurių išpuoliai, dažniausiai nukreipti prieš įtakingus valdininkus ar netgi viršutinę

[7] *Ten pat*, l. 30.
[8] Kavaliauskas V. *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2009, t. 2, p. 216.
[9] 1923 m. Vinco Grigaliūno-Glovackio autobiografija..., l. 30–31.
[10] *Ten pat*, l. 31.

imperijos grandį – valdančiosios dinastijos atstovus, – buvo savotiški to meto teroro aktai[11].

Natūralu, kad šie įvykiai darė poveikį ir į Vilnių atvykusiam V. Grigaliūnui-Glovackiui – istorinėje Lietuvos sostinėje pradėjo busti jo tautinis sąmoningumas. Kartu su kitu būsimuoju karininku Juozu Sapkausku jiezniškis įsijungė į karo mokykloje veikusią lietuvių kariūnų (*junkerių*) bendruomenę, kurios pasitarimai dažniausiai vykdavo Petro Vileišio namuose arba Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Entuziazmui kylant, kiek vėliau buvo sukurta savotiška lietuvių *„anarchistų-teroristų“* kuopelė. Anot paties jiezniškio, tikėta, kad *„išžudžius visus gudų gubernatorius ir žandarus pavyks prikelti Lietuvą iš kapų“*. Tačiau prie realių veiksmų taip ir neprieita, o „grupuotės“ vedlys kariūnas Vytautas Didžiulis buvo pašalintas iš karo mokyklos ir ištremtas į Sibirą[12].

Carinės Rusijos kariuomenės gretose

1907 m., po trejų mokslo metų, karo mokykla buvo baigta. Tais pačiais metais Vilniaus apygardos teismo sprendimu Stasys Glovackis buvo pripažintas V. Grigaliūno tėvu[13], todėl pastarasis įgijo teisę vadintis Glovackio pavarde. Kaip matyti iš archyvinių dokumentų, kurį laiką jis vadinosi tik šia pavarde, o vėliau, Nepriklausomos Lietuvos laikais, susigrąžino ir motinos pavardę – taip atsirado dvilypės pavardės (Grigaliūnas-Glovackis) vartosena. Jiezniškis sąmoningai pasirinko tarnybos vietą Uzbėkijoje, tolimajame Samarkánde, o ne Lietuvoje, kad nereikėtų dalyvauti baudžiamosiose akcijose, kurias prieš revoliucionierius vykdė kariuomenė. Atvykęs į Turkestãną, lietuvis leitenantas (*praporščikas*) tikriausiai pasijuto vienišas – pulke jis buvo ne tik vienintelis karininkas iš Lietuvos, bet ir vienintelis katalikas. Kitokios kultūros tarnybos draugai ir tiesioginiai viršininkai į lietuvį žvelgė įtariai, nevengė išnaudoti jauno karininko ir užvertė įvairiais darbais; jis ėjo kuopos jaunesniojo karininko, atsargos sandėlių ūkvedžio ir karinio viršininko adjutanto pareigas. Ryšius su lietuvių kultūra padėjo palaikyti vietos dvasininkija – Taškeñto klebonas Justinas Pranaitis ir vikaras Bronislovas Rūtenis, kurie savo veikla ir idėjų sklaida dar labiau sustiprino tautines V. Grigaliūno-Glovackio nuostatas[14].

1909 m. jis vedė bajoraitę Vandą Heliudorą Ruseckaitę, kaip pats teigė, *„lenkų kultūros, bet nepaprasto lietuvio“*, Vilniaus teismo pirmininko dukrą. Turkestanė gimė visi trys jo vaikai: dukros Birutė ir Pajauta mirė neišlaikiusios specifinių vietos klimato sąlygų, išgyveno tik sūnus Gediminas[15]. 1910 m. V. Grigaliūnas-Glovackis buvo perkeltas į 6-ąjį Turkestãno šaulių pulką, kur ėjo mokomosios komandos jaunesniojo karininko, pulko mobilizacijos stalo vedėjo, pulko teismo raštininko, ginklų prižiūrėtojo ir kitas atitinkamo pobūdžio pareigas – taip įgijo įvairių administracinių įgūdžių, vėliau itin pravertusių organizuojant Lietuvos kariuomenę. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, jiezniškis įrodė savo gebėjimus ir mūšio lauke. 1915 m. kovo mėn., būdamas kuopos

[11] Thompson J. M. *Russia and the Soviet Union*, Boulder, 2009, p. 177, 196–198.
[12] 1923 m. Vinco Grigaliūno-Glovackio autobiografija..., l. 31.
[13] 1884–1887 m. Jiezno Romos katalikų bažnyčios gimimo metrikų knyga..., l. 69.
[14] 1923 m. Vinco Grigaliūno-Glovackio autobiografija..., l. 31.
[15] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 216.

vadu, V. Grigaliūnas-Glovackis sėkmingai vadovavo kariams, kurie puolė vokiečių pozicijas, paėmė belaisvių ir ginkluotės, o kiek vėliau įvykdė užduotį kelias dienas sulaikyti priešo puolimą. Už šias operacijas karininkas buvo apdovanotas Šv. Jurgio aukso kardu, Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio kryžiumi ir pakeltas į kapitonus. Nepavyko išvengti ir sužeidimų – trečiasis iš jų, patirtas 1915 m. liepos mėn., buvo itin sunkus. Dėl jo apie pusmetį teko gydytis Rusijos sostinėje Petrogradė (dab. Sankt Peterbùrgas), tačiau pasekmės buvo juntamos ir vėliau. Grįžęs į tarnybą V. Grigaliūnas-Glovackis buvo pripažintas nebetinkamu rikiuotės tarnybai ir paskirtas į štabą[16].

Rusijos kariuomenė fronte neprilygo vokiečių kariams, o padėtį dar labiau sunkino vidiniai neramumai, revoliucija ir kylantis pilietinis karas. Padėčiai tapus nebekontroliuojama, pulkininko leitenanto laipsnio laukęs V. Grigaliūnas-Glovackis pasitraukė į Poltãvą (dab. Ukraìnai priklausantis miestas), kur įsijungė į Lietuvių komiteto veiklą, stengėsi padėti rytuose gyvenantiems tautiečiams tremtiniams. Plėsti komiteto veiklą buvo sunku, ypač miestą užėmus bolševikams. Čia apsistoję lietuviai tremtiniai, kurių nemažą dalį sudarė inteligentai, buvo priversti šluoti gatves ar pjauti medieną. Tačiau situacija kito itin greitai – 1918 m. kovo mėn. bolševikai buvo išvyti iš Poltãvos. Buvę karo mokyklos laikų draugai siūlė V. Grigaliūnui-Glovackiui prisijungti prie ukrainiečių organizuojamų dalinių, bet jiezniškis atsisakė: skyrė daugiausia dėmesio Lietuvių komiteto veiklai, ryšiams su į Rusijos gilumą karo metu pasitraukusiais lietuviais ir pačia Lietuva palaikyti, rūpinosi sudaryti sąlygas tremtiniams grįžti į Vilnių. Praūžusio karo nukamuotos Lietuvos padėtis buvo sunki, tad į Kìjevą atvykę Martynas Yčas ir Jonas Vileišis numalšino V. Grigaliūno-Glovackio entuziazmą vykti į Lietuvą. Išgirdus žinias apie itin blogą istorinės Lietuvos sostinės būklę, anot paties jiezniškio, pasidarė baugu galvoti apie grįžimą į Vilnių. Vis dėlto netrukus abejones išsklaidė padrąsinantis vilniečio Liudo Giros laiškas, o Nepriklausomybę paskelbusios Lietuvos link pajudėjo keturi ešelonai kartu su pačiu V. Grigaliūnu-Glovackiu[17].

Lietuvos kariuomenės priešakyje

1918 m. pab. suvokta, kad Lietuva privalo turėti stiprias ginkluotąsias pajėgas. Vasario 16 d. Nepriklausomybės deklaracijos neužteko – kaip parodė netolima ateitis, galimybę gyventi ir kurti laisvoje šalyje teko ginti nuo antpuolių iš trijų pusių. Šiuo sunkiu metu į gimtinę grįžęs aukšto rango karininkas lietuvis buvo itin svarbus kuriamai Lietuvos kariuomenei. Spalio pabaigoje su Lietuvos Valstybės Tarybos nariais susitikęs jiezniškis buvo įgaliotas pradėti formuoti 1-ąjį pėstininkų pulką, į kurį pradėjo rinktis pirmieji savanoriai. Kariai laikinai apsistojo Jurgio (dab. Gedimino) prospekte buvusių Valstybės Tarybos rūmų pirmame aukšte. Kaip vėliau prisiminė pats generolas, tuometinės sąlygos buvo itin prastos, tačiau savanoriai *„visus nepatogumus pernešdavo labai kantriai“*[18]. Įdomu, kad anuomet Vilniuje buvo organizuojamos net keturios kariuomenės. Dalinius telkė taip pat pagrindinėje miesto gatvėje įsikūrę vokiečiai, kurie skelbė besiruošiantys kovai su bolševikais. Ùžupyje į generolo Vaclovo Ivaškievičiaus formuojamą „Gudų–lie-

[16] 1923 m. Vinco Grigaliūno-Glovackio autobiografija..., l. 32.
[17] *Ten pat*, l. 32–33.
[18] *Ten pat*, l. 33–34.

tuvių diviziją“ stoti kvietė lenkai, o Verkių gatvėje buvo pradėti organizuoti ir Raudonosios armijos daliniai. Anot V. Grigaliūno-Glovackio, Lietuvos kariuomenę kūrusių žmonių *„kišenės“* buvo tuščios, tad darbai buvo pradėti *„laužant pamatinį Napoleono dėsnį, kad karui reikalingi trys dalykai: pinigai, pinigai ir dar kartą pinigai“*[19].

Tačiau be jokio atlygio dirbusių, vien idėjos vedamų Lietuvos kariuomenės karininkų ir karių savanorių gretos didėjo ir stiprėjo, o 1-asis pėstininkų pulkas persikėlė į buvusias artileristų kareivines Šnìpiškėse. Žinoma, sąlygos ir čia nebuvo geros – kariai turėjo miegoti ant kietų gultų, o neretai – tiesiog ant grindų, pasitiesę šiek tiek šiaudų. Lapkričio 10 d. šio dalinio savanoriai su V. Grigaliūnu-Glovackiu priešakyje apgynė Lietuvos Valstybės Tarybos rūmus, į kuriuos įsiveržti bandė Tarybos veiklai nepritariantys asmenys ir demoralizuoti, pakrikę vokiečių kariai. Buvo būtina telkti lietuvius į vieną bendrą darbą, tad dailininko Antano Žmuidzinavičiaus bute bandyta susitarti su Vilniuje veikusiais, į bolševikų pusę krypusiais Vinco Mickevičiaus-Kapsuko šalininkais. Tačiau pastarieji Lietuvą įsivaizdavo tik tuometinės Sovietų Rusijos sudėtyje, todėl derybos nutrūko. Dviem 1-ojo pėstininkų pulko kuopoms įsitvirtinus minėtose kareivinėse, V. Grigaliūnas-Glovackis kelioms dienoms išvyko į Smurgáinius, iš kur tikėjosi parsivežti vargingai gyvenusią uošvę su jos dukromis[20].

Būtent tuo metu, kai jis buvo išvykęs, 1918 m. lapkričio 23 d. Lietuvos ministras pirmininkas ir krašto apsaugos ministras Augustinas Voldemaras pasirašė įsakymą, kuris laikomas oficialia Lietuvos kariuomenės organizavimo pradžia. Netrukus susiklostė kurioziška situacija. 1-ojo pėstininkų pulko vadu buvo paskirtas karininkas Jonas Galvydis-Bykauskas. Veikiausiai dėl prasto komunikavimo Lietuvos vyriausybės vadovas nebuvo informuotas, kad minėtas pulkas jau įkurtas ir sėkmingai plečiasi, tad J. Galvydis-Bykauskas pradėjo organizuoti dalinio štabą iš naujo. V. Grigaliūnas-Glovackis buvo priverstas vykti pas naująjį 1-ojo pėstininkų pulko vadą ir, paaiškinęs situaciją, perleido jam savo pareigas, kaip pats teigė, *„su dideliu skausmu ir apsivylimu“*. Aktyvumu savo tiesioginę vadovybę pralenkęs ir sunkiu darbu subūręs pirmuosius Lietuvos kariuomenės dalinius, V. Grigaliūnas-Glovackis staiga buvo atskirtas nuo savo paties „kūdikio“, tad jautė nuoskaudą ir netgi ketino visiškai atsiriboti nuo tolimesnio Lietuvos ginkluotųjų pajėgų formavimo[21].

Vis dėlto įžeistos ambicijos liko nuošalyje. 1918 m. gruodžio 7 d. V. Grigaliūnas-Glovackis buvo paskirtas formuojamo 2-ojo pėstininkų pulko ūkio skyriaus viršininku, o to paties mėnesio pabaigoje tapo pulko vadu ir energingai organizavo dalinį, verbavo savanorius, bandė užtikrinti jų aprūpinimą, gauti lėšų kareivių ekipuotei ir maistui[22]. Kaip ir anksčiau, jiezniškis, stengdamasis paspartinti pulko formavimo procesą, nevengė priimti savavališkų sprendimų. Pavyzdžiui, be savo tiesioginio viršininko, krašto apsaugos ministro žinios įsakė į Vilkavìškį išvykusiai kuopai šioje apskrityje įvesti karo padėtį, paskelbti jaunų vyrų mobilizaciją ir suformuoti naują kuopą, o kad ji būtų tinkamai aprūpinta – rekvizuoti nustatytą kiekį drabužių, arklių, balnų ir atliktų kratų metu konfiskuoti pas gyventojus rastus ginklus[23]. V. Grigaliūnas-Glovackis buvo griežtas, kompromisų nepripažįstantis

[19] *Ten pat*, l. 34.
[20] *Ten pat*, l. 35–36.
[21] *Ten pat*, l. 36.
[22] Surgailis G. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*, Vilnius, 2014, p. 11–14.
[23] *Ten pat*, p. 32.

Prie Nepriklausomybės gynėjų savanorių kapų Jiezne jų vaikai kartu su prelatu Vincentu Vaičiuliu. 1931 m. A. Šulco nuotr.

žmogus. Vadovaujamame pulke jiezniškis stengėsi įvesti drausmę, tačiau ne visada tinkamomis priemonėmis. 1919 m. vasario mėn., nelaukdamas nurodymų iš tiesioginių viršininkų, jis suformavo pulko karo lauko teismą. Pulko vadas įsakė suimti iš bolševikų užimtų teritorijų atvykstančius prekeivius. Jei po tardymo paaiškėtų, kad jie nėra bolševikų šnipai, reikėtų juos paleisti, *„dėl visa ko įkrėtus po 25 rykštes“*[24]. Krašto apsaugos ministro kantrybė išseko, kai Petrašiūnuose prie Kaūno buvo suimti du apie Lietuvos kariuomenę gyventojus klausinėję žydai, kurie po tardymo apkaltinti šnipinėjimu bolševikams, nuteisti mirties bausme, ir, pritariant pulko vadui, pakarti ir įmesti į Nemunė iškirstą eketę[25].

Negana to, pulko vadas buvo nepatenkintas ir dalies Lietuvos valdininkų veiksmais. Vieno susirinkimo metu pulko karininkų akivaizdoje V. Grigaliūnas-Glovackis piktinosi, kad teisingumo ministras Petras Leonas iš kalėjimo paleido tris bolševikų ideologiją skleidusius asmenis – Plečkaitį, Serbentą ir Butkų, kuriuos kiek anksčiau buvo sulaikę 2-ojo pėstininkų pulko kariai. Kaip teigė dalis apklaustų dalinio karininkų, pulko vadas įsikarščiavęs, o galbūt juokaudamas pasakė, kad P. Leonui už minėtą sprendimą reikia *„įkrėsti 25 rykštes“*, o jeigu nuo paleistų bolševikų rankos žus bent vienas pulko karininkas ar kareivis, ministrą reikėtų sušaudyti[26]. Vasario 23 d. už įgaliojimų viršijimą krašto apsaugos ministras nušalino V. Grigaliūną-Glovackį nuo 2-ojo pėstininkų pulko vado pareigų, tačiau pastarasis šiam įsakymui nepakluso. Galima pritarti Gintautui Surgailiui, kad iš Jiezno kilęs karininkas nenorėjo

[24] 1919 m. rugpjūčio 10 d. V. Grigaliūno-Glovackio kaltinamasis aktas, *LCVA*, f. 507, ap. 6, b. 716, l. 2–3.

[25] 1919 m. vasario 26 d. karininko Antano Budrio parodymai, *LCVA*, f. 507, ap. 6, b. 717, l. 29–30.

[26] 1919 m. vasario mėn. karininko Merkio apklaustų 2-ojo pėstininkų pulko karininkų tardymo medžiaga, *ten pat*, l. 4–7.

Šeštojo pėstininkų Margirio pulko kariai linksminasi su jiezniečiais per Šv. Velykų šventę

apsiriboti vien tiesioginėmis kario pareigomis: *„Jis manė, kad valstybės kūrimas, valdžios institucijų formavimas yra visų aktyvių Lietuvos piliečių, tarp jų ir karininkų, reikalas“*[27].

Krašto apsaugos ministras Mykolas Velykis vasario 24 d. paliepė savo adjutantui karininkui Vytautui Landsbergiui vykti į 2-ojo pėstininkų pulko štabą ir išsiaiškinti padėtį su pačiu pulko vadu. Netrukus V. Grigaliūnas-Glovackis svečiui išdėstė savo argumentus. Jis tikino, kad visada pakluso ministro įsakymams, neigė pažeidęs drausmę ir tvirtino, kad esama situacija susiklostė dėl dviejų karininkų rezgamų intrigų. Atvykti į Kaūną jis esą negalėjo, nes pulko gydytojas pripažino jį sergant raumenų reumatizmu ir *„bendru nervų suirimu“*[28]. Įsižeidęs dėl jam skiriamų priekaištų, V. Grigaliūnas-Glovackis teigė, kad negali palikti pulko tol, kol paskirtas naujas vadas karininkas Konstantinas Šalkauskas neįsigilins į šio dalinio organizavimo ypatybes. *„Apleisti pulką, kad mane už melagingas žinias katorgon uždarytų, negaliu. Kuomet aš suorganizuosiu pulką kaip reikiant, uždėsiu tvirtą Tėvynės meilės ir drausmės pamatą, apvilksiu, aprėdysiu ir apginkluosiu, tuomet imkite mane nors ir karkite“*[29], – emocingai pareiškė jiezniškis. V. Landsbergis ataskaitoje ministrui taip pat teigė, kad V. Grigaliūnas-Glovackis išreiškė nepasitenkinimą kariuomenės štabo ir intendantūros darbu. Pulko vado priekaištų susilaukė net ir Ministrų Taryba, kurios sprendimus, anot jo, reikia atidžiai vertinti. V. Grigaliūnas-Glovackis pateikė pavyzdį – savo paties gimtinėje Jiezne vykusias kovas su bolševikais. Pasak jo, vadovybė Jiežną puolusiems daliniams *„nevykusiai parinko“* karininką Stasį Zaskevičių. Šio sprendimo rezultatas, kaip manė

[27] Surgailis G. M*in. veik.*, p. 49–50.

[28] 1919 m. vasario mėn. 2-ojo pėstininkų pulko gydytojo liudijimas apie V. Grigaliūno-Glovackio sveikatą, *LCVA*, f. 507, ap. 6, b. 716, l. 48; 1919 m. vasario 24 d. karininko Vytauto Landsbergio pareiškimas krašto apsaugos ministrui Mykolui Velykiui, *LCVA*, f. 507, ap. 6, b. 717, l. 22.

[29] *Ten pat*, l. 22.

V. Grigaliūnas-Glovackis, buvo *„bereikalingas, beprasmiškas mūsų brangių brolių kareivių žudymas“*[30]. Galiausiai jiezniškis pareiškė, kad atleisti iš einamų pareigų jį gali tik Valstybės Tarybos Aukščiausiasis Prezidiumas[31].

Netrukus, kovo 4 d., krašto apsaugos ministras M. Velykis pakartotinai nušalino V. Grigaliūną-Glovackį nuo 2-ojo pėstininkų pulko vado pareigų, tačiau jiezniškis ir vėl nesiruošė vykdyti įsakymo. Tik po derybų su tiesioginiais viršininkais jis sutiko atvykti į Kauną, kur jam turėjo būti paskirtas namų areštas. Tačiau veiklumu išsiskyręs būsimasis generolas dar tos pačios dienos vakare vienam iš savo pulko karininkų pranešė, kad jau pasveiko ir gali grįžti į tarnybos vietą. Kovo 5 d. ryte prie buto, kuriame buvo apsistojęs jiezniškis, atvyko kelių karininkų vadovaujamas raitųjų žvalgų būrys, kad iškilmingai parlydėtų pulko vadą į tarnybos vietą. Teritoriją saugojusi Kauno komendantūros karių sargyba netrukus buvo nuginkluota, o V. Grigaliūnas-Glovackis grįžo į Panemùnę, kur buvo dislokuotas 2-asis pėstininkų pulkas[32]. Dar tą pačią dieną jiezniškis sulaukė Prano Liatuko vizito. Šis karininkas krašto apsaugos ministro įsakymu turėjo perimti pareigas iš pulko vado, tačiau pastarasis atsisakė jas perduoti ir pareiškė, kad Valstybės Tarybos Aukščiausiasis Prezidiumas įsakė jam nepaklusti krašto apsaugos ministrui, nes netrukus visas tuometinis ministrų kabinetas būsiąs paleistas[33].

Pažymėtina, kad veikli, aktyvi, charizmatiška V. Grigaliūno-Glovackio asmenybė turėjo tvirtą savo pulko karininkų palaikymą. Reikalavimą krašto apsaugos ministrui palikti jiezniškį 2-ojo pėstininkų pulko vadu pasirašė net 34 šio dalinio karininkai[34]. Jie akcentavo V. Grigaliūno-Glovackio nuopelnus formuojant pulką itin sunkiomis sąlygomis, sumanų vadovavimą kariams ir ištikimybę Lietuvai[35]. Nepaisant to, kovo 8 d. V. Grigaliūnas-Glovackis galiausiai buvo areštuotas už savivalę. Tačiau suirutė pulke tęsėsi. Netrukus paaiškėjo, kad, kaip teigė karininkas Pranas Mačiulis, pulke tarnavusių gimnazistų ir ateitininkų paskatinti kariai ir dalis karininkų ruošiasi su ginklais žygiuoti į Prezidentūrą reikalauti išlaisvinti V. Grigaliūną-Glovackį ir vėl paskirti jį pulko vadu. Žygis įvyko, o gegužės 4 d. V. Grigaliūnas-Glovackis grįžo į ankstesnes pareigas. Kaip rašo G. Surgailis, išsyk sumažėjo įtampa ir priešprieša, tvyrojusi pulke – kariai ruošėsi išvykti į frontą[36].

Netrukus V. Grigaliūnas-Glovackis vedė savo pulką į pergales prieš bolševikus. Kelis mėnesius praleidęs fronte, 1919 m. spalio mėn. karininkas už narsų ir sumanų vadovavimą kariams buvo apdovanotas 1-ojo laipsnio kryžiumi „Už Tėvynę“, o tų pačių metų lapkričio mėn. pasižymėjo kautynėse su bermontininkais: *„Pats vedė jam pavestą pulką, pralaužė pirmutines priešo linijas ir nepaisant stipraus pasipriešinimo atmetė priešą iš priekinių pozicijų į gilumą“*[37]. Dėl sėkmingo vadovavimo pulkui jiezniškis, kuriam buvo suteiktas pulkininko laipsnis, 1920 m. tapo II divizijos vadu. Prasidėjo sunkiausios kovos su kaimynine Lėnkijos valstybe. Dėl Augustãvo miškuose ir Seinuosė patirtų nesėkmių kaunantis su stipresnėmis lenkų ginkluotosiomis

[30] *Ten pat*, l. 22–23.
[31] *Ten pat*, l. 23.
[32] Surgailis G. *Min. veik.*, p. 51–52.
[33] 1919 m. kovo 5 d. karininko Prano Liatuko raportas krašto apsaugos ministrui, *LCVA*, f. 507, ap. 6, b. 717, l. 76.
[34] 1919 m. 2-ojo pėstininkų pulko karininkų prašymas krašto apsaugos ministrui, *ten pat*, l. 81.
[35] 1919 m. vasario 22 d. 2-ojo pėstininkų pulko karininkų prašymas ministrų kabinetui, *ten pat*, l. 99.
[36] Surgailis G. *Min. veik.*, p. 52, 54–56.
[37] V. Grigaliūno-Glovackio pristatymo apdovanojimui citata iš Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 218.

pajėgomis V. Grigaliūnas-Glovackis buvo priverstas pasitraukti iš einamų pareigų – jis buvo paskirtas ypatingųjų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, o vėliau, pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, laikinai ėjo Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo Mobilizacijos skyriaus viršininko pareigas[38]. Anot plk. K. Ališausko, V. Grigaliūnas-Glovackis turėjo išskirtinių organizacinių ir administracinių gabumų, kurie jam padėjo greitai ir sėkmingai organizuoti pulkus ir telkti savanorius. Kita vertus, mūšio lauke šiam karininkui trūko manevravimo žinių, tad operatyvinius planus dažniausiai parengdavo jo pavaldiniai[39].

Politinių intrigų sūkuryje

1926 m. rinkimus į Lietuvos Seimą laimėjus valstiečiams liaudininkams ir socialdemokratams, o kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininku tapus plk. ltn. Kaziui Škirpai, buvo pradėtas Lietuvos ginkluotųjų pajėgų perorganizavimas. Manyta gerokai sumažinti išlaidas, optimizuojant štabuose dirbančių kariškių skaičių, taip pat paleidžiant į atsargą vyresnius, prie pakitusių sąlygų nenoriai prisitaikančius, sveikatos problemų turinčius karininkus. Nepaisant nuopelnų Nepriklausomybės kovų metu, V. Grigaliūnas-Glovackis buvo senosios, carinės Rusijos kariuomenėje subrendusių karininkų kartos atstovas, be to, turėjo sveikatos sutrikimų, tad netrukus buvo neigiamai atestuotas ir paleistas į atsargą[40]. Jis nesutiko su tokiu vertinimu ir manė, kad vis dar gali būti naudingas Lietuvos kariuomenei.

Šios asmenybės svorį tuometinėje visuomenėje rodo ir tai, kad jiezniškio paleidimo į atsargą aplinkybės tapo viešų ginčų spaudoje objektu. Gindamas savo garbę, atvirą laišką laikraštyje „Rytas“ paskelbė ir pats V. Grigaliūnas-Glovackis. Jame teigė, kad jo išprašymas iš kariuomenės buvo svariomis priežastimis neparemta *„aiški neteisybė“*. Pulkininkas kritikavo sprendimą priėmusį K. Škirpą kaip nepatyrusį, jokio stažo neturintį karininką, nepajėgiantį tinkamai vykdyti *„kariuomenės vairininko“* pareigų[41]. Jiezniškis itin kritiškai vertino ir naująją civilinę valdžią, atvirai vadindamas ją *„penktąja kolona“* ir teigdamas, kad jos veikla nuves Lietuvą *„Maskvos glėbin“*[42]. Neketindamas taikstytis su šia tikra ar tariama grėsme, V. Grigaliūnas-Glovackis kartu su bendražygiais pradėjo leisti laikraštį „Tautos valia“, kuriame nuolat kritikavo kairiųjų valdžią. Užkulisiuose pradėjo bręsti karininkų rengiamas ginkluotas perversmas. Politinė policija sekė situaciją, V. Grigaliūną-Glovackį savo ataskaitose minėjo kaip vieną iš aktyviausių perversmui besirengiančių veikėjų[43].

Nenuostabu, kad kairiesiems palanki spauda apie V. Grigaliūno-Glovackio veiklą ir nuostatas, kurios buvo artimos tautininkams ir krikščionims demokratams, atsiliepė itin kritiškai, pateikdama neigiamą jiezniškio charakteristiką, užgauliai vadindama jį *„fašistu“*, *„katalikiškuoju didvyriu“*[44], *„budeliu“*[45] ir *„Napoleonu iš kanapių“*, kaltindama karininką dėl knygnešio, Lietuvos socialistų veikėjo Jurgio Smolskio mirties ir primindama Nepriklausomybės kovų laikų istoriją su dviem Nemune paskandintais asmenimis, apkaltintais šnipinėjimu bol-

[38] *Ten pat*.
[39] Ališauskas K. *Min. str.*, p. 192.
[40] Jankauskas V. *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*, Vilnius, 2004, p. 346, 349.
[41] Grigaliūnas-Glovackis V. Atviras laiškas, *Rytas*, 1926, nr. 210, p. 1.
[42] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 219.
[43] Jankauskas V. *Min. veik.*, p. 354–355.
[44] Kortas atidengus, *Lietuvos žinios*, 1926, nr. 221, p. 1.
[45] Jurevičiūtė A. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos kūrimas, *Karo archyvas*, 2000, t. 16, p. 139.

Lietuvos Respublikos Prezidento Antano Smetonos apsilankymo Biržuose metu. Pirmas iš dešinės – Prezidento adjutantas gen. V. Grigaliūnas-Glovackis. 1927 m.

ševikų naudai[46]. „Tautos valios“ tonas nepatiko ir valdžiai, tad išleidus aštuntą laikraščio numerį, jo redaktorius V. Grigaliūnas-Glovackis buvo suimtas ir uždarytas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą[47]. Tačiau perversmas jau buvo parengtas – 1926 m. gruodžio 17 d. tankai įriedėjo į Prezidentūros kiemą. V. Grigaliūnas-Glovackis buvo išvaduotas, paskelbtas Kauno komendantu, o nuvykęs pas Švėdijos konsulą Lietuvoje pareiškė, kad kartu su karininkais Povilu Plechavičiumi ir Vladu Skorupskiu *„neoficialiai veiks greta Vyriausybės kaip savotiškas gerovės komitetas“*[48]. Akivaizdu, kad, kaip ir nemaža dalis kitų to meto aukšto rango karininkų, jiezniškis turėjo ambicijų daryti įtaką ne tik kariuomenei, bet ir aukščiausiems civilinės valdžios pareigūnams.

Netrukus V. Grigaliūnas-Glovackis grįžo tarnauti į kariuomenę, ėjo ypatingųjų reikalų karininko prie krašto apsaugos ministro pareigas. Artimi ryšiai su į valdžią atėjusių tautininkų veikėjais veikiausiai paspartino aukštesnio laipsnio suteikimą – 1927 m. sausio mėn. jis buvo pakeltas į generolus leitenantus, o 1928 m. Vytauto Didžiojo karo muziejuje iškilmingai apdovanotas 2-ojo laipsnio Vyčio kryžiaus ordinu[49]. V. Grigaliūnas-Glovackis prisidėjo ir prie Savanorių sąjungos kūrimo. Anot Aušros Jurevičiūtės, jiezniškis buvo vienas iš aktyviausių šios organizacijos steigėjų, rengdavo savanorių susirinkimus, buvo renkamas įvairių valdybų nariu[50].

[46] Napoleonai iš kanapių, *Lietuvos žinios*, 1926, nr. 247, p. 3.
[47] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 219.
[48] Vaičenonis J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, Vilnius, 2004, p. 68.
[49] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 219.
[50] Jurevičiūtė A. Savanorių kūrėjų vienijimosi idėjos įgyvendinimas 1926 metų rudenį, *Parlamento studijos*, 2009, nr. 8, interneto prieiga http://www.parlamentostudijos.lt/Nr8/8_istorija_5.htm.

Kryptingas darbas, pradėtas dar 1918 m., buvo tęsiamas. Netgi tapęs generolu, V. Grigaliūnas-Glovackis ir toliau siekė išsilavinimo – 1930 m. jis baigė Vytauto Didžiojo universiteto Teisių ir ekonomikos skyrių, tapo kvalifikuotu teisininku. Po 15 metų praleistų Lietuvos kariuomenėje, 1934 m. V. Grigaliūnas-Glovackis gavo generolo laipsnį ir buvo paleistas į atsargą[51].

Tačiau jiezniškio darbas visuomenės labui nenutrūko. Gyvendamas iš advokato praktikos, V. Grigaliūnas-Glovackis sykiu dalyvavo visuomeninėje veikloje, rašė į spaudą, priklausė katalikiškoms organizacijoms, važinėjo į provinciją skaityti paskaitų[52]. Kadangi buvo smarkus komunizmo kritikas, 1940 m., Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, jis buvo priverstas slapstytis dabartinės Baltarùsijos teritorijoje, kur dirbo kolūkyje – priešingu atveju laukė neabejotinos represijos. 1940 m. liepos mėn. vienintelis V. Grigaliūno-Glovackio sūnus Gediminas buvo suimtas ir uždarytas į kalėjimą Kaune, iš kurio pavyko ištrūkti 1941 m. Birželio sukilimo metu. 1944 m., nematydamas kitos alternatyvos ir vengdamas susidorojimo, V. Grigaliūnas-Glovackis kartu su šeima pasitraukė į Vakarus. Kurį laiką pagyvenusi Vokietijoje ir Belgijoje, šeima išvyko į Kolùmbiją. Pasenęs, svetimos kalbos nemokantis karys nebegalėjo išsilaikyti, tad visa šeima rūpinosi Vytauto Didžiojo universitete medicinos mokslus baigęs[53] G. Grigaliūnas-Glovackis[54].

Emigracijoje generolui teliko visuomeninės veiklos barai – jis buvo du kartus išrinktas Kolùmbijos lietuvių bendruomenės garbės teismo pirmininku. Ilgą kelią nuo nepriteklių slegiamo kumetyno iki aukščiausių pozicijų Lietuvos kariuomenėje nuėjęs karys mirė 1964 m. gegužės 16 d. Tùnijos mieste[55]. Aktyvios veiklos metu jiezniškis sulaukė įvairių vertinimų, tačiau vargu ar galėjo būti kitaip – juk svarbias pareigas užimantis, savarankiškas, tvirtą poziciją ir asmenines pažiūras turintis žmogus neišvengiamai įgyja ne tik draugų, bet ir priešų. Nepaisant to, ryškus V. Grigaliūno-Glovackio įspaudas Pirmosios Lietuvos Respublikos istorijoje rodo, kad šį kelią verta pasirinkti kiekvienam iš mūsų.

[51] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 219.
[52] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 219.
[53] Bieliauskas P. *Dienoraštis. 1920–1957*, Vilnius, 2012, p. 244.
[54] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 219.
[55] Kavaliauskas V. *Min. veik.*, p. 219–220.

Kunigas Pranas Bieliauskas – tarnystės Tėvynei ir Dievui keliu

Juozas Pugačiauskas

Sielų ganytojas, veiklus Lietuvos patriotas, tautosakininkas, visuomenės veikėjas, lietuvybės Vilnijos krašte žadintojas ir puoselėtojas. Toks buvo Jiezno krašto – Slabadõs kaimo sūnus Pranas Bieliauskas, savo gyvenimu ir pastoracine veikla palikęs ryškų pėdsaką XX amžiaus I pusės Vilniaus istorijoje.

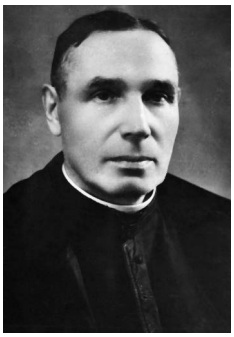

Kunigas Pranas Bieliauskas, 1947 m. birželio 23 d. Nuotraukos iš kun. P. Bieliausko dukterėčios O. Dzevočkienės asm. albumo

Iki dvasininko tarnystės Dievui kaimo berniokui teko nueiti netrumpą kelią, pilną svarstymų ir abejonių, pavėluotų sprendimų. Gyvenamoji aplinka per daug neskatino rinktis kunigo kelią. Žemės darbams, augęs tarp trijų seserų, Pranas nebuvo labai linkęs. Tėvas gal ir vylėsi sulauksiąs senatvėje vyriškos paramos, tačiau sūnus, šen bei ten pasimokęs, ryžosi 1905 metais stoti į Vilniaus kunigų seminariją. Pavyko tik iš antro karto. Pranas Bieliauskas savo dienoraštyje rašė: *„1907 m. rugsėjo 4 d. gaunu iš vyskupijos kanceliarijos pranešimą, kad esu priskirtas į kunigų seminarijos auklėtinių skaičių ir kad turiu atvykti šio mėn. 14 d. Kartu privalau įmokėti už išlaikymą joje šimtą rublių įstojant“*[1] Prabėgo ketveri mokymosi seminarijoje metai, vis pasvarstant, ar turįs pašaukimą kunigystei. Atėjo šventimų į kunigus diena. Kun. P. Bieliauskas prisiminė: *„Kaip prieš kūdikio krikštą tris kartus turi piktos dvasios išsižadėti, taip ir mums tris kartus reikia gultis ant žemės, kol išsižadėsim žemės, kūno ir kraujo, priimsime Kunigystės sakramentą ir būsime prileisti į altorių. Kuomet sugulėm, priglaudėm savo krūtines prie žemės, pasigirdo vyskupo balsas – skaitymas Visų šventųjų litanijos ir vėl girdėjosi konsekracijos žodžiai. Taip. Turėjau atšaldyti krūtinę, kad ji sustingtų žemiškiems geiduliams, kad būtų suraminta kaip žiemos šalčių žemė ir neleistų iš savęs piktų daigų. Šis tai momentas, kuomet rungiasi blogio ir gėrio jėgos. Pasikėlę nuo žemės poromis sustojome prieš vyskupą, ir jis uždėjo savo rankas ant mūsų galvų.“*[2]

Primicijas kun. P. Bieliauskas laikė Jiezne 1911 m. birželio 24 d., per šv. Jono atlaidus, o liepos 20 d. jis jau paskirtas Vilniaus katedros vikaru, nes turėjo gražų balsą ir giesmininko talentą. Tais pačiais metais tapo Vilniaus lietuvaičių šv. Mikalojaus bendrijos tarnaičių prieglaudos valdytoju. *„Liepos 8 d. atvykau į prieglaudą. Nežinojau, kas daryti ir ką veikti, už ko imtis. Pirmąją prieglaudon teko įrašyti Navickaitę Antaniną, 16 m., atvykusią iš Vadoklių. Mat mergaitės, apsigyvenusios Vilniuje, rašydavo laiškus namuosna ir apie tai sužinojusi ne viena draugė vykdavo į Vilnių pasižiūrėti ir laimės paieškoti. Kadangi Vilniuje nedaug tebuvo lietuvių ponų, daugiausia tekdavo tarnauti pas rusų valdininkus, lenkus ponus, žydus pirklius. Kai kurie jų turėdavę net po dvi – virėją ir kambarinę. Komiteto uždavinys buvo ne tik tvarkyti vidinį gyvenimą, bet ir tarnaičių reikalus ginti, jei kur joms būdavo daroma skriauda – algos nemokėdavo ar gyvenimo sąlygos*

[1] Bieliauskas P. *Dienoraščiai (rankraštis)*, III d., p. 2.
[2] *Ten pat*, p. 155.

Šv. Zitos draugija. Antroje eilėje sėdi (iš kairės): ketvirtas dr. Jonas Basanavičius, penkta Emilija Vileišienė, šeštas kun. Pranas Bieliauskas (vedėjas), septintas kun. Juozapas Kukta, aštuntas dr. Antanas Vileišis, devintas arkivyskupas dr. Mečislovas Reinys

būdavo nepakenčiamos. Tekdavo ir man įsikišti"[3]. Kun. P. Bieliauskas tarnaičių prieglaudą lankydavo 3 kartus per savaitę – antradieniais, ketvirtadieniais ir sekmadieniais. Antradieniais mergaičių susirinkdavo po 50–80, sekmadieniais po 150–200. Kiekvieną kartą turėdavo sakyti 10–15 minučių prakalbą. *„Tai man čia buvo sunkiausias darbas"*, – rašė P. Bieliauskas. *„Be to, imu nario mokestį, užrašau į knygas, išduodu iš bibliotekos knygelių pasiskaityti. Nupirkau reikalingą skaičių liniuotų skersai ir išilgai sąsiuvinių ir kiekvieno puslapio pradžioje išrašiau didžiules ir mažas abėcėlės raides. Jos tokį sąsiuvinį gavę savaitės laikotarpyje išrašydavusios, o po to juos sutikrindavau. Šiems reikalams skirdavau tas tris dienas savaitėje po tris – ne mažiau – valandas. Ypač sekmadieniais daug reikėjo dirbti. Ilga eilė interesančių. Viena pasirašyti atėjo, kita nario mokestį moka, trečia knygutės pasikeisti, ketvirta sąsiuvinį išrašytą rodo. Ten susėdę ant suolų kalbasi, kitos susirinkę į kuopelę dainuoja. Geriau negu bičių avily. Negaliu pasakyti, kad aš to darbo nebūčiau mėgęs. Aš jį mėgau ir visa širdimi buvau atsidavęs."*[4]

Matydamas, jog prieglaudos reikalai klostosi neblogai, iš surinkto nario mokesčio pavykdavo surengti įvairius renginius, kun. P. Bieliauskas ėmėsi kurti lietuvių tarnaičių šv. Zitos draugiją Vilniuje (katalikių tarnaičių ir darbininkių profesinę draugiją, veikusią 1906–1940 metais). Kunigas parengė įstatus, kuriuos pasirašė 6 merginos – Petronė Staražinskaitė, Marija Malinauskaitė, Veronika Nadvorskaitė, Pranė Kareckaitė, Juozapa Stulginskaitė ir Sofija Būgaitė. Jo pastangomis įstatai 1912 m. gruodžio

[3] *Ten pat*, p. 26.
[4] *Ten pat*, p. 29.

Šv. Zitos tarnaičių draugijos juostų dirbtuvėje. Antroje eilėje antras iš dešinės kun. P. Bieliauskas

Juostų audėjos ir verpėja

17 d. buvo patvirtinti, o 1913 m. vasario 10 d. įvyko steigiamasis šv. Zitos draugijos susirinkimas. Taip buvo įsteigta nepriklausoma „Lietuvaičių Rymo katalikių šv. Zitos draugija“[5]. Į jos valdybą buvo išrinkti: pirmininkas – kun. P. Bieliauskas, vicepirmininkas – dr. A. Vileišis, sekretorius – kun. V. Zajančkauskas, iždininkas – V. Kukta, knygininkė – J. Stulginskaitė. Narėmis tapo D. Bakšytė, T. Šimanauskaitė, V. Nadvorskaitė ir O. Kravickaitė[6]. Draugijos tikslas – *„gerinti lietuvaičių katalikių darbininkių ir tarnaičių būklę, padėti joms tobulėti ir šviestis doros ir tikėjimo dalykuose, teikti savo narėms pašalpas ir dvasinę pagalbą, rengti dorus ir naudingus*

[5] Juškevičius A., Maceika J. *Vilnius ir jo apylinkės*, Vilnius, 1937, p. 239.
[6] *Ten pat*, p. 259.

Namų darbo paroda

pasilinksminimus ir kt."[7] Pagal Kauno šv. Zitos draugijos patirtį kun. P. Bieliauskas narių knygas vedė rusų ir lietuvių kalbomis. Iš pradžių pavardes į jas įrašinėjo abiem kalbomis, vėliau – tik lietuvių. Valdžia pagrasino, kad už tai Draugija gali būti uždaryta. Protokolai rašyti rusų kalba. Maždaug kartą per mėnesį vykdavo Vilniaus lietuvių šv. Zitos draugijos susirinkimai, kurių metu buvo skaitomos paskaitos, rengiami koncertai. Savo veiklos pradžioje Draugija surengė didelį vakarą miesto salėje su dainomis, deklamacijomis, žaidimais ir šokiais. Liudas Gira rūpinosi vaidinimu, dalyviams reikėjo išmokti Maironio eilėraščių, padainuoti. Rengti pasirodymą miesto salėje buvo brangoka: pati salė kainavo 50 rub., šviesa – 25 rub. Ir dar kitos išlaidos. Reikėjo privilioti tiek žmonių, kad visa tai apsimokėtų. Bilietai pirmose dviejose eilėse kainavo po 3 rublius, tolesnėse – pigiau, o balkonuose po 20 kapeikų. Brangiuosius bilietus nupirkusios tarnaitės parnešdavo savo ponams, pas kuriuos tarnavo. O jeigu šie negalėdavo ateiti, jos pačios su džiaugsmu užpildydavo vietas salėje. Vakaras baigdavosi šokiais, dainomis. Renginį stebėdavo rusų valdininkas, policmeisteris, kurie kabinėdavosi prie kai kurių numerių, grasindavo. Reikėjo ieškoti išeities, netgi papirkinėti policiją...

Pirmininko pareigas kunigas ėjo iki 1941 metų. Jis zitietes mokė lietuviško rašto, lietuvių liaudies dainų, įsteigė lietuviškų knygų bibliotekėlę. Vilniaus krašto lietuvių kaip tautinės mažumos padėtis buvo apgailėtina. Šv. Zitos draugija padėjo lietuviams nenutausti, išlaikyti savo kalbą, siekė įvesti lietuviškas gegužines pamaldas šv. Jono bažnyčioje.

Dar vienas zitiečių tikslas – visuomeninės Lietuvos švietimo organizacijos „Rytas" skyriaus įsteigimas 1913 m. Draugijos patalpose; tai padaryti paskatino 10 mergaičių prašymas („Ryto" draugija – visuomeninė Lietuvos organizacija,

[7] *Ten pat*, p. 239.

„Ryto“ draugijos gimnazija

steigusi mokyklas ir vadovavusi švietimui lietuvių kalba Rytų ir Pietryčių Lietuvoje, veikusi 1913–1938 metais). Ši organizacija turėjo teisę steigti ir išlaikyti pradžios, specialiąsias ir amatų mokyklas, kursus suaugusiems, mokytojų seminarijas, gimnazijas, licėjus ir kitas vidurines bei aukštąsias mokyklas, liaudies universitetus, įvairius kursus, knygynus, skaityklas, muziejus ir jiems tolygias įstaigas, rengti paskaitas, vakarus ir kt.[8] Kovo 24 dieną įvyko visuotinis susirinkimas, kuris išrinko valdybą: P. Bieliauską, V. Kopką, M. Vadaklytę, S. Liubeckaitę ir V. Nadvorskaitę. Išaiškėjo, kad 60 proc. draugijos narių nemoka net pasirašyti. Šv. Zitos draugijos patalpose prasidėjo vakariniai kursai; juos kasdien lankė apie 20–30 asmenų. Lankytojai pageidavo paskaitų iš sociologijos, gamtos mokslo sričių, norėjo bibliotekos-skaityklos. Kun. P. Bieliauskas daug vargo, kol išsirūpino leidimą bibliotekai: *„įvairiose įstaigose buvau kvočiamas, ar moku vesti bibliotekas, ar žinau, kokių knygų neprivalau laikyti.“*[9] Pagaliau leidimas buvo gautas, ir knygynėlis ėmė veikti legaliai. Kai kurios bedarbės mergaitės norėjo pasimokyti kirpimo ir siuvimo. Kun. P. Bieliauskas prikalbino lietuvaitę Oną Empacheraitę, kad ši pamokytų mergaites šių amatų. Ona atsivedė dar vieną darbininkę, ir vakarais prasidėjo praktiniai užsiėmimai.

Šv. Zitos draugijai 1919 m. priklausė 180, 1937 m. – 206 nariai[10]. 1927 m. jai buvo nupirktas namas šv. Mykolo g. nr. 9, jame 1929 m. įsikūrė draugijos prieglauda, skalbykla, mezgykla, biblioteka. Čia vyko pradinio mokymo pamokos ir J. Raštikio vadovaujamo choro repeticijos. 1937 m. šv. Zitos draugijos valdybą sudarė pirmininkas P. Bieliauskas, vicepirmininkė M. Telksnytė, sekretorė P. Bizokaitė, iždininkė U. Steponavičiūtė bei narės L. Antanavičiūtė,

[8] *Ten pat*, p. 218.
[9] *Ten pat*, p. 109.
[10] Makauskas B. *Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais*, Vilnius, 1991, p. 89.

Šv. Zitos draugijos valgykla. Antras iš dešinės kun. P. Bieliauskas

E. Janavičiūtė, M. Rimšelytė[11]. Vilniaus lietuvaičių Romos katalikių šv. Zitos draugija buvo uždaryta 1940 m. rugsėjo 10 dieną. Iki pat uždarymo kun. P. Bieliauskas buvo jos pirmininkas[12].

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, į Vilnių ėmė plūsti karo pabėgėliai. Lietuvių visuomenės veikėjai 1914 m. lapkričio 21 dieną įsteigė Lietuvių draugiją nukentėjusiems dėl karo šelpti (LDNDKŠ). Pirmąją jos valdybą sudarė: kun. K. Alšauskas, kun. P. Dogelis, M. Yčas, A. Janulaitis, kun. V. Jezukevičius, J. Kymantas, P. Leonas, D. Malinauskas, J. Mašiotas, A. Smetona, S. Šilingas, E. Vileišienė ir A. Vileišis. Draugijai vadovavo Martynas Yčas, o po jo ilgą laiką – Antanas Smetona. M. Yčas, būdamas Rusijos Dūmos deputatas, palaikė ryšį su turtingomis rusų draugijomis, kurios sutiko šelpti lietuvius. 1914 metų pabaigoje LDNDKŠ centro komitetas nutarė įsteigti Vilniaus miesto skyrių ir jo vadovu paskirti kun. Praną Bieliauską. Be jo, į skyriaus valdybą įėjo kun. dr. J. Bakšys ir K. Daunoras. Centro komitetas vilniečiams užleido pora kambarių šv. Jono gatvėje nr. 8. Šis neįprastas darbas kunigui kainavo daug pastangų ir energijos: į skyrių plūste plūdo dešimtys pabėgėlių, prašančių paramos, reikėjo juos kažkur įkurdinti, reikėjo pildyti įvairias pinigų apskaitos knygas, pajamų ir išlaidų orderius.

Karo pabėgėliai buvo registruojami pagal specialybes: siuvėjai, staliai, kurpiai, kepėjai. Antakalnyje įsikūrė duonos kepykla, Žvėryne – stalių dirbtuvė, Užupyje – mergaičių siuvykla, Dominikonų g. – valgykla[13]. Daugiausia Antakalnyje gyvenusiems rusų valdininkams

[11] Juškevičius A., Maceika J. *Vilnius ir jo apylinkės*, Vilnius, 1937, p. 240.
[12] *Lietuvos TSR valstybinių archyvų fondų trumpas žinynas*, Vilnius, 1989, 14 sąs., p. 139.
[13] *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas, 1966, t. 34. p. 163.

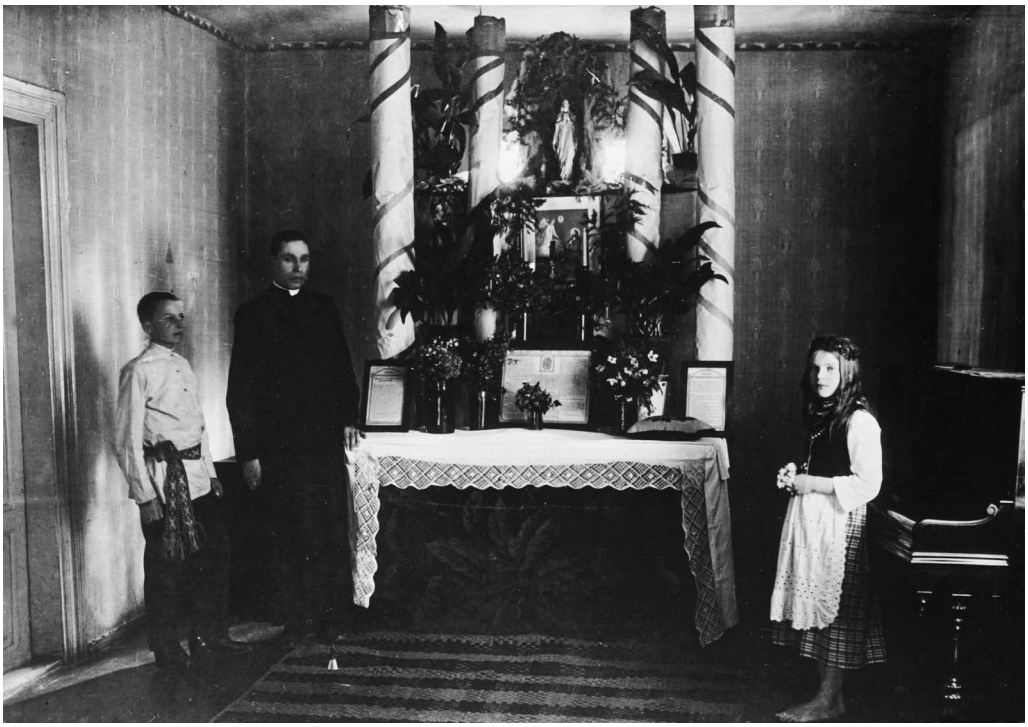

Vaikų prieglaudos Antakalnyje koplyčia. Antras iš kairės kun. Pranas Bieliauskas

Vaikų prieglauda Žvėryne

Senelių bendrabutis. Centre sėdi globėjas kun. Pranas Bieliauskas

su šeimomis pasitraukus į Rusiją, ištuštėjo daug butų. Jie buvo nuomojami karo pabėgėliams. 1915 m. vasarą Vilniaus skyrius turėjo 2 800 įregistruotų pabėgėlių nuo karo, kartu su savo bute šelpiamaisiais jų skaičius siekė 3 tūkstančius. P. Bieliausko vadovaujamas LDNDKŠ Vilniaus skyrius išlaikė 47 bendrabučius[14]. Įvairiose miesto dalyse jis steigė valgyklas; 1919 m. jų buvo net 11, į kai kurias užsirašydavo net po 2 tūkst. žmonių. Jaunimui, vaikams ir seneliams buvo steigiamos prieglaudos ir bendrabučiai. Didžiausiai prieglaudai Subačiaus gatvėje priklausė keli namai su sandėliais, tvartu ir žeme. Prieglaudos globėjai buvo kun. J. Kukta ir E. Vileišienė. Čia įrengtoje gražioje erdvioje koplyčioje vaikams kasdien buvo laikomos šv. Mišios. Prieglaudai priklausė kūdikių skyrius, mergaičių ir berniukų siuvyklos, kurpių, šaltkalvių dirbtuvės, kepykla. Dar jai priskirtos vaikų prieglaudos Antakalnyje (globėjas kun. P. Bieliauskas), Šnipiškėse (globėjas J. Šernas), Žvėryne (globėjas kun. Stankevičius), kun. Legaus berniukų prieglauda, šv. Mikalojaus draugijos vaikų prieglauda, kuria rūpinosi kun. V. Jezukevičius, šv. Mikalojaus bažnyčios klebonas, šv. Vincento prieglauda, trachoma sergančiųjų ligoninė (globėjai Antanas ir Elena Vileišiai)[15].

Prie kitų LDNDKŠ komitetui priklausančių įstaigų buvo priskirtas ir senelių bendrabutis, kurį globojo kun. P. Bieliauskas, taip pat 6 lietuvių valgyklos. Veikė darbo namų paroda, taip pat lietuviškų juostų dirbtuvė. Draugijos centro komitetas Lietuvos kaimuose ir miesteliuose steigė skyrius, mokyklas, šelpė žmones[16].

[14] Dogelis P. *Mano gyvenimo prisiminimai*, Kaunas, 1936, p. 194.
[15] Juškevičius A., Maceika J. *Vilnius ir jo apylinkės*, Vilnius, 1937, p. 222.
[16] Bieliauskas P. *Dienoraščiai (rankraštis)*, d. IV, p. 43.

Darbas LDNDKŠ daržuose. Priekyje stovi agronomas Aleksandras Stulginskis

Frontui sparčiai judant į Rytus, pabėgėliai ėmė svarstyti, ką daryti: bėgti į Rusijos gilumą ar sulaukti vokiečių ir grįžti į savo gimtinę. LDNDKŠ centro komitetas apdairiai nusprendė prisipirkti maisto produktų galimam badmečiui – keletą vagonų geresnių miltų ir vagoną cukraus. Įvykių eiga parodė, koks tai buvo įžvalgus sprendimas.

Vokiečiams artėjant prie Vilniaus, 1915 m. rugpjūtį LDNDKŠ centro komitetas pasidalijo į dvi dalis. Viena su pabėgėliais pasitraukė į Rusiją, kita liko Lietuvoje. Pastarosios centro komitetui vadovavo A. Smetona, pavaduotojai dr. J. Basanavičius, kun. J. Kukta, sekretorius kun. P. Dogelis. Nariai – M. Biržiška, kun. V. Jezukevičius, D. Malinauskas, kun. dr. J. Stankevičius, A. Stulginskis, J. Šernas, E. Vileišienė, A. Vileišis ir A. Žmuidzinavičius[17]. Jau pirmajame posėdyje buvo nuspręsta ne tik tęsti labdaros darbą, bet ir pradėti politinę veiklą. Tam tikslui suburta ši grupė: A. Smetona, J. Stankevičius, dr. J. Šaulys, kartais kviečiamas J. Basanavičius, M. Biržiška, A. Stulginskis, kun. Bakšys[18]. Šį centro komitetą reikėtų laikyti Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto pirmtaku[19]. Jo posėdžiai vykdavo dukart per savaitę. Kun. P. Bieliauskas juose dalyvaudavo kaip skyriaus pirmininkas. Politinė grupė užmezgė ryšius su okupacine valdžia, visais būdais stengėsi išsaugoti įsigytas maisto atsargas, kaupti lėšas. Jų šaltinis buvo Amerika, popiežiaus paskelbta rinkliava, žmonių aukos bei Komiteto paskola, tikintis, kad įsikurs Lietuvos valstybė ir ją išpirks. Buvo išspausdinti originalūs, gražūs trispalviai paskolos lapai su Vyčiu ir pradėta pinigų rinkimo akcija – asmeniškai ir per įgaliotinius. Daugiausia pinigų surinko vysk. Karevičius ir kun. Stakauskas[20]. Daug paspirties šiai labdaros draugijai teikė išsinuomoti keli hektarai daržų ir pievų. Daržus prižiūrėjo agronomas A. Stulginskis.

[17] *Ten pat.*
[18] Makauskas B. *Vilnijos lietuviai...*, p. 85.
[19] Dogelis P. *Mano gyvenimo prisiminimai...*, p. 204–205.
[20] *Dienovidis*, 1991, lapkr. 22–29, p. 5.

Naujai Jiezno gatvei suteiktas kun. Prano Bieliausko vardas. 2021 m. Algio Bartusevičiaus nuotr.

1916 m. pabaigoje pabėgėlių materialinė padėtis smarkiai pablogėjo: sumažėjus finansavimui, gimnazijų ir pedagogikos kursų mokytojams neišmokėtos algos, sumažinus prieglaudas, vaikus nuspręsta išvežti į kaimus ir išdalinti ūkininkams, nuo karo į Vilnių pabėgusiems žmonėms pasiūlyta grįžti į tėviškes. P. Bieliauskas rūpinosi išvykstančiaisiais, nuolat įtikinėjo vokiečių okupacinę valdžią išduoti tam leidimus.

Pasibaigus karui, LDNGKŠ tęsė savo darbą. 1919 m. gegužę Draugija turėjo 10 prieglaudų ir bendrabučių, kuriuose glaudėsi 650 vaikų ir 50 senelių[21]. Ji patyrė daug sunkumų dėl lenkų administracinės valdžios savivaliavimo. Dažnos prieglaudų kratos, areštai, maisto atsargų ir butų rekvizavimai trukdė planingai dirbti. Lenkų vaivadijos valdžia 1926 m. vasario 14 d. pareikalavo pakeisti Draugijos statusą ir pavadinimą. 1926 m. gruodžio 31 d. ji buvo įregistruota Lietuvių labdarybės draugijos (LLD) pavadinimu. Nuo 1927 m. birželio 29 d. iki 1937 m. rugsėjo 26 d. draugijai vadovavo kun. P. Bieliauskas[22].

Kun. P. Bieliauskas aktyviai dalyvavo 1919–1937 metais veikusio Laikinojo Vilniaus komiteto veikloje: priklausė gausiausiai jame susibūrusių krikščionių demokratų grupei, įėjo į Ekonomikos komisijos sudėtį.

Be šios intensyvios, daugiašakės veiklos Vilniaus lietuviškose organizacijose, kun. P. Bieliauskas visą gyvenimą Pietryčių Lietuvoje rinko lietuvių liaudies dainas ir jų užrašė apie tris tūkstančius. Lenkams atkirtus Vilniaus kraštą nuo Lietuvos, iškilo pavojus lietuvių nutautėjimui. Lietuvybės skatinimu rūpinosi „Ryto“ švietimo draugija, Lietuvių šv. Kazimiero draugija, Lietuvių labdarybės draugija, Lietuvių mokslo draugija, kurių nariu kunigas taip pat buvo. Šios institucijos kūrė lietuviškas mokyklas, išlaikė Vytauto Didžiojo gimnaziją, Mokytojų seminariją, steigė skaityklas ir knygynėlius. Dr. J. Basanavičius sudarė iš moksleivių kuopelę, pamokė, kaip užrašinėti tautosaką. Šį darbą ypač skatino tautosakininkas Matas Untulis. Jo patarimu, kai kurie moksleiviai metė mokslus ir pasklido po kaimus rinkti tautosakos. Už tai jiems buvo mokama.

[21] Makauskas B. *Vilnijos lietuviai...*, p. 86.
[22] Bieliauskas P. *Dienoraščiai*, IV d., p. 164.

Kun. P. Bieliauskas prisiminė: *„Man, kaip dainos mėgėjui, daugiau rūpėjo užrašyti dainų melodijas. Juk ar atgaus kada lietuviai Vilniaus kraštą, ar ne, o seneliai išmirs ir nusineš su savimi mūsų gražias dainų melodijas į kitą pasaulį. Tuo tarpu šio krašto melodijos, kur lietuviai susiduria su slaviškomis tautomis, kur žmonių materialinė būklė skurdesnė už žemaičių ar suvalkiečių, kiek kitokios. Miškai, vandenys, kalnai, karas, vargas, – visa tai veikia mūsų žmones ir atsiliepia mūsų dainų melodijų charakteriui. Vilniaus krašte atrasime melodijų didžiausią įvairumą. Taigi nesurašyti jų būtų didelis mūsų tautos nuostolis. Štai dėl ko ėmiausi šito darbo, nors tam nebuvau pasiruošęs.“*[22] Daugiausia tautosaką jis rinko Adutiškio, Kabelių, Varėnos, Daugėliškio, Valkininkų apylinkėse.

1936 metais dalį kunigo užrašytų dainų išleido Lietuvių labdarybės draugija rinkinyje „Varguolių dainos“. Kitos pateko į Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyną, dalis publikuota šio instituto leidinyje „Lietuvių liaudies dainynas“.

Įšventintas kunigas Pranas Bieliauskas ilgus metus dirbo Vilniaus katedroje vikaru, taip pat dviklasėje lietuvių mokyloje tikybos mokytoju. Pasak rašytojo ir žurnalisto Rapolo Mackonio, *„jei Vilniaus katedroje buvo laikomos celebruotos mišios ir jose giedojo kun. Bieliauskas, visi skubėjo ne tiek pasimelsti, kiek paklausyti jo galingo ir gražaus balso. Jeigu šis kažkur nuo Stakliškių apylinkės kilęs pusiau dzūkas vietoj kunigų seminarijos būtų patekęs į konservatoriją, o paskui į operą, būtume turėję pasaulinio masto solistą. Gaila, kad esant dar gyvam, niekas nepagalvojo įrašyti jo balso į magnetofono juostelę. Būtų ko pasiklausyti“*. Vilniaus arkivyskupas R. Jalbžykovskis, nors ir labai nemėgo lietuvių, leido muzikaliam, turėjusiam, galingą gražų bosą „litvinui Beliavskiui“ giedoti katedroje iki 1940 metų[23]. Ilgametis Lietuvos radijo darbuotojas Izidorius Šimelionis prisiminė, jog *„mus žavėjo P. Bieliausko asmenybė. Tai tikras ąžuolas galiūnas mūsų okupuoto krašto Vilniaus padangėje. Jo nuostabus balsas žavėjo visus Vilniaus Arkikatedros lankytojus.“* Vyraujant lenkų kalbai, lietuviško bažnytinio giedojimo tradicijų nebūta. P. Bieliauskas rūpinosi tinkamu lietuvišku giesmių ir maldų skambėjimu. Mokė vilniečius giedoti kolektyviai ir pavieniui.

Prie kun. P. Bieliausko kapo Valkininkuose. Iš kairės: Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius, Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro režisierė Angelė Jaruševičienė, direktorė Dalia Vertinskienė. 2022 m.

1939 metais arkivyskupas Mečislovas Reinys kun. P. Bieliauską paskyrė Aušros Vartų koplyčios klebonu.

[22] Bieliauskas P. *Dienoraščiai (rankraštis)*, IV d., p. 164.
[23] Mareckaitė G. *Šiapus ir anapus Vilniaus vartų*, Vilnius, 2013, p. 72.

1942 metais jis tapo Vilniaus kunigų seminarijos bažnytinio giedojimo profesoriumi bei choro vadovu.

Sovietinė okupacija nutraukė plačiašakę kun. P. Bieliausko veiklą Vilniaus lietuvių organizacijose. Jis buvo iškeltas į Valkininkų parapiją, sekamas KGB agentų. Jam trukdytas ir mėgstamas užsiėmimas – rinkti tautosaką.

Iškilusis kunigas, visą savo gyvenimą paskyręs tarnystei Dievui ir Tėvynei, Pranas Bieliauskas mirė 1957 m. gruodžio 21 d. Vilniuje. Palaidotas Valkininkų bažnyčios šventoriuje.

Kunigo Prano Bieliausko kapas

Pagal kun. P. Bieliausko dienoraščius išleistos šios knygos:

1. Bieliauskas P. „Iš Slabados kaimo – į Vilniaus katedrą“, Trakai: Voruta, 2013, 194 p.
2. Bieliauskas P. „Vilniaus dienoraštis. 1815–1919“, Trakai: Voruta, 2009, 196 p.
3. Bieliauskas P. „Valkininkų bažnyčia ir vienuolynas“, Trakai: Voruta, 2004, 270 p.
4. Bieliauskas P. „Dienoraštis. 1920–1957“. Vilnius: Homo liber, 704 p.

Kunigas Bronius Bulika

„Broliuk tu mano brangiausias“

Vincas Staniulis

Net 14 metų (1974–1988) Jiẽzno parapijos klebonu buvo kunigas Bronius Bulika – filosofas, poetas, vertėjas, ypač talentingas, gabus pamokslininkas. *„Žmonės, sako, gimsta kasdien, o genijai tik dešimtmečiais ar net šimtmečiais. Nedrįstu tvirtinti, kad a. a. kun. Bronius Bulika buvo genijus, tačiau kam teko su juo susitikti, galėjo pastebėti, kad šis labai patrauklus, iškalbus, įdomus ir nuoširdus kunigas nėra eilinis asmuo“*, – kan. J. Mintaučkis[1].

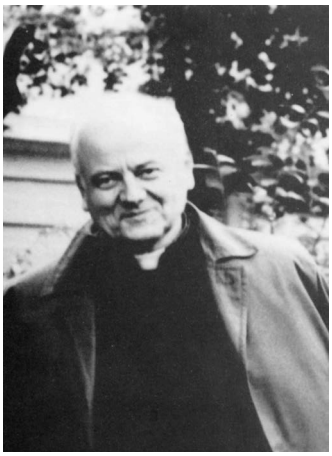

Kunigas Bronius Bulika

Svarbiausios gyvenimo datos

Bronius Bulika gimė 1923 m. kovo 23 d. Pučkõriškių kaime, Kùktiškių parapijoje (Utenos r.). Tėvai – paprasti valstiečiai, užauginę tris sūnus ir dukrą. Broniukas pradžios mokyklą baigė Saldùtiškyje. 1936 m. įstojo į Utenos gimnaziją. Čia jis atkreipė visų dėmesį gabumais, darbštumu, draugiškumu, buvo klasės lyderis.

Baigęs gimnaziją Bronius 1942 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1947 m. balandžio 5 d. (Didįjį šeštadienį) Vìlniaus katedroje iš arkivyskupo Mečislovo Reinio gavo Kunigystės šventimus. Paskirtas vikaru į Kaišiadóris, po keturių mėnesių iškeltas į Beižiónis, paskui vėl grąžintas į Kaišiadoris vikaro bei kanclerio pareigoms Vyskupijos kurijoje.

1949 m. paskirtas Zibalų klebonu, čia 1950 m. areštuotas, nuteistas 10 metų lagerio ir išvežtas į Karagandos bei Omsko statybas. Po šešerių metų byla persvarstyta, teistumas panaikintas. Grįžęs į Lietuvą kun. Bronius Bulika paskiriamas altaristu į Vidùklę, o 1956 m. – klebonu į Bõbriškį, kur išbuvo ketvertą metų. 1960 m. pavasarį paskiriamas Molėtų klebonu bei dekanu, šias pareigas ėjo septynerius metus. 1967 m. perkeliamas į Víevį kurijos kancleriu prie vyskupijos valdytojo kun. P. Bakšio, su kuriuo gerai sutarė. Kanclerio pareigas ėjo septynerius metus. 1974 m. pradžioje kun. B. Bulika paskiriamas Jiezno klebonu.

Kun. B. Bulika po tremties 1957 m.

Iš Jiezno kelis kartus išvažiavęs į užsienį (lankėsi Berlyne, Briuselyje, Romoje, Lurde), susipažino su daugeliu užsieniečių, iš jų gaudavo religinės literatūros, kuria mielai dalijosi su draugais ir kaimynais. Kunigas apvažiavo beveik visą Lietuvą, vesdavo rekolekcijas klierikams, kunigams bei pasauliečiams, sakė pamokslus per atlaidus. Visur kalbėdavo įtaigiai, originaliai ir prasmingai.

Jieznė išvertė į lietuvių kalbą garsųjį „Olandų katekizmą“, parašė

[1] *Katalikų kalendorius-žinynas*, Kaunas, Vilnius, 1989, p. 130.

„Kryžiaus kelius“, rašė homilijas, maldas, meditacijas. Aktyviai dalyvavo Lietuvos krikšto jubiliejaus komisijos veikloje, parašė naują katekizmą (tikintiems ir beveik netikintiems, atsakė į visus, net ir kebliausius klausimus).

Nudažė Jiezno bažnyčią, tvarkė jos vidų, šventoriuje pastatė didžiulį kryžių, prie kurio ir atgulė amžino poilsio po 65 gyvenimo ir 41 kunigavimo metų.

Pasak kan. J. Mintaučkio, šis kunigas būtų dar daug parašęs bei padaręs, jei ne tas nelemtas infarktas. Skubėjo į Jiezno autobusų stotelę, netoli buvusio turgelio pasijuto nekaip, grįžo. *„Aš norėjau vien tik gero, bet dažnai buvau nesuprastas ir net smerkiamas“*, – kalbėjo jau vežamas į Kauno klinikas, kur 1988 m. birželio 22 d. mirė. Į paskutinę kelionę kun. B. Buliką palydėjo didelis pulkas dvasininkų ir minia žmonių ne tik iš Jiezno, aplinkinių kaimų, bet ir iš visos Lietuvos.

Prelato Prano Kuraičio mokinys

2003 m. rugsėjo pabaigoje prideramai paminėtos VDU buvusio Teologijos-filosofijos fakulteto dekano prelato prof. Prano Kuraičio 120-osios gimimo metinės. Pasak doc. dr. Fausto Jončio, prof. Pranas Kuraitis, *„šis dvasios milžinas, kone vienintelis Lietuvoje reprezentavo ortodoksinį tomizmą, buvo fundamentalių disciplinų, formuojančių žmogaus pasaulėžiūrą, šalininkas ir gilinosi į patį racionaliosios filosofijos minties centrą, studijavo kritinį realizmą, egzistencializmą, kitas kryptis ir visa tai tam, kad jo aiški ir ryški mintis, kuria išsakoma tiesa, pasiektų klausytoją“*.

Prof. P. Kuraitis turėjo visą būrį mokinių: Dielininkaitį, Ambrazevičių, Maceiną, Skrupskelį, Ivinskį, Ylą, Vaičiulaitį, Keliuotį, Baubą, Mantvydą, Grinių... Tarp jų – ir Bronius Bulika. Odėje „Pilkasis eminencija“, skirtoje mokytojui, kunigas rašė:

„P. Kuraitis, šisai nenominuotas kardinolas, ruošė, ugdė dvasininkų elitą:
„Pirmiausia reikia būti, paskui – mąstyti
Ir galiausiai veikti.
Visada reikia atsiklaupti,
Kai sakai: „Ir Žodis tapo Kūnu.“
Pirma pačiam reikia būti šviesiam, doram, kilniam, aktyviam,
Nes viskas prasideda nuo savęs, nes nebrendyla – be klaidų – nesukuria nieko.
Tai tarytum ir paties kun. B. Bulikos gyvenimo bei veiklos credo be jokių išlygų.
„Ar šita formulė: kunigas – vadas – Alter Christus teisinga? Taip! Gaila, kad mes ją pritaikom jaunam kunigui, sakydami pamokslą per primicijas arba mirus geram kunigui prie kapo, o netaikom sau. Mums atrodo, kad ji mus dėl mūsų kasdieniškumo ir dėl mūsų pilkumo netinka... Todėl dažniau prieš mūsų akis tegu stovi Kristaus žmogiškasis gyvenimas. Jo vienatvė ir tie žmonės, pas kuriuos Jis būdavo. Jo kelionės ir poilsis. Jo gerumas ir griežtumas. Jo atlaidumas sugrįžtantiems nusidėjėliams ir piktumas netikriems „geriesiems“. Ir esminis supratimas: tada Jis, šiandien Jo vietoj esu aš! Man reikia pasitempti! Juk kas gi kitas bus Jo tęsinys, jeigu aš jausčiausi nevertas ir netvirtas...“ (B. Bulika. „Rekolekcijos“)

Doc. dr. Kauno VDU Teologijos fakulteto dėstytojas Faustas Jončys, Teologijos ir filosofijos licenciatas Romualdas Grucė – irgi prelato P. Kuraičio auklėtiniai. Vadinasi, jiedu gerai pažinojo ir B. Buliką.

Iš pokalbio su F. Jončiu bei R. Gruce 1994 m. rudenį:

R. Grucė: Jei ne laikmetis, lageris, aplinkybės, Bronius būt išaugęs ne mažesnio masto asmenybė kaip Vaižgantas, dėl to, kad jis buvo ir mąstytojas, ir turėjo menininko, poeto juslę, talentą.

F. Jončys: Teko girdėt, jog Vincas Mykolaitis-Putinas, pavartęs Broniaus raštus raštelius, yra sakęs, jog tai originalus, su niekuo nepalyginamas stilius.

R. Grucė: Tarp kitko, vieno dar gyvo poeto, beveik jau klasiko, rinktinėje įdėti bent du pamąstymai apie be reikalo tariamą Dievo vardą. Kai buvom lageryje, Broniui ir sakau: čiagi tavo mintys, tavo idėjos. Tai jis tik nusijuokė: ką gi... O juk tas pats: „*Valdove, Viešpatie, Karaliau – ir siautėjimui tavo nesimato galo, nėr debesy žvaigždės, audroj – atodūsio, vienos ramios dienos nėra.*“

Į seminariją Bronius atėjo susipažinęs su tautos kultūros problemom, A. Maceinos raštais. Bet norėjo likti kuklus, „*tegul kiti eina į priekį: tu sėsi, bersi grūdą, o aš eisiu šalia ir ženklinsiu*“. Gal iš pradžių jam trūko brandos, kuri, žinoma, paskui atsirado, gal jau iš lagerio grįžus, labai daug dirbus. Išimtinis talentas, savotiška mūsų epochos auka – nebuvo jam galimybių išskleisti save, parodyt.

F. Jončys: Tas jo sarkazmas – aš raudonas kunigas. Kaip V. Landsbergis praaugęs minią, taip ir Bronius ją buvo praaugęs. Jeigu tu kokia nors partinė smulkmė, tai aš tave paliksiu nuošalėj, nieko su tavim nedarysiu. Bet jei žmogus vertas dėmesio – pasilenks ir girtuoklėlį užkalbins.

(Kunigo Broniaus Bulikos kreipinys „Broliuk tu mano brangiausias“ – ne vien priežodis, su kuriuo apsiprasta ir kuris ištariamas nė nejaučiant. Tai požiūrio į žmogų, jo vertinimo esmė. Broliuku galėjo pavadinti ir girtuoklėlį, ir vyskupą. – *V. St.*)

R. Grucė: Raudonas kunigas. Koks jisai raudonas. Jeigu jis girdėjo tikrą tiesą – ją akcentavo ir priėmė.

F. Jončys: Bet žmones, jo nesuprantančius ar paviršutiniškai galvojančius, šitie dalykai šokiruodavo. Kolegas, konfratrus – irgi.

R. Grucė: Be abejo, tai savotiška Broniaus klaida: nuteikdavo prieš save visus tuos konservatyviuosius tradicionalistus, paskui pats kentė, neberasdavo kelio. Norint tuos jo paradoksus suprast, reikia būt jau gerai pasiruošus. Ir reikia norėt suprast. Tai kur kas giliau, nei Broniaus paleistas anekdotas: rusai vaikščiojo nuogi, basi, vogė obuolius ir galvojo, kad jau gyvena rojuj.

F. Jončys: Mudu padarėm mokslinius darbus, jis irgi buvo pradėjęs, bet ar nespėjo, ar kas kita sutrukdė.

R. Grucė: Teorinių išvadų ieškojimas, mokslinio darbo rašymas. Jis jautė, kad tiesesnis kelias – meninė intuicija.

F. Jončys: Ir Romualdas (R. Grucė – *V. St.*), ir Bronius tarsi papildė vienas kitą. Prof. P. Kuraičio „pirmoji meilė“ vis dėlto buvo Romualdas, kadangi jis – tipiškas filosofas. O Bronius – daugiau poetas.

R. Grucė: Pradėjau dėstyt ontologiją, pasiskolinu Broniaus turėtą knygą. Žiūriu, kad jo išstudijuota, subraukyta – ir labai taikliai pagauta minčių esmė. Gal planavo: pakvies į seminariją, gal dvasios tėvu. Arba jei būt atsiradus

vieta dėstyt filosofiją, turbūt būtų ėjęs. Studijavo! Buvo tikras „kuraitininkas“. Antra vertus, man regis, kad prof. Kuraitis jam buvo padaręs pastabų. Bronius susizgribo: poezija poezija, o pasaulėžiūriniam susivokimui jos vienos nepakanka, reikia sistemos, organiškai sujungtų tiesų, pasaulėžiūros griaučių. O juos Bronius turėjo!

Buvo nepaprastai gyvenimiškas. Visus savo konfratrus pažinojo kaip nuluptus, jų pasaulį, mąstyseną, svorį, perspektyvą. Mokėjo į tą pačią tiesą pažvelgti iš savo matympunkčio, išsakyt ją suvoktą, išgyventą, nesubanalintą. Kiti prikišdavo: protestantizmas!

Pirmoji išpažintis

F. Jončys: Ir modernizmą prikišdavo. Modernizmą protestantiška linkme.

R. Grucė: O juk ne mažesnis ortodoksas buvo nei kiti. Ištikimas katalikybės tiesai iki begalybės!

F. Jončys: Kokį partijos sekretorių ar vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoją, kurie šokdavosi auklėt, baust, Bronius iš karto nuginkluodavo savo įžvalga, erudicija: *„Nu ką, mielas, ar mes čia dabar ginčysimės – ne tas objektas“*.

R. Grucė: Arba ir koksai KGB viršininkas: *„Ty mrakobies, ksiondz, sovsiem ne našego vzgliada, no ja počemu to tebe vieriu, a etomu židu prochvostu, sekretariu – nikogda!“* (*„Tu tamsybininkas, kunigas, visai ne mūsų pažiūrų, tačiau tavimi kažin kodėl tikiu, o tuo žydu šunuodegiu, sekretoriumi – niekada!“*)

F. Jončys: Atsimenu ir tokią detalę, dar Vievyje, kai kancleriu buvo. Atėjo kažkoks ponas draugas, šnekėjo, šnekėjo ir padarė išvadą: nu, gerai, tu čia taip kalbi prisitaikęs, kad taip reikia. Bronius įsiuto, kaip šoks: čia yra mano... viskas!.. aš tikiu! Neprisitaikęs ir nevaidinu! Kaip anas galėjo priekaištauti, kad jis nėra nuoširdus kunigas!

„Ko aš noriu? Konkrečiai taip:
a. „tobulėti savyje?“
b. atlikinėti kulto apeigas?
c. ramiai ir padoriai „gerai“ pagyventi?
d. cituoti supelijusius žodžius?
e. „mokyti žmones?“
f. Iš tikrųjų mokyti!? Sąmoninti,
Kilninti,
Nuteikti!“

(Iš kun. B. Bulikos dar 1958 m. Bobriškyje rašyto rašinio „Beldžiuos“.)

Lageryje. Vidinis šventumas neleido simuliuoti

1950 m. kun. B. Bulika buvo areštuotas, nuteistas ir atsidūrė lageryje. Toksai sutapimas: kartu ir kitas „kuraitukas“, Romualdas Grucė.

R. Grucė: Ar ne dvejus metus su Bronium buvau vienam lagerio barake, vienoj brigadoj. Buvo man susitvenkęs toks resentimentas, nenoras: aš turiu dirbt, paskutinę sveikatą dėt – ar kad gaučiau priedo du šimtus gramų duonos ir taipgi papildomai šaukštą prosų košės, be riebalų, be nieko? A, sakau, pervargsiu, pratūnosiu tuos metus, o Bronius viską uoliai dirbdavo, nes manė, jog darbas yra pozityvus dalykas, kur jį bedirbtum. Juk to darbo vaisiais naudosis žmonės – ir to gana. Buvo išaugęs iš egoistinio siaurumo. Įdėdamas visą sielos grožį, vykdė normas, užduotis. Ne todėl, kad bijojo ar norėjo tos prosų košės šaukšto! Nekentė visos tos sistemos, prievartos. Tačiau vidinis šventumas neleido jam kitaip elgtis.

Dirbau šachtos statyboj, dailidžių brigadoj, bet kai matydavo, kad aš, sakykim, simuliantas ir tinginys, brigadininkas paskyrė naktimis prižiūrėt, kad neužgestų lentų džiovyklos krosnis. O Bronius vis brigadoj ir brigadoj, dirbo visokius darbus.

F. Jončys: Bet jisai sakydavo: kaip buvo baisu gulėt tarp kriminalinių nusikaltėlių, kurie lošia kortomis. Gal tave pralošė ir papjaus.

R. Grucė: Tie „blatnieji“ – kaip ir dabar „blatnieji“ – patiko koks tavo daiktas, paima – ir viskas.

F. Jončys: Tik skirtumas: dabartinių „blatnųjų“ iškrakmolytos apykaklės bei rankogaliai, juodi paltai ir puikūs limuzinai.

R. Grucė: Atsiunčia, būdavo, iš namų baltinius, o koksai „vierchas“ (kalinio rangas): *„Znaješ moju tumbočku? Idi, položi!“* (*„Žinai, kuri mano spintelė? Nešk ir padėk!“*) O ne – tau peilis.

Apie kunigą būrėsi savi, kilnesni žmonės. O šiaip rusams, azijatams – nieko jiems nereikšdavo, kunigas – ne kunigas. Mūsų gi žmogui daug reiškė pokalbiai su juo, pamaldos kur kamputy, susiglaudus. Atlaikydavo ir šv. Mišias.

Iš ekskursijos po Jiezno bažnyčią 1988 m., kurią vedė B. Bulika, garso įrašo:

„<...> Nešalta dar? Kur einam – apačion. Ten bus šalta, labai šalta. Ponai Pacai

Keturiolikmečio Romo Bajoro laidotuvės Pelekonių kapinėse 1982 m.

(bažnyčios fundatoriai – V. St.) čia palaidoti. Buvo ketaus vartai, švininiai karstai. Bet vyko švedų–rusų karas. Viso pasaulio kareiviai yra tokie patys, didvyriai jie tik kino filmuose. Brangenybių ieškodami, išplėšė karstus. Paskui Pacai buvo palaidoti kaip ir visi žmonės.

Visus čia veduosi, kur geriau, kad nepakliūtumėt. Taip yra turmoj. Tiktai tiek, kad ten langas yra tik kaip ketvirtis šito ir taip, kaip pirty, užterptas. Tokioj erdvėj mes gyvenom penki žmonės. Ir tokioj drėgmėj. Kai iš namų atnešdavo sūrį, po dviejų valandų imdavo pelyt. Senais laikais tokia buvo vienutė, mes, kaip sakiau, gyvenom penki, o kur buvo skirta keturiems – ten sugrūsta dvidešimt. Karcery dar blogiau. Tris lentas pameta nakčiai. O šiaip – dešimt centimetrų vandens. Ir tik su baltiniais... Ir tik kas trečia diena sriubos – šilto vandens ir porą šimtų gramų duonos. Dešimt parų karceryje atsėdėjusį žmogų jau sunku pažint."

Prievarta, varginantis, alinantis darbas, netikrumas, karceriai: „Lagery penkis metus mąsčiau ir ant cemento maišelių popieriaus surašiau. Paskui daug kam pasakojau Lietuvoje ir už jos ribų. Pabandykime pasiklausyti: tai mąstymas, kuris remiasi pirmosiomis Šventojo Rašto eilutėmis apie žmogaus sukūrimą. I. „In sudore vultus tui manducabis panem tulim!" („Savo veido prakaitu valgysi duoną!") Tik ponai, patys bijoję juodo darbo ir jį niekinę, naudojęsi svetimu triūsu ir žmogumi kaip priemone, paženklino šį Dievo įsakymą prakeikimo žyme. Ne darbas yra prakeikimas ir ne galėjimas apsieiti be darbo yra prakeikimas. <...>. Tinginys, užkasęs talentus, nepanaudojantis Dievo duotų gabumų ir dovanų, yra nusikaltėlis ir neatlieka Dievo duotų įsipareigojimų. O tie, kurie dirba be poilsio, be atokvėpio, kurie be darbo nieko daugiau nežino (nei šventos dienos, nei maldos), kurie iš tvarto, laukų ir fermų neišeina, nuo darbo galvos nepakelia, irgi yra nusikaltėliai. Jie jau nebe žmonės, tik darbo jėga".

Rekolekcijos. *„Per nugarą pagaugais eina"*

Kun. B. Bulika apvažinėjo visą Lietuvėlę, rekolekcijų, atlaidų metu sakė pamokslus kunigams bei pasauliečiams. Kai kur, ypač kaimyninėse parapijose, buvo ir po kelis kartus.

Pagyvenę prieniečiai lig šiol prisimena kun. B. Bulikos pamokslų fragmentus: *„Vaikai neklauso? Taip ir turi būti! Ką klausys girtuoklio tėvo... Arba jei ir motina po stalu taurelės neišlieja? Arba jei viena sakoma, kita daroma? O vaikas viską mato."*

Moteris, merginas auklėjęs ir šitaip: *„Doros, tik doros! Iš pat mažumės, kasdien! Nes kai jai pilvas, va, šitoks, tada – Marija, gelbėk, padėk! Marija ne akušerė."*

Kaip tai šiuolaikiška, tarytum sakyta vakar, šiandien, o ne daugiau kaip prieš 30 metų.

Beje, šiuolaikiškumas, nūdienos problemų dvasinės įžvalgos stebėtinai būdingos visiems kun. B. Bulikos tekstams, mintims, poezijai.

J. Jončys: Klausytis jo buvo labai miela, kaip ir kiekvieno originalaus žmogaus. Kaune vedė rekolekcijas. Per tris dienas ar ne dvylika pamokslų! Visus, o ne vieną kurį, išklausė ir tie, kurie į bažnytėlę... nelabai, nelabai.

Lankydamas Lietuvėlės pasviečius, Šv. Petro ir Povilo atlaidų metu patekau į Pãnevėžio senamiestį: bažnyčia pilna, net ošia! Ir Broniaus pamokslas, o! Galingas, per nugarą pagaugais eina!

Per Antanines išlendu iš šilo Kuláutuvoj. Bažnytėlė prikišta, pritutinta, netelpantys – gaiviam šilo ore, aplink ją. Ir vėl Bronius, neatsiklausai! Apie kolūkiečio dalią, pareigas ir krikščionio nugarkaulį, jo dvasios šviesą.

Popiežius: *„Kas ten per kunigas buvo?“*

Jiezne kun. B. Bulika labai profesionaliai išvertė į lietuvių kalbą Olandų katekizmą („Dominum et vivificantem“). Šios enciklikos esmė: Šv. Dvasios, Bažnyčios ir pasaulio gyvenimas, glaudžios tarpusavio sąsajos. Gražiai įrištą šio kūrinio vertimą B. Bulika nuvežė ir įteikė K. Voitylai, neseniai tapusiam popiežiumi Jonu Pauliumi II.

R. Grucė: Ir aš, sako, įteikdamas kietai pasižiūrėjau jam į akis. Žiūrėjau ir įtemptai galvojau: kas gi tu esi, koks esi? O žvilgsnis Broniaus buvo veriantis, gilus. Atrodė, kiaurai permato tave.

Kitą dieną Popiežius savo artimųjų ir klausia: kas gi ten per kunigas buvo?

Vienas tų artimųjų, gal dabartinis kardinolas Audrys Juozas Bačkis Broniaus ir teiraujasi: *„Kuo gi taip apkerėjai Popiežių, kad jis, praėjus visai parai, tavęs užmiršti negali?“*

Nesvetimas kun. B. Bulikai buvo ir humoro jausmas, mokėjo pajuokaut taikliai ir vietoj. Jau gal ir legenda tapęs nutikimas, nors, atrodo, visai realus, irgi tuomet Vatikane.

Nusivežęs B. Bulika ir tautinių juostų, viena jų apjuosė Vatikane dirbusį juodaodį kardinolą. O mazgą užveržęs tai jau tvirtą, „lagerinį“. Tasai kardinolas visą dieną vaikščiojo perrištas lietuviška juosta, šypsojosi ir visiems rodė, kas juostoje išausta: „Lietuva, Kaunas“.

Po Pirmosios komunijos prie Jiezno bažnyčios

Kun. B. Bulika Devintinių dieną

Galėjo būt išausta ir „Lietuva, Jieznas“... Bet apie Kauną jau buvo Vatikane girdėję, o apie Jiezną, ko gero, dar ne.

Paskutinė ekskursija

Buvo 1988 m. pavasaris, birželio pradžia. Jau jau brėško Atgimimas. Pulkelis vienminčių keliavo per kampą Lietuvos: apvaikščiojo Alytaus apylinkes, aplankė Pùnią. Su vedliu F. Jončiu užsuko ir į Jiezną pas ano meto mokslo draugą kleboną Bronių Buliką, idėjos bei tikėjimo brolį, su kuriuo, kaip jau minėta, pas prof. P. Kuraitį „stažavosi“. Klebonas nusivedė į bažnyčią, pasakojo, aiškino, kaip ir daugelį kartų anksčiau. Bet kaip aiškino! Bėgta į automobilį magnetofono. Ne viską spėta įrašyt, bet didžią dalį klebono monologo pavyko. Lyg nujaučiant, kad tai gal jau paskutinė Broniaus Bulikos po Jiezno bažnyčią vedžiota ekskursija.

Liko kasetė su įrašu. Aidi gyvas klebono balsas, žodžiai: čia jis istorikas, po sekundės, kitos – jau dailėtyrininkas ir, žinoma, filosofas, čia rimtas, čia dosniai pažeria sąmojų, nelyg tikrai vaižgantiškų detalių, vertinimų, netikėtų palyginimų. Mintis skubinasi, bėga – lyg norėtų kuo daugiau pasakyt.

Apie kiekvieną paveikslą, kurių autoriai Gvidoreli, N. Silvanavičius – išsamiai, iki smulkmenų. Apie kiekvieną bažnyčios kampelį, sakyklą, galeriją, apie tunelį, kuriuo melstis ateidavo ponai (dabar jis užgriuvęs).

„<...> Šita bažnyčia buvo tik iki antrųjų langų, be presbiterijos, be bokštų – kirchė. Pacas joje laikė poną pastorių.

Vieną vakarą ponas grįžta namo, žiūri: kirchėj šviesu. Liepia sustabdyt arklius, reik pažiūrėt, kas čia yr. Eina kirchėn – pamaldos, pastorius dalija Komuniją. Visą liaudį pametęs, bėga prie pono: prašom, ponas, prie Komunijos eit! Pacas sako: aš girtas, iš baliaus važiuoju, prie Komunijos eit negaliu. Pastorius klausia: Dievą tiki? Pacas vėl: Dievą tikiu, bet aš girtas! A, jei Dievą tiki – visa kita baikis. Ponas vis dėlto prie Komunijos nėjo. Nors buvo kalvinistas, galvojo katalikiškai: komunija – įsikūnijęs Dievas. Pagal protestantus – Paskutinės vakarienės prisiminimas. Ponas galėjo prie Komunijos eit be niekur nieko... Bet visą naktį neužmigo ir galvojo: toks tikėjimas, kuris leidžia prie Komunijos girtus – menkas tikėjimas, ir grįžo į katalikus, o tada ir šitą bažnyčią praplėtė, pastatė bokštus. <...> Kai mes reikalavimus mažinam, tai sugaunam tik niekam nereikalingus, o kai didinam – tada surankiojam elitą.

<...> Einam į kitą šoną. Matot: paveikslas, barokas. Barokui yra būdinga: ne pastatas, architektūra, o tiesiog didesnis paveikslas ir gražūs rėmai. Pažiūrėkit, kokie jie: ne balana, o rąstas! Viršuj, prašom, kiek fantazijos ir pjaustymų. Barokas jau nebijojo parodyt žmogaus kūno grožį. Ir vėlgi kas užeina, stebisi: vyksta mūšis, o koks šviesus arkangelo veidas! Tada sakau: pasižiūrėkit, mergaitės, į veidrodį, kokie jūsų veidai, kai barate savo vyrus...“

Buvo belikę gyvent, džiaugtis gražiu pavasariu, mąstyt, kurt, rašyt, lenktis prie žmogaus, to broliuko brangiausio, gal jau tik dešimt dienų...

„Po pirmo infarkto važiuodavau vis pasitikrint kas mėnesį – ir labai bijodavau. Žinot, gyvenime visada šitaip yr. Kai mes seniau kalėdodavom, važinėjom po parapijas – vien

dėl to, kad žmoneliai pasidarytų generalinę švarą, kalėdojimas buvo didelis kultūrinis veiksnys. Tačiau baimė: gaspadorius dreba, kad reikės kunigui duot, gaspadinė dreba, kad klebonas kur nors pamatys nešvarą, vaikai dreba, kad reikės poterius sukalbėt. O klebonas dreba, kad reikės visą dieną kalbėt: visi tyli išsirikiavę iki vakaro, paskui komentuos, pasakos, ką sakei. Taigi, drebam visi.

Štai ir šitaip netikėtai, su atlaidžia šypsena apie... infarktą: taip, skauda, maudžia man, bet tegul neskauda jums".

Kunigo Broniaus Bulikos knygos

Rašė ir rašė. Ir Bõbriškyje, ir Zibaluosė, Víevyje ir ypač Jieznė. Rašė ir lageryje, ant cemento maišelių nuoplaišų, ant visokio, koks pakliuvo, labai prasto popieriaus skiautelių. Ir visa ką, gal dažnai tik tezes, būsimų didesnių, gilesnių rašinių ruošinius, apmatus, koncentruotas mintis siuntė ar kitaip perduodavo visais įmanomais būdais patikimam žmogui, kuris ir lig šiol dėl kuklumo nenori savęs įvardyti, nuoširdžiai tikėdamas, jog įsivardijimas būtų suprastas tik kaip prisišliejimas prie iškilios kunigo asmenybės. Taigi šisai žmogus viską išsaugojo, aliai menkiausią popierėlį, pats ar su šiokia tokia nesavanaudiška talka iššifravo, perrašė mašinėle, nieko, gink Dieve, nekeisdamas, labai atsargiai redaguodamas nebent kokį pasikartojimą, kai kur – sintaksę. Paskui jau leidyklose buvo iš ko „montuoti" puslapius, tekstus sisteminti.

„Tikiu, Viešpatie" (1995), Kaišiadorių vyskupijos kurijos leidykla.
Joje krikščioniškojo gyvenimo pagrindai, mąstymai „baltosiomis"

Kun. B. Bulikos parašytos knygos. „Pasilikęs mūsų širdyse" – Jiezno parapijiečių prisiminimai apie kleboną

eilėmis apie žmogaus gyvenimo prasmę, esmę. „Kas aš esu? Iš kur aš? Kam gyvenu? Kam verta aukotis? Dėl ko verta vargti? Nuo ko nusisukti?“ Be to, pateiktas neplonas pluoštas minčių homilijoms.

„Vyturio giesmė“ (1998) Atmintis, Kaunas.

„Kryžiaus keliu“, 3 dalys (2000), Atmintis, Kaunas. Maldos ir mąstymai, einant Kryžiaus kelius.

„Kad būtume Dievo vaikai“ (2000) Atmintis, Kaunas. Religinė publicistika, atskleidžianti autoriaus pašaukimą, nurodanti pagrindines tikinčio žmogaus gyvenimo gaires ir pateikianti gyvosios krikščionybės programą mūsų krašte.

„Šitaip ateina Dievo karalystė“ (2000), Atmintis, Kaunas.

„Tu esi pati Gelmė“ (2000), Atmintis, Kaunas. Pamokslų knyga.

„Gyventi malonėje“ (2001), Atmintis, Kaunas.

„Sau ir stipriems“ (2001), Atmintis, Kaunas.

„Rekolekcijos“ (2002), Atmintis, Kaunas. Ne vien kunigams skirti pamąstymai. Knygą palydi paties autoriaus mintis: „*Mišiose yra toks nuostabus žodis COMMUNICANTES. Tai pabuvimas kartu ir pasidalijimas. Dalykimės viskuo: kas gera ir kas ne, ką radau, sugalvojau, supratau ir kas neaišku*“.

„Palaimintas būsi ir tu“ (2003), Atmintis, Kaunas.

Dr. Faustas Jončys: „*Visą gyvenimą nerimstančia apaštalo dvasia ir aistringu žodžiu kun. Bronius siekė klausytoją ar skaitytoją žadinti iš abejingumo būsenos ir įtikinti krikščioniškos egzistencijos grožiu bei galia.*

Dabar, kai mūsų rankos ir žingsniai kur kas laisvesni, apsnūstantiems, aimanuojantiems ir pasimetusiems tautiečiams ar nereikėtų įsiklausyti į kunigo žodį ir pasekti jo pavyzdžiu visos tautos gerovei?!“

Visa kun. B. Bulikos kūryba stebėtinai šiuolaikiška, nė kiek nepasenusi, visa kas, dėl to mums dabar skauda, kodėl tiek daug tvyro nerimo, netikrumo, nesusikalbėjimo, kaip iš šių būsenų išbristi, kunigo tarytum gvildenta, nagrinėta šiandien.

Post scriptum. Kaune, Laisvės alėjos pradžioje, kukliame bute besiglaudžiantis dar vienas su kun. B. Bulika bendravęs, jį gerai pažinojęs žmogus sakosi ir pats pradėjęs rašyti, nes buvo paveiktas Broniaus neordinariškumo, per pamokslus, susitikimus pasakomų paradoksų, minties gilumo. Susirašinėjęs su B. Bulika, vienas kitam parašę daugiau kaip dvidešimt netrumpų laiškų, kurie, pasak juos skaičiusiųjų, jei ne iškilaus išeivijos poeto Henriko Nagio lygmens, tai arti jo.

Kunigas Bronius gražiai tuos laiškus įrišęs (mokėjo ir tai daryti) kaip kokią knygą ir grąžinęs saugot. Ėjo tie laiškai per patikimas rankas, juos nusirašinėta, kol, matyt, viena trapi širdelė neatlaikiusi ir... gal tuos laiškus sudeginusi. Nebuvo juose jokios politikos, bet anuomet užteko ir to, kad kunigui rašyti ar iš jo gauti...

Sudegė, nebėr, pavirto pelenais.

O gal būtų buvusi dar viena knyga.

Dar žybso viltis: gal išliko gyvas bent vienas tų laiškų nuorašas.

Kalbininkas Antanas Klimas

Algirdas Sabaliauskas

„Save visuomet laikiau dzūku, nors iš tikrųjų esu gimęs vadinamajame Priedzūkyje, prie pat Nemuno. Mūsų pirkios langai „žiūrėjo“ į Nemuną – per gražią pievą.“

Antanas Klimas, *Varpai*, 2007 m.

Nemunas Pelekonių k. – kalbininko Antano Klimo gimtinėje. 2007 m. spalio 30 d. A. Petrašiūno nuotr.

Tarp žmonių, kuriais Jiēzno kraštas pagrįstai gali didžiuotis, yra ir žymus lietuvių kalbininkas, ilgametis Ročesterio (Jungtinės Amerikos Valstijos) universiteto profesorius Antanas Klimas.

Savo labai vingiuotą gyvenimo kelią būsimasis kalbininkas pradėjo 1924 m. balandžio 17 d. Pēlekonių kaime, buvusiame Jiezno valsčiuje.

Mokėsi jis Prienų „Žiburio“ gimnazijoje. Ne tik gerai mokėsi, bet rašė apsakymus, puikiai žaidė tinklinį. Polinkį į humanitarinius mokslus turbūt galėjo lemti žymaus pedagogo, visuomenės veikėjo Stasio Barzduko (1906–1981) lietuvių kalbos pamokos. Prityręs pedagogas savo mokinius mokė ne tik taisyklingai kalbėti, rašyti, logiškai mąstyti, bet ir kultūringai elgtis, net gražiai šokti. Turbūt ne atsitiktinumas, kad iš tos pačios klasės kaip Antanas Klimas į lietuvių kalbotyros istoriją pateko ir kitas žymus mūsų kalbininkas – Vilniaus universiteto profesorius Jonas Palionis.

Gimnaziją A. Klimas baigė 1941 metais. Tiesa, jo, gimnazisto, biografijoje yra dar viena svarbi data – 1940 m. lapkričio 8 d.–1941 m. birželio 23 d. Tai laikas,

praleistas Marijampolės sunkiųjų darbų kalėjime, kur jis, dar tik šešiolikmetis, pateko už „antivalstybinę veiklą“.

1941–1943 m. Vytauto Didžiojo universitete A. Klimas studijavo lituanistiką, filosofiją. 1942 m. baigė dar ir Kauno mokytojų seminariją. Turbūt pusmetis, praleistas Marijampolės kalėjime, skatino studentą nelaukti antrosios sovietų okupacijos. Su gausiu būriu bendraamžių jis paliko Lietuvą. Sunkiomis sąlygomis 1946–1947 m. studijas tęsė Vokietijoje – Pabaltijo universitete Pineberge (prie Hamburgo). Šį kartą pagrindinis jo studijų objektas buvo germanistika ir kalbotyra.

1947–1948 m. būsimajam mokslininkui anaiptol ne mokslinį darbą teko dirbti pas Anglijos ūkininkus.

1948 m. A. Klimas atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas ir tęsė mokslus Pensilvanijos universitete Filadelfijoje. Praėjusiojo šimtmečio viduryje Pensilvanijos universitetas, be kita ko, vienas seniausių ir garsiausių Jungtinių Amerikos Valstijų aukštojo mokslo centrų, buvo tapęs ir svarbiausiu lituanistikos studijų centru. Tokiu jis tapo daugiausia kadaise Vytauto Didžiojo universitete dėsčiusio šveicaro Alfredo Senno pastangomis. Šiame universitete tuo metu, be minėto A. Senno, profesoriavo Antanas Salys, Vincas Krėvė-Mickevičius, bibliotekoje darbavosi Vincas Maciūnas. Klimo mokslo draugai buvo mūsų kalbotyros ir kultūros istorijoje pasižymėję žmonės: kalbininkas Viljamas R. Šmolstygas (*William R. Schmalstieg*), rašytojas Kostas Ostrauskas, kalbininkas, jėzuitas Vladas Karolis Jaskevičius (*Walter Charles Jaskiewicz*).

Pagrindinė A. Klimo specialybė čia kaip ir anksčiau buvo germanistika, tačiau jis, kiek suspėdamas, studijavo ir baltistikos disciplinas, o temą daktaro disertacijai pasirinko vienodai derančią abiem šiom specialybėm – lietuvių kalbos germanizmo *kùnigas* istoriją (Kazimiero Būgos nuomone, šis žodis į lietuvių kalbą atėjo apie 1200-uosius metus, tokiai nuomonei linkęs pritarti ir A. Klimas)[1]. Oficialus disertacijos vadovas buvo profesorius A. Sennas, tačiau rengiant disertaciją nemaža bendrauta ir su profesoriumi A. Saliu.

1956 m. apgynęs disertaciją, dar metus kalbininkas darbavosi Pensilvanijos universitete, o nuo 1957 m. iki pensijos (1989 m.) labai sėkmingai profesoriavo Ročesterio universitete (*University of Rochester*).

A. Klimas – plačių interesų mokslininkas. Įvairiais lietuvių kalbos klausimais lietuvių ir anglų kalbomis jis paskelbė per du šimtus straipsnių. Jį domino lietuvių kalbos fonologija, žodžių daryba, onomastika, lietuvių kalbos santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis. Jis mėgino parodyti, net kaip lietuvių kalbos struktūra atrodys po 50 ar 100 metų. Lietuvių kalbos klausimais kalbininkas skaitė pranešimus įvairiose tarptautinėse konferencijose Jungtinėse Amerikos Valstijose, Austrijoje, Belgijoje, Rumunijoje, Vokietijoje, Italijoje, Lenkijoje. A. Klimo gimtojo kampelio žmonėms turėtų būti įdomus faktas, kad jis 1978 m. XIII tarptautiniame onomastikos kongrese Krókuvoje skaitė pranešimą apie savo gimtojo Pėlekonių kaimo gyventojų pravardes ir pavardes.

Be jau mūsų minėtų universitetų, A. Klimas bent penkiolika metų darbavosi ir vadinamuosiuose vasaros

[1] Klimas A. The Spread of Primitive Germanic Kuningaz in non Germanic Languages, *Annali Sezione Linguistica 1, 2*, Napoli, 1959, p. 197–211.

Lituanistikos seminaruose. Lietuvių katalikų mokslo akademija (jos centras tada buvo Romoje) kalbininką išrinko savo nariu.

Tarp išleistų A. Klimo knygų turbūt didžiausio dėmesio nusipelno jo kartu su Leonardu Dambriūnu ir Viljamu Šmolstygu parašytas „Dabartinės lietuvių kalbos įvadas“ („Introduction to Modern Lithuanian“, New York, 1966). Tai platus (beveik 500 puslapių), labai gerai metodiškai parengtas praktinės lietuvių kalbos vadovėlis, kuris jau penktas dešimtmetis yra bene pagrindinė lietuvių kalbos mokymo priemonė įvairiuose Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos universitetuose, gerai pasitarnaujanti ir daugybei užsienio lietuvių, norinčių geriau pramokti savo tėvų kalbą. Šio vadovėlio populiarumą turbūt geriausiai rodo faktas, kad jis 1999 m. buvo išleistas jau šeštą kartą, dabar tik pakeistu pavadinimu – „Beginner's Lithuanian“ („Pradedančiojo lietuvių kalba“). Labai įdomią šios knygos rašymo ir spausdinimo istoriją A. Klimas aprašė savo Lietuvoje išleistoje knygoje „Kalbos puošmenos ir pabiros“ (Vilnius, 2001). Be kita ko, čia rašoma, kad turbūt uoliausiai lietuvių kalbos iš šio vadovėlio mokėsi *„geležinės valios vyras“*, buvęs Taivanio armijos pilotas Mo Chien Chin. Nuo dažno vartymo ši knyga, nors gerai įrišta, subyrėjo... Tada knygos autorius jam padovanojo naują egzempliorių. Mo Chien Chin buvo bene pirmasis kinas, gerai išmokęs lietuvių kalbą. A. Klimo vadovaujamas jis iš lietuvių kalbos gramatikos srities parašė ir Pensilvanijos universitete apgynė daktaro disertaciją.

Su savo buvusiu mokytoju S. Barzduku A. Klimas parengė ir kitą svarbią lietuvių kalbos mokymo ir mokymosi knygą – „Lietuvių kalbos žodynas. Mokyklai ir namams“ (Chicago, 1974). Tai gražiai iliustruotas (dailininkė Zita Sodeikienė), su gausiais vartosenos pavyzdžiais ne tik bendrinių, bet ir lietuviams aktualesnių tikrinių žodžių žodynas. S. Barzdukas, prisimindamas šio žodyno redagavimo darbą, rašė: *„Tai jau mano mokinys Prienų „Žiburio“ gimnazijoje. Ši aplinkybė didžiai šildo mudviejų tarpusavio santykius. Mokinio ir mokytojo bendravimo vaisius – „Lietuvių kalbos žodynas mokyklai ir namams“*[2].

Kartu su savo bičiuliu V. Šmolstygu A. Klimas parengė „Lietuvių kalbos skaitinius savimokai“ („Lithuanian Reader for Self-Instruction“, New York, 1967) ir „Lietuvių–anglų kalbų lingvistinių terminų žodynėlį“ („Lithuanian–English Glossary of Linguistic Terminology“, University Park, 1971).

Antanas Klimas su redaktore Ramute Šimukauskaite Lietuvoje. 1995 m.

A. Klimą labai domino lietuvių kalbos dalyviai. Apie juos kalbininkas paskelbė studiją anglų kalba[3], o 1993 m. Lietuvoje išleido vertingą tiek platesniam skaitytojų ratui, o iš dalies ir specialistams įdomią knygą „Lietuvių kalbos dalyvių vartosena“ (Vilnius,

[2] Barzdukas S. Nueitą kelią apžvelgiant, *Aidai*, 1977, nr. 4, p. 172.

[3] Klimas A. The Lithuanian Participles: Their System and Functions, *Lituanus*, 1987, nr. 33(1), p. 38–73.

1993). Ši knyga Lietuvoje buvo labai palankiai sutikta[4]. Autorius turėtų būti patenkintas, kad jo mintys apie šią veiksmažodžių formą pateko net į Giedrės Čepaitienės ir Elenos Palubinskienės Lietuvos mokykloms skirtą VII klasės vadovėlį „Lietuvių kalba“ (Kaunas, 1999).

Lietuvoje A. Klimas taip pat išleido knygeles „Lietuvių kalbos mažybinių (maloninių) daiktavardžių žodynėlis“ (Vilnius, 1999), „Lietuvių kalbos garsažodžių žodynėlis“ (Kaunas, 2005). Jau minėjome Lietuvoje išleistą įdomią jo knygą „Kalbos puošmenos ir pabiros“ (Vilnius, 2001). Reikėtų pridėti ir apie knygoje esantį įrašą, kad *„Autorius šį leidinį skiria gimtajam Pėlekonių kaimui atminti“*. Savo Pėlekonių kaimą kalbininkas gražiai prisiminė ir jau minėtam mažybinių daiktavardžių žodynėlyje. Vienas iš paskutinių A. Klimo darbų – „Lietuvių kalbos homonimų žodynėlis“ („Lithuanian homonym dictionary“, Chicago, 2005).

A. Klimas ne tik pats sėkmingai darbavosi lituanistikos baruose. Jis buvo paslaugus ir kitiems šį darbą dirbantiesiems. Štai Evelina ir Bruno Masiokai savo lietuvių–anglų kalbų žodyne rašė: *„Be Prof. Antano Klimo pagalbos, mes būtume daug ilgiau klaidžioję mūsų mielos lietuvių kalbos įmantrumuose. Profesorius Klimas mums siuntė knygas, straipsnių nuorašus, ištraukas iš žodynų; parašė virš šimto laiškų ir nepaprastai kantriai atsakė į visus mūsų klausimus. Ir priedo – jis visuomet ragino atsiųsti dar daugiau klausimų“*[5].

Beveik 40 metų A. Klimas buvo vienas iš tiek daug mūsų kultūrai nusipelniusio žurnalo „Lituanus“ redaktorių[6]. Ilgesnį laiką jis tvarkė (daugiausia pats ir prirašydavo) žurnalo „Pasaulio lietuvis“ kalbos skyrių.

A. Klimas buvo puikus kalbėtojas. Jo paskaitos buvo įdomios ne tik jo studentams. Apie Lietuvą, lietuvių kalbą jis kalbėdavo įvairiausiomis progomis. Čia turbūt pirmiausia reikėtų prisiminti jo 1978 m. penkių savaičių kelionę po Kolumbiją, Argentiną, Urugvajų, Braziliją, Venesuelą. Tada jis po kelias paskaitas skaitė vietos lietuviams, o Buenos Airėse, Montevidėjuje angliškai kalbėjo vietiniuose universitetuose.

Daugybę kartų A. Klimas yra aplankęs savo gimtąjį kraštą. Ypač jaudinantis mūsų kalbininko susitikimas su Lietuva buvo 1991-ųjų pavasarį, kai jis atvyko į VII Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumą. Čia jo laukė ne tik seniai matyti gimtinės gluosniai, draugų ir artimųjų kapai, bet ir Sibiro tremtį iškentusi motina, savo Antanėlio neregėjusi 47 metus... Jis lankė kaimynus, klausėsi tragiškų istorijų, ištikusių jo jaunystės draugus. Ir vėliau atvykęs vis skubėdavo į savuosius Pėlekonis, nors ten laukdavo jau visai tušti namai. Jis žvalgėsi į tarp dilgėlių sukritusius obuolius. Džiaugėsi, kad nors ir neužkalti, bet vis dar neišdaužyti gimtųjų namų langai. O grįžęs į Ročesterį, draugams į Lietuvą rašė laiškus, kuriuos pasirašinėdavo Antanas Liūdnasis.

Belieka pridurti, kad kalbininkas Amerikoje sukūrė lietuvišką šeimą, gražiai išaugino tėvų gimtinę mylinčias atžalas – du sūnus ir dvi dukras.

[4] Valiulytė E. Dalyviai – lietuvių kalbos puošmena, *Gimtasis žodis*, 1995, nr. 2, p. 27–32.

[5] Kolupaila-Masiokas A., Masiokas B. *Words... Words Lithuanian-English*, Colorado, 1992; Masiokienė E. Mūsų dienos kalnų papėdėje, *Draugas*, 1991, rugpj. 21.

[6] Plg. Peleckis-Kaktavičius L. Penki „Lituanus“ dešimtmečiai, *Varpai*, 2005, nr. 19, p. 252–272.

Juozas Purickis – diplomatas, politikas, žurnalistas

Juozas Pugačiauskas

Nors įvairiuose istoriniuose šaltiniuose, enciklopedijose rašoma, jog Juozas Purickis gimė 1883 m. lapkričio 12 d. Pakrovū vienkiemyje, Stãkliškių parapijoje, jokių įrašų apie tai nei Stakliškių, nei gretimos Jiẽzno bažnyčių knygose nerasta. O štai Kietãviškių (Kaišiadoriū r.) bažnyčios įrašas rusų kalba metrikų knygoje, kaip ir Istorijos institute rasti gimimo metrikai, liudija, jog 1883 m. kovo 19 d. Petrõšiškių vienkiemyje gimė berniukas Joseph Puržickis. (Tėvai – nusigyvenę bajorai Jonas ir Franciška Puržickiai iš to paties vienkiemio Kietaviškių parapijoje.) Vėliau jo pavardė buvo rašoma įvairiai: Žemaĩčių kunigų seminarijos ir Peterbùrgo dvasinės akademijos dokumentuose lotynų kalba – Purzycki Josephus, rusiškuose raštuose – Purickij Josif, o dirbant lietuviškoje spaudoje, Steigiamajame Seime – Puryckis, netgi Purickas. Publicistinius straipsnius, apžvalgas J. Purickis dažnai pasirašinėjo Vygando Purickio, Wykinto, dr. J. Puryckio ir kitokiais pseudonimais, rimtesnius analitinius, diskusinius straipsnius – Vygandu ar dr. J. Purickiu.

Juozas metus mokėsi Stakliškių parapinėje mokykloje, 1892–1895 m. žiemomis lankė gretimą Jiezno rusišką valdinę parapijos mokyklą. Vasaromis piemenavo tėvų ūkyje, dirbo įvairius lauko darbus. Jį kartu su bendraamžiu Liudu Gira globojo ilgametis knygnešys, Stakliškių klebonas Vincentas Butvydas. Jo įtaka lėmė tolesnį jaunuolių kelią, juo labiau kad Juozas turėjo neeilinių gabumų, gerą atmintį. Tą matė ir tėvai, tačiau mokslams trūko lėšų. Todėl keletą metų dar teko darbuotis gimtajame ūkyje, kol giminaitis kunigas išsivežė į Kauną. Čia mokėsi privačiai, o keturių klasių egzaminus išlaikė Maskvojė. Grįžęs 1904 m. įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune. Caro administracija kėlė didelius reikalavimus klierikams: jie turėjo mokėti rusų kalbą, pagrįsti, kad yra politiškai patikimi, be kriminalinės praeities. Visa tai J. Purickis atitiko. Žemaičių kunigų seminarijoje vyravo lietuvybės dvasia, nepaisant carinės valdžios noro supriešinti lietuvius ir lenkus, prislopinti tautinį atgimimą. Joje profesoriavo Kazimieras Šaulys, Juozapas Skvireckas, Liudas Dambrauskas, Bronislovas Žongolovičius, kiti dėstytojai, daug naujo sužadino iš Peterburgo dvasinės akademijos atkeltas prelatas Aleksandras Dambrauskas (Adomas Jakštas). Jis 1906 m. įkūrė Šv. Kazimiero draugiją lietuvių spaudai leisti ir platinti, rūpinosi savaitiniu leidiniu, pradėjo redaguoti ir leisti mėnesinį literatūros, mokslo ir politikos žurnalą „Draugija“. Tokiomis aplinkybėmis formavosi J. Purickio pažiūros, tvirtėjo pasiryžimas aktyviai dirbti Lietuvos labui. Jis labai domėjosi savo šalies istorija, politika, literatūra, priklausė seminaristų būreliui.

Seminariją J. Purickis baigė labai gerais pažymiais, tačiau šventinimų priimti ir dirbti kunigu negalėjo, nes buvo per jaunas, tik 24 metų. Palankiai susiklosčius aplinkybėms, jaunas absolventas išvyko tęsti mokslų į Peterburgo dvasinę akademiją, kur kruopščiai mokėsi, domėjosi Bažnyčios politika, Rùsijos kultūra ir literatūra, ėmė studijuoti protestantizmo Lietuvoje istoriją. 1912 m. baigęs akademiją aukso medaliu, į Kauną grįžo kaip teologijos magistras ir pradėjo dirbti kunigų seminarijoje. Domėjimasis protestantizmu nulėmė būsimosios daktaro disertacijos

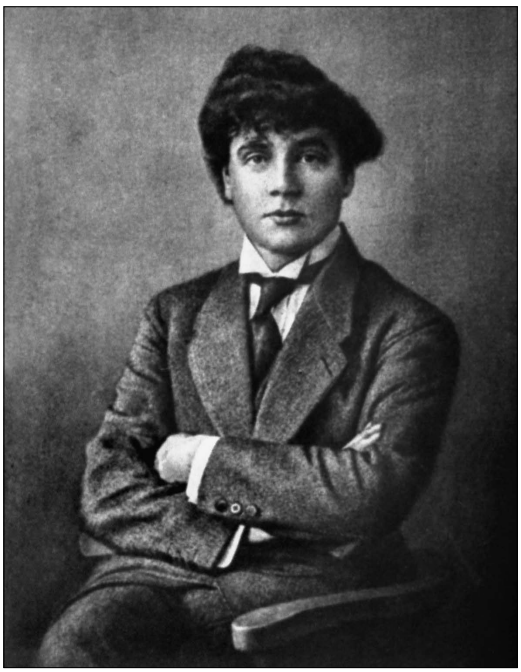

Juozas Purickis (portretas). 1920 m.

temą; jis spaudoje skelbė savo tyrinėjimus, intensyviai kaupė medžiagą iš įvairių archyvų. Kaune J. Purickis kaip dvasininkas nedirbo, tačiau *„1912 m. jis suruošė Jiezne žmonėms rekolekcijas, kurios šiai parapijai turėjo didelės reikšmės: sustabdė besiplečiantį dorinį kritimą ir sustabdė girtuokliavimo bangą.“*[1]

1913 m. J. Purickis išvyko studijų tęsti į Šveicãriją, Freĩburgo katalikiškąjį universitetą. Jis naudojosi visomis mokymosi galimybėmis: klausėsi įžymių profesorių paskaitų, ne kartą vyko į Drèzdeną, Berlýną, Leĩpcigą, Ròmą, kur dirbo archyvuose, sparčiai rašė disertaciją „Protestantizmo Lietuvoje žlugimo priežastys. (XVI a. pabaiga–XVII a. pradžia)“. Doktorantas aktyviai reiškėsi visuomeninėje veikloje, įstojo į lietuvių studentų draugiją „Lituania“, vėliau, kaip jos atstovas, triūsė sekretoriumi Generaliniame komitete karo aukoms Lietuvoje šelpti. Šalpos mastams ir geografijai išsiplėtus, atitinkamai pasikeitė ir „Lituanios“ profilis. Numatytiems tikslams įgyvendinti trūko pinigų, tad ši organizacija pagalbos lietuviams belaisviams sušelpti kreipėsi į JAV lietuvius. Šie greitai surinko 130 000 dolerių. Į pinigams tvarkyti komitetą įėjo ir kunigas J. Purickis. Jis surasdavo laiko ir darbui Lietuvių informaciniame biure, kur redagavo laikraštį „Litauen“, kartu su bendraminčiais rašė ir leido knygas, brošiūras apie Lietuvos nepriklausomybės siekį, kritikavo imperialistinės Lénkijos norus atkurti valstybę „nuo jūrų iki jūrų“, okupacinės vokiečių administracijos piktadarybes mūsų šalyje. Buvo aktyvus visų Šveicãrijoje organizuotų lietuviškų konferencijų dalyvis, jose sekretoriaudavo, rengdavo rezoliucijas, projektus, nutarimus. Šiose konferencijose pirmą kartą užsiminta apie Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimą, keltas klausimas apie atsiribojimą nuo Lenkijos valstybės, protestuota prieš žiaurų vokiečių administracijos elgesį, aptariamas memorandumas popiežiui dėl bažnyčios padėties mūsų krašte, iškeltas klausimas dėl universiteto atkūrimo Vilniuje, svarstomi būsimos Lietuvos valstybės vidaus gyvenimo klausimai ir santykiai su užsienio šalimis. Ir nors Lenkijos, Vokietijos politikai griežtai reagavo į Šveicãrijos lietuvių organizacijų iniciatyvas bei pareiškimus, J. Purickis bei jo bendražygiai nepabūgo ir nesitraukė. Jie organizavo naujas konferencijas, kurių rezoliucijose, memorandumuose aiškiai išsakytas *neprigulmingos* (nepriklausomos) Lietuvos siekis. J. Purickis greitai parašė disertaciją, ją apgynė 1916 m. liepos 16 d. ir gavo daktaro diplomą. *„Tai buvo pirmas lietuvių istoriografijoje profesionalus veikalas, kuriame specialiai nagrinėjama reformacijos istorija Lietuvoje pasitelkiant šaltinius ir kitų tautų*

[1] A. L. Purickio asmenybė gimtojoje parapijoje, *Lietuvos aidas*, 1934 spalio 27, p. 3.

istoriografijos pasiekimus šioje srityje.“[2] Įsisiautėjęs Pirmasis pasaulinis karas neleido jaunam, perspektyviam filosofui toliau tobulintis, tapti mokslo darbuotoju. Kita vertus, J. Purickis buvo tiek įsisukęs į didžiules bręstančias permainas okupuotoje Lietuvoje, visuomeninį gyvenimą Šveicarijoje, jog nė vienas reikšmingesnis įvykis be jo neapsiėjo. Jis daug prisidėjo, kad Vilniuje 1917 m. rugpjūčio 17–22 d. būtų sušaukta Lietuvių konferencija, į kurią, kad ir vėluodamas, grįžo iš užsienio ir skaitė pranešimą. Suspėjo aplankyti ir tėviškę. *„1917 vasarą vėl parvyko į savo gimtinę iš Šveicarijos. Šia proga surinko žinias apie okupantų šeimininkavimą. Viską atliko slaptai. Susikvietė klebonijon, klebono J. Galaunės padedamas, patikimus ūkininkus ir juos smulkiai apklausinėjo: kaip elgiasi su žmonėmis vokiečiai, kaip kerta miškus, daro rekvizijas ir t. t. Iš pasakotojų gautas žinias susirašė. Tas žinias išsivežė į Šveicariją painformuoti santarvininkus apie vokiečių elgimąsi okupuotoje Lietuvoje. Apklausinėdamas savo tėviškės žmones, dr. J. Purickis ir jiems papasakojo daug vertingų naujienų, kurios ne vienam iš klausiusių išspaudė nejučiomis džiaugsmo ašarą. Jis žmones suramino, kad karas turės greitai baigtis, vokiečiai karą pralaimės, Lietuvai yra vilties sukurti valstybę. Jo padaryti pranešimai apie daromus žygius prikelti Lietuvą iš amžių miego sukėlė žmonėse patriotizmo jausmus ir jėgų kovoti su okupantų varžymais, sukėlė dvasią vėlesniems laikams, kada gretimame Nemaniūnų miestelyje buvo išdrįsta net nuginkluoti vokiečių žandarus.*“[3]

J. Purickis aktyviai talkino Lietuvos Tarybos darbe, atlikdavo įvairius jos pavedimus užsienyje, ėjo Lietuvos atstovo Vokietijoje pareigas. Ir visur jaunas diplomatas nuosekliai ir atkakliai rūpinosi Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo reikalais: reikalavo išvesti okupacinę kariuomenę iš mūsų šalies, grąžinti, kas jos prisiplėšta, o atskirais atvejais prašė, kad ji padėtų kovoti su Raudonąja armija, bermontininkais, lenkais, stengėsi gauti kreditų, paskolų. Nepaisant suirutės, jam rūpėjo ir kultūriniai abiejų šalių ryšiai, lietuvių studentų mokymasis vokiškuose universitetuose. 1920 m. J. Purickis tapo Draugijos šelpti Lietuvos studentams Vokietijoje pirmininku. Tais pačiais metais rengiantis Steigiamajam Seimui, jis buvo įrašytas kandidatu nuo Krikščionių demokratų partijos Utenos VI rinkimų apygardoje. Išrinktam į Seimą jaunam filosofijos daktarui teko dirbti net dviejose – Finansų ir biudžeto bei Užsienio reikalų – komisijose. Tik neilgai, nes prasidėjo naujas karjeros etapas: formuojamoje Vyriausybėje tinkamesnės kandidatūros į užsienio reikalų ministro postą už jį nesurado. Lietuvos diplomato Prano Dailidės nuomone, J. Purickis *„buvo apdovanotas visais diplomato gabumais, mokėjo save valdyti, ir be nuovargio buvo darbštus*“.[4]

Iškovoti tarptautinį jaunos Lietuvos valstybės pripažinimą – toks buvo svarbiausias naujojo užsienio reikalų ministro uždavinys. Ir siekė to įvairiais būdais: plėtė diplomatines misijas užsienyje, į Europos šalis siuntė Steigiamojo Seimo delegacijas, į Ángliją, Vokietiją, Prancūziją vyko pats. Nors jauno amžiaus, jis sugebėdavo išmintingai spręsti įvairias problemas, sutvarkė ministerijos struktūrą, etatus, užsienio diplomatijos tarnybą. Skyrė daug dėmesio geriems Báltijos šalių santykiams, pavyko su Rùsija sudaryti taikos sutartį, o su Vokietijà susitarti

[2] Lukšaitė I. Reformacijos kilimo ir pralaimėjimo priežasčių aiškinimas lietuvių buržuazinėje ir emigracinėje istoriografijoje, *Buržuazinių koncepcijų Lietuvos istorijos klausimais kritika* Vilnius, 1987, p. 28–30.

[3] Purickio asmenybė gimtojoje parapijoje, *Lietuvos aidas*, 1934 spalio 27, p. 3.

[4] Dailidė P. Dr. J. Purickis – diplomatas, *Pirmasis Lietuvos žurnalistų sąjungos metraštis*, Kaunas, 1934, p. 11–14.

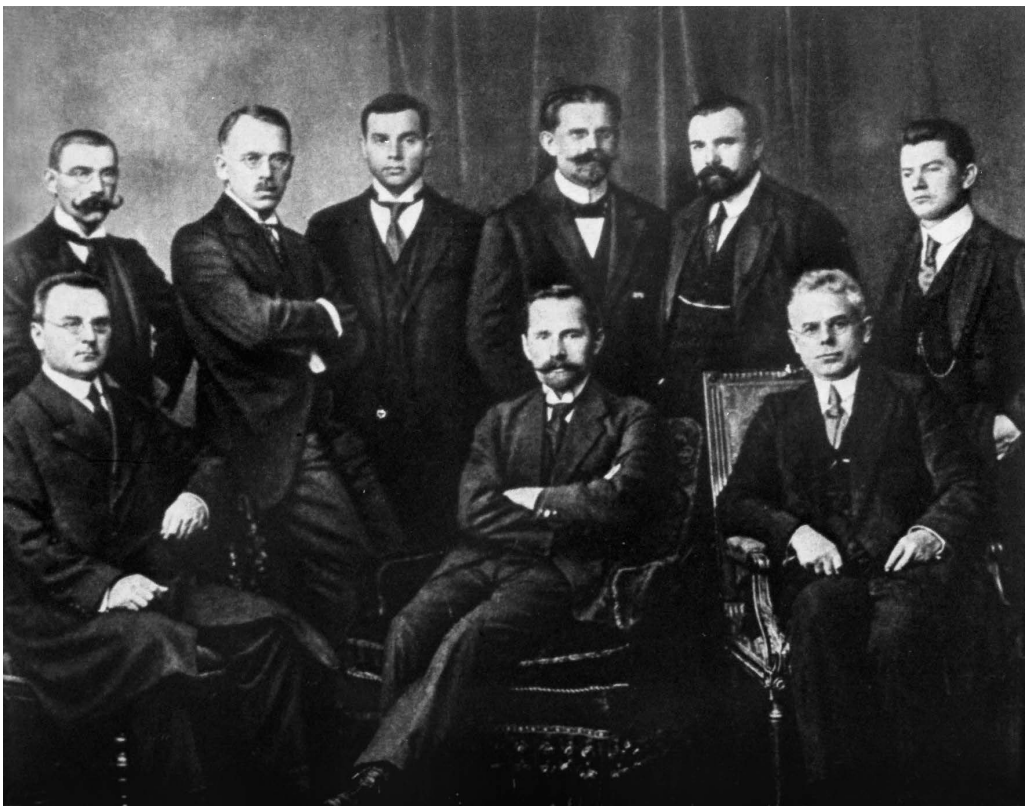

Lietuvos valstybės veikėjų susitikimas Berlyne. Pirmoje eilėje (iš kairės): kun. Justinas Staugaitis, Antanas Smetona, prel. Konstantinas Olšauskas; antroje eilėje: Jokūbas Šernas, Jurgis Šaulys, Juozas Purickis, Vilius Gaigalaitis, Martynas Yčas, Augustinas Voldemaras. Berlynas. 1918 m.

dėl galutinio okupacinės kariuomenės išvedimo ir pradėti derybas dėl atlyginimo Lietuvai už vokiečių rekvizicijas. Aktyvių J. Purickio pastangų dėka Lietuvą pripažino *de facto* Lénkija, Sovíetų Rùsija, Èstija, Argentinà, Mèksika, Šveicārija, Dānija, Olándija, Brazìlija, kai kurios ir *de jure* – Švèdija, Norvègija, Lātvija, Sovietų Rusija, Estija, Argentina, Meksika, Šveicarija, Danija, Olandija, Brazilija. Lietuva 1921 m. rugsėjo 22 d. buvo priimta į Tautų Sąjungą ir pripažinta lygiateise nare[5].

Daug nuveikė J. Purickis grąžinant Klaìpėdos kraštą Lietuvai. Šis klausimas, laikantis Versalio sutarties nuostatų, nuolat keltas diplomatiniuose sluoksniuose, tačiau nesėkmingai. Tapęs ministru pirmininku Ernestas Galvanauskas ryžosi tai įgyvendinti ne diplomatinėmis, bet karinėmis priemonėmis. Nuspręsta organizuoti Klaipėdos krašto gyventojų sukilimą prieš prancūzų administraciją. 1923 m. sausio 13 d. Šilutėje buvo sudaryta nauja Klaipėdos krašto direktorija. Ji tą pačią dieną kreipėsi į Lietuvos vyriausybę, prašydama atsiųsti diplomatinį atstovą. Juo E. Galvanauskas pasirinko J. Purickį, nes jis puikiai kalbėjo vokiškai, buvo perpratęs vokiečių vyriausybės politiką, gebėjo orientuotis situacijoje, kai ne visada dėl ryšių stokos buvo galima pasitarti su vyriausybe.[6]

[5] Gaigalaitė A., Žeimantienė J. *Juozas Purickis-Vygandas*, Vilnius, 2004, p. 47.
[6] *Ten pat*, p. 56.

Steigiamojo Seimo Krikščionių demokratų frakcijos prezidiumas (iš dešinės): Jonas Vailokaitis, J. Purickis, Ona Mašiotienė, nežinomas asmuo, kun. Mykolas Krupavičius, Steigiamojo Seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis, nežinomas asmuo. 1920 m.

Gavęs įgaliojimus bei tapęs tarpininku tarp vyriausybės ir Klaipėdos, be to, veikdamas slapta J. Purickis diplomatiškai ėmė derėtis su prancūzų administracija, kartu skatino klaipėdiečius sukilti. Sukilimui pavykus, uostamiesčio politikus mokė, kokios taktikos toliau laikytis, kaip išlaikyti įtaką ir valdžią savo krašte.

Tuo metu išsilavinusių, patyrusių diplomatų buvo nedaug. Tad J. Purickiui teko vykdyti įvairiausius vyriausybės pavedimus. Jis buvo įgaliotas stiprinti Lietuvos–Vokietijos, Lietuvos–Švedijos ekonominius ryšius, kaip specialusis Lietuvos delegatas 1925 m. vyko į Romą su protesto nota Šv. Sostui. Mat Lietuvai nepatiko Lenkijos ir Vatikano pasirašytas konkordatas, pagal kurį Vilniaus vyskupiją priskyrė Lenkijos bažnytinei provincijai. Mūsų šalies vyriausybės siūlymas buvo toks: lenkų okupuotajai Vilniaus vyskupijos daliai turėtų vadovauti Vatikanas. Jeigu Šv. Sostas nesutiktų, lietuvių pasiuntiniai Lietuvos–Vatikano konkordatą turi nutraukti, o sudarytą tarp Vatikano ir Lenkijos pripažinti negaliojantį. Žinoma, tokia griežta, nediplomatiška jaunos valstybės nota nepasiekė Vatikano sekretoriaus. J. Purickis su kolega J. Macevičiumi bandė švelninti situaciją, bet tuokart misija nepavyko. Vatikano ryšiai su Lietuva gerokai atšalo.

Prekybos sutartims sudaryti, ekonominėms deryboms su užsienio šalimis organizuoti Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje buvo įsteigtas Ekonomikos

departamentas. Krikščionių demokratų vyriausybė 1926 m. vadovauti jam pakvietė J. Purickį. Buvęs ministras bendradarbiavo ir su vėlesne vyriausybe: padėjo rengti Lietuvos ir Sovietų Sąjungos nepuolimo ir neutraliteto sutartį, kartu su ministru pirmininku M. Sleževičiumi jos pasirašyti 1926 m. rugsėjo mėnesį važiavo į Mãskvą. Jis daug pastangų padėjo rengiant ir prekybos sutartį su Rusija, vadovavo tam sudarytai ekonomikos komisijai. Derybos buvo sudėtingos, ilgos, išsiderėti, kad Maskvà grąžintų išsivežtas kultūros vertybes, tiektų ginklų, sekėsi sunkiai. Sutartis buvo pasirašyta, jau nedalyvaujant J. Purickiui, 1928 metais. Atėję į valdžią tautininkai prityrusį diplomatą paskyrė Užsienio reikalų ministerijos Teisių ir administracijos departamento direktoriumi. Tačiau dirbta čia neilgai. Kai Krikščionių demokratų partija atšaukė iš vyriausybės savo narius, J. Purickis irgi pasitraukė, taip užbaigdamas savo, kaip politiko, karjerą.

Būdamas dėmesingas tautinėms mažumoms, J. Purickis aktyviai dalyvavo kuriant įvairias visuomenines organizacijas. Didžiausia tautinė mažuma Lietuvoje, sudariusi 8,3 proc. visų gyventojų, buvo žydai. Ši lojali vyriausybės vidaus ir užsienio politikai gyventojų dalis rėmė antilenkišką politiką, aktyviai dalyvavo Vilniui vaduoti sąjungos veikloje. 1928 m. kuriantis Lietuvių ir žydų susiartinimo bei kultūrinio bendradarbiavimo draugijai, J. Purickis išrinktas valdybos nariu, draugijos iždininku. Jis buvo gerai išstudijavęs žydų tautos istoriją, žinojo jų gyvenimo Vilniuje ir Vakaruose aktualijas, lankėsi įvairiuose žydų kultūriniuose renginiuose.

J. Purickis aktyviai kūrė Lietuvių ir ukrainiečių draugiją, ne kartą buvo renkamas jos vicepirmininku. Jis prisidėjo prie Lietuvių ir gudų, Lietuvių ir vokiečių kultūrinio bendradarbiavimo draugijų organizavimo, jose ėjo įvairias pareigas, priklausė Lietuvių ir švedų bei Lietuvių ir estų draugijoms.

Būdamas be galo darbštus, imlus politinėms aktualijoms, visuomeniniams procesams, be to, meistriškai valdęs žurnalisto plunksną, J. Purickis atgimstančioje Lietuvos spaudoje iškilo kaip vienas pagrindinių autorių, daugelio laikraščių ir žurnalų bendradarbis. O publicisto kelias prasidėjo Šveicarijoje, vokiečių, prancūzų ir lietuvių kalba leidžiamoje periodinėje spaudoje. Vėliau Vygando slapyvardžiu pasirašytus brandžius, dažnai vedamųjų vertus straipsnius nuolat spausdino dienraštis „Lietuva“, žurnalas „Lietuvos ūkis“. 1925 m. tapęs „Lietuvos“ redaktoriumi labai pagyvino šį oficiozą: jame buvo rašoma ne tik apie politiką ir ekonomiką, bet ir apie meną, mokslą, tarptautinį gyvenimą. Atsirado įvairenybių, feljetonų skyreliai. Pasikeitė leidinio išvaizda, imta anonsuoti rašinius pirmame puslapyje, diferencijuoti reklaminius skelbimus. Keičiantis valdžioms, J. Purickis turėjo pasitraukti iš redaktoriaus posto. Redaktoriauti jis perėjo į ekonomikos žurnalą „Tautos ūkis“. Šis informacinis žurnalas įgavo mokslinį profilį, pagausėjo straipsnių, pasirašytų Vygando vardu. Tų slapyvardžių būta kuo įvairiausių: Kauniškis, Aleksotiškis, J. Purickis-Vygandas, P–kis ir kt. Kaip ir leidinių, į kuriuos produktyvus autorius vieną po kito siuntė straipsnius įvairiausiomis visuomeninio, ekonominio ir politinio gyvenimo temomis: „Trimitas“, „Lietuvos aidas“, „Mūsų rytojus“, „Sveikata ir darbas“, „Mūsų Vilnius“.

1925 m. rudenį J. Purickis išrinktas į Lietuvos rašytojų ir žurnalistų sąjungos valdybą, tapo sąjungos pirmininku. Sąjungoje tvyrojo vis stiprėjanti priešprieša tarp rašytojų ir žurnalistų, pastarieji, atstovavę pozicijai ir opozicijai, irgi nebuvo vieningi. J. Purickis 1929 m. balandžio 18 d. sušaukė susirinkimą, kuriame buvo

Lietuvos žurnalistų sąjungos valdyba. Iš kairės sėdi: V. Rastenis, E. Turauskas (vicepirmininkas), J. Purickis (pirmininkas), J. Gerulaitytė; stovi: J. Paleckis, A. Gricius, J. Kardelis, V. Kemežys, A. Bružas. 1930 m.

įsteigta atskira Žurnalistų sąjunga, jos tikslas – *„kelti periodinės spaudos darbuotojų solidarumą, draugiškumą ir profesinę etiką, paliekant nuošaly politinius, tikybinius ir pasaulėžiūrinius įsitikinimus“*.[7]

Žurnalistų sąjunga turėjo juridinio asmens teises, nariai mokėjo 20 litų mokestį per metus. Jai iki mirties vadovavo dr. J. Purickis. Gerai suvokdamas žurnalisto darbo svarbą, sąjungos vadovas daug dėmesio skyrė publicistų materialiniam aprūpinimui nedarbo atveju ir senatvėje, jų profesiniam meistriškumui kelti. Žurnalistų ketvirtadieniai, spaudos pokyliai tapo savotiška žurnalistų telkimosi, dalijimosi patirtimi vieta, meistriškumo, švietimo mokykla. Sąjunga įspūdingai atšventė lietuvių periodinės spaudos šimtmetį, paminėjo *„kaimo jaunuomenės laikraščio“* „Jaunoji karta“ šimtąjį numerį. 1933 m. vasarą buvo surengta spaudos savaitė, kurioje dalyvavo per 200 plunksnos darbuotojų. J. Purickio iniciatyva pastatyti poilsio namai Giruliuosė, sudaryta Lietuvos, Latvijos, Estijos spaudos santarvės organizacija. Įvyko trys šios organizacijos konferencijos. Baltijos šalių žurnalistai, įskaitant suomius, švedus, rūpinosi stiprinti nacionalinę savimonę, stengėsi kolegialiai vertinti tarptautinius įvykius. Lietuvos žurnalistų sąjunga buvo priimta į Tarptautinę žurnalistų sąjungą. Įvairiais lygiais plėtėsi bendradarbiavimas su užsienio spaudos leidiniais. Lietuva neturėjo korespondentų svetur, tad užsieniečių straipsniai buvo laukiami ir spausdinami mūsų laikraščiuose ir žurnaluose. Kartu su kolegomis J. Purickis parengė Žurnalistų garbės teismo statutą, rūpinosi spaudos darbuotojų etika, solidarumu ir vienybe.

Žurnalistų sąjungos vadovo gyvenimo tikslas buvo „kovoti – dirbti, dirbti – kovoti“. J. Purickio gyvenimas nutrūko labai netikėtai 1934 m. spalio 25-osios naktį. O išvakarėse parašyti, išspausdinti mirties dieną ir vėliau straipsniai dar pratęsė biografiją šio nepaprastai darbštaus, talentingo žurnalisto, ilgamečio diplomato, visomis išgalėmis kovojusio už atkurtos Lietuvos nepriklausomybę ir valstybingumą.

[7] *Žurnalistų sąjungos įstatai*, Kaunas, 1930.

Juozas Rudzianskas: *„Bandžiau gyventi be sąžinės priekaištų“*

Juozas Pugačiauskas

Juozas Rudzianskas. Iš asmeninio H. Rudzianskaitės archyvo

Piemenukas – moksleivis – darbininkas – pedagogas – vyriausiasis inžinierius – vedantysis ir vyriausiasis konstruktorius – technikos mokslų daktaras – docentas – respublikinės premijos laureatas.

Tokiu gyvenimo maršrutu likimas nutiesė kelią Jiėzno krašto žmogui – Juozui Rudzianskui.

Dar Kisiėliškių pradinėje mokykloje J. Rudzianskui mokytojų įdiegta nuostata: *„Gyvenk laisvas, be savo sąžinės priekaištų; laisve gėrėsies, jei turtėsi darbu, o ne suktybėmis ir vogimu“*, lydėjo visą laiką, nepaisant negandų, sunkumų ar abejonių.

Juozo senelis Kasparas Rudzianskas gyveno Trùncų kaime, Jiėzno valsčiuje, triūsė 6 hektarų ūkyje. Čia augo keturi vaikai: Pranas, Adomas, Bernardas ir Marinė. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Kasparas susiruošė į Ameriką – rūpėjo užsidirbti, kad galėtų užtikrinti savo atžalų ateitį. Jis įsidarbino Pitsburgo plieno liejykloje, vargingai dirbo dideliame karštyje. Grįžęs iš Amerikos K. Rudzianskas visiems trims sūnums nupirko po 11 hektarų žemės ir išskubėjo atgal. Ką uždirbo, antrukart grįžęs, skyrė dukros Marinės pasogai (kraičiui) – 13 ha, ir dar pridėjo pinigų sūnums, kad šie pradėtų kurtis savo žemėse. O kad ūkiai sparčiau augtų, gausėtų galvijų, modernių padargų, Kasparas uždarbiauti nuvyko trečią kartą. Deja, sugrįžti nebuvo lemta – paguldė žmogų plaučių uždegimas, ir jis jau nebeatsikėlė. Tik 1937 metais į Lietuvą vaikams atsiųsta laidotuvių sąskaita ir uždarbio likučiai.

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, grįžo namo Pranas Rudzianskas. Du sužeidimai fronte atsiliepė sveikatai – buvęs artileristas gerai nevaldė dešinės rankos ir kojos. Jis kartu su broliu Bernardu įsikūrė naujuose pirktuose sklypuose Julijanavos kaime, Adomas liko gyventi tėviškėje.

Brolis Albinas, tėvai, sesuo Marytė

Gimtoji sodyba

Pranas sukūrė šeimą, susilaukė 7 vaikų: vyriausioji Pranutė gimė 1920, Vytautas – 1922, Juozas – 1925, Albinas – 1928, Marytė – 1930, dvyniai Onutė ir Jonukas – 1931 metais. Tačiau pastarieji neišgyveno laringito epidemijos, mirė 1936 metais.

Pirmas vaizdas, kuris įstrigo Juozukui ankstyvojoje vaikystėje, buvo toks: saulė, aplinkui žalia ir pirmoji „darbo vieta“ – kietas takelis, į kurį vaikas kruopščiai sukalė 3 kilogramus 3 colių vinių, skirtų tvoroms taisyti. Tėvelis nebaudė, pagyrė Juozuką už „darbštumą“, sakydamas, jei tik šis mokysis, taps geru amatininku. Tikras pranašas buvo tėvas. O, kad jis būtų nujautęs, iki kokių amato aukštumų išaugs jo sūnus! Vyresnieji Rudzianskai jau mokėsi pradžios mokykloje po šiaudiniu stogu. Joje mokslus pradėjo ir Juozas, o vėliau persikėlė į naują Kisieliškių pradinę mokyklą. Čia pradinukai mokėsi ne tik vadovėlinių tiesų. Mokytojas Cieška supažindino su fotoaparatu, organizuodavo išvykas po apylinkes, režisuodavo vaidinimus. Mokykloje pirmą kartą per ausines išgirstas radijas, išmokta vartytis ant skersinių, kitų gimnastikos prietaisų. Nepaprastai patikdavo žygiai po Veřknės ir Nėmuno pakrantes – mokytojas Cieška mokė matyti ir pažinti tėviškės gamtą.

Nejučiom prabėgo keleri metai, ir 18 pradinukų 1935 metų birželio mėnesį laikė lietuvių kalbos ir matematikos egzaminus. Juozui baigus pradžios mokslus, šeimoje nuspręsta tokie ateities planai. Vyriausiam sūnui Vytautui, kaip dažniausiai įprasta Lietuvos kaime, paliekamas ūkis. Jis įstojo į jaunųjų ūkininkų ratelį, gilino gyvulininkystės ir žemdirbystės žinias, augino vaismedžius, dalyvaudavo parodose.

Juozas ir Albinas turi išmokti kokio nors amato, kad galėtų dirbti, užsidirbti ir išmokėti seseriai pasogą.

Kad geriau ir greičiau sektųsi tolesni mokslai, o ir būtų sutaupyta pinigų, nuspręsta, kad Juozui verta privačiai pasimokyti pas mokytoją Marijoną Babilių. 1937 m. sėkmingai išlaikius stojamuosius egzaminus, prasidėjo mokslai Aukštadvario

Privačios pamokos pas mokytoją Marijoną Babilių

progimnazijoje. O Lietuvos padangėje jau telkėsi karo debesys, žmonės kalbėjo apie įtampą tarp valstybių, nerimavo dėl ateities. Iš Rusijos įvairiais būdais sklido informacija apie socializmo pranašumus. Julijanavos kaiman atklydęs siuvėjas kiekvienoje troboje ugningai aiškino apie tos šalies laimingą gyvenimą, apie tai, kad ten tereikia dirbti tik 8 valandas per dieną. O netolimoje ateityje – dar mažiau. Kai gimnazistas Juozas suabejojo, jog trumpai dirbant galima nespėti nukirsti javų ir taip pritrūkti duonos, šypsodamasis siuvėjas atsakė, jog Rusijoje taip neatsitiks, nes visko ten yra tiek daug. Lengvatikių atsirasdavo.

Aukštadvario progimnazija

1940 metų įvykiai smarkiai sujaukė gimnazistų gyvenimą. Ryškiai įsirėžė atmintin pro Aukštãdvarį Lietuvos gilumon pavargusių raudonarmiečių nublukusiomis palaidinėmis ir dar nematytais autais apvyniotomis kojomis voros. Gimnazijoje virė ginčai dėl besikeičiančios santvarkos; Stalino portretą kažkas iš klasės perkėlė į išvietę. Kilo skandalas, staigiai atleisti direktorius, istorijos mokytojas, neišvengta tardymų, į mokymo programą skubiai įtraukta nauja disciplina – politinis švietimas.

Komjaunimo organizacijos nariais privalėjo tapti visi moksleiviai, Juozo klasėje komsorgu tapo aršus komjaunuolis Pavlionka. Įnirtingai daužėsi dvi politinės jėgos: vieni gynė nepriklausomybę, trispalvę ir himną, kiti bruko internacionalą. J. Rudzianskas gražią dieną abejonėmis dėl siuvėjo agitatoriaus pasidalijo su komsorgu. Jeigu jau Rusija tokia visokeriopai turtinga, tai kodėl ji savo karių neaprengia tinkamomis uniformomis, neapauna auliniais batais? Pavlionka išbarė už neišmanymą, pabrėžė, jog šis nieko nenutuokia apie komunistinį taupumą, apskritai yra žemo idėjinio lygio, kas tolygu nusikaltimui darbo žmonėms. Ir tik įstojęs į komjaunimą, išpirktų savo kaltę. Kitaip ir mokyklos nebaigs. Nori nenori teko per vargus kapstytis į Trakùs: pėstute ir rogėmis, kur komjaunimo komitete žymi komunistinė veikėja Narkevičiūtė įteikė komjaunimo bilietus, dorai taip ir nepaaiškinusi, kas tas komjaunimas.

Džiaugsmą gavus gimnazijos baigimo pažymėjimą (o komjaunimo bilietas buvo paslėptas skuduruose) netrukus pakeitė susirūpinimas: turimos Rudziansko žemės plotas viršijo 30 ha, nors iš jų tik 13 ha nuosavos, o 18 ha nuomojama, taigi savininkas buvo įrašytas į buožes – liaudies priešus, pasmerktus išvežti į Sibirą. Toks likimas laukė ir visų šeimos narių. Teko Juozui slapstytis vietiniuose miškeliuose viliantis, jog rusai greitai bus išvyti sparčiai artėjančios Hitlerio kariaunos. Prisižiūrėjo ir prisiklausė vaikinas visko: ir rusų artilerijos apšaudymo, ir forsuojančių Nemuną hitlerininkų galybės. Naujieji okupantai surašė valstiečių turtą, nustatė dideles duokles kiekvienam ūkiui, vertė registruotis visus komjaunuolius, gaudė ir vežė dirbti į Vokietiją jaunus žmones. Juozas surizikavo: dar giliau paslėpęs komjaunimo bilietą, išvažiavo į Kauną, išlaikė egzaminus į Aukštesniosios technikos mokyklos Pramonės mechanikos skyriaus pirmąjį kursą ir rugsėjo 1 dieną pradėjo mokytis. Deja, lapkričio mėnesį mokslai baigėsi. Vieną rytą Juozą, su kurso draugais skubantį į paskaitas Miško gatve, pasitiko mokyklos valytoja ir perspėjo, kad vokiečiai gaudo moksleivius ir tempia į mašinas. Teko grįžti į namus, kur saugu nebuvo nei jam, nei broliui Vytautui. Juozui pavyko įsidarbinti geležinkelyje garvežio kūriku, o broliui vienoje girininkijoje. Šis darbas truko neilgai. Nepanorėjęs būti komandiruojamas į Molodečną, jis su draugu atitrūko nuo jį lydėjusių ginkluotų sargybinių, iššoko iš važiuojančio traukinio ir slapstydamasis, naktimis patraukė pro Trakus, Aukštadvarį, Jiezną, į tėviškę. Gimtieji miškeliai vėl tapo patikima priedanga nuo persekiotojų. Tačiau, nuvilnijus frontui į Vakarus, šaukimo į sovietinę armiją neišvengė. Ir vėl gyvenimo rebusas iškilo Juozui ir jo bendraamžiams: ar užsivilkti raudonarmiečio uniformą, nors iš fronto grįžti šansų nedaug, tapti liaudies gynėju ir gaudyti besislapstančius jaunuolius, ar išeiti į mišką ir partizanauti, slapstytis ir laukti amnestijos. Nutarta nesitraukti iš gimtųjų namų; kiaulidėje išradingai ir kruopščiai įrengtoje slėptuvėje, kilus pavojui, tilpdavo Juozas, brolis Vytautas ir svainis Jonas Bukevičius. O per 1945 metų Velykas teko susiremti su apylinkes šukavusiais rusų kareiviais, atsišaudyti iš kulkosvaidžio, trauktis Aukštãdvario link. Karo pabaiga priartino laukiamą amnestiją, o birželio mėnesį, gavus asmens dokumentus, buvo galima galvoti ir apie tolesnį mokymąsi – dabar jau Kauno politechnikume pagal pramonės mechanikų mokymo programą. Baigęs ją 1949 metais, Juozas gavo techniko pažymėjimą. Toliau – atstatomieji kare sugriauto ūkio darbai, Ukmergės

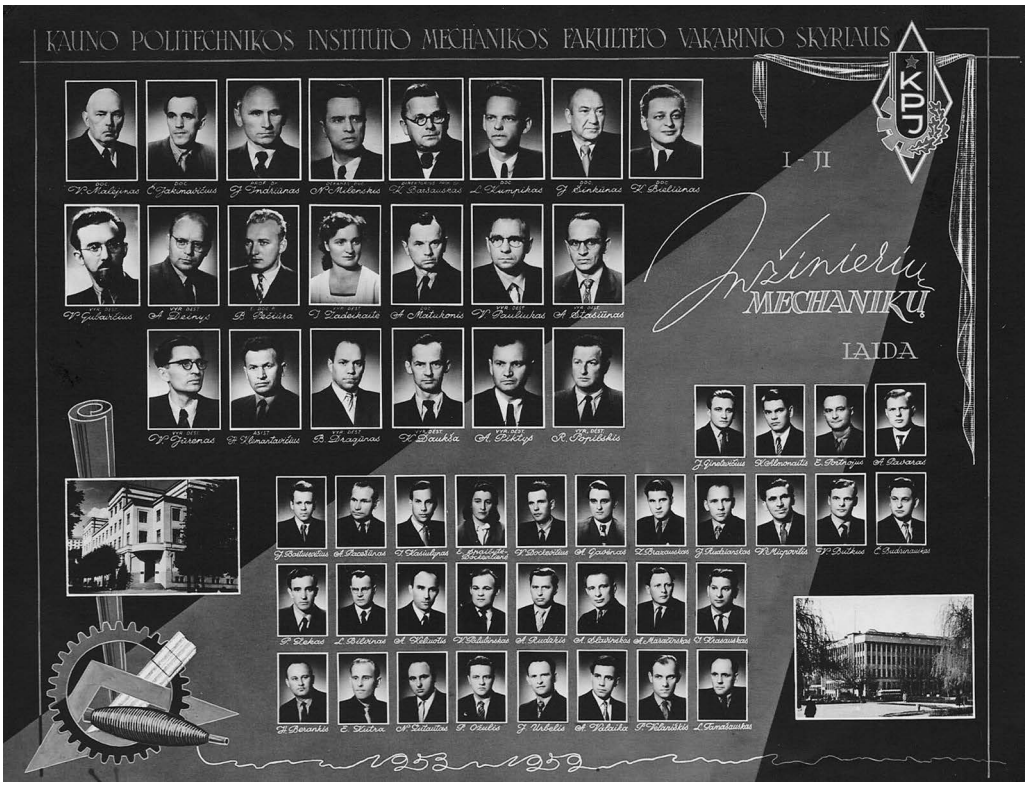

Kauno Politechnikos instituto baigimo vinjetė

amatų, Kauno geležinkelininkų mokyklose. 1953 metais Kauno Politechnikos institute buvo atidarytas mašinų gamybos technologijos mechanikos inžinierių vakarinis skyrius, į kurį J. Rudzianskas džiaugsmingai nunešė pareiškimą. Tik džiaugsmas greitai baigėsi, kai iš mandatų komisijos išgirdo, jog amnestija legalizuoti asmenys nepriimami. Laimei, užtarė tuometinis rektorius K. Baršauskas.

Bėgo darbo, studijų ir prievartinio bendravimo su KGB (valstybės saugumo komiteto) darbuotojais metai. Jie, pasinaudodami Juozo pažeidžiamumu (vengimu tarnauti sovietų kariuomenėje, slapstymusi), vertė jį bendradarbiauti, sekti kolegas, ir tas tęsėsi daugybę metų. Šių ryšių Rudzianskas vengė kaip įmanydamas, teisindavosi darbo krūviu, užimtumu. O darbo kūrybingam inžinieriui tikrai buvo daug. Jis susitelkė į šitokią problemą – kaip modernizuoti šaltkalvių įrankių, komplektuojamųjų detalių terminį apdirbimą, kad šie išliktų kokybiški ilgą laiką. Tam prireikė ilgalaikės praktikos, ilgų komandiruočių į Maskvos automobilių gamyklą „ZIL“. Labai rūpėjo detaliau susipažinti ir su precizinėmis, didelio tikslumo staklėmis, kas vėliau nulėmė tolimesnį gyvenimo ir darbo pobūdį. Tačiau kol kas ramybės nedavė terminis detalių apdirbimas. Jam ir buvo skirta instituto baigimo diplominio projekto tema „Terminio apdirbimo įtaka detalių stiprumui“. Įvertinimas „gerai“ suteikė daugiau apmaudo nei džiaugsmo, nes buvo aiškiai justi, kad čia suveikė tam tikros tarnybos. Svarbiausia, jog šį darbą puikiai įvertino gamybininkai.

Kitas gyvenimo etapas J. Rudziansko biografijoje glaudžiai susijęs su koordinatinių staklių gamyba. Lietuvoje, neturinčioje didelių gamtinių išteklių, buvo

svarbu plėtoti pramonę, paremtą daugiau žmonių ištekliais. O minimos staklės buvo labai reikalingos daugelyje gamyklų. Jų gamybą nuspręsta organizuoti Žaliakalnyje esančioje traktorių variklių remonto gamykloje. Į ją perėjo dirbti J. Rudzianskas, jau turėdamas daug patirties ir žinių, sukauptų iš komandiruočių po Maskvos, Odesos staklių gamybos vietas. Juk nuolat reikėjo naujų techninių sprendimų sparčiai tobulėjančioms prietaisų, laikrodžių, elektronikos, aviacijos ir kt. pramonės šakoms, neapsieinančioms be mažagabaričių „C“ tikslumo klasės koordinatinių ištekinimo staklių, kurių nustatymo tikslumas yra 0,002 mm 400 mm eigai. Jų gamybai nebuvo bazinių unifikuotų ir išbandytų mechanizmų, surinkimo vienetų ir komponuočių. Sprendimo laukė temperatūrinės deformacijos, vibracijos ir kt. problemos. Tam prie Kauno staklių gamyklos įkurtas specialus konstravimo biuras „Koordinatė“, kurio vyr. konstruktoriaus pareigos patikėtos J. Rudzianskui. Joje triūsė 80 darbuotojų, o staklių gamybos darbininkų skaičius pasiekė 2 600. Susipažinus su Sovietų Sąjungos gamyklų produkcija, Šveicarijos, Japonijos, Belgijos, Vokietijos ir Italijos firmų patirtimi, suradus naujus konstrukcinius sprendimus, pavyko suprojektuoti ir pagaminti minėtas stakles. Kuo toliau, tuo labiau vyr. konstruktorius gilinosi į precizinę gamybą. Tam naujų impulsų suteikė ir akademikas K. Ragulskis, pasiūlęs rašyti disertaciją pasirinkta tema. Tuo metu staklių pramonėje slydimo kreipiančiąsias buvo bandoma pakeisti į riedėjimo kreipiančiąsias, kad judesys būtų tolygesnis. Šiai problemai išspręsti ir buvo skirta J. Rudziansko parengta disertacija „Koordinatinio ištekinimo staklių kreipiančiųjų ir kampų atskaitymo sistemos tyrimai“. Ją autorius apgynė 1968 m. birželio 13 d. Kauno politechnikos institute ir gavo technikos mokslų kandidato vardą. Atsiradus galimybei, J. Rudzianskas perėjo į KPI dirbti Mašinų gamybos technologijos katedroje vyr. dėstytoju. Lydimajame staklių gamybos rašte jis buvo apibūdintas kaip aukščiausios kvalifikacijos staklių kūrėjas, daug nusipelnęs pirmųjų koordinatinių ištekinimo staklių 2A430 modelio gamybai. O ir kitų modelių (2431 – pagaminta 753 vnt., 2421 – pagaminta 1 723 vnt., 2411 – pagaminta 458 vnt.) autorystė priklauso jam. Šių staklių bendra vertė buvo 43 milijonai rublių. Į užsienį eksportuotos 376 staklės. Svarbiausias kūrybinis inžinieriaus J. Rudziansko laimėjimas – sutelktas pajėgus konstruktorių kolektyvas gaminti pasaulinio standarto precizinius įrenginius. Už išradybinę ir kūrybinę veiklą jis apdovanotas penkiais valstybiniais apdovanojimais, jam suteiktas ir Lietuvos nusipelniusio inžinieriaus vardas, jis – 1971 metų Lietuvos respublikinės premijos laureatas.

1950 m. spalio 14 d. Juozas Rudzianskas vedė matematikos mokytoją Janiną Rutkauskaitę. Žmona dirbo Kauno 18 vidurinėje mokykloje, staklių gamykloje, Radijo matavimo prietaisų mokslinio tyrimo institute. 1958 m. gimė dukra Halina, kurią po kelerių metų tėvui tik gudraujant pavyko įkurdinti vaikų darželyje. *„Vietų nėra“*, – atkirto vedėja, kai prisistatė jaunas tėvelis. *„O jeigu aš sukurčiau jums šešių kėdučių karuselę?“* – šiam kilo mintis. *„Gerai, tinka. Tada atsiveskit ir dukrą.“* J. Rudzianskas pateikė užsakymą savo gamyklai, pervedė pinigus, suprojektavo ir pagamino tokį neregėtą daiktą. Halina į darželį buvo priimta.

Vėliau mergaitė baigė J. Jablonskio vidurinę mokyklą, įstojo į KPI Mašinų gamybos fakultetą, kurį baigė su pagyrimu. Dirbo staklių gamykloje, Politechnikos institute. Susiklosčius aplinkybėms, pagal mainų programą Halina 1994 metais su

J. Rudzianskas su dukra Halina, anūkais Pauliumi ir Julyte

savo vyru ir dviem visai dar mažais vaikais išvyko į JAV. Jaunai šeimai keblu buvo suktis. Reikėjo dirbti ir užsidirbti, na, o anūkus teko prižiūrėti atvykusiam Juozui Rudzianskui: Paulių palydėti į mokyklos autobusą, o Julytę vežioti į darželį. Taip visai netikėtai Juozas įsikūrė, ir ilgam, šalyje, kur kažkada laimės ieškojo senelis Kasparas. Mirė žmona, užaugo anūkai. Paulius baigė koledžą, įgijo automechaniko specialybę, Julija dirba dantų protezavimo laboratorijoje.

2008 m. spalio 8–9 d. Čikagoje vyko JAV Lietuvių aljanso metinis suvažiavimas. Aptarus gyvenimą okupuotoje Lietuvoje, Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpį, prieita prie išvados, jog mąžta to laiko liudininkų su savo autentiškais prisiminimais, vertinimais, faktais. Priimta atitinkama rekomendacija – rinkti informaciją apie praeitį, kaupti medžiagą istorijai.

Grįžęs namo, kaip visuomet nemėgęs atidėlioti bet kokio darbo, J. Rudzianskas sėdo prie rašomojo stalo ir parašė apybraižą apie savo gyvenimą – „Audringo laikmečio sūkuriuose“.

Žemišką kelią iškilus Jiezno krašto žmogus pabaigė 2017 metais. Amžinam poilsiui jo palaikai grįžo į Lietuvą, atgulė šalia žmonos Karmėlavos kapinėse.

Gediminas Pempė: *„Nė dienos be linijos!“*

Juozas Pugačiauskas

Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Alytaus miestų herbai, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus, „Šviesos“ leidyklos, Kauno respublikinės klinikinės ligoninės, Alytaus „Dainavos“ fabriko ir kitų įmonių bei organizacijų logotipai, pašto ženklų serija „Lietuvos sakralinė medinė architektūra“. Ekslibrisai, atvirukai, plakatai, firminiai ir pašto ženklai, sveikinimų adresai... Dailininko Gedimino Pempės kūrybos bagažas įspūdingas: per 2 000 spalvotų iliustracijų, 360 knygų viršelių, 270 sveikinimo adresų, 130 atvirukų, per 150 plakatų ir vaizdinių didaktinių priemonių, apie 70 originalių garbės raštų bei diplomų ir kt.

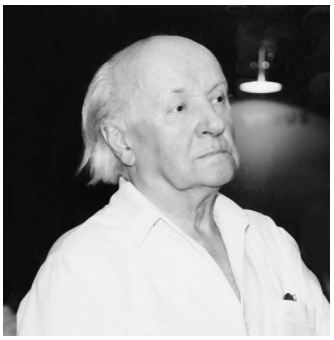

Dailininkas Gediminas Pempė

Ir visuotinės kompiuterizacijos laikais dailininkas buvo nepavejamas ir nepralenkiamas – tvirta ir tikslia kaligrafo ranka ilgus dešimtmečius virtuoziškai vedžiojo linijas, kūrė ženklus bei simbolius. Jo kūryba tiksli, aiški, lengvai atpažįstama.

Sūnus Kęstutis Pempė – architektas, Lietuvos nacionalinės premijos laureatas: *Man visada buvo smalsu stebėti, kaip tėvas brėžia liniją, kaip jis ją valdo, su ja kalbasi, ginčijasi ir fiksuoja. Ką besumanytų, visada pateikdavo keletą variantų, kuriuos aptardavo ne tik su užsakovais, bet ir šeimoje. Kaip žmogus buvo labai disciplinuotas, jo credo – nė vienos dienos be linijos (pagal jo mėgstamą romėno filosofo Plinijaus Vyresniojo sentenciją „Nulla dies sine Linea“).*

Nė dienos be linijos!

Dukra Margarita Pempytė-Šimkienė, inžinierė: *Toji linija, brūkšnys tarytum vedžioja stebėtoją paskui save. Ji kuria nuotaiką, žadina mintis. Tėtis subtiliai jautė šriftą, improvizavo – visus žavėjo, stebino savo unikaliomis kaligrafinėmis kompozicijomis. Pradėdamas įgyvendinti naują temą, eidavo į biblioteką ar sklaidydavo savo turimas knygas – visas pasinerdavo į kūrybinius ieškojimus. Niekada netaupė savęs. O liniją brėždavo ploną ploną, plauko storio teptuku, įdėmiai žvelgdamas pro specialius juvelyro akinius.*

Kęstutis: *Tėvas sakydavo: nėra vienintelio sprendimo, vienintelio varianto – yra geriausias iš sugalvotųjų. Ši eskizavimo savybė labiausiai paveikė mano paties požiūrį į kūrybinius ieškojimus. Laikausi šio principo kaip tėvo testamento.*

Margarita: *Iliustruodamas mokslines knygas apie augalų kenkėjus, gamtoje kruopščiai rinkdavo medžiagą apie kiekvieną augalą, jo lapus, žiedus, suskaičiuodavo ne tik lapelių, bet ir gyslelių juose skaičių, dydį, o jei vabalo ar kirmino nerasdavo ant krūmo, traukdavo į zoologijos muziejų ar biblioteką. Rengdamas knygą „Lietuvos vabalai“ per mikroskopą suskaičiavo net vabalėlių plaukelius, o kai piešė iliustracijas knygai „Lietuvos*

žuvys“, skaičiavo kiekvienos žuvytės žvynelius. Kiekvieną piešiamą objektą kruopščiai aprašydavo, nurodydamas bruožus, struktūrą, spalvą.

Kęstutis: *Tėvas buvo tikras kompozicijos meistras, ją išgrynindavo iki aiškaus minimalizmo, taupiausiomis meninėmis priemonėmis pasiekdavo maksimalų įtaigumą. Kiekvieną užsakymą atlikdavo be klaidų, gerai žinojo spaudos technines galimybes, tad darbų atspaudus parengdavo tikslius, ir spaustuvininkai neturėdavo jokių pretenzijų. Spaustuvėje visus techninius sunkumus spręsdavo kolegialiai su kitų sričių specialistais.*

Jis išmokė mane pažinti meno kūrinius: kartu lankydavome parodas, paaiškindavo, kuri kompozicija vykusi, kuri ne. Nuoširdžiai džiaugdavosi kolegų darbais, o pats sunkiai būdavo priprašomas jose dalyvauti. Kuklinosi, be galo kruopščiai atrinkdavo savo kūrinius. Labai mėgdavo dalyvauti pašto ženklų konkursuose, net ir solidaus amžiaus būdamas, konkuruodavo su anūkų amžiaus dailininkais ir dažnai juos nugalėdavo.

Margarita: *Tėvelis visą gyvenimą skaitė poeziją, kas man buvo didelis slėpinys. Visada dalyvaudavo „Poezijos pavasario“ renginiuose, jiems mielai piešė, kartais ir veltui, lankstinukus, kvietimus, atvirukus. Kartais į tokias šventes nueidavo ir vienas. Atsistodavo kur nors nuošalyje ir klausydavosi. Pareidavo pakylėtas, šviečiančiu veidu. Dirbdamas prie poeto Bernardo Brazdžionio knygos, išmoko ne vieną jo eilėraštį. Su poetu artimai draugavo, ne vieną vakarą praleido kartu aptardami knygas, poeziją, Tėvynės likimą.*

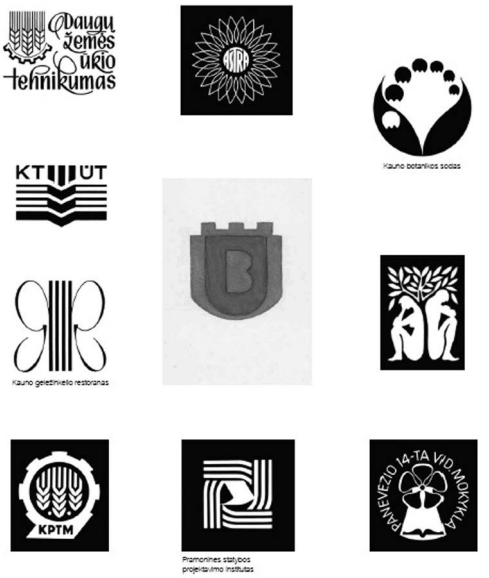

Įmonių ir organizacijų logotipai

Iš pašto ženklų serijos „Lietuvos sakralinė medinė architektūra“

Kęstutis: *Kaunas dailininkui buvo mylimas miestas. Jį gerai pažinojo, rėmė puošdamas savo darbais, daugelį metų pildė Garbės piliečių knygą (ranka įrašydavo vardus ir pavardes, jų pažymėjimus), rašydavo sveikinimus iškiliems žmonėms, sukūrė begalę proginių sveikinimų su Kauno architektūra, heraldika ir Lietuvos įžymiomis asmenybėmis.*

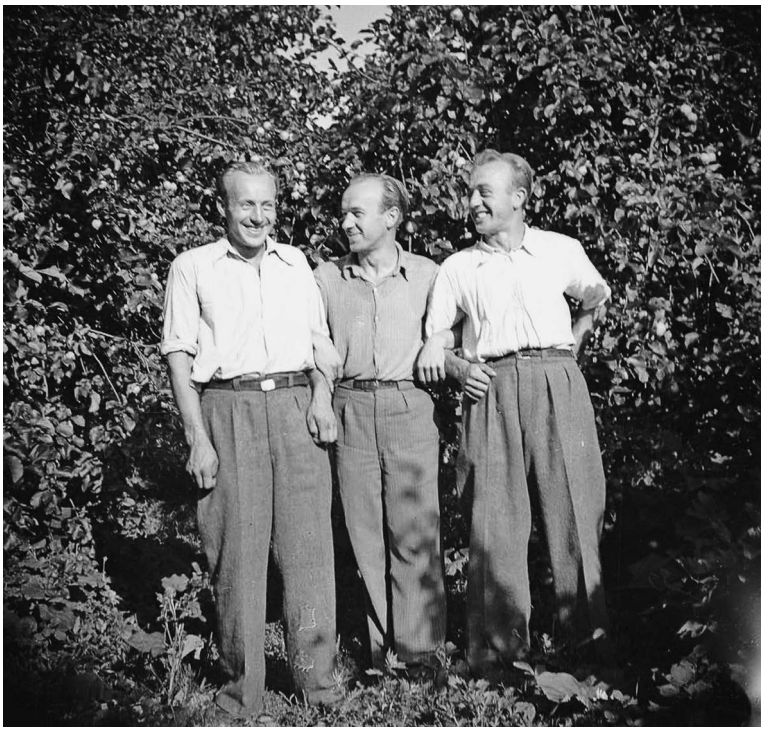

Broliai Pempės. Iš kairės: Algimantas, Gediminas, Vytautas. Apie 1953 m. Iš asm. K. Pempės archyvo

Aldonos ir Gedimino Pempių vestuvių jubiliejinės 60-osios metinės. Sėdi (iš kairės): Margarita Šimkienė, Margarita Pempytė, Augustinas Pempė, jubiliatai, sūnus Kęstutis su žmona Violeta

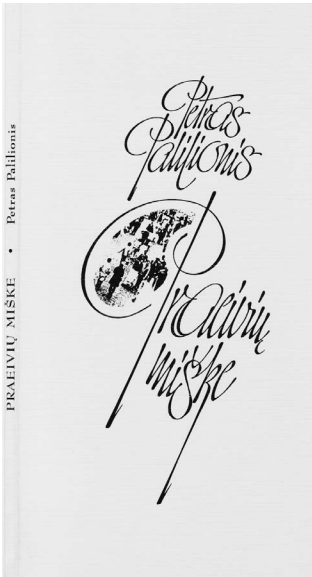

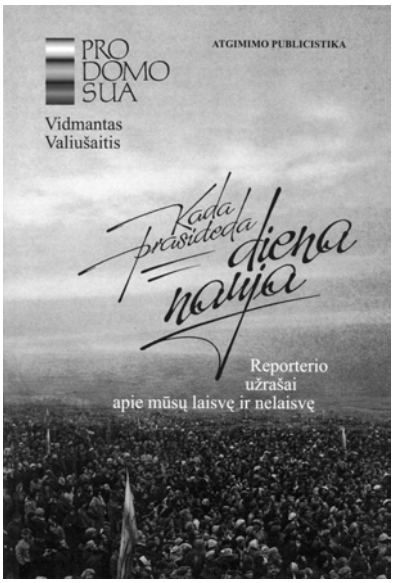

Spaudos leidinių viršeliai

Margarita: *Šeimoje tėtis buvo nenuginčijamas autoritetas, ramybės ir kantrybės mokytojas. Visiems jis buvo reikalingas, ieškantiems pagalbos, patarimo ir nusiraminimo – broliams, seseriai, vaikams ir anūkams, kaimynams, draugams, kolegoms. Į jį kaip į uolą atsiremdavo visi. Ir visiems užtekdavo laiko.*

Gyvenimo vertybių skalėje Gediminas Pempė aiškiai įrašė: ***Dievas, Tėvynė, Šeima, Meilė, Darbštumas, Sąžinė, Teisingumas.*** *Su mama Aldona kartu nugyveno per 60 metų, palikdamas mums visiems svarbiausią –* ***Moralės Testamentą****.*

Gediminas Pempė – taikomosios grafikos kūrėjas: talentingas kaligrafas, miniatiūrų meistras, knygų iliustratorius ir apipavidalintojas – savo plačiašake unikalia kūryba užėmė svarbią vietą Lietuvos dailės istorijoje.

Irena Ambrazienė – paukštėmis išskridusi iš Jiezno

Ernesta Šimkienė

Irena Ambrazienė. 2012 m. Vilmanto Dambrausko nuotr.

Jiēzno miestelis nuo pat vaikystės man buvo ypatinga vieta, net sakrali. Tai sunku paaiškinti, nes tais sovietiniais laikais, kai buvau vos kelerių metų, bet jau sąmoningai ėmiau suprasti šios geografinės vietovės santykį su manimi, Jiēznas nebuvo nei gražus, nei išskirtinis. Paprastas eilinis kolūkio miestelis. Ir tik dabar, atsiveriant įvairiems kultūriniams sluoksniams, suvokiame įdomią Jiezno miestelio istoriją, ryškiai paženklintą čia porą amžių rezidavusios kilmingos didikų Pacų giminės. Ypatingumą ir šiltą santykį bei dvasinį ryšį su Jieznù man visada kūrė čia gyvenę artimi žmonės. O labiausiai – mano senelė, Juzefa Ramanauskienė – mano mamos, dailininkės ir piešimo dėstytojos Irenos Ambrazienės mama.

Juzefa Ramanauskienė, nepaisydama nepakeliamų vargų ir, rodos, šių laikų žmogui neištveriamų sunkumų, kaip šviesulys gebėjo apie save burti žmones, visais pasirūpinti ir galiausiai turėjo jėgų ištrūkti iš smurtaujančio vyro valdžios. Pati viena augino šešis vaikus ir globojo krūvą anūkų. Senelės, deja, nebėra. Liko

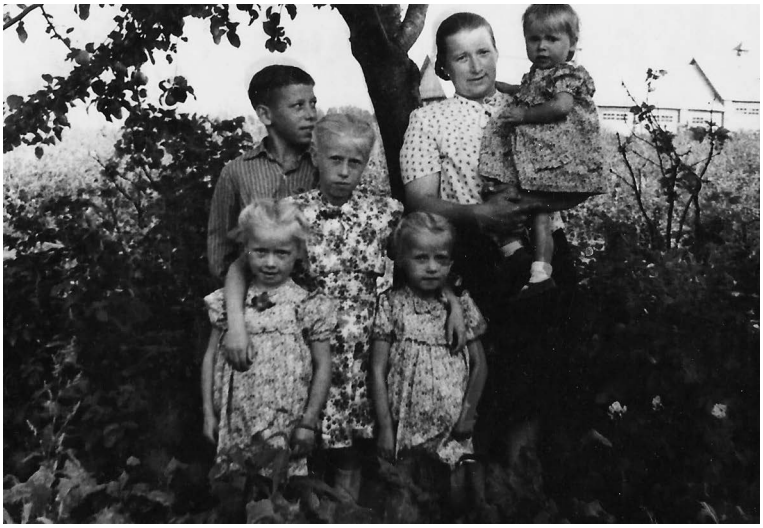

Juzefa Ramanauskienė su savo vaikais (Milda ant rankų). Stovi (iš kairės): Vaclovas, Natalija (apkabinusi Eleną ir Ireną). Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

Pirmoje eilėje iš kairės: Milda Ramanauskaitė, pusseserės Ona Daraškevičiūtė ir Jūratė Sapožnikovaitė. Antroje eilėje iš kairės: Irena Ramanauskaitė, seneliai Zofija ir Jonas Sapožnikovai, Elena Ramanauskaitė. Už jų iš kairės: Vaclovas Ramanauskas, Natalija Ramanauskaitė. Apie 1956 m. Iš I. Ambrazienės asmeninio archyvo

tik ilgesys ir neišdildomi vaikystės prisiminimai, kai ji iki paryčių kepdavo ir dekoruodavo saldėsius vestuvėms: grybukus, kaštonus, zuikių šeimynas, beržų ir eglaičių giraites. Tų retų apsilankymų pas senelę metu kartais miegodavau tame pačiame kambaryje, kur ji darbuodavosi apsistačiusi kepiniais ir spalvotų cukraus glajų indais. Pabusdavom abi, kai senelei paryčiui bedirbant ir iš nuovargio užsnūdus, iš rankų iškrisdavo glajuotas peilis. Tarkšteldavo ant grindų ir kaip varpas suskambėdavo nakties tyloje. Ir tada Juzefa jau eidavo ilsėtis. Nors keletą valandų pamiegoti. Iš dabarties perspektyvos žvelgdama suprantu, kad bobutė buvo ir menininkė, ir verslininkė vienu metu. Ir dar be galo šviesus žmogus. Kartą metuose, žiemą, kai darbai aprimdavo, atvykdavo pas mus į Šiauliùs paviešėti. Ir iki paryčių, priklaupusi virtuvėje ant taburetės, skaitydavo kultūrinę spaudą – „Metus“, „Pergalę“ ir viską, kas papuldavo po ranka. O buvo baigusi tik keturias klases.

Tokia netrumpa įžanga. Bet man atrodo, kad ji būtina, pasakojant apie žmogų, kuris susijęs su tuo, ką rašiau anksčiau – kur viso to šaknys, kas lėmė sprendimus, pasirinkimą ir gyvenseną. O pasakosiu apie labai artimą žmogų, mano mamą Ireną Ramanauskaitę-Ambrazienę, menininkę – keramikę ir grafikę, kuri visus savo gražiausius metus ir kūrybinę energiją atidavė mokydama piešimo studentus. Asmeniškas žvilgsnis ir santykis su mamos kūryba neišvengiamas, bet gal taip ir geriau.

1950-aisiais, šaltą pokario gruodį, Irena Ramanauskaitė gimė šalia Jiezno, Strazdìškių kaime. Irena buvo labai ramus ir tylus vaikas – kaimynai net eidavo klausti, ar tas vaikas dar gyvas, nes visai jos nesigirdėjo. Ankstyvoji vaikystė prabėgo Jiezno ežero pakrantėje. Dešimtmetė Irena išvažiavo mokytis dailės į Mikalojaus Konstantino Čiurlionio meno mokyklą Vilniuje. Jos gabumai buvo pastebėti gana anksti, senelė neprieštaravo – ko gero, intuityviai jautė, kad tai šansas ištrūkti iš pilko, sunkaus kaimietiško gyvenimo. Irenai jau baigiant šią mokyklą, Juzefa su kitais vaikais persikėlė gyventi į tėvų namus pačiame Jiezno miestelyje.

Jiezno vidurinės mokyklos antrokai. Irena Ramanauskaitė stovi pirmoje eilėje viduryje. Mokytoja Tarasevičienė. 1959 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

Jiezno vidurinės mokyklos trečiokė Irena Ramanauskaitė (sėdi antrame suole pirma iš dešinės). Mokytoja J. Jucienė. 1960 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

Mažam kaimo vaikui atsiskyrimas nuo mamos, seserų ir brolio buvo skausmingas. Nuolat kamavo ilgesys ir „neatsibuvimo“ su mama ir šeima jausmas. J. Ramanauskienė mirė gana anksti, sulaukusi vos 69-erių metų. Ir tą netektį Irena, nors jau brandaus amžiaus, labai sunkiai išgyveno, nes taip smarkiai pritrūko laiko savo mamai.

M. K. Čiurlionio meno mokykloje mama baigė skulptūros klasę. Čia mokėsi piešti, tapyti, lipdyti. Ir mąstyti... Mokėsi gyventi ir išgyventi, be galo ilgėdamasi namų ir kaimiškos vaikystės. Bendrabučio kambarys nebuvo saugumo ir jaukumo uostas – siekiamybė mokytis to, kas mieliausia, turėjo savo kainą. Tad natūraliai jau nebekilo klausimo, ką studijuoti – 1968 m. Irena įstojo į Vilniaus dailės institutą, keramikos specialybę – mokėsi pas profesorę Aldoną Ličkutę. Tas laikas Irenai buvo nuostabus – patirti įspūdžiai neišblėsę iki šiol. Nors, tiesą sakant, į klausimą, kodėl tada pasirinko keramiką, ji ir dabar neatsakytų. Dailininkė visą laiką labiausiai mėgo piešimą. Bet tuomet atrodė, kad reikia ko nors apčiuopia-

M. K. Čiurlionio meno mokyklos Dailės skyriaus moksleiviai Paskutinio skambučio šventėje. Irena Ramanauskaitė stovi ketvirta iš kairės pirmoje eilėje. 1968 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

VDI Keramikos fakulteto IV kurso studentai. Irena Ramanauskaitė sėdi antroje eilėje dešinėje. 1972 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

mesnio. Iš kitos pusės, manau, kad būtent skulptūros ir keramikos studijos išmokė puikiai jausti formą ir piešinyje formuoti skulptūriškas, monumentalias kompozicijas.

1973 m., baigusi keramikos studijas, pagal paskyrimą Irena atvyko darbuotis į Šiaulių pedagoginį institutą (dabar Šiaulių universitetas). Ten daugiau nei 40 metų dirbo Dailės, vėliau Menų fakultete, Piešimo katedroje, sąžiningai, atsidavusi mokė studentus piešimo gramatikos taisyklių bei paslapčių. Jai buvo ne tas pats, ką studentas nupieš, kaip suvoks formą, proporcijas, anatomiją. Piešimo auditorijoje ji nesustodama eidavo nuo molberto prie molberto aiškindama, koreguodama ir siekdama

VDI Keramikos fakulteto studentai ir dėstytojai. Irena Ramanauskaitė stovi viršutinėje eilėje penkta iš kairės. 1972 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

Piešimo pamokoje. Pirma iš dešinės – Irena Ramanauskaitė. Apie 1976 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

geriausio įmanomo rezultato iš savo studentų. Buvo reikli, bet ir pati atiduodavo maksimumą. Tą sakau tvirtai ir atsakingai, nes buvau savo mamos studentė. Daugelis jos buvusių studentų yra sakę, kad būtent I. Ambrazienė padėjo geriausius akademinio piešimo pamatus.

Mokydama jaunimą, ji ir pati stengėsi nuolat mokytis: iš studentų, iš kolegų, iš savęs, iš gyvenimo. Sukauptą akademinę patirtį aprašė leidiniuose „Žmogaus

Ramanauskai po daugelio metų. Iš kairės: Natalija Sniežik, Elena Končeigo, Irena Ambrazienė, Milda Antanauskienė, Ramutė Bubnienė. Stovi brolis Vaclovas Ramanauskas. 1995 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

figūros piešimas“ (Šiaulių universiteto leidykla, 2002), „Plastinės anatomijos pagrindai“ (2009), „Piešinys. Nuo kubo iki architektūrinių objektų“ (Šiaulių universiteto leidykla, 2014), skirtuose aukštųjų mokyklų dailės ir dizaino studijų programų studentams, taip pat sudarė Šiaulių universiteto Menų fakulteto Piešimo katedros 40-mečiui skirtą leidinį „Belskit“ (2007).

Irenos aistra ir meilė piešiniui ilgus metus vis dėlto tūnojo paslėpta ir užslopinta. Tam tikra mąstymo inercija, piešinio, kaip nesavarankiško meno kūrinio, traktavimas lyg ir baugino atsidėti tik šiai veiklai. Keliolika metų mama minkė molį ir nulipdė keturis keraminius pano bei vieną bareljefą Šiaulių įmonių interjerams. Sovietmečiu tai buvo įprasta praktika – vykdyti didelius užsakomuosius keramikos darbus įmonių interjerams. Tam reikėjo nemoteriškos fizinės jėgos, vargino sudėtingas technologinis procesas (degimo krosnių paieška, pervežimo, montavimo darbai). Tuo pačiu metu dailininkė kūrė ir įvairius smulkesnius objektus: proginius medalius, įvairias dekoratyvines plokštes, portretus.

Irena Ambrazienė su dukra Ernesta ir vyru Juozu 1982 m. rugsėjo 1 d. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, daug kas keitėsi. Nebeliko ir interjero darbų. Darbo ir sveikatos buvo įdėta daug, o parodyti nebeliko ko. Vis dažniau Irena pasinerdavo į

Personalinės parodos „Moters žvilgsniu“ Arkos galerijoje Vilniuje atidarymo metu. Centre – Irena Ambrazienė. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

piešimą. Visą laiką, nuo pat jaunystės, ji mėgo piešti paprasčiausiu pieštuku. Vėliau ir spalvotais pieštukais, pastele, tempera, bet labiausiai – paprastu grafitiniu pieštuku. Būtent piešimas jai teikė malonumą, atsipalaidavimą, savotišką nusiraminimą. 1989 m., baigdama savo gyvenimo ketvirtą dešimtį, surengė pirmąsias piešinių parodas. Labai gerai atsimenu tą jaudinantį, kupiną naujos energijos ir jaudulio laiką, kai mamos dirbtuvėje ėmė rastis kai kas nauja – ekspresyvios augalinių motyvų pastelių kompozicijos. Dulkėtoje dirbtuvėje, kur kilo trupančių ir byrančių pastelių debesys, atsivėrė tarsi kita dailininkės pusė. Manau, kad tada įvyko tam tikras išsilaisvinimas, lūžis ir tikrasis grįžimas į save.

Piešinio raiškos ir galimybių beieškant, ilgainiui keitėsi ir stilistika – veržlias pastelines kompozicijas keitė piešiniai, o svarbiausiu įrankiu tapo paprastas grafitinis pieštukas. Profesorius menotyrininkas habil. dr. Vytenis Rimkus ne kartą pabrėžė, kad Irenos piešiniai ženkliai prisidėjo prie piešinio, kaip savarankiško dailės žanro ir meno kūrinio, įteisinimo. Grafito laikotarpis buvo vienas brandžiausių ir produktyviausių. Sukurta be galo daug įvairių teminių kompozicijų, reflektuojančių žmogaus egzistenciją, prasmę ir pačią save. Žmogus, medis, paukštis tapo iškalbingomis metaforomis, analizuojančiomis tiek santykius, tiek būsenas. Dailininkės piešinio stilistika susiformavo į savitą, atpažįstamą ir unikalų braižą. Ilgai buvusi tarsi Šiaulių dailininkų bendruomenės ir bohemos nuošalyje, nesiafišuojanti, nesiveržianti į viešumą ir neskubanti visuomenei pristatyti savo kūrybos, tuo metu Irena lyg įgavo antrąjį kvėpavimą ir galingai startavo su grafikos kūriniais.

Įgyvendinant Erasmus programą. Darbas su studentais Austrijoje, Grace. Irena Ambrazienė stovi trečia iš kairės. 2014 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

Visus darbingus metus skyrusi pedagoginiam darbui, save labiausiai I. Ambrazienė siejo su akademine veikla. Kūrybai vis pritrūkdavo laiko ir energijos, nes visas laikas buvo skirtas jaunųjų menininkų ir mokytojų ugdymui. Keturis dešimtmečius išdirbusi Šiaulių universitete dėstytoja, vėliau docente, o galiausiai ir vadovavusi Piešimo katedrai (2004–2010), į savo veiklą žiūrėjo be galo atsakingai. Piešti mama galėjo ir tebegali tik tada, kai viduje tvyro absoliuti ramybė ir nejaučia pašalinės įtampos. Tuomet, klausantis mėgstamos klasikinės ar džiazo, o kartais ir roko muzikos įvyksta kūrybos stebuklas, tam tikra meditacija, kurios metu popieriaus plokštumoje brūkšnys po brūkšnio išnyra naujos formos, faktūros ir simboliai. Tada į piešinius kartu su brūkšniais sugula jos mintys, apmąstymai, prisiminimai, svajonės.

Dirbant ir atrandant naujus piešinio raiškos būdus, susiformavo labai būdinga ir geriausiai Irenos asmenybę atliepianti tema „Moteris – Paukštė“. Tai nesibaigianti, neišsemiama versmė. Galingomis paukščio, moters figūros motyvų interpretacijomis ji įtaigiausiai išreiškia tai, apie ką galvoja ir kas jai svarbu. Grafitinius pieštukus papildė spalvoti pieštukai. Darbų ir parodų vis daugėjo. Sukurtus darbus dailininkė eksponavo įvairiose grupinėse ir personalinėse parodose Lietuvoje ir užsienyje: Lenkijoje, Australijoje, Latvijoje, Estijoje, Suomijoje, Švedijoje, Rumunijoje, Rusijoje. Darbų yra įsigiję privatūs asmenys ir muziejai iš Latvijos, Rusijos, Lenkijos, Australijos, Turkijos, Olandijos, JAV, Lietuvos. 2005 m. buvo apdovanota Didžiuoju ir Publikos prizais 3-iojoje tarptautinėje piešinio bienalėje Melburne (Australija),

Su pirmosios laidos studentais po 40 metų. Viduryje su gėlėmis stovi kurso vadovė Irena Ambrazienė. 2019 m. Iš I. Ambrazienės asm. archyvo

2004 m. – diplomu grafikos trienalėje „Baltosios naktys“ Sankt Peterburge (Rusija). Surengė 22 personalines parodas. Ilgai dvejojo, bet vėliau įsiliejo ir į Lietuvos dailininkų sąjungą – tapo grafikos sekcijos nare.

I. Ambrazienė savo kūrybinėms idėjoms materializuoti naudoja paprastą grafitą bei spalvotus pieštukus*. Tai elementarios piešimo priemonės, kurias daugelis menininkų naudoja tik pagalbiniuose, paruošiamuosiuose kūrybos etapuose. Dailininkė grafikos darbuose įteisina pieštuką kaip be galo daug galimybių turinčią kūrybos priemonę. Pagrindinis autorės darbų motyvas – Moteris – Paukštė iškyla daugelyje paveikslų. Vienur jų kūrybinis sprendimas kruopštus, tikslus ir dekoratyvus, naudojant tik nespalvotą grafitą, o kitur – veržlus, monumentalus, spalvingas ir netikėtas, vaizduojantis vizijų paukštes. Menininkės sukurtos paukštės ir yra simbolis tikrojo gyvenimo: jausmų, išgyvenimų, santykių su savimi ir aplinka. Paukštės vis kitokiais pavidalais, tačiau dažniausiai turinčios antropomorfiškų požymių – rankų ir pėdų, keliauja iš vieno Irenos piešinio į kitą, atskleisdamos paslaptingą ir gilų kūrėjos vidinį pasaulį. Iš pasikartojančių paukščio, moters, kiaušinio motyvų Irena kuria savąjį pasaulio modelį, kuriame mezgasi, auga, bręsta ir vysta įvairios gyvasties formos. Tas pasaulis moteriškas, žemiškas ir šiek tiek paslaptingas. Kaip ir to pasaulio kūrėja. Ne kartą mama bandė nutolti, pabėgti nuo šios temos, tačiau moterys – paukštės, apsukusios ratą, vis tiek sugrįždavo į autorės piešinius. Esi, kas esi ir kitokia negali būti.

Irenos darbai pasižymi itin preciziška technika ir retu gebėjimu minimaliomis meninėmis priemonėmis atskleisti dideles tiesas. Beje, įdomu, kad piešdama dailininkė niekada nenaudoja trintuko. Tai ir tam tikra proceso meditatyvumo apraiška, ir savotiškas atsisakymas nai-

* I. Ambrazienės piešinių spalvotais pieštukais nuotraukas žr. šios knygos spalvotų nuotraukų lanke.

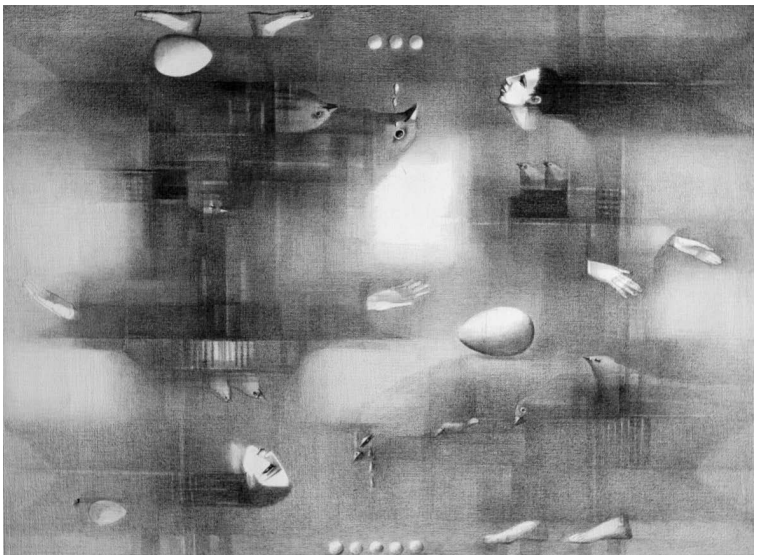

Irenos Ambrazienės grafitiniai piešiniai

Verkiantys paukščiai, 2011

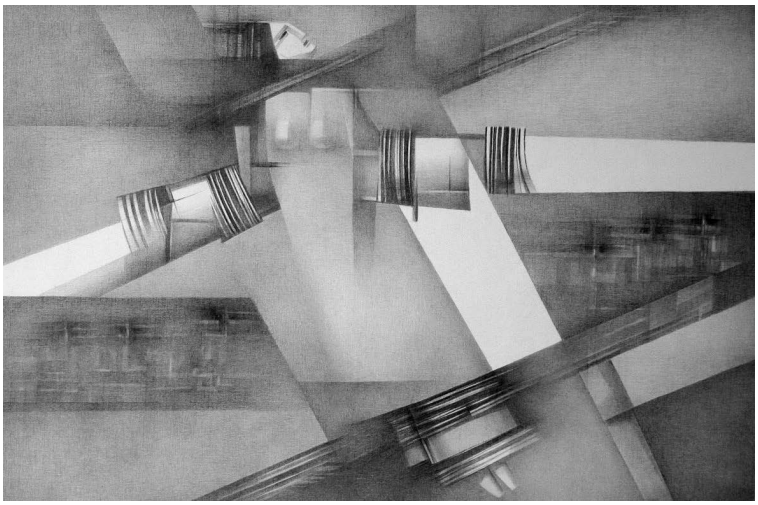

Išmintingoji, 2000

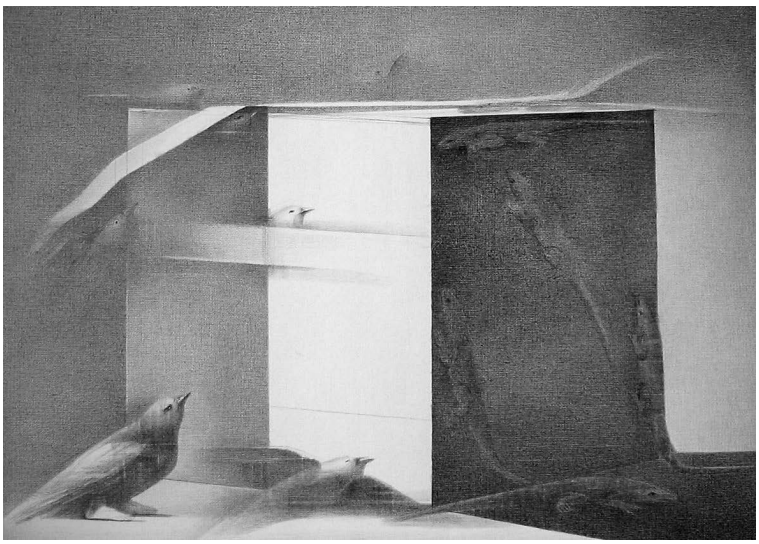

Du gyvenimai, 2003

kinti. Piešinys jos kūryboje yra pradžia ir pabaiga. Išeitis ir tikslas. Ir galiausiai – rezultatas. Jos paveikslai paprastai nepalieka abejingų: žiūrovai stebisi neįtikėtina atlikimo technika – vienam darbui sukurti kartais prireikia ir mėnesio dviejų. Menininkei svarbūs kriterijai ir principai, kurių vienodai laikomasi ir kūryboje, ir pedagoginėje veikloje, ir asmeniniame gyvenime: sąžiningumas, kruopštumas, baigtumas, taisyklių paisymas ir savo nuomonės, būdo ir pozicijos teigimas. Piešinio sąvoka jos darbams apibūdinti yra per siaura – tai yra autorinė technika, apimanti ir piešinio, ir grafikos, ir tapybos elementus. Būtent ja Irena išsiskiria ne tik Šiaulių, bet ir visos šalies dailės kontekste.

Irena yra sakiusi, kad nors studijavo keramiką, greičiausiai molis nebuvo tikrasis jos pašaukimas. Tačiau keramikės patirtis nenuėjo vėjais: darbas su sunkiai pasiduodančia medžiaga išmokė abstrahuoti mintį, atsisakyti mažareikšmių, šalutinių dalykų monumentaliai išryškinant pagrindinę idėją. Atradusi piešinį, keletą dešimtmečių (su tam tikromis pauzėmis) autorė dirbo gana intensyviai, tarsi vydamasi be kūrybos ir piešinio praleistus metus. Irena prie piešinio praleistą laiką vadina auksiniu. Kūryboje akcentuojamas ir deklaruojamas pulsuojantis moteriškumas, prisodrintas stiprios ekspresijos ir jėgos, nusako ir tam tikrą, gal net kiek feministinę, bet asmenišką ir jautrią poziciją – vyriškoje visuomenėje moters kelias savęs įtvirtinimo link ne visada būna lengvas, tačiau būtent kūrybos galia suteikia stiprybės, pasitikėjimo, drąsos ir veržlumo.

Šiuo metu Irena su savo vyru Juozu gyvena Šiauliuosė, kur ir aš, meno kelią pasirinkusi vienintelė jos dukra, ir trys anūkai. Toliau piešia, skaito knygas ir rūpinasi visais. O mintimis nuolat grįžta į Jiẽzną, kur dabar gyvena sesuo Ramutė Bubnienė, Jiezno gimnazijos mokytoja. Dvasia ir mintys nuolat keliauja ir į gimtąjį Strazdiškių kaimą, kur buvusios trobos vietoje dabar jau belikę tik žolynai ir krūmokšniai. Nepriklausomos Lietuvos laikas Irenai leido vėl pažvelgti į savo giminės ištakas, į bajoriškas šaknis, siekiančias 400 metų: kuomet 1618 m. Irenos protėviui iš mamos pusės Kazimierui Holochvastui buvo suteiktas bajoro titulas ir kitos privilegijos. Tai iš esmės lyg ir nieko nekeičia, tačiau žinojimas apie savo šaknis, fizinis ir metafizinis ryšys su vieta, artimais žmonėmis ir visa giminės istorija mus formuoja ir padaro tokius, kokie esame.

Svarbiausios personalinės parodos

2013 Piešinių paroda „Paukštės“, Klaipėdos m. savivaldybės viešosios bibliotekos Meno skyrius, Klaipėda.
2010 Paroda „Cuddle the bird“, Daugpilio universiteto galerija, Latvija.
2009 Piešinių paroda „Iš paukščių gyvenimo“, Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės biblioteka.
2008 Paroda, skirta Latvijos meno dienoms, „BiArt“ galerija, Ryga, Latvija.
2008 Personalinė piešinių paroda, Liepojos muziejus, Latvija.
2007 Piešinių paroda „...užkalbėjimai“, Žemaitijos dailininkų sąjungos galerija, Klaipėda.
2005 Paroda „Moters žvilgsniu“, galerija „Arka“, Vilnius.
2004 Paroda „Susitikimai“, galerija „Kairė – Dešinė“, Vilnius.
2003 Paroda „Buvimas kartu“, „Galerija XX“, Panevėžys.

2003 Paroda „Nužiūrinėjimai“, Šiaulių universiteto dailės galerija.
2002 Piešinių ir pastelių paroda, Klaipėdos parodų rūmai.
2000 Jubiliejinė paroda „Mano metai paukščiais nuringavo...“, Šiaulių universiteto dailės galerija.
1995 Piešinių ir pastelių paroda, galerija „Laiptai“, Šiauliai.

Svarbiausios grupinės parodos

2015 Tarptautinis pastelės pleneras ir paroda, Jelgava (Latvija).
2013 Tarptautinis simpoziumas ir pleneras „The concrete and abstract in visual art composition. Reports, planner and artworks exhibition: „Time“, Liepojos universitetas (Latvija).
2012 Žemaitijos regiono menininkų kūrybos paroda „Vilnius – vartai į Žemaitiją“, Vilniaus Rotušė.
2012 4-oji respublikinė piešinio paroda, galerija „Arka“, Vilnius.
2012 Tarptautinis simpoziumas ir pleneras „The Concrete and Abstract in Visual Art Composition. Plain Air: „Travelling“, Liepoja, Latvija.
2010 Šiaulių universiteto dėstytojų kūrybos darbų paroda, Liublinas (Lenkija).
2011 50-oji Šiaulių m. ir Liublino (Lenkija) dailininkų kūrybos darbų paroda, Šiaulių dailės galerija.
2011 Respublikinė Lietuvos moterų dailininkių kūrybos darbų paroda „Apie tai“, Vilniaus Rotušė.
2010 „Figural Composition in the Contemporary Art“, Liepoja, Latvija.
2010 Tarptautinė eskizų paroda, „Laiptų“ galerija, Šiauliai.
2008 1-asis tarptautinis grafikos pleneras, ŠU grafikos centras, Šiauliai.
2007 Šiaulių universiteto Menų fakulteto Piešimo katedros dėstytojų kūrybos paroda „Belskit“, skirta ŠU Piešimo katedros 40-mečiui, galerija „Arka“, Vilnius.
2007 46-oji Šiaulių miesto dailininkų kūrybos paroda + Jelgava, Šiaulių dailės galerija.
2007 Šiaulių miesto dailininkų kūrybos paroda, Jelgavos muziejus, Latvija.
2006 3-ioji tarptautinė piešinio bienalė, Melburnas (Australija), Simpsono bienalės meno galerija.
2006 Grupinė Šiaulių miesto menininkų grafikos ir skulptūros paroda „Made in Šiauliai“, Lietuvos ambasada Taline ir Mardu miesto galerija (Estija).
2006 45-oji Šiaulių miesto dailininkų kūrybos paroda „Meno banga“, Šiaulių dailės galerija.
2006 Grupinė teminė paroda-kūrybinė laboratorija „Šviesa“, Šiaulių dailės galerija.
2006 Tarptautinė kalėdinė miniatiūrų paroda, galerija „Laiptai“, Šiauliai.
2005 Grupinė Šiaulių miesto menininkų grafikos ir skulptūros paroda „Made in Šiauliai“, galerija „Stoa“, Helsinkis (Suomija) ir Mardu miesto galerija.
2005 Grupinė ŠU Menų fakulteto Piešimo katedros dėstytojų paroda, galerija „Baroti“, Klaipėda.
2005 3-ioji Tarptautinė piešinio bienalė, Melburnas (Australija), „Steps“ galerija. Didysis prizas ir Publikos apdovanojimas.

2005 Konceptuali paroda „Šventumas“, galerija „Laiptai“, Šiauliai.
2005 Grupinė teminė paroda „Motyvas ir ne tik...“, Šiaulių dailės galerija.
2005 Grupinė teminė paroda „Kičas kitaip“, Šiaulių universiteto dailės galerija.
2005 Tarptautinė kalėdinė miniatiūrų paroda, galerija „Laiptai“, Šiauliai.
2004 Tarptautinė grafikos bienalė „Baltosios naktys“, Sankt Peterburgo maniežas.
2004 7-oji tarptautinė meno trienalė, Maidaneko valstybinis muziejus, Liublinas.
2004 2-oji tarptautinė piešinio bienalė, Melburnas (Australija), Simpsono bienalės meno galerija.
2004 Šiaulių miesto dailininkų figūrinės dailės paroda „Laikmetis“, Šiaulių dailės galerija.
2004 Grupinė Šiaulių miesto dailininkų grafikos ir piešinių paroda, Šv. Jono gatvės galerija, Vilnius.
2003 2-oji tarptautinė piešinio bienalė, Melburnas (Australija), „Steps“ galerija.
1999 Šiaulių universiteto dėstytojų kūrybos paroda Šiaulių universiteto dailės galerijos atidarymo proga, Šiaulių universiteto dailės galerija.
1999 Konceptuali paroda „Piešinys ir medžiaga“, Šiaulių dailės galerija.
1998 Šiaulių universiteto 50-mečiui skirta universiteto dėstytojų kūrybos paroda, Šiaulių dailės galerija.
1997 1-oji respublikinė Lietuvos moterų dailininkių kūrybos paroda, Šiaulių dailės galerija.
1997 Šiaulių miesto moterų dailininkių kūrybos paroda, Šiaulių dailės galerija.
1996 1-oji respublikinė Lietuvos moterų dailininkių kūrybos paroda, Panevėžio dailės galerija.
1996 Šiaulių miesto dailininkų kūrybos paroda, Klaipėdos dailės parodų rūmai.
1995 Šiaulių miesto dailininkų kūrybos paroda, Kristianstadas (Švedija).
1994 Šiauliečių grafikos kūrinių paroda, Menininkų rūmai, Vilnius.

Tapytojas Algis Skačkauskas apie kūrybą ir save

Parengė Roma Skačkauskienė

Algis Skačkauskas prie molberto gimtajame Skodiškių kaime. 2004 m. Tado Vėbros nuotr.

Kas yra menas mano gyvenime? Šį klausimą noriu papildyti žodžiais: „Dailė mano gyvenime.“ Jaučiu, kad kartais lyg ir vienu kitu kūriniu priartėju prie paslapties, prie stebuklo, prie atradimo, bet tai gana retos šventės. Beveik per porą savo kūrybos dešimtmečių nutapiau keliolika paveikslų, kuriuos myliu, vertinu, prisimenu. Man rodos, kad juose yra daugiau harmonijos, išraiškingumo, fantazijos, netikėtumo, spalvingumo ir t. t. negu kituose. Nebežinau, kodėl taip įvyksta, kad vienas paveikslas šiaušia gyvaplaukius, o kitas varo neviltin. Ir dažnai tie patys drobė, teptukai, dirbtuvė ta pati, o kūrinių prabos skirtingos.

Neturiu teisės save skirti prie menininkų. Man daug demokratiškesnis ir aiškesnis žodis *dailininkas*. Dailės, gal net ne visai blogų, kūrinių nutapęs ir nupiešęs ne tiek mažai. Na, o amžina dailininkų problema – kurti tai, kas tau įdomu. Ir labai dažnai būna, kad tai, kas tau visai miela – žiūrovui nepatrauklu, nesuprantama.

* * *

Argi aš kaltas, kad esu meniškos prigimties? Ar reikėjo gyvenimą nukreipti būtent taip, kaip yra? Dažnai apie tai galvoju, apie tą praktiką „o kas būtų, jeigu...“ Mano gyvenime buvo daug lemtingų ir dažnai laimingai pasibaigiančių ar pasibaigusių atsitiktinumų, kurie privedė prie to, kad štai dabar sėdžiu prie balto stalo, geriu kavą, be sustojimo rūkau, ir bandau kai ką prisiminti. Dėsninga buvo, kad 1973 metais neįstojau į tuometinį Vilniaus dailės institutą. Kur jau ten, kaimiečiui, nemokančiam piešti gipsinių galvų. O kai pasodino pusnuogį pozuotoją – kvazimodas išėjo, ir tiek.

Dėsninga, kad po to pašaukė į armiją, bet ar ne atsitiktinumas, kad išvežė į Maskvą, į Taganką, ir kas savaitę tekdavo dirbti geriausiuose Maskvos teatruose (fizinį, pagalbinį darbą), ir žiūrėti sausakimšose salėse Liubimovo spektaklius.

Prie molberto sovietų armijoje. 1975 m. Iš šeimos archyvo

Lankytis muziejuose ir žiūrėti Rubliovą, Levitaną, Surikovą, Repiną, Matisą, Dereną? Žiūrėti neskubant, po pusdienį, dešimtis kartų, nestovint eilėse, nemokant už bilietą. Ar ne atsitiktinumas, kad betapant Sokolnikuose priėjo M. P. Muchinas, kuris tuos dvejus metus buvo man kaip tėvas?

Pirmą kartą gyvenime išgirdau Bulatą Okudžavą ir Borisą Grebenščikovą, kurių tekstai lig šiol man labai artimi!

* * *

O vėlyvo rudenio šlapiose ūkanose laukė išsvajotas Vilnius, į kurį, nuo milinės nusiardęs raudonus *jefreitoriaus* antpečius, atvažiavau su lagaminu, prikimštu knygų ir kareiviškų piešinių.

Arvydas Šaltenis buvo gal dar geresnis negu dabar: leido atvažiuoti į studentų tapytojų praktiką, ir svajonės ėmė pildytis.

Ar ne atsitiktinumas, kad tuo metu studijavo Vaidotas Žukas ir Šarūnas Sauka, ir būnant šalia jų nedirbti – man jau rodėsi didele nuodėme. Ir pirmosios parodos Vilniaus dailės instituto koridoriuose – man daug svarbesnės už dabartines. Atsimenu didžiumą savo paveikslų iki smulkmenų. Jie buvo su klaidomis, ir baisu, kad tų klaidų padaryti dabar jau nebemoku, ir pasidariau sau nebe toks įdomus. Mokėjimas groti klarnetu, gitara, poezijos rašymas ir dainų atlikimas, plius fizinis mano išskirtinumas skyrė iš kitų studentų, beje, dažniau nuvesdamas į bohemiškus klystkelius, muštynes. Jaučiausi Jeseninu – bet kokia kaina kūryba, jos daug daug, kompanijos, alkoholis, kivirčai savam būry ir gatvėse.

Argi ne atsitiktinumas, kad profesorė Sofija Veiverytė ligi didelės mano krizės studijų vidury, vadovavusi freskos-mozaikos katedrai, ėmė vesti grynosios tapybos studijas, ir tai buvo didysis mano išsigelbėjimas. *„Berniukai, daug dirbkit, ir viskas bus gerai, tik kad nepamatyčiau nešvariais batais ir neskalbtais marškiniais.“*

Pirmieji honorarai, pirmieji išmetimai iš parodų, pirmosios poezijos publikacijos, pirmieji menotyrininkų pagyrimai, pirmasis sūnus.

Pirmoji rimta, nuostabi darbovietė Trakų lietuviškoje mokykloje, pirmieji kolekcionieriai, pirmoji dirbtuvė.

Algis ir Roma Skačkauskai su vaikais. 1985 m. Iš šeimos archyvo

Tuo metu meno rinka man buvo visai kitokia: nebuvo tarpininkų – galeristų, ji buvo visiškai stichiška, tuo ir įdomi. Nelabai ir dabar orientuojuosi į pirkėją, o tuo metu visiškai apie jį negalvodavau, tik tapiau, tapiau ir tapiau.

Manau, kad iš dalies paskutinis sovietinis dešimtmetis man buvo pats palankiausias gyvenime, daugiau tokių metų nebus. Dažų turėjau kalnus, drobių ritinius, porėmių stirtas, cenzūros jokios, paveikslų nutapyta daug, piešinių kalnai, galvos niekas nekvaršino. Užsuka Valdas Neniškis, Pranas Morkus, Ričardas Jakutis. Kažką išsirenka. Eini vakarais į Algio Kuro, Ričardo Vaitiekūno ar Vyganto Paukštės dirbtuves – poezija, muzika, vynas, istorijos, viltys.

* * *

„Kas yra menas (dailė) mano gyvenime?“ Atsakau – tai ir pagrindinės mano pajamos, pragyvenimas.

Turbūt viso pasaulio menininkams sunkus, bet spręstinas klausimas, kaip suderinti kūrybos laisvę su komerciniu momentu – kurti ką nori, kaip nori, ir už tai gauti gerą atlygį. Esu praktiškas ir gana konservatyvus, todėl, atsakydamas apie mano požiūrį į „superšiuolaikinį“ meną (lietuvišką), sakau: *„Žiūriu, džiaugiuosi ir galvoju – o kurgi visa tai dėti išnešus už Šiuolaikinio meno centro sienų?“* O jeigu rimtai – dideliems parodiniams projektams reikia didelių pinigų, gerų televizorių, lazerių, filmavimo kamerų, ir dar prie visa to vieno mažmožio, vadinamo *idėja*. Aš viso to neturiu, keletą ankstyvų paryčių

Baltijos kelyje. 1989 m. Iš šeimos archyvo

Skačkauskų šeima. Iš kairės: tėvai Algis, Roma, sūnūs Jonas, Julius. 2006 m. Iš šeimos archyvo

esu saugojęs nuo policijos savo nepilnamečius vaikus, piešiančius taikius grafiti. Tai ir visas mano susilietimas su šiuolaikiniu menu. Tiek to, užteks drobelės, popieriaus ir teptuko, ir nebūtinai olandiško ar prancūziško.

Puikių, išeinančio iš tradicinio tapybos, grafikos ar skulptūros rėmų kūrinių esu matęs Berlyne, Hamburgo geležinkelio stoties muziejuje, bet man netrukdo bet kokia kitų veikla, tai jų dalykai, ir visada džiaugiuosi, kai spalvos nudažo, apšviečia pasąmoniniais saulėtekiais ir saulėlydžiais.

* * *

Man daug įdomesnis ne vaizduojamasis menas. Aš norėjau, noriu ir norėsiu (manau) būti menininku, bet laikas ir aplinka davė galimybę būti bent jau dailininku. Šiaip taip tapybos galėjau mokytis savarankiškai – pieši medžius, dangų, seserį, vartai knygas, nuvažiuoji į muziejų. Kaip išmokti kaimiečiui tobulai groti fortepijonu ar smuiku geriau už Mykoliuką? Kaip buvo galima 60-ųjų kaimo vaikinukui išmokti argentinietišką tango, o ne tik „polkų su ragučiais“? Esu sentimentalus ir piktas dėl gyvenimo daug mažiau suteiktų galimybių, negu reikėjo, todėl apsiverkiu besiklausydamas klarneto, solinės gitaros, vargonų, arfos. Apsiverkiu per tobulai „sukaltą“ filmą, apsiverkiu, žiūrėdamas į tobulą kūnų valdymą argentinietiškame tango.

* * *

Bet niekuomet neverkiau stovėdamas prie Rembranto, Sezano ar Šagalo. O kodėl gi? Kas gali pamėgti šių menininkų meistrystę, virtuoziškumą, gal net genialumą, fenomeną, kaip ir Leonardo da Vinči, Mikelandželo, Rafaelio, Dali ar Sutino? Mačiau juos visus (mažai, atsitiktinai) bet net niekingai maža ašarėlė neišsprūdo. O žiūrėdamas į argentinietišką tango – verkiu.

Žavu, nepasiekiama, miela ir šilta, nusisukus salės prižiūrėtojai, ir paglosčius H. Matiso paveikslo paviršių. Pamokoma ir įsimintina, kad praverstų tai ateity. Sugrįžti prie paveikslo daug kartų – semiesi patirties, grožiesi, ir tiek.

* * *

Apie Anzelmutę... Šią dainą sukūriau būdamas paauglys. Jau tuomet rašiau eilėraščius. Be to, grojau mokyklos ansamblyje. Šita daina ir buvo sukurta tam ansambliui: tiek žodžiai, tiek muzika. Ji atsirado iš mąstymų apie meilę, kai man buvo šešiolika. „Anzelmutės“ dainos sukūrimui ir dainos pavadinimui įtakos turėjo D. Dolskio ir A. Šabaniausko dainos, kuriose apdainuojamas tarpukario laikų Kaunas, Palemonas, „Metropolio“ restoranas. Prieš keliasdešimt metų sukurta ir beveik prieš 20 metų ansamblio „Biplan“ perdainuota, ji tapo hitu.

Apie Algį jo draugai

Laima Laučkaitė-Surgailienė, dailėtyrininkė

Algio Skačkausko kūryba – ekspresionistiška, šiurkščiai, netašytai gaivališka, emocinga – tęsia lietuvių tapybos tradiciją. Su daugeliu lietuvių dailininkų jį suartina ir kaimiška kilmė: dailininkas neretai pabrėžia savo valstietišką mentalitetą tiek kūrinių tematika (jo mėgstamos kompozicijos su naminiais gyvuliais – ožkom, avim, žąsim ir kt.), tiek nesentimentali jų interpretacija.

Tačiau skirtingai nuo ekspresionistinės lietuvių tapybos, Skačkauskui svarbus ir darbų turinys, semantinė prasmė; jo paveikslams būdingas literatūriškumas, aliuzijos į literatūros, istorijos temas. Ir neatsitiktinai, nes greta dailės – tapybos, piešimo – Skačkauskas kuria ir poeziją, uždedančią antspaudą visai jo kūrybai. Dailininkas renkasi keistus, nekasdieniškus personažus, mitologinę tematiką, erotinius motyvus, kičinius siužetus, puotų, vyno gėrimo scenas. Jis verčia aukštyn kojom jų įprastinę prasmę, mįslingai juos traktuodamas, palikdamas žiūrovui pačiam žaisti jų ambivalentiškomis reikšmėmis, nepiršdamas vienos aiškios prasmės.

Pranas Morkus, eseistas

Algio Skačkausko jau nebesutinkame. Užtat dažniau prisimename, o progai pasitaikius, daug atidžiau įsiklausome, ką mums kužda jo paveikslai, vildamiesi išgirsti burtažodį į jo gyvenimo kambarius.

Jis buvo apstus gebėjimų – tapytojas, poetas, griežikas – kiekvienas jį bent kiek pažinojęs patvirtins, jog dovanų nepragaišino. Būtinai nusistebės, kokio jo būta darbštaus ir ištvermingo. Tai jei koks pragaištingas uraganas jį pasistvėręs nublokštų į tolimą uolėtą krantą, Skačkauskas tikrai ten nepražūtų, nelygu Jurgis Savickis karo metais, kai alkani prancūzai vieną po kitos gaudė ir kepė pietums kates, mūsiškis rašytojas ir diplomatas akmenėtą lopinėlį žemės aplink savo namelį pakrikštijo Ariogala ir, jį įdirbęs, prisiaugino tiek daržovių, kad nematė vargo, bent jau nealko.

Gaila, kad istorijos apie triušiais pervadintas kates nesu Skačkauskui pasakojęs: garantuotai būtų parsinešęs sau į paveikslą. Tai siužetas būtent jam, mėgo

Poezijos skaitymai Užupyje. Pranas Morkus ir Algis Skačkauskas. 2007 m. Iš šeimos archyvo

šitokius, sustatančius priešpriešiais dalykus, žmogaus įprastai negretinamus nei iš pirmo, anei iš antro žvilgsnio. Užkandžiaujančiųjų pro savitarnos valgyklėlės langus stebima Golgotos kankinystė, karalius Dovydas, šokantis pažliugusiuose panemunės laukuos su Prienų bažnyčios varpinėmis horizonte... Visos motyvų gausybės neaprėpsi. Jis įsispaudė į lietuvių dailę kaip dosniausias jos siužetininkas. Ir vis iš Senojo Testamento ir iš Naujojo Testamento. Tie jam ramybės nedavę motyvai ir neatlyžtanti tapysena pailsę sudarydavo paliaubas, palikę jam pačiam nakty gliaudyti dvasinį kryžiažodį, tada jis imdavosi plunksnos, ir būtent eilėse gąsdinančiai prasiverdavo jo sielos tarpekliai.

Algiui Skačkauskui nesunku būt buvę nepražūti negyvenamoje saloje, kas kita raizgūs žeidžiantys miestai, kiekviename žingsnyje tykantys tokių trapių kaip jis, nepraleidžiantys progos.

Didžioji poetė Ana Achmatova yra sykį mestelėjusi: kai žmogus numiršta, jo nuotraukose ir portretuose keičiasi veido išraiška. Jei taip, negi niekas nepasikeičia dailininko paveiksluose? Pažvelgiau į tą, kuris sienoje priešais rašomąjį stalą. Kraštovaizdis ir jame sustingę figūros, atsilošdami nuo manęs, tarsi krustelėjo ir sutirštėjo drobę tvindančios sutemos.

Ak, Skačka! Kai visa visa praeis, kai nebeliks jau nė vieno tave prisimenančio, sudūlės knygų popierius ir paveikslai bus senų seniausiai nugrimzdę į muziejų saugyklas, t. y. į tamsą, tai tada kokiame tarp miškų pasiklydusiame kaime vestuvių muzikantai virkdys armonikas ir trauks dainą apie paauglio jausmą mokytojai, apie užgintą meilę, ir nuotakos skruostu nuriedės ašara, ir vienas muzikantų būsi tu.

Sigitas Geda, poetas

Amžinoji sielos drama, šekspyriški skrydžiai ir nuopoliai...
Didžioji meno tiesa yra ir mūsų, ir ne mūsų.
Algis Skačkauskas yra gerai įvaldęs netiesioginį tiesos sakymo būdą.
Pažvelgti į pasaulį čia batų, čia balto arklio, čia mėnulio akimis...
Mirtis mumyse prakalbina pasaulį, atskleidžia realybės prasmę ir vertę.
Esame čia laikinai, todėl ir girdime, stengiamės suprasti giedantį paukštį.

Iš Algio Skačkausko poezijos rinkinio „Eilėraščiai, rašyti anatomijos pamokoje“ (2011 m.)

Piliakalnis *Napoleono kepurė*

– Mamyte, koks čia piliakalnis?
– *Napoleono kepurė*.
– Mamyte, ar tas Poleonas
Tokią didelę galvą turi?

– Mamyte, kodėl Paleonas
Kepurės nepasikabino?
– Sūnau, neturėjo jis laiko,
Skubėjo namo,
Ir kitus skubino.

Kareiviai tą kalną supylė,
Užlipę dairės Paryžiaus...
Matės Nemuno kilpa
Plaukiantys kryžiai...

Matės dar Stakliškės, Jieznas,
Slėny sudegę Prienai,
Žiūrėjo – Šarliai nuo Arlio,
Žiūrėjo Ogiustai, Pjerai...

1980 m.

Lelijų sniegas

Tik pažiūrėk, baltom lelijom sninga!
Užklotas Jieznas, Stakliškės ir Vilnius!
Ir tuoj, o gal rytoj
Lelijom paminėtom vemti
Pradės išvardintų kaimų poetai.
O aš iš seno vieno buto
Ištiesęs ranką, o jei laiko būtų
Surinkčiau tau balčiausias lelijas
Ir kam gi, jei ne Tau,
Padovanočiau jas.

2002 m.

Maestro Jurgis Tamošiūnas

Juozas Pugačiauskas

Daugelis Jiẽzno krašto įžymybių garsios tapo svetur. Ten, kur nublokšdavo likimas, – į didelius miestus ar net už jūrų marių, ten, kur sėmėsi žinių, gaudavo mokslinius laipsnius, lipdavo profesinės karjeros laiptais – sukurdavo šeimas ir dažniausiai pasilikdavo. Nibriškis Jurgis Tamošiūnas pripažinimą ir šlovę pelnė visai netoli, kaimyniniame Puniõs valsčiuje, prie to paties Nẽmuno. Ir „maestro“ titulą užsitarnavo taip pat ten, nuoširdžiu, kruopščiu dešimtmečiais trukusiu darbu.

Jurgis Tamošiūnas. Iš šeimos albumo

Jurgis Tamošiūnas gimė 1903 m. balandžio 24 d. Nibriỹ kaime, Karolinos Tamošiūnaitės ir Kazimiero Tamošiūno šeimoje. Kadangi šis panemunės kaimas – ištisai Tamošiūnų kaimas, tad, kad būtų aiškiau ir nesusipainiotų, vieni kitus dažniausiai vadindavo pravardėmis. Jurgis ir jo brolis Petras buvo praminti „karusiukais“ (pagal mamos vardą). Vaikai anksti neteko tragiškai žuvusio tėvo ir augo dirbdami vyriškus darbus nuo mažų dienų. Jurgis patyrė piemens, berno dalią, o žiemomis, pasibaigus žemės darbams, lankė vietinio „daraktoriaus“ Martyno Palionio mokyklėlę. Gabus vaikas greitai išmoko skaityti ir rašyti. Pasimokęs porą metų, jau kitus ėmė mokyti to paties. Kartą kalėdodamas kunigas įėjo į trobą ir pamatė prie knygų palinkusių vaikų būrelį. Pasidomėjęs, ką jie čia daro, gavo atsakymą, jog mokosi. *„O kur gi mokytojas?“* – paklausė. Vaikai parodė į Jurgį. *„Štai kur gyvena Dievas“*, – ištarė klebonas ir paglostė mažamečio mokytojo galvą.

Dar piemenaudamas Jurgis pamėgo dainuoti, o užaugęs pradėjo giedoti Jiezno bažnyčios chore. Lyriškas tenoras atkreipdavo daugelio klausytojų dėmesį. Per porą metų jis čia išmoko ir vargonais groti. Vargonininkas Pranas Daunys pastebėjo gabaus vaikino polinkį į muziką. Jurgis, gavęs iš Amerikon išvykusios uždarbiauti tetos Elenos Preikšienės pinigų, 1924 m. išvyko į Kauną, prof. Juozo Naujalio muzikos mokyklą. Čia baigė vargonininkų kursus (pasididžiuodamas vėliau pasakojo, jog šį dalyką jam dėstė pats profesorius), gavo pažymėjimą, kuris suteikė teisę dirbti vargonininko ir chorvedžio darbą. Grįžęs namo, kurį laiką vargonininkavo Vilūnų bažnyčioje, o sužinojęs, jog vargonininko reikia Pùniai, 1925 m. išvyko ten. Jau pačią pirmąją darbo dieną, per Švenčiausios Jėzaus širdies atlaidus, jis pakerėjo gausiai susirinkusius puniškius. *„Kai pirmą kartą užgiedojo vargonininkas Jurgis Tamošiūnas, tai vyresnio amžiaus žmonės pravirko, o mes, jaunimas, tiesiog žado netekome. Atrodė, jog tas balsas sklinda iš aukštybių“*, – prisiminė puniškis Vincentas Valiūnas. Tądien iškart energingasis vargonininkas pakvietė jaunimą giedoti bažnyčios chore. Paprasti kaimiečiai, daugiausia mažaraščiai, supratimo apie natas ir dainavimą neturėjo jokio, ir tik begalinės jaunojo chorvedžio kantrybės

Punios bažnyčios choras. Centre sėdi vargoninkas Jurgis Tamošiūnas. Iš šeimos albumo

ir ryžto dėka atnaujintas choras pasiekė tiek, kad po metų jį jau kvietėsi į pamaldas, atlaidus aplinkinių parapijų klebonai. Tikintieji žavėjosi ir dažnai apeigų metu ne į altorių žvelgė, o gręžiojosi į vargonų pusę, iš kur liejosi jaunais, stipriais balsais atliekamos giesmės, dažnai ir lotynų kalba. Vargonininkas sugalvodavo, kaip praturtinti choro repertuarą: giesmės susipindavo su Onutės Kizalienės solo, vargonus papildydavo aklo muzikanto Stasio Krasinsko smuikelis ar būgno garsai. Jam rūpėjo, kad pamaldų metu į giedojimą įsitrauktų visi šv. Mišių dalyviai.

Punios Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčios klebonai vis keisdavosi, o vargonininkas, choro vadovas, dirigentas J. Tamošiūnas likdavo. Ir taip 50 brandžiausių kūrybos ir darbo metų. Ne tik bažnyčioje. Jo būdavo pilna gegužinėse prie piliakalnio, jis subūrė Punios pavasarininkus, sukūrė katalikišką vaikų draugiją „Angelaičiai“, režisuodavo vaidinimus ir pasilinksminimus, organizuodavo išvykas į dainų šventes. Aktyviai dalyvavo rengiant Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių iškilmes Punioje, buvo organizacinio komiteto narys. Profesorius Jonas Palionis prisimena: *„Antrojo pasaulinio karo metais, kai fašistams uždarius aukštąsias mokyklas pabėgau iš Vilniaus ir metus „daraktariavau“ pas Petrą Seniutą, gyvenusį už 3 kilometrų nuo Punios miestelio, Jurgio Tamošiūno iniciatyva rengiau būrelį moksleivių į įvairias Alytaus gimnazijos klases... Visi mes neretai, ypač sekmadieniais po pamaldų, sutikdavome ir gražų tenoro balsą turėjusį, nepaprastos energijos ir optimizmo kupiną, nuolatos besišypsantį vargonininką... Paskutinį kartą su J. Tamošiūnu buvau susitikęs 1993 m., švenčiant 610-ąsias Punios miestelio ir 480-ąsias jos mokyklos įkūrimo metines bei šventinant už Lietuvos laisvę kritusiems puniškiams atminti pastatytą koplytstulpį. Ir tada jis buvo su šypsena lūpose, bet jau skundėsi sunkiai bepajėgiąs vaikščioti ir šiaip dažnai aplankomas įvairių negalavimų.“*

Jurgis Tamošiūnas su puniškiais (stovi atskirai dešinėje). 1953 m. Iš šeimos albumo

J. Tamošiūnas su žmona Grasilda Piličiauskaite kartu pragyveno 57 metus, užaugino tris dukras – Eugeniją, Ireną, Elvyrą. Pas jas, Vilniuje, Tamošiūnai ir užbaigė šio gyvenimo kelią. Dukterys nepaprastai šiltai, su meile atsiliepė apie begalinį tėvelio atsidavimą savo darbui: *„Pokaryje Punios bažnyčios choras pasižymėjo gražiu, kokybišku giedojimu. Buvo atliekama daug sudėtingų keturbalsių giesmių, lotyniškos Mišios ir t. t. Tėvelis pats paruošdavo aranžuotes įvairioms giesmėms, pritaikydavo joms instrumentinį smuikų pritarimą. Natų tėvelis ieškodavo visur. Susirašinėjo su savo draugais, senais pažįstamais, kurie jam atsiųsdavo kai kurių giesmių bei Mišių partitūras, be to, kūrė pats. Todėl choro atliekamos giesmės buvo originalios, unikalios, žmonių mėgstamos tiek bažnyčioje, tiek už jos ribų.“*

Ir sovietiniais metais Punios bažnyčios choras garsėjo plačiausiose apylinkėse. J. Tamošiūnas sugebėjo kūrybingai jam vadovauti, pamaldos virsdavo į koncertus, mielai klausomus gausių parapijiečių. Vargonininkas dirbo ir muzikos mokytoju Punios progimnazijoje, telkė vaikus į chorą, koncertavo. Sovietų valdžiai reikalaujant, skaudama širdimi jis atsisakė vargonininkavimo ir išvyko į Vilnių.

O Punios dainininkų repertuare ilgam liko J. Tamošiūno sukurtos dainos ir giesmės. Bene populiariausia – „Myliu žemę Lietuvos“:

Myliu žemę Lietuvos,
Myliu kraštą Dzūkijos.
O labiausiai tai tave,
Mylima Punia.

Margio žemėje gimiau,
Piliakalniu bėgiojau.
Su brolužėliu
Uogeles rinkau.

Punia, vietele brangi,
Tu savyje daug slepi:
Tavyje ilsis milžinai
Nuo labai seniai.

Tu vedei žiaurius karus
Prieš kryžiuočius grobikus –
Sako mums nūnai
Žemėj pelenai.

Pilėnų žemė šventa,
Bočių krauju aplieta.
Tu pažadink mus
Į naujus darbus!

Myliu žemę Lietuvos,
Myliu kraštą Dzūkijos.
O labiausiai tai tave,
Mylima Punia.

Išpopuliarėjusi ši daina ilgainiui tapo Punios himnu. Dar ir dabar šventėse ji nuskamba iš saviveiklininkų lūpų. Žinoma, prieš tai paskelbus: *„Žodžiai ir muzika Jurgio Tamošiūno.“*

Aktorius Juozas Jaruševičius

Juozas Pugačiauskas

Juozas Jaruševičius gimė ir augo priedzūkių kaime, Vėžionysė. Natūralu, kad šio žmogaus tapatybę, elgesį, kalbą formavo lėtas valstietiškas būdas, dėliojosi ramaus charakterio bruožai. Kol savęs ieškojimas, jaunatviškas žingeidumas gyvenimo vieškeliu išvedė iš kaimo į visai kitą, kūrybos, pasaulį, į didelius miestus, į saviugdos, profesinio pažinimo paieškas.

Būsimasis aktorius mokėsi Jiėzno vidurinėje kaip ir visi: gal kiek daugiau buvo įnikęs į literatūrą, skaitė V. Mykolaitį-Putiną, Vaižgantą, V. Krėvę-Mickevičių, dainavo mokyklos chore. O balsą turėjo išskirtinį, stiprų gražaus tembro bosą, kuris skambėjo ir kaimo vakarėliuose, ir šienpjovių valiavimuose. 1952 m. baigė mokyklą ir išvažiavo į Vilnių laimės ieškoti. Kai laikydamas stojamuosius egzaminus į aktoriaus meistriškumo specialybę tuometinėje konservatorijoje užtraukė dainą iš sovietinio muzikinio filmo „Volga, Volga“, komisija, apstulbusi nuo šaliapiniško balso, net nuščiuvo.

Teatrinio meno fakultetą Juozas baigė 1956 metais. Aktoriaus karjerą pradėjo Kapsùko (dabar Marijámpolės) 1956–1962), tęsė Klaĩpėdos (1963–1965), vėliau Vilniaus Jaunimo (1965–1966) dramos teatruose. Į kūrybinį kraitį sudėti šie pirmieji vaidmenys: Virvalas (A. Vienuolio „Prieblandoje“, rež. J. Kavaliauskas), Pakinklis (V. Adomėno „Užvis sunkiausia“, rež. B. Gražys), Benediktas (K. Sajos „Gaidžio pentinai“, rež. P. Gaidys), Djola (M. Mitrovičiaus „Apiplėšimas vidurnaktyje“,

Gimtoji Juozo Jaruševičiaus sodyba Vėžionių kaime 2016 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

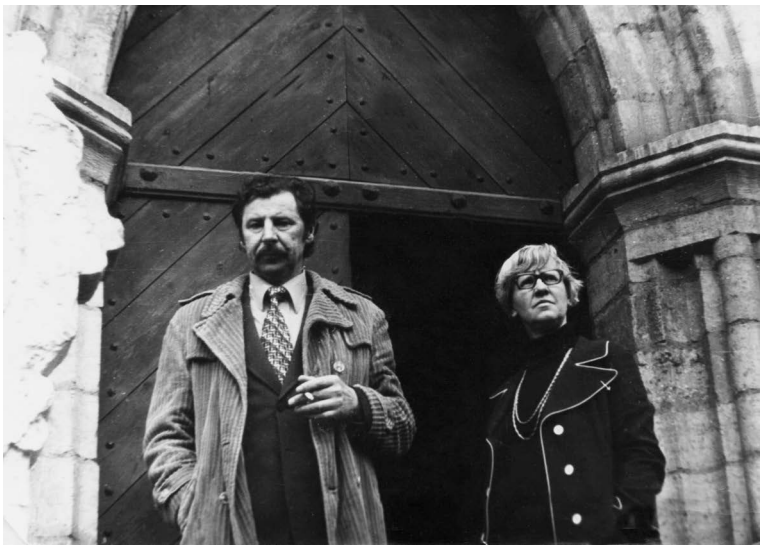

Juozas Jaruševičius su žmona aktore Birute Didžgalvyte Jaunimo teatro gastrolėse Taline 1977 m. Iš dukros Aušros Jaruševičiūtės asm. albumo

rež. Z. Buožis), Ančiuginas (A. Vampilovo „Provincijos anekdotai“, rež. G. Žilys), Tvarkyla (V. Miliūno ir M. Sluckio „Du maži žmogiukai dideliame mieste“, rež. A. Rakauskaitė, Žanis (J. Jurkano „Laikrodis su gegute“, rež. G. Padegimas) ir kt.

Visi jo personažai ryškios dvasios ir prigimties, dažnai prasiskverbia pro poniškus, karališkus apdarus savo valstietiška pasaulėjauta. Ne veltui per 25-erius kūrybinio darbo metus teatre, kine, televizijoje vaidmenų sąraše dominavo įvairių laikotarpių kaimiečiai. *„Aš atėjau nuo žagrės, o kūrybai ir gyvenimui savo kraują atiduodu tokį, kokį paveldėjau iš motinos ir tėvo, žemės gimtosios...“* – savo kilmės nesigėdi aktorius. Režisieriams dažniausiai netekdavo sukti galvos, kam skirti žmogaus iš liaudies vaidmenį. J. Jaruševičius persikūnydavo ir į valstietį, kalvį, kumetį ar vairuotoją. Ryškiausi vaidmenys, sukurti lietuviškos dramaturgijos spektakliuose, – įvairių istorinių laikotarpių kaimiečiai. Avikailio skranda, sermėga, sulamdyta kepurė jam tiko labiau nei poniški rūbai. Jo požiūris sutampa su kaimo žmogaus požiūriu, tad ir vaidmenims netrūksta liaudiško sąmojo, kandumo ar satyros. *„Juozas Jaruševičius, pasakodamas nesudėtingas savo herojų istorijas, sugeba paliesti tuos žiūrovų emocijų, psichikos bei intelekto „skausmo taškus“,*

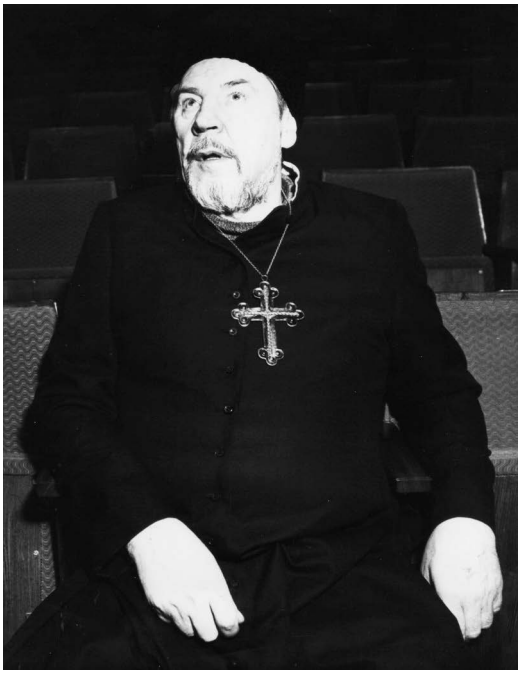

Juozas Jaruševičius (Popas) Jaunimo teatro spektaklyje „Nosis“ (rež. E. Nekrošius). Iš A. Jaruševičiūtės asm. albumo

kurių nuolatinis jautrumas padeda jaunam žmogui sukurti savo estetinį, etinį bei visuomeninį idealą“, – pažymi teatro kritikas E. Jansonas. J. Jaruševičiaus personažai dramatiški, išdidžios dvasios, komiški, tragiški, naiviai laimingi, skandalistai, tiesos ieškotojai arba negandų prislėgti artojai.

Įsimintini jo didieji vaidmenys teatrų scenose: Jagas (V. Šekspyro „Otelas“, rež. V. Jasinskas), Karalius Vidmantas (K. Inčiūros „Gulbės giesmė“), La Iras (Ž. Anujo „Vyturys“), Veršininas (A. Čechovo „Trys seserys“, rež. G. Žilys), Matulionis (S. Šaltenio „Jasonas“, rež. D. Tamulevičiūtė), Vadeiva (V. Višnevskio „Optimistinė tragedija“, rež. P. Gaidys) ir kiti.

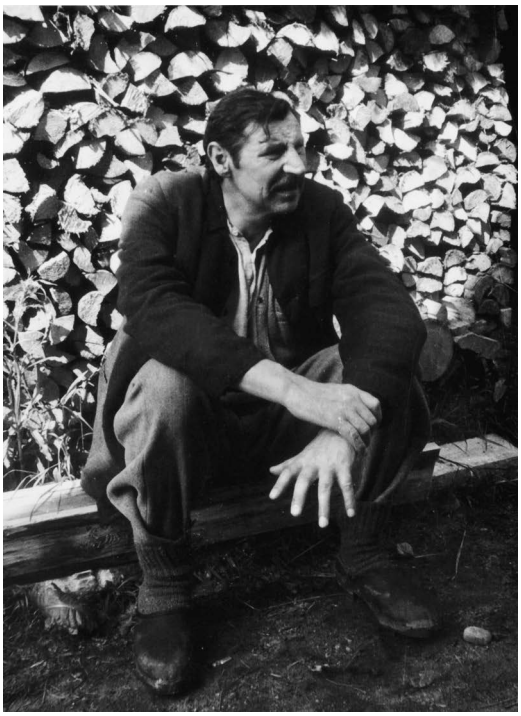

Juozas Jaruševičius (Augustinas) kino filme „Arkliavagio duktė“ 1984 m. Iš A. Jaruševičiūtės asm. albumo

Ne mažiau įspūdingas vaidmenų sąrašas kine ir TV filmuose. Debiutas įvyko 1956 m. filme „Ignotas grįžo namo“. O paskui ir prasidėjo... Daugiau kaip 30 filmų titruose įrašyta J. Jaruševičiaus pavardė. „Žydrasis horizontas“ (1957), „Naktys be nakvynės“ (1966), „Jausmai“ (1966), „Žaizdos žemės mūsų“ (1971), „Herkus Mantas“ (1972), „Tadas Blinda“ (1972), „Laimingas laimės neradęs“ (1972), „Žvangutis“ (1974), „Perskeltas dangus“ (1974), „Nerami rudens diena“ (1975), „Virto ąžuolai“ (1976), „Vaikinas iš Darbo gatvės“ (1977), „Velnio sėkla“ (1979), „Kelionė į rojų“ (1980), „Dičiaus karjera“ (1980), „Laiptai į dangų“, „Birželis, vasaros pradžia“, „Arkliavagio duktė“ (1984), „Benjaminas Kordušas“ (1986), „Vilius Karalius“ (1988), „Gaisrininkų legendos“ (1989), „Giminės“ (1993–2000).

J. Jaruševičiaus kūrybą veikė scenos meistro R. Juknevičiaus įtaka, įvairių teatrų režisieriai P. Gaidys, A. Ragauskaitė, D. Tamulevičiūtė, G. Žilys, jie padėjo atsirinkti vaidybos stilių ir improvizacijos būdus.

Teatre ir kine suvaidinta daugiau kaip 100 vaidmenų!

Aktorius ypač džiaugėsi režisieriaus E. Nekrošiaus kvietimu vaidinti jo spektakliuose „Pirosmanis“, „Ilga kaip šimtmečiai diena“, „Nosis“. Įsimintinas J. Jaruševičius ir dėl savo nepakartojamos kalbos – aiškios dikcijos, gražios, taisyklingos tarties, tad visada mielai lauktas Lietuvos radijo garso įrašų studijoje.

Juozas Skernevičius – sportininkas, pedagogas, mokslininkas

Juozas Genevičius

Juozas Skernevičius gimė 1931 m. rugsėjo 15 d. Kašonių kaime, Jiežno valsčiuje, Petro ir Anelės šeimoje. Jis dar turėjo vyresnį brolį Antaną ir jaunesnę sesutę Genutę. Nuo 1936 iki 1940 m. mokėsi Kašonių pradžios mokykloje, vėliau dvejus metus Jiezne, o nuo 1944 iki 1951 m. Jiezno gimnazijoje.

Su mylimu žmogumi – bobute Morta Šaulinskiene. Apie 1953 m. Iš šeimos albumo

Vaikystėje nebuvo stiprus, ir kai pasiguodė savo dėdei Jokūbui Skernevičiui (buvusiam pasienio tarnybos puskarininkiui), kad jį stipresni vaikai skriaudžia, šis surado apie 10 kg svorio metalinį laužtuvą ir patarė jį kilnoti kasdien, kol pasirodys, kad per lengvas. Vėliau kažkur aptiko 16 kg, o dar vėliau pristatė 32 kg svarmenį. Be to, dėdė Jokūbas sodyboje įtaisė skersinį, lygiagretes, ožį, parodė keletą gimnastikos pratimų, o pievoje ant paskleisto sauso šieno – ir kai kuriuos imtynių elementus. Po tokių treniruočių Juozas išbandyti jėgų jau pasikviesdavo kaimynų Genevičių, Pucilauskų, Pyragų ir kitus vaikus.

Juozą fiziškai grūdino ir po ankstyvos tėvo mirties užgriuvę sunkūs ūkio darbai. Reikėjo arti, šienauti, kirsti rugius, vėliau žiemos vakarais spragilais juos kulti. O rytais skubėti į mokyklą – minti 5 km dviračiu, žiemą – slysti namuose pasidarytomis slidėmis.

Dėdės Jokūbo paagituotas ir gavęs patarimų, aš irgi pasigaminau slides ir tomis pačiomis vėžėmis žiemą nuslysdavau iki mokyklos Jieznė, o vasarą Juozas mane, mažesnį, sodindavo ant dviračio rėmo ir riedėdavome į pamokas.

Prisimenu, dėdė Jokūbas iš kažkur parvežė brezentinę turistinę baidarę, dar tarpukario laikų, bet nudėvėtą ir jau prakiurusią. Mes su Juozu ilgai ją lopėme, klijavome, o paskui, ant pečių užsidėję, daugiau nei kilometrą nešėme į Kašonių ežerą. Tačiau mūsų darbas nuėjo perniek; vanduo sunkėsi į vidų, tad vėl reikėjo baidarę tempti atgal ir taisyti iš naujo.

Toks gyvenimas užgrūdino Juozą fiziškai ir dvasiškai. Jau vyresnėse klasėse išgarsėjo rajone kaip slidininkas, lengvaatletis ir dviratininkas – nesunkiai laimėjo sportinio ėjimo ir dviračių varžybas, o 1949 m. tapo ir respublikinio moksleivių dviračių kroso prizininku.

1951 m. baigė gimnaziją. Norėdamas tobulėti kaip sportininkas, nors gerai sekėsi matematika ir visuomeniniai mokslai, įstojo į Lietuvos kūno kultūros institutą. Tiesa, gana sunkiai, nes priėmimo komisija jį pripažino fiziškai silpnu. Tačiau jau žiemą Lietuvos slidinėjimo čempionate, 18 km nuotolyje Juozas buvo trečias. O vasarą intensyviai treniravosi kartu su būsimuoju olimpinių žaidynių

1951 metų laidos abiturientai (iš kairės): J. Skernevičius, S. Balčiūnas, A. Bieliauskas. Iš šeimos albumo

vicečempionu ėjiku Antanu Mikėnu ir Lietuvos lengvosios atletikos čempionate tapo prizininku. 1954 m. J. Skernevičius pagerino A. Mikėno Lietuvos 20 km ėjimo rekordą, o 1955 m., atstovaudamas Lietuvai SSRS čempionate, 50 km distancijoje įvykdė sporto meistro normatyvą. Mėgstamiausios savo sporto šakos – slidinėjimo – sporto meistru Juozas tapo 1957 m., nugalėjęs 7 respublikų mače Vorochtoje (Karpatai) 30 km slidinėjimo lenktynėse. Šioje rungtyje Lietuvos čempionu tapo net 10 kartų.

Vėliau įžymaus baidarių irkluotojo Europos čempiono Alfonso Rudzinsko pakviestas J. Skernevičius irklavo baidarę ir 1959 m. tapo sporto meistru. Tada jis buvo vienintelis sportininkas Lietuvoje, įvykdęs trijų skirtingų sporto šakų sporto meistro reikalavimus.

1955 m. baigęs LKKI, buvo paskirtas dirbti Vilniaus pedagoginio instituto (vėliau universitetas) Kūno kultūros teorijos katedros asistentu ir čia triūsė 65 metus. Dirbdamas VPU ne tik pats intensyviai sportavo, bet subūrė ir treniravo slidininkų bei lengvaatlečių grupę. Be to, pradėjo mokslinį darbą – tyrinėjo įvairių fizinių krūvių įtaką moksleivių, studentų, sportininkų organizmui, jų adaptaciniams pokyčiams.

J. Skernevičius per visą tą laiką parengė 36 slidinėjimo ir lengvosios atletikos sporto meistrus. Kurį laiką treniravo slidinėjimo olimpinius čempionus Vidą Vencienę ir Algimantą Šalną. 1966 m. jam buvo suteiktas Lietuvos nusipelniusio trenerio, o 1986 m. – Lietuvos nusipelniusio kūno kultūros ir sporto darbuotojo vardas. 1955–1986 m. buvo Lietuvos slidinėjimo rinktinės vyr. treneris.

Dirbdamas VPI dėstytoju, treniruodamas slidininkus ir lengvaatlečius, dirbo mokslinį tiriamąjį darbą. 1969 m. apgynė biomedicinos mokslų kandidato (dabar daktaro) disertaciją (vadovas akademikas Vladas Lašas). 1971 m. jam suteiktas docento, o 1986 m. – profesoriaus vardas. 1981–1992 m. buvo renkamas VPU Sporto ir sportinių žaidimų katedros vedėju bei universiteto tarybos nariu. 1994 m. apgynė socialinių mokslų habilituoto daktaro disertaciją. 2009 m. J. Skernevičiui

a

b

c

Juozas Skernevičius – triskart sporto meistras. Ėjikas (1955), slidininkas (1957), baidarininkas (1959). Nuotraukose: a) 20 km sportinio ėjimo čempionas ir rekordininkas Klaipėdoje 1954 m.; b) Lietuvos čempionas 30 km slidinėjimo trasoje Sapieginėje; c) su porininku Vytautu Narkevičiumi Lietuvos irklavimo čempionate Trakuose 1953 m.

buvo suteiktas LKKA Garbės profesoriaus vardas.

J. Skernevičius yra paskelbęs 180 mokslinių straipsnių įvairiuose žurnaluose bei mokslo leidiniuose Lietuvoje ir užsienyje. Parašė ir išleido (vienas ir su bendraautoriais) 23 metodines knygas, tris monografijas ir tris vadovėlius. Jis – 21 disertacijos vadovas ir dar 15 disertacinių ir 9 habilitacinių darbų konsultantas, disertacijų gynimo komiteto pirmininkas. Jo vadovaujamos, konsultuojamos disertacijos buvo ginamos Tartu, Maskvos, Leningrado, Kijevo, Minsko, Vilniaus, Kauno aukštųjų mokyklų, mokslo tiriamųjų institutų tarybose.

Su žmona Birute. Iš šeimos albumo

1980 m. įkūrė VPU Sporto mokslo laboratoriją, kurioje dirbo ilgus metus. Jos veiklos kryptis – Lietuvos sportininkų tyrimai, rekomendacijų rengimas jų fiziniam ir funkciniam pajėgumui gerinti.

Mokslinis konsultantas Juozas Skernevičius su straipsnio autoriumi kraštiečiu doc. Juozu Genevičiumi. Iš šeimos albumo

Įspūdinga profesoriaus visuomeninė veikla: 1959 m. išrinktas Lietuvos slidinėjimo federacijos pirmininku, daug metų buvo trenerių tarybos pirmininkas. 1987–1994 m. Lietuvos sporto mokslo tarybos pirmininkas, 1998–2007 m. Lietuvos sporto mokslo ekspertų tarybos pirmininkas. Nuo 1996 m. Lietuvos

Lietuvos SSR Mokslų akademijos prezidentas Juozas Matulis įteikia Juozui Skernevičiui profesoriaus vardo diplomą 1986 m. Iš šeimos albumo

olimpinės rinktinės mokslinis vadovas. Vadovaujantis jo rekomendacijomis buvo parengta per 20 Olimpinių žaidynių, Pasaulio ir Europos čempionų ir prizininkų.

1998 m. Tarptautinis olimpinis komitetas apdovanojo J. Skernevičių „Sports Ethics“ prizu.

Profesoriaus Juozo Skernevičiaus žmona Birutė buvo VPU docentė, sūnus Arvydas – verslininkas, dukra Rūta – VU Medicinos fakulteto profesorė, biomedicinos mokslų daktarė. Jis turi 5 anūkus ir 5 proanūkius. Ir visi – aistringi kalnų slidininkai.

90-metis profesorius Juozas Skernevičius – žvalus ir gyvybingas: vasarą dviračiu važinėja aplink Žaliuosius ežerus, mankštinasi, plaukioja Balsio ežere. Rašo mokslinius straipsnius, konsultuoja trenerius ir sportininkus. Ir būtinai išmoko plaukti keletą vaikų.

Laipteliais į sportines aukštumas

Sigutė Katkauskienė

Dar senovės graikai ir romėnai rūpinosi savo kūnu, stengėsi jį puoselėti ir tobulinti, daugybė sporto šakų padėjo žmogui ugdyti jėgą, išvaizdą, ištvermę.

Jiėzno kultūros ir laisvalaikio centre veikiantis kultūrizmo klubas „Uola“ vienija tuos, kurie nori fiziškai tobulėti, išbandyti jėgas įvairiose varžybose, na, ir svajoja užlipti ant aukščiausio nugalėtojų pakylos laiptelio.

Jiezniškis Vytautas Sadauskas – klubo steigėjas, treneris, sportininkas, varžybų organizatorius – daugelį metų kopė tais laipteliais į pakylą ir vienas, ir su dukra Evelina. Gal įžvelgė dukros talentą, gal ir pati mergaitė jautė savo galimybes; bėgiojo, žaidė futbolą, o vėliau pravėrė „Uolos“ duris – panoro išbandyti dar Jieznė negirdėtą sportą. Tėvas treniruoklių salėje buvo reiklus, griežtas, ne visai toks kaip namie. Būta ir pykčio, ir ašarų. Varginančių treniruočių. Ir nekantraus laukimo, kada gi ta pilnametystė ateis. Kada įgis teisę užlipti ant pakylos. Mat tik nuo 18 metų mergaitėms leidžiama dalyvauti tokiose varžybose.

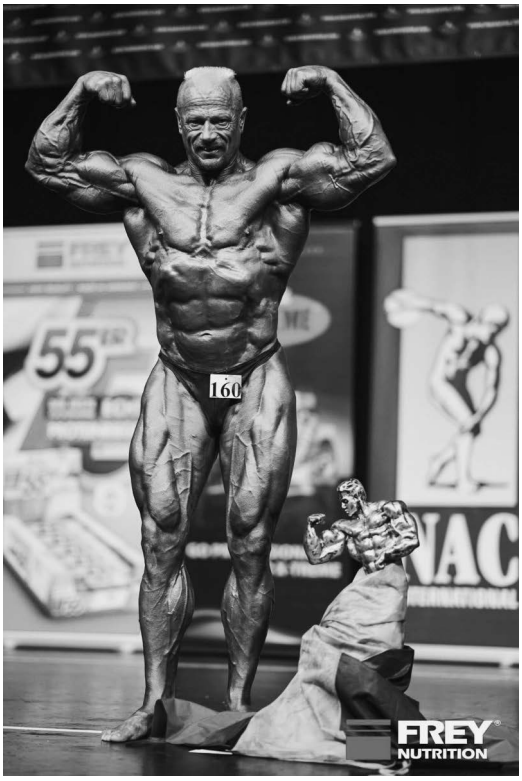

Vytautas Sadauskas – pasaulio čempionas NAC pasaulio čempionate Hamburge 2018 m. Iš šeimos albumo

Nuo 2013 m. prasidėjo kelionės po varžybas. Debiutas Lietuvos kultūrizmo ir kūno rengybos čempionate – 4 vieta, 2014 m. įvairių kategorijų varžybose vien prizinės vietos, pasaulio čempionate Vokietijoje, Hamburge, pateko į „Miss figure“ kategorijos geriausiųjų dešimtuką. 2015-ieji irgi buvo dosnūs pergalių, o 2016 m. Evelinos pastangos įvertintos UPBF pasaulio čempionate Norvegijoje „Fitness Beauties“ kategorijos 1 vieta, ji tapo absoliučia nugalėtoja. Per tuos metus mergina baigė Jiezno vidurinę mokyklą, sunkiosios atletikos ir kultūrizmo studijas Lietuvos sporto universitete, dabar dirba Alytaūs moterų klubo „Šaulė DM“ trenere. Ištekėjo, tapo mama. Tačiau noras įveikti dar daugiau tų kultūrizmo laiptelių išliko. Ir tėvo frazė *„Treniruotėse – kartu, užsikabinus medalį – saldu“* vis suskamba lyg gyvenimo moto.

V. Sadauskui ramu ir miela, kad dukra pasekė jo pėdomis ir be pergalių į Lietuvą negrįžta. Ir jų sieks toliau. Džiugu, kad ir daugiau klubo auklėtinių, nepabūgę varginančių treniruočių, juodo, ilgo darbo su svarmenimis, sulaukia

tos ilgai lauktos valandos, kada išeina ant pakylos ir įtempia kūno raumenis. Kęstutis Grūšelionis jaunimo galiūnų varžybose Jieznė iškovojo 1-ąją vietą. O penkiolikmetis Jonas Umbrasas per metus treniruočių patobulėjo tiek, kad amžiaus grupėje iki 16 metų Lietuvos čempionate tapo jaunučių pirmenybių nugalėtoju. Vaikinas skynė pergales ir kitose varžybose. 2014-ieji buvo tarsi įsibėgėjimo metai, o 2015 m. kultūrizmo čempionatuose, taurės varžybose Lietuvoje ir svetur iškovotos vien pirmosios vietos! Prisirinko Jonas apdovanojimų ir kitais metais.

Daug energijos, pastangų ilgamečiam kultūristui V. Sadauskui reikėjo, kad susikurtų vietą, kur galėtų treniruotis pats ir treniruoti kitus. Tam pritaikė buvusią kino salę. Dabar čia pluša su treniruokliais ne viena dešimtis aistruolių. Gerai pažįstamas veteranui metalo svoris. O, kiek kartų prie jo prisiliesta.

„Gali susidaryti įspūdis, kad šypsenos atletų veiduose, demonstruojant raumeningus kūnus, atsiranda be jokių pastangų. Kelias iki turnyro pradžios – ilgas ir itin sunkus, jį gali įveikti tik labai ryžtingi žmonės. Ir kasdienės treniruotės – toli gražu ne viskas, ko reikia varžyboms besiruošiančiam sportininkui. Vienas iš svarbiausių dalykų yra griežta dieta: sezono metu vien tik baltymai, be jokių prieskonių, vienas kitas šaukštas ryžių per dieną, atsigerti tik distiliuotas vanduo.“ Anot Vytauto, *„reikia išsidžiovinti taip, kad išryškėtų kiekvienas kūno raumenukas, o oda taptų plona kaip popierius.“* Besiruošdamas turnyrams Vytautas sako numetantis apie 20 kg svorio. Pasirodymai juose taip pat labai sekina – 5 minutės pozavimo prilygsta kelioms valandoms treniruočių. Per jas maksimaliai įtempiami visi raumenys – nuo pirštų galiukų iki veido.

Evelina Sadauskaitė – čempionė! UPBF Pasaulio čempionatas Norvegijoje, Larvike, 2016 m. Iš E. Sadauskaitės asmeninio archyvo

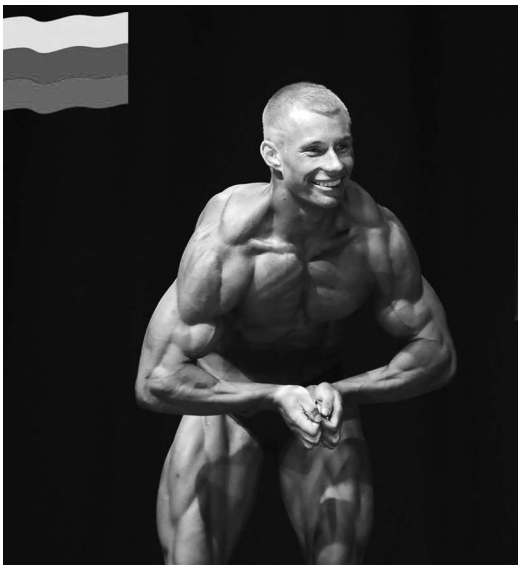

2015 ir 2016 m. tradicinėse taptautinėse kultūrizmo ir fitneso varžybose „Lietuvos taurė“ kategorijoje iki 19 metų 1 vietos laimėtojas Jonas Umbrasas

Užsiėmimai kultūrizmo klube „Uola“ 2020 m. Sigutės Katkauskienės nuotr.

Jiezno sportininkų iškovoti apdovanojimai. Sigutės Katkauskienės nuotr. 2020 m.

Ir visa tai – įtampa, traumos, nesėkmės – tik dėl pergalės. O kuo ji sunkiau pasiekiama, teigia Vytautas, tuo brangesnė.

V. Sadausko, kaip ir kitų, iškovotos taurės puikuojasi sporto klube. Daugkartinis įvairiausių Lietuvos turnyrų nugalėtojas, pasaulio, Latvijos, Lenkijos absoliutus čempionas, tarytum nejausdamas bėgančių metų naštos, planuoja naujas pergales. Vadinasi, prizų skaičius didės, įspūdingų apdovanojimų gausės.

Jiezno krašto metraštininkas Juozas Pugačiauskas

Vykintas Pugačiauskas

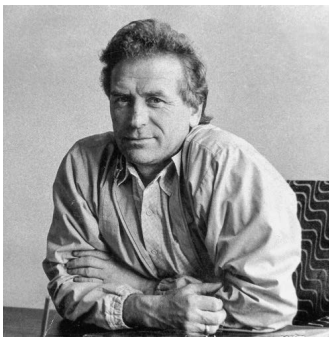

Juozas Pugačiauskas

Sudaryti šią knygą ir paleisti ją į gyvenimą Juozui Pugačiauskui buvo galutinė gyvenimo pareiga. Palikti ją visiems kaip tėviškės grožio ir turtingumo paminklą buvo jo didžioji duoklė gimtajam kraštui, bandant pergalėti bėgantį laiką, sugauti slystančias istorijon žmonių, jų papročių, jų pasakojimų, jų pasiekimų detales ir sujungti jas į margą, visapusišką ir kruopščiai išdailintą paveikslą.

Kai baigęs beveik trijų dešimtmečių darbus televizijoje, 2001-aisiais su „Versmės“ leidykla ėmėsi misijos prisidėti prie „Lietuvos valsčių“ monografijų serijos, jo kambarį išties puošė paveikslas – mažiau aprėpiantis, bet ne mažiau pasakantis. Jame nutapyta gimtoji sodyba Lìngėniškių* kaime netoli Jiẽzno – paprastas, sodo apsuptas namas prie miškelio, kurį perėjus, dar kiek paėjėjus laukais ir nusileidus į slėnį, atsiveria Nemunas, savo nesibaigiančia gyvybe įkvėpęs ne vieną šių apylinkių svajotoją. Toks buvo ir Juozas – tvirtomis rankomis galintis nudirbti visus neįmantrius ūkio darbus, taikliu posakiu gebantis prakalbinti kiekvieną, net kasdienybės prislėgtą, sodietį – ir matantis šiuose dalykuose didelę prasmę, – bet kartu vis kreipiantis žvilgsnį į aukštesnius skrydžius, į platesnius horizontus, į tai, ką iš kaimo tiesiai kitapus Nemuno kilęs Justinas Marcinkevičius vadino „amžino rūpesčio pievomis“.

Jiezną Juozas laikė gimtine, bet visad rūpinosi ir gretimu Stákliškių miesteliu. Iš jo apylinkių, Noreĩkiškių kaimo, kilęs jo tėvas Kazimieras Pugačiauskas vedė iš Jiezno apylinkių, Licišką́nų, kilusią Prancišką Ligeikaitę. Dūminėje pirkioje jie susilaukė dviejų dukterų, Janinos ir Onos, o pagrandukas Juozas vienas pirmųjų gimė Jiezno, tuo metu rajono centro, naujoje ligoninėje. Gerokai vyresnės seserys į Jiezną išsikraustė anksti, ir jaunėliui dažnai tekdavo padėti mamai dirbti kolūkio

Pugačiauskų sodyba Lingėniškių kaime

* Vietiniai žmonės kirčiuoja Lingė́niškės (red. past.).

Juozukas (ant rankų) su seserimis Ona (viduryje) ir Janina. 1949 m.

Juozukas. 1954 m.

Juozukas su mama Pranciška Pugačiauskiene (Ligeikaite) ir seserimi Janina. 1954 m.

Juozukas su seserimi Janina. 1954 m. (nuotr. apačioje)

darbus. Tai vėliau, po dešimtmečių, pasaulis atsivers, išsiplės, pavilios – leis klausytis miuziklų Niujorko Brodvėjuje ar ragauti įmantrių patiekalų Prancūzijos pilių paunksmėje, – bet gerokai dažniau Juozas prisimins, kaip klausydavosi paukščių, įsilipęs į sodo vyšnią, raškydamas jos uogas, kol apkarsdavo, bet ir toliau jas valgydamas; arba kaip ant palangės išsidėliodavo puotas iš duonos trupinėlių ir cukraus kruopelių, laukdamas tėvo. Vėliau išsikraustė pas seserį, į miestelį, kad

Juozas studijų metais su bendrakursiais

Juozas su žmona Elona Pugačiauskiene (Kalvelyte). Apie 1976 m.

būtų paprasčiau vaikščioti į mokyklą. Ten pasinėrė į literatūrą ir istoriją ir, kaip didžiavosi visą gyvenimą, ten jam teko laimė būti garsiosios Jiezno mokytojos Eugenijos Rimšienės auklėtiniu. Ir mokyklai, ir auklėtojai, rūpindamasis krašto istorija, skyrė ypatingą dėmesį, antai 2024-aisiais prisidėjo prie E. Rimšienės jubiliejaus minėjimo.

Polinkis į kūrybą, jautrumas žodžiui vedė Juozą tolyn, bet, 1965 m. baigęs vidurinę mokyklą, stoti į Vilniaus valstybinį universitetą dar negalėjo, trūko darbo stažo. Dvejus metus rašęs Prienų rajono laikraščiui „Naujas gyvenimas“, vadovavęs „Nemuno“ kolūkio kultūros namams, svajonę galiausiai įgyvendino ir įstojo į universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą – ten tuo metu buvo mokoma žurnalistikos. Savadarbės afišos mena ir kitą jo pomėgį – studentų teatre, kuriam vadovavo kolega Juozas Pocius, jis taip suvaidino Aleksandro Gribojedovo komedijos „Vargas dėl proto“ veikėją pulkininką Skalozubą, kad Medicinos fakulteto

salėje spektaklį žiūrėjusi studentė Elona Kalvelytė jo pasirodymą prisimins ir po kelerių metų, kai jiedu susipažins, ims bendrauti artimiau, ir susituokę pradės daugiau kaip 50-ies metų šeimos kelionę.

Viena pirmųjų jaunos šeimos kuklaus būsto pas uošvius puošmenų tapo iš medžio išdrožta motinos su vaikais skulptūra. Ją, sukurtą tautodailės legendos Ipolito Užkurnio, Juozas, užsivertęs ant peties, parsinešė 1974-aisiais kaip padėką už dvejus metus, po universiteto atiduotus Liaudies meno draugijai. Darbas atsakinguoju sekretoriumi ten ne tik leido būti pastebėtam ir pakviestam į Valstybinį radijo ir televizijos komitetą, bet ir dar labiau išryškino pašaukimą – rūpintis krašto istorija ir istorijomis, ieškoti šviesuolių, padėti puoselėti tradicijas ir įamžinti dienų tėkmės grožį. Jau vėliau, nors tuo metu dirbo kitus darbus, jis imsis rašyti scenarijų dokumentiniam filmui „Elena keliauja į Lietuvą“ apie savamokslę piliakalnių tapytoją Eleną Krušinskaitę, ir vis lauks, kada jos drobėje atsidurs „Napoleono kepurė“ – piliakalnis, kurio pasirodymas pakeliui namo, į Jiezną, jam visad reikš, kad tėviškė jau čia pat.

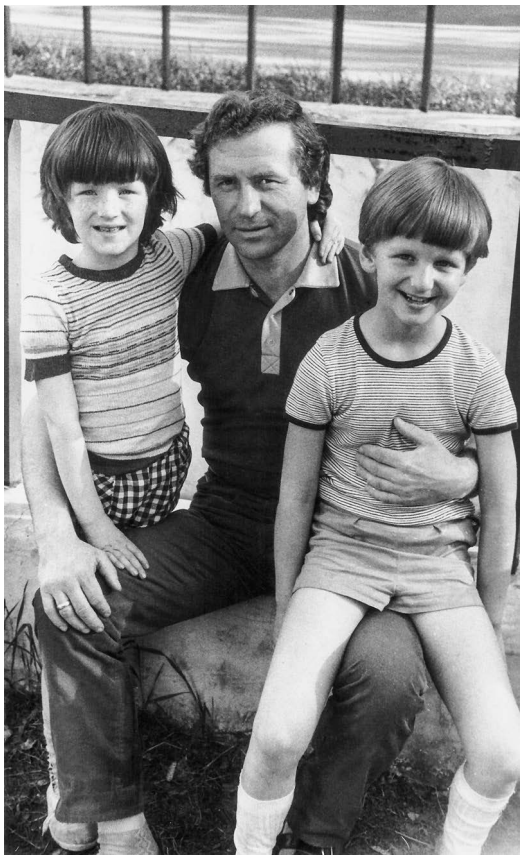

Juozas su sūnumis Tautvydu ir Vykintu (dešinėje). 1986 m.

Aštuntuoju ir devintuoju dešimtmečiu darbas televizijoje žiūrovams galėjo atrodyti magiškai, bet, įėjus pro griežtai milicijos saugomą patikrinimo punktą, laukdavo veikiau dvejopas gyvenimas – tarp formalių propagandos mašinos procedūrų, nesuskaičiuojamų biurokratinės apskaitos aplankų, taupyti vertusio visuotinio nepritekliaus ir laisvos dvasios, išradingų sumanymų, bandymų kalbėtis su žiūrovais jiems įdomia kalba. Vyresnysis redaktorius Jaunimo laidų skyriuje, Juozas dirbo kūrybiškiausiame televizijos padalinyje, Vyriausiojoje laidų vaikams ir jaunimui redakcijoje, kuri rengė itin populiarias laidas: nuo vaikus džiuginusių „Labanakt, vaikučiai“ ir „Mano pasaulis“ iki tuo metu inovatyviausių viktorinų „Tavo profesija“ ir „Dešimtkart dešimt“. Be kitų, jis rengė laidas „Vyriškumo mokykla“ ir „Jaunimo studija“, nufilmavo dokumentinį filmą „Jūrų karininkai“.

Sovietų režimui griūvant – didžiulės permainos ir televizijoje. Juozui – darbas Programų direkcijoje, rūpinantis, kaip keistis laidomis su kitomis televizijomis. Ilgos kelionės lėktuvais ir traukiniais, vežant laidas apie Lietuvos vadavimąsi ir parvežant pasakojimus apie laisvėjimą svetur.

Juozo ir Elonos Pugačiauskų šeima Baltijos kelyje. 1989 m. rugpjūčio 23 d.

Juozas prie Lietuvos radijo ir televizijos pastato Konarskio gatvėje

O tada – Sausio 13-oji. Ir visa savaitė iki tol, kai prosovietinius protestuotojus vandens žarnomis nuvijus nuo Aukščiausiosios Tarybos pastato, televizija karštligiškai, bet naiviai ruošėsi, matydama, kaip vieną po kito sovietų kariai užiminėja kitus pastatus. Juozas naktis leisdavo arba darbe, arba Nepriklausomybės aikštėje. Ten naktį ir išgirdo, kaip po tuneliu ūžia šarvuočių kolona. Tuo metu jų važinėjo nemaža, bet Juozas tąsyk nuskubėjo paskambinti į darbą, ar nereikia pagalbos. Tačiau tuo metu jau geso televizijos ekranai ir tilo radijo transliacija. Užtat pagalbos, visų darbo rankų, prireikė netrukus, kai išvaryti, paniekinti televizijos darbuotojai rinkosi į pasitarimą prie kilnojamosios stoties greta Aukščiausiosios Tarybos – likusio svarbiausio laisvo žodžio šaltinio Vilniuje. Nors nedirbo žinių tarnyboje, Juozas visaip prisidėjo prie pastangų užtikrinti kuo sklandesnes transliacijas okupacijos sąlygomis, rūpinosi išgelbėtos technikos išsaugojimu ir naujos paieškomis.

O kai vasario 9-ąją, Lietuvai balsuojant apklausoje dėl konstitucinės nuostatos apie Nepriklausomybę, žurnalistai, operatoriai, inžinieriai ir visi kiti darbuotojai be galo sudėtingomis sąlygomis sugebėjo surengti daugelio valandų programą su tiesioginėmis

Juozas su žmona Elona Romoje. 2012 m.

Pugačiauskų šeima (iš kairės): Vykintas, Elona, Juozas ir Tautvydas. Varšuva, 2012 m.

Juozas su žmona Elona Vašingtone. 2012 m.

Juozas su žmona Elona Vašingtone. 2012 m.

Juozas su žmona Elona Portugalijoje. 2014 m.

Juozas su žmona Elona Milane. 2015 m.

transliacijomis iš visų šalies didmiesčių, Juozas ėmėsi įamžinti pasiaukojamą ir išradingą kolegų darbą. Kartu su kolega žurnalistu Stasiu Štikeliu ir režisieriumi Broniumi Talačka jis pradėjo filmuoti jų liudijimus pasakojimui apie radijo ir televizijos išgyvenimą okupacijos sąlygomis. Dviejų dalių dokumentinis filmas „Okupuoti, bet nenutildyti“ istorijai išsaugos unikalius pasakojimus, nufilmuotus dar tada, kai nebuvo aiški nei Lietuvos radijo ir televizijos okupacijos baigtis, nei visos šalies Nepriklausomybės likimas – dar iki tada, kai 1991-ųjų rugpjūčio 21-ąją Maskvoje žlungant pučui, desantininkai ir „kaspervizininkai“ paskubomis išsinešdins, ir Juozas, vienas iš pirmųjų patekęs į nusiaubtus pastatus, matys ir fiksuos, kaip kolegos gelbsti bėgančiųjų bandytą sugadinti techniką, artindami tą akimirką, kai studijose vėl dirbs teisėti jų šeimininkai.

Pirmasis Nepriklausomybės dešimtmetis atnešė ir gausybę pokyčių, ir naujų poreikių. Televizija „matavosi“ naujus žanrus, turėjo mokytis išgyventi. Nenutoldamas nuo tėviškės garsinimo – antai įamžino Jiezno 520-ųjų metinių šventimą – Juozas ėmė rūpintis reklamos klientų paieška, siužetų kūrimu, adaptacija ir rodymu, rengė naujovišką reklaminę laidą „TV katalogas“. Vėliau, jau baigęs

J. Pugačiauskas Kašonių kaime. 2004 m. rugpjūčio 6 d. A. Petrašiūno nuotr.

Jiezno ekspedicijos vadovas Juozas Pugačiauskas (kairėje) ir Jonas Nenartavičius Šilinių kaime. 2006 m. rugsėjo 24 d. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

darbą televizijoje, šiuos įgūdžius naudojo, padėdamas ne pelno organizacijoms, tokioms kaip Diabeto asociacija, viešinti savo siekius.

Visuomeninei veiklai, kaip paaiškėjo, laiko prireikdavo net daugiau nei darbui televizijoje. Dienomis – renginiuose, vakarais – prie tekstų, savaitgaliais – su kastuvu sode, Juozas derino gausybę pareigų ir pomėgių: nuo veiklos Lietuvos darbo federacijoje iki Lietuvos žurnalistų draugijos, į kurios valdybą buvo išrinktas, populiarinimo. Bet įamžinti Jiezno ir jo apylinkių istoriją bei žmones buvo užvis svarbiausia. Dėl to dažną rytą, kai kiti namiškiai keldavosi, paaiškėdavo, kad Juozas jau autobuse pakeliui į Jiẽzną, Prĩenus ar Stákliškes, sumanęs dar vieną susitikimą, aptarimą ar pasiūlymą arba tiesiog lankydamas seniai matytus ir naujai pažintus krašto žmones. Jiezno seniūnijos, miesto bendruomenės, Kultūros ir laisvalaikio centro ir aplinkinių kaimų renginiuose jis dažnai buvo ne tik svečias, bet ir pagalbininkas, juos rengiant. Straipsniai apie šviesuolius rajono laikraščiui „Gyvenimas“, parodos, knygų pristatymai, istorinių įvykių minėjimai – Juozo kalendoriai būdavo perpildyti smulkiu raštu prirašytų reikalų ir susidėvėdavo greičiau nei baigdavosi metai.

Rašytojas Petras Žemkauskas, Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius, redaktorius J. Pugačiauskas ir Pelekonių kaimo gyventojas Antanas Čiupas Pelekonių kaime. 2007 m. A. Petrašiūno nuotr.

Ansamblio „Kryžkelė“ atlikėjai tremtinės Eugenijos Lazdienės namuose Verbyliškių kaime. A. Petrašiūno nuotr.

Redaktorių susirinkimas „Versmės“ leidykloje. Iš kairės: Venantas Mačiekus, Petras Jonušas, Albinas Vaičiūnas, Juozas Pugačiauskas, Arvydas Valionis. 2018 m. Iš leidyklos archyvo

Juozas „Versmės“ leidykloje rengia knygą apie „Jiezno“ valsčių. Iš leidyklos archyvo

Parinkęs kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus tekstus apie jo gimtąjį Vėžionių kaimą netoli Jiezno, 2009 m. Juozas parengė ir išleido knygą „Dzindzakės žemei prabilus“, po dešimtmečio padėjo išleisti bibliotekininkės Sigutės Katkauskienės knygą „Futbolas Jiezne“. Kašonių kaime šalia gimtųjų Lingėniškių rinko medžiagą apie kunigą Praną Bieliauską, gretimuose Pėlekonyse – apie lingvistą Antaną Klimą. Darbas su „Versmės“ leidykla ir jos „Lietuvos valsčių“ serija leido užsiimti mėgstamiausiais darbais – rengti ekspedicijas, kalbėtis su apylinkių žmonėmis, rinkti nykstančius žodžius, posakius ir pravardes. Sukauptos žinios ir išmanymas ne tik virsdavo spaudos ženklais, kruopščiai redaguojamais ir akylai prižiūrimais, – Juozas vis suburdavo ir užsidegėlių būrelius, rengdavo jiems išvykas po įspūdingiausias gimtųjų kraštų vietas. Ne kartą būrė ir talkas piliakalniams tvarkyti, derino jas su kultūriniais ir etnografiniais renginiais – savose apylinkėse jautėsi darbininkas ir šeimininkas, ne tik metraštininkas.

Juozas savo sode su išaugintomis gėrybėmis

Kelias iš Vilniaus į Jiezną. Juozas ant Lepelionių piliakalnio (Napoleono kepurės), nuo kurio jau matosi tėviškė. 2005 m. gegužės 25 d. A. Petrašiūno nuotr.

Dievo apdovanotas gebėjimu lengvai užmegzti pokalbį, atidumu ir šiltu požiūriu į aplinkinius, Juozas, įsitraukęs į diskusijas, galėdavo pamiršti laikrodį. Tai ir buvo jo užgyventas turtas; kitokių nelabai ir siekė dar nuo tada, kai studijų metais, iš šeimos gavęs dovanų gerus batus, juos iškeitė į dvi poras – vieną atidavė tam, kieno kojos šalo labiau. Šelmiškas išdaigininkas tarp bendramokslių ir bendradarbių, jis dargi išsiskyrė ir užsidegimu, ištverme ir noru pamatyti daugiau nei kiti. Jis visada būdavo tas, į kurį rankas tiesė keturi anūkai, kai norėjo būti tiesiog paskraidinami ant rankų arba lydimi pasivaikščioti po miestą; dažnoje užsienio kelionėje, kai kiti ilsėdavosi po vakarienės arba prieš pusryčius, jis vis išsmukdavo apeiti dar vieną kitą kvartalą ir išnaudoti kiekvieną minutę naujo krašto žmonėms pažinti, svetimos jūros bangoms išbraidyti, įžymybėms iš kuo arčiau apžiūrėti. Bet kitų kraštų valgiai neprilygo jo bulviniams blynams, o palmės šiltų jūrų pakrantėse – laukymei prie miško, kur iki melioracijos stovėjo gimtoji pirkia. Greta namo, kurį pasistatė, su sūnumis, kuriuos užaugino, pasisodino ir medį – parsivežė iš tėviškės tokią pat vyšnią kaip toji, į kurią įsilipęs, vaikystėje valgė uogas, kol apkarsdavo, bet valgė jas ir toliau.

LDK didikų Pacų herbas – dviguba lelija

Jiezno miesto herbas – alegorinė moters figūra, simbolizuojanti 1919 m. lietuvių pergalę Jiezno kautynėse. Dailininkas Arvydas Každailis. LR Prezidento patvirtintas 2002 m. gegužės 29 d.

Kristupas Zigmantas Pacas. 1677 m. Mykolas Arkangelas Palonis. Pažaislis, kamaldulių vienuolynas. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Klara Izabelė Eugenija Genovaitė de Mailly-Lascaris-Pacienė. Mykolas Arkangelas Palonis. 1677 m. Kaunas, Pažaislis, kamaldulių vienuolynas. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Nemuno ir Verknės santaka. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Konglomerato uola „Ožkų pečius“ šalia Verknės. Algio Bartusevičiaus nuotr.

Jieznas. 2003 m.
Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Jiezno Šv. Arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo bažnyčia. 2025 m. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Pacų rūmai Jiezne. Dail. Napoleonas Orda, 1875–1877 m., pieštukas, spalvinimas akvarele. 20 x 28,6. Krokuvos nacionalinis muziejus, KNM, III-r a. 3996

Jiezno rūmų likučiai. Vakarinio fligelio (prie ežero) pietinė dalis. 2005 m. K. Driskiaus nuotr.

Jiezno rūmų heraldinis kartušas. Dembniko kalkakmedis, vad. „juodasis marmuras“. Alytaus kraštotyros muziejus, inv. nr. GEK 1235

Jiezno dvaro maketas, sukurtas Vytauto Guso. 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Jiezno seniūnas Algis Bartusevičius su Jiezno šviesuoliu Vytautu Gusu (dešinėje). 2025 m. K. Driskiaus nuotr.

Folkloro kolektyvas „Jieznelė“ Kašonyse. Iš seniūnijos archyvo

Trys karaliai su palyda. 2020 m. Iš seniūnijos archyvo

Kašonių kaimo dainininkės Domicelė Bartusevičienė (seniūno Algio Bartusevičiaus mama) ir Anelė Zencevičienė (dešinėje). Kašonys. 2004 m. A. Petrašiūno nuotr.

Domicelės ir Jono Aleknavičių sodyba Vilūnėlių kaime. 2004 m. A. Petrašiūno nuotr.

Iliustracijos Astos Venskienės str. „Velykiniai kiaušiniai iš Jiezno krašto“ (p. 1012–1035)

Ievos Elvyros Pempytės margučiai. 2005 m. A. Petrašiūno nuotr.

Vytauto Guso skutinėti margučiai. Jieznas, 2011 m. A. Venskienės nuotr.

Skutinėti margučiai iš Palmyros Matusevičienės kolekcijos. Jieznas, 2011 m. A. Venskienės nuotr.

Iliustracijos Dalios Bernotaitės-Beliauskienės str. „Jiezno ir Stakliškių apylinkių moterų, vyrų ir vaikų drabužiai XIX amžiaus II pusėje–XX amžiaus pradžioje“ (p. 1036–1068)

Moterų drabužiai Bučiūnų k., Nemajūnų ap. Piešė Birutė Mikučionytė. 1954 m. LNDMPb-394/2

Stakliškių apylinkių moters vasariniai drabužiai. XIX a. II p. (Sijonas. Lielionių k. LNDM LA-1918; Marškiniai. Gripiškių k. LNDM LA-3023; Prijuostė. Lepelionių k., ČDM E-3416; Drobulė. Stakliškių k. LNDM LA-1968; Juosta. Gerulių k. LNDM LA-1907). Fot. Antanas Lukšėnas

Jiezno apylinkių moters vasariniai drabužiai. XIX a. II p. (Sijonas. Žvyrynų k. LNDM LA-2119; Marškiniai. Gojaus k. LNDM LA-2134; Prijuostė. Geležūnų k. LNDM LA-415; Liemenė. Prienai. ČDM E-1618; Juosta. Liciškėnų k. LNDM LA-2178). Fot. A. Lukšėnas

Marškinių rankovės fragmentas. Gripiškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-3023. Fot. D. Bernotaitė

Marškinių rankovės fragmentas. Stakliškių vls. Privati nuosavybė. Fot. D. Tomkuvienė

Marškinių rankovės fragmentas. Stakliškių k., Stakliškių vls., LNDM LA-1997. Fot. D. Bernotaitė

Marškinių rankovės fragmentas. Vyšniūnų k., Stakliškių vls. LNDM LA-2004. Fot. D. Bernotaitė

Marškinių rankovės fragmentas. Želkūnų k., Stakliškių vls. LNDM LA-1911. Fot. D. Bernotaitė

Marškinių rankovės fragmentas. Krasausiškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1994. Fot. D. Bernotaitė

Sijono fragmentas. Jaunionių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1971. Fot. G. Grigėnaitė

Sijono fragmentas. Gripiškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1984. Fot. Gintarė Grigėnaitė

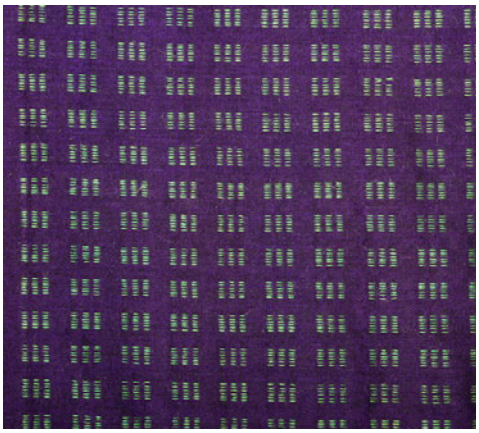

Sijono fragmentas. Audė Ona Furmonavičienė apie 1910 m. Stakliškių k., Stakliškių vls. ČDM E-3442. Fot. Rimantė Ropytė

Sijono fragmentas. Vyšniūnų k., Stakliškių vls. LNDM LA-1996. Fot. Gintarė Grigėnaitė

Sijono fragmentas. Gripiškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1984. Fot. Gintarė Grigėnaitė

Prijuostės fragmentas. XIX a. II p. Lepelionių k., Stakliškių vls. ČDM E-3416. Fot. Antanas Lukšėnas

Prijuostės fragmentas. Jiezno vls. LNDM LA-415. Fot. D. Bernotaitė

Prijuostės fragmentas. Liciškėnų k., Jiezno vls. LNDM LA-2182. Fot. D. Bernotaitė

Prijuostė. Popsio k., Stakliškių vls. LNDM LA-2795. Fot. Antanas Lukšėnas

Nikodemas Silvanavičius (1834–1919). Lietuvaitė iš Jiezno. 1891 m. LNDM T-2041

Kepurėlė „čepčius“. XIX a. pab.– XX a. pr. Stakliškių k., Stakliškių vls. LNDM LA-2035. Fot. Antanas Lukšėnas

Kepurėlė „kepurėla“. XIX a. pab.–XX a. pr. Liciškėnų k., Jiezno vls. LNDM LA-2220. Fot. Antanas Lukšėnas

Riešinės „rankaukos“. XIX a. II p. Gerulių k., Stakliškių vls. LNDM LA-1946/a-b. Fot. Antanas Lukšėnas

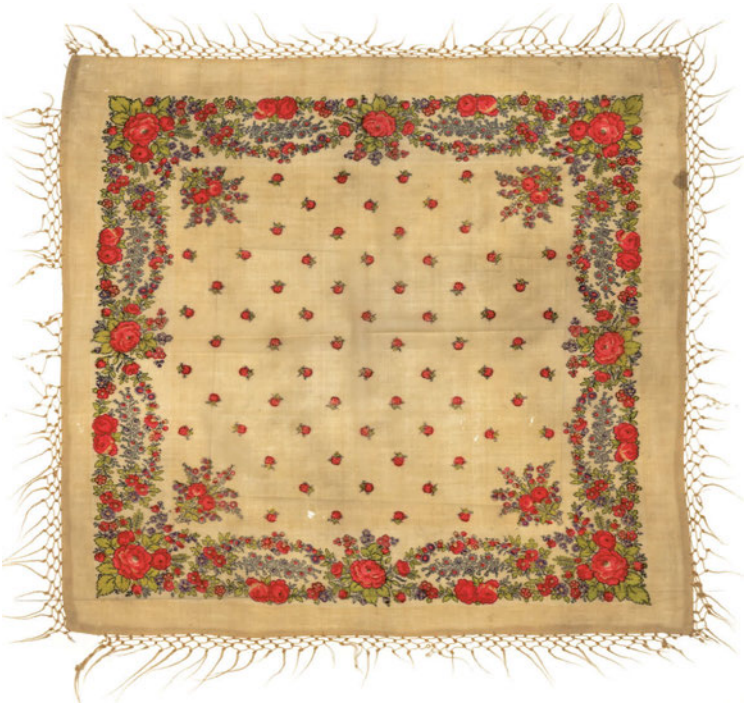

Skarelė. XIX a. pab.–XX a. pr. Geležūnų k., Nemajūnų vls. LNDM LA-419/4. Fot. Antanas Lukšėnas

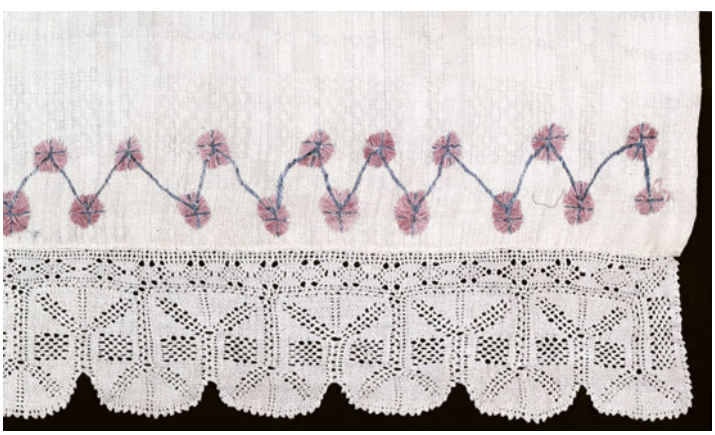

Drobulė „panuometis“. XIX a. II p. Stakliškių k., Stakliškių vls. LNDM LA 1968. Fot. Antanas Lukšėnas

Skara. XX a. pr. Audė Anelė Mikalauskaitė-Mazuronienė (1884–1975) Sobuvos k., Jiezno vls. LNDM LD-939. Fot. Antanas Lukšėnas

Iliustracijos Juozo Pugačiausko str. „Buvo reikalinga visiems“ (žr. 1140 p.).
Onutė Varaškienė ir jos darbai. 2006 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Onutė Varaškienė ir jos darbai.
2006 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

D. Mickienės iš Pikelionių kaimo audiniai. 2007 m. A. Petrašiūno nuotr.

Jono Nenartavičiaus sodyboje Šilinių kaime. 2006 m. A. Petrašiūno nuotr.

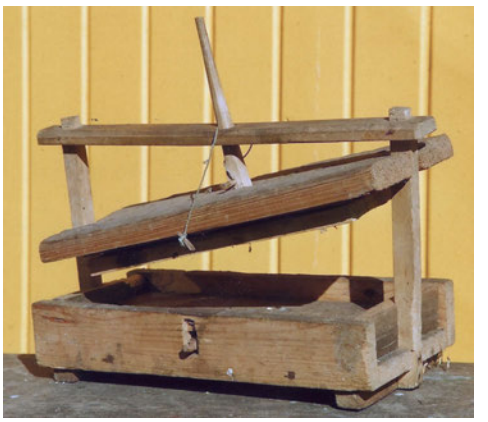

Spąstai

Gorčius

Bačkutė

Šiupelis grūdams semti – duobinys

Lopeta stogui dengti

Vėtyklė grūdams

Krepšys sūriams džiovinti

Iliustracijos Juozo Pugačiausko str. „Tautodailininkė Stanislova Strauzienė“ (žr. 1143 p.)

Stanislovos Strauzienės tapybos darbas „Mano šeima“. 2004 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

Stanislovos Strauzienės tapybos darbas „Jieznas“. 2004 m. A. Petrašiūno nuotr.

Stanislovos Strauzienės tapybos darbas „Darbymetyje“. 2004 m. A. Petrašiūno nuotr.

Iliustracijos Ernestos Šimkienės str. „Irena Ambrazienė – paukštėmis išskridusi iš Jiezno“. (žr. 1323–1325 p.). Irenos Ambrazienės piešiniai spalvotais pieštukais

Atgailavimas, 2005 m.

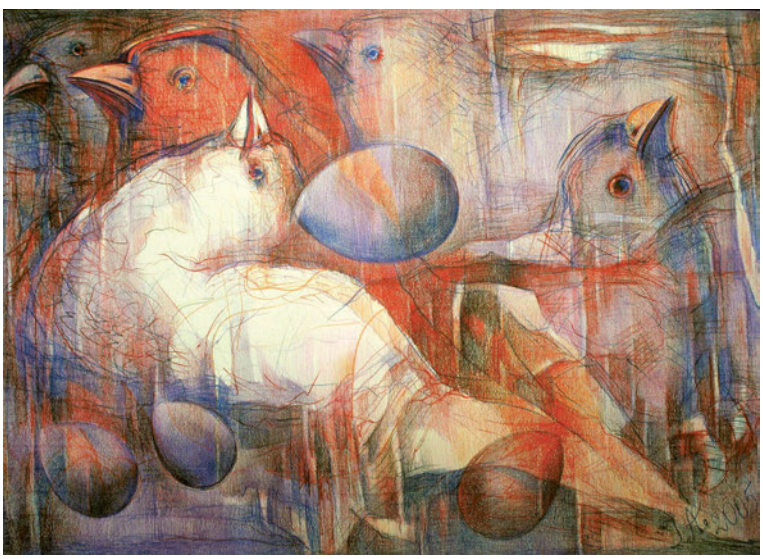

Giedantys paukščiai, 2005 m.

Kuždesiai, 2006 m.

Iliustracijos Romos Skačkauskienės str. „Algis Skačkauskas apie kūrybą ir save“ (žr. 1336–1342 p.).

Išeinanti iš namų, drobė, aliejus, 90×80, 2004 m.

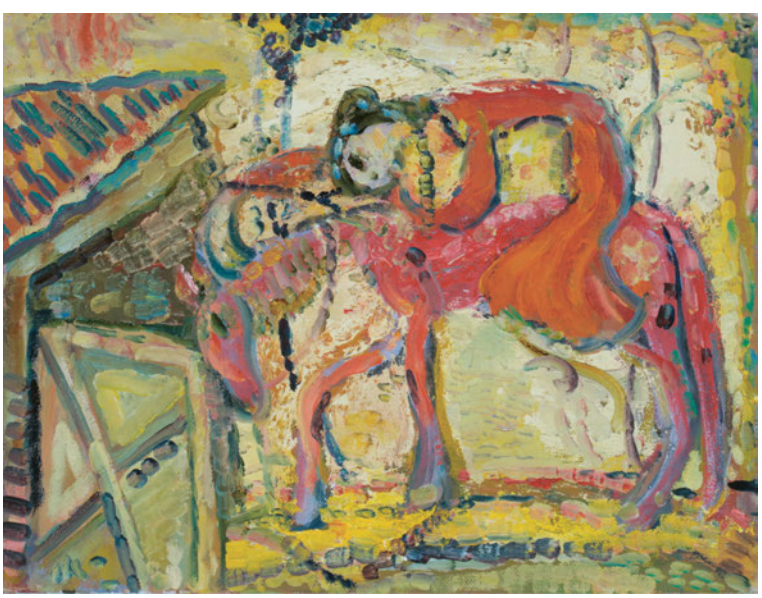

Sugrįžusi rudenį, drobė, aliejus, 50×65, 2007 m.

Žymesnių Jiezno krašto žmonių biografijų sąvadas*

Sudarė Juozas Pugačiauskas, Mindaugas Tamošiūnas

Jonas Acus-Acukas. Gimė 1885 07 16 Jiezne. Pulkininkas, inžinierius, docentas. 1909 baigė Vilniaus karo mokyklą. 1914–1915 dalyvavo kautynėse su vokiečiais, buvo sužeistas. 1917 19 20 Turkestãno lietuvių organizacijos pirmininkas, atstovas Lietuvių Seime Petrapilyje. 1918–1921 tarnavo Raudonojoje armijoje, 1921 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. 1927 suteiktas pulkininko laipsnis. Nuo 1927 Karo mokslo draugijos Centro valdybos pirmininkas (1927–1929), leidinio „Kardas“ redaktorius. 1930 baigė Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą. Jo vadovaujama komisija 1931 parengė naują Lietuvos kariuomenės uniformos projektą. Ją sudarė žygio, parado, kasdienė ir šventinė apranga. 1940 paleistas į atsargą. Lietuvių tremtinių ir karių organizacijos pirmininkas, „Lietuvos karinio statuto“ redaktorius, dr. doc. 1940–1950 Vilniaus universiteto Prekių katedros vedėjas, 1951–1957 Lietuvos žemės ūkio akademijos Chemijos katedros vedėjas. Parašė keletą vadovėlių. Mirė 1976 Kaune.

Jonas Algimantas Aksomaitis. Gimė 1936 02 03 Žiežmãriuose. Matematikas. Mokėsi Stãkliškių progimnazijoje, Jiẽzno vidurinėje mokykloje. 1958–1961 studijavo Vilniaus universiteto (VU) Fizikos ir matematikos fakultete. 1961–1967 VU Tikimybių teorijos katedros asistentas, aspirantas, 1968–1985 Kauno technologijos universiteto (KTU) Taikomosios matematikos katedros vyr. dėstytojas, 1990 – docentas, 1992 – vedėjas, 2002 – profesorius. 1988 apgynė daktaro disertaciją tema „Netolygusis konvergavimo greičio įvertis nepriklausomų atsitiktinių dydžių maksimumų schemoje“. 1986 išrinktas geriausiu universiteto lektoriumi, vadovėlio aukštosioms mokykloms „Tikimybių teorija ir statistika“ autorius, parengė 12 mokymo priemonių studentams, parašė 74 mokslinius pranešimus tarptautinėms konferencijoms, daugiau kaip 90 mokslinių straipsnių autorius. Mokslinės veiklos sritys – tikimybių teorijos ribinės teoremos, ekstremaliųjų reikšmių ir vektorių skirstinių analizė, maksimumų schemos, konvergavimo greičiai, asimptotinė analizė. Jo sumanymu ir jam vadovaujant nuo 1992 Taikomosios matematikos katedra reguliariai rengia mokslinius seminarus „Taikomosios matematikos problemos“. Vienas iš KTU Fundamentaliųjų mokslų fakulteto įkūrimo sumanytojų. 1985 pradėjo naują Lietuvoje mokslo tyrimo sritį – stochastinių ekstremumų asimptotinę analizę, vadovavo algebrinių struktūrų ir stochastinės analizės mokslininkų grupei. KTU Senato (nuo 1991), Lietuvos matematikų draugijos, Lietuvos netiesinės analizės draugijos valdybų narys. Lietuvos vyrų rankinio rinktinės narys ir šalies čempionas 1958, 1959, 1960. Mirė 2012 07 26, palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

* Sudarytas remiantis Visuotine lietuvių enciklopedija, šioje monografijoje ir kituose viešai skelbtuose šaltiniuose publikuota medžiaga.

Pranas Aleknavičius. Gimė 1941 04 10 Nibriū k. Žemėtvarkininkas. Mokslų daktaras (1983 – ekonomikos mokslų kandidatas), profesorius (2009). 1964 baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją (vėliau – Lietuvos žemės ūkio universitetas, LŽŪU). 1966–1991 dirbo Žemėtvarkos projektavimo institute. 1993–1994 Žemės ūkio ministerijos Žemės tvarkymo departamento direktorius, 1995–1996 Žemėtvarkos ir geodezijos tarnybos direktoriaus pavaduotojas. Dalyvavo rengiant ir tikslinant Žemės reformos ir kitų su žemėtvarkos klausimais susijusių įstatymų projektus. 1977–1981 ir nuo 1987 dėstė LŽŪU, 1989 – docentas. Parašė knygas „Žemėtvarkos projektavimas ir žemėtvarkos darbų organizavimas“ (su J. Optažiene, 1986), „Žemės kadastras“ (su bendraautoriais, 1989), 2007 išleido vadovėlį „Žemės teisė“, parengė ar prisidėjo rengiant dešimtis kitų mokymo priemonių, straipsnių, knygų. Iki 2002 priklausė žurnalo „Žemėtvarka ir melioracija“ redakcinei kolegijai. Mirė 2021 12 08.

Irena Ambrazienė (Ramanauskaitė). Dailininkė. Gimė 1950 m. gruodžio 6 d. Jieznė. Dailininkė, grafikė, keramikė, pedagogė. 1961–1968 m. mokėsi Vilniaus M. K. Čiurlionio meno mokykloje, 1968–1973 m. – Vilniaus dailės instituto Keramikos fakultete. Nuo 1973 m. – Šiaulių pedagoginio instituto (nuo 1997 m. Šiaulių universitetas) Menų fakulteto dėstytoja, nuo 2004 m. šio fakulteto Piešimo katedros vedėja, 2004 m. docentė. Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Surengė personalinių parodų. Dalyvauja tarptautinėse parodose užsienyje.

Kęstutis Andziulis. Gimė 1948 01 20 Jieznė. Dailininkas restauratorius. 1973 baigė Lietuvos dailės institutą. Nuo 1973 – Kultūros paminklų restauravimo tresto Vilniuje (nuo 1981 – Kaune) dailininkas restauratorius. Restauravimo įgūdžius tobulino Erfurte 1978, Florencijoje 1998. Restauravo sakralinių ir pasaulietinių pastatų sienų tapybą: Verkių rūmų Vilniuje (1973–1974), Šv. Jonų bažnyčios Vilniuje, su pertraukomis – Pažaislio bažnyčios ir vienuolyno freskas (1976–2000), molbertinės tapybos paveikslus.

Mykolas Babilius. Gimė 1902 11 28 Niskadvòrčių k. Pedagogas, visuomenės veikėjas. 1927 baigęs gimnaziją Kaunė, Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos ir filosofijos fakultete studijavo lotynų ir graikų kalbas, o kaip papildomas disciplinas – lietuvių literatūrą, pedagogiką ir psichologiją. Dar besimokydamas gimnazijoje, dalyvavo ateitininkų veikloje, vėliau įstojo į Vytauto klubą, buvo Lietuvos šaulių sąjungos narys. Meilę tėvynei, patriotinę nuostatą rodė ir diplominio darbo tema – „Patriotizmas Kvinto Horacijaus Flako kūryboje“. Universitetą baigęs 1931, mokytojavo Jùrbarko ir Klaĩpėdos gimnazijose. Dėstė lietuvių, vokiečių, lotynų kalbas, logiką, psichologiją ir istoriją. Visą gyvenimą buvo ištikimas priesaikai, kurią mokytojai duodavo prieškarinėje Lietuvoje: „*Visagalio Dievo*

akivaizdoje prisiekiu, kad, negailėdamas savo jėgų, ginsiu Lietuvių Tautos ir Valstybės garbę, dirbsiu jų gerovei, paslaugiai patardamas ir padėdamas žmonėms, sąžiningai vykdysiu Lietuvos Konstituciją, įstatymus ir įsakymus (...)". 1939 nacių Vokietijai užėmus Klaipėdą, buvo perkeltas į Alytų ir paskirtas gimnazijos inspektoriumi. Pirmaisiais sovietinės okupacijos metais dirbo pogrindyje, 1941 dalyvavo lietuvių tautos sukilime. Jau pirmąją Vokietijos–Sovietų Sąjungos karo dieną vadovavo pogrindininkams, kurie užėmė Alytaus įstaigas, ėmė tvarkyti miesto reikalus, vykdė naujosios Lietuvos vyriausybės nurodymus. Vokiečių okupacijos metais dirbo Mažeĩkių, Radvìliškio gimnazijų direktoriumi, 1944–1963 – Jõniškio vidurinėje mokykloje, devynerius metus jai vadovavo. Jam buvo svetima sovietmečio ideologija, prievarta primetami komunistų partijos ir komjaunimo veiklos principai, todėl jam buvo pažemintos pareigos. Visą laiką išliko nuoseklių pažiūrų, siekė įskiepyti moksleiviams žinių troškimą, norą siekti užsibrėžto tikslo, sugebėjimą savarankiškai mąstyti, pamokose dažnai rėmėsi senovės graikų filosofų Platono, Aristotelio išmintimi. Nuolat klausydavosi „Amerikos balso", kasmet švęsdavo Vasario 16 dieną, vylėsi, jog Lietuva taps laisva. Persikėlęs gyventi į Vilnių, mokytojavo Naujósios Vìlnios ir Pãvilnio vidurinėse mokyklose. Mirė 1985 05 04, palaidotas Pavilnyje.

Petras Bačinskas. Gimė 1912 05 18 Sokoniū k. Kunigas. Mokėsi Sokonių pradinėje mokykloje, 1930 baigė Prĩenų „Žiburio" gimnaziją. 1935 Kaune įšventintas į kunigus, primicijas atšventė greta tėviškės stovėjusiuose Babroniū palivarko pastatuose. Kauno Vytauto Didžiojo universitete studijavo teologiją ir 1936 įgijo licenciato laipsnį. Buvo paskirtas Molétų progimnazijos kapelionu ir lotynų kalbos mokytoju, vikaravo. Vokiečių okupacijos metais Kaune studijavo filosofiją. 1944 pasitraukė į Áustriją. Insbruke 1948 jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis. 1950 emigravo į Austrãliją, ten darbavosi tarp lietuvių emigrantų: Džilongo lietuvių kapelionas (1959–1966), vadovavo mokyklinio jaunimo chorui. „Tėviškės aidų" pirmasis redaktorius. 1966–1967 ėjo Vasario 16–osios gimnazijos Vokietijoje direktoriaus pareigas. 1968 grįžo į Australiją, dirbo religinėse misijose tarp lietuvių. 1985 06 15 atšventė savo kunigystės auksinį jubiliejų. Dukterėčios Irenos Karošienės liudijimu, Australijoje gyventi taip ir neįprato, gailėjosi, kad pasitraukė iš okupuotos Lietuvos. Mirė 1993 04 01 Marykresto vienuolyne. Palaidotas Brìsbane.

Pranas Bajoras. Gimė 1890 12 14 Medinìškių k. Literatas. 1901–1906 mokėsi Jiezno pradžios mokykloje. 1907 išvyko į JAV. Čia dirbo raidžių rinkėju, kartu lankė vakarinę ir aukštesniąją mokyklą. Pirmojo pasaulinio karo metais (1917–1918) tarnavo JAV kariuomenėje, buvo Amerikos lietuvių tautinės tarybos (1918), Lietuvos gelbėjimo ir Lietuvos autonomijos fondo sekretorius (1916). 1923–1930 ir 1933–1936 buvo Susivienijimo lietuvių Amerikoje (SLA) mokyklėlės

Brùkline lietuvių kalbos mokytojas. Gimtosios kalbos mokė ir radijuje. Dirbo seniausio Amerikos lietuvių periodinio leidinio lietuvių kalba „Tėvynė“ redakcijoje, nuo 1941 – jo redaktorius. Paskelbė daug straipsnių, apysakų, eilėraščių. Pasirašydamas slapyvardžiais *Perkūno oželis, Pranas Eimutis, Vyturėlis*, bendradarbiavo „Vienybėje Lietuvos“, „Lietuvoje“, „Laisvoje mintyje“, „Dirvoje“, „Klaipėdos žiniose“, „Lietuvyje“. Apysakų „Laimės beieškant“, „Verpetai“ ištraukos spausdintos „Tėvynėje“ 1927, drama „Motina“ spausdinta „Dirvoje“, drama „Paparčio žiedas“ – „Tėvynėje“. Mirė 1947 07 02 Niujòrke, palaidotas Long Áilendo karo veteranų kapinėse.

Anelė Bartkienė. Gimė 1938 12 19 Pavíekšnių k. Ekonomistė. 1956 baigė Kauno kooperacijos technikumą ir trejus metus dirbo Daūguose ir Alytujè. Susitaupiusi lėšų įstojo į Vilniaus universitetą (VU), kurį baigė 1964. Po aspirantūros 1968 apgynė ekonomikos mokslų daktaro disertaciją. 1981 jai suteiktas docento laipsnis. VU išdirbo 30 metų. Dėstė „Makroekonominio planavimo“, „Rinkos kainų politikos ir kainodaros“ kursus, paskelbė spaudoje per 70 ekonominio pobūdžio mokslinių ir metodinių darbų, parašė 9 knygas ir 9 brošiūras. Ypač populiarios – „Teoriniai kainodaros pagrindai“, „Rinkos kainų politika ir kainodara“. Mirė 2023 03 26, palaidota Rõkantiškių kapinėse.

Juozas Alfonsas Bernatonis. Gimė 1914 09 16 Medinìškių k., vienuolikos vaikų šeimoje. Kunigas kapucinas. Baigęs kapucinų gimnaziją Plùngėje, 1940 išvyko studijuoti į Vokietiją, Miùnsterio filosofijos–teologijos aukštąją mokyklą. 1941 priėmė vienuolio įžadus, 1943 įšventintas į kunigus, 1944 paskirtas lietuvių kapelionu Berlýne, karo metais nacių kalintas Vokietijos kalėjime. 1950–1952 buvo Bendrojo Amerikos lietuvių fondo (BALF) įgaliotiniu emigracijos reikalams, šimtams lietuvių padėjo išvykti iš Vokietijos į Ameriką. 1950–1966 – vyriausiasis lietuvių tremtinių sielovados tvarkytojas Vokietijoje ir Austrijoje, rengė lietuvių vaikų vasaros stovyklas, rėmė skautų, ateitininkų bendruomenes. Itin rūpinosi Vasario 16-osios gimnazijos veiklos tęstinumu, rado ir padėjo nupirkti patalpas, tapo gimnazijos kuratorijos valdybos pirmininku. Vokietijos lietuvių bendruomenės Tarybos prezidiumo pirmininkas. Mirė 1988 06 05, palaidotas Dìburgo kapinėse.

Juozas Bernatonis. Gimė 1922 06 07 Apušóto k. Inžinierius chemikas. Habilituotas mokslų daktaras (1971), profesorius (1974). 1947 baigė Kauno universitetą. 1947–1994 dėstė Kauno politechnikos institute (nuo 1990 – Kauno technologijos universitete), 1974–1992 – Maisto produktų technologijos katedros vedėjas. Parašė vadovėlį „Bendroji maisto produktų technologija“ (1962; II dalis – su J. Venskevičiumi, 1963), knygas „Pienas ir pieniškas maistas“ (su K. Brundziene, 1966), „Mikroelementų įtaka rūgščių pieno produktų

gamyboje“ (1979), informacinių leidinių apie pieną ir jo produktus. Tyrė pieno ir jo produktų cheminę sudėtį, naujų metodų taikymą pieno pramonėje, spirito lakiųjų komponentų išskyrimo galimybes. Dviejų išradimų autorius. 1980 apdovanotas LSSR valstybine premija. Dukra Dalia – inžinierė ekonomistė, sūnus Juozas – politikas. Mirė 2002 12 15 Kaune.

Vytautas Bernatonis. Gimė 1940 11 19 Šiliniū k. Inžinierius mechanikas, politikas. Habilituotas mokslų daktaras (1988). 1947–1954 baigė Kašoniū septynmetę mokyklą, 1954–1958 – Kauno politechnikumą, 1962–1970 – Vilniaus inžinerinį statybos institutą, 1978–1981 – Kauno politechnikos instituto (KPI) neakivaizdinę aspirantūrą. 1958–1959 dirbo Vilniaus taksomotorų autoūkio meistru, 1959–1962 tarnavo sovietinėje kariuomenėje. 1962–1988 dirbo Vilniaus „Plastos“ gamykloje darbininku, inžinieriumi, cecho viršininku, direktoriaus pavaduotoju. 1988–1990 KPI profesorius, nuo 1990 dėstė Kauno technologijos universitete. Sukūrė ir įdiegė į gamybą plastikų perdirbimo automatizuotų procesų. 23 išradimų autorius (iki 2001). 1978 apdovanotas LSSR valstybine premija, 1984 – SSSR valstybine premija. 1990–1991 – pirmasis Vilniaus meras po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo. Nuo 1991 – verslininkas, nuo 1996 – bendrovės „Bervis ir Co“ prezidentas. 1996 su kitais įsteigė Lietuvos gyvenimo logikos partiją, jos pirmininkas. 2002 kandidatas į Lietuvos Respublikos Prezidentus.

Egidijus Bičkauskas. Gimė 1955 05 29 Jieznė. Juristas, valstybės veikėjas. 1968 persikėlė į Vilnių, 1973 baigė Vilniaus 7-ąją vidurinę mokyklą ir įstojo į Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. 1978 jį baigė ir pradėjo dirbti Vilniaus miesto Tarybų rajono tardytoju, vėliau – Vilniaus miesto prokuratūros vyresniuoju tardytoju. Nuo 1980 dirbo LSSR ypač svarbių bylų prokuratūros tardytoju. Pagrindinė specializacija – korupcijos bylos. 1984–1986 atliko karinę tarnybą Tolimuosiuose rytuose. 1988 Sąjūdžio rinkimų štabo narys. 1989 Šilutės rinkimų apygardoje išrinktas SSRS liaudies deputatu, po to – SSRS Aukščiausiosios Tarybos deputatu. Buvo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo narys. 1990 Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras. 1990 balandį paskirtas nuolatiniu Lietuvos Respublikos atstovu SSRS. Nuo 1991 iki 1993 balandžio Lietuvos Respublikos diplomatinės misijos Rusijos Federacijoje vadovas. 1992 išrinktas Lietuvos Respublikos Seimo nariu, dirbo Seimo Pirmininko pavaduotoju, Lietuvos delegacijos Baltijos Asamblėjoje pirmininku. Nuo 1993 – vienas iš Centro sąjungos steigėjų, Centro sąjungos valdybos pirmininkas, Centro frakcijos Seime vadovas, Centro sąjungos pirmasis vicepirmininkas. 1996 7-ojoje Justiniškių rinkimų apygardoje išrinktas Lietuvos Respublikos Seimo nariu. Buvo teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininko pavaduotojas.

Bronius Vytautas Bieliauskas. Gimė 1943 01 01 Kiškėliškių k. Inžinierius elektrikas. 1964 12 16 baigė Kauno politechnikos institutą ir įgijo matematinių skaičiavimo ir sprendimo įtaisų bei prietaisų specialybę. Dirbo Kauno Radijo gamyklos surinkėju (1959–1964), vėliau inžinieriumi, vyresniuoju inžinieriumi. Nuo 1966 dirbo vyresniuoju inžinieriumi Vilniaus Konstravimo biure, ėjo vadovaujančiojo konstruktoriaus, vadovaujančiojo inžinieriaus, laboratorijos viršininko pareigas. Nuo 1993 – valstybinės įmonės „Energetikos agentūra“ Branduolinės energetikos skyriaus viršininkas. Habilituotas technologijos mokslų daktaras. Nuo 1997 – Ūkio ministerijos Energetikos vystymo departamento Branduolinės energetikos skyriaus viršininkas, vėliau – Branduolinės energetikos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo departamento direktorius. Kauno technologijos universiteto Automatikos fakulteto Valstybinių diplominių darbų komisijos pirmininkas, tarptautinės atominės energijos agentūros „Tatena“ techninio bendradarbiavimo programos nacionalinis koordinatorius, ilgametis „PHARE“ branduolinės saugos programos regioninės (daugiašalės) programos nacionalinis koordinatorius. Mirė 2000 12 04.

Pranas Bieliauskas. Gimė 1883 08 23 Slabadõs k. Kunigas. Nuo 1911 – Vilniaus lietuvaičių šv. Mikalojaus bendrijos tarnaičių prieglaudos valdytojas. 1913 jo sumanymu buvo įsteigta Vilniaus lietuvaičių Romos katalikų šv. Zitos draugija. Vienas pirmųjų Nukentėjusiems dėl karo šelpti draugijos organizatorių (1914), Vilniaus miesto skyriaus pirmininkas. Po Pirmojo pasaulinio karo – Lietuvių labdarybės draugijos pirmininkas. Turėdamas muzikinį išsilavinimą, visą tarpukarį buvo Vilniaus katedros vyriausiasis kantorius (bosas). Aktyviai rėmė ir skatino lietuvybę Rytų Lietuvoje, čia rinko lietuvių liaudies dainas, užrašinėjo melodijas ir jas spausdino. 1936 Vilniaus lietuvių labdarybės draugija išleido P. Bieliausko surinktas Vilniaus krašto lietuvių liaudies dainas su melodijomis „Varguolių dainos“. Po Antrojo pasaulinio karo prievarta iškeldintas į Valkininkùs, kur mirė 1957 12 21. Palaidotas Valkininkuose. Skelbtos atsiminimų knygos, dienoraščiai.

Pranas Bieliauskas. Gimė 1941 01 20 Dukurnoniū k. Vertėjas. 1961–1966 studijavo prancūzų filologiją Vilniaus pedagoginiame universitete, 1971–1976 – anglų filologiją Vilniaus universitete. 1966–1969 dirbo Kùpiškio Vlado Rekašiaus vidurinės mokyklos prancūzų kalbos mokytoju, 1973–1975 – Respublikinio mokytojų tobulinimosi instituto Užsienio kalbų kabineto metodininku. 1975–1984 buvo LTSR Švietimo ministerijos Mokslinės–metodinės tarybos pirmininko pavaduotojas, mokslinis sekretorius. 1984–1995 – „Vagos“ leidyklos verstinės literatūros redaktorius. Nuo 1995 – laisvai samdomas vertėjas ir redaktorius. Verčia iš prancūzų, italų ir ispanų kalbų. Yra pirmasis Šv. Jeronimo (Bibliją į lotynų kalbą išvertusio ir vertėjų globėju tapusio) premijos laureatas (2005).

Irena Buckley (Raškevičiūtė). Gimė 1950 08 02 Grikapėdžio k. Literatūrologė. 1968 baigė Jiezno vidurinę mokyklą ir įstojo į Vilniaus universitetą. Filologijos fakultete įgijo lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojos specialybę. 1973–1992 mokytojavo Pãnevėžio mokyklose, buvo Kauno technologijos universiteto Panevėžio fakulteto dėstytoja. 1993 apgynė disertaciją „XIX a. Lietuvių literatūros santykis su pagoniškąja kultūra ir krikščionybe“ ir pradėjo dirbti Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) lietuvių literatūros katedroje – vyresniąja asistente, docente. Stažavo ir skaitė paskaitas Pietų ir Vakarų Bretanės universitetuose. Nuo 2007 – VDU lietuvių literatūros katedros profesorė, Menų centro vadovė. Keturių knygų autorė ar bendraautorė, parašė daug straipsnių XIX a. lietuvių literatūros, komparatyvistikos, retorikos temomis. Ilgą laiką buvo VDU Retorių teatro vadove.

Bronius Bulika. Gimė 1923 03 23 Pūčkõriškių k., Kùktiškių valsčiuje. Kunigas, vienas žymiausių Kaišiadorių vyskupijos pamokslininkų, rašytojas, vertėjas, tremtinys. Baigė Saldùtiškio pradinę mokyklą, 1936–1942 mokėsi Utenõs gimnazijoje, nuo 1942 – Kauno kunigų seminarijoje. 1947 04 05 arkivyskupas Mečislovas Reinys Vilniaus katedroje jam suteikė kunigystės šventimus. Tris mėnesius vikaravo Kauno šv. Trejybės bažnyčioje, Kaišiadorysė, Beižionysė, o 1948 03 15 vėl atkeltas į Kaišiadóris vikaro ir kanclerio pareigoms prie vyskupijos valdytojo prelato Bernardo Sužiedėlio. 1949 pavasarį paskirtas Zibalų klebonu. 1950 suimtas, nuteistas 10 metų lagerio ir išvežtas į Karagándą, Òmską. Peržiūrėjus bylą, bausmė sumažinta ir teistumas po penkerių metų panaikintas. Grįžo į Lietuvą, 1955 06 30 paskirtas altarista į Vidùklę. Nuo 1956 04 Babrìškių klebonas, nuo 1960 – Molėtų klebonas ir dekanas. 1967 vasarą perkeltas į Vievį kurijos kancleriu prie vyskupijos valdytojo kun. P. Bakšio. Šias pareigas ėjo 7 metus. 1974 paskirtas Jiezno parapijos klebonu, šias pareigas ėjo 14 metų. Keletą kartų lankėsi Berlyne, Briùselyje, Lùrde, Ròmoje. Parsiveždavo religinės literatūros, kurią platindavo kunigams ir pasauliečiams. Išvažinėjo beveik visą Lietuvą: rengė rekolekcijas, originaliai, įdomiai sakydavo pamokslus įvairiuose atlaiduose. Jiezne išvertė į lietuvių kalbą garsųjį „Olandų katekizmą“, parašė trilogiją „Kryžiaus keliu“, kuri buvo išleista užsienyje. „Katalikų kalendoriuje-žinyne“ buvo išspausdintos jo „Mintys homilijoms“ (1984), „Krikščionių vienybės maldos“ (1985), „Meditacijos sąmoningo tikėjimo metams“ (1986). Aktyviai dalyvavo Lietuvos Krikšto jubiliejaus komisijoje, parašė „Naują katekizmą“. Labai rūpinosi Jiezno bažnyčia: nudažė ją, tvarkė interjerą ir aplinką, šventoriuje pastatė didžiulį kryžių, po kuriuo ir atgulė išėjęs amžinybėn 1988 06 22. Po mirties išleisti šie B. Bulikos teologiniai filosofiniai kūriniai: „Tikiu, Viešpatie“, „Vyturio giesmė“, „Kryžiaus keliu“, „Šitaip ateina karalystė“, „Kad būtume Dievo vaikai“, „Tu esi pati gelmė“, „Sau ir stipriems“, „Gyventi malonėje“, „Rekolekcijos“, „Palaimintas būsi ir tu“, „Link gyvenimo pilnatvės“.

Petras Celiešius. Gimė 1906 06 01 Apušóto k. Kunigas, visuomenės veikėjas. 1928 baigęs Prienų „Žiburio“ gimnaziją įstojo į Kauno kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1933, primicijas laikė Jiezno bažnyčioje. Dirbo vikaru Molėtuose ir Giedráičiuose (1933–1935), kapelionu Aukštãdvaryje, kur progimnazijoje ir mergaičių ūkio mokykloje 1935–1940 dėstė tikybą, 1941–1944 buvo klebonas ir dekanas Merkìnėje. 1944 pasitraukęs į Vokietiją, buvo kapelionu Vìlingene. Bònos universitete studijavo filosofiją (1950 įgijo mokslų daktaro laipsnį), psichologiją, pedagogiką, meno filosofiją. Vėliau persikėlė į JAV. Kunigavo Šv. Pranciškaus lietuviškoje parapijoje Čikãgoje, dėstė lituanistinėje mokykloje. „Dainavos“ stovyklos administratorius ir kapelionas (1962–1964). 1964–1968 kunigavo Los Andžele ir Sent Lùise, Šv. Juozapo lietuviškoje parapijoje. 1964–1966 redagavo žurnalą „Lux Christi“. 1968–1978 dirbo vyskupo A. Deksnio sekretoriumi Vakarų Vokietijoje, buvo Vakarų Europos lietuvių sielovados centro Bad Viòrishofene vedėjas, žurnalo „Krivūlė“ redaktorius. Grįžęs į Los Andželą, dalyvavo JAV lietuvių bendruomenės, Amerikos lietuvių tarybos veikloje. Buvo studentų ateitininkų sąjungos dvasios vadovas. Skaitė pranešimus teologijos ir filosofijos klausimais Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimuose. Skelbė knygų recenzijas bei kritikos straipsnius „Aiduose“, „Drauge“, „Tėviškės žiburiuose“, bendradarbiavo Lietuvos enciklopedijoje. Parengė keletą religinių leidinių: „Eucharistijos esmė ir prasmė“ (1978), „Tikėjimo tiesų santrauka jaunuoliams“ (1972). Lietuvoje buvo žinomas dar ir kaip juostų audėjas. Knygoje „Jono Muloko architektūra“ (1983) iškėlė tautinio meno motyvus šio architekto kūriniuose. Mirė 1986 01 01 Los Andžele, palaidotas Šventojo Kryžiaus (angl. Holy Cross) kapinėse.

Arvydas Daunoras. Gimė 1943 09 01 Jiezne. Solistas. 1973 baigė Lietuvos konservatoriją, Antano Karoso solinio dainavimo klasę. 1972–1987 buvo Lietuvos operos ir baleto, 1972–1987 – Klaipėdos muzikinio teatro solistas. Dainavo Kauno muzikiniame, Minsko operos ir baleto teatre statytuose spektakliuose. Koncertavo įvairiuose buvusios Sovietų Sąjungos miestuose, 1976 dalyvavo operos solistų festivalyje Minske. Sukūrė apie 20 vaidmenų. Žymesni iš jų: Amonasras („Aida“), Rigoletas („Rigoletas“), Žermonas („Traviata“), Valentinas („Faustas“), Šarplesas („Madam Baterflai“), Mustafa („Italė Alžyre“), Fiorelas („Sevilijos kirpėjas“), Morelinas („Karmen“), Ščelkalovas („Borisas Godunovas“), Pilėnietis („Pilėnai“), Pogrindininkas („Kryžkelėje“), Tėvas („Legenda apie meilę“). Mirė 2014 08 10.

Kostas Daunoras. Gimė 1886 01 10 Liciškėnų k. Mokėsi Vilniaus progimnazijoje, buhalterių mokykloje, vėliau dirbo vaistinėje. Pirmojo pasaulinio karo metais tapo kun. Prano Bieliausko sekretoriumi (raštininku). Dalyvavo Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti veikloje, tapo šv. Zitos lietuvių tarnaičių draugijos valdybos nariu, kaip Tvarkomosios komisijos narys 1917 dalyvavo

rengiant Lietuvių konferenciją Vilniuje – jos metu svarstytas Lietuvos valstybės atkūrimo klausimas, išrinkta Lietuvos Taryba. 1919–1920 savanoriu tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1920 dalyvavo Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimuose. 1924 įsteigė knygų leidimo ir prekybos bendrovę „Vytis“, gyveno ir dirbo Kaune. Mirė 1941, palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

Jonas Galaunė. Gimė 1876 11 09 Pageležių k., Veprių valsčiuje. 1900 baigė Vilniaus kunigų seminariją, įšventintas į kunigus. Tarnavo vikaru Valkaviskė (dab. Baltarusija), klebonu – Sokolānų parapijoje (dab. Lenkija). 1917 dalyvavo Lietuvių konferencijoje Vilniuje. 1910–1928 – ilgametis Jiezno parapijos klebonas. Veikliai rėmė Lietuvos kariuomenę Nepriklausomybės kovų metais, 1919 vasarį įvykusio Jiezno mūšio metu pateko į raudonarmiečių nelaisvę, bet buvo išlaisvintas. 1928 paskirtas Nemajūnų parapijos klebonu, vėliau grįžo gyventi į Jiēzną, tarnavo parapijos vikaru. Mirė 1946 07 03, palaidotas Jiezno bažnyčios šventoriuje.

Juozas Albinas Genevičius. Gimė 1937 04 28 Kašonių k. Sporto pedagogas, visuomenininkas. Mokėsi Jiezno vidurinėje mokykloje, studijavo Vilniaus pedagoginiame institute, kurį baigė 1960. Pirmoji darbovietė – Rokiškio sporto mokykla, kur dirbo lengvosios atletikos treneriu. Atitarnavęs sovietinėje kariuomenėje, nuo 1962 dirbo Vilniaus vidurinėse mokyklose kūno kultūros mokytoju. Nuo 1964 – Vilniaus jaunimo sporto mokyklos lengvosios atletikos treneris, 1965–1980 – Inžinerinio statybos instituto, 1980–1982 – Pedagoginio instituto Sporto metodikos katedros dėstytojas, 1982–2002 šio instituto Kūno kultūros katedros vedėjas. 1979 apgynė edukologijos daktaro disertaciją, docentas (1983). Parašė knygas „Ėjiko treniruotė“ (1990), vadovėlį „Studentų kūno kultūros pagrindai“ (1991), „Turizmas“ (1992), „Vilniaus universiteto studentų sportas“ (1999), 89 mokslinius straipsnius. Knygų „Sportinio ėjimo technikos ir treniruočių metodikos pagrindai“ (1983), „Studentų rengimas PDG normų laikymui“ (1985), „Lietuvos studentų sportas“ (1997) bendraautorius. Sąjunginės kategorijos lengvosios atletikos teisėjas, 1985 – Lietuvos nusipelnęs treneris. Nuo 1989 – Lietuvos sportinio ėjimo asociacijos generalinis sekretorius, šios asociacijos informacinio metodinio leidinio „Lietuvos ėjikas“ atsakingasis redaktorius. Lietuvos studentų sporto asociacijos Sporto mokslo komisijos pirmininkas.

Vincas Grigaliūnas-Glovackis. Gimė 1885 08 09 Jiezne. Karininkas. Baigė Vilniaus karo mokyklą, tarnavo karininku Turkestanė. Aktyvus Lietuvos kariuomenės kūrėjas, Nepriklausomybės kovų dalyvis: 2 pėstininkų pulko (1919–1920), divizijos (1920–1922) vadas, Mobilizacijos skyriaus viršininkas (1922–1925). Apdovanotas dviem Vyčio kryžiais. Vienas karinio perversmo 1926 12 17 rengėjų. Po perversmo – Kauno kariuomenės įgulos komendantas. 1927 02 10

suteiktas generolo laipsnis. Laikraščio „Tautos valia“ leidėjas ir atsakingasis redaktorius. Studijavo Lietuvos universitete, 1930 06 24 gavo teisininko diplomą. 1944 pasitraukė į Vakarus. Mirė Tùnchoje (Kolùmbija) 1964 05 16.

Vytautas Julius Grižas. Gimė 1926 01 01 Avižiẽnių k., Utenõs valsčiuje. Miškininkas. 1947 baigė Vilniaus miškų technikumą. Dirbo Kėdáinių miškų ūkio Dotnuvõs girininko pavaduotoju, 1948–1958 Raséinių miškų ūkio Palíepių girininku. 1959–1989 Prienų rajono miškų pramonės ūkio Jiezno girininkijos girininkas. Mirė 1995 11 22.

Zusmanas Gurvičius (José Gurvich). Gimė 1927 01 05 Jiezne, neturtingų žydų šeimoje. Dailininkas. Tėvas Jakobas 1931 išvyko į Urugvãjų, Montevidéjaus miestą. Čia įsikūręs, 1932 pasikvietė žmoną su vaikais. Vertėsi kirpėjo amatu. Pradėjęs mokytis mokykloje, Z. Gurvičius įrašytas kaip José Gurvich (liet. Chosė Gurvič). Nuo mažens buvo gabus menams, mokėsi groti smuiku. 1942 pradėjo mokytis Montevidėjaus nacionalinėje dailės mokykloje, vėliau įsidarbino žymaus Urugvajaus dailininko, meno teoretiko, mokytojo, Lotynų Amerikos konstruktyvizmo meninės krypties pradininko Choakino Toreso Garsijos (Joaquin Torres Garcia) dirbtuvėse. Ši aplinka formavo jaunojo dailininko meninį stilių. Daug keliavo po Europą, o išvyka į Izraelį itin sustiprino žydiškos prigimties pajautimą. Kūriniuose ryškūs vaikystės, žydų simbolizmo, mitologinės temos, galima aptikti nuorodų į gimtąją Lietuvą. 1970 su šeima išvyko gyventi į Niujorką, JAV. 1972 pristatyta jo darbų asmeninė paroda Mizrahi galerijoje. Apie savo kūrybą sakė: *„Mano tikslas – laisvas kūrybinis žaidimas... kur atsiranda vaizdo ir erdvės laisvė, sukurianti spontaniškumą be racionalių svarstymų, kurie trukdytų interpretuoti“*. Mirė 1974 06 24 Niujorke, palaidotas Izraelyje. Didelė dalis Z. Gurvičiaus meno kūrinių saugomi Montevidėjaus mieste, menininko vardu pavadintame muziejuje, kurį per metus aplanko apie 3 mln. lankytojų. Darbų parodos dažniausiai rengiamos Urugvajuje, JAV, Ispanijoje. 2021 už brangiausią jo kūrinį „Pessaj“ (liet. Pesachas, judaizmo religinė šventė) Urugvajaus aukcione sumokėta 560 tūkst. JAV dolerių. Z. Gurvičiaus 90 metų gimimo sukaktis 2017 iškilmingai paminėta Jiezne, čia lankėsi dailininko sūnus Martinas Gurvičius.

Vytautas Gusas. Gimė 1937 Licišką̃nų k. Medienos apdirbimo meistras, Jiezno rūmų išlikusio korpuso savininkas. Kilęs iš kelis šimtmečius Jiezno krašte gyvenančios giminės. Dirbo baldų fabrike Šančiuose, vėliau „Ąžuolo“ padalinyje Rokuosė. Jiezno bažnyčiai pagamino krikštyklą, žvakidę Velykinei žvakei, presbiterijos kėdutes ir stalelį liturginiams indams, stendus, imituojančius baroko stilių. Restauravo Šv. Jono altoriaus rėmą. Apie 2004 įsigijo apleistą buvusį Jiezno rūmų korpusą, uoliai jį tvarkė, atkūrė dalį medinių dekoratyvinių detalių, Pacų rūmų maketą, rinko rašytinę ir ikonografinę

medžiagą. Tvarkomame rūmų pastate įkūrė Jiezno grafystės Pacų muziejų, kur noriai priima lankytojus, pasakoja apie Jiezno ir grafų Pacų istoriją.

Juozas Jaruševičius. Gimė 1930 11 26 Vėžionių k. Aktorius. 1956 baigė LSSR konservatoriją. Kapsuko (1956–1963), Klaipėdos (1963–1965), nuo 1965 – Jaunimo teatro aktorius. Svarbiausi vaidmenys: Jagas („Otelas“), Vilmantas („Gulbės giesmė“) Vadeiva („Optimistinė tragedija“), La Iras („Vyturys“), Veršininas („Trys seserys“), Matulionis („Jasonas“). Aktorius vaidino Eimunto Nekrošiaus spektakliuose „Pirosmanis“, „Ilga kaip šimtmetis diena“, „Nosis“. Dažniausias J. Jaruševičiaus personažas – žmogus iš liaudies: kumetis, kareivis, valstietis, vairuotojas, kalvis. Vaidinti kino filmuose kvietėsi M. Giedrys („Žaizdos žemės mūsų“, „Perskeltas dangus“, „Herkus Mantas”), G. Lukšas („Virto ąžuolai“, „Žvangutis“), R. Vabalas („Laiptai į dangų“, „Birželis, vasaros pradžia“, „Akmuo ant akmens“), A. Žebriūnas („Riešutų duona“, „Kelionė į rojų“), A. Puipa („Arkliavagio duktė“). Išėjęs iš teatro, vaidino TV seriale „Giminės“. Mirė 2001 03 27 Vilniuje.

Juozas Jaruševičius. Gimė 1932 02 02 Vėžionių k. Sklandytojas, daugkartinis Lietuvos ir SSRS čempionas. Lietuvos sklandytojų komanda 1960 pirmą kartą startavo SSRS čempionate. Kartu su kitais sportininkais J. Jaruševičius gavo sporto meistro vardą. Jau po metų SSRS sklandymo čempionate lietuviai užėmė antrąją vietą. Ypač sėkmingi buvo 1963, kada Lietuvos komanda užėmė pirmąją vietą, o J. Jaruševičius tapo absoliučiu SSRS čempionu asmeninėje įskaitoje. Jis pirmasis iš lietuvių dalyvavo pasaulio sklandymo čempionate Anglijoje (1965). Kartu su A. Kilna skriedami bangų antvėjyje virš Kaukazo, pasiekė aukščio rekordą – 6 990 metrų. Su savo komandos draugais A. Arbačiausku, Z. Brazausku, R. Garmute ir kitais ne kartą buvo atskirų pratimų čempionais ir prizininkais. Mirė 1993 06 16.

Juozas Jaruševičius. Gimė 1950 06 17 Vėžionių k. Miškininkas. 1968 baigė Jiezno vidurinę mokyklą, tais pačiais metais įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademijos (dabar – Aleksandro Stulginskio žemės ūkio universitetas) Miškų fakultetą, kurį 1973 baigė ir įgijo miškininko inžinieriaus profesiją. 1973–1974 dirbo Širvintų miškų ūkio Alionių girininkijos girininku. 1974–1975 tarnavo sovietinėje kariuomenėje. Po tarnybos iki 1982 dirbo Jonavos miškų urėdijos Girėlės girininkijos girininku. Vėliau dešimtmetį triūsė Žeimių kolūkio statybos darbų vyriausiuoju inžinieriumi. 1992–2004 – Jonavos miškų urėdijos medžioklės inžinierius, miško naudojimo inžinierius inspektorius, vyriausiasis inžinierius, vidaus auditorius, vidaus audito tarnybos vadovas, medienos ruošos, prekybos ir techninio aptarnavimo padalinio viršininkas. 2002 lankė buhalterinės apskaitos ir mokesčių kursus buhalterių ir auditorių mokykloje Vilniuje, išlaikė

kvalifikacinį egzaminą. 2004–2008 kadencijos Lietuvos Respublikos Seimo narys.

Petras Joneliūnas. Gimė 1910 02 10 Sobuvõs k. Literatas. Po Pirmojo pasaulinio karo emigravo į Kanadą. Pasirašinėdamas *Sobuvos Petro* slapyvardžiu, paskelbė eilėraščių, straipsnių, daug reiškėsi spaudoje. Mirė 1986.

Vincas Joneliūnas. Gimė 1926 03 24. Inžinierius mechanikas, visuomenininkas. Mokėsi Sobuvos, Jiezno pradinėse mokyklose, vėliau Aukštadvario progimnazijoje. 1941 įstojo į Prienų „Žiburio“ gimnaziją. 1944 prasidėjus mobilizacijai į Raudonąją armiją, slapstėsi, dirbo tėviškėje mokytoju. 1946 grįžo į gimnaziją ir po metų ją baigė. Žemės ūkio akademijoje studijavo mechaniką ir 1952 įgijo inžinieriaus mechaniko specialybę. 1953–1957 dirbo Alytaus mašinų traktorių stoties direktoriumi, nuo 1958 – Žemės ūkio mechanizacijos ir elektrifikacijos instituto skyriaus vedėju, vyresniuoju moksliniu bendradarbiu. 1967 apgynė technikos mokslų daktaro disertaciją apie mechanizuotą bulvių auginimą, 1985 suteiktas išradėjo diplomas už bulvių sodinimo kombaino patobulinimą. Knygos „Bulves sodiname mechanizuotai“ (1977) autorius, knygų „Kukurūzų augintojo vadovas“ (1959), „Laukų mechanizatoriaus žinynas“ (1968), „Bulvių auginimo ir nuėmimo mechanizavimas“ (1971), „Naujos bulvininkystės mechanizavimo priemonės“ (1983), „Bulvių auginimo, dorojimo ir laikymo kompleksinis mechanizavimas“ (1983) bendraautoris. Pasiekimų sąraše – 18 išradimų, 26 mokslo darbai. 170 straipsnių apie bulvių auginimą ir kasimą autorius arba bendraautoris. 7 moksliniai darbai plačiai įdiegti gamyboje. Aktyvus Sąjūdžio dalyvis, rašė straipsnius aktualiomis temomis, prisiminimus apie Prienų „Žiburio“ gimnaziją, gyvenimą Sobuvos kaime, apie gimines ir artimuosius. 1989–1990 daug nuveikė, išaiškinant Raudondvario apylinkių partizanų žūties vietas, įrengiant jiems kapines ir ten perlaidojant palaikus. Apie tai parašė „Raudondvario apylinkės partizanų pagerbimo istoriją“. Mirė 2015.

Gintautas Petras Judickas. Gimė 1944 08 07 Añglininkų k. Žurnalistas. Baigęs Aukštadvario žemės ūkio technikumą ir gavęs agronomo diplomą, studijavo žurnalistiką Vilniaus universitete. Žurnalistinę veiklą pradėjo 1970 Varėnos rajono laikraščio „Raudonoji vėliava“ redakcijoje. 1977–1981 dirbo Šakių rajono laikraščio „Draugas“ redaktoriumi, 1981–1991 – laikraščių ir žurnalų susivienijimo „Periodika“ direktoriaus pavaduotoju ir vyriausiuoju redaktoriumi. 1991–1993 buvo Lietuvos žurnalistų sąjungos sekretoriato ir valdybos narys, leidyklos „Žurnalistika“ direktorius, laikraščio „Žurnalistų žinios“ redaktorius. Nuo 1993 – įmonės „Lietuvos geležinkeliai“ Informacijos ir leidybos centro viršininkas, nuo 1999 – UAB „Gelspa“ direktorius. Sudarė ir redagavo knygą „Lietuvos geležinkelininkai: šaknys ir atžalos“ (1995), žurnalo „Lietuvos geležinkelininkai“ ir

laikraščio „Geležinkelininkas“ redaktorių kolegijų narys. Buvo Vorkutõs tremtinių poezijos knygos „Benamiai“ (1989) vyriausiasis redaktorius, organizavo žurnalo „Nemunas“, knygų serijos „Žurnalisto biblioteka“, almanachų „Baltija“, „Varpai“, „Atodangos“ leidybą. 1989–1990 išleido pirmąsias Lietuvoje necenzūruotas knygas autorių lėšomis. 2000 sumanė „Jiezno parapijos žinių“ laikraščio įkūrimą, jį rengė, redagavo ir spausdino iki 2002 liepos. Mirė 2004 Vilniuje.

Pranas Juozapavičius. Gimė 1917 09 15 Vėžionių k. Pedagogas, muziejininkas, kraštotyrininkas. Nuo mažų dienų dirbo tėvų ūkyje, 1932 baigė Vėžionių pradinę mokyklą. Pasirengęs savarankiškai, 1934 išlaikė stojamuosius egzaminus į Prienų „Žiburio“ gimnazijos trečiąją klasę. Dėl lėšų stygiaus mokytis neteko, bandė įsidarbinti Jiezno valsčiaus raštinėje, vėliau mokėsi Kaišiadorių keturklasėje amatų mokykloje staliaus, račiaus amato. Ją uždarius, 1938 buvo įsteigta nauja, stambi Alytaus amatų mokykla, kurią baigė 1940 ir rudenį pradėjo dirbti Alytaus apskrities vykdomojo komiteto pramonės skyriaus sekretoriumi-kasininku. Kitų metų pavasarį mokėsi fizinės kultūros instruktorių kursuose Kaune, buvo paskirtas Alytaus apskrities Sporto komiteto instruktoriumi. Karo metais gyveno tėviškėje, vėliau persikėlė į Vilnių: mokėsi amatų mokytojų institute, dirbo dailiųjų amatų mokykloje mokytoju. Nuo 1944 gruodžio – Pedagoginio instituto studentas. Baigęs du kursus, persikėlė į Kauną – įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto istorijos specialybės III kursą. Panaikinus šią specialybę, visi dėstytojai ir studentai buvo perkelti į Vilniaus universitetą. Dar būdamas studentas, 1948 pradėjo dirbti Istorijos–revoliucijos skyriaus vedėju. 1950 tapo diplomuotu istoriku. 1952 įsidarbino Švietimo ministerijos Metodinio skyriaus inspektoriumi metodininku, o po metų – Kauno miesto Liaudies švietimo skyriaus mokyklų inspektoriumi. Nuo 1958 iki pensijos 1977 metais dirbo respublikiniame Pedagoginiame muziejuje skyriaus vedėju. Kartu tyrinėjo muziejininkystę, rengė metodinę medžiagą, rinko eksponatus muziejaus ekspozicijoms. Kitas svarbus veiklos baras – kraštotyra. Vien Kauno ir jo apylinkių tyrimams paskyrė 25 metus, o gimtojo Vėžionių kaimo istorijai medžiagą pradėjo rinkti nuo 1930 – parengė išsamią monografiją „Iš liaudies lobyno“, kuri 2009 išspausdinta atskira knyga „Dzindzakės žemei prabilus“. Spausdintų darbų – per 300. Tai apybraižos apie įžymius žmones, kraštotyriniai leidiniai, kelionių įspūdžiai. Septynių kraštotyros draugijos suvažiavimų delegatas. 1981 VI kraštotyros draugijos suvažiavimas P. Juozapavičių išrinko Draugijos garbės nariu. Mirė 1988 02 29, palaidotas Romáinių kapinėse.

Antanas Jurkonis. Gimė 1954 06 13 Marginių k., Prienų r. 1972 baigė Jiezno vidurinę mokyklą, 1972–1977 studijavo Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete ir įgijo inžinieriaus geologo-hidrogeologo specialybę. Nuo mažų dienų stebėdavo virš Marginių skraidančius lėktuvus ir svajojo būti lakūnu. Blogai parašytas rusų

kalbos rašinys per stojamuosius egzaminus sutrukdė įstoti į aviacijos mokyklą. Nenorėdamas tarnauti sovietinėje kariuomenėje, pasirinko studijas VU Gamtos mokslų fakultete. Greta studijų universitete įstojo į Vilniaus aeroklubą, kuriame, išklausius specializuotas disciplinas ir baigus praktinius mokymus, 1973 08 05 A. Jurkonis buvo išleistas savarankiškam skraidymui. 1977 baigus studijas VU, gavo paskyrimą į vienintelę Lietuvoje įmonę, užsiimančia vandenviečių paieškomis ir žvalgyba, sprendžiant centralizuoto miestų aprūpinimo geriamuoju požeminiu vandeniu problemas – Vilniaus hidrogeologijos ekspediciją. Svarbesni profesinės veiklos darbai: Stakliškių mineralinio vandens telkinio žvalgyba ir išteklių įvertinimas (1982–1983); „bevandeniame“ rajone esančios Garliavos geriamojo vandens telkinio išteklių žvalgyba ir eksploatacinių išteklių įvertinimas (1984–1987); Zoknių karinio oro uosto teritorijos ekologiniai tyrimai ir valymo darbai (1994–1998; 2018–2020). 1978 07 28 Antanas Jurkonis susituokė su Sigute Vičkačkaite. Jaunoji Jurkonių šeima 1981 susilaukė pirmagimio Vyčio, 1982 gimė sūnus Liudas, o 1987 – dukra Rūta. 2026 Antanas ir Sigutė Jurkoniai džiaugiasi devyniais anūkais. Jurkonių giminės Gyvenimo ratas sukasi, nesustoja.

Gintaras Kandrotas. Žurnalistas, redaktorius. Gimė 1970 m. balandžio 20 d. Eĩšiškėse. Aštuonmetę mokyklą 1985 m. baigė Kašonysė, vidurinę – 1988 m. Jiezne. 1988 m. įstojo į žurnalistikos specialybę Vilniaus universitete. Baigęs mokslus, 1994 m. pradėjo dirbti „Suvalkiečio“ laikraščio atsakinguoju sekretoriumi. 1997–2007 m. dirbo šiame laikraštyje korespondentu, rašė apie žemės ūkį, žemdirbių problemas, savivaldybių darbą. Nuo 2007 m. gegužės – „Suvalkiečio“ redaktorius. Laisvalaikiu fotografavo. Daugybė nuotraukų spausdinta įvairiuose leidiniuose, fotoalbumuose. Sukūrė dokumentinių filmų. 2018 m. apdovanotas Šv. Jurgio, Marijámpolės globėjo, medaliu. Mirė 2019 m. gruodžio 19 d. Palaidotas Darsūniškio kapinėse (Kaišiadorių r.).

Vytautas Kandrotas. Redaktorius, leidėjas, fotografas, keliautojas. Gimė 1975 m. Paviekšnių kaime. Mokėsi Kašonių pagrindinėje, vėliau – Jiẽzno vidurinėje mokykloje. 1993 m. šią mokyklą baigė aukso medaliu. Mokėsi Kauno technologijos universitete, įgijo verslo administravimo specialybę. Nuo 2001 m. – leidyklos „Terra Publica“ redaktorius. Sudarė ir išleido knygų apie Lietuvą ir vaikams. Mato Šalčiaus premijos laureatas.

Ramutis Karmalavičius. Gimė 1952 05 17 Jiezne. Lietuvių literatūros tyrinėtojas, humanitarinių mokslų daktaras. 1978 Vilniaus universiteto Kauno vakariniame fakultete baigė lietuvių kalbos ir literatūros studijas. 1987 filologijos mokslų kandidatas. Nuo 1981 – Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (nuo 1990 – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto) mokslo darbuotojas. 1993–1997 – Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojas. 1998–2001 – Vilniaus universiteto

Kauno humanitarinio fakulteto Lietuvių filologijos katedros vedėjas, nuo 1993 – docentas. 1999 įkūrė žurnalą „Respectus philologicus“, jį redagavo. Parengė S. Kymantaitės-Čiurlionienės „Raštus“ (1986–1999), knygų apie lietuvių literatūrą ir jos kūrėjus autorius.

Antanas Klimas. Gimė 1924 04 17 Pėlekonių k. JAV lietuvių kalbininkas, visuomenininkas, kalbotyros mokslų daktaras (1956), Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys. 1941 baigė Prienų „Žiburio“ gimnaziją, 1941–1943 Vytauto Didžiojo universitete studijavo lituanistiką, filosofiją, 1942 baigė Kauno mokytojų seminariją. 1944 pasitraukė iš Lietuvos, studijavo kalbotyrą ir germanistiką (1946–1947) Pabaltijo universitete Pĩneberge. Kalbos studijas tęsė JAV: 1948–1950 mokėsi Pensilvãnijos universitete Filadèlfijoje, buvo A. Salio, A. Seno mokinys. 7 metus po studijų jame dirbo. 1950 gavo magistro laipsnį. Daktaro disertacijoje nagrinėjo lietuvių kalbos germanizmo *kunigas* istoriją. 1957–1989 dėstė Ròčesterio universitete (nuo 1970 – ordinarinis profesorius). Mokslo darbų sritis – lyginamoji indoeuropiečių kalbotyra. Tyrė baltų ir slavų, baltų ir germanų kalbų santykius, lietuvių kalbos istoriją, onomastiką. Su Leonardu Dambriūnu ir Viljamu R. Šmolstygu parengė „Dabartinės lietuvių kalbos įvadą“ (1966), su Šmolstygu – „Lietuvių–anglų kalbų lingvistinių terminų žodynėlį“ (1971) ir „Lietuvių kalbos skaitinius savimokai“ (1967). Su Stasiu Barzduku redagavo „Lietuvių kalbos žodyną mokyklai ir namams“ (1974). Parašė knygą „Lietuvių kalbos dalyvių vartosena“ (1993). Parengė straipsnių apie lietuvių kalbos fonemas, žodžių darybą, žymiausius lietuvių kalbos tyrinėtojus, lituanistikos veikalų recenzijų, straipsnių „Lietuvių enciklopedijai“ (1955–1966). Baltų kalbotyros klausimais skaitė pranešimų įvairiose tarptautinėse konferencijose. Apie 15 metų dėstė lietuvių kalbą lituanistikos seminaruose. Paskelbė apie 250 straipsnių lyginamosios kalbotyros klausimais, dalyvavo 8 tarptautiniuose kalbininkų suvažiavimuose, skaitė paskaitas Urugvajaus ir Brazilijos universitetuose. Per 22 metus parengė 40 nuo 1954 pradėto leisti žurnalo „Lithuanus“ numerių. Nuo 1987 redagavo žurnalo „Pasaulio lietuvis“ kalbos skyrių. Dalyvavo Lietuvos katalikų mokslo akademijos, Baltijos studijų plėtros asociacijos, Lituanistikos instituto ir kitų visuomeninių organizacijų veikloje, JAV lietuvių bendruomenės tarybos narys (1964). Mirė 2016 09 18 Bráitone (JAV).

Ignas Klimas. Gimė 1888 05 01 Krasaŭšiškių k. Medikas. 1902 baigė Jiezno pradžios mokyklą. 1903 išvyko į JAV. Lankė vakarinę mokyklą Filadelfijoje, 1905–1910 studijavo Valparaiso ir Indiãnos universitetuose, medicinos mokslus baigė Templo universitete, Filadelfijoje. Valparaiso universitete buvo Lietuvių literatų draugijos pirmininkas. Filadelfijoje subūrė lietuvių studentų grupę „Meteoras“. 1912–1914 vietos lietuviams skaitė paskaitas. 1924–1937 Susivienijimo lietuvių Amerikoje (SLA) daktaras kvotėjas, Filadelfijos Lietuvių dienos komiteto (1916) ir Lietuvos Laisvės paskolos stoties (1919–1920)

pirmininkas, taip pat Lietuvos delegacijos, kuri siekė įteikti JAV prezidentui Vorenui Hardingui milijoną parašų ir taip paskatinti pripažinti Lietuvos Nepriklausomybę, pirmininkas. Bendradarbiavo „Laisvojoje Mintyje“ ir kituose JAV lietuvių laikraščiuose. Buvo Filadelfijos Lietuvių statybos ir paskolos bendrovės direktorius ir Amerikos Lietuvių daktarų draugijos narys. Mirė 1937 07 Filadelfijoje.

Petras Klizas. Gimė 1954 01 09 Aňglininkų k. Geologas. 1961–1965 mokėsi Anglininkų pradinėje mokykloje, 1965–1972 Jiezno vidurinėje mokykloje. 1972–1974 studijavo Vilniaus universiteto (VU) Gamtos mokslų fakultete, 1974–1978 – Maskvos valstybiniame M. Lomonosovo universitete. Jį baigė su pagyrimu ir gavo geologo–hidrogeologo diplomą. Nuo 1978 – VU Gamtos mokslų fakulteto Hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos katedros laborantas, asistentas, vyresnysis dėstytojas. 1991–1992 mokėsi bendroje Nešatėlio universiteto ir Lozãnos aukštosios federalinės politechnikos mokyklos (Šveicarija) magistrantūroje. Apgynusiam magistrinį darbą buvo suteiktas hidrogeologijos–hidrologijos magistro mokslinis laipsnis. 1994 apgynė gamtos mokslų daktaro disertaciją „Drėgmės migracijos ir vandens filtracijos neįsotintose uolienose laboratoriniai ir lauko įvertinimai“. 1995 – VU Hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos katedros docentas, tais pačiais metais tapo VU Gamtos mokslų fakulteto prodekanu akademiniams reikalams. Išspausdino daugiau kaip 40 mokslinių straipsnių Lietuvos, Rytų ir Vakarų Europos moksliniuose leidiniuose, paruošė metodinių mokomųjų priemonių, išplėstinių dalykinių programų studentams. Lietuvos geologų sąjungos narys, daugelio mokslinių konferencijų ir seminarų dalyvis.

Nikodemas Kulys. Gimė 1897 09 22 Kùkiškių k. Vargonininkas, chorvedys, pedagogas. 1914 atvyko į JAV, 1927 baigė Bethoveno konservatoriją ir įgijo muzikos mokytojo specialybę. Studijavo vargonavimą ir bažnytinę muziką De Paulo universitete. 1925 užėmė vargonininko ir chorvedžio vietą Šv. Mykolo lietuvių parapijoje Čikãgoje, kur dirbo apie 42 metus. Pastatė keletą Miko Petrausko operečių, steigė chorus, įkūrė muzikos mokyklą, simfoninį orkestrą, organizavo koncertus, dalyvavo tautiniuose renginiuose bei dainų šventėse. 1933 įstojo į Vargonininkų sąjungą, buvo jos centro valdybos sekretorius (1934–1942), ilgametis žurnalo „Muzikos žinios“ redaktorius. Parašė libretus operetėms „Artistai atvažiavo“, „Ekskursija į Lietuvą“, „Linksma valanda“, rūpinosi lietuvių kompozitorių kūrinių leidyba, būrė į sąjungą chorus. Priklausė Lietuvos Vyčių 16 kuopai, buvo jos pirmininkas ir sekretorius. Dainavo Šv. Jurgio parapijos ir Vyčių choruose. Be muzikinės veiklos, apie 25 metus dirbo Čikagos centriniame pašte. Mirė 1982 05 02 Čikagoje.

Sigutė Kusienė. Gimė 1957 03 14 Žideikoniŭ k. Biologė. Mokėsi Kisiẽliškių kaimo pradinėje mokykloje (1964–1968), Bìrštono

vidurinėje mokykloje (1968–1975). Vėliau dvejus metus studijavo Kauno Prano Mažylio medicinos mokykloje. 1980 įstojo į Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultetą, kurį baigė 1985. 1985–1990 dirbo žemdirbystės instituto jaunesniąja moksline darbuotoja, vėliau – ilgametė Miškų instituto darbuotoja, Miško augalų biotechnologijų laboratorijos vedėja. Docentė, habilituota mokslų daktarė. Tyrinėjo galimybes klonuoti Steĩmužės ąžuolą.

Jonas Leonavičius. Gimė 1910 08 01 Škėvoniŭ k. Žurnalistas. 1930 baigė Prienų gimnaziją, 1932 – karo mokyklą Kaune. 1930–1935 dirbo laikraštyje „Lietuvos aidas“, žurnale „Vairas“, iki 1939 (su pertrauka) – „Eltoje“. 1932–1936 studijavo teisę VDU. Nuo 1940 dirbo Vidaus reikalų ministerijoje. 1940–1941 bolševikų suimtas ir kalintas Marijámpolėje. 1941 paskirtas Vilniaus radiofono direktoriaus pavaduotoju. Tuo pačiu tęsė teisės studijas Vilniaus universitete. 1942 jį baigė. Nuo 1943 – Lietuvių archyvo vyriausiasis redaktorius. 1944 pasitraukė į Austriją, 1945–1949 studijavo Ìnsbruko universitete. 1949 persikėlė į JAV, apsigyveno Klĩvlende. Veikė korporacijoje Neo-Lithuania, Tautininkų sąjungoje. Įkūrė bolševikų kalintų lietuvių sąjungą ir jai vadovavo. Bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje („Naujienose“, „Keleivyje“), pasirašinėjo slapyvardžiais *Jo Leo, M. Drabius, dr. Kęstutis Kernuvis* ir kt. Mirė 1986 11 24.

Juozas Leonavičius. Gimė 1927 08 11 Škėvoniŭ k. Habilituotas socialinių mokslų daktaras. 1935–1941 mokėsi Birštono pradinėje mokykloje, 1941–1945 – Prienų gimnazijoje, 1945–1946 – Kauno 9-oje gimnazijoje, 1949 – Kauno 1-oje gimnazijoje. 1950–1953 studijavo Maskvos Valstybiniame universiteto Filosofijos fakultete, 1955–1960 – Valstybinio universiteto aspirantūroje. 1953–1961 ir 1963–1988 – Kauno politechnikos instituto (KPI) asistentas, dėstytojas, vyresnysis dėstytojas, einantis docento pareigas, docentas, einantis profesoriaus pareigas, 1967–1992 – Sociologinių tyrimų laboratorijos mokslinis vadovas, nuo 1988 – profesorius. Svarbiausi veikalai: „Valstiečių streikas Suvalkijoje ir Dzūkijoje“ 1935 metais (bendraautoris, 1958), „Studentų laiko biudžetas“ (1980), „Sociologijos žodynas“ (1993), „Studentai ir laikas“ (1997), „Petras Leonas – Lietuvos sąžinė“ (2001). Leidinio „Socialiniai mokslai: sociologija“ atsakomasis redaktorius (1995–1998). Leidinių „Filosofija. Sociologija“ (1990–1996), „Socialiniai tyrimai“ (nuo 1997), „Socialiniai mokslai“ (nuo 1999) ir kelių straipsnių rinkinių redakcijos kolegijų narys. Įvairiuose Lietuvos ir kitų šalių leidiniuose paskelbė per 455 darbus, konferencijose perskaitė daugiau kaip 200 pranešimų. Organizavo 33 mokslines konferencijas, parengė ir išleido 40 mokslinių konferencijų medžiagų knygas, buvo jų atsakingasis redaktorius. Svarbesnės: „Specialistų ruošimo efektyvumas“ (1969), „Studento asmenybė“ (1970), „Studento gyvenimo ir veiklos motyvacija“ (1971), „Studentas ir aukštosios mokyklos kolektyvas“ (1973), „Dėstytojų ir studentų laiko biudžetas, jo socialinis sąlygotumas“ (1975), „Studentų

adaptacijos problemos“ (1978), „Sociologija: praeitis, dabartis, perspektyvos“ (2001) ir kt. Dalyvavo Pasaulio sociologų kongresuose. Sociologinės krypties aspirantų, doktorantų mokslo darbų vadovas, doktorantūros ir habilitacijos komitetų narys, Lietuvos sociologų draugijos Kauno skyriaus pirmininkas (1995–2001), Lietuvos sociologų draugijos vicepirmininkas (1996–2001). Mirė 2008 09 26.

Pranas Malinauskas. Gimė 1943 02 20 Skódiškių kaime. Inžinierius ekonomistas. 1949–1953 mokėsi Būdõs pradinėje mokykloje, vėliau – Vilūnų septynmetėje, kurią 1956 baigė. Vidurinę mokyklą baigė Krúonyje 1960. Tais pačiais metais įstojo mokytis į Kauno politechnikumo pramoninės ir civilinės statybos skyrių ir per trejus metus įgijo techniko statybininko kvalifikaciją. Buvo paskirtas dirbti į Alytaus statybos valdybą. Ėjo meistro vyriausiojo darbų vykdytojo pareigas. Statė Lazdìjų pieninę, autotransporto įmonę, Lazdijų ir Seirìjų vidurinių mokyklų priestatus, Vingrė́nų aštuonmetę mokyklą, Alytaus gelžbetonio, šaldytuvų gamyklas, rajoninę katilinę, vandens bokštą, statybinių organizacijų bazę. 1968 buvo perkeltas toliau dirbti į Vilniaus statybos tresto nr. 2 statybos valdybą nr. 6 vyriausiojo darbų vykdytojo pareigas. Statė Statybinių medžiagų, Ryšių ministerijos, Lietkoopsąjungos, Mechanizacijos tresto bazių pastatus, Vilniaus aerouosto lėktuvų angarą. Vėliau statybos, kurioms vadovavo P. Malinauskas, plėtė Ukmergę: „Vienybės“ gamyklos katilinė, remonto mechaninė gamykla, koklių cechas, baldų fabrikas, miesto dujofikavimo magistraliniai tinklai. Nuo 1973 pervestas į Jonavos statybos trestą-aikštelę statyti Azotinių trąšų gamyklos trečios eilės gamybinių ir pagalbinių pastatų, poliklinikos. Rekonstravo Anykščių katilinę, išplėtė vandenvietę. 1976 pervestas toliau dirbti į Vilniaus respublikinį gelžbetoninių konstrukcijų trestą vyriausiojo inžinieriaus pavaduotoju statybai. Vadovavo vandentiekio bokštų, grūdų elevatorių, trąšų silosinių sandėlių, vandens valymo įrenginių statybas visoje Lietuvoje. P. Malinauskas – vienas iš monolitinės statybos iniciatorių Lietuvoje. 1981 Vilniuje buvo įkurta Monolitinės statybos valdyba, kurios viršininku paskirtas P. Malinauskas. Valdybos pastatyti daugiaaukščiai pastatai pagyvino Vilniaus naujų rajonų kraštovaizdį. Nuo 1988 perėjo prie mokslinio darbo. 1990 sukūrė statybos firmą UAB „Dubingiai“, tapo jos direktoriumi. Dirbdamas gamybinį darbą, P. Malinauskas toliau gilino mokslines žinias Vilniaus Gedimino technikos universitete, 1981 įgijo inžinieriaus-ekonomisto diplomą. 1994 baigė studijas pagal JAV Hendersono universiteto programą ir įgijo verslo vadybos magistro diplomą. Įgytas gamybos ir mokslo žinias apibendrino disertacijoje, kurią apgynė 1995 ir įgijo Technikos mokslų daktaro laipsnį. 1995 buvo pakviestas į VGTU Statybos technologijos ir vadybos katedros docento pareigas. Studentams dėstė specialiųjų statinių statybos technologiją, statybos darbų organizavimą, statybos vadybą. 1998–2008 VGTU Kapitalinės statybos direkcijos direktorius, 2010–2018 vykdė sveikatos ir kitų objektų statybos techninę priežiūrą.

Nuo 1996 padėjo atestuoti statybos ir statybos techninės priežiūros vadovus. Moksliniuose leidiniuose paskelbė 30 publikacijų, statybos klausimais pranešimus skaitė daugelyje tarptautinių konferencijų. Kartu su bendraautoriais parengė vadovėlį aukštųjų mokyklų studentams „Statybos procesų technologija“.

Vytautas Matas Mankeliūnas. Gimė 1912 07 27 Jiezne. Kunigas, psichologas. Mokėsi Aukštadvario vidurinėje mokykloje, Alytaus gimnazijoje ir Kauno tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje. 1936 08 02 įšventintas į kunigus. Vytauto Didžiojo universiteto teologijos–filosofijos fakultete, studijavo teologiją ir apgynė disertaciją „Kultūros ir religijų santykiai“. 1938 10 29 gavo teologijos daktaro laipsnį. 1937–1940 gilino žinias Grigaliaus universitete Ròmoje, Liuvèno universitete Belgijoje. 1939–1940 dirbo Kaišiadorių vyskupijos kurijoje. Vokiečių okupacijos metais buvo Kauno kunigų seminarijos profesorius ir prefektas, Teologijos fakulteto asistentas. 1944 pasitraukė į Vakarus ir dirbo sielovados darbą lietuvių stovykloje Mùndelheime, kurį laiką buvo „Lux“ leidyklos vadovu. 1948 emigravo į Kolumbiją, mokėsi Ksavero universitete Bogòtoje, čia apgynė disertaciją ir gavo filosofijos daktaro laipsnį. 1948–1952 dirbo Bogotos ispaniškose parapijose, nuo 1957 – lietuvių kolonijos kapelionas. 1957–1982 profesoriavo Bogotos ir kituose Kolumbijos universitetuose, dėstė filosofiją ir psichologiją. 1952–1983 – Psichologijos departamento direktorius. Leidinio „Psichologia de la Motivacio“ (1982) autorius ir redaktorius. 1976 apdovanotas tautine Kolumbijos premija; psichologų draugija jam suteikė „Premio Nacional de Psichologia“ žymenį. 1957–1982 buvo Bogotos lietuvių kolonijos kapelionas. Parašė apie 40 mokslinių straipsnių ispanų kalba. Buvo Kolumbijos psichologų etikos redagavimo komisijos pirmininkas. Mirė 1993 12 21 Bogotoje.

Jurgis Mikaila. Gimė 1909 04 09 Padriežiškių k. Mechanikas inžinierius, visuomenininkas. 1929 baigė Prienų gimnaziją, 1928–1929 – šios gimnazijos ateitininkų kuopos pirmininkas. 1929–1933 – korporacijos „Kęstutis“ pirmininkas, Ateitininkų šalpos fondo vedėjas. 1930 uždraudus moksleivių ateitininkų organizacijos veiklą, prieš tai protestavo. Už tai kalintas Kauno kalėjime. 1929–1935 studijavo Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Technikos fakultete, kurį baigė ir įgijo inžinieriaus mechaniko profesiją. 1935–1937 dirbo Kauno ginklų dirbtuvių inžinieriumi, 1938–1940 – Lìnkaičių ginklų dirbtuvių sviedinių gamybos skyriaus vedėju, technikos skyriaus viršininku. Daug prisidėjo prie šių dirbtuvių projektavimo ir įrengimo, aprūpinant Lietuvos kariuomenę šoviniais, sviediniais, minomis, granatomis. Nuo 1940 – VDU Technikos fakulteto asistentas, vėliau – vyresnysis dėstytojas, nuo 1942 – adjunktas. Dėstė mechaninę braižybą, vedė mašinų elementų ir mašinų teorijos pratybas. 1941 Lietuvos laikinosios vyriausybės Pramonės ministerijos Gamybos departamento direktorius, 1942–1944 – Lietuvos ūkio rūmų Pramonės skyriaus

vedėjas. 1944 pasitraukė į Vakarus; iš pradžių į Austriją, o karui pasibaigus – į Vokietiją. 1946 Mèmingene lietuvių pabėgėliams įkūrė gimnaziją, jai vadovavo, dėstė matematiką. 1949 persikėlė į JAV, apsigyveno Detroite. 1950–1952 – bendrovės „Douglas Tool“ konstruktorius, kontrolierius, 1953–1955 korporacijos „Chrysler“ vyresn. konstruktorius, 1955–1974 – korporacijos „General Motors“ Vòrene, Mìčigane, technikos centro vyresn. inžinierius. Tyrinėjo medžiagų atsparumą, vibraciją, konstravo ir tobulino automobilių spyruokles (išradimo autorius). Paskelbė straipsnių „General Motors“ leidinyje, Amerikos automobilių inžinierių žurnale „SAE“. 1949–1950 – Detroito ateitininkų sendraugių kuopos pirmininkas. 1955 – „Dainavos“ jaunimo stovyklos steigėjas ir Statybos komiteto pirmininkas, 1962–1965 – Ateitininkų sendraugių sąjungos Centro valdybos vicepirmininkas. Jis glaudžiai bendradarbiavo su JAV senatoriais, surengė aukų rinkimą, už kurias pastatė paminklą prof. K. Pakštui, Čikagoje išleido J. Ereto monografiją apie K. Pakštą (1970). Su kitais įkūrė JAV Lietuvių bendruomenės Detroito apylinkę; 1954 – šios apylinkės pirmininkas, 1955 – vicepirmininkas. Detroito šv. Antano parapijos komiteto lietuvių kalbos teisėms ginti (1966–1967) ir JAV 200 metų sukakties Detroito lietuvių komiteto (1976) pirmininkas. 1979–1985 Bendrojo Amerikos lietuvių fondo (BALF) direktorius. Lietuvių enciklopedijos rėmėjas ir daugelio straipsnių autorius. Mirė 2010 03 28 Pùtname.

Vincas Mikaila. Gimė 1923 07 14 Pìkelionių k. Geologas. Mokėsi Jiezno VI skyrių mokykloje, kurią baigęs mokslus tęsė Alytaus aukštesniojoje trejų metų amatų mokykloje. Čia išmoko šaltkalvio specialybės. 1945 išvyko į Vilnių, kur 1946 baigė Jaunimo gimnaziją. 1951 baigė Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultetą ir įgijo geologo profesiją. Dar mokydamasis pradėjo dirbti laborantu Lietuvos mokslų akademijos Geologijos ir geografijos institute. Nuo 1951 – Instituto jaunesnysis mokslinis bendradarbis, savarankiškai vykdęs respublikos naudingųjų iškasenų tyrimus. Parengė ir apgynė disertaciją „Lietuvos limnoglacialinių baseinų sąrangos litologija bei geochronologija vėlyvojo ledynmečio atsitraukimo metu“. 1961 jam suteiktas geologijos–mineralogijos mokslų kandidato laipsnis. 1966 – vyresnysis mokslinis bendradarbis. Nuo 1962 – Aukštojo ir spec. vidurinio mokslo ministerijos inspektorius mokslo reikalams. 1964 grįžo dirbti į Geologijos institutą vyresniuoju moksliniu bendradarbiu, 1975–1981 – fizinių ir cheminių tyrimų laboratorijos vadovu, vyresniuoju moksliniu bendradarbiu (iki 1991). Buvo ilgametis Geologijos instituto Mokslinės tarybos ir „Žinijos“ draugijos narys. Per 40 darbo metų parengė ir paskelbė spaudoje 86 mokslinius straipsnius, paruošė dešimtis ataskaitų apie šalies naudingąsias iškasenas, daugiausia apie keramines žaliavas ir jų racionalų panaudojimą bei statybinių medžiagų asortimento plėtrą. Dalyvavo daugybėje mokslinių konferencijų, parašė per 50 mokslo populiarinimo straipsnių į žurnalus

ir dienraščius. Apdovanotas Garbės raštais, jam suteiktas Lietuvos geologų sąjungos Garbės nario vardas nr. 1. Mirė 2016 02 26, palaidotas Vilniuje, Karvėliškių kapinėse.

Domicelė Mikalauskaitė. Gimė 1923 11 25 Sobuvos k. Biologė. Jau devynerių metų baigė pradžios mokyklą, po to mokėsi Aukštadvario progimnazijoje, Alytaus gimnazijoje, kurią baigė 1941. 1941–1947 mokėsi Vilniaus universiteto Medicinos fakultete. Šio fakulteto Fiziologijos ir biochemijos katedros vyresniosios laborantės asistentė (1947–1954). 1954 apgynė biologijos mokslų kandidato disertaciją „Vitamino C įtaka kraujo plazmos baltymams“. 1954–1961 – Higienos instituto skyriaus vedėja. VU medicinos fakulteto dėstytoja (1954–1962), docentė (1962–1967), katedros vedėja (1967–1988), profesorė (1989–1993). Jos tyrimuose ir darbuose buvo atskleista vitamino C įtaka kraujo baltymų apytakai. D. Mikalauskaitė 1966 apgynė biologijos mokslų daktaro disertaciją „Askorbo rūgšties įtaka kraujo baltymų apykaitai“. Parašė per 300 mokslinių ir kitokių straipsnių, vadovėlį „Fiziologija“ (su bendraautoriais), už kurį suteikta valstybinė premija. Kitos knygos: „Sveika mityba“ (1960), „Mityba“ (1986), „Kraujo sistemos fiziologija“ (1989, su bendraautoriais), „Sveikos mitybos paslaptys“ (1990, su bendraautoriais), „Mineralinių medžiagų reikšmė žmogaus mitybai“ (1997), „Suaugusių žmonių energijos apykaita ir fiziologiniai maisto medžiagų poreikiai“ (1999), „Profilaktinė mityba“ (2003). Reikšmingesni straipsniai: „Mityba ir kai kurios rekomendacijos Lietuvai jungiantis į ES“ (2003), „Ar bus sutramdyta ateroskleroze?“ (2005), „Mitybos įtaka DNR metilinimui bei aterosklerozės atsiradimo ir plėtotės slopinimui“ (2005), „Česnakai ir jų preparatai medicinoje“ (2006). 10 metų pagal VU ir VDR Mitybos instituto sutartis vadovavo ir vykdė mitybos mokslinius darbus, prie VU Fiziologijos ir biochemijos katedros organizavo Žmogaus racionalios mitybos laboratoriją ir jai vadovavo (1975). Įkūrė respublikinį mitybos problemų centrą, buvo jo mokslinės tarybos pirmininkė. Ilgametė mokslinės tarybos „Medicininės mitybos problemos“ prezidiumo narė, mokslinio žurnalo „Voprosy pitanija“ redakcijos tarybos narė. Nusipelniusi mokslo veikėja (1983). Medicininių česnakų preparatų gamybos Lietuvoje sumanytoja (2006–2007). Parengė tris respublikines programas sveikai Lietuvos gyventojų mitybai rengti. Mirė 2020 02 09.

Stanislovas Moravskis (Stanisław Morawski). Gimė 1802 07 22 Mickūnuose, Vilniaus r., Lenkijos karaliaus ir Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio iždininko, įžymaus ir įtakingo žmogaus, Apolinaro Moravskio šeimoje. Iš profesijos gydytojas, iš pašaukimo rašytojas. Be to – istorikas, etnografas, filosofas, dailininkas. Vaikystę praleido Jiezno valsčiuje, Jùndeliškėse (Ustrònės dvare). Kilmingas jaunuolis mokėsi Kauno Jėzuitų gimnazijoje, vėliau tėvo verčiamas penkerius metus studijavo medicinos mokslus Vilniaus universitete. Besimokydamas bendravo su poetu

Adomu Mickevičiumi, priklausė slaptam filomatų–filaretų sąjūdžiui. 1823 apgynė daktaro disertaciją. Jam pavyko išvengti filaretų teismo 1824 ir tremties. Neiškentęs valdingo tėvo charakterio, išvyko dirbti į Sankt Peterburgą, smarkiai plušo Pavolgyje, kur siautė choleros epidemija. Už tai buvo apdovanotas šv. Anos ordinu. Po tėvo mirties 1838 grįžo į Lietuvą ir apsigyvenęs Ustronėje. Likusį gyvenimą skyrė mizantropijai ir kūrybai, todėl buvo pramintas „Ustronės atsiskyrėliu“. Pasitraukė iš visuomeninio gyvenimo, užveisė sodą, augino ir platino jurginus. Rašymas jam teikė didelį malonumą. Rašė atsiminimus apie Vilniaus, Peterburgo laikus, pažintas asmenybes, apylinkės bajorus, istorinius filosofinius apmąstymus, satyrinius scenos kūrinius, rinko liaudies dainas, užrašinėjo aplinkinių valstiečių papročius. Leido daug medicinos populiarinimo straipsnių. Save laikė lietuviu, nors rašė lenkiškai. Labai gyvai ir vaizdžiai mokėjo charakterizuoti žmones. S. Moravskis istorijoje išliko kaip vienas talentingiausių XIX a. memuaristų. Atidžiai sekė įvykius Europoje. Lankydamasis Paryžiuje, klausėsi filosofo Furjė paskaitų, buvo bene pirmasis Lietuvos konservatorius. Mirė 1853 10 06. Palaidotas Nemajūnų kapinių koplyčioje.

Ona Nosevičienė (Šaulinskaitė). Žurnalistė. Gimė ir augo Kašonysė. Ten baigė pagrindinę mokyklą, vėliau – Jiezno vidurinę. VU baigė žurnalistikos studijas. Lietuvos žurnalistų sąjungos Kelionių žurnalistų klubo narė. Žurnalo „Kelionės ir pramogos“ redaktorė. Mato Šalčiaus premijos laureatė.

Kristupas Zigmantas Pacas. Gimė 1621. Grafas, vienas žymiausių visų laikų Lietuvos valstybės veikėjų. Jiezno bažnyčios fundatorius, rūmų statytojas ar atnaujintojas, menų mecenatas. LDK pakanclerio Stepono Paco sūnus. Su broliu Eustachijumi 1632–1639 studijavo Krókuvoje, vėliau – Paduvos bei Perùdžos universitetuose Italijoje. Dažnai lankydavo Montis Coronae kamaldulių eremą ir susidomėjo šių atsiskyrėlių gyvenimu. Nusprendęs panašų vienuolyną įkurti Lietuvoje, tam parinko Pažaislį, į kurį 1664 atsivežė vienuolius iš Italijos. Iš šios šalies buvo pakviesti ir statybininkai. Kaip gabus valstybininkas Vilkaviškio seniūno buvo pakeltas LDK vėliavininku, 1656 – pakancleriu, o 1658 – didžiuoju kancleriu. 1660 buvo LDK valstybės įgaliotiniu, pasirašant Olývos taikos sutartį su Švedija, kuria užbaigtas Šiaurės karas. Turėjo didelę įtaką Jono Kazimiero Vazos dvare, dar didesnę įtaką darė kitam valdovui – Mykolui Kaributui Višnioveckiui, iš esmės valdė LDK. Rūpinosi Lietuvos savarankiškumu. Jo pastangomis 1673 priimtas nutarimas kas trečią bendrą Abiejų Tautų Respublikos seimą rengti Gardine (LDK žemėse). Mirė 1684 01 20 savo rūmuose prie Varšuvos, nespėjęs pamatyti iki galo pastatyto vienuolyno Pažaislyje, kuriame ir buvo palaidotas.

Ona Petkevičiūtė. Gimė 1951 02 10 Žideikonyse. Keramikė, pedagogė, ilgametė Vilniaus dailės akademijos dėstytoja, docentė.

1976 baigė Lietuvos dailės institutą. Nuo 1983 Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Nuo 1988 dėstė Vilniaus dailės akademijoje. Nuo 1974 dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsienyje (Estijoje, Latvijoje, Suomijoje, Rusijoje, Graikijoje, Vokietijoje); surengė daugiau kaip 10 individualių parodų, dalyvavo 121 grupinėje parodoje.

Menininkė sukūrė unikalių meninių indų, servizų, pano interjerams, papuošalų. Kūriniai meistriškai žiesti, lipdyti arba formuoti. Nuo 2010 keramikė eksperimentuoja su aukštų temperatūrų degimo baltu šamotiniu moliu. Įvairiai varijuojamų piestos, ritinio, disko arba rutulio formos kūriniai pagyvinti faktūriškomis žiedimo rievėmis, ažūru, raižymu, spalvinto molio masės inkrustacijomis, medžio, metalo elementais. Parengė keramikos dizaino ir dirbinių ruošimo neformalaus ugdymo programą ir metodinę medžiagą judėjimo negalią turintiems žmonėms (2007). Parengė tradicinės keramikos mokymo programą ir metodinę medžiagą (su Marija Karaliūte, 2009; pagal ją 2010 išleista knyga „Tradicinės keramikos mokymo pradmenys“, sukurtas edukacinis filmas „Molio kelias“). O. Petkevičiūtės kūrinių turi Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Vilniaus dailės akademijos muziejus.

Petras Gediminas Pempė. Gimė 1921 01 15 Juodaviškių k. ūkininkų Ievos Klimavičiūtės ir Petro Pempių šeimoje. Petras Gediminas buvo pirmasis vaikas. Vėliau gimė sūnūs Algimantas, Vytautas ir duktė Elvyra. Visi vaikai turėjo gabumų menui, dailei. Tam matyt turėjo įtakos mama Ieva Pempienė, kuri buvo unikalių meninių sugebėjimų audėja. Gedimino brolis Algimantas, dailininkas savamokslis, daug metų dirbo Jiezne buitinių paslaugų kombinate dailininku. Sesuo Elvyra pripažinta ir žinoma liaudies meistrė – audėja, velykinių kiaušinių margintoja. Daug jos audinių – lovatiesių, juostų, velykinių margučių yra Nacionalinio Lietuvos dailės muziejaus fonduose ir ekspozicijoje. Brolis Vytautas tapo matematiku, matematikos mokytoju. Pradžios mokyklą G. Pempė baigė Jiezne, 1934 įstojo į IV gimnazijos klasę. 1939 baigė Alytaus valstybinę gimnaziją. Mokydamasis gimnazijoje gyveno sunkiai, turėjo užsidirbti pragyvenimui, nes tėvai nelabai galėjo padėti. Mokslo metų laikotarpiu mokė jaunesnius mokinius, o vasaromis dirbo medelyne, kartu su broliais ir seserimi padėdavo tėvams atlikti ūkio darbus. 1939 įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją Dotnuvoje. Studijuodamas dirbo daug piešdamas ir braižydamas, taip užsidirbdamas pragyvenimui. 1942 įsidarbino Dotnuvoje, augalų apsaugos stoties fitopatologu, bet ir toliau piešė spalvotus paveikslus, plakatus, rengė spaudai įvairias iliustracijas. 1944 nuo sovietų okupacinės kariuomenės slapstėsi Dotnuvos rajone pas pažįstamus žmones. 1945 atvyko į Kauną ir įsidarbino Respublikinėje karantino inspekcijoje fitopatologo pareigose. Nuo 1947 pradėjo dirbti ir Kauno DDG „Dailės“ kombinate, 1948 perėjo dirbti į Vilniaus „Dailės“ kombinatą nuolatiniam darbui dailininku-šriftininku. Šalia išpildomųjų darbų pradeda dirbti

ir kūrybinį darbą. Nuo 1960 bendradarbiavo su leidykla „Šviesa“, parengė apie 40 darbų, daugiausiai viršelių vadovėliams. Nuo 1960 dalyvavo parodose. 1964 metais sukuria legendinį firminį ženklą „Šviesos“ leidyklos logotipą – žygiuojantį mokinuką su kuprine. Dalyvavo Kauno dailininkų parodose pristatydamas ekslibrisus, meninio šrifto atspaudus, firminius ženklus, knygų iliustracijas ir viršelius. Kaligrafija yra viena iš menininką geriausiai reprezentuojančių sričių – G. Pempė vadinamas šrifto virtuozu. „Poezijos pavasario“ paukštelis tapo ryškiu kultūrinio gyvenimo simboliu.

Atskirą vietą dailininko kūryboje užima knygų, skirtų Lietuvos gamtai, iliustracijos. 1984 G. Pempė iliustravo leidinį „Lietuvos žuvys“, kuris pelnė gražiausios „Mokslo“ leidyklos knygos titulą. 1980–2008 metais dailininkas parengė spaudai virš 350 knygų viršelių, dalyvaudamas respublikiniuose konkursuose ir laimėdamas juos, sukūrė kelias dešimtis Lietuvos pašto ženklų, apie 100 ekslibrisų. 1991, 1996, 1999 (kartu su sūnumi), 2001 buvo surengtos jo kūrybos personalinės parodos Kaune bei Vilniuje. G. Pempės gausų kūrybinį palikimą (apie 4 000 įvairių darbų) dailininko šeima padovanojo Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui.

Vytautas Povilaitis. Gimė 1927 03 24 Jiezne. Tapytojas. 1944 baigė dailės mokyklą Kaune. Mokėsi ir 1950 baigė Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutą, bet negavo diplomo dėl politinių priežasčių. Peizažo „Uoste“ (1961), figūrinės kompozicijos „Donelaitis su būrais“ (1965), dešimčių abstrakčių tapybos darbų autorius. Sukūrė „Neringos“ kavinės Vilniuje (1959, su V. Jankausku), „Kauno svetainės“ (1964) skulptūrinį dekorą. Tai dekoratyvūs, konstruktyvūs kūriniai. Peizažai aiškaus plano, ryškių, harmoningų spalvų. Daugiau kaip 30 jo darbų saugojama Kauno modernaus meno fondo kolekcijoje. Mirė 2009 05 17 Kaune. Kauno modernaus meno fondas apie V. Povilaičio gyvenimą ir kūrybą sukūrė trumpametražį filmą „Visas gyvenimas – tapyba“ (2019).

Juozas Purickis. Gimė 1883 04 19 Pìkelionių k. Kunigas, publicistas, valstybininkas. 1892–1895 lankė ir baigė pradžios mokyklą Jiezne, vasaromis piemenavo tėvo ūkyje. 1904 įstojo į Kauno Žemaičių kunigų seminariją, kur pasireiškė ir kaip gabus literatas, domėjosi Lietuvos istorija, socialiniais mokslais. Mokslus tęsė Petrapilio dvasinėje akademijoje. 1912 ją baigė teologijos magistro laipsniu. Po to tobulinosi Šveicarijoje, katalikiškajame Fribūro universitete: 1913–1918 studijavo istoriją, filosofiją ir visuomenės mokslus. 1919 gavo filosofijos daktaro laipsnį. 1918 kooptuotas į Lietuvos Tarybos narius, po metų paskirtas pirmuoju Lietuvos pasiuntiniu Vokietijoje. 1920 išrinktas į Lietuvos Steigiamąjį Seimą. 1920–1921 – pirmojo ministrų kabineto užsienio reikalų ministras, 1926 – Užsienio reikalų ministerijos Ekonominio skyriaus direktorius, 1927 – Teisės administracinio skyriaus direktorius. L. Želigovskiui užgrobus Vilnių, važinėjo po Vakarų

Europos valstybių sostines, įrodinėdamas Lietuvos teises į Vilnių. Pirmasis iškėlė Baltijos valstybių sąjungos idėją, veikliai dalyvavo Klaipėdos sukilime. Iš valstybinio ir politinio darbo pasitraukė 1927. Iš pradžių buvo Lietuvių krikščionių demokratų partijos narys, vėliau suartėjo su tautininkais. Įvairių visuomeninių organizacijų narys, steigėjas ir vadovas: dirbo Lietuvos šaulių sąjungoje, ekonominių studijų draugijoje, steigė Lietuvos gudų draugiją, Vilniui vaduoti sąjungą, buvo Lietuvos rašytojų ir žurnalistų sąjungos pirmininkas (1925–1929), Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas (1930–1934). Nuo 1923 iki mirties buvo vienas garsiausių publicistų, pasirašinėjo *Vygando* slapyvardžiu. Našiai bendradarbiavo „Vienybėje“, „Lietuvos aide“, „Trimite“, „Lietuvos ūkyje“, kituose leidiniuose, rašė apie lietuvių veiklą Šveicarijoje Pirmojo pasaulinio karo metu, pirmasis iš lietuvių ėmė naudotis parapijų archyvais. Leidinių „Lietuva“ (1925–1926), „Tautos ūkis“ (1930) vyriausiasis redaktorius. 1929 pašalintas iš kunigų luomo. 1933 sukūrė „Rytojaus“ spaudos akcinę bendrovę. Bendradarbiavo užsienio šalių spaudoje, išleido Lietuvos istorijos, teisės, protestantizmo istorijos Lietuvoje veikalų lietuvių, vokiečių, prancūzų kalbomis. Parašė etnografinę studiją apie Gardiną. Mirė 1934 10 25 Kaune.

Antanas Ragavičius. Gimė 1936 04 08 Būdõs k. Biologas, Laisvės kovų dalyvis. 1947 baigė Slabadõs pradžios mokyklą, toliau mokėsi Jiezno vidurinėje mokykloje. Veiklus visuomenininkas: būdamas dešimtoje klasėje, 1952 įstojo į pogrindinę antisovietinę moksleivių ir jaunimo organizaciją „Lietuvos jaunųjų partizanų Erelio būrys“, priklausė ryšininkų ir žvalgų grupei. Atskleidus organizacijos veiklą, buvo tardomas, tačiau kalėjimo išvengė. 1954 baigęs vidurinę mokyklą be teisės toliau studijuoti, pradėjo dirbti Puniõs septynmetėje mokykloje. Tik todėl, kad buvo palaikomas direktoriaus, išdirbo vienerius metus ir, gavęs „švarią“ charakteristiką, sėkmingai įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą, kurį 1960 baigė. Buvo paskirtas dirbti į Mokslų akademijos Botanikos institutą. 1962 įstojo į aspirantūrą, tyrė fermentų biosintezę mikroorganizmuose. Apgynė disertaciją biologijos mokslų kandidato (dabar – biomedicinos mokslų daktaro) laipsniui įgyti. Dirbo Biochemijos institute. 1970 tapo moderniausios tuometinės Sovietų Sąjungos mikroorganizmų biotechnologinės įmonės – Vilniaus eksperimentinės fermentinių preparatų gamyklos – Centrinės laboratorijos vedėju. 1975 laimėjęs konkursą pradėjo dirbti skyriaus vedėju Sąjunginiame taikomosios enzimologijos (dabar – biotechnologijos) institute. 1978 pradėjo vadovauti Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Probleminei laboratorijai. Kartu tyrinėjo fermentų biosintezės bakterijose procesus. Per savo mokslinės veiklos laikotarpį vienas ar su bendraautoriais paskelbė daugiau kaip 70 mokslinių straipsnių, gavo 11 autorinių pažymėjimų (patentų). Tyrinėjimų rezultatus įdiegė į gamybą Vilniaus eksperimentinėje fermentinių preparatų gamykloje. Vilniaus universiteto studentams dėstė kursus „Pramoninė

mikrobiologija“, „Mikroorganizmų augimas ir vystymasis“, „Bakterijų sistematika“. Su prof. P. Bluzmanu parašė mikrobiologijos vadovėlį, vadovavo studentų diplominiams darbams. Už aktyvią antisovietinę veiklą 2003 suteiktas Laisvės kovų dalyvio vardas.

Juozas Revuckas. Gimė 1923 09 20 Pùskelnių k., Marijampolės apskr. Pedagogas. Mokėsi Prienų „Žiburio“ gimnazijoje, kurią baigė 1941 ir pradėjo dirbti Marcinkoniŭ pradžios mokykloje (Varėnõs r.). Po metų persikėlė į Jiezno valsčių, mokytojavo Daukantŭ (1942–1943), Būdõs (1943–1944), Jiezno (1944–1945) pradžios mokyklose. 1945–1947 – Jiezno progimnazijos mokytojas. 1950 baigė Vilniaus pedagoginio instituto fizikos–matematikos fakultetą. Besimokydamas dirbo Vilniaus medicinos mokykloje matematikos mokytoju. Vėliau pradėjo dirbti Šiaulių mokytojų institute, dėstė elementariąją matematiką (geometriją) ir matematikos metodiką. Ypač domėjosi teoremų įrodymo metodika. Per daugelį metų sukauptus tyrimo rezultatus 1979 01 05 SSRS Pedagogikos mokslų akademijos institute apibendrino disertacijoje „Pratimų sistema kaip priemonė teoremų įrodymui VI klasės geometrijos kurse“. Šiame darbe sukurta nauja teoremų įrodymų mokymo sistema. Nuo 1979 05 10 Šiaulių pedagogikos instituto Matematikos katedros docentas. 1970 išleido „Geometrijos didaktinę medžiagą VII klasei“, 1975 mokymo priemonę „Pirmosios geometrijos teoremos“. J. Revuckas buvo aktyvus visuomenininkas – Švietimo ministerijos neetatinis inspektorius, „Žinijos“, matematikos draugijų narys. Buvo kuklus, santūrus, reiklus sau ir studentams, mokėjo nuoširdžiai bendrauti su aplinkiniais. Mirė 1991 06 23 Šiauliuosė.

Algirdas Sausanavičius. Gimė 1931 01 01 Pavíekšnių k. Ekonomistas. Mokėsi Užgirẽlio, Darsū́niškio mokyklose. 1949 baigė Kauno VI gimnaziją. Vėliau studijavo Vilniaus pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakultete, kurį baigęs įgijo mokytojo profesiją. 1953–1954 mokėsi Leningrãdo universiteto Ekonomikos fakultete, įgijo politinės ekonomijos dėstytojo kvalifikaciją. Po studijų išrinktas tuometinio Daŭgų rajono kolūkio „Tarybinė žemė“ valdybos pirmininku (1956–1958). 1959 paskirtas Daugų rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju kultūrai. 1963–1966 studijavo Leningrado universiteto aspirantūroje, apgynė ekonomikos daktaro disertaciją. 2000–2002 dėstė Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultete ir Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakultete. Paskaitų tematika: paslaugų ekonomika, paslaugų vadyba, rinkodara, tarptautinė prekyba, tarptautinis verslas. Nuo 2002 profesorius dirbo Vilniaus kooperacijos kolegijoje: skaitė paskaitas, vadovavo studentų diplominiams darbams. Tarpininkavo rengiant naujas studijų programas, ieškant socialinių partnerių, organizuojant studentų išvykas į užsienį. Prof. A. Sausanavičius parengė ir išleido vadovėlį „Paslaugų vadyba“ (2002), kartu su R. Dedelaite – „Kaimo turizmo įmonės kūrimas.

Mokymo knyga“ (2006). Parašė ir paskelbė per 100 mokslinių darbų ir straipsnių.

Irena Seliukaitė. Gimė 1954 05 21 Lìngėniškių k. Filologė, kraštotyrininkė. 1972 baigė Tverẽčiaus vidurinę mokyklą, studijavo Vilniaus pedagoginiame institute. Baigusi jį, iki 1981 dirbo Skiemoniŭ vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, užklasinės veiklos organizatore. Nuo 1981 – Lietuvos kraštotyros draugijos pirmininko pavaduotoja, 1990–2005 – pirmininkė, valdybos narė. 1989–2004 jos iniciatyva ir jai vadovaujant rengtos kompleksinės ekspedicijos po įvairias Lietuvos vietoves. Drauge su Etninės kultūros draugija surengtos ekspedicijos ir į Mãžąją Lĩetuvą, Pùnską, Seinùs, Pẽlesą. Jų rezultatas – parengtas ir Lietuvos nacionaliniam muziejui perduotas didelės apimties archyvas. Leidinio „Mūsų kraštas“ vyriausioji redaktorė, Etninės kultūros globos tarybos ekspertė. Nuo 1996 dirbo Kultūros ministerijos Profesionalų ir mėgėjų meno skyriaus vyriausiąja specialiste etnokultūrai. Už nuopelnus kraštotyrai, etninei kultūrai 2004 I. Seliukaitė apdovanota J. Basanavičiaus premija, o 2014 – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi. Mirė 2018 08 26 Vilniuje, palaidota Tverẽčiaus kapinėse.

Algis Skačkauskas. Gimė 1955 09 17 Pranãpolio k. Dailininkas tapytojas, grupės „24“ narys. Mokėsi Būdõs pradinėje (1963–1967), Kašoniŭ aštuonmetėje (1967–1971), Jiezno vidurinėje (1977–1974) mokyklose, studijavo Vilniaus dailės institute (1977–1983). Trakų 1-os vidurinės mokyklos darbų mokytojas (1983–1986). Surengė autorines parodas Respublikinėje bibliotekoje 1986, Meno darbuotojų rūmuose 1988, „Vartų“ (1991, 1998, 1999), Oslo „Skarer“ (1992), „Arkos“ (1993, 1997), „Šiaurės Atėnų“ (1993), „Lietuvos aido“ (1995), „Kauno lango“ (1998), „Baroti“ (1999) galerijose, Drùskininkuose (1993), Kėdáiniuose (1994), Molẽtuose (1998). Dalyvavo grupinėse parodose Lénkijoje, Veñgrijoje, Rùsijoje, Jugoslãvijoje, Vokietìjoje, Švèdijoje, Norvègijoje, Liùksemburge, Lãtvijoje, Prancūzìjoje, daugelyje parodų Lietuvoje, iš jų 19-oje – su grupe „24“. Respublikinės jaunųjų dailininkų parodos (1987), Vilniaus tapybos trienalės (1990), Velykinės parodos (1992) laureatas. 1995–1997 jam paskirta aukščiausio laipsnio valstybės stipendija. Apdovanotas „Vartų“ metinės parodos I premija ir „Fortūnos piršto“ prizu. Darbų yra įsigiję Vilniaus dailės, Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejai, P. M. Tretjakovo galerija (Maskva). Mirė 2009 10 23 Vilniuje, palaidotas Antãkalnio kapinėse, Menininkų kalnelyje.

Juozas Skernevičius. Gimė 1931 09 15 Kašoniŭ k. Sporto veikėjas. Baigė Jiezno vidurinę mokyklą 1951, mokėsi Lietuvos kūno kultūros institute (1951–1955). 1955–1964 Vilniaus pedagoginio instituto asistentas, 1964–1971 vyresnysis dėstytojas, 1971–1986 docentas, nuo 1986 – profesorius, 1980–1991 sporto ir sporto žaidimų katedros vedėjas. 1955–1981 Lietuvos slidinėjimo rinktinės treneris,

parengė olimpinius čempionus V. Vencienę, A. Šalną. Sportinės tematikos leidinių konkurso prizininkas (1986), LSSR nusipelnęs treneris (1967), nusipelnęs kūno kultūros ir sporto darbuotojas (1986), lengvosios atletikos (1955), slidinėjimo (1957), baidarių ir kanojų irklavimo (1959) sporto meistras, daugkartinis Lietuvos čempionas. Pirmininkavo Lietuvos sporto mokslo tarybai, 1990 kūrė Lietuvos kūno kultūros ir sporto koncepciją. 1997–2005 buvo Lietuvos sporto mokslo ekspertų tarybos pirmininkas. Vadovėlio aukštųjų mokyklų studentams „Slidinėjimas“ (1986), monografijos „Ištvermės ugdymas“ (1982), knygų „Mokome slidinėti“ (1994), „Sporto treniruotės fiziologija“ (1997), „Kalnų slidinėjimas“ (su R. Dadeliene, 2009), daugiau kaip 250 mokslinių straipsnių autorius.

Birutė Sodaitytė. Gimė 1950 Jiezne. Solistė (mecosopranas), vokalo pedagogė. Baigusi vietinę vidurinę mokyklą, 1968 įstojo į Kauno J. Gruodžio aukštesniąją muzikos mokyklą, kur pas dėstytoją A. Barniškį mokėsi dainavimo. 1972 metais įstojo į Muzikos akademiją, kurią baigė 1977. Tais pačiais metais pradėjo dirbti Kauno valstybiniame muzikiniame teatre soliste (iki 2003). Dainavo Vokietijoje, Bulgarijoje, Prancūzijoje, Latvijoje, Estijoje, Rusijoje, Baltarusijoje, JAV. Nuo 1980 dėstė J. Gruodžio konservatorijoje, nuo 1990 – Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, Kauno filiale. Jos sukurti vaidmenys operose, operetėse ir miuzikluose: Lola ir Santuca (P. Maskanjo „Kaimo garbė“), Nensi (B. Briteno „Albertas Heringas“), Suzuki (Dž. Pučinio „Madam Baterflai“), Nensi (F. fon Flotovo „Marta“), Dorabela (V. A. Mocarto „Visos jos tokios“), Madalena (Dž. Verdžio „Rigoletas“), Čipra (J. Štrauso „Čigonų baronas“), Inesa (G. Goberniko „Meile nežaidžiama“), Smeraldina (A. Kolkerio „Triufaldinas“), Sona (G. Kačelio „Piršlės išdaigos“), Olga (F. Leharo „Linksmoji našlė“). Ugdo Kauno valstybinio choro choristus, Vytauto Didžiojo universiteto Muzikos akademijos studentus.

Pranciškus Viktoras Šabasevičius. Gimė 1939 10 08 Daukantų k. Istorikas. Mokėsi Daukantų pradinėje, Kašonių septynmetėje mokykloje, 1957 baigė Jiezno vidurinę mokyklą ir pradėjo studijas Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultete. Besimokydamas paskutiniuose kursuose, dirbo Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto Etnografijos sektoriaus vyresniuoju laborantu. 1962 baigęs universitetą ir įgijęs istoriko diplomą, pradėjo dirbti Kauno r. Ežerėlio vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoju mokymo reikalams. Aktyvus kraštotyrininkas, domėjosi ir rinko liaudies kūrybą, suprojektavo stogastulpį 1863 sukilimo dalyviams atminti, kuris buvo pastatytas Kùro girioje. Nuo 1973 iki 1981 dirbo Švietimo ministerijos Pedagogikos mokslinio tyrimo institute vyresn. moksliniu bendradarbiu, vadovavo Auklėjimo problemų sektoriui. 1979 pradėjo dirbti VU Lietuvos istorijos katedroje dėstytoju valandininku. Pedagogikos mokslų daktaras (1980), docentas (1981), VU Lietuvos istorijos ir

archeologijos katedros vyresn. dėstytojas. Parengė Lietuvos istorijos skaitinius X–XII klasėms, parašė per 90 mokslinių ir publicistinių straipsnių. Keliolikos knygų, brošiūrų, mokslinių ir metodinių leidinių autorius, sudarytojas, recenzentas. Nuo 1994 – Lietuvos karo akademijos vyresn. metodininkas. Mirė 1995 01 04, palaidotas Vilniuje, Viršuliškių kapinėse.

Paulius Šiugždinis. Gimė 1912 11 18 Pėlekonių k. Agronomas. 1932 baigęs Prienų „Žiburio“ gimnaziją studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijoje Dotnuvojė ir ją 1938 baigė. Nuo 1938 10 01 mokytojavo Kvietìškio, vėliau – Alytaus žemės ūkio mokykloje. 1944 pasitraukė į Vokietiją, kur 1946–1948 mokytojavo J. Tumo-Vaižganto vardo gimnazijoje Spakenberge prie Hámburgo. 1948 persikėlė į Kanãdą, apsigyveno Èdmontone, Albèrtoje, čia dirbo Albertos universiteto dirvožemio tyrimo darbus. Aktyviai veikė Kanados Lietuvių bendruomenės Èdmontono apylinkėje, jos valdyboje turėjo įvairių pareigų. Bendradarbiavo „Nepriklausomoje Lietuvoje“ ir kitur.

Vincentas Vaičiulis. Gimė 1892 09 18 Vìščiakaimio k., Alvìto valsčiuje. Kunigas. 1911–1915 mokėsi Seinų kunigų seminarijoje. 1915 įšventintas į kunigus, paskirtas Vilkavìškio parapijos vikaru. Aktyviai dalyvavo visuomeninėje, švietėjiškoje veikloje, atgaivino „Žiburio“ draugijos skyrių, kuris išaugo į gimnaziją. V. Vaičiulis buvo „Žiburio“ gimnazijos kapelionas ir mokytojas. Vėliau tarnavo Alytuje, 1921 paskirtas Lietuvos kariuomenės 12-ojo pėstininkų pulko karo kapelionu, 1923 tas pačias pareigas ėjo 9-ajame pėstininkų pulke, 11-ajame pėstininkų pulke ir 2-ajame pasienio pulke, vėliau – 2-ajame ulonų pulke. 1924 tapo Aukštãdvario klebonu, Aukštadvario vidurinės mokyklos kapelionu. 1927 V. Vaičiuliui suteiktas prelato garbės titulas. 1928 paskirtas Jiezno parapijos klebonu. Jiezniškių dažnai vadintas tiesiog prelatu – visi žinojo, apie ką kalbama. Antrosios sovietinės okupacijos metais suimtas, ištremtas į Sìbirą, kalintas Taišèto lageryje. Grįžo į Lietuvą, gyveno Jieznė. Mirė 1960 06 06 Jiezne. Palaidotas Jiezno bažnyčios šventoriuje.

Jurgis Vaitauskas. Gimė 1938 02 09 Apušóto k. Agronomas, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras, docentas. 3 monografijų, 50 mokslinių darbų autorius ir bendraautoris.

Eugenijus Valatka. Gimė 1971 04 19 Sokoniū k. Chemikas. Baigė Jiezno vidurinę mokyklą. 1989 pradėjo studijuoti Kauno politechnikos institute. 1993 įgijo cheminės inžinerijos bakalauro laipsnį. Studijas tęsė Kauno technologijos universitete (KTU) ir Anžė universitete Prancūzijoje, ten įgijo aplinkosaugos inžinerijos magistro laipsnį. 2000 apgynė disertaciją, gavo cheminės inžinerijos daktaro laipsnį. 2000–2002 dirbo vyr. asistentu ir lektoriumi KTU Cheminės technologijos fakulteto Fizikinės chemijos (dabar – Fizikinės ir

neorganinės chemijos) katedroje. 2002–2012 šios katedros docentas, nuo 2012 – profesorius. 2006–2011 ėjo Cheminės technologijos fakulteto studijų prodekano, nuo 2011 – dekano pareigas. 2018 buvo išrinktas KTU rektoriumi. Tais pačiais metais tapo Lietuvos universitetų rektorių konferencijos viceprezidentu. Per mokslinę karjerą dalyvavo daugiau kaip 40 nacionalinių ir tarptautinių konferencijų, paskelbė per 70 mokslo darbų. Turi dalyvavimo ir vadovavimo mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) projektams patirties, yra aktyvus Tarptautinės elektrochemijos draugijos (ISE), Europos chemijos tematinio tinklo (ECTN) narys, Lietuvos chemikų draugijos pirmininko pavaduotojas.

Jonas Valatka. Ekonomistas, Lietuvos ūkio ir politikos veikėjas. Gimė 1949 m. balandžio 1 d. Sokonysė. 1967 m. baigė Kauno politechnikumą, 1973 m. Kauno politechnikos institutą, inžinierius mechanikas. 1973–1978 m. – Vilniaus 31-osios profesinės technikos mokyklos dėstytojas. 1978–1993 m. – projektavimo organizacijos vadovaujantis inžinierius, biuro viršininko pavaduotojas, viršininkas, 1993–1996 m. UAB „Kontūras“ direktorius. 1996–2000 m. – LR Seimo narys. 2002–2009 m. – VĮ „Lietuvos monetų kalykla“ direktorius. Nuo 2010 m. – UAB „Vevaldis“ verslo konsultantas, UAB „Vilniaus kontūras“ direktoriaus pavaduotojas. 1989–1999 m. – Lietuvos socialdemokratų partijos narys. Nuo 2020 m. – Krikščionių partijos narys. 1995–1997 m. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos narys. Kelių išradimų autorius.

Apie autorius

Pranas **Aleknavičius** – žemėtvarkininkas, socialinių mokslų daktaras, Lietuvos žemės ūkio universiteto docentas.

Danutė **Bajorienė** – mokytoja, bibliotekininkė.

Janina **Bartusevičienė** – mokytoja.

Algis **Bartusevičius** – inžinierius, Jiezno seniūnas.

Bernardas **Bernatonis** – JAV oro pajėgų majoras, žuvininkystės specialistas.

Dalia **Bernotaitė-Beliauskienė** – etnografė, Lietuvos nacionalinio Dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus vedėja.

Dalia **Blažulionytė** – etnologė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Sakytinės tautosakos skyriaus doktorantė.

Ramutė **Bubnienė** – mokytoja metodininkė.

Arūnas **Bubnys** – istorikas, humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinis direktorius.

Irena **Buckley (Raškevičiūtė)** – literatūrologė, Vytauto Didžiojo universiteto profesorė.

Regina **Bugorevičienė** – kartografė, istorijos, geografijos atlasų sudarytoja ir redaktorė.

Marijona **Bunevičiūtė** – Prienų rajono Jiezno paramos šeimai centro administratorė.

Birutė **Burauskaitė** – sociologė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinė direktorė (2009–2020).

Elena **Butkevičienė** – bibliotekininkė.

Alvydas **Butkus** – kalbininkas, baltistas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, profesorius, asociacijos „Lietuvos ir Latvijos forumas“ pirmininkas.

Antanas **Čiužas** – sociologas, ekonomistas, socialinių mokslų daktaras, ekonomikos mokslų daktaras.

Marius **Daraškevičius** – architektūros istorikas, architektas, humanitarinių mokslų daktaras, architektūros paveldo ekspertas.

Jurgis **Dovydaitis** – kraštotyrininkas, tautosakos rinkėjas.

Algirdas **Gaigalas** – geologas, fizinių mokslų habilituotas daktaras, Vilniaus universiteto profesorius, akademikas.

Juozas **Genevičius** – sporto dėstytojas, mokslų daktaras, docentas.

Algirdas **Girininkas** – archeologas, habilituotas mokslų daktaras, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto archeologijos grupės vadovas.

Vilma **Grigonienė** – Prienų meno mokyklos Jiezno filialo veiklos koordinatorė.

Reda **Griškaitė** – istorikė, humanitarinių mokslų daktarė.

Monografijos „Jieznas“ straipsnius parašė 89 autoriai.

Rimantė **Guobytė** – geologė, fizinių mokslų daktarė, Lietuvos geologijos tarnybos Geologinio kartografavimo poskyrio vedėja.

Angelė **Jaruševičienė** – režisierė.

Virginija **Juodytė** – filologė.

Pranas **Juozapavičius** – kraštotyrininkas, istorikas, muziejininkas, pedagogas.

Antanas **Jurkonis** – inžinierius hidrogeologas.

Virginija **Karalevičiūtė** – valstybės tarnautoja.

Bronė **Karauskienė** – ūkininkė.

Sigutė **Katkauskienė** – Prienų Justino Marcinkevičiaus viešosios bibliotekos Jiezno bibliotekos bibliotekininkė.

Paulius **Kavaliauskas** – geografas, habilituotas daktaras, profesorius, Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto katedros vedėjas.

Ričardas **Kazlauskas** – gamtininkas, biomedicinos mokslų habilituotas daktaras, Vilniaus universiteto profesorius.

Vilija **Kepežinskienė** – pedagogė.

Kęstutis **Kilkus** – geografas, hidrologas, habilituotas mokslų daktaras, Vilniaus universiteto profesorius, Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto dekanas.

Nerijus **Kisielius** – dailininkas, skulptorius.

Povilas **Krikščiūnas** – tautosakininkas, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotojas.

Danutė **Krištopaitė** – tautosakininkė, vertėja, humanitarinių mokslų daktarė.

Vytautas **Lesčius** – istorikas, Vilniaus universiteto docentas, Lietuvos kariuomenės istorijos tyrinėtojas.

Asta **Leskauskaitė** – kalbininkė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių kalbos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja.

Venantas **Mačiekus** – ekonomistas, kraštotyrininkas, „Versmės“ leidyklos redaktorius. Valstybinės Jono Basanavičiaus ir literatūrinės Juozo Keliuočio premijos laureatas, apdovanotas Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

Pranas **Malinauskas** – inžinierius, statybos inžinerijos mokslų daktaras.

Jonas **Mardosa** – etnologas, humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus pedagoginio universiteto docentas.

Vincas **Mikaila** – geologas, daktaras, Lietuvos geologų sąjungos narys.

Ona **Mikalauskienė** (**Maloškaitė**) – mokytoja.

Kazys **Misius** – istorikas, kraštotyrininkas, Kultūros paveldo centro vyresnysis specialistas, apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

Algimantas **Miškinis** – architektas, urbanistikos istorikas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras.

Kazys **Morkūnas** – filologas, humanitarinių mokslų daktaras.

Teresė **Murauskaitė** – miškininkė, kraštotyrininkė.

Aleksandras **Naudžiūnas** – mokytojas.

Daiva **Patalauskaitė** – botanikė, biomedicinos mokslų daktarė, Botanikos instituto Floros ir geobotanikos laboratorijos vyresnioji mokslo darbuotoja.

Žydrūnas **Preikša** – gamtininkas, ekologas, biomedicinos mokslų daktaras, Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos lektorius.

Juozas **Pugačiauskas** – žurnalistas, Žurnalistų draugijos atsakingasis sekretorius, centro valdybos narys, „Lietuvos valsčių“ serijos monografijos „Jieznas“ sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius.

Vykintas **Pugačiauskas** – žurnalistas, užsienio naujienų analitikas ir politikos apžvalgininkas. Apdovanotas Užsienio reikalų ministerijos garbės ženklu „Diplomatijos žvaigždė“.

Antanas **Ragavičius** – biomedicinos mokslų daktaras, Laisvės kovų dalyvis.

Nijolė **Raižytė** – rašytoja, prozininkė.

Irma **Randakevičienė** – teisininkė, mokslų daktarė, Mykolo Riomerio universiteto dėstytoja.

Valentina **Ratkevičienė** – sociologė, socialinių mokslų daktarė, Vilniaus pedagoginio universiteto dėstytoja.

Marija **Razmukaitė** – filologė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja.

Onutė **Revuckienė** – mokytoja.

Eugenija **Rimšienė** – mokytoja.

Antanas **Rupeika** – architektas.

Marija **Rupeikienė** – architektė, humanitarinių mokslų daktarė, Kauno technikos universiteto Architektūros ir statybos instituto vyr. mokslo darbuotoja.

Algirdas **Sabaliauskas** – filologas, habilituotas mokslų daktaras, profesorius, akademikas.

Anastazija **Senkutė-Pileckienė** – mokytoja, tremtinė.

Irena **Sipavičienė** – poetė, publicistė.

Roma **Skačkauskienė** – mokytoja.

Vytautas **Skebas** – istorikas, humanitarinių mokslų daktaras, XX a. Lietuvos kaimo istorijos tyrinėtojas.

Danguolė **Smalskienė** – muzikos mokytoja, Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro meno vadovė.

Vytautas **Sodaitis** – buhalteris.

Jonas **Staliulionis** – rašytojas.

Vincas **Staniulis** – žurnalistas.

Lina **Stasionytė** – kraštotyrininkė.

Jurgis **Stašaitis** – biologas, ornitologas, biomedicinos mokslų daktaras, Vilniaus universiteto docentas.

Pranas **Šabasevičius** – agrarinių mokslų daktaras.

Tadas **Šidiškis** – kartografas, žygeivis.

Ernesta **Šimkienė** – dailininkė.

Mindaugas **Tamošiūnas** – istorikas, komunikacijos specialistas.

Vytautas **Tulevičius** – geodezijos inžinierius, technikos mokslų daktaras, docentas, Vilniaus Vytautų klubo prezidentas.

Albina **Urbanavičienė** – bibliotekininkė.

Ingrida **Valentienė** – Jiezno kultūros ir laisvalaikio centro meno kolektyvų, folkloro ansamblių vadovė.

Asta **Venskienė** – etnologė, humanitarinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto lektorė.

Dalia **Vertinskienė** – mokytoja, kultūros darbuotoja, bendruomenės pirmininkė.

Vincas **Vinskas** – kraštotyrininkas.

Jolanta **Zabulytė** – menotyrininkė, menotyros mokslų daktarė, Vilniaus dailės akademijos Kauno dailės fakulteto lektorė.

Marija **Zaleskytė** – mokytoja.

Valerija **Žeimytė** – redaktorė.

Danutė Ona **Žilienė** – pedagogė, mokslų daktarė.

Vita **Žiūkienė** – mokytoja.

English summaries of the papers approved by the *Lietuvos Valsčiai* Monograph Series Lithuanian Local Researches Commission for Scientific Works

Flora in Jieznas Environs

Daiva Patalauskaitė

In summer of 2006, a survey has been carried out in Jieznas environs in order to elucidate the sites most valuable from the viewpoint of biodiversity. The area was surveyed by a route method. Descriptions of communities have been made in natural ecosystems based on the principles used by the Braun-Blanquet school for the investigation of vegetation and its classification.

A major part of Jieznas environs is notable for a picturesque hilly relief, but the distribution of communities of natural vegetation is uneven. The highest concentration of natural communities, as well as biodiversity, was observed in the valleys of the Nemunas and Verknė rivers. There are forest and meadow communities belonging to fertile meadow alliances consisting of *Molinio-Arrhenatheretea elatioris* class plants such as *Arrhenatherion elatioris* and *Calthion palustris;* verge and open areas in forest plots, as well as those of slope meadow communities *Trifolio-Geranietea sanguinei*) class with *Trifolion medii* and *Geranion sanguinei* alliances; steppe meadow *Festuco-Brometea erecti* class; large helophytes and *Phragmitetea australis* class; *Phragmition australis* and *Magnocaricion elatae* alliances, as well as *Sedo-Scleranthetea* and broad-leaved forest (*Querco-Fagetea sylvatici*) classes. Different-size natural communities of meadows, low bogs and shrubs survived only at the inaccessible sites on lake coasts: Jieznas, Pečiauskai and at small lakes between Kašonys and Dukuronys in the northern area. There are larger areas of communities belonging to large helophytes and *Phragmitetea australis* class *Magnocaricion elatae* alliance as well as fertile meadow *Molinio-Arrhenatheretea elatioris* class *Calthion palustris* alliance. The rest part of the territory has most often just small fragments of natural meadows and low bogs in the depressions among the hills.

Birds and their habitats in Jieznas Environs

Jurgis Stašaitis, Žydrūnas Preikša

Ornithological research was carried out in Jieznas Neighbourhood (Prienai District), which is characteristic of diverse and mosaic landscape: arable land, grassland, woods, lakes, rivers and streams, as well as many villages.

The research was conducted in 1997, 2002, 2004 and 2005. As a result, the following data were obtained: (1) the diversity of bird species was determined; (2) the density of open habitat birds per 10 ha was estimated; (3) the number of corncrakes was recorded; and (4) the inventory of white storks hatching in northern part of the neighbourhood was made. Furthermore, both the territories

and their avifauna were thoroughly investigated. Lake Kašonis, which is gradually turning into a quagmire, with the wetlands around it, appeared to be of considerable interest to the authors as abundant waterfowl, seven species of which are included in the Red Data Book of Lithuania, was found to populate it.

Therefore, the authors recommend that Lake Kašonis and its surrounding wetlands should be granted the status of a protected area.

Jieznas and Stakliškės environs pre-history

Algirdas Girininkas

Jieznas and Stakliškės area had been inhabited from the Late Palaeolithic. Traces of Swiderian Culture have been detected in the area of the Pelekonys Village. Mesolithic people, traces of which were detected in Pelekonys Village and on the banks of the Alšyčia River, belonged to the Nemunas (Janislawice) Culture. Traces of Neolithic life have been found mainly at the river banks of Nemunas and Verknė. Traces of local dwellers attributable to the Neolithic Nemunas Culture and those of migrants belonging to Globular Amphora and Corder Ware cultures have been detected. The end of the Bronze Age is reflected in the area of the former Baudėjai Manor, where bronze artefact treasure has been detected. Roman Age inhumation burial ground has been investigated in Medžionys Village (Stakliškės Neighbourhood). Later burial monuments–barrow cemeteries– detected in the area of the villages of Pieštuvėnai and Pramiežiai and Lielionys forest (Stakliškės Neighbourhood) and being typical of the East Lithuanian Barrow Culture–had been left by the Lithuanian tribes.

Within the area of Jieznas and Stakliškės neighbourhoods, there are 15 barrows with Pieštuvėnai and Virkininkai barrows being the oldest ones, since they might be dated as far as the 1st millennium BC and attributed to the Brushed Pottery Culture. Other barrows are typical of the 1st and the beginning of the 2nd millennia. During the whole period of the 1st millennium, the dwellers of Jieznas and Stakliškės had interacted with the more southern tribes of Yotvingians (Jotvingiai).

People of Jieznas and Stakliškės area belonged to the southern province of Lithuanian tribes being formed, and this area became the core of the Lithuanian State formed later.

The architecture of Jieznas' region

Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika

The article deals with the architecture of Jieznas' town and estate, as well as the architecture of estates' homesteads of Jieznas region. Invoking the historical and art aspect of the research, the most valuable buildings are distinguished.

Architecture of Jieznas is not very different, forms of most of the buildings cannot be characterized as original. There are not much cultural values that are established. The most valuable building is the Baroque church with the unique

windows of a shape of the violin and ornate interiors. Architecture of original graveyard gates-chapel and of the graveyard church of good proportions is distinctive. The mill is also interesting – the ground floor and one side is bricked from red bricks, and the other part is wooden. From the buildings of Jieznas' estate, cottar house with slightly changed plan structure is the most valuable. Professionally rebuilt buildings of brick traditional architecture (the pharmacy and the clinic on Vytautas' street, the boarding-school on Independence square) can be noticed. There is a plenty of wooden houses of traditional folk architecture, typical of small towns and townships. They are of simple and complex volume, with porch or mezzanine. Wooden buildings of social purpose are of monumental volume, of advanced plan structure.

Buildings of estates' homesteads of Jieznas region are worn out or reconstructed. The main living houses of the three estates' homesteads are very different. The house with mezzanine of Kašonys estates' homestead is of the most simple forms and of the best shape; its architecture is close to the houses of town-dwellers. The house of Jundeliškės estates' homestead is the typical example of traditional regional wooden estate with the portico of classicist forms. The building owes its originality to the end annex with the round walls. The house of Verbyliškiai estates' homestead distinguish for details, characteristic to the stylish architecture – expressive pilasters and rustics, wide profiled window rims. However, houses of Jundeliškės and Verbyliškės estates' homesteads are worn out and their original details disappear.

Clothing of women, men and children from the second half of the 19th century through the start of the 20th century

Dalia Bernotaitė-Beliauskienė

In general, it can be said that, according to characteristic colour combinations, patterns and decoration, the clothing of women around Jieznas and Stakliškės should be attributed to the Dzūkija tradition. Single-sided long white linen scarves are considered to be a special feature of clothing in that area. Here, as in other areas, with fashions changing at the end-19th and start-20th centuries, shirts and vests became underwear, as well as the cut and colour of skirts changed. The fabrics of warm outerwear have darkened, and the velvet edging decoration was disappearing. Clothing tailoring has become more urban fashion. However, dark aprons embroidered with colourful threads and floral patterns have been worn in this area for a rather long time. Moreover, a forehead crown (*antkaktis*) was a traditional head decoration of matrons of honour even as far as mid-20th century.

The summer clothing of men before the WWI consisted of white pants, shirt tucked over the pants and belted. Vests were worn over shirts not tucked into pants (This was also worn in the 20s of the 20th century). After the WWI, for the holidays, suits of homemade (rarely purchased) woollen dark fabric were

sewn; and the shirts were more often tucked into pants. At the same time, the wearing of black-trimmed overcoats (*sermėga*) discontinued. Noteworthy, belts not bands were used.

Wooden crosses in Jieznas environs

Jolanta Zabulytė

The article deals with the wooden crosses in Jieznas environs, as well as their shape and standing sites. The author distinguished the types of wooden crosses according to their shape and elements from the villages of Pelekonys, Subuva, Pikelionys, Nibriai, Anglininkai and Jieznas town old cemetery. The conclusions made lay emphasis on the following specific features of the wooden crosses: (1) decoration with rays and relief ornamentation, (2) a variety in profiling of the cross arms, and (3) use of decorative cast iron. These features show that majority of crosses made in 1980-1990s in Jieznas environs partly follow the traditions of the end of the 19th c. and the first half of the 20th c. The other monuments are made as interpretation of traditional forms.

Origin of Living Place Names and Their Composition in Jieznas Valsčius

Marija Razmukaitė

The article deals with the oikonyms, their origin and composition, as well as their structural features in Jieznas Valsčius, where the oikonyms originated from personal names prevail (~61 %), while those appellative or having originated from other toponyms or artificially composed were met in less numbers (~40 %). It can be also noted that the oikonomy of this valsčius (rural district) has some archaic features, since rather high number of oikonyms are of appellative origin. In compositional aspect the suffix composition type prevails.

Santrumpos ir sutrumpinimai

AB – akcinė bendrovė
AG – arklio galia
AIDS – įgytas imunodeficito sindromas (angl. Acquired Immune Deficiency Syndrome)
AKIM – aukštosios kultūros impulsai mokykloms
ALF – Atviros Lietuvos fondas
ASSR – autonominė sovietų socialistinė respublika
ASI – Architektūros ir statybos institutas
AT – Aukščiausioji Taryba
ATA – atminties įrenginių (diskų ir kt.) prijungimo prie kompiuterio standartas
ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje
ATR – Abiejų Tautų Respublika
AŽŪM – aukštesnioji žemės ūkio mokykla
BK – baudžiamasis kodeksas
BPDG – būk pasiruošęs darbui ir gynybai (sporto normatyvai)
BS – Bendrasis skyrius
CD – kompaktinė plokštelė
CK – Centro komitetas
ČDM – Nacionalinis Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejus
DŽDT – Darbo žmonių deputatų taryba
DŽDT VK – Darbo žmonių deputatų tarybos Vykdomasis komitetas
ECGL – Europos kompiuterio vartotojo pažymėjimas
ELTA – Lietuvos telegramų agentūra
ES – Europos Sąjunga
FTMC – Fizinių ir technologijos mokslų centras
GPU – Valstybės politinė valdyba (SSRS)
HES – hidroelektrinės stotis
IKT – informacinės komunikacinės technologijos
JMB – jaunieji miško bičiuliai
INRI – Jėzaus monograma
ITC – informacinių technologijų centras
IQES – internetinė sistema mokykloms
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
J. E. – Jo Eminencija
JLP – Jaunieji Lietuvos partizanai
JMB – jaunieji miško bičiuliai
JT – jungtinės tautos
JŪR – Jaunųjų ūkininkų ratelis
KAA – Kauno apskrities archyvas
KAM – Krašto apsaugos ministerija
KASP – Krašto apsaugos savanorių pajėgos
KC – kultūros centras
K. g. – Kauno gubernija
KGB – SSRS valstybės saugumo komitetas
KKI – Kūno kultūros institutas; kultūros ir kūrybinės industrijos
KPC – Kultūros paveldo centras
KP – Komunistų partija
KP CK – Komunistų partijos centro komitetas
KPI – Kauno politechnikos institutas
KTU – Kauno technologijos universitetas
KU – Klaipėdos universitetas
LAA – Lietuvos TSR archeologijos atlasas
LAF – Lietuvių aktyvistų frontas
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
LDNDKŠ – Lietuvių draugija nukentėjusiems nuo karo šelpti
LDP – Lietuvos demokratų partija
LF – Lietuvių frontas
LGGRTC – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
LHEŽ – Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
LIBIS – Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos (suvestinis katalogas)
LIIR – Lietuvos istorijos instituto rankraštynas
LIMIS – Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema
L.J.S. – Lietuvos jaunimo sąjunga
LKA – Lietuvių kalbos atlasas
LKBK – Lietuvos katalikų bažnyčios kronika
LKKA – Lietuvos kūno kultūros akademija
LKKI – Lietuvos kūno kultūros ir sporto institutas
LKP(b) – Lietuvos komunistų partija (bolševikų)
LKP CK – Lietuvos komunistų partijos centro komitetas
LKT – Lietuvių kalbos tarmės, Liaudies komisarų taryba
LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas
LLA – Lietuvos laisvės armija
LLD – Lietuvių liaudies dainynas
LLDK – Lietuvių liaudies dainų katalogas
LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas
LLKS – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis
LLTI – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
LLV – Lietuvos laikinoji vyriausybė; Lenkijos–Lietuvos Valstybė
LM – Lietuvos Metrika
LMA – Lietuvos mokslų akademija
LMKJ – Lietuvos mokytojų kvalifikacijos institutas
LMTA – Lietuvos muzikos ir teatro akademija
LNDM – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
LNMMB RKR – Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius
LOR – otorinolaringologija
LPJŠ – Lietuvos partizaninio judėjimo štabas
LR – Lietuvos Respublika
LRT – Lietuvos radijas ir televizija
LSDP – Lietuvos socialdemokratų partija
LS(T)SR – Lietuvos Sovietų (Tarybų) Socialistinė Respublika
LŠS – Lietuvos šaulių sąjunga
LTR – Lietuvių tautosakos rankraštynas

LPS Lietuvos partizanų sąjunga; Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis
L.T.S. – Lietuvos tautininkų sąjunga
LUP – Lietuvos urbanistikos paminklai
LVA – Lietuvos veterinarijos akademija
LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
LVR – Lietuvos vietinė rinktinė
LŽŪA – Lietuvos žemės ūkio akademija
LŽŪU – Lietuvos žemės ūkio universitetas
MA – Mokslų akademija
MAB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius
MB – mažoji bendrija
MGB – SSRS valstybės saugumo ministerija
MN – absoliutus aukštis nuo jūros lygio
MT – Ministrų Taryba
MTI – mokslinių tyrimų institutas
MTP – mokyklų tobulinimo programa
MTS – mašinų ir traktorių stotis
MVD – SSRS vidaus reikalų ministerija
NKGB – SSRS valstybės saugumo liaudies komisariatas
NKVD – SSRS vidaus reikalų liaudies komisariatas
NVO – nevyriausybinės organizacijos
OLP – atskiras lagerio punktas
ORS – darbininkų aprūpinimo skyrius
PDG – pasiruošęs darbui ir gynybai (sporto normatyvai)
PHARE – Europos Sąjungos ekonominės pagalbos programa
PISA – Tarptautinio studentų įvertinimo programa (angl. Program for International Student Assessment)
PIT – profesinis informavimo taškas
POW – lenkų karinė organizacija
PPT – pedagoginė psichologinė tarnyba
PS – politinis skyrius
PSPC – pirminės sveikatos priežiūros centras
PUPP – pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimas
RK – rajono komitetas
RKB – Romos katalikų bažnyčia
RPMC – regioninio profesinio mokymo centras
RSFSR – Rusijos Sovietų Federacinė Socialistinė Respublika
SA – senieji aktai
SKD – smulkaus kredito draugija
SS – apsaugos rinktinė, sukarinta nacistinės Vokietijos organizacija
SSKP – Sovietų Sąjungos komunistų partija
SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
ŠLK – Švietimo liaudies komisariatas
Š.S. – Šaulių sąjunga
ŠPI – Šiaulių pedagoginis institutas
ŠVS – Šiaurės vakarų skyrius
TBA – tarpbibliotekinis abonementas
TDA – Tautinio darbo apsauga
TLDP – Tautiškoji lietuvių demokratų partija
TSKP CK – Tarybų Sąjungos komunistų partijos centro komitetas
TSRS – Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga
TV – televizija
UAB – uždaroji akcinė bendrovė
UDK – universalioji dešimtainė klasifikacija
UNESCO – Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (angl. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UPBF – pasaulio dažasvydžio federacija
VAK – Valstybės archeologijos komisija
VDA – Vilniaus dailės akademija
VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
VGTU – Vilniaus Gedimino technikos universitetas
VIP – viešoji interneto prieiga VIPT – viešasis interneto prieigos taškas
VKP(b) – Visasąjunginė komunistų partija (bolševikų)
VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
VLSD – Vilniaus lietuvių savišalpos draugija
VPI – Vilniaus pedagoginis institutas
VPU – Vilniaus pedagoginis universitetas
VR – vietinė rinktinė
VRM – Vidaus reikalų ministerija
VšĮ – viešoji įstaiga
VU – Vilniaus universitetas
VVDI – Vilniaus valstybinis dailės institutas
VVPI – Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas
VVS (V.V.S.) – Vilniui vaduoti sąjunga
VVU – Vilniaus valstybinis universitetas
VŽF – Valstybinis žemės fondas
ŽŪB – žemės ūkio bendrovė; žemės ūkio bankas
ŽŪK – žemės ūkio komisija
ŽŪKD – žemės ūkio kredito draugija
ŽŪM – Žemės ūkio ministerija
ŽŽŪM – žemesnioji žemės ūkio mokykla
Wi-Fi – belaidžio ryšio technologijos prekinis ženklas

a – aras
a. – amžius; aikštė
a. a. – amžiną atilsį
adm. – administracija, administracinis
agr. – agronomas
akad. – akademija
al. – alėja
ap. – aprašas
apyl. – apylinkė
apyg. – apygarda
apskr. – apskritis
archit. – architektas (-ė)
asm. – asmeninis
ats. – atsakingasis
aukšt. – aukštuma
aut. – autorius

b. – byla
bal. – balandis (mėnuo)
bibliogr. – bibliografija
birž. – birželis (mėnuo)
b-ka – biblioteka
brėž. – brėžinys
brus. – baltarusių (kalba)
buv. – buvęs
b-vė – bendrovė
b. ž. – bendrinis žodis
bžn. – bažnyčia, bažnytinis
bžnk. – bažnytkaimis
cm – centimetras
cnt – centneris
d. – diena; dalis; duktė
dab. – dabartinis
dail. – dailininkas
deš., dešimtm. – dešimtmetis
dėst. – dėstytojas
dgs. – daugiskaita
d-ja – draugija
doc. – docentas
dok. – dokumentas
dr. – daktaras (mokslų)
drg. – draugas (kreipimasis)
dš. – dešinysis (intakas)
dv. – dvaras
egz. – egzempliorius
eil. – eilėraštis; eilutė
eil. nr. – eilės numeris
eksp. – ekspedicija
el. – elektroninis
etc. – (lot. et cetera – ir kita, ir taip toliau)
ež. – ežeras
f. – fondas
fak. – fakultetas
fotogr. – fotografas; fotografavo
g – gramas
g. – gatvė; giminė (gram.)
geg. – gegužė (mėnuo)
gen. – generalinis
gerb. – gerbiamasis, gerbiamas
gim. – gimęs (-usi)
gimn., g-ja – gimnazija
gyv. – gyvenantis
glž. st. – geležinkelio stotis
gram. – gramatika, gramatikos
gub. – gubernija
h – aukštis
ha – hektaras
habil. dr. – habilituotas daktaras (mokslo laipsnis)
hibr. – hibridas
ibidem (ibid) – lot. ten pat (nurodant citatų šaltinius)
iliustr. – iliustruotas
inst. – institutas
int. – intakas
inž. – inžinierius, inžinerinis
išl. – išleista
išsp. – išspausdinta
j. ltn. – jaunesnysis leitenantas
k. – kaimas; kalba
kan. – kanauninkas
kand. – kandidatas
kg – kilogramas
k-ja – komisija
kl. – klasė
kln. – kalnas
klv. – kalva
km – kilometras
kn. – knyga
kol. – kolūkis
kp – kapeika
kpt. – kapitonas
kr. – kraštas
kt. – kita; kiti
k-tas – komitetas
ktm – kietmetris
kun. – kunigas
kv. m – kvadratinis metras
l, L – litras
l. – lapas (popieriaus); laipsnis; literatūra
laikr. – laikraštis
lapkr. – lapkritis (mėnuo)
leid. – leidinys, leidimas, leidėjas
lenk. – lenkų
lent. – lentelė
liet. – lietuvių, lietuviškai
lit. – literatūra
l-kla – leidykla
lot. – lotynų (kalba)
Lt – litas
ltn. – leitenantas
m – metras
m. – metai; miręs; mokslų (prie mokslų laipsnio); moteriškoji giminė (gramatika)
m. dr. – mokslų daktaras
mėn. – mėnuo
min. – minutė, minėtas (straipsnis)
m-ja – ministerija
mjr. – majoras
m. kand. – mokslų kandidatas
m-kla – mokykla
mm – milimetras
mln. – milijonas
m. m. – mokslo metai
mok. – mokinys
mokyt. – mokytojas
moksl. – mokslinis, mokslo
mst. – miestas
mstl. – miestelis
mšk. – miškas
mškl. – miškelis
m. ū. – miškų ūkis
neg. nr. – negatyvo numeris
Nr., nr. – numeris

nuotr. – nuotrauka
org. – organizacija, organizacinis
orig. – originalas, originalus
p. – pusė, puslapis; ponas, ponia, panelė
P – pietūs
pab. – pabaiga
pagr. – pagrindinis
pan. – panašiai
par. – parapija
past. – pastatyta, pastaba
pav. – paveikslas (iliustracija); pavietas (apskritis)
ped. – pedagoginis, pedagogas
ph – vandenilio potencialas
pieš. – piešinys
pil. – pilietis
piliav. – piliavietė
pirm. – pirmininkas
pkp. – pilkapynas
plg. – palygink
plk. – pulkininkas; pelkė
plkl. – piliakalnis
plv. – palivarkas
po Kr. – po Kristaus
pr. – pradžia; prospektas; prieš; prūsų
PR – pietryčiai
prad. – pradinis, pradžios
pr. Kr. – prieš Kristų
pr. m. e. – prieš mūsų erą
proc. – procentas
prof. – profesorius
prvd. – pravardė
pv. – pieva
PV – pietvakariai
pvd. – pavardė
pvz. – pavyzdžiui
r. – rajonas
R – rytai
rb, rub. – rublis
red. – redaktorius, redakcinis
reprod. – reprodukcija
resp. – respublika
rezist. – rezistentas, rezistencinis
rež. – režisierius
rink. – rinkinys
rst. – raistas
rugpj. – rugpjūtis (mėnuo)
rugs. – rugsėjis (mėnuo)
rus. – rusų (kalba)
s – sekundė
s. – sūnus; sala; sieksnis
sav. – savaitė
saviv. – savivaldybė
sen. – seniūnas; seniūnija; senasis, senovinis
s-ga – sąjunga
sk. – skyrius
sl. – slaptai, slavų
slap., slapyv. – slapyvardis
soc. – socialinis
sov. – sovietų; sovietinis
sp. – spauda; spaustuvė
splv. – spalvotas, -a
spec. – specialus; specialybė, specialistas
sr. – sritis
str. – straipsnis
sud. – sudarė; sudarytojas
š. – šalis
Š – šiaurė
Š. – šaltinis (informacijos)
š. m. – šių metų
šnek. – šnekamosios (kalbos)
ŠR – šiaurės rytai
št. – štabas
šv. – šventas
ŠV – šiaurės vakarai
Švč. – Švenčiausiasis, -ioji
t – tona
t. – tomas
tech. – technikos
t. y. – tai yra
t. p. – taip pat
t. t. – taip toliau
tūkst. – tūkstantis
tv. – tvenkinys
ukr. – ukrainiečių (kalba)
up. – upė
upl. – upelis
u-tas – universitetas
v. – vardas; vyriškoji giminė (gramatika)
V – vakarai
vad. – vadovas; vadinamasis
val. – valanda
vas. – vasaris (mėnuo)
v-ba – valdyba
veik. – veikalas
vid. – vidurinė (mokykla); vidurinis (išsilavinimas)
vyr. – vyriausias, vyriausiasis
vyresn. – vyresnysis
vysk. – vyskupas; vyskupija
vls. (vlsč.) – valsčius
vlst. – valstybė
vnk. – vienkiemis
vns. – viensėdis
vnt. – vienetas, vienetų
vok. – vokiečių (kalba)
vtv. – vietovardis
žml. – žemėlapis
žr. – žiūrėk
ž. ū. – žemės ūkis
žurn. – žurnalas

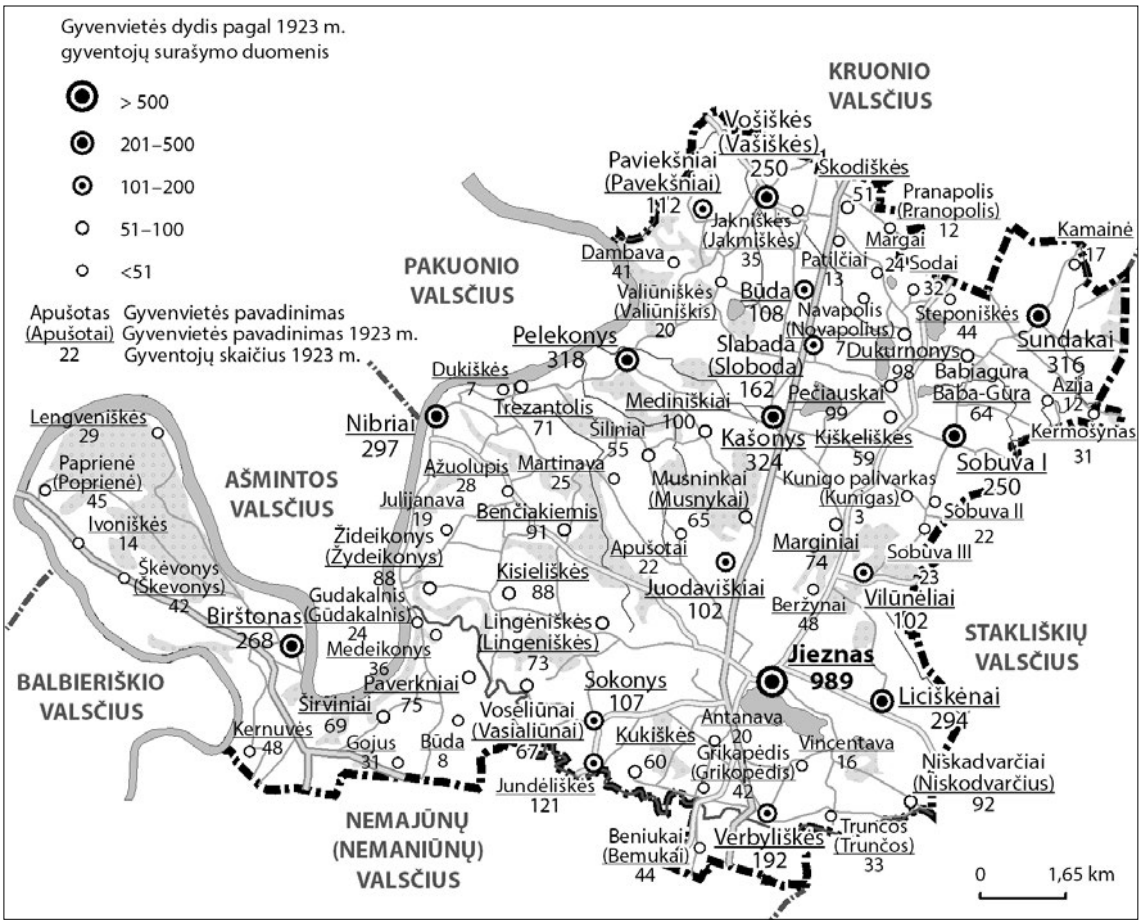

Buvusio Jiezno valsčiaus (pagal 1923 m. gyventojų surašymo duomenis) demografinis žemėlapis. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė

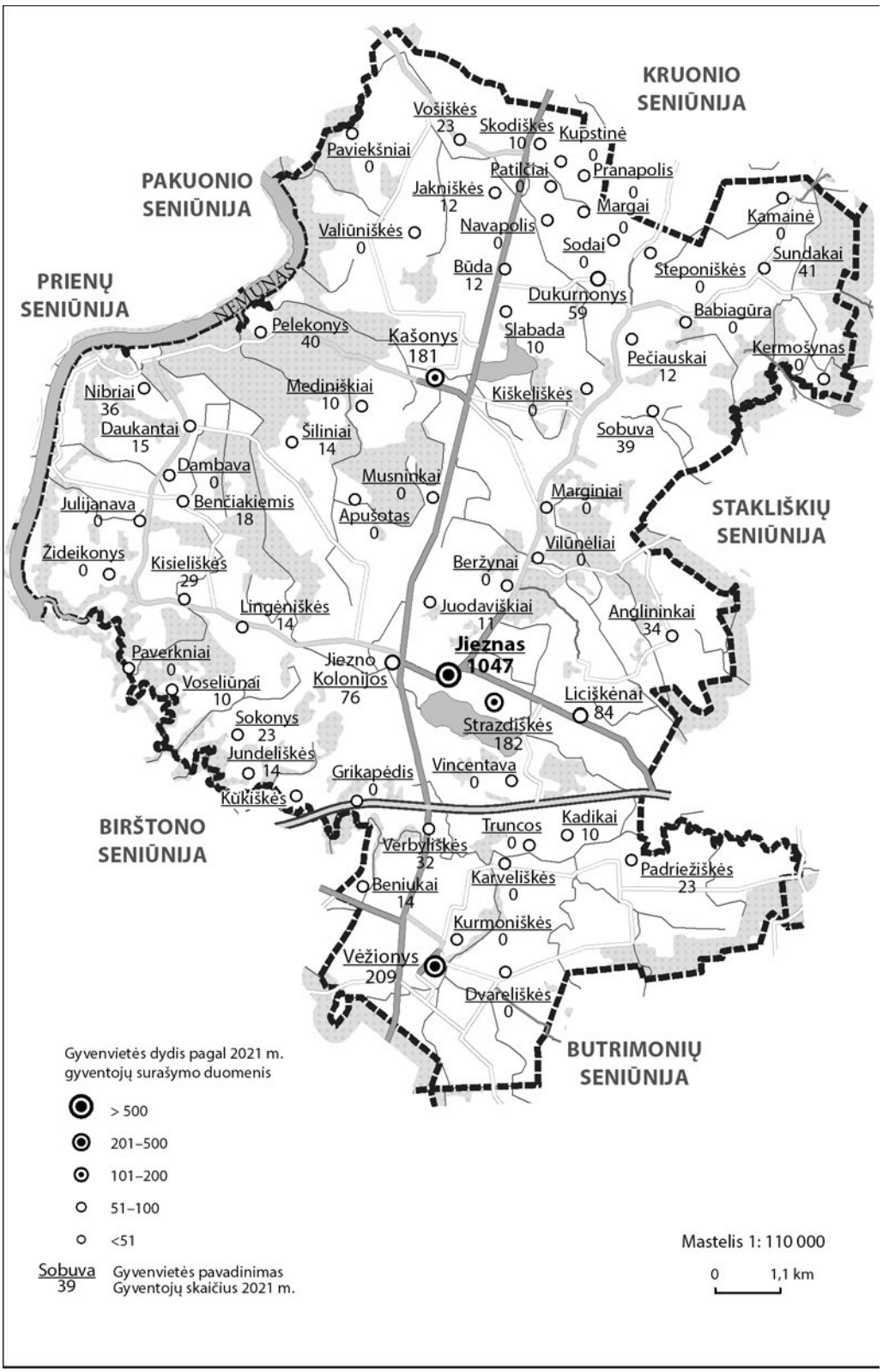

Jiezno seniūnijos žemėlapis. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė

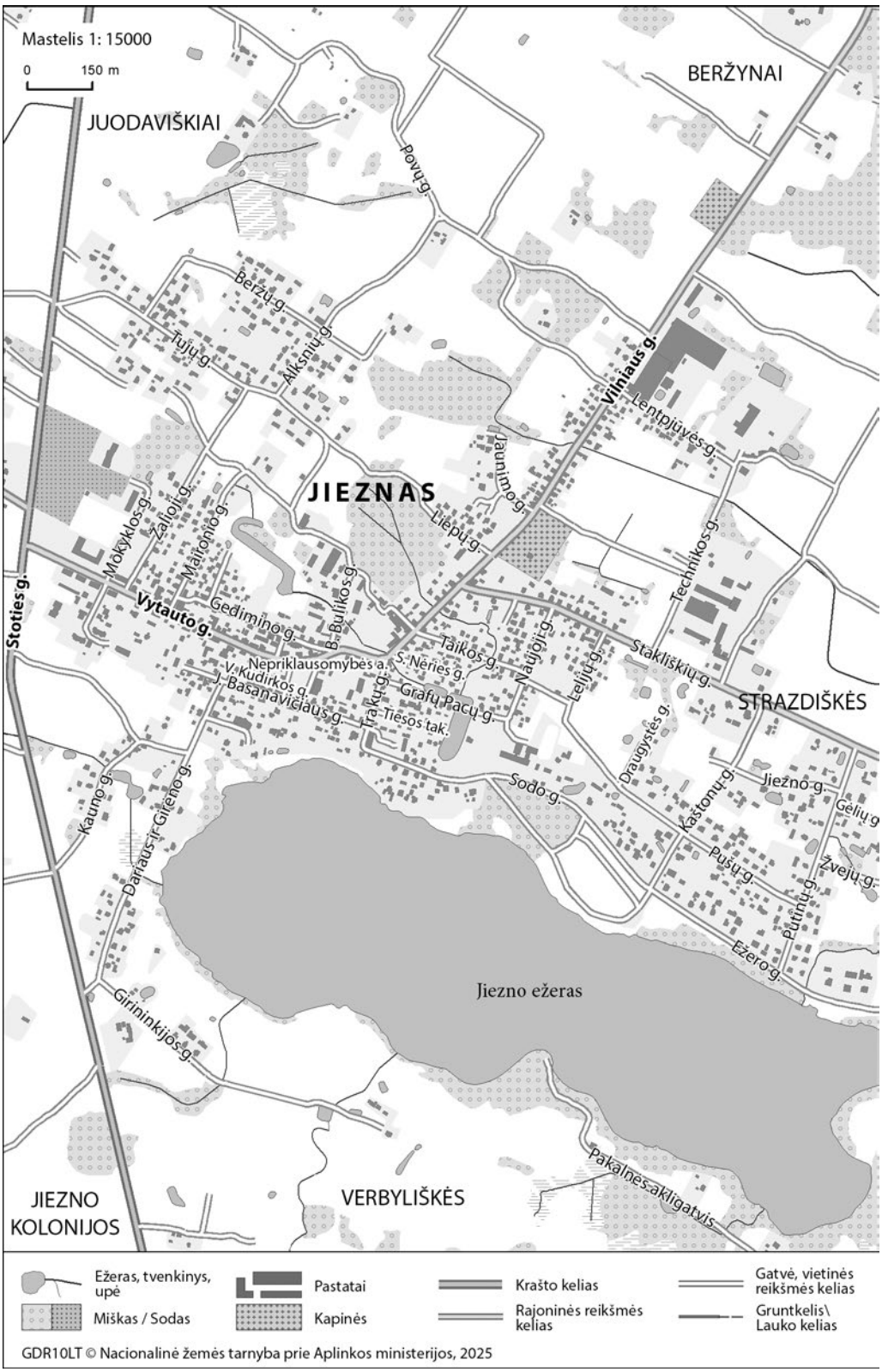

Jiezno miesto žemėlapis. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė

Dabartinė Lietuvos Respublikos siena
Lietuvos Respublikos siena 1923 m.
Apskrities riba
Valsčiaus riba
Apskrities centras
Valsčiaus centras
Mažeikiai
Telšiai
Šiauliai
Kretingą
Klaipėda
Tauragė
Rasėiniai
Šakiai
Kaunas
Vilkaviškis
Marijampolė
Židikai
Laižuva
Vegėriai
Žagarė
Skaistgirys
Kriukai
Skuodas
Ylakiai
Tirkšliai
Viekšniai
Akmenė
Kruopiai
Jūniškis
Mósėdis
Sedà
Papilė
Gruzdžiai
Gaščiūnai
Pašvitinys
Darbėnai
Salantai
Plateliai
Žemaičių Kalvarija
Nevarėnai
Trýškiai
Raudėnai
Meškuičiai
Linkuvà
Alsėdžiai
Kuršėnai
Lýgumai
Pakrúojis
Palangà
Kartena
Plungė
Stačiūnai
Klóvainiai
Žarėnai
Luokė
Kúrtuvėnai
Rozalimas
Kretingalė
Kuliai
Užventis
Šaukėnai
Radviliškis
Trušeliai
Tvėrai
Varniai
Pašiaušė
Gargždai
Váiguva
Šeduvà
Dovilai
Endriejavas
Rietavas
Šiaulėnai
Veivirženai
Baisógala
Krážiai
Kelmė
Týtuvėnai
Priekulė
Laukuva
Pašušvys
Kvédarna
Kaltinėnai
Šiluva
Grinkiškis
Švėkšna
Šilalė
Gudžiūnai
Saugos
Nemakščiai
Kintai
Skaudvilė
Žemaičių Naumiestis
Vidùklė
Betýgala
Krákės
Šilutė
Vainùtas
Batakiai
Dotnuvà
Juknaičiai
Katyčiai
Žygaičiai
Eržvilkas
Giirkalnis
Ariógala
Kėdainiai
Pérnarava
Nátkiškiai
Gaurė
Jósvainiai
Stóniškiai
Laukstargiai
Šimkaičiai
Pagėgiai
Paktupėnai
Čekiškė
Vandžiogala
Vilkyškiai
Viešvilė
Smalininkai
Jurbarkas
Raudonė
Veliuonà
Seredžius
Bábtai
Kiduliai
Gelgaudiškis
Plokščiai
Paežerėliai
Vilkijà
Slavikai
Šakiai
Lukšiai
Lekėčiai
Raudóndvaris
Sintautai
Griškabūdis
Janka
Zapýškis
Aukštóji Panemunė
Būbliai
Žvirgždaičiai
Višakio Rūdà
Garliavà
Kudirkos Naumiestis
Barzdai
Kazlų Rūdà
Veiveriai
Žalioji
Pilviškiai
Gudėliai
Antanavas
Klebiškis
Alvitas
Paežeriai
Sasnava
Priėnai
Virbalis
Kybartai
Gižai
Šunskai
Mikališkiai
Lankeliškiai
Igliškėliai
Kaupiškiai
Ketūrvalakiai
Javaravas
Balbieriškis
Pajevonys
Kvietiškis
Padovinys
Gudėliai
Bartninkai
Liudvinavas
Vištytis
Graužiškiai
Jonava
Ūdrija
Kalvarija
Krokialaukis
Krosna
Simnas
Liubavas
Raudėnis
Miroslavas
Rūdiškė
Rudamina
Meteliai
Būdvietis
Šventežeris
Lazdijai
Seirijai
Kučiūnai
Veisiejai
Lėpalingis
Druskininkai
Kapčiamiestis

M 1 : 1 400 000

Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. Tamsiau išskirtas Jiezno valsčius. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė

Apie seriją „Lietuvos valsčiai“

„Versmės“ leidykla nuo veiklos pradžios 1994-aisiais rengia ir leidžia lokalinių monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“, skiriamą Lietuvos tūkstantmečiui, minėtam 2009-aisiais, Lietuvos valstybės susikūrimo 750 metų jubiliejui (1253–2003) ir Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui (1918–2018). Kartu monografijos dedikuojamos kitoms reikšmingoms valstybės, jos miestų ir miestelių bei kitų svarbių šalies istorinių įvykių sukaktims.

Serijos pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai – XIX a. viduryje susiformavę valsčiai iki jų panaikinimo 1950 m. buvo mažiausi ir palyginti stabilūs administraciniai-teritoriniai vienetai, jungę tapačios etninės kultūros žmones, valsčių ribos paprastai atitiko ir parapijų bendruomenių ar šnektų ribas.

„Lietuvos valsčių“ serija – tai daugiatomis vienodos struktūros leidinys apie Lietuvos miestus ir miestelius, kaimus ir vienkiemius, apie jų ir jų apylinkių kraštovaizdžio raidą bei istoriją nuo seniausių priešistorinių laikų iki mūsų dienų, kovas už Nepriklausomybę, apie tradicinę kultūrą, verslus, kalendorinius ir šeimos papročius, papročių teisę, liaudies išmintį, bažnyčias, įžymius žmones, tarmių ir vietos šnektų ypatumus, tautosaką, tautines mažumas, jų papročius ir kt.

Remdamiesi žmonių atsiminimais, „Versmės“ leidyklos rengtų lokalinių tyrimų ekspedicijų bei archyvų duomenimis, mokslo studijomis, kitais rašytiniais šaltiniais bei medžiaga, kiekvieną serijos knygą rašo dideli – iki 160 autorių kolektyvai: žinomi Lietuvos istorikai, archeologai, etnologai, tautosakininkai, kalbininkai, sociologai, geologai, geografai, biologai, taip pat kraštotyrininkai, kraštiečiai, kiti autoriai. Iš viso serijai jau yra rašę daugiau kaip 3 tūkst. autorių, iš jų daugiau kaip 380 turi mokslo vardus (žr. www.versme.lt/autoriai.htm).

Išleidus „Jiezno“ monografiją, skirtą Jiezno 535-osioms metinėms (1 488 p., 2026), „Lietuvos valsčių“ seriją kartu su serijoje nenumeruotomis knygomis – dar plonais viršeliais išleista įžangine serijos knyga „Sintautai. Žvirgždaičiai“ (vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, 432 p., 1996) „„Salako kraštas“ (sudarytojai Vida Girininkienė, Robertas Jurgaitis, 420 p., 2012) bei „Pabradės“ monografijos įžangine knyga (vyriausiasis redaktorius Kęstutis Marcinkevičius, 480 p., 2017) – sudaro 46 monografijos, 61 tomas, 71 144 puslapiai, 5 750 straipsnių, kuriuos parašė 2 842 autoriai.

Anksčiau išleistos „Lietuvos valsčių“ serijos knygos: „Žagarė“ (1-oji serijos monografija; dedikuota Žagarės 800 m. jubiliejui, vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, 912 p., 1998), „Obeliai. Kriaunos“ (2-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Obelių 480 m. sukakčiai, 864 p., 1998; 2-oji laida – Obelių ir Kriaunų 500 m. jubiliejui, 1 224 p., 2009), „Plateliai“ (3-ioji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Platelių 550 m. jubiliejui, 800 p., 1999), „Žiobiškis“ (4-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Žiobiškio parapijos 200 m. jubiliejui, 1 024 p., 2000), „Širvintos“ (5-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Širvintų 525 m. sukakčiai, 776 p., 2000), „Lygumai. Stačiūnai“ (6-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Robertas Jurgaitis, Stačiūnų parapijos 90-mečiui, 896 p., 2001), „Veliuona“ (7-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė, Magdeburgo teisių suteikimo

Veliuonai 500 m. jubiliejui, 1 176 p., 2001), „Raguva“ (8-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Romaldas Samavičius, Raguvos 500 m. jubiliejui, 1 128 p., 2001), „Seredžius“ (9-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė, Seredžiaus 710 m. sukakčiai, 1 238 p., 2003), „Kvėdarna“ (10-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Kazys Misius, Kvėdarnos 675 m. sukakčiai, 1 160 p., 2004), „Papilė“ (11-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė, Papilės 665 m. sukakčiai, I dalis – 1 082 p., 2004, II dalis – 752 p., 2006), „Tauragnai“ (12-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Tauragnų 750 m. jubiliejui, 1 364 p., 2005), „Musninkai. Kernavė. Čiobiškis“ (13-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Stanislovas Buchaveckas, Musninkų 445 m., Kernavės 725 m., Čiobiškio 475 m. sukaktims, 1 304 p., 2005), „Laukuva“ (14-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Virginijus Jocys, Laukuvos 750 m. jubiliejui, 1 874 p., I dalis – 924 p., 2005, II dalis – 950 p., 2008),

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO MINĖJIMO DIREKCIJA
PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO KANCELIARIJOS

p. Petrui Jonušui
leidyklos "Versmė" vadovui
Geležinkelio g. 6, 2030 Vilnius

2001-10-24 Nr. [illegible]
2001-10-12

Patvirtiname, jog pirmoji knyga, kuriai buvo suteiktas leidimas naudoti Lietuvos tūkstantmečio jubiliejinį ženklą, buvo leidyklos "Versmė" leidžiamos serijos "Lietuvos valsčiai" pirmasis leidinys "Žagarė".

Direktorius Gediminas Ilgūnas

M. Mikelaitienė, 66 40 84

1998 m. pasirodžiusi 1-oji „Lietuvos valsčių“ serijos monografija „Žagarė“ kartu yra ir 1-oji knyga Lietuvoje, išleista su Lietuvos tūkstantmečio sukakties ženklu

Pirmąją „Lietuvos valsčių“ serijos monografiją „Žagarė“ Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui įteikia viena knygos sudarytojų ir autorių žagarietė mokytoja Romualda Vaitkienė. Žagarės 800 metų jubiliejus. 1998 m. birželio 27 d. Džojos Gundos Barysaitės nuotr.

Pasibaigus „Lietuvos valsčių“ serijos 15 metų sukakties minėjimo ir naujausių 2009-aisiais išleistų monografijų pristatymo renginiui, skirtam, kaip ir pati serija, tais pačiais metais minėtam Lietuvos tūkstantmečiui, „Tautišką giesmę“ kartu su visa sale gieda renginio pranešėjai (iš kairės) „Gelvonų“ monografijos sudarytoja Vida Girininkienė, „Gruzdžių“ sud. Damijonas Šniukas, „Obelių. Kriaunų“ sud. Venantas Mačiekus, „Baisogalos“ sud. dr. Jonas Linkevičius, Lietuvos heraldikos komisijos narys, dailininkas Arvydas Každailis, Baisogalos seniūnas Romas Kalvaitis, „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, sociologas prof. Romualdas Grigas, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Leidinių komplektavimo skyriaus vedėjas Vytautas Gocentas, Kovo 11-osios Akto signataras Romualdas Ozolas, Lietuvos heraldikos komisijos pirmininkas dr. Edmundas Rimša. 2010 m. vasario 19 d. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

„Gelvonai“ (15-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė, Gelvonų 625 m. sukakčiai, 1 384 p., 2009), „Baisogala“ (16-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Jonas Linkevičius, Baisogalos 470 m. sukakčiai, 1 056 p., 2009), „Gruzdžiai“ (17-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Damijonas Šniukas, Gruzdžių 375 m. sukakčiai, 2 304 p., I dalis – 1 000 p., 2009, II dalis – 1 304 p., 2010), „Endriejavas“ (18-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Virginijus Jocys, Endriejavo 230 m. sukakčiai, 1 412 p., 2010), „Vepriai“ (19-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Veprių 625 m. sukakčiai, 1 320 p., 2010), „Žeimelis“ (20-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Aloyzas Bėčius, Žeimelio 510 m. sukakčiai, 1 796 p., I dalis – 888 p., II dalis – 908 p., 2010), „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ (21-oji; I dalis – 2000–2002 m. mokslo darbai, 1 082 p., 2011), „Panemunėlis“ (22-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Panemunėlio 240 m. sukakčiai, 1 684 p., I dalis – 858 p., II dalis – 826 p., 2011), „Gelgaudiškis“ (23-ioji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Antanas Andrijonas, Gelgaudiškio 500 m. jubiliejui, 1 808 p., I dalis – 900 p., II dalis – 908 p., 2011), „Juodupė. Onuškis“ (24-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Jonas Šedys, Onuškio

510 m. sukakčiai bei Juodupės 100 m. jubiliejui, 1 832 p., I dalis – 912 p., II dalis – 920 p., 2012), „Kartena“ (25-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Virginijus Jocys, Kartenos 750 m. sukakčiai, 1 484 p., 2012), „Sintautai“ (26-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė, 2 912 p., I dalis – 1 448 p., II dalis – 1 462 p., 2013), „Užpaliai“ (27-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Stanislovas Balčiūnas, Užpalių 375 m. sukakčiai, 2 372 p., I dalis – 1 160 p., II dalis – 1 212 p., 2013), „Pašvitinys“ (28-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Aloyzas Bėčius, Pašvitinio 375 m. sukakčiai, 1 540 p., 2014), „Daujėnai“ (29-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Antanas Šimkūnas, Daujėnų 460 m. sukakčiai, 1 396 p., 2015), „Šeduva“ (30-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Jonas Linkevičius, Šeduvos 460 m. sukakčiai, 1 388 p., 2016), „Kamajai“ (31-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Kamajų 475 m. sukakčiai, 1 580 p., 2016), „Kupiškis“ (32-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Aušra Jonušytė, Kupiškio 535-osioms metinėms, 1 256 p., 2016), „Ramygala“ (33-ioji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Gražina Navalinskienė, Ramygalos 650 m. jubiliejui, 1 560 p., 2016), „Onuškis“ (34-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Živilė Driskiuvienė, Onuškio 500 m. jubiliejui, 1 572 p., 2017), „Babtai“ (35-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Damijonas Šniukas, Babtų 625-osioms metinėms, 1 572 p., 2017), „Vaiguva“ (36-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Ieva Švarcaitė, Vaiguvos 625-osioms metinėms, 1 484 p., 2018), „Skapiškis“ (37-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Aušra Jonušytė, Skapiškio (Mituvos) 500 m. jubiliejui, 1 088 p., 2019), „Saldutiškis“ (38-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Jūratė Baltrukaitienė, Saldutiškio 225 m. sukakčiai, 1 412 p., 2019), „Balninkai“ (39-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Julius Aukštaitis, Balninkų 680 m. sukakčiai, 1 336 p., 2020), „Viešvilė“ (40-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Algirdas Sinkevičius, Viešvilės 500 metų jubiliejui; I dalis – 1 420 p., II dalis – 1 412 p., 2020), „Pilviškiai“ (41-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Pilviškių 485 m. sukakčiai, 1 192 p., 2020), „Žarėnai“ (42-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Juozas Girdvainis, Žarėnų 775 metų sukakčiai (1 420 p., 2021), „Kazlų Rūda“ (43-ioji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Kazlų Rūdos 280-osioms metinėms,

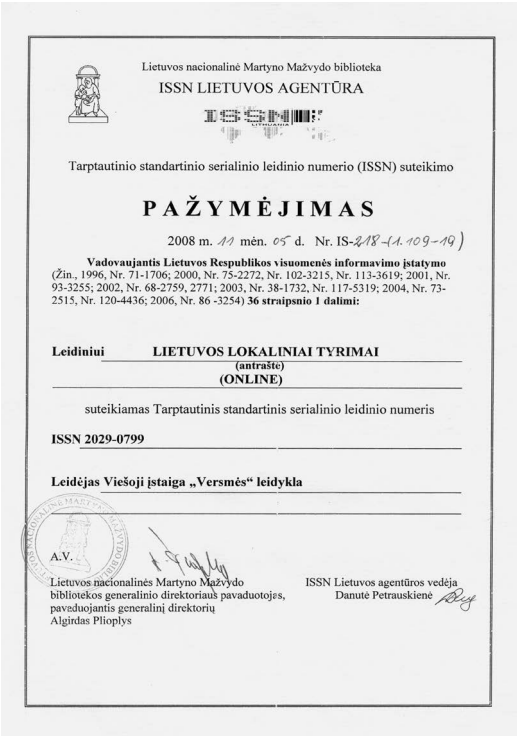
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
ISSN LIETUVOS AGENTŪRA

Tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerio (ISSN) suteikimo

PAŽYMĖJIMAS

2008 m. 11 mėn. 05 d. Nr. IS-218-(1.109-19)

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo (Žin., 1996, Nr. 71-1706; 2000, Nr. 75-2272, Nr. 102-3215, Nr. 113-3619; 2001, Nr. 93-3255; 2002, Nr. 68-2759, 2771; 2003, Nr. 38-1732, Nr. 117-5319; 2004, Nr. 73-2515, Nr. 120-4436; 2006, Nr. 86 -3254) **36 straipsnio 1 dalimi:**

Leidiniui **LIETUVOS LOKALINIAI TYRIMAI** (antrašte) **(ONLINE)**

suteikiamas Tarptautinis standartinis serialinio leidinio numeris

ISSN 2029-0799

Leidėjas Viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla

A.V.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos generalinio direktoriaus pavaduotojas, pavaduojantis generalinį direktorių Algirdas Plioplys

ISSN Lietuvos agentūros vedėja Danutė Petrauskienė

„Lietuvos valsčių“ serijai parašyti moksliniai straipsniai, įvertinti Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos, pirmiausia paskelbiami interneto svetainėje www.llt.lt, periodiniame elektroniniame serijiniame leidinyje „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799

1 572 p., 2022), „Panemunis. Čedasai. Suvainiškis“ (44-oji; vyriausiasis redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus, Panemunio 440-osioms metinėms, Čedasų 525-osioms metinėms, Suvainiškio 410-osioms metinėms, Kazliškio 455-osioms metinėms, 1 572 p., 2024), „Naujamiestis“ (45-oji; vyriausioji redaktorė sudarytoja Stasė Raudonienė, Naujamiesčio 440 metų sukakčiai, 1 200 p., 2024).

Prasminga Lietuvos pirmojo rašytinio paminėjimo istorijos šaltiniuose tūkstantmetį, Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, kitas svarbiausias šalies istorijos sukaktis sieti su kiek kuklesniais jos miestų ir miestelių jubiliejais ir šias tradiciškai irgi su jų pirmuoju rašytiniu paminėjimu siejamas sukaktis įprasminti taip pat rašytiniu žodžiu – knyga.

Lietuvoje būta daugiau kaip 400 valsčių, kurių vietoje įkurtų dabartinių seniūnijų yra apie tris šimtus. Vildamiesi, kad užteks jėgų nors apie dalį jų išleisti knygas, nuoširdžiai dėkojame savo kraštų serijos monografijas jau išleidusiems gimtinės puoselėtojams ir maloniai kviečiame kultūros ir kitas įstaigas, rajonų savivaldybes, seniūnijas, aktyvius kraštiečius, kraštotyrininkus, valstybininkus, kultūrininkus, rėmėjus, visus rašančiuosius susikaupti ties dar neįveiktais darbais ir neatidėliojant telktis į Lietuvos istorijos ir tradicinės kultūros šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos kūrėjų – autorių, rengėjų, leidėjų ir rėmėjų – būrį. Laukia ne vieną dešimtmetį truksiantis didelis prasmingas darbas.

About the “Lietuvos Valsčiai” series

Established in 1994 the Versmė Publishing House, a serial book publisher, is dealing with preparation and publishing of monograph series under the title of “Lietuvos Valsčiai” devoted for Lithuania’s Millennium celebrated in 2009, the 750th anniversary of the creation of the Lithuanian State (1253–2003) and starting from the 15th monograph of “Gelvonai” also for the Centenary of the Restoration of the Lithuanian State (1918–2018). The books published are also dedicated to other anniversaries of historical events important to the state, its towns and settlements.

The “Lietuvos Valsčiai” series is a multi-volume edition about Lithuania’s towns, townships, villages, homesteads, landscapes and their history from the olden times to the present days, about independence fights, traditional culture, trades, calendar and family traditions, custom laws, folk wisdom, churches, celebrities, features of dialects and local sub-dialects, folklore, ethnical minorities and their traditions etc.

Based on reminiscences of people, archive data, scientific studies, written sources and material, each serial book is being written by large teams consisting of up to 160 author teams: prominent Lithuanian historians, archaeologists, ethnologists, folklorists, linguists, sociologists, geologists, geographers, biologists, local lore investigators et al. Total number of authors is more than 3 000 with more than 380 persons holding scientific degrees (see www.versme.lt/autoriai.htm).

Total number of volumes of these monograph books published together with the maiden soft-cover book issued under the title “Sintautai. Žvirgždaičiai” (editor compiler Venantas Mačiekus, 432 p., 1996), “Salako kraštas“ (editors Vida Girininkienė, Robertas Jurgaitis, 420 p., 2012) and “Pabradė“ (editor compiler Kęstutis Marcinkevičius, 480 p., 2017) is 61 and total number of pages – 71 144, articles – 5 750, authors – 2 842.

“Jieznas” – the 46th monograph in the “Lietuvos Valsčiai” series (1 488 p., 2026).

The following series have appeared before: “Žagarė” (dedicated to the 800th jubilee of Žagarė, editor compiler Venantas Mačiekus, 912 p. in 1998) that was the first book issued with the official logo of the Lithuanian Millennium Celebration; “Obeliai. Kriaunos” (2nd; editor compiler Venantas Mačiekus, 480th anniversary of Obeliai, 864 p., 1998, 2nd edition – 500th jubilee of Obeliai and Kriaunos, 1 224 p., 2009), “Plateliai” (3rd; editor compiler Venantas Mačiekus, 550th jubilee of Plateliai, 800 p., 1999), “Žiobiškis” (4th; editor compiler Venantas Mačiekus, 200th jubilee of Žiobiškis parish, 1 024 p., 2000), “Širvintos” (5th; editor compiler Venantas Mačiekus, 525th anniversary of Širvintos, 776 p., 2000), “Lygumai. Stačiūnai” (6th; editor compiler Robertas Jurgaitis, 90th anniversary of Stačiūnai parish, 896 p., 2001), “Veliuona” (7th; editor compiler Vida Girininkienė, 500th jubilee of the Magdeburg Law granting to Veliuona, 1 176 p., 2001), “Raguva” (8th; editor compiler Romaldas Samavičius, 500th jubilee of Raguva, 1 128 p., 2001), “Seredžius” (9th; editor compiler Vida Girininkienė, 710th anniversary

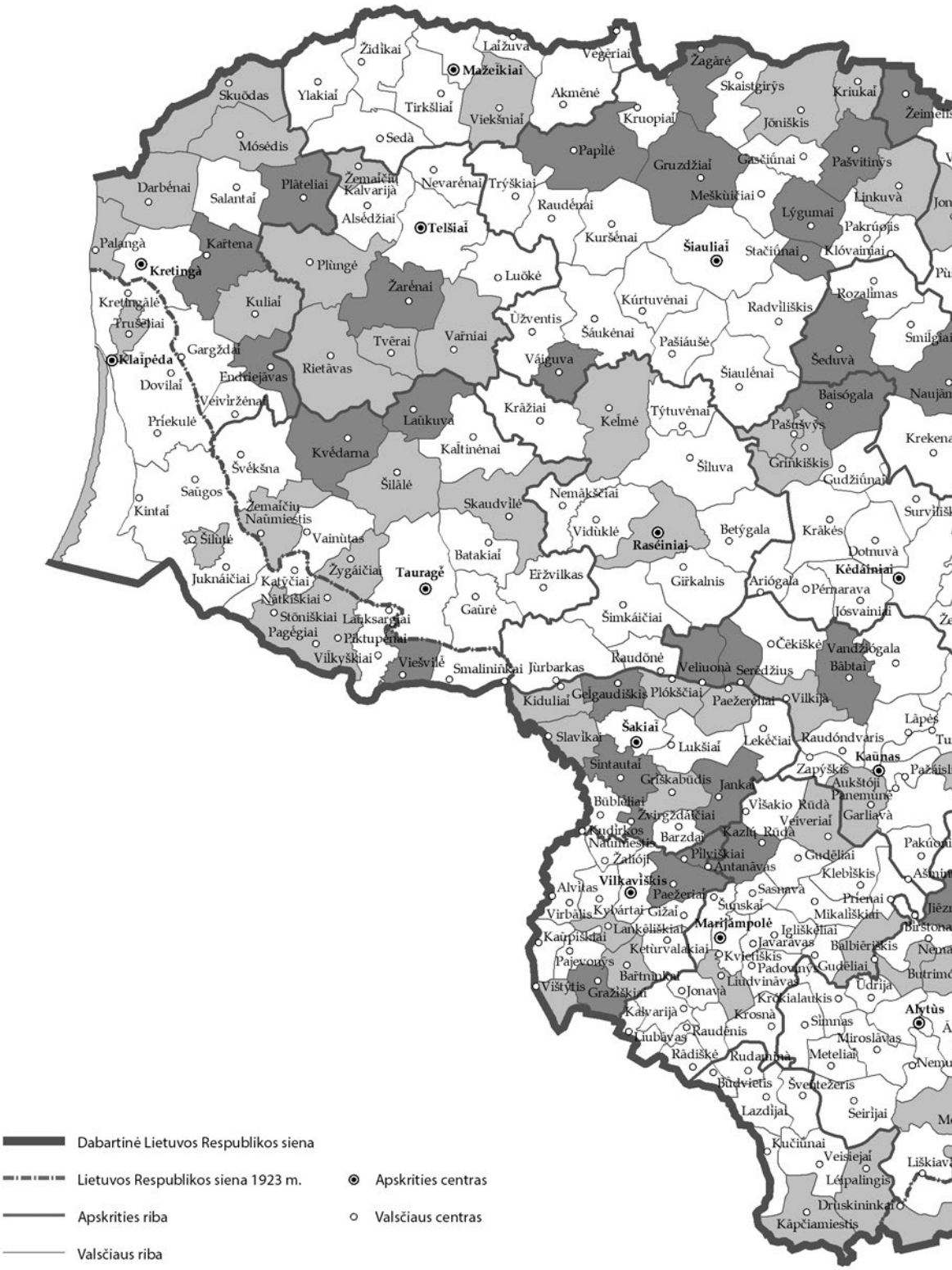
Dabartinė Lietuvos Respublikos siena
Lietuvos Respublikos siena 1923 m.
Apskrities riba
Valsčiaus riba
Apskrities centras
Valsčiaus centras
Mažeikiai
Telšiai
Šiauliai
Kretingą
Klaipėda
Tauragė
Rasėiniai
Kėdainiai
Šakiai
Kaunas
Vilkaviškis
Marijampolė
Alytus

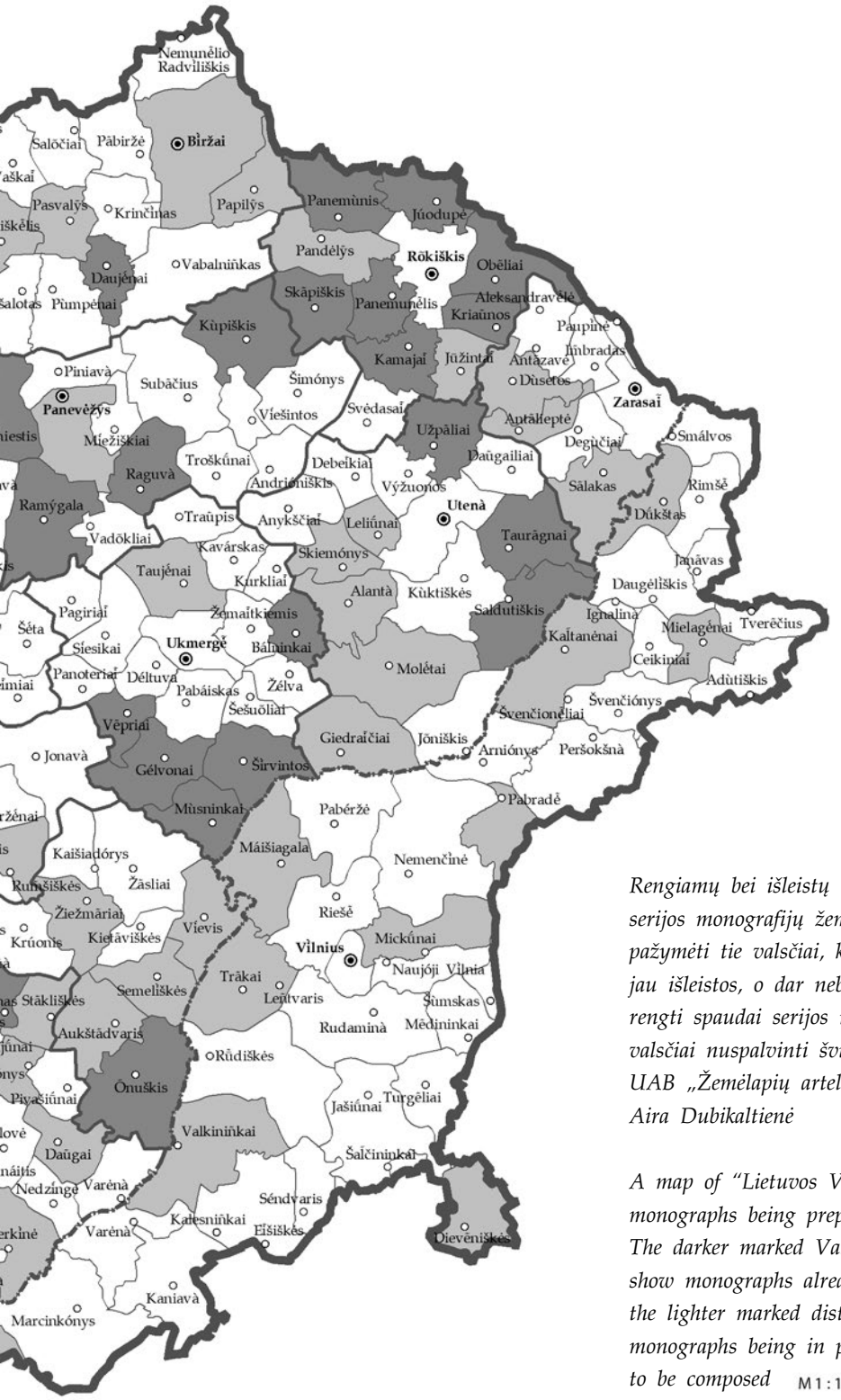

Rengiamų bei išleistų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų žemėlapis. Tamsiau pažymėti tie valsčiai, kurių monografijos jau išleistos, o dar nebaigtų rašyti ir rengti spaudai serijos monografijų valsčiai nuspalvinti šviesiau. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė

A map of "Lietuvos Valsčiai" series monographs being prepared and issued. The darker marked Valsčiai (rural districts) show monographs already published; while the lighter marked districts indicate the monographs being in preparation and those to be composed M 1 : 1 400 000

of Seredžius, 1 238 p., 2003), "Kvėdarna" (10th; editor compiler Kazys Misius, 675th anniversary of Kvėdarna, 1 160 p., 2004), "Papilė" (11th; editor compiler Vida Girininkienė, 665th anniversary of Papilė, Part I, 1 082 p., 2004; Part II, 752 p., 2006), "Tauragnai" (12th; editor compiler Venantas Mačiekus, 750th jubilee of Tauragnai, 1 364 p., 2005), "Musninkai. Kernavė. Čiobiškis" (13th; editor compiler Stanislovas Buchaveckas, 445 anniversary of Musninkai, 725 anniversary of Kernavė, 475 anniversary of Čiobiškis, 1 304 p., 2005), "Laukuva" (14th; editor compiler Virginijus Jocys, 750th jubilee of Laukuva, 1 874 p., Part I, 924 p., 2005; Part II, 950 p., 2008), "Gelvonai" (15th; editor compiler Vida Girininkienė, 625th anniversary of Gelvonai, 1 384 p., 2009), "Baisogala" (16th; editor compiler Jonas Linkevičius, 470th anniversary of Baisogala, 1 056 p., 2009), "Gruzdžiai" (17th; editor compiler Damijonas Šniukas, 375th anniversary of Gruzdžiai, 2 304 p., Part I, 1 000 p., 2009; Part II, 1 302 p., 2010), "Endriejavas" (18th; editor compiler Virginijus Jocys, 230th anniversary of Endriejavas, 1 412 p., 2010), "Vepriai" (19th; editor compiler Venantas Mačiekus, 625th anniversary of Vepriai, 1 320 p., 2010), "Žeimelis" (20 th; editor compiler Aloyzas Bėčius, 510 anniversary of Žeimelis, 1 796 p., Part I, 888 p., Part I, 908 p., 2010), "Lithuanian Local Researches" (21th; 1 082 p., Part I: 2000–2002 scientific works), "Panemunėlis" (22nd; editor compiler Venantas Mačiekus, 240th anniversary of Panemunėlis, 1 684 p., Part I, 858 p., Part II, 826 p., 2012), "Gelgaudiškis" (23rd; editor compiler Antanas Andrijonas, 500th jubilee of Gelgaudiškis, 1 808 p., Part I, 900 p., Part II, 908 p., 2012), "Juodupė. Onuškis" (24th; editor compiler Jonas Šedys, 510th anniversary of Onuškis and 100th jubilee of Juodupė, 1 832 p., Part I, 912 p., Part II, 920 p., 2012), "Sintautai" (26th; editor compiler Vida Girininkienė, 2 912 p., Part I, 1 448 p., Part II, 1 464 p., 2013), "Užpaliai" (27th; editor compiler Stanislovas Balčiūnas, 375th anniversary of Užpaliai, 2 372 p., Part I, 1 160 p., Part II, 1 212 p., 2013), "Pašvitinys" (28th, editor compiler Aloyzas Bėčius, 375th anniversary of Pašvitinys, 1 540 p., 2014), "Daujėnai" (29th, editor compiler Antanas Šimkūnas, 460th anniversary of Daujėnai, 1 396 p., 2015), "Šeduva" (30th, editor compiler Jonas Linkevičius, 640th anniversary of Šeduva, 1 388 p., 2016), "Kamajai" (31th, editor compiler Venantas Mačiekus, 475th anniversary of Kamajai, 1 580 p., 2016), "Kupiškis" (32th, editor compiler Aušra Jonušytė, 535th anniversary of Kupiškis, 1 256 p., 2016), "Ramygala" (33th, editor compiler Gražina Navalinskienė, 650th jubilee of Ramygala, 1 560 p., 2016), "Onuškis" (34th, editor compiler Živilė Driskiuvienė, 500th jubilee of Onuškis, 1 572 p., 2017), "Babtai" (35th, editor compiler Damijonas Šniukas, 625th anniversary of Babtai, 1 572 p., 2017), "Vaiguva" (36th, editor compiler Ieva Švarcaitė, 625th anniversary of Vaiguva, 1 484 p., 2018), "Skapiškis" (37th, editor compiler Aušra Jonušytė, 500th jubilee of Skapiškis (Mituva), 1 088 p., 2019), "Saldutiškis" (38th; editor compiler Jūratė Baltrukaitienė, 225th anniversary of Saldutiškis, 1 412 p., 2019), "Balninkai" (39th; editor compiler Julius Aukštaitis, 680th anniversary of Balninkai, 1 1336 p., 2020), "Viešvilė" (40th; editor compiler Algirdas Sinkevičius, 500th jubilee of Viešvilė, Part I, 1 420 p., Part II, 1 412 p., 2020), "Pilviškiai" (41th; editor compiler Venantas Mačiekus, 485th anniversary of Pilviškiai, 1 192 p., 2020), "Žarėnai" (42th; editor compiler Juozas Girdvainis, 775th anniversary of Žarėnai, 1 420 p., 2021), "Kazlų

Rūda“ (43th; editor compiler Venantas Mačiekus, 280th anniversary of Kazlų Rūda, 1 572 p., 2022), “Panemunis. Čedasai. Suvainiškis“ (44th; editor compiler Venantas Mačiekus, 440th anniversary of Panemunis, 525th anniversary of Čedasai, 410th anniversary of Suvainiškis, 455th anniversary of Kazliškis, 1 572 p., 2024) “Naujamiestis“ (45th; editor compiler Stasė Raudonienė, 440th anniversary of Naujamiestis, 1 200 p., 2024).

The celebration of the Millennium of the first reference to Lithuania in written historical sources is reasonable to relate with more modest jubilees of its towns and townships and give an implication to these anniversaries of their first written reference by a written word – a book.

In pre-war Lithuania there were more than 400 rural districts (*valsčiai*), which were later replaced by neighbourhoods (*seniūnijos*) numbering now about 300. With a hope that our capacities will enable us to publish books about the majority of them, we kindly invite culture institutions, district governments, neighbourhoods, local activists, local lore investigators, state men, culture activists, sponsors and all writers to join, without hesitation, the team preparing and publishing the hundred volumes of the “Lietuvos Valsčiai” series about Lithuanian history and traditional culture. A great work to last several decades is waiting for you.

Asmenvardžių rodyklė

6 547 vnt.

A

Abramkė 992
Abromavičius S. 462
Abukavičius 1261
Abukavičiūtė Ieva (Ewa Obuchowiczówna) 1261
Abukavičiūtė Regina (Regina Obuchowiczówna) 1261
Abukavičiūtė-Kaminskienė Ona (Anna z Obuchowiczów Kamińska) 1261
Abukavičiūtė-Volskienė Juozapa (Józefa z Obuchowiczów Wolska) 1261
Abunevičius Motiejus 1151
Acai 837
Acai (Accus, Akowie) 1264
Acas-Vanagas Marcelijus 569
Acevičius 1264
Achmatova Ana 1341
Acukas 1264
Acus 443, 1264
Acus (Acukas) Martynas 1264
Acus Antanas 1264
Acus J. 1265, 1266
Acus Jonas 1264
Acus Jonas, Alekso 411
Acus Jonas, Banio 404
Acus Juozas, Prano 424
Acus Jurgis 1137, 1138
Acus Kostas 435
Acus Kostas, Juozo 404
Acus Marcelijus 404, 569
Acus P. 254
Acus Pranciškus 1266
Acus-Acukas 1266
Acus-Acukas J. 1267
Acus-Acukas Jonas 8, 13, 1264, 1265, 1393
Acus-Vanagas Marcelijus 570
Acutė Lilė (Julija) 1267
Acuvienė Danutė 603, 905
Acuvienė Marija, Vinco 404
Acuvienė Marijona 1135
Adamkavičius E. 359
Adamkus V. 582
Adamkus Valdas 582, 601, 892, 1441
Adamonienė Onutė 671–673
Adamonytė (Janušaitienė) Aldona 510, 512, 860
Adamonytė Aldona 861
Adamonytė Aldona, Igno 404
Adamonytė J. 612
Adasiai 768
Adomaičiai 392, 824
Adomaitienė Loreta 824
Adomaitis Antanas, Jono 428
Adomaitis E. 86
Adomaitis Ignas 1064
Adomaitis Jonas 582
Adomaitis Juozas 1064
Adomaitis Vincas 511
Adomaitis-Audra Vytautas 495
Adomavičienė Margarita 904
Adomavičius Antanas 329
Adomavičius S. 243
Adomavičiūtė Adelė 329
Adomavičiūtė Uršulė 329
Adoménas V. 1347
Adomonienė Danutė 984, 998, 1002
Adomonytė-Rūta A. 504, 507
Afanasenka 446
Afanasenko 444
Aftanazy R. 1248
Aglinskas-Gluosnis Juozas 475
Aglinskas-Liepsna Pranas 475
Agota, šv. 1093
Akelaitis Algirdas 300, 911
Akiras-Biržys 251
Akromas 792
Aksomaitis 512
Aksomaitis J. A. 512
Aksomaitis Jonas Algimantas 509, 511, 1393
Aksomaitis Vincas 222
Akstinas Kęstas 891
Akstinas Kęstutis 668
Akstinas Tadas 286
Albertynas Pijus 567
Aleichemas Šalomas 336
Alekna 245
Aleknavičiai (Maciai) 760
Aleknavičienė (Kaščionytė) Genutė 764, 769
Aleknavičienė (Pultinavičiūtė) Monika 757, 769, 770, 1076, 1088
Aleknavičienė A. 589, 602
Aleknavičienė Damutė 672
Aleknavičienė Domicelė 1156, 1377
Aleknavičienė Eglė 916
Aleknavičienė G. 759
Aleknavičienė Karolina 176
Aleknavičienė Katerina 758
Aleknavičienė Liudvika 176
Aleknavičienė M. 766
Aleknavičienė Magdalena 176
Aleknavičienė Monika 764, 1076
Aleknavičius (Kavolėlis) Aleksius 764
Aleknavičius (Macius) Motiejus 760
Aleknavičius Aleksas 769
Aleknavičius Aleksas (Aleksius) 991
Aleknavičius Aleksius 765
Aleknavičius Andrius 177
Aleknavičius Antanas 769
Aleknavičius Anupras 177
Aleknavičius Bernardas 176, 177
Aleknavičius Ignas 1156
Aleknavičius J. 249
Aleknavičius Jokūbas 177
Aleknavičius Jonas 177, 672, 768–770, 985–987, 991, 992, 996, 1000, 1377
Aleknavičius Juozas 758
Aleknavičius Mataušas 176
Aleknavičius Motiejus 766, 1076
Aleknavičius P. 885–888
Aleknavičius Petras 55, 882
Aleknavičius Pranas 6, 11, 178, 538, 555, 767, 769, 1394, 1423
Aleknavičius Simonas 176
Aleknavičius-Dramblys Alfonsas 445
Aleknavičiūtė Antanina 762, 1152
Aleknavičiūtė Domicelė 1045
Aleknavičiūtė Magdelena 760
Aleknavičiūtė Onutė 595
Aleknavičiūtė-Grigonienė Antosė 766
Aleknavičiūtė-Gusienė Elena 766
Aleknavičiūtė-Tamošiūnienė Elena 766
Aleknienė D. O. 1044
Aleksandras, kunigaikštis 186, 257
Aleksandras I, imperatorius 151
Aleksandras II, caras 215, 216, 234, 366
Aleksandravičienė 332
Aleksandravičius E. 772
Aleksandrova 44
Aleksandrovas 355
Aleksėjūnienė A. 883, 886, 889
Aleksynas K. 1238
Aleksynienė Onutė 787
Aleksiūnas A. 596
Aleksius 863
Aleškevičienė Vlada 591, 593
Aleškevičius Jonas 604
Algirdas, kunigaikštis 365, 380, 561, 567
Ališauskaitė Deimantė 844
Ališauskas Algimantas 843, 844
Ališauskas Jurgis 843
Ališauskas Kazys 1268
Ališauskas K. 360, 363, 364, 1268, 1276
Ališauskienė O. 705
Alytienė Marija 669, 670
Aliukevičius-Saulė Alfonsas 454
Aliulienė Albina 404
Aliulis 746
Aliulis Algirdas 404
Aliulis Balys 242, 433, 567
Aliulis Balys, Igno 404
Aliulytė Dalia 404
Alkovikas Aleksandras 286
Alksnis, slap. 622
Alšauskas K. 1284
Alšiauskai 858
Alšiauskas 858
Alubauskienė Vilija 647
Ambrasas Konstantinas 288
Ambrazaitė Ernesta 1328
Ambrazas Juozas 1328, 1333
Ambrazevičius 883, 1292
Ambrazevičius Albinas 590, 882
Ambrazevičius J. 245, 246
Ambrazevičius Jonas, Jono 404
Ambrazevičius Julius 244, 565
Ambrazevičius Vincas, Alekso 411
Ambrazevičius Vincas, Jono 421
Ambrazevičiūtė Verutė 595
Ambrazevičiūtė-Pempienė 616
Ambrazienė (Ramanauskaitė) Irena 1394
Ambrazienė Irena 9, 14, 1323–1333, 1391
Anankienė Jūratė 643
Anastasevičius Bazilijus 1255
Andrejevas 533
Andriejus, šv. 1101
Andrijonas Antanas 1442, 1448
Andriulevičius D. 233
Andriulevičius Juozas, Juliaus 428
Andriulevičiūtė Adelė, Juliaus 428
Andriulis P. 584

Andriuškevičius 608, 617
Andriuškevičius A. 568
Andrulevičienė Antanina 1076
Andrulevičienė Galina 914
Andrulevičius Dominykas 180, 389
Andrulevičius Juozas 425
Andrulevičius V. 220
Andziulis 610
Andziulis Kęstutis 1394
Andžejkovičiai 561
Anilionis P. 298
Aniūnaitė Roberta 906
Antanas, šv. 300, 1049, 1412
Antanauskienė Milda 1328
Antanavičienė Elena 333
Antanavičius D. 186, 204, 205
Antanavičius J. 87, 92, 109
Antanavičiūtė L. 1283
Antonevičius Petras 684
Anujas Ž. 1349
Anupras 465, 466, 469, 470, 475, 499
Anušauskas A. 253
Anušauskas Jonas 497
Anužis Jonas 924
Apanavičius Romualdas 4
Aras, slap. 475
Arbačiauskas A. 1403
Arbačiauskas Alfonsas 476
Arbačiauskas Andrius 867
Arbačiauskas Juozas, Stasio 414
Arbačiauskienė (Jurkonytė) Stasė 642
Arcikauskas Alfonsas 446
Ardaravičius Jonas 905
Ardaravičius Kazys 505, 630
Arionaitė Ona 421
Arionas Pranas 421
Aristotelis 1395
Arlauskas Antanas 748
Arnė Antis (Antti Aarne) 1207
Asakavičienė 621
Asevičius V. 382–387, 390, 393, 395, 433, 1264
Asipavičienė S. 179
Astromskienė-Šiugždinienė Nijolė 642
Astrovai 760
Astrovaitė Anciutė 760
Astrovaitė Bronė 760
Astrovaitė Kastytė 760
Astrovas 789
Astrovas Adolfas 760
Astrovas Albinas 909
Astrovas Juozas 760
Astrovas Mantas 909, 920
Astrovas Mikas 758
Astrovienė (Kaščionytė) Adelė 758
Astrovienė Marija 758
Ašmantas Šarūnas 113
Ašmenskas Bernardas 404
Atkočiūnas Jurgis 566
Audra, slap. 470, 482
Audronis A. 341
Audronis Antanas 342
Auglys 363
Augonis 617
Augonis J. 616
Augonis Juozas 758
Augustas II, karalius 923
Augustavičius Vincas 228, 565
Augustavičiūtė Nijolė 595
Aukščiūnaitė Magdalena 1106
Auksinukas, slap. 445, 461, 462, 482, 492, 496, 497
Aukščiūnas 1004
Aukščiūnienė Ona 1120
Aukštaitis Julius 1443, 1448

B

Babalius Feliksas 536
Babickienė Z. 1165
Babičas 216
Babičas Pavelas 215, 216
Babikova Jevgenija 647
Babiliai 443
Babilienė Adelė, Jono 416
Babilienė Antanina 431
Babilienė Birutė 996
Babilienė Domicelė 221
Babilienė Jeva 536
Babilienė Marijona 1000
Babilienė Mikalina, Vlado 431
Babilienė Ona, Jono 415
Babilienė Pranė, Kazio 415
Babilius Albertas 1000
Babilius Algirdas 994, 996, 1000, 1486
Babilius Antanas 434
Babilius Antanas, Balio 415
Babilius Bonifacas 221
Babilius Feliksas, Kazio 415
Babilius Jonas, Stasio 416
Babilius Kazimieras 221
Babilius Leonas 988, 989, 992–994, 996–1005
Babilius Leonas, Kazimiero 431
Babilius M. 584
Babilius Marijonas 583, 1313, 1314
Babilius Mykolas 342, 1394
Babilius Stasys, Balio 415
Babilius Vytautas 497
Babilius Vladas 431
Babiliūtė Aldona 431
Babiliūtė Genovaitė 415
Babiliūtė Janina 415
Babiliūtė Salomėja 431
Babrovičienė Dominyka 696
Bacevičius Vincas 399
Bacevičiūtė R. 1165
Bačinskai 703
Bačinskaitė Damė 469
Bačinskaitė Marija 469
Bačinskaitė Marytė 469
Bačinskas A. 469, 718
Bačinskas Aleksandras 426, 448, 485, 702, 703
Bačinskas P. 710
Bačinskas Petras 702, 703, 1395
Bačinskas-Ūkininkas A. 493
Bačkauskas Aleksas 459
Bačkauskas Jonas, Jono 413
Bačkauskienė Damė 459
Bačkis Audrys Juozas 1297
Bagda Irka 846
Bagdanavičiai 828, 829, 832, 837, 838, 840, 842, 843, 845–848
Bagdanavičienė Bronė 671–673
Bagdanavičienė Janė 834
Bagdanavičienė Janina 834
Bagdanavičienė Karolina 831, 833, 839
Bagdanavičienė Monika 833, 836, 837, 842, 843
Bagdanavičienė Ona 845
Bagdanavičienė Petronėlė 842
Bagdanavičius 834
Bagdanavičius Algimantas 840
Bagdanavičius Algirdas Jonas 836
Bagdanavičius Gediminas Robertas 840
Bagdanavičius J. 831
Bagdanavičius Jonas 830–832, 839–842
Bagdanavičius Jonas Algirdas 845
Bagdanavičius Jonas Vytautas 845
Bagdanavičius Julius 828–833, 835–837, 840–842
Bagdanavičius Juozas 835–837, 842, 845
Bagdanavičius Pranas 833, 834, 842
Bagdanavičius Rokas Kęstas 845
Bagdanavičius Stasys 833, 834
Bagdanavičius Tomas 834
Bagdanavičius V. J. 834
Bagdanavičius Viktoras 835, 836, 841, 842
Bagdanavičius Vytautas 833, 834
Bagdanavičius Vytautas Jonas 833
Bagdanavičius Vytenis 840
Bagdanavičius Vladas 830–834, 836, 839, 841–843
Bagdanavičius Zenonas 830, 831, 832
Bagdanavičius-Bagdas Pranas (Naumiestiškis) 834
Bagdanavičius-Jovaras Juozas 841
Bagdanavičiūtė 830
Bagdanavičiūtė Ada 844, 845
Bagdanavičiūtė Adelė 833, 836, 837, 841, 842
Bagdanavičiūtė Aušra 840
Bagdanavičiūtė Diana 845
Bagdanavičiūtė Eglė 845
Bagdanavičiūtė Kristina 834
Bagdanavičiūtė Lina 840
Bagdanavičiūtė Marytė 833, 834
Bagdanavičiūtė Meilutė Marija 840
Bagdanavičiūtė Meilutė Marijona 848
Bagdanavičiūtė Myra 840
Bagdanavičiūtė Monika 845
Bagdanavičiūtė Ona 840
Bagdanavičiūtė Onutė 833, 836, 837, 842, 843
Bagdanavičiūtė Regina (Regincė) 828, 830–832, 838, 841
Bagdanavičiūtė Rita 845
Bagdanavičiūtė-Ališauskienė-Karpavičienė Ona 845
Bagdanskas Alfonsas 903
Bagdanskienė Skirmantė 903
Bagdonaitė 619
Bagdonas 358, 476
Bagdonavičius 803, 807
Bagdonavičius J. 454
Bagdonavičius Juozas, Juliaus 404
Bagdonavičius M. 972
Bagdonavičius-Jovaras Juozas 442, 445, 453, 489

Bagdonienė Monika 1038, 1061
Bagdziūtė Ieva 562
Bagoševičiūtė Regina 333
Bagušiauskai 696
Bagušinskas Juozas 669
Bagužis Pranciškus Ksaveras Mykolas 268
Bairašauskaitė T. 685
Bajerčius V. 346–349, 438, 441, 455
Bajerčius Vladas 345, 437
Bajorai 168, 866
Bajoraitė 617
Bajoraitė A. 608, 612
Bajoraitė Adelė 416
Bajoraitė Birutė 821, 824
Bajoraitė Lina 816
Bajoraitė Natalija 816
Bajoraitė Onutė 595
Bajoras 345, 1004
Bajoras Aleksas, Jono 416
Bajoras Algis 595
Bajoras Antanas 421
Bajoras Antanas, Kazio 398
Bajoras Arūnas 667
Bajoras Dainius 919
Bajoras J. 253
Bajoras Jonas 816
Bajoras Juozas 396, 537, 821
Bajoras Juozas, Jono 416
Bajoras Juozas, Kazimiero 398
Bajoras Juozas, Romualdo 397
Bajoras Petras 816
Bajoras Pranas 1395
Bajoras Pranas, Jono 398
Bajoras-Lapė Pranas 442
Bajoras Romas 1295
Bajoras-Klonis Antanas 445
Bajoras-Liūtas Jonas 445
Bajoras-Žaibas J. 447
Bajoras-Žaibas Juozas 446
Bajorienė (Bartusevičiūtė) Danutė 642
Bajorienė (Šeškaitė) Adelė 816–819
Bajorienė Adelė 814, 823
Bajorienė Angelė 650
Bajorienė Antanina 672
Bajorienė Danutė 6, 11, 419, 424, 603, 604, 642, 643, 669, 1422
Bajorienė Malvina 907, 908
Bajorienė Ona, Jono 416
Bakauskaitė Marijona 684
Bakšienė (Dekaminavičiūtė) Monika 1015, 1024–1029
Bakšienė M. 1014
Bakšys 1287
Bakšys J. 1284
Bakšys P. 1291, 1399
Bakšytė 593, 616
Bakšytė D. 1281
Balaišytė L. 198, 204
Balandienė (Jurkonytė) Ona 810, 811
Balandienė Ona 812
Balčiauskas L. 71, 86
Balčikonis J. 1037
Balčiukynai 614
Balčiūnas Kęstutis 386
Balčiūnas Romas 882
Balčiūnas S. 1351
Balčiūnas Stanislovas 1443, 1448
Balčiūnas V. 446
Balčiūnas Vaclovas 444
Balčiūnas V. 526, 529
Balčiūnienė R. 636
Balčiūnienė Regina 624
Balčius Vladas 1003
Baleišis Feliksas 866
Balevičienė 44
Balevičienė J. 49
Balevičius Z. 63
Balynaitė O. 636
Balynas Adomas 1125
Balys J. 972–978
Baliukevičienė Ona 176
Baliukevičius Adomas 176
Baliukevičius-Dzūkas Lionginas 715
Baliukynas Jonas 758
Baliulis A. 186, 205
Baliūnas K. 117
Balnys Mykolas 263, 289
Balsevičiūtė Rita 102, 103, 112
Balsiukevičiūtė 585
Baltakis 1179
Baltas aras, slap. 500
Baltazaras, karalius 677, 678, 1148
Baltėnas Arūnas 1063
Baltrukaitienė Jūratė 296, 1443, 1448
Baltrūnas Valentinas 4
Baltrūnas V. 21
Baltrušaitienė Domicelė, Juliaus 425
Baltrušaitis Antanas 425
Baltrušaitis Antanas, Petro 425
Baltrušaitis-Tigras Juozas 456
Baltrušaitytė Aldona 425
Baltrušaitytė Danė 425
Baltrušis Valdas 916
Baltūnevičius-Alyta Jonas 445
Baltušis J. 629, 638
Balzakas O. 602
Banadas Kasparas 1199
Banaičiai 746
Banaitis 437
Banienė Giedrė 906
Banys 1096
Banys P. 1118
Banys Petras 1127–1129
Baniulaitis Valentas 583
Bankauskas 476
Bankauskas Jonas 438
Bankauskas V. 476
Bankauskas Vytas 473
Bankauskėlis 478
Baranauskai 1003
Baranauskas 612
Baranauskas A. 849–851, 1079
Baranauskas Adomas 354
Baranauskas Aleksandras 1072
Baranauskas Aleksas, Jono 432
Baranauskas Alfonsas 873
Baranauskas Alfonsas, Adomo 398
Baranauskas Algirdas 419, 445
Baranauskas Antanas, Antano 432
Baranauskas Antanas, Miko 431
Baranauskas Jonas 419, 497
Baranauskas Juozas 892
Baranauskas Jurgis, Jono 419
Baranauskas Simonas 1208, 1209, 1211, 1216, 1224
Baranauskas Vytas, Alekso 399
Baranauskas Vytautas 445
Baranauskas-Papartis 442
Baranauskas-Saliamonas 442
Baranauskienė 352
Baranauskienė Dominyka 352
Baranauskienė Ona 840
Barauskas 78
Barauskas R. 86
Barauskas V. 344
Barauskas-Šiaurys J. 809
Barauskienė V. 1236
Baravykas 470, 472
Bareika A. 235
Bareika Adomas 243
Bareiša Adomas, Jono 404
Bareišos (Bereišos) 581
Barysa Bernardas 707
Barysa Jonas 707
Barysa Mykolas 707
Barysa Petras 707
Barisa T. 231
Barysai 470, 707, 713, 718, 719
Barysaitė Birutė 711, 716, 718
Barysaitė Džoja Gunda 1441
Barysaitė Elena 718
Barysaitė Marija 718
Barysas Arvydas 1486
Barysas B. 707
Barysas J. 710, 713, 716, 718
Barysas Jonas 707, 709–711
Barysas Jonas, Petro 426
Barysas Mykolas 707
Barysas Petras 707, 720
Barysas Pranas 469, 714, 717
Barysas-Takelis J. 715
Barysienė 470, 486
Barysienė Ona 469, 470, 711, 718
Barkauskaitė Violeta 4
Barkauskas J. 253
Barkauskas Jokūbas 167
Barkauskas Liudvikas 167
Barkauskienė 622
Barniškis A. 1420
Barniškis J. 235
Baronai 166
Baronas Motiejus 167
Baronas Simonas 167
Baronas Vulfas 337
Baronas Vulfas (Baron Zeev) 340
Baršauskas K. 1316
Barščevičius Jonas Mindaugas, Antano 424
Barščevičius M. 496, 503
Barščevičius Mindaugas 499
Barščevičius-Žvirblis Mindaugas 495, 499
Barščiauskas Justinas 364, 566
Bartaševičius-Narsuolis Adomas 477
Bartkienė Anelė 1396
Bartkienė Angelė 327
Bartkus Vytautas 924
Bartkutė Danutė 591
Bartkutė Donata 593
Bartlingaitė Jadvyga 877
Bartlingas 872
Bartlingas Bolius 877
Bartlingas Bronius, Juliaus 411

Bartlingas Henrikas 440, 872
Bartlingas Julius 411
Bartlingas Marijonas 872
Bartlingienė Veronika 872
Bartoševičius-Narsuolis Adomas 470, 476, 478, 699
Bartusevičienė Domicelė 1155, 1377
Bartusevičienė Janina 7, 12, 603, 604, 661, 665, 1423
Bartusevičius 1071
Bartusevičius A. 113, 897, 925
Bartusevičius Algis 7, 12, 111, 116, 118, 119, 306, 311, 328, 331, 377, 647, 669, 814, 824–827, 894, 898, 899, 903, 904, 909, 919, 926, 985, 989, 1005, 1148, 1155, 1288, 1289, 1366, 1372, 1375, 1377, 1423
Bartusevičius Kostas 500
Bartusevičiūtė Agnė 603
Bartušas-Ugnis Kostas 476
Bartuševičiai 351–355
Bartuševičius 352–355
Bartuševičius Adomas 351–355
Bartuševičius Vaclovas 351–353, 355
Bartuševičius Vincas Jokūbas 351
Bartuševičiūtė-Medziblocka Valerija 353, 354
Bartuška Aurimas 908, 909
Barzda Giedrius 903
Barzdienė Audronė 903
Barzdukas Stasys 1301, 1407
Barzdukas S. 1303
Basanavičius 885
Basanavičius J. 241, 336, 337, 932, 934, 948–952, 954, 961, 1287, 1288, 1419
Basanavičius Jonas 466, 638, 772, 1280, 1424
Basiulis Bronius 567
Bastian 166
Baškytė R. 63
Batkevičius 622
Batoras Steponas 560
Baubas 1292
Baubonis Z. 109
Bautras 836, 842
Baveris Arba (Abelis) (Baver Arba) 339
Bazevičius A. 582
Bazilevičius Jonas 601
Bazilevičius V. 602
Bazilevičius Vincas 601, 602
Bazys Alvydas 919, 920
Bebrukas 478
Bėčius Aloyzas 1442, 1443, 1448
Beikeris Džeimsas (James Baker) 601
Beinaravičius-Gintaras Juozas 464, 465, 470, 473, 476, 477, 715
Beinaravičius-Vėjas Jonas 464, 470, 476
Bekešienė Ona 1095
Bekešius 858
Bekešius Juozas 1095
Bekešius Kazys 892
Bekešiūtė Kolestė 1058
Belaitė Paulina 171
Belas Stanislovas 171
Beleiša Feliksas 537
Belička Aleksas 983
Belinskiai 196
Belinskis Henrikas 167
Beliukevičienė Genė 907
Belskis Julius, Igno 404
Benčiavičius Pranas 445
Benčkovskiai 179
Bendaravičienė Julė 473
Bendaravičius Antanas 217
Bendaravičius Pranas (Vincelis) 864
Benderis Vladas, Juozo 404
Bendinskai 803
Bendinskaitė (Jurkonienė) Antanina 811
Bendinskaitė Antanina 804, 810
Bendinskaitė Ona 804
Benediktas XVI, Popiežius 651
Beniulis Jokūbas 167
Beniulis Martynas 167
Benokraitienė Laimutė 647
Benzevičiūtė Teklė 746
Bereiša 582
Bereiša Adomas 345
Berija 525
Berlingas Henrikas 536
Bernardonis Džiuzepė Marija (Giuseppe Maria Bernardoni) 192
Bernatavičienė Benigna 645, 647, 666, 905
Bernatavičius A. 590, 593, 668
Bernatavičius Anatolijus 6, 11, 590, 599, 644–648, 652, 666, 668, 905
Bernatavičius Jonas 644
Bernatavičiūtė Jadvyga 645
Bernatoniai (Bigšteliai) 774
Bernatoniai 7, 12, 687, 772–774, 777–783, 786
Bernatonienė A. 778, 779
Bernatonienė Antanina 778–784, 787
Bernatonienė Antosė, Juozo 422
Bernatonienė Ieva 778
Bernatonienė Juozapota 773
Bernatonienė Kamilija, Zigmo 421
Bernatonienė Katerina 784
Bernatonienė Ketrin 785, 786
Bernatonienė Marija, Motiejaus 416
Bernatonienė Ona, Alekso 411
Bernatonis 161, 443, 826
Bernatonis (Bertonas) A. 778
Bernatonis (Bikšelis) 822, 826
Bernatonis A. 775, 777, 779, 780, 786
Bernatonis Adomas 774, 778
Bernatonis Albertas 777, 779, 781, 785
Bernatonis Albinas (Albertas) 779
Bernatonis Aleksandras 211, 773, 774, 776–780, 782, 783, 787
Bernatonis Aleksas, Antano 430
Bernatonis Andrius 687
Bernatonis Antanas 422
Bernatonis Antanas, Juozo 416
Bernatonis Bernardas 7, 12, 772, 778, 785, 787, 1423
Bernatonis Donaldas 785
Bernatonis Džeimsas (James) 779
Bernatonis Evaldas 421
Bernatonis Frenkas (Frank) 774, 777, 779, 781, 782, 784–786
Bernatonis Frenkas Čarlzas 778, 783
Bernatonis J. 777
Bernatonis Jonas 405, 411, 465, 777
Bernatonis Jonas (John) 776
Bernatonis Juozapas 157, 774
Bernatonis Juozas 430, 773, 774, 1396, 1397
Bernatonis Juozas Alfonsas 1396
Bernatonis Juozas, Juozo 416
Bernatonis Juozas, Kosto 430
Bernatonis-Dramblys Juozas 442
Bernatonis Jurgis 430
Bernatonis-Nemajūnas Jurgis 442
Bernatonis Kastantas 774, 779
Bernatonis Kazimieras 777, 779
Bernatonis Kazys, Antano 422
Bernatonis-Voveris Kazys 442
Bernatonis Konstantinas (Kastantas) 773
Bernatonis Pyteris 779, 781–785
Bernatonis Pranas 116, 774
Bernatonis Pranas, Antano 422
Bernatonis Pranas, Kosto 422, 430
Bernatonis Tadas 920
Bernatonis Vygandas 422
Bernatonis Vytautas 1397
Bernatonis Žanas (Jeanne) 779
Bernatonis-Liepa Kazys 445
Bernatonytė 617
Bernatonytė Dalia 1396, 1397
Bernatonytė Domicelė 405, 411
Bernatonytė Elena Ona 422
Bernatonytė Glorija 785
Bernatonytė Gražina 421
Bernatonytė Helen 779, 781, 782
Bernatonytė Julija 422
Bernatonytė Justina 773
Bernatonytė Kerol 785
Bernatonytė Magdalena 773, 777, 779
Bernatonytė Marija (Mary) 778
Bernatonytė Marijona 773
Bernatonytė Marytė, Juozo 416
Bernatonytė Merė Helen 777, 779
Bernatonytė Ona 777, 780–782
Bernatonytė Teresė 785
Bernatovičius Tadeušas 199
Bernatowicz T. 199
Bernotaitė D. 1040–1042, 1047
Bernotaitė Vitalija 583
Bernotaitė-Beliauskienė Dalia 7, 12, 1036–1038, 1042, 1044, 1045, 1047–1049, 1054, 1056–1061, 1064, 1066, 1380, 1381, 1383, 1423, 1429
Bernotėnas V. 638
Bernotienė 1050, 1051
Bernotienė S. 1014, 1037, 1058
Bernotienė Stasė 1037
Bertašius M. 184
Bertlingas V. 1097
Beržas, slap. 461
Berželis, slap. 462, 464, 465, 470–474, 497
Beržinskas Juozas 583
Beržinskienė Ona 867
Bevardis, slap. 445
Bezprizebna Aba 339
Bezprizebnas Jechelis (Bezprizebna Jehiel) 339
Bezprozovna 438
Bibikovas Ilja 700
Bičiūnas Vytautas 262

Bičkauskas E. 600, 601
Bičkauskas Egidijus 599, 1397
Bičkauskas R. 1035
Bičkauskas Rolandas 264, 299, 300, 650, 678, 847, 897, 900, 904, 926
Bičkauskas Vytautas 598, 599
Bičkauskienė A. 584, 586, 587, 589, 598
Bičkauskienė Ada 586, 598, 599, 601, 666
Bičkovskis 354
Bičkovskis Ivanas 476
Biela Tarasė 169
Bielas Stanislovas 391
Bieliauskaitė Janina 503
Bieliauskaitė Ona 458
Bieliauskas 185, 992
Bieliauskas A. 642, 1351
Bieliauskas Andrius 310
Bieliauskas Antanas 185, 310, 425
Bieliauskas Bronius 246
Bieliauskas Bronius Vytautas 1398
Bieliauskas Jonas 8, 13, 310, 1141, 1142, 1218
Bieliauskas Julius 402
Bieliauskas Julius, Kosto 401
Bieliauskas Juozas, Jono 425
Bieliauskas Kostas 402
Bieliauskas Kostas, Jeronimo 401
Bieliauskas Leonas 425, 448
Bieliauskas P. 383, 695, 1281–1284, 1287, 1289
Bieliauskas Pranas 8, 13, 222, 306, 556, 686, 923, 924, 930, 1264, 1268, 1279, 1280, 1284–1286, 1288, 1290, 1367, 1398, 1400
Bieliauskas Vincas 401, 402
Bieliauskas Vytautas 1075
Bieliauskas P. 556, 558, 560
Bieliauskas-Juodvarnis L. 493
Bieliauskienė Domicelė, Mato 425
Bielienė Teresė 391
Bieliūnienė Laimutė 915
Bielskis 751
Biezais 1179
Bijūnas, slap. 457–460, 462, 489, 492
Bilikevičienė Aldona 647
Byliai 750
Bylinskis 353
Bylinskis Henrikas 352
Bylius 750
Bindokaitė E. 645
Bingelis Andrius 698
Binkis Kazys 668
Birontas Aleksandras 276
Biržys-Akiras P. 344
Biržiška M. 243, 1287
Biržiška Vaclovas 268
Bisikirskas Valdas 919
Bisikirskienė Janina 1039, 1042, 1044, 1045, 1050, 1053, 1054
Bizokaitė P. 1283
Blaževičius Mykolas 780
Blažienė Grasilda 4
Blažys Mikas 364, 565
Blažytė 618
Blažulionytė Dalia 8, 13, 1149, 1423
Blecheris M. 248
Blecheris Motelis (Blecher Mordechai) 336, 339, 713, 1154
Blekaitis Antanas 677
Blinstrubas Anupras 686
Bliuvaitė Aldona 1201
Bliuvaitė Irena 1202
Blochas 332
Blokas 568, 803
Blokas Moišė 437
Blokas Moišė (Bloch Moše) 340
Blokas Mozė 345, 568
Blondel J.-F. 204
Blondelis Žakas Fransua (Jacques Franąois Blondelio) 198
Bluzmanas P. 1418
Bobrovičius Julius 354
Bodrova Antanina 459
Bogatyrevas 444, 446
Bogušas (Bohusz) Ksaveras 267
Bogušas Ignas 268
Bogušas K. 267, 268
Bogušas Ksaveras 267, 268
Boguševičienė Zofija 164
Boguševičius Adomas 164
Boguševičius Bolius 497
Bogušinskas 920
Bokas F., fon (von Bock) 802
Bolyuk O. 1044
Bonapartas Napoleonas 1264
Borevičius J. 341
Borevičius Jonas 342
Borisevičius Antanas 175
Borodičius 693
Bortkevičius-Balandis Jurgis 475
Bortkevičius-Vasaris Kazys 475
Bortnikaitė Ieva 175
Bradūnas Kazys 1157
Braga 607
Braga S. 440
Braga Stasys 348, 434
Braga Stasys, Mykolo 405
Brakštus Mackus 1076
Brandišauskas V. 252, 343, 534
Brandonai 778
Braun-Blanquet 44
Braun-Blanquet J. 49
Brauningas Dž. 1006
Brazaitis Dž. 109
Brazauskas Z. 1403
Brazdžionis Bernardas 1320
Brazioniai 841
Brazionienė (Tebėraitė) Onutė 815
Braziukaitis 454
Braziukaitis Jonas 453
Braziukaitis K. 212
Braziukaitis Kajetonas 211, 224, 393
Braziukaitis Karolis 393
Braziukaitis Vincas 391, 453
Braziukaitis-Karklas J. 453
Braziukaitis-Velniūkštis V. 453
Bražinskienė Stasė 642
Bredelienė Dalia 604, 643
Brencz A. 1149
Bridžiūtė 332
Brindzanackis 1249
Brindzanackis Aleksandras 1249
Britenas B. 1420
Brodovskis A. S. 267
Bronickiai 177, 178
Bronickis 178, 556
Bronickis I. 555
Bronickis Ignas 177–179, 555
Bronickis Ignas, Antano 178
Bronickis Jonas 177, 178, 555
Brudnauskas Laurynas 696
Brudnauskienė Kotryna 695
Brukas A. 63
Brundza J. 358
Brundzienė K. 1396
Bružas A. 1311
Bublys 536
Bublys A. 214
Bublys Aleksandras 213
Bublys-Snaudalius Aleksandras 210, 213
Bublys Antanas 459
Bubnienė Ramutė 6, 11, 509, 649, 668, 1328, 1333, 14223
Bubnys Arūnas 4, 6, 11, 341, 438, 1423
Bubnys A. 568
Bubnys V. 628
Buchaveckas Stanislovas 1441, 1448
Buckley (Raškevičiūtė) Irena 7, 12, 454, 581, 863, 864, 900, 1399, 1423, 1486
Būčys 833, 1486
Būčys P. 836
Būčytė Petronėlė 833
Bučius Jurgis 330
Būčius Pranas 832
Bučko D. 1178
Budra 217
Budra Aleksandras 217
Budra Jonas 1097
Budra Mykolas 1097
Budra-Nendrė Pranciškus 477
Budrauskas Petras 287
Budrevičiai 559
Budrevičienė Ona 405
Budrevičienė Ona, Mykolo 405
Budrevičius 704
Budrevičius J. 440, 701
Budrevičius Jeronimas 345, 434, 437
Budrevičius Jonas 355, 691
Budrevičius Stasys 536
Budrevičius Stasys, Antano 405
Budrevičius Vincas 567
Budrevičius Vincentas 405
Budrevičiūtė Ona Aldona 405
Budrienė Morta 1109, 1122
Budrys Antanas 1273
Būga K. 1175
Būga Kazimieras 1302
Būgaitė Sofija 1280
Bugenis Mykolas 288, 289
Bugorevičienė Regina 7, 12, 756, 1152, 1423
Buimila Alfonsas, Stasio 403
Buimila Antanas 403
Buimila Bronius, Kazio 403
Buimila Stasys, Stasio 403
Buimilienė Marijona 1155
Buimilos 321
Buinickas (Bubvitsky) Antanas 778
Buinickas Antanas 780
Buinickas Evaldas 816

Buinickas Juozapas (Joseph Burnisky) 778
Buinickienė 1015
Buinickienė K. 779, 780
Buinickienė Kotryna 778, 780
Buinickienė Lina 821
Buinickis 777
Buinilas-Elnias Stasys 445
Buinilas-Vanagas Antanas 445
Buivydavičius Julius 169
Bujokas Bartalomėjus 177
Bukevičienė Sonata 647
Bukevičius Jonas 1315
Bukevičius Juozas 539, 908, 919
Bukevičius Liudvikas 167
Bukevičius Motiejus 167
Bukevičius Pranas, Juozo 400
Bukšnys Juozas 308, 312, 313, 315, 316, 318, 319, 322, 324
Bulavas J. 526, 534, 535
Bulevičius 172
Bulika 1229
Bulika Bronius 8, 14, 264, 295, 652, 934, 939, 940, 1291–1300, 1399
Bumblauskas A. 561
Bumbulis Mykolas 321
Bunevičienė Anelė 310
Bunevičienė Danguolė 333, 334
Bunevičienė Ona 1027, 1049, 1135–1139
Bunevičienė S. 906
Bunevičius Antanas 310, 500
Bunevičius Audrius 920
Bunevičius Juozas 310
Bunevičius Jurgis 500
Bunevičius Vincas 475
Bunevičius Vytautas 905
Bunevičius Vladas 500
Bunevičius-Berželis Vladas 462, 475
Bunevičius-Spindulys Jurgis 465
Bunevičiūtė Marijona 8, 13, 1018, 1020, 1135, 1138, 1139, 1423
Bunevičiūtė-Aušrelė Albina 468
Bunikienė (Stankevičiūtė) 638
Bunikienė J. 638
Bunikienė Janina 624, 632
Bunikis Rolandas 638
Bunikis V. 253
Buožis Z. 1348
Buračas Antanas 881, 889, 890
Buračas B. 1072, 1073, 1083, 1114
Burauskaitė Birutė 6, 11, 169, 396, 433, 484, 713, 716, 720, 1423
Burba Aleksandras 280
Burbulis Antanas 770
Burbulis Jonas 770
Burbulis Mikas 758
Burbulis Mykolas 727
Burbulis Valdas 770
Burbulytė Onutė 770
Burksteinas 993
Burkšaitienė L. 1237
Buršteinai 60
Buršteinas Jankė 59, 60
Buržinskas Žygimantas 187, 201
Buržinskas Ž. 204
Butautas, kunigaikštis 561
Buterlevičienė Jurga 903
Buterlevičius Zigmas 903
Butkevičiai 173, 393
Butkevičienė (Morkūnaitė) Elena 6, 11, 623–625, 630, 632, 635, 636, 1423
Butkevičienė Ona 1095
Butkevičius 617, 987
Butkevičius Juozas, Igno 428
Butkevičius Juozas, Martyno 424
Butkevičius M. 636
Butkevičius Marijonas 624, 625
Butkevičius P. 608
Butkevičius Pranas 1095
Butkevičius Zigmas, Alekso 424
Butkevičiūtė 610
Butkienė Laimutė 903
Butkus 1273
Butkus Alvydas 8, 13, 1179, 1423
Butkus J. 362, 363
Butkus Jurgis 567
Butvilaitė Rasa 4
Butvydas V. 208, 224
Butvydas Vincentas 208, 209, 1305
Bžostovskis 196

C

Celiešiai 837, 838, 846
Celiešienė 811, 836, 837
Celiešienė Janė 1017
Celiešienė Vida 915
Celiešienė-Galinskienė Bronė 838
Celiešius 811
Celiešius Antanas 454
Celiešius J. 242, 582, 837
Celiešius Jokūbas 329
Celiešius Julijonas 573
Celiešius Julius 209, 238, 573, 579
Celiešius-Piemenėlis Julius 208
Celiešius Laurynas 208
Celiešius P. 795, 804, 806
Celiešius Petras 794, 804, 805, 1400
Celiešius Vidas 595
Celiešius Vytautas 422
Celiešius Vitolis 811
Celiešius-Vaidotas V. 493
Celiešius-Vaidotas Vytautas 448
Celiešiūtė Katerina 792, 804, 806
Celiešiūtė Ona 208, 209, 573
Cetuchinas J. 363, 364, 369
Chaimas Hirša Leiba (Chaim Herša Libel) 339
Chajetas Hirša 337
Chelstovskaitė Marija 690
Chin Mo Chien 1303
Chlebowski B. 555, 701
Chodykinai 169
Chodkevičiai 188
Choraševskaitė Liudvika 557
Chorevičius 351
Chorevičius Apolinaras 353, 355
Chrapovickytė-Moravskienė Juozapa (Józefa z Chrapowickich Morawska) 1252, 1253
Chruščiovas N. 502
Cibulskas Juozas 406, 503, 509, 510
Cibulskas Jurgis, Karolio 418
Cibulskas-Tarzanas J. 504, 506–508
Cibulskienė Natalija 881, 997
Cieška 1313
Cikanas 1098, 1099
Cikanas Jurgis 1097
Cikanavičius 858
Cikanavičius (Žentukas) 858
Cikanavičius Antanas 882
Cikanavičius Augenijus 919
Cikanavičiūtė Paulina 1045
Cilovas 354
Cipkai 696, 705
Ciprisevičius 363
Cuprikas 863
Cvirka Petras 617
Czartkowski A. 1239, 1240, 1247, 1248
Czyż Anna Sylwia 187, 192–195, 204

Č

Čaplikas J. 385
Čaplikas J. A. 384
Čaplikas Julius 384
Čapskiai 689
Čapskis (Czapski) Martynas 270
Čapskis Gabrielius 183
Čartoriskiai 196, 202
Čechavičius J. 279
Čechovas A. 753, 1349
Čechovas Antonas 666
Čečura Mykolas 167
Čekanauskas V. 615
Čepaitienė Giedrė 1304
Čepas Ričardas 565, 567
Čepeliauskas Juozas 731
Čepeliauskienė Daiva 643
Čepėnas Pr. 357
Čeplaitė 621
Čepskienė (Kandrotaitė) A. 642
Čepulionienė Marijona 1049
Čepulionis-Vytenis Vytautas 463, 475
Čepulionytė D. 642
Čerapas 858
Čerbulėnas Klemensas 251, 934, 954, 1012, 1018, 1021, 1022, 1242
Čerepavičius Eugenijus 960
Černevičius Jonas, Juozo 403
Černevičiūtė Nijolė 603, 881
Černiachovskis 253
Černiachovskis I. 254, 677, 805
Černiauskas Julius (Jurgis) 566
Černienė 114
Černykovas 448
Černius Jonas 799
Černius K. 1014
Červinskis 688
Česnavičius Antanas 434
Česnavičius Antanas, Antano 431
Česnavičius V. 345, 435, 440
Česnavičius Vincas 322, 434, 435, 453, 454, 456
Česnavičius Vincas, Antano 431
Česnavičius-Zuikis Vincas 488
Česnavičius-Aklas Antanas 445, 489
Česnavičius-Čerčilis Vincas 454, 455
Česnavičiūtė Izabelė 565
Česnulevičiai 607
Četkauskaitė G. 1236, 1238
Čiapienė Aldona 383–385
Čiapienė M. 385
Čipulis-Plaukas Juozas 461

Čiubrinskas Vytis 1149, 1150
Čiučkienė (Barysaitė) Birutė 711, 713, 716–719
Čiupai 1078
Čiupaitė Teresė, Motiejaus 416
Čiupas Pranas 399
Čiupas Albinas 399
Čiupas Antanas 459, 1078, 1366
Čiupas Antanas, Antano 398
Čiupas Jonas 399
Čiupas Laurynas 375
Čiupas Pranas 445
Čiupas Vincas 493, 566
Čiupas Vincas, Pijaus 422
Čiupas-Ėglis Jonas 464, 472
Čiupas-Linas Vincas 445, 492
Čiupienė Domicelė 1078
Čiupienė Ona, Jono 399
Čiupkovas Ričardas 377
Čiurlionis Mikalojus Konstantinas 194, 219, 282, 679, 1012, 1015, 1027, 1035, 1037, 1068, 1072, 1319, 1324–1326, 1394, 1415, 1416, 1419
Čiurlionis S. 228
Čiurlionytė J. 1236, 1237
Čiužas Antanas 8, 13, 1146, 1423
Čižauskas Juozas 166
Čiževskienė R. 700
Čiževskienė Rozalija 694, 700
Čiževskis (Czyzewski) Mykolas 694, 700

D

Dadelienė R. 1420
Dagilis Juozas 769
Dagilis Motiejus 735, 769
Dagilis-Žiedas Zigmas 463
Dailidė Pranas 1307
Dainys P. 748
Dainys Pranas 752
Dainys-Klajūnas Pranas 445
Dainovskis Vincentas 177
Dakinevičiai 696, 858
Dakinevičius 858
Dakinevičius Kazys 112
Dali 1339
Dambrauskas Aleksandras (Adomas Jakštas) 1305
Dambrauskas Juozas, Jurgio 424
Dambrauskas Liudas 1305
Dambrauskas Vilmantas 1323
Dambriūnas Leonardas 1303, 1407
Danyla Jonas 289, 290
Danilavičius Ignotas 1255
Danilevičienė Ieva, Vinco 415
Danilevičius 1004
Danilevičius Bernardas 210
Danilevičius Bronislovas, Aleksandro 415
Danilevičius Juozas 210
Danilevičiūtė Anelė, Juozo 418
Danilevičiūtė Pranciška 415
Daniliauskas V. 367
Daniliauskienė V. 1237
Dapkevičius (Dobkevičius) Povilas 703
Daraškevičiai 321, 443
Daraškevičienė Ada 881
Daraškevičienė Bronė, Augusto 431
Daraškevičius Antanas 443
Daraškevičius Jonas 443
Daraškevičius Jurgis 178
Daraškevičius M. 201
Daraškevičius Marius 5, 10, 186, 1423
Daraškevičius P. 494
Daraškevičius Pranas 431, 448, 488–490, 492, 493
Daraškevičius-Papartis P. 493
Daraškevičius-Pusbarzdis, Banginis Pranas 442, 445, 489, 494
Daraškevičiūtė Ona 1324
Daraškevičiūtė-Žiūkienė Anelė 766
Daraškos 747
Darius S. 233, 251
Daškevičiai 177, 178, 555
Daškevičienė Elena, Alfonso 401
Daškevičius 178, 556
Daškevičius Antanas 177–179, 555
Daškevičius Antanas, Antano 401
Daškevičius Ignas 178
Daškevičius Mikas 177–179, 555
Daškutė 621
Daublevičius Stasys 399
Daugėla J. 245
Daugėla Jonas 284
Daugirdaitė V. 1238
Daugirdas P. 220
Daugirdas Petras Kęstutis 393
Daugirdas Pranas 215, 393
Daugirdas T. 87
Daugirdas Tadas 1021
Daugirdas V. 1156
Daugirdas Vidmantas 1150
Daugnora L. 109
Daugudis V. 87, 109
Dauguvietis B. 590, 651, 656, 668, 822
Dauguvietis Borisas 591, 667
Daujotas 1246
Daujotas H. 1248, 1250
Daujotas Hiacintas 1246
Daukantas 252, 932
Daukantas Simonas 1255
Daukša (Daukšys) Alfonsas 720
Daukša Jonas 711
Daukša Pranas 705
Daukšos 705, 713
Daunaravičius Petras 169
Daunys Pranas 1343
Daunoraitė Elena 1264
Daunoras Arvydas 1400
Daunoras Gintautas 823, 825
Daunoras Ipolitas 354
Daunoras Juozas 566
Daunoras K. 1284
Daunoras Kazys 415
Daunoras Kostas 924, 1400
Daunoras Mikas 415
Daunoravičiai 693, 695
Daunoravičius Aleksandras 693
Daunoravičius Antanas 707
Daunoravičius Jurgis 182
Daunoravičius Klemensas 693
Daunoravičiūtė Malvina 707
Daunoravičiūtė Sofija 694
Davidovičius Josifas 149, 163
Dečiauskas (Dičkauskas) Jonas 566
Dedelaitė R. 1418
Dėdonis Jurgis 536
Degėsys Alfonsas 580
Degutienė Monika 425
Degutis 860
Degutis Albinas 445
Degutis Algirdas 425
Dėgutis Kostas 536
Degutis Kostas, Martyno 425
Degutytė Ona 425
Deimantas 506
Deimantavičius Antanas 364, 565
Dekaminavičienė Bronė 1070, 1071
Dekaminavičienė Izabelė 1049
Dekaminavičienė Zosė 1024, 1027
Dekaminavičius Pranas 539, 918
Dekanavičienė Zosė 1015
Deksnys A. 1400
Dembskis Juozapas 260
Dementavičius 84
Dementavičius D. 86
Derenas 1337
Dermidavičius Petras 684
Deškleneviсius (Deszkleniewicz) 1250
Dičkuvienė Antosėlė 749
Dičkuvienė Birutė 603
Dičkuvienė-Mockevičienė (Bendinskaitė), Ona 803
Didžgalvytė Birutė 1348
Didžiulienė L. 668
Didžiulis Vytautas 1270
Diedonienė Natalija, Kazio 429
Diedonis Jonas 792
Diedonis Stasys, Jurgio 429
Dielininkaitis 1292
Diliūnas Rimantas 917
Dimniukas 324
Dimša 684
Dimša (Dymsza) Jurgis 683
Dimša J. 696
Dimša Juozas 684–686
Dimša Jurgis 684, 685
Dimša Kazimieras 685, 686
Dimša Modestas 906
Dimšaitė O. 687
Dimšaitė Ona 684
Dimšaitė Viktorija 684
Dimšienė Rozalija 685
Dimšos 684
Dirvanauskaitė Izabelė 329
Dirvanauskaitė Ona 610
Dirvanauskaitė Uršulė 329
Dirvanauskas Antanas 329
Dirvanauskas Juozas 329
Dirvanauskas Jurgis 329
Dirvanauskas Petras 329
Dirvanauskas Pranas, Reginos 400
Dirvanauskas-Paukštelis Jonas 445
Diškevičius Vincas 415
Dobilas 447, 454, 455
Dobilas Juozas, Petro 405
Dobilukas 482
Dobin Šraga 339
Dobinas Alteris (Dobin Alter) 339
Dobkevičius 698
Dobkevičius F. 698, 699
Dobkevičius Ferdinandas 698
Dogelis P. 1284, 1286, 1287

Dolskis D. 1340
Domeikaitė Antanina 1266
Domininkas, šv. 286
Donelaitis 1416
Donelaitis K. 1266
Donskojus 708
Dorogostanskis 690
Dovydaitis J. 1208, 1209, 1211, 1213, 1215–1217, 1220–1225
Dovydaitis Jurgis 7, 12, 1007, 1228, 1230, 1423
Dovydaitis Pranas 221
Dovydas, karalius 342, 350, 1341
Dragif Hinda (Dragiv Hinda) 339
Dragifas Abraomas 437
Dragita Abraomas 568
Dragitas Abraomas 345
Dragūnas 477
Dragūnas-Šiugdžinis P. 476
Dranginienė Marija, Jono 399
Dranginis Juozas, Antano 399
Drazdauskas Pranas, Martyno 405
Dringelis G. 1237
Driskius Klaudijus 4, 257, 260, 261, 346, 493, 894, 897, 901, 910, 912, 915, 923, 924, 927, 1089, 1370, 1371, 1374, 1375, 1442
Driskiuvienė (Butkevičiūtė) Asta 1486
Driskiuvienė Živilė 4, 273, 1443, 1448
Drotvinas V. 1165
Drulia Kazys 567
Dubickaitė Dalia 654
Dubikaltienė Aira 4, 9, 14, 338, 1435–1437, 1439
Dubonis A. 186, 204
Dubovikas Gintaras 668
Dubričaninas D. 666
Dūdaitė Lina 903
Dūdienė Sonata 603
Dukavičius 836
Dukavičius Jurgis 228, 236
Dukavičius Petras 595
Dukavičius Vincas, Jurgio 405
Dukavičiūtė Janė 844
Dukavičiūtė Kotryna 1264
Dukevičiūtė G. 636
Dumalakas Jonas 1199
Dumalakas Juozas, Vinco 429
Dumalakienė Ona 1014
Dumalakienė Stasė 671–673
Dundulienė P. 977–979, 1095
Dundulis B. 258
Dušanskis N. 506
Dvilinskaitė D. 887
Dvilinskaitė Danutė 882
Dvožeckiai 695
Dzedziulytė Elena 391
Dzekunskas Jonas 578
Dzelakauskas I. 275
Dzelakauskas Inocentas 259
Dzelakauskas Inocentas (Innocent Dziełakowski) 273
Dzencevičienė Ona 1227
Dzenkauskaitė 612
Dzenkauskaitė Genė 583, 584
Dzenkauskas V. 583
Dzenkauskas Vytautas 582, 583
Dzenkauskienė Ona 1061
Dzevočkienė O. 1279
Dzidolikas 458–462
Dzidolikas P. 459, 461
Dzidolikas Petras 405, 457
Dzidolikas-Bijūnas Petras 459, 460, 489
Dzūkas B. 695, 701
Dzūkas B. (Liudas Gira) 262
Dervienė (Totoraitytė) Marija 666
Džislenis Džiovanis Batista (Giovanni Battista Gisleni) 191
Džordan Virdžinija (Virginia Jordan) 779

E

Edelšteinas Ausėjus 337
Edelšteinas Icikas Jošua (Edilštein Icchak Jošua) 339
Edelšteinas Kalmanas (Edilštein Kalman) 339
Edelšteinas Mouša 536
Edelšteinas Šimonas (Edilštein Šimon) 336, 340
Eglė, slap. 455
Ėglis, slap. 445, 465, 497, 717
Eidimtienė (Kimantaitė) Vanda 695, 702–705, 715–719
Eidintas A. 356
Eidintas Alfonsas 772
Eidrigevičiūtė Jolanta 1201, 1202
Eimantytė E. 1021
Eimutis 245
Eimutis Izidorius 364, 565
Eismantas Rohačevičius Mikalojus Paulius (Eysmont Rohacewicz) 266
Elena, kunigaikštienė 164, 186, 188
Elesneris Ignotas 269
Elzbieta, šv. 1224
Empacheraitė Ona 1283
Endziulaitis Feliksas 364, 565
Eperješai 1248, 1249
Eperješas Florijonas Stanislovas 1249
Eperješas Jokūbas 1249
Eperješas Kristupas 1249
Eperješas Pranciškus 1249
Erelis, slap. 504, 506, 510
Eretas J. 1412
Erlickas Juozas 631
Ermanytė I. 1173
Erslovaitė G. 341
Eustachijus Stanislovas 190

F

Federavičius Vosylius 393
Fedirka K. 895
Filipavičius 1269
Filipkovskiai 184, 558
Filipkovskienė Eigmonta 558
Filipkovskis Juzefas 558
Filipkovskis Leopoldas 558
Filipkovskis Marijanas 558
Filipkovskytė Eigmonta 558
Filipkovskytė Jadvyga 558
Filonovas (Filonov) 488, 491
Finskis Antanas 693
Flakas Kvintas Horacijus 1394
Flotovas F, fon 1420
Fochas F. 373
Fogler Marija Beata 174
Fogleriai 173–175
Fogleris 174
Fogleris Juozapas 173, 174
Fogleris Stanislovas Elartas 173–175
Foglerytė-Klionovska Bogumila 173
Formalenskis (Parpliauskas) Dovydas (Formalensky David) 340
France de Palacio Marie 1486
Frankauskai 166
Frankauskaitė Birutė 625
Frankauskaitė-Liudvinavičienė B. 636
Frankauskas Antanas 436, 438
Furmonavičienė Ona 1045, 1382

G

Gabė Tamara 590
Gabrilavičius R. 63
Gabrys-Paršaitis J. 575
Gabševičius Juozapas 276
Gacevičius Adomas 984, 986, 988–991, 993, 996, 998–1000, 1003, 1004
Gaerte W. 102, 109
Gaidamavičiūtė Ona 114, 115, 117
Gaidienė Antanina 671, 672
Gaidys 460
Gaidys P. 1347, 1349
Gaidys, slap. 445
Gaigalaitė A. 1308
Gaigalaitis Vilius 1308
Gaigalas Algirdas 5, 10, 1423
Gaigalas Pranas 317
Gailevičius (Goylewicz, Gojlewicz) Steponas 271
Gailevičius S. 272
Gailius 470
Gaivenis 1166
Gaivenis K. 1173
Gaižutis Algirdas 4
Gaižutytė Rūta 375, 378
Gajauskai 696
Galaunė Dievainis 578
Galaunė J. 222, 238, 245, 859
Galaunė Jonas 219, 220, 222, 237, 262, 281–283, 345, 365, 433, 558, 559, 567, 575, 577, 578, 580, 829, 830, 924, 1401
Galaunė Konstantinas 558, 559
Galaunė P. 559, 1227
Galaunė Paulius 281, 282, 558, 559, 578
Galaunės 558, 578
Galaunės J. 1307
Galaunienė Adelė 282, 578
Galaunytė Dalia 578
Galaunytė Stanislava 558, 559
Galaunytė Stasė 219
Galaunytė Stefanija 558, 559
Galaveckas Bronius 822
Galiniai 764, 769
Galinis Albertas 523
Galinskai 758
Galinskai (Anupriai) 764
Galinskaitė Adelė 764
Galinskaitė Genė 764, 770
Galinskaitė Matilda 764, 767
Galinskaitė Monika 764
Galinskaitė-Rimkevičienė Matilda 770
Galinskaitė Z. 759, 765, 767, 770

Galinskaitė Zuzana 768, 770
Galinskas 223
Galinskas A. 527, 536
Galinskas Antanas 526
Galinskas Jonas 526, 758, 764
Galinskienė Monika 758, 764
Galvanauskas Ernestas 1308
Galvydis-Bykauskas Jonas 381, 1272
Gamerenietis Tylmanas (Tylman z Gameren) 196
Ganas 1070
Ganas Felicijonas Matas 268
Garais 1179
Garbickis Steponas 164
Garmus 582
Garmus J. 211
Garmus Povilas 211
Garmus-Žalgiris Jonas 445
Garmutė A. 447, 452, 469, 477, 479
Garmutė Antanina 449
Garmutė R. 1403
Garnevičius Algis Vytautas 539
Garnienė Aleksandra 321
Garnys Kostas 748
Garsija Choakinas Toresas (Joaquin Torres Garcia) 1402
Garunkštis A. 852
Gasiūnienė (Jurkonytė) R. 795
Gasiūnienė R. 801
Gaškaitė N. 503
Gataveckas J. 363, 364
Gaučas P. 208
Gavėdas 463, 473
Gecevičius J. 1118
Gecevičius Jonas 1097, 1104
Gecevičius Jonas, Jono 405
Gecevičiūtė Monika 1106
Gečienė Irena 824
Gečionis 473
Geda Sigitas 1341
Gediminaičiai 561
Gediminas, kunigaikštis 251, 252, 254, 380, 484, 505, 507, 561, 689, 709, 710, 798, 913, 932, 940, 1002, 1271, 1410, 1424
Gedvilas M. 533
Gedvilas Mečislovas 533
Gegužienė Virginija 916
Gegužis A. 438, 439, 441, 444
Gegužis Antanas 434, 445
Geisčiūnas Kostas 987, 988, 990–992, 997, 1002
Geisčiūnas Kostas, Motiejaus 416
Geisčiūnienė Ona 987
Geištaras 878
Geištaras Jonas 169
Geištardas Henrikas 536
Geištarienė 1229
Geištarienė Marija 1228
Geištorai 171, 173, 391–393
Geištorai (Geištarai) 165, 170
Geištoraitė Jadvyga 391
Geištoraitė Teresė 171
Geištoras 171, 172, 355, 1010
Geištoras Aleksandras 352, 354, 355, 390
Geištoras Bernardas 170, 390
Geištoras H. 392
Geištoras Henrikas 171, 172, 390, 391
Geištoras J. P. 391
Geištoras Jokūbas 171
Geištoras Jonas 171, 391
Geištoras Jonas Povilas 390
Geištoras Romanas (Romas) 171
Geištoras Romanas Jokūbas 392
Geištoras Romas 172
Geištorienė 170, 172, 173
Geištorienė Marija 171, 392, 440
Gelažiūtė 592
Gelčiai 447
Gelčys-Perkūnas Jonas 445, 453
Gelčys-Zuikis Jurgis 443, 445, 489
Gelčius Juozas 672, 677
Gelčiūtė Roma 646
Gelčiūtė-Ruočkienė Roma 648
Geležūnas Mykolas 684
Gelžinienė Elena 582
Gelžinis Antanas 582
Gendvila 1269
Generolas, slap. 445
Genevičiai 1350
Genevičius 486, 873
Genevičius (Genys) 858
Genevičius Ignas 874
Genevičius Juozas 9, 14, 900, 1350, 1353, 1423
Genevičius Juozas Albinas 1401
Genevičiūtė-Usnė B. 504
Gerbicka Kotryna 165
Germanavičiai 385, 695
Germanavičius Albinas 497
Germanavičius Juozas 316, 318
Germanavičius Martynas 385, 386
Germanavičius P. 101
Gerulaitis Virginijus 4
Gerulaitytė J. 1311
Gerulis L. 117, 118
Gerutanas 782, 784, 785
Gervė-Migla Kazys 475
Gervickas Juozas 500
Gervickas Pranas 748
Gervickas-Drugelis Vytautas 477
Geržotaitė 1166
Geržotaitė L. 1173
Gėtė 1267
Giedraitis Antanas 274
Giedrys M. 1403
Gimžauskas Silvestras 207
Gineitis Algirdas 406
Gineitis K. 669
Ginkai 179, 562
Ginklius 116, 117
Ginkus 116, 563
Ginkus Algirdas 420
Ginkus-Kurmis Algirdas 442
Ginkus Antanas, Jokūbo 398
Ginkus Juozas 420, 452
Ginkus Juozas, Martyno 419
Ginkus Marcinas 562
Ginkus Martynas 562
Ginkus Motiejus 179, 562
Ginkus Sigitas 420
Ginkus-Aitvaras Juozas 451
Ginkutė Aldona 449
Ginkutė Angelė Aldona 420
Ginkutė Elena 420
Ginkutė Ona Gražina 420
Ginkuvienė (Barysaitė) Elena 696, 705, 707, 711, 714, 718
Ginkuvienė Ieva 179
Ginkuvienė Pranciška, Miko 420
Gintaras, slap. 482, 717
Gintautaitė-Tamošiūnienė Marijona 766
Gira Liudas 208, 216, 218, 222, 262, 1271, 1282, 1305
Girdenis Aleksas 1158, 1165, 1166, 1173
Girdvainis Juozas 1443, 1448
Girėnas S. 233, 251
Girienė Bronė 216
Girininkas Algirdas 5, 10, 87, 109, 1423, 1428
Girininkienė Vida 4, 1440–1443, 1445, 1448
Girouard 198
Girouard M. 192, 204
Glemža L. 174
Glemžaitė M. 1051
Gliogeris (Gloger) Zigmantas 1049
Gliogeris Z. 72, 86, 87, 1066
Gloger Z. 108, 1050
Glovackis Gediminas 1270
Glovackis Stasys 1269, 1270
Glovackytė Birutė 1270
Glovackytė Pajauta 1270
Glušakovienė Adelė 321
Gobernikas G. 1420
Gobetai 746
Gocentas Vytautas 1442
Godonas Joselis 537
Golenkevičiūtė 592
Gorainis Aleksandras 267
Gorbačiovas Michailas 600
Gordonas (Gordunas) Joselis 868
Gordonas Hilelis (Gordon Hilel) 339, 868
Gordonas J. 345, 349
Gordonas Josifas (Gordon Josef) 338, 339, 349
Gordonas Šmuila 337
Gorkis 254
Gostomski A. 189, 204
Gostomskis Anzelmas 189
Goštautas H. 366, 367, 369, 371
Goštautas Henrikas 388, 389
Govėja Marija Alisija (Maria Alice Gouveia) 662
Grabauskas Mikas 566
Grabliauskas 505
Grabovskis Mykolas 354
Gradauskas Aronas 1095
Gradauskas Dainius 645
Gradauskas Napoleonas 1095
Gradauskienė A. 592
Gradauskienė Aldona 590, 591, 666, 1095
Gradauskienė Olimpija 1095
Gradauskienė-Bandaravičiūtė Ona 1095
Gradeckas Jonas 919
Gramauskaitė 618
Gražys B. 1347
Grebenščikovas Borisas 1337
Grėbliauskaitė D. 636

Grėbliauskas Alfonsas 1095
Grėbliauskienė Vida 1095
Grigas Romualdas 1442
Grigėnienė Daina 1486
Grybas 858
Grybas Antanas 858
Gribliauskas 443
Gribojedovas Aleksandras 1360
Grybovskis (Grybauskas) Antanas 182
Gricius A. 1311
Griškaitė R. 1243
Griežė S. 388
Grigalavičienė E. 87, 109
Grigaliūnai 1268, 1269
Grigaliūnaitė O. 1269
Grigaliūnaitė Ona 1268
Grigaliūnas-Glovackis 794, 1270
Grigaliūnas-Glovackis Gediminas 1278
Grigaliūnas-Glovackis Vincas 8, 13, 214, 336, 362, 363, 365, 369, 793, 1268–1278, 1401
Grigalius 1411
Grigas K. 1208
Grigėnaitė G. 1044, 1045, 1381, 1382
Grigėnaitė Gintarė 1043
Grigėnienė Daina 1486
Grigoniai 837, 873
Grigonienė (Aleknavičiūtė) Antanina 769
Grigonienė A. 762
Grigonienė Marija, Adomo 422
Grigonienė Vilma 6, 11, 644, 647, 1423
Grigonis Antanas 422
Grigonis Algirdas 882
Grigonis Juozas, Petro 422
Grigonis Jurgis, Juozo 399
Grigonis Kazys 762
Grigonis Pranas 422, 492
Grigonis-Jurginas Pranas 442
Grigonis Stasys 445
Grigonis-Vilkas Pranas 445
Grigonytė Bronė 462
Grigonytė Marytė 422
Grigonytė Monika 835
Grigonytė-Valatkienė Bronė 432
Grigorjevas 360
Grikiai 1105
Grikienė 1105
Grikius 1105
Grinaveckienė E. 1165, 1173
Grinaveckis 1167
Grinaveckis V. 1165
Grinblatas Abraomas (Grinblat Avraham) 339
Grincevičiūtė Beatričė 762, 1205
Grinius 1292
Grinius A. 388, 389
Grinius K. 821
Grinkevičienė (Revuckaitė) Marija 706, 717
Grinkevičienė M. 717
Grinkevičienė Marija 706
Grinkevičius Kęstutis 919
Grišinas Ivanas 476
Griškaitė R. 204, 205, 1242
Griškaitė Reda 8, 13, 190, 198, 200, 1239, 1423
Griškonis J. 253
Grižaitė Auksė 653
Grižas Giedrius 653
Grižas Saulius 653, 657
Grižas Vytautas 653, 657, 658, 908
Grižas Vytautas Julius 1402
Grižienė 658, 659
Grižienė B. 584, 592, 601, 655
Grižienė Birutė 7, 11, 513, 571, 589, 599, 602, 653, 660, 666
Grontbegin Arie 339
Grontbeginas Šimonas (Grontbegin Šimon) 339
Grucė R. 1293, 1294, 1297
Grucė Romualdas 1292, 1295
Grudzinskas Leonardas 760, 1201, 1202, 1204, 1206
Grumadienė L. 1165, 1173
Gruodis J. 648, 1420
Gruodis-Žilvitis Vincas 447, 463
Grušelionis 717
Grušelionis Kazimieras 1217
Grūšelioniai 462
Grūšelionienė Anelė 462
Grūšelionienė Anelė, Miko 420
Grūšelionis 461, 462
Grūšelionis Juozas 462
Grūšelionis Aleksas 462
Grūšelionis Aleksas, Petro 420
Grūšelionis Algirdas 420, 462
Grūšelionis Jonas 420, 462
Grūšelionis Jurgis 420, 462
Grūšelionis Kęstutis 917, 1356, 1486
Grūšelionis Pranas 420, 462
Grūšelionis-Klajūnas Pranas 445, 457, 460, 461
Grūšelionytė Ona 462
Gruševskis Danielius 173
Gruzdevičiūtė B. 614
Gruzdzevičius J. 506, 507
Gruzdzevičius Jonas 503, 509, 510
Gruzdzevičius K. 508
Gruzdzevičius-Erelis J. 503–508
Gruzdzevičiūtė B. 506
Gruzdzevičiūtė Birutė 503, 507
Gudačevskis Vincentas 182
Gudaitė 586
Gudaitė J. 1237
Gudauskaitė D. 612
Gudelevičiūtė 617
Gudeliūnas Stanislovas 712
Gudeliūnas Stasys 472
Gudynas Pranas 1095
Gudynienė Janina 1095
Gudoniai 593
Gudonienė Elena 920
Gudonienė V. 584, 593
Gudonis A. 584, 593
Gudonytė A. 283
Gudžinskas 44
Gudžinskas Z. 50
Gudžiūnienė (Mikalauskaitė) Nijolė 862
Gulbė, slap. 506
Guobys Petras 286
Guobytė Rimantė 5, 10, 22, 1424
Gurevičiai 536
Gurevičius Griša 536
Gurevičiūtė-Jurčienė Ona 580
Gurskaitė Marytė 420
Gurskas Jonas 420
Gurskas Mikas, Baltraus 420
Gurskas Vitas 420
Gurskiai 778
Gurskienė Ieva, Antano 420
Gurvič Dvora 339
Gurvič Zvi 339
Gurvičius Jakobas 1402
Gurvičius Martinas 1402
Gurvičius Š. 337
Gurvičius Šepselis (Gurvič Šepsil) 336, 339
Gurvičius Zusmanas (José Gurvich) 1402
Gusarovas 492
Gusas Justinas 577
Gusas Mykolas 882
Gusas Mindaugas 815
Gusas Petras 559, 1205
Gusas Pranas 445
Gusas V. 338
Gusas Vytautas 202, 337, 559, 570, 900, 901, 1027, 1031, 1032, 1375, 1379, 1402
Gusienė Anelė 1048, 1058
Gustaitis Antanas 326, 673
Gustaitis Jeronimas 326
Gustaitis Jonas 326
Gustaitis Juozas 326
Gustaitis Mikas 326
Gustaitytė Pranciška 326
Gutauskai 707
Gutauskaitė E. 636
Gutauskas Adomas 707
Gutauskas Jonas 701
Gutauskas Juozas 707, 709
Gutauskas Karolis 707
Gutmanas 500
Guzevičius A. 263
Gvidoreli 1298
Gvildaitė Aušra 665

H

Hamannas J. 350
Hamannas Joachimas 343
Hauras Jokūbas Kazimieras (Jakub Kazimierz Haur) 191, 192, 204
Hebrovskaitė (Hebrowska) Julija 689
Hebrovskis Bernardas 697
Herbich Aleksandra 181, 183, 184
Heringienė Anelė 758
Hermanaitė Ona 175
Hierageris Jonas 175
Hieragerytė Marija 175
Hitleris Adolfas 343, 797, 1315
Hoesick Ferdynand 1050
Hoheraitė Antanina 175
Holochvastas Kazimieras 1333
Holovčinskaitė Sofija (Sofia Hołowczyńska) 190
Holovčinskaitė-Kiškienė Regina (Holovčinskytė, Holovčinska, Hołowczyńska) 189, 190, 257
Holovčinskiai 187–190, 202–204, 257
Holovčinskiai (Hołowczyński) 186
Holovčinskis Jaroslavas (Jarosław Hołowczyński) 188, 189

Holovčinskis Jonas (Jan Hołowczyński) 189
Holovčinskis Motiejus (Matwiej Hołowczyński) 186
Holovčinskis Motiejus Mikitinyčius 188
Holovčinskis S. 188
Holovčinskis Sčastnas (Szczęsny Hołowczyński) 188, 189
Hotas H. (Hoth) 802
Houli Ketrin (Catherine Holley) 784

I

Idzelevičiūtė Emilija 840
Ignatavičiūtė 1241
Ignatavičiūtės 1241
Ilgūnas 1179
Ilkus 713, 868, 872, 873, 876
Imbrasas 620
Inčiūra K. 1349
Irkinas 468
Irukienė Ieva, Vinco 400
Išganaitienė Gendrūta, Tomo 401
Išganaitis Motiejus 401
Išganaitis Motiejus, Motiejaus 401
Išganaitytė Adelė 401
Ivanauskai (Klimai) 764
Ivanauskaitė Alenka 765
Ivanauskaitė Elena 765
Ivanauskaitė Marytė 765
Ivanauskaitė Onutė 765
Ivanauskaitė V. 1237
Ivanauskaitės 177, 765
Ivanauskaitė-Šeibutienė V. 1238
Ivanauskas Juozas 765
Ivanauskas Tomas 678
Ivanauskas E. 109
Ivanauskienė (Daraškevičiūtė) Domicelė 769
Ivanauskienė A. 1165
Ivanauskienė Emilija, Motiejaus 399
Ivanauskienė Marija 765
Ivanauskienė Ona 769
Ivanauskienė Vida 669, 900, 924
Ivanovičius Michna 186
Ivanovskiai 690
Ivašauskaitė-Kadikinienė Barbora 170
Ivašauskas J. 342
Ivašauskas Juozas 341
Ivaškevičiai 697
Ivaškevičius Antanas 699
Ivaškevičius Vaitiekus 186
Ivaškievičius Vaclovas 1271
Ivinskis 1292
Izdebska Ana 184
Izdebskis Kazimieras 184

Y

Yčas M. 1284
Yčas Martynas 1271, 1284, 1308
Yla 1292

J

Jablonskiai 1261
Jablonskis 251, 1261
Jablonskis J. 1317
Jablonskis Jonas 574, 1157
Jablonskis V. 1259, 1260, 1261
Jablonskis Vincentas (Wincenty Jabłoński) 1258
Jablonskis Vladislovas (Władysław Jabłoński) 1261
Jablonskytė V. 1258
Jacina 1097
Jacunskai 695
Jacunskas R. 667
Jacunskas Rimantas 590, 667
Jacunskis Stepas 354
Jäger E. 50
Jägeris Karlas 344
Jagielavičius (Jagiełłowicz) Vincentas 684
Jagielavičius V. 687
Jagielavičiūtė J. 686, 689
Jagielavičiūtė Julija 685, 687
Jagielavičiūtė-Komarienė J. 686
Jakaitis Renatas 85
Jakavonis-Tigras Juozas 804
Jakimavičiai 696
Jakimavičius Jokūbas 563
Jakimavičius Konstantinas 563
Jakimavičius S. 235, 242, 636
Jakimavičius Stasys 563, 623
Jakimavičiūtė Edita 909
Jakimovas Dimitro 167
Jakonis J. 859
Jakonis Juozas 499
Jakonytė Ona 860
Jakovickienė Amelija 168
Jakovickis Henrikas 168, 169, 352, 355
Jakovickytė Liudvika 169
Jakštas Petras 565
Jakštas P. 565, 566
Jakubauskai 321, 743, 744, 755
Jakubauskaitė Aleksandra (Alesiukė) 745
Jakubauskaitė Adelė 744, 748, 749, 750, 753, 754
Jakubauskaitė Adelė 745
Jakubauskaitė Aleksandra 748, 750
Jakubauskaitė Alesė 753, 754
Jakubauskaitė Antosė 744, 745
Jakubauskaitė Elena 403, 745, 748–752, 754
Jakubauskaitė Genovaitė 1056
Jakubauskaitė Gražina 754
Jakubauskaitė Ona 745
Jakubauskaitė Onutė 595
Jakubauskaitė Pranutė 745, 748, 750, 752–754
Jakubauskaitė Ramunė 667
Jakubauskas 998
Jakubauskas Albertas, Antano 405
Jakubauskas Aleksius 750
Jakubauskas B. 452
Jakubauskas Bernasius 743
Jakubauskas Bronius 403, 452, 745, 747, 748
Jakubauskas Jasius 744, 745, 747
Jakubauskas Juozas 743, 745, 754
Jakubauskas Pranas 743, 744, 745
Jakubauskas Vincas 743
Jakubauskas Vytautas 403, 745, 748–752, 754
Jakubauskas-Žiogas Bronius 452, 445, 747
Jakubauskienė 1049
Jakubauskienė Aldona 913
Jakubauskienė Anelė 1056
Jakubauskienė Elžbieta 743
Jakubauskienė Ona, Antano 403, 744
Jakubčionis Algirdas 4
Jakutavičienė Nijolė 987, 1002
Jakutavičius-Lapė Bronius 495
Jakutis Ričardas 1338
Jalbžykovskis R. 1289
Jalinskas Jurgis, Jono 402
Janavičius Boleslovas 891
Janavičius-Linksmutis Kazys 456
Janavičiūtė E. 1284
Jancevičienė Kotryna 179
Jancevičius Stanislovas (Matikas) 179
Jančiauskas Gintautas 299
Jančiauskas Petras 586
Janeckaitė-Januškevičienė A. 607
Jankauskai 589, 696
Jankauskaitė Palmira 1147
Jankauskas 453, 858
Jankauskas A. 365, 367
Jankauskas Jonas 212, 858, 889
Jankauskas Juozas (Jonas?), Juozo 418
Jankauskas Povilas 445
Jankauskas V. 1276
Jankauskienė Marcelė 1228
Jankelevičius 389
Jankelis 993
Jankevičius Kazimieras 555
Janonienė R. 592
Janonis 444, 446
Janonis J. 254
Janovska Rivkė 337
Janovska Rivkė (Janovsky Rivka) 339
Janovskis Mėjeris (Janovsky Meir) 339
Jansonas E. 1349
Janulaitis A. 1284
Janulevičienė 621
Janulevičius 437
Janušauskaitė Marija 310, 322, 327
Janušauskas Albinas 601
Janušauskas Antanas 536
Janušauskas Jonas 1218, 1219, 1222
Januševičius 883
Januševičiūtė Anelė 1106
Januškevičius Domininkas 278
Januškevičius Kazimieras 268
Januškevičius-Liūtas Vincas 472
Janutienė Danutė 630
Jarmala Antanas 1202, 1206
Jaruševič Rozalija 353
Jaruševičiai 117
Jaruševičienė Angelė 7, 12, 908, 924, 1289, 1424
Jaruševičienė Angelė Dalė 666, 668
Jaruševičienė D. 668–670
Jaruševičienė Genė 821
Jaruševičienė Marija 1038
Jaruševičienė Ona 472
Jaruševičienė Rasa 647
Jaruševičienė Violeta 916
Jaruševičius 988
Jaruševičius (Grikius) 1117

Jaruševičius A. 505, 884
Jaruševičius Adomas 475
Jaruševičius Albinas 406, 509
Jaruševičius Algis 881, 916
Jaruševičius Juozapas 578
Jaruševičius Juozas 9, 14, 1126, 1347–1349, 1403
Jaruševičius M. 982, 1102
Jaruševičius Martynas 1097, 1112
Jaruševičius Mikadas 678
Jaruševičius Stasys 823
Jaruševičius V. 883–885, 887
Jaruševičius Valentinas 539, 668, 815, 823, 825, 881, 882, 918
Jaruševičius Vincas 1097, 1102
Jaruševičius-Gintaras A. 504, 507, 508
Jaruševičius-Lakštingala Motiejus 460, 464, 497
Jaruševičiūtė A. 1349
Jaruševičiūtė Antanina (Antosė) 1106
Jaruševičiūtė Aušra 1348
Jasinauskaitė Veronika 388
Jasinskaitė 617
Jasinskaitė Ona 612
Jasinskas V. 1349
Jasinskis Jokūbas 268
Jasionienė Dalia 110
Jasiūnaitė B. 1165
Jaskelevičius Vladas 437
Jaskevičius Vladas Karolis (Walter Charles Jaskiewicz) 1302
Jaskutėlienė Uršulė 118, 1062
Jaskutėlis Daminas 118
Jaskutėlytė 610
Jastramskai 873
Jatkoniai 169
Jatkonienė Uršulė 1228
Jatkonis Antanas 1010
Jatkonis Simanas 1228
Jauchas Joachimas Danielis, fon (Joachim Daniel von Jauch) 198, 199
Jaudegis Mykolas 294
Jauniškis 455, 457
Jauniškis Antanas 451, 456, 457, 480, 481
Jauniškis Antanas, Juozo 405
Jauniškis Viktoras 644
Jauniškis-Šilas A. 456
Jauniškis-Šilas Antanas 445, 455
Jaunius Kazimieras 1157, 1165
Jėčys Domininkas 341
Jelcinas Borisas 601
Jelenovskiai 695
Jencius-Butautas V. 561, 690
Jenčiauskai 114, 115
Jenkevičius Kazimieras 178
Jeronimas, šv. 1398
Jeseninas 1337
Jesinskas 114
Jezerski Chava (Jezersky Chava) 339
Jeżyński Józef 1050, 1066
Jeznienė Marijona 327
Jeznis Bernasius 326
Jeznis Juozas 327
Jeznis Mikas 327
Jeznis Petras 326
Jeznis Pranas 327
Jeznis Vincas 326
Jeznis Zigmas 327
Jeznytė Anelia 327
Jeznytė Jogana 327
Jeznytė Viktorija 327
Jezukevičius V. 1284, 1286, 1287
Jėzus Kristus 96, 98, 215, 221, 244–246, 289, 290, 293, 296, 464, 479, 660, 678, 687, 780, 782, 784, 820, 832, 1001, 1073, 1078, 1087, 1116, 1224, 1148, 1292, 1343
Jiešmantas I. 253
Jieznis Antanas 440
Jieznys Antanas 536
Jieznys Antanas, Vinco 432
Jocys Virginijus 1441–1443, 1448
Jodkovskiai 177, 179, 180
Jodkovskienė Ieva 355
Jodkovskis 179, 180, 351, 353–355, 687, 1251
Jodkovskis Jurgis 180
Jodkovskis Leonas 177, 179, 180, 352–355, 694, 699
Jodkovskis P. 180
Jodkovskytė Teresė 180
Jogaila, karalius 832, 839, 1126
Jogailaičiai 186, 187
Jogailaitis Aleksandras 164, 186, 204
Jogailaitis Kazimieras 151
Jogėla V. 166, 390
Jokimaitienė P. 1236
Jokimaitienė Pranė 1204
Jokubauskas Jonas 1486
Jokubauskienė Eugenija 1486
Jokūbas, šv. 692, 1344
Jonaitis Petras 1179
Jonaitytė A. 1165
Jonas Evangelistas, šv. 1087
Jonas Krikštytojas, šv. 257, 258, 378, 789, 859, 896, 911, 912, 934, 1035, 1244
Jonas Nepomukas, šv. 215
Jonas Paulius II, Popiežius 1297
Jonas, šv. 194, 218, 265, 270, 1282, 1284, 1335, 1394, 1402
Jončys F. 1293–1295, 1298
Jončys Faustas 1292, 1300
Jončys J. 1296
Joneliunaitė Anelia 327
Joneliunas Aleksas 326
Joneliunas Andrius 327
Joneliunas Antanas 327
Joneliunas Juozas 326, 327, 537
Joneliunas Juozas, Jurgio 326
Joneliunas Juozas, Tamošo 327
Joneliunas Jurgis 326, 327
Joneliunas Kasperas 327
Joneliunas Kazys 327
Joneliunas Petras 327
Joneliunas Pranis 327
Joneliunas Tamošas 327
Joneliunas Vincas 327
Joneliūnai 859
Joneliūnai K. ir R. 233
Joneliūnaitė Adelė, Juozo 413
Joneliūnas J. 446
Joneliūnas Jonas 446, 451
Joneliūnas Petras 1404
Joneliūnas Vincas 1404
Joneliūnas-Senas vilkas Jonas 445
Joneliūnienė Adelė 749
Joneliūnienė Dalia 1486
Joneliūnienė Janina 1038, 1057, 1059, 1060, 1095, 1150
Joneliūnienė Pranutė 749
Jonika Juozas 180, 536
Jonikai 475
Jonikaitė Ona, Juozo 413
Jonikaitė-Žibutė Ona 180
Jonikas Juozas 413
Jonikos 180
Jonikutė-Žibutė Elena 716
Jonytienė E. 511
Jonytis J. 511, 585
Jonytytė-Raugienė Meilutė 511, 512
Jonušas 189
Jonušas Petras 4, 925, 926, 1367, 1442
Jonušas Radvila 706
Jonušienė Ramutė 926
Jonušytė Aušra 1443, 1448
Jonutis Marius 903
Jotka 447
Jozefovičius Jokūbas 166
Jucienė J. 1325
Jucikas P. 548
Judickai 825
Judickai (Stasiai) 822
Judickaitė Adelė 396
Judickaitė Bronė 396
Judickaitė Damutė 822
Judickaitė Elena 396
Judickaitė Genovaitė 396
Judickaitė M. 616
Judickaitė Milda Ona 396
Judickaitė Monika, Adomo 396
Judickas (Kabžius) 826
Judickas Algirdas Bronius, Adomo 396
Judickas Gintautas 814
Judickas Gintautas Petras 1404
Judickas Jonas 823
Judickas Jonas (Jonytis) 826
Judickas Juozas 826
Judickas Juozas, Jurgio 396
Judickas Kazimieras 824, 826
Judickas Kazys, Jono 396
Judickas M. 494
Judickas Martynas 396, 493
Judickas-Miškinis Martynas 442
Judickas Pranas 396
Judickas Simonas 393
Judickas Vytautas, Adomo 396
Judickas-Papartis Martynas 445, 489, 493
Judickienė Bronė 813
Judickienė Bronė (Kabžiaus Bronė) 826
Judickienė Damutė 671, 672
Judickienė Marijona 824, 826
Judickienė Marijona, Augustino 396
Judžentis Artūras 4
Juknevičienė Rasa 377, 378
Juknevičius Andrius 282
Juknevičius Maksimilijonas 684
Juknevičius P. 687, 688
Juknevičius Petras 687
Juknevičius R. 1349
Junavičienė Teresė 173, 174
Jundila 1249

Jundila Aleksandras 1249
Jundila Jonas 1249
Jundila Krizostomas 1249
Jundila Melchioras Mikalojus 1249
Jundila Samuelis 1249
Jundila Sebastijonas 1249
Jundilienė 1249
Jundilienė-Sapiegienė (Kancevičiūtė) Kotryna 1249
Jundilos 1249
Junevičius D. 214
Juodienė 885
Juodienė Teresė 881, 888
Juodis 1179
Juodis Albinas 505
Juodis-Šarūnas Vytautas 445
Juodytė Virginija 7, 12, 881, 891, 1424
Juodpusis V. 1236, 1237
Juodsnukis V. 444, 484
Juodsnukis Vytautas 487
Juozaitienė Marijona 1205
Juozaitis Arvydas 882
Juozaitis Kazys, Alekso 415
Juozapaitytė Sigrida 4
Juozapas, šv. 1400
Juozapavičienė Genė 882
Juozapavičienė M. 1118
Juozapavičienė Marijona 1127
Juozapavičius 245, 251, 252
Juozapavičius A. 234, 363
Juozapavičius Martynas 1112
Juozapavičius P. 713, 971, 973, 975, 979–983, 1097
Juozapavičius Pranas 8, 13, 185, 972, 1096, 1110, 1114, 1117, 1367, 1405, 1424
Juozapavičius Stanislovas 439
Juozapavičius Vincas 882, 1096
Juozapavičius P. 557, 1227
Juozapavičiūtė Magdalena 1106
Juozulis 1009
Jurčys A. 567
Jurčys Aleksandras, Aleksandro 406
Jurčys Stasys 406
Jurevičius Ignotas 566
Jurevičiūtė Aušra 1277
Jurevičiūtė A. 1276, 1277
Jurgaitis J. 583
Jurgaitis Juozas 582
Jurgaitis Robertas 4, 1440, 1445
Jurgelaitis-Darius Boleslovas 470, 475
Jurgelevičius Stasys 388
Jurgelevičius-Našlaitis Pranas 463, 475
Jurgevičius Adomas 266
Jurgiai 826
Jurgilas R. 256
Jurgis, šv. 183, 822, 995, 1126, 1127, 1271, 1406, 1408
Jurgių Juozė 826
Jurkanas J. 1348
Jurkevičienė Joalita 603
Jurkoniai 7, 12, 788, 790, 795–797, 803, 1406
Jurkoniai (Kažiokai) 793, 794, 810, 812
Jurkonienė (Bendinskaitė) Antanina 802, 803
Jurkonienė (Kurinskaitė) Anelė 811
Jurkonienė Katerina 793, 794, 811, 812
Jurkonienė Marija 412
Jurkonienė Marija, Alekso 417
Jurkonienė Sigutė 1406
Jurkonis 442
Jurkonis (Briedis) Antanas 807
Jurkonis (Kažiokas) 789, 792
Jurkonis (Polka) 807
Jurkonis A. 794, 796, 804, 806, 811, 1406
Jurkonis Aleksandras, Aleksandro 416
Jurkonis Aleksas, Jokūbo 412
Jurkonis Aleksis 565
Jurkonis Antanas 7, 12, 412, 788, 792, 794–796, 799–801, 803, 1405, 1406, 1424
Jurkonis Arvydas 920
Jurkonis Bronius 793, 795, 796, 798, 799, 802, 808–811
Jurkonis J. 642
Jurkonis Jonas 441, 792, 794–796, 800, 801, 810, 811
Jurkonis Juozas 494, 792–794, 798, 804, 809–812
Jurkonis Liudas 1406
Jurkonis Petras 793, 795, 796, 810, 811
Jurkonis Simonas 792
Jurkonis Vincas 412
Jurkonis Vytis 1406
Jurkonis-Balandis Antanas 446
Jurkonytė 612
Jurkonytė (Gasiūnienė) Regina 811
Jurkonytė Adelė 793, 794, 808
Jurkonytė Marcelė 792
Jurkonytė Marija 792
Jurkonytė Ona 792–794, 803, 808
Jurkonytė Rūta 1406
Jusas Kostas 882
Jusupović M. 174
Juškevičius A. 1281, 1284, 1286
Juškevičius Simonas 684

K

Kabašinskas Dalius 900
Kac Chaja, Emilis (Kac Chaja, Emil) 339
Kacas Šlioma 337
Kacas Zalmanas (Kac Zalman) 340
Kachovskis Aleksandras 1243
Kacienė Eta 252
Kačanauskienė Marijona 167
Kačelis G. 1420
Kačėnai 179
Kačėnas Jonas 475
Kačėnas Jonas, Jurgio 420
Kačėnas Vincas 475
Kačergis Antanas 908
Kadikinai 169, 170
Kadikinaitė Elena 170
Kadikinaitė Stanislava 170
Kadikinaitė-Stanevičienė Stasė 170
Kadikinas (Chodykin) 169
Kadikinas Alfonsas 169, 170
Kadikinas Julius 170
Kadikinas Vandalinas 170
Kadikinienė Liudvika 170
Kadys M. 439
Kadys Mykolas 437
Kagielas Vincentas 684
Kairienė Ona (Anna Kairis) 774
Kairiūkštis Jonas 748
Kairiūkštytė N. 283
Kairiūkštytė-Galaunienė K. 1037
Kairiūkštytė-Jacinienė H. 1038, 1039, 1042–1045, 1049–1051, 1053, 1054
Kakanauskas Jonas 509
Kalinauskas Antanas 406
Kalinkevičius Mantas 670
Kalnikas 751
Kalnius Petras 1152
Kalukevičiūtė Anelė 244
Kaluškevičius B. 209
Kaluževičienė Kotryna 179
Kaluževičius 789
Kaluževičius Aleksas 811
Kaluževičius Jonas 477
Kaluževičius Motiejus 179
Kaluževičiūtė Marija 575, 577
Kalvaitis Romas 1442
Kalvaitytė 617
Kalvaitytė K. 611
Kalvaitytė O. 567
Kalvelis 475
Kalvelytė Audronė Valerija 1486
Kalvelytė Elona 1361
Kamanduliai 767
Kamandulis Albinas 769
Kamarauskai 743
Kamarauskaitė Elena 743, 757
Kamarauskaitė Marytė 743, 744
Kamarauskaitė Monika 703, 743
Kamarauskaitė Ona 743, 744
Kamarauskas Antanas 743
Kamarauskas Jonas 743
Kamarauskienė Teofilė 743
Kamblevičius 620
Kamblevičiūtė Birutė 595
Kaménaitė-Ligeikienė Pranciška 1043
Kamenskis Viktoras 351
Kaminskai 694
Kaminskaitė Jadvyga 701
Kaminskas 844
Kaminskas Edvinas 551
Kaminskas J. 595, 598
Kaminskas Jonas 678
Kaminskas Juozapas 296
Kaminskas Juozas 694
Kaminskas Justinas 594, 595, 601–603
Kaminskas Saulius 602
Kaminskas Stanislovas 62, 539, 672, 678
Kaminskas Stasys 551, 672
Kaminskienė Danutė 551
Kaminskienė Liucija 594, 601–603
Kaminskienė Ona 1059
Kamuntavičienė V. 188, 204, 257, 258, 266, 571
Kancevičius Kasparas 1249
Kancevičiūtė Kotryna 1249
Kancleris Juozas 212
Kandratas Julius 494
Kandratavičienė Bronė 822
Kandratavičienė Ona 823

Kandratavičienė Pranė 329
Kandratavičius Jonas 823
Kandratavičius Pranas 327
Kandratavičius Simonas 1006
Kandrotai 859, 1075
Kandrotaitė 811
Kandrotaitė Birutė 595, 750, 753
Kandrotaitė Elena 595
Kandrotaitė O. 636
Kandrotas 224, 476, 789
Kandrotas (Kondratas) Julius 494
Kandrotas Adomas 310, 327
Kandrotas Aleksas 429
Kandrotas Alfonsas 432, 747, 748
Kandrotas Alfonsas, Martyno 429
Kandrotas Antanas 677, 1075
Kandrotas Antanas, Alekso 421, 429
Kandrotas Antanas, Antano 421
Kandrotas Gintaras 1406
Kandrotas J. 1071
Kandrotas Jonas 223, 224, 421, 476, 642, 1070
Kandrotas Julius, Anelės 412
Kandrotas Juozas, Jono 421
Kandrotas Kazys 421, 474
Kandrotas Martynas, Raulio 421
Kandrotas Petras 327
Kandrotas Pranas 421
Kandrotas Pranas, Jono 402
Kandrotas Vincas 421, 437, 642
Kandrotas Vytautas 448, 823, 900, 901, 1406
Kandrotas Zygmas 327
Kandrotas Žydrūnas 539
Kandrotas-Jaunutis V. 455, 456
Kandrotas-Jaunutis Vytautas 454
Kandrotas-Kregždė Alfonsas 452, 454
Kandrotas-Kregždė V. 493
Kandrotienė Adelė 814, 823, 1075
Kandrotienė Alesė 750
Kandrotienė Domicelė 811, 1015
Kandrotienė Karolina 310
Kandrotienė Roma 603
Kandrotienė D. 266
Kanopaitė Ignė 1486
Kanopienė Dalia 1486
Kanopkaitė R. 1266
Kantakevičienė I. 592
Kantakevičienė Ieva 503, 594
Kantakevičius V. 585, 588, 590, 593, 668
Kantakevičius Vytautas 585, 594, 666
Kantakevičius Vytautas Jonas 1016, 1018, 1023, 1027, 1031, 1034
Kapcevičiai Irena 586
Kapcevičius Romas 586
Kapčius A. 1064, 1065
Kapčius Audrius 1062
Kapica Stanislovas 269
Kaplanas 710
Kaplanas Mėjeris (Kaplan Meir) 339
Kapočius Juozas, Kazio 399
Kapulskis Jechezkelis (Kapulsky Jehizkiel) 340
Kapulskis Mauša (Moišė) 337
Kapulskis Natanas (Kapulsky Natan) 340
Kapulskis Noselis 337
Kapulskis Šmuelis (Kapulsky Šmuel) 339
Karalevičienė Anelė 1140
Karalevičius Albinas 1140
Karalevičius Jonas 1140
Karalevičius Juozas 1140
Karalevičius P. 345
Karalevičius Petras 435, 437
Karalevičius Pranas 1140
Karalevičius Stasys 345, 437, 568
Karalevičius Vytas 1140
Karalevičiūtė Aldona 1140
Karalevičiūtė Danutė 1140
Karalevičiūtė Elena 1140
Karalevičiūtė Marcelė 1140
Karalevičiūtė Marytė 1140
Karalevičiūtė Ona 1140
Karalevičiūtė Stasė 583
Karalevičiūtė Virginija 6, 11, 571, 892, 1424
Karaliūnienė A. 640
Karalius L. 186, 204
Karalius-Vėjas, Vėjelis Pranas 445, 463, 447, 471, 809
Karaliūtė Felicija 445
Karaliūtė Marija 1415
Karašauskas Kazys 446, 478
Karauskienė Bronė 7, 12, 867, 1424
Karčiauskai 696
Karčiauskas Jonas 418, 984, 986, 989, 996, 998, 1000, 1002–1004
Karčiauskas Kajetonas, Mykolo 418
Karčiauskienė Agota 1038, 1051, 1054, 1056, 1058, 1063, 1067
Karčiauskienė Anelė 1055
Karčiauskienė Domicelė 1015, 1027
Karčiauskienė M. 572–576, 1013
Karčiauskienė Marcelė 998, 1002, 1013, 1015, 1025, 1027–1029
Karčiauskienė Marijona 1060
Kardas, slap. 465, 471, 474, 475, 477, 499
Kardelis J. 1311
Kareckaitė Pranė 1280
Karevičius 1287
Karklas 462
Karlonas B. 235
Karlonas Bolius 344
Karmalavičius Ramutis 1406
Karolis, princas 689
Karosas Antanas 382, 1400
Karošienė I. 703
Karošienė Irena 1395
Karpavičienė O. 830, 832, 835, 841
Karpavičienė Ona 672, 843, 846
Karpavičius 179
Karpavičius Juozas 845
Karpavičiūtė Antanina 766
Karpavičiūtė Marijona 182
Karpova-Čelkienė Valentina 560
Karsokai 114
Karsokienė 1058
Karševičius Juozas 693
Karužienė Romutė 333, 334
Karvelis Jonas 218
Karvovskiai 685, 696, 697
Karvovskis Juozas 699
Kasčionienė Barbora 176
Kasčionienė Ieva 176
Kasčionienė Magdalena 176
Kasčionienė Ona, Jono 417
Kasčionienė Regina 176
Kasčionis Augustinas 176
Kasčionis Fabijonas 176
Kasčionis Gražvydas 595
Kasčionis Martynas 176
Kasčionis P. 235
Kasčionis Petras, Bernasiaus 417
Kasčionis Simonas 176
Kasčionytė-Astrovienė Adelė 763
Kasčionytė Genutė 763
Kaskonaitė Monika 1106
Kasona A. 645
Kasparas, karalius 678
Kasparas K. 462
Kasparas, karalius 677, 1148
Kasparavičienė Vida 4
Kastytis 465, 468, 483
Kaščioniai (Galiniai) 760
Kaščionienė Katryna 758, 763
Kaščionis („Galinis“) Mikas 763
Kaščionis Adolfas 770
Kaščionis Donatas 770
Kaščionis Jonas 763
Kaščionis Juozas 763, 770
Kaščionis Petras 770
Kaščionis Simanas 763
Kaščionis Venantas 770
Kaščionis Vytas 763
Kaščionis Žygimantas 770
Kaščionytė Adelė 763
Kaščionytė Domicelė (Damuka) 763
Kaščionytė Genė 763
Kaščionytė Genutė 764
Kaščionytė Ieva 763
Kaščionytė Marytė 763
Kaščionytė Monika 763
Kaščionytė Ona 763
Kašėta A. 252, 715
Kašėtienė (Senkutė) Rasa 4, 517–519, 521–524, 1208
Kaškonas J. 496, 497, 500, 503
Kaškonas Jonas 496
Kaškonas-Baltas aras (Kaškonis) J. 497, 498, 499
Kaškonas-Tauras Stasys 472
Kaškonienė Asta 333
Kašonis (Kaškonas?) 445
Kaštautas Kazimieras 266
Katilius Motiejus 364, 565
Katinas 435, 439, 480
Katinas B. 435, 436, 438–440
Katinas Bronius 345, 434, 435, 436, 440
Katkauskienė Sigutė 9, 14, 564, 632, 635, 636, 643, 903, 1355, 1357, 1367, 1424
Kaufmanas Konstantinas 206
Kauneckis K. 628
Kavaliauskai 685
Kavaliauskas 115, 732
Kavaliauskas Antanas 445
Kavaliauskas Česlovas 297, 298, 659
Kavaliauskas J. 1347
Kavaliauskas Juozas 208
Kavaliauskas Mykolas 275

Kavaliauskas P. 43
Kavaliauskas Paulius 5, 10, 38, 42, 1424
Kavaliauskas Petras 297
Kavaliauskas V. 388–390, 394, 395
Kavaliauskas V. 563, 1269, 1270, 1275–1277
Kavaliauskas-Vaidotas Kazys 463, 470, 475
Kavaliauskienė Lidija 44
Kavaliauskienė Marija 1053
Kavaliauskienė Marijona 208
Kavaliauskienė Ona 1053
Kavolius 1179
Kazakevičienė Bronislava 675
Kazakevičienė I. 1118
Kazakevičienė Ieva 1108, 1120, 1123, 1125
Kazakevičienė J. 982, 1102
Kazakevičius Jonas 1127
Kazakevičius Vincentas 1246
Kazakevičius-Klajūnas Pranas 475
Kazakiewicz S. 192
Kazanavičienė Ieva 1111
Kazeliai 826
Kazelio Elenutė 826
Kazimieras, šv. 284, 479, 757, 1288, 1305
Kaziolas Lipmanas (Kozol Lipman) 337, 339
Kaziolas Nisanas (Kozol Nisan) 339
Kaziūnas Antanas 342
Kazlauskai 176
Kazlauskas 354, 621, 999
Kazlauskas Antanas, Juozo 415
Kazlauskas Juozas 1220
Kazlauskas Mikas 393
Kazlauskas Mikas, Karolio 415
Kazlauskas Mykolas 882, 1066
Kazlauskas P. 505, 620
Kazlauskas Petras 309, 320
Kazlauskas Pranciškus 351, 353
Kazlauskas Ričardas 5, 10, 64, 1424
Kazlauskas Romanas 316
Kazlauskas Vytautas 822
Kazlauskas R. 70
Kazlauskas-Neptūnas Stasys 475
Kazlauskienė 476
Kazlauskienė B. 1236
Kazlauskienė D. 1204
Kazlauskienė Elžbieta 310
Kazokas L. 1072
Každailis Arvydas 1369, 1442
Kažukauskaitė O. 1173
Keating M. 1149
Keblikas Romualdas 476
Kederys Antanas 413
Kederys Antanas, Kazio 413
Kederys Juozas 413
Keinys 1166
Keinys S. 1173
Keliotytė 593
Keliuotis 1292
Keliuotis Juozas 1423
Kelmas, slap. 455
Kelmelienė 609
Kemežys 993
Kemežys V. 1311
Kepežinskienė Vilija 8, 13, 1089, 1424
Kerbelytė B. 1237
Kerbelytė Bronislava 1207
Kerdokaitė Domicelė 399
Kerdokaitė Ona 399
Kerdokas Juozas 118, 399
Kerdokas Kęstutis Petras 399
Kerdokas Simonas, Karolio 399
Kerdokienė Elena 399
Kereišienė Irma 900
Keršys 607
Keršys M. 610
Keršulis Kęstutis 334, 671–673
Keselringas A. (Kesselring) 802
Kęstutis, kunigaikštis 391, 465, 468, 469, 561, 706
Kęstutis, slap. 499
Keter Feiga 339
Kėžinaitis Juozas 882
Kibarskaitė Ida 344
Kieliai 913
Kielienė Dalia 913
Kielius Adomas 917, 1486
Kilienė (Mockevičiūtė) Anelė 703, 712–714, 717, 720
Kilienė A. 712, 716, 719, 720
Kilienė Anelė 426, 703
Kiliotaitis Pranas 566
Kilkus Kęstutis 5, 10, 32, 1424
Kilna A. 1403
Kimantai 465, 466, 470, 478, 486, 701, 703, 708, 717, 718
Kimantaitė Marija 482, 719
Kimantaitė-Vyšnia Marija 478
Kimantas 460–463, 465, 499
Kimantas Adomas 695, 701, 702
Kimantas J. 460, 461
Kimantas Jaroslavas 712, 716, 717
Kimantas Jeroslavas 426, 460, 461, 470, 471, 472, 719
Kimantas V. 466, 474, 476
Kimantas Vladas 426, 443, 465, 499
Kimantas Vladislovas 712, 717
Kimantas Z. 473, 474, 718
Kimantas Zenonas 443, 460, 462, 465, 466, 468–470, 473–475, 499, 701, 702, 716
Kimantas Zenonas, Adomo 426
Kimantas-Girėnas V. 474, 476, 477
Kimantas-Girėnas Vladislovas 716
Kimantas-Stumbras J. 462, 470
Kimantienė M. 703, 708
Kimantienė Marija 701, 708
Kimantienė T. 719
Kymantaitė-Čiurlionienė Sofija 669, 1407
Kymantas J. 1284
Kimbirauskaitė Ieva 676
Kimbirauskas Antanas, Juozo 419
Kimbirauskas Jonas, Petro 414
Kimbirauskas Kazys, Antano 419
Kimbirauskienė Monika 327
Kimbirauskienė Sigutė 668
Kinavičienė Anelė 1014
Kindzirauskaitė Dana 844
Kiriupinas M. 506
Kiriupinas Michailas 507
Kirkoras Adomas Honorijus 1242
Kirmelavičiūtė 617
Kirstukas M. 86
Kisielienė Dalia 679–681
Kisielius Nerijus 7, 12, 679, 681, 1424
Kiška Kristupas 190, 257
Kiška Kristupas (Krzysztof Kiszka) 189
Kiškienė Eglė 647
Kiškinas 559
Kiškis S. 250–252, 259, 266, 270, 274, 276, 279–287, 289, 291, 293, 561, 563, 1070, 1255
Kiškis Stanislovas 259, 292, 560, 1242
Kiškis-Zajančkauskas Vilius 299
Kiškos 188
Kytingas Maiklas (Michael Keating) 1149
Kizalienė Onutė 1344
Kizevičius 352
Kizienė B. 49
Kižytė Elvyra 646
Klajumienė Dalia 262, 264, 265
Klajūnas, slap. 457
Klebauskai 166
Klebauskas J. 440
Klebauskas Jokūbas 167
Klebauskas Jonas 434, 437, 624
Klebauskas Jonas, Jurgio 406
Klebauskas Juozas 908
Klebauskas Pranas 430
Klebauskienė Ona 1095
Klemensas C. J. (Klemence) 785
Klenavičius Juozas 565
Kleševičius 1146
Klevas, slap. 453
Klibauskas Jonas 345
Klimai 56, 476
Klimaitė Monika 476
Klimanskienė I. 383, 384
Klimas A. 1302
Klimas A. (Antanas Liūdnasis) 1304
Klimas Aleksas, Motiejaus 402
Klimas Antanas 8, 14, 669, 923, 1301, 1303, 1304, 1367, 1407
Klimas Artūras 908
Klimas Ignas 1407
Klimas Jonas 61
Klimas Juozas 445, 764
Klimas Vincas 242
Klimas Vincas, Zigmo 422
Klimas-Tyla Antanas 445
Klimašauskai 837
Klimašauskas Alfonsas 406, 445, 455
Klimašauskas Jonas, Bernardo 406
Klimašauskas-Strangas Alfonsas 453
Klimašauskienė Adelė, Petro 406
Klimavičienė Anelė 1014
Klimavičienė Marija 413
Klimavičius A. 237
Klimavičius Aleksandras 413
Klimavičius Aleksandras, Aleksandro 413
Klimavičius Aleksas 236
Klimavičius Jonas 1065
Klimavičiūtė Ieva 1415
Klimavičiūtė-Pempienė Ieva 1029
Klimienė Domicelė 1015, 1027, 1028
Klimienė Marija, Juozo 422

Klimka L. 1095
Klimka Libertas 111
Klimukai 764
Klinavičienė Domicelė 1155
Klinavičienė Marijona, Jurgio 418
Klinavičius (Niskadvorčius) 861
Klinavičius A. 459
Klinavičius Aleksas, Jono 410
Klinavičius Antanas, Kazimiero 418
Klinavičius Jonas, Kazimiero 418
Klinavičius Juozas, Kazimiero 418
Klinavičius Jurgis 418
Klinavičius Vincas (Klevas) 394
Klinavičius-Gaidys Antanas 457
Klinavičiūtė Anelė, Antano 418
Klionovska 173
Klionovskis Vincentas 173
Kliučius Jonas 637
Kliumelis Mendelis 337
Kliumelis Mendelis (Malkė) (Klomil Mendel) 339
Klizaitė Adelė 820
Klizaitė Anelė 820, 823
Klizaitė B. 636
Klizaitė Damutė 822
Klizaitė Marijona 865
Klizas A. 440
Klizas Adomas 565
Klizas Algis 882
Klizas Antanas 434
Klizas Antanas, Juozo 396
Klizas Benigna 819
Klizas Jonas 442
Klizas Juozas, Juozo 396
Klizas Kęstutis 814, 827, 895
Klizas Petras 821, 1408
Klizas Vincas, Juozo 418
Klizienė Anelė 814
Klizienė Benigna 820
Klizienė Domicelė 1227
Klizytė Roma 814
Knabikas Aloyzas Pranas 4
Kniobelis Johanas Frydrichas 199
Kniobelis Johanas Frydrichas (Johan Friedrich Knöbel) 198
Knyšiai 179
Knyšienė Ieva 179
Knyšienė Monika 459
Knyšius Jurgis 474
Knyšius Martynas 179
Knyšius Pranas, Vinco 413
Knyšius Simonas 179
Knyšius Vytautas 413
Knyšius-Vytenis Vytautas 716
Knyšiūtė Anelė 413
Kobusinskis 690
Kochanskis 354
Kocinskaitė J. 608
Kodikinas Julius 536
Kolyška 352, 354
Kolkeris A. 1420
Kolupaila Steponas 33
Kolupaila-Masiokas A. 1304
Komarai 563, 686–690, 692, 695, 697–701, 703, 704, 707, 1265
Komaraitė Jadvyga 695
Komaraitė Modesta 692
Komaraitė Stefanija 692
Komaraitė-Peterson Jadvyga 184
Komaras 690, 697, 700, 704, 707, 708
Komaras Jonas Leonidas 695
Komaras A. 690
Komaras Aleksandras 689, 690, 692
Komaras Antaną 688
Komaras F. 687, 689, 690, 696, 697, 699, 700
Komaras Ferdinandas 685–689, 691, 697, 699–701
Komaras J. 687
Komaras Jeronimas 687
Komaras Jonas Leonidas 695, 701, 704
Komaras Juozas 688
Komaras Jurgis 687, 688
Komaras K. 689
Komaras Kazimieras 687
Komaras Konstantinas 689
Komaras Leonas 692
Komaras M. L. 688
Komaras Mikalojus 687
Komaras Modestas 688
Komaras Motiejus Liudvikas 687
Komaras T. 183, 692, 693, 695, 697, 700, 701
Komaras Tadas 688
Komaras Teofilis 181, 687–690, 700, 701
Komaras V. 690–692
Komaras Vilhelmas 692
Komaras Vladislovas 690–692
Komarauskas Jonas 1249
Komarauskas Stanislovas 1249
Komarauskienė 1249
Komarienė J. 697–701
Komarienė Jadvyga 701
Komarienė Julija 691, 697
Komarienė Sofija 695
Komarienė Zofija 181, 183
Komaskai 197, 205
Konarskis Simonas 1241
Končeigo Elena 1328
Kondratai 179
Kondratas Bonifacas 179
Kondratas Jurgis 179
Kondratas Kazimieras, Kazimiero 179
Kondratas Kazimieras, Motiejaus 179
Kondratavičiai 696
Kondratavičienė Pranė 327
Kondratavičius-Sirokomlė Vladislovas 1242
Kondratienė D. 1013
Kondratienė Domicelė 1028
Kondratienė Elena 179
Kondratienė Vincenta 179
Kondrotaitė Antanina 1059
Kondrotas Bronius 526
Kondrotas Pranas 1066
Kondrotas T. 216
Kondrotienė 615
Kondrotienė Domicelė 1013
Konstantinas, kunigaikštis 167
Kopelis 336
Kopelmanas Ašeris (Kopelman Ašer) 339
Kopka V. 1283
Kopulskis N. 233
Koreiva Anupras 693
Koreivos 696
Koreva-Skirmantas Kletas 273
Korickis Leopoldas 1257
Korkozai 687, 701
Korkozaitė Rozalija 694
Korkozas Antanas 684, 685
Korkozas Kazimieras 684, 685
Kormanas Abelis 336
Kormanas Abelis (Korman Aba) 339
Korsakas Julijonas 1255
Korsakas K. 1236
Korvinas Matijus 166
Korvo (lot. Corvus) Markas Valerijus 166
Kosaževskis A. 1058
Košlevičius 568
Kotekas Šalomas (Kotekas Šalom) 339
Kotleris Azrielis (Kotler Azriel) 339
Kotryna, šv. 292
Kotvickas Albinas Julijonas 406
Kotvickas Albinas Julijonas, Julijono 406
Kotvickas J. A. 512
Kotvickas Julijonas Albinas 503, 509, 510
Kotvickas-Sakalas J. A. 504, 506, 508
Kovalčikas Ježis (Jerzy Kowalczyk) 191
Kovalevskis Michailas 354
Kowalczyk J. 191, 204
Kowalewski Witold 929
Kozakiewicz S. 205
Koženiauskai 696
Krasauskaitė D. 636
Krasauskas Jonas 439
Krasauskas V. 636
Krasauskienė Petronėlė, Petro 406, 407
Krasinskas Stasys 1344
Krasnickas-Krosniūnas Stasys 343
Kraujalis R. 100
Kravickaitė O. 1281
Kreeras Nochimas 337
Kreeras Nochimas Leizeris (Kreer Nachum Elizier) 339
Kreivytė O. 1014
Krenevičius Bronius 758
Krėvė-Mickevičius Vincas 655, 1166, 1302, 1347
Kriaunevičius 710
Kričinskis Motiejus 391
Krikevičius Jonas 1249
Krikščiūnas Povilas 8, 13, 1207, 1235, 1238, 1424
Krikščiūnas-Rimvydas Jurgis 456
Krilavičienė Ona, Jurgio 406
Krilavičius Antanas 406
Krilavičius Juozas, Prano 406
Krinevičius Gediminas 913, 916
Krinickienė 595
Krišniauskas 321
Krištopaitė Danutė 8, 13, 1201, 1203, 1204, 1424
Krištopas Arvydas Petras 1201, 1203, 1204
Kronckė 1057
Kronskė 336, 994
Krosniūnas S. 347

Krosniūnas Stasys 342
Krüger Franz 175
Krupavičius Mykolas 1309
Krušinskaitė Elena 1361
Krušinskas-Žiedelis Jurgis 748
Krušnauskai 697
Krušnauskas S. 693
Krušnauskas Simonas 693
Krutulienė A. 1072
Krutulis 858
Krüvelienė Daiva 603
Kubicki P. 270, 272, 274–279
Kubiliai 452, 747, 748
Kubilienė Anelė, Antano 401
Kubilius 858, 1179
Kubilius Adomas 401, 445, 452, 747, 748
Kubilius Jonas 401, 445, 452, 747, 748
Kubilius Juozas 401, 445, 452, 747, 748
Kubilius Pranas 748
Kubilius Pranas, Adomo 401
Kubilius-Barzdyla Pranas 454
Kubiliūtė Anelė 747
Kubiliūtė Teofilė 716
Kučinskaitė G. 571
Kučinskas 617, 619–621
Kučinskas P. 584
Kučinskas Petras 512, 587, 594
Kučinskas-Spyruoklis Jonas 456
Kučinskienė 178
Kučinskienė Emilija 177, 556
Kučinskis 556
Kudaba Česlovas 756
Kudirka 251
Kudirka Juozas 1013
Kudirka Vincas 210, 211
Kudirka J. 1013, 1018
Kudirkienė L. 1208
Kudžmaitis Pranas 882
Kugevičius V. 253, 932
Kukta 520
Kukta J. 1286, 1287
Kukta Juozapas 262, 1280
Kukta V. 1281
Kulbis A. 63
Kulieša 354
Kulieša A. 166
Kulieša Antanas 166, 174
Kulieša Česlovas 168, 169, 709
Kulieša Feliksas 167, 168
Kulieša Henrikas, Felikso 167, 168, 351, 352, 355
Kulieša Juozapas 165, 166
Kulieša Jurgis 166, 167, 174, 683
Kulieša Liudvikas 166–170
Kulieša Vladislovas 168, 169, 351–355
Kuliešaitė Amelija 168, 169
Kuliešaitė Cecilija 683
Kuliešaitė Vanda 168
Kuliešaitės 170
Kuliešiai 864
Kuliešienė N. 595, 864
Kuliešienė Nijolė 863, 901
Kuliešienė Paulina 168
Kuliešienė Pranciška 353, 354
Kuliešienė Sofija, Jono 412
Kuliešius Aleksandras 864
Kuliešius B. 447, 455
Kuliešius Bronius 444, 447, 450, 454
Kuliešius Bronius (Mackus) 864
Kuliešius Bronius, Motiejaus 414
Kuliešius Česlovas 169
Kuliešius Feliksas (Palekas) 864
Kuliešius J. 459
Kuliešius Jonas 459
Kuliešius Jonas (Aleksandrukai) 864
Kuliešius Juozas (Dardukas) 864
Kuliešius Kostas, Motiejaus 412
Kuliešius M. 455
Kuliešius Mikas 410, 442
Kuliešius Mykolas, Vinco 414
Kuliešius Motiejus 864
Kuliešius Pranukas 875
Kuliešius-Batas Mikas 450, 454
Kuliešos 165–168, 185, 352, 390, 1251
Kulikauskienė Vida 1037
Kulikovskis Mykolas 697
Kulys Nikodemas 1408
Kulvietienė (Dimšienė) R. 693, 695, 696
Kulvietienė R. 684, 685
Kulvietienė Rozalija 686
Kulvietis A. 684
Kulvietis Antanas 684
Kulvietytė-Stravinskienė Ona 686
Kuncevičius 617
Kuncevičius Vincas 607
Kundrotas Pranas 386
Kunigonytė Aldona 1202–1204
Kunigonytė Veronika 1204
Kuodytė D. 467, 471, 474, 715
Kupčiūnai 814, 824
Kupčiūnaitė Onutė 411
Kupčiūnas Algirdas 814, 815, 823, 824, 1076
Kupčiūnas Jonas 439
Kupčiūnas Jonas, Kosto 410
Kupčiūnas Mikas 815, 824
Kupčiūnas Stasys 908
Kupčiūnas Vaidas 824
Kupčiūnas Vaidotas 814
Kupčiūnienė Marytė 814, 815, 824, 826
Kupčiūnienė Ona 411
Kupčiūnienė Ona, Prano 410
Kupčiūnienė Veronika 814
Kuprevičius Vladas 448
Kuprinavičienė Joana 169, 171
Kuprinavičius Gabrielius 167
Kuprys Jonas 539
Kuraitis 1294
Kuraitis P. 1293, 1298
Kuraitis Pranas 1292
Kuras Algis 1338
Kuresoo A. 86
Kurilavičius Antanas 736
Kurilavičius-Skroblas P. 493
Kurilavičius-Stumbras Petras 445
Kurinskaitė Anelė 565
Kurlavičius P. 71, 86
Kurmanavičiai 607
Kurmanavičienė 615
Kusienė Sigutė 1408
Kušelevičiai 338, 434, 435, 440, 466
Kušelevičius (Košlevičius) Icikas 568
Kušelevičius B. 338
Kušelevičius Benjaminas 536, 874
Kušelevičius Benjaminas (Bijominas) 337
Kušelevičius Benjaminas (Kušelevič Benjamin) 339
Kušelevičius Icikas 345, 437
Kušelevičius Icikas (Kušelevič Icchak) 339
Kušelevičius Joselis 537
Kušelevičius Josifas (Kušelevič Josef) 339
Kušlys G. 264
Kušlys Gintaras 264
Kutka Jonas 411
Kutka Juozas 411
Kutka Vytautas 882
Kuveikis Jonas 580, 581
Kuzavinis K. 1175
Kuzmickas Jonas, Petro 415
Kuzmickas Petras 439, 577
Kuzmickas V. 174, 182, 184–186, 188–190, 204, 383, 556, 573, 575, 577, 580, 683, 685, 693
Kuzmickas Vytautas 164, 174, 182, 187, 193, 242, 355, 378, 556, 577, 684, 901
Kuzmickienė Mikasė 1014
Kuzmickienė Ona 1038, 1042
Kuzmičius 224
Kuzminskienė Zita 673
Kvedaras Rimantas (Romualdas), Kazio 403
Kvedaravičienė Marija 514, 515
Kvedaravičienė Ona 514, 515
Kvedaravičienė Ona, Jono 401
Kvedaravičienė R. 692
Kvedaravičienė Regina 592, 594
Kvedaravičius Algis 514, 515
Kvedaravičius Boleslovas 514, 515
Kvedaravičius Ignas 536
Kvedaravičius J. 583
Kvedaravičius Jonas 401, 582, 594
Kvedaravičius Steponas, Andriaus 401
Kvedaravičius Vaclovas 514–516
Kvedaravičiūtė Ada 514, 515
Kvedaravičiūtė Albina 514, 515
Kvedaravičiūtė Ieva 514, 515
Kverdociejus Petras 437
Kvičas 178
Kvietkovskis Mikalojus 683
Kviklys B. 251, 252, 259, 357, 932
Kvinta 59, 150, 151, 161, 218, 583, 624, 625, 835, 997
Kvinta Henrikas 383, 384
Kvinta I. 384, 560
Kvinta Ignas 561
Kvinta Ignotas 383, 560, 1268
Kvinta L. 385
Kvinta Leonas 383, 561
Kvinta M. 385
Kvinta Mykolas 383–385
Kvinta S. 239, 249, 959
Kvinta Stanislovas 385, 561
Kvinta Stasys 250, 537, 960
Kvintienė Andžeikavičiūtė Janina 561
Kvintienė Jadvyga 561

Kvintienė Janina 561
Kvinto 560
Kvintos 218, 336, 337, 383, 560, 570, 856, 876
Kžyčevskis Pranas 693

L

Labašauskas Juozas 406
Labašauskas Pranas, Jono 406
Labašauskas Stasys 406, 407
Labašauskienė Ona, Motiejaus 406, 407
Labukas Albinas 497
Labukas Juozas 495
Labutis V. 1173
Ladiga Kazimieras 1276
Ladyga Alvydas 4
Ladyga K. 359
Ladyšas Jurgis 201
Laisvaitis, slap. 506
Laiškė 850, 992
Lakis-Mičienė Veronika 664
Lakštauskas Aleksandras (Aleksius Lakštutis) 1198
Lakštauskienė Marytė 672, 673
Lakštingala, slap. 464, 465, 468, 470, 497, 499
Landsbergis V. 1293
Landsbergis Vytautas 1274
Langertas Aleksandras (Aleksander Langiertt) 1260
Langiai 59
Langis 60
Langis Karolis 59
Laniauskaitė J. 980
Lankevičienė Monika 476
Lansevičius Jonas 696
Lapė 1179
Lapinskienė Kotryna 704
Lasatas Alfonsas 497
Lascaris-Pacienė Klara Izabelė de Mailly 193, 204
Laskauskas Petras 245
Lašas Vladas 1351
Latvis G. 884, 887, 890
Latvis Gediminas 882, 894
Lauciūtė 585
Lauciūtė V. 622
Laučkaitė-Surgailienė Laima 1340
Lauflinas Džonas (John Loughlin) 1149
Laukaitis Mykolas 708
Laukaitis Mindaugas (Minas, Laukinis) 864
Laukaitytė R. 283, 290, 294
Laukaitytę-Valatkienė 582
Laukevičius Juozas, Juozo 403
Laumeniai 859
Laumenis Kostas 446
Laumenytė A. 636
Laurinaitis Jonas 365, 379
Laurinkienė N. 1237
Laužinis Jonas 536
Laužoniai 863, 867, 869, 875
Laužonienė Henrika (Henrieta) 382
Laužonis 353, 863, 868, 872, 875
Laužonis J. 382, 383
Laužonis Jonas 381, 382, 866–868
Laužonis Jonas, Jurgio 402
Laužonis Jurgis 381, 382, 865, 868
Lavrinovičius 351
Lazauskas Jonas 182
Lazauskas Tomas 182
Lazdauskaitė Ž. 49
Lazdienė Eugenija 1366
Lazdynų Pelėda 623, 822
Lebedevas 361, 366, 367
Lechavičiūtė-Kuprevičienė 1065
Lėckaitė D. 465
Lėckaitė Damė 465
Lėckas 583
Leckas A. 186, 187, 205
Lėckas Jonas 465, 466, 468, 470
Lėckas Jonas, Antano 432
Lėckas Juozas 432, 465, 467, 468, 470, 472
Lėckas Kostantas 509
Lėckas Motiejus 703
Lėckas P. 642
Lėckas S. 476
Lėckas Stasys 473
Lėckas Vytautas 919
Lėckas-Berželis Jonas 472
Lėckas-Karvelis Juozas 466
Lėckelis 478
Legus 1286
Leharas F. 1420
Leika 445
Lekavičius 44
Lekavičius A. 50
Lekavičius-Gulbinas Stasys 748
Lekovi Ketrin (Catherine Lacovy) 783
Leninas 253
Lenkauskienė (Stanaitytė) Dalia 1206
Lenkevičiai 696
Lenkevičius A. 697
Lenkevičius Adomas 697
Lenkevičius Martynas 688, 697
Leonas P. 1284
Leonas Petras 1273
Leonavičiai 696
Leonavičius Antanas 175
Leonavičius Jonas 476, 1409
Leonavičius Jonas, Leono 425
Leonavičius Juozas 425, 1409
Leonovaitė Magdalena 184
Leonovaitė Marijona 184
Leonovaitė Ona 184
Leonovas 184
Leonovas Mykolas 184
Leonovienė Marijona 184
Lepeška Mindaugas 62
Lesauskis Pranas 382
Lesčius Vytautas 6, 11, 246, 356, 357, 378, 379, 709, 1424
Leskauskaitė Asta 8, 13, 1165, 1166, 1424
Levandauskas Vytautas 1242
Levandauskas V. 955
Levitanas 1337
Liatukas Pranas 362, 363, 369, 1275
Liaukevičienė Marija 434
Ličkutė Aldona 1325
Liegiūtė 621
Liesnykas, slap. 484, 492
Lifmanovičius Abraomas (Lifmanovič Avraham) 339
Ligeika 473
Ligeika A. 636
Ligeika Albinas 509
Ligeika Aleksas, Jono 421
Ligeika Antanas 470
Ligeika Jonas 447, 536
Ligeika Jonas, Andriaus 421
Ligeika Jonas, Juozo 421
Ligeika Juozas 421
Ligeika Pranas 914
Ligeika Vytautas, Antano 413
Ligeikaitė G. 636
Ligeikaitė Pranciška 1358
Ligeikienė Janina 671, 672, 673
Ligeikienė Magdalena 459
Ligeikienė Monika, Jurgio 421
Ligeikos 477
Linavičienė Domicelė 1015
Linderenas 184
Linderenas Frederikas 176
Lindgren Astrida 634
Lingevičiai 462, 685, 687, 695, 697, 708
Lingevičius (Lengevičius) Kiprijonas 694
Lingevičius Jonas 695, 704
Lingevičius K. 695
Lingevičius Kiprijonas 694
Lingevičius Motiejus 684, 685
Lingevičiūtė Marija 695, 702
Lingevičiūtė Rozalija 683
Linkevičius Jonas 1442, 1443, 1448
Liobytė A. 590, 645
Lisas P. 584
Lisas Petras 473, 583, 602
Lysenkovas 502
Lisovskis 452
Literskis Pijus 364, 565
Litvakas Moišė (Litvak Moše) 340
Litvinaitė Stasė 1202
Litvinskytė Sigita 882
Liubeckaitė S. 1283
Liubičius 352, 354, 690
Liubimovas 1336
Liubomirskiai 196
Liudvikas XIV, karalius 201
Liudvikas XV, karalius 201
Liugailienė Ona 4
Liuiza 860
Liuiza Julius, Simo 425
Liuiza Juozas 667
Liuiza Kostas 536
Liuiza Kostas, Jono 397
Liuizaitė Bronė 397
Liuizienė Veronika, Jono 397
Liutermoza Albertas 392
Liutkaitis Juozas 359
Liutkaitis J. 358, 367
Liutkevičius (Lutkiewicz) Bernardas 277
Liūtas, slap. 470
Loda-Vargas Kazys 445
Lomonosovas M. 1408
Lomonosovas Petras 821
Lopata R. 356
Lorženis A. 247

Lossowski P. 371
Loughlin J. 1149
Lovkytė 615
Lovkytė J. 610
Lovmianskis Henrikas 683
Lozdienė Eugenija 671–673
Lubauskas-Viesulas V. 504, 506
Lukaševičius Juozas 177
Lukavičius J. 233, 236
Lukoševičienė (Maloškaitė) Natalija 860
Lukoševičienė Jolanta 903
Lukoševičius Jonas 1095
Lukoševičius Rokas 375
Lukošius 1005, 1006
Lukošius J. 388
Lukošius J. A. 386
Lukošius Ramūnas 917
Lukšaitė Asta 924
Lukšaitė I. 1307
Lukšas G. 1403
Lukšėnas A. 1046, 1048, 1051, 1053, 1055–1059, 1061, 1062
Lukšėnas Antanas 1039, 1380, 1383–1385
Lukšienė M. 268
Lukšys Kazys 364, 566
Lūžienė 616

M

Maceika J. 1281, 1284, 1286
Maceina 1292
Maceina A. 1293
Maceina Antanas 176
Maceina Bartalomėjus 176
Maceina Mataušas 176
Maceinaitė Edita 668
Maceina-Vasaris (Vasara?) Jonas 445
Maceina-Vilkas Jurgis 445
Maceinienė Rozalija 176
Maceinienė Teresė 176
Macevičius J. 1309
Macijauskienė Anelė 882
Maciulevičienė Renata 916
Maciulevičius Jeronimas 456
Maciulevičiūtė Regina 333
Maciūnas Vincas 1302
Mackevičienė A. 584, 588, 589
Mackevičienė Agnė 586, 603, 659
Mackevičius (Mockevičius) Kazys 218
Mackevičius Bronius 52
Mackevičius M. 371
Mackonis Rapolas 1289
Mackus (Šabasevičius) Kastukas 766
Mackuvienė 864
Mačiekus Venantas 7, 12, 282, 298, 984, 1367, 1424, 1440–1445, 1448, 1449
Mačiulis Jonas 59
Magilevičius J. 345
Magilevičius Juozas 804
Magilevičius Juozas (Joškė) 803
Maironis 216, 338, 623, 1184, 1282
Maišickė 345, 437, 568
Majauskas J. 512
Majauskas Jonas 509, 511
Majauskas-Berželis Jonas 507
Majeris 349
Majorkė 338
Majus A. 579
Majus Antanas 577, 578
Majuvienė Liuda 579
Makaravičiai 172, 173
Makaravičius Jonas 172, 392
Makarevičius 618
Makauskas B. 1283, 1287, 1288
Makrickas 472
Maksimaitienė O. 250, 252, 253, 255
Maksimovič G. 376, 377
Maksimovič Giedrė 370
Makulovičius 360
Makūnaitė Inga 647
Malakauskas 324
Malaškevičius Adomas 327
Malaškevičius Antanas 321
Malaškevičius Jonas 327
Malaškevičius Juozas 327
Malaškevičius Jurgis 327
Malaškevičius Vincas 327
Malaškevičius Zigmas 321
Malaškevičiūtė Adelia 327
Malaškevičiūtė Alena 327
Malaškevičiūtė Izabela 327
Malaškevičiūtė Jogana 327
Malaškevičiūtė Monika 327
Malaškevičiūtė Petrunelia 327
Malaškevičiūtė Urša 327
Malcius Vladas 678
Maleckas 461
Maleckas-Auksinukas Kostas 442, 454, 457, 460, 461
Malevskiai 1253, 1255, 1260, 1261
Malevskienė E. 1252, 1253, 1259–1262
Malevskienė Elena (Helena z Szymanowskich Malewska) 1253, 1255
Malevskis P. 1253–1255, 1261
Malevskis Pranciškus (Franciszek Malewski) 1253
Malevskis Simonas (Szymon Malewski) 1255
Maliauskas S. 342, 349
Maliauskienė Bronė 768
Malinauskai 319
Malinauskaitė Marija 1280
Malinauskas 84, 352
Malinauskas Antanas 873
Malinauskas Antanas, Petro 398
Malinauskas Bernardas 321
Malinauskas D. 1284, 1287
Malinauskas Donatas 690
Malinauskas Ignas 321
Malinauskas Jonas 406
Malinauskas Juozas 321
Malinauskas Kostas 319
Malinauskas Mykolas 321
Malinauskas Pranas 5, 11, 301, 302, 308, 310, 319, 900, 1410, 1424
Malinauskas Stanislovas 167, 321
Malinauskas V. 86
Malinauskas Vaclovas 984, 986, 987, 992, 995, 998, 999, 1001, 1003, 1006
Malinauskas Valentas 993, 995, 997, 1003, 1004
Malinauskienė M. 1013
Malinauskienė Monika 1015
Malinovskis 698
Mališauskas Paulius 914
Mališauskienė Ugnė 914
Maloška Albinas 859, 860
Maloška Aleksandras 860
Maloška Antanas 860
Maloška Jonas 860
Maloška Juozas 859, 860, 1216, 1220–1223
Maloška Jurgis 860
Maloška Pranciškus Titas 859, 860
Maloškai 859
Maloškaitė 615
Maloškaitė Antanina 859, 861
Maloškaitė Domicelė 859
Maloškaitė Genutė 859
Maloškaitė Ievutė 860
Maloškaitė Marijona 859
Maloškaitė Natalija 859
Maloškaitė Ona 859
Maloškaitė-Pakalnutė Ona 861
Maloškienė (Jakonytė) Ona 860
Maloškienė (Rudzianskaitė) Marijona 859
Maloškienė Marijona 860
Mamedovas 522
Mankeliūnas Vytautas Matas 1411
Mankovič Šoša 339
Mankovičius Icikas (Mankovič Icchak) 339
Mankovičius Josifas (Mankovič Josef) 339
Mankovičius Moišė (Mankovič Moše) 339
Mantvydas 1292
Marcinkevičienė N. 1013, 1237
Marcinkevičius 1219
Marcinkevičius J. 652
Marcinkevičius Just. 629
Marcinkevičius Justinas 635, 640, 643, 809, 1358, 1423
Marcinkevičius Kazys, Jono 428
Marcinkevičius Kęstutis 1440, 1445
Marcinkevičius Petras 345
Marcinkevičius Pranas 456
Marcinkevičius Raulas 1219
Marcinkevičius Stasys 407
Marcinkevičius-Vijūnas Jonas 495, 498
Marcinkevičiūtė 613, 618
Marcinkevičiūtė Albina, Petro 407
Marcinkevičiūtė D. 607
Marcinkevičiūtė Domicelė, Gabrieliaus 416
Marcinkienė Agnė 666
Marcinkus J. 582, 593, 620, 622
Marcinkus Juozas 666
Marckis Icikas (Marcky Icchak) 340
Marčinskas P. 438
Marčinskas Petras (Prydas) 437
Marčinskas-Vilkas Jonas 445
Marčiukaitienė 476
Marčiukaitis 796
Marčiukaitis-Gediminas Vladas 470
Marčiulaitirnė Adelė 582
Marčiulaitis A. 584
Marčiulaitis Antanas 582
Marčiulionis Vytautas 624
Marčiulionis-Audronis Jonas 446

Marčiulionis-Viesulas Vytautas 442, 444, 445, 447, 452, 457, 484, 487, 717
Mardosa Jonas 7, 12, 971, 972, 976, 977, 979, 981, 1096, 1424
Mareckaitė G. 1289
Margarian Nojus 648
Margevičiai 181, 182
Margevičienė Magdalena 181
Margevičius Antanas 181
Margevičius Martynas 181
Margevičius Tadas 174, 181
Margevičiūtė Antanina 182
Margevičiūtė Karolina 182
Margevičiūtė Konstancija 182
Margevičiūtė Liudvika 182
Margis, kunigaikštis 170
Marija Liudvika (Ludwika Maria Gonzaga de Nevers), kunigaikštienė 193
Marija Magdalena 1087
Marija Mergelė, švč. 173, 258, 297, 479, 556, 804, 808, 1087, 1224, 1296
Marinovskis Kazimieras 688
Markevičienė 1168
Markevičienė Dorotėja 688
Markevičienė Ž. 1173
Markevičienė Ž. 1165
Markevičius Egidijus 909
Markevičius Petras 688
Markevičiūtė St. 614
Markovičiai 876
Markovičienė Chanė 956, 957
Markovičius Arie Leibas (Markovič Arie-Leib) 340
Markovičius Eliezeris (Leizeris) 337
Markovičius Jerachmielis Leizeris (Laiškė) (Markovic Jerachmiel Eliezer) 340
Markovičius L. 250
Markovičius Leizaras 536
Markovičius Leizeris (Laiškė) 869
Markovičius Mėjeris (Markovič Meir) 340
Marsas 460
Martinaitytė Agota 387
Martinionis A. 386
Martinkėnas 618
Martusevičius 487
Masaitis Albinas 4
Masalskis Ignotas Jokūbas 166, 174, 259, 268, 390, 571, 684
Masalskis Teodoras 1249
Masalskis, kunigaikštis 690
Masalskytė Marijona 1249
Masiokienė Evelina 1304
Masiokas Bruno 1304
Masiokas B. 1304
Masiulis Dainius 375
Masiulis Mykolas 209, 211, 280
Maskanjo P. 1420
Maslauskaitė Anelė (Angelė?) 580
Maslauskas B. 239
Mastaltavičiai 115
Mastaltavičius 114
Mastauskai 327
Mastauskas Martynas 329
Mastauskas Vincas 327, 328, 329
Mastauskienė Damė 328
Mastauskienė Domicelė 329
Mastonytė M. 1037, 1048, 1058, 1063
Mastonytė Marija 1036
Mašiotas J. 1284
Mašiotienė Ona 1309
Matachowski Stawomir 929
Matakas Alfonsas, Adomo 419
Matakas Jonas 419
Matakas Saulius 919
Matakas Vytas 419
Matakienė Domicelė, Adomo 419
Matelis Benediktas 567
Matelytė Rožė 1199
Matiejuškaitė Stasė 583
Matievienokas Stepanas 215
Matijošaitis Kazys 566
Matikai 446, 860
Matikaitė Adelė 429
Matikaitė Anelė 429
Matikaitė Eglė 375
Matikas Albinas 429
Matikas Antanas 429, 489
Matikas Bronislavas 429
Matikas Jonas 228, 429, 445, 446
Matikas Juozas 429
Matikas Pranas 429
Matikas-Kanibalas Vincas 445
Matikas-Naktibalda Vincas 489
Matikas-Skroblas A. 478
Matikas-Skroblas Antanas 445, 489
Matikienė Pranciška, Motiejaus 429
Matisas 1337
Matisas H. 1340
Matiuninas 476
Matonis Antanas 882
Matulaitis A. 295, 893
Matulaitis Juozapas 1148
Matulaitis Jurgis 299
Matulaitis Stasys 1117, 1118
Matulevičiai 695
Matulevičius Mykolas 757
Matulevičius P. 613
Matulevičius Stasys 536
Matulionis Kostas 567
Matulionis T. 289
Matulionis Teofilius 293
Matulionytė Vida 333
Matulis Juozas 1353
Matusevičiai 696
Matusevičienė 1148
Matusevičienė Palmira 589, 649, 889, 1031, 1034, 1379
Matusevičius 789, 792
Matusevičius Adolfas 1148
Matusevičius Fiodoras 353, 355
Matusevičius Rimantas 645, 1148
Matusevičius Vytautas 8, 13, 589, 671–673, 677, 678, 1146, 1148
Matusevičiūtė Loreta 1148
Matusevičiūtė-Kondrotienė Marija 594
Matuszkiewicz 44
Matuszkiewicz W. 50
Maureriai 778
Mazaliauskai (Madzaliauskai) 705
Mazaliauskas Mečislovas 705
Mazaliauskas Vladas 705
Mazaliauskienė S. 705
Mazaliauskienė Stefanija 705
Mazuroniai 859
Mazuronienė Elena 906
Mazuronis Aleksas, Alekso 429
Mazuronis Levas 443
Mazuronis Stasys, Jono 430
Mažeika 470, 474
Mažeika Darius 919
Mažeika Kęstutis 648
Mažeika V. 465, 470, 716
Mažeika Vincas 443, 463–466, 468–470, 472–475
Mažeikaitė Ona 881, 884
Mažeika-Mindaugas Vincas 463, 464, 468, 470–475, 715
Mažeikienė Aldona 914
Mažylis Pranas 1409
Mažvydas Martynas 1442
Medičiai 193
Medišauskienė Zita 4, 1239
Megilevičius Joselis 349
Meiliūnaitė V. 1173
Meištavičius (Meysztowicz) Povilas, Stanislovo 682
Meištavičius Povilas 695
Mėjeris Juozas 689
Mekionytė Vilma 603
Melchioras (Merkelis), karalius 677, 678, 1148
Melenkevičiai 502
Melenkevičienė Adelė 501, 502
Melenkevičius J. 501
Melenkevičius Juozas 495, 501
Melenkevičius Remigijus 501
Melenkevičius V. 496–498, 500–502
Melenkevičius Vytautas 495, 497, 499, 501–503
Melenkevičius Vytautas, Juozo 407
Melenkevičius-Ąžuolas, Liūtas V. 495–499
Melenkevičiūtė Aurelija 501–503
Melenkevičiūtė Danutė 501–503
Meleška Juozas 526
Melnbardis 1179
Melnikai 826
Melnikaitė Marytė 254, 466
Mendelejevas 749
Menkinaitė-Finkienė Ž. 234
Mėnulis, slap. 442
Merčingas Jurgis 33
Merkevičius A. 109
Merkys E. 241
Merkys V. 206, 211, 281
Merkšaitis J. 210
Merkuri Patricija (Patrizia Mercury) 661, 665
Merlas (Merlis) Džiovanis Marija 195
Merlo vel Merli G. M. 197
Meskupas Icikas 533
Mesonjė Žusto O. (Juste Auole Meissonnier) 202
Metlokas Džekas (Jack Matlock) 601
Mežals 1179
Micevičius Jonas 166
Micevičius Mykolas 269
Michailovas 215
Michalovskiai 563, 693, 694, 698, 699, 705, 707, 708
Michalovskienė A. 698, 699

Michalovskienė Antanina 698, 699
Michalovskienė Joana 694
Michalovskis 700
Michalovskis Feliksas 687, 693, 694, 697–700
Michalovskis Juozas 705
Michalovskis M. 705
Michalovskis Martynas 693
Michalovskis Mykolas 694
Michalovskis Vitoldas 705
Michalovskytė Melanija 694
Micka Č. 636
Mickai 452
Mickevičius A. 1245
Mickevičius Adomas 439, 1253, 1255, 1414
Mickevičius Audrius 679
Mickevičius S. 361, 366, 368
Mickevičius-Kapsukas Vincas 361, 1272
Mickienė D. 1388
Mickis Matas 528
Mickiūtė J. 616
Mickūnas E. 683
Mickus Juozas 423, 451, 509, 510
Mickus Juozas, Vinco 424
Mickus Martynas 423, 451
Midletonas 184, 185
Midletonas Augustinas 185
Midletonas Nikodemas 184, 185
Mieldažiai 487
Mieldažytė 584
Miežlaiškis J. 248
Miežlaiškis Julius 568
Migla, slap. 483
Mikaila 59, 60, 747, 863, 868, 869, 873, 874, 876
Mikaila Adomas 536
Mikaila Aleksandras 379
Mikaila B. 380
Mikaila Balys 379, 380
Mikaila J. 869
Mikaila Jonas 419
Mikaila Juozas 435, 537, 864, 872, 876, 877
Mikaila Jurgis 379, 1411
Mikaila N. 982
Mikaila Nikodemas 1102
Mikaila Nikodemas, Juozo 419
Mikaila V. 21, 379, 380
Mikaila Vincas 5, 10, 19, 869, 1412, 1424
Mikaila Vincas Algirdas 402
Mikailaitė Marija Eglė 402
Mikailaitė Marytė 419
Mikailaitė Ona 380, 419
Mikailaitė Rita 595
Mikailienė 874
Mikailienė Antanina, Adomo 401
Mikailienė Benedikta, Igno 419
Mikailienė-Naujalienė Marija, Juzefo 402
Mikailos 380, 868, 874, 876
Mikalauskai 859
Mikalauskai (Simanėlio) 862
Mikalauskaitė 617
Mikalauskaitė Domicelė 1413
Mikalauskaitė-Mazuronienė Anelė 1059, 1385
Mikalauskas 583
Mikalauskas Albinas, Adomo 425
Mikalauskas Aleksas 537
Mikalauskas Antanas, Martyno 426
Mikalauskas Laurynas 167
Mikalauskas Simonas 207
Mikalauskienė (Maloškaitė) Ona 7, 12, 510, 512, 1424
Mikalauskienė Marytė 758
Mikalojus I 1255
Mikalojus, šv. 292, 1270, 1279, 1286, 1398
Mikalonis 582
Mikalonis Balys 583
Mikelandželas 1339
Mikėnaitė A. 1037, 1056
Mikėnaitė Akvilė 1049
Mikėnas Antanas 1351
Mikitinyčius Motiejus 186, 188
Mikitinyčius Motiejus (Matfiej Mikitynicz) 186
Miklušis Mindaugas 908
Mykolaitis-Putinas Vincas 1293, 1347
Mykolas, šv. 903, 1283, 1408
Mikonis-Lakštingala J. 504
Mikopelukas 713
Mikučiauskienė M. 916
Mikučionytė Birutė 1037, 1380
Mikučiūnas Vitas 894
Mikulėliūtė Karolina 828, 830, 832
Mikulėliūtė-Bagdanavičienė Karolina 847
Mikulėnienė 1166
Mikulėnienė D. 1173
Mikulevičiai 746
Mikulevičius 746
Mikulevičiūtė Regina 746
Mikulskas Jurgis 437, 439
Mikutavičiai 679
Miliauskas Jurgis (Jonas) 565
Milienė 615
Miliūnas V. 1348
Milius Vacys 149
Miliuvienė M. 1055, 1058
Milkevičiai 855
Milkevičius 620, 858
Milkevičius Juozas (Juzapka) 858
Milkevičius Jurgis (Mikulis) 858
Miłobędzki A. 204
Milobendzkis Adomas (Miłobędzki A.) 191
Milušauskas-Šaulys Pranas 464
Milušauskienė Ramutė 914
Milušauskienė Roma 909
Mindaugas, slap. 464, 465, 468, 470, 474, 499
Mineika Danielius 177
Mineika Jonas 708
Mineika Romualdas 557
Mineikienė A. 636
Mineikienė Aušra 899
Minkauskas Juozas 437
Minkauskas K. 459
Minkauskas Kostas, Jono 402
Minkauskas Vincas 437, 526
Minkauskas-Karklas Kostas 457, 482
Minkauskienė Ona 1038, 1049
Mintaučkis 805
Mintaučkis J. 1291, 1292
Mirskis Moišė (Mirsky Moše) 339
Misevičienė V. 1236, 1237
Misevičius Pranas 414
Misevičius Pranas, Simono 417
Misiai 751
Misius Kazys 5, 10, 149, 206, 209, 257, 266, 298, 751, 934, 1424, 1441, 1448
Miškinis 746, 1179
Miškinis Algimantas 5, 10, 250, 1242, 1424
Miškinis A. 356, 366, 373, 375, 932, 934, 942
Mitkus Frenkas 782
Mitrovičius M. 1347
Miulerienė Elžbieta 1241
Miuleris Stanislovas 1241
Mizaras Kęstutis 62
Mocartas V. A. 1420
Mocevičius P. 891
Mocevičius Pranas 882
Mocevičiūtė Justė 1045, 1054
Mochnačiovaitė I. 1016, 1017, 1022, 1023, 1027, 1028, 1031, 1033, 1034
Mochnačiovaitė Ieva 1012, 1018, 1020
Mockapetris Jurgis, Antano 401
Mockevičiai 703, 719, 837, 863, 864, 869, 872, 874, 875
Mockevičienė (Kazienė) 864
Mockevičienė (Rožiukė) 864
Mockevičienė Anelė 719, 720
Mockevičienė Anelė, Juozo 426
Mockevičienė Elena 873, 875
Mockevičienė Marijona 864
Mockevičienė Monika 719, 720, 743, 753
Mockevičienė Monika, Antano 426
Mockevičienė Morta (Marcė) 865
Mockevičienė Morta (Marcė, Jeromkienė) 864
Mockevičienė Nijolė 821
Mockevičienė Uršulė (Uršienė, Uršelienė) 864
Mockevičius A. 455, 712, 720
Mockevičius Adomas 703, 712, 713
Mockevičius Albinas 875
Mockevičius Algis (Jonkės Algis) 864
Mockevičius Antanas 414, 442, 814, 1068
Mockevičius Antanas (Paliokas) 864
Mockevičius Antanas, Antano 428
Mockevičius-Gegužis Antanas 442
Mockevičius Arūnas 875
Mockevičius Bronius 703
Mockevičius Feliksas 864
Mockevičius J. 704
Mockevičius Jeronimas (Jeramas, Jeromkė) 864–868, 872
Mockevičius Jonas 712, 713, 864, 867
Mockevičius Jonas (Marelukas) 864
Mockevičius Jonas (Uršelukas) 864
Mockevičius Jonas Algirdas 539
Mockevičius Jonas, Adomo 426
Mockevičius Jonas, Felikso 414
Mockevičius Julius 713, 714, 719
Mockevičius Juozas 713, 719, 720, 867, 873, 876

Mockevičius Juozas (Marelukas) 864
Mockevičius Juozas, Adomo 426
Mockevičius Juozas, Prano 414
Mockevičius Jurgis 867
Mockevičius Kazimieras 864, 867–869, 872, 875
Mockevičius Kazys 444
Mockevičius Kazys, Povilo 402
Mockevičius Leonas 215, 703
Mockevičius Martynas 565
Mockevičius Petras 671, 672, 814, 821, 864, 920
Mockevičius Petrukas 867
Mockevičius Pranas 864, 874, 875
Mockevičius Pranas, Antano 402
Mockevičius Steponas 865
Mockevičius Tomas 696
Mockevičius V. 636
Mockevičius Vincas 671–673, 677, 678, 882
Mockevičius Zigmas 720
Mockevičius-Gegužis Antanas 450, 455
Mockevičiūtė 612
Mockevičiūtė A. 616, 618
Mockevičiūtė Anelė 719
Mockevičiūtė Anelė, Adomo 397
Mockevičiūtė Bronė 874
Mockevičiūtė Domicelė 417
Mockevičiūtė Domicelė (Marelukė) 864
Mockevičiūtė Juozapota 773
Mockevičiūtė Milda 719
Mockevičiūtė Milda Danutė 426
Mockevičiūtė Nijolė 595
Mockevičiūtė Ona 874
Mockevičiūtė Ona (Marelukė) 864
Modzeliauskas Jonas 426
Modzolevskienė M. 705
Modzolevskienė Melanija 705
Modzolevskis Adomas 694
Mogilevičiai 336
Mogilevičius Izraelis (Srolis) (Mogilevič Israel) 340
Mogilevičius Joselis 338, 437
Molotovas 881, 889
Monginas Konstantinas 274
Mongirdienė Laima 914
Montvilaitė Antanina 380
Moravskiai 185, 555, 703, 706, 1240, 1244–1246, 1248, 1250, 1252, 1254, 1255, 1257, 1259
Moravskiai A. ir J. 1256
Moravskienė J. 1257–1259
Moravskienė Juozapa 1254, 1255, 1259, 1260
Moravskis 151, 351, 353, 355, 1246, 1250, 1255
Moravskis A. 693, 1246, 1248, 1250, 1252, 1255, 1261
Moravskis Apolinaras (Apolinary Morawski) 351–355, 693, 1242, 1245–1247, 1252, 1253, 1254, 1258, 1413
Moravskis Jonas Apolinaras Stanislovas (Jan Apolinary Stanisław Morawski) 1239
Moravskis S. 175, 176, 190, 196, 197, 198, 201, 205, 555, 693, 696, 701, 709, 1241, 1242, 1244, 1245, 1247–1250, 1252–1255, 1258–1263, 1414
Moravskis S. (Ustronės Atsiskyrėlis) 1241
Moravskis Stanislovas (Stanisław Morawski) 8, 13, 150, 175, 176, 187, 200, 554, 682, 865, 1240, 1243, 1252, 1255, 1257, 1259, 1262, 1263, 1413
Moravskis Zigmantas 220
Morkevičius 1114
Morkovičius L. 249
Morkūnas 489, 1166
Morkūnas K. 1165, 1173
Morkūnas Kazys 8, 13, 1157, 1424
Morkūnas-Audra Vincas 445
Morkūnienė (Pagirskaitė) Ona 438
Morkus Pranas 1338, 1340, 1341
Morozovas V. 799
Mościcki H. 1247, 1248
Mościcki K. 1239, 1240
Motiejūnaitė Jurga 4
Motuzas Remigijus 604
Muchinas M. P. 1337
Muižnieks 1179
Mukaitė L. 1237
Mulevičius Leonas 149
Mulokas Jonas 1400
Murauskaitė T. 52, 53, 57, 61, 62
Murauskaitė Teresė 5, 10, 51, 882, 1425
Murauskas 220, 321
Muravjovai 103, 110
Muravjovas 352
Muravjovas-Korikas Michailas 103, 110, 206
Musteikis I. 363, 371

N

Nadarynskiai 165
Nadarynskienė Magdalena 165
Nadarynskis Jarošas 165
Nadarynskis Steponas 165
Nadarynskis Voitiechovičius Stanislovas 165
Nadvorskaitė V. 1281, 1283
Nadvorskaitė Veronika 1280
Nagevičius Vladas 381
Naginė 619
Naginė Vytautas 752
Naginevičienė (Grabauskaitė) Adelė 986
Naginevičienė Adelė 989, 990, 1000, 1001, 1003, 1004
Naginevičius J. 287
Nagys Henrikas 1300
Nagreckis 617
Nagreckis Kazys 758
Nagrodskis S. 367
Nakienė A. 1237
Nakraševičius Antanas 327
Nakraševičius Jonas 327
Naktinienė G. 1173
Nanartavičienė Bronė 787
Nanartavičius Jonas 787
Nanartavičiūtė Dalia 787
Napoleonas 22, 112, 268, 1262, 1272, 1342, 1361, 1368
Narakas 843
Narbutaitė-Jurevičienė Kamilė 560, 1242
Narbutas Edmundas 651
Narbuttow-Jurewiczowa K. 560
Narkevičius Vytautas 1352
Narkevičiūtė 1315
Narkevičiūtė Domicelė 440
Narsuolis, slap. 478
Naruševičiūtė 585, 613, 614
Naruševičiūtė G. 606, 615
Narvičienė Anelė 408
Narvičius Jonas 408
Narvičius Jonas, Vinco 407
Narvičius Kęstutis 408
Narvidas Bernardas 700
Nasevičiūtė Gabrielė 375
Našlaitis, slap. 465
Našlėnienė Adelė 1155
Natkevičaitė-Ivanauskienė 44
Natkevičaitė-Ivanauskienė M. 50
Naudžiūnas A. 606, 608, 611
Naudžiūnas Aleksandras 6, 11, 606, 1425
Naudžiūnas Algimantas 606, 1486
Naudžiūnienė Marija 621
Naujalis Juozas 1343
Naumova (Kaščionytė) Regina 769
Navalinskienė Gražina 1443, 1448
Navarackas A. 101, 114
Navickai 166, 1229
Navickai (Naujokai) 1007
Navickaitė 618
Navickaitė Antanina 1279
Navickaitė Domicelė 381
Navickaitė O. 608
Navickaitė Ona 498
Navickas Albinas 677
Navickas Alvydas 624
Navickas Barnasius 1007, 1008
Navickas Henrikas 678, 916
Navickas Jokūbas 1229
Navickas Jonas 166, 1229
Navickas Jurgis 167
Navickas Laurynas 166
Navickas Marčius 1007, 1008
Navickas Mykolas 167
Navickas Petras 604
Navickas Pranas 393, 1007, 1008, 1011
Navickas Simonas 167
Navickas Z. 889
Navickas Zenonas 295, 296, 881, 883
Navickienė (Jatkonytė) Izabelė 1007, 1010
Navickienė Aldona 916
Navickienė Dalia 643
Navickienė Elena 1229
Navickienė Izabelė 8, 13, 762, 1202, 1205, 1206, 1228
Navickienė Stasė 393
Navickienė Ona 964
Neciunskas-Elytė Zigmas 290, 291
Negronis Paolas 192
Neimantienė Birutė 916
Nekrošius E. 1348, 1349
Nekrošius Eimuntas 1403
Nemanienė Birutė 913, 914
Nemo 562
Nenartavičiai 859
Nenartavičius Feliksas 537

Nenartavičius Jonas 1365, 1389
Nenartavičius P. 906
Nenartavičius V. 496, 501
Nenartavičius Vytas 509, 1152
Nenartavičius Vytautas, Simono 407
Nenartavičius-Dagilis Vytautas 495, 499
Nenartavičiūtė 616
Nenartavičiūtė Domicelė 425
Nenartavičiūtė E. 1037
Nendrė, slap. 482
Neniškis Valdas 1338
Nėniuvienė Aušra 916
Neptūnas, slap. 483
Nėris Salomėja 254, 798, 845
Neversas 785
Niedospasovas 448
Niemčinovskis Mykolas 351, 353
Nikiforovas 467, 498
Nikorobičius Michailas 440
Nykštaitis A. 343
Nykštaitis Alfonsas 343
Niunka V. 533
Nonevičius 262
Nonevičius A. 261
Nonevičius Anzelmas 703, 1268
Nonevičius Anzelmas Antanas 279
Nonevičius Elijošius 703
Noreika 858
Noreika Adomas, Antano 431
Noreika Juozas 908
Noreika Jurgis 826
Noreika Mikas (Mikelis) 858
Noreika Pranas, Romualdo 431
Noreikaitė G. 612, 615
Noreikaitė Živilė 375
Noreika-Karklas Aleksas 489
Noreikienė Anelė 1014, 1054
Noreikytė R. 1037
Noreikos 858
Norgėla P. 237
Norienė 620
Norienė J. 606
Noriūtė 608
Norkaitis Jonas 388
Norkevičius Deividas 913
Norkinas Senderis (Norkin Sender) 339
Norkūnaitė Marytė 407
Norkūnaitė Ona 407
Norkūnas A. 345–349, 438, 440
Norkūnas Aleksas 344, 433, 434, 437–440
Norkūnas Aleksas, Alekso 407
Norkūnas Antanas 671, 672, 673
Norkūnas Jonas 407
Norkūnas Vytautas 407
Norkūnas-Tarzanas Jonas 445, 453
Norkūnienė Jadvyga, Kazimiero 407
Norkūnienė Ona 1047, 1048, 1058
Norkūnienė Onutė 671–673
Norkus B. 344
Norkus Bronius 343
Nosenkas Ivanas 439
Nosevičienė (Šaulinskaitė) Ona 642, 1414
Novickis 352
Novikas Jonas 329
Nusičius Branislavas 666

O

Obelenis J. 344
Obruska Elžbieta 683
Obuchauskaitė Ieva 177
Obukauskas Mykolas 177
Odachovskiai 165
Odachovskienė Polonija 165
Odachovskis Jonas 165
Odachovskis Kristupas 165
Ogilba 443, 447, 454, 457, 458, 462
Ogilba J. 444, 453, 455
Ogilba Juozas 716
Ogilba Juozas, Jono 407
Ogilba-Dobilas Juozas 442, 444, 446, 447, 449, 452, 453, 455, 457, 493
Ogilbienė Anelė 407, 453
Oginskiai 164, 183
Oginskis Leonas 183
Oginskytė Elena 183
Oksas J. 186, 188, 205, 230
Oksas Jurgis 187, 193
Okudžava Bulatas 1337
Olderogė 360
Oleka S. 833
Oleškevičius Juozapas 1240, 1255
Olšauskas Konstantinas 1308
Olšauskis 628
Ona, šv. 689, 976, 1090
Onacevičius Ignotas 1255
Oniūnas R. 906
Optažienė J. 1394
Orda Napoleonas 187, 200, 955, 1374
Orlovskis Aleksandas 1255
Orvidienė Elžbieta 185
Osickis Konstantinas 351, 353
Osieckis K. 693
Osieckis Konstantinas 692
Osieckytė Marija 693
Osipovičius 354
Osipovičius Aleksandras 353
Osolinskis Ježis (Jerzy Ossoliński) 192
Ostrauskas Kostas 1302
Ostrauskienė A. 642
Ostrogiškiai 196
Ostrovskis Mataušas 175
Ostrovskis Samuelis 175
Ostrowski J. 166
Ovidijus 1242
Ozolas Romualdas 1442
Oželis 304

P

Pabiržiai 606
Pabiržienė 619
Pacai 5, 10, 151, 164, 175, 176, 179, 181, 183, 185, 187, 188, 190, 193, 194, 195, 200, 202–204, 214, 222, 257, 266, 337, 555, 559, 641, 683, 684, 687, 699, 789, 856, 864, 876, 897, 911, 921–923, 929, 932, 954, 1070, 1240, 1242, 1244, 1245, 1248–1250, 1252, 1257, 1295, 1296, 1323, 1369, 1374, 1402, 1403
Pacai (Pacowie) 186
Pacaitė Juzefa 174, 181, 303
Pacas 59, 150, 151, 175, 1249, 1298
Pacas Steponas Kristupas (Stefan Krzysztof Pac) 190
Pacas A. 200, 936
Pacas A. M. 1246
Pacas Aleksandras 190
Pacas Antanas 150, 756, 1248, 1258
Pacas Antanas Mykolas (Antoni Michał Pac) 175, 181, 198, 258, 303, 1244
Pacas Eustachijus 1414
Pacas K. Z. 195–197, 571
Pacas Kazimieras 257
Pacas Kristupas Zigmantas (Krzysztof Zygmunt Pac) 187, 192–197, 257, 559, 1370, 1414
Pacas Liudvikas 259
Pacas Liudvikas Mykolas 1244
Pacas M. 1246, 1248
Pacas Mikalojus Steponas 192
Pacas Mykolas 166, 173, 174, 1070, 1244, 1246
Pacas Mykolas Kazimieras 194
Pacas S. K. 191–193
Pacas Steponas 189, 257, 1414
Pacas Steponas Kristupas 192, 203
Pacevičiai 685, 696
Pacienė Klara Izabelė 194, 559, 1371
Pacienė Teresė 756
Pačėsas 476
Padegimas G. 1348
Padegimas Vladislovas 997
Padriezas 993
Padriezas Pranas 60
Pagirskai 694, 700
Pagirskas A. 694, 698, 700, 701
Pagirskas Antanas 694, 700, 701
Pagirskas Gabrielius 694
Pagirskas Jokūbas 694
Pagirskas Jonas 694, 720
Pagirskas M. 707
Pagirskas Mykolas 707
Pagirskas Stasys 438
Pagirskienė R. 694, 700
Pagirskienė Rozalija 701
Paipulaitė Živilė 1068
Pakarklis Povilas 533
Paklonskis 166
Paklonskytė Liudvika 166
Paknys Mindaugas 187, 193, 194, 196, 197, 198, 204, 205
Pakrosnienė Domicelė, Miko 396, 397
Pakrosnienė Magdalina 1074
Pakrosnienė Uršulė, Jono 396
Pakrosnis 822
Pakrosnis Algimantas 396
Pakrosnis Jonas Benediktas 396
Pakrosnis Julius 565
Pakrosnis Julius, Kazio 396
Pakrosnis Stanislovas 396
Pakrosnis V. 638
Pakrosnytė Elvyra 396
Pakštas K. 1412
Paladias Andrea 191
Paleckis J. 1311
Palekienė 864
Palioniai 179, 446, 760, 768, 1077

Palionienė (Mockevičiūtė) Domicelė 471
Palionienė Elena 743, 757
Palionienė Ieva 1219
Palionienė Paulina 153
Palionienė Regina, Vaclovo 417
Palionienė Rozalija 153
Palionienė Teklė 153
Palionienė Uršulė 757
Palionis 153
Palionis Adomas 153
Palionis Aleksandras 153
Palionis Algimantas 417
Palionis Andrius 632
Palionis Bronius 539, 769
Palionis J. 236, 242, 348, 349, 440, 587, 590
Palionis Jonas 60, 178, 345, 434, 438, 440, 555, 733, 863, 1301, 1344
Palionis Jonas, Martyno 398, 431
Palionis Juozas 264, 446, 671, 757
Palionis Kęstutis 377, 378, 892
Palionis Martynas 153, 177, 178, 555, 1343
Palionis Mikas, Juozo 417
Palionis Motiejus 153–156, 158, 757
Palionis Petras 153, 471
Palionis Petras, Juozo 417
Palionis Stasys 757
Palionis Tomas 153
Palionis-Sakalas Jonas 446
Palionytė Antanina 153
Palionytė Domicelė 153, 792
Palionytė Elena 763
Palionytė Ieva 153
Palionytė Kotryna 153
Palionytė Magdalena 153
Palionytė Marijona 153
Palionytė Petronelė 153
Pališauskai (Palishusky) 782
Paliuliai 751
Paliulis Vytautas 751
Palladio Andreos (Andrea Palladio) 191
Palladio A. 191
Palonis Mykolas Arkangelas 1370, 1371
Paltanavičienė Rūta 915
Paltanavičius Kostas 445
Paltanavičius Pranas 417
Palubinskai 168
Palubinskas Martynas 167
Palubinskas Pranas 169, 476
Palubinskas Tomas 167
Palubinskienė Elena 1304
Palukaitis J. 386
Palukaitis Juozas 385, 386
Papartis, slap. 489
Paplauskienė 749
Paprockis Henrikas 332
Parpliauskas (Formalenskis) Dovydas 337
Parulienė Ona 399
Parulis Adomas, Adomo 399
Parulis Algis 399
Parulis Vaclovas 400
Parulis Vytas 399
Parulytė Albina 399, 400
Parulytė Danutė 399
Pastaunykas 712
Paškevičius J. 21
Patalauskaitė Daiva 5, 10, 44, 49, 1425, 1427
Paučinskis Mykolas 261, 278, 556
Paukštė Vygantas 1338
Paukštytė M. 651
Paulauskas J. 1173
Paulauskienė A. 1173
Paulavičius Jonas 364
Paulavičius Jonas (Juozas) 565
Paulavičiūtė Liudvika 181
Pauliukaitienė R. 441
Pauliukonienė Anelė, Alekso 400
Pauliukonienė Monika, Vinco 400
Pauliukonis Albinas 400
Pauliukonis Pranas 400
Pauliukonis Pranas, Alekso 400
Pauliukonis Stasys 114
Pauliukonis Vincas, Alekso 400
Pauliukonis Vincas, Vinco 400
Pauža Jonas 502
Paužaitė Albina 502
Paužaitė Anelė 502
Paužienė (Venskūnaitė) Onutė 757
Paužienė Marija 502
Pavilionienė Veronika 673
Pavlionka 1315
Pažerskis 690
Pecevskiai 170
Pėdnyčia Antanas 111
Pekūnas (Pekūras) Aleksas 438
Pekūnas Pranas 767
Peleckis-Kaktavičius L. 1304
Pempė 840
Pempė Algimantas 1321, 1415
Pempė Augustinas 1321
Pempė G. 1029, 1416
Pempė Gediminas 9, 14, 1029, 1319, 1321, 1322
Pempė Jonas 494
Pempė Jonas, Petro 398
Pempė Julius 398
Pempė Kęstutis 1021, 1029, 1030, 1319–1321
Pempė Laimis 901
Pempė Petras 476, 1029, 1075, 1415
Pempė Petras Gediminas 1415
Pempė Pranas 841
Pempė Pranas, Kazio 398
Pempė Stasys 678
Pempė V. 582
Pempė Vytautas 1321, 1415
Pempė-Lydeka Jonas 442, 449, 451
Pempės 837, 841, 1321
Pempienė Aldona 1321, 1322
Pempienė Ieva 1415
Pempienė Marcelė 1014
Pempienė O. 1014
Pempienė Violeta 1321
Pempienė Virginija 903
Pempytė E. 1014
Pempytė Ieva Elvyra 1013–1015, 1021, 1028, 1029, 1030, 1378, 1415
Pempytė Ona 835
Pempytė-Šimkienė Margarita 1319–1322
Penčkovskiai 164, 176, 179, 1240, 1242, 1244–1246, 1249, 1250, 1252, 1256, 1259, 1261
Penčkovskiai (Pęczkowski) 202
Penčkovskis 563, 1241, 1242
Penčkovskis Bernardas 1240–1242, 1246
Penčkovskis Jonas 1240–1242, 1245, 1246
Percikovičius Gutmanas (Percikovič Gutman) 252, 337, 339
Perkūnas, slap. 497
Peršingas (Pershing) 783
Peseckas L. 709
Peterytė Lyda 118
Peterson Aleksandras 184
Peterson Marija 184
Peterson Vanda 184
Petersonai 695
Petersonas 708
Petersonas Aleksandras 695
Petersonienė J. 695, 701, 703, 707
Petersonienė Jadvyga 703, 707
Petkelis Leonas 282, 578
Petkevičaitė-Bitė Gabrielė 1333
Petkevičiai 439
Petkevičienė Ona 401
Petkevičienė Valė 632
Petkevičius Algirdas 439
Petkevičius Algis 349
Petkevičius Kazimieras 173
Petkevičius Marijonas Mykolas 285
Petkevičius T. 229
Petkevičiūtė Ona 900, 1414, 1415
Petliukas Abraomas 337
Petliukas Abraomas (Petliuk Avraham) 340
Petliukas Chaimas Šalomas (Petliuk Chaim Šalom) 339
Petliukas Moišė (Petliuk Moše) 336, 339
Petliukas Reuvenas (Petliuk Reuven) 340
Petokaitytė Ramutė 845
Petraičiai 1179
Petraitis Jonas 1179
Petraitis Jurgis, Kazio 401
Petraitytė Ona, Motiejaus 401
Petras, šv. 279, 1296
Petrašiūnas Aloyzas 24, 64, 106, 376, 646, 813, 815, 826, 831, 838, 843, 846, 861, 1009, 1011, 1126, 1030, 1135–1139, 1143, 1155, 1156, 1262, 1301, 1347, 1365, 1366, 1368, 1377, 1378, 1386–1390
Petrauskaitė Žydrė 1068
Petrauskas R. 186, 204, 682, 812
Petrauskas Robertas 801
Petrauskas Stanislovas 352–355
Petravičienė A. 642
Petravičienė Aušra 904
Petravičius Kazys 315
Petravičius Vincas 315
Petravičiūtė L. 253
Petrinka Allen 779
Petrinka Andrius (Andrew Petrinka) 779
Petrinka Ellen 779

Petrokas Algimantas 672
Petrokas Algirdas 678
Petrokienė Genutė 672
Petrokienė R. 1173
Petrosky 782
Petrovas 369
Petruitis J. 805
Petruitis Jonas 567
Petrulis-Vaidilutis Alfonsas 208
Petrulis J. 976, 978, 1051
Petrulis Juozas 1052
Petruškevičius Stanislovas 457
Petukauskaitė 619
Piacevska Emilija 390
Piacevskis Vladislovas 266
Piecevskytė Konstancija 170
Pielikis J. 457
Pielikis Juozas 455
Pijus XII, Popiežius 602
Pikūnas Jonas 566
Pileckaitė Loreta 408
Pileckas Antanas 821
Pileckas Petras, Antano 397
Pileckas Vincas, Prano 407, 517, 519
Pileckienė (Senkutė) Anastazija 6, 11, 408, 521, 523, 524
Piličiauskaitė Grasilda 1345
Piličiauskas Petras 503, 507
Piličiauskas G. 109
Pilikauskas Juozas 52, 908
Pilipavičius 622
Pilipavičius Juozas Algirdas 264
Pilipkauskas 321
Pilkionienė Rimgailė 4
Pilonovas Mikas 488
Pilsudskis J. 371
Piontka Jurgis 567
Piopelmanas (Pöppelmann) C. F. 198, 199
Pyplys-Mažytis Kazimieras 445
Pyragai 1350
Pyragas A. 636
Pyragas Adomas 638
Pyragas Jonas 494
Pyragas Vincas, Juozo 412
Pyragienė Valerija 1015
Piškinaitė-Kazlauskienė L. 983
Piškinas Ben Zionas (Piškin Ben Zion) 339
Pitliukas Abraomas 537
Pitliukas Mauša 537
Pivoriūnas D. 1012
Pizaniai 191
Plaskinas 692
Platakis Bronius 392
Platonas 1395
Plechavičius 840
Plechavičius Povilas 387, 389, 442, 714, 850, 1277
Plečkaitis 1273
Plečkauskas-Uraganas Jonas 475
Pliateriai 183
Pliateris 183
Pliateris Vilhelmas Jonas 183
Pliauga 445
Plieskis Antanas 377, 378
Plinijus Vyresnysis 1319
Pocys Dominykas 920
Pocius Juozas 1360
Pokrovskis F. 94
Pokrovskis Fiodoras 117
Poli R. 1173
Poliakas Jurgis 694
Polkos 807
Pomarnackis 690
Poniatovskis Stanislovas Augustas 1413
Poplonskiai 390
Poplonskis 390
Popovskis 433
Poškus Pranas 505
Povas, slap. 465, 468, 488
Povilaitienė Uršulė 1038, 1051, 1058, 1067
Povilaitienė Violeta 924
Povilaitis Antanas 394, 1205
Povilaitis Vytautas 1416
Povilaitytė Damicelė 1106
Povilas, šv. 279, 1296
Požela K. 254
Požėra K. 553
Pranaitis Justinas 1270
Pranciškus, šv. 779–782, 784–786, 1400
Pranckevičienė A. 636
Pranckevičienė Ada 632, 640
Pranckevičius 475
Pranckevičius Aleksas, Severino 417
Pranckevičius Pranciškus Mykolas 571
Pranckevičiūtė Genė 769
Pranevičiai 165
Pranevičius Martynas 165
Pranskevičienė Ada 624
Pranskevičius Jonas 624
Pranuškevičienė 178
Pranuškevičius (Pranukynas) Antanas 764
Pranuškevičius Antanas 723, 729
Preikša Žydrūnas 5, 10, 71, 86, 1424, 1425, 1427
Preikšienė Elena 1343
Prėskienienė Onutė 672, 678
Prėskienis Jonas 757, 1096
Pretorijus 102
Priednieks J. 71, 86
Priskis Chanochas (Priski Chanoch) 340
Prochorovas 467, 498
Prokopavičius Jurgis 166
Propuškevičius 352
Proškai 224
Proškus (Proškevičius) Aleksandras 211
Proškus A. 224
Proškus J. 223
Proškus-Praškevičius Aleksis (Aleksandras) 223
Proškus-Raktas Kazys 453
Prudničenkova Janina 430
Prusevičius 469, 476
Pruzelaitis Severas 505
Pucilauskai 859, 1350
Pučinis Dž. 1420
Pučkarnikas 462
Pučkarnikas Mauša 349
Pučkarnikas Moisiejus 462
Pučkarnikas Moisiejus (Moišė) 461
Pučkarnikas Moišė 338
Pučkarnikas Šlioma (Počkarnik Šlomo) 339
Pugačiauskai 111, 1358, 1363
Pugačiauskaitė Janina 1358, 1359
Pugačiauskaitė Ona 1358, 1359
Pugačiauskas J. 972, 1173, 1238, 1365, 1366
Pugačiauskas Juozas 4, 8, 9, 13, 14, 185, 595, 859, 901, 926, 1039, 1068, 1140, 1141, 1143, 1165, 1186, 1279, 1305, 1312, 1319, 1343, 1347, 1358–1363, 1365, 1367, 1368, 1393, 1386, 1390, 1425
Pugačiauskas Kazimieras 1358
Pugačiauskas Kazys 439
Pugačiauskas Tautvydas 1361, 1363
Pugačiauskas Vykintas 9, 14, 900, 1358, 1361, 1363, 1425
Pugačiauskienė (Kalvelytė) Elona 1360, 1362, 1363, 1486
Pugačiauskienė (Ligeikaitė) Pranciška 1359
Pugačiauskienė Pranciška 1095
Puipa A. 1403
Pultinavičienė Elena 764
Pultinavičius Jonas 764, 768
Pultinavičius Kostas 764
Pultinavičius Pranas 764
Pultinavičiūtė Alė 764
Pultinavičiūtė Monika 764, 768
Pumeris Alijošius 364
Pumeris Elijošius (Elijus) 565
Puodžiukienė D. 189, 204
Puodžiukienė Dalė 188
Pupkis A. 1173
Pupų Dėdė 746, 798
Pūraitė-Jankauskė Aida 905
Purickij Josif 1305
Purickis Juozas (Puryckis, Purickas, Vygandas, Wykintas) 9, 14, 1305–1311, 1416
Purzycki Josephus 1305
Puržickienė Franciška 1305
Puržickis Jonas 1305
Puržickis Joseph 1305
Pušickis Bonifacas 1246
Puteikienė Z. 1236, 1237
Putinis P. 197
Putinis Pjetras 195
Puzinas J. 87, 91, 109
Puzinas Stasys 365
Puziniauskas-Audra Modestas 475

R

Rabinovičius Nochimas (Rabinovič Nachum) 339
Rabinovskis Mauša 252
Racevičius Aleksas 578
Račickas Vytautas 640
Račiūnaitė T. 198, 204
Račiūnas L. 383
Račiūnas Leonas 382
Račkaitienė (Telksnytė) Milda 1206
Račkauskas (Raczkowski) Julijonas 278

Račkytė Stanislova 1143
Račkytė T. 592
Račkytė-Valuckienė S. 512
Radavičius Juozapas 261
Raškauskas Martynas 228
Radvila Antanas 167
Radvila J. 189
Radvila Jonušas 385
Radvila Jonušas (Janusz Radziwiłł) 189
Radvila Kristupas (Krzysztof Radziwiłł) 189
Radvila Paulius 919
Radvilaitė Stefanija 176
Radvilaitė T. B. 200
Radvilaitė Teresė 181
Radvilaitė Teresė Barbora (Teresa Barbara Radziwiłł) 198
Radvilaitė-Pacienė Teresė 175, 554
Radvilaitė-Pacienė Teresė Barbora 303, 1244
Radvilas G. 1208
Radvilos 164, 176, 188, 189, 192, 198, 199
Radzejovskiai 196
Radzevičius 468
Radzevičius Povilas 468
Rafaelis 1339
Ragaitė (Raguté) 318
Ragas 318
Ragas Aleksas 327
Ragas Antanas 327
Ragas Juozas 318
Ragauskai 696, 697
Ragauskaitė A. 1156, 1349
Ragauskaitė Alma 1150
Ragauskas Karolis 688
Ragauskienė R. 63, 165, 180, 181, 1248, 1249
Ragauskienė Raimonda 164, 682, 1246
Ragavičius A. 511, 512
Ragavičius Antanas 6, 11, 310, 495, 503, 509, 510, 1417, 1425
Ragavičius-Jovaras A. 504
Ragina Juozas 509
Ragina-Deimantas J. 504, 506
Ragulskis K. 1317
Railai 590
Railaitė-Grižienė Birutė 590
Rainys 750
Raiskas J. 63
Raižienė (Tamošiūnaitė) Alena 1144
Raižienė Alena 1144
Raižienė Ieva 1215, 1217
Raižienė Ona 1145
Raižys Albinas 1145
Raižys Algis 1145
Raižys Bronius 494
Raižys Dainius 667
Raižys Juozas 1074
Raižys Martynas 1145
Raižys Vytautas 539, 919, 920
Raižys-Miškas Pranas 445
Raižytė Marytė 1145
Raižytė Nijolė 8, 13, 1144, 1425
Rakauskaitė A. 1348
Rakauskas 999
Rakauskas Aleksas 445
Rakauskas J. 459
Rakauskas Juozas 458, 459
Raklevičius-Mįslinčius, Tigras Stasys 456, 470
Rakutis Valdas 684
Ramanauskai 1328
Ramanauskaitė Elena 1323, 1324
Ramanauskaitė Irena 1323, 1324, 1325, 1326, 1327
Ramanauskaitė Milda 1323, 1324
Ramanauskaitė Natalija 1323, 1324
Ramanauskaitė-Ambrazienė Irena 1324
Ramanauskas Jonas 439
Ramanauskas Juozas 567, 603
Ramanauskas Vaclovas 439, 1323, 1324, 1328
Ramanauskas-Vanagas Adolfas 456, 462, 505
Ramanauskienė Alina 1267
Ramanauskienė J. 1325
Ramanauskienė Juzefa 1323
Ramancevičienė Antanina, Silvestro 428
Ramancevičius Stasys, Kajetono 428
Ramaneckienė Danutė 920
Ramaška Antanas 440
Ramaška Pranas 440, 476
Raminavičiūtė V. 668
Ramonienė F. 1012, 1013, 1018, 1021
Ramoška 316
Ramoška Kazys (Vilko Kazys) 1006
Ramoškaitė Ada 482
Ramoškaitė Ž. 1236, 1237, 1238
Ramunė, slap. 506
Randakevičienė Irma 6, 11, 168, 174, 176, 180, 201, 351, 1425
Randis 435
Randis D. 466, 467, 474, 499, 503
Randis Domas 426
Randis Dominykas 712, 715
Randis Domininkas 465, 471, 474, 495, 499
Randis J. 234, 345–349, 435, 440, 710, 712, 714, 715
Randis Jonas 711, 712
Randis Julius 720
Randis Juozas 455, 704, 708, 712
Randis Jurgis 236, 344, 433, 455, 708, 711
Randis Jurgis, Juozo 426
Randis Petras 527, 712
Randis Pranas 711, 712
Randis-Jurgaitis, Žiedelis, Jaunutis Dominykas (Domininkas) 466, 474, 482, 495, 496–499, 716
Randytė Anelė 712
Randžiai 704, 707
Rapalovskis Mikita (Mikita Rapałowski) 188
Rapanavičiai 185
Rapanavičius Juozas 174
Rapolas, šv. 270
Rasputinas, slap. 445
Rastenis V. 1311
Rašickas Vytautas 641
Raškevičiai 704, 705, 707, 713, 716, 821
Raškevičienė Magdalena 821
Raškevičius (Raškys) 858
Raškevičius Adomas 821
Raškevičius Antanas 813
Raškevičius Antanas, Adomo 397
Raškevičius J. 713, 714, 719
Raškevičius Jonas 705, 708, 709, 711, 716, 719, 876
Raškevičius Juozas 708, 712, 820, 876
Raškevičius Jurgis 704, 708, 820
Raškevičius Jurgis (Šimo Jurgis) 820
Raškevičiūtė 716
Raškevičiūtė Anelė 708
Raškevičiūtė Bronė 719
Raškevičiūtė Bronislova 427
Raškevičiūtė Elena Genovaitė 427
Raškevičiūtė Genovaitė 427
Raškevičiūtė Genutė 719
Raškevičiūtė I. 865
Rašomavičius V. 49
Raštikis 834
Raštikis J. 1283
Raštikis S. 297
Raštikis Stasys 797
Ratkevičienė Valentina 6, 11, 546, 1425
Raudonienė Stasė 1444, 1449
Raudonikis L. 86
Raudonikis Vytautas 509
Raudonikis-Putinas J. V. 504
Razmukaitė Marija 8, 13, 1175, 1425, 1430
Ražanauskas 883
Ražanauskas J. 891
Ražanauskas Juozas 881
Ražanauskienė O. 883, 891
Ražanauskienė Ona 881, 885
Reches Ruth 336
Rėčka Stasys 433, 437
Reinys Mečislovas 1280, 1289, 1291, 1399
Reivytis V. 347
Reivytis Vytautas 346
Rekašius Vladas 1398
Rembrantas 1339
Remeika Jonas 852
Remeika Kazys 566
Remeiza 332
Rėmiazaitė Judita 408
Rėmiazienė Valerija, Stanislovo 408
Repinas 1337
Revinskas Antanas 364
Revinskas Simonas 565
Revuckai 705, 706, 717
Revuckaitė 617
Revuckaitė Ona 706
Revuckaitė Violeta 753
Revuckaitė-Šiugždinienė Ona, Jurgio 427, 468
Revuckas Juozas 582, 583, 753, 1418
Revuckas Jurgis 706
Revuckas P. 712, 714, 717
Revuckas Petras 394, 706
Revuckas Petras, Jurgio 427
Revuckas Vincas 394, 706
Revuckas-Aitvaras Petras 715
Revuckienė O. 753
Revuckienė Ona 403, 749
Revuckienė Onutė 7, 12, 743, 1425

Ribentropas 881, 889
Ribickaitė-Kučinskienė Emilija Juzefa 177, 555
Ribickiai 177, 555
Ribickienė 59, 756
Ribickis 176
Ribickis Blažėjus-Julijonas 555
Ribickis Julijonas Blažiejus 177
Ribickis Juzefas 555
Ribickis M. 177
Ribickis Martynas 176, 554, 555, 699
Ribickis Martynas, Jono 176
Ribickytė Liudvika 555
Ribickytė Stanislava 555
Ribinskaitė 613
Ribinskaitė-Gudynienė J. 582
Ribinskas Algis 1095
Ribinskas Vytas 472
Ribinskienė Rozalija 1095
Ribinskienė V. 592
Ribinskienė Veronika 599, 600
Ribinskienė Verutė 1095
Riešutukas 482
Rimantienė R. 87, 91, 108
Rimas Alfonsas, Zigmo 408
Rimavičius (Rymowicz) Adomas 269
Rimavičius J. 270
Rimavičius Jonas 269, 685
Rimeisis J. 883
Rimeisis Jonas 882, 914
Rimkus P. 906
Rimkus Povilas 901, 906
Rimkus Vytenis 1329
Rimša Edmundas 1442
Rimšelytė M. 1284
Rimšienė Eugenija 6, 7, 11, 12, 584–586, 588–598, 600, 603, 649, 650–652, 666, 668, 671, 672, 677, 678, 1155, 1360, 1425
Ringleb M. 1149
Rinkevičius 747
Rinkevičius Adomas 327
Rinkevičius Alfonsas 327
Rinkevičius Baltrus 327
Rinkevičius Bernasius 327
Rinkevičius Bronislavas 327
Rinkevičius Jonas 327, 432
Rinkevičius Juozas 325, 327
Rinkevičius Juozas, Adomo 327
Rinkevičius Juozas, Baltro 327
Rinkevičius Juozas, Vinco 327
Rinkevičius Vincas 327
Rinkevičius-Snaigė Jonas 452, 454
Rinkevičiūtė Adelia 327
Rinkevičiūtė Antosia 327
Rinkevičiūtė Domicelia 327
Rinkevičiūtė Pranciška 327
Ripis 575
Rodinas 458, 459
Rogovas S. 288
Rokas, šv. 218, 814, 903, 1090
Romančuckas Jonas, Alekso 408
Romaška Domazas 215
Rombergeris Jonas 175
Ropytė Rimantė 1045, 1382
Rosemanas (Rossemann)-Povas Heinrichas 458, 463, 466, 467, 469, 475, 477
Rosin J. 349
Rothmaler 44
Rothmaler W. 50
Rotundai 181
Rotundas Augustinas 181
Rubikas M. 884
Rubikas Mindaugas 881
Rubinauskas M. 243
Rubinovskis M. 242
Rubinovskis Moišė (Rubinovsky Moše) 336, 340
Rubliovas 1337
Rudaminaitė Ona 257
Rudaminaitė-Dusetiškytė Ona (Anna Rudomina-Dusiatska) 190
Rudel Hans-Ulrich 802, 812
Rudelis H. U. 802, 812
Rudys A. 892
Rudys Audrius 890
Rudnikas Nochimas (Rudnik Nachum) 339
Rudzianskai 859, 1313
Rudzianskaitė H. 1312
Rudzianskaitė Halina 1317, 1318, 1486
Rudzianskaitė Marcelė 859
Rudzianskaitė Marijona 859
Rudzianskaitė Marinė 1312
Rudzianskaitė Marytė 1312, 1313
Rudzianskaitė Onutė 859, 1313
Rudzianskaitė Pranutė 1313
Rudzianskas 1315
Rudzianskas Adomas 859, 1312
Rudzianskas Albinas 1312, 1313
Rudzianskas Bernardas 1312
Rudzianskas J. 1315, 1316, 1317, 1318
Rudzianskas Jonukas 1313
Rudzianskas Juozas 9, 14, 1312, 1313
Rudzianskas Kasparas 859, 1312, 1318
Rudzianskas Pranas 1312, 1313
Rudzianskas Pranciškus 859
Rudzianskas Vytautas 1313, 1315
Rudzinskas Alfonsas 1351
Rudzinskas J. 656
Rugienis Justas 288
Rukaitė Janina 400
Rukas Alvydas 400
Rukas Jonas, Adomo 400
Rukas Jonas, Jono 400
Rukas Juozas 400
Rukas Vincas 400
Rukienė Alfonsė, Leono 400
Rūkas-Aras Vincas 441, 445, 446
Rumbonis (Grinius) 1054
Ruminavičiūtė V. 651
Rumšas Robertas 298
Ruočkienė Roma (Gelčiūtė) 677
Rupeika Antanas 7, 12, 932, 933, 939, 941, 943, 944, 954, 958, 962, 963, 965, 967, 969, 1425, 1428
Rupeikienė Marija 7, 12, 932, 969, 1425, 1428
Rupšlaukis V. 1206
Ruseckaitė Heliudora 1270
Ruseckas Boleslovas 195, 200, 1242, 1243
Ruseckas P. 565
Ruseckienė M. 904
Ruskevičius Karolis (Charlie Ruscavage) 785
Rūtenis Bronislovas 1270
Rūtė Rūta 1486
Rutienė Nijolė 903
Rutkauskai 705
Rutkauskaitė 615
Rutkauskaitė Janina 1317
Rutkauskas V. 1018
Rutkauskas-Žemaitis Antanas 464
Ruzgas V. 617
Ruzgas Vincas 623
Ružancovas A. 361, 365

S

Sabaliauskas Algirdas 8, 14, 1301, 1425
Sadauskaitė Evelina 1355, 1356
Sadauskas Juozas 117
Sadauskas V. 1356
Sadauskas Vytautas 901, 1355, 1357
Sadauskas-Perkūnas Pranas 470, 476
Sadauskas-Ramunis Romas 470, 476
Sadauskienė J. 1238
Saikauskaitė Veronika, Adomo 408
Saikevičienė Adelė, Jurgio 426
Saikevičius J. 236
Saikevičiūtė D. 245
Saja Kazys 651, 668, 1347
Sakalas, slap. 506
Sakalauskas Jonas 177
Sakalauskas Kajetonas 316, 318
Sakalauskas Ksaveras 219
Sakalauskas Z. 748
Sakalauskienė Viktorija 318
Sakavickas V. 348, 439, 441
Sakavickas Vladas 437
Sakavičiai 701
Sakavičiai (Sakowicze) 682
Sakavičius (Sakowicz) Stanislovas 276
Sakavičius Jonas 682
Sakavičius Jurgis 682
Sakavičiūtė-Montavičienė (Montowicz) Regina 682
Salys Antanas 1157, 1158, 1165, 1166, 1173, 1302, 1407
Samavičius Romaldas 1441, 1445
Samsanavičius 216
Samsanavičius J. 221
Samuolienė S. 205
Samuolienė Sigita 197
Sanchez Crespillo Vaiva 1486
Sanderis Jakovas (Sander Jakov) 339
Sanguška Jeronimas (Hieronim Sanguszko) 192
Sapiega Bogdanas 1249
Sapiega Fiodoras 1249
Sapiega Leonas 181
Sapiegos 188, 196, 197
Sapkauskas Juozas 1270
Sapožnikovaitė Jūratė 1324
Sapožnikovas Aleksandras, Jono 408
Sapožnikovas Aleksas 439
Sapožnikovas Jonas 439, 1324
Sapožnikovienė Zofija 1324
Sargevičienė Eugenija 667
Sargevičius Jonas 882

Sarnauskaitė Marijona 182
Sarnickytė-Komarauskienė Barbora 1249
Sarosekas Antanas Mykolas 174
Sarosiekas Antanas 267, 269
Sartanavičius Petras 917
Sartanavičiūtė 607, 619
Sasnauskaitė Liudvika 1264
Sauka L. 1236, 1238
Sauka Šarūnas 1337
Saukaitytė 592, 593
Saukaitytė Ona 584
Saulė, slap. 456, 473, 492
Saulius, slap. 470
Sausanavičius 327
Sausanavičius Aleksandras 310, 329
Sausanavičius Algirdas 327, 1418
Sausanavičius Jonas 310, 329
Sausanavičius Pranas 329
Sausanavičius Vladas 329
Sausanavičiūtė Ona 642
Sausis, slap. 470
Savickaitė A. 636
Savickas 752
Savickas (Sawicki) Juozapas 271
Savickienė Elena 593
Savickis Jurgis 1340
Savukynas 617
Savukynas B. 1175
Savukynas J. 621
Savusevičienė Monika 1015
Schedel K. 192
Schoenburg N. 344
Schoenburg S. 344
Schubert R. 50
Schultzas Danielius 194
Sebastijauskas-Lapė Vladas 445
Sebeika Pranas 821
Sebeika Žydrūnas 821
Seibt J. 1173
Seliukaitė Irena 1419
Semaška 1261
Semaškaitė-Moravskienė Marijona 1248
Semenovas Aleksandras 476
Senas A. 1407
Senavaitis Povilas 115, 303, 305, 307
Sendeka 690
Seniauskaitė Virginija 892
Senikas-Švyturys Antanas 463, 470, 475
Seniuta Petras 1344
Senkai 522
Senkelevičius Pranas 459
Senkus Juozas 522, 523
Senkus Justinas 522
Senkus Kazimieras 522
Senkus Vincas 522
Senkutė (Brazaitienė) Anelė 522
Senkutė (Pileckienė) Anastazija, Justino 407, 517, 519, 522, 1425
Senkutė A. 518
Senkutė Onutė 522
Senkuvienė Ona 522
Senn A. E. 357, 373
Sennas Alfredas 1302
Sentas Lorensas, de (Lorenzo de Sent) 192
Serbenta 1273
Serlio Sebastianas 191
Sevodlėjevas 466, 469, 476
Sezanas 1339
Sidaras V. 263, 294
Sidaras Vytautas 173, 291
Sikorskiai 570
Sikorskienė Uršulė 570
Sikorskis Juozas 478, 569, 570
Sikorskis Stasys 906
Silevičius Vytautas 916
Silvanavičius N. 793, 1298
Silvanavičius Nikodemas 260, 1060, 1384
Simanavičius Antanas 445
Simanavičius Antanas, Marijos 400
Simonaitis 476
Sindaravičiai 855
Sinderis Dominykas 177
Sinkevičiai 696
Sinkevičienė Marija 1058
Sinkevičienė Z. 49
Sinkevičius Algirdas 1443, 1448
Sinkevičius J. 607, 612, 618, 780, 784
Sinkevičius Jonas (John Sincavage) 778
Sinkevičius P. 616
Sinkevičius Pranas 487
Sinkevičiūtė O. 636
Sipavičienė (Bagdanavičiūtė) Onutė 834
Sipavičienė I. 834, 847
Sipavičienė Irena (Irka Bagda) 7, 12, 627, 668, 828, 838, 842, 846, 914, 1017, 1020, 1022, 1023, 1028, 1031, 1033, 1034, 1425
Sipavičius Juozas 846
Sipavičiūtė Irutė 846
Sipavičiūtė Karolina 846, 847
Sipavičiūtė Romualda 846
Sirokomlė V. 955
Sirokomlė Vladislovas 195, 554
Sirokomlė Vladislovas (Władysław Syrokomla) 187
Sirtautaitė Kristina 1014, 1015
Sirtautienė Marija 561, 563
Sirutytė Marijona 183
Skačkauskai 1339
Skačkauskas Adomas 318
Skačkauskas Algis 9, 14, 316, 908, 1336, 1338–1342, 1392, 1419
Skačkauskas Jonas 1339
Skačkauskas Julius 1339
Skačkauskas Juras 8, 13, 1198
Skačkauskas Stasys 318
Skačkauskienė Elena 318
Skačkauskienė Roma 9, 14, 1336, 1338, 1339, 1392, 1425
Skačkauskienė Vladislava 318
Skačkovas 476
Skaisgiris Juozas 567
Skamocis Vinčendzo (Vincenzo Scamozzi) 191, 197
Skardžius 1179
Skaržinskas Jonas 565
Skaržinskis Vitoldas 351
Skaudžius Juozas 766
Skaudžius Pranas 764, 766
Skaudžiuvienė (Palionytė) Bronė 766
Skebas Vytautas 6, 11, 526, 530, 1425
Skendzelevskis (Skiędzielewski) Jonas 272
Skernevičienė (Maloškaitė) Antanina 860
Skernevičienė A. 803
Skernevičienė Adelė 437, 568
Skernevičienė Anelė 1350
Skernevičienė Birutė 1354
Skernevičius Antanas 1350
Skernevičius Arvydas 1354
Skernevičius J. 1351, 1354
Skernevičius Jokūbas 1350
Skernevičius Jonas 1075
Skernevičius Juozas 9, 14, 900, 901, 923, 1350, 1352–1354, 1419
Skernevičius K. 218, 220, 221, 1212, 1213, 1217–1219, 1221, 1222
Skernevičius Kazys 217
Skernevičius Petras 582, 1350
Skernevičius V. 642
Skernevičius Vincas 437, 441, 526
Skernevičiūtė Genutė 1350
Skernevičiūtė Rūta 1354
Skilskaitė Karolina 684
Skinkis J. 668
Skirevičius Adomas 684
Skirevičius Mykolas 684
Skirgaila Z. 833
Skirkevičienė Izabelė 602
Skirkevičius Kazys 602
Skirkevičiūtė Liucija 602
Skirmantas K. 273
Skirmantas Kiprijonas (Cyprian Skirmont) 272
Skirnevičienė (Skernevičienė) Adelė 568
Skirnevičienė Adelė 345
Skirpstūnai 169, 170
Skirpstūnas Jonas 168, 169, 580
Skirpstūnas Jonas, Lauryno 430
Skirpstūnas Stanislovas Vytautas 430
Skirpstūnienė Vanda 168, 169
Skirpstūnienė Vanda, Česlovo 430
Skliutauskas Jokūbas 666
Skorupskis V. 371
Skorupskis Vladas 1277
Skroblas, slap. 492
Skrupskelis 1292
Skučas Jonas 430
Skučas Kazys 536
Skučienė Anelė 536
Skudra A. 598
Skudra Augustinas 598, 603
Skulsčiūtė Diana 375
Skvernelis Saulius 908
Skvireckas Juozapas 1305
Slabada Algimantas 882
Slavickas A. 602
Slavickas Karolis 447
Slepovronskienė Sofija 696
Slepovronskis Motiejus 696
Sleževičius M. 229, 1310
Sliužinskas R. 1238
Slivinskaitė-Mockevičienė Marijona (Marelė) 864
Slivinskas Juozas 436, 437

Sluckis M. 1348
Sluškos 196
Smailys Alfredas 889, 890
Smalskaitė Ona 580
Smalskaitė Virginija 645
Smalskas Antanas 118
Smalskienė D. 673
Smalskienė Danguolė 7, 12, 646, 647, 671–674, 678, 898, 900, 908, 1146, 1425
Smetona Antanas 169, 229, 384, 462, 706, 849, 988, 989, 996, 1002, 1004, 1006, 1153, 1163, 1277, 1284, 1287, 1308
Smilingytė-Žeimienė S. 1076, 1088
Smirnovas 523
Smolskis Jurgis 1276
Snarskis 44
Snarskis P. 50
Snarskytė-Geištorienė Marija 390
Sniečkus 845
Sniečkus A. 533
Sniežik Natalija 1328
Sodaičiai 319
Sodaitienė Bronė, Adomo 412
Sodaitienė D. 117
Sodaitienė Jolita 635
Sodaitienė Konstancija 321
Sodaitienė Marė 319
Sodaitis 747
Sodaitis (Vengrelis) 811
Sodaitis Andrius 327
Sodaitis Antanas 327
Sodaitis Antanas, Jono 412
Sodaitis Barnasius 319, 322
Sodaitis Bernardas 321
Sodaitis Egidijus 334
Sodaitis Gintas 964
Sodaitis J. 1218, 1219, 1222, 1227
Sodaitis Jonas 327
Sodaitis Julius, Broniaus 412
Sodaitis Juozas 327, 565
Sodaitis Jurgis 327
Sodaitis Mikas 327
Sodaitis P. V. 512
Sodaitis Petras 327
Sodaitis Pranas 321
Sodaitis Pranas Vytautas 6, 11, 332–334, 509, 512, 1425
Sodaitis Vincas 321, 412
Sodaitis Zigmas 321
Sodaitytė Adelė 412
Sodaitytė Anelė 565
Sodaitytė Antanina 412
Sodaitytė Birutė 323, 1420
Sodaitytė Mikalina 327
Sodaitytė Ona 327
Sodeikienė Zita 1303
Solodaris C. 651, 666
Solovjovas 449
Songailienė Birutė 882
Sopocka Liudvikas 184, 185
Sopocka Martynas Pranciškus 183
Sopoćko P. 193
Sopockos 184, 695
Sova Džonas (John Sowa) 1166
Sowa J. 1173
Spečiūtė Danguolė 1201, 1202, 1206
Spicinas Fedoras 476
Stačiokaitė Jolita 603
Stačkauskas Jonas 536
Stadelnikienė D. 638
Stačiokas R. 227
Staikūnas 324
Stakauskas 1287
Staknevičienė B. 592
Stalinas 478, 495, 502, 503, 515, 516, 525, 798, 805, 809, 876, 1314
Staliulionis Jonas 7, 12, 849, 1425
Staliūnas Rimantas 674
Stanaitytė Dalia 1201–1203
Stancevičius 441
Stanevičienė Stasė 170
Stanevičius Algirdas 495
Stanevičius Tomas 353
Stanevičiūtė M. 606
Stanilevičius Juozapas 1246
Stanislovas Augustas, karalius 1252, 1253
Stanislovas, šv. 292
Staniškis 473
Staniškis-Litas Sergijus 456, 473
Staniulis Vincas 8, 14, 1291, 1424
Stankevičiai 435
Stankevičienė Aldona 766
Stankevičienė Elena 435
Stankevičienė Marija, Alekso 423
Stankevičius 1286
Stankevičius J. 235, 636, 1287
Stankevičius Jonas 498
Stankevičius Juozas 364, 565
Stankevičius P. 255, 607, 620
Stankevičius Vincas 582
Stankevičius Vincas, Antano (Motiejaus) 423
Stankevičius Vladas 447
Stankevičius-Bevardis, Žilvitis A. 508
Stankevičiūtė-Bunikienė J. 636
Stapankevičiūtė-Aleknavičienė Marijona 766
Staražinskaitė Petronė 1280
Starkauskas J. 252, 253
Stasiai 826
Stasionienė Ona 882
Stasionis Jonas 990
Stasionis Juozas 986, 988, 991, 992, 1003, 1004
Stasionytė Lina 8, 13, 1007, 1010, 1228, 1425
Stasių Damutė 826
Stasiukaitienė Eglė 646
Stasulevičius Jonas 445
Stasulevičius Jonas, Prano 423
Stasiūnas 690, 691
Stašaitis J. 82
Stašaitis Jurgis 5, 10, 71, 1426, 1427
Staševičius L. 276
Staševičius Laurynas 260, 275
Staugaitis Justinas 1308
Steikūnai 184, 220, 561
Steikūnas 321, 621, 961
Steikūnas Jonas 332
Steikūnas K. 743
Steikūnas Kazimieras 562, 924
Steikūnas Kazys 536
Steikūnas Mataušas (Matas) 562
Steikūnas V. 585
Steikūnas Valdemaras 582, 597
Steikūnienė Izabelė 841
Steikūnienė Petronėlė 597
Steikūnienė Severija 562
Stelionis Vytautas 587
Stelmokai 713
Stelmokas-Tigras Zigmas 472
Stelmokavičius (Stelmokas) Antanas 720
Stepalis 178
Stepankevičienė Danutė 1095
Stepankevičienė Domicelė, Jeronimo 410
Stepankevičienė Ona 411
Stepankevičienė Petronėlė 1012, 1018, 1020, 1034
Stepankevičius Adomas, Zigmo 410
Stepankevičius Antanas 410, 1095
Stepankevičius Jonas 411
Stepankevičius Mateušas 178
Stepankevičius Petras, Aleksandro 409
Stepankevičiūtė Ona 410
Stepankevičiūtė-Šabasevičienė Ona 766
Steponaitis V. 373
Steponavičius Vincas 536
Steponavičiūtė U. 1283
Steponkevičienė (Stankevičiūtė) Marijona, Mykolo 409
Steponkevičienė Antanina, Antano 409
Steponkevičienė Ieva 1049
Steponkevičienė Kotryna 176
Steponkevičius 446
Steponkevičius A. 235
Steponkevičius Antanas 439
Steponkevičius Antanas, Antano 409
Steponkevičius Darius 919
Steponkevičius J. 233
Steponkevičius Jonas 176, 409, 423
Steponkevičius Marijonas 423
Steponkevičius Mataušas 555
Steponkevičius P. 440
Steponkevičius Petras 434
Steponkevičius Pranas 409, 445
Steponkevičius Vincas 409
Steponkevičiūtė Elena 768
Steponkevičiūtė Janė 462
Stėris Petras Pranciškus 268
Stevičiūtė Marijona, Mykolo 409
Stoičinskis 352
Stolypinas 217, 986
Stolypinas Piotras 721
Stombrovskis-Liubičius 351
Stončius Darius 4, 96
Stonis (Stonys) Mykolas 566
Storyk (Jurkonytė) Adelė 810, 811
Storyk Adelė 812
Storyk Dalia 812
Storyk Nijolė 811, 812
Storyk Nikas 811
Storpirštis Juozas 845
Storpirštytė Jūratė 845
Storpirštytė Regina 845
Storpirštytė Rūta 845
Stoškus Eugenijus 668

Stoškuvienė (Gorelčenkaitė) Eugenija 1072
Stoškuvienė Augenija 668, 903
Strakšienė Birutė 602
Strasevičiūtė Marytė 595
Strauzienė (Račkytė) Stanislova 8, 13, 1143, 1390
Stravinskai 685, 687
Stravinskas A. 1088
Stravinskas Augustinas 693
Stravinskas Valdas 646
Stravinskienė A. 1013, 1018, 1022
Stravinskienė Aldona 1013
Stravinskienė Ona 693
Strazdaitė G. 595
Strazdaitė Genovaitė 603
Strazdas, slap. 445
Strebeika (Strebeyko) Mykolas 266
Striauzdienė 237
Strimaitienė Albina 753
Strimaitis (Bagdanavičiūtė) Ona 840
Strimaitis Benjaminas 753
Strimaitis J. 221
Strimaitis Jonas 834
Strimaitis Juozas 834
Strimaitis Justinas 221
Strimaitis Ona 842, 843
Strimaitytė Jūra 834
Strumila H. 1075
Strusevičius 700
Stukonis V. 86
Stulginskaitė J. 1281
Stulginskaitė Juozapa 1280
Stulginskis A. 238, 1287
Stulginskis Aleksandras 1287, 1309, 1403
Stulova Kazimiera 168
Stumbras, slap. 460, 716
Stundžienė B. 1236, 1237
Stuokaitė Janina 1242
Subačius Juozas 312
Subačius Pranas 312
Subačiūtė Aldona 1014
Subotienė (Žuromskaitė) Marytė 424
Subovičius Icikas (Subovič Icchak) 340
Sudarikovai 704
Sudarikovas Nikolajus 707
Sudarikovienė Stepanida 704
Sudaržauskaitė Petronėlė 684
Sudba Konstantinas 699
Sudimtas Jurgis 276, 351, 383, 561
Sudolki Z. 1255
Sudolski S. 1240
Sulimierski F. 167
Sungailienė L. 1013
Sungailienė Loreta 673
Suprinavičiūtė E. 636
Suprinavičiūtė Elena 642
Surgailis Gintautas 1273
Surgailis G. 567, 1272, 1274, 1275
Surikovas 1337
Surkov 491
Surkovas 448, 449, 457, 487
Surminas 116, 305
Sutinas 1339
Sutkai 387, 388
Sutkus (Sutkevičius) Jurgis 387
Sutkus V. 388
Sutkus Viktoras 386, 387
Sužiedėlis Bernardas 1399
Svarinskas A. 291
Svarinskas Alfonsas 296
Sventickaitė Regina 333
Sviderskis Kajetonas 212
Szymanowska-Malewska H. 1255

Š

Šabalevičius Jonas 445
Šabaniauskas A. 1340
Šabasevičiai 769
Šabasevičienė Magdalena 176
Šabasevičienė Marija 768
Šabasevičienė Ona 176
Šabasevičius Adolfas 769
Šabasevičius Adomas 178, 736, 762, 768, 769, 1205, 1224
Šabasevičius Antanas 176
Šabasevičius H. 768
Šabasevičius Jurgis 176
Šabasevičius P. 853
Šabasevičius Pranas 7, 12, 721, 736, 769, 1202, 1205, 1426
Šabasevičius Pranciškus Viktoras 1420
Šabasevičius Tamošius 176
Šabasevičiūtė Monika 766
Šablinskaitė Elena 684
Šabonas 993
Šabunevičiūtė Rozalija 175
Šadoras Meiras 349
Šadoras Mėjeris (Sdora Meir) 338, 340, 439
Šaduikis Č. 692
Šadzevičiai 697
Šadzevičius Antanas 698
Šadžius H. 528
Šagalas 1339
Šaknas Joselis 337
Šaknas Zeligas (Šachna Zelig) 339
Šaknys Žilvytis 4, 1012
Šaknys Ž. B. 1149
Šalamskienė Ona 117
Šalčius Matas 1406, 1414
Šalčius Pranas, Prano 401
Šalkauskas Algis 748
Šalkauskas Konstantinas 1274
Šalna A. 1420
Šalna Algimantas 1351
Šaltanytė Janė 844
Šaltenis 836
Šaltenis Antanas 835
Šaltenis Arvydas 1337
Šaltenis S. 1349
Šaltenytė 836
Šaltienė Dainora 1250
Šamas, slap. 454
Šapalaitė Anelė 423
Šapalaitė Ona 423
Šapalas Antanas, Kazio 423
Šapalas Kazys, Antano 423
Šapalskis Dovydas 259
Šapiras 338
Šapronai 696, 697, 707
Šapronaitė Petronėlė 707
Šapronas Dionizas 688
Šapronas J. 693, 699, 709
Šapronas Jurgis 688
Šapronienė Rozalija 688
Šaras Abraomas Aharonas (Šor Avraham Aharon) 339
Šarūnas, slap. 483
Šaulinskienė Anelė 537
Šaulinskienė Anelė, Romualdo 409
Šaulinskienė Morta 1350
Šaulinskienė Ona 900
Šaulys 464, 470
Šaulys J. 1287
Šaulys Jurgis 1308
Šaulys Kazimieras 1305
Šedys Jonas 1442, 1448
Šekspyras V. 1349
Šenavičienė I. 281
Šeptickis S. 372
Šeputytė-Vaitulevičienė E. 1095
Šereikaitė 618
Šerėnas-Šarūnas Bronius 475
Šėriai 468, 809, 810
Šėrienė Regincė 839, 848
Šėrys 809
Šėrys Juozas 890
Šėrys Kostas 838, 841, 848
Šerys Pranas 494
Šėrys Pranas 509
Šėrys Stasys 838, 839
Šėrytė Adelė 838, 841
Šėrytė Adelka 839
Šėrytė Antosė 838
Šėrytė Kalestė 838
Šermukšnis-Žilvinas Algirdas 458, 463, 475
Šernas, slap. 448
Šernas J. 1286, 1287
Šernas Jokūbas 1308
Šestilienė (Klimaitė) Antanina 56
Šešelgis K. 252
Šeškaus Anelkutė 821
Šeškus 858
Šeškus Adomas 858
Šeškus Kazimieras, Alekso 397
Šeškus Petras, Antano 424
Šeškus Stasys 821
Ševčenko 476
Ševelkaitienė B. 593
Ševelkaitienė Birutė 597, 882
Šiaurys, slap. 476
Šidagis J. 385
Šidiškienė I. 1037
Šidiškis Tadas 110, 1426
Šidlauskaitė 617
Šidlauskas Algimantas 4, 901, 917–919, 1486
Šidlauskas G. 715
Šikeris Martynas 353, 355
Šilingas Bronius 582, 583
Šilingas S. 1284
Šilinskienė (Palionytė) Ona 752
Šimanauskaitė T. 1281
Šimanovska Marija (Maria) 1253, 1255
Šimanskas A. 636
Šimas Kazys 582, 583
Šimelionis Izidorius 1289
Šimėnaitė Z. 1173

Šimkienė Ernesta 9, 14, 1323, 1391, 1426
Šimkienė Margarita 1321
Šimkovičius Kadyšas 182
Šimkūnas Antanas 1443, 1448
Šimo Jurgis 827
Šimoliūnas Vladas 341
Šimukauskai (Šimukoniai) 859
Šimukauskaitė Antanina 327
Šimukauskaitė Domicelia 327
Šimukauskaitė Monika 310
Šimukauskaitė Ona 327
Šimukauskaitė Ramutė 901, 1303
Šimukauskas 315
Šimukauskas A. 642
Šimukauskas Aleksas 327
Šimukauskas Antanas 327
Šimukauskas Edvardas 315
Šimukauskas Jonas 327
Šimukauskas Jurgis 310
Šimukauskas Kazimieras 310
Šimukauskas Kazys 327
Šimukauskas Pranis 327
Šimukauskas Simonas 324, 327
Šinkūnas R. 934
Šipailienė 748
Šipkauskas A. 92
Šipkauskas Jonas 438
Šistovkis Jonas 165
Šiugdžinis P. 466, 471
Šiugdžinis-Zingeris A. 447
Šiugždinaitė Ona, Adomo 427
Šiugždiniai 478, 706
Šiugždinienė (Raškevičiūtė) Bronė 704, 705, 708, 709, 712–714, 716, 718
Šiugždinienė (Revuckaitė) Ona 715
Šiugždinienė B. 704, 708, 712, 718
Šiugždinienė Bronė 336, 704
Šiugždinienė O. 470, 474
Šiugždinis 499, 527
Šiugždinis Adomas 706
Šiugždinis Adomas, Aleksandro 397
Šiugždinis Jonas 719
Šiugždinis Juozas 719
Šiugždinis-Žvirblis Justinas 442
Šiugždinis Marčius 489
Šiugždinis P. 474, 476, 719
Šiugždinis Paulius 1421
Šiugždinis Pranas 465, 468
Šiugždinis Pranas, Adomo 427
Šiugždinis Pranciškus 715
Šiugždinis Vladas 445
Šiugždinis-Anupras Jonas 445, 458, 463, 475
Šiugždinis-Ateitis V. 493
Šiugždinis-Dragūnas P. 474, 476, 477, 715
Šiugždinis-Dzingeris A. 493
Šiugždinis-Lietuvaitis Antanas 464
Šiugždinis-Vytėnas (Bitinas?) Povilas 445
Šiugždinis-Zingeris Albinas 444, 445
Šiugždinis-Žvirblis Justinas (Justas) 445, 458, 463, 475
Šiugždinytė 482
Šiugždinytė Domicelė 468, 476, 715
Šiugždinytė Domicelė, Adomo 427
Šiugždinytė Janina 463
Šiugždinytė Ona 476, 477, 478, 482, 483, 719
Šiugždinytė-Migla Janina 463
Šiukšta Feliksas 270
Šiukšta Vincentas 1246
Šiupšinskaitė 619
Šiupšinskas Algirdas 1486
Šiupšinskas Boleslovas 671–673
Šiupšinskas Vidas 899, 924
Šiupšinskienė (Urbanavičiūtė) Laima 906
Šiupšinskienė Bronė 671–673
Šiurkša Mikas 1006
Škernevičius Kazys 1223
Škirpa Kazys 372, 1276
Šklerevičius A. 441, 453, 454
Šklerevičius Adolfas 409, 437
Šklerevičius-Kovas A. 454, 455
Škvernevičius-Balandis A. 508
Šlapelis I. 805
Šleinys J. 585
Šleinys Jonas 510
Šlepavičius (Szlapowicz) Adomas 272
Šlepetys Jonas 342
Šliaupa A. 21
Šliumpa 750, 751
Šmigelskytė-Stukienė R. 185
Šmigelskytė-Stukienė Ramunė 184
Šmitas Andrius 387
Šmolstygas Viljamas 1303
Šmolstygas Viljamas R. (William R. Schmalstieg) 1302, 1407
Šniukas Damijonas 1442, , 1443, 1448
Šniukšta P. 374
Šoliūnas 585
Šoras Jakovas Moišė (Šor Jakov Moše) 339
Šorys Juozas 1013
Špunta J. 442
Špunta-Žvirblis Jonas 442
Štaras Vincas 1199
Šterc Chana (Šterz Chana) 339
Štercas Šmuelis (Šterz Šmuel) 339
Štikelis Stasys 1364
Štoras Efraimas (Štor Efraim) 339
Štrausas J. 1420
Šturmas 473
Šukys A. 171
Šukys Antanas 170
Šulcas 1114
Šulcas A. 1273
Šulskis Stanislovas 899, 904
Šurkaitė Emilija 395
Šutinienė Irena 4
Švaba Adomas 182
Švaba Simonas 182
Švabos 182
Švambarienė Ieva 332–334
Švarcaitė Ieva 1443, 1448
Švarcblatas Dovas (Švarcblat Dov) 340
Švedai 855
Švedai (Taduliai) 858
Švedas 858
Švedas Jurgis 856
Švedas Pranas 112, 858
Švejys Jonas 284
Švenčionaitė Angelė 243
Švenčionis Gvidas 672, 678
Švenčionis Gvidutis 904
Švenčionytė Erika 908
Švengrubenai 182
Švengrubenaitė-Mairancova Mikalina 182
Švengrubenas Jaroslavas 182
Švengrubenas Mečislovas 182
Švengrubenas Melchioras 182
Švengrubenienė (Petkevičaitė) Konstancija 182
Švyturys, slap. 465, 468, 499

T

Taduliai 855
Talačka Bronius 1364
Talandis J. 438
Talandis Jurgis 437
Talevičius Z. 358
Tallat-Kelpša J. 644, 845, 846
Talonovas 486, 488
Tamašauskas P. 371, 564
Tamašauskas Pranas 564
Tamkevičius Sigitas 296
Tamoliūnas 445
Tamošaitis 285
Tamoševičiai 696
Tamoševičius Antanas 308, 310
Tamoševičius Antanas, Zigmo 310
Tamoševičius Zigmas 310
Tamošiūnai 179, 1343, 1345
Tamošiūnaitė Elvyra 1345
Tamošiūnaitė Eugenija 1345
Tamošiūnaitė Ieva 180
Tamošiūnaitė Irena 1345
Tamošiūnaitė Karolina 1343
Tamošiūnaitė Marytė 761
Tamošiūnaitė-Pekūnienė Marijona 766
Tamošiūnas 475
Tamošiūnas Adolfas 767
Tamošiūnas Adomas 1225
Tamošiūnas Adomas, Alekso 430
Tamošiūnas Algimantas 917
Tamošiūnas Algis 677
Tamošiūnas Andrius 176, 178, 761, 769
Tamošiūnas Antanas 418
Tamošiūnas Jonas 180, 312, 313, 317, 769
Tamošiūnas Julius 760, 761
Tamošiūnas Juozas 176, 761
Tamošiūnas Juozas, Jono 418
Tamošiūnas Jurgis 9, 14, 1343–1346
Tamošiūnas Kazimieras 176, 1343
Tamošiūnas Kazys 768
Tamošiūnas Kazys, Jono 418
Tamošiūnas M. 169, 171, 394, 438, 698, 710, 713, 721, 867, 878, 880
Tamošiūnas Martynas 176
Tamošiūnas Mataušas 179
Tamošiūnas Mikas 757
Tamošiūnas Mykolas 176
Tamošiūnas Mindaugas 4–14, 97, 110, 164, 213, 336, 379, 383, 385, 392, 393, 396, 433, 484, 554, 559, 570, 682, 772, 864–867, 869, 1264, 1268, 1393, 1426, 1486
Tamošiūnas Motiejus 177

Tamošiūnas Nikodemas 176
Tamošiūnas P. 440
Tamošiūnas Petras 767, 768, 1343
Tamošiūnas Petras, Alekso 430
Tamošiūnas Petras, Kazio 418
Tamošiūnas Pranas 440
Tamošiūnas Pranas, Aleksandro 428
Tamošiūnas Pranas, Vinco 414
Tamošiūnas Romas 920
Tamošiūnas Tomas 177
Tamošiūnas Vincentas 176
Tamošiūnas Zigmas 178
Tamošiūnas-Šermukšnis Pranas 475
Tamošiūnienė 761
Tamošiūnienė (Bajoraitė) Ona 990
Tamošiūnienė (Julienė) Ona 760
Tamošiūnienė (Kašonytė) Ona 1213, 1220
Tamošiūnienė Anelė 766
Tamošiūnienė Antanina 176
Tamošiūnienė Barbora 176
Tamošiūnienė Benigna 1144
Tamošiūnienė Dominyka 176
Tamošiūnienė Ieva 176
Tamošiūnienė O. 762, 763
Tamošiūnienė Ona 178, 761, 769, 991, 1000–1202, 1205, 1206, 1213
Tamošiūnienė Petronėlė 176
Tamulevičius Vincas 476
Tamulevičiūtė D. 1349
Tamulynai 172
Tamulynaitė Toma 676
Tamulynaitė-Kuprinavičienė Janina 570
Tamulynaitė-Kuprinavičienė Joana 172
Tamulynas 172
Tamulynas Jonas 172, 704
Tamulynas Pijus 676
Tamulionytė Živilė 438
Tarasenka P. 87, 94, 98, 108, 109, 110
Tarasevičienė 1325
Tarasevičienė (Galinskaitė) Genė 770
Taraškevičienė Marytė 491, 492
Taraškevičius 489, 858
Taraškevičius A. 642
Taraškevičius Antanas 494
Taraškevičius J. 488
Taraškevičius Julius 488, 494
Taraškevičius Julius, Baltraus 412
Taraškevičius Juozas (Pekūras) 864
Taraškevičius-Liesnykas Juozas, s. Juozo 6, 11, 412, 445, 484–489, 491–494
Taraškevičius P. 494
Taraškevičius Petras 486, 491, 493, 494
Taraškevičius Petras, Juozo 398
Taraškevičius-Balandis Petras 486, 494
Taraškevičius-Barsukas Julius 494
Taraškevičiūtė 612
Tarcijonas Jonas 397
Tarzanas, slap. 506
Taškūnas Stasys 960
Tašlikai 180, 181
Tašlikaitė Zofija 180
Tašlikaitė-Skirmantienė Zofija 181
Tašlikas Gavrila 180, 181
Tašlikas Ivanas 180
Tašlikas Jonas 180
Tašlikas Semionas 180
Tašlikas Stanislovas 180
Tatarūnas B. 388
Tatarūnas Bronius 388
Tauras-Naras Juozas 454
Tautavičius A. 87, 109
Tautkevičius 275
Tautkevičius (Towtkiewicz) Leopoldas 275
Tautkevičius V. 345
Tčeciak Regina Viktorija 683
Tčeciakas (Trzeciak) Andrius 683
Tebėra Gintautas 821
Tebėraitė Onutė 821
Tebėrienė Ona 813, 823
Tebėrytė Onutė 814
Telavičius Feliksas 780
Telavičiūtė Antanina 777
Televičius Mantas 1068
Telksnytė M. 1283
Telksnytė Milda 1202
Tenkala Konstantė (Constante Tencalla) 190
Teperas Abraomas (Teper Avraham) 339
Teresė, šv. 190, 192
Terleckas V. 685
Tervydaitė 585
Žemaitėlis Julius 229
Žiūkienė Vita 227
Thompson J. M. 1270
Tigras, slap. 460
Tijūnas, slap. 470
Timofejevas Karlas 167
Timukas J. 1072
Tišeckis Tomas 279
Tišinskaitė Antanina 697
Tiškevičiai 188
Tiškevičius Konstantinas 1242
Tyzenhauzas A. 267
Tyzenhauzas Antanas 267
Tkačas Alteris (Tkač Alter) 340
Tolmačevas 352
Tolstojus L. 623
Tomaševičius Montigaila Andrejus 164
Tomkovidas Aleksas 917
Tomkuvienė D. 1037, 1040, 1381
Tompsonas Stivas (Stith Thompson) 1207
Torkas 445
Toth Tihamer 245
Totoraitis J. 63
Totoraitytė Marija 590
Trabuševskienė V. 636
Trabuševskienė Vilma 635, 643, 924
Trečiokas Gediminas 1052
Trečiokas Vytautas 956
Treideriai 451
Treideriai (Treidariai) 449
Treideris 449, 451
Treideris Adomas 394
Treideris J. 451
Treideris Julijonas, Juozo 417
Treideris Julius 449
Treiderytė Ona 449
Tretjakovas P. M. 1419
Tribienė Ona 582, 583
Trimonienė R. 462
Tropovskis L. 625
Trumpa E. 1165
Truncaitė Rachelė 859
Truska L. 253, 259, 683
Truska Liudas 526, 683
Tubutytė I. 622
Tubutytė-Kantakevičienė Ieva 583
Tučienė A. 49
Tulevičius Kajetonas 503, 509
Tulevičius Vincas 110
Tulevičius Vytautas 8, 13, 1198, 1426
Tumas Juozas 567
Tumas-Vaižgantas Juozas 33, 213, 1421
Tumelis L. 478
Tumelis Liudvikas 469
Tumėnaitė Aldona 1202, 1203, 1206
Tuminauskaitė Aldona 583
Tumosa 438
Turauskas E. 1311
Tutlauskis 1269
Tutlevičius Vytautas 441

U

Uginčius B. 1236
Uginčius Bronius 1201–1204, 1206
Ulčickas Juozas 718
Ulčickas Juozas, Zigmo 402
Ulčickas-Vytautas Juozas 469, 475
Ulevičiūtė 592
Ulevičiūtė Levutė 666
Uloza Juozas 674
Ulozaitė N. 886
Ulozienė Ona 1202
Umbrasas Jonas 1356
Untulis Matas 1288
Urba Kęstutis 634
Urbanavičienė Adelė, Juliaus 409
Urbanavičienė Albina 6, 11, 514, 638, 640, 1426
Urbanavičienė Edita 815, 913
Urbanavičienė Irena 666–668, 677, 899, 900, 908
Urbanavičius 171
Urbanavičius Bronius, Jurgio 409
Urbanavičius Jonas 595
Urbanavičius Vytautas 409, 917
Urbanavičiūtė Danutė 409
Urbanavičiūtė Genovaitė 333
Urbanavičiūtė Laima 667
Urbanavičiūtė-Markevičienė 1167
Urbonas Oskaras 387
Urbonavičiūtė-Ramunė A. 504
Urbonienė D. 450
Urbonienė Dalia 449
Urbšys Juozas 1267
Urlikas Vacys 672
Urlikienė Bronė 671–673, 1038, 1049, 1056
Urmanavičiūtė 616
Urnavičiai 859
Urnavičius Vidmantas 1486
Urnevičienė Domicelė 989
Urnevičius Adomas 167

Urnevičius Ignas 984, 985, 986, 988, 989, 1005
Uspenskas 993
Užkurnis Ipolitas 770, 1076, 1361

Ū

Ūdraitė I. 1014, 1016
Ūsaitytė J. 1237, 1238

V

Vabalas R. 1403
Vadaklytė M. 1283
Vadvilavičius Adomas 748
Vaicechavičiai 185
Vaicechavičienė Viktorija 176
Vaicechavičius 176
Vaicechavičius Ignotas 175
Vaicechavičius Jonas 557
Vaicechavičius Kazimieras 557
Vaicechavičius Pranciškus 557
Vaicechavičiūtė Emilija 555
Vaicekauskaitė 622
Vaicekauskaitė-Krikevičienė Jadvyga 1249
Vaicekauskas 161
Vaicekauskas A. 896
Vaicekauskas Alvydas 4, 377, 378, 643, 901, 926, 1486
Vaiciulevičius Antanas 908
Vaičekonytė-Kepežinskienė R. 955
Vaičenonis J. 1277
Vaičiulaitis 1292
Vaičiulis Regimantas 917
Vaičiulis V. 245, 567, 845
Vaičiulis Vincas 243, 244, 437, 567, 709, 710, 830, 835, 836
Vaičiulis Vincentas 283, 1273, 1421
Vaičiulis Vytautas 795
Vaičiūnaitė Bronė 766
Vaičiūnaitė Liudvika 153
Vaičiūnaitė Uršulė 153
Vaičiūnas 154, 155, 157, 352
Vaičiūnas Albinas 378, 926, 1367
Vaičiūnas Antanas 352
Vaičiūnas Jonas 153
Vaičiūnas Juozapas 153
Vaičiūnas Jurgis 157, 158
Vaičiūnas Jurgis, Romano 153
Vaičiūnas Petras 666
Vaičiūnas Romanas 153
Vaičiūnienė Magdalena 153
Vaidogas Arūnas 377, 378, 896, 898, 916, 917, 1486
Vaidogienė Renata 914
Vaidotas, slap. 465, 466, 468
Vaidotas, kunigaikštis 391
Vaikšniai 463, 469
Vaikšnys Juozas, Jono 402
Vaikšnys-Špokas K. 493
Vailokaitis Jonas 1309
Vairas, slap. 475
Vaišvila Zigmas 882
Vaišvilaitė I. 205
Vaitauskas Jurgis 1421
Vaitekūnas S. 227
Vaitelevičius 476
Vaitelevičiūtė Adelė 442
Vaitiekūnas Ričardas 1338
Vaitkevičiai 859
Vaitkevičienė 666
Vaitkevičienė (Raškevičiūtė) Ona 815
Vaitkevičienė D. 1237
Vaitkevičienė S. 592
Vaitkevičienė Stanislava 586, 588
Vaitkevičienė Stanislova 603
Vaitkevičius 527
Vaitkevičius E. 43
Vaitkevičius Egidijus 917
Vaitkevičius J. 585, 588, 589, 593
Vaitkevičius Jonas 586, 587, 599, 603, 666
Vaitkevičius Juozas 537
Vaitkevičius V. 111, 112, 117, 119, 120
Vaitkevičius Vykintas 110
Vaitkevičiūtė V. 1176
Vaitkienė Romualda 1441
Vaitkutė Sigita 375
Vaižgantas 623, 1293, 1347
Vakarinienė A. 673, 1013, 1237
Vakaris P. 526, 531, 532, 533
Valaitis 358
Valaitis P. 624, 636
Valaitis Vytautas, Kazimiero 409
Valančius 251
Valančius Motiejus 206, 1097
Valašinai 703, 864
Valašinai-Mockevičiai 864
Valašinas-Mockevičius Andrius 865
Valašinas-Mockevičius Kazimieras 865
Valašinas-Mockevičius Mataušas 865
Valašinas-Mockevičius Mykolas 865
Valašinas-Mockevičius Raimundas 865
Valatka 436, 462, 582, 992
Valatka A. 496, 503
Valatka Adomas 554
Valatka Aleksandras 180
Valatka Aleksas 441
Valatka Algirdas 499, 501
Valatka Algirdas Povilas, Aleksandro 411
Valatka Antanas 180, 228, 792
Valatka Antanas, Vinco 416
Valatka Arūnas 914, 916
Valatka Bernardas 692
Valatka Edvinas 914
Valatka Eugenijus 901, 1421, 1486
Valatka J. 345, 434–436, 440, 441
Valatka Jeronimas 433
Valatka Jonas 345, 348, 395, 416, 433–436, 462, 704, 711, 1422
Valatka Jonas, Jono (Juozo?) 421
Valatka Jonas, Juozo 432
Valatka Jonas, Leono 436, 437
Valatka Juozas 346, 395, 410, 433, 434, 440, 454
Valatka-Vanagas Juozas 442
Valatka Leonas 436
Valatka Mataušas 180, 703
Valatka Pranas 630, 711, 908
Valatka Pranas, Martyno 411
Valatka Pranciškus 671, 672, 674, 907
Valatka Simonas 433
Valatka Simonas, Leono 410
Valatka V. 496, 503
Valatka Vytautas 499, 720
Valatka Vytautas, Jurgio 428
Valatka Vladas 712
Valatka-Balandis Algirdas 495, 499
Valatka-Gegužis S. 506, 508
Valatkaitė Jurga 1068
Valatkaitė Morta (Marcė) 865
Valatkaitė Rasa 668
Valatkaitė Vitalija 881
Valatkaitė-Rūdienė Vitalija 893
Valatka-Kadagys Vytautas 495, 499
Valatka-Kardas Jonas 454, 462, 465, 468–473, 475, 717
Valatkevičienė Anelė, Leono 432
Valatkevičienė Elena 1070, 1071, 1088
Valatkevičius Aleksas, Baltraus 398
Valatkevičius Bernardas 180
Valatkevičius Ignas 180
Valatkevičius Jonas 180, 432
Valatkevičius Jurgis 173
Valatkevičius Pranas 509, 678, 1070, 1071
Valatkevičius Regimantas 595
Valatkevičius Stasys, Juozo 410
Valatkevičiūtė Magdalena 180
Valatkevičius Kastantas 228
Valatkienė 593
Valatkienė Bronė 477
Valatkienė D. 465, 470, 477
Valatkienė Domicelė 432, 465, 468, 477
Valatkienė Grasė 914
Valatkienė I. 636
Valatkienė Irena 630, 632
Valatkienė M. 636
Valatkienė Marytė 632
Valatkienė Stasė 881
Valatkienė Virginija 915
Valatkos 704, 707, 914
Valavičiai 188
Valenta Deivydas 675
Valenta Nojus 675
Valentai 675
Valentaitė Gabija 675
Valentaitė Ieva 675
Valenta-Kęstutis Kęstutis 458, 463, 475
Valentavičius Jonas 566
Valentienė (Sakatauskaitė) Ingrida 907
Valentienė Ingrida 7, 12, 674, 675, 898, 1426
Valentienė Inga 635
Valentinavičius Aleksandras 274
Valentinavičius Jonas 179
Valentinavičius Juozapas 270
Valentinavičius Jurgis 271
Valickis V. 101
Valinčius Vincas 567
Valionis Arvydas 1367
Valiulytė E. 1304
Valiūnas Vincentas 1343
Valivonytė Janė 758
Vambutas Petras 272
Vampilovas A. 1348
Vanagai 863
Vanagai (Jastramskai) 873
Vanagas, slap. 460, 470

Vanagas (Jastremskas) Jonas, Jono 402
Vanagas A. 1175
Vanagas Jonas 873
Vanagas-Stukas Jonas 444
Vanagienė B. 1165, 1173
Vanagienė Ieva 873
Vancevičiai 696, 697
Vancevičiai (Palikai) 706
Vancevičius 499
Vancevičius Antanas 706, 708
Vancevičius F. 693, 696, 708
Vancevičius Feliksas 688, 708
Vancevičius J. 711, 715
Vancevičius Jonas 472, 475, 706, 707
Vancevičius Jurgis 470, 714
Vancevičius Kazimieras 703, 706, 708
Vancevičius V. 476
Vancevičius Vincas 465, 466, 470, 474, 719
Vancevičius Vincas, Antano 427
Vancevičius Vladas 465–467, 474, 475, 717
Vancevičius Vladislovas 428
Vancevičius-Obuolys Vincas 472, 474, 475
Vancevičius-Svajūnas, Svyruoklis Vladas 476, 477, 715, 719
Vancevičiūtė Anelė 719
Vancevičiūtė Angelė 465, 475
Vancevičiūtė Angelė, Jono 428
Vancevičiūtė Apolonija 708
Vancevičiūtė Marijona 697
Vandytė A. 1037
Varanauskas Aleksas 866
Varaneckas 307
Varaška Bronius 1140
Varaška Gintas 1140
Varaška Jonas 1140
Varaška Vytas 1140
Varaškienė 1140
Varaškienė Ona 1140, 1386, 1387
Varaškos 1140
Varguolis Andrius 245
Varkala 750
Varkalos 750
Varnas, slap. 470
Varnas A. 1076
Varšavčikas 708
Vasilevičienė 620, 622
Vasiliauskaitė Aldona 1201, 1202, 1204, 1205
Vasiliauskaitė Uršulė 182
Vasiliauskaitė-Kačerauskienė Aldona 1205
Vasiliauskas Albinas 1202, 1203, 1206
Vasiliauskas-Kastytis Bronius 463, 470, 475
Vasiliauskienė A. 205
Vasiliauskienė Aušra 197
Vaškevičius (Waszkiewicz) 274
Vaškevičiūtė Leonė 840
Vavžeckis Tomas 174, 181
Vavžeskis Tomas 303
Vaza Jonas Kazimieras 1414
Vėbra J. 435
Vėbra Juozas 434, 866
Vėbra Tadas 1336
Veidusas Džo (Joe Vadus) 785
Veygouxas Louisas Charlesas Desaixas, de 1262
Veisaitė Irena 834, 842
Veiverytė Sofija 1337
Vėjas, slap. 464, 465, 468, 469, 476
Vėjavaikis, slap. 491
Vėjelis, slap. 482, 717
Velavičiūtė Danutė 586
Velykis M. 366, 367, 369, 1275
Velykis Mykolas 1274
Vėlius N. 1237
Velniūkštis, slap. 453
Vencienė Vida 1351, 1420
Venciūnas 443
Venckus Z. 49
Venclavičius Stasys 536
Vendrovas Semionas 38
Venskevičienė Albina 4
Venskevičius J. 1396
Venskienė Asta 7, 12, 1012, 1016–1018, 1020, 1022, 1023, 1027, 1028, 1031–1034, 1378, 1379, 1426
Venskūnaitė O. 642
Venskūnaitė Onutė 595
Venskūnienė (Palionytė) Adelė 757, 769
Venskus V. 645
Venskutonis 505
Venslavičiūtė Stanislava 587
Venzlauskas Motiejus 612, 622
Veprickaja L. 645
Verbickas (Verbickis, Vieržbickas) Benediktas 222, 223
Verbyla Jonas 164, 186
Verbyla Mikalojus 164
Verdis Dž. 1420
Verinas 690
Vertinskienė Dalia 7, 12, 668, 674–676, 898, 903, 906, 1141, 1142, 1289, 1426
Veteris Povilas 604
Vičkačkaitė Sigutė 1406
Videika Stanislovas 182
Vidugiris Aloyzas 1150, 1165, 1173
Vydūnas 388, 668
Vienožinskis Justinas 679
Vienuolis A. 1347
Viesulas, slap. 444, 446–448, 453–456, 459, 461, 484, 485, 487–492, 494
Vijoklis, slap. 470, 497
Vilbikas Zigmantas 182
Vilčinskas J. 455
Vilčinskas Jonas 450
Vilčinskas Jonas, Jono 414
Vilčinskas Kazimieras 267
Vilčinskas Vaclovas 414, 450, 455
Vilčinskas-Aidas Vaclovas 454
Vilčinskas-Šarūnas Jonas 443, 454, 480
Vilčinskis 354
Vileišienė E. 1284, 1286, 1287
Vileišienė Elena 1286
Vileišienė Emilija 1280
Vileišis A. 1281, 1284, 1287
Vileišis Antanas 1280, 1286
Vileišis Jonas 1271
Vileišis P. 1175
Vileišis Petras 1270
Viliamovskis Andrius 259, 571
Vilkai 1075
Vilkas 115, 1179
Vilkas Aleksas 303
Vilkas Ignas 115, 305, 307
Vilkas Jonas 1075
Vilkas Julius 746
Vilkas Jurgis 1221, 1222
Vilkas Liudvikas 1213
Vilkas Motiejus 1074
Vilkienė Domicelė 1074
Vilkienė Genovaitė 906
Vilutis J. 245
Vilutis Juozas 245
Vilutytė A. 1173
Vinči Leonardo, da 1339
Vindziulienė J. 103
Vindziulis 858
Vinskai 440, 825, 858
Vinskaitė Elena 822
Vinskas 465, 856, 858
Vinskas Adomas, Adomo 397
Vinskas Antanas 446, 455
Vinskas J. 254
Vinskas P. 438
Vinskas Pranas 438, 439, 441
Vinskas Vincas 7, 12, 855, 1426
Vinskienė B. 442, 448, 452, 468, 494, 715, 718, 809, 810, 812, 884
Vinskienė Bronislava 446, 488, 569, 882
Vinskienė Domicelė 1049
Vinskis Martynas 165
Vinskus Adomas 455
Vinskuvienė Adelė 455
Viršauskaitė Ieva 1048
Viršutytė Aldona Marijona, Juozo 410
Visakavičius Marijonas 889
Vislavičiai 114, 115
Vislouchas Feliksas 273, 690, 691
Visockis (Wysocki) Mykolas Kazimieras 266
Višinskas B. 446, 476
Višinskas Bronius 444, 473
Višnevskaitė-Švengrubenienė Aleksandra 182
Višnevskis 699, 1241
Višnevskis (Vyšnevskis) Leonas 179
Višnevskis Simonas 1241
Višnevskis V. 1349
Višnevskytė Paulina 1241
Višnioveckis Mykolas Kaributas 1414
Vyšnia, slap. 471
Vyšniauskaitė A. 980, 981, 1013, 1038, 1051, 1054, 1056, 1058, 1060, 1063, 1067, 1068
Vyšniauskaitė Angelė 1036
Vyšniauskas Mikas 326
Vyšniauskas Stepas 354
Vytautas Didysis, kunigaikštis 33, 151, 245, 251, 252, 286, 289, 292, 298, 300, 314, 336, 338, 382, 389, 435, 440, 466, 483, 677, 833, 834, 868, 913–916, 924, 931, 932, 934, 945–948, 952, 961, 1035, 1175, 1266, 1277, 1278, 1288, 1302, 1344, 1393, 1395, 1399, 1405, 1406, 1411, 1420, 1424–1426

Vytenis, slap. 465
Vytenis, kunigaikštis 997
Vitgenšteinas Liudvikas 175, 176
Vitkauskaitė Kotryna Vincenta 390
Vitkauskas Vincas 799
Vitkauskas V. 1173
Vitkus Gediminas 1254
Vitkus-Kazimieraitis Juozas 456
Vladimiras, šv. 689, 1271
Vladimirovas L. 623
Voityla K. 1297
Vokietaitis 619
Vola 690
Voldemaras A. 356
Voldemaras Augustinas 1272, 1308
Volochovičius Deziderijus 395
Volodinas 449
Volodka 153, 154, 155
Volodka Aleksandras 153
Volodka Antanas 153
Volodka Bernardas 353
Volodka Feliksas 153
Volodka Juozapas 153
Volodka Jurgis 153
Volodka Mykolas 153, 156, 158
Volodka Motiejus 158
Volodka Stanislovas 153
Volodkaitė Magdalena 153
Volodkaitė Ona 153
Volodkienė Barbora 153
Volodkienė Marijona 153
Volodkienė Uršulė 153
Volodko Bernardas 351
Volskiai 176, 554
Volskienė 176, 582
Volskis Mikalojus (Mikołaj Wolski) 1261
Volungevičius Vytautas 586
Vorobjovas M. 805
Vorošilovas 459
Vosylytė K. 1173
Vosylytė Klementina 1171
Vosylius Juozas 845
Vosyliūtė A. 553
Vosyliūtė Rūta 845, 846
Voveris Jonas 284
Voveris V. 380
Voveris, slap. 445
Voveris-Žaibas Vaclovas 456
Vrublevskiai 173, 183, 187, 195, 204, 223, 560, 561

Z

Zabarskaitė J. 1173
Zabiela Gintautas 4, 87, 95, 109, 116
Zablackai 863
Zablackaitė Adelė 400
Zablackaitė Ona 865
Zablackaitė Vincenta 865
Zablackas 873
Zablackas (Cuprikynas) 864
Zablackas Adomas (Cuprikas) 864
Zablackas Aleksas 1205
Zablackas Ciprijonas 119
Zablackas Cuprikas 868
Zablackas J. 439
Zablackas Jonas 400, 438, 873
Zablackas Jonas, Juozo 402
Zablackas Juozas, Vlado 400
Zablackas Kiprijonas 864
Zablackas Vladas 400
Zablackas Zigmas 400
Zablackas-Briedis Jonas 444, 445
Zablackienė Domicelė (Damė) 864
Zablackienė Elena, Broniaus 400
Zablackienė Ona, Jono 400
Zablockai 1004
Zabulionis Jonas 284
Zabulytė Jolanta 8, 12, 1069, 1426, 1430
Zacharevičiūtė Vincenta 699
Zacharovas 458
Zacharževskienė (Zakarauskienė?) Elžbieta 176
Zacharževskis (Zakarauskas?) Motiejus 176
Zagorskas V. 616
Zagurckas 325
Zagurskas Ignas 439
Zahorskis Vladislovas 1046, 1067
Zaicevas Nikolajus 713
Zaicevičienė Raminta 920
Zaikauskas K. 887
Zaikauskas Kęstutis 882
Zaikauskas Liudas 917, 1486
Zaikauskienė D. 1208
Zailskas Rimvydas 603, 604
Zajančkauskaitė Adelia 327
Zajančkauskaitė Kostė 327
Zajančkauskaitė Marijona 327
Zajančkauskaitė Ona 327
Zajančkauskaitė Pranciška 327
Zajančkauskas Aleksas 327
Zajančkauskas Jonas 327
Zajančkauskas Pranas 327
Zajančkauskas V. 1281
Zajančkovskis Jonas 175
Zajončkovskis Leonas 281
Zakarauskas 607
Zakarevičius Juozas Sigitas, Stasio 410
Zakarevičius Sigitas 509
Zakarevičius-Laisvaitis S. 504, 508
Zalcmanas 348
Zalcmanas Mejeras 536
Zalcmanas Mėjeris (Zalcman Meir) 339
Zaleskytė Marija 7, 12, 813, 820, 823, 1076, 1186, 1426
Zanevskis Juozas 699
Zaniauskas 313
Zaniauskas (Zdaniauskas) 312
Zaparackai 855
Zaparackas 858
Zaparackas (Antulkėnas) 826
Zaparackas Jokūbas, Martyno 397
Zaparackas Jonas 672
Zaparackas Petras 329
Zaparackas-Senis Vincas 453
Zaparackienė Genovaitė 1038
Zaparackienė Genutė 671–673
Zaskevičius Stasys 362–364, 366, 367, 369, 568, 567, 1274
Zavistanavičius Jonas 703
Zavistanavičiūtė E. 642
Zavistanavičiūtė Scholastika 707
Zdanevičiūtė 616, 619, 622
Zdanevičiūtė J. 610, 612
Zencevičienė Anelė 1155, 1377
Zencevičienė Zita 603
Zencevičius A. 730
Zencevičius Antanas 730, 731
Zencevičius Bronius, Jono 423
Zencevičius J. 452
Zencevičius Jonas 423, 451
Zencevičius Pranas, Vinco 423
Zenkevičius Pranas 343
Zenkovičius Tomas 258
Zykus 789, 792
Zykuvienė 811
Zilber Jehuda 340
Zilberis Izraelis (Zilber Israel) 339
Zilberis Moišė Elis (Zilber Moše Eli) 340
Zimavičius V. 705
Zimavičius Vincentas 705
Zinkevičius 1166
Zinkevičius Z. 1165, 1173
Zinkevičius Zigmas 1158
Zita, šv. 1280–1284, 1398, 1400
Ziutelis-Anglas K. 493
Zmejauskas Klemensas 224
Zolotnickis 690
Zoštautaitė 608
Zubavičius 712
Zubavičius Tadas 909
Zubrickas (Zubrickis, Zubžickas, Zubrzyczki) Jurgis 222, 280
Zujienė Laima 669
Zujienė Neringa 604, 901, 904
Zujus A. 882
Zujus Kęstutis 669
Zumas Jonas, Jono 428
Zuzevičienė Adelė 1066
Zuzevičius Antanas, Jono 430
Zvicevičiūtė Genovaitė 506
Zvicevičiūtė Juzė 506
Zvierovičius Steponas A. 211

Ž

Žaba 159
Žadeikienė M. 254
Žaibas, slap. 470
Žakovičaitė 502, 503
Žalienė D. 706
Žalienė Dalė 915
Žalys S. 1072, 1088
Žalys Sigitas 931
Žalys Skirmantas 903
Žarnauskas J. 101
Žaromskienė Marytė 929
Žebriūnas A. 1403
Žeimantienė J. 1308
Žeimienė Morta 675
Žeimys Albinas 498
Žeimys Feliksas 1097, 1112
Žeimys Ignas 1112
Žeimys Jonas 877
Žeimys Vytautas 876, 879
Žeimytė Angelė 471
Žeimytė Bronė 471
Žeimytė V. 879

Žeimytė Valė 1106
Žeimytė Valerija 7, 12, 876, 877, 1426
Želigovskis L. 1416
Želvytė Z. 844
Žemaitė 623, 668, 822
Žemaitė (Julija Žymantienė) 254
Žemaitėliai 1265, 1269
Žemaitėlienė Feliksa (Felicija) 696, 1264
Žemaitėlis Dominykas 696, 1264
Žemaitėlytė Marijona 1265
Žemaitis A. 359, 363, 366, 367
Žemaitis J. 375
Žemaitytė Z. 559
Žemkauskas Petras 629, 1366
Žibaitė Janė 1146
Žibienė Renata 603
Žičkienė A. 1236–1238
Židanavičius A. 224
Židanavičius Dominykas 1065, 1066
Židanavičius J. 668
Žiedas, slap. 465
Žigaitė M. 636
Žygaitis 437
Žigas Algis 595
Žigas Pranas, Jono 425
Žigienė Jūratė 334
Žigienė Rasa 913
Žigienė Sonata 603
Žygimantas Augustas 181
Žygimantas Senasis 181, 186, 188
Žyla Pranciškus (Franciszek Zyllo) 1258
Žilienė Danutė Ona 7, 11, 653, 1426
Žilinskaitė Agnietė 563
Žilinskas 1218
Žilinskas J. 359
Žilinskas Jonas 505
Žilinskas Petras 1218
Žilinskienė Emilija 430
Žilinskis Antanas 1246
Žilionytė A. 619
Žilionytė Birutė 618
Žilys E. 264
Žilys G. 1348, 1349
Žilys Kazimieras 294
Žilys Kazimieras Mindaugas 293
Žilvinas, slap. 465
Žilvitis, slap. 453, 464, 465, 468–470, 473, 482
Žiobaitė R. 890
Žitkienė Uršulė 1123
Žiūkai 169
Žiūkaitė Gabija 375
Žiūkas 799, 858
Žiūkas Adomas 1097
Žiūkas Albinas 509
Žiūkas Feliksas 1097
Žiūkas J. 253
Žiūkas Jonas 1096, 1098
Žiūkas Petras 980
Žiūkas Pranas 1097
Žiūkas V. 883
Žiūkas Vilius 603, 604, 881, 882
Žiūkas-Šturmas Jonas 473, 482
Žiūkienė (Kamarauskaitė) Marija 60
Žiūkienė Danutė 907
Žiūkienė Ieva 1124
Žiukienė Pranė 1054, 1066
Žiūkienė Vanda 603
Žiūkienė Vita 5, 10, 227, 1426
Žiūra Jonas 359
Živaranka (Żyworonek) Vincentas 260, 277
Žižliauskas Jonas 287
Žmuidzinavičius Antanas 1272, 1287
Žongolovičius Bronislovas 1305
Žukai (Žiūkai?) 476
Žukaitė Janina 1266
Žukas Vaidotas 1337
Žukauskas 1198–1200
Žukauskas Albinas, Leono 412
Žukauskas Antanas, Juozo 410
Žukauskas Bronius 392
Žukauskas Jonas 392
Žukauskas Juozas 566
Žukauskas S. 372
Žukauskas-Šlamas Pranas 748
Žukauskienė Jūratė Virginija 901, 904
Žukauskienė Alytė 671, 672, 673
Žukevičius 210
Žukevičius Adomas 209
Žurauskas Kubas 327
Žurauskienė Teofilė 743
Žuravliovas 433, 466
Žuromskaitė 449
Žuromskaitė Marytė 423
Žuromskas Juozas 424
Žuromskas Juozas, Kastanto 423
Žuromskas Vincas 423
Žuromskas-Gaidys Vincas 442
Žuromskienė Anelė, Baltramiejaus 423
Žuvininkaitė Anelė 1106
Žuvininkaitė Nijolė 1227
Žuvininkas Jonas, Jono 419
Žuvininkas M. 982, 1102
Žuvininkienė Ieva 1120
Žvynys Feliksas 314
Žvirbliai 317
Žvirblis 313, 465
Žvirblis Aleksa 1220
Žvirblis Aleksas 1221
Žvirblis J. 512
Žvirblis Jonas 509
Žvirblys Aleksas 315
Žvirblys Aleksius 313
Žvirblys Mykolas 315
Žvirblys Motiejus 315

W

Walewski W. 167, 555, 701
Warzecki Tomasz 181
Wasilewski L. 372
Werner K. 50
Wierbowski T. 1097
Wolfas Bolesławas Maurycyus 1242
Wolff J. 190

Александрова В. Д. 49
Белобородов 1179
Бучко Д. 1178
Вальчик М. А. 109
Виноградова Л. Н. 978
Вознячук Л. Н. 109
Волкаў М. А. 205
Волкаў М. А. 189
Волкаў М. 189
Двоеглазов 1179
Ефременко А. 256, 530, 532
Кабакова Г. И. 978
Карлюк К. І. 205
Карлюк М. А. 189
Коновалов 1179
Кривошеев 1179
Подольская Н. В. 1175
Покровский Ф. В. 117
Рыжков 1179
Толстой Н. И. 976
Толь В., фон 171
Урусовъ С. П. 690
Чернова О. А. 70
Черных 1179
Яшкин І. Я. 1176

Monografijos „Jieznas“ rėmėjai

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Prienų rajono savivaldybė (meras Alvydas Vaicekauskas)	10 000,00
UAB „Magnolija“ (10 000,00 Lt)	2 896,20
Algirdas Babilius (2021 07 05)	1 000,00
Mindaugas Tamošiūnas (2025 07 24)	1 000,00
Elona Pugačiauskienė (2025 07 26, 07 27)	1 000,00
Prienų r. Nemuno ŽŪB (valdybos pirmininkas Algimantas Šidlauskas, 2026 05 28)	1 000,00
Vidmantas Urnavičius (2016 06 14)	800,00
Vaiva Sanchez Crespillo (2026 05 02)	700,00
Audronė Valerija Kalvelytė (2025 07 26)	500,00
Asta Driskiuvienė (Butkevičiūtė) (2026 05 19)	500,00
MB „Remgeta“ (direktorius Adomas Kielius, 2026 05 26)	500,00
Arūnas Vaidogas (2026 05 26)	500,00
Kęstutis Grūšelionis (MB „Grūšelionių sodyba“ direktorius, 2026 05 27)	500,00
Liudas Zaikauskas (UAB „Masalas žuvims“ direktorius, 2026 05 26)	500,00
Algimantas Naudžiūnas (2018 10 08)	300,00
Halina Rudzianskaitė (JAV, 2019 04 08)	300,00
Irena Buckley (Raškevičiūtė) (2026 04 29)	300,00
Eugenijus Valatka (2026 04 29)	300,00
Marie France de Palacio (Prancūzija, 2026 05 04)	300,00
LR Kultūros ir sporto rėmimo fondas (1 000,00 Lt)	289,62
Arvydas Barysas (2026 05 16)	250,00
Dalia Joneliūnienė (2026 05 27)	200,00
Eugenija ir Jonas Jokubauskai (2018 02 27)	100,00
Daina Grigėnienė (2025 09 11)	100,00
Rūta Rūtė (2026 02 10)	100,00
Dalia Kanopienė (2026 05 13)	100,00
Ignė Kanopaitė (2026 05 26)	30,00
Algirdas Šiupšinskas (2008 05 13, 2009 04 14, 100,00 Lt)	28,96
Iš viso	24 094,78

Jieznas – 46-oji *Lietuvos valsčių* serijos monografija, skiriama Lietuvos tūkstantmečiui (1009–2009), Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018) ir Jiezno 535-osioms metinėms (1492–2027).

Šioje Prienų kraštui skirtame unikaliame leidinyje aprašoma Jiezno apylinkių gamta, istorinė raida, bažnyčios, dvarų, kaimų, giminių istorijos, kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės, žymiosios 1919 metų Jiezno kautynės su bolševikais, pokario partizanų kovos, švietimas ir kultūra, papročiai, tradicijos, kalbos ypatybės, tautosaka, skelbiamos žymesnių Jiezno krašto žmonių biografijos. Ypatingas dėmesys skiriamas Jiezno dvaro rūmams ir Lietuvos didikų Pacų giminei.

Monografijoje skelbiama 111 straipsnių, parašytų 89 autorių – gamtininkų, istorikų, kalbininkų, etnologų, mokytojų, inžinierių, žurnalistų, kraštotyrininkų. Leidinyje gausu istorinių ir dabarties nuotraukų, brėžinių, žemėlapių, pateikiama asmenvardžių rodyklė.

Ši knyga – tai rašto paminklas Jiezno, kartu ir Prienų, kraštui ir žmonėms.

Pacų rūmai Jiezne (fragmentas). Dail. Napoleonas Orda (1875–1877 m.).
Krokuvos nacionalinis muziejus

Jieznas – 46-oji *Lietuvos valsčių* serijos monografija, skiriama Lietuvos tūkstantmečiui (1009–2009), Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018) ir Jiezno 535-osioms metinėms (1492–2027).

Šiame Prienų kraštui skirtame unikaliame leidinyje aprašoma Jiezno apylinkių gamta, istorinė raida, bažnyčios, dvarų, kaimų, giminių istorijos, kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės, žymiosios 1919 metų Jiezno kautynės su bolševikais, pokario partizanų kovos, švietimas ir kultūra, papročiai, tradicijos, kalbos ypatybės, tautosaka, skelbiamos žymesnių Jiezno krašto žmonių biografijos. Ypatingas dėmesys skiriamas Jiezno dvaro rūmams ir Lietuvos didikų Pacų giminei.

Monografijoje skelbiama 111 straipsnių, parašytų 89 autorių – gamtininkų, istorikų, kalbininkų, etnologų, mokytojų, inžinierių, žurnalistų, kraštotyrininkų. Leidinyje gausu istorinių ir dabarties nuotraukų, brėžinių, žemėlapių, pateikiama asmenvardžių rodyklė.

Ši knyga – tai rašto paminklas Jiezno, kartu ir Prienų, kraštui ir žmonėms.

Pacų rūmai Jiezne (fragmentas). Dail. Napoleonas Orda (1875–1877 m.).
Krokuvos nacionalinis muziejus

„Jieznas“ – 46-oji „Lietuvos valsčių“ serijos monografija, skiriama Lietuvos tūkstantmečiui (1009–2009), Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), Jiezno 535-osioms metinėms (1492–2027).

Monografijoje skelbiama 111 straipsnių, parašytų 89 autorių – gamtininkų, istorikų, kalbininkų, etnologų, mokytojų, inžinierių, žurnalistų, kraštotyrininkų. Leidinyje gausu istorinių ir dabarties nuotraukų, brėžinių, žemėlapių, pateikiama asmenvardžių rodyklė. Ši knyga – tai rašto paminklas Jiezno kraštui ir žmonėms.

Išleidus „Jiezno“ monografiją, „Lietuvos valsčių“ seriją sudaro 46 monografijos, 61 tomas, 71 144 puslapiai, 5 750 straipsnių, kuriuos parašė 2 842 autoriai.

Monografijos „Jieznas“ vyriausiasis redaktorius sudarytojas Juozas Pugačiauskas, šiam savo gimtinės įamžinimo darbui skyręs ne vieną dešimtmetį.

Formatas 70 × 80/24 (spaudos lanko, cm), puslapio 170 × 260 mm. Apimtis 1488 p., 66,97 aut. l., 62 sp. l. Tiražas 400 egz.
Spaudai parengė viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla, kodas 122732630, adresas Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius, telefonas +370 698 09077, leidyklos vadovo tel. +370 698 20707, elektroninio pašto adresas leidykla@versme.lt, interneto svetainė www.versme.lt. Spaudai parengta 2026 05 27.
„Lietuvos valsčių“ serijos knygos rengiamos *Microsoft® Office Word 2003 Part of Microsoft Office Standart Edition 2003* (tekstas), *Adobe PhotoShop CS6* (iliustracijos), *Coda Music Technology Finale 2000* (natos), *Adobe InDesign CS6* (maketas) informacinių sistemų kompiuterių programomis.
Spausdino ir rišo UAB „Standart impressa“, Dariaus ir Girėno g. 39, 02189 Vilnius.
Spausdinta *Hostmann-Steinberg GmbH*, Vokietija, poligrafijos dažais, kurių sudėtyje nėra mineralinių alyvų.
Viršelių šilkografinius užrašus spausdino UAB „Eurospauda“, Riovonių g. 2A, Vilnius.
Popierius lankams kreidinis *G-print*, 90 g/m², gamintas *Grycksbo Paper AB*, Švedija; priešlapiams ofsetinis *Maxi Offset*, 190 g/m², *UPM Kymmene*, Suomija; blizgiu celofanu dengtiems viršelių aplankalams kreidinis *Multi Art Gloss*, 250 g/m², *Stora Enso*, Suomija. Kartonas viršeliams *Eskaboard*, 2,4 mm, *Eska Graphic Board*, Nyderlandai. Viršeliai traukti medvilnės įrišimo audiniu *Natural Coloret Brown Laminated 624, BN International*, Nyderlandai.
Spaudos lankai susiūti dviejų vijų siūlais *Kristal 75* (70% poliesteris, 30% medvilnė), *Filproject srl*, Italija.